

Систем на национални сметки 2008



Европска комисија

Меѓународен монетарен фонд

Организација за економска
соработка и развој

Обединети нации

Светска банка

Систем на национални сметки 2008



Европска комисија

Меѓународен монетарен фонд

Организација за економска
соработка и развој

Обединети нации

Светска банка

Скопје, 2012

Издавач: Државен завод за статистика на Република Македонија
Одговара: д-р Благица Новковска, директор

Оригиналната публикација на англиски јазик е издадена од Обединетите нации во печатена верзија со ISBN 978-92-1-161522-7

Изданието е објавено за и во име на Европската комисија, Меѓународниот монетарен фонд, Организацијата за економска соработка и развој, Обединетите нации и Светската банка

Државниот завод за статистика, како издавач, презема целосна одговорност за преводот

Наслов на оригиналот: System of National Accounts 2008

© 2009 Европски заедници, Меѓународен монетарен фонд, Организација за економска соработка и развој, Обединети нации и Светска банка за изданието на англиски јазик

© 2012 Европски заедници, Меѓународен монетарен фонд, Организација за економска соработка и развој, Обединети нации и Светска банка за изданието на македонски јазик

Сите права се задржани

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

330.534"2008"

СИСТЕМ на национални сметки 2008 [Електронски извор]. - Текст, табели. - Скопје:
Државен завод за статистика на Република Македонија, 2012

Начин на пристап (URL): <http://www.stat.gov.mk>. - Превод на делото: System of national accounts 2008. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 21.12.2012. - Библиографија: стр. 783-786. - Поимник: стр. 787-825. - Регистар. - Содржи и: Додаток

ISBN 978-608-227-092-0

а) Систем на национални сметки - 2008
COBISS.MK-ID 92940298

Предговор кон македонското издание

Почитувани корисници,

Државниот завод за статистика, со цел да го популаризира Системот на национални сметки како меѓународна стандардна статистичка рамка, ја објавува оваа методологија на македонски јазик.

Сметаме дека преводот ќе овозможи хармонизација на терминологијата и објаснувањето на економските категории што се употребуваат во стручната и во научната јавност, а особено меѓу статистичарите.

Особено треба да се истакне залагањето на Државниот завод за статистика во напорите за хармонизирање и усогласување на статистиките со меѓународните стандарди и овој чекор за обезбедување на превод на оваа можеби најобемна методологија е во контекст на тие напори.

Изразуваме особена благодарност кон Обединетите нации кои го овозможиле преводот на македонски јазик како грант за земјата.

На сите корисници им напоменуваме дека користењето на преводот е под режимот на меѓународните норми од областа на авторското право и другите сродни права кои ги применува Организацијата на Обединетите нации која ја има објавено публикацијата **System of National Accounts 2008** во оригинал, **за и во име на Европската комисија, Меѓународниот монетарен фонд, Организацијата за економска соработка и развој, Обединетите нации и Светската банка.** Злоупотребата, препечатувањето и неовластеното публикување се казнуваат во согласност со Законот за авторско право и други сродни права и Кривичниот законик на Република Македонија.

Директор,
д-р Благица Новковска

Предговор

Системот на национални сметки, 2008 (СНС 2008) е статистичка рамка која обезбедува сеопфатен, конзистентен и флексибилен збир (група) на макроекономски сметки за потребите на креирање на политиките, анализа и истражување. Изработен е и објавен под покровителство на Обединетите нации, Европската комисија, Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД), Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка. Тој претставува изменето и дополнето издание, со мандат на Комисијата за статистика на ОН од 2003 година, на *Системот на национални сметки 1993*, кој беше заеднички изработен од истите пет организации. Како и претходните изданија, СНС 2008 ги одразува потребите на неговите корисници, новите развојни трендови во економското опкружување и напредокот во методологијата на истражувањето.

Работна група, составена од претставници од секоја од петте организации, управуваше и ја координираше работата на овој документ. Националните заводи за статистика и централните банки од земјите во целиот свет дадоа значаен придонес. Експертски групи спроведоа истражувачки активности поврзани со ревизијата на одделни прашања. Се формираше и советодавна експертска група која обезбеди експертски мислења од голем број на земји. Во текот на работата на осовременувањето на текстот, препораките и промените во текстот беа поставени на интернет-страницата на Одделението за статистика на ОН за добивање коментари насекаде од светот, со што се постигна целосна транспарентност на процесот.

СНС 2008 е изработен со цел да се употребува од сите земји и да се прилагоди на потребите на земјите на различно ниво на економски развој. Исто така, обезбедува основна рамка за стандарди во останатите домени на економските статистики, со што ја олеснува интеграцијата на овие статистички системи за остварување на конзистентност со националните сметки.

На својата четириесетта сесија, Комисијата за статистика на ОН едногласно го усвои СНС 2008 како меѓународен статистички стандард за националните сметки. Ги поттикнуваме сите земји да прибираат податоци и да ги објавуваат нивните национални сметки врз основа на СНС 2008, што е можно поскоро.

BAN Ki-moon
Генерален секретар
Обединети нации

José Manuel Barroso
Претседател
Европска комисија

Angel Gurría
Генерален секретар
Организација за економска
соработка и развој

Dominique Strauss-Kahn
Извршен директор
Меѓународен монетарен фонд

Robert B. Zoellick
Претседател
Светска банка

ЗБИРНА СОДРЖИНА

Предговор кон македонското издание	3
Предговор.....	5
Содржина	6
Преглед на табели	43
Преглед на слики	48
Резиме	49
Преглед на кратенки и акроними	56
Глава 1: Вовед	61
Глава 2: Преглед	75
Глава 3: Состојби, текови и сметководствени правила	105
Глава 4: Институционални единици и сектори	129
Глава 5: Претпријатија, деловни единици и индустрии	159
Глава 6: Сметка на производството	167
Анекс на Глава 6: Издвојување на производството како резултат на залиха од сопственичките добивки и загуби	203
Глава 7: Сметки на распределба на доходот	207
Глава 8: Сметки на прераспределба на доходот	239
Глава 9: Сметки на употребата на доходот	267
Глава 10: Капитална сметка	285
Глава 11: Финансиска сметка	315
Глава 12: Сметки на другите промени во активата	337
Глава 13: Биланси на состојба	363
Глава 14: Табели на понуда и на употреба и сметка на стоки и на услуги	381
Глава 15: Мерки на цени и обем	407
Глава 16: Збирен приказ и интегрирање на сметките	443
Глава 17: Вкрстени и други специјални прашања	463
Глава 18: Елаборирање и презентирање на сметките	531
Глава 19: Население и инпут на труд	543
Глава 20: Капитални услуги и националните сметки	555
Глава 21: Мерење на корпоративната активност	571
Глава 22: Централна влада и Јавен сектор	579
Глава 23: Непрофитни институции	603
Глава 24: Сектор Домаќинства	611
Глава 25: Неформална економија	621
Глава 26: Сметките на остатокот на светот и поврзаност со платниот биланс	635
Глава 27: Поврзаност со монетарната статистика и тековите на средства	653
Глава 28: Инпут-аутпут и друга матрично заснована анализа	661
Глава 29: Сателитски сметки и други проширувања	679
Додаток 1: Хиерархија на класификациите на СНС и придружни шифри	705
Додаток 2: Редослед на сметките	723
Додаток 3: Промени од Системот на национални сметки 1993	751
Додаток 4: Истражување	775
Литература	783
Поимник	787
Индекс	827

СОДРЖИНА

Преглед на табели	43
Преглед на слики	48
Резиме	49
Преглед на кратенки и акроними	57
Глава 1: Вовед	61
А. Што е системот на национални сметки?	61
Б. Концептуални елементи на СНС	62
1. Активности и трансакции	62
2. Институционални сектори на економијата	62
3. Сметки и нивни соодветни економски активности	63
Сметка на стоки и на услуги	63
Редослед на сметките	63
Тековни сметки	63
Сметки на акумулација	64
Биланси на состојба	64
Други сметки на СНС	64
Табели на понуда и на употреба	64
Сметки изразени во количински изрази	64
В. Употреба на СНС	65
1. Следење на однесувањето на економијата	65
2. Макроекономска анализа	65
3. Меѓународни споредби	65
Г. Граници на СНС	66
1. Немонетарни трансакции	66
2. Граница на производството	67
Производство на домаќинството	67
Други проблеми со границата на производството	67
3. Граница на потрошувачката	68
4. Граница на активата	68
5. Национални граници	68
6. Финална потрошувачка, меѓуфазна потрошувачка и бруто-инвестиции во фиксен капитал	69
Човечки капитал	69
Поправки, одржување и бруто-инвестиции во фиксен капитал	70
Д. СНС како координативна рамка за статистиката	70
1. Хармонизација меѓу различните статистички системи	70
2. Употреба на микроподатоци за макроекономско сметководство	70
Ѓ. Врски со деловното сметководство	71
1. Меѓународни сметководствени стандарди	72
Е. Проширување на опфатот на СНС	73
Ж. СНС и мерките на благосостојба	73
1. Третирање на расходите како мерка на благосостојбата	73
2. Неплатени услуги и благосостојба	73

3. Влијанието на надворешните настани врз благосостојбата	74
4. Влијанието на екстерналиите врз благосостојбата	74
5. Некономски влијанија врз благосостојбата	74
6. Показатели на благосостојбата и макроекономските агрегати	74
Глава 2: Преглед	75
A. Вовед	75
1. Анализа на тековите и состојбите	75
2. Евидентирање на тековите и состојбите	76
B. Концептуални елементи на СНС	77
1. Институционални единици и сектори	77
Институционални сектори	77
Разграничување на вкупната економија и остатокот на светот	77
2. Трансакции и други текови	78
Главни видови на трансакции и други текови	79
Карактеристики на трансакциите во СНС	79
3. Актива и пасива	79
4. Производи и производни единици	80
Производи	80
Производни единици	80
5. Намени	80
V. Правила на сметководството	81
1. Вовед	81
Терминологија за двете страни на сметките	81
Промена на сопственоста и евидентирање на трансакциите на стоки и на услуги ...	81
Двојно или четворно сметководство	81
2. Време на евидентирање	82
3. Вреднување	82
Општи принципи	82
Методи на вреднување	83
Мерки на обем и мерки во реален израз	83
4. Консолидација и салдирање (нетирање)	84
Консолидација	84
Салдирање (нетирање)	84
Употреба на „нето“	84
Г. Сметки	84
1. Вовед	84
2. Целосен редослед на сметките	85
Три делови на редоследот на сметките	85
Сметка на производството	85
Сметки на распределба на доходот	86
Сметка на примарна распределба на доходот	86
Сметка на секундарна распределба на доходот	87
Сметка на распределба на доходот во натура	87
Сметки на употреба на доходот	88
Сметки на акумулација	89
Капитална сметка	89
Финансиска сметка	90
Сметка на други промени во обемот на активата	90
Сметка на ревалоризација	90
Биланси на состојба	91
3. Интегрирано прикажување на сметките	92
Сметки на остатокот на светот	93
Сметка на стоки и на услуги	93

Агрегати	99
Бруто-домашен производ (БДП)	99
Нето и бруто-мерки	99
Бруто-национален доход (БНД)	101
Национален расположлив доход	101
Сметки изразени во обем	101
4. Други делови на сметководствената структура	101
Централна табела на понуда и на употреба и други инпут-аутпут табели	101
Табели на финансиски трансакции и финансиска актива и пасива	101
Комплетни биланси на состојба и сметки на актива и пасива	102
Функционална анализа	102
Табели на население и инпут на труд	102
Д. Интегрирана централна рамка и флексибилност	103
1. Флексибилна примена на централната рамка	103
2. Воведување на матрицата на општествено сметководство	103
3. Воведување на сателитските сметки	103
Глава 3: Состојби, текови и сметководствени правила	105
А. Вовед	105
1. Состојби и текови	105
2. Ставки за порамнување	105
3. Групирање на состојбите и тековите во сметки	106
4. Сметководствени правила	106
Б. Состојби	107
1. Добивки	107
2. Сопственост	107
3. Дефинирање на актива	108
4. Финансиска актива и пасива	108
5. Граница на активата и класификација на активата на прво ниво	108
Неизвесни обврски и резервирања	109
6. Влез и излез на активи од билансот на состојба	109
7. Исклучоци од границата на активата	110
В. Текови	110
1. Трансакции	110
Монетарни трансакции	110
Трансакции со и без противставки	111
Преуредувања на трансакциите	111
Пренасочување на трансакциите	111
Разделување на трансакциите	112
Единици кои ја овозможуваат трансакцијата во име на други страни	112
Немонетарни трансакции	113
Трансакции на трампа	113
Надомест во натура	113
Плаќања во натура (освен надомест во натура)	113
Трансфери во натура	113
Интерни трансакции	114
Екстерналии и илегални активности	114
Екстерналии	114
Илегални активности	115
2. Други текови	115
Други промени во обемот на активата	115
Сопственички добивки и загуби	116

Г. Ставки за порамнување	116
Ставки за порамнување во сметките на тековите	116
Ставки за порамнување во билансите на состојба	116
Д. Сметководствени правила	117
1. Четворно сметководство	117
2. Вреднување	117
Општи правила	117
Вреднување на трансакциите	118
Земјоделски производи продадени од фарма	118
Трампа	118
Референтни цени	119
Вреднување на трансферите во натура	119
Вреднување на трансфер	119
Концесионално вреднување	119
Вреднување според трошоците	120
Вреднување на активата	120
Вреднување според деловното сметководство	120
Вреднување на разделените текови	120
Специјално вреднување од аспект на производите	121
Вреднување на другите текови	122
Други промени во обемот на активата	122
Сопственички добивки и загуби	122
Вреднување на состојбите на финансиската актива и пасива	122
3. Време на евидентирање	123
Избор на време на евидентирање	123
Избор за евидентирање на пресметковна основа	123
Време на евидентирање на набавките на стоки и на услуги	124
Време на евидентирање на редистрибутивните трансакции	124
Време на евидентирање на трансакциите во финансиска актива и пасива	124
Време на евидентирање на производството и меѓуфазната потрошувачка	125
Време на евидентирање на залихите и потрошувачка на фиксен капитал	125
Време на евидентирање на композитни трансакции и ставки за порамнување	125
Време на евидентирање на другите текови	125
Време на евидентирање на сопственичките добивки и загуби	125
Временски прилагодувања за меѓународните трансакции	126
Ставки на билансот на состојба	126
4. Агрегирање, салдирање (нетирање), консолидирање	126
Агрегирање	126
Салдирање (нетирање)	127
Консолидирање	127
Глава 4: Институционални единици и сектори	129
А. Вовед	129
1. Институционални единици	129
2. Резидентност	130
3. Секторизација и економско однесување	131
4. Вкупна економија	132
5. Преглед на институционалните сектори	134
6. Потсектори	134
Јавни и под странска контрола	135
Непрофитни институции	135
Други потсектори	135
7. Остаток на светот	135

Б. Корпорациите во СНС	135
1. Видови на корпорации	135
Законски основани корпорации	135
Задруги, друштва со ограничена одговорност, итн.	136
Квази-корпорации	136
Филијали	137
Фиктивни (замислени) резидентни единици	138
2. Специјални случаи	138
Групи на корпорации	138
Управни служби и холдинг компании	138
Друштва со посебна намена	139
Затворени финансиски институции	139
Вештачки подружници на корпорациите	139
Друштва со посебна намена на секторот Општа држава	140
3. Сопственост и контрола на корпорациите	140
Подружници и придружни корпорации	141
Подружници	141
Придружни корпорации	141
Владина контрола на корпорациите	141
Контрола од нерезидентна единица	143
В. Непрофитни институции	143
1. Карактеристики на непрофитните институции	143
2. Непрофитни институции ангажирани во пазарно производство	144
Пазарни непрофитни институции кои им служат на претпријатијата	144
3. Непрофитни институции ангажирани во непазарно производство	144
Владина контрола на непрофитните институции	145
Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД)	145
Г. Сектор Нефинансиски корпорации и негови потсектори	146
Д. Сектор Финансиски корпорации и негови потсектори	147
1. Централна банка	147
2. Корпорации кои прибираат депозити, освен централната банка	147
3. Фондови на пазарот на пари (ФПП)	148
4. Инвестициски фондови на непаричниот пазар	148
5. Други финансиски посредници, освен осигурителни корпорации и пензиски фондови ..	148
6. Помошни финансиски корпорации	149
7. Затворени финансиски институции и позајмувачи на пари (кредитори)	149
8. Осигурителни корпорации	150
9. Пензиски фондови	150
Ѓ. Сектор Општа држава и негови потсектори	150
1. Единиците на државата како институционални единици	150
Единиците на државата како производители	150
Шеми и фондови за социјална заштита	151
2. Сектор Општа држава	152
3. Потсектори на секторот Општа држава	152
Централна влада	152
Републичка влада	153
Локална влада	154
Фондови за социјална заштита	154
4. Алтернативен метод за поделба на потсекторите	154
Е. Сектор Домаќинства и негови потсектори	154
1. Домаќинствата како институционални единици	154
2. Неинкорпорирани претпријатија во рамките на домаќинствата	155
3. Секторот Домаќинства и неговите потсектори	156

Поделба на потсекторите според доходот	156
Поделба на потсекторите според карактеристиките на референтно лице	156
Поделба на потсекторите според големината на домаќинството и локацијата	156
Ж. Непрофитни институции кои му служат на секторот Домаќинства	157
3. Остаток на светот	157
1. Меѓународни организации	157
2. Централни банки на валутни униии	158
Глава 5: Претпријатија, деловни единици и индустрии	159
А. Вовед	159
Б. Производствени активности	159
1. Класификација на активностите во СНС	160
2. Основни и секундарни активности	160
Основни активности	160
Секундарни активности	160
3. Помошни активности	160
В. Поделба на претпријатијата во похомогени единици	160
1. Видови производни единици	160
Единици според видот на активност	160
Локални единици	161
Деловни единици	161
2. Податоци и сметки за деловните единици	161
3. Примена на принципите во специфични ситуации	161
Деловни единици во рамките на интегрирани претпријатија	161
Деловни единици во сопственост на секторот Општа влада	162
Г. Помошни активности	163
(Не)Евидентирање на производството на помошните активности	164
Улогата на помошните активности во СНС	164
Д. Индустрии	164
1. Пазарни производители, производители за сопствена сметка и непазарни производители	165
2. Индустрии и производи	165
Ѓ. Единици на хомогено производство	165
Глава 6: Сметка на производството	167
А. Вовед	167
Б. Концепт на производството	168
1. Производството како економска активност	168
Стоки	168
Услуги	168
Производи кои содржат знаење	169
2. Граница на производството	169
Општа граница на производството	170
Граница на производството во СНС	170
Граница на производството во рамките на домаќинствата	170
Исклучување на повеќето услуги произведени за сопствена употреба од страна на домаќинствата	170
Производство на стоки за сопствена сметка	171
Услуги на користење на станбени објекти во кои живеат сопствениците	172

Производство на домашни и лични услуги со вработување на платен домашен персонал	172
“Направи сам” украсување, одржување и помали поправки	172
Употреба на потрошувачки добра	172
Сива економија	173
В. Базични цени, цени на производителите и цени на купувачите	174
1. Базични цени и цени на производителите	174
ДДВ и други слични повратни даноци	174
Евидентирање на бруто и нето-вредноста на ДДВ	175
2. Цени на купувачите	176
3. Базични цени, цени на производителите и цени на купувачите – резиме	176
Г. Додадена вредност и БДП	176
1. Бруто и нето-додадена вредност	176
2. Алтернативни мерки на додадената вредност	177
Бруто-додадена вредност по базични цени	177
Бруто-додадена вредност по цени на производителите	177
Бруто-додадена вредност по трошоци на факторите (факторски цени)	178
3. Бруто-домашен производ (БДП)	178
4. Домашно производство	178
Д. Мерење на производството	179
1. Производство vs. аутпут	179
2. Време на евидентирање	179
3. Вреднување на производството	180
4. Пазарно производство, производство за сопствена финална употреба и непазарно производство	180
Пазарно производство	181
Евидентирање на продажбите	181
Евидентирање на трампата	181
Евидентирање на компензација во натура или други исплати во натура	181
Евидентирање на испораките во рамките на претпријатието	181
Промени во залихите на финални (готови) производи	181
Промени во залихите на производството во тек	182
Производство за сопствена финална употреба	183
Производи произведени од домаќинствата	183
Услуги од домашен персонал	183
Услуги на користење на станбени објекти во кои живеат сопствениците ...	183
Сопствени бруто-инвестиции во фиксен капитал	183
Промени во залихите	184
Сопствена меѓуфазна потрошувачка	184
Вреднување на производството за сопствена финална употреба	184
Непазарно производство	185
Пазарот и непазарните производители	185
Г. Производство на одделни индустрии (дејности)	186
1. Вовед	186
2. Земјоделство, шумарство и рибарство	186
3. Машини, опрема и градежништво	186
4. Транспорт и складирање	187
Транспорт	187
Складирање	187
5. Трговија на големо и мало	187
6. Аутпут на централната банка	189
Гранични случаи како супервизорските услуги	189
Обезбедување (резервации) на непазарно производство	189
Обезбедување (резервации) на пазарно производство	189

7. Финансиски услуги, освен услугите на осигурителни и пензиски фондови	189
Дадени финансиски услуги за експлицитни надоместоци	190
Дадени финансиски услуги придружени со наплата на камата на заеми и депозити	190
Финансиски услуги на набавка и продажба на финансиски средства и обврски на финансиските пазари	191
8. Финансиски услуги на осигурителните и пензиските фондови	192
Неживотно осигурување	193
Животно осигурување	194
Реосигурување	194
Шеми на социјално осигурување	194
Шеми на стандардизирани гаранции.....	195
9. Истражување и развој	195
10. Производство на оригинали и копии	195
E. Меѓуфазна потрошувачка	196
1. Опфат на меѓуфазната потрошувачка	196
2. Време на евидентирање и вреднување на меѓуфазната потрошувачка	196
3. Разграничување меѓу меѓуфазната потрошувачка и надоместот за вработените	197
4. Разграничување меѓу меѓуфазната потрошувачка и бруто-инвестициите во фиксен капитал	198
Ситен алат	198
Одржување и поправки	198
Истражување и развој	198
Истражување на лежишта на минерали и вреднување	198
Воена опрема	198
5. Услуги на владата за производителите	199
6. Социјални трансфери во натура	199
7. Услуги на деловните здруженија	199
8. Аутсорсинг	199
9. Изнајмување/лизинг на фиксни средства	199
Ж. Потрошувачка на фиксен капитал (амортизација)	199
1. Опфат на потрошувачката на фиксен капитал	199
2. Потрошувачка на фиксен капитал и наемнина на фиксна актива	200
3. Пресметување на потрошувачката на фиксен капитал	201
4. Метод на постојана инвентаризација (попис)	201
Пресметка на бруто-капиталните фондови	201
Релативна ефикасност	202
Стапки на потрошувачка на фиксниот капитал	202
Вредности на потрошувачка на фиксниот капитал	202
Анекс на Глава 6: Издвојување на производството како резултат на залиха од сопственичките добивки и загуби	203
A. Вовед	203
1. Трошоци за складирање и сопственички добивки и загуби	203
B. Стоки чија вистинска вредност се менува со текот на времето	203
1. Стоки со долг период на производство	203
2. Стоки чии физички карактеристики се менуваат	204
3. Стоки со сезонски карактер на понудата и побарувачката	205
4. Кој добива од зголемувањето на вредноста на стоките во склад?	205
5. Кога се евидентира производството кое треба да се складира?	205

6. Неколку примери	205
Пример 1	206
Пример 2	206
Пример 3	206
Глава 7: Сметки на распределба на доходот	207
A. Вовед	207
1. Сметка на создавање на доходот	207
Деловен вишок и мешан доход	208
2. Сметка на примарна распределба на доходот	209
Ставки за порамнување и национален доход	210
Нето и бруто-национален доход	211
3. Сметка на претприемнички доход	212
4. Сметка на примарна распределба на друг доход	212
B. Надоместоци за вработените	213
1. Идентификување на вработените	213
Работен однос	213
Работодавачи и работници за своја сметка	215
Надворешни соработници	215
2. Составни делови на надоместоците за вработените	216
Наемнини и плати	217
Наемнини и плати во готово	217
Наемнини и плати во натура	218
Акциони опции	219
Социјални придонеси на работодавачите	219
Фактички социјални придонеси на работодавачите	220
Импутирани социјални придонеси на работодавачите	220
Импутирани придонеси за пензиско осигурување на работодавачите	220
Импутирани придонеси за непензиско осигурување на работодавачите	221
B. Даноци на производство и увоз	221
1. Евидентирање на даноците на производство и увоз	221
Евидентирање на даноците на производство и увоз во сметките	221
Даноци наспроти надоместоци	222
Поврзаност со класификациите на даноците на ММФ и ОЕЦД	222
Пресметковен принцип на евидентирање	223
Затезни камати, казни и други глоби (пенали)	224
Даноци и субвенции во рамките на сметките за примарна распределба на доходот	224
2. Даноци на производи	225
Даноци на додадена вредност	225
Даноци и царини на увоз, освен ДДВ	225
Увозни давачки	225
Даноци на увоз, освен ДДВ и царини	225
Даноци на извоз	226
Даноци на производи, освен ДДВ и даноци на извоз и увоз	226
3. Други даноци на производство	227
G. Субвенции	228
1. Субвенции на производи	228
Увозни субвенции	228
Извозни субвенции	228
Исклучоци од извозни субвенции	228
Други субвенции на производи	228

2. Други субвенции на производство	229
Д. Доходи од сопственост	229
1. Дефинирање на доход од сопственост	229
2. Камата	230
Пресметковен принцип на евидентирање	231
Исплатена и наплатена камата на заеми и депозити	231
Исплатена камата на должнички хартии од вредност	231
Натамошно објаснување	232
Номинална и реална камата	232
Специјален случај на каматни стапки определени од централната банка	232
Потпазарни каматни стапки на резервните (задолжителните) депозити	233
Натпазарни каматни стапки за поддршка на валутата	233
Потпазарни каматни стапки за приоритетните индустрии	233
3. Распределен доход на корпорации	233
Дивиденди	233
Време на евидентирање	234
Супер дивиденди	234
Повлекување на доходот од квазикорпорациите	234
Реинвестирана добивка на странски директни инвестиции	235
Задржана добивка на домашните претпријатија	235
4. Исплати на доход од инвестиции	235
Доход од инвестиции кој им припаѓа на иматели на осигурителни полиси	235
Доход од инвестиции исплатен за право на пензија	236
Доход од инвестиции исплатен на акционери во инвестициски фондови	236
5. Рента	236
Разлика меѓу рента и изнајмување	236
Рента на природни ресурси	237
Рента на земјишни површини	236
Рента на потповршинска актива	237
Глава 8: Сметки на прераспределба на доходот	239
А. Вовед	239
1. Сметка на секундарна распределба на доходот	239
Тековни даноци на доход, богатство, итн.	240
Социјални придонеси и добивки	240
Други тековни трансфери	241
2. Расположлив доход	241
Поврзаност со концептите на доходот во економската теорија	242
Национален расположлив доход	243
3. Сметка на прераспределба на доходот во натура	243
4. Прилагоден расположлив доход	243
Б. Тековни трансфери	244
1. Разлика меѓу тековни и капитални трансфери	245
2. Евидентирање на трансферите	246
Трансфери во готово	246
Обезбедување на стоки и на услуги од претпријатијата	246
Социјални трансфери во натура	246
В. Тековни трансфери на доход, богатство, итн.	248
1. Општо за даноците	248
Даноци наспроти трошоци	248
Поврзаност со класификациите на даноци на ММФ и ОЕЦД	248
Пресметковен принцип на евидентирање	249
Камата, казни и други глоби (пенали)	249

2. Даноци на доход	249
3. Други тековни даноци	250
Тековни даноци на капитал	250
Разни тековни даноци	250
Г. Шеми на социјално осигурување	251
1. Опфат на социјалните добивки	251
2. Организација на шемите на социјално осигурување	252
Шеми на социјална заштита	255
Останати шеми на социјално осигурување поврзани со вработувањето	255
Д. Нето-социјални придонеси	256
1. Составни делови на социјалните придонеси	256
2. Фактички социјални придонеси на работодавачите	256
3. Импутирани социјални придонеси на работодавачите	256
4. Фактички социјални придонеси на домаќинствата	256
5. Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата	256
Ѓ. Социјални добивки освен социјални трансфери во натура	257
1. Институционални аранжмани	257
Шеми на социјално осигурување или социјална помош	257
Социјална заштита и социјална помош	257
2. Видови социјални добивки	258
Пензии	258
Непензиски добивки исплатени во готово	258
Примања на домаќинствата кои не се социјални добивки	258
Непензиски добивки исплатени во натура	259
Користи во натура обезбедени од владата	259
3. Социјални добивки евидентирани во сметката на секундарна распределба на доходот	259
Е. Други тековни трансфери	260
1. Трансакции поврзани со осигурувањето	260
Нето-премии на неживотно осигурување	261
Побарувања од неживотно осигурување	261
Нето-премии и побарувања од реосигурување	262
Провизии и активирања на стандардни гаранции	262
2. Тековни трансфери во рамките на секторот Општа влада	262
3. Тековна меѓународна соработка	262
4. Разни тековни трансфери	263
Тековни трансфери меѓу централната банка и секторот Држава	263
Тековни трансфери на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата	263
Тековни трансфери меѓу домаќинствата	263
Казни и глоби (пенали)	263
Лотарија и игри на среќа	264
Исплата на надомест	264
Ж. Социјални трансфери во натура	264
1. Сметка на прераспределба на доходот во натура	265
2. Социјални трансфери во натура исплатени кон нерезиденти	265
Глава 9: Сметки на употреба на доходот	267
А. Вовед	267
1. Сметка на употреба на расположливиот доход	268
2. Сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход	269
3. Поврзаноста меѓу двете верзии на сметката на употреба на доходот	269
4. Прилагодување за промената во пензиските права	270
5. Штедење	271

6. Пресметување на стапките на штедење	271
Б. Расходи, набавки и потрошувачка на стоки и услуги	272
1. Расходи	272
Време на евидентирање на расходите за стоки и услуги	272
2. Набавки	272
3. Потрошувачка на стоки и услуги	273
Трајни наспроти нетрајни стоки	273
Потрошувачката како употреба на стоки и услуги	273
В. Индиректно мерење на вредноста на немонетарните трансакции	274
1. Трампа	274
2. Расходи за стоки и услуги примени како доход во натура	274
3. Расходи за стоки и услуги произведени за своја сметка	274
Г. Расходи за финална потрошувачка на домаќинствата	275
1. Вовед	275
2. Расходи на домаќинствата кои поседуваат некорпоративни претпријатија	275
3. Расходи за посебни видови стоки и услуги	276
Расходи за финансиски услуги	276
Финансиски услуги, освен услуги на осигурителни и пензиски фондови	276
Услуги на осигурителни и пензиски фондови	276
Станбени услуги, поправки и подобрувања	276
Станбени услуги за станови во кои живеат сопствениците	276
Уредување, помали поправки и одржување	276
Значајни подобрувања	276
Поправка и одржување на трајни стоки	277
Дозволи и такси	277
4. Класификација на расходите за финална потрошувачка на домаќинствата	277
5. Време на евидентирање и вреднување на расходите за финална потрошувачка на домаќинствата	277
Време на евидентирање	277
Вреднување на набавките на кредит	278
6. Расходи на резидентни и нерезидентни домаќинства	278
Д. Фактичка финална потрошувачка на домаќинствата	278
Ѓ. Расходи за потрошувачка на секторот Општа држава	279
1. Расходи за производство на пазарните и непазарните производители	279
Расходи за производство на непазарните производители	279
Расходи за потрошувачка на стоки и на услуги произведени од пазарните производители	279
Производство и расходи за финална потрошувачка на државата	279
2. Расходи за индивидуални и заеднички стоки и услуги	279
Индивидуални стоки и услуги	279
Индивидуална потрошувачка според видот на производителот	280
Заеднички услуги	280
Граница меѓу индивидуалните и заедничките услуги	280
Класификација на индивидуалните и заедничките јавни (државни) расходи	280
Непазарни услуги на претпријатијата	281
Е. Фактичка финална потрошувачка на секторот Општа влада	281
Ж. Расходи за потрошувачка на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата	282
Индивидуална потрошувачка според видот на производителот	282
3. Фактичка финална потрошувачка на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата	282

S. Расходи за финална потрошувачка и фактичка финална потрошувачка: резиме	282
1. Расходи за финална потрошувачка	282
2. Фактичка финална потрошувачка	282
3. Вкупна финална потрошувачка во економијата	283
Глава 10: Капитална сметка	285
A. Вовед	285
1. Дефинирање на сопственоста и активата	285
2. Нефинансиска актива	285
Произведена актива	286
Непроизведена актива	287
3. Структура на капиталната сметка	287
Штедење	287
Капитални трансфери	287
Промени во нето-вредноста поради штедење и капитални трансфери	287
Набавка минус продажба на нефинансиска актива	287
Нето-позајмување/задолжување	289
B. Бруто-инвестиции	289
1. Бруто-инвестиции во фиксен капитал	289
Граница на активата	289
Постоечки фиксни средства	290
Подобрувања во постоечката актива	290
Трошоци за набавка и продажба на активата	291
Време на евидентирање	292
Сопственост на активата	292
Вреднување	293
Трансакции во фиксна актива	294
Станбени единици	294
Други згради и структури	294
Згради освен станбени единици	294
Други структури	296
Подобрување на земјиштето	296
Машини и опрема	296
Транспортна опрема	296
ИКТ опрема	297
Други машини и опрема	297
Оружени системи	297
Обработени биолошки ресурси	297
Животински ресурси кои носат повторени приноси	297
Дрвни, жетвени и растителни ресурси кои носат повторени приноси	298
Трошоци за пренос на сопственост на непроизведена актива	298
Производи од интелектуална сопственост	298
Истражување и развој	299
Истражување на минерали и вреднување	299
Компјутерски софтвер и бази на податоци	300
Компјутерски софтвер	300
Бази на податоци	300
Забава, литературни и уметнички оригинали	300
Други производи од интелектуална сопственост	301
2. Промени во залихите	301
Складирање и количество на залихи	301
Вреднување	301

Вреднување на производството во тек	301
Трансакции со залихи	302
Материјали и суровини	302
Производство во тек	302
Производство во тек кај обработени биолошки ресурси	304
Друго производство во тек	304
Готови производи	304
Воени залихи	304
Стоки за препродажба	304
3. Набавка минус продажба на вредности	304
Граница на активата	304
Вреднување	305
Трансакции со вредности	305
Драгоцени метали и камења	305
Антиквитети и други уметнички дела	305
Други вредности	305
В. Потрошувачка на фиксен капитал	305
1. Трошоци на пренос на сопственост	305
2. Крајни трошоци	306
Г. Набавка минус продажба на нефинансиска непроизведена актива	306
1. Природни ресурси	306
Граница на активата	306
Сопственост	307
Вреднување	307
Трансакции со природни ресурси	307
Земјиште	307
Минерални и енергетски ресурси	309
Необработени биолошки ресурси	309
Водни ресурси	309
Други природни ресурси	309
2. Договори, лизинг и лиценци	309
Граница на активата	309
Видови актива вклучена во договорите, лизингот и лиценците	310
Пазарен оперативен лизинг	310
Дозволи за употреба на природни ресурси	310
Дозволи за преземање специфични активности	310
Овластувања (права) за идни стоки и услуги на ексклузивна основа	310
3. Гудвил (Goodwill) и маркетиншки средства	310
Д. Капитални трансфери	311
1. Капитални наспроти тековни трансфери	311
2. Трансфери во готово и во натура	311
Вреднување	312
3. Даноци на капитал	312
4. Инвестициски грантови	313
5. Други капитални трансфери	313
Глава 11: Финансиска сметка	315
А. Вовед	315
1. Финансиска актива и пасива	315
2. Четворно сметководство	315
3. Коресподентни евидентирања на нефинансиските трансакции	316
4. Размена на финансиска актива и пасива	316
5. Нето-позајмување/задолжување	316
6. Неизвесни (потенцијални) аранжмани/трансакции	318

Б. Трансакции во финансиска актива и пасива	319
1. Класификација на финансиската актива и пасива	319
2. Разменливост	320
3. Вреднување на трансакциите	320
4. Време на евидентирање	320
5. Салдирање (нетирање) и консолидација	321
Салдирање (нетирање)	321
Консолидација	321
В. Евидентирање на индивидуалните финансиски инструменти	322
1. Монетарно злато и специјални права на влечење (СПВ)	322
Монетарно злато	322
СПВ	322
2. Валуты и депозити	322
Валуты	323
Преносливи депозити	323
Меѓубанкарски позиции	323
Други преносливи депозити	324
Други депозити	325
3. Должнички хартии од вредност	326
Дополнителни класификации на должничките хартии од вредност	327
4. Заеми	327
Дополнителни класификации на заеми	328
5. Акции и удели во инвестициски фондови	328
Акции	328
Удели или единици во инвестициски фондови	330
Акции или единици на фонд на пазар на пари	330
Други удели или единици во инвестициски фондови	330
Дополнителни класификации на удели во инвестициски фондови	330
6. Осигурителни, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	330
Технички резерви на неживотно осигурување	331
Животно осигурување и право на анuitети	331
Право на пензија	331
Побарувања на пензиските фондови од пензиски управители	331
Резервации поради можност од активирање/повикување на стандардните гаранции	331
7. Финансиски деривативи и акциони опции на вработените	332
Финансиски деривативи	332
Опции	332
Термински договори – форварди (Forwards)	333
Кредитни деривативи	334
Маргини	334
Акциски опции на вработените	334
8. Други сметки на побарувања или обврски	334
Трговски кредити и аванси	334
Друго	334
9. Дополнителни ставки	335
Странски директни инвестиции	335
Лоши (нефункционални) заеми	335
Глава 12: Сметки на други промени во активата	337
А. Вовед	337
Б. Сметка на други промени во обемот на активата	337
1. Функции на сметката на други промени во обемот на активата	338
2. Појавување и исчезнување на актива освен преку трансакции	339

Економско признавање на произведена актива	340
Јавни споменици	340
Вредности	341
Влез на природните ресурси во границата на активата	341
Откривање и зголемување на обемот на подземни ресурси	341
Природен раст на необработените биолошки ресурси	341
Трансфер на други природни ресурси кон економска активност	341
Квалитативни промени во природните ресурси поради промени во економската употреба	342
Излез на природните ресурси од границата на активата	342
Искористување и намалување на обемот на подземни ресурси	342
Жнеење на необработени биолошки ресурси	342
Трансфер на други природни ресурси надвор од економска активност	342
Квалитативни промени во природните ресурси поради промени во економската употреба	342
Склучување и раскинување на договори, договори на лизинг и лиценци	342
Промени во вредноста на goodwill-от (реномето) и маркетиншки средства ...	343
Појавување и исчезнување на финансиска актива и пасива	343
Должнички операции	343
Создавање и исцрпување на финансиски деривативи	345
3. Влијанието на екстерни настани врз вредноста на активата	345
Загуби поради непогоди/катастрофи	345
Некомпензирани превземања/конфискации	346
Други промени во обемот	346
Фиксна актива	347
Исклучителни загуби во залихите	348
Животно осигурување и право на анuitети	348
Право на пензија	348
Резервации за евентуални ризични настани кај стандардните шеми за гаранции	348
4. Промени во класификациите	348
Промени во секторската класификација и структура	348
Промени во класификацијата на активата (средствата) и пасивата (обврските).....	349
Продажба и рекласификација на земјиште и згради	350
Промена во класификацијата на залихите	350
5. Резиме на другите промени во обемот	351
V. Сметка на ревалоризација	351
1. Различни концепти на сопственички добивки и загуби	351
Номинални сопственички добивки	352
Неутрални сопственички добивки	353
Реални сопственички добивки	353
2. Сопственички добивки и загуби на специфична актива	354
Фиксна актива	354
Залиха	354
Вредности	355
Финансиска актива и пасива	355
Монетарно злато и СПВ	355
Валута	355
Депозити и заеми	355
Должнички хартии од вредност	356
Акционерски капитал и акции на инвестициски фондови	356
Осигурителни, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	357
Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	357
Други сметки на побарувања или обврски	357
Актива деноминирана во странска валута	357

Глава 13: Биланс на состојба	363
A. Вовед	363
1. Биланс на состојба	363
2. Сметки на активата	367
3. Структура на билансот на состојба	368
4. Структура на сметките на активата	368
B. Општи принципи на вреднувањето	370
1. Вредност евидентирана на пазарите	370
2. Вредност стекната со трансакции на акумулирање и ревалоризација	371
3. Сегашна вредност на идните приноси	371
4. Актива деноминирана во странски валути	371
V. Ставки во билансот на состојба	371
1. Произведена актива	371
Фиксна актива	371
Залихи	372
Вредности	372
2. Непроизведена актива	373
Природни ресурси	373
Земјиште	373
Минерални и енергетски ресурси	373
Необработени биолошки ресурси, водни ресурси и други природни ресурси	373
Договори, лизинг и лиценци	374
Goodwill и маркетиншки средства	374
3. Финансиска актива и пасива	374
Монетарно злато и СПВ	374
Валута и депозити	374
Должнички хартии од вредност	374
Заеми	374
Лоши (нефункционални) заеми	375
Акции и инвестициски фондови	375
Акции	375
Удели или единици во инвестициски фондови	376
Осигурување, ануитети, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	377
Технички резерви на неживотно осигурување	377
Животно осигурување и право на ануитети	377
Право на пензија	377
Резервации за можни активирања кај стандардните шеми за гаранции	377
Финансиски деривативи	377
Опции	377
Термински договори – форварди	377
Акциони опции за вработените	377
Други сметки на побарувања или обврски	378
4. Нето-вредност	378
5. Дополнителни ставки	378
Трајни потрошни добра	378
Странски директни инвестиции	379
Глава 14: Табели на понуда и употреба и сметка на стоки и услуги	381
A. Вовед	381
1. Рамнотежа на производот	381
2. Сметка на стоки и услуги	382
3. Табели на понуда и употреба	382

4. Аспектот на индустријата	382
5. Нумерички пример	383
Б. Табела на понуда	383
1. Производи и производни единици	383
2. Сметководствени правила	384
3. Производство	384
4. Увоз	385
Класификација	385
Стоки за доработка	385
5. Вреднување	386
Трговски маржи	386
Транспортни маржи	387
Домашни транспортни трошоци	387
Меѓународни транспортни трошоци	387
Производи невклучени во царинската документација	388
Производи покриени со царинска документација	389
Транспорт на трговски стоки	389
Транспорт на стока пратена во странство за доработка	389
Евидентирање на транспортните маржи во табелите на понуда и употреба	390
Даноци и субвенции на производи	390
В. Табела на употреба	391
1. Употреба на производите од производните единици	391
2. Употреба на производите за финална потрошувачка	392
3. Употреба на производите за инвестиции во капитал	393
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	393
Препродажба на постоечките стоки	393
Промени во залихите	394
Вредности	394
4. Извоз	394
5. Додадена вредност	395
6. Проширување на додадената вредност	395
7. Додавање други варијабли	395
Г. Натомошно објаснување на табелата на понуда	396
1. Вкрстена класификација според индустрија и институционални сектори	396
2. Табела на употреба по основни цени	396
Трговски маржи	396
Транспортни маржи	397
Даноци на производи	397
Субвенции на производи	397
Одделување на увозот од домашното производство	397
3. Прикажување на табелата на понуда во количински изрази	398
Дефлационирање/Дефлација на кои табели?	398
Хомогеност	398
Применливост на индексите на потрошувачки цени	399
Увоз и извоз	399
Трговски и транспортни маржи	399
Даноци минус субвенции на производи	399
Додадена вредност	400
Д. Нумерички пример	400
1. Полна табела на понуда и употреба	400
2. Маржи и даноци	400
3. Табела на употреба по основни цени	401
4. Матрица на увозот	401

Глава 15: Мерки на цени и количество	407
А. Вовед	407
1. Теорија на индексни броеви	407
2. Меѓувременски серии на цени и обем	407
3. Меѓународни споредувања на цените	407
4. Дополнителни информации	408
Б. Преглед на теоријата на индексни броеви	408
1. Количества, цени и вредности	408
Адитивност на количествата, цените и вредностите	408
Вредносни, количински, ценовни индекси и индекси на единечна вредност	408
2. Меѓувременски индексни броеви на цени и обем	409
Индекси на Ласпер и Паше	409
Дефлационирање и серии на обем со употреба на формулите на Ласпер и Паше	409
Врската меѓу индексите на Ласпер и Паше	410
Други формули на индексни броеви	411
Посакувани карактеристики на индексните броеви	412
Индексните броеви во практиката	412
3. Верижни индекси	412
Определување на нова база и поврзување на индексите	412
Поврзување на секој период	413
Верижни индекси на Ласпер и Паше	413
Годишно поврзани квартални индекси на Ласпер	413
Верижни индекси на Ласпер или најдобри верижни индекси?	414
Годишно поврзани квартални индекси на Фишер	415
Верижно поврзување и покриеност со податоци	415
Адитивност и верижно поврзување	415
Варијабли кои го менуваат знакот	416
Придонеси кон растот	416
4. Причини за разлики во цените	417
Разлики во цените поради разлики во квалитетот	417
Разлики во цените без разлики во квалитетот	417
Ценовна дискриминација	418
Постоење на паралелни пазари	418
5. Мерење на промените во квалитетот во текот на времето	419
Директни методи	419
Hedonics (регресиони равенки)	419
Индириктни методи	420
Рапидно променливи диференцирани пазари на производи	420
Натамошна разработка	421
6. Практични предности од прибирањето верижни индекси	421
В. Изведување на мерки на обемот во националните сметки	421
1. Вовед	421
Терминологија за процени на обемот	422
1. Дефлација на цените наспроти ревалоризација на количеството	422
2. Распожливи индекси на цени	423
3. Табелите на понуда и употреба како основа за мерките на обемот на БДП	423
4. Мерки на вредноста на проценката на БДП според производниот метод	424
Пазарно производство	424
Непазарно производство на владата и на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД)	424
Производство за сопствена финална употреба	426

Меѓуфазна потрошувачка	426
БДП и бруто-додадена вредност	426
5. Мерки на вредноста на процената на БДП според расходниот метод	427
Расходи за финална потрошувачка на домаќинствата	427
Расходи за финална потрошувачка на владата и непрофитните институции кои им служат на домаќинствата	428
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	428
Промени во залихите	429
Набавка минус продажба на вредности	429
Извоз и увоз	429
6. Обем и цени за залихите на фиксна актива и потрошувачка на фиксен капитал	431
7. Составни делови на додадената вредност	431
Надомест за вработените	431
Даноци и субвенции на производи	431
Нето-оперативен вишок и нето-мешан доход	432
8. Квартални и годишни процени	432
9. Препораки	432
Г. Мерки на реалниот доход за вкупната економија	433
1. Концептот на реален доход	433
2. Трговски добивки и загуби од промените во условите на надворешната размена	433
3. Меѓусебниот однос меѓу мерките на обемот на БДП и агрегатите на реалниот доход	435
Д. Споредување на меѓународните цени и обем	435
1. Вовед	435
2. Прашања поврзани со индексните броеви	436
Репрезентативност наспроти споредливост	436
Агрегирање	437
Бинарни споредби	437
Мултилатерални споредби	438
Транзитивност	438
Блок пристап	438
Бинарен пристап	439
Ring споредби	439
3. Практични согледувања за националните сметководители	440
Паритетот на куповна моќ и националните сметки	440
Зошто стапките на раст на програмата за меѓународни споредувања се разликуваат од националните стапки на раст	441
Непазарни услуги	442
Заклучок	442
Глава 16: Збирен приказ и интегрирање на сметките	443
А. Вовед	443
Б. Интегрирање на сметките	443
1. Збирен приказ на тековните сметки	443
Сметка на производство	443
Сметка на создавање на доходот	443
Сметка на примарна алокација на доходот	443
Сметка на секундарна распределба на доходот	448
Сметки на употреба на доходот	448
2. Збирен приказ на сметките на акумулација	448
Капитална сметка	448
Финансиска сметка	448

3. Сметка на стоки и услуги	449
4. Сметки за остатокот на светот	449
5. Интегрирање на податоците за состојбите и тековите	449
Поврзување на почетниот и крајниот биланс на состојба	449
Нето-вредност	450
Сметки на активата	451
6. Консолидирање на сметките	451
Консолидирање на тековните сметки	451
Консолидирање на сметките на акумулација	452
Консолидирање на сметката на остатокот на светот	452
V. Макроекономските агрегати во системот на национални сметки	452
1. Идентитети на БДП	452
2. Вреднување на производството	453
3. Бруто и нето-домашен производ	453
4. Бруто и нето-национален доход	454
5. Национален расположив доход	454
G. Пример на група на интегрирани економски сметки	454
1. Сметки на институционалните сектори	455
Тековни сметки	455
Сметка на употреба на доходот	455
Сметки на акумулација	455
Биланс на состојба	455
2. Сметка на остатокот на светот	456
3. Сметка на стоки и услуги	456
4. Колона на вкупната економија	461
Глава 17: Вкрстени и други специјални прашања	463
<i>Дел 1. Третман на осигурувањето</i>	<i>463</i>
A. Вовед	463
1. Директно осигурување	463
2. Реосигурување	464
3. Вклучени единици	464
B. Производ на директното осигурување	465
1. Заработени премии	465
2. Додатоци на премиите	465
3. Побарувања и користи	466
Побарувања од неживотно осигурување	466
Користи од животно осигурување	466
4. Резерви	466
5. Дефинирање производ на осигурувањето	466
Неживотно осигурување	466
Животно осигурување	467
Реосигурување	467
V. Производ на директно осигурување	467
1. Нето-премии и потрошувачка на осигурителни услуги	467
2. Ивединтирање на неживотно осигурување	468
3. Осигурителни услуги кон и од остатокот на светот	468
4. Сметководствени ставки	469
G. Сите трансакции поврзани со животно осигурување	470
1. Ануитети	472
D. Сите трансакции поврзани со реосигурување	472

Г. Ануитети	474
1. Како функционираат ануитетите	474
2. Производ поврзан со ануитет	475
3. Сите трансакции поврзани со ануитетите	475
<i>Дел II. Шеми на социјално осигурување</i>	476
Е. Вовед	476
Ж. Основни дефиниции	476
1. Социјални добивки	476
2. Социјални добивки обезбедени од општата влада	477
3. Социјални добивки обезбедени од други институционални единици	477
4. Шеми на социјално осигурување	477
Шема на повеќекратен работодавач	478
5. Индивидуални осигурителни полиси кои се квалификуваат како социјално осигурување	478
6. Добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите на социјално осигурување	478
3. Приказ на непензиски придонеси и добивки	482
1. Непензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на социјалната сигурност	482
2. Нефинансирани непензиски добивки освен од социјална сигурност	483
3. Финансирано социјално осигурување, освен пензии	483
И. Приказ на придонеси за пензиско осигурување и пензии	484
1. Пензии за социјална заштита	486
2. Пензиски шеми поврзани со вработување освен социјална заштита	487
Пензиски шеми со дефиниран придонес	487
Евидентирани трансакции во пензиски шеми со дефиниран придонес	487
Пензиски шеми со дефинирана корист	490
Разлики меѓу пензиски шеми со дефинирана корист и дефиниран придонес	490
Трансакции бележени во пензиски шеми со дефинирани добивки	492
Пензиски шеми со дефинирана добивка управувани од друг, освен работодавачи	494
Однос меѓу работодавачот и пензискиот фонд	494
Нумерички пример	494
Трансакции на пензиски шеми со дефинирана добивка	494
Пензиска шема со дефиниран придонес	495
Други текови на пензиска шема со дефинирана добивка	495
Прашањето на унапредувањата	495
3. Пренесување на правото на пензија	496
4. Објаснување на табелите	499
Ј. Специјален случај кога владата обезбедува пензии преку социјална сигурност	500
<i>Дел III. Третман на стандардизираните гаранции во СНС</i>	503
К. Видови на гаранции	503
1. Шеми на стандардизирани гаранции	504
2. Гаранции обезбедени од владата	504
3. Последици врз билансот на состојба	505
<i>Дел IV. Евидентирање на тековите поврзани со финансиските средства и текови</i>	506
Л. Вовед	506
1. Карактеристики на финансиските институции	506
2. Наплаќање за финансиските услуги	508
3. Доход од инвестиции поврзани со финансиски инструменти	508
4. Сопственички добивки и загуби од финансиски инструменти	508

Лб. Евидентирање на тековите на финансиските инструменти	508
1. Монетарно злато	509
2. СПВ	509
3. Валута	509
4. Депозити и заеми	510
5. Должнички хартии од вредност	511
Трошоци за услуги поврзани со хартии од вредност	511
Камата на дисконтирани хартии од вредност	511
Определување на текот на каматата на записите и обврзниците	512
Камата на записи и слични инструменти	512
Камата на обврзници и облигации	512
Обврзници кои носат нула купон камата	512
Други обврзници, вклучувајќи многу дисконтирани обврзници	512
Индексиран хартии од вредност	513
6. Акционерски капитал и акции на инвестициони фондови	514
7. Финансиски деривативи	515
8. Акциони опции на вработени	515
9. Други сметки на побарувања или обврски	515
<i>Дел V. Договори, лизинг и лиценци</i>	516
М. Вовед	516
Н. Лизинг	516
1. Оперативен лизинг	516
2. Финансиски лизинг	517
3. Лизинг на ресурси	518
Њ. Лиценци и дозволи за користење природни ресурси	518
1. Третман “мобилен телефон” на лиценците и дозволите за користење на природните ресурси	518
2. Радиоспектар	520
3. Земјиште	520
4. Дрва	521
5. Риби	521
6. Вода	521
7. Минерални ресурси	521
О. Поделба на средствата	522
П. Дозволи за преземање специфична активност	523
1. Дозволи издадени од владата	523
Пример	523
Случај 1: Владата не нуди повраток и А ја задржува дозволата 3 години	523
Случај 2: Владата не нуди повраток и А ја продава дозволата на Б после една година	523
Случај 3: Владата нуди повраток и А ја задржува дозволата 3 години	523
Случај 4: Владата нуди повраток и А ја продава дозволата на Б после една година	524
Дозволите издадени од Владата како средства	524
2. Дозволи издадени од други единици	524
Невладини дозволи како средства	524
3. Дозволите за користење на природни ресурси како амортизери	525
Р. Договори за идно производство	525
С. Лизингот како средства	525
Пазарен оперативен лизинг како средство	526
Т. Други прашања	526

1. Аранжмани за поделба на времето	526
2. Изгубени депозити	527
Дел VI. Акциони опции за вработените (АОВ)	528
К. Вовед	528
1. Терминологија	528
2. Вреднување	528
3. АОВ како финансиско средство	528
4. Евидентирање на АОВ во сметката на СНС	528
5. Разлики во употребата на АОВ	529
Глава 18: Елаборирање и презентирање на сметките	531
А. Вовед	531
Б. Временски серии, ревизии и разлики (дискрепанци).....	531
1. Временски серии	531
2. Ревизии	532
3. Разлики (дискрепанци).....	532
Разлики во нето-кредитирањето или нето-задолжувањето.....	533
В. Сметки изразени во количински изрази	533
1. Составни делови на расходната страна на БДП	533
2. Составни делови на производната страна на БДП	534
3. Табелите на понуда и употреба изразени во количински изрази	534
4. Состојба на капитал	534
Г. Квартални и други високо фреквентни сметки	535
1. Концептуални прашања	535
Време на евидентирање	535
Дефиниции кои вклучуваат период од една година или повеќе	535
Сезонски карактер на податоците	535
2. Квалитет на податоците	535
Залихи	535
3. Квартални сметки изразени во количински изрази	536
4. Опфат на кварталните сметки	536
Д. Регионални сметки	536
Ѓ. Прашања поврзани со презентацијата на податоците	539
1. Мерки на производството на БДП	539
Клучни индустрии (дејности).....	539
2. Мерки на расходите на БДП	540
3. Агрегати на доходот	540
4. Сметки изразени во количински изрази	540
5. Квартални сметки	540
6. Сметки на секторите	540
7. Интегрирани сметки на акумулација	541
Глава 19: Население и инпут на труд	543
А. Вовед	543
1. Меѓународни стандарди на статистиката на работната сила	543
2. Структура на главата	543
Б. Население	544
1. Процени на растот по глава на жител	544
2. Апсолутни нивоа на БДП по глава на жител	544

V. Мерење на работната сила	544
1. Вработени	545
2. Самовработени лица	546
3. Невработеност	546
4. Проблеми со разграничувањето	546
Работни места и вработени	546
Резидентност	546
5. Сива економија	547
6. Труд во непрофитните институции кои им служат на домаќинствата	547
7. Доброволен труд	548
G. Стандардизирани мерки за мерење на инпутот на труд	548
1. Вработеност мерена врз основа на полно работно време	548
2. Работни часови	549
Дефинирање на фактички одработените часови	549
3. Инпут на труд прилагоден за квалитетот	550
4. Инпут на труд на вработените по постојан надомест	550
D. Проценување на продуктивноста на трудот	551
1. Продуктивност на трудот и мултифакторска продуктивност	551
2. Процени на вработеноста за проценување на продуктивноста	551
3. Конзистентност на податоците	552
4. Меѓународни споредби	552
Ѓ. Забелешка за изворите на податоци	552
Глава 20: Капитални услуги и националните сметки	555
A. Вовед	555
1. Основни идеи на капиталните услуги	555
B. Вреднување на состојбата на капиталот	556
1. Познавање на придонесот кон производството	556
2. Познавање на вредноста во било кое време	557
3. Придонес на активата кон производството и опаѓање на цените	558
4. Специјален случај на геометриски опаѓачки профили	559
5. Практични согледувања	560
V. Објаснување на тековите	560
1. Капиталните услуги и бруто-деловниот вишок	560
2. Цени и обем	561
G. Примена на моделот на капитални услуги	562
1. Земјиште	563
2. Вреднување на природните ресурси	564
3. Мешан доход	564
4. Актива со резидуална вредност	564
5. Трошоци за пренос на сопственост при набавка	565
6. Крајни трошоци	566
7. Големи поправки и реновирање	567
8. Работа во тек за долгорочни проекти	567
9. Станбени објекти во кои живеат сопствениците	568
10. Финансиски наем	568
D. Дополнителна табела на капитални услуги	569
Глава 21: Мерење на корпоративната активност	571
A. Вовед	571
1. Терминологија	571

Б. Демографија на корпорациите	571
1. Создавање на корпорациите	571
2. Распаѓање на корпорациите	572
3. Национализација и приватизација	572
4. Спојувања и купувања	573
В. Потсектори	574
Г. Односи меѓу корпорациите во различни економии	574
1. Странски директни инвестиции	574
2. Странските директни инвестиции и глобализацијата	575
3. Улогата на транзитните/трансмисионите средства	575
4. Крајна земја на инвестирање	576
5. Мултинационални претпријатија	576
6. Аутсорсинг	576
Д. Придонесот на активата кон производството	577
Ѓ. Последиците од финансиските потреси	577
1. Лоши (нефункционални) заеми	577
2. Концесионално кредитирање и реструктурирање на долгот	578
Е. Поврзаност со деловното сметководство	578
Глава 22: Централна влада и Јавен сектор	579
А. Вовед	579
1. Извори на податоци	580
2. Консолидација	580
Б. Дефинирање на Централната влада и Јавниот сектор	580
1. Единици на Централната влада	580
2. Непрофитни единици контролирани од владата	582
3. Корпорации контролирани од владата	582
4. Економски значајни цени	582
Снабдувачи на стоки и услуги за владата	583
Дефинирање на продажби и трошоци	583
5. Дрво на одлука за единиците од јавниот сектор	583
6. Потсектори на секторот Општа влада	584
7. Потсектори на Јавниот сектор	584
8. Гранични случаи	584
Квази-корпорации	584
Случајот на агенциите за реструктурирање	585
Субјекти со посебна намена	585
Заеднички вложувања	586
Наднационални власти	586
В. Статистичка презентација на јавните финансии	587
1. Вовед	587
2. Приход	587
3. Трошок	587
4. Издатоци	588
5. Нето-оперативен баланс	588
6. Нето-позајмување или нето-задолжување	588
7. Консолидирање	589
8. Класификација на функциите на владата	590
Г. Сметководствени прашања поврзани со Централната влада и Јавниот сектор	590
1. Појаснување на бележењето на даноците	590
Дозволи издадени од владата	590

Евидентирање на даноците врз пресметковна основа	591
Даночни кредити	591
2. Трансакции со други национални, меѓународни и наднационални организации	592
Членарини за меѓународно членство	592
Меѓународна помош	592
3. Должнички и останати поврзани операции	593
Долг	593
Преструктурирање на долгот	593
Отпис на долгот	593
Реструктурирање и рефинансирање на долгот	593
Конверзија на долгот	594
Преземање на долг	594
Други прашања поврзани со реструктурирање на долгот	594
Гаранции на владата	595
Секјуритизација (Securitization)	596
Преземање на обврските по основ на пензии од државата	596
4. Односи на секторот вкупна Држава со корпорациите	596
Добивки од инвестиции во хартии од вредност	596
Дивиденди наспроти повлекување на капиталот	596
Продажба на актива	597
Набавка на хартии од вредност, капитални трансфери и субвенции	597
Приватизација	597
Национализација	597
Интервенции во време на криза	598
Преструктурирање, спојување и прекласификација	598
Трансакции со централната банка	599
Јавно-приватно партнерство	599
Д. Статистичка презентација на јавниот сектор	601
Глава 23: Непрофитни институции	603
А. Вовед	603
1. Непрофитните институции во СНС	603
2. Сметководствени правила за непрофитните институции во СНС	604
3. Сателитска сметка за непрофитните институции	604
Б. Единици вклучени во сателитската сметка за непрофитните институции	604
1. Определување на карактеристиките на единиците вклучени во сателитската сметка	605
2. Примери на вклучени единици	605
3. Гранични случаи	605
4. Класификација на непрофитните институции	606
В. Сметки за непрофитните институции во сателитската сметка	607
Г. Други прашања во СНС поврзани со непрофитните институции	608
1. Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) и владата ...	608
2. Неформални и привремени непрофитни институции кои им служат на домаќинствата	608
3. Производот на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата	609
Глава 24: Сектор за Домаќинства	611
А. Вовед	611
1. Неинкорпорирани претпријатија	611
2. Проблеми поврзани со потсекторските домаќинства	612
3. Структура на главата	612

Б. Состав на домаќинствата и секторирање	612
1. Дефиниција за домаќинство	612
2. Резидентност	613
3. Определување на потсекторите	613
4. Анкета на домаќинствата	613
В. Определување на потсекторите на домаќинствата	614
1. Од аспект на производството	614
2. Од аспект на потрошувачката	615
3. Од аспект на доходот	615
4. Употреба на референтно лице	616
5. Последици на демографските промени	616
6. Други прашања	616
Г. Домаќинствата како производители	616
1. Домаќинствата и неформалниот сектор	616
2. Земјоделство	616
3. Домување	617
4. Домашен персонал	618
Д. Домаќинствата како потрошувачи	618
1. Потрошувачки стоки и услуги обезбедени во натура	618
2. Расходи според видови туристи	618
3. Потрошувачки расходи според видот на производ	619
Ѓ. Доход на домаќинството	619
Е. Богатство на домаќинството и придружни текови на доход	619
1. Биланс на состојба на домаќинството	619
2. Семејни трупови (Family trusts)	620
3. Распределба на богатството	620
4. Прашања поврзани со пензиите	620
5. Трајни потрошувачки добра	620
Глава 25: Неформална економија (неформален аспект на економијата во СНС)	621
А. Вовед	621
1. Интерес на политиката за мерење на активноста на претпријатијата од неформалниот сектор	622
2. Структура на главата	622
Б. Карактеристики на единиците во неформалниот сектор	623
В. Сива економија	624
Г. Неформален сектор според дефиницијата на Меѓународната организација на трудот (МОТ)	625
1. Концептот на (МОТ) за неформалниот сектор	625
2. Дефинирање на секторот	625
Исклучување на единиците чие комплетно производство е за сопствена употреба	626
Исклучување на единиците со формални карактеристики	626
Две категории на неформални претпријатија	626
Исклучување врз основа на активноста	627
3. Појаснување на употребата на познатата терминологија	627
Сектор	627
Претпријатие	627
Потсекторско производство	628
Формален сектор, неформален сектор и домаќинства	628

Д. Неформално вработување	628
1. Неформално вработување	628
2. Вработување во неформалниот сектор	629
Ѓ. Работата на групата Делхи	629
Е. Изведување податоци за активностите на неформалните претпријатија од сметките во СНС	630
1. Домаќинства кандидати	630
2. Приспособување според националните практики	630
3. Дезагрегирање според видот на активноста	631
4. Презентација на податоците за неформалниот сектор и неформалното вработување	632
Производство	632
Вработување	632
Ж. Пристапи за мерење на активностите во неформалната економија	633
1. Анкети на домаќинствата	633
2. Анкети на деловните единици	633
3. Мешани анкети на домаќинствата и претпријатијата	633
3. Упатства, студии и прирачници за неформалната економија	633
Глава 26: Сметките на остатокот на светот и поврзаност со платниот биланс	635
А. Вовед	635
1. Сметката на остатокот на светот во СНС	635
Тековни сметки	635
Сметки на акумулација	635
2. Меѓународните сметки во ВРМ6	635
3. Структура на главата	636
Б. Сметководствени правила	636
1. Споредба со сметководствените правила во СНС	636
Вреднување	636
Време на евидентирање и промена на сопственоста	636
Салдирање (нетирање)	637
2. Единици	637
Економска територија	637
Институционални единици	637
Гранки	637
Фиктивни (замислени) резидентни единици	638
Мултитериторијални/мултинационални претпријатија	638
3. Резидентност	639
Резидентност на домаќинствата	639
Резидентност на претпријатијата	640
Резидентност на други ентитети	641
В. Споредба меѓу меѓународните сметки и сметките на остатокот на светот во СНС.....	641
1. Сметка на стоки и услуги	641
2. Сметка на примарен доход	644
Доход на претпријатие кое примило СДИ	644
3. Сметка на секундарен доход	644
4. Ставки за порамнување во тековните сметки на меѓународните сметки	645
5. Капитална сметка.....	645
6. Финансиската сметка и меѓународна инвестициона позиција-МИП (ИР).....	645
7. Сметки на други промени во активата	646

Г. Функционални категории на меѓународните сметки	647
1. Директни инвестиции	648
2. Портфолио инвестиции	649
3. Финансиски деривативи (освен резервите) и акциони опции на вработените	649
4. Други инвестиции	649
5. Резервни средства/меѓународни резерви	650
Д. Специјални аспекти на меѓународните сметки	650
1. Глобални нерамнотежи	650
2. Финансирање во исклучителни случаи	650
3. Должнички инструменти	651
4. Преструктурирање на долгот	651
5. Регионални аранжмани, вклучувајќи валутни унии	651
6. Конверзија на валутите, вклучувајќи повеќекратни девизни курсеви	652
Глава 27: Поврзаност со монетарната статистика и тековите на средства	653
А. Вовед	653
1. Монетарна статистика	653
2. Финансиска статистика	653
3. Текови на средства	653
А. Монетарна статистика	653
1. Дефинирање на депозитните корпорации	653
2. Презентирање на монетарната статистика	654
Б. Финансиска статистика	654
В. Текови на средства	656
1. Сметки на тековите	656
Формат на сметката	657
Аналитички употреби	658
2. Сметки на состојбата	659
Глава 28: Инпут-аутпут и друга матрично заснована анализа	661
А. Вовед	661
1. Инпут-аутпут табели	661
2. Матрици на општествени сметки	661
3. Структура на главата	661
Б. Флексибилноста во табелите на понуда и употреба	662
1. Третман на маржите на увозот	662
2. Стоки обработени од единица која нема економска сопственост	662
3. Табели на понуда и употреба и секторски сметки	664
В. Изведување на инпут-аутпут табела	665
1. Што е инпут-аутпут табела?	665
2. Аналитички потенцијал на инпут-аутпут матрицата	666
3. Секундарни производи	667
4. Реалокација на секундарните производи	669
Табели производ по производ	669
Претпоставка на индустриска технологија	670
Претпоставка на производна технологија	670
Табели индустрија по индустрија	670
Фиксна структура на продажба на производи	670
Фиксна структура на продажба на индустријата	670

Избор на пристап кој треба да се примени	670
Хибридни пристапи	671
База на податоци потребна за трансформацијата	674
Г. Матрици на општествено сметководство	674
1. Прикажување на текот на сметките во матрична форма	674
2. Проширување на матрицата	675
3. Дезагрегирање на домаќинствата	676
4. Матрица на општествено сметководство за сметките на трудот	676
Глава 29: Сателитски сметки и други проширувања	679
А. Вовед	679
1. Функционални класификации	679
2. Клучни секторски сметки	679
3. Сателитски сметки	679
Б. Функционални класификации	680
1. COICOP	680
2. COFOG	681
3. COPNI	681
4. COPP	681
В. Сателитски сметки за клучните сектори и други сметки за специјалните сектори	681
Г. Сателитските сметки – опции за концепциски разлики	682
1. Производство и производи	682
2. Доходи	683
Примарни доходи	683
Трансфери и расположлив доход	683
3. Употреби на стоки и услуги	684
4. Актива и пасива	684
5. Намери	684
6. Агрегати	684
Д. Можни табели за сателитска сметка	685
1. Дефинирање функционално ориентирана сметка	685
2. Определување на производите од интерес	685
3. Мерење на производството	685
4. Составни делови на употребите/националниот расход	685
Потрошувачка	686
Инвестиции	686
Трансфери	686
Вкупни употреби и национален расход	686
5. Корисници	687
6. Финансирање	687
7. Производство и производи	688
8. Физички податоци	688
Ѓ. Примери на сателитски сметки	688
1. Сателитски сметки во туризмот	688
Дефинирање на поимите посетители и туристи	689
Дефинирање и обем на расходи во туризмот	689
Дефинирање и обем на потрошувачка во туризмот	689
Карактеристични производи	689
Туристичка индустрија	690
Главни агрегати	690
2. Сметководство на животната средина	690
Различни делови на социоекономските еколошки сметки (CAA)	692
Физички и хибридни табели на понуда и употреба	692

Идентификување на еколошките аспекти на централната рамка	692
Еколошки даноци, доход од сопственост и сопственички права	692
Група на сметки за расходи за заштита на животната средина	693
Сметки на активата	693
Интегрирање на еколошките прилагодувања во сметките на тековите	693
Исцрпување	693
Расходи за намалување на штетните влијанија	696
Сметководство на еколошката деградација	696
3. Сателитски сметки во здравството	696
Функционална класификација на здравствената заштита	696
Единици кои обезбедуваат здравствена заштита	697
Расходи за здравствена заштита	697
Финансирање на здравствената заштита	698
Конверзија на системот на сметки во здравството во сателитски сметки на здравството	698
4. Неплатена активност на домаќинството	701
Неплатени услуги на домаќинството	701
Трајни потрошни добра	702
Доброволна/волонтерска работа	702
Додаток 1: Хиерархија на класификации на СНС и придружни шифри	705
A. Вовед	705
B. Хиерархија на класификации во СНС	706
1. Сектори (шифри S)	706
2. Класификации на трансакции	709
Трансакции на производи (шифри P)	709
Трансакции на непроизведена актива (шифри NP)	710
Дистрибутивни трансакции (шифри D)	710
Трансакции во финансиската актива и пасива (шифри Ф)	713
3. Други текови	714
Ставки во сметката на други промени во активата (шифри K)	714
Ставки на порамнување и нето-богатство (шифри B)	714
4. Ставки поврзани со состојбата на активата и пасивата	715
Ставки во билансот на состојба (шифри L)	715
Нефинансиска актива (шифри AN)	716
Финансиска актива (шифри AF)	717
V. Дополнителни ставки	717
1. Лоши (нефункционални) заеми	717
2. Капитални услуги	718
3. Табела на пензии	718
Колони	718
Редови	718
4. Трајни потрошни добра	719
5. Странски директни инвестиции	719
6. Неизвесни (потенцијални) позиции	720
7. Валути и депозити	720
8. Класификација на должничките хартии од вредност според рокот на доспевање	720
9. Котирани и некотирани должнички хартии од вредност	720
10. Долгорочни заеми со рок на доспевање помал од една година и долгорочни заеми обезбедени со хипотека	720
11. Котирани и некотирани акции на инвестициони фондови	721
12. Достасани неплатени камати и отплати	721
13. Лични и вкупни дознаки	721

Додаток 2: Редослед на сметките	723
Додаток 3: Промени од Системот на национални сметки 1993	751
A. Вовед	751
Б. Натомшна спецификација на статистичките единици и ревизија на институционалните сектори	751
1. Производна единица која врши помошни активности да се признае како одделна деловна единица во определени случаи	751
2. Вештачки помошни служби кои не се сметаат како институционални единици освен ако се резиденти во економија различна од онаа на нивните сопственици	751
3. Подружница на нерезидентна единица признаена како институционална единица ...	751
4. Појаснување на резидентноста на мултитериторијалните/мултинационалните претпријатија	751
5. Признавање на ентитети со специјална намена	751
6. Холдинг компанија алоцирана во секторот Финансиски корпорации	752
7. Седиштето да се алоцира во Институционален сектор во кој припаѓаат мнозинството од подружниците	752
8. Воведен потсектор за непрофитни институции	752
9. Проширена е дефиницијата на финансиските услуги	753
10. Ревидирани се потсекторите на секторот Финансиски корпорации за да се опфатат промените во финансиските услуги, пазари и инструменти	753
В. Натомшна спецификација на обемот на трансакциите, вклучувајќи ја и границата на производството	753
1. Истражувањето и развојот не е помошна активност	753
2. Подобен е методот за пресметка на финансиските услуги за посредување индиректно мерени	753
3. Појаснет е аутпутот на централната банка	754
4. Подобрено е евидентирањето на услугите за неживотно осигурување	754
5. Реосигурувањето се третира слично како и директното осигурување	755
6. Вреднувањето на производството за сопствена финална употреба на домаќинствата и корпорациите да го вклучува приносот на капиталот	755
Г. Проширување и натомшна спецификација на концептот на активата, инвестициите и потрошувачката на фиксен капитал	756
1. Воведена промена во економската сопственост	756
2. Проширена е границата на активата со вклучување на истражување и развој	756
3. Воведена ревидирана класификација на активата	756
4. Проширување на границата на активата и бруто-инвестиции на владата за да се вклучат расходите на системите за вооружување	758
5. Категоријата на активата “компјутерски софтвер” е модифицирана со вклучување на базите на податоци	758
6. Оригиналите и копиите се признаени како различни производи	758
7. Воведен е концептот на капитални услуги	759
8. Објаснет е концептот на третман на трошоците за трансфер на сопственост	759
9. Истражување на минерали и вреднување	759
10. Подобрување на земјиштето	759
11. Goodwill и пазарна актива	760
12. Третман на водните ресурси како актива во одредени случаи	760
13. Потрошувачката на фиксен капитал да се мери по просечни цени на периодот од аспект на ценовниот индекс на константен квалитет на соодветната актива	760
14. Дефиницијата на обработените биолошки ресурси да се направи симетрична на необработените ресурси	760
15. Воведени производи на интелектуална сопственост	761
16. Воведен концептот на изнајмување на ресурси за природните ресурси	761
17. Воведени промени во ставките кои се појавуваат во сметката на други промени во обемот на активата	761

Д. Натомошно рафинирање на третманот и дефинирањето на финансиските инструменти и актива	761
1. Појаснет третманот на договорот за откуп на хартиите од вредност	761
2. Појаснет третман на акциони опции на вработените	761
3. Појаснет третманот на лошите (нефункционални) заеми	762
4. Појаснет третманот на гаранциите	762
5. Појаснет третманот на индексирани должнички хартии од вредност	762
6. Ревидиран третманот на должничките инструменти со валутна клаузула	763
7. Флексибилноста во вреднувањето на некотираните акции	763
8. Сметките на неалоцираното злато се третираат како финансиска актива и пасива	763
9. Ревидирана дефиницијата на монетарно злато и златни прачки	763
10. Признаена пасивата во специјалните права на влечење	764
11. Направена разлика меѓу депозити и заеми	764
12. Такси платени на кредитните хартии од вредност и заемите во злато	764
13. Класификација на финансиската актива	764
14. Разлика меѓу финансиски и оперативен лизинг заснован на економска сопственост	764
15. Промени во препораките за евидентирање на пензиските права	765
Ѓ. Натомошна спецификација на опфатот на трансакциите на владата и јавниот сектор	765
1. Појаснета границата меѓу приватниот и јавниот сектор и владата	765
2. Појаснет третманот на агенциите за реструктурирање	766
3. Појаснет третманот на дозволите издадени од владата	766
4. Исклучителните плаќања од јавните корпорации треба да се евидентираат како повлекувања на капитал	766
5. Исклучителните плаќања од владата на јавните квази-корпорации треба да се третираат како капитални трансфери	766
6. Евидентирање на даноците на пресметковна основа	766
7. Даночни кредити	766
8. Појаснет третманот на сопственоста на фиксни средства создадени преку јавно-приватно партнерство	767
9. Даноците на сопственички добивки продолжува да се прикажува како тековен данок на доход и богатство	767
Е. Хармонизација меѓу концептите и класификациите во СНС и ВРМ6	767
1. Центарот на доминантниот економски интерес како основен критериум за определување на резидентноста на единицата	767
2. Индивидуи кои го менуваат местото на живеење	767
3. Стоки испратени во странство за доработка се евидентираат врз основа на промена на сопственоста	767
4. Препродажба	768
Ж. Листа за проверка на промените во секоја глава	768
1. Вовед	768
Глава 3: Состојби, текови и сметководствени правила	768
Глава 4: Институционални единици и сектори	768
Глава 5: Претпријатија, деловни единици и индустрии	768
Глава 6: Сметка на производството	769
Глава 7: Сметки на распределба на доходот	769
Глава 8: Сметки на прераспределба на доходот	770
Глава 9: Сметки на употреба на доходот	770
Глава 10: Капитална сметка	770
Глава 11: Финансиска сметка	770
Глава 12: Сметки на други промени во активата	771

Глава 13: Биланси на состојба	771
Глава 14: Табели на понуда и употреба и сметка на стоки и услуги	771
Глава 15: Мерки на цени и обем	771
Глава 16: Збирен приказ и интегрирање на сметките	771
Глава 17: Вкрстени и други специјални прашања	771
Глава 18: Елаборирање и презентирање на сметките	771
Глава 19: Население и инпут на труд	771
Глава 20: Капитални услуги и националните сметки	772
Глава 21: Мерење на корпоративната активност	772
Глава 22: Општа влада и Јавен сектор	772
Глава 23: Непрофитни институции	772
Глава 24: Сектор Домаќинства	772
Глава 25: Неформална економија	772
Глава 26: Сметки на остатокот на светот и поврзаност со платниот биланс	772
Глава 27: Поврзаност со монетарната статистика и тековите на средства	772
Глава 28: Инпут-аутпут и друга матрично заснована анализа	772
Глава 29: Сателитски сметки и други проширувања	773
2. Анекси и други ставки	773
Додаток 4: Истражување	775
A. Вовед	775
B. Основни сметководствени правила	775
1. Однос меѓу СНС и ОМСС	775
2. Консолидација на групите на претпријатија	776
3. Трустови	776
4. Финална потрошувачка на корпорациите	776
5. Мерење на производот на јавните услуги	777
6. Третман на социјалните трансфери во натура кон остатокот на светот	777
7. Производ на централните банки: даноци и субвенции на каматните стапки на кои се применуваат од централните банки	777
8. Третманот на погоните во СНС	777
9. Вклучување на меѓународните организации во СНС	777
V. Концептот на доход	777
1. Појаснување на концептот на доход во СНС	777
2. БДП по основни цени	778
3. Улогата на даноците во СНС	778
4. Животно осигурување	778
5. Реинвестирана добивка	778
6. Евидентирање на каматата на пресметковна основа во СНС	778
7. Пресметка на финансиските услуги за посредување индиректно мерени	779
8. Висока инфлација	779
9. Мерење на неутрални и вистински сопственички добивки и загуби	779
10. Доход кој произлегува од активата	779
11. Доход од активности преземени на неформална основа	779
Г. Прашања поврзани со финансиските инструменти	779
1. Прашања произлезени од финансиската криза	779
2. Признавање на правото на социјална сигурност како пасива	780
3. Поширока употреба на фер вредност за заемите	780
4. Одредби	780
5. Концесионалност на долг	780
6. Вреднување на сопствениот капитал и негови импликации	780
7. Трансакции со повторен откуп/репро трансакции	780

Д. Прашања поврзани со нефинансиската актива	780
1. Разменливи дозволи за емисија	780
2. Дозволи за употреба или користење природни ресурси	781
3. Проширување на границата на фиксно средство за вклучување на друга актива од интелектуална сопственост	781
Иновација	781
Пазарна актива	781
Човечки капитал	781
4. Трошоци за трансфер на сопственост на вредности и непроизведена актива	782
5. Разлика меѓу тековно одржување и капитални поправки	782
6. Третман на јавно приватно партнерство	782
7. Трансфер на сопственост врз средство за време на неговиот животен век	782
Литература	783
Речник	787
Индекс	827

ПРЕГЛЕД НА ТАБЕЛИ

Табела 2.1: Сметка на производството	85
Табела 2.2: Сметка на создавање на доходот	86
Табела 2.3: Сметка на примарна распределба на доходот	86
Табела 2.4: Сметка на секундарна распределба на доходот	87
Табела 2.5: Сметка на прераспределба на доходот во натура	88
Табела 2.6: Сметка на употреба на расположливиот доход	88
Табела 2.7: Сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход	89
Табела 2.8: Капитална сметка.....	89
Табела 2.9: Финансиска сметка	89
Табела 2.10: Сметка на други промени во обемот на активата	90
Табела 2.11: Сметка на ревалоризација	91
Табела 2.12: Почетен биланс на состојба, промени во активата и пасивата и завршен биланс на состојба	92
Табела 2.13: Интегрирана презентација на целиот тек на тековни сметки	94
Табела 2.14: Интегрирана презентација на целиот тек на сметки на акумулација и биланси на состојба	96
Табела 2.15: Сметка на стоки и услуги	99
	146
Табела 4.1: Потсектори на секторот Нефинансиски корпорации	
Табела 4.2: Потсектори на секторот Финансиски корпорации	148
Табела 6.1: Сметка на производството – употреба	169
Табела 6.1 (прод.): Сметка на производството – извори	170
Табела 7.1: Сметка на создавање на доходот – скратена форма – употреба	209
Табела 7.1 (прод.): Сметка на создавање на доходот – скратена форма – извори	210
Табела 7.2: Сметка на примарна распределба на доходот – скратена форма – употреба	211
Табела 7.2 (прод.): Сметка на примарна распределба на доходот – скратена форма – извори	212
Табела 7.3: Сметки на претприемнички доход и друга примарна распределба на доход – употреба	213
Табела 7.3 (прод.): Сметки на претприемнички доход и друга примарна распределба на доход – извори	214
Табела 7.4: Сметка на создавање на доходот – надомест на вработените – употреба	216
Табела 7.5: Сметка на примарна распределба на доходот – надомест на вработените – извори	217
Табела 7.6: Сметка на создавање на доходот – даноци и субвенции на производството – употреба	223
Табела 7.7: Сметка на примарна распределба на доходот - даноци и субвенции на производството – извори	224
Табела 7.8: Сметка на примарна распределба на доходот – доход од сопственост – употреба	230
Табела 7.8 (прод.): Сметка на примарна распределба на доходот – доход од сопственост – извори	231
Табела 8.1: Сметка на секундарна распределба на доходот – скратена форма – употреба	241
Табела 8.1 (прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – скратена форма – извори	242
Табела 8.2: Сметка на прераспределба на доходот – употреба	243
Табела 8.2 (прод.): Сметка на прераспределба на доходот – извори	245

Табела 8.3: Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за даноците и социјалните придонеси – употреба	253
Табела 8.3 (прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за даноците и социјалните придонеси – извори	254
Табела 8.4: Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за социјалните добивки – употреба	256
Табела 8.4 (прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за социјалните добивки – извори	257
Табела 8.5: Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за тековните трансфери – употреба	260
Табела 8.5 (прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за тековните трансфери – употреба	261
Табела 9.1: Сметка на употреба на расположливиот доход – употреба	269
Табела 9.1 (прод.): Сметка на употреба на расположливиот доход – извори	270
Табела 9.2: Сметка на употреба на прилагодениот расположив доход – употреба	271
Табела 9.2 (прод.): Сметка на употреба на прилагодениот расположив доход – извори	272
Табела 10.1: Капитална сметка – скратена форма – промени во активата	286
Табела 10.1 (прод.): Капитална сметка – скратена форма – промени во пасивата и нето-вредноста	288
Табела 10.2: Капитална сметка – класификација на фиксните средства	295
Табела 10.3: Капитална сметка – промени во залихите и вредностите	303
Табела 10.4: Капитална сметка – непроизведена нефинансиска актива	308
Табела 10.5: Капитална сметка – капитални трансфери – промени во пасивата и нето-вредноста	312
Табела 11.1: Финансиска сметка – скратена форма – промени во активата	317
Табела 11.1 (прод.): Финансиска сметка – скратена форма – промени во пасивата и нето-вредноста	318
Табела 11.2: Финансиска сметка – целосен приказ – промени во активата	324
Табела 11.2 (прод.): Финансиска сметка – целосен приказ – промени во пасивата и нето-вредноста	325
Табела 12.1: Сметка на други промени во обемот на активата – скратена форма – трансакции во активата	337
Табела 12.1 (прод.): Сметка на други промени во обемот на активата – скратена форма – трансакции во пасивата и нето-вредноста	338
Табела 12.2: Сметка на други промени во обемот на активата – промени во активата поради економско појавување и исчезнување	339
Табела 12.2 (прод.): Сметка на други промени во обемот на активата – промени во пасивата и нето-вредноста поради економско појавување и исчезнување	340
Табела 12.3: Сметка на други промени во обемот на активата – промени во активата поради надворешни настани	344
Табела 12.3 (прод.): Сметка на други промени во обемот на активата – промени во пасивата поради надворешни настани	345
Табела 12.4: Сметка на други промени во обемот на активата – промени во активата поради промени во класификациите	346
Табела 12.4 (прод.): Сметка на други промени во обемот на активата – промени во пасивата и нето-вредноста поради промени во класификациите	347
Табела 12.5: Сметка на други промени во обемот на активата – промени во средствата според видот на средствата	349
Табела 12.5 (прод.): Сметка на други промени во обемот на активата – промени во	350

обврските и нето-вредноста според видот на обврските	
Табела 12.6: Сметка на ревалоризација – промени во активата	358
Табела 12.6(прод.): Сметка на ревалоризација – промени во пасивата и нето-вредноста	360
Табела 13.1: Почетни и завршни биланси на состојба со промени во активата	364
Табела 13.1 (прод.): Почетни и завршни биланси на состојба со промени во пасивата и нето-вредноста	366
Табела 13.2: Сметки на активата за вкупната економија	369
Табела 14.1: Скратена верзија на делот за производството во табелата на понуда	384
Табела 14.2: Пример за ставки за прилагодување на понудата преку вклучување на трговски и транспортни маржи	387
Табела 14.3: Пример за влијание на транспортните трошоци врз цените	388
Табела 14.4: Пример за ставки на увоз во табелата на понуда со глобално прилагодување од CIF кон FOB	389
Табела 14.5: Пример за ставки за прилагодување на понудата за вклучување на даноците минус субвенциите на производите	391
Табела 14.6: Скратена верзија на делот за меѓуфазна потрошувачка во табелата на употреба	392
Табела 14.7: Делот на финална потрошувачка во табелата на употреба	393
Табела 14.8: Делот на инвестициите во табелата на употреба	394
Табела 14.9: Делот на додадена вредност во табелата на употреба	395
Табела 14.10: Содржината на увозот во матрицата на употреба	398
Табела 14.11: Приказ на употребата според производствени единици, во петте елементи кои се составен дел на вреднувањето на куповната цена	401
Табела 14.12: Табели на понуда и на употреба по куповни цени	402
Табела 14.12 (прод.): Табели на понуда и употреба по куповни цени	403
Табела 14.13: Табела на понуда и на употреба: трговски и транспортни маржи, даноци и субвенции на меѓуфазната и финалната употреба на производите	404
Табела 14.14: Табела на понуда и употреба: финална и меѓуфазна потрошувачка по основни цени, според класификацијата ISIC	405
Табела 14.15: Увоз употребен за меѓуфазна и финална потрошувачка	406
Табела 16.1: Збирен преглед на тековните сметки на редоследот (сетот) на сметките	445
Табела 16.2: Збирен преглед на сметките на акумулација и билансите на состојба	447
Табела 16.3: Ставки за остатокот на светот со употреба на структурата на сметки дадена во ВРМ6	451
Табела 16.4: Збирен преглед на тековната сметка со секторски детали – употреба	457
Табела 16.4 (прод.): Збирен преглед на тековната сметка со секторски детали – извори	458
Табела 16.5: Збирен преглед на сметките на акумулација и билансите на состојба со секторски детали – актива и промени во активата	459
Табела 16.5 (прод.): Збирен преглед на сметките на акумулација и билансите на состојба со секторски детали – пасива, нето-вредност и нивни промени	460
Табела 17.1: Сметки за неживотно осигурување – употреба	469
Табела 17.1 (прод.): Сметки за неживотно осигурување – извори	470
Табела 17.2: Сметки за животно осигурување – употреба	471
Табела 17.2 (прод.): Сметки за животно осигурување – извори	472
Табела 17.3: Сметки за непензиски добивки платени преку социјална заштита – употреба	479
Табела 17.4: Сметки за добивка од непензиско социјално осигурување примени од други нефинансирани шеми поврзани со вработувањето – употреба	479
Табела 17.5: Сметки за добивки од непензиско социјално осигурување примени од финансирани други шеми поврзани со вработувањето – употреба	480
Табела 17.3 (прод.): Сметки за непензиски добивки платени преку социјалн	481

заштита – извори	
Табела 17.4 (прод.): Сметки за добивки за непензиско социјално осигурување примени од нефинансирани други шеми поврзани со вработувањето – извори	481
Табела 17.5 (прод.): Сметки за добивки од непензиско социјално осигурување примени од финансирани други шеми поврзани со вработувањето – извори	482
Табела 17.6: Сметки за пензиски добивки платени преку социјална сигурност – употреба	485
Табела 17.6 (прод.): Сметки за пензиски добивки платени преку социјална сигурност – извори	486
Табела 17.7: Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирана придонеси – употреба	488
Табела 17.7 (прод.): Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирана придонеси – извори	489
Табела 17.8: Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирана добивки – употреба	491
Табела 17.8 (прод.): Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирана добивки – извори	493
Табела 17.9: Детални трансакции поврзани со социјално осигурување	498
Табела 17.10: Дополнителна табела која го покажува опсегот на пензиски шеми, вклучени и исклучени од сетот на сметки во рамките на СНС	501
Табела 18.1: Агрегирање од високо ниво на СНС/ISIC (A*10)	537
Табела 18.2: Класификација на ниво на индустрија за земја која има голем дел на натурално стопанство	538
Табела 18.3: БДП според расходниот метод	539
Табела 23.1: Групи во Меѓународната класификација на непрофитни организации (International Classification of Non-Profit Organizations - ICNPO)	607
Табела 26.1: Избрани ефекти од резидентниот статус на домаќинството врз статистиката на домашната економија	639
Табела 26.2: Избрани ефекти од резидентниот статус на претпријатието врз статистиката на домашната економија	640
Табела 26.3: Преглед на платниот биланс	642
Табела 26.4: Ставки за порамнување во меѓународните сметки во однос на редоследот на сметките во СНС	646
Табела 26.5: Преглед на интегрираниот извештај за меѓународна инвестициона позиција	647
Табела 26.6: Поврзаност меѓу класификацијата на финансиската актива и функционалните категории	648
Табела 27.1: Потсектори на секторот Финансиски корпорации	654
Табела 27.2: Класификација на финансиските средства и обврски	655
Табела 27.3: Финансиска сметка – скратена форма – промени во средства	657
Табела 27.3 (прод.): Финансиска сметка – скратена форма – промени во обврски и во нето -вредноста	658
Табела 27.4: Формат на детална табела на текови на средства или состојба на финансиски средства анализирани според должник и кредитор	660
Табела 28.1: Пример на ставки во делот на увозот во табелата на понуда со глобално прилагодување од CIF кон FOB	662
Табела 28.2: Можности за евидентирање на стоките кои не ја менуваат сопственост	663
Табела 28.3: Табела на употреба од табелата 14.12	665
Табела 28.3 (прод.): Табела на употреба од табелата 14.12	666
Табела 28.4: Меѓуфазна потрошувачка и додадена вредност вклучено класифицирани	667

според индустрија и институционален сектор	
Табела 28.4 (прод.): Меѓуфазна потрошувачка и додадена вредност вкрстено класифицирани според индустријата и институционалниот сектор	668
Табела 28.5: Нумерички пример за реалокација на производи од градежништво во преработувачка индустрија	669
Табела 28.6: Пример на инпут-аутпут матрица, производ по производ	672
Табела 28.7: Пример на инпут-аутпут матрица, индустрија по индустрија	673
Табела 28.8: Сметката на стоки и услуги во матрична форма	674
Табела 28.9: Табелата на понуда и на употреба во матрична форма	675
Табела 28.10: Сметки на тековите во редоследот на сметките, во матрична форма	677
Табела 28.11: Редослед на сметките, вклучувајќи биланс на состојба во матрична форма	678
Табела 29.1: Табела 6 од сателитските сметки во туризмот	691
Табела 29.2: Пример на хибридна табела за понуда и употреба од системот на економски и еколошки сметки	694
Табела 29.3: Пример на комбинирана табела на понуда и употреба на добри и услуги за заштита на животна средина	695
Табела 29.4: Пример за табела на понуда и употреба од системот на сметки во здравството	699
Табела 29.4 (прод.): Пример на табела на понуда и употреба од системот на сметки во здравството	700

ПРЕГЛЕД НА СЛИКИ

Слика 2.1: Шематски приказ (дијаграм) на интегрираните сметки на вкупната економија	98
Слика 2.2: Збирен преглед на главните сметки, ставки за порамнување и главните агрегати	100
Слика 4.1: Приказ на распределбата на единиците по институционални сектори	133
Слика 6.1: Базични цени, цени на производителите и цени на купувачите	176
Слика 17.1: Пример на ануитет	474
Слика 17.2: Пример на текови поврзани со различни финансиски инструменти	507
Слика 22.1: Јавниот сектор и неговата поврзаност со институционалните сектори	584
Слика 25.1: Неформалната економија и неформалниот сектор	621
Слика 25.2: Идентификација на единици во неформалниот сектор на Меѓународната организација на трудот	626
Слика 25.3: Неформална вработување и вработување во неформалниот сектор	629
Слика 25.4: Идентификација на единиците за неформалниот сектор на Меѓународната организација на трудот од институционалните сектори на СНС	631

РЕЗИМЕ

А. Вовед

Системот на национални сметки, 2008 (2008 СНС) е осовременета верзија на *Системот на национални сметки, 1993* (1993 СНС). Тоа е петта верзија на СНС, чија прва верзија беше објавена пред повеќе од педесет години. На својата триесет и трета сесија во 1993 година, Статистичката комисија побара осовременување на *1993 СНС*, со цел рамката на националното сметководство да се приспособи на потребите на корисниците. Во позадина на ова барање беа промените во економското окружување во многу земји од почетокот на 1990-те години кога се објави *1993 СНС*, а како дополнение се наведуваат и методолошките истражувања во текот на последната декада кои доведоа до создавање подобри методи за мерење на некои од најтешките составни делови на националните сметки. Во согласност со мандатот на Комисијата, СНС 2008 не препорачува фундаментални или сеопфатни промени кои би ја нарушиле лесната транзиција од примената на претходните верзии, вклучувајќи го и *СНС 1968*, кој е рамка на националното сметководство која сè уште се применува во определен број на земји. Исто така, особено се внимаваше на конзистентноста со соодветните упатства, како што се оние за платниот биланс, статистиката на јавните финансии и монетарната и финансиската статистика.

СНС 2008 се изработи под покровителство на Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки, која се состои од пет организации: ЕВРОСТАТ, Меѓународниот монетарен фонд (ММФ), Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД), Статистичкото одделение и регионалните комисиони на ОН, Секретаријат и Светската банка. СНС 2008 е објавена заеднички од претходно наведените пет организации.

Поради практични намени, СНС 2008 беше презентирана на Статистичката комисија на ОН во вид на два посебни дела, прв дел кој се состои од 17 глави и втор дел кој се состои од 12 глави и 4 додатоци (анекси). Првиот дел беше усвоен од Статистичката комисија на ОН на нејзината 39. сесија, одржана од 26 до 29 февруари 2008 година во Њујорк (види забелешки 1 и 2). Овој дел

беше екстензивно ревидиран за време на неговата изработка, и после продолжениот период за ревизија кој заврши на 30 април 2008 година, Статистичката комисија на ОН му препорача на Економскиот и социјалниот совет на ОН дека СНС 2008 треба да се усвои како нов меѓународен стандард за прибирање податоци и изработка на националните сметки. Вториот дел беше усвоен од Статистичката комисија на нејзината 40. сесија одржана од 24 до 27 февруари во Њујорк, со препорака термините “прв дел” и “втор дел” да се изостават и целокупниот СНС 2008 да се објави во еден документ (види забелешка 3).

СНС 2008 започнува со вовед и преглед, а потоа ги прикажува сметководствените правила, националните сметки и табели и нивната интеграција. Овие прашања се теми на главите 1-17, претходно познати како прв дел. Главите 18 до 29 ги прикажуваат разните аспекти на националните сметки, обезбедуваат детали за нивното прикажување и опишуваат можни надградби за подобрување на корисноста на националните сметки за широк спектар на намени.

Комплетната публикација е достапна во електронска верзија на интернет-страницата на Статистичкото одделение на ОН, со врски (линкови) од таа интернет-страница кон интернет-страниците на другите меѓународни организации кои се членки на Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки. Комплетната публикација, исто така, ќе биде објавена во традиционална печатена верзија.

Се вложија напори за да се подобри читливоста на текстот и да се направат бројчани (нумерички) примери со цел полесно следење на текстот. Нумеричките примери ќе бидат достапни за преземање од интернет-страницата. Електронската верзија ќе содржи врски до други области од публикацијата и до надворешни врски. Со текот на времето, постојани врски ќе се додаваат кон соодветните документи, нумерички примери и осовременувања, поврзани со значајни тековни истражувања во однос на клучните теми и прашања во публикацијата.

Б. Нови карактеристики на Системот на национални сметки

Како одговор на упатството на Статистичката комисија, новите карактеристики на СНС 2008 воведоа истражување на оние аспекти на економиите кои станаа значајни во последните години, ги обработија прашањата кои станаа центар на аналитичко внимание и го појаснија третманот на широк спектар на теми од националното сметководство. Новите карактеристики се резултат на истражувањата, практичното искуство и, таму каде што е применливо, меѓународните стандарди за деловно и јавно сметководство. Разликите меѓу СНС 1993 и СНС 2008, сепак, се далеку помали отколку промените направени во 1993 година.

Новите карактеристики спаѓаат во пет основни групи: актива, Финансиски сектор, глобализација и сродни прашања, секторот Вкупна економија и Јавен сектор и Неформален сектор. Клучните промени во рамките на секоја група се прикажани подолу.

Актива

Сметководствениот третман на активата, претходно позната како “нематеријална произведена актива”, а сега наречена, повеќе описно, “производи од интелектуална сопственост” е објаснет и проширен. Многу од овие средства, често сфатени како печат на

“новата економија” се поврзуваат со воспоставувањето на сопственичките права над знаењето во една или друга форма.

Третманот на базите на податоци и на оригиналите и копиите беше модифициран и воведен е принципот расходите за истражување и развој да се третираат како инвестиции. Дефиницијата за активата беше ревидирана за да се постави рамка за дискусија на така дефинираната актива. Ревидирањето доведе до неколку промени во третманот на непроизведената нефинансиска актива, опфаќајќи ја материјалната актива (на пример, природните ресурси) и нематеријалната актива (сега идентификувана како договори, лизинг и лиценци, кои можат да се сметаат како актива во одредени околности).

Расходите за оружените системи, кои одговараат на општата дефиниција за активата, беа рекласифицирани како инвестиции во фиксен капитал. Беше воведен аналитички концепт на капиталните услуги. Детали можат да се прикажат во дополнителни табели за пазарни производители, со што во СНС се воведува напредокот во истражувањето, во последните декади, во полињата на растот и продуктивноста и помага да се задоволат аналитичките потреби на многубројните корисници.

Финансиски сектор

Препораките поврзани со Финансискиот сектор беа осовременети за да ги одразат развојните трендови во еден од најбрзо растечките сегменти на многу национални економии. Особено, СНС 2008 обезбедува посеопфатен приказ на финансиските услуги.

СНС 1993 беше модифициран неколку години порано со цел да ги опфати некои развојни трендови во 1990-те поврзани со финансиските деривативи. На нејзиниот состанок во март 1999 година, Статистичката комисија на ОН ги одобри промените во третманот на финансиските деривативи. Двете најзначајни промени беа дека границата на финансиската актива беше проширена за да ги вклучи договорите на финансиските деривативи без разлика дали “тргувањето” се случило на или надвор од берзата, и тековите поврзани со каматните свопови и договорите за форвард (терминската) стапка се евидентираат како финансиски трансакции, а не како текови на камата. Исто така, се воведоа некои нови функционални класификации.

Мерењето на услугите за неживотно осигурување беа модифицирани со цел да обезбедат поверодостојни процени на штетите од екстремни настани (на пример, земјотреси), кои резултираат во големи исплати од осигурителните фондови.

Беше подготвено упатство за третманот на нефункционалните (лоши) заеми.

Методот за пресметување на услугите за финансиско посредување индиректно мерени, широко познати како FISIM, беше рафиниран во светлината на искуството од примената на препораките во СНС 1993.

Најдалекусежна промена во финансиската област се однесува на новите упатства за евидентирање на правата од пензија. СНС сега ги признава обврските (пасивата) на пензиските шеми на работодавачите, без разлика дали постојат финансиски средства

за нивно подмирување или не. За пензиите обезбедени од владата, земјите имаат одредена флексибилност да се оддалечат од ова правило во група на основни табели. Сепак, комплетните информации потребни за сеопфатна анализа на пензиите се обезбедуваат во нова стандардна табела која ја прикажува пасивата (обврските) и придружните текови на сите јавни и приватни шеми (финансирани или нефинансирани), вклучувајќи ја и социјалната сигурност.

Глобализација и поврзани прашања

Третманот на состојбите и тековите кои се карактеристики на економската глобализација се појаснети и обработени. Третманот на дознаките од движењата на лицата во странство е проширен, со објаснувања на тековите кои се поблиски до економската реалност.

Примената на принципот на промена на сопственоста на стоките е направена универзална, што резултира во промена на евидентирањето на трговијата и на стоките испратени за доработка, во странство или во рамките на домашната економија, и потоа вратени на сопственикот. Овие промени го одвлекоа вниманието од физичкото движење на стоките кон влијанието врз економиите од сопственикот на производите и преработувачот. Како резултат на тоа, тие се конзистентни со меѓународните финансиски трансакции кои имаат зголемено значење во глобалната економија.

Како признание на променетата структура на производството и финансиите во многу економии, сега е обезбедено упатство кога “ентитетите со специјална намена”, кои понекогаш се нарекуваат компании-школки или компании – бакарна/месингана чинија – („месингана плоча со име“) и кои можат да бидат формирани од корпорациите или државата, треба да се признаат како институционални единици, како треба да се класифицираат и како треба да се третираат нивните активности/операции.

Општа влада и Јавен сектор

Неколку принципи се појаснети и рафинирани како одговор на сметководствените стандарди за владата.

Појаснето е одвојувањето на секторот Вкупна економија и на Јавниот сектор од останатите сектори на економијата.

Појаснет е третманот на супер дивидендите исплатени од јавните корпорации и капиталните инјекции во јавните претпријатија.

Даден е преглед на принципите на третманот на јавно-приватното партнерство и појаснет е третманот на агенциите за реструктурирање.

Појаснето е управувањето со трансакциите меѓу секторот Вкупна економија и соодветните јавни корпорации со цел подобрување на евидентирањето на ставките кои значително можат да влијаат врз долгот на владата.

Појаснет е третманот на неколку класи на гаранции на заеми и воведен е нов третман на стандардизираниите гаранции, како што се кредитните гаранции и гаранциите за студентски кредити.

Некои други нови карактеристики не можат лесно да се групираат, но не се со помала важност. Тука спаѓаат појаснувањата на помошните единици и холдинг компаниите и воведувањето на сметководството на акционите опции на вработените, кои беа воведени и почнаа масовно да се употребуваат во некои земји во 1990-те години.

Овие нови карактеристики овозможуваат да се задржи релевантноста на СНС во време на брзи економски и институционални промени, преку надградба на неговата солидна постоечка рамка. Оттука, обезбедувањето упатство за сметководствените правила, националните сметки и табели и нивната интеграција во СНС 2008 е конзистентно со постојаните

напори за спроведување на *СНС 1993* во сите земји. Во оваа смисла, четирите укажувања направени во Резимето на *СНС 1993* поврзани со сеопфатноста на СНС и силата на неговата применливост не само што сè уште се актуелни, туку и се зајакнати во СНС 2008.

Неформален сектор

СНС 2008 содржи глава посветена на прашањата на мерење на активностите кои се спроведуваат на неформална основа во домаќинствата (т.н. Неформален сектор) и активностите кои не спаѓаат во формалното статистичко мерење (т.н. сива економија).

В. СНС во контекст на другите статистички системи

СНС обезбедува речиси универзално упатство за националните сметки

Финалните фази од работата врз *СНС 1993* се случуваат во време кога бившите централно-плански економии ја спроведуваат транзицијата во пазарни економии во раните и средни 1990-те години. Годишните после тој период ја докажаа применливоста и цврстината на СНС во тие економии. *Европскиот систем на сметки 1995* беше изработен да биде широко конзистентен со *СНС 1993* од аспект на дефинициите, сметководствените правила и класификациите. Неговото осовременување, што е во тек, ќе ги земе предвид препораките и појаснувањата договорени на меѓународно ниво за СНС 2008. Новиот третман на стоките за доработка и дознаките од лицата кои работат во странство се особено релевантни за земјите во развој кои се вклучуваат во глобалната економија. Исто така, многу е веројатно дека новите упатства за управувањето со јавно-приватните партнерства и употребата на природните ресурси од нерезидентите ќе бидат од особена важност за многу земји.

СНС ја признава потребата за флексибилност

СНС 1993 го вклучи концептот на сателитски сметки, крупен чекор во насока на флексибилноста. Се очекува сателитските сметки да продолжат да обезбедуваат корисен начин за примена на решенија кои даваат соодветно ниво на доверба во мерките, како оние кои се однесуваат на прашањата поврзани со сметководството на заштитата на природната средина. Употребата на сателитските сметки како средство за проширување на релевантноста на националните сметки, но без нарушување на споредливоста на централната рамка која се употребува за креирање на економската политика, стана прифатливо средство за развој и тестирање на нови извори на податоци и методи. Исто така, СНС 2008 го воведо терминот “дополнителни” ставки и табели. Терминот “дополнителен” се употребува кога СНС признава дека ставките можат да бидат со ограничена релевантност во некои земји или кога поради аналитички интерес одредена табела не може да се изработи со ист стандард на прецизност како главната група на сметки.

СНС ја зајакнува централната улога на националните сметки во статистиката

Концептите и класификациите во СНС 2008 се хармонизирани со другите меѓународни статистички стандарди и упатства, дури и повеќе отколку што тоа беше случај со *СНС 1993*. Од посебно значење е блиската координација на процесите за време на осовременувањето на СНС и симултаната ревизија на *Упатството за платниот биланс*. Главата за мерките на цените и обемот имаше многу корист откако *СНС 1993* беше придружена на Меѓународната програма за споредби и на меѓународните упатства за индекси на потрошувачки цени и цени на производителите. Постои поблиска конзистентност со препораките дадени во резолуциите на Меѓународната конференција на статистичарите на трудот. Постои глава посветена на размислувањата за улогата на непрофитните институции во економијата, базирана на работата во оваа област после објавувањето на *СНС 1993*. За националните сметки на животната средина, основата беше поставена за конзистентност со ревидираното *Упатство на националните сметки: интегрирано еколошко-економско сметководство*, кое се очекува да стане меѓународен стандард. Слично на ова, СНС 2008 е конзистентен со главните системи за класификација, имено, со *Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности, ревизија 4* и *Централната класификација на производите, верзија 2*.

Натамошен развој: истражувања на дневен ред

Првата сеопфатна група на стандарди на националното сметководство беше дадена во употреба во 1953 година, со поголеми осовременувања во 1968, 1993 и сега во 2008 година. Сепак, доволно е јасно дека промените во националното сметководство не се јавуваат во чекори на секои 15 до 20 години, па оттука, идентификувањето на потребното осовременување на СНС е континуиран процес, иако, не така често, се случува и потполно повторно пишување на СНС. Развојот зависи од комбинација на еволуцијата на економските процеси (како што се новите финансиски инструменти), напредокот во статистичките техники за оценка и мерење и подобрувањата во прибирањето на податоци.

За време на процесот на осовременување на СНС се разгледуваа и некои спротивставени прашања. Одлуките кои се донесуваа беа засновани на најдобрите информации и техники достапни во тоа време. Во некои случаи, сепак, истражувањата уште траеја додека СНС се осовременуваше, па оттука резултатите на тековните истражувања може да создадат потреба повторно да се разгледаат некои од овие одлуки пред следното осовременување на СНС.

Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки идентификуваше одреден број на области на тековни истражувања. Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки препорача дека овие теми треба да се вклучат

Г. Благодарност

СНС 2008 е резултат на процес кој беше транспарентен и овозможи широко вклучување на меѓународната статистичка заедница, што се постигна со иновативната употреба на интернет-страницата на проектот како алатка за комуникација. Процесот се состоеше од шест чекори.

- во првата фаза од процесот, идентификување и обезбедување согласност за прашањата кои треба да се обработат (2002-2004);
- истражувања во рамките на тие прашања и подготовка на предлози за промени на *СНС 1993*;
- разгледување на овие прашања од експертите и договор за првичните препораки (2004-2006);
- консултации за препораките со земјите (2006);
- презентирање на групата препораки на Статистичката комисија во 2007; и
- вклучување на договорените препораки во текстот на СНС 2008 за одобрување од Статистичката комисија во две фази, во 2008 и 2009 година (2007-2009).

Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки и персоналот на проектот

Процесот вклучи пет меѓународни организации кои ја сочинува Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки; други меѓународни, регионални и невладини организации, персонал на проектот, агенции одговорни за прибирање на официјални статистички податоци во многу земји; работни групи, други експертски групи и групи за електронска дискусија; и индивидуални експерти по национално сметководство и други поврзани области од сите региони во светот. Како што и може да се очекува од еден ваков сложен и одржлив процес, СНС 2008 одразува многу различни придонеси.

Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки, на барање на Статистичката комисија, управуваше и го координираше процесот, слично на она што се случуваше за

во истражувања од областа на националните сметки кои се на дневен ред. Листата на теми за истражување, идентификувани во процесот на осовременување, е прикажана во Додаток 4.

Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки ќе биде одговорна за напредокот на истражувањето на овие теми (и на сите други важни теми кои можат да се појават), но ќе се потпре на помошта од агенциите одговорни за националните сметки во светот. Во зависност од резултатите, може да се покаже корисно да се вклучат резултатите од овие истражувања во СНС 2008 пред следното големо осовременување.

СНС 1993. Придонесот на организациите-членки на Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки беше во пари и во натура. На највисоко ниво, претставници беа:

Pieter Everaers и Laurs Norlund (Евростат)

Carol S. Carson и Robert Edwards (ММФ)

Enrico Giovannini (ОЕЦД)

Willem de Vries и Paul Cheung (Статистичко одделение на ОН)

Shaida Badiee (Светска банка).

Национални сметководители и други професионалци од организациите во рамките на Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки кои редовно учествуваа во координацијата и управувањето со одделните активности, беа:

Евростат: Gallo Gueye, Christian Ravets, Dieter Glatzel и Brian Newson

ММФ: Adriaan Bloem и Kim Zieschang

ОЕЦД: François Lequiller и Charles Aspden

Статистичко одделение на ОН: Ivo Havinga, Viet Vu, Magdolna Csizmadia, Gulab Singh, Herman Smith и Annette Becker

Економска комисија за Европа на ОН: Lidia Bratanova и Tihomira Dimova

Светска банка: Barbro Hexeberg.

Други членови на персоналот на организациите во рамките на Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки, кои дадоа значителен придонес беа:

Евростат: Paolo Passerini, Francis Malherbe, Ligia Frankford и John Verrinder

ММФ: Edgar Ayales, Sagé de Clerck, Robert Dippelman, Keith Dublin, René Fiévet, Cornelis Gorter, Robert Heath,

John Joice, Lucie Laliberté, Alfredo Leone, Ralph Kozlow, Russell Krueger, Jaroslav Kucera, Randall Merris, Jose-Carlos Moreno, Neil Patterson, Lisbeth Rivas, Armida San Jose, Manik Shrestha и Mick Silver

ОЕЦД: Nadim Ahmad, William Cave, Jean-Pierre Dupuis, Anders Nordin и Paul Schreyer

Статистичко одделение на ОН: Alessandra Alfieri, Youlia Antonova, Ralf Becker и Vetle Hvidsten.

Персоналот на Одделот за економска статистика на Статистичкото одделение на ОН, под раководство на Ivo Havinga, имаше улога на секретаријат на Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки. Статистичкото одделение на ОН ја изработи и ја одржуваше интернет-страницата на проектот, која обезбедуваше повеќе информации за придонесите кои се збирно прикажани во ова резиме (види: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/snarev1.asp>). Тимот од групата за развој на податоци од Светска банка, под раководство на Misha Belkindas, обезбеди административна поддршка, вклучувајќи и фонд од повеќе донатори, формиран за реализација на проектот за осовременување на СНС.

Персоналот на проектот беше составен од Carol S. Carson, проект-менаџер од 2004 до февруари 2008, Paul McCarthy, проект-менаџер од февруари 2008 и Anne Harrison, редактор. Anne Harrison беше експертски глас во сите фази на проектот и презеде огромна задача за ревидирање на текстот на СНС 2008.

Советодавна експертска група

Советодавната експертска група за национални сметки беше основана во 2003 година. Таа имаше клучна улога во процесот на осовременување на СНС преку разгледување на предлозите за промени и изразување на своите ставови. Следните лица беа членови на советодавната експертска група: Heidi Arboleda, Филипини; Ole Berner, Данска; Mariam Cover Jimenez, Костарика; Meshesha Getahun, Етиопија; Omar Mohammad Ali Nakouz, Јордан; Peter Harper, Австралија; Jan Heller, Чешка; Andrey Kosarev, Руска Федерација; Akhilesh C. Kulshreshtha, Индија; Robin Lynch, Обединето кралство на Велика Британија и Северна Ирска; Jacques Magniez, Франција; Reimund Mink, Европска централна банка; Brent R. Moulton, САД; Chellam Palanyandy, Малезија; Peter Pariag, Тринидад и Тобаго; Johan Prinsloo, Јужна Африка; Roberto Luis Olinto Ramos, Бразил; Irena Tvarijonaviciute, Литванија; Peter van de Ven, Холандија; Karen Wilson, Канада.

Советодавната експертска група се сретна шест пати: во февруари 2004 во Вашингтон, домаќин беше ММФ; во декември 2004 во Њујорк, домаќин беше Статистичкото одделение на ОН; во јули 2005 во Бангкок, домаќин беше Економската и социјалната комисија на ОН за Азија и Пацифик; во јануари-февруари 2007 во Франкфурт, домаќин беше Европската централна банка; во март 2007 во Њујорк, домаќин беше Статистичкото одделение на ОН и во ноември 2008 во Вашингтон, домаќин беше Светската банка. На сите овие состаноци и електронски консултации, националните сметководители од Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки, исто така, учествуваа и ги изразуваа своите ставови. Paul McCarthy имаше улога на известувач на состаноците во јули 2005, февруари 2006 и март 2007 година.

Трудовите и материјалите изработени за разгледување од советодавната експертска група претставуваат значителен истражувачки материјал. Тие ќе продолжат да бидат достапни на интернет-страницата на проектот, наведена погоре. Автори се следните лица: Nadim Ahmad, Alessandra Alfieri, Charles Aspden, Adriaan Bloem, Stuart Brown, Carol S. Carson, William Cave, W. Erwin Diewert, Robert Dippelman, Brian Donaghue, René Fiévet, Russel Freeman, Jean Galand, Antonio Galicia- Escotto, Jeff Golland, Cornelis Gorter, Anne Harrison, Ivo Havinga, Tony Johnson, John Joice, Brett Kaufmann, Andrew Kitili, Ralph Kozlow, François Lequiller, Robin Lynch, Christoph Maier, Reimund Mink, Brent R. Moulton, Anders Nordin, Patrick O'Hagan, Neil Patterson, John Pitzer, Jens Reinke, Lisbeth Rivas, Philippe de Rougemont, John Ruser, Carlos Sánchez Muñoz, Paul Schreyer, Richard Shepherd, Manik Shrestha, Gulab Singh, Herman Smith, Pierre Sola, Philippe Stauffer, Hidetoshi Takeda, Viet Vu, John Walton и Chris Wright.

Други експертски групи

Тематски експертски групи, некои постојани групи и некои групи формирани специјално со намена за забрзување на процесот на осовременување на СНС го понесоа најголемиот дел од товарот на истражувањето и подготовката на предлозите за промени доставени до советодавната експертска група. Овие групи ги вклучуваа групата Канбера II за мерење на нефинансиската актива (Peter Harper, раководител, и Charles Aspden, секретар), групата на ММФ за шеми за пензионирање на работодавачите (Adriaan Bloem и John Ruser, коракководители, и Brian Donaghue, секретар), групата на ММФ-ОЕЦД за хармонизација на сметките на Јавниот сектор (Lucie Laliberté, раководител, и Jean-Pierre Dupuis, секретар), групата на ОЕЦД за финансиски услуги (Ruth Meier, раководител, и Philippe Stauffer и Anders Nordin, секретари), групата на ОЕЦД за мерење на неживотното осигурување (Fenella Maitland-Smith и потоа François Lequiller, модератор) и групата на ОЕЦД за вреднување и мерење на акциите (Patrick O'Hagan, модератор). Додатокот на ова резиме дава преглед на авторите на материјалите кои беа подготвени и разгледувани во најголем дел од овие групи. Комисијата на ММФ за статистика на платниот биланс (Robert Edwards, раководител, и John Joice, Manik Shrestha и Andrew Kitili, секретари) и нејзините подгрупи разгледуваа бројни прашања кои беа од заеднички интерес за националните сметководители и оние кои работат на прибирање на податоци за платниот биланс. Авторите на овие материјали најмногу поврзани со СНС, исто така, се наведени во додатокот.

Одреден број на други групи разгледуваа теми поврзани со СНС како дел од нивните активности. Во овие групи спаѓаат групата на Европската централна банка/Евростат за статистичко мерење на активата и пасивата на пензиските шеми на секторот Економија/Општа влада (Eduardo Barredo и Reimund Mink, коракководители, и John Verrinder, секретар), групата на ОЕЦД на национални експерти за наука и технологија (Fred Gault, раководител, и Alessandra Colecchia, секретар), Париската група за труд и надоместоци (Denis Ward, модератор), Делхи групата за статистика на неформалниот сектор (Pronab Sen, раководител), експертската група на ОН за индустриска статистика (Ivo Havinga, раководител, и Viet Vu и Gulab Singh, секретари), експертската група на ОН за меѓународни класификации (Ivo Havinga, раководител, и Ralf Becker, секретар) и техничката

подгрупа на ОН за движење на лица – модалитет 4 (Ivo Havinga, раководител, и Alessandra Alfieri, секретар).

Други консултации, исто така, го помагаа процесот. Тие вклучуваа состаноци на работните групи за национални сметки на ОЕЦД и Евростат, состаноци и работни средби за национални сметки на неколку регионални комисији на ОН и Меѓународното здружение за истражување на доходот и богатството.

Придонеси на одделни земји

Агенции одговорни за прибирање официјални статистички податоци дадоа свој придонес на неколку различни начини. На првиот од овие начини, директорите на заводите за статистика беа вклучени преку учество во Статистичката комисија во процесот на договарање за начинот на управување и обликување на листата на прашања и теми кои треба да се разгледуваат во осовременувањето на СНС.

Второ, во дотогаш незабележан обем, земјите обезбедија коментари на првичните препораки за промени. После секој состанок, препораките на советодавната експертска група беа испраќани до националните заводи за статистика и заинтересираните централни банки, со покана да дадат свои

коментари. Од 40 до 60 земји даваа свои коментари после секоја рунда на препораки. Вкупно земено, беа примени коментари од речиси 100 земји во светот. Сите овие коментари, кои се поставени на интернет-страницата на проектот, обезбедуваат богат извор на информации за тоа зошто земјите ги поддржале или не ги поддржале препораките, нивните погледи за спроведување на препораките и идеи за видот на упатства кои се надеваат да ги најдат во осовременетата верзија на СНС.

Трето, земјите обезбедија коментари на предлог-верзиите на одделните глави. Околу 70 земји го коментираа финалниот предлог на првиот дел во април и во мај 2008 година и на вториот дел во јануари и во февруари 2009 година. Четврто, одреден број на заводи за статистика обезбедија придонес во натура, како на пример, времето на членовите на советодавната експертска група за состаноците (и за членовите на советодавната експертска група од земјите во развој, како и покривање на патните трошоци).

Конечно, група на национални заводи за статистика и централни банки го поддржаа проектот со финансиски придонес. Овие придонеси беа од Заводите за статистика на Шведска, Австралија, Канада, Холандија и Велика Британија, централните банки на Кипар и Казахстан, како и Бирото за економска анализа на САД.

Забелешки

1. Види го извештајот од 39-тата сесија на Статистичката комисија (документ Е/2008/24 и Е/CN.3/2008/34) на <http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc08/Report-English.pdf>
2. Означено како, во времето на сесијата на Статистичката комисија на ОН, *СНС 1993, ревизија 1*
3. Види го извештајот од 40-тата сесија на Статистичката комисија (документ Е/2009/24 и Е/CN.3/2009/29) на <http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc09/Report-English.pdf>

Литература

Commission of the European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, United Nations and World Bank, *System of National Accounts 1993*. Brussels/Luxembourg, Washington, D.C., Paris, New York, 1993. United Nations Publication, Sales No. E.94.XVII.4.

Commission of the European Communities, *European System of Accounts 1995*. Luxembourg, 1999.

International Monetary Fund, *The Balance of Payments and International Investment Position Manual*, sixth edition. Washington, D.C., 2009.

Commission of the European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, United Nations and World Bank. *Handbook of National Accounting: Integrated Environmental and Economic Accounting 2003*. Luxembourg, Washington, D.C., Paris, New York, 2003.

United Nations. *International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Revision 4*. New York, 2008. United Nations Publication, Sales No. E.08.XVII.25,

United Nations. *Central Product Classification, Version 2*. New York, 2008. United Nations Publication, Sales No. E.08.XVII.7.

**Додаток: Автори на тематските документи, поврзани со промените и подобрувањата на СНС,
подготвени за потребите на работните групи и комисији**

Канбера, група II, за мерење на нефинансиската актива

Nadim Ahmad, Charles Aspden, John R. Baldwin, Desmond Beckstead, Dirk van den Bergen, Lauren Binns, Ariel Coremberg, Carol Corrado, Mariam Cover Jimenez, Martin Daniels, W. Erwin Diewert, Emma Edworthy, Barbara Fraumeni, Guy Gellatly, Dominique Guellec, Mark de Haan, Michael Harper, Peter Harper, Anne Harrison, Ivo Havinga, Richard Hemming, Peter Hill, Charles Hulten, Ning Huang, Vetle Hvidsten, Tony Johnson, Andreas Kuipers, François Lequiller, Robin Lynch, Christophe Maier, Pablo Mandler, Ian McPhee, Franciso Moris, Brent Moulton, Carol Moylan, Carl Obst, Sumiye Okubo, Dean Parham, Soli Peleg, John Pitzer, Marshall Reinsdorf, Carol Robbins, Antoine Rose, Paul Romanis, Salem, Oda Schmalwasser, Paul Schreyer, Daniel Sichel, Yusuf Siddiqi, Zuzana Stara, Leo Sveikauskas, Luke Thompson, Jeff Tyndall, André Vanoli, Peter van de Ven, John Verrinder и Viet Vu.

Комисија на ММФ за статистика на платниот биланс

Stuart Brown, Robert Dippelsman, Robert Edwards, Antonio Galicia-Escotto, René Fiévet, Jean Galand, Robert Heath, John Joisce, Andrew Kitili, Carlos Sanchez Munoz, Neil Patterson, Jens Reinke, Richard Shepherd, Manik Shrestha, Pierre Sola, Hidetoshi Takeda и Chris Wright.

Работна група на ММФ за пензиски шеми на вработените

Bo Bergman, Ole Berner, Dieter Glatzel, Peter Harper, Anne Harrison, Tony Johnson, Ramesh Kolli, François Lequiller, Jacques Magniez, Tonya Manning, Reimund Mink, Tulsi Ram, Marshall Reinsdorf, Ingber Roymans, Peter Van de Ven и J. S. Venkateswarlu.

Работна група на ММФ-ОЕЦД за хармонизација на сметките на Јавниот сектор

Bruce Baker, Matthew Bohun, Søren Brodersen, Paula Burges, Ian Carruthers, Giseal Csonka, Sagé De Clerck, Tim Dobbs, Jean- Pierre Dupuis, Keith Dublin, Jeff Golland, Betty Gruber, Ivo Havinga, Christopher Heady, Richard Hemming, Graham Jenkinson, Brett Kaufmann, Robert Keys, François Lequiller, Jacques Magniez, Reimund Mink, Robert Kilpatrick, Lucie Laliberté, François Lequiller, Ian Mackintosh, Iana Paviola, John Pitzer, Tulsi Ram, Brooks Robinson, Philippe de Rougemont, Veronique Row, André Schwaller, Richard Shepherd and Paul Sutcliffe, Ken Warren, Kurt Wass и Graham Watkins.

Работна група на ОЕЦД за финансиските услуги

Dennis Fixler, Anne Harrison, Anders Nordin, Paul Schreyer, Philippe Stauffer, John Turnbull и John Walton.

Работна група на ОЕЦД за мерење на неживотното осигурување

Robert Dippelsman, Fenella Maitland-Smith, François Lequiller, Anne Harrison, Ingber Roymans, Gabe H. de Vries и John Walton.

ПРЕГЛЕД НА КРАТЕНКИ И АКРОНИМИ

ABO	Accrued benefit obligation Обврски достасани за наплата	COLI	Cost of living index Индекс на трошокот на живот
ADB	Asian Development Bank Азиска банка за развој	COPNI	Classification of the Purposes of Non-profit Institutions Serving Households Класификација на намените на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата
AEG	Advisory Expert Group on National Accounts Советодавна експертска група за национални сметки	COPP	Classification of Outlays of Producers by Purpose Класификација на расходите на производителите според намената
AMNE	Activities of Multinational Enterprises Активности на мултинационални претпријатија	CPC	Central Product Classification Централна класификација на производите
BD	OECD Benchmark Definition on Foreign Direct Investment Дефиниција (одредница) на ОЕЦД за странските директни инвестиции	CPD	Country-product-dummy (method) Земја-производ-вештачка променлива (метод)
BIS	Bank for International Settlements Банка за меѓународни порамнувања	CPI	Consumer price index Индекс на потрошувачки цени
BOOT	Build, own, operate, transfer Изгради, поседувај, работи, трансферирај	CPL	Comparative price level Споредбено ниво на цени
BOP	Balance of payments Платен биланс	DBMS	Database management system Менаџмент систем база на податоци
BPM	Balance of Payments and International Investment Position Manual Упатство за платниот биланс и меѓународната инвестициска позиција	ED	Exposure draft Изложен на разгледување (нацрт-верзија)
CIF	Cost, insurance and freight Трошок, осигурување и возарина	EDG	Electronic Discussion Group Група за електронска дискусија
CISSTAT	Interstate Statistical Committee of the Commonwealth of Independent States Меѓудржавна статистичка комисија на Заедницата на независни држави	EEZ	Exclusive economic zone Ексклузивна економска зона
COFOG	Classification of the Functions of Government Класификација на функциите на владата	EKS	Eltető-Köves-Szulc (method) Eltető-Köves-Szulc (метод)
COICOP	Classification of Individual Consumption by Purpose Класификација на индивидуалната потрошувачка според намената	ESO	Employee stock option Акциони опции на вработените

FATS	Foreign Affiliate Statistics Статистика на странски филијали	HS	Harmonized commodity description and coding System Хармонизиран систем за опис и шифрирање на стоки
FDI	Foreign direct investment Странски директни инвестиции	IASB	International accounting standards board Меѓународен одбор за сметководствени стандарди
FDIR	Framework for Direct Investment Relationships Рамка за односи на странски директни инвестиции	IC	Insurance corporation Осигурителна корпорација
FISIM	Financial intermediation services indirectly measured Услуги за финансиско посредување индиректно мерени	ICLS	International Conference of Labour Statisticians Меѓународна конференција на статистичарите на трудот
FOB	Free on board Франко брод	ICNPO	International Classification of Non-Profit Organizations Меѓународна класификација на непрофитни институции
Fp	Fisher price index Индекс на цени на Фишер	ICP	International Comparison Program Програма за меѓународна споредба
FPI	For-profit institution Профитни институции	ICPF	Insurance corporations and pension funds Осигурителни корпорации и пензиски фондови
FQ	Fisher volume index Индекс на обем на Фишер	ICSE	Resolution concerning the International Classification of Status in Employment Резолуција за меѓународната класификација на статусот во вработеноста
FRA	Forward rate agreement Договор за форвард (терминска) стапка	ICT	Information, communication and telecommunications Информации, комуникации и телекомуникации
GDI	Gross domestic income Бруто-домашен доход	IFRS	International Financial Reporting Standards Меѓународни стандарди за финансиско известување
GDP	Gross domestic product Бруто-домашен производ	IIP	International investment position Меѓународна инвестициска позиција
GFS	Government finance statistics Статистика на јавни (владини) финансии	ILO	International Labour Organization Меѓународна организација на трудот (МОТ)
GFSM	Government Finance Statistics Manual Упатство за статистика на јавни (владини) финансии	IMF	International Monetary Fund Меѓународен монетарен фонд
GK	Geary Khamis (method) Geary Khamis (метод)	IMTS	International Merchandise Trade Statistics: Concepts and Definitions Меѓународна трговска статистика на трговски стоки: концепти и дефиниции
GNI	Gross national income Бруто-национален доход	IPSASB	International Public Sector Accounting Standards Board Меѓународен одбор за сметководствени стандарди во Јавниот сектор
GVATI	Gross value added of the tourism industry Бруто-додадена вредност на туристичката индустрија		

ISIC	International Standard Industrial Classification of All Economic Activities Меѓународна стандардна индустриска класификација на сите економски активности	n.i.e.	not included elsewhere невклучен на друго место
		NIF	Note issuance facility Олеснување за издавање на белешка (писмо)
ISWGNA	Inter-Secretariat Working Group on National Accounts Меѓусекретаријатска работна група за национални сметки	NNDI	Net national disposable income Нето-национален расположлив доход
ITC	Invitation to comment Покана за коментар	NNI	Net national income Нето-национален доход
KAU	Kind-of-activity unit Единица според видот на активност	NOE	Non-Observed Economy Сива економија
KLEMS	Capital-labour-energy-materials-service inputs Инпути од капитал-труд-енергија-материјали-услуга	NPI	Non-profit institution Непрофитна институција
LP	Laspeyres price index Индекс на цени на Ласпер	NPISH	Non-profit institution serving households Непрофитна институција која им служи на домаќинствата
LQ	Laspeyres volume index Индекс на обем на Ласпер	NPV	Net present value Нето-сегашна вредност
MFP	Multifactor productivity Мултифакторска продуктивност	OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development Организација за економска соработка и развој
MFSM	Monetary and Financial Statistics Manual Упатство за монетарна и финансиска статистика	OEEC	Organisation for European Economic Cooperation Организација за европска економска соработка
MMF	Money market fund Фонд на пазарот на пари	PAYE	Pay-as-you-earn Плати како што заработуваш
MNE	Multinational enterprise Мултинационално претпријатие	PBO	Projected benefit obligation Обврски од проектирани користи
MPI	Import price index Индекс на увозна цена	PF	Pension fund Пензиски фонд
MSITS	Manual on Statistics of International Trade in Services Упатство за статистика на меѓународна трговија со услуги	PFI	Private finance initiative Приватна финансиска иницијатива
n.e.c.	Not elsewhere classified Некласифициран на друго место	PIM	Perpetual inventory method Метод на постојана инвентаризација (попис)
NDP	Net domestic product Нето-домашен производ	PIM	Perpetual inventory model Модел на постојана инвентаризација (попис)

PP	Paasche price index Индекс на цени на Паше	TFP	Total factor productivity Вкупна факторска продуктивност
PPI	Producer price index Индекс на цени на производители	TP	Törnqvist price index Индекс на цени на Törnqvist
PPP	Public/private partnership Јавно-приватно партнерство	TQ	Törnqvist volume index Индекс на обем на Törnqvist
PPP	Purchasing power parity Паритет на куповната моќ	TSA	Tourism satellite account Сателитска сметка во туризмот
PQ	Paasche volume index Индекс на обем на Паше	UJV	Unincorporated joint venture Некорпоративно заедничко вложување
R&D	Research and development Истражување и развој	UNECE	United Nations Economic Commission for Europe Економска комисија на ОН за Европа
SAM	Social accounting matrix Матрица на општествени сметки	UNESCAP	United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific Економска и социјална комисија на ОН за Азија и Пацификот
SDR	Special drawing right Специјално право на влечење	WHO	World Health Organization Светска здравствена организација
SEEA	System of Environmental and Economic Accounts Систем на еколошки и економски сметки	XMPI	Export and import price indices Индекси на извозни и на увозни цени
SHA	System of Health Accounts Систем на сметки во здравството	XPI	Export price index Индекс на извозна цена
SITC	Standard Industrial Trade Classification Стандардна класификација на индустриската трговија		
SNA	System of National Accounts Систем на национални сметки		
SPD	Structured product description Опишување на структурен производ		
SPE	Special purpose entity Ентитет со специјална намена		
TDGDP	Tourism direct gross domestic product Директен бруто-домашен производ во туризмот		
TDGVA	Tourism direct gross value added Директна бруто-додадена вредност во туризмот		

Глава 1: Вовед

А. Што е системот на национални сметки?

- 1.1 Системот на национални сметки претставува меѓународно прифатен, стандарден сет на препораки за начинот на прибирање и евидентирање на мерките на економската активност во согласност со сметководствените правила кои се базираат на економските принципи. Препораките се изразени во вид на принципи, дефиниции, класификации и сметководствени правила кои ги опфаќаат меѓународно прифатените стандарди за мерење на показателите како што е бруто-домашниот производ (БДП) - најчесто користениот индикатор за економската активност. Сметководствената рамка на СНС (SNA) овозможува економските податоци да се прибираат и презентираат во форма која овозможува спроведување на економска анализа, донесување на одлуки и креирање на политика. Сметките претставуваат збир на голем број детални информации за функционирањето на економијата, организирани во согласност со економските принципи. Тие обезбедуваат разбирлива и детална евиденција на комплексните економски активности кои настануваат во рамките на една економија, како и на соработката меѓу различни економски агенти која настанува на пазарот или на било кое друго место. Рамката на СНС обезбедува сметки кои се:
- а. разбирливи - покриени се сите активности во економијата како и последиците од нив врз агентите;
 - б. конзистентни - бидејќи се користат идентични вредности во оценувањето на последиците од одредена активност врз сите вклучени страни кои ги користат истите сметководствени правила;
 - в. интегрирани - последиците од постапка спроведена од еден агент се рефлектираат врз крајните сметки, како и врз билансот на состојба.
- 1.2 Со оглед на тоа што сметките на СНС се составуваат континуирано во одреден временски период, тие обезбедуваат постојан тек на информации кои се незаменливи при мониторинг, анализа и вреднување на перформансите на една економија. СНС обезбедува информации не само за економските активности во даден период, туку и за нивото на средствата и обврските на економијата во целина, а преку тоа и за богатството на нејзиното население во одредено време. Исто така, СНС вклучува и сметки кои ги прикажуваат врските на економијата со остатокот од светот.
- 1.3 Главна цел на евидентирањето на сметките не претставува евидентирање на одредени главни агрегирани статистички показатели коишто често се употребуваат како индикатори за економската активност на ниво на цела економија, како на пр., БДП, и покрај тоа што тие се дефинирани во рамките на СНС. За подобро разбирање на законитостите кои постојат во функционирањето на економијата, неопходно е да се набљудуваат и анализираат интеракциите меѓу различни сектори. СНС е создадена со цел нејзино имплементирање на различни нивоа на агрегација: на ниво на индивидуален економски агент, или институционални единици, како што тие се нарекуваат во рамките на СНС; за групација од единици, или институционални сектори; или на ниво на економијата во целост.
- 1.4 СНС е дизајнирана да помогне при спроведувањето на економска анализа и донесувањето на одлуки, во рамките на секое ниво на индустриска структура или ниво на економски развој на земјата. Основните концепти и дефиниции на СНС треба да се применуваат според универзално валидни и непроменливи економски вредности и принципи независно од економските услови во кои тие се применуваат. Исто така, класификациите и сметководствените правила треба да бидат применливи независно од условите. Не постои оправдување за различно толкување на одредени делови од СНС во помалку развиените, отколку во повеќе развиените економии, или во големите релативно затворени економии во споредба со малите отворени економии, или во економиите со висока инфлација во споредба со економиите со ниска инфлација. И покрај тоа што одредени дефиниции или сметководствени правила споменати во СНС можат да станат неупотребливи во одредени услови (на пример, ако нема инфлација), потребно е системот да вклучува голем број на дефиниции и правила кои покриваат широк спектар на можни ситуации.
- 1.5 На почетокот, одредени земји ќе бидат во можност да пресметаат само мал број на сметки и табели за целокупната економија, со мала или без детална дезагрегација по сектори, меѓутоа не постои однапред определен алтернативен систем со намален број на сметки и табели. Не е соодветно да се препорачаат општи приоритети за прибирање и евидентирање на одредени податоци, кога економските услови можат да варираат значајно од една до друга земја. Во принцип, приоритетите можат да бидат поставени од познавачите на економската ситуација, поединечно од земја во земја, преку економска анализа, и според потребите и проблемите во соодветната земја. Не е возможно посочување на единствени приоритети за сите земји во развој, кога тие претставуваат хетерогена група во светски рамки. Важноста за одредени податоци во две земји во развој можат да се разликуваат исто толку колку и меѓу земја во развој и развиена земја, или две развиени земји.

Б. Концептуални елементи на СНС

1.6 СНС ги мери активностите кои се одвиваат во економијата, утврдува меѓу кои агенти тие активности се случуваат, и со која цел. Најзначајниот дел од СНС е производството на стоки и на услуги. Тие можат да бидат дел од потрошувачката во истиот период за кој се однесуваат сметките или можат да бидат акумулирани со цел нивна употреба во некој иден период. Кажано едноставно, износот на додадената вредност создадена при производството го претставува БДП. Доходот којшто произлегува од БДП се распределува на различни агенти или групи на агенти во вид на доход, и токму овој процес на распределба и прераспределба на доходот овозможува еден агент да се јави во улога на потрошувач на стоките и на услугите кои ги произведува друг агент, или да побарува стоки и услуги кои ќе му послужат за подоцнежна потрошувачка. Начинот на кој СНС ја опфаќа оваа мрежа на економски текови е со цел идентификување на активностите преку препознавање на институционалните единици во економијата и преку одредување на структурата на сметките кои ги прикажуваат трансакциите кои се важни за одредена етапа од процесот во кој стоките и услугите се произведуваат и консумираат. Овие концепти се споменати подолу и детално објаснети во глава 2 или во некои од останатите глави.

1. Активности и трансакции

1.7 СНС е создаден да обезбеди информации со аналитичка вредност, за однесувањето на институционалните единици и активностите во кои тие се вклучуваат, а најмногу за производството, потрошувачката и акумулацијата на средства. Ова е постигнато преку евидентирање на размената на стоки, услуги и средства меѓу институционалните единици во вид на трансакции. Во исто време се евидентираат и останатите трансакции кои претставуваат форми на плаќање на размената, кои може да бидат во вид на стоки, услуги или средства со слична вредност, но многу често и во форма на финансиско побарување, вклучувајќи банкноти и монети.

1.8 Податоците за трансакции претставуваат основен извор на податоци за изведување на вредностите за различните елементи на сметките. Употребата на овој извор на податоци има значајни предности. Една од тие предности е тоа што цената по која се разменуваат стоките и услугите во рамките на трансакциите меѓу купувачите и продавачите, обезбедува информации потребни за директно или индиректно вреднување на сметките. Потоа, трансакцијата која се одвива меѓу две различни институционални единици треба да биде евидентирана од двете страни на трансакцијата, поради што истата трансакција ќе се појави двапати во системот на макроекономски сметки. Ова овозможува остварување на специфични врски во рамките на СНС. На пример, износот на аутпутот се добива преку собирање на вкупниот износ кој е продаден, истргуван или трансфериран на останати единици, плус разликата од зголемувањето и намалувањето на залихата. Вредноста на аутпутот се добива преку евидентирање на различната

употреба на тој аутпут преку податоците за трансакции. На ваков начин се овозможува следење на тековите на стоки и на услуги во рамките на економскиот систем од производителот до корисникот. Одредени трансакции претставуваат дел единствено од интерното сметководство кое се употребува во случај кога еден ентитет е вклучен во две активности, односно се јавува и како производител и како потрошувач на едно исто добро или услуга, меѓутоа, поголемиот дел од трансакциите се одвиваат меѓу различни ентитети на пазарот.

2. Институционални сектори на економијата

1.9 Постојат два главни вида на институционални единици дефинирани во СНС: домаќинства и правни ентитети (субјекти). Правните ентитети најчесто се ентитети креирани со цел учество во процесот на производство, главно тоа се корпорации и непрофитни институции, или ентитети креирани преку политичкиот процес, главно владини агенции. Главна карактеристика за определување на видот на институционалната единица е според можноста за поседување на стоки и на средства, создавање на обврски и вклучување во економски активности или трансакции со останатите единици.

1.10 За потребите на СНС, институционалните единици, резиденти на економијата, се групираат во рамките на пет сектори кои се состојат од следните типови на единици:

- а. Нефинансиски корпорации;
- б. Финансиски корпорации;
- в. Владини агенции, вклучувајќи и фондови за социјална заштита;
- д. Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата;
- г. Домаќинства.

Сите пет сектори заедно ја опфаќаат целата економија. Секој сектор понатаму може да се подели на потсектори: на пример, секторите на нефинансиски и финансиски корпорации можат да се поделат на корпорации кои се контролирани од владата, или кои се контролирани од странски претпријатија. СНС обврзува изготвување на сет на сметки и биланси на состојби за секој сектор, и секој потсектор, ако е тоа потребно, како и за целата економија. Од тие причини, сетот на сметки кој се подготвува е прилично голем, во зависност од потребното ниво на дезагрегација и можностите за нејзино спроведување. Единствено преку дезагрегација на сектори и потсектори е возможно набљудување на интеракцијата меѓу различните делови на економијата чие мерење и анализа се потребни при донесување на одлуки.

1.11 Институционалните единици кои се резиденти на останатите економии, го претставуваат остатокот од светот. СНС не бара составување на сметки кои ги

опфаќаат економските активности кои се остваруваат со остатокот од светот, меѓутоа, со цел добивање на целосна слика за економското однесување на резидентните единици, потребно е евидентирање на сите трансакции меѓу резидентните и нерезидентните единици. Трансакциите меѓу резидентните и нерезидентните единици се групирани заедно во единствена сметка, остаток од светот.

3. Сметки и нивни соодветни економски активности

1. 12 Овој дел дава краток преглед на сметките на СНС. Не е возможно детално да се опфатат сите информации кои се содржани во СНС во ваков краток осврт, па затоа, за подетални информации видете во Глава 2.

Сметка на стоки и на услуги

1. 13 СНС се базира на основното правило дека стоките и услугите произведени во една економија мора да бидат (1) консумирани во таа економија, (2) искористени за инвестиции или (3) извезени, додека збирот на сите добра кои се потрошени во една економија мора да бидат произведени во таа економија или увезени. На ваков начин, по одредени приспособувања за износот на даноци и субвенции на производите, се изведуваат сметките за стоки и за услуги, а оттаму и износот на БДП.

Редослед на сметки

1. 14 Овие основни правила се опфатени во СНС преку меѓусебно поврзани текови на сметки, поврзани со различни видови на економска активност кои се одвиваат во рамките на одреден временски период, заедно со билансите на состојба кои ја евидентираат вредноста на состојбата на средствата и обврските на институционалните единици и сектори на почетокот и на крајот на периодот. Секој тек е поврзан со соодветен вид на активност, на пример, производство, или создавање, распределба, прераспределба или употреба на доход. Секоја сметка ги покажува средствата со кои располагаат институционалните сектори, и како тие ги користат овие средства. Сметката е во рамнотежа преку воведување на ставка за порамнување која е дефинирана како разлика меѓу вкупните извори евидентирани на едната страна на сметката и вкупната употреба на овие фондови евидентирани на другата страна. Оваа ставка за порамнување од една сметка претставува почетна ставка на спротивната страна во наредната сметка со што сетот на податоци се оформува во една целина. Ставките за порамнување се ставки кои ги опфаќаат нето-резултатите од активностите прикажани во сметките и поради тоа најчесто се предмет на голем интерес и имаат аналитичка вредност. Примери за ставки за порамнување може да бидат додадена вредност, расположлив доход и штедење. Постои цврста врска меѓу сметките за текови и билансот на состојба, бидејќи секоја промена на средствата и обврските на институционалната единица или сектор, настанати во даден период, биле систематски регистрирани во некоја сметка за текови.

1. 15 Сетот на сметки, објаснет погоре, се нарекува "редослед на сметки", меѓутоа, и покрај потребата сметките да бидат презентирани во даден редослед, активностите кои тие ги опишуваат не мора да бидат прикажани во истиот редослед според времето на нивното настанување. На пример, доходот се генерира постојано преку процесот на производство, додека трошоците поврзани со производениот аутпут може да се однесуваат, повеќе или помалку, за истиот временски период. Економијата претставува урамножен систем во кој меѓузависните економски активности, кои вклучуваат безброј трансакции меѓу институционалните единици, се извршуваат истовремено. Постојано се случуваат повратни реакции од еден кон друг тип на економска активност.

Тековни сметки

1. 16 Тековните сметки го опфаќаат производството на стоки и на услуги, создавањето на доход преку производството, последователната распределба и прераспределба на доходот меѓу институционалните единици, и употребата на доходот за потребите на потрошувачка или штедење.
1. 17 Сметките за производство го евидентираат производството на стоки и услуги како што тие се дефинирани во СНС. Нејзината ставка за порамнување, бруто-додадената вредност, е дефинирана како вредност на аутпутот намалена за меѓуфазната потрошувачка и таа претставува мерка за придонесот во БДП кој го прави определен индивидуален производител, индустрија или сектор. Бруто-додадената вредност претставува извор од каде што се извлекува примарниот доход во СНС и од тие причини таа се пренесува во сметката за примарната распределба на доходот. Бруто-додадената вредност и БДП може да се мерат и на нето-основа преку одземање на износот на потрошувачка на фиксниот капитал кој го покажува намалувањето на неговата вредност во процесот на производство.
1. 18 Сетот на сметки за доход покажува како тој се:
- создава во процесот на производство;
 - распределува на институционалните единици кои имаат побарувања од додадената вредност создадена во процесот на производство;
 - прераспределува меѓу институционалните единици, главно од владините институции преку придонесите и добивките од социјална заштита и даноци;
 - употребува за крајна (финална) потрошувачка или штедење на домаќинствата, владините институции или непрофитните институции кои им служат на домаќинствата;
 - става на располагање, преку штедење, за акумулирање на богатството.

Сметките за доход имаат големо економско значење. Тие овозможуваат поточно да се објасни однесувањето на

институционалните единици како крајни потрошувачи, односно како потрошувачи на стоки и на услуги со цел задоволување на индивидуални или заеднички цели и потреби на домаќинствата и заедницата. Ставка за порамнување која произлегува од целиот сет на сметки за доход претставува штедењето.

1. 19 Како сметка за порамнување, штедењето се пренесува во капиталната сметка која претставува прва сметка од сметките за акумулација.

Сметки за акумулација

1. 20 Сметките за акумулација ги евидентираат тековите кои влијаат врз ставките во билансот на состојба на почетокот и на крајот на сметководствениот период. Постојат четири сметки за акумулација; капитална сметка, финансиска сметка, сметки за останати промени во обемот на средствата и сметки за ревалоризација.

а. Во капиталната сметка се евидентира набавката и продажбата на нефинансиски средства како резултат од настанати трансакции со останатите единици, трансакции од интерното сметководство кои се поврзани со производство (како што се, на пример, промените во залихите и потрошувачката на фиксен капитал), како и прераспределбата на богатството преку капитални трансфери.

б. Во финансиската сметка се евидентира набавката и продажбата на финансиски средства и обврски преку податоците за трансакции.

в. Во сметките за останатите промени во обемот на средствата се евидентираат промените во вредноста на средствата и обврските кои се во сопственост на институционалните единици или сектори, а кои не се настанати како резултат на трансакции; на пример, уништување на фиксни средства како резултат на природни непогоди.

г. Во сметките за ревалоризација се евидентираат промените во вредноста на средствата и обврските кои настануваат како резултат на промени во цените.

1. 21 Врската меѓу сметките за акумулација и тековните сметки се согледува во фактот дека штедењето мора да биде употребено за набавка на финансиски или нефинансиски средства од еден или друг вид, вклучително и пари. Кога штедењето е негативно, вишокот на потрошувачка над расположливиот доход мора да биде финансиран преку трошење на средствата или создавање на обврски. Финансиската сметка покажува како средствата се пренесуваат од една единица на друга, особено преку финансиските посредници. Пристапот до финансии е основен предуслов за остварување на различни типови на економски активности.

Биланси на состојба

1. 22 Билансите на состојба ја покажуваат состојбата на средствата и обврските на институционалните единици

или сектори на почетокот и на крајот на сметководствениот период. Како што веќе беше споменато, вредноста на средствата и обврските се менува при настанувањето на некоја трансакција, при промена во цените или при настанување на останати промени кои имаат влијание врз обемот на средствата и обврските. Сите овие промени се евидентираат во одредени сметки за акумулација, така што разликите во вредноста во почетниот и завршниот биланс на состојба во целост се вклучени во СНС, под услов средствата и обврските прикажани во билансите на состојба да се вреднуваат соодветно со трансакциите и останатите промени.

Други сметки на СНС

1. 23 СНС претставува детален економско-сметководствен систем којшто преставува многу повеќе од само редослед на систем, па така, тој опфаќа сметки или табели кои содржат информации кои не можат да бидат вклучени во главните сметки или ги презентираат информациите на поинаков начин, на пример, во вид на матрици кои можат да бидат покорисни за одредени видови на анализа. Не е препорачливо да се наведуваат сите овие елементи тука, бидејќи тие се објаснети во Глава 2, меѓутоа, потребно е да се обрне внимание на две специфичности кои имаат значајна улога во СНС.

Табели на понуда и на употреба

1. 24 Како надополнување на сметките за текови и билансите на состојба, кои беа објаснети погоре, главната рамка на СНС содржи и детални табели на понуда и на употреба во вид на матрици кои евидентираат како понудата на различни видови на стоки и на услуги потекнува од домашната индустрија и увозот, и како понудите се алоцираат во најразлични видови на меѓуфазна и крајна потрошувачка, вклучувајќи го и извозот. Овие табели вклучуваат составување на сет на сметки за производство и создавање на доход на ниво на индустрија преку користење на детални податоци од спроведените анкети или прашалници на индустриите. Табелите на понуда и на употреба обезбедуваат сметководствена рамка која овозможува целосно систематско искористување на методот на текови на производи за составување на националните сметки, во рамките на кој вкупната понуда и употреба на индивидуалните видови на стоки и на услуги мора да бидат во рамнотежа едни со други. Табелите на понуда и на употреба обезбедуваат основни податоци за изведување на детална инпут-аутпут табела која може да се употреби при економска анализа и проекции.

Сметки изразени во количински изрази

1. 25 СНС, исто така, обезбедува и насоки за методологијата која треба да се употребува при пресметувањето на ценовни и количински индекси за тековите на стоки и услуги, бруто и нето-додадената вредност и БДП кои треба да бидат во согласност со концептите и сметководствените принципи од СНС. Се препорачува, секогаш кога е можно, да се користат годишни верижни индекси.

1. 26 Стапките на инфлација и економски раст, мерени преку ценовните и количинските индекси за главните агрегати од СНС, претставуваат главни варијабли за процена на минатите економски перформанси, како и за поставување на цели за остварување при креирање на економската политика. Тие претставуваат суштински дел од СНС во

В. Употреба на СНС

1. 27 Главната цел на СНС е обезбедување на разбирлива концептуална и сметководствена рамка која ќе може да се употреби за креирање на макроекономска база на податоци соодветна за примена при анализа и вреднување на перформансите во една економија. Постоењето на таква база на податоци претставува предуслов за соодветно информирање, рационално креирање на политика и донесување на одлуки. Во следните делови се објаснети некои од посепифичните употреби на СНС.

1. Следење на однесувањето на економијата

1. 28 Одредени главни агрегати на СНС, како што се БДП и БДП по глава на жител, добија на значење и истите во голема мера се употребуваат како глобални индикатори на економската активност и богатство, од аналитичарите, политичарите, медиумите, бизнис заедницата и јавноста. Движењата на овие агрегати, како и нивните ценовни и количински мерки, се користат за проценка на економијата во целост, а на тој начин и за проценка на успехот или неуспехот на економската политика спроведена од владата.
1. 29 Податоците за национални сметки обезбедуваат информации за различни видови на економски активности како и за различни сектори во економијата. Преку нив може да се согледа движењето на главните економски текови на: производството, потрошувачката на домаќинствата, потрошувачката на владата, инвестициите, извоз, увоз итн. и тоа како во вредност, така и во обем. Исто така, се обезбедуваат информации за одредени клучни ставки за порамнување и коефициенти кои можат да бидат дефинирани и мерени во рамките на сметководствената рамка, на пример: буџетскиот суфицит или дефицит, делот од доходот кој е наменет за заштеда или инвестирање на индивидуалните сектори во економијата или економијата во целина, трговскиот биланс, итн. СНС овозможува толкување и вреднување на промените кај краткорочните индикатори, како што се месечните индекси на индустриско производство и потрошувачките цени или цените на производителите. Ако одредени главни агрегати на СНС се составуваат на квартална и на годишна основа, анализата на движењата во економијата може значајно да се подобри, меѓутоа поголем дел од сметките, табелите и билансите на состојба на СНС не се составуваат почесто од еднаш годишно.

случај на појавување на инфлација, а особено добиваат на значење кога стапката на инфлација покажува знаци на зголемување. СНС зема предвид дека стапката на раст на обемот на БДП и стапката на раст на реалниот доход во економијата не се исти како резултат на трговските добивки и загуби кои произлегуваат од промените во меѓународните услови на размена.

2. Макроекономска анализа

1. 30 Националните сметки се користат и за откривање на причините за функционирање во рамките на една економија. Ваквата анализа најчесто опфаќа процена на параметрите за функционирање на меѓусебните односи на различни економски варијабли преку користење на економетриски методи врз временски серии на податоци, за вредност и обем, составени во рамките на националното сметководство. Видовите на економетриска анализа кои ќе се употребат можат да бидат најразлични и тие во целост зависат од лицето што ја врши анализата, како и од целите на анализата, меѓутоа, СНС е во можност да ги задоволи барањата на различните економски теории и модели, само под услов тие да ги прифатат основните концепти на производство, потрошувачка, доход итн. врз кои се базира СНС.
1. 31 Економската политика на краток рок се формира врз основа на процена на неодамнешното однесување и тековната состојба на економијата, како и врз основа на очекувањата или точна прогноза за идните случувања. Краткорочната прогноза најчесто се врши преку користење на економетриските модели опишани погоре. На среден или долг рок, неопходно е формулирање на економската политика врз основа на поширока економска стратегија.
1. 32 Процесите на креирање на економската политика и донесувањето на одлуки се одвиваат на сите нивоа на влада, како и во рамките на јавните и приватните корпорации. Големите мултинационални корпорации, при користењето на сопствени макроекономски модели приспособени на нивните потреби, имаат потреба од податоци за националните сметки. Инвестициските програми на големите корпорации се базираат на долгорочни очекувања за идниот економски развој за чија пресметка се потребни податоци за национални сметки. Постојат и специјални агенции кои обезбедуваат процена за идните економски движења за потребите на индивидуални клиенти за соодветен надоместок. Овие агенции најчесто имаат потреба од детални податоци за националните сметки.

3. Меѓународни споредби

1. 33 СНС се користи за меѓународно известување на податоци за националните сметки, кои се во согласност со стандардите, меѓународно прифатените концепти, дефиниции и класификации. Резултатите се користат за меѓународно споредување на обемот на најзначајните

агрегати, како што се БДП или БДП по глава на жител, како и за споредба на структурната статистика, меѓу кои и коефициентите за инвестиции, даноци или владина потрошувачка во однос на БДП. Ваквата споредба ја користат економисти, новинари или аналитичари за процена на перформансите на една економија во споредба со економии слични на неа. Тие можат да имаат влијание врз донесувањето на популарни и политички оценки за релативниот успех на спроведувањето на одредена економска програма на ист начин како што тоа го има развојот на една економија во текот на времето. Базите на податоци кои содржат сет на национални сметки за група на земји, можат да се користат за економетриска анализа во рамките на која можат да се создадат временски серии и пресек на податоци кои ќе овозможат поширок спектар на опсервации за процена на функционалните односи.

1. 34 Нивото на БДП или, алтернативно, бруто-националниот доход (БНД) по глава на жител во различни земји се користи од меѓународните организации за одредување на подобноста за добивање на заеми, помош или други фондови, или за одредување на условите под кои овие заеми, помош или фондови се достапни. Кога целта е да се спореди обемот на стоки и услуги произведени или потрошени по глава на жител, податоците изразени во национална валута мора да се конвертираат во заедничка валута под услови на паритет на куповна моќ, а не според девизните курсеви. Познато е дека ниту пазарните ниту фиксните девизни курсеви ја одразуваат релативната

внатрешна куповна моќ на различните валути. Кога се употребуваат девизни курсеви за конвертирање на БДП, или други статистички индикатори, во заедничка валута, цените со кои стоките и услугите во земјите со висок доход се вреднуваат најчесто се повисоки од оние во земјите со низок доход, со што се зголемува разликата меѓу реалниот доход меѓу нив. Од тие причини, податоците кои се конвертирани со употреба на девизни курсеви не треба да се сметаат за мерки на релативната големина на стоките и услугите. Во одредени земји, нивоата на БДП и БДП по глава на жител, се користат за определување на висината на придонесот кој земјите-членки на меѓународни организации го прават за финансирање на операциите кои се спроведуваат од страна на таа организација.

1. 35 И покрај тоа што меѓународните организации го употребуваат СНС за да дојдат до меѓународно споредливи податоци за националните сметки, тоа не претставува крајна цел за креирањето на СНС. СНС стана стандарден, универзален систем, кој со мали и без никакви промени го употребуваат голем број на земји за нивни сопствени национални цели. Државните заводи за статистика и владините агенции зедоа активно учество во развојот на СНС, бидејќи тие имаат значаен интерес СНС да ги инкорпорира нивните сопствени аналитички барања и барањата поврзани со креирање на економската политика.

Г. Граници на СНС

1. Немонетарни трансакции

1. 36 Кога стоките и услугите, произведени во една економија, ќе се продадат при вршење на монетарни трансакции, нивните вредности автоматски се вклучуваат во сметките на СНС. Голем број на стоки или на услуги не се предмет на продажба, туку тие на поинаков начин им се даваат на други единици: на пример, тие може да бидат разменети за други стоки или услуги, или дадени без паричен надоместок во вид на трансфери во натура. Овие стоки и услуги мора да бидат вклучени во сметките, и покрај тоа што нивната вредност мора да биде проценета. Ваквите стоки или услуги се произведени на начин кој не е поинаков од начинот на кој се произведени стоките или услугите за продажба. Исто така, трансакциите кои настануваат при обезбедувањето на овие стоки и услуги на други единици претставуваат реални трансакции и покрај тоа што производителите не добиваат паричен надоместок за нив. Не е соодветно да се опишат ваквите трансакции како "импутирани". На пример, услугите кои ги обезбедуваат финансиските посредници, а кои индиректно се мерат во СНС, навистина се одвиваат во реалноста; меѓутоа, нивните вредности мора да се мерат индиректно. Вредноста, а не трансакцијата е таа што е "импутирана".
1. 37 Кога стоките или услугите се задржуваат за своја лична употреба, тогаш не се одвиваат трансакции со останатите единици. Во овие случаи, за да можат стоките или

услугите да се евидентираат во сметките, потребно е да се евидентираат внатрешните (интерните) трансакции, при што стоките или услугите се алоцираат (распределуваат) за сопствена потрошувачка или инвестиции по проценети вредности за нив.

1. 38 Така, за да се вклучат во сметките и продуктивните активности чии аутпути не претставуваат дел од монетарни трансакции со други единици, потребно е да се направат одредени процени. Користењето на процени не треба да биде разбрано како вклучување на хипотетички активности или текови на стоки и на услуги во СНС. Нивната цел е токму спротивната, односно да се овозможи сметките да ги опфатат поголемите текови на стоки и на услуги кои се одвиваат во економијата, а кои во поинаков случај би биле занемарени. Со цел да се обезбедат сеопфатни мерки, мора да се направи процена на целиот аутпут на стоки и на услуги кој не е продаден, туку е даден на располагање на поинаков начин.
1. 39 Во пракса, СНС не го евидентира вкупниот аутпут. Имено, домашните и личните услуги кои се произведени и потрошени од членови на исто домаќинство се занемаруваат. Предмет на овој исклучок е и БДП кој е наменет да претставува сеопфатна мерка на вкупната бруто-додадена вредност создадена од сите резидентни институционални единици. БДП е ограничен во опфаќање на аутпутот кој е создаден при економски активности кои можат да се обезбедат на една единица од страна на друга.

Сите активности кои бараат трошење на време и вложување на напор не може да се сметаат за продуктивни во економска смисла. На пример, јадењето, пиенето или спиењето не можат да бидат произведени од страна на една личност за потребите на друга личност.

2. Граница на производството

1. 40 Активноста на производството е од фундаментално значење. Во СНС, производството се смета за физички процес кој се извршува под одговорност, контрола и управување од страна на институционална единица, во рамките на која работната сила и средствата се користат за трансформирање на инпутите во вид на стоки и на услуги во друг вид на стоки и на услуги. Сите произведени стоки и услуги во вид на аутпут мора да бидат соодветни за продажба на пазарите или, во најмала смисла, да бидат распределени од една единица на друга, со или без надоместок. Во рамките на границите на производството, СНС го вклучува целото производство наменето за пазар со цел негова продажба или размена. Иста така, ги вклучува и сите стоки или услуги кои без надоместок се обезбедуваат на индивидуалните домаќинства, или на заедницата од страна на агенции на владата, или непрофитни институции кои им служат на домаќинствата.

Производство на домаќинството

1. 41 Најголем проблем при дефинирањето на опфатот на активностите кои се евидентираат во сметките за производство во СНС претставува одредувањето на третманот на активностите каде што се произведуваат стоки или услуги кои можеле да се понудат на други единици преку нивно продавање, но место тоа тие биле задржани од производителите за сопствена употреба. Ова вклучува голем спектар на производни активности, меѓу кои:
- а. Производство на земјоделски производи на претпријатијата и на домаќинствата за сопствена крајна потрошувачка;
 - б. Производство на други добра за сопствена крајна потрошувачка на домаќинствата: изградба на живеалишта, производство на прехранбени производи и облека итн.
 - в. Производство на услуги за домување за сопствена крајна потрошувачка на сопственикот;
 - г. Производство на домашни и лични услуги за нивна употреба во рамките на истото семејство: подготовка на оброци, грижа и одгледување на деца, чистење, поправки итн.

Сите овие активности се продуктивни во економска смисла. Меѓутоа, опфаќањето на овие активности во СНС не значи само проценување на монетарната вредност на аутпутот од овие активности. Ако вредностите се однесуваат на аутпутот, тие мора да се однесуваат и на доходот создаден при производството на тој аутпут како и

на неговата потрошувачка. Јасно е дека економското значење на овие текови е многу различно од она на монетарните текови. На пример, создадениот доход се поврзува со потрошувачката на произведените стоки и услуги, при што тие имаат мало значење при анализата на инфлацијата или дефлацијата или други видови на нерамнотежа на економијата. Ако во сметките се вклучат големите немонетарни текови од ваков вид заедно со монетарните текови, ќе се предизвика нарушување на реалната слика за случувањата на пазарот, а тоа ќе доведе и до намалување на аналитичката вредност на тие податоци.

1. 42 СНС е креирана со цел задоволување на аналитичките потреби и потребите од областа на политиката. Од тие причини потребно е да се направи рамнотежа меѓу желбата сметките да бидат колку што е можно посеопфатни и потребата да се спречи, тековите, кои се употребуваат за анализа на однесувањето на пазарот и нерамнотежите, да бидат нарушени од немонетарните вредности. СНС го вклучува производството на добра произведени за сопствена потрошувачка во рамките на границите на производство, бидејќи одлуката дали добрата да бидат продадени или задржани за сопствена употреба може да се донесе по нивното производство, меѓутоа ги исклучува сите произведени услуги потрошени за сопствена крајна потрошувачка во рамките на домаќинствата (со исклучок на услугите произведени од вработен домашен персонал и производство за сопствена сметка на услуги за домување од страна на сопствениците. Услугите се исклучуваат бидејќи одлуката за нивна потрошувачка во рамките на домаќинството настанува дури и пред нивното настанување. Границите на производство во рамките на СНС претставуваат компромисна одлука, но направена со намера да ги задоволи потребите на повеќе корисници. Треба да се спомене дека во статистиката за работната сила, економски активните лица се дефинирани како лица вклучени во продуктивните активности дефинирани на начин како во СНС. Ако границите на производството го вклучуваат и производството на лични и домашни услуги создадени од членови на домаќинствата за сопствена крајна потрошувачка, тогаш сите лица вклучени во такви активности ќе претставуваат само вработени, со што невработеноста станува виртуелно невозможна по дефиниција. Ова ја покажува потребата за дефинирање на границите на производството во СНС, како и во останатите статистички системи, единствено на пазарни активности или супститути на пазарните активности.

Други проблеми со границата на производството

1. 43 Одредени природни процеси може, но и не мора да се сметаат за производство во зависност од условите во кои се случуваат. Главен предуслов една активност да се смета за продуктивна е таа да биде поттикната, контролирана и изведена под одговорност на институционална единица која ги има сопственичките права врз она што се произведува. На пример, зголемувањето на природниот раст на бројот на рибите на отворено море, а кои не се наоѓаат под меѓународни квоти, не се смета за производство, бидејќи процесот не е

управуван од институционална единица и рибите не припаѓаат на ниедна институционална единица. Од друга страна, одгледувањето на риби на приватни фарми-рибници се смета за процес на производство, исто како и одгледувањето на добиток. Слично на тоа, природниот раст на диви, необработени шуми или диви плодови не се смета за дел од процесот на производство, додека одгледувањето на дрва за дрвена граѓа или за друга намена, се смета на ист начин како и одгледувањето на годишна култура. Меѓутоа, намерното сечење на дрва во дивите шуми, или собирањето на шумски плодови и бобинки, или огревно дрво, се сметаат за производство. Исто така, врнежите од дожд, или протокот на вода по природните текови не претставуваат процес на производство, додека складирањето на вода во резервоари, брани или цевоводи, или пренесување на вода од една локација на друга, се смета за производство.

1. 44 Овие примери покажуваат дека многу активности или процеси кои се од корист за институционалните единици, било производителите било потрошувачите, не претставуваат процес на производство во економска смисла. Врнежите од дожд може се од витално значење за земјоделското производство, меѓутоа не претставуваат процес на производство чијшто аутпут треба да се вклучи во БДП.

3. Граница на потрошувачката

1. 45 Опфатот на производството во рамките на СНС има широки последици не само врз сметката за производство. Границата на производство ја определува висината на додадената вредност која се евидентира, а оттаму и на вкупниот износ на доход кој се создава во процесот на производство. Границата на производството ги регулира и стоките и услугите кои се вклучуваат во трошоци на домаќинствата направени за крајна потрошувачка, како и реално настанатата потрошувачка. На пример, овие трошоци ги вклучуваат проценетите вредности за земјоделски производи кои се произведени и консумирани од страна на домаќинствата, како и на вредностите на услугите направени во рамките на домаќинството, меѓутоа не и на поправките и одржувањето на возилата или трајните добра, одржувањето на домот, грижата и одгледувањето на децата, и слични домашни или лични услуги направени и консумирани во рамките на семејството. Единствено трошокот за добра искористени за овие намени, на пример, средства за чистење, се вклучуваат во трошоците на домаќинствата направени за крајна потрошувачка.

4. Граница на активата

1. 46 Билансите на состојба се составуваат за институционалните единици или сектори, и ја содржат вредноста на средствата кои тие ги поседуваат и обврските кои ги создале. Средствата во СНС се дефинирани како ставки кои се во сопственост на одредена единица, или единици, при што сопственикот од нив има одредена економска корисност преку нивна употреба или поседување во одреден временски период. Со оваа дефиниција се опфатени и финансиските и

фиксните средства, на пример, машини, опрема или друг вид на средства кои во минатото биле произведени како аутпут. Критериумот на сопственост е многу значаен во одредувањето кои природни ресурси ќе се сметаат за средства во рамките на СНС. Природните ресурси, на пример, земјиште, минерални наоѓалишта, резерви на гориво, необработени шуми или останата вегетација и диви животни се вклучуваат во билансот на состојба под услов тие да се во сопственост на институционалната единица, односно таа да има право за нивно искористување. Средствата можат да бидат и во сопственост на државни агенции кои го користат правото на сопственост во име на целата заедница. Така, голем број средства од животната средина се вклучуваат во СНС. Ресурсите, на пример, атмосферата или отвореното море врз кои никој нема право на сопственост, или минералните и нафтните наоѓалишта кои сè уште не се откриени или се несоодветни за работа, не се вклучуваат бидејќи тие не се корисни за нивните сопственици при моментално постоечката технологија и релативни цени.

1. 47 Промените во вредноста на природните ресурси, поседувани од страна на институционалните единици, меѓу еден биланс на состојба и наредниот, се евидентираат во сметките за акумулација во рамките на СНС. На пример, осиромашувањето на природните ресурси како резултат на нивната употреба во процесот на производство се евидентира во сметката на други промени во обемот на средствата, заедно со загубата на фиксни средства како резултат на природни катастрофи (поплави, земјотреси итн.). На ист начин, во билансите на состојба се евидентира и откривањето на нови минерални или нафтени наоѓалишта, или преминот од претходно неупотребливи наоѓалишта во употребливи.

5. Национални граници

1. 48 Сметките во СНС се составуваат за резидентни институционални единици групирани во институционални сектори и потсектори. Концептот на резидентност е идентично дефиниран како и во Водичот за платен биланс и меѓународна инвестициска позиција, шесто издание (Меѓународен монетарен фонд (IMF), 2008), или попознат како ВРМ6. Една институционална единица ќе се смета за резидентна единица во рамките на економската територија на земјата ако центарот на нејзиниот доминантен економски интерес се наоѓа во таа земја, односно ако се ангажира или планира да се ангажира во економски активности или трансакции од значаен обем, трајно или за подолг временски период, најчесто една година.

1. 49 БДП на земјата, набљудуван како агрегирана мерка на производството, е еднаков на збирот на бруто-додадената вредност на сите резидентни институционални единици вклучени во процесот на производство (зголемен за даноците, а намален за субвенциите, на производите кои на се вклучени во вредноста на нивниот аутпут). Овој износ не е идентичен со збирот на бруто-додадената вредност на сите продуктивни активности кои се одвиваат во рамките на географските граници на националната економија. Еден дел од производството на резидентните

единици може да се одвива надвор од границите на националната економија, на пример, инсталација на некоја извезена машина или опрема, или проект за консултации предводен од тим на експерти кои моментално се наоѓаат во странство. Спротивно на тоа, еден дел од производството кое се одвива во земјата може да е извршено од страна на нерезидентна институционална единица.

1. 50 Кога БДП се пресметува според расходната страна, потребно е да се направи дополнување за стоките и за услугите произведени од нерезиденти, но консумирани од резиденти, како и за стоките и услугите произведени од резиденти, но консумирани од нерезиденти. Со цел СНС да има соодветен опфат, нужно е сите трансакции со остатокот од светот да бидат идентификувани и нивното влијание врз мерките поврзани со резидентната економија да биде правилно пресметано. Целосниот сет на трансакции со остатокот од светот, опфатени во рамките на СНС, мора да биде идентичен со сетот на трансакции опфатени во рамките на билансот на плаќање.

6. Финална потрошувачка, меѓуфазна потрошувачка и бруто-инвестиции во фиксен капитал

1. 51 Содржината на сметките не е определена единствено од концептуалната рамка, дефинициите и класификациите на СНС, туку и од начинот на кој тие се интерпретирани и имплементирани во пракса. Без оглед колку едноставни и прецизни изгледаат концептите и класификациите, постојат одредени маргинални случаи кои не можат лесно да се вклучат во една или друга категорија. Овие точки може да се илустрираат преку правење на фундаментална разлика во економијата и во СНС, односно разлика меѓу потрошувачката и формирањето на бруто-фиксен капитал (или бруто-инвестиции во фиксни средства, како што често се дефинира во друга смисла).
1. 52 Пред да се направи разлика меѓу потрошувачката и инвестициите, неопходно е подетално да се погледне во природата на потрошувачката. Потрошувачката претставува активност во која институционалните единици ги користат стоките или услугите, при што постојат два различни вида на потрошувачка. Меѓуфазната потрошувачка ги опфаќа стоките и услугите кои се искористени во процесот на производство во рамките на пресметковниот период. Финалната потрошувачка ги опфаќа стоките и услугите кои ги употребуваат индивидуалните домаќинства или заедницата за да ги задоволат нивните индивидуални или колективни потреби. Активноста на бруто-инвестициите, како и меѓуфазната потрошувачка, е ограничена на институционалните единици во нивната улога како производители, при што се дефинира како вредност на набавките намалени за продажбите на фиксни средства. Фиксните средства (на пример, машини, опрема, згради или останати структури) се средства кои се произведени за постојана употреба во процесот на производство во текот на неколку пресметковни периоди (подолго од една година). Разликата меѓу меѓуфазната потрошувачка и

бруто-инвестициите зависи од тоа дали стоките и услугите кои се употребуваат во целост се искористуваат во текот на еден пресметковен период или не. Ако тие се искористуваат во целост, тогаш нивната употреба претставува тековна трансакција која се евидентира како меѓуфазна потрошувачка, а ако не се искористуваат во целост, тогаш тоа претставува трансакција за акумулација и се евидентира во капиталната сметка.

1. 53 Главната цел за правење разлика меѓу бруто-инвестиции и потрошувачка, било меѓуфазна било крајна, е јасна. Разликата е потребна за спроведување на економска анализа и креирање на политика. Меѓутоа, во пракса не е секогаш лесно да се утврди границата меѓу потрошувачката и бруто-инвестициите. Одредени активности содржат елементи според кои активноста може да се класифицира во потрошувачка, но во исто време, и одредени елементи кои наликуваат на инвестиции. Со цел примената на СНС да биде идентична, потребно е да се одредат правила според кои ќе се класифицираат одредени нејасни, па дури и контроверзни ставки. Подолу се дадени два примера.

Човечки капитал

1. 54 Многу често се предлага трошоците направени за обука на персонал и за образование да се класифицираат како бруто-инвестиции, бидејќи тие претставуваат инвестиции во човечки капитал. Стекнувањето на знаење, вештини и класификации го зголемува производниот потенцијал на индивидуите и претставува извор на идна економска корист за нив. Меѓутоа, и покрај тоа што знаењето, вештините и класификациите претставуваат средства во поширока смисла, тие не можат да бидат изедначени со фиксните средства на начин на кој тие се дефинирани во СНС. Тие се стекнуваат преку учење, студирање и вежбање, односно со активности кои не можат да се направат во име на некој друг, поради што стекнувањето на знаење не претставува процес на производство, иако инструкциите пренесени преку услугите на образованието претставуваат таков процес. Образовните услуги кои се дават во училиштата, колежите, универзитетите итн. се смета дека се консумираат од студентите во процесот на нивно стекнување со знаење и вештини. Овој вид на образование се третира како крајна потрошувачка. Во случај кога работодавачот им обезбедува обука на вработените со цел зголемување на нивната ефективност, трошоците за обуката се третираат како меѓуфазна потрошувачка.
1. 55 Ваквиот третман на трошоците за образование е во согласност со границата на производството и границата на активата дефинирани во рамките на СНС, при што не сите корисници на СНС се задоволни од ваквиот третман во сите случаи. Сепак, како што е објаснето подетално, СНС им овозможува на корисниците да истражуваат различни конвенции во форма на сателитски сметки кои се објаснети во Глава 29. Можно е користење на алтернативен третман при евидентирањето на човечкиот капитал.

Поправки, одржување и бруто-инвестиции во фиксен капитал

1. 56 Друг, помалку познат пример за проблемите при разликувањето на двојноста меѓу потрошувачката и бруто-инвестициите во фиксен капитал, се поправките и одржувањето. Редовните поправки и одржувањето направено од претпријатијата со цел одржување на фиксните средства во добра состојба, се сметаат за меѓуфазна потрошувачка. Меѓутоа, преземање на потфати што значат подобрување, надополнување или зголемување на фиксните средства, било машини било други структури кои ги унапредуваат перформансите, го

Д. СНС како координативна рамка на статистиката

1. Хармонизација меѓу различните статистички системи

1. 57 СНС има многу значајна статистичка функција преку нејзина употреба како координативна рамка за економската статистика на два различни начина. На еден начин, СНС претставува концептуална рамка со која се осигурува конзистентност во дефинициите и класификациите кои се употребуваат во различни, но поврзани области од статистиката. На друг начин, СНС претставува сметководствена рамка која осигурува конзистентност на податоците добиени од различни извори, како што се истражувања на индустриите, анкети спроведени во домаќинствата, трговска статистика на стоки, повратот на данокот на додадена вредност и останати административни извори.

1. 58 Конзистентноста меѓу различните статистички системи ја зголемува аналитичката корисност на сите вклучени статистики. СНС отсекогаш заземала централно место во економската статистика бидејќи податоците од специјализираните системи, како што се платниот биланс или статистиката на работната сила, најчесто се употребуваат во согласност со податоците за националните сметки. Потребата од хармонизирање на СНС и останатите статистички системи, како што се финансиската статистика или платниот биланс, доведе до потреба од истовремено ревидирање и на останатите статистички системи, во соработка со ревизијата на СНС. Ваквата координација ги елиминира концептуалните разлики меѓу нив, со исклучок на неколку чие постоење може да се оправда со специфичните карактеристики на различните видови на податоци, или со специфичните потреби на корисниците. Хармонизацијата меѓу СНС и останатите системи се покажа како успешна и беше постигната преку спроведување на промени во рамките на СНС, како и во останатите системи.

2. Употреба на микроподатоци за макроекономско сметководство

1. 59 Сметките и билансите на состојба во рамките на СНС можат да бидат составени на кое било ниво на агрегација, дури и на ниво на индивидуална институционална

зголемуваат нивниот капацитет или го продолжуваат нивниот животен век, се смета за бруто-инвестиции во фиксен капитал. Во пракса, не е лесно да се направи разлика меѓу редовните поправки и значајните подобрувања на фиксните средства, иако СНС дава одредени препораки за оваа цел. Некои аналитичари сметаат дека разликата меѓу редовни поправки и одржувања, и значајни подобрувања на фиксните средства, не се оперативни ниту оправдани и ќе придонесат за фаворизирање на "бруто"-методот на евидентирање во кој сите такви активности би се третираше како бруто-инвестиции во фиксен капитал.

единица. Од тие причини, корисно е податоците за макроекономските сметки за секторот или за целата економија да се земат директно преку агрегирање на кореспондентните податоци за индивидуалните единици. Постои значајна аналитичка предност од поседувањето на микроподатоци кои се во целост компатибилни со соодветните макроекономски податоци за секторите или за целата економија. Податоците во форма на агрегати или просеци, многу често претставуваат значајна група на корисни информации за промените на популацијата за која тие се однесуваат. На пример, економската теорија посочува дека промените во начинот на дистрибуција на доходот можат да имаат влијание врз агрегатната потрошувачка, пред сè, како резултат на промените во агрегатното ниво на доходот. Информациите поврзани со индивидуални единици може да бидат корисни не само за подобро разбирање на функционирањето на економијата, туку и за мониторинг на влијанието на владината политика врз одредени типови на единици за кои постои посебен интерес, на пример, домаќинства со многу ниски примања. Микроподатоците овозможуваат да се следи однесувањето на индивидуалните единици во одреден период. Како резултат на развојот на компјутерските и комуникациските услуги, управувањето и анализата на големи бази на микроподатоци стануваат сè поедноставни. Податоците може да се добијат од различни извори, на пример, административна и деловна евиденција, како и специјално спроведени пописи и анкети.

1. 60 Во пракса, макроекономските сметки можат да се комплетираат преку едноставно агрегирање на соодветните микроподатоци. Дури и во случаите кога индивидуалните институционални единици водат сметки и одржуваат евиденција, концептите кои се потребни и соодветни на микроиво, може да не бидат соодветни на макрониво. Индивидуалните единици може да бидат приморани да употребуваат концепт создаден за други цели, на пример, оданочување. Сметководствените правила и методите за вреднување кои се користат на микроиво најчесто се разликуваат од оние кои се пропишани во СНС. На пример, индивидуалните претпријатија може да водат сметководство по историски трошоци поради што нивните сметки значајно ќе се разликуваат од оние кои се користат во СНС.

Депрецијацијата пресметана за даночни цели може да биде незначајна и неприфатлива од економска гледна точка како мерка на потрошувачката на фиксен капитал. Во вакви ситуации воопшто не е практично да се адаптираат индивидуалните податоци на илјадници претпријатија пред да се агрегираат. Место тоа, податоците се коригираат до одредена мера откако ќе се агрегираат до некое ниво. Секако, корекцијата не мора да се прави на нивото на агрегација на цела економија или сектор или индустрија, напротив, таа е поефикасна ако се направи на ниво на агрегација на помали и похомогени групи на единици. Ова може да вклучи создавање на т.н. меѓуфазни (посреднички) системи на сметки. Без оглед на нивото на агрегација на кое ќе се направат прилагодувањата, треба да се има предвид дека добиените макроподатоци повеќе не се идентични со првичната, едноставна агрегација на микроподатоците од кои тие се изведени. Кога како извор на микроподатоците не се користат деловните сметки и административни извештаи, туку пописи или прашалници креирани за статистички цели, концептите кои се употребуваат се поблиски до потребните, меѓутоа, сепак, и во такви случаи потребно е да се направат одредени прилагодувања на макрониво поради нецелосниот опфат (на пример, прашалниците се наменети за претпријатија кои се над одредена граница на големина) и грешки во одговорите.

Ѓ. Врска со деловното сметководство

1. 63 Сметководствените правила и процедури кои се користат во СНС се засноваат на правилата и процедурите кои веќе долго време се употребуваат во деловното сметководство. Традиционалниот принцип на двојно книжење, при што една трансакција предизвикува зголемување и на дебитната и на кредитната страна во рамките на сметките на секоја од инволвираните страни во трансакцијата, претставува основна аксиома на економското и националното сметководство. На пример, евидентирањето на продажбата на аутпут бара евидентирање не само на страната на сметките за производство на продавачот, туку и евидентирање на истата вредност, во вид на контраставка, во финансиските сметки на продавачот со цел да се евидентира готовината или краткорочниот финансиски кредит одобрен при продажбата на аутпутот. Бидејќи оваа трансакција се евидентира на сличен начин и во сметките на купувачот, трансакцијата предизвикува промена на четири ставки со идентична вредност во рамките на системот на макроекономски сметки. Главно, секоја трансакција меѓу две различни институционални единици секогаш подразбира истовремено евидентирање на четири еднакви ставки во сметките на СНС (претставува четирикратно сметководство), дури и во случаите кога трансакцијата претставува трансфер, а не размена, или во случаите кога не настанува никаква размена на пари. Мултикратното евидентирање овозможува анализирање на економските интеракции меѓу различни институционални единици и сектори. Трансакциите во рамките на една институционална единица (на пример, консумирање на аутпутот од истата единица која го произведува), бараат евидентирање единствено на две ставки чии вредности мора да бидат проценети.

1. 61 Повеќето домаќинства најчесто не вршат евиденција на начин како што тоа го бара СНС. Микроподатоците на домаќинствата претежно се добиваат преку прашалници на примерок кои може да бидат подложни на степенот на одговори и грешки во известувањето. Може да биде посебно тешко да се добијат веродостојни и значајни податоци за активностите на малите некорпоративни претпријатија во сопственост на домаќинствата. Агрегатите кои се добиваат од прашалниците наменети за домаќинствата треба да се прилагодат за одредени вообичаени отстапувања, на пример, прикажување на помали износи за одредени типови на трошоци (за тутун, алкохолни пијалаци, коцкање, итн), како и да се направат конзистентни со микроподатоците од други извори, на пример, увоз. Користењето на микроподатоци може во одредена мера да биде ограничено од сè поголемата грижа за доверливоста на податоците, како и од можноста за нивна злоупотреба.

1. 62 Може да се заклучи дека од различни причини е тешко или невозможно да се постигне целосна компатибилност на микроподатоците и макроекономските сметки. Сепак, главните концепти, дефиниции и класификации кои се употребуваат во економското сметководство треба да бидат, колку што е можно повеќе, исти на микро и на макрониво, за да се овозможи полесна размена на овие видови на податоци.

1. 64 Дизајнот и структурата на СНС претежно претставуваат основа на економската теорија и принципи, како и на искуството на деловното сметководство. Основните концепти, како што се производството, потрошувачката, инвестициите, се длабоко навлезени во економската теорија. Во случај кога деловното сметководство ќе се најде во конфликт со економските принципи, предност се дава на економските принципи, бидејќи СНС е создадена првенствено за економска анализа и за креирање на економски политики. Разликата меѓу деловното сметководство и економската теорија може да се илустрира преку концептот на трошоци за производство кој се користи во СНС.

1. 65 Деловното сметководство ги евидентира трошоците на историска основа, со цел да обезбеди целосна објективност. Сметководството на историски трошоци бара евидентирање на добрата или средствата кои се употребуваат во производството според висината на трошоците настанати при стекнувањето на тие добра или средства, меѓутоа, во време кога тие трошоци навистина настанале. Меѓутоа, во СНС се применува концептот на опортунитетен трошок, дефиниран во економијата. Со други зборови, трошоците на употреба на одредено постоечко средство или добро во процесот на производство се мерат преку износот на добивки кои се добиваат преку употреба на добрата или средствата на алтернативни начини. Опортунитетниот трошок се пресметува врз основа на можностите кои биле пропуштени во време кога средството или ресурсот се користел, за разлика од трошоците кои се случиле во

минатото кога средството било стекнато. Најдобра проценка кај сметководството на опортунитетен трошок е преку користење на сметководството на тековни трошоци, кај кое средствата и добрата кои се користат во процесот на производство се вреднуваат според нивната вистинска или проценета тековна пазарна вредност во времето на настанување на производството. Сметководството на тековни трошоци понекогаш се објаснува како сметководство на трошоци на замена, иако можеби не постои намера за замена на средството по неговата употреба.

1. 66 Во случај кога постои континуирана инфлација, дури и ако таа е со умерена големина, користењето на историски трошоци доведува до потценување на опортунитетните трошоци на производство во економска смисла, при што профитот што се добива при користење на историските трошоци може да биде значајно повисок од оперативниот (деловниот) суфицит (вишок), на начин дефиниран во СНС. Профитот кој се добива со користење на методот на историски трошоци многу често дава погрешни сигнали за профитабилноста на производствениот процес бидејќи го потценува инпутот во споредба со аутпутот. Тоа може да доведе до донесување на погрешни одлуки на микроекономско и макроекономско ниво.
1. 67 Сметководството на тековни трошоци има последици кои се одразуваат врз целата СНС. Тоа има влијание врз сите сметки и биланси на состојба и врз нивните ставки за порамнување. Основен принцип којшто произлегува од потребата за точно мерење на бруто-додадената вредност, а оттаму и на БДП, е потребата од вреднување на аутпутот и меѓуфазната потрошувачка по тековни цени, односно по цени кои важат во моментот на настанување на производството. Ова подразбира вреднување на стоките кои претходно биле ставени на залиха, по цени кои преовладуваат во моментот кога тие се користат, а не во моментот кога тие биле ставени на залиха. Овој метод на евидентирање на промените во залихите често не се применува во пракса од деловното сметководство, и може да доведе до добивање на различни резултати, особено во случај кога нивото на залихи флукутира во време кога цените растат. Слично на ова, трошењето на фиксни средства во СНС се пресметува врз основа на проценети опортунитетни трошоци за користење на средствата во моментот на нивното користење, за разлика од користењето на цените кои постоеле во моментот на стекнувањето на средствата. Дури и во случај кога фиксните средства не се заменети по нивното искористување, износот на потрошувачката на фиксниот капитал кој е наплатен како трошок на производството треба да биде доволен за да овозможи замена на средствата, ако постои желба за тоа. Во случај на континуирана инфлација, вредноста на потрошувачката на

Е. Проширување на опфатот на СНС

1. 71 СНС е дизајнирана на начин да овозможи применување на нејзините најзначајни и корисни делови од страна на сите земји, без разлика на нивната економска структура, институционална подреденост или ниво на развој, во согласност со нејзините моментални потреби и можности.

фиксниот капитал најчесто е многу повисока од депрецијацијата на историските трошоци. Ова се јавува дури и во случај кога се користат исти претпоставки во СНС и во деловните сметки за векот на траење на средствата и коефициентот на нивно трошење или застарување. За да се избегне конфузија, терминот "потрошувачка на фиксен капитал" се употребува во СНС за да се разликува од терминот "амортизација" кој најчесто се употребува во деловните сметки.

1. 68 Разликата меѓу СНС и бизнис (деловното) сметководство е тоа што терминот "профит" не се користи како ставка за порамнување во СНС. Ставката претприемачки доход претставува приближна проценка на профитот пред оданочување, додека расположливиот доход претставува приближна проценка на профитот по оданочување. Терминот расположлив доход произлегува од соодветната ставка во рамките на секторот Домаќинства која го претставува максималниот износ расположлив на домаќинствата за потрошувачка со задржување на непроменето ниво на нето-богатството, односно тековната вредност на средствата намалени за тековната вредност на обврските. Кај корпорациите, бидејќи кај нив не постои финална потрошувачка, ова е износот расположлив за инвестиции.

1. 69 За разлика од деловното сметководство, СНС го исклучува од пресметката на доходот износот на средства добиени или отуѓени како резултат на капитален трансфер преку кои е извршена единствено прераспределба на богатството меѓу различни единици, како и средствата добиени или потрошени како резултат на настани кои не се поврзани со процесот на производство, на пример, земјотрес или природни непогоди, или војни. При пресметката на доходот создаден во процесот на производство се исклучува и загубата или добивката на средствата или обврските кои настанале како резултат на промени во релативните цени.

1. Меѓународни сметководствени стандарди

1. 70 Ажурирањето на СНС во 2008 година е само признание за зголемената употреба на меѓународните сметководствени стандарди од страна на корпорациите и јавниот сектор. Главите кои следат се посветени на стандардите на Советот за меѓународни сметководствени стандарди (IASB) и Советот за меѓународни сметководствени стандарди за јавниот сектор (IPSASB). Во одредени случаи, најчесто, кај обврските по основ на пензии и нематеријални средства, можноста да се вклучат некои ставки во рамките на СНС зависи од применливоста на меѓународните сметководствени стандарди.

СНС е создадена да биде имплементирана флексибилно, при што сметките и табелите, класификацијата и секторската поделба предвидени во неа, не мора да бидат прифатени како фиксни. На пример, класификацијата на институционалните единици, трансакциите и средствата може да биде имплементирана флексибилно преку

воведување на поголема агрегација или дезагрегација со цел тие да бидат приспособени на изворот на податоци и на специјалните околности кои постојат во различни земји. Флексибилната употреба на класификациите не ги менува основните концепти и дефиниции на СНС.

1. 72 Во некои случаи, СНС инсистира на флексибилност. На пример, во Глава 4 се пропишани два алтернативни метода за секторизација на секторот Општа влада без да се даде приоритет на нивен од нив. Слично на ова, иако СНС препорачува секторизација на секторот Домаќинства врз основа на доминантниот извор на доход, сепак, нагласува дека тоа не мора да претставува единствен критериум за секторизација. Во некои случаи, подобро е да се изврши секторизација врз основа на социоекономски критериуми или според локацијата на домаќинството или, пак, преку користење на два или повеќе критериуми заедно со хиерархиски редослед.
1. 73 Во главите од 18 до 29 се опишани случаи каде што СНС може да биде приспособена за да задоволи различни потреби. Во Глава 29 е покажано како флексибилноста може да се подигне на повисоко ниво преку креирање на сателитски сметки кои се поврзани со СНС, меѓутоа во кои не се обврзува примена на истите концепти или

Ж. СНС и мерките на благосостојба

1. 75 БДП честопати се користи како мерка на благосостојбата, меѓутоа, во СНС тој не е дефиниран на таков начин, дури и на неколку места се препорачува да не се употребува ваква интерпретација на сметките. Импликациите од овие правила се наведени накратко во наредните делови.

1. Третирање на расходите како мерка на благосостојбата

1. 76 Во пазарна економија, цените кои се употребуваат за вреднување на различни стоки и услуги треба да ги одразуваат не само релативните трошоци за производство, туку и релативната корисност од нивното користење при процесот на производство или потрошувачка. Вака се воспоставува врска меѓу промените во агрегатното производство и потрошувачка и промените на благосостојбата. Меѓутоа, промените во обемот на потрошувачката, на пример, не се идентични со промените во благосостојбата. Нашироко е прифатено дека при сите останати непроменети услови, зголемените расходи за стоки и за услуги доведуваат до зголемување на благосостојбата. Меѓутоа, зголемувањето на благосостојбата не мора да биде пропорционално со зголемувањето на расходите. Исто така, единицата која ги има направено трошоците не мора да е истата единица која ќе има корист од зголемувањето на благосостојбата. Во СНС се прави разлика меѓу фактичката потрошувачка која ги покажува реално потрошените стоки и услуги, и расходите за потрошувачка. Фактичката потрошувачка на домаќинствата е поголема од расходите за потрошувачка, бидејќи ги вклучува и расходите направени во корист на домаќинствата од општата влада и непрофитните институции кои им служат на домаќинствата.

искажување на податоци во монетарни термини. Сателитските сметки се наменети и се користат за специјални цели, како што е следење на здравјето на заедницата, или состојбата на животната средина. Тие, исто така, може да се користат и за истражување на нови методологии и развивање на нови сметководствени процедури кои, откако ќе бидат целосно развиени и прифатени, ќе можат да се вклучат во главниот дел на СНС, како што тоа беше направено, на пример, со инпут-аутпут анализата.

1. 74 Друг случај во кој СНС може да се имплементира флексибилно е преку преуредување на податоците во рамките на сметките во вид на социјална сметководствена матрица, со цел овие податоци подобро да се искористат во одредени аналитички цели, како и при креирање на политики. На овие матрици не треба да се гледа како на различен систем, туку како на алтернативен начин за презентирање на големиот број на податоци во рамките на СНС, а кој на некои корисници и аналитичари им служи за подобро следење и моделирање на социјалниот и економскиот развој.

1. 77 Зголемувањето на потрошувачката на храна од некој кој живее во сиромаштија најверојатно ќе придонесе за поголемо зголемување на благосостојбата, во споредба со зголемувањето на потрошувачката од некој кој веќе живее во благосостојба. Ваквата разлика не може да се направи во СНС, бидејќи иако правилата овозможуваат да се направи разлика меѓу единиците кои ги создале трошоците, наспроти оние кои ја конзумирале храната, вреднувањето во СНС е според цената која е платена за храната без прилагодувања за добиениот квалитет од нејзината консумација. Трошоците можат да се сметаат за мерка на благосостојбата единствено до одредено најниско гранично ниво на благосостојба стекнато преку трошења.

2. Неплатени услуги и благосостојба

1. 78 Границата на производството во СНС не ги вклучува услугите кои се произведени и потрошени од домаќинствата, со исклучок на рентите за изнајмени живеалишта и плаќањата направени на домашниот персонал. Слично на ова, во СНС не се вклучуваат процените за услугите за работна сила на индивидуи кои работат без надомест за непрофитни институции. Во овие случаи, придонесот направен од едни индивидуи во вид на потрошено време ја зголемува благосостојбата на други индивидуи во заедницата. Исклучувањето на овие услуги од границите на производството не значи и негирање на нивниот придонес за зголемување на благосостојбата, туку признание дека нивното вклучување, место да ја зголеми, ќе ја намали корисноста на СНС за исполнување на нејзината примарна цел, а тоа е економска анализа, донесување на одлуки и креирање на политики.

3. Влијанието на надворешните настани врз благосостојбата

1. 79 Нивото на индивидуална и национална благосостојба може да биде погодено од голем број на фактори кои не се економски по природа. На пример, ефектите од исклучително тешка зима комбинирана со епидемија на грип. При сите останати непроменети услови, производството и потрошувачката на голем број на стоки и на услуги може да се очекува да се зголеми како резултат на зголемувањето на побарувачката поради студеното време и епидемијата, на пример, може да се очекува зголемување на производството и потрошувачката на горива, облека и медицински услуги. Во таков случај, луѓето можат да сметаат дека тековната година е полоша во споредба со претходната година, поради исклучително тешката зима и епидемијата, не земајќи предвид дека производството и потрошувачката можеби пораснале како резултат на зголемената побарувачка за затоплување и за здравствени услуги. Нивото на благосостојба може да опадне, иако во исто време обемот на БДП може да се зголеми.
1. 80 Ова не значи дека нивото на благосостојба не може да се зголеми при зголемување на БДП, при сите останати непроменети услови. Со оглед на студеното време и епидемијата, населението се наоѓа во многу подобра состојба при постоење на поголем износ на производство и потрошувачка на греење и здравствени услуги отколку без нив. Може да се појави и општа тенденција производството да порасне со цел да се надоместат штетните ефекти од настаните кои имаат влијание врз намалувањето на благосостојбата на населението во поширока смисла. На пример, производството се очекува дека ќе порасне за да ја надомести штетата предизвикана од земјотреси, урагани и поплави. Со оглед на тоа што несреќата се случила, дополнителното производство најверојатно ќе влијае за зголемување на благосостојбата. Меѓутоа, останува прашањето како промените во благосостојбата можат да се измерат во текот на времето; една заедница која има претрпено голема природна катастрофа ќе има поголемо ниво на благосостојба ако штетата од несреќата се поправи, отколку ако не се поправи, меѓутоа, како ова ново ниво на благосостојба може да се спореди со ситуација во случај на отсуство на несреќа?

4. Влијанието на екстерналиите врз благосостојбата

1. 81 Одредени активности на производството може да предизвикаат намалување на благосостојбата која не е опфатена во СНС. Една фабрика, на пример, може да создава бучава и загадување на воздухот или на блиските системи за водоснабдување што предизвикува загуба или намалување на пријатниот живот, а со тоа и намалување на благосостојбата на индивидуите кои живеат близу. Ако фабриката не добие финансиска казна, последиците од ова поминуваат неопфатени со СНС. Ако, како одговор на владиното законодавство или на друг начин, фабриката направи трошоци за намалување на бучавата или количината на загадување, трошоците ќе се зголемат, а со тоа и нивото на благосостојба, меѓутоа, новото ниво на благосостојба, сепак, може да биде пониско од она што би било во случај на затворање на фабриката.
1. 82 Екстерналиите во животната средина претставуваат главна причина за загаженост при мерење на благосостојбата и економскиот развој. Во рамките на СНС се развиени сателитски сметки кои се обидуваат да дадат одговор на овие прашања.

5. Некономски влијанија врз благосостојбата

1. 83 Индивидуалната состојба на благосостојба не е детерминирана единствено од економски фактори. Други фактори кои влијаат врз благосостојбата се и: лични и фамилијарни околности, здравје, задоволство или недостиг на задоволство кое произлегува од вработување. Тешко е да се замисли објективен начин преку кој овие фактори можат да бидат квантифицирани, како и да се замисли корисноста од нивното вклучување во систем кој првенствено е дизајниран да ја олесни економската анализа.

6. Показатели на благосостојбата и макроекономски агрегати

1. 84 Благосостојбата е широк концепт кој може да се разгледува од различни аспекти. Некои од овие аспекти може да бидат опфатени со помош на еден или повеќе клучни агрегати дефинирани во СНС. Останатите може да бидат опфатени со помош на проширување на основната структура на СНС, на пример, преку вклучување на неплатените услуги или ефектите од нарушување на еколошката средина. Меѓутоа, одредени аспекти најверојатно ќе останат надвор од овој систем, чија главна цел на создавање не претставува мерењето на нивото на благосостојба. Би било неразумно да се негира овој податок, како што е и нереално да се очекува системот на економски сметки нужно и целосно да го мери нивото на благосостојба.

Глава 2: Преглед

А. Вовед

2. 1 Во оваа глава е даден преглед на сметководствената рамка на СНС, како и преглед на поголемиот дел од наредните глави.
- а. Прикажани се концептите кои ја претставуваат основата на сметководствениот систем и сметководствените правила кои треба да се следат. Тие се објаснети во деловите Б и В, како и детално во главите 3, 4 и 5.
- б. Објаснето е стандардното гледиште на централната рамка на главната сметководствена структура. За секоја сметка е опишана природата на сметката, како и вовед во видот на анализата која таа сметка може да ја овозможи. Сметките се опишани во делот Г, а потоа и во главите од 6 до 17.
- в. Понатаму, во оваа глава се прикажани некои од начините за флексибилна употреба на централната рамка, во зависност од специфичните барања на земјата. Претставени се и одредени сателитски сметки. Овие проширувања и апликации на СНС се објаснети во делот Д и во главите од 18 до 29.
2. 2 Како што е објаснето во Глава 1, централната рамка ги објаснува главните елементи кои го одредуваат економското однесување: производство, потрошувачка, акумулација и концептите поврзани со доходот и богатството. СНС има за цел поедноставно прикажување на овие елементи и нивните меѓусебни односи за да се овозможи нивно полесно разбирање, меѓутоа, сепак, опфаќајќи ги и сите важни фактори. За да го постигне ова, централната рамка мора да исполни два услова: да биде интегрирана и да биде конзистентна.
2. 3 За да се исполни условот на интегрираност, потребно е сите концепти, дефиниции и класификации да бидат применети врз сите сметки и потсметки. На пример, кога еднаш ќе се одлучи живеалиштата да се третираат како средства, сите живеалишта мора да предизвикаат зголемување на услугите за домување кои се вклучени во границата на производството, без оглед на тоа дали во нив живеат сопствениците или тие се издаваат. Исто така, сè што предизвикува пораст на доходот мора да биде третирано на ист начин во СНС, без оглед на односот меѓу сопственикот и станарот.
2. 4 За да се оствари условот на доследност, сите економски текови и состојби кои се споменуваат во СНС мора да бидат идентично измерени за сите инволвирани страни. Ваквата доследност се постигнува преку користење на исти концепти и дефиниции во рамките на СНС, како и преку користење на единствен сет на сметководствени правила. Во пракса, реалните податоци, кои се добиваат од сметките или статистиката обезбедена од страна на основните единици, од различни причини нема да биде во целост конзистентна, поради што обезбедувањето на конзистентноста која се бара од СНС бара дополнителна работа.
- ### 1. Анализа на тековите и состојбите
2. 5 Во основа, целта на системот на национални сметки е да ги евидентира економските текови и состојби. Економските текови можат да бидат разгледувани од различни аспекти. На пример, прашањето "Кој што прави?". "Кој" се однесува на економскиот агент кој ја извршува акцијата. "Што" е поврзано со видот на акцијата која агентот ја презема. Во одредени случаи, одговорот на ваквото едноставно прашање обезбедува добра прелиминарна карактеризација на економскиот тек. Меѓутоа, прашањето е премногу едноставно за да обезбеди дури и груб економски опис на одреден тек. На пример, да го земеме купувањето леб. За да се окарактеризира текот, потребно е да се има информација од кого лебот е купен (од пекара или супермаркет) и што е дадено како размена (монета или банкнота). Така, почетното прашање се преформулира во "Кој што прави со кого во замена за што?". Овој наизглед едноставен тек, вклучува две страни (купувач, продавач), две главни дејства (купување, продавање), две секундарни дејства (плаќање, примање) и два предмета (леб, монети или банкноти). Меѓутоа, за целосен опис на текот потребни се повеќе информации, на пример, тежина, вид и цена на лебот.
2. 6 Тековите во реалниот свет се многу повеќе комплексни. Пред настанувањето на текот, продавачот имал одредена количина на леб во неговата продавница, после случување на дејството, тој има помал број на лебови, меѓутоа поголем износ на пари. Купувачот имал одреден износ на пари, но потоа тој има помал износ на пари, но затоа има леб (пред да го конзумира). Така, тековите што се случиле меѓу нив влијаеле да се промени нивната првична ситуација. Ова значи дека тековите не треба да бидат разгледувани изолирано, бидејќи треба да се земат предвид и ситуациите кои се случиле пред и после настанувањето на текот. Во тие два момента од времето, треба да се постави прашањето "Кој што има?" Пекарот не само што има леб и пари, тој, исто така, поседува и кука заедно со продавницата, опрема за печење, брашно, депозит во банка, автомобил итн. Со други зборови, тој поседува одреден фонд на предмети. Истото се однесува и на купувачот. Како надолнување на тоа што тие го поседуваат, дополнителните текови ја менуваат нивната состојба. Тековите и промените во состојбите се суштински поврзани. Претходното прашање може повторно да се преформулира во "Кој што прави со кого во размена на што *при каква промена на состојбите?*"
2. 7 Меѓутоа, различните начини на разгледување на овој пример сè уште не се исцрпени. Пред пекарот да го продаде лебот, тој мора да го испече. Тој употребува брашно, вода, електрична енергија, опрема за печење, итн. Така, дополнителното прашање би било "Кој што прави и со кои средства?" Што тој прави може да биде

окарактеризирано на два начина: неговата активност (печењето) и резултатот од таа активност (производот: леб). Од аспект на купувачот, може да се постави следното прашање "Зошто тој купува леб?". Очигледната цел е дека купувачот купува леб за да го изеде во вид на храна, меѓутоа, исто така, тој може лебот да го даде и на некој бездомник, како добротворна цел. Ова го поттикнува прашањето "Кој што прави и за која цел?"

2. 8 Земајќи ги сите прашања предвид, се добива прилично сложена комбинација на едноставни задачи: "Кој што прави, со кого, во размена за што, со кои средства, со која цел, со каква промена во состојбите?" Одговарањето на сите овие прашања за сите економски текови и состојби и за сите учесници во активностите во една економија ќе доведе до создавање на голем број на информации кои ја објаснуваат целата мрежа на економски меѓуодноси. Сепак, ова бара поседување на голем број на основни информации кои не се секогаш расположливи, ниту целосни, односно кои опфаќаат само одредени аспекти на сложениот синџир на прашања. Понатаму, потребно е организирање на евидентирани економски текови и состојби на разбирлив начин, односно на начин објаснет во наредниот дел.

2. Евидентирање на тековите и состојбите

2. 9 Потребите на корисниците воспоставуваат одредени барања во сметководствената рамка. Првото барање е да се обезбеди слика за економијата, меѓутоа, сликата мора да биде поедноставена за таа да биде разбирлива и употреблива. Второто барање е економското однесување доследно да биде прикажано преку покривање на сите важни аспекти на избалансиран начин, без притоа да се запостави или да се даде помало значење на некои аспекти, а поголемо на други. Конечно, мора да ги прикаже сите значајни економски меѓуодноси и резултатите од економската активност. Иако исполнувањето на овие барања е неопходно, тие малку се контрадикторни. Постигнувањето на вистинската рамнотежа меѓу нив не е лесно. Големо ниво на поедноставување може да придонесе за губење или запоставување на значајни аспекти на економското однесување; премногу детално прикажување на реалноста може да ја усложни сликата и да ја намали нејзината разбирливост; премногу софистицираност, исто така, може да ја намали разбирливоста и одредени корисници на тие податоци да ги наведе на погрешна насока; итн.
2. 10 Со цел да ги исполни овие барања, СНС користи ограничен број на основни категории за анализирање и агрегирање на одредени аспекти (Кој? Што? Со која цел? Која состојба?) на големиот број основни текови. Меѓутоа, СНС ја поедноставува сликата на економските меѓуодноси со тоа што прашањето "од-кого-на-кого?" не го евидентира на целосно систематски начин; односно, не ги зема предвид сите текови меѓу различните типови на оператори. На пример, земете предвид три единици, А, Б и В, секоја од нив врши плаќање од ист вид на останатите две. Овие единици може да бидат, на пример, сопственици

на продавници кои продаваат различни видови на добра. Да претпоставиме дека А купува 2 од Б и 3 од В; Б купува 6 од А и 1 од В; В купува 4 од А и од Б. Целиот сет на текови може да биде прикажан преку следната табела:

	А	Б	В	Вкупни купувања
А		2	3	5
Б	6		1	7
В	4	4		8
Вкупна продажба	10	6	4	20

2. 11 Иако во табелата се прикажани само купувањата, логично е дека и приходите на секоја единица се исто така достапни во табелата. Вкупниот износ на десната колона го покажува вкупниот износ на сите купувања на секоја од трите единици, додека последниот ред го покажува вкупниот износ на приходи на секоја од трите единици. Збирите мора да бидат идентични бидејќи тие се збир на сите единици во рамките на табелата. Деталите на тековите меѓу сите единици, А, Б и В, не се прикажани во целост во централната рамка, бидејќи доволно е да се прикажат само збирите од крајната десна колона и последниот ред, како и сознанието дека тие се во рамнотежа.
2. 12 Во одредени презентации, особено оние во кои се користат матрици, можат да бидат прикажани и некои дополнителни податоци. Ова подетално е објаснето во главите 14, 28 и 29. Понекогаш сите детали можат да бидат достапни и во централната рамка. На пример, во одредени случаи, единиците А, Б и В немаат интеракција меѓусебно, туку единствено со друга единица Г, на пример, во случај на плаќање на даноци. Во овој случај можат да бидат прикажани само четири ставки, односно плаќањата на А, Б и В кон Г.
2. 13 СНС внесува поедноставување и во случај на прашањето "што е заменето за што", односно не ја евидентира специфичната природа на видот на замената (валути или депозити или краткорочни заеми и сл.) за купување на стоките и на услугите, или плаќање на даноците.
2. 14 Фактот дека СНС е интегриран систем, и покрај тоа што е изразен во две, место во три димензии, не ги намалува барањата за негова конзистентност. Целта на СНС е да обезбеди национални сметки кои се конзистентни на начин на кој би биле ако тие се целосно разбирливи, при што секој економски тек или состојба треба да биде мерена идентично за двете инволвирани страни. Конзистентноста на СНС се обезбедува преку применување на исти концепти и дефиниции, како и преку употреба на единствен сет на сметководствени правила.

Б. Концептуални елементи на СНС

2. 15 СНС содржи бројни концептуални елементи кои ја одредуваат сметководствената рамка на СНС и дозволуваат различни аспекти при одговарање на прашањата споменати погоре. Овие концепти се:

- а. Институционални единици и сектори (*кој?*)
- б. Трансакции и останати текови (*што?*)
- в. Средства и обврски (*кои состојби?*)
- г. Производи и единици на производство (останати аспекти на *кој* и *што?*)
- д. Цели (*зошто?*)

Тие последователно се презентирани подолу.

1. Институционални единици и сектори

2. 16 Основните единици идентификувани во СНС се економски единици кои можат да се вклучат во целосниот опфат на трансакции и се во можност да поседуваат средства или да создаваат обврски во нивно име. Овие единици се нарекуваат институционални единици. Понатаму, бидејќи тие имаат законска обврска за преземените активности, институционалните единици се центри на одлучување за сите аспекти на економското однесување. Во пракса, некои институционални единици се контролирани од други и поради тоа автономијата на донесување на одлуки не е во целост нивна и може да варира со текот на времето. Законски независното поседување на средства и обврски и автономното однесување не секогаш се совпаѓаат. Во СНС, предност се дава на првиот аспект бидејќи тој обезбедува подобар начин да се организира собирањето на податоци и статистиката, иако нејзината корисност во одредени случаи е ограничена.

Институционални сектори

2. 17 Институционалните единици групирани заедно ги формираат институционалните сектори, врз основа на нивните главни функции, однесување и цели:

- а. *Нефинансиски корпорации* се институционални единици кои главно се вклучени во процесот на производство на пазарни добра и нефинансиски услуги.
- б. *Финансиски корпорации* се институционални единици кои главно се вклучени во извршувањето на финансиски услуги, вклучувајќи ја и финансиската интермедијација.
- в. *Општа влада* се состои од институционални единици кои, во прилог на исполнувањето на нивните политички одговорности и нивната улога при економската регулација, произведуваат услуги (можеби и стоки) за индивидуална или колективна

потрошувачка, главно на непазарна основа и вршат прераспределба на доходот и богатството.

г. *Домаќинствата* се институционални единици кои се состојат од индивидуи или групи на индивидуи. Сите индивидуи во економијата мора да припаѓаат само на едно домаќинство. Главните функции на домаќинството се понуда на работна рака, извршување на крајната (финалната) потрошувачка и, како претприемачи, да произведуваат пазарни добра и нефинансиски (можно и финансиски) услуги. Претприемачките активности на домаќинствата се состојат од некорпоративни претпријатија кои остануваат во рамките на домаќинството, освен под одредени специфични услови.

д. *Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (NPISHs)* се правни лица кои главно се вклучени во производството на непазарни услуги за домаќинствата или за заедницата во целост и чии главни извори се придонесите кои се направени на волонтерска основа.

2. 18 Секој сектор содржи одреден број на потсектори кои се разликуваат еден од друг според хиерархиската класификација (описани во Глава 4). Потсекторите се состојат од институционални единици, и една институционална единица припаѓа само на еден потсектор, иако се можни и алтернативни групирања. Разликата меѓу јавни, домашни приватни и контролирани од странство претпријатија и различните социоекономски групи на домаќинства е вклучена во СНС со цел да се задоволат потребите на политиката.

Разграничување на вкупната економија и остатокот од светот

2. 19 Вкупната економија е дефинирана во смисла на институционални единици. Таа е составена од сите институционални единици кои се резиденти на економската територија на една земја. Економската територија на една земја, иако најчесто се однесува на географската територија, не мора да се совпаѓа во целост со неа (види ја Глава 26). Концептот на резидентност во СНС не е направен врз основа на национални или правни критериуми. Една институционална единица се смета за резидентна единица на една земја кога таа има центар на преобладавајќи економски интерес во економската територија на земјата; односно кога е ангажирана во економски активности во таа земја во подолг временски период (најчесто една година или повеќе). Институционалните единици споменати погоре се однесуваат само на резидентните единици.

2. 20 Резидентните единици остваруваат трансакции со нерезидентни единици (односно со единици кои се резиденти на други економии). Овие трансакции претставуваат екстерни (надворешни) трансакции на економијата и се прикажуваат во сметките за остатокот од светот. Поточно кажано, остатокот од светот претставува сметка за

трансакциите кои настануваат меѓу резидентните и нерезидентните единици, но, исто така, може да се гледа и како на група на нерезидентни единици кои остваруваат трансакции со резидентни единици. Во сметководствената структура на СНС, остатокот од светот има слична улога како таа на институционалниот сектор, иако нерезидентните единици се вклучуваат само ако тие се ангажирани во трансакции со резидентни институционални единици.

2. Трансакции и други текови

2. 21 Институционалните единици извршуваат различни економски функции, односно тие произведуваат, трошат, штедат, инвестираат итн. Тие можат да бидат вклучени во различни видови на производство (земјоделство, индустриско производство и сл.) како претприемачи, обезбедувачи на работна сила или снабдувачи на капитал. Во сите аспекти на нивните економски функции и активности тие преземаат голем број на основни економски акции. Овие акции резултираат со економски текови, кои без оглед на нивната карактеризација (плати, даноци, инвестиции во фиксен капитал и сл.), креираат, трансформираат, разменуваат, трансферираат или ја намалуваат економската вредност; тие подразбираат промени во обемот, структурата или вредноста на средствата и обврските на институционалните единици. Економската вредност може да биде во форма на права на сопственост на физички предмети (леб, живеалишта) или нематеријални средства (филм) или финансиски побарувања (обврските се сметаат за негативна економска вредност). Во сите случаи, економската вредност е потенцијално корисна за стекнување на стоки или на услуги, исплата на плати или плаќање на даноци итн.
2. 22 Повеќето економски активности се извршуваат преку меѓусебен договор меѓу институционалните единици. Тие претставуваат или размена на економска вредност или волонтерски трансфер на одредена економска вредност без контрастивка од една единица на друга. Овие активности, кои се вршат со меѓусебен договор меѓу две институционални единици, во СНС се нарекуваат трансакции. Според СНС, и одредени економски активности кои вклучуваат единствено една институционална единица претставуваат трансакции. Тие се опишани како внатрешни, или интраединечни, трансакции. На пример, инвестирање во фиксен капитал за сопствена сметка се третира како трансакција меѓу единицата во улога на производител со самата себе како единица во улога на побарувач на фиксен капитал. Ваквите трансакции се слични по природа со активностите кои се извршуваат преку заеднички договор од страна на различни институционални единици.
2. 23 Меѓутоа, сите економски текови не претставуваат трансакции. На пример, одредени активности кои се вршат еднострано од страна на една институционална единица може да имаат последици врз друга институционална единица без нејзина согласност. Овие активности во СНС се евидентираат само до одредена мера, особено кога власта или останатите институционални единици ќе се стекнат со сопственост

врз средства на друга институционална единица, вклучувајќи ги тука и нерезидентните единици, без целосна компензација. Всушност, унилатералните економски активности кои имаат последици, било позитивни било негативни, врз други економски единици (екстерналии) се многу поопширни, меѓутоа, таквите екстерналии не се евидентирани во СНС. Човечката активност може да резултира со трансфер на природни средства во економски активности и последователна трансформација на овие средства. Овие настани се евидентирани во СНС како економски текови кои создаваат економска вредност. Некономските настани, како на пр., војни и природни катастрофи, може да ги уништат економските средства, при што овие уништувања мора да бидат земени предвид. Вредноста на економските средства и обврски може да се менува со текот на времето на нивно чување, како резултат на промена во цените. Ваквите и слични на нив текови кои не претставуваат трансакции, во СНС се нарекуваат останати економски текови, и тие се објаснети во Глава 12.

2. 24 Економските текови може да бидат реални текови, текови кои може да се набљудуваат, или може да се создадат или проценат за аналитички цели. Одредени текови може директно да бидат набљудувани во вредносни големини. Ова е случај со монетарните трансакции меѓу две институционални единици, како што е купувањето или продавањето на добра или плаќањето на даноци. Останатите текови меѓу две единици се видливи, меѓутоа не можат веднаш да бидат измерени. Овие текови се однесуваат на размената на стоки и на услуги, или образовните услуги конзумирани од страна на студенти, а обезбедени бесплатно од страна на владата. На сите овие текови дополнително треба да им се пресмета вредноста во паричен израз. Размената претставува пример за текови меѓу две единици кој вклучува “quid pro quo”, односно текот во една насока е поврзан со текот во спротивната насока. Социјалната помош во готовина претставува тек меѓу две единици кој не вклучува “quid pro quo”. Друг вид на текови вклучуваат само една институционална единица. Таквите текови може да бидат физички забележливи, на пример, во случај на аутпутот за сопствена потрошувачка, или инвестирање во капитал, или уништувања од природни катастрофи. Во овие случаи износот на вредноста мора да им биде дополнително припишана (ова може да биде прилично лесно во одредени случаи, на пример, кога аутпутот е претежно продаден). Некои останати внатрешни текови може да не се видливи. Во тој случај мора да бидат креирани сметководствени ставки со цел точно да се измерат економските перформанси. Ова е случај со потрошувачката на фиксен капитал или ревалоризацијата на средствата и обврските. Одредени текови меѓу две внатрешни единици, како што е реинвестираната добивка на странските директни инвестиции, исто така, се сметаат за сметководствени ставки создадени за аналитички цели. Одредени видливи монетарни трансакции не се евидентираат на начин како што реално се случуваат во пракса, поради нивната сложена природа (номинална камата, вкупни премии за осигурување) или нивниот правен карактер не одговара со економскиот (финансиски лизинг). Следствено, за потребите на СНС, тие се делат на различни компоненти и нивната класификација е поинаква.

2. 25 Иако монетарните трансакции имаат главна улога во вреднувањето на тековите во СНС, сепак, и немонетарните трансакции имаат значајна улога. Тие вклучуваат текови на стоки и на услуги кои се одвиваат меѓу институционалните единици, а за кои вредноста мора да биде проценета, како и одредени текови за кои се претпоставува дека се одвиваат во рамките на единиците. Релативното значење на немонетарните трансакции се менува во зависност од видот на економијата и целите кои сакаат да се постигнат со сметководствениот систем. Иако обемот на немонетарните трансакции најчесто е поголем во помалку развиените земји, сепак нивниот обем не е занемарлив ниту во развиените земји.

Главни видови на трансакции и други текови

2. 26 Основните видови на трансакции како и останатите текови се многубројни. Тие се групираат во релативно мал број на видови, во зависност од нивната природа. Главната класификација на трансакциите и на останатите текови во СНС вклучуваат четири видови од прво ниво, секое поделено на поднивоа според хиерархиска класификација. Оваа класификација е дизајнирана да се употребува систематски во сметките и табелите на централната рамка и во поткласификацијата на институционални сектори, индустрија или производ, и во класификацијата по намена. Целиот сет на трансакции и нивните кодови се приложени во анексот 1.

2. 27 *Трансакциите на стоки и на услуги (производи)* го опишуваат потеклото (домашниот аутпуг или увоз) и употребата (меѓуфазната потрошувачка, крајната потрошувачка, инвестиции или извоз) на стоките и на услугите. По дефиниција, стоките и услугите во СНС секогаш претставуваат резултат на производство, било домашно било во странство, во тековниот или во претходен период. Оттаму терминот производ претставува синоним за стоки и за услуги.

2. 28 *Дистрибутивните трансакции* се состојат од трансакции со кои додадената вредност која е создадена во производството се дистрибуира за труд, капитал и влада, како и трансакции кои вклучуваат прераспределба на доходот и богатството (даноци на доход и богатство и други трансфери). Во СНС се прави разлика меѓу тековните и капиталните трансфери, при што капиталните трансфери подразбираат прераспределба на штедењето и богатството место на доходот. (Подетално за оваа поделба погледнете во Глава 8.)

2. 29 *Трансакции на финансиски инструменти* (или финансиски трансакции) се однесуваат на нето-стекнувањето на финансиски средства или нето-создавањето на обврски за секој вид на финансиски инструмент. Овие промени често се јавуваат како спротивна ставка на нефинансиските трансакции. Тие, исто така, се јавуваат како трансакции кои вклучуваат само финансиски инструменти. Трансакциите на неизвесни средства и обврски не се сметаат за трансакции во СНС (видете Глава 11).

2. 30 Останатите ставки на акумулацијата ги опфаќаат трансакциите и другите економски текови кои претходно не се опфатени, а кои ја менуваат количината или вредноста на средствата и обврските. Тие ги вклучуваат: набавките минус отуѓувањата за потрошениот износ на непроизведените нефинансиски средства; други економски текови на непроизведени средства, како што е откритието или искористувањето на подземни ресурси или преносот на други природни ресурси во економски активности; ефектите на неекономските настани како што се природни катастрофи и политички настани (на пример, војни); ги вклучуваат добивките или загубите кои настанале како резултат на промените во цените; како и одредени други помали ставки (видете Глава 12).

Карактеристики на трансакциите во СНС

2. 31 Со цел да се дадат покорисни одговори на прашањата кои се јавуваат при анализа на тековите, некои трансакции не се евидентираат во СНС, бидејќи тие можат директно да бидат набљудувани. СНС често употребува категории кои се поблиску идентификувани со економскиот концепт. На пример, бруто-инвестициите во фиксни средства, кои претставуваат поткатегија на трансакциите со стоки и со услуги, претставуваат поширок опфат од ограничениот опфат на "купување на фиксни средства". Со цел да биде поблизок до економскиот концепт, терминот го опфаќа стекнувањата на нови и постоечки фиксни средства преку купување, размена или инвестирање во капитал за сопствена сметка, намалени за трошењата на постоечките средства преку продажба или размена.

2. 32 Како што покажува претходниот пример, во СНС често се користат категории кои се сложени, односно се резултат на комбинација на поголем број на основни трансакции. На пример, терминот промени во залихите се однесува на разликата меѓу новите влезови и повлекувања од залихите како и настанатите загуби. На сличен начин се нетираат трансакциите на финансиските инструменти. Сите трансакции настанати во рамките на еден инструмент кој се држи како средство (или како обврска) се групираат и прикажуваат под тој инструмент. На пример, ставката "заеми" го опфаќа одобрувањето на нови заеми, конверзиите, или амортизацијата или откажувањето на постоечките заеми. Конечно, одредени категории на трансакции во СНС, како што се дистрибутивните трансакции кои се однесуваат на камати и на нето-премии за неживотно осигурување, потребно е да се прикажат во одделни ставки.

Активна и пасива

2. 33 Средствата и обврските претставуваат компоненти на билансот на состојба на целата економија и институционалните сектори. Спротивно на сметките кои ги прикажуваат економските текови, билансите на состојба ги прикажуваат состојбите на средствата и обврските поседувани во одреден момент од страна на секоја единица или сектор или економијата во целина. Билансите на состојба најчесто се составуваат на крајот и на почетокот на сметководствениот период, меѓутоа, тие може да се

состават во кој било момент. Состојбите се резултат на акумулацијата на претходно настанатите трансакции и други текови, и тие се менуваат под влијание на идните трансакции и други текови. Оттука произлегува блиската поврзаност меѓу состојбите и тековите.

2. 34 Опфатот на средствата е ограничен само на оние средства кои се подложни на сопственички права и од кои нивниот сопственик може да се стекне со економски добивки преку нивно поседување или користење при економска активност на начин дефиниран во СНС. Трајните потрошни добра, човечкиот капитал и природните ресурси кои не креираат економски добивки на нивните сопственици, не се опфатени во рамките на средствата во СНС.
2. 35 Класификацијата на средствата, на прво ниво, разликува финансиски и нефинансиски (произведени и непроизведени) средства (видете Глава 10). Повеќето нефинансиски средства имаат две намени. Тие најпрво служат за употреба во економските активности и, во исто време, служат како чувари на вредноста. Финансиските средства првенствено претставуваат чувари на вредност, иако тие може да извршуваат и други функции.

4. Производи и производни единици

Производи

2. 36 Стоките и услугите, кои се нарекуваат и производи, се резултат на процесот на производство. Тие се разменуваат и користат за разни цели; како инпути во производството на други стоки и услуги, како крајна потрошувачка или за инвестиции. СНС прави разлика меѓу пазарни стоки и услуги, стоки и услуги за сопствена крајна употреба и непазарни стоки и услуги, дозволувајќи секоја стока и услуга да биде дел од кој било вид.

Производни единици

2. 37 Институционалните единици, на пример, корпорациите, произведуваат различни видови на стоки и на услуги. Овие стоки и услуги, произведени во процесот на производство се разликуваат како резултат на различните употребени материјали и набавки, видот на опрема, работната сила и употребената техника. Односно, тие може да произлегуваат од различни производствени активности. Со цел да се проучат трансакциите на стоките и на услугите во детали, СНС ја употребува Central Product Classification Version 2 (CPC) 2 (United Nations 2008b).
2. 38 За да се проучи производството и производствените функции детално, неопходно е да се проучат похомогените единици. Идеално решение би било да се идентификуваат и набљудуваат единици кои се вклучени

во само една производствена активност. Бидејќи е неопходно да се добие претстава и за процесот на распределба, оваа единица би требало да се наоѓа на една локација. Не е секогаш лесно да се идентификуваат единиците за производство кои се вклучени во една единствена активност, од групата на единици кои извршуваат повеќе видови на активности, и за која се достапни сите неопходни информации. Оттаму, неизбежно е да се опфатат и некои секундарни активности кои не можат да се одделат. Од тие причини, со цел детално проучување на процесот на производство, СНС користи единица која како дополнување на нејзината примарна активност, може да опфати и секундарни активности. Оваа единица се нарекува деловна единица.

2. 39 Деловните единици кои имаат иста примарна активност се групираат во индустрии според International Standard Industrial Classification of All Economic Activities Revision 4 (ISIC, Rev4) (United Nations, 2008a).
2. 40 Со оглед на големото значење на пазарот во модерните економии, СНС, како суштинска карактеристика во структурата, разликува деловни единици кои претставуваат пазарни производители, производители за сопствена крајна потрошувачка и непазарни производители. Пазарните деловни единици произведуваат стоки и услуги најмногу за продажба по цени кои се економски значајни. Производителите за сопствена крајна потрошувачка произведуваат стоки и услуги во најголем дел за крајна потрошувачка или за инвестирање во фиксен капитал од страна на сопствениците на претпријатијата во кои тие се произведуваат. Непазарните производители обезбедуваат поголем дел од стоките и услугите кои ги произведуваат без надомест или по цени кои не се економски значајни.
2. 41 Постојат хиерархиски односи меѓу институционалните единици и деловните единици. Една институционална единица е составена од една или повеќе деловни единици, меѓутоа, деловната единица-погонот припаѓа само на една институционална единица.

5. Намени

2. 42 Намената или функцијата е поврзана со видот на потребата која трансакцијата или групата на трансакции треба да ја задоволат или целта која сакаат да ја постигнат. Во СНС трансакциите прво се анализираат според нивната природа. Одредени сектори или видови на трансакции се анализираат од расходната страна, според намената, одговарајќи на прашањето "за која цел?". Класификацијата по намена е објаснета во вид на табела за понуда и за употреба во Глава 14.

В. Правила на сметководството

1. Вовед

Терминологија за двете страни на сметките

2. 43 СНС го користи терминот *извори (ресурси)* за трансакциите кои ја зголемуваат економската вредност на единицата или секторот. На пример, надниците и платите претставуваат извори за единиците или секторите кои ги примаат. Изворите, по правило, се претставени на десната страна на тековните сметки. Левата страна на сметките, каде што се вклучени трансакциите кои влијаат врз намалувањето на економската вредност на таа единица или сектор, се нарекуваат *употреби*. Надниците и платите претставуваат употреба за единицата или секторот кој мора да ги плати.
2. 44 Билансите на состојба се составени од обврски и нето-вредност (разликата меѓу средствата и обврските) прикажани на десната страна и средствата прикажани на левата страна. Споредбата на два последователни биланса на состојби ги покажува промените на обврските и нето-вредноста и промените на средствата.
2. 45 Кога сметките за акумулација и билансите на состојба се целосно интегрирани, десната страна на сметките за акумулација се нарекува *промени во обврски и нето-вредност*, а нивната лева страна се нарекува *промени во средствата*. Во случај на трансакции со финансиски инструменти, промените во обврските често се нарекуваат (нето) создавање на обврски, додека промените на средствата се нарекуваат (нето) стекнување на финансиски средства.

Промена на сопственоста и евидентирање на трансакциите на стоки и на услуги

2. 46 Стоките можат да се држат или обработуваат од страна на единица која не ги поседува тие стоки. Еден пример за ова е кога некоја стока е дадена на друга единица за поправка. Активноста на единицата која ја врши поправката се состои само од трошоците направени за поправката, при што трошоците на доброто кое е поправено не се вклучуваат во сметките на поправамот. Ова е очигледно и неконтроверзно за секојдневните поправки, како што се поправките на чевли или возила. Истиот принцип се користи и во случај кога една единица процесира стоки за сметка на друга единица. На пример, една единица може да прими сет на компоненти од друга единица и потоа да и врати на истата единица склопен производ.
2. 47 Во СНС се прави разлика меѓу правна сопственост и економска сопственост. Критериум за евидентирањена трансфер на производи од една единица на друга во рамките на СНС е промената на економската сопственост врз производот од првата на втората единица. Законскиот сопственик на доброто е единицата на која по закон ѝ припаѓаат сите придобивки отелотворени во вредноста на производот. Законскиот сопственик може да склучи договор со друга единица за преземање на ризиците и

наградите од користењето на производот во процесот на производство, во замена за договорена цена која има помал елемент на ризик. Пример за ова е кога една банка која има авион во нејзина сопственост, склучува договор за негово користење од страна на некоја авиокомпанија за соодветен надомест. Авиокомпанијата е таа која донесува одлуки за тоа колку често авионот ќе лета, на кои дестинации и по која цена за патниците. Во овој случај, авиокомпанијата е економски сопственик на авионот, иако банката останува законски сопственик. Во сметките, авиокомпанијата, а не банката, е евидентирана како купувач на авионот. Во исто време, се евидентира одобрен заем од страна на банката на авиокомпанијата, еднаков на вредноста на плаќањата за времетраењето на договорот меѓу нив.

2. 48 Истиот принцип се применува и за стоки пратени во странство на обработка. Ако единицата која ја врши обработката не е заинтересирана за како, каде и за колку стоката која тој ја составува ќе се продаде, тогаш економската сопственост останува кај законскиот сопственик. Иако стоките можеби физички ќе преминат од една земја во друга, тие немаат третман на увоз и извоз бидејќи економската сопственост врз стоката не е променета.
2. 49 Во рамките на големо претпријатие кое има повеќе специјализирани деловни единици, не е секогаш јасно дали да се евидентира и преносот на стоки од една деловна единица-погон во друга. Бидејќи сите деловни единици-погони имаат ист сопственик, потребно е попрецизно дефинирање на разликата меѓу економската и законската (правната) сопственост. Основниот критериум кој се применува е евидентирање на испораката во моментот кога единицата која ја добива стоката, ги добива и одговорностите во вид на економски ризик и награди кои доаѓаат со таа стока. Ако единицата која ја добива стоката не ги прифаќа и одговорностите, на пример, преку враќање на преработената стока назад на оригиналниот испраќач, тогаш таа врши само услуга и оваа испорака не се евидентира како испорака од една на друга единица.

Двојно или четворно сметководство

2. 50 За единица или сектор, националното сметководство, во основа, го користи принципот на двојно сметководство, слично како кај деловното сметководство. Секоја трансакција мора да биде евидентирана двапати, еднаш како извор (или промена на обврските) и еднаш како употреба (или промена во средствата). Вкупните трансакции кои се евидентираат како извори или промена во обврските и вкупните трансакции евидентирани како употреба или промена на средствата мора да бидат еднакви, со што се овозможува проверка на конзистентноста на сметките. Економските текови кои не се трансакции имаат спротивна ставка директно како промена во нето-вредноста. Ова е прикажано во делот Г подолу (исто така и во Глава 12, каде што е објаснета сметката на други промени во обемот на средствата и сметката за ревалоризација).
2. 51 Импликациите на двојното книжење се лесно видливи во голем број на случаи. Кога едно домаќинство ќе купи

одредено потрошно добро на кредит, вредноста на доброто ќе се појави на страната на средствата во рамките на трошоците за крајна потрошувачка, при што во исто време ќе се креираат и обврски во ставката заеми. Ако за купување на ова добро домаќинството платило во готово, евидентирањето ќе биде уште поедноставно. Спротивната ставка на средствата евидентирани во рамките на крајната потрошувачка претставува негативна набавка на средства, во рамките на ставката валути и депозити. Другите трансакции се повеќе комплицирани. Аутпутот на стоките се евидентира како извор во сметките на производителот, додека спротивната ставка во делот на средствата се евидентира како позитивна промена на залихите. Кога аутпутот ќе се продаде, настанува негативна промена во залихите, односно негативен износ на набавка на нефинансиски средства, кој се балансира со позитивен износ на стекнување на финансиски средства, на пример, кај валути и депозити. Во многу случаи, како што е објаснето претходно, потешкотијата да се види како принципот на двојно сметководство се применува, се должи на сложеноста на категориите на трансакции во СНС.

2. 52 Во принцип, евидентирањето на последиците од преземените акции кои влијаат врз сите единици и сите сектори се засноваат врз принципот на четворното сметководство, бидејќи повеќето трансакции вклучуваат две институционални единици. Секоја трансакција од овој вид мора да биде евидентирана двапати од страна на двете институционални единици вклучени во трансакцијата. На пример, социјалната парична помош дадена од страна на владата на едно домаќинство, се евидентира во сметките на владата како употреба на средства во рамките на ставката за соодветен вид на трансфер и негативен износ на стекнување на средства кај ставката валути и депозити; додека во сметките на домаќинството се евидентираат во рамките на изворите во вид на трансфери и како стекнување на средства во рамките на валути и депозити. Принципот на четворно сметководство се применува дури и во случај кога деталните од-кого-на-кого односи меѓу секторите не се прикажани во сметките. Точното евидентирање на четирите вклучени трансакции обезбедува конзистентност во сметките.
2. 53 Како што е веќе споменато во воведот, податоците кои се достапни на составувачот на национални сметки можеби не ги задоволуваат барањата за конзистентност на СНС. Сметките на нацијата не се чуваат на ист начин како кај деловната единица или владата, односно преку евидентирање на сите текови кои се случуваат во даден период. Тие зависат од сметките на различни единици кои не секогаш се конзистентни, целосни или на располагање. Особено за сметките за домаќинствата мора да се употребува друг вид на статистика, на пример, прашалници спроведени на домаќинства. Усогласувањето на различните извори на податоци во рамките на правилата за конзистентност наметнати од страна на принципот на четворно сметководство е од особено значење за составување на целосен сет на сметки.

2. Време на евидентирање

2. 54 Една импликација на принципот на четворно сметководство е тоа што трансакциите, или другите текови, треба да бидат евидентирани во исто време на различни сметки кај двете вклучени единици. Истото се однесува и за состојбата на финансиските средства и обврски.
2. 55 Основниот принцип на националното сметководство е трансакциите меѓу институционалните единици да се евидентираат во моментот кога настануваат побарувањата и обврските, или кога се пренесуваат или се откажуваат. Овој тип на евидентирање се нарекува евидентирање на пресметковна основа. Внатрешните трансакции во рамките на една институционална единица се евидентираат на ист начин, во моментот кога економската вредност се создава, пренесува или згаснува. Генерално гледано, сите трансакции, како и да се објаснети, вклучуваат економска вредност.
2. 56 Затоа мора внимателно да се разграничи во кој момент настанува трансакцијата и соодветниот трансфер на пари. Дури и во случај кога трансакцијата (на пример, купување или продажба на стока) и плаќањето или примањето на пари се истовремени, сепак постојат и двата аспекта. Купувачот создава обврска, додека продавачот се стекнува со побарување како резултат на доставената стока. Потоа, обврската и побарувањето згаснуваат во моментот на плаќање. Во повеќето случаи постои задоцнување меѓу реалното настанување на трансакцијата и соодветното плаќање по неа. Во принцип, националните сметки ги евидентираат трансакциите на пресметковна основа, а не во моментот на достасување (готовинска основа). По правило, националните сметки го следат истиот принцип како и деловното сметководство.
2. 57 Иако принципот е јасен, неговото имплементирање не е едноставно. Институционалните единици секогаш не ги применуваат истите правила. Дури и кога ги применуваат истите правила, сепак, може да се јават разлики во евидентирањето од практични причини, како што е задоцнетата комуникација. Следствено, трансакциите може да бидат евидентирани во различно време, па дури понекогаш и во различен пресметковен период. Постојат разлики кои националните сметки мора да ги елиминираат преку одредени прилагодувања. Покрај тоа, можат да се јават и дополнителни проблеми бидејќи не секогаш времето на настанување на побарувањето или обврската е недвосмислено. Правилата усвоени од страна на СНС за специфични трансакции се објаснети во одделните глави, а особено во Глава 3.

3. Вреднување

Општи принципи

2. 58 Според принципот на четворно сметководство произлегува и правилото за евидентирање на трансакцијата според иста вредност во сите сметки на двата сектора кои се вклучени во трансакцијата. Истиот принцип важи и за средствата и за обврските. Тоа значи

дека финансиските средства и нивните соодветни обврски мора да бидат евидентирани според иста вредност во сметките на доверителот и должникот.

2. 59 Трансакциите се вреднуваат според вистинската цена договорена од страна на страните вклучени во трансакцијата. Притоа, пазарните цени претставуваат основен показател за вреднување во СНС. Во отсуство на пазарни трансакции, вреднувањето се врши според настанатите трошоци (на пример, непазарни услуги направени од страна на владата) или според пазарните цени на слични стоки и услуги (на пример, услуги на живеалишта во кои живеат сопствениците).
2. 60 Средствата и обврските се евидентираат според нивната тековна вредност во моментот за кој билансот на состојба се однесува, а не според нивната првична, оригинална вредност. Теоретски, националните сметки се засноваат на претпоставката дека вредноста на средствата и обврските континуирано се превреднуваат според тековната вредност, иако, во основа, ревалоризацијата се врши само периодично. Соодветна основа за вреднување на средствата и обврските преставува вредноста по која тие можат да се купат на пазарот во тој даден момент. Во најдобар случај, треба да се користи вредноста забележана на пазарот или процена направена со помош на таа вредност. Кога ова не е можно, тековната вредност, за потребите на билансот на состојба, може приближно да се пресмета на два начина: преку акумулирање и превреднување на трансакциите во дадениот период или преку процена на дисконтираната сегашна вредност на идните очекувани приноси од користење на тоа средство (видете Глава 13).
2. 61 Внатрешните трансакции се вреднуваат по тековна вредност во моментот на настанување на трансакцијата, а не според оригиналното вреднување. Внатрешните трансакции вклучуваат зголемување на залихите, повлекување од залихите, меѓуфазна потрошувачка и потрошувачка на фиксен капитал.

Методи на вреднување

2. 62 Постојат различни методи за евидентирање на влијанието на даноците врз производите, субвенциите и трговијата, и маргините на транспорт врз вреднувањето на трансакциите на производи (стоки и услуги).
2. 63 Препорачлив метод за вреднување на аутпутот е по основни цени, иако во случај кога примената на овој метод не е можна, тогаш може да се користат и производствените цени. Разликата е поврзана со третманот на даноците и субвенциите на производот. Основните цени се цените пред додавањето на износот на даноци и пред одземањето на износот на субвенции. Производствените цени ги вклучуваат, како надополнување на основните цени, и даноците намалени за субвенциите на производот, со исклучок на данокот на додадена вредност. Така, можат да се сретнат три вида на вреднување на аутпутот: по основни цени, по производствени цени, со исклучок на определени видови на данок како данокот на додадена вредност, и по

производствени цени со вклучени видови на данок како што е данокот на додадена вредност.

2. 64 Во истиот сет на сметки и табели, сите трансакции за употребата на стоките и на услугите (како што се крајната потрошувачка, меѓуфазната потрошувачка и инвестициите во капитал) се вреднуваат по набавни цени. Набавните цени го претставуваат износот платен од страна на купувачите, исклучувајќи го делот што се одбива од даноците како што е данокот на додадена вредност. Набавните цени го претставуваат реалниот трошок на корисниците.
2. 65 Со постоење на различни методи за вреднување на аутпутот, при вреднување на меѓуфазната потрошувачка секогаш по набавни цени се наметнуваат последици врз содржината и употребата на додадената вредност (разликата меѓу аутпутот и меѓуфазната потрошувачка) кај производителот, секторот или индустријата. Кога аутпутот се вреднува по основни цени, додадената вредност вклучува, освен примарен доход за работна сила и капитал, единствено даноци намалени за субвенциите за производството, кои не претставуваат даноци намалени за субвенциите за производот; кога аутпутот се вреднува по производствени цени, додадената вредност ги вклучува даноците, намалени за субвенциите на производите, со исклучок на даноците од видот на данокот на додадена вредност (што значи сите даноци, намалени за субвенциите за производот во случај кога даноци од видот на данокот на додадена вредност не постојат). Дополнителна дефиниција за додадената вредност е според факторот на трошоци, која ги исклучува даноците за производство од секој вид, иако овој концепт експлицитно не се употребува во СНС.

Мерки на обем и мерки во реален израз

2. 66 Досега беа објаснети единствено тековните вредности. Како надополнување, СНС користи и пресметка на некои трансакции во изрази на обем, односно употребата на системот на цени кој преовладувал во изминатиот период. Промената што настанува со текот на времето во тековната вредност на тековите на стоки и на услуги и на многу видови на средства, може да биде поделена на промени во цени кај овие стоки и на услуги или средства и промени во нивниот обем. Тековите или состојбите во израз на обем ги земаат предвид промените во цените на секоја опфатена ставка. Меѓутоа, многу текови или состојби немаат сопствени ценовни или количински димензии. Нивните тековни вредности може да бидат намалени со користење на промените во цените на некоја соодветна кошничка на стоки и на услуги или на средства, или со користење на промените во општото ниво на цени. Во последниот случај, се смета дека тековите и состојбите се во реален израз (односно, тие ја претставуваат вредноста по постојана куповна моќ). На пример, СНС обезбедува пресметка на доходот во реален израз. Меѓупросторните споредби покренуваат слични, но многу посложени проблеми од меѓувременската споредба, бидејќи кај неа се вклучуваат земји со различно ниво на развиеност.

2. 67 Меѓувременските и меѓупросторните мерења се објаснети во Глава 15.

4. Консолидација и салдирање (нетирање)

Консолидација

2. 68 Консолидацијата може да опфати различни сметководствени процедури. Општо земено, се однесува на елиминација на употребата и изворите на трансакции кои настануваат меѓу единици кои се групирани заедно и на елиминација на финансиските средства и соодветните обврски.

2. 69 Во принцип, тековите меѓу составните единици во рамките на потсекторите или секторите не се консолидирани. Меѓутоа, може да се состават консолидирани сметки за дополнителна презентација и анализа. Дури и тогаш, трансакциите кои се појавуваат во различни сметки секогаш се консолидираат на начин без тоа консолидирање да има влијание врз ставката за порамнување. Консолидацијата може да биде корисна, на пример, за владиниот сектор во целина, при што се покажуваат нето-односите меѓу владата и остатокот од економијата. Оваа можност е објаснета во Глава 22.

2. 70 Кога сметките за целата економија се целосно консолидирани, тие влијаат во насока на зголемување на сметките на остатокот од светот (сметка за надворешни трансакции).

Салдирање (Нетирање)

Г. Сметки

1. Вовед

2. 73 Тековите и состојбите можат да бидат евидентирани со помош на алатките прикажани во делот Б и В погоре. Ова е направено во сметките на СНС. Секоја сметка е поврзана со одреден аспект на економско однесување. Таа содржи текови и состојби и ги покажува влезните големини на секоја институционална единица, група на единици, на пример, сектор или остатокот од светот. Обично, влезовите во сметката не се во рамнотежа, поради што мора да се воведат ставка за порамнување. Ставките за порамнување претставуваат значајни мерки за нивните економски активности. Тие претставуваат значајни агрегати кога се пресметуваат за целата економија.

2. 74 Сметките може да се поделат на две главни групи:

а. Интегрирани економски сметки; и

б. Други делови на сметководствената структура.

2. 75 Интегрираните економски сметки ги користат првите три концептуални елементи на СНС објаснети во делот Б, (институционални единици и сектори, трансакции и средства и обврски) и заедно со концептот на остаток на

2. 71 Консолидацијата мора да се разликува од салдирањето (нетирањето). За тековните трансакции, салдирањето се однесува на неутрализирање на употребите и изворите. Во СНС ова се случува само во одредени специфични случаи: на пример даноците на производите можат да бидат прикажани салдирани (нетирали) со субвенциите на производите. Салдирањето на промените во средствата и промените во обврските може да се разгледува на два начина. Првиот случај е кога се салдираат различни видови на промени во средствата (на пример, дополнување на залихата и повлекување од залихата) или различни видови на обврски (на пример, креирање на нов долг и откуп на постоечки долг). Вториот случај е кога се салдираат промени во финансиски средства и промени во обврски (или, во билансот на состојба самите финансиски средства и обврски) кои се поврзани со одреден финансиски инструмент. Во принцип, СНС не препорачува салдирање надвор од степенот на класификација прикажан во СНС. Салдирањето на финансиски средства (промени во финансиски средства) со обврски (промени во обврски) особено треба да се избегнува. Салдирањето е објаснето во глава 3 и 11.

Употреба на "нето"

2. 72 Со многу малку исклучоци, во рамките на СНС терминот "нето" се користи единствено во врска со ставката за порамнување на сметките со сооднос со терминот "брuto". Исклучоци претставуваат употребата на изразите нето-вредност, нето-задолжување и нето-позајмување во врска со сметките за акумулација и нето-премии во поглед на осигурувањето.

светот формираат голем спектар на сметки. Ова вклучува целосен сет на сметки за институционалните сектори, одделно или заедно, остатокот од светот и вкупната економија. Целиот сет на сметки на кратко е објаснет подолу. Детално објаснување за секоја сметка одделно е дадено во главите од 6 до 13. Сметките за остатокот од светот се објаснети во Глава 26.

2. 76 Другите делови на сметководствениот систем ги опфаќаат другите три концептуални елементи од делот Б, односно претпријатија, производи и цели, како и популација и вработување. Сметките кои се вклучени ја опфаќаат рамката на понуда и на употреба, која е објаснета во Глава 14, табели за популација и вработување кои се објаснети во Глава 19, тридимензионална анализа на финансиските трансакции и состојби на финансиските средства и обврски, кои ги покажуваат односите меѓу секторите (од-кого-на-кого), објаснети во Глава 27 и функционалната анализа, каде што одредени трансакции на институционалните сектори се презентирани во согласност со целта за која служат. Тие се појавуваат во поголем број на глави вклучувајќи ја и Глава 14.

2. 77 Наредните сектори се посветени на:

а. Целосен редослед на сметките;

б. Интегрирана презентација на сметките, вклучувајќи ги и сметките за стоки и за услуги, сметките за остатокот на светот и испитување на агрегатите на СНС; и

в. Други делови од структурата на сметките.

Табела 2.1. Сметка на производството

Употреби	Извори
Меѓуфазна потрошувачка	Аутпут
Додадена вредност	

2. Целосен редослед на сметки

2. 78 Пред да се презентира целосниот редослед на сметки за институционалните единици и сектори, корисно е да се споменат неколку забелешки. Целта на овој дел е општо да се објасни сметководствената структура на СНС, а не да се прикаже прецизно структурата на сметките за секоја единица или сектор. Сметководствената структура е еднообразна во рамките на СНС. Таа се однесува на сите институционални единици, потсектори, сектори и целата економија. Сепак, некои сметки може да не бидат релевантни за одредени сектори. Слично, сите трансакции не се релевантни за сите сектори, но и во случај кога се значајни, тие може да претставуваат извори за некои сектори и употреби за други.

2. 79 Другата забелешка се однесува на начинот на кој класификацијата на трансакциите се употребува кога се презентира општата структура на сметките. Делот Б ги покажува само главните категории на трансакции, додека деталните категории се прикажани во соодветните глави на оваа публикација. Меѓутоа, со цел појасно да се објаснат сметките, неопходно е да се вклучат одреден број на специфични трансакции. Ова е направено со користење на класификацијата на трансакциите која се користи во СНС на ниво на деталност доволно за солидно разбирање на сметките. Во овој дел не се дадени дефиниции за овие трансакции освен ако тоа не е исклучително неопходно, меѓутоа, тие можат да се најдат во одделните глави.

2. 80 Потребно е да се спомене дека ставките за порамнување може да бидат изразени бруто или нето, при што разликата претставува потрошувачка на фиксен капитал. Концептуално, нето-ставките за порамнување имаат поголемо значење. Меѓутоа, многу често се употребува бруто-концептот, а особено бруто-агрегатите, при што бруто-сметките се проценуваат полесно, поточно и побрзо за разлика од нето-сметките. Со цел да се усогласат двете решенија и да се олесни интегрираната презентација на сметките и агрегатите, дозволено е двојно презентирање на ставките за порамнување.

2. 81 На крај треба да се напомене дека распоредот на сметки ја покажува сметководствената структура на СНС, и не мора да претставува формат во кој ќе се објавуваат резултатите.

Три делови на редоследот на сметките

2. 82 Сметките се групирани во три категории: тековни сметки, сметки за акумулација и биланси на состојба.

2. 83 Тековните сметки опфаќаат производство, создавање, распределба и употреба на доходот. Секоја сметка, после првата, започнува со ставка за порамнување од претходната сметка евидентирана како извор. Последната ставка за порамнување е штедењето, која во контекст на СНС, е дел од доходот кој потекнува од производство, во земјата или во странство, а кој не е употребен за крајна потрошувачка.

2. 84 Сметките за акумулација ги опфаќаат промените во средствата и обврските и промените во нето-вредноста (разлика меѓу средствата и обврските на институционалната единица или група на единици). Опфатени се капиталната сметка, финансиската сметка, сметката за останати промени во обемот на средствата и сметката за ревалоризација. Сметката за акумулација ги покажува сите промени кои се случуваат меѓу два биланса на состојба.

2. 85 Билансот на состојба ги презентира состојбите на средствата и обврските и нето-вредноста. Почетниот и завршниот биланс на состојба го вклучува целосниот распоред на сметки. Дури и кога билансите на состојба не се составуваат, неопходно е целосно разбирање на концептуалните односи меѓу сметките за акумулација и билансите на состојба за точна елаборација на сметките за акумулација.

Сметка на производството

2. 86 Сметката за производство (прикажана во Табела 2.1) е создадена да ја прикаже додадената вредност како една од главните ставки за порамнување во СНС. Поради тоа, таа не ги опфаќа сите трансакции поврзани со производствениот процес, туку само резултатот од производството (аутпутот) и употребата на услугите и стоките при производство на аутпутот (меѓуфазна потрошувачка). Меѓуфазната потрошувачка не го опфаќа прогресивното трошење на фиксниот капитал. Тоа се евидентира како одделна трансакција (потрошувачка на

фиксен капитал) која ја претставува разликата меѓу бруто и нето-ставката за порамнување.

2. 87 Како што е веќе објаснето во делот В, можат да се употребат различни видови на вреднување на аутпутот во зависност од направениот избор меѓу основните цени и цените на производителите, и, во последниот случај, постоењето или не на даноци од видот на данокот на додадена вредност. Оттаму се разликува и степенот до кој даноците (намалени за субвенциите) на производите се вклучени во износот на додадената вредност.
2. 88 Сите институционални сектори имаат сметка за производство. Меѓутоа, во сметката за производство на институционалните сектори, аутпутот и меѓуфазната потрошувачка се прикажани единствено со вкупен износ, односно не се поделени по производи.

2. 89 Ставката за порамнување на сметката за производство е додадената вредност. Како и сите ставки за порамнување во тековната сметка, додадената вредност може да се мери на бруто или нето-основа.

Сметки на распределба на доходот

2. 90 Процесот на распределба и прераспределба на доходот е доволно значаен за да се вметне меѓу различните чекори и да се претстави одделно во различни сметки. Распределбата на доходот е поделена во три главни чекори: примарна распределба, секундарна распределба и прераспределба во натура. Сè додека се мерат сите видови на тековни трансакции за распределба вклучени во СНС, зголемувањето на бројот на сметки додава многу малку на значењето, но овозможува воведување на ставките за порамнување кои претставуваат значаен концепт на доходот.

Табела 2.2. Сметка на создавање на доходот

Употреби	Извори
Надомест за вработени Даноци на производство и увоз Субвенции (-)	Додадена вредност
Оперативен вишок, нето Мешан доход, нето	

Табела 2.3. Сметка на примарна распределба на доходот

Употреби	Извори
	Оперативен вишок, нето Мешан доход, нето Надомест за вработени Даноци на производство и увоз Субвенции (-) Доход од сопственост
Доход од сопственост Биланс (салдо) на примарниот доход	

Сметка на примарна распределба на доходот

2. 91 Сметката на примарна распределба на доходот покажува како бруто-додадената вредност се распределува на труд, капитал, влада и, каде што е потребно, тековите кон и од остатокот од светот. Всушност сметката на примарна распределба на доходот никогаш не се претставува како една сметка, туку како две потсметки. Едната е сметката на создавање на доход (прикажана во табела 2.2) во којашто додадената вредност е распределена на труд (надомест за вработени), капитал и влада (даноци на производството и увозот, намалени за субвенциите ако тие се вклучени во вреднувањето на аутпутот). Распределбата на капиталот се појавува како ставка за порамнување во оваа сметка, оперативен вишок или мешан доход.

2. 92 Сметката за алокацијата на примарниот доход (табела 2.3.) го покажува останатиот дел од примарната распределба на доходот. Таа го содржи оперативниот вишок или мешаниот доход како извор. За секој сектор ги евидентира наплатениот и платениот доход од сопственост, и надоместот за вработени и даноци, намалени за субвенциите на производството и увозот кои ги добиваат домаќинствата и владата, соодветно. Трансакциите кои се остваруваат во однос со остатокот од светот, исто така, треба да бидат вклучени.

2. 93 Ставка за порамнување на сметката на алокација на примарниот доход (и на целосната сметка на примарната распределба на доход) е билансот на примарен доход.

2. 94 За нефинансиските и финансиските претпријатија, сметката за алокација на примарниот доход понатаму е поделена со цел да ја покаже дополнителната ставка за

порамнување, претприемачкиот доход, што претставува концепт многу поблизок до концептот на тековен профит пред оданочување што се употребува во деловното сметководство.

Сметка на секундарна распределба на доходот

2. 95 Сметката на секундарна распределба на доходот (табела 2.4) ја опфаќа прераспределбата на доходот преку тековни трансфери со исклучок на социјалните трансфери во натура на домаќинствата од страна на владата и непрофитните институции кои им служат на домаќинствата. Социјалните трансфери во натура се евидентираат во сметката за прераспределба на доходот во натура. Во сметката за секундарна распределба на доходот како надополнување на билансот на примарниот доход, како извори се евидентираат тековните даноци на доходот, богатството итн. и други тековни трансфери со исклучок на социјалните трансфери во натура. На страната на употребите се евидентираат истите видови на трансфери. Бидејќи овие трансфери претставуваат извори за некои сектори, а употреби за други, нивната детална содржина се менува во зависност од секторите.
2. 96 Овде треба да се објасни и начинот на кој социјалните придонеси се евидентираат во СНС. Иако работодавците најчесто ги плаќаат социјалните придонеси во име на

вработените директно на шемите за социјално осигурување, во СНС овие плаќања се евидентираат како да биле направени кон вработените, кои потоа платиле на шемите за социјално осигурување. Од аспект на сметките тоа значи дека тие прво се појавиле како компонента на надоместот за вработени на употребната страна од сметката за создавање на доходот на вработените и на страната на извори на сметката за алокација на примарниот доход на домаќинствата (прилагодени за надворешните текови кај надоместот за вработени). Потоа, тие се евидентираат кај употребите во сметката на секундарна распределба на доходот на домаќинствата (и евентуално на остатокот од светот) и како извори кај секторите кои управуваат со социјалните придонеси. Сите социјални придонеси на вработените се евидентираат на овој начин. Ваквиот начин на евидентирање на трансакциите се нарекува "пренасочување".

2. 97 Ставка за порамнување на сметката на секундарната распределба на доходот е расположливиот доход. За домаќинствата, ова е доходот кој може да се употреби за трошоци за крајна потрошувачка и штедење. За нефинансиските и финансиските претпријатија, расположливиот доход е доходот кој останал по плаќање на сите даноци на доход, и кој не е распределен на сопствениците на капиталот.

Табела 2.4. Сметка на секундарна распределба на доходот

Употреби	Извори
Тековни трансфери	Биланс на примарен доход
Тековни даноци на доходот, богатството, итн.	Тековни трансфери
Нето-социјални придонеси	Тековни даноци на доходот, богатството, итн.
Социјални добивки, освен социјални добивки во натура	Нето-социјални придонеси
Останати тековни трансфери	Социјални добивки, освен социјални добивки во натура
Расположлив доход	Останати тековни трансфери

Сметка на распределба на доходот во натура

2. 98 Поради природата на трансакциите, овие сметки се значајни само за владата, домаќинствата и непрофитните институции кои им служат на домаќинствата. Социјалните трансфери во натура, при прикажувањето на процесот на прераспределба, опфаќаат уште два дополнителни елемента. Првиот е непазарното производство на индивидуални услуги од страна на владата и НПИСД и вториот е купувањата на стоки и на услуги од страна на владата и НПИСД со цел нивен трансфер на домаќинствата без паричен надоместок или по економски незначителни цени. Сметката на прераспределба на доходот во натура (табела 2.5) ги евидентира социјалните трансфери во натура како извори на домаќинствата и употреби на владата и НПИСД.

2. 99 Целта на оваа сметка е четирикратна. Како прво, таа ја покажува улогата на владата како обезбедувач на стоки и на услуги за индивидуалните домаќинства. Второ, обезбедува подетално мерење на доходот на домаќинствата. Трето, ја олеснува меѓународната споредба и временската споредба кога економските и социјалните аранжмани се разликуваат или менуваат. Четврто, дава поцелосен преглед на процесот на прераспределба меѓу потсекторите и останатите групи на домаќинства. Прераспределбата на доходот во натура претставува трето ниво на распределба на доход.
2. 100 Ставка за порамнување на сметката на прераспределба на доходот во натура е прилагодениот расположлив доход.

Сметки на употреба на доходот

2. 101 Сметката на употреба на доходот постои во две варијанти, сметка на употреба на расположлив доход (табела 2.6) и сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход (табела 2.7). Сметката на употреба на расположлив доход за извор го има расположливиот доход кој претставува ставка за порамнување од сметката на секундарна распределба на доходот. Сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход за извор го има прилагодениот расположлив доход кој претставува ставка за порамнување од сметката на прераспределба на доходот во натура. Двете сметки покажуваат како расположливиот доход или прилагодениот расположлив доход се распределува на крајна потрошувачка и штедење, за оние сектори кои имаат крајна потрошувачка. Како надолнување, и двете варијанти на сметката на употреба на доходот вклучуваат, за домаќинствата и пензиските фондови, ставка за прилагодување за промените во правата по основ на пензии кои се поврзани со начинот на кој трансакциите меѓу домаќинствата и пензиските фондови се евидентираат во СНС. Оваа ставка за прилагодување, која е објаснета во Глава 9, не е вклучена во објаснувањата дадени тука.
2. 102 Разликата во изворите кај двете варијанти на сметката на употреба на доходот зависи од применетата ставка на порамнување преземена од претходните сметки. Во однос на употребите, разликата е во зависност од тоа дали се евидентирани трошоци за крајна потрошувачка или реална крајна потрошувачка. Претходната се евидентира во сметката на расположлив доход; последната во сметката на прилагоден расположлив доход.
2. 103 Расходите за крајна потрошувачка ги опфаќаат трансакциите на крајната потрошувачка на стоки и на услуги, каде што определен сектор е крајниот носител на трошоците. Владата и НПИСД произведуваат непазарни стоки и услуги кои ги прикажуваат во сметката за производство каде што меѓуфазната потрошувачка и надоместот на вработените се евидентираат како употреби. Расходите за крајна потрошувачка на овие производители се поврзуваат со вредноста на нивниот аутпут на непазарни стоки и услуги, намалени за наплатите од продажбата на непазарни стоки и услуги по цени кои не се економски значајни. Меѓутоа, исто така, ги опфаќа и стоките и услугите кои се купени од страна на владата и НПИСД за краен трансфер, без никаква промена, на домаќинствата.
2. 104 Фактичката крајна потрошувачка на домаќинствата ги опфаќа стоките и услугите кои се на располагање за индивидуална потрошувачка од страна на домаќинствата, без оглед дали крајниот носител на трошоците е владата, НПИСД или самите домаќинства. Фактичката крајна потрошувачка на владата и НПИСД е еднаква на расходите за потрошувачка намалени за социјалните трансфери во натура, или, со други зборови, колективна потрошувачка.
2. 105 На ниво на целата економија, расположливиот доход и прилагодениот расположлив доход се еднакви, како што се еднакви и расходите за крајна потрошувачка и фактичката крајна потрошувачка. Тие се разликуваат само кога се земаат предвид соодветните сектори. За секој сектор, разликата меѓу расходите за крајна потрошувачка и фактичката крајна потрошувачка е еднаква на дадениот или примениот социјален трансфер во натура. Исто така, таа е еднаква на разликата меѓу расположливиот доход и прилагодениот расположлив доход. Така, податоците за штедење се еднакви во двете варијанти на сметката на употреба на доходот, како што доходот на страната на изворите и потрошувачката на страната на употребите се разликуваат за ист износ.
2. 106 Ставка за порамнување на сметката на употреба на доходот, во двете нејзини варијанти, е штедењето. Штедењето е завршна ставка за порамнување во редоследот на тековните сметки.

Табела 2.5. Сметка на прераспределба на доходот во натура

Употреби	Извори
Социјални трансфери во натура	Расположлив доход
	Социјални трансфери во натура
Прилагоден расположлив доход	

Табела 2.6. Сметка на употреба на расположливиот доход

Употреби	Извори
Расходи за крајна потрошувачка	Расположлив доход
Прилагодувања за промените во правото на пензија	Прилагодувања за промените во правото на пензија
Штедење	

Табела 2.7. Сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход

Употреби	Извори
Фактичка крајна потрошувачка Прилагодувања за промените во правото на пензија	Прилагоден расположлив доход Прилагодувања за промените во правото на пензија
Штедење	

Сметки на акумулација

2. 107 Штедењето, што претставува ставка за порамнување на крајот на тековната сметка, претставува почетен елемент на сметката на акумулација.
2. 108 Првата група на сметки ги опфаќаат трансакциите кои одговараат на сите промени во средствата и обврските и нето-вредноста, ако штедењето и капиталните трансфери се единствените извори на промени на нето-вредноста. Се работи за капиталната сметка и финансиската сметка. Разликувањето на овие сметки се врши со цел да се прикаже ставката за порамнување, а тоа е нето-позајмувањето, или нето-задолжувањето, кои се корисни за економска анализа.
2. 109 Втората група на сметки се однесува на промените на средствата, обврските и нето-вредноста како резултат на други фактори. Примери за ова се: откритие или искористување на природни ресурси, уништувања како резултат на политички настани, на пример, војна, или природни непогоди, како што се земјотреси. Овие фактори имаат влијание врз промените во обемот на средствата, било физички или квантитативно. Други промени во средствата може да настанат како резултат на

промените во нивото и структурата на цените. Во последниот случај, се менува само вредноста на средствата и обврските, но не и нивниот обем. Затоа, втората група на сметки на акумулација е поделена на сметки за останати промени во обемот на средствата и сметки за ревалоризација.

Капитална сметка

2. 110 Капиталната сметка (табела 2.8) ги опфаќа трансакциите поврзани со стекнување на нефинансиски средства и капитални трансфери кои вклучуваат прераспределба на богатството. Десната страна вклучува нето-штедење и наплатени капитални трансфери и платени капитални трансфери (со минусен знак) со цел да се дојде до износот на промените во нето-вредноста како резултат на штедење и капитални трансфери. Капиталната сметка како употреби вклучува голем број на инвестиции во нефинансиски средства. Бидејќи потрошувачката на фиксен капитал е негативна промена на фиксните средства, таа се евидентира со негативен знак на левата страна на сметката. Евидентирањето на истата страна на бруто-инвестициите во фиксен капитал намалени за потрошувачката на фиксен капитал е еднакво на евидентирање на нето-инвестициите во фиксен капитал.

Табела 2.8. Капитална сметка

Промени во средства	Промени во обврски и нето-вредноста
Бруто фиксни инвестиции Потрошувачка на фиксен капитал(-) Промени во залихите Набавки намалени за продажба на вредности Набавки намалени за продажби на произведени средства Нето-позајмување (+)/нето-задолжување (-)	Штедење Капитални трансфери, наплатени (+) Капитални трансфери, платени (-) Промени во нето-вредноста како резултат на штедењето и капиталните трансфери

Табела 2.9. Финансиска сметка

Промени во средства	Промени во обврски и нето-вредноста
Нето-набавки на финансиски средства Монетарно злато и СПВ Валуты и депозити Должнички хартии од вредност Заеми	Нето-позајмување (+)/нето-задолжување (-) Нето-создавање на финансиски обврски Монетарно злато и СПВ Валуты и депозити Должнички хартии од вредност Заеми Сопственички и акции на инвестициски

Сопственички и акции на инвестициски фондови
 Осигурителни, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции
 Финансиски деривативи и акциони опции на вработените
 Други сметки на побарување/обврски

фондови
 Осигурителни, пензиски и шеми на стандардизирани гаранции
 Финансиски деривативи и акциони опции на вработените
 Други сметки на побарување/обврски

2. 111 Ставката за порамнување на капиталната сметка кога е позитивна се нарекува нето-позајмување и таа го покажува нето-износот кој единицата или секторот го има на располагање за да финансира, директно или индиректно, други единици или сектори, или нето-задолжување кога е негативна, и кога одговара на износот кој единицата или секторот треба да го позајми од други единици или сектори.

Финансиска сметка

2. 112 Финансиската сметка (табела 2.9) ги евидентира трансакциите на финансиските инструменти за секој финансиски инструмент одделно. Овие трансакции во СНС ја покажуваат нето-набавката (стекнувањето) на финансиските средства на левата страна или нето-создавањето на обврски на десната страна.

2. 113 Ставката за порамнување на финансиската сметка е нето-позајмувањето или нето-задолжувањето, кои сега се појавуваат на десната страна на сметката. Во принцип, нето-позајмувањето или нето-задолжувањето се мери на идентичен начин во капиталната и во финансиската сметка. Во пракса, постигнувањето на овој идентитет е една од најтешките задачи во составувањето на националните сметки.

Сметка на други промени во обемот на активата

2. 114 Сметката на други промени во обемот на средствата (табела 2.10) го евидентира влијанието на исклучителни настани кои предизвикуваат промени не само на вредноста, туку и на обемот на средствата и обврските. Во прилог на видот на настаните кои беа споменати погоре,

како што се последици од војна или земјотреси, оваа сметка, исто така, вклучува и некои елементи за прилагодување како што се промени во класификацијата и структурата која може, но и не мора, да има влијание врз нето-вредноста (видете Глава 12). Ставката за порамнување, промените во нето-вредноста кои настанале како резултат на други промени во обемот на средствата, се евидентира на десната страна.

Сметка на ревалоризација

2. 115 Сметката на ревалоризација (табела 2.11) ги евидентира сопственичките добивки или загуби. Таа започнува со номиналните сопственички добивки и загуби. Оваа ставка ги евидентира промените во вредноста на различни средства и обврски како резултат на промената на цените на тие средства и обврски од почетокот на пресметковниот период, или од моментот на нивно евидентирање во состојбата, и времето на отпишување од состојбата, или крајот на пресметковниот период.

2. 116 Како што трансакциите и другите текови во средства се евидентираат на левата страна на сметката, а трансакциите на обврски на десната страна, така номиналната добивка или загуба на средствата се појавува на левата страна на сметката на ревалоризација, додека номиналната добивка или загуба на финансиските обврски се евидентира на десната страна. Позитивната ревалоризација на финансиските обврски е еднаква на номиналните сопственички загуби, додека негативната ревалоризација на финансиските обврски е еднаква на номиналните сопственички добивки.

Табела 2.10. Сметка на други промени во обемот на активата

Промени во средствата

Економско појавување на средства
Економско исчезнување на производни средства
Загуби поради непогоди
Некомпензирани преземања
Други промени во обем
Промени во класификација
Вкупни промени во обем
Произведени средства
Непроизведени средства
Финансиски средства

Промени во обврските и нето-вредноста

Економско појавување на средства
Економско исчезнување на производни средства
Загуби поради непогоди
Некомпензирани преземања
Други промени во обем
Промени во класификација
Вкупни промени во обем
Произведени средства
Непроизведени средства
Финансиски средства
Промени во нето-вредноста како резултат

Табела 2.11. Сметка на ревалоризација

Промени во средства	Промени во обврските и нето-вредноста
Номинални сопственички загуби и добивки Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски	Номинални сопственички загуби и добивки Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски
	Промени во нето-вредноста како резултат на номинални сопственички добивки и загуби
Неутрални сопственички загуби и добивки Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски	Неутрални сопственички загуби и добивки Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски
	Промени во нето-вредноста како резултат на неутрални сопственички добивки и загуби
Реални сопственички загуби и добивки Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски	Реални сопственички загуби и добивки Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски
	Промени во нето-вредноста како резултат на реални сопственички добивки и загуби

2. 117 Ставка за порамнување на сметката на ревалоризација е промената на нето-вредноста како резултат на номиналните сопственички добивки и загуби.
2. 118 Номиналните сопственички добивки и загуби се поделени на две компоненти. Првата ја покажува ревалоризацијата во пропорција со општото ценовно ниво која, во текот на ист временски период, е добиена со примена на индекс на промени на општото ценовно ниво во однос на првичната вредност на сите средства или обврски, дури и на оние кои се фиксни во монетарни (парични) големини. Резултатот од оваа операција се нарекува неутрални сопственички добивки и загуби, бидејќи сите средства и обврски се ревалоризираат со цел да ја зачуваат нивната куповна моќ.
2. 119 Втората компонента на сопственичките добивки и загуби ја покажува разликата меѓу номиналните сопственички добивки и загуби и неутралните сопственички добивки и загуби. Оваа разлика се нарекува реална сопственичка добивка и загуба. Ако номиналните сопственички добивки и загуби се повисоки од неутралните сопственички добивки и загуби, тогаш постои реална сопственичка добивка, како резултат на тоа што во просек реалните цени на средствата се зголемени повеќе (или намалени помалку) од општото ценовно ниво. Односно, релативните цени на средствата се зголемени. Слично на ова, намалувањето на релативните цени на средствата доведува до реална сопственичка загуба.
2. 120 Секоја од трите видови на сопственички добивки и загуби се делат во зависност од главните групи на средства и обврски, при што оваа поделба е неопходна дури и во поедноставена сметководствена презентација. Промените во нето-вредноста како резултат на номиналните сопственички добивки и загуби може да биде поделена на промени како резултат на неутрални сопственички добивки и загуби и промени како резултат на реални сопственички добивки и загуби.
- Биланси на состојба
2. 121 Почетниот и завршниот биланс на состојба (табела 2.12), ги покажува средствата на левата страна, обврските и нето-вредноста на десната страна. Средствата и обврските, како што веќе претходно е објаснето, се вреднуваат по цени на датумот кога билансот на состојба е составен.
2. 122 Ставка за порамнување на билансот на состојба е нето-вредноста, односно разликата меѓу средствата и обврските. Нето-вредноста е еднаква на сегашната вредност на состојбата на економската вредност која ја поседува единицата или секторот.
2. 123 Промените во билансот на состојба претставува збир на сметките за акумулација, односно евидентирањето на влезни единици кај секое средство или обврска

претставува збир на сите влезни ставки во сите четири сметки за акумулација што одговараат на тоа средство или обврска. Промената во нето-вредноста може да биде пресметана од овие влезни единици, меѓутоа, по дефиниција, тие мора да се еднакви на промените на нето-вредноста настаната како резултат на штедењето и капиталните трансфери од капиталната сметка, надополнети со промените во нето-вредноста настаната како резултат на други промени во обемот на средствата

од сметките за други промени во обемот на средствата и номиналните сопственички добивки и загуби од сметките за ревалоризација.

2. 124 Концепциски, влезните единици на завршниот биланс на состојба се еднакви, средствата со средствата, обврските со обврските, со влезните единици на почетниот биланс, надополнети со промените евидентирани во четирите сметки за акумулација.

Табела 2.12. Почетен биланс на состојба, промени во активата и пасивата и завршен биланс на состојба

Состојби и промени во средства	Состојби и промени во обврски
Почетен биланс на состојба Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски	Почетен биланс на состојба Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски
	Нето-вредност
Вкупно трансакции и други текови Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски	Вкупно трансакции и други текови Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски
	Промени во нето-вредноста, вкупно Штедење и капитални трансфери Останати промени во обемот на средствата Номинални сопственички добивки и загуби
Завршен биланс на состојба Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски	Завршен биланс на состојба Нефинансиски средства Произведени средства Непроизведени средства Финансиски средства/обврски
	Нето-вредност

3. Интегрирано прикажување на сметките

2. 125 Откако сите различни елементи беа одделно прикажани во претходните поделови, може да се пристапи кон нивно составување и нивно прикажување во детали преку интегрираните економски сметки. Табелата 2.13. ја презентира поедноставената верзија на интегрираните тековни сметки. Таа се изготвува со помош на сите претходно прикажани табели (2.1, 2.2, 2.3, 2.4 и 2.6) и нивно сместување една после друга. Во оваа презентација трансакциите и другите текови се прикажани на средина од табелата, при што колоните од лево ги прикажуваат употребите, а колоните од десната страна ги прикажуваат изворите. Во случај на целосна презентација од ваков облик, ќе постои по една колона за секој сектор или потсектор. Со цел прикажување на табелата на поедноставен начин, во табелата 2.13 се вклучени само четири колони. Првата од нив го прикажува збирот на сите пет сектори на економијата во целост (нефинансиски претпријатија, финансиски претпријатија, општа влада, НПИСД и домаќинства). Под неа е прикажана колоната за

остатокот од светот, потоа колоната за стоки и за услуги, и како последна е прикажана колоната која го прикажува збирот на претходните три. Оваа колона има мало економско значење, меѓутоа е важна за обезбедување на комплетноста и конзистентноста на табелата, бидејќи вкупниот износ на левата страна мора да биде еднаков, линија по линија, со вкупниот износ на десната страна на сметките. (Кога ставките за порамнување се прикажани како последна ставка на една сметка и како прва во следната сметка, ваквиот тип на еднаквост може да наведе на погрешни заклучоци, меѓутоа, сепак грешката е очигледна.)

2. 126 Табелата 2.14 го прикажува наредниот дел на интегрираните сметки, вклучувајќи ги сметките за акумулација и билансите на состојба како што претходно беа прикажани во табелите 2.8, 2.9, 2.10, 2.11 и 2.12. Тука, колоните од лево ги прикажуваат средствата или промените во средствата, додека колоните од десна страна ги прикажуваат обврските или промените во обврските и нето-вредноста. Табелите 2.13 и 2.14 заедно ги

прикажуваат интегрираните економски сметки. Податоците во двете табели се добиени од нумеричкиот пример прикажан низ целата публикација. Табелите за секоја од сметките во главите 6 - 13 се проширена верзија на табелите прикажани тука, со колони за сите институционални сектори и целосен сет на трансакции и други текови за секоја од овие сметки. Посложената верзија на табелите, со сите детали споменати тука, е прикажана во Анексот 2.

2. 127 Интегрираните економски сметки прикажуваат целосна слика на сметките на целата економија вклучувајќи ги и билансите на состојба, на начин кој овозможува прикажување на главните економски односи и главните агрегати. Оваа табела истовремено ја прикажува општата сметководствена структура на СНС и презентира сет на податоци за институционалните сектори, економијата во целост и остатокот од светот.
2. 128 Презентирањето на интегрираните сметки на ваков начин е само еден од начините преку кој може да се добие општа слика за сметките во целина. Друг начин е преку користење на шематски приказ, како на слика 2.1, на кој се прикажуваат истите информации.
2. 129 Интегрираните економски сметки обезбедуваат преглед на економијата како целина. Како што веќе беше споменато, интегрираната презентација содржи многу повеќе детали од она што всушност беше вклучено во табелите и може да се употреби за прикажување на подетална слика, ако тоа е потребно. Може да се додадат дополнителни колони за потсекторите. Колоната за остаток од светот може да се подели според географските зони. Колоната за стоки и за услуги може да ги прикаже пазарните стоки и услуги одделно. Класификацијата на трансакциите по редови, исто така, може да се прикаже на подетално ниво итн. Меѓутоа, истовременото вклучување на премногу детали во рамките на шемата ќе резултира со сложена и тешка за снаоѓање табела. Од тие причини, подетални анализи на производството и трансакциите на стоки и на услуги, трансакциите на финансиски инструменти, детални биланси на состојби, како и анализа со одредена намера, се прават во други рамки. Сето ова е презентирano во наредниот дел, при што се објаснети и врските со интегрираните економски сметки.

Сметки на остатокот на светот

2. 130 Сметките на остатокот на светот ги опфаќаат трансакциите меѓу резидентните и нерезидентните институционални единици, како и состојбата на средствата и обврските каде што тоа е значајно.
2. 131 Остатокот од светот ја има истата улога во сметководствената структура како и институционалниот сектор, притоа сметката на остатокот на светот е составена од гледиште на остатокот на светот. Она што претставува извор за остатокот на светот претставува употреба за вкупната економија и обратно. Ако ставката за порамнување е позитивна, тоа значи суфицит за остатокот на светот и дефицит за вкупната економија, и обратно, ако ставката за порамнување е негативна.

2. 132 Надворешните сметки на стоките и на услугите се прикажани на исто ниво како сметката за производство кај институционалните сектори. Увозот на стоки и на услуги (499) претставува извор на остатокот на светот, додека извозот (540) претставува употреба. Надворешниот биланс на стоки и на услуги е (-41). Позитивниот знак означува суфицит на остатокот на светот (дефицит на национално ниво) и обратно. На овој износ се додаваат или одземаат различните видови на даноци, надоместот за вработени и други тековни трансфери платливи на, или наплатливи од остатокот на светот. Тековниот надворешен биланс изнесува -32, покажувајќи дефицит за остатокот на светот, но суфицит за вкупната економија. Повторно, ако знакот беше позитивен тоа ќе значеше суфицит за остатокот на светот (или дефицит за вкупната економија).

Сметка на стоки и на услуги

2. 133 Како што беше споменато погоре, интегрираната презентација на сметките вклучува колони на секоја страна означена со стоки и услуги. Влезните големини во овие колони ги опфаќаат различните трансакции на стоки и на услуги кои се појавуваат во сметките на институционалните сектори. Употребите на стоките и на услугите во сметките за институционални сектори се одразуваат врз колоните за стоки и услуги од десната страна; изворите на стоките и на услугите во сметките за институционални сектори се одразуваат врз колоните за стоки и за услуги од левата страна. Во табелата на страната на изворите, броевите кои се наоѓаат во колоната за стоки и за услуги претставуваат контраставка на употребите направени од страна на различни сектори и остатокот од светот: извоз (54), меѓуфазна потрошувачка (1 883), крајна потрошувачка (1 399), бруто-инвестиции во фиксен капитал (376), промени во залихите (28) и набавки намалени за продажби со вредности (10). Во табелата на страната на употребите, броевите кои се наоѓаат во колоната за стоки и за услуги претставуваат контраставка на изворите на различните сектори и остатокот од светот: увоз (499) и аутпут (3 604). Даночите на производите (намалени за субвенциите), исто така, се вклучени на изворната страна на сметките. Покритието на оваа сметка е различно во зависност од начинот на кој аутпутот се вреднува (види ја дискусијата за вреднување во делот В). Делот од даночите (или целиот) на производите (намалени за субвенциите на производите), кој не е вклучен во вредноста на аутпутот, не потекнува од ниеден специфичен сектор или индустрија, и претставува извор на целата економија. Во нумеричкиот пример, даночите намалени за субвенциите на производите (133) се прикажани директно во колоната за стоки и за услуги. Тие претставуваат компонента на вредноста на понудата на стоки и на услуги кои немаат контраставка во вредноста на аутпутот на кој било сектор.
2. 134 Сметката за стоки и за услуги е особено значајна сметка, бидејќи ја формира основата на најпознатата дефиниција за БДП. Табелата 2.15 ја прикажува сметката во ист формат како и претходните табели во оваа глава (при што се вклучени и нумерички вредности).

Табела 2.13. Интегрирана презентација на целиот тек на тековни сметки

Употребы				Извори			
Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување							
		499	499		499		499
		392	392		392		392
		107	107		107		107
	540		540			540	540
	462		462			462	462
	78		78			78	78
Сметка за производство							
		3604	3604		3604		3604
		3077	3077		3077		3077
		147	147		147		147
		380	380		380		380
1883			1883			1883	1883
		141	141		141		141
		-8	-8		-8		-8
1854			1854				
222			222				
1632			1632				
	-41		-41				
Сметка на создавање на доходот							
				1854			1854
				1632			1632
1150		1150					
235		235					
141		141					
94		94					
-44		-44					
-8		-8					
-36		-36					
452		452					
61		61					
214							
8							
238		238					
53		53					
Сметка за алокација на примарен доход							
				452			452
				61			61
				238			238
				53			53
	6		6	1154	2		1156

Табела 2.13. (прод..) Интегрирана презентација на целиот тек на тековни сметки

Употреби				Извори			
Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување							
			0	235			235
			0	-44			-44
391	44		435	397	38		435
1864			1864				
1642			1642				
Сметка за секундарна распределба на доход							
				1864			1864
				1642			1642
1212	17	1229	1229	1174	55		1229
212	1	213	213	213	0		213
333	0	333	333	333	0		333
384	0	38	38	384	0		384
283	16	299	299	244	55		299
1826		1826	1826				
1604		1604	1604				
Сметка за употреба на расположливиот доход							
				1826			1826
				1604			1604
1399		1399	1399			1399	1399
11	0	11	11	11	0		11
427		427	427				
205		205	205				
	-13	-13	-13				

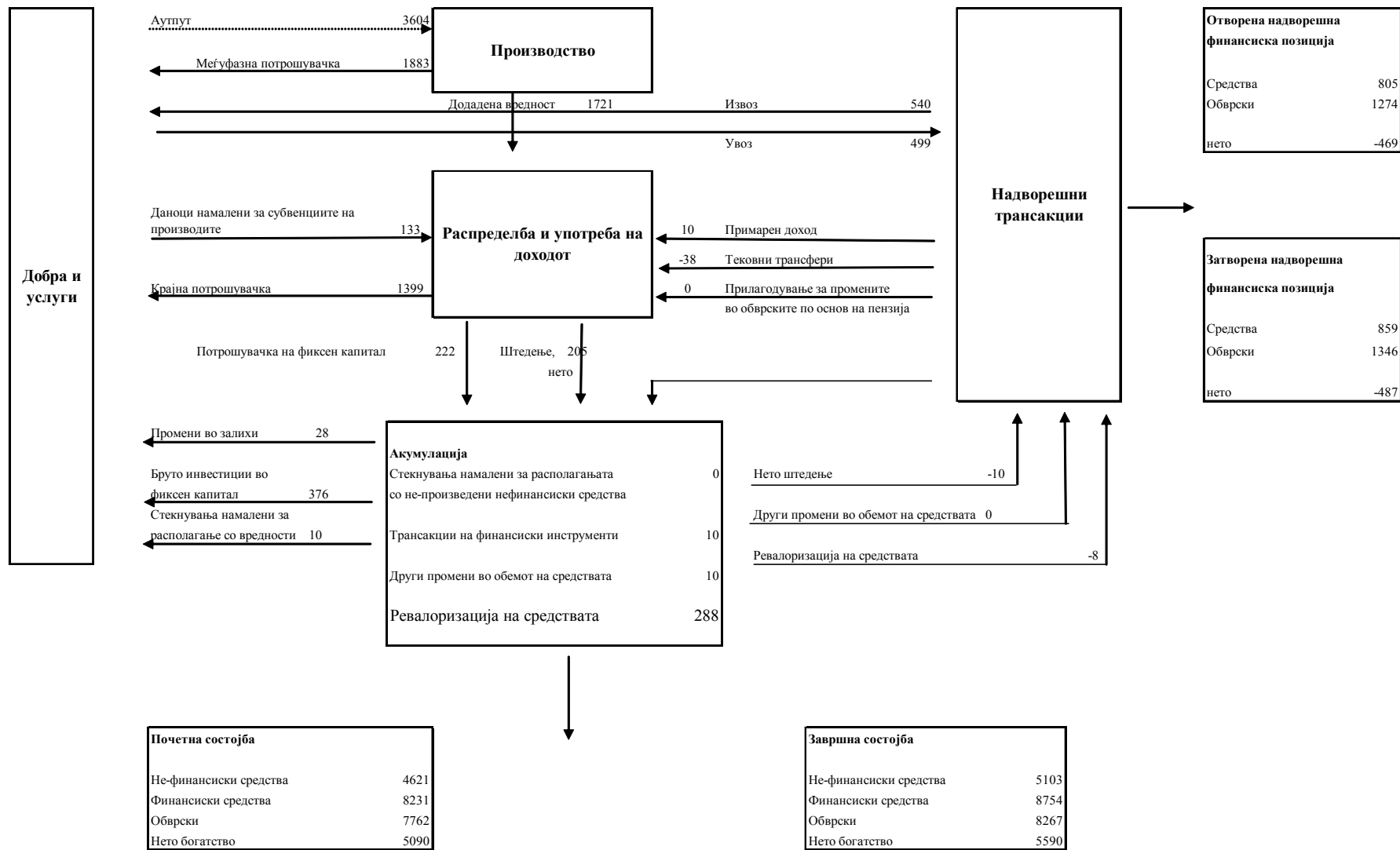
Табела 2.14. Интегрирана презентација на целиот тек на сметки на акумулација и биланси на состојба

Промени во средства				Промени во обврски и нето-вредноста				
Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
Трансакции и ставки за порамнување								
Капитална сметка								
<i>Штедење, нето</i>								
				205			205	
<i>Тековен надворешен биланс</i>								
414			414		-13		-13	
192			192			414	414	
376			376			192	192	
-222			-222			376	376	
<i>Брут-инвестиции во фиксен капитал</i>								
<i>Потрошувачка на фиксен капитал</i>								
						-22	-22	
<i>Брут-инвестиции во фиксен капитал по вид на средство</i>								
28			28			28	28	
10			10			10	10	
0			0			0	0	
<i>Капитални трансфери, наплати</i>								
				62	4	66		
<i>Капитални трансфери, плаќања</i>								
				-65	-1	-66		
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на иштедење и капитални трансфери</i>								
10	-10		0	202	-10	192		
Нето-позајмување (+)/нето-задолжување (-)								
Финансиска сметка								
<i>Нето-позајмување (+)/нето-задолжување (-)</i>								
436	41		483	10	-10	0		
-1	1		0	426	57	483		
89	11		100	102	-2	100		
86	9		95	74	21	95		
78	4		82	47	35	82		
107	12		119	105	14	119		
48	0		48	48	0	48		
14	0		14	11	3	14		
15	10		25	39	-14	25		
Сметка на други промени во обемот на средствата								
13			13	3		3		
-7			-7					
17			17					
3			3	3		3		
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на средствата</i>								
				10				

Табела 2.14. (прод.) Интегрирана презентација на целиот редослед на сметки на акумулација и биланси на состојба

Промени во средства				Промени во обврски и нето-вредноста			
Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување							
Сметка за ревалоризација							
Номинални сопственички добивки и загуби							
280			280				
84	7		91	76	15		91
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на номинални сопственички добивки и загуби</i>				288	-8		280
Неутрални сопственички добивки и загуби							
198			198				
136	12		148	126	22		148
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на неутрални сопственички добивки и загуби</i>				208	-10		214
Реални сопственички добивки и загуби							
82			82				
-52	-5		-57	-50	-7		-57
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на реални сопственички добивки и загуби</i>				80	2		66
Состојби и промени на средства							
Почетен биланс на состојба							
4621			4621				
8231	805		9036	7762	1274		9036
<i>Нето-вредност</i>				5090	-469		4621
Вкупни промени во средства и обврски							
482			482				
523	54		577	505	72		577
<i>Промени во нето-вредноста, вк.</i>				500	-18		482
<i>Штедење и капитални трансфери</i>				202	-10		192
<i>Други промени во обемот на средствата</i>				10			10
<i>Номинални сопственички добивки/загуби</i>				288	-8		280
<i>Неутрални сопственички добивки/загуби</i>				208	-10		198
<i>Реални сопственички добивки/загуби</i>				80	2		82
Краен биланс на состојба							
5103			5103				
8754	859		9613	8267	1346		9613
<i>Нето-вредност</i>				5590	-487		5103

Слика 2.1. Шематски приказ (дијаграм) на интегрираните сметки на вкупната економија



Агрегати

2. 135 Агрегатите во СНС, како што се додадената вредност, доходот, потрошувачката и штедењето, претставуваат комбинирани вредности кои го мерат само едниот аспект на активноста на вкупната економија. Тие се крајни индикатори и клучни вредности за спроведување на макроекономска анализа и споредба во различно време и место. СНС има за цел да обезбеди едноставна, но истовремено и целосна и детална слика на сложените економии, при што пресметката на агрегатите не претставува единствена, ниту главна цел на националното сметководство. И покрај ова, агрегатните податоци се од големо значење.

2. 136 Некои агрегати може да се добијат директно како зборови од одредени трансакции на СНС; примери за ова се крајната потрошувачка, бруто-инвестициите во фиксен капитал и социјалните придонеси. Други може да произлегуваат од агрегирани ставки за порамнување во институционалните сектори, примери за ова се додадената вредност, билансот на примарниот доход, расположливиот доход и штедењето. За нив можеби ќе биде потребно дополнително објаснување. Меѓутоа, некои од нив се користат прилично често, поради што е потребно дополнително објаснување уште во оваа рана фаза.
2. 137 Прегледот на агрегатите во СНС и сметките во кои тие се појавуваат е даден во сликата 2.2.

Табела 2.15. Сметка на стоки и на услуги

Употребни		Извори	
Меѓуфазна потрошувачка	1883	Аутпут	3604
Трошоци за крајна потрошувачка	1399	Увоз на стоки и на услуги	499
Бруто-инвестиции во капитал	414	Даноци на производи	141
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	376	Субвенции за производи (-)	-8
Промени во залихи	28		
Стекнувања намалени за располагања со вредности	10		
Извоз на стоки и на услуги	540		
Вкупно употреби	4236	Вкупно извори	4236

Бруто-домашен производ (БДП)

2. 138 Во основа, БДП се изведува од концептот на додадена вредност. Бруто-додадената вредност е разликата меѓу аутпутот и меѓуфазната потрошувачка. БДП претставува збир на бруто-додадената вредност на сите резидентни единици за производство плус делот (по можност целиот) на даноците на производите, намалени за субвенциите на производите, кои не се вклучени во вреднувањето на аутпутот.
2. 139 Потоа, БДП, исто така, е еднаков на збирот на крајната употреба на стоките и на услугите (сите употреби со исклучок на меѓуфазната потрошувачка) мерени по цени на купувачот, намалени за вредноста на увезените стоки и услуги.
2. 140 Конечно, БДП, исто така, е еднаков на збирот на примарниот доход распределен на резидентните единици за производство.

Нето и бруто-мерки

2. 141 Во принцип, концептот на додадена вредност треба да го исклучи надоместокот за потрошувачка на фиксниот капитал. Тој не претставува создавање на нова вредност, туку намалување на вредноста на претходно создадените фиксни средства при нивно користење во процесот на производство. Оттука, теоретски гледано, додадената

вредност претставува нето-концепт. Овој заклучок, исто така, се однесува и на домашните производи; теоретски, домашниот производ треба да биде на нето-основа. Нето-домашниот производ (НДП) се добива преку одземање на износот на потрошувачката на фиксен капитал од БДП.

2. 142 Бруто-мерењето на производот и доходот се употребува од различни причини. Амортизацијата на фиксните средства, како што се пресметува во деловното сметководство, во основа не ги исполнува барањата на СНС. Пресметката на потрошувачката на фиксен капитал бара статистичарите да ја проценат сегашната вредност на состојбата на фиксни средства, времетраењето на различните видови на средства, шемите на амортизација итн. Сите земји не прават вакви пресметки, и дури и кога се прават може да има разлики во методологијата (при што некои користат деловни податоци, дури и кога тоа не е соодветно). Како резултат на тоа, многу подостапни се бруто-податоците, или тие се достапни за пократок временски период и тие се полесно споредливи меѓу земјите. Така, БДП се користи многу често, и покрај тоа што, на концептуална основа, е економски инфериорен во однос на НДП. Во секој случај, потребно е да се пресмета и НДП, со подобрени процени на потрошувачката на фиксниот капитал кога е тоа неопходно, со цел да се обезбеди значајна алатка за спроведување на различни видови на анализа.

Слика 2.2. Збирен преглед на главните сметки, ставките за порамнување и главните агрегати

Сметка	Ставка за порамнување	Главни агрегати
Тековна сметка		
<i>Сметка за производство</i>		
Сметка за производство	Додадена вредност	Домашен производ
<i>Сметка за распределба и употреба на доход</i>		
Сметки за примарна распределба на доход		
Сметка за создавање на доход	Оперативен суфицит/мешан доход	
Сметка за алокација на примарниот доход	Биланс на примарен доход	Национален доход (БНД, ННД)
Сметка за претприемачки доход	Претприемачки доход	
Сметка за алокација на друг примарен доход	Биланс на примарен доход	
Сметки за секундарна распределба на доход	Расположлив доход	Национален расположлив доход
Сметка за прераспределба на доходот во добра	Прилагоден расположлив доход	
<i>Сметки за употреба на доход</i>		
Сметка за употреба на расположливиот доход	Штедење	
Сметка за употреба на прилагодениот расположлив доход	Штедење	Национално штедење
Сметки за акумулација		
Капитална сметка	Нето-задолжување (+)/нето-позајмување (-)	
Финансиска сметка	Нето-задолжување (+)/нето-позајмување (-)	
<i>Сметки за други промени во средства</i>		
Сметка за други промени во обемот на средствата		
Сметка за ревалоризација		
Биланс на состојба		
Почетен биланс на состојба	Нето-вредност	Национално богатство
Промени во средствата и обврските	Промени во нето-вредноста	
Краен биланс на состојба	Нето-вредност	Национално богатство
Придонеси за промени во нето-богатството		
<i>Капитална сметка</i>	Промени во нето-богатството како резултат на штедење и капитални трансфери	
<i>Сметка за други промени во обемот на средствата</i>	Промени во нето-богатството како резултат на други промени во обемот на средствата	
<i>Сметка за ревалоризација</i>	Промени во вредноста на нето-богатството како резултат на номинални сопственички добивки и загуби	

Бруто-национален доход (БНД)

2. 143 Примарниот доход, создаден во рамките на производствената активност на резидентната единица за производство, во најголем дел се распределува на други резидентни институционални единици, меѓутоа, еден дел може да се распредели и на нерезидентни единици. Соодветно на ова, одреден примарен доход кој е создаден во остатокот од светот може да биде распределен на резидентни единици. Ова доведува до дефинирање и мерење на бруто-националниот доход (БНД). БНД е еднаков на БДП намален за примарниот доход кој се плаќа на нерезидентни единици плус примарниот доход кој се наплаќа од нерезидентни единици. Поинаку кажано, БНД е еднаков на БДП намален за даноците (намалени за субвенциите) на производството и увозот, надомест за вработени и доход на сопственост кои се плаќаат на остатокот од светот плус соодветните ставки кои се наплатуваат од остатокот од светот. Така, БНД е збир на наплатениот бруто-примарен доход од страна на резидентните институционални единици или сектори. Наспроти БДП, БНД не претставува концепт на додадена вредност, туку концепт на доход.
2. 144 Нето-националниот доход (ННД) се добива со одземање на потрошувачката на фиксен капитал од БНД. Претходно споменатите забелешки за концептуалната важност на нето-концептот во случај на производи важат уште повеќе и за националниот доход.

Национален расположлив доход

2. 145 Примањата по основ на примарен доход од страна на резидентните институционални единици може во еден дел да се искористат за нивно распределување на нерезидентни единици, и резидентните единици може да добијат приливи кои потекнуваат од примарниот доход во остатокот од светот. Бруто-националниот расположлив доход е еднаков на БНД намален за тековните трансфери (со исклучок на даноците, намалени за субвенциите, на производството и увозот) кои се плаќаат на нерезидентните единици, зголемени за соодветните примени трансфери од страна на резидентните единици од остатокот од светот. Бруто-националниот расположлив доход го мери расположливиот доход на вкупната економија кој може да се употреби за крајна потрошувачка и бруто-штедење. Нето-националниот расположлив доход се добива со одземање на потрошувачката на фиксен капитал од бруто-националниот расположлив доход. Националниот расположлив доход претставува збир на расположливиот доход на сите резидентни институционални единици или сектори.

Сметки изразени во обем

2. 146 Сите агрегати кои се споменуваат погоре се пресметуваат по тековни вредности. Исто така, влијанието на ценовните промени може да се елиминира. Домашниот производ се изразува во обем со цел да се измерат реалните промени кои се случуваат од еден до друг период. Ваквата пресметка е можна, бидејќи аутпутот, меѓуфазната потрошувачка и даноците на производите, намалени за

субвенциите на производите, можат да бидат изразени во обем. Од друга страна, агрегатите на доходот не можат да се изразат во обем, бидејќи тековите на доходот не можат да се поделат на квантитативна и ценовна компонента. Меѓутоа, тие можат да се пресметаат според постојаната куповна моќ, која се смета дека е претставена во реални услови. Потребно е да се земат предвид и влијанијата од промените во начините на изразување на размената меѓу вкупната економија и остатокот од светот при преминот од домашен производ изразен во обем кон национален доход изразен во реални големини. Неопходните прилагодувања се објаснети во Глава 15.

4. Други делови на сметководствената структура

Централна табела на понуда и на употреба и други инпут-аутпут табели

2. 147 Деталната анализа на производството по индустрии и тековите на стоки и на услуги по вид на производи претставува составен дел на интегрираната централна рамка. Постои можност да се вклучат повеќе детали во рамките на табелата за интегрирани економски сметки; на пример, редовите за аутпут, меѓуфазна потрошувачка и додадена вредност може да се поделат по вид на економска активност; колоните за стоки и за услуги може да се поделат по вид на производ. Меѓутоа, во СНС ова решение не е прифатено, бидејќи во таков случај табелите би станале премногу сложени. Место тоа, се предлагаат табели кои обезбедуваат систематска меѓукласификација по институционални сектори и индустрии на аутпут, меѓуфазна потрошувачка, и додадена вредност и нејзините компоненти. Тие се објаснети во детали во главите 14 и 28, при што тука се прикажани главните карактеристики.
2. 148 Сметките за производство и создавање на доход во интегрираните економски сметки се прикажани единствено по институционални сектори и со општиот биланс на трансакции на стоки и на услуги. Деталната анализа на производствените активности и билансите на производите е направена во табелите за понуда и за употреба кои ги прикажуваат:
- Изорите и употребите на стоките и на услугите за секој вид на производ;
 - Сметките за производство и создавање на доход за секоја индустрија според видот на економската активност;
 - Податоци за факторите на производство (работна сила и фиксен капитал) кои се употребуваат од страна на индустриите.
- Табели на финансиски трансакции и финансиска актива и пасива
2. 149 Интегрираните економски сметки покажуваат кој сектор какви средства набавува и какви обврски создава. Со цел да се анализира работењето на финансискиот сектор, првата експанзија на финансиската сметка е да се направи

разлика меѓу деветте потсектори во рамките на финансиските претпријатија и осумте категории на финансиските средства и обврски. Потсекторите на финансиските институции се објаснети во Глава 4, додека деталите на финансиските инструменти се објаснети во Глава 11.

2. 150 Меѓутоа, како што веќе беше споменато во воведот на оваа глава, начинот на кој е објаснета финансиската сметка, како и потсекторите и финансиските инструменти објаснети во главите 4 и 11, сепак, не е целосно јасен. Прикажано е кои сектори и потсектори создаваат заеми и депозити, меѓутоа, не се овозможува детална анализа на меѓуфазниот процес во кој финансиската институција ги користи средствата, ја менува нивната форма, и ги издава во вид на други инструменти на други единици. Со цел да се испита ова движење, потребно е да се направи тридимензионална "од-кого-на-кого" презентација. Ова понекогаш се нарекува матрица на текови на средства. Тридимензионалната табела на финансиските трансакции најчесто се презентира како серија на матрици, по една матрица за секој вид на финансиски инструмент која го прикажува текот од еден на друг сектор.
2. 151 Бидејќи таквиот вид на презентирање на податоци не е особено корисен при прикажувањето на податоците, публикувањето треба да се направи со друг вид презентации. На пример, може да се размисли за примена на табела во која ќе се прикаже секој вид на финансиско средство класифицирано според секторот на должникот и секој вид на финансиска обврска класифицирана според секторот на кредиторот. Споредено со презентацијата на финансиските сметки направена во рамките на интегрираните економски сметки, ова би значело воведување на поделба по сектор во рамките на секој финансиски инструмент, секогаш кога тоа е значајно. (За подетално објаснување видете Глава 27.)

Комплетни биланси на состојба и сметки на актива и пасива

2. 152 Во интегрираните економски сметки, билансите на состојба се презентирани на агрегиран начин. Во одредени случаи, може да се направи подетален биланс на состојба за секој сектор и потсектор преку користење на деталната класификација на средствата и обврските. Исто така, промените во активата и пасивата за секој сектор може да се анализираат одделно за секој тип на средство и обврска и за секој вид на промена.
2. 153 Покрај тоа, за да се овозможи подобра анализа, може да се елаборираат тридимензионалните табели кои ги покажуваат врските на "од-кого-на-кого" за секој вид на финансиски инструмент. Презентацијата на тие табели е иста со табелите за финансиски трансакции, со таа разлика што тука се прикажува состојбата на средствата и обврските место нивните промени, и се прикажува нето-финансиската позиција за секој сектор, место нето-позајмувањето или задолжувањето. Овие табели ги следат

принципите употребени кај сличните вакви табели за текови и тие се објаснети во Глава 27.

Функционална анализа

2. 154 Како што веќе беше објаснето во делот Б, описот на трансакцијата објаснува каков вид на трансакција се евидентира, меѓутоа, не дава објаснување зошто таа трансакција се евидентира. За да се анализира целта на трансакциите, неопходно е да се воведат функционална класификација на основната трансакција. На пример, место да се направи дезагрегација на потрошувачката на домаќинствата по вид на производ, таа може да се дезагрегира на начин кој ќе покаже колку е потрошено на храна, домување, здравствени услуги, рекреација итн. Кај владината потрошувачка може да се направи разлика, на пример, меѓу потрошувачката направена за одржување на закон и ред, одбрана, здравство или образование. Бидејќи на ваков начин се користат компатибилни, но различни класификации во зависност од секторот, овие парцијални анализи за одредена цел не можат да се интегрираат во една единствена табела, и, во најголем број од случаите, не може да се пресмета збир на вкупната економија во рамките на централната рамка.
2. 155 Друг начин на разгледување на функцијата може да биде идентификување на сите трошоци кои се поврзани со одредена функционална активност, како на пример, заштита на животната средина. Ова е област во која не е (сè уште) лесно да се идентификуваат сите значајни трошоци, па затоа најчесто е потребно таа да се развие повеќе во сателитските сметки, надвор од централната рамка.

Табели на население и инпут на труд

2. 156 Корисноста на агрегатите на националните сметки се зголемува со пресметување на овие податоци по глава на жител. За пошироките агрегати, како што се БДП, БНД или крајната потрошувачка на домаќинствата, најчесто како деноминатор се користи вкупниот број на (резидентно) население. Кога се прави потсекторирање на сметките или на дел од сметките на секторот Домаќинства, потребни се податоци за бројот на домаќинствата и бројот на лица во секој потсектор.
2. 157 Во студиите за продуктивност, податоците за влезните големини за труд кои ги користи секоја индустрија во процесот на производство се незаменливи. Преферирана мерка за влезните големини за труд во рамките на СНС е вкупниот број на работни часови. Алтернатива е да се користат податоци за работните места со полно работно време, бројот на работни места или бројот на вработени лица.
2. 158 Податоците за населението и влезните големини на трудот генерално мора да бидат прилагодени со цел да бидат конзистентни со концептите, дефинициите и класификацијата во СНС. Крајните резултати претставуваат интегриран дел на СНС и тие се објаснети во Глава 19.

Д. Интегрирана централна рамка и флексибилност

1. Флексибилна примена на централната рамка

- 2.159 Централната рамка на СНС е конзистентна во поглед на нејзините концепти и сметководствената структура. Врските меѓу различните елементи на интегрираната СНС беа прикажани со цел да се отслика нејзината структура на едноставен, но целосен начин. Презентацијата не посочува одредени приоритети или временска фреквенција (квартална, годишна итн.) за имплементирање на националните сметки. Поставувањето на приоритети при составувањето на националните сметки претставува задача на статистичката политика; меѓутоа, може да се направат одредени универзални препораки. (Одредени упатства кои се значајни при дадени услови се предвидени во соодветните прирачници.) Слично на ова, сметководствената структура не условува презентирање на резултатите на начин на кој тие се презентирани во оваа и во другите глави од прирачникот. Земјата известувач може да одлучи да публикува само временски серии, да подготвува само одредени сметки или агрегати и слично.
- 2.160 Во основа, на СНС треба да се гледа на конзистентен, но флексибилен начин. Во зависност од аналитичките потреби и достапноста на податоци, вниманието што се посветува на различните аспекти на централната рамка може да биде различно. Во основа, поголемо значење може да му се даде на еден дел отколку на друг преку избирање на нивото на дезагрегација при класификацијата на институционалните сектори, индустрии, производи, трансакции, редоследот на сметки, итн; преку употребата на различни методи на вреднување; преку поставувањето на различни приоритети на различните делови на сметките и различни фреквенции; преку преуредување на резултатите; преку воведување на дополнителни елементи, итн.
- 2.161 Секторот Домаќинства обезбедува добра илустрација за тоа што може да се направи за да се обезбеди детална анализа на условите на домаќинствата и функционирањето на економијата во целина. Детален пристап на секторот Домаќинства може да се спроведе најнапред преку поделбата на секторот Домаќинства на потсектори вклучени во главната класификација на СНС, разликувајќи го притоа видот на спроведената економска активност (формална или неформална), локацијата на домаќинството (урбана или рурална) или нивото на вештини. Како второ, можно е да се усвои начин на кој активностите на домаќинствата се прикажуваат во редоследот на сметки. На пример, концептот на дискреционен доход може да се употреби преку исклучување од расположливиот доход на оние елементи кои се обезбедени во добра и за кои домаќинството нема избор како да ги потроши, или класификацијата на трансакциите на домаќинствата може да биде надолупната за да ја покаже индустријата од каде што потекнуваат различните видови на доход итн.

2.162 Флексибилноста на СНС е илустрирана и преку јавниот сектор, чии компоненти систематски се прикажани на различни нивоа на деталност во рамките на класификацијата на институционалните сектори. Компонентите на јавниот сектор може да бидат преуредени во групи на сметки на целиот јавен сектор. Овие сметки може да бидат прикажани пред консолидација и после консолидација со цел да се опишат односите меѓу јавниот сектор и приватниот сектор и меѓу јавниот сектор и остатокот од светот (преку одделно прикажување на надворешните трансакции на јавниот сектор).

2.163 Главите 21-29 обезбедуваат подетална анализа на гореприкажаните примери. Таму, исто така, се прикажани и флексибилните начини на примена на централната рамка во областа на клучниот сектор на сметководство, проблемите на надворешните сметки и неформалната економија.

2. Воведување на матрицата на општествено сметководство

2.164 Матрицата на општествено сметководство (МОС) претставува презентација на СНС во вид на матрица која дозволува додавање на дополнителни детали кои се од посебен интерес. До денес, создавачите на СНС ја истражуваа флексибилноста за да ги истакнат посебните интереси и грижи, како што е дезагрегирање на секторот Домаќинства со цел да се прикаже врската меѓу создавањето на доходот и потрошувачката. Моќта на МОС, како и на СНС, доаѓа од изборот на соодветен вид на дезагрегација при анализата на дадена тема на интерес. Како надолупнување на флексибилната примена, МОС може да вклучи поопширни прилагодувања кои по природа се слични на сателитското сметководство, со цел тие да послужат за специфични аналитички цели. За понатамошни објаснувања на презентацијата во вид на матрица и МОС, видете во главите 28 и 29.

3. Воведување на сателитските сметки

2.165 Во одредени случаи, работењето во границите на централната рамка не е доволно, па дури и ако тоа е направено на флексибилен начин. Дури и кога централната рамка е концепциски конзистентна, таа може да стане преоптоварена со детали. Покрај тоа, некои барања може да бидат во конфликт со концептите и структурата на централната рамка.

2.166 Кај некои видови на анализа, основната намера е да не се употребат алтернативни економски концепти, туку едноставно да се фокусира на одредена област или аспект на економско и општествено однесување во контекст на националните сметки. Намерата е да се направи повеќе очигледно и да се опише со подлабински аспекти она што е скриено во сметките на централната рамка или она што е прикажано само до одреден степен. Добар пример за ова е туризмот. Различните аспекти на активностите поврзани

со производството и потрошувачката поврзани со туризмот може да се појават во деталната класификација на активности, производи и намени. Меѓутоа, трансакциите и намените кои се специфични за туризмот се појавуваат одделно само во неколку случаи. За да се опише и измери туризмот во рамките на националните сметки, потребно е да направи избор меѓу два пристапа: едниот е да се поделат сметките на централната рамка на повеќе елементи за да се добијат потребните податоци за туризам, на кој начин се преоптоваруваат различните компоненти на сметките и се нарушува рамнотежата; и другиот начин е да се елаборира специфична рамка за туризам. Вториот начин, исто така, овозможува адаптација на различни класификации и мерење на дополнителни агрегати, како што е националната потрошувачка за туризам, која може да ја опфати меѓуфазната и крајната потрошувачка.

2.167 Во другите видови на анализа, поголем акцент се става на алтернативните концепти. На пример, може да се промени границата на производството, најчесто преку нејзино проширување, на пример, со вклучување и на производството на домашни услуги од страна на домаќинствата за нивна сопствена крајна потрошувачка. Концептот на фиксни средства и поврзаните со нив инвестиции во фиксен капитал може да се прошири преку

опфаќање на трајните потрошни добра или на човечкиот капитал. Исто така, во сметководството на животната средина можно е различно евидентирање на односите меѓу природните ресурси и економските активности преку евидентирање на искористувањето и деградација на долниот слој на земјата или другите природни ресурси. Кај овие пристапи, самиот економски процес е прикажан поинаку при што се пресметуваат и дополнителни или алтернативни агрегати. Анализата на голем број важни области, како што е социјалната заштита, здравството или животната средина, може да има корист од изградба на рамка која ќе ги опфати елементите кои се вклучени во централните сметки, експлицитно или имплицитно, плус комплементарните елементи (било во монетарни било во физички количини), како и алтернативни концепти и презентации. Во сите случаи, врските со централната рамка се експлицитни; постојат голем број на заеднички елементи и воведувањето на контрадикторни елементи не е случајно, туку е настанато како резултат на различни начини на разгледување на реалноста.

2.168 Овие специфични конструкции, кои се конзистентни, но не и целосно интегрирани во централната рамка, се нарекуваат сателитски сметки и тие подетално се објаснети во Глава 29.

Глава 3: Состојби, текови и сметководствени правила

А. Вовед

- 3.1 СНС претставува систем на сметки дизајниран за да ги измери состојбите и промените на економските вредности, и да ги идентификува лицата, групите на лица, правните или општествените субјекти кои имаат побарувања од економската вредност. Оваа Глава го обработува концептот на состојби на економски вредности, тековите (движењата) кои ги одразуваат промените во економските вредности и сметководствените правила кои се применуваат за евидентирање на состојбите и тековите. Со цел да се опишат состојбите и тековите во еден сметководствен систем, потребно е да се идентификуваат страните кои имаат побарување во економската вредност мерено во состојбите или под влијание на тековите. Овие страни можат да бидат лица, групи на лица, правни и општествени субјекти кои беа претходно споменати. Тие се означуваат како институционални единици во СНС и се групираат во институционални сектори согласно со нивните економски цели, функции и однесување. Единиците и секторите се предмет на обработка во Глава 4.
- 3.2 Состојбите ја мерат економската вредност во определена временска точка. Тековите ги мерат промените во економската вредност во текот на определен временски период. Состојбите се јавуваат во билансите на состојби и во односните табели (и за одредени состојби во табелите за употреба во инпут/аутпут контекст). Тековите се јавуваат во сите останати сметки и табели на СНС. Сметките на текови, во целата низа на сметки за институционалните сектори, се состојат од тековни сметки, кои се занимаваат со производство, доход и употреба на доходот, и сметка на акумулација, која ги прикажува сите промени меѓу два биланса на состојби.
- 3.3 Со цел да се располага со еден систем кој е комплетен и конзистентен, сите промени во економската вредност меѓу состојбите во две временски точки мораат да бидат објаснети со текови. Според тоа, првото барање во определувањето на сметководствените принципи е прецизното дефинирање на состојбите и тековите. Штом ова се направи, потребно е да се утврдат правила за воспоставување на промените во економската вредност во рамките на определен сметководствен систем. Овие правила се така дефинирани со цел да обезбедуваат конзистентност на СНС во вредност, време на евидентирање и класификација.

1. Состојби и текови

- 3.4 *Состојби се позиции или фондови на активи и пасиви во определена временска точка.* СНС ги евидентира состојбите во сметките кои вообичаено се нарекуваат биланси на состојби, кои се изготвуваат на почетокот и на крајот на определен пресметковен период. Меѓутоа, состојбите се поврзани со тековите: тие се резултат од акумулацијата на претходните трансакции и останатите

текови, и се менуваат со трансакциите и останатите текови во тој период. Тие се, всушност, резултат на непрекинатоот на влезни и излезни ставки, со некои промени во обемот или во вредностите кои се јавуваат во текот на поседувањето на активата или пасивата.

- 3.5 *Активата претставува залиха на вредност која обезбедува корист или низа на добивки на економскиот сопственик на активата како резултат на нејзиното држење или користење во текот на определен временски период. Тоа е средство чија вредност се пренесува од еден во друг пресметковен период.* Активите (средствата) по својата природа можат да бидат финансиски или нефинансиски. За речиси сите финансиски средства, постојат соодветни (коресподентни) (финансиски) обврски. *Една обврска се воспоставува кога една единица (должник) се обврзува, под определени услови, да изврши плаќање или серија на плаќања на друга единица (кредитор).* Објаснување на овие дефиниции и соодветните концепти, како и видовите на различните активи и пасиви во СНС, се дадени во делот Б од оваа глава.
- 3.6 *Економските текови одразуваат создавање, трансформирање, размена, трансфер или исчезнување на економска вредност; тие вклучуваат промени во обемот, структурата, или вредноста на средствата (активата) или обврските (пасивата) на една институционална единица.* Одредувајќи ја разноликоста во економијата, економските текови имаат специфични природа, како плати, даноци, камати, капитални текови, итн, и тие ги евидентираат начините на кои се менуваат средствата и обврските на една единица.
- 3.7 Економските текови ги сочинуваат трансакции и други текови. *Трансакција е економски тек кој претставува интеракција меѓу институционалните единици со заеднички договор, или активност во рамките на една институционална единица која од аналитичка гледна точка е корисно да се смета како трансакција, често поради тоа што единицата работи во два различни капацитети.* Вредноста на една актива или пасива може да биде под влијание на економски текови кои не ги исполнуваат барањата да бидат трансакции. Таквите текови се нарекуваат “други (останати) текови”. *Други текови се промени во вредноста на активите и пасивите кои не се резултат на трансакции.* Примери за други текови се загубите кои настануваат како резултат на природни катастрофи и ефектите од ценовните промени врз вредноста на активите (средствата) и пасивите (обврските).
- 3.8 Во делот В е даден опис на различните видови на економски текови.

2. Ставки за порамнување

- 3.9 Економските текови се заеднички групирани во сметки на одливи (кои можат да бидат наречени дебит, употреби или

промени во средства) на левата страна, и приливи (кредит, извори, или промени во обврски или нето-вредност) на десната страна. *Ставка на порамнување е сметководствена конструкција која се добива со одземање на вкупната вредност на ставките од едната страна на сметката (извори или промени во обврските) од вкупната вредност на ставките на другата страна (употреби или промени во средства). Таа не може да биде измерена независно од останатите ставки во сметките; како изведена ставка, таа ја одразува примената на општите сметководствени правила за определени книжења на двете страни на сметката.* Исто така, постои ставка за порамнување во билансот на состојба, каде што разликата меѓу активата и пасивата е позната како нето-вредност.

- 3.10 Ставките за порамнување се создадени бидејќи тие даваат интересни економски информации. Голем дел од клучните агрегати на СНС, вклучувајќи го БДП, всушност се појавуваат како ставки за порамнување. Ставките за порамнување се објаснети во делот Г.

3. Групирање на состојбите и тековите во сметки

- 3.11 Сметките и табелите во СНС содржат информации кои се однесуваат на економските активности или настани кои се појавуваат во рамките на определен временски период, и на ефектите од овие настани врз состојбите на средствата и обврските на почетокот и на крајот на тој период.

- 3.12 Тековите и состојбите се групираат согласно со хиерархиската класификација на СНС, прикажана во додаток 1. Класифицирањето на трансакциите и останатите текови имаат пет поглавја на највисоко ниво, кои обработуваат трансакции на производи, трансакции кои покажуваат како доходот е дистрибуиран (распределен) и редистрибуиран (прераспределен) во рамките на СНС, трансакции на непроизводни средства, финансиски средства и обврски, и други акумулациони ставки. Во акумулационите сметки, хиерархиски може да бидат презентирани и трансакцијата и видот на средството (актива) кои се предмет на трансакцијата.

- 3.13 Тековите и состојбите се внесуваат во сметките на инволвираните институционални единици, а според тоа и во сметките на секторите во кои се групирани институционалните единици. Институционалните единици и сектори се предмет на обработка во Глава 4. Воопштено, тековите и состојбите се внесуваат во сметките на институционалните единици кои поседуваат или поседувале добра и активи, во сметките на единиците кои даваат или на кои им се дадени услуги, или во сметките на единиците кои обезбедуваат работна сила и капитал или ги користат нив во производството. Поради тоа, една институционална единица која учествува во производството се разгледува како еден или повеќе деловни субјекти, при што деловните субјекти можат да бидат групирани во дејности (индустрии). Деловните субјекти (деловни единици) и дејности (индустрии) се дефинирани и обработени во Глава 5.

4. Сметководствени правила

- 3.14 Сите ставки во сметките мора да бидат измерени во парична единица, и според тоа елементите од кои се составени сметките мораат да бидат измерени во парична единица. Во некои случаи, внесените износи се фактички плаќања, кои формираат дел од текови кои вклучуваат пари; во други случаи внесените износи се оценуваат во согласност со фактичките монетарни вредности. Оттаму, парите се пресметковна единица според која се евидентираат сите состојби и текови.

- 3.15 Во принцип, кој било период може да биде избран за пресметковен период. Многу кратките периоди имаат недостатоци бидејќи статистичките податоци се под влијание на незначајни фактори, додека долгите периоди соодветно не ги одразуваат промените кои се случуваат во економијата. Сезонските ефекти можат да бидат избегнати единствено со одредување на пресметковен период кој покрива еден цел циклус на редовни периодични економски феномени. Најголем дел од деловното (бизнис) сметководство и сметководството на владата (државата) се однесува на цели години. Генерално, календарските или финансиските години, односно квартали, се најсоодветни за изготвување на целосен сет на национални сметки.

- 3.16 СНС ги опфаќа сите економски активности на начин што овозможува да се изготват сметки за индивидуални групи на единици или за сите единици во економијата. За да се овозможи ова, се применуваат сметководствени правила кои осигуруваат конзистентност во однос на вреднувањето, времето на евидентирање, класифицирањето и групирањето на тековите и состојбите. Овие правила се подолу сумирани со цел да се обезбеди една рамка за дискусија за природата на состојбите, тековите и ставките за порамнување, обработени во деловите Б, В и Г.

- а. Тековите и состојбите треба да бидат конзистентно евидентирани во согласност со нивното вреднување. Ставките се изразени по тековна пазарна вредност (односно по износ договорен меѓу две страни), или по најблискиот нејзин еквивалент. Пазарната вредност понекогаш мора да се прилагоди на опфатот на тековите или состојбите, како што е дефиниран во СНС, и соодветно да се прикаже со оглед на природата на текот или состојбата на даноците и субвенциите на производите, транспортните трошоци и трговските маржи.

- б. Тековите и состојбите мора да бидат конзистентно евидентирани во согласност со правилата за временско евидентирање. Тековите во рамките на пресметковниот период се евидентираат во моментот на пресметка (т.е. во моментот кога економската вредност е создадена, трансформирана, разменета, трансферирана или исчезната). Состојбите се евидентираат во моментот на кој се однесува сметката, вообичаено на почетокот или на крајот на пресметковниот период.

- в. Поединечните ставки на текови и состојби мора да бидат конзистентно евидентирани во согласност со нивната класификација, според категориите во класификацијата

на трансакциите, другите текови и активи (средства), и според категориите во класификацијата на трансакторите, како (пот)сектори или дејности.

г. Во зависност од карактерот на ставката, потребно е да се прави разлика меѓу изворите и употребите или меѓу средствата и обврските (активата и пасивата). Во процесот на групирање, се применува салдирање (нетирање), додека консолидирање не се препорачува.

3.17 Основна сметководствена рамка во СНС претставува четворното евидентирање. Ова значи дека една трансакција се евидентира со по две ставки за секоја страна на трансакцијата. Постои вертикална конзистентност во рамките на секоја единица и хоризонтална конзистентност меѓу двете единици за секоја ставка. Принципите на четворно евидентирање се подетално објаснети во делот Д од оваа глава.

Б. Состојби

3.18 Состојбите се однесуваат на вкупното ниво на средства и обврски во една економија во некоја временска точка. (Според методологијата на билансот на плаќање, нивоата на состојбите се означуваат како позиции). Со цел да се објаснат состојбите, неопходно е да се дефинираат активите и пасивите (средствата и обврските), при што овие дефиниции значително влијаат врз концептите на корист и сопственост. Штом овие дефиниции се разберат, појасен станува начинот на класифицирање на средствата и обврските во билансот на состојба, како и начинот според кој ставките се внесуваат и бришат во билансот на состојба.

1. Добивки

3.19 Во својата суштина, СНС опишува како трудот, капиталот и природните ресурси, вклучувајќи земјиште, се користат за производство на стоки и на услуги. Овие стоки и услуги се користат за три економски активности дадени во СНС, производство, потрошувачка и акумулација. Терминот економска корист се дефинира како израз на добивка или позитивна вредност која се добива од некоја активност (акција). Таа укажува на споредба на две состојби. Во СНС ова може да биде објаснето на начин што добивките се сфаќаат како награди за давањето на услуги, како оние на трудот и капиталот за производство, и исто така, средства за стекнување на стоки и на услуги за производство, потрошувачка и акумулација во тековниот период или во идни периоди.

3.20 Понекогаш, директната корист е изразена во стоки и во услуги директно, на пример, производството за сопствена сметка или платите и наемнините во натура. Почесто, користа е во форма на средство за размена (пари), на пример, како плати и наемнини. Потрошувачката е една активност која се случува единствено во тековниот период, но која може да биде финансирана од минати добивки. Производството и акумулацијата, исто така, вклучуваат добивки одложени за идни периоди. Така, процесите кои овозможуваат добивките да бидат придвижени од еден во друг пресметковен период мора да бидат препознаени

(разграничени). Ова зема форма на средства и обврски каде што една корист во еден период се конвертира во корист во еден или повеќе идни периоди. Слично на ова, стоки и услуги, или тековни добивки, можат да бидат стекнати преку договорени идни добивки во форма на финансиски обврски.

2. Сопственост

3.21 Се разликуваат два вида на сопственост, законска сопственост и економска сопственост. **Законски сопственик на предмети (објекти) како што се стоки, услуги, природни ресурси, финансиски средства и обврски, е институционалната единица која по закон има право и можност да остварува добивки поврзани со тие предмети (објекти).**

3.22 Понекогаш државата може да воспостави законска сопственост над еден предмет (објект) во име на задницата во целост. Во СНС не постои предмет (објект/единица) кој нема законски сопственик, било на индивидуална било на колективна основа.

3.23 Процесите на производство, потрошувачка и акумулација содржат различни степени на ризик. Притоа, можат да се идентификуваат две главни форми на ризик. Првата форма на ризик се однесува на производството. Овие ризици се појавуваат поради тоа што постојат многу неизвесности поврзани со побарувачката за стоки и за услуги кои се произведени, со движењата во економијата воопшто, и со техничките иновации кои влијаат врз добивките кои треба да се остварат од капиталот и природните ресурси. Како резултат на ова, добивките од капитал, природни ресурси и труд во форма на деловен суфицит и доход од вработени, не можат во целост да се предвидат однапред, туку содржат определен степен на ризик.

3.24 Вториот вид на ризик е поврзан со процесот на трансферирање на добивките меѓу временски периоди. Овој ризик се појавува поради постоење на неизвесност за движењето на каматните стапки во идните периоди, што има влијание врз споредбата на перформансите на различните видови на добивки.

3.25 Економските агенти кога носат одлуки за потрошувачка или акумулација, тие мора да ги утврдат релативните предности на добивките претворени (изразени) во стоки и во услуги во тековниот период наспроти изразувањето (претворањето) во минатиот период. Со тоа, сите економски активности содржат добивки и ризици. Трансферирањето на добивките меѓу определени временски периоди, исто така, вклучува трансферирање на ризици. Еден агент може да одлучи да прифати пониска, но поизвесна корист во иднина отколку корист која е повисока, но и помалку извесна. Од посебен интерес е случајот кога еден агент разменува добивки и ризици поврзани со производство со оние поврзани со финансиски средства и обврски.

3.26 **Економскиот сопственик на добра како што се стоки и услуги, природни ресурси, финансиски средства и обврски е институционалната единица која има право да**

остварува добивки поврзани со искористувањето на таквото добро за време на економската активност, поради прифаќање на ризиците поврзани со таа активност.

3.27 Секое добро има и законски и економски сопственик, при што во голем број на случаи, економскиот сопственик и законскиот сопственик на определено добро се исти субјекти. Во случаите кога тие не се исти, законскиот сопственик ја има одговорноста за ризикот кој се јавува при користењето на доброто во определена економска активност за сметка на економскиот сопственик, заедно со добивките поврзани со таа активност. За возврат, законскиот сопственик добива (прифаќа) друг пакет на ризици и добивки од економскиот сопственик. Општо, во рамките на СНС, во случаите кога се користи терминот “сопственост” или “сопственик” и кога законскиот сопственик се разликува од економскиот, потребно е да се знае дека под овие термини се подразбира економскиот сопственик. Дел 5 од Глава 17, која се однесува на договори, лизинг и лиценци, обработува определен број на случаи во кои законскиот и економскиот сопственик се разликуваат.

3.28 Во случај кога државата воспоставува законска сопственост над одредено добро во име на заедницата во целост, добивките, исто така, се кумулираат на државата во име на заедницата во целост. Во овој случај, државата е истовремено и законски и економски сопственик на овие добра.

3.29 Добивките од поседување на финансиски средства и обврски ретко се трансферираат од еден законски сопственик на еден економски сопственик во непроменета состојба. Тие вообичаено се трансферираат во нови облици на финансиски средства и обврски преку посредување на определена финансиска институција, која прифаќа дел од ризикот и користи при трансфер на салдото на други единици.

3. Дефинирање на активата

3.30 Водејќи се од она што беше погоре кажано, можеме да ја дефинираме една актива на следниот начин. *Една актива претставува залиха на вредност која обезбедува корист или низа на добивки на економскиот сопственик на активата како резултат на нејзиното држење или користење во текот на определен временски период. Таа е средство чија вредност се пренесува од еден во друг сметководствен период.*

3.31 Сите активи (средства) во СНС претставуваат економски активи (средства). Карактеристиките како што се репутација или знаење, кои понекогаш се прикажуваат како синоними на актива, во СНС не се обработени на тој начин, бидејќи по својата природа тие не се економски во смисла опишана во рамките на сопственоста.

4. Финансиска актива и пасива

3.32 Особено значаен механизам во економијата претставува оној механизам каде што една економска единица разменува определен сет на добивки со друга економска

единица. Притоа, добивките се разменуваат со помош на средства за плаќања. Според ова, може да се дефинира едно финансиско побарување, односно обврска. Во СНС не постојат нефинансиски обврски, па според тоа терминот обврска секогаш означува обврска која е финансиска по својата природа.

3.33 *Обврска се воспоставува во случај кога една единица (должник) се обврзува, под определени услови, да изврши плаќање или серија на плаќања на друга единица (кредитор).* Највообичаен услов во кој се воспоставува една обврска претставува изготвувањето на законски обврзувачки договор во кој се утврдени роковите и условите на плаќањето(та) кои треба да бидат направени, при што плаќањето според договорот е безусловно.

3.34 Притоа, една обврска може да биде воспоставена и без постоење на договор, туку врз основа на долго и добро познавање на клиентот, што ја оневозможува проневерата. Во овие случаи, кредиторот има реално очекување за наплата, и покрај непостоењето на законски заснован договор. Ваквите обврски се нарекуваат конструктивни (практични) обврски.

3.35 Секогаш кога постојат некои од овие видови на обврски, постои и соодветно финансиско побарување кое кредиторот го има од должникот. *Финансиско побарување претставува плаќање, или серија на плаќања, на кредиторот од должникот во согласност со условите на задолжување.* Како и обврските, побарувањата се безусловни. Притоа, кога едно финансиско побарување е воспоставено тоа му дава право на кредиторот да побарува наплата од должникот, при што додека бараното плаќање од должникот е безусловно, побарувањето одкредиторот е дискреционо.

3.36 Финансиските средства ги опфаќаат сите финансиски побарувања, акции или други видови на сопственички капитал на корпорациите, плус злато држено од монетарните власти како резервна актива. Златото чувано од монетарните власти како резервна актива има третман на финансиско средство, иако имателите (монетарните власти) немаат побарување од некои други единици. Акциите се третираат како финансиски средства, иако финансиското побарување што го имаат нивните иматели од корпорацијата не е во форма на фиксен или однапред утврден монетарен (паричен) износ.

5. Граница на активата и класификација на активата на прво ниво

3.37 Сите добра кои ги исполнуваат условите од дефиницијата на една актива дадена погоре, се вклучуваат во границата на активата на СНС. Активите (средствата) кои не се финансиски, претставуваат нефинансиски активи (средства). Нефинансиските активи (средства) понатаму се делат на оние кои се произведени и на оние кои не се произведени.

3.38 Со оглед дека активите претставуваат чувар на идни добивки, сите активи можат да бидат изразени со монетарна (парична) вредност. Оваа вредност претставува пазарно гледиште (утврдување) на вкупните добивки кои произлегуваат од активата. Во случаи кога не постои директно пазарно утврдување на оваа вредност, таа мора да биде приближно утврдена преку други начини (методи). Оваа тема е предмет на обработка во Глава 11.

3.39 Нефинансиски активи кои се вклучуваат во границата на активата на една економија се единствено оние чии економски сопственици се резиденти на економијата. Сепак, во случајот на најголем дел од природните ресурси и неподвижниот фиксен капитал, кои физички не можат да ја напуштат економијата, ако економскиот сопственик технички е нерезидентна единица, тогаш се воспоставува една претпоставена (замислена) резидентна единица. На овој начин, активите кои се предмет на анализа, постануваат активи со резидентни економски сопственици, и поради тоа се вклучуваат во рамките на границата на активата и се вклучуваат во билансот на состојба. Подвижните нефинансиски активи кои се физички лоцирани во една економија, но кои се поседувани од нерезиденти, се исклучуваат од билансот на состојба; оние кои се физички лоцирани во остатокот од светот, но се поседувани од резиденти, се вклучуваат во границата на активата. На пример, авионите кои се поседувани од домашна авиокомпанија секогаш се активи на домашната економија независно каде во светот се случува да се наоѓаат авионите.

Неизвесни обврски и резервирања

3.40 Една обврска, како што е дефинирана погоре во параграф 3.33, станува безусловна со воспоставување на договорот според кој обврската е договорена од двете страни. Ако обврската се воспоставува без постоење на законски договор, туку преку постоење на долг и добро познат клиент, ваквата обврска се означува како конструктивна (практична) обврска. Некои обврски можат да се засноваат на законски договор, кој специфицира дека една страна е обврзана да изврши плаќање или серија на плаќања на друга единица, само ако определени специфични услови се исполнети. Ваквите обврски се нарекуваат неизвесни обврски. Главно, СНС ги вклучува (законските) обврски и конструктивните (практичните) обврски, но не и неизвесните обврски. Еден исклучок е направен за стандардните гаранции, каде, иако секој индивидуален аранжман содржи една неизвесна обврска, износот на такви гаранции е еднаков на фактичката обврска која се воспоставува за делот на гаранции со веројатност дека ќе бидат активирани.

3.41 Една корпорација може да воспостави резервни средства за покривање на неочекувани настани или за покривање на трошоци поради запаѓање во незавидна состојба на нивните клиенти. Ваквите средства можат да бидат означени како резервации. Тие немаат третман на обврски во СНС бидејќи тие не се предмет на дел од договорот, било законски или конструктивен (практичен), поврзан со некоја обврска. Иако на пример, финансиските институции можат редовно да вршат отписи на лошите долгови, не би било соодветно резервациите воспоставени за оваа намена да се третираат

како средства на должниците. Дури и тие средства да бидат наменети за специфични цели, износите издвоени како резервации остануваат дел од нето-вредноста на корпорацијата. Според тоа, резервациите претставуваат израз за начинот според кој средствата можат да бидат користени, отколку самите да претставуваат категорија на финансиска актива и пасива.

6. Влез и излез на активи од билансот на состојба

3.42 Сите активи (средства) се прикажуваат во билансот на состојба на економијата. Првото ниво на класификација на активите е значајно со оглед на тоа што процесот според кој активите влегуваат и излегуваат од билансот на состојба е различен за трите видови на активи.

3.43 Произведените нефинансиски средства влегуваат преку процесот на производство или како увоз. Притоа, се појавуваат два исклучока. Историските споменици се вклучуваат како производни средства, иако тие се изградени многу пред постоењето на економските сметки. Ретко еден споменик може да биде прифатен како нов со одредена вредност и на тој начин да влезе во границата на активата како производно средство отколку преку тековен процес на производство. Слични аргументи важат и за уметничките дела кои имаат третман на скапоцености. Произведените нефинансиски средства излегуваат од границата на активата преку нивно застарување или преку нивна продажба на резидентни единици кои нема да продолжат да го користат средството во производство како извор на идни добивки, или пак преку продажба на нерезидентни единици.

3.44 Непроизведените нефинансиски средства опфаќаат три видови: природни ресурси; договори, лизинг и лиценци; и куповен гудвил и маркетиншки средства. Постои разграничување кои природни ресурси се сметаат за средства и кои не зависат од определени фактори опишани во Глава 10. Договорите, лизингот и лиценците може да претставуваат средство на имателот тогаш кога со договорот се ограничува општата употреба или располагање на производите опфатени со договорот, со што се зголемуваат добивките кои ги добива страната од договорот за разлика од добивките што би добила во случај на неограничено располагање. Овие средства се појавуваат во случаи кога договорот е склучен и кога се појавуваат зголемени добивки. Тие излегуваат од билансот на состојба кога условите кои го ограничуваат пристапот се отстранети или кога не постои повеќе можност за остварување на добивки поради ограничениот пристап до активата. Гудвилот и маркетиншките средства се прикажуваат како средства во СНС само во случај кога тие се потврдени преку продажба.

3.45 Финансиските средства (активи) и обврски (пасива) влегуваат во билансот на состојба тогаш кога една единица се обврзува да изврши плаќање на друга единица. Тие престануваат да постојат тогаш кога не постои повеќе обврска на едната единица да изврши плаќања на другата единица. Ова може да биде поради условите од договорот според кој престанува обврската или поради други причини.

7. Исклучоци од границата на активата

- 3.46 Опфатот на активите е ограничен на оние активи (средства) кои се користат за економска активност и кои се предмет на сопственички права; така, на пример, трајните добра за потрошувачка и човечки капитал, како и природните ресурси кои не се поседувани, се исклучуваат.
- 3.47 Трајните добра за потрошувачка не се третираат како средства (активи) во СНС бидејќи услугите што тие ги даваат не се во рамките на границата за производство. Со оглед на тоа што информациите за состојбата на трајните добра се значајни од аналитички интерес, се препорачува овие информации да се стават како дополнителни (меморандум) ставки во билансот на состојба, но не и да бидат инкорпорирани во вкупните износи на табелата.
- 3.48 Човечкиот капитал нема третман на средство (актива) според СНС. “Сопственичките права“ поврзани со луѓето тешко можат да се утврдат, при што дури и во случаи кога ова може да се избегне, прашањето за вреднувањето тешко може да се реши.
- 3.49 Постојат одредени еколошки ресурси кои се исклучени од границата на активата на СНС. Тие, по вид, се вообичаено исти со оние вклучени во границата, но немаат економска вредност.

В. Текови

- 3.50 Постојат два вида на економски текови. Најголем дел од тековите се трансакциите. Тековите кои се вклучени во СНС, а кои немаат карактеристики на трансакции, како што е подолу објаснето, се нарекуваат “останати текови“. Трансакциите се појавуваат во сите сметки и табели во кои се појавуваат текови, со исклучок на сметката на останати промени во обемот на средствата и сметката на ревалоризација. Останатите текови се појавуваат само во овие две сметки. Појасно толкување на дефиницијата за текови ќе биде дадено преку објаснување на двата вида на текови.

1. Трансакции

- 3.51 *Трансакција е економски тек кој претставува интеракција меѓу институционалните единици воспоставена преку заеднички договор или активност во рамките на една институционална единица која од аналитичка гледна точка е корисно да се смета како трансакција, често поради тоа што единицата работи во два различни капацитета.*
- 3.52 Институционалните единици кои се јавуваат во дефиницијата, претставуваат фундаментални (основни) економски единици на СНС. Тие се објаснети и дефинирани во Глава 4. Во продолжение се дадени главните карактеристики на институционалните единици кои се значајни за нивното вклучување во трансакциите:

а. Тие можат да поседуваат сопствени добра или актива со сопствено право, и поради тоа можат да ги разменуваат;

б. Тие се способни да носат економски одлуки и да се вклучат во економски активности за кои тие се одговорни директно и пред закон;

в. Тие можат да креираат обврски во нивно име, да преземаат други обврски или идни долгови и да склучуваат договори.

- 3.53 Дефиницијата за трансакција укажува дека интеракцијата меѓу институционални единици треба да биде со заедничка спогодба. Кога една трансакција се извршува со заедничка спогодба (договор), потребно е претходно спознавање и согласност на институционалните единици. Сепак, ова не значи дека двете единици неопходно влегуваат во трансакција на доброволна основа, со оглед на тоа што некои трансакции се извршуваат по сила на закон, како што се плаќањата на даноци или други задолжителни трансфери. И покрај тоа што индивидуалните единици не можат слободно да го одредат износот на даноци што тие го плаќаат, сепак постои заедничко признавање и прифаќање на обврската за плаќање на даноци одзаедницата. Со тоа, плаќањата на даноци се третираат како трансакции и покрај тоа што се задолжителни.
- 3.54 Трансакциите се појавуваат во многу различни облици, со што дури и со овие објаснувања, секоја општа дефиниција би била прилично непрецизна. За да се добие поголема прецизност, потребно е различните видови на трансакции систематски да се опишат и класифицираат. Прва поделба е на монетарни и немонетарни трансакции. Друга поделба, како што е меѓу трансакции со и без противстапки, е направена во рамките на секоја од овие видови на трансакции. Често, индивидуалните идентификувани трансакции на секојдневниот економски живот едноставно заедно се групираат во сметките; понекогаш тие се разделени и прераспоредени за да можат да одговорат на категориите на трансакции во СНС.

Монетарни трансакции

- 3.55 Монетарна трансакција е онаа во која една институционална единица исплатува (прима уплата) или создава обврска (прима средства) изразени во единици на некоја валута. Во СНС, сите текови се евидентираат во монетарни изрази (големини), при што карактеристика која ги разликува монетарните трансакции е таа што страните во трансакцијата ја изразуваат својата согласност во монетарни изрази (големини). На пример, некоја стока е купена или продадена во одреден број на валутни единици по единица стока, или е изнајмена работна сила за одреден број на валутни единици по час или ден.
- 3.56 Сите монетарни трансакции се интеракции меѓу институционални единици; т.е. сите монетарни трансакции се трансакции на две страни (субјекти). Во продолжение е дадена листа на заеднички монетарни трансакции:
- а. Расходи за потрошувачка на стоки и на услуги,
- б. Стекнување на хартија од вредност,
- в. Наемнини и плати,

- г. Камата, дивиденди и наем,
- д. Даноци,
- ѓ. Социјална помош во готовина.

Трансакции со и без противставки

- 3.57 Расходите за потрошувачка на стоки и на услуги, стекнувањето на хартија од вредност, наемнините, платите, каматите, дивидендите и наемот, се трансакции со две страни (субјекти), во кои едната страна дава стока, услуга, труд или актива на другата страна, и за возврат прима противвредност. Овој вид на трансакција понекогаш се нарекува “нешто за нешто“ трансакција, или трансакција *quid pro quo*. Понекогаш овие трансакции се нарекуваат размени.
- 3.58 Даноците и социјалните видови помош се примери за двострани трансакции во кои една страна дава стока, услуга или актива на друга страна, но за возврат не добива противвредност. Овој вид на трансакција која понекогаш се нарекува “нешто за ништо“ трансакција, или трансакција без *quid pro quo*, во СНС се нарекува трансфер.
- 3.59 Опфатот на противставките спомнати при објаснувањето на размените и трансферите не ги содржи условените (неизвесните) добивки или заедничките услуги. Таквите добивки се генерално неизвесни и/или не можат да се пресметаат. Исто така, износот на добивки кој може евентуално да биде примен од една институционална единица, не е пропорционален со износот на претходното плаќање, туку може да биде многу поголем или помал од него. Со тоа, плаќањата како што се придонесите за социјално осигурување, или премијата за неживотно осигурување, може да и дадат право на единицата да изврши плаќање за некои услови (неизвесни) идни добивки, а домаќинството кое плаќа даноци може да троши одредени заеднички услуги дадени од државните единици, при што овие плаќања се сметаат повеќе како трансфери отколку како размени.
- 3.60 Направена е поделба меѓу тековни и капитални трансфери. Капитален трансфер е оној во кој сопственоста над едно средство (не вклучува готовина или залихи) се трансферира, или кој ја обврзува едната или двете страни да ја зголемат или намалат активата (не вклучува готовина или залихи). Капиталните трансфери вршат редистрибуција (пераспределба) на богатството, но го остава штедењето непроменето. Тие вклучуваат, на пример, даноци на капитал и инвестициони грантови (дотации). Останатите трансфери се нарекуваат тековни трансфери. Тековните трансфери вршат редистрибуција (пераспределба) на доходот. Тие вклучуваат, на пример, даноци на доход и социјални видови помош. Подетално објаснување на трансферите е дадено во Глава 8.

Преуредување на трансакциите

- 3.61 Монетарните трансакции не мораат секогаш да бидат евидентирани во сметките на ист начин како што тие се појавуваат кај институционалните единици. Вредностите на

овие фактички или набљудувани трансакции се веќе расположливи во сметките на споменатите единици, но СНС врши прилагодување на одредени трансакции за да ги појасни постоечките економски односи. Три видови на прилагодување влијаат на каналите преку кои се реализираат трансакциите, на бројот на трансакциите кои се реализираат, или на бројот на единиците кои се вклучени во трансакциите. Во следните три делови се опишани главните карактеристики на овие прилагодувања и аналитичките цели за кои тие служат.

Пренасочување на трансакциите

- 3.62 Пренасочувањето евидентира трансакција која се реализира преку канали кои се различни од фактичките, или која се реализира во моментот на настанување во економска смисла, додека во стварноста таа трансакција не постои. Во првиот вид на пренасочување, директната трансакција меѓу единицата А и единицата Ц се евидентира посредно преку трета единица Б, вообичаено со некоја промена во категоријата на трансакцијата. Кај вториот вид на пренасочување, еден вид на трансакција од единицата А кон единицата Б се евидентира со поврзување на друг (различен) вид на трансакција од единицата Б кон единицата А.
- 3.63 Евидентирањето на плаќањето на придонеси за социјална заштита е пример за првиот вид на пренасочување. Во пракса, работодавачите, вообичаено, ги одземаат придонесите кои работниците се обврзани да ги уплатуваат во фондовите за социјална заштита, од платите и наемните на вработените. Притоа, работодавачите ги уплаќаат придонесите во фондовите за социјална заштита од нивните сопствени извори за сметка на вработените. И двата придонеси (на работодавачот и на вработените) се уплаќаат директно од работодавачот во фондовите за социјална заштита. Сепак, во СНС придонесите на работодавачите се третираат како дел од надоместокот на вработените, и како такви се евидентираат како да се платени на вработените. Потоа, вработените евидентираат како да извршиле уплати во фондовите за социјална заштита и на своите придонеси и на придонесите на работодавачите. На тој начин, придонесите за социјална заштита се евидентирани строго во согласност со општиот принцип на евидентирање на трансакциите во СНС, со цел да се добие економска смисла на сите прилагодувања (преуредувања) кои се воведени поради административните одлечувања. Како резултат на пренасочувањето, социјалните придонеси на работодавачите се водат како дел од трошоците за труд.

- 3.64 Пример за вториот вид на пренасочување е даден преку третманот на задржаната добивка на претпријатијата со странска директна инвестиција. Задржувањето на дел, или на целата добивка на претпријатие со странска директна инвестиција во рамките на тоа претпријатие може да се смета како планирана инвестициона одлука одстранските сопственици. Sprema тоа, задржаните добивки се пренасочуваат во СНС, така што прво се прикажуваат како да се дозначени на странските сопственици во вид на доход од сопственост, а потоа како реинвестирани во капиталот на претпријатието со директна странска инвестиција.

3.65 Слично, доходот од сопственост заработен од резервите на одредени претпријатија за животна осигурување, се смета дека е платен на имателите на полиси, а потоа назад платен во вид на додатоци на примија, иако во стварноста доходот од сопственост е задржан од претпријатијата за осигурување. Како резултат на тоа, штедењето на индивидуалци или на домаќинства го вклучува и износот на пренасочениот доход од сопственост, а штедењето на претпријатијата за осигурување не. Ваква алтернативна слика за штедење, која подобро ја одразува економската реалност, е и целта на пренасочувањето.

Разделување на трансакции

3.66 Разделувањето евидентира трансакција која е истовидна трансакција од аспект на инволвираните страни, како две или повеќе различно класифицирани трансакции. На пример, закупнината која фактички ја плаќа закупникот врз основа на финансиски лизинг, не е евидентирана како плаќање за услуга; место тоа, таа е разделена на две трансакции - отплата на главнина и плаќање на камата. Оваа разделување на плаќањето за закуп е во согласност со третманот на финансискиот лизинг од економска гледна точка во СНС. Финансискиот лизинг се набљудува како метод за финансирање на купувањето на постојно средство и во СНС финансискиот лизинг е прикажан како заем на закуподавачот на закупопримачот.

3.67 Друг пример е третманот на определени финансиски услуги. На пример, во СНС е препорачано да се врши разделување на каматата што се плаќа на депозити од финансиските посредници, и на каматата од заеми што ја добиваат финансиските посредници, на две компоненти. Едната компонента ја претставува каматата онака како што е дефинирана во СНС, додека втората го претставува купувањето на услугата за финансиско посредување, која посредниците не ја пресметуваат експлицитно. Целта на разделувањето е да се направат ставките за услуги експлицитни. Како последица на тоа, се влијае на интермедијарната и финалната потрошувачка на одредени дејности и институционални сектори, како и на бруто-домашниот производ. Сепак, штедењето на сите споменати единици, вклучувајќи ги и финансиските посредници, не е под влијание на разделувањето.

3.68 Евидентирањето на трансакциите во СНС за трговците на големо и на мало, не го одразува начинот според кој овие трговци ги гледаат нив. Купувањата на стоки за натамошна продажба од трговците на големо и на мало, не се евидентираат експлицитно од овие единици, туку се смета како продажба не на стоки, туку на услуги за складирање и рекламирање (покажување) на стоки на соодветни локации, правејќи ги на тој начин полесно достапни за купувачите. Со таквото разделување се врши мерење на аутпутот на трговците според вредноста на реализираните маржи на стоките кои тие ги купуваат за натамошна продажба.

Единици кои ја овозможуваат трансакцијата во име на други страни

3.69 Голем број на услужни дејности содржат една единица која организира една трансакција да биде извршена меѓу две

други единици, при што за возврат таа добива надоместок од едната или двете страни вклучени во трансакцијата. Во таков случај, трансакцијата се евидентира во целост во сметките на двете страни кои се вклучени во трансакцијата, а не во сметките на третата страна која ја овозможува трансакцијата. Некои услуги можат да бидат евидентирани кај страната која ја овозможува трансакцијата. На пример, купувањата што ги врши еден комерцијален агент по налог и на трошок на друга страна директно се препишуваат на втората страна. Сметките на агентот го прикажуваат само надоместокот наплатен на основната сума добиен заради направената услуга за овозможување (олеснување) на трансакцијата.

3.70 Друг пример е собирањето на даноци од државна единица во име на други. СНС ги следи насоките на *Прирачникот за владина финансиска статистика* (Меѓународен монетарен фонд (ММФ), 2001), познат како *GFSM2001* како што е дадено во продолжение. Општо, данокот се препишува (евидентира) на државната единица која

- има власт да го воспостави данокот (или како централа или преку делегирана власт од централата), и
- има крајна дискреција (слобода) да ја одредува и менува даночната стапка.

3.71 Во случај кога износот е собран од една државна единица во име и за сметка на друга државна единица, при што втората државна единица има моќ да наметнува данок, да ја одредува и менува неговата стапка, тогаш првата државна единица дејствува како агент за втората единица, со што данокот е реалоциран. Секој износ кој е задржан од државната единица која го собира данокот, како надоместок заради собирањето, треба да биде третиран како плаќање за услуга. Секој друг износ кој е задржан од државната единица која го собира данокот, како што е аранжманот на даночна дистрибуција (поделба), треба да биде третиран како тековен грант (дотација). Ако државната единица која го собира данокот имаше делегирана власт да ја одредува и менува даночната стапка, тогаш собраниот износ треба да има третман на даночен приход на таа државна единица.

3.72 Во случај кога различни државни единици заеднички и подеднакво ја одредуваат даночната стапка, и заеднички и подеднакво одлучуваат за дистрибуцијата (распределбата) на приходите, при што индивидуалните државни единици немаат одлучувачка доминантна власт, тогаш даночните приходи се препишуваат на секоја државна единица во согласност со нивното соодветно учество во приходите. Ако некој аранжман дозволува една државна единица да има одлучувачка доминантна власт, тогаш сите даночни приходи се препишуваат (евидентираат) на таа единица.

3.73 Може да постојат случаи во кои данокот е наметнат во рамките на законската или друга власт на една државна единица, но други државни единици индивидуално ја одредуваат даночната стапка во нивна јурисдикција. Даночните приходи кои се создадени во секоја соодветна државна јурисдикција се препишуваат (евидентираат) како даночни приходи на таа државна единица.

3.74 Слични принципи се применуваат за плаќањата на субвенции или социјални видови помош.

Немонетарни трансакции

3.75 **Немонетарни трансакции се трансакции кои почетно не се изразени во валутни единици.** Ставките во СНС, според тоа, претставуваат вредности кои се мерат посредно (индиректно), или се проценуваат. Во некои случаи, трансакцијата може да биде фактичка (реална), а вредноста треба да се процени за да може трансакцијата да се евидентира во сметките. Трампата е еден очигледен пример за вакви трансакции. Во други случаи, потребно е да се состави целата трансакција, а потоа да се процени нејзината вредност. Потрошувачката на постоечкиот капитал е еден пример за вакви трансакции. (Во минатото, процената на вредноста понекогаш се нарекувала импутација, но тој израз се препорачува да се користи за такви случаи кои подразбираат не само процена на вредноста, туку и составување на трансакција).

3.76 Паричниот износ кој е поврзан со немонетарни трансакции се ставки чие економско значење се разликува од плаќањата во готовина, бидејќи тие не го прикажуваат слободно расположливиот износ на пари. Различните методи на вреднување на немонетарните трансакции се прикажани во сегментот за вреднување во делот Д.

3.77 Немонетарните трансакции можат да бидат трансакции меѓу две страни, или активности во рамките на една институционална единица. Двостраните трансакции вклучуваат трампа, награда во натура, плаќања во натура, освен надоместок и трансфери во натура. Прво ќе бидат објаснети овие двострани трансакции, по што ќе следи дискусија за интерните трансакции.

3.78 Иако двострани трансакции во натура се случуваат во пракса, во СНС тие често се евидентираат на ист начин како и монетарните трансакции со поврзан расход на ставката која дава натура. Со ова се осигурува дека постои промена во богатството на страната која донира (дава) без таа да го добие производот кој се трансферира, додека примачот го добива производот без каква било промена во богатството. Подетално објаснување за овој аспект на тековните трансфери е даден во Глава 8, а за капиталните трансфери во Глава 10.

Трансакции на трампа

3.79 Трансакции на трампа вклучуваат две страни, при што едната страна дава стока, услуга или актива, освен готовина, на другата страна а за возврат добива стока, услуга или актива, освен готовина. Како што е споменато погоре, трампата е пример за фактичка (реална) трансакција за која треба да се процени вредноста. Трансакциите на трампа во кои стоките се разменуваат за стоки отсекогаш биле значајни. Трампата на стоки може да биде систематски организирана на вистински пазари, или во некои земји може да се појави повремено во мал размер. Меѓу државите, исто така, се јавува трампа која вклучува извоз и увоз.

Надомест во натура

3.80 Надомест во натура се јавува во случаи кога еден вработен прифаќа плаќање во стоки и во услуги место во пари. Оваа практика е раширена во најголем број на економии поради

разни причини, од желба на работодавачите да пронајдат постојани пазари за дел од нив нивниот аутпут, до избегнување на даноци или евазија. Постојат различни видови на надоместоци во натура, а листата која следи вклучува некои од нејчестите стоки и услуги кои работодавачите ги даваат бесплатно, или по намалени цени на своите вработени:

а. Оброци и пијалаци,

б. Услуги за домување или сместување што можат да ги користат сите членови на семејството на кое припаѓа вработениот,

в. Користење на возила за сопствени потреби на вработените,

г. Стоки и услуги произведени како аутпут во сопствениот процес на производство на работодавачите, како што е бесплатниот јаглен за рударите.

Понатаму, како дополнение на стоките и на услугите, некои вработени може да сакаат, или се обврзани да прифатат дел од нивниот надоместок во форма на финансиска или друга актива.

Плаќања во натура (освен надомест во натура)

3.81 Плаќања во натура (освен надомест во натура) се јавуваат кога кој било вид на плаќање се врши во форма на стоки и на услуги, а не во пари. На пример, еден доктор може да прифати плаќање во вино, место во пари. Или, место плаќање на наемнини или закупнини во пари, корисникот на земја, или на постојан капитал, може да му плати на сопственикот во стоки или услуги. Во земјоделството, на пример, “наемнината“ може да биде платена со давање на дел од произведениот род на сопствениот на земјата. (Ова е познато како делење на плодовите од родот). Даночните плаќања, исто така, можат да бидат платени во натура; на пример, даноците на наследство можат да бидат платени преку донирање на слики или други скапоцености.

Трансфери во натура

3.82 Како што е нотирано погоре, трансакциите во натура вообичаено се евидентираат во сметките како тие да се монетарни трансфери, придружени со расходот од примачот на споменатите производи. Овој третман се применува при меѓународна државна соработка, подароци и доделена помош. Меѓународната државна соработка, подароците и хуманитарната помош, често се даваат во натура поради користење на погодност, ефикасност, или заради даночни цели. На пример, меѓународната помош која се пружа после природни катастрофи, може да биде поефикасна и побрзо доставена ако се дава директно во форма на лекови, храна и засолништа, место во пари. Хуманитарната помош во натура понекогаш се користи за да се избегнат даноци, кои инаку би требале да се платат ако споменатите предмети би се продале и парите би се дале за хуманитарни цели.

3.83 Социјалните трансфери во натура претставуваат посебен случај на трансфери во натура. Тие вклучуваат стоки и услуги обезбедени од општата влада и непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) а кои се доставени на индивидуалните домаќинства. Услугите за здравство и образование се главни примери за вакви трансфери. Место да се даде определен износ на пари за купување на медицински и образовни услуги, услугите често се даваат во натура за да се осигури дека се задоволени потребите за услуги. (Понекогаш примачот ја купува услугата и си ги рефундира парите преку шемата на осигурување или помош. Таквата трансакција сеуште се третира како да е во натура бидејќи примачот само се јавува во улога на агент во шемата за осигурување).

3.84 Социјалните трансфери во натура се евидентираат како имплицитен трансфер на доход од државата и НПИСД на домаќинствата, и како трансфер на потрошувачки стоки и услуги. Мерењето на доходот после трансферот се нарекува прилагоден расположлив доход (отколку расположлив доход), а мерењето на потрошувачката се нарекува фактичка финална потрошувачка (отколку расходи за финална потрошувачка).

Интерни трансакции

3.85 Во СНС определени видови на акции во рамките на една единица се третираат како трансакции со цел да се добие аналитички покорисна слика за финалните употреби на аутпутот и производството. Овие трансакции кои вклучуваат само една единица се нарекуваат интерни, или трансакции во рамките на единицата (интра-единечни трансакции).

3.86 Некои домаќинства, сите НПИСД и единиците на општата влада дејствуваат и како производители и како крајни потрошувачи. Кога една институционална единица ги извршува и двете активности, таа може да избере дали ќе потроши дел, или цел аутпут која таа сама го произвела. Во таков случај, не се врши трансакција меѓу институционални единици, поради што е корисно да се конструира трансакција и да се процени нејзината вредност, за да може аутпутот и потрошувачката да се евидентираат во сметките.

3.87 За домаќинствата, во СНС постои принцип според кој сите стоки произведени од лица кои потоа од истите лица, или од членовите на истото домаќинство, се користат за цели на финална потрошувачка, мора да бидат вклучени во аутпутот, на аналоген начин како и стоките продадени на пазарот. Ова значи дека за трансакциите, во кои за лицата кои се одговорни за производство на стоките се смета дека доставуваат стоки на самите себе како потрошувачи, или на членовите на нивните домаќинства, се претпоставува дека тогаш им се доделуваат вредности, со цел да се евидентираат во сметките.

3.88 Деловните субјекти поседувани од државата, или од НПИСД, обично пружат образовни, здравствени, или други видови на услуги на индивидуалните домаќинства бесплатно, или по цени кои не се економски значајни. Трошоците за давање на овие услуги се покриени од државата, или од НПИСД, а нивните вредности се

евидентираат како интерни трансакции: т.е. како финални расходи на државата, или на НПИСД за аутпутите произведени од деловните субјекти кои тие ги поседуваат. (Како што е веќе објаснето, давањето на овие услуги на домаќинствата одвоено се евидентира во рамките на социјалните трансфери во натура, што е друг облик на немонетарни трансакции кои се вршат меѓу државни единици или НПИСД и домаќинствата).

3.89 Во СНС се идентификувани уште неколку други трансакции во рамките на претпријатијата со цел да се добие поцелосна слика за производството. На пример, кога претпријатијата произведуваат постојни средства за сопствена употреба, во СНС набавките на претпријатијата на самите себе се евидентираат како на следни корисници. Исто така, кога претпријатијата за време на производството употребуваат постојни средства (независно дали се од сопствена сметка или се купени), намалувањето на вредноста на средството за време на периодот на производство во СНС се евидентира како трошок.

3.90 Евидентирањето на набавките меѓу два погона во едно претпријатие е обработено во параграф 6.104.

Екстерналии и илегални активности

3.91 Деловите погоре ги опишаа видовите на активности кои во СНС се сметаат за трансакции. Овој дел се фокусира на екстерналиите и илегалните активности, објаснувајќи зошто екстерналиите не се сметаат за трансакции, и ги наведува различните видови на илегални активности, од кои некои се сметаат за трансакции, а некои не.

Екстерналии

3.92 Определени економски активности кои ги извршуваат институционалните единици предизвикуваат промени во условите или околностите на другите единици без нивна согласност. Тоа се екстерналиите; тие можат да се сметаат за непосакувани услуги, или неуслуги, доставени без согласност на сите вклучени единици. Тие се активност без соработка, вообичаено со непосакувани последици, што претставува антитеза на пазарната трансакција.

3.93 Неопходно е да се размисли, сепак, дали на таквите екстерналии треба да се додели (препише) вредност. Економските сметки треба да ги мерат економските функции, како што се производството или потрошувачката, во контекст на определен законски и социоекономски систем во чии рамки се утврдуваат релативните цени и трошоци. Освен тоа, при обидот да се доделат економски значајни вредности на екстерналиите се наметнуваат значајни технички потешкотии, бидејќи тие се во основа непазарни појави. Со оглед на тоа што екстерналиите се непазарни трансакции во кои институционалните единици влегуваат по сопствена волја, не постои механизам кој би осигурал дека позитивните или негативните вредности прикачени на екстерналиите од разни инволвирани страни би биле меѓусебно конзистентни. Уште повеќе, сметките кои содржат вредности за екстерналиите не можат да се интерпретираат како рамнотежни или економски одржливи

случај. Ако таквите вредности имаат за цел да ги заменат фактичките плаќања, економското однесување на инволвираните единици веројатно значајно би се променило.

3.94 Типичен пример претставува загадувањето на воздухот или водата од производителот, кои ги користат други единици заради производство или потрошувачка. Ако на производителот му се дозволува да загадува без надомест или ризик дека ќе биде казнет, приватните трошоци за производство на загадувачот би биле помали во споредба со општествените трошоци на заедницата. Некои земји, барем во определени историски моменти, можат да ги прилагодат своите закони така што на некои производители им е дозволено да ги намалуваат нивните приватни трошоци преку загадување без ризик да бидат казнети. Тоа може, на пример, да биде направено со цел да се промовира забрзана индустријализација. Рационалноста на таквата политика е многу дискутабилна, особено на долг рок, но тоа не значи дека е потребно или аналитички корисно да се направи обид да се исправат економските сметки за предвидени институционални загуби од овој вид, со додавање на трошоците на производителот кои заедницата не ги признава. На пример, целисходноста на обидот да се интернационализираат некои екстерналии преку воведување на даноци, или други давачки на трошок на загадувачите, е да се воведат промена во методите на производство за да се намали загадувањето. Едно целокупно (сеопфатно) сметководство за екстериалите би било исклучително комплексно бидејќи не е само доволно да се воведат трошоци во сметките на производителите, туку, исто така, би требало да се воведат разни други прилагодувања на дискутабилната економска значајност заради урамнотежување на сметките.

3.95 Овој пример ни илустрираше зошто некои анализи најдобро се извршуваат во контекст на сателитска сметка, каде се олеснети некои од вообичаените ограничувања и правила на СНС. Во случај на загадување на околината, развиен е СЕЕА2003 кој прецизно го обработува овој проблем заедно со другите теми за екологијата.

Илегални активности

3.96 Илегални активности кои имаат карактеристики на трансакции (главно карактеристиката дека постои заеднички договор меѓу страните) се третираат на истиот начин како и легалните активности. Производството или потрошувачката на определени стоки или услуги, како што се наркотиците, може да биде илегално, но пазарните трансакции на таквите стоки и услуги мора да биде евидентирано во сметките. Ако расходите на домаќинствата за илегалните стоки или услуги се занемарат (игнорираат) од принципите, штедењето на домаќинствата би било преценето и домаќинствата ќе бидат прикажани како да имаат актива која тие не ја поседуваат. Едноставно, сметките во целина се сериозно нарушени ако се исклучат фактички (реални) монетарни трансакции. Се разбира дека може да биде тешко, дури и невозможно, да се добијат податоци за илегални трансакции, но во принцип тие треба да бидат вклучени во сметките, за да ги намалат грешките

во другите ставки, вклучувајќи ги и ставките за порамнување.

3.97 Сепак, голем број на илегални активности се криминални дела против лица или сопственост, што во ниедна смисла не можат да се сметаат за трансакции. На пример, кражбата многу тешко може да се опише како активност во која две единици влегуваат со заеднички договор. Концепциски, кражбата или насилството се екстремни облици на екстерналии во кои штетата е намерно нанесена на друга институционална единица, а не е резултат на несреќен случај или ненамерна. Поради тоа, кражбите на стоки од домаќинства, на пример, не се третираат како трансакции и нивните проценети вредности не се евидентираат во рамките на расходите на домаќинството.

3.98 Ако кражбите, или чиновите на насилство (вклучувајќи и војна), значат значајна прераспределба, или уништување на активи, тогаш е потребно тие да се внесат во сметките. Како што е подолу објаснето, тие се третираат како останати текови, а не како трансакции.

2. Други текови

3.99 *Други текови се промени во вредноста на активите и пасивите кои не се резултат на трансакции.* Причината што овие текови не се трансакции лежи во тоа што тие не исполнуваат една или повеќе карактеристики на трансакциите. На пример, инволвираните институционални единици може да не делуваат според заеднички договор, како што е случајот со некомпензираната конфискација на активи. Или, промените може да се јават како последица на природни појави, како што е земјотресот, а не на нормални економски појави. Алтернативно, вредноста на една актива изразена во странска валута може да се менува како резултат на промени во девизниот курс.

3.100 Ставките на останатите текови се појавуваат во една од двете сметки кои ги опфаќаат останатите промени во сметките на активите. Сметката на останатите промени во обемот на активите ги вклучува промените кои доведуваат до промена на вредноста на активата поради промена во количината или физичките карактеристики на активата. Сметката на ревалоризација ги вклучува промените во вредноста на активите, пасивите и нето-богатството, настанати единствено поради промени во нивото и структурата на цените, кои се рефлектираат во сопствените добивки и загуби.

Други промени во обемот на активата

3.101 Другите промени во обемот на активата се сместуваат во три главни категории.

3.102 Првата категорија се однесува на појавувањето (влез) и исчезнувањето (излез) на активите и пасивите, но не во облик на трансакции. Некои од овие влезови и излезе, се однесуваат на природно стекнатите активи, како што се потповршинските ресурси, така што влезовите и излезите се појавуваат како меѓуодноси (интеракции) меѓу институционалните единици и природата. Останатите се однесуваат на активи создадени со човечки активности,

како што се скапоценостите. Кај скапоценостите, на пример, капиталната сметка го евидентира нивното стекнување како ново произведени стоки, или увоз на трансакциите, а трансакциите на постоечките стоки ги евидентира како веќе класифицирани како скапоцености. Признавањето на значајните или специјалните вредности за стоките кои не се сеуште евидентирани во билансите на состојби се смета за економска појава која треба да биде евидентирана како друг тек. Овие скапоцености не мора да бидат во билансите на состојби поради следните причини. На пример, тие ги антидотираат сметките или се оригинално евидентирани како потрошувачки добра.

3.103 Втората категорија се однесува на ефектите од екстерналите и катастрофите. Еден таков случај е кога некоја институционална единица ја сели активата од нејзиниот сопственик без негова согласност, активност која не се смета за трансакција бидејќи недостасува елементот на заедничкиот договор. Овие настани, исто така, ги вклучуваат и оние кои ги уништуваат активите, како што се природните катастрофи или војните. Спротивно на ова, трансакциите, како што е потрошувачката на постојан капитал, или промените во залихите, се однесуваат на нормални стапки на загуба или штета.

3.104 Третата категорија се однесува на промените во активите и пасивите кои ги одразуваат промените во класификацијата на институционалните единици меѓу секторите, структурата на институционалните единици, или во класификацијата на активите и пасивите. На пример, ако едно неинкорпорирано претпријатие постане финансиски одвоено од сопственикот и ги поприми карактеристиките на една квазикорпорација, тоа заедно со активата и пасивата која ја поседува се сели од секторот домаќинства во секторот нефинансиски корпорации, и промените во секторската алокација на активите и пасивите поседувани од квазикорпорацијата се евидентираат во рамките на оваа категорија.

Сопственички добивки и загуби

3.105 Позитивни или негативни сопственички добивки се пресметуваат во текот на пресметковниот период на сопственикот на активите и пасивите, како резултат на промените во нивните цени. Сопственичките добивки, понекогаш се нарекуваат “капитални добивки”, но тука се користи називот “сопственички добивки“ бидејќи нагласува дека сопственичките добивки се пресметуваат единствено како резултат на поседувањето (држењето) на активи и пасиви во текот на времето без каква било нивна трансформација. Сопственичките добивки не вклучуваат само добивки од “капитал“, како што постојаните (фиксни) активи, земјиште и финансиски активи, туку, исто така, и добивки од залихи на сите видови на производи кои ги држи производителот, вклучувајќи и работи во тек, кои често се нарекуваат “апresiasiја (зголемување) на залиха“. Сопственичките добивки можат да се пресметуваат за активи кои се држат кое било време во текот на сметководствениот период, а не само за активи кои се држат за време на целиот период, и со тоа можат да се јават за активи кои не се појавуваат ниту во почетниот ниту во завршниот биланс на состојба.

3.106 Номиналните сопственички добивки зависат од промените во цените на активите и пасивите во текот на времето. Тоа се цените по кој активите можат да бидат продадени на пазарот. Номиналните сопственички добивки понатаму можат да бидат поделени на неутрални сопственички добивки, кои ги одразуваат промените во општото ниво на цените, и реални сопственички добивки кои ги одразуваат промените во релативните цени на активите.

Г. Ставки за порамнување

3.107 *Ставка за порамнување е сметководствена категорија која се добива со одземање на вкупната вредност на ставките на една страна од една сметка од вкупната вредност на ставките на другата страна на сметката.* Таа не може да биде пресметана независно од останатите книжења (ставки) во сметките; како изведено книжење (ставка), таа ја одразува примената на општите сметководствени правила за определени книжења (ставки) на двете страни на сметката. Таа не се однесува на некој определен сет на трансакции, па според тоа и не може да биде изразена во нејзини сопствени цени или количински единици.

Ставки за порамнување во сметките на тековите

3.108 Ставките за порамнување не се воведени само за да би осигурале (обезбедиле) рамнотежа во сметките. Тие често се користат како клучни макроекономски индикатори за оценка на економските перформанси. Тие содржат многу информации и вклучуваат некои од најважните ставки во сметките, како што може да се види од примерите за ставките за порамнување кои ги содржат следните текови:

- а. Доаѓања вредност или домашен производ,
- б. Деловен вишок,
- в. Распожлив доход,
- г. Штедење,
- д. Нето-кредитирање (позајмување) или нето-задолжување,
- ѓ. Салдо на тековна екстерна сметка.

Ставки за порамнување во билансите на состојба

3.109 Нето-вредноста, која се дефинира како вредност на сите нефинансиски и финансиски активи поседувани од една институционална единица или сектор, намалена за вредноста на сите постоечки обврски, претставува ставка за порамнување во билансите на состојба. Како и останатите ставки за порамнување во СНС, нето-вредноста не може да биде измерена независно од останатите ставки, и не се однесува на некој определен сет на трансакции.

3.110 Исто како и нето-вредноста која се јавува како состојба, промените во нето-вредноста поради различни видови на трансакции и останати текови можат, исто така, да бидат изведени. Со оглед дека промените во нивоата на некоја актива можат да бидат обајснети само преку промените во трансакциите и останатите текови во текот на целиот период, промените во вкупната нето-вредност може да

бидат опишани според трансакциите и останатите текови кои доведуваат до промени во вкупното ниво на активите и пасивите.

Д. Сметководствени правила

3.111 Како што е објаснето во воведот, овој дел ги обработува принципот на четворно сметководство, вреднувањето, времето на евидентирање, класификацијата на сметководствените ставки и групирањето на трансакциите. Примената на секое од овие принципи на индивидуалните текови и состојби детално е објаснета во главите кои ги обработуваат ставките во различните табели и сметки на централната рамка. Класификациите на сметководствените ставки детално е обработена, сметка по сметка, во главите од 6 до 13.

1. Четворно сметководство

3.112 Сметководствениот систем применет во СНС произлегува од мноштвото принципи за книжење. За да се разбере сметководствениот систем во СНС, треба да се разграничат три принципи на книжење:

1. Вертикално двојно книжење, кое, исто така, е познато како просто двојно книжење кое се користи во бизнис сметководството,
2. Хоризонтално двојно книжење, и
3. Четворно книжење.

3.113 Главна карактеристика на вертикалното двојно книжење е што секоја трансакција предизвикува најмалку два влеза, кои традиционално се означуваат како кредит (побарува) и дебит (должи), во книгите на трансакторот. Овој принцип осигурува дека вкупните кредит ставки и вкупните дебит ставки се еднакви, со што се овозможува контрола на конзистентноста на сметките за определена единица. Секоја трансакција вклучува два влеза (ставки).

3.114 Останатите текови имаат нивна контраставка директно во промените на нето-вредноста. Како резултат на тоа, вертикалното двојно книжење обезбедува фундаментално равенство во билансот на состојба на една единица, каде што вкупната вредност на активите е еднаква на вкупната вредност на пасивите плус нето-вредноста. Вкупната вредност на активите поседувани од еден субјект минус вкупната вредност на пасивите ја даваат нето-вредноста.

3.115 Концептот на хоризонтално двојно книжење е корисен за составување на сметки кои одразуваат заеднички економски врски меѓу различни институционални единици, на еден конзистентен начин. Тој укажува дека, ако една единица А дава нешто на единица Б, сметките на двете единици А и Б ја прикажуваат трансакцијата со ист износ: како плаќање во сметката на А и прилив во сметката на Б. Хоризонталното двојно книжење обезбедува конзистентност на евидентирањето на секој вид на трансакција преку контраставки. На пример, дивидендите кои се плаќаат на

ниво на цела економија, треба да бидат еднакви на дивидендите кои се примаат во целост од економијата, при евидентирањето на трансакциите со остатокот од светот во сметката.

3.116 Истовремената примена на вертикалното и хоризонталното двојно книжење резултира во четворно книжење, што е сметководствен систем на евидентирање кое се применува во СНС. Тој на еден кохерентен начин ги обработува бројните трансактори или групи на трансактори, кои ги задоволуваат барањата за вертикално двојно книжење. Со тоа, една трансакција меѓу две коресподентни страни предизвикува четири ставки (книжења). За разлика од бизнис сметководството, националните сметки ги обработуваат меѓуодносите (интеракциите) меѓу голем број на единици паралелно, и поради тоа е потребно да се води посебна грижа за обезбедување на конзистентност. Како што обврската на некоја единица се одразува во финансиската актива на друга единица, на пример, тие (обврската и активата) треба да бидат вреднувани, временски алоцирани и класифицирани на идентичен начин, со цел да се избегне неконзистентност при агрегирањето на билансите на состојби на единиците во сектори, или за целата економија. Ова истото важи и за сите трансакции и останати текови кои влијаат врз билансот на состојба на двете коресподентни страни.

3.117 Во СНС се користат следните правила и терминологији при евидентирањето на тековите со остатокот на светот. Увозот, на пример, е средство на остатокот на светот што се користи во домашната економија, а плаќањата за увоз претставуваат намалување на богатството за домашната економија и финансиско средство за остатокот на светот. Со третирање на сметката на остатокот на светот како псевдо (замислен) сектор, се овозможува примена на принципот на четворно сметководство, со што сите состојби и текови во рамките на економијата и со остатокот на светот се во целост урамнотежени. Сметката на билансот на плаќања консолидирано ги прикажува позициите на сите домашни сектори во однос на остатокот од светот. Со тоа, таа претставува вистински одраз на сметките на остатокот на светот во рамките на СНС. Сепак, наспроти реверзноста (спротивноста) на страните на сметките за кои се прикажани ставките, постои еднаквост во опфатот, мерењето и класификацијата меѓу двата системи. Ова е предмет на натамошна обработка во Глава 24.

2. Вреднување

Општи правила

3.118 Моќта на СНС како аналитичка алатка во најголем дел произлегува од неговата способност да ги поврзува бројните, многу различни економски појави, изразувајќи ги во единствена сметководствена единица. СНС нема намера да ја определи корисноста на тековите и состојбите кои се дел од неговиот опфат. Туку, тој ги мери тековните вредности на размена на ставките во сметките изразени во пари, т.е. вредностите по кои стоките, услугите, трудот или активите фактички се разменуваат или кои можат да бидат разменети за готовина (валута или трансферабилен депозит).

Вреднување на трансакции

- 3.119 Пазарни цени за трансакции се дефинираат како износи на пари кои ги плаќаат заинтересираните купувачи за да добијат нешто од заинтересираните продавачи; размената се одвива меѓу независни страни и врз основа само на деловен интерес, кои понекогаш се нарекуваат “at arm’s length”. Така, согласно со оваа стриктна дефиниција, пазарната цена се однесува единствено на цената на определена размена која се одвива под наведените услови. Друга размена на една идентична единица, дури и да се одвива под исти услови, би резултирала во различна пазарна цена. Пазарната цена се дефинира на овој начин за да јасно се разграничи од котираната цена на пазарот, цената на светскиот пазар, придвижувачка цена, фер пазарната цена, или која било друга цена која се стреми да ја изрази просечноста (општоста) на цените за определен вид на претпоставени идентични размени, а не цената која фактички се применува на определена поединечна размена. Исто така, пазарната цена не секогаш треба да се гледа како еквивалент на слободните пазарни цени; т.е. не треба да се сфаќа дека некоја пазарна трансакција се одвива исклучително во чисти конкурентни пазарни услови. Всушност, некоја пазарна трансакција би можела да се извршува во монополистичка, моносонистичка, или која било друга пазарна структура. Навистина, пазарот може да биде толку плиток и да опфаќа само такви трансакции меѓу независни страни.
- 3.120 Кога една цена е договорена од двете страни пред извршување на трансакција, оваа согласна, или договорена цена е пазарната цена за таа трансакција независно од цените кои преовладуваат во моментот кога се извршува трансакцијата. Навистина, пазарот може да биде многу плиток и да содржи само определен вид на трансакција меѓу независни страни.
- 3.121 Фактички вредности на размена во најголем број на случаи ќе претставуваат пазарните цени како што се објаснети во претходниот параграф. Параграфите од 3.131 до 3.134 ги опишуваат случаите каде пазарните цени не ги претставуваат фактичките вредности на размена. Трансакциските цени за стоки и за услуги се основа за соодветни даноци и субвенции. Пазарна цена е цената која се плаќа од купувачот по исклучување на сите попусти, поврати, прилагодувања, итн. од продавачот.
- 3.122 Трансакциите во финансиски средства и обврски се евидентираат по цени по кои тие се стекнати (средствата или обврските) или по кои тие се дадени на други. Трансакциите во финансиски средства и обврски треба да се евидентираат со исклучување на сите провизии, такси и даноци, независно дали тие експлицитно се вклучени во куповната цена, или намалени од приливите на продавачот. Ова е поради тоа што и должниците и кредиторите треба да евидентираат ист износ за ист финансиски инструмент. Провизиите, таксите и даноците треба да бидат одвоено евидентирани од трансакциите во финансиски средства и обврски, во рамките на соодветните категории. Вреднувањето на финансиските инструменти, кој ги исклучува трошоците за провизии, се разликува од вреднувањето на нефинансиските активи, кој ги вклучува трошоците за трансфер на сопственост.

- 3.123 Кога пазарните цени за трансакциите не се расположливи, вреднување според еквиваленти на пазарни цени се добива со апроксимација на пазарните цени. Во такви случаи, пазарните цени на исти или слични ставки кои што се расположливи, би претставувале добра основа за примена на принципот на пазарни цени. Генерално, пазарните цени треба да се земат од пазарите каде исти или слични ставки тековно се разменуваат во доволен број и под слични услови. Ако не постои соодветен пазар на кој определена стока или услуга тековно се разменува, вреднување на трансакцијата која го вклучува тоа добро или услуга, може да се изведе од пазарните цени на слични стоки и услуги, преку вршење на прилагодувања на квалитетот и другите разлики.

Земјоделски производи продадени од фарма

- 3.124 Значајно ограничување на примената на претходната констатација е потребно да се направи во случајот на земјоделските производи кои се продаваат директно од фарма. Така наречената од фарма произлезена цена може да биде значително пониска во однос на цената на најблискиот пазар каде цените можат да бидат анализирани, бидејќи цената на најблискиот пазар ги вклучува и трошоците за донесување на стоките на пазар. Понатаму, ако само мал дел од родот се однесе на пазар, тој може да предизвика поголема цена, отколку во случај кога целиот род би се разменил на пазарот. Ваквите случаи укажуваат дека анализираниите пазарни цени се соодветни само кога слични производи се разменуваат во доволен број и под слични околности. Кога овие услови не се исполнети, потребно е да се направат прилагодувања на цените кои се предмет на анализа.

Трампа

- 3.125 Случајот на трампа бара посебно објаснување. Производите кои се предмет на трампа треба да вреднуваат во моментот кога се произведени, односно во моментот кога се добиваат производите за потрошувачка или за инвестиции. И покрај тоа што често се случува да на малите по големина трампи кои се вршат од производителот, не се плаќаат даноци на производите (или ако тие се номинално платени, со условите на трампата тие се избегнати и не се платени), не постои автоматско исклучување на производите кои се трампаат од обврската за плаќање на даноци на производи. Субвенциите на производите кои се трампаат веројатно се теоретски, но не и значителни. Во согласност со природата на трампата, не постојат маржи на трговија на големо и на трговија на мало кои се применуваат на производите кои се трампаат. Стоките кои се предмет на трампа, сепак, можат да имаат придружни транспортни трошоци. Ако некоја единица дава стока на трампа, таа, исто така, обезбедува и транспорт, што во основа значи дека “пакетот” на трампа вклучува и некои транспортни услуги, со што вредноста која ја добива примачот ќе биде еднаква на цената на купувачот со вклучени транспортни трошоци. Ако единицата која ги прима стоките мора да го обезбеди и транспортот, со ова може да се намали вредноста на стоките од аспект на примачот.

- 3.126 Трансакциите на трампа може да се однесуваат на нови или на постојни стоки со кои располага една од страните во трампата, во кој случај, вредноста на таа страна ќе биде еднаква на трошоците за стекнување (во случај на нови стоки), или реализираната вредност во случај на постојни стоки.
- 3.127 Трансакциите на трампа неопходно вклучуваат две единици и (најмалку) два производи. Секоја единица може да назначи различна вредност на секоја ставка која е предмет на трампа. Во таков случај, а имајќи предвид дека сметководствените правила во СНС бараат единствена вредност која треба да биде евидентирана од двете страни, практично решение може да претставува едноставен просек од различните вреднувања (по распределбата на сите даноци и транспортни трошоци), и ова да биде земено како вредност на трансакцијата.
- 3.128 Трансакциите на трампа не секогаш се одвиваат во исто време. Кога ова не е случај, треба да се евидентира сметка на приливи/одливи, иако ниту еден дел од трансакцијата на трампа се реализира во монетарни големини.

Референтни цени

- 3.129 Пазарното вреднување, исто така, креира проблеми за трансакциите во стоки во кои договорите предвидуваат еден референтен период, најчесто месец, по кој стоките рачно се заменуваат. Во такви случаи, пазарната вредност во времето на промена на сопственоста треба да биде проценета. Проценката треба да биде ревидирана со фактичката пазарна вредност, кога таа е позната. Пазарната вредност е дадена со договорената цена, дури и кога таа не е позната во моментот на промена на сопственоста.

Вреднување на трансфери во натура

- 3.130 Во случаи кога се даваат нефинансиски средства без противставка, таквите средства треба да бидат вреднувани по пазарни цени, кои би биле примени ако средствата беа продани на пазар. Во отсуство на пазарна цена, инпутираната вредност на трансакцијата од аспект на донаторот, значително ќе се разликува од онаа на примачот. Препорачано правило во овој случај е да се користи вредноста од аспект на донаторот како основа за евидентирање.

Вреднување на трансфер

- 3.131 Во некои случаи, фактичките вредности на размена може да не претставуваат пазарни цени. Примери за ова се трансакциите кои вклучуваат цени на трансфер меѓу поврзани претпријатија, манипулативни договори со трети страни и определени неделовни трансакции, кои вклучуваат концесионална камата (што е, камата која се плаќа по намалена стапка поради политички причини). Цените можат да бидат под или над фактурната, во кој случај е потребно да се направи оценка на пазарната еквивалентна цена. Иако

прилагодување треба да се прави и кога фактичките вредности на размена не ги претставуваат пазарните цени, ова може да биде не практично во многу случаи. Прилагодувањето што се прави на фактичките вредности на размена за да ги одразуваат пазарните цени ќе имаат консеквенци во останатите сметки. Поради тоа, кога се прават такви прилагодувања, и во останатите сметки треба да се прават соодветни прилагодувања, на пример, ако цените на стоките се прилагодени, и поврзаната сметка на доход или трансакциите во финансиската сметка, или и двете, исто така, треба да бидат прилагодени.

- 3.132 Вредностите кои се содржани во фактурата можат да отстапуваат систематично или толку многу од цените платени на пазар за слични ставки, што може да подразбира дека платениот износ покрива повеќе отколку специфицираните трансакции. Пример за ова е т.н. вреднување на трансфер: поврзани претпријатија можат да ги определат цените на трансакциите меѓу себе неприродно високо или ниско со цел да влијаат на плаќањето на некој неутврден доход или капитален трансфер. Таквите трансакции треба експлицитно да бидат евидентирани ако нивната вредност е значителна, и може да ја наруши соодветната интерпретација во сметките. Во некои случаи, вреднувањето на трансфер може да биде мотивирано од дистрибуцијата на доходот или зголемувањата или повлекувањата на капиталот. Заменувањето на сметководствените вредности (цени на трансфер) со еквиваленти на пазарни цени е пожелно, во принцип кога нарушувањата се големи и кога расположливоста на податоци (како што се прилагодувања од царински или даночни службеници, или од партнер економиите) го овозможуваат тоа. Изборот на најдобри еквиваленти на пазарни вредности за замена на сметководствените вредности претставува вежба која бара внимателност и неформален суд.

- 3.133 Размената на стоки меѓу поврзани претпријатија може често да се одвива во услови кога не се јавуваат две независни страни (на пример, определени компоненти кои се функционални само кога се инкорпорирани во завршниот производ). Слично, размената на услуги, како што се менаџерските услуги и техничкото знаење, може да немаат приближни еквиваленти во видовите на трансакции во услуги кои вообичаено се одвиваат меѓу независни страни. Така, за трансакциите меѓу поврзани страни, може да биде тешко утврдувањето на вредности кои се споредливи со пазарни вредности, и изготвачите може да немаат друг избор освен да ги прифатат вреднувањата засновани на експлицитни трошоци кои се јавуваат во производството, или други вредности поврзани со претпријатието.

Концесионално вреднување

- 3.134 Кога некои неделовни трансакции, како што се грантовите во натура, немаат пазарна цена, некои други неделовни трансакции можат да се одвиваат по утврдени цени кои вклучуваат некои елементи на грант, или концесија, при што овие цени, исто така, не се пазарни цени. Примери за такви трансакции можат да бидат договорените размени на стоки меѓу државите, како и кредитите на државата кои

имаат пониски каматни стапки од оние со слични грејс периоди и периоди на отплата, или други услови кај чистите комерцијални кредити. Концесионалното кредитирање е опишано во Глава 24. Трансакциите кои се извршуваат од тела на општата држава и од приватни непрофитни субјекти кои не вршат чисти комерцијални работи, често се предмет на некомерцијални зделки. Сепак, трансферите кои вклучуваат стоки и услуги можат, исто така, да бидат дадени или примени од други сектори на економијата.

Вреднување според трошоците

- 3.135 Ако не постои соодветен пазар од кој може да се земе вредноста на определен немонетарен тек или состојба по аналогија, во таков случај вреднувањето може да се направи од цените кои се воспоставени на помалку блиските поврзани пазари. Исто така, некои стоки и услуги можат да бидат вреднувани единствено преку износот на трошоци кои се прават за нивно тековно производство. Пазарните стоки и услуги и стоките и услугите за сопствена сметка, кои се вреднуваат на овој начин треба да содржат маржа која го одразува нето-деловниот вишок, или мешовитиот доход кои се однесуваат на производителот. За непазарните стоки и услуги произведени од државни единици или НПИСД, сепак, не би требало да има додаток за кој било нето-деловен вишок.

Вреднување на активата

- 3.136 Понекогаш е неопходно да се изврши вреднување на состојбите по нивните проценети, отпишани, тековни вредности за набавка, или по трошоците за производство. Отписот во тој случај треба да ги вклучува сите промени кои настанале на предметот од неговото купување или производство (како што се потрошувачката на постојниот капитал, делумното исцрпување, целосното исцрпување, уништувањето, непредвидената застареност, вонредните загуби и други непредвидени настани). Истиот метод би можел да се примени на немонетарните текови на постоечките активи.
- 3.137 Ако не може да се примени ниту еден од погоре споменатите методи, евидентирањето на состојбите и тековите кои произлегуваат од употребата на активи, може да се врши по дисконтирана сегашна вредност на очекувани идни приливи. За некои финансиски активи, особено за оние со номинална вредност во некоја временска точка во иднина, сегашната пазарна вредност се воспоставува како номинална сегашна вредност дисконтирана по пазарна каматна стапка. Според тоа, во принцип, ако може да направи разумна проценка на текот од идни приходи на определена актива, заедно со соодветна дисконтна стапка, тогаш е возможно да се направи проценка на сегашната вредност. Сепак, бидејќи идните приходи може тешко да се утврдат со соодветен степен на сигурност, а, исто така, се потребни претпоставки за животниот век на активата и за утврдување на дисконтниот фактор, потребно е да се истражат други можни извори на вреднување кои се опишани во претходните параграфи. Дополнително, ако се користи овој метод, се препорачува изготвување на некои тестови за сензитивноста на користените претпоставки. Всушност, метод кој најмногу се користи за процени на

потрошувачката на постојниот капитал и за инвестициите во постојни средства е поврзан со тек на идни приходи заедно со намалување на вредноста на постојното средство кое се користи во производство. (Овој метод, метод на постојана инвентаризација, е разработен во главите 13 и 20).

- 3.138 Иако методот на нето-сегашна вредност зависи од проекциите за идните приходи и дисконтни стапки, тој е теоретски оправдан, со оглед дека често може да биде применет за определен број на финансиски активи. Ако овој метод се користи за нефинансиски активи, потребно е да се направат определени тестирања на сензитивноста на користените претпоставки.
- 3.139 Во согласност со општото правило, размената на активите, услугите, трудот или капиталот за готовина во девизи се евидентира по фактичката вредност на размена договорена од двете страни на трансакцијата. Тековите и состојбите кои се изразени во девизи се конвертираат во нивната вредност изразена во национална валута по курсот кои важи во моментот кога тие се евидентираат во сметките, т.е. во моментот кога трансакцијата или другиот тек се извршуваат, или во моментот кога се изготвува билансот на состојба. Притоа, треба да се користи средишната точка меѓу продажниот и куповниот курс, со што секој трошок на услуга се исклучува.

Вреднување според деловното сметководство

- 3.140 Деловните сметки, даночните пријави, и другите административни евиденции се главни извори на податоци за изготвување на националните сметки. Сепак, треба да се има во предвид дека ниеден од тие извори не мора во целост да ги задоволуваат барањата за вреднување дадени во СНС, па според тоа е потребно да се направат дополнителни прилагодувања. Особено заради економичност, деловното сметководство често врши вреднувања кои не се применливи за националните сметки. Слично на ова, вреднувањата за даночни цели често служат за реализирање на цели кои се разликуваат од оние на макроекономската анализа. На пример, методот на амортизација кој се применува во деловното сметководство и оној на даночните власти, речиси секогаш отстапуваат од концептот на потрошувачка на постојниот капитал кој се користи во СНС.

Вреднување на разделените текови

- 3.141 Кога едно плаќање се однесува на повеќе од една категорија на трансакции (како што е дефинирано во СНС) поединечните текови треба да се евидентираат одвоено. Во таков случај, вкупната вредност на поединечните трансакции после делењето мора да бидат еднакви на пазарната вредност на размената која фактички се јавува. На пример, фактичките вредности на размена кои содржат девизи вклучуваат и провизии за валутна конверзија. Делот кој се однесува на валутната конверзија треба да биде одвоено евидентиран како трансакции на услуги. Друг пример претставува препораката на СНС за делење на трансакциите на камати кај финансиските корпорации на две категории на трансакции - една која претставува камата како што е дефинирана во СНС, и друга која претставува имплицитно плаќање за услугите за финансиско посредување.

3.142 Разделувањето не е ограничено на трансакциите; еден пример се реалните сопственички добивки, кои поради аналитички причини се делат од неутралните сопственички добивки, кои се едноставно пропорционални на промените во општото ниво на цени.

3.143 Ви некои случаи, разделувањето е поврзано со обидот на измама. Пример за ова претставува видот на вреднување на трансферот опишан во параграф 3.132.

3.144 Помалку очигледно мешање на трансакциите се јавува кога набавката на активата и паричното плаќање или плаќања за таа актива не се вршат во исто време. Кога временскиот јаз станува невообичаено долг, а големината на продолжениот трговски кредит преголем, тогаш може имплицитно да се заклучи дека дошло до наплата на затезна камата. Во такви екстремни случаи, фактичкото плаќање или плаќања треба да бидат корегирани за пресметаната камата со цел да се добие точната вредност на трансферираната актива. Такви прилагодувања не се препорачуваат за нормалните трговски кредити.

Специјално вреднување од аспект на производите

3.145 Вообичаено, производителот и корисникот на определен производ различно ја доживуваат неговата вредност, поради постоење на даноци и субвенции на производите, транспортни трошоци, и појава на трговски маржи. Со цел да се биде колку што е можно поблиску до гледалиштата на економските трансактори, сите користења се евидентираат по куповни цени вклучувајќи ги и наведените елементи, но потоа тие се исклучуваат од вредноста на аутпутот на тој производ.

3.146 Аутпутот на производите се евидентира по базични цени. Базичната цена се дефинира како износ кој го примил производителот од купувачот за единица стока или услуга произведени како аутпут минус платените даноци и плус примените субвенции на производот како последица на неговото производство или продажба. Таа ги исклучува сите транспортни трошоци кои се одвоено фактурирани од производителот. Ако се мисли дека е невозможно да се добијат потребните информации во базични цени, аутпутот може да биде вреднуван и по цени на производителите. Цената на производителот се дефинира како износ примен од производителот од купувачот за единица на стока или услуга кои се произведени како аутпут, минус данокот на додадена вредност (ДДВ), или сличен одбитен данок фактуриран на купувачот. Таа, исто така, ги исклучува сите транспортни трошоци кои се одвоено фактурирани од производителот.

3.147 Употребата на производите се евидентира по куповни цени. Куповната цена се дефинира како износ кој е платен од купувачот, од кој се исклучува ДДВ или сличен одбитен данок, за да се овозможи доставување на единица стока или услуга во време и место како што бара купувачот. Куповната цена на една стока ги вклучува сите транспортни трошоци кои купувачот ги плаќа одвоено за да ја прими стоката на саканото место и време.

3.148 Разликата во евидентираната вредност на некој производ, меѓу моментот кога е произведен и моментот на негово користење, или расходот за финална потрошувачка, може да биде значителна. Компоненти на таа разлика можат да бидат:

- а. даноци намалени за субвенции на производи кои ги плаќа производителот;
- б. Трговски и транспортни маржи, вклучувајќи даноци намалени за субвенции на производите кои се плаќаат од трговците на големо и мало;
- в. Транспорт, вклучувајќи даноци намалени за субвенции на производите кои се плаќаат одвоено од потрошувачот;
- г. Предвидено зголемување на квалитетот кој произведува дополнителен обем на аутпут, намален за тековните загуби за време на складирањето;
- д. Сопственички добивки додека е производот кај производителот кај трговците на големо и мало.

Како што може да се види, разликата меѓу оригиналната базична цена и конечната куповна цена на определена стока, содржи и чисто ценовни елементи и елементи на обем. Во пракса, се разбира, не се прават процени за индивидуални производи, туку процени се прават на поглобално ниво за група на производи.

3.149 Увозот и извозот на стоки во СНС се евидентира по нивните вредности на границата на државата. Вкупниот увоз и извоз на стоки се вреднува како “франко брод (слободно брод)” (FOB, т.е. на царинската граница на земјата на извозникот). Со оглед дека не секогаш е можно да се добијат FOB вредности за детална поделба на производите, табелите со податоци за надворешната трговија го прикажуваат увозот на стоки вреднуван на царинската граница на увозникот (CIF, т.е. трошок, осигурување и достава), на која се додава и вредноста на вкупните прилагодувања за да се добијат FOB вредности. CIF вредностите ги вклучуваат и трошоците за осигурување и достава, кои настануваат меѓу границите на извозникот и увозникот. Се разбира, вредностите на деловните фактури можат да се разликуваат.

3.150 Со оглед дека вкупното салдо на увоз и извоз треба да се поистоветува со фактичките околности, пограничното вреднување на стоките има влијание врз евидентирањето на доставата и осигурувањето во СНС. Вообичаено, вредностите и на увозот и на извозот за овие услужни ставки мора да бидат прилагодени спрема посебни конвенции за трговијата за стоки со остатокот од светот. Повеќе детали за овој третман се дадени во главите 14 и 26.

Вреднување на другите текови

Други промени во обемот на активата

- 3.151 За да се утврди вредноста на другите промени во обемот на активата, потребно е да се изврши вреднување на активата пред и после промената во обемот, при што разликата која не произлегува од трансакции се зема како вредност на останатите промени.
- 3.152 Другите промени во обемот на финансиските средства и обврски се евидентираат по цени еквивалентни на пазарните цени на слични инструменти. Кај отписите на финансиските инструменти кои се вреднувани по номинални вредности, вредноста по која се евидентира во сметката на останатите промени во обемот на активата треба да кореспондира со нивната номинална вредност која ја имале пред да бидат отпишани. За сите рекласификации на средства и обврски, вредностите на новите и старите инструменти треба да бидат идентични.

Сопственички добивки и загуби

- 3.152 Сопственичките добивки и загуби континуирано се остваруваат и се применуваат и за нефинансиските и за финансиските средства и обврски. Општо, тие се проценуваат кога од вкупните промени во вредноста на активата се одземат оние кои се резултат на трансакции и на останати промени во обемот.
- 3.154 Со оглед дека најголем дел од финансиските средства се поврзани со обврски, или во рамките на домашната економија или со остатокот на светот, значајно е тоа што сопственичките добивки на едни единици се поврзани со сопственички загуби на други единици, и обратно. Сопственичка добивка настанува кога едно средство ја зголемува вредноста или кога една обврска ја намалува вредноста; сопственичка загуба настанува кога едно средство ја намалува вредноста, или кога една обврска ја зголемува вредноста. Вредноста на сопственичките добивки и загуби за време на пресметковниот период ги покажува одвоено нето-промените во сопственичките добивки и сопственичките загуби за определено средство и обврска. Во пракса, вредноста на сопственичките добивки и загуби се пресметува за секое средство и обврска меѓу две временски точки: почеток на периодот или кога средството/обврската се набавува/стекнува, и на крај на периодот или кога средството/обврската се продава/гаси.

Вреднување на состојбите на финансиската актива и пасива

- 3.155 Состојбите на финансиските активи и пасиви треба да бидат вреднувани како да биле набавени во пазарни трансакции на датумот на изготвување на билансот на состојба. Голем број на финансиски активи се разменуваат на пазарите на редовна основа, па според тоа можат да бидат вреднувани со директно користење на ценовните котации од овие пазари. Ако финансиските пазари се затворени на датумот на изготвување на билансот на состојба, во тој случај пазарни цени кои треба да се

користат при вреднувањето се оние кои важеа на најблискиот претходен датум кога пазарите беа отворени. Должничките хартии од вредност имаат тековна пазарна вредност како и номинална вредност, при што за некои цели може да бидат потребни дополнителни податоци за номиналните вредности на состојбите на должничките хартии од вредност.

- 3.156 Вреднување согласно еквиваленти на пазарната вредност е потребно заради вреднување на финансиските активи и пасиви кои не се разменуваат на финансиските пазари, или се разменуваат само периодично. За овие активи и пасиви, потребно е да се оцени фер (праведна) вредност, која всушност претставува апроксимација на пазарните цени. Сегашната вредност на идните готовински текови, исто така, може да се користи како апроксимација на пазарните цени, под услов да може да се користи соодветна дискотна стапка.

- 3.157 Пазарните вредности, фер (праведните) вредности и номиналните вредности треба да се разграничуваат од поимите како што се амортизирани вредности, лични вредности, сметководствени вредности и историски трошоци.

а. Фер (праведната) вредност претставува еквивалент на пазарната вредност. Таа се дефинира како износ за кој една актива би можела да се размени, или една обврска да се подмири, меѓу информирани и доброволни страни во рамките на независна трансакција. На тој начин, таа претставува проценка на она што би се добило ако кредиторот го продаде финансиското побарување.

б. Номиналната вредност се однесува на износот кој должникот го должи на кредиторот, кој се состои од достасаниот износ на главнина, вклучувајќи ги и сите акумулирани камати.

в. Амортизираната вредност се однесува на износот по кој финансиското средство или обврска биле измерени при почетното настанување, минус отплатите на главнина. Вишокот на уплата над планот за отплата на главнината ја намалува амортизираната вредност, додека плаќањата што се помали од планот за отплата на главнината или планот на камата, ја зголемува амортизираната вредност. На секој планиран датум, амортизираната вредност е иста со номиналната вредност, но таа може да се разликува од номиналната вредност на други датуми поради тоа што пресметаната камата е вклучена во номиналната вредност.

г. Лична вредност е недисконтиран износ на главнина кој треба да биде отплатен.

д. Сметководствената вредност во деловните сметки вообичаено се однесува на вредноста која е евидентирана во евиденцијата на претпријатијата. Сметководствените вредности можат да имаат различни значења бидејќи нивните вредности се под влијание на времето на набавка, преземање на компаниите, фреквенции на ревалоризациите, и на даночните и другите регулативи.

f. Историските трошоци, во нивна строга смисла, ги одразуваат трошоците во времето на набавка, но понекогаш тие, исто така, можат да се однесуваат и на повремените ревалоризации.

- 3.158 Вреднувањето на финансиските активи и пасиви според податоците кои ги доставуваат претпријатијата или други испитаници може да се базира на трговски, супервизорски, даночни и други сметководствени стандарди, кои не ги одразуваат во целост пазарните цени на активата и пасивата. Во такви случаи, податоците треба да се прилагодат за да ги одразуваат, колку што е можно поблиско, пазарните цени на финансиските активи и пасиви. (Повеќе информации за правилата за вреднување можат да се најдат во *External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users* (Bank for International Settlements, the Commonwealth Secretariat, Eurostat, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, the Paris Club Secretariat, the United Nations Conference on Trade and Development and World Bank (2003)), познат како *External Debt Guide*.)

3. Време на евидентирање

Избор на време на евидентирање

- 3.159 Кога се дискутира за времето на евидентирање во СНС, потребно е да се прави разлика меѓу податоците кои одразуваат состојба како што е евидентирањето во билансите на состојба, од една страна, и податоците кои одразуваат тек како што е евидентирањето во сметките, од друга страна. Билансите на состојба, по дефиниција, се однесуваат на определена временска точка. Спротивно на ова, тековите се агрегации на поединечни трансакции или други текови во текот на определен избран пресметковен период, кои се расфрлени во рамките на пресметковниот период.
- 3.160 Така, СНС не ги покажува индивидуалните трансакции или останати текови, при што има две причини поради кои треба бидат дадени стриктни правила за нивно индивидуално временско евидентирање. На прво место, правилата мора да бидат така формулирани да укажуваат во кој пресметковен период одвоените текови треба да бидат евидентирани. Второ, точното временско евидентирање на индивидуалните текови во рамките на пресметковниот период е круцијално за да се прави разлика меѓу промените во нето-вредноста поради трансакции и промените поради сопственички добивки или загуби. Оваа поделба е особено значајна во случаи на висока инфлација.
- 3.161 Еден од проблемите на разграничување на времето на трансакциите е што активностите на институционалните единици често се протегаат низ периоди кои можат да се разделат на неколку важни моменти. На пример, голем број на комерцијални продажби започнуваат со потпишување на договор меѓу продавачот и купувачот, кој опфаќа датум на испорака и датум или датуми за плаќање на обврската, а завршени се дури на денот кога продавачот го примил последното плаќање. Секоја од овие раздалечени временски точки е во одреден степен економски значаен.

3.162 Слично, при анализирањето на државните расходи може да се воочи разлика меѓу денот кога буџетот е изгласан во облик на закон, денот кога министерството за финансии овластува оддел да исплати определени средства, денот кога одделите влегуваат во должничко-доверителски односи, денот на извршување на испораката и конечно денот кога се издаваат налозите за плаќање и чековите се платени. Кај даноците, на пример, значајни моменти се денот или периодот во кој настанува обврската, моментот кога даночната обврска дефинитивно се утврдува, денот кога данокот доспева за наплата без казна, и денот кога данокот е реално платен или е направен поврат.

- 3.163 Евидентирањето на ставките за сите последователни фази кои се јавуваат во рамките на активностите на институционалните единици, иако е теоретски возможно, значајно би го оптоварил СНС. Потребно е да се направи избор, имајќи ги во предвид (а) потребите на макроекономските анализи, (б) микроекономските стојалишта, и (в) општите расположливи извори. Поради ова, често се прават разлики меѓу евидентирањето на тековите на готовинска (кеш) основа, достасано за плаќање основа, договорна основа, и пресметковна основа. Можно е да постојат и други основи за времето на евидентирање, кои се користат кај некои извори на податоци, како што се физичкото движење, или административниот процес. СНС препорачува евидентирање на пресметковна основа во целост.

Избор за евидентирање на пресметковна основа

- 3.164 Сметководството базирано на готовинска (кеш) основа ги евидентира само готовинските плаќања и тоа во времето кога тие плаќања настануваат. Овој метод широко се користи во одредени деловни цели. Практична предност е избегнување на проблемите поврзани со вреднувањето на немонетарните текови. Меѓутоа, сметководството базирано на готовинска основа не може генерално да се користи за економското и националното сметководство, бидејќи времето на плаќања може значително да се разликува од економските активности и трансакции на кое се однесува, а впрочем тие активности и трансакции СНС сака да ги прикаже. Уште повеќе, готовинското евидентирање не може да се примени на голем број на немонетарни текови кои се појавуваат во СНС.
- 3.165 Евидентирање во моментот кога се плаќаат обврските (достасано за плаќање) ги прикажува тековите на готовински плаќања во последниот можен момент без да се предизвикаат дополнителни трошоци или казни, и исто така, реалните готовински плаќања во моментот на нивно настанување. Временскиот период (ако постои) меѓу моментот кога обврската доспева за плаќање и моментот кога фактички се плаќа се премостува со евидентирање на побарување или обврска во финансиските сметки. Евидентирање во моментот кога се плаќаат обврските (достасано за плаќање) дава поопфатна слика на монетарните текови отколку евидентирањето на готовинска (кеш) основа. Недостаток претставува тоа што евидентирањето е сеуште ограничено на монетарните текови.

3.166 Сметководството базирано на пресметковна основа ги евидентира тековите во моментот на настанување, трансформирање, размена, трансферирање или исчезнување на економската вредност. Тоа значи дека тековите кои подразбираат промена на сопственоста се внесуваат кога настанува промената, услугите се евидентираат кога се обезбедени, производството во моментот кога се создадени производите и меѓуфазната потрошувачка кога материјалите и залихите се користат. СНС го преферира евидентирањето на пресметковна основа поради:

а. Времето на евидентирање во сметководството базирано на пресметковна основа е во целосна согласност со начинот на кој економските активности и останатите текови се дефинирани во СНС. Овој принцип овозможува правилно евидентирање на профитабилноста на производствените активности (т.е. без несаканото влијание на предвремените и временските задоцнувања во готовинските текови) и пресметување на нето-вредноста на определен сектор во кој било временски момент.

б. Евидентирањето на пресметковна основа може да биде применето и на немонетарните текови.

3.167 Голем број на трансакции, како што се секојдневните купувања на домаќинствата во продавниците, се монетарни трансакции во кои некоја актива се доставува веднаш или набрзо после плаќањето во готовина. Во такви случаи не постои разлика меѓу трите методи кои беа претходно опишани. Евидентирањето на пресметковна основа е особено значајно за временско евидентирање на разни интерни трансакции (како што е аутпутот кој се додава на залихите на производителот), размена во која страните вршат доставки во различно време (како што се продажбите со одложени плаќања) и задолжителни трансфери (даноци и текови поврзани со социјална заштита).

3.168 Вообичаено, институционалните единици го користат сметководството базирано на пресметковна основа. Голем број на трансакции се состојат од размена на стоки за финансиска актива меѓу две претпријатија. При таква размена, во книгите на секое претпријатие ќе бидат евидентирани сметководствени ставки, кои прикажуваат исти датуми за набавка на стоките и предавање на финансиската актива, од една страна, и набавка на финансиска актива и достава на стоките, од друга страна. Понекогаш, сепак, двете страни вклучени во трансакциите нема да го извршат евидентирањето истовремено. Некои трансакциски страни, особено државните единици, не вршат евидентирање на купувањата на пресметковна основа. Во овие случаи, правилата на конзистентност на СНС налагаат потреба од корегирање на основната статистика за поголемите отстапувања и грешки. Примената на општото правило за евидентирање на пресметковна основа во најголем број на примери е опишан подолу.

Време на евидентирање на набавките на стоки и на услуги

3.169 Време на евидентирање на набавката на стоки е моментот кога се менува економската сопственост на овие стоки. Кога промената на сопственоста не е очигледна, моментот на

книжење на трансакциите на партнерите може да претставува добра индикација и замена, за моментот кога е воспоставено физичко поседување и контрола. Овие дополнителни правила особено се применуваат кај интерните трансакции или во случаи кога настанува промена на сопственост во рамките на финансиски лизинг или договорите за изнајмување-купување. Увозот и извозот на стоки се евидентираат во моментот кога настанува промена на сопственоста. Во отсуство на извори кои го утврдуваат датумот на промена на сопственост, постои строга претпоставка дека стоките ќе ги поминат границите на земјите или кратко пред или наскоро после настанување на промена на сопственоста. Според тоа, трговската статистика заснована на царински документи кои го одразуваат физичкото движење на стоките преку националната или царинската граница, може да биде користена како апроксимација.

3.170 Услугите во СНС се евидентираат во моментот кога тие се обезбедени. Некои услуги се специфични во смисла што тие вообичаено се даваат на континуирана основа. Примери се деловниот лизинг, услугите за осигурување и домување (вклучително и оние на становите во кои живеат сопствениците). Овие услуги се евидентираат како да се даваат континуирано во текот на целиот период за кој важи договорот или за кој становите се расположливи.

Време на евидентирање на редистрибутивните трансакции

3.171 Следејќи го општото правило, дистрибутивните трансакции се евидентираат во моментот кога настануваат поврзаните побарувања. Како резултат на тоа, на пример, надоместоците на вработените, каматата, наемот на земја, социјалните придонеси и добивки, сите тие се евидентираат во периодот во кој настануваат обврските. Идентично на ова, даночните ставки се евидентираат во моментот на настанување на трансакциите или останатите текови, со што се зголемува обврската за плаќање. Ова значи дека даноците на производите и увозот се евидентираат во моментот на производство на определен производ, на увозот или продажбата, во зависност од основницата за оданочување. Тековните даноци на доход се евидентираат во моментот кога доходот на кој се однесува се заработи, иако даноците можат да се евидентираат дури откако се одземат од даночната основа. Во однос на некои дистрибутивни трансакции, времето на пресметка зависи од одлуката на единицата кога ќе го дистрибуира доходот или ќе изврши трансфер. Нивото на дивиденди не е придружено со определен период на заработувачка, и дивидендите треба да бидат евидентирани во моментот кога поврзаното учество започнува да биде означено како “поранешна дивиденда“ (ex dividend). Други примери се повлекувањата на доходот на квазикорпорациите и разни доброволни трансфери, кои се евидентираат после извршувањето.

Време на евидентирање на трансакциите во финансиска актива и пасива

3.172 Трансакциите во финансиската актива (вклучувајќи плаќања во готово) во СНС се евидентираат врз основа на промена на сопственоста. Некои финансиски побарувања или обврски дефинирани во СНС, а особено трговските

кредити и авансите, се имплицитен резултат на нефинансиски трансакции и не се докажуваат поинаку. Во овие случаи, се смета дека финансиското побарување се јавува кога настанува неговата нефинансиска противставка. Истото важи и за финансиските трансакции кои СНС ги евидентира меѓу квазикорпорација и нејзиниот сопственик.

3.173 Двете страни вклучени во финансиска трансакција можат истата да ја евидентираат под различни датуми во нивните книги, бидејќи тие добиваат документи кои ги евидентираат трансакциите во различни периоди. Вакво разликување е предизвикано од процесот на клиринг, од времето кога чековите се во пошта, итн. Износите во таквиот процес на плаќање се општо значајни во случај на трансферабилни депозити и останати сметки на побарувања и обврски. Потребите за конзистентност бараат трансакциите да се внесуваат на ист датум за двете страни. Ако не може да се одреди фиксен датум во кој настанала промена на сопственоста, потребно е да се избере датумот во кој трансакцијата е целосно извршена (датумот во кој кредиторот го примил плаќањето).

3.174 Кај хартиите од вредност, датумот на трансакција (т.е. датумот на промена на сопственоста на хартиите од вредност) може да претходи на датумот на порамнување (датум на доставување на хартиите од вредност). Двете страни треба да ги евидентираат трансакциите во времето кога настанува промена на сопственоста, а не кога определената финансиска актива е доставена. Секоја значајна разлика меѓу датумот на трансакција и датумот на порамнување ги зголемува сметките на побарувања или обврски.

3.175 Во согласност со евидентирањето на пресметковна основа, отплатите на долговите се евидентираат во моментот кога тие се извршуваат (како кога тие се плаќаат, или се реструктурираат, или се простени од кредиторот). Кога се јавува достасана неплатена обврска, не треба да се внесе нова трансакција, туку достасаните неплатени обврски треба да продолжат да се прикажуваат во истиот инструмент сè додека не се реализира обврската. Ако во договорот е предвидена промена во карактеристиките на финансискиот инструмент кога е достасан за плаќање а не е платен, оваа промена треба да биде евидентирана како рекласификација во сметката на останати промени во финансиската актива и пасива. Оваа рекласификација се применува во случаи каде останува да важи оригиналниот договор, но условите во него се менуваат (на пример, каматните стапки, или периодите на отплата). Ако договорот е обновлив или природата на инструментот се менува од една во друга категорија на инструмент (на пример, од обврзници во акции), ваквите промени треба да се евидентираат како нови трансакции.

Време на евидентирање на производството и меѓуфазната потрошувачка

3.176 Принципот на евидентирање на пресметковна основа бара производството да се евидентира во текот на периодот во кој се одвива процесот на производство. Со тоа, додаточите на работите во тек се евидентираат континуирано како што напредуваат работите. Кога процесот на производство ќе

заврши, целокупните работи во тек кои се акумулирале до тој момент, ефикасно се трансформираат во залиха на готов производ кој е спремен за испорака или продажба.

3.177 Слично на ова, меѓуфазната потрошувачка на стоки и на услуги се евидентира во моментот кога стоката или услугата влегуваат во процесот на производство, што е различно од моментот кога тие биле набавени од производителот.

Време на евидентирање на промените во залихи и потрошувачката на фиксен капитал

3.178 Залихи можат да бидат материјали и останати набавки кои се инпут на производителите, производство кое уште не е продадено, или производи во посед на трговците на големо и мало. Во сите случаи, додаточите на залихи се евидентираат во моментот кога производите се купени, произведени, или други видови на набавки. Намалувањата на залихите се евидентираат во моментот кога производите се продадени, искористени во меѓуфазна потрошувачка или на друг начин потрошени.

3.179 Времето на евидентирање на потрошувачката на фиксен капитал речиси е неодоиво поврзано со прашањето за неговото вреднување. Потрошувачката на фиксен капитал е трошковна категорија која се пресметува во текот на целиот период во кој фиксната актива е расположлива за производствени цели. Прецизното разграничување на пресметковните периоди зависи од стапката на депрецијација (амортизација).

Време на евидентирање на композитни трансакции и ставки за порамнување

3.180 Трансакциите кои се вреднуваат како порамнување на две или повеќе други трансакции, го следат времето на евидентирање на конститутивните основни текови. На пример, услугите за финансиско посредување кои се индиректно мерени (FISIM) се евидентираат како достасани камати на кредити и депозити.

3.181 Истото правило за времето на евидентирање се применува и кај ставките за порамнување. Сепак, поради разновидноста на трансакциите и останатите текови кои се опфатени секои со своите сопствени карактеристики, потребни ни се некои дообјаснувања во интерпретирањето на ставките за порамнување. На пример, при анализирањето на ставката за порамнување “штедење“ на нефинансиските корпорации, треба да се биде свесен дека времето кога настанува деловниот вишок не мора да се поклопува со времето на другите фактори, како што е времето кога дивидендите се исплаќаат.

Време на евидентирање на другите текови

3.182 Останатите промени во обемот на активата вообичаено се дискретни настани кои се создаваат во прецизни моменти или во текот на релативни кратки временски периоди.

Време на евидентирање на сопственички добивки и загуби

3.183 Промените во цените често имаат поконтинуиран карактер, особено во поглед на активите за кои постојат активни пазари. Во пракса, номиналните сопственички добивки или загуби ќе се пресметуваат меѓу две временски точки:

а. Моментот во кој:

- започнува пресметковниот период; или
- стекната е сопственост од други единици (преку купување или трансакција во натура); или
- некоја актива е произведена; или

б. Моментот во кој:

- завршува пресметковниот период; или
- отстапена е сопственоста над некоја актива (преку продажба или трансакција во натура); или
- некоја актива е потрошена во процесот на производство.

3.184 Може да зачудува тоа што номиналните сопственички добивки и загуби не се пресметуваат во почетниот период во моментот кога две единици се согласуваат за заедничка размена на актива, туку во периодот кој започнува со моментот кога активата се набавува. После се, дали потпишувањето на договорот дозволува корекција на цените, што укажува дека ризикот за која било подоцнежна промена во цените е трансфериран? СНС, сепак, обврските кои произлегуваат од некој договор ги смета за неизвесни сè додека една од страните не ги подмири своите обврски (преку предавање на сопственоста на некоја актива на другата страна, давање на услуга или обезбедување на труд или капитал). Исто така, една единица може да стекне сопственички добивки или загуби само на активи или пасиви над кои има економска сопственост. Комбинацијата на овие две правила укажува дека во текот на периодот меѓу потпишувањето на договорот и датумот во кој првата страна доставува, втората страна не може да преземе каков било ценовен ризик поврзан со овој договор: втората страна ниту ја поседува активата која се доставува, ниту има побарувања од првата страна кои треба да ги евидентира во финансиската сметка.

3.185 Промените во структурата и класификацијата треба да бидат внесени во моментот кога една единица или една актива ја менува категоријата во која претходно била класифицирана, што е во согласност со правилата дадени во СНС. Еден интегриран систем на текови и состојби, каков што е СНС, бара сите рекласификации да се евидентираат и сите книжења за рекласификациите да се евидентираат во исто време.

3.186 Со цел да се добијат статистички серии кои се поспоредливи во текот на времето, некој може да се обиде да ги акумулира главните рекласификации за одреден број на години, и да ги внесе како една ставка на крајот на овој

период. Меѓутоа, се разбира, оваа постапка може да не ги задоволува препораките на СНС, кои се насочени кон добивање на прецизни процени на нивоата. Водењето на евиденција за рекласификациите го прави применлив принципот на реконструирање на временските серии заснован на случаи во кој било пресметковен период.

Временски прилагодувања за меѓународните трансакции

3.187 Разлики во времето на евидентирање кај партнер-економите може да се појават поради различни фактори. Еден од значајните проблеми што се јавува кај евидентирањето на меѓународните трансакции претставуваат разликите во временските зони. Разлики во времето на евидентирање можат, исто така, да произлезат и од доцнењата во доставувањето на пошта или во процесот на клиринг порамнувањето. Во најголем број на случаи, во изготвувањето на меѓународните сметки се користат податоци кои се агрегирани на некое ниво отколку индивидуални податоци. Само неколку извори на податоци можат почесто да се користат како апроксимација на бараните основи. Тоа е значајно за да се направи временско прилагодување онаму каде што има големи разлики од бараните основи.

3.188 При изборот на расположливи статистички извори на податоци, изготвачите може да ја земаат предвид вредноста на податоците за кои веќе постои прецизно временско евидентирање. На пример, податоците за отплатите на кредитите се преферираат во однос на изворите кои се засноваат на авторизирани датуми или програмски датуми кои може и да не се реализираат. Некои извори кои се избрани од изготвачите како општо најсоодветни, може да не се специјално дизајнирани да даваат информации за целите на билансот на плаќање.

Ставки на билансот на состојба

3.189 Биланси на состојби можат да се изготват за која било временска точка. СНС дефинира биланси на состојби за сите сектори во моментот кога завршува еден пресметковен период и започнува нов пресметковен период. Билансот на состојба на крајот на определен период е идентичен со билансот на состојба на почетокот на наредниот период, така што и понатаму не се јавуваат ценовни промени, рекласификации или други економски текови кои не се соодветно признати од СНС.

4. Агрегирање, салдирање (нетирање), консолидирање

Агрегирање

3.190 Огромен број на поединечни трансакции, останати текови и активи во рамките на опфатот на СНС треба да бидат распоредени во разумен број на аналитички корисни групи. Во СНС, таквите групи се креираат со вкрстување на две или повеќе класификации. На минимално ниво, класификацијата на институционалните сектори или дејности се вкрстува со класификацијата на трансакциите, другите акумулациони ставки или средства. Притоа, ресурсите (изворите) мораат да се разликуваат од употребите, а средствата од обврските. Со цел да се

овозможи подетална анализа, групите кои се формирани на овој начин, можат да бидат дополнително поделени: примери за ова се спецификациите на производите или активите, на функциите и на партнерите во трансакциите.

- 3.191 Со оглед дека класификациите во СНС содржат определен број на нивоа кои се експлицитно означени со кодови, можат да се разграничат соодветни нивоа на агрегирање.
- 3.192 Иако концепциски вредноста на секој агрегат (збир) е збир на вредностите на сите елементарни (основни) ставки во релевантната категорија, во пракса често се користат други методи на процена. На прво место, информациите за елементарните (основните) трансакции, останатите текови и активи можат да бидат некомплетни или дури и да не постојат. Второ, податоците добиени од различни примарни извори, вообичаено не се целосно конзистентни поради варијациите во дефинициите и опфатот, така што се потребни прилагодувања на агрегирано ниво за нивно усогласување.

Салдирање (нетирање)

- 3.193 Индивидуалните единици или сектори можат да имаат ист вид на трансакција и како употреба и како извор (на пример, и двете плаќаат и примаат камата) и ист вид на финансиски инструмент и како средство и како обврска. Комбинациите во кои сите елементарни (основни) ставки се прикажани со нивните целосни вредности се нарекуваат бруто-евидентирања. Комбинациите каде вредностите на некои елементарни (основни) ставки се одземаат од ставки на другата страна на сметката или кои имаат спротивен знак се нарекуваат нето-евидентирања.
- 3.194 СНС препорачува евидентирање на бруто-основа, освен кога степенот на нетирање е самиот инхерентен на класификациите. Всушност, нетирањето е веќе карактеристика на голем број на препораки на СНС. Тоа во најголем дел служи да нагласи економски значаен имот кој не може да се види од бруто-податоците.
- 3.195 Нетирањето е имплицитно во разни категории на трансакции, при што најистакнат пример е “промени во залихи”, кој го подвлекува аналитички значајниот аспект на општото инвестирање, а не на следењето на дневните додатоци и повлекувања. Слично на ова, со одредени исклучоци, финансиската сметка и сметката на останатите промени во активата, ги евидентира зголемувањата во активата и пасивата на нето-основа, носејќи ги крајните последици од овие видови на текови на крајот на пресметковниот период. Сите ставки за порамнувања, исто така, вклучуваат нетирање. За да се избегне конфузија, СНС го користи зборот “бруто” и “нето” во многу ограничена смисла. Освен во неколку наслови (“нето-премии”, “нето-вредност”, “нето-позајмување или нето-задолжување”), класификациите во СНС го употребуваат зборот “нето” исклучиво за да ја означат вредноста на варијаблите по одбивањето на потрошувачката на фиксниот капитал.
- 3.196 Во случај на текови на финансиски средства и обврски, термините “нето-промени во средства” и “нето-промени во обврски” се користат за да ја одразат природата на

финансиските текови. Финансиските текови ги одразуваат промените кои настануваат како резултат на сите кредитни и дебитни книжења во текот на определен пресметковен период. Со други зборови, финансиските текови се евидентираат на нето-основа посебно за секое финансиско средство и обврска. Употребата на термините “нето-промени во средствата” и “нето-промени во обврските” ја става финансиската сметка во линија со правилата кои се користат во акумулационите сметки. Ова се општи изрази кои се применуваат и кај финансиската сметка и кај сметката на останатите промени во финансиските средства и обврски. Употребата на овие термини, исто така, го упростува толкувањето на податоците. И кај средствата и кај обврските, позитивна промена означува пораст во состојбите, а негативна промена означува намалување на состојбите. Толкувањето на порастот или намалувањето во рамките на кредит и дебит, сепак, зависи од тоа дали порастот или намалувањето се однесува на средства или на обврски (дебит за едно средство е зголемување, додека дебит за една обврска е намалување). И покрај тоа што кредит и дебит презентацијата не е нагласена за трансакциите во финансиската сметка, значајно е да се препознае и одржи сметководственото равенство; на пример, еден кредит секојпат концепциски е поврзан со соодветен дебит, кој се однесува или на зголемување на некое средство или на намалување на некоја обврска.

Консолидирање

- 3.197 Консолидирање претставува посебен вид на бришење на текови и состојби, кое треба да се разликува од другите видови на салдирања (нетирања). Тоа вклучува елиминирање на оние трансакции или односи на должникот/кредиторот кои настануваат меѓу два извршителя на трансакции кои припаѓаат на ист институционален сектор или потсектор. На консолидацијата не треба да се гледа како на чиста загуба на информации; таа ги содржи основните карактеристики на партнерот во трансакцијата. Консолидацијата може да биде исклучително значајна за финансиските институции и за општата влада. Повеќе детали за ова се дадени во главите 22 и 27. За определени видови на анализи, информациите за трансакциите на овие (пот)сектори со другите сектори и соодветната “екстерна” финансиска позиција се позначајни отколку општите бруто-податоци. Како правило, сепак, книжењата во СНС не се консолидирани.
- 3.198 Правилото за неконсолидација зазема посебна форма кога се во прашање категориите на трансакции “аутпут” и “меѓуфазна потрошувачка”. Овие трансакции треба да бидат евидентирани во целост на ниво на деловни единици. Тоа посебно значи дека сметките на институционалните сектори и на дејностите не треба да бидат консолидирани во однос на аутпутот кој се доставува меѓу деловните единици кои припаѓаат на иста институционална единица.

Глава 4: Институционални единици и сектори

А. Вовед

4.1 Оваа Глава се однесува на дефиницијата и описот на институционалните единици и начинот на кој тие се групираат и ги формираат секторите и потсекторите во СНС. Понатаму, друг важен концепт кој ќе биде проучуван е резидентноста, бидејќи целокупното стопанство се состои од комплетен сет на резидентни институционални единици.

1. Институционални единици

4.2 *Институционалната единица е економски субјект кој е способен, во свое име, да поседува актива, да создава обврски и да учествува во економски активности и трансакции со други субјекти.* Главните карактеристики на институционалните единици можат да бидат опишани на следниов начин:

а. Една институционална единица има право во свое име да поседува добра или актива; па оттука е во можност да врши размена на сопственоста на добрата и активата во трансакциите со другите институционални единици;

б. Единицата е способна да донесува економски одлуки и да учествува во економски активности во кои таа самата е директно одговорна пред законот;

в. Единицата е способна да презема обврски во свое име, да прифаќа други задолжувања или идни обврски и да влегува во договорни односи;

г. За единицата или постои цел сет на сметки, вклучувајќи го и билансот на состојба на активата и пасивата, или пак ако е можно и корисно од економска гледна точка, единицата да состави целосен сет на сметки ако тоа од неа се побара.

4.3 Во реалниот свет постојат два главни вида на единици кои можат да бидат означени како институционални единици, имено, едниот се лица или група на лица во форма на домаќинства, а другиот вид се правни или општествени субјекти.

4.4 За потребите на СНС, *под домаќинство се подразбира група на лица кои имаат заедничко живеалиште, кои делумно или целосно ги здружуваат својот доход и богатство и кои заеднички употребуваат одредени видови на стоки и услуги, главно во сферата на домувањето и исхраната.* Покрај индивидуалните домаќинства, постојат и единици кои се опишуваат како институционални домаќинства кои се составени од групи на лица кои во подолги временски периоди престојуваат во болници, старечки домови, манастири, затвори и сл.

4.5 Индивидуалните членови на повеќечлените домаќинства не се сметаат како посебни институционални единици. Поголемиот дел од имотот се поседува или, пак, обврските се создаваат заеднички од два или повеќе члена на едно домаќинство, додека доходот кој го примаат одделните членови на истото домаќинство во дел или во целост може да биде здружен во полза на сите членови на домаќинството. Освен тоа, многу одлуки околу трошоците може да бидат заеднички донесени во корист на целото домаќинство, посебно одлуките поврзани со потрошувачката на храна или домувањето. Затоа е невозможно на индивидуална основа да се состават корисни биланси на состојба или други сметки за членовите на домаќинството. Од овие причини, домаќинството, само како целина, мора да се третира како институционална единица.

4.6 Вториот вид на институционални единици се правни лица или општествени организации кои во свое име се вклучуваат во економски активности и трансакции, како што се корпорациите, непрофитните институции (НПИ) или единиците на државата. *Правно лице или општествена организација е институционална единица која е основана во согласност со закон, или е признаена од општеството, независно од физичките лица или други субјекти, кои можат да ја поседуваат или контролираат.* Овие единици се одговорни за економските одлуки и активностите коишто ги преземаат, иако нивната автономија до одреден степен може да биде ограничена од други институционални единици; на пример, корпорациите се контролирани од нивните акционери. Некои неинкорпорирани претпријатија, кои припаѓаат на домаќинствата, или на единиците на државата, може да се однесуваат на начин кој е многу сличен на корпорациите, и ако овие претпријатија имаат целосен сет на сметки, тогаш ќе бидат третирани како квазикорпорации.

4.7 Од правен аспект, корпорациите можат да бидат опишани како: корпорации, инкорпорирани претпријатија, јавни претпријатија со ограничена одговорност, јавни корпорации, приватни претпријатија, акционерски друштва, претпријатија со ограничена одговорност, партнерства со ограничена одговорност, итн. Спротивно на овие, некои правни субјекти кои се непрофитни институции можат понекогаш да бидат категоризирани како 'корпорации'. Името на институционалната единица не може секогаш да го одразува нејзиниот статус, затоа е потребно да се проучат нејзините цели и функции. *Во СНС, терминот корпорација ги опфаќа законски основаните корпорации и задруги, партнерствата со ограничена одговорност, условните резидентни единици и квазикорпорации.* Описот за овие институционални единици е даден во делот Б.

4.8 *Непрофитните институции (НПИи) се правни или општествени лица кои се основани со цел производство на стоки и услуги, но чиј статус не им дозволува да бидат извор на доход, профит или друга финансиска*

добивка за единиците кои ги основаат, ги контролираат или ги финансираат. Вршејќи ги нивните производни активности, тие се обврзани да создаваат вишоци или загуби, но секој остварен вишок не може да биде присвоен од други институционални единици. Статутите со кои овие асоцијации се основани се составени на таков начин со кој не им се дозволува на институционалните единици, кои ги контролираат или управуваат со нив, да учествуваат во профитите или другите доходи коишто овие асоцијации ги генерираат. Од оваа причина, тие често се ослободени од плаќање на различни видови на даноци. Третманот на НПИИ во рамките на СНС е опишан во делот В.

4.9 *Единиците на државата претставуваат посебни видови на правни лица основани преку политички процеси, кои имаат законска, судска или извршна власт над другите институционални единици во определена област.* Гледани како институционални единици, главни функции на владата е да преземе одговорност за обезбедување на заедницата или на индивидуалните домаќинства со добра и услуги и нивното снабдување да го финансира од даноци или од други доходи; да врши редистрибуција на доходот и богатството со помош на трансфери; и да учествува во непазарно производство.

2. Резидентност

4.10 *Резидентноста на секоја институционална единица е економската територија со која таа има најсилна поврзаност, со други зборови, нејзин центар на доминантен економски интерес.* Поимот за економска територија во СНС коинцидира со поимот користен во шестото издание на Прирачникот за биланс на плаќање и меѓународна инвестициска позиција (Balance of Payments and International Investment Position Manual - *БМП6*). Како клучни карактеристики за поимот економска територија се наведуваат следниве. Во најширока смисла, економската територија може да биде секоја географска област или јурисдикција за која се бара статистика. Поврзаноста на субјектите со одредена економска територија е определена според нивното физичко присуство и да бидат под надлежност на владата на таа територија. Најчесто употребуван концепт за економска територија е областа што се наоѓа под ефективна економска контрола на една влада. Меѓутоа, економската територија може да биде поголема или помала од тоа, како во случајот на валутна или економска унија или како дел од една земја или од светот.

4.11 Економската територија ги опфаќа земјишните површини, воздушниот простор, територијалните води, заедно со надлежноста над риболовните права и правата врз горивата и минералите. Во поморските подрачја, економската територија ги опфаќа островите што припаѓаат на таа територија. Економската територија, исто така, ги опфаќа територијалните енклави од останатиот дел на

светот. Тоа се јасно демаркирани земјишни области лоцирани на други територии, а кои се користат од владата, и која може да ги поседува или да ги изнајмува за дипломатски, воени, научни или други цели со склучен формален договор со владите на териториите каде што овие земјишни парцели физички се лоцирани. На пример, тоа се амбасадите, конзуларните претставништва, воените бази, научните станици, информациони или имиграциони канцеларии, агенции за помош, претставништва на централната банка кои имаат дипломатски имунитет, и сл.

4.12 Економската територија се состои од димензиите на физичката локација и на правната надлежност. Поимите на економска територија и резидентност се креирани со цел да обезбедат секоја институционална единица да биде резидент на една економска територија. Користењето на економската територија како опсег за економска статистика значи дека секое претпријатие од групата на поврзани претпријатија е резидент во економијата во која е тоа сместено, а не е резидент во економијата во која се наоѓа седиштето на групата.

4.13 Во принцип, една институционална единица е резидент во една и само во една економска територија која е определена со нејзиниот центар на доминантен економски интерес. Исклучок може да биде направен за повеќетериторијалните претпријатија кои извршуваат активности на повеќе од една економска територија. И покрај тоа што претпријатието има значајна активност во повеќе од една економска територија, тоа не може да биде поделено на одделни филијали ниту, пак, на корпорација-мајка и филијали, бидејќи активноста се одвива како неделна операција без одвоени сметки или одлуки. Ваквите претпријатија најчесто се инволвирани во меѓугранични активности кои вклучуваат поморски транспорт, авионски транспорт, хидроелектричните шеми на пограничните реки, цевоводи, мостови, тунели и подморски кабли, а ако не е можно да се идентификува фирмата-родител или одделните подружници, тогаш потребно е вкупната активност на претпријатието пропорционално да се подели на поединечните економски територии. Повеќе информации за овие карактеристични случаи може да се најдат во Прирачникот за биланс на плаќање и меѓународна инвестициска позиција (*БМП6*).

4.14 Една институционална единица има центар на доминантен економски интерес во една економска територија кога во рамките на економската територијата постои некоја локација, живеалиште, место за производство или други предуслови на територијата во која или од која единицата учествува или има намера и понатаму да учествува во економски активности и трансакции со значаен обем во неограничен, или во ограничен, но доволно долг временски период. Локацијата не мора да биде постојана сè додека таа се наоѓа во рамките на економската територија. Тековната или планираната локација за една или за повеќе од една година се користи како оперативна дефиниција; додека изборот на една година како специфичен период е арбитраен, и е прифатен со цел да се избегне

неизвесноста и да се олесни меѓународната конзистентност.

4.15 Концептот за резидентност во СНС е ист како во Прирачникот за биланс на плаќање и меѓународна инвестициска позиција (БМП6). Во продолжение следат некои клучни последици:

а. Резидентноста на индивидуалните лица е определена од таа на домаќинството во кое тие припаѓаат, а не од местото каде што тие работат. Сите членови на едно домаќинство имаат иста резидентност како таа на домаќинството, иако членовите може да преминуваат граници кога одат да работат или во други случаи, да поминат одреден временски период во странство. Ако некои членови работат и престојуваат во странство подолг временски период и стекнале центар на економски интерес, тогаш тие престануваат да бидат членови на нивното оригинално домаќинство;

б. Неинкорпорираните претпријатија кои не се квазикорпорации не се одвоени институционални единици од своите сопственици, и затоа имаат иста резидентност како и нивните сопственици;

в. За корпорациите и НПИИ природно е да се очекува да имаат центар на економски интерес во земјата во која се правно конституирани и регистрирани. Корпорациите може да бидат резиденти во земји различни од резидентните земји на нивните акционери, како и подружниците може да бидат резиденти на земји различни од резидентната земја на нивната корпорација-мајка. Кога корпорацијата, или неинкорпорираното претпријатие, има своја филијала, канцеларија или место за производство во друга земја со цел извршување на значаен обем на производство во текот на долг временски период (најчесто тоа е период од една или повеќе години), но без отворање на подружница за таа цел, филијалата, канцеларијата или местото за производство се смета за квазипретпријатие (т.е. посебна институционална единица) која е резидент во земјата во која тоа е лоцирано;

г. Сопствениците или единиците кои долго држат под наем земјиште, згради и друг вид на недвижнини на економската територија во земјата, се смета дека имаат центар на економски интерес во таа земја, дури и во случај кога не учествуваат во други економски активности или трансакции во земјата. Затоа, сето земјиште и зградите се во сопственост на резидентите;

д. Искористувањето на подземните ресурси единствено може да биде извршувано од резидентни институционални единици. Ако едно претпријатие кое ја врши екстракцијата не е резидент, ќе треба со издавање на потребните лиценци или со давањето на ресурсите под наем да стане резидент;

ѓ. За субјектите како што се, на пример, субјектите за повеќе цели, кои ако имаат некакви атрибути на локација, тогаш тие се во мал број, и локацијата се одредува според местото на кое тие се инкорпорирани.

Поопширно објаснување за граничните случаи е дадено во Глава 26 и во Прирачникот за биланс на плаќање и меѓународна инвестициска позиција (БМП6).

3. Секторизација и економско однесување

4.16 Институционалните сектори во СНС ги групираат заедно сличните видови на институционални единици. Корпорациите, НПИИ, единиците на државата и домаќинствата се суштински различни едни од други, со тоа што и нивните економски цели, функции и однесување се различни.

4.17 Институционалните единици, според природата на економската активност која ја извршуваат, се распределуваат по сектори. Трите основни економски активности кои се евидентираат во СНС се: производство на добра и услуги, потрошувачка за задоволување на човековите желби и потреби и акумулација на различни форми на капитал. Корпорациите учествуваат или во производство или во акумулација (или и во двете), но не учествуваат во (финалната) потрошувачка. Државата учествува во производството (но во основа тоа е различен тип на производство од она на претпријатијата), акумулација на финалната потрошувачка за сметка на населението. Сите домаќинства во свое име учествуваат во потрошувачката, но исто така, тие може да учествуваат во производството и во акумулацијата. НПИИ се разликуваат по својата природа. Некои се однесуваат како корпорациите, некои се ефективен дел на државата, а некои, пак, учествуваат во активности слични на оние на владата, но се независни од неа.

4.18 Основа за правење разлика меѓу корпорациите и владата е основата на извршување на производството. Претпријатијата произведуваат за пазарот и имаат за цел да ги продадат нивните производи по економски значајни цени. За цените се вели дека се економски значајни ако тие имаат значаен ефект врз количините што производителите се спремни да го понудат и врз количините што купувачите се спремни да ги купат. Овие цени настануваат кога производителот е поттикнат да ја усогласи понудата на начин кој му овозможува правење профит на долг рок (или да ги покрие минимум капиталните и другите трошоци) и потрошувачите имаат слобода да купат или да не купат и да го направат својот избор врз основа на понудените цени. Во главите 6 и 22 има поопширна дискусија за дефиницијата на поимот "економски значајни цени" и значењето на пазарното и непазарното производство.

4.19 Корпорациите се делат на корпорации кои главно даваат финансиски услуги и корпорации кои обезбедуваат добра и услуги. Овие две групи на корпорации се познати како финансиски и нефинансиски корпорации, соодветно. Дистинкцијата е направена поради посебната улога на финансиските претпријатија во економијата.

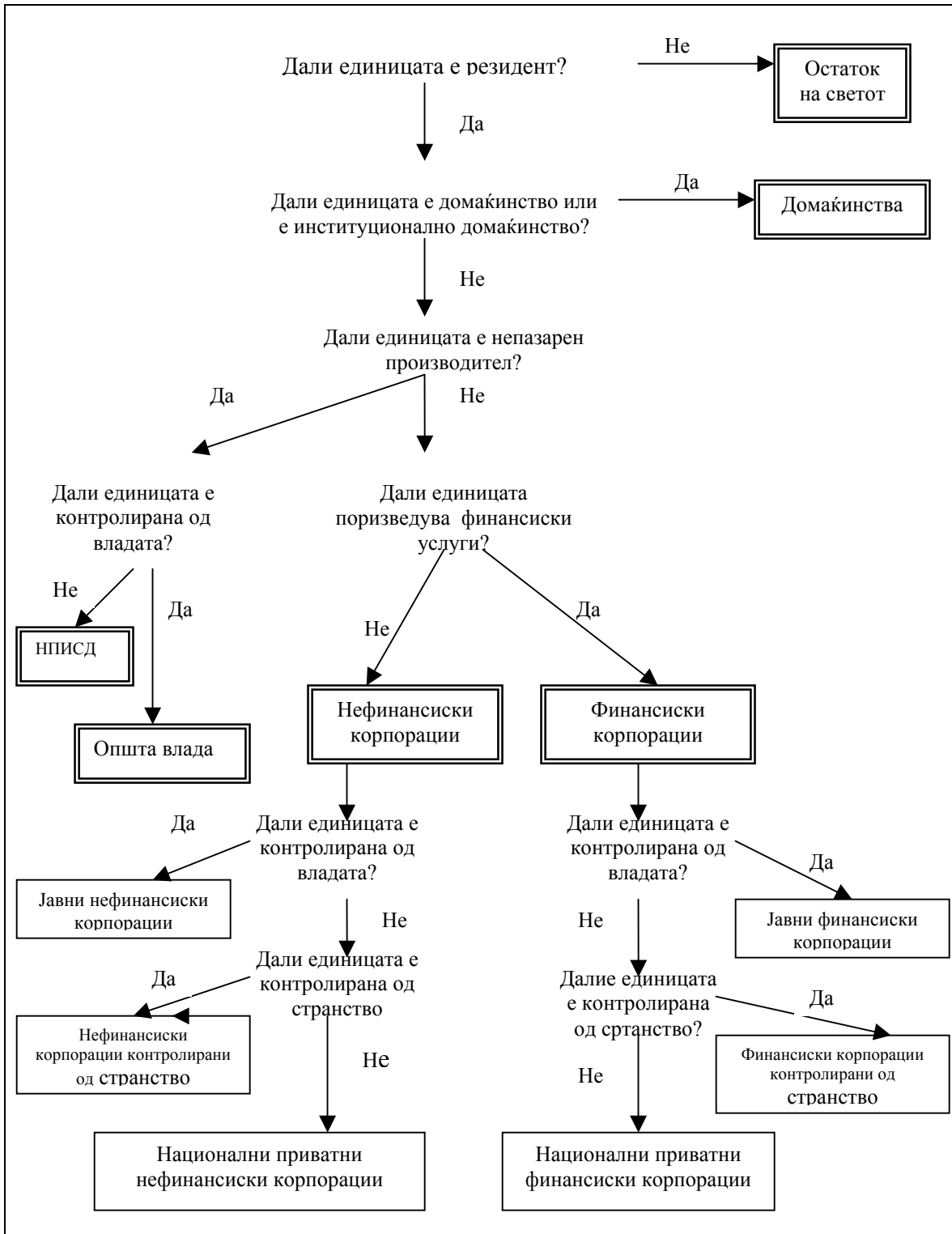
- 4.20 Економските цели, функциите и однесувањето на единиците на државата се сосема различни. Тие го организираат и финансираат снабдувањето на индивидуалните домаќинства и на заедницата во целина со добра и услуги, поради што прават трошоци за финална потрошувачка. Единиците на државата можат сами да ги произведуваат добрата и услугите, но производите најчесто се обезбедуваат или бесплатно или по цени кои се утврдени под услови различни од оние на чисто пазарните сили. Единиците на државата исто така се грижат за дистрибуцијата и редистрибуцијата на доходот и богатството преку системот на оданочување и другите трансфери. Единиците на државата ги вклучуваат и фондовите за социјална сигурност.
- 4.21 Економските цели, функциите и однесувањето на домаќинствата, исто така, се различни. Иако домаќинствата примарно се потрошувачки единици, тие, исто така, може да се вклучуваат и во производството. Често оваа производствена активност е со релативно мал обем и вклучува неформални и егзистенцијални активности. Кога производствените единици на домаќинствата не се правни лица (и не може да бидат третираны како такви), тие се дефинираат како неинкорпорирани претпријатија. Тие остануваат да бидат дел од истата институционална единица како и домаќинството на кое тие му припаѓаат.
- 4.22 НПИИ се институционални единици создадени со цел за производство или дистрибуција на добра и услуги но не и со цел за создавање на доход или профит за единиците кои ги контролираат или

финансираат. Меѓутоа, некои НПИИ испорачуваат до потрошувачите добра или услуги по економски значајна цена, и кога тие тоа го прават, тогаш во СНС овие НПИИ имаат ист третман како и корпорациите. Други пак НПИИ кои се контролирани од државата имаат третман како единици на државата. Останатите НПИИ кои произведуваат добра и услуги, но не ги продаваат по економски значајна цена и не се контролирани од владата, имаат третман на посебна група на единици т.н. непрофитни институции коишто им служат на домаќинствата (НПИСД). Всушност, тие се недржавни општествени институции.

4. Вкупна економија

- 4.23 *Вкупната економија се дефинира како целосен сет на домашни (резидентни) институционални единици.* Резидентните институционални единици коишто ја сочинуваат вкупната економија се групирани во пет меѓусебно исклучиви институционални сектори. Секторите се групи на институционални единици, и секоја институционална единица мора да биде класифицирана во еден или друг сектор во СНС. Цела серија на сметки во СНС може да биде креирана за поединечна институционална единица или за група од единици. Карактеристиките на една институционална единица, објаснети во параграфот 4.2., објаснуваат зошто не е можно да се состави цел сет на сметки само за дел од една единица. Сепак, тоа е корисна и е вообичаена практика за потсекторите во корпорациите да се состават некои сметки, разграничени врз основа на типот на производство во кое се ангажирани секторите. Ова е предмет на проучување во Глава 5. Во оваа Глава акцентот е ставен врз алокацијата на комплетните единици во еден или во друг сектор.

Слика 4.1: Приказ на распределбата на единиците по институционални сектори



5. Преглед на институционалните сектори

4.24 Сите резидентни институционални единици се распределени во еден, и само во еден од следниве пет институционални сектори:

Сектор Нефинансиски корпорации

Сектор Финансиски корпорации

Сектор Општа влада

Сектор Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата

Сектор Домаќинства

4.25 Концептуалната основа за распределба на една единица во соодветниот сектор е прикажана на слика 4.1. Квадратчињата за секторите на вкупната економија, како и квадратчињата за остатокот на светот, се појавуваат со двојна рамка. Откако ќе се издвојат нерезидентните единици и домаќинствата, тогаш остануваат само резидентните правни и општествени субјекти. Секторската распределба на сите единици е определена според три прашања. Првото прашање е дали единицата е пазарен или непазарен производител. Ова зависи од тоа дали поголемиот од производството на единицата се нуди по економски значајни цени или пак не се нуди по вакви цени.

4.26 Второто прашање за утврдување на секторската распределба се применува за сите непазарни единици, вклучувајќи ги и непазарните НПИИ, кои се алоцираат или во секторот на Општа влада или во секторот на НПИСД. Притоа, детерминирачки фактор за распределба е дали единицата е дел од, или е контролирана од владата. Критериумите за воспоставување на контрола се дискутирани подолу во делот В.

4.27 Третото прашање за утврдување на секторската алокација се применува за сите пазарни институции, вклучувајќи ги пазарните НПИИ, кои се распределуваат или во секторот Нефинансиски корпорации или во секторот Финансиски корпорации. Во контекст на секторите, како и во рамките на СНС, терминот "корпорации" во себе ги опфаќа задругите, друштвата со ограничена одговорност, националните резидентни единици и квазикорпорациите како и правно конституираните корпорации.

4.28 Сите резидентни нефинансиски корпорации се вклучени во секторот Нефинансиски корпорации и го формираат најголемиот сектор во практиката. Исто така, овој сектор во себе ги вклучува непрофитните институции кои се ангажирани во пазарно производство на добра и нефинансиски услуги: на пример, болници, училишта или факултети кои наплатуваат одреден износ на

партиципација, којшто им овозможува да ги покријат нивните тековни трошоци за производство, или пак трговските асоцијации финансирани преку членарини од нефинансиските корпоративни или некорпоративни претпријатија и чија улога е да ги промовираат и да им служат на интересите на овие претпријатија. Секторот Нефинансиски корпорации е опишани подолу во текстот во делот Г.

4.29 Секторот Финансиски корпорации ги опфаќа сите резидентни корпорации чија главна активност е давање на финансиски услуги вклучувајќи финансиско посредување, осигурување и услуги на пензиските фондови, како и единиците кои вршат активности со кои се олеснува финансиското посредување. Исто така, овој сектор ги опфаќа и НПИИ ангажирани во пазарно производство од финансиска природа, како што се оние институции кои се финансирани со членарината од финансиските претпријатија и чија улога е да ги промовираат и да им служат на интересите на овие претпријатија. Секторот Финансиски корпорации е опишан подолу во текстот во делот Д.

4.30 Секторот Општа влада главно е составен од единици на централната влада, републичка влада и единици на локалната самоуправа заедно со фондовите за социјално осигурување формирани и контролирани од овие единици. Исто така, секторот ги вклучува и НПИИ ангажирани во непазарно производство кои се контролирани од единицата на владата или од фондовите за социјално осигурување.

4.31 Секторот Непрофитни институции коишто им служат на домаќинствата ги опфаќа сите резидентни НПИИ, освен оние кои се контролирани од владата, и кои обезбедуваат непазарни добра или услуги за домаќинствата или за заедницата во целина.

4.32 Секторот Домаќинства се состои од сите резидентни домаќинства. Секторот ги вклучува и институционалните домаќинства формирани од лицата кои во подолги временски периоди престојуваат во болници, во домови за странци, манастири, затвори и сл. Како што е веќе забележано, неинкорпорираниот претпријатие поседувано од едно домаќинство се третира како составен дел на домаќинството, а не како одделна институционална единица, освен во случај кога сметките се доволно детализирани за да може активноста да се третира како таа на квазикорпорацијата.

6. Потсектори

4.33 Секој од овие пет горенаведени институционални сектори можат да бидат поделени во потсектори. Не постои единствен метод за потсекторизација кој би бил погоден за сите потреби или за сите земји, па затоа алтернативни методи за потсекторизација се препорачуваат за одделните сектори. Делењето на вкупната економија во сектори преку заедничко групирање на институционалните единици со слични цели и начини на однесување, ја зголемува корисноста на сметките за потребите на економската анализа. Исто така,

секторите и потсекторите се потребни со цел да можат да се таргетираат или да се надгледуваат поедини групи на институционални единици за целите на политиката. На пример, секторот Домаќинства треба да биде поделен во потсектори со цел да се овозможи да се набљудува како различни делови на заедницата се погодени или имаат корист од процесот на економскиот развој или од мерките на економската и социјална политика на владата. Слично, може да биде важно корпорациите кои се предмет на контрола на нерезидентни да се третираат како потсектори на секторите на финансиските и нефинансиските корпорации, не само заради тоа што тие се обврзани да се однесуваат различно од домашно контролираните корпорации но исто така и заради креаторите на политиката кои би сакале да можат да ги идентификуваат и да ги набљудуваат овие делови на економијата кои се предмет на влијание од странство. Поделбата на секторите во потсектори зависи од типот на анализата што треба да се спроведе, од потребите на креаторите на политиката, од достапноста на податоците и од економските услови и институционалните во рамките на една земја.

Јавни и контролирани од странство

- 4.34 Еден заеднички чекор за потсекторизација е да се идентификуваат оние нефинансиски и финансиски корпорации кои се контролирани од владата, т.н. јавни корпорации, и оние коишто се контролирани од странство. Останатите корпорации се национални приватни корпорации во економијата. Критериумите за утврдување на контрола од владата, и од странство се објаснети во делот Б. На сликата 4.1 прикажан е овој тип на потсекторизација за двете групи на корпорации.

Непрофитни институции

- 4.35 Како што претходно е наведено, во рамките на СНС непрофитните институции се распределуваат во различни сектори во зависност од тоа дали тие се занимаваат со пазарно или непазарно производство, независно од мотивацијата, статусот на вработените или од активноста во која тие се инволвираани. Независно од ова, за НПИИ постои сè поголем интерес како за доказ за "граѓанското општество", па така и се препорачува НПИИ во рамките на секторите на корпорациите и на општата влада да бидат идентификувани во различни потсектори, па така ќе се овозможи на директен начин да се изведат дополнителни табели во кои се сумираат сите активности на непрофитните институции.

Други потсектори

- 4.36 Прашањето за потсекторите поопширно е обработено во следните поглавја за секој институционален сектор одделно. Посебни

потсектори се предлагаат за општата влада, финансиските корпорации и за домаќинствата.

7. Остаток на светот

- 4.37 Во одредени ситуации погодно е нерезидентните домаќинства или корпорациите како единици да бидат третирани за резиденти на остатокот на светот. Секогаш кога се изработуваат сметките за институционалните сектори, како и сметката за вкупната економија, се изработува уште една сметка во која е прикажан односот со остатокот на светот. Всушност затоа трансакциите со остатокот на светот се бележат како остатокот од светот да е де факто шести сектор.

Б. Корпорациите во СНС

1. Видови на корпорации

- 4.38 Во СНС, терминот корпорација е користен во поширока смисла отколку неговиот опфат во правна смисла. Односно, сите субјекти кои:

а. се способни да генерираат профит или друга финансиска добивка за нивните сопственици,

б. според закон се признаени како одделни правни субјекти од нивните сопственици, кои имаат ограничена одговорност,

в. се основани со цел да бидат ангажирани во пазарно производство,

се третираат како корпорации во СНС, независно од начинот на кои тие се опишуваат или се нарекуваат. Освен законски основаните корпорации терминот корпорации ги вклучува и задругите, друштвата со ограничена одговорност, условните резидентни единици и квазикорпорациите. ако поинаку не е наведено, секогаш кога е употребен терминот корпорации, се мисли на неговиот поширок опфат отколку опфатот на тесната правна дефиниција. Секоја од поделените компоненти од поширокиот опфатот на терминот корпорации е објаснета во делот што следува.

Законски основани корпорации

- 4.39 Законски основаните корпорации може да бидат опишани со различни имиња: корпорации, инкорпорирани претпријатија, јавни друштва со ограничена одговорност, јавни претпријатија, приватни друштва, друштва создадени со заеднички вложувања, друштва со ограничена одговорност, партнерства со ограничена одговорност, итн. *Законски основана корпорација претставува правно лице, создадено со цел производство на стоки и на услуги наменети за пазар, кое може да послужи како извор на профит, или други финансиски добивки на неговиот сопственик (сопственици). Таа е во заедничка сопственост на акционерите, кои имаат право да именуваат директори*

кои ќе бидат одговорни за опитото управување на корпорацијата.

4.40 Законите со кои се уредува создавањето, управувањето и функционирањето на легално основаните корпорации се разликуваат од земја до земја, така да не е возможно да се даде една прецизна правна дефиниција за поимот корпорација која би била универзално валидна. Сепак можно е подетално да се укаже на некои типични карактеристики на корпорациите, кои се најзначајни од аспект на СНС. Тие карактеристики можат да бидат сумирани на следниов начин:

а. Корпорација е субјект создаден со правна постапка и чие постоење е признато независно од останатите институционални единици кои можат да имаат свои удели во нивниот основачки влог. Постоењето, името и адресата на корпорацијата најчесто се евидентираат во посебен регистар кој се води за оваа цел. За корпорацијата природно е да се очекува да има центар на доминантен економски интерес (т.е. да биде резидент) во земјата во која корпорацијата е основана и регистрирана.

б. Корпорацијата е создадена со цел производство на добра или услуги за продажба на пазар по цени кои се економски значајни. Ова укажува на тоа дека корпорацијата е пазарен производител. (Објаснувањата за економски значајни цени и за разликата меѓу пазарно и непазарно производство се дадени во Глава 6 и 22).

в. Корпорацијата е целосно одговорна пред законот за нејзините активности, обврски и договори. Ова е главна карактеристика за една институционална единица во СНС. Во поглед на нејзините производни активности, приходи или имот, корпорацијата е потпаѓа под на даночниот режим на земјата каде таа е резидент. Корпорацијата е обврзана да плаќа даноци за своите производни активности, доход или имот.

г. Сопственоста на корпорацијата им е колективно поверена на акционерите. Сумата на доходот што се распределува на акционерите во форма на дивиденди во секој поединечен пресметковен период е одредена од директорите на корпорацијата. Распределбата на доходот на акционерите вообичаено се врши сразмерно со вредноста, или со износот, на акциите или на друг облик на учество во капиталот, кои се во сопственост на корпорациите. Во иста корпорација може да постојат различни видови на акции кои носат различни права.

д. Во случај на ликвидација на корпорацијата, акционерите имаат право на дел од нето вредноста на корпорацијата, која останува по продажбата на целата актива и подмирувањето на сите обврски. Ако корпорацијата прогласи стечај бидејќи нејзините обврски ја надминуваат вредноста на активата, тогаш акционерите не се обврзани да ги платат прекумерните обврски.

ѓ. Контролата на корпорацијата како крајна цел заеднички ја спроведуваат нејзините акционери. Корпорацијата има борд на директори кој е одговорен за политиката на корпорацијата и за именувањето на раководителите во корпорацијата. Бордот на директори) вообичаено се назначува со колективно гласање на акционерите.

е. Меѓутоа, во праксата некои акционери можат да имаат многу поголемо влијание или контрола над политиката и делувањето на корпорацијата во споредба со останатите акционери.

ж. Гласачките права на акционерите не мора да бидат еднакви. Некои видови на акции не носат гласачки права, додека други можат да носат посебни права, како што се правата за посебно именување на член во бордот на директори или правото на вето врз други именувања предложени со гласовите на мнозинството. Ваков вид на посебни права може да има и државата кога таа е акционер во корпорацијата.

з. Многу акционери со право на глас се одлучуваат да не ги користат своите гласачки права, па така мала и организирана група на активни акционери може да биде во позиција да ги контролира политиката и работењето на корпорацијата.

Задруги, партнерства со ограничена одговорност, итн.

4.41 Задругите се основани од производителите за потребите за маркетинг на нивниот заеднички аутпут. Добивката на ваквите задруги се распоредува во согласност со договорените правила, кои и не мора да бидат во согласност со сопственичките удели, но во суштина тие делуваат како корпорациите. Слично, друштвата чии членови уживаат ограничена одговорност претставуваат одвоени правни субјекти кои делуваат како корпорации. Всушност, партнерите во исто време се и акционери и менаџери.

Квазикорпорации

4.42 Некои неинкорпорирани претпријатија функционираат во целост (или скоро во целост) како да се инкорпорирани. Во рамките на СНС тие се нарекуваат квазикорпорации и се вклучени во корпорациите во секторите нефинансиските и финансиските корпорации. *Квазикорпорација е:*

а. или некорпоративно претпријатие во сопственост на домашна институционална единица која има доволно

информации за изработка на комплетна група на сметки и која е управувана како да е одделна корпорација и чиј фактички однос кон нејзиниот сопственик е однос на корпорација и акционер, или

б. некорпоративно претпријатие во сопственост на институционална единица од странство која се смета за домашна институционална единица бидејќи е вклучена во значителен обем на производство на домашната територија во еден долг или неопределен временски период.

4.43 Во рамките на СНС се разликуваат три основни видови на квазикорпорации:

а. Неинкорпорирани претпријатија во сопственост на државни единици кои се занимаваат со пазарно производство и кои делуваат на сличен начин како и јавно поседуваните корпорации;

б. Неинкорпорирани претпријатија, вклучувајќи ги и неинкорпорирани друштва или трустови, во сопственост на домаќинствата кои функционираат како приватно поседуваните корпорации;

в. Неинкорпорирани претпријатија кои припаѓаат на институционални единици резиденти во странство односно тоа се т.н. филијали.

4.44 Намерата зад концептот на квазикорпорација е јасен: имено се сака да се одвојат од нивните сопственици оние неинкорпорирани претпријатија кои во доволна мера се самостојни и независни за да можат да се однесуваат на ист начин како корпорациите. Ако тие функционираат како корпорации, тогаш тие мора да водат цел сет на сметки. Всушност, постоењето на целосен сет на сметки, вклучувајќи го и билансот на состојба, за претпријатието е неопходен услов за да тоа биде третирано како квазикорпорација. Во спротивно, од сметководствена гледна точка, квазикорпорацијата не би можела да се разликува од нејзиниот сопственик.

4.45 Бидејќи квазикорпорацијата се третира како одвоена институционална единица од нејзиниот сопственик, таа мора да има своја сопствена додадена вредност, заштеди, актива, обврски, итн. Мора да биде можно да се идентификуваат и забележат сите текови на доход и капитал за кои се смета дека одвиваат меѓу квазикорпорацијата и нејзиниот сопственик. Износот на доходот повлечен од квазикорпорацијата во текот на даден сметководствен период е определен од сопственикот, а износот еднаков на дивидендата која корпорацијата ја плаќа на нејзиниот (нејзините) акционер (акционери). За даден износ на повлечен доход, заштедата на корпорацијата (т.е. износот на задржаната добивка во квазикорпорацијата) е определена. Билансот на состојбата исто така е потребен за квазикорпорацијата. Тој ја покажува вредноста на нејзината нефинансиска актива која се користи во производството, како и вредноста на финансиската актива и обврските, кои се во

сопственост на претпријатието или кои претпријатието ги создава во свое име.

4.46 Досегашното искуство покажува дека земјите имаат потешкотии во третирањето на неинкорпорирани претпријатија како квазикорпорации кои се во сопственост на домаќинствата. Меѓутоа, во дефиницијата за квазикорпорациите во сопственост на домаќинствата не е корисно да се воведуваат дополнителни критериуми, како што е на пример големината. Ако едно претпријатие не функционира како корпорација и нема свој сопствен и целосен сет на сметки, тоа не може и не смее да биде третирано како квазикорпорација независно од неговата големина.

Филијали

4.47 Кога една нерезидентна единица извршува значителни активности на една економска територија во еден значаен временски период, но нема посебен правен субјект, тогаш филијалата може да биде идентификувана како институционална единица. Оваа единица е идентификувана за статистички потреби бидејќи нејзиното функционирање во секој поглед е силно поврзано со локацијата на функционирање, која пак е различна од таа на основањето. Неинкорпорирано странско претпријатие треба да биде третирано како квазикорпорација во случај кога постојат индикации дека значаен дел од работењето може да биде одделно идентификуван од остатокот на субјектот. Како и кај другите квазикорпорации, за единицата или постои целосен сет на сметки, или пак истите да може да се состават и да бидат значајни од економска гледна точка. Можноста за одвоена евиденција укажува на тоа дека постои вистинска единица и тоа го прави практично за подготовка на статистиката. Исто така, сите или повеќето од следниве фактори треба да бидат исполнети за да филијалата биде признаена:

а. Производството коешто го извршува или се планира да го извршува за една или повеќе години се одвива на територија која е различна од територијата на нејзиното седиште:

Ако производствениот процес бара физичко присуство, тогаш нејзиното функционирање треба да биде физички лоцирано на таа територија. Некои индикатори кои ја определуваат територијата вклучуваат купување или изнајмување на деловен простор, набавка на капитална опрема, и вработување на локални работници.

Ако производството не бара физичко присуство, на пример, во некои случаи на банкарско работење, на осигурување или на други финансиски услуги, тогаш работењето треба да биде признаено како да е на територијата врз основа на регистрацијата или на правниот домицил на тие активности на таа територија.

б. Нејзините активности подлежат на системот на даноци на доход на економијата во која тие се лоцирани, иако тие можат да имаат статус на ослободени од данок.

4.48 Доколку некои градежни проекти се извршуваат од нерезидентна договорна страна, тогаш тој може да биде третиран како филијала. Изградбата може да биде реализирана или управувана од нерезидентно претпријатие без притоа да се основа локален правен субјект, на пример, изградбата на големи проекти (како што се мостови, брани, електрични централи) која трае една или повеќе од една година е следена преку локална канцеларија за надзор.

Фиктивни (замислени) резидентни единици

4.49 Недвижниот имот на пример, земјиште или други природни ресурси, згради и градби, се третираат како да се во сопственост на резидентни единици, освен во еден посебен случај. На пример, ако правниот (законскиот) сопственик всушност е нерезидент, тогаш, во СНС се креира една вештачка единица т.н. фиктивна (замислена) резидентна единица. Фиктивната (замислена) единица се бележи како сопственик на средството и добива рента) од изнајмувањето на средството. Правниот (законскиот) сопственик го поседува имотот на фиктивната (замислената) резидентна единица, и по тој основ добива доход од фиктивната (замислената) резидентна единица во форма на доход од имот наплатен од странство. Единствен исклучок се прави за земјата и зградите во надтериторијални енклави на странските влади (како што се амбасадите, конзулатите и воените бази) кои се предмет на регулативата на домашната територија, а не на регулативата на територијата каде тие се физички сместени.

4.50 Долгорочниот закуп за користење на недвижни средства, како што се земјиштата или природните ресурси, мора да бидат закупени од резидент, ако е потребно и во ваков случај се креира фиктивна (замислена) резидентна единица.

2. Специјални случаи

Групи на корпорации

4.51 Големи групи на корпорации или конгломерати може да се создадат кога корпорацијата мајка контролира неколку подружници, од кои некои (*се мисли на подружниците, н.з.*) можат сами да контролираат сопствени подружници, и итн. За одредени цели може да биде корисно да се располага со информации кои се однесуваат на групата корпорации како на целина. Меѓутоа, секоја поединечна корпорација треба да биде третирана како посебна институционална единица, независно од тоа дали таа е или не е дел од групата. Дури и подружниците кои во целост се поседувани од други корпорации се сметаат за одвоени правни лица од кои се бара, и законски и од даночните власти, да водат целосен сет на сметки, вклучувајќи го и билансот на состојба. Иако менаџментот на подружницата може да биде предмет на контрола на

друга корпорација, тој останува одговорен за водењето на сопствените производни активности.

4.52 Друга причина за да не се третираат групите на корпорациите како поединечни институционални единици е таа дека групите во пракса не се секогаш добро дефинирани, стабилни или лесно препознатливи. Може да биде тешко да се соберат информации за групи чии активности не се тесно поврзани. Освен тоа, многу конгломерати се преголеми и хетерогени за да би се третирале како поединечни единици, и нивната големина и состав можат континуирано да се менуваат во текот на времето како резултат на спојувања и преземања.

Управни служби и холдинг компании

4.53 Постојат два различни типа на единици кои често се нарекуваат холдинг компании. Првиот тип на единица е управната служба која извршува некои аспекти на менаџерска контрола над нејзините подружници. Понекогаш управните служби имаат значително помалку вработени и повеќето од нив се на повисоко ниво, споредено со нејзините подружници, и оваа единица е активно ангажирана во производството. Овие видови на активности се опишани во Меѓународната стандардна индустриска класификација, рев. 4 (International Standard Industrial Classification – ISIC, rev. 4), во делот M, класа 7010:

Оваа класа ги вклучува надзорот и управувањето со други единици на компанијата или претпријатието, ја извршува улогата на стратешко или организационо планирање и одлучување во компанијата или претпријатието, извршување на оперативната контрола и управување со секојдневните операции на нивните поврзани единици.

Овие единици се распределуваат во секторот Нефинансиски корпорации, освен во случај кога сите или повеќето од нивните подружници се финансиски корпорации, и тогаш тие се третираат според конвенција како помошни финансиски институции во секторот Финансиски корпорации.

4.54 Типот на единицата кој најсоодветно е нарекуван холдинг компанија е единица која ги поседува средствата на подружниците на корпорацијата но не презема никакви управувачки активности. Тие се опишани во Меѓународната стандардна индустриска класификација, рев. 4 (International Standard Industrial Classification – ISIC, rev. 4), во делот K, класа 6420:

Оваа класа ги вклучува активностите на холдинг компаниите, т.е. единиците кои ги поседуваат средствата (го поседуваат контролното ниво на капитал) на група подружници и чија главна активност е да ја поседува групата. Холдинг компаниите во оваа класа не обезбедуваат друг вид на услуги на претпријатијата чии капитал го поседуваат, односно тие не ги администрираат и не ги управуваат другите единици.

Овие единици секогаш се распределуваат во секторот Финансиски корпорации и се третираат како затворени финансиски институции дури и кога сите подружници се нефинансиски корпорации.

Друштва со посебна намена

4.55 Голем број на институционални единици може да бидат опишани како субјекти за специјални цели. Нема една општа дефиниција за субјектите за специјални цели, но некои од следниве карактеристики може да се применат за нивно дефинирање.

4.56 Овие единици често немаат вработени и немаат нефинансиски имот. Тие може да имаат мало физичко присуство преку „месингана плоча со име“, потврдувајќи го нивното место на регистрација. Тие секогаш се поврзани со друга корпорација, често како подружница, и друштвата со посебна намена се всушност резиденти на територијата, која е различна од резидентната територија на корпорациите со кои се поврзани. Во отсуство на каква била физичка димензија на претпријатието, нејзиното резидентство се утврдува според економската територија според чии закони претпријатието е инкорпорирано или регистрирано. За повеќе детали за проблематичните случаи погледнете во Прирачникот за биланс на плаќање и меѓународна инвестициска позиција (БМП6).

4.57 Субјектите од овој тип најчесто се управувани од вработените во друга корпорација со која може да бидат или да не бидат поврзани. Единицата плаќа надомест за услугите направени за неа и за возврат таа наплатува од нејзината корпорација мајка или од друга поврзана корпорација надомест за извршените услуги за да ги покрие овие трошоци. Ова е единствена активност во која единицата е вклучена, иако таа често ќе презема обврски во име на нејзиниот сопственик и ќе добива доход од доход од инвестиции и сопственичка добивка од средствата кои таа ги поседува.

4.58 Дали единицата ги има сите или ниту една од овие карактеристики, и дали таа е опишана како друштво со посебна намена или со некое слично именување, или пак воопшто не е именувано, тоа во СНС е третирано на ист начин како и било која друга институционална единица, со тоа што се распределува во соодветниот сектор и индустрија според неговата главна активност, освен ако тоа не припаѓа во една од следниве три категории:

а. Затворени финансиски институции,

б. Вештачки подружници на корпорации,

в. Друштва со посебна намена на секторот Општа влада.

Секоја од овие категории е подолу објаснета.

Затворени финансиски институции

4.59 Холдинг компанија која едноставно го поседува имотот на подружниците е еден пример за затворена финансиска институција. Други единици, кои исто така се третираат како затворени финансиски институции, се единиците со карактеристики на друштвата со посебна намена опишани погоре, вклучувајќи ги и инвестиционите и пензиските фондови и единиците за чување и управување со богатството на индивидуалните лица или семејства, единиците за чување на средства за секјуритизација, издавање на должнички хартии од вредност во име на поврзаните компании (ваквата компанија може да се нарекува спроводник), возила за обезбедување и за вршење на други финансиски функции.

4.60 Степенот на независност во однос на нејзината компанија-мајка може да биде покажан преку извршување на значајна контрола врз нејзиниот имот и обврски до нивото на преземање на ризикот и жнеене на наградите поврзани со имотот и обврските. Ваквиот тип на единици е класифициран во секторот Финансиски корпорации.

4.61 Субјектот од овој тип, кој не може да делува независно од својата компанија-мајка и е едноставно пасивен сопственик на имотот и обврските (понекогаш опишан како да е автопилот) не се третира како одделна институционална единица, освен ако субјектот е резидент во економија различна од таа на неговата компанија мајка, и се третира како да е нејзина „вештачка филијала“.

Вештачки подружници на корпорации

4.62 Во рамките на СНС, терминот корпорации се користи за да ги означат и двете, и оние институции кои се законски признати како корпорации, како и оние единици кои се третираат како корпорации во СНС, особено квазикорпорациите, филијалите и фиктивните (замислените) единици. Во следните шест параграфи, терминот корпорација се употребува во смисла за означување на корпорацијата како правен субјект.

4.63 Подружницата, којашто е во целосна сопственост на корпорацијата-мајка, може да биде создадена за да и дава услуги на корпорацијата мајка, или на други корпорации во истата група, со цел да се одбегнат даноци, да се минимизираат обврските во случај на банкротство, или да се обезбедат други технички предности во рамките на даночната регулатива или регулативата за корпорациите која е во сила во конкретната земја. На пример, корпорацијата мајка може да креира подружница на која ќе и ги пренесе сопственоста врз нејзините земјиште, згради и опрема, а единствена функција на подружницата е да и ги даде под наем истите назад на корпорацијата мајка. Подружницата може да биде номинален вработувач на вработени кои потоа се „изнајмуваат“ на другите корпорации во групата; таа ги води сметките и ги запишува на корпорацијата мајка на посебна компјутерска инсталација, потоа основањето на

филијалата може да биде да со цел корпорацијата мајка да добие поволен финансиски и правен третман итн. Во некои случаи, корпорацијата може да создаде „доминантни“ подружници, кои вистински не се ангажирани во ниту едно производство, но кои можат да бидат активирани согласно потребите на корпорацијата-мајка.

4.64 Во принцип, вештачките подружницата на корпорации не ја задоволуваат дефиницијата за институционална единица во СНС бидејќи тие имаат ограничена способност за независно делување од корпорацијата мајка и можат да бидат подложни на ограничувања во однос на способноста за чување и правење на трансакции со имот кои го чуваат во нивните биланси на состојба. Нивното ниво на аутпут и цената која ја добиваат за истиот се утврдени од корпорацијата мајка (евентуално со другите корпорации во групата) којашто е и нивен единствен клиент. Затоа тие во системот на национални сметки не се третираат како посебни институционални единици, туку се третираат како интегрален дел на корпорацијата мајка и нејзините сметки се консолидирани со оние на корпорацијата мајка. Како што погоре е кажано, сметките за пасивните субјектите за специјални цели (оние на автопилотот) исто така се консолидирани со сметките на нивните корпорации мајки, освен ако тие се резидент во економија која е различна од таа каде корпорацијата мајка е резидент.

4.65 Квазикорпорациите како што се партнерството илиitrustот можат исто така да бидат основани од корпорацијата мајка од слични причини како оние за подружницата кои претходно ги објаснивме. Во СНС овие исто така се третираат како интегрален дел на корпорацијата мајка и нивните сметки исто така се консолидираат со сметките на корпорацијата мајка.

4.66 Мора да се направи разграничување меѓу вештачките филијали (коишто веќе ги објаснивме) и единицата која презема само помошни (дополнителни) активности. Како што подетално е објаснето во делот Г во Глава 5, помошните (дополнителните) активности се ограничени во опфатот на сервисните функции кои практично им се потребни на сите претпријатија, како што се чистењето на простории, водење на платен список на вработени, или обезбедување на инфраструктурата за информациска технологија на претпријатијата. Единиците кои ги преземаат само помошните (дополнителните) активности во принцип не ги задоволуваат условите за да бидат третирани како институционални единици (од истиот вид на причини како вештачките подружници кои не ги исполнуваат условите), но тие понекогаш можат да бидат третирани како посебно основани единици на претпријатието, ако тоа е аналитички корисно.

Друштва со посебна намена на секторот Општа држава

4.67 Општата влада може исто така да основа посебни друштва, со карактеристики и функции слични како на затворените финансиски институции и вештачките подружници на корпорациите, коишто претходно се објаснети. Овие друштва немаат моќ да делуваат независно и се ограничени во рамките на трансакциите во кои можат да учествуваат. Тие не ги преземаат ризикот и заработката поврзани со имотот и обврските кои ги држат кај себе. Ваквите единици, ако се резиденти, се третираат како интегрален дел на општата влада, а не како посебни единици. Ако не се резиденти, се третираат како одвоени единици. Било која трансакција извршена во странство од овие единици се рефлектира во кореспондентни трансакции со владата. Затоа единицата која зема заем од странство се смета како давање на заем на истата сума на општата влада, под истите услови како на оригиналното позајмување.

3. Сопственост и контрола на корпорациите

4.68 Сопственоста на корпорацијата е распределена меѓу институционалните единици кои се сопственици на нејзините акции во сооднос со големината на акционерските влогови. Постои можност една институционална единица, било да е тоа друга корпорација, домаќинство или државна единица, да го поседува целиот капитал или сите акции во корпорацијата, но во принцип сопственоста е распределена меѓу неколку, (понекогаш може и на голем број), институционални единици.

4.69 Институционалната единица која поседува повеќе од половината акции или од капиталот на корпорацијата, е во состојба да ја контролира политиката и активностите на корпорацијата, надгласувајќи ги сите други акционери ако тоа е потребно. Слично, мала организирана група на акционери, кои заедно поседуваат повеќе од 50 проценти од вкупниот број на акции, е во можност да ја контролира корпорацијата ако групата делува сложно. Може да постојат исклучителни случаи во кои одредени акционери може да уживаат привилегирани гласачки права, како што е „златната акција“ која го дава правото на veto. Но во принцип, индивидуалната институционална единица или група на единици која поседува повеќе од половината акции со право на глас во корпорацијата може да врши целосна контрола преку именување директори по сопствен избор. Затоа, степенот на автономија која ја уживаат директорите и раководителите на корпорацијата значајно се разликува во зависност од степенот на концентрација на сопственоста врз акциите на корпорацијата кој е во рацете на мал број на други институционални единици, било тоа да се други корпорации, домаќинства или државни единици. Во принцип, институционалните единици не мора да бидат самостојни, но тие мора да бидат совесни и одговорни за одлуките и дејствијата кои ги преземаат.

- 4.70 Бидејќи многу акционери не ги користат своите гласачки права, еден акционер или мал број на акционери кои делуваат заедно, можат да ја осигураат контролата над корпорацијата, иако тие можат да држат значително помалку од половината од вкупниот број на акции. Кога сопственоста на акциите е распоредена на голем број на акционери, контролата може да биде обезбедена со поседување на значајно помалку од половината од вкупниот број на акции.
- 4.71 Меѓутоа не е можно да се одреди минимален акционерски влог под 50 проценти кој би ја гарантирал контролата во сите случаи. Минималниот износ може да се разликува во зависност од вкупниот број на акционери, од дистрибуцијата на акциите меѓу нив, и од степенот до кој малите акционери имаат активен интерес, итн.

Подружници и придружни корпорации

- 4.72 Вообичаено е за корпорациите да поседуваат акции во други корпорации, и за потребите на СНС треба да се специфицираат одредени меѓусебни односи меѓу корпорациите.

Подружници

- 4.73 За корпорацијата Б се вели дека е подружница на корпорацијата А кога:
- (а) Или корпорацијата А контролира повеќе од половина гласачка сила на акционерите во корпорацијата Б; или
- (б) Корпорацијата А е акционер во корпорацијата Б со право на именување или промена на мнозинството на директори во корпорацијата Б.
- 4.74 Корпорацијата А може да се опише како корпорација-мајка во оваа ситуација. Бидејќи врската меѓу корпорацијата мајка и подружницата може по прво да биде дефинирана во однос на контролата отколку во однос на сопственоста, врската може да биде транзитивна: т.е. ако В е подружница на Б и Б е подружница на А, тогаш В мора да биде подружница на А. Ако А има мнозински акционерски влог во Б, додека Б има мнозински акционерски влог во В А не може исто така да има мнозински акционерски влог во В Сепак, А мора да биде во можност да ја контролира В ако го контролира Б. По аналогија на фамилиите кај лицата, корпорацијата Б може да биде опишана како прва генерација на подружница на корпорацијата А, а корпорацијата В како втора генерација на подружница на А. Очигледно, големите семејства на корпорации може да бидат изградени од било кој број на подружници на секое ниво или генерација и исто така со било кој број на генерации. Многу големи фамилии на корпорации, т.н. конгломерати, може да се најдат во некои земји. Конгломератите кои вклучуваат корпорации резиденти во различни земји вообичаено се нарекуваат мултинационални корпорации.

Придружни корпорации

- 4.75 За корпорацијата Б се вели дека е придружена на корпорацијата на А кога корпорацијата А и нејзините подружници контролираат меѓу 10 и 50 проценти на акционерската гласачка моќ во Б, и на тој начин А има одредено влијание врз политиката и управувањето со корпорацијата Б.
- 4.76 По дефиниција, корпорацијата има помало влијание над придружената корпорација отколку над подружницата. Иако некои корпорации може да имаат значајно влијание врз своите поврзани корпорации, тоа не може да биде гарантирано. Врската со поврзаната корпорација е послаба отколку врската меѓу корпорацијата мајка и подружниците, групите на поврзани корпорации може да не бидат добро дефинирани.

Владина контрола на корпорациите

- 4.77 Една корпорација е јавна корпорација ако е контролирана од државна единица, друга јавна корпорација или некоја комбинација од државни единици и јавни корпорации. Контролата се дефинира како можност да се одреди општата корпоративна политика на корпорацијата. Употребениот израз „општа корпоративна политика” во своето пошироко значење ги опфаќа клучните финансиски и оперативни политики поврзани со стратешките цели на корпорацијата како пазарен производител.
- 4.78 Бидејќи владите ја манифестираат својата суверена моќ преку законодавството, регулативите, наредбите и слично, потребно е да се внимава кога се утврдува дали примената на ваква моќ е во согласност со одредбите на општата корпоративна политика на одредена корпорација, а воедно и со контролата на корпорацијата. Законите и регулативите кои се применливи за сите единици во класа или за одредена индустрија не треба да се сметаат како извор на контрола на истите.
- 4.79 Можноста да се одредува општата корпоративна политика не мора нужно да вклучува директна контрола на секојдневните активности или операции на конкретна корпорација. Од службениците на овие корпорации нормално е да се очекува да ги менаџираат овие активности и операции на начин кој е конзистентен и е во насока на остварување на крајните цели на конкретната корпорација. Можноста да се одредува општата корпоративна политика на корпорацијата не ја вклучува ниту контролата врз професионалните, техничките и научни одлуки, односно се подразбира дека овие одлуки претставуваат дел од суштинските компетенции на самата корпорација. На пример, професионалните и техничките одлуки кои се извршуваат од корпорацијата и кои се донесени за да ја потврдат исправноста на авионот за летање, не се сметаат за контролирани одлуки од аспект на индивидуалните одобрувања или неодобрувања, додека пошироките оперативни и финансиски политики на корпорацијата, вклучувајќи ги и критериумите за летање, можат да бидат определени од државната единица како дел од корпоративната политика.

4.80 Бидејќи моделите за контрола на корпорациите можат значително да се разликуваат, не е ниту препорачливо, ниту пак е изводливо да се пропише конечна листа на фактори кои треба да се земат предвид. Сепак, следните осум индикатори се најважните фактори кои треба да се земат предвид:

а. *Сопственоста над мнозинството на гласачки права.* Кога одлуките се донесуваат врз принципот една акција еден глас, тогаш поседувањето на мнозинството на акции ќе ја сочинува контролата над корпорацијата. Акциите можат да се поседуваат директно или индиректно, и акциите кои се поседувани од другите јавни субјекти треба да се агрегираат. Ако одлуките не се донесуваат според принципот една акција-еден глас, тогаш класификацијата треба да се определува врз основа на тоа дали акциите поседувани од другите јавни субјекти го сочинуваат мнозинскиот глас.

б. *Контрола на бордот или на друго раководно тело.* Можноста да се назначи или да се разреши поголемиот дел од членовите на бордот или на друго раководно тело како резултат на постоечката легислатива, прописи, договори или на друг вид на уредување ќе ја сочинува контролата над корпорацијата. Дури и правото на вето на предложените именувања може да се сметаат како форма на контрола, ако оваа одлука на вето може да влијае врз изборот. Ако друго тело е одговорно за назначување на директорите, тогаш е потребно да се утврди неговото состав за јавно влијание. Ако владата ги назначува првиот сет на директори, но не го контролира назначувањето на замениците на директори, тогаш корпорацијата е дел од јавниот сектор сè до моментот на истекување на мандатот на првиот сет на назначени директори.

в. *Контрола врз назначувањето и разрешувањето на клучните лица.* Ако контролата врз бордот или друго регулаторно тело е слаба, тогаш назначувањето на клучните раководители, како што се главен извршен директор, претседавачот и финансискиот директор, може да биде одлучувачко. Неизвршените директори можат исто така да имаат релевантно значење ако тие се дел од клучни одбори, како што е одборот за наградување кој ја определува плата на вработените (сениор стаф).

г. *Контрола на клучните одбори на претпријатието.* Пододборите на бордот на директори или на друго раководно тело може да ги определуваат клучните деловни (оперативни) и финансиски политики на претпријатието. Мнозинството на членови од јавниот сектор во овие пододбори може да ја претставуваат контролата. Ваквото членство може да биде воспоставено во согласност со статутот или друг акт на корпорацијата.

д. *Златни акции и опции.* Владата може да поседува "златна акција", посебно во корпорација која е приватизирана. Во некои случаи, оваа акција и дава на

владата некои резидуални права за заштита на интересите на населението, на пример, спречување на продажба на некои делови од имотот на компанијата или пак назначување на посебен директор кој има голема моќ во одредени околности. Златната акција сама по себе не претставува индикатор за контрола. Меѓутоа, моќта која ја обезбедува златната акција на владата и дава право во одредени околности да ја определува општата корпоративна политика на корпорацијата. ако овие околности во даден момент егзистираат, тогаш од тој момент претпријатието треба да биде во јавниот сектор. Постоенето на опција за купување на акции, која во одредени околности и стои на располагање на државната единица или на јавната корпорација, има сличен концепт како договорот со златната акција, кој го дискутираме погоре. Неопходно е да се земе предвид дали постојат околностите под кои опцијата може да се изврши, волуменот на акциите кој може да се купи со опцијата како и дали последиците од извршувањето на опцијата значат дека државата има право да ја одредува општата корпоративна политика на корпорацијата. Во основа, статусот на корпорацијата треба да биде заснован на постоење на можноста владата во нормални услови да ја определува корпоративната политика, а не кога таа тоа го прави во исклучителни економски или други услови, на пример, војни, граѓански немири или природни катастрофи.

ѓ. *Регулација и контрола.* Тешко може да се постави границата меѓу регулацијата која се применува врз сите субјекти од една класа или индустриска група и контролата на една индивидуална корпорација. Има многу примери кога државата се вклучува во процесот на регулација, посебно во областите на монополите и на приватизираните комунални дејности. Регулацијата може да се однесува на одделни важни области, на пример, во делот на утврдување на цените, без притоа субјектот да ја отстапи контролата врз својата општа корпоративна политика. Одлуката да се влезе или пак да се продолжи со работење во високо регулирана гранка укажува на тоа дека субјектот не е предмет на контрола. Кога регулацијата е многу јака, така што таа ефективно влијае врз работењето на претпријатието, тогаш тоа може да се смета за форма на контрола. Ако субјектот, го задржува своето унилатерално дискреционо прво да соработува со субјект од јавниот сектор, на пример дали тоа ќе земе форма на вложување, комерцијална соработка или друг вид на соработка, претпријатието го има крајниот збор во одредувањето на сопствената корпоративна политика и субјектот не е контролирано од претпријатието од јавниот сектор.

е. *Контрола од доминантен купувач.* Ако целиот аутпут на корпорацијата се продава на еден купувач од јавниот сектор или на група купувачи од јавниот сектор, тогаш е јасно дека постои простор за доминантно влијание. Присуството на неколку купувачи од приватниот сектор обично имплицира на елементот на независно одлучување од корпорацијата, па така субјектот не може да се смета дека е контролиран. Во принцип, ако постојат јасни докази кои укажуваат на тоа дека корпорацијата не може да избере да соработува со клиенти кои не се од јавниот сектор заради влијанието на јавниот сектор, тогаш тоа имплицира на постоење на јавна контрола.

ж. *Контрола заради задолжување од владата.* Давателите на заем честопати наметнуваат контроли како услов за добивање на заемот. Ако владата наметне контроли со кредитирањето или издавањето на гаранции, постапки кои се типични кога здрав субјект од приватниот сектор позајмува од банката, тогаш оваа контрола може да биде индикативна. Слично на ова, контролата може да биде содржана само ако владата е спремна да позајмува.

Иако еден индикатор може да биде доволен за да се воведат контроли, има случаи во кои голем број на одделни индикатори можат заедно да укажуваат на контрола. Одлуката која е донесена врз основа на збирот на сите индикатори, треба да се користи како критериум за донесување на одлуките во слични ситуации.

Контрола од нерезидентна единица

4.81 Општо земено, нерезидентна единица ја контролира резидентна корпорација ако нерезидентната единица поседува повеќе од 50 проценти од сопственичкиот капитал на корпорацијата. Филијалите на нерезидентните корпорации, инхерентно секогаш се под странска контрола. Меѓутоа контролата исто така е можна и во случај кога се поседува помалку од половината од сопственичкиот капитал ако нерезидентната единица може да извршува некои од овластувањата кои претходно ги опишавме како пример за можна контрола од владата, на пример, контролата врз одборот на директори или друго раководно тело, контролата врз именувањето и разрешувањето на клучни членови, контролата на клучни одбори во корпорациите и слично.

4.82 Во рамките на билансот на плаќањата, се прави разлика меѓу корпорации во кои повеќе од 50 проценти од сопственичкиот капитал е поседуван од нерезиденти и корпорации во кои од 10 до 50 проценти од сопственичкиот капитал се држи во странство. Сите корпорации со странски удели од 10 или повеќе проценти се опишуваат како претпријатија со директни странски инвестиции и за нив се применува посебен третман во однос на нивната заработка (доход). Повеќе детали за ова се дадени во поглавјата 7 и 26. Важно е да се напомене дека сите корпорации кои се контролирани од странство се претпријатија со директни странски инвестиции, но важи и обратното, на пример, дури и јавно контролирана корпорација може да биде претпријатие со странска директна инвестиција ако покрај владата која контролира половина од сопственичкиот капитал, 10 проценти се поседувани од нерезидент.

В. Непрофитни институции

4.83 *Непрофитните институции се правни или општествени лица основани со цел производство на стоки и услуги, но чиј статус не им дозволува да бидат извор на доход, профит или друга финансиска добивка за единиците кои ги основале, ги*

контролираат или финансираат. Во практиката, нивните производни активности создаваат или вишоци или дефицити, но вишоците кои ги остваруваат не можат да се присвојат од друга институционални единици. Договорот со кои се основаат непрофитните институции, е составен на начин со кој на институционалните единици, кои ги контролираат или управуваат, не се овластени да учествуваат во распределбата на профитите или другите доходи кои непрофитните институции ги остваруваат. Од овие причини, непрофитните институции често се исклучени од различни видови на оданочување.

4.84 Непрофитните институции (НПИи) можат да бидат основани од домаќинства, корпорации или од владата, но притоа мотивите за нивното создавање се различни. На пример, НПИи може да бидат основани за давање на услуги во корист на домаќинствата или корпорациите кои нив ги контролираат или финансираат, или тие може да бидат основани во добротворни, филантропски цели или од социјални причини за да обезбедуваат добра и услуги за лицата на кои тоа им е потребно, или нивното основање може да биде со цел давање на здравствени или образовни услуги за надомест, но не и за остварување на профит, или пак нивната намена би била за промоција на интересите на поедини групи од бизнис секторот, или во политиката, итн.

1. Карактеристики на непрофитните институции

4.85 Главните карактеристики на НПИи може да се сумираат на следниов начин:

а. Повеќето од НПИи се правни лица основани преку правна постапка, и нивното постоење се признава независно од лицата, корпорациите или од државните единици кои ги основале, кои ги финансираат, ги контролираат или со нив управуваат. Целта на основањето на НПИи вообичаено е наведена во правилата за основање или во сличен документ составен во времето на нејзиното основање. Во некои земји, посебно во земјите во развој, непрофитната институција може да биде неформален субјект чие постоење е признаено од општеството, но сепак да немаат формален правен статус, и таквите НПИи може да бидат основани за потребите за производство на непазарни добра и услуги во корист на поедини домаќинства или на група домаќинства.

б. Многу НПИи се контролирани од асоцијации чии членови имаат еднакви права, вклучувајќи еднакви гласови за сите главни одлуки кои влијаат врз работењето на НПИи. Членовите уживаат ограничена одговорност во однос на работењето на непрофитната институција.

в. Не постојат акционери кои имаат право на добивката или на акционерскиот капитал од НПИи. Членовите не се овластени да учествуваат во профитот, или во вишоците генерирани од производните активности на НПИи, како и од задржаната добивка во НПИи.

г. Управувањето со НПИ обично е доделено на група службеници, на извршниот одбор или на слично тело избрано со просто мнозинство на гласови од сите членови. Овие службеници се пандан на управниот одбор во корпорацијата и се одговорни за назначување на сите платени раководители.

д. Поимот "непрофитна институција" произлегува од фактот дека членовите на асоцијацијата која ја контролира НПИ не им е дозволено да остваруваат финансиски добивки кои произлегуваат од нејзините активности и неможе да го присвојуваат било кој вишок што институцијата може да го оствари. Ова не значи дека НПИ неможе да направи оперативен вишок од нејзиното производство.

- 4.86 Во некои земји НПИи имаат преференцијален даночен третман, на пример можат да бидат ослободени од плаќање на данок на доход, но тоа немора нужно да биде така, и не е детерминирачки (одлучувачки) фактор за идентификација на НПИи.
- 4.87 Како и во случајот со производните единици во сопственост на државните единици, важно е да се прави разлика меѓу НПИи ангажирани во пазарно и непазарно производство бидејќи тоа има влијание врз секторот во економијата во кој непрофитната институција е алоцирана. НПИи немора нужно да бидат ангажирани во непазарно производство.

2. Непрофитни институции ангажирани во пазарно производство

- 4.88 Пазарни производители се производители кои во најголем дел или целокупното производство го продаваат по цени кои се економски значајни, т.е. по цени кои имаат значајно влијание на износите кои производителите се волни да ги понудат, како и на износите кои купувачите се волни да ги купат. Училиштата, факултетите, универзитетите, клиниките, болниците, и сл., кои се основани како НПИи се сметаат за пазарни производители кога наплатуваат надомест кој е заснован на нивните производствени трошоци и кој е доволно висок за да има значајно влијание на побарувачката за нивните услуги. Нивните производствени активности генерираат оперативен вишок или загуба. Создадениот вишок мора да биде задржан во институцијата, бидејќи нивниот статус не им дозволува негово распоредување меѓу останатите единици. Од друга страна, поради нивниот статус на 'непрофитни институции' тие исто така се во можат да прибираат дополнителни средства преку привлекување на донации од поединци, корпорации или од владата. На овој начин, тие можат да се стекнат со актива која генерира значаен доход од сопственост која во комбинација со нивните приходи од надоместоците, им овозможува да наплатуваат надомест кој е под нивото на просечните трошоци. Меѓутоа, тие и понатаму треба да се третираат како пазарни производители сè додека висината на нивните надоместоци се

определуваат главно врз основа на нивните производствени трошоци и се доволно високи за да имаат значајно влијание врз побарувачката. Овие НПИи не се добротворни, и нивната вистинска цел е давање на образовни, здравствени или други услуги со висок квалитет користејќи ги нивните доходи од донации главно за да ги намалат високите надоместоци кои мораат да ги наплатуваат.

Пазарни непрофитни институции кои им служат на претпријатијата

- 4.89 Некои од пазарните непрофитни институции ги ограничуваат нивните активности на служење на конкретна група на други пазарни производители. Повеќето од пазарните НПИи кои им служат на претпријатијата се основани од здруженија на претпријатијата со цел да ги промовираат нивните интереси. Тие се состојат од стопански комори, земјоделски, индустриски или трговски здруженија, од организација на работодавачи, истражувачки или експериментални лаборатории или од други организации или институти вклучени во активности кои се од заеднички интерес или од корист за групата на претпријатија која ги контролира и финансира НПИи. Непрофитните институции често се ангажираат во јавниот живот во име на групата, политички лобираат или даваат совети или помош на поедини членови кои се во невоља од било која причина. НПИи вообичаено се финансираат преку придонеси или претплати од соодветната група на претпријатија. Претплатите не се третираат како трансфери туку како плаќања за направената услуга и затоа овие НПИи се класифицираат како пазарни производители. Сепак, како што подолу е објаснето, стопанските комори или сличните организации за добробит на претпријатијата кои се контролирани од државните единици, се класифицираат како непазарни НПИи и се распределуваат во секторот Општа влада.

3. Непрофитни институции ангажирани во непазарно производство

- 4.90 Најголем дел од непрофитните институции во повеќето земји се непазарни, а не пазарни производители. Непазарните производители се производители кои најголем дел од своето производство го даваат бесплатно на другите или по цени кои не се економски значајни. Затоа, НПИи кои се ангажирани главно во непазарно производство може да се разликуваат не само по фактот дека тие неможат да остваруваат финансиска добивка за единиците кои нив ги контролираат или ги управуваат, туку и по фактот дека во основа тие мора да се потпираат и на други средства освен на приходите од продажба за да ги покријат своите производни трошоци или други активности. Како главен извор на финансирање на непрофитните институции може да бидат редовните претплати кои ги плаќаат членовите на здружението кое нив ги контролира, или трансфери или донации од трета страна, вклучувајќи ја владата или пак доходот од сопственост.

- 4.91 Непрофитните институции кои главно се ангажирани во непазарно производство може да се поделат во две групи: на НПИИ кои се контролирани од државата и на НПИИ кои не ги контролира владата. Првите припаѓаат во секторот Општа влада. Додека вторите, кои се опишуваат како "непрофитни институции кои му служат на секторот Домаќинства" (НПИСД) претставуваат посебен сектор во СНС.

Владина контрола на непрофитните институции

- 4.92 Под контрола на непрофитната институција се подразбира како можност за одредување на општата политика или програма на непрофитната институција. Сите непрофитни институции кои се распределени во секторот Општа влада треба да го зачуваат својот идентитет во статистичките евиденции со цел да се олеснат анализите на целиот сет на НПИИ. За да се утврди дали една непрофитна институција е под контрола на владата, треба да се земат предвид следниве пет индикатори за контрола:

а. *Именување на службеници.* Владата според статутот за основање на НПИ, или според прописите на здружението (асоцијацијата) или според друг инструмент за овластување, може да го има правото да именува службеници кои ќе управуваат со непрофитната институција.

б. *Други одредби на инструментот за овластување.* Инструментот за овластување може да содржи и други одредби освен именувањето на службеници, кои на владата ѝ овозможуваат ефикасно да определува значајни аспекти на општата политика или на програмата на непрофитната институција. На пример, инструментот за овластување може да ги одреди или ограничи функциите, целите и другите деловни аспекти на НПИ, поради што прашањето за именување на раководители го прави помалку важни или дури и неважни. Исто така, инструментот за овластување може на владата да ѝ даде право за разрешување на клучните лица или да стави вето на предлогот за нивно именување, потоа да се бара од владата претходно одобрување на буџетите или финансиските договори, или да се спречи непрофитната институција да го промени нејзиниот статут, да може самата да се распушти или да го прекине својот однос со владата без претходно за тоа да се добие одобрување од владата.

в. *Договорни спогодби.* Постоенето на договорни спогодби меѓу владата и непрофитната институција може да и овозможи на владата да ги утврди клучните аспекти на општата политика или програма на непрофитната институција. Сè додека непрофитната институција во крајна линија е во состојба до значајно ниво да ги утврдува клучните аспекти од својата политика или програма, како и да биде во состојба да не се придржува кон

договорната спогодба и притоа да ги прифати последиците, како и да може да го менува својот статут или самата се да распушти без притоа за тоа да бара одобрување од владата, освен за она што е потребно под општите прописи, тогаш непрофитната институција не може да се смета дека е контролирана од владата.

г. *Степен на финансирање.* Непрофитната институција која главно е финансирана од владата може да биде контролирана од владата. Во принцип, ако непрофитната институција е во можност во значителна мера да ја определува нејзината политика или програма во согласност со претходно објаснетиот индикатор, тогаш непрофитната институција не може да се смета дека е контролирана од владата.

д. *Изложеност на ризик.* Ако владата отворено си дозволи самата на себе да биде изложена на сите или во голем дел од финансиските ризици поврзани со работењето на непрофитната институција, тогаш аранжманот ја одредува контролата. Критериумите се исти како и во претходните два индикатори.

Во некои случаи еден индикатор е доволен за да се воспостави контрола, додека во други случаи, повеќе одделни индикатори заедно можат да индицираат контрола. Одлука која се базира на збирот од сите индикатори значи дека ќе биде проценета.

Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД)

- 4.93 *Непрофитните институции кои им служат на домаќинствата се состојат од непазарни непрофитни институции кои не се контролирани од владата.* Тие обезбедуваат добра и услуги за домаќинствата бесплатно или по цени кои не се економски значајни. Повеќето од овие добра и услуги ја претставуваат индивидуалната потрошувачка, но можно е НПИСД да даваат и колективни услуги.

Г. Секторот Нефинансиски корпорации и неговите потсектори

- 4.94 *Нефинансиски корпорации се корпорации чија основна активност е производството на пазарни добра или нефинансиски услуги.* Секторот Нефинансиски корпорации се состои од следниот сет на резидентни институционални единици:

а. Сите резидентни нефинансиски корпорации (како што се подразбираат во СНС и не се ограничени само на правно основаните корпорации) независно од резидентноста на нивните акционери;

б. Филијалите на нерезидентните претпријатија кои на долгорочна основа се ангажирани во нефинансиско производство на економската територија;

в. Сите резидентни непрофитни институции кои се пазарни производители на добра или нефинансиски услуги.

4.95 Некои нефинансиски корпорации или квазикорпорации може да извршуваат секундарни финансиски активности: на пример, производители или трговци на мало можат директно на своите потрошувачи да им одобруваат потрошувачки кредити. Како што подолу е подетално објаснето,

таквите корпорации или квазикорпорации сепак се класифицирани како да припаѓаат во целост на секторот на нефинансиски корпорации, под услов нивната основна активност да биде нефинансиска. Секторите се групи на институционални единици, и целината од секоја институционална единица мора да биде класифицирана во еден или друг сектор на СНС, иако таа институционална единица може да биде ангажирана во повеќе од еден вид на економска активност.

Табела 4.1: Потсектори на секторот Нефинансиски корпорации

Нефинансиски корпорации	НПИИ	ПИИ
Јавни нефинансиски корпорации	Јавни нефинансиски НПИИ	Јавни нефинансиски ПИИ
Национални приватни нефинансиски корпорации	Национални приватни нефинансиски НПИИ	Национални приватни нефинансиски ПИИ
Нефинансиски НПИИ контролирани од странство	Нефинансиски НПИИ контролирани од странство	Нефинансиски ПИИ контролирани од странство
Вкупно нефинансиски корпорации	Вкупно нефинансиски НПИИ	Вкупно нефинансиски ПИИ

4.96 За разграничување на потсекторите во секторот Нефинансиски корпорации се користат два критериума за класифицирање: Едниот критериум е да ги покаже непрофитните институции (НПИИ) одвоено од другите единици во секторот. Другите институции кои не се непрофитни институции се опишуваат како профитни институции (ПИИ). Вториот критериум се однесува на контролата и според него нефинансиските корпорации се делат на:

- а. Јавни нефинансиски корпорации,
- б. Национални приватни нефинансиски корпорации, и
- в. Нефинансиски корпорации контролирани од странство.

Критериумите за контрола на корпорациите и НПИИ од владата и контролата на нерезидентните единици поопширно е објаснета во делот Б. Корпорациите кои се контролирани од нерезидентни единици се третираат како странски контролирани корпорации.

4.97 Поделбата на секторот Нефинансиски корпорации на потсектори може да се гледа двонасочно, како што е прикажано во табелата 4.1. Конкретната презентација на потсекторите зависи како од аналитичките така и од статистичките потреби. За одреден број на НПИИ може да се случи контролните категории да бидат празни или доволно ретки и заради доверливост на податоците истите да неможат да бидат прикажани Затоа во најмала рака е корисно, и треба да биде изводливо, да се разликуваат ставките за крајната лева колона и за долниот ред од табелата 4.1.

Д. Секторот Финансиски корпорации и неговите потсектори

4.98 *Финансиските корпорации ги вклучуваат сите резидентни корпорации кои главно даваат финансиски услуги, вклучувајќи осигурување и услуги на пензиските фондови, на други институционални единици.* Секторот Финансиски корпорации е составен од следниот сет на резидентни институционални единици:

а. Сите резидентни финансиски корпорации (како што се подразбираат во СНС и не се ограничени само на правно основаните корпорации), независно од резидентноста на нивните акционери;

б. Филијалите на нерезидентните претпријатија кои на долгорочна основа се ангажирани во финансиска активност на економската територија;

в. Сите резидентни непрофитни институции кои се пазарни производители на финансиски услуги.

Производството на финансиските услуги е резултат: на финансиско посредување, управувањето со финансискиот ризик, трансформацијата на ликвидноста или од помошни финансиски активности. Бидејќи давањето на финансиските услуги е предмет на строга регулација, чест случај е единиците кои даваат финансиски услуги да не можат да произведуваат други добра или услуги и давањето на финансиските услуги не го вршат како секундарно производство.

- 4.99 Една форма на финансиска иновација покажува суштински раст во активноста, која традиционално се извршува од или преку финансиските корпорации, но исто така таа може да биде извршувана директно и од нефинансиските претпријатија. На пример, постои тенденција во некои земји производителите или трговците на мало на своите потрошувачи директно да им даваат потрошувачки кредит. Друг пример претставува тенденцијата во некои земји нефинансиските претпријатија да ги зголемуваат своите фондови преку директна продажба на сопствени хартии од вредност на пазарот на пари или на пазарот на капитал. Сепак, корпорациите како целина и понатаму мора да се класифицираат како нефинансиски корпорации и притоа:
- а. Нефинансиското претпријатие не треба да креира нова институционална единица, на пример, подружница, за да ја извршува финансиската активност; и
 - б. Финансиската активност останува како секундарна во однос на основната активност на претпријатието.
- 4.100 Истиот принцип се применува и во потсекторизацијата на финансиските корпорации. На пример, многу централни банки исто така, извршуваат некои активности од комерцијалното банкарство. Сепак, како единствена институционална единица, централната банка, како целина, вклучувајќи ги и нејзините комерцијални банкарски активности, се класифицира во потсекторот 'централни банки'. Од истата причина, функциите на централната банка или монетарната власт кои се извршуваат од агенции кои се во рамките на централната власт и кои не се посебни институционални единици од владата, не се распределуваат во потсекторот на централната банка. (Ова понатаму е објаснето во следниот дел и во Глава 22.)
- 4.101 Финансиските корпорации може да се поделат во три широки класи, имено, на финансиски посредници, на помошни финансиски институции и на други финансиски корпорации. *Финансиски посредници се институционални единици кои создаваат обврски за своја сметка, со цел набавка на финансиски средства преку извршување на финансиски трансакции на пазарот.* Тие ги вклучуваат осигурителните компании и пензиските фондови. *Помошните финансиски институции се институционални единици кои главно извршуваат услуги на финансиските пазари, но не ја преземаат сопственоста над финансиските средства и обврски со кои тие управуваат. Други финансиски корпорации се институционални единици кои обезбедуваат финансиски услуги, каде поголемиот дел од нивната актива или пасива не е достапна на отворените финансиски пазар.*
- 4.102 Секторот Финансиски корпорации може да се подели во девет потсектори според нивната активност на пазарот и ликвидноста на нивните обврски. Овие девет потсектори се прикажани во табелата 4.2. и секој од нив поодделно е објаснет подолу во овој дел. Потсекторот 6 кореспондира со помошните финансиски институции, а потсекторот 7 со други финансиски корпорации. Сите останати потсектори се финансиски посредници од еден или друг вид.
- 4.103 Освен според природата на финансиската активност што ја извршуваат финансиските корпорации, секторот Финансиски корпорации, исто така, може да се подели во потсектори на истиот начин како и потсекторизацијата на секторот Нефинансиски корпорации, со цел да се покаже разликата меѓу непрофитните институции и профитните институции и да се покаже кои единици се предмет на јавна контрола, кои се национални приватни корпорации, а кои единици се контролирани од странство. Затоа, во принцип, секој од редовите во табела 4.2. може понатаму да се разложи според начинот прикажан во табела 4.1., иако е малку веројатно дека сите можни вкрстени класификации постојат. Затоа и позбиениот пристап во потсекторизацијата, базиран на локалните услови и конкретните аналитички потреби, може да биде задоволителен пристап.

1. Централна банка

4.104 *Централната банка претставува национална финансиска институција која остварува контрола над клучните аспекти на финансискиот систем.* Во принцип, во овој сектор се класифицирани следните финансиски посредници:

а. Националната централна банка, вклучувајќи ја и кога таа е дел од систем на централни банки.

б. Валутен борд или независни монетарни власти кои пуштаат во оптек количество на пари од националната валута кое е во целост покриено со количеството на девизни резерви.

в. Централни монетарни агенции кои се исклучиво од јавно потекло (на пример, агенции кои управуваат со девизните) или издаваат банкноти или кованици, и кои водат комплетен сет на сметки, но не се класифицираат како дел од општата влада. Супервизорските власти кои се посебни институционални единици не се вклучени во централната банка, но се вклучени во помошните финансиски институции.

Сè додека централната банка е посебна институционална единица, таа секогаш се распределува во секторот Финансиски корпорации, дури и ако таа е примарно непазарен производител.

2. Корпорации кои прибираат депозити, освен централната банка

- 4.105 *Корпорации кои прибираат депозити, со исклучок на централна банка, како основна активност го имаат финансиското посредување. За да го остварат ова, тие имаат пасива во форма на депозити или финансиски инструменти (како што се краткорочните депозитни сертификати) кои имаат слични карактеристики на депозитите. Пасивата на корпорациите кои прибираат депозити вообичаено се вклучува во мерењето на количеството на парите според пошироката дефиниција на парите (пошироко дефинираните монетарни агрегати).*
- 4.106 Во принцип, во овој сектор се класифицирани следниве финансиски посредници:
- а. Комерцијалните (деловните) банки, "универзалните" банки, "мултинаменски" банки;
 - б. Штедилници (вклучувајќи ги штедилниците на трустовите, и штедни и кредитни асоцијации);
 - в. Поштенски жиро институции, поштенски банки, жиро-банки;
 - г. Рурални кредитни банки, земјоделски кредитни банки;
 - д. Кооперативни (задружни) кредитни банки, кредитни унии; и
 - ѓ. Специјализирани банки или други финансиски корпорации кои прибираат депозити или издаваат блиски супститути за депозити.

3. Фондови на пазарот на пари (ФПП)

- 4.107 *Фондови на пазарот на пари (ФПП) претставуваат форми на колективни инвестиции кои прибираат средства по пат на издавање на акции или единици на јавноста. Прибраните средства примарно се инвестираат во инструменти на пазарот на пари, акции/единици на ФПП, трансферабилни должнички инструменти со резидуална (преостаната) рочност не повеќе од една година, депозити во банки и инструменти кои имаат стапка на поврат приближна на каматната стапка на инструментите на пазарот на пари. Акциите на ФПП можат да бидат пренесени на трети лица со помош на чек или други средства за директно плаќање. Поради карактеристиките на инструментите, шемите во кои инвестираат, акциите или единиците на ФПП може да се сметаат за блиски супститути на депозитите.*

4. Инвестициски фондови на непаричниот пазар

- 4.108 *Инвестициски фондови на непаричниот пазар претставуваат форми на колективни инвестиции кои прибираат средства по пат на емисија (издавање) на акции и единици на јавноста. Прибраните средства во најголем дел се инвестираат во долгорочни финансиски средства и во нефинансиски средства (вообичаено во недвижнини). Акциите и единиците на инвестицискиот фонд во принцип не се блиски супститути на депозитите. Тие не можат да бидат пренесени на трети лица со помош на чек или со други средства за директно плаќање.*

Табела 4.2. Потсектори во секторот Финансиски корпорации

- | |
|--|
| <ol style="list-style-type: none">1. Централна банка2. Корпорации кои прибираат депозити освен Централната банка3. Фондови на пазарот на пари (ФПП)4. Инвестициски фондови на непаричниот пазар5. Други финансиски посредници освен осигурителни компании и пензиски фондови (ОКПФ)6. Помошни финансиски институции7. Затворени финансиски институции8. Осигурителни компании (ОК)9. Пензиски фондови (ПФ) |
|--|

5. Други финансиски посредници, освен осигурителни корпорации компании и пензиски фондови

- 4.109 *Другите финансиски посредници, освен осигурителните корпорации и пензиските фондови, се состојат од финансиски корпорации кои се ангажирани во обезбедувањето финансиски услуги преку создавање обврски, во различни видови освен во валута, во депозити или во блиски супститути за депозити, за нивна сметка со намера за стекнување на финансиска актива преку вклучување во финансиски трансакции на пазарот. Главна карактеристика на финансиските посредници е таа што трансакциите од двете страни во билансот на*

состојбата се извршуваат преку операции на отворените пазари.

- 4.110 Во принцип, следниве финансиски посредници се класифицираат во овој потсектор:
- а. Финансиски корпорации кои се ангажираат во обезбедување на средствата;
 - б. Дилери со хартии од вредност и финансиски деривати (работат за своја сметка);
 - в. Финансиски корпорации ангажирани во кредитирање, вклучувајќи го и финансирањето поврзано со трговците

на мало, кои можат да бидат одговорни за финансискиот лизинг како и за личните или деловните финансии.

г. Главни клириншки куќи. Овие организации вршат клиринг (пресметување) и порамнување (плаќање) на трансакциите со хартии од вредност и деривати. Клирингот се однесува на одредување на обврските и на двете страни во трансакцијата, додека порамнување (плаќање) се однесува на плаќањето и размената на хартиите од вредност и на дериватите. Централните клириншки куќи влегуваат во трансакцијата и го намалува ризикот за учесниците во трансакцијата.

д. Специјализирани финансиски корпорации кои обезбедуваат:

- Краткорочно финансирање на корпоративните спојувања и преземања;
- Финансирање на извозот/увозот
- Факторинг услуги
- Капитал на претпријатие и капитал за развој на фирмите.

6. Помошни финансиски институции

4.111 *Помошните финансиски институции ги вклучуваат финансиски корпорации кои главно извршуваат активности поврзани со трансакции на финансиски средства и обврски, или со воспоставување на регулативна рамка за одвивање на овие трансакции, но во услови кои не овозможуваат помошните финансиски институции да ја преземат сопственоста над финансиските средства и обврски кои се предмет на трансакции.*

4.112 Во принцип следниве помошни финансиски институции се класифицирани во овој сектор:

а. Осигурителни брокери, регулатор на полиси и побарувања (било да е вработен во осигурителната компанија, независен регулатор или јавен регулатор вработен кај имателот на полисата), осигурителни и пензиски консултанти;

б. Брокери на заеми, брокери со хартии од вредност, инвестициони советници и сл.;

в. Корпорации кои управуваат со процесот на издавање (емисија) на хартии од вредност (флотациони корпорации - flotation corporations);

г. Корпорации чија основна функција е гарантирање, по одобрување, на меници (краткорочни хартии од вредност) и други слични инструменти;

д. Корпорации кои ги уредуваат дериватите и hexing инструментите, како што се swar работи, опциите и терминските договори (без да ги издаваат истите);

ѓ. Корпорации кои ја обезбедуваат инфраструктурата за финансиските пазари;

е. Менаџери на пензиски фондови, заеднички фондови и сл. (но не и фондовите кои тие ги управуваат);

ж. Корпорации кои ја овозможуваат размената на хартиите од вредност и осигурителните полиси;

з. Менувачници на девизи

с. Непрофитни институции кои се признаени како независни правни субјекти и коишто им служат на финансиските корпорации;

и. Управните канцеларии на финансиските корпорации, кои главно се ангажирани во контролата на финансиските корпорации или на групите на финансиски корпорации, но тие самите не вршат активности на финансиски корпорации.

ј. Централни супервизорски власти на финансиските посредници и на финансиските пазари кога тие е воспоставени како посебни институционални единици;

7. Затворени финансиски институции и позајмувачи на пари (кредитори)

4.113 *Затворени финансиски институции и кредитори опфаќаат институционални единици кои нудат финансиски услуги, при што најголем дел од нивните средства или обврски не се разменуваат (тргуваат) на отворените финансиски пазари. Тоа во себе ги вклучува субјектите кои тргуваат само во рамките на една ограничена група на единици (како со подружниците) или подружници од една иста холдинг корпорација или претпријатија кои даваат заеми од сопствени средства обезбедени од еден единствен спонзор.*

4.114 Во принцип, следниве финансиски корпорации се класифицираат во овој потсектор:

а. Единици кои се правни субјекти како што се трустови, сметките на агенциите или компаниите со „месингана плоча со име“ (brass plate companies);

б. Холдинг корпорации кои само држат имот (поседуваат контролни удели од сопственичкиот капитал) на групата на корпорации-подружници и чија основна активност е да ја поседуваат групата без притоа да даваат било какви други услуги на претпријатијата чии капитал го држат, т.е. тие не администрираат или управуваат други единици.

в. Претпријатијата основани за посебни намени (СПЕс), кои се карактеризираат како институционални единици и ги зголемуваат средствата на отворените пазари за да бидат користени од нивната корпорација-мајка.

г. Единици кои исклучиво од сопствени средства или средства обезбедени од спонзор даваат финансиски услуги на одредена група на клиенти и го преземаат врз себе финансискиот ризик од неплаќање на должникот. Овие единици ги вклучуваат:

- Позајмувачите на пари (кредиторите);
- Корпорации кои се ангажираат во кредитирање (на пример во давање на студентски кредити, извозни/увозни кредити) од средства добиени од спонзор, на пример,

од државна единица или од непрофитна институција;

- Заложувалници кои главно се занимаваат со кредитирање.

8. Осигурителни корпорации

4.115 *Осигурителни корпорации вклучуваат корпоративни, заеднички и други организации, чија основна функција е да вршат животно осигурување, осигурување од несреќи, болест, пожар или други видови на осигурување, на индивидуалните институционални единици, или на групи на единици, или да вршат услуги на реосигурување на други осигурителни корпорации.* Овде влегуваат затворените осигурителни корпорации, тоа се осигурителни компании кои даваат услуги само на своите сопственици. Осигурителните на депозити, т.е. давателите на депозитни гаранции и други даватели на стандардизирани гаранции, кои се посебни субјекти и делуваат како осигурители преку наплата на осигурителни премии и имаат резерви, се класифицираат како осигурителни корпорации.

9. Пензиски фондови

4.116 Пензиските обврски настануваат кога работодавачот или владата ги обврзува или ги поттикнува членовите на домаќинствата да партиципираат (учествуваат) во социјалната осигурителна шема кои ќе им обезбедуваат доход по пензионирањето. Социјалните осигурителни шеми можат да бидат организирани од работодавачите или од владата, или пак тие можат да бидат организирани од осигурителните корпорации во име на вработените или може да бидат основани посебни институционални единици за да ги чуваат и управуваат со средствата наменети за пензии и да ги дистрибуираат пензиите. *Потсекторот пензиски фонд се состои само од оние пензиски фондови за социјално осигурување кои се институционални единици, одделени од единиците кои нив ги создале/формирале.*

Ѓ. Секторот Општа држава и неговите потсектори

1. Единиците на државата како институционални единици

4.117 Државните единици може да се опишат како единствен вид на правни субјекти кои се основани со политичка постапка и кои имаат законодавна, судска и извршна власт над другите институционални единици во рамките на дадена територија. Гледани како институционални единици, главни функции на државата се преземање одговорност за обезбедување на заедницата или индивидуалните домаќинства со добра и услуги, како и да го финансира нивното обезбедување преку даноците или од други приходи, преку трансфери да врши прераспределба на

доходот и богатството, и да се ангажира во непазарно производство. Општо земено:

а. Државната единица вообичаено има власт да прибира средства од други институционални единици преку наплата на даноци и задолжителни трансфери. Со цел да ги исполни основните критериуми за институционална единица во СНС, независно дали станува збор за ниво на цела економија, на регион или на локално ниво, државната единица мора да има сопствени средства прибрани со наплата на даноци на други единици или добиени како трансфери од други државни единици и власт да исплати дел или целиот износ од тие средства во остварувањето на целите на својата политика. Исто така, државната единица мора да биде во можност (способна) да позајмува средства за своја сопствена сметка;

б. Државните единици обично создаваат три различни видови на финални расходи:

- Првата група се состои од вистински расходи или импутирани расходи за бесплатно давање на заеднички услуги на заедницата како што се јавна администрација, одбрана, спроведување на законот, јавно здравство и сл., кои се организирани заеднички од државата и се финансираат преку општи даноци и други приходи;
- Втората група се состои од издатоци за обезбедување на индивидуалните домаќинства со добра и услуги бесплатно или по цени кои се економски незначајни. Овие трошоци намерно се преземаат и се финансираат преку даноци или друг доход на владата со цел остварување на нејзините социјални или политички цели, иако тие услуги можат да им се наплатуваат на поединците според нивната искористеност;
- Третата група се состои од трансфери платени на други институционални единици, најчесто на домаќинствата, со цел за прераспределба на доходот или на богатството.

4.118 Во рамките на една држава може да постојат многу одвоени државни единици кога постојат различни нивоа на власт на пример, централна, републичка или локална влада. Покрај тоа, социјалните осигурителни фондови исто така ги сочинуваат државните единици. Овие различни видови на државни единици се опишани подолу со објаснувањето на распределбата на потсекторите во секторот Општа држава.

Единиците на државата како производители

4.119 Фактот дека државните единици одлучуваат да обезбедуваат не само заеднички услуги, туку и многу добра и поединечни услуги на домаќинствата или на други единици бесплатно или по цени кои не се економски значајни, не подразбира дека овие добра и услуги државните единици сами ги произведуваат. Дури и во случајот со поголемиот дел од заедничките услуги, или т.н. 'јавни добра', државните единици се обврзани само да ја преземат одговорноста за организирање и финансирање на нивното производство. Тие не се

обврзани овие услуги да ги произведуваат. Меѓутоа, државните единици вообичаено се ангажираат во широк спектар на производни активности во практиката, покривајќи ги не само заедничките услуги, туку и многу други добра и индивидуални услуги. Бидејќи ова е прашање на политички избор, опсегот на добрата и услугите кои државните единици ги произведуваат се разликуваат од земја до земја. Независно од некои заеднички услуги, како што се јавната администрација и одбраната, тешко е одредени видови на производство, како што се образованието и здравствените услуги, да се категоризираат како исклучително државни, иако нив често ги произведуваат државните единици.

4.120 Кога државната единица ќе одлучи да се вклучи во сферата на производството, таа има три можности (начини) на кои може тоа да го направи:

а. Таа може да основа (креира) јавна корпорација чија корпоративна политика, вклучувајќи ја и политиката на цени и инвестиционата политика, е во можност да ја контролира;

б. Таа може да основа (креира) непрофитна институција која ќе ја контролира;

в. Таа може самата да ги произведува добрата или услугите во претпријатие кое го поседува и кое не постои како одвоен правен субјект од државната единица.

4.121 Меѓутоа, ако државното претпријатие или група на државни претпријатија се ангажирани во ист вид на производство и се под заедничка управа, тогаш треба тие да се третираат како квазикорпорација ако се исполнети следниве три критериуми:

а. Единицата да наплатува за своето производство по цени кои се економски значајни;

б. Единицата функционира како корпорација и со неа се управува на сличен начин како со корпорација; и

в. Единицата има комплетен сет на сметки кој и овозможува нејзините оперативни вишоци, заштеди, средства и обврски посебно да се идентификуваат и да се мерат.

Ваквите квазикорпорации се пазарни производители кои се третираат како институционални единици одвоени од државните единици кои нив ги поседуваат. Тие се класифицирани, поделени на сектори и потсектори на ист начин како јавните претпријатија.

4.122 За да може единицата да се третира како квазикорпорација, државата мора да му дозволи на менаџментот на единицата слобода во одлучувањето, не само во однос на управувањето со процесот на производство, туку и при користењето на средствата. Државната квазикорпорација мора да биде способна од својата заштеда, амортизација или со позајмувања да ги одржува своите работни биланси и деловни кредити, како и да биде во можност да финансира дел или сите инвестиции во формирање на нејзиниот капитал. Можноста да се

разликуваат тековите на доход и капитал меѓу квазикорпорацијата и државата подразбира дека нивните деловни и финансиски активности не можат во целост да се интегрираат со државните приходи или со финансиска статистика во практиката, и покрај фактот дека тие не се одвоени пазарни субјекти.

4.123 Производните единици на државата кои не можат да се третираат како квазикорпорации, како и сите неинкорпорирани претпријатија кои не можат да се одвојат од нивните сопственици, остануваат во истата институционална единица како и нивниот сопственик, во овој случај тоа е секторот Општа држава. Во најголем дел или во целост тие да се состојат од непазарни производители: т.е. од производители кој најголем дел кои сето своето производство го нудат (испорачуваат) на други единици бесплатно или по цени кои не се економски значајни. Покрај тоа што на пошироката јавност и обезбедуваат непазарни добра и услуги или услуги, овие единици може да вклучуваат државни производители кои непазарните добра или услуги ги испорачуваат на други државни единици за потребите на интермедијарната потрошувачка или за бруто фиксни инвестиции: на пр. фабрики за воена опрема, државна печатница, транспортни агенции, агенции за обработка на податоци и комуникации, и сл. Сепак можно е неинкорпорираното државно претпријатие да биде пазарен производител. Најчесто цитиран пример е примерот на книжарница во рамките на музејот.

Шеми и фондови за социјална заштита

4.124 Шемите за социјална заштита се шеми на социјално осигурување кои ја покриваат заедницата во целина или големи делови од заедницата, и кои се наметнати и се контролирани од државните единици. Овие шеми покриваат широк опсег на програми со кои се обезбедуваат придобивки во кеш или во натура за стара возраст, инвалидност или смрт, за унесреќени, болест, породилно отсуство, повреди на работно место, невработеност, семеен додаток, здравствена заштита итн. Не е неопходно да постои директен линк меѓу износот на придонесот кои го плаќаат поединците и придобивките кои тој/таа може да ги добијат.

4.125 Кога шемите за социјална сигурност се организирани одвоено од другите активности на државните единици и својата актива и пасива ја држат одвоено од истите, и кога се учествуваат во финансиски трансакции за своја сметка, тие се карактеризираат како институционални единици што се опишуваат како фондови за социјална сигурност. Меѓутоа, институционалните договори за шемите на социјална сигурност се разликуваат од земја до земја и во некои земји можат да бидат така блиску интегрирани со останатите финансии на државата, така што доведуваат до прашањето дали тие треба да се третираат како посебни институционални единици.

4.126 Прибраните и исплатени износи за придонеси и придобивки за социјална сигурност можат намерно да се разликуваат со цел да се постигнат целите на државната политика, кои немаат директна врска со концептот на

социјална сигурност како шема за обезбедување на социјални придобивки на членовите на заедницата. На пример, тие можат да се зголемат или намалат со цел да се влијае на нивото на агрегатната побарувачка во економијата. Сепак, сè додека тие остануваат како посебно конституирани фондови, тие мора да се третираат како посебни институционални единици во СНС.

2. Сектор Општа држава

- 4.127 Секторот Општа држава се состои од следниве групи на резидентни институционални единици:
- а. Сите единици на централната, или локалната влада (како што се подолу објаснети);
 - б. Сите непазарни непрофитни институции кои се контролирани од државните единици;
- Овој сектор, исто така, ги вклучува и фондовите за социјална сигурност, било како посебни институционални единици или како дел од некоја од централната, или републичката или локална влада, или пак како дел од сите нив. Секторот не ги вклучува јавните корпорации, дури и кога целиот акционерски капитал на овие корпорации е во сопственост на државните единици. Исто така не ги вклучува квазикорпорациите кои се поседувани и контролирани од државните единици. Меѓутоа, неинкорпорирани претпријатија во сопственост на државните единици, кои не се квазикорпорации, остануваат интегрални делови на тие единици, и затоа мора да бидат вклучени во секторот Општа држава.

3. Потсектори на секторот Држава

- 4.128 Поделбата на потсектори на секторот Држава овозможува како за непрофитните институции така и за фондовите за социјална сигурност да се разликуваат на ниво на централна, републичка и на локална влада. Сепак, во практиката, вообичаено е сите фондови за социјална сигурност да се прикажуваат заедно како еден потсектор или пак социјалните фондови да се спојат со нивното соодветно ниво на влада и да не се прикажуваат одделно од владата. Понатаму, непрофитните институции можат да бидат прикажани како дел од општата влада, или пак одделно за централната, републичката или локалната влада.
- 4.129 Првиот метод на поделба на потсектори на секторот Држава е следниов:
- а. Централна влада;
 - б. Републичка влада;
 - в. Локална влада;
 - г. Фондови за социјална заштита;
- каде се подразбира дека секој од потсекторите а, б, и в во себе ги вклучува непрофитните институции, но не ги вклучува фондовите за социјална сигурност од тоа ниво на влада.
- 4.130 Вториот метод на поделба на потсектори на секторот Држава е следниов:

- а. Централна влада;
- б. Републичка влада;
- в. Локална влада

каде се подразбира дека секој од потсекторите а, б, и в во себе ги вклучува и непрофитните институции и фондовите за социјална сигурност од тоа ниво на влада.

- 4.131 Независно кој метод е применет за поделба во потсектори, НПИ треба да бидат прикажани во соодветното ниво на влада, според насловот на кој му припаѓаат.
- 4.132 Изборот меѓу двата метода за поделба во потсектори зависи главно од големината, или од важноста на фондовите за социјална сигурност во земјата, како и од начинот на кој тие се управувани.
- 4.133 Во некои земји може да не постои соодветно средно републичко ниво на влада меѓу централната и локалната влада, и во тој случај потсекторот "републичка влада" нема да се одвојува (разликува). Во други земји, под нивото на централна влада може да постојат повеќе од две нивоа на влада. Во ваков случај, пониските нивоа на влада треба соодветно да бидат агрегирани со државната или локалната влада.

Централна влада

- 4.134 Потсекторот на централната влада се состои од институционални единици или единица кои ја чинат централната влада плус оние непазарни непрофитни институции кои се контролирани од централната влада.
- 4.135 Политичката власт на централната влада се протега над целата територија на државата. Централната влада затоа има моќ да наметнува даноци на сите резидентни и нерезидентни единици кои учествуваат во економски активности во државата. Нејзините политички одговорности ги вклучуваат националната одбрана, спроведување на законот и редот и одржување на односите со странски влади, а исто така и да осигури ефикасно функционирање на општествениот и економскиот систем со адекватно законодавство и регулација. Таа е одговорна за обезбедување на заедничките услуги во корист на заедницата како целина, и за оваа намена централната влада прави расходи за одбрана и јавна администрација. Покрај ова, таа може да прави расходи за обезбедување на услуги, како што се образование и здравство, примарно во корист на индивидуалните домаќинства. Конечно, таа може да прави трансфери кон други институционални единици, имено кон домаќинствата, непрофитните институции, корпорациите и другите нивоа на влада.
- 4.136 Централната влада во голем број на земји е голем и комплексен потсектор. Во принцип тој во многу земји е составен од централна група на департмани (оддели) или министерства кои чинат една институционална единица плус останати институционални единици. Департманите можат да бидат одговорни за значајни износи на расходи во рамките на вкупниот владин буџет, но често тие не се посебни институционални единици способни да поседуваат актива, да прават обврски, да учествуваат во трансакции и сл. самостојно од централната влада како целина.

- 4.137 Департманите (оддели) на централната влада често се географски дисперзирани и сместени во различни делови на државата, но сепак остануваат да бидат делови од една институционална единица. Слично на ова, ако централната влада има свои истурени канцеларии или агенции во различни делови на државата за да ги задоволи локалните потреби, вклучувајќи ги воените бази или објекти за потребите на националната одбрана, тие исто така мора да се сметаат како делови од единствената институционална единица на централната влада.
- 4.138 Покрај владините департмани и министерства, може да постојат и агенции на централната влада кои имаат посебен правен идентитет и значајна автономија; тие може да имаат дискреција во однос на волуменот и структурата на нивните издатоци и може да имаат директен извор на приходи, на пример, од наменски даноци. Ваквите агенции често се основаат за да извршуваат специфични функции како што се изградба на патишта или непазарно производство на здравствени и образовни услуги. ако одржуваат полн сет на сметки овие агенции треба да се третираат како посебни институционални единици, но ако услугите што тие ги произведуваат се непазарни и ако тие се контролирани од централната влада, тогаш овие агенции треба да се сметаат како дел од потсекторот на централната влада.
- 4.139 Во некои земји, централната влада може да вклучува единици кои учествуваат во финансиски трансакции кои во други земји би ги вршела централната банка. Поконкретно, единиците на централната влада може да бидат одговорни за емисијата на пари, за одржувањето на девизните резерви, за работењето со фондовите за девизна стабилизација како и за трансакциите со Меѓународниот монетарен фонд. Кога овие единици остануваат финансиски интегрирани со централната влада и се под директна контрола и надзор на централната влада, тие не може да се третираат како посебни институционални единици. Покрај тоа, било кои функции на монетарната власт кои ги извршува централната влада се бележат во секторот Држава, а не во секторот Финансиски корпорации. Меѓутоа, заради аналитичкото значење кое им се дава на добивањето на сметки кои ја покриваат монетарната власт како целина и со цел да се овозможи поврзаност со други статистички системи, како што се Упатството за платниот биланс и меѓународната инвестициска позиција (BPM6), Упатството за статистика на јавните (владини) финансии (GFSM2001) и Упатството за монетарна и банкарска статистика на ММФ (2000), се препорачува трансакциите на агенциите на централната влада кои имаат монетарна власт и извршуваат функции на прибирање на депозити одвоено да се идентификуваат, така што да можат да бидат комбинирани со оние на централната банка и со други депозитни корпорации (корпорации кои прибираат депозити) во посебни прегледи, ако за тоа има потреба.
- Републичка влада
- 4.140 Потсекторот на републичка влада се состои од републички единици кои се посебни институционални единици и непазарните непрофитни институции кои се контролирани од републичката влада.
- 4.141 Единиците на републичката влада се институционални единици кои извршуваат некои функции на владата на ниво под централната влада и над нивото на државните институционални единици кои постојат на локално ниво. Тие се институционални единици чија фискална, законодавна и извршна власт се протега само над поединечната "држава" на која државата како целина може да биде поделена. Ваквите "држави" може да бидат опишани со различни термини во различни земји. Во некои земји, а посебно во малите земји, може и да не постојат поединечни "држави" и републичка влада. Меѓутоа во големите земји, посебно оние кои имаат федерално уредување, значајна моќ и одговорност може да им биде доделена на републичките влади.
- 4.142 Републичката влада обично има фискална власт да им наметне даноци на институционалните единици кои се резиденти, или кои учествуваат во економски активности или трансакции во рамките на областа која е во нејзина надлежност (но не и во други области). За да биде препознаена како институционална единица таа мора да биде способна да поседува актива, да прибира средства и прави обврски за своја сметка. Таа исто така мора да биде овластена да ги троши или алоцира во дел, или по можност во целост, приходите од даноци или другите доходи кои ги добива, во согласност со нејзините политики, во рамките на општите законски правила во земјата, иако некои од трансферите кои ги добива од централната влада можат да бидат наменети за одредени специфицирани цели. Таа исто така може да биде во можност да именува свои сопствени службеници, независно од надворешната административна контрола. Од друга страна, ако регионалната единица е во целост зависна од средствата на централната влада и ако централната влада исто така ги диктира начините на кои тие средства треба да се трошат на регионално ниво, таа треба да се третира како агенција на централната влада, а не како посебна институционална единица.
- 4.143 Републичките влади, кога постојат, се разликуваат според фактот дека нивната фискална моќ се протега над најголемите географски области на кои државата како целина може да биде поделена за политички или административни цели. Во некои држави постојат повеќе од едно ниво на управа меѓу централната влада и најмалите државни институционални единици на локално ниво; во овие случаи, за потребите на распределбата по сектори во рамките на СНС, овие интермедијарни нивоа на управа се групираат заедно со ниво на управа со кое се најблиску споени т.е. или со централната или со републичката влада.

4.144 Републиката влада може да поседува или да ги контролира корпорациите на исти начини како и централната влада. Слично, тие може да имаат единици кои учествуваат во пазарно производство, и во таков случај релевантната единица – производител треба да се третира како квазикорпорација секогаш кога нејзините операции и сметководствени записи тоа го оправдуваат.

Локална влада

4.145 Потсекторот на локалната влада се состои од локални управи кои се посебни институционални единици плус оние непазарни непрофитни институции кои се контролирани од локалните управи. Во принцип, локалните владини единици се институционални единици чија фискална, законодавна и извршна власт се протега над најмалите географски области кои се разликуваат за административни и политички цели. Опфатот на нивното овластување е многу помал во споредба со тој на централната влада или на републичките управи, и тие можат или не можат, да бидат овластени да им наметнат даноци на институционалните единици резиденти во нивните области. Често тие се многу зависни од грантовите или трансферите од повисоките нивоа на управа, и тие исто така може до одредено ниво да делуваат како агенти на централната или регионалната влада. Меѓутоа за да може да се третираат како институционални единици тие мора да бидат овластени за да поседуваат актива, да прибираат средства и да прават обврски со позајмување за своја сметка; слично тие мора да имаат и некои дискрециони права за одлучување за тоа како овие средства се трошат. Тие, исто така, треба да бидат способни да именуваат сопствени службеници, независно од надворешната административна контрола. Фактот дека до одредено ниво тие можат да делуваат како агенти на централната или републичките влади, не пречи тие да бидат третирани како посебни институционални единици под услов тие да бидат во можност да прибираат и трошат дел од средствата на своја сопствена иницијатива и одговорност.

4.146 Бидејќи тие се државни единици кои се во најблизок контакт со институционалните единици резиденти во нивните локални подрачја, тие обично даваат широк спектар на услуги на локалните резиденти, од кои некои можат да бидат финансирани со трансфери од повисоките нивоа на управи. За третирање на производството на добрата и услугите од локалната влада се применуваат истите правила кои важат за централната и републичките влади. Единиците како што се општински театри, музеи, пливачки базени и сл., кои даваат добра и услуги на пазарна основа, треба да бидат третирани како квазикорпорации секогаш кога за нив се достапни соодветни сметководствени информации и треба да

се распоредат во секторот Нефинансиски корпорации. Другите единици кои нудат добра и услуги на пазарна основа се третираат како неинкорпорирани претпријатија во рамките на локалната влада. Единиците кои нудат услуги како што се образовните или здравствените услуги на непазарна основа остануваат интегрален дел на единицата на локалната влада на која и припаѓаат.

Фондови за социјална заштита

4.147 Потсекторот на фондови за социјална сигурност се состои од фондовите за социјална сигурност кои функционираат на сите нивоа на управа.

4. Алтернативен метод за поделба на потсекторите

4.148 Алтернативниот метод за распределба на потсекторите на секторот Општа држава е да се групираат фондовите за социјална сигурност кои делуваат на секое ниво на управа со соодветните државни единици и со непрофитните единици кои се контролирани и финансирани од тоа ниво на управа. За да се прилагодат на различните аналитички потреби дизајнирани се два алтернативни методи за распределба на потсекторите. Не може а priori да се одлучи кој метод е најпогоден за дадена земја. Тоа зависи од важноста на фондовите за социјална сигурност и од тоа во која мера тие се управувани независно од државните единици со кои тие се поврзани. Ако управувањето на фондовите за социјална сигурност е тесно поврзано со краткорочните или долгорочните барања на државната општа економска политика, така што придонесите и добивките намерно се прилагодуваат на интересите на општата економска политика, тогаш постанува тешко, на концептуално ниво, да се направи јасна разлика меѓу управувањето со фондовите за социјалната сигурност и другите функции на државата. Како алтернатива, во некои земји, фондовите за социјална сигурност може да постојат само во многу рудиментирани облик. Во такви околности тешко е да се оправда третирањето на фондовите за социјална сигурност како посебни потсектори еднакви со централната, републичката или локалната влада, и посоодветно е да се користи алтернативната метода за распределба на секторите на потсектори во која тие се групирани со соодветната државна единица на секое ниво на управа. Овој пристап е општо прифатен во Упатството за статистика на јавните (владини) финансии (*GFSM 2001*).

Е. Секторот Домаќинства и неговите потсектори

1. Домаќинствата како институционални единици

- 4.149 За потребите на СНС, домаќинството може да се дефинира како група на лица кои имаат заедничко живеалиште, кои делумно или целосно го здружуваат нивниот доход и богатство и кои заеднички употребуваат некои видови на стоки и услуги, главно во сферата на домувањето и исхраната. Во принцип, секој член на домаќинството треба да има исти права на заедничките извори на домаќинството. Барем оние одлуки кои влијаат на потрошувачката или на други економски активности мора да се донесуваат за домаќинството како целина.
- 4.150 Домаќинствата често се совпаѓаат со семејствата, но членови на исто домаќинство не мора нужно да припаѓаат на исто семејство сè додека има одредено делење на ресурсите и потрошувачката. Домаќинствата можат да бидат со различна големина и може да имаат различен облик во различни општества или култури во зависност од традицијата, религијата, образованието, климатските услови, географските, историските и од други општествено-економски фактори. Дефиницијата за домаќинството која е прифатена од анкетните статистичари кои се запознаени со општествено-економските услови во рамките на дадената земја, веројатно ќе се приближат до концептот за домаќинство дефиниран во СНС, иако анкетните статистичари може да додадат попрецизни или оперативни критериуми во рамките на конкретната земја.
- 4.151 Домашниот персонал која живее во исти простории (услови) како и нивниот работодавач не прават дел од нивното домаќинство-работодавач, иако тие можат да примаат сместување и храна како надомест (плата) во натура. Платената домашен персонал нема право на заедничките ресурси на нивното домаќинство-работодавач, а сместувањето и храната која ја конзумираат не се вклучени во потрошувачката на нивниот работодавач. Затоа тие треба да бидат третираани како да припаѓаат на одвоени домаќинства од домаќинствата на нивните работодавачи.
- 4.152 Лицата кои постојано живеат во институција, или за кои може да се очекува дека во институцијата ќе престојуваат долг или недефиниран временски период се третираат како да припаѓаат на едно институционално домаќинство, кога тие имаат мала или пак немаат самостојност во економската активност и одлучувањето. Некои примери за лица кои припаѓаат на институционални домаќинства се следниве:
- членови на религиски редови кои живеат во манастири или слични институции;
 - Пациенти кои долгорочно престојуваат во болници, вклучувајќи ги и болниците за ментално здравје;

- Затвореници кои се на отслужување на долги казни;
- Лица кои постојано живеат во домови за стари лица.

- 4.153 Од друга страна, лицата кои престојуваат на кратки периоди во болници, клиника, реконвалесцентните домови, религиските места или во слични институции, или лицата кои посетуваат резиденцијални училишта, факултети или универзитети, или пак лицата кои отслужуваат кратки затворски казни, треба да се третираат како членови на индивидуалните домаќинства на кои тие нормално им припаѓаат.
- 4.154 Резидентноста на индивидуалните лица е определена според онаа на домаќинството чиј составен дел се тие, а не според местото на нивната работа. Сите членови на исто домаќинство имаат иста резидентност како и самото домаќинство, дури и ако тие ја преминуваат границата за да работат или на друг начин да поминат временски периоди во странство. Ако тие работат или престојуваат во странство толку долго со што тие здобиваат со центар на економски интерес во странство, тие престануваат да бидат членови на нивните оригинални домаќинства.

2. Неинкорпорирани претпријатија во рамките на домаќинствата

- 4.155 Како што беше наведено во воведот, домаќинствата за разлика од корпорациите учествуваат во финалната потрошувачка. Меѓутоа, слично на корпорациите, тие исто така можат да учествуваат во производството. Неинкорпорирани пазарни претпријатија на домаќинствата се создаваат со цел производство на добра и услуги за продажба или за трампа на пазарот. Тие можат да бидат вклучени практично во секој вид на производствена активност: земјоделство, рударство, индустрија, градежништво, малопродажна дистрибуција или производство на други видови на услуги. Тие може да вклучуваат од поединци кои работат како улични продавачи или чистачи на чевли практично без сопствен капитал или простории, па до големо индустриско, градежно или услужно претпријатие со многу вработени.
- 4.156 Неинкорпорирани пазарни претпријатија на домаќинствата исто така вклучуваат неинкорпорирани партнерства кои учествуваат во производство на добра и услуги за продажба или трампа на пазарот. Партнерите може да припаѓаат на различни домаќинства. Одговорноста на партнерите за долговите од работењето на претпријатието мора да биде неограничена за да партнерствата бидат третираани како неинкорпорирани претпријатија и тие остануваат во рамките на секторот Домаќинства бидејќи сите средства на домаќинството, вклучувајќи го и самото живеалиште, се изложени на ризик ако претпријатието банкротира. Меѓутоа, неинкорпорирани партнерства со многу партнери, како што се големи правни, сметководствени или архитектонски фирми, е многу веројатно дека ќе се однесуваат како корпорации, и треба да се третираат како квазикорпорации претставувајќи дека се достапни комплетни сетови на сметки за партнерствата. Партнерствата чии партнери уживаат ограничена одговорност во суштина се одвоени правни субјекти, и како што веќе е кажано, се третираат како корпорации.

4.157 Неинкорпорирано претпријатие може да биде третирано како корпорација само ако е можно да се одвојат сите средства, вклучувајќи ги и финансиските средства до ниво на готовина, на оние кои му припаѓаат на домаќинството во неговата улога како потрошувач од оние кои му припаѓаат на домаќинството во неговата улога како производител.

3. Секторот Домаќинства и неговите потсектори

4.158 Секторот Домаќинства се состои од сите резидентни домаќинства. Постојат многу корисни начини на кои секторот Домаќинства може да се подели на потсектори и на агенциите за статистика им се препорачува да им посветат внимание на различните можности. Може да се примени повеќе од еден метод за различни анализи на секторот Домаќинства ако има потреба од разни корисници, аналитичари или од креаторите на политиките.

4.159 Системот на национални сметки треба да се применува флексибилно, а не ригидно. Со цел да се имплементира било кој од подолу предложените методи за распределба на потсекторите во секторот Домаќинства, одделните земји се обврзани самите да одлучат кој модел за нив е најрелевантна класификација. Затоа, специфичната и детална класификација, која според критериумот на интерес е предложена овде, не треба да се интерпретира дека имплицитно предложените карактеристики се задолжителни или секогаш се најважни за целите на економската анализа или за водењето на политиката.

Поделба на потсекторите според доходот

4.160 Домаќинствата може да се групираат во потсектори според природата на нивниот најголем извор на доход. За оваа цел, треба да се разликуваат следниве видови на доход на домаќинства:

а. Доход стекнат од сопствениците на неинкорпорираните претпријатија на домаќинствата со платени вработени (мешан доход на работодавачи);

б. Доход стекнат од сопствениците на неинкорпорираните претпријатија на домаќинствата без платени вработени (мешан доход на работници за своја сметка);

в. Надомест на вработени;

г. Доход од сопственост и трансфери.

4.161 Домаќинствата се распределуваат во потсектори според тоа која од овие горе наведени четири категории на доход е најголема за домаќинството во целина, иако секогаш не претставува повеќе од половината од вкупниот доход на домаќинството. Кога во рамките на едно исто домаќинство се прима доход од повеќе од една категорија, на пример, бидејќи повеќе од еден член на домаќинството заработува надомест за вработени, или се прима повеќе од еден доход од сопственост или трансфери, класификацијата мора да се базира на вкупниот

доход на домаќинството во рамките на секоја категорија. Четирите потсектори се опишани како што следи:

а. работодавачи;

б. работници за сопствена сметка;

в. вработени;

г. примачи на доход од сопственост и трансфери.

4.162 Четвртиот потсектор, домаќинствата во кои доходите од сопственост и трансфери чинат најголем извор на доход, формира хетерогена група и се препорачува понатаму да се подели во три потсектори кога тоа е возможно. Овие потсектори се дефинирани на следниов начин:

а. примачи на доходи од сопственост;

б. примачи на пензии;

в. примачи на други доходи од трансфери.

Поделба на потсекторите според референтното лице

4.163 Други методи на распределба на потсекторите вообичаено бараат за секое домаќинство да се идентификува референтно лице. Референтното лице не е неопходно да биде лицето кое другите членови на домаќинството го сметаат за 'глава на домаќинството', туку референтното лице треба да биде одредено врз основа на неговото економско значење за домаќинството, а на врз основа на годините или староста. Референтното лице треба да биде лицето со најголем доход, иако референтното лице може исто така да биде лицето кое ги носи главните одлуки во врска со потрошувачката на домаќинството.

4.164 Откако ќе се идентификува референтното лице, домаќинствата можат да се групираат во потсектори врз основа на карактеристиките на референтното лице. На пример, потсекторите може да се дефинираат според:

а. Занимањето на референтното лице;

б. Индустијата, ако постои, во која референтното лице работи;

в. Стекнатиот степен на образование на референтното лице;

г. Квалификациите или вештините кои ги поседува референтното лице.

Секој од горенаведените критериуми дава своја можна шема на распределба на секторот на потсектори. Исто така, домаќинствата може да се групираат во потсектори според главниот доход на референтното лице, ако заради некоја причина, не е можно да се групираат врз основа на најголемиот доход кој домаќинството го остварува. За оваа цел, може да се користат истите категории на доход како оние кои се препорачуваат за домаќинството со најголем доход.

Поделба на потсекторите според големината на домаќинството и локацијата

4.165 Конечно може да се забележи дека домаќинствата можат да се распределат на потсектори користејќи ги критериумите кои се применуваат за домаќинството како целина. На пример, потсекторите може да се дефинираат според:

- а. големината на вкупниот доход на домаќинството;
- б. големината на домаќинството мерено според бројот на членови;
- в. според типот на подрачје во кое е сместено домаќинството.

Последниот критериум овозможува домаќинствата кои се сместени во земјоделски, градски или метрополитенски подрачја меѓусебно да се разликуваат, или посебно да се разликуваат од домаќинствата кои сместени во различни географски региони.

Ж. Непрофитни институции кои му служат на секторот Домаќинства

4.166 Во претходните секции беше објаснето дека непрофитните институции се распределуваат во секторот на корпорациите кога тие учествуваат во пазарно производство, а ако тие учествуваат во непазарно производство и се предмет на државна контрола, тогаш се распоредуваат во секторот Општа држава. Останатите непрофитни институции се означени како Непрофитни институции кои му служат на секторот Домаќинства (НПИСД). Сите тие обезбедуваат добра и услуги бесплатно или по цени кои не се економски оправдани.

4.167 Еден вид на НПИСД се состојат од оние кои се основани од здруженија на лица за да обезбедуваат добра, или многу почесто услуги, примарно во корист на нивните членови. Услугите обично ги даваат бесплатно, а се финансираат со редовни преплати или членарини од членството. Тие ги вклучуваат НПИСД како што се професионални или образовни друштва, политички партии, трговски унии, потрошувачки асоцијации, цркви или религиозни друштва, и социјални, културни, рекреативни или спортски клубови. Тие не ги вклучуваат организациите кои извршуваат слични функции и кои се контролирани од државните единици. Религиските институции се третираат како НПИСД дури и кога главно се финансирани од државните единици, ако ова доминантно финансирање не се гледа како на јакнење на контролата на државата. Политичките партии во земји со еднострански политички системи коишто се контролирани од државните единици преку обезбедување на потребните финансиски средства, се вклучуваат во секторот Општа држава.

4.168 Во некои заедници, може да се најдат НПИСД кои не поседуваат било каков правен статус или формални акти за основање. Тие треба да се третираат како НПИСД кога извршуваат исти

видови на функции како друштва, политички партии, трговските унии и сл., објаснети погоре, иако тие не се правно основани како НПИСД. Меѓутоа, кога групи на домаќинства соработуваат на заеднички градежни проекти (како на пример изградба на згради, патишта, мостови, јами, насипи и сл.) тие треба да се третираат како неформални партнерства, а не како НПИСД, кои се ангажирани во изградбата за своја сметка. НПИСД, нормално треба да имаат континуирана активност, а не да се основаат за поединечни проекти или со ограничено времетраење.

4.169 Вториот тип на НПИСД се состои од добротворни друштва или агенции за помош кои се основани во добротворни цели, а не да им служат на интересите на членовите на асоцијацијата која ја контролира НПИСД. Всушност, ваквите НПИСД обезбедуваат добра или услуги за домаќинствата на непазарна основа, вклучувајќи ги и домаќинствата кои се погодени од природни катастрофи или од војна. Средствата на овие НПИСД главно се обезбедуваат преку донации од пошироката јавност, корпорациите или од владите, и се во форма на готовина или во натура. Средствата, исто така, можат да бидат обезбедени и преку трансфери од нерезиденти, вклучувајќи и слични видови на НПИСД резиденти во други земји.

4.170 Третиот тип на НПИСД се состои од оние НПИСД кои обезбедуваат заеднички услуги, како што се истражувачките институции чии резултати се јавно достапни бесплатно, групите за заштита на животната средина и сл. Овој вид на НПИСД се помалку застапени во споредба со првите два типа на НПИСД и може да не бидат секогаш значајно застапени во земјата.

4.171 Ако бројот или големината на НПИСД основани од странство е значаен, може да биде корисно НПИСД да се дезагрегираат на оние кои се главно домашно основани и на оние кои се главно основани од странство.

3. Остаток на светот

4.172 За потребите на СНС, *остатокот на светот се состои од сите нерезидентни институционални единици кои влегуваат во трансакции со резидентните единици, или имаат други економски врски со резидентните единици.* Ова не е сектор за кој треба да се изработи комплетен сет на сметки, иако понекогаш е погодно да се опише остатокот на светот како де е сектор. Сметките или табелите за остатокот на светот се ограничуваат на оние кои ги бележат трансакциите меѓу резидентите и нерезидентите или другите економски врски, како што се побарувањата на резидентите од нерезидентите и обратно. Остатокот на светот вклучува одредени институционални единици кои можат да бидат физички лоцирани во рамките на географските граници на земјата, на пример, странските енклави, како што се амбасадите, конзулатите или воените бази, а исто така и меѓународните организации.

1. Меѓународни организации

4.173 Одредени меѓународни организации ги имаат сите суштински карактеристики на институционални единици. Посебните карактеристики на „меѓународната организација“, како што овој термин се користи во СНС, можат да бидат сумирани на следниов начин:

а. Членовите на меѓународната организација се или национални држави или други меѓународни организации чии членови се национални држави; затоа тие својот авторитет го извлекуваат или директно од националните држави кои се нивни членови или индиректно од нив преку други меѓународни организации.

б. Тие се субјекти кои се основани со формални политички договори меѓу нивните членови, со што имаат статус на меѓународни договори; нивното постоење е признаено од законот во нивните земји членки;

в. Бидејќи тие се основани со меѓународен договор, тие се суверени, т.е. меѓународните организации не подлежат на законите или прописите на земјата, или земјите, во кои се сместени; тие не се третираат како резидентни институционални единици на земјите во кои се сместени;

г. Меѓународните организации се основани за различни цели, вклучувајќи ги, меѓу останатите, следниве видови на активности:

- Обезбедување на непазарни услуги од заедничка природа, во корист на своите членови;
- Финансиско посредување на меѓународно ниво, т.е. насочување на средствата меѓу работодавателите и заемокорисниците во различни земји.

4.174 Формалните договори кои ги склучиле сите земји членки на меѓународната организација, понекогаш може да имаат сила на закон во рамките на тие земји.

4.175 Повеќето од меѓународните организации, се финансирани во целост или делумно, со придонеси (трансфери) од нивните земји членки, но некои организации може да прибираат средства и на други начини, на пример, преку позајмување од финансиските пазари, или преку запишување во акционерскиот капитал на меѓународните организации, или преку позајмување на земјите членки. За потребите на СНС, меѓународните организации се третираат како единици кои се резиденти во странство (во остатокот на светот).

2. Централни банки на валутни унији

4.176 Централната банка на валутни унија се третира како посебен вид на меѓународна организација. Членови на меѓународната организација, во која централната банка е дел, се владите или централните банки на земјите во валутната унија. Централната банка се третира како нерезидент во секоја од земјите членки во валутната унија, но таа се третира како резидент на валутното подрачје како целина. Повеќе околу третманот на валутните и економските унији може да се најде во прилогот 3 на Упатството за платниот биланс и меѓународната инвестициска позиција (*БИМБ*).

Глава 5: Претпријатија, деловни единици и индустрија

А. Вовед

5.1. Институционалните единици се дефинирани во Глава 4. Во оваа Глава се обработуваат производствените активности и единиците кои нив ги извршуваат, започнувајќи со институционалните единици, а потоа со поединечните делови на институционалните единици. *Претпријатие претставува институционална единица која се занимава со производство на стоки и на услуги.* Терминот претпријатие може да се однесува на корпорација, квазикорпорација, непрофитна институција или на неинкорпорирано претпријатие. Бидејќи корпорациите и непрофитните институции, различно од НПИСД, примарно се основаат за да учествуваат во производството, сите нивни сметководствени информации се поврзани со производството и помошните акумулативни активности. Владата, домаќинствата и НПИСД неопходно учествуваат во потрошувачката, но, исто така, може да учествуваат во производството; всушност, владата и НПИСД секогаш се ангажираат во производството како и многу, но не и сите, од домаќинствата. Како што е објаснето, секогаш кога постојат потребните сметководствени информации, производствената активност на овие единици е одделена од останатите нивни активности во квазикорпорацијата. Кога ваквото разграничување не е можно, тогаш постои неинкорпорирано претпријатие во рамките на државната единица, домаќинството или НПИСД. Затоа, неинкорпорираното претпријатие може да се дефинира на следниов начин: *Некорпоративно претпријатие ја претставува производствената активност на единица на државата, непрофитна институција која им служи на домаќинствата или домаќинство кое не може да се смета како производствена активност на квазикорпорација.*

5.2. Најголем дел од претпријатијата по број учествуваат само во еден вид на производство. Најголем дел од производството се врши од релативно мал број на големи корпорации кои извршуваат многу различни видови на производство, затоа практично не постои горна граница за нивото на диверзификација на производството во големото претпријатие. Ако претпријатијата се групирани според нивните главни активности, тогаш барем некое од настанатите групирања веројатно ќе биде многу хетерогено во однос на видот на производствените процеси кои се извршуваат, а, исто така, и според добрата и услугите кои се произведуваат. Затоа, за анализа на производството во кое технологијата на производството игра значајна улога, неопходно е да се работи со групи на производители кои во суштина се ангажирани во ист вид на производство. Ова барање значи дека некои институционални единици мора да бидат поделени во помали хомогени единици, кои во СНС се дефинирани како деловни единици. *Деловна единица претставува претпријатие, или дел од едно*

претпријатие, кое е лоцирано во едно место и во кое се врши само една производствена активност, или во кое основната производствена активност создава најголем дел од додадената вредност. Понатаму, СНС, индустриите ги дефинира како деловни единици. Една индустрија се состои од група на претпријатија кои извршуваат исти, или слични видови на активности. Во СНС, сметките за производство и сметките на создавање на доходот се составуваат како за индустриите/дејностите, така и за секторите.

5.3. Во оваа Глава прво се разработува производствената активност и нејзината класификација со цел да се постават основите за дефинирање на деловните единици и следствено на тоа индустриите. На сите претпријатија им се потребни некои основни, рутински услуги како поддршка на нивните производствени активности. Кога тие се обезбедуваат внатре во претпријатијата тие се нарекуваат помошни активности. Бележењето на помошните активности се врши според бројни правила, во зависност од тоа како тие се обезбедуваат. Помошните активности се опишани во делот Г.

5.4. Дефинициите кои се појавуваат, како и помошните дефиниции за видовите на активности и оние за статистичките единици освен деловните единици, се во согласност со дефинициите во Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4). Малите разлики во речникот од оваа Глава со тој во 'Воведот' од ISIC се забележани и објаснети на соодветните места подолу во текстот. Тука, како и на други места, се упатува на Централната класификација на производите 2 која се користи за класификација на производите во СНС.

Б. Производствени активности

5.5. Производството во СНС, кое во детали ќе биде објаснето во Глава 6, се состои од процеси или активности кои се извршуваат под контрола и одговорност на институционални единици кои користат инпути на труд, капитал, добра и услуги за да произведуваат аутпут на добра и услуги. Секоја од овие активности може да се опише и класифицира, според различни карактеристики, на пример:

а. видот на добра или услуги кои како аутпут се произведени;

б. видот на искористени или потрошени инпути;

в. користена техника на производство;

г. начините на користење на аутпутот.

Исти добра или услуги можат да се произведат со користење на различни методи на производство.

Одредени видови на добра и услуги можат да се произведат од различни инпуту; на пример, шеќерот може да се произведе од шеќерна трска или од шеќерна репка, или електричната енергија може да се произведе од јаглен, нафта или нуклеарни електрани или хидроелектрани. Многу производни процеси исто така произведуваат поврзани производи, како што се месо и кожа, чии начини на употреби се различни.

1. Класификација на активностите во СНС

- 5.6 Класификацијата на производните активности која се користи во СНС е Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4). Критериумите кои се користат во ISIC, за да се прикаже секоја од четирите нивоа на класификација, се сложени. Структурата се состои од 21 дел, 88 оддели, 238 групи и 419 класи. На ниво на оддели и групи, значајна важност се придава на природата на добрата или услугите кои се произведени како главен производ на дадена активност. Во овој контекст, тоа се однесува на физичкиот состав и степенот на обработка на производот, како и на потребите кои производот ги задоволува. Овој критериум ги дава основите за групирање на производствените единици според сличностите и врските помеѓу потрошените сировини и изворите на побарувачка за производите. На овие нивоа, исто така, два други главни критериуми се земаат предвид: употреба на добрата и на услугите, и инпутите, процесот и технологијата на производство.
- 5.7 Додека за потребите на оваа Глава не е потребно детално да се објасни концептот на активност, сепак потребно е да се објасни основната разлика помеѓу основните и секундарните активности од една страна, и помошните активности од друга страна.

2. Основни и секундарни активности

Основни активности

- 5.8 *Основна активност на производствената единица е активност чија додадена вредност ја надминува онаа на било која друга активност спроведена во истата единица.* (Производствената единица може да биде претпријатие или деловна единица, како што подолу во текстот е дефинирано). Класификацијата на основната активност е одредена од ISIC, прво на највисоко ниво на класификација, а потоа на подетални (разработени) нивоа. Основната активност на претпријатието се состои од главен производ и споредни производи, т.е. производи кои неопходно се произведуваат со главните производи. Аутпутот (производството) од основната производствена активност мора да се состои од добра или услуги кои можат да се испорачаат на други единици иако тие можат да бидат користени за сопствена потрошувачка или за сопствени инвестиции.

Секундарни активности

- 5.9 *Секундарна активност е активност која се извршува во рамките на единствена производствена единица како дополнителна на основната активност и чие производство, како она на основната активност, мора да биде погодно за испорака надвор од производствената единица.* Според дефиницијата за основната активност, додадената вредност на секундарната активност мора да биде помала од таа на основната активност. Аутпутот (производството) на секундарната активност е секундарен производ. Повеќето од производствените единици произведуваат барем неколку секундарни производи.

3. Помошни активности

- 5.10 Како што имплицира нивното име, помошната активност е споредна активност на главната активност на претпријатието. Таа го олеснува ефикасното водење на претпријатието и вообичаено не резултира во добра и услуги кои се наменети за продажба. За претпријатијата кои се релативно мали и имаат само една локација, помошните активности не се идентификуваат одвоено. За поголемите претпријатија со повеќе локации, корисно е помошните активности да се третираат на ист начин како секундарните, или пак како главниот производ. Детално објаснување за бележењето на помошните активности е дадено во делот Г, по објаснувањето за бележењето на основното и секундарното производство.

В. Поделба на претпријатијата во похомогени единици

- 5.11 Иако претпријатијата можат да се класифицираат според нивната основна активност користејќи ја ISIC и да се групираат во 'индустрии', сепак постои веројатност некои од настанатите (групиранието) 'индустрии' да бидат многу хетерогени, бидејќи некои претпријатија може да имаат неколку секундарни активности кои се прилично различни од нивните основни активности. Со цел да се добијат групи на производители чии активности се похомогени, претпријатијата мора да бидат поделени во помали и похомогени единици.

1. Видови производствени единици

Единици според видот на активност

- 5.12 Еден од начините за поделба на претпријатијата е според нивните активности. Единицата која е резултат на таквата поделба е наречена 'единица според видот на активност'. *Единица според видот на активност е претпријатие, или дел од претпријатие, кое извршува само еден вид на производствена активност, или во кое основната производствена активност создава најголем дел од додадената вредност.* Секое претпријатие, по дефиниција, мора да содржи една или повеќе единици според видот на активност. Кога е поделено на две или повеќе

единици според обликот на активноста, настанатите единици мора да бидат похомогени од аспект на аутпутот, структурата на трошоци и технологијата на производство, во споредба со претпријатието како целина.

Локални единици

5.13 Претпријатијата често учествуваат во производствена активност на повеќе од една локација, и за некои потреби корисно е тие да се поделат соодветно. Затоа *локална единица е претпријатие, или дел од претпријатие, кое извршува производствена активност на едно место, или од едно место.* Дефиницијата има само една димензија и не се однесува на видот на активноста која се извршува. Локацијата може да се објасни во според потребите, тесно (како посебна адреса), или пошироко (во рамките на одреден провинција, држава, округ и сл.).

Деловни единици

5.14 Деловната единица ги комбинира и двете димензии, таа на видот на активноста и таа на локацијата. *Деловна единица претставува претпријатие, или дел од едно претпријатие, која е лоцирана во едно место и во која се врши само една производствена активност, или во кое основната производствена активност создава најголем дел од додадената вредност.* Понекогаш деловните единици се нарекуваат локални единици според видот на активноста.

5.15 Иако дефиницијата на деловната единица дозволува во неа да се извршуваат една или повеќе секундарни активности, тие треба да бидат во мал обем споредено со основната активност. Ако секундарната активност во претпријатието е еднаква или приближно значајна како основната активност, тогаш таа активност треба да се третира како да се извршува во рамките на посебна деловна единица од онаа во која се одвива основната активност.

5.16 Затоа, деловните единици се дизајнирани како единици кои даваат податоци кои се посоодветни за анализи на производството, каде што технологијата на производството има значајна улога. Меѓутоа, сè уште може да биде потребно дополнително да се трансформираат добиените податоци за потребите на инпут-аутпут анализата, како што е накусо објаснето подолу во текстот, во опишувањето на хомогеното производство, а подетално е објаснето во Глава 28.

5.17 Во практиката, деловната единица вообичаено може да биде идентификувана со поединечно работно место во кое се извршува одреден вид на производствена активност: поединечна фарма, рудник, каменолом, фабрика, продавница, плантажа, продавница, магацин, градилиште, транспортно складиште, аеродром, гаража, банка, канцеларија, клиника и сл.

2. Податоци и сметки за деловните единици

5.18 Единствените податоци кои можат да се состават за деловната единица се оние кои се однесуваат на нејзините производствени активности. Тие ги вклучуваат следниве:

- а. ставките вклучени во сметките на производството и сметките на создавање на доходот;
- б. статистика за бројот на вработени, видот на вработени и за работните часови;
- в. процени за состојбата на нефинансискиот капитал и искористени природни ресурси;
- г. Прокени за промена на залихите и преземените бруто-инвестиции во фиксен капитал.

5.19 Составувањето на сметките на производство и сметките на создавање на доходот подразбира дека мора да биде изводливо да се пресмета производството и меѓуфазната потрошувачка, и според тоа додадената вредност, надоместокот на вработените, даноците на производство и увоз, субвенциите и оперативниот вишок или мешовитиот доход. Во принцип, за деловната единица мора да биде изводливо да се соберат барем претходно наведените податоци, иако во пракса тие не се секогаш достапни или потребни.

3. Примена на принципите во специфични ситуации

5.20 Примената на претходно наведените принципи за поделба на претпријатието во деловни единици не е секогаш јасна. Во овој дел се прикажани неколку ситуации во кои организацијата на производството е таква што примената на принципите е практично тешка.

Деловни единици во рамките на интегрираните претпријатија

5.21 *Хоризонтално интегрирано претпријатие е она претпријатие во кое паралелно се извршуваат неколку различни видови на активности, кои произведуваат различни видови на стоки и на услуги за продажба на пазарот, користејќи исти фактори за производство.* Оваа дефиниција е конзистентна со Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4), која гласи:

Хоризонталната интеграција настанува кога активноста резултира во финални производи со различни карактеристики. Теоретски, ова може да се интерпретира како активности кои се извршуваат истовремено употребувајќи исти фактори за производство. Во овој случај, тие не е можно статистички да се раздвојат во различни процеси, да им се припишат на различни единици или, генерално, обезбедуваат одделни податоци за овие активности. Друг пример би бил производството на електрична енергија преку процес на горење на отпадот. Активноста на депонирање на отпадот и активноста на производство на електрична енергија, во овој случај не можат да бидат раздвоени.

5.22 Во рамките на СНС, таму каде што е можно, секогаш треба да бидат идентификувани одвоени деловни единици за секој различен вид на активност.

5.23 *Вертикално интегрирано претпријатие е она во кое различните фази на производството, кои вообичаено се извршуваат од различни претпријатија, се спроведуваат последователно од различни делови на исто претпријатие.* Аутпутот од една фаза станува инпут во следната фаза, и само аутпутот од последната фаза всушност се продава на пазарот. ISIC ги опишува вертикално интегрираните претпријатија на следниов начин:

Вертикална поврзаност на активностите се случува каде различните фази на производство се извршуваат последователно од иста единица и каде аутпутот од еден процес служи како инпут во следниот процес. Примери за заедничка вертикална интеграција се: сечење на дрва и последователно на самото место стругање, копање на глинена јама комбинирана со циглана, или производство на синтетички влакна во текстилен комбинат.

5.24 Во Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4), вертикалната поврзаност треба да се третира како било која друга форма на повеќекратни активности. Единицата со вертикално поврзани активности треба да се класифицира во онаа класа, која кореспондира со главната активност од овој синцир, т.е. со активноста која чини најголем дел во додадената вредност, која е утврдена според методот од горе-надолу. Оваа постапка се разликува од таа во претходната верзија на ISIC. Треба да се нагласи дека поимот 'активност' во овој контекст се употребува за секоја фаза од производствениот процес која е дефинирана во посебни ISIC класи иако аутпутот од секоја фаза може да не биде наменет за продажба.

5.25 Ако додадената вредност или супститутите за индивидуалните фази во вертикално интегрираниот процес не можат директно да бидат утврдени до сметките кои ги води самата единица, тогаш би можеле да се користат споредбите со други единици (на пример, базирани на пазарните цени за интермедијарните (полупроизводи) и финалните производи). Истите мерки за користење на супститутите, кои се наведени погоре, можат да се употребуваат и овде. Ако сè уште не е можно да се утврдат уделите во додадената вредност на одделните фази на синцирот на производствени активности, тогаш можат да се применат стандардните задачи за типичните форми на вертикална поврзаност. Придружниот водич за Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности и Централната класификација на производите (ОН, во подготовка) нуди сет на примери за вакви случаи.

5.26 Процедурата за третман на вертикално поврзаните активности можат за се применат на секоја единица, но

сепак треба да се напомене дека во СНС се препорачува, кога вертикално поврзано претпријатие опфаќа два или повеќе дела од Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4), најмалку една деловна единица треба да се разликува во рамките на секој од деловите. Со ваквиот третман, активностите од единиците кои учествуваат во вертикално поврзаните активности нема да се вкрстуваат со границите на ISIC.

5.27 Од сметководствена гледна точка може да биде тешко вертикално поврзаното претпријатие да се подели во деловни единици, бидејќи вредностите мора да бидат импутирани (внесени) за производство од претходните фази на производство, кое всушност не е продадено на пазар и кое постанува меѓуфазен инпут во следните фази. Некои од овие претпријатија можат да бележат испораки внатре во претпријатието по цени кои ги одразуваат пазарните вредности, но други не мораат да бележат. Иако може да постојат адекватни податоци за трошоците кои настануваат во секоја од фазите за производство, сепак може да биде тешко да се одлучи кој е најпогоден начин за алокација на оперативните вишоци меѓу различните фази во претпријатието. Една можност е да се користи единствена стапка на деловен вишок на трошоците настанати во секоја фаза.

5.28 И покрај практичните проблеми во делот на поделбата на вертикално поврзаните претпријатија на деловни единици, во СНС се препорачува, а и како што е наведено и во погоре цитираниот дел на Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4), дека кога вертикалното поврзано претпријатие се протега во две или повеќе делови во ISIC, најмалку една деловна единица мора да се разликува во рамките на секој од деловите. ISIC деловите одговараат со пошироките индустриски групи како што се земјоделство, риболов, рударство, каменолом, преработувачки дејности и сл.

Деловни единици во сопственост на секторот Општа влада

5.29 Единиците на Владата, посебно единиците на централната влада, можат да бидат особено големи и комплексни во смисла на видовите на активности во кои тие се ангажираат. Претходно наведените принципи треба да се применуваат доследно и систематски и за единиците на Владата. Процедурите кои треба да се следат кога се работи за главните видови на производни единици кои се во сопственост на државата, можат да се опишат на следниов начин.

5.30 Ако неинкорпорираното претпријатие на државата е пазарен производител и има доволно достапни информации за да тоа се третира како квазикорпорација, тоа треба соодветно да се третира како јавно контролирана единица во сектор Нефинансиски или во секторот Финансиски корпорации. За разликување на различните деловни единици во рамките на квазикорпорацијата се применуваат вообичаените правила.

5.31 Еден пример каде неинкорпорираното пазарно претпријатие може да се третира како квазикорпорација е градски пливачки базен, кој е независно управуван и чиј сметки дозволуваат неговиот доход, заштеда и капитал да бидат измерени одделно од државата, така што тековите на доход или капитал помеѓу единицата и владата можат да се идентификуваат.

5.32 Ако неинкорпорираното претпријатие на државата е пазарен производител и нема доволно информации за да тоа се третира како квазикорпорација, или неинкорпорираното претпријатие е непазарен производител, тогаш тоа останува во рамките на секторот Општа држава и треба да се третира како нејзина деловна единица и да се распредели во соодветната индустрија.

5.33 Непазарните производители кои дават финални добра и услуги, како што се јавната администрација, одбраната, здравство и образование, треба да се поделат во деловни единици притоа користејќи ја класификацијата на активности дадена во деловите О, Р и Q во Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4). Агенциите на централната можат да се дисперзираат низ целата држава, и во тој случај неопходно треба да се разликуваат различни деловни единици за активностите кои се извршуваат на различни локации.

5.34 Кога агенција на Владата ги снабдува со добра други агенции на Владата, тогаш таа треба да се третира како посебна деловна единица и да се класифицира според соодветниот наслов на Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4). Ова се применува на производството на муниција или оружје, за печатени на документи или канцелариски материјали, изградба на патишта или друга инфраструктура, и сл. Влада која произведува сопствено оружје за снабдување на сопствените воени сили, всушност претставува вертикално поврзано претпријатие кое се протега во два или повеќе делови во ISIC. Затоа, најмалку една посебна деловна единица треба да се разликува во секој дел. Истиот аргумент се применува и за државна издавачка куќа и за другите производители на добра кои се во сопственост на државата.

Г. Помошни активности

5.35 Како што е наведено во делот Б, помошните активности бараат посебно внимание поради различните начини на бележење кои се препорачуваат во зависност од дадените околности. Затоа, прво треба добро да се проучи што всушност се мисли под помошна активност. Во суштина, тие се основните услуги што секое претпријатие треба да ги има со цел ефикасно да функционира. Помошните активности вклучуваат: евидентирање на документи или сметки во писмена форма или на компјутери; давање на електронски или пишани комуникациски услуги;

купување на материјали и опрема; вработување, обука, управување и исплата на вработените; складирање на материјали или на опрема; транспортирање на добра или луѓе внатре или надвор од производствената единица; промотивни продажби; чистење и одржување на згради и други објекти; поправање и сервисирање на машини и опрема; обезбедување на сигурност и надзор.

5.36 Овие типови на услуги може да се произведуваат дома или може да се купат на пазар од специјализирани услужни производители. Сепак, во практиката, потребните услуги може да не се лесно достапни во соодветна количина на локалните пазари. Кога услугите се произведуваат дома, тие се нарекуваат помошни активности. *Помошна активност претставува поддржувачка активност преземена во рамки на едно претпријатие со која се создаваат услови за нормално одвивање на основните или секундарните активности.* Понатаму, помошните активности имаат одредени заеднички карактеристики во однос на нивниот аутпут. Овие дополнителни карактеристики вклучуваат:

а. Аутпутот од помошната активност не е наменет за употреба надвор од претпријатието;

б. Помошните активности вообичаено произведуваат аутпут кој се третира како општ инпут во скоро секој вид на производствена активност;

в. Помошните активности произведуваат услуги (и како исклучоци, добра кои не стануваат физички дел од аутпутот од основната или секундарната активност) како аутпут;

г. Вредноста на аутпутот од помошната активност е мала во споредба со таа на аутпутот од основните или секундарните активности на претпријатието.

5.37 Карактеристиките на помошните активности кои ги поддржуваат основните и секундарните активности на претпријатието и кои се користат во рамки на претпријатието не се доволни за да се идентификува помошната активност. Има многу видови на активности чии аутпути целосно се консумираат во рамки на самото претпријатие, но тие не би можеле да се сметаат за помошни активности. Добрата не се употребуваат заеднички како инпути на ист начин како што се користат услугите за книговодство, транспортните или услугите за одржување на хигиената. На пример, претпријатието може да произведува млеко, и сето млеко да се преработува во путер или сирење во рамките на истото претпријатие. Меѓутоа, производството на млеко не може да се смета како помошни активност, бидејќи млекото како посебен вид на инпут се наоѓа само во посебни видови на производствени активности. Во принцип, добрата кои стануваат вградени во аутпутот на основната или на секундарните активности не се сметаат за аутпут на помошните активности.

5.38 Одредени активности, иако се заеднички, не се толку заеднички за да би се сметале за помошни активности. Многу претпријатија ги произведуваат своите машини

и опрема, ги градат нивните сопствени објекти и ги извршуваат нивните сопствени истражувања и развој. Овие активности не треба да се третираат како помошни, било да се извршуваат централно или не, бидејќи тие не се наоѓаат често и екстензивно во сите видови на претпријатија како во малите така и во големите.

(Не) Евидентирање на производството на помошните активности

5.39 Помошната активност не се презема сама за себе, туку главно се цел да се обезбедат поддржувачки услуги за основната и секундарните активности со кои таа е поврзана. Ако помошната активност е преземена во деловната единица каде што нејзиниот аутпут се употребува, помошната активност се смета за интегрален дел на главната или секундарните активности со кои таа е поврзана. Како резултат на ова:

а. аутпутот на помошната активност експлицитно не се признава и одделно не се евидентира во СНС.

б. сите инпути кои се консумирани од помошната активност (материјали, труд, користење на фиксниот капитал и сл.), се третираат како инпути во основната или секундарната активност кои таа ги поддржува.

Во овој случај не е можно да се одреди вредноста на додадената вредност на помошната активност, бидејќи таа додадена вредност е комбинирана со додадената вредност на основната или на секундарната активност.

5.40 Кога производството на претпријатието се извршува во два или повеќе различни деловни единици, одредена помошната активност може да биде извршувана централно во корист на сите деловни единици заедно. На пример, набавка, продажба, сметководство, пресметки, одржување или други департмани во претпријатието можат да бидат во надлежност на управната канцеларија, лоцирана одвоено до деловните единици во кои се извршуваат основните или секундарните активности на претпријатието.

5.41 Ако деловната единица која извршува чисто помошна активност е статистички забележителна, така што се достапни посебни сметки за производството што го извршува, или деловната единица е на географски различна локација од деловните единици на кои тоа им служи, може да биде погодно и корисно деловната единица да се третира како посебна единица и да се распредели во индустриската класификација која одговара со нејзината основна активност. Сепак, се препорачува статистичарите да не прават вонредни напори за вештачки да креираат посебни деловни единици за овие активности во отсуство на соодветни основни податоци кои се достапни.

5.42 Кога ваквите единици се признаени, помошната активност е признаена како основен аутпут. Вредноста на нејзиниот аутпут треба да биде изведена врз основа на сумата на трошоците, вклучувајќи ги и трошоците за капиталот кој се користи во единицата. Аутпутот ќе

се смета за непазарен аутпут кога претпријатието-мајка е непазарно претпријатие, а аутпутот ќе биде пазарен кога претпријатието-мајка е пазарно претпријатие. Ако аутпутот се третира како непазарен, трошоците за капитал треба да бидат заменети со потрошувачка на фиксен капитал кога збирните трошоци ја одредуваат вредноста на аутпутот. Аутпутот на помошната активност се третира како меѓуфазна потрошувачка на деловните единици на кои им служи и треба да биде распределен помеѓу деловните единици притоа користејќи соодветен индикатор, како што се аутпутот, додадената вредност или вработеноста на тие деловни единици.

5.43 Погодно е специјализираните агенции кои им служат на централната влада како целина, на пример, компјутерските или комуникациските агенции кои имаат тенденција да бидат големи, да се третираат како одделни деловни единици.

5.44 Дури кога помошната активност се извршува во една деловна единица каде што нејзиниот аутпут се користи, таа може да расте до точка кога активноста ќе има капацитет да дава услуги надвор од претпријатието. На пример, единицата за компјутерска обработка може да ги развие своите услуги за кои постои побарувачка од надвор. Кога активноста ќе започне да дава дел од своите услуги на надворешни корисници, тој дел од аутпутот што се продава треба да се третира како аутпут на секундарна активност, а не како аутпут на помошната активност.

Улогата на помошните активности во СНС

5.45 Сметките на производството во СНС не даваат детални информации за производството на услуги кои во одредени случаи се третираат како помошни услуги. Затоа е тешко да се добијат информации за нивната улога во економијата. На пример, тешко може да се знае колкав аутпут е произведен, колку лица учествувале во таквите активности, колку ресурси се потрошени, и сл. Ова може а биде сериозен недостаток за одредени цели, како што е анализата на влијанието на 'информационата технологија' врз продуктивноста кога преносот и обработката на информациите се типично помошни активности, или кога се анализира улогата на товарниот транспорт. За одредени цели, може да се состават сателитски сметки, кои прават пречени на сите активности од одреден вид, независно дали тие се дополнителни (помошни) или не. Вкупната мерка на додадената вредност не се менува бидејќи и аутпутот и меѓуфазна потрошувачка се зголемуваат за иста сума, но притоа може да се добие поцелосна слика за улогата на активностите во економијата. Во Глава 29 се објаснува улогата на сателитските сметки.

Д. Индустрин

5.46 Индустринте се дефинирани во СНС на ист начин како и во Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4): *Индустринта се состои од група на*

предпријатија кои извршуваат исти, или слични видови на активности (дејности). На најдеталното ниво на класификација, индустријата се состои од сите деловни единици кои влегуваат во рамките на една класа во ISIC. На повисоко ниво на агрегација која кореспондира со групи, сектори и на крај со делови во ISIC, индустријата се состои од одреден број на деловни единици кои се ангажирани во слични видови на активности.

1. Пазарни производители, производители за сопствена сметка и непазарни производители

5.47 Поимот 'индустрија' не е резервиран само за пазарните производители. Индустријата, како што е дефинирана и во Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4) и во СНС, се состои од одреден број на деловни единици кои учествуваат во ист вид на производство, независно од тоа дали институционалните единици на кои им припаѓаат се или не се пазарни производители. Разликата помеѓу пазарното и останатото производство е различната димензија на производствената и економската активност. На пример, индустријата за здравство во одредена земја може да се состои од одреден број на деловни единици, од кои некои се пазарни производители, а додека другите се непазарни производители. Бидејќи разликата помеѓу пазарните и останатите видови на производство се заснова на различен критериум во зависност од природата на самата активност, можно е вкрстено да се класифицираат деловните единици според типот на активностата и според тоа дали тие се пазарни, непазарни производители или производители за сопствена финална употреба.

2. Индустрин и производи

5.48 Како што е веќе напоменато, не постои еднозначна коресподентност помеѓу активностите и производите, и од тука помеѓу индустриите и производите. Одредени активности произведуваат повеќе од еден производ истовремено, додека истиот тој производ понекогаш може да биде произведен со користење на различни техники на производство.

5.49 Кога два или повеќе производи се произведуваат истовремено од една производствена единица тие се нарекуваат 'заеднички производи'. Примери за заеднички производи се месо и кожа произведени со колење на животни, или шеќер и меласа произведени со рафинирање на шеќерна трска. Споредните производи од една активност можат исто така да бидат произведени од други активности, но има примери на споредни производи, како што се меласата, која се произведува исклучиво како спореден производ на една одредена активност.

5.50 Односот помеѓу класификацијата на активностата и класификацијата на производот е прикажана на примерот помеѓу Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4) и Централната класификација на производите (CPC). CPC класификацијата се базира на физичките карактеристики на добрата или на природата на дадените услуги, додека ISIC класификацијата ги зема предвид инпутите и технологијата која се користи во производствениот процес. Со развојот на CPC класификацијата се има намера секое добро или услуга кое се разликува во CPC да биде дефинирано на начин како тоа да е нормално произведено од само една активност како што е дефинирано во ISIC. Меѓутоа, како резултат на користењето на различни видови на критериуми, тоа не е секогаш можно. На пример, производите од печурки кои можат да бидат одгледувани во контролирани услови, тоа е активност класифицирана во земјоделство во ISIC, или кои можат да бидат диво собрани печурки, активност класифицирана во шумарство. Подетални национални класификации можат да разликуваат различни форми на производство на енергија во ISIC, кои се базираат на различните технологии, резултирајќи во посебни активности во работењето на хидроелектраните, нуклеарните електрани и сл. Сепак, аутпутот од сите овие активности ќе биде единствениот производ – електричната енергија.

5.51 Обратно, секоја активност во Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC, Rev. 4), независно од тоа колку тесно е дефинирана, има тенденција да произведе одреден број на производи како што се дефинирани во Централната класификација на производите (CPC), иако тие често се групирани во кластери во структурата на CPC и можат да се третираат како еден 'тип' на производ. Се додека е практично можно направен обид да се воспостави коресподентност помеѓу двете класификации, т.е. секоја категорија на CPC се упатува на соодветна ISIC класа во која производот или услугата главно се произведува. Меѓутоа, заради веќе погоре потенцираните причини, оваа еден - на - еден коресподентност не е секогаш возможна. Поголемиот дел од линковите помеѓу ISIC и CPC имаат тенденција да бидат еден - на - многу линкови, со неколку случаи кои бараат многу - на - еден линкови. Постои можност оваа коресподентност да се наметне во стриктен однос преку селекција на еден линк од многу-на-еден коресподентните линкови. Со оваа селекција се олеснува конверзијата на податоците, но не претставува реален опис за линкот помеѓу двете класификации.

Г. Единици на хомогено производство

5.52 Во повеќето области на статистиката изборот на статистичката единица, и применетата методологијата, се под силно влијание на целите заради кои се користи добиениот статистички резултат. За потребите на инпут-аутпут анализата, оптималното решение ќе биде она во кое секоја производствена единица учествувала во само една производствена активност, па така

индустријата може да биде формирана со заедничко групирање на сите единици кои учествуваат во дадениот (конкретниот) тип на производство без вклучување на било која од секундарните активности. Ваквата единица е наречена 'единица на хомогено производство'.

5.53 Иако единицата на хомогено производство може да биде оптимална единица за потребите на одреден вид на анализа, посебно за инпут-аутпут анализата, сепак не е можно директно да се соберат сметководствените податоци од претпријатието или деловната единица, кои кореспондираат со единиците на хомогено производство. Ваквите податоци може да бидат дополнително проценети со трансформирање на податоците добиени од претпријатијата врз основа на различни претпоставки и хипотези. Единиците кои се создадени со статистичка обработка на собраните податоци од агенцијата, се нарекуваат аналитички единици.

5.54 Ако производствената единица извршува една основна активност и, исто така, една или повеќе секундарни активности, ќе биде поделена во исто толкав број на единици на хомогено производство. Ако од неа се побара да состави производствени сметки и инпут-аутпут табели по региони, ќе биде потребно единиците на хомогеното производство, кои се лоцирани на различни места, да се третираат како посебни единици, иако можеби тие се ангажирани во истата активност и припаѓаат во истата институционална единица.

5.55 Во Глава 28 е објаснета процената на аналитичките единици кои се употребуваат во инпут-аутпут контекст.

Глава 6: Сметка на производството

А. Вовед

- 6.1 Производствената сметка е прва во редоследот (сетот) на сметки на институционалните единици и сектори, кои прикажуваат како доходот се создава, распределува и употребува во економијата. Оттука, активностите дефинирани како производство го детерминираат обемот на БДП и нивото на доход во економијата. Концептуално, производствената сметка на целата економија е агрегат на слична сметка за секоја производствена единица. Важно е дека, додека производствените сметки може да се состават за индивидуална институционална единица, како и за сектори, тие можат, исто така, да се состават и за субјекти (погони) и за индустрии. Токму оваа карактеристика овозможува проучување на индустриската активност во економијата и составување на табелите на понуда и на употреба и инпут-аутпут табелите.
- 6.2 Производствената сметка е поврзана со дефиницијата за производство. ***Производството е активност, спроведена под одговорност, контрола и управување од институционална единица која употребува инпути на труд, капитал, стоки и услуги, за да произведе производство/аутпут на стоки и на услуги.*** Производствената сметка го покажува аутпутот на производството и различните инпути во него. За таа цел, потребно е да се разјаснат три концепти.
- 6.3 Првиот концепт што треба да се разјасни е што го сочинува производството во рамките на СНС. Овој приказ се нарекува граница на производство во СНС. Потоа треба да се идентификуваат неколку клучни видови на производство, во зависност од тоа дали производството е за продажба, за сопствена употреба или е достапно за другите со мали или без трошоци.
- 6.4 Следниот концепт кој треба да се разгледа е како да се вреднува производството. Клучна за ова прашање е улогата на различните видови даноци наметнати од (и субвенции дадени од) владата на производите и на производствената активност.
- 6.5 Третиот клучен концепт кој треба да се разгледа е како производствениот процес додава вредност на стоките и на услугите и води до создавање доход. Дали целиот придонес на труд и капитал додава вредност на овие стоки и услуги или треба да се земе во предвид фактот дека поголемиот дел од капиталот губи од вредноста со користењето?
- 6.6 Генералниот формат на една сметка во редоследот (сетот) на сметки е да покаже како се примаат ресурсите и, по одземање на употребите, останува ставката за порамнување. Бидејќи производствената сметка е прва во сетот на сметки, прв пат се јавува концептот на ставка за порамнување. Важноста на ставките за порамнување и посебно на оваа сметка, исто така, се дискутира пред да се разгледава посебно секое книжење во производствената сметка.
- 6.7 Производствената сметка за институционалните единици и сектори е прикажана во табела 6.1. Покрај ставката за порамнување, таа содржи само три ставки. Произведениот аутпут се евидентира во рамките на ресурсите (извори) на десната страна на сметката. Оваа ставка може да се дезагрегира за да се разграничат различните видови на аутпут. На пример, ако е можно, непазарното производство би требало да се прикажува одвоено од пазарното производство и производството за сопствена финална употреба во секторските сметки. Употребите кои се евидентираат на левата страна на сметката се состојат од меѓуфазна потрошувачка и потрошувачка на фиксен капитал. Овие две ставки можат, исто така, да се дезагрегираат.
- 6.8 Ставката за порамнување во производствената сметка е додадената вредност. Таа може да се измери бруто или нето, односно, пред или по одбивање на потрошувачката на фиксен капитал.
- а. ***Бруто-додадена вредност е вредноста на производството минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка;***
- б. ***Нето-додадена вредност е вредноста на производството минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка и потрошувачката на фиксен капитал.***
- 6.9 Бидејќи намената на додадената вредност е мерење на вредноста создадена во процесот на производство, таа би требало да се мери на нето-основа, со оглед на тоа што потрошувачката на фиксен капитал е производствен трошок. Меѓутоа, како што ќе биде објаснето подоцна, потрошувачката на фиксен капитал може тешко да биде мерлива во пракса, па не е секогаш возможно да се направи задоволителна процена на нејзината вредност, и оттука, на додадената вредност. Поради тоа мора да се дозволи додадената вредност да се мери бруто, како и нето. Следува дека треба да се дозволи и ставките за порамнување во следните сметки од СНС да се мерат бруто или нето од потрошувачката на фиксен капитал.

Б. Концептот на производството

1. Производството како економска активност

- 6.10 Производството може општо да се опише како активност во која едно претпријатие употребува инпути за производство на аутпути. Економската анализа на производството главно се занимава со активности кои произведуваат таков вид на аутпут кој може да се достави или обезбеди на други институционални единици, ако не се произведуваат аутпути со кои може да се снабдат други единици, било индивидуално или колективно, не може да постои поделба на трудот, специјализација на производството, ниту добивки од тргување. Постојат два главни видови на аутпут. Тоа се стоките и услугите, и неопходно е да се испитаат нивните карактеристики со цел да се овозможи разграничување на активностите кои се продуктивни во економска смисла од останатите активности. Заеднички, стоките и услугите се опишани како производи.
- 6.11 Во СНС, ретко, ако и воопшто, има потреба да се направи јасна дистинкција меѓу стоките и услугите, но при поврзување со други сетови на податоци често е потребно да се разбере кои производи биле третираны како стоки, а кои како услуги.
- 6.12 Индустриските класификации, како што е *ISIC*, идентификуваат група на производствени индустрии. Меѓутоа, многу од овие индустрии, исто така, произведуваат и услуги. На пример, некои производители на авионски мотори може, покрај производството на мотори, да ги поправаат и сервисираат постојните мотори. Кога стоките проследени до друга единица за процесирање не менуваат сопственост, извршената работа врз нив претставува услуга, иако може да биде извршена од производствена индустрија. Фактот што процесирањето е класифицирано како услуга не спречува извршителот да биде класифициран во производство.
- 6.13 Слично, некои услужни индустрии можат да произведуваат производи кои имаат многу карактеристики на стоки. Заради олеснување, производите на овие индустрии во СНС се опишани како производи кои се засноваат на знаење.
- 6.14 ***Производите се стоки и услуги (вклучувајќи и производи кои се засноваат на знаење) кои се резултат на производствениот процес.***

Стоки

- 6.15 ***Стоките се физички, произведени добра за кои постои побарувачка, над кои може да се воспостават сопственички права и чија сопственост може да биде пренесена од една институционална единица на друга преку извршување на трансакции на пазарите.*** За нив

постои побарувачка бидејќи може да се употребуваат за задоволување на потребите или желбите на домаќинствата или заедницата, или пак, да се употребат за производство на други стоки и услуги. Производството и размената на стоките се прилично одвоени активности. Некои стоки може никогаш да не бидат разменети, додека други може да бидат купени и продадени повеќе пати. Производството на стоката може секогаш да се одвои од нејзината последователна продажба или препродажба.

Услуги

- 6.16 Производството на услуги мора да биде ограничено на активности кои може да бидат извршени од една единица во корист на друга единица. Инаку, услужните дејности не би можеле да се развиваат и не би постоеле пазари за услуги. Исто така, е можно една единица да произведе услуга за сопствена потрошувачка, ако активноста е од таков вид што би можела да биде извршена и од друга единица.
- 6.17 ***Услугите се резултат на производствена активност која ги менува состојбите на потрошувачките единици, или овозможува размена на производи или финансиска актива.*** Овие видови на услуги може да се опишат како услуги кои вршат промена и маргинални услуги, респективно. Услугите кои вршат промена се аутпути произведени по нарачка и вообичаено се состојат од промени во состојбата на потрошувачката единица, остварени со активностите на производителот на барање на потрошувачите. Услугите кои вршат промена не се посебни ентитети над кои може да се воспостават сопственички права. Со нив не може да се тргува одвоено од нивното производство. По завршувањето на нивното производство, тие мора да се достават до потрошувачот.
- 6.18 Промените за кои потрошувачите на услуги ги ангажираат производителите може да попримат мноштво на различни форми, особено:
- а. Промени во состојбата на стоките на потрошувачот: производителот работи директно на стоки кои се во сопственост на потрошувачот преку нивно транспортирање, чистење, поправање или трансформирање на друг начин;
 - б. Промени во физичката состојба на лица: производителот ги превезува лицата, им обезбедува сместување, медицински или хируршки третмани, го подобрува нивниот изглед итн.;
 - в. Промени во менталната состојба на лица: производителот обезбедува образование, информации, совет, забава или слични услуги преку личен контакт.

Табела 6.1: Сметка на производството - употреба

Употребы	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остатокот од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакциски и ставки за порамнување									
Производство								3604	3604
Пазарно производство								3077	3077
Производство за сопствена финална потрошувачка								147	147
Непазарно производство								380	380
Меѓуфазна потрошувачка	1477	52	222	115	17	1883			1883
Даноци на производи								141	141
Субвенции на производи (-)								-8	-8
Додадена вредност, бруто/Бруто-домашен производ	1331	94	126	155	15	1854			1854
Потрошувачка на фиксен капитал	157	12	27	23	3	222			222
Додадена вредност, нето/ Нето-домашен производ	1174	82	99	132	12	1632			1632

6.19 Промените можат да бидат привремени или трајни. На пример, медицински или образовни услуги може да резултираат во трајни промени во состојбата на потрошувачот, од кои може да произлегуваат добивки во текот на многу години. Од друга страна, посетата на фудбалски натпревар е краткотрајно искуство. Генерално, промените може да се сметаат за подобрувања, со оглед на тоа дека услугите се произведуваат на барање на потрошувачот. Подобрувањата обично се отелотворуваат во лицето на потрошувачите или стоките кои тие ги поседуваат и не се посебни ентитети кои припаѓаат на производителот. Таквите подобрувања производителот не може да ги чува на залиха, ниту пак тргува со нив одделно од производството.

6.20 Еден производствен процес може да обезбеди услуги на група на лица, или единици, истовремено. На пример, групи на лица или стоки кои припаѓаат на различни институционални единици може да бидат транспортирани заедно во ист авион, брод, воз или друго превозно средство. На луѓето може да им се држи обука или забава во групи преку посетување на ист час, предавање или настап. Одредени услуги се обезбедуваат колективно на заедницата како целина, или на големи делови на заедницата, на пример, одржување на редот и законот, и одбрана.

6.21 Маргиналните услуги настануваат кога една институционална единица ја олеснува промената на сопственоста над стоки, производи кои се засноваат на знаење, некои услуги или финансиски средства меѓу две други институционални единици. Маргинални услуги даваат трговци на големо и на мало и многу видови на финансиски институции. Маргиналните услуги личат на услугите кои вршат промена во тоа што не се посебни ентитети над кои може да се воспостават сопственички права. Тргувањето со нив не може да се одвои од нивното производство. По завршувањето на нивното производство, тие мора да се достават до потрошувачот.

Производи кои содржат знаење

6.22 Производите кои содржат знаење се однесуваат на обезбедување, складирање, комуникација и дисеминација на информации, совети и забава на таков начин што потрошувачката единица може повеќе пати да пристапи до знаењето. Индустрите кои ги произведуваат овие производи се оние кои се занимаваат со обезбедување, складирање, комуникација и дисеминација на информации, совети и забава во најширока смисла на овие термини, вклучувајќи и производство на општи или специјализирани информации, вести, консултантски извештаи, компјутерски програми, филмови, музика итн. Аутпутите на овие дејности, над кои може да воспостават сопственички права, често се чуваат во физички објекти (било на хартија или електронско средство) со кои може да се тргува како со обични стоки. Тие имаат многу од карактеристиките на стоките, бидејќи може да се воспостават сопственички права над овие производи и тие можат да се употребуваат повеќе пати. Било да се карактеризирани како стоки или услуги, овие производи ја поседуваат основната заедничка карактеристика дека можат да бидат произведени од една единица и да бидат дадени на друга, и на тој начин овозможуваат распределба на трудот и појава на пазари.

2. Граница на производството

6.23 Откако се дадени општите карактеристики на стоките и на услугите произведени како аутпут, може да се дефинира производството. Најпрво е дадена општа дефиниција на производството, по што следува полимитирана дефиниција, а која се користи во СНС. Потоа следува дискусија за границата на производство, бидејќи таа влијае на активностите на домаќинствата и неопфатените активности (активности во рамките на сивата економија).

Табела 6.1 (прод.): Сметка на производството – извори

	Извори								
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПСД	Вкупна економија	Остатокот од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакциски и ставки за порамнување									
Производство	2808	146	348	270	32	3604			3604
Пазарно производство	2808	146	0	123	0	3077			3077
Производство за сопствена финална потрошувачка	0	0	0	147	0	147			147
Непазарно производство			348		32	380			380
Меѓуфазна потрошувачка								1883	1883
Даноци на производи						141			141
Субвенции на производи (-)						-8			-8

Општата граница на производство

- 6.24 Економското производство може да се дефинира како активност извршувана под контрола и одговорност на институционална единица која употребува инпути на труд, капитал, стоки и услуги за да произведе аутпут на стоки и на услуги. Мора да постои институционална единица која презема одговорност за процесот на производство и го поседува секое од создадените стоки или производи во форма на знаење или има право на исплата, или друга компензација, за дадените услуги кои вршат промена или маргинални услуги. Чисто природен процес без било каква човечка вклученост или насочување не е процес на производство во економска смисла. На пример, неуправуваниот раст на рибниот фонд во меѓународните води не е производство, додека активноста на одгледување на риби претставува производство.
- 6.25 Додека производствените процеси кои произведуваат стоки може да се идентификуваат без потешкотии, не е секогаш толку лесно да се разграничи производството на услуги од други активности кои може да бидат како важни, така и корисни. Активностите кои не се продуктивни во економска смисла опфаќаат основни човечки активности како јадење, спиење, вежбање итн., за кои е невозможно едно лице да ангажира друго лице да ги изведе место него. Плаќањето некој друг да вежба не е начин да се одржува добра форма. Од друга страна, активностите како перење, готвење, чување деца, болни или стари лица, се активности кои можат да ги извршуваат други единици и затоа спаѓаат во рамките на општата граница на производство. Многу домаќинства ангажираат платен домашен персонал да ги извршува овие активности место нив.

Границата на производство во СНС

- 6.26 Границата на производство во СНС е поограничена во однос на општата граница на производство. Заради причини кои се објаснети подолу, активностите на домаќинствата со кои произведуваат услуги за сопствена употреба не се вклучени во концептот на производство во СНС, со исклучок на услугите од жителите-сопственици

на станбени објекти и услугите произведени од вработен домашен персонал. Инаку, границата на производство во СНС е иста како и поопштата граница дефинирана во претходните параграфи.

6.27 Границата на производство во СНС ги вклучува следните активности:

- Производство на сите стоки и услуги кои се испорачани на единици, освен на нивните производители, или се наменети да бидат испорачани, вклучувајќи го и производството на стоки и на услуги употребени во процесот на производство на таквите стоки и услуги;
- Производство за своја сметка на сите стоки кои сопствениците ги задржуваат за нивна сопствена финална потрошувачка или бруто-инвестиции;
- Производство за своја сметка на производи кои се засноваат на знаење кои се задржани од нивните производители за нивна сопствена финална потрошувачка или бруто-инвестиции, но исклучувајќи (по правило) такви производи кои се произведени од домаќинствата за нивна сопствена употреба;
- Производство на услуги за домување за своја сметка на сопствениците на станови; и
- Производство на домашни и лични услуги со вработување на платен домашен персонал.

Границата на производство во рамките на домаќинствата

Исклучување на повеќето услуги произведени за сопствена употреба од домаќинствата

- 6.28 Производството на услуги од членови на домаќинството за нивна сопствена финална потрошувачка традиционално се исклучува од измереното производство во националните сметки и вредно е да се објасни на кратко зошто е тоа така. Корисно е да се започне со набројување на оние услуги кои не се евидентираат во сметките кога се произведени од членови на домаќинствата и се конзумирани во рамките на истото домаќинство:

- а. Чистење, декорирање и одржување на живеалиштето во кое живее домаќинството, вклучувајќи и таков вид на мали поправки кои обично ги извршуваат станарите или сопствениците;
 - б. Чистење, сервисирање и поправање на трајни или други стоки во сопственост на домаќинствата, вклучително и возила наменети за употреба во рамките на домаќинството;
 - в. Подготовка и служење на оброци;
 - г. Грижа, воспитување и подучување на деца;
 - д. Грижа за болни, слаби или стари лица;
 - ѓ. Превоз на членови на домаќинството или нивни стоки.
- 6.29 Во повеќето земји значајна количина на труд се посветува на производството на овие услуги, и нивната потрошувачка дава значаен придонес за економската благосостојба. Меѓутоа, националните сметки служат за мноштво аналитички намени и намени во водењето на економската политика и не се составени само, или дури и примарно, за добивање на индикатори на благосостојбата. Причините поради кои не се импутира вредноста на неплатените домашни или лични услуги произведени и конзумирани во рамките на исто домаќинство може да се сумираат на следниот начин:
- а. Производството на услуги за сопствена сметка во рамките на домаќинството е самодоволна активност со ограничени реперкусии врз остатокот на економијата. Одлуката за производство на домашни услуги повлекува и истовремена одлука за конзумирање на таа услуга. Ова не важи за стоките. На пример, ако едно домаќинство се ангажира во производство на земјоделски стоки, не значи дека има намера да го конзумира целото количество. Кога ќе се ожнее родот, производителот има избор за тоа колку да потроши, колку да складира за идна потрошувачка или производство и колку да понуди за продажба или трампа на пазарот. Навистина, иако е вообичаено да се говори за производство на стоки за своја сметка, не е можно да се утврди во моментот на производство, колку од нив ќе биде потрошено од производителот. На пример, ако земјоделскиот род излезе подобар од очекуваното, домаќинството може дел од него да понуди на пазар иако примарната намена била за сопствена потрошувачка. Ваквата можност е непостоечка кај услугите; не е можно да се произведе услуга и потоа да се одлучи дали таа да се понуди за продажба или не.
 - б. Бидејќи најголемиот дел од услугите на домаќинствата не се произведуваат за пазар, обично не постојат соодветни пазарни цени кои може да се употребат за вреднување на таквите услуги. Поради тоа е извонредно тешко да се процени вредноста не само на аутпутот од услугите, но, исто така, и на со него поврзаните доходи и расходи, за кои има смисла да се додадат на вредноста на монетарните трансакции на кои се базираат повеќето од ставките во сметките.
 - в. Со исклучок на импутираниот наем на станбени објекти во кои живее сопственикот, одлуката за производство на услуги за сопствена потрошувачка не е под влијание и не влијае на економската политика, бидејќи импутираните вредности не се еквивалентни на парични текови. Како два примери, промените во нивоата на произведени услуги од домаќинствата не влијаат на даночните приходи во економијата или на нивото на девизниот курс.
- 6.30 Оттука, несклоноста на државните сметководители да ја импутираат вредноста на аутпутите, доходите и расходите поврзани со производството и потрошувачката на услуги во рамките на домаќинствата се објаснува со комбинација на фактори, имено релативната изолираност и независност на овие активности од пазарите, екстремната потешкотија за процена на нивната вредност, која би имала економска смисла, и неповолните ефекти кои тоа би ги предизвикало врз корисноста на сметките за цели на политиката и анализа на пазарите и пазарните нерамнотежи.
- 6.31 Исклучувањето на услугите од домаќинствата од границата на производство има последици врз статистиката на работната сила и вработеноста. Според водичот на Меѓународната организација на трудот (ILO), економски активни лица се лицата ангажирани во производството кое е вклучено во рамките на границата на производство на СНС. ако таа граница се прошири и го вклучи производството на услуги од домаќинствата за сопствена сметка, практично целата возрасна популација би била економски активна и невработеноста би била елиминирана. Во пракса, би било неопходно повторно да се врати постојната граница на производство во СНС, дури и само за да се добие статистика на вработеноста, која би имала смисла.
- Производство на стоки за сопствена сметка*
- 6.32 Иако услугите произведени за сопствена потрошувачка во рамките на домаќинствата не спаѓаат во границата на производство применета во СНС, сепак е корисно да се даде понатамошно упатство во однос на третманот на одредени видови на активности на домаќинствата, кои може да се особено значајни во некои земји во развој. СНС го вклучува производството на сите стоки во рамките на границата на производство. Следните видови на производство од домаќинствата се вклучени без оглед на тоа дали се наменети за сопствена финална потрошувачка или не:
- а. Производство на земјоделски производи и нивно понатамошно складирање; собирање плодови или други необработени култури; шумарство; сечење на дрва и собирање на дрва за огрев; лов и риболов;
 - б. Производство на други примарни производи, како вадење сол, сечење тресет итн.;

в. Преработка на земјоделски производи; производство на житарици со вршење; производство на брашно со мелење; отстранување на кожата и производство на кожа; производство и презервација на месни и рибни производи; презервација на овошје со сушење, флаширање итн.; производство на млечни производи, како путер или сирење; производство на пиво, вино, или жесток алкохол; производство на корпи или простирки; итн.;

г. Други видови на преработки како ткаење платно; шиеење фустани и кроеење; производство на обувки; производство на грнчарија, алат или трајни добра; изработка на мебел или покуќнина; итн.;

д. Водоснабдувањето, исто така, се смета за активност за производство на стоки во овој контекст. Во принцип, снабдувањето со вода е сличен вид на активност во вадење и спроведување на сурова нафта.

6.33 Не е можно да се состави целосна, исцрпна листа на сите можни производни активности, но претходната листа ги покрива најчестите видови. Кога количината на стоки произведени во рамките на домаќинствата се смета дека е квантитативно значајна во однос на вкупната понуда на тоа добро во една земја, неговото производство треба да се евидентира. Во спротивно, не вреди обидот за негова проценка во пракса.

Услуги на користење на станбени објекти во кои живеат сопствениците

6.34 Производството на станбени услуги за сопствена финална потрошувачка од сопствениците-корисници отсекогаш било вклучено во границата на производството на националните сметки, иако тоа претставува исклучок од општата исклученост на производството на услуги за сопствена сметка. Односот на станбени објекти во кои живеат сопствениците во однос на изнајмените може значајно да варира меѓу земји, меѓу региони во една земја и дури во кратки периоди во рамките на една земја или регион, поради што и меѓународните и временските споредби на производството и потрошувачката на станбените услуги може да бидат искривени ако не се направени импутирања на вредноста на станбените услуги за сопствена сметка. Импутираната вредност на доходот создаден со такво производство се оданочува во некои земји.

Производство на домашни и лични услуги со вработување на платен домашен персонал

6.35 Иако платениот домашен персонал произведува многу од услугите исклучени од границата на производство во СНС кога се вршат од членови на домаќинството, плаќањето на некое лице кое доаѓа во домот за да пере, готви или да ги чува децата, на пример, е пазарна активност, исто како и носењето на алишта во перална, јадењето во ресторан или плаќањето на јасли за да се грижат за децата. По правило, сепак, само платите на домашниот персонал се третираат како вредност на аутпутот. Другите материјали употребувани во нивната

работа се третираат како расходи за потрошувачка на домаќинството поради потешкотиите во утврдување што од нив користи персоналот, а што членовите на домаќинството. Ниту плаќањата на други членови на домаќинството не се третираат како плаќања за услуги, дури и ако номинално плаќањата се за вршење задачи, на пример депарлак кој се плаќа на децата.

“Направи сам“ украсување, одржување и помали поправки

6.36 “Направи сам“ поправките и одржувањето на трајни потрошувачки добра и станбени објекти извршени од членови на домаќинството се составен дел од производството на услуги за сопствена сметка и се исклучени од границата на производство на СНС. Купените материјали се третираат како расход за финална потрошувачка.

6.37 Кај станбените објекти, активностите “направи сам“ опфаќаат украсување, одржување и мали поправки, вклучително и преправки од таков вид што обично ги изведуваат станарите или сопствениците. Од друга страна, покрупните поправки, како кречење или поправки на кровот, изведени од сопствениците, се во основа меѓуфазни инпути во производството на станбени услуги. Меѓутоа, производството на такви поправки од сопственикот-станар е само секундарна активност на сопственикот во неговиот капацитет како производител на станбени услуги. Производните сметки за овие две активности може да се консолидираат така што, во пракса, купувањето на материјали за поправки стануваат меѓуфазен расход кој се јавува во производството на станбени услуги. Големите реновирања или проширувања на станбени објекти претставуваат инвестиција во фиксен капитал и се евидентираат посебно.

Употреба на потрошувачки добра

6.38 Употребата на стоки во рамките на домаќинствата за директно задоволување на човечките потреби или желби не се смета за производство. Ова важи не само за материјалите или опремата кои се набавени за употреба и рекреативни активности, туку и за прехранбените производи купени за подготовка на оброци. Подготовката на оброци е услужна активност и се третира како таква во СНС и ISIC Rev.4. Оттука тоа спаѓа надвор од границата на производство кога оброкот е подготвен за сопствена употреба во рамките на домаќинството. Употребата на трајни добра, како возило, од лица или домаќинства за нивна лична корист или задоволство е природно потрошувачка активност и не треба да се третира како проширување или продолжување на производство.

- 6.39 Постои значаен интерес за феноменот на сивата економија. Овој термин се употребува за опишување на активности кои, поради некоја причина, не се опфатени во редовните статистички прашалници. Причината може да биде тоа што активност е неформална и поради тоа го избегнува вниманието на анкетите кои ги опфаќаат формалните активности; може да биде тоа што производителот сака да притаи формална активност; или пак активност е илегална. Глава 25 го дискутира мерењето на неформалната економија во рамките на домаќинствата.
- 6.40 Одредени активности може јасно да спаѓаат во рамките на границата на производство на СНС и да се легални (да задоволуваат одредени стандарди или регулативи), но се намерно прикриени од владините органи поради следните видови на причини:
- а. Избегнување на плаќање на данок на доход, на додадена вредност или други даноци;
 - б. Избегнување на плаќање на придонеси за социјално осигурување;
 - в. Избегнување на обврски за усогласување со одредени правни норми како минимални плати, максимум работни часови, безбедносни или здравствени стандарди; итн.;
 - г. Избегнување на усогласување со одредени административни процедури, како пополнување статистички прашалници или други административни норми.
- 6.41 Од тоа што некои видови производители се обидуваат да ги сокријат своите активности од власта, не следува дека тие во пракса не се вклучени во националните сметки. Многу земји имале голем успех во составување процени процени за производството кои ја опфаќаат сивата економија, како и формалната економија. Во некои дејности, како земјоделство или градежништво, можно е со примена на различни видови анкети и метод на стокови текови да се направат задоволителни процени процени на вкупниот аутпут на дејноста, без можност да се идентификува или измери делот од тоа производство кој се одвива во сивата економија. Бидејќи сивата економија може да опфаќа значителен дел од вкупната економија во некои земји, особено е важно да се направи обид за проценување на вкупното производство кое ја вклучува, дури и ако не може одделно да се идентификува како таква.
- 6.42 Може да не постои јасна граница меѓу сивата економија и илегалното производство. На пример, производството кое не е во согласност со некои безбедносни, здравствени или други стандарди може да се опише како нелегално. Слично, даночната евазија сама по себе обично претставува криминален чин. Меѓутоа, за намените на СНС не е неопходно да се направи обид за поставување на прецизна граница меѓу сивото и нелегалното производство, бидејќи во секој случај и двете се вклучени во рамките на границата на производство.
- Следува дека трансакциите на неофицијалните пазари кои постојат паралелно со официјалните пазари (на пример, девизни пазари или пазари на стоки кои подлежат на официјална контрола на цената) мора, исто така, да бидат вклучени во сметките, без разлика дали таквите пазари се фактички легални или нелегални.
- 6.43 Постојат два вида на нелегално производство:
- а. Производство на стоки и на услуги чија продажба, дистрибуција или поседување е забрането со закон;
 - б. Производни активности кои се обично легални, но стануваат нелегални кога се извршувани од неовластени производители; на пример, медицински практичари без дозвола.
- 6.44 Примери за активности кои може да бидат нелегални, но продуктивни во економска смисла вклучуваат производство и дистрибуција на наркотици, нелегален транспорт во форма на шверц на стоки и луѓе, и услуги како проституција.
- 6.45 Двата вида нелегално производство се вклучени во границата на производство на СНС ако навистина претставуваат производствен процес чиј аутпут се состои од стоки или услуги за кои постои ефективна пазарна побарувачка. Единиците кои купуваат кримичарени стоки, на пример, не мора да се вклучени во било каков вид на нелегални активности и не мора да бидат свесни дека другата страна во трансакцијата се однесува нелегално. Трансакциите во кои се купени и продадени нелегални стоки или услуги треба да се евидентираат, не само за да се добие сеопфатна мерка за производството и потрошувачката, туку и за да се спречи појава на грешки на други места во сметките. Со доходите создадени преку нелегално производство може да се располага доста легално, додека обратно, расходите за нелегални стоки и услуги може да се направат од легално стекнати средства. Неуспехот во евидентирање на нелегалните трансакции може да доведе до значителни грешки во рамките на сметките ако последиците од активност се евидентирани во финансиската сметка и надворешната (екстерната) сметка, но не и во производствената и доходната сметка.
- 6.46 Редовните крајби на производи од залихи не се вклучени во вредноста на аутпутот. Претпоставете дека една продавница претрпува редовни крајби од залихите. При пресметките на вредноста на аутпутот на продавницата, дел од маржата на продадените стоки мора да ги покрие трошоците на украдените стоки. Оттука, маржата се пресметува како добиена вредност за продадените стоки, намалена за трошоците на продадените и на украдените стоки. ако украдените производи се продадат на друго место, на пример на улична тезга, вредноста на аутпутот на уличниот трговец повторно се пресметува како разлика меѓу добиената вредност за стоките и вредноста платена за нив. Но во овој случај, ако ништо не е платено за стоките, целата вредност на продажбите се јавува како маржа.

6.47 Нелегалното производство не се однесува на создавањето екстерналии, како што е испуштање на штетни материи. Екстерналиите може да резултираат од производни процеси кои се сосема легални. Екстерналиите се создаваат без дозвола на афектираните единици и во СНС не се внесува вредност за нив.

6.48 Иако сивите и нелегалните активности бараат посебно разгледување, не се секогаш исклучени од нормалните процеси за собирање на податоци.

В. Базични цени, цени на производителите и цени на купувачите

6.49 Зависно од начинот на евидентирање на даноците, субвенциите, и транспортните трошоци, повеќе од еден сет на цени може да се употреби за вреднување на производството и инпутите. Уште повеќе, данокот на додадена вредност (ДДВ) и слични повратни даноци може, исто така, да се евидентираат на повеќе од еден начин. Во овој дел се објаснети методите на вреднување употребени во СНС.

6.50 Деталната дискусија за даноците поврзани со производството се наоѓа во делот В од Глава 7, но во контекст на дискутирање на алтернативните ценовни мерки важно е да се направи разграничување меѓу даноците (и субвенции) на производитите и другите даноци (и субвенции) на производство. Како што имплицира името, даноците на производи се плаќаат по единица производ. Данокот може да биде рамен износ, утврден зависно од физичкиот квантитет на производот или може да биде процент од вредноста по која производот се продава. Другите даноци на производство се даноци наметнати на производителот, кои не се однесуваат на производите, ниту со нив се оптоварува профитот на производителот. Примери се даноци на земја и објекти кои се користат во производството или на вработената работна сила. Разграничувањето меѓу субвенциите на производи и другите субвенции на производство се прави на слична основа.

1. Базични цени и цени на производителите

6.51 СНС применува два вида на цени за мерење на аутпутот, базични цени и цени на производителите:

а. Базичната цена го претставува износот кој производителот го прима од купувачот за единица произведена стока или услуга, односно аутпут, минус даночни плаќања, плус примени субвенции, реализирани од производителот во процесот на неговото производство или продажба. Базичната цена не ги вклучува транспортните трошоци фактурирани одделно од производителот.

б. Цената на производителот е износот кој производителот го прима од купувачот за единица произведена стока или услуга како аутпут минус целиот ДДВ, или сличен повратен данок, фактуриран на купувачот. Оваа цена ги исклучува транспортните трошоци фактурирани одделно од производителот.

Ниту цените на производителите, ниту базичните цени не вклучуваат никакви износи кои се примаат во врска со ДДВ, или слични повратни даноци, фактурирани за продадениот аутпут.

6.52 За разлика од базичната цена, цената на производителите ги вклучува даноците на производи (платените даноци по единица аутпут), а ги исклучува субвенциите на производи (примените субвенции по единица аутпут). Цената на производителите е цената, без ДДВ, која производителот ја фактурира на потрошувачот. Базичната цена го мери износот кој го задржува производителот и, оттука таа е најзначајна цена при донесување одлуки од производителот. Станува се повообичаено во многу земји производителите да ги искажуваат даноците одделно на нивните фактури, така што купувачите се информирани за тоа колку му плаќаат на производителот, а колку и плаќаат даноци на владата.

6.53 Базичните цени исклучуваат секаков данок на производи кој производителот го прима од купувачот и го пренесува на државата, но ги вклучува сите субвенции кои производителот ги прима од државата и ги користи за намалување на цените кои им ги наплаќа на купувачите.

6.54 И цените на производителите и базичните цени се фактички трансакциски цени кои можат директно да се набљудуваат и евидентираат. Базичните цени често се известуваат во статистичките прашалници, при што некои официјални индекси на “цени на производителите“ всушност повеќе се однесуваат на базичните цени, а не на цените на производителите, онака како што се дефинирани погоре.

ДДВ и други слични повратни даноци

6.55 Многу земји имаат прифатено некоја форма на ДДВ. ДДВ е данок со широк опфат, обично дизајниран така да ги покрие повеќето или сите стоки и услуги. Во некои земји, ДДВ може да замени поголем дел од останатите даноци на производи, но ДДВ може, исто така, да се наплаќа како дополнително на некои други даноци на производи, како што се акцизните давачки на тутун, алкохолни пијалоци или горивни масла.

6.56 ДДВ е данок на производи кој се наплаќа во фази од претпријатијата. Производителите се обврзани да наплатат определен процент ДДВ на стоките и на услугите кои ги продаваат. ДДВ-то се прикажува посебно на фактурите од производителите, така што купувачот ја знае сумата која ја платил. Меѓутоа, производителите не

се обврзани да и го платат на владата целиот износ на ДДВ, кој е фактуриран на нивните потрошувачи, бидејќи обично им е дозволено да го одбијат ДДВ-то кое тие самите го платиле за стоките и за услугите кои ги купиле за нивна сопствена меѓуфазна потрошувачка, препродажба или бруто-инвестиции во фиксен капитал. Производителите се обврзани да ја платат само разликата меѓу ДДВ на нивните продажби и ДДВ на нивните набавки за меѓуфазна потрошувачка или инвестиции, и оттука произлегува изразот данок на додадена вредност. Процентната стапка на ДДВ подлежи на варирања меѓу различни категории на стоки и на услуги и, исто така, во согласност со видот на купувач. На пример, понекогаш стоките купени од нерезиденти на посета, кои се сметаат како извоз, може да се ослободени од ДДВ.

6.57 Постојат и други даночни режими, кои не се наречени ДДВ, а кои функционираат на сличен начин. Во рамките на СНС, терминот ДДВ се употребува за сите слични шеми на повратни даноци, дури и ако опфатот е потесен од целосниот систем на ДДВ.

6.58 Потребно е да се дефинираат следните поими:

а. Фактуриран ДДВ е ДДВ кој се плаќа на продажбите на производителот; се прикажува одделно во фактурата која производителот му ја издава на купувачот.

б. Повратен ДДВ претставува ДДВ кој се плаќа на купените стоки и услуги наменети за меѓуфазна потрошувачка, бруто-инвестиции во фиксни средства или за натамошна препродажба, а кој производителот има право да го одбие од неговата обврска по ДДВ кон државата согласно фактурираниот ДДВ на неговите клиенти.

в. Неповратен ДДВ е ДДВ кој го плаќа купувачот и кој не се одбива од неговата обврска за ДДВ, ако таква обврска воопшто постои.

Значи, пазарниот производител може да ги покрие трошоците на секој повратен ДДВ кој го плаќа на неговите сопствени набавки преку намалување на износот на неговата ДДВ обврска по основ на ДДВ фактуриран на неговите купувачи. Од друга страна, ДДВ-то кое го плаќаат домаќинствата за намени на финална потрошувачка или инвестиции во станбени објекти не е повратен. Исто може да биде и со ДДВ-то кое го плаќаат непазарните производители во сопственост на државни единици или НПСИД.

Евидентирање на бруто и нето-вредноста на ДДВ

6.59 Постојат два алтернативни системи кои можат да се употребат за евидентирање на ДДВ, „бруто“ и „нето“ систем. Во бруто-системот сите трансакции се бележат така што го вклучуваат и износот на фактурираниот ДДВ. Значи, купувачот и продавачот ја евидентираат истата цена, без разлика дали купувачот има можност за последователен поврат на ДДВ.

6.60 Додека бруто-системот на евидентирање изгледа како да е во согласност со традиционалното поимање за евидентирање по „пазарни“ цени, тој сепак создава одредени потешкотии. Практичното искуство со примена на ДДВ низ многу години во повеќе земји покажало дека може да биде тешко, ако не и невозможно, да се користи бруто-системот поради начинот на кој се пресметуваат и водат деловните сметки. Продажбите обично се евидентираат без фактурираниот ДДВ во повеќето индустриски прашалници и деловни анкети. Обрато, набавките на стоки и на услуги од производителите обично се евидентираат без повратниот ДДВ. Иако бруто-системот бил испробан во некои земји, морал да биде напуштен поради овие причини. Понатаму, може да се тврди дека бруто-системот ја искривува економската реалност до тој степен што не ги одразува износите на ДДВ кои деловните субјекти навистина ги платиле. Големи износи на фактуриран ДДВ се повратни и поради тоа претставуваат само фиктивни или наводни даночни обврски.

6.61 Поради тоа СНС бара примена на нето-системот на евидентирање на ДДВ. Во нето-системот:

а. Производството на стоки и на услуги се вреднува без износот на фактурираниот ДДВ; увозот слично се евидентира без износот на ДДВ;

б. Набавката на стоки и слуги се евидентира вклучувајќи го неповратниот ДДВ.

Во нето-системот, ДДВ се бележи како плаќање на купувачите, а не продавачите, и тоа само на тие купувачи кои не можат да го повратат. Речиси целиот ДДВ поради тоа се бележи во СНС како да е платен за финална потрошувачка, главно за потрошувачка на домаќинствата. Меѓутоа, мал износ на ДДВ може да биде платен од деловни субјекти, поврзано со одредени видови на купувања за кои ДДВ-то не може да се поврати.

6.62 Недостаток на нето-системот е тоа што мора да се евидентираат различни цени од двете страни за истата трансакција во случај кога ДДВ-то не е повратно. Цената евидентирана за производителот не го вклучува фактурираниот ДДВ, додека цената евидентирана за купувачот го вклучува фактурираниот ДДВ кој не е повратен. Оттука, агрегирано, вкупната вредност на расходите евидентирани од купувачите мора да ја надминуваат вредноста на соодветните примања од продажба евидентирани од производителите и тоа за вкупната вредност собрана од неповратниот ДДВ.

6.63 Вака дефинираните цени на производителите претставуваат хибрид кој исклучува некои, но не и сите даноци на производи. Базичната цена, која не вклучува никакви даноци на производот (но вклучува субвенции на производот) станува појасен концепт во овие услови и е префериран метод за вреднување на производството.

2. Цени на купувачите

6.64 *Цената на купувачот е износот платен од купувачот, исклучувајќи ДДВ или слични повратни даноци за купувачот, со цел да се преземе испораката на единица стока или услуга во време и место определени од купувачот. Цената на купувачот (куповната цена) на стоката ги вклучува сите транспортни трошоци кои купувачот ги платил одделно за преземање на испораката во бараното време и место.*

6.65 Кога купувачот купува директно од производителот, куповната цена може да ја надмине цената на производителот за:

а. Вредноста на неповратниот ДДВ, кој го плаќа купувачот;

б. Вредноста на транспортните трошоци за стоката, кои се плаќаат одвоено од купувачот и кои не се вклучени во цената на производителот.

Следува дека цената на купувачот (куповната цена) може да ја надмине базичната цена за износот на двете наведени ставки плус вредноста на даноците намалени за субвенциите на производот (различни од ДДВ).

6.66 Кога купувачите не купуваат аутпут директно од производителот, туку од продавач на големо или на мало, неопходно е да се вклучат и нивните маржи во разликата меѓу базичните и куповните цени.

6.67 За одредени намени, вклучувајќи ја и инпут-аутпут анализата, може да биде корисно да се земе во предвид дека купувањето на производот се состои од две одделни трансакции. Првата е купувањето на производот од производителот и втората е маржата која им се плаќа на препродавачите на големо или мало за производот. Маржата претставува разлика меѓу цената која ја плаќа финалниот купувач на производот, откако тој поминал низ дистрибутивните канали на продажба на големо и мало и цената на производителот примена од вистинскиот производител.

6.68 Традиционалниот концепт на „пазарни“ цени станува делумно збунувачки во систем на ДДВ или слични повратни даноци, бидејќи може да постојат две различни цени за иста трансакција: една од гледна точка на продавачот и друга од гледна точка на купувачот, зависно од тоа дали данокот е повратен. СНС препорачува терминот „пазарни цени“ да се одбегнува кога се говори за додадена вредност и да се специфицира применетата база за цената (базични цени, цени на производителите или куповни цени), за да се избегне двосмисленоста.

3. Базични цени, цени на производителите и цени на купувачите - резиме

6.69 Сликата 1 дава преглед на основните разлики меѓу базичните цени, цените на производителите и цените на купувачите.

Слика 6.1. Базични цени, цени на производителите и цени на купувачите

Базични цени
+
Даноци на производи без фактурираниот ДДВ
-
Субвенции на производи
=
Цени на производителите
+
Неповратен ДДВ за купувачот
+
Одделно фактурирани транспортни трошоци
+
Маржи од големо и малопродажба
=
Цени на купувачите

Г. Додадена вредност и БДП

1. Бруто и нето-додадена вредност

6.70 Вишокот на изворите (ресурсите) над употребата претставува ставка за порамнување во тековната сметка. Смеслата за поделба на трансакциите во сетови на сметки е тоа дека ставката за порамнување на секоја сметка е од економски интерес. Ставка за порамнување во производствената сметка е додадената вредност, наречена така бидејќи ја мери создадената вредност во производството. Додадената вредност може да се пресмета за институционална единица или сектор, деловна единица или индустрија, бидејќи за сите нив може да се состави производствена сметка. Додадената

вредност има аналитичко значење бидејќи кога ќе се додаде вредноста на даноците на производите (намалени за субвенциите на производите), збирот на додадената вредност за сите резидентни единици ја дава вредноста на бруто-домашниот производ (БДП).

6.71 Додадената вредност го претставува придонесот на трудот и капиталот во производствениот процес. Кога износот на присвоената додадена вредност од владата во форма на други даноци на производство ќе се одземе од додадената вредност и ќе се додаде вредноста на

субвенциите, се добива компензацијата за трудот и капиталот. Меѓутоа, капиталот во форма на фиксен капитал има ограничен век на траење. Дел од додадената вредност оттука би требало да се смета како намалување на вредноста на фиксниот капитал како резултат на неговата употреба во производството. Овој одбиток се нарекува потрошувачка на фиксен капитал.

6.72 Потрошувачката на фиксен капитал е еден од најважните елементи во СНС. Најчесто, кога се прави разлика меѓу „брuto“ и „нето“-евидентирање, „брuto“ значи без одбивање на потрошувачката на фиксниот капитал, додека „нето“-евидентирање значи по одбивање на потрошувачката на фиксен капитал. Поточно, сите главни ставки за порамнување во сметките, од додадена вредност па се до штедење, може да се евидентираат бруто или нето, пред или по одбивање на потрошувачката на фиксен капитал. Исто така, треба да се забележи дека потрошувачката на фиксен капитал е обично доста голема во споредба со повеќето од нето-ставките за порамнување. Таа може да изнесува 10 проценти или повеќе од БДП.

6.73 Во пракса, потрошувачката на фиксен капитал е една од најтешките ставки во сметките од аспект на нејзиното концептуално дефинирање и мерење во пракса. Понатаму, потрошувачката на фиксен капитал не претставува агрегирана вредност на сет на трансакции. Таа е пресметана вредност, чие економско значење е различно од ставките во сметките кои главно се базирани на пазарни трансакции. Поради овие причини, главните ставки за порамнување во националните сметки секогаш имаат тенденција да се евидентираат и бруто и нето од потрошувачката на фиксен капитал. Оваа традиција се задржува и во СНС, каде што е дозволено сите главни ставки за порамнување во сметките, од додадена вредност до штедење, да се евидентираат на двата начина. Генерално, бруто-износот е полесен за проценување и може да биде поверодостоен, но обично нето-износот е концептуално несоодветен и порелевантен за аналитички цели.

6.74 Како што е наведено погоре:

- а. Бруто-додадената вредност се дефинира како вредност на производството минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка;
- б. Нето-додадената вредност се дефинира како вредност на производството минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка и на потрошувачката на фиксен капитал.

За да се избегне повторување, во наредните параграфи кога соодветните заклучоци за нето-додадената вредност се очигледни, ќе се користи само бруто-додадената вредност.

2. Алтернативни мерки на додадената вредност

6.75 Во СНС, меѓуфазните инпути се вреднуваат и бележат во моментот кога влегуваат во производствениот процес, додека аутпутите се бележат и вреднуваат кога излегуваат од процесот. Меѓуфазните инпути обично се

вреднуваат по куповни цени, а аутпутите по базични цени, или алтернативно по цени на производителите, ако не се расположливи базичните цени. Разликата меѓу вредноста на меѓуфазните инпути и вредноста на аутпутите е бруто-додадената вредност од која треба да се наплати потрошувачката на фиксен капитал, даноците на производство (минус субвенциите) и надоместокот на вработените. Позитивното или негативното салдо го претставува нето-оперативниот (деловниот) вишок/суфицит или мешан доход.

6.76 Како што е наведено погоре, преку поврзување на различни сетови на цени со сет на количини на инпути и аутпути може да се добијат алтернативни мерки за бруто-додадената вредност. Подолу се разгледуваат различните мерки кои може да произлезат со примена на различни сетови на цени прифатени во СНС.

Бруто-додадена вредност по базични цени

6.77 *Бруто-додадената вредност по базични цени се дефинира како производство изразено по базични цени минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка по цени на купувачите.* Иако производството и инпутите се вреднуваат со примена на различни сетови на цени, поради концизност додадената вредност е опишана со цените кои се употребуваат за вреднување на производството. Од гледна точка на производителот, куповните цени за инпутите и базичните цени за производството ги претставуваат цените кои реално се плаќаат и примаат. Нивната примена води до мерка на бруто-додадената вредност која е особено значајна за производителот.

Бруто-додадена вредност по цени на производителите

6.78 *Бруто-додадената вредност по цени на производителите е еднаква на вредноста на производството по производни цени минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка по куповни цени.* Како што е веќе објаснето, во отсуство на ДДВ, вкупната вредност на потрошените меѓуфазни инпути е иста без разлика дали се вреднуваат по производни или куповни цени, во кој случај оваа мерка за бруто-додадената вредност е иста со онаа која се добива со примена на производни цени за вреднување и на инпутите и на аутпутите. Таа е економски значајна мерка која е еквивалентна на традиционалната мерка на бруто-додадена вредност по пазарни цени. Меѓутоа, во присуство на ДДВ; производната цена не го содржи фактурираниот ДДВ, и би било несоодветно да се опише дека оваа мерка е по „пазарни“ цени.

6.79 И оваа мерка за бруто-додадена вредност и онаа опишана во претходниот дел користат куповни цени за вреднување на меѓуфазните инпути. Разликата меѓу двете мерки целосно може да се припише на различниот третман на даноците или субвенциите на производи (освен фактурираниот ДДВ). По дефиниција, вредноста на аутпутот по производни цени ја надминува онаа по базични цени за износот, ако таков постои, на даноците

на производи, минус субвенциите на производи, така што двете поврзани мерки на бруто-додадената вредност мора да се разликуваат за истиот износ.

Бруто-додадена вредност по трошоци на факторите (факторски цени)

6.80 Бруто-додадената вредност по факторски цени не е концепт кој се применува експлицитно во СНС. Сепак, таа може лесно да се изведе од било која од мерките на бруто-додадената вредност прикажани погоре, со одземање на вредноста на даноците на производство, минус субвенциите на производство, кои се исплаќаат од бруто-додадената вредност онака како што е дефинирана. На пример, единствените даноци на производство кои остануваат да се платат од бруто-додадената вредност по базични цени се “останати даноци на производство“. Тие се состојат главно од тековни даноци (или субвенции) на ангажираниот труд или капитал во претпријатието, како даноци на плати или тековни даноци на возила или згради. Значи, бруто-додадената вредност по факторски цени може да се изведе од бруто-додадената вредност по базични цени преку одземање на другите даноци на производство, минус субвенциите на производство.

6.81 Концептуалната потешкотија со бруто-додадената вредност по факторски цени е тоа што нема сет на цени, кој би овозможил бруто-додадената вредност по факторски цени да се добие директно со множење на овој сет на цени со сетовите на количини на производството. По дефиниција, другите даноци или субвенции на производство не се даноци или субвенции на производи кои може да се елиминираат од цените на инпутите и производството. Според тоа, и покрај нејзиното традиционално име, бруто-додадената вредност по факторски цени не е стриктно мерка на додадена вредност; таа е во основа мерка за доход, а не за производство. Таа го претставува износот кој останува за распределба од бруто-додадената вредност, како и да е таа дефинирана, по исплата на сите даноци на производство и по прием на сите субвенции на производство. Нема разлика која мерка на бруто-додадена вредност ќе се употреби за изведување на оваа мерка на доход, бидејќи алтернативните мерки на додадената вредност кои се погоре разгледани се разликуваат само во однос на износите на даноците или субвенциите на производство кои остануваат за плаќање од бруто-додадената вредност.

3. Бруто-домашен производ (БДП)

6.82 Смеслата на концептот на бруто-домашен производ (БДП) за економијата како целина е дека треба да ја мери вкупната бруто-додадена вредност од сите резидентни институционални единици во економијата. Меѓутоа, додека концептот на БДП базира на овој принцип, БДП во СНС е дефиниран така што постои еднаквост меѓу мерка базирана на додадена вредност, мерка базирана на доход и мерка базирана на финални расходи. За да се постигне ова, важно е да има еднаков придонес во БДП од даноци на производство по сите три мерки.

Расходната мерка на БДП ги вклучува сите даноци на производство и на увоз, бидејќи на крај овие се вклучени во куповните цени на финалните потрошувачи.

6.83 Според оваа дефиниција на БДП, кога ќе се изврши собирање на сите резидентни производители, важат следните равенства:

a. БДП = збир од бруто-додадената вредност по цени на производителите,
плус даноци на увоз,
минус субвенции на увоз,
плус неповратен ДДВ.

b. БДП = збир од бруто-додадената вредност по базични цени,
плус сите даноци на производи,
минус сите субвенции на производи.

v. БДП = збир од бруто-додадената вредност по факторски цени,
плус сите даноци на производи,
минус сите субвенции на производи,
плус сите други даноци на производство,
минус сите други субвенции на производство.

Во случаите (б) и (в), ставките даноци на производи и субвенции на производи ги вклучуваат даноците и субвенциите на увозот, како и на аутпутите.

4. Домашно производство

6.84 БДП го мери производството на сите резидентни производители. Ова не секогаш се совпаѓа со сето производство кое се врши во рамките на географската граница на економската територија. Дел од производството на производител резидент може да се врши во странство, додека дел од производството кое се врши во рамките на географската граница на економијата може да врши од нерезидентна производствена единица. На пример, производител резидент може да има тимови на вработени кои привремено работат во странство на инсталирање, поправки или сервисирање на опрема. Овој аутпут е извоз на резидентниот производител и производствената активност не придонесува во БДП на земјата во која се остварува. Така, разграничувањето меѓу резидентна и нерезидентна институционална единица е круцијална за дефинирањето и опфатот на БДП. Во пракса поголемиот дел од производните активности на производителите резиденти се одвиваат во земјата чии резиденти се тие. Меѓутоа, производителите во услужните индустрии кои обично треба да го доставуваат аутпутот директно до нивните клиенти, каде и да се лоцирани, се повеќе тендираат да се вклучат во производство во повеќе од една земја. Оваа пракса се охрабрува со брзиот транспорт и средствата за моментална комуникација. Географските граници меѓу соседните земји стануваат се помалку значајни за производителите на мобилни услуги, особено во мали земји кои се граничат со повеќе други земји.

Д. Мерење на производството

1. Производство vs. аутпут

- 6.85 Производството е активност која се извршува од некој субјект. Не е секогаш јасно дали еден субјект произведува стоки или дава услуги. На пример, рафинерија за нафта која ја преработува суровата нафта што е во нејзина сопственост произведува стока (рафиниран петролеум); ако истата рафинерија преработува сурова нафта во сопственост на друга единица, тогаш таа и дава услуга на таа единица. Овој недостиг на јасност често може да се јави кај стоки кои поминуваат низ повеќе деловни единици во рамките на едно претпријатие и важно е да се знае кога да се евидентира производство на стока, а кога на услуга која врши промени. Кога деловните единици припаѓаат на различни претпријатија (односно на различни институционални единици), дефинирањето се врши по принцип на економска сопственост. Ако деловната единица нема дискреции за нивото на производство, цената што ќе се наплати за стоката или дестинацијата на стоката, евидентно е дека деловната единица нема преземено економска сопственост над стоките кои се процесираат и вредноста на аутпутот треба да се третира само како елемент на преработка. Таков е случајот за претходно споменатата рафинерија.
- 6.86 Кога деловните единици припаѓаат на истото претпријатие, тогаш нема промена на сопственоста бидејќи и двете деловни единици имаат ист сопственик. Сепак, може да се примени принципот на трансфер на ризик, кој ја придружува промената на сопственост. Да претпоставиме, на пример, дека една деловна единица прима јаглен од друга деловна единица во истото претпријатие, го користи за производство на електрична енергија и ја продава енергијата на отворен пазар. Создавачот на електрична енергија има дискреција во врска со количеството на јаглен кој му е потребен, количеството на електрична енергија која ќе се генерира и цените кои ќе се наплатат. Во таков случај, вредноста на генерираната електрична енергија треба да се мери вклучувајќи го трошокот за потрошениот јаглен во процесот, иако нема правна промена на сопственоста со оглед на припадноста на двете деловни единици на исто претпријатие.
- 6.87 Генерално, сите стоки и услуги кои се произведуваат и употребуваат од истата деловна единица (субјект) се исклучени од мерењето на аутпутот. Сепак, и овде постојат исклучоци. На пример, аутпут се евидентира ако стоките и услугите кои се произведуваат се користат за инвестиции во деловната единица. Слично, аутпут се бележи за производи кои влегуваат во залихи, дури и ако подоцна се повлечени од залиха за употреба како меѓуфазна потрошувачка во истата деловна единица. Ако субјектот (погонот) е некорпоративно претпријатие на домаќинство кое одгледува пченка, вредноста на произведената пченка ја вклучува и пченката која се чува за домашна потрошувачка.
- 6.88 Една деловна единица (субјект) може да произведува стоки и услуги кои ги употребува за сопствена меѓуфазна потрошувачка. Еден пример е неглазиран порцелан кој се доставува до други единици само по глазирањето. Генерално, неглазираниот порцелан не се евидентира како аутпут, но ако има малку останат неглазиран порцелан на крајот на производниот период, треба да се евидентира како да е произведен и внесен во залихи. Во наредниот период, неглазираниот порцелан се повлекува од залихи и актот на глазирање создава аутпут во вториот период.
- 6.89 Иако производството е поврзано со активности и оттука аутпутот на еден процес на производство е еден сет на производи, производството се мери за деловна единица (субјект) и може да вклучува аутпут од повеќе производни процеси. Значи **аутпутот се дефинира како стоки и услуги произведени од деловна единица/субјект**,
- а. не вклучувајќи ја вредноста на стоките и на услугите кои се употребуваат во активност за која деловната единица/субјектот не презема ризик од употреба на производите во производството, и,*
- б. не вклучувајќи ја вредноста на стоките и на услугите кои се употребуваат од истиот деловна единица /субјект, освен стоките и услугите употребени за инвестиции (фиксен капитал или промени во залихите) или сопствена финална потрошувачка.*

2. Време на евидентирање

- 6.90 Аутпутот (производството) на повеќето стоки или услуги вообичаено се евидентира по завршување на производството. Меѓутоа, кога е потребно долго време за производство на единица аутпут, станува неопходно да се третира дека аутпутот се произведува континуирано и да се евидентира како „работа во тек“. На пример, производството на одредени земјоделски производи или крупни трајни стоки како бродови или згради може да трае со месеци или години. Во такви случаи, би било искривување на економската реалност ако се третира аутпутот како целиот да е произведен во временскиот момент кога процесот на производство завршува. Секогаш кога еден процес на производство се протега на два или повеќе пресметковни периоди, потребно е да се пресмета работата во тек која е завршена во секој период, со цел да може да се измери колкав аутпут се произведува во секој период.
- 6.91 Од друга страна, стоките и услугите можат да бидат завршени во еден пресметковен период, но да не се

испорачаат (продадат) на корисник во тој период. Аутпутот се евидентира кога работата е завршена, а не кога е продаден. Поради тоа има значителна разлика меѓу вредноста на аутпутот во еден период и вредноста на продажбите, при што разликата се пресметува преку промени во залихите на финалните производи и работата во тек.

3. Вреднување на производството

- 6.92 Стоките и услугите кои се произведуваат за продажба на пазар по економски значајни цени може да се вреднуваат или по базични цени или по цени на производителите. Се претпочита методот по базични цени, особено кога функционира систем на ДДВ, или сличен повратен данок. Цените на производителите треба да се применуваат само кога не е изводливо вреднувањето по базични цени.
- 6.93 Аутпутот произведен од пазарни производители за сопствена финална потрошувачка треба да се вреднува по просечните базични цени на истите стоки или услуги кои се продаваат на пазарот, под услов да се продаваат во доволни количества за да може да се направат веродостојни процени процени на тие просечни цени. Во друг случај, аутпутот треба да се вреднува по вкупните производствени трошоци, вклучувајќи ја и потрошувачката на фиксен капитал, плус даноците (минус субвенции) на производство, освен даноците или субвенциите на производи, плус нето-повратот на фиксниот капитал и природните ресурси кои се употребени во производството. Концептот на нето-поврат на капитал е објаснет во делот Ж и подетално е обработен во Глава 20.
- 6.94 Непазарниот аутпут произведен од владини единици и НПИСД и даден бесплатно, или по економски незначајни цени, на други институционални единици или на заедницата како целина, се вреднува по вкупни производствени трошоци, вклучувајќи ја и потрошувачката на фиксен капитал, плус даноци (минус субвенции) на производство, освен даноците или субвенциите на производи. По правило, нето-повратот на капитал не се вклучува за непазарни производи. Слично нето-повратот на капитал не се вклучува ниту во процените за производство за сопствена финална употреба од непазарните производители, кога овие се пресметуваат како збир на трошоците.

4. Пазарно производство, производство за сопствена финална употреба и непазарно производство

- 6.95 Во СНС постои суштинска разлика меѓу пазарен аутпут (производство) и непазарен аутпут, поради начинот на кој се вреднува аутпутот. Пазарниот аутпут е нормална состојба во пазарна економија каде што производителите носат одлуки за тоа што и колку да произведат како одговор на очекуваните нивоа на побарувачка и очекуваните трошоци на страната на понудата. Детерминирачкиот фактор за носење на производните одлуки е преовладувањето на економски значајните цени. **Економски значајни цени се цените кои имаат значителен ефект врз количините кои**

производителите сакаат да ги понудат и врз количините кои купувачите сакаат да ги купат. Овие цени обично се јавуваат кога:

- а. Производителот има намера да ја приспособи понудата со цел да оствари профит на долг рок или, барем да ги покрие капиталните и други трошоци; и**
- б. Потрошувачите имаат слобода да одлучат дали ќе купат или не, и донесуваат одлука врз основа на фактурираните цени.**

- 6.96 Глава 22 содржи понатамошна дискусија за економски значајните цени.
- 6.97 Непазарно производство е производство кое го врши општата влада или НПИСД во отсуство на економски значајни цени. Една цена се смета за економски незначајна кога има мало или воопшто нема влијание врз тоа колку производителот е подготвен да понуди, и се очекува да има само маргинално влијание врз бараните количини. Тоа е цена која не е квантитативно значајна од гледна точка на понудата или побарувачката. Такви цени најчесто се наплаќаат со цел да се соберат некои приходи, или да се намали вишокот на побарувачка кој може да се јави кога услугите се обезбедуваат сосема бесплатно, но не се наменети да го елиминираат тој вишок на побарувачка. Кога ќе се донесе одлука за вкупното количество на одредена непазарна стока или услуга кое ќе се понуди врз административна, социјална или политичка основа, нејзината цена намерно се фиксира под рамнотежната цена на чистење на пазарот. Оттука, разликата меѓу економски незначајна цена и нулта цена, е прашање на степени. Цената ги одвраќа единствено оние единици чија побарувачка е најслаба и нема големо намалување на вкупното ниво на побарувачка.
- 6.98 Непазарно производство може да се произведува од две причини:
- а. Може да е технички невозможно да се бара од поединци да плаќаат за колективни услуги бидејќи нивната потрошувачка не може да се надгледува или контролира. Не може да се примени ценовниот механизам во услови на превисоки трансакциони трошоци и пазарен неуспех. Производството на такви услуги мора да се организира колективно од државни единици и да се финансира од средства кои не се примени од продажба, односно од средства од оданочување или други владини приходи;
- б. Државните единици и НПИСД, исто така, можат да произведуваат и нудат стоки и услуги на индивидуални домаќинства, за кои можат да наплаќаат, но одлучуваат да не го направат тоа поради одредена социјална или економска политика. Најчести примери се обезбедувањето на образовани или здравствени услуги, бесплатно или по економски незначајни цени, иако може да бидат понудени и други стоки и услуги.

Пазарно производство

- 6.99 **Пазарно производство е производство наменето за продажба по економски значајни цени.** Вредноста на пазарниот аутпут е одредена како збир на следните ставки:
- а. Вредноста на стоките или услугите кои се продадени по економски значајни цени;
 - б. Вредноста на стоките или услугите кои се разменуваат за други стоки, услуги или имот;
 - в. Вредноста на стоките или услугите употребени за плаќање во натура, вклучувајќи и надоместок во натура;
 - г. Вредноста на стоките или услугите испорачани од една деловна единица на друга во рамките на истото пазарно претпријатие за употреба како меѓуфазни инпути, каде што ризикот поврзан со продолжувањето со процесот на производство е пренесен заедно со стоките;
 - д. Вредноста на промените во залихите на готови производи и работа во тек наменети за една или друга од наведените употреби;
 - ѓ. Наплатените маржи на понудата на стоки и на услуги, транспортните маржи, маржите на набавки и продажби на финансиски средства итн.

Евидентирање на продажбите

- 6.100 Продажбите се евидентираат во моментот кога настануваат обврските и побарувањата: односно, кога сопственоста на стоките минува од производителот на купувачот или кога на купувачот му се даваат услуги. Стоките или услугите се вреднуваат по базичните цени по кои се продадени. Ако вреднувањето по базични цени не е изводливо, може место по базични, да се вреднуваат по цени на производителите. ако е неопходно вреднување на продажбите на стоки по цени на производителите место по базични цени, тогаш имплицитната вредност на маргиналните услуги треба да ги вклучува и применливите даноци на производи. За некои маргинални услуги, особено оние во врска со финансиски средства, вредноста на дадената услуга може да е имплицитна.
- 6.101 Вредноста на продажбите е детерминирана од износот на побарувањата и обврските на производителите и купувачите, соодветно прилагодена со трговските и транспортните маржи. Износот на побарувањата и обврските не се совпаѓаат секогаш со износот кој фактички се плаќа или прима. Износот на обврските треба да се прикаже во производствената сметка, а разликата меѓу износот на обврските и платениот износ треба да се прикаже како сметка на побарувања или обврски во финансиската сметка. Идните исплати на овие суми се евидентираат како финансиски трансакции, а не

како дел од производствената сметка. ако плаќањето однапред или со задоцнување повлекува каматни трошоци, овие треба да се прикажат како одвоени трансакции, а не да бидат вклучени во вредноста на продажбите.

Евидентирање на трапата

- 6.102 Трапта се врши кога стоките и услугите се разменуваат за други стоки, услуги или активи (средства). Вредноста на стоките или услугите кои се разменуваат треба да се евидентира во моментот кога се пренесува сопственоста над стоките, или кога се даваат услугите. Производството на разменетите стоки се вреднува по базичните цени кои би се наплатиле ако тие биле продадени.

Евидентирање на компензацијата во натура или други исплати во натура

- 6.103 Стоките или услугите кои им се обезбедуваат на вработените како надомест во натура, или кои се употребуваат за други исплати во натура, треба да се евидентираат кога се пренесува правната сопственост над средствата или кога се даваат услугите. Тие треба да се вреднуваат по базичните цени кои би се наплатиле ако тие биле продадени.

Евидентирање на испораките во рамките на претпријатието

- 6.104 Испораките во рамките на претпријатието се евидентираат само кога деловната единица која ги прима стоките презема одговорност за донесување одлуки во врска со нивото на понуда и цените по кои нивното производство нуди на пазарот. Кога се евидентираат дојдовни испораки, тие треба да се вреднуваат по базичните цени кои би се наплатиле кога тие би биле продадени.

Промени во залихите на финални (готови) производи

- 6.105 Основното правило за мерење на промените во залихите на готови производи е дека аутпутот треба да се евидентира во моментот на производство и да се вреднува по исти цени како и при продажба, при друга употреба или при влегување на залиха за подоцнежна продажба или употреба. Фактички, стоките влегуваат во залиха само кога не се употребуваат веднаш за продажба или друга употреба во периодот во кој се произведени. Слично, стоките се повлекуваат од залиха кога побарувачката за стоките ја надминува количината произведена во тој период. Не се евидентира никакво аутпут кога претходно произведени стоки се повлекуваат од залихи и се продаваат или се употребуваат на друг начин, освен кога се врши активност на складирање како што е опишана подолу во делот Г.
- 6.106 Значи, залихите на готови производи ја објаснуваат разликата меѓу производството и продажбите (или друга употреба) во еден период. Следува дека внесувањето во залихи мора да вреднува по базичните цени кои

преовладуваат во моментот на ставање на залиха, додека повлекувањата мора да се вреднуваат по цените по кои се продаваат. Меѓутоа, овој метод на вреднување на промените во залихи, кој може да се опише како “метод на постојана инвентаризација/залиха“ или МПИ, не е секогаш лесен за примена во пракса, и понекогаш произведува контра-интуитивни резултати.

- 6.107 Кога цените се стабилни, мерењето на промените во залихите е релативно лесно. Меѓутоа, кога има инфлација (или дефлација), може да настане значителен пораст (пад) на цените додека стоките се чуваат на залиха. Сопственички добивки (загуби) кои се создаваат на стоките кои се на залиха отколку биле произведени, не смее да се вклучат во вредноста на производството. Од употребениот метод на вреднување следува дека, кога се менуваат цените, стоките кои влегуваат и излегуваат од залихи во различно време се вреднуваат по различни цени, дури и во рамките на истиот пресметковен период (како и стоките кои се продаваат во различно време). Ова подразбира, во принцип, сите влезови и повлекувања од залихи да се евидентираат континуирано како што настануваат, и помага да се објасни комплексноста на методот на постојана инвентаризација. Методот на постојана инвентаризација обезбедува нивно исклучување преку вреднување на стоките повлечени од залихи по цените кои преовладуваат во моментот на повлекување, а не по цените по кои тие влегле, или по нивните „историски трошоци“. Овој метод на вреднување може да доведе до многу пониски износи и за производството и за профитот во време на инфлација отколку оние кои настануваат со помош на сметководствените методи за бизнис кои базираат на историски трошоци. Понатамошна дискусија за вреднувањето на залихите е дадена во Глава 10.
- 6.108 Од општите правила изнесени во претходниот дел (параграф) следува дека:
- Стоките кои влегуваат во залихи се вреднуваат по базичните цени кои преовладуваат во тој момент: односно, по цените по кои можеле да бидат продадени по производството;
 - Стоките кои излегуваат од залихи се вреднуваат по базичните цени кои преовладуваат во тој момент: односно, по цените по кои можат да бидат продадени.
- 6.109 Стоките кои се чуваат на залиха се подложни на оштетување со тек на време, а постои и опасност од кражба или случајна штета. Периодични загуби како резултат на нормални стапки на трошења, кражба и случајни штети се третираат исто како повлекувања од залихи и оттука ја намалуваат вредноста на производството. Оваа практика се следи секогаш кога загубите се периодични, дури и ако тие се високи во однос на аутпутот. Вкупната вредност на промените во залихите на готовите производи евидентирани во еден пресметковен период е дадена преку:

Збирот на вредноста на сите стоки кои влегле во залихи

Минус збирот на вредноста на сите стоки кои се повлечени од залихи

Минус вредноста на сите периодични загуби на стоки во залихи.

Промени во залихите на производството во тек

- 6.110 Кога процесот на производство трае долго, аутпутот мора да се третира како да се произведува континуирано во вид на работа во тек. Како што продолжува процесот на производство, меѓуфазните инпути постојано се конзумираат, така што неопходно е да се евидентира некој коресподентен аутпут. Инаку, евидентирањето на инпутите и аутпутите како да настанале во различни моменти, или дури и во различни пресметковни периоди, би довело до бесмислени цифри на додадена вредност. Работа во тек е во основа аутпут недовршен за да биде во состојба во која може лесно да се понуди или продаде на други институционални единици. Основно е да се евидентира таков аутпут секогаш кога процесот на производство не е компетиран во еден пресметковен период, така што работата во тек продолжува понатаму од еден период во наредниот. Во таков случај, тековната вредност на работата во тек завршена до крајот на еден период се бележи во завршниот биланс на состојба, кој, исто така, служи како почетен биланс за наредниот период.
- 6.111 Работата во тек би требало да се евидентира во секоја дејност, вклучително и услужните дејности, како производство на филмови, зависно од должината на потребното време за производство на една единица на аутпут. Особено е важно во дејности со долги развојни периоди, како некои видови на земјоделско производство или производство на трајни производни добра, кога периодот на производство може да се протега и на неколку години.
- 6.112 Работата во тек се третира во СНС како компонента на залихите на аутпут кај производителите. Меѓутоа, границата меѓу залихите на делумно компетираните згради и структури и бруто-инвестициите во фиксен капитал не е секогаш јасна. Бруто-инвестициите во фиксен капитал се преземаат од корисниците на фиксни средства, така што бруто-инвестициите во фиксен капитал не можат да се евидентираат сè додека не се пренесе правната сопственост над средствата од нивните производители на нивните корисници. Овој трансфер обично не настанува сè додека не се компетира процесот на производство. Меѓутоа, кога претходно ќе се потпише договор за продажба, трансферот на правната сопственост може да се смета дека настанува во фази како што создава вредноста. Во такви случаи, фазните плаќања од купувачите може често да се употребат за приближно да се процени вредноста на бруто-инвестициите во фиксен капитал, иако фазните плаќања некогаш може да се направат однапред или со задоцнување од завршувањето на фазата, во кој случај доаѓа до давање на краткорочен кредит од купувачот на производителот, или *vice versa*. Кога не постои договор за

продажба, произведениот аутпут мора да се третира како зголемување на залихите на производителот, односно како работа во тек, без разлика на големината на завршената структура. Кога ќе заврши процесот на производство, целата работа во тек кумулирана до тој момент ефективно се трансформира во залихи на готови производи подготвени за достава или продажба. Кога настанува продажбата, вредноста на продажбата мора да биде поништена со повлекување од залихи на еднаква вредност, така што само додатоците на работата во тек евидентирани додека се одвива производството во соодветниот период остануваат како мерка за аутпутот. На овој начин, аутпутот се распределува низ целиот период на производство.

- 6.113 Додатоците на, и повлекувањата од работата во тек се третираат во сметките на ист начин како и влезовите во, и повлекувањата од залихите на готови производи. Тие мора да се евидентираат во моментот во кој настануваат и тоа по базичните цени кои преовладуваат во тој момент. Сепак, потребно е понатамошно појаснување за вреднувањето во поглед на посебните карактеристики на работата во тек. Ова појаснување се наоѓа во Глава 20.

Производство за сопствена финална употреба

- 6.114 **Производството за сопствена финална употреба се состои од производи задржани од производителот за негова сопствена употреба како финална потрошувачка или како инвестиции.** Вредноста на производството за сопствена финална употреба е одредена како збир на следното:
- а. Вредноста на стоките произведени од некорпоративно претпријатие и конзумирани од истото домаќинство;
 - б. Вредноста на дадените услуги на домаќинството од платен домашен персонал;
 - в. Вредноста на импутираните услуги на користење на станбени објекти во кои живеат сопствениците;
 - г. Вредноста на фиксните средства произведени од една деловна единица кои се задржани во рамките на истото претпријатие за употреба во понатамошно производство (брuto-инвестиции во фиксен капитал за сопствена сметка);
 - д. Вредноста на промените во залихите на готови производи и работа во тек наменети за некоја од горе наведените употреби;
 - ѓ. Во исклучителни случаи, како што е објаснето подоцна во овој дел, може да има производство за сопствена меѓуфазна употреба.

Производи произведени од домаќинствата

- 6.115 Сите стоки произведени од домаќинствата се во рамките на границата на производство, а оние кои не се доставуваат до други единици треба да се третираат или

како да се веднаш конзумирани, или складирани во залихи за подоцнежна употреба.

Услуги од домашен персонал

- 6.116 Платениот домашен персонал (негувателки на деца, готвачи, градинари, шофери и др.) формално има третман на вработени во некорпоративно претпријатие во сопственост на домаќинството. Произведените услуги ги конзумира истата единица која ги произведува, при што тие сочинуваат една форма на производство за сопствена сметка. По правило, сите меѓуфазни трошоци во производството на домашни услуги се третираат не како меѓуфазна потрошувачка на домашни услуги, туку како расход за финална потрошувачка на домаќинството. Значи, вредноста на произведениот аутпут се смета дека е еднаква на надоместокот на платените работници, вклучувајќи и секаков надоместок во натура, како на пример храна или сместување.

Услуги на користење на станбени објекти во кои живеат сопствениците

- 6.117 Домаќинствата кои поседуваат станбени објекти во кои тие живеат формално се третираат како сопственици на некорпоративни претпријатија кои произведуваат станбени услуги конзумирани од истите домаќинства. Кога постојат добро организирани пазари за изнајмени станбени објекти, производството на станбените услуги за сопствена сметка може да се вреднува со примена на цените за истиот вид на услуги кои се продаваат на пазарот, во согласност со општите правила за вреднување прифатени за стоки или услуги произведени за сопствена сметка. Со други зборови, аутпутот на станбените услуги произведени од сопствениците кои живеат во станбениот објект се вреднува според проценетата кирија која би ја платил закупец за истото сместување, земајќи ги предвид факторите како локација, погодност на соседството итн, како и големината и квалитетот на самиот станбен објект. Истиот износ се евидентира под расходи за финална потрошувачка на домаќинствата. Во многу случаи, не постои добро организиран пазар и мора да се развиваат други начини за процена на вредноста на станбените услуги.

Сопствени бруто-инвестиции во фиксен капитал

- 6.118 Стоките или услугите употребени за сопствени бруто-инвестиции во фиксен капитал може да бидат произведени било од корпоративно или од некорпоративно претпријатие. Тука влегуваат, на пример, специјални алатки за машини произведени за сопствена употреба од инженерски претпријатија, или станбени објекти или нивни проширувања, произведени од домаќинства. Во руралните области во некои земји може да се преземат широк спектар на градежни активности со намена за сопствени бруто-инвестиции во фиксен капитал, вклучувајќи и заеднички градежни активности извршени од група на домаќинства. Покрај ова, за сопствена сметка може да се произведуваат и производи на интелектуална сопственост.

Промени во залихите

- 6.119 Додатоците на работата во тек на структури наменети за сопствена употреба се третираат како набавки на фиксни средства од нивните производители. Стоките или услугите произведени за сопствена финална употреба може да се сместат во залихи или готови производи за подоцнежна употреба. Тие се вреднуваат по базичните цени на слични производи кои се продаваат на пазар во моментот кога тие влегуваат на залиха или по производните трошоци, ако не се применливи соодветни базични цени.

Сопствена меѓуфазна потрошувачка

- 6.120 Обично стоките и услугите употребени како меѓуфазна потрошувачка во рамките на истиот деловна единица/субјект не се евидентираат, но има случаи кога е тоа пожелно. ако се направи такво евидентирање, соодветните стоки и услуги се додаваат на меѓуфазната потрошувачка и на аутпутот, така што оваа практика не влијае на додадената вредност.
- 6.121 Ако некоја активност, како услуги на достава, е од особен интерес и постојат разни практики за тоа дали да се третира како секундарно производство (односно, се наплаќа) или како производство за сопствена употреба (не се наплаќа), тогаш може да е пожелно да се прикажат сите услуги на достава како да се секундарни производи, а аутпутот да се прикаже како сопствена меѓуфазна потрошувачка, кога е тоа соодветно.
- 6.122 Како што е објаснето во параграф 6.104, ако еден производ е доставен од една деловна единица до друга во рамките на истото претпријатие, доставата се бележи како аутпут на првата деловна единица и меѓуфазна потрошувачка на втората, само кога втората деловна единица ја презема одговорноста за донесување одлуки за нивото на понуда и цените по кои аутпутот се нуди на пазарот. Во секој друг случај, аутпутот на првата деловна единица се прикажува како влез во залихи, додека втората деловна единица дава услуга на обработка и тоа го наплаќа. Ако се составува производствена сметка за целото претпријатие, во првиот случај можеби е препорачливо да се прикаже производот и како аутпут и како меѓуфазна потрошувачка на претпријатието, отколку да се консолидира. Во вториот случај, аутпутот на претпријатието ќе биде вредноста на производот произведен од првата деловна единица плус надоместокот за процесирање на втората деловна единица.
- 6.123 Во некои случаи, дел од тековниот аутпут може да биде сместен во залихи за употреба како меѓуфазна потрошувачка во иднина. Еден пример е земјоделството, каде што дел од тековната жетва може да се користи за семе во иднина.

Вреднување на производството за сопствена финална употреба

- 6.124 Производството за сопствена финална употреба треба да се вреднува по базични цени по кои стоките и услугите можат да се продадат ако се понудат за продажба на пазарот. За да се вреднуваат на овој начин, такви стоки

или услуги мора да се купат и продадат во доволни количини на пазарот за да се овозможи пресметка на веродостојни пазарни цени применливи при вреднување. Изразот „на пазарот“ значи цената која ќе преовлада меѓу подготвен купувач и продавач во време и место каде стоките и услугите се произведуваат. Во случај на земјоделско производство, на пример, ова не секогаш значи изедначување со цените на локалниот пазар каде што може да се вклучени и транспортните трошоци и можните маржи на продавачите на големо. Најверојатната најблиска еквивалентна цена е таканаречената “фармерска” цена; односно, цената која одгледувачот може да ја добие со продажба на произведеното на купувач кој доаѓа на фармата за да го земе производството.

- 6.125 Кога не можат да се добијат веродостојни пазарни цени, мора да се примени втора најдобра процедура во која вредноста на производството на стоките и на услугите произведени за сопствена финална употреба е еднаква на збирот од нивните производствени трошоци: односно, на збирот на:

- a. Меѓуфазната потрошувачка;
- б. Надоместот на вработените;
- в. Потрошувачката на фиксен капитал;
- г. Нето-повратот на фиксен капитал;
- д. Други даноци (минус субвенции) на производство.

По правило, не се вклучува нето-повратот на капитал кога непазарни производители создаваат производство за сопствена сметка.

- 6.126 За некорпоративните претпријатија, не е секогаш можно да се процени надоместокот на вработените, потрошувачката на фиксен капитал и нето-повратот на капиталот одделно. Во тој случај би требало да се направи процена на мешаниот доход, кој ги покрива сите овие ставки.

- 6.127 Обично е потребно да се вреднува производството на градба за сопствена сметка врз база на трошоците, бидејќи е веројатно дека ќе биде тешко да се направи директно вреднување на индивидуалниот или специфичен градежен проект кој не се нуди за продажба. Потребните информации за трошоците лесно може да се утврдат кога изградбата се врши од претпријатие за себе, но не и во случај на изградба на станбени објекти од домаќинства или заеднички градби во корист на заедницата од неформални асоцијации или групи на домаќинства. Повеќето инпути во проектите за заеднички градби, вклучително и инпути на труд, веројатно е да бидат обезбедени бесплатно, така што дури и вреднувањето на инпутите може да предизвика проблеми. Бидејќи неплатениот труд може да опфаќа голем дел од инпутите, важно е да се направи некоја процена на неговата вредност со користење на стапките на наемници кои се плаќаат за слични видови на работа

на локалните пазари на труд. Иако може да биде тешко да се најде соодветна стапка, веројатно тоа е полесно отколку обидот за директно вреднување на одреден градежен проект. Фактот што се прави импутација за вредноста на инпутот на труд е начин да се утврди приближно пазарната цена на изградбата. Тоа не имплицира дека овие трошоци за труд треба, исто така, да се третираат како надоместок на вработените. Како што е објаснето во Глава 7, кога се обезбедува труд на волонтерска (доброволна) основа за производствена единица која не е сопственото домаќинство на работникот, не се импутира надоместок на вработените. ако се обезбедува труд за номинална исплата, само номиналната исплата се бележи како надоместок на вработените. Другите трошоци за трудот се третираат како мешан доход.

Непазарно производство

- 6.128 *Непазарното производство се состои од стоки и индивидуални или колективни услуги произведени од непрофитните институции кои им служат на домаќинства (НПИСД) или од владата, кои се обезбедуваат бесплатно, или по цени кои не се економски значајни, на други институционални единици или заедницата во целина.* Иако ова производство се прикажува дека е набавено од владата или од НПИСД, во сметката на употреба на доходот не треба да се меша со производството за сопствена сметка. Расходот е направен од владата или од НПИСД, но домаќинствата ги употребуваат индивидуалните стоки и услуги, а домаќинствата или други резидентни институционални единици ги употребуваат колективните услуги. Така, непазарното производство не треба никогаш да се меша со производство за сопствена употреба кога производствената единица не само што импутирала расходи на производството, но, исто така, и го користи аутпутот. Глава 9 ја обработува подетално разликата меѓу расходите и употребата.
- 6.129 Како што е објаснето погоре, владините единици или НПИСД може да се ангажираат во непазарно производство поради пазарниот неуспех или поради одредена економска или социјална политика. Таквиот аутпут се евидентира во моментот на производство, што е исто со времето на достава кај непазарните услуги. Генерално, сепак, не може да се вреднува на ист начин како стоките или услугите произведени за сопствена финална употреба или сопствени инвестиции во фиксни средства кои, исто така, се произведуваат и во големи количини за продажба на пазарот. Нема пазари за колективни услуги, како јавна администрација и одбрана, но дури и во случај на непазарни образовни, здравствени или други услуги кои им се обезбедуваат на индивидуалните домаќинства, може да нема расположиви соодветни цени. Не е невообичаено слични видови на услуги да се произведуваат на пазарна база и да се продаваат покрај непазарните услуги, но обично има значајни разлики меѓу видовите и квалитетот на обезбедените услуги. Во повеќето случаи не е можно да се најдат доволно пазарни услуги кои се доволно слични на соодветните непазарни услуги за да овозможат

нивните цени да бидат употребени за вреднување на вторите, особено кога непазарните услуги се произведуваат во многу големи количини.

- 6.130 Вредноста на непазарното производство обезбедено на домаќинствата без наплата се проценува како збир на трошоците на производство, т.е. збир на:
- а. Меѓуфазната потрошувачка;
 - б. Надоместот на вработените;
 - в. Потрошувачката на фиксен капитал;
 - г. Други даноци (минус субвенции) на производство.
- 6.131 Ако аутпутот е достапен по номинални трошоци, цените не се економски значајни и може да не ги одразуваат ниту релативните производствени трошоци ниту релативните преференции на потрошувачите. Оттука тие не обезбедуваат соодветна база за вреднување на стоките или услугите за кои станува збор. Непазарното производство на стоки или услуги кое се продава по овие цени се вреднува на ист начин како и стоките и услугите кои се обезбедуваат бесплатно, односно, по нивните производствени трошоци. Дел од овој аутпут го купуваат домаќинствата, а остатокот го сочинуваат расходите за финална потрошувачка на државните единици или НПИСД.
- 6.132 Државните единици и НПИСД може да се вклучат и во пазарно и во непазарно производство. Секогаш кога е можно, треба посебно да се разграничуваат деловните единици (субјектите) за овие два типа на активности, но тоа не е секогаш изводливо. Така, непазарната деловна единица може да има некои приходи од продажба на пазарен аутпут произведен како секундарна активност: на пример, продажби од репродукции од непазарен музеј. Меѓутоа, иако непазарен субјект може да има приходи од продажба, неговиот вкупен аутпут кој ги покрива и пазарниот и непазарниот аутпут, сепак, се вреднува по производствени трошоци. Вредноста на неговиот пазарен аутпут е определена од приходите од продажби на пазарните производи, додека вредноста на неговиот непазарен аутпут се добива резидуално како разлика меѓу вредностите на вкупниот аутпут и пазарниот аутпут. Вредноста на приходите од продажба на непазарни стоки или услуги по економски незначајни цени останува како дел од вредноста на неговиот непазарен аутпут.

Пазарни и непазарни производители

- 6.133 *Пазарни производители се субјекти, кај кои целото или поголемиот дел од производството е пазарно производство. Непазарни производители се состојат од субјекти во сопственост на единици на државата или на НПИСД кои обезбедуваат стоки и услуги бесплатно, или по цени кои не се економски значајни, на домаќинствата или на заедницата во целина.* Овие производители може, исто така, да вршат и некои продажби на секундарен пазарен аутпут чии цени се

наменети да ги покријат нивните трошоци или да остварат добивка: на пример, продажби од репродукции од непазарен музеј. Иако владата и НПСД може да имаат деловни единици кои вршат пазарно производство, вклучувајќи и капитална изградба за сопствена сметка, поголемиот дел од нивната активност ќе се смета на непазарна основа.

6.134 Кога единица во Општата влада или секторот НПСД врши производство за сопствена финална употреба, тоа се третира како да е произведено од непазарен производител. Тоа може, исто така, да биде спроведено и од пазарни производители или единици надвор од Општата влада или НПСД кои произведуваат само за нивна сопствена финална употреба.

Г. Производството на одделни индустрии (дејности)

1. Вовед

6.135 Правилата по кои се евидентира и вреднува производството не се доволни за да го утврдат начинот на кој се мери производството на определени видови индустрии (дејности), главно услужни дејности, како трговија на големо и мало и финансиски институции. Во продолжение се дадени понатамошни информации за мерењето на производството на неколку специфични дејности. Заради олеснување, дејностите се дадени по ист редослед како што се појавуваат во *ISIC*.

2. Земјоделство, шумарство и рибарство

6.136 Растот и регенерацијата на насади (култури), дрвја, добиток или риба, кои се контролирани или управувани од, и под одговорност на институционални единици, претставуваат процес на производство во економска смисла. Растот не треба да се толкува чисто како природен процес кој лежи надвор од границата на производство. Многу производствени процеси експлоатираат природни сили за економски цели, на пример, хидроелектричните центри ги експлоатираат реките или гравитацијата за да произведуваат енергија.

6.137 Мерењето на производството од земјоделство, шумарство и рибарство се комплицира со фактот дека производствениот процес може да се протега низ повеќе месеци, или дури години. Многу земјоделски посеви се годишни, при што повеќето трошоци настануваат на почеток на сезоната кога се сее културата и повторно на крајот кога се бере жетвата. Меѓутоа, незрелиот посев има вредност во зависност од неговата близина до бербата. Вредноста на посевот мора да биде распределена низ годината и да се третира како недовршено производство (работа во тек). Често крајната вредност на посевот ќе се разликува од направените и импутирани процени на растечкиот посев пред жетвата. Во такви случаи ќе мора да се направи ревизија на раните процени за да се одрази фактичкиот исход. Кога се бере посевот, кумулираната вредност на работата во тек се конвертира во залиха на готови стоки, која потоа се намалува како што се употребува од производителот, се продава или се губи поради штетници.

6.138 Потребни се повеќе години за некои растенија и многу животни да достигнат зрелост. Во овој случај, растот на нивната вредност се прикажува како производство и се третира како пораст на фиксен капитал или залихи,

зависно од тоа дали од растението или животното создава повторен производ или не. (Подетална дискусија за ова разграничување има во Глава 10.) Вредноста на порастот на растенијата или животните треба да го зема во предвид периодот пред да се оствари приносот од нив, како што е објаснето во Глава 20. Откако растението или животното ќе достигне зрелост, ќе опаѓа во вредност и овој пад треба да се евидентира како потрошувачка на фиксен капитал.

3. Машини, опрема и градежништво

6.139 Производството на капитални добра од висока вредност како бродови, тешка машинерија, згради и други структури, може да трае повеќе месеци или години. Аутпутот од такво производство обично се мери како производство во тек и не може едноставно да се евидентира во временскиот момент кога ќе се комплетира производствениот процес. Начинот на кој треба да се евидентира и вреднува недовршеното производство (производство во тек) е објаснет во Глава 20.

6.140 Кога однапред ќе се склучи договор за продажба за изградба на згради и други структури (но не и за друго производство кое се протега во повеќе периоди), произведениот аутпут секој период се третира како продаден на купувачот на крајот на периодот, односно како продажба, а не како производство во тек. Фактички, произведениот аутпут од градежниот изведувач се третира како продаден на купувачот во фази, како што купувачот презема правна сопственост над него. Тоа се евидентира како бруто-инвестиција во фиксен капитал од купувачот, а не како производство во тек од производителот. Кога договорот подразбира фазни исплати, вредноста на аутпутот често може да се апроксимира преку вредноста на реализираните фазни исплати во секој период. Меѓутоа, ако не постои договор за продажба, недовршениот аутпут кој е произведен во секој период мора да се евидентира како производство во тек од производителот. Станбените објекти изградени шпекулативно (односно, без претходен договор за продажба) остануваат во залихи на градежната компанија сè додека не се продадат, менувајќи го статусот во рамките на залихите од производството во тек во готови производи ако останат непродадени при завршувањето.

4. Транспорт и складирање

Транспорт

- 6.141 Аутпутот на транспортот се мери преку вредноста на износите на побарувањата за транспорт на стоки или лица. Во економијата стока на една локација се смета дека е со различен квалитет од истата стока на друга локација, така што транспортот од една локација до друга е процес на производство во кој настануваат економски значајни промени, дури и ако стоката останува непроменета во секој друг поглед. Обемот на транспортни услуги може да се мери преку индикатори како тон/километри или патници/километри, кои ги комбинираат и квантитетот на стоки, или број на лица, и растојанието на кое тие се транспортираат. Факторите како брзина, фреквенност или комфор, исто така, влијаат на квалитетот на обезбедените услуги.

Складирање

- 6.142 Иако производството на складишни услуги за пазар можеби не е многу екстензивно, активноста на складирање е значајна во економијата како целина бидејќи се извршува од бројни претпријатија. За време на складирањето залихите на стоки мора да бидат физички складирани некаде. Многу стоки мора да бидат складирани во соодветно контролирана средина и активност на складирање може да стане важен процес во производството, кадешто стоките се „транспортираат“ од еден временски момент во друг. Во економијата генерално се смета дека истите стоки достапни во различно време, или локација, може да бидат квалитативно различни меѓу себе и поради таа причина да наметнуваат различни цени. Порастот на цената на еден производ поради фактот дека бил складиран и дека се јавуваат трошоци за складирање, претставува производствен процес. Меѓутоа, важно е порастот на цената поради складирањето јасно да се разликува од сопственичките добивки и загуби, кои мора да бидат исклучени од вредноста на производството во случајот на складирање, исто како и во другите активности.
- 6.143 Кога стоките се произведуваат, може да се чуваат во складиште определено време во очекување дека можеби ќе се продадат, разменат или употребат подобро во иднина. ако порастот во вредноста едноставно го одразува порастот на цената без промена во квалитетот како резултат на складирањето, тогаш нема понатамошно производство во тој период како дополнување на трошоците на складирање кои беа опишани. Сепак, има три причини зошто порастот на вредноста може да се протолкува како понатамошно производство. Првата е дека процесот на производство е доволно долг, за да има потреба од примена на дисконтни фактори за работа која настанала значително долго пред доставата. Втората причина е дека квалитетот на стоката може да се подобри со минување на времето (како виното). Третата причина е дека може да има сезонски фактори кои влијаат на понудата или побарувачката за стоката кои водат до редовни, предвидливи варијации во нејзината цена преку годината, иако нејзините физички квалитети може да не

се менуваат. Во сите овие околности, складирањето може да се гледа како продолжување на процесот на производство низ времето. Складишните услуги стануваат инкорпорирани во стоките, оттука зголемувајќи ја нивната вредност додека се чуваат во склад. Значи, во принцип, вредноста на додатоките во залихи треба да ја вклучува не само вредноста на стоките во моментот кога се складираат, но, исто така, и вредноста на дополнителниот аутпут произведен додека се чуваат стоките во склад.

- 6.144 Сепак, поголемиот број произведени стоки се произведени и продадени континуирано во текот на годината и не се подложни на редовни промени во условите на понудата или побарувачката. Ниту, пак, "созреваат" додека се складираат. Промените во цените на таквите стоки додека се во залиха, не може да се третираат како додаток на работата во тек. Очекуваното зголемување на вредноста над општата стапка на инфлација во текот на еден претходно определен временски период може да се примени со цел да се процени зголемувањето на вредноста на складираните стоки над трошоците за складирање. Секоја добивка што се јавува надвор од претходно определен временски период продолжува да се евидентира како сопственичка добивка или загуба. Дополнително објаснување на пресметката на вредноста на складирањето и неговото одделување од сопственичките добивки и загуби е даден во анексот на оваа глава.
- 6.145 Оваа вклучување на производството кое се создава како резултат на складирањето се применува само на стоки за кои е потребно подолго време да се завршат, оние кои имаат основана годишна сезонска шема или оние каде созревањето е дел од редовниот производствен процес. Тоа не се однесува на чување финансиски имот, скапоцености или други нефинансиски средства, вклучувајќи и земјиште и згради. Дури и ако предвидените зголемувања на вредноста се остварат во овие случаи, мотивот за чување на ставките е шпекулација. Зголемувањата на вредноста се третираат како сопственичка добивка, а не како дел од производствениот процес.

5. Трговија на големо и мало

- 6.146 Иако трговците на големо и мало всушност купуваат и продаваат стоки, купените стоки не се третираат како дел од нивната меѓуфазна потрошувачка кога се препродадени само со минимална обработка, како мерење, чистење, пакување итн. Трговците на големо и мало се третираат како обезбедувачи на услуги на своите клиенти со складирање и прикажување на избор на стока во погодни локации и ја зголемуваат нивната достапност за корисниците. Нивното производство се мери со вкупната вредност на трговските маржи реализирани на стоките кои ги купуваат за препродажба. *Трговската маржа се дефинира како разлика меѓу вистинската или импутираната цена на стока купена за препродажба и цената која би се платила од дистрибутерот за замена на стоката во моментот кога е продадена или на друг начин отуѓена.*

Реализираните маржи на некои стоки може да се негативни, ако нивните цени мора да се намалат. Тие се, исто така, негативни за стоки што никогаш не се продадени, бидејќи пропаднале или се украдени.

- 6.147 Стандардната формула за мерење на аутпутот треба да се модифицира за трговците на големо или мало, така што од вредноста на стоките кои се продадени или на друг начин употребени ќе се одземе вредноста на стоките кои треба да се купат за да ги заменат. Стоките за замена ги опфаќаат дополнителните стоки потребни да се направат добри периодични загуби поради нормално трошење, кражба или случајна штета. Во пракса, производството на трговецот на големо или на мало е дадено преку следнава равенка:

вредноста на производството = вредноста на продажбата,

плус вредноста на стоките купени за препродажба и употребени за меѓуфазна потрошувачка, за надомест на вработените итн.,

минус вредноста на стоките купени за препродажба,
плус вредноста на додатоците на залихите на стоки за препродажба,

минус вредноста на стоките повлечени од залихите на стоки за препродажба,

минус вредноста на периодичните загуби поради нормални стапки на трошење, кражба или случајна штета.

- 6.148 Треба да се нагласат следниве поенти:

- а. Продадените стоки се вреднуваат по цените по кои тие реално се продаваат, дури и ако трговецот мора да ги намали нивните цени за да се ослободи од вишокот или да избегне отпис. Дополнување, исто така, треба да се направи за ефектот на намалување на цената поради различни програми на лојалност или други шеми кои нудат пониски цени за одредени клиенти во одредени околности. *wastage*.
- б. Стоките обезбедени на вработените како плата во натура треба да бидат вреднувани по тековните потрошувачки цени кои треба да се платат од трговците за да ги заменат; односно, реализираните маржи се нула. Слично, стоките повлечени од сопствениците на некорпоративни претпријатија за нивна сопствена финална потрошувачка треба се вреднуваат по тековните потрошувачки цени кои трговците треба да се платат за да ги заменат.
- в. Стоките купени за препродажба треба да се вреднуваат исклучувајќи ги сите транспортни трошоци фактурирани одделно од добавувачите или платени на трети лица од трговците на големо или на мало: овие транспортни услуги формираат дел од меѓуфазната потрошувачка на трговците на големо или на мало.
- г. Додатоците на залихите на стоки за препродажба треба да се вреднуваат по цените кои преовладуваат во времето на влегувањето во залихи.

д. Вредноста на стоките кои се повлечени од залихи на стоки за препродажба зависи од тоа дали стоките биле стекнати со намера да направи вистинска сопственичка добивка за одреден период во склад. Во општ случај, кога стоките кои се препродаваат не се очекува да реализираат вистинска сопственичка добивка додека се складираани, вредноста на стоките при повлекување од залихи треба да биде трошокот на трговецот на големо или на мало во моментот на повлекување за стекнување со токму слична замена на стоки за подоцнежна продажба. Ова вреднување е неопходно за да се исклучи сопственичката добивка и загуба од мерењето на производството, како што е општото правило во СНС. Сепак, кога стоките биле складираани поради сезонски варијации во цените или како дел од процесот на созревање, очекуваната вистинска сопственичка добивка стекната во текот на предвидениот период се одзема од заменетата вредност на стоките кои се повлечени од залихи. Ова одбивање има фиксна вредност од времето кога стоките влегуваат во склад и не се менува во однос на фактичките сопственички добивки, било реални или номинални.

ѓ. Вредноста на периодичните загуби кои настануваат поради губење, кражба или случајна штета; изгубените стоки се вреднуваат на истиот начин како и стоките повлечени од залихи. Поради оваа причина, овие два термини често се комбинираат.

- 6.149 Трошоците за складирање на трговците на големо и трговците на мало не се додаваат на вредноста на стоките кога тие се повлечени од залихи, но се третираат како дел од меѓуфазната потрошувачка.

6.150 Значи, маржите реализирани на стоките купени за препродажба се разликуваат во зависност од нивната конечна употреба. Маржите реализирани на стоките продадени по вкупните цени на трговците може да се опишат како нормални маржи. При утврдувањето на овие маржи, трговците ги земаат во предвид не само нивните вообичаени трошоци како што се меѓуфазната потрошувачка и компензацијата на вработените, но, исто така, и фактот дека некои стоки може во крајна линија да мора да се продаваат по намалени цени, додека други може да одат на отпад или да бидат украдени. Маржите реализирани на стоки чии цени мора да бидат намалени се очигледно помали од нормалните маржи и може да биде негативни. Маржите на стоките кои се користат за да им се плати на вработените како надомест во натура или кои се повлечени за финална потрошувачка од сопствениците се нула поради начинот на кој тие стоки се вреднуваат. Конечно, маржите на опишани или украдени стоки се негативни и се еднакви на тековните потрошувачки цени на замените за нив. Просечната маржа реализирана на стоките купени за препродажба може да се очекува да биде помала од нормалната маржа, веројатно значително помала за одредени видови на стоки, како што се модните стоки или лесно расипливите стоки.

6. Аутпут на централната банка

- 6.151 Пред да се дискутираат генерално финансиските услуги, корисно е да се дискутира производството /аутпутот на централната банка. Постојат три широки групи на услуги кои ги врши централната банка: услуги на монетарната политика, финансиска интермедијација /посредување и гранични случаи. Услугите на монетарната политика се колективни по природа и служат на заедницата во целина, и поради тоа претставуваат непазарно производство. Услугите на финансиска интермедијација се индивидуални по природа и во отсуство на политичка интервенција во каматните стапки кои ги наплатува централната банка, би се третираше како пазарно производство. Граничните случаи, како што се услугите на супервизија, може да се класифицираат како пазарни или непазарни услуги зависно од тоа дали се наплаќаат експлицитни надоместоци кои се доволни за да ги покријат трошоците за обезбедување на услугите.
- 6.152 Во принцип, треба да се направи разграничување меѓу пазарното и непазарното производство, но во пракса можната интензивност на ресурсите на нејзината примена и релативната важност на разграничувањето треба да се земат предвид пред имплементирање на концептуалните препораки. Во оние случаи каде пазарното производство не е одвоено од непазарното, целината на аутпутот на централната банка треба да се третира како непазарен и да се вреднува според збирот на трошоците.

Гранични случаи како супервизорските услуги

- 6.153 Централните банки често обезбедуваат супервизорски услуги надгледувајќи ги финансиските компании. Може да се тврди дека ова е за доброто на општеството во целина и националните сметки треба да ги евидентираат како владина финална потрошувачка. Во прилог на ова гледиште, би можело да се повлече паралела со државното спроведување на политики за регулација на пазарот, коишто, исто така, може да се доверат на специјализирана агенција, или со водење грижа од државата за патишта, реки и мостови. Од оваа гледна точка, надзорните услуги се колективни услуги и треба да се евидентираат како владин расход за потрошувачка.
- 6.154 Сепак, исто така, може да се тврди дека државните регулаторни услуги се во корист на финансиските посредници, бидејќи овие услуги придонесуваат за функционирањето и финансиските перформанси на овие институции. Од оваа гледна точка, тие се споредливи со регулаторните услуги на владата, како што се контрола на квалитетот на храната и лековите, кои во националните сметки се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка на производителите. Фактот дека во некои земји финансиските посредници плаќаат надомест за овие услуги (на пример, во голем број земји во Латинска Америка) оди во прилог на ова гледиште. Во таа насока, надзорните услуги не се колективни услуги, туку треба да се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка на финансиските посредници. Сепак, дури и се прифати

гледиштето дека супервизорските услуги се пазарен аутпут бидејќи се наплаќа надомест, ако надоместоците не се доволни за покривање на трошоците за надзор на банката, тогаш услугите треба да бидат третирани како непазарен аутпут и дел од владините трошоци на потрошувачка.

Обезбедување (резервации) на непазарно производство

- 6.155 Доколку може да се идентификува како посебна институционална единица, централната банка е вклучена во секторот Финансиски институции, а не во Општата влада. Колективната потрошувачка претставена со услугите на монетарната политика се евидентира како расход на општа влада, но владата не ги сноси трошоците направени од централна банка. Затоа, тековниот трансфер на вредноста на непазарниот аутпут треба да се евидентира како обврска на централната банка и побарување на општата влада за да се покрие набавката на непазарниот аутпут на централната банка од владата. Ова е опишано во параграф 8.130.

Обезбедување (резервации) на пазарно производство

- 6.156 Доколку услугите на финансиска интермедијација обезбедени од централната банка се значајни, и ако е можно и вредно да се соберат податоци за посебна деловна единица која ќе ги обезбедува, овие услуги треба да бидат прикажани како обврски на единиците на кои им се даваат. Слично се евидентираат и супервизорските услуги кои се третираат како пазарно производство/аутпут.

7. Финансиски услуги, освен услугите на осигурителни и пензиски фондови

- 6.157 Во дел 4 од Глава 17 е прикажана сеопфатна дискусија за придонесот на финансиските средства и обврски во создавањето и дистрибуцијата на доходот и промените во богатството во еден пресметковен период. Во продолжение е дадено резиме на главните аспекти кои влијаат на мерењето на производството на финансиските услуги. Постојат три вида на финансиски активности: финансиска интермедијација, услуги на помошни финансиски институции и други финансиски услуги. Финансиските услуги вклучуваат мониторинг услуги, услуги за олеснување, обезбедување ликвидност, преземање на ризикот, услуги на емисија и тргување.
- 6.158 Финансиската интермедијација вклучува управување со финансискиот ризик и трансформација на ликвидноста. При овие активности институционалната единица создава финансиски обврски главно заради набавка на финансиски средства. Компаниите ангажирани во овие активности добиваат парични средства, не само со земање депозити, но и со издавање на записи, обврзници или други хартии од вредност. Тие ги употребуваат овие фондови, како и сопствените средства за да се здобијат главно со финансиски средства, не само преку давање

заеми или кредити, но, исто така, и со купување на записи, обврзници или други хартии од вредност. Помошните финансиски услуги го олеснуваат управувањето со ризикот и активностите на трансформација на ликвидноста. Помошните финансиски институции, кои се единици примарно ангажирани во помошни финансиски активности, вообичаено делуваат во име на други единици и не се изложуваат себеси на ризик со стекнување на финансиски обврски или со набавки на финансиски средства како дел од посредничка услуга.

6.159 Финансиските услуги се даваат речиси исклучиво од финансиски институции поради вообичаено построгата супервизија на обезбедувањето на тие услуги. Финансиските институции, исто така, ретко произведуваат други услуги. Ако на пример, трговец на мало сака да им понуди кредитни поволности за своите корисници, кредитните средства обично се нудат од подружница на продавачот, при што подружницата се третира како финансиска институција, без оглед на класификацијата на фирмата мајка. Финансиските институции, исто така, можат да создадат подружници кои се занимаваат само со одредени форми на финансиски услуги. На пример, една операција со кредитна картичка може да е поврзана со одредена банка, но може да биде и институционално одвоена.

6.160 Финансиските услуги можат да бидат платени експлицитно или имплицитно. Некои трансакции со финансиски средства може да вклучат и експлицитни и имплицитни трошоци (надоместоци). Може да се разгледуваат четири главни начини на кои се обезбедуваат финансиски услуги:

- а. Финансиски услуги во замена за експлицитни надоместоци;
- б. Финансиски услуги поврзани со каматни надоместоци (трошоци) на заеми и депозити;
- в. Финансиски услуги поврзани со набавка и продажба на финансиски средства и обврски на финансиските пазари;
- г. Финансиски услуги поврзани со осигурување и пензиски шеми.

Следниве делови ги разгледуваат сите овие видови по ред. Глава 17 содржи преглед на трансакциите и другите текови поврзани со секој вид на финансиски инструмент. Евидентирањето на доходот од инвестиции е опишано во Глава 7, а набавката и продажбата на финансиски средства и обврски во Глава 11. Промените во вредноста на финансиските средства и обврски кои не произлегуваат од трансакции се опишани во Глава 12.

Дадени финансиски услуги за експлицитни надоместоци

6.161 Многу услуги спаѓаат во оваа група и може да се обезбедени од различни категории на финансиски институции. Депозитни институции, како банки, можат да им наплаќаат на домаќинствата за организирање хипотека, управување со инвестициското портфолио, давање на даночни совети, администрирање на недвижности, итн. Специјализирани финансиски институции можат да им наплаќаат на нефинансиските корпорации за организирање флотација на акции или за администрирање на реструктурирање на група на корпорации. Сепак, најпродорен и веројатно најголеми директен надомест им наплаќаат издавачите на кредитни картички на единиците кои прифаќаат кредитни картички како средство за плаќање на стоките и на услугите кои тие ги продаваат. Надоместот обично се пресметува како процент од продажбата; кај трговците на мало вредноста е соодветна на прометот, а не на аутпутот. Иако процентот е обично мал како апсолутен број, можеби еден или два проценти, фактот дека тој се применува на големи вкупни износи значи дека вкупната вредност на надоместот е многу голем. Надоместот претставува производство на компаниите за кредитни картички и меѓуфазна потрошувачка на корпорациите кои прифаќаат кредитни картички како средство за плаќање. Игнорирањето на улогата на компанијата за кредитни картички не влијае на мерењето на расходите (обично за финална потрошувачка или извоз) на стоките и на услугите за кои станува збор, но ги потценува трошоците на обезбедувачот на стоки и на услуги и производството на компанијата за кредитни картички. Ова, за возврат води кон погрешна распределба на вредноста додадена од компанијата за кредитни картички на обезбедувачот на стоки и на услуги платени со кредитна картичка.

6.162 Примерот на компанијата за кредитни картички јасно покажува дека финансиска корпорација може да обезбедува услуги кои се плаќаат со различни средства од различни клиенти или во различни околности. Висината на наплатениот надомест на товар на компаниите кои прифаќаат кредитни картички како средство за плаќање беше дискутирано. На носителот на картичка може, исто така, да му се наплати и експлицитен надомест за поседување на картичката, обично секоја година. Покрај тоа, ако носителот на картичка користи кредитни средства понудени со картичката, тој ќе плати индиректни надоместоци (трошоци) поврзани со обврските за камата на неисплатениот кредит (што се третира како заем во СНС).

Дадени финансиски услуги придружени со наплата на камата на кредити и депозити

6.163 Еден традиционален начин на кој се даваат финансиски услуги е со помош на финансиската интермедијација. Ова се однесува на процесот во кој една финансиска институција, како на пример банка, прима депозити од единици кои сакаат да добијат камата на средствата за кои немаат моментална потреба и им ги позајмува на други единици, чии средства не се доволни да ги

задоволат нивните потреби. Банката на тој начин обезбедува механизам кој овозможува првата единица да и позајми на втората. Секоја од двете страни плаќа провизија на банката за дадените услуги, единицата која дава средства со прифаќањето на пониска каматна стапка од онаа што ја плаќа заемопримачот. Разликата е комбинираниот надомест кој е имплицитно наплатен од банката на депонентот и на заемопримачот. Од оваа основна идеја произлегува концептот на "референтна" каматна стапка. Разликата меѓу стапката платена на банките од должниците и референтната стапка, плус разликата меѓу референтната стапка и стапката реално платена на депонентите го претставува надоместот за индиректно мерени услуги на финансиска интермедијација (FISIM).

6.164 Меѓутоа, ретко се случува износот на позајмени средства од една финансиска институција точно да се поклопува со износот депониран кај неа. Некој износ на пари може да е депониран, но сè уште непозајмен; некои кредити може да се финансирани од сопствени средства на банката, а не од позајмени средства. Сепак, депонентот на средства го добива истиот износ на камата и услуга, без разлика дали неговите средства се позајмени од банката на друг клиент, а заемопримачот ја плаќа истата каматна стапка и ја добива истата услуга, без разлика дали неговите средства се обезбедени од посредни фондови или од сопствени средства на банката. Поради оваа причина, треба да се импутира индиректен надоместок за услугата на сите кредити и депозити понудени од финансиската институција, без оглед на изворот на средствата. Референтната стапка се применува и на каматата платена на заеми и на каматата платена на депозити, така што износите на камата евидентирани во СНС се пресметуваат како референтната стапка помножена со нивото на кредит или депозит за кој станува збор. Разликата меѓу овие износи и износите реално платени на финансиската институција се евидентираат како услужни надоместоци платени од заемопримачот или депонентот на финансиската институција. За да биде појасно, износите базирани на референтната стапка, евидентирани во СНС како камата се опишани како "камата според СНС", а вкупните износи реално платени на или од финансиската институција се опишани како "банкарска камата". Според тоа, имплицитниот каматен надоместок, е збир на банкарската камата на заемите минус каматата според СНС на истите кредити, плус каматата според СНС на депозитите, минус банкарската камата на истите депозити. Надоместот се плаќа од или за единицата која го прима заемот или го поседува депозитот, како што е соодветно.

6.165 По правило, во рамките на СНС, овие индиректни каматни надоместоци се применуваат само на заеми и депозити, и тоа само кога тие се дадени од, или депонирани кај финансиски институции. Финансиските институции за кои станува збор не мора да се резиденти; ниту пак има потреба клиентите на финансиската институција да се резиденти. Значи, увоз и извоз на овој вид на финансиски услуги е можен. Не мора ни финансиската институција да нуди депозитни услуги, покрај давање заеми. Финансиските подружници на трговците на мало се примери на финансиски институции

кои даваат кредити без да примаат депозити. Давателот на пари кој има доволно детални сметки за да се третира како вистинска или квази-корпорација може да добие ваков вид на надомест; навистина, бидејќи заемодавците обично наплаќаат особено високи каматни стапки, нивните надоместоци за услугата може да ги надминат каматните плаќања според СНС за значителни износи.

6.166 Референтната стапка што се користи во пресметката на камата според СНС е стапка меѓу банкарските каматни стапки на депозитите и на заемите. Меѓутоа, бидејќи нема секогаш еднаквост меѓу нивото на кредити и депозити, таа не може да се пресметува како едноставен просек на каматните стапки на кредитите или депозитите. Референтната стапка не треба да содржи елемент на услуги и треба да го одразува ризикот и рочната структура на депозитите и заемите. Стапката која важи за меѓубанкарско задолжување може да биде соодветен избор како референтната стапка. Меѓутоа, за секоја валута во која се деноминирани заеми и депозити може да е потребна различна референтна стапка, особено кога е вклучена нерезидентна финансиска институција. За банките во рамките на иста економија, најчесто или нема или има малку услуги на меѓубанкарско кредитирање.

6.167 Банките може да нудат заеми кои тие ги опишуваат како кредити со фиксни каматни стапки. Ова треба да се толкува како состојба каде што нивото на банкарска камата е фиксна, но како што се менува референтната стапка, нивото на камата според СНС и надоместокот за услугата ќе варираат.

6.168 Кога едно претпријатие набавува фиксни средства преку финансиски лизинг, импутиран е кредит меѓу сопственикот и корисникот на лизингот. Редовните исплати на лизингот се третираат како исплати на камати и отплата на главница. Кога сопственикот на лизингот е финансиска институција, каматата што треба да се плати под условите на финансискиот лизинг одговара на банкарската камата и треба да се раздвои во камата според СНС и надомест за финансиски услуги, како и за секој друг заем.

6.169 Дури и кога еден заем е опишан како нефункционален, каматата и придружните надомести за услугата се евидентираат во СНС. Во Глава 13 е дадена дискусија за третманот на нефункционалните кредити.

Финансиски услуги на набавка и продажба на финансиски средства и обврски на финансиските пазари

6.170 Должничките хартии од вредност, како што се записите и обврзниците се други форми на финансиски средства од кои произлегуваат каматни плаќања, при што каматите се плаќаат на сопственикот на хартијата од вредност од издавачот. Како што е опишано во Глава 17, некои од овие каматни трошоци може и самите да се импутирани од промените во вредноста на хартиите од вредност како што се приближуваат до доспевање. Кога една финансиска институција нуди хартија од вредност за продажба, се наплаќа надомест за услугата, при што куповната цена (или ask price) ја претставува проценетата

пазарна вредност на хартијата од вредност, плус маржата. Друг надомест се наплаќа кога се продава хартија од вредност, а цената понудена на продавачот (the bid price) претставува пазарна вредност намалена за маржата.

- 6.171 Цените на хартиите од вредност може брзо да се менуваат, па со цел да се избегнат сопственички добивки или загуби во пресметката на услужните маржи, важно е да се пресмета маржата на продажбите и набавките во смисла на средни цени. Средната цена на една хартија од вредност е просекот во даден временски момент меѓу bid и ask цената. Значи, маржата на набавките на хартии од вредност е разликата меѓу ask цената и средната цена во моментот на купување, а маржата на продажбата е разликата меѓу средната цена и bid цената во моментот на продажба.
- 6.172 Важно е при мерење на каматата како пораст на вредноста на хартија од вредност меѓу датумот кога е купена и датумот кога досева (или е потоа продадена), да се мери од една средна вредност до друга и разликата меѓу средната цена и bid or ask price во моментот на купување, продажба или откупување да се третира како услужна маржа. Игнорирањето на маржите ја потценува вредноста на производството на финансиските институции и може, исто така, да ги потцени и каматните плаќања.
- 6.173 Сопственичкиот капитал и акциите на инвестициски или единици фондови создаваат доход од имот различен од камата, но, како и должничките хартии од вредност, тие се нудат за продажба и купување по различни цени. Разликата меѓу куповната цена и средната цена и средната цена и продажната цена треба да се третира како обезбедување на финансиски услуги, како и во случајот на хартиите од вредност. Од таа причина се применуваат истите принципи како и за хартиите од вредност.
- 6.174 Иако не се вклучени никакви текови на доход од имот, маржите меѓу куповните и продажните цени, исто така, се однесуваат на набавки на девизи (вклучувајќи трансакции деноминирани во странска валута, како што се исплати за увоз и извозот, како и набавка на физички банкноти и монети во странска валута). Повторно овие маржи треба да се третираат како обезбедување на финансиски услуги на начин сличен на оној опишан за хартии од вредност.

8. Финансиски услуги на осигурителните и пензиските фондови

- 6.175 Под овој наслов се опфатени пет видови на активности:

Неживотно осигурување;

Животно осигурување и анuitети;

Реосигурување;

Шеми за социјално осигурување;

Шеми на стандардни гаранции.

- 6.176 Сите овие шеми водат до редистрибуција на средствата, кои се евидентирани во сметката на секундарна распределба на доходот или во финансиската сметка. За неживотното осигурување и шемите за стандардни гаранции, поголемиот дел од редистрибуцијата се врши меѓу различни единици во истиот период. Многу единици на клиенти плаќаат релативно мали премии или надоместоци за полисата, а мал број од нив добиваат релативно големи побарувања или исплати. За животно осигурување, анuitети и пензиски шеми, редистрибуцијата е примарна, иако не целосно, меѓу различни периоди за еден клиент. Во исполнувањето на нивните одговорности како менаџери на овие средства, осигурителните компании и пензиските фондови се вклучени и во управувањето со ризикот и ликвидносна трансформација, односно примарните функции на финансиските институции.
- 6.177 Неживотното осигурување обезбедува покритие за сопственикот на полисата против загуба или штета претрпени како резултат на несреќен случај. На осигурителната компанија и се плаќа премија, а побарување се плаќа на имателот на полисата само ако се случи наведениот настан. Ако се случи настанот, тогаш максималниот износ што треба да се плати е наведен во полисата, така што неизвесноста се однесува на тоа дали ќе се изврши исплата, а не нејзиниот износ.
- 6.178 Кај полисата за животно осигурување се вршат бројни мали исплати во текот на одреден временски период и се плаќа или еден паушален износ или тек на плаќања во претходно утврдено време во иднина. Постои мала условеност вклучена во животно осигурување, обично фактот дека ќе биде направена исплата е сигурен, но сумата може да биде неизвесна.
- 6.179 Осигурителните компании нудат анuitети и тие се еден начин за едно лице да конвертира еден паушален износ во тек на плаќања во иднина.
- 6.180 Исто како што едно лице може да ја ограничи неговата изложеност на ризик со земање на осигурителна полиса, истото го можат и осигурителните компании. Осигурувањето меѓу една осигурителна компанија и друга се нарекува реосигурување. (Секое осигурување, освен реосигурувањето, се нарекува директно осигурување.) Многу реосигурителни трансакции се со специјализирани институции во неколку меѓународни финансиски центри. Реосигурувачите можат, исто така, да земат и дополнителна реосигурителна полиса. Оваа практика е позната како "ретроцесија".
- 6.181 Кај шемата за социјално осигурување трета страна, обично работодавач или владата, ги поттикнува или обврзува поединците да учествуваат во шемата за да им обезбеди бенефиции за голем број на идентификувани околности, вклучувајќи и пензии. Шемите за социјално осигурување имаат многу заеднички карактеристики со

директното осигурување и може да бидат водени од осигурителни компании. Сепак, не е секогаш така и постојат посебни варијации во начинот кој се евидентираат плаќањата на придонесите (кои одговараат на премиите во случај на директно осигурување) и добивките.

- 6.182 Во некои околности единица, која може, но не мора да биде во рамките на општата влада, може да понуди многу гаранции од доста слична природа. Еден пример се извозните гаранции, а друг се студентските кредити. Бидејќи гаранциите се многу слични и бројни, можно е да се направат робустни статистички процени на бројот на неплаќања кои гарантот ќе мора да ги покрие. Така гаранциите, исто така, се третираат на начин сличен на директното неживотно осигурување.
- 6.183 Деталното евидентирање за секоја од овие активности, вклучувајќи го и мерењето на производството, евидентирањето на текови меѓу осигурителните компании или пензиски фондови од една страна и сопствениците на полиси или корисници на друга, како и импликациите за промени во билансите на двете групи на институции се опишани во дел 3 од Глава 17. Следува краток преглед на клучните карактеристики за мерење на производството за разните активности наведени погоре.

Неживотно осигурување

- 6.184 Кај полисата за неживотно осигурување, осигурителна компанија прима премија од клиентот и ја држи сè додека не настане побарување или додека не истече периодот на осигурување. Во меѓувреме, осигурителната компанија ја инвестира премијата и доходот од сопственост е екстра извор на средства, од кој треба да се исполнуваат сите досепани побарувања. Доходот од сопственост претставува доход предодреден од клиентот и поради тоа се третира како имплицитен додаток на фактичката премија. Осигурителната компанија го поставува нивото на вистински премии за да биде такво што збирот на вистинските премии, плус доходот од сопственост заработен на нив, намалени за очекуваните побарувања, ќе остане маржа што осигурителната компанија може да ја задржи; оваа маржа го претставува аутпутот на осигурителната компанија. Во рамките на СНС, аутпутот на индустријата за осигурување се определува на начин наменет да ја претстави политиката на поставување на премиите на осигурителните компании.
- 6.185 Основниот метод за мерење на производството на неживотното осигурување е следниов:

Вкупни заработени премии,

плус додатоци на премијата,

минус приспособени настанати побарувања.

- 6.186 **Вистинска премија е сумата која се исплаќа на директниот осигурител или реосигурител за да се обезбеди покритие за осигурувањето за конкретен настан во определен временски период.** Покритие често

се обезбедува за една година одеднаш, при што премијата треба да се плати на самиот почеток, иако може да се обезбеди покритие за пократки (или подолги) периоди и премијата може да се плаќа на рати, на пример месечно.

- 6.187 **Заработената премија е делот од вистинската премија кој се однесува на покритието обезбедено во пресметковниот период.** На пример, ако годишна полиса со премија од 120 единици е активирана на 1-ви Април, а сметки се изготвуваат за календарската година, тогаш заработената премија во календарска година изнесува 90. **Незаработената премија е сумата на вистинската примена премија, која се однесува на периодот после моментот на пресметка.** Во дадениот пример, на крајот на пресметковниот период ќе има незаработена премија од 30, наменета за обезбедување на покритие за првите три месеци од следната година. **Побарување (корист) претставува износ кој му се исплаќа на имателот на полисата од директниот осигурител или реосигурител поради настан покритиен со полисата, кој се случил во периодот на важење на полисата.** Побарувањата обично доспеваат кога настанот се случува, дури и ако исплатата се изврши некое време подоцна. (Исклучок од ова време на евидентирање е опишан во став 8.121) Побарувањата кои доспеваат се опишани како настанати побарувања. Во некои спорни случаи доцнењето меѓу случувањето на настанот кој предизвикува побарување и порамнувањето на побарувањето може да биде неколку години. **Неплатените побарувања ги опфаќаат побарувањата кои не биле пријавени, побарувањата кои биле пријавени но се уште не се измирени, или побарувањата кои биле пријавени и измирени, но сè уште се неплатени.**

- 6.188 Осигурителната компанија располага со резерви кои се состојат од незаработени премии и неисплатени побарувања. Овие резерви се наречени технички резерви и осигурителната компанија ги користи за создавање на доход од инвестиции. Бидејќи техничките резерви се обврска на осигурителната корпорација кон имателите на полиси, доходот заработен со инвестирање им се припишува на имателите на полиси. Меѓутоа, тие пари остануваат во компанијата и се фактички скриен додаток на привидната премија. Затоа овој доход се третира како додаток на премијата платена од имателите на полиси на осигурителната компанија.

- 6.189 При поставување на нивото на премии, коешто осигурителната компанија мора да го направи однапред, таа прави процена на нивото на побарувања со кои очекува да се соочи. Во рамките на СНС има два начини на кои може да се утврди соодветното ниво на побарувања (опишани како приспособени побарувања). Едниот е ex ante методот, опишан како метод на очекување, кој го проценува нивото на очекувани побарувања со помош на модел базиран на измината шема на побарувања кои ги плаќа компанијата. Другиот начин на одредување на приспособените побарувања е со употреба на сметководствени сметки. Во рамките на сметките за осигурителните компании, има ставка „провизии за порамнување“, која упатува на средствата

кои осигурителната компанија ги трга настрана за покривање на неочекувано високи побарувања. Приспособените побарувања се пресметуваат *ex post* како фактички настанати побарувања плус промената во провизиите за порамнување. Тогаш кога провизиите за порамнување не се доволни за да ги доведат приспособените побарувања на нормално ниво, мора да се додаде и некој придонес од сопствени средства.

- 6.190 Понекогаш, нивоата на технички резерви и на провизии за порамнување може да се изменат како одговор на финансиската регулација, а не поради промени во очекуваните шеми на премии и побарувања. Таквите промени треба да се евидентираат во другите промени на големината на сметката на средствата и да се исклучат од формулата за утврдување на аутпутот.
- 6.191 Во услови кога не се достапни доволно информации за примена на ниту еден пристап за утврдување на приспособените побарувања, може да биде потребно место тоа да се процени аутпутот преку збир на трошоците вклучувајќи и додаток за нормални профити.

Животно осигурување

- 6.192 Полисата за животно осигурување е еден вид на шема за штедење. Одреден број на години, имателот на полисата и плаќа премии на осигурителната компанија врз основа на ветување за бенефиции на некој иден датум. Овие бенефиции можат да бидат изразени како формула, поврзани со платените премии или можат да зависат од нивото на успех на осигурителната компанија во инвестирање на средствата.
- 6.193 Осигурителната компанија кумулира платени премии до ветениот датум, кога бенефициите стануваат обврска за плаќање и во меѓувреме ги користи резервите за создавање на доход од инвестиции. Дел од доходот од инвестиции се додава на резервите за животно осигурување кои им припаѓаат на имателите на полиси за да се покријат бенефициите во иднина. Оваа распределба е имот на имателите на полиси, но е задржана од осигурителната компанија, која продолжува да ги инвестира средствата додека бенефициите не станат обврска за плаќање. Остатокот од доходот од инвестиции кој не е доделен на имателите на полиси го задржува осигурителната компанија како свој надоместок за услугата што ја обезбедува.
- 6.194 Методот за пресметување на производството на животното осигурување ги следи истите општи принципи како и за неживотно осигурување, но поради временскиот интервал меѓу примањето на премии и плаќањето на бенефициите, мора да се направат специјални додатоци за промените во техничките резерви.
- 6.195 Аутпутот на животното осигурување се добива на следниот начин:

Заработени премии,

плус додатоци на премиите,

минус доспеани бенефиции,

минус зголемувања (плус намалувања) на техничките резерви на животното осигурување.

- 6.196 Премиите се дефинираат на сосема истиот начин за животно осигурување како и за неживотно осигурување.
- 6.197 Додатоците на премиите се позначајни кај животното осигурување, отколку кај неживотното осигурување. Тие се состојат од ситот доход од инвестиции заработен на резервите од имателите на полиси. Вклучените суми се одредените заработки од имателите на полиси со ставање на средствата на располагање на осигурителната компанија и поради тоа се евидентираат како доход од имот во сметката за примарна распределба на доходот.
- 6.198 Бенефициите се евидентираат како што се добиваат или плаќаат. При животното осигурување нема потреба да се пресметува прилагоден износ, бидејќи не постои истата неочекувана несигурност во плаќањата кај животна полиса. Можно е осигурителната компанија да прави цврсти пресметки на бенефициите кои доспеале за плаќање дури и неколку години однапред.
- 6.199 Техничките резерви кај животното осигурување се зголемуваат секоја година поради новите платени премии, новиот доход од инвестиции алоциран кај имателите на полиси (но неповлечен од нив), а се намалуваат поради платените бенефиции. Оттука може да се изрази аутпутот на животното осигурување како разлика меѓу вкупниот доход од инвестиции заработен на техничките резерви на животното осигурување минус делот од овој доход кој е фактички алоциран кај имателите на полиси и додаден на техничките резерви на осигурувањето.

Реосигурување

- 6.200 Методот за пресметување на аутпутот на реосигурувањето е сосема ист како и за неживотното осигурување, било да се реосигурува полиса за животно или неживотно осигурување.

Шеми за социјално осигурување

- 6.201 Постојат четири различни начини на кои може да се организира социјалното осигурување:
- Дел од социјалното осигурување е обезбедено од државата преку шема за социјална заштита;
 - Работодавачот може да организира шема за социјално осигурување за неговите вработени;
 - Работодавачот може да ангажира осигурителна компанија која ја води шемата за вработениот, за определен надомест;

- г. Осигурителната компанија може да понуди да води шема за повеќе работодавци во замена за некој доход од сопственост или сопственичка добивка кои тие можат да ги направат како вишок од тоа што им се должи на учесниците во шемата. Аранжманот кој резултира на овој начин се нарекува шема на повеќе работодавци.

Аутпутот за секој од овие видови на водење на шема на социјално осигурување се пресметува на различен начин.

- 6.202 Шемите за социјална заштита се водат како дел од работењето на општата влада. ако се разликуваат одделни единици, нивното производство се определува на ист начин како и секое непазарно производство, односно како збир на трошоците. ако не се разликуваат одделни единици, производството на социјалната заштита е вклучено во производството на нивото на владата на кое тоа работи.
- 6.203 Кога работодавачот работи своја сопствена шема за социјално осигурување, вредноста на производството, исто така, е определена како збир на трошоците вклучувајќи и процена на повратот на фиксниот капитал кој се користи во работењето на шемата. Дури и ако работодавачот воспостави посебен пензиски фонд за да менаџира со шемата, вредноста на производството сè уште се мери на истиот начин.
- 6.204 Кога работодавачот користи осигурителна компанија за да менаџира со шемата во негово име, вредноста на производството е наплатената провизија од осигурителната компанија.
- 6.205 Кај шема на повеќе работодавци, вредноста на производството се мери како кај полисите за животно осигурување; тој е вишокот на примениот доход од инвестиции од шемите минус износот додаден на резервите за да се покријат тековни и идни права на пензија.

Шеми на стандардизирани гаранции

- 6.206 Ако шемата на стандардни гаранции работи како пазарен производител, вредноста на производството се пресметува на истиот начин како и за неживотно осигурување. Ако шемата работи како непазарен производител, вредноста на производството се пресметува како збир од трошоците.

9. Истражување и развој

- 6.207 Истражувањето и развојот е креативна работа која се врши на систематска основа за да се зголеми фондот, капацитетот на знаење, и да се примени тој капацитет на знаење за откривање и развивање на нови производи, вклучувајќи и подобрени верзии или квалитети на постоечките производи, или откривање или развој на нови и поефикасни процеси на производство. Истражувањето и развојот не претставуваат помошна активност и, кога е можно, треба да се воспостави

посебна деловна единица/субјект за тоа. Истражувањето и развојот кое го врши пазарен производител во сопствено име треба, во принцип, да се вреднува врз база на проценетите базични цени кои би биле платени ако истражувањето би било комерцијално субконтрактирано, но во пракса веројатно ќе треба да се вреднува врз база на вкупните производствени трошоци, вклучително и трошоците на фиксните средства употребени во производство. Истражувањето и развојот кое го вршат специјализирани комерцијални истражувачки лаборатории или институти се вреднува преку приливите од продажби, договори, провизии, надоместоци итн. на вообичаениот начин. Истражувањето и развојот кое го вршат владини единици, универзитети, непрофитни истражувачки институти итн. е непазарно производство и се вреднува врз база на вкупните настанати трошоци. Активноста на истражување и развој е различна од предавањето и се класифицира одделно во *ISIC*. Во принцип, двете активности би требало да се разликуваат една од друга кога се вршат во рамките на еден универзитет или друг институт за високо образование, иако, може да има значајни практични потешкотии кога истиот персонал го дели своето време меѓу двете активности. Исто така, може да има интеракција меѓу предавањето и истражувањето, која го отежнува нивното раздвојување, во некои случаи дури и концептуално. Третманот на И&Р како капитална инвестиција се обработува во Глава 10.

10. Производство на оригинали и копии

- 6.208 Производството на книги, албуми, филмови, софтвер, ленти, дискови, итн е дво-фазен процес од кој првата фаза е производство на оригиналот и втората фаза е производство и употреба на копии на оригиналот. Аутпутот на првата фаза е самиот оригинал над кој правно или *de facto* сопственоста може да се утврди со авторско право, патент или тајност. Вредноста на оригиналот зависи од вистинските или очекуваните приходи од продажбата или употребата на копиите во втората фаза, која мора да ги покрие трошоците на оригиналот, како и трошоците направени во втората фаза.
- 6.209 Аутпутот на првата фаза е фиксно средство што му припаѓа на производителот на оригиналот (автор, филмска компанија, писател на програма, итн.) Може да бидат произведен за продажба или за бруто-инвестиција во фиксен капитал за сопствена сметка од производителот на оригиналот. Бидејќи средството може да се продаде на друга институционална единица, сопственик на средството во било кое дадено време не мора да биде производителот, иако тие често се една иста единица. Ако оригиналот се продаде кога е произведен, вредноста на аутпутот на производителот е претставена преку платената цена. Ако не е продаден, неговата вредност може да се процени врз основа на трошоците на производство, со одреден додаток. Сепак, големината на додатокот мора да зависи од дисконтираната вредност на идните очекувани приливи од неговото користење во производство, така што ефективно оваа дисконтирана вредност, иако неизвесна, ја одредува неговата вредност.

- 6.210 Сопственикот на средството може да го употреби директно за производство на копии во повеќе последователни периоди. Вредноста на направените копии, исто така, се евидентира како производство, одделно од производството за создавање на оригиналот. Потрошувачката на фиксен капитал се евидентира во зависност од употребата на средството во правење на копии на истиот начин како и за секое друго средство употребено во производството.
- 6.211 Сопственикот може, исто така, да им даде лиценци и на други производители за користење на оригиналот за производство. Овие може да произведуваат и да продаваат копии, или да ги употребуваат на други начини, на пример, за филмски или музички изведби. Копирачот врши производство со правење копии. Дел од трошоците за правење копии е надоместот кој

лиценцираниот производител му го плаќа на издавачот на лиценцата. Овој надомест ги претставува и меѓуфазната потрошувачка на лиценцираниот производител и аутпутот на сопственикот, кој се евидентира како продадена услуга на лиценцираниот производител. Плаќањата за лиценците може да се опишат на различни начини, како надоместоци, провизии или хонорари, но како и да се опишат, тие се третираат како плаќања за услугите дадени од сопственикот.

- 6.212 Во одредени околности, лиценцата за правење копии може да се третира и како средство, различно од оригиналот. Во Глава 17 подетално се дискутирани условите под кои ова важи и последиците.

Е. Меѓуфазна потрошувачка

1. Опфатот на меѓуфазната потрошувачка

- 6.213 *Меѓуфазната потрошувачка ја претставува вредноста на стоките и на услугите, кои се употребуваат (трошат) како меѓуфазни инпути во процесот на производство, со исклучок на фиксните средства чија потрошувачка се евидентира како потрошувачка на фиксен капитал.* Стоките и услугите може да бидат или трансформирани или употребени во производниот процес. Некои инпути повторно се појавуваат откако ќе бидат трансформирани и вградени во аутпутите, на пример, житото може да се трансформира во брашно, кое понатаму може да се трансформира во леб. Други инпути во целост се конзумираат или искористуваат, на пример, електрична енергија и повеќето услуги.
- 6.214 Меѓуфазната потрошувачка не ги вклучува трошоците на претпријатијата за скапоцености кои се состојат од уметнички дела, скапоцени метали и камења и парчиња накит изработени од нив. Скапоценостите се средства набавени за чување на вредност: тие не се употребуваат во производство и не се расипуваат физички со тек на време. Трошоците за скапоцености се евидентираат во капиталната сметка. Меѓуфазната потрошувачка, исто така, не ги вклучува трошоците кои настануваат со постепено искористување на фиксните средства во сопственост на претпријатието: опаѓањето на нивната вредност во текот на пресметковниот период се евидентира како потрошувачка на фиксен капитал. Меѓутоа, меѓуфазната потрошувачка ги вклучува наемнините платени за користење на фиксни средства, било опрема или згради, кои се изнајмуваат од други институционални единици под оперативен лизинг, и обврските за надоместоци, провизии, хонорари итн. според договори за лиценца, како што е објаснето погоре.
- 6.215 Кога помошните услуги не се прикажани како аутпут на посебна деловна единица, меѓуфазната потрошувачка ја вклучува вредноста на сите стоки и услуги употребени

како инпути во помошните активности како купување, продажби, маркетинг, сметководство, процесирање на податоци, транспорт, складирање, одржување, обезбедување итн. Во овој случај, стоките и услугите конзумирани при овие помошни активности не се разликуваат од оние конзумирани при основната (или секундарна) активност на производствениот деловна единица /субјект. Кога една единица обезбедува само помошни услуги, ако се достапни потребните информации, таа се прикажува како посебна единица. Во Глава 5 е дадена подетална дискусија за третманот на помошните активности.

2. Време на евидентирање и вреднување на меѓуфазната потрошувачка

- 6.216 Меѓуфазната потрошувачка на стоки или услуги се евидентира во моментот кога стоките или услугите влегуваат во процесот на производство, што е различно од времето кога производителот ги набавил. Во пракса, деловните единици /субјектите обично не ја евидентираат директно реалната употреба на стоките во производство. место тоа, водат евиденција за набавките на материјали и суровини наменети да се употребат како инпути, и, исто така, за сите промени во количините на таквите стоки кои се чуваат на залиха. Тогаш може да се изведе процена на меѓуфазната потрошувачка во даден пресметковен период со одземање на вредноста на промените во залихите на материјали и суровини од вредноста на извршените продажби. Промените во залихите на материјали и суровини се еднакви на влезовите минус повлекувањата и периодичните загуби на стоки во залихи. Така, со намалување на вредноста на промените во залихите, периодичните загуби ја зголемуваат меѓуфазната потрошувачка. Дури и ако се постојано големи, сè додека се јавуваат редовно, загубите се третираат како зголемувања на меѓуфазната потрошувачка. Стоките кои влегуваат и излегуваат од залихи се вреднуваат по куповните цени кои преовладуваат во моментот во кој настанува внес,

повлекување или периодични загуби. Ова е сосема истиот метод како оној кој се применува за вреднување на промените на залихите на стоки произведени како аутпут во производниот процес. Оттука, претходната дискусија за карактеристиките и однесувањето на МПИ е применлива и за залихите на инпути.

6.217 Стока или услуга консумирана како меѓуфазен инпут обично се вреднува по куповните цени кои преовладуваат во моментот кога влегува во процесот на производство; односно, по цената која производителот би морал да ја плати за да ја замени во моментот на употреба. Како што е објаснето подетално во делот В, куповната цена е составена од три елементи:

а. Базичната цена која ја прима производителот на стоката или услугата;

б. Транспортните трошоци платени одделно од купувачите при земање на пратката на стока во бараното време и место, плус кумулативната трговска маржа на стоката која минала низ дистрибутивен синџир на големо или мало;

в. Сите неповратни даноци на производот кои се плаќаат на стоката или услугата кога била произведена или за време на транзит до купувачот, минус субвенциите на производот.

За целите на инпут-аутпут табелите, може да биде потребно да се разграничат сите три елементи, но ова не е неопходно во сметките на институционалните сектори или централната табела за набавка и употреба.

6.218 Меѓуфазните инпути кои се третираат како набавени од други деловни единици во рамките на истото претпријатие треба да се вреднуваат по истите цени по кои биле вреднувани како аутпути на тие деловни единици плус сите дополнителни транспортни трошоци кои не се вклучени во вредноста на аутпутот.

6.219 Кога стоките или услугите произведени во еден деловна единица /субјект се враќаат како инпути во производството во рамките на истата деловна единица/субјект, само се евидентираат како дел од меѓуфазната потрошувачка ако биле евидентирани како дел од производството на таа деловна единица. Во делот Д е дадена дискусија за тоа кога може ова да биде соодветно. Доставите на стоки и на услуги меѓу различни деловни единици кои припаѓаат на истото претпријатие се евидентираат како аутпути на производствената деловна единица и меѓуфазна потрошувачка на деловната единица која ги прима, само кога деловната единица која ги прима ефективно ги презема сите ризици за комплетирање на производниот процес.

3. Разграничување меѓу меѓуфазната потрошувачка и надоместокот на вработените

6.220 Одредени стоки и услуги употребени од претпријатијата не влегуваат директно во самиот процес на производство, туку се конзумираат од вработените кои работат на тој процес. Во такви случаи неопходно е да се одлучи дали

стоките и услугите се меѓуфазна потрошувачка или пак, надоместок на вработените во натура. Генерално, кога стоките и услугите се употребени од вработените во слободно време и сопствени дискреции за директно задоволување на нивните потреби или желби, тие претставуваат надоместок во натура. Меѓутоа, кога вработените се обврзани да ги употребуваат стоките или услугите за да можат да ја вршат својата работа, тие претставуваат меѓуфазна потрошувачка.

6.221 Од материјална гледна точка, за работодавецот е сеедно дали тие се третираат како меѓуфазна потрошувачка или надоместок на вработените, бидејќи и двете се трошоци за работодавецот и нето-оперативниот вишок е ист. Сепак, рекласифицирањето на таквите стоки и услуги од надоместок во натура во меѓуфазна потрошувачка, или обратно, ја менува додадената вредност и билансот на примарниот доход, и оттука на БДП како целина.

6.222 Следните типови на стоки и на услуги кои им се даваат на вработените мора да се третираат како дел од меѓуфазната потрошувачка:

а. Алати или опрема кои се употребуваат исклучиво, или главно, на работа;

б. Облека или обувки какви што обичните потрошувачи не купуваат или не носат и кои се носат исклучиво, или главно, на работа; на пример, заштитна облека, комбинезони или униформи;

в. Услуги на сместување на работното место од таков вид кој не може да се употребува од домаќинствата на кои им припаѓаат вработените: бараки, кабини, спални соби, колиби итн.;

г. Специјална храна и пијалоци од кои има потреба поради исклучителните работни услови, или храна и пијалоци обезбедени од услужители или други додека се на активна должност;

д. Превоз и хотелски услуги, вклучително и хранарина додека вработениот патува службено;

ѓ. Гардероби, купатила, тушеви, бањи итн. кои ги наложува природата на работата;

е. Опрема за прва помош, медицински испитувања или други здравствени проверки неопходни поради природата на работата.

Вработените можат некогаш да бидат одговорни за купување на стоки и на услуги наведени погоре и потоа да им се рефундираат средствата во готовина од работодавачот. Таквите готовински рефундирања мора да се третираат како меѓуфазни расходи на работодавачот, а не како дел од платите и надниците на вработените.

6.223 Обезбедувањето на други видови стоки и услуги, како што се вообичаени станбени услуги, сервисирање на возила или други трајни потрошни добра кои се употребуваат значително надвор од работа, превоз до и од работа итн. треба да се третираат како надоместок во натура. Ова е поцелосно објаснето во Глава 7.

4. Разграничување меѓу меѓуфазната потрошувачка и бруто-инвестициите во фиксен капитал

6.224 Меѓуфазната потрошувачка ја мери вредноста на стоките и на услугите кои се трансформираат или целосно се употребуваат во производството во текот на пресметковниот период. Таа не ги опфаќа трошоците за користење на фиксни средства во сопственост на претпријатието, ниту расходите за набавка на фиксни средства. Границата меѓу овие видови на расходи и меѓуфазната потрошувачка е објаснета подолу.

Ситен алат

6.225 Расходите за трајни производни добра кои се мали, евтини и се употребуваат за изведување едноставни операции може да се третираат како интермедијарна потрошувачка кога таквите трошоци се прават редовно и се многу мали во споредба со расходите за машини и опрема. Примери за такви добра се рачен алат како пили, лопати, ножеви, секири, чекани, шрафцигери итн. Сепак, во оние земји каде што ваквиот алат претставува голем дел од фондовите на производни трајни добра, тие може да се третираат како фиксни средства.

Одржување и поправки

6.226 Разликата меѓу одржувањето и поправките и бруто-инвестициите во фиксни средства не е сосема јасна. Вообичаеното, редовно одржување и поправки на фиксните средства кои се употребуваат во производство претставуваат интермедијарна потрошувачка. Вообичаените поправки и одржување, вклучувајќи и замена на дефектни делови, се типични помошни активности, но таквите услуги може, исто така, да ги дава и посебна деловна единица во рамките на истото претпријатие или да се купуваат од други претпријатија.

6.227 Практичен проблем е разграничувањето на вообичаеното одржување и поправки од крупните реновации, реконструкции или проширувања кои се значително над она што е потребно само за одржување на фиксните средства во добра работна состојба. Крупните реновации, реконструкции или проширувања на постоечките фиксни средства може да ја зголемат нивната ефикасност или капацитет или да ги продолжат нивните очекувани работни векови. Тие мора да се третираат како бруто-инвестиции во фиксен капитал, бидејќи ги дополнуваат фондовите на фиксни средства кои постојат.

6.228 Вообичаеното одржување и поправки се распознаваат по две карактеристики:

- a. Тие се активности кои сопствениците или корисниците на фиксни средства се обврзани да ги прават периодично за да можат да ги користат таквите средства во текот на нивниот очекуван работен век. Тие се тековни трошоци кои не можат да се избегнат ако се планира да се употребуваат фиксните средства и понатаму. Сопственикот или корисникот не може да си

дозволи да го запостави одржувањето и поправките, бидејќи инаку може драстично да се скрати нивниот работен век;

- b. Одржувањето и поправките не ги менуваат фиксните средства или нивните резултати, туку едноставно ги одржуваат во добра работна состојба или ги враќаат во претходната состојба ако се расипат. Дефектните делови се заменуваат со нови делови од ист вид без промени во основната природа на фиксното средство.

6.229 Од друга страна, крупните реновирања или проширувања на фиксните средства се препознаваат по следните карактеристики:

- a. Одлуката за реновирање, реконструкција или проширување на фиксните средства е смислена инвестициска одлука која може да се донесе во било кое време и не е диктирана од состојбата на средството. Крупните реновирања на бродови, згради или други структури се прават често доста време пред истекот на нивните нормални работни векови;
- b. Крупните реновирања или проширувања ги зголемуваат перформансите или капацитетот на постоечките фиксни средства или значително го продолжуваат нивниот претходно очекуван работен век. Зголемувањето или проширувањето на постоечки згради или структури очигледно претставува крупна промена во таа смисла, но тука, исто така, се вбројуваат и комплетното монтирање или реструктурирање на внатрешноста на згради, или бродови.

Истражување и развој

6.230 Истражувањето и развојот се третира како капитална инвестиција, освен кога е јасно дека активностата не предизвикува никаква економска корист за сопственикот, во кој случај се третира како меѓуфазна потрошувачка.

Истражување на минерални лежишта и нивно вреднување

6.231 Трошоците за истражувања на минерални лежишта и нивното вреднување не се третираат како меѓуфазна потрошувачка. Без разлика на успешноста, тие се потребни за да се добијат нови резерви и поради тоа се класифицираат како бруто-инвестиција во фиксен капитал.

Воена опрема

6.232 Расходите за воена опрема, вклучувајќи и крупни воени системи за вооружување, се третираат како инвестиција во фиксни средства. Расходите за трајни воени добра како бомби, торпеди и резервни делови се евидентираат како залихи, сè додека не се употребат, кога се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка и се повлекуваат од залихи.

5. Услуги на владата за производителите

- 6.233 Владата може да им дава услуги на производителите. сè додека се наплаќа надоместок за овие услуги, надоместоците формираат дел од меѓуфазната потрошувачка на производителот. Меѓутоа, кога надоместот не претставува економски значајна цена, вредноста на услугата за производителот е поголема од трошокот. Сепак, не се прави процена на овие добивки, а трошоците за услугите кои не се покриени со надоместоците, се вклучуваат во колективната потрошувачка на владата.

6. Социјални трансфери во натура

- 6.234 Расходите на владата или НПИСД за стоки и за услуги произведени од пазарни производители кои им се даваат директно на домаќинствата, индивидуално или колективно, без понатамошно процесирање, претставуваат расходи за финална потрошувачка на владата. Стоките и услугите за кои станува збор се третираат како социјални трансфери во натура и влегуваат во фактичката потрошувачка на домаќинствата.
- 6.235 По правило, нефинансиските и финансиските компании не даваат социјални трансфери во натура, ниту се вклучуваат во финалната потрошувачка.

7. Услуги на деловните здруженија

- 6.236 Непрофитните институции во форма на деловни здруженија кои постојат за заштита на интересите на нивните членови и се финансирани од нив претставуваат пазарни производители. Платените членарини од деловните субјекти претставуваат плаќања за услугите кои се добиваат. Овие услуги се конзумираат како меѓуфазни инпути од членовите на здружението и се вреднуваат според платените износи за котизации, придонеси или членарини.

8. Аутсорсинг

- 6.237 Се почесто производителите го менуваат начинот на кој се комплетира производствената активност. Различни фази во процесот или различни помошни активности како чистење на канцеларии или спојување на електрични компоненти може да се контрактираат на

друг производител, во истата земја или во странство. Ова го менува шаблонот на меѓуфазните инпути, иако технологијата може да биде иста. Влијанието на ова врз инпут-аутпут табелите е дискутирано во главите 14 и 28.

9. Изнајмување/лизинг на фиксни средства

- 6.238 Одлуката да се изнајмат згради, машини или опрема преку оперативен лизинг, место да се купат, може да има крупен импакт врз учеството на меѓуфазната потрошувачка во додадената вредност и распределбата на додадената вредност меѓу производителите. Рентите платени за згради или машини или опрема при оперативен лизинг претставуваат набавки на услуги кои се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка. Меѓутоа, ако претпријатието поседува свои згради, машини и опрема, повеќето од трошоците за нивната употреба не се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка. Потрошувачката на фиксен капитал од средствата формира дел од бруто-додадената вредност, додека трошоците за камати, и реалните и имплицитните, мора да покријат од нето-оперативниот вишок. Само трошоците за материјали потребни за одржување и поправки се појавуваат како меѓуфазна потрошувачка. Одлуките да се изнајми место да се купи може да се под влијание на одредени фактори кои се доста неповрзани со технологијата на производство, како оданочување, достапност до финансии, или последиците во билансите.

- 6.239 Постои значителна разлика меѓу изнајмувањето на фиксни средства преку оперативен лизинг и набавката на средство преку финансиски лизинг. Кај оперативниот лизинг, издавачот на лизингот врши производствена активност која ја вклучува опремата за која станува збор и е одговорен за производниот ризик поврзан со работната состојба на средството. Плаќањата од корисникот на лизингот се третираат како плаќања за услуга. Кај финансискиот лизинг, корисникот ги презема сите ризици и награди поврзани со употребата на средствата во производството. Поради тоа финансискиот лизинг се третира како заем од издавачот на корисникот на лизингот и набавка на опрема од корисникот на лизинг. Последователните плаќања се третираат како плаќања на камата и отплати на главнината од корисникот на издавачот на лизингот. дадени Во Глава 17 се дадени понатамошни детали за третманот на оперативниот и финансискиот лизинг.

Ж. Потрошувачка на фиксен капитал (амортизација)

1. Опфат на потрошувачката на фиксен капитал

- 6.240 *Потрошувачката на фиксен капитал претставува намалување кое се случува во текот на пресметковниот период, на тековната вредност на состојбата на фиксни средства поседувани и користени од еден производител како резултат на физичко трошење, нормално застарување или*

непредвидено оштетување. Терминот депрецијација често се употребува место потрошувачка на фиксен капитал, но се избегнува во СНС поради тоа што во комерцијалното сметководство терминот депрецијација често се употребува во контекст на отпишување на историски трошоци, додека во СНС потрошувачката на фиксни средства зависи од тековната вредност на средството.

6.241 Потрошувачката на фиксен капитал се пресметува за сите фиксни средства кои ги поседува производителот, но не и за скапоценостите (скапоцени метали, скапоцени камења итн.) кои се набавени токму поради тоа што нивната вредност, во реални износи, не се очекува да се намалува со текот на времето. Фиксните средства мора да биле произведени како аутпути од производствени процеси како што е дефинирано во СНС. Потрошувачката на фиксен капитал, оттука, не ги покрива исцрпувањето или разложувањето на природни ресурси како земја, минерали или други резерви, јаглен, нафта, природен гас, или договори, лизинзи и лиценци.

6.242 Вредноста на средствата може да опадне не толку поради физичко трошење, туку поради пад на побарувачката за нивните услуги како резултат на техничкиот прогрес и појавата на нови супститути за нив. Во пракса, многу структури, вклучувајќи патишта и железнички пруги, се кршат или опустошуваат бидејќи застариле. Иако проценетиот работен век може да биде многу долг за некои структури, како патишта, мостови, брани итн., не може да се претпостави дека е бесконечен. Така, потрошувачката на капитал треба да се пресмета за сите видови на структури, вклучително и оние поседувани и одржувани од владини единици, како и машините и опремата.

6.243 Загубите во фиксни средства како резултат на нормални или очекувани нивоа на случајна штета, исто така, се вклучени во потрошувачката на фиксен капитал; односно, штетите на средствата кои се употребуваат во производството, а кои резултираат од нивната изложеност на ризик од пожар, невреме, несреќи поради човечки грешки итн. Кога овие видови несреќи се јавуваат со предвидлива редовност, тие се земаат во предвид при пресметката на просечниот работен век на стоките за кои станува збор. За индивидуална единица, или група на единици, секоја разлика меѓу просечната и фактичката нормална случајна штета во даден период се евидентира во други промени во големината на сметката на средства. Меѓутоа, на ниво на економијата како целина, фактичката нормална случајна оштетеност во рамките на даден пресметковен период може да се очекува да биде еднаква, или блиска до просечната.

6.244 Од друга страна, загубите поради војна или крупни природни несреќи кои се јавуваат многу ретко, како големи земјотреси, вулкански ерупции, прилив на бранови или исклучително опасни урагани, не се вклучуваат во потрошувачката на фиксен капитал. Нема причина таквите загуби да се вклучуваат во производствената сметка како трошоци на производство. Вредноста на средствата загубени на овој начин се евидентираат во други промени во големината на сметката на средства. Слично, иако потрошувачката на фиксен капитал го вклучува намалувањето на вредноста на фиксните средства како резултат на нормални, очекувани стапки на застарување, не треба да ги вклучува загубите настанати поради неочекувани развои кои можат значително да го намалат работниот век на некоја група на фиксни средства. Таквите загуби се

третираат на ист начин како и загубите настанати поради наведените просечни стапки на нормална случајна штета.

2. Потрошувачка на фиксен капитал и наемнина на фиксна актива

6.245 Може да се направи споредба меѓу потрошувачката на фиксен капитал и изнајмувањето на средства со оперативен лизинг. *Наем/закуп е сумата која корисникот на фиксното средство ја плаќа на неговиот сопственик, според условите на оперативен или некој сличен договор, за правото да го употребува средството во производството во определен временски период.* Наемот треба да биде доволно голем за да ги покрие (1) сите директни трошоци настанати кај сопственикот, вклучително и трошоците за одржување на средството, (2) намалувањето на вредноста на средството во тој период (потрошувачката на фиксен капитал) и (3) каматните трошоци на вредноста на средството на почетокот на периодот. Каматните трошоци може да се состојат или од фактичката камата платена на позајмените средства или загубата на камата настаната како резултат од инвестирањето на сопствени средства во набавка на фиксното средство место финансиско средство. Било да е сопствено или изнајмено, вкупниот трошок од користење на фиксното средство во производството се мери со фактичкиот или импутираниот наем на средството, а не само со потрошувачката на фиксен капитал. Кога средството фактички се изнајмува под оперативен лизинг или сличен договор, наемот се евидентира како интермедијарна потрошувачка како набавка на услуга произведена од наемодавачот. Кога корисникот и сопственикот се иста единица, директните трошоци се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка. Потрошувачката на фиксен капитал го претставува вториот елемент на трошокот од користење на средството. Третиот дел од трошокот, погоре наречен каматен трошок, исто така, е познат како поврат на фиксен капитал. Како и потрошувачката на фиксен капитал, повратот на капиталот е дел од додадената вредност. Збирот на потрошувачката на фиксен капитал и вредноста на повратот на капиталот ги претставува капиталните услуги кои ги пружа средството. Капиталните услуги се дискутирани подетално во Глава 20.

6.246 Вредноста на фиксните средства за нивниот сопственик во било кое време е определена од сегашната вредност на идните капитални услуги (односно, збирот на вредноста на текот на идни наеми минус оперативните трошоци дисконтирани на сегашна вредност) која може да се очекува во остатокот од неговиот работен век. Потрошувачката на фиксен капитал се мери преку намалувањето, меѓу почетокот и крајот на тековниот пресметковен период, на сегашната вредност на преостанатите очекувани наемнини. Степенот на намалувањето ќе биде под влијание не само на степенот за кој можеби се намалила ефикасноста на средството во тековниот период, туку и на намалувањето на неговиот работен век и стапката по која опаѓа неговата економска ефикасност во остатокот од работниот век. Намалувањето се изразува во просечните цени од

тековниот период за друго средство од сосема ист квалитет и треба не да вклучува сопственички добивки и загуби. Кога текот на идните добивки кој ја одредува сегашната вредност која се користи за пресметка на потрошувачката на фиксен капитал, е изразен преку тековите кои вклучуваат елемент на инфлација, тогаш дисконтниот фактор треба да биде номинален. Кога тековите се изразени преку тековни цени, тогаш треба да се користи реална дисконтна стапка. Било која процедура резултира со сегашна вредност изразена во тековни цени.

- 6.247 Потрошувачката на фиксен капитал е мерка насочена напред, која е одредена од идните, не минатите, настани, односно добивките кои институционалните единици очекуваат да ги добијат во иднина од користење на средството во производство во остатокот од неговиот работен век. За разлика од депрецијацијата која што вообичаено се пресметува во деловните сметки, потрошувачката на фиксен капитал не е, барем во принцип, метод за алоцирање на трошоците од минати трошења на фиксни средства во последователните пресметковни периоди. Вредноста на едно фиксно средство во определен момент зависи само од останатите добивки кои ќе настанат од неговата употреба и потрошувачката на фиксен капитал мора да базира на вредностите пресметани на овој начин.

3. Пресметување на потрошувачката на фиксен капитал

- 6.248 Фиксните средства може да биле купени во минатото во време кога и релативните цени и општото ценовно ниво биле многу различни од цените во тековниот период. Со цел да бидат конзистентни со другите книжења во истата производствена сметка, потрошувачката на фиксен капитал мора да се вреднува со примена на истиот сет на тековни цени како тој употребен за вреднување на производството и меѓуфазната потрошувачка. Потрошувачката на фиксен капитал би требало да ги рефлектира основните трошоци на ресурсите и релативната побарувачка во моментот на производство. Поради тоа треба да се пресметува со примена на фактичките или проценети цени и наеми на фиксни средства кои преовладуваат во тој момент, а не во моментот кога средствата биле првично набавени. „Историските трошоци“ на фиксните средства, односно, цените кои првично биле платени за нив, стануваат доста ирелевантни за пресметка на потрошувачката на фиксен капитал, бидејќи цените се менуваат со тек на време.
- 6.249 Поради овие причини, амортизацијата, онака како што се евидентира во деловните сметки, може да не обезбедува соодветен вид на информација за пресметка на потрошувачката на фиксен капитал. ако се користат податоци за амортизацијата, тие мораат барем да бидат прилагодени за историските трошоци на тековни цени. Сепак, одбитоците за амортизација поради даночни цели често биле нашироко манипулирани на доста арбитражни начини во обид да се влијае на стапките на инвестиции и најчесто е најдобро целосно да се игнорираат. Препорачливо е да се состават независни процени на потрошувачката на фиксен капитал во врска со

процените на капиталниот фонд. Овие може да бидат составени од податоци за бруто-инвестициите во фиксен капитал во минатото комбинирани со процени на стапките по кои ефикасноста на фиксните средства опаѓа во текот на нивниот работен век.

- 6.250 Секогаш кога е можно, иницијалната вредност на ново фиксно средство треба да биде таа која преовладува на пазарот кога се набавува средството. Ако средства од сите старости и спецификации редовно се тргуваат на пазарот, овие цени треба да се користат за вреднување на секое средство како што старее. Меѓутоа, има недоволни информации за цените на средства на старо и поради овој недостиг, мора да се прифати потеоретски пристап во одредување на цената на едно средство.
- 6.251 Концептуално, пазарните сили треба да осигураат куповните цени за ново фиксно средство да бидат еквивалентни на сегашната вредност на идните добивки кои ќе резултираат од него. Поаѓајќи од иницијалната пазарна цена, и знаењето за карактеристиките на средството, можно е да се проектира текот на идните добивки и континуирано да се ажурира нивната преостаната сегашна вредност. Овој метод на составување на процени за капиталните фондови и промените во капиталните фондови низ времето е познат како метод на постојана инвентаризација, или МПИ. процените на потрошувачката на фиксен капитал се добива како нуспроизвод од МПИ.

4. Методот на постојана инвентаризација (попис)

- 6.252 Во овој дел е дадено кратко објаснување за тоа како потрошувачката на фиксен капитал може да се пресмета како нуспроизвод на методот на постојана инвентаризација од пресметувањето на капиталните фондови. Глава 20 содржи преглед на врската меѓу пресметката на потрошувачката на фиксен капитал, повратот на капиталот и фондот на средства. Пообемно упатство за начинот на пресметување на процените на капиталните фондови има во прирачникот *Мерење на Капиталот*. (OECD, 2009).

Пресметка на бруто-капиталните фондови

- 6.253 Методот на постојана инвентаризација наложува процена на фондот на фиксни средства кои постојат и оние кои се во рацете на производителите. Првиот чекор е да се процени колку од фиксните средства кои се инсталирани како резултат на бруто-инвестициите во фиксен капитал, направени во минатите години, преживеале до тековниот период. Просечниот работен век, или функција на преживување, базиран на опсервации или технички студии може за оваа намена да се применат за изминати инвестиции. Фиксните средства купени по различни цени во минатото треба да се проценат одново по цените од тековниот период со примена на соодветни ценовни индекси за фиксни средства. Составувањето на соодветни ценовни индекси кои покриваат долги период предизвикува тешки концептуални и практични проблеми, но овие технички проблеми за мерење на цените мора во секој случај да се решат при составување

на билансната вредност на средствата. Фондот на фиксни средства кои преживеале од минатите инвестиции и се повторно вреднувани по куповните цени од тековниот период е опишан како бруто-капитален фонд. Бруто-капиталниот фонд може, исто така, да се измери и по цените од дадена базна година, ако се сака да се има годишни временски серии за големината на бруто-капиталниот фонд.

Релативна ефикасност

- 6.254 Инпутите во производството, добиени со употреба на определено фиксно средство, тендираат да се намалуваат со тек на време. Стапката по која опаѓа ефикасноста може да варира во зависност од видот на средството. Наједноставниот случај за разгледување е оној кога ефикасноста на средството останува константна се до неговото дезинтегрирање, како кај светилката. Друг едноставен случај е кога ефикасноста опаѓа линеарно или експоненцијално низ неговиот живот. Други методи користат хиперболична стапка на загуба на ефикасност со релативно мало опаѓање во првите години, но растечки и пострмен пад со текот на времето. Сепак, во пракса пресметките не се прават поединечно за секое средство, туку за група на средства од слична старост и карактеристики. Индивидуалните средства во рамките на групата ќе бидат повлечени во различни моменти, но профилот на повлекување на ефикасноста за групата како целина е типично конвексен кон почетокот.
- 6.255 Профилите на ефикасноста на фиксните средства ги одредуваат профилите на добивките кои ги предизвикуваат во нивниот работен век. Кога ќе се утврдат профилите на добивките низ работниот век на фиксните средства, се овозможува пресметка на потрошувачката на фиксен капитал, период по период.

Стапки на потрошувачка на фиксен капитал

- 6.256 Потрошувачката на фиксен капитал се добива како намалување на сегашната вредност на преостанатите добивки, како што беше објаснето претходно. Ова намалување, и стапката по која тоа настанува низ времето, мора јасно да се разграничи од опаѓањето на ефикасноста на самите капитални средства. Иако ефикасноста, и оттука користа, на едно средство со карактеристики на ефикасност на светилка може да останат константни од период до период се до дезинтегрирањето, вредноста на средството опаѓа низ времето. Следува дека потрошувачката на фиксен капитал не е константна. Може лесно да се покаже во овој случај дека опаѓањето на сегашната вредност на преостанатите добивки од период до период е значително пониска порано во животот на средството, отколку кога средството се доближува до крајот на својот живот. Потрошувачката на фиксен капитал тендира да расте како што средството старее, иако ефикасноста и добивките остануваат константни до крајот.

Вредностите на потрошувачката на фиксен капитал

- 6.257 Потрошувачката на фиксен капитал не треба да се проценува изолирано од деривацијата на сетот на податоци на капиталните фондови. Таквите податоци се потребни за билансот на состојба и, како што е прикажано во Глава 20, обидот да се идентификува потрошувачката на фиксен капитал изолирано од нивото на фондот на средството и неговата шема на опаѓање на цената и ефикасноста веројатно ќе биде склон кон грешки.

Анекс на Глава 6: Издвојување на производството како резултат на залиха од сопственичките добивки и загуби

А. Вовед

А6.1 Параграфите од 6.142 до 6.145 препорачуваат дека, во некои случаи, порастот на вредноста на стоките чувани во залихи може да се смета како производство поради складирање, а не како сопственичка добивка. Овој анекс понатаму ја истражува оваа тема и дава примери за тоа кога е соодветно да се третира било кој пораст на вредноста на производот како да е резултат на производство и како ова може да се издвои од преостанатите сопственички добивки и загуби.

1. Трошоци за складирање и сопственички добивки и загуби

А6.2 Чувањето производи на залихи секогаш вклучува трошоци, било да се чуваат од првичниот производител или понатамошен трговец на големо или на мало. Овие трошоци ги вклучуваат трошоците поврзани со обезбедување на простор за складирање, одржување информации за нивото и видовите на залихи, трошоците за снабдување на потрошувачите со стоки повлечени од залихи и трошоците поврзани со обновување на нивото на залихи преку набавки на стоки за замена (освен трошоците на самите стоки). Овие трошоци формираат дел од базичната цена која ја наплаќа производителот или се покриени со маржите кои ги наплаќаат трговците на големо или на мало. Настанатите трошоци се вклучени во меѓуфазната потрошувачка, надоместокот на вработените и трошоците на капиталот. Исто така, можно е производители специјалисти да даваат услуги на складирање на други производители. Повторно, нивните трошоци се вклучени во меѓуфазната потрошувачка.

Б. Стоки чија вистинска вредност се менува со текот на времето

А6.5 Постојат три специфични случаи кога третманот опишан погоре не задоволува, бидејќи влијаат и други фактори во периодот додека стоките се чуваат во склад. Ваквите стоки се нарекуваат производи од „тип 2“. Трите специфични случаи се следните:

- Стоки кои имаат многу долг производствен процес;
- Стоки кои ги менуваат физичките карактеристики додека се на залиха;
- Стоки со сезонска понуда или побарувачка, или и двете;

Секој од овие случаи е објаснет подолу.

А6.3 За повеќето производи, наречени производи од „тип 1“, ова е единствениот релевантен аспект на складирањето. Сите трошоци поврзани со складирањето се вклучени во производните трошоци. Вредноста на стоките кога се повлекуваат од залиха се пресметува според трошоците за производство или набавка на стоки за замена во тој момент. Како последица на тоа, производството се мери без промените во вредноста на стоките чувани на залиха; оваа промена во вредноста се третира како сопственичка добивка или загуба, како што е прикажано во следниот пример.

А6.4 Претпоставете дека еден трговец на големо секој период купува и продава 100 пакети прашок за перење и со цел да се обезбеди од маргинални варијации во побарувачката, чува залиха од 10 пакети. На почеток на еден период цената по пакет е 2, така што вредноста на неговите залихи е 20. Во текот на периодот трошокот на набавка на еден пакет расте на 2.1. Вредноста на десетте пакети на залиха расте на 21, но порастот на вредноста од 1 само го одразува фактот дека, ако тие 10 пакети беа повлечени од залихи за продажба и заменети со идентични производи, трошокот за набавка на новите производи ќе беше 21. Бидејќи аутпутот се мери со сите единици, било да се новопроизведени или повлечени од залихи, вреднувани по новата цена од 2.1, порастот од 1 во вредноста на залихите не е вклучен во мерењето на производството, туку се јавува само во сметката на ревалоризација и објаснува како вредноста на 10те пакети на почетокот на периодот од 20, е заменета со нови слични 10 пакети на крајот на периодот кои вредат 21.

1. Стоки со долг период на производство

А6.6 Кога еден производ се чува долго на залиха поради должината на производствениот процес, по правило треба да се користат дисконтни фактори при пресметка на вредноста на завршената работа секој период пред датумот на испорака. На пример, ако еден градежен проект со крајна вредност 200, се изработува постепено во текот на четири години, не е реално да се пресмета дека придонесот од производство во првата година е 50. Секој купувач треба да земе во предвид дека нема да може да ја реализира вредноста на ова производство уште три години и соодветно да ја дисконтира вредноста. Како што минува времето, единицата која ги чува производите остварува доход со намалување на дисконтниот фактор. Овој случај е опишан во Глава 20, со детали за овој нумерички пример.

A6.7 Се смета дека во пракса неопходно е да се направи додаток за дисконтниот фактор само за стоки со значително висока вредност и значително долг процес на производство, кога стоките се евидентираат како работа-во-тек или инвестиција за сопствена сметка во многу периоди пред комплетирањето.

2. Стоки чии физички карактеристики се менуваат

A6.8 Вториот сет на околности е поврзан со стоки чии физички карактеристики се менуваат за време на складирањето, бидејќи созревањето е дел од производниот процес. Вредноста на таквите стоки, во отсуство на општи или релативни промени во цените, сепак расте, бидејќи им се подобрува квалитетот со текот на времето додека се наоѓаат во склад. Примери за такви подобрувања се ферментацијата на прехранбени производи и стареењето на виното и алкохолните пијалоци. Кога ќе се повлече производот од склад, физички е различен од нов производ кој влегува во фазата на созревање и поради тоа не е соодветно да се користи трошокот за набавка на новиот производ кој влегува во залихи како вредност на повлечениот производ. Прашањето е како да се раздвои порастот на вредноста поради созревањето од вкупниот пораст на цената на разгледуваните стоки.

A6.9 Претпоставете дека на еден производ му се потребни три години за да достигне доволна зрелост за да биде продаден и има финална потрошувачка за производот додека да достигне таква состојба. Ако се тргува со стоката, дури и во незрела состојба, тогаш ќе постојат цени за несозреаниот, новопроизведен производ, за производот стар една година, за производот стар две години и за созреаниот производ. Под претпоставка дека производот е добро воспоставен, во секој момент ќе има микс на новопроизведени единици на производот, и единици со зрелост од една, две и три години. Ако постојат цени за различните зрелости, не е тешко да се издвои вредноста на складирањето. Во првата година новиот производ се трансформира во производ со едногодишна зрелост. Ако цената на новиот производ е P_0 , а на едногодишниот е P_1 , и те првата година, а $t+1$ е втората, промената на вредноста на количина Q од производот е $Q(P_{1,t+1} - P_{0,t})$. Порастот на вредноста е резултат на два фактори, порастот на цената на новиот производ направен минатата година во однос на цената на сличен нов производ направен оваа година ($Q(P_{0,t+1} - P_{0,t})$) и разликата меѓу цената на сличен нов производ направен оваа година и цената во оваа година на производ стар една година ($Q(P_{1,t+1} - P_{0,t+1})$). Со применување на разликите во цените врз соодветните количини, првата разлика ја претставува сопственичката добивка; втората ја покажува вредноста на аутпутот како резултат на складирањето.

A6.10 Следниот идентитет важи за секои два sukcesивни периоди:

Порастот на вредноста од период t до период $t+1$,

Е еднаква на промената на вредноста меѓу производи со иста зрелост (или берба) од период t до период $t+1$ (која се смета како сопственичка добивка),

Плус промената на вредноста меѓу производите од sukcesивни нивоа на зрелост (или берба) во период $t+1$ (која се смета за аутпут како резултат на складирање).

Значи, во втората година порастот на цената меѓу едногодишниот производ на почеток на годината и цената на едногодишниот производ на крајот на годината ја дава сопственичката добивка. Разликата во цени меѓу едногодишниот производ на крајот на годината и двогодишниот производ во истиот момент ја дава вредноста на аутпутот како резултат на складирањето.

A6.11 Равенството во параграф 6.10 важи при тековни вредности, кога секој поим содржи (или се состои од) номинални сопственички добивки (или загуби). Изразено во количински величини, како кога нема пораст на цените, порастот на вредноста се идентификува со аутпутот кој е резултат на складирањето.

A6.12 Во пракса е многу веројатно да не постојат цврсти временски серии на цени во различни моменти на процесот на созревање. Може да се достапни некои блиски еквиваленти, но дури и ова не е многу веројатно. Како може складирањето да се издвои од сопственичките добивки во отсуство на овие цени?

A6.13 Од долгогодишно искуство, производителот може да биде способен да направи разумно предвидување на порастот на вредноста како резултат на складирањето. Претпоставете дека во определен случај тој очекува вредноста во количински величини по три години да биде два и пол пати поголема од трошокот за производство на нов производ. Ако новиот производ вреди 100, тригодишниот, зрел производ вреди 250. Значи дека количината на аутпут како резултат на складирањето изнесува 50 во секоја од следните три години. (Исто како кај градежниот проект во претходниот пример, во принцип, треба да се примени дисконтен фактор на иницијалните 100 и на првите две транши од 50, бидејќи производот не е подготвен за продажба до крајот на третата година.) Кога нема информација за порастот на цената на производот во однос на општиот пораст на нивото на цени, може да треба да се претпостави дека нема вистински сопственички добивки од производот. Тогаш за фактички пораст на вредноста треба да се смета порастот на вредноста како резултат на складирањето, изразено во тековни вредности. Кога ќе се утврди вредноста на целосно зрелиот производ, може да се направат одредени прилагодувања, или прагматично, како реална сопственичка добивка или загуба може да се смета разликата меѓу првичното предвидување и исходот, прилагодена за општата инфлација.

A6.14 Не е идеално да се претпостави дека аутпутот како резултат на складирањето не е подложен на флукуациите во релативните цени, но во услови кога најголемиот дел од порастот на цената ќе биде поради

складирањето и нема подобри базични податоци, овој пристап дава прагматична процена на аутпутот кој е резултат на складирањето која е супериорна во однос на претпоставката дека целиот пораст на вредноста е сопственичка добивка.

3. Стоки со сезонски карактер на понудата и побарувачката

- A6.15 Третиот случај во кој не е целата промена во вредноста резултат на сопственички добивки и загуби е кога стоките се складираат со цел да се искористи сезонскиот карактер на понудата и побарувачката. Најчест случај е складирање на земјоделски производи, како пченка, каде што има релативно краток период на жетва, додека побарувачката е главно константна преку целата година. Поради тоа, цената расте кога се намалуваат залихите, се до следната жетва кога цените паѓаат повторно поради порастот на понудата. Може да се прикаже и спротивен случај кога побарувачката е сезонска, но производителот остварува поголема трошочна ефикасност ако произведе стоки за целата, или речиси целата година, иако во поголемиот дел од тој период производството оди право на залиха сè додека побарувачката не го достигне врвот.
- A6.16 Причината што ваквите производи се различни од производите од тип 1 е тоа што, како и кај стоките кои менуваат карактеристики при созревање, расте цената во однос на општото ниво на инфлација на речиси предвидлив начин поради ефектот од транспортирање на стоките низ времето, од период на изобилство до период на релативна оскудност. Ова е доста различен мотив од чувањето стоки поради спекулативни причини кога нема воспоставен шаблон за веројатниот пораст на цените, ниту однапред утврден период во кој може да се чуваат стоките.
- A6.17 Идеална ситуација е кога има добро-воспоставена и цврста сезонска шема за очекуваните порасты на цената на житото/посевот. Во таков случај, може да се користи сезонската шема за утврдување на аутпутот кој е резултат на складирање, додека преостанатиот пораст на вредноста претставува сопственички добивки и загуби кои можат да се раздвојат на реални и неутрални елементи.
- A6.18 Со оглед на тоа што вкупното ниво на жетва може да биде доста различно од година до година и фактичкото време на жетва може малку да варира од година во година во зависност од климатските услови, не е баш лесно да се утврди цврста сезонска шема. Во таков случај, кога има несовершени информации се поставува прагматично прашање слично на тоа за стоките кои созреваат. Премисата е дека порастот на цената ќе настане благодарение на два фактори: првиот е пораст соодветен на општиот пораст на цените. Елементот на пораст на вредноста на залихите кој кореспондира на ова треба да се третира како номинална сопственичка добивка или загуба. Вториот фактор кој води до пораст на цената е сезонската оскудност и овој елемент треба да се смета дека создава аутпут како резултат на складирање. Под претпоставка дека ситот пораст, освен оној поврзан со порастот на просечните цени е резултат на складирањето, имплицира дека нема реални сопственички добивки.

4. Кој добива од зголемување на вредноста на стоките во склад?

- A6.19 Фактот дека производите од тип 2 водат до производство на услуги за складирање зависи само од типот на производ, а не од производителот. Ако еден фармер произведува сезонско жито и потоа го складира најголемиот дел од него за да го продава дел по дел низ целата година, тој ги евидентира добивките од порастот на вредноста како резултат на складирањето во неговото производство. Меѓутоа, ако го продаде целото жито во периодот на жетвата на друга единица (на пример, на трговец на големо) и таа единица го стави на залиха и го продава континуирано во текот на годината, тогаш таа единица остварува добивки од чувањето на складирано жито и ги евидентира во неговиот аутпут овие добивки кои инаку би ги евидентирал фармерот како аутпут. Без разлика колку пати една стока од типот 2 менува сопственост од нејзиното производство до продажбата, вредноста на аутпутот кој резултира од складирањето ќе биде иста. Најчесто секоја пат кога се менува сопственоста, расте поврзаната меѓуфазна потрошувачка, така што додадената вредност опаѓа, но нивото на аутпут не се менува. Значи се натрупува пораст на вредноста на единицата која ја држи стоката, ако таа стока е од типот 2 и ако сопственикот е трговец на големо или на мало, тој може да има производство како производството на првичниот производител.

5. Кога се евидентира производството кое треба да се складира?

- A6.20 Аутпут како резултат на складирање се произведува на континуирана основа. За да се добие јасен сет на информации за производството и залихите, аутпутот кој резултира од складирање мора да се пресметува период по период. Ако стоките кои чија вредност се менува остануваат на залиха, аутпутот на сопственикот се третира како додаток на залихите. Иако количината на залихите може да не се промени, мерките прилагодени за квалитетот се менуваат и го одразуваат порастот на цената, кој се третира како промена во квалитетот, а не како сопственичка добивка.

1. Неколку примери

- A6.21 Овие едноставни примери покажуваат како функционира апроксимативниот пристап за пресметување на складирањето под различни претпоставки.

Пример 1

- A6.22 Единицата А набавува стоки до вредност 100 и нивната вредност расте до 110 до средината на 2-та година, кога ги продава. На крајот на годината вредноста на стоките е 108. Во тој период немало општа инфлација.
- A6.23 Во 1-та година А евидентира аутпут од 8 и вкупни додатоци на залихите од 108. Во 2-та година А евидентира аутпут од 2, додатоци на залихите од 2 и продажби на повлечените стоки од залихи од 110.

Пример 2

А6.24 Набавените стоки од примерот 1, исто така, растат со инфлацијата, така што вредат 115 до крајот на 1-та година и 120 при продажбата.

А6.25 Евидентирањето во 1-та година е надополнето со сопственичка добивка од 7 во 1-та година. На крајот на 1-та година, треба повторно да се процени очекуваното ниво на цени при продажба. Ако тоа се процени на 117, односно ист апсолутен пораст како што и претходно било очекувано, тогаш во втората година ќе се евидентира сопственичка добивка од 3.

Пример 3

А6.26 Стоките од пример 1 се продадени на единица Б за 105 на половина година. Б ги чува стоките и ги продава во истиот временски момент од годината 2 за 110.

А6.27 Во 1-та година, А има аутпут од 5 и набавка на залихи од 105. А повлекува залихи од 105 и ги продава на Б. Б има аутпут во 1-та година од 3, што се евидентира како додаток на залихи. Вредноста на вкупните додатоци на залихи на Б во 1-та година е 108. Во 2-та година, Б има аутпут од 2, додатоци на залихи 2 и продажби на повлечените стоки од залихи од 110.

Глава 7: Сметки на распределба на доходот

А. Вовед

- 7.1 Постојат две сметки кои евидентираат како доходот што произлегува од вклученоста во процесите на производство или од сопственоста над средствата потребни за производство се дистрибуира меѓу институционалните единици, при што втората од овие две сметки дополнително се дели на два дела:
- а. Сметка на создавање на доходот;
 - б. Сметка на примарна распределба на доходот;
- Сметка на претприемнички доход; и
- Сметка на алокација на друг примарен доход.
- 7.2 Основен за сите овие сметки е концепт на примарен доход. **Примарни доходи се доходи кои настануваат кај институционалните единици како последица на нивното учество во производствениот процес или сопственост на средство кое може да биде потребно за производствени цели/намени.** Главен елемент на примарниот доход е надоместокот на вработени, кој го претставува доходот на поединците во замена за нивниот вложен труд во производствените процеси. Доходот од сопственост е оној дел од примарниот доход кој произлегува од позајмување или изнајмување на финансиски или природни ресурси, вклучувајќи земја, на други единици за употреба во производството. Приливите од даноци на производство и увоз (намалени за субвенции за производство и увоз) се третираат како примарен доход на влади, иако не сите од нив може да се регистрираат како платени од додадената вредност на претпријатијата. Примарниот доход не ги вклучува исплатите на социјални придонеси во шемите за социјално осигурување и приемот на добивки од нив, тековните даноци на доход, богатство, итн., и други тековни трансфери, при што таквите тековни трансфери се евидентираат во сметката на секундарната распределба на доходот.
1. **Сметка на создавање на доходот**
- 7.3 Сметката на создавање на доходот (прикажана во табела 7.1) претставува понатамошно продолжување или разработка на производствената сметка, во која се евидентираат примарните доходи на државните единици и на единиците кои учествуваат директно во производството. Како и производствената сметка, таа може да се состави за претпријатија и за индустрија, како и за институционални единици и сектори. Сметката на создавање на доходот ги покажува секторите, потсекторите или индустриите од кои потекнуваат примарните доходи, наспроти секторите или потсекторите предодредени да добиваат такви доходи. На пример, единствениот надомест на вработени евидентиран во сметката на создавање на доходот за секторот Домаќинства се состои од надоместоци на вработени платени од некорпоративни претпријатија во сопственост на домаќинствата. Оваа ставка е многу поразлична од надоместокот на вработени кој го прима секторот Домаќинства, што е евидентирано во сметката подолу, сметка на алокација на примарниот доход.
- 7.4 Изворите, прикажани на десната страна на сметката на создавање на доходот, се состојат од една единствена ставка, додадена вредност, која е ставка за порамнување пренесена од сметката на производство. Како што е наведено во Глава 6, додадената вредност може да се мери пред одбивање на потрошувачката на фиксен капитал (брuto), или по одбивање на потрошувачката на фиксен капитал (нето). Исто така, мора да се овозможи и за останатите сметки на СНС, релевантните ставки за порамнување да се мерат брuto или нето од потрошувачката на фиксен капитал. Концептот и мерењето на потрошувачката на фиксен капитал веќе беа детално објаснети во Глава 6. За поедноставување, се претпоставува дека додадената вредност е измерена нето, освен кога контекстот наложува да се наведе експлицитно брuto-додадена вредност.
- 7.5 На левата страна на сметката на создавање на доходот се евидентира употреба на додадената вредност. Постојат само два главни типа на надоместоци кои производителите мора да ги платат од додадената вредност: надоместоците на вработените за работниците вработени во процесот на производството и даноците, минус субвенции, на производство платени или примени како резултат на ангажирање во производство. **Надоместок на вработените се дефинира како вкупен надоместок, во готовина или натура, платен од едно претпријатие на вработен за работа извршена за време на определен пресметковен период. Даноци минус субвенции на производство се состојат од платени даноци или примени субвенции за стоки и за услуги произведени како производство (аутпут) и други даноци или субвенции на производство, како оние кои се плаќаат за работната сила, машините, зградите или друга актива, употребени во производството.** Даноците на производство не вклучуваат даноци на доход кои ги плаќаат примателите на доходи остварени од производство, без разлика дали се работодавачи или вработени.
- 7.6 Содржината на ставката даноци минус субвенции на производство, кои се плаќаат од додадената вредност варира во зависност од начинот на кој е вреднуван аутпутот. Данокот на додадена вредност (ДДВ), или

други слични повратни даноци, фактурирани на аутпутот, никогаш не се третира како дел од цената која ја прима производителот од купувачот. Фактурираниот ДДВ е секогаш исклучен од вредноста на аутпутот, без разлика дали аутпутот се вреднува по производствени или базични цени. Оттука, фактурираниот ДДВ не се наплаќа на додадената вредност и не се евидентира како обврска во сметката на создавање на доходот од производителот. Меѓутоа, кога аутпутот е вреднуван по цена на производителот, сите други даноци на производи кои се наплаќаат на аутпутот се третираат како составен дел од цената која производителот ја прима од купувачот. Данокот се евидентира како обврска на производителот од додадената вредност по цени на производителите во сметката за создавање на доход, односно, како компонента на ставката „даноци минус субвенции на производство“. Слично, сите субвенции на производи примени за аутпутот се евидентираат во сметката на создавање на доходот како додаток на додадената вредност по производствени цени. По правило, тие не се евидентираат во извори, туку како компонента на „даноци минус субвенции на производство“, како да е негативен данок на производство.

7.7 Како што е објаснето во Глава 6, базичната цена се добива од цената на производителот, со одземање на сите даноци на производи кои се плаќаат на единица аутпут (освен фактуриран ДДВ веќе одземен од цената на производителот) и со додавање на сите субвенции на производи, примени по единица аутпут. Како последица на тоа, ниеден данок на производи или субвенција на производи нема да бидат евидентирани како обврски или побарувања во сметката на создавање на доходот на производителот, кога додадена вредност се мери по базични цени, претпочитаната основа за вреднување во СНС. Кога се користат базични цени за вреднување на аутпутот, ставката "даноци минус субвенции на производство" се однесува само на други даноци или субвенции за производство.

7.8 По одземање на надоместот на вработените и даноците, минус субвенции, на производство од додадената вредност, се добива порамнувачката ставка на сметката на создавање на доходот. Ставка за порамнување е прикажана на левата страна на сметка под употреби. Таа го мери суфицитот или дефицитот кој произлегува од производство, пред земање во предвид на било која камата, рента или слични надомести кои се плаќаат за финансиски средства или природни ресурси, позајмени или изнајмени од претпријатието, или било каква камата, рента или слични приливи за наплата за финансиски средства или природни ресурси во сопственост на претпријатието.

Деловен вишок и мешан доход

7.9 Ставката за порамнување е опишана како деловен вишок, освен за некорпоративни претпријатија во сопственост на домаќинствата во кои што

сопственикот/ците или членови на исто домаќинство може да придонесат со инпут на неплатен труд од сличен вид како оние кои би можеле да бидат обезбедени од платени вработени лица. Во вториот случај, ставката за порамнување е опишана како мешан доход поради тоа што имплицитно содржи елемент на надоместок за работа извршена од сопственикот или на други членови на домаќинството, кој не можат да се идентификува одделно од повратот на сопственикот како претприемач. Сепак, во многу случаи, елементот на надомест може да доминира во вредноста на мешаниот доход. Во пракса, сите некорпоративни претпријатија во сопственост на домаќинствата кои не се квази-корпорации се смета дека имаат мешан доход за порамнувачка ставка, освен сопствениците-корисници во својство на производители на станбени услуги за сопствена финална потрошувачка, домаќинствата кои даваат станбени објекти под наем и домаќинствата кои вработуваат платен домашен персонал. За сопствениците-корисници и оние кои даваат станбени објекти под наем, целата додадена вредност е оперативен вишок. За домашниот персонал целата додадена вредност е надоместок на вработени (освен ако има даноци или субвенции на производство кои се плаќаат или примаат за аутпутот).

7.10 Како што е наведено во Глава 6, бруто-домашниот производ (БДП) по пазарни цени е еднаков на збирот на бруто-додадена вредност на сите резидентни претпријатија плус оние даноци, намалени за субвенции за производите, кои не се плаќаат на вредностите на производството на тие претпријатија, односно, даноци или субвенции за увоз плус неповратен ДДВ кога аутпутот се вреднува по производствени цени, и сите даноци или субвенции на производи кога производството се вреднува по базични цени. Од оваа причина, даноците и субвенциите за увоз и ДДВ-то, исто така, мора да бидат евидентирани под употреби на БДП во сметката на создавање на доходот за вкупната економија, иако тие не се појавуваат во сметката на создавање на доходот за индивидуалните институционални единици или сектори.

7.11 Како што е веќе забележано, препорачана мерка на додадена вредност е по одземање на потрошувачката на фиксен капитал, односно, нето-додадена вредност. Меѓутоа, дозволено е, во сметките на СНС за додадена вредност, и сите наредни ставки за порамнување кои зависат од додадената вредност, да се мерат бруто или нето од потрошувачката на фиксен капитал. Деловниот вишок и мешаниот доход поради тоа може да се искажуваат и бруто и нето.

7.12 Деловниот вишок или мешаниот доход е мерка на вишокот кој произлегува од процесот на производство пред одземање на сите експлицитни или имплицитни наплати на камата, рента или други доходи од сопственост кои се плаќаат на финансиски имот, земја или други природни ресурси потребни за производството. Оттука, независно е тоа дали:

Табела 7.1: Сметка на создавање на доходот - скратена форма – употреби

Употреби	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски Корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Надомест на вработени	986	44	98	11	11	1 150			1 150
Даноци на производство и увоз						235			235
Субвенции						-44			-44
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
Потрошувачка на фиксен капитал за бруто-оперативен вишок	157	12	27	15	3	214			
Потрошувачка на фиксен капитал на бруто-мешан доход				8		8			
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
Мешан доход, нето				53		53			53

а. Земјата или другите природни ресурси употребени во производство се поседувани или изнајмени од претпријатието, и

б. Залихите, фиксните средства, земјата или другите природни ресурси во сопственост на претпријатието и употребени во производство се финансираат од сопствени средства (или акционерски капитал) или од позајмени средства (или зајмен капитал).

7.13 Иако деловниот вишок или мешаниот доход се независни од степенот до кој земјата е поседувана или средствата генерално се финансирани, тој треба да биде доволен за да ги покрие експлицитната или имплицитна рента за земјата и експлицитните или имплицитни каматни трошоци на вредноста на сите средства во сопственост на претпријатието, со цел да ја оправда нивната понатамошна употреба во производство. Имплицитниот каматен трошок од користење на сопствени средства на претпријатието за купување на залихи, фиксни средства или други средства се опортнитетен трошок од користење на средствата на овој начин, место да се набават финансиски средства од кои може да се заработи камата. Овие трошоци се опфатени во процените на капиталните услуги. Фактички платените износи на рента и камата за изнајмена земја и позајмени парични средства се евидентираат во сметката на алокација на примарниот доход и сметката на претприемнички доход.

7.14 Меѓутоа, деловниот вишок или мешаниот доход на одделна производствена единица не е независен од степенот до кој фиксните средства се употребени во производството се поседуваат или изнајмуваат. Кога згради, други структури, машини или опрема се изнајмени од едно претпријатие, исплатата на наемнина (рента) во рамки на оперативен лизинг се

евидентираат како купување на услуги. Овие услуги се дел од меѓуфазната потрошувачка. Така, како што е објаснето во Глава 17, плаќањето на кирија за фиксни средства ја намалува бруто-додадената вредност под она што би се остварило ако производителот бил сопственик на средствата. Влијанието врз нето-додадената вредност е намалена поради фактот дека закупецот, или корисникот на лизинг, не врши потрошувачка на фиксен капитал. Меѓутоа, и нето-додадена вредност ќе биде пониска кога фиксните средства се изнајмени, бидејќи рентата треба да ги покрие оперативните и каматните трошоци на давателот на наем. На ниво на вкупната економија, помалиот вишок на закупците наемници ќе тендира да бидат избалансирани со деловните вишоци заработени од давателот на наем.

2. Сметка на примарна распределба на доходот

7.15 Независно од тоа дали сметката на создавање на доходот се фокусира на резидентни институционални единици или сектори како производители чија активност создава примарен доход, сметката на примарна распределба на доходот (прикажана во табела 7.2) се фокусира на резидентните институционални единици или сектори во својство на примачи на примарен доход. Сметката на примарна распределба на доходот покажува кога ставките на побарување во сметката на создавање на доходот се обврски, а исто така ги вклучува и износите на доход од сопственост кои се плаќаат и примаат од институционални единици или сектори. Како што е веќе наведено, сметката на создавање на доходот, бидејќи е поврзана со активности на производство, може да се состави за субјекти/претпријатија и индустрии, како и за институционалните единици и сектори. Меѓутоа, сметката на распределба на примарниот доход нема таква директна врска со

производството и може да се состави само за институционални единици и сектори.

- 7.16 Претпријатијата може да го инвестираат вишокот парични средства во финансиски, па дури и во земја, особено во време на неизвесност и високи каматни стапки. Значителен доход од сопственост може да се добие од такви инвестиции. Доходот од сопственост платен од една корпорација ќе биде под влијание на износот на примениот доход од сопственост, како и од нејзиниот деловен вишок. Така, не е соодветно да се евидентира целиот доход од сопственост платен од едно претпријатие, како да се плаќа од деловниот вишок. Некои каматни трошоци, особени имплицитните трошоци, може да им се припишат на средства различни од оние кои се користат во производството. Поради оваа причина, експлицитните и имплицитните каматни трошоци кои се плаќаат од едно претпријатие не треба да се евидентираат во сметката за создавање на доходот, во која изворите се состојат само од додадена вредност која произлегува од производство. Тие се евидентираат во сметката на распределба на примарниот доход заедно со сите примени доходи од сопственост, како и деловниот вишок.
- 7.17 Постојат два вида на доход наведени во рамки на изворите/ресурсите на десната страна на сметката на

распределба на примарниот доход. Првиот покажува каде се примаат примарните доходи, кои се веќе евидентирани во сметката на создавање на доходот, како што следува:

- а. Надоместоци на вработени кои ги примаат домаќинствата или нерезидентни домаќинства;
- б. Даноци (минус субвенции) на производство или увоз примени (или платени) од државни единици или странска влада;
- в. Деловен вишок, или мешан доход, на претпријатијата пренесен од сметката на создавање на доходот.

Вториот вид на доход се состои од примени доходи од сопственост над финансиски средства или природни ресурси:

- г. Примен инвестициски доход од сопствениците на финансиски средства, од резидентни или од нерезидентни единици;
- д. Примена рента од сопствениците на природни ресурси изнајмени на други единици.

Табела 7.1 (прод.): Сметка на создавање на доходот- скратена форма - извори

	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Извори	
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Додадена вредност, бруто / Бруто-домашен производ	1 331	94	126	155	15	1 854			1 854
Додадена вредност, нето / Нето-домашен производ	1 174	82	99	132	12	1 632			1 632
Надомест на вработени									
Даноци на производство и увоз									
Субвенции									

Ставки за порамнување и национален доход

- 7.18 Употребите, наведени на левата страна на сметката на распределба на примарниот доход, се состојат само од доход од сопственост платен од институционални единици или сектори на кредитори, акционери, земјопоседници, итн. Освен рента за природни ресурси, овие можат да се плаќаат на нерезиденти, исто како и на резиденти. Преостанатата ставка евидентирана во рамки на употреби е ставката за порамнување, **салдото на примарни доходи, дефинирано како вкупна вредност на примените примарни доходи од една институционална единица, или сектор, намалена за вкупно**

исплатените примарни доходи. На ниво на вкупна економија, се нарекува национален доход.

- 7.19 Составот на билансот на примарни доходи варира значително од еден сектор до друг, бидејќи некои видови на примарен доход се примаат само од одредени сектори или од нерезиденти. Конкретно, даноците се примаат само од владиниот сектор и нерезидентите, додека надоместоците на вработените се добиваат само од секторот Домаќинства и нерезидентите. Овие биланси се опишани подолу.

- а. Билансот на примарни доходи на нефинансискиот и финансискиот корпоративен сектор се состои само

од деловен вишок плус примен доход од сопственост, минус платен доход од сопственост.

- б. Билансот на примарни доходи на секторот Општа влада се состои од примени даноци на производство и увоз, намалени за дадени субвенции за производство, плус примен доход од сопственост минус платен доход од сопственост. Исто така, може да вклучува и мал износ на деловен вишок од единици во рамките на општата државна власт кои вршат пазарно производство.
- в. Билансот на примарни доходи на секторот Домаќинства се состои од надоместок на вработените и мешан доход акумулиран кај домаќинствата, плус примен доход од сопственост, минус платен доход од сопственост. Исто така, го вклучува деловниот вишок од пружени станбени услуги за сопствена потрошувачка од сопственици-корисници.
- г. Билансот на примарни доходи на непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) се состои речиси целосно од примен доход од сопственост, минус платен доход од сопственост.

Нето и бруто-национален доход

- 7.20 **Нето-национален доход (ННД) претставува агрегатна вредност на нето-билансите на примарните доходи за сите сектори.** Слично на тоа, **бруто-национален доход (БНД) е агрегатна вредност на бруто-билансите на примарните доходи за сите сектори.**

7.21 Бруто додадена вредност е строго производствена мерка, дефинирана само во однос на производството и меѓуфазната потрошувачка. Следува дека БДП е исто така и мерка на производството, бидејќи се добива со собирање на бруто-додадената вредност на сите резидентни институционални единици, во својство на производители, и со додавање на вредноста на сите даноци, минус субвенции, на производство или увоз кои не се веќе вклучени во вредностите на аутпутот, и на додадена вредност, на производителите резиденти. БНД се добива со собирање на билансите на примарниот доход на истите институционални единици резиденти. Од тука следи дека разликата меѓу нумеричките вредности на БНД и БДП е еднаков на разликата меѓу вкупните примарни доходи кои резидентите ги примиле од нерезиденти и вкупните примарни доходи кои резидентите им ги платиле на нерезиденти (односно, нето-доход од странство). Сепак, бидејќи и БДП и БНД се добиваат со сумирање на истиот сет на резидентни институционални единици, нема смисла за обележување на едниот како “домашен”, а другиот како, “национален”. Двата агрегати се однесуваат на вкупната економија, дефинирана како комплетен сет на резидентни институционални единици или сектори. Разликата меѓу нив не е покриеноста, туку фактот дека едниот мери производство, додека другиот мери доход. И двата имаат еднакво право да бидат опишани како домашни или како национални. Сепак, бидејќи термините “бруто домашен производ” и “бруто национален доход” се длабоко вградени во економската употреба, не се предлага промена. Треба сепак да се нагласи третата, место втората буква од акронимот и да се нагласи фактот дека БДП се однесува на производство (аутпут), а БНД на доход.

Табела 7.2: Сметка на примарна распределба на доходот - скратена форма - употреби

Употреби	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Надомест на вработени							6		6
Даноци на производство и увоз									0
Субвенции									0
Доход од сопственост	134	168	42	41	6	391	44		435
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642

3. Сметка на претприемнички доход

7.22 Сметката на примарна распределба на примарниот доход може да се подели на две потсметки: сметка на претприемнички доход и сметка на алокација на друг примарен доход. Целта е да се идентификува дополнителна ставка за порамнување, претприемнички доход, што може да биде корисно за производителите на пазарот. Како деловниот вишок и мешаниот доход, тој е порамнувачка ставка која е релевантна само за производителите, но може да се пресмета само за институционални единици и сектори, а не и за субјекти/претпријатија и индустрии.

7.23 Претприемничкиот доход се пресметува со одземање на камати, исплати на инвестициски доход и платени ренти од деловниот вишок и со додавање на примени доходи од сопственост. За нефинансискиот и финансискиот корпоративен сектор, единствената разлика меѓу претприемничкиот доход и билансот на примарни доходи е дека претприемничкиот доход се мери пред исплата на дивиденди, повлекувања на доход од квази-корпорации и реинвестирана добивка. Претприемнички доход не се пресметува за другите сектори. Иако владата и домаќинствата може да имаат некорпоративни претпријатија кои вршат пазарно производство, фактот дека средствата ангажирани во оваа активност не може да се разграничат од целината на средства на институцијата значи дека исто така е тешко да се идентификува доходот од сопственост поврзан со активноста. (Ако може да се идентификуваат средствата и доходот од сопственост, тогаш е веројатно дека некорпоративното претпријатие може да се третира како квази-корпорација и да се вклучи во еден од корпоративните сектори.)

7.24 Претприемничкиот доход е концепт на доход кој е близок до концептот на добивка или загуба, онака како што е прифатен во деловното сметководство (барем при непостоење на инфлација). Од друга страна, треба да се запомни дека кога профитот се пресметува по историски трошоци во деловните сметки, тој исто така вклучува номинални сопственички добивки на залихите и другите средства во сопственост на претпријатието; овие сопственички добивки и загуби може да бидат доста значајни во услови на инфлација.

4. Сметка на примарна распределба на друг доход

7.25 Кога сметката на претприемнички доход е составена за една институционална единица или сектор, таа е следена од сметката на примарна распределба на друг доход, со цел да се дојде до билансот на примарни доходи. Во сметката на примарна распределба на друг доход, првата ставка во рамки на изворите/ресурсите е претприемничкиот доход, порамнувачката ставка пренесена од сметката на претприемнички доход, место деловниот вишок или мешаниот доход, кои се порамнувачки ставки пренесени од сметката на создавање на доходот. Единствената ставка во сметката, за нефинансиски и финансиски корпорации, освен ставките за порамнување, е книжењето на распределениот доход на корпорации.

7.26 За општата влада, домаќинствата и НПИСД, сметката на примарна распределба на друг доход се поистоветува со сметката за распределба на примарниот доход.

7.27 Сметката на претприемнички доход и сметката за друг примарен доход се прикажани во табела 7.3.

Табела 7.2(прод.): Сметка на примарна распределба на доходот - скратена форма - извори

	Извори								
	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
Мешан доход, нето				53		53			53
Надомест на вработени				1 154		1 154	2		1 156
Даноци на производство и увоз			235			235			235
Субвенции			-44			-44			-44
Доход од сопственост	96	149	22	123	7	397	38		435

Б. Надоместоци за вработените

1. Идентификување на вработените

7.28 Не е секогаш очигледно дали некое лице е вработено или самовработено, на пример, некои платени работници може да се водат како вработени, додека други може да се самовработени. Границата, исто така, влијае на поделбата на секторот Домаќинства. Дефинициите во СНС се во согласност со резолуциите на Меѓународната конференција на статистичари на работна сила (ICLS) во врска со дефинирањето на економски активното население. За СНС, меѓутоа, главна цел е да се разјасни природата на работниот однос, со цел да се утврди границата меѓу надомест на вработените и другите видови на приливи. Некои лица кои во статистиката на работа сила може да се вклучени како самовработени, особено некои сопственици на квази-корпорации и сопственици-менадери на корпорации, во СНС се третираат како вработени. Натомашна дискусија за

мерењето на работната сила и дефинициите на поврзаните поими е дадена во Глава 19.

Работен однос

7.29 Со цел да се класифицира како вработено, односно, или како вработено или самовработено, лицето мора да биде ангажирано во активност која спаѓа во рамки на границата на производство согласно СНС. Односот на работодавач кон работен постои кога постои писмен или усен договор, кој може да е формален или неформален, меѓу едно претпријатие и лице, за доброволно стапување во однос на двете страни, при што лицето работи за претпријатието во замена за надоместок (плаќања) во готовина или во натура. Надоместокот вообичаено се заснова на времето поминато на работа или на некои други објективни индикатори на износот на завршена работа.

Табела 7.3 Сметки на претприемнички доход и друга примарна распределба на доход - употреби

Претприемничка сметка Употреби

	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Доход од сопственост		87	153				240		240
Камата		56	106				162		162
Распределен доход на корпорации									
Рейнвестирана добивка од странски директни инвестиции									
Исплати на доход од инвестиции			47				47		47
Рента		31	0				31		31
Претприемнички доход, бруто		301	42				343		343
Претприемнички доход, нето		144	30				174		174

Сметка на алокација на друг примарен доход Употреби

	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Надомест на вработени							6		6
Даноци на производство и увоз									
Субвенции									
Доход од сопственост		47	15	42	41	6	151	63	214
Камата				35	14	6	55	13	68
Рейнвестирана добивка од странски директни инвестиции							0	14	14
Рента				7	27	0	34		34
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642

7.30 Самовработени се лица кои работат за себе, кога претпријатија кои тие ги поседуваат не се препознаваат ниту како посебни правни ентитети, ниту како одделни институционални единици во СНС. Тие можат да бидат единствени сопственици, или ко-сопственици, на некорпоративните претпријатија во кои работат; членови на производствена кооперација или лица кои придонесуваат за семејниот бизнис (односно, членови на семејството кои работат во некорпоративно претпријатие без плата).

а. Работници ангажирани во производство кое целосно се користи за сопствена финална потрошувачка или сопствени инвестиции, или поединечно или колективно, се водат како самовработени. Иако може да се импутира вредност за аутпутот на производство за сопствена сметка врз основа на трошоците, со вклучување на проценети трошоци за работна сила, не се прави импутација за платите на работниците ангажирани во таквото производство, дури и во случај на колективни, или

заеднички проекти преземени од групи на лица кои работат заедно. Вишокот на импутирана вредност на аутпутот над паричните трошоци или даноци за производство кои настануваат експлицитно, се третира како бруто-мешан доход.

б. Семејно ангажираните работници, вклучувајќи ги и оние кои работат без плати во некорпоративни претпријатија ангажирани целосно или делумно во пазарно производство, исто така се третираат како самовработени.

в. Целиот сопственички капитал на една корпорација може да биде во сопственост на еден акционер или на мала група на акционери. Кога овие акционери исто така работат за корпорацијата и добиваат плати покрај дивидендите, акционерите се третираат како вработени. Сопствениците на квази-корпорации кои работат во тие квази-корпорации и добиваат плати покрај повлекувањата од добивката на квази-корпорација исто така се третираат како вработени.

Табела 7.3 (прод.): Сметки на претприемнички доход и друга примарна распределба на доход - извори

Претприемничка сметка

	Извори							Вкупно
	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги
Трансакции и ставки за порамнување								
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452		452
Мешан доход, бруто				61		61		61
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238		238
Мешан доход, нето				53		53		53
Доход од сопственост	96	149				245		245
Камата	33	106				139		139
Распределен доход на корпорации	10	25				35		35
Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции	4	7				11		11
Исплати на доход од инвестиции	8	8				16		16
Рента	41	3				44		44

Сметка на алокација на друг примарен доход

	Извори							Вкупно
	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги
Трансакции и ставки за порамнување								
Претприемнички доход, бруто	301	42				343		343
Претприемнички доход, нето	144	30				174		174
Надомест на вработени				1 154		1 154	2	1 156
Даноци на производство и увоз			235			235		235
Субвенции			-44			-44		-44
Доход од сопственост			22	123	7	152	38	190
Камата			14	49	7	70	21	91
Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции			0	3	0	3	0	3
Рента			0	21	0	21		21

г. Надворешни соработници може да бидат или вработени или самовработени, во зависност од нивниот вистински статус и околностите. Третманот на надворешно ангажираните лица е наведен во повеќе детали подолу.

7.31 Надоместот на самовработените лица се третира како мешан доход.

7.32 Студентите во својство на потрошувачи на образовани или услуги за обука не се вработени. Сепак, ако студентите исто така имаат формална обврска за придонесување од нивниот сопствен труд како инпут во процесот на производство на претпријатие, на пример, како чираци или слични видови на практиканти, службеници, студенти медицински сестри, истражувачки или наставни асистенти, стажисти во болници, итн., тие се третираат како вработени, без оглед дали добиваат некаков надомест во готово за работата што ја вршат, како дополнување на обуката која ја добиваат како исплата во натура.

Работодавачи и работници за своја сметка

7.33 Самовработените лица може да се поделат во две групи: оние кои ангажираат и оние кои не ангажираат платени работници на континуирана основа. Оние кои ангажираат работници на постојана основа се опишани како работодавачи, а оние без платени работници се опишани како работници за своја сметка. Поделбата се користи за целите на потсекторизација на секторот Домаќинства. Работниците за своја сметка понатаму може да се поделат на надворешни соработници, кои се под некој вид на формални или неформални договори за снабдување на стоки или услуги за конкретно претпријатие, и обични работници за своја сметка, кои можат да бидат ангажирани било во пазарно производство или производство за сопствена крајна потрошувачка или сопствени инвестиции.

Надворешни соработници

7.34 Надворешен соработник е лице кое се согласува да работи за определено претпријатие или да обезбеди соодветна количина на стоки или услуги за конкретно претпријатие, со претходно склучување аранжман или договор со тоа претпријатие, но чие место на работа не е во рамките на било која единица што го сочинува претпријатието. Претпријатието не го контролира времето на надворешниот соработник поминато на работа и не презема одговорност за условите во кои се врши работата, иако може да врши проверки на квалитетот на работата. Повеќето надворешни соработници работат од дома, но може да користат и други простории по сопствен избор. Некои надворешни соработници се снабдени со опрема или материјали, или и двете, на кои тие работат, од некое претпријатие, додека други може да купуваат сопствена опрема или материјали, или и двете. Во секој случај, надворешниот соработник прави некои сопствени трошоци за производство: на пример, фактички или

импутирани кирии за зградите во кои тие работат; греене, струја и осветлување; складирање или превоз; итн.

7.35 Надворешните соработници имаат некои карактеристики на самовработени лица и некои карактеристики на самовработени лица. Начинот на кој тие ќе се класифицираат е детерминиран првенствено од основата на која тие се исплатени. Може да се направи разлика меѓу два случаи кои, во принцип, се сосема различни еден од друг:

а. Лицето е платено директно, или индиректно, врз основа на обемот на извршена работа, односно, врз основа на количината на труд што е вложен во некој процес на производство, независно од вредноста на произведениот аутпут или од профитабилноста на производствениот процес. Овој вид на надомест имплицира дека работникот е вработен.

б. Доходот примен од лицето е функција на вредноста на некои аутпути од процесот на производство, за кој е лицето одговорно, независно од количината на работа. Овој вид на надомест значи дека работникот е самовработен.

7.36 Во пракса не е секогаш лесно да се направи разлика меѓу вработени и самовработени врз основа на овие критериуми. Надворешните соработници кои вработуваат и плаќаат други лица да работат за нив мора да се третираат како самовработени сопственици на некорпоративни претпријатија, односно како работодавачи. Ова е за да се разграничат работниците за своја сметка од вработените.

7.37 Еден надворешен работник се смета за вработен кога постои работодавен однос меѓу претпријатието и надворешниот соработник. Ова укажува на постоење на имплицитен или експлицитен договор за вработување или согласност за плаќање на надоместок на надворешниот соработник врз основа на извршената работа. Спротивно на тоа, еден надворешен соработник се смета за работник за своја сметка кога не постои таков имплицитен или експлицитен договор за вработување или согласност и доходот кој надворешниот соработник го заработува зависи од вредноста на стоката или услугите доставени до претпријатието. Ова сугерира дека одлуките за пазарите, обемот на операциите и финансиите се најверојатно во рачете на самовработените надворешни соработници, кои исто така најверојатно ги поседуваат, или ги изнајмуваат, машините или опремата со кои тие работат.

7.38 Статусот на надворешен соработник има значајни импликации за сметките. Кога надворешниот соработник е работник за своја сметка, плаќањето од претпријатието на надворешниот соработник претставува купување на маѓуфазни производи или услуги. За надворешниот соработник, исплатата од претпријатието претставува вредност на производството и вишокот над директните трошоци за надворешниот соработник (третиран како меѓуфазна потрошувачка) е бруто-мешан доход. Кога надворешниот соработник е вработен, плаќањето

претставува надоместок на вработени и се плаќа од додадената вредност на претпријатието. Така, статусот на надворешниот соработник влијае на дистрибуцијата на додадена вредност меѓу претпријатија, како и на

распределбата на доходи меѓу надомест на вработените во претпријатието и нето-мешаниот доход на домаќинството на надворешниот соработник.

Табела 7.4 Сметка на создавање на доходот - надомест на вработените - употреби

Употреби	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Надомест на вработени	986	44	98	11	11	1 150			1 150
Плати и надници	841	29	63	11	6	950			950
Социјални придонеси од работодавачот	145	15	35	0	5	200			200
Фактички социјални придонеси од работодавачот	132	14	31	0	4	181			181
Фактички пензиски придонеси од работодавачот	122	14	28	0	4	168			168
Фактички непензиски придонеси од работодавачот	10	0	3	0	0	13			13
Импутирани социјални придонеси од работодавачот	13	1	4	0	1	19			19
Импутирани пензиски придонеси од работодавачот	12	1	4	0	1	18			18
Импутирани непензиски придонеси од работодавачот	1	0	0	0	0	1			1
Даноци на производство и увоз						235			235
Субвенции						-44			-44
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
Потрошувачка на фиксен капитал за бруто- оперативен вишок	157	12	27	15	3	214			
Потрошувачка на фиксен капитал на бруто- мешан доход				8		8			
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
Мешан доход, нето				53		53			53

2. Составни делови на надоместоците на вработените

- 7.39 Надоместокот на вработените се евидентира во рамки на употребите во сметката на создавање на доход и во рамки на изворите/ресурсите во сметката на алокација на примарен доход. Во табела 7.4 е прикажана страната на употреби во сметката на создавање на доход, со детални ставки за надоместокот на вработените, додека во табела 7.5 е даден коресподентниот дел на извори од сметката на алокација на примарниот доход. Единствената ставка, освен порамнувачките ставки, релевантна за овие сметки, која не е прикажана, е надоместокот на вработените исплатен од остатокот од светот, кој се појавува во делот на употреби од сметката на алокација на примарниот доход.
- 7.40 Како што е наведено погоре, надоместокот на вработените е дефиниран како вкупниот надоместок, во готовина или во натура, исплатен од едно

претпријатие на вработен, во замена за завршената работа од вториот во текот на пресметковниот период.

- 7.41 Надомест на вработени се евидентира на актуарска основа; односно, се мери според вредноста на надоместот во готовина или во натура која вработен има право да ја добие од работодавачот, за извршената работа во текот на релевантниот период, без разлика дали е платен однапред, истовремено или по завршување на работата. Не се плаќа надомест на вработени за извршена волонтерска работа, вклучувајќи ја и работата што ја вршат членови на едно домаќинство во рамките на некорпоративно претпријатие во сопственост на истото домаќинство. Надомест на вработените не вклучува даноци кои се плаќаат од работодавачот за наемнина и плата, на пример, даноци од плата; овие даноци се третираат како даноци на производство на ист начин како и даноците на згради, земја или други средства кои се користат во производството.

Табела 7.5 Сметка на примарна распределба на доходот - надомест на вработените - извори

	Извори								
	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
Мешан доход, нето				53		53			53
Надомест на вработени				1 154		1 154	2		1 156
Плати и надници				954		954	2		956
Социјални придонеси од работодавачот				200		200	0		200
Фактички социјални придонеси од работодавачот				181		181	0		181
Фактички пензиски придонеси од работодавачот				168		168	0		168
Фактички непензиски придонеси од работодавачот				13		13	0		13
Импутирани социјални придонеси од работодавачот				19		19	0		19
Импутирани пензиски придонеси од работодавачот				18		18	0		18
Импутирани непензиски придонеси од работодавачот				1		1	0		1
Даноци на производство и увоз			235				235		235
Субвенции			-44				-44		-44
Доход од сопственост	96	149	22	123	7	397	38		435

7.42 Надоместот на вработените има две главни компоненти:

- a. Наемнини и плати платени во готово или во натура;
- b. Придонеси за социјално осигурување платени од работодавачите, кои вклучуваат придонеси во шемите за социјална заштита; фактички социјални придонеси за други шемии за социјално осигурување поврзани со вработените и импутирани социјални придонеси во други шемии за социјално осигурување поврзани со вработените.

Шемите за социјално осигурување и природата на користите кои тие ги обезбедуваат се дискутира во делот Д од Глава 8.

Наемнини и плати

- 7.43 Наемнините и платите ги содржат вредностите на сите социјални придонеси, даноци на доход итн, кои ги плаќа работникот, дури и ако тие се всушност задржани од работодавачот за административни погодности или други причини и платени директно во шемите на социјално осигурување, даночните власти, итн., на име на работникот. Наемнините и платите може да се платат на различни начини, вклучувајќи стоки или услуги за вработените како надомест во натура, наместо, или како додаток на, плата во готово.

Наемнини и плати во готово

- 7.44 Наемнините и платите во готово ги вклучуваат следниве видови на надоместок:
- a. Наемнини или плати кои се исплаќаат во редовни неделни, месечни или други временски интервали, вклучувајќи ги и плаќањата според резултати и изработени парчиња; зголемени исплати или посебни додатоци за прекувремена работа, ноќно работење, во време на викендите или други нередовни часови; додатоци за работа далеку од дома или во неповолни или опасни услови; додатоци за експатријација за работа во странство; итн;
 - b. Дополнителни надоместоци кои се плаќаат редовно, на пример, надоместоци за домување или додатоци за да покривање напатни трошоци до и од работа, но без социјални бенефиции (види подолу);
 - v. Плати или надоместоци кои се плаќаат на вработени кои не се на работа за кратки периоди, на пример, на одмор или како резултат на привремено запирање на производството, освен за време на отсуство поради болест, повреда, итн. (види подолу);
 - g. Ad hoc бонуси или други исклучителни плаќања поврзани со вкупните перформанси на претпријатието создадени под шемии за мотивирање;

д. Провизии, пофалници и подароци добиени од вработени: тие треба да се третираат како исплати за извршените услуги од претпријатието кое го вработува работникот, и треба да бидат вклучени во производството и бруто-додадената вредност на претпријатието кога тие се плаќаат директно на вработениот од трето лице.

7.45 Наемнините и платите во готово не вклучуваат компензирање (враќање) од работодавачите на трошоците кои вработените ги направиле со цел да стекнат способност за добивање на работно место или за извршување на нивната работа. На пример:

а. Компензирањето на патни трошоци, трошоци за преселување или сродни трошоци направени од вработените, кога преземаат нови работни места или се бара од нив од нивните работодавачи да се преселат во друг дел на земјата или во друга земја;

б. Компензирањето на трошоците од вработените за алати, опрема, специјална облека или други предмети кои се потребни исклучиво или првенствено, за да можат да ја вршат нивната работа.

Износите на рефундираните средства се третираат како меѓуфазна потрошувачка на работодавачите. До степен до кој вработените од се бара во нивните договори за вработување да купат алат, опрема, специјална облека, итн, не се целосно надоместени, останатите трошоци треба да се одземат од износите што ги добиваат како плати и да се додадат на меѓуфазната потрошувачка на работодавачите. Расходите за ставки потребни исклучиво или главно за работа не се дел од расходите за финална потрошувачка на домаќинствата, без оглед ќе бидат надоместени или не.

7.46 Наемнините и платите во готово исто така не вклучуваат бенефиции за социјално осигурување платени од работодавачите во форма на:

а. Додатоци за деца, брачен партнер, семејство, образование или други додатоци;

б. Целосни или намалени исплати на наемнина или плата на работници отсутни од работа поради болест, случајна повреда, породилно отсуство, итн;

в. Отпремнини на работници или на нивните преживевани кои ги губат своите работни места поради технолошки вишок, неспособност, случајна смрт, и др.

Во пракса, тешко е да се одделат исплати на плати или наемнини за време на кратки периоди на отсуство поради болест, несреќи и сл, од други исплати на наемнини и плати, во кој случај тие мора да бидат групирани заедно.

7.47 Во некои случаи определена корист како што е автомобил или дополнителни пензиски придонеси може да не се даваат бесплатно, туку да се "купуваат" од работодавачот со неисплаќање на некои плати. Привлечноста на таквите

шеми лежи во даночните предности. Автомобил купен од работодавачот и продаден на вработениот може да се оданочи по пониска стапка отколку автомобил купен од поединец; пензиските придонеси може да се оданочат поинаку од другите приходи ако се одземат од почеток. Во овие случаи, целосна плата треба да се евидентира како исплатива во готово, а трошоците на вработениот како расходи за потрошувачка или пензиски придонес и сл., онака како што е соодветно.

Наемнини и плати во натура

7.48 Работодавачите може да ги плаќаат своите вработени во натура од различни причини. На пример:

а. Може да има даночни поволности за работодавачот, вработениот, или и за двете страни, преку избегнување на исплати во готово;

б. Работодавачот може да сака да се ослободи од периодичниот вишок на производство.

7.49 Доходот во натура може да создаде помало задоволство од доходот во готовина, бидејќи вработените немаат избор како да го искористат. Некои од стоките или услугите обезбедени за вработените може да бидат од тип или квалитет што вработениот нормално не би го купил. Сепак, тие мора да бидат вреднувани конзистентно на другите стоки и услуги. Кога стоките или услугите се купени од работодавачот, тие треба да бидат вреднувани по куповни цени. Кога се произведени од работодавачот, треба да бидат вреднувани по цените на производителите. Кога се обезбедени бесплатно, вредноста на наемнините и платите во натура е определена со вкупната вредност на соодветните стоки и услуги. Кога се обезбедени по намалени цени, вредноста на наемнините и платите во натура е определена како разлика меѓу вкупната вредност на стоките и услугите и износот платен од вработените.

7.50 Стоките или услугите кои работодавачите се должни да им ги обезбедат на нивните вработени со цел, истите да можат да ја извршуваат својата работа, се третираат како меѓуфазна потрошувачка од работодавачот: на пример, специјална заштитна облека. Листа на такви предмети е наведена во параграф 6.222. Исплатата во натура, од друга страна, се состои од стоки и услуги, кои не се потребни за работа и може вработените да ги користат надвор од работното време и по нивно сопствено дискреционо право за задоволување на своите сопствени потреби или желби или оние на другите членови на нивното домаќинство.

7.51 Речиси секој вид на потрошувачки стоки или услуги може да се обезбедени како надоместок во натура. Во продолжение се наведени некои од најчестите видови на стоки и на услуги обезбедени без наплата, или по намалени цени, од работодавачите за своите вработени:

а. Храна и пијалоци обезбедени на редовна основа, вклучувајќи ги и елементите на субвенции на канцелариска кантина (од практични причини,

излишно е да се прават процени за храна и пијалоци конзумирани како дел од официјална забава или за време на деловно патување);

- б. Станбени слуги или сместување кои можат да се користат од сите членови на семејството на вработениот;
- в. Користење на возила или други трајни добра за лична употреба на вработените;
- г. Стоки и услуги произведени како аутпути од сопствените процеси на производството на работодавачот, како што се бесплатно патување за вработените во железница или авиокомпаниј, или бесплатен јаглен за рударите;
- д. Спортски, рекреативни или објекти за одмор за вработените и нивните семејства;
- ѓ. Превоз до и од работа, бесплатен или субвенциониран автомобилски паркинг, кој инаку би требало да се плати;
- е. Згрижување на децата на вработените.

7.52 Некои од услугите обезбедени од работодавачите, како што се превоз до и од работа, паркинг и грижа за децата, имаат некои карактеристики на меѓуфазна потрошувачка. Сепак, работодавачите се обврзани да обезбедат вакви можности како би ги привлечле и задржале работниците, а не поради природата на процесот на производство или физичките услови во кои вработените треба да работат. Во билансот, тие се третираат повеќе како другите форми на надоместок на вработените отколку како меѓуфазна потрошувачка. Многу работници треба да платат за превоз до и од работа, паркирање и згрижување на децата од сопствените доходи, а релевантните расходи се евидентираат како расходи за финална потрошувачка.

7.53 Вообичаена ставка обезбедена како доход во натура е автомобил. Автомобилот може да се даде бесплатно на вработениот, но за даночни цели импутиран паричен износ се поврзува со дадената корист. Во земја каде што многу автомобили се даваат како маргинална бенефиција на вработените, работодавачот може да има таква куповна моќ што може да добие значителен попуст на куповната цена на автомобил. Така вработениот добива автомобил со повисок квалитет отколку што би можел поединец да купи со готовина. Вредноста на автомобилот на вработениот треба да се проценува според реалните трошоци на работодавачот.

7.54 Исплатата во натура исто така може да ја вклучува и вредноста на каматата од работодавачите, кога им даваат кредити на вработените по намалена или нула каматна стапка за цели на купување куќа, мебел или други стоки или услуги. Нејзината вредност може се процени како износот кој вработениот би го платил ако се наплати каматна стапка на просечна хипотека, или потрошувачки кредит, намален за износот на каматата што всушност е

платена. Сумата може да биде голема кога номиналните каматни стапки се многу високи поради инфлација, но инаку тие можат да бидат премногу ниски и премногу неизвесни за да може да се проценат.

Акциони опции

7.55 Друга форма на доход во натура произлегува од праксата работодавачот да му дава опција на вработениот да купува акции (удели) на некој иден датум. Деталите за вреднување и евидентирање на акционите опции се опишани во Дел 6 од Глава 17.

Социјални придонеси на работодавачите

7.56 *Социјални придонеси на работодавачите претставуваат социјални придонеси уплатени од работодавачите во социјалните фондови за осигурување или други социјални програми за осигурување поврзани со вработените, за обезбедување на социјални добивки за нивните вработени.* Шемите за социјално осигурување се управувани од општата влада; други програми за социјалното осигурување поврзани со вработените може да се управувани од самите работодавачи, од осигурителна корпорација или може да биде автономна пензиска програма.

7.57 Бидејќи социјалните придонеси на работодавачите се прават во корист на нивните вработени, нивната вредност се евидентира како една од компонентите на надоместок на вработените, заедно со наемнините и платите во готово и во натура. Социјалните придонеси потоа се евидентираат како платени од вработените како тековни трансфери во шемите за социјална заштита или други програми за социјално осигурување поврзани со вработените. Иако административно е поефикасно работодавачите да ги плаќаат придонесите во име на своите вработени, не смее да се дозволи тоа да ја замагли основната економска реалност. Уплатата од работодавачот во шемите за социјална заштита или други програми за социјално осигурување поврзани со вработените всушност не претставува тековен трансфер кон фондот од работодавачот. Трансферот се одвива меѓу работникот и шемите за социјална заштита или други програми за социјално осигурување поврзани со вработените од исплатата на надомест дадена од работодавачот. Ситуацијата е паралелна на онаа во која работодавачите ги одземаат даноците на доход кои треба да ги платат вработените, од наемнините или платите и ги плаќаат директно на даночните органи. Во овој случај, евидентно е дека даноците не се тековни трансфери дадени од работодавачите. Вообичаено е да се опишат социјалните придонеси на работодавачите како повторно да се насочуваат во сметките преку сметките за примарна и секундарна распределба на доходот на вработените. Во секој случај, сметките ги отсликуваат различните побарувања и задолжувања правилно. Директната исплата на социјални придонеси, или на даноци на доход, од работодавачите во шемите за социјална заштита или други програми за социјално осигурување поврзани со вработените или на даночните органи е само скратен пат

земен на основа на административни погодности и ефикасност.

7.58 Износ еднаков на вредноста на социјалните придонеси на работодавачите прво се евидентира во сметката на создавање на доходот како една од компонентите на надоместок на вработените, а потоа се евидентира или во сметката на секундарна распределба на доходот како трансфер од домаќинствата кон фондовите за социјална заштита или други програми на социјално осигурување поврзани со вработените, или пак во сметката на употреба на доходот како плаќање од домаќинствата за финансиски услуги поврзани со водење на шемите. Трансакциите се евидентираат истовремено во сите три сметки во моментот кога се извршува работата што создава потреба да се платат придонесите. Придонесите уплатени во шемите за социјална заштита може да бидат фиксни износи по вработен или може да варираат согласно нивоата на исплатените наемнини и плати. Износите платени во други шеми за социјално осигурување поврзани со вработените зависат од договорот меѓу работодавачите и вработените.

7.59 Постојат два вида на шеми на социјално осигурување поврзани со пензии, опишани како дефинирани шеми за придонеси или дефинирани шеми за користи. Дефинирана шема за придонеси е шема каде користите се одредуваат според фактички направениот придонес во шемата. Кај дефинирана шема на користи, крајната корист е пресметана со помош на формула создадена за шемата за социјално осигурување. Слично на тоа, зголемувањето на правото на вработените поради периодот на вработување во тековниот пресметковен период исто така може да се одреди со формула.

7.60 Придонесите уплатени од работодавачите во шемите за социјално осигурување се поделени на фактички и импутирани придонеси.

7.61 И за фактичките и за импутираните придонеси, компонентите кои се однесуваат на пензиите и другите добивки се прикажани одделно.

Фактички социјални придонеси на работодавачите

7.62 Фактичките придонеси на работодавачите во шемите за социјално осигурување се состојат од фактички придонеси во шемите за социјална заштита и други шеми поврзани со вработените. Придонесите поврзани со пензии и други добивки се прикажани одделно.

Импутирани социјални придонеси на работодавачите

Импутирани придонеси за пензиско осигурување на работодавачите

7.63 Нема импутирани придонеси во шемите за социјална заштита.

7.64 За дефинирана шема за придонеси, не постојат импутирани придонеси, освен ако работодавачот самиот

не раководи со шемата. Во тој случај, вредноста на трошоците за работење на шемата се третираат како импутиран придонес кој треба да се плати на вработениот, како дел од надоместокот на вработените. Овој износ исто така се евидентира како расход за финална потрошувачка на домаќинствата за финансиски услуги.

7.65 За дефинирана шема за пензиски користи, постои импутиран придонес од работодавачот, пресметан како остаток. Тој мора да биде таков што збирот на фактичкиот придонес на работодавачот, плус збирот на сите придонеси на вработениот, плус импутираниот придонес на работодавачот, е еднаков на зголемувањето на корисноста поради вработеноста во тековниот период плус трошоците за работење на шемата.

7.66 Некои дефинирани пензиски шеми за добивки може да се така добро управувани што паричните средства достапни за шемата ги надминуваат обврските на шемата за сегашните и минатите вработени. Можно е во овој случај работодавачот да примени "привремено прекинатото плаќање на придонеси" и да не направи фактички придонеси за еден или повеќе периоди. Сепак, импутираните придонеси на работодавачот треба да се пресметаат и да се евидентираат како што е опишано овде.

7.67 Некои шеми може да се изразат како без придонеси, бидејќи не се уплаќаат фактички придонеси од вработен. Сепак, се пресметува и импутира импутиран придонес на работодавачот како што е погоре опишано.

Импутирани придонеси за непензиско осигурување на работодавачите

7.68 Некои работодавачи самите им обезбедуваат непензиски бенефиции директно на нивните вработени, поранешни вработени или издржувани лица без вклучување на осигурително претпријатие или автономен пензиски фонд, и без создавање на посебен фонд или одделна резерва за таа цел. Во ваква ситуација, постојните вработени може да се смета дека се заштитени од разни утврдени потреби или околности, иако не се двојат резерви за да ги обезбедат идните права. Оттука, за таквите вработени треба да биде импутиран надоместок еднаков на вредноста на износот на социјалните придонеси што би биле потребни за да се обезбеди de facto правото на социјалните добивки кои тие ги акумулираат. Овие износи ги земаат во предвид сите фактички придонеси направени од работодавачот или работникот и зависат не само од нивоата на тековни обврски за користи, туку и од начините на кои е најверојатно да се развиваат обврските на работодавачите во такви програми во иднина, како резултат на фактори како што се очекувани промени во бројот, старосната граница и очекувањата за должината на животот на нивните сегашни и претходни вработени. Така, вредностите кои треба да се импутираат за придонесите, во принцип треба да се базираат на ист вид на актуарски

согледувања кои го одредуваат нивото на премии кои ги наплаќаат осигурителните компании.

7.69 Сепак во пракса може да биде тешко да се одлучи колку треба да бидат големи таквите импутирани придонеси. Претпријатието може само да направи процени, можеби врз основа на придонесите кои се плаќаат во слично финансирани шеми, со цел да ги пресмета своите најверојатни идни обврски, и таквите процени може да се користат кога се достапни. Во спротивно, единствената практична алтернатива може да биде користење на нефинансирани непензиски добивки кои се исплаќаат од претпријатието во текот на истиот пресметковен период како надоместок што ќе биде потребен за да се покријат импутираните придонеси. Иако очигледно постојат многу

причини зошто вредноста на импутираните придонеси кои ќе бидат потребни може да се разликува од фактички платените нефинансирани непензиски добивки во истиот период, како на пример, менување на составот и старосна структура на работната сила на претпријатието, фактички платените добивки во тековниот период сепак, може да ги обезбедат најдобрите достапни процени за придонесите и поврзаните со нив импутирани надоместоци.

7.70 Фактот дека, ако нема други информации, вредноста на придонесите во шемите без плаќање на придонеси може да се постави како да е еднаква на вредноста на користите не значи дека самите добивки се третираат како дел од надоместокот на вработените.

В. Даноци на производство и увоз

1. Евидентирање на даноците на производство и увоз

7.71 *Даноците се задолжителни, неповратни исплати, во готово или во натура, од институционалните единици кон државните единици.* Тие се опишани како невозвратени бидејќи владата не и обезбедува ништо за возврат на индивидуалната единица која ги плаќа, иако владите може да ги користат собраните даноци за обезбедување на добра или услуги на други единици, или поединечно или колективно, или на заедницата како целина.

7.72 Целосната класификација на даноците на производство и на увоз се состои од:

Даноци на производи,
Данок на додадена вредност (ДДВ),
Даноци и царини на увоз без ДДВ,
Увозни давачки,
Даноци на увоз без ДДВ и царини,
Даноци на извоз,
Даноци на производи, без ДДВ, увозни и извозни даноци,
Други даноци на производство.

7.73 На највисоко ниво на класификација, даноците на производство и на увоз се состојат од даноци на производи и други даноци на производство. Даноците на производи се состојат од даноци на стоки и услуги, за кои настанува обврска за плаќање како резултат на производство, продажба, пренос, лизинг или испорака на тие стоки или услуги, или како резултат на нивна употреба за сопствена потрошувачка или сопствени инвестиции. Начинот на кој даноците на производи се евидентираат во СНС зависи од вреднувањето кое се користи при евидентирање на аутпутот, како што е опишано подолу. Другите даноци на производство се состојат главно од даноци на сопственост или употреба на земја, згради или други средства кои се користат во производство или на ангажираниот труд, или платените надоместоци на вработените. Без разлика на употребеното вреднување на аутпутот, другите даноци

на производство секогаш се евидентираат како плаќање за додадена вредност во сметката на создавање на доход.

7.74 Подолу, по дискусијата за правилата на евидентирање на даноците, дадено е целосно објаснување на содржината на секоја од категориите на даноци на производство и на увоз. Ова објаснување ја покажува поврзаноста со главните публикации на податоци на даночни приходи, *GFSM2001* и *Статистика на Приходи* (Организација за Економска Соработка и Развој (OECD), годишна публикација).

7.75 Во деловното сметководство, даноците на производство, освен фактурираниот ДДВ, обично се сметаат за трошоци на производство кои може да се наплаќаат на продажби или други приливи при пресметување на профитот за даночни или други намени. Тие одговараат на "индиректните даноци", како што традиционално се подразбираат, при што индиректни даноци се даноци кои наводно може да се пренесат понатаму во целост или делумно, на други институционални единици со зголемување на цените на продадените стоки или услуги. Сепак, исклучително е тешко, ако не и невозможно, да се утврди вистинскиот опсег на различни видови на даноци, а употребата на термините "директни" и "индиректни" даноци е исфрлена од науката за економија и не се користи во СНС.

Евидентирање на даноците на производство и увоз во сметките

7.76 Даноците на производство и увоз се евидентираат под во рамки на употребите во сметката на создавање на доходот и во рамки на изворите во сметката на примарна распределба (алокација) на доходот.

7.77 Во сметката на создавање на доходот, даноците на увоз се евидентираат само на ниво на вкупната економија,

бидејќи не се наплаќаат на додадената вредност на домашните производители. Покрај тоа, на ниво на индивидуална институционална единица или сектор, само оние даноци на производи кои не се одземени од вредноста на производството на таа единица или сектор треба се евидентираат во рамки на употребите во нивната сметка на создавање на доход. Тие се разликуваат во зависност од начинот на кој е вреднувано производството. Кога е вреднувано по базични цени, сите даноци (субвенции) на производите, кои треба да се платат (примат) на стоките или услугите произведени како аутпути се одземаат од (додаваат на) вредноста на тој аутпут по цени на производители. Затоа тие не мора да бидат евидентирани како употреби во сметката на создавање на доход на засегнатите единици или сектори, туку да се евидентираат само на ниво на вкупната економија, на ист начин како и даноците за увоз. Кога производството се вреднува по цени на производителите, сите даноци или субвенции на производите, кои треба да се платат или примат на аутпутот, треба да се евидентираат во употреби во сметката на создавање на доход на односните единици или сектори, освен фактурираниот ДДВ или слични повратни даноци, бидејќи фактурираниот ДДВ никогаш не е вклучен во вредноста на аутпутот. Неповратен ДДВ и слични даноци се евидентираат во употреби само на ниво на вкупната економија, како и даноците за увоз.

7.78 Други даноци или субвенции на производство, односно, даноци на земја, средства, труд, итн, ангажирани во производство не се плаќаат по единица на аутпут и не може да се одземат од цената на производителите. Тие се евидентираат како наплатливи од додадената вредност на соодветните индивидуални производители или сектори.

7.79 Во сметката на алокација на примарниот доход, даноците на производство и увоз се појавуваат во рамки на изворите само за секторот на општата државна власт и за вкупната економија, одвоени од други такви даноци кои се плаќаат на странски влади.

Даноци наспроти надоместоци

7.80 Една од регулаторните функции на владите е да забранат поседување или употреба на одредени стоки или извршување на одредени активности, освен ако не е добиена специфична дозвола преку издавање на лиценца/дозвола или друг сертификат за кој се бара надомест. Ако издавањето за такви лиценци вклучува малку или воопшто не вклучува работа од владата, односно лиценците се доделуваат автоматски со плаќање на потребните износи, веројатно е дека тие се

едноставно инструмент за собирање приходи, иако Владата за возврат може да обезбеди некој вид на сертификат, или овластување. Сепак, ако владата го користи издавањето на лиценци за вршење некоја соодветна регулаторна функција, на пример, проверка на компетентноста, или квалификациите, на засегнатото лице, проверка на ефикасно и безбедно функционирање на опремата во прашање, или извршување на некоја друга форма на контрола која во спротивно не е должна да ја извршува, извршените плаќања треба да се третираат како набавки на услуги од Владата, а не како плаќање на даноци, освен ако исплатите не се премногу несоодветни на трошоците за обезбедување на услугите. Границата меѓу даноци и плаќање на надоместоци за пружени услуги не е секогаш јасна во пракса (види параграф 8.64 (в) подолу за дополнително објаснување на ова прашање кај домаќинствата). Општиот случај на дозволи издадени од владата се дискутира во дел 5 од Глава 17.

Поврзаност со класификациите на даноците на ММФ и ОЕЦД

7.81 Покриеноста на даноците во СНС се совпаѓа со онаа на "даночни приходи", како што се дефинирани во *GFSM2001*, освен за имплицитните даноци кои произлегуваат од наметнување на повисока каматна стапка во однос на пазарната стапка од централната банка. За разлика од "даноци", како што се дефинирани во *Статистиката на Приходи*, СНС вклучува импутирани даноци или субвенции кои произлегуваат од функционирањето на официјални повеќе девизни курсеви, импутирани даноци и субвенции кои произлегуваат од наметнување на повисока или пониска каматна стапка во однос на пазарната стапка од централната банка, но не ги класифицира придонесите за социјална заштита во рамки на даноците. Глава 5 од *GFSM2001* содржи детална листа и класификација на даноците во согласност со природата на данокот. Анекс А од *Статистиката на Приходи* содржи тесно поврзана класификација.

7.82 Категориите на даноците разграничени во СНС зависат од интеракцијата на следните три фактори, од кои природата на данокот е само една:

- а. Природата на данокот, како што е специфицирана во *GFSM2001* / ОЕЦД класификација;
- б. Типот на институционална единица која го врши плаќањето на данокот;
- в. Околностите во кои се плаќа данокот.

Табела 7.6 Сметка на создавање на доходот - даноци и субвенции на производство - употреба

Употреби	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Надомест на вработени	986	44	98	11	11	1 150			1 150
Даноци на производство и увоз						235			235
Даноци на производи						141			141
Даноци поврзани со додадена вредност (ДДВ)							121		121
Даноци и царини на увоз освен ДДВ						17			17
Увозни царини						17			17
Даноци на увоз освен ДДВ и царини						0			0
Извозни даноци						1			1
Даноци на производи освен ДДВ, увозни и извозни царини							2		2
Други даноци на производство	88	4	1	0	1	94			94
Субвенции						-44			-44
Субвенции на производи						-8			-8
Увозни субвенции						0			0
Извозни субвенции						0			0
Други субвенции на производство						-8			-8
Останати субвенции на производство	-35	0	0	-1	0	-36			-36
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
Потрошувачка на фиксен капитал за бруто-оперативен вишок	157	12	27	15	3	214			
Потрошувачка на фиксен капитал на бруто-мешан доход				8		8			
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
Мешан доход, нето				53		53			53

7.83 Така, исплатата на сосема ист данок може да биде евидентирана во две различни позиции во СНС. На пример, плаќање на акциза може да се појави во рамки на "даноци на увоз, освен данок на додадена вредност (ДДВ) и царини" или во рамки на "даноци на производи, освен ДДВ, увозни и извозни даноци", во зависност од тоа дали акцизата се плаќа на увезени стоки или стоки произведени во земјата. Слично, плаќање на годишен данок на автомобили може да биде евидентирано во рамки "други даноци на производство" или во рамки на "тековни даноци на доход, богатство, итн.", во зависност од тоа дали данокот е платен од некое претпријатие или домаќинство. Од оваа причина, не е можно да се дојде до категориите од СНС со едноставно прегрупирање на *GFSM2001*/OECD класификациите. Меѓутоа, со цел да се искористат предностите на постоењето на овие детални класификации, секоја категорија на данок наведена подолу содржи меѓу-референца на соодветните *GFSM2001* и OECD класификации. Треба сепак да се забележи дека категориите од СНС се вклучени во рамките на *GFSM2001* и OECD категориите, но може да не се идентични со нив.

Пресметковен принцип на евидентирање

7.84 Сите даноци треба да се евидентираат врз пресметковна основа во СНС, односно, кога настануваат активностите, трансакциите или други настани кои создаваат обврски за плаќање на даноци. Сепак, некои економски активности, трансакции или настани, кои според даночното право треба на засегнатите единици да им наметнат обврска за плаќање даноци, постојано го избегнуваат вниманието на даночните органи. Би било нереално да се претпостави дека таквите активности, трансакции или настани доведуваат до пораст на финансиски средства или обврски во вид на обврски и побарувања на даноци. Поради тоа, износите на даноци што треба да се евидентираат во СНС се одредуваат според износите достасани за плаќање само кога тоа ќе биде потврдено преку даночни процени, декларации или други инструменти, како што се фактури за продажба или царински декларации, кои создаваат обврски во форма на јасни обврски за плаќање од даночните обврзници. (При определување на износот на достасани даноци, треба да се внимава да не се вклучи данок кој веројатно никогаш нема да се наплати.) Сепак, во согласност со пресметковниот принцип, времето кога даноците треба да се евидентираат е времето кога настанува даночната обврска. На пример, данок на продажба, пренос или употреба на аутпут треба да

биде евидентиран кога таа продажба, пренос или употреба ќе биде извршена, што не мора да биде истото време кога даночните органи биле известени, кога е издадена побарувачка за данокот, кога данокот требал да биде платен или кога плаќањето е всушност направено. Некоја флексибилност е дозволена, сепак, во поглед на времето на евидентирање на даночите одбиени од почеток.

7.85 Во некои земји, и за некои даноци, износите на даноци кои на крајот се платени може значително и систематски да се разликуваат од износите достасани за плаќање, ако не сите достасани обврски може ефективно да се протолкуваат дека претставуваат финансиски обврски, како што тие се подразбираат во рамките на СНС. Во такви случаи, може да е препорачливо за аналитички и политички цели да се игнорираат неплатените даночни обврски и да се ограничи мерењето на даноци во рамките на СНС на оние кои се фактички платени. Без разлика, даночите кои се навистина платени сепак треба да се евидентираат на пресметковната основа кога се случил настанот кое создал обврски.

Затезни камати, казни и други глоби (пенали)

7.86 Во принцип, каматата наплатена за достасаните неплатени даноци или казни, или пенали воведени како за да се спречи евазијата на даноци, треба да се евидентира одделно, а не како даноци. Сепак, не е секогаш можно да се одвои исплатата на камата, казни или други пенали од даночите со кои се поврзани, па така во практиката тие обично се групирани со даночите.

Даноци и субвенции во рамки на сметките за примарна распределба на доходот

7.87 Табелата 7.6 ги прикажува деталите на даночите и субвенциите како употреби во сметката на создавање на доходот; Табелата 7.7 ги прикажува како извори во сметката на алокација на примарниот доход. Поради начинот на кој што даночите на производи и субвенциите на производи се евидентираат во СНС, во табелата 7.6 нема детали за обврски за плаќање по сектори, туку само вкупните износи. Тоа е во согласност со приказот во табела 6.1. Даночите и субвенциите за производи кои треба да се платат од остатокот од светот, а се појавуваат во делот за извори во сметката на примарна распределба на примарниот доход, кои не е прикажани овде.

Табела 7.7 Сметка на примарна распределба на доходот - даноци и субвенции на производство - извори

	Извори								
	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
Мешан доход, нето				53		53			53
Надомест на вработени				1 154		1 154	2		1 156
Даноци на производство и увоз			235			235			235
Даноци на производи			141			141			141
Даноци поврзани со додадена вредност (ДДВ)			121			121			121
Даноци и царини на увоз освен ДДВ			17			17			17
Увозни царини			17			17			17
Даноци на увоз освен ДДВ и царини			0			0			0
Извозни даноци			1			1			1
Даноци на производи освен ДДВ, увозни и извозни царини			2			2			2
Други даноци на производство			94			94			94
Субвенции			-44			-44			-44
Субвенции на производи			-8			-8			-8
Увозни субвенции			0			0			0
Извозни субвенции			0			0			0
Други субвенции на производи			-8			-8			-8
Останати субвенции на производство			-36			-36			-36
Доход од сопственост	96	149	22	123	7	397	38		435

2. Даноци на производи

7.87 **Данок на производ е данок кој се плаќа за единица стока или услуга.** Данокот може да биде одредена сума на пари по единица на количина на стока или услуга (количинските единици се мерат како дискретни единици или континуирани физички варијабли како што се волумен, тежина, јачина, далечина, време, итн), или може да биде пресметува *ad valorem* како одреден процент од цената по единица или вредноста на стоките или извршените услуги. Данокот на производот обично станува наплатлив кога тој е произведен, продаден или увезен, но исто така, може да стане наплатлив и во други околности, како на пример, кога стока се извезува, се изнајмува, пренесува, или испорачува, или се користи за сопствена потрошувачка или сопствени инвестиции. Едно претпријатие може, но и не мора да го запише износот на данокот на производ одделно на фактурата или сметката која се наплаќа на клиентите.

Даноци на додадена вредност

7.88 **Данокот на додадена вредност (ДДВ) е данок на стоки или услуги кој се прибира во фази од претпријатијата, но кој на крај во целост се наплаќа од крајните потрошувачи.** Таквите даноци веќе се опишани во параграфите 6.55 до 6.62. Тие се опишани како "повратен" данок, бидејќи производителите вообичаено не се обврзани да и платат на владата во полн износ на данокот кој тие го фактурираат на нивните клиенти, и дозволено им е да го одбијат износот на данокот фактуриран на сопствените набавки на стоки или услуги наменети за меѓуфазна потрошувачка или инвестиции во фиксен капитал. ДДВ обично се пресметува на цената на стоката или услугата, вклучувајќи ги и сите други даноци на производот. ДДВ исто така се наплаќа на увезени стоки или услуги како дополнење на сите увозни царини или други даноци на увоз (*GFSM2001* 11411; *OECD*, 5111).

Даноци и царини на увоз, освен ДДВ

7.89 **Даноците и царините на увоз се состојат од даноци на стоки и на услуги кои треба да се платат во моментот кога тие стоки ја минуваат националната или царинската граница на економската територија или кога тие услуги се обезбедуваат од нерезидентни производители на резидентни институционални единици.**

7.90 Увезените стоки на кои се платени сите потребни даноци на увоз кога тие влегуваат во економската територија може понатаму да станат предмет на понатамошно оданочување, како што ќе циркулираат во економијата. На пример, акцизите или даноците на продажба може да достасаат за стоки, како што тие поминуваат низ синџирот на дистрибуција на големо или на мало, бидејќи такви даноци се наплаќаат на сите стоки во истиот момент, без разлика дали тие стоки се произведени од домашно претпријатие или пак се увезени. Даноците кои се плаќаат за стоки кои се веќе увезени не се

евидентираат како даноци на увоз туку како даноци на производи, освен ДДВ, увозни и извозни даноци.

7.91 По исклучок, некои даноци и царини може да се наплаќаат на стоки кои физички влегле во земјата, но каде што нема промена на сопственост, па затоа не се третираат како увоз. Сепак, ваквите даноци и царини се вклучени во позицијата на даноци и царини на увоз.

Увозни давачки

7.92 **Увозните давачки ги сочинуваат царините, или други увозни такси, кои треба да се платат за одреден вид на стоки во моментот кога тие се внесуваат во економската територија.** Царинските давачки се утврдени според царински тарифни планови. Тие можат да бидат наменети како средство за собирање приходи или обесхрабрување на увозот со цел да се заштитат домашните производители на стока (*GFSM2001*, 1151; *OECD*, 5123).

Даноци на увоз, освен ДДВ и царини

7.93 **Даноци на увоз, освен ДДВ и царини се состојат од сите даноци (освен ДДВ и увозни давачки) дефинирани во *GFSM/OECD* класификациите, кои се плаќаат кога стоките влегуваат во економската територија или услугите се обезбедуваат од нерезиденти на резиденти.** Тие го вклучуваат следното:

- а. **Општи даноци на продажби:** овие се состојат од општи даноци на продажби (освен ДДВ), кои се плаќаат на увоз на стоки и на услуги кога стоките влегуваат во економската територија или се обезбедуваат услуги на резиденти (*GFSM2001*, 11412; *OECD*, 5110-5113);
- б. **Акцизи:** акцизите се даноци на специфични видови на стоки, обично алкохолни пијалаци, тутун и горива; тие може да се плаќаат дополнително покрај увозните царини кога стоките влегуваат на економската територија (*GFSM2001*, 1142; *OECD*, 5121);
- в. **Даноци на специфични услуги:** овие може да се плаќаат кога нерезидентни претпријатија им обезбедуваат услуги на резидентни единици во рамките на економската територија (*GFSM2001*, 1156; *OECD*, 5126);
- г. **Профит на увозни монополи:** овие се состојат од профитот пренесен на државите од одборите за увозен маркетинг, или други јавни претпријатија кои имаат монопол врз увозот на некоја стока или услуга. Оправдувањето за третирање на овие профити како имплицитни даноци на производи е исто како тоа што е прикажано во параграф 7.96 (д) за фискалните монополи (*GFSM2001*, 1153; *OECD*, 5127);
- д. **Даноци кои се резултат од повеќе девизни курсеви:** овие се состојат од имплицитни даноци кои произлегуваат од работењето на повеќе девизни курсеви од централната банка или друга официјалната агенција (*GFSM2001*, 1154).

Даноци на извоз

7.94 **Извозните даноци опфаќаат даноци на стоки или услуги кои треба да се платат на државата кога стоките ја напуштаат економската територија, или кога услугите се доставени на нерезиденти.** Тие го вклучуваат следното:

- а. *Извозни царини:* општи или специфични даноци или царини на извоз (GFSM2001, 1152; ОЕЦД, 5124);
- б. *Профит на извозни монополи:* овие се состојат од профитот пренесен на државите на одбори за извозен маркетинг, или други јавни претпријатија кои имаат монопол над извозот на некоја стока или услуга. Оправдувањето за третирање на овие профити како имплицитни даноци на производи е исто како тоа што е прикажано во параграф 7.96 (д) за фискалните монополи (GFSM2001, 1153; ОЕЦД, 5124);
- в. *Даноци кои резултираат од повеќе девизни курсеви:* овие се состојат од имплицитни даноци на извоз кои произлегуваат од работењето на официјален систем на повеќе девизни курсеви. (GFSM2001, 1154).

Даноци на производи, без ДДВ и даноци на увоз и извоз

7.95 **Даноци на производи, освен ДДВ, даноци на увоз и извоз, се состојат од даноци на стоки и на услуги кои се плаќаат како резултат на производство, продажба, трансфер, лизинг или испорака на тие стоки и услуги, или како резултат на нивната употреба за сопствена потрошувачка или инвестиции.** Тие ги вклучуваат следните најчести даноци:

- а. *Општи даноци на продажби или промет:* овие вклучуваат даноци на производство, продажба на големо и мало, даноци на купување, даноци на промет, и така натаму, но без ДДВ и други системи на повратни даноци (GFSM2001, 11412-11413; ОЕЦД, 5110-5113).
- б. *Аквизи:* овие се состојат од даноци на специфични видови на стоки, обично алкохолни пијалоци, тутун и горива (GFSM2001, 1142; ОЕЦД, 5121).
- в. *Даноци на специфични услуги:* овие вклучуваат даноци на транспорт, комуникации, осигурување, рекламирање, хотели или сместување, ресторани, забава, коцкање и лотарии, спортски настани, итн. (GFSM2001, 1144; ОЕЦД, 5126).
- г. *Даноци на финансиски и капитални трансакции:* овие се состојат од даноци кои се плаќаат за купување или продажба на нефинансиски и финансиски средства, вклучувајќи и девизи. Обврската за плаќање настанува кога се менува сопственоста на земја или други средства, освен како резултат на капитални трансфери (главно наследствата и подароци) (GFSM2001, 1134);

ОЕЦД, 4400). Тие се третираат како даноци на услуги на единицата која го продава имотот.

д. *Профит на фискални монополи:* овие се состојат од профити на фискални монополи, кои се пренесени на државата. Фискалните монополи се јавни корпорации, јавни квази-корпорации, или некорпоративни претпријатија во државна сопственост, кои стекнале правен монопол врз производството или дистрибуцијата на одреден вид на стока или услуга со цел да се соберат приходи, а не со цел да се оствари интересот на јавната економска или социјална политика. Таквите монополи обично се ангажирани во производство на стоки или услуги кои можат да бидат високо оданочени во други земји, на пример, алкохолни пијалоци, тутун, кибрити, нафтени производи, сол, карти за играње, и др. Спроведувањето на монополска моќ е едноставно алтернативен начин за државата да собере приходи, место преку појасната стапка на оданочување на приватно производство на такви производи. Во вакви случаи, продажните цени на монополите вклучуваат имплицитни даноци на производите што се продаваат. Иако во принцип само вишокот на монополски профит над некој замислен "нормален" профит треба да се третира како данок, тешко е да се процени овој износ и во пракса, вредноста на даноците треба да се земе како еднаква на износот на профитот пренесен од фискалните монополи на државата (GFSM2001, 1143; ОЕЦД, 5122). Кога јавно претпријатие ќе добие монополска моќ како дел од намерна економска или социјална политика, поради посебната природа на стоката или услугата или технологијата на производство (на пример, комунални услуги, пошти и телекомуникации, железница, итн), не треба да се третира како фискален монопол. Како општо правило, фискалните монополи имаат тенденција да бидат ограничени на производство на стоки за потрошувачка или горива. Бидејќи профитот на фискалниот монопол се пресметува за претпријатието како целина, не е можно да се процени просечниот износ на данокот по единица на продадена стока или услуга кога претпријатието произведува повеќе од една стока или услуга, без воведување на претпоставка за стапките на данокот на различни производи. Освен ако постои оправдана причина за поинаку, треба да се претпостави дека истата *ad valorem* даночна стапка се применува на сите производи, а оваа стапка е дадена со соодносот на вкупната вредност на имплицитните даноци и вредноста на вкупните продажби, намалена за вкупната вредност на имплицитните даноци. Неопходно е да се утврди оваа стапка за да може да се пресметаат базичните цени на предметните производи.

ѓ. *Даноци кои произлегуваат од поставување на повисока каматна стапка од пазарната стапка од централната банка:* Овие даноци се опишани во параграфите 7.122 до 7.126. (Овие даноци не се споменати во GFSM2001.)

3. Други даноци на производство

7.96 *Други даноци на производство се состојат од сите даноци, освен даноци на производи кои претпријатијата ги плаќаат како резултат на вршење производство.* Таквите даноци не вклучуваат даноци на добивка или на друг доход кој претпријатието го добило и треба да се платат, без оглед на профитабилноста на производството. Тие може да се плаќаат на земјата, фиксните средства или на трудот, ангажирани во процесот на производство или одредени активности или трансакции. Другите даноци на производство го опфаќаат следново:

- а. *Даноци на плата или работна сила:* овие се состојат од даноци кои се плаќаат од претпријатијата, и се проценуваат или како процент од исплатените наемнини и плати или како фиксен износ по вработено лице. Тие не вклучуваат задолжителни придонеси за социјално осигурување платени од работодавачите или други даноци платени од самите вработени од нивните наемнини или плати (GFSM2001, 112; ОЕЦД, 3000);
- б. *Периодични даноци на земја, згради или други структури (градби):* овие се состојат од даноци кои се плаќаат редовно, обично секоја година, на употребата или сопственоста над земја, згради или други структури (градби), користени од претпријатијата во производство, независно од тоа дали ваквите средства се во сопственост на претпријатијата или се изнајмени (GFSM2001, 1131; ОЕЦД, 4100);
- в. *Службени и професионални лиценци:* овие се состојат од даноци платени од претпријатијата со цел да се добие лиценца за вршење на одреден вид на бизнис или професија. Лиценците, како што се лиценци за такси и казино се вклучени. Сепак, во одредени околности, лиценците за користење на природни ресурси не се третираат како данок, туку како продажба на средства. Овие околности се опишани во дел 5 од Глава 17. Меѓутоа, ако државата врши проверки на соодветноста или безбедноста на деловни простории, на сигурноста или безбедност на опремата за работа, за професионалната компетентност на вработениот

Г. Субвенции

7.97 *Субвенциите се тековни неповратни плаќања кои единиците на Владата, вклучувајќи и нерезидентни единици на Владата, ги вршат кон претпријатијата врз основа на нивоата на нивните производствени активности или количествата или вредностите на стоките и услугите кои тие ги произведуваат, продаваат или увезуваат.* Тие се побарувања на домашните производители или увозници. Кај домашните производители, тие можат да бидат дизајнирани да влијаат на нивното ниво на производство, на цените по

персонал, или на квалитетот или стандардот на произведени стоки или услуги, како услов за доделување на таква лиценца, исплатите не се невозвратени и треба да се третираат како плаќање за добиени услуги, освен ако износот кој се плаќа за лиценците е далеку над трошоците за извршените проверки од државата (GFSM2001, 11452; ОЕЦД, 5210). (Видете го исто така параграф 8,64 (в) за третманот на лиценци добиени од домаќинствата за своја лична употреба.);

- г. *Даноци на употреба на фиксни средства или други активности:* овие вклучуваат периодични даноци за користење на возила, бродови, авиони или други машини или опрема што се користат од претпријатијата за потребите на производството, независно од тоа дали таквите средства се во нивна сопственост или се изнајмени. Овие даноци се често опишани како лиценци, и обично се фиксни износи кои не зависат од вистинската стапка на користење (GFSM2001, 11451-11452 и 5.5.3; ОЕЦД, 5200);
- д. *Таксени (даночни) марки:* овие се состојат од таксени (даночни) марки кои не спаѓаат во одредени веќе идентификувани класи на трансакции, на пример, марки на правни документи или проверки. Овие се третираат како даноци на производство на деловни или финансиски услуги. Меѓутоа, таксена марка на продажба на одредени производи, како што се алкохолни пијалоци или цигари, се третира како данок на производи (GFSM2001, 1161; ОЕЦД, 6200);
- ѓ. *Даноци на загадување:* овие се состојат од воспоставени даноци за емисија или испуштање на штетни гасови, течности или други штетни супстанции во животната средина. Тие не вклучуваат плаќања за собирање и за отстранување на отпад или штетни супстанции од јавните органи, кои ја сочинуваат меѓуфазната потрошувачката на претпријатијата (GFSM2001, 11452; ОЕЦД, 5200);
- е. *Даноци на меѓународни трансакции:* овие се состојат од даноци за патување во странство, странски дознаки или слични трансакции со нерезиденти (GFSM2001, 1156; ОЕЦД, 5127).

кои нивното производство се продава или на надоместокот на институционалните единици кои се ангажирани во производството. Субвенциите имаат исто влијание како и негативните даноци на производство во тоа што и нивното влијание врз деловниот вишок е во спротивна насока на онаа на даноците на производство.

7.98 Субвенциите не се плаќаат на крајните потрошувачи; тековните трансфери кои владата директно ги дава на домаќинствата како потрошувачи се третираат како

социјална помош. Субвенциите не ги вклучуваат ниту грантовите кои владите може да им ги дадат на претпријатијата за финансирање на нивните инвестиции или за надоместување за штета на нивните капитални средства. Овие грантови се третираат како капитални трансфери.

1. Субвенции на производи

7.99 **Субвенција за производ е субвенција која се плаќа за единица стока или услуга.** Субвенцијата може да биде одредена сума на пари по единица на стока или услуга, или може да се пресмета *ad valorem* како одреден процент од цената по единица. Субвенцијата исто така, може да се пресмета како разлика меѓу специфична таргетирана цена и пазарната цена која е платена од купувачот. Субвенцијата на производ обично се плаќа кога стоката или услуга се произведува, продава или увезува, но исто така може да се плаќа и во други околности, како кога стоките се пренесуваат, изнајмуваат, испорачуваат или употребуваат за сопствена потрошувачка или сопствени инвестиции.

Увозни субвенции

7.100 **Увозните субвенции ги опфаќаат субвенциите на стоки и на услуги кои подлежат на плаќање тогаш кога стоките ја преминуваат границата на економската територија, или кога услугите се доставени на резидентни институционални единици.** Тие вклучуваат имплицитни субвенции кои произлегуваат од работењето на систем на повеќе официјални девизни курсеви. Тие, исто така може да опфатат и загуби настанати, како предмет на намерна политика на државата, кај државни трговски организации чија функција е да купуваат производи од нерезиденти и потоа да ги продаваат по пониски цени на резидентите (види, исто така, извозни субвенции во параграф 7.103).

7.101 Како и во случајот на даноците на производи, субвенциите за увезени стоки не ги вклучуваат субвенциите кои се плаќаат за такви стоки откако ќе ја поминат границата и влезат во слободен промет во рамките на економската територија на земјата.

Извозни субвенции

7.102 **Извозните субвенции ги опфаќаат сите субвенции на стоки и на услуги кои се исплатени од државата кога стоките ја преминуваат економската територија, или кога услугите се доставени на нерезидентни единици.** Тие го вклучуваат следново:

- a. **Директни субвенции** за извоз кои се плаќаат директно на домашните производители кога стоките ја напуштат економската територија или услугите се испорачуваат на нерезиденти;
- b. **Загуби на државни трговски организации:** овие се состојат од загубите, настанати како предмет на намерна владина политика, кај државни трговски

организации чија функција е да купуваат производи од резиденти и потоа да ги продаваат по пониски цени на нерезиденти. Разликата меѓу куповните и продажните цени е извозна субвенција (види исто така параграф 7.105 (б));

- v. **Субвенции кои произлегуваат од повеќе девизни курсеви:** овие се состојат од имплицитни субвенции кои произлегуваат од функционирањето на официјален систем на повеќе девизни курсеви.

Исклучоци од извозни субвенции

7.103 Извозните субвенции не го опфаќаат повратот на царинските граници на даноците на производи кои претходно биле платени на стоки или услуги, додека тие биле внатре во економската територија. Тие исто така ги исклучуваат и отстапувањата од даноците кои би биле задолжителни за стоките кога тие би биле продадени или употребени во рамки на економска територија, место да се извезат. Општите даноци на производи, како што се даноци на продажба или набавка, ДДВ, акцизи или други даноци на производи вообичаено не се плаќаат на извозот.

Други субвенции за производи

7.104 **Други субвенции за производи се состојат од субвенции за стоки и за услуги произведени како аутпут на резидентни претпријатија, или за увоз, кои се исплаќаат како резултат на производство, продажба, трансфер, изнајмување или испорака на тие стоки и услуги, или како резултат на нивната употреба за сопствена потрошувачка или сопствени инвестиции.** Најчестите видови се следниве:

- a. **Субвенции за производи кои се користат во земјата:** овие се состојат од субвенции кои се плаќаат на домашни претпријатија за нивното производство кое се користи или троши во рамки на економската територија;
- b. **Загуби на државните трговски организации:** овие се состојат од загубите направени од државните трговски организации чија функција е да купуваат и продаваат производи од домашни претпријатија. Кога таквите организации ќе направат загуби поради намерна државна економска или социјална политика преку продажба по пониски цени од оние по кои тие ги купиле стоките, разликата меѓу куповната и продажната цена треба да се третира како субвенција. Книжењата на залихите на стоки на таквите организации се вреднуваат по куповните цени платени од трговските организации, а субвенциите се евидентираат во моментот кога стоките се продаваат;
- v. **Субвенции на јавни корпорации и квази-корпорации:** овие се состојат од редовни трансфери исплатени на јавните претпријатија и квази-корпорациите кои се наменети за компензирање на постојаните загуби (односно, негативни оперативни добивки) направени

од нивните производни активности, како резултат на наплаќање по цени пониски од нивните просечни трошоци на производство, како предметот на намерна владина економска и социјална политика. Со цел да се пресметаат базичните цени на производството на таквите претпријатија, обично е потребно да се претпостави униформа *ad valorem* имплицитна стапка на субвенција на тоа производство, определена со големината на субвенцијата како процент од вредноста на продажбата плус субвенцијата.

г. *Субвенции кои произлегуваат од прифаќање на пониска каматна стапка од пазарната стапка од централната банка*: Овие субвенции се опишани во параграфите 7.122 до 7.126. (Овие субвенции не се споменати во *GFSM2001*.)

Д. Доходи од сопственост

1. Дефинирање на доходот од сопственост

7.106 Доход од сопственост се појавува кога сопствениците на финансиски средства и природни ресурси истите ги ставаат на располагање на други институционални единици. Доходот кој се плаќа за користење на финансиски средства се нарекува доход од инвестиции, додека оној кој се плаќа за користење на природни ресурси се нарекува рента. *Доход од сопственост е збир од доходот од инвестиции и рента.*

7.107 *Доход од инвестиции е доходот примен од сопственикот на едно финансиско средство во замена за претстапување на средства на друга институционална единица.* Условите со кои се регулира плаќањето на доходот од инвестиции обично се наведени во финансискиот инструмент кој се создава кога средствата се префрлаат од доверителот на должникот. Таквите договори обично се прават само за ограничен временски период, по кој средствата мора да бидат вратени. Временскиот период може да варира од неколку месеци или неколку години, иако аранжманите можат да бидат обновени.

7.108 *Рента (кирија, наем) е доходот кој го добива сопственикот на природен ресурс (закуподавач или земјосопственик) за ставање на располагање на природниот ресурс на друга институционална единица (наемател или закупник) за употреба на природниот ресурс во производството.* Условите под кои рентата на природниот ресурс треба да се плати се изразени во наемот на ресурс. *Наем на ресурс е договор според кој законскиот сопственик на природен ресурс, кој според*

2. Други субвенции на производство

7.105 *Други субвенции на производство се состојат од субвенции, освен субвенции за производи кои резидентните претпријатија можат да ги добијат како последица на вклучување во производството.* Примери за вакви субвенции се:

а. *Субвенции на плата или работна сила*: овие се состојат од субвенции кои се плаќаат на вкупниот износ на наемнина или плата или на вкупната работна сила, или на вработување на одредени видови на лица, како што се физички хендикепирани лица или лица кои биле невработени долг период. Субвенциите можат да бидат наменети и за покривање на дел или на сите трошоци за програми за обука, организирани или финансирани од претпријатијата;

б. *Субвенции за намалување на загадувањето*: овие се состојат од субвенции наменети за покривање на дел или на сите трошоци за дополнителна обработка, преземени за да се намали или елиминира испуштањето на загадувачи во животната средина

СНС има бесконечен рок на траење, го става на располагање на наемател за редовен надомест, евидентиран како доход од сопственост, означен како рента. Наемот на ресурс може да се примени за било кој природен ресурс кој се смета за актива во СНС. За ресурси, како што е земјата, се претпоставува дека, на крајот на наемот земјата се враќа на законскиот сопственик во истата состојба како кога започнал наемот. Ресурси како што се подземни средства, иако ресурсите потенцијално имаат бесконечен живот, не се враќаат целосно на законскиот сопственик на крајот на наемот, бидејќи целта на наемот е да се дозволи екстракција/извлекување и располагање со ресурсот. Иако ресурсите може да се исцрпат во износ поголем од некое ново откритие или повторно вреднување (или природно надополнување на обновливи извори), фактот дека рентата е прикажана без одбивање на било која потрошувачка на природните ресурси, подразбира дека, во СНС, ресурсот ефективно се третира како да има бесконечен животот кога станува збор за создавање на доход.

7.109 Редовните плаќања извршени од наемателот на природните ресурси како што се подземните средства, често се опишани како плаќања по основ на лизинг на природни ресурси, но се третираат како рента во СНС. Терминот "рента" во овој прирачник е резервирана за рента на природните ресурси, додека плаќањата под оперативен лизинг се опишани како "наем".

7.110 Доходите од сопственост се класифицирани на следниот начин во СНС:

Доход од инвестиции
 Камата
 Распределен доход на корпорации
 Дивиденди
 Повлекувања од доход на квази-корпорации
 Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции
 Друг доход од инвестиции
 Доход од инвестиции кој им припаѓа на имателите на осигурителни полиси
 Доход од инвестиции платен за пензиски права

Доход од инвестиции кој им припаѓа на акционери во колективен инвестициски фонд
 Рента

Секоја од овие ставки е подетално опишана во продолжение.

7.111 Табела 7.8 прикажува проширување на табела 7.2, за да ги вклучи деталите за платен и примен доход од сопственост.

Табела 7.8 Сметка на примарна распределба на доходот - доход од сопственост -употреби

Употреби	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Надомест на вработени							6		6
Даноци на производство и увоз									0
Субвенции									0
Доход од сопственост	134	168	42	41	6	391	44		435
Камата	56	106	35	14	6	217	13		230
Распределен доход на корпорации	47	15				62	17		79
Дивиденди	39	15				54	13		67
Повлекувања од доходот на квази корпорации	8	0				8	4		12
Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции	0	0				0	14		14
Исплати на доход од инвестиции		47				47	0		47
Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси		25				25	0		25
Доход од инвестиции платен за пензиски права		8				8	0		8
Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови		14				14	0		14
Рента	31	0	7	27	0	65			65
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642

2. Камата

7.112 *Каматата е форма на доход кој го добиваат сопствениците на одредени видови на финансиски средства, како што се депозитите, должничките хартии од вредност, заемите и (евентуално) други видови на сметки на побарувања, заради давање на финансиското средство на располагање на друга институционална единица.* Доходот од сопственост и алоцирање на СПВ, исто така се третира како камата. Финансиски средства кои носат камата се побарувања на доверителите од должниците. Доверителите им позајмуваат средства на должниците, што води до создавање на некој од финансиските инструменти наведени погоре. Износот кој должникот го должи на доверителот е познат како главница. Со текот на времето, износот кој се должи на доверителот опаѓа со отплата на

долгот, а се зголемува со акумулирање на камата. Салдото во секое време се нарекува состојбата на главница.

7.113 Камата може да биде утврден износ на пари или фиксен или варијабилан процент од состојбата на главницата. Ако некои или сите доспеани камати на доверителот не се исплатени во текот на одредениот период, истите може да се додаваат на износот на преостаната главница или може да сочинуваат посебна обврска на должникот. Меѓутоа, камата може да достаса за исплата на подоцнежен датум и понекогаш кога заемот или друг финансиски инструмент не е доспеан.

Пресметковен принцип на евидентирање

7.114 Камата се евидентира на пресметковна основа, што значи каматата се евидентира како што се акумулира постојано со текот на времето на доверителот на износот на состојбата на главницата. Пресметаната камата е износот кој доверителот треба да го прими, должникот треба да го плати. Таа може да се разликува не само од износот на камата платена во текот на дадениот период, туку и од износот достасан за плаќање во тој период. Некои финансиски инструменти се составени на таков начин што должникот е должен да прави редовни плаќања на камати, период по период, како што се акумулира каматата, но во други случаи може и да нема таков услов. Како што е објаснето во дел 4 од Глава 17, постојат различни видови на финансиски инструменти, а постојано се развиваат и нови инструменти. Оттука, камата може се плаќа на различни начини, не секогаш јасно опишани како камата. Сепак, тековите на нето-плаќања за порамнување во рамки на договори со свој или терминска стапка (веројатно опишана како "камата" во договорот), не се сметаат за доход на сопственост, туку треба да се евидентираат како трансакции со финансиски деривати во финансиската сметка (види ги параграфите 11.111 до 11.115).

Исплатена и наплатена камата на заеми и депозити

7.115 Како што е објаснето во Глава 6, износите на камата на заеми и на депозити кои треба да се платат на и да се примат од финансиските корпорации содржат маржа, која претставува имплицитно плаќање за извршените услуги од финансиските корпорации за давање на заеми и примање на депозити. Фактичката исплата или наплата на или од финансиските корпорации, опишана како

банкарска камата, треба да се одвои така што каматата според СНС и провизијата за услугата може да се евидентираат одделно. Износите на камата според СНС платена од заемопримачите на финансиските корпорации е помала од банкарската камата за проценетата вредност на наплатените провизии, додека износите на камата според СНС примена од депонентите е повисока од банкарската камата за износот на наплатената провизија за услугата. Вредностите на провизиите се евидентираат како продажба на услуги во производствените сметки на финансиските корпорации и како употреби во сметките на нивните клиенти.

7.116 Ако банкарската камата не е платена, во тој случај каматата според СНС и провизијата за услугата не се платени. Со други зборови, износот на главницата се зголемува за износот на неплатена камата според СНС плус неплатената провизија за услугата.

Исплатена камата на должнички хартии од вредност

7.117 Одредени финансиски инструменти, на пример, записи и обврзници со нулти купон (камата), се такви што должникот нема обврска да врши било какви исплати на доверителот сè додека средствата не доспеат. Фактички, каматата не доспева за наплата до крајот на животот на средствата, кога обврската на должникот се исплаќа со еднократно плаќање кое ги опфаќа и износот на средствата што дадени од кредиторот и каматата акумулирана во текот на целиот живот на средствата. Во вакви случаи износот на камата која треба да се плати во текот на животот на хартијата од вредност се пресметува како разлика меѓу вредноста по која инструментот е набавен и неговата вредност при доспевање.

Табела 7.8 (прод.) Сметка на примарна распределба на доходот - доход од сопственост – употреби

	Извори									
	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2			
	Нефинан- сиски корпорации	Финан- сиски корпорации	Општа влада	Домаќин- ства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
Трансакции и ставки за порамнување										
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452				452
Мешан доход, бруто				61		61				61
Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238				238
Мешан доход, нето				53		53				53
Надомест на вработени				1 154		1 154	2			1 156
Даноци на производство и увоз			235			235				235
Субвенции			-44			-44				-44
Доход од сопственост	96	149	22	123	7	397	38			435
Камата	33	106	14	49	7	209	21			230
Распределен доход на корпорации	10	25	7	20	0	62	17			79
Дивиденди	10	25	5	13	0	53	14			67
Повлекувања од доходот на квази корпорации			2	7		9	3			12
Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции	4	7	0	3	0	14	0			14
Исплати на доход од инвестиции	8	8	1	30	0	47	0			47
Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси	5	0	0	20	0	25	0			25
Доход од инвестиции платен за пензиски права				8		8	0			8
Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови	3	8	1	2	0	14	0			14
Рента	41	3	0	21	0	65				65

Натамошно објаснување

7.118 Глава 17, во дел 4 содржи детали за тоа како сите трансакции и други текови поврзани со финансиските инструменти треба да се евидентираат во сметките. Таа поточно содржи специфични препораки за тоа како треба да се пресметува каматата за секој од релевантните финансиски инструменти.

Номинална и реална камата

7.119 Кога должникот ја исплаќа главницата преку исплати во еднаква парична вредност на позајмените средства плус камата која се акумулира по договорена стапка во периодот на постоење на долгот, поврзаните исплати на камати се опишани како "номинални". Таквите камати не го претставуваат "реалниот" поврат на доверителот кога, како резултат на инфлација, куповната моќ на вратените средства е помала од онаа на позајмените средства. Во ситуации на хронична инфлација, номиналните каматни исплати барани од доверителите обично растат со цел да им надоместат за загубите на куповната моќ кои ги очекуваат кога нивните средства ќе се вратат.

7.120 Во пракса, каматата евидентирана во сметката на алокација на примарниот доход не е поделена на овој начин. Евидентираната камата е секогаш износот на номиналната наплатена или исплатена камата (плус или минус провизијата за услугите на финансиските посредници за кои не се направени експлицитни трошоци, кога се релевантни). Меѓутоа, во рамките на СНС како целина се обезбедени информациите потребни за да се пресмета реалната камата, бидејќи реалните

сопственички загуби остварени од доверителите се евидентираат во сметката на ревалоризација.

Специјален случај на каматни стапки определени од централната банка

7.121 Главната одговорност на Централната банка е да формулира и спроведува дел од економската политика. Заради тоа, често дејствува различно од другите финансиски корпорации и генерално има добиено овластување од државата да ги спроведува своите ставови. Во случаи каде што централната банка ги користи своите специјални овластувања за да ги обврзе учесниците на пазарот да платат трансфери без директен возврат, соодветно е да се евидентираат приливите како имплицитни даноци. Спротивно, во случаи кога централната банка прави исплати што се очигледно за политички, а не за комерцијални цели, може да се тврди дека се исплатени имплицитни субвенции. Се разгледуваат три случаи:

- Централната банка е во можност да диктира стапки пониски од пазарните стапки за резервните/задолжителните депозити;
- Централната банка плаќа над пазарните стапки во ситуација кога надворешната вредност на валутата е под притисок;
- Централната банка делува како развојна банка нудејќи заеми по стапки пониски од пазарните за приоритетни дејности.

7.122 Ако каматните стапки на централната банка не се согласни со оние на комерцијалните банки, тогаш разликата меѓу тековите пресметани со примена на референтната стапка и фактичката стапка поставена од централната банка не треба да се евидентира како пазарен аутпут, особено FISIM, туку како имплицитни даноци и субвенции, како што е опишано подолу. Оваа постапка е аналогна на и е во согласност со практиката на третирање на разликата меѓу пазарниот девизен курс и алтернативниот девизниот курс наметнат од централната банка како имплицитен данок или субвенција.

Потпазарни каматни стапки на резервните (задолжителните) депозити

7.123 Да претпоставиме дека централната банка и плаќа само три проценти на комерцијална банка на задолжителните депозити, кога пазарната стапка е пет проценти. Следното евидентирање е направено во СНС:

- a. Иако комерцијалната банка фактички добива само три проценти како "камата", се евидентира како добивање на пет проценти како камата и плаќање на два проценти на државата како данок на производство;
- b. Се евидентира дека државата добива два проценти од комерцијалната банка како данок на производство и исплаќа тековен трансфер од два проценти на централната банка (и двата текови се фиктивни); и
- v. Централната банка всушност и плаќа три проценти на комерцијалната банка, но се евидентира плаќање на пет проценти на комерцијалната банка и примање на два проценти од државата во форма на тековен трансфер.

Во ова пренасочување не е вклучена никаква трансакција во финансиската сметка.

Над-пазарни каматни стапки за поддршка на валутата

7.124 Да претпоставиме дека централната банка и плаќа седум проценти на комерцијална банка за ограничен период кога валутата е под притисок во време кога пазарната стапка е пет проценти. Следниве евидентирања се направени во СНС:

- a. Иако комерцијална банка всушност добива седум проценти како "камата", се евидентира како добивање на пет проценти како камата и на уште два проценти од државата како субвенција на производство;
- b. За државата се евидентира плаќање на два проценти на комерцијалната банка како субвенција за производство и примање на трансфер од два проценти од централна банка (и двата текови се фиктивни); и
- v. Централната банка фактички и плаќа седум проценти на комерцијална банка, но се евидентира плаќање на пет проценти на комерцијалната банка и плаќање на

два проценти на државата во форма на тековен трансфер.

Во ова пренасочување не е вклучена никаква трансакција во финансиската сметка.

Потпазарни каматни стапки за приоритетните индустрии

7.125 Да претпоставиме дека централната банка и наплаќа само три проценти на приоритетна индустрија кога пазарната стапката е пет проценти. Следното евидентирање е направено во СНС:

- a. Иако приоритетната индустрија всушност плаќа само три проценти како "камата", евидентирано е како да плаќа пет проценти како камата и како да прима два проценти од државата како субвенција на производство;
- b. Државата се евидентира дека и плаќа два проценти на приоритетната индустрија како субвенција за производство и дека прима тековен трансфер од два проценти од централната банка (и двата текови се фиктивни); и
- v. Централната банка реално добива три проценти од приоритетната индустрија, но се евидентира дека прима пет проценти од приоритетната индустрија и плаќа два проценти на државата во форма на тековен трансфер.

Во ова пренасочување не е вклучена никаква трансакција во финансиската сметка.

3. Распределен доход на корпорации

Дивиденди

7.126 Корпорациите добиваат средства со издавање на акции во нивниот сопственички капитал, што им дава право на сопствениците на дел од распределената добивка и од резидуалната вредност на средствата на корпорацијата во случај на нејзина ликвидација. Акционерите се колективни сопственици на корпорацијата.

7.127 *Дивиденди се форма на доход од инвестиции на кој имаат право акционерите како резултат на оставање на средства на располагање на корпорациите.* Подигнувањето на акционерски капитал преку издавање на акции е алтернатива на задолжувањето, како начин на собирање средства. За разлика од зајмениот капитал, акционерскиот капитал не создава обврска во парична фиксна вредност и не им дава право на имателите на акции на корпорацијата на фиксен или утврден доход.

7.128 Исто како што во СНС се подразбира дека корпорациите опфаќаат сет на институционални единици ангажирани во производство, кои може да се опишани со

различни имиња како што се приватни или јавни корпорации, приватни или јавни претпријатија, кооперации и партнерства со ограничена одговорност, така и дивидендите, треба да се разбере дека ги опфаќаат сите распределби на добивката од корпорациите на нивните акционери или сопственици, без разлика со какво име се нарекуваат. Дивидендите повремено може да преземат форма на емисија на акции, но ова ја исклучува емисијата на бонус акции кои едноставно претставуваат рекласификација меѓу сопствените фондови, резервите и нераспределената добивка.

Време на евидентирање

- 7.129 Иако дивидендите претставуваат дел од доходот кој бил создаван во текот на еден значителен период, често шест или дванаесет месеци, дивидендите не се евидентираат во СНС на строга пресметковна основа. За краток период откако е објавена исплата на дивиденда, но пред всушност да треба да се плати, може да се продадат акции "без дивиденда", што значи дека дивидендата сè уште се плаќа на сопственикот на датумот кога е објавена дивиденда, а не на сопственикот на денот кога треба да се плати. Продадената акција "без дивиденда" затоа вреди помалку од онаа продадена без ова ограничување. Времето на евидентирање на дивидендите во СНС е моментот во кој цената на акциите ќе почне да котира на без дивиденда основа, место по цена која ја вклучува и дивидендата.

Супер дивиденди

- 7.130 Иако дивидендите се фиктивно/појмовно исплатени од оперативната добивка во тековниот период, корпорациите често ги урамнотежуваат исплатите на дивиденди, често исплаќаат помалку од оперативната добивка, но понекогаш исплаќаат малку повеќе, особено кога самата оперативна добивка е многу мала. Поради практични причини, не е направен никаков обид во СНС да се усогласат исплатите на дивиденди со добивката, освен во една околност. Исклучок се прави кога дивидендите се несразмерно големи во однос на последното ниво на дивиденди и добивка. Со цел да се утврди дали дивидендите се несразмерно големи, корисно е да се воведат концептот на распределив доход. ***Распределив доход на една корпорација е еднаков на претприемничкиот доход плус сите примени тековни трансфери, минус сите пратени тековни трансфери и минус прилагодувањата за промените во пензиските исплати од пензиската програма на таа корпорација.*** Од ова може да се види коефициентот на дивидендата во однос на распределивиот доход во текот на блиското минато и да се оцени веројатноста дека сегашното ниво на објавени дивиденди е во согласност со минатата практика, преку прифаќање на одреден степен на изедначување од година во година. Ако нивото на објавени дивиденди во голема мера го надминува ова, вишокот треба да се третира како финансиска трансакција, особено повлекувањето на сопственички капитал од корпорацијата.

- 7.131 Овој третман се однесува на сите компании, без разлика дали се некорпоративни или квази-корпорации и дали се подложни на јавна, странска или домашна приватна контрола. Глава 22 содржи пообемна дискусија во врска со случајот на јавно контролирани корпорации.

Повлекување на доходот од квази-корпорациите

- 7.132 ***Повлекување на доходот од квази-корпорација се состои од оној дел на распределивиот доход кој сопственикот го повлекува од квази-корпорацијата.*** Доходот кој сопствениците на квази-корпорации го повлекуваат од нив е аналоген на доходот повлечен од корпорации преку исплати на дивиденда на нивните акционери. Затоа се третира како доход од сопственост на сопствениците на квази-корпорациите. Повлекувањето на доходот од сопствениците на квази-корпорациите треба посебно да се идентификува за да може да се воспостави целосен сет на сметки за субјектот и тој да се третира како институционална единица одвоена од онаа на неговиот сопственик.
- 7.133 Повлекувањата на доход од квази-корпорација не вклучуваат повлекувања на средства остварени со продажба или ослободување од средства на квази-корпорацијата: на пример, продажба на залихи, фиксни средства, земја или други непроизведени средства. Ваквите продажби ќе се регистрираат како ослободување во капиталната сметка на квази-корпорацијата, а трансферот на средствата ќе се евидентира како повлекување од сопственичкиот капитал на квази-корпорации во финансиската сметка на квази-корпорацијата, и како побарување од нејзиниот сопственик. Слично, средствата повлечени преку ликвидирање на големи суми на акумулирана задржана заштеда или други резерви на квази-корпорациите, вклучувајќи ги и оние составени од резервации за потрошувачка на фиксен капитал, се третираат како повлекувања од сопственичкиот капитал. Оваа ситуација кореспондира со третманот на супердивидендите што треба да се платат од котираните компании опишани погоре.
- 7.134 Обратно, сите средства обезбедени од сопственикот(ци) на квази-корпорациите за стекнување на средства или намалување на обврските треба да се третираат како додатоци на нивниот сопственички капитал. Како што не може да има негативна распределба од распределивиот доход на корпорациите во форма на негативни дивиденди, така не е можно да има и негативна дистрибуција од распределен доход на квази-корпорации во форма на негативни повлекувања. Меѓутоа, ако квази-корпорацијата е во сопственост на државата, и ако постојано остварува оперативни дефицити, поради намерна економска и социјална политика на владата, секој редовен трансфер на средства во претпријатието од државата направен за да ги покрие неговите загуби треба да се третира како субвенција, како што е објаснето погоре во параграф 7.105 (в).

Реинвестирана добивка на странски директни инвестиции

7.135 Како што е објаснето во Глава 26, претпријатие со странска директна инвестиција е корпоративно или некорпоративно претпријатие во кое странскиот инвеститор има направено странска директна инвестиција. Претпријатието со странска директна инвестиција може да биде:

а. (некорпоративна) филијала на нерезидентно корпоративно или некорпоративно претпријатие; ова се третира како квази-корпорација; или

б. Корпорација во која најмалку еден странски инвеститор (кој може, но и не мора, да биде друга корпорација) поседува доволно акции за да има ефективен глас во управувањето.

7.136 Фактички распределби може да се направат од распределивиот доход од претпријатијата со странски директни инвестиции во форма на дивиденди или повлекувања на доход од квази-корпорации. Плаќањата направени на овој начин на странските директни инвеститори се евидентираат во сметките на СНС и во платниот биланс, како меѓународни текови на инвестициски доход. Сепак, и двата системи исто така, наложуваат задржаната добивка на претпријатијата со странски директни инвестиции да се третира како да е распределена и дадена на странските директни инвеститори во согласност со нивната сопственост над капиталот на претпријатието, а потоа реинвестирана од нивна страна преку додатоци на капиталот на финансиската сметка. Импутираната уплата на оваа акумулирана добивка е класифицирана во СНС како форма на распределен доход, кој е одвоен и е дополнителен на сите вистински исплати на дивиденди или повлекувања на доход од квази-корпорации.

7.137 Образложението за овој третман е дека, бидејќи претпријатието со странска директна инвестиција е, по дефиниција, предмет на контрола, или влијание, од директен странски инвеститор или инвеститори, одлуката да се задржи дел од добивката во претпријатието мора да претставува намерна инвестициска одлука на директниот странски инвеститор(и). Во практика, голем дел од претпријатијата со директни инвестиции се подружници на странски корпорации или некорпоративни филијали на странски претпријатија, кои се целосно контролирани од нивните корпорации мајки или сопственици.

7.138 *Задржани добивки на корпорација или квази-корпорација се еднакви на доходот за распределба минус исплатените дивиденди или повлекувањето на доходот од квази-корпорацијата, соодветно.* Ако претпријатието со странска директна инвестиција во целост е во сопственост на еден странски директен инвеститор (на пример, филијала на странско претпријатие), целата задржана добивка се смета дека е дадена на инвеститорот, а потоа е реинвестирана, во кој случај заштедата на претпријатието мора да биде еднаква

на нула. Кога странски директен инвеститор поседува само дел од капиталот на претпријатието со директни инвестиции, износот што се смета за добиен и реинвестиран од странскиот инвеститор е пропорционален на неговиот удел во капиталот.

Задржана добивка на домашните претпријатија

7.139 Даден е предлог за да се прошири третманот на распределување на задржаната добивка на сопствениците на други корпорации, особено на јавните корпорации. Истражувањето на овој предлог е дел од истражувачката агенда.

4. Исплата на доход од инвестиции

Доход од инвестиции кој им припаѓа на имателите на осигурителни полиси

7.140 Доходот од инвестиции кој им припаѓа на имателите на осигурителни полиси треба да биде поделен меѓу имателите на неживотни и животна полиси.

7.141 За неживотни полиси, осигурителната корпорација има обврска кон имателот на полисата за износот на премијата уплатена во корпорацијата, која сè уште не е заработена, вредноста на сите достасани, а неплатени побарувања и резервата за ненајавени, или најавени, но сè уште не порамнети побарувања. За оваа обврска, осигурителната корпорација чува технички резерви. Доходот од инвестиции на овие резерви се третира како доход кој им припаѓа на имателите на полиси, кој е потоа распределен на имателите на полиси во сметката за алокација на примарниот доход и е уплатен назад во осигурителната компанија како додаток на премија во сметката на секундарна распределба на доходот. Тие се резерви во кои осигурителната компанија препознава соодветна обврска кон имателите на полиси.

7.142 За институционална единица која воспоставува шема на стандардна гаранција во замена за надоместоци, може да има и доход од инвестиции заработен на резервите на шемата и тој треба исто да се прикаже како да е распределен на единиците кои плаќаат надоместоци (кои може да не бидат истите единици кои се корисници на гаранциите) и да се третираат како дополнителни надоместоци во сметката на секундарна распределба на доходот.

7.143 Кај полисите за животна осигурување и ануитетите, осигурителните корпорации имаат обврски кон имателите на полиси и корисниците на ануитети, еднакви на сегашната вредност на очекуваните побарувања. За овие обврски, осигурителните корпорации имаат средства кои им припаѓаат на имателите на полиси, а се состојат од бонуси декларирани за полиси со добивка, како и резервации и за имателите на полиси и за корисниците на ануитети за исплата на идните бонуси и други побарувања. Овие фондови се инвестирани во бројни финансиски, а може и во нефинансиски средства, како имот и земја. Осигурителните претпријатија добиваат

доход од инвестиции од финансиските средства и земјата и заработуваат нето-оперативен вишок од изнајмување или лизинг на станбени и други згради. Покрај тоа, тие остваруваат сопственички добивки или загуби на финансиските средствата што ги имаат. Бонусите најавени за имателите на полиси за живот треба да се евидентираат како примен доход од инвестиции за имателот на полисата (резидентно, а може и нерезидентно домаќинство) и се третираат како додаток на премија платен од имателите на полиси на осигурителните корпорации. Како и за каматите и дивидендите, изворот на платениот доход од инвестиции може да не биде самиот доход од инвестиции, но за СНС, одлучувачки критериум за евидентирање како доход од инвестиции е примателот, кој ги смета овие плаќања како награди за ставање финансиски средства на располагање на осигурителните корпорација.

7.144 Доходот од инвестиции кој им припаѓа на имателите на полиси за животно осигурување се евидентира како задолжување од осигурителната компанијата и побарување од домаќинствата во сметката за алокација на примарниот доход. Овој износ автоматски се носи до штедење, без потреба од ставка за прилагодување, како што е случајот со промени во правата на пензија. Доходот од инвестиции се третира како додаток на премија и е дел од нето-премиите, намалени за побарувањата, евидентирани во финансиската сметка како задолжувања на домаќинствата и побарувања на осигурителните корпорации, како промени во животното осигурување и права на ануитети.

7.145 За разлика од случајот на неживотно осигурување или пензии, износот се носи до штедење, и потоа се запишува како финансиска трансакција, поточно пораст на обврските на корпорациите за животно осигурување, како дополнување на новите премии, намалени за надоместокот за услугите пребиени со платените побарувања.

Доход од инвестиции исплатен за права на пензија

7.146 Како што е објаснето во дел 2 од Глава 17, правата на пензија произлегуваат од еден од двата различни видови на пензиски шеми. Овие се дефинирани шеми за придонеси (понекогаш се опишуваат како шеми за готовински купувања) и дефинирани шеми за користи.

7.147 Дефинирана шема за придонеси е онаа каде што придонесите и од работодавачите и од вработените се инвестирани во име на вработените како идни пензионери. Нема друг начин на финансирање на пензиите и средствата не се употребуваат за ни една друга намена. Доходот од инвестиции кој треба да се плати на дефинирани права на придонеси е еднаков на доходот од инвестиции на фондовите, плус нето-оперативната добивка заработена од изнајмување на земја или згради во сопственост на фондот.

7.148 Дефинирана шема на добивки е онаа каде што користите кои треба да се платат се дефинирани со

формула. Формулата често има форма на поврзаност со финалната плата (оттука и алтернативната терминологија како шема на финална плата) или просечна плата во некој дефиниран период. Формулата може да биде изразена на многу начини, вклучувајќи, на пример, варијација на дефинирана шема на придонеси, како што е растот на добивката на фондовите или минимален процент на раст.

7.149 Бидејќи користите се пресметуваат според формула, можно е да се одреди неопходното ниво на правата во секој момент за може да ги исполнат идните обврски. Вредноста на правата е сегашната вредност на сите идните исплати, пресметана со користење актуарски претпоставки за траењето на животот и економски претпоставки за каматната или дисконтна стапка. Сегашната вредност на правата кои постојат на почетокот на годината се зголемува бидејќи датумот кога правото ќе доспее е една година поблиску. Износот на зголемувањето не е под влијание на тоа дали пензиската шема навистина има доволно средства за да ги покрие сите обврски, ниту е под влијание на видот на пораст на средствата, без оглед дали е тоа, на пример, доход од инвестиции или сопственички добивки.

Доход од инвестиции исплатен на акционери во инвестициони фондови

7.150 Доходот од инвестиции кој им припаѓа на сопствениците на акции или удели во инвестициски фондови (вклучително и заеднички фондови и единечни trustови) е прикажан како две одделни ставки. Првата се дивидендите распределени на акционерите во инвестициски фондови. Втората е задржаната добивка која им припаѓа на акционерите во инвестициски фондови.

7.151 Компонентата на дивиденда се евидентира на ист начин како и дивидендите за поединечни корпорации, како што е опишано погоре. Компонентата на задржана добивка се евидентира по истите принципи како оние опишани за претпријатијата со странски директни инвестиции, но се пресметува исклучувајќи ја реинвестираната добивка од странски директни инвестиции. Имено, преостанатата задржана добивка се распределува на акционерите (инвестициониот фонд останува без заштеди) и се внесува повторно во фондот од акционерите во трансакција евидентирана во финансиската сметка.

5. Рента

Разлика меѓу рента и изнајмување

7.152 Разликувањето на рента од изнајмување/наем кој се прима и плаќа во рамки на оперативен лизинг претставува основа во СНС, имајќи во предвид дека рентата е форма на сопственички доход, а наемот се третира како продажба или набавка на услуги. Наемите се плаќања извршени според оперативен лизинг за користење на фиксно средство кое и припаѓа на друга единица, каде што сопственикот има производствена

активност, со која фиксните средства ги одржува, заменува кога е потребно и ги прави достапни на барање на наемникот. Рентата е исплата направена во рамки на лизинг на ресурси за користење на природен ресурс. Покрај тоа што типот на средства дадени во рамки на лизинг е различен меѓу рентата и наемот, и природата на лизингот е различна. Разграничувањето меѓу различни типови на договори за лизинг е објаснето во дел 5 од Глава 17.

Рента на природни ресурси

- 7.153 *Рента (кирија, наем) е доходот кој го добива сопственикот на природен ресурс (закуподавач или земјосопственик) за ставање на располагање на природниот ресурс на друга институционална единица (наемател или закупник) за употреба на природниот ресурс во производството.* Се разгледуваат два случаи на рента на ресурси, рента на земја и рента на подземни ресурси. Рентата на други природни ресурси го следи моделот поставен со овие две инстанции.

Рента на земјишни површини

- 7.154 Рентата на земјишни површини се евидентира како да се акумулира континуирано за земјопоседникот во текот на периодот на договорот меѓу него и закупецот. Рентата регистрирана за одреден пресметковен период е еднаква на вредноста на акумулираната рента за плаќање во тој временски период, како разлика од износот на достасана рента што треба да се плати во текот на тој период или рентата која вушност е платена.
- 7.155 Рентата може да биде платена во готово или во натура. Во рамки на шемите на делење на плодовите од родот или слични шемии, вредноста на рентата која треба да се плати не е однапред одредена во парични износи и се мери според вредноста по базични цени на земјоделските култури кои закупците се должни да ги обезбедат за земјопоседникот, согласно договорот меѓу нив. Рентата на земја исто така вклучува и плаќање на рента на сопствениците на копнени води и реки за правото на користење на тие води за рекреација или други намени, вклучувајќи го и риболовот.
- 7.156 Земјопоседникот може да е обврзан да плати даноци на земја или да направи одредени трошоци за одржување, како последица на поседување над земјата. По правило, таквите даноци или трошоци се третираат како обврска на закупецот кој треба да ги одбие од рентата што инаку би бил должен да ја плаќа на земјопоседникот. Рентата намалена на овој начин преку даноци или други трошоци за кои земјопоседникот е одговорен, е опишана како "рента по оданочување". Со прифаќање на правилото дека закупецот плаќа само рента по оданочување, даноците или трошоците се евидентираат во сметката на производство или сметката на создавање на доход на

закупецот. Овој третман не прави промена во доходот на закупецот. Правилото ја избегнува потребата да се создаде фиктивно претпријатие за земјопоседникот како наемодавец.

- 7.157 Наемите кои се плаќаат на згради или други структури се третираат како набавки на услуги. Сепак во практиката, едно плаќање може да покрие и рента и наем кога една институционална единица изнајмува земја која се состои од подобрување на земјата и земја во својата природна состојба и може да ги вклучува сите згради кои се наоѓаат на неа во единствен договор, или лизинг, во кој двата вида на плаќање не се диференцирани еден од друг. На пример, еден земјоделец може да изнајми куќа на фарма, објекти на фармата, обработлива земја и земја за пасиште, со договор во кој едно плаќање ги опфаќа сите четири. ако не постои објективна основа врз која може да се раздели плаќањето на рента на земја и наем на зградите, се препорачува третирање на целиот износ како рента кога вредноста на пасиштето се смета дека ја надминува вредноста на објектите и обработливата земја, а како наем во спротивниот случај.

Рента на потповршинска актива

- 7.158 Сопственоста на подземни средства во форма на резерви на минерали или фосилни горива (јаглен, нафта или природен гас) зависи од начинот на кој со закон се дефинирани сопственичките права, и од меѓународните договори, во случај на лежишта во меѓународни води. Во некои случаи средствата може да му припаѓаат на сопственикот на парцелата под која се наоѓаат резервите, но во други случаи тие можат да припаѓаат на единица на локалната или централната власт.
- 7.159 Сопствениците на средствата, без разлика дали се приватни или државни единици, може да доделат лизинг на други институционални единици дозволувајќи им да ги екстрактираат резервите во текот на одреден временски период, во замена за плаќање на рента. Овие исплати се често опишани како плаќања по основ на лизинг на природни ресурси, но тие во суштина се ренти кои им припаѓаат на сопствениците на средствата во замена за нивното ставање на располагање на други институционални единици за определени периоди, и така се третираат во СНС. Рентата може да биде во форма на периодични исплати на фиксни износи, без оглед на процентот на извлекување или, почесто, можат да бидат функција на количината или обемот на извлечени средства. Претпријатија вклучени во истражување може да им платат на сопствениците на земјишната површина за правото да направат пробни дупчења или да го истражуваат на друг начин постоењето и локацијата на подземни ресурси. Ваквите исплати исто така треба да се третираат како рента, иако не се врши никаква екстракција.

Глава 8: Сметки на прераспределба на доходот

A. Вовед

- 8.1 Оваа Глава опишува две сметки, кои покажуваат како доходот е прераспределен меѓу институционалните единици преку праќањата и примањата на тековни трансфери. Оваа прераспределба претставува втора фаза во процесот на распределба на доходот, како што е прикажано во сметките на СНС. Овие две сметки се сметката на секундарна распределба на доходот и сметката на прераспределба на доходот во натура.
- 8.2 Сметката на секундарна распределба на доходот покажува како билансот на примарниот доход на една институционална единица или сектор се трансформира во нејзин расположлив доход преку прием и праќање на тековни трансфери, со исклучок на социјалните трансфери во натура.
- 8.3 Сметката на прераспределба на доходот во натура го носи процесот на прераспределба на доходот еден чекор подалеку. Таа покажува како расположливите приходи на домаќинствата, непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) и државните единици се трансформираат во нивни прилагодени расположливи приходи преку прием и плаќање на социјални трансфери во натура. Нефинансиските и финансиските корпорации не се вклучени во овој процес.
- 8.4 Голем дел од оваа Глава се занимава со деталната дефиниција, описот и класификацијата на различните видови на тековни трансфери, евидентирани во сметката на секундарна распределба на доходот и сметката на прераспределба на доходот во натура. Како дел од овој опис, сместена е дискусија за структурата на шемите за социјално осигурување и нивната улога како приматели на социјални придонеси и исплаќачи на социјални добивки (бенефиции).
- 8.5 Разбирањето на разликата меѓу четирите поврзани концепти е од клучно значење за разбирање на двете сметки презентирани во оваа Глава. Овие термини се социјално осигурување, социјална заштита, социјална помош и социјални трансфери во натура. Тие се објаснети на кратко подолу, а подетално во подоцнежните делови од Главата.
- 8.6 Шемите на социјално осигурување се шемите во кои социјални придонеси се платени од вработените или други лица или од работодавачите во име на своите вработени, со цел да се обезбеди право на добивки од социјално осигурување, во тековните или подоцнежни периоди, за вработените или други учесници кои плаќаат придонеси, лицата кои зависат од нив или преживеаните. Постојат два вида на социјални добивки кои ги исплаќаат шемите на социјално осигурување, пензии и други добивки, како што се медицинските, образовните, надоместоци за домување или за невработеност. Пензиите секогаш се исплаќаат во готовина; непензиските добивки може да бидат исплатени во готово или во натура.
- 8.7 Може да се разграничат два главни типа на шемите на социјално осигурување:
- Првиот тип се состои од шемите за социјална заштита кои ја опфаќаат целата заедница, или голем дел од заедницата, кои се наметнати, контролирани и финансирани од државни единици. Пензиите кои се исплаќаат во рамките на овие шемите може да бидат или да не бидат поврзани со нивоата на наемнина на корисникот или со историјата на вработување. Непензиските добивки поретко се поврзани со нивоата на наемнина.
 - Вториот тип се состои од други шемите поврзани со вработените. Овие шемите произлегуваат од врската работодавач-вработен во обезбедувањето на пензиски права, која е дел од условите за вработување и каде одговорноста за обезбедување на добивките не ја презема општата влада во рамките на обезбедување на социјално осигурување.
- 8.8 Користите од социјална помош во готовина се тековни трансфери кои државните единици или НПИСД им ги исплаќаат на домаќинствата за да ги покријат истите потреби, како и кај добивките од социјално осигурување, но тие не се даваат во рамките на шемите за социјално осигурување, во кои е обично неопходно учество преку социјални придонеси.
- 8.9 Социјалните трансфери во натура се состојат од добивките од социјална заштита исплатени во натура и добивките од социјална помош исплатени во натура.

1. Сметка на секундарна распределба на доходот

- 8.10 Покрај билансот на примарни приходи, ставката за порамнување пренесена од сметката на примарна распределба на доходот, и расположливиот доход, ставката за порамнување на сметката на секундарна распределба на доходот, сите книжења во сметката на секундарна распределба на доходот се состојат од тековни трансфери. *Трансфер е трансакција во која една институционална единица обезбедува стока, услуга или актива на друга единица без да добие од таа единица за возврат, било каква стока, услуга или актива како противвредност.* Трансферите се делат на тековни трансфери и капитални трансфери. *Капитални трансфери претставуваат неповратни трансфери при што, или страната што праќа трансфер користи ресурси преку располагање на едно средство (освен готовина или залихи), откажувајќи се од финансиско побарување (освен сметките на побарувања), или*

страната што прима трансфер се обврзува да набави едно средство (освен готовина), или кога двата услови се исполнети. Капиталните трансфери се често големи и нередовни, но ова не се неопходни услови за еден трансфер да се смета како капитален, а не како тековен. Останатите трансфери се опишани како тековни. *Тековен трансфер претставува трансакција во која една институционална единица обезбедува стока или услуга на друга единица, без надомест во стока или услуга директно како замена, при што не обврзува ниту една од страните да набават или продадат одредено средство.* Концептот на трансферот е подетално објаснет во подолу во делот Б.

8.11 Табелата 8.1 ја прикажува скратената форма на сметката на секундарна распределба на доходот, и ги идентификува главните видови на трансфери. Тековни трансфери можат да се одвиваат меѓу резидентни и нерезидентни единици, како и меѓу резидентни институционални единици.

8.12 Пратените трансфери од институционална единица или сектор се евидентираат на левата страна на сметката во рамките на употребите. На пример, во табела 8.1, даноците на доход, богатство итн. пратени од секторот Домаќинства се евидентираат во пресекот на редот за оваа ставка и колоната за употреба за секторот Домаќинства. Примените трансфери од една институционална единица или сектор се евидентираат на десната страна на сметката во рамките на изворите. На пример, социјалните добивки, освен социјалните трансфери во натура, примени од секторот Домаќинства се евидентираат во пресекот на редот за оваа ставка и колоната за извори за секторот Домаќинства.

8.13 Во согласност со општите сметководствени правила на СНС, книжењата во сметките, освен ставките за порамнување, се однесуваат на износи кои треба да се платат или примат. Овие не мора да се совпаѓаат со исплатените и примените износи во истиот пресметковен период. Износите на сè уште неплатени обврски или сè уште непримени побарувања се евидентирани во финансиската сметка, во рамките на сметките за побарувања и обврски.

8.14 Во сметката на секундарна распределба на доходот се разликуваат три основни видови на тековни трансфери:

- а. Тековни даноци на доход, богатство и сл;
- б. Социјални придонеси и добивки ;
- в. Други тековни трансфери.

Во следните параграфи е сумирана нивната природа и намената за која служат.

Тековни даноци на доход, богатство и сл.

8.15 *Тековните даноци на доход, богатство, итн., опфаќаат главно даноци на доход на домаќинста или добивки на корпорации, и даноци на богатство кои се плаќаат редовно секој даночен период (за разлика од даноците на капитал кои се плаќаат нередовно).* Во табелата 8.1, тековните побарувања по основа на даноци на доход, богатство, и сл. се наоѓаат во изворите за секторот Општа влада и најверојатно и за остатокот од светот, додека пак обврските за даноци се наоѓаат во употребите за домаќинствата и за секторот Нефинансиски и финансиски корпорации, а може и за секторот Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) и за остатокот од светот.

Социјални придонеси и добивки

8.16 *Социјални придонеси се вистински или импутирани исплати кон шемите за социјално осигурување со цел обезбедување исплата на добивки од социјалното осигурување.* Социјалните придонеси може да бидат платени од работодавачите во име на своите вработени. Како такви тие формираат дел од надоместоците на вработените и се вклучени во билансот на примарниот доход на домаќинствата. Во сметката на секундарна распределба на доходот, овие придонеси, заедно со плаќањата извршени од самите домаќинства во својство на вработени, самовработени или невработени лица, се евидентираат како обврски на домаќинствата и побарувања на единиците одговорни за шемите на социјално осигурување. Социјалните придонеси може да бидат примени од единица кој во било сектор, која обезбедува социјално осигурување на своите вработени (дури и исклучително домаќинства, ако во својство на некорпоративни претпријатија, водат шема на социјално осигурување за своите вработени) или од единица на трета страна, определена како институција одговорна за администрирање на шемата. Сепак, повеќето придонеси најверојатно ќе бидат евидентирани во рамките на изворите за секторот Општа влада, вклучувајќи ги и фондовите за социјална заштита и осигурителните компании и пензиските фондови во сектор Финансиски корпорации. Социјалните придонеси се евидентираат во употреби само за домаќинствата, и резидентни и нерезидентни.

8.17 *Социјални добивки се тековни трансфери примени од домаќинствата со цел задоволување на потребите кои произлегуваат од одредени настани или причини, на пример, болест, невработеност, пензионирање, домување, образование или семејни причини.* Социјалните добивки може да бидат обезбедени преку шема на социјално осигурување или преку социјална помош.

Табела 8.1: Сметка на секундарна распределба на доходот – скратена форма - употреби

Употреби

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Тековни трансфери	98	277	248	582	7	1 212	17		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн	24	10	0	178	0	212	1		213
Нето-социјални придонеси				333		333	0		333
Социјални добивки освен социјалните трансфери во натура	62	205	112	0	5	384	0		384
Други тековни трансфери	12	62	136	71	2	283	16		299
Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604

8.18 Добивките од социјално осигурување во натура обезбедени од работодавците се третираат како да се исплатени во готовина, и се вклучени во сметката за секундарна распределба на доходот. Ако ова не беше така, набавката на стоките и услугите за кои станува збор би требало да биде прикажана како направена од работодавците, но овие производи не се меѓуфазна потрошувачка, а претпријатијата не можат да имаат финална потрошувачка. Меѓутоа, добивките од социјално осигурување во натура остварени од општите шеми за социјална заштита и сите добивки од социјална помош во натура претставуваат социјални трансфери во натура и затоа се вклучени само во сметката за распределба на доходот во натура. Во табелата 8.1 социјалните добивки, освен социјалните трансфери во натура, се евидентирани под извори за секторот Домаќинства и во принцип може да се евидентираат во рамките на употребите за кој било сектор кој работи како шема за социјално осигурување во својство на работодавач.

Други тековни трансфери

8.19 *Други тековни трансфери се состојат од сите тековни трансфери меѓу резидентни институционални единици, или меѓу резидентни и нерезидентни единици, освен тековни даноци на доход, богатство, итн., социјални придонеси и добивки и социјални добивки во натура.* Оваа група ги вклучува нето-премиите и побарувањата од полиси за неживотно осигурување, тековните трансфери меѓу различни видови на државни единици, обично на различни нивоа на власт, и меѓу општата влада и странски влади, како и тековните трансфери кон и од НПИСД и меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства.

2. **Расположлив доход**

8.20 *Расположлив доход претставува ставка на порамнување во сметката на секундарна распределба (салдистрибуција) на доходот. Тој се добива од билансот (салдото) на примарните приходи на една институционална единица или сектор со:*

a. Додавање на сите тековни трансфери, со исклучок на социјалните трансфери во натура, примени од таа единица или сектор и

b. Одземање на сите тековни трансфери, со исклучок на социјалните трансфери во натура, пратени од таа единица или сектор.

8.21 Расположливиот доход, како и билансот на примарни приходи, може да се евидентира бруто или нето од потрошувачката на фиксен капитал. Како и секаде, концептуално се преферира нето-мерката, но може да биде неопходно ставките за порамнување да се евидентираат бруто, поради потешкотиите во мерење на потрошувачката на фиксен капитал, иако потрошувачката на фиксен капитал е трошок на производство, а не компонента на доходот. Следната дискусија се однесува на нето-концептот на расположлив доход.

8.22 Не е целиот расположлив доход достапен во готовина. Вклучувањето на немонетарни (непарични) трансакции поврзани со производство за сопствена потрошувачка или трампа, или со надоместок во натура, во сметките, значи дека домаќинствата немаат избор, освен да конзумираат одредени видови на стоки и услуги за кои вредноста на соодветните расходи од расположливиот доход се импутирани. Иако социјалните трансфери во натура од државните единици или НПИСД кон домаќинствата се евидентираат одвоено во сметката за распределба на доходот во натура, другите трансфери во натура се евидентираат во сметката на секундарна распределба на доходот, заедно со трансферите во готовина. Тука може да се вклучат меѓународните трансфери на храна, облека, лекови итн. дадени за олеснување на ефектите од глад или други тешкотии предизвикани од природни несреќи или војни. По правило се евидентира дека примателите на трансферите во натура, освен социјалните трансфери во натура, прават импутирани расходи за потрошувачка на односите стоки или услуги, како да се примени трансферите во готовина.

8.23 Домаќинствата, исто така, примаат неколку видови на импутирани текови на доход од сопственост, кои не им се на располагање за трошење според нивна желба. Тука спаѓаат инвестициски доход од осигурување, анuitети и права на пензија, како и доход од акции или единици на инвестициски фондови. Приливот на доход поврзан со инвестициони фондови и со животно осигурување и анuitети кои не се третираат како социјално осигурување водат до расположливиот доход, иако тие автоматски ги зголемуваат средствата кои домаќинствата ги чуваат во финансиските институции кои управуваат со тие средства и полиси, и оттука домаќинството нема дискреции во врска со трошењето на тие суми. Тековите на доход поврзани со неживотно осигурување и шеми за социјално осигурување се евидентираат во сметката на секундарна распределба на доходот, како да е повторно платен на компанијата за неживотно осигурување или шемата за социјално осигурување и не се вклучува во

расположливиот доход, освен оној дел кој е одреден за покривање на надоместокот за услуга поврзан со осигурителната полиса или шемата за социјално осигурување.

8.24 За домаќинствата, расположливиот доход ја вклучува разликата меѓу повисоката камата според СНС и пониската банкарска камата на депозитите на домаќинствата и разликата меѓу повисоката банкарска камата и пониската камата според СНС на заемите на домаќинствата. Овие разлики се исто така однапред одредени за покривање на индиректните надоместоци за услуги кои финансиските институции ги поставуваат на заемите и депозитите (FISIM). (За други институционални сектори, со исклучок на финансиските посредници, FISIM се третира како дел од меѓуфазната потрошувачка и е исклучена од мерките на доходот.)

Табела 8.1 (прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – скратена форма - извори

	Извори									
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
Трансакции и ставки за порамнување										
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864	
Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642	
Тековни трансфери	72	275	367	420	40	1 174	55		1 229	
Тековни даноци на доход, богатство итн			213			213	0		213	
Нето-социјални придонеси	66	213	50	0	4	333	0		333	
Социјални добивки освен социјалните трансфери во натура				384		384	0		384	
Други тековни трансфери	6	62	104	36	36	244	55		299	

Поврзаност со концептите на доходот во економската теорија

8.25 Расположливиот доход, онака како што е мерен во СНС, може да се спореди со концептот на доход, како што е општо сфатен во економијата. Од теоретска гледна точка, доходот е најчесто дефиниран како максималниот износ што едно домаќинство, или некоја друга единица, може да го конзумира без намалување на нивната реална нето-вредност. Меѓутоа, реалната нето-вредност на една единица може да се промени како резултат на примање или испраќање на капитални трансфери и како резултат на реални сопственички добивки или загуби кои настануваат на нивните средства или обврски. Исто така може да се промени од настани како што се природни катастрофи, кои го менуваат обемот на средства. Капиталните трансфери, реалните сопственички добивки или загуби и останатите промени во обемот на средствата поради природни катастрофи, се исклучуваат при мерењето на расположливиот доход. (Капиталните

трансфери се евидентираат во капиталната сметка на СНС, додека останатите промени во обемот на средствата и реалните сопственички добивки или загуби се евидентираат во сметките на други промени во средствата.) Расположливиот доход може да се толкува во потесна смисла, како највисокиот износ што едно домаќинство или некоја друга единица може да си дозволи да го потроши за потрошувачка на стоки или услуги во текот на пресметковниот период, без да мора да ги финансира своите расходи преку намалување на готовината, ослободување од други финансиски или нефинансиски средства или преку зголемување на своите обврски. Овој концепт е еквивалентен на економскиот теоретски концепт само кога капиталните трансфери, другите промени во обемот на средствата или реалните сопственички добивки или загуби во текот на тој период не ја менуваат нето-вредноста од почетокот на периодот.

Национален расположлив доход

8.26 Повеќето тековни трансфери, без разлика дали се во готовина или во натура, може да се јават меѓу резидентни и нерезидентни институционални единици, како и меѓу резидентни единици. **Бруто или нето-националниот расположлив доход може да се добие од бруто или нето-националниот доход со:**

а. Додавање на сите тековни трансфери во готовина или натура, примени од резидентни институционални единици од нерезидентните единици; и

б. Одземање на сите тековни трансфери во готовина или натура, испратени од резидентни институционални единици на нерезидентни единици.

8.27 Меѓу поважните тековни трансфери кои се одвиваат меѓу резиденти и нерезиденти се следниве:

а. Социјални придонеси или добивки ;

б. Тековни даноци на доход или богатство;

в. Премии и побарувања од неживотно осигурување;

г. Тековна меѓународна соработка, односно, тековни трансфери меѓу различни држави, слично како трансфери во програмите за помош, наменети за поддршка на нивото на потрошувачка на населенија погодени од војна или елементарни непогоди како што се суши, поплави или земјотреси;

д. Дознаки од странство меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства.

8.28 Нето-расположливиот доход на една земја е подобра мерка од нето-националниот доход (ННД) од аспект на анализа на нејзините потрошувачки можности.

Табела 8.2: Сметка на прераспределба на доходот - употреби

Употреби	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Социјални трансфери во натура			184		31	215			215
Социјални трансфери во натура -непазарно производство			180		31	211			211
Социјални трансфери во натура – пазарно производство			4			4			4
Прилагоден расположлив доход, бруто	228	25	133	1 434	6	1 826			1 826
Прилагоден расположлив доход, нето	71	13	106	1 411	3	1 604			1 604

3. Сметка на распределба на доходот во натура

8.29 Освен ставките за порамнување, расположливиот доход и прилагодениот расположлив доход, сите ставки во сметката за прераспределба на доходот во натура се состојат од социјални трансфери во натура. Социјалните трансфери во натура ги опфаќаат само социјалните добивки во натура и трансферите на индивидуални непазарни стоки и услуги кои државните единици им ги обезбедуваат на резидентните домаќинства, вклучувајќи ги и фондовите за социјална заштита и НПИСД.

8.30 Бидејќи социјалните трансфери во натура се одвиваат само меѓу државните единици, НПИСД и домаќинствата, не е потребна сметка на прераспределба на доходот во натура за нефинансискиот и финансискиот корпоративен сектор.

8.31 Социјалните трансфери во натура кои ги плаќаат државните единици и НПИСД се евидентираат на левата

страна на нивната сметка на прераспределба на доходот во натура, во рамките на употребите. На пример, во табела 8.2, вредноста на индивидуалните непазарни стоки или услуги обезбедени бесплатно, или по цени кои не се економски значајни, од државните единици е евидентирана во пресекоот на редот за оваа ставка и колоната за употреби за секторот Општа влада. Социјалните трансфери кои ги прима секторот Домаќинства се евидентирани на десната страна на нивната сметка, во рамките на изворите. Бидејќи само секторот Домаќинства прима социјални трансфери во натура, колоните за извори за останатите четири сектори се празни.

4. Прилагоден расположлив доход

8.32 **Прилагодениот расположлив доход претставува ставка за порамнување во сметката на редистрибуција (прераспределба) на доходот во**

натура. Тој се добива од расположливиот доход на една институционална единица или сектор со:

- а. Додавање на вредноста на социјалните трансфери во натура кои ги прима таа единица или сектор; и*
- б. Одземање на вредноста на социјалните трансфери во натура кои ги праќа таа единица или сектор.*

Прилагодениот расположлив доход, како и расположливиот доход, може да се евидентира бруто или нето од потрошувачката на фиксен капитал. Бидејќи социјалните трансфери во натура ги плаќаат само државните единици и НПИСД, а ги примаат само домаќинствата, следува дека прилагодените расположливи доходи на секторите Општа влада и НПИСД се пониски од нивните расположливи доходи, додека прилагодениот расположлив доход на секторот Домаќинства е поголем од неговиот расположлив доход. Во двата случаи, вредноста на разликата е еднаква на вредноста на социјалните трансфери во натура, така што

Б. Тековни трансфери

- 8.34 Како што е дефинирано погоре, *трансфер е трансакција во која една институционална единица обезбедува стока, услуга или актива на друга единица без да добие од таа единица за возврат, било каква стока, услуга или актива како противвредност.* Една единица која прави трансфер не добива конкретна мерлива корист во замена, која што може да се евидентира како дел од една иста трансакција. Сепак, плаќањето на придонеси за социјално осигурување или премија за неживотно осигурување може да и даде право на единицата која уплаќа на некои потенцијални идни добивки. На пример, едно домаќинство може да има право да добие некои социјални добивки, ако се случат одредени настани или преовладаат одредени услови. Покрај тоа, сите резидентни домаќинства имаат корист од услугите обезбедени од државните единици. Меѓутоа, фактот дека е направен трансфер, не значи автоматски дека единицата која го врши трансферот ќе прими корист ниту, пак, ако прими, дека износот на користа е сразмерна со износот на трансферот. Поради оваа причина СНС тврди дека не постои директен пандан на трансферот.
- 8.35 Процесот на наплата на даноци од државата, и употреба на создадениот доход за плаќање за обезбедување на државните услуги и процесот во кој осигурителна корпорација прифаќа премии за

прилагодениот расположлив доход за вкупната економија е ист со расположливиот доход.

- 8.33 Прилагодениот расположлив доход на едно домаќинство може да се протолкува како мерење на максималната вредност на финалната потрошувачка на стоки и услуги што тоа може да си дозволи да ги конзумира во тековниот период без да мора да ја намалува готовината, да продаде други средства или да ги зголеми своите обврски за таа цел. Неговите потрошувачки можности се одредуваат не само од максималниот износ што може да си дозволи да го потроши на стоки и услуги (неговиот расположлив доход), туку и од вредноста на потрошувачките стоки и услуги кои ги добива од државните единици или НПИСД како социјални трансфери во натура. Спротивно на тоа, прилагодениот расположлив доход на општата државна власт може да се протолкува како мерење на максималната вредност на колективните услуги кои може да си дозволи да ги обезбеди на заедницата, без да мора да продаде средства или да ги зголеми своите обврски.

неживотно осигурување во една година од многу иматели на полиси и исплаќа побарувања на релативно мал број од нив, во суштина се дистрибутивни. Во рамките на еден пресметковен период, една институционална единица (владата или осигурителна корпорација) добива и исплаќа парични средства во согласност со дадениот сет на процедури, но настаните кои доведуваат до плаќање или исплата од овие единици не се директно поврзани.

- 8.36 Спротивно на тоа, плаќањата на премии на полиси за индивидуално животно осигурување од членови на домаќинствата на нивна сопствена иницијатива без било каква програма за социјално осигурување, и соодветните добивки, не претставуваат трансфери. За животно осигурување, осигурителната корпорација управува со средствата на домаќинствата. Постои релативно мала редистрибуција меѓу различните домаќинства со слични полиси и секое домаќинство со разумен степен на сигурност може да предвиди што ќе добие и кога. Таквите полиси претставуваат набавка и продажба на финансиските средства и како такви се евидентираат во финансиските сметки од СНС, како компоненти на промената во правата на животно осигурување и ануитети.

Табела 8.2 (прод.): Сметка на прераспределба на доходот - извори

Извори

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604
Социјални трансфери во натура				215		215			215
Социјални трансфери во натура -непазарно производство				211		211			211
Социјални трансфери во натура – пазарно производство				4		4			4

8.37 Би можело да се тврди дека пензиските програми функционираат на начин сличен на програмите за животното осигурување и дека тие треба да бидат третираани како штедни програми на индивидуалните домаќинства. Постојат три причини во СНС зошто означувањето на шемите на социјално осигурување се користи за опфаќање на пензиите на вработените, назнака која повлекува евидентирање на придонесите и добивките како трансфери. Првата е дека социјалната заштита е во основа процес на прераспределба меѓу голем дел од населението, каде многу поединци придонесуваат за тие кои имаат потреба да добијат добивки. Втората причина е дека пензиите обезбедуваат редовен и стабилен извор на финансирање по пензионирањето. Во други економски апликации, како анкети на доходите и расходите, пензиите се сметаат како доход, а не како намалување на штедењето. Третата причина за третирање на пензиите како доход, а не како намалување на штедењето е тоа што тие често прекинуваат кога пензионер (или преживеан) умира. Во овој поглед, пензиските права се разликуваат од останатите финансиски средства кои се менуваат со смртта на сопственикот.

1. Разлика меѓу тековните и капиталните трансфери

8.38 Трансферите можат да бидат тековни или капитални. Со цел да се разграничат еден од друг, се препорачува фокусирање на посебните карактеристики на капиталните трансфери. Како што е наведено погоре, капитален трансфер е оној кој е поврзан со набавка или продажба на средство, било финансиско или нефинансиско. Институционалните единици мора да знаат да ги разликуваат капиталните и тековните трансфери и треба да се претпостави дека го третираат капиталот префрлен во текот на пресметковниот период, на ист начин како и капиталот кој го чуваат во текот на периодот. На пример, разумно домаќинство нема да го третира капиталниот трансфер кој е примен во одреден период како да е целосно достапен за финална потрошувачка во рамките на истиот пресметковен период. Спротивно на тоа, домаќинство кое прави капитален трансфер (на пример, плаќање на данок на наследство) нема да планира да ја намали својата финална потрошувачка за целиот износ на

трансферот. Ако институционалните единици не знаат да прават разлика меѓу капиталните и тековните трансфери и да реагираат различно на нив, станува невозможно да се

	Домаќинство		Фонд за социјална заштита	
	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето- вредноста	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето- вредноста
Сметка на секундарна распределба на доходот		Примен трансфер	Даден трансфер	
Финансиска сметка		Зголемува- ње на финансиски те средства	Намалува- ње на финансиски те средства	

измери доходот, и во теорија и во пракса.

8.39 Тековните трансфери се состојат од сите трансфери кои не се трансфери на капитал. Тие директно влијаат на нивото на расположлив доход и треба да влијаат на потрошувачката на стоки или услуги. Во пракса, капиталните трансфери имаат тенденција да бидат големи, ретки и нередовни, додека тековните трансфери имаат тенденција да бидат релативно мали и се прават почесто и редовно. Меѓутоа, иако големината, фреквенцијата и редовноста помагаат да се разликуваат тековните од капиталните трансфери, тие не обезбедуваат задоволителни критериуми за дефинирање на двата вида на трансфери. На пример, добивките од социјална заштита во форма на додатоци за мајчинство или надоместоци во случај на смрт се суштински тековни грантови наменети за покривање на зголемените потрошувачки трошоци предизвикани од раѓање или смрт, иако самите настани се очигледно ретки.

8.40 Некои парични трансфери може да се сметаат како капитал од едната страна на трансакцијата, а како тековни од другата. На пример, плаќање на данок за наследство може да се смета како капитален трансфер од домаќинството, но како тековен трансфер од државата. Слично, голема земја која редовно дава инвестициски грантови на голем број на помали земји може да ги смета издатоците како тековни, иако тие може да бидат специфично наменети за финансирање на набавка на средства. Меѓутоа, во интегриран систем на сметки како

што е СНС, не е возможно истата трансакција да биде различно класифицирана од двете страни. Според тоа, еден трансфер треба да се класифицира како капитален за двете страни, ако тој јасно вклучува трансфер на средства за една од страните.

2. Евидентирање на трансферите

8.41 Иако не се прима повратно стока, услуга или средство во замена, евидентирањето на трансферот сепак мора да повлече четири книжења во сметките. Подолу, во следните примери, се прикажани начините на кои трансферите (било во готовина или натура) и социјалните трансфери во натура се евидентираат.

Трансфери во готовина

8.42 Првиот пример е на тековен трансфер во готовина, како што е исплата на корист од социјална заштита во готовина. Трансферот се евидентира како задолжување на фондот за социјална заштита и побарување на домаќинството во сметката на секундарна распределба на доходот. (Ако трансферот беше капитален, ќе беше евидентиран во капиталната сметка, место во сметката на секундарна распределба на доходот.) Последица на трансферот е намалување на финансиските средства (или зголемување на финансиските обврски) на програмата за социјалната заштита и зголемување на финансиските средства на домаќинството. Евентуалната употреба на пари од домаќинството е евидентирана последователно како посебна трансакција.

Обезбедување на стоки и услуги од претпријатија

8.43 Следниот пример е на претпријатие за производство на лекови, кое донира дел од своето производство бесплатно на една добротворна организација (НПИСД). Како што е споменато погоре, треба да бидат евидентирани две трансакции, секоја со четири книжења. Во овој пример, првата е обезбедување на трансферот од претпријатието за НПИСД, втората е купување на лековите од НПИСД со користење на средствата кои ги има на располагање од трансферот. Двете трансакции имплицираат две книжења во финансиската сметка и, ако се извршат двете трансакции во истиот пресметковен период, овие промени во финансиските средства ќе се поништат меѓусебно за двете вклучени единици, и ќе останат само четири книжења видливи во сметките. Меѓутоа, ако постои разлика во однос на времето меѓу евидентирањето на трансферот и испораката на лекови, ќе биде неопходно да се вклучат книжења во финансиските сметки, посебно во ставките на други побарувања или обврски.

	НПИСД		Претпријатие	
	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста
Сметка на секундарна распределба на доходот Финансиска сметка		Примен трансфер Зголемување на финансиско средство	Даден трансфер Намалување на финансиско средство	
Производствена сметка Сметка на употреба на доходот Финансиска сметка	Расходи за лекови Намалување на финансиско средство			Производство/продажба на лекови Зголемување на финансиско средство

8.44 Посложена варијанта се јавува ако претпријатието А купува лекови од претпријатието Б, а потоа им ги дава на НПИСД. Иако А фактички ги купува стоките од Б, тие не се дел од меѓуфазната потрошувачка или инвестициите на А. Ниту, пак, тие може да се евидентираат како финална потрошувачка на А, бидејќи тоа е претпријатие. Како и претходно, се импутира паричен трансфер од претпријатието А на НПИСД и купување од НПИСД. Ако двете трансакции се случуваат во ист пресметковен период, двете книжења во финансиската сметка за НПИСД ќе се поништат, оставајќи само шест од осумте книжења видливи во сметките.

	НПИСД		Претпријатие А		Претпријатие Б	
	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста
Сметка на секундарна распределба на доходот Финансиска сметка		Примен трансфер Зголемување на финансиско средство	Даден трансфер Намалување на финансиско средство			
Производствена сметка Сметка на употреба на доходот Финансиска сметка	Расходи за лекови Намалување на финансиско средство					Производство/продажба на лекови Зголемување на финансиско средство

Социјални трансфери во натура

8.45 Во СНА, расходите за финална потрошувачка се јавуваат само кај општата влада, НПИСД и домаќинствата. Сите расходи за потрошувачка на домаќинствата се во свое име. Расходите за потрошувачка на општата државна власт, од друга страна, е или во корист на заедницата во целост (колективна потрошувачка) или во корист на индивидуалните домаќинства. Оваа дистинкција меѓу

расходите за колективна и индивидуална потрошувачка е од големо значење во СНС и се дискутира во детали во Глава 9. Расходите за потрошувачка на општата државна власт и НПИСД во име на домаќинствата (нивните расходи за индивидуална потрошувачката) се преземаат за давање на социјални трансфери во натура. Тие го опфаќаат непазарниот аутпут и на општата власт и на НПИСД, доставен до домаќинствата бесплатно, или по цени кои не се економски значајни, како и стоките и услугите купени од пазарни производители и обезбедени на домаќинствата бесплатно или по цени кои не се економски значајни.

	Општа државна власт	
	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста
Производствена сметка Сметка на употреба на доходот	Расходи за потрошувачка на образовни услуги	Производство на образовни услуги

8.46 Следниот пример е на образовна услуга обезбедена за домаќинство од непазарен производител во сопственост на државна единица. Обезбедувањето на услуга всушност се евидентира два пати во сметките на СНС. Прво, се евидентира на традиционалниот начин во државното сметководство како производство на државата во производствената сметка и расход за финална потрошувачка на државата во сметката за употреба на доходот. Бидејќи оваа трансакција се евидентира како внатрешна трансакција во рамките на владата, таа води кон само две, а не четири книжења, во сметките, и двете внесени под општа власт.

8.47 Овој метод на евидентирање не го прикажува фактот дека во реалноста образовните услуги всушност се даваат на домаќинството како социјален трансфер во натура, платени од владата.

	Домаќинство		Општа власт	
	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста
Производствена сметка Сметка на прераспределба на доходот во натура Сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход	Фактичка потрошувачка на образовни услуги	Примени социјални трансфери во натура	Далени социјални трансфери во натура	Производство на образовни услуги

8.48 За социјален трансфер во натура, потрошувачката на образовни услуги се евидентира како фактичка потрошувачка од домаќинствата во сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход. Изворите за тоа се обезбедени преку социјални трансфери во натура од државата кон домаќинствата во сметката на прераспределба на доходот во натура. (Разликата меѓу фактичката потрошувачка и расходите за потрошувачка

на домаќинствата, општа власт и НПИСД е дополнително обработена во Глава 9.)

8.49 Последниот пример е покомплексен случај за две меѓусебно поврзани трансакции во кои државна единица, или НПИСД, купува стока или услуга, како што се лекови, од пазарен производител, а потоа ги дава бесплатно на едно домаќинство.

8.50 При нормално евидентирање во СНС, би биле потребни четири книжења, кои ги покажуваат продажбата на лекови од претпријатието и купувањето како расходи за финална потрошувачка на државата со последици за финансиските сметки на двете единици. Набавката би се евидентирала како расход за потрошувачка на државата. Кога се евидентираат експлицитно социјални трансфери во натура, внесот за расходи за потрошувачка на државата се заменува со две книжења за социјалните трансфери во натура и едно за фактичката потрошувачка на домаќинствата. Книжењата во финансиската сметка остануваат како и при нормално евидентирање на владини набавки.

	Домаќинство		Општа власт		Претпријатие	
	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста	Употреби / Промени во средствата	Извори / Промени во обврските и нето-вредноста
Производствена сметка Сметка на прераспределба на доходот во натура Сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход Финансиска сметка	Фактичка употреба на лекови	Примени социјални трансфери во натура	Далени социјални трансфери во натура			Производство / продажба на лекови
			Намалување на финансиско средство			Зголемување на финансиско средство

8.51 Овој пример, исто така, го опфаќа случајот во кој домаќинство купува лекови директно од аптека и потоа му се надоместуваат средства од фондот за социјална заштита, други државни единици или НПИСД кои крајно ги сносат трошоците. Во овој случај, домаќинството не се евидентира како всушност да прави трошоци, а расходите се припишуваат на фондот за социјална заштита или друга единица која во крајна линија ги сноси трошоците. Секоја разлика меѓу времето кога кај домаќинство настануваат трошоците и времето кога му се надоместени средствата, е прикажана како сметка на други побарувања (од страна на домаќинството) и сметка на обврски (од страна на единицата која во крајна линија ги сноси трошоците).

В. Тековни даноци на доход, богатство итн.

Општо за даноците

8.52 *Даноците се задолжителни, неповратни исплати, во готово или во натура, од институционалните единици кон единиците на државата.* Тие се трансфери, бидејќи владата не обезбедува ништо директно за возврат на индивидуалната единица која го плаќа данокот, иако државите обезбедуваат стоки и услуги за заедницата како целина или на одделни единици или групи на единици, во зависност од општата економска и социјална политика. Тековните даноци на доход, богатството итн. главно се состојат од даноци кои се наплаќаат на доходите на домаќинствата и корпорациите. Тие претставуваат трошоци наспроти доходот и се евидентираат во рамки на употребите за секторите Домаќинства и Корпорации во сметката на секундарна распределба на доходот. Даноците можат исто така да се плаќаат од нерезиденти, или пак од државни единици или НПИСД. Тековните даноци на доход, богатство итн. беа опишани како "директни даноци" во минатото, но термините "директни" и "индиректни" веќе не се користат во СНС, како што е објаснето во Глава 7. Даноците не може да се опишат едноставно како "тековни даноци на доход и богатство", бидејќи тие вклучуваат некои периодични даноци на домаќинствата кои не се утврдуваат ниту според доходот ниту според богатството на домаќинството или неговите членови, на пример, даноци по глава на жител.

8.53 Општата природа на даноците и сметководствените правила за нивно евидентирање во СНС беа опишани во параграфите од 7.80 до 7.86. За олеснување, овие параграфи се повторуваат подолу.

Даноци наспроти трошоци

8.54 Една од регулаторните функции на владите е да забранат поседување или употреба на одредени стоки или извршување на одредени активности, освен ако не е добиена специфична согласност преку издавање на дозвола или друг сертификат за кој се бара надомест. Ако издавањето за такви лиценци вклучува малку или воопшто не вклучува работа од владата, односно лиценците се доделуваат автоматски со плаќање на потребните износи, веројатно е дека тие се едноставно инструмент за собирање приходи, иако Владата за возврат може да обезбеди некој вид на сертификат, или овластување. Сепак, ако владата го користи издавањето на лиценци за вршење некоја соодветна регулаторна функција, на пример, проверка на компетентноста, или квалификациите, на засегнатото лице, проверка на ефикасно и безбедно функционирање на опремата во прашање, или извршување на некоја друга форма на контрола која во спротивно не е должна да ја извршува, извршените плаќања треба да се третираат како набавки на услуги од Владата, а не како плаќање на даноци, освен ако исплатите не се премногу несоодветни на трошоците за обезбедување на услугите. Границата меѓу даноци и

плаќање на надоместоци за пружени услуги не е секогаш јасна во пракса (види параграф 8.64 (в) подолу за дополнително објаснување на ова прашање кај домаќинствата).

Поврзаност со класификациите на даноците на ММФ и ОЕЦД

8.55 Покриеноста на даноците во СНС се совпаѓа со онаа на "даночни приходи", како што се дефинирани во *GFSM2001*, и со "даноци", како што се дефинирани во *Статистиката на Приходи*. За разлика од нив, СНС вклучува импутирани даноци или субвенции кои произлегуваат од функционирањето на официјални повеќе девизни курсеви, импутирани даноци и субвенции кои произлегуваат од наметнување на повисока или пониска каматна стапка во однос на пазарната стапка од централната банка, и не ги класифицира придонесите за социјална заштита во рамките на позицијата на даноци. Глава 5 од *GFSM2001* содржи детална листа и класификација на даноците во согласност со природата на данокот. Анекс А од *Статистиката на Приходи* содржи тесно поврзана класификација.

8.56 Категориите на даноците разграничени во СНС зависат од интеракцијата на следните три фактори, од кои природата на данокот е само една:

а. Природата на данокот, како што е специфицирана во *GFSM2001* / ОЕЦД класификација;

б. Типот на институционална единица која го врши плаќањето на данокот;

в. Околностите во кои се плаќа данокот.

8.57 Така, исплатата на сосема истиот данок може да биде евидентирана во рамките на две различни позиции во СНС. На пример, плаќање на акциза може да се појави во рамките на "даноци на увоз, освен данок на додадена вредност (ДДВ) и царини" или во рамките на "даноци на производи, освен ДДВ, увозни и извозни даноци", во зависност од тоа дали акцизата се плаќа на увезени стоки или стоки произведени во земјата. Слично, плаќање на годишен данок на автомобили може да биде евидентирано во рамките на "други даноци на производство" или во рамките на "тековни даноци на доход, богатство, итн.", во зависност од тоа дали данокот е платен од некое претпријатие или домаќинство. Од оваа причина, не е можно да дојде до категориите од СНС со едноставно прегрупирање на *GFSM2001*/ОЕЦД класификациите. Меѓутоа, со цел да се искористат предностите на постоењето на овие детални класификации, секоја категорија на данок наведена подолу содржи крос-референца на соодветните

GFSM2001 и OECD класификации. Треба сепак да се забележи дека категориите од СНС се вклучени во рамките на *GFSM2001* и OECD категориите, но може да не се идентични со нив.

Пресметковен принцип на евидентирање

8.58 Сите даноци треба да се евидентираат на пресметковна основа во СНС, односно, кога настануваат активностите, трансакциите или други настани кои создаваат обврски за плаќање на даноци. Сепак, некои економски активности, трансакции или настани, кои според даночното право треба на засегнатите единици да им наметнат обврска за плаќање даноци, постојано го избегнуваат вниманието на даночните органи. Би било нереално да се претпостави дека таквите активности, трансакции или настани доведуваат до пораст на финансиски средства или обврски во вид на обврски и побарувања на даноци. Поради тоа, износите на даноци што треба да се евидентираат во СНС се одредуваат според износите достасани за плаќање само кога тоа е потврдено преку даночни процени, декларации или други инструменти, како што се фактури за продажба или царински декларации, кои создаваат обврски во форма на јасни обврски за плаќање од даночните обврзници. (При определување на износот на достасани даноци, треба да се внимава да не се вклучи данок кој веројатно никогаш нема да се наплати.) Сепак, во согласност со пресметковниот принцип, времето кога даноците треба да се евидентираат е времето кога настанува даночната обврска. На пример, данок на продажба, пренос или употреба на аутпут треба да биде евидентиран кога таа продажба, пренос или употреба ќе биде извршена, што не мора да биде истото време кога даночните органи биле известени, кога е издадена побарувачка за данокот, кога данокот требал да биде платен или кога плаќањето е всушност направено. Некоја флексибилност е дозволена, сепак, во поглед на времето на евидентирање на даноците одбиени од почеток (види параграф 8.61).

8.59 Во некои земји, и за некои даноци, износите на даноци кои на крајот се платени може значително и систематски да се разликуваат од износите достасани за плаќање, ако не сите достасани обврски може ефективно да се проголдуваат дека претставуваат финансиски обврски, како што тие се подразбираат во рамките на СНС. Во такви случаи, може да е препорачливо за аналитички и политички цели да се игнорираат неплатените даночни обврски и да се ограничи мерењето на даноци во рамките на СНС на оние кои се фактички платени. Без разлика, даноците кои се навистина платени сепак треба да се евидентираат на пресметковната основа кога се случил настанот кој создал обврски.

Камати, казни и други глоби (пенали)

8.60 Во принцип, каматата наплатена за задоцнети даноци или казни, или пенали воведени за обид за свазија на даноци, треба да се евидентира одделно, а не како даноци. Сепак, не е секогаш можно да се одвои исплатата на камата,

казни или други пенали од даноците со кои се поврзани, па така во практиката тие обично се групирани со даноците.

2. Даноци на доход

8.61 *Даноците на доход се состојат од даноци на доходите, профитите и капиталните добивки.* Тие се утврдуваат врз основа на фактичките или претпоставени доходи на поединци, домаќинства, НПИСД или корпорации. Ги опфаќаат даноците од поседување на имот, земја или недвижности, кога овие поседувања се користат како основа за проценка на доходот на нивниот сопственик. Во некои случаи обврската за плаќање на данок на доход може да биде одредена само во подоцнежен пресметковен период од оној во кој настанал доходот. Поради тоа е потребна флексибилност во времето на евидентирање на ваквите даноци. Даноците на доход кои веднаш се одбиваат, како плаќање по заработка и редовни аконтации на даноци на доход, можат да се евидентираат во периодот во кои се плаќаат и секоја конечна даночна обврска на доходот може да се евидентира во периодот во кој е одредена обврската. Даноците на доход ги вклучуваат следните видови на даноци:

а. *Даноци на доходот на поединци или домаќинства:* Овие се состојат од персонални даноци доход, вклучувајќи ги и оние одбиени од работодавачот (плаќање на данок по заработка), и дополнителни даноци. Таквите даноци обично се наметнуваат (воспоставуваат) на вкупниот пријавен или претпоставен доход од сите извори за конкретното лице: надоместок на вработени, доход од сопственост, пензии, итн., по одбивање на одреден дозволен износ. Даноците на доход на сопствениците на некорпоративни претпријатија се исто така вклучени тука (*GFSM2001*, 1111; OECD, 1110);

б. *Даноци на добивка на корпорации:* Овие се состојат од корпоративните даноци на приход, корпоративните даноци на добивка, корпоративни даноци на набавка, итн. Таквите даноци обично се утврдуваат на вкупниот приход на претпријатијата од сите извори, а не само на добивката остварена со производство (*GFSM2001*; OECD 1210).

в. *Даноци на капитални добивки:* Овие се состојат од даноци на капитални добивки (описани како сопственички добивки во СНС) на лица или корпорации, кои стануваат обврски за плаќање во тековниот пресметковен период, без разлика на периодот во кој настанале добивките. Тие обично се плаќаат на номинални, повеќе отколку на реални, капитални добивки и на реализирани, повеќе отколку на нереализирани, капитални добивки (*GFSM2001*, 1111-1113; OECD 1120, 1220).

г. *Даноци на добивки од лотарија или игри на среќа:* Овие даночни обврски на износите кои ги примиле добитниците, за разлика од даноците на промет на производителите кои организираат игри на среќа или лотарии, кои се третираат како даноци на производи (*GFSM2001*, 1111-1113; OECD 1120).

8.62 Пресметката на достасаните даноци на доход често иззема некој дел од доходот од даноци; таквите изземања се опишани како даночни олеснувања (одбитоци). Како дополние, или како алтернатива, владата може да одреди износ кој се третира како данокот да е веќе платен; таквиот износ се нарекува даночен кредит. Во некои случаи, ако доспеаниот данок е помал од даночниот кредит, салдото може да му се плати на корисникот; ова се нарекува платен даночен кредит. Во Глава 22 има пообемна дискусија за даночни кредити.

3. Други тековни даноци

Тековни даноци на капитал

8.63 *Тековни даноци на капитал опфаќаат даноци што се плаќаат периодично, вообичаено годишно, на сопственоста или нето-богатството на институционалните единици, исклучувајќи ги даноците на земја или други средства поседувани или изнајмувани од претпријатија, а кои ги користат за производство, при што таквите даноци се третираат како останати даноци на производство.* Тие исто така ги исклучуваат даноците на сопственост или богатство кои се наметнуваат нефреквентно и во нередовни интервали, или во исклучителни случаи (на пример, обврски во случај на смрт), при што таквите даноци се третираат како даноци на капитал. Исто така ги исклучуваат даноците на доход утврдени врз основа на вредноста на имотот поседуван од институционални единици, кога нивните доходи не можат задоволително да бидат проценети, при што таквите даноци се евидентираат во претходната позиција, даноци на доход. Тековните даноци на капитал го вклучуваат следното:

а. *Тековни даноци на земја и згради:* Овие се состојат од даноци кои се плаќаат периодично, најчесто годишно, на сопственоста на земја или згради, со исклучок на даноци на земја или згради изнајмени или во сопственост на претпријатија, кои ги користат во производство, вклучувајќи и услуги на станбени објекти во кои живеат сопствениците (GFSM2001, 1131, ОЕЦД, 4100);

б. *Тековни даноци на нето-богатство:* Овие се состојат од даноци кои се плаќаат периодично, најчесто годишно, на вредноста на земјата или фиксните средства, намалена за каков било долг настанат врз тие средства, со исклучок на даноци на средства во сопственост на претпријатија, кои ги користат во производство (GFSM2001, 1132; ОЕЦД, 4200);

в. *Тековни даноци на други средства:* Овие вклучуваат даноци кои се плаќаат периодично, обично годишно, на средства како што се накит или други видови на богатство/скапоцености (GFSM2001, 1136, ОЕЦД, 4600).

Разни тековни даноци

8.64 Разни тековни даноци се состојат од различни видови на даноци кои се плаќаат периодично, обично годишно, од кои најчести се следните:

а. *Даноци по глава:* Ова се даноци наметнати како специфични парични износи по возрастено лице, или по домаќинство, независно од нивниот вистински или претпоставен доход или богатство. Наметнатите износи сепак можат да варираат, во зависност од околностите во кои се наоѓа лицето или домаќинството (GFSM2001, 1162; ОЕЦД, 6000);

б. *Даноци на расходи:* Овие се даноци кои се плаќаат на вкупните расходи на лицата или домаќинствата, место на нивните доходи. Даноците на расходи се алтернатива на даноците на доход и може да се наметнати по прогресивно повисоки стапки на ист начин како персоналниот данок на доход, зависно од вкупното ниво на расходи. Тие не се вообичаени во практика (GFSM2001, 1162; ОЕЦД 6000);

в. *Плаќања од домаќинствата за добивање на одредени дозволи:* Плаќањата од лица или домаќинства за дозволи за поседување или употреба на возила, бродови или авиони и за дозволи за рекреативен лов, пукање или риболов се третираат како тековни даноци. Плаќањата за сите други видови на дозволи (на пример, возачки или пилотски дозволи, телевизиски или радио лиценци, противпожарни дозволи, итн.) или надоместоци на државата (на пример, плаќања за пасоши, аеродромски такси, судски такси, итн.) се третираат како набавка на услуги од државата. Границата меѓу даноците и набавката на услуги се базира на праксите кои се применуваат во повеќето земји во нивните сопствени сметки (GFSM2001, 11451 и 11452; ОЕЦД, 5200);

г. *Даноци на меѓународни трансакции:* Овие се состојат од даноци на патување во странство, странски дознаки, странски инвестиции итн., освен оние кои ги плаќаат производителите (GFSM2001, 1155 и 1156; ОЕЦД, 5127).

Г. Шеми на социјално осигурување

8.65 *Шема на социјално осигурување е шема на осигурување каде се задоволени следните два услова:*

а. примените добивки се условени од учеството во шемата и претставуваат социјални добивки, како што се употребува овој термин во СНС; и

б. исполнет е барем еден од следните три услови.

Учеството во шемата е задолжително или според закон или според условите за вработување на вработен или група на вработени;

Шемата е колективна и таа работи за корист на определена група на работници, било вработени или невработени, при што учеството е ограничено само на членовите на таа група;

Работодавачот плаќа придонес (вистински или импутиран) во шемата за сметка (во полза) на вработениот, без разлика дали вработениот, исто така, плаќа придонес.

Шемите на социјално осигурување можат да бидат организирани приватно или од државни единици. Добивките од социјално осигурување може да се обезбедуваат во готово или во натура. Тие стануваат плативи кога се случуваат одредени настани, или постојат определени околности, кои можат негативно да влијаат на благосостојбата на домаќинствата, било со наметнување на дополнителни побарувања на нивните ресурси или со намалување на нивниот доход. Опфатените непредвидени расходи варираат од шема до шема. Меѓутоа, идентификувањето на одредени побарувања како добивки од социјално осигурување зависи не само од опфатените непредвидени расходи, туку и од начинот на кој се обезбедува покрите.

1. Опфат на социјалните добивки

8.66 Социјални добивки може да се исплаќаат од шеми на социјално осигурување или социјална помош, но може и во двете да бидат покриени слични околности.

8.67 Социјалните добивки може да се поделат на две главни класи: пензии и сите други социјални добивки, опишани во СНС како непензиски добивки. Најзначајниот вид на пензија е оној платен на поединец, кога престанува да работи при пензионирање. Пензии може да се исплаќаат и на други лица, на пример ожалостен сопругник или некој кој страда од перманентна неспособност. Плаќањата на привремено невработени лица или лица кои страдаат од здравствена состојба која ги спречува во еден период да работат, се третираат како непензиски добивки.

8.68 Шест различни околности илустрираат кога може да се наплатат непензиски социјални добивки:

а. Корисниците, или од нив зависните лица, имаат потреба од медицински, стоматолошки или други третмани, или болничка, санаториумска, или долготрајна нега, како резултат на болест, повреда, породување, хроничен инвалидитет, старост итн. Добивките од социјално осигурување обично се обезбедуваат во натура во форма на третман или нега обезбедени бесплатно или по економски незначајни цени, или преку рефундирање на издатоците на домаќинствата. На корисници на кои им е потребна здравствена нега може исто така да им се исплатат добивки од социјално осигурување во готовина;

б. Корисниците мораат да издржуваат различни зависни лица: сопругници, деца, постари роднини, инвалиди итн. Добивките од социјално осигурување обично се плаќаат во готовина во форма на редовни додатоци за зависни лица или семејни додатоци;

в. Корисниците имаат намален доход како резултат на неспособност за работа со полно работно време. Добивките од социјално осигурување обично се плаќаат редовно во готовина за времетраење на состојбата. Во некои случаи може да се обезбеди паушална сума дополнително, или место редовните плаќања. Луѓето може да бидат спречени од работа од различни причини, вклучувајќи недоброволна невработеност, која опфаќа привремени откази и скратено работно време, и болест, случајна повреда, раѓање на дете, итн., кои го спречуваат лицето да работи, или да работи полно работно време;

г. Корисниците се соочуваат со намалување на доходот поради смрт на главното лице кое заработувало. Добивките од социјално осигурување обично се плаќаат во готовина во форма на редовни надоместоци или, во некои случаи, како паушална сума;

д. На корисниците им се обезбедува домување или бесплатно или по цени кои не се економски значајни, или со рефундирање на трошоците на домаќинствата;

ѓ. На корисниците им се обезбедуваат надоместоци (додатоци) за покривање на образовни трошоци кои ги имаат тие самите или лицата зависни од нив; образовните услуги можат повремено да се обезбедуваат и во натура.

8.69 Наведените се типични околности во кои се исплаќаат социјални добивки. Меѓутоа, списокот е илустративен, а не исцрпен. Можно е, на пример, во одредени шеми да се исплаќаат и други добивки. Обратно, не обезбедуваат сите шеми добивки за сите наведени ситуации. Во пракса, обемот на социјалните добивки може значително да варира од земја до земја, или од шема до шема во рамките на истата земја.

8.70 Во случаи кога не мора да биде платен определен придонес за да се примат добивки, тие се третираат како дел од социјална помош. Вообичаено социјална помош се обезбедува од државата на сите лица кои имаат потреба од неа, без некакво формално барање за учество како плаќање на придонеси, на пример. Големината на социјалната помош значително варира од земја до земја. Во многу земји, добивки се плаќаат само за лица со ниски доходи. Ова често се опишува како добивките да се “means-tested”, каде терминот ‘means’ се употребува со значење на максимално квалификационо ниво на доход.

2. Организација на шемите на социјално осигурување

8.71 Шемите на социјално осигурување се наменети да ги осигураат корисниците и лицата зависни од нив за време на нивниот работен век, а обично и во пензионирање, без разлика дали се вработени, работодавачи, работници за своја сметка, или лица кои се привремено невработени. Квалификуваноста за добивки од социјално осигурување бара да се платени социјални придонеси од, или во име на, корисниците или лицата зависни од нив во тековниот или во претходни пресметковни периоди. Како што е забележано, социјалните придонеси може да се плаќаат не само од самите учесници, туку и од работодавачите во име на своите вработени.

8.72 Шемите на социјално осигурување треба да се организираат колективно за групи на работници или да се достапни со закон за сите вработени или за назначени

категории на работници, по можност вклучувајќи и невработени лица, како и вработени. Може да се движат од приватни шемии организирани за избрани групи на работници вработени од еден работодавач до шемии на социјална заштита кои ја покриваат целата работна сила на една земја. Учесството во такви шемии може да биде доброволно за засегнатите работници, но почесто е случај на задолжително учество. На пример, учеството во шемии организирани од индивидуален работодавач може да се наложува во условите на вработување кои се договорени колективно меѓу вработените и работодавачите. Учесството во шемите на социјална заштита на ниво на земјата, организирани од државни единици може да биде задолжително со закон за целата работна сила, освен можеби за лица кои се веќе опфатени во приватни шемии.

8.73 Многу шемии на социјално осигурување се организирани колективно за групи на работници, така што оние кои учествуваат не мора да вадат индивидуални полиси за осигурување на свое име. Меѓутоа, некои шемии на социјално осигурување може да дозволуваат, или и да наложуваат, учесниците да извадат и полиси на свое име. За една индивидуална полиса да биде третирана како дел од шема на социјално осигурување, можните настани или околности од кои е осигуран учесникот мора да бидат од типот на они наведени во параграф 8.65, и плус, мора да задоволува еден или повеќе од следните услови:

Табела 8.3: Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за даноците и социјалните придонеси - употреби

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Тековни трансфери	98	277	248	582	7	1 212	17		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн	24	10	0	178	0	212	1		213
Даноци на доход	20	7	0	176	0	203	1		204
Други тековни даноци	4	3	0	2	0	9			9
Нето-социјални придонеси				333		333	0		333
Фактички социјални придонеси од работодавачот				181		181	0		181
Фактички пензиски придонеси од работодавачот				168		168	0		168
Фактички непензиски придонеси од работодавачот				13		13	0		13
Импутирани социјални придонеси од работодавачот				19		19	0		19
Импутирани пензиски придонеси од работодавачот				18		18	0		18
Импутирани непензиски придонеси од работодавачот				1		1	0		1
Фактички социјални придонеси од домаќинствата				129		129	0		129
Фактички пензиски придонеси од домаќинствата				115		115	0		115
Фактички непензиски придонеси од домаќинствата				14		14	0		14
Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата				10		10	0		10
Додатоци на пензиските придонеси на домаќинствата				8		8	0		8
Додатоци на непензиските придонеси на домаќинствата				2		2	0		2
Надомести за услуги на шемите за социјално осигурување				6		6	0		6
Социјални добивки освен социјални трансфери во натура	62	205	112	0	5	384	0		384
Други тековни трансфери	12	62	136	71	2	283	16		299
Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604

- а. Учеството во шемата е задолжително или според закон за определена категорија на работници, било работодавци или невработени, или според условите на вработувањето на едно лице, или група вработени;
- б. Шемата е колективна и управувана за корист на определена категорија на работници, било вработени или невработени, при што учеството е ограничено на членовите на таа група;
- в. Работодавач плаќа придонес (вистински или импутиран) во шемата за сметка на вработен, без разлика дали и вработениот плаќа придонес.

Премиите кои се плаќаат, и побарувањата кои се примаат, на индивидуални полиси во шемите на социјално осигурување, се евидентираат како социјални придонеси и добивки од социјално осигурување.

8.74 Шемите на социјално осигурување во суштина се шемите во кои работниците се должни, или се охрабруваат, од нивните работодавачи или од општата влада да се осигураат од одредени можни настани или околности кои може негативно да влијаат на нивната благосостојба или на благосостојба на лицата зависни од нив. Кога поединци вадат полиси за осигурување на свое име, на нивна сопствена иницијатива и независно од нивните работодавачи или Владата, премиите кои се плаќаат и приливите кои се примаат не се третираат како социјални придонеси и добивки од социјално осигурување, иако полисите може да се однесуваат на истите видови на можни настани или околности што се опфатени од шемите на социјално осигурување, како што се несреќен случај, лошо здравје, пензионирање итн. Премиите кои треба се плаќаат и побарувањата врз основа на ваквите поединечни полиси за осигурување се евидентираат како тековни трансфери во сметката на секундарна распределба на доходот во случај на неживотно осигурување, додека премиите кои се плаќаат и побарувања врз основа на полиси за животно осигурување се евидентираат како набавки и продажби на финансиски средства во финансиската сметка.

8.75 Како што може да се види од разгледувањето на индивидуални полиси за осигурување, природата на користа не е во никој случај доволна за да се идентификува социјалната природа на трансакцијата. На пример, приемот на бесплатни здравствени услуги не секогаш претставува социјална корист. Ако здравствените услуги добиени од едно домаќинство се плаќаат од друго, тие не се социјални добивки, туку трансфери меѓу домаќинствата. Прва помош дадена на вработените на

работа не е социјална корист, вклучените трошоци се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка на работодавачот. Во принцип, социјалните добивки не можат да бидат обезбедени од едно домаќинство на друго, освен во релативно реткиот случај во кој некорпоративно претпријатие во сопственост на едно домаќинство води шема на социјално осигурување во корист на своите вработени.

Табела 8.3(прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за даноците и социјалните придонеси - извори

Трансакции и ставки за порамнување	Извори								
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642
Тековни трансфери	72	275	367	420	40	1 174	55		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн			213			213	0		213
Даноци на доход			204			204	0		204
Други тековни даноци			9			9			9
Нето-социјални придонеси	66	213	50	0	4	333	0		333
Фактички социјални придонеси од работодавачот	31	110	38	0	2	181	0		181
Фактички пензиски придонеси од работодавачот	27	104	35	0	2	168	0		168
Фактички непензиски придонеси од работодавачот	4	6	3	0	0	13	0		13
Импутирани социјални придонеси од работодавачот	12	2	4	0	1	19	0		19
Импутирани пензиски придонеси од работодавачот	12	1	4	0	1	18	0		18
Импутирани непензиски придонеси од работодавачот	0	1	0	0	0	1	0		1
Фактички социјални придонеси од домаќинствата	25	94	9	0	1	129	0		129
Фактички пензиски придонеси од домаќинствата	19	90	6	0	0	115	0		115
Фактички непензиски придонеси од домаќинствата	6	4	3	0	1	14	0		14
Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата		10				10	0		10
Додатоци на пензиските придонеси на домаќинствата		8				8	0		8
Додатоци на непензиските придонеси на домаќинствата		2				2	0		2
Надомести за услуги на шемите за социјално осигурување	2	3	1			6	0		6
Социјални добивки освен социјалните трансфери во натура				384		384	0		384
Други тековни трансфери	6	62	104	36	36	244	55		299

8.76 Сите шемии на социјално осигурување се базираат на работниот однос, дури и ако учесниците се самовработени или се моментално невработени. Може да се разликуваат два главни вида на шемии на социјално осигурување:

а. Првиот се состои од шемите на социјално осигурување кои ја опфаќаат целата заедница, или голем дел од заедницата, кои се наметнати, контролирани и финансирани од државни единици. Пензиите кои се плаќаат во рамките на овие шемии може да бидат или да не бидат поврзани со нивоа на наемнина на корисникот

или историјата на вработување. Непензиските добивки се поретко се поврзани со нивоата на наемнина.

б. Вториот вид се состои од други шемии поврзани со вработените. Овие шемии произлегуваат од односот работодавач-вработен во обезбедувањето на пензиски и веројатно и други права кои се дел од условите за вработување и каде што одговорноста за обезбедување на добивки не се пренесува на општата влада под обезбедување на социјално осигурување.

Разликувањето е тешко во некои земји во кои конечната одговорност за администрирање на шемите и плаќање на добивките ја презема државата во корист на многу вработени кои не работат во рамките на општата влада. Во земјите каде што нема таков договор, шемите на социјално осигурување организирани од државните единици за нивните вработени, за разлика од работното население во целост, ако е можно, треба да се вклучат во групата на други шеми поврзани со вработените, а не да останат во рамките на шемите на социјална заштита.

Шеми на социјална заштита

- 8.77 Во многу земји, шемите на социјална заштита се далеку најважната категорија на шеми на социјално осигурување и вреди да се сумираат нивните главни карактеристики. Шемите на социјална заштита се шеми наметнати, контролирани и финансирани од државни единици, со цел обезбедување на социјални добивки за членовите на заедницата како целина, или на одредени делови од заедницата. Кога се основаат фондови за социјална заштита за оваа цел, и се организирани и управувани одделно од другите државни фондови, тие се третираат како посебни институционални единици. Нивните приходи главно се состојат од придонесите уплатени од поединци и од работодавци во име на своите вработени, но може да вклучуваат и трансфери од други државни фондови. Плаќањето на придонеси за социјална заштита

од, или во име на некои одредени поединци, како што се вработените, во принцип е задолжително со закон, но некои други поединци можат да изберат да платат доброволно, со цел да се квалификуваат за прием на добивки од социјална помош.

Останати шеми на социјално осигурување поврзани со вработувањето

- 8.78 Условите на шемите на социјално осигурување поврзани со вработувањето се определуваат од работодавачите, веројатно заедно со нивните вработени и можат да бидат администрирани од самите работодавачи. Многу често, сепак, фондовите можат да претставуваат посебна институционална единица (автономен пензиски фонд) или може да бидат управувани од осигурителна корпорација во име на работодавачот.
- 8.79 Не се сите шеми на социјално осигурување поврзани со вработувањето адекватно финансирани. Во сметката на секундарна распределба на доходот, трансакциите се евидентираат како шемите да се адекватно финансирани и било кои разлики кои се појавуваат се евидентираат во финансиската сметка во рамките на други сметки на побарувања или обврски. Комплетен преглед на евидентирањето на пензиските шеми е даден во дел 2 од глава 17.

Д. Нето-социјални придонеси

- 8.80 Во СНС, сите придонеси во шемите на социјално осигурување се прикажани како да се платени од домаќинствата. Меѓутоа, има неколку елементи на платените износи. Првиот е износот на придонеси платени од работодавачот во име на вработениот. Овој износ е дел од надоместокот на вработените и се прима од домаќинствата во сметката на создавање на доходот и оттука претставува дел од билансот на примарен доход на домаќинствата. Вториот елемент се состои од фактичките плаќања од домаќинствата во тековниот период за покривање на нивниот дел од пензиите и други резервации поврзани со тековниот период. Овие плаќања може да бидат направени од вработени, самовработени лица или невработени лица. Третиот елемент се состои од додатоци на придонесите, или импутирани плаќања од домаќинствата, кои го претставуваат враќањето во

пензискиот фонд на доходот од сопственост заработен на пензиските права на почетокот на годината и на сите резерви формирани за непензиски добивки. Овие се припишуваат на домаќинствата во сметката на алокација на примарниот доход и, како и придонесите на работодавачите, вклучени се во билансот на примарни доходи за домаќинствата. На нив се наплаќа надоместок за услугата на единицата која ја администрира шемата. Ова може да биде експлицитен надоместок направен од единица одвоена од работодавачот или може да биде збир на трошоците на работодавачот за администрирање на шемата кога таа не е посебна единица. Зависно од природата на шемата, или придонесот на работодавачот или доходот од сопственост ја вклучуваат вредноста на надоместокот за услугата.

Табела 8.4: Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за социјалните добивки - употреби

Употреби	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Тековни трансфери	98	277	248	582	7	1 212	17		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн	24	10	0	178	0	212	1		213
Нето-социјални придонеси				333		333	0		333
Социјални добивки освен социјалните трансфери во натура	62	205	112	0	5	384	0		384
Добивки од социјална заштита во готовина			53			53	0		53
Пензиски добивки од социјална заштита			45			45	0		45
Непензиски добивки од социјална заштита во готовина			8			8	0		8
Останати добивки од социјално осигурување	62	205	7	0	5	279	0		279
Останати пензиски добивки од социјално осигурување	49	193	5	0	3	250	0		250
Останати непензиски добивки од социјално осигурување	13	12	2	0	2	29	0		29
Добивки од социјална помош во готовина			52			52			52
Други тековни трансфери	12	62	136	71	2	283	16		299
Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604

8.81 Табела 8.3 ја прикажува табела 8.1, со дезагрегирани социјални придонеси според овие критериуми. Од практични причини, табелите ги прикажуваат придонесите на работодавачот и доходот од сопственост со иста вредност, како што се евидентирани во сметката на примарна распределба на доходот, а надоместокот за услугата е прикажан посебно. Овој надоместок, меѓутоа, не е редистрибутивна трансакција, туку дел од производството и расходите за потрошувачка. Тој е вклучен во табелата за да се разјасни начинот на кој се финансира социјалното осигурување. Секоја позиција е на кратко објаснета подолу. Пообемна дискусија за трансакциите кои треба да се евидентираат за пензиските шеми има во дел 2 од глава 17.

1. Составни делови на социјалните придонеси

8.82 *Нето-социјални придонеси се вистински или импутирани придонеси платени од домаќинствата во шемите за социјално осигурување со цел давање придонес кон социјалните добивки кои треба да се исплатат. Надоместоците кои ги наплаќаат администраторите на шемите се исклучени од платените придонеси.* Овие надоместоци се третираат како расходи за потрошувачка на домаќинствата во сметката на употреба на доходот.

2. Фактички социјални придонеси на работодавачите

8.83 Оваа ставка е сосема иста како таа евидентирана во сметката на алокација на примарниот доход и опишана во параграф 7.62.

3. Импутирани придонеси на работодавачите

8.84 Оваа ставка е сосема иста со онаа евидентирана во сметката на алокација на примарниот доход и опишана во параграфите 7.63 до 7.69.

4. Фактички социјални придонеси на домаќинствата

8.85 *Фактички социјални придонеси на домаќинствата претставуваат социјални придонеси платени од самите вработени, само-вработени или невработени лица на шемите на социјално осигурување.* Тие се евидентираат на пресметковна основа. За оние кои работат, тоа е во моментот кога е извршена работата која креира обврска за плаќање на придонесите.

5. Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата

8.86 *Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата ги сочинуваат доходот од сопственост остварен во текот на пресметковниот период, како резултат на инвестирањето на средствата собрани од пензиските и непензиските права (уплати).* Овој износ е вклучен во доходот од сопственост кој администраторите на пензиските фондови им го плаќаат на домаќинствата во сметката на примарна распределба на доходот

Табела 8.4(прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за социјалните добивки - извори

	Извори								
Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642
Тековни трансфери	72	275	367	420	40	1 174	55		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн			213			213	0		213
Нето-социјални придонеси	66	213	50	0	4	333	0		333
Социјални добивки освен социјалните трансфери во натура				384		384	0		384
Добивки од социјална заштита во готовина				53		53	0		53
Пензиски добивки од социјална заштита				45		45	0		45
Непензиски добивки од социјална заштита во готовина				8		8	0		8
Останати добивки од социјално осигурување				279		279	0		279
Останати пензиски добивки од социјално осигурување				250		250	0		250
Останати непензиски добивки од социјално осигурување				29		29	0		29
Добивки од социјална помош во готовина				52		52			52
Други тековни трансфери	6	62	104	36	36	244	55		299

Ѓ. Социјални добивки освен социјални трансфери во натура

8.87 Социјалните добивки се тековни трансфери примени од домаќинствата, наменети да ги покријат потребите кои произлегуваат од одредени настани или околности. Добивките се поделени во две групи, првата се состои од пензиите, а втората од сите други добивки, опишани како непензиски добивки. Овие ги опфаќаат, на пример, плаќањата за болест, невработеност, домување, образование или семејни околности.

8.88 Начинот на кој приемот на социјални добивки се евидентира во сметките зависи од голем број на меѓусебно условени фактори. Исто како и за видот на социјална корист, пензиска или непензиска, неопходно е да се одреди дали добивките се плаќаат во рамките на шемата на социјално осигурување или не, дали се платени од владата или не, и дали се исплатени во готовина, или не. Следниве делови ги објаснуваат различните институционални аранжмани за плаќање на добивки, потоа различните видови на добивки, пред да сумираме како овие се појавуваат во сметките.

1. Институционални аранжмани

Шеми на социјално осигурување или социјална помош

8.89 Социјалните добивки може да се плаќаат како дел од шемата на социјално осигурување или од државата како социјална помош. За разлика од социјалната помош, сите шеми на социјално осигурување бараат формално учество

на корисниците. Ова учество е поврзано со вработувањето и обично се потврдува со плаќање на придонеси во шемата од учесниците, работодавачот, или и двајцата. Социјалната заштита е значаен вид на социјално осигурување и како и социјалната помош, е обезбедена од државата. Затоа е потребно да се утврди кога социјална корист обезбедена од државата е направена како дел од социјалната заштита, а кога е дел од социјалната помош.

Социјална заштита и социјална помош

8.90 Постои темелна разлика меѓу државното обезбедување на добивки во рамките на социјална заштита и социјална помош, иако пропорцијата на добивките алоцирани во една или друга позиција значително се разликува од земја до земја, во зависност од националните институционални аранжмани.

8.91 Социјалната заштита е една форма на шема на социјално осигурување. Корисникот е запишан во програмата или учествува обично со плаќање на придонес во шемата или некој плаќа во шемата во негово име. Плаќањето може да биде направено од работодавачот или член на семејството, па дури во некои случаи и од самата влада (можеби за време на постоење на невработеност, на пример). Со оглед дека станува збор за шема со придонеси, постои некој вид на договор меѓу државата и корисниците. Во некои земји овој договор има строга правна форма и не може да биде променет ретроспективно; во други земји договорот е многу

полабав и можни се рестроспективни прилагодувања. За сите шеми на социјална заштита, разликата меѓу примените придонеси и платените добивки се следи во контекст на државниот буџет, бидејќи не може вечно да се одржуваат постојани дефицити, без интервенција преку зголемување на придонесите, намалување на добивките, или и двете мерки истовремено.

8.92 Социјалната помош се разликува од социјалната заштита во тоа што подобноста за добивање на добивки од социјална помош не зависи од изборот да се учествува, како што е прикажано со плаќањето на придонеси. Обично сите членови на резидентни домаќинства имаат право да аплицираат за социјална помош, но условите под кои таа се доделува често се рестриктивни. Често се врши оценка на достапниот доход во однос на согледаните потреби на едно домаќинство и само оние домаќинства кои спаѓаат под даден праг може да добијат право на ваков тип на социјална помош. (Овој процес е често опишуван како "means-testing".)

8.93 Степенот до кој социјалната помош обезбедува доходи за домаќинствата значително варира од земја до земја. Во некои земји воопшто не постои социјална заштита и сите дополнувања на доход од државата наменети за покривање на социјалните потреби се обезбедува без придонеси, но тоа не е општиот случај.

2. Видови социјални добивки

8.94 Социјалните добивки може да бидат платени во рамките на три различни видови институционални аранжмани. Може да бидат платени од државата или како социјална помош или социјална заштита или може да бидат платени од други шеми на социјално осигурување поврзани со вработените. Пензиите од сите три аранжмани се евидентираат на сличен начин, но со разграничување меѓу оние исплатени од социјална помош и оние исплатени од социјално осигурување. Непензиските добивки кои се плаќаат во готовина, исто така, се евидентираат на сличен начин, но со разграничување меѓу оние исплатени од социјална помош и оние исплатени од социјално осигурување. Непензиските добивки кои се даваат во натура се евидентираат различно за оние кои ги плаќа владата, било како социјална помош или социјална заштита.

Пензии

8.95 Главната социјална корист која се плаќа во готовина е обезбедувањето на пензии за пензионерите. Меѓутоа, и други лица може да имаат право на пензии, на пример, вдовици и перманентно онеспособени лица. Пензиите речиси секогаш се исплаќаат во готово, иако може да има одредени околности кога се обезбедува бесплатно домување или по намалена стапка на некои пензионери, во кој случај вредноста на користа за домување се третира како дел од готовинско плаќање, а истиот износ се прикажува како набавка на станбени услуги од обезбедувачот.

8.96 Како што е забележано, пензиите кои се плаќаат како пензии од социјално осигурување се разликуваат од оние кои се плаќаат како социјална помош.

Непензиски добивки исплатени во готово

8.97 Додека природата на пензиските исплати е генерално јасна, другите исплати од социјално осигурување мора внимателно да се разграничат од останатите плаќања кон домаќинствата. Штом се елиминираат таквите плаќања, непензиските добивки во готовина се евидентираат во рамките на непензиски добивки од социјално осигурување и парични добивки од социјална помош.

Примања на домаќинствата кои не се социјални добивки

8.98 Државата може да им плаќа на домаќинствата во врска со производствената активност на домаќинството. Еден пример е плаќање со цел да се стимулира производството на одредена земјоделска култура. Таквите плаќања се третираат како субвенции на претпријатието на домаќинството. Поретко, но концептуално возможно, е државата да прави исплата за да му дозволи на домаќинството да се стекне со фиксно средство за употреба во производството. Ова би се евидентирало како инвестициски грант (капитален трансфер).

8.99 Работодавач, било тоа да е владата или не, може да му обезбеди на вработен опрема која е неопходна за вршење на услугите на труд кои ги обезбедува вработениот, на пример, униформи или ситен алат, како ножици за фризерки или велосипеди за достава на пошта. Оваа опрема се евидентира како меѓуфазна потрошувачка на претпријатието и никогаш не се евидентира како набавена од домаќинството на кое му припаѓа вработениот. Истото правило важи и за услугите кои им се даваат на вработените кои ги вршат своите задачи, на пример, трошоците за храна или сместување кога се патува службено се третираат како меѓуфазна потрошувачка на работодавачот, а не како финална потрошувачка на вработениот.

8.100 Кога работодавачот му обезбедува на вработениот стока или услуга која ја користи надвор од работниот процес, овие стоки и услуги се сметаат за обезбедување на плати и наемнини во натура, кои се евидентираат како парични, со коресподентни расходи на вработените за стоки и услуги. Како примери може да се наведат обезбедувањето на бесплатно домување или ставање на автомобил на располагање на вработениот на употреба за лични, како и за службени намени. За даночни цели, вообичаено вредноста на овие стоки и услуги се третира како дел од доходот на вработениот.

8.101 Домаќинствата може да примаат значајни подароци од други домаќинства, при што и двете се резиденти на истата економија и странство, или можат да примаат надоместок од друга единица за здобиена повреда или неправедно апсење, на пример. Иако овие плаќања може да го подобрат животниот стандард на домаќинството (исто како и добивката на лотарија), тие не се третираат

како социјални добивки во СНС. Другите тековни трансфери кои домаќинствата и други сектори во економијата ги примаат и плаќаат, се подетално дискутирани во делот Е.

Непензиски добивки исплатени во натура

8.102 Сите добивки кои произлегуваат од шемите на социјално осигурување поврзани со вработените, освен социјална заштита, се евидентираат како да се примени во готово. Дури и ако вработениот првично не врши плаќање за медицински третман, на пример, туку едноставно ја праќа сметката на неговата шема за социјално осигурување за тие да ја платат, платениот износ од шемата на социјално осигурување се евидентира како платена на вработениот, а расходот за здравствената услуга потоа се евидентира како да е направен од работникот. Смеслата зад ова е дека приватната шема за социјално осигурување работи едноставно како финансиска корпорација и не може да има расходи за финална потрошувачка. Некои услуги обезбедени од работодавачот се сметаат како меѓуфазна потрошувачка на работодавачот, како што е примерот со медицински услуги на работното место за давање на помош на некој кој се разболел на работа, или обука која е во интерес на работодавачот вработениот да ја заврши. Меѓутоа, општото здравствено и образовно обезбедување преку шемата на социјално осигурување се дел од пакетот за надоместок на вработениот, а не се дел од меѓуфазната потрошувачка на работодавачот.

Користи во натура обезбедени од Владата

8.103 Паричните социјални добивки им овозможуваат на домаќинствата да ја користат оваа готовина неразделно од доходот од други извори. Кога се даваат социјални добивки во натура, домаќинството нема дискреција врз употребата на добивката; добивките само им помагаат на домаќинствата да не мора да ги покриваат овие трошоци со доход од други извори. Меѓутоа, државите во светот преземаат одговорност за обезбедување на услуги кои домаќинствата може да ги користат, но не и да ги заменуваат за други услуги или со други домаќинства. Ова се индивидуални услуги обезбедени од државата за домаќинствата, или бесплатно, или по цени кои не се економски значајни. Овие добивки се опишани како социјални трансфери во натура. Тие не се евидентираат во сметката на секундарна распределба на доходот, туку во сметката на прераспределба на доходот во натура, како што е опишано подолу во делот Ж.

8.104 Посебен случај на добивки платени во натура се враќањата (рефундирањата), кога домаќинството првично прави паричен издток, но државата потоа му рефундира дел, или целиот трошок. На пример, кога вработен или друг член на резидентно домаќинство врши плаќања за здравствени, или образовни добивки и потоа тие му се рефундирани од државата, плаќањата не се прикажуваат како добивки од социјално осигурување и дел од надоместокот на вработените, туку како дел од расходите на државата за здравствени услуги обезбедени на членови

на индивидуални домаќинства. Расходите на државата за индивидуални услуги се дел од расходите за финална потрошувачка на државата, а не дел од расходите за финална потрошувачка на домаќинствата, ниту од надоместокот на вработените.

8.105 Ако државата му рефундира на домаќинството само дел од обезбедените здравствени (или други) услуги, вратениот дел се третира како расход за финална потрошувачка на државата, а делот кој не е вратен од државата како расход за финална потрошувачка на домаќинството. Само ако работодавачот експлицитно се согласи да го рефундира делот на расходот кој не е вратен од државата, тој се третира како надоместок на вработените.

8.106 Сите социјални добивки во натура обезбедени од државата се третираат на ист начин, без обид да се раздвојат во социјална заштита и социјална помош.

3. Социјални добивки евидентирани во сметката на секундарна распределба на доходот

8.107 Врз основа на претходните разгледувања, социјалните добивки кои се евидентирани во сметката на секундарна распределба на доходот се структурирани на следниот начин:

Социјални добивки освен социјалните добивки во натура
Користи од социјална заштита во готовина
Пензиски добивки од социјална заштита
Непензиски добивки од социјална заштита во готовина
Други добивки од социјално осигурување
Други пензиски добивки од социјално осигурување
Други непензиски добивки од социјално осигурување
Користи од социјална помош во готовина

8.108 *Користи од социјална заштита во готово се добивки од социјално осигурување платени во готово на домаќинствата од фондовите за социјална заштита.* Добивките се делат на пензиски и непензиски добивки .

8.109 *Други добивки од социјално осигурување поврзано со вработените се социјални добивки кои се исплаќаат од шемите на социјално осигурување, освен социјалната заштита на оние кои уплаќаат во шемите, лицата кои зависат од нив или преживеаните.* Добивките се делат на пензиски и други добивки .

8.110 *Социјална помош во готово се тековни трансфери кои се исплаќаат на домаќинствата од единиците на државата или непрофитните институции кои им служат на домаќинствата со цел подмирување на истите потреби како и во случајот на добивките од социјалното осигурување, но кои не се направени во рамките на шема на социјално осигурување, која бара учество, обично, преку социјални придонеси.* Значи тие

ги исклучуваат сите добивки исплатени од фондовите за социјална заштита. Добивките се делат на пензиски и други добивки .

8.111 Добивките од социјална помош не ги вклучуваат тековните трансфери платени како одговор на настани или околности кои не се вообичаено покриени со шемите на социјално осигурување. Значи, социјалната помош не ги покрива трансферите во готово или натура направени

како одговор на природни несреќи како што се суша, поплави или земјотреси. Таквите трансфери се евидентираат посебно во рамките на други тековни трансфери.

8.112 Табела 8.4 ја прикажува табела 8.1 со дополнителната поделба на социјалните добивки кои се опишани овде.

Е. Други тековни трансфери

8.113 Други тековни трансфери се состојат од сите тековни трансфери меѓу резидентни институционални единици, или меѓу резиденти и нерезиденти, со исклучок на тековните даноци на доход, богатство итн., и социјалните придонеси и добивки . Другите тековни трансфери вклучуваат голем број на различни видови на трансфери кои служат за различни цели. Четирите категории се

трансакции поврзани со осигурување, трансфери во рамките на секторот Држава, тековна меѓународна соработка и разни тековни трансфери. Секоја од овие категории е објаснета подолу.

8.114 Табела 8.5 ја прикажува табела 8.1 со оваа поделба на тековните трансфери.

Табела 8.5: Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за тековните трансфери - употреби

Употреби

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Тековни трансфери	98	277	248	582	7	1 212	17		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн	24	10	0	178	0	212	1		213
Нето-социјални придонеси				333		333	0		333
Социјални добивки освен социјални трансфери во натура	62	205	112	0	5	384	0		384
Други тековни трансфери	12	62	136	71	2	283	16		299
Нето-премии за неживотно осигурување	8	13	4	31	0	56	2		58
Нето-директни премии за неживотно осигурување	8	0	4	31	0	43	1		44
Нето-премии за неживотно реосигурување		13				13	1		14
Побарувања од неживотно осигурување		48				48	12		60
Побарувања од директно неживотно осигурување		45				45	0		45
Побарувања од неживотно реосигурување		3				3	12		15
Тековни трансфери во рамките на општата влада			96			96	0		96
Тековна меѓународна соработка			31			31	1		32
Разни тековни трансфери	4	1	5	40	2	52	1		53
Тековни трансфери до НПИСД	1	1	5	29	0	36	0		36
Тековни трансфери меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства				7		7	1		8
Останати разни тековни трансфери	3	0	0	4	2	9	0		9
Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604

1. Трансакции поврзани со осигурување

8.115 Постојат три видови на трансакции вклучени во позицијата осигурување. Тоа се нето-премии и побарувања поврзани со директно осигурување, нето-премии и побарувања поврзани со реосигурување, и плаќања поврзани со стандардни гаранции. Секоја од нив е опишана подолу. Подетален опис на трансакциите кои треба да се евидентираат за осигурување има во дел 1 од Глава 17, а за стандардните гаранции во дел 3 од Глава 17.

8.116 Треба да се забележи дека во овој контекст терминот “нето”, применет на премии, имплицира дека надоместокот за осигурителната услуга е одбиен од вистинските платени премии плус додатоците на премиите. Не постои нетирање меѓу директното осигурување и реосигурувањето; секое се евидентира во целост и одделно од другото.

Нето-премии на неживотно осигурување

8.117 Полисите за неживотно осигурување обезбедуваат покрите за разни настани или несреќи кои резултираат со штети на стоки или имот, или повреда на лица, како резултат на природни или човечки причини (на пример, пожари, поплави, сообраќајни несреќи, колизии, потонувања, кражба, насилство, несреќи, болест итн.) или за финансиски загуби кои резултираат од настани како што се болести, невработеност, несреќи итн. Вакви полиси вадат претпријатија, државни единици, НПИСД или индивидуални домаќинства. Полисите извадени од индивидуални домаќинства се извадени на нивна сопствена иницијатива и за нивна сопствена корист, независно од нивните работодавачи или владата и надвор од било која шема на социјално осигурување. **Нето-премии од неживотно осигурување се состојат од реални премии кои ги плаќаат имателите на**

осигурителни полиси со цел да обезбедат осигурување за време на пресметковниот период (заработени премии) и дополнителни премии кои се плаќаат од доходот од сопственост на имателите на осигурителни полиси минус трошоците за услуги кои се плаќаат на осигурителната компанија. Начинот на кој се пресметуваат надоместоците за услуги е објаснет во параграфите од 6.184 до 6.191. По одбивање на надоместоците за услуги од износот на премиите за неживотно осигурување и додатоците на премиите, остатокот е опишан како нето-премии за неживотно осигурување. Само нето-премиите за неживотно осигурување претставуваат тековни трансфери и се евидентираат во сметката на секундарна распределба на доходот. Надоместоците за услуги претставуваат набавки на услуги од имателите на полиси и се евидентираат како меѓуфазна или финална потрошувачка, како што е соодветно.

Табела 8.5 (прод.): Сметка на секундарна распределба на доходот – со детали за тековните трансфери - извори

	Извори								
	Нефинансиски компании	Финансиски компании	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642
Тековни трансфери	72	275	367	420	40	1 174	55		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн			213			213	0		213
Него-социјални придонеси	66	213	50	0	4	333	0		333
Социјални добивки освен социјални трансфери во натура				384		384	0		384
Други тековни трансфери	6	62	104	36	36	244	55		299
Нето-премии за неживотно осигурување		47				47	11		58
Нето-премии за неживотно реосигурување		44				44			44
Побарувања од неживотно осигурување	6	3				3	11		14
Побарувања од директно неживотно осигурување	6	15	1	35	0	57	3		60
Побарувања од неживотно реосигурување			1	35		42	3		45
Тековни трансфери во рамките на општата влада		15				15	0		15
Тековна меѓународна соработка			96			96	0		96
Разни тековни трансфери	0	0	6	1	36	43	10		53
Тековни трансфери до НПИСД					36	36			36
Тековни трансфери меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства				1		1	7		8
Останати разни тековни трансфери			6			6	3		9

Побарувања од неживотно осигурување

8.118 **Побарувања врз основа на неживотно осигурување е сума која треба да се плати како надомест за штета настаната како резултат на случај покриен со полисата за неживотно осигурување за време на тековниот пресметковен период.** Побарувањата обично доспеваат во моментот кога се случил можниот настан кој предизвикува валидно побарување според условите на полисата. Се прави исклучок кога веројатноста за

поднесување побарување се утврдува долго време по случувањето на настанот. На пример, значајна серија на побарувања била утврдена дури откако била утврдена изложеноста на азбест како причина за сериозни болести. Во такви случаи побарувањето се евидентира во моментот кога осигурителната компанија ја прифаќа обврската. Тоа може да не биде истиот момент од оној кога е договорена големината на побарувањето, или кога побарувањето е платено.

8.119 Порамнувањето на побарување по неживотно осигурување се третира како трансфер кон побарувачот. Побарувачот е обично, но не и секогаш, имателот на полисата. Побарувањата обично се третираат како тековни трансфери, дури и кога може да бидат вклучени големи износи како резултат на несреќни уништувања на фиксни средства, или сериозна лична повреда на поединец. Примените износи од побарувачите обично не се насочени за некоја конкретна намена и стоките или средствата кои биле оштетени или уништени не мора да бидат поправени или заменети.

8.120 Некои побарувања настануваат поради штети или повреди кои ги предизвикал имателот на полиса на имот или лица на трети страни, на пример, штети или повреди кои осигурани возачи може да ги предизвикаат на други возила или лица. Во овие случаи, валидни побарувања се евидентираат како обврска за плаќање директно од осигурителното претпријатие на повредената страна, а не индиректно преку имателот на полиса.

8.121 Во исклучителни околности, дел од побарувањата може да се евидентира не како тековни трансфери, туку како капитални трансфери. Описот на функционирањето на активноста на осигурување во дел 1 од Глава 17 објаснува кога се смета дека е тоа соодветно.

Нето-премии и побарувања од реосигурување

8.122 Директните осигурители обезбедуваат средства за редистрибуција меѓу редовните иматели на полиси. Место големи загуби на нередовна основа, имателите на полиси имаат помали редовни трошоци и знаат дека, кога и ако се случи голема загуба, таа ќе биде порамнета од осигурителната компанија и така имателот на полиса ќе избегне поднесување на голема загуба таа година. Полисите за реосигурување функционираат на истиот начин со цел да им овозможат на директните осигурители (и други реосигурители) за се заштитат од особено обемни побарувања, преку вадење на полиса од друга осигурителна корпорација специјализирана за реосигурување.

8.123 Нето-премиите и побарувањата од реосигурување се пресметуваат на истиот начин како и премиите и побарувањата од неживотно осигурување. Меѓутоа, бидејќи реосигурителниот бизнис е концентриран во неколку земји, глобално повеќето реосигурителни полиси се со нерезидентни единици.

Провизии и активирања на стандардни гаранции

8.124 Некои единици, особено државните единици, може да обезбедуваат гаранции за кредиторот дека нема да претрпи неплаќање, според услови кои имаат многу карактеристики на неживотно осигурување. Ова се случува кога многу гаранции од ист вид се издаваат и можно е да се направи реална проценка на општо ниво на неплаќање. Во тој случај, провизиите кои се плаќаат (и доходот од сопственост заработен на нив) се третираат на ист начин како премиите за неживотно осигурување, а активирањата на гаранциите се

третираат на ист начин како побарувањата од неживотно осигурување. Делот 3 од Глава 17 ги обработува подетално стандардните гаранции.

8.125 Стандардните гаранции обезбедуваат покрите само за финансиски инструменти и не ги опфаќаат гаранциите за производи.

2. Тековни трансфери во рамките на секторот Општа влада

8.126 *Тековни трансфери во рамките на секторот Општа државна власт се состојат од тековни трансфери меѓу различни единици на државата.* Тие вклучуваат тековни трансфери меѓу различни нивоа на власт, кои често се јавуваат меѓу централната и локалните власти, и меѓу општата државна власт и фондовите за социјална заштита. Тие не вклучуваат трансфери на средства наменети за финансирање на бруто-инвестиции. Таквите трансфери се третираат како капитални трансфери.

8.127 Една единица на државата може да има улога на агент во име на друга единица на државата, на пример, преку наплата на даноци кои се должат на втората единица, во исто време кога ги наплаќа и нејзините даноци. Наплатените даноци во име на втората единица на овој начин треба да се евидентираат како да се собрани директно кај втората единица, а не како тековни трансфери од првата кон втората единица. Задоцнувањата во префрлања на даноците од првата кон втората единица на државата повлекува книжења во рамките на “други сметки на побарувања и обврски” во финансиската сметка.

3. Тековна меѓународна соработка

8.128 *Тековна меѓународна соработка вклучува тековни трансфери во готовина или натура меѓу владите на различни земји или меѓу владите и меѓународните организации.* Тие вклучуваат:

а. Трансфери меѓу влади кои се користат за финансирање на тековни расходи, вклучувајќи и итна помош по природни несреќи; тие вклучуваат трансфери во натура во форма на храна, облека, кебиња, лекови итн.;

б. Годишни или други редовни придонеси платени од држави членки на меѓународни организации (исклучувајќи ги даноците кои се плаќаат на супранационални организации);

в. Плаќања од влади или меѓународни организации на други држави за покривање на платите на персоналот за техничка помош кои се резиденти во една земја во која работат, и се вработени од државата домаќин.

Тековната меѓународна соработка не ги опфаќаат трансферите наменети за инвестиции. Таквите трансфери се евидентираат како тековни трансфери.

4. Разни тековни трансфери

8.129 *Разни тековни трансфери се состојат од тековни трансфери освен премии и побарувања поврзани со осигурување, тековни трансфери во рамките на секторот Општа влада и тековната меѓународна соработка.* Подолу се опишани некои од позначајните примери.

Тековни трансфери меѓу централната банка и општата влада

8.130 Како што е опишано во параграф 6.155, тековен трансфер кој ја претставува вредноста на непазарниот аутпут на централната банка се евидентира како обврска за плаќање на централната банка кон општата влада. Непазарниот аутпут се состои од услуги на монетарната политика, кои се сметаат за колективна потрошувачка.

8.131 Оваа ставка може, исто така, да ги вклучи и трансферите меѓу централната банка и владата кои се евидентираат во моментот кога централната банка наплаќа камата по стапка која е различна со пазарните стапки, заради политички цели. Евидентирањето на ваквите случаи е опишано во параграфите 7.122 до 7.126.

Тековни трансфери на непрофитни институции кои им служат на домаќинствата

8.132 *Тековни трансфери на НПИСД опфаќаат трансфери примени од НПИСД а пратени од други резидентни или нерезидентни институционални единици во форма на членарини, претплати, доброволни донации, итн, независно дали се праќаат на редовна или повремена основа.* Трансферите кон НПИСД се наменети за покривање на трошоците на непазарното производство на НПИСД, или за обезбедување на средства од кои може да се даваат тековни трансфери кон резидентни или нерезидентни домаќинства во форма на социјални добивки. Трансферите во форма на подароци на храна, облека, кебиња, лекови итн., кон добротворни организации за дистрибуција до резидентни или нерезидентни домаќинства се вклучени, ако се новостекнати и се третираат како парични трансфери употребени за набавка на тие стоки. Подароците на непожелни, или употребени работи од домаќинства обично немаат пазарна вредност и не се појавуваат во сметките како трансфери. Подароците на скапоцености се третираат како трансфери на вредноста на скапоценоста во билансот на состојба. Плаќањата на членарини или претплати во пазарни НПИ (непрофитни институции) кои му служат на бизнисот, како што се стопански комори или трговски здруженија, се третираат како плаќања за дадени услуги и оттука тие не се трансфери (види параграф 4.88). Тие се евидентираат во производствената сметка како меѓуфазна потрошувачка, а не во сметката на секундарна распределба на доходот.

Тековни трансфери меѓу домаќинствата

8.133 *Тековни трансфери меѓу домаќинства ги опфаќаат сите тековни трансфери пратени, или примени, од резидентни домаќинства, на или од други резидентни или нерезидентни домаќинства.* Трансферите ги вклучуваат сите готовински трансфери и вредноста на трансферите во натура. Во контекст на дознаки, тековните трансфери меѓу домаќинствата често се нарекуваат лични трансфери. Тие вклучуваат редовни дознаки меѓу членови од истото семејство резиденти на различни држави, или различни делови од една држава, обично од член на семејството кој работи во странство во период од една година или подолго. Пратените заработки од сезонски работници на нивните семејства не се меѓународни трансфери, бидејќи работниците остануваат резиденти на нивната земја на потекло (односно, тие се сè уште членови на нивните оригинални домаќинства) кога работат во странство во периоди пократки од една година. Нивните заработки се евидентираат како надоместок на вработени од странство, ако имаат статус на вработени во нерезидентната земја додека работат таму, или како обезбедување на услуги во друг случај.

8.134 Трансферите од нерезидентни домаќинства кон резидентни домаќинства (и обратно) претставуваат ставка од значаен политички интерес. Дополнително, дополнителни ставки во платните биланси се препорачуваат за личните дознаки и вкупните дознаки. Личните дознаки од странство се еднакви на личните трансфери од странство плус надоместокот на вработени од странство минус расходите во странство на вработените. Личните дознаки значи ги покажуваат вкупните текови во резидентно домаќинство од домаќинства во странство или од член на домаќинството кој работи во странство еден дел од годината. Вкупните дознаки од странство се еднакви на личните дознаки плус социјалните добивки (вклучувајќи и достасани пензии од странство во врска со поранешна работа во странство на член од домаќинството). Плаќањата кон странство се соодветно дефинирани. За повеќе детали, треба да се посочи Глава 26 и ВРМ6.

Казни и глоби (пенали)

8.135 *Казни и пенали претставуваат задолжителни плаќања наметнати на институционалните единици, по пат на судски решенија, или воспоставени од квазисудски организации.* Меѓутоа, казните или другите пенали наметнати од даночни органи за евазија или задоцнета исплата на даноци обично не може да се разграничат од самите даноци, и поради тоа се групираат заедно со нив во пракса и не се евидентираат во рамките на оваа позиција; ниту пак плаќањата на надоместоци за добивање дозволи, кои се или даноци или плаќања за услуги дадени од државните единици (види параграф 8.54).

Лотарии и игри на среќа

- 8.136 Платените износи за лотариски талони или игри на среќа се состојат од два елемента: плаќањето на надоместокот за услугата на единицата која ја организира лотаријата или играта на среќа и резидуален тековен трансфер кој се плаќа на победниците. Надоместокот за услуги може да биде значаен и да може да ги покрие даноците на производство на услуги на игри на среќа. Трансферите се сметаат во СНС како да се одвиваат директно меѓу учесниците во лотаријата или играта на среќа, односно, меѓу домаќинствата.
- 8.137 Некои лотарии може да бидат организирани со три компоненти, двете погоре опишани и трет елемент кој се донира во добротворни цели. Овој елемент се прикажува како трансфер кон добротворна организација, обично НПСИД.
- 8.138 Кога нерезидентни домаќинства учествуваат, може да има значителни нето-трансфери меѓу секторот Домаќинства и остатокот од светот.

Ж. Социјални трансфери во натура

- 8.141 Како што е објаснето во делот Е, сметката на секундарна распределба на доходот покажува како доходот се распределува меѓу секторите преку трансфери во готовина или трансфери кои се третираат како да се во готовина. Меѓутоа, останува важна класа на трансфери кои се евидентираат како трансфери на расходи за потрошувачка оригинално направени од општата влада или НПСИД. Овие се опишани како социјални трансфери во натура. **Социјалните трансфери во натура се состојат од стоки и услуги кои им се обезбедуваат, бесплатно или според цени кои не се економски значајни, на домаќинствата од Владата или непрофитните институции кои им служат на домаќинствата.** Овие трансфери се доволно специфични поради што две посебни сметки се посветени на нивното евидентирање.
- 8.142 Социјалните трансфери во натура се состојат од расходи за финална потрошувачка на владата или НПСИД во име на домаќинствата. Поради тоа тие се опишани како индивидуални стоки и услуги, за разлика од јавните добра како одбрана и улично осветлување, кои во СНС се нарекуваат колективни услуги. (Подетална дискусија за разликата меѓу индивидуалните и колективните расходи на државата има во Глава 9.) Постојат две главни причини зошто владата може да избере да обезбедува индивидуални услуги на домаќинствата. Едната е дека со задоволување на потребите на многу големи делови, или пак на целото население централно, може да се реализира трошочна ефикасност. Другата причина е дека владата може да осигура дека овие услуги се достапни за населението по

- 8.139 Во некои случаи добитникот на лотарија не прима паушална сума веднаш, туку доходот се исплаќа во текот на идни периоди. Во СНС ова треба да се евидентира како прием на паушална сума и следствена набавка на ануитети. Евидентирањето на ануитетите е опишано во дел 1 од Глава 17.

Исплата на надомест

- 8.140 **Плаќањата на компензации се состојат од тековни трансфери платени од едни институционални единици на други институционални единици како компензација за повреда на лица или штета на имот, предизвикани од првите институционални единици кои не се подмирени како плаќања на побарувања на неживотно осигурување.** Плаќањата на надоместот може да бидат или задолжителни плаќања наложени од суд, или ex gratia плаќања договорени без суд. Оваа позиција опфаќа компензации за повреди или штети предизвикани од друга институционални единици и ex gratia плаќања од државни единици или НПСИД како компензација за повреди или штети предизвикани од природни несреќи.

разумни трошоци за домаќинствата, да ги утврди стандардите на услугата кои треба да се почитуваат и може да инсистира домаќинствата да ги користат услугите, на пример преку наложување децата да одат на училиште.

- 8.143 За некои аналитички намени, корисно е да се земе во предвид мерка на потрошувачката на домаќинствата, која ги вклучува стоките и услугите обезбедени како социјални трансфери во натура. Проширениот поглед на потрошувачката, меѓутоа, мора да биде поврзана со сличен проширен поглед на доходот, бидејќи штедењето на домаќинствата не е под влијание на оваа различна перспектива. Со цел да се приспособи ова различно гледиште за доходот и потрошувачката на домаќинствата, СНС воведува две сметки, од кои едната создава алтернативна мерка на доходот (сметката на прераспределба на доходот во натура, опишана подолу). Втората сметка покажува алтернативна мерка на потрошувачката (сметката на употребата на прилагодениот расположлив доход) и е опишана во Глава 9.

1. Сметката на прераспределба на доходот во натура

8.144 Сметката на прераспределба на доходот во натура ја зема ставката за порамнување од сметката на секундарна распределба на доходот, расположливиот доход, и ја прилагодува за вредноста на социјалните трансфери во натура за да се добие нова ставка за порамнување, наречена прилагоден расположлив доход. За домаќинствата, прилагодениот расположлив доход е повисок од расположливиот доход; за владата и НПИСД, тој е понизок.

2. Социјални трансфери во натура кон нерезиденти

8.145 Во принцип, социјалните трансфери во натура може да се даваат на нерезиденти. Еден пример е итната медицинска помош обезбедена на странски турист од

болница во рамките на општата влада. Меѓутоа, како што нерезидентните домаќинства може да примаат социјални трансфери во натура од националната влада, така и резидентни домаќинства може да примаат социјални трансфери во натура платени од владата на друга економија. Генерално овие текови кон нерезиденти ќе бидат мали во споредба со вкупното ниво на социјални трансфери во натура и, освен ако нема силен доказ за спротивното, по правило може да се претпостави дека тековите кон нерезиденти се поништуваат со тековите од владите (и НПИСД) на други економии. Според ова правило, вкупниот расположлив доход за вкупната економија е еднаков на вкупниот прилагоден расположлив доход.

Глава 9: Сметки на употреба на доходот

A. Вовед

- 9.1 Целта на сметките на употреба на доходот е да покажат како домаќинствата, државните единици и непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) го распределуваат својот расположив доход меѓу финална потрошувачка и штедење. Во оваа Глава, освен ако не е поинаку назначено, изразот потрошувачка треба да сфати во смисла на финална потрошувачка. Постојат две сметки на употреба на доходот, соодветни на два концепти на расположив доход и потрошувачка. Во првата сметка, сметката на употреба на расположливиот доход, прикажана во табелата 9.1, вниманието е фокусирано на расположливиот доход и на расходите за потрошувачка на стоки и на услуги кои можат да се снабдат со тој доход. Во втората сметка, сметката на употреба на прилагодениот расположив доход, прикажана во табела 9.2, вниманието е фокусирано на потрошувачката на стоки и на услуги стекнати и користени од институционални единици, особено домаќинствата, без оглед дали се набавени со помош на плаќање или преку социјални трансфери во натура. За да ја објаснине разликата меѓу двете сметки, потребно е да дефинираме некои клучни термини.
- 9.2 *Стока или услуга за потрошувачка претставува стока или услуга што се користи (без понатамошна трансформација во производството како што е дефинирано во СНС) од домаќинствата, НПИСД или единиците на државата заради директно задоволување на индивидуалните потреби (или желби) или на заедничките потреби на членови на заедницата.*
- 9.3 *Лична (индивидуална) потрошувачка на стоки и на услуги ја сочинуваат стоките и услугите набавени од едно домаќинство и кои се употребени за задоволување на потребите и желбите на членовите на тоа домаќинство.* Индивидуалните стоки и услуги може било кога да се купат и продадат на пазарот, иако може да се обезбедат и бесплатно, или по цени кои не се економски значајни, на пример, социјалните трансфери во натура. Во практика, сите стоки и повеќето услуги се индивидуални.
- 9.4 *Заедничка (колективна) потрошувачка услуга претставува услуга која се дава истовремено на сите членови на заедницата или на сите членови на одреден дел од заедницата, како што се домаќинствата кои живеат во одреден регион.* Колективните услуги автоматски се добиваат и конзумираат од сите членови на заедницата, или дел од заедницата, без преземање на било каква акција од нивна страна. Типични примери се јавната администрација и безбедноста, на национално или локално ниво. Колективните услуги ги сочинуваат „јавните добра“ на една економска територија. По природа, колективните услуги не можат да бидат продадени на поединци на пазарот и се финансирани од единиците на државата од даноци или други приходи. Во параграфите од 9.91 до 9.98 е подетално разработена разликата меѓу стоките и услугите за индивидуална и колективна потрошувачка.
- 9.5 Дел од услугите кои ги даваат НПИСД на членовите на здруженијата кои нив ги поседуваат имаат некои карактеристики на колективни услуги; на пример, некои истражувања спроведувани од НПИСД може да создадат корист за сите членови на заедницата. Сепак, повеќето услуги обезбедени од НПИСД се индивидуални по природа. Ако не е изводливо да се идентификува производството на НПИСД кои може да се сметаат како колективни по природа, тогаш сите услуги обезбедени од НПИСД може да се третираат како индивидуални.
- 9.6 Како што е објаснето во понатамошните делови од оваа Глава, расходот се припишува на оние институционални единици кои го поднесуваат трошокот, дури и ако тоа не се единиците на кои им се испорачуваат стоки или услуги. Значи, расходите кои ги прават единиците на државата и НПИСД за индивидуални стоки и услуги кои тие им ги даваат на домаќинствата како социјални трансфери во натура се евидентираат како расход за финална потрошувачка на единиците на државата или НПИСД. Иако тие физички не ги конзумираат стоките и услугите дадени како социјални трансфери во натура, единиците на државата или НПИСД се единиците кои плаќаат за нив и носат одлуки за количините кои ќе се обезбедат. Поради тоа, мора да се евидентираат информации за нивните расходи за такви стоки и услуги во сметките од СНС во врска со нивниот расположив доход. Меѓутоа, не е доволно само да се евидентира расход кога стоките и услугите се конзумирани од единици различни од оние кои го контролираат и финансираат расходот. За да се идентификуваат единиците кои имаат корист од нивната потрошувачка, неопходно е да се сфати дека стоките и услугите се фактички трансферирани до, и користени од домаќинствата. Оттука произлегува разграничувањето меѓу расходот за финална потрошувачка и фактичката финална потрошувачка.
- 9.7 Во сметката на употреба на расположливиот доход, главната ставка на извори е расположливиот доход, кој ја претставува ставката за порамнување пренесена од сметката на секундарна распределба на доходот. Главната ставка на употреба е расходи за финална потрошувачка. *Расходите за финална потрошувачка го опфаќаат износот на расходите поврзани со потрошувачката на стоки и услуги.* Во сметката на прилагодениот расположив доход, главната ставка на извори е прилагодениот расположив доход, кој ја претставува ставката за порамнување пренесена од сметката на

прераспределба на доходот во натура. **Фактичка финална потрошувачка го претставува износот на набавените стоки и услуги за потрошувачка.**

- 9.8 Во сметката на прераспределба на доходот во натура, опишана во Глава 8, прилагодениот расположлив доход на домаќинствата се добива од нивниот расположлив доход, со додавање на вредноста на примените социјални трансфери во натура, додека прилагодениот расположлив доход на единиците на државата и НПИСД се добива со одземање на вредноста на платените социјални трансфери. Коресподентна на сметката на прераспределба на доходот во натура е сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход, во која фактичката финална потрошувачка на домаќинствата се добива кога на нивните расходи за финална потрошувачка ќе се додаде вредноста на примените социјални трансфери во натура, додека фактичката финална потрошувачка на единиците на државата и на НПИСД се добива со одземање на вредноста на платените социјални трансфери во натура. Значи има две сметки кои ја опишуваат пресметката на расположливиот доход во СНС и две сметки на употреба на доходот.
- 9.9 И во сметката на употреба на расположливиот доход и во сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход, потребна е ставка за прилагодување за да ја покаже промената во пензиските права евидентирана во финансиската сметка. Ставката за порамнување и во сметката на употреба на расположливиот доход и во сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход е штедењето. Тоа се пресметува како расположлив доход прилагоден за промената во пензиските права минус расходите за финална потрошувачка, или како прилагоден расположлив доход прилагоден за промената во пензиските права минус фактичката финална потрошувачка. Следува дека штедењето е исто без разлика дали е пресметано во сметката на употреба на расположливиот доход или во сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход.
- 9.10 Штедењето, како и расположливиот доход и прилагодениот расположлив доход, може да треба да се евидентира бруто, т.е. со вклучена потрошувачка на фиксен капитал, поради потешкотиите во мерење на оваа потрошувачка. Сепак, како и вообичаено, се претпочитаат нето-износи.
- 9.11 Компаниите немаат расходи за финална потрошувачка. Тие можат да ги купуваат истите видови стоки или услуги какви што домаќинствата користат за финална потрошувачка (на пример електрична енергија или храна), но таквите стоки и услуги или се употребуваат за меѓуфазна потрошувачка или им се даваат на вработените како надомест во натура. Во СНС се претпоставува дека компаниите не им даваат социјални трансфери на

домаќинствата. Бидејќи компаниите ниту даваат ниту примаат социјални трансфери во натура, може да се направи дистинкција меѓу нивниот расположлив и прилагодениот расположлив доход. Следува дека сметката на употреба на расположливиот доход и сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход се само „привидни“ сметки кои не содржат книжења на расходи за финална потрошувачка или фактичка финална потрошувачка. Освен ставката за прилагодување на пензиските права наведена погоре и објаснета подетално во параграфите 9.20 до 9.25, бруто или нето-штедењето на компаниите мора да биде еднакво на нивниот бруто или нето-расположлив, или прилагоден расположлив доход. Во други контексти, штедењето на компаниите често се опишува како „задржана добивка“ или „нераспределен доход“ на корпорациите.

1. Сметката на употреба на расположливиот доход

- 9.12 Како што е прикажано во Табела 9.1, сметката на употреба на расположливиот доход содржи само три главни ставки, покрај ставката за порамнување, штедењето. Расположливиот доход, која е ставка за порамнување од сметката на секундарна распределба на доходот, се евидентира на десната страна на сметката во делот извори, додека расходите за финална потрошувачка се евидентираат на левата страна во делот употреби. Сметката е релевантна главно за трите сектори кои прават расходи за финална потрошувачка, односно секторите Општа влада, НПИСД и Домаќинства.
- 9.13 Ставката за порамнување на сметката е штедењето. Меѓутоа, пред да се изврши порамнување, се внесува ставка за прилагодување која го прикажува прилагодувањето за промените во пензиските права, со цел да се реалоцира одредена сума на штедење меѓу секторите. Оваа ставка е потребна поради начинот на кој пензиските придонеси и добивки се евидентираат во сметката на секундарна дистрибуција на доходот. Прилагодувањето е прикажано на десната страна во извори за домаќинствата, а на левата страна во употреби за финансиските корпорации или други единици одговорни за пензиските обврски.
- 9.14 Расходите за финална потрошувачка се прикажани во табела 9.1, дезагрегирани меѓу расходи за индивидуална потрошувачка и расходи за колективна потрошувачка, за да се изнесат сметководствените врски објаснети подолу. Сепак, обично е пожелно да се поделат расходите за финална потрошувачка со примена на класификација на расходите според намената или видот на стока или услуга. Повеќето корисници очекуваат барем некој степен на дезагрегација, на пример, меѓу расходи за стоки или услуги или меѓу расходи за трајни и нетрајни стоки.

Табела 9.1: Сметка на употреба на расположливиот доход – употреби

Употреби	Нефинансиски компании	Финансиски компании	Општа државна власт	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остатокот на светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Расходи за финална потрошувачка			352	1015	32	1399	0	0	1399
Расходи за индивидуална потрошувачка			184	1015	31	1230			1230
Расходи за колективна потрошувачка			168		1	169			169
Прилагодување за промените во правата на пензија	0	11	0		0	11	0		11
Штедење, бруто	228	14	-35	215	5	427			427
Штедење, нето	71	2	-62	192	2	205			205
Тековен надворешен биланс							-13		-13

2. Сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход

9.15 Како што е прикажано во табела 9.2, сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход исто така содржи три главни ставки, покрај ставката за порамнување, т.е. штедењето. Прилагодениот расположлив доход, ставката за порамнување од сметката за прераспределба на доходот во натура, се евидентира на десната страна на сметката во делот извори, додека фактичката финална потрошувачка се евидентира на левата страна во делот употреби. Како и кај сметката за употреба на расположливиот доход, пред да се изврши порамнување, се врши прилагодување за промената во пензиските права. Сметката е релевантна главно за секторите Општа влада, НПИСД и Домаќинства.

9.16 Фактичката финална потрошувачка на домаќинствата се добива со зголемување на нивните расходи за финална потрошувачка за вредноста на примените социјални трансфери во натура, додека истата потрошувачка на единиците на државата и НПИСД се добива со одземање на вредноста на платените социјални трансфери во натура од нивните расходи за финална потрошувачка. Некои социјални трансфери во натура може да ги примаат нерезиденти, на пример итен медицински третман во јавна болница за нерезидентен турист, но тие износи се обично многу мали во споредба со вкупните социјални трансфери во натура. Понатаму, резиденти може исто така да добијат социјални трансфери во натура во странство од нерезидентна влада (или НПИСД) на сличен начин. Се претпоставува дека овие два износи се поништуваат меѓусебно, така што сите социјални трансфери во натура се прикажуваат како исплатен на резидентни домаќинства, освен ако има силна причина за да се мисли поинаку. Така, вредноста на фактичката финална потрошувачка на вкупната економија е еднаква на вредноста на вкупните расходи за финална потрошувачка.

9.17 Фактичката финална потрошувачка на домаќинствата е мерка на вредноста на стоките и услугите за потрошувачка стекнати од домаќинствата, преку

купување или трансфери од единиците на државата или НПИСД, и употребени од домаќинствата за задоволување на нивните потреби (или желби). Оттука таа е подобар индикатор за нивниот животен стандард во споредба со нивните расходи за финална потрошувачка. Во некои земји, вредноста на индивидуалните стоки и услуги дадени на домаќинствата како социјални трансфери во натура може да биде доста висока, во зависност од видот на економските и социјалните политики кои ги води владата, така што вредноста на фактичката финална потрошувачка на домаќинствата може за значителен износ да ја надминува вредноста на нивните расходи. Од тие причини, фактичката финална потрошувачка на домаќинствата порано била опишувана како нивна „проширена“ потрошувачка или нивна „вкупна“ потрошувачка, иако овие термини не се користат во СНС. Фактичката финална потрошувачка на секторот Општа влада е соодветно помал од расходите на владата за финална потрошувачка.

3. Поврзаноста меѓу двете верзии на сметката на употреба на доходот

9.18 Двете сметки на употреба на доходот не се ниту секвенцијални, ниту хиерархиски. Тие се паралелни сметки кои служат за различни аналитички цели или цели на економската политика. Едната покажува кои единици создаваат расходи; другата покажува кои единици имаат корист од расходите и степенот до кој домаќинствата самите го обезбедуваат нивото на нивната потрошувачка. Вредноста на стоките и услугите вклучени во социјални трансфери во натура се евидентира на два различни начини во СНС. Двата начини ја покажуваат употребата на изворите од единиците на државата и НПИСД:

- Како расход за финална потрошувачка, платен од единиците на државата или НПИСД; и
- Како социјални трансфери во натура, платени од единиците на државата или НПИСД, но примени од домаќинствата и евидентирани како дел од нивната фактичка финална потрошувачка.

9.19 Иако разликата меѓу расположливиот и прилагодениот расположлив доход произлегува од социјалните трансфери во натура, дури ни расположливиот доход не треба да се интерпретира како да е мерка за доход достапен во готовина. Во параграфите 8.22 и 8.23 беа истакнати неговите неготовински елементи, како оние поврзани со производство за сопствена потрошувачка или надоместок во натура.

4. Прилагодување за промената во пензиските права

9.20 Со акумулирање на пензиските права во шемите на социјално осигурување на поединците во текот на нивниот работен век, соодветните права стануваат нивно средство, а обврска на единиците кои се одговорни за исплаќање на пензии. Доспеаните пензии од социјална

помош се исклучени бидејќи доспеаните суми не се акумулираат секогаш на предвидлив начин со текот на времето или поради предвидливи причини. Слични аргументи важат и за користите од социјална заштита. Во некои земји, државата презема одговорност за исплаќање на пензии дури и за недржавни работници и овие пензии се плаќаат преку фондовите за социјална заштита. Во делот 2 од Глава 17 има детална дискусија за тоа кога обврските за овие шеми може да бидат интегрирани во редоследот на сметки и кога тие само се појавуваат како дополнителна табела. Во оваа Глава, изразот „пензиска шема“ се користи за опфаќање на оние делови на шемите за социјална заштита каде што обврските можат да бидат интегрирани во сетот на сметки, вклучувајќи ги и сметките на акумулација и билансите на состојба, заедно со сите други шеми поврзани со вработените.

Табела 9.1(прод.): Сметка на употреба на расположливиот доход –извори

	Извори									
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа државна власт	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
Трансакции и ставки за порамнување										
Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826				1 826
Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604				1 604
Расходи за финална потрошувачка								1 399		1 399
Расходи за индивидуална потрошувачка								1 230		1 230
Расходи за колективна потрошувачка								169		169
Прилагодување за промената во правата на пензија				11		11	0			11

9.21 Пензиските шеми во СНС се третираат како да имаат обврски спрема домаќинствата кои имаат побарувања спрема нив. Уплатите на пензиските придонеси во шемите и примањата на пензии од пензионерите претставуваат набавка и продажба на финансиски средства. Меѓутоа, ова може да не е во согласност со перцепцијата на засегнатите домаќинства, особено домаќинствата со пензионери, кои тендираат да ги сметаат пензии кои ги примаат како доход во форма на тековни трансфери. Покрај тоа, барем некои пензии примени преку шемите за социјална заштита и оние примени преку социјална помош фактички се сметаат за тековни трансфери во СНС.

9.22 Со цел да се прикажат информации за доходот кои може да бидат корисни за анализа на однесувањето на засегнатите домаќинства, уплатите во пензиските шеми и социјалната заштита и примањата на пензии од пензионерите од пензиските шеми и од социјалната заштита, се евидентираат во сметката на секундарна дистрибуција на доходот како придонеси за социјално осигурување и добивки од социјалното осигурување, респективно. Значи, тие влијаат на нивото на расположлив доход на домаќинствата.

9.23 Смеслата на третманот на пензиските придонеси и користите како тековни трансфери е дека, за целата економија ефектот на обезбедувањето пензии може да се гледа како редистрибутивен процес меѓу домаќинствата. На пример, ако домаќинствата плаќаат повеќе придонеси отколку што примаат користи, нивното штедење се намалува за таа разлика. Слично, ако користите на домаќинствата ги надминуваат придонесите, штедењето не го одразува фактот дека негативната промена во правата претставува намалување на нето-вредноста. Сепак, во финансиската сметка е јасно дека промената во пензиските права е дел од нето-вредноста на домаќинствата. Поради тоа потребно е да се приспособи штедењето за разликата меѓу платените придонеси и примените користи, прикажани во сметката на секундарна дистрибуција на доходот.

9.24 Оттука во сметката на употреба на расположливиот доход и во сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход се појавува ставка опишана како прилагодување за промената во пензиските права. Таа е еднаква на: Вкупната вредност на фактичките и импутираните придонеси за социјално осигурување уплатени во пензиските шеми,

плус вкупната вредност на додатоците на придонесите платени од доходот од сопственост на корисниците на пензискиот фонд,

минус вредноста на поврзаните надоместоци за услуги,

минус вкупната вредност на пензиите исплатени како добивки од социјално осигурување од пензиските шеми.

9.25 Спротивни прилагодувања се потребни во сметките на употреба на доходот на единиците одговорни за плаќање пензии. Овие прилагодувања можат да влијаат на нерезидентните институционални единици, и на домаќинствата и на пензиските фондови.

5. Штедење

9.26 Штедењето претставува ставка за порамнување во двете сметки на употреба на доходот. Неговата вредност е иста без разлика дали е пресметано како расположлив доход намален за расходите за финална потрошувачка или како прилагоден расположлив доход намален за фактичката финална потрошувачка (во двата случаи, по вршењето на прилагодување за промената во пензиските права кое беше опишано).

9.27 Како што е веќе истакнато, нефинансиските и финансиските институции немаат расходи за финална потрошувачка или фактичка финална потрошувачка. Нивното нето-штедење е еднакво на нивниот нето-расположлив или прилагоден расположлив доход (освен ставката за прилагодување во пензиските права).

9.28 **Штедењето претставува дел од расположливиот доход (прилагоден за промената во пензиските права) кој не е потрошен за финална потрошувачка на стоки и услуги.** Тоа може да биде позитивно или негативно во зависност од тоа дали расположливиот доход ги надминува расходите за финална потрошувачка, или обратно. Под претпоставка дека штедењето е позитивно (и нема капитални трансфери), непотрошениот доход мора да се употреби за набавка на средства (може и само за пораст на готовината) или за намалување на обврските. Ако е штедењето негативно, некои финансиски или нефинансиски средства мора да биле ликвидирани (вклучувајќи и намалување на готовината) или да пораснале некои обврски. Така, штедењето обезбедува врска меѓу тековните сметки во СНС и последователните сметки на акумулација.

9.29 Ако штедењето е нула, расходите за финална потрошувачка се еднакви на расположливиот доход плус промената во пензиските права. Во тој случај, институционалната единица не е обврзана да се ослободи од било кое средство или да зголеми било која од своите обврски, освен ако се примаат или плаќаат капитални трансфери. Како што е веќе укажано во Глава 8, расположливиот доход може да се протолкува како максимална сума која една институционална единица може да си дозволи да ја потроши на стоки и на услуги за потрошувачка во пресметковниот период без да мора да ја намали својата готовина, да ликвидира други средства или да ги зголеми своите обврски.

Табела 9.2: Сметка на употреба на прилагодениот расположлив доход - употреби

Употреби	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Оплата државна власт	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Фактичка финална потрошувачка			168	1 230	1	1 399			1 399
Фактичка индивидуална потрошувачка				1 230		1 230			1 230
Фактичка колективна потрошувачка			168		1	169			169
Прилагодување за промената во правата на пензија	0	11	0		0	11	0		11
Штедење, бруто	228	14	-35	215	5	427			427
Штедење, нето	71	2	-62	192	2	205			205
<i>Тековен надворешен биланс</i>							-13		-13

6. Пресметување на стапките на штедење

9.30 Стапката на штедење, особено за домаќинствата, е клучна економска варијабла. Обично се пресметува со делење на штедењето со расположливиот доход за одреден сектор. Меѓутоа, книжењето на промената во пензиските права во сметката на употреба на расположливиот доход и во сметката на прилагодениот расположлив доход ја комплицира оваа пресметка. Не треба да се користи ставката за порамнување од сметката на секундарна

распределба на доходот (расположливиот доход) или од сметката на прераспределба на доходот во натура (прилагоден расположлив доход), туку треба да се додаде прилагодувањето за промената во пензиските права на секој од овие износи за да се добие износот на вкупниот расположлив доход или вкупниот прилагоден расположлив доход. Токму овој вкупен износ треба да биде деноминатор при пресметка на показателот на штедењето.

Б. Расходи, набавки и потрошувачка на стоки и услуги

9.31 Разграничувањето меѓу расходите за финална потрошувачка и фактичката финална потрошувачка зависи од генералното разграничување меѓу расходите за, и набавката на, стоки и услуги. Целта на овој дел е да објасни како расходите и набавката се разликуваат меѓу себе, како се разликуваат од фактичката или физичка употреба на стоките и услугите.

1. Расходи

9.32 *Расходите за стоки и за услуги се дефинирани како вредност на сумата што купувачите ја плаќаат, или се согласни да ја платат, на продавачите во замена за стоки или услуги кои што продавачите им ги даваат нив или на други институционални единици определени од купувачите.* Купувачот кој стекнува обврска да плати не мора да биде истата единица која стекнува сопственост над стоката или услугата. Како што веќе беше забележано, често единиците на државата или НПИСД плаќаат за стоки или услуги кои што продавачите им ги даваат на домаќинствата. Понатаму, како што е подолу објаснето, преземената обврска од купувачот не мора да биде подмирена со готовинско плаќање.

Време на евидентирање на расходите за стоки и услуги

9.33 Расходите за стоки или услуги настануваат во моментот кога купувачите стекнуваат обврски кон продавачите. Тоа е најчесто кога:

а. Сопственоста на стоката се пренесува од продавачот на купувачот, или

б. Е завршена испораката на услуга од производителот на задоволство на купувачот.

9.34 Времето кога продавачот е платен за стоките или услугите кои ги обезбедува и времето во кое настануваат расходите не мора да се совпаѓаат. Во Глава 3 е објаснето дека плаќањата може да се случат пред или по фактичката испорака на продадените стоки или услуги. Од таа причина, вредноста на расходите се мери преку вредноста на износите на обврските и побарувањата во моментот на настанување на расходите. Кога плаќањата се вршат пред или по настанувањето на расходите, мора да има последователни промени во финансиските средства или обврски (освен готовината) на двете вклучени единици во моментот на промена на сопственоста над стоката или на вршење на услугата.

9.35 Не е секогаш лесно да се утврди точниот момент во кој се завршува пренесувањето на сопственоста над една стока или давањето на некоја услуга на задоволство на купувачот. Двете страни може да гледаат различно или дури и да се оспоруваат.

Табела 9.2 (прод.): Сметка на употреба на прилагодениот расположив доход - извори

	Извори								
	Нефинансиски Компании	Финансиски компани	Општа државна власт	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Прилагоден расположив доход, бруто	228	25	133	1 434	6	1 826			1 826
Прилагоден расположив доход, нето	71	13	106	1 411	3	1 604			1 604
Фактичка финална потрошувачка								1 399	1 399
Фактичка индивидуална потрошувачка								1 230	1 230
Фактичка колективна потрошувачка								169	169
Прилагодување за промената во правата на пензија					11	11	0		11

2. Набавки

9.36 *Набавка на стоки и на услуги од институционални единици настанува тогаш кога тие постануваат нови сопственици на стоките или кога е завршено доставувањето на услугите за нив.* Набавките се вреднуваат по трансакциските цени платени од единиците кај кои настануваат расходи. Најчесто, трансакциската цена е пазарната цена. Вредноста на стоките или услугите

набавени од една институционална единица или сектор се состои од вредноста на стоките или услугите набавени преку нивните расходи плус вредноста на стоките или услугите примени преку социјалните трансфери во натура минус вредноста на платените услуги на други единици како социјални трансфери во натура.

9.37 Разликата меѓу расходите за финална потрошувачка и фактичката финална потрошувачка е токму разликата меѓу расходите за потрошувачка на стоки и на услуги и набавката на стоки и на услуги за потрошувачка. Бидејќи за сите стоки и услуги за потрошувачка треба да постојат соодветни расходи, како и набавки, разликата меѓу расходите за финална потрошувачка и фактичката финална потрошувачка, сектор по сектор, ја објаснува прераспределбата на стоките и услугите преку социјални трансфери во натура.

9.38 Разграничувањето меѓу расходите за потрошувачка и фактичката потрошувачка и оттука меѓу расходите и набавката е направено само во однос на финалната потрошувачка. Разликата точно се објаснува преку социјалните трансфери во натура.

3. Потрошувачка на стоки и услуги

9.39 *Потрошувачката на стоки и на услуги претставува активност на целосно искористување на стоките и услугите во процесот на производство или за директно задоволување на човечките потреби и желби. Потрошувачката активност опфаќа користење на стоки и на услуги заради задоволување на индивидуални или колективни човечки потреби или желби.* Задоволувањето на потребите или желбите е моментално и директно кај финалната потрошувачка; а индиректно и одложено е кај меѓуфазната потрошувачка, каде што стоките и услугите се користат за производство на други стоки и услуги, кои пак водат до задоволување на човечките потреби или желби.

9.40 Кај стоките постои јасна граница меѓу набавката и потрошувачката. Производителите набавуваат стоки кои можат да ги чуваат различни временски периоди пред физички да ги употребат во процесот на производство. Домаќинствата можат да чуваат потрошувачки стоки пред да ги искористат за задоволување на своите потреби или желби. Има малку стоки кои се толку расипливи, што мора веднаш да се искористат. На пример, повеќето прехранбени производи не мора да се потрошат некое време по набавката.

9.41 Кај услугите пак, разграничувањето меѓу набавката и употребата може да не биде релевантно во практична смисла. Состојбата на единиците на кои им се доставуваат услуги автоматски е афектирана од тие услуги и може да не биде потребна понатамошна акција за да се оствари корист од нив.

Трајни наспроти нетрајни стоки

9.42 Кај стоките, разграничувањето меѓу набавката и употребата има аналитичка важност. Тоа лежи во основата на разграничувањето меѓу трајните и нетрајните стоки, кое што се користи нашироко во економските анализи. Всушност, разграничувањето меѓу трајните и нетрајните стоки не базира на нивната физичка трајност. Всушност, тоа базира на тоа дали стоките може да се користат само еднаш за производство или потрошувачка, или пак може да се користат повеќекратно. На пример, јагленот е доста трајна стока во физичка смисла, но може да се изгори само еднаш. *Трајно добро/стока е она добро кое може да се користи повеќекратно или континуирано (непрекинато) во текот на период од една или повеќе години, под претпоставка на нормална или просечна стапка на физичко искористување. Трајно потрошувачко добро е стока што може да се користи за целите на потрошувачка повеќекратно или континуирано во текот на период од една или повеќе години.*

Потрошувачката како употреба на стоки и услуги

9.43 Функцијата на потрошувачка, која ја објаснува корисноста како функција на количините на конзумираните стоки и услуги, го опишува искористувањето на тие стоки и услуги, а не расходите или набавките. Со цел да се измери потрошувачката како активност, потребно е да се прифатат сметководствени процедури слични на оние кои се користат во производствената сметка, каде што е направено јасно разграничување меѓу купувањето на стоки кои ќе се употребат во производството и нивната следствена употреба како инпути.

9.44 Во пракса, СНС ја мери потрошувачката на домаќинствата само преку расходите и набавките. Повеќекратната употреба на трајните добра (стоки) од домаќинствата може да се признае само со проширување на границата на производство, со претпоставување дека овие добра постепено се искористуваат во хипотетичен (претпоставен) производствен процес, чиј производ се состои од услуги. Овие услуги тогаш може да се евидентираат како да се набавени од домаќинствата во сукцесивни временски периоди. Меѓутоа, трајните добра не се третираат така во СНС. Дополнително проширување на СНС за да се дозволи такво проширување на границата на производство може да биде корисно во рамки на некоја сателитска сметка.

В. Индиректно мерење на вредноста на немонетарните трансакции

9.45 Со договор меѓу купувачот и продавачот, настанатата обврска на купувачот може да се исплати со давање на стока, услуга или неготовинско средство. На пример, може да се разменат стоки или услуги за други стоки или услуги преку трампа, или пак вработените може да

обезбедат труд во замена за стоки или услуги кои ги примаат како надомест во натура.

9.46 Кога купувачите не плаќаат или не очекуваат да платат со готовина, мора да импутираат вредност за расходите со

примена на соодветните цени на слични стоки или услуги кои се продадени за готовина на пазарот.

9.47 Вредноста на стоките кои се произведени и консумирани во рамки на истото домаќинство, како и на оние услуги на домаќинствата кои спаѓаат во рамки на границата на производство, исто така мора да се мери индиректно.

9.48 Накратко, трансакција за која мора да се импутира вредност може да се опише како „импутиран расход“. Подолу е користена оваа терминологија. Меѓутоа, прецизно кажано, импутирањето се однесува на вредноста на стоките или услугите, а не на самиот расход. Со други зборови, се импутира вредноста, а не фактот дека настанала трансакција. Поради тоа се претпочита да се мерат тековите индиректно, отколку со импутирање.

1. Трампа

9.49 *Трампа е трансакција во која една кошница на стоки и на услуги се разменува за друга кошница која содржи различни стоки и услуги без притоа да се изврши некое плаќање во парична форма.* Вредностите на разменетите стоки и услуги во трампата ги претставуваат импутираните расходи. Вредностите на стоките и услугите од трампата мора да се проценат индиректно и еднакво на нивните пазарни вредности. Значи, кога стоките или услугите стекнати преку трампа се користат за потрошувачка во домаќинството, нивната проценета вредност мора да се евидентира како расход за финална потрошувачка на домаќинствата. Кога се нуди за трампа постоечка, а не новопроизведена стока, мора да се евидентира негативен импутиран расход за единицата која ја нуди стоката, исто како што продажбите на постоечки стоки се евидентираат како негативни расходи.

9.50 Кај трампата мора да се евидентира дека и двете страни прават расходи. Вредноста на овие расходи треба да базира на куповните цени на трампаните производи. Во пракса, не може да се применат ниту даноци на производи ниту транспортни трошоци, во кој случај куповните цени нема да се разликуваат од базичните цени на производите. Бидејќи вредноста на разменетите стоки или услуги може да не биде иста, импутираните вредности за трампата може од прагматични причини да се земе како едноставен просек на проценетата вредност на разменетите стоки или услуги, така што за двете страни ќе се евидентираат еднакви расходи. Стоките кои биле разменети преку трампа може понатаму да се разменуваат повторно со друга страна, по повисока цена, со што единицата која ги врши двете трампи ќе заработи маржа. Меѓутоа, секоја трансакција на трампа вклучува само две страни и нема маржа од препродажба на големо или на мало.

2. Расходи за стоки и за услуги примени како доход во натура

9.51 *Доход во натура примен од вработени се мери преку вредноста на стоките и услугите дадени од работодавачите на нивните вработени како надоместок за добро извршената работа.* Работниците

кои примаат надоместок во натура се смета дека прават расходи еднакви на пазарната цена на примените стоки или услуги (по цени на производителите ако се произведени од работодавачите или по куповни цени ако се купени од работодавачот). Трошоците за расходите пак, се покриваат со доходот кој го примаат како надоместок во натура. Значи, вредноста на стоките и услугите мора да се евидентира како расход за финална потрошувачка од домаќинствата и како доход во натура.

9.52 Мора да се разграничат стоките или услугите кои им се даваат на вработените како надоместок во натура од стоките или услугите кои се даваат бидејќи се неопходни за работа, а кои што претставуваат меѓуфазна потрошувачка на претпријатието. Стоките или услугите кои работодавачите се обврзани да им ги дадат на вработените за тие да можат да ја вршат својата работа, како што се алат, опрема, специјална облека итн., претставуваат меѓуфазна потрошувачка. Од друга страна, стоките или услугите кои вработените можат да ги користат во слободно време за директно задоволување на своите или потребите или желбите на нивното семејство, претставуваат надоместок во натура. Во пракса, неизбежно постојат гранични случаи, на пример, униформите кои мора да се носат на работа, но кои вработените исто така ги носат и надвор од работа. Во Глава 7, во делот за надомест на вработените, дадена е детална листа на видовите на стоки и на услуги кои претставуваат надоместок во натура.

3. Расходи за стоки и за услуги произведени за своја сметка

9.53 Кога една институционална единица задржува стоки или услуги кои ги произвела, за сопствена финална потрошувачка или бруто-инвестиции во фиксен капитал, јасно е дека тие самите ги сносат трошоците. Оттука, тие се евидентираат како настанати расходи чија вредност мора да се процени со примена на базичните цени на слични стоки или услуги продадени на пазарот или по нивните производни трошоци, ако нема соодветни базични цени.

9.54 Расходите за финална потрошувачка на домаќинствата ги опфаќаат процените на вредноста на стоките или услугите произведени како аутпути на некорпоративни претпријатија во сопственост на домаќинствата, кои се задржуваат за потрошувачка од членовите на домаќинството. Производството на услугите за сопствена потрошувачка во рамки на истото домаќинство е надвор од границата на производство на СНС, освен услугите за домување произведени од сопственици-корисници и услугите произведени од домашен платен персонал. Бидејќи самите домаќинства ги сносат трошоците за производство на стоки или услуги за сопствена потрошувачка, јасно е дека расходите за нив исто така се појавуваат кај домаќинствата, дури и ако мора индиректно да се проценат нивната вредност. Главните типови на стоки или услуги произведени и консумирани во рамки на истото домаќинство се следните:

- а. Храна и други земјоделски производи произведени за сопствена финална потрошувачка од земјоделци, вклучувајќи ги и земјоделците на кои тоа им е единствен извор на приход, или од други луѓе за кои земјоделското производство е само секундарна или рекреативна активност;
- б. Други видови на стоки произведени од некорпоративни претпријатија во сопственост на домаќинствата, кои се консумирани од членови на истото домаќинство;
- в. Услуги на домување произведени за сопствена финална потрошувачка на самите сопственици (подетално се дискутирани подолу); и

г. Домашни или други услуги произведени за сопствена финална потрошувачка од домаќинствата кои вработуваат платен персонал за таа цел (домашен персонал, готвачи, градинари, шофери итн.)

9.55 Вредноста на овие стоки или услуги се проценува врз основа на тековните базични цени за слични стоки или услуги кои се продаваат на пазарот, или според трошоците на производство, кога нема расположливи соодветни цени, освен за услугите на платениот персонал; по правило, услугите од платениот персонал се вреднуваат едноставно преку компензацијата на вработените работници, во готовина или во натура.

Г. Расходи за финална потрошувачка на домаќинствата

1. Вовед

9.56 Расходите за финална потрошувачка на домаќинствата се расходи направени од резидентни домаќинства за стоки и за услуги за потрошувачка. Како и набавките на стоки и на услуги за потрошувачка, расходите за финална потрошувачка ја содржат проценетата вредност на трампитите, на стоките и услугите во натура, и на стоките и услугите произведени и консумирани од истото домаќинство, вреднувани како што е објаснето во делот В.

9.57 Расходите за финална потрошувачка не ги опфаќаат расходите за фиксни средства во форма на станбени објекти или скапоцености. Станбените објекти се добра (стоки) употребени од нивните сопственици за производство на услуги на домување. Расходите за станбени објекти од домаќинствата, оттука, претставуваат бруто-инвестиции во фиксен капитал. Кога сопствениците ги даваат под наем станбените објекти, кириите се евидентираат како аутпут на услуги на домување на сопствениците и финална потрошувачка на станарите. Кога сопствениците живеат во станбените објекти, импутираната вредност на услугите за домување влегуваат и во аутпутот и во расходите за финална потрошувачка на сопствениците. Скапоценостите се скапи трајни добра (стоки) кои не пропаѓаат со тек на време, и не се искористуваат во потрошувачка или производство, и се набавуваат првенствено како залихи на вредност. Тие главно вклучуваат уметнички дела, скапоцени камења и благородни метали и накит направен од такви камења и метали. Скапоценостите се чуваат со надеж дека нивните цени, во однос на цените на другите стоки и услуги, ќе растат со тек на времето, или барем дека нема да паднат. Иако сопствениците на скапоцености може да имаат задоволство од нивното поседување, тие не се искористуваат како што се искористуваат потрошувачките добра, вклучувајќи и трајни потрошувачки добра/стоки.

9.58 Во следниот дел е објаснет третманот на расходите во некои специфични ситуации или за одредени специфични видови на стоки и услуги.

2. Расходи на домаќинствата кои поседуваат некорпоративни претпријатија

9.59 Кога едно или две лица во едно домаќинство поседуваат некорпоративно претпријатие, сите расходи настанати во деловни цели се исклучени од расходите за потрошувачка на домаќинството. Потребно е да се осигура дека само расходите за директно задоволување на човечките потреби и желби се вклучени во расходите за финална потрошувачка на домаќинствата. Ова може да не е лесно во пракса кога истата стока или услуга (на пример, електрична енергија или гориво) се користи подеднакво и за деловни цели и за финална потрошувачка. Оттука деловните расходи не можат да се идентификуваат само врз основа на видот на купената стока или услуга. Мора да се води особена грижа во случај на земјоделски домаќинства, вклучувајќи ги и оние на кои тоа им е единствен извор на приход, каде што стоките кои биле набавени или произведени за сопствена сметка, може да се користат или за финална потрошувачка на домаќинствата или за меѓуфазна потрошувачка; на пример, пченката или компирите може да се конзумираат од членовите на домаќинството, да се даваат на животни за исхрана или да се користат како семе за идни посеви.

9.60 Исто така, треба да се внимава при евиденција на набавките на потрошувачки трајни добра, како возила, мебел, или електрична опрема, кои треба да се класифицираат како бруто-инвестиција во фиксен капитал од претпријатието на домаќинството, кога се купени за деловни цели, но како расходи за финална потрошувачка кога се купени за лична употреба на членовите на домаќинството. Додека природата на ова разграничување можеби е јасна во принцип, често е нејасна во пракса, особено кога сопственикот на бизнисот користи трајно добро, на пример, возило, делумно за деловни цели, а делумно за лична корист. Во такви случаи, расходите за набавка на трајното добро треба да се поделат меѓу бруто-инвестициите во фиксен капитал на претпријатието и расходите за финална потрошувачка на домаќинството, соодветно на неговата употреба за деловни и лични цели. Кога се купуваат трајни добра целосно или делумно за деловни цели, падот на нивната

вредност која настанува со нивната употреба во бизнисот треба да се евидентира како потрошувачка на фиксен капитал на некорпоративно претпријатие.

3. Расходи за посебни видови стоки и услуги

Расходи за финансиски услуги

9.61 Кога е соодветно, мора да се процени вредноста на расходите кои ги прават домаќинствата за услуги обезбедени од финансиски институции, а за кои нема експлицитно плаќање. Расходите на услуги за кои финансиските институции наплаќаат надомест се евидентираат на вообичаениот начин.

Финансиски услуги, освен услуги на осигурителни и пензиски фондови

9.62 Финансиските институции, освен осигурителните компании и пензиските фондови, како и кредиторите наплаќаат каматни стапки повисоки од референтната стапка и плаќаат пониски каматни стапки од референтната. Како што беше објаснето во главите 6 и 7, каматата според СНС се евидентира во сметката на распределба на примарниот доход по референтна стапка, а разликата меѓу каматата според СНС и банкарската камата се евидентира како расход за финална потрошувачка на домаќинствата. (Ако може да се идентификуваат каматните плаќања и примања поврзани само со неинкорпорирани домаќински претпријатија, надоместите ќе се јават како меѓуфазна потрошувачка на тие претпријатија, но ова често е невозможно.)

9.63 Кога домаќинствата набавуваат или продаваат девизи и некој друг финансиски имот, дилерот на финансиското средство обично котира куповна и продажна цена за средството. Разликата меѓу цената која фактички се прима и плаќа и просекот на куповната и продажната цена во моментот на трансакцијата исто така се третира како расход за услуги на финансиските институции.

Услуги на осигурителни и пензиски фондови

9.64 Во Глава 6 е објаснет начинот на кој се пресметува вредноста на услугите произведени од осигурителните претпријатија и пензиските шеми во СНС. Вредноста на осигурителните услуги конзумирани од различни сектори, потсектори или институционални единици, се проценува со алоцирање на вредноста на услугите произведени од едно осигурително претпријатие, во согласност со фактичките премии. Кога вредноста на аутпутот се проценува по деловна дејност, што е пожелно и практично, надоместот за услугите треба да се алоцира исто така според премиите по деловни дејности. Сумите платени од домаќинствата се евидентираат како расход за финална потрошувачка (освен за осигурителните услуги набавени од некорпоративни претпријатија во сопственост на домаќинствата, кои се третираат како меѓуфазна потрошувачка). Целиот надомест за услугата на пензиските фондови е на товар на домаќинствата (некои од нив може да не се резиденти).

Станбени услуги, поправки и подобрувања

Станбени услуги за станови во кои живеат сопствениците

9.65 Лицата кои поседуваат станбени објекти во кои тие живеат се третираат како да поседуваат некорпоративни претпријатија кои произведуваат станбени услуги што се конзумираат од домаќинството чиј член е сопственикот. Произведените станбени услуги мора да се еднакви по вредност на кириите кои би биле платени на пазарот за сместување од иста големина, квалитет и вид. Мора да се води сметка за платените даноци за домување. Даноките како ДДВ ретко се плаќаат на станбени услуги, но ако се плаќаат, треба да се исклучат од вредноста на станбените објекти во кои живеат сопствениците, кога сопственикот – корисник е ослободен од плаќање.

Уредување, помали поправки и одржување

9.66 Активностите на уредување и мали поправки од типот „направи сам“, често од рутинска природа, од таков вид којшто обично се смета за одговорност на станарот, се смета дека се надвор од границата на производство. Поради тоа, набавките на материјали употребени за такви уредувања или поправки треба да се третираат како расходи за финална потрошувачка, како и плаќањата и надоместите за услуги платени на градежници, столари, водоводии итн. Одржувањето кое е одговорност на станарите исто така се третира како расход за финална потрошувачка.

9.67 Расходите кои сопствениците, вклучувајќи и сопственици-корисници, ги прават за уредување, мали поправки и одржување на станбените објекти, а кои обично би се сметале како одговорност на сопственикот, не треба да се третираат како расходи за финална потрошувачка на домаќинствата, туку како меѓуфазни расходи направени во производството на станбени услуги. Овие расходи може да опфаќаат плаќања за услугите обезбедени од професионални градежници или декоратори или за набавки на материјали за поправки и украсувања од типот „направи сам“. Во вториот случај, не се вклучува никаков трошок за вклучениот труд. Единствената додадена вредност за импутираните кирии на станбените објекти во кои живеат сопствениците е оперативниот вишок.

Значајни подобрувања

9.68 Расходите за значителни подобрувања (односно, реконструкции, реновирања или проширувања) на станбените објекти не се класифицирани на истиот начин како уредувањата, малите поправки и одржувањето. Тие се исклучени од расходите за потрошувачка на домаќинствата и се третираат како брути инвестиција во фиксен капитал на сопствениците на тие објекти, вклучувајќи ги и сопствениците-корисници.

Поправки и одржување на трајни стоки

9.69 Расходите за поправки и одржување на потрошувачки трајни стоки, вклучувајќи и возила, се третираат на ист начин како и малите поправки на станбените објекти извршени од станарите. Поправките и одржувањето се дел од расходите за финална потрошувачка, било да ги вршат специјалисти или членови на домаќинството како активности „направи сам“. Во вториот случај, само вредноста на купените материјали треба да се вклучи во расходите за потрошувачка на домаќинствата.

Дозволи и такси

9.70 Домаќинствата им плаќаат на единиците на државата за да се стекнат со различни дозволи, одобренја, сертификати, пасоши итн., и во некои случаи не е јасно дали единиците на државата вистински обезбедуваат услуги за тие плаќања, на пример, тестирања или инспекции, или пак плаќањата се de facto даноци. Како што е објаснето во параграф 8.64 (в), третманот на одредени гранични случаи е одреден со следното правило, базирано на практиките кои се следат во повеќето земји: плаќањата од домаќинствата за дозволи за употреба на возила, бродови или авиони, како и за дозволи за рекреативен лов, пукање или риболов се третираат како даноци. Плаќањата за дозволи за вршење на одредена активност, на пример такси дозвола, се третираат како даноци на производство. Плаќањата за сите други видови на дозволи, одобренја, сертификати, пасоши итн., се третираат како набавки на услуги и се вклучени во расходите за потрошувачка на домаќинствата.

4. Класификација на расходите за финална потрошувачка на домаќинствата

9.71 Расходите за финална потрошувачка на домаќинствата обично се големи агрегати кои опфаќаат голем број на стоки и услуги. Затоа обично е пожелно тој износ да се подели. Може да се користи ЦКП (СРС) за поделба по вид на стока или услуга. Класификацијата на индивидуалната потрошувачка по намена (КИПН-СОICOP) може да се користи за поделба според намената или функцијата, на пример, храна, здравствени или образовни услуги.

5. Време на евидентирање и вреднување на расходите за финална потрошувачка на домаќинствата

Време на евидентирање

9.72 Во согласност со општите правила прифатени во СНС, расходите треба да се евидентираат кога настануваат обврските за плаќање, односно, кога купувачот стекнува обврска кон продавачот. Ова имплицира дека расход за една стока треба да се евидентира во моментот кога се менува сопственоста, додека расход за една услуга се евидентира кога завршува испораката на услугата.

Немонетарните трансакции се евидентираат кога вклучените стоки стануваат достапни за домаќинството.

9.73 Кога една стока е набавена преку договор за потрошувачки кредит, финансиски лизинг или сличен метод на финансирање, купувачот ги прифаќа ризикот и наградите од сопственост на стоката од моментот кога е испорачана стоката. Затоа во моментот на испорака се импутира промена во сопственоста. Иако нема правна промена на сопственоста во тој момент, се смета дека има промена на економската сопственост. Исто така во финансиската сметка мора да се прикаже дека купувачот стекнува обврска по договорот за потрошувачки кредит или спрема финансиската компанија.

9.74 Расходите на домаќинствата се евидентираат по куповните цени кои ги плаќаат домаќинствата, вклучувајќи ги и даноците на производите кои се плаќаат во моментот на купување. Како што се дефинирано во параграфите од 6.64 до 6.68, куповната цена на една стока е сумата која се плаќа за доставување на единица од таа стока во време и место по барање на купувачот. Таа ги содржи и сите транспортни трошоци на купувачот кои не се веќе вклучени во фактурираната цена на производителот.

9.75 Вредноста на трампа и на стоки примени како надомест во натура се евидентира по цените кои ги плаќаат единиците кај кои првично настануваат расходите. Стоките произведени за своја сметка се вреднуваат по базични цени, што е конзистентно со нивното вреднување како производство.

9.76 Различни домаќинства може да плаќаат различни цени за исти производи, како резултат на пазарните несовершености. Ценовните разлики може да постојат бидејќи домаќинствата немаат сознание за тоа, или пак може да имаат несовршени информации, бидејќи трошоците за барање на продавници кои продаваат по најниски цени може да се многу високи. Дури и кога домаќинствата знаат дека постојат ценовни разлики, може да биде премногу незгодно или скапо да се посетат продавниците кои продаваат по најниски цени. Друга причина за постоење на ценовни разлики е дека многу производители на услуги намерно практикуваат ценовна дискриминација преку наплаќање различни цени на различни домаќинства за идентична услуга (на пример, преку наплата на пониски цени или надоместоци на пензионерите или луѓето со ниски примања). Бидејќи услугите не можат да се препродадат, ценовната дискриминација е многу честа, или дури преовладува, меѓу производителите на услуги. Расходите на домаќинствата во секој случај се евидентираат по фактички платената цена, бидејќи тоа е соодветната вредност на трансакцијата.

9.77 Очигледните ценовни разлики меѓу истите стоки или услуги често не се реални ценовни разлики, бидејќи може да постојат поради разлика во квалитет, вклучувајќи и разлики во условите за продажба. На пример, често се наплаќаат пониски цени за набавки на големо на стоки

или вонсезонски набавки на услуги. Таквите расходи се евидентираат по фактички платените цени; односно, по одземање на попустите за вонсезонските и набавките на големо од стандардните цени или надоместоци или оние наведени во листа.

Вреднување на набавките на кредит

9.78 Куповната цена не ги содржи каматните или надоместоците за услуга кои може да се додадат кога продавачот организира одобрување на кредит за купувачот. Слично, куповната цена не ги содржи дополнителните надоместоци кои може да се појават како резултат на неуспех во времето на вршење на набавката, при што таквите надоместоци се фактички каматни плаќања на продолжен кредит од продавачот. Ако се земе кредит од финансиска институција, вкупниот надомест може да треба да се распредели меѓу надоместот за финансиска услуга и каматата, како што е објаснето во параграф 9.62. Ако се обезбеди кредит од нефинансиска институција, не се плаќа надомест за финансиска услуга. Треба сепак да се забележи дека многу крупни трговци на мало имаат подружници кои ракуваат со кредитните поволности, кои се класифицирани како финансиски институции кои работат за нивна сметка.

Д. Фактичка финална потрошувачка на домаќинствата

9.81 Фактичката финална потрошувачка на домаќинствата ги опфаќа стоките и услугите за потрошувачка стекнати од индивидуалните домаќинства. Вредноста на фактичката финална потрошувачка на домаќинствата се пресметува како збир на три компоненти:

- а. Вредноста на расходите на домаќинствата за стоки и за услуги за потрошувачка, вклучувајќи и расходи за непазарни стоки или услуги, продадени по економски незначајни цени;
- б. Вредноста на расходите на единиците на државата за стоки и за услуги за индивидуална потрошувачка дадени на домаќинствата како социјални трансфери во натура; и
- в. Вредноста на расходите на НПИСД за стоки и за услуги за индивидуална потрошувачка дадени на домаќинствата како социјални трансфери во натура.

Ѓ. Расходи за потрошувачка на секторот Општа влада

9.84 Општата влада прави расходи за широк асортиман на стоки и на услуги за потрошувачка, било за колективни услуги или за избрани индивидуални стоки или услуги.

9.85 Расходите за финална потрошувачка на општата влада може да се класифицираат на неколку начини:

- а. Според тоа дали стоките или услугите се произведени од непазарни производители;

6. Расходи на резидентни и нерезидентни домаќинства

9.79 Резидентните домаќинства прават расходи додека патуваат во странство, додека нерезидентните домаќинства може да прават расходи во рамки на економската територија на една земја. Расходите за финална потрошувачка на домаќинствата во СНС се однесуваат на расходите кои настануваат кај резидентните домаќинства, без разлика дали тие расходи настанале во рамки на економската територија или во странство.

9.80 За да се пресметаат вкупните расходи за финална потрошувачка на домаќинствата, можеби е поволно да се пресметаат вкупните расходи направени од сите домаќинства, без разлика дали се резидентни или не, во рамки на економската територија и да се приспособи овој износ со додавање на расходите на резидентите во странство и одземање на расходите на нерезидентите во рамки на економската територија. Расходите на резидентите во странство претставуваат увоз, додека расходите на нерезидентите се извоз. Сепак, иако вкупните расходи на сите домаќинства во рамки на економската територија може да се употребат за ваква пресметка, тоа не е агрегат прифатен во СНС.

9.82 Вредноста на социјалните трансфери во натура обезбедени од единиците на државата или НПИСД е еднаква на вредноста на стоките и услугите снабдени на домаќинствата минус износот на настанатите расходи од домаќинствата кога наплатените цени не се економски значајни.

9.83 Како што е опишано во деловите Ѓ и Ж, расходите за потрошувачка на индивидуални стоки и услуги на единиците на државата и на НПИСД се поделени меѓу оние кои ги произвеле самите единици како непазарни производители и оние кои тие ги купиле од пазарни производители за понатамошна трансмисија до домаќинствата бесплатно или по економски незначајни цени. Ова значи дека вкупната фактичка потрошувачка на домаќинствата може исто така да се подели на овие две компоненти.

- б. Според тоа дали расходите се за заеднички или индивидуални стоки или услуги;

- в. Според функцијата или намената во зависност од класификацијата на функциите на државата (КФД); или

- г. Според видот на стоката или услугата според ЦКП.

1. Расходи за производството на пазарни и непазарни производители

9.86 Расходите за производството на непазарни производители кое се дава бесплатно, или по економски незначајни цени, на индивидуални домаќинства или на заедницата, го сочинуваат најголемиот дел од расходите за финална потрошувачка на општата влада. Поради тоа соодветно е тие први да се обработат.

Расходи за производството на непазарни производители

9.87 Државата може да произведува аутпут за сопствена финална употреба и некој пазарен аутпут, но поголемиот дел од производството на единиците на општата влада е непазарно по природа. Како што е објаснето во Глава 6, вредноста на непазарниот аутпут се проценува преку износот на трошоците кои настануваат во производството. Иако владата му дава стоки и услуги на населението индивидуално и колективно, трошоците за нив се прикажани како расходи за финална потрошувачка на владата.

9.88 Вредноста на расходите за финална потрошувачка на државата за непазарни стоки и услуги не мора да биде еднаква на вредноста на владиниот аутпут на овие стоки и услуги. Вредноста на овие расходи е еднаква на проценетата вредност на сите видови на аутпут минус вредноста на производството за сопствени капитални инвестиции, минус вредноста на приходите од продажба. Овие приманања може да потекнуваат од продажба на некои стоки или услуги по економски незначајни цени или од продажба на неколку стоки или услуги по економски значајни цени (продажби на секундарен пазарен аутпут).

Расходи за потрошувачка на стоки и на услуги произведени од пазарни производители

9.89 Единиците на државата исто така купуваат стоки и услуги произведени од пазарни производители, кои им се снабдуваат директно на домаќинствата. Улогата на единицата на државата се состои од плаќање за стоките или услугите и осигурување дека ќе бидат доставени на домаќинствата како социјални трансфери во натура. Единицата на државата не се ангажира во понатамошно процесирање на таквите стоки или услуги и расходите се третираат како расходи за финална потрошувачка, а не како меѓуфазна потрошувачка на единицата на државата. Вредноста на стоките или услугите дистрибуирани на овој начин сочинува дел од социјалните трансфери во натура. На овој начин, расходите на државата за пазарни стоки и услуги во име на домаќинствата се евидентираат и како фактичка финална потрошувачка на домаќинствата и како расходи за финална потрошувачка на државата.

Производство и расходи за финална потрошувачка на државата

9.90 Расходите за финална потрошувачка на државата може да се пресметаат на следниот начин:

Вредноста на сите видови на аутпут на општата влада,

Минус вредноста на аутпутот за сопствени капитални инвестиции,

Минус вредноста на продажбите на стоки и на услуги и по економски незначајни цени и по економски значајни цени,

Плус вредноста на стоките и услугите купени од пазарни производители за снабдување на домаќинствата бесплатно или по економски незначајни цени.

2. Расходи за индивидуални и заеднички стоки и услуги

9.91 Расходите за потрошувачка на единиците на државата мора да се поделат на две групи, односно расходи направени во корист на индивидуални домаќинства и расходи направени во корист на заедницата како целина, или за голем дел од заедницата.

Индивидуални стоки и услуги

9.92 Индивидуалните стоки и услуги се во суштина „приватни“, за разлика од „јавните“ стоки и услуги. Тие ги имаат следните карактеристики:

a. Мора да е можно да се набљудува и евидентира набавката на стоката или услугата од едно индивидуално домаќинство или негов член, како и времето во кое таа се врши;

b. Домаќинството мора да се согласило да го прифати обезбедувањето на стоката или услугата и да ги преземе неопходните акции за тоа да се оствари. На пример, преку посетување на школо или болница; и

v. Стоката или услугата мора да биде таква што набавката од едно домаќинство или лице, или можеби од мала, или ограничена група на лица, ја исклучува нејзината набавка од други домаќинства или лица.

9.93 Ограничувањето на мала, ограничена група на лица е потребно бидејќи одредени услуги се даваат на мали групи на луѓе истовремено; на пример, повеќе лица може да патуваат со истиот автобус, воз, брод или авион или да посетуваат иста настава, концерт или театарска претстава. Меѓутоа, ова се во суштина индивидуални услуги кога има рестрикција на бројот на лица кои може да ги конзумираат. Другите членови на заедницата се исклучени и немаат корист од нив.

9.94 Од гледна точка на благосостојбата, значајна карактеристика на индивидуалните стоки или услуги е тоа што нивната набавка од едно домаќинство, лице или група на лица воопшто не носи (или носи многу мала) корист за остатокот од заедницата. Додека обезбедувањето на одредени здравствени или образовни услуги (на пример, вакцинација или имунизација) може да донесе некои екстерни добивки за остатокот од заедницата, генерално поединците ја добиваат главната корист. Значи, кога една единица на државата прави расходи за обезбедување на индивидуални стоки или услуги, таа мора да одлучи колкав бруто-износ ќе потроши, и како да ги распредели, или дистрибуира, стоките или услугите меѓу индивидуалните членови на заедницата. Од гледна точка на економската и социјалната политика, начинот на кој се тие дистрибуирани може да биде подеднакво важен како и вкупно потрошената сума.

Индивидуална потрошувачка според видот на производителот

9.95 Вкупната индивидуална потрошувачка на општата државна власт има третман на социјален трансфер во натура во сметката на прераспределба на доходот во натура и во сметката на прилагодениот расположлив доход. Од аналитички аспект, интересно е да се раздвои индивидуалната потрошувачка на оние стоки и услуги произведени од општата влада како непазарен производител и оние купени од општата државна власт од пазарни производители за понатамошна трансмисија до домаќинствата, или бесплатно или по економски незначајни цени.

Заеднички услуги

9.96 Најголем дел од стоките може да се поседуваат приватно и се индивидуални во таа смисла. Од друга страна, одредени видови на услуги може да се обезбедат колективно (заеднички) на заедницата како целина. Овие колективни (заеднички) услуги ги имаат следните карактеристики:

- а. Колективните услуги се даваат истовремено на секој член на заедницата или на определен дел од заедницата, на пример на определен регион или локалитет;
- б. Употребата на такви услуги е обично пасивна и не наложува експлицитен договор или активно учество на сите засегнати лица;
- в. Обезбедувањето на колективна услуга на едно лице не ја намалува достапната количина за другите во истата заедница или дел од заедницата. Нема ривалство во стекнувањето на услугата.

9.97 Колективните услуги обезбедени од државата се состојат главно од обезбедување на безбедност и одбрана, одржување на редот и мирот, право и регулација, одржување на јавното здравје, заштита на околината итн.

Сите членови на заедницата имаат корист од тие услуги. Бидејќи не може да се евидентира индивидуалната употреба на колективните услуги, на поединците не може да им се наплати според нивната употреба.

Граница меѓу индивидуалните и заедничките услуги

9.98 Расходите кои ги прави државата во врска со индивидуалните услуги, како здравство и образование, треба да се третираат како колективни (заеднички) кога се поврзани со формулирањето и администрирањето на владината политика, поставувањето и спроведувањето на здравствени стандарди, регулацијата, давањето дозволи или супервизијата на производителите итн. На пример, расходите на Министерството за здравство или за образование на национално ниво треба да се вклучат во расходите за колективна потрошувачка, бидејќи се однесуваат на општите прашања на политиката, стандардите и регулацијата. Од друга страна, сите режиски трошоци поврзани со администрирање или функционирање на група на болници, училишта, факултети или слични институции треба да бидат вклучени во индивидуалните расходи. На пример, ако една група на приватни болници има централна единица која обезбедува одредени колективни услуги, како набавки, лаборатории, амбуланти или друго, трошоците на овие заеднички услуги се земаат во предвид во цените кои им се наплаќаат на пациентите. Истиот принцип мора да се следи и кога болниците се непазарни производители: сите трошоци поврзани со обезбедувањето на услуги на индивидуални лица, вклучувајќи ги и оние на централните единици кои даваат заеднички услуги, треба да се вклучат во вредноста на расходите за индивидуални услуги.

Класификацијата на индивидуалните и заедничките јавни (државни) расходи

9.99 Класификацијата на функциите на државата (КФД-СОFOG) е класификација на трансакциите дизајнирани за општата државна власт и нејзините потсектори. Класификацијата ги содржи следните десет класи:

- 01 Општи јавни услуги;
- 02 Одбрана;
- 03 Јавен ред и безбедност;
- 04 Економски прашања;
- 05 Заштита на околината;
- 06 Станбени и погодности на заедницата;
- 07 Здравство;
- 08 Рекреација, култура и религија;
- 09 Образование;
- 10 Социјална заштита.

9.100 Сите класи од 01 до 06 се колективни услуги, како и деловите 07.5 и 07.6 од здравство, деловите 08.3 до 08.6 од рекреација, култура и религија, деловите 09.7 и 09.8 од образование, и деловите 10.8 и 10.9 од социјална заштита. Овие делови ги опфаќаат расходите за општа администрација, регулација, истражување кои не се евидентираат како инвестиции итн. Останатите делови од здравство, рекреација, култура и религија, образование и социјална заштита (кои доминираат во секоја од класите) се индивидуални услуги.

Непазарни услуги на претпријатијата

9.101 Многу владини расходи создаваат подеднаква корист за претпријатијата, како и за домаќинствата; на пример, расходи за чистење, одржување и поправки на јавни патишта, мостови, тунели итн., вклучително и

обезбедување на улично осветлување. Ова се услуги чие конзумирање може да се следи (контролира) и поради тоа често се обезбедуваат на пазарна основа преку наплаќање патарини на користењето на патиштата. Меѓутоа, кога се обезбедуваат бесплатно, би било тешко да се раздвојат услугите обезбедени бесплатно на претпријатијата од оние обезбедени бесплатно на домаќинствата и, по правило, сите овие расходи се третираат како колективни финални расходи.

9.102 Колективните услуги како обезбедување на заштита од полицијата, противпожарни служби итн. кои и се даваат бесплатно на заедницата како целина, создаваат корист и за индивидуалните претпријатија и домаќинствата.

Е. Фактичка финална потрошувачка на секторот Општа влада

9.103 Вредноста на вистинската (фактичката) финална потрошувачка на општата државна власт е еднаква на вредноста на нејзините вкупни расходи за финална потрошувачка минус расходите за индивидуалните стоки или услуги дадени како социјални трансфери во натура на домаќинствата. Вредноста на фактичката финална потрошувачка на единиците на државата е еднаква на вредноста на расходите кои тие ги прават за колективни услуги. Иако колективните услуги носат корист на заедницата, или на некој делови на заедницата, а не на владата, фактичката потрошувачка на овие услуги не може да се дистрибуира меѓу индивидуалните домаќинства, ниту меѓу групи на домаќинства, како потсектори на секторот Домаќинства, или на претпријатијата. Оттука, овие расходи им се припишуваат на соодветните единици на државата кои ги прават.

9.104 Идентификувањето и мерењето на фактичката финална потрошувачка на државата служи за две главни аналитички или политички цели:

а. Колективните услуги може да се идентификуваат како „јавни добра“, онака како што се дефинирани во јавните финансии и во економската теорија. Иако може да биде технички изводливо да се наплати од индивидуалните корисници за одредени колективни услуги според нивната употреба, трансакциските трошоци би биле премногу високи. Ова создава повеќе економско, отколку политичко оправдување за инволвирањето на државата;

б. Колективните услуги не обезбедуваат механизам за прераспределба на ресурсите меѓу индивидуалните домаќинства. Бидејќи прераспределбата е можеби една од главните економски цели на државната политика, корисно е да се одвојат колективните услуги кои не служат за таа цел од индивидуалните стоки и услуги кои се крајно насочени кон индивидуалните домаќинства, иако државата плаќа за нив.

Ж. Расходи за потрошувачка на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД)

9.105 Расходите за потрошувачка на НПИСД имаат сличен третман како и оние на општата државна власт. Овој дел ги појаснува само оние аспекти кои се разликуваат. Додека владините расходи се финансираат главно од оданочување, оние на НПИСД во принцип се финансираат преку претплати, придонеси или донации, или доход од сопственост.

9.106 Услугите обезбедени од НПИСД често се ограничени на членовите на здруженијата кои нив ги поседуваат, иако тие можат да даваат и индивидуални стоки или услуги на трети лица. Многу НПИСД се главно насочени кон заштита на интересите или благосостојбата на нивните членови или кон обезбедување рекреативни, спортски или

културни поволности, кои домаќинствата или луѓето не можат индивидуално лесно да ги добијат. Иако НПИСД може да им даваат услуги на нивните членови во групите, услугите се повеќе индивидуални, отколку колективни. Генерално, лицата кои не се членови се исклучени и не извлекуваат корист од обезбедените услуги.

9.107 НПИСД можат да произведуваат и колективни услуги. На пример, приватно основана непрофитна институција може да врши медицински истражувања и да ги направи достапни бесплатно. Сепак, освен кога таквите активности се евидентни и можат да се квантифицираат, може да се претпостави дека расходите на НПИСД се направени само за индивидуални стоки и услуги.

9.108 Расходите за финална потрошувачка на НПИСД може да се класифицираат на неколку начини:

- а. Според тоа дали стоките или услугите се произведени од пазарни или непазарни производители;
- б. Според тоа дали расходите се за заеднички услуги или индивидуални стоки или услуги;
- в. Според функцијата или намената во зависност од класификацијата на намените на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (СОПНИ); и
- г. Според видот на стоката или услугата според ЦКП (СРС).

9.109 НПИСД, исто како и владата, можат да купат стоки од пазарни производители за дистрибуција до домаќинствата. Тие, исто така, можат да остварат и

примања од продажба на непазарен аутпут по економски незначајни цени или од продажба на секундарно пазарно производство по економски значајни цени. Сепак за многу НПИСД, вредноста на нивните расходи за потрошувачка е еднаква на вредноста на нивниот непазарен аутпут.

Индивидуална потрошувачка според видот на производителот

9.110 Целината на индивидуалната потрошувачка на НПИСД има третман на социјални трансфери во натура во сметката на редиистрибуција на доходот во натура и во сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход. Аналитички е интересно да се подели индивидуалната потрошувачка на оние стоки и услуги произведени од НПИСД како непазарни производители и оние кои тие ги купиле од пазарни производители за понатамошна трансмисија до домаќинствата, или бесплатно, или по економски незначајни цени.

3. Фактичка финална потрошувачка на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД)

9.111 Вредноста на вистинската (фактичката) финална потрошувачка на НПИСД е еднаква на вредноста на нивните расходи за финална потрошувачка минус расходите на индивидуални стоки и услуги обезбедени како социјални трансфери на домаќинствата. Оттука, вредноста на фактичката финална потрошувачка на

НПИСД е еднаква на вредноста на нивните расходи за колективни услуги. Ако не може да се идентификуваат и измерат колективните услуги дадени од НПИСД, можно е да нема прикажана фактичка финална потрошувачка на НПИСД во сметките.

S. Расходи за финална потрошувачка и фактичка финална потрошувачка: резиме

9.112 Целта на овој дел е да се сумираат концептуалните врски меѓу главните агрегати на потрошувачката за трите сектори кои остваруваат финална потрошувачка, имено, секторите Домаќинства, НПИСД и Општата државна власт.

1. Расходи за финална потрошувачка

9.113 *Расходите за финалната потрошувачка на домаќинствата ги содржат расходите, вклучувајќи ги и оние расходи чија вредност е индиректно измерена, направени од резидентни домаќинства заради индивидуална потрошувачка на стоки и услуги,*

9.115 *Расходите на финална потрошувачка на НПИСД ги сочинуваат расходите, вклучително и расходите ги чија вредност треба да биде индиректно мерена, направени од резидентни НПИСД за стоки и за услуги наменети за лична потрошувачка, и евентуално, за услуги наменети за заедничка (колективна) потрошувачка.*

опфаќајќи ги оние кои се продаваат по цени што не се економски значајни, и опфаќајќи ги потрошувачките стоки и услуги набавени од странство.

9.114 *Расходите на финалната потрошувачка на општата државна власт ги сочинуваат расходите, вклучително и расходите чија вредност треба да биде индиректно мерена, направени од општата државна власт заради лична потрошувачка на стоки и на услуги и заедничка (колективна) потрошувачка на услуги.*

2. Фактичка финална потрошувачка

9.115 *Фактичката (вистинската) финална потрошувачка на секторот Домаќинства се мери преку вредноста на сите индивидуално потрошени стоки и услуги од резидентните домаќинства. Три сетови на стоки и на услуги влегуваат во фактичката финална потрошувачка на домаќинствата:*

а. Оние набавени со расходи на домаќинствата;

б. Оние набавени како социјални трансфери во натура од општата државна власт и НПИСД, а кои се произведени од овие институции како непазарни производители;

в. Оние стекнати како социјални трансфери во натура од општата државна власт и НПИСД, кои биле купени од овие институции од пазарни производители за понатамошна достава до домаќинствата, бесплатно или по цени кои не се економски значајни.

9.116 *Фактичката финална потрошувачка на општата државна власт се мери преку вредноста на заеднички потрошените услуги, дадени на заедницата, или на поголеми делови од заедницата, од општата влада.*

9.117 *Фактичката финална потрошувачка на секторот НПИСД се мери преку вредноста на заеднички потрошените услуги дадени на заедницата, или на поголеми делови од заедницата, од НПИСД.*

3. Вкупна финална потрошувачка во економијата

9.118 Вкупната финална потрошувачка во економијата може да се гледа од два агли. Таа може да се дефинира од расходите како вкупна вредност на сите расходи за индивидуални и колективни потрошувачки стоки и услуги, направени од резидентни домаќинства, резидентни НПИСД и единиците на општата државна власт. Или пак, таа може да се дефинира од аспект на фактичката (вистинската) финална потрошувачка како вредност на сите индивидуални стоки и услуги набавени од резидентни домаќинства плус вредноста на колективните услуги дадени од општата државна власт и НПИСД на заедницата или на поголеми делови од заедницата.

9.119 Како што е наведено во параграф 8.145, социјалните трансфери во натура може да им се платат и на нерезиденти. Еден едноставен пример е итната медицинска помош дадена на странски турист од болница која спаѓа во рамки на секторот Општа државна власт. Меѓутоа, како што нерезидентните домаќинства можат да користат социјални трансфери во натура од националната влада, така и резидентните домаќинства можат да користат социјални трансфери во натура платени од друга економија. Генерално овие текови до нерезидентите се мали во однос на вкупното ниво на социјални трансфери во натура и, освен кога има силен доказ за спротивното, по правило може да се претпостави дека тековите кон нерезидентите се балансираат (нетираат) со тековите од владите (и НПИСД) на други економии. Според ова правило, расходите за потрошувачка на целата економија се еднакви на вкупната фактичка потрошувачка.

9.120 Со цел да се осигура дека вредноста на двата агрегати е иста, стоките и услугите набавени од резидентни домаќинства преку социјални трансфери во натура мора секогаш да бидат вреднувани по истите цени по кои тие се вреднувани во агрегатите на расходи и времето на евидентирање на стоките и услугите набавени преку социјални трансфери во натура мора да биде исто со времето на евидентирање на агрегатите на расходи.

Глава 10: Капитална сметка

А. Вовед

- 10.1 Капиталната сметка е прва од четирите сметки кои ги опфаќаат промените во вредноста на средствата на институционалните единици. Таа ги евидентира трансакциите на нефинансиските средства, додека финансиската сметка ги евидентира трансакциите на финансиските средства и обврски. Сметката на други промени во обемот на средствата ги евидентира промените во вредноста и на нефинансиските средства и на финансиските средства кои не произлегуваат ниту од трансакции ниту од ценовни промени. Ефектите од ценовните промени се евидентираат во сметката за ревалоризација. Овие четири сметки овозможуваат промената на нето-вредноста кај институционалните единици или сектори меѓу почетокот и крајот на пресметковниот период да биде прикажана на нејзините составни елементи преку евидентирање на сите промени во цените и обемот на средствата, било тие да потекнуваат од трансакции или не. Влијанието на сите четири сметки се прикажува во билансот на состојба. Главите што следат понатаму ги опишуваат и другите споменати сметки.
- 10.2 Намената на капиталната сметка, прикажана во табела 10.1, е да ги евидентира вредностите на нефинансиските средства кои се стекнати од, или кои се расположливи на, резидентните институционални единици преку извршување на трансакции, или да ја прикаже промената на нето-вредноста која настанала како резултат на штедење и капитални трансфери. Трансакциите може да бидат остварени со други институционални единици, резидентни и нерезидентни, или внатрешни трансакции во кои единиците задржуваат производи кои самите ги имаат произведено за нивна употреба во форма на инвестиции.
- 10.3 При составувањето на билансот на состојба, вообичаено е средствата да се евидентираат на левата страна, додека обврските и нето-вредноста на десната страна. Истото правило се применува и кај сметките за акумулација, каде промените во средствата се евидентираат на левата страна, додека другите ставки се евидентираат на десната страна. Како и кај тековните сметки, ставката за порамнување на капиталната сметка, нето-позајмувањето или нето-задолжувањето, се евидентира на левата страна. Потрошувачката на фиксен капитал се евидентира на левата страна од капиталната сметка.
- 10.4 На десната страна на капиталната сметка се евидентираат изворите кои се расположливи за акумулација на средства. Тие се составени од нето-штедење, која е ставка за порамнување која се пренесува од сметката за употреба на доход, и капиталните трансфери. Одливите (плаќањата) по основ на капитални трансфери се евидентираат со негативен знак.
- 1 Дефинирање на сопственоста и активата**
- 10.5 Сопственоста и активата се дефинирани во Глава 3, меѓутоа тука корисно е да се потсетиме на неколку клучни елементи од дефинициите. Важно е да се направи разлика меѓу законската (правна) сопственост и економската сопственост. *Законски сопственик на предмети (објекти), како што се стоките, услугите, природните ресурси, финансиски средства и обврски е институционалната единица која по закон има право и можност да остварува добивки поврзани со тие предмети (објекти).* Спротивно на тоа, *економскиот сопственик на добра, како што се стоките и услугите, природните ресурси, финансиските средства и обврски, е институционалната единица која има право на надомест поврзан со искористувањето на таквото добро за време на економската активност, поради прифаќање на ризиците поврзани со таа активност.*
- 10.6 Секое добро има законски сопственик и економски сопственик, иако многу често економскиот сопственик и законскиот сопственик на доброто се исти. Каде што сопственоста е различна, законскиот сопственик ја има предадено одговорноста за ризикот кој произлегува од користењето на доброто во економска активност на економскиот сопственик заедно со придобивките кои произлегуваат од него. За возврат на ова, законскиот сопственик прифаќа друг вид на ризици и надоместоци од економскиот сопственик.
- 10.7 Кога владата има законска сопственост врз добра во име на заедницата во целост, таа се стекнува и со придобивките во нивно име. Така, владата се смета за законски и економски сопственик на овие добра.
- 10.8 *Активата претставува залиха на вредност која обезбедува добивка или низа на добивки на економскиот сопственик на активата како резултат на нејзиното држење или користење во текот на определен временски период. Тоа е средство чија вредност се пренесува од еден во друг пресметковен период.* Сите средства во СНС претставуваат економски средства.
- 2 Нефинансиска актива**
- 10.9 Се разликуваат две категории на нефинансиски средства: произведени средства и непроизведени средства.
- a. Произведените средства се нефинансиски средства кои претставуваат аутпут на производствениот процес којшто припаѓа во рамките на производствената граница на СНС.
- b. Непроизведените средства се нефинансиски средства кои не настанале како резултат на производствениот процес, туку на други начини.

Произведена актива

- 10.10 Постојат три вида на произведени средства (актива): фиксни средства, залихи и скапоцености. Фиксните средства и залихите се средства кои се во сопственост на производителите и се употребуваат во процесот на производство. Скапоценостите може да бидат во сопственост на било која институционална единица, и тие претежно се поседуваат како чувари на вредноста.
- 10.11 **Фиксните основни средства се произведени средства кои се употребуваат повеќе пати или континуирано во производствениот процес во период подолг од една година.** Очигледната карактеристика на фиксните средства не е нивната трајност во физичка смисла, туку можноста за нивна употреба повеќе пати или континуирано во производството во текот на подолг временски период, кој најчесто се зема како повеќе од една година. Некои стоки, на пример, јагленот, може да бидат трајни во физичка смисла на зборот, меѓутоа не може да се сметаат за фиксни средства бидејќи можат да бидат употребени само еднаш. Фиксните средства вклучуваат не само градби, машини и опрема, туку и обработлива актива, како што се дрвја или животни, кои повеќе пати или континуирано се користат при производството на други производи, како што се овошје или млечни производи. Тие, исто така вклучуваат и производи на интелектуална сопственост, како што е софтвер или уметнички оригинали кои се употребуваат во производството.

- 10.12 **Залихите претставуваат произведени средства составени од стоки и услуги, настанати во тековниот период или во некој претходен период, и кои се чуваат за продажба, за потреби на производството или за други потреби во иднина.** Залихите се состојат од фонд на аутпут кој го поседуваат единиците кои го произвеле, во период пред истиот да биде понатаму процесирани, продадени, испорачани на други единици или употребени на друг начин, и фонд на производи стекнати од други единици со намера да бидат употребени за меѓуфазна потрошувачка или за претпродажба без да бидат дополнително процесирани. Залихите на услуги се состојат од работи кои се во процес на изработка или готови производи, на пример архитектонски цртежи, кои се во процес на завршување или се завршени и чекаат да започне изградбата на зградата со која тие се поврзани. Залихите на владата вклучуваат (но не се и ограничени на нив) залихи на стратешки материјал, жито и други артикли кои се од посебно значење за нацијата.
- 10.13 **Скапоценостите претставуваат произведени стоки од значителна вредност, кои не се употребуваат првенствено за производство или потрошувачка, туку се употребуваат како чувари на вредноста во текот на времето.** Се очекува скапоценостите да апредираат или барем да не се намалува нивната реална вредност, ниту тие да се оштетат во нормални услови со текот на времето. Тие се состојат од скапоцени метали и камења, накит, уметнички дела, итн. Скапоцености може да поседуваат сите сектори во економијата.

Табела 10.1. Капитална сметка-скратена форма-промени во активата

Промени во средства

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Бруто-инвестиции	308	8	38	55	5	414			414
Нето-инвестиции	151	-4	11	32	2	192			192
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	280	8	35	48	5	376			376
Потрошувачка на фиксен капитал	-157	-12	-27	-23	-3	-222			-222
<i>Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средства</i>									
Промени во залихи	26	0	0	2	0	28			28
Стекнување минус располагање со вредности	2	0	3	5	0	10			10
Стекнување минус располагање со непроизведени средства	-7	0	2	4	1	0			0
Капитални трансфери, приливи									
Капитални трансфери, одливи									
Нето-позајмување (+)/нето-задолжување(-)	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0

Непроизведена актива

10.14 *Непроизведената актива се состои од три категории: природни ресурси; договори, лизинг (најмувања) и лиценци; и купен goodwill и маркетиншки средства.*

10.15 *Природните ресурси се состојат од природно создадени ресурси како земја, водни ресурси, необработени шуми и резерви на минерали кои имаат економска вредност.*

10.16 *Договорите, лизингот (најмувањата) и лиценците се третираат за средства само ако се исполнети следните два услова.*

а. Условите на договорите, лизингот и лиценците ја одредуваат цената за користење на средствата или провизијата за услугата која се разликува од цената која би се постигнала во случај кога не би постоел договорот, лизингот или лиценцата.

б. Една страна на договорот мора да има законска и практична можност да ја реализира оваа ценовна разлика.

Вториот услов претпоставува постоење на пазар на договори. Во пракса, се препорачува евидентирање на договорите, лизингот и лиценците во сметките, само ако сопственикот го реализира своето право на ценовна разлика.

10.17 *Куповниот goodwill и маркетиншките средства ја претставуваат нето-вредноста или дел од нето-богатството на институционалната единица.* Тие се евидентираат само при купување на една цела единица или кога одредено препознатливо маркетиншко средство се продава на друга единица.

3 Структура на капиталната сметка

Штедење

10.18. Десната страна на капиталната сметка ги претставува промените на обврските и нето-вредноста. Првата ставка која се евидентира на десната страна е ставката за порамнување која се презема од сметката за расположливиот доход, односно нето-штедењето. Кога е позитивно, нето-штедењето претставува дел од расположливиот доход кој не е потрошен на потрошувачки стоки и услуги, и со тоа треба да биде употребен за набавка на нефинансиски или финансиски средства, од еден или други вид, вклучувајќи ја и готовината; или за плаќање на обврски. Кога е негативно, нето-штедењето го мери износот за кој трошоците за крајна потрошувачка го надминуваат расположливиот доход; разликата мора да биде финансирана со помош на средствата или преку создавање на нови обврски.

Капитални трансфери

10.19. Капиталните трансфери претставуваат неповратни трансфери при што, или страната која го прави трансферот користи ресурси преку располагање на едно

средство (со исклучок на готовината или залихите) откажувајќи се од финансиско побарување (освен сметки за побарување) или страната која го прима трансферот се обврзува да набави средство (освен готовина), или кога двата услови се исполнети. Капиталните трансфери најчесто се големи по износ и нередовни, меѓутоа овие карактеристики не претставуваат услов по кој еден трансфер ќе се класифицира за капитален или тековен. Ако постои сомневање за тоа дали трансферот треба да се третира за тековен или капитален, тогаш тој треба да се третира за тековен трансфер.

10.20. Примањата по основ на капитални трансфери претставуваат зголемување на нето-вредноста и тие се прикажани на десната страна во сметката на примачот. По договор, соодветните сметки за плаќање се исто така прикажани на десната страна на сметките, но со негативен знак (тоа значи, намалување на нето-вредноста) за плаќачот.

Промени во нето-вредноста поради штедење и капитални трансфери

10.21. Збирот на сите ставки од десната страна на сметката е експлицитно покажан и објаснет како промени во нето-вредноста поради штедење и капитални трансфери. Таа не претставува ставка за порамнување. *Промените на нето-вредноста поради штедење и капитални трансфери го претставуваат позитивниот и негативниот износ расположлив на единицата или секторот за стекнување на нефинансиски и финансиски средства.*

Набавка минус продажба на нефинансиска актива

10.22. Левата страна на капиталната сметка евидентира колку од промената на нето-вредноста поради штедење и капитални трансфери се користи за набавка на нефинансиски средства, а колкав дел од промената останува да биде објаснета со стекнување на финансиски средства и обврски во рамки на финансиската сметка. Изворите кои потекнуваат од продажба на постојните средства се евидентираат со негативен знак на левата страна од сметката. Освен купувањата и продажбите на средства, исто така се вклучува и износот на набавка на нефинансиски средства (или продажба) преку тргување или преку производство за сопствена употреба.

10.23. Во капиталната сметка се вклучуваат три дела за нето-промена во вредноста на нефинансиските средства:

а. Бруто-инвестиции;

б. Потрошувачка на фиксен капитал;

в. Набавка минус продажба со на непроизведени нефинансиски средства.

Третманот на овие категории за промени во средствата е објаснет во наредните делови од оваа Глава.

Табела 10.1. (продолжува) Капитална сметка-скратена форма-промени во пасивата и нето-вредноста

Трансакции и ставки за порамнување	Промени во пасивата и нето-вредноста								
	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
<i>Штедење, нето</i>	71	2	-62	192	2	205			205
<i>Тековен надворешен биланс</i>							-13		-13
Бруто-инвестиции								414	414
Нето-инвестиции								192	192
Бруто-инвестиции во фиксен капитал								376	376
Потрошувачка на фиксен капитал								-222	-222
<i>Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средства</i>									
Промени во залихи								28	28
Стекнување минус располагање со вредности								10	10
Стекнување минус располагање со непроизведени средства								0	0
Капитални трансфери, приливи	33	0	6	23	0	62	4		66
Капитални трансфери, одливи	-16	-7	-34	-5	-3	-65	-1		-66
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на штедење и капитални трансфери</i>	88	-5	-90	210	-1	202	-10		192

10.24. **Бруто-инвестициите ја покажуваат набавката минус продажбата на произведените средства со цел инвестирање во основни средства, залихи или скапоцености.** Можно е (иако ова ретко се случува) бруто-инвестициите на индивидуална институционална единица или сектор да забележат негативен знак, ако таа продаде доволен број на постоечки средства на други единици или сектори.

10.25. Потрошувачката на фиксен капитал го претставува намалувањето, за време на пресметковниот период, на тековната вредност на состојбата на фиксните средства, поседувани и користени од производителот, како резултат на физичко уништување, нормално застарување или нормално непредвидено оштетување. Како што се препорачува во СНС, кога ставка за порамнување е нето-штедењето која е пренесена од сметката за употреба на доход, таа веќе го рефлектира намалувањето на нето-вредноста за износот на потрошувачка на фиксниот капитал, односно износот за кој фиксните средства се намалени во тој период. Бидејќи капиталната сметка се составува за да го покаже начинот на кој нето-вредноста се надолува со набавка на нефинансиска актива, овој износ треба да биде компензиран од вредноста на новите набавки на фиксни средства при што состојбата на капиталот на фиксни средства претставува нето-износ. Од тие причини, потрошувачката на фиксен капитал се евидентира како негативна промена на средствата на десната страна од капиталната сметка.

10.26. Доколку не е возможно да се измери потрошувачката на фиксен капитал поради недостаток на податоци, податокот за штедење преземен од сметката за употреба на доходот треба да биде на бруто-основа. Во овој случај, во капиталната сметка не се евидентира податок за потрошувачка на фиксен капитал. Ако потрошувачката на фиксен капитал треба да се исклучи од двете страни на сметката, тоа нема да има влијание врз ставката за порамнување на сметката; додека нето-позајмувањето или задолжувањето може да биде изведено како резидуал без оглед на тоа дали потрошувачката на фиксен капитал може да биде проценета. Меѓутоа, ако износот на потрошувачка на фиксен капитал не е проценет, тогаш сметките за акумулација нема да ги евидентираат сите промени меѓу два последователни биланси на состојба.

10.27. Останатите ставки на левата страна на капиталната сметка се однесуваат на произведени нефинансиски средства. Вкупниот износ на набавки минус продажби на произведени нефинансиски средства може да биде позитивен или негативен. Бидејќи природните ресурси се во сопственост на единици кои се реално или по дефиниција резиденти, овој дел најчесто ќе биде еднаков на нула за вкупната економија. (Исклучок од ова претставува земјиштето купено од странска влада со цел отварање на амбасада или воена база.) Меѓутоа, може да постојат трансакции по основ на договори, лизинг и лиценци или маркетиншки средства со нерезидентни единици.

Нето-позајмување/задолжување

10.28. Ставката за порамнување на капиталната сметка, *нето-позајмувањето/задолжувањето, се дефинира како разлика меѓу промените во нето-вредноста како резултат на иштедење и капитални трансфери и нето-набавките на нефинансиска актива (набавка минус продажба на нефинансиска актива, минус потрошувачка на фиксен капитал). Ако вредноста е негативна, тоа претставува нето-задолжување.* Таа го покажува износот на извори кои единицата може да ги намени за позајмување или износот за кој единицата треба да се задолжи. Дури и ако средствата не се активно позајмени, туку тие се задржани во вид на готовина, или како банкарски депозит, сопственикот на соодветните обврски претставени преку овие финансиски средства, всушност има позајмено од единицата која ја држи готовината или банкарскиот депозит.

Б. Бруто-инвестиции

10.31. Бруто-инвестициите се мерат преку вкупната вредност на бруто-инвестициите во фиксен капитал, промени во залихите и стекнување минус располагање на вредностите. Пред детално да бидат објаснети елементите кои треба да се евидентираат под секоја од овие ставки, потребно е да се објасни опфатот на ставките и примената на сметководствените правила како што се вреднувањето, времето на евидентирање и идентификација на сопственоста.

1. Бруто-инвестиции во фиксен капитал

10.32. *Бруто-инвестициите во фиксен капитал се мери преку вредноста на вкупните набавки минус продажби на фиксни средства од производителот, во рамки на пресметковниот период, плус некои определени расходи за услуги кои се додаваат на вредноста на непроизведените средства.* За да се осигура прецизно дефинирање на опфатот на бруто-инвестициите во фиксен капитал неопходно е најнапред да се утврди што се дефинира како фиксно средство и кои активности се смета дека се додаваат на вредноста на непроизведените средства.

Граница на активата

10.33. Сите стоки и услуги кои се обезбедени во економијата преку средствата за производство, увоз или преку располагање со произведени средства мора да бидат употребени за извоз, потрошувачка (меѓуфазна или крајна) или како дел од инвестициите. Границата меѓу оние производи кои се задржани во економијата и кои се употребени за потрошувачка и оние производи кои се употребени за инвестирање е позната како граница на активата. *Границата на активата за фиксните средства опфаќа стоки и услуги кои се користат во процесот на производство подолго од една година.*

10.29. Идентитетот меѓу ставката за порамнување на капиталната сметка и финансиската сметка претставува важна карактеристика на сетот на сметки во целина. Она што една единица го има задолжено мора да биде позајмено од друга единица и обратно. Концептуалниот идентитет меѓу ставките за порамнување обезбедува проверка на нумеричката конзистентност на сетот на сметки во целина, иако двете ставки за порамнување најверојатно во пракса се разликуваат како резултат на грешки во мерењата.

10.30. Генерално во СНС, а особено кај ставките за порамнување, префиксот нето значи исклучување на потрошувачката на фиксен капитал. Ова не е случај кај нето-позајмувањето; таа ја претставува разликата меѓу оние средства кои ги зголемуваат фондовите расположливи за позајмување на други единици и средствата кои се повлекуваат од фондовите на другите единици.

10.34. Треба да се забележат два исклучоци кај границата на активата. Првата е дека трајните потрошни добра не се сметаат за фиксни средства. Услугите кои овие потрошни добра ги произведуваат претставуваат услуги на домаќинствата надвор од границата на производството на СНС. Доколку, на пример, машината за перење се третира за фиксно средство, границата на производство треба да се прошири и да ги опфати сите услуги поврзани со перење, без оглед на тоа дали истите се направени со помош на машина или на рака. Така, границата на производство ги ограничува услугите за перење на оние услуги кои се дадени на други единици, но ги вклучуваат услугите направени со помош на машина или на рака. Меѓутоа, становите за живеење кои ги користат самите сопственици не се сметаат за трајни потрошни добра, но се вклучуваат во рамките на границата на активата. Сопствениците на становите за живеење каде тие живеат се сметаат за некорпоративни претпријатија кои произведуваат услуги за домување за нивна сопствена потрошувачка.

10.35. Вториот исклучок повеќе е прагматичен, отколку концептуален и се однесува на помалите алатки. Некои стоки може да бидат употребувани повеќе пати, или постојано во рамките на производството во текот на многу години, но тие може да бидат мали, евтини и да се употребуваат при извршување на едноставни операции. Примери за ова се рачните алатки, како што се пили, лопати, ножеви, секири, чекани, одвртвачи и клучеви или клучеви за навртки. Ако трошоците за овие алатки се одржуваат релативно стабилни и ако нивната вредност е мала споредена со трошоците на покомплексните машини и опрема, соодветно е овие алатки да се третираат како материјали или резерви кои се употребуваат во меѓуфазната потрошувачка. Сепак, потребна е одредена флексибилност, во зависност од релативната важност на тие алатки. Во земји каде тие претставуваат значаен дел од вредноста на вкупната залиха во индустријата на производителите на трајни потрошни добра, тие може да

се третираат за фиксни средства и нивното стекнување и располагање од производителите се евидентира во рамки на бруто-инвестициите во фиксен капитал.

- 10.36. Сите стоки кои се вклучени во рамките на границите на активата не мора да бидат ново произведени стоки. Бидејќи средствата имаат долготраен животен век, тие може да ја сменат сопственоста, но да продолжат да функционираат како фиксни средства за нивните нови сопственици. Затоа важно е да се дефинираат кои се постојните фиксни средства и како тие се третираат при мерењето на бруто-инвестициите во фиксен капитал.
- 10.37. Сите услуги кои се вклучени во границата на активата не се веднаш препознатливи. Значајни категории на услуги се вклучуваат во рамките на границата на активата поради влијанието што го тие го имаат врз новите или постојните средства. Ова претставува унапредување на постојните средства и трошоците за трансфер на сопственоста на средствата.

Постојни фиксни средства

- 10.38. Бидејќи средствата имаат век на траење кој може да биде 50 години или повеќе во случај на местата на живеење или други структури, нивната сопственост може да се промени неколку пати пред тие на крајот да се фрлат, уништат или напуштат. ***Постојно фиксно средство е она средство чија вредност е вклучена во состојбата на фиксниот капитал од најмалку една производствена единица во домашната економија, во некоја поранешна временска точка, во рамки на тековниот период, или во рамки на претходниот пресметковен период.*** Во многу земји, постојат добро организирани пазари кои ја помагаат купо-продажбата на различни видови на постојни фиксни средства, како што се автомобили, бродови, авиони, места за домување и друго. Навистина, бројот на постојни места за домување кои се купени и продадени во рамките на даден период може значајно да се разликува од новите места за домување. Во пракса, повеќето постојни фиксни средства се употребуваат во процесот на производство од постојните сопственици, меѓутоа постојните капитални добра може да бидат и продадени од нивниот сопственик пред истите да бидат употребени.
- 10.39. Општо, продажбата или располагањето со постојни добра, било фиксни средства или не, се евидентираат како негативни трошења или негативни набавки. Така, кога сопственоста на некое постојно фиксно средство се пренесува од еден резидентен производител на друг, вредноста на средството кое е продадено, истргувано или пренесено се евидентира како негативна бруто-инвестиција во фиксен капитал од првиот, и како позитивна бруто-инвестиција во фиксен капитал од вториот резидент. Вредноста на позитивната бруто-инвестиција во фиксен капитал која ја евидентира купувачот е повисока од вредноста на негативната бруто-инвестиција во фиксен капитал која ја евидентира продавачот за висината на трошоците на купувачот кои настанале при трансферот на сопственост. Третманот на овие трошоци е објаснета подетално во наредниот дел.

10.40. Кога продажбата се одвива меѓу два резидентни производителачи, позитивните и негативните вредности кои се евидентираат за бруто-инвестиции во фиксен капитал се поништува на ниво на цела економија, со исклучок на трошоците на преносот на сопственоста. Слично на ова, ако постојно недвижно фиксно средство, на пример, зграда, се продаде на нерезидент, по правило нерезидентот се третира како купувач на финансиско средство, односно на акционерски капитал на претпоставена (замислена) резидентна единица која се јавува како купувач на средството. На тој начин, купувањето и продавањето на средството се одвива меѓу резидентни единици. Меѓутоа, при извоз на подвижни фиксни средства, на пример, бродови или авиони, во економијата не се евидентира позитивна бруто-инвестиција во фиксен капитал која би ја нетирала негативната бруто-инвестиција во фиксен капитал која ја евидентира продавачот.

10.41. Некои трајни добра, на пример, возилата, може да бидат класифицирани како фиксни средства, или како потрошни трајни добра, во зависност од сопственикот и целите за кои тој ги употребува овие средства. Доколку, сопственоста на вакви стоки се пренесе од претпријатие на домаќинство со цел нивна крајна потрошувачка, тогаш претпријатието евидентира негативна бруто-инвестиција во фиксен капитал, додека домаќинството евидентира позитивни трошоци за потрошувачка. Ако едно претпријатие се стекне со сопственост врз возило кое претходно било во сопственост на некое домаќинство, тоа ќе се евидентира како стекнување на "ново" фиксно средство од претпријатието, иако станува збор за постоечка стока, и како негативни трошоци за потрошувачка од домаќинството. Сличен третман се применува при увоз на употребени средства стекнати од резидентни производителачи во вид на средства.

10.42. Така, сосема е возможно бруто-инвестициите во фиксен капитал да бидат негативни како резултат на продажба или располагање со постојни фиксни средства, иако агрегатните бруто-инвестиции во фиксен капитал најчесто не се негативни износи на ниво на поголеми групи на единици, како потсектори, сектори или економијата во целина.

Подобрувања во постојната актива

10.43. Бруто-инвестициите во фиксен капитал може да попримат форма на подобрување на постојните фиксни средства, како згради или компјутерски софтвер, кои го зголемуваат производствениот капацитет, го продолжуваат животниот век на употреба, или и двете. По дефиниција, ваквите бруто-инвестиции во фиксен капитал не доведуваат до креирање на нови средства кои можат одделно да бидат идентификувани и вреднувани, туку водат до зголемување на вредноста на средствата кои биле подобрени. Соодветно на тоа, подобрените средства се оние кои се значајни за СНС и со помош на кои последователно се мери потрошувачката на фиксен капитал.

- 10.44. Различен третман се применува при подобрување на земјиштето од неговата природна состојба. Во овој случај, подобрувањата се третираат како создавање на ново фиксно средство, а не како зголемување на вредноста на природниот ресурс. Ако земјата, која еднаш е подобрена, дополнително се подобрува, тогаш се применува вообичаениот третман на подобрување на постоечко фиксно средство.
- 10.45. Разликата меѓу редовното одржување и поправките кои се третираат како меѓуфазна потрошувачка и оние кои се третираат како создавање на капитал не е во целост јасна. Како што е објаснето во ставовите од 6.226 до 6.229, редовното одржување и поправките се разликуваат според две карактеристики:
- Тие претставуваат активности кои мора да бидат извршувани на редовна основа со цел одржување на фиксното средство во работна состојба во текот на неговиот очекуван период на користење. Ако сака да продолжи да го користи средството во процесот на производство, сопственикот или корисникот на тоа средство нема избор околу тоа дали да извршува редовно одржување или поправки на истото;
 - Редовното одржување и поправките не ги менуваат перформансите на фиксното средство, продуктивниот капацитет или очекуваниот век на негово користење. Тие едноставно го одржуваат во добра работна состојба, и по потреба заменуваат одреден расипан дел со нов.
- 10.46. Од друга страна, подобрувањата на постојните фиксни средства кои ги сочинуваат бруто-инвестициите треба да бидат надвор од барањата на редовно одржување и поправки. Тие мора да доведат до значајна промена на некои од карактеристиките на постојните фиксни средства. Тие можат да се одликуваат со следните карактеристики:
- Одлуката да се реновира, реконструира или зголеми некое фиксно средство претставува намерна инвестициска одлука која може да биде преземена во секое време, дури и кога средството е во добра работна состојба и нема потреба од поправање. Големи реновирања на бродови, згради или други конструкции се преземаат многу често пред завршување на периодот на нивно користење;
 - Големи реновирања, реконструкции или проширувања ги зголемуваат перформансите или продуктивниот капацитет на постојните фиксни средства или значајно го продолжуваат нивниот работен век, или и двете. Зголемување или проширување на постојна зграда или конструкција претставува голема промена во оваа смисла, како и реопремување или реструктурирање на ентериерот на зградата или бродот, или големо унапредување или подобрување на постојниот софтверски систем.
- 10.47. Тешко е да се обезбедат едноставни објективни критериуми кои овозможуваат да се направи разлика меѓу подобрувањата и поправките, бидејќи секоја поправка може да придонесе до подобрување на перформансите или продолжување на работниот век на средството. На пример, машините може да престанат да работат поради оштетување на еден мал дел. Меѓутоа замената на тој дел не претставува бруто-инвестиција во фиксен капитал. Така, подобрувањата треба да се идентификуваат или преку значајна промена во карактеристиките на фиксните средства како на пр. нивната големина, облик, перформанси, капацитет, или очекуван век на нивно користење, или преку тоа што тие не претставуваат вид на промена која се извршува редовно кај сите фиксни средства од ист вид, во рамките на програмите за редовно одржување и поправка.
- Трошоци за набавка и продажба на активата*
- 10.48. Купување на фиксно средство често претставува комплицирана процедура која може да вклучува користење на адвокати за да се воспостави правна сопственост над средствата, инженери за да потврдат дека е на задоволително работно ниво итн. Постојат и даноци кои треба да се платат при промена на сопственоста. Понатаму, во случај на многу сложени машини, може да постојат значителни трошоци поврзани со испорака и инсталација кои не се вклучени во куповната цена.
- 10.49. Користа добиена од употребата на средствата во процесот на производство мора да ги покрие овие трошоци заедно со првичната цена на средството. Трошоците направени за набавка на средството се третираат како составен дел од вредноста на бруто-инвестициите во фиксен капитал на таа единица. Вредноста според која средството се евидентира во билансот на состојба на неговиот нов сопственик ги вклучува и овие трошоци. Ова се однесува и на новите и на постојните средства.
- 10.50. Како што можат да се направат трошоци за набавка на едно средство, исто така можат да се создадат трошоци и при продажбата на средството. Некои од овие трошоци може да бидат исти со трошоците направени при набавка на средството, на пример, правни трошоци и трошоци за деинсталација. Меѓутоа, во случај на некои значително големи и значајни средства, како што се нафтени апарати и станици за нуклеарна енергија, може да произлезат големи трошоци поврзани со уништување на средството на крајот на неговиот продуктивен период. Некое земјиште, на пример, оние кои се користеле како депонија, може да предизвикаат големи трошоци поврзани со негова рехабилитација. Сите овие трошоци заеднички се означуваат како крајни (завршни) трошоци.
- 10.51. Сите овие трошоци кои се поврзани со набавка и продажба на средства може да бидат опишани како трошоци за трансфер на сопственоста. *Трошоците за трансфер на сопственоста ги содржат следните ставки:*

- а. Сите професионални трошоци или провизии, направени од двете единици при набавката и продажбата на едно средство, како што се хонорарите платени на адвокати, архитекти, геодети, инженери и проценители, како и провизиите платени на агентите за недвижности и аукционерите;*
- б. Транспортни и трговски трошоци посебно фактурирани на купувачот;*
- в. Сите даноци за трансфер (пренос) на сопственост на средството платени од единицата која го набавило средството;*
- г. Сите даноци на продажба на средството;*
- д. Трошоци за достава и монтирање или демонтирање кои не се вклучени во цената на средството кое е предмет на набавка или продажба; и*
- ѓ. Крајните (завршни) трошоци кои се создадени на крајот од животниот век на средството, како што се оние кои се потребни за да се направи конструкцијата безбедна или да се обнови средината во која средството се наоѓа.*

10.52. Сите овие трошоци кои настануваат при трансфери на сопственоста се третираат како бруто-инвестиции во фиксен капитал. Тие припаѓаат на купувачот или продавачот на средството во зависност од тоа која единица ја има одговорноста за нивно подмирување. Времето на евидентирање на овие трошоци е објаснето подолу. Направените трошоци се компензираат преку потрошувачката на фиксен капитал во периодот во кој новиот сопственик очекува да го користи средството, како што беше споменато во делот за потрошувачка на фиксен капитал, со исклучок на крајните трошоци кои треба да се надоместат преку целиот животен век на средството.

Време на евидентирање

- 10.53. Општиот принцип, за времето на евидентирање на набавките минус продажбите на фиксни средства, е кога сопственоста врз фиксното средство се пренесува на институционална единица која има намера да го употребува истото во процесот на производство. Со исклучок на два специфични случаи, ова време најчесто не е идентично со времето кога фиксното средство е произведено. Исто така, ова време не е идентично со времето кога средството ќе започне да се користи за производство на други стоки и услуги.
- 10.54. Двата специфични случаи се однесуваат на средствата за кои е потребно време да се произведат, како што се проекти за конструкција и одредени обработливи биолошки ресурси. Општо, некомплетираните проекти за конструкција и несозреаните животни или плантажи

имаат третман на работи во тек. Кога ќе се завршат тие се рекласифицираат од залиха во фиксен капитал, и истите се доставуваат до единицата која има намера да ги употреби како фиксни средства. Меѓутоа, ако овие средства се произведуваат за сопствено користење, како што напредува работата постепено, комплетираните производи се евидентираат како инвестиции во фиксни средства.

- 10.55. Во случај кога средствата се произведуваат со договор за продажба, произведувачот евидентира нормално производство во тек, меѓутоа кога купувачот етапно плаќа за извршената работа, истото се евидентира како купување на (дел од) фиксно средство или како трговски аванс ако вредноста на наплатата е поголема од завршената работа. Во последниот случај, завршената работа се евидентира како фиксен капитал доставен на крајниот корисник сè додека трае работата во периодот на искористување на трговскиот кредит. Во случај кога однапред не постои договор за продажба, аупутот произведен од претпријатието мора да се евидентира како производство во тек, или како зголемување на залихите на завршени стоки на произведувачот, во зависност од тоа дали средството е завршено. На пример, завршените станбени објекти остануваат во залихите на завршени стоки на произведувачите сè додека тие не се продадат или набават на поинаков начин од корисникот.

Сопственост на активата

- 10.56. Во поголем број на случаи, сопственоста на фиксните средства е јасна; тоа е единицата која го стекнала средството за негово користење во процесот на производство. Меѓутоа, постојат три исклучоци. Еден се однесува на средствата кои се наоѓаат под финансиски лизинг, вториот се однесува на средствата произведени како резултат на заеднички труд; и третиот се однесува на недвижни средства кои се во сопственост на нерезидент.
- 10.57. Финансискиот лизинг претставува договор меѓу давателот на лизинг и корисникот на лизинг, каде што давателот на лизинг правно ја поседува стоката, меѓутоа според условите на договорот корисникот на лизинг ги презема и економскиот ризик и наградите од употреба на средствата во процесот на производството. Во пракса, корисникот на лизинг станува економски сопственик на средството и покрај тоа што давателот на лизинг останува да биде законски сопственик. Во овие случаи, средствата се евидентираат како набавки од корисникот на лизинг во замена за заем одобрен од давателот на лизинг на корисникот на лизинг. Тогаш средството се евидентира во билансот на состојба на корисникот на лизинг, а не на давателот на лизинг. Плаќањата направени според договорот за лизинг се третираат како плаќања на главнина по основ на заем и плаќања на камата и евентуално на провизија за услуга. Повеќе детали за ваквиот вид на договори се дадени во Глава 17.

- 10.58. Одредени конструкции може да бидат произведени за сопствена заедничка употреба од групи на домаќинства: на пример, згради, патишта, мостови итн. По нивното завршување, сопственоста на тие конструкции може да биде пренесена на некоја владина единица која ќе ја преземе одговорноста за нивно одржување. Кога ќе настане трансферот, бруто-инвестициите во фиксен капитал за сопствена сметка оригинално доделена на група на домаќинства се поништуваат со нивните негативни бруто-инвестиции во фиксен капитал кој резултира од капиталниот трансфер на добра направени на владината единица. Она што останува како крајна бруто-инвестиција во фиксен капитал е таа на владината единица која резултира од нејзиното стекнување на средство преку капитален трансфер во добра. Ако не се направи таков трансфер и конструкцијата остане во заедничка сопственост на група на домаќинства одговорни за нејзина изградба, тогаш потребно е да се креира НПИСД која обезбедува колективни услуги.
- 10.59. Понатамошни размислувања во поглед на одредување на сопственоста се однесува на средствата изградени во рамки на приватна финансиска иницијатива (ПФИ), понекогаш опишани и како јавно-приватно партнерство (ЈПП) или според шеми за изградба, поседување, оперирање, трансферирање (ИПОТ) и сл. Ваквите шеми се наоѓаат под сметководствена контрола во времето на пишување. Водич за начинот на препишување на сопственоста на ваквите шеми е даден во Глава 22.
- 10.60. Сите згради и други конструкции во рамките на економската територија, по договор, се смета дека се во сопственост на резидентна единица. Ако економскиот сопственик (или корисникот на лизинг во рамки на финансискиот лизинг) не се квалификува за резидентна единица, се креира претпоставена (замислена) резидентна единица за оваа цел. Претпоставената резидентна единица се претпоставува дека ја купува (или ја зема под лизинг) зградата или конструкцијата. Законскиот сопственик (или давателот на лизинг) се смета дека поседува еквивалентен капитал во претпоставената резидентна единица. Ако зградата или конструкцијата е во сопственост во еден дел на резидентната единица и еден дел на една или неколку нерезидентни единици, се основа една претпоставена (замислена) резидентна единица во која секој од сопствениците има пропорционален удел во капиталот.

Вреднување

- 10.61. Различните компоненти на набавка и продажба на фиксни средства се дадени подолу:
- Вредноста на купените фиксни средства;
 - Вредноста на фиксни средства стекнати преку размена;
 - Вредноста на фиксни средства добиени како капитални трансфери во добра;
- г. Вредноста на фиксните средства задржани од производителите за сопствена употреба, вклучувајќи ја и вредноста на фиксните средства кои се произведени за сопствена сметка, а кои сè уште не се завршени или целосно созреани;
- минус*
- Вредноста на продадените постојни фиксни средства;
 - Вредноста на постојните фиксни средства предадени во размена;
 - Вредноста на постојни фиксни средства предадени како капитални трансфери во добра.
- Ставките од (а) до (г) ги вклучуваат новите средства, постојните средства, вредноста на подобрувањата на средствата и трошоците за пренос на сопственоста поврзана со тие средства. Ставките од (д) до (е) вклучуваат располагање на средства кои престанале да се користат како фиксни средства од нивните нови сопственици: на пример, возила продадени од претпријатија на домаќинства за нивна лична употреба, средства кои претставуваат остаток или се уништени од нивните нови сопственици и средства кои се извезени.
- 10.62. Фиксните средства стекнати со размена се вреднуваат според нивната проценета куповна цена зголемени за трошоците за трансфер на сопственоста. Во пракса, може да не постојат ниту трошоци за даноци ниту трошоци за транспорт, при што куповната цена нема да се разликува од основната цена на производот. Фиксните средства произведени за сопствен бруто-фиксен капитал или средства кои се трансферирани во добро, се вреднуваат според нивната проценета основна цена, или според трошоците за нивно производство кога не може да се направи задоволителна процена на нивната основна цена.
- 10.63. Специјални услови постојат за фиксните средства произведени при заедничка конструкција од домаќинствата. Ако вредноста на средствата мора да биде проценета врз основа на трошоците, и ако дел или во целост работната сила е обезбедена бесплатно, во тој случај мора да се направи процена колку би изнесувала евентуално платена работна сила и таа мора да се вклучи во проценетиот износ на вкупните трошоци за производство, при што се употребуваат дневници за труд за сличен вид на работа во околината или регионот. Во поинаков случај, вредноста на завршената конструкција би била значително потценета. Меѓутоа, оваа процена не се третира како надомест за вработени, туку како бруто-мешан доход. Овој доход припаѓа на домаќинствата, кои потоа се претпоставува дека го употребуваат за да ја "купат" крајната конструкција. Ако конструкцијата се предаде на владата, тогаш заедницата евидентира негативна бруто-инвестиција во фиксен капитал која ја поништува претходно евидентираната набавка на средства и позитивна бруто-инвестиција во фиксен капитал која ја евидентира владата, заедно со капитален трансфер од заедницата на владата во износ на вредноста на конструкцијата.

Трансакции во фиксна актива

- 10.64. **Бруто-инвестициите во фиксен капитал во определена категорија на фиксни средства се состои од вредноста на набавените нови или постојни производи (од ист вид) намалена за вредноста на продадените фиксните средства од ист вид. Сè додека** не настане пренос на сопственоста на единицата која има намера да ги користи во процесот на производство, не треба да се евидентираат бруто-инвестиции во фиксен капитал. Исклучок од ова претставуваат случаите кога фиксното средство се конструира по нарачка врз основа на претходно склучен договор. Така, новите средства кои сè уште не се продадени претставуваат дел од залихите на завршени стоки кои ги држи производителот на средства. Слично на ова, увезените производи не се евидентираат како бруто-инвестиции во фиксен капитал сè додека истите не се набават од единицата која има намера да ги употребува.
- 10.65. Табелата 10.2. ги покажува промените на страната на активата прикажани во табелата 10.1. надополнета со ставките за трансакции на фиксни средства. СНС препорачува набавката на одредени категории на средства да се прикаже одделно од нивната продажба, особено кога ова придонесува за аналитички покорисни податоци.
- 10.66. Во презентациите на капиталната сметка, бруто-инвестициите во фиксен капитал вообичаено се прикажуваат по вид на средство, при што сметководствените принципи споменати во последниот став се применуваат на секоја од категориите на фиксни средства. Табелата 10.2. исто така ја вклучува и класификацијата на фиксни средства која се користи во СНС. Секоја од главните категории на фиксни средства е дефинирана и објаснета подолу.
- 10.67. СНС не врши поделба меѓу материјалните и нематеријалните средства во рамки на класификацијата. Меѓутоа, категориите на станови за живеење, други згради и конструкции, машини и опрема, системи за вооружување и обработливи биолошки ресурси може да бидат класифицирани како материјални средства, додека останатите како нематеријални средства.

Станбени единици

- 10.68. **Станбените единици претставуваат згради, или определени делови на згради, кои во целост или првенствено се користат како места за живеење, при што вклучуваат слични конструкции, како што се гаражи, и сите трајни инсталации кои вообичаено се инсталираат во живеалиштата.** Исто така се вклучуваат и куќи на бродови, барки (шлепери), подвижни куќи и каравани кои првенствено се

употребуваат како живеалишта, како и јавни споменици кои се идентификувани првенствено како места за живеење.

- 10.69. Примерите вклучуваат производи вклучени во СРС2 класа 5311, резиденцијални згради и дел од СРС 2, група 387. Претходната класа вклучува единечни или повеќекратни станбени згради како и резиденцијални згради за заедници, пензиски домови, хостели, домови за деца без родители итн. Последната класа вклучува преуредени згради, вклучително и оние наменети за домување или згради поврзани со домување, на пример, гаражи.
- 10.70. Трошоците поврзани со чистење и подготовка на земјиште за градење на него, претставуваат дел од трошоците на новата станбена единица (и други згради и конструкции) и од тие причини се вклучуваат во вредноста на зградата.
- 10.71. Незавршените станбени единици се вклучуваат само ако крајниот корисник ја има преземено сопственоста, поради тоа што конструкцијата се гради за сопствена сметка или постои доказ за претходно склучен договор за продажба или купување.
- 10.72. Се вклучуваат и станбени единици наменети за воен персонал, бидејќи тие се употребуваат за производство на услуги за домаќинствата, на ист начин како и станбените единици стекнати од цивилни единици.

Други згради и структури

- 10.73. **Другите згради и структури се состојат од нестанбени згради, други конструкции и подобрување на земјишта.** Тие се објаснети подолу.

Згради освен станбени единици

- 10.74. **Зградите со исклучок на станбените единици вклучуваат цели згради или делови од згради кои не се наменети за домување. Тука се вклучуваат и уредите, просториите и опремата кои се составен дел на структурите.** Во случај на нови згради, се вклучуваат и трошоците за чистење и подготовка. Исто така, се вклучуваат и јавните споменици кои се користат првенствено како нестанбени згради.
- 10.75. Примерите вклучуваат производи вклучени во СРС 2.0 класа 5312, нестанбени згради, како што се магацини и индустриски згради, комерцијални згради, згради за јавна забава, хотели, ресторани, училишта, болници, затвори итн. Затворите, училиштата и болниците се сметаат за згради поинакви од станбени единици и покрај тоа што тие може да обезбедат засолниште за домаќинствата.

Табела 10.2. Капитална сметка-класификација на фиксните средства

Промени во средствата

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Бруто-инвестиции	308	8	38	55	5	414			414
Нето-инвестиции	151	-4	11	32	2	192			192
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	280	8	35	48	5	376			376
Набавки минус продажби на фиксни средства	263	8	35	48	5	359			359
Набавки на нови фиксни средства	262	8	38	45	5	358			358
Набавки на постојни фиксни средства	5	0	0	3	1	9			9
Продажби на постојни фиксни средства	-4		-3	0	-1	-8			-8
Трошоци за трансфер на сопственоста на непроизведени средства	17					17			17
Потрошувачка на фиксен капитал	157	-12	-27	-23	-3	-222			-222
<i>Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средства</i>									
<i>Станбени единици</i>									
<i>Други згради и конструкции</i>									
<i>Згради освен станбени единици</i>									
<i>Други конструкции</i>									
<i>Подобрување на земјиште</i>									
<i>Машини и опрема</i>									
<i>Транспортна опрема</i>									
<i>ИКТ опрема</i>									
<i>Други машини и опрема</i>									
<i>Системи за оружје</i>									
<i>Обработливи биолошки ресурси</i>									
<i>Животински ресурси кои носат повторени приноси</i>									
<i>Дрвни, жетвени и растителни ресурси кои носат повторени приноси</i>									
<i>Трошоци за трансфер на сопственоста на непроизведени средства</i>									
<i>Производи од интелектуална сопственост</i>									
<i>Истражување и развој</i>									
<i>Истражување на минерали и вреднување</i>									
<i>Компјутерски софтвер и бази на податоци</i>									
<i>Компјутерски софтвер</i>									
<i>Бази на податоци</i>									
<i>Забава, литературни и уметнички оригинали</i>									
<i>Други производи од интелектуална сопственост</i>									
<i>Промени во залихи</i>									
Стекнување минус располагање со вредности	26	0	0	2	0	28			28
Набавки минус продажби на непроизведени средства	2	0	3	5	0	10			10
Капитални трансфери, приливи	-7	0	2	4	1	1			1
Капитални трансфери, одливи									
<i>Нето-позајмување (+)/нето-задолжување(-)</i>	-57	-1	-103	174	-4	10	-10		0

Други структури

- 10.76. *Другите структури вклучуваат структури освен згради, вклучително и трошоците за улици, одводен канал итн.* Исто така, се вклучуваат и трошоците за чистење и подготовка на земјиштето. Јавните споменици кои не може да се идентификуваат како места за живеење или нестанбени згради се вклучуваат на ист начин како и балвани, тунели и други конструкции кои се поврзани со рударство на минерали и енергетски ресурси, и конструкции на сидови во мориња, насипи, бариери за поплави итн. кои го подобруваат квалитетот и квантитетот на земјиштето. Вклучена е и инфраструктурата потребна за аквакултура како што се рибници и легла за школки.
- 10.77. Примерите вклучуваат производи вклучени во СРС 2.0 група 532, работи поврзани со цивилно инженерство, како што се автопати, улици, патишта, железници и авионски писти; мостови, покачени автопати, тунели и подземници; подводни патишта, пристаништа, брани и други работи на вода; далечински цевоводи, комуникациски кабли и кабли за електрична енергија; локални цевоводи и кабли, помошни работи; конструкции за рударство и индустрија; и конструкции за спорт и рекреација.
- 10.78. Изградбата на нови јавни споменици ги формираат бруто-инвестициите во фиксен капитал, при што се вклучуваат и поголемите подобрувања на постојните јавни споменици. *Јавните споменици се препознатливи поради особено историско, национално, регионално, локално, религиозно или симболично значење.* Кон нив има пристап општата јавност, и на посетителите најчесто им се наплатува влезница за спомениците или за нивната околина. Нивните сопственици, најчесто владини единици, непрофитни институции (НПИ), корпорации или домаќинства, ги користат јавните споменици за производство на културни или услуги од забавен вид. Во принцип, бруто-инвестициите во фиксен капитал во вид на јавни споменици треба да бидат вклучени во станбените единици, нестанбените згради, и други структури; во пракса, може да биде пожелно тие да се класифицираат во други структури. Потрошувачката на фиксен капитал на нови споменици, или на поголеми подобрувања на постојните споменици, треба да биде пресметана според претпоставките за соодветниот животен век.

Подобрување на земјиштето

- 10.79. *Подобрување на земјиштето е резултат на акции кои доведуваат до значителни подобрувања во квантитетот, квалитетот или продуктивноста на земјиштето, или спречуваат нејзино уништување.* Активностите како што се чистење на земјиште, обликување, креирање на бунари и места за наводнување кои претставуваат интегрален дел од земјиштето имаат третман на подобрување на земјиштето. Активностите како што се креирање на легла за школки, насипи, брани и големи иригациони системи кои се наоѓаат во

околината на земјиштето, но не претставуваат негов интегрален дел, при што земјиштето најчесто е во сопственост на повеќе сопственици и активностите се преземаат од владата, резултираат со средства кои се класифицираат како структури.

- 10.80. Подобрувања на земјиште претставува категорија на фиксни средства која се разликува од средствата во вид на произведено земјиште, бидејќи истото постоело пред подобрувањето. Земјиштето пред спроведување на активности на подобрување се смета за произведено средство и како такво е подложно на сопствени добивки и загуби одделно од ценовните промени кои влијаат врз подобрувањата. Во случаите кога не е возможно да се оддели вредноста на земјиштето пред спроведување на подобрувањето и вредноста на тие подобрувања, земјиштето треба да биде алоцирано во категоријата која го претставува поголемиот дел од вредноста.
- 10.81. Трошоците за трансфер на сопственоста на земјиштето се вклучуваат во подобрувања на земјиштето.

Машини и опрема

- 10.82. *Машините и опремата ја опфаќаат опремата за транспорт, машините за информациска, комуникациска и телекомуникациска (ИКТ) опрема, и друга опрема и машини.* Како што е објаснето погоре, машините и опремата кои се наоѓаат под финансиски лизинг се третираат како стекнати од корисникот (корисникот на лизинг), отколку како стекнати од давателот на лизинг. Алатките кои се релативно ефтини и се купени под релативно стабилна цена, како што се рачните алатки, може да се исклучат. Исто така, се исклучуваат и машините и опремата кои се интегрален дел од зградите кои се вклучени во станбени единици и нерезиденцијални згради. Тука се вклучуваат машините и опремата стекнати за воени цели, со исклучок на системите за оружје кои формираат друга категорија.
- 10.83. Машините и опремата како што се возила, мебел, кујнска опрема, компјутери, опрема за комуникација, итн. кои се набавуваат од домаќинствата со цел нивна крајна потрошувачка не претставуваат фиксни средства и нивното стекнување не претставува бруто-инвестиции во фиксен капитал. Меѓутоа, куќите на бродови, бараките, подвижните домови и каравани, кои се користат како примарна резиденција за домаќинствата се третираат како станбени единици, така што нивното стекнување од домаќинствата се вклучува во бруто-инвестиции во фиксен капитал.

Транспортна опрема

- 10.84. *Транспортната опрема се состои од опремата за превоз на луѓе и објекти.* Примерите вклучуваат други производи од оние што се вклучени во СРС 2.0 отсек 49, транспортна опрема, како што се моторни возила, приколки и полу-приколки; бродови; железнички и трамвајски локомотиви и возен парк; авиони и вселенски летала; и мотоцикли, велосипеди, итн.

ИКТ опрема

10.85 **Информациска, компјутерска и телекомуникациска (ИКТ) опрема вклучуваат уреди со електронска контрола, како и електронските компоненти кои претставуваат дел од овие уреди.** Примери се производите вклучени во категориите 452 и 472. Во пракса, опфатот на ИКТ опрема се стеснува во најголем дел на компјутерски хардвер и телекомуникациска опрема.

Други машини и опрема

10.86 Другите машини и опрема ги опфаќаат машините и опремите кои не се класифицирани на друго место. Примерите вклучуваат други производи освен деловите и ставките идентификувани во другите категории на инвестиции во фиксен капитал вклучени во СРС 2.0 дел 43, машини за општа намена; 44, машини за специјална примена; 45, опрема за канцеларии, сметководство и пресметка; 46, електрични машини и апарати; 47, радио, телевизија и комуникациска опрема; и 48, медицински прибор, прецизни и оптички инструменти, рачни и ѕидни часовници. Други примери се производите освен оние делови кои се вклучени во СРС 2.0 групи 337, елементи (капсули) за гориво за нуклеарни реактори; 381, мебел; 383, музички инструменти; 384, спортски добра; и 423, генератори за пара со исклучок на централни бојлери за затоплување.

Оружени системи

10.87 **Оружените системи вклучуваат возила и друга опрема како што се воени бродови, подморници, воени авиони, тенкови, носачи и лансирачи на проектили, итн.** Поголемиот број од оружјето за еднакратна употреба што тие го пренесуваат, како што се муниција, проектили, ракети, бомби, итн. се третираат како воена залиха. Меѓутоа, некои елементи за еднакратна употреба, како што се одредени видови на балистички проектили со високо разурнувачка моќ, може да обезбедат продолжени услуги на одбрана од агресорите и со тоа да ги исполнат основните услови за нивно класифицирање во фиксни средства.

Обработени биолошки ресурси

10.88 **Обработени биолошки ресурси ги опфаќаат животинските ресурси кои носат повторени приноси, дрвја, посеви и садници кои носат повторени приноси, чиј природен раст и обновување се под директна контрола, одговорност и управување на една институционална единица.**

10.89 Во случаи кога е потребно подолго време за производство на фиксни средства, тие средства, чие производство не е сè уште завршено на крајот на пресметковниот период, се евидентираат како производство во тек. Меѓутоа, кога средствата се произведени за сопствена сметка тие се третираат како набавени од корисникот во исто време кога се произведени, а не како производство во тек. Овие

општи принципи се однесуваат и на производство на обработливи средства како што се животни и дрвја на кои им треба подолг временски период за созревање. Потребно е да се разликуваат два случаи: производство на обработливи производи од специјализирани производители, како што се оранжерите или расадниците, и производство за сопствена сметка на обработливи средства од нивните корисници.

10.90 Во случај на специјализирани производители, животните и дрвјата чие производство не е завршено и тие сè уште не се спремни за продажба или доставување, се евидентираат како производство во тек. Примери за ова се едногодишни коњи кои се одгледуваат за да се продадат како двегодишни тркачки коњи, или млади овошни дрвца на кои им е потребно понатамошен раст пред да бидат продадени. Ваквиот вид на производство во тек се евидентира и вреднува на ист начин како и сите други видови на производи кои потекнуваат од процес на производство.

10.91 Меѓутоа, кога животните и дрвјата кои ќе се употребуваат како фиксни средства се произведени за сопствена сметка од фармери, нецелосните средства во форма на несозреани животни, дрвја итн. кои не се спремни да бидат употребени во производството се третираат не како производство во тек, туку како бруто-инвестиции во фиксен капитал од производствената единица која се јавува како евентуален корисник.

Животински ресурси кои носат повторени приноси

10.92 **Ресурси од животинско потекло кои носат повторени приноси ги опфаќаат животните чиј природен пораст и обновување се под директна контрола, одговорност и управување на институционалните единици.** Тие вклучуваат одгледување на добиток, млечни говеда, одбрани животни, овци или други животни кои се употребуваат за производство на волна и животни кои се употребуваат за транспорт, тркање или забава. Животни одгледани за колење, вклучително и живина, не претставуваат фиксни средства, туку залиха. Несозреаните обработливи средства се исклучуваат, освен ако истите се произведени за сопствена употреба.

10.93 Во оваа категорија се вклучуваат и водените ресурси кои носат повторени приноси, составени од водени ресурси кои се одгледуваат за контролирана репродукција. Најчесто, со исклучок на специфични ситуации, овие ресурси се мали и може да се игнорираат ако не се од особено значење.

10.94 Бруто-инвестициите во фиксен капитал во вид на добиток кој е обработлив за производи кои се создаваат од година во година (говеда, одбрани животни итн.) се пресметуваат според вредноста на набавките минус продажбите, земајќи го во предвид третманот претходно опишан за несозреаниот добиток одгледуван за сопствена сметка. Оттаму, вредноста е идентична на вкупната вредност на сите созреани и несозреани животни произведени за сопствена сметка набавени од корисниците на добитокот и намалени за вредноста на располагањето.

Располагањето се однесува на животните кои се продадени или ставени на располагање на поинаков начин, вклучително и оние кои се продадени за колење, плус оние животни кои се заклани од сопствениците. Загубите на животни како резултат на болест, зараза, суша, глад, или други природни катастрофи се евидентираат во сметката други промени во обемот на средства, а не како располагање. Случајни загуби на животни како резултат на случајна смрт од природна причина формираат дел од потрошувачката на фиксен капитал. Потрошувачката на фиксен капитал на индивидуални животни се мери преку намалување на нивната вредност како што тие стареат.

Дрвени, жетвени и растителни ресурси кои носат повторни приноси

- 10.95 **Дрвени, жетвени и растителни ресурси кои носат повторни приноси се состојат од растенија чиј природен раст и обновување се под директна контрола, одговорност и управување од институционалните единици.** Тие вклучуваат дрвја (вклучувајќи и винова лоза и грмушки) кои се одгледуваат за производство на овошје и јатки, сок од растенија и смола, и производи од кора од дрвја и листови. Дрвјата одгледани за сеча кои даваат принос само еднаш како готови производи не се третираат за фиксни средства, исто како и житото и растенијата кои создаваат само еден принос не можат да се сметаат за фиксни средства.
- 10.96 Бруто-инвестициите во фиксен капитал во вид на насади, овоштарници и сл. се составени од вредноста на набавените минус продадените созрени дрвја, грмушки и сл. вклучително и набавката на несозрени дрвја, грмушки и сл. произведени за сопствена сметка. Како што е објаснето погоре, вредноста може да биде проценета, ако тоа е потребно, преку вредноста на создадените трошоци во процесот на нивно производство: на пример, трошоците за подготовка на земјиштето, засадување, ставање на колци, заштита од невреме или болест, кастрење, обука итн. сè додека дрвјата не созреат и не започнат со давање на принос. Располагањето се состои од дрвја, цбунови и сл. кои се продадени или пренесени на поинаков начин на други единици плус оние кои се исечени пред завршување на нивниот животен век. Земјоделски обработениот аутпут во целост зависи од времето. При пресметување на очекуваниот аутпут мора да се земат во предвид нормалните варијации во климатските услови, додека исклучителните загуби треба да се ограничат само на оние кои се надвор од рамките на неодамнешното искуство. Располагањето не ги вклучува исклучителните загуби на дрвја настанати како резултат на суша или други природни непогоди како што се бури или урагани. Овие загуби се евидентираат во сметката други промени во обемот на средствата.

Трошоци за пренос на сопственост на непроизведена актива

- 10.97 Трошоците за пренос на сопственоста на непроизведената актива ги опфаќа произведените средства чија вредност не може да се интегрира во вредноста на другите произведени средства. Затоа тие мора да бидат прикажани како одделна категорија на бруто-инвестициите во фиксен капитал. Исклучок од ова се прави во случај на земјиште кај кое трошоците за пренос на сопственоста по договор се третираат како подобрување на земјиштето. Трошоците за пренос на сопственоста се објаснети во ставовите од 10.48. до 10.52.

Производи на интелектуална сопственост

- 10.98 Примери за производи на интелектуална сопственост се резултатите од истражувања и развој, експлоатација и вреднување на минерали, компјутерски софтвер и бази на податоци, и забавни, литературни и уметнички оригинали. Нивна карактеристика е тоа што поголемиот дел од нивната вредност произлегува од интелектуален труд. Тие општо може да бидат објаснети на следниот начин. **Производите на интелектуална сопственост се резултат на научни истражување, развојни проекти, испитувања или иновации кои водат до знаење кое истражувачите (пронаоѓачите) можат да го продадат на пазар или самите да го искористат во производство, бидејќи користењето на знаењето е ограничено со правна или друг вид на заштита.** Знаењето може да се отелотвори во бесплатен производ или во друг вид на производ. Во случај кога знаењето е вклучено во друг вид на производ, тој придонесува до зголемување на неговата цена во споредба со цената на сличен таков производ во кој не е отелотворено знаењето. Знаењето претставува средство сè додека неговата употреба може да придонесе до остварување на некој вид на монополски профит на неговиот сопственик. Тоа престанува да биде средство кога ќе престане правно да биде заштитено или кога ќе биде надминато со нови истражувања.
- 10.99 Некои производи на интелектуална сопственост се употребуваат единствено од единицата одговорна за нивен развој или од единица на која производот се пренесува. Пример за ова е истражување на минерали и вреднување. Други производи, како што се компјутерски софтвер или уметнички оригинали, се употребуваат во две форми. Првата е оригиналот или "главната копија". Таа најчесто е контролирана од една единица, меѓутоа постојат и исклучоци кои се објаснети подолу. Оригиналите се користат за создавање на копии кои потоа се доставуваат до други единици. Копиите може да бидат продадени во целост или да се стават достапни под лиценца.
- 10.100 Копиите кои веднаш во целост се продадени се третираат за фиксни средства ако ги задоволуваат неопходните услови, односно ако тие ќе се употребуваат во производството во период подолг од една година. Копиите кои се достапни во рамки на договор за лиценца, исто така, може да се третираат за фиксни средства ако ги

исполнат неопходните услови, односно ако се очекува истите да се употребуваат во процесот на производство подолго од една година и сопственикот на лиценцата ги презема сите ризици и награди од сопственоста. Добар, но не и неопходен, индикатор за ова е ако лиценцата за користење е купена со еднократно плаќање, а со цел нејзина употреба во повеќегодишен период. Ако набавката на копија со лиценца за употреба е купена со редовни плаќања во текот на повеќегодишен договор и сопственикот на лиценцата се стекнал со економска сопственост на копијата, тогаш ова треба да се третира како набавка на средство. Ако се вршат редовни плаќања за одредена лиценца за користење, без притоа да се склучи долгогодишен договор, тогаш плаќањата се третираат како плаќање за услуга. Ако се направи едно поголемо првично плаќање следено со серија на повеќе помали плаќања во наредните години, првичното плаќање се евидентира како бруто-инвестиции во фиксен капитал, додека сите наредни последователни плаќања се евидентираат како плаќање за услуга. Ако лиценцата дозволува нејзиниот сопственик да врши репродукција на оригиналот и етапно да се стекне со право за дистрибуција, поддршка и одржување на овие копии, тогаш ова се опишува како лиценца за репродукција и треба да се третира како продажба на дел или на целиот оригинал на единицата сопственик на лиценцата за репродукција.

10.101 Кога копиите бесплатно се дистрибуираат од сопственикот, тогаш во рамките на СНС не се евидентираат текови меѓу сопственикот и примачот на копиите. Доколку, и покрај тоа што сопственикот бесплатно ги доставува копиите, сепак тој очекува стекнување на одредена корист, тогаш вредноста на оваа корист треба да се евидентира во неговиот биланс на состојба. Ова може да е случај во ситуациите кога сопственикот во моментот на бесплатна дистрибуција нема комплетна информација, поради што тој има намера подоцна да обезбеди детална информација за цената. Пример за ова е бесплатната дистрибуција на бета верзија на софтвер. Алтернативно на ова, сопственикот ги оправдува трошоците врз основа на стекнатата корист во рамките на сопственото производство и може да направи копии достапни за маркетиншки цели, создавање на гудвил или во други ситуации кои тој ги смета за соодветни.

10.102 Многу често производите на интелектуална сопственост предизвикуваат корист кај други единици освен кај сопствениците, во вид на стимулирање на производство на други производи на интелектуална сопственост. Пример за ова претставува развој на нов вид на лек што ќе придонесе до развој на конкурентски лек од ист вид, или успехот или неуспехот од експлоатација на минерални наоѓалишта во одредена зона со што се информираат другите единици со исти права за експлоатација во соседните зони. Ова има ист третман како и другите екстерналии во рамките на СНС. Сè додека не постои квантифицирано монетарно влијание врз едната или двете страни, тие не се евидентираат во рамките на СНС. Во моментот се подготвува *Прирачник*

за изведување на капитални мерења на производи на интелектуална сопственост (ОЕЦД).

Истражување и развој

10.103 Производите на интелектуална сопственост ги вклучуваат и резултатите од спроведените истражувања и развој (И&Р). *Истражувањето и (експериментален) развојот се состои од вредноста на расходите направени при спроведување на креативна работа на систематска основа со цел зголемување на обемот на знаењето, вклучувајќи го знаењето за човекот, културата и општеството, и употребата на овие знаења за пронаоѓање на нови апликации. Ова не го вклучува човечкиот капитал како актива во рамките на СНС.* Вредноста на истражувањето и развојот (И&Р) треба да се одреди според економската корист која се очекува да се оствари во иднина. Ова го вклучува и обезбедувањето на јавни услуги во случај на И&Р стекнати од владата. Во принцип, И&Р кој не обезбедува економска корист на неговиот сопственик не претставува фиксно средство, и истото треба да се третира за меѓуфазна потрошувачка. Ако пазарната вредност на И&Р не се набљудува директно, тогаш вредноста може да се добие како збир од трошоците, вклучувајќи ги и трошоците на неуспешните И&Р, како што тоа е опишано во Глава 6.

10.104 И&Р треба да се набљудува како дел од инвестиции во капитал. За да се постигне ова, треба да се одговорот неколку прашања. Ова вклучува мерење на истражувањето и развојот, ценовните индекси и времетраење на услугите. Специфични упатства, заедно со прирачници за методологијата и праксата, ќе обезбедат полесно добивање на решенија кои ќе обезбедат соодветно ниво на доверба во добиените резултати.

10.105 Со вклучување на трошоците за И&Р во рамките на инвестициите во капитал, патентираните ентитети не претставуваат средства во рамките на СНС. Договорот за патент се смета за правен договор кој ги уредува условите по кои се дозволува пристап до И&Р. Договорот за патент претставува еден вид на лиценца за користење, и истата се третира како зголемување на плаќањата за услуги или стекнување на средства.

Истражување на минерали и вреднување

10.106 *Минералните истражувања и вреднувања се состојат од вредноста на расходите за истражување на резервите на нафта, природен гас и ненафтените наоѓалишта и вреднување на направените откритија.* Овие трошоци вклучуваат трошоци пред лиценцирање, лиценцирање и трошоци за стекнување, трошоци за проценка и трошоци за фактички тест дупчења и бушења, како и трошоци за воздушни и други истражувања, транспортни трошоци, и други трошоци кои настануваат при спроведување на тестовите. Ревалоризацијата може да настане по започнување со комерцијална експлоатација на резервите, и трошоците од неа, исто така, ќе бидат вклучени во бруто-инвестициите во фиксен капитал.

10.107 Истражувањето на минерали се презема со цел откривање на нови наоѓалишта на минерали или горива кои можат комерцијално да се експлоатираат. Такви истражувања можат да бидат направени за своја сметка од претпријатија кои се вклучени во рударство или екстракција на горива. Алтернативно, овие истражувања за сопствена цел или за надомест, може да бидат преземени од специјализирани претпријатија. Информацијата што ќе се добие од истражувањето влијае врз производствените активности на претпријатието кое ќе ја врши експлоатацијата во наредните неколку години. Настанатите трошоци за истражување во рамките на сметковниот период, било настанати за сопствена сметка или не, се третираат за трошоци настанати при стекнување на производи од интелектуална сопственост и се вклучуваат во бруто-инвестициите во фиксен капитал на претпријатието.

10.108 Трошоците кои се вклучуваат во бруто-инвестициите во фиксен капитал не ги вклучуваат само трошоците на фактичките тест дупчења и бушења, туку и трошоците кои настануваат за да се овозможи спроведување на тестирања, на пример, трошоците за воздушни и други истражувања, транспортни трошоци, итн. Вредноста на добиените средства не се мери преку вредноста на новите наоѓалишта откриени со истражувањето, туку преку вредноста на алоцираните ресурси за истражување во рамките на сметководствениот период. Кога активностите се извршуваат од изведувачи, цената која тие ја наплатуваат, вклучително и оперативниот суфицит, претставува дел од вредноста на настанатите трошоци. Потрошувачката на фиксен капитал кај ваквите средства може да биде пресметана преку користење на просечен век на живот, сличен на оној што се користи од рударските или нафтените претпријатија во нивните сметки.

Компјутерски софтвер и бази на податоци

10.109 Компјутерскиот софтвер и базите на податоци се групирани заедно бидејќи компјутерирана база на податоци не може да се развие независно од системот за управување со бази на податоци (СУБП), кој сам по себе претставува компјутерски софтвер.

Компјутерски софтвер

10.110 **Компјутерскиот софтвер го сочинуваат компјутерски програми, описи на програми и материјали за поддршка на двата системи, како и апликативен софтвер.** Бруто-инвестициите во фиксен капитал во вид на компјутерски софтвер го вклучува почетниот развој и наредните проширувања на софтверот, како и стекнување на копии кои се класифицирани како средства.

10.111 Развојот на компјутерски софтвер претставува развој на производи на интелектуална сопственост. Ова се третира како средство ако се користи во процесот на производство од корисникот во рамки на повеќе години. Софтверот може да биде наменет само за сопствена употреба или може да биде наменет за продажба во вид на копии. Ако копиите на софтверот се продаваат на

пазарот, нивниот третман ги следи принципите објаснети во делот 10.100. Софтверот купен на пазар се вреднува по куповни цени, додека софтверот самостојно развиен се проценува по основни цени, или по трошоците за производство ако не е можно да се направи проценка на основната цена.

Бази на податоци

10.112 **Бази на податоци претставуваат датотеки на податоци организирани на таков начин кој овозможува ефикасен пристап и користење на податоците.** Базите на податоци може да бидат развиени исклучиво за сопствена употреба или за продажба како целина, или за продажба на лиценца за пристап до информациите кои ги содржи. Се применуваат стандардните услови при проценка дали развојот на бази за сопствена употреба, купувањето на бази на податоци или лиценца за пристап до базите на податоци ќе имаат третман на средство.

10.113 Создавањето на база на податоци мора да биде проценето со помош на пристапот на збир на трошоците. Трошоците за употреба на системот за управување со базите на податоци (СУБП) не треба да се вклучат во трошоци, туку треба да имаат третман на средство во вид на компјутерски софтвер, ако не се употребува како оперативен лизинг. Трошоците за подготовка на податоци во соодветниот формат се вклучуваат во трошоците на базата на податоци, но не и трошоците за стекнување или производство на податоци. Другите трошоци го вклучуваат времето на персоналот кое се проценува според времето кое тие го поминале во развој на базата на податоци, проценка на капиталните услуги на средствата кои се употребени при развој на базата на податоци и трошоците на ставките кои се употребуваат како меѓуфазна потрошувачка.

10.114 Базите на податоци наменети за продажба потребно е да се вреднуваат по пазарна цена, која ја вклучува вредноста на информациите кои тие ги содржат. Ако вредноста на софтверската компонента е достапна одделно, тогаш таа треба да биде евидентирана како продажба на софтвер.

Забава, литературни и уметнички оригинали

10.115 **Забава, литературни и уметнички оригинали се состојат од оригинални филмови, носачи на звук, ракописи, магнетни ленти, модели и др. на кои се снимани или персоналифицирани драмски перформанси, радио и телевизиски програми, музички перформанси, спортски настани, литературен и уметнички аутпут итн.** Ваквите дела најчесто се создаваат за сопствена сметка. Подоцна тие може да бидат продадени во целост, или преку лиценца. И кај оригиналите и кај копиите важат општите услови за класифицирање на едно средство за фиксно. Ако оригиналот е стекнат како вредност, тогаш неговото производство нема третман на производство на фиксно средство за сопствена сметка, туку може да биде класифицирано како производство во тек.

10.116 Оригинал кој е купен на пазар се вреднува по куповната цена. Создадениот оригинал се вреднува по проценетата основна цена или, во случај кога не е можна процена на основната цена, по трошоците за негово производство.

Други производи од интелектуална сопственост

10.117 *Другите производи на интелектуална сопственост вклучуваат производи кои претставуваат фиксни средства, но кои не се вклучени во некоја од категориите споменати погоре.*

2. Промени во залихите

10.118 *Промените во залихи се пресметуваат како вредност на книжењата во стоковниот фонд намалена за вредноста на повлекувањата и вредноста на било кои периодични загуби од стоките на залиха во текот на пресметковниот период.* Некои од овие набавки и продажби се припишуваат на реалните купувања и продавања, меѓутоа други ги одразуваат трансакциите кои се случуваат внатре во организацијата.

10.119 Корисно е да се направи разлика меѓу двете функции кои ги извршува претпријатието: неговата функција како производител на стоки и на услуги и неговата функција како сопственик на средства. Кога одредено добро ќе се стави на залиха, тоа е стекнато како средство од претпријатието во вид на негов сопственик, било преку купување (или размена) или преку внатрешна трансакција во рамки на претпријатието како негов производител. Обрато од овој случај, кога одредена стока ќе се отпише од залиха тоа претставува располагање на тоа средство од сопственикот, било преку продажба или друга употреба, преку внатрешен трансфер на производителот, или како резултат на загуба (повторливи загуби, случајна оштета или кражба).

Складирање и количество на залихи

10.120 Поголем дел од стоката на залиха останува таму сè додека не се повлече во иста состојба во која била ставена на залиха. Многу често настанува зголемување на цената на стоката додека таа се наоѓа на залиха, но ова зголемување не е резултат на производство, туку едноставно претставува сопственичка добивка. Меѓутоа, постојат одредени стоки кои се менуваат во текот на времето поминати во залиха. Во овие случаи, зголемената вредност како резултат на чувањето во залиха има третман на производство, а не како сопственичка добивка, иако во исто време може да се појави и сопственичка добивка (или загуба).

10.121 Индикација дека се преземени активности за складирање во вид на производствена активност е кога цената на складираната стока се очекува да порасне за одреден износ во однос на општото ценовно ниво, во текот на однапред определен период. На пример, цената на зимската пченица, врз основа на претходно искуство, се очекува да се зголеми во однос на нејзината цена во време на жетва. Слично на ова, виното кое е старо

неколку години вреди повеќе од виното направено од гроздоберот од тековната година.

10.122 Активноста на складирање може да биде преземена од било која институционална единица, не само од оригиналниот производител на производот или може да биде последователно преземена од неколку единици ако сопственоста на стоките се променува во текот на периодот на складирање.

10.123 Складираните стоки се класифицираат како производство во тек, и незавршени стоки. Зголемување на вредноста, во рамки на сметководствениот период, до очекуваното ниво има третман на производство. Евентуална разлика од ова ниво има третман на сопственичка добивка или загуба. Методот на вреднување на складираните стоки е објаснет во анексот на Глава 6. Меѓутоа, очекуваното зголемување на ценовното ниво на стоките кои се складираат подолго од една година, треба да се пресмета во согласност со принципите на вреднување на производство во тек кој е објаснет подолу.

Вреднување

10.124 Претпријатието, во неговиот капацитет како производител, може да се здобие со стоки и со услуги за меѓуфазна потрошувачка или преку нивно купување на пазар со цел да ги употреби веднаш, или преку внатрешен трансфер од залихите. Со цел да се осигура дека сите стоки и услуги кои се употребуваат во меѓуфазната потрошувачка секогаш се вреднуваат по тековни цени, добрата кои се трансферираат од залихите се вреднуваат по тековни куповни цени во време на повлекување на стоките од залиха.

10.125 Слично на ова, аутпутот произведен од производителот може или да биде продаден или на друг начин ставен на располагање или да биде ставен на залиха како готов производ или производство во тек. Со цел да се обезбеди соодветно вреднување на аутпутот, завршените добра ставени на залиха се вреднуваат исто како тие да се продадени во тој момент, додека дополнувањата на производството во тек се вреднува по нивната вредност во моментот кога се ставаат на залиха.

Вреднување на производството во тек

10.126 Голем дел од производството во тек е со краток рок на траење и се случува само поради тоа што производството претставува континуиран процес и некои стоки ќе останат незавршени на крајот на пресметковниот период, но тие ќе бидат завршени долго пред крајот на наредниот. Во случај на аутпут со производствен период од една година или помал од една година, и под претпоставка дека цените и трошоците остануваат стабилни во текот на производствениот период, вредноста на дополнувањата на производството во тек на неземјоделски производи во рамките на пресметковниот период може да биде проценета преку пресметка на пропорцијата на вкупните производствени трошоци настанати во тој период и примена на таа пропорција врз основната цена реализирана од готовиот производ. Така, вредноста на

аутпутот на крајниот производ се пренесува во текот на пресметковниот период во кој тие биле произведени пропорционално со трошоците настанати во тој период. Ако просечното ниво на цените и трошоците се променуваат од период во период, аутпутот иницијално треба да биде алоциран според цените и трошоците кои важеле во време кога производството е завршено, а потоа вредноста на производството во тек пресметана за претходниот период треба да биде повторно пресметана во однос на промената на просечните нивоа на трошоци од период во период.

- 10.127 Во случај на земјоделските производи, овој метод на алоцирање на аутпутот во текот на повеќекратен период може да не биде задоволителен. Може да настане непропорционална поделба на трошоците при посебот на жетва со многу малку трошоци настанати до жетвата. Давање на предност на аутпутот наспроти динамиката на физичкиот раст на жетвата може да се смета за алтернатива, но во случај кога постои сериозен ризик од климатска оштета токму пред жнеење на жетвата може да даде надоптимистички индикатори за можен аутпут. Понекогаш треба да се употребува прагматична дистрибуција низ кварталите која базира на минатото искуство, или каде што норма е повеќекратно жнеење треба да се дозволи целиот аутпут на секоја поединечна жетва да биде пресметана во периодот кога настанала.
- 10.128 Постојат значајни активности, како што се изградба на згради, конструкции и сложена машинерија, каде што процесот на производство може да трае неколку години. Во овие случаи, вреднувањето на делумно готов производ бара внимателно разгледување, особено бидејќи таквите големи проекти по природа се многу скапи.
- 10.129 Дури и кога годишно се извршува една петина од работата, во период од пет години, тоа не значи дека една петина од вредноста (под претпоставка на нула инфлација) треба да се евидентира секоја година. Работата завршена во првата година не може да се употребува во наредните четири години, при што таа вредност мора да биде дисконтирана за да се овозможи ова одлагање. Во втората година, вредноста на работата завршена во првата година ќе се зголеми за еден дисконтен фактор и таа треба да биде додадена на вредноста на работата завршена во втората година итн. Повеќе детали за овој случај може да се најдат во Глава 20.

Трансакции со залихи

- 10.130 Трансакциите кои се поврзани со залихи во капиталната сметка ги покажуваат промените на нивото на залихи на секој вид поделно. Промените ги опфаќаат зголемувањата намалени за повлекувањата и намалени за редовните загуби на залихи. Табелата 10.3 претставува продолжување на табела 10.1 со цел да ги опфати промените во залихите. Секоја од категориите се објаснети и дефинирани подолу.

Материјали и суровини

- 10.131 **Материјалите и суровините ги опфаќаат сите производи кои претпријатието ги чува на залиха со намера да ги искористи како меѓуфазни инпути во рамките на производството.** Сепак сите не се искористуваат на ваков начин, бидејќи некои подлежат на губење како резултат на физичко влошување, или постојани случајни оштетувања или кражба. Ваквите загуби на материјали и суровини се евидентираат и вреднуваат на ист начин како и материјалите и суровините кои се повлекуваат за да бидат употребени во процесот на производството.
- 10.132 Претпријатијата може да држат различни видови на стоки во рамки на категоријата материјали и суровини, а најчести видови се: горива, индустриски суровини, земјоделски материјали, полупроизведени производи, делови за составување, материјали за пакување, прехранбени производи, канцелариски материјали итн. Сите претпријатија, вклучувајќи ги и незапартните произведувачи кои се во сопственост на владините единици, може да се очекува да држат залихи на материјали и суровини, или барем залихи на канцелариски материјал.
- 10.133 Материјалите и суровините не вклучуваат уметнички дела или количества на скапоцени материјали или камења стекнати од претпријатијата како вредности. Меѓутоа, постојат произведувачи кои употребуваат злато, дијаманти итн. како меѓуфазни инпути во рамките на производство на други стоки и услуги, на пример, произведувачите на накит и стоматолозите. Количините на злато, дијаманти итн. кои се наменети за употреба во процесот на производството се евидентираат под материјали и суровини.

Производство во тек

- 10.134 **Производството во тек се состои од аутпут произведен од претпријатието, кое сè уште не е доволно обработено за да биде во состојба во која вообичаено се доставува до институционални единици.** Производство во тек се одвива во сите индустрии, меѓутоа тоа е особено значајно кај оние индустрии кај кои е потребно подолго време за производство на единица на финален аутпут, на пример, во земјоделството, или во индустриите кои произведуваат сложени фиксни средства како што се бродови, места за живеење, софтвер или филмови. Производството во тек може да земе различна форма почнувајќи од раст на жетва до делумно завршена филмска продукција или компјутерски програми. Иако производството во тек претставува аутпут кој не се наоѓа во фаза кога може да се пренесува на други единици, неговата сопственост е трансферабилна. На пример, тоа може да се продаде под специфични услови како што е ликвидација на претпријатието.

10.135 Производството во тек мора да се евидентира за секој аутпут кој не е целосно завршен на крајот на пресметковниот период. Ова претставува посебен проблем при производство за кое треба подолго време да се заврши, како што е конструкцијата (изградбата). Колку пресметковниот период е пократок, толку позначајно е производството во тек споредено со завршените стоки. Всушност, многу позначајно е за кварталните сметки отколку за годишните сметки, бидејќи производството на

голем број на земјоделски култури може да се заврши во период од една година, но не и во рамките на еден квартал. Единствените исклучоци за евидентирање на незавршено производство како производство во тек се однесува на делумно завршени проекти чии крајни сопственици го имаат преземено сопствеништво, или поради тоа што производството е за сопствена употреба или како резултат на договор за купување или продавање.

Табела 10.3. Капитална сметка-промени во залихите и вредностите

Промени во средствата

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Бруто-инвестиции	308	8	38	55	5	414			414
Нето-инвестиции	151	-4	11	32	2	192			192
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	280	8	35	48	5	376			376
Потрошувачка на фиксен капитал	-157	-12	-27	-23	-3	-222			-222
<i>Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средства</i>									
Промени во залихи	26	0	0	2	0	28			28
<i>Материјали и сировини</i>									
<i>Производство во тек</i>									
<i>Производство во тек на обработени</i>									
<i>биолошки ресурси</i>									
<i>Друго производство во тек</i>									
<i>Готови производи</i>									
<i>Воена залиха</i>									
<i>Стоки за препродажба</i>									
Стекнување минус располагање со вредности	2	0	3	5	0	10			10
Набавки минус продажби на произведени средства	-7	0	2	4	1	0			0
Капитални трансфери, приливи									
Капитални трансфери, одливи									
Нето-позајмување (+)/нето-задолжување(-)	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0

10.136 Намалување на производството во тек настанува кога производствениот процес ќе заврши. Во тој момент, целото производство во тек се рекласифицира како готов производ. Оваа рекласификација се појавува во сметката за други промени во обемот на средствата.

10.138 Тековните загуби на производството во тек кое е резултат на физичко оштетување или повторливи случајни штети или кражба треба да се минусира од дополнувањата на производството во тек настанати како резултат на производството во истиот период.

10.137 Доколу цените и трошоците се зголемат, производството во тек кое се пренесува во наредниот период мора да биде превреднувано користејќи ги цените и трошоците во периодот во кој производството е завршено.

10.139 Производството во тек е поделено на производство во тек на обработени средства и друго производство во тек, како што е дефинирано подолу.

Производство во тек кај обработени биолошки ресурси

10.140 *Производството во тек на обработени биолошки ресурси се состои од аутпут кој сè уште не е доволно созрeано за да биде во состојба во која вообичаено се доставува до другите институционални единици.* Во оваа смисла неопходно е да се направи разлика меѓу растенија, дрвја и добиток кои произведуваат аутпут само еднаш (кога растенијата и дрвјата се исечени или искорнати или ако добитокот се заколе) од дрвја (вклучувајќи и винова лоза и грмушки) и добиток кој се кристи постојано или континуирано во период подолг од една година за производство на аутпут како што е овошје, ореви, гума, млеко, волна, енергија, транспорт и забава. Производството во тек треба да се евидентира во единечна употреба на ресурсите. При повторни приноси на ресурси, обработени за сопствена сметка, или според склучен договор со друга единица, растот се смета за инвестиција во фиксен капитал и истите се исклучени од залихи. Останатата обработка на ресурси кои даваат повторени приноси треба да бидат вклучени во рамките на производство во тек. Ова може да биде случај на расадници и одгледувачи на расни коњи или други специјални животни.

Друго производство во тек

10.141 *Друго производство во тек се состои од производство (различно од обработени биолошки ресурси) кое сè уште не е доволно обработено за да биде во состојба во која нормално се доставува до другите институционални единици.*

Готови производи

10.142 *Готовите производи ги опфаќаат производите произведени по пат на продукција кои нивниот производителот нема намера понатаму да ги обработува пред да ги понуди на други институционални единици.* Стоката е завршена кога произведувачот го завршил планираниот производствен процес, иако последователно може да биде употребен како меѓуфазен инпут во процесот на производство. Така, залихите на јаглен произведен од рударско претпријатие се класифицирани како готови производи, иако залихите на јаглен кои се држат од енергетска централа се класифицираат под материјали и суровини. Залихите на батерии произведени од произведувачите на батерии претставуваат готови производи, иако залихите на некои батерии кои се држат на залиха од произведувачите на возила и авиони се класифицираат под материјали и суровини.

10.143 Залихите на готови стоки може да ги држи единствено претпријатието кое истите ги има произведено. Готовите производи кои влегуваат во залиха се вреднуваат по основните цени на тие производи во исто време кога истите се ставаат на залиха, додека готовите производи кои се повлечени од залиха се вреднуваат по основните цени во времето на нивно повлекување. Тековните загуби на готови производи кои настануваат како резултат на физичко оштетување или повторни случајни штети или кражби треба да се вреднуваат по цени во моментот на настанување на штетата.

Воени залихи

10.144 *Воените залихи се состојат од ставки за еднократна употреба, како што се муниција, проектили, ракети, бомби, итн. кои се доставуваат преку системите за оружје.* Како што беше споменато во делот за системите за оружје како фиксни средства, поголем број од единиците за единечна употреба имаат третман на залихи, меѓутоа одредени видови на проектили со висока разурнувачка моќ може да бидат третирали за фиксен капитал поради нивната способност да обезбедат заштита од агресорите.

Стоки за препродажба

10.145 *Стоки за препродажба претставуваат стоки набавени од претпријатија, како што трговци кои работат на големо или мало, со цел да ги продадат на нивните клиенти.* Стоките за препродажба не се процесираат понатаму од претпријатието кое ги купува, со исклучок на нивно презентирање за препродажба на начин кој е атрактивен за потрошувачите. Така, стоките за препродажба може да бидат транспортирани, складирани, оценувани, подредуваат, исчистени, пакувани итн. од нивните сопственици, меѓутоа не се трансформираат на друг начин.

10.146 Стоките за препродажба кои се ставаат на залиха во претпријатието се вреднуваат по нивните реални или проценети куповни цени. Овие цени ги вклучуваат дополнителните транспортни трошоци платени од претпријатијата со исклучок на набавувачите на стоки, но не и трошоците за транспортни услуги произведени за сопствена сметка од претпријатието кое ја извршува испораката. Во принцип, стоките стекнати преку размена се вреднуваат по проценети куповни цени во времето на стекнување. Меѓутоа, бидејќи не постојат даноци или маргини кај разменетите стоки, куповната цена е иста како и основната цена.

10.147 Стоките за препродажба кои се повлечени од залиха се вреднуваат по куповни цени по кои тие може да се заменат во моментот на повлекување која може да биде различна од онаа, која била платена за нив кога тие биле набавени. Намалувањата на залихите се вреднуваат на ваков начин без оглед на тоа дали стоките кои се повлечени се продадени со профит или загуба, или пак не се воопшто продадени како резултат на физичко оштетување или повторни случајни штети или кражби.

10.148 Стоките кои се набавени од влада за нивна дистрибуција во вид на социјални трансфери на добра, но кои сè уште не се испорачани, исто така се вклучуваат во стоки за препродажба.

3. Набавка минус продажба на вредности

Граница на активата

10.149 Вредностите вклучуваат скапоцени метали и камења, антиквитети и други уметнички предмети, и други вредности. Меѓутоа, не сите предмети кои можат да бидат објаснети со некој од овие термини, треба неизбежно да

бидат вклучени како вредност во билансот на состојба на сопственикот. Намерата на насловот е да се опфатат оние предмети кои често се сметаат за алтернативна форма на инвестирање. Во различно време, инвеститорите може да одлучат да купат злато, место финансиско средство, дури и пензиските фондови се познати по купување познати уметнички слики кога цените на финансиските средства флукутираат. Индивидите (или по терминологија на СНС домаќинствата), исто така може да одлучат да набават некои од овие предмети, знаејќи дека може да ги продадат ако имаат потреба од средства.

Вреднување

- 10.150 Честопати при размена на вредностите настануваат трошоци за пренос на сопственост, како што се процена и аукционерска маргина. Како и со останатите нефинансиски средства, овие трошоци имаат третман на бруто-капитални инвестиции и истите се вклучуваат во вредноста на ставките при нивно евидентирање во билансот на состојба.

Трансакции со вредности

- 10.151 Една можна категоризација на вредностите е на: скапоцени метали и камења; антиквитети и други уметнички предмети; и други вредности. Оваа листа треба да се смета само како индикативна и дополнителна,

В. Потрошувачка на фиксен капитал

- 10.155 Концептот на потрошувачка на фиксен капитал најнапред е објаснет и дефиниран во Глава 6 во контекст со разликата меѓу бруто и нето-додадената вредност, а потоа се провлекува и кај сите последователни ставки на порамнување кои, исто така, можат да бидат прикажани како бруто или нето-потрошувачка на фиксен капитал. Капиталната сметка е сметката каде се појавува спротивната ставка (контраставка) на ставката евидентирана во сметката за производство, при што, иако необично, таа се појавува на истата страна како и во сметката за производство, но со негативен знак, место на спротивната страна на сметката.
- 10.156 Потрошувачката на фиксен капитал претставува негативна промена на вредноста на фиксните средства кои се употребуваат во производството. Потрошувачката на фиксен капитал треба да се мери користејќи референтен сет на цени, односно користејќи ги просечните цени според видот на средството со постојан квалитет. Таа може да биде дефинирана како намалување, меѓу почетниот и крајниот пресметковен период, на вредноста на фиксното средство кое е во сопственост на претпријатието, како резултат на негово физичко оштетување и нормални стапки на стареење и случајна штета. Потрошувачката на фиксен капитал може да биде одземена од бруто-инвестициите во фиксен капитал за да се добие износот на нето-инвестиции во фиксен капитал кој ќе биде во согласност со ставката за порамнување на нето-штедењето преземена од сметката за употреба на доходот.

отколку како стандардна. Содржината на секоја категорија е објаснета за да ја помогне идентификацијата и вреднувањето на залихите.

Драгоцени метали и камења

- 10.152 Драгоцените (скапоцените) метали и камења имаат третман на вредности во случај кога претпријатијата нив не ги поседува за да ги продаде или употреби како инпут во производствениот процес, ниту пак ги држи во вид на монетарно злато, или финансиско средство во форма на сметки за неалоцирани метали.

Антиквитети и други уметнички дела

- 10.153 Сликите, скулптурите и сл. кои претставуваат уметнички дела и антиквитети имаат третман на вредности кога претпријатието не ги поседува со цел нивна продажба. Во принцип, во вредности се вклучуваат музејските изложби.

Други вредности

- 10.154 Други вредности кои не се класифицирани на друго место вклучуваат колекции на: марки, монети, порцелан, книги и сл. кои имаат препознатлива пазарна вредност и фин накит, модерно обликувани скапоцени камења, и метали од значајна и препознатлива вредност.

- 10.157 Потрошувачката на фиксен капитал се применува на сите фиксни средства и на сите години во кои средството се употребува во производствениот процес. Бидејќи трошоците за пренос на сопственоста имаат третман на фиксни средства, вклучувајќи ги и крајните трошоци, тие исто така се предмет на потрошувачка на фиксниот капитал. Се претпоставува дека сите згради и останати конструкции имаат одреден животен век, дури и кога тие соодветно се одржуваат, затоа се пресметува потрошувачка на фиксни средства на сите такви средства, вклучувајќи ги и железниците, патиштата, мостовите, тунелите, аеродромите, пристаништата, цевководите, браните итн. Животниот услужен век не е одреден единствено преку физичката издржливост, така што многу парчиња на опрема, како и згради и конструкции евентуално се отфрлени од употреба како резултат на застарување. Меѓутоа, услужниот период на некои конструкции, како што се одредени патишта, мостови, брани итн. може да бидат подолги од еден век.

1. Трошоци на пренос на сопственост

- 10.158 Трошоците за пренос на сопственоста при набавка и продажба на фиксно средство имаат третман на бруто-инвестиции во фиксен капитал и се вклучуваат во вредноста на набавеното средство или средството ставено на располагање, како што е евидентирано во капиталната сметка и во вредноста на средството евидентирано во

билансот на состојба. Меѓутоа, иако потрошувачката на фиксен капитал се пресметува според вредноста на средството со исклучени трошоци за пренос на сопственоста низ целиот негов век на траење, потрошувачката на фиксен капитал во однос на трошоците на пренос на сопственоста се пресметува единствено за периодот во кој сопственикот очекува да го поседува средството. На ваков начин останатите трошоци за трансфер на сопственоста не се вклучени во вредноста на средството кога тоа е продадено на нов сопственик, при што наплатата која ја добива претходниот сопственик е иста со плаќањата кои ги извршува новиот сопственик со исклучок на евентуални трошоци за пренос на сопственоста на новиот сопственик.

- 10.159 Во случај на природни ресурси со исклучок на земјиште, трошоците за пренос на сопственоста во капиталната сметка се прикажуваат како трансакција во бруто-инвестициите во фиксен капитал одделно од набавката и продажбата на природни ресурси, меѓутоа во билансот на состојба вредноста на природните ресурси ја вклучува и вредноста на трошоците за пренос на сопственост. Трошоците за пренос на сопственост се отпишуваат според очекуваниот период во кој сопственикот ќе го држи средството и имаат третман на потрошувачка на фиксен капитал во соодветната сметка за производство.
- 10.160 Во случај на земјиште, трошоците од пренос на сопственоста имаат третман како дел од подобрување на земјиштето, коешто се третира како средство за производство. Вредноста на подобрувањата на земјиштето се отпишуваат во долг период, меѓутоа трошоците за пренос на сопственоста се отпишуваат во периодот во кој сопственикот планира да го поседува земјиштето.

Г. Набавка минус продажба на нефинансиска непроизведена актива

- 10.164 Постојат три различни видови на непроизведена нефинансиска актива во рамките на СНС: природни ресурси, договори, лизинг и лиценци, и гудвил и маркетиншки средства. Овие три вида на актива не се слични едни со други, освен што сите се непроизведени и нефинансиски. Во одделни делови се објаснети секој од трите вида.
- 10.165 Табелата 10.4 претставува дополнување на табелата 10.1 за да ги прикаже стандардните детали на непроизведените нефинансиски средства. Секоја од категориите се објаснети во соодветниот дел.

1. Природни ресурси

Граница на активата

- 10.166 Сите природни ресурси не може да се сметаат за економски средства. Затоа е корисно да се одвојат природно настанатите ресурси кои припаѓаат во рамки на границата на активата на СНС од оние кои не припаѓаат.

2. Крајни трошоци

- 10.161 Во принцип, вредноста на потрошувачката на фиксен капитал кумулирана во животниот век на производот, кога ќе се земат во предвид ценовните промени, треба да биде еднаква со разликата меѓу вредностите на набавката и продажбата. Во случај на активи со реални трошоци во времето на продажбата, ова значи дека потрошувачката на фиксниот капитал треба да ги покрие антиципираните крајни трошоци. Затоа, крајните трошоци треба да бидат отпишувани во текот на целиот животен век на средството, без оглед на бројот на сопственици на производот во тој период. Непосредно пред продажбата, вредноста на средството ќе има негативна вредност која ќе се намали до нула во случај кога настанатите крајни трошоци се третираат како бруто-инвестиции во фиксен капитал. Очигледната невообичаеност средството да има негативна вредност покажува дека сопственикот не само што не можел да го продаде, туку и треба да плати на друга единица да ја преземе одговорноста за средството.
- 10.162 Во реалноста, многу е тешко да се предвидат точно крајните трошоци. Во таков случај, кумулираната потрошувачка на фиксен капитал можеби нема да ги покрие сите крајни трошоци. Меѓутоа, вкупните трошоци сепак имаат третман на бруто-инвестиции во фиксен капитал и евентуалниот износ кој не е покриен со потрошувачката на фиксен капитал во текот на животниот век на средството, се отпишува како потрошувачка на фиксен капитал во време на настанување на трошоците. Ова е практична препорака и ќе придонесе до преценување на НДП во периодот на користење на средството и до потценување во годината на настанување на останатите трошоци.
- 10.163 Во Глава 20 се дадени понатамошни објаснувања за третманот на трошоците за пренос на сопственоста и на крајните трошоци.

- 10.167 Најпрвин, треба да се напомене дека сметките и билансите на состојба на СНС се составуваат за институционални единици или групи на единици, и тие може да се однесуваат на вредностите на средствата кои припаѓаат на тие единици. Единствено оние природно настанати ресурси врз кои се утврдени сопственичките права и се ефективно реализирани, може да се сметаат за економски средства и да се евидентираат во билансот на состојба. Тие не мора да бидат во сопственост на индивидуални единици, туку може да бидат во колективна сопственост на групи на единици или во сопственост на владата во име на целата заедница. Сепак, врз одредени природно произведени ресурси не може да се воспостави сопственост: на пример, воздух, или океани. Исто така, може да постојат одредени ресурси кои не може да имаат третман како економски средства бидејќи тие не припаѓаат на една одредена единица. Овде се вклучуваат не само оние чие постоење не е познато, туку и на пример необработени шуми, чие постоење е познато, но остануваат далечни и достапни ресурси, и не се наоѓаат под ефективна контрола од било која единица.

- 10.168 Потоа, со цел усогласување со општата дефиниција за економско средство, природните средства мора не само да бидат во нечија сопственост, туку и да бидат во можност да донесат економска корист на нивните сопственици, со оглед на технологијата, научното знаење, економската инфраструктура, расположливите ресурси и сетот на релативните цени кои преовладуваат во периодот за кој билансот на состојба се составува, или се очекува тие да донесат корист во блиска иднина. Така, познати наоѓалишта на минерали кои не се комерцијално експлоатирани во блиска иднина не се вклучуваат во билансите на состојба на СНС, иако тие во некоја подалечна иднина може да станат комерцијално исплатливи како резултат на непредвиден напредок во технологијата или значајни промени во релативните цени.
- 10.169 Природно настанатите средства во вид на флора и фауна (дрвја, вегетација, животни, птици, риби, итн.) се обновливи. Растот и обновата на дрвја, посеви или друга вегетација или одгледување на животни, птици, риби, итн, може да биде под директна контрола, одговорност и управување на институционалните единици. Во оваа ситуација, средствата се обработливи, и активноста влегува во границите на производство во рамките на СНС. Растот на животни, птици, риби итн. кои живеат во дивина, или растот на необработена вегетација во шумите, не претставува економски процес на производство, поради што средството кое е резултат на тој раст не може да смета за произведено средство. Меѓутоа, кога шумите или животните, птиците, рибите итн. се во сопственост на институционална единица и претставуваат извор на економска корист за нивните сопственици, тие претставуваат економски средства. Кога диви животни, птици, риби итн. живеат на локација врз која ниедна институционална единица нема сопственост, тие припаѓаат надвор од границата на активата. Слично на ова, шумите или другата вегетација која расте во такви региони не претставува економско средство. Од друга страна, во границите на активата може да припаднат количините на риби во длабоките води кои се подложни на меѓународни договори за висината на количество кое може да се лови од индивидуални земји.

Сопственост

- 10.170 Сите сопственици и купувачи на земјиште и неподвижни природни ресурси во рамките на економската територија се смета дека имаат центар на економски интерес во таа економија. Ако сопственикот или купувачот поинаку не би се квалификувал за резидентна единица, тогаш за оваа намена се создава претпоставена (замислена) резидентна единица. Замислената резидентна единица го купува земјиштето, додека нерезидентната единица купува акционерски капитал во замислената единица и на тој начин се стекнува со финансиски место со нефинансиски средства. Така, целото купо-продавање на земјиште нормално се случува меѓу две резидентни единици. Единствен исклучок е кога се променети границите на економската територија, односно кога на пример странска

влада или меѓународна организација, купува или продава земјиште кое се додава на или одзема од енклавата во која е лоцирана нејзината амбасада или канцеларија.

- 10.171 Бидејќи купувањето и продавањето на земјиште и природни ресурси се евидентираат без трошоците за пренос на сопственост кои настануваат и на страната на купувачот и на страната на продавачот, вкупната вредност на продаденото или купеното земјиште и природни ресурси мора да бидат еднакви на ниво на цела економија, иако не е еднакво на ниво на индивидуални сектори или потсектори.
- 10.172 Слично на ова, се претпоставува дека екстракција на долниот слој на ресурси може да биде преземена само од резидентни институционални единици. Во моментот кога претпријатието ќе започне да се подготвува за екстракција, на пример започне со прибирање на потребните дозволи, се претпоставува дека претпријатието е резидентна единица.

Вреднување

- 10.173 Бидејќи природните ресурси не се произведени, трошоците од преносот на сопственоста, кои се дел од инвестициите во фиксен капитал, мора да бидат прикажани одделно во капиталната сметка, а не како дел од вредноста на трансакцијата на произведеното средство. Кај земјиштето, трошоците за преносот на сопственост имаат третман како веќе да се вклучени во подобрувањата на тоа земјиште.

Трансакции со природни ресурси

- 10.174 Трансакциите со природни ресурси се прикажани како стекнување минус располагање со средства, во согласност со класификацијата дадена во табела 10.4.

Земјиште

- 10.175 *Земјиштето е составено од земна површина, која вклучува покривка на почва и сите поврзани водни површини, над кои се воспоставени сопственички права и од кои нивните сопственици можат да остваруваат економски корист, како резултат на нивно владение или искористување.* Вредноста на земјиштето ги исклучува зградите или другите конструкции кои се наоѓаат или поминуваат низ него; обработени растенија, дрвја, животни; минерални или енергетски ресурси; необработени биолошки ресурси и подземни водени ресурси. Површинската вода вклучува копнена вода (резервоари, езера, реки и сл.) врз која може да се воспостават сопственичките права и кои врз основа на тоа може да претставуваат предмет за трансакција меѓу институционалните единици. Меѓутоа, водените површини од кои редовно се извлекува вода, за паричен надоместок, за нејзина употреба во производството (вклучително и за иригација), не се вклучуваат во вода поврзана со земјиште, туку во водени ресурси.

Табела 10.4. Капитална сметка-непроизведена нефинансиска актива

Промени во средствата

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Бруто-инвестиции	308	8	38	55	5	414			414
Нето-инвестиции	151	-4	11	32	2	192			192
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	280	8	35	48	5	376			376
Потрошувачка на фиксен капитал	-157	-12	-27	-23	-3	-222			-222
Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средства									
Промени во залихи	26	0	0	2	0	28			28
Набавки минус продажби на вредности	2	0	3	5	0	10			10
Набавки минус продажби на произведени средства	-7	0	2	4	1	0			0
Набавки минус продажби на природни ресурси	-6	0	2	3	1	0			0
Природни ресурси									
Земјиште									
Минерални и енергетски ресурси									
Необработени биолошки ресурси									
Водени ресурси									
Други природни ресурси									
Радио спектар									
Други									
Набавки минус продажби на договори, договори за најмување и лиценци	-1	0	0	1	0	0	0		0
Договори, договори за најмување и лиценци									
Пазарни оперативни најмувања									
Дозволи за употреба на природни ресурси									
Дозволи за преземање на специфични активности									
Овластувања за идни стоки и услуги на ексклузивна основа									
Набавки минус продажби на гудвил и маркетиншки средства	0	0				0	0		0
Капитални трансфери, приливи									
Капитални трансфери, одливи									
<i>Нето-позајмување (+)/нето-задолжување(-)</i>	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0

10.176 Како што е објаснето погоре, подобрувањата на земјиштето и трошоците за пренос на сопственост врз земјиштето имаат третман на фиксни средства и тие се прикажуваат одделно. Како последица на ова, стекнувањето и располагањето на природно земјиште се евидентира со иста вредност и кај купувачот и кај продавачот. Бидејќи двете страни на трансакцијата мора да бидат резиденти, произлегува дека за економијата во целина, агрегатните вредности на вкупните купувања на земјиште мора да биде еднакво со агрегатната вредност на вкупните продажби, иако ова не е секогаш случај на пониските нивоа

на агрегација, на пример, на ниво на индивидуални сектори или потсектори. Така, на ниво на цела економија, вредноста на набавката минус продажбата на земјиште изнесува нула (со исклучок на трансакциите кои ја менуваат границата на економска територија, како што беше споменато во став 10.170).

10.177 Зградите, или другите конструкции, и плантажи многу често се купуваат или продаваат заедно со земјиштето на кое се наоѓаат, без одделно вреднување на зградата и земјиштето. Иако не е секогаш можно да се добие

одделна вредност, сепак може да се одреди дали поголемиот дел од вредноста отпаѓа на земјиштето или конструкцијата, и да се класифицира трансакцијата како купување на земјиште или на конструкција во зависност од тоа на кого припаѓа поголемата вредност. Ако не може да се утврди дали поголема вредност има земјиштето или конструкцијата, по договор, трансакцијата треба да се класифицира како купување на конструкција (структурата), односно бруто-инвестиција во фиксен капитал. Сличната постапка се применува и во случајот на плантажи.

- 10.178 СНС не специфицира дезагрегација на земјиштето, но ако е потребна дезагрегација се препорачува таа да биде во согласност со SEEA.

Минерални и енергетски ресурси

- 10.179 *Минералните и енергетските ресурси се состојат од минерални и енергетски резерви лоцирани на или под земјината површина, а кои можат економски да се употребуваат, имајќи ја во предвид тековната технологија и релативни цени.* Сопственичките права врз минералните и енергетските ресурси се одделени од оние врз самото земјиште. Минералните и енергетските ресурси се состојат од познати резерви на јаглен, нафта, гас или други горива и метални руди, и неметални минерали, итн. кои се лоцирани под или на површината на земјата, вклучувајќи ги и резервите под морињата. Евидентираниите трансакции во капиталната сметка се однесуваат само на оние минерални и енергетски ресурси врз кои е утврдено сопственичкото право. Во поголем број од случаите, сопственоста врз минералните и енергетските ресурси може да биде одделена од земјиштето на кое се наоѓаат, но во други случаи законот може да пропишува дека сопственоста врз минерални и енергетски ресурси е неразделно поврзана со сопственоста на земјиштето.

- 10.180 Трансакциите на минерални и енергетски ресурси кои се евидентираат во капиталната сметка се однесуваат на стекнување или располагање со резерви на минерални и енергетски ресурси, при кои сопственоста врз тие средства се пренесува од една на друга институционална единица. Намалувањата во вредноста на резервите на минерални и енергетски ресурси кои произлегуваат од нивно осиромашување како резултат на извлекување на средства за производствени цели, не се евидентираат во капиталната сметка, туку во сметката за други промени во обемот на средствата.

- 10.181 Повторно, ако е потребна дезагрегација, се препорачува да се применува SEEA.

Необработени биолошки ресурси

- 10.182 *Необработени биолошки ресурси ги опфаќаат животните, птиците, рибите и растенијата кои*

создаваат еднократно и многукратно производство над кое постојат сопственички права, но за кои природниот раст и/или обновување не е под директна контрола, одговорност и управување на институционалните единици. Примери за ова се шумите и рибниците во рамки на територијата на една земја. Треба да се вклучат само оние ресурси кои тековно, или во скоро време ќе може да се експлоатираат.

- 10.183 Во рамките на SEEA, оваа категорија понатаму е поделена на водни ресурси, животински ресурси освен водени, дрвја, посеви и растителни ресурси. Водните ресурси понатаму се поделени на водни ресурси во национални води, вклучително и ексклузивните економски зони (ЕЕЗ) и оние на отворено море.

Водни ресурси

- 10.184 *Водните ресурси се состојат од површински и подводни ресурси кои се користат за екстракција до ниво до кое нивната реткост доведува до спроведување на сопственост и/или право на употреба, пазарно вреднување и одредени мерки на економска контрола.* Ако не е можно одвојување на вредноста на површинската вода од земјата, целиот дел треба да се алоцира во категоријата која вредносно преовладува.

Други природни ресурси

- 10.185 Категоријата други природни ресурси моментално вклучува радио спектар. Со оглед на зголемената намера за спроведување на политика на животна средина со помош на пазарни инструменти, може да се случи и други природни ресурси да бидат признаени како економски средства. Ако е така, тие треба да се вклучат во оваа категоријата.

2. Договори, лизинг и лиценци

Граница на активата

- 10.186 *Договорите, лизинг и лиценците имаат третман на средства само ако се исполнети следните два услови.*

а. Условите од договорот, лизингот или лиценцата ја одредуваат цената за употреба на средството или провизијата за услугата која се разликува од цената што би се постигнала во случај кога не би постоел договорот, лизингот или лиценцата.

б. Една договорна страна мора да има законска и практична можност да ја реализира оваа ценовна разлика.

Вториот услов претпоставува дека постои пазар на договори. Се препорачува дека во пракса договорите, лизингот и лиценците треба да се евидентираат единствено ако сопственикот го искористи своето право да ја реализира ценовната разлика.

- 10.187 Делот 5 од Глава 17 го обработува третманот на лизингот во рамките на СНС и потребно е негова консултација при постоење на дилема дали некој договор, лизинг и лиценца да има третман на средство или не.
- 10.188 Како и кај природните ресурси, трошоците за пренос на сопственоста при стекнување и располагање со договори, лизинг и лиценци треба да бидат одделно прикажани во вид на бруто-инвестиции во капитал.

Видови актива вклучена во договорите, лизингот и лиценците

- 10.189 Постојат четири вида на договори, лизинг и лиценци кои се сметаат за актива во рамките на СНС: пазарен оперативен лизинг, дозволи за употреба на природни ресурси, дозволи за преземање на специфични активности и овластувања за идни стоки и услуги на ексклузивна основа.

Пазарен оперативен лизинг

- 10.190 **Пазарниот оперативен лизинг претставува сопственички права на трети лица кои се однесуваат на фиксна актива.** Пример за ова е кога одреден станар во зграда има договор за плаќање на фиксна рента, меѓутоа во отсуство на договорот за лизинг, зградата би можела да се издаде по повисока рента. Доколку, под овие услови, станарот е во можност законски и практично да го изнајми на друг потстанар, тогаш тој има средство од видот на пазарен оперативен лизинг.

Дозволи за употреба на природни ресурси

- 10.191 **Дозволите за употреба на природни ресурси претставуваат сопственички права на трети лица поврзани со природни ресурси.** Пример за ова е кога една личност има дозвола за риболов за одредена квота, која е во можност да ја продаде, законски и практично, на друга личност.

Дозволи за преземање на специфични активности

- 10.192 **Дозволи за преземање на специфични активности се оние каде што:**
- бројот на дозволи е ограничен со што им се овозможува на сопствениците на дозволи да заработуваат монополски профити,**
 - монополскиот профит не произлегува од употребата на средството кое му припаѓа на издавачот на дозволата,**
 - сопственикот на дозволата е во можност законски и практично да ја продаде дозволата на трето лице.**

Како издавачи на ваков вид на дозволи најчесто се јавува владата, но тие може да бидат издадени и од други институционални единици.

- 10.193 Кога владата ќе го ограничи бројот на такси возила, или ќе го ограничи бројот на казина преку издавање на лиценци, таа на тој начин создава монополски профит за операторите кои ја имаат дозволата и на тој начин прибираат дел од профитот во вид на провизија. Поттик за набавка на таква дозвола е верувањето дека на тој начин сопственикот на дозволата ќе се стекне со право за остварување на монополски профит најмалку во висина на износот кој го платил за добивање на дозволата. Овој тек на иден приход има третман на средство ако корисникот на лизингот може да го реализира при нејзина продажба. Видот на средството се објаснува како дозвола за преземање на специфична активност. Вредноста на средството е определена од идните тековни на монополскиот профит.

- 10.194 Помалку веројатно е останати единици, освен владата, да имаат можност да го ограничат учеството во дадена активност. Еден пример може да биде онаму каде сопственикот на имотот го ограничува бројот на единици кои имаат дозвола да работат на неговата територија, на пример хотел со политика која дозволува само на една такси компанија да работи со гостите во хотелот. Во овој случај, дозволите имаат третман на зголемување на плаќањата за услуги. Во принцип, не постои причина зошто ваквите дозволи не може да се третираат за средства ако тие се маркетабилни, иако ова не е честа ситуација.

Овластувања (права) за идни стоки и услуги на ексклузивна основа

- 10.195 **Овластувањата (правата) за идни стоки и услуги на ексклузивна основа се однесува на случаевите кога една страна која склучила договор за купување на стоки и на услуги по фиксна цена во некој иден период, е способна да ги пренесе обврските на втората страна од договорот на трета страна.** Примери за ова се договорите на фудбалерите, ексклузивните права на издавачите да ја издадат најновата книга на познат автор или новите снимки на познати музичари.

3. Гудвил (Goodwill) и маркетиншки средства

- 10.196 Потенцијалните купувачи на некое претпријатие многу често се подготвени да платат премија над нето-вредноста на поединечно идентификуваните и вреднувани средства и обврски. Овој вишок се нарекува "Goodwill" и ја одразува вредноста на корпоративната структура и вредноста на работниот кадар и менаџмент, корпоративната култура, распространетата мрежа и базата на потрошувачи за бизнисот. Тие можеби немаат вредност одвоена од другите средства, меѓутоа заедно ја зголемуваат нивната вредност. Тие претставуваат дополнување на вредноста на индивидуалните средства бидејќи се употребуваат во комбинација едни со други.

- 10.197 Goodwill не може да биде одделно идентификуван и продаден на друго лице. Неговата вредност мора да биде изведена преку одземање на вредноста на средствата и обврските, класифицирани на друго место во рамки на границата на активата на СНС, од продажната вредност на претпријатието. (Во пракса, бидејќи goodwill-от претставува резидуал, тој може да ги содржи и пропустите и грешките при процена на другите средства и обврски.)

- 10.198 Освен грешките кои произлегуваат од процена на вредноста на goodwill-от како резидуал, тој исто така може да ја содржи и вредноста на т.н. маркетиншки средства. *Маркетиншките средства се состојат од ставки како што се познати бренд имиња, имиња на публикации, заштитни знаци, логоа и имиња на домени.* Брендот подразбира повеќе од само име на претпријатие или лого. Тој ја претставува целосната слика која потрошувачите или идните потрошувачи ја имаат како резултат на нивното искуство од компанијата и нејзините производи. Протолкуван во оваа поширока смисла, тој може да опфати и некои други карактеристики на goodwill-от, како што е лојалноста на потрошувачите.
- 10.199 *Вредноста на goodwill-от и маркетиншките средства се дефинираат како разлика меѓу вредноста која е платена за претпријатието и износот на нејзините средства намалена за износот на нејзините обврски, при што секоја ставка е одделно идентификувана и вреднувана.* Иако goodwill-от е присутен во повеќето претпријатија, тој се евидентира во СНС само кога неговата вредност е потврдена преку пазарна трансакција, најчесто преку продажба на целото претпријатие. Со исклучок, идентификувани маркетиншки средства може да бидат продадени индивидуално и одделно од претпријатието, при што нивната продажба, исто така, треба да биде вклучена во оваа ставка.

Д. Капитални трансфери

1. Капитални наспроти тековни трансфери

- 10.200 Капиталните трансфери претставуваат едностран трансфер каде што, било страната која го прави трансферот е свесна за средствата кои ги пренесува преку ставање на располагање на средството (освен готовина или залихи), преку откажување од финансиско побарување (освен сметки за побарувања) или страната која го прима трансферот е обврзана да се стекне со средство (освен готовина или залихи), или двата услова се исполнети. Капиталните трансфери честопати се големи и нередовни, меѓутоа тоа не претставува услов еден трансфер да се смета за капитален место за тековен.
- 10.201 Тековниот трансфер го намалува доходот и можностите за потрошувачка на првата страна и го зголемува доходот и можностите за потрошувачка на втората страна. Затоа, тековните трансфери не се поврзани, или условени од, стекнување или располагање со средства од една или двете страни вклучени во трансакцијата.
- 10.202 Некои готовински трансакции може да имаат третман на капитални од едната страна, а на тековни трансфери од другата страна. На пример, плаќањето на данок за наследство може да има третман на трансфер на капитал од плаќачот на данокот, но истиот да има третман на тековни примања за владата бидејќи таа добива голем број на такви примања. Слично на ова, некоја голема држава која дава инвестициски грантови на голем број на помали држави може да ги смета грантовите за тековни трансфери, иако тие се дадени со специфична намена за финансирање на набавка на капитални средства. Меѓутоа во интегриран систем на сметки, како што е СНС, не е дозволено различно класифицирање на една иста трансакција на различни места. Соодветно на ова, трансферот треба да биде класифициран како капитален од двете вклучени страни, иако можеби тој претставува стекнување или располагање со средство или средства само за едната страна. Договорено е социјалните трансфери секогаш да имаат третман на тековни трансфери.

- 10.203 Постојат случаи кај кои е тешко да се одлучи дали одреден готовински трансфер треба да се класифицира како тековен или капитален. Кога постои сериозно сомневање, трансферот треба да се класифицира како тековен, а не како капитален. Треба да се спомене дека решението како да се класифицираат трансферите има значајни последици врз алокација на штедењето меѓу секторите и потсекторите, а можеби и меѓу економијата во целина и остатокот од светот. При останати непроменети услови, тековните трансфери го зголемуваат штедењето на примачот и го намалуваат на донаторот, додека капиталниот трансфер не влијае врз штедењето на ниту една страна. Затоа, ако готовинските трансфери не се точно класифицирани како тековни или капитални трансфери, однесувањето на единиците или потсекторите во однос на штедењето може да наведе на погрешен заклучок при спроведување на економска анализа и донесување на одлуки.

2. Трансфери во готово и во натура

- 10.204 Како што е објаснето во Глава 9, трансферите може да бидат во готовина или во добра (натура). Капиталниот трансфер во добра неопходно вклучува промена на сопственоста врз производот кој претходно бил евидентиран како нефинансиско средство во сметките на донаторот. Во овој случај, сите четири влезни големини поврзани со трансакцијата се евидентираат во капиталната сметка. Две ставки се поврзани со трансфер на богатство како резултат на капиталниот трансфер; додека другите две го покажуваат располагањето на средството кое се пренесува од донаторот и негово стекнување од примачот. Третманот на фиксното средство кое е заеднички произведено, а потоа пренесено на владата за одржување е објаснет во параграф 10.58.
- 10.205 Сите други капитални трансфери имаат две влезни ставки во капиталната сметка и две во финансиската сметка. Во случај на простување на долг, двете влезни големини во финансиската сметка го покажуваат намалувањето на обврските по основ на долг на примачот кон донаторот и на побарувањата на донаторот од примачот. Другите капитални трансфери се евидентираат како трансфер на готовина и покажуваат намалување на готовината или депозитите на донаторот и зголемување на примачот.

Табела 10.5. Капитална сметка-капитални трансфери-промени во пасивата и нето-вредноста

Трансакции и ставки за порамнување	Промени во пасива и нето-вредност								
	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
	71	2	-62	192	2	205			205
<i>Штедење, нето</i>							-13		-13
<i>Тековен надворешен биланс</i>								414	414
Бруто-инвестиции								192	192
Нето-инвестиции								376	376
Бруто-инвестиции во фиксен капитал								-222	-222
Потрошувачка на фиксен капитал									
<i>Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средства</i>									
Промени во залихи								28	28
Набавки минус продажби на вредности								10	10
Набавка минус продажба на непроизведени средства								0	0
Капитални трансфери, примања	33	0	6	23	0	62	4		66
Даноци на капитал, примања			2			2			2
Инвестициски грантови, примања	23	0	0	0	0	23	4		27
Други капитални трансфери, примања	10	0	4	23	0	37			37
Капитални трансфери, плаќања	-16	-7	-34	-5	-3	-65	-1		-66
Даноци на капитал, плаќања	0	0	0	-2	0	-2	0		-2
Инвестициски грантови, плаќања			-27			-27			-27
Други капитални трансфери, плаќања	-16	-7	-7	-3	-3	-36	-1		-37
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на штедење и капитални трансфери</i>	88	-5	-90	210	-1	202	-10		192

Вреднување

10.206 Вредноста на нефинансиските средства кои се пренесуваат претставува проценета цена по која средствата, било нови или веќе употребувани, можат да се продадат на пазар, зголемени за трошоците за транспорт, инсталација или други трошоци за пренос на сопственоста направени од донаторот, но не и трошоците направени од примачот. Трансферите на финансиски средства, вклучително и простување на долг, се вреднуваат на ист начин како и останатите набавки или продажби на финансиски средства или обврски.

3. Даноци на капитал

10.207 *Даноците на капитал ги сочинуваат даноците кои во неправилни и повремени интервали се прилагодуваат спрема вредностите на средствата или нето-богатството поседувано од институционалните единици или спрема вредностите на средствата кои се*

пренесуваат меѓу институционалните единици како резултат на наследство, подароци или други трансфери. Тие вклучуваат давачки и даноци на капитални трансфери:

а. Капиталните давачки се состојат од даноци на вредноста на средствата или нето-вредноста во сопственост на институционалната единица кои се подмируваат ретко и на нередовна основа. Давачките за капитал се сметаат за исклучителни и од засегнатите единици и од владата. Тие може да бидат платени од домаќинствата или претпријатијата. Тие ги вклучуваат давачките за подобрувања, односно даноците кои се плаќаат за зголемување на вредноста на земјоделско земјиште како резултат на добиената планска дозвола од владина единица со цел развој на земјиштето за комерцијални или резиденцијални цели (GFSM2001 даночен код 1134; OECD 4500).

б. Даноците на капиталните трансфери се состојат од даноци на вредноста на средствата кои се пренесуваат меѓу институционалните единици. Претежно тие се состојат од даноци на наследство или давачки при смртен случај, и даноци за подароци, вклучувајќи ги и подароците направени меѓу членови на исто семејство за да го избегнат, или намалат, плаќањето на данок на имот. Тие не ги вклучуваат даноците при продажба на средства бидејќи продажбата не претставува трансфер (GFSM2001 даночен код 1134; OECD 4300).

4. Инвестициски грантови

10.208 *Инвестициските грантови се состојат од капитални трансфери направени од државни органи кон други резидентни или нерезидентни институционални единици, со цел целосно или делумно финансирање на трошоците поврзани со набавка на основни средства.* Примачите на инвестициски грантови се обврзани да ги употребуваат овие средства за бруто-инвестиции во фиксен капитал, при што грантовите многу често се поврзани со специфични инвестициски проекти, како што се големите градежни проекти. Ако инвестицискиот проект продолжи да трае подолг временски период, инвестицискиот грант во готовина може да биде платен на транши. Плаќањето на траншите ќе продолжи да се класифицира како капитален трансфер, иако тие може да бидат евидентирани последователно во различни пресметковни периоди.

10.209 Инвестициските грантови во добра се состојат од трансфер на опрема за транспорт, машини и друга опрема од влади кон резидентни или нерезидентни институционални единици, како и директно набавување на згради или други конструкции за резидентни или нерезидентни единици. Тие може да бидат изградени од претпријатие во сопственост на владата донатор или од друго претпријатие кое добива наплата од владата донатор. Во овие случаи, капиталниот трансфер во готовина најчесто се евидентира заедно со купување на средството кое реално е пренесено како добро. Исклучок од ова настанува ако трансферот претставува трансфер на постоечко средство и примачот е резидент. Во овој случај преносот на сопственоста на средството може да се евидентира како негативни инвестиции во капитал од владата и како позитивни инвестиции во капитал од примачот, но во исто време се евидентира и капитален трансфер, така што билансот на состојба на двете страни соодветно ја одразува настанатата промена на нето-вредноста.

5. Други капитални трансфери

10.210 Другите капитални трансфери се состојат од сите капитални трансфери со исклучок на даноците на капитал и инвестициските грантови. Една категорија која се вклучува тука е простувањето на долг со помош на заеднички договор меѓу кредиторот и должникот. Ваквото простување има третман на капитален трансфер од кредиторот на должникот кое е еднакво на вредноста на состојбата на долг во време на простување. Таа вклучува, но не се ограничува само на, простување на долг кој го должи нерезидент на резидент, и обратно.

10.211 Меѓутоа едностраното отпишување на долг не претставува трансакција меѓу институционалните единици и затоа не се појавува ниту во капиталната сметка ниту во финансиската сметка на СНС. Ако кредиторот прифати отпишување на долгот или неможност за негово подмирување, тој треба да се евидентира во сметката за други промени во обемот на средствата на кредиторот и на должникот. Надоместокот за лоши заеми има третман на сметководствени книжења кои се интерни за претпријатието и не се појавуваат во СНС, освен во случаи на очекувани загуби по нефункционални заеми, кои се појавуваат во дополнителните ставки во билансот на состојба. Едностраното неисполнување на долгот од должникот, исто така, не претставува трансакција и поради тоа не се признава во СНС.

10.212 Капиталните трансфери може да заземат различни други форми, при што неколку примери се дадени подолу:

а. Големи плаќања како компензација за значајни штети и сериозни повреди кои не се покриени со осигурителни полиси. Плаќањата може да бидат одредени од судовите или договорени надвор од нив. Тие може да бидат направени кон резидентна или нерезидентна единица. Тие вклучуваат плаќање за компензација за штета предизвикана од големи експлозии, одлевање на нафта, несаканите ефекти на лековите и сл.;

б. Исклучително големи осигурителни исплати во случај на криза. За повеќе детали околу тоа дали ова е вистинската форма на евидентирање види во Глава 17;

в. Трансфери од владини единици кон јавно или јавно поседувани претпријатија за покривање на големи оперативни дефицити акумулирани во период од две или повеќе години;

г. Трансфери од централната влада на единиците од пониските нивоа на влада со цел покривање на некои или сите трошоци на бруто-инвестиции на фиксен капитал или големи дефицит акумулирани во период од две или повеќе години;

д. Наследство или големи подароци, вклучувајќи го и наследството на НПИ;

ѓ. Исклучително големи донации од домаќинства или претпријатија на НПИ со цел финансирање на бруто-инвестиции во фиксен капитал: на пример, подароци на универзитети за покривање на трошоците за изградба на нови станбени колеџи, библиотеки, лаборатории, итн.;

е. Трансфер на одговорност за пензиски права, на пример кога општата влада презема одговорност за пензиска провизија од работодавачот;

ж. Средства изградени од заедницата каде што одговорноста за одржување е преземена од владата и НПИСД.

Глава 11: Финансиска сметка

А. Вовед

- 11.1 Финансиската сметка е крајната (финалната) сметка во вкупниот редослед (сет) на сметки кои ги евидентираат трансакциите меѓу институционалните единици. Нето-штедење е ставка за порамнување на сметките за употреба на доходот, при што нето-штедењето плус нето-капитални трансфери кои се примени или испратени, може да се користи за акумулирање на нефинансиски средства. Ако врската не е во оваа насока, вишокот кој се јавува се нарекува нето-кредитирање/позајмување. Алтернативно на ова, ако нето-штедењето и капиталните трансфери не се доволни да ја покријат нето-акумулацијата на нефинансиските средства, дефицитот кој се јавува се нарекува нето-задолжување. Овој вишок или дефицит, нето-кредитирање или нето-задолжување, претставува ставка за порамнување која преминува од капиталната сметка во финансиската сметка. Финансиската сметка нема ставка за порамнување која преминува во друга сметка, како што е случајот со сите сметки кои беа опишани во претходните глави. Таа едноставно објаснува како нето-кредитирањето или нето-задолжувањето се извршува преку начините на промени во поседувањата на финансиски средства и обврски. Збирот на овие промени концепциски е еднаков по големина, но на спротивната страна на сметката, со ставката за порамнување во капиталната сметка.
- 11.2 Финансиската сметки ги евидентира трансакциите кои вклучуваат финансиски средства и обврски, а кои настануваат меѓу резидентни институционални единици, како и меѓу резидентни институционални единици и остатокот на светот. Левата страна на сметката (табела 11.1) ги евидентира набавките на финансиски средства намалени за продажбите, додека десната страна ги евидентира стекнувањата на обврски намалени за нивните отплати.

1. Финансиска актива и пасива

- 11.3. Како што е објаснето во Глава 3, една актива се дефинира на следниот начин: ***Една актива претставува залиха на вредност која обезбедува добивка или низа на добивки на економскиот сопственик на активата како резултат на нејзиното држење или користење во текот на опре-делен временски период. Тоа е средство чија вредност се пренесува од еден во друг пресметковен период.***
- 11.4 Користите се разменуваат со помош на средства за плаќања. Според ова може да се дефинира финансиско побарување, како и финансиска обврска. Не постојат нефинансиски обврски кои се опфатени во СНС, така што изразот обврски секојпат се однесува на обврска која е финансиска по својата природа.
- 11.5 ***Една обврска се воспоставува кога една единица (должник) се обврзува, под определени услови, да***

изврши плаќање или серија на плаќања на друга единица (кредитор). Највообичаен услов во кој се воспоставува една обврска претставува изготвувањето на законски обврзувачки договор во кој се утврдени роковите и условите на плаќањето(та) кои треба да бидат направени, при што плаќањето според договорот е безусловно

- 11.6 Притоа, една обврска може да биде воспоставена и без постоење на договор, туку врз основа на долго и добро познавање на клиентот, што ја оневозможува проневерата. Во овие случаи, кредиторот има реално очекување за наплата, и покрај непостоењето на законски заснован договор. Ваквите обврски се нарекуваат конструктивни (практични) обврски.
- 11.7 Секогаш кога постојат некои од овие видови на обврски, постои и соодветно финансиско побарување кое кредиторот го има од должникот. ***Финансиско побарување претставува плаќање, или серија на плаќања, на кредиторот од должникот во согласност со условите на задолжување.*** Како и обврските, побарувањата се безусловни. Притоа, кога едно финансиско побарување е воспоставено тоа му дава право на кредиторот да побарува наплата од должникот, при што додека бараното плаќање од должникот е безусловно, побарувањето од кредиторот е дискреционо.
- 11.8 ***Финансиските средства ги опфаќаат сите финансиски побарувања, акции или други видови на сопственички капитал на корпорациите, плус злато држено од монетарните власти како резервно средство.*** Златото што го поседуваат монетарните власти како резервна актива има третман на финансиско средство, иако имателите (монетарните власти) немаат побарување од некои други единици. Акции се третираат како финансиски средства, иако финансиското побарување што го имаат нивните иматели од корпорацијата не е во форма на фиксен или однапред утврден монетарен (паричен) износ.

2. Четворно сметководство

- 11.9 Сметководствените правила на СНС, објаснети во Глава 3, опишуваат како се применува принципот на четворно сметководство. Кога една стока, услуга, актива или пасива се продава од една институционална единица на друга, се евидентираат два пара на книжења. Првиот пар ја евидентира понудата на ставка од една единица и набавката од друга единица. Вториот пар на книжења го евидентира плаќањето со средство за плаќање на втората страна на ставката, и примањето на парични средства од првата страна. Слични четворни книжења се бараат и кај трансакциите кои вклучуваат доход на сопственост и трансфери. Вториот пар на книжења вообичаено се појавуваат во финансиската сметка преку неколку случаи на трансфери во натура, при што вториот пар на книжења може да се јави како негативни и позитивни расходи на финалната потрошувачка, или продавање и набавка на нефинансиска актива. Во сите случаи, освен при набавката

на финансиска актива или порамнување на обврска, првиот пар на книжења се јавува во една или повеќе нефинансиски сметки. Во случај на размена на финансиски инструмент, сите четири книжења се појавуваат во финансиската сметка.

- 11.10 Според тоа, постојат две причини за книжења во финансиската сметка. Првата причина е за да се обезбеди контраставка на книжењата во останатите сметки; втората е за да се евидентираат трансакциите кои вклучуваат размена само на финансиска актива и пасива, така што и оригиналното книжење и книжењето на контраставките се евидентираат во финансиската сметка.

3. Коресподентни евидентирања на нефинансиските трансакции

- 11.11 Трансакциите кои вклучуваат трансфер на сопственост на една стока или нефинансиска актива, или надоместок за дадени услуги или труд, речиси секогаш содржат книжење на контраставка во финансиската сметка за средствата за плаќање или за побарувањата за идните средства за плаќање. Дури и многу трансакции во натура, како што се трампите и трансферите во натура, концепциски предизвикуваат книжења во финансиската сметка. Ако единицата А дава производ со вредност x на единицата Б, очекувајќи друг производ со иста вредност за возврат, единицата А има финансиско побарување со вредност x од единицата Б. Кога Б ќе го достави ветениот производ, ова финансиско побарување е порамнето и не треба повеќе да биде евидентирано. Книжењата во финансиската сметка се потребни кога сите елементи на трансакциите во натура не се извршуваат истовремено.

- 11.12 Продажбата на стока, услуга или актива како контраставка може да имаат промена во валутата или трансферабилен депозити. Алтернативно на ова, контраставката може да се одрази во финансиската сметка како трговски кредит или друга категорија од сметките на приходи и расходи.

4. Размена на финансиска актива и пасива

- 11.13 Секогаш кога една финансиска актива се разменува за друга или кога една обврска е отплатена со финансиска актива, трансакциите се евидентираат само во финансиската сметка. Овие трансакции ја менуваат дистрибуцијата (распределбата) на портфолиото на финансиските средства и обврски, и можат да го променат

вкупниот износ на финансиските средства и обврски, но не ја менуваат разликата меѓу вкупните финансиски средства и обврски. На пример, трговските кредити се подмируваат со плаќања. Побарувањата кои произлегуваат од трговските кредити се гаснат во моментот кога должникот дава средства за плаќања на кредиторот. Четирите книжења кои се јавуваат во финансиската сметка се следните:

а. кредиторот ги намалува побарувањата по трговски кредити и ги зголемува своите средства за плаќања (валути или трансферабилни депозити); и

б. должникот ги намалува своите обврски (во облик на трговски кредити) и ги намалува своите финансиски средства (во облик на средства за плаќања).

- 11.14 Кога постоечки финансиски активи се разменуваат за други финансиски активи, сите книжења се прават во финансиската сметка и тие влијаат само врз активите. На пример, ако една должничка хартија од вредност, како што е обврзницата, се продава од една институционална единица на друга на секундарниот пазар, продавачот го намалува износот на хартии од вредност и ги зголемува средствата за плаќања за еднаков износ. Купувачот го зголемува износот на хартии од вредност а ги намалува своите средства за плаќања.

5. Нето-позајмување/задолжување

- 11.16 Некои сектори или потсектори се нето-кредитори/позајмувачи, додека други сектори се нето-должници. Кога институционалните единици извршуваат финансиски трансакции со други единици, вишокот на средства на еден сектор може да биде даден на располагање од определени единици на користење од други сектори. Финансиската сметка покажува како дефицитарните, или нето-должничките сектори ги обезбедуваат потребните финансиски средства по пат на зголемување на обврски или намалување на средства, и како нето-кредиторските сектори ги алоцираат нивните вишоци по пат на набавка на финансиски активи или намалување на обврски. Оваа сметка, исто така, ги покажува релативните придонеси на различните категории на финансиски активи на овие трансакции.

Табела 11.1: Финансиска сметка-скратена форма-промени во активата

Промени во средства

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД (NPISHs)	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Нето стекнување на финансиски средства	83	172	-10	189	2	436	47		483
Монетарно злато и СПВ (SDRs)		-1				-1	1		0
Валуту и депозити	39	10	-26	64	2	89	11		100
Должнички хартии од вредност	7	66	4	10	-1	86	9		95
Заеми	19	53	3	3	0	78	4		82
Сопственички акции и акции на инвестициски фондови	10	28	3	66	0	107	12		119
Осигурување, пензиски и шеми на стандардни гаранции	1	7	1	39	0	48	0		48
Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	3	0	14	0		14
Други сметки на побарувања/обврски	4	1	5	4	1	15	10		25

11.17 Еволуцијата на нето-кредитирањето може јасно да се види во табелата 11.1. Нефинансиските корпорации имаат потреба од нето-задолжување во износ од 72. Оваа потреба е финансирана преку создавање на обврски во износ од 135 и набавка на финансиски средства во износ од 63; разликата меѓу нив го дава нето-задолжувањето. Слично на ова, секторот Домаќинства, кој има нето-кредиторско салдо во износ од 206, овој резултат го остварува преку набавка на финансиски средства во износ од 220 и создавање на обврски во износ од 14.

11.18 Иако голем дел од задолжувањата и кредитирањата се реализираат преку каналите на финансиските посредници, некои должници можат да извршуваат трансакции директно со нефинансиските кредитори. На пример, државите можат да издаваат хартии од вредност на пазарот; овие хартии од вредност можат да бидат купени од домаќинствата, нефинансиските корпорации и од остатокот од светот, како и од финансиските институции. Во многу други случаи, финансиските посредници ја имаат нивната посебна функција да креираат финансиски пазар кој ги поврзува кредиторите и должниците индиректно. Финансиската институција креира обврски кон нето-кредиторите преку примање на депозити или издавање на хартии од вредност и така мобилизираните финансиски средства ги нуди на должниците, на пример во форма на заеми, должнички хартии од вредност и сопственички хартии од вредност. На тој начин, нивните трансакции во финансиски средства и обврски ќе бидат споредбено големи во однос на другите сектори и во однос на големината на нивното сопствено нето-кредитирање или задолжување. Во табела 11.1, секторот Финансиски корпорации има нето-задолжување во износ од 15, кое се финансира преку креирање на нето-обврски во износ од 182 и нето-набавка на финансиски средства во износ до 167.

11.19 Често е корисно да се даде преглед на финансиските трансакции на потсекторите на секторот Финансиски корпорации, како дополнување на консолидираниот финансиски сектор.

11.20 Значајно е да се потенцира дека за секој институционален сектор, финансиската сметка ги покажува видовите на финансиски инструменти кои се користат од тој сектор при стекнување на обврски и набавка на финансиски средства. Финансиската сметка, сепак, не покажува кон кои сектори се креирани обврските и кои сектори имаат финансиски побарувања. Подетална и покомплексна анализа на финансиските текови меѓу секторите е дадена во Глава 27. Анализата направена таму ги прикажува односите на должникот или кредиторот според видот на финансиската актива.

11.21 Во хипотетичен случај на затворена економија, во кој резидентните институционални единици не извршуваат трансакции со нерезиденти, вкупното нето-кредитирање и вкупното нето-задолжување на различните сектори би требало да биде еднакво, со оглед на тоа што потребите за нето-задолжување на дефицитарните сектори би се задоволиле со нето-кредитирање од суфицитарните сектори. За економијата во целина, нето-кредитирањето или нето-задолжувањето би требало да биде еднакво на нула. Ова равенство ја одразува симетричната природа на финансиските средства и обврски. Кога резидентите извршуваат трансакции со нерезиденти, збирот на нето-кредитирањето и нето-задолжувањето на сите сектори кои ја сочинуваат вкупната економија, треба да биде еднаков на нето-кредитирањето кон, или нето-задолжувањето од остатокот од светот. Во табела 11.1 вкупната економија има набавено финансиски средства во износ од 450, и стекнато обврски во износ од 421. Според тоа, нето-кредитирањето на вкупната економија на остатокот од светот изнесува 29.

6. Неизвесни (потенцијални) аранжмани/трансакции

11.22 Многу видови на договорни финансиски аранжмани меѓу институционалните единици не предизвикуваат безусловни барања, или да се врши плаќања или да се даде друг вид на вредност; често аранжманите сами по себе немаат пренослива економска вредност. Овие аранжмани, кои често се означуваат како непредвидени настани, не претставуваат фактички тековни финансиски средства и не се евидентираат во СНС. Основна карактеристика на непредвидените настани е што еден или повеќе услови треба да бидат исполнети пред да се изврши некоја трансакција. Еднократните гаранции на плаќање од трети страни се непредвидени настани, бидејќи плаќањето ќе се изврши само ако основниот должник западне во проблеми. Сè додека основниот должник не престане да ги плаќа обврските, вредноста на еднократната гаранција треба да биде прикажана како меморандум ставка. Договорите за кредит обезбедуваат гаранција дека средствата ќе бидат

доставени, но не постои финансиско средство сè додека средствата фактички не се достават. Писмата за кредит содржат ветување дека ќе се изврши условено плаќање по презентирање на определени документи кои се специфицирани во договорот. Потпишувањето на издавањето на записи обезбедува гаранција дека некој потенцијален должник ќе може да продаде краткорочни хартии од вредност (записи) кои тој ги издава и дека некоја банка или банки кои издаваат гаранција ќе ги преземат непродадените хартии од вредност на пазарот или ќе обезбедат еквивалентни плаќања. Гаранцијата (олеснувањето) само по себе е непредвиден (неизвесен) настан, и давањето на гаранција не предизвикува книжење во финансиската сметка. Само ако од институцијата потписник се бара да ги плати средствата тоа ќе значи набавка на фактичко средство, кое се евидентира во финансиската сметка.

Табела 11.1 (продолжува): Финансиска сметка – скратена форма-промени во пасивата и нето-вредноста

	Промени во обврски и нето-вредност								
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД (NPISHs)	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Нето кредитирање (+) / нето задолжување (-)	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0
Нето стекнување на обврски	139	173	93	15	6	426	57		483
Монетарно злато и СПВ (SDRs)									
Валутни депозити		65	37			102	-2		100
Должнички хартии од вредност	6	30	38	0	0	74	21		95
Заеми	21	0	9	11	6	47	35		82
Сопственички акции и акции на инвестициски фондови	83	22				105	14		119
Осигурување, пензиски и шеми на стандардни гаранции		48	0			48	0		48
Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	0	0	11	3		14
Други сметки на побарувања/обврски	26	0	9	4		39	-14		25

11.23 Некои финансиски деривативи не се третираат како неизвесни (потенцијални) финансиски средства, туку како фактички средства. Тие се опишани подолу во делот В. Стандардните гаранции, исто така, се третираат како да предизвикуваат фактички, а не неизвесни обврски. Стандардна гаранција имаме кога се издаваат многу гаранции со слични карактеристики. Иако веројатноста некоја гаранција да биде активирана е неизвесна, фактот што постојат голем број на слични гаранции значи дека може да се направи релевантна оценка на бројот на активирани гаранции. Обврските од ваков вид, каде големината на обврската може да биде веројатно утврдена често се опишуваат како резервации. Изразот обврска се користи кога постои договор дека е потребно плаќање и дека е пресметан износот на плаќање или начинот на кој ќе изврши пресметката. Изразот резервација се користи кога постои извесност дека е потребно плаќање, но не постои договор како да се утврди износот што треба да се плати.

Неизвесна (потенцијална) обврска има кога големината на плаќањето може или не може да се знае со извесност, но постои неизвесност дали ќе биде потребно или не да се изврши плаќањето.

11.24 За целите на СНС, третманот на неизвесните трансакции е едноставен. Било кое плаќање на надоместоци кое се однесува на воспоставување на неизвесни аранжмани, се третира како плаќање на услуги. Трансакциите се евидентираат во финансиската сметка само тогаш кога се создава некое фактичко финансиско средство или се менува сопственоста. Сепак, со давање на одредени права или обврски кои можат да влијаат на идните одлуки, неизвесните аранжмани очигледно произведуваат економско влијание врз инволвираните страни. Земено заедно, овие неизвесни трансакции може да бидат значајни за финансиското програмирање, политика и анализа. Според тоа, секаде каде неизвесните позиции се значајни

за политиките и анализите, се препорачува собирање на информации и нивно презентирање како дополнителни податоци. Иако на крај може дури и да не се изврши плаќање за неизвесните обврски, постоењето на високи износи може да укажува на непосакувано ниво на ризик за оние единици кои ги нудат нив. Пример за ова е дозволеното пречекорување на банкарска сметка, што е потенцијален настан сè додека не се реализира.

11.25 Постојат разлики во практиките на земјите за тоа кои инструменти се евидентираат како потенцијални, а кои како фактички средства, во билансите на состојба. Потребна е флексибилност во примената на оваа препорака за да се земаат во предвид националните практики и варијациите во природата на овие инструменти. Пример за ова, кој е значаен за финансирање на трговијата од квантитативен аспект, претставуваат банкарските акцептни налози. Банкарски акцептен налог содржи прифаќање на меница или обврзница од финансиска институција и безусловно прифаќање да се плати

определен износ на определен датум. Банкарскиот акцептен налог претставува безусловно побарување од имателот и безусловна обврска на делот кој е прифатен од банката; коресподентно средство на банката претставува побарувањето од нејзиниот клиент. Поради оваа причина, банкарскиот акцептен налог има третман на фактичко средство во СНС, иако можно е да не бидат разменети средства.

11.26 Постојат други околности кога идни плаќања не се третираат како средства, иако постои висок степен на сигурност дека ќе се изврши исплата, а позната е и големината на исплатата. Пример за ова е што, иако банкарски кредит може да биде даден на некој поединец, користејќи го фактот дека тој е постојано вработен со редовна плата како заштита, ветувањето за идни приходи не се признава како средство; ниту идните приливи од продажби на некое претпријатие, ниту тековите на идни приходи за државата.

Б. Трансакции во финансиска актива и пасива

1. Класификација на финансиската актива и пасива

11.27 Поради симетричноста на финансиските побарувања и обврски, идентична класификација може да се користи за прикажување и на средствата и на обврските. Исто така, истата класификација се користи и во сите акумулациони сметки за финансиските трансакции. Во рамките на СНС, терминот “инструмент“ може да се користи и кога станува збор за побарување или обврска на некоја ставка во финансискиот биланс на состојба. Во монетарната статистика, некои вонбилансни (неизвесни) ставки можат, исто така, да бидат означени како инструменти. Употребата на истиот термин во СНС е само поради практични причини и не значи проширување на опфатот на активата и пасивата преку вклучување на овие вонбилансни ставки.

11.28 Две класи на финансиски средства, кои не можат соодветно да бидат поврзани со идентификувани побарувања во однос на други определени институционални единици, се вклучени во класификацијата на финансиските инструменти. Првата класа е златото поседувано од монетарните власти, како и се друго што е предмет на ефикасна контрола од монетарната власт, а кое се држи како финансиско средство и како компонентна на девизните резерви. За монетарното злато не постои коресподентна обврска. Втората класа се акциите, останатите корпоративни сопственички хартии од вредност и финансиските учества. Тие немаат фиксни разменски вредности, како што е случајот со многу други финансиски средства, но претставуваат побарувања на акционерите од нето-вредноста на корпорацијата.

11.29 Табелата 11.2 ја прикажува табелата 11.1 доработена со вклучување на класификацијата на финансиските инструменти. Правилниот опфат и дефиницијата на секоја од ставките се дадени во делот В заедно со објаснувањето на видовите на трансакции кои се појавуваат во финансиската сметка кое се применува на секој инструмент. Остатокот од овој дел се занимава со општите прашања на класификацијата и примената на сметководствените правила на СНС кои се однесуваат на трансакции во финансиски инструменти.

11.30 Деталноста на определена класификација зависи од институционалниот сектор кој е предмет на анализа. Видовите на финансиски средства со кои домаќинствата извршуваат трансакции се повеќе лимитирани отколку оние на другите сектори, и изворите на информации се генерално повеќе лимитирани отколку оние на другите сектори. Финансиските корпорации, од друга страна, извршуваат трансакции со користење на целиот сет на инструменти, а информациите за нивните операции се често најдетални и најнавремени за било кои институционални единици. Како последица на ова, за финансиските корпорации може да се развие подетална поделба. Празните места, а не нулите во табелата 11.2 покажуваат каде концепциски се невозможни книжења; нулите покажуваат дека книжења се можни но се очекува тие да бидат со мали вредности.

11.31 Стандардните ставки во класификацијата на финансиските средства и обврски обезбедуваат корисна основа за меѓународна споредба на националните податоци. Презентирањето на податоци за индивидуалните земји, сепак, треба да се приспособи на нивните аналитички потреби и да ги одразува националните практики. На тој начин, посебно избрана форма на презентирање може да ги одразува различните институционални аранжмани, ширината и природата на националните финансиски

пазари, комплексноста на расположливите финансиски средства и степенот на регулација и други видови на финансиска контрола. Поради оваа причина, се препорачува користење на определен број на дополнителни ставки како дополнување на стандардните компоненти на СНС. Овие ставки се опишани заедно со стандардните ставки во делот В.

11.32 Класификацијата на финансиските трансакции постанува покомплицирана поради финансиските иновации кои водат кон развој и зголемено користење на нови и често комплексни финансиски средства и други финансиски инструменти за да ги задоволат потребите на инвеститорите во однос на рочноста, приносот, избегнувањето на ризикот, и други фактори. Проблемот на идентификација понатаму се компликува поради варијациите во карактеристиките на финансиските инструменти меѓу земјите и варијациите во националните практики за сметководство и класификација на инструментите. Овие фактори настојуваат да го ограничат опфатот на строгите препораки во однос на третманот на некои трансакции во рамките на СНС. Поради тоа, потребна е значителна флексибилност, посебно во однос на натамошните поделби, за да ја поврзе шемата на класификација со националниот капацитет, ресурси и потреби. Натамошни поделби на стандардните ставки се особено пожелни за многу земји за да се разграничат значајните видови на средства во рамките на категориите (како што се краткорочните хартии од вредност кои се вклучени во оценката на парите).

2. Разменливост

11.33 Финансиските побарувања можат да се разликуваат според тоа дали се преносливи или не. Едно побарување е преносливо ако неговиот законски сопственик лесно може да го трансферира од една на друга единица по пат на доставување или одобрување. Додека било кој финансиски инструмент може потенцијално да биде разменет, преносливите инструменти се воведени за да се разменуваат на организирани и други пазари. Преносливоста е поврзана со правната форма на инструментот. Оние финансиски побарувања кои се преносливи се означуваат како хартии од вредност. Некои хартии од вредност можат да бидат законски преносливи, но да не постои, всушност, ликвиден пазар каде тие можат лесно да се купат или продадат. Хартиите од вредност вклучуваат акции и должнички хартии од вредност; котираните финансиски деривативи, како што се варантите, понекогаш се сметаат како хартии од вредност.

3. Вреднување на трансакциите

11.34 Плаќањата кои треба да се извршат во рамките на определен договор поврзан со финансиски средства и обврски речиси секогаш претставуваат повеќе од една трансакција во смисла која се користи во СНС. Плаќањата на камати по кредити и депозити, како што е определено од финансиските институции, ги вклучуваат и двете камати како што се евидентирани во СНС и надоместок за

услуга, што е плаќање за услугата на финансиската институција за давањето на кредит или за чувањето на депозитот. Куповните и продажните цени на девизите и акциите вообичаено се разликуваат; разликата меѓу куповната цена и средната цена ја претставува услугата која му се дава и која го товари купувачот, а разликата меѓу средната цена и продажната цена ја претставува услугата која му се дава и по која се товари продавачот. Средната цена е средната точка меѓу куповната и продажната цена во моментот кога се реализира трансакцијата; ако купувањето и продажбата на една акција, на пример, не се извршува истовремено, средната точка на продажната и куповната цена во моментот на продажба и купување нема секогаш да биде еднаква. Кај некои финансиски инструменти, на пример обврзниците, зголемувањето на вредноста во текот на времето се зема да ја претставува каматата, а не просто ценовно зголемување на вредноста на средството. Во некои случаи, повеќе од едно прилагодување можеби треба да се направат на договорената трансакциска вредност за да се утврдат и пренасочат трошоците за услуга и камата кои се поврзани со средството.

11.35 Значајно е дека вредноста на трансакциите на финансиските инструменти кои се евидентирани во финансиската сметка внимателно ги исклучува овие плаќања за трошоци за услуга и камата. Делот 4 од Глава 17 ги објаснува прилагодувањата кои неопходно треба да се направат на овие исклучувања на инструмент по инструмент основа.

11.36 Финансиските трансакции во однос на сопственичките нето-додатоци на акумулацијата на капиталот во квазикорпорациите и промените во побарувањата на домаќинствата кои ги имаат од осигурителните компании и пензиски фондови, покренува комплексни проблеми на вреднување кои се наведени во релевантни ставки во рамките на класификацијата на овие категории подолу или уште поекстензивно во Глава 17.

4. Време на евидентирање

11.37 Во принцип, двете страни кои извршуваат финансиска трансакција треба ја евидентираат трансакцијата во ист временски момент. Кога противставката на некое книжење во финансиската сметка е во друга сметка, времето на евидентирање на финансиското побарување треба да биде во сообразност со времето на евидентирање во другите сметки на трансакциите кои создаваат финансиско побарување. На пример, кога продажбата на стоки и на услуги предизвикуваат трговски кредит, книжењата во финансиските сметки треба да се извршат во моментот кога пренесува сопственоста на стоките или кога услугата се обезбедува. Слично на ова, кога се појавуваат сметки на приходи и расходи од трансакциите поврзани со даноци, надоместок на вработени и други дистрибутивни трансакции, книжењата во финансиската сметка треба да се извршат во моментот кога се прават книжењата во релевантната нефинансиска сметка.

11.38 Кога сите книжења кои се однесуваат на трансакција која се однесува само на финансиската сметка, треба да бидат евидентирани во моментот кога се пренесува сопственоста

на средството. Овој временски момент е вообичаено јасен во случаи кога трансакцијата вклучува продажба на постоечки финансиски средства. Кога трансакцијата вклучува создавање или гасење на обврска, и двете страни треба да ја евидентираат трансакцијата во моментот кога обврската се создава или гаси. Во најголем број на случаи, ова се случува кога готовина или некое друго финансиско средство се дава од кредиторот на должникот или се исплаќа од должникот на кредиторот.

11.39 Во пракса, двете страни кои се вклучени во финансиска трансакција можат да ја перцепираат трансакцијата како да е комплетирана во различни временски моменти. Ова е особено точно во случаи кога трговските кредити, или други сметки на приходи и расходи, се подмируваат преку финални плаќања, при што постои временски јаз меѓу моментот кога плаќањата се вршат и примаат, создавајќи “флукутирање”. Има неколку фази спрема кои кредиторите и должниците можат да ги евидентираат трансакциите. Должникот може да ја евидентира обврската како да се гаси во моментот кога чекови или други платежни средства се даваат на кредиторот. Значаен временски период може да измине пред кредиторот да ги прими платежните средства и да ги евидентира во неговите сметки. Можат да се јават и натамошни временски јазови меѓу презентирањето на чековите на банка, порамнувањето на чековите и финалната пресметка на трансакцијата. Според тоа, постои веројатност да се појави асиметричност во времето на евидентирање на оваа трансакција, освен ако должникот ја евидентира неговата трансакција на основа на “порамнети чекови”, што е прилично невообичаена сметководствена процедура. Едно финансиско побарување постои се до моментот кога плаќањето е порамнето, и кредиторот ја има контролата над средствата; ова би претставувало оптимална временска точка за евидентирање на трансакцијата. Флукутирањето, во пракса, може да биде многу големо и може да влијае особено на преносливите (трансферабилни) депозити, трговските кредити и на сметките на други приливи. Оваа влијание е особено евидентно во земјите каде поштенскиот систем и процедурите за банкарско порамнување се слаби. Кога флукутирањето е значајно и предизвикува големи разлики во известувањето, потребно е да се изготват оценки на големината на флукутирањето со цел да се изврши прилагодување на сметките.

5. Салдирање (нетирање) и консолидација

Салдирање (нетирање)

11.41 Како што е објаснето во Глава 3, нетирањето претставува процес каде што се врши пребивање на книжењата од алтернативни страни на сметката кои се однесуваат на ист предмет на трансакција и на иста институционална единица, една со друга. Општо, во СНС се преферира избегнување на нетирање секаде каде што е возможно, но ова не е секогаш возможно, а за некои определени анализи и не секогаш посакувано. Степенот на нетирање по кој трансакциите во финансиски средства и обврски треба да бидат евидентирани, зависи во голем дел од анализата за кои податоците треба да бидат користени. Во пракса, степенот на нетирање зависи од тоа како податоците се доставуваат, при што известувањето може значително да

варира за различни групи на институционални единици. Ако постојат и се доставуваат детални информации за финансиските трансакции, тогаш е можно презентирање на податоците на бруто-основа; ако трансакциите треба да бидат изведени од податоците содржани во билансите на состојби, тогаш е неизбежно определено ниво на нетирање. Можат да се идентификуваат неколку степени на нетирања:

а. Нема нетирање, или има целосно евидентирање на бруто-основа во случаи каде купувањата и продажбите посебно се евидентираат, како што се создавањето и отплатите на обврските;

б. Нетирање во рамките на определена дадена актива, како што се одземањето на продажбите на обврзници од набавката на обврзници, и откупот на обврзниците од новото стекнување на обврски во форма на обврзници;

в. Нетирање во рамките на дадена категорија на актива, како што е одземањето на продажби на должнички хартии од вредност од сите набавки (купувања) на таквите активи;

г. Нетирање на трансакции со обврски со трансакции со средства кај иста категорија на актива; и

д. Нетирање на трансакции групирани во категории на обврски со трансакции на активи во истите групи.

11.42 Трансакциите кои се евидентирани во финансиската сметка ја претставуваат нето-набавката на средства и нето-создавањето на обврски. Сепак, јасно е дека, кога податоците може да се собираат на бруто-основа, тие може да се нетираат на било кој степен кој е потребен за анализата; кога податоците се собираат на нето-основа, тие не може да се трансферираат на бруто-основа. Општо, нетирањето над нивото опишано со (в) погоре не се препорачува, бидејќи ја спречува корисноста на финансиските сметки за следење на тоа како економијата ги мобилизира ресурсите од институционалните единици со позитивно нето-кредитирање и ги пренесува нив на нето-должниците. За потребите на детална анализа на тековите на средства, неопходно е евидентирање на бруто-основа, или нетирање на ниво (б) кое е дадено погоре, особено за анализата на хартиите од вредност, а нетирањето на ниво (в) дадено погоре сè уште дава корисни информации за финансиските текови.

Консолидација

11.43 Консолидирањето во финансиската сметка се однесува на процесот на пребивање на трансакциите во средства за дадена група на институционални единици со коресподентни трансакции на обврски за иста група на институционални единици. Консолидирањето може да се врши на ниво на вкупна економија, институционални сектори, или потсектори. Различните нивоа на консолидирање се соодветни за различни видови на анализи. На пример, консолидирањето на финансиската сметка за вкупната економија ја нагласува финансиската позиција на економијата во однос на остатокот на светот, бидејќи сите домашни финансиски позиции се нетираат при консолидирањето. Консолидирањето кај секторите овозможува следење на општите финансиски движења меѓу секторите со позитивно нето-кредитирање и оние со

нето-задолжување и идентификување на финансиското посредување. Консолидирањето на ниво на потсектор, единствено за финансиските корпорации може да обезбеди многу повеќе детали за посредувањето и да овозможи, на пример, идентификување на операциите на централната банка со другите финансиски посредници. Друго подрачје

каде консолидирањето пожелно е во рамките на секторот Општа влада, кога трансакциите меѓу различни нивоа на државата се консолидираат. Глава 22 дава посебна препорака од овој аспект. Во рамките на главните сетови на сметки, сепак, СНС настојува да ја избегне консолидацијата.

В. Евидентирање на индивидуалните финансиски инструменти

1. Монетарно злато и специјални права на влечење (СПВ)

11.44 Монетарното злато и Специјалните права за влечење (СПВ) издадени од Меѓународниот Монетарен Фонд (ММФ) се средства кои вообичаено се држат само од монетарните власти.

Монетарно злато

11.45 *Монетарно злато е злато кое монетарните власти (или останати кои подлежат на ефективна контрола од монетарните власти) го поседуваат и кое служи како резервна актива.* Тој се состои од златни полуѓи (вклучувајќи злато кое е содржано во сметките на алоцирано злато) и сметки на неалоцирано злато кај нерезиденти кои даваат право за доставување на злато. Целото монетарно злато е вклучено во резервните средства или е поседувано од меѓународни финансиски организации. Само златото кое е држана како финансиско средство и како компонента на девизните резерви се класифицира како монетарно злато. Според тоа, освен во исклучителни институционални околности, златото може да претставува финансиско средство само за централната банка или за централната влада. Трансакциите на монетарно злато ги сочинуваат продажби и купувања на злато меѓу монетарните власти. Купувањата (продажбите) на монетарното злато се евидентираат во финансиската сметка на домашната монетарна власт како зголемување (намалување) на средства, а кореспондентните ставки се евидентираат како намалување (зголемување) на средства на остатокот на светот. Трансакциите на немонетарното злато (вклучувајќи злато кое не е резерва а е држано од монетарните власти и целото злато кое е поседувано од финансиски институции освен од монетарни власти) се третираат како набавка намалена за продажби на скапоцености (доколку единствена цел е да се обезбеди заштита на богатството), во спротивно како финална или интермедијарна потрошувачка, промена во залихи, извоз и увоз. Депозитите, кредитите, и хартиите од вредност деноминирани во злато се третираат како финансиски средства (а не како злато) и се класифицираат заедно со слични средства кои се деноминирани во странска валута во соодветната категорија. Дискусија за третманот на сметките на алоцираното и неалоцираното злато е дадена при обработката на валутите и депозитите.

11.46 Златните полуѓи примаат форма на монети, шипки или ленти со чистота најмалку од 995 промили; тие вообичаено се тргуваат на организирани пазари или преку билатерални аранжмани меѓу централните банки. Според тоа, вреднувањето на трансакциите не претставува проблем. Златото кое е држано како резервно средство е

единствено финансиско средство кое нема коресподентна обврска.

СПВ

11.47 *Специјални права на влечење (СПВ) се меѓународна резервна актива создадена од Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) и алоцирана на неговите членки како додаток на постоечката резервна актива.* Секторот за Специјални права на влечење на ММФ управува со резервните средства преку алоцирање на СПВ меѓу земјите членки на ММФ и определени меѓународни агенции (заеднички познати како учесници).

11.48 Механизмот според кој СПВ се создаваат (познат како алокација на СПВ) и се гасат (поништување на СПВ) предизвикува трансакции. Овие трансакции се евидентираат по бруто-алоцираниот износ и се евидентираат во финансиските сметки на монетарната власт на поединечниот учесник од една страна, и остатокот на светот кој ги претставува учесниците заедно, од друга страна.

11.49 СПВ се држат исклучиво од официјални иматели, кои се централни банки и определени меѓународни агенции, и се преносливи меѓу учесниците и другите официјални иматели. СПВ претставуваат гаранција и безусловно право на имателот да добие други резервни средства, особено девизи, од другите членки на ММФ. СПВ се средства со соодветни обврски, при што средствата се во вид на побарувања од учесниците колективно, а не од ММФ. Еден учесник може да продаде дел или сите поседувани СПВ на друг учесник и за возврат да добие резервни средства, пред се девизи.

2. Валутите и депозитите

11.50 Финансиските трансакции во валути и депозити се состојат од дополнувања, или продажби на валути, и создавање или зголемување на депозит, или повлекување од депозит. Во случај на депозит, зголемување на вредноста може да се јави поради плаќање на камата на состојбата на постоечкото ниво. Во СНС, плаќањата на банкарска камата се секогаш одвоени како камата и трошок за услугите за финансиско посредување индиректно мерени (FISIM). Според СНС камата прво се евидентира во сметката на распределба на примарниот доход, а потоа може да биде евидентирана во финансиската сметка како нов депозит. Зголемувањето на депозитите може да соодветствува на намалувањето на валутите и обратно.

11.51 Агрегатите на валутите, преносливите (трансферабилните) депозити (вклучувајќи меѓу банкарски депозити) и другите

депозити треба секогаш да се пресметуваат. Секогаш треба да се прави разлика меѓу валути и депозити во домашна валута и во странска валута. Ако е значајно да се располага со податоци за индивидуалните странски валути (девизи), треба да се прави разлика меѓу валутите и депозитите во секоја поединечна валута.

Валути

11.52 **Валутите (парите) ги сочинуваат банкноти и монети кои имаат фиксни номинални вредности и се издадени од централната банка или владата.** (Комеморативните монети кои не се фактички во оптек треба да бидат исклучени и третирали како неемитирана или демонетизирана валута). Треба да се прави разлика меѓу домашна валута (т.е. валута што претставува обврска на резидентни единици, како што се централната банка, останатите банки и централната влада) и странски валути кои се обврски на нерезидентни единици (како што се странски централни банки, други банки и влади). Сите сектори можат да држат валута како средства, но вообичаено само централните банки и владите можат да емитуваат готови пари. Во некои земји, комерцијалните банки можат да издаваат пари во рамките на авторизацијата дадена од централната банка или владата.

11.53 Банкнотите и монетите се третираат како обврски по номинална вредност. Трошоците за производство на материјалните банкноти и монети се третираат како расходи на државата и не се нетираат со приливите од издавањето на готовите пари.

Преносливи депозити

11.54 **Преносливи (трансферабилни) депозити ги опфаќаат сите депозити кои се:**

а. соодветно разменливи за банкноти и монети на барање и без казни или ограничувања; и

б. кои можат директно да се користат за плаќања со користење на чек, меница, налог за повлекување, директно задолжување/кредитирање, или други средства за директно плаќање.

Некои видови на депозитни сметки се карактеризираат со ограничена трансферабилност; тие се исклучуваат од категоријата на трансферабилни депозити и се третираат како останати депозити. На пример, некои депозити имаат ограничувања во поглед на бројот на трети страни на кои може да се изврши плаќањето во еден период, или во поглед на минимална големина на плаќањата спрема трети страни. Трансферабилниот депозит не може да има негативна вредност. На пример, банкарската тековна или чековна сметка вообичаено е да се третира како трансферабилен депозит, но ако таа е пречекорена, повлекувањата на средства до нула се третира како повлекување на депозит, а износот на пречекорување се третира како давање на кредит.

11.55 Трансферабилните депозити треба да бидат класифицирани во согласност со:

а. дали тие се деноминирани во домашна валута или во странска валута; и

б. дали тие се обврски на резидентни институции или на остатокот на светот.

Меѓубанкарски позиции

11.56 Иако не е во целост точно, изразот банка често се користи како синоним за централната банка и другите корпорации кои примаат депозити. Банките примаат депозити и даваат кредити на сите останати сектори. Можно е да има значајно задолжување и кредитирање во рамките на банкарскиот потсектор, при што ова има различно економско значење од нивната посредничка функција во корист на останатите сектори. Глава 27 опишува како може да биде прикажана една целосна анализа на секторот на должникот и кредиторот за секој инструмент. Таквата анализа е позната како детална табела на текови на средства. Сепак, сите земји не се способни да ги изготвуваат овие табели на редовна основа. Меѓубанкарските позиции вообичаено можат да бидат препознаени, при што корисно е тие да бидат евидентирани како посебна категорија на инструмент. Ова е една причина која укажува на потребата од разделување на меѓубанкарските кредити и депозити од останатите кредити и депозити. Втора причина се однесува на пресметката на трошоците за услуги за финансиско посредување кои се индиректно мерени (FISIM). Оваа пресметка зависи од имањето на информации за нивото на кредитите и депозитите дадени/примени од банките на/од небанкарските клиенти и пресметувањето на разликата меѓу каматите кои ги наплаќаат или плаќаат банките и каматата која би се добила кога би се применила некоја референтна каматна стапка на истите нивоа на кредити и депозити. Сепак, вообичаено постои мало (ако и воопшто) FISIM плаќања меѓу банките со оглед на тоа што банките вообичаено се задолжуваат или позајмуваат меѓу себе по безризични каматни стапки. Поради двете причини, меѓубанкарските кредити и депозити треба да бидат одвоени од останатите кредити и депозити.

11.57 Може да се појават случаи каде класификацијата по инструменти на меѓубанкарските позиции не е јасна, на пример, поради тоа што страните се несигурни, или едната страна смета дека станува збор за заем а другата за депозит. Поради тоа, за да се осигура симетричност, како правило е прифатено сите меѓубанкарски позиции освен хартиите од вредност и сметките на побарување или обврски и промените во позициите, се класифицираат како депозити. Во Глава 27 е објаснета деталната табела на текови на средства која ја отстранува потребата од идентификување на меѓубанкарските депозити како посебна категорија.

Табела 11.2: Финансиска сметка – целосен приказ – промени во активата

Промени во средства

Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домајинства	НПИСД (NPISHs)	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Нето стекнување на финансиски средства	83	172	-10	189	2	436	47		483
Монетарно злато и СПВ (SDRs)		-1				-1	1		0
Монетарно злато									
СПВ (SDRs)									
Валути и депозити	39	10	-26	64	2	89	11		100
Валути	5	15	2	10	1	33	3		36
Трансферабилни депозити	30	-5	-27	27	1	26	2		28
Меѓубанкарски позиции		-5				-5			-5
Други трансферабилни депозити	30	0	-27	27	1	31	2		33
Други депозити	4	0	-1	27	0	30	6		36
Должнички хартии од вредност	7	66	4	10	-1	86	9		95
Краткорочни	10	13	1	3	0	27	2		29
Долгорочни	-3	53	3	7	-1	59	7		66
Заеми	19	53	3	3	0	78	4		82
Краткорочни	14	4	1	3	0	22	3		25
Долгорочни	5	49	2	0	0	56	1		57
Сопственички акции и акции на инвестициски фондови	10	28	3	66	0	107	12		119
Сопственички хартии од вредност	10	25	3	53	0	91	12		103
Котирани акции	5	23	1	48	0	77	10		87
Некотирани акции	3	1	1	2	0	7	2		9
Други сопственички хартии од вредност	2	1	1	3	0	7	0		7
Акции/единици на инвестициски фонд	0	3	0	13	0	16	0		16
Акции/единици на фонд на пазарот на пари (ММФ)	0	2	0	5	0	7	0		7
Акции/единици на не ММФ	0	1	0	8	0	9	0		9
Осигурување, пензиски и шеми на стандардни гаранции	1	7	1	39	0	48	0		48
Технички резерви на неживотно осигурување	1	2	0	4	0	7	0		7
Животно осигурување права на анuitети	0	0	0	22	0	22	0		22
Права на пензии				11		11	0		11
Побарување на пензиски фондови од пензиски менаџери		3				3	0		3
Права на не-пензиски користи				2		2	0		2
Резерви поради активирање кај стандардни гаранции	0	2	1	0	0	3	0		3
Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	3	0	14	0		14
Финансиски деривативи	3	8	0	1	0	12	0		12
Опции	1	3	0	1	0	5	0		5
Форварди	2	5	0	0	0	7	0		7
Акциони опции на вработени	0			2		2			2
Други сметки на побарувања/обврски	4	1	5	4	1	15	10		25
Трговски кредити и аванси	3		1	3		7	8		15
Други сметки на побарувања/обврски	1	1	4	1	1	8	2		10

Други преносливи депозити

11.58 Други преносливи депозити се оние каде една или двете страни во трансакцијата, или каде кредиторот или должникот или и двете страни, не се банка.

Табела 11.2 (прод.) Финансиска сметка – целосен приказ – промени во пасивата и нето-вредноста

Трансакции и ставки за порамнување	Промени во обврски и нето-вредност								
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД (NPSHS)	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Нето кредитирање(+) / нето задолжување (-)	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0
Нето стекнување на финансиски средства	139	173	93	15	6	426	57		483
Монетарно злато и СПВ (SDRs)									
Монетарно злато									
СПВ (SDRs)									0
Валуты и депозити		65	37			102	-2		100
Валуты			35			35	1		36
Трансферабилни депозити		26	2			28	0		28
Меѓубанкарски позиции		-5				-5			-5
Други трансферабилни депозити		31	2			33			33
Други депозити		39				39	-3		36
Должнички хартии од вредност	6	30	38	0	0	74	21		95
Краткорочни	2	18	4	0	0	24	5		29
Долгорочни	4	12	34	0	0	50	16		66
Заеми	21	0	9	11	6	47	35		82
Краткорочни	4	0	3	2	2	11	14		25
Долгорочни	17	0	6	9	4	36	21		57
Сопственички акции и акции на инвестициски фондови	83	22				105	14		119
Сопственички хартии од вредност	83	11				94	9		103
Котирани акции	77	7				84	3		87
Некотирани акции	3	4				7	2		9
Други сопственички хартии од вредност	3					3	4		7
Акции/единици на инвестициски фонд		11				11	5		16
Акции/единици на фонд на пазарот на пари (ММФ)		5				5	2		7
Акции/единици на не ММФ		6				6	3		9
Осигурување, пензиски и шеми на стандардни гаранции		48	0			48	0		48
Технички резерви на неживотно осигурување		7				7	0		7
Животно осигурување права на ануитети		22				22	0		22
Права на пензии		11				11	0		11
Побарување на пензиски фондови од пензиски менаџери		3				3	0		3
Права на не-пензиски користи		2				2	0		2
Резерви поради активирање кај стандардни гаранции		3				3	0		3
Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	0	0	11	3		14
Финансиски деривативи	2	7	0	0	0	9	3		12
Опции	2	2	0	0	0	4	1		5
Форварди	0	5	0	0	0	5	2		7
Акциони опции на вработени	1	1				2			2
Други сметки на побарувања/обврски	26	0	9	4		39	-14		25
Трговски кредити и аванси	6	0	6	4	0	16	-1		15
Други сметки на побарувања/обврски	20	0	3	0	0	23	-13		10

Други депозити

11.59 *Другите депозити се состојат од сите побарувања, освен преносливите депозити кои се претставени преку евиденција на депозитот.* Типични видови на депозити кои треба да бидат вклучени во оваа класификација се штедните депозити (кои секогаш се непреносливи), орочените депозити и непреносливите сертификати на депозити. Оваа категорија, исто така, ги опфаќа уделите или сличните потврди за депозит кои се издадени од штедните и кредитните асоцијации, штедилници, кредитни уни и слично. Депозитите со ограничена преносливост (трансферабилност) кои се исклучени од категоријата на трансферабилни депозити се вклучуваат тука.

Побарувањата од ММФ кои се компоненти на меѓународните резерви и кои не се потврдени како кредити треба да бидат евидентирани во категоријата други депозити. (Побарувањата од ММФ кои се потврдени како кредити треба да бидат вклучени во категоријата кредити). Исплатите на маржите во готовина поврзани со договорите за финансиски деривативи (објаснети подолу) се вклучуваат во други депозити, како и договорите за преку ноќ и краткорочните договори за повторен откуп, ако се значаен дел од националната дефиниција на паричната маса. Другите договори за повторен откуп треба да бидат класифицирани во рамките на категоријата кредити.

11.60 Можно е да се поседуваат две сметки за “алоцирано злато“ и за “неалоцирано“ злато. Разграничувањето меѓу нив е прецизно, практично и регистрирано во билансите на состојби на единиците кои ги поседуваат овие сметки. Сметката на алоцираното злато обезбедува потполна сопственост над златото и е еквивалентна на старателскиот запис на сопственоста. Сметката на неалоцираното злато не му обезбедува на имателот сопственост над физичкото злато, туку му обезбедува побарување од доставителот на сметката деноминирано во злато. Всушност, тоа е депозит деноминиран во злато. На тој начин тие се третираат како депозити во странска валута. Сметките што се држат за алоцираното злато, од друга страна, се третираат како поседување на скапоцености освен ако не се поседувани од монетарните власти, или од други единици авторизирани од монетарните власти, во форма на резерви.

11.61 Слични сметки, кои вршат дистинкција меѓу неалоцирани и алоцирани сметки за различни скапоцени метали, исто така, се можни и тие треба да бидат третираани на сличен начин; оние за неалоцираните метали се депозити во странска валута, а оние за алоцираните метали се залихи на скапоцености. Ако практиката на употребата на стоките на овој начин се прошири и за други производи, тогаш треба да се утврди до каде треба да се оди во широчина со оваа практика.

11.62 Преносливите (трансферабилни) и другите депозити може да се чуваат како средства од сите сектори. Депозитите најчесто се сфаќаат како прифатени обврски од финансиските корпорации, при што институционалните аранжмани во некои земји дозволуваат и нефинансиските корпорации, општата влада, и домаќинствата да прифаќаат депозити како обврски.

11.63 Другите депозити треба да бидат поткласифицирани во согласност со:

а. дали депозитите се деноминирани во домашна валута или во странски валути, и

б. дали тие се обврски на резидентни институции или на остатокот од светот.

3. Должнички хартии од вредност

11.64 *Должничките хартии од вредност се договорни инструменти со кои се потврдува постоење на долг.* Тие вклучуваат записи, обврзници, преносливи депозитни сертификати, комерцијални хартии, облигации, хартии од вредност обезбедени со средства, и слични инструменти со кои нормално се тргува на финансиските пазари. *Записите претставуваат хартии од вредност кои на имателите им даваат безусловни права да ја добијат фиксно договорената сума на конкретно договорениот датум.* Записите се издаваат и со нив вообичаено се тргува на организирани пазари по дисконтирани вредности кои зависат од каматните стапки и рочноста. Примери за краткорочни хартии од вредност се трезорските записи, изменливите депозитни сертификати, банкарските акцептни налози и комерцијалните хартии. *Обврзниците и*

облигациите се хартии од вредност кои на имателите им даваат безусловно право за фиксни наплати или договорно утврдени променливи наплати, при што заработката од камата не е условена од заработките на должникот. Обврзниците и облигациите, исто така, на имателите им даваат безусловни права на фиксни износи во вид на плаќања на кредиторот на определен датум или датуми.

11.65 Кредитите кои постанале преносливи од еден имател на друг, треба да бидат рекласифицирани од заеми во должнички хартии од вредност под определени околности. За такваа рекласификација, потребна е потврда за размена на секундарниот пазар, која вклучува постоење на пазарни играчи, и чести котации на инструментот, како што е давањето на распони на понуда.

11.66 Непартиципативни приоритетни акции се оние кои исплаќаат фиксен приход, но не обезбедуваат право на учество во распределбата на резидуалната вредност на некое некорпоративно претпријатие во ликвидација. Овие акции се класифицираат како должнички хартии од вредност. Обврзниците кои се конвертираат во капитал треба, исто така, да бидат класифицирани во оваа категорија уште пред тие да бидат конвертирани.

11.67 *Хартии од вредност обезбедени со средства и колатеризирани должнички обврски се аранжмани во кои плаќањето на камата и главнина се обезбедени со исплати на определени средства или текови на доход.* За опишување на овој процес, исто така, може да се користи и изразот секјуритизација. Хартиите од вредност обезбедени со средства можат да бидат издавани од определени сопственички единици или медиуми, кои издаваат хартии од вредност кои се продаваат за да се соберат средства за да му се платат на креаторот за постоечките средства. Хартиите од вредност обезбедени со средства се класифицираат како должнички хартии од вредност бидејќи од издавачите на хартијата од вредност се бара да извршат плаќања, додека имателите немаат резидуално побарување од постоечките активи; ако имаа, тогаш тој инструмент би бил капитал или акции на инвестициски фондови. Хартиите од вредност обезбедени со средства се обезбедени со различни видови на финансиски активи, на пример, хипотеки и заеми преку кредитни картички, нефинансиски активи, или со идни текови на приходи (како што се заработувачките на некој музичар, или определени идни приходи на државата) кои не се сметаат како економско средство во макроекономските статистики.

11.68 *Банкарски акцептен налог подразбира прифаќање од една финансиска корпорација, за одреден надомест, меница или пари, и безусловно ветување дека ќе исплати определен износ на определен датум.* За разлика од акцептните налози во поширока смисла, банкарскиот акцептен налог треба да биде изменлив. Најголем дел од меѓународната трговија се финансира на овој начин. Банкарските акцептни налози се класифицираат во рамките на категоријата на должничките хартии од вредност. Банкарскиот акцептен налог претставува безусловно побарување од имателот и безусловна обврска од финансиската корпорација која издала акцептен налог; коресподентно средство на финансиската корпорација е побарувањето од неговиот клиент. Банкарските акцептни

налози се третираат како финансиски средства од моментот на акцептирањето (издавањето на акцептен налог), иако можно е средствата да не се разменат до некоја подоцнежна фаза.

11.69 *Раздвоени се хартии од вредност кои се трансформирани од основни износи со купонски (каматни) плаќања во серии на обврзници со нула купон (камата), со рокови на доспевање кои се совпаѓаат со датумот(ите) на купонско плаќање и датумот на исплата на основниот износ(и).* Функцијата на раздвојување е што преференциите на инвеститорот за определен тек на готовина (кеш) може да се задоволат на начини кои се разликуваат од мешовитиот или готовинскиот тек на оригиналната хартија од вредност. Раздвоените хартии од вредност може да имаат издавач кој се разликува од оригиналниот издавач; во кој случај, се креираат нови обврски. Постојат два случаи на раздвоени хартии од вредност:

а. кога трета страна ги набавува оригиналните хартии од вредност и ги користи нив како покритие на издавањето на раздвоените хартии од вредност;

б. кога не се јавуваат нови средства и плаќањата на оригиналните хартии од вредност се раздвоени и посебно се разменуваат од издавачот или од агентите (како што се strip дилерите), кои дејствуваат со согласност на издавачот.

11.70 *Индексирани хартии од вредност претставуваат инструмент, кај кои купонските плаќања (камата) или основната сума (главница), или и двете, се поврзани со некој индекс, како што е општиот индекс на цени или индексот на цени на некој производ.* Целта е да се зачува куповната моќ или богатството за време на инфлација како и доходот од заработената камата. Кога купонските исплати се индексирани, тие во целост се третираат како камата, како што е случај со каматната стапка на било која финансиска актива. Кога вредноста на главницата е индексирани со некој индикатор кој се движи во линија со пошироко засновани мерки на инфлација, цената на издавање на хартијата од вредност се евидентира како главница, а индексираниот плаќање кое се плаќа периодично во рокот на доспевање се третира како камата. Плаќањето поврзано со индексацијата треба да биде евидентирано како камата (доход од сопственост) за време на животниот век на хартијата од вредност, а коресподентна ставка треба да биде евидентирана во рамките на должничките хартии од вредност во финансиската сметка. Кога некоја хартија од вредност е индексирани за определена стока и со тоа може да биде предмет на големи ценовни флукуации, се препорачува отстапување од оваа процедура. Ова подетално е објаснето во делот 4 од Глава 17.

Дополнителни класификации на должничките хартии од вредност

11.71 Дополнителна поткласификација на должничките хартии од вредност по рочност, на краткорочни и долгорочни, треба да биде заснована на следните критериуми.

а. Краткорочните должнички хартии од вредност ги опфаќаат оние хартии од вредност кои имаат оригинална рочност од една година или помалку. Хартиите од вредност со рочност од една година или помалку треба да бидат класифицирани како краткорочни, дури и тие да се издадени под долгорочни услови, како што е издавањето на записи.

б. Долгорочните должнички хартии од вредност ги опфаќаат оние хартии од вредност со оригинална рочност поголема од една година. Побарувањата со опциони датуми на доспевање, ако последниот датум надминува една година, и побарувањата со неограничена рочност треба да бидат класифицирани како долгорочни.

4. Заеми

11.72 Заеми се финансиски средства кои:

а. се создаваат во услови кога еден кредитор позајмува средства директно на еден должник, и

б. се докажуваат со документи кои не се преносливи.

11.73 Категоријата на заеми ги опфаќаат пречекорувањата на сметка, заемите кои се отплаќаат на рати, кредит за изнајмување (потрошувачки кредит) и заемите за финансирање на трговските кредити. Побарувањата од и обврските кон ММФ кои се форма на заеми, исто така, се вклучуваат во оваа категорија. Пречекорувањето кое произлегува од можноста за пречекорување на салдото на сметката на пренослив (трансферабилен) депозит се класифицира како заем. Сепак, неповлечените кредитни линии не се третираат како обврска бидејќи тие се неизвесни. Хартиите од вредност, договорите за повторен откуп, златните свопови и финансирањето преку финансиски лизинг можат, исто така, да бидат класифицирани како заеми. Сепак, сметките на приходи/расходи кои се третираат како посебна категорија на финансиски средства, и заемите кои се трансферирале во должнички хартии од вредност, исто така, се исклучуваат од категоријата заеми.

11.74 *Договор за повторен откуп на хартии од вредност претставува аранжман кој вклучува клаузули за размена на хартии од вредност за готовина со обврска за повторен откуп на истите или слични хартии од вредност по фиксна цена, на определен датум во иднина (често еден или неколку денови, но познати во иднината), или во “недефинирана/отворена“ рочност.* Кредитирањето преку хартиите од вредност со колатерал во готовина (кеш) и покритијата во продажби/купувања економски се идентични со договорот за повторен откуп; сите тие вклучуваат покритие во хартии од вредност како колатерал за заем или депозит. *Репо претставува договор за повторен откуп на хартии од вредност, каде хартиите од вредност се даваат за готовина, со обврска истите или слични хартии од вредност повторно да бидат откупени за готовина по фиксна цена на определен датум во иднина.* (Називот репо е од гледна точка на обезбедувачот на хартијата од вредност и обратен репо од гледна точка на преземачот на хартијата од вредност).

11.75 Давањето и примањето на средства во рамките на договорот за повторен откуп на хартии од вредност може да биде третирано како заем или депозит. Генерално тоа е заем, но се класифицира како депозит ако вклучува обврски на корпорацијата која прима депозити и се вклучени во националните дефиниции на паричната маса. Ако договорот за повторен откуп на хартии од вредност не вклучува давање на готовина (т.е. постои размена на една хартија од вредност за друга, или едната страна дава хартија од вредност без колатерал), тогаш тоа не е заем или депозит. Сепак, маргиналните плаќања во готовина во рамките на репо договорите се класифицираат како заеми.

11.76 Хартиите од вредност кои се користат како колатерал во рамките на кредитирање преку хартии од вредност, вклучувајќи го и договорот за повторен откуп на хартии од вредност, се третираат како да нема промена на економската сопственост. Овој третман е прифатен бидејќи примачот на готовина е сè уште предмет на ризици или добивки од промените во цената на хартијата од вредност.

11.77 Златен своп вклучува размена на злато за девизни депозити со договор дека трансакцијата ќе биде обратна во иден договорен датум по договорна цена за златото. Примачот на злато (давателот на готовина) вообичаено не го евидентира златото во неговиот биланс на состојба, додека давателот на злато (примачот на готовина) вообичаено не го отстранува златото од неговиот биланс на состојба. На овој начин, трансакцијата е аналогна на договорот за повторен откуп и треба да биде евидентирана како колатерализиран заем или депозит. Златните свопови се слични на договорите за повторен откуп на хартиите од вредност со таа разлика што колатералот е злато.

11.78 Кога стоките се набавуваат во рамките на финансиски лизинг, се смета дека настанува промена на економската сопственост на стоките од продавачот на купувачот на средството кое е предмет на лизинг. Промената на економската сопственост може да се потврди со фактот дека сите ризици и награди на сопственоста се трансферираат од законскиот сопственик на стоката, (давачот на лизинг-лесор), на корисникот на стоката, закупецот (лизер). Лизерот се договара да изврши плаќања кои му обезбедуваат на лесорот, по изминувањето на договорениот период, да си ги покрие во целост или речиси во целост, сите негови трошоци вклучувајќи и камата. Оваа de facto промена на сопственоста се евидентира претпоставувајќи дека е даден кредит од лесорот на корисникот на лизингот, при што корисникот на лизинг го користи овој кредит за набавка на средство, а плаќањата од корисникот на лизинг на лесорот не претставуваат наеми туку плаќања на камати, веројатно трошок за услуга и отплати на главнини на договорен кредит. Каматата се евидентира како доход од сопственост кој се плаќа или прима, а отплатата на долгот се евидентира во финансиската сметка како намалување на вредноста на активата (заемот) на лесорот и обврската на корисникот на лизинг. Во делот 5 од Глава 17 е дадено пошироко објаснување за финансискиот лизинг.

Дополнителни класификации на заеми

11.79 Заеми можат да бидат дополнително поделени, на краткорочни и долгорочни заеми.

а. Краткорочните заеми ги опфаќаат заеми кои имаат оригинална рочност од една година и помалку. Заеми кои се отплаќаат по барање на кредиторот треба да бидат класифицирани како краткорочни дури и тогаш кога овие заеми се очекува да траат повеќе од една година.

б. Долгорочните заеми ги опфаќаат заеми кои имаат оригинална рочност поголема од една година.

11.80 Исто така, корисно може да биде и разграничувањето на заеми кои се земени за период подолг од една година, но доспеваат за помалку од една година во анализираниот пресметковен период, како и разграничувањето на заеми кои се обезбедени со хипотеки.

5. Акции и удели во инвестициски фондови

11.81 Акциите и уделите во инвестициски фондови имаат карактеристика која ги разликува од другите инструменти, а тоа е што имателите поседуваат резидуално побарување од активата на институционалната единица која го издава инструментот. Акциите ги претставуваат средствата на сопственикот во институционалната единица. За разлика од долгот, акциите генерално не му обезбедуваат на сопственикот право на однапред утврдена сума, или сума која се определува со помош на фиксна формула.

11.82 Акциите на инвестициските фондови имаат специјална улога во финансиското посредување како вид на заеднички (колективни) инвестиции во други активи, поради што тие посебно се идентификуваат.

Акции

11.83 *Акциите ги сочинуваат сите инструменти и документи, со кои се признаваат побарувања од резидуалната вредност на активата на една корпорација или квазикорпорација, после задоволувањето на побарувањата на сите кредитори.* Акциите се третираат како обврска на институционалната единица која ги издава.

11.84 Сопственоста на акциите во правните субјекти вообичаено се потврдува со акции (shares, stocks), депозитни потврди, учества или слични документи. Shares и stocks имаат исто значење, додека депозитните потврди се хартии од вредност кои ја потврдуваат сопственоста на хартии од вредност кои се на листингот во други економии; определена депозитна институција издава потврди, кои се на листингот на некоја берза, а со кои се потврдува сопственоста на хартии на вредност кои се на листингот на друга берза. Партиципатни преферентни акции се оние кои обезбедуваат учество во резидуалната вредност во ликвидацијата на некое некорпоративно претпријатие. Таквите акции се, исто така, сопственички хартии од вредност, независно дали доходот е фиксиран или не, или се утврдува со помош на формула. (Непартиципативните преферентни акции се третираат како должнички хартии од вредност, како што е погоре објаснети).

11.85 Акциите се делат на:

- а. акции кои се на листингот (котирани);
- б. акции кои не се на листингот (некотирани); и
- в. други акции.

Акциите кои се на листингот и акциите кои не се на листингот се преносливи (разменливи) и според тоа се сопственички хартии од вредност.

11.86 **Котираните акции (акциите кои се на листингот) се сопственички хартии од вредност кои котираат на некоја берза.** Тие, исто така, се означуваат како котираните акции. Постоенето на котираните цени на акциите кои се на листингот на некоја берза значи дека тековните пазарни цени вообичаено се веднаш расположливи.

11.87 **Некотираните акции (акциите кои не се на листингот) се сопственички хартии од вредност кои не котираат на некоја берза.** Акциите кои не се на листингот можат, исто така, да бидат нарекувани приватни акции; капиталот на претпријатијата вообичаено имаат ваква форма. Акциите кои не се на листингот вообичаено се издаваат од подружници или помали претпријатија и вообичаено имаат различни законски барања, при што не се потребни никакви квалификации за нивно издавање.

11.88 **Други акции се акции кои не се во форма на хартии од вредност.** Тука може да се вклучат акциите на квазикорпорациите (како што се филијали, трустови, ограничена одговорност и други партнерства), некорпоративни фондови и фиктивни единици за сопственост на недвижни и други природни ресурси. Сопственоста на некои меѓународни организации не е во форма на акции, и според тоа тие се класифицираат како друг капитал (иако капиталот на Банката за меѓународни порамнувања (BIS) е во форма на акции кои не се на листингот).

11.89 Трансакциите со акции во финансиската сметка опфаќаат три различни видови на трансакции. Првата е евидентирање на вредноста на акциите купени и продадени на некоја берза. Од време на време корпорациите ги реструктурираат нивните акции и можат да им понудат на акционерите нов број на акции за секоја претходно поседувана акција. Овие бонус акции, сепак, не се третираат како трансакции, туку како една форма на ревреднување, бидејќи вредноста на новиот број на издадени акции помножени со новите цени, ја дава истата пропорција на вредноста на корпорацијата, исто како кога стариот број на акции се помножи со старите цени.

11.90 Вториот вид на трансакција поврзано со акциите е капиталната инјекција од сопствениците, или во одредени случаи, повлекувања на капиталот од сопствениците. Дивидендите се евидентираат во сметката на распределба на примарниот доход, како да тие се секогаш исплатени од деловниот вишок стекнат во тековниот период. Едно

претпријатие, иако вообичаено се стреми да има урамнотежени исплати на дивиденди, па според тоа понекогаш исплаќа повеќе отколку што е тековниот деловен вишок а понекогаш помалку, салдото се бележи во акумулациските сметки според начинот на штедење (кое може да биде негативно). Сепак, ако исплатените дивиденди се значително повисоки од последно остварените просечни добивки, во тој случај вишокот повеќе не треба да биде евидентиран во сметката на алокација на примарниот доход, туку тоа треба да се смета како повлекување на капитал од сопствениците и тоа да се одрази во рамките на оваа ставка. Таквите плаќања понекогаш се означуваат како “супер дивиденди”. Повлекувањата може да добијат форма на приходи од продажби на фиксни или други активи, трансфери на фиксни или други активи од квазикорпорации на сопственикот на средствата кои се земени од акумулираната задржана добивка и резервите со цел потрошувачка на фиксен капитал. (Посебен случај на плаќања меѓу владата и јавните претпријатија е обработен во Глава 22). Идентично, ликвидациските дивиденди кои се исплатени на акционерите во случај кога едно претпријатие банкротира треба да бидат евидентирани како повлекување на капитал.

11.91 Од друга страна, сопствениците можат да вложат екстра средства во претпријатието. Ако претпријатието е јавно контролирано и секоја година остварува редовен дефицит заради задоволување на државни економски или социјални политики, а тој дефицит се покрива со приливи од владата, таквите плаќања се сметаат за субвенции. Ако плаќањето од владата е нередовно, но јасно назначено дека е за покривање на акумулирани загуби, тоа треба да се третира како капитален трансфер. Ако владата дава инвестициски грант на некоја јавна корпорација, ова, исто така, треба да се третира како капитален трансфер. Сепак, може да постојат случаи каде сопствениците (јавни или приватни) се согласуваат да вложат нови средства заради ширење (експанзија), на пример, и со тоа вршат не само намалување на долгот, туку и надолжување на сопствените средства на претпријатието. Финансирањето го сочинуваат средствата кои се користат за купување на фиксни средства, акумулирање на залихи, набавка на финансиски активи или за отплата на обврски. Трансферите од сопствениците на фиксни и други активи на квазикорпорациите, исто така, се вклучуваат дополнување на капитал. Таквите плаќања треба да бидат вклучени во оваа ставка како зголемување на капитал, дури и да нема нови акции издадени како одговор на финансиските услови.

11.92 Третиот вид на трансакција поврзано со акциите се однесува на посебен случај на дополнување и повлекување на капитал кое се случува при реинвестирањето на добивките на претпријатијата со странски директни инвестиции. Во сметката на распределба на примарниот доход, учеството на деловниот вишок пропорционално на учеството на странскиот директен инвеститор во капиталот, се прикажува како да е повлечено и распределено на него како реинвестирана добивка. Бидејќи не е фактички повлечен, тој се додава на вредноста на капиталот на претпријатието преку евидентирање на реинвестирани добивки во финансиската сметка.

11.93 Фиктивните резидентни единици се третираат на ист начин како и квазикорпорациите. На пример, продолжувањето на одморот дома на некој нерезидент се евидентира како зголемување на вредноста на активата поседувана од резидентната фиктивна единица со истовремено зголемување на капиталот на нерезидентниот сопственик. Сепак, вкупниот доход од одморот дома се третира како повлекување од сопственикот на фиктивната резидентна единица, така што не постои добивка која останува да се реинвестира. Ова осигурува дека вкупната нето-вредност на фиктивната резидентна единица е всушност вредноста на имотот.

Удели или единици на инвестициски фондови

11.94 *Инвестициски фондови претставуваат претпријатија за колективни инвестирања, во кои инвеститорите ги здружуваат средствата со цел инвестирања во финансиски и нефинансиски средства.* Оние единици кои стекнуваат акции во фондовите го дисперзираат нивниот ризик меѓу сите инструменти на фондот.

11.95 Во деталната табела за текови на средства, стекнувањето на инструменти од инвестициските фондови се прикажува посебно од стекнувањето на акции во фондовите, при што целосната анализа на “од кои на кои трансакции“ ги опфаќаат поседувањата на инструменти преку инвестициските фондови без да се има потреба од посебна категорија за таа намена. Сепак, како што е потенцирано кај категоријата на меѓубанкарските позиции, навремените табели за текови на средства не се секогаш расположливи. Според тоа, со цел да се разликува случајот кога нефинансиските единици набавуваат инструменти, како што се хартиите од вредност и акциите директно, и кога тие се набавуваат преку инвестициските фондови, потребно е тие посебно да се прикажуваат.

11.96 Инвестициските фондови вклучуваат заеднички фондови (mutual funds) и единици на доверба (unit trusts). Инвестициските фондови издаваат акции кога се употребува некоја комерцијална структура, а единиците кога се користи некоја структура на доверба. Акциите на инвестициските фондови се однесуваат на акции кои се издадени од заеднички фондови, а не на акциите кои ги поседува заедничкиот фонд.

11.97 Инвестициските фондови се делат на фондови на пазарот на пари (MMF) и не MMF инвестициски фондови. Фундаменталната разлика меѓу нив е што MMF вообичаено инвестираат во инструменти на пазарот на пари со резидуална рочност помала од една година, и тие се често преносливи и се сметаат за блиски супститути на депозитите. Не MMF инвестициски фондови вообичаено инвестираат во подолгорочни финансиски активи и по можност во недвижнини. Тие не се преносливи и вообичаено не се сметаат за супститути на депозитите.

11.98 Порастот на вредноста на акциите или единиците на инвестицискиот фонд кој не произлегува од сопственички добивки и загуби, и откога се одземат сите реинвестирани добивки, во СНС се прикажува како распределени на акцијата или единицата на имателот, а реинвестирани од него, во финансиската сметка.

Акции или единици на фонд на пазарот на пари

11.99 *Фондови на пазарот на пари се инвестициски фондови кои инвестираат единствено или примарно во краткорочни хартии од вредност на пазарот на пари, како што се трезорските записи, депозитните сертификати и комерцијалните хартии.* Фондовите на пазарот на пари понекогаш се функционално блиски со трансферабилните (преносливите) депозити, на пример, сметките со неограничени привилегии на пишување на чекови. Ако овие акции на фондот се вклучени во паричната маса во извештајната економија, тогаш тие треба да бидат евидентирани како посебна ставка со која се врши усогласување со монетарната статистика. *Акции или единици на фондот на пазарот на пари претставуваат побарување на дел од вредноста на основаниот фонд на пазарот на пари.*

Други удели или единици во инвестициски фондови

11.100 *Други удели или единици во инвестициски фондови претставуваат побарување на дел од вредноста на основниот инвестициски фонд, освен фонд на пазарот на пари.*

Дополнителни класификации на удели во инвестициски фондови

11.101 Може да биде корисна поделбата на акциите на инвестициските фондови кои се на листингот на некоја берза од оние кои не се на листингот.

11.102 Инвестициските фондови инвестираат во сет на активи кои вклучуваат должнички хартии од вредност, акции, инвестиции поврзани со производи, недвижнини, удели во други инвестициски фондови и структурни активи. Податоците за структурата на нивните средства може да биде корисна во економии каде инвестициските фондови се значајни.

6. Осигурителни, пензиски и стандардизирани гарантни шеми

11.103 Осигурителните, пензиските и стандардизираните гарантни шеми вршат определен вид на редистрибуција на доходот или богатството, посредувано од финансиски институции. Редистрибуцијата може да биде меѓу индивидуални институционални единици во ист период, или за една институционална единица во текот на различни периоди, или комбинација од двете. Единиците кои учествуваат во шемата придонесуваат за шемата и можат да примаат добивки (или да имаат достасани побарувања) во исти или идни периоди. Со оглед дека располагаат со средства, осигурителните корпорации ги инвестираат средствата во име на учесниците. Делот од доходот од инвестирање кој е распределен (дистрибуиран) на учесниците како доход од сопственост се враќа како екстра придонеси. Во сите случаи, нето-придонесите или премиите се дефинирани како фактички придонеси или премии зголемени за распределениот доход од сопственост, а намалени за трошокот за услуги кој е

наплатен од финансиската институција. Книжењата во финансиската сметка, според тоа, ја одразуваат разликата меѓу нето-придонесите или нето-премиите кои се платени на шемата намалени за добивките, и исплатените побарувања. Други значителни дополнувања на резервите на шемите настануваат преку другите промени во обемот на средствата и особено преку сопственичките добивки. Подетални објаснувања за евидентирањето на сите овие шемии се дадени во деловите 1, 2 и 3 од Глава 17.

11.104 Има пет видови на резерви кои се однесуваат на осигурителните, пензиските и стандардизираниите гарантни шемии. Тоа се техничките резерви на неживотно осигурување, правата на животното осигурување и ануитети, правата на пензии, побарувањата на пензиските фондови од пензиските управители и резервациите во случај на активирање кај стандардизираниите гаранции.

Технички резерви на неживотно осигурување

11.105 *Техничките резерви на неживотно осигурување се состојат од претходни уплати (аванси) на нето-премии и резерви заради покривање на достасаните побарувања по неживотно осигурување.* Тие ги опфаќаат премиите кои се исплатени но сè уште не примени (наречени непримени премии) и побарувањата кои се достасани но сè уште не порамнети, вклучувајќи случаи каде износот е дискутабилен, или настанот кој предизвикал побарување се случил но сè уште не е евидентиран (се нарекуваат достасани побарувања). Единствени трансакции на технички резерви на неживотното осигурување евидентирани во финансиската сметка се пресметаните прилагодувања.

Животно осигурување и право на ануитети

11.106 *Животното осигурување и правата на ануитети ја покажуваат големината на финансиското побарување што имателите на полиси ја имаат од едно претпријатие кое дава услуги на животното осигурување или исплаќа ануитети.* Единствена трансакција на животното осигурување и право на ануитет која што се евидентира во финансиската сметка е разликата меѓу нето-премиите кои се примаат и побарувањата кои се исплаќаат.

Право на пензија

11.107 *Правата на пензија го покажуваат обемот на финансиски побарувања кои постоечките и идните пензионери ги имаат било кон нивните работодавачи или кон фонд избран од работодавачот да исплаќа заработени пензии како дел од договорот за исплата на надоместоци меѓу работодавачот и работникот.* Единствена трансакција на правото на пензија кое се евидентира во финансиската сметка е разликата меѓу придонесите кои се наплаќаат и добивките кои се исплаќаат. Порастот на правото на пензија прикажан во финансиската сметка е еднакво на книжењето во сметките на употреба на доходот поврзано со промената во правото на пензија зголемено за било кој трансфер на права од претходниот пензиски управител.

Побарувања на пензиските фондови од пензиски управители

11.108 Еден работодавач може да се договори со трета страна да му ги администрира пензиските средства за неговите вработени. Ако работодавачот продолжи и понатаму да ги утврдува условите на пензиските шемии и да ја задржи одговорноста за било кој недостаток во финансирањето, како и правото да го задржува вишокот на средства, во тој случај работодавачот се јавува во улога на пензиски управител, а единицата која дејствува под директива на пензискиот управител се јавува во улога на пензиски администратор. Ако договорот меѓу работодавачот и третата страна е таков да работодавачот ги пренесе ризикот и одговорноста за било кој недостаток во финансирањето на третата страна во замена за давање на право на третата страна да располага со вишокот на средства, во тој случај третата страна постанува пензиски управител и администратор.

11.109 Во случај кога пензискиот управител е единица различна од администраторот, при што одговорноста за било кој недостаток на средства или правото на вишокот на средства, останува кај пензискиот управител, тогаш побарувањето на пензискиот фонд од пензискиот управител се прикажува во рамките на оваа категорија. (Ставката е негативна ако пензискиот фонд прави поголеми доходи од инвестиции од пензиските права која ги поседува отколку што е неопходно да го покрие зголемувањето во правата, при што разликата се исплаќа на пензискиот управител на шемата).

Резервации поради можност од активирање/повикување на стандардните гаранции

11.110 *Резервации заради можноста од активирање кај стандардните гаранции се состојат од претходни уплати (аванси) на нето-премиите и резервациите за покривање на достасаните побарувања по основ на стандардни гаранции.* Трансакциите на резервации заради можноста од активирање кај шемите на стандардни гаранции кои се евидентираат во финансиската сметка се слични на резервите за неживотно осигурување; вклучува непримени надоместоци и побарувања кои не се порамнети.

7. Финансиски деривативи и акциски опции на вработените

Финансиски деривативи

11.111 *Финансиски деривативи се финансиски инструменти кои се поврзани со одреден финансиски инструмент, индикатор или стока, благодарение на што одредени финансиски ризици можат да бидат предмет на размена на финансиските пазари како нивно право.* Вредноста на финансискиот дериватив произлегува од цената на основната ставка: референтната цена. Референтната цена може да се однесува на стока, финансиска актива, каматна стапка, девизен курс, друг дериватив или распон меѓу две цени. Договорот за дериватив може, исто така, да се однесува на определен индекс или баскет на цени.

11.112 Постојење на очигледна пазарна цена или индекс за основната ставка е неопходно за пресметка на вредноста на било кој финансиски дериватив. Ако некој финансиски дериватив не може да биде вреднуван поради тоа што не постојат тековни пазарни цени или индекс за основната ставка, тогаш тој не може да се смета за финансиско средство. За разлика од должничките инструменти, не се врши претходна (авансна) отплата на главнината и не се пресметува доход од инвестирање. Финансиските деривативи се користат за различни цели кои вклучуваат управување со ризик, заштита (hedging), арбитража меѓу пазари и шпекулации. Финансиските деривативи овозможуваат страните да разменат определени финансиски ризици (ризик од каматни стапки, валути, ценовен ризик на акции и стоки, кредитен ризик итн.) на други субјекти кои се поподготвени, или поспособни, да ги преземат или да управуваат со овие ризици, вообичаено, но не секогаш, без разменување на примарно средство или стока. Ризикот кој е содржан во договорите за деривативи може да биде “разменет“ или со размена на самиот договор, како што е тоа случај со опциите, или со формирање на нов договор кој содржи карактеристики на ризик кои на соодветен начин ги поврзува со оние на постоечкиот договор кој се поседува. Втората варијанта се нарекува заменливост (offsetability), и е особено присутна кај терминските пазари (forward markets), или онаму каде не постојат формални берзи каде се тргува со деривативи.

11.113 Инструментите во рамките на финансиските деривативи кои можат посебно (одделно) да бидат вреднувани од основната ставка со кои тие се поврзани, треба да бидат третирали како финансиски средства, независно дали “тргувањето“ се врши на берза или надвор од берза. Трансакциите со финансиски деривативи треба да бидат третирали како посебни трансакции, а не како интегрален дел на вредноста на основните трансакции со кои тие се поврзани. Двете страни вклучени во деривативите може да имаат различни мотиви за вршење на трансакција. Кај едната страна тоа може да биде заштита (hedging), додека кај другата страна тоа може да биде тргување со деривативни инструменти, или набавка на дериватив како инвестиција. Дури и во случај кога мотив и на двете страни е заштита (hedging), тие можат да заштитуваат трансакции или ризици кои опфаќаат различни финансиски средства, или трансакции со различни износи. Според тоа, ако деривативните трансакции беа третирали како интегрален дел на други трансакции, таквиот третман би довел до асиметричност во мерењата на различни делови од сметките, или до асиметричност во мерењата меѓу институционалните сектори.

11.114 Било која провизија која е платена или наплатена од брокери или други посредници заради склучување на опции, фјучерси, свопови и други деривативни договори, се третира како плаќање за услуга во соодветните сметки. Трансакциите со финансиски деривативи можат да се вршат меѓу две страни директно, или со помош на посредник. Вториот случај може да вклучува имплицитен или експлицитен трошок за услуга. Сепак, вообичаено не е возможно да се разликува имплицитниот елемент на услугата. Нето-порамнувањето во рамките на деривативните договори, според тоа, се евидентираат како финансиски трансакции. Сепак, секаде каде што е можно,

трошковната компонента за услугата треба да биде посебно евидентирана. Договорите за финансиски деривативи вообичаено се порамнуваат со нето-плаќања во готовина. Ова често се случува пред да доспеат договорите за трговска размена, како што е примерот со стокониот фјучерс. Готовинското порамнување е логичка последица на користењето на финансиските деривативи за тргување со ризик независно од сопственоста на основната ставка. Сепак, некои договори за финансиски деривативи, особено оние кои вклучуваат девизи, се поврзани со трансакциите на основната ставка. Трансакцијата на некое средство кое треба да се достави, а е поврзано со договор за финансиски дериватив, треба да биде евидентирана по тековната пазарна цена на средството, а разликата меѓу тековната цена и цената која фактички се плаќа (помножена со количината на средството) се евидентира како трансакција на финансиски деривативи.

11.115 Постојат две широки класи на финансиски деривативи: опциони договори (опции) и форвардни видови на договори (форварди). Во рамките на секоја класа, може да се прави дополнителна поделба според категориите на пазарниот ризик; девизен курс, каматна стапка на единствена валута, акции, стоки, кредит и друго.

11.116 Главна разлика меѓу договори со форварди и опции е тоа што, додека било која страна од еден договор за форвард е потенцијален должник, купувачот на еден договор за опција се стекнува со средство, а продавачот на опцијата се стекнува со обврска. Сепак, договорите за опции често завршуваат без реализација; опциите се извршуваат само ако воспоставениот договор е поволен за имателот на опцијата.

Опции

11.117 *Опции се договори кои му даваат на купувачот на опцијата право, но не и обврска, да купи (“call” опција), или да продаде (“put” опција) еден определен финансиски инструмент или стока по однапред договорена цена (“ударна” “strike” цена), во текот на определен временски период (Американска опција), или на точно определен датум (Европска опција).* Многу опциони договори, ако се извршуваат, се порамнуваат со готовинско плаќање, а не со доставување на основното средство или стока на кои се однесува договорот. Опциите се продаваат или “пишуваат“ на многу основи како што се акциите, каматните стапки, девизите, стоките и специфичните индекси. Купувачот на опција плаќа премија (цена на опцијата) на продавачот за неговата обврска да продаде или купи по определен износ определен инструмент или стока на барање на купувачот. Додека премијата која се плаќа на продавачот на опцијата може концепциски да се третира како да претставува трошок за услугата, во пракса, вообичаено не е возможно да се разликува елементот на услуга. Вкупната цена треба да се евидентира како набавка на финансиска актива од купувачот и како создавање на обврска од продавачот. Сепак, секогаш кога е можно, трошокот за услугата треба посебно да биде евидентирана.

11.118 Времето на плаќање на премијата на опцијата варира. Во зависност од видот на договорот, премиите се плаќаат во моментот кога започнува важењето на договорот, кога опциите се ефектуираат, или кога опцијата истекува. Вредноста на опцијата во моментот на нејзино склучување, треба да биде евидентирана по вкупната цена на премијата. Ако премиите се плаќаат после купувањето на некоја опција, вредноста на премијата која се плаќа се евидентира како средство во моментот кога деривативот се купува, а неговото финансирање во сметката на приходи кај продавачот. Натомошните купувања и продажби на опциите, исто така, се евидентираат во финансиската сметка. Ако се извршува опција која се заснова на некое финансиско средство, или ако некоја стока врз основа на опција продолжува да се доставува, набавката или продажбата на основното средство треба да биде евидентирана по тековните пазарни цени во соодветните сметки, при што разликата меѓу овој износ и износот кој фактички се исплаќа се евидентира како трансакции на финансиски деривативи.

11.119 Варанти се форма на опции кои во финансиската сметка се третираат на ист начин како и другите опции. **Варанти се разменливи инструменти кои на имателот му даваат право да купи, од издавачот на варантот (вообичаено тоа е корпорација), одреден број на акции или обврзници под определени услови во текот на определен временски период.** Исто така, постојат валутни варанти кои се базираат на износот на една валута кој е потребен да се купи друга валута, и меѓу валутни варанти кои се поврзани (фиксирано) со трети валути. Со нив може да се тргува независно од основните хартии од вредност со кои тие се поврзани, и според тоа тие имаат определена пазарна вредност. Издавачот на варантот креира обврска, која е пртивставка на средството кое се поседува од купувачот.

Термински договори – форварди (Forwards)

11.120 Во рамките на форвард (термински) договор, две коресподентни страни се договараат да разменат определена количина на една основна ставка (определен производ или финансиска актива) по договорна цена (ударна “strike” цена) на определен датум. Фјучерс договорите се форвард договори со кои се тргува на организирани берзи. **Термински договори – форварди претставуваат безусловни финансиски договори кои содржат обврска за порамнување на одреден датум во иднина. Фјучерсите и другите термински договори, вообичаено, но не секогаш, се порамнуваат со плаќање во готовина или со некој друг финансиски инструмент различен од основното средство кое е фактички доставено и, според тоа, се вреднуваат и разменуваат посебно од основното средство.** Со воспоставување на договорот, се врши размена на ризична изложеност на еднакви пазарни вредности, па според тоа договорот има вредност нула. Постои извесно време кога пазарната вредност на ризикот на секоја страна се разликува, така што се создава побарувачка (кредиторска) позиција за едната страна, а обврзувачка (должничка) позиција за другата страна.

Должничкиот/кредиторскиот однос може да се менува во големина и насока за време на траење на форвард договорот.

11.121 Вообичаени форвард термински договори вклучуваат каматни свопови, спогодба за идна каматна (форвард) стапка (FRA), девизни свопови, девизни форвард термински договори и меѓувалутни свопови на каматни стапки.

а. **Договор за каматен своп подразбира размена на готовински текови кои се однесуваат на каматни плаќања, или примања, во една валута, пресметани на фиктивна главнина, која никогаш не е разменета, во текот на определен временски период.** Порамнувањата често се вршат преку нето-готовинско плаќање од едната договорна страна на другата.

б. **Спогодба за идна (форвард) каматна стапка (FRA) претставува аранжман во кој две страни, со цел да се заштитат од промени во каматните стапки, се согласуваат за процентот на каматна стапка што ќе биде исплатен на условно (фиктивно) одредена основна сума што никогаш не е разменета, на одреден иден датум на порамнување.** FRA се порамнуваат преку нето-готовинско плаќање. Единствено плаќање што се врши е поврзано со разликата меѓу договорената идна (форвард) каматна стапка и пазарните стапки кои важат во моментот на порамнување. Купувачот на спогодбата за идна (форвард) каматна врши наплата од продавачот ако тековната стапка ја надминува договорената стапка; продавачот врши наплата ако тековната стапка е пониска од договорената стапка.

в. **Девизен своп претставува тековна размена продажба/купување на валути и истовремено идно (форвард) купување/продажба на истите валути**

г. **Девизен форвард термински договор опфаќа две коресподентни страни кои се согласни да разменат одредена сума девизи по договорен девизен курс на одреден договорен датум во иднина.**

д. **Меѓувалутен своп на каматни стапки, понекогаш познат и како валутен своп, претставува размена на готовински текови поврзани со плаќање на камата и размена на износите на главнина на крајот на договорот, по договорен девизен курс.**

11.122 Можно е, исто така, да има размена на основната сума (главнина) на почетокот на договорот и, во овие случаи, можно е да има следствени отплати, кои вклучуваат камата и главнина, во текот на времето определено со претходно договорените правила. Тековите на нето-порамнувањата кои произлегуваат од своп аранжманите треба да бидат евидентирани како трансакции на финансиски деривативи, а отплатите на главнината треба да бидат евидентирани во рамките на соодветниот инструмент во финансиската сметка.

Кредитни деривативи

11.123 Финансиските деривативи кои се опишани во претходните параграфи се поврзани со пазарниот ризик, кои се однесува на промените во пазарните цени на хартиите од вредност, стоките, каматните стапки и девизните курсеви. **Кредитни деривативи претставуваат финансиски деривативи чија основна (примарна) цел е тргување со кредитен ризик.** Тие се создадени за тргување со ризикот од ненаплата на заеми и хартии од вредност. Кредитните деривативи попримаат форма и на форварден и на опционен вид на договори, и, како останатите финансиски деривативи, тие често се изготвуваат според стандардните законски спогодби, и вклучуваат колатерал и процедури за маржи, кои овозможуваат некое средство да добие пазарна вредност.

Маргини

11.124 Маргините се готовински плаќања или колатерал кој ги покрива фактичките или потенцијалните обврски во рамките на финансиските деривативи, особено кај фјучестите и разменливите опции. Отплатливи маргини се состојат од депозити, или други колатерали кои се депонирани заради заштита на некоја од договорните страни од ризик од неплаќање, но кои остануваат во сопственост на единицата која ги поставува маргините. Иако нејзиното користење може да биде ограничено, депозитот се класифицира како отплатен ако депозиторот го задржува ризикот и добивката од сопственоста. Маргини кои се отплаќаат во готово се трансакции на депозити, а не трансакции на финансиски деривативи. Депозиторот има побарување од институцијата која врши размена или друга институција каде е депониран депозитот. Некои изготвувачи може да преферираат да ги класифицираат овие маргини во рамките на другите сметки на приходи и расходи со цел да го сочуваат терминот депозит за монетарните агрегати. Кога се врши плаќање по отплатлива маргина во неготовински средства, како што се хартиите од вредност, не се врши книжење бидејќи субјектот од кој депозиторот има побарување (издавачот на хартијата од вредност) не е променет. Неотплатливите маргини ја намалуваат финансиската обврска на која е креирана во рамките на определен договор за финансиски дериватив. Субјектот кој врши плаќање на определена неотплатлива маргина не ја задржува повеќе сопственоста на маргината, ниту има право на ризикот и добивката од сопственоста, како што е доходот или изложеноста на сопственички добивки или загуби. Плаќањето по основ на неотплатлива маргина вообичаено се евидентира како намалување на валутите и депозитите со соодветно книжење на намалување на обврските по финансиски деривативи, а наплатата на определена неотплатлива маргина се евидентира како зголемување на валутите и депозитите со соодветно книжење на намалување на средствата по финансиски деривативи.

Акциски опции на вработените

11.125 **Акциска опција за вработен претставува договор склучен на даден датум (датумот на “награда”), согласно кој еден вработен може да купи одреден број на акции од работодавачот по посочена цена (“договорна” цена), или на однапред определен рок (датумот на “искористување на правата”), или во рамките на определен временски период (период на “исполнување”) веднаш после датумот на искористување на правата.** Датумот на исполнување (извршување) е времето кога се извршува опцијата. Тој не може да биде пред датумот на искористување или покасно од периодот на исполнување (извршување). Трансакциите поврзани со акциските опции на вработените се евидентираат во финансиската сметка како противставка на елементот компензација на вработени, претставена со вредноста на акциската опција. Начинот на вреднување и времето на евидентирање на ESOs е објаснет во делот 6 од Глава 17.

8. Други сметки на побарувања или обврски

Трговски кредити и аванси

11.126 Оваа категорија ја сочинуваат трговските кредити за стоки и за услуги дадени на корпорациите, државата, НПИСД, домаќинствата и остатокот на светот, и авансите за работи кои се во тек (доколку се класифицирани како такви во рамките на залихите) или кои треба да бидат преземени (отпочнати). Трговските кредити и авансите не ги вклучуваат заемите за финансирање на трговските кредити, кои се класифицираат како заеми. Може да биде корисно да се одделат краткорочните трговски кредити и аванси од долгорочните трговски кредити и аванси, со употреба на истиот критериум кој се користеше за да се разграничат останатите краткорочни финансиски средства од долгорочните.

Друго

11.127 Оваа категорија ги вклучува сметките на побарување и обврски, кои не се опфатени во оние кои се претходно опишани, т.е. износите кои не се поврзани со давањето на стоки и услуги. Таа ги опфаќа износите поврзани со даноци, дивиденди, купувања и продажби на хартии од вредност, наеми, плати и надоместоци, и социјални придонеси. Каматата која се пресметува но која не е платена се вклучува во оваа ставка само ако пресметаната камата се додава на вредноста на активата на која се однесува каматата (што вообичаено се случува).

11.128 Оваа категорија не ги вклучува статистичките дисперанци (разлики).

9. Дополнителни ставки

Странски директни инвестиции

11.29 Трансакциите на финансиски средства и обврски кои произлегуваат од давање или примање на странска директна инвестиција треба да бидат евидентирани во рамките на соодветната категорија: должнички хартии од вредност, заеми, акции, трговски кредити или друго. Сепак, износите на странски директни инвестиции кои се вклучени во рамките на секоја од овие категории, исто така, треба да бидат одвоено прикажани како дополнителни (меморандум) ставки. Странските директни инвестиции се понатаму објаснети во главите 17 и 24.

Лоши (нефункционални) заеми

11.130 Корисно е да се идентификуваат трансакциите кои се однесуваат на нефункционалните заеми како дополнителни (меморандум) ставки. Објаснување за дефинирањето и евидентирањето на нефункционалните заеми е дадено во Глава 13. Притоа, во случај кога тие се значајни, корисно е да се изврши групирање на сите достасани ненаплатени камати и отплати во рамките на дополнителна (меморандум) ставка.

Глава 12: Сметка на други промени во активата

А. Вовед

- 12.1 Оваа Глава е посветена на евидентирање на промените на обемот на вредноста на средствата и обврските, а со тоа и на нето-вредноста меѓу почетниот и крајниот биланс на состојба кои резултираат од промени кои не се трансакции, а кои често се нарекуваат други текови. Трансакциите на средства и обврски и моменталното влијание на трансакциите врз нето-вредноста се евидентираат во капиталната и финансиската сметка. Промената во вредноста на произведените средства кои резултираат од потрошувачката на фиксен капитал и од повторливи загуби на залиха имаат третман на трансакции и тие не се појавуваат во сметката на други промени во активата.
- 12.2 И покрај тоа што се книжења кои се однесуваат на текови кои не се трансакции, тие сепак не претставуваат "резидуални" ставки. Тие повеќе служат за демонстрирање на значајни промени во вредноста и составот на ставките меѓу почетниот и крајниот биланс на состојба кои настанале како резултат на други настани.
- 12.3 Книжењата во сметката на други промени во активата опфаќаат голем број различни промени во средствата, обврските и нето-вредноста. Некои од нив се однесуваат за одредено средство, додека други може да се однесуваат за сите видови на средства. Сите промени кои се поврзани со сопственичките добивки и загуби се вклучени во сметката за ревалоризација. Сопственичките добивки и загуби произлегуваат од промените кои настануваат со текот на време во нивото и структурата на цените. Сите други промени во вредноста на средствата се третираат како да настанале како резултат на промената во обемот како резултат на промената во квалитетот отколку како резултат на промени во цените, и тие се евидентираат во сметката за други промени во обемот на активата.
- 12.4 Во оваа Глава се опфатени две сметки, почнувајќи од сметката за други промени во обемот на активата, а потоа со сметката за ревалоризација. Пооделно се објаснети ставките за секој вид на средства во рамките на секоја сметка.

Б. Сметка на други промени во обемот на активата

- 12.5 Сметката за други промени во обемот на активата ги евидентира промените на средствата, обврските и нето-вредноста меѓу почетниот и крајниот биланс на состојба, кои не се должат ниту на трансакции меѓу институционалните единици, кои се евидентираат во капиталната и финансиската сметка, ниту на сопственичките добивки и загуби кои се евидентираат во сметката за ревалоризација. Формата на сметката на други промени во обемот на активата, која е прикажана во табела 12.1, е слична со сметката за друга акумулација.

Табела 12.1. Сметка на други промени во обемот на активата-скратена форма-трансакции во активата

Промени во средства	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Други текови									
Економско појавување на средства	26	0	7	0	0	33			33
Економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства	-9	0	-2	0	0	-11			-11
Загуби поради катастрофи	-5	0	-6	0	0	-11			-11
Некомпензирани преземања	-5	0	5	0	0	0			0
Други промени во обемот	1	1	0	0	0	2			2
Промени во класификација	6	-2	-4	0	0	0			0
Вкупни други промени во обемот	14	-1	0	0	0	13			13
Произведени нефинансиски средства	-2	-2	-3	0	0	-7			-7
Непроизведени нефинансиски средства	14	0	3	0	0	17			17
Финансиски средства	2	1	0	0	0	3			3

Ставките за промените во средствата се наоѓаат на левата страна, додека ставките за промените на обврските се наоѓаат на десната страна. Нефинансиските средства, произведени и непроизведени, и финансиските средства се прикажуваат одделно. Ставката за порамнување на сметката, односно промената на нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на средствата, е вишокот од збирот на промените на средствата над збирот на промените обврските евидентирани во сметката и таа се прикажува на десната страна на сметката.

1. Функции на сметката на други промени во обемот на активата

- 12.6 Во капиталната сметка, произведените средства претставуваат влезни и излезни големини во СНС преку набавката минус продажбата на фиксни средства, потрошувачката на фиксен капитал и како дополнување на тоа, повлекувањата од залихите и повторливите загуби на залиха. Во финансиската сметка, повеќето финансиски средства влегуваат во СНС кога должникот се стекнува со некоја вредност и ја прифаќа одговорноста да направи плаќање, или плаќања, на кредиторот. Финансиските средства згаснуваат кога должникот ќе ја исполни финансиската обврска под условите на договорот.
- 12.7 Трансакциите на постоечките средства се евидентираат во рамките на институционалните сектори и во капиталната и во финансиската сметка. Меѓутоа, овие стекнувања и

располагања претставуваат само промена на сопственоста врз средствата без притоа да се промени нето-вредноста на економијата во целина, освен кога трансакциите се случуваат меѓу резиденти и остатокот од светот.

- 12.8 Една значајна функција на сметката на други промени во обемот на активата е да овозможи одредени средства да влезат и излезат од СНС и на друг начин освен преку трансакции. Настаните на влез и излез од билансот на состојба се нарекуваат економско појавување и исчезнување. Некои влезни и излезни големини се појавуваат кога одредени природно настанати средства, како што се подземните средства, стекнуваат економска вредност или стануваат безвредни. Некои влезни и излезни големини настануваат како резултат на односите меѓу институционалните единици и природата, односно обратно од влезните и излезните големини кои настануваат како резултат на трансакции, кои најчесто настануваат како резултат на меѓусебен договор меѓу институционалните единици. Сепак други влезни и излезни големини може да се поврзани со средства создадени како резултат на човечки активности, како што се вредности, купен гудвил или злато.
- 12.9 Втора функција на сметката е евидентирање на ефектите на исклучителните, неантиципирани настани кои имаат влијание на економската корист која произлегува од средствата (и соодветните обврски). Овие појави се нарекуваат ефект на надворешни настани. Тие вклучуваат

Табела 12.1. (прод.) Сметка на други промени во обемот на активата-скратена форма-трансакции во пасивата и нето-вредноста

Други текови	Промени во обврски и нето-вредност								
	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Економско појавување на средства									
Економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства									
Загуби поради катастрофи									
Некомпензирани преземања									
Други промени во обемот	0	0	0	1	0	1			1
Промени во класификација	0	0	2	0	0	2			2
Вкупни други промени во обемот	0	0	2	1	0	3			3
Произведени нефинансиски средства									
Непроизведени нефинансиски средства									
Финансиски средства	0	0	2	1	0	3			3
Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на активата	14	-1	-2	-1	0	10			

случаи кога една институционална единица ефикасно отстранува едно средство од неговиот сопственик без негова согласност. Оваа постапка нема третман на трансакција бидејќи недостасува заеднички договор. Овие настани ги вклучуваат и настаните на уништување на средства, како што се природни катастрофи или војна.

- 12.10 Трета функција на сметката е евидентирање на промените во класификацијата на институционалните единици и средствата и во структурата на институционалните единици.
- 12.11 Наредните три дела најнапред го опишуваат евидентирањето на економското појавување и исчезнување на средства, потоа ефектите на надворешните настани врз вредноста на средствата и конечно промените во класификацијата и структурата на средства.

2. Појавување и исчезнување на актива освен преку трансакции

12.12 Влезните големини кои се поврзани со појавување и исчезнување на актива може да се групираат според главните видови на средства кои се разгледуваат како што следува:

- влезови кои се поврзани со евидентирање на произведени средства;
- влезови кои се поврзани со влез и излез од границата на активата на природните ресурси;
- влезови поврзани со договори, лизинг и лиценци;

Табела 12.2. Сметка на други промени во обемот на активата-промени во активата поради економско појавување и исчезнување

Промени во средствата									
Други текови	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Економско појавување на средства	26	0	7	0	0	33			33
Произведени нефинансиски средства						3			3
Непроизведени нефинансиски средства	26	0	4	0	0	30			30
Природни ресурси	22		4			26			26
Договори, заем и лиценци	4					4			4
Goodwill и маркетиншки средства						0			0
Економско исчезнување на произведени нефинансиски средства	-9	0	-2	0	0	-11			-11
Исцрпување на природни ресурси	-6	0	-2	0	0	-8			-8
Природни ресурси	-6		-2			-8			-8
Други економски исчезнувања на произведени нефинансиски средства	-3	0	0	0	0	-3			-3
Природни ресурси						0			0
Договори, заем и лиценци	-1					-1			-1
Goodwill и маркетиншки средства	-2					-2			-2
Загуби поради катастрофи	-5	0	-6	0	0	-11			-11
Некомпензирани преземања	-5	0	5	0	0	0			0
Други промени во обемот	1	1	0	0	0	2			2
Промени во класификација	6	-2	-4	0	0	0			0
Вкупни други промени во обемот	14	-1	0	0	0	13			13
Произведени нефинансиски средства	-2	-2	-3	0	0	-7			-7
Непроизведени нефинансиски средства	14	0	3	0	0	17			17
Финансиски средства	2	1	0	0	0	3			3

г. промени во гудвил (goodwill) и маркетиншки средства; и

д. влезови поврзани со финансиски средства.

Табелата 12.2 претставува подетален пристап на табелата 12.1 вклучувајќи ги различните влезни големини за економското појавување и исчезнување на средства.

Економско признавање на произведена актива

- 12.13 Во оваа ставка може да се појават два вида на средства: јавни споменици и вредности. Како што беше објаснето во Глава 10, јавните споменици претставуваат предмети, структури или глетки од значајна и специјална вредност. Вредностите се ставки кои се држат како чувари на вредноста бидејќи се очекува нивната вредност да апрецира, или најмалку да не депрецира, низ текот на времето. Капиталната сметка го евидентира стекнувањето на вредности и јавни споменици кога тие претставуваат ново произведени производи или се увезени, како и

трансакциите на постоечки стоки кои веќе се класифицирани како вредности и јавни споменици.

- 12.14 Сепак, постоечките стоки, вредностите, јавните споменици може да не бидат евидентирани во билансот на состојба поради повеќе причини; тие може да потекнуваат од пред периодот кој е опфатен со сметките; тие оригинално се евидентираат како потрошувачка за стоки или, ако се конструкции, тие веќе биле отпишани.

Јавни споменици

- 12.15 Јавните споменици, заедно со местата за живеење и други загради и конструкции, се вклучени во класификацијата на фиксни средства. Кога за прв пат ќе се препознаат специјалните археолошки, историски или културни

Табела 12.2. (прод.) Сметка на други промени во обемот на активата-промени во пасивата и нето поради економско појавување и исчезнување

Други текови	Промени во обврски и нето-вредноста								
	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Економско појавување на средства									
Произведени нефинансиски средства									
Непроизведени нефинансиски средства									
Природни ресурси									
Договори, заем и лиценци									
Goodwill и маркетиншки средства									
Економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства									
Исцрпување на природни ресурси									
Природни ресурси									
Други економски исчезнувања на непроизведени нефинансиски средства									
Природни ресурси									
Договори, заем и лиценци									
Goodwill и маркетиншки средства									
Загуби поради катастрофи									
Некомпензирани преземања									
Други промени во обемот	0	0	0	1	0	1			1
Промени во класификација	0	0	2	0	0	2			2
Вкупни други промени во обемот	0	0	2	1	0	3			3
Произведени нефинансиски средства									
Непроизведени нефинансиски средства									
Финансиски средства	0	0	2	1	0	3			3
Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на активата	14	-1	-2	-1	0	10			

конструкции или локации кои се од особено значење, а кои не се претходно евидентирани во билансот на состојба, тие се класифицираат во економски појавувања и се евидентираат во сметката за други промени во обемот на активата. На пример, ваквото препознавање може да

биде во согласност со постоечки конструкции или локации кои во целост се отпишани и поради тоа не се наоѓаат повеќе во билансот на состојба. Алтернативно на ова, нова или само делумно отпишана конструкција или локација која веќе се наоѓа во границата на активата, може да добие

статус на јавен споменик. Ако споменикот претходно бил отпишан, тогаш неговото признавање како јавен споменик се евидентира како економско појавување на средство. Ако претходно споменикот бил класифициран во рамките на друг вид на средства, тогаш тоа се евидентира како рекласификација на средство (објаснета подолу), при што ако во исто време се спроведе ново вреднување на споменикот, тоа зголемување на вредноста се евидентира како економско појавување. Ако во време на продажба на средството се изврши и негова рекласификација, на пример при стекнување на средство од општата влада, ова стекнување се евидентира во капиталната сметка како нормално.

Вредности

- 12.16 Во случај на вредностите, како што се скапоцени метали, антиквитети и други уметнички објекти, чија висока или уметничка вредност која не е евидентирана во билансот на состојба за прв пат ќе се препознае, таа се класифицира како економско појавување. До тогаш, објектот можеби имал мала вредност и не се сметал за средство. На пример, ставката до тогаш можеби имала третман на обична стока чие купување било вклучено во крајните трошоци за потрошувачка на домаќинствата, или имала третман на потрошно добро. Признавањето на нејзината вредност како чувар на вредноста овозможува нејзино вклучување во билансот на состојба како вредност. Признавањето на вредноста на ставка која претходно немала вредност најчесто е поврзана со продажба (на пример на аукција). Продажбата се евидентира во капиталната сметка како продажба или купување на вредност, при што најнапред истата се евидентира во билансот на состојба на продавачот.

Влез на природните ресурси во границата на активата

Откривање и зголемување на обемот на подземни ресурси

- 12.17 Во СНС, подземната актива се дефинира како докажани подземни ресурси на јаглен, нафта и природен гас, метални минерали или неметални минерали кои се економски исплатливи, земајќи ја во предвид тековната технологија и релативни цени. Капиталната сметка го евидентира стекнувањето и располагањето на ресурси меѓу секторите кои постојат под тие услови. Спротивно на тоа, сметката за други промени во обемот на активата ги опфаќа зголемувањата и намалувањата кои го променуваат вкупниот обем на економијата во целост.
- 12.18 Еден начин на зголемување на ресурсите е преку откривање на нови резерви за експлоатирање, било преку систематско научно истражување или снимање на терен или случајно. Економско појавување може да се случи и во случај кога ресурсите се зголемени како резултат на вклучување на резерви кои претходно не биле економски исплатливи, меѓутоа станале такви како резултат на технолошкиот прогрес или промени во релативните цени.

Природен раст на необработени биолошки ресурси

- 12.19 Природниот раст на необработените биолошки ресурси, како што се природни шуми и количини на риба, може да земе најразлична форма: природните дрвја може да пораснат повисоки, или рибите во устијата може да станат побројни. Иако овие ресурси претставуваат економски средства, растот не е под директна контрола, одговорност и управување на институционална единица и поради тоа тој нема третман на производство. Во тој случај прирастот на средството претставува економско појавување и се евидентира во сметката на други промени во обемот на активата.
- 12.20 Во принцип, природниот раст треба да се евидентира како бруто, додека намалувањето на ресурсите треба да се евидентира како економско исчезнување, кое е објаснето подолу. Ова евидентирање е во согласност со одделното евидентирање на стекнувањата и располагањата објаснети во капиталната сметка. Меѓутоа, во пракса многу земји природниот раст ќе го евидентираат на нето-основа, бидејќи физичките мерки кои се единствена основа за нивно евидентирање, претставуваат нето-мерки. За процена на вредноста на промената во обемот на активата, која треба да се евидентира, освен овие мерки може да се употреби и пазарната цена за единица средство.

Трансфер на други природни ресурси кон економска активност

- 12.21 Земјиштето кое е вклучено во географската површина на земјата не мора во целост да биде вклучено во границата на активата во рамките на СНС. Земјиштето може да ја направи својата економска појава кога ќе се трансферира од дива и упропастена состојба во состојба врз која може да се утврди сопственоста и која може да придонесе до создавање на економска корист. Тоа може да се здобие и со дополнителна вредност како резултат на одредени активности спроведени во околината, на пример, кога побарувачката за одредено земјиште ќе се зголеми, а со тоа и на неговата вредност, како резултат на развој на околината или изградба на нов пат. Трошоците на унапредување на земјиштето се третираат како бруто-инвестиции во фиксен капитал, и се евидентираат како унапредување на земјиште, а потоа истите се предмет на потрошувачка на фиксен капитал. Вишокот на растот на вредноста на земјиштето над вредноста на унапредувањата на земјиштето, или било кој пораст како резултат на преземани соседни капитални активности, се евидентираат како економско појавување.
- 12.22 За другите природни ресурси, првото позначајно пазарно појавување, кое генерално вклучува комерцијално искористување, претставува референтен момент за нивно евидентирање во оваа сметка. За шумите, собирање на огревно дрво не претставува комерцијално искористување, меѓутоа дрвена сеча на шумите претставува нивно комерцијално искористување и таа влегува во границата на активата. Слично на ова, црпењето вода од природни извори не влегува во границата на активата во СНС, меѓутоа значајното пренасочување на подземните води е вклучено во неа. Придвижување кон наложување на

плаќање за редовно извлекување на вода од површински извори може да придонесе до вклучување на водниот ресурс во билансот на состојба.

Квалитативни промени во природните ресурси поради промени во економската употреба

- 12.23 Генерално, во СНС разликите во квалитет имаат третман на разлики во обем. Како што е објаснето во Глава 15 во поглед на стоките и на услугите, различниот квалитет ја одразува различната употребна вредност (а во случај на стоките и на услугите различните трошоци за ресурси). Оттаму, различниот квалитет е економски се разликува еден од друг. Истиот принцип се применува кај сите средства. Промените во квалитетот кои тука се евидентираат настануваат како спротивни (контра) ставки на промените во економската употреба кои се прикажуваат како промени во класификација, како што е објаснето подолу. На пример, рекласификацијата на обработливо земјиште во земјиште за изградба може да резултира во промена на вредноста како и во промена на класификацијата. Во овој случај, средството веќе се наоѓа во рамките на границата на активата, при што промените во квалитетот на средството кои настануваат како резултат на промените во економската употреба претставуваат појавување на дополнителни износи на средства. Друг пример е добитокот кој има третман на капитални инвестиции, ако тие се однесат на колење порано од очекуваното.

Излез на природните ресурси од границата на активата

- 12.24 Излезот на природните ресурси од билансот на средствата се прикажува како негативен влез на левата страна на сметката. Голем број од можните влезни големини претставуваат негативни алтернативи на позитивните влезни големини кои беа објаснети.

Искористување и намалување на обемот на подземни ресурси

- 12.25 Промените кои тука се евидентираат претставуваат негативни аналогии на бруто-дополнувањата на нивото на искористување на подземните ресурси како резултат на нивна повторна проценка поради промените во технологијата и релативните цени. Во пракса, можат да бидат познати единствено нето-дополнувањата, и во тој случај тие ќе се евидентираат во рамките на откритија и унапредувања на подземни ресурси.
- 12.26 Осиромашувањето на природните ресурси го опфаќа намалувањето на вредноста на резервите на подземните средства како резултат на физичко поместување и искористување на средствата.

Жнење на необработени биолошки ресурси

- 12.27 Тука се вклучува намалувањето на природните шуми, количините на риба на отворено море и други необработени биолошки ресурси, кои се вклучени во

границата на активата, а кои настануваат како резултат на жнење, шумска сеча или други употреби надвор од одржливото ниво на искористување.

Трансфер на други природни ресурси надвор од економската активност

- 12.28 Искористувањето на некои природни ресурси во економски активности може да престане како резултат на промени во технологијата, или намалена побарувачка за производот или поради законски причини, на пример забрана за риболов со цел зголемување на рибниот фонд.

Квалитативни промени во природните ресурси поради промени во економската употреба

- 12.29 Промените кои тука се евидентираат претставуваат негативен еквивалент на нагорните промени на обемот поврзани со промените во класификацијата. На пример ако промената во употреба на земјата доведе до рекласификација на земјиштето од обработливо земјиште на заедничко земјиште за пасење, тогаш може да настане промена во вредноста на земјиштето.

- 12.30 Целокупната деградација на земјиштето, водените ресурси и другите природни средства предизвикани од економска активност се евидентира во сметката на други промени во обемот на активата. Деградацијата може да биде антиципирана како резултат на редовни економски активности или помалку предвидлива ерозија и други оштетувања на земјиштето од уништување на шумите или употреба на несоодветна земјоделска пракса.

Склучување и раскинување на договори, договори за лизинг и лиценци

- 12.31 Договорите, договорите за лизинг и лиценците кои можат да се сметаат за средства претставуваат некоја форма на трансферабилен лизинг, договор или дозвола. Тие може да се поврзани со употреба на некое фиксно средство по оперативен лизинг, употреба на природни ресурси под лизинг на ресурси, дозвола за извршување на некоја специфична економска активност или договор за услуги кој е поврзан со идни услуги кои треба да ги обезбеди индивидуата која се обврзала. Поседувањето на оперативен лизинг, лизинг на ресурси, дозвола или договор за услуга претставува средство за сопственикот само ако се исполнети два услова:

- а. тековната цена која преовладува за употреба на средството, дозволата или надоместот за услугата се разликува од цената која е наведена во договорот или договорот за лизинг или која е платена за добивањето на дозвола, и
- б. сопственикот на лизинг, договори или дозволи може законски и практично да ја реализира оваа разлика преку склучување на поддоговор за лизинг, или поддоговор на претходно склучениот договор или преку препродажба на дозволата.

Во пракса се препорачува ваквите средства да се евидентираат само кога тие ќе се продадат. Во овој случај тие најнапред се евидентираат во сметката за други промени во обемот на активата, а потоа, во зависност од трансакцијата (или трансакциите), и во капиталната сметка.

- 12.32 Вредноста на договорот, лизингот или лиценцата кои имаат третман на средства е еднаква на нето-сегашната вредност на вишокот на моменталната цена од онаа наведена во договорот. Таа ќе се намалува со намалување на рокот на траење на договорот, при што по извесно време ќе стане незначителна. Промените во вредноста на договорот, лизингот или лиценците кои настануваат како резултат на промени во цените кои преовладуваат во моментот се евидентираат како ревалоризација; промените поради исчезнување на вредноста која средството ја обезбедува во одреден период се евидентираат како други промени во обем. Подетални објаснувања за третманот на договорите, лизингот и лиценците се дадени во дел 5 на Главата 17.

Промени во вредноста на goodwill-от (реномето) и маркетиншките средства

- 12.33 Кога едно претпријатие, било корпорација, квазикорпорација или некорпоративно претпријатие, ќе се продаде, цената која е платена не е секогаш еднаква со збирот на сите средства минус обврски во претпријатието. Разликата меѓу платената цена и збирот на сите средства минус обврски се нарекува купен goodwill и маркетиншки средства на претпријатието. Вредноста може да биде позитивна или негативна (или нула). Преку нивно пресметување и означување како средства на претпријатието, нето-вредноста на претпријатието е еднаква на нула, без оглед на неговиот правен статус.
- 12.34 Вредноста на купениот goodwill и маркетиншките средства се пресметува во времето на продажба, се вклучува во книгите на продавачот во сметката на други промени во обемот на активата, а потоа се разменуваат во вид на трансакција со купувачот во капиталната сметка. Потоа вредноста на купениот goodwill и маркетиншките средства треба да биде запишана во книгите на купувачот преку влез во сметката на други промени во обемот на активата. Стапката по која тие се запишани треба да биде во согласност со стандардите на комерцијално сметководство. Тие најчесто се конзервативни во износот кој може да се појави во билансот на состојба на претпријатието и потребно е да биде подложна на "тест на оштетување" при што сметководителот ќе се увери дека остатокот од вредноста ќе се реализира во понатамошна продажба на претпријатието.
- 12.35 Goodwill-от кој не е потврден со купување или продажба не се смета за економско средство во СНС. По исклучок, маркетиншкото средство може да биде предмет на продажба. Во овој случај, треба да се евидентира влез кај купувачот и продавачот заедно со купувањето на goodwill-от и маркетиншките средства кога претпријатието е продано.

Појавување и исчезнување на финансиска актива и пасива

- 12.36 Финансиски средства, кои претставуваат побарувања од други институционални единици, се создаваат кога должникот ја прифаќа одговорноста да направи плаќање, или плаќања, на кредиторот во иднина; додека тие исчезнуваат кога должникот ќе ја исполни обврската преземена со договорот. Сепак, монетарното злато кое се држи во вид на златни прачки не може да се појави или исчезне на ваков начин; оттаму кога тоа ќе постане резервно средство истото ќе се вклучи во финансискиот дел на билансот на состојба како рекласификација од вредности во монетарно злато (Во времето кога монетарните власти се стекнале со него тоа се класифицира како вредност) во сметката за други промени во обемот на активата. Истиот начин на евидентирање се применува и кај сметките за алоцирано злато кои станале дел од монетарното злато. Кога сметките на алоцирано злато ќе станат резервни средства тие се рекласифицираат од валути и депозити во монетарно злато, како и во сметките за други промени во обемот на активата. Монетарното злато може да биде продано на друга монетарна власт, но во поинаков случај намалувањата се евидентираат на сличен начин на декласификација, при што монетарното злато се рекласифицира во вредност (во случај на златни прачки) или валути и депозити (во случај на сметки за алоцирано злато). Последователните трансакции, ако и кога ќе се појават, се евидентираат како вредности или валути и депозити, а не како монетарно злато.
- 12.37 Тука се евидентираат и ефектите од непредвидените настани, кога се исполнети сите услови на финансиски побарувања.

Должнички операции

- 12.38 Постојат бројни околности кои доведуваат до намалување или отпишување на долг на начин поинаков од враќање на долгот. Подолу се објаснети најчестите случаи.
- 12.39 Должникот и кредиторот може да претставуваат страни на билатерален договор (кој најчесто се нарекува "простување на долг") со кој се укинува финансиското побарување. Ваквиот вид на договор придонесува до раст во СНС на плаќањата и наплатите за капитален трансфер (кои се евидентираат во капиталната сметка во времето на простување на долгот) и соодветното исчезнување на побарувањето (кое се евидентира во финансиската сметка). Простувањето на долг најчесто го опфаќа владиниот долг. Некои даноци и социјални придонеси за кои владата ќе утврди дека не може да ги наплати се исклучуваат од приливите по основ на даноци и социјални придонеси, при што истите се појавуваат во сметката за други промени во обемот на активата.
- 12.40 Промените во побарувањата кои настануваат од реорганизација на долгот треба се рефлектираат во финансиската сметка во случај кога се менуваат условите на договорот (рок на доспевање, каматна стапка итн.), или кога се менува институционалниот сектор на кредиторот

или должникот бидејќи и овие промени се сметаат за нови договорни аранжмани. Меѓутоа, сите други промени во побарувањата кои резултираат од отпишувања и запишувања се исклучени од финансиската сметка бидејќи тие не произлегуваат од заеднички договор меѓу страните. На пример, кредиторот може да препознае дека финансиското побарување не може да биде наплатено поради банкротство, ликвидација или други фактори и тој може да го отстрани побарувањето од билансот на состојба. Ова признавање (од страна на кредиторот) треба да се евидентира во сметката на други промени во обемот на активата. (Соодветната обврска треба, исто така, да се тргне од билансот на состојба на должникот за да се одржи рамнотежата на сметките во целата економија.)

12.41 Повеќето комерцијални ситуации во кои се утврдува неможност за наплата на долг имаат третман на еднострано откажување на долгот. Едностраното откажување на финансиско побарување од должникот не се признава во рамките на СНС. Во сметката за ревалоризација треба да се опфатат и допишувањата кои ја рефлектираат реалната пазарна вредност на финансиските средства. Меѓутоа, промените во вредност кои настануваат единствено со цел задоволување на законски, супервизорски или сметководствени барања не ја одразуваат реалната пазарна вредност на тие финансиски средства и тие не треба да се евидентираат во СНС.

Табела 12.3. Сметка на други промени во обемот на активата-промени во активата поради надворешни настани

Промени во средства									
Други текови	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Економско појавување на средства	26	0	7	0	0	33			33
Економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства	-9	0	-2	0	0	-11			-11
Загуби поради катастрофи	-5	0	-6	0	0	-11			-11
Произведени нефинансиски средства	-5		-4			-9			-9
Непроизведени нефинансиски средства			-2			-2			-2
Финансиски средства/обврски						0			0
Некомпензирани преземања	-5	0	5	0	0	0			0
Произведени нефинансиски средства	-1		1			0			0
Непроизведени нефинансиски средства	-4		4			0			0
Финансиски средства/обврски						0			0
Други промени во обемот	1	1	0	0	0	2			2
Произведени нефинансиски средства	1					1			1
Непроизведени нефинансиски средства						0			0
Финансиски средства/обврски		1				1			1
Промени во класификација	6	-2	-4	0	0	0			0
Вкупни други промени во обемот	14	-1	0	0	0	13			13
Произведени нефинансиски средства	-2	-2	-3	0	0	-7			-7
Непроизведени нефинансиски средства	14	0	3	0	0	17			17
Финансиски средства	2	1	0	0	0	3			3

12.42 Други операции поврзани со долгот, а кои поттикнуваат прашања за начинот на нивно евидентирање во СНС е поврзан со поништување на долг. Поништувањето на долг му дозволува на должникот (чиј што долг најчесто е во вид на должнички хартии од вредност и заеми) да отстрани одредени обврски од билансот на состојба преку нивно упарување со неотповикливи средства со иста вредност како и обврските. Притоа, ниту средствата ниту обврските се вклучуваат во билансот на состојба на должникот, ниту пак е потребно нивно често прикажување за статистички цели. Поништувањето може да биде

направено било преку сместување на парот на средства и обврски во старателски сметки во рамките на институционалната единица, или преку нивен пренос на друга институционална единица. Во првиот случај, поништувањето не се евидентира и средствата и обврските не се исклучуваат од билансот на состојба на единицата. Во вториот случај, трансакциите со кои средствата и обврските се пренесуваат на другата институционална единица се евидентираат во финансиската сметка на единицата, како и во билансот на состојба на единицата која ги држи средствата и обврските.

Создавање и исцрпување на финансиски деривативи

- 12.43 Обично не постојат книжења во сметката за други промени на обемот на активата за финансиските деривати. Финансиските деривати се појавуваат во финансиската сметка кога е постигнат договор меѓу двете засегнати страни. Акционите опции на вработените се евидентираат

на сличен начин во истата сметка. Потоа тие може да бидат предмет на трансакции во финансиската сметка. Кога договорот опишан во деривативите се активира, или е пропуштен бидејќи рокот за негово извршување е поминат, вредноста на деривативот изнесува нула и промената на неговата вредност се евидентира во сметката за ревалоризација.

Табела 12.3. (прод.) Сметка на други промени во обемот на активата-промени во пасивата поради надворешни настани

Други текови	Промени во обврски и нето-вредност								
	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Економско појавување на средства									
Економско исчезнување на									
непроизведени нефинансиски средства									
Загуби поради катастрофи									
Произведени нефинансиски средства									
Непроизведени нефинансиски средства									
Финансиски средства/обврски									
Некомпензирани преземања									
Произведени нефинансиски средства									
Непроизведени нефинансиски средства									
Финансиски средства/обврски									
Други промени во обемот	0	0	0	1	0	1			1
Произведени нефинансиски средства									
Непроизведени нефинансиски средства									
Финансиски средства/обврски	0	0	0	1	0	1			1
Промени во класификација	0	0	2	0	0	2			2
Вкупни други промени во обемот	0	0	2	1	0	3			3
Произведени нефинансиски средства									
Непроизведени нефинансиски средства									
Финансиски средства	0	0	2	1	0	3			3
Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на активата	14	-1	-2	-1	0	10			

- 12.44 Доколку износот кој треба да се плати по основ на договор за дериватив останува достасан за плаќање и по доспевањето на деривативот, достасаниот износ повеќе не претставува дериватив, бидејќи со него не е поврзан ниту еден ризик.

3. Влијанието на екстерни настани врз вредноста на средствата

- 12.45 Постојат три основни причини за намалување на вредноста на активата, или за негово исчезнување, а кои не се поврзани со природата на средството туку со условите кои преовладуваат во економијата, а кои влијаат врз вредноста или сопственоста на средството. Тие се:

загуби поради катастрофи, некомпензирани конфискации и други промени во обемот на активата. Секој од овие е објаснет подолу. Табелата 12.3 претставува проширување на Табелата 12.1 за да ги вклучи и овие настани.

Загуби поради непогоди/катастрофи

- 12.46 Промените во обемот кои се евидентираат како загуби поради катастрофи во сметката на други промени во обемот на активата се резултат на препознатливи настани од големи размери кои можат да уништат голем број на средства во рамките на било која категорија на средства. Најчесто овие настани лесно се идентификуваат. Тие вклучуваат големи земјотреси, вулкански ерупции,

бранови, значително силни урагани, суша и други природни катастрофи; војни, немири и други политички настани; технолошки несреќи како што се големи токсични излевања или ослободување на радиоактивни честички во воздухот.

Тука се вклучуваат големи загуби на пример, уништување на квалитетот на земјиштето предизвикано од надпросечно поплавување или силен ветер; уништување на обработливата актива од суша или болести; уништување на згради, опрема или вредности од пожари или земјотрес.

Табела 12.4. Сметка на други промени во обемот на активата-промени во активата поради промени во класификациите

Промени во средствата	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Други текови									
Економско појавување на средства	26	0	7	0	0	33			33
Економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства	-9	0	-2	0	0	-11			-11
Загуби поради катастрофи	-5	0	-6	0	0	-11			-11
Некомпензирани преземања	-5	0	5	0	0	0			0
Други промени во обемот	1	1	0	0	0	2			2
Промени во класификација	6	-2	-4	0	0	0			0
Промени во секторската класификација и структура	6	0	-4	0	0	2			2
Произведени нефинансиски средства	3		-3			0			0
Непроизведени нефинансиски средства	1		-1			0			0
Финансиски средства	2					2			2
Промени во класификацијата на средствата и обврските	0	-2	0	0	0	-2			-2
Произведени нефинансиски средства		-2				-2			-2
Непроизведени нефинансиски средства	0	0	0			0			0
Финансиски средства	0	0	0			0			0
Вкупни други промени во обемот	14	-1	0	0	0	13			13
Произведени нефинансиски средства	-2	-2	-3	0	0	-7			-7
Непроизведени нефинансиски средства	14	0	3	0	0	17			17
Финансиски средства	2	1	0	0	0	3			3

12.47 Загубите на финансиски средства поради катастрофа не се многу чести, меѓутоа во случаите кога сопственоста зависи од документи во писмена форма и ако овие документи се уништат, може да биде невозможно повторно воспоставување на сопственост. Како резултат на природна катастрофа или политички настан може да настане и случајно уништување на валути или хартии од вредност.

Некомпензирани преземања/конфискации

12.48 Владите или други институционални единици може да земат во сопственост средства на други институционални единици, вклучувајќи и нерезидентни единици, без целосен надоместок и од причини поинакви од плаќање на данок, казни, или слични давачки. Ако компензацијата е значајно пониска од вредноста на средствата прикажани во билансот на состојба, разликата треба да се прикаже како зголемување на средствата на институционалната

единица која ги презема, и намалување на средствата на институционалната единица која ги губи, при што таа евидентира некомпензирана конфискација на средства.

12.49 Треба да се напомене дека заплenuвањето и репоседувањето на стоките од кредитори нема третман на некомпензирани конфискации. Тие се третираат за трансакции, односно поконкретно за располагања од должниците и стекнувања од кредиторите, бидејќи се обезбедени експлицитно или по општо разбирање, меѓу должникот и кредиторот.

Други промени во обемот

12.50 Вредноста на фиксните средства постојано се намалува преку потрошувачката на фиксниот капитал сè додека тоа не се стави на продажба или не се потроши целата нивна вредност. Можно е да се направи одредена грешка

Табела 12.4. (прод.) Сметка на други промени во обемот на активата-промени во пасивата и нето-вредноста поради промени во класификациите

Други текови	Промени во обврските и нето-вредност							Вкупно
	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	
Економско појавување на средства								
Економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства								
Загуби поради катастрофи								
Некомпензирани преземања								
Други промени во обемот	0	0	0	1	0	1		1
Промени во класификација	0	0	2	0	0	2		2
Промени во секторската класификација и структура	0	0	2	0	0	2		2
Произведени нефинансиски средства								
Непроизведени нефинансиски средства								
Финансиски средства	0	0	2	0	0	2		2
Промени во класификацијата на средствата и обврските	0	0	0	0	0	0		0
Произведени нефинансиски средства						0		0
Непроизведени нефинансиски средства						0		0
Финансиски средства	0	0	0	0	0	0		0
Вкупни други промени во обемот	0	0	2	1	0	3		3
Произведени нефинансиски средства								
Непроизведени нефинансиски средства								
Финансиски средства	0	0	2	1	0	3		3
Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на активата	14	-1	-2	-1	0	10		

претпоставките за пресметка на потрошувачката на фиксен капитал, при што во таков случај потребно е да се направат одредени корекции во сметката на други промени во обемот на активата. Слично на ова, ако се погрешни претпоставките за висината на намалувањата на залихите, оваа грешка треба да се коригира преку сметката на други промени во обемот на активата. Финансиските средства и обврски кои може да бидат под влијание на промени во обемот се и резервите за осигурување, пензиски и шемите на стандардизирани гаранции. Ова подетално е објаснето во делот 1, 2 и 3 во Глава 17.

Фиксна актива

12.51 Пресметката на потрошувачката на фиксен капитал опфаќа претпоставки за нормални стапки за физичко уништување, стареење и случајна штета. Секоја од овие претпоставки може да се покаже како погрешна. Во таков случај мора да се направат прилагодувања во сметката на други промени во обемот на активата. Во принцип, потребно е да се вршат ревизии на претпоставките кои се користат, вклучувајќи ги новите околности, и тие да се користат за пресметка на потрошувачката на фиксен

капитал на остатокот од периодот на користење на средството. Ако ова не се направи, потребни се континуирани прилагодувања во сметката на други промени во обемот на активата, при што мерката на нето-додадената вредност во наредните години е преценета.

12.52 Физичкото уништување може да вклучува ефекти од непредвидена деградација на средината врз фиксната актива. Од тие причини потребно е да се направат книжења во сметката на други промени во обемот на активата за секое намалување на вредноста на фиксни средства кое се случило, на пример, од влијанието на киселиот воздух и киселите дождови на градежните работи или возилата.

12.53 Воведувањето на напредна технологија како што се напредни модели на средства или нов производствен процес за кој повеќе не се потребни одредени средства може да доведе до непредвидено стареење. Како последица на ова износот кој претходно бил пресметан за нивното очекувано стареење ќе биде помал од реалното стареење.

12.54 Износот определен за очекувана нормална штета може да биде помал од реалната штета. Оваа разлика за економијата во целина, треба да биде мала, додека за индивидуалните единици оваа разлика може да биде значајна и променлива. Од тие причини потребно е да се направат прилагодувања во сметката за други промени во обемот на активата за износот на намалувања на вредноста на фиксните средства како резултат на овие настани. Овие загуби се поголеми од нормалните, но не доволно големи за да се сметаат за катастрофални.

12.55 Како што е објаснето во Глава 10, трошоците за пренос на сопственоста треба да бидат отпишани во периодот во кој средството ќе биде во сопственост на купувачот. Ако средствата се стават на располагање пред целосно отпишување на трошоците за пренос на сопственоста, тогаш остатокот од овој трошок треба да се евидентира во сметката на други промени во обемот на активата.

12.56 Можно е одредени иницијални претпоставки на некои или сите услови да бидат премногу претпазливи. Во таков случај треба да се направи ревизија за зголемување на вредноста на вредноста на средството, место за негово намалување.

12.57 Производствените капацитети со долг период на изградба може да престанат да имаат економско оправдување додека да бидат изградени или пуштени во употреба. На пример, некоја нуклеарна централа или индустриско градилиште може никогаш да не биде пуштено во употреба. Кога ќе се донесе одлука за напуштање на тоа средство, тогаш вредноста на фиксната актива (или во некои случаи, залихи на производство во тек, кои се објаснети во Глава 10), евидентирано во билансот на состојба, треба да се отпише преку сметката на други промени во обемот на активата.

Исклучителни загуби во залихите

12.58 Тука се евидентираат исклучителни загуби настанати како резултат на пожар, кражба, наезда на инсекти врз жито, невообичаено високо ниво на болест на добитокот итн. Во оваа смисла, исклучителните загуби не подразбираат само големи загуби во вредност, туку и нивно нередовно појавување. Големите загуби кои се случуваат на редовна основа треба да се земат во предвид при пресметката на промената во залихите пресметана како ставка во капиталната сметка (како што е објаснето во Глава 10).

Животно осигурување и право на ануитети

12.59 Кај ануитетите односот меѓу премиите и користа најчесто е определена во моментот на склучување на договорот, при што се земаат во предвид податоците за морталитет расположливи во тој период. Сите следни промени ќе имаат влијание врз обврската на обезбедувачот на ануитетот кон корисникот, при што промените се евидентираат тука.

Право на пензија

12.60 Промените на обемот на правата на пензија се однесуваат на дефинирани шеми за корисност, со кои пензиите кои се

обезбедуваат во целост или во делови се одредени со помош на формула. Не е потребно спроведување на прилагодувања за дефинирани шеми на придонеси кај кои користа е дефинирана единствено преку инвестициската заработка од придонесите направени во неа.

12.61 Сè уште се истражува точното разграничување на третманот на промените кај правата за пензии меѓу оние кои имаат третман на трансакции и оние кои имаат третман на промени во обемот на активата. Делот 2 од Глава 17 ја прикажува моменталната состојба.

Резервации за евентуални ризични настани кај стандардните шеми за гаранции

12.62 Доколку стандардните гаранции се обезбедени на комерцијална основа, резервациите за евентуални ризични настани ќе бидат покриени од провизии и инвестициски заработки од нив и од можното подобрување на состојбата на должникот. Меѓутоа, многу често владата гарантира за ваквите шеми. Во тој случај, резервациите треба да се евидентираат во владините сметки за очекуваниот вишок на побарувања во рамките на шемите над износот на добиените провизии, доходот од инвестиции или подобрувањата. Ако гаранторот покрива подолг временски период и ако постои одредба владата да ги побарува средствата во случај на неподмирување, овој вишок треба да биде пресметан врз основа на нето-сегашната вредност на побарувањата кои би се направиле во рамките на шемите за гаранција. Потребно е евидентирање на нов влез при секое воведување на нова шема или при секоја значајна промена на очекуваното ниво на побарувања, над нивото на покривање со износите на провизии или други средства.

4. Промени во класификациите

12.63 Сметката за други промени во обемот на активата ги евидентира промените во средствата и обврските кои ги одразуваат промените во класификацијата на институционалните единици меѓу секторите, промените во структурата на институционалните единици и промени во класификацијата на средствата и обврските. Табелата 12.4 претставува проширување на 12.1 со цел вклучување на влезовите за промени во класификацијата.

Промени во секторската класификација и структура

12.64 Рекласифицирањето на институционалната единица од еден сектор во друг значи и пренос на целиот биланс на состојба. На пример, ако едно некорпоративно претпријатие почне се повеќе финансиски да се разликува од неговиот сопственик и преземе некои од карактеристиките на квазикорпорација, тогаш тоа заедно со неговиот биланс на состојба преминуваат од секторот Домаќинства во Нефинансискиот корпоративен сектор; или ако една финансиска корпорација е авторизирана да прима депозити, таа може да се рекласифицира од "други финансиски посредници" во "корпорации кои примаат депозити со исклучок на централната банка".

12.65 Доколку едно домаќинство се пресели од една економија во друга, земајќи притоа се што поседуваат (вклучувајќи ги и финансиските средства), тие исто така се евидентираат во промени во класификацијата и

структурата. Бидејќи не постои промена во сопственоста на она што го поседуваат, нивното преселување од една економија во друга не претставува трансакција.

Табела 12.5. Сметка на други промени во обемот на активата-промени во средствата според видот на средствата

Промени во средства									
Други текови	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Вкупни други промени во обемот	14	-1	0	0	0	13			13
Произведени нефинансиски средства	-2	-2	-3	0	0	-7			-7
Фиксна актива	1		-3			-2			-2
Залиха	-3					-3			-3
Вредности		-2				-2			-2
Непроизведени нефинансиски средства	14	0	3	0	0	17			17
Природни ресурси	10	0	1	0	0	11			11
Договори, заеми, лиценци	4		2			6			6
Goodwill и маркетиншки средства	0					0			0
Финансиски средства	2	1	0	0	0	3			3
Монетарно злато и СПВ						0			0
Валуте и депозити						0			0
Должнички хартии од вредност						0			0
Заеми						0			0
Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	2					2			2
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми		1				1			1
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените						0			0
Други сметки за побарување/обврски						0			0

12.66 Во Главата 21 се објаснети тековите што треба да се евидентираат во случај на корпоративно реструктурирање, односно во случај на спојување на две корпорации, во случај на преземање на една корпорација од друга група или во случај кога една корпорација ќе се подели на две или повеќе единици. Повеќето од финансиските последици се евидентираат како трансакции, но некои може да бидат евидентирани како други промени во обем. Во Глава 21, исто така, се објаснети и влијанијата од национализација и приватизација, при што е објаснето кога последиците имаат третман на трансакции, а кога на други промени во обемот, вклучувајќи ја и секторската рекласификација.

12.67 Рекласификацијата е потребна и поради тргувањето со хартии од вредност. Кога една единица А продава хартии од вредност на единицата Б, А креира обврски, додека Б има средства (побарувања). Ако Б ја продаде истата хартија од вредност на единицата В, трансакцијата меѓу Б и В се евидентира во финансиската сметка како продажба на хартија од вредност. Иако А не е вклучена во купопродажбата меѓу Б и В, нејзиниот биланс на состојба

е променет, бидејќи таа веќе не должи кон Б туку кон В. Оваа рекласификација се прикажува во сметката за други промени во обемот на активата.

Промени во класификацијата на активата (средствата) и пасивата (обврските)

12.68 Едно средство може да се појави под еден наслов во почетниот биланс на состојба, а под друг во крајниот биланс на состојба. Бидејќи трансакциите со едно средство треба да се евидентираат како зголемување на средството кај една единица, и намалување на истото средство кај друга единица, процесот на промена во класификацијата треба да се евидентира во сметката за други промени во обемот на активата. Средството може најпрво да се евидентира како трансакција под оригиналната класификација, а потоа да се евидентира како промена во класификацијата во билансот на состојба на новиот сопственик. Алтернативно на ова, најпрво може да биде прикажана како рекласификација од првиот сопственик, а потоа како трансакција под неговата нова класификација. Ако промената во класификацијата доведе до промена во вредноста, таа има третман на квалитативна промена, а со

Табела 12.5. (прод.) Сметка на други промени во обемот на активата-промени во обврските и нето-вредноста според видот на обврските

Други текови	Промени во обврски и нето-вредност								
	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Вкупни други промени во обемот	0	0	2	1	0	3			3
Произведени нефинансиски средства									
Фиксна актива									
Залиха									
Вредности									
Непроизведени нефинансиски средства									
Природни ресурси									
Договори, заеми, лиценци									
Goodwill и маркетиншки средства									
Финансиски средства	0	0	2	1	0	3			3
Монетарно злато и СПВ									
Валуте и депозити									
Должнички хартии од вредност									
Заеми							0		0
Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови			2			2			2
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми				1		1			1
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените									
Други сметки за побарување/обврски									
Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на активата	14	-1	-2	-2	0	10			

тоа и на промена во обемот, како што беше претходно опишано во делот за економско појавување и исчезнување. Изборот дали најпрво да се изврши рекласификација а потоа да се евидентира трансакција, или обратно, зависи од природата на трансакцијата и од тоа дали стариот или новиот сопственик има корист од промените во цената. Подолу се објаснети неколку примери за рекласификација.

Продажба и рекласификација на земјиште и згради

12.69 Единицата А продава земјиште на единицата Б, која го користи за изградба на куќа. Ако пред продажбата единицата А се стекне со дозвола за градба, тогаш најнапред треба да се евидентира промена во класификацијата во сметките на А (со најверојатно зголемување на вредноста која треба да се евидентира во сметките на други промени во обемот на единицата А), а потоа и продажба на градежно земјиште на единицата Б. Ако единицата Б се стекне со градежна дозвола по купувањето на земјиштето, тогаш единицата Б треба да евидентира промена во класификацијата (најверојатно и други промени во обем) во нејзините книги.

12.70 Сличен начин на евидентирање се употребува и во случај на згради кои се пренаменети од места за живеење во деловни простории или обратно во согласност со дозволената намена на зградата на таа намена. Пренамената на една зграда како резултат на нови инвестиции во неа не претставува друга промена во обемот на средствата, туку е резултат на бруто - инвестиции во фиксен капитал.

Промена во класификацијата на залихите

12.71 Во сите случаи, производството во тек треба да се рекласифицира во готови производи пред тие да бидат продадени. Некои животни кои имаат третман на фиксен капитал, бидејќи се чуваат со цел добивање на млеко или волна, може да бидат заклати пред завршување на нивниот продуктивен период. Во овој случај, тие треба да бидат рекласифицирани од фиксен капитал во залиха во оној момент кога ќе престанат да обезбедуваат производи на континуирана основа. Ако ова не е практично, или е премногу сложено, тогаш тие може да се евидентираат како намалување на фиксен капитал, а не повлекување од

залиха. Во принцип, рекласификацијата од еден вид на залиха во друг, или од фиксен капитал во залиха, не треба да вклучува промена во вредноста. Ако во моментот на промена, претходната вредност е различна од новата вредност, потребно е евидентирање на ставка во рамките накономско појавување или исчезнување во сметката за други промени во обемот на активата. Ако ова се случува често, треба да се преиспитаат техниките на вреднување.

V. Сметка на ревалоризација

1. Различни концепти на сопственички добивки и загуби

12.73 Сметката за ревалоризација, прикажана во табела 12.6, ги опфаќа сопственичките добивки и загуби во време на пресметковниот период на сопствениците на финансиски и нефинансиски средства и обврски. Првите ставки се поврзани со номиналните добивки и загуби кои понатаму се делат на неутрални сопственички добивки и реални сопственички добивки. Сопственичките добивки и загуби се евидентираат на левата страна на сметката, додека оние на обврските се евидентираат на десната страна.

12.74 *Номиналната сопственичка добивка од нефинансиските средства ја претставува вредноста на користа која настанува за сопственикот на средството како резултат на промените во неговата цена во текот на времето. Номиналната сопственичка добивка од финансиската актива го претставува зголемувањето на вредноста на активата, кое не произлегува од трансакции на средства (вклучувајќи ја и пресметаната камата во одреден временски период) и други промени во обемот на активата. Номиналната сопственичка добивка од пасивата го претставува намалувањето на вредноста на обврската, кое не произлегува од трансакции или други промени во обемот. Негативната номинална сопственичка добивка се нарекува сопственичка загуба. Позитивната сопственичка добивка, било како резултат на зголемување на вредноста на одредено средство или намалување на вредноста на дадена обврска, ја зголемува нето-вредноста на единицата. Соодветно, сопственичката загуба ја намалува нето-вредноста на единицата, било како резултат на намалување на вредноста на дадено средство или зголемување на вредноста на дадена обврска.*

12.75 Како и кај апсолутната промена во вредноста на средството, интересно е да се види како промената на вредноста се споредува со општата мерка на инфлација. Кога вредноста на средството во одреден период се зголемува повеќе од општото ценовно ниво, средството може да се размени за поголем обем на стоки, услуги и средства опфатени со општиот ценовен индекс на крајот на периодот отколку на почетокот на периодот. Зголемувањето кое го задржува истиот обем на стоки и на

5. Резиме на другите промени во обемот

12.72 Табелите од 12.2 до 12.4 прикажуваат детали за другите промени во обемот на секој вид на промена, со детали за секое средство на второ ниво на класификација. Информациите може да се агрегираат по вид на средство, без оглед на причината на промената во обемот, како што е прикажано во табела 12.5. На ваков начин информациите од сметката за други промени во обемот на активата се користат за порамнување меѓу почетниот и крајниот биланс на состојба.

услуги се нарекува неутрални сопственички добивки. *Неутралната сопственичка добивка (загуба) во определен период претставува зголемување (намалување) на вредноста на активата кое е потребно, во отсуство на трансакции и други промени во обемот на активата, за да се одржи контрола врз истиот износ на стоки и на услуги како и на почетокот на периодот.*

12.76 Разликата меѓу номиналната сопственичка добивка или загуба и неутралната сопственичка добивка или загуба за исто средство во ист период се нарекува реална сопственичка добивка или загуба. Ако вредноста на средството се зголемува побрзо од неутралната сопственичка добивка, тогаш постои реална сопственичка добивка. Ако вредноста на средството не се зголемува со иста брзина како и општото ниво на цени, или ако воопшто не се зголемува, тогаш сопственикот на средството забележува реални сопственички загуби. *Реалните сопственички добивки (загуби) го претставуваат износот за кој вредноста на активата се зголемува (намалува) над неутралната сопственичка добивка во определен период, во отсуство на трансакции и други промени во обемот на активата.* Во понатамошните делови подетално се објаснети номиналните, неутралните и реалните сопственички добивки, како и нивните меѓусебни односи.

12.77 Ставката за рамнотежа во сметката за ревалоризација се опишува *како промени во нето-вредноста како резултат на номиналните сопственички добивки или загуби. Се дефинира како алгебарски збир на позитивни или негативни номинални сопственички добивки на сите средства и обврски на институционалната единица.* Како што номиналната сопственичка добивка се дели на неутрална и реална сопственичка добивка, така и промените во нето-вредноста како резултат на номинални сопственички добивки може да се поделат на промени во нето-вредноста како резултат на неутрални сопственички добивки или загуби и промени во нето-вредноста како резултат на реални сопственички добивки и загуби.

12.78 Со цел поедноставување на терминологијата, сопственичките добивки нема да бидат наведени експлицитно, освен ако контекстот не го бара тоа. Терминот "сопственички добивки" се користи и во случај

на сопственичките добивки и сопственичките загуби, со јасно дефинирање дека сопственичките добивки може да бидат негативни и позитивни. Слично на ова, терминот "средства" ги покрива и средствата и обврските, освен ако содржината не бара поинакво термилошко покривање на обврските.

12.79 Сопственичките добивки понекогаш се опишани како "капитални добивки". Терминот "сопственички добивки" нашироко се применува во деловното сметководство, и се препорачува негова употреба и тука бидејќи посочува дека сопственичките добивки се создаваат единствено како резултат на сопственичките средства без нивно трансформирање. Сопственичките добивки ги вклучуваат не само добивките од "капитал" како што се фиксните средства, земјиште и финансиски средства, туку добивките од залихите на сите видови на стоки кои се држат од производителите, вклучувајќи го и производството во тек, често објаснето како "аперијација на состојби". Кај повеќето финансиски средства, сопственичката добивка на една единица е иста, во целост или делумно, со сопственичката загуба на единицата која ја држи соодветната обврска. Ова не е случај со нефинансиските средства, бидејќи не постојат нефинансиски обврски.

12.80 Кога ќе се продаде, или на поинаков начин стави на располагање средство чија вредност се зголемила како резултат на сопственичка добивка, се смета дека сопственичката добивка се реализирала. Ако средството е задржано од сегашниот сопственик, сопственичката добивка не е реализирана. Под реализирана добивка најчесто се подразбира реализираната добивка во целиот период на поседување на средството или состојбата на обврската, без оглед дали периодот одговара на пресметковниот период или не. Меѓутоа, во рамките на СНС, сите сопственички добивки и загуби се мерат единствено од почетокот на пресметковниот период. **Сопственичката добивка (загуба) се реализира кога едно средство, чија вредност се зголемила (намалила) како резултат на сопственички добивки (загуби) во рамките на пресметковниот период, ќе се продаде, откупи, искористи, или стави на располагање на друг начин, или во случај кога една обврска, која вклучува сопственичка добивка или загуба, ќе се отплати.** Нереализирана сопственичка добивка е добивката која е пресметана на средството кое е сè уште во посед на сопственикот или состојбата на обврската на крајот на пресметковниот период.

Номинални сопственички добивки

12.81 Може да се направи разлика меѓу четири различни ситуации кои влијаат врз зголемувањето на номиналните добивки и методите за вреднување кои се применуваат. Со цел појасно објаснување, се претпоставува за момент дека не постојат трансакции ниту други промени во обемот во рамките на двата споменати датуми.

а. Средствата кои се држат во рамките на пресметковниот период: номиналната сопственичка добивка пресметана за пресметковниот период е

еднаква на разликата меѓу вредностите во почетниот биланс на состојба и крајниот биланс на состојба. Овие вредности претставуваат проценети вредности на средствата во случај кога тие би се стекнале во моментот на креирање на билансот. Номиналната добивка не е реализирана.

б. Средствата кои се држат на почетокот на периодот, а кои се продадени во текот на периодот: пресметаната номинална сопственичка добивка е еднаква на вредноста наведена во крајниот биланс на состојба минус вредноста наведена во почетниот биланс на состојба. Номиналната добивка е реализирана.

в. Средство кое е стекнато во периодот и кое сè уште е во сопственост до крајот на периодот: пресметаната номинална сопственичка добивка е еднаква на вредноста наведена во крајниот биланс на состојба минус реалната или проценета вредност на стекнатото средство. Номиналната добивка не е реализирана.

г. Стекнато средство, кое е ставено на располагање во текот на пресметковниот период: пресметаната номинална сопственичка добивка е еднаква на реалната или проценета вредност ставена на располагање минус реалната или проценетата стекната вредност.

12.82 Основниот идентитет кој ги поврзува билансот на состојба, трансакциите, другите промени во обемот и номиналните сопственички добивки може да прикажат како:

вредноста на состојбата на средството во почетниот биланс на состојба вреднувано на датумот на почетниот биланс на состојба,

плус вредноста на набавените средства, или средствата ставени на располагање, преку трансакции вреднувани на датумот на трансакцијата,

плус вредноста на другите промени во обемот на средствата вреднувани на датумот на настанување на промените во обемот на средствата,

плус вредноста на номиналните сопственички добивки на средството,

е еднаква на вредноста на состојбата на средството во крајниот биланс на состојба, вреднувана на датумот на крајниот биланс на состојба.

Вредноста на средствата и обврските во крајниот биланс на состојба ја вклучува нереализираната добивка и загуба. Вредноста на трансакциите ја вклучува вредноста на реализираната добивка и загуба. Оттаму произлегува дека точната вредност на ставката за ревалоризација мора да ја опфати реализираната и нереализираната сопственичка добивка, или со други зборови да ја претставува вкупната вредност на номиналните сопственички добивки и загуби.

12.83 Бидејќи вкупната номинална сопственичка добивка која е пресметана на одредена категорија на средство за даден период ја вклучува пресметаната номинална сопственичка добивка на стекнатите средства и на средствата ставени на располагање во пресметковниот период, како и на средствата кои се наоѓаат во почетниот и крајниот биланс на состојба, не е возможно да се пресмета вкупната сопственичка добивка од податоците наведени во билансот на состојба. Ова може да се прикаже преку еден едноставен пример.

12.84 Да претпоставиме дека една корпорација поседува 100 единици (на пример, залиха или акции) на почетокот на периодот, при што тие вредат секоја по 20 или вкупно 2000. Во одреден момент, кога цената за една единица ќе порасне на 22, корпорацијата решава да купи уште 15 единици, што претставува трошок од 330. На крајот на периодот, кога цената изнесува 25, корпорацијата продава 15 единици во вкупна вредност од 375. Вредноста на состојбата во крајниот биланс на состојба, која изнесува 100 единици, е вредувана 25 по единица или вкупно 2500. Зголемувањето во билансот на состојба од 500 претставува нереализирана добивка на состојба од 100 единици. Вредноста на трансакциите претставува намалување во билансот на состојба, бидејќи вредноста на додадената состојба во билансот на состојба (330) е помала од вредноста на состојбата која е продадена (375). Разликата од -45 претставува намалување на нето-вредноста како резултат на реализирање на сопственичката добивка. Така, вкупната номинална сопственичка добивка изнесува 545, и го задоволува основниот идентитет дека почетната состојба (2000) плус трансакциите (-45) плус номиналната сопственичка добивка (545) плус другите промени во обемот на средствата (0) е еднаква на вредноста во крајниот биланс на состојба (2500).

12.85 За да се пресметаат вкупните сопственички добивки директно, неопходно е да се води евиденција на сите средства кои се стекнати или ставени на располагање во текот на сметководствениот период, како и на цените по кои тие се стекнати или ставени на располагање, како и на цените и количината на средствата кои се држат на почетокот и на крајот на периодот. Овој вид на водење на евиденција е повеќе вообичаен кај финансиските средства и обврски, отколку кај нефинансиските средства.

12.86 Секој од петте елементи кои го сочинуваат идентитетот од делот 12.82, а кои ги објаснуваат промените во билансот на состојба, може да се пресметаат директно и независно од останатите четири елементи. Така, секој елемент има ист статус, и не е дефиниран како резидуал во вид на ставка за порамнување. Меѓутоа, логично е да се претпостави дека ако четири од петте елементи се пресметаат директно, тогаш петтиот може да се процени како резидуал. Поради ова, идентитетот може да се искористи за процена на номиналните сопственички добивки од останатите четири елементи, без притоа да се имплицира дека тие се ставка за порамнување во рамките на СНС.

Неутрални сопственички добивки

12.87 Со цел да се пресмета неутралната сопственичка добивка на едно средство, пожелно е да се избере сеопфатен ценовен индекс кој ќе покрива широк опфат на стоки, услуги и средства. Во пракса најчест избор на повеќето земји е ценовниот индекс за крајна потрошувачка, иако можат да се користат и други индекси во зависност од расположливоста на податоците. Меѓутоа, сеопфатен индекс од овој вид може да биде достапен само еднаш годишно, или во најдобар случај квартално, и тоа по истекот на значаен период на време. Бидејќи сопственички добивки може да се пресметаат за средства кои се држат само краток период на време, неопходно е да се користи индекс кој ги мери промените во цените на месечно ниво и кој е достапен без премногу одлагање. Индексот на потрошувачки цени (CPI) најчесто ги задоволува овие барања, поради што прифатлива процедура би била да се употребува CPI за интерполација и екстраполација на движењата на пошироките индекси со цел нивна употреба при пресметката на неутралните сопственички добивки.

12.88 Неутралните сопственички добивки на едно средство во текот на даден период се еднакви на вредноста на средството на почетокот на периодот помножена со пропорционалната промена на одреден сеопфатен ценовен индекс избран за мерење на промените на општото ценовно ниво. Така, неутралните сопственички добивки може лесно да се пресметаат за средства кои се чуваат во текот на целиот сметководствен период и кои се наоѓаат и во почетниот и во крајниот биланс на состојба. Потешко е да се пресметаат неутралните сопственички добивки за средства кои се стекнати или ставени на располагање во текот на пресметковниот период, освен ако точното време на нивно стекнување или располагање е познато.

Реални сопственички добивки

12.89 Реалните сопственички добивки на едно средство се дефинирани како разлика меѓу номиналните и неутралните сопственички добивки на тоа средство. Вредноста на реалните сопственички добивки на средствата зависат од движењата на нивните цени во разгледуваниот период, во однос на движењата на останатите цени, во просек мерени преку општиот ценовен индекс. Зголемувањето на релативната цена на средството доведува до позитивна реална сопственичка добивка, а намалувањето на релативната цена на средството доведува до негативна реална добивка, без оглед на тоа дали општото ценовно ниво се зголемува, намалува или останува непроменето.

12.90 Номиналните сопственички добивки на домашната валута, депозити и заеми деноминирани во домашна валута се секогаш еднакви на нула. Во време на инфлација, неутралните добивки на ваквите средства и обврските мора да бидат позитивни, а оттаму и реалните сопственички добивки мора да бидат негативни и еднакви во апсолутни вредности со неутралните добивки. Со други зборови, реалната вредност на овие средства се намалува и за кредиторот и за должникот како резултат на инфлацијата. Од аспект на должникот, намалувањето на

реалната вредност на обврската претставува зголемување на нето-вредноста изразена во реални големини. На овој начин настанува пренос на реалната куповна моќ од кредиторот на должникот во износ еднаков на вредноста на негативната реална сопственичка добивка на средството или обврската. Кога ваквиот пренос е антиципиран од кредиторот, можно е тој да побара повисоки номинални каматни стапки за заемите или да понуди повисоки номинални каматни стапки за депозитите, за да го надомести очекуваниот пренос, или пак заемите со фиксни монетарни вредности да ги замени со заеми со индекси.

- 12.91 Бидејќи промените во релативните цени може да бидат позитивни или негативни, сопствениците на одредени средства бележат реални сопственички добивки, додека сопствениците на други средства бележат реални сопственички загуби. Реалните сопственички добивки може да доведат до значајна редистрибуција на реалната нето-вредност меѓу институционалните единици, сектори, па дури и држави, во висина која зависи од износот на промените во релативните цени. И покрај тоа што одредени промени може да настанат и во случај на отсуство на општа инфлација, постојат систематски ефекти кои се поврзани со општата стапка на инфлација како резултат на опаѓањето на реалните вредности на монетарните средства и обврски во услови кога општото ценовно ниво расте.
- 12.92 Како што реалните сопственички добивки ја зголемуваат или намалуваат куповната моќ на сопствениците на средствата, тие влијаат и врз нивното економско однесување. Реалните сопственички добивки се значајни економски варијабли сами по себе, како и за анализа на потрошувачката и инвестициите во капитал. Може да се тврди дека реалната сопственичка добивка може да биде асимилирана со доходот, на начин дефиниран во СНС, со цел да се добие посеопфатна мерка на доходот, меѓутоа не постои консензус за ова. Освен практичните потешкотии за процена на реалните сопственички добивки и загуби, нивното влијание врз економското однесување не е исто како она на доходот добиен во готовина или добра. И покрај тоа, информациите за реалните сопственички добивки треба да бидат достапни на корисниците, аналитичарите и креаторите на политика.
- 12.93 Реалната сопственичка добивка може да се добие како резидуал преку одземање на неутралната од номиналната сопственичка добивка, поради што можноста да се пресмета реалната сопственичка добивка зависи од можноста да се пресмета номиналната и неутралната добивка.

2. Сопственички добивки и загуби на специфична актива

Фиксна актива

- 12.94 Номиналните сопственички добивки се пресметуваат со референца на средства и обврски кои остануваат квалитативно и квантитативно непроменети во текот на соодветниот период за кој се пресметува сопственичката

добивка. Така, промените во вредноста на физичките средства како што се конструкции, опрема или залихи кои се во сопственост на производителите, а кои се подложни на физички или економски промени со текот на време, било нивни подобрувања или уништувања, не се сметаат за сопственички добивки. Намалувањето на вредноста на фиксните средства кои се во сопственост на производителите, како резултат на физичко уништување или нормални стапки на стареење или случајно уништување, се евидентира како потрошувачка на фиксен капитал, а не како негативна сопственичка добивка.

- 12.95 Потрошувачката на фиксен капитал може да се пресмета преку вреднување на почетниот и крајниот биланс на состојба по просечна цена во дадениот период, со цел да се овозможи исклучување на евентуална сопственичка добивка. Многу често цената која преовладува во средишната точка на периодот се зема како просечна цена за тој период. При умерена стапка на инфлација овој начин може да биде прифатлив, меѓутоа не е препорачлива негова примена во случај на високи стапки на инфлација.
- 12.96 Може да се создадат номинални сопственички добивки на постоечки фиксни средства било како резултат на општа инфлација или како резултат на промена на цената на средството. Во случај кога средства од ист вид сè уште се произведуваат и продаваат на пазар, постоечкото средство во почетниот и крајниот биланс на состојба треба да се вреднува по тековни куповни цени на ново произведените производи намалени за акумулираната потрошувачка на фиксен капитал до тој период, пресметана врз основа на цените кои преовладуваат во моментот на составување на билансот. Во случај кога повеќе не се произведуваат средства од ист вид, вреднувањето на постоечките средства може да предизвика концептуални и практични проблеми. Ако сè уште се произведуваат слични производи, иако нивните карактеристики може значајно да се разликуваат од постоечките средства (на пример нови модели на возила или авиони), може да се претпостави дека ако постоечките средства сè уште се произведуваат, нивната цена би се движела на ист начин како оние на новите средства. Меѓутоа, ваквата претпоставка станува дискутабилна во случај кога карактеристиките на новите средства се многу понапредни како резултат на техничкиот прогрес. Понатамошни објаснувања може да се најдат во делот *Мерење на капиталот*.

Залиха

- 12.97 Процентата на номиналните сопственички добивки од залихи може да биде отежната поради недостаток на податоци за трансакции или за други промени во обемот на залихите. Како што е објаснето во Глава 6, евиденцијата на трансакциите на залихите на производството во тек и готовите производи може да не е соодветна, бидејќи тие претставуваат внатрешни трансакции. Стоките кои влегуваат во залиха може да се сметаат за стекнати средства од сопственикот на претпријатието од самото претпријатие во улога на произведувач, додека стоките кои излегуваат од залиха може да се сметаат за стоки ставени на располагање од сопственикот за нивна употреба во процесот на

производство или за продажба. Овие иницијални трансакции треба да се вреднуваат по цени кои преовладуваат во моментот на настанување на трансакцијата. Вредноста на повлекувањата ги вклучуваат евентуалните сопственички добивки од залихите и на тој начин се овозможува вредноста на сопственичките добивки да не бидат вклучени во аутпутот. Меѓутоа, како што е објаснето во деловите од 6.142 до 6.145, кога складирањето на стока е неопходно за продолжување на процесот на производство, зголемувањето на вредноста на стоките како резултат на производството нема третман на номинална сопственичка добивка. Во случај на стоки за препродажба, вредноста на стоките при нивно повлекување од залиха треба да ја вклучат вредноста на сопственичката добивка или загуба која се создала во време кога тие биле чувани на залиха, но не и вредноста на реализираната маргина од продавачот на големо или мало. Односно, стоките кои се повлекуваат од залиха се вреднуваат по цени кои преовладуваат во моментот на нивно повлекување од залиха во иста состојба во која истите биле ставени на залиха (освен во случај на складирање).

12.98 Другите промени во обем се составени од залихи на стоки кои се уништени како резултат на вонредни настани како што се природни катастрофи (поплави, земјотреси итн) или големи пожари. Тековните загуби на стоки од залиха, како што се редовно уништување или ситна кражба, имаат ист третман како и намерното повлекување на стоки од залиха. Номиналните сопственички добивки на залиха се поврзуваат единствено со нивото на залиха по вклучување на вонредните и тековните загуби на залиха.

12.99 Не е возможно директно мерење на вредноста на промените во залихите ако не постои евиденција на количините на стоки кои влегуваат и излегуваат од залиха, како и на нивните цени во тој момент. Ако не постои ваква евиденција, неопходно е да се минусира вредноста на промените на залихите од вредноста на количините во почетните и крајните залихи преку користење на моделот кој се обидува да направи поделба на разликата меѓу вредноста на почетната и крајната состојба на средствата на трансакции и номинални сопственички добивки. Ваквите модели се добри колку што се добри и претпоставките на кои тие се засноваат. Проценувањето на сопственичките добивки и загуби кои користат податоци од крајниот период вклучуваат две проблематични претпоставки. Првата е зголемувањето на цените по линеарна основа во текот на периодот, додека втората е промените во обемот на залихите се зголемуваат или намалуваат линеарно меѓу почетниот и крајниот биланс на состојба. Двете претпоставки се малку веројатни, особено во случај на сезонски производи. Треба да се напомене дека ова не е проблем само кај сметката за акумулација, бидејќи вредноста на промените на залихите на инпути и аутпути се користи и при мерење на меѓуфазната потрошувачка, аутпутот и додадената вредност, а оттаму и на сите ставки за порамнување во СНС. Ако е потребно да се направат ваков вид на претпоставки со цел да се пресметаат сопственичките добивки и загуби, тие треба да се пресметуваат за пократок период. Оттаму, се препорачува користење на

агрегирани квартални процени од овој вид, отколку годишни процени од ист вид.

Вредности

12.100 Намената на вредностите е да служат како чувари на вредност со очекување дека нивната вредност ќе се зголеми со тек на време. Зголемувањето на вредноста на индивидуалните вредности (скапоцености) има третман на номинална сопственичка добивка. Таа може да се подели на неутрална и реална сопственичка добивка на стандарден начин.

Финансиска актива и пасива

12.101 Бидејќи финансиските средства и обврски немаат секогаш цена, сопственичките добивки и загуби имаат различен третман за различни категории, иако истите основни принципи треба да се применуваат на сите категории. Други промени во обемот на финансиската актива и пасива се можни, како што е објаснето во делот Б, меѓутоа тие се занемаруваат во деловите што следат.

12.102 Со исклучок на златото и СПВ, првите објаснувања се однесуваат на средствата кои се деноминирани во домашна валута, а потоа и на влијанијата во случаи кога тие се деноминирани во странска валута.

Монетарно злато и СПВ

12.103 Бидејќи цената на златото е изразена во долари, тоа е подложно на номинална и реална сопственичка добивка и загуба како резултат на промени во девизниот курс, како и на промени во цената на златото.

12.104 Бидејќи вредноста на СПВ произлегува од кошница од четири главни валути, таа е секогаш подложна на номинални и реални добивки и загуби. Од време на време, може да се направи нова алокација на СПВ, и во тие случаи новата алокација има третман на трансакција.

Валута

12.105 Домашната валута не е подложна на номинални сопственички добивки и загуби. Таа може да се разгледува како фиксна "количина" на единици на валута (на пример еден долар) со цена која е секогаш единствена. Меѓутоа, иако номиналните сопственички добивки се нула, неутралните сопственички добивки на валутата не изнесуваат нула. Под влијание на инфлација, неутралните сопственички добивки се позитивни, со што поврзаните реални сопственички добивки се негативни и се со еднаква големина.

Депозити и заеми

12.106 Депозитите и заемите деноминирани во домашна валута, исто така, не регистрираат номиналните сопственички добивки и загуби од истите причини како и кај валутите. Може да има зголемување на вредноста на заемите или депозитите во текот на пресметковниот период, но како резултат на трансакции вклучително и додавање на

каматата на претходното ниво на главнина. Како и кај валутите, и депозитите и заемите деноминирани во домашна валута регистрираат реални сопственички загуби со големина на неутралните сопственички добивки.

Должнички хартии од вредност

- 12.107 Должничките хартии од вредност имаат пазарна вредност која се менува со текот на времето. Меѓутоа, сите промени во вредноста немаат третман на сопственички добивки и загуби.
- 12.108 Обврзницата претставува хартија од вредност која на имателот му дава безусловно право на фиксен паричен прилив или договорени променливи парични приливи во текот на одреден временски период (освен во случај на вечни (трајни) обврзници), како и право на фиксен износ на главнина на одреден датум или датуми. Обврзниците најчесто се тргуваат на пазари, при што имателот на обврзницата може да се промени неколку пати. Издавачот на обврзницата може понекогаш да ја отплати главнината преку нејзино откупување пред датумот на доспевање.
- 12.109 Како што е објаснето во делот 4 од Глава 17, кога обврзницата е издадена со дисконт, вклучително и голем дисконт и безкупонски обврзници, тогаш разликата меѓу цената на издавање и нејзината номинална вредност или вредност за откупување на датумот на доспевање ја опфаќа каматата која издавачот е обврзан да ја плати во периодот на траење на обврзницата. Оваа камата се евидентира како доход од сопственост кој го плаќа издавачот на обврзницата на имателот на обврзницата како дополнување на евентуална купонска камата која издавачот ја плаќа во однапред одредени интервали. Во принцип, пресметаната камата има третман на континуирано реинвестиран износ во обврзницата од имателот на обврзницата. Така, таа се евидентира и во финансиската сметка како стекнување на дополнителна вредност на постоечкото средство. Постепеното зголемување на пазарната цена на обврзницата како резултат на акумулираната пресметана, реинвестирана камата го одразува порастот на состојбата на главнина. Тоа претставува количинско зголемување, или зголемување на обемот, а не зголемување на цената. Не се создава сопственичка добивка за имателот на обврзницата или сопственичка загуба на издавачот на обврзницата. Зголемувањето на вредноста како резултат на пресметаната камата се евидентира во сметката за примарна распределба на доходот и финансиската сметка, а не во сметката за ревалоризација (ниту во сметката за други промени во обемот на активата).
- 12.110 Цените на обврзниците со фиксна стапка исто се менуваат, меѓутоа, кога пазарните каматни стапки се менуваат, цените се менуваат обратно од движењата на каматните стапки. Влијанието на промените на каматната стапка врз цените на обврзницата е помало со приближувањето на обврзницата до датумот на достасување. Промените во цените на обврзницата кои произлегуваат од промените во пазарните каматни стапки претставуваат ценовни, а не количински промени. Така тие создаваат номинални сопственички добивки или загуби и за издавачот и за

имателот на обврзницата. Порастот на каматната стапка создава номинална сопственичка добивка за издавачот на обврзницата и еднаква по износ номинална сопственичка загуба за имателот на обврзницата, и обратна ситуација во случај на пад на каматните стапки. Кога каматните стапки се променуваат, и пазарната вредност на обврзницата се менува. Оваа промена во вредноста се евидентира како ревалоризација. Во рамките на СНС, каматната стапка која се евидентира како резултат на приближување на датумот за откуп се пресметува врз основа на каматната стапка на датумот на издавање. Во текот на целиот период на обврзницата, сопственичките добивки и загуби се неутрализираат и вкупниот износ на евидентираната камата претставува разлика меѓу цената на издавање и цената на откуп.

- 12.111 Цената на обврзниците може да се промени и како резултат на промените во бонитетот (надолу и нагоре) на издавачот или гаранторот. Ваквите промени доведуваат до зголемување на истите влезни единици како и промените во каматната стапка. Ова е така, бидејќи пазарната цена на обврзницата се менува за да се одразат промените во бонитетот на издавачот. Тоа не значи дека оштетувањата на депозитите и заемите треба да се третираат како ревалоризација. Соодветниот третман за оштетените заеми е објаснет во делот од 13.66 до 13.68.

- 12.112 Номиналните сопственички добивки и загуби може да се пресметаат и на записи на ист начин како и кај обврзниците. Меѓутоа, бидејќи записите претставуваат краткорочни хартии од вредност со многу пократок рок на доспевање, сопственичките добивки кои произлегуваат од промените во каматните стапки најчесто се многу помали од оние создадени кај обврзниците со иста номинална вредност.

Акционерски капитал и акции на инвестициски фондови

- 12.113 Кај корпорациите кои претставуваат директно инвестирани претпријатија и инвестициски фондови, нераспределената добивка се прикажува како реинвестирана добивка во сметката на примарна распределба на доход и како реинвестирана добивка во финансиската сметка. Реинвестираната добивка ја зголемува вредноста на акционерскиот капитал и акциите на инвестициските фондови. За котираните акции и акциите на инвестициските фондови и единици, постојат пазарни цени и промените во вредноста кои не се резултат на реинвестирана добивка имаат третман на сопственички добивки и загуби, исто како и кај залихите без компоненти на складирање или вредности (скапоцености).

- 12.114 За други видови на акционерски капитал, сопственичките добивки се пресметуваат на сличен начин како што се пресметува вредноста на акционерскиот капитал. На пример, кај квазикорпорациите, каде што вредноста на другиот капитал се добива од билансот на состојба минус обврските, сопственичките добивки се пресметуваат како збир на сопственичките добивки на средствата минус сопственичките добивки на обврските.

Осигурителни, пензиски и стандардизирани гарантни шеми

- 12.115 Во случај кога резервите за осигурителни и стандардизирани гарантни шеми се деноминирани во домашна валута, најчесто не постојат номинални сопственички добивки и загуби, исто како и кај валутите или депозитите и заемите. Исклучок од ова се јавува ако е договорена состојба на побарување и ако е договорено таа да биде индексирана во исчекување за исплата, тогаш може да се евидентира номинална добивка или загуба.
- 12.116 Зголемувањето на вредноста на пензиските права како резултат на индексирањето се евидентира преку реинвестираниот доход од инвестиции кој се плаќа на корисникот, а не во сметката за ревалоризација.
- 12.117 Средствата кои финансиските институции ги користат за исполнување на нивните обврски во рамките на гарантните шеми имаат корист од сопственичките добивки, на пример инвестициите во акционерски капитал и инвестициски фондови, меѓутоа обврските кон креаторите на политиката и корисниците се менуваат единствено како резултат на трансакции и други промени во обемот на средствата.

Финансиски деривативи и акциони опции на вработени

- 12.118 Финансиските деривативи имаат котирани цени, поради што тие евидентираат номинални сопственички добивки и загуби, исто како и кај котираните акции и акциите/единиците на инвестициските фондови. Како што е објаснето во делот 6 од Глава 17, акционите опции на вработените може да евидентираат номинални сопственички добивки и загуби.

Други сметки на побарувања или обврски

- 12.119 Во другите сметки на побарувања и обврски деноминирани во домашна валута не се евидентираат номинални сопственички добивки и загуби. Сите промени во вредноста меѓу почетокот и крајот на пресметковниот период се резултат на трансакции, со евентуално вклучување и на пресметаната камата. Како и кај валутите, може да се оствари реална сопственичка добивка во еднаков износ со неутралната сопственичка загуба под влијание на инфлацијата.

Актива деноминирана во странска валута

- 12.120 Резидентите може да поседуваат активи кои се деноминирани во странска валута, исто како што и нерезидентите може да поседуваат активи деноминирани во домашна валута. За цели на билансот на состојба, вредноста на средствата деноминирани во странска валута се мери преку нивната тековна цена во странска валута конвертирана во валутата на државата во која сопственикот е резидент по среден девизен курс на денот за кој се составува билансот на состојба. Така, номинални сопственички добивки може да се создадат не само поради промени во цените на средството во локална валута, туку и поради промени во девизниот курс.
- 12.121 Неутралните сопственички добивки се пресметуваат на ист начин како и за другите видови на средства преку пресметување колку сопственичката добивка би изнесувала ако цените на средството, изразено во домашна валута, се промениле на ист начин како и општото домашно ценовно ниво. Реалните сопственички добивки, изразени во домашна валута, може да се изведат како резидуал преку одземање на неутралната од номиналната добивка. Ако кај средствата кои се деноминирани во странска валута, било кредиторот или должникот се нерезиденти, реалната сопственичка добивка (загуба) на кредиторот не мора да е еднаква со реалната сопственичка загуба (добивка) на должникот во услови на различни општи стапки на инфлација во двете земји.

Табела 12.6. Сметка за ревалоризација -промени во активата

Промени во средства

Други текови		Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Номинални сопственички добивки и загуби	Нефинансиски средства	144	4	44	80	8	280			280
	Произведени нефинансиски средства	63	2	21	35	5	126			126
	Фиксни средства	58	2	18	28	5	111			111
	Залиха	4		1	2		7			7
	Вредности	1		2	5		8			8
	Непроизведени нефинансиски средства	81	3	23	45	3	154			154
	Природни ресурси	80	1	23	45	3	152			152
	Договори, заеми, лиценци	1	1				2			2
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	8	57	1	16	2	84	7		91
	Монетарно злато и СПВ		11	1			12			12
	Валуты и депозити						0			0
	Должнички хартии од вредност	3	30		6	1	40	4		44
	Заеми						0			0
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	5	16		10	1	32	3		35
	Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми						0			0
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените						0			0	
Други сметки на побарувања/обврски						0			0	
Неутрални сопственички добивки	Нефинансиски средства	101	3	32	56	6	198			198
	Произведени нефинансиски средства	60	2	20	34	5	121			121
	Фиксни средства	58	2	18	28	5	111			111
	Залиха	1		1	2		4			4
	Вредности	1		1	4		6			6
	Непроизведени нефинансиски средства	41	1	12	22	1	77			77
	Природни ресурси	40	1	12	22	1	76			76
	Договори, заеми, лиценци	1					1			1
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	18	71	8	36	3	136	12		148
	Монетарно злато и СПВ		14	2			16			16
	Валуты и депозити	8		3	17	2	30	2		32
	Должнички хартии од вредност	2	18		4	1	25	3		28
	Заеми	1	24	3			28	1		29
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	3	14		9		26	2		28
	Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	1	1		5		7	1		8
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените						0			0	
Други сметки на побарувања/обврски	3			1		4	3		7	

Табела 12.6. (прод.) Сметка за ревалоризација - промени во активата

Промени во средства

Други текови		Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
Реални сопственички добивки и загуби	Нефинансиски средства	43	1	12	24	2	82			82	
	Произведени нефинансиски средства	3	0	1	1	0	5			5	
	Фиксни средства	0	0	0	0	0					
	Залиха	3	0	0	0	0	3			3	
	Вредности	0	0	1	1	0	2			2	
	Непроизведени нефинансиски средства	40	1	11	23	2	77			77	
	Природни ресурси	40	0	11	23	2	76			76	
	Договори, заеми, лиценци	0	1	0	0	0	1			1	
	Goodwill и маркетиншки средства										
	Финансиски средства/обврски	-10	-14	-7	-20	-1	-52	-5			-57
	Монетарно злато и СПВ	0	-3	-1	0	0	-4	0			-4
	Валуте и депозити	-8	0	-3	-17	-2	-30	-2			-32
	Должнички хартии од вредност	1	12	0	2	0	15	1			16
	Заеми	-1	-24	-3	0	0	-28	-1			-29
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	2	2	0	1	1	6	1			7
	Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	-1	-1	0	-5	0	-7	-1			-8
	Финансиски деривативи и акциони опции на вработените	0	0	0	0	0					
Други сметки на побарувања/обврски	-3	0	0	-1	0	-4	-3			-7	

Табела 12.6. (прод.) Сметка за ревалоризација -промени во пасивата и нето-вредноста

		Промени во обврски и нето-вредност								
Други текови		Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Номинални сопственички добивки и загуби	Нефинансиски средства									
	Произведени нефинансиски средства									
	Фиксни средства									
	Залиха									
	Вредности									
	Непроизведени нефинансиски средства									
	Природни ресурси									
	Договори, заеми, лиценци									
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	18	51	7	0	0	76	15		91
	Монетарно злато и СПВ							12		12
	Валутни депозити									
	Должнички хартии од вредност	1	34	7			42	2		44
	Заеми									
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	17	17				34	1		35
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми										
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените										
Други сметки на побарувања/обврски										
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на номинални сопственички добивки/загуби</i>		134	10	38	96	10	288	-8		280
Неутрални сопственички добивки	Нефинансиски средства									
	Произведени нефинансиски средства									
	Фиксни средства									
	Залиха									
	Вредности									
	Непроизведени нефинансиски средства									
	Природни ресурси									
	Договори, заеми, лиценци									
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	37	68	13	5	3	126	22		148
	Монетарно злато и СПВ							16		16
	Валутни депозити	1	26	2		1	30	2		32
	Должнички хартии од вредност	1	21	4			26	2		28
	Заеми	18		7	3	1	29			29
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	14	14				28			28
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми			7			7	1		8	
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените										
Други сметки на побарувања/обврски	3			2	1	6	1		7	
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на неутрални сопственички добивки/загуби</i>		82	6	27	87	6	208	-10		214

Табела 12.6. (прод.) Сметка за ревалоризација-промени во пасивата и нето-вредноста

		Промени во обврски и нето-вредност								
Други текови		Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Реални сопственички добивки и загуби	Нефинансиски средства									
	Произведени нефинансиски средства									
	Фиксни средства									
	Залиха									
	Вредности									
	Непроизведени нефинансиски средства									
	Природни ресурси									
	Договори, заеми, лиценци									
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	-19	-17	-6	-5	-3	-50	-7	-57	
	Монетарно злато и СПВ	0	0	0	0	0	0	-4	-4	
	Валуте и депозити	-1	-26	-2	0	-1	-30	-2	-32	
	Должнички хартии од вредност	0	13	3	0	0	16	0	16	
	Заеми	-18	0	-7	-3	-1	-29	0	-29	
Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	3	3	0	0	0	6	1	7		
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	0	-7	0	0	0	-7	-1	-8		
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените	0	0	0	0	0	0	0	0		
Други сметки на побарувања/обврски	-3	0	0	-2	-1	-6	-1	-7		
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на реални сопственички добивки/загуби</i>		52	4	11	9	4	80	2	66	

Глава 13: Биланс на состојба

А. Вовед

- 13.1 Оваа Глава е посветена на мерење на состојбата на средствата, нефинансиски и финансиски, и на обврските. Средствата и обврските може да се агрегираат на секој вид за да се прикаже вкупната вредност на средствата минус обврските, или нето-вредноста, на институционалната единица. Алтернативно, вкупната вредност на даден вид на средство низ сите единици во економијата може да биде изведена. Табелите кои го претставуваат првото ниво на агрегација се нарекуваат биланси на состојба, оние кои го претставуваат второто ниво на агрегација се нарекуваат сметки за средства. И за билансот на состојба и за сметките за средствата важно е да се покаже како трансакциите и другите текови евидентирани во рамките на пресметковниот период ги објаснуваат промените во вредноста на состојбите меѓу почетниот и крајниот период. Вредноста на состојбата на почетокот на периодот се нарекува почетна состојба, додека вредноста на крајот на периодот се нарекува крајна состојба. Понекогаш нивото на состојба се нарекува позиција, особено од аспект на платниот биланс.
- делот 5 во Глава 17, додека објаснување на разликата меѓу законскиот и економскиот сопственик е дадено во Глава 3.
- 13.4 Финансиските и нефинансиските ресурси кои институционалната единица или сектор ги има на располагање и кои се вклучени во билансот на состојба претставуваат индикатор за економскиот статус. Овие ресурси се сумирани во ставката за порамнување, нето-вредност. **Нето-вредноста се дефинира како вредноста на сите средства кои се во сопственост на институционалната единица или сектор, минус вредноста на сите обврски.** За вкупната економија, билансот на состојба го покажува збирот на нефинансиските средства и нето-побарувањата на остатокот од светот. Овој збир често се нарекува национално богатство.
- 13.5 Билансот на состојба го комплетира сетот на сметки, прикажувајќи го крајниот резултат од книжењата во сметките за производство, распределба и употреба на доходот, и сметката за акумулација.
- 13.6 Постоенето на сет на биланси на состојба интегрирани со сметките на текови ги охрабруваат аналитичарите да имаат поширока слика при мониторинг и проценка на економските и финансиски услови и однесување. Билансот на состојба обезбедува информации неопходни за анализа на голем број на теми. На пример, при анализа на факторите кои влијаат врз однесувањето на домаќинството, потрошувачката и штедењето, многу често се вклучуваат варијабли за богатство со цел опфаќање на ефектите од факторите како што се ценовните флукуации на корпоративните хартии од вредност или уништувањето или стареењето на состојбите на потрошни добра врз шемите за купување на домаќинствата. Понатаму, за групи на домаќинства, билансите на состојба се потребни за проценка на распределбата на богатството и ликвидноста.
- 13.7 Билансите на состојба им овозможуваат на економистите да го проценат финансискиот статус на секторот, како и спроведување на анализа на ризик од централните банки. Билансите на состојба на корпорациите им овозможуваат пресметка на често употребувани коефициенти кои вклучуваат податоци за нивото на различни елементи од билансот на состојба. На пример, од банките и другите финансиски институции се бара одржување на специфични стапки на резерви кои може да се набљудуваат преку билансот на состојба. Нефинансиските корпорации, исто така, проверуваат одредени коефициенти, како што се тековните средства во однос на тековните обврски и пазарната вредност на акциите на корпорациите во однос со прилагодената книговодствена вредност. Податоци за состојбата на фиксните средства кои се во сопственост на корпорациите, како и на други институционални единици, се користат во студии за анализа на нивното инвестициско однесување и потреба од финансирање. Информациите од билансот на
1. **Биланс на состојба**
- 13.2 **Билансот на состојба претставува извештај кој се изготвува во определен временски момент и кој ги содржи вредностите на средствата кои ги поседува и обврските кои се преземени од една институционална единица или група на единици.** Билансот на состојба може да биде составен за институционална единица, институционален сектор и вкупната економија. Се составуваат слични сметки за да го прикажат нивото на состојба на средствата и обврските кои потекнуваат од вкупната економија, а кои се поседуваат од нерезиденти, како и на странски средства и обврски кои се поседувани од резиденти. Во ВРМ6 оваа сметка се нарекува меѓународна инвестициска позиција (ИП) и е составена од аспект на резидентите, додека СНС е составена од аспект на остатокот на светот, при што остатокот на светот има ист третман како и домашните сектори.
- 13.3 Средствата се појавуваат во билансот на состојба на единицата која е нивен економски сопственик. Во многу случаи овие единици претставуваат и законски сопственици на средството, со исклучок на финансискиот лизинг кога средството ставено под лизинг се појавува во билансот на состојба на корисникот на лизингот, додека давателот на лизингот покажува финансиско средство со сличен износ и соодветно побарување од корисникот на лизингот. Од друга страна, во случај кога предмет на лизинг се природни ресурси, средството продолжува да се појавува во билансот на состојба на давателот на лизингот иако повеќето од економските ризици и награди од користење на средството во процесот на производството му припаѓаат на корисникот на лизингот. Целосно објаснување за третманот кој го има лизингот е даден во

Табела 13.1. Почетни и завршни биланси на состојба со промени во активата

		Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Осташок од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Почетен биланс на состојба		Состојби и промени во средства								
	Нефинансиски средства	2151	93	789	1429	159	4621			4621
	Произведени нефинансиски средства	1274	67	497	856	124	2818			2818
	Фиксни средства	1226	52	467	713	121	2579			2579
	Залиха	43		22	48	1	114			114
	Вредности	5	15	8	95	2	125			125
	Непроизведени нефинансиски средства	877	26	292	573	35	1803			1803
	Природни ресурси	864	23	286	573	35	1781			1781
	Договори, заеми, лиценци	13	3	6			22			22
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	982	3421	396	3260	172	8231	805		9036
	Монетарно злато и СПВ		690	80			770			770
	Валуте и депозити	382		150	840	110	1482	105		1587
	Должнички хартии од вредност	90	950		198	25	1263	125		1388
	Заеми	50	1187	115	24	8	1384	70		1454
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	280	551	12	1749	22	2614	345		2959
	Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	25	30	20	391	4	470	26		496
	Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	5	13	0	3	0	21	0		21
	Други сметки на побарувања/обврски	150		19	55	3	227	134		361
Вкупни промени во средства		Нефинансиски средства								
	Нефинансиски средства	300	-2	57	116	11	482			482
	Произведени нефинансиски средства	195	-4	29	67	7	294			294
	Фиксни средства	165	-3	23	53	7	246			246
	Залиха	27	0	1	4	0	32			32
	Вредности	3	-2	5	10	0	16			16
	Непроизведени нефинансиски средства	105	2	28	49	4	188			188
	Природни ресурси	101	1	26	48	4	180			180
	Договори, заеми, лиценци	4	1	2	1	0	8			8
	Goodwill и маркетиншки средства	0	0	0	0	0	0			0
	Финансиски средства/обврски	93	230	-9	205	4	523	54		577
	Монетарно злато и СПВ	0	10	1	0	0	11	1		12
	Валуте и депозити	39	10	-26	64	2	89	11		100
	Должнички хартии од вредност	10	96	4	16	0	126	13		139
	Заеми	19	53	3	3	0	78	4		82
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	17	44	3	76	1	141	15		156
	Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	1	8	1	39	0	49	0		49
	Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	3	8	0	3	0	14	0		14
	Други сметки на побарувања/обврски	4	1	5	4	1	15	10		25

Табела 13.1. (прод.) Почетни и завршни биланси на состојба со промени во активата

Состојби и промени во средства		Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Завршен биланс на состојба	Нефинансиски средства	2451	91	846	1545	170	5103			5103
	Произведени нефинансиски средства	1469	63	526	923	131	3112			3112
	Фиксни средства	1391	50	490	766	128	2825			2825
	Залиха	70	0	23	52	1	146			146
	Вредности	8	13	13	105	2	141			141
	Непроизведени нефинансиски средства	982	28	320	622	39	1991			1991
	Природни ресурси	965	24	312	621	39	1961			1961
	Договори, заеми, лиценци	17	4	8	1	0	30			30
	Goodwill и маркетиншки средства	0	0	0	0	0	0			0
	Финансиски средства/обврски	1075	3651	387	3465	176	8754	859		9613
	Монетарно злато и СПВ	0	700	81	0	0	781	1		782
	Валути и депозити	421	10	124	904	112	1571	116		1687
	Должнички хартии од вредност	100	1046	4	214	25	1389	138		1527
	Заеми	69	1240	118	27	8	1462	74		1536
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	297	595	15	1825	23	2755	360		3115
	Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	26	38	21	430	4	519	26		545
	Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	8	21	9	6	0	35	0		35
Други сметки на побарувања/обврски	154	1	24	59	4	242	144		386	

Табела 13.1. (прод.) Почетни и завршни биланси на состојба со промени во пасивата и нето-вредноста

		Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Состојби и промени во обврски										
Почетен биланс на состојба	Нефинансиски средства									
	Произведени нефинансиски средства									
	Фиксни средства									
	Залиха									
	Вредности									
	Непроизведени нефинансиски средства									
	Природни ресурси									
	Договори, заеми, лиценци									
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	3221	3544	687	189	121	7762	1274		9036
	Монетарно злато и СПВ						0	770		770
	Валуте и депозити	40	1281	102	10	38	1471	116		1587
	Должнички хартии од вредност	44	1053	212	2		1311	77		1388
	Заеми	897		328	169	43	1437	17		1454
Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	1987	765	4			2756	203		2959	
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	12	435	19		5	471	25		496	
Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	4	10				14	7		21	
Други сметки на побарувања/обврски	237		22	8	35	302	59		361	
<i>Нето-вредност</i>		-88	-30	498	4500	210	5090	-469		4621
Вкупни промени во обврски и нето-вредност	Нефинансиски средства									
	Произведени нефинансиски средства									
	Фиксни средства									
	Залиха									
	Вредности									
	Непроизведени нефинансиски средства									
	Природни ресурси									
	Договори, заеми, лиценци									
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	157	224	102	16	6	505	72		577
	Монетарно злато и СПВ							12		12
	Валуте и депозити	0	65	37	0	0	102	-2		100
	Должнички хартии од вредност	7	64	45	0	0	116	23		139
	Заеми	21	0	9	11	6	47	35		82
Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	100	39	2	0	0	141	15		156	
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	0	48	0	1	0	49	0		49	
Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	3	9	0	0	0	11	3		14	
Други сметки на побарувања/обврски	26	0	9	4	0	39	-14		25	
<i>Промени во нето-вредноста, вкупно</i>		236	4	-54	305	9	500	-18		482

Табела 13.1. (прод.) Почетни и завршни биланси на состојба со промени во пасивата и нето-вредноста

	Нефинансиски претпријатија	Финансиски претпријатија	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
Состојби и промени во обврски										
<i>Штедење и капитални трансфери</i>	88	-5	-90	210	-1	202	-10		192	
<i>Други промени во обемот на активата</i>	14	-1	-2	-1	0	10			10	
<i>Номинални сопственички добивки/загуби</i>	134	10	38	96	10	288	-8		280	
Неутрални сопственички добивки/загуби	82	6	27	87	6	208	-10		198	
Реални сопственички добивки/загуби	52	4	11	9	4	80	2		82	
Завршен биланс на состојба	Нефинансиски средства									
	Произведени нефинансиски средства									
	Фиксни средства									
	Залиха									
	Вредности									
	Непроизведени нефинансиски средства									
	Природни ресурси									
	Договори, заеми, лиценци									
	Goodwill и маркетиншки средства									
	Финансиски средства/обврски	3378	3768	789	205	127	8267	1346		9613
	Монетарно злато и СПВ							782		782
	Валутни депозити	40	1346	139	10	38	1573	114		1687
	Должнички хартии од вредност	51	1117	257	2	0	1427	100		1527
	Заеми	918	0	337	180	49	1484	52		1536
	Акционерски капитал и акции/удели во инвестициски фондови	2087	804	6	0	0	2897	218		3115
Шеми за осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	12	483	19	1	5	520	25		545	
Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	7	18	0	0	0	25	10		35	
Други сметки на побарувања/обврски	263	0	31	12	35	341	45		386	
<i>Нето-вредност</i>	148	-26	444	4805	219	5590	-487		5103	

состојба за финансиските средства на, и обврските кон нерезиденти претставуваат значајни индикатори за економските ресурси на нацијата, како и за процена на надворешната позиција на земјата како должник или кредитор.

2. Сметки на активата

13.8 На ист начин како што се составува биланс на состојба кој ги прикажува вредностите на сите средства на институционалната единица, може да се состави и слична сметка за вредноста на еден вид на средство (или обврска) кое го поседуваат сите институционални единици во економијата. Таа сметка се нарекува сметка на актива.

Основниот сметководствен идентитет го поврзува почетниот со крајниот биланс на состојба за дадено средство:

Вредноста на состојбата на специфичен вид на средство во почетниот биланс на состојба:

и вкупната вредност на стекнато средство од ист вид, намалена за вкупната вредност на средство од ист вид кое е ставено на располагање, во трансакции кои се случуваат во рамките на пресметковниот период: трансакциите со нефинансиски средства се евидентираат во капиталната сметка (вклучувајќи ја потрошувачката на фиксен

капитал), додека трансакциите со финансиски средства се евидентираат во финансиската сметка;

плус вредноста на другите позитивни или негативни промени во обемот на активата, на пример како резултат на откривање на подземни средства или уништување на средства (како резултат на војна или природни катастрофи): овие промени се евидентираат во сметката за други промени во обемот на активата;

плус вредноста на позитивната или негативната сопственичка добивка пресметана во рамките на периодот, а која произлегува од промени во цената на средството: овие промени се прикажуваат во сметката за ревалоризација;

е еднаква на вредноста на состојбата на средството во крајниот биланс на состојба.

- 13.9 Иако најчесто билансите на состојба се поврзани со комерцијалните сметки, сепак сметките на активата се особено корисни за спроведување на некои видови на анализа. Еден пример за ова е во случај на сметководството на животната средина каде сметките за средства обезбедуваат целосна слика за тоа дали едно средство се употребува континуирано или не. Друг пример е поврзан со развојот на серии за состојбата на капиталот во форма на фиксни средства. Голем број на финансиски статистики го покажуваат начинот на развој на едно финансиско средство, на пример преку покажување на промените на нивото на позајмување во текот на дадениот период.

3. Структура на билансот на состојба

- 13.10 Во билансот на состојба средствата се евидентираат на неговата лева страна, додека обврските и нето-вредноста на десната страна, исто како и сметките за акумулација за промени на овие ставки. Во табелата 13.1 се прикажани единствено ограничен број на класи на средства, иако таа може да ги опфати сите детални нефинансиски средства кои беа објаснети и дефинирани во Глава 10, како и целосниот сет на финансиски средства и обврски објаснети и дефинирани во Глава 11. Билансот на состојба ја прикажува вредноста на средствата и обврските во даден момент од времето. СНС овозможува составување на биланс на состојба на почетокот на пресметковниот период (со иста вредност како на крајот од претходниот период) и на крајот. Потоа, СНС обезбедува целосно евидентирање на сите промени во вредноста на различни ставки од билансот на состојба составен на почетокот и на крајот од пресметковниот период, а кои се поврзани со сметките за текови во рамките на СНС. Ставка за порамнување во билансот на состојба претставува нето-вредноста, која, како што претходно беше спомената, е дефинирана преку вредност на сите средства кои институционалната единица или сектор ги поседува минус вредноста на сите обврски. Така, промените во нето-вредноста може да бидат објаснети единствено преку

промените во сите други ставки од кои билансот на состојба е составен.

- 13.11 Табелата 13.1 е составена од три дела. Првиот дел го покажува почетниот биланс на состојба и нето-вредноста за секој институционален сектор и вкупната економија. За остатокот од светот, единствени значајни ставки се договорите, лизингот (најмувања), лиценците, финансиските средства и обврски, и нето-вредноста.

- 13.12 Вториот дел од табелата 13.1 е составен од сите ставки во капиталната сметка, финансиската сметка, сметката за други промени во обемот на активата и сметката за ревалоризација, групирани по вид на средство. На пример, влезовите за фиксни средства го покажуваат вкупниот износ на сите влезови за фиксни средства во секоја од сметките: капиталната сметка, сметката за други промени во обемот на активата и сметката за ревалоризација. Во рамките на секоја од овие ставки е дадена поделба која покажува колкав дел од промените во нето-вредноста е резултат на штедење и капитални трансфери, други промени во обемот на активата и сопственички добивки. Не постојат ставки во финансиската сметка бидејќи промените во нето-вредноста како резултат на штедење и капитални трансфери се во целост исцрпени од промените во трансакциите со финансиски и нефинансиски средства.

- 13.13 Третиот дел од табелата 13.1 го прикажуваат крајниот биланс на состојба кој е еднаков, ставка по ставка, со збирот на соодветните ставки од првите два дела на табелата. Во пракса, овие податоци ќе бидат одредени независно и поради тоа е неопходно да се обезбеди исполнување на идентитетот својствен за табелата.

4. Структура на сметките на активата

- 13.14 Пример на сет од сметки на актива е даден во табелата 13.2. Прикажани се ист вид на податоци за нивото на состојба на средствата во почетниот и крајниот биланс на состојба, меѓутоа место поделба по сектори, колоните ги прикажуваат ставките за секој вид на средство од капиталната и финансиската сметка, сметката за други промени во обемот на активата и сметката за ревалоризација.

- 13.15 За разлика од табелата 13.1, табелата 13.2 не ги вклучува ставките за средства кои се држат од остатокот од светот, бидејќи ги опфаќа единствено средствата и обврските на резидентните единици. Меѓутоа, со споредување на податоците за финансиските средства и обврски за ист инструмент, може да се изведе биланс на состојба со остатокот од светот. На пример, во почетниот биланс на состојба, вредноста на финансиските средства за валути и депозити изнесува 1482, додека за обврските изнесува 1471. Ова покажува дека остатокот од светот има нето-обврска со националната економија од 11. Табелата 13.1 покажува дека позицијата на средствата со остатокот од светот изнесува 105, додека позицијата на обврските изнесува 116.

Табела 13.2. Сметки на активата за вкупната економија

	Почетен биланс на состојба	Капитална и финансиска сметка	Сметка за други промени во обемот на активата	Сметка за ревалоризација			Завршен биланс на состојба
				Номинални сопственички добивки и загуби	Неутрални сопственички добивки и загуби	Реални сопственички добивки и загуби	
Нефинансиски средства	4621	192	10	280	198	82	5103
Произведени средства	2818	175	-7	126	121	5	3112
Фиксна актива	2579	137	-2	111	111	0	2825
Станбени згради							
Други згради и конструкции							
Машини и опреми							
Оружени системи							
Обработливи биолошки ресурси							
Производи од интелектуална сопственост							
Залиха	114	28	-3	7	4	3	146
Вредности	125	10	-2	8	6	2	141
Непроизведени средства	1803	17	17	154	77	77	1991
Природни ресурси	1781	17	11	152	76	76	1961
Земјиште							
Необработливи биолошки ресурси							
Водени ресурси							
Други природни ресурси							
Договори, заеми, лиценци	22	0	6	2	1	1	30
Goodwill и маркетиншки средства	0	0	0	0	0	0	0
Финансиски средства	8231	436	3	84	136	-52	8754
Монетарно злато и СПВ	770	-1	0	12	16	-4	781
Валуте и депозити	1482	89	0	0	30	-30	1571
Должнички хартии од вредност	1263	86	0	40	25	15	1389
Заеми	1384	78	0	0	28	-28	1462
Акционерски капитал и акции и удели во инвестициски фондови	2614	107	2	32	26	6	2755
Осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	470	48	1	0	7	-7	519
Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	21	14	0	0	0	0	35
Други сметки на побарувања/обврски	227	15	0	0	4	-4	242
Финансиски обврски	7762	426	3	76	126	-50	8276
Монетарно злато и СПВ	0	0	0	0	0	0	0
Валуте и депозити	1471	102	0	0	30	-30	1573
Должнички хартии од вредност	1311	74	0	42	26	16	1427
Заеми	1437	47	0	0	29	-29	1484
Акционерски капитал и акции и удели во инвестициски фондови	2756	105	2	34	28	6	2897
Осигурување, пензиски и стандардизирани гарантни шеми	471	48	1	0	7	-7	520
Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	14	11	0	0	0	0	25
Други сметки на побарувања/обврски	302	39	0	0	6	-6	341
Нето-вредност	5090	202	10	288	208	80	5590

Б. Општи принципи на вреднувањето

- 13.16 Со цел билансот на состојба да биде конзистентен со сметките за акумулација на СНС, секоја ставка во билансот на состојба треба да биде вреднувана на начин како таа да била стекната на датумот за кој билансот на состојба се однесува. Кога средствата се разменети на пазар, средствата и обврските се вреднуваат по тековни цени на датумот за кој билансот на состојба се однесува, а кои се однесуваат на специфични средства. Во случај на нефинансиски средства, освен земјиште, вредноста го вклучува и евентуалниот трошок за пренос на сопственоста. Финансиските побарувања кои не се тргувани на организирани пазари се вреднуваат по износот кој должникот мора да го плати на кредиторот за да го подмири барањето.
- 13.17 Цените по кои средствата може да бидат купени или продадени на пазар претставуваат основа за донесување на одлуки од инвеститорите, производителите, потрошувачите и другите економски агенти. На пример, инвеститорите во финансиски средства (како на пример хартии од вредност) и природни ресурси (како на пример земјиште) донесуваат одлуки во однос на набавката или продажбата на овие средства во зависност од нивната вредност на пазарите. Производителите донесуваат одлуки за количината на одредено средство која треба да ја произведат, како и за тоа каде да ги продадат тие производи во зависност од пазарните цени. За секое средство, постои јасен однос меѓу платената цена од купувачот и постигнатата цена од продавачот. Кај нефинансиските средства, освен земјиште, цената која купувачот ја плаќа е поголема од онаа што продавачот ја добива за износот на трошоците за пренос на сопственоста. Кај финансиските средства, вредноста е еднаква и за кредиторот и за должникот, бидејќи трошоците за пренос на финансиски средства и обврски имаат третман на потрошувачка, а не на акумулација.
- 13.18 Идеално, при вреднување на сите средства и обврски од билансот на состојба треба да се користат евидентираните пазарни цени. При процена на тековните пазарни цени за вреднување на билансот на состојба, може да се користи просечна цена на сите трансакции остварени на пазарот на кој средствата редовно, активно и слободно се тргуваат. Ако не постојат тековни цени, бидејќи во блиско минато средството не било купено или продадено на пазар, се прави обид за процена на цената која би преовладала ако средството се купува или продава на пазар на датумот за кој билансот на состојба се однесува.
- 13.19 Како дополнување на вредноста евидентирана на пазарите или проценета врз основа на евидентираните цени, постојат и два други начина за пресметка на вредностите за потребите на билансот на состојба. Во одредени случаи, вредностите може да се пресметаат преку акумулирање и ревалоризација на набавките минус продажбите на видот на средствата во текот на нивниот период и прилагодување на нивниот износ за промените, на пример, потрошувачка на фиксен капитал; ова воедно претставува и најпрактичен и префериран метод за вреднување на

фиксните средства, но истиот може да се примени и кај другите средства. Во други случаи, вредноста може да се пресмета преку сегашната, или дисконтираната, вредност на идната економска корист која се очекува од соодветното средство; овој начин на пресметка се користи кај голем број на финансиски средства, природни ресурси, па дури и за фиксните средства. Ако се располага со добри информации и ако постојат ефикасни пазари, тогаш вредноста на средствата добиена преку акумулирање и ревалоризација на трансакциите треба да биде еднаква, или приближно иста, со сегашната, или дисконтираната, вредност на останатата идна корист која ќе се добие од средството и пазарната вредност, во случај на постоење на активен секундарен пазар. Сите три начини на пресметка се објаснети подолу.

1. Вредност евидентирана на пазарите

- 13.20 Идеален извор за набљудување на цените при вреднување на ставките од билансот на состојба е пазарот, на пример, пазарот на хартии од вредност, на кој секое тргувано средство е целосно хомогено, најчесто во поголем обем и неговата цена на тргување се објавува во редовни интервали. Ваквите пазари обезбедуваат цени кои може да се мултиплицираат со индикаторите за квантитет со цел да се добие вкупната пазарна вредност на различни класи на средства кои ги поседуваат секторите и различни класи на нивни обврски. Овие цени се достапни за речиси сите финансиски побарувања, постојна транспортна опрема, култури, добиток, како и за ново произведените фиксни средства и залихи.
- 13.21 За хартиите од вредност кои котираат на берза, на пример, препорачливо е да се соберат сите цени за индивидуалните средства и за пошироки класи на средства, и на тој начин да се определи општата вредност на сите постоечки хартии од вредност од даден вид. Во некои земји, друг пример на пазар на кој може средствата да се тргуваат во доволен број за да се обезбедат корисни информации за цената е пазарот за постоечки станови.
- 13.22 Со анализата на цените на средствата кои се тргуваат на тие пазари, може да се обезбедат и информации кои можат да се употребат при вреднување на средства со кои не се тргува. На пример, информација за цената на акциите кои котираат на пазарот за хартии од вредност може да се искористат за вреднување на акции кои не котираат на берзата, а кои се слични на нив, правејќи одредено прилагодување за нивната инфериорност на пазарните движења. Слично на ова, процената на средствата со цел осигурување или слични цели се врши врз основа на евидентираните цени на ставките кои се блиски супститути, иако не идентични, при што овој пристап може да се искористи и при вреднување на билансот на состојба. За одредени проблеми при вреднувањето во случај на директно инвестирани претпријатија погледнете во Глава 21 и 26.

2. Вредност стекната со трансакции на акумулирање и ревалоризација

- 13.23 Повеќето нефинансиски средства ја менуваат нивната вредност од година во година како резултат на промени во пазарните цени. Во исто време, првично евидентирани трошоци за набавка се намалуваат преку потрошувачката на фиксниот капитал (во случај на фиксните средства) или друга форма на депрецијација во рамките на животниот период на средството. Вредноста на средство од овој вид во одреден момент од животниот период на средството се добива преку тековната цена за набавка на идентично ново средство намалена за акумулираната депрецијација. Ова вреднување понекогаш се нарекува "припишани трошоци за замена". Во случај кога не постојат директно евидентирани цени за употребувани средства, оваа процедура овозможува разумна процена за износот на пазарната цена во случај ако се одлучи средството да се понуди за продажба.

В. Ставки во билансот на состојба

- 13.26 Дефиниции за средствата од билансот на состојба на детално ниво на класификација се дадени во Глава 10 за нефинансиските средства и во Глава 11 за финансиските средства. Овие дефиниции повторно се дадени и во оваа Глава само до ниво потребно да се обезбеди информација за вреднување специфично за одредени средства и други специјализирани теми.

1. Произведена актива Фиксна актива

- 13.27 Во принцип, фиксните средства треба да се вреднуваат по цени кои преовладуваат на пазарот на средства под исти услови во поглед на техничките спецификации и старост. Во пракса, ваквиот вид на информации не се достапни во детали кои се потребни, поради што е потребно да се има на располагање дополнителен метод: најчесто изведување на вредноста преку додавање на елементот на ревалоризација на средството, во периодот на составување на билансот, на вредноста на почетниот биланс на состојба (или во времето на стекнување во случај на ново стекнато средство) и одземање на износот на потрошувачка на фиксен капитал проценета за периодот, како и евентуалните промени во обемот и вредноста на располагањата. При пресметување на вредноста на потрошувачката на фиксен капитал, потребно е да се направат претпоставки за намалување на цената на средството, при што во случај кога не се достапни целосни пазарни информации, треба да се употребат делумни информации со цел потврдување на направените претпоставки.
- 13.28 Процените за потрошувачката на фиксен капитал мора да го вклучат намалувањето на вредноста на трошоците за пренос на сопственоста на купувачот при набавката и продажбата поврзана со ова средство. Тие трошоци треба да се отпишат во периодот во кој купувачот очекува да го поседува средството. Во многу случаи, овој период може да е идентичен со животниот век на средството, меѓутоа

3. Сегашна вредност на идните приноси

- 13.24 Во случај кога идните приноси на средствата се одложени (како во случај на шуми) или распределени во подолг временски период (како во случај на подземни средства), иако се користат пазарни цени за вреднување на крајниот аутпут, сепак потребно е да се употреби дисконтна стапка за да се пресмета сегашната вредност на идните очекувани приноси.

4. Актива деноминирани во странски валути

- 13.25 Средствата и обврските деноминирани во странска валута потребно е да се конвертираат во домашна валута по пазарен девизен курс кој преовладува на датумот за кој билансот на состојба се однесува. Овој курс треба да биде средниот износ на куповниот и продажниот курс за валутата.

кај одреден вид на средства, на пример, возила, купувачот може да има намера да ги продаде по истекот на одреден период, на пример со цел стекнување на понов модел со повисоко ниво на спецификации и пониски трошоци за одржување. Трошоците за инсталација треба да имаат сличен третман. Каде што е можно, процените за потрошувачка на фиксен капитал треба да ги земат во предвид и антиципираните крајни трошоци како што се презентација и рехабилитација. Понатамошни објаснувања за прилагодувањата може да се најдат во Глава 10 и Глава 19. Повеќе детали за начинот на примена на методот на постојана инвентаризација (PIM) при процената на вредноста на состојбата на фиксните средства може да се најде во *Мерење на капиталот*.

- 13.29 Во случај на места за живеење, постојат достапни соодветни информации за продажба на нови или постоечки згради кои може да помогнат при правењето на процени за вкупната вредност на местата за живеење за потребите на билансот на состојба. Цените на куќите зависат во голема мера од локацијата, при што географската шема на продажби во тој период може да не ги покрива сите локации соодветно. Во тој случај може да се употреби техниката како PIM. Оваа техника може да се употреби и кај многу други згради и конструкции, бидејќи нивните карактеристики најчесто се специфични за одредената конструкција.
- 13.30 Вредноста на унапредувањата на земјиштето се евидентира како додadena вредност на спроведените унапредувања, соодветно превреднувани. Овој износ секогаш ќе биде еднаков на вредноста на разликата меѓу земјиштето пред унапредувањето или во природна состојба, и неговата вредност по унапредувањето, иако и земјиштето и унапредувањата на земјиштето ќе бидат подложни на ценовни промени.
- 13.31 Пазарите за постоечки автомобили, авиони, и други транспортни средства може да бидат доволно репрезентативни да овозможат корисно набљудување на цената со цел вреднување на состојбите или користење во

комбинација со PIM претпоставки. Во случај на постоечки индустриски погон и опрема, може да се случи набљудуваните цени на пазарот да не се соодветни за одредување на вредности кои ќе се користат во билансот на состојба, бидејќи голем број на трансакции вклучуваат средства кои не се типични, или имаат специфични карактеристики, или се застарени или се ставени на располагање под финансиска принуда.

- 13.32 За билансни цели, добитокот кој континуирано се користи во производството од година во година, треба да се вреднува по тековни куповни цени за животни од иста старосна група. Вакви информации најчесто не се достапни за обработливите дрвја (вклучувајќи и цбунови) кои се користат за добивање на производи од година во година. Во овој случај тие треба да бидат евидентирани по тековна запишана вредност на кумулативна капитална инвестиција.
- 13.33 Трошоците за истражување и развој кои се изведуваат по основ на договор се вреднуваат по договорени цени. Ако се изведуваат за сопствена сметка тие се вреднуваат како кумулативни трошоци. Ако се спроведуваат од пазарни произведувачи, трошоците вклучуваат и приноси на капиталот. Вредноста треба да се зголеми за ценовните промени и намали за потрошувачката на фиксен капитал во текот на животниот период на средството.
- 13.34 Иако трошоците на пренос на сопственоста на непроизведени средства (освен земјиште) се прикажуваат одделно во капиталната сметка, и имаат третман на бруто-инвестиции во фиксен капитал, во билансот на состојба овие трошоци се вклучени во вредноста на средствата со кои тие се поврзани иако се однесуваат на непроизведени средства. Така, не постојат трошоци за пренос на сопственоста кои се прикажуваат одделно во билансот на состојба. Трошоците за пренос на сопственоста на финансиските средства имаат третман на меѓуфазна потрошувачка во случај кога средствата се стекнати од корпорации или влади, на крајна потрошувачка во случај кога средствата се стекнати од домаќинства и на извоз на услуги во случај кога средствата се стекнати од нерезиденти.
- 13.35 Лежишта на минерали и нивната процена треба да се вреднуваат или по платените цени наведени во договорот или по направените трошоци за време на истражувањето направено за сопствена сметка. Овие трошоци треба да ги вклучат и приносите на фиксниот капитал употребен во спроведените активности. Делот од истражувањето спроведено во минатото, а кои сè уште не е отпишано, треба да се превреднува по тековни цени и трошоци.
- 13.36 Оригиналите на интелектуална сопственост, на пример, компјутерски софтвер и забава, литературни или уметнички оригинали треба да се вреднуваат по нивните иницијални трошоци, превреднувани по тековни цени. Бидејќи овие производи често се произведуваат за сопствена сметка, првичните трошоци може да бидат проценети преку вкупните направени трошоци, вклучително и приносот на капитал на фиксните средства кои се употребуваат во производството. Ако вредноста не

може да се пресмета на ваков начин, тогаш таа може да се пресмета преку сегашната вредност на идните приноси кои ќе се добијат од користење на оригиналите во производството.

- 13.37 Копиите може да претставуваат средства (1) ако сопственикот на оригиналот склучил подоговор за нивна репродукција и обезбедува поддршка за корисниците на копии, или (2) ако копијата се употребува под договор кој претставува финансиски лизинг. Во овие случаи при вреднувањето треба да се користат пазарни цени.

Залихи

- 13.38 Залихите треба да се вреднуваат по цените кои преовладуваат на датумот на кој билансот на состојба се однесува, а не по цените по кои производите биле вреднувани кога тие биле ставени на залиха. Во билансите на состојба, податоците за залихи постојано треба да се проценуваат преку приспособување на книговодствената вредност на залихите во деловните сметки, како што беше објаснето во Глава 6.
- 13.39 Залихите на материјали и суровини се вреднуваат по куповни цени, додека залихите на готови производи и производство во тек се вреднуваат по основни цени. Залихите на стоки наменети за продажба без понатамошна обработка од продавачите на големо и мало се вреднуваат по платената цена, не вклучувајќи ги транспортните трошоци кои се фактурирани одделно на продавачите на големо и мало и кои се вклучени во меѓуфазната потрошувачка.
- 13.40 За залиха на производство во тек, вредноста на крајниот биланс на состојба треба да биде во согласност со вредноста во почетниот биланс на состојба, зголемена за вредноста на завршената работа во тековниот период, намалена за вредноста на завршените производи кои се рекласифицирани во завршени (готови) стоки. Притоа, потребно е да е вклучи и ревалоризацијата на ценовните промени во тој период. Како што е објаснето во Глава 6 и Глава 19, временските серии за вредноста на производството во тек во даден период треба да го одразат зголемувањето на вредноста на работата која е завршена претходно.
- 13.41 За залихи на производство во тек се сметаат и обработливите култури (вклучително и дрвја) и добиток кој се чува за колење. Најчест начин за вреднување на дрвјата за сеча е да се дисконтираат идните приноси од продажба на дрвјата на тековни цени, по одземање на сите направени трошоци. За најголем дел, културите и добитокот може да се вреднуваат по референца на цените на тие производи на пазарите.

Вредности

- 13.42 Со оглед на нивната најзначајна улога како чувари на вредност, особено е важно уметничките дела, антиквитетите, накитот, скапоцените камења и метали да се вреднуваат по тековни цени. Под претпоставка дека постојат развиени пазари за овие вредности, тие треба да се вреднуваат по реални или проценети

цени, односно цени кои сопственикот би ги постигнал ако сака овие вредности да ги продаде на пазар, намалени за агентските награди и провизии кои се плаќаат на продавачот, на датумот за кој билансот на состојба се донесува. При набавка, тие се вреднуваат по цената платена од купувачот, вклучувајќи ги и агентските награди и провизии.

- 13.43 Во отсуство на организирани пазари, нивното вреднување треба да спроведе со користење на податоци за вредноста која е користена при осигурување на овие производи против пожар, кражба итн.

2. Непроизведена актива

Природни ресурси

Земјиште

- 13.44 Во принцип вредноста на земјиштето која треба да се прикаже во ставката за природни ресурси во билансот на состојба е вредноста на земјиштето намалена за вредноста на унапредувањата, кои се прикажуваат одделно во ставката за фиксни средства, и исклучувајќи ја вредноста на зградите кои се наоѓаат на тоа земјиште, а кои исто така се прикажуваат во ставката за фиксни средства. Земјиштето се вреднува по тековната цена која ја плаќа новиот сопственик, исклучувајќи ги трошоците за пренос на сопственоста кои се третираат како бруто-инвестиции во фиксен капитал и еден дел за унапредувања на земјиштето и истите се предмет на потрошувачка на фиксен капитал.
- 13.45 Бидејќи тековната пазарна цена на земјиштето може значајно да варира во зависност од неговата локација или намена, при одредување на неговата цена важно е точно да се идентификуваат овие елементи.
- 13.46 Во случај на земјиште на кое веќе се наоѓа зграда, пазарот ќе ја оформи цената директно врз основа на вредноста на земјиштето. Меѓутоа, ваквите податоци најчесто не се достапни поради што се користи метод на пресметка на коефициенти на вредноста на земјиштето во однос на вредноста на конструкцијата, со одземање на вредноста на земјиштето од трошоците за замена на зградата или од пазарната вредност на земјиштето и зградата заедно. Во случај кога вредноста на земјиштето не може да се оддели од зградата, конструкцијата, или плантажата, лозовите насади итн. кои се наоѓаат на него, средството треба да се евидентира во онаа категорија која го претставува поголемиот дел од вредноста. Слично на ова, ако вредноста на унапредувањата на земјиштето (чистење на земјиштето, подготовка за изградба или засадување и трошоци за пренос на сопственост) не можат да се поделат од вредноста на земјиштето во неговиот природен облик, земјиштето треба да се евидентира во онаа категорија која претставува поголем дел од вредноста.
- 13.47 Најчесто е многу полесно да се направи поделба меѓу земјиштето и зградите за вкупната економија, отколку за индивидуален сектор или потсектор. Потребни се одделни податоци за анализа на националното богатство и за проблемите во околината. За среќа, најчесто

комбинираните податоци се соодветни за исполнување на целите за анализа на однесувањето на институционалните единици и сектори.

- 13.48 Земјиштето се евидентира во билансот на состојба на законскиот сопственик, освен во случаи кога тоа е предмет на финансиски лизинг. Исклучок од ова се прави во случаите кога законскиот сопственик на зградата не е и законски сопственик на земјиштето, меѓутоа куповната цена на зградата вклучува и однапред платени ренти за земјиштето, без обврска за идни плаќања кои би доспеале во иднина. Во овој случај, земјиштето се евидентира во билансот на состојба на сопственикот на зградата која се наоѓа на тоа земјиште.

Минерални и енергетски ресурси

- 13.49 Вредноста на подземните минерали и енергетски ресурси најчесто се утврдува преку сегашната вредност на очекуваните нето-приноси кои произлегуваат од комерцијална употреба на тие ресурси, иако овие вредности се несигурни и многу често се подложни на ревизии. Бидејќи сопствениците на минералните и енергетските ресурси не се менуваат често, може да биде тешко да се одреди точната нивна цена која би можела да се искористи при вреднувањето. Во пракса, понекогаш е неопходно да се искористат податоците за вреднувањето кое самите сопственици го имаат направено во нивните сметки.
- 13.50 Многу често претпријатието кои ги извлекува ресурсите не е нивен законски сопственик. Во многу земји на пример нафтените извори претставуваат сопственост на државата. Меѓутоа, претпријатието кое ја извлекува нафтата е она кое одредува колку интензивно таа ќе се извлекува, и бидејќи ресурсот не е обновлив во нормални човечки услови, произлегува дека настанала промена во економскиот сопственик на средството, иако тоа не е законската позиција. Ова не значи ниту дека претпријатието кое моментално го извлекува ресурсот, ќе го прави тоа до моментот на негово целосно исцрпување. Бидејќи не постои задоволителен начин за прикажување на вредноста на средствата одделно на законскиот сопственик и претпријатието кое го исцрпува, целото средство се прикажува во билансот на состојба на законскиот сопственик, а плаќањата на другото претпријатие кон законскиот сопственик се прикажуваат како рента. (Ова всушност претставува продолжување на концептот на рента за ресурси применет во случај на средства кои можат да бидат целосно исцрпени.)

Необработени биолошки ресурси, водени ресурси и други природни ресурси

- 13.51 Необработените биолошки ресурси, водените ресурси и другите природни ресурси се вклучени во билансот на состојба до степен на препознавање на нивната економска вредност која не е вклучена во вредноста на земјиштето поврзано со нив. Бидејќи најчесто пазарните цени за нив не се достапни, тие се вреднуваат по тековната вредност на очекуваните идни приноси од нив.

Договори, лизинг и лиценци

- 13.52 Договорите, лизингот и лиценците може да бидат поврзани со оперативен лизинг, лиценци за употреба на природни ресурси, дозволи за преземање на специфични активности, како и права врз идни стоки и услуги на исклучива основа. Како што е објаснето во делот 5 од Глава 17, ваквите видови на договори претставуваат средства само ако постоечкиот договор му овозможува остварување на корист на имателот на договорот, во согласност со платената цена на давателот на лизингот, сопственикот на природните ресурси или издавачот на дозволата, и ако имателот на дозволата може оваа корист да ја реализира законски и во пракса. Се препорачува евидентирање на овие средства само во случаи кога нивната вредност е значајна, и е реализирана, при што постои и соодветна пазарна цена. Средството не постои надвор од времетраењето на договорот, и нивната вредност треба да се намали соодветно во случај на намалување на овој период.

Goodwill и маркетиншки средства

- 13.53 Вредноста на goodwill-от и маркетиншките средства кои се евидентираат во билансот на состојба се ставки кои се појавуваат во финансиската сметка во случај на преземање на претпријатието или во случај на продажба на маркетиншките средства. Овие вредности не се превреднуваат.

3. Финансиска актива и пасива

- 13.54 Во согласност со општите принципи на вреднување, објаснети погоре, секогаш кога финансиските средства и обврски редовно се тргуваат на организирани финансиски пазари, тие треба да се вреднуваат по тековни цени. Финансиските побарувања со кои не се тргува на организирани финансиски пазари треба да се вреднуваат по износот кој должникот треба да го плати на кредиторот за да го отплати долгот. Финансиските побарувања треба да имаат иста вредност во билансот на состојба независно дали тие се појавуваат како средства или како обврски. Цените треба да ги исклучат трошоците за услуга, провизиите, наградите или слични плаќања за услугите обезбедени при спроведување на трансакцијата. Дефинициите и начинот на евидентирање на финансиските средства подетално се објаснети во Глава 11 и делот 4 од Глава 17.

Монетарно злато и СПВ

- 13.55 Монетарното злато треба да се вреднува по цена која е утврдена на организирани пазари или со билатерален договор меѓу централните банки.
- 13.56 Вредноста на СПВ се одредува на дневна основа од ММФ врз основа на кошничка на валути. Курсевите на домашната валута се добиваат од цените на странските девизни пазари; ти се ревидираат од време на време.

Валути и депозити

- 13.57 Вредноста на валутите ја претставува номиналната вредност на валутата. Вредноста по која треба да се евидентираат депозитите во билансите на состојба на кредиторот и на должникот се изнесите на главнина која должникот со договор се обврзал да ја плати на кредиторот по условите на депозитот. Износот на депозитот го вклучува и износот на камата и провизија за услугата која е доспеана но не е платена. Валутите и депозитите во странска валута се конвертирани во домашна валута по среден курс на датумот за кој билансот на состојба се однесува. Плаќањата во готово кои се поврзани со договори за финансиски деривативи се вклучуваат во други депозити.

Должнички хартии од вредност

- 13.58 Краткорочните хартии од вредност и соодветните обврски треба да се вреднуваат по нивните тековни пазарни цени. Ваквото вреднување е особено значајно во услови на висока инфлација и високи номинални каматни стапки.
- 13.59 Долгорочните хартии од вредност треба секогаш да се вреднуваат по тековните пазарни цени, било во случај на обврзници за кои се плаќа редовен износ на камата или дисконтирани или безкупонски обврзници за кои не се плаќа камата или се плаќа мал износ на камата. Цената секогаш треба да ја вклучува пресметаната камата (т.н. "dirty" цени). Иако номиналната обврска на издавачот на долгорочна хартија од вредност може да биде фиксна во монетарни големини, пазарната цена по која хартиите од вредност со фиксна камата се тргуваат може значајно да се менува во зависност од промените во општите пазарни каматни стапки. Бидејќи издавачот на долгорочни хартии од вредност има можност за рефинансирање на долгот преку купување на хартијата на пазар, вреднувањето по пазарни цени најчесто е соодветно и за издавачот и за имателот на долгорочни хартии од вредност, особено за финансиските агенти кои активно управуваат со нивните средства и обврски.
- 13.60 Индексирани должнички хартии од вредност во билансот на состојба се вреднуваат по нивната пазарна цена, без оглед на природата на индексот со кој тие се поврзани.
- 13.61 Доколку и главнината и каматата на должничката хартија од вредност се индексирани со странска валута, хартијата од вредност треба да има третман исто како да е деноминирана во таа валута со конверзија во домашната валута по среден курс на датумот за кој се однесува билансот на состојба.
- Заеми
- 13.62 Вредноста на заемите, која треба да се евидентира во билансите на состојба на кредиторот и должникот, е износот на состојбата на главнината. Овој износ треба да ја вклучува и пресметаната, а сè уште не платена камата. Исто така, треба да го вклучи и износот на достасаната провизија индиректно измерена (разликата меѓу каматата на банката и каматата на СНС), а која сè уште не е

платена. Во некои случаи, пресметаната камата може да се прикаже во сметките за побарување и обврски, меѓутоа се препорачува нејзино вклучување во рамките на износот на заемите.

- 13.63 Врз вредноста на заемот не влијаат плаќањата по основ на камата направени по датумот за кој се составува билансот на плаќање, иако тие можеби се наведени во оригиналниот договор за заем.
- 13.64 Доколку постојат знаци за постоење на секундарен Пазар за заеми, и пазарната цена на заемите е позната на редовна основа, тогаш заемот треба да се рекласифицира како хартија од вредност. ако заемот е истргуван само еднаш, тогаш тој не се рекласифицира, туку останува да биде третиран како заем. Во тие случаи се користат правилата за вреднување на должнички хартии од вредност и заеми.
- 13.65 Заемите чија главнина, или главнина и камата се индексирани со странска валута имаат ист третман како и должничките хартии од вредност со вакви карактеристики.

Лоши (нефункционални) заеми

- 13.66 Освен евидентирањето на заемите во билансот на состојба по номинална вредност, постојат и заеми чие сервисирање не било направено според договорот. Овие заеми треба да се идентификуваат и да се вклучат во дополнителните ставки во билансот на состојба на кредиторот. Овие заеми се нарекуваат лоши (нефункционални) заеми. Најчестата дефиниција за овие заеми е следната: ***Заемот се смета за нефункционален во случај кога плаќањата по главнина и камата се достасани, а не се платени 90 дена или повеќе, или ако достасаните плаќања по камати се капитализираат, рефинансираат или доцнат повеќе од 90 дена, или кога плаќањата се достасани помалку од 90 дена, но постојат издржани сомневања (како што е информацијата дека должникот ќе банкротира) дека плаќањата ќе бидат извршени во целост.*** Ова дефиниција треба да се применува флексибилно, земајќи ги во предвид националните правила за прогласување на еден заем за нефункционален. Кога некој заем ќе се евидентира како нефункционален, тој останува таков сè додека не се добијат плаќања, ако не се отпише долгот по основа на главнина или тој заем не се замени со друг.
- 13.67 Се препорачуваат две дополнителни ставки кои се поврзани со нефункционалните заеми. Првата е номиналната вредност на заемите, вклучително и пресметаната камата и провизијата. Втората е пазарната вредност на овие заеми. Најблиска процена на пазарната вредност е објективната вредност, која ја "проценува вредноста која би се добила при пазарна трансакција меѓу две страни". Објективната вредност може да се добие преку користење на трансакции на слични инструменти, или со користење на дисконтираната сегашна вредност на готовинските текови, или понекогаш можат да се искористат вредностите од билансот на состојба на кредиторот. Во отсуство на податоци за објективната вредност, дополнителните ставки треба да ја прикажат номиналната вредност намалена за очекувани загуби.

- 13.68 Овие дополнителните ставки треба да бидат стандардни за владиниот сектор и за секторот Финансиски корпорации. Ако тие се значајни за останатите сектори, или за заемите со остатокот од светот, треба да се вклучат во дополнителните ставки.

Акции и инвестициски фондови

Акции

- 13.69 *Со акциите кои котираат на берза* редовно се тргува на пазарите на хартии од вредност или организираниите финансиски пазари. Во билансот на состојба тие треба да се вреднуваат по тековни цени.
- 13.70 *За акциите кои не котираат на берза*, не постојат пазарни цени по кои би се вреднувала состојбата на акционерскиот капитал. Оваа ситуација најчесто е присутна кај директно инвестираните претпријатија, приватниот капитал, акционерски капитал, претпријатија кои не котираат или престанале да котираат, запишани, но неликвидни претпријатија, заеднички вложувања, и некорпоративни претпријатија.
- 13.71 Во случај кога пазарните цени не се достапни, треба да се направат процени. Во наредниот дел од текстот следат неколку методи за процена на пазарната вредност на акционерскиот капитал во директно инвестираните претпријатија. Методите не се наведени по важност, и тие треба да се вреднуваат и применуваат во зависност од условите и посакуваниот резултат.
- а. *Најнова (последна) трансакциска цена.* Со инструментите кои не котираат на берза може да се тргува од време на време, при што можат да се употребат најновите (последните) постигнати цени. Најновите цени претставуваат добар индикатор за тековните пазарни вредности, сè додека условите остануваат непроменети. Овој метод може да се користи сè додека нема материјална промена во позицијата на корпорацијата од моментот на настанување на трансакцијата. Методот на најновите трансакциски цени може да донесе до погрешни заклучоци во случаи кога ќе помине подолг временски период од трансакцијата или ако условите се променети.
- б. *Нето-вредност на средствата.* Пресметката на акциите со кои не се тргува може да бидат спроведена од управители или директори на претпријатието, или од независни ревизори, со цел да се добијат вкупните средства по тековна цена намалени за вкупните обврски (исклучувајќи го акционерскиот капитал) по пазарна вредност. Вреднувањата треба да бидат најнови (во рамките на последната година).
- в. *Сегашна вредност/цена на стапката на заработувачка.* Сегашната вредност на акциите се кој не се тргува може да биде проценета преку дисконтирање на предвидените идни профити. На наједноставен начин, овој метод може да се примени преку применување на пазарен или индустриски коефициент на

цена-заработувачка на најновите минати заработки на претпријатијата кои не котираат на берза за да се пресмета цената. Овој метод се употребува кога постојат мал број на информации од билансот на состојба, меѓутоа податоците за приходот се брзо достапни.

- г. *Книговодствените вредности за кои известиле претпријатијата со прилагодувања на макро ниво направени од статистичарите.* За акции кои не котираат на пазари на хартии од вредност, информациите за "сопствените средства по книговодствена вредност" може да се приберат од претпријатијата, а потоа да се прилагодат со коефициенти засновани на соодветни ценовни индикатори, како што се цените на хартиите од вредност кои котираат на берзите во однос на книговодствената вредност, во истата економија. Алтернативно, одредени средства на претпријатието (како што се земјиште, плантажи, опрема, и залихи) може да се превреднуваат на тековни цени со помош на соодветни ценовни индекси.
- д. *Сопствени средства по книговодствена вредност.* Овој метод за вреднување на акциите ги користи вредностите на претпријатието евидентирани во сметководствените книги на директно инвестираното претпријатие, како збир на (1) платен капитал (со исклучок на сите акции кои претпријатието ги има кај себе и вклучувајќи ги сметките за премии на акции); (2) сите видови на резерви кои се идентификувани како акционерски капитал во билансот на состојба на претпријатието (вклучувајќи ги инвестициските грантови во случај кога сметководствените правила ги третираат за резерви); (3) кумулирана реинвестирана добивка; и (4) сопственички добивки и загуби кои се вклучени во сметките за сопствени фондови, било како резерви за ревалоризација, или добивка или загуба. Колку почесто се врши ревалоризација на средствата и обврските, толку е поблиска процената во пазарната вредност. Податоците кои не се превреднувани неколку години можат многу да се разликуваат од пазарните вредности.
- ѓ. *Распределба на глобална вредност.* Тековната пазарна цена на глобална група на претпријатија може да се заснова на пазарната цена на нејзините акции на пазарот каде што со нив се тргува. Кога може да се идентификува соодветен индикатор (на пример, продажба, нето-доход, средства, или вработеноста), тогаш, врз основа на овој индикатор, може да се одреди глобалната вредност за секоја економија во која таа има директно инвестирано претпријатие, со помош на претпоставката дека коефициентот на нето-вредноста со продажбата, нето-доходот, средствата, или вработеноста, е непроменет кај транснационалната група на претпријатија. (Секој индикатор може да даде значително различни резултати еден од друг.)

13.72 Во случаите кога ниту еден од погоре споменатите методи не можат да се применат, ќе биде неопходно да се применат помалку соодветни податоци. На пример,

кумулирани текови или претходни биланси на состојба приспособени со соодветните текови. Бидејќи овие извори користат цени од претходни периоди, потребно е прилагодување на податоците на новите цени, на пример преку користење на агрегирани цени на акции или ценовни индекси на средства, при што, каде што е значајно, треба да се земат во предвид и промените во девизните курсеви. Не се препорачува неприлагодено собирање на претходни трансакции. Акционерскиот капитал ги претставува средствата на сопственикот. Начините на кој акционерскиот капитал се создава може да биде најразличен, на пример, издавање на нови акции, зголемување на капиталот без издавање на нови акции (понекогаш се нарекуваат "создаден вишок" или "придонеси на капитал"), премија на акции, акумулирана реинвестирана добивка, или ревалоризација. Поодделните категории на акционерскиот капитал треба да се земат одделно само во случај кога се користат кумулирани текови за пресметка на вредноста на акционерскиот капитал, додека во другите случаи не е потребно нивно одделно идентификување.

13.73 Доколку тековните пазарни цени не се директно мерливи, потребно е да се донесе одлука кој метод да се примени за пресметка на вредност која ќе биде најслична со пазарната вредност, имајќи ја предвид расположливоста на податоци. Треба да се применуваат различни методи во зависност од ситуацијата, поради што не се препорачува одреден стандардизиран метод на рангирање на алтернативни методи. Прибирачите на податоци треба да бидат транспарентни и јасно да го прикажат методот кој го имаат користено. Методите за вреднување на директно инвестираните претпријатија се објаснети поопширно во OECD Benchmark Definition of foreign Direct Investment, fourth edition (OECD, 2008).

13.74 Друг капитал го опфаќа капиталот во корпорациите или квазикорпорациите кои не издаваат акции. Вакви корпорации се јавните претпријатија, централната банка, некои специјални владини единици, партнерства, компании со неограничена одговорност и квазикорпорациите кога тие претставуваат институционални единици кои не издаваат акции. Другиот капитал е еднаков по вредност на вредноста на средствата на единицата намален за вредноста на обврските.

Удели и единици во инвестициски фондови

13.75 Уделите (единиците) во фондовите на пазарот на пари или инвестициските фондови треба да се вреднуваат на сличен начин како и капиталот. Хартиите од вредност кои котираат на пазарите на хартии од вредност треба да се вреднуваат со пазарните цени на акциите. Оние кои не котираат треба да се вреднуваат според еден од методите наведени погоре.

Осигурување, ануитети, пензиски и стандардизирани гарантни шеми

Технички резерви на неживотно осигурување

- 13.76 Износот на резерви за неживотно осигурување кој треба да се евидентира во билансот на состојба го опфаќа износот на платени, но сè уште не заслужени премии на датумот за кој се составува билансот на состојба, плус износот кој е ставен настрана за задоволување на побарувањата. Последниот износ ја претставува сегашната вредност на износите кои се очекува да се платат при подмирување на побарувањата, како и за побарувања за инциденти кои се случиле, но за кои сè уште не е известно.

Животно осигурување и право на ануитети

- 13.77 Износот кој треба да се евидентира во рамките на вредноста на животно осигурување и права на ануитети е сличен на оној за техничките резерви за неживотно осигурување, во оној дел во кој тие претставуваат резерви доволни за да ги задоволат идните побарувања. Меѓутоа, во случај на животно осигурување, нивото на резерви е значајно по износ и ја претставува сегашната вредност на сите очекувани идни побарувања. Во комерцијалните сметки на осигурителните корпорации, некои од нив може да бидат опишани како бонуси или попусти. Ова е резултат на праксата во осигурителната индустрија за стабилизирање на користите со тек на време и евентуално задржување на некои добивки до достасување на полисата.

Право на пензија

- 13.78 Правата остварени врз основа на пензиски шеми се составени од два елемента; еден кога формулата по која се одредува износот на пензија е определен однапред (под дефинирана шема за користи) и еден кога износот на пензијата зависи од перформансите на стекнатото финансиско средство преку идните придонеси на пензионерот (по дефинирана шема за придонеси). За првата, се користи статистичка процена на обврските на обезбедувачот на пензија; додека за втората вредноста е еднаква на пазарната вредност на финансиските средства на пензискиот фонд кои ги држи во име на идните корисници. Основата врз која се пресметуваат правата за пензија, како и алтернативните начини за нивно прикажување во сметките на СНС се објаснети во детали во Глава 17.

Резервации за можни активирања кај стандардните шеми за гаранции

- 13.79 Вредноста која треба да се евидентира во билансот на состојба во рамките на резервации за можни активирања кај стандардните шеми за гаранции е очекуваното ниво на побарувања по тековните гаранции намалени за очекуваните поврати. Овие износи во одреден степен ќе претставуваат душло евидентирање на средствата на единиците кои имаат корист од гаранциите. На пример, ако финансиските институции дадат 1000 единици заеми секој по 20 единици покриени со гаранции, а 10 се очекува

да станат нефункционални заеми, вредноста на заемите сепак ќе се прикаже како 20000 и како дополнување доверителите ќе имаат средства од 200 во однос на очекуваните активирања на гаранции. Меѓутоа, единицата која ја обезбедува гаранцијата има обврска од 200, при што не постои соодветно средство со што него-вредноста на вкупната економија не е преценета.

Финансиски деривативи

- 13.80 Третманот кој го имаат деривативите беше објаснет во Глава 11. Финансиските деривативи во билансот на состојба треба да се вклучат по пазарни цени. Ако пазарните цени не се расположливи, тогаш при вреднувањето на деривативите можат да се употребат други методи на пресметка на објективната вредност, како што се модели за опции или сегашна вредност.

Опции

- 13.81 Опциите во билансот на состојба треба да се вреднуваат по тековната вредност на опциите или, ако таа не е достапна, по износот на платената премија. Во секторот на потписникот на опцијата треба да се евидентира обврска која ќе го прикаже тековниот трошок на откупување на правата од опцијата од нејзиниот имател или пресметаната сопственичка добивка. Во зависност од тоа како функционираат системите за маргина, можеби е посоодветно евидентирање на нула како вредност на опцијата, бидејќи било која добивка (загуба) ќе се наплатат (платат) на дневна основа од имателот. Контраставките на овие средства треба да се евидентираат на страната на обврските.

Термински договори-Форварди

- 13.82 Форвардите се евидентираат по пазарна вредност. Во случај на реализирање на плаќањата, вредноста на средствата и соодветната обврска се амортизира и одразува во вредностите на билансот на состојба на соодветниот датум. Пазарната вредност на договорот за форвард може да преминува од состојба на средства во состојба на обврски меѓу пресметковните периоди во зависност од ценовните движења на соодветниот инструмент. Сите ценовни промени, вклучувајќи ги и оние кои се резултат на вакви премини, имаат третман на ревалоризација.

Акциски опции за вработените

- 13.83 Акциските опции за вработените (ЕСО) треба да се вреднуваат по референца на објективната вредност на издадените инструменти на акционерски капитал. Објективната вредност на инструментите на акционерски капитал треба да се мерат на одредениот датум со користење на пазарни вредности на еквивалентни истргувани опции (доколку се достапни) или со користење на модели за вреднување на опции (binomial или Black-Scholes) со соодветни прилагодувања во зависност од карактеристиките на опциите. IASB дава детални препораки за тоа како акционите опции за вработените

можат да се вреднуваат, при што нивните препораки најчесто се следат од корпорации кои ги користат акциските опции за вработените како форма на надомест на нивните вработени. Вредноста на акциските опции за вработените се менува меѓу датумот на доставување и датум на реализирање и потоа меѓу датумот на реализирање и датумот на извршување, со менување на вредноста на опфатените акции. Во делот 6 од Глава 17 се прикажани акциските опции за вработените на подетално ниво.

Други сметки на побарувања и обврски

- 13.84 Трговските кредити и авансите и другите ставки на наплата и плаќање (како што се даноци, дивиденди, ренти, плати, социјални придонеси) треба да се вреднуваат, и на страната на должникот и на страната на кредиторот, по износот на главнина која должникот треба да ја плати на кредиторот по доспевање на долгот. Достасаната камата на другите сметки за побарување и обврски може да се вклучат тука, но најчесто достасаната камата на должничките хартии од вредност се евидентира како зголемување на вредноста на соодветните средства. Пресметаната камата на депозити и заеми може да ја следи националната пракса и да се класифицира тука, ако истата не е вклучена во главнината на соодветниот заем или депозит.

4. Нето-вредност

- 13.85 Нето-вредноста преставува разлика меѓу вредноста на сите финансиски и нефинансиски средства и сите обврски на одреден датум. За потребите на оваа пресметка, секое средство и секоја обврска треба да се идентификува и вреднува одделно. Како ставка за порамнување, нето-вредноста се пресметува на ниво на институционална единица и сектор и за вкупната економија.
- 13.86 За Владата, Домаќинствата и НПИСД, нето-вредноста ја претставува вредноста на единиците за нивниот сопственик. Во случај на квазикорпорации, нето-вредноста е нула, бидејќи вредноста на акционерскиот капитал на сопственикот се претпоставува дека е еднаква на неговите средства намалени за обврските. За останатите корпорации, ситуацијата не е толку очигледна.
- 13.87 Во СНС, нето-вредноста на корпорациите се пресметува на идентичен начин како и кај другите сектори, односно како збир на сите средства намалени за збирот на сте обврски. Вредноста на акциите и другиот капитал кој претставува обврска на корпорацијата се вклучува во вредноста на обврските. Акциите се вклучуваат по нивната пазарна вредност на датумот на билансот на состојба. Така, иако корпорацијата е во целосна сопственост на акционерите, таа има нето-вредност (која може да биде позитивна или негативна) како надополнување на вредноста на капиталот на акционерите.
- 13.88 Алтернативната пресметка е слична со третманот на квазикорпорациите. Таа ја пресметува вредноста на капиталот на акционерите така што нето-вредноста изнесува нула. Пресметката на капиталот на акционерите

се нарекува сопствени средства и се пресметува како збир на средствата намалени на збирот на обврските, освен акции.

- 13.89 Појавувањето на друга вредност освен нула за сопствените средства се должи на повеќе фактори. Една причина е постоењето на средства кои не се признаваат во СНС, како што goodwill и маркетиншки средства. Друга причина е дека вредноста на некои финансиски средства, како што се обврзници и нефункционални заеми, може да не одговара со пристапот на објективната вредност. Сите или некои од овие ставки можат да се добијат од билансот на состојба на корпорацијата и нивниот збир може да се спореди со износот добиен како разлика меѓу нето-вредноста и вредноста на сопственичкиот капитал. (За акциите кои не котираат ова може да биде единствен начин за нивно вреднување). Понатаму, пазарната вредност на акциите ја вклучува и пазарната осетливост за идните приливи по доход, кои може да флукутираат многу повеќе отколку оние на корпорацијата.

- 13.90 Сопствените средства ги вклучуваат и акумулираната задржана и реинвестирана добивка. Кога примените тековни трансфери се додадат на доходот на претпријатието и се одземат платените тековни трансфери (и прилагодувањата за права за пензии), она што ќе остане може да биде распределено во форма на дивиденда. Задржаната добивка го претставува износот кој е расположлив за распределба во вид на дивиденда, меѓутоа не е распределен. Овој износ, во одредени случаи, може да биде негативен, што претставува повлекување на сопствени средства. Во случај на директно инвестирани претпријатија дел од задржаната добивка претставува реинвестирана добивка, при што висината на делот зависи од висината на сопственоста на директниот инвеститор врз претпријатието. Оваа добивка се евидентира во финансиската сметка како реинвестирана добивка и претставува дел од сопствените средства.

- 13.91 Од време на време, дел од сопствените средства може да биде доделен (или повлечен) било на општи или специјални резерви. Тие може да бидат зголемени со додавање на капитал од сопствениците или преку добивање на инвестициски грант.

5. Дополнителни ставки

- 13.92 Како прилог на дополнителните ставки на нефункционалните заеми, СНС дозволува прикажување на две дополнителни ставки на билансот на состојба со цел да се прикажат ставките кои не се одделно прикажани како средства во централната рамка, а кои се од особен интерес за одредени институционални сектори. Овие две ставки се трајни потрошни добра и странски директни инвестиции.

Трајни потрошни добра

- 13.93 Домаќинствата се стекнуваат со трајни потрошни добра, како автомобили и електрични стоки. Меѓутоа, тие немаат третман на стоки кои се употребуваат во процесот на производство кои ги зголемуваат услугите на

домаќинствата. Така, тие не претставуваат фиксни средства и не се прикажани во билансот на состојба. Меѓутоа, корисно е да се располага и со податоци за овие стоки, поради што тие се додадени како дополнителни ставки. Состојбата на трајни потрошни добра кои ги поседуваат домаќинствата се вреднуваат по тековни цени, вклучувајќи и бруто и нето-акумулирана депрецијација која еднаква на потрошувачката на фиксен капитал. Податоците кои се прикажуваат како дополнителни ставки во билансот на состојба треба да бидат нетирани од акумулираните трошоци.

- 13.94 Трајните потрошни добра кои се во сопственост на некорпоративни претпријатија може да се употребуваат во еден дел од претпријатието за производство и во дел од членовите на домаќинството за крајна потрошувачка. Вредностите кои се прикажуваат во билансот на состојба на претпријатието треба да го прикажат делот кој е

употребен од претпријатието, иако во пракса овој податок најчесто не е познат.

Странски директни инвестиции

- 13.95 Како што тековите по основ на странски директни инвестиции се прикажуваат во финансиската сметка, корисно е да се прикажат слични вакви ставки и во билансот на состојба кои ќе ја прикажуваат состојбата на средствата и обврските инвестирани во земјата од нерезиденти, како и инвестирани во странство од резиденти. Сите сектори можат да прикажат инвестиции во странство, додека единствено финансиските и нефинансиските претпријатија (со исклучок на непрофитните институции) може да примат инвестиции од странство.

Глава 14: Табели на понуда и на употреба и сметка на стоки и на услуги

A. Вовед

14.1 Текот на сметките опишани во главите од 6 до 14 дава опис на работењето на економијата, со посебен акцент на начинот на кој се создава, распределува, прераспределува и употребува доходот за потрошувачка или за набавка на средства и кога средствата се продаваат, или се создава обврска, за набавка на средства или потрошувачка поголема од онаа што ја дозволува тековниот доход. Алтернативниот поглед на економијата помалку се фокусира на доходот, а повеќе на процесите на производство и потрошувачка. Од каде доаѓаат овие производи и како се употребуваат? Оваа Глава се фокусира на овој аспект на сметките. Таа се состои од опишување на рамнотежата на производот и генерализацијата во сметката на стоки и на услуги, како и практичните и концептуалните користи на овие сметки. Таа, исто така, покажува како табелите на понуда и употреба може да се изработат за економијата и обезбедуваат врска со инпут-аутпут табелите, опишани во Главата 28.

14.2 Во оваа Глава, и насекаде во текстот, изразите методи на “рамнотежа на производот” и “тек на производот” се употребуваат како замена за “рамнотежа на стока” и “тек на стоката”, одразувајќи ја на тој начин замената на зборот стока и употребата на зборот производ во последно време. Промената на терминологијата не значи и промена во методологијата.

14.3 Табелите на понуда и употреба се моќна алатка со која се споредуваат податоците од различни извори и се подобрува кохерентноста на економските информациски системи. Тие дозволуваат анализа на пазарите и индустриите и овозможуваат анализа на продуктивноста на ова ниво на дезагрегација. Кога, како што вообичаено е случај, табелите на понуда и на употреба се изработуваат од податоци од деловните единици, тие обезбедуваат поврзаност со детализираната економска статистика надвор од опфатот на СНС.

1. Рамнотежа на производот

14.4 Количеството на производ достапен за употреба во рамките на економијата мора да е обезбедено од домашното производство или од увоз. Истото количество на производ кое влегува во економијата мора да се употреби за меѓуфазна потрошувачка, финална потрошувачка, инвестиции (вклучувајќи промени во залихите) или извоз. Овие две реченици можат да се комбинираат за да се добие дефиницијата на рамнотежата на производот:

Производство + увоз = меѓуфазна потрошувачка + финална потрошувачка + инвестиции + извоз

14.5 Сметководствените правила од Глава 3, вклучувајќи го времето на евидентирање и правилата за вреднување од Глава 6 и од останатите делови, се однесуваат на секоја ставка на овој идентитет. Бидејќи употребата на производите

вообичаено се вреднува според куповни цени, а производството по основни цени, неопходно е да се додадат трговските и транспортните маржи и даноците минус субвенции на производи на левата страна (страната на понудата) на идентитетот за да двете страни бидат изразени по куповни цени. Оттука, потполното прикажување на билансот/рамнотежата на производот за било кој производ признава дека збирот на производството по основни цени, плус увозот, плус трговските и транспортните маржи, плус даноците минус субвенции на производите е еднаков на збирот на меѓуфазната потрошувачка, финалната потрошувачка и инвестициите, сите изразени во куповни цени, плус увозот. Третманот на маржите и даноците е комплексен и е опширно опишан во делот Б. Вреднувањето применето за увозот и извозот бара посебно внимание и е опишано во деловите Б и В подолу во текстот.

14.6 Рамнотежата на производот е особено моќна алатка за оние кои ги прибираат податоците, како што е најдобро прикажано на примерот. Вообичаено, производството на производи од тутун, главно цигари, е добро измерено, но не е добро измерена потрошувачката на цигари поради одбивањето на анкетираниите лица да дадат точен одговор колку точно трошат за цигари во анкетата за буџетот на домаќинствата. Под претпоставка дека производството, увозот и извозот се добро измерени, тогаш идентитетот на рамнотежата на производот може да се употреби за да се создадат податоци за потрошувачката кои ќе бидат конзистентни со другите ставки во равенката. Тогаш, оној кој ги прибира податоците може да употреби свое расудување за да обезбеди рамнотежа преку прилагодување на одделните компоненти, ако е тоа потребно.

14.7 Не секогаш финалната потрошувачка е најслабата компонента во идентитетот. Во некои случаи, податоците за потрошувачката може да бидат поверодостојни од податоците за производството. На пример, кај такси услугите каде поголемиот дел од услугите може да бидат нерегулирани или неизмерени, процената за тоа колку домаќинствата трошат за такси може да помогне да се подобрат процените за производството со вклучување на овие аспекти на сивата економија.

14.8 Дури и за ставките за кои неформалната активност не е проблем, рамнотежата на производот може да биде корисна. Производството на авиони е долг процес. Недовршеното производство може да се мери или преку количеството на побарувања на производителот за довршување на производството или преку сумата која ја платил потенцијалниот купувач преку фазни уплати. Овие два извори на податоци треба да се усогласат преку прилагодувања во финансиските сметки, за уплатите или исплатите од сметките, како што е потребно.

2. Сметка на стоки и на услуги

14.9 Ако рамнотежата на производот се изработи за сите стоки и на услуги во економијата (поединечно или за група на производи) и ако тие се агрегираат, тогаш зборовите за производството, увозот, меѓуфазната потрошувачка, финалната потрошувачка, инвестициите и извозот мора да бидат еднакви на кореспондентните ставки во текот на сметките обработени во претходните глави. Трговските и транспортните услуги содржани во маржите претставуваат производ кој се употребува за меѓуфазна или финална потрошувачка, инвестиции или извоз. Фактот дека вредноста на маржите може да биде вклучена во вредноста на стоките за кои се однесуваат не ја прави равенката невалидна. Така, кога рамнотежите на производот се агрегирани за сите стоки и услуги, овие маржи неопходно е да се вклучат и не треба да одделно да се специфицираат.

14.10 Бидејќи податоците за производството и меѓуфазната потрошувачка кореспондираат со ставките за производството и меѓуфазната потрошувачка во сметката на производството, равенката на збирот на сите рамнотежи на производот може да се преуреди за да стане **сметка на стоки и на услуги, во следниот облик:**

Производство – меѓуфазна потрошувачка + даноци на производи – субвенции на производи = финална потрошувачка + инвестиции + извоз – увоз.

Како што беше објаснето во Глава 6, левата страна на овој идентитет е еднаков на БДП по пазарни цени. Десната страна, оттука, исто така е еднаква на БДП по пазарни цени и е добро познат како БДП пресметан според “расходниот метод”. Наспроти ова, дефиницијата која произлегува од левата страна на идентитетот е позната како “производствен метод” на БДП.

14.11 Сметката на стоки и на услуги е еден од најосновните, ако не и најосновен, идентитет во СНС. Ја прикажува идејата дека целото производство во рамките на границата на производството, плус увозот, мора да се изрази во една од двете основни активности на СНС, потрошувачката на стоки и на услуги или производство на стоки и на услуги. Без сметката на стоки и на услуги, табелата на понуда и на употреба нема да биде целосна и нема да ги опфати сите расположливи производи во рамки на економијата. Целокупниот тек на сметки може да се набљудува како изграден околу сметката на стоки и на услуги, со додавање на трансакции кои се однесуваат на создавањето, распределбата и прераспределбата на доходот и штедењето. Кога овие трансакции се агрегирани за сите сектори и за остатокот на светот, вкупните извори на средства се еднакви со вкупните расходи. Ако овие треба да се “консолидираат” надвор од текот на сметките, тогаш ќе остане само сметката на стоки и на услуги.

14.12 Секој ред во табелите на понуда и на употреба се потсетник на основниот идентитет на сметката на стоки и на услуги.

3. Табели на понуда и на употреба

14.13 Со комплетна група на рамнотежи на производот можат да се изработат табелите на понуда и на употреба. Табелите на понуда и на употреба постојат во парови, со заедничко вреднување и ниво на детали на идентификуваните производи. Најчест формат на табели на понуда и на употреба се табелите по куповни цени. ***Табелата на употреба по куповни цени се состои од група на баланси/рамнотежи на производите кои ги покриваат сите расположливи производи во економијата распоредени во форма на правоаголна матрица со производи вреднувани по куповни цени, распределени во редовите и колоните, означувајќи намена на производите за различни видови на употреба. Табелата на употреба по куповни цени се состои од правоаголна матрица со редови кореспондентни на истата група на производи во соодветните табели на употреба и колони кореспондентни на понудата од домашното производство вреднувано по основни цени плус колоните за увозот и прилагодувањата во вреднувањето неопходни секој збир на секој (група на) производ/и вреднуван/и по куповни цени.***

14.14 Деловите Б и В подолу ги опишуваат табелите на понуда и на употреба, соодветно.

14.15 Табелите на понуда и на употреба се неопходен прв чекор при заработка на инпут-аутпут табелите, опишани во Глава 28, но имаат и свои сопствени употреби, како алатки за анализа и контрола на квалитетот. Кога табелите на понуда и на употреба најпрво се изработуваат, малку е веројатно дека се урамнотежени и додека не се доведат во рамнотежа БДП мерен според производниот метод ќе се разликува од БДП мерен според расходниот метод. Само табелите на понуда и на употреба обезбедуваат доволно ригорозна рамка за елиминирање на разликите во измерените текови на стоки и на услуги во економијата за да се обезбеди дека алтернативните мерења на БДП ќе конвергираат кон иста вредност.

14.16 Некои земји со помалку напредни статистички системи сè уште имаат потешкотии за изработка на детализиран приказ, на редовна основа, на расходите за потрошувачка на домаќинствата од директни извори на податоци. Таквиот приказ е неопходно расположлив од групата на табели на понуда и на употреба. Една корист од ова е дека пропорционалната распределба на расходите за различни групи на производи може да се спореди со пондерите употребени во индексот на потрошувачки цени (CPI) како средство за проверка на веродостојноста и конзистентноста на пондерите на CPI и на табелите на понуда и на употреба.

4. Аспектот на индустријата

14.17 Концептуално е можно да се изработи група на табели на понуда и на употреба со прикажување само на вкупната меѓуфазна потрошувачка, каде табелата на употреба покажува колку од секој производ е употребен за меѓуфазна потрошувачка, но без натамошни детали. Таквото прикажување има мала вредност како алатка за прибирање или анализа, но од најраните почетоци на изработка на

табелите на понуда и на употреба и на инпут-аутпут табелите се воведуваат натамошни детали за да ги поврзат производите кои се произведуваат во економијата со единиците кои ги произведуваат. Наједноставен случај и еден од најчесто прикажваните во учебниците е оној каде се претпоставува дека е можно да се воспостави еден-на-еден коресподентност (поврзаност) меѓу производите и производствените единици. Ова навистина е мотивација да се дефинира погонот како единица која произведува само еден вид на производ. Сепак, не постои неопходна причина поврзаноста да биде еден-на-еден и многу земји сега работат со матрици каде се разликуваат многу повеќе групи на производи од производствени единици. Најважната причина за ова е дека најголемиот број на производствени единици произведуваат многу производи, на пример, производител на чевли може да изработува сандали, спортски чевли, воени чизми и модни чевли, па оттука не е ниту практично ниту интересно да се создаваат деловни единици за секој вид на чевли.

- 14.18 Откако ќе се детерминира групата на производствени единици, се проширува матрицата на понуда за точно да покаже кои производи ги изработува секоја од групите на производствени единици, а матрицата на употреба се проширува за да ја прикаже меѓуфазната побарувачка за секоја од овие групи на производствени единици.

Дополнително, под побарувачката за меѓуфазна потрошувачка, додадени се информации кои се однесуваат на производствените единици при што коресподентните

Б. Табела на понуда

- 14.20 Главен дел на матрицата на понуда е матрицата на производи (или стоки) по индустрии, која покажува која индустрија го снабдува или “изработува” кој производ. Поради оваа причина, оваа матрица понекогаш се нарекува “матрица на производство/изработка”

1. Производи и производствени единици

- 14.21 Додека е можно да се изработи табела на понуда со употреба на претпријатијата како основен составен дел, сепак почеста е праксата и се препорачува да се работи со деловни единици. Како што беше наведено во воведот, идејата за погон како единица каде се произведува само еден производ произлегува од идејата на инпут-аутпут табела каде постои коресподентност еден-на-еден меѓу групите на производи и групите на производствени единици. Сите конвенции опишани во Глава 5, поврзани со деловните единици, се применуваат во контекст на употреба на податоците од деловните единици за матрицата на понуда, но сепак иако податоците на ниво на деловни единици можат да се употребуваат во контекст на краткорочните економски индикатори, тие во СНС се употребуваат само во контекст на табелите на понуда и на употреба.

- 14.22 Основа за групирање на производите најчесто е агрегација на Централната класификација на производите (CPC) и на соодветните групи, кои често се опишуваат како “стоки”, иако модерниот термин би бил “производи”. Основа за групирање на производствените единици најчесто е

колони на производствените единици ги содржат компонентите на додадената вредност и вкупното производство. Со други зборови, идентитетот дека меѓуфазната потрошувачка + додадената вредност = производството

е очигледен за секоја група на производствени единици, како дополние на еквивалентот заснован на агрегатниот производ. Натамошни информации кои се однесуваат на инвестициите и бројот на вработените, на пример, можат исто така да се додадат. Овие проширувања се презентирани во делот Г.

5. Нумерички пример

- 14.19 Табелите кои ги прикажуваат табелите на понуда и на употреба се прикажани во делот Д, со придружен описен текст. Овие табели ги содржат сите елементи опишани во оваа Глава, но на високо ниво на агрегирање бидејќи се изработени само како пример. Исто така, некои извадоци од овие табели се вклучени во текстот за да ги прикажат опишаните карактеристики.

Меѓународна стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC) и соодветните групи најчесто се опишуваат како “индустрии”.

- 14.23 Во случај кога постои ист број на групи на производствени единици и производи, ќе има голема ставка во една од подматриците во колоната која го претставува главниот производ на таа група на производствена единица, а тоа е производот кој дава пораст на најголемиот дел од додадената вредност. Ако групата на производствени единици содржи само чисти деловни единици, тогаш нема да има други ставки во колоната, туку најчесто ќе има некое секундарно производство кое ќе се појави како помали ставки во други подматрици на колоната.

- 14.24 Кога постои ист број на групи на производствени единици и производи, редовите и колоните се така поставени што ставките за главните производи се прикажани во дијагоналата на соодветната матрица.

- 14.25 Во пракса, вообичаено е да има повеќе производи отколку видови на производствени единици. На пример, интересно е да се специфицираат различни видови на земјоделски производи, но помалку интересно или практично е да се разликуваат фарми специјализирани за секој од можните земјоделски производи. Поради оваа причина, табелата на понуда (матрицата на производство/изработка) може да биде правоаголна со повеќе редови од колони, но подредени со слични производи

во соседните редови, со цел агрегирањето на редовите за сличните производи повторно да создаде квадратна матрица.

14.26 Колку е поголем бројот на деталите кои се употребуваат за производот, толку повеќе ќе има расфрлани ставки околу ставките за главните производи, на пример, кога фармата произведува повеќе од еден земјоделски производ или кога производителот на машини произведува различни видови на машини. На ниво на детал како што е “земјоделски производ” и “машини” овие недиагонални елементи ќе се спојат во поголем дијагонален елемент.

14.27 Сепак, како и кај сличните производи, многу деловни единици произведуваат некои услуги во трговијата на големо и мало, некои транспортни услуги и услуги во градежништво, при што последните понекогаш се произведуваат за сопствена употреба или за инвестиции.

2. Сметководствени правила

14.28 Сите правила за времето за евидентирање, пренасочување и разделување на трансакциите опишани во Глава 3 се применливи за ставките во табелите на понуда и на употреба.

14.29 Иако табелите на понуда и на употреба не ги евидентираат тековите на доход од сопственост, финансиските услуги поврзани со плаќањето камата и со набавката и продажбата на финансиска актива и обврски се евидентираат во табелите на понуда и на употреба. Глава 17 детално објаснува кои видови на текови на финансиски услуги се поврзани со трансакциите со финансиска актива и текови на доход од сопственост.

14.30 Пренасочувањето на тековите поврзани со маржите е опишано подолу во делот за вреднувањето.

3. Производство

14.31 Принципитите за евидентирање на производството во табелите на понуда и на употреба се исти како и принципите за евидентирање на производството во сметката на производството, опишана во Глава 6. Треба да се има предвид дека сите концепти и дефиниции на СНС објаснети за опишување на текот на сметките во претходните глави се во целост применливи во табелите на понуда и на употреба и во инпут-аутпут табелите. Единствената разлика е во начинот на презентирање на сметките, а не во основите на СНС.

14.32 Како што беше наведено во воведот, производствените единици кои се идентификуваат во табелите на понуда и на употреба се определени според индустриската класификација *ISIC*. Сепак, може да биде од корист и разликувањето кои производствени единици се пазарни, а кои непазарни. Ова може да се примени генерално или само за оние групи каде има значително заедничко производство по двете основи, на пример, кај здравствените и образовните услуги. Слично на ова, производството за сопствена употреба може, исто така, да биде од посебен интерес и може да се расчлени во рамките на категориите на *ISIC*, на пример за градежништвото.

Табела 14.1: Скратена верзија на делот на производството од табелата на понуда

	Пазарно производство	Производство за сопствена финална употреба	Непазарно производство	Вкупно
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	78	9	0	87
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	195	0	0	195
Преработувачка индустрија (2-4)	1 707	7	0	1 714
Градежништво (5)	213	31	0	244
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	233	0	0	233
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	146	0	0	146
Услуги со недвижности и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	100	95	0	195
Деловни и производствени услуги (8)	256	0	0	256
Јавни и социјални услуги (92-93)	63	0	212	275
Други услуги (94-99)	86	5	0	91
Јавна администрација (91)		0	168	168
Вкупно	3 077	147	380	3 604

14.33 Општо земено, со цел следење на упатствата за нивниот третман во главите 4 и 5, се смета дека помошните активности не создаваат пораст на производите кои се евидентирани како производство во сметките. Еден исклучок е кога производите се употребуваат за сопствена помошна употреба или се доставуваат на друга единица. Друг исклучок е каде е соодветно да се третира единицата која произведува помошни производи како одделен погон, на пример, поради нејзината географска положба каде може да биде извор на значителна вработеност.

14.34 Имајќи ја предвид дискусијата за единиците, делот на производството од матрицата на понудата е матрица со редови кои кореспондираат со групите на производи, додека колоните кореспондираат со групите на производствени единици. Ставките во оваа матрица ја покажуваат вредноста на секој вид на производ од секоја група на производствена единица. Целта на создавањето деловни единици е да се поделат хоризонтално и вертикално интегрираните претпријатија, така што во секој ред и колона на матрицата да доминира само едно книжење, со само неколку други книжења различни од нула, кои вообичаено се многу мали. Повеќе објаснувања за видот на поделбата на претпријатијата има во Глава 5.

14.35 Табелата 14.1 ги прикажува колоните 16, 20, 23 и 24 од матрицата на понуда во табелата 14.12. Во целосната верзија може јасно да се види дека најголемиот број од ставките во подматрицата за пазарно производство имаат вредност нула. Дури и во скратената верзија на табелата, ова е очигледно за производството за сопствена финална употреба и за непазарното производство.

4. Увоз

Класификација

14.36 Со цел да се додаде увозот кон домашното производство за да се оформи вкупната понуда, увозот мора да се класифицира според производи, на начин конзистентен со оној употребен за домашното производство. Ова не секогаш е јасно, бидејќи увозот (и извозот) се класифицира не според *CPC*, туку според Хармонизираните системи за опис и шифрирање на стоки (HS) или Стандардната класификација на индустриска трговија (SITC). Наоѓање ниво на агрегација на податоците за трговијата кое е доволно детализирано, но истовремено конзистентно со домашното производство може да биде фактор кој ќе го детерминира нивото на деталите кое ќе се прифати во табелите на понуда и на употреба.

Стоки за доработка

14.37 Традиционалниот пристап кон инпут-аутпут табелата или табелата на понуда и на употреба е дека тие се слика на физичкиот или технолошкиот процес на производството. Целта е да покаже кои производи се комбинираат, и во кој однос, за да се произведат други производи. Една последица од ова, во комбинација со идејата за деловни единиците, беше дека ако еден погон или претпријатие произведува челик и друг погон или претпријатие произведува производи од челик, тогаш челикот од првиот погон се прикажува како испорака (или “продажба”) на вториот погон. Ова значи дека финалниот потрошувач на производите од челик ги купил нив целосно од вториот погон, а сметката на производството покажува вредност на челикот вклучена и во меѓуфазниот инпут и во производството. Сличен пристап се применува и за стоките кои се испраќаат во странство за натамошна доработка, а потоа се враќаат во оригиналната економија.

14.38 Од аспект на СНС, овој пристап значи и импутирање на промена на сопственоста кога стоките се испорачуваат од првата кон втората единица. За увозот и извозот, ова е особено несоодветно во случај кога стоките се праќаат во странство за доработка бидејќи за да се обезбеди конзистентност во СНС, финансиските трансакции кои не се случуваат треба да се импутираат за да соодветствуваат со импутираната промена на сопственоста на стоките. Во реалноста, сепак, единицата која ги произведува стоките не презема ризик поврзан со евентуалниот маркетинг на производите, ризикот останува кај правниот сопственик. Оној кој врши доработка на стоките не сноси ризик од (и нема корист од) било каква неочекувана промена во цените на било која од компонентите или на финалниот производ. Единствен ризик кој го презема оној што врши доработка на стоките е исполнување на преземените договорни обврски на најдобар можен трошоечно-ефективен начин. Вредноста на производството на оној што ја врши доработката на стоките е договорениот надоместок за процесот на доработка. Било која друга промена на вредноста на стоките и на услугите за доработка, на пример, поради сопственички добивки или загуби или поради вклучување на трошоци за истражување и развој или користите од маркетиншките средства, припаѓа на правниот сопственик на производот. Кога доработката се врши во странство, извозот од земјата во која се вршела доработката се состои само до надоместокот за доработката.

14.39 Со зголеменото значење на аутсорсингот, во услови на глобализација на пазарите, постои голем интерес да се знае се јавува повратот на трудот и колку се зголемува деловниот вишок на оној што ја врши доработката на стоките, а колку на единицата која го договара процесот на доработка на стоката.

14.40 Структурата на инпутите за погонот кој врши доработка на стоките во име на друга единица значително се разликува од структурата на инпутите кога погонот произведува слични стоки за своја сметка. Едноставен пример е суровата нафта. Единицата која ја рафинира за своја сметка има меѓуфазна потрошувачка на сурова нафта и производство на рафинирани нафтени производи; единицата која доработува во име на друга единица ги има сите останати слични инпути и употребува ист вид на фиксен капитал, но во својата сметка на производството не прикажува ниту сурова нафта, ниту рафинирани нафтени производи. За слично количество на преработена сурова нафта, додадената вредност и останатите инпути ќе бидат споредливи и кога процесот на доработка се спроведува на нерезидент, увозот ќе ја исклучи суровата нафта, а извозот ќе ги исклучи рафинираните нафтени производи, но ќе вклучува надомест за доработката. Оттука, тековниот надворешен биланс нема да претрпи влијание во овој случај. Резултатот од евидентирањето на надоместокот за доработката место на полната вредност на доработените стоки, сепак, има влијание врз односите на увозот и извозот кон БДП и дава пореална слика на потребните финансиски средства за финансирање на увозот, односно остварување корист од извозот.

14.41 Слични последици се јавуваат во случај на доработка на стоките од домашни производители. Има дискусија во Глава 6 за тоа дали да се или да не се евидентираат испораките од еден погон на друг во рамките на исто претпријатие.

14.42 Мерењето на стоките за доработка според надоместокот за доработка место според полната вредност на доработените стоки ја менува природата на инпут-аутпут коефициентите. Тие повеќе не ја претставуваат технолошката структура на индустрискиот процес, туку на економскиот процес. Промените во коефициентите може да се резултат не на промените во технологијата, туку на промените во односот на нафтата (во овој случај) преработена за своја сметка и доработена во име на друга единица. Поширока елаборација на третманот на стоките за доработка (и за сличниот, но различен случај на трговските стоки) е дадена во Глава 26, но последиците за табелите на понуда и на употреба и за инпут-аутпут табелите се екстремно значајни и менуваат многу традиционални сфаќања за тоа какви информации се прикажани во овие табели.

14.43 Интепретирањето на инпут-аутпут коефициентите како цифри кои ја прикажуваат технолошката структура на индустријата не ја признава улогата на останатите фактори, на пример, дали фиксниот капитал е изнајмен или сопствен, важноста на помошните активности или важноста на статистичарот кој ги врамнотезува/балансира табелите. Овие фактори сè уште играат важна улога во определувањето на инпут-аутпут коефициентите, а во

случаите кога постои значителна доработка на стоките од трети лица ова може да биде најголемиот поединечен фактор кој придонесува за промена на коефициентите.

5. Вреднување

14.44 Како што беше објаснето во воведот, со цел да се урамнотежи вкупната понуда и вкупната употреба, двете вредности мора да се вреднуваат на ист начин. Највообичаениот начин е да се зголеми вкупната понуда со употреба на куповни цени и ова е пристапот кој е опишан овде. Сепак, алтернативата, намалувањето на вкупната употреба со основни цени исто така се разгледува во делот Г, во делот за дефлационирање на табелите на понуда и на употреба во цени од друга година.

14.45 Од помош е да се почне со рекапитулација на разликата меѓу куповните цени, цените на производителите и основните цени, објаснета во Глава 6 и, поради сложеноста на ДДВ и останатите повратни даноци, да се објасни разликата меѓу трите начини според кои се евидентира ДДВ.

- a. Фактуриран ДДВ е ДДВ кој се плаќа на продажбите на производителот, се прикажува одделно на фактурата која производителот ја доставува до купувачот;
- б. Повратен ДДВ е ДДВ кој се плаќа за набавките на стоки и услуги наменети за меѓуфазна потрошувачка, бруто-инвестиции во фиксен капитал или за препродажба за која на производителот му е дозволено да ја одбие од неговата обврска за ДДВ кон Владата во висина на ДДВ фактуриран на неговите клиенти;
- в. Неповратен ДДВ е ДДВ кој го плаќа купувачот, кој не се одбива од неговата обврска за ДДВ, ако таква обврска воопшто постои.

14.46 Имајќи ги предвид начините на евидентирање на ДДВ, основите на цените во СНС се изразуваат на следните начини:

- a. Куповна цена е сумата платена од купувачот, исклучувајќи било каков повратен ДДВ или сличен повратен данок, со цел да се преземе испорака на единица на стока или услуга во време и место определено од купувачот. Куповната цена на стоката вклучува транспортни трошоци платени одделно од купувачот за преземање на испораката во определеното време и место;
- б. Цена на производителот е сумата која ја прима производителот од купувачот за единица стока или услуга произведена како производство минус ДДВ, или сличен повратен данок фактуриран на купувачот. Таа исклучува било какви транспортни трошоци фактурирани одделно од производителот;
- в. Основна цена е сумата која ја прима производителот од купувачот за единица стока или услуга произведена како производство минус било каков платен данок, и плус било каква примена субвенција за таа единица како последица на производството или продажбата. Таа

исклучува било какви транспортни трошоци фактурирани одделно од производителот.

14.47 Кога производот не е продаден директно од производителот, туку поминува низ рацете на еден или повеќе трговци на големо или мало, тогаш е неопходно да се земат предвид дистрибутивните маржи кои трговците на големо и мало ги додаваат кон цената на производот. Една можност е да се третираат дистрибутивните маржи како друг елемент кој ја зголемува вредноста на куповната цена над цената на производителот. Алтернативна можност е да се третира купувачот како да презема две значително различни трансакции, едната е набавка на производот директно од производителот, втората е набавка на вклучените маржи. Табелата на понуда и на употреба по куповни цени ја претпоставува првата трансакција, табелата на понуда и на употреба по основни цени ја претпоставува втората трансакција.

14.48 Која и алтернатива за справување со трговските маржи да се избере, трите цени можат шематски да се поврзат на следниот начин:

Куповни цени

минус дистрибутивни маржи на големо и мало (трговски маржи),

минус транспортни трошоци фактурирани одделно (транспортни маржи),

минус неповратен ДДВ,

е еднакво на цени на производителот;

минус даноци на производи кои резултираат од производството, исклучувајќи фактуриран ДДВ,

плус субвенции за производи кои резултираат од производството,

е еднакво на основни цени.

14.49 Оттука, три фактори кои треба да се земат предвид во конверзијата на вредностите на производството и увозот во куповни цени се:

- a. Трговски маржи,
- б. Транспортни маржи,
- в. Даноци минус субвенции на производи.

Секој од овие се разгледува подолу во текстот. Трговските маржи вообичаено се позначителни по обем отколку транспортните маржи, но се концептуално појасни. Транспортните маржи се сложени поради различните начини на кој трошокот на превозот може да се надомести.

Трговски маржи

14.50 Трговските маржи можат да бидат значителни по обем и можат да се применат скоро за сите стоки. Кога табелата на понуда и на употреба е изработена по куповни цени,

дистрибутивните маржи треба да се додадат во редовите за секоја група на производи.

14.51 Со цел да се вклучат маржите на трговците на големо и мало, се додава колона за прилагодување во делот на понудата од табелата на понуда и на употреба. Оваа колона го покажува додатокот на вредноста на секоја група на стоки на кои се пресметуваат маржи преку неутрализирање на негативната ставка во редовите коресподентни на маржите. Типичните ставки за транспортните маржи се третираат на истиот начин. Табелата 14.2 ја прикажува колоната за прилагодување (2) од целосната табела на понуда 14.12.

14.52 Трговските маржи вообичаено настануваат во рамки на една економија, но се применуваат за домашното производство и за увозот. Транспортните маржи, од друга страна, се обезбедуваат од резиденти и нерезиденти и можат да се обезбедат кон резиденти и нерезиденти. Овој аспект на транспортните маржи е разработен во следните параграфи.

Табела 14.2: Пример на ставки за прилагодување на понудата преку вклучување на трговски и транспортни маржи

	Трговски и транспортни маржи
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	2
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	2
Преработувачка индустрија (2-4)	74
Градежништво (5)	0
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	-78
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	0
Услуги со недвижности и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	0
Деловни и производствени услуги (8)	0
Јавни и социјални услуги (92-93)	0
Други услуги (94-99)	0
Јавна администрација (91)	0
Вкупно	0

Транспортни маржи

14.53 Би било корисно прво да се разгледа случајот на домашните транспортни трошоци и да се види како тие се вклучени во табелите на понуда и на употреба пред да се елаборираат транспортните маржи на увозот.

Домашни транспортни трошоци

14.54 Како што беше објаснето во параграфите 6.65 и 6.66, ако производителот се согласи да го испорача производот до купувачот без експлицитен трошок, трошокот на испораката е вклучен во основната цена. Само ако на купувачот експлицитно му се достави фактура за испораката, во тој случај постои специфична транспортна маржа која е дел од куповната цена.

14.55 Да разгледаме ситуација кога единицата А продава производ на единицата Б. За поедноставување, се претпоставува дека двете се производители со фабрики оддалечени од нивното главно седиште. Ако Б го преземе производот од А, цената изнесува 200. Трошокот на превозот од фабриката на А до фабриката на Б е 10. А и Б имаат свои превозни средства кои можат да го пренесат производот од А до Б или можат да користат трето лице, В, да го изврши превозот. Десет проценти данок (не е ДДВ) се плаќа на цената на производот и на транспортните трошоци.

Различните вредности на трите можни цени кои се резултат на алтернативните начини за превоз на производот од А до Б се прикажани во табелата 14.3.

14.56 Ставките во матрицата на употреба ќе бидат доста различни за секој од овие шест случаи, иако вкупниот трошок за Б е сличен насекаде. Само кога Б самиот го презема производот, тогаш тоа е куповната цена за производот, плус превозот и минус 231. Во овој случај мора да се претпостави дека интерните трошоци за превоз се 10, како и претходно, па затоа само данокот платен за ова, 1, е намалување во вкупниот трошок за превоз/преземање на производот од А, иако куповната цена е 220, споредена со 231 во другите случаи на превоз/испорака.

14.57 Кога А или Б го вршат транспортот како помошна активност, трошокот на бензинот и другите трошоци ќе се појават во меѓуфазната потрошувачка, наемнината на возачот во надоместокот на вработените, а ќе има и потрошувачка на фиксен капитал евидентиран до аспект на употребеното возило.

14.58 Овие ставки ќе се појават за А кога тоа извршува секундарна активност, но трошокот за секундарната активност ќе се појави како меѓуфазна потрошувачка на примарната активност на А.

14.59 Кога В е агент на А, без разлика дали А наплаќа директно од Б за услугите на В или не, трошокот на услугите на В се составен дел на меѓуфазната потрошувачка на А. Кога В е најмен директно од Б, тогаш трошокот за услугата е составен дел на меѓуфазната потрошувачка на Б.

14.60 Логиката позади овие различни евидентирања е дека кога се случува промена на сопственоста, таа е различна во различните сценарија. Ако А се согласи или е обврзан да обезбеди транспорт до Б, дури и за надомест, тогаш промената на сопственоста се случува кога производот е испорачан до фабриката на Б. Ако Б се согласи или е обврзана самата да се погрижи за превозот/испораката, тогаш промената на сопственоста се случува кога производот ја напушта фабриката на А.

Меѓународни транспортни трошоци

14.61 Информациите за алоцирање на домашните транспортни трошоци се вообичаено достапни за националните сметководители од анкетните информации прибрани од домашните претпријатија. Во горниот пример, информациите од А, Б или В би, во принцип, биле достапни. Тоа не е случај за производитите испорачани на претпријатија во странство. А или Б се нерезиденти, а можеби и В. Најчеста ситуација е кога мора да се употребуваат информации кои доаѓаат од административни извори, односно прибрани од царинските власти. Сепак, некои производи циркулираат без директна царинска супервизија и евидентирање. Ова се однесува на услугите, но услугите ретко, ако и воопшто, имаат транспортни трошоци поврзани со нив.

14.62 Следните се случаи на стоки кои не се опфатени од царинската статистика:

- а. Стоки кои циркулираат во рамките на единствена царинска област која се протега на неколку економии;
- б. Стоки испорачани на офшор (offshore) претпријатија, како нафтени платформи;
- в. Одредени видови на стоки, како дијаманти и други драгоцени стоки со висока вредност и мал обем, кои може да ги пренесуваат луѓе;
- г. Бродови и авиони, кои, иако тешко можат физички да се сокријат, можеби тешко можат да се разликуваат од возила кои припаѓаат на друга економија, па едноставно транзитираат преку домашната економија.
- Оттука, соодветно е одделно да се разгледуваат производи подложни на царинска документација од други меѓународно тргувани производи. Одделно разгледување мора да се примени и за транспортот поврзан со трговските стоки и стоките пратени во странство за доработка.

Табела 14.3: Пример за влијание на транспортните трошоци врз цените

Метод на испорака	Основна цена	Данок	Цена на производител	Транспортна маржа плус данок на транспорт	Куповна цена	Коментар
А му наплаќа полна цена на Б и употребува сопствен превоз	210	21	231		231	Транспортот е помошна активност на А
А му наплаќа на Б за испораката, но употребува сопствен превоз	200	20	220	11	231	Транспортот е секундарна активност на А
А му наплаќа полна цена на Б и го употребува превозот на В	210	21	231		231	Производството на В е меѓуфазна потрошувачка на А
А му наплаќа на Б за испораката, но го употребува превозот на В	200	20	220	11	231	Производството на В е меѓуфазна потрошувачка на А
Б го презема производот од А употребувајќи сопствен превоз	200	20	220		220	Транспортот е помошна активност на Б
Б го употребува В за преземање на производот од А и испорака на Б	200	20	220		220	Б купува два производи, еден од А за 220 и еден од В за 11
	10	1	11		11	

Производи невклучени во царинската документација

- 14.63 Во отсуство на царинска документација, информациите мора да се добијат од анкети и други извори и вообичаено ќе ги содржат цените по кои се остварени трансакциите. Горната анализа за стоките транспортирани во рамки на домашната економија мошне е веројатно да се примени и за меѓународниот транспорт. Кога извозникот се обврзува да испорача стока на увозникот, вредноста на стоките ќе ги вклучи и транспортните трошоци. Кога купувачот (увозникот) е одговорен за транспортот, вредноста на стоката ги исклучува транспортните трошоци и овие се прикажуваат како одделна набавка. Без разлика која од единиците да ја преземе одговорноста за транспортот, вредноста на стоката за извозникот и увозникот е идентична. Ова е важна разлика од вреднувањето употребено при царинската статистика на трговијата со стока, прикажана веднаш во следниот дел.
- 14.64 Следејќи го примерот од претходниот дел, ако А и Б се резиденти во различни економии, секогаш кога А презема обврска за испорака на Б, вредноста на извозот од А (и соодветната вредност на увозот на Б) го вклучува транспортот. Ако Б ја презема одговорноста за транспорт од А, тогаш вредноста на извозот од А и вредноста на увозот на Б не ја вклучува вредноста на транспортот.
- 14.65 Ако трета страна В се употребува за извршување на транспортот, тогаш резидентноста на В е важна за определување на вкупната вредност на увозот и извозот. Ако В е ко-резидентна со А и обезбедува услуги на А, ова е домашна трансакција во рамки на економијата на А. Сепак, вредноста на извозот на стоката од А ќе го одразуваат фактот дека вредноста мора да го покрие трошокот за услугите купени од В. Ако В е ко-резидент на А и обезбедува услуги на Б за превоз на стоката од А до Б, тогаш В истовремено обезбедува извоз на Б, но ова се прикажува како извоз на транспортни услуги, а не на стока.
- 14.66 Ако В е ко-резидент на Б и склучи договор со А за превоз на стоката до Б, има увоз на транспортни услуги од економијата на Б во економијата на А, кои се вклучени во вредноста на извозот од А кон Б. Ако В склучи договор со Б за транспорт на стоката, ова е домашна трансакција за економијата на Б, иако В работи на странска територија при прибирањето и движењето на стоката.
- 14.67 Ако В е резидент на економија различна од економиите на А и Б, тогаш услугите дадени на А претставуваат извоз на услуги од економијата на В кон економијата на А и вредноста на стоката извезена од А кон Б е доволна да го покрие овој трошок на увозот, како што и претходно беше покриен трошокот на домашната трансакција. Ако В склучи договор со Б за превоз на стоката, трошокот се прикажува како извоз на услуги од економијата на В кон економијата на Б.
- 14.68 Како и во домашниот случај, прашањето за тоа дали вредноста на стоката го покрива (или не) транспортниот трошок зависи од тоа дали извозникот или увозникот е одговорен за транспортот. Повторно, ова е еквивалентно на случајот дали промената на сопственоста се случува пред или после транспортот од А до Б.

Производи покриени со царинската документација

14.69 Во повеќето земји, најголем дел од информациите за извозот и увозот доаѓаат од царинските декларации. Овие декларации се изработуваат за административни цели, имено за оданочување на увозот и за извозни царини, па оттука не се неопходно идеални за употреба во контекст на националните сметки или платниот биланс, но се употребуваат поради нивната општа достапност и конзистентност на вреднувањето.

14.70 Во рамките на царинските декларации, увозот вообичаено се вреднува CIF (т.е. вклучува цена, осигурување и возарина) во местото (точката) на влез во земјата увозник. Ова вреднување е стандардно, без разлика дали некои од елементите на CIF се обезбедуваат од домашни претпријатија, бидејќи увозните давачки вообичаено се вклучуваат во CIF вреднувањето. CIF вреднувањето го исклучува трошокот за превоз од границата на земјата увозник до канцелариите на увозникот. Овој превоз, исто така, може да се обезбеди од домашен или странски превозник. Извозот се вреднува FOB (франко натоварено на брод) во местото (точката) на излез од земјата извозник. Вклучува трошок за превоз од канцелариите на извозникот до границата на земјата извозник. Принципите за вреднување CIF/FOB произлегуваат од заедничката состојба каде стоката се превезува со брод од една до друга земја, па не е неразумно да се претпостави дека превозот до и од бродот ќе се изврши од резидентни превозници на релевантната економија. Оваа претпоставка може сè уште главно да важи за стока која се превезува по морски и воздушен пат. Сепак, овие принципи се помалку задоволителни за стока превезувана по копнен пат каде едно возило може да ја превезе стоката од извозникот до увозникот без да има прекин во превозот на националните граници.

14.71 Како што кажавме претходно, ако извозникот склучува договор за испорака (без разлика на националноста на превозникот), коректно е трошокот за превозот да се вклучи во вредноста на увезената стока, иако опишувањето на ова како CIF не помага во контекст на СНС, бидејќи е законит дел на цената на увезената стока и не треба да се прикажува како одделен увоз на транспортни услуги. Договорната страна за испорака на стоката обезбедува услуги за извозникот и тие се прикажуваат како увоз на услуги во земјата извозник ако договорната страна (превозникот) не е ко-резидент со извозникот.

14.72 Ако увозникот склучува договор за испорака (превоз) на стоката и ако превозникот не е ко-резидент со увозникот, се јавува увоз на услуги и, во идеален случај, за СНС би било пожелно да се оддели CIF вредноста само на вредност на стоката и на вредност на транспортната услуга. Ако увозникот сам го изврши превозот или склучи договор за превоз со единица резидент во истата економија, тогаш всушност не постои увоз на услуги, иако истиот ќе се појави кога увозот на стоката се евидентира според CIF. За да се коригира ова, се прикажува фиктивен извоз во висина на истата сума на услуги за да се задржи тековниот биланс на стоки и на услуги.

Транспорт на трговски стоки

14.73 Препродажба е процес каде единица во економијата X купува стока од економијата Y за продажба во економијата Z. Стоката законски ја менува сопственоста, но физички не влегува во економијата во која сопственикот е резидент (жител). Според конвенционалниот пристап, набавката на стока наменета за препродажба се евидентира како негативен извоз. Кога стоката ќе се продаде, се евидентира како (позитивен) извоз. Кога набавката и продажбата се случуваат во ист период, разликата се евидентира како дополнително на извозот. Ако само набавката се случи во сметководствениот период, негативниот извоз се компензира (пребива) со зголемување на залихите на стока за препродажба, иако оваа стока се чува во странство. Во наредниот период кога ќе се продаде стоката, извозот евидентиран од продажбата се компензира со повлекувањето на стоката од залиха. Вообичаено, повлекувањето треба да се вреднува според цената на стоката на денот на повлекувањето, додека евентуалното зголемување на вредноста поради промена на цената на стоката се евидентира како сопственичка добивка или загуба.

14.74 Услугата за превоз на стоката од Y до Z може да се плати од било која од единиците X, Y или Z и треба да се евидентира конзистентно со принципите објаснети погоре (види поопширно за препродажба во Глава 26).

Табела 14.4: Пример на ставки на увоз во табелата на понуда со глобално прилагодување од CIF кон FOB

	Прилагодување CIF/ FOB	Стоки	Услуги
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)		37	
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)		61	
Преработувачка индустрија (2-4)		284	
Градежништво (5)			
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	-6		62
Финанси и осигурување (7 без 72-73)	-4		17
Услуги со недвижности и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)			
Деловни и производствени услуги (8)			5
Јавни и социјални услуги (92-93)			
Други услуги (94-99)			
Јавна администрација (91)			
Прилагодување CIF/FOB	10	-10	
Набавки во странство од резиденти		20	23
Вкупно	0	392	107

Транспорт на стока пратена во странство за доработка

14.75 Стоките пратени во странство од економијата X во економијата Y за доработка без промена на сопственоста, не се евидентираат ниту како извоз на стоки од X во Y, ниту како извоз на стоки од Y во X. Како што беше објаснето претходно, само договорениот надомест за доработка се евидентира како извоз на услуга од Y во X. Сепак, постојат трошоци за превоз на стоката од X до Y и на враќање од Y до X. Трошокот на овој превоз, исклучувајќи ја вредноста на самата стока, мора да се евидентира како транспортни трошоци. Ако X е одговорна за транспортот до или од, трошокот претставува увоз во економијата на X, освен ако не се спроведува од X или друга единица ко-резидент на X. Ако Y е одговорна за транспортот, трошокот претставува увоз во Y, освен ако не се спроведува од Y или друга единица ко-

резидент на Y. Кога Y е одговорна за транспортните трошоци (во еден или во двата правци), трошоците ќе се покријат од договорениот надомест за транспортот, а оттука и во вредноста на извозот на услугите од Y во X.

Евидентирање на транспортните маржи во табелите на понуда и на употреба

14.76 Во табелите на понуда и на употреба, или понудата треба да се приспособи за да биде во куповни цени или употребата мора да се приспособи за да биде во основни цени, бидејќи двете страни на рамнотежата треба да бидат изразени во исти цени. Вообичаено е да се изработи табелата на употреба, барем во почетокот, во куповни цени. Како што е прикажано во табелата 14.3, оваа вредност често ќе биде иста без разлика како се превезува стоката од продавачот до купувачот. Единствениот исклучок е кога купувачот ја добавува стоката употребувајќи сопствени ресурси. Начинот на кој транспортната услуга се прикажува во табелата на употреба, сепак, критично зависи од тоа како е обезбедена услугата (употребувајќи сопствени ресурси или склучување договор со трета страна) и за кого (купувачот или продавачот). Различните начини за евидентирање во различни околности се прикажани во табелата 14.3.

14.77 Увозот на стоки се евидентира во табелата на понуда по основни цени, со додавање на даноците и маржите. Не постои универзално соодветно вреднување на увозот на стоки по основни цени. Оттука, треба да се имаат предвид следните препораки.

- a. Ако податоците не доаѓаат од царинската документација, се претпоставува дека се употребени вистинските цени на трансакцијата и треба да биде јасно дали транспортните услуги се одделно фактурирани, или не. Ако се, основната цена ја исклучува вредноста на транспортот, ако не се, вредноста на основната цена на стоката ги вклучува транспортните трошоци. Куповната цена ќе се разликува од основната цена само бидејќи даноците ги плаќа купувачот.
- b. Ако податоците доаѓаат од царинската документација и ако извозникот на стоката е одговорен за подмирување на транспортните трошоци, вредноста на стоката по основни цени треба да ги вклучи транспортните трошоци. Во овој случај, вреднувањето CIF ќе ја даде приближно основната цена (приближно освен ако домашниот превозник преземе одговорност за транспортот од границата на земјата увозник). Куповната цена ќе се разликува од основната цена само бидејќи даноците и субвенциите ги плаќа купувачот.
- v. Ако податоците доаѓаат од царинската документација и ако увозникот на стоката е одговорен за подмирување на транспортните трошоци, вредноста на стоката по основни цени треба да ги исклучи транспортните трошоци. Во овој случај, вреднувањето FOB ќе ја даде приближно основната цена (приближно бидејќи вредноста на транспортот од местото на потекло до границата на земјата извозник е вклучена во вреднувањето FOB). Куповната цена ќе се разликува од основната цена, поради настанатите транспортни

трошоци, плус даноците и субвенциите кои ги плаќа купувачот.

- г. Можеби нема да биде можно да се определи од царинските декларации која единица е одговорна за транспортните трошоци, но дури и кога е можно и кога транспортните трошоци концептски треба да се одделат од вредноста на самите стоки, може да не постои информација и да нема расположливи ресурси за да се направи поделбата во пракса. Во таков случај, CIF вредноста на увозот може да биде единствен извор со дезагрегација според вид на производ. Ако дезагрегираните CIF податоци се употребуваат за увозот на стоки, сепак, тој дел од транспортните трошоци и осигурувањето, исто така вклучени во увозот на услугите, ќе бидат двојно броени и евидентирани. Со цел да се избегне ова, оттука, се внесува колона за прилагодување во табелата на понуда. Колоната за прилагодување се состои од одбитоци од ставките на услугите за транспорт и осигурување, еднакви на прилагодувањето CIF во FOB за овие ставки, со цел постигнување глобално прилагодување во увозот на стоки. Табелата 14.4 дава пример за такво прилагодување.

Даноци и субвенции на производи

14.78 Даноците и субвенциите на производите кои се додаваат на вредноста на расположливите производи во економијата, се точно оние опишани како даноци и субвенции на производи во Глава 7. Други даноци на производството се вклучени во мерењето на производство по основни цени, а други субвенции на производството се исклучени, па оттука не се појавуваат во прилагодувањето за даноците во постапката на вреднување по основни и куповни цени.

14.79 Различните видови даноци на додадена вредност во СНС вклучуваат ДДВ, и даноци кои се одбиваат на сличен начин како ДДВ. СНС препорачува производството, дури и по цени на производителите, да се вреднува со исклучување на ДДВ фактуриран од производителот; увозот исто се вреднува со исклучување на фактурираниот ДДВ. За меѓуфазната и финалната потрошувачка, набавките на стоки и на услуги се евидентираат со вклучување само на неповратниот ДДВ.

14.80 Општите случаи во кои ДДВ вообичаено е повратен, неповратен или не може да се примени се следните:

Повратен ДДВ:

- повеќето од меѓуфазната потрошувачка
- повеќето од бруто--инвестициите во фиксен капитал
- дел од промените во залихите

Неповратен ДДВ:

- повеќето од финалната потрошувачка
 - дел од бруто--инвестициите во фиксен капитал
 - дел од промените во залихите
 - дел од меѓуфазната потрошувачка
- ДДВ кој не може да се примени:
- извоз

- стоки и услуги подложни на нулта стапка на ДДВ, без разлика на нивната употреба
 - производители изземени од регистрација на ДДВ (мали бизниси или слично)

14.81 Кога производството е по основни цени, колоната на даноците го содржи вкупниот неповратен ДДВ на производи, даноци и царини на увоз без ДДВ, увоз и извозни царини. Кога производството е по цени на производителот, колоната на даноците ги содржи само даноците и царините на увозот (без ДДВ), плус вкупниот неповратен ДДВ за тие производи.

14.82 Субвенциите се евидентираат како да се негативни даноци на производи или негативни даноци на производство. Само субвенциите на производите (ако ги има), внесени во колоната за прилагодување на данокот при вреднување на понудата, се појавуваат со негативен знак за да покажат дека ја намалуваат вредноста на куповните цени (а не дека ја зголемуваат).

В. Табела на употреба

14.84 Табелата на употреба претставува правоаголна табела со четири квадранти, два во горниот и два во долниот дел. Горниот лев квадрант се состои од подматрица која ја прикажува употребата на различни производи од различни групи на производствени единици. Со други зборови, овој квадрант ја содржи меѓуфазната потрошувачка, дезагрегирана по производи во редовите и по индустрии во колоните. Десниот горен квадрант се состои од подматрица која ја прикажува употребата на различните производи од финалните потрошувачи, подматрица за извоз и подматрица која ја прикажува употребата на различните производи за инвестиции. Заедно овие три подматрици ја прикажуваат финалната побарувачка. Долниот лев квадрант содржи информации за додадената вредност, дезагрегирана за да ги прикаже елементите на сметката на создавање на доходот, т.е. надоместокот на вработените, бруто--деловниот вишок или бруто--мешаниот доход и даноците минус субвенции на производството. Секоја од овие пет подматрици е опишана подолу. Долниот лев квадрант е празен.

14.85 Горниот дел на матрицата (квадрантите на меѓуфазна и финална побарувачка) може да се изрази по куповни или по основни цени. Во овој дел објаснети се подматриците по куповни цени. Алтернативното вреднување по основни цени е објаснето во делот Г, заедно со презентацијата на табелата на употреба изразена преку големини прикажани во количини.

14.86 Квадрантите на левата страна (квадрантите на меѓуфазна потрошувачка и додадена вредност) заедно се прикажуваат како група на колони, секоја поврзана со група на производни единици, кои содржат информации за сметката на производството и сметката на создавање на доходот, плус останати информации кои можат да се однесуваат на групи на производни единици на подагрегирано ниво отколку групите на претпријатија. Овие останати информации најчесто вклучуваат податоци за инвестициите и бројот на вработени за секоја група на

14.83 Табелата 14.5 ги прикажува колоните 3 и 4 од полната матрица на понуда во табелата 14.12, која ги прикажува прилагодувањата за даноците и субвенциите на производи.

Табела 14.5: Пример на ставки за прилагодување на понудата со вклучување на даноците, минус субвенции, на производите

	Даноци на производи	Субвенции на производи
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	5	-3
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)		
	5	
Преработувачка индустрија (2-4)	94	-5
Градежништво (5)	17	
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	5	
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	0	
Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	0	
Деловни и производствени услуги (8)	11	
Јавни и социјални услуги (92-93)	0	
Други услуги (94-99)	4	
Јавна администрација (91)	0	
Вкупно	141	-8

производни единици. Овие аспекти исто се објаснети во делот Г.

1. Употреба на производите од производните единици

14.87 Подматрицата која ја прикажува употребата на специфични производи од секој вид на производна единица (горниот лев квадрант на табелата) долго време се сметаше како еден од најинтересните аспекти на табелите на понуда и на употреба и инпут-аутпут табелите. Таа дава приказ како производите се менуваат во посложени производи било за натамошна доработка или за продажба на финалните корисници или како извоз. За разлика од табелата на понуда или матрицата на производство/изработка, подматрицата на табелата на употреба (која некогаш се нарекува “апсорпциска матрица/absorption matrix”) е погусто, а не поретко, пополнета со податоци. Приказите на инпутите за пазарно и непазарно производство и производство за сопствена финална употреба на истите производи сосема веројатно се слични едни на други, но варијациите даваат појасен приказ за разликите во карактеристиките на овие три вида на производство.

14.88 Дефиницијата на меѓуфазната потрошувачка и граничните случаи на плаќања за употреба на труд и капитал е точно онаа објаснета во Глава 6.

14.89 Изработката на подматрицата вообичаено започнува од информациите обезбедени од деловните единици за нивната меѓуфазна потрошувачка. Овие информации можат повеќе да се класифицираат според намената за која служат отколку според видот на производот. Класификацијата на трошоците на производителите според намената (СОРР) се состои од шест главни наслови кои се однесуваат на меѓуфазната потрошувачка на деловните единици, од кои само еден се однесува на постоечките производствени техники. Останатите пет покриваат поопшти категории како што се трошоците за маркетинг и развој на човечки ресурси кои се

заеднички за повеќето деловни единици. Употребата на овој детал во вид на сателитска сметка е објаснета во Глава 29.

14.90 Кога ова се сите информации достапни и расположливи за изработувачот на табелите, тој мора да оцени кои видови на производи ќе бидат покриени во секој наслов, дозволувајќи варијации меѓу производните единици од различен вид.

14.91 Важно е да се има предвид објаснувањето на податоците во подматрицата. Вкупниот збир во одделните редови покажува колку од дадениот производ е употребено во меѓуфазна потрошувачка од сите производствени единици. Вкупниот збир во одделните колони го покажува збирот на сите видови на производи употребени како меѓуфазна потрошувачка од еден вид на производна единица. Не постои апсолутно никаква причина зошто, на било каков систематски начин, да се поврзува релативниот обем на овие два ентитети, но замената на едниот концепт со другиот е вообичаена грешка која се прави од корисниците кои не се многу запознаени со природата на табелата на понуда и на употреба.

14.92 Табелата 14.6 ги прикажува колоните 16, 20, 23 и 24 од матрицата на употреба, која вклучува меѓуфазна потрошувачка според секој вид на производство. Ова е спротивно на табелата 14.1 која ги покажува истите колони за делот на понудата од табелата 14.12. Додека табелата 14.1 покажува дека најголемиот дел од преработените производи се произведени од пазарните производители во преработувачката индустрија, табелата 14.6 покажува дека сите три вида на производители употребуваат преработени производи и дека само околу половина од преработените производи се употребуваат во преработувачките индустрии. Додека цитираниот однос зависи од овој пример, феноменот е општо прифатен.

Табела 14.6: Скратена верзија на делот на меѓуфазната потрошувачка од табелата на употреба

	Пазарно производство	Производство за сопствена финална употреба	Непазарно производство	Вкупно
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	82	1	5	88
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	208	0	9	217
Преработувачка индустрија (2-4)	878	32	80	990
Градежништво (5)	22	0	18	40
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	110	0	9	119
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	76	5	23	104
Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	39	0	18	57
Деловни и производствени услуги (8)	171	12	39	222
Јавни и социјални услуги (92-93)	2	0	32	34
Други услуги (94-99)	6	0	4	10
Јавна администрација (91)	0	0	2	2
Вкупно	1 594	50	239	1 883

2. Употреба на производите за финална потрошувачка

14.93 Како што беше објаснето во Глава 9, постојат три вида на единици кои имаат финална потрошувачка: домаќинствата, непрофитните институции кои им служат на домаќинствата и општата Влада. Начинот на изработка на подматрицата на табелата на употреба која ја покажува употребата на производите за финална потрошувачка е сличен за секој од трите видови на потрошувачи, но поаѓа од различна класификација за секој од нив.

14.94 Информациите за потрошувачката од домаќинствата вообичаено започнува од анкетите на домаќинствата. Во нив, расходите на домаќинствата се класифицираат според класификацијата на индивидуалната потрошувачка според намената (COICOP). COICOP ги класифицира расходите во десет главни категории, како храна, облека и домување. Ова е корисно за анализа на тоа колку од потрошувачката на домаќинството оди на основни потреби, на пример, и е основата да воспоставување пондери за индексот на потрошувачки цени, но не е во потребниот формат за вклучување во табелата на употреба. Затоа, потребна е табела за конверзија која покажува кој од означените производи се купува како храна, кој како облека, итн. Треба да се укаже на фактот дека анкетите на домаќинствата вообичаено вклучуваат трошоци според домаќинства кои се наоѓаат во странство, на пример, на одмор, што мора да се оддели од побарувачката во домашната економија во табелите на понуда и на употреба.

14.95 Сличен пристап се употребува за потрошувачките расходи на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД), но тука се поаѓа од класификацијата на намените на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (COPNI). COPNI ги прикажува различните видови НПИСД според нивните цели, на пример, дали обезбедуваат истражувачки или научни услуги, образовни услуги или претставуваат религиозни здруженија. Знаејќи го тоа, треба да е можно да се определи дали НПИСД е институција која има трошоци главно за управување со канцеларија со неколку платени вработени лица или постојат значителни трошоци поврзани со набавка на стоки и на услуги кои ќе им се пренесат на домаќинствата, на пример.

14.96 Почетна класификација за расходите за потрошувачка на општата Влада е класификацијата на функциите на Владата (COFOG). Оваа класификација е конзистентна со таа предложена во Упатство за статистика на јавни (владини) финансии (GFSM 2001) и покажува поделба на јавните расходи според стандардни функции поврзани со општите јавни услуги, одбрана, закон и поредок, итн. Како и со класификацијата за непрофитните институции кои им служат на домаќинствата, познавањето на видот на функцијата овозможува почеток на алоцирањето на расходите меѓу меѓуфазната потрошувачка и другите расходи и алоцирање на меѓуфазната потрошувачка на специфичните видови на производи.

14.97 Би било корисно ако е можно да се поделат колоните за општата Влада (и за НПИСД, ако е тоа можно) за одделно да се покажат индивидуалните и колективните расходи за

потрошувачка, со цел да се пресмета вистинската потрошувачка, а не расходите за потрошувачка објаснети во Глава 9.

Табела 14.7: Делот на финална потрошувачка од табелата на употреба

	Домаќинства	НПИСД	Општа влада	Вкупно
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	28	0	2	30
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	40	0	0	40
Преработувачка индустрија (2-4)	570	0	3	573
Градежништво (5)	2	0	0	2
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	42	0	0	42
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	53	0	0	53
Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	115	0	0	115
Деловни и производствени услуги (8)	40	0	0	40
Јавни и социјални услуги (92-93)	21	14	204	239
Други услуги (94-99)	85	0	0	85
Јавна администрација (91)	5	2	159	166
Набавки во странство од резиденти	43	0	0	43
Набавки дома од нерезиденти	-29	0	0	-29
Вкупно	1 015	16	368	1 399

14.98 Кога овие податоци се изразуваат во куповни цени, како што е претпоставката во овој дел, тогаш не постојат податоци за потрошувачка на услугите на трговијата на големо и мало бидејќи тие се вклучени во трошоците за производите за кои се однесуваат. Следствено, даноците кои се плаќаат за производите се вклучени во вредноста на куповната цена и не се прикажуваат одделно. (Овие изјави подеднакво се однесуваат на производите употребени за меѓуфазна потрошувачка и за инвестиции, но се позначајни за финалната потрошувачка)

14.99 Табелата 14.7 го прикажува делот од табелата на употреба за финална потрошувачка (колоните 30, 31, 32 и 39 од табелата 14.12). Податокот за производството за финална употреба на домаќинствата вклучува процена за изнајмување на станови во кои живее сопственикот. Податокот за трошокот за незапарно производство на домаќинствата ги прикажува делумните исплати на домаќинствата за артикли добиени по номинални цени од Владата и од НПИСД.

3. Употреба на производите за инвестиции

14.100 Постојат три вида на инвестиции кои треба да се испитаат: бруто--инвестиции во основни средства, промени во залихите и набавка минус продажба на вредности. бруто- инвестиции во фиксен капитал

14.101 Алоцирањето на бруто--инвестициите во фиксен капитал на одделните производи е најлесниот дел на табелата на употреба, бидејќи категориите на фиксен капитал сосема природно припаѓаат во одделните групи на производи. Понатаму, тие често ќе бидат ослободени од

даноците на производи и не подлежат на трговски маржи. Сепак, некои средства се подложни на трошоци за пренос на сопственоста при набавки и продажби и овие трошоци треба да се алоцираат на соодветниот производ. Овој производ може да биде трговија или транспорт, но исто можат да бидат правни услуги или услуги поврзани со недвижен имот, на пример, во зависност од средството на кое се однесуваат.

14.102 Еден аспект кој не треба да се споменува е третманот на постоечките стоки кои се препродаваат на друга единица. (Ова, исто така, се однесува на расходите за потрошувачка, но е прикажано овде бидејќи е најчесто за фиксниот капитал).

Препродажба на постоечки стоки

14.103 Строго кажано, не е потполно точно дека сите расположливи стоки за набавка на домашниот пазар се резултат на домашното производство или увоз. Некои стоки може веќе да постојат во економијата и едноставно ги менуваат сопствениците. Најочигледен пример е фиксниот капитал, каде зградите и возилата често се продаваат пред крајот на нивниот работен век. Во овој случај, понудата на стоки се евидентира не како позитивен податок во табелата на понуда, туку како негативен податок во табелата на употреба.

14.104 Кога се продава зграда, на пример, продавачот евидентира негативна, а купувачот позитивна инвестиција во фиксен капитал. Овие ставки често не се пребиваат меѓусебно во целост, бидејќи може да има трошоци за пренос на сопственоста поврзани со оваа размена. Како што беше објаснето во Глава 10, трошоците за пренос на сопственоста направени од продавачот треба да се отпишат за време на периодот во кој продавачот го поседувал средството, за да може во моментот кога средството е продадено сите трошоци за пренос на сопственоста при набавката би требало да бидат отпишани. Што се однесува до купувачот, трошоците за пренос на сопственоста при набавката на средството се евидентираат како бруто--инвестиции во фиксен капитал и, за возврат, се отпишуваат за време на периодот за кој купувачот очекува да го употребува средството. На овој начин трошоците за пренос на сопственоста при набавката и продажбата се третираат како нови инвестиции во фиксен капитал.

14.105 Фиксните средства не мора секогаш да се продадат на другите производители во истата економија. На пример, вообичаено е авион да се продаде во странство. Во овој случај, понудата на авионот сè уште се евидентира како негативна инвестиција, додека употребата се евидентира како извоз.

14.106 Дури и кога средството не е повеќе трошковно ефективно, може да има остаток на вредноста, на пример, како отпад. (Сепак, треба да се напомене дека маржите на трговците со отпад се често многу високи споредени со цените платени од нив за набавка на отпадот). Во овој случај понудата се евидентира како негативна инвестиција, а употребата како меѓуфазна потрошувачка на производствената единица која го преработува отпадот. Глава 10, исто така, објаснува зошто вкупната потрошувачка

на фиксен капитал за време на работниот век на средството не е неопходно неговата вкупна набавна вредност, туку разликата меѓу набавната и продажната вредност на средството, во овој случај вредноста на отпадот. Во случаите кога вредноста на отпадот не соодветствува со остатокот на вредноста во билансот на состојбата на средството веднаш пред неговата продажба, се прави прилагодување во вредноста на средството преку сметката на други промени во обемот на активата.

14.107 Употребените средства можат исто така да станат расходи за потрошувачка на домаќинствата, на пример, кога компанија за изнајмување автомобили ги продава нејзините автомобили на домаќинствата за рекреативни намени.

14.108 Доколку единицата продаде повеќе средства отколку што набавила во периодот, таа ќе има негативни инвестиции. Можно е, иако не е многу чест случај, податокот за инвестициите за група на производствени единици исто така да биде негативен во таков случај.

14.109 Како што беше објаснето во Глава 9, се претпоставува дека домаќинството ги употребува производите во моментот кога ги набавува. Во случајот на трајни потрошни добра ова не е така стриктна претпоставка, бидејќи трајните потрошни добра можат да се продадат или донираат на други единици подоцна (на пример, како одговор на барањето за помош при катастрофи). Во овој случај, исто така, понудата на стоките се третира како негативен расход за претходниот сопственик и позитивна употреба од новиот сопственик (вклучувајќи ги и домаќинствата во остатокот на светот). Начинот на кој се справуваме со елементот на доходот при донациите на други единици е преку трансферите, како што беше објаснето во Глава 8, но за табелата на понуда и на употреба овој аспект не е релевантен бидејќи претставува само евидентирање на физичкото распоредување на производот.

Промени во залихите

14.110 Додека алоцирањето на инвестициите во фиксен капитал според видот на производот е релативно јасно, алоцирањето на промените во залихите според видот на производот претставува предизвик. Глава 10 објаснува како видовите на залихи идентификувани во СНС се материјали и залихи, работа во тек, готови производи и стоки за препродажба. Работата во тек и готовите производи се доста јасни за алоцирање бидејќи соодветните производи мора да бидат оние кои ги произведува единицата која ги евидентира залихите. Материјалите и залихите се посложени. Некои ќе бидат специфични за производствената единица која ги евидентира, но скоро сите производствени единици чуваат одредено количество на залихи и средства за чистење, на пример, иако можеби не во значителен обем. За производите за препродажба, практично сите видови на стоки можат се вклучат во залихи. Не само што опсегот на стоките е екстензивен, туку и примерокот на стоките чувани за препродажба е подложен на висок степен на варијација во текот на времето, па дури и во рамките на спетководствениот период.

14.111 Во вежбата за балансирање на табелата на понуда и на употреба, оваа неизвесност во поглед на составот на

залихите, надополнета со фактот дека дури и вреднувањето на промените во залихите може да биде помалку јасно од посакуваното, значи дека залихите многу често индиректно се проценуваат и со потребата за балансирање на табелата на понуда и на употреба како една оперативна пречка.

Вредности

14.112 Опсегот на производи кои се чуваат како вредности е доста екстензивен и претставува област во која може да се вклучат и постоечки стоки. На пример, антиквитети и стари оригинали, по својата природа, не се производство од тековниот период. Важноста на вредноста на набавките минус продажбите на вредности како составен дел на инвестициите, сепак, има тенденција да биде ограничена и секоја голема продажба, како што се продажбите од музеите, многу е веројатно да биде добро позната.

14.113 Табелата 14.8 дава приказ на делот на делот на инвестициите од табелата на употреба

Табела 14.8: Делот на инвестиции од табелата на употреба

	Бруто-инвестиции во фиксен капитал	Промени во залихите	Набавка минус продажба на вредности	Вкупно
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	2	1	0	3
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	0	-1	0	-1
Преработувачка индустрија (2-4)	161	5	10	176
Градежништво (5)	190	23	0	213
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	0	0	0	0
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	0	0	0	0
Услуги со недвижности и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	0	0	0	0
Деловни и производствени услуги (8)	1	0	0	1
Јавни и социјални услуги (92-93)	0	0	0	0
Други услуги (94-99)	0	0	0	0
Јавна администрација (91)	0	0	0	0
Вкупно	376	28	10	414

4. Извоз

14.114 Алокацијата на извозот според видот на производите ја бара истата конверзија меѓу шифрите кои се употребуваат во класификацијата SITC и анкетите на домаќинствата, како што тоа беше случај и при алокацијата на увозот. Вреднувањето на извозот е сепак полесно бидејќи во трговската статистика извозот воедначено се вреднува според принципот FOB. Вреднувањето може нема да биде совршено во согласност со евидентирањето во СНС, бидејќи местото на вреднување е на границата, што не значи дека тоа е и местото каде се случува промената на сопственоста. Како и при вреднувањето на увозот, во идеален случај извозот треба да се вреднува тогаш кога се менува сопственоста од резидентната кон нерезидентната единица, но повторно како и кај увозот, претпоставката дека оваа промена се случува на националната граница може да биде единствена практична претпоставка имајќи ги предвид расположливите извори на податоци.

5. Додадена вредност

14.115 Збирот по редови во табелата на употреба, кој вклучува меѓуфазна потрошувачка, финална потрошувачка, инвестиции и извоз, за секој вид на производ мора да биде еднаков со збирот по редови во табелата на понуда (домашно производство, плус увоз, плус прилагодувања во вреднувањето со цел вреднувањето во табелата на понуда да стане конзистентно со вреднувањето во табелата на употреба) за истиот вид на производ. Збирот во секоја колона на табелата на понуда ја покажува вредноста на производството за секој релевантен вид на производствена единица. Збирот во секоја колона на табелата на употреба за ист вид на производствена единица го покажува количеството на меѓуфазна потрошувачка на тој вид на производствена единица. Оттука, очигледно е проширувањето, да се додадат две дополнителни линии во табелата на употреба за колоната коресподентна на производствените единици. Втората од нив ги содржи вредностите на производството од табелата на понуда, додека првата ја содржи разликата меѓу овој збир и вредноста на што туку опишаната меѓуфазната потрошувачка, па оттука ја претставува додадената вредност за тој вид на производствена единица.

14.116 Воведувањето податоци за додадената вредност и производство е клучно за една од главните намени на табелите на понуда и на употреба, а тоа е употребата на структурата за обезбедување внатрешна конзистентност на националните сметки. Враќањето на некои од примерите цитирани во воведниот дел го потврдуваат погоре кажаното.

14.117 Да земеме дека податоците од анкетата на домаќинствата за потрошувачката на цигари се претпоставува дека се точни и да земеме дека, поради едноставност, нема извоз на цигари. Тогаш, оваа бројка ја определува вкупната употреба на тутунски производи и, со одземање на увозот на цигарите, ја дава бројката за производството на домашните фабрики за цигари. Ова може да е многу пониско од количествата пријавени од преработувачите на тутун и изработувачот на табелата е наведен да мисли дека производството на преработувачите на тутун е преценето. Сепак, главниот меѓуфазен инпут на преработувачот на тутун ќе биде тутунот нема да има други бројки за производство или увоз на тутун. Имајќи предвид дека тутунот се употребува најчесто како инпут во тутунските производи и за извоз, тогаш ако изработувачот на табелата на понуда и на употреба сака да биде доследен на податоците од анкетата на потрошувачката на домаќинствата, тој е соочен со претпоставка дека или постојат грешки за преценување на податоците од преработувачите на тутун, производството на тутун или увозот или дека податоците за потрошувачката на тутун во домаќинствата се потценети.

14.118 Да го земеме примерот со такси услугите во земја каде општинските такси се единствена форма на личен превоз. Покрај вредноста на такси услугите пријавена од такси возачите, може да има информации за бројот на автомобилите и количеството на бензин или нафта побарано како даночно ослободување бидејќи е употребено за такси услугите. Може да се процени дали овие инпути се поконзистентни со бројките од анкетата на потрошувачката

на домаќинствата отколку со прикажаните податоци за производството.

14.119 Општо земено, треба да се каже дека откако табелите на понуда и на употреба ќе се урамнотежат, било какво зголемување во финалната употреба за одредена стока мора да се компензира со зголемена вкупна понуда или намалена меѓуфазна потрошувачка за истата стока. Ако зголемената понуда дојде од домашното производство, тогаш додадената вредност се зголемува според зголемувањето на финалната употреба; ако зголемената понуда дојде од зголемиениот извоз, тогаш додадената вредност и БДП се непроменети (или само маргинално се менуваат ако има увозни даноци на соодветната стока). Слично на ова, секое зголемување во меѓуфазната потрошувачка без зголемување на домашното производство мора да води до намалување на финалната употреба и додадената вредност.

Табела 14.9: Делот на додадена вредност од табелата на употреба

	Пазарно производство	Производство за сопствена финална употреба	Непазарно производство	Вкупно
Меѓуфазна потрошувачка	1 594	50	239	1 883
Вкупно бруто--додадена вредност/БДП	1 483	97	141	1 721
Надомест на вработените	1 041	0	109	1 150
Даноци минус субвенции на производство и увоз	56	0	2	58
Мешан доход, бруто-	46	15	0	61
Деловен вишок, бруто-	340	82	30	452
Потрошувачка на фиксен капитал – мешан доход	5	3	0	8
Потрошувачка на фиксен капитал – друго	168	16	30	214
Вкупно производство	3 077	147	380	3 604

6. Проширување на додадената вредност

14.120 Колку и да е корисно да се додаде додадената вредност на дното на табелата на употреба, можно е и подобро да се дезагрегира додадената вредност и да се прикажат сите податоци во сметката на создавање на доходот (опишана во Глава 7). Табелата 14.9 ги покажува податоците за секој вид на производство во редот 14 и од 17 до 25 од делот на употребата на табелата 14.12.

7. Додавање други варијабли

14.121 Како и податоците за сметката за создавање на доходот, можно е да се додадат дополнителни ставки кои се однесуваат на други варијабли значајни за проучување на производството на ниво на деловни единици. Овие се бруто--инвестициите во фиксен капитал според деловни единици и бројот на вработените. Како што беше објаснето во Глава 19, поприфатливо е да се прикаже вработеноста на база на еквивалент на полна вработеност, ако е тоа можно.

Г. Натомошно објаснување на табелата на употреба

1. Вкрстена класификација според индустрија и институционални сектори

14.122 Можно е да се земе секоја колона од табелата на употреба која се однесува на производствените единици и да се алоцираат сите податоци на еден од институционалните сектори во економјата. Колоната за *ISIC*, класа К (финансии и осигурување) е алоцирана на финансиските корпорации. Колоните за непазарното производство се алоцирани на Општата влада или на НПИСД. Другите колони главно се алоцирани на нефинансиските корпорации, но со оние делови кои ги претставуваат некорпоративните претпријатија алоцирани на домаќинствата. Таква табела обезбедува врска меѓу табелите на понуда и на употреба и текот на сметките, бидејќи зборовите по институционални сектори кореспондираат со податоците од сметките на производството и создавање на доходот. Натомошно објаснување на оваа презентација и нумерички пример е даден во Глава 28.

2. Табела на употреба по основни цени

14.123 Досега, во оваа Глава претпоставуваме дека табелите на понуда и на употреба се изразуваат во куповни цени и тоа се прави со додавање на понудата услови на вреднување кои ја објаснуваат разликата меѓу основните и куповните цени. Исто така, можно е двете табели да се сведат на иста основа за вреднување со редуцирање на табелата на употреба на основни цени, што е предмет на овој дел. Една причина за преземање на оваа тешка задача е да се овозможи изработка на табела на понуда и на употреба со податоци изразени во количество (обем), опишано подолу во текстот.

14.124 Во гледањето на било кој елемент на табелата на употреба по куповни цени, јасно е дека тој може да биде составен од шест составни делови:

- а. домашно производство по основни цени,
- б. увоз,
- в. трговски маржи,
- г. транспортни маржи,
- д. даноци на производи,
- ѓ. субвенции на производи.

14.125 Со цел намалување на табелата на употреба на основни цени, секој елемент на табелата треба да се разложи на овие шест елементи. Ова може да се сфати како изработка на шест табели со слична големина, каде секоја од нив ги содржи сите ставки за еден од составните делови. Ова бара многу повеќе ресурси отколку постапката на изразување на табелата на понуда во куповни цени за што се потребни само шест колони, по една за секој од составните делови.

Трговски маржи

14.126 Крајните/маргиналните услуги се важен вид на активност во СНС. Многу стоки поминуваат од производителот на купувачот со помош на трговецот на големо или мало. Навистина, некои стоки можат да поминат низ рацете на неколку трговци на големо на нивниот пат до трговецот на мало. Многу услуги, од друга страна, се обезбедуваат од производителот за купувачот. Ова, сепак, не е општо правило. Патнички агенти и агенции кои нудат карти за спортски и забавни настани се примери на вид на “малопродажба” на услуги. Понатаму, многу финансиски инструменти се нудат за продажба (и се купуваат) со разлика меѓу набавната и продажната цена. Најочигледен пример можеби се девизите. Овие разлики, исто така, ја претставуваат крајната/маргиналната услуга дадена на клиентот. Во случајот на услугите, од друга страна, маржата се третира како еден од производите на релевантната услужна индустрија. Во случајот на стоките, одделен вид на активност, услугите на трговијата на големо и мало ги покриваат маржите на сите стоки. Многу од нив се производ на трговците на големо и мало, но некои се обезбедуваат како секундарна активност.

14.127 Сè додека табелата на употреба е прикажана по куповни цени, нема одделна употреба на трговските маржи обезбедени од трговците на големо и мало. Табелата 14.4 покажува дека додатоците на вредноста на различните стоки точно се компензирани со негативните податоци за понудата на трговски маржи, со што всушност не постои остаток на понуда кој треба да се објаснува во табелата на употреба.

14.128 Како што беше објаснето во главите 3 и 6, активноста на трговијата на големо и мало е онаа во СНС кај која се наметнува разделување на трансакциите. Разгледувањето на табелите на понуда и на употреба објаснува зошто ова е пожелно. Да претпоставиме дека сите стоки со кои работат трговците на големо и мало се прикажани како стоки кои се испорачуваат на трговците на големо и мало, а потоа се понудуваат од нивна страна до купувачот. Редовите за стоките во табелите на понуда и употреба тогаш ќе бидат доста неинтересни. Скоро сите стоки ќе бидат употребени од трговците на големо и мало и скоро ни една стока нема да се понуди на другите производствени единици, домаќинствата и Владата. Структурата на потрошувачката на домаќинствата ќе покаже една голема ставка за набавки од трговците на големо и мало и ни една ставка за набавка од било која преработувачка индустрија или од земјоделството. Дури и кога бакалниците се разликуваат од продавниците за мебел, не ќе биде повеќе можно точно да се види кој вид на храна бил купен и дали се продал мебел изработен од дрво или метал.

14.129 Стандардниот третман во табелата на понуда и на употреба, оттука, ги следи правилата на разделување на трансакциите прифатени за мерење на производството на активноста на трговијата на големо и мало. Секоја набавка на стока од трговец на големо или мало се смета како набавка на два различни производи. Едниот е физичката

стока, вреднувана по куповни цени, другата е трговската маржа. Набавката на стоката се прикажува како употреба на таа стока; маржата се прикажува како употреба на услуги обезбедени од трговците на големо и мало. Сепак, прикажувањето на активноста на трговците на големо и мало во табелата на понуда и на употреба на овој начин бара многу ресурси, бидејќи чест случај е различни пропорционални маржи да се наплаќаат од различни видови на купувачи, на пример, домаќинства кои плаќаат повисоки маржи од претпријатијата. Навистина, дури и во рамките на домаќинствата маржите за иста стока во иста продавница може да се разликуваат, каде поголемите количества имаат соизмерно помала маржа отколку помалите количества. Затоа, изработувачот на табелата треба да примени значително количество на специјализирано познавање и расудување за да го примени ова разделување и да го примени детално на ниво на производ.

Транспортни маржи

14.130 Како што беше објаснето при разгледувањето на разликата меѓу куповни цени, цени на производителите и основни цени, транспортните маржи се појавуваат само кога транспортните услуги се фактурираат одделно. Ако тие одделно се фактурираат, тогаш не е потребно никакво разделување бидејќи транспортната услуга веќе е третирана како посебен производ. Задачата на изработувачот на табелата е обемна бидејќи, на пример, продавачите некогаш можат да понудат слободен превоз за набавките над одредена вредност и да наплатаат за помалите испораки.

Даноци на производи

14.131 Фактот дека ДДВ за ист производ може да биде повратен за некои корисници (вообичаено производствените единици) и неповратен за други (домаќинствата) е една причина зошто табелата на понуда и на употреба по куповни цени можеби ќе биде тешко да се објасни. Очигледниот дел од вкупната употреба на домаќинствата ќе биде зголемен од елементот на неповратен данок споредено со делот на употребата од производствените единици. После отстранувањето на трговските и транспортните маржи од процените на куповните цени, следен чекор е да се отстрани неповратниот ДДВ. Отстранувањето на неповратниот ДДВ е доволно јасно за финалните корисници, но може да биде доста посложено за меѓуфазната потрошувачка каде најголемиот дел од, ако не и целиот, ДДВ може да биде повратен. Кога ќе се отстрани неповратниот ДДВ, податоците во табелата на употреба се вреднувани по цени на производителите.

14.132 За некои земји можеби не е изводливо да се оди надвор од ова, но ако е можно да се отстранат другите даноци на производи е исто така посакувано, оставајќи ги на тој начин податоците во табелата на употреба по основни цени. Кога ова е направено, неопходно е да се воведат нов ред во табелата на употреба. Тоа е ред кој ги прикажува даноците на производи кои се плаќаат од соодветната производствена единица. Овој ред е дел од трошокот за меѓуфазна потрошувачка по куповни цени на ист начин како што се и податоците за трговските и транспортните маржи. Тој ќе вклучи некои даноци на увоз кога увозот, кој е дел од

меѓуфазната потрошувачка, е подложен на даноци при влезот во економијата. Овој ред на даноци во рамките на делот на меѓуфазната потрошувачка од табелата на употреба не треба да се меша со редот кој може да се појави во делот на додадена вредност од табелата на употреба кога производството се вреднува по цени на производителите. Тој ред ја покажува сумата на даноците на производи платени од единицата за производите произведени од единицата, а не даноците на производи платени од единицата за производите употребени од самата таа единица.

Субвенции на производи

14.133 Ако е можно да се отстранат даноците на производи од податоците во табелата на употреба, тогаш субвенциите на производите мора исто така да се додадат назад. Не постои замена за ДДВ во рамките на субвенциите на производи, па оттука елиминирањето на субвенциите соодветствува на елиминирањето на даноците на производи, освен ДДВ.

Одделување на увозот од домашното производство

14.134 Натомошно рафинирање на табелата на употреба по основни цени претставува одделувањето на увозот од домашното производство. Во некои случаи, ако единствен извор на производот е од остатокот на светот, или ако ниеден од производите не се увезува, не постои проблем во одделувањето. Кога производите се достапни од домашни и странски извори, одделувањето е тешко. Едно решение може да биде да се работи на подагрегирано ниво ако тоа помага да се идентификуваат производите кои секогаш се или никогаш не се увезуваат, но општо земено одделувањето е процес кој бара значително експертско знаење и информирано расудување.

14.135 Табелата 14.15 го прикажува составот на увозот на табелата 14.12. Табелата 14.10 ги прикажува колоните 24, 29 и 35 кои ја содржат сумата на увоз која оди за меѓуфазна потрошувачка, финална потрошувачка и инвестиции.

Табела 14.10: Содржина на увозот во табелата на употреба

	Меѓуфазна потрошувачка	Финална потрошувачка	Инвестиции	Вкупен увоз
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	27	10	0	37
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	61	0	0	61
Преработувачка индустрија (2-4)	100	100	84	284
Градежништво (5)	0	0	0	0
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	37	25	0	62
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	17	0	0	17
Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	0	0	0	0
Деловни и производствени услуги (8)	0	5	0	5
Јавни и социјални услуги (92-93)	0	0	0	0
Други услуги (94- 99)	0	0	0	0
Јавна адми- нистрација (91)	0	0	0	0
Прилагодување CIF/FOB	-5	-3	-2	-10
Директни набавки во странство од резиденти	0	0	43	43
Вкупно увоз	237	180	82	499

3. Прикажување на табелата на понуда во количински изрази

14.136 Рамката на понуда и на употреба не само што ги ограничува процените на тековната вредност на понудата и на употребата за постигнување нивна точна рамнотежа, туку претставува и начин да обезбеди дека кореспондентните процени на вредноста, изразени во цени од друга година, се во рамнотежа и дека сериите на цени имплицирани со постојењето на една табела во тековни цени и друга во количински изрази се стриктно конзистентни. Општо земено, најдобар начин да се обезбеди заемна конзистентност е да се изработат табели на понуда и на употреба во тековни вредности и во количински изрази во исто време.

14.137 Во повеќето земји постојат групи на индекси на цени расположливи за потрошувачките цени, цените на производителите и увозните и извозните цени. Постојат и одделни меѓународни упатства за методологијата и прибирањето на истите. Општото прашање за развој и употреба на соодветни цени за дефлационирање на националните сметки е предмет на интерес на Глава 15. Оттука, она што следи ја антиципира општата расправа, но овде е прикажано за да ја комплетира расправата за табелите на понуда и на употреба. Овој дел ги прикажува проблемите кои треба да се решат за прикажување на табелите на понуда и на употреба во количински изрази, но не дава детален совет за прибирањето на податоците. За тоа, треба да се

консултираат упатствата за цените и документите посветени на прибирањето и изработката на табелите на понуда и на употреба и инпут-аутпут табелите, како што е *Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables* (Eurostat, 2008).

Дефлационирање/Дефлација на кои табели?

14.138 Првата одлука која треба да се донесе при прибирањето и изработката на табелите на понуда и на употреба во количински изрази е дали да се работи со табели изразени во основни или во куповни цени. Постојат аргументи за и против секој избор.

14.139 Кога се работи со табела изразена во основни цени, сите елементи поврзани со трговските и транспортните маржи и даноците минус субвенции на производите ќе бидат одделени од вредноста на стоките и на услугите по основни цени. Збунувачки делува фактот дека цените познати како индекси на цената на производителот соодветствуваат не на концептот на цените на производителите во СНС, туку на основните цени. Тие ги исклучуваат трговските и транспортните маржи и ефектот на даноците минус субвенциите на производите. Оттука, индексите на цената на производителот се чини дека се добро прилагодени за дефлационирање на редовите на табелата на понуда и на употреба по основни цени врз база на фактот дека податоците по редовите на табелата на употреба се похомогени отколку во случајот на табелата по куповни цени. Сепак, тврдењето дека податоците се доволно хомогени да ја оправдаат употребата на еден единствен индекс на цени за секој од нив мора да биде квалификувано. Исто така, елементите поврзани со маржите и даноците мора одделно да се дефлационираат, па овој факт наметнува концептуални и практични прашања.

14.140 Кога се работи со куповни цени, повеќе се употребуваат индекси на потрошувачки цени (CPIs) и се јавуваат ретки проблеми околу третманот на маржите и даноците. Сепак, иако се смета дека индексите на потрошувачки цени се јасни, нивните основни претпоставки не секогаш можат да бидат споредливи со оние во табелите на понуда и на употреба.

14.141 Без разлика дали се дефлационира табела по основни или куповни цени, најверојатно ќе се јават проблеми при дефлационирањето на извозот и увозот.

Хомогеност

14.142 Оправдувањето за употребата на индексите на цените на производителите за дефлационирање на редовите во табелата на понуда и на употреба е дека елементите во редовите се доволно хомогени да употребуваат една цена за целиот ред. Има две причини зошто ова можеби не е така.

14.143 Елементите во редовите по куповни цени секако не се хомогени бидејќи вклучуваат трговски и транспортни маржи, од една страна, и даноци минус субвенции, на друга. Како што беше објаснето, ова може нема да припадне на ист производ, во ист однос за различни корисници. Елиминирањето на овие кнжења треба да ја намали оваа причина за нехомогеност, но неизбежно ќе има степен на

приближност присутен во вежбата, па така некој остаток на нехомогеност од оваа причина ќе опстои и понатаму.

- 14.144 Другата причина за нехомогеност е поради агрегацијата. Дури и со голем број на различни производи во табелите на понуда и на употреба, сè уште има значителен степен на агрегација во секој ред. Иако навртките се одделени од другите метални производи, цената на навртките варира според должината, дијаметарот, видот на главата и според материјалот во кој се планира да се употребат. Очигледно е непрактично да се воведат степен на дезагрегација кој одделно ќе го идентификува секој од овие видови на навртки и помислата за идентификување на навртките одделно од шајките и другите материјали за метални конструкции е скоро неверојатна. Оттука, проблемот на нехомогеноста е неизбежен, но може да се намали со земање предвид на ниво на деталност достапно во индексите на цените на производителите кога ќе се определува видот на производите кои треба да се идентификуваат во табелите на понуда и на употреба.

Применливост на индексите на потрошувачки цени

- 14.145 Индексите на потрошувачки цени (CPIs) се применливи за дефлационирање на потрошувачката на домаќинствата по куповни цени, но на дезагрегирано ниво. Пондерите употребени за прибирање и изработка на индексите на потрошувачки цени вообичаено не се целосно конзистентни со пондерите имплицитни во колоната на расходите за потрошувачка на домаќинствата. Ова поради фактот дека пондерите може да се однесуваат на друга година и може да исклучуваат одредени категории на расходи. Индексите на потрошувачки цени најверојатно се изведени од анкетата на домаќинствата. Анкетите на домаќинствата често ги исклучуваат најбогатите и најсиромашните домаќинства, па покриеноста е помалку сеопфатна отколку кај податоците за потрошувачката на домаќинствата во табелите на понуда и на употреба. Како што беше објаснето погоре, чинот на балансирање на табелата може да предизвика некои од елементите од анкетата на домаќинствата да бидат променети. Во случајот на производите од тутун, на пример, во принцип слични прилагодувања на пондерите на индексите на потрошувачки цени би требало исто така да се направат, но во некои други случаи прилагодувањата на пондерите на индексите на потрошувачки цени можеби не биле направени.

Увоз и извоз

- 14.146 Индексите на увозни цени може да бидат проблематични. Многу земји се потпираат на индексите на единечна вредност кои не ги земаат предвид промените во квалитетот на адекватен начин. Дури и кога се расположливи вистински индекси на увозни цени, постои проблем на совпаѓање на степенот на детализираност на индексите на цените со оние на производите во табелите на понуда и на употреба. Понатаму, како што беше споменато при опишувањето на коректното вреднување на увозот, индексите на увозни цени неизбежно прават различни претпоставки за тоа како се платени трговските и транспортните маржи, што потоа може да биде случај и за индивидуалните купувачи. Ова може јасно да се види во

случајот на извозните цени. Разликата меѓу извозните цени и индексите на цените на производителите за идентичен производ е резултат на претпоставката дека извозните цени се вреднуваат на границата на економијата, додека индексите на цените на производителите се вреднуваат кога стоките ја напуштаат фабриката.

Трговски и транспортни маржи

- 14.147 Трговските и транспортните маржи исто така треба да се изразат во количински изрази. Ако маржата е во ист однос во куповната цена во тековната како и во базната година, тогаш количинската мерка на маржата е едноставно тој однос од количеството на соодветниот расход; количинската мерка и цената се движат соодветно на производот за кој се однесува маржата. Често, стапката на маржата ќе се промени меѓу базната година и тековниот период поради разликата во стапките на наплатените маржи или поради промената во миксот на производите во рамки на групата. Натомошна расправа за начинот за изведување на процените на маржите во количински изрази може да се најде во упатствата за индексите за потрошувачки цени и индексите на цените на производителите.

Даноци минус субвенции на производи

- 14.148 Потребни се различни пристапи за изразување на даноците минус субвенциите во количински изрази, во зависност од начинот на кој се наплаќа данокот.
- 14.149 Ако данокот се пресметува како процент од вредноста на ставката (данок *ad valorem*) како што е ДДВ, количинската мерка се пресметува на ист начин како оној опишан за трговските и транспортните маржи.
- 14.150 Некои даноци се наплаќаат според количеството на купената стока. Овие се нарекуваат *специфични даноци*, при што акцизите вообичаено се наплаќаат на овој начин. За овие даноци, количинскиот ефект е строго ограничен на промените во количеството на купената ставка; било каква промена во стапката на специфичниот данок е пораст на цената. Порастот на цената на специфичен данок може да се промени во согласност со општото ниво на инфлацијата, но многу често ќе се движи доста различно, на пример, ако владата сака да го обесхрабри трошењето на одредена ставка, како што е тутунот или алкохолот.
- 14.151 Промените во даночните режими значат дека од една до друга година опфатот на наплатените даноци се менува, каде еден данок исчезнува и друг го заменува. Количинските серии имплицираат употреба не само на цените од базната година, туку и на структурата на даноците. Така, количинските серии за одредена ставка може да вклучат даночен елемент кој не постои во тековните вредности на ставката и даночниот елемент во тековна вредност може да не влијае врз количинските серии. Во таков случај сè уште е валиден индексот на куповни цени, но коцептот на “индекс на даночна цена (tax price index)” е бесмислен.

- 14.152 Субвенциите на производи се поретки од даноците, но ако постојат тогаш треба да се пресметаат количински мерки со употреба на истите принципи.

Додадена вредност

- 14.153 Во СНС, ставките за порамнување, како што е додадената вредност, се сметаат дека немаат ценовна и количинска димензија. Како и да е, можно е да се изразат “во реални големини” со употреба на пристапот на ставката за порамнување за изведување на цифра од процените на количествата на други ставки во сметката.
- 14.154 Поаѓајќи од постоењето на индекси на цените на производителите за редовите во табелата на употреба, овие исто така можат да применат на редовите од табелата на понуда и на збировите на колоните, давајќи притоа податок за производството во количински изрази. Со одземање на цифрите за меѓуфазна потрошувачка во количински изрази, изведени од вежбата за дефлационирање на редовите на производите во табелата на употреба, овозможува пресметка на додадената вредност за секој вид на производствена единица како остаток. Овој остаток е цифра која се опишува “во реални големини”. Исто така е можно да се изведе имплицитен дефлатор за додадената вредност преку делење на тековната вредност со вредноста во реална големина.
- 14.155 Многу аналитичари се заинтересирани поексплицитно да се занимаваат со прашањето за дефлационирање на додадената вредност. Пресметувањето на надоместокот на вработените во количински изрази е можно ако располагаме

Д. Нумерички пример

1. Полна табела на понуда и на употреба

- 14.158 Табелата 14.12 прикажува полна табела на понуда и на употреба. Најгорниот дел се состои од табелата на понуда. Првата колона ја прикажува вкупната понуда по куповни цени. Потоа следат информации за трговските и транспортните маржи, како во табелата 14.2, а потоа за даноците минус субвенциите на производите, како во табелата 14.5. Со одземање на елементите во сите овие колони од кореспондентните елементи во колоната за вкупна понуда по куповни цени се добива следната колона, која ја прикажува вкупната понуда по основни цени. Потоа следува најголемиот дел на табелата, понудата на производи според видови на домашни производствени единици. Ова е проширена форма на табелата 14.1. На крајниот десен дел од табелата на понуда се информации за увозот, кореспондентни на табелата 14.4.
- 14.159 Средниот дел од табелата 14.12 е делот на производите од табелата на употреба. Првата колона е вкупната понуда по куповни цени и кореспондира точно на горната колона во табелата на понуда. Следните три колони се празни во табелата на употреба. Потоа се прикажани детални информации за употребата на производите според видот на производствената единица. Ова е проширена верзија на табелата 14.6. Следат колоните за извозот, финалната потрошувачка и инвестициите. Овие кореспондираат со табелите 14.7 и 14.8.
- 14.160 Под делот на производите од табелата на употреба се наоѓа делот на додадената вредност. Во колоните се

со доволно информации за висината на платата и бројот на вработените според категорија на работник. Мора да се дозволи одредена степен на слобода за да се земат предвид промените во надоместоците кои не се поврзани со платата и промените меѓу вработените со полно и скратено работно време, но има неколку концептуални проблеми во дефлационирањето на надоместокот.

- 14.156 Со цел да се дефлационираат даноците минус субвенциите на производството, неопходно е да се земе предвид основата на која се наплаќа данокот. Во најголемиот број на случаи, данокот на производството е поврзан со бројот на некои или сите вработени или капиталот употребен во производството. Како и кај даноците на производите, можно е да има ценовен и количински елемент вклучен во пресметувањето на промените во количинската мерка.
- 14.157 Пресметувањето цифри/податоци за деловниот вишок и мешаниот доход во реални големини е можно со одземање на надоместокот на вработените и даноците минус субвенциите на производството во количински изрази од додадената вредност во реални големини. Сепак, адвокатите на пристапот на капитални услуги при мерење на деловниот вишок предлагаат подиректни средства за пресметување на деловниот вишок во реални големини. Овој пристап не е стандарден дел на СНС, но е опишан во Глава 20.

даноците и субвенциите се прикажуваат информации за даноците и субвенциите на производството. Детали од сметката на создавање на доходот за секој вид на производствена единица се прикажани преку нивната употреба на производите како меѓуфазна потрошувачка. Овие податоци кореспондираат со збирната информација во табелата 14.9. Прикажани се, исто така, информации за инвестициите според видот на производствената единица и вработеноста. Не постојат податоци во колоните за извоз, финална потрошувачка или инвестиции.

2. Маржи и даноци

- 14.161 Во рамките на табелата 14.12, редот 3 покажува дека вредноста на преработените производи по основни цени е 1.998. Од оваа вредност се одзема вредноста на субвенциите 5, а се додава вредноста на даноците 94 и трговските и транспортните маржи 74, со што се добива вредноста по куповни цени од 2.161. Во рамките на делот на употребата на табелата 14.12, се пресметува целокупната вредност од 2.161. Ова значи дека маржите од 74 се пресметуваат на овој начин, а не како директна побарувачка од трговијата и транспортот. Во редот 5 на делот на понудата од табелата, оттука, овие маржи се прикажуваат како порамнувачка понуда на трговски и транспортни услуги (заедно со маржите од 2 поврзани со секој од земјоделските производи и руди и минерали), па затоа вкупниот збир на трговските и транспортните маржи по куповни цени прикажани во колоната 1 е помал од вкупниот збир по основни цени прикажан во колоната 5.

14.162 Крајниот десен дел на табелата на понуда го покажува начинот на справување со маржите на увозот. Се претпоставува дека увозот на стоки е можен само на CIF основа. Во рамките на податоците за увозот на услуги во платниот биланс, сепак, бројките 6 и 4 ќе бидат вклучени во увозот на услуги за овие производи. Така, колоната 26 ги прикажува неопходните прилагодувања. Негативните податоци 6 и 4 се порамнуваат во рамките на колоната со податок за прилагодување од 10 во специјалниот ред за прилагодување CIF/FOB. Ова, натаму, е порамнето со негативен податок во истиот ред во рамките на колоната за увозот на стоки (колона 27).

14.163 Наместо справување со маржите на овој начин, можно е да се редуцира табелата на понуда и на употреба по куповни цени на основни цени преку отстранување на маржите и даноците од процените за куповната цена на сите елементи на употребата. Како што беше објаснето во последниот дел од делот Г, ова често се прави како основа за дефлација на табелата во количински изрази. Табелата 14.13 ги прикажува елементите на трговските и транспортните маржи, даноците и субвенциите на производи вклучени во табелата 14.12. Оваа табела не прави разлика на сите колони за секој вид на производство, туку за полесно поврзување броевите во колоните во табелата 14.13 (како и во табелите 14.14 и 14.15) кореспондираат во потполност со оние употребени во табелата 14.12.

3. Табела на употреба по основни цени

14.164 Табелата 14.14 е табела на употреба изразена во основни цени. Таа е изведена преку одземање на сите релевантни елементи од табелата 14.13 од кореспондентните елементи од табелата 14.12. Поради компактност, прикажана е во скратена форма без да се прави разлика меѓу пазарно производство, производство за сопствена финална употреба и непазарно производство, но, со цел полесно разбирање, бројките кои ги означуваат колоните кореспондираат со целосната верзија на табелата.

4. Матрица на увозот

14.165 Освен со отстранување на елементите на маржите и даноците од табелата 14.12, можно е да се идентификува и отстрани делот на секој елемент кој ја прикажува понудата од увозот, но не и од домашното производство. За да се направи ова, треба да се изработи матрица слична на табелите 14.1 и 14.14, вклучувајќи само увоз. Табелата 14.15 е таква табела. Ова потоа може да се одземе, елемент по елемент од табелата 14.14 за да се добие матрица која ја прикажува употребата на домашното производство само по основни цени. (Матрицата на увозот ги исклучува маржите и даноците поврзани со увозот, па затоа мора да се одземе табелата по основни цени, а не од табелата по куповни цени).

14.166 Иако не е прикажана целосна табела која ја покажува само домашната употреба, табелата 14.11 дава збирен приказ како вкупната вредност по куповни цени се формира од домашната понуда, увозот, трговските и транспортните маржи, даноците и субвенциите на производите.

Табела 14.11: Приказ на употребата според производствени единици, во петте елементи кои се составен дел на вреднувањето на куповната цена

	Домашно производство	Увоз	Трговски и транспортни маржи	Субвенции на производи	Даноци на производи	Вкупно
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	59	27	1	0	0	87
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	148	61	2	0	4	215
Преработувачка индустрија (2-4)	788	100	35	0	32	955
Градежништво (5)	40	0	0	0	0	40
Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	117	37	0	0	3	157
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	87	17	0	0	0	104
Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	57	0	0	0	0	57
Деловни и производствени услуги (8)	213	0	0	0	9	222
Јавни и социјални услуги (92-93)	34	0	0	0	0	34
Други услуги (94-99)	10	0	0	0	0	10
Јавна администрација (91)	2	0	0	0	0	2
Вкупно	1.555	242	38	0	48	1.883

Табела 14.12: Табелите на понуда и на употреба по куповни цени

Понуда на производи	Вкупна понуда по куповни цени					Производство по индустрии (според категориите на ISIC)										
						Пазарно										
						(A)	(B-E)	(F)	(G-I)	(J)	(K)	(L)	(M-N)	(P-Q)	R-T и U	(16)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	
<i>Производи (според CPC)</i>																
1 Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	128	2	5	-3	124	78	0	0	0	0	0	0	0	0	0	78
2 Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	263	2	5	0	256	0	195	0	0	0	0	0	0	0	0	195
3 Преработувачка индустрија (2-4)	2.161	74	94	-5	1.998	0	1.650	6	24	18	0	9	0	0	0	1.707
4 Градежништво (5)	261	0	17	0	244	0	7	201	3	2	0	0	0	0	0	213
5 Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	216	-78	5	0	289	0	6	1	226	0	0	0	0	0	0	233
6 Финанси и осигурување (7 без 72-73)	159	0	0	0	159	0	0	0	0	0	146	0	0	0	0	146
7 Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	195	0	0	0	195	0	2	0	4	0	0	94	0	0	0	100
8 Деловни и производствени услуги (8)	272	0	11	0	261	0	1	0	3	80	0	0	172	0	0	256
9 Јавни и социјални услуги (92-93)	275	0	0	0	275	0	0	0	0	0	0	0	0	63	0	63
10 Други услуги (94-99)	95	0	4	0	91	0	0	0	2	0	0	0	2	0	82	86
11 Јавна администрација (91)	91	0	0	0	91	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0
12 Прилагодување CIF/FOB за увоз	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13 Директни купувања во странство од резиденти	43	0	0	0	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14 Вкупно	4.159	0	141	-8	4.026	78	1.861	208	262	100	146	94	183	63	82	3.077

Употреба на производи	Вкупна понуда по куповни цени					Меѓуфазна потрошувачка по индустрии (според категориите на ISIC)										
						Пазарно										
						(A)	(B-E)	(F)	(G-I)	(J)	(K)	(L)	(M-N)	(P-Q)	R-T и U	(16)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	
<i>Производи (според CPC)</i>																
1 Вкупна употреба	128					2	71	0	3	1	2	1	2	0	0	82
2 Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	263					3	190	1	6	3	2	1	2	0	0	208
3 Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	2.161					27	675	63	44	16	16	9	19	4	5	878
4 Преработувачка индустрија (2-4)	261					1	9	5	3	1	1	1	1	0	0	22
5 Градежништво (5)	216					3	65	3	25	4	4	2	4	0	0	110
6 Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	159					1	36	5	18	1	3	3	7	1	1	76
7 Финанси и осигурување (7 без 72-73)	195					1	15	1	8	2	5	2	4	0	1	39
8 Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	272					2	70	12	15	10	18	9	19	7	9	171
9 Деловни и производствени услуги (8)	275					0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2
10 Јавни и социјални услуги (92-93)	95					1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	6
11 Други услуги (94-99)	168					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12 Јавна администрација (91)	43					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13 Директни купувања во странство од резиденти	0					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14 Домашни купувања од нерезиденти	4.236					41	1.133	90	123	39	52	28	60	12	16	1.594
15 Вкупно																
16 Вкупно бруто-лоадена вредност/БДП		141	-8			37	728	118	139	61	94	66	123	51	66	1.483
17 Надомест на вработените						19	547	79	102	32	44	49	79	43	47	1.041
18 Данок минус субвенции на производство и увоз		141	-8			-2	43	5	-5	-1	4	6	4	1	1	56
19 Мешан доход, бруто-						4	30	3	9	0	0	0	0	0	0	46
20 Деловен вишок, бруто-						16	108	31	33	30	46	11	40	7	18	340
21 Потрошувачка на фиксен капитал - мешан доход						1	3	0	1	0	0	0	0	0	0	5
22 Потрошувачка на фиксен капитал - друго						8	80	11	30	7	12	5	12	1	2	168
23 Вкупно производство						78	1.861	208	262	100	146	94	183	63	82	3.077
24 Инпут на труд (одработени часови)						1.840	31.962	4.244	8.786	1.332	1.290	920	1.562	494	642	53.072
25 бруто-инвестиции во фиксен капитал						10	122	8	49	14	7	5	7	1	2	225
Завршна состојба на основни средства						142	1.861	143	731	208	143	102	147	22	29	3.528

	Сопствена финална употреба				Непазарно			Вкупно индустрија	Вкупно економија	Увоз		
	Земјоделство, рибарство и шумарство	Градежништво	Услуги со недвижности и за приватни домаќинства	Ползбир сопствена финална употреба	Образование, здравје на луѓето и социјални услуги	Јавна администрација	Ползбир непазарно			СН/ГОВ прилагодување на увозот	Стоки	Услуги
1	9	0	0	9	0	0	0	87			37	
2	0	0	0	0	0	0	0	195			61	
3	2	5	0	7	0	0	0	1.714			284	
4	0	31	0	31	0	0	0	244				
5	0	0	0	0	0	0	0	233		-6	62	
6	0	0	0	0	0	0	0	146		-4	17	
7	0	0	95	95	0	0	0	195				
8	0	0	0	0	0	0	0	256			5	
9	0	0	0	0	212	0	212	275			0	
10	0	0	5	5	0	0	0	91			0	
11						168	168	168				
12									10	-10		
13										20	23	
14	11	36	100	147	212	168	380	3.604	0	392	107	

	Меѓуфазна потрошувачка на индустриите (според категориите на ISIC)										Извоз		Расходи за финална потрошувачка					Бруто-инвестиции				
	Сопствена финална употреба				Непазарно						Стоки	Услуги	Ползбир расходи за финална потрошувачка	Домаќинства			Општа влада		Ползбир бруто-инвестиции	Бруто-инвестиции во основни средства	Промени во залихите	Набавка минус продажба на вредности
	Земјоделство, рибарство и шумарство	Градежништво	Услуги со недвижности и за приватни домаќинства	Ползбир за сопствена финална употреба	Образование, здравје на луѓето и социјални услуги	Јавна администрација	Ползбир непазарно	Вкупно индустрија	Вкупно економија	Ползбир				Задолжително	Индивидуална							
(A) (17)	(F) (18)	(L) (19)	(20)	(P-Q) (21)	(O) (22)	(23)	(24)	(25)	(26)	(27)	(28)	(29)	(30)	(31)	(32)	(33)	(34)	(35)	(36)	(37)	(38)	
1	1	0	0	1	3	2	5	88		7	0	30	28	0	2	0	2	3	2	1		
2	0	0	0	0	5	4	9	217		7	0	40	40	0	0	0	0	-1	0	-1		
3	5	17	10	32	42	38	80	990		422	0	573	570	0	3	0	3	176	161	5	10	
4	0	0	0	0	11	7	18	40		6	0	2	2	0	0	0	0	213	190	23		
5	0	0	0	0	4	5	9	119		0	55	42	42	0	0	0	0					
6	0	2	3	5	6	17	23	104		0	2	53	53	0	0	0	0					
7	0	0	0	0	8	10	18	57		0	1	115	115	0	0	0	0	22	22	0		
8	0	5	7	12	8	10	18	222		0	9	40	40	0	0	0	0	1	1	0		
9	0	0	0	0	24	8	32	34		0	2	239	21	14	204	0	204					
10	0	0	0	0	2	2	4	10		0	0	85	85	0	0	0	0					
11	0	0	0	0	1	1	2	2		0	0	166	5	2	159	156	3					
12												43	43									
13										20	9	-29	-29									
14	6	24	20	50	121	118	239	1.883		462	78	1.399	1.015	16	368	156	212	414	376	28	10	
15	5	12	80	97	91	50	141	1.721	1.854													
16	0	0	0	0	70	39	109	1.150	1.150													
17	0	0	0	0	1	1	2	58	191													
18	3	12	0	15				61	61													
19	2	0	80	82	20	10	30	452	452													
20	3	0	0	3				452	452													
21	1	0	15	16	20	10	30	214	214													
22	11	36	100	147	212	168	380	3.604														
23	218	780	0	998	7.299	8.000	15.299	69.369														
24	1	1	124	126	13	12	25	378														
25	17	17	1.851	1.885	201	169	370	5.783														

Табела 14.13: Табела на понуда и на употреба: трговски и транспортни маржи, даноци и субвенции на меѓуфазната и финалната употреба на производите

Употреба на производи	Меѓуфазна потрошувачка на индустриите (SPC категории)																																			
	Пазарно											Сопствена финална употреба							Непазарно				Извоз		Расходи за финална потрошувачка						Бруто-инвестиции					
	Вкупно употреба	Земјоделство, шумарство и рибарство	Преработувачка и друга индустрија	Градежништво	Трговија, транспорт, сместување и храна	Информации и комуникации	Финанси и осигурување	Активности со недвижен имот	Деловни услуги	Образование, здравје на луѓето и социјална работа	Други услуги	Подбор пазарно	Земјоделство, шумарство и рибарство	Градежништво	Недвижен имот, услуги за домаќинствата	Подбор сопствена финална употреба	Образование, здравство, социјални услуги	Јавна администрација, одбрана, социјална сигурност, други јавни услуги	Подбор непазарно	Вкупно индустрија	Слوبي	Услуги	Подбор	Домаќинства	НПИСД	Подбор	Зелничка	Индивидуална	Подбор	Бруто-инвестиции во фиксен капитал	Промени во залихи	Набавка минус продажба на вредности				
(1)	(A) (6)	(B-E) (7)	(F) (8)	(G-I) (9)	(J) (10)	(K) (11)	(L) (12)	(M-N) (13)	(P-Q) (14)	(R-T и U) (15)	(16)	(A) (17)	(F) (18)	(L+T) (19)	(20)	(P-Q) (21)	(O) (22)	(23)	(24)	(25)	(26)	(27)	(28)	(29)	(30)	(31)	(32)	(33)	(34)	(35)	(36)					
1 Производи (CPC делови) <i>Вкупно употреба</i>																																				
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)																																				
Трговски и транспортни маржи	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
Даноци на производи	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
Субвенции на производи	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-5	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
2 Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)																																				
Трговски и транспортни маржи	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
Даноци на производи	5	0	4	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
3 Преработувачка индустрија (2-4)																																				
Трговски и транспортни маржи	74	1	25	3	2	0	0	0	0	0	31	0	0	0	0	0	4	4	35	16	0	0	20	20	0	0	0	0	3	3	0	0	0			
Даноци на производи	94	1	26	4	0	0	0	0	0	0	31	0	0	0	0	0	1	1	32	10	0	0	48	48	0	0	0	0	4	4	0	0	0			
Субвенции на производи	-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-5	-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
4 Градежништво (5)																																				
Даноци на производи	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	17	0	0	0	0			
5 Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)																																				
Даноци на производи	5	0	2	0	1	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
6 Финанси и осигурување (7 без 72-73)																																				
Даноци на производи	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
7 Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)																																				
Даноци на производи	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
8 Деловни и производствени услуги (8)																																				
Даноци на производи	11	0	3	1	1	0	1	1	0	0	7	0	0	0	0	1	1	2	9	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
9 Јавни и социјални услуги (92-93)																																				
Даноци на производи	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
10 Други услуги (94-99)																																				
Даноци на производи	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
11 Јавна администрација (91)																																				
Даноци на производи	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>Вкупно трговски и транспортни маржи</i>	78	1	28	3	2	0	0	0	0	0	34	0	0	0	0	0	4	4	38	16	0	0	21	21	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0		
<i>Вкупно даноци на производи</i>	141	1	35	5	2	0	1	1	0	0	45	0	0	0	0	1	2	3	48	10	0	0	62	62	0	0	0	0	21	21	0	0	0	0		
<i>Вкупно субвенции на производи</i>	-8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-8	-8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		

Табела 14.15: Увоз употребен за меѓуфазна и финална потрошувачка

Производи (според СРС)	Меѓуфазна потрошувачка												Расходи за финална потрошувачка						Увоз					
													Општа влада			Бруто-инвестиции			Увоз					
	Земјоделство, шумарство и рибарство	Преработувачка и друга индустрија	Градежништво	Трговија, транспорт, сместување и храна	Информации и комуникации	Финанси и осигурување	Активности со недвижен имот	Деловни услуги	Образование, здравје на луѓето и социјална работа	Други услуги	Јавна администрација	Вкупно индустрија	Полтбар	Домаќинства	НПИСД	Полтбар	Земјинка	Индивидуална	Полтбар	Бруто-инвестиции во фиксен капитал	Промени во залихи	Набавка минус продажба на вредности	Стоки	Услуги
(A) (6)+(17)	(B-E) (7)	(F) (8)+(18)	(G-I) (9)	(J) (10)	(K) (11)	(L) (12)	(M-N) (13)	(P-Q) (14)+(21)	(R-T)+U (15)	(O) (22)	(24)	(29)	(30)	(31)	(32)	(33)	(34)	(35)	(36)	(37)	(38)	(27)	(28)	
Вкупно употреба	0	27	0	0	0	0	0	0	0	0	27	10	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	
1 Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	0	27	0	0	0	0	0	0	0	0	27	10	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	
2 Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	0	61	0	0	0	0	0	0	0	0	61	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	61	
3 Преработувачка индустрија (2-4)	0	95	0	5	0	0	0	0	0	0	100	100	100	0	0	0	0	0	84	74	0	10	284	
4 Градежништво (5)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5 Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	0	25	0	11	0	0	0	1	0	0	37	25	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	62
6 Финанси и осигурување (7 без 72-73)	0	5	0	0	0	7	0	5	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17
7 Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
8 Деловни и производствени услуги (8)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9 Јавни и социјални услуги (92-93)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10 Други услуги (94-99)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11 Јавна администрација (91)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12 Прилагодување CIF/FOB		-5									-5	-3	-3						-2	-2			-10	
13 Директни купувања во странство од резиденти												43	43										20	23
14 Вкупно увоз	0	208	0	16	0	7	0	6	0	0	237	180	180	0	0	0	0	82	72	0	10	392	107	

Глава 15: Мерки на цена и количество

А. Вовед

- 15.1 Глава 14 опишува како сметката на стоки и на услуги може да се состави и да се елаборира во рамките на табелата на понуда и на употреба. Промените на вредностите на тековите на стоките и на услугите можат директно да бидат поделени на два составни дела, едниот кој рефлектира промени во цената на соодветните добра и услуги и другиот на промените во нивниот обем. Голема предност преставува составувањето на мерките за цената и обемот во рамките на сметководствената рамка, како оние што се обезбедуваат со табелата на понуда и на употреба, односно тоа е проверка која обезбедува нумеричка конзистентност и сигурност на сетот од мерки како целина. Ова е посебно важно кога секој тек на добра и услуги во економијата треба да биде покриен, вклучувајќи ги и непазарните стоки и услуги чие вреднување е уште потешко во изразување во количина отколку нивно изразување по тековните цени.
- 15.2 Друга предност во составувањето на мерките за цената и количината во сметководствената рамка е дека имплицитните мерки на цената и количината можат да се изведат од одредени важни ставки на билансот. Посебно, бруто-додадената вредност може да се измери во реални изрази со одземање на меѓуфазната потрошувачка во количински единици од аутпутот во изразен во количински единици, т.е. со т.н. метод на „двојна дефлација“. Двојната дефлација може да се користи на ниво на индивидуално претпријатие, на ниво на индустрија или на сектор. Сепак, примарна цел на СНС не е само да обезбеди упатства за мерките на промената во цената и обемот на главните агрегати на СНС, туку да соберат група на независни мерки кои овозможуваат да се изведе систематска и детална анализа за инфлацијата и економскиот развој.

1. Теорија на индексни броеви

- 15.3 Делот Б дава преглед на теоријата на индексни броеви и нејзината примена во СНС. Постои значаен развој во оваа област во последнава декада. Нови прирачници се издаваат за теоријата и практиката за индексите за потрошувачки цени и за индексите за производни цени. Тоа се Прирачник за потрошувачки индекс на цени: Теорија и практика, (Меѓународна организација на трудот, ММФ, ОЕЦД, Евростат, ОН, Светска банка, 2004) и Прирачник за индекс за производни цени: Теорија и практика (Меѓународна организација на трудот, ММФ, ОЕЦД, Евростат, ОН, Светска банка, 2004). Дополнителен прирачник за индексот за увозни и извозни цени (ХМРП): Прирачник за индекс на увозни и извозни цени: Теорија и Практика (Меѓународна организација на трудот, ММФ, ОЕЦД, Евростат, ОН, Светска банка, 2009). Овие прирачници се подготвуваат со општа

структура која им е од полза на читателите. Посебно Главата 14 од прирачниците за индекс на потрошувачки цени и за индекс на производни цени и Глава 15 од прирачникот за индекс на увозни и извозни цени кои се даваат приказ за тоа како овие индекси се вклопуваат во рамката на СНС.

- 15.4 Првата тема во делот Б се однесува на изборот на соодветната методологија за составување на меѓувременска мерка за цена и обем за тековите на добра и услуги во националниот сметководствен контекст. Делот Б исто така се занимава со последиците од варијација на цените поради ценовната дискриминација; тоа значи како се третираат добрата и услугите кога тие се продаваат на различни купувачи на истиот пазар во исто време но по различни цени. Ваквите разлики треба јасно да се одвојат од ценовните разлики кои се настанати поради разлики во количините. Во овој дел исто така се дискутира за третманот на промените во квалитетот со текот на времето, вклучувајќи појавување на нови производи и исчезнување на стари производи.

2. Меѓувременски серии на цени и обем

- 15.5 Делот В покажува како одредени размислувања од делот Б можат да се применат во СНС и да се изведат временските серии за обемот и цената. Тука се дискутира не само за пресметка на елементите за добрата и услуги туку исто така и како залихите на нефинансиските средства можат да се разделат во елементи на цена и обем. Понатаму, овој дел се осврнува на прашањето за изразување на клучните агрегати на СНС кои самите немаат делови на цена и обем во реални услови, овозможувајќи ја анализата на влијанието во односите на размена врз националниот доход, на пример.
- 15.6 Исто како и делот Б, делот В нема за цел да во детали да ја обработи оваа тема, туку да даде насоки и да се повика на други прирачници кои се развиени во последнава декада, посебно на Прирачникот за мерки на цена и обем во националното сметководство (Евростат, 2001) и Глава 9 од прирачникот за тримесечно национално сметководство; концепти, извори на податоци и составување (ММФ, 2001б).

3. Меѓународни споредувања на цените

- 15.7 Иако повеќето од индексните броеви на цената и обемот се развиени да ги мерат промените во цената и обемот низ времето, тие исто така можат да бидат прилагодени за да споредуваат нивоа на цени и обем меѓу различни региони и земји во ист временски период. Ваквите споредби се потребни за да се овозможи споредување на стандардите на живеење, нивоата на економски развој или нивоата на продуктивност во различни земји.

15.8 Овие теми се обработуваат во делот Г, прво теоретски, а потоа и од аспект на импликациите врз националните сметководства. Методолошкиот прирачник за меѓународна програма за споредба на глобалните паритети на куповна моќ и реалниот трошок - 2005 година (Светска банка, 2008) ја опишува методологијата на програмата за меѓународни споредби од 2005 година.

4. Дополнителни информации

15.9 Основната цел на оваа Глава е да ги воведете најважните концепти и аспекти од примената на теоријата на индексни броеви во изведувањето на сериите на обем во СНС. Дополнителни информации можат да се најдат во останатите цитирани прирачници.

Б. Преглед на теоријата за индексни броеви

1. Количества, цени и вредности

15.10 За секој тип на добро или услуга важно е да се одреди соодветна единица за количина во која тоа добро или услуга може да се измери. Стоките и услугите можат да бидат прикажани во единици кои се дискретни или континуирано варијабилни. Автомобилите, авионите, микрокомпјутери, фризерите и операција на слепо црево се примери за добра и услуги кои се прикажуваат во дискретни или интегрални единици. Количините на ваквите добра и услуги се добиваат само со броење на бројот на единици. Нафта, електрична енергија, шеќер и превоз се примери на добра и услуги кои се обезбедени во единици кои варираат континуирано во однос на карактеристиките како што се тежина, количина, моќ, времетраење и далечина. Изборот на физичка единица и нејзината цена во однос на селектираните единици, преставува работа на договор. На пример, цената изразена по тон е илјада пати поголема од онаа изразена во килограм. Сè додека цената е изразена на конзистентен начин со единицата за количество, вредноста (v) на ниво на поединечно, хомогено добро или услуга е еднакво на цената по единица количина (p) помножено со бројот на количествени единици (q), тоа значи: $v = p \times q$.

Адитивност на количествата, цените и вредностите

15.11 Одредени важни особини во однос на адитивноста на количествата, цените и вредностите можат на кратко да се потенцираат во следново:

а. Количините се додаток само за поединечен хомоген производ. На пример, не е економски значајно да се додаде 10 тони на јаглен за 20 тони од шеќер. Помалку очигледно, додавањето на 10 автомобили од еден тип кон 20 автомобили од друг тип нема да биде економски значајно ако тие се разликуваат во квалитетот.

б. Цената на доброто или услугата е дефинирана како вредност за една единица на тоа добро или услуга. Таа варира директно со големината на единицата за количество, која е избрана и во многу случаи може да се направи произволно да варира со менување на единицата за количество, на пример со избирање за мерење на тони место во килограми. Цените, како и количините, не се додаваат преку различни добра или услуги. Просекот од цените на различни добра или услуги немаат економска значајност и не можат да бидат користени за да се мерат промените на цените низ времето.

в. Вредностите се изразени во заедничка валутна единица и се додаток за различни производи. Вредностите се непроменливи во однос на изборот на единица за количина.

15.12 Во пазарен систем, релативните цени на различни добра и услуги треба да ги рефлектираат како нивните соодветни трошоци за производство, така и корисноста за купувачите од истите, без разлика дали подоцна постои намера да се искористат за производство или потрошувачка. Соодветните трошоци и соодветната корисност влијаат на стапката по која продавачите и купувачите се подготвени да ги разменат добрата и услугите на пазарите. Агрегацијата на вредностите на различни добра и услуги нужно ги рефлектира изборите за кои добрата и услугите се произведени и се потрошени по моментално преовладувачки цени.

Вредносни, количински, ценовни индекси и индекси на единечна вредност

15.13 *Индекс на обем е просек од пропорционалните промени на количините на определена група на добра и услуги меѓу два временски периода.* Количините споредувани низ времето мораат да се однесуваат на оние хомогени ставки и соодветните промени во количините на различни добра и услуги и мораат да бидат пондерирани според нивната економска важност, измерени според нивните релативни вредности од еден или од друг период, или од двата периода. Од оваа причина обемот е поточен и по соодветен термин отколку количината за да се нагласи дека количините мораат да бидат прилагодени за да ги рефлектираат промените во квалитет.

15.14 За жал понекогаш може да се случи, посебно во доменот на надворешната трговска статистика базирана на царинската документација, податоците од кои индексот на цената и обемот треба да се пресметаат да не се доволно детални или да се несоодветни за оваа цел. На пример, основната достапна информација може да се ограничи на вкупниот број на единици од некоја група на производи кои се увезуваат или извезуваат, или на нивната вкупна вредност на пример на парот на чевли, или на вкупната вредност на опрема од одреден тип. Индексите изградени од информациите

од овој вид не се индекси на обем кога броевите, или вкупната вредност покрива различни ставки кои се продаваат по различни цени. Тие понекогаш се опишани како „индекси на количество” од оваа причина. Индексите на 'цената' поврзана со таквите индекси обично се опишани како просек или индекс на 'единица вредност'. Индексите на единица вредност ја мерат промената на просечната вредност на единиците кои не се нужно хомогени и кои можат да бидат погодени од промените во миксот на ставки како и од промените на нивните цени. Затоа не може да се очекува индексот на единица вредност да обезбеди добро мерење на просечните ценовни промени низ времето за групи на нехомогени ставки.

2. Меѓувременски индексни броеви на цени и обем

15.15 Индексните броеви кои се од интерес за СНС се дизајнирани за да ги разложат промените во агрегатната вредност во нивната севкупна промена во ценовни и количински компоненти. Ценовниот индекс може да биде напишан и пресметан како пондерирани просек од пропорционалните промени во цените на специфициран сет на добра и услуги меѓу два временски периода, да речеме референтен период 0 и тековен период t . Слично на тоа, индексот на обем може да се напише и пресмета како пондерирани просек од пропорционалните промени во обемот на специфицираниот сет на добра и услуги меѓу два временски периода, да речеме референтен период 0 и тековен период t . Постојат многу формули за индексни броеви кои се разликуваат едни од други, главно во пондерите кои тие ги прикачуваат кон индивидуалната цена или соодветната количина и посебна форма на користен просек, без разлика дали просекот е аритметички, геометриски, хармоничен итн. Овие алтернативни формули, нивните карактеристики и релативни достигнувања, можат да се прикажат детално во прирачниците за индекси за потрошувачки цени и индекс за производни цени

Индекси на Ласпер и Паше

15.16 Двете најчесто користени индексни формули се индексите на Ласпер и Паше. Индексот на цена на Ласпер (L_P) се дефинира како пондерирани аритметички просек на релативните цени користејќи ги вредностите за цените и количината од референтниот период 0 како пондер:

$$L_P = \sum_{i=1}^n \left(\frac{p_i^t}{p_i^0} \right) S_i^0 = \frac{\sum_{i=1}^n \left(\frac{p_i^t}{p_i^0} \right) p_i^0 q_i^0}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0} \equiv \frac{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^0}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0} \quad (1)$$

каде што p_i^0, q_i^0 и $v_i^0 = p_i^0 \times q_i^0$ се цените, количините и вредностите во референтниот период

0 за $i=1, \dots, n$ производи, и $S_i^0 = v_i^0 / \sum_{i=1}^n v_i^0$, вредноста на уделите во вкупната вредност на поединечниот производ во референтниот период 0. Слично е објаснувањето за изразите со индексот t , кои се однесуваат на период t .

15.17 Од формулата (1) може да се забележи дека индексот на цена на Ласпер може да се дефинира како промена во вредноста на кошничката со производи чиј состав се чува фиксиран (непроменет) како што беше во референтниот период 0. Индексот на обем на Ласпер (L_Q) може слично да се дефинира како промена во вредноста на кошничката со производи, чиј состав во секој период се надградува, но цените од референтниот период 0 се применуваат на новите количини (или обем), т.е:

$$L_Q = \sum_{i=1}^n \left(\frac{q_i^t}{q_i^0} \right) S_i^0 \equiv \frac{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^t}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0} \quad (2)$$

15.18 Индексите на Паше исто така постојат во двете форми, во ценовни и количински изрази. Индексот на Паше се разликува од индексот на Ласпер во два аспекта. Тој користи хармонична среден вредност место аритметички просек и фиксиран период за количината или за цената, и тоа оние од тековниот период t . Индексот на цена на Паше е прикажан преку:

$$P_P = \left[\sum_{i=1}^n \left(\frac{p_i^t}{p_i^0} \right)^{-1} S_i^t \right]^{-1} \equiv \frac{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^t}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^t} \quad (3)$$

А индексот за обем на Паше, со фиксни пондери или цени од тековниот период е прикажан преку:

$$P_Q = \left[\sum_{i=1}^n \left(\frac{q_i^t}{q_i^0} \right)^{-1} S_i^t \right]^{-1} \equiv \frac{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^t}{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^0} \quad (4)$$

Дефлационирање и сериш на обем со употреба на формулите на Ласпер и Паше

15.19 Индексот на промена во монетарната вредност меѓу два периоди, $I_v = \sum_{i=1}^n v_i^t / \sum_{i=1}^n v_i^{t-1}$, ги одразува комбинираните ефекти и од промените на цените и

промените на количините. Кога се користат индексите на Ласпер и Паше, промената во вредноста се разложува на индекс на цена помножено со индексот на обем, само ако индексот на цената на Ласпер се совпаѓа со индексот на обемот на Паше, т.е. $L_P \times P_Q = I_V$; или пак индексот на обем на Ласпер се множи со индексот на цени на Паше, т.е. $L_Q \times P_P = I_V$. На пример, индексот на цената 1.05 претставува 5% промена помножена со индексот на обем од 1.08, т.е. 8% промена, дава индекс на промена на вредноста од 1.134, односно 13.4% промена.

15.20 Оваа меѓузависност може да се употребува секогаш кога вкупните тековни вредности за двата периода се познати, или пак се познати на индексот на цената или на индексот на обем. Да претпоставиме, на пример, дека сакаме да составиме изведуваче на индексот на обем. Индексите на обем на Ласпер и на Паше се изведуваат со дефлационирање на индексот на промена вредноста со соодветните ценовни индекси: $L_Q = I_V / P_P$ и $P_Q = I_V / L_P$, соодветно. Забележете дека L_Q од десната страна на равенката (2) генерира временски серии на индексите на обем на Ласпер, за периодите $t = 1, \dots, T$ на:

$$\frac{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^1}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0}, \frac{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^2}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0}, \dots, \frac{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^T}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0} \quad (5)$$

Со множење на n сериите со заеднички деноминатор $\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0$ се добиваат серии за обемот:

$$\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^1, \sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^2, \dots, \sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^T \quad (6)$$

Релативните движења од период до период за овие серии се идентични со оние од поврзаните индекси на обем од Ласпер добиени од (5), двете серии се разликуваат само скаларно, односно во вредноста во период 0.

15.21 Сериите кои користат цени од базичната година, како што е прикажано во (6), лесно е да се разберат, но не се најдобра практика во националните сметки ако временскиот период T е должина на време во која има промени во структурата на економијата. На пример, ако промените во обемот се мерат преку период од 10 години, да речеме од 1995 до 2005, со константни цени од 1995, а потоа обемот на движењата во подоцнежните години се базира врз ценовна структура која најверојатно се променила.

Подобра практика е да се променат пондерите на дефлаторот на Паше во 2000 и да се поврзе добиениот индекс со оној од 1999. Резултатот од сериите на обем низ 10-годишниот период нема повеќе да биде со константни цени од 1995, туку ќе бидат порепрезентативен индекс на обем. Уште подобра практика, ако тоа го дозволуваат ресурсите, е формирање на серии со годишни билатерални линкови за споредбите со константната цена. Се преферира да се користи терминот 'серии на обем' за да се опишат овие серии место да се употребува 'во' или 'по константни цени'.

Врската меѓу индексите на Ласпер и Паше

15.22 Пред да се разгледуваат други можни формули, корисно е да се воспостави односот меѓу индексите на Ласпер и Паше vis-à-vis еден со друг. Во принцип, индексот на Ласпер има тенденција да регистрира поголемо зголемување преку базичната година отколку индексот на Паше, односно во принцип:

$$\text{и за двата важи} \quad L_P > P_P \quad \text{и} \\ L_Q > P_Q \quad (7)$$

Може да се докаже дека дадената меѓузависност (7) важи сè додека релативната цена и количина (пондерирана според вредноста) се негативно корелирани, односно, тоа значи како што цените одат нагоре количините кои се набавуваат одат надолу и обратно. Ваквата негативна корелација може да се очекува за оние кои се преземачи на цената, вклучувајќи ги потрошувачите и фирмите кои набавуваат меѓуфазни инпути кои реагираат на промените во релативните цени со супституирање на релативно поскапите стоките и услугите со оние кои станале релативно помалку скапи. Позитивната корелација може да се очекува за утврдување на цената за фирмите кои го супституираат аутпутот со стоки и услуги кои станале релативно поскапи. Во вакви околности нееднаквостите во равенката (7) се обратни.

15.23 Потрошувачите се претпоставува дека ја максимизираат корисноста од комбинации на купени стоки и услуги. Теоретскиот индекс на трошоци на живот се дефинира како стапка на минимум трошок кој е потребен за да се овозможи потрошувачот да постигне исто ниво на корисност во два сета на цени. Индексот на трошоци на живот се зголемува ако станува поскапо да се одржува истото ниво на корисност. Индексот на трошоците на животот на Ласпер би ги држел преференциите и корисноста фиксни (непроменети) во референтниот период, а индексот на трошоци на живот на Паше би ги држел преференциите и корисноста фиксирани во тековниот период.

15.24 Индексот на цени на Ласпер обезбедува поголема врска со теоретскиот индекс на трошоци на живот на Ласпер. Под индексот на трошоци на живот, потрошувачите можат да ги супституираат производите кои станале релативно поскапи со оние производи кои станале релативно поевтини за да го одржат истото ниво на корисност, додека во фиксната кошничка на индексот на Ласпер не се дозволува таква супституција. Слично на тоа, со индексот на Паше може да се прикаже послаба поврзаност со теоретскиот индекс на трошоците на животот на Паше.

Други формули на индексни броеви

15.25 Бидејќи различни формули даваат различни резултати, потребно е разгледување на алтернативни пристапи за да се направи избор меѓу нив, и ова за возврат дава простор за разгледување на други формули за индексни броеви.

15.26 Очигледно е од индексите на цените на Ласпер и Паше во равенките (1) и (3) дека двата индекса содржат кошничка на фиксирани количини. Формулите се разликуваат во тоа што Ласпер содржи кошница фиксирана во референтен период, а Паше во тековниот период. Ако целта е само да се измери промената на цената меѓу два периода кои се сметаат во изолација, тогаш нема причина да се преферира кошницата од претходен период со онаа во подоцнежниот период или обратно. Двете кошници се еднакво оправдани од концептуална гледна точка. Така, иако даваат различни резултати, ниту една формула не може да се смета подобра од другата.

15.27 Компромисно решение за индексот на цената е да се користи формула која прави симетрично користење на информацијата од базичниот и тековниот период за количините. Индексот на Фишер може да покаже дека е најсоодветен во овој поглед. (За објаснување зашто тоа е така, види го Глава 15 во прирачниките за индексот на потрошувачки цени и индексот на цени на производителите). Индексот на Фишер се дефинира како геометриска средина на индексите на Ласпер и Паше, тоа значи за индексите за цената и количината соодветно:

$$F_p = \left\{ L_p, P_p \right\}^{1/2} \quad \text{и}$$

$$F_q = \left\{ L_q, P_q \right\}^{1/2} \quad (8)$$

15.28 Економската теорија ги воведува постулатите за кривите на индиферентност, кои покажуваат како потрошувачите ги менуваат своите навики на трошење како одговор на промените во цените. Ако функциите корисност на кривите на индиферентност не се еднакви во периодите 0 и t, тогаш индексот на

Ласпер и Паше за овој период ќе се однесува според различно обликувана функција на корисност. Во принцип, индексот на Ласпер ќе обезбеди повисоко поврзување на својата основна функција на корисност. Додека индексот на Паше ќе даде пониско поврзување кон својата основна функција на корисност, но двете функции на купување (функции на побарувачка) ќе бидат различни.

15.29 За да се разреши оваа дилема, сериите на индекси наречени најдобри индекси беа изведени за да ја поврзат функција на корисност која во текот на времето се прилагодува на промените во количините настанати како резултат на промените во цените. Индексот на Фишер е еден пример на најдобар индекс; индексот Törnqvist е друг пример. Индексот на Törnqvist претставува геометриска средина на релативните цени пондерирани со просечните удели на трошоците во двата периода. Така индексот на цената на Törnqvist и индексот на обемот се дефинирани како:

$$T_p = \prod_{i=1}^n \left(\frac{p_i^t}{p_i^0} \right)^{(s_i^0 + s_i^t)/2} \quad \text{и}$$

$$T_q = \prod_{i=1}^n \left(\frac{q_i^t}{q_i^0} \right)^{(s_i^0 + s_i^t)/2} \quad (9)$$

Двата индекса на Фишер и на Törnqvist ја користат и ѝ придаваат еднакво значење на информацијата за вредноста на уделите во двата периода заради одредување на пондерите. Од оваа причина тие можат да се очекуваат да се наоѓаат меѓу границите на индексите на Ласпер и Паше. Разликата меѓу нумеричките вредности на индексот на Törnqvist и на Фишер и другите такви симетрични индекси веројатно е многу мала. Ниту индексот на обемот на Törnqvist или на Фишер не користи цени од специфичен поединечен период. Изразот 'по константни цени' не е соодветно за такви серии; коректен е изразот серии во количински изрази.

15.30 Горната анализа е од гледна точка на потрошувачот или добавувачот. Економската теорија исто така ги дефинира границите на Ласпер и Паше од гледна точка на производителот. Доходот кој го максимизираат производителите се очекува да ја зголеми релативната количина кои тие ја произведуваат, како одговор на зголемувањето на релативната цена. Добиевата граница на Ласпер - Паше претставува обратното од она што е опишано погоре, односно произведените количини се супституирани со добрата со натпросечни промени во цените. Но импликацијата за отстранување на предрасудата за супституцијата со користење на индексот на Törnqvist и на Фишер сè уште држи.

Посакувани карактеристики на индексните броеви

- 15.31 Има две најчесто наведувани карактеристики кои се смета дека индексните броеви за дефлационирање на националните сметки треба да ги задоволат. Тие се "временски реверзибилни" и "факторски реверзибилни" тестови. Временски реверзибилните тестови бараат индексот за периодот t спореден со периодот 0 треба да биде реципрочен со оној за периодот 0 спореден со t . Факторскиот реверзибилен тест бара производот од индексот на цената и индексот на обемот треба да биде еднаков кон пропорционалната промена во тековните вредности. Тој следи од дискусијата во претходниот дел дека индексите на Ласпер и Паше сами по себе не ги поминуваат ниту еден од овие тестови. Сепак, следува од дефинициите на индексите на Фишер во формулата (8) дека индексот на Фишер ги поминува овие тестови.
- 15.32 Индексот на Фишер има бројни предности кои имаат доведено до тоа тој многу да се користи во општата економска статистика. Се разбира, Фишер го опишал својот индекс како „идеален“. Меѓутоа, индексот на Фишер бара информации за пондерите од двата периода и од референтниот и од тековниот, кои може да влијаат врз актуелноста на индексот, ниту пак се лесно разбирливи како индекси на Ласпер или Паше.
- 15.33 Прирачниците за индексот на потрошувачки цени и индексот на цени на производителите во главите 15, 16 и 17 прикажуваат екстензивна пресметка според различните пристапи, се до изборот меѓу индексните броеви. Исто така во Глава 16 е вклучен стохистички пристап кој го фаворизира на индексот на Törnqvist. Она што е очигледно е од оваа голема материја, дека сите три пристапи одат во прилог на индексот на Фишер; дека најдобрите индекси како што се индексите на Фишер и Törnqvist произведуваат многу слични резултати и можат сите да бидат оправдани од економско теоретскиот пристап и дека разликата меѓу најдобрите индекси и индексот на Ласпер или Паше, или на нивното ширење е заради склоноста кон замена.

Индексните броеви во практиката

- 15.34 Индексите на цените на Ласпер во равенката (1) има иста цена и пондер од референтен период 0 . Во практиката, посебно за индексот на потрошувачки цени, каде актуелноста е од суштинско значење, ценовниот референтен период 0 се разликува од пондерот од претходниот референтен периоди, на пример да речеме b , бидејќи е потребно време за да се состават резултатите од анкетата на домаќинствата, претпријатијата и други извори на податоци за пондерите кои се користат во индексот. Индексите на Ласпер изразени во првиот израз на равенката (1) можат да имаат за свој пондер S_i^b место S_i^0 . Ова е индексот на Young кој, како и индексот на Ласпер, има несакан неуспех на тестот за временска реверзибилност.

- 15.35 Статистичките бироа често се трудат да го надминат ова со прилагодување на вредносниот удел искористен како пондер со промените во цените меѓу b и 0 за да се формира индексот на Lowe, прикажан како:

$$L_{loweP} = \frac{\sum_{i=1}^n \left(\frac{P_i^t}{P_i^0} \right) \left(\frac{P_i^0}{P_i^b} \right) v_i^b}{\sum_{i=1}^n v_i^b \left(\frac{P_i^0}{P_i^b} \right)} = \frac{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^b}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^b} \quad (10)$$

3. Вержни индекси

Определување на нова база и поврзување на индексите

- 15.36 Како што е споменато во претходниот дел, со текот на времето моделот на релативните цени во базичниот период има тенденција да стане сè помалку релевантен во однос на економската ситуација во подоцнежните периоди, сè до точка кога станува неприфатлив за продолжување на нивната употреба за мерење на обемот на промените од еден период во друг. Тогаш е неопходно да се ажурираат пондерите. Во долги временски серии, несоодветно е користењето на најтековните пондери за долго време во минатото, исто како што е несоодветно користењето на пондерите од пред долго минато време за тековниот период. Затоа е неопходно да се поврзат старите серии со нови репондирани серии со множење. Ова преставува едноставна нумеричка операција која бара проценка за периодот на преклопување на индексот или сериите пресметани користејќи ги и двата, стари и нови пондери.
- 15.37 Поврзувањето на калкулацијата може да биде направена на бројни начини. Тековниот индекс на новите пондери може да биде мултиплициран со поврзување на коефициентот на старите кон новите индекси и да се конвертира новиот индекс во стар индекс од референтниот период. Алтернативно, индексот може да го има својот референтен период променет за време на воведувањето на новите пондери, и стариот индекс може да биде ревидиран со негово делење со поврзувачкиот коефициент. Процесот на поврзување на старите серии и на новите со помош на поврзување за периодот на преклопување се нарекува како градење на алка.
- 15.38 Дали градењето на алка е направено така за да се заштити поранешниот референтен период во новите серии или да се промени референтниот период на старите серии кон новите, калкулациите ќе треба да се направат на секое ниво на агрегацијата. Секој дел исто како и секој агрегат треба да се поврзе индивидуално поради неадитивноста.

Поврзување на секој период

15.39 Колку почесто се ажурираат пондерите толку порепрезентативен ќе биде резултатот од сериите на цени и (физички) обем. Годишните верижни индекси резултираат од составување на годишни индекси преку две последователни години, секоја со ажурирани пондери. Овие 'врски' се комбинираат со последователно множење за да се формира серијата. Општо земено, за да се разберат карактеристиките и однесувањето на верижните индекси, неопходно прво е да се утврди како веригата на индексите на Ласпер и Паше се однесува во споредба со фиксната база на индекси.

Верижни индекси на Ласпер и Паше

15.40 Верижниот индекс на обем на Ласпер, L_Q , кој ги поврзува периодите 0 и t , е индекс со следнава форма:

$$L_Q = \frac{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^1}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0} \times \frac{\sum_{i=1}^n p_i^1 q_i^2}{\sum_{i=1}^n p_i^1 q_i^1} \times \dots \times \frac{\sum_{i=1}^n p_i^{t-1} q_i^t}{\sum_{i=1}^n p_i^{t-1} q_i^{t-1}} \tag{11a}$$

Соодветниот верижен индекс на обем на Паше,

P_Q , ја има следнава форма:

$$P_Q = \frac{\sum_{i=1}^n p_i^1 q_i^1}{\sum_{i=1}^n p_i^1 q_i^0} \times \frac{\sum_{i=1}^n p_i^2 q_i^2}{\sum_{i=1}^n p_i^2 q_i^1} \times \dots \times \frac{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^t}{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^{t-1}} \tag{11b}$$

Индексите на цени на Ласпер и Паше се добиваат со размена на p и q во изразите за индексите на физичкиот обем.

15.41 Општо земено, ако индексите со фиксна база се заменат со верижни индекси, разликата во индексниот број меѓу Ласпер и Паше најверојатно ќе биде значајно намалена. Верижните индекси имаат предност над индексите со фиксна база. Врската меѓу индексите со фиксна база и соодветниот верижен индекс не е секогаш иста, сепак, таа зависи од патеките кои ги следат индивидуалните цени и количини низ времето.

15.42 Ако индивидуалните цени и количини имаат тенденција да се зголемуваат или намалуваат постепено во текот на времето, може да се прикаже дека поврзување во верига значајно ги намалува ширењето на индексните броеви, па дури и целосно ги елиминира. Главите 9 и 19 од прирачниците CPI и PPI обезбедуваат илустрирани примери, а во Главата 15 се објаснува теоријата која ги поткрепува овие наоди.

15.43 Од друга страна, индивидуалните цени и количини флукутираат така што релативните промени на цените и количините кои се случуваат во поранешните периоди се реверзибилни во подоцнежните периоди, поврзувајќи ги во верига може да произведат полоши резултати отколку со поединечен индекс.

15.44 За балансирање, ситуациите кои се во прилог на употребата на верижните индекси на Ласпер и Паше низ времето изгледаат повеќе веројатни отколку оние кои не одат во прилог. Клучни економските сили кои се одговорни за следењето на долгорочни промени во релативни цени и количини, како што преставува технолошкиот прогрес и зголемувањето на доходите, често не одат во обратна насока. Оттука, се препорачува годишните индекси да бидат врзани во верига. Деловите на цената и обемот на месечните и тримесечните податоци обично се предмет на многу поголема варијација отколку нивните годишни вредности поради сезонските и краткорочните нерегуларности. Поради тоа, предностите на врзувањето во верига на овие повисоки фреквенции се помали и врзувањето во верига не треба да се примени за сезонските податоци кои не се прилагодени на сезонските флукутации.

Годишно поврзани квартални индекси на Ласпер

15.45 Квартален верижен индекс може да се изработи со користење на годишни пондери, а не со користење на тримесечни пондери. Треба де се земе предвид тримесечен Ласперов индекс на обем кој ја мери промената на обемот од годишниот просек $s-l$ во кварталот u во годината s .

$$L_Q^{(y-1) \rightarrow (c,y)} = \frac{\sum_i P_i^{y-1} q_i^{c,y}}{\sum_i P_i^{y-1} Q_i^{y-1}} = \sum_i \frac{q_i^{c,y}}{Q_i^{y-1}} S_i^{y-1} \tag{12a}$$

Големите букви P и Q ги означуваат просечните квартални вредности низ годината, додека p и q ги означуваат конкретните квартални вредности. Индексите ја означуваат годината (y) и кварталот (c). P_i^{y-1} ја означува просечната цена на ставката во година $y-1$ и $P_i^{c,y-1}$ означува цена на ставка i во

кварталот c од годината $y-1$ и S_i^{y-1} е вредносниот удел на ставката i во базичниот период, т.е. уделот на ставката i во вкупна вредност во година $y-1$

Па така:

$$P_i^{y-1} = \frac{\sum_c p_i^{c,y-1} q_i^{c,y-1}}{\sum_c q_i^{c,y-1}};$$

$$Q_i^{y-1} = \frac{\sum_c q_i^{c,y-1}}{4}; \text{ и}$$

$$S_i^{y-1} = \frac{P_i^{y-1} Q_i^{c,y-1}}{\sum_i P_i^{y-1} Q_i^{y-1}} = \frac{\sum_i p_i^{c,y-1} q_i^{c,y-1}}{\sum_i \sum_c p_i^{c,y-1} q_i^{c,y-1}} \quad (126)$$

15.46 Кварталните индекси на обем на Ласпер може потоа да се поврзат заедно преку годишните линкови. Една од двете алтернативни техники за годишно поврзување во алка на тримесечни податоци кој вообичаено се применува, е годишно преклопување и преклопување на едно тримесечје. Во прилог на овие две конвенционални техники на поврзување во верига, третата техника која понекогаш се користи се базира на промените од истиот период во претходната година (техниката “преку-година” (over-the-year technique). Додека во многу случаи сите три техники даваат слични резултати, во ситуации со силни промени во релативните количини и релативните цени, техниката „преку-година” може да резултира со искривени сезонски модели во верижни серии. Додека стандардните компилации на ценовни статистики ексклузивно ја користат техниката преклопување преку-едно тримесечје, техниката на годишното преклопување може да биде по практична за мерките на (физичкиот) обемот од Ласперовиот тип во националните сметки, бидејќи таа резултира со податоци кои се агрегираат точно до соодветниот директен годишен индекс. Спротивно на тоа, техниката на преклопување на еден квартал и техниката на преклопување преку-годината не даваат резултат во податок кој агрегира точно кон соодветниот директен годишен индекс. Преклопувањето на еден квартал ја обезбедува најлесната транзиција меѓу секој линк во спротивност на техниката на годишно преклопување, која често воведува нов (еден) чекор меѓу секој линк, т.е. меѓу четвртиот квартал од една година и првиот квартал од следната година.

15.47 Техниката на користење на годишни преклопувања подразбира составување на секој квартал на пондерирани годишни просечни цени од претходната година, со последователно поврзување, користејќи соодветни годишни податоци за да се обезбедат поврзувачките фактори за степенување на кварталните податоци нагоре или надолу. Техниката за едно-квартално преклопување бара дополнителни процени за преклопување на кварталот со пондерирана годишна просечна цена од тековната година, освен процените на просечните цени од претходната година. Стапката меѓу процените за поврзување на кварталот со просечната цена од тековната година и просечната цена од

претходната година, потоа овозможува поврзувачки фактор за степенување на кварталните податоци податоци нагоре или надолу. Техниката “преку годината” бара процени за секој квартал со пондерирана годишна просечна цена од тековната година, покрај процените на просечните цени од претходната година. Промените година-за-година во овие серии на обем потоа се користат за да се екстраполираат кварталните серии на обем за избраниот референтен период.

15.48 Разликите меѓу годишните верижни серии на обем и збирот на четирите квартали на годишно поврзани верижни квартални серии на обем, се изведуваат користејќи техника на преклопување на еден квартал која може да акумулира во текот на времето. Оттука, квартални верижни серии на обем добиени на овој начин обично се одредени кон соодветни годишни верижни серии на обем, користејќи процедура која го минимизира нарушувањето на кварталните серии на обем додека да се добие конзистентност со годишните верижни серии на обем. Постои дискусија за ова во Глава VI од кварталните национални сметки.

15.49 Ако годишните серии на обем се добиени од податоци кои се балансирани во табелата на понуда и на употреба со изразени цени од претходната година како што беше препорачано во делот B, потоа тоа преставува стандардна практика за да се одредат кварталните податоци со соодветните годишни билансни процени. Ставањето критериуми (одредници) ги елиминира сите разлики меѓу кварталните и годишните верижни серии на обем, вклучувајќи ги оние кои произлегуваат од употребата на техниката за едноквартално преклопување.

15.50 Да заклучиме, поврзувањето во верига со користење на техниката на едно-квартално преклопување комбинирано со критериумот за да се отстрани каква и да е потенцијална нееднаквост меѓу кварталните и годишните податоци ги дава најдобрите резултати. Во многу случаи, сепак, техниката на годишното преклопување има моќ да даде слични резултати. Техниката преку-година треба да се избегнува.

Верижни индекси на Ласпер или најдобри верижни индекси?

15.51 Како што беше објаснето претходно, индексните броеви кои се распространети меѓу индексите на Ласпер и Паше можат значајно да се намалат со врзување во алка кога цените и количините се движат континуирано низ времето. Во вакви околности изборот на формулата на индексниот број е од помало значење бидејќи сите релевантни индексни броеви се наоѓаат во рамките на границите меѓу индексите на Ласпер и Паше. Сепак, може да постојат сè уште одредени предности кои треба да се добијат со одбирање на верижни индекси, како што преставува Фишерот или индексот на Törnqvist, што ги обработуваат двата периода кои се споредуваат симетрично.

15.52 Ваквите показатели најверојатно се приближуваат поблиску до теоретските индекси кои се базирани на основните функции на корисност или производствени функции, иако врзувањето во алка, во овој поглед, може да го намали обемот на нивните предности во однос на соодветните индекси на Ласпер или Паше. Верижниот симетричен индекс, каков што е индексот на Фишер или на Törnqvist, најверојатно ќе нуди подобри податоци кога постојат флукуации во цените и количините. Верижните индекси Ласпер, сепак, не бараат податоци од тековен период за пондер, а тоа може да доведе до по навремени процени. Ретроспективните студии за разликата во националните сметки, проценети со користење на верижниот индекс на Ласпер како спротивен на верижниот индекс на Фишер или на Törnqvist, можат да помогнат во одредување на предностите од користењето на втората формула.

Годишно поврзани квартални индекси на Фишер

15.53 Исто како што е можно да се изведат годишно поврзани квартални индекси на Ласпер, така е можно да се изведат годишно поврзани квартални индекси на Фишер. За секој пар од последователни години, кварталните индекси на Ласпер и Паше се градат за последните два квартала од првата година, од годината $y-1$, и од првите два квартала од втората година y . Кварталните индекси на Паше се градат по обратен редослед од тој на градење на квартален индекс на Ласпер, и потоа се превртуваат. Ова се прави за да се осигури дека Фишовите квартални индекси се изведени симетрично. Во Ласпер индексите (кога се гледаат од напред) годишната вредност на уделите се однесуваат на првата од двете години, додека во Ласперовите индекси (кога се гледаат од позади) годишната вредност на уделите се однесува на втората од двете години.

$$L_Q^{\overline{(y-1)} \rightarrow c} = \frac{\sum_i P_i^{y-1} q_i^c}{\sum_i P_i^{y-1} Q_i^{y-1}} = \sum_i \frac{q_i^c}{Q_i^{y-1}} S_i^{y-1} \quad (13)$$

$$P_Q^{\overline{y} \rightarrow c} = \left[L_Q^{\overline{y} \rightarrow c} \right]^{-1} \quad (14a)$$

$$L_Q^{\overline{y} \rightarrow c} = \frac{\sum_i P_i^y q_i^c}{\sum_i P_i^y Q_i^y} = \sum_i \frac{q_i^c}{Q_i^y} S_i^y \quad (14b)$$

при што q_i^c преставува количина на ставката i во кварталот c во втората од двете тримесечје на годината $y-1$ или првите две тримесечја од годината y .

15.54 За секој од четирите квартали Фишовите индекси се изведуваат како геометриска средина од соодветните индекси на Ласпер и Паше. Последователниот опсег на четирите квартали може да се поврзе користејќи ја техниката за едно-квартално преклопување. Добиените годишни верижни квартални индекси на Фишер мораат да бидат конзистентни со годишните верижни Фишови индекси за да се постигне конзистентност со годишните процени.

15.55 Тешкотијата се јавува на крајот од сериите, бидејќи не е можно да се изгради квартални индекси на Паше кои користат годишни пондери за тековната година, или пак со користење на актуелните забележани податоци. Едно решение е да се изгради „вистински“ квартални верижни индекси на Фишер за последната година или за последните две години, и да се користат овие за да екстраполираат годишните верижни индекси на Фишер. Но ова може да се направи само ако се користат сезонски прилагодени податоци. Сè додека неправилната варијација во релативната тримесечна цена и количина не се многу големи, тогаш кварталните верижни индекси на Фишер со сезонски прилагодени податоци, можат да се очекуваат да произведат задоволителни резултати во повеќето случаи.

Верижно поврзување и покриеност со податоци

15.56 Еден поголем практичен проблем во градењето на индексните броеви е фактот дека производите континуирано исчезнуваат од пазарите и се заменуваат со нови производи како резултат на технолошкиот прогрес, новите откритија, промените во вкусовите и модата, и од катастрофи од еден или друг вид. Индексите на цени и физички обем се составени со споредување на цените или количини на стока со исти карактеристики или квалитет (кај хомогени стоки) низ текот на времето. Ова не е лесно изводливо во производни области како што се персоналните компјутери каде квалитетот рапидно се менува.

15.57 Врзувањето во верига помага да се ублажат проблемите со споредби на константен квалитет, бидејќи веројатноста за преклопување на еден производот во два последователни ценовни периоди е многу голема и верижните индекси можат да ги сместат промените во пондерите кои ги следат новите производи и оние производи кои исчезнуваат.

Адитивност и верижно поврзување

15.58 Агрегатот се дефинира како збир од своите делови. Додавањето во контекст на националните сметки бара овој идентитет да се зачува за сериите на обем. Иако е пожелно од сметководствена гледна точка, додавањето всушност е многу рестриктивна материја. Индексите на обем на Ласпер се единствената формула на индексни броеви која овде се смета дека се додаток.

15.59 Единствен линк во верижните индекси е доволен за да ја уништи адитивноста дури кога адитивните индекси, како што се индексите на обем на Ласпер, се поврзани заедно. Следствено на, ако верижните индекси на обем се конвертираат во временски серии на вредности со користење на индекси за екстраполирање на вредностите на базичниот период, индексните делови можат да не успеат да се додадат на агрегатите во подоцнежните периоди. Изопачена форма на неадитивност може да настане кога верижниот индекс за агрегатот е поголем од рангот на верижните индекси за неговите компоненти. Тоа е резултат кој може да се смета како интуитивно неприфатлив за многу корисници. Независно дали се публикувани во парични изрази или индекси, се препорачува за тоа да се информираат корисниците на податоците преку фусноста или друг начин дека верижната серија на обем не е адитивна.

15.60 Постои општа тенденција разликите од поврзувањето во верига за да станат поголеми, колку е по оддалечен периодот од референтната година. Ако референтната година се избира да биде блиска до крајот на сериите, тогаш и неправилностите ќе бидат релативно мали за последните квартали. Всушност, ако формулата за верижен индекс на Ласпер се користи и ако референтната година се избира да коинцидира со последната базична година тогаш кварталите кои следуваат од референтната година се додаваат. Друга предност од имање на референтна година блиску до крајот на веригата на серии на обем, е таа дека тие се изразени како парични вредности и од нивните магнитуди не се разликуваат значајно од тековните вредности за последните периоди ако промената на цената се случува со скромна стапка. Одржувањето на оваа ситуација бара повторно да се определува референтност на сериите секоја година, кога новиот линк се додава на веригата, и ова подразбира ревидирање на верижните серии на обем во нивната севкупна должина. Треба да се има предвид дека повторното референцирање вклучува ревидирани нивоа, но не и стапки на раст.

15.61 Иако додатокот може да биде сочуван со неменување на пондерот, оваа предност е значајно надмината од недостатоците во зголемувањето на ирелевантноста на пондерот кој се користи. Стапките на промена за потпериодите на сериите, вклучувајќи ги годишните стапки, можат корисно да се прикажат во форма на придонеси кои се менуваат, како што е објаснето подолу.

Варијабли кои го менуваат знакот

15.62 Формулите за индексни броеви генерално се неприменливи на временски серии кои можат да земаат нула, позитивни или негативни вредности. Сепак, постојат начини според кои се изведуваат псевдоверижни серии на обем изразени во форма на парични вредности во таквите случаи. Најчесто користен пристап е да се идентификуваат две поврзани временски серии кои ги земаат само

позитивните вредности и тие се такви што кога се диференцираат ги даваат целните серии. Пример е состојбата со залихите на почетокот и на крајот на периодот како спротивност на промената во текот на периодот. Верижните серии на обем не се додаваат и е евидентно дека ова е имперфектен метод бидејќи според конструкцијата се произведува додавачка врска. Следува дека сериите за да бидат диференцирани треба да бидат толку што поблиску поврзани во однос цената и обемот со структурата на таргетираните серии. Оттука, верижните серии на обем во залихите се изведени како верижни серии на обем на залихи на затварање, намалени за верижните на серии на обем на залихите на отварање. Понекогаш формирањето на јавните бруто - инвестиции може да поприми негативни вредности како резултат од продажба на имот кон приватен сектор, во кој случај верижните серии на обем од аквизиции (спојувања) и продажби може да се разликува.

Придонеси кон растот

15.63 Кога се користи формулата на Ласпер, и кога базичната година и референтната година се совпаѓаат, добиениот обем се додава во последователни периоди и придонесот по дел I_i кон растот на агрегатот, како што е БДП, меѓу два периода $(t-n)$ и t може да се добие лесно според следнава формула:

$$\% \Delta_i^{(t-n) \rightarrow t} = \frac{100 \cdot (I_i^t - I_i^{t-n})}{\sum_i I_i^{t-n}} \quad (15)$$

Кога верижните серии на обем се изведуваат користејќи ја или формулата на Ласпер за годишни индекси или формулата за годишно верижно поврзување на кварталните индекси на Ласпер, потоа придонесите кон растот година-за-година или квартал-за-квартал може да се добијат лесно користејќи ги податоците наведени во претходната година пред верижното поврзување. Таквите податоци се додаваат и равенката (15) може да се користи со $n=1$. Ако придонесите за раст не се публикуваат од националниот завод за статистика, корисникот истите може сам да ги процени. Претпоставувајќи дека се користи техниката на едно квартално преклопување, формулата за пресметување на придонесот на процентуалната промена од период $t-1$ до период t е:

$$\% \Delta_i^{(t-n) \rightarrow t} = \frac{100 \cdot (I_i^t - I_i^{t-n}) s_i^{t-1}}{\sum_i I_i^{t-n} s_i^{t-1}} \quad (16)$$

каде s се уделите на вредностите на ставките во вкупната вредност како во равенката (12).

4. Причини за разлика во цените

Разлика во цените поради разлики на квалитетот

- 15.64 Во принцип, повеќето типови на стоки и услуги, дали едноставни прехранбени производи како што се компири или високо технолошките производи како што се компјутерите, се достапни на пазарот со многу различен квалитет и чии физички карактеристики се разликуваат едни од други. На пример, компирите може да бидат стари или нови, црвени или бели, измиени или неизмиени, ровки или претходно спакувани, мерени или немерени. Потрошувачите ги препознаваат и вреднуваат разликите и се подготвени да платат по различни цени. За некои стоки и услуги, како што се персоналните компјутери и телекомуникациските услуги, постои рапиден пораст во високо диференцирани видови на производи и поради ова, како што се смета подолу, се создаваат сериозни проблеми во мерењето на промените на цените.
- 15.65 Истиот генерички поим, како што е компирот, компјутерот или превозот се користи за да се опишат стоките и услугите кои се разликуваат едни од други во според ценовните карактеристики. Цената или квалитетот на стоката или услугата со даден квалитет не може директно да се спореди со стоката или услугата со различен квалитет. Различните квалитети треба да бидат третирали на прецизен начин како и различните видови на стоки и услуги.
- 15.66 Разликите во квалитетот можат да бидат соодветни за разликите во физичките карактеристики на стоките или услугите кои се земаат предвид и можат да бидат лесно препознатливи, но не сите разлики во квалитетот се од овој вид. Стоките и услугите испорачани на различни локации, или во различни временски периоди, како што се сезонските овошја и зеленчукот, мораат да бидат третирали како да се со различен квалитет дури и ако тие се физички идентични. Условите за продажба, или околностите или средината во која стоките и услугите се набавени или испорачани може да направат значаен придонес кон разликите во квалитетот. На пример, трајни добра продадени со гаранција, или бесплатна сервисна услуга, се од повисок квалитет ако истото добро е продадено без гаранција или сервис. Една иста стока или услуга продадена преку различни видови на трговија на мало, како што се локалните продавници, специјализирани продавници, стоковни куќи или супермаркет мораат да бидат третирали како стоки и услуги со различни квалитети.
- 15.67 Во економската анализа се претпоставува дека која и да е разлика во цената меѓу две добра или услуги кои изгледаат дека се физички идентични, мора да имаат друг фактор, како што е локацијата, времето или условите на продажба кои внесуваат разлика во квалитетот. Во спротивно може да се дискутира дека разликите не можат да престанат, затоа што рационалните купувачи секогаш би купиле предмети по пониска цена и нема да се реализира продажба по повисока цена.

- 15.68 Кога постои варијација на цената за истиот квалитет на стоката или услугата, релативната цена која се користи за калкулација на индексен број треба да биде дефиниран како стапка за пондерираниот просечна цена на стоката или услугата во двата периода. Пондерите се релативни количини на стоката или услугата продадени за иста цена. Да претпоставиме, на пример дека одредена количина на стока или услуга е продадена за пониска цена на одредена категорија на купувач без разлика во природата на понудената стока или услуга, локацијата, времето или условите на продажбата или други фактори. Последователно намалување во пропорцијата продадена за пониска цена ги подигнува просечните цени платени од купувачите за количини на стоки и услуги, под претпоставка нивниот квалитет да биде ист и да останува непроменет. Тоа исто така ја зголемува просечната цена добиена од продавачот без која и да е промена во квалитетот. Ова мора да се забележи како зголемување на цената, а не зголемување на обем.

Разлики во цените без разлики во квалитетот

- 15.69 Сепак, мора да се постави прашањето дали постоењето на опсервираните ценовни разлики секогаш подразбираат соодветни разлики во квалитет. Постојат силни претпоставки кои го поткрепуваат стандардниот аргумент кој е ретко експлицитен и често не задоволува во пракса: на пример, купувачите се добро информирани и тие секогаш се слободни да изберат меѓу две стоки и услуги кои се понудени со различни цени.
- 15.70 Во прво време, купувачите не можат да бидат правилно информирани за постоечките ценовни разлики и затоа можат ненамерно да купат и по повисоки цени. Може да се очекува дека купувачите може да трагаат за пониски цени, но притоа може да настанат трошоци во тој процес. Со оглед на несигурноста и недостигот од информации, потенцијалните трошоци кои настануваат со барање на места каде поевтино може да се купи, каде што само постои можноста дека истите добра и услуги можеби се продаваат по пониски цени и можеби би биле поголеми потенцијалните заштеди, така што рационален купувач можеби е подготвен да го прифати ризикот дека тој/таа можеби нема да оствари купување по најниската цена. Ситуациите во кои индивидуалните купувачи или продавачи преговараат, или се ценкаат за цените, обезбедуваат понатамошни примери во кои купувачите можеби ненамерно купуваат по повисока цена отколку што може да се најде на друго место. Од друга страна, разликите меѓу просечната цена на добрата набавени во продавница или пазар во кој индивидуалните купувачи се ценкаат за цената или цената на истата стока која се продава во различен тип на малопродажни продавници, како што се одделите во стоковни куќи, обично треба да се третираат како разлика во квалитетот кој е карактеристичен за различни услови под кои се продаваат стоките.

Ценовна дискриминација

15.71 Второ купувачите може да не се слободни да изберат цена по која тие купуваат бидејќи продавачот можеби е во позиција да ги менува цените за различни категории на купувачи за исти стоки и услуги под точно исти околности, со други зборови, да практикува ценовна дискриминација. Економската теорија покажува дека продавачите имаат мотив да практикуваат ценовна дискриминација затоа што тоа им овозможува да ги зголемат своите доходи и профити. Сепак, тешко е да се дискриминира кога купувачите можат да тргуваат повторно меѓу себе, тоа значи, кога добавувачот кој купува по најниска цена може да препродава стока на друг купувач. Додека најголем број на стоки можат да бидат повторно тргувани, обично е невозможно повторно да се тргува со услугите и од тие причини во најголем број земји ценовната дискриминација многу почесто се практикува во индустриите како што се транспортот, финансии, деловни услуги, здравство, образование, итн. Пониските цени се типично наплатувани од купувачи со пониски доходи, или низок просечен доход, како што се пензионерите и студентите. Кога владите практикуваат или ја охрабруваат практиката на ценовна дискриминација обично тоа се оправдува врз основа на социјалната помош, но пазарните производители исто така имаат причини да дискриминираат во прилог на домаќинства со ниски доходи со оглед на тоа што тоа може ним да им овозможи да ги зголемат профитите. Така, кога различни цени се наплатуваат на различни потрошувачи, важно е дека всушност нема разлика во квалитетот поврзан со пониските цени. На пример, повозрасните граѓани или студенти или деца кои плаќаат многу помали суми за превоз во авион, воз или автобус во било кое време, мора да биде третирано како типична ценовна дискриминација. Сепак, ако тие плаќаат пониски цени под услов тие да патуваат само во одредени временски периоди, типично надвор од пик периодите (шпицовите), тогаш ним им се нуди многу понизок квалитет на превоз.

Постоење на паралелни пазари

15.72 Трето, купувачи кои може не се во можност да купуваат колку тие што сакаат по пониска цена поради недоволно снабдување кое е достапно за таа цена. Оваа ситуација типично настанува кога постојат два паралелни пазари. Може да постои примарен, или официјален пазар во кој количините продадени се предмет на владина или официјална контрола, додека може да постои втор пазар, или слободен пазар или неофицијален пазар чие постоење може или не може да биде официјално признаено. Ако количините на ценовниот пакет на официјалниот пазар се ограничени, може да постои вишок на побарувачка така што залихите мораат да се алоцираат со рационализирање или некоја форма на редување. Како резултат на тоа, цените на секундарниот или неофицијалниот пазар имаат

тенденција да бидат повисоки. Исто така е можно, но е помалку веројатно, дека пониски цени се плаќаат на секундарниот или неофицијалниот пазар, можеби затоа што може да се избегне плаќањето на даноците на производите на таков пазар.

15.73 Од овие три причини, недостигот на информацијата, ценовната дискриминација или постоењето на паралелни пазари, идентичните стоки или услуги можат понекогаш да се продаваат на различни купувачи по различни цени. Така, самото постоење на различните цени не секогаш рефлектира на соодветни разлики во квалитетот на продадената стока или услуга.

15.74 Кога постои варијација на цената за истиот квалитет на добрата или услугата, релативната цена која се користи за калкулација на индексен број треба да биде дефиниран како стапка за пондерираниот просечна цена на добрата или услугата во двата периода, пондерите се релативни количини продадени за иста цена. Да претпоставиме, на пример дека одредена количина на стока или услуга е продадена за пониска цена на одредена категорија на купувач без разлика во природата на понудената стока или услуга, локацијата, времето или условите на продажбата или други фактори. Последователно намалување во пропорцијата продадена за пониска цена ги подигнува просечните цени платени од купувачите за количини на стоки и услуги, чијшто квалитет под претпоставка е ист и останува непроменет. Ова ја зголемува просечната цена добиена од продавачот без било каква промена во квалитетот. Ова мора да се забележи како зголемување на цената а не како зголемување на обем.

15.75 Може да биде тешко да се разликува вистинска ценовна дискриминација од ситуациите во кои различните цени се одраз на разликите во квалитет. Сепак, може да има ситуации во кои големите производители (посебно големи производители на услуги во полето на транспортот, образованието или здравството) се спремни да направат разлика и да ја обезбедат потребната информација. Ако постои сомнение за тоа дали ценовната разлика прави ценовна дискриминација, изгледа дека се преферира да се претпоставува дека тие одразуваат разлики во квалитет, со оглед на тоа што во минатото секогаш така било претпоставувано.

5. Мерките на промените во квалитетот во текот времето

- 15.76 Стоките и услугите и условите под кои тие се тргуваат на пазарот континуирано се менуваат во текот на времето, со стоки и услуги кои исчезнуваат од пазарот и нови стоки или услуги со нов квалитет кои нив ги заменуваат. Националните статистичари ги користат разделени ценовни индекси за да ги намалат промените во потрошувачката, производството и инвестициите, кои се основни средства за одредување на промените на обем во овие агрегати. Недостатоците во ценовните индекси доведуваат до процени за промените на обемот. На пример, процените на ценовните индекси за компјутери кои не целосно го инкорпорираат зголемувањето во квалитетот во текот на времето, ќе ги зголеми ценовните промени и намали промените во обем. Националните сметководители треба да бидат свесни за големината и природата на методите кои ги користат ценовните составувачи за да се земат предвид таквите промени во квалитетот, ако тие ги користат соодветно како дефлатори. Ова за возврат бара од ценовните составувачи да имаат дескриптивни забелешки за користењето на таквите методи, политика која е поддржана и во Глава 8 во секој од прирачниците за индексот на потрошувачки цени и индексот на цени на производителите.
- 15.77 Постојат, се разбира, трошоци кои се поврзани со имплементирање на процедури за прилагодување на квалитет кои се по мерка на специфични производни групи. Тоа што е важно за да го знаат националните статистичари и составувачите на ценовниот индекс е дека промената на квалитет е карактеристика на зголемување на пазарот на производи. Стандардните процедури за справување со промените во квалитет, особено со третирањето дека сите замени се споредливи, или испуштање на разновидност од примерок ако недостасува, имплицитно вклучува процени за разликите во квалитетот. Таквите процени најверојатно нема да бидат соодветни и подобрувања може или треба да се направат.
- 15.78 Заедничка процедура за справување со вредности кои недостигаат е да се пренесе напред цената од претходниот период во тековниот период. Ова може да води до пристрасност за индексот и строго не се препорачува.
- 15.79 Краток преглед на некои од почестите техники кои се применуваат е даден подолу. По сеопфатна дискусија може да се најде во сите три ценовни прирачници кај оние за индексот на потрошувачки цени, индексот на цени на производителите и индекси на извозни и увозни цени. Техниките можат да се поделат во оние кои се директни или експлицитни методи или оние кои се индиректни или имплицитни.

Директни методи

- 15.80 Во принцип, релативните цени кои влегуваат во пресметка за интертемпорална индексна цена треба да ја мерат чистата промена на цена со споредување на цените на репрезентативниот примерок на идентична стока и услуга во различни временски периоди. Ова се нарекува метод на поврзани модели (matched-models method). Составувачите на индексот на цената одржува детален опис на производот на ставките кои имаат цена во последователни периоди за да обезбедат соодветно усогласување. Кога недостасува модел, бидејќи е застарен, настанува проблем на прилагодување на квалитет. Бројни методи можат да се користат за да се земе предвид промената на квалитетот со цел да се продолжат сериите.
- 15.81 Една можност е да се користат проценети релативни трошоци за производство како основа за процените на нивната релативна цена и оттука на нивните релативни квалитети. Може често да биде изводливо од производителите да се обезбедат такви проценени. Ако сепак, нова квалитетна карактеристика била достапна како опција во претходниот период, а сега тоа е стандардна карактеристика, проценката за вреднување на промената на квалитетот може да биде базирана на (релативната) цена на оваа опција.
- 15.82 Пристапот на проширување на трошоците на производство е познат како модел на утврдување на цената (модел pricing). Често се применува за производи кои се направени преку порачки. Посебен случај е мерењето на трошоците за изградба. Карактеристиките на зградите и другите структури толку се варијабилни што може скоро да биде невозможно да се пронајдат идентични згради и структури кои се произведени во последователен временски период. Во овие околности, мал број на хипотетични и релативно едноставни стандардни згради и структури можат да бидат специфицирани и нивните цени да бидат проценети во секој од овие периоди. Спецификациите на овие стандардни згради или структури се избрани по совет на градежни експерти, кои треба да дадат проценка за тоа која би им била нивната цена во секој од овие периоди. Моделот на утврдување на цената (модел pricing) за услугите се опишува во Методолошкиот водич за развој на индекс на производствени цени за услугите, издаден од ЕВРОСТАТ и Организацијата за економска соработка и развој од 2005 година.

Hedonics (регресиони равенки)

- 15.83 Поопшт и помокен метод за справување со промените во квалитет е да се искористат процените од Hedonics регресионите равенки. Hedonics регресионите равенки се поврзуваат со набљудуваните пазарни цени на различни модели со одредени измерливи ценовно-одредувачки карактеристики. Ако се обезбеди доволно многу диференцирани модели за продажба во исто време, регресионата равенка за проценување може да се користи, со цел да се определи како се разликуваат

цените во однос на секоја карактеристика или да се предвидат цените на моделите со различни мешавини на карактеристики кои не се всушност за продажба во периодот за кој станува збор.

- 15.84 Hedonics регресионите равенки се проценуваат за стоки од висока технологија како што се компјутери и електронски стоки и за услуги како што се авио-превозот. Ова техника исто така била користена за домаќинства со регресирање на цените на домовите (или рентата) за карактеристиките како што се станбен простор, број на соби или локација. Методот бил користен не само за мерење на интертемпорална цена туку исто така за меѓународни споредби.

Индириктни методи

- 15.85 Кога два квалитета не се произведуваат и се продаваат на пазарот по иста цена станува неопходно да се прибегне кон индириктните методи за квантифицирање на промената во квалитетот меѓу старите и новите квалитети. Во вакви случаи неопходно е да се процени кои би биле релативните цени на старите или новите модели, или квалитети, ако биле произведени и продадени на пазарот во исто време и да ја користат проценетата релативна цена за да се определат мерките на релативните квалитети.

- 15.86 Кога недостасува модел, замена за споредлив квалитет може да се најде и ценовните споредби можат да продолжат. Ако не постојат споредбени замени, цената во периодот кој недостасува може да биде пресметана користејќи ги измерените промени во цените на производната група која се очекува да доживее слична промена на цените. Испуштањето на производот од пресметката е еквивалентно на пресметката која претпоставува дека промената на цената за модел кој недостасува би ги следел оние на сите стоки и услуги во индексот. Претпоставките, врз кои се базираат овие пресметки, се помалку издржани отколку оние кои стојат зад таргетираното импутирање (припишување). Во секој случај ставките кои се предмет на промена на квалитет имаат тенденција да бидат атипични и нерепрезентативни, така што под претпоставка дека нивните цени се менуваат со иста стапка како и стоките или услугите чии карактеристики не се менуваат е дискутабилна.

- 15.87 Ако моделот на замена не е директно споредлив во квалитетот, тогаш промената на цената на новиот модел може да биде поврзана со ценовните серии на стариот модел, ако двата модела се во продажба на пазарот во исто време, т.е. во период на преклопување. Имплицитната претпоставка е дека разликата во цените во периодот на преклопувањето, е добра за вреднување на разликата во квалитет. Оваа претпоставка нема да биде валидна ако период на преклопување се наоѓа на невообичаена точка на време во животниот циклус на моделот, на пример кога се работи за застарени и укинати или тукушто воведени по невообичаено висока цена за да остварат привремен монополски профитот на сегментираниот пазар.

Рапидното променливи диференцирани пазари на производи

- 15.88 Проблемите во прилагодување на ценовните промени во промени во квалитетот на пазарите за производи со рапиден обрт на диференцирани типови бараат посебно внимание. Моделот на спојување/споредување (matched model) не функционира во овој случај. Моделите од ист квалитет можат само да се споредуваат низ релативно кратки периоди и не се репрезентативни за целокупниот пазар. Собирање на формулите на индексни броеви, како што се ценовните индекси на Ласпер, во равенката (1) е погрешно бидејќи во периодот t , n произведени или потрошени ставки (добра и услуги) можат да бидат сосема различни од оние на пазарот во периодот 0.

- 15.89 Составувачите на бројот на ценовниот индекс користат кратка равенка за да ги ублажат тешкотиите во споредбата на цените од слично со слично, кога постои рапиден обрт на диференцираните добра и услуги. Ценовниот индекс на Ласпер, на пример, споредбите на цените во период 0 и t , се дадени во:

$$L_p = \frac{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0 \left(\frac{p_i^{t-1}}{p_i^0} \right) \left(\frac{p_i^t}{p_i^{t-1}} \right)}{\sum_{i=1}^n p_i^0 q_i^0} \quad (17)$$

- 15.90 Ако нов тип на добро, на пример дигитална камера, се вклучи во период $t-1$ за да замени недигитална камера, тогаш составувачот треба само да почека за стоката да излезе на пазарот за две последователни години пред да може да ја вклучи во индексот. Ова обезбедува механизам за промена на репрезентативните ставки, и за да вклучат нова, со повисок квалитет, ставка во рамките на категоријата на производи кои имаат назначен (одреден) пондер. Дополнителни информации може да се побараат за зголемување на пондерот даден на камерата во рамките на поширока група. Сепак, верижната формулација во кој пондерот редовно се ажурираат би бил подобар механизам за да се постигне ова.

- 15.91 Додека верижниот индекс утврден за краток рок, како што е во равенката (17) го ублажува мерењето на проблемот во пазарите со рапиден обрт на диференцираните типови на стоки и услуги, тој не може да го земе предвид ефектот на севкупната промена на цената од период $t-1$ до период t од новиот вариетет (модел) воведен во периодот t и на стариот модел кој беше испуштен во периодот $t-1$. Две последователни понуди на цени се бараат за да се имплементира формулата во (17) и верижниот индекс. Индексите Hedonics се средства за инкорпорирање на вакви влијанија. Тие можат да преземат бројни форми, но основно ги земаат цените и вредностите на квалитетните карактеристики одредени преку цената, како на пример брзината,

RAM меморијата итн. на различни типови на персонални компјутери се собираат во секој период. Пашеовиот тип на Hedonics импутирана пресметка на ценовен индекс, прво би биле изведени со проценка на цената на хедоникс регресијата за варијаблите на квалитетот базирани на податоците од периодот $t-1$, а потоа со користење на проценетите коефициенти за пресметување на цените $t-1$ на варијаблите достапни во периодот t , вклучувајќи ги и оние кои не се достапни во $t-1$. Цените за периодот t , карактеристики проценети на периодот t цени, можат директно да се споредуваат со проценетиот период $t-1$ со вреднување на периодот t карактеристики за да го дадат ценовниот индекс на од типот на Паше. Hedonics индексот на Ласпер-тип можат слично да се дефинираат користејќи проценета регресија од период t и константен период $t-1$ пакет од карактеристики, како што може Hedonics индекс на Фишер-тип како геометриска средина од двете. Алтернативна формулација е басен од два сета на опсервации во периодите 0 и t , и кој вклучува dummy варијабла во Hedonics регресионата равенка за да се разликуваат опсервациите во еден период од оние во друг период. Коефициентот на dummy варијабла би била процена на промената на цената меѓу двата периода имајќи контрола за ефектот на промените во квалитет.

Натамошна разработка

- 15.92 Детална пресметка на сите методи наведени погоре е достапна во главите 7 и 8 на прирачниките за индексот на потрошувачки цени и индексот на цени на производителите. Овие глави вклучуваат употреба на пресметки, цени кои се поклопуваат, споредбени замени, неспоредбени замени кои користат процени од трошоци на производството, трошоци на избор и Hedonics регресиите, како и методите за пазарите со рапиден обрт на диференцираните видови вклучувајќи релативност на краток рок, врзување во синцир, зголемување на производот и Hedonics индекси.
- 15.93 Понатамошна дискусија на оваа тема може да се најде во прирачникот за Hedonics индекси и прилагодувања на квалитетот на ценовните индекси: посебна примена на производите на информатичката технологија, ОЕЦД, 2004.

6. Практични предности од прибирањето на верижни индекси

- 15.94 Се покажа со теоретските основи дека долгорочните серии на обем и ценовните индекси најдобро се изведуваат со тоа што верижно се поврзуваат. Прашањето е колку често во временските серии треба да се прави поврзување. Се дискутираше дека годишното верижно поврзување е општо најдобро за теоретските основи, но што е со практичните аспекти? Треба да се обработат бројни прашања, вклучувајќи и прибирање на податоци, компјутерски потреби, потреби за човечки ресурси, ревизии и информирање на корисниците.

а. Ако годишните тековни вредности и соодветниот обем или ценовен податок се достапни, тогаш е можно годишно верижно поврзување. Не се потребни други податоци.

б. Компјутерските побарувања кои произлегуваат од индексите на годишното верижно поврзување се поголеми отколку оние со индекс со фиксиран пондер од Ласпер-тип и не треба да се пристапат без соодветен, прилагоден софтвер. Комплексноста на потребниот софтвер зависи од формулата која се користи и од методот на поврзување. На пример, прилично е лесно да се развие софтвер кој ќе изведува годишни верижни квартални мерење на обемот според Ласпер, користејќи го методот на годишно преклопување.

в. Искуството покажува дека ако бенефитите од верижното мерење на обемот, заедно со загубата од адитивноста, јасно се објаснуваат на корисниците преку документација и семинари пред нивното воведување, верижните мерења на обемот во принцип се прифаќаат. Посебно внимание треба да им се даде во однапред при информирање на клучните корисници, вклучувајќи ги и економски новинари.

г. Кога процените на обемот се ребазирани, да рече на секои 5 до 10 години, тогаш типично се случува стапките на раст да се ревидираат. Ако релативните цени и обем се менуваат рапидно, тогаш промените во стапките на раст можат да бидат драматични. Таков е обично примерот на кој и да е агрегат во кој компјутерите имаат значаен удел. Со годишното врзување во синцир историјата помалку се „пишува повторно“ секоја година, не само во големи скокови на секое 5 до 10 години. И не е изненадувачки, видот на големите ревизии да се поврзува со верижното поврзување само на секои 5 до 10 години, бидејќи можат да имаат штетно влијание врз корисничката доверба во националните сметки, не само затоа што корисниците учат дека можат да очекуваат слични ревизии во иднина. Годишните верижни поврзувања ги мерат промените подобро, и најверојатно ја зголемуваат довербата во резултатот на индексот на обем во националните сметки.

В. Изведување на мерките на обем во националните сметки

1. Вовед

- 15.95 Овој дел се занимава со примена на теоријата опишана во делот Б за практиката за изведување на мерки на обем за делови од СНС. Деловите кои се занимаваат примарно со составните делови на сметките на стоки и услуги. Идеално ова треба да биде направено во контекст на табелите на понуда и на употреба, како што е објаснето подолу. Само текот на инвестициите може да се изрази во физички

обем, како и залихите на непроизводствените средства. Не се смета за можно да се одделат сите текови на доход во составните делови на цената и обемот, но можни се одредени ограничени мерки за реалниот доход, исто така објаснето подолу.

15.96 Идеалниот начин за произведување на процени на обем на макроекономските агрегати е да се работи на многу детално ниво, дефлација на секоја компонента со стриктно соодветен ценовен индекс. Постојат случаи, каде овој пристап не е можен; или соодветни ценовни индекси не постојат, или постојат недоследности во тековната вредност на податоците или на ценовниот индекс, кои ги прават резултатите на дефлацијата дискутабилни. Во такви случаи, алтернативниот пристап мора да се смета вклучувајќи ја можноста за проектирање (или екстраполација) на процените за претходни години или користење на алтернативните индикатори на растот на обемот во конкретниот случај.

15.97 Еднаш штом сетот на мерки за обем е достапен за даден период, треба да се презентира со податоци за следните периоди во форма на временски серии. Кога ова е верижно поврзување, тогаш треба да се вклучат податоците кои произлегуваат со дефлација на индивидуалните составни делови. Како што се препорачува во делот Б, ова треба да се направи годишно, со користење на ценовни индекси од претходната година, но ако не е можно, тогаш треба да се усвои верижно поврзување преку подолг период. Поголеми промени во економската структура, како што е влијанието од рапидни флукутации во цената на нафтата од економии кои извезуваат нафта покажува дека користењето на истата базна година и по промената е веројатно да дадат прилично лажни индикации за еволуцијата на економијата. Верижно поврзување станува есенцијално отколку само пожелно во такви случаи.

Терминологија за проценка на обем

15.98 Кога временските серии се градат со делење на тековните вредности за секоја година на најдетално можно ниво со фиксирана базна година со ценовен индекс на Ласпер, соодветно е да се опишат резултираните серии како да се со константна цена на базната година. (Ова е затоа што како што се завршува работата на доволно детално ниво, резултатот е приближен користејќи го ценовниот индекс на Паше.) Сепак, кога вредноста на секоја година се намалува со ценовниот индекс на различна базична година, не е веќе стриктно коректно да се опишат резултираните временски серии на овој начин. Поточни термини се „верижни серии на обем“, „верижни мерки на обем“ или „верижен индекс на обем“ ако сериите се изразени во форма на индексен број. Ако треба да се специфицира референтната година во израз, тогаш може да се користи „верижни серии на обем во референтната година (парични единици)“.

15.99 Употребата на терминот „по константни цени“ исто така е несоодветен за сериите кои се врзани помалку фреквентно отколку на годишно ниво и се базирани кон сериите на обем со користење на формулата на Фишер или Törnqvist, чијашто конфигурација на цена е константна во текот на траењето на овие серии. За такви серии термините „серии на обем“ или „индекс на обем“ се соодветни да опишат серии или индекси.

15.100 Промената на терминологијата исто така ја рефлектира загубата на додавање на резултираните временски серии бидејќи само временските серии изразени во ист сет на цени во текот, на пример со користење индексите на Ласпер, се додаваат.

1. Дефлација на цените наспроти ревалоризација на количеството

15.101 Индексот на обемот и цената можат исто така да бидат изведени за варијабли кои имаат елементи на цена и количина. Сите трансакции кои вклучуваат размена на стоки и услуги и нивоата на залихите на нефинансиски средства ја имаат оваа карактеристика но не и тековите на доход и финансиската актива и пасива. Некои ставки во билансот имаат карактеристика но другите немаат и тие треба да се разгледуваат индивидуално.

15.102 Додека двете мерки на обем и цена се од големо значење во националната сметка, главниот фокус на корисниците е во стапките на раст на мерките на обем, отколку на цените. Составувањето на националните сметки во обем и тековна вредност го изразува овој приоритет, со цената агрегатите се изведуваат имплицитно, со делење на тековната вредност од соодветните обеми.

15.103 Кога се достапни независни, сигурни и сеопфатни податоци за тековните вредности, општо не е неопходно да се конструираат мерки на обем со агрегирање на соодветните количини. Во повеќето случаи, е подобро и попрактично да се користи индексот на цените за да се намали податокот на тековната вредност. Дури и за случаи како со електричната енергија, каде мерка на обем се чини дека е лесно достапна, директната мерка на обем е несоодветна поради третманот на цените кои се применуваат во различни пазари како што е објаснето во параграфите од 15.69 до 15.75. Промена во составот на типот на корисник доведува до промена на цената и обемот на електрична енергија во СНС иако физичката мерка на електрична енергија распределена не се променила.

15.104 Како што е објаснето во дел Б, полесно е да се соберат информации за цената и да се агрегираат од информациите за обемот, бидејќи сите цени се изразени во една заедничка единица, додека во обемот доаѓаат во мноштво на единиците. Понатаму, соодветната цена на репрезентативен примерок на добрата и услугите може да се користи како типична за сите добра и услуги во истата група, на начин на

кој мерките на обем нема да бидат претставителни. Уште поважно, промените во обемот поврзани со новите производи и производите кои исчезнуваат може да бидат соодветно одразени кога тековните вредности се намалуваат од индексите на цените како што е опишано во делот Б.

- 15.105 За некои производи, на пример, тесно определени земјоделски производи или минерали, може да биде дека сегашната вредност на податоците е добиена со множење на мерката за обемот со соодветната цена. Ова се случаи кога не постои проблем на агрегација низ групата на производи и прилагодувањата за разликите во квалитетот можат директно, полесно и поцелисходно да се направат во мерките за обем. Иако некои такви производи може да бидат со значителна вредност во некои земји, тие се мал дел од вкупниот број на производи кои можат најдобро да бидат третираны на овој начин.
- 15.106 За да се добие мерка за обемот за соодветниот ценовен индекс на Ласпер, искористен за да се намали тековната вредност е индексот на Паше и обратно. Сепак, достапните индекси на цените скоро секогаш се добиваат користејќи ја формулата на Ласпер или Lowe, затоа што за градењето на индексот на цената Паше потребни се истите податоци како и за директното изведување на индексот на обем на Ласпер и притоа постојат истите проблеми. Ако е стабилна сегашната вредност на податоците и Ласпер индексот на цените се достапни на доволно детално ниво, тогаш индексите на обем на Паше на детално ниво може да се агрегираат со користење на формулата на Ласпер за да се добие приближно на вистинска мерка на обем на агрегатот на Ласпер.
- 15.107 Фишеровиот индекс на обем може да се добие или со земање на геометриска средина на индексите на обем на Ласпер и Паше или со дефлација на индексот на тековната вредност од фишеровиот индекс на цената.

2. Расположливи индекси на цени

- 15.108 Постојат четири главни типови на индекси на цени достапни за да се изведат мерките на обем во националните сметки: индекси на потрошувачки цени, индекси на цени на производителите, индекси на извозна цена и индекси на увозна цена. Индексите на потрошувачки цени се мерки за цените на купувачите, а индексите на цени на производителите се мерки на основните цени. Индексите на увозни цени се мерки на FOB цени; индексите на увозни цени може да ги мерат FOB или CIF цените.
- 15.109 Постојат два аспекти на дефинирање за евидентирање на трансакциите: времето на настанување и вреднувањето. Затоа е важно, индексите на цените и сегашните вредности да се користат за намалување на соодветно на двата аспекта, исто како и на обемот. Четирите видови на

индекси на цените обично се достапни месечно, па така тримесечните и годишните дефлатори можат да се добијат за варијаблите на тековите и состојбите (залихите) со упросечување на месечните индекси соодветно во центарот на просекот од посакуваната точка на вреднување. За варијаблите на текот тоа е обично средната точка на периодот, додека за варијаблите на состојбите (залихите) обично тоа е крајот на периодот, но не мора секогаш да е така. За варијаблите на текот, просечната цена на периодот треба да ги одразува познатите варијации во рамките на периодот. Ова е особено важно кога постои силна сезонски шема, големи неправилни движења во одредени месеци или во услови на хиперинфлација. Кога ниту еден од овие фактори не е присутен, просечната цена ќе биде блиску до цената забележана во средината на временскиот период. Фактот дека ова често се случува, не значи дека е секогаш точно концептуално да се земе цената кон средината на периодот.

3. Табелите на понуда и на употреба како основа за мерките на обем на БДП

- 15.110 Глава 14 ги опишува табелите на понуда на употреба. Се објаснува како табелата на понудата ги специфицира производите во секоја индустрија кои потоа се идентификуваат во табелата на употреба, каде што е опишана распределбата на секој производ меѓу меѓуфазната потрошувачка и финалната побарувачка. Составувањето на табелата на понуда и на употреба по тековната вредност обезбедува конзистентност со различни мерки од БДП. Уште посилено, составувањето на табелата на понуда и на употреба во обем гарантира дека и двете мерки на обемот и цените во СНС се конзистентни. Во принцип, табелите на тековните вредности и во обемот треба да се состават во истото време, со цел да се направи најдобро искористување на сите достапни информации од составувачот.
- 15.111 Тоа е често случај дека не сите детални податоци потребни за составувањето на табелата на понуда и на употреба се достапни во секој период и процените треба да се направат, за да се пополнат празните ќелии. На пример, детални податоци за меѓуфазната потрошувачка според производ според индустрија ретко се собираат. Општо е подобро да се направи првична претпоставка на константен состав на меѓуфазни инпути низ текот на времето во обем, отколку во актуелните вредности. Понатаму, прилагодувањата на суровините и податоците кои се проценуваат можат значајно да помогнат во проценката на стапките на раст во цените и обемот од претходниот или следниот период. Од овие причини се препорачува табелите на понуда и на употреба да се составуваат во тековните вредности и во обем за исто време и да се балансираат истовремено.

15.112 Со цел да се добие збир на табели на понуда и на употреба во обем кои се додаваат, на соодветен начин да се продолжи значи прво да се изрази табелата на цените од претходната година, што значи, Ласперовите индекси на обем да ги поврзат претходната година со тековната година, референтни на вредностите од претходната година. Со цел да се добијат годишни верижни мерки на обем на Фишер, исто така, е потребно да се изведе табелата на понуда и на употреба од претходната година во однос на цената од тековната година. Таквите вредности се во сила на наназад гледање на референтните индекси на цени на Ласпер од тековната година. Паше индексите на обем се добиваат со земање на обратното од старите индекси на Ласпер. Фишер индексот на обем може потоа да се изведе како геометриска средина од индексите на обем на Ласпер и Паше меѓу две соседни години.

4. Мерки на вредноста на проценката на БДП според производниот метод

Пазарно производство

15.113 Во принцип, индексот на цени на производителите може да се состави за сите пазарни производства и потоа тие може да се користат за намалување на тековната вредност за да се добијат процени за обемот.

15.114 Во практика, постојат некои производи за кои е многу тешко да се изведе индекс на цена и посебни чекори мора да се преземат за да се изведат соодветните мерки на обем. Посебен случај е онаа на маржата на индустриите вклучувајќи ги финансиските услуги. Резултатот на маржата на индустријата обично се пресметува како стапката на маржата помножено со вредноста на трансакцијата. Да се определи CIF-рата на обемот на базичната година се применува вредноста на трансакцијата соодветно намалена за вредностите на базичната година. Во случај на услугите за финансиско посредување индиректно мерени (FISIM), референтната стапка и стапката на каматата на банката се користат во комбинација со цифрите од заемите и депозитите намалени со општото ценовно покачување од базичната година.

15.115 Во други случаи каде што не постои соодветен дефлатор за да се примени во тековната вредност, индексот на обем може да се изведе со екстраполација на тековните вредности во базичниот период со соодветни индикатори.

Непазарно производство на владата и на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД)

15.116 Тековната вредност на аутпутот на непазарните стоки и услуги произведени од единиците на владата или НПИСД се проценува врз основа на збирот од трошоците настанати за нивното производство, како што е објаснето во Глава 6. Овој аутпут се состои од одделни добра и услуги доставени до домаќинствата и од колективни услуги обезбедени кон заедницата како целина. Фактот дека овој аутпут се вреднува врз основа на вредноста на инпутите потребни за да се произведат истите, не значи дека не може да се разликува од вредноста на инпутите користени во производството. Особено, промените во обемот на аутпутот може да се разликува од промените во обемот на инпутите. Промените во продуктивноста може да се појават во сите области на производството, вклучувајќи го и производството на непазарните услуги.

15.117 Во практиката постојат три можни методи на изготвување на процените за обемот на аутпутот на непазарни стоки и услуги. Првиот е да се изведе псевдоиндекс на цената на аутпутот така што кога се споредува со агрегатниот индекс на цената на инпутот, разликата да го одразува порастот на продуктивноста кој би се појавувал во процесот на производството. Псевдоиндексот на цените на аутпутот може да се изведе на разни начини, како на пример со усогласување на индексот на цената на инпутот со забележаниот раст на продуктивноста поврзана со производствениот процес или со правење на база на растот на псевдоиндексот на цените на аутпутот од забележаните индекси на цените на аутпутот на слични производи. Меѓутоа, таквите податоци се ретко достапни за добрата и услугите произведени од владата и НПИСД.

15.118 Вториот пристап е 'метод на физички обем на аутпут' и се препорачува за индивидуални услуги, особено во здравството и образованието. Се заснова на пресметка на индикаторот на обемот за аутпутот користејќи соодветни пондерирани мерки за аутпутот за различни категории на произведени непазарни стоки и услуги. Овие мерки на аутпутот треба целосно да ги одразуваат промените во двете и во количината и во квалитетот.

15.119 Третиот пристап, наречен 'Влезен (инпут) метод', може да се користи за колективни (заеднички) услуги, како што е одбраната, за кои 'методот на резултат на обем' е тешко применлив, бидејќи не постојат, општо земено, соодветни квалитетно-приспособени мерки на количина на аутпутот. 'Влезениот метод' се состои од мерење на промените на аутпутот во пондерирани збир на мерки од обемот на сите инпути. Вториот треба целосно да ги рефлектира двете промени и во количината и квалитетот. Тие обично најдобро се изведуваат со намалување на различните влезни трошоци со соодветните индекси на цените за константен-квалитет, или кога таквите индекси на цени не се достапни, со користење на индикатори на обем кои ги рефлектираат промените на обемот на инпутот (на пример, бројот на часови од вработени).

- 15.120 Корисно во оваа фаза е да се дефинираат термините за инпут, дејност, производство (аутпут) и исходот. Земајќи ги предвид здравствените услуги како пример, инпутот се дефинира како работна сила на медицински и немедицински кадар, лекови, електрична енергија и други набавени инпути и потрошувачката на фиксен капитал на опремата и зградите кои се користат. Овие ресурси се користат во дејноста на примарната здравствена заштита и во болничките активности, како што се на пример кога општ лекар прави преглед, вршење на операција на срце и други активности кои се дизајнирани за да бидат од корист за индивидуалниот пациент. Придобивките на пациентот претставуваат аутпут поврзан со овие влезни активности. Конечно, тука е здравјето како исход, што може да зависи од бројни фактори надвор од аутпутот на здравствената заштита, како на пример дали или не лицето се откажува од пушење.
- 15.121 Мерењето на обемот на аутпутот на непазарните поединечни услуги треба да избегне две замки. Првата од овие е дека не треба да се ограничува и да ги одразува инпутите или активноста на единицата која ги произведува услугите. Инпутите не се соодветни мерки и додека активностите се единствен достапен индикатор и тие затоа ќе мора да се искористат, исто така тие се и една преодна (меѓуфазна) варијабла. Тоа што треба да се мери е услугата која е дадена на корисниците. Вториот ризик е дека ако резултатот се дефинира во однос на целите за благосостојбата на непазарни услуги (на пример, промени во квалитетот на здравјето како мерка за на здравствената услуга, или промени во квалитетот на образованието како мерка за образовната услуга) промените на обемот на резултатот на непазарната единица не може да се рефлектира со промената во индикаторите на исходот. Тоа е затоа што индикаторите на аутпутот можат да бидат погодени и од други аспекти, кои не се директно поврзани со активноста на непазарните услуги. На пример, во случајот за здравство, добро е познато дека постојат многу други фактори освен аутпутот од непазарните здравствени единици, како што се хигиена, домување, исхрана, образование, потрошувачка на тутун, алкохол и лекови, загадувањето, чие што заедничко влијание врз здравјето на заедницата може да биде многу поголемо, отколку онаа на обезбедувањето на здравствените услуги. Слично на ова, на аутпутот на образовните услуги е сосема различно од нивото на знаење или вештини кои ги поседуваат членовите на заедницата. Образовните услуги се состојат главно од наставата која се обезбедува од училишта, виши школи, универзитети за учениците и студентите, кои ги конзумираат таквите услуги. Нивото на знаење или вештини во заедницата зависи од други фактори, како на пример износот на студии или напори направени од корисниците на услугите за образование и нивните ставови и мотивацијата.
- 15.122 Во сооднос на овие забелешки, 'методот физички обем на аутпутот' е препорачлива метода за составување индикатори за обемот на промените непазарни услуги. Методот е базиран на индикатори за количината, соодветно прилагодени на квалитетот, заеднички пондерирани со користење на пондерот на просечен трошок. Двата критериуми треба да се почитуваат за да се состават соодветни индикатори за промената на обемот. На прво место, количините и трошоците, што се користат, треба да ги отсликуваат целата палета на услуги за функционалната област што се разгледува и пондерот на трошокот треба да се ажурира редовно. Ако дел од трошоците на функционалната област не се покриени со индикаторот за количество, не треба да се претпостави дека не покриениот дел дека ги следи промените на делот кој е покриен. Ако нема директен резултат, методот на физички обем на аутпут е неприменлив за овој дел, и метод на влез треба да се користи за тоа. Втори, индикаторите на количина треба да се прилагодат на квалитативната промена. На пример, услугите треба да бидат доволно диференцирани со цел да се постигнат категории, кои може да се сметаат како хомогени. Аспектот на промена на квалитет потоа се фаќа со промените во соодносот на различните категории, ако на назначените пондери на секоја категорија се ажурираат често. Покрај тоа, показател за количина за секоја категорија може да се зголеми со експлицитен фактор за прилагодување на квалитетот. Еден начин за идентификација на експлицитни фактори за прилагодување на квалитетот е со прегледување на ефектите кои услугата ги има врз мерките на исходот.
- 15.123 Препорачливо е овие индикатори на обем да се тестираат за одреден период на време со помош на експерти од доменот пред нивно вградување во националните сметки. Стручните совети се особено важни во областите на здравството и образованието, кои обично доминираат во обезбедувањето на индивидуалните услуги. Понатаму, последиците од процените вклучувајќи ги и импликациите за мерките на продуктивноста треба да се оценат пред донесувањето. Сè додека резултатите од овие испитувања се задоволителни, би било препорачливо да се користи вториот најдобар метод, 'методот на влез'.
- 15.124 Мерењето на промените во обемот на колективните услуги обично е многу потешко, отколку мерењето на промената на обемот на индивидуалните услуги, бидејќи првите тешко се дефинираат и се следат. Една од причините е што многу од колективни услуги се по природа превентивни, заштита на домаќинствата или други институционални единици од акти на насилство, вклучувајќи војна, или заштитувајќи ги од други опасности, како што се сообраќајни несреќи, загадувањето, пожар, кражба или избегнување на болести се концепти, кои се тешки да се преведат во квантитативни мерки. Ова е област во која се потребни понатамошни истражувања.

15.125 Кога не е можно да се избегне користење на мерка за инпутот како показател за мерка за аутпутот, мерката за инпутот не треба да биде сеопфатна, не треба да се ограничи на инпутот работна сила, туку да ги покрие сите инпути. Покрај тоа, дескриптивни информации треба да ги придружуваат националните процени, кои треба да го привлечат вниманието на корисниците за методите на мерење.

Производство за сопствена финална употреба

15.126 Производството за наша финална употреба се наоѓа во две категории, добрата произведени и консумирани од домаќинствата и основните средства произведени за сопствена употреба. Овде се вклучени и промените во залихите на готови производи и работа која е во тек.

15.127 За повеќето резултати за сопствена крајна употреба за користење на псевдоиндексот на аутпутот е ефективна опција со низок трошок. За добрата произведени и консумирани од домаќинствата, индексите на потрошувачки цени најверојатно се достапни од тие за сличните добра. (Сепак, за зголемување на земјоделско производство и негова консумација од домаќинствата, индексот на цените кој се користи не треба да вклучува било која маржа или даноците кои всушност не се направени.) Слично на ова, постои веројатност да бидат достапни индексите на цени за аутпут, достапни за основните средства, како што се опрема, згради и градби произведени за сопствена употреба во форма на капитал. За некои типови на основни средства произведени за сопствена сметка, може да нема индекс на цени за аутпут достапен за слични производи и можеби ќе треба да се разгледуваат различни стратегии. Ова се дискутира подолу, во делот на бруто-фиксни инвестиции.

Меѓуфазна потрошувачка

15.128 Како што е наведено претходно, најсилен начин за проценување на меѓуфазната потрошувачка во обем е во рамките на табелата на понуда и на употреба во единици на обем, каде податоците за обемот на стапките на раст, како и информации за цената може да се користат.

15.129 Земјите кои составуваат индекси на производствени цени PPI генерално го прават тоа за аутпутот, иако земјите со развиени статистички системи, исто така, можат да состават индекси на производствени цени PPI за инпутот. Таквите индекси на производствени цени за инпутот директно ги применуваат во дефлација на меѓуфазната потрошувачка.

15.130 Ако не се состават индекси на цени на производителите за инпутот, тогаш можат да се употребуваат индекси на цени на производителите, индекси на увозни цени и, во ограничен обем, индекси на потрошувачки цени за аутпутот, Меѓуфазната потрошувачка се вреднува според

цените на купувачите, додека индексите на цените на производителите за аутпутот се вреднуваат по основни цени. Постои маржа меѓу вреднувањето на добрата користени како меѓуфазна потрошувачката со цените на купувачите и индексите на цените на производителите за аутпутот, кои се вклучени во трошоците за превоз (освен ако производителот ги обезбеди овие услуги без посебна фактура), можни трошоци за осигурување, маржи во трговијата на големо и мало и даноци минус субвенции на производи. Големината на оваа маржа ќе зависи од околностите. Често трговските маржи на добрата за меѓуфазна потрошувачка се многу помали, отколку за финална потрошувачка и даноците може да биде помали во системот на ДДВ. За услугите, кои се користат како меѓуфазна потрошувачка, разликата во вреднувањето обично се состои од само даноци минус субвенции на производи.

15.131 Глава 14 опишува како може да се подели делот на меѓуфазната потрошувачката во матрицата на употреба за да се прикажат одделно домашните инпути по основни цени, увозот, маржите и даноци. Ако е достапна оваа информација, квалитетот на применетата дефлација на одделните вредности ќе се подобри, бидејќи нема да е потребно да се користи претпоставката дека пропорциите на увоз, даноците и маржата се применуваат еднообразно низ елементите на редовите на матрицата на употреба.

Бруто-домашен производ и бруто-додадена вредност

15.132 Кога бруто-домашниот производ (БДП) се изведува со сумирање на финалните домашни трошоци и извозот и со одземање на увозот, или пак со одземање на меѓуфазната потрошувачка од аутпутот и со додавање на даноците минус субвенциите на производите, мерката на обемот на БДП може да се добие со обезбедување на тоа дека мерките за агрегираните обеми се адитивни, (тоа значи, се базирани на формулата на Ласпер).

15.133 Бруто-додадената вредност на одредена организација, претпријатието, индустријата или сектор се мери со износот со кој на вредноста на резултатите произведени од таа установа, претпријатие, индустријата или сектор ја надминува вредноста консумираните меѓуфазни инпути. Ова може да биде напишана како:

$$\sum PQ - \sum pq \quad (18a)$$

каде што Q се однесува на аутпутот, P на нивните основни цени, q на меѓуфазни инпути и p на цените на нивните добавувачи. На додадена вредност во годината t по цени од годината t е дадена со:

$$\sum P' Q' - \sum p' q' \quad (18b)$$

додека на додадена вредност во годината t во цените на базичната година, 0, е даден од:

$$\sum P^0 Q^t - \sum p^0 q^t \quad (18в)$$

Ова мерка на додадена вредност генерално се опишува како се добиена со “двојна дефлација”, како што може да се добијат од намалување на тековната вредност на аутпутот преку соодветен индекс на цената на Паше и со слично намалување на тековната вредност на меѓуфазната потрошувачка.

- 15.134 Додека методот на двојната дефлација е теоретски издржана, процените кои резултираат се предмет на грешките на мерење на процените на обемот на вредностите на инпутот и на меѓуфазната потрошувачка. Ова може да биде точно особено ако индексите на цените на производителите на аутпутот се применуваат за инпутите, од кои голем дел се увезени. Бидејќи додадената вредност е релативна мала разлика меѓу две многу поголеми цифри, истата е исклучително чувствителна на грешка. Затоа е препорачливо да се споредат стапките на раст на цената и мерките на обем на додадената вредност низ последните години со соодветни стапки на раст на аутпутот и меѓуфазните инпути и ако е можно, со проценка на обем на инпути на работна сила и капиталните услуги за да се провери нивната кредибилност.
- 15.135 Поради можните проблеми во обидот да се процени на додадена вредност со користење на пристап на двојна дефлација, исто така обично се користи за да се процени обемот на движењата на додадена вредност користејќи директно само една временски серија, тоа значи со методот на ‘единствен индикатор’, место со методот на двојна дефлација. Еден таков метод на единствен индикатор е да се екстраполира додадената вредност во пропорција на промените во обем на соодветното ниво на аутпут.
- 15.136 Изборот што треба да се направи меѓу користење на метод на поединечен показател (што може да даде пристрасни резултати), и методот на двојна дефлација (што може да даде нестабилни резултати) мора да се базира врз проценка. Истиот избор не треба да се направи за сите индустриски групи. Понатаму, метод на поединечен индикатор може да се користи за тримесечни податоци додека се заврши година и додека да се добијат подобри проценени направени со двојната дефлација.
- 15.137 Во одредени непазарни услужни индустрии, може да е неопходно да се проценат движења во обемот на додадената вредност врз основа на проценетите промени обемот на инпутите во индустриите. Инпутот може да биде вкупно сите инпути, сопствените инпути на работна сила на или сопствените меѓуфазни инпути. На пример, тоа не е невообичаено да се најде за движењето на одреден

обем на додадена вредност проценет со помош на промени во надоместоците на вработените во постојана плата, или дури едноставно со промени во бројот на вработени, и во двете и во пазарните и непазарни услужни индустрии. (Постои обемна работа, која ја спроведува за подобрување на овие работни претпоставки со обид пообјективно да се измерат аутпутите на од владата обезбедените услуги, како што се здравството и образованието.)

- 15.138 Оние кои прибираат податоци може да бидат принудени да го прифатат како корисно, дури и кога не постои добра причина да се претпостави дека продуктивноста на работната сила останува непроменета на краток или долг рок. Понекогаш, обемот на промени за меѓуфазни инпути може да се користи, на пример, за краткорочни движења на додадената вредност во реални услови за градежната индустрија може да се проценат од промените во обемот на градежни материјали, како што се потрошените цемент, тули, дрво и др. Употребата на индикатори од ваков вид може да биде единствениот начин на кој се проценуваат краткорочни движења во аутпутот или на додадена вредност, но не се прифатливи во долги временски периоди.

5. Мерки на вредноста на проценката на БДП според расходниот метод

- 15.139 Секоја од компонентите на проценката на БДП според расходниот метод треба да биде изразена во количински изрази. Главните пристапи за изведување на овие проценени се опишани подолу.

Расходи за финална потрошувачка на домаќинства

- 15.140 Расходите за потрошувачка на домаќинствата треба да се дефлационираат на најдетално можно ниво. Во принцип, ова подразбира искористување на индексот на потрошувачки цени, иако треба претпазливост за да се обезбеди дека составните компоненти на индексот на потрошувачки цени се соодветни на категоријата на расходи за потрошувачка која се дефлационира. Дури и кога не се прибираат податоци, од анкетите на домаќинствата или други примарни извори, за детални проценени на расходите за потрошувачка, постоенето на проценка на расходите за потрошувачка на домаќинствата според видот на производите од табелата на понуда и на употреба за потребите на дефлација на одделните вредности значително ќе ја подобри проценката на расходите за потрошувачка изразена во количински изрази, споредено со случајот на единствена дефлација само на вкупната вредност.
- 15.141 Главната компонента каде индексот на потрошувачки цени најверојатно нема да биде достапен е мерката на услуги за изнајмување станови во кои живеат сопствениците. Три алтернативни пристапи се наведени во главите 10 и 23 од прирачникот на индексот на потрошувачки цени, но се препорачува само употребно-базиран пристап за мерење на

потрошувачката на услуги за домување во националните сметки. Овој пристап може да земе или формулација на корисник-трошок чии обиди да се измерат промените во трошокот на запоседнатиот-од-сопственикот- стан, или формулација на еквивалент на изнајмување, врз основа на тоа колку запоседнатиот-од-сопственикот ќе треба да плати за да ги изнајмува на своите живеалишта. Вториот метод е општо усвоен за индексите на потрошувачки цени.

Расходи за финална потрошувачка на владата и НПИСД

- 15.142 Расходите за финалната потрошувачка на општата влада и НПИСД се состојат од нивните непазарни инпути минус кој и да е доход од случајна продажба плус вредноста на добрата и услугите купени од пазарните производители за натамошен пренос до индивидуалните домаќинства, по цени кои не се економски значајни минус некое делумно плаќање. (Изведувањето на овој идентитет е образложено во Глава 9.)
- 15.143 Секоја од овие ставки треба да биде изразена во количински изрази, одделно. Проблемот на мерење на непазарен инпут во обем се образложува погоре. За стоките и услугите пренесени во домаќинствата, индексот на цените искористени треба да бидат оние кои се платени за тоа добро минус делот (пропорцијата), која што домаќинствата ја плаќаат. Ако соодносот на цената што е платена од владата (или НПИСД) се менува од година во година, ова се гледа како на промена на обемот во трошоците на делот од двете владата (или НПИСД) и домаќинствата.

Бруто-инвестиции во фиксен капитал

- 15.144 Достапноста на соодветни индекси на цените за бруто-инвестициите во фиксен капитал значително варира меѓу различните видови на средства.
- 15.145 Често постојат индекси на потрошувачки цени за нови станови и индекси на цени на производителите за нови згради и градби. Трошоците за пренос на сопственост треба одделно да се дефлационираат (намалат). Процените за сегашната вредност и за обемот обично се добиени од одделни процени за составните делови, со судски трошоци, превоз и трошоци за инсталација итн.
- 15.146 За стандардни производи кои се користат како инвестиции, индексите на цени на производителите најверојатно ќе бидат достапни, но многу од инвестициите се специфични за купувачот и соодветни индикатори може да бидат развиени со користење на најдобрите достапни информации.

15.147 Индексот на цените на опремата варираат значително во нивните стапки на раст. На пример, индексот на цените за компјутерска опрема паѓаат брзо од година во година, додека индексот на цените за опрема за превоз имаат тенденција да се зголемува. Важно во ваквите случаи дека различни видови на опрема се дефлационираат одделно со помош на усогласување на индексот на цените (или, еквивалентно, се употребува пондериран Паше индекс на цени за дефлационирање на збирната вредност).

15.148 Производите на интелектуална сопственост обично не се добро покриени со достапноста на индексот на цените. Постојат неколку причини за тоа. Една е дека многу интелектуални производи се произведени за сопствена употреба и да не се забележани пазарни цени. Друга е дека производите со интелектуалната сопственост се многу хетерогени. Сепак, тие не се несовладливи тешкотии и постојат стратегии за справување со истите. Како примери, се разгледуваат двете главни ставки во оваа категорија, софтвер и бази на податоци и истражувања и експериментален развој.

15.149 Кога се изведуваат процени на обемот на формирањето на капитал софтвер и бази на податоци, се препорачува да се раздели софтверот во три составни дела: пакуван софтвер, направен по порачка и за сопствена сметка и истите и базата на податоци да се дефлационира. Постојат неколку причини за тоа.

а. Трите компоненти на софтвер и бази на податоци се разликуваат по степенот до кој се достапни податоци за цените, за да се состави индексот на цените.

б Многу е веројатно дека нивните цени и количини растат со различна брзина, посебно меѓу пакуваниот софтвер, другите две компоненти и бази на податоци.

в. И покрај претходната точка, индексот на цените за пакуваниот софтвер може да се користат за градење на индексот на цените на другите две компоненти, ако не постојат посоодветни индекси на цените.

г. Процени на обемот на ставките се корисни показатели на свој начин.

15.150 Пакуваниот софтвер се купува во големи количества, обично преку лиценци за употреба и има изобилство на цени како податоци на располагање. Предизвикот е да се изгради индекс на цените ослободени од ефектите од промена на спецификации и кои и да било други аспекти на квалитативна промена.

15.151 Софтверот направен по порачка исто така се продава на пазарот, но секој софтверски производ направен по порачка е единствен, што претставува очигледен проблем за составувањето на индексот на цените.

Иако секој производ направен по порачка е различен, различни производи може да делат заеднички компоненти, или стратегијата користена за развивање на еден производ може да се искористи за друг производ. Ова не само што укажува на можен начин на подготвување на индексот на цените, но исто така укажува на средствата со кои може да се оствари пораст во продуктивноста, со што се намалува притисокот врз цените. Во делот Б е наведена употребата на ценовниот модел, со цел мерење на промените во цените на згради направен по порачка. Сличен пристап може да се примени и кај софтверот направен по порачка.

- 15.152 Методи за изработка на индекси на цени за хетерогени групи на производи и производи чии спецификации се менуваат брзо се опишани во Прирачникот за Хедоник индекси и прилагодувања на квалитетот и Прирачникот за индекс на цени на производителите: Теорија и практика, (Меѓународната организација на трудот, Меѓународниот монетарен фонд, Организацијата за економска соработка и развој, Обединетите Нации - Економска комисија за Европа и Светската банка, 2004).
- 15.153 Значителен дел од софтверот во бруто-инвестициите во фиксен капитал е направен за сопствена сметка. Оттука, не е можно да се изведе вистински индекс на цените на аутпутот на таков софтвер. Тогаш се работи за избор меѓу псевдоиндекс на цените на аутпутот и индекс на цените на инпутот, добиени со пондерирање заедно на индексот на цените на инпутите. Како што е веќе забележано, процените за обем на инпутот како замена за аутпутот не одразуваат раст на продуктивноста и затоа ова не се препорачува. Во отсуство на подобра алтернатива, најочигледна опција е да се користи индексот на цените за софтвер направен по порачка.
- 15.154 Базите на податоци генерално се хетерогени производи со мал пазар бидејќи повеќето бази на податоци се направени за внатрешни потреби на организацијата. За софтвер за сопствена сметка, е тешко, ако не и невозможно, да се развие вистински индекс на цените на аутпутот и уште еднаш, изборот е меѓу псевдоиндексот на цените на аутпутот и индексот на цените на инпутот, иако псевдоиндексот на аутпутот може тешко да се предвиди.
- 15.155 Истражување и експериментален развој (И&Р) преставува уште една активност која често се извршува за сопствена сметка. Сепак, со оглед на хетерогената природа на И&Р, изборот за дефлација се наоѓа меѓу изведувањето на псевдоиндексот на цените на аутпутот и користењето индексот на цените за инпутот.

Промени во залихите

- 15.156 Иако промените во залихите можат да бидат мали во однос на другите составни делови на БДП, факт е

дека нивната релативна големина може да се промени значително од еден период до следниот, и тоа значи дека тие можат да направат значаен придонес за промените во големината на БДП, особено во тримесечните национални сметки. Од оваа причина, пресметката на промените на залихите во обем особено е важна. Сепак, тоа е исто така предизвикувачка задача. Како што е наведено во параграфот 15.62, со оглед на тоа што промените во залихите можат да имаат позитивни, негативни или нула вредности, верижните индекси не треба да се изведуваат директно. Процените на промените на верижниот индекс на залихите треба да се изведуваат прво со изведување на верижни процени на обемот на залихите на отварање и затварање и потоа да се диференцираат.

- 15.157 Проценката на обемот треба да се направи на детално ниво за различни видови на залихи (работа во тек, готови производи, материјали и опрема, стоки за препродажба). Дефлацијата на залихите мора да се поврзани со составот на тие залихи во однос на производите, отколку на индустријата која ги има овие залихи. Индексот на цените на производителите, индексот на увозните цени, индексот на потрошувачките цени и индексот на трошокот на работната сила најчесто се користат изведување на дефлатори, со прилагодување на соодветната основа за вреднување. Важно е да се разбере начинот на кој претпријатијата ги вреднуваат своите залихи, со оглед на тоа што ова може да обезбеди информација не само на видот на производите, туку и на просечната должина на време во која стоките се чуваат во залихи.
- 15.158 15.158 Кога стоката се испраќаат во странство за преработка без промена на сопственоста, мора да се запомни дека некои залихи може да се држат надвор од националната територија, но националните цени треба да се применуваат за нив, за да се добијат соодветните обеми.

Набавка минус продажба на вредности

- 15.159 Националните статистички служби општо земено не составуваат специфични ценовни индекси за скапоцености. Главните составни делови треба да се намалат (deflated) користејќи најсоодветни достапни ценовни индекси.

Извоз и увоз

- 15.160 Извозот и увозот се состои од двете и од добра и од услуги. За двата извозот и увозот, добрата и услугите се изразени во обем користејќи сосема различни дефлатори, заради достапноста на многу различни извори за добра и услуги. Нови иницијативи се во тек за да се подобри индексот на цените за надворешна трговија со услуги што треба да доведе до подобрување на податоците во оваа област.

- 15.161 Вреднувањето на увозот и извозот на стоки се обработува во Глава 14. Во принцип, треба да се вреднуваат при случувањето на промена на сопственоста меѓу резидентна единица и сопственик нерезидент и да ги вклучува или исклучува трошоците на превоз, во согласност со тоа дали купувачот го вклучува или не превозот до набавувачот во цената која се наплатува. Во практиката, сепак, голем број земји се зависни за податоците за увозот и извозот на стоки од царински декларации, и тоа вредноста на увозот врз основа CIF и на извозот врз основа FOB цени. Ова претпоставува дека промената на сопственоста секогаш се случува на границата на земјата извозник. Со цел израмнување на плаќањата во билансот на плаќања, увозот на стоки треба исто така да биде конвертиран во FOB база, но ова обично се прави на агрегатно ниво и може само да се расчленат агрегатите во контекст на понуда и на употреба, ако воопшто тоа се изведе.
- 15.162 Со оглед на постоењето на детални индекси на извозни и увозни цени за стоките, треба да биде едноставно да се дефлационираат процените на тековната вредност на извозот и увозот на стоки на што е можно подетално и практично ниво, со цел да се предвиди употребата на индексот на обем на Ласпер или Паше индексот на цените. Со цел да ги состават детални процени обемот на увозот на стоки во табелите на понуда и на употреба или CIF процени треба да се стави во FOB базата или индексот на увозни цени треба да се прилагодат на основа на CIF. Вообичаените работна претпоставка е дека CIF и FOB ги предвидуваат приближно цените на купувачите и основните цени, но како што е објаснето во Глава 14, соодветноста на приближното предвидување зависи од околностите кои се околу маржите на превозот.
- 15.163 Индексите на извозни и увозни цени се изработуваат со употреба на три општи методи, чијашто природа во голема мера зависи од изворот на податоци кој се користи. Првиот и доминантен метод, барем во однос на бројот на земји кои го користат, е индексот по единица вредност составен од детални трговски податоци од увоз и извоз на стока изведени од административните царински документи. Како што се потенцира во делот Б, индексите на единечна вредност не се индекси на цените, бидејќи нивните промени може да се должат на промени во цените или количеството. Сепак, тие се користат од многу земји, како сурогати за индексот на цените. Вториот метод е да се состави индексот на цените со користење на податоци од анкетирани претпријатија за цените на репрезентативните ставки кои се извезуваат и увезуваат. Испитаните цени ќе бидат на ставки кои се дефинирани согласно деталните спецификации, така што промената на цената на иста спецификација на ставка може да се мери со текот на времето. Третиот метод е хибриден пристап, кој вклучува составување на индекс на цена
- врз основа на анкета за некои групи на производи и врз основа на царински документи индекс на единица вредности за другите.
- 15.164 Индексите на единица вредност, изведени од бројките на трговијата со стока, се засноваат на релативно низок трошок на таквите податоци. Нивното користење како дефлатори бара одредена претпазливост, бидејќи се покажа дека се предмет на предрасуди, кога се споредуваат со индексот на цените. Предрасудите во индексот на единица вредност се должат на промените во мешавината на хетерогени ставки кои се забележани во царинските документи, но често со лош квалитет на забележаните податоци во количините. Претходното е особено важно во современите пазари на производи со оглед на зголемувањето на диференцијација на производите. Индексите на единица вредност може да страдаат во последно време, како резултат на растечкиот недостиг на сеопфатност на изворните податоци, со зголемување на пропорциите на трговијата која се состои од услуги и електронска трговија и оттаму не се опфатени со податоци за трговската стока. Понатаму, земји во царинска и монетарна заедница, најверојатно, немаат трговски податоци од внатрешната заедница како спореден-производ од царинската документација. Конечно, некоја трговија може да биде непокриен од царинските контроли, како што се електричната енергија, гас и вода, или да бидат на “уникатни” стоки, како што бродови и големи машини, со огромни проблеми за мерење на единица вредности.
- 15.165 Како што е наведено погоре, актуелните извори на податоци за индексот на цените за меѓународната трговија со услуги се помалку сеопфатни, отколку во другите области. Ако индексите на извозни и увозни цени се достапни за извоз и увоз на услугите, тие можат лесно да се користат да се изведат потребните процени за обемот. Ако не се добијат така, процените на обемот на извозот на услуги може да се изведат со користење на асортиман на индексите на цените на производителите и потрошувачките цени. На пример, процените на обемот на услугите на товарниот транспорт може да се изведат со користење на индексот на цените на производителите, согласно формата на превозот, додека процените за обемот на услугите за сместување може да се изведе со користење на соодветен индекс на потрошувачки цени. Ако индексите на увозни цени не се достапни за увоз на услуги, тогаш индексот на цените од земјите кои извезуваат услуги, прилагодени за промените во девизниот курс, може да бидат искористени.
- 15.166 Мора да се запомни дека ако увозот на стоки се вреднуваат вклучувајќи ги и услугите за превоз, тогаш овие услуги на превоз треба да бидат исклучени од вкупниот увоз на услуги.

6. Обем и цени за залихите на фиксна актива и потрошувачка на фиксен капитал

- 15.167 Земете предвид прво едноставен тип на средство. Залихата од овој тип на средство содржи бројни ставки, типично од различни години, кои се вреднуваат и се агрегираат со конзистентен сет на цени. 'Конзистентен' треба да се разбере дека цените се однесуваат на истиот период или момент од времето и се базирани на ист концепт на цена, како што се цените на купувачите. Мерење на залихите со историски цени, односно со додавање количините што биле вреднувани со цените од различни периоди претставува неконзистентно вреднување. Понекогаш се наоѓа во сметката на претпријатието, но не претставуваат значајни економски мерки во контекст на СНС.
- 15.168 Векторот на цените што се употребувал за вреднување на количините на средства мора да се однесува на точка во времето (почеток или крај на период), кога вредностите на залихите се прибирани за отворање или затворање на билансот. За други намени, количина на средствата може да се вреднуваат со вектор на цените кој се однесува на просекот за пресметковниот период. На пример, мерките на потрошувачката на основниот капитал може да се изведат со одземање на залихите на крајот на периодот од средствата на залихите на почетокот на периодот, плус бруто-инвестиции, сè додека цените за просечниот период се користат за секоја компонента, со цел да се елиминираат сопственичките добивки и загуби (и под претпоставка дека нема други промени во обемот на средствата).
- 15.169 Процесот со кој многу мерки на залихи на капитал се изградени е методот на постојан попис. За одреден вид на средство, временската серија на бруто-инвестиции во фиксен капитал се намалува со користење на индексот на цените на купувачите од ист тип на средство, така што количините на средствата се изразени во однос на обемот за посебен референтен период. Овие временски серии во обем потоа се агрегираат за да дадат мерка за залихите, каде се води сметка за пензионирање, загуби од ефикасност или потрошувачка на основен капитал, зависи од природата на мерката на залиха која треба да се изгради. Добиените мерки за залихите се изразени во обем за избраниот референтен период. Овој референтен период може да биде тековниот период и мерките за залихите вреднувани на овој начин често се етикетирано како 'капитални залихи по тековна цена'. Сепак, ова не е целосно точно; со оглед што описот на методот на постојан попис укажа дека дефлацијата е потребна за да се дојде до овие мерки. Така, тие градат посебен случај на вреднување на постојана цена, односно вреднување според векторот на цени во тековниот период.
- 15.170 Дури и кога не се применува методот на постојан попис, на пример во случај на директни анкети на средства, вреднувањето на различните години за посебно средство не треба да се користат

книговодствени вредности, кои одразуваат историски цени. Конзистентното вреднување бара постарите години да се вреднуваат според цените на средствата на специфичната возраст во точката на време за кој се однесува анкетата.

- 15.171 Следниот чекор е да се соберат (агрегираат) движењата во капиталните залихи на индивидуални видови средства во изразени на обем. Употребата на поврзани или верижни индекси, како што беше обработено претходно, е соодветно кога се градат серии кои надминуваат далечно минато бидејќи конфигурацијата на цените во тековниот период нема да остане претставителна.
- 15.172 Дополнителни информации за методот на постојан попис, на различните видови на капитални залихи и нивното мерење се обработени во Глава 20 и во мерењето на капитал.

7. Составните делови на додадената вредност

- 15.173 Мерките на цената и обемот разгледувани досега се однесуваат главно на текови на стоки и услуги произведени како аутпут од процесите на производство. Сепак, можно е да се расчленат некои други текови директно во нивните сопствени составни делови на цената и обемот.

Надоместок за вработените

- 15.174 Единицата количество за надомест на вработените може да се смета еден час работа на даден вид и степен на вештина. Како и со стоките и услугите, различни квалитети на работа мора да се признаат и соодветната количина да се пресмета за секој одделен вид на работа. Цената поврзана со секој тип на работа е компензација платена по час, кои можат да се разликуваат значително меѓу различни типови на работа. А мерка на обем на работа може да се пресметува како просек од соодветната количината за различни видови на работа пондерирана со соодветните вредности на надоместок на вработените во претходната година или фиксна базична година. Алтернативно, 'цена' индексот може да се пресмета за работа со пресметување на пондериран просек на пропорционални промени во часовни стапки на надоместок за различни типови на работа, повторно користејќи го соодветниот надоместок на вработените како пондер. Ако Ласпер тип мерка на обем се пресметува индиректно со дефлационирање на надоместоците на вработените во тековните вредности со индекс на часовна стапка на надомест, последниот треба да биде Пашеов индекс.

Даноци и субвенции на производи

- 15.175 Даноците на производите се од два вида, специфични даноци поврзани со обемот на производот и на ад валорем даноци наплатени од вредноста на производот. Мерењето на обемот на данок на претходниот може да се изведе со примена на

стапката од базичната година за специфични даноци на соодветно дефлационираните бројки на тековна вредност на предмети, кои ги носат посебните даноци и за второто, со примена на стапки ad valorem од базичната година за тековните вредности на ставките предмет на ад валорем даноци дефлационирани со соодветни цени. Можно е да се изведе односот на даночните податоци во тековните вредности и во обем, но тешко е да се протолкуваат истите, со оглед на тоа што тоа ги одразува променливите стапки на данок и менување на составот на купување на производи предмет на оданочување. Пресметката за субвенции се извршува на аналоген начин.

- 15.176 За ова повеќе се дискутира во параграфите од 14.148 до 14.152.

Нето-оперативен вишок и нето-мешан доход

- 15.177 Кога БДП се утврдува како разлика меѓу аутпутот и меѓуфазната потрошувачка плус даноци минус субвенции за производство, бруто-додадена вредност се изведува како сметководствен остаток. Ова е така во двете во тековните вредности и обем. Со цел таму да биде идентитет меѓу различни процени на БДП во обем, не е можно да се даде димензија на цена и обем на бруто-додадена вредност. Стапката на резидуалност треба да е опишана како да е “во реален израз/реална големина”. Ако процените за обемот на потрошувачката на фиксниот капитал и надоместоците за вработените се на располагање, нето-оперативниот вишок и нето-мешан доход може да се изведе, но само во реални услови и без димензијата на обем и цена. Така, не е можно да се изведе независна мерка на БДП од доходниот пристап, затоа што една ставка секогаш се добива резидуално.

- 15.178 Границата да се постават интегрирани мерки на цена и обем во рамките на сметководствената рамка на СНС ефективно се постигнува со нето-оперативниот вишок. Концепциски е невозможно да се пресметаат сите текови во доходната сметка на СНС, вклучувајќи ги тековните трансфери, во нивните сопствени составни делови на цена и обем во недвосмислени составни делови на цена и обем. Меѓутоа, секој тек на доход може да се дефлационира со индекс на цена за одреден број на групи на стоки и услуги за мерење на зголемување или намалување на куповната моќ на доходите во одделните групи, но ова е сосем различно од расчленување на текот на сопствени составни делови на цена и обем. Посебен пример каде ова се применува е во пресметката на условите за ефектот на трговија врз реалниот доход како што е опишано во делот Г.

8. Квартални и годишни процени

- 15.179 Во принцип, истите методи кои се користат за да се изведат процените на годишниот обем треба да се користат за да се изведат процени на тримесечен обем. Упатството за изворите на податоци и методите за составување на тримесечни процени на цена и обем се дадени во главите 3 и 9 од Прирачникот на квартални национални сметки. Главните размислувања се оние опишани во параграфите од 15.45 до 15.50. Во практиката, годишните податоци се по сеопфатни и поточни отколку тримесечните податоци. Иако постојат важни исклучоци, како што се извозот и увозот на стоки, на општата состојба е многу побогат и попрецизен, иако помалку навремено, сет на годишни податоци отколку на кварталните податоци. Од овие причини, цврст пристап е да се состави балансирана годишна табела на понуда и на употреба изразена во тековни вредности и на цените од претходната година и да се изведе квартална проценка, која е конзистентна со нив. Овој пристап се адаптира на прибирањето годишни верижно поврзани квартални Ласпер мерки на обем, иако, исто така, може да се прилагодат на прибирањето на годишни верижно поврзани квартални Фишерови мерки.

9. Препораки

- 15.180 Препораките достигнати погоре за изразување на националните сметки во единици на обем можат да се сумираат според следново:
- Процени на обем на трансакции во стоки и услуги најдобро се составуваат во рамка на понуда и на употреба, по можност во врска со и во исто време како и процените на тековната вредност. Тоа подразбира работење на колку што може на подетално ниво на производи колку што овозможуваат ресурсите.
 - Општо земено, но не секогаш, најдобро е да се изведат процените на обем со дефлационирање на моменталната вредност со соодветен индекс на цени, отколку градење директно на процените на обемот. Затоа е многу важно да има сеопфатен пакет на индекси на цени на располагање.
 - Индексите на цените искористени како дефлатори треба да одговараат на вредностите кои се дефлационираат колку што е можно поблиску во поглед на делокругот, вреднувањето и тајмингот.
 - Ако не е практично да се изведат процени на додадената вредност во реални услови од рамката на понудата и на употребата и или не се добри процените на обемот на аутпутот и средната потрошувачка или вториве не се на располагање тогаш задоволителни процени може да се добијат со помош на показател за аутпутот, барем на краток рок. За кварталните податоци ова преставува префериран пристап, иако со процените се ставени одредници на годишните податоци. Излезен индикатор изведен од дефлација генерално се преферира од оној кој се изведува со екстраполација на количината.

д. Процените на аутпутот и додадената вредност во обем и реални услови треба да се изведе со користење на инпутите како последно средство, бидејќи тие не одразуваат било какви промени во продуктивноста.

ѓ. Преферираната мерка на движењата од-година-во-година на обемот на БДП е индексот за обем Фишер; промени во текот на подолги временски периоди се добиваат со верижно поврзување, тоа значи, со кумулирање на движењата од-година- во -година.

е. преферираната мерка за инфлација на година- во - година за БДП и други агрегати преставува, значи, индексот на цена Фишер ; промените во цена во текот на подолги временски периоди се добиваат со верижно поврзување на ценовните движења од година-во- година, или имплицитно со делење на верижниот индекс на обем на Фишер во индексни серии на тековни вредности.

ж. Верижните индекси кои го користат индексот на обем на Ласпер за да се измерат движењата од година- во- година во обемот на БДП и поврзаните имплицитни ценовни индекси на Паше за да се измери инфлацијата од - година- во- година да се обезбеди прифатлива алтернатива за индексот на Фишер.

з. Верижните индекси за агрегати не може да се додаваат конзистентно со нивните составни делови која да е формула да ја користат, но ова не треба да спречи временската серија на вредности да се составува со екстраполирање на вредностите од базичната година со соодветни верижно индекси. Издржан пристап за да се изведе квартална тековна вредност и процени на обемот е да стави одредница на нив со годишните процени составени во рамката на понудата и на употребата. Овој пристап се адаптира самиот на градењето на годишни верижни мерки на обем со користење формули или на Фишер или на Ласпер .

Г. Мерки на реалниот доход за вкупната економија

1. Концептот на реален доход

- 15.181 Многу текови во СНС, како што се парични трансфери, немаат димензија на сопствена цена и количина и не може, затоа, да се разделат на ист начин како тековите поврзани со стоки и услуги. И додека таквите текови не може да се измерат 'во термини на обем, тие се сепак може да се измерат 'во вистинска смисла', со дефлационирање на нивните вредности со индексот на цените со цел да се измери нивната реална куповна моќ над некоја избрана кошница на стоки и услуги што служи како нумерирање.

15.182 Можно е со користење на делител да се дефлационира каков и да е тек на доход во сметки, па дури и балансирачка ставка, како што се заштеди може да се дефлационира со индекс на цена со цел да се измери куповната моќ на ставката која се обработува, низ означен сет на стоки и услуги. Со споредување на дефлационираната вредност на доходот со реалната вредност на доходите во базичната година, можно е да се одреди со колку куповната моќ на доходот се зголемила или намалила. Доход дефлациониран на овој начин се опишува како 'реален доход'.

15.183 И покрај терминологијата што се користи, 'реалните' доходи се вештачки конструкции кои се зависни од две референтни точки.

а. Реалните доходи се мерат во однос на нивото на цените во некоја одбрана референтна година, тие се менуваат во зависност од изборот на референтните година.

б. Мерењето на промените на реалните доходи мерка во куповната моќ над некои избрани делители, тие се менуваат во зависност од изборот на делител.

15.184 Како што често може да биде неочигледен или неспорен избор на делител секогаш имало некоја неподготвеност да се покажат реални доходи во националните сметки, со образложение дека изборот на делител треба да се остави на корисникот на статистиката, а не на составувачот. Сепак, кога ќе настанат големи промени на цените, може да се тврди дека составувачите на статистиката се обврзани да ги презентираат барем некои мерки на реалниот доход. Не сите корисници на сметки имаат можност, склоност или експертиза да се пресмета реалните доходи кои најмногу одговараат на нивните потреби. Покрај тоа, постои побарувачка од многу корисници за повеќеенаменско мерење на реалниот доход, барем на ниво на економијата во целина и целта на овој оддел е да се укаже како таквите мерења може да се состават.

2. Трговски добивки и загуби од промените во условите на надворешната размена

- 15.185 Во затворена економија без извоз или увоз, БДП е еднаков на збирот на финалната потрошувачка плус инвестициите. Овој износ се опишува како домашни финални трошоци. БДП, исто така, е мерка на доход остварен во економијата од производство. Иако доходите не можат да бидат изразени како производ на цени и количини, ако БДП може да се дефлационира, потоа во сила мора да биде мерење на доходи во реални услови. Меѓутоа, со вклучување на увозот и извозот, БДП не е веќе идентична на домашните финални трошоци, дефлацијата на БДП мора да дозволува за дефлација на увозот и извозот, како и на домашните финални трошоци. Дури и ако увозот и извозот се еднакви во тековните вредности, тие обично имаат различни цени, па има влијание врз мерењето на реалниот доход од цените на увоз и извоз . Ова се прави со оглед на условите за трговија и пресметување на она што е познато, како што се трговски добивки и загуби од промени во однос на трговијата.

15.186 Понатаму, вкупниот реален доход кои резидентните граѓани го изведуваат од домашното производство, зависи од стапката на кој извозот се тргувал наспроти од увозот од остатокот од светот.

15.187 Условите на трговијата се дефинира како однос на цената за извозот со на цената на увозот. Ако цените на извозот на земјата растат побрзо (или паѓаат поспоро) од цените од нивниот увоз (тоа значи, ако нејзините услови за трговија се подобрат) помалку извоз е потребен за да се плати за одреден обем од увоз, така што во дадено ниво на домашното производство на стоки и услуги може да се реалоцира од извозот до потрошувачката или инвестициите. Така, подобрувањето на условите за трговија овозможува зголемување на обемот на стоки и услуги кои се купуваат од резидентните граѓани од доходите кои се генерираат од даденото ниво на домашното производство.

15.188 Реалниот бруто-домашен доход (реален БДД) ја мери куповната моќ на вкупните доходи генерирани од домашното производство. Тоа е концепт кој постои само во реална смисла. Кога условите за трговија ќе се променат, може да има значителна дивергенција меѓу движењата на БДП во услови на обем и реалниот БДД. Разликата меѓу промената на БДП во услови на обем и реален БДД се опишува како 'трговска добивка' (или загуба), или, да го завртиме ова на другата страна, трговска добивка или загуба од промените во услови на трговија е разликата меѓу реалниот БДД и БДП во услови на обем. Разликите меѓу движењата на БДП во услови на обем и реалниот БДД и не се секогаш мали. Ако увозот и извозот се големи соодветно на БДП и ако стоковиот состав на стоки и услуги што го сочинуваат увозот и извозот е многу различен, делокругот за потенцијалните трговски добивки и загуби може да е голем. Ова може да се случи, на пример, кога извозот на земјата, главно се состои од еден мал број на примарни производи, како што се какао, шеќер или нафта, додека нивниот увоз се состои главно од преработените производи. Трговската добивка или загуба, T , обично се мерат со следниот израз:

$$T = \frac{X - M}{P} - \left\{ \frac{X}{P_x} - \frac{M}{P_m} \right\} \quad (19)$$

каде

X = извозот по тековните вредности

M = увозот по тековните вредности

P_x = индексот на цените за извозот

P_m = индексот на цените за увоз

P = индексот на цените базиран на некој избран делител.

P_x , P_m и P сите се еднакви на 1 во базичната година. Терминот во заграда го мери на трговскиот биланс пресметан на цените на извоз и увоз од референтната година, каде што првиот термин ги мери на актуелниот тековен биланс дефлациониран со делител индекс на цените. Совршено можно е да се има различна ознака од другата.

15.189 Треба да се направи важен избор во мерењето трговските добивки и загуби, изборот на ценовниот индекс P со кој се намалува (deflate) тековниот трговски биланс. Постои голема, но неисцрпна литература на оваа тема, но точката за која постои општа согласност е дека изборот на ' P ' понекогаш може да направи значителна разлика во резултатите. Така, мерењето на реалниот БДД понекогаш може да е чувствителен на изборот на P и ова спречува да се постигне консензус по ова прашање.

15.190 Не е неопходно да се сумираат овде сите различни аргументи во корист на еден дефлатор место на друг, но корисно е да се укаже на главните алтернативи што се залагале за P . Тие можат да бидат групирани во три класи, како што следува.

a. Една можност е да се дефлационира тековната состојба, $X-M$, или со ценовниот индекс од увоз (за која е силно се залагаат) или со ценовниот индекс од извоз, при што некои автори аргументираат дека изборот меѓу P_m и P_x треба да зависи од тоа дали тековниот трговски биланс е негативен или позитивен.

b Втората можност е да се дефлационира тековниот биланс со просекот од P_m и P_x биле предложени различни видови на просек, едноставни аритметички или хармонични просеци, или покомлексни трговски пондерирани просеци.

v. Третата можност е да се дефлационира тековниот биланс со некои општи индекси на цени, кои не се изведени од надворешната трговија, на пример, индексот на цените за бруто-домашни финални трошоци, или ценовниот индекс на потрошувачката.

15.191 Неуспехот да се согласат на еден дефлатор се одразува на фактот дека ниту еден дефлатор не е оптимален во сите околности. Изборот на дефлатор може да зависи од повеќе фактори, на пример, дали сегашниот биланс на трговијата е во суфицит или дефицит, со големина на увозот и извозот во однос на БДП, итн. Од друга страна, постои општа согласност дека е особено пожелно и, за некои земји од витално значење, да се пресметаат трговските добивки и загуби кои произлегуваат од промената во условите на трговијата. За да се реши оваа 'загатка' се препорачува да се постапува на следниов начин:

a. Трговски добивки или загуби, како што е дефинирано погоре, треба да се третираат како составен дел на СНС;

б. Изборот на соодветен дефлатор за тековните трговски биланси треба да се остави на статистички власти на земјата, имајќи ги во предвид посебните околности на соодветната земја;

в. Ако статистичките власти во рамките на една земја не се сигурни кој е најсоодветен општ дефлатор 'P' треба да се користи, некој просек од ценовниот индекс на увоз и извоз треба да се користи, наједноставниот и најтранспарентниот просек што претставува непондерирана аритметичка средина на ценовниот индекс на увозот и извозот. (Ова се нарекува во стручната литература на оваа тема како метод Geary.)

15.192 Овие предлози се наменети за да се осигура дека неуспехот во договарањето на општ дефлатор не спречува да се пресметува агрегат на мерење на реалниот доход. Некои мерења на трговската добивка треба секогаш да се пресметуваат, дури и ако е истиот тип на дефлатор не се употребува од сите земји. Кога постои несигурност околу изборот на дефлатор, веројатно просекот на ценовниот индекс на увозот и извозот е соодветен .

3. Меѓусебниот однос меѓу мерките на обемот на БДП и агрегатите на реалниот доход

15.193 Вообичаениот начин да се пресмета реален доход е да се почне од реалниот БДД и потоа да се следи нормалниот редослед на агрегати на доход, но секое интервентно прилагодување дефлационирано на реални рамки. Ова може да се прикаже како следново:

а. Бруто-домашниот производ во услови на обем; плус трговска добивка или загуба кои резултираат од промените во условите на размена;

б. е еднаква на реалниот бруто-домашен доход; плус реалните примарни доходи примени од странство; минус реалните примарни доходи исплатени кон странство;

в. еднакво на реален бруто-национален доход; плус реалните тековни трансфери примени од странство; минус реалните тековни трансфери исплатени кон странство;

г. е еднакво реален бруто-национален расположлив доход; минус потрошувачка на фиксен капитал во количински израз;

д. е еднакво на реален нето-национален расположлив доход.

15.194 Транзицијата од (а) до (б) е трговската добивка од промени во условите на трговијата, објаснети погоре. Чекорите потребни за да се движи од (б) до (г) од погоре вклучуваат дефлација на текови меѓу резиденти и нерезиденти институционални единици, односно примарните доходи и тековните трансфери

на обврски од странство и кои се плаќаат во странство. Може да нема автоматски избор на ценовен дефлатор, но се препорачува , куповната моќ на овие текови дека треба да се изрази во услови на делител со широка основа, посебно сетот на стоки и на услуги кои го сочинуваат бруто-домашниот финален трошок. Индексот на цени треба, се разбира, постојано да се дефинира доследно со индексот на обем и индексот на цените за БДП.

15.195 Секој чекор во процесот треба најпрво да се пресметува за соседните години изразени во адитивни количински изрази и подолги серии изведени како верижни индекси.

15.196 Можен алтернативен пристап е да се премине од БДП во количински изрази кон нето-домашни финални расходи во количински израз, а потоа да се направи единечно прилагодување за влијанието врз куповната моќ на тековниот надворешен биланс, користејќи дефлатор за нето-домашни финални расходи, за да се намали тековниот надворешен биланс кон реален израз. Предноста на оваа алтернатива е единствен делител кој се користи низ сетот на стоки и услуги кои ги сочинуваат нето-домашни финални расходи. Може да биде полесно, затоа, да се сфати значењето на реалниот нето-национален расположлив доход, затоа што овој дефлатор е експлицитен.

15.197 Сепак, алтернативната рамка ги мери трговската добивка или загуба со користење на дефлатор за нето-домашните финални расходи како општ дефлатор P, за трговската добивка или загуба од промените во условите на трговијата, каде што може да се тврди дека P треба секогаш да биде базиран на тековите кои влегуваат во надворешната трговија. За биланс, според тоа, треба да се претпочита оригиналната рамка прикажана погоре .

Д. Споредување на меѓународните цена и обем

1. Вовед

15.198 Корисниците сакаат да го споредуваат БДП и неговите составни делови, не само во текот на времето за одредена земја или земји во анализата на економскиот раст, на пример, туку низ сите земји на одреден временски период во анализа на соодветната економска големина. А најчесто користен метод за правење на такви споредби е да се прилагодат вредностите на националните сметки на општа валута користејќи ги девизниот курс, кој има предност со тоа што податоците се лесно достапни и во целост ажурирани. Ова е соодветно, ако на корисниците им треба рангирање на соодветната потрошувачка моќ на земјата на светскиот пазар. Сепак, тоа не е соодветна за споредби на продуктивноста и на животниот стандард, бидејќи не се прилагодува на разликите во нивоата на цените меѓу земјите и на тој начин не дава мерење соодветните големини на обемот на стоки и услуги што ги произведуваат овие земји.

15.199 Паритетот на куповна моќ се користи за изготвување на сигурен сет на процени на нивоата на активност меѓу земјите, изразени во општа валута. Паритетот на куповната моќ се дефинира како број на единици на валута Б, кои се потребни во Б за да купи иста количина на индивидуална стока или услуга како што единица на валута А ќе купи во А. Типично, за паритетот на куповната моќ на земјата се изразува во услови на валутата на базичната земја, при што обично се користи САД американскиот долар. Оттука, паритетот на куповната моќ е пондерирани просек на релативните цени, изразени во националната валута, на споредливи ставки меѓу земјите. Ако се користи како дефлатор, тие овозможуваат споредби на БДП и на неговите составни делови меѓу одделните земји.

15.200 Овој дел прво ги испитува прашањата на индексните броеви во агрегатните споредувања на цени и обем низ земјите. Програма за меѓународни споредби произведува меѓународно споредливи економски агрегати во количински изрази, како и индекси по цени на производителите и индекси на нивоата на цените. Основана е во 1968 година, програмата за меѓународни споредби се разви и денес ги покрива сите региони во светот, при што во 2005 година вклучуваше 107 земји. Резултатите се комбинирани со програмата на ОЕЦД и Евростат за индекси по цени на производителите за 43 земји, што вкупно значи вкупен број од 150 земји.

15.201 Прибирањето податоци базирани на индексите по цени на производителите активност која е скапа и бара многу време, па затоа не е можно да се направат такви споредби преку нормален тек на работите. Потребна е координација на светско ниво за да се соберат податоци и да се состават процени врз основа на индексите по цени на производителите. Меѓутоа, националните сметководители во земјите учеснички треба да ги разберат основните принципи на споредбата и практичните потреби кои се направени врз нив, со цел податоци за составување на индексите по цени на производителите и на тој начин споредување на обемот на БДП. Ова е предмет на обработка во последниот дел од овој дел.

2. Прашања поврзани со индексните броеви

15.202 Теоријата на индексните броеви, развиена во контекст на временски серии, не може да се применува механички за меѓународни споредувања со едноставна замена на терминот “период” со поимот “земја”. Меѓународните споредувања се разликуваат во голем број на аспекти.

а. Временските серии се редат по датум на опсервација, но земјите немаат такво а приоритетно редеење. Како последица на тоа, не постои претходно одреден начин за да се наредат земјите, кога се составува верижен индекс.

б. За меѓународни споредувања на цени, различни луѓе кои ќе прибираат и анализираат податоците за цените ќе известуваат за цените на ставките во различни земји. Постои потреба за флексибилни, но детални структурирани описи на производот за секоја ставка, така што само цените на слични ставки се споредуваат, или со споредување на цените во иста ставка специфицирана изведена од структурираниот опис на производот во двете земји, или со прилагодување на цените на различни спецификации изведени од структурираниот опис на производот за различен квалитет.

в. Меѓународните споредувања се изведуваат на помалку редовна основа, делумно поради тоа што тие претставуваат огромен предизвик во координацијата, кои ги вклучуваат статистичките служби на сите земји учеснички, како и меѓународни организации.

15.203 Во срцето на индексите на цените на производителите се споредувањата на цените на исти или многу слични спецификации на производи. Во 2005 година, програмата за меѓународни споредувања го употребува структурираниот опис на производот за да се дефинираат овие спецификации и да се обезбеди квалитет на деталните споредувања на цени. За секоја ставка таму има спецификација која ги опишува техничките карактеристики на предметот во детали, така што колекторот на цена може прецизно да ги идентификува на локалниот пазар. Покрај техничките карактеристики, спецификациите, исто така, вклучуваат и други варијабли кои треба да се земат во предвид, кога дава цена на ставката, како што се условите на продажбата, додатоците и превозот и трошоците за инсталација. Базата на податоци која се формира од овие структурирани описи и цените собрани им овозможуваат попрецизни споредувања на ставки меѓу земјите.

Репрезентативност наспроти споредливост

15.204 Двата критични критериуми во изборот на производи, на кои треба да се стави цена за пресметување на индексот на цените на производителите се ‘репрезентативноста’ и ‘споредливоста’. Репрезентативни производи се оние производи кои се често купувани од резидентните домаќинства и, најверојатно, ќе биде широко достапен низ на земјата. Репрезентативноста е важен критериум за програмата за меѓународни споредувања, затоа што нивото на цените на нерепрезентативни производи се обично повисоки од оние на репрезентативните производи. Затоа, ако една земја става цена на репрезентативни производи додека на друга земја става цена на нерепрезентативни производи од истата категорија трошоци, тогаш ценовната споредба меѓу двете земји ќе се наруши. Од друга страна, споредливоста се однесува на физичките карактеристики на производот. Производите се сметаат дека се споредливи, ако нивните физичките карактеристики, како што се големината и квалитетот и економските карактеристики, како на пример дали се користат свеќи како примарен извор на светлина или претежно за декоративни цели, се идентични.

15.205 Во практиката се вклучуваат тешки размени во избирањето на производите, кои се истовремено и репрезентативни и споредливи за да се искористат во пресметувањето на индексот на цените на производителите. Листите на производи за пресметување на индексот на цените на производителите се развиваат на начин кој ги балансира конкурентските цели во рамките на репрезентативноста на земјата и споредливоста меѓу земјите. Во таа смисла, тие се мошне различни од производите, на кои би се давало цена од која и да поединечна земја за да ги состави своите ценовни индекси (како на пример ценовниот индекс на потрошувачка или која и да е ценовен индекс на производство) и кои се користат во изготвување на дефлатори, кои се користат за пресметување процени на обем во временските серии на националните сметки. Во случајот на временските серии во рамките на земјата, репрезентативноста е клучен критериум во изборот на производи кои се оценуваат, а споредливоста со другите земји не е битна. Откако репрезентативниот производ е избран за оценување, важно е да се оценува истиот производ и во подоцнежните периоди, така што промените во цените на производот може да се мерат со текот на времето. За програмата за меѓународни споредувања, репрезентативноста се бара само во една точка во времето, а не низ текот на времето.

Агрегирање

15.206 Индексите на цените на производителите се пресметуваат и агрегираат во две фази: проценка на индексот на цените на производителите на ниво на основни наслови (ставки) и агрегација низ основен наслов (ставка) на индексите на цените на производителите за да се формираат агрегати на високо ниво. Проценка на ниво на основен наслов (ставка) на индексите на цените на производителите е врз основа на коефициентот на цената на индивидуалните производи во различни земји. Обично нема информации за количините или трошоците во рамките на основниот наслов, па оттука не можат експлицитно да се пондерираат односите меѓу индивидуалните цени кога се изведува индексот на цените на индивидуалните производители за целиот основен наслов (ставка). Двата метода на агрегација доминираат на ова ниво на пресметки на индексот на цените на индивидуалните производители, методот EKS (описан подолу), и методот на вештачка променлива на национален производ. Описот на овие методи може да се најде во Глава 11 од Методолошкиот Прирачник на програмата за меѓународни споредувања од 2005 година. Пондерите се од клучно значење во втората фаза, кога основниот наслов (ставка) на индексите на цените на производителите се агрегира до БДП. Главните пристапи кои се користат во агрегација се сумирани во ставовите подолу.

Бинарни споредби

15.207 Како што е наведено во одделот В, на монетарната вредност на БДП, или еден од неговите составни делови, (I_V) ги одразува комбинираните разлики на двете цената и количината, и тоа:

$$L_P \times P_Q = I_V \text{ или } L_Q \times P_P = I_V$$

Индексите на цената и обемот може да се состават парови од земји, користејќи ги истите видови на формула на индекс на бројот, како оние кои се користат за мерење на промените меѓу временските периоди. Ласпер-тип на ценовен индекс за земја Б која се споредува со земјата А се дефинира како:

$$L_P = \sum_{i=1}^n \left(\frac{p_i^B}{P_i^A} \right) S_i^A \equiv \frac{\sum_{i=1}^n p_i^B q_i^A}{\sum_{i=1}^n p_i^A q_i^A} \quad (20a)$$

и индексот на Паше како:

$$P_P = \left[\sum_{i=1}^n \left(\frac{p_i^A}{P_i^B} \right)^{-1} S_i^B \right]^{-1} \equiv \frac{\sum_{i=1}^n p_i^B q_i^B}{\sum_{i=1}^n p_i^A q_i^B} \quad (20b)$$

каде пондерите s_i^A и s_i^B се составни делови на БДП по тековни вредности на земјите А и Б.

15.208 Со оглед на комплементарните врски меѓу Ласпер и Паше индексите на цената и обемот забележани претходно, следува дека Ласпер тип индекс на обем за Б во споредба со А може да се изведе со дефлационирање на стапката на вредности во Б кон А, секој изразени во сопствените валути, со Паше-тип на индекс на цените (20b). Паше-тип индекс на обем слично се изведува со дефлационирање на стапката на вредности од Б кон А со Ласпер тип индекс на цени (20a).

15.209 Разликите меѓу моделите на соодветните цени и количини за две различни земји имаат тенденција да бидат релативно големи, во споредба со оние меѓу временските периоди за истата земја. Резултатот е голема разлика меѓу Ласпер и Паше типот на индекс на цената и обемот меѓу одделните земји, што за возврат покажува дека за формула на индексен броеви, како што е Фишеровата формула, овозможува симетрично искористување на двете информации на земјата за цена и обем.

Мултилатерални споредби

- 15.210 Потребата од мултилатерални меѓународни споредувања можат да произлезат, на пример, за да се утврди БДП агрегатите за блокови на повеќе од две земји или рангирање на обемот на БДП, или по глава на жител (per capita) БДП, за сите земји во блок. Пожелно е таквите рангирања да бидат преодни.

Транзитивност

- 15.211 Да земеме група од m земји. Со оглед на тоа што бинарните споредувања на обемот и цените можат да се направат меѓу било кој пар на земји, вкупниот број на можни бинарен споредувања е еднаков на $m(m-1)/2$. Да земеме дека индексот на цената, или обемот, за земјата j базиран на земјата i може да се запише како iI_j . Сетот на индексите се вели дека е преоден кога следниов услов се задржува за секој пар индекси во сетот:

$$iI_j \times jI_k = iI_k \quad (21)$$

Овој услов покажува дека директно (бинарен) индекс за земјата k врз основа на земјата i е еднаква на индиректен индекс кој се добива со множење на директен (бинарен) индекс за земјата j врз основа на земјата i со директен (бинарен) индекс за земјата k врз основа на земјата j . Ако целиот сет на индексите е преоден, индиректните индекси кои поврзуваат парови земји се секогаш еднакви на соодветните директни индекси. Во практика, ниту една од стандардните индекс формули во општа употреба, како што Ласпер, Паше или Фишер, е преодна.

- 15.212 Целта е да се најде мултилатерални метод кој генерира преоден сет на мерки на цената и обемот, и додека истовремено означува еднаков пондер за сите земји. Постојат четири сосема различни приоди кои можат да се користат. Првиот пристап се постигнува преодност со користење на просечните цени во рамките на блокот зада се пресмета на обемот на мултилатералните индекси. Вториот пристап започнува од бинарните споредувања меѓу сите можни парови земји и ги преобразува на тој начин за да наложи преодност. Третиот метод користи техники на регресија за да се процени цената која недостасува со користење на соодветната цена за други производи на основа земја-по-земја. Четвртиот метод е мултилатерално врзување во синцир врз основа на поврзаните билатерални споредувања, кои што најслични во нивната ценовна структура и се поврзуваат прво.

Блок пристап

- 15.213 Најшироко користената форма на блок пристап ги користи просечните цени на блокот за повторно да ги вреднува количините во сите земји во блокот. Ова автоматски обезбедува преодност. Индексот на обемот за земја B во однос на земјата A се дефинира во првиот израз во равенката (20) како:

$$GK_{\varrho} = \frac{\sum_{i=1}^n q_i^B \overline{p}_i}{\sum_{i=1}^n q_i^A \overline{p}_i} = \frac{\sum_{i=1}^n q_i^C \overline{p}_i}{\sum_{i=1}^n q_i^A \overline{p}_i} \times \frac{\sum_{i=1}^n q_i^B \overline{p}_i}{\sum_{i=1}^n q_i^C \overline{p}_i} \quad (22)$$

и може да се смета дека е преоден. Просечната цена \overline{p}_i за секоја поединечна стока или услуга е дефинирана како негова вкупна вредност во блок, изразена во некоја заедничка валута, поделен со неговата вкупна количина:

$$\overline{p}_i = \frac{\sum_{j=1}^m c^j p_i^j q_i^j}{\sum_{j=1}^m q_i^j} \quad \text{каде}$$

$$\sum_{j=1}^m q_i^j = \sum_{j=1}^m \frac{v_i^j}{p_i^j} \quad (23)$$

и збирот е во текот на m различни земји во блокот. Изразот c^j во исказот (23) е конвертор на валути кој може да биде или стапка на девизен курс или PPP искористен за да го конвертира секој трошок на земјата од ставка и, $v_i^j = p_i^j q_i^j$ во заедничка валута.

- 15.214 Најчестиот блок метод е методот на Geary Khamis (GK), во која валутните конвертори кои се употребуваат во (23) се индексите на цените на производители имплицирани од индексот на обем дефиниран со (20). Во овој метод, просечните цени и индексите на цените на производители се меѓусебно зависни и се дефинирани со основниот сет на симултани равенки. Во практиката, тие можат да бидат добиени итеративно, првично со употреба на девизниот курс како конвертор на валута за просечните цени, на пример. Индексите на обем кои произлегуваат потоа се користат за да се изведе индиректниот сет на индексите на цени на производителите, кои самите се искористени за возврат да се пресмета вториот сет на просечни цени, индекси на обем и индексите на цените на производители, итн.

- 15.215 Предностите на блок методот како што е метод Geary Khamis, вклучуваат:
- а. Блокот на држави се признава како ентитет самиот по себе;
- б. Со користење на поединечен вектор на цените се обезбедува предност, мерките на обемот се адитивно конзистентни и можат да се претстават во вредносни изрази со користење на просечните цени на блокот (можно е да се презентираат резултатите за група на земји во форма на табела со земјите во колони, а составните делови на финалниот трошок во редови, во кои вредностите се додаваат во колони, како и низ редови), и
- в. Можно е да се споредуваат стапките, како што на залихите од БДП наменети за бруто-инвестиции во фиксен капитал, бидејќи истиот вектор на цените се користи за сите земји.
- 15.216 Сепак, споредувањата меѓу кои било две земји, врз основа на мултилатерални блок резултати, може да не се оптимално дефинирани. Се покажа во описот на предноста дека најдобрата практика за споредување на цените и обемот меѓу земјите А и Б треба да направат симетрично користење на информации во врска со нивните цени и количини. Ако релативните цени А се повисоки тогаш просекот и Б се пониски, употребата на просечните цени ги намалува трошоците на А изразени во просечни меѓународни цени и ги зголемува оние на Б во однос на земјата чии цени се блиску до меѓународниот просек. Таквата нееднаквост често се забележува во случајот на услугите меѓу развиените и земјите во развој. Следствено, кога со употреба на методот Geary Khamis, расходите засновани на индексот на цени на производителите генерално се преценети за сиромашните земји.
- 15.219 Индексот EKS меѓу земјите i и k претставува геометриски просек на директниот индекс меѓу i и k и сите можни индиректни индекси поврзувајќи ги земјите i и k , во кои на директниот индекс му се дава двоен пондер за секој индиректен индекс. Предноста (Transitivity) се постигнува преку вклучување на секоја друга земја во блокот во индекс EKS за секој даден пар на земји.
- 15.220 Индексот EKS :
- а. ги обезбедува најдобрите можни предни мерења за поединечен агрегат меѓу еден пар на земји, на речиси ист начин како што може да обезбеди синцирот на Фишер индекси најдобра можна мерка на движењето на еден агрегат во текот на времето;
- б. дава еднаков пондер на двете земји кои се споредуваат; и
- в. не е под влијание на релативните големини на земји, пожелниот атрибут.
- Сепак, последиците се слични на како оние за синцирот индекси во контекст на временски серии. Не е можно да го конвертира EKS индекс на обем на агрегат и на неговите компоненти во сет од адитивно конзистентни вредности. Ова е во спротивност со методот на Geary Khamis.

Ринг споредби

Бинарен пристап

- 15.217 Алтернативен пристап за пресметување на сетот на мерење на мултилатералниот обем и индексот на цени на производителите е да се започне од бинарни споредувања меѓу сите можни $m(m-1)/2$ парови земји. Ако секое бинарно споредување се зема во предвид во изолација, преферираното мерење најверојатно ќе биде индексот Фишер.
- 15.218 Фишер индексите не се преодни, но можно е од нив да се изведе сет на $m-1$ преодни индекси кои се слични на оригиналот индекси Фишер индекси колку што е можно поблиску, користејќи критериум на најмали квадрати. Минимизирајќи ги отстапувањата меѓу оригиналниот Фишер индекси и саканиот преоден индекс доведува до т.н. EKS формула, предложена независно од Elteto, Koves и Szulc.
- 15.221 Епилогот на горенаведените методи претпоставува дека постои еден сет на споредувања кои го сочинуваат сите земји во блокот. Како што бројот на земјите учеснички се зголемува, станува тешко овие да се администрираат како една група. Уште повеќе, тешко е да се најдат ставки, кои се истовремено и на национално и на глобално ниво споредливи за земји со дијаметрално спротивставени како географски така и во нивното ниво на развој. Но постојат предности во регионализираните пристапи до збирката на индексите на цените на производителите. Спецификацијата на производот се подготвува за секој регион и независни сетови на индекси на цените на производителите се подготвуваат за земјите на основа регионот по регион.
- 15.222 Иако овој пристап веројатно го подобрува квалитетот на индексите на цените на производителите на регионално ниво, сè уште постои потреба да се комбинираат регионите за да се добие глобално споредување. Традиционално, се избира “земја за поврзување (“bridge country”) за да се обезбеди врска меѓу регионите. “Земјата за поврзување” учествува во истражувањата на цените на повеќе од еден регион. Пристапот Ринг ја проширува оваа идеја и го идентификува подмножеството на земји во секој регион, со цел да се бидат како ‘прстен земји’. Овие земји се состојат од синтетички ‘регион’, кој се пресекува со сите региони чии што споредувања треба да се поврзат заедно.

15.223 Методот кој се избира, зависи од бројни фактори, вклучувајќи ги целите на анализата, нивото на агрегација, оскудноста (sparseness) на податоци, дали агрегација е во рамките на регионите, низ прстен земји или за целиот сет на податоци и на важноста дадена на додатокот (additivity) и симетричниот третман земјите.

3. Практични согледувања за националните сметководители

Паритетот на куповната моќ и националните сметки

15.224 Една од најважните начини на користење на паритетот на куповна моќ е да се пресмета споредливи процени на БДП и неговите главни составни делови, изразени во заедничка валута каде што се отстранети ефектите од разликите во цените меѓу земјите. Националните сметки се составен дел на процените на паритетот на куповна моќ на два начина. На прво место, на националните сметки обезбедуваат пондер кој се користат за да се агрегираат цените од деталното ниво на пошироки агрегати, па се до самиот БДП. Второ, националните сметки обезбедуваат вредности кои се дефлационираат со помош на паритетот на куповна моќ за да се обезбеди обем (познати како 'реални трошоци') изразен во заедничка валута со што се овозможува БДП и неговите трошоци составни делови да се споредуваат меѓу земјите.

15.225 Употребата на паритетот на куповна моќ, исто така, произведува компаративни индекси на ниво на цени. Компаративниот индекс на ниво на цени е стапката на паритетот на куповна моќ за земјата во однос на официјалниот девизен курс, и се мери во согласност со референтната валута. Индексите на ниво на цени, општо земено, се изразуваат врз основа на 100, со основа која е или поединечна земја или регионален просек.

15.226 Ако некоја земја има индекс на ниво на цени помал од 100, нејзиното ценовно ниво е пониско отколку она на земјата (или регионот) која служи како делител. Слично на тоа, било кој пар на земји може директно да се спореди. Ако некоја земја има индекс на ниво на цени помал од другите, тогаш државата со понизок индекс на ниво на цени ќе се смета за "евтина" од друга земја, без оглед на тоа дали нејзиниот индекс на ниво на цени е над или под 100.

15.227 Во пракса, паритетот на куповна моќ не се менува брзо со текот на времето, па оттука голема промена во индексот на ниво на цени на една земја е обично резултат на големи промени во девизните курсеви.

15.228 Важно е обемот во програмата за меѓународни споредби да не се меша со обемот на временска серија опишани претходно во ова поглавје, бидејќи тие се различни мерки, иако постојат некои сличности во кои тие се дизајнирани и за мерење на вредностите, кои имале директни ефекти на

промената на цената отстранети од нив. Во временска серија на обем, ефектите од промените во цените од еден период во друг се отстрануваат, за да се произведе мерка на обемот, од кој се пресметуваат стапките на економски раст. Во случај на споредување меѓу земјите, што е основата за мерките на обемот засновани на паритетот на куповна моќ, ефектите од разликите како резултат на девизните курсеви и на оние поради различните нивоа на цените во рамките на секоја земја се отстрануваат од вредностите во националните сметки за да се обезбеди споредување меѓу обемот на засегнатите држави.

15.229 Најниското ниво за кое може да се споредуваат паритетите на куповна моќ меѓу сите земји вклучени во споредбата е познато како 'основен наслов (ставка)' и исто така е најниското ниво за кој вредностите на националните сметки се потребни како пондери. Во реалноста, вредностите на националните сметки ги обезбедуваат пондерите за агрегирање на ниво на основен наслов (ставка) до пошироките национални сметководствени агрегати, вклучувајќи го и самиот БДП. Основниот наслов (ставка) преставува нивото на кое се определуваат спецификации на производите, со голем број на репрезентативни производи за трошоците во рамките на секој основен наслов (ставка) специфициран за определување на цената.

15.230 Процените врз основа на трошоците на БДП се користат во најголем број споредувања засновани на паритетот на куповна моќ во текот на изминатиот половина век или повеќе, бидејќи цените за финалните расходи се полесно видливи отколку од оние за аутпути и инпути, кои ќе бидат потребни за споредување на процените засновани на производството од БДП. Конзистентноста во националните сметки е критична во изготвувањето на споредливи процени низ сите земји, па СНС одигра важна улога во споредувањата засновани на паритетот на куповна моќ преку обезбедување рамка за добивање конзистентни процени на БДП и неговите главни агрегати.

15.231 Програмата за меѓународни споредувања е најголем проект за изготвување на паритет на куповна моќ; околу 150 земји во светот учествуваа во активностите во 2005 година. Процените на обемот изработени во 2005 година претставуваат слика на односите меѓу земјите од целиот свет, изразена во заедничка валута. Програмата за меѓународни споредувања е проект кој е многу скап и одзема доста време, но сепак обезбедува одредници во не така чести (ретки) интервали. Како резултат на тоа, одредниците на паритетот на куповна моќ, како што е оној од програмата за меѓународни споредувања од 2005 година, треба да се екстраполирани користејќи ги временските серии од националните сметки на земјите кои се вклучени. Интересно е да се споредат резултатите од екстраполацијата со одредниците од два сета на паритет на куповна моќ составени од

неколку одделни години. Во практиката, екстраполираните серии не се врзуваат точно на одредниците и затоа постојат неколку причини за разликите кои се јавуваат. Важно е прашањето на конзистентност меѓу цените кои се користат во временските серии на националните сметки и оние што се користат при пресметувањето на паритетот на куповна моќ, како што е објаснето во делот на репрезентативноста и споредливост претходно. Понатаму, структурата на цената и обемот може да се менува со текот на времето значително, на начин што не е запазен во техниките на екстраполација.

Зошто стапките на раст на Програмата за меѓународна споредба се разликуваат од националните стапки на раст

15.232 Методот кој најчесто се користи за да се екстраполира паритетот на куповна моќ од референтната (benchmark) кон друга година е да се користи односот на дефлатори на националните сметки од секоја земја, споредено со земјата која служи како делител (обично САД) за да се придвижи напред паритетот на куповна моќ на секоја земја од одредницата. Добиените паритети на куповна моќ потоа се применуваат на релевантните составни делови на националните сметки, за да се добие обем изразен во заедничка валута за годината за која станува збор.

15.233 Теоретски, најдобриот начин за екстраполација на паритетот на куповна моќ од референтната (benchmark) година ќе биде да се искористат временските серии на цените на ниво на индивидуални производи од секоја земја во одредницата на програмата за меѓународни споредувања за да се екстраполираат цените на одделни производи вклучени во одредницата на програмата за меѓународни споредувања. Во праксата не е можно да се користи овој вид на постапка за екстраполирање на одредници за паритетот на куповна моќ бидејќи во сите земји не се достапни потребните детални податоци за цените. Затоа, пристапот врз основа на екстраполација на макро ниво (за БДП или за неколку компоненти на БДП) е општо прифатен. Оставајќи ги настрана проблемите со податоците кои се вклучени во собирањето на конзистентни податоци од сите вклучени земји, со овој процес се наметнува големо концептуално прашање, со оглед на тоа што може да се покаже математички дека е невозможно да се одржува конзистентност низ времето и просторот. Со други зборови, екстраполацијата на паритетот на куповна моќ со користење на цени од временски серии на широко ниво како што е БДП, нема да резултира во совпаѓање со одредница на проценка базирана на паритетот на куповна моќ, дури и ако сите податоци се совршено конзистентни.

15.234 Една од причините за разликите меѓу временските серии на БДП и споредбите на одредниците на паритетот на куповна моќ произлегува од дефиницијата на производот. Како што е објаснето во

параграфите 15.66 и 15.67, локацијата е суштинска карактеристика на производот во националните сметки, при што споредувањата на паритетот на куповна моќ ги користат просечните цени од целата земја. Друг проблем е тоа што моделите на пондерирање на дефлаторите во временските серии на националните сметки ќе се разликуваат од оние во одредниците на паритетот на куповна моќ. Покрај тоа, како што е наведено погоре, производите на кои им се определува цена со употреба на паритетот на куповна моќ ќе се разликуваат од оние во основата на временските серии, поради предусловите за обезбедување репрезентативност во рамките на секоја земја и споредливост меѓу земјите кога се работи за просторните индекси на цени, додека во временска серија на главниот услов е конзистентноста во текот времето. Општо земено, на многу други производи ќе им се определуваат цените со употреба на индексите на цени во соодветната земја, отколку што е возможно да се определува цената при пресметувањето на паритетот на куповна моќ. Конечно и често мошне критично, цените кои се во основата на дефлаторите во националните сметки се прилагодени да отстранат промени во квалитетот со текот на времето и методите на донесување такви корекции на квалитет може да се разликуваат значајно меѓу земјите. Особено, опсегот на користење на Hedonics методите за адаптација на производи чии карактеристики брзо се менуваат значително варира од земја до земја. Електронските производи (како компјутерите) се значајна карактеристика во Hedonics прилагодувањето на квалитет, иако некои земји исто така користат Hedonics за да ги прилагодат на квалитетот производите, како облека и домување. Споредувањето на промените во цените во земјата која користи Hedonics во прилагодување на квалитетот на индексот на цените кои се во основа на дефлаторите на нејзините национални сметки со оние во земја која не го прави тоа, доведува до потенцијално големи нееднакости меѓу одредниците и екстраполираните серии.

15.235 Можеби најголемиот поединечен фактор што влијае на разликата меѓу екстраполирани БДП серии и резултати од одредницата на паритетот на куповна моќ се должи на извозот и увозот. Мерките на обем на БДП во националните сметки се непроменети под влијание на промените во однос на трговијата, додека тие влијаат врз реалниот БДП директно во просторните споредби. На пример, зголемувањето на цените на енергијата резултира со зголемување на номиналниот БДП. Во просторната споредба, резултатот ќе биде зголемување на обемот на БДП за соодветните земји кои извезуваат енергија во однос на другите земји, бидејќи нето-трговските паритети на куповна моќ се базираат на девизиот курс кои не одговараат промената во условите на трговијата до значителна мера во краток рок. Резултатот е дека зголемувањето на условите за трговија се третира како количински ефект во одредницата (benchmark) на паритетот на куповна моќ. Од друга страна, во

националните сметки на земјите-извознички на енергија, обемот на БДП останува непроменет ако се извезува иста количина на енергија, па така зголемувањето на условите за трговија се третира како ценовен ефект, кој е забележан во дефлаторот на БДП, кој се користи како екстраполатор на цените.

Непазарни услуги

15.236 Друга област што води кон проблеми со конзистентноста меѓу обемот на земјите заснован на паритетот на куповна моќ се групата на т.н. 'услуги отпорни на споредување'. Тие се преобладајќи (иако не исклучиво) непазарните услуги, каде владините услуги се најголемиот дел од непазарни услуги, на кои треба да им се определи цената со употреба на паритетот на куповна моќ. Главните проблеми во определувањето на цената на непазарните услуги се однесуваат на квалитетот на услугите кои се произведуваат и продуктивноста на работната сила која се користи за да ги произведе. Една од конвенциите која се користи во изготвување на процените за државниот сектор во националните сметки на повеќето земји е дека вредноста на производството се мери како збир на трудот и материјалните инпути искористени за производство на сервис(и), што вклучува претпоставка дека порастот на трошоци се преведува во соодветно зголемување на аутпутот. Покрај тоа, вообичаена претпоставка во националните сметки е дека продуктивноста на работната сила, вклучена во производство на такви услуги, исто така не се менува со текот на времето. Слична претпоставка, дека продуктивноста е идентична во сите земји во споредувањето, генерално, треба да се направи меѓу земјите при пресметувањето на паритетот на куповна моќ. Тоа е разумна претпоставка во случаите кога во споредувањето на паритетот на куповна моќ се вклучени земји на приближно исто ниво на економски развој. Сепак, валидноста на оваа претпоставка се прекршува кога се споредуваат земји кои се наоѓаат на различни нивоа на економски развој.

15.237 Изборот со кој се соочуваат изработувачите на паритетот на куповна моќ е или да се претпостави дека нивоата на продуктивност се идентични во сите земји, дури и кога тие се во многу различни фази на економски развој, или да се прилагодат процените на непазарните услуги, на некој начин за да ги пресметуваат разликите во продуктивноста. Покрај проблемите кои се вклучени во одредувањето на соодветниот концептуален пристап за да се приспособи на разликите во продуктивноста меѓу различни економии, добивањето на податоците што се бараат да се направат такви усогласувања укажува дека се исто така проблематични, особено кога методот вклучува прилагодување врз основа на релативно ниво на капитален интензитет во земјите кои се вклучени. И покрај проблемите, понекогаш е потребно да се направи прилагодувања на продуктивноста за непазарни услуги, бидејќи

проблемите кои се вклучени во тоа се прилично помалку, отколку последиците од претпоставката дека во сите земји од споредувањето постои еднаква продуктивност.

Заклучок

15.238 Споредувањата на нивоата на активност меѓу земјите, засновани на паритетот на куповна моќ, имаат голема употребна вредност за националните сметки. И покрај концептуалните и емпириски тешкотии, обемот заснова на паритетот на куповна моќ обезбедува многу поцврста основа за меѓународни споредби, отколку најчесто користените алтернативни за конвертирање на агрегатите на националните сметки во заедничка валута користејќи ги девизните курсеви.

Глава 16: Збирен приказ и интегрирање на сметките

А. Вовед

16.1 Оваа глава дава синтеза на сетот на сметки прикажани од 6-та до 13-та глава и покажува како се тие поврзани со табелите во глава 2. Таа покажува како најзастапените агрегати во СНС, БДП, НДП и БНД се поврзани со ставките за порамнување во различните сметки. Го прикажува импактот на трансакциите помеѓу резидентна единица и резидент на остатокот од светот врз

националните агрегати. Го опишува и спојувањето на сметките на акумулација.

16.2 Главата поставува основа за поголема елаборација на сметките, и во поглед на презентирање и во поглед на понатамошна анализа, кои се предмет на натамошните глави.

Б. Интегрирање на сметките

16.3 Прикажаните табели во претходните глави се во формат кој е многу вообичаен за прикажување на табелите кои се објавуваат; ставките кои ги претставуваат изворите (ресурсите) се прикажани на десната страна на табелата, а ставките кои ги прикажуваат употребите на левата страна на табелата. Овој формат е флексибилен бидејќи дозволува да се прикаже повеќекратен број на колони на двете страни на табелата, па дури и двата дела да бидат прикажани на различни страни, ако колоните се во доволен број. Сепак, постои и друг формат за табели, кој е особено корисен за цели на објаснување, а тоа е Т-сметката.

16.4 Во Т-сметката се прикажува само еден сет на дескриптивни категории на средина на табелата, вредностите на изворите во колоните од десна страна, а вредностите на употребите во колоните од лева страна. Во табела 16.1 е даден пример на Т-сметка. Редовите во табелата ги покажуваат редовите од табелите 6.1, 7.1, 8.1 и 9.1 на високо агрегирано ниво. Не се прикажани податоци за сметките на поединечните сектори, но се прикажани збирот за економијата, за остатокот од светот и вкупниот збир. Покрај тоа, задржана е колоната за сметката на стоки и услуги.

1. Збирен приказ на тековните сметки

16.5 Тековните сметки содржани во табела 16.1 се состојат од производствената сметка и сметките кои ја прикажуваат примарната распределба на доходот, секундарната прераспределба на доходот и употребата на доходот. Покрај овие сметки, табела 16.1 почнува со увоз и извоз на стоки и услуги, ставките од сметката на остатокот од светот кои ја покажуваат вредноста на стоките и услугите, кои доаѓаат во националната економија од остатокот на светот и оние што се произведуваат во националната економија за остатокот од светот.

Сметка на производство

16.6 Редовите што следат ги прикажуваат главните ставки од производствената сметка, односно производството и даноците минус субвенциите на страната на изворите и меѓуфазната потрошувачка на страната на употребите. Следна се јавува ставката за порамнување на производствената сметка, додадената вредност, исто така на страната на употреби, како завршна ставка на сметката на производство. Додадената вредност е основен елемент за пресметување на БДП.

Сметка на создавање на доходот

16.7 Следните неколку редови кореспондираат со сметката на создавање на доходот. Ова е првиот дел од сметката на примарна распределба на доходот. Додадената вредност, која е порамнувачка ставка во сметката на производството, е единствената ставка на страната извори во сметката. Ставките на левата страна на сметката во рамки на употребите покажуваат колку додадена вредност создава трудот во форма на надомест на вработените и колку од вредноста на аутпутот и се плаќа на владата во форма на даноци на производи минус субвенции на производи кои не се веќе вклучени во вредноста на аутпутот. Порамнувачките ставки, оперативниот (деловниот) вишок и мешаниот доход, го прикажуваат придонесот на капиталот во создавањето на додадената вредност.

Сметка на примарна алокација на доходот

16.8 Во сметката на примарна алокација на доходот, овие придонеси во додадената вредност се јавуваат како извори во релевантните сектори; надоместокот на вработените на домаќинствата, даноците минус субвенциите на државата, и оперативниот вишок и мешаниот доход на секторите на релевантните производствени единици. Дополнително, сметката на примарна алокација на доходот покажува колкав дел од секоја од овие три ставки им се плаќа на нерезидентни

единици и во кои случаи им се плаќаат на резидентни сектори компарабилни ставки создадени кај нерезидентни единици.

16.9 Во текот на производството, производителите можеби употребиле финансиски и непроизведени средства кои им припаѓаат на други единици. Плаќањата за користењето на овие средства се прикажуваат како доход од сопственост. Доходот од сопственост може да го плаќаат резиденти или нерезиденти и може да го примаат

резиденти или нерезиденти. Штом се знае вредноста за три од нив, последната вредност лесно се утврдува. На пример, доходот од сопственост кој го примиле резиденти мора да биде еднаков на збирот на доходот од сопственост платен од резиденти и нерезиденти, намален за доходот од сопственост примен од нерезиденти. Така, доходот од сопственост примен од резиденти и нерезиденти (прикажан во извори) мора да биде еднаков на доходот од сопственост платен од резиденти и нерезиденти (прикажан во употреби).

Табела 16.1. Збирен преглед на тековните сметки во редоследот (сетот) на сметките

Вкупна еконо- мија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	Трансакции и ставки за порамнување	Вкупна еконо- мија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
		499	499	Увоз на стоки и услуги		499		499
		392	392	Увоз на стоки		392		392
		107	107	Увоз на услуги		107		107
	540		540	Извоз на стоки и услуги			540	540
	462		462	Извоз на стоки			462	462
	78		78	Извоз на услуги			78	78
				Производствена сметка				
		3604	3604	Производство	3604			3604
		3077	3077	Пазарно производство	3077			3077
		147	147	Производство за сопствена употреба	147			147
		380	380	Непазарно производство	380			380
1883			1883	Меѓуфазна потрошувачка			1883	1883
		141	141	Даноци на производи	141			141
		-8	-8	Субвенции на производи (-)	-8			-8
1854			1854	Додадена вредност, бруто / бруто-домашен производ				1854
222			222	Потрошувачка на фиксен капитал				222
1632			1632	Додадена вредност, нето / нето-домашен производ				1632
	-41		-41	Надворешно салдо на стоки и услуги				-41
				Сметка на создавање на доходот				
				Додадена вредност, бруто / бруто-домашен производ	1854			1854
				Додадена вредност, нето / нето-домашен производ	1632			1632
1150			1150	Надоместок на вработени				1150
235			235	Даноци на производство и увоз				235
141			141	Даноци на производи				141
94			94	Други даноци на производство				94
-44			-44	Субвенции				-44
-8			-8	Субвенции на производи				-8
-36			-36	Други субвенции за производство				-36
542			542	Оперативен вишок, бруто				542
61			61	Мешан доход, бруто				61
214			214	Потрошувачка на фиксен капитал за бруто-оперативен вишок				214
8			8	Потрошувачка на фиксен капитал за бруто-мешан доход				8
238			238	<i>Оперативен вишок, нето</i>				238
53			53	<i>Мешан доход, нето</i>				53
				Сметка на примарна алокација на доходот				
				Оперативен вишок, бруто	453			453
				Мешан доход, бруто	61			61
				Оперативен вишок, нето	238			238
				Мешан доход, нето	53			53
	6		6	Надомест на вработени	1154	2		1156
				Даноци на производств и увоз	235			235
				Субвенции	-44			-44
391	44		435	Доход од сопственост	397	38		435
1864			1864	Биланс на примарен доход, бруто / национален доход, бруто				1864
1642			1642	Биланс на примарен доход, нето / национален доход, нето				1642
				Сметка на секундарна распределба на доходот				
				Биланс на примарен доход, бруто / национален доход, бруто	1864			1864
				Биланс на примарен доход, нето / национален доход, нето	16442			16442
1212	17		1229	Тековни трансфери	1174	55		1229
212	1		213	Тековни даноци на доход, богатство итн.	213	0		213
333	0		333	Нето-социјални придонеси	333	0		333
384	0		384	Социјални користи, освен социјални трансфери во натура	384	0		384
283	16		299	Други тековни трансфери	244	55		299
1826			1826	Расположлив доход, бруто				1826
1604			1604	Расположлив доход, нето				1604
				Сметка на употреба на расположливиот доход				
				Расположлив доход, бруто	1826			1826
				Расположлив доход, нето	1604			1604
1399			1399	Расходи за финална потрошувачка		1399		1399
11			11	Прилагодување за промената во правата на пензија	11			11
427			427	Штедење, бруто				427
205			205	Штедење, нето				205
	-13		-13	Надворешен тековен биланс				-13

- 16.10 Додадената вредност како извор (ресурс), плус внесовите за ставките на извори за надомест на вработени, оперативен (деловен) вишок, мешан доход и доход од сопственост, минус соодветните (коресподентни) внесови за овие ставки како употреби, го даваат билансот (салдото) на примарните доходи. Ова е порамнувачка ставка во сметката на примарна алокација на доходот прикажана како употреба и прва ставка, како извор, на сметката на секундарна распределба на доходот.
- 16.11 Од билансот на примарните доходи се добива националниот доход, уште еден клучен агрегат во СНС. Додадената вредност се утврдува според критериумот на резидентност; сите резидентни единици (и само тие) придонесуваат во вкупниот износ. Меѓутоа, за билансот на примарни доходи се менува фокусот од производството кон доходот, но и од резидентноста на производните единици кон резидентноста на единиците кои го примаат доходот создаден со производството. Подолу е дадена понатамошна дискусија за националниот доход, поврзана со дискусијата за остатокот од светот.

Табела 16.2 Збирен преглед на сметките на акумулација и на билансите на состојба

Вкупна еконо- мija	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	Трансакции и ставки за порамнување	Вкупна еконо- мija	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
				Капитална сметка				
				Штедење, нето	205			205
				Тековен надворешен биланс		-13		-13
414			414	Бруто-инвестиции			414	414
192			192	Нето-инвестиции			192	192
376			376	Бруто-инвестиции во фиксен капитал			376	376
-222			-222	Потрошувачка на фиксен капитал			-222	-222
				Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средство				
28			28	Промени во залихи			28	28
10			10	Набавки минус продажби на скапоцености			10	10
0			0	Набавки минус продажби на непроизведени средства			0	0
				Капитални трансфери, примени	62	4		66
				Капитални трансфери, платени	-65	-1		-66
				Промени во нето-вредноста што произлегува од штедењето и капиталните трансфери	202	-10		192
10	-10	0		Нето-кредитирање (+) / Нето-задолжување (-)				
				Финансиска сметка				
				Нето-кредитирање (+) / Нето-задолжување (-)	10	-10		0
436	47		483	Нето-стекнување на обврски	426	57		483
-1	1		0	Монетарно злато и СПВ				
89	11		100	Девизи и депозити	102	-2		100
86	9		95	Должнички хартии од вредност	74	21		95
78	4		82	Заеми	47	35		82
107	12		119	Сопственички капитал и удели во инвестициски фондови	105	14		119
48	0		48	Осигурување, Пензии и шеми за стандардизирани гаранции	48	0		48
14	0		14	Финансиски деривативи и акциски опции на вработените	11	3		14
15	10		25	Други сметки на побарувања и обврски	39	-14		25
				Сметка на други промени во обемот на средствата				
13			13	Вкупни други промени во обемот	3			3
-7			-7	Произведени нефинансиски средства				
17			17	Непроизведени нефинансиски средства				
3			3	Финансиски средства	3			3
				Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на средствата	10			
				Сметка на ревалоризација				
				Номинални сопственички добивки и загуби				
280			280	Нефинансиски средства				
84	7		91	Финансиски средства/обврски	76	15		91
				Промени во нето-вредноста како резултат на номиналните добивки/загуби	288	-8		280
				Неутрални сопственички добивки и загуби				
198			198	Нефинансиски средства				
136	12		148	Финансиски средства/обврски	126	22		148
				Промени во нето-вредност како резултат на неутрални сопственички добивки/загуби	208	-10		214
				Реални сопственички добивки и загуби				
82			82	Нефинансиски средства				
-52	-5		-57	Финансиски средства/обврски	-50	-7		-57
				Промени во нето-вредност како резултат на реални сопственички добивки/загуби	80	2		66
				Состојба и промени во средствата				
				Почетен биланс на состојба				
4621			4621	Нефинансиски средства				
8231	805		9036	Финансиски средства/обврски	7762	1274		9036
				Нето-вредност	5090	-469		4621
				Вкупни промени во средствата и обврските				
482			482	Нефинансиски средства				
523	54		577	Финансиски средства/обврски	505	72		577
				Промени во нето-вредноста, вкупно	500	-18		482
				Штедење и капитални трансфери	202	-10		192
				Други промени во обемот на средствата номинални сопственички добивки/загуби	10			10
				Неутрални сопственички добивки/загуби	288	-8		280
				Реални сопственички добивки/загуби	208	-10		198
				Краен (завршен) биланс на состојба	80	2		82
5103			5103	Нефинансиски средства				
8754	859		9163	Финансиски средства/обврски	8267	1346		9613
				Нето-вредност	5590	-487		5103

Сметка на секундарна распределба на доходот

16.12 Сметката на секундарна распределба на доходот покажува како примарниот доход се трансформира во расположлив доход преку плаќање и примање на тековни трансфери. Различни фактори ја стимулираат прераспределбата на доходот помеѓу секторите во економијата. Еден од нив е улогата на државата во воспоставување тековни даноци на доход и богатство; друг фактор е улогата на шемите на социјално осигурување во редистрибуирање (прераспределба) на придонесите од тековните работници кон пензионерите; уште еден фактор е улогата на осигурувањето во обезбедување на механизам преку кој мали редовни уплати од многу единици се насочуваат кон неколку единици кои претрпеле однапред утврдени видови на загуби. Помеѓу другите тековни трансфери, се поголем интерес привлекува улогата на чисто доброволните трансфери. Таквите трансфери може да го обезбедат главниот извор на финансии на НПИСД, во форма на меѓународна соработка помеѓу државите или помеѓу резидентни и нерезидентни домаќинства во форма на дознаки на вработени.

16.13 Тековните трансфери кои ги платиле резидентни и нерезидентни единици мора да бидат еднакви на тековните трансфери кои ги примиле резидентни и нерезидентни единици, односно вкупните употреби и извори да бидат еднакви, исто како во случајот на доходот од сопственост.

16.14 Расположливиот доход е значајна порамнувачка ставка во сметките, бидејќи покажува колку може да се конзумира без да има потреба од исцрпување на средствата или појавување обврски. Оттука, тој кореспондира со теоретскиот економски концепт на доход.

Сметки на употреба на доходот

16.15 Сметката на употреба на расположливиот доход покажува колкав расположлив доход е фактички употребен за потрошувачка, а колку за штедење. Кога се разгледуваат секторските сметки, мора да се направи прилагодување за промената во правата на пензија за да се осигури дека тие формираат дел од заштедата на домаќинствата, а не на пензиските фондови. Меѓутоа, во агрегатот се јавуваат само тековите поврзани со права на пензија кои се однесуваат на вработените нерезиденти или резидентите вработени во нерезидентни претпријатија.

16.16 Табела 16.1 не ја содржи сметката на прераспределба на доходот во натура и сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход, но овие сметки може да се додадат или како замена или како додаток на сметката на употреба на расположливиот доход.

2. Збирен приказ на сметките на акумулација

16.17 Табела 16.2 претставува резиме на сметките на акумулација и билансите на состојба на исто ниво на деталност како и за тековните сметки во табела 16.1. Во овој случај се сменети насловите на колоните на десната и левата страна; колоните од десната страна се опишани како промени во обврските и нето-вредноста, а оние од левата страна ги покажуваат промените во средствата.

Капитална сметка

16.18 Првите ставки на десната страна на капиталната сметка се штедењето и тековниот надворешен биланс (салдо). Како извори се јавуваат и примените тековни трансфери. По правило, дадените капитални трансфери исто така се јавуваат во извори, но со негативен знак. За економијата како целина, вклучувајќи ги трансакциите со остатокот од светот, примените и дадените капитални трансфери меѓусебно се поништуваат на ист начин како и доходот од сопственост и тековните трансфери. Меѓутоа, ова равенство не важи генерално за вкупната економија, исклучувајќи го остатокот од светот, ниту за индивидуалните сектори во нејзини рамки.

16.19 Заедно, штедењето плус капиталните трансфери (нето) покажуваат колку средства се расположливи во рамки на економијата за стекнување нефинансиски капитал, првенствено инвестиции, но исто така и непроизведени нефинансиски средства. Овој збир се прикажува како посебен агрегат наречен промени во нето-вредноста поради штедење и капитални трансфери. Тоа не е порамнувачка ставка, но ги има истите карактеристики на аналитичка конструкција од посебен интерес.

16.20 Употреби прикажани во капиталната сметка се набавката на произведени и непроизведени нефинансиски средства. Ставка за порамнување во капиталната сметка претставува нето-задолжувањето или кредитирањето. Кога има нето-кредитирање, тоа го покажува степенот до кој сумата на штедењето и капиталните трансфери фактички е искористена за финансирање на набавките на нефинансиски средства и колку е позајмено на остатокот од светот. Кога има нето-задолжување, штедењето плус капиталните трансфери не се доволни за финансирање на сите набавки на нефинансиски средства и е неопходно задолжување кај остатокот од светот.

Финансиска сметка

16.21 Финансиската сметка покажува колку точно изнесува нето-задолжувањето или кредитирањето со прикажување на сите трансакции во финансиски инструменти. Трансакциите на финансиски средства прикажани како промени во средствата точно ги порамнуваат износите прикажани како промени во средствата и нето-вредноста бидејќи кога ќе се земат предвид сите трансакции на резидентни единици со други резидентни или

нерезидентни единици, не може да постои необјаснето нето-кредитирање или задолжување.

16.22 Државните сметководители не ја составуваат секогаш финансиската сметка бидејќи таа не содржи нови ставки за порамнување и само објаснува како се врши нето-кредитирање или задолжување и бидејќи бара сосема поразлични извори на податоци и разбирање на изворите на податоци. Но, без финансиска сметка, компилаторот (изготвувачот) не може да биде сигурен дека проценките за другите сметки се целосно конзистентни и комплетни. Исто како што државните сметководители мора да го разбираат системот на билансот на плаќања и да се осигурат дека трансакциите поврзани со остатокот од светот се целосно опфатени во сметките, така има потреба и од согледување на импликациите на системите на монетарната и финансиската статистика. Две подоцнежни глави, глава 26 и глава 27, ги дискутираат подетално врските со овие други статистички системи.

3. Сметка на стоки и услуги

16.23 Во сетот на сметки, секоја линија на трансакција е порамнета. За дистрибутивните и редистрибутивните трансакции, ако податоците се целосно усогласени, ова порамнување се врши автоматски бидејќи се што е прикажано како платено од една единица, мора да биде прикажано како примено од друга единица. Сепак, очигледно не е така за трансакциите поврзани со стоки и услуги. За да се зачува порамнувачката природа на сметките, колона насловена „стоки и услуги“ е вклучена на двете страни на сметката. Секогаш кога има трансакција поврзана со стоки и услуги, се прави и книжење во колоната на стоки и услуги на другата страна на сметката.

16.24 Конечно, внесовите на левата страна на сметката ја покажуваат вредноста на сите стоки и услуги снабдени во економијата, било како производство или увоз, плус даноците на производи минус субвенциите платени за нив. На десната страна на сметката е прикажана употребата на стоките и услугите, како меѓуфазна или финална потрошувачка, инвестиции или извоз.

16.25 Јасно, ex post вкупниот износ на стоки и услуги снабдени во економијата мора да биде еднаков со вкупната употреба на тие стоки и услуги. Со поставување на ставки во колоната на стоки и услуги на левата страна еднакви на оние на колоната на десната страна се добива познатата сметка на стоки и услуги, опишана во глава 14:

Производство + увоз + даноци минус субвенции на производи
= меѓуфазна потрошувачка + финална потрошувачка + извоз + инвестиции

16.26 Равенството го одразува сознанието дека стоките и услугите произведени во тековниот период се употребени или за создавање уште стоки и услуги во тековниот период (меѓуфазна потрошувачка), или за создавање уште

стоки и услуги во идни периоди (инвестиции), или за моментално задоволување на човечките желби (финална потрошувачка). Сепак, со оглед на тоа што ниту една економија не е целосно затворена, мора да се земат предвид оние стоки и услуги доставени од надвор од економијата (увоз) и оние стоки и услуги што се употребуваат од други економии (извоз).

16.27 Овој идентитет ја сочинува сметката на стоки и услуги. *Сметката на стоки и услуги го покажува салдото помеѓу вкупните стоки и услуги понудени како ресурси во економијата во вид на производство и увоз (вклучувајќи ја вредноста на даноците намалени за субвенциите на производи кои се уште не се вклучени во вреднувањето на производството) и употребата на истите стоки и услуги како меѓуфазна потрошувачка, финална потрошувачка, инвестиции и извоз.*

4. Сметки на остатокот од светот

16.28 Книжењата во интегрираните сметки за остатокот од светот кореспондираат со книжењата во билансот на плаќања, како што е прикажано во ВРМ6. Табела 16.3 ги покажува ставките за остатокот на светот во структурата на сметките на билансот на плаќања.

16.29 Постојат три тековни сметки; една за стоки и услуги, една за примарниот доход и една за секундарниот доход. Секоја од нив има порамнувачка ставка, но, за разлика од сметките во СНС, порамнувачките ставки не се пренесуваат од една сметка во друга. Сепак, се признаваат други порамнувачки ставки кои соодветствуваат на оние во СНС. Така, надворешното салдо на стоки, услуги и примарен доход е сумата од [надворешното] салдо на стоки и услуги и [надворешното] салдо на примарни доходи и соодветствува со салдото на примарен доход на вкупната економија. Кога оваа ставка ќе се додаде на надворешното салдо на секундарниот доход, се добива тековното надворешно салдо кое кореспондира со штедењето за вкупната економија.

16.30 Во капиталната сметка за остатокот од светот, книжењата се однесуваат единствено на капиталните трансфери примени од и доставени на остатокот од светот и на набавката минус продажбата на непроизведени нефинансиски средства кои вклучуваат нерезидентни единици. Тие го даваат капиталниот надворешен биланс (салдо). Кога ова ќе се додаде на тековниот надворешен биланс, се добива нето-кредитирањето или задолжувањето од остатокот на светот.

5. Интегрирање на податоците за состојбите и тековите

Поврзување на почетниот и на крајниот биланс на состојба

16.31 Билансите на состојба се составен дел од СНС. Разбирањето на составувањето на билансите на состојба преку тековите поврзани со средства во капиталната, финансиската и другите сметки на промени во средствата е фундаментално за разбирање на улогата што ја има акумулацијата на капитал во СНС.

16.32 Основниот сметководствен идентитет кој ги поврзува вредностите на почетниот и на крајниот биланс на состојба за еден вид средство може да се сумира на следниот начин:

Вредноста на состојбата на определен вид средство во почетниот биланс на состојба вреднувана по цените кои превладуваат на датумот на кој се однесува билансот на состојба;

плус вкупната вредност на набавените средства минус вкупната вредност на продадените (вклучувајќи ја и потрошувачката на фиксен капитал, секаде каде што е соодветно), во трансакциите кои се одвиваат во рамките на пресметковниот период;

плус вредноста на други позитивни или негативни промени во обемот на чуваните средства (на пример, како резултат на откривање подземен извор или уништување средства како резултат на војна или на природна несреќа);

плус вредноста на позитивните или негативните номинални добивки од сопственост кои настануваат во текот на периодот како резултат на промена на цената на средството;

е еднакво на вредноста на состојбата на средствата во крајниот биланс на состојба вреднувана по цените кои превладуваат на датумот на кој се однесува билансот на состојба.

16.33 Вредноста на набавените нефинансиски средства минус вкупната вредност на продадените, во трансакциите кои се одвиваат во рамки на пресметковниот период се евидентира во капиталната сметка, додека вредноста на трансакциите со финансиски средства и обврски во финансиската сметка. Вредноста на други позитивни или негативни промени во обемот на средствата се евидентира во сметката на други промени во обемот на средствата. Вредноста на позитивните или негативните сопственички добивки кои настануваат во пресметковниот период како резултат на промена на цената на средството се евидентираат во сметката на ревалоризација. Ова значи дека вредноста на секоја ставка во крајниот биланс на состојба, по правило, може да се конструира со земање на вредноста од почетниот биланс на состојба и додавање на внесовите поврзани во истото средство во секоја од четирите сметки на акумулација.

16.34 Номиналната сопственичка добивка може да се декомпонира на неутрална сопственичка добивка и реална сопственичка добивка. Номиналната сопственичка добивка покажува колку се зголемила вредноста на

средството во текот на периодот. Неутралната сопственичка добивка го покажува порастот кој би бил неопходен за средството точно да ја задржи куповната моќ во текот на периодот. Ако номиналната сопственичка добивка е поголема од неутралната сопственичка добивка, сопственикот на средството има реална сопственичка добивка (еднаква на разликата помеѓу номиналната и неутралната сопственичка добивка). Ако, пак, номиналната сопственичка добивка е помала од неутралната сопственичка добивка, тогаш сопственикот претрпува реална сопственичка загуба.

16.35 Равенството што ги поврзува почетниот и крајниот биланс на состојба и сметката на акумулација важи дури и кога средствата се чуваат само привремено во рамки на пресметковниот период и не се јавуваат ниту во почетниот, ниту во завршниот биланс на состојба. На пример, едно средство може да биде набавено во еден период, да му порасне цената поради сопственичка добивка и потоа да биде уништено пред да се продаде повторно пред крајот на периодот.

16.36 Номиналните сопственички добивки и загуби кои се прикажани во сметката на ревалоризација ги содржат и реализираните и нереализираните сопственички добивки и загуби, но реализираните сопственички добивки и загуби се инкорпорирани во вредноста на трансакциите со средствата, а само нереализираните сопственички добивки и загуби остануваат во завршниот биланс на состојба.

16.37 Поврзаноста помеѓу билансот на состојба и сметките на текови која се однесува на финансиските средства и обврски често се признава и прикажува. На врските за нефинансиски средства, пак, се обрнува помало внимание, иако, како што е објаснето во глава 20 за капиталните услуги, тие не се ништо помалку важни, особено од аспект на разбирање на растот на продуктивноста во економијата.

Нето-вредност

16.38 Ставката за порамнување на билансот на состојба е еднаква со сумата на сите средства минус сите обврски и се нарекува нето-вредност. Промената во нето-вредноста помеѓу почетниот и крајниот биланс може да се прикаже како составена од три ставки.

- a. Првата од нив е промената на нето-вредноста поради штедење и капитални трансфери. Таа произлегува од капиталната сметка и се прикажува како вкупен збир на изворите од таа сметка.
- b. Втората ставка е промената на нето-вредноста поради други промени во обемот на средствата и претставува збир на сите ставки за средства во сметката на други промени во обемот на средствата минус сите ставки за обврски.
- v. Третата ставка е промената на нето-вредноста поради номинални сопственички добивки и загуби. Таа е збир на внесовите за номинални добивки и загуби за сите

средства евидентирани во сметката на равалоризација минус внесовите за номинални сопственички добивки и загуби на сите обврски. Таа на очигледен начин може да се подели на промена на нето-вредноста поради

неутрални сопственички добивки и загуби и промена на нето-вредноста поради реални сопственички добивки и загуби.

Табела 16.3 Табела 16.3: Ставки за остатокот од светот со употреба на структурата на сметки дадена во BPM6

Употреби		Извори
Остаток од светот		Остаток од светот
	Трансакции и ставки за порамнување	
	Сметка на стоки и услуги	
	Увоз на стоки и услуги	499
540	Извоз на стоки и услуги	
-41	<i>Надворешно салдо на стоки и услуги</i>	
	Сметка на примарниот доход	
6	Надоместок на вработени	2
	Даноци на производство и увоз	
	Субвенции	
44	Доход од сопственост	38
-10	<i>Надворешно салдо на примарниот доход</i>	
-51	<i>Надворешно салдо на стоки, услуги и примарен доход</i>	
	Сметка на секундарниот доход	
17	Тековни трансфери	55
38	<i>Надворешно салдо на секундарниот доход</i>	
	Прилагодување за промената во правата на пензија	
-13	Тековно надворешно салдо	
	Капитална сметка	
	Набавки минус продажби на непроизведени средства	4
	Капитални трансфери, примени	
	Капитални трансфери, доставени	-1
3	<i>Салдо на надворешната капитална сметка</i>	
-10	Нето-кредитирање (+) / нето-задолжување (-)	

Сметки на активата

16.39 Равенството кое ги поврзува почетниот и крајниот биланс на состојба важи за вкупните средства, за секоја посебна класа на средства и за секое посебно средство. Сметката на средствата ги опишува промените во состојбата на едно средство или на класа средства од еден биланс на состојба до друг, прикажувајќи кои промени настанале како резултат на капитални трансакции, кои поради финансиски трансакции и кои поради други промени во обемот и ревалоризацијата. Сметките на средствата се опишани во глава 13.

6. Консолидирање на сметките

16.40 Иако не е вообичаено да се презентираат сметките во целосно консолидирана форма, од педагошка гледна точка е корисно да се разгледа што се добива со целосна консолидација на сметките.

Консолидирање на тековните сметки

16.41 Сите ставки во табела 16.1, поврзани со распределба и прераспределба на доходот, се јавуваат на двете страни на сметката. Нивното вклучување овозможува пресметување на значајни порамнувачки ставки, но исто така може да се разгледува кои ставки остануваат, ако тие

порамнувачки ставки се елиминираат со консолидација. Всушност, остануваат ставките во колоните за стоки и услуги плус ставките за штедење и тековно надворешно салдо. Овој резултат може да се види од следното:

а. Извори

- Увоз 499;
- Производство 3604;
- Даноци на производи 141;
- Субвенции на производи -8;
- Вкупно 4236;

б. Употреби

- Извоз 540;
- Меѓуфазна потрошувачка 1883;
- Штедење 427;
- Тековно надворешно салдо (биланс) -13;
- Вкупно 4236.

16.42 Тековното надворешно салдо (-13) е еднакво на надворешниот биланс на стоки и услуги (-41) плус тековите на доход кои доаѓаат од остатокот на светот (28). Ако се отстранат увозот, извозот и надворешното салдо на стоки и услуги од консолидацијата која беше опишана, може да се добие следниот резултат:

Аутпут 3604

плус даноци на производи 141

минус субвенции на производи 8

минус меѓуфазна потрошувачка 1883

(резултат 1854)

е еднакво на

финална потрошувачка 1399

плус штедење 427

плус доход од остатокот на светот 28.

16.43 Првиот дел од ова равенство е дефиницијата за доход создаден во економијата. Ако доходот од остатокот на светот се смета за аналоген на штедењето генерирано во рамки на домашната економија, овој идентитет може да се гледа како едноставниот економски концепт дека доходот е еднаков на потрошувачката плус штедењето.

Консолидирање на сметките на акумулација

16.44 Кога се консолидирани капиталната и финансиската сметка, сите ставки во финансиската сметка се елиминираат, а внесовите за нето-кредитирање или задолжување се анулираат. Останува само:

инвестиции (414)

плус набавка минус продажба на непроизведени средства (0)

е еднакво на

штедење (427)

плус тековно надворешно салдо (-13).

Консолидирање на сметката на остатокот од светот

16.45 Ако се разгледуваат само финансиската и капиталната сметка на остатокот од светот:

тековно надворешно салдо (-13)

плус примени капитални трансфери (4)

минус пратени капитални трансфери (1)

еднакво на нето-штедење или задолжување (-10).

16.46 Со комбинирање на овој идентитет со претходниот се добива:

капитални инвестиции (414)

плус набавка минус продажба на непроизведени средства (0)

еднакво на

штедење (427)

плус нето-кредитирање или задолжување кон остатокот од светот (-10)

минус пратени капитални трансфери на остатокот од светот (4)

плус примени капитални трансфери од остатокот од светот (1).

Со други зборови, инвестициите се еднакви на штедењето содадено во рамки на вкупната економија или извлечено од остатокот од светот.

В. Макроекономските агрегати во СНС

1. Идентитети на БДП

16.47 Со преуредување на редоследот на ставките во сметката на стоки и услуги се добива најпознатата дефиниција за БДП:

Аутпут/Производство (3604)

минус меѓуфазна потрошувачка (1883)

плус даноци минус субвенции на производи (141-8)

еднакво на

финална потрошувачка (1399)

плус инвестиции (414)

плус извоз (540)

минус увоз (499)

еднакво на БДП (1854).

Значи има два начина за дефинирање на БДП:

а. *Според производствениот метод за пресметка на БДП, БДП се добива како вредност на производството минус меѓуфазната потрошувачка, плус даноци минус субвенции на производи, кои веќе не се вклучени во вредноста на производството.*

б. *Мерењето на бруто-домашниот производ (БДП) од расходна страна се врши како збир на расходите за финална потрошувачка плус бруто-инвестициите плус извозот на стоки и услуги и минус увозот на стоки и услуги.*

16.48 Производната мерка на БДП може исто така да се изрази како додадена вредност, прилагодена со цел да се осигури дека сите даноци минус субвенции се вклучени. Како што е опишано во глава 7, додадената вредност може да се разгледува преку елементите што го сочинуваат доходот: надоместот на вработените, оперативниот вишок, мешаниот доход и другите даноци минус субвенциите на производство. Ако се достапни посебни проценки за овие компоненти, тогаш е можен и трет начин на составување на БДП, од доходна страна. Бидејќи другите даноци минус субвенции на производство се вклучени во додадената вредност, а треба да се вклучат и даноците минус субвенциите на производи, двете даночни ставки може да бидат заменети со поим кој претставува нивен збир, даноци минус субвенции на производство и увоз.

БДП (1854)

еднакво на

надоместок на вработените (1150)

плус бруто оперативен вишок (добивка) (452)

плус бруто мешан доход (61)

плус даноци минус субвенции на производство и увоз (191).

Оттука, третиот начин на дефинирање на БДП е:

в. *Пресметката на БДП по производствен метод се добива како збир од надоместок на вработени плус бруто оперативна добивка (вишок) плус бруто мешаните доходи минус субвенциите за производство и увоз.*

2. Вреднување на производството

16.49 Во глава 6 е објаснето дека во системот се преферира мерење на производството по базични цени. По базични цени, вредноста на производството ги исклучува сите даноци на производи, а ги вклучува сите субвенции на производи. Ги содржи и сите други даноци на производство, а ги исклучува сите други субвенции на производство. Меѓутоа, изворите на податоци во некои

земји може да не овозможуваат вакво вреднување. Во тој случај, производството ќе се вреднува по производни цени. Сите даноци на производи и на производство (можеби со исклучок на даноци од типот на ДДВ) ќе бидат вклучени во вредноста на производството, а сите субвенции на производите и на производството ќе бидат исклучени.

16.50 Од таа причина, дефинирањето на БДП од производна страна дадено погоре го содржи изразот „плус даноци минус субвенции на производи кои не се веќе вклучени во вредноста на производството“. Кога производството се вреднува по производни цени, нема дополнителни даноци на производи кои треба да се додадат (освен можеби даноци од типот на ДДВ); тие се веќе вклучени во мерката на производството (слично и субвенциите на производи веќе се одземени). Во тој случај, БДП може да се дефинира на следниот начин: *Според производствениот метод, БДП се пресметува како вредноста на производството по производни цени минус меѓуфазната потрошувачка.* Кога производството се мери по базични цени (како што се преферира во СНС и како што следи во нумеричкиот пример), дефиницијата може да се парафразира на следниот начин: *Според производствениот метод, БДП се пресметува како вредноста на производството по базични цени минус меѓуфазната потрошувачка плус даноците минус субвенциите на производи.*

3. Бруто и нето-домашен производ

16.51 Додека третата дефиниција на БДП е точна и економски и статистички, таа не се смета за најдобра мерка на доходот. Доходот обично се дефинира како сума која може да биде конзумирана при одржување на непроменето ниво на капитал. (За понатамошна дискусија во врска со ова види во глава 8.) Од таа причина ставката потрошувачка на фиксен капитал е толку значајна во сметките и се јавува во секоја сметка како разлика помеѓу порамнувачките ставки на бруто и нето-основа. За да се измери домашното производство на нето-основа, потребно е:

а. да се одземе потрошувачката на фиксен капитал од БДП по производствен метод;

б. да се заменат бруто-инвестициите со нето-инвестиции во БДП според расходен метод;

в. да се замени бруто-оперативниот вишок (добивка) со нето-оперативен вишок, а бруто-мешаниот доход со нето-мешан доход во БДП според доходен метод.

16.52 Секое одземање од БДП е идентично бидејќи разликата помеѓу бруто и нето-инвестициите е потрошувачката на фиксен капитал, што е исто со разликата помеѓу збирот на оперативниот вишок и мешаниот доход од бруто-основа во споредба со тој на нето-основа. Така, *нето-домашниот производ (НДП) се дефинира како бруто-домашен производ (БДП) минус потрошувачката на фиксен капитал.*

НДП (1632)

е еднаков на

БДП (1854)

минус потрошувачка на фиксен капитал (222).

4. Бруто и нето-национален доход

16.53 Во некои земји, границата на сезонските работници може да има силен ефект врз износот на надомест на вработените кој или се плаќа во странство, или се прима од странство. Заработените надоместоци во странство, но репатрирани во земјата чиј резидент е вработениот (за разлика од земјата во која работи) го зголемува доходот на домаќинствата достапен за потрошувачка. Оттука, концептот на национален доход наспроти домашното производство е друг клучен агрегат во СНС. Како и доходот од труд од странство во форма на надомест на вработените, заработениот доход во странство од капитал, особено финансиски капитал, во форма на доход од сопственост, е содржан во националниот доход, како и сите даноци на производи платени од нерезиденти. Слични плаќања кои се одвиваат од националната економија кон остатокот од светот мора да се одземат од БДП за да се добие националниот доход.

16.54 **Бруто-националниот доход (БНД) се добива како БДП плус надоместоци на вработени примени од странство, плус доход од сопственост примен од странство, плус даноци намалени за субвенции за производство примени од странство, минус надоместоци на вработени платени во странство, минус доход од сопственост платен во странство и минус даноци зголемени за субвенции за производство платени во странство.**

БНД (1864)

е еднаков на

БДП (1854)

плус надоместоци на вработени примени од странство (6)

плус доход од сопственост примен од странство (44)

плус даноци минус субвенции на производство и увоз примени од странство (0)

минус надоместоци на вработени платени во странство (2)

Д. Пример на група на интегрирани економски сметки

16.58 Т-сметките прикажани во табела 16.1 и 16.2 можат да се прошират за да ги опфатат сите сектори во економијата и колку што може повеќе детали како што наложуваат

минус доход од сопственост платен во странство (38)

минус даноци минус субвенции на производство и увоз платени во странство (0).

16.55 Како што е споменато погоре, концептот на доход подобро се мери по одземање на потрошувачката на фиксен капитал и така **нето-националниот доход (ННД) се дефинира како бруто-национален доход (БНД) минус потрошувачка на фиксен капитал.**

ННД (1642)

е еднаков на

БНД (1864)

минус потрошувачка на фиксен капитал (222).

5. Национален расположлив доход

16.56 Следниот чекор во истражувањето на влијанието на остатокот на светот врз националната економија е да се разгледаат примените тековни трансфери од странство и оние пратени кон странство. Примените трансфери од странство вклучуваат дознаки од граѓани кои работат во странство доволно долго (повеќе од една година) за да бидат третираны како граѓани на друго место. Меѓутоа, како и надоместоците на вработени пратени од странство, овие трансфери од нерезиденти може да имаат големо влијание врз достапните извори во националната економија. Прекуморската помош, освен помошта за развој на капитални проекти, се прикажува овде. Како и претходно, пратените трансфери кон странство мора да се одземат при префрлањето од национален доход кон национален расположлив доход.

16.57 Националниот расположлив доход се прикажува вообичаено на нето-основа почесто отколку домашниот производ и националниот доход. **Нето-националниот расположлив доход (ННРД) се дефинира како нето-национален доход (ННД) плус тековни трансфери од странство минус тековни трансфери кон странство.**

ННРД (1604)

е еднаков на

ННД (1642)

плус тековни трансфери од странство (17)

минус тековни трансфери кон странство (55).

сметководствена структура на СНС и прикажуваат еден сет на податоци за одделните институционални сектори, вкупната економија и остатокот од светот.

16.59 Табелата ги прикажува заедно: сметките на институционалните сектори, сметките на остатокот од светот и сметката на стоки и услуги.

16.60 Со цел да се поедностави оваа табела, а истовремено да се задржи нејзината сеопфатност, класификациите на секторите, трансакциите и другите текови, средства и обврски се на највисоко ниво на агрегација кое е компатибилно со разбирање на структурата на СНС. Сепак, колоните и редовите можат да се делат за да се воведат потсектори или подетални класификации на трансакциите и другите текови, средства и обврски.

1. Сметки на институционалните сектори

Тековни сметки

16.61 Разгледајте ја колоната за нефинансиски корпорации, како пример за тековни сметки на институционалните сектори.

16.62 *Производствената сметка* го покажува производството (2808) на десната страна, меѓуфазната потрошувачка (1477) и додадената вредност (1331 бруто, 1174 нето, а разликата се однесува на потрошувачка на фиксен капитал (157), на левата страна). Додадената вредност, ставката за порамнување на сметката на производство, повторно се појавува во истиот ред како извор во *сметката на создавање на доходот*.

16.63 Употребите во *сметката на создавање на доходот* (надоместоци на вработени (986) и други даноци (88) минус субвенции на производство (35)) се прикажани на левата страна, а ставка за порамнување е нето-оперативниот вишок (135), кој се појавува повторно како извор во *сметката на алокација на примарниот доход*.

16.64 Во *сметката на примарна алокација на доходот*, примениот доход од сопственост (96), заедно со оперативниот вишок, се евидентира на десната страна, а платениот доход од сопственост (134) на левата страна. Ставката за порамнување е нето-салдото на примарни доходи (97), кое повторно се појавува како извор во *сметката на секундарна распределба на доходот*. *Сметката на секундарна распределба на доходот* ги покажува тековните трансфери, пратени (98) и примени (72) и води до ставката за порамнување на нето-расположлив доход (72). Оваа ставка, која може да се опише и како нераспределен доход на нефинансиски корпорации, се појавува како извор во *сметката на употреба на доходот*.

16.65 Единствена трансакција за корпорацискиот сектор која се појавува во *сметката на употреба на доходот* е книжењето на промената во правата на пензија. Во овој случај, ставката има вредност нула, така што ставката за порамнување од сметката на употреба на доходот,

штедењето, има иста вредност како и расположливиот доход.

16.66 Сметките за другите институционални сектори може да се читаат на ист начин, при што релевантните трансакции варираат зависно од секторот.

Сметка на употреба на доходот

16.67 Во табела 16.4 е поедноставен приказот на двата начина на кои расположливиот доход се поврзува со финалната потрошувачка, едниот со земање предвид на редистрибуцијата на доходот во натура, што води до фактичката потрошувачка, и вториот кој директно ги покажува расходите за потрошувачка во однос на расположливиот доход. Сметката на прераспределба на доходот во натура и сметката на употреба на прилагодениот расположлив доход се соединети со сметката на употреба на доходот на следниот начин. Расположливиот доход, нето, е 317 за општата влада, 37 за НПИСД и 1219 за домаќинствата. Расходите за финална потрошувачка се 352 за владата, 32 за НПИСД и 1015 за домаќинствата. Вкупните расходи за потрошувачка се 1399. Штедењето е дадено преку расположливиот доход, намален за расходите за финална потрошувачка.

Сметки на акумулација

16.68 Сметките на акумулација го следат редоследот на тековните сметки за институционални сектори. На пример, нето-штедењето на домаќинствата е 192. Домаќинствата примаат 23 и праќаат 5 како капитални трансфери. Значи, вредноста на промените во нивната нето-вредност која настанала како резултат на штедењето и капиталните трансфери е 210. Домаќинствата имаат 48 како бруто-инвестиции во фиксни средства (25 како нето-инвестиции во фиксни средства по одземање на потрошувачката на фиксен капитал (23)), промени во залихи од 2 и набавка минус продажба на скапоцености од 5. Нивните набавки минус продажби на непроизведени нефинансиски средства (земја) се 4. Нето-кредитирањето на домаќинствата е 174. Тие создаваат финансиски обврски (нето) од 15 и набавуваат финансиски средства (нето) од 189. Други промени во обемот на средствата се 2. Вредноста на средствата во сопственост на домаќинствата расте за 96, како резултат на промени во цените на нефинансиските средства (80) и на финансиските средства (16); нема номинални добивки или загуби на нивните обврски, што значи дека сите ниви обврски се деноминирани во монетарни вредности и најверојатно во националната валута на економијата.

Биланси на состојба

16.69 Билансите на состојба се, исто така, дел од интегрираните економски сметки. Земете ја општата државна власт како пример за да се види поврзаноста помеѓу сметките на акумулација и билансите на состојба. Почетните средства се 1185 (789 нефинансиски средства и 396 финансиски средства), почетните обврски 687, а

нето-вредноста 498. Вкупната вредност на нефинансиските средства расте за 57, што е резултат на сите промени во овие средства евидентирани во сметките на акумулација, бруто-инвестиции во фиксен капитал (35), потрошувачка на фиксен капитал (-27), набавки минус продажби на скапоцености (3), набавки минус продажби на непроизведени нефинансиски средства (2), други промени во обемот (0) и номинални сопственички добивки (44). Финансиските средства се намалуваат за 9 (нето-продажби на финансиски средства, 10, други промени во обемот, 0, номинални сопственички загуби, 1). На десната страна, обврските растат за 102, што е резултат повторно на сите промени во обврските евидентирани во сметките на акумулација (нето-креирање обврски (93), други промени во обемот (2), ревалоризација на обврските (7)). Така, средствата на крајот на периодот се 1233 (846 + 387), а обврските се 789; нето-вредноста на крајот на периодот (444) покажува пад во текот на годината од 54. Изворите на овие промени во нето-вредноста се сумирани на десната страна на сметката покажувајќи ја промената во билансите на состојба, промените во нето-вредноста кои настануваат како резултат на штедење и капитални трансфери (-90, видете ја исто и десната страна на капиталната сметка), понатаму другите промени во обемот на средствата (-2, видете ја исто и десната страна на сметката на промени во обемот на средствата) и номиналните добивки или загуби (38, видете ја исто и десната страна на сметката на ревалоризација).

2. Сметки на остатокот од светот

16.70 Како што беше претходно објаснето, сметките на остатокот од светот се прикажани од гледна точка на остатокот од светот. Увозот на стоки и услуги (499) е извор (ресурс) за остатокот од светот, иако претставува одлив од националната економија, а извозот (540) е употреба за остатокот од светот. Значи, увозот се наоѓа на десната страна на табелата, а извозот на левата. Надворешната сметка на стоки и услуги е прикажана на исто ниво како и производствената сметка за институционалните сектори. Надворешниот биланс на стоки и услуги е -41. Со позитивен знак, остварен е суфицит за остатокот од светот (дефицит за земјата) и обратно.

16.71 Како што е објаснето во врска со табела 16.3, надворешното салдо на примарниот доход е -10, а на секундарниот доход е 38, што дава тековно надворешно салдо од -13.

16.72 Трансакциите од сметките на акумулација се појавуваат во колоните за остатокот од светот кога се релевантни (главно капитални трансфери и финансиски трансакции). Колоните за остатокот од светот ја покажуваат позицијата на остатокот од светот vis-à-vis земјата (сметка на надворешни средства и обврски). Редот „промени во нето-вредноста кои произлегуваат од штедење и капитални трансфери“ соодветствува, за остатокот од светот, со тековното надворешно салдо и капиталните трансфери.

3. Сметка на стоки и услуги

16.73 Во интегрираните економски сметки, сметката на стоки и услуги е прикажана во колона, а не во ред. Таа ги одразува различните трансакции со стоки и услуги кои се јавуваат во сметките на институционалните сектори. Меѓуфазната потрошувачка и финалната потрошувачка се јавуваат како употреби во институционалните сметки на левата страна на сметките. За сметката на стоки и услуги, тие се јавуваат во колона на десната страна иако десната страна е генерално наменета за извори, а потрошувачката е употреба. Овој начин на користење на спротивната страна од сметката од нормалната дава салдо за редот за секоја од ставките кои се појавуваат во сметката на стоки и услуги. На страната на изворите во табелата, бројките од колоната на стоки и услуги се контраставки на употребите направени од различните сектори и остатокот од светот: извоз (540), меѓуфазна потрошувачка (1883), расходи за финална потрошувачка или фактичка финална потрошувачка (1399), бруто-инвестиции во фиксни средства (376), промени во залихи (28) и набавки минус продажби на скапоцености (10). На страната на употреби од табелата, бројките во колоната на стоки и услуги се контраставки на изворите на различните сектори и остатокот од светот: увоз (499) и производство (3604). На истата страна даноци минус субвенции на производи (133) се прикажуваат директно во колоната на стоки и услуги. Тие се компонента на вредноста на понудата на стоки и услуги која нема своја контраставка во вредноста на аутпутот на кој било институционален сектор.

Табела 16.4: Збирен преглед на тековната сметка со секторски детали - употреби

Употребы	Нефинансиск и компании	Финансиски компании	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Увоз на стоки и услуги								499	499
Увоз на стоки								392	392
Увоз на услуги								107	107
Извоз на стоки и услуги							540		540
Извоз на стоки							462		462
Извоз на услуги							78		78
Производствена сметка									
Производство								3 604	3 604
Пазарно производство								3 077	3 077
Производство за сопствена финална употреба								147	147
Непазарно производство								380	380
Меѓуфазна потрошувачка	1 477	52	222	115	17	1 883			1 883
Даноци на производи								141	141
Субвенции на производи (-)								-8	-8
Додадена вредност, бруто / бруто-домашен производ	1 331	94	126	155	15	1 854			1 854
Потрошувачка на фиксен капитал	157	12	27	23	3	222			222
<i>Додадена вредност, нето / нето-домашен производ</i>	1 174	82	99	132	12	1 632			1 632
<i>Надворешно салдо на стоки и услуги</i>							-41		-41
Сметка на создавање на доходот									
Надоместок на вработени	986	44	96	11	11	1 150			1 150
Даноци на производство и увоз						235			235
Даноци на производи						141			141
Други даноци на производство	88	4	1	0	1	94			94
Субвенции						-44			-44
Субвенции на производи						-8			-8
Други субвенции за производство	-35	0	0	-1	0	-36			-36
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
Потрошувачка на фиксен капитал за бруто- оперативната добивка	157	12	27	15	3	214			
Потрошувачка на фиксен капитал за бруто- мешаниот доход				8		8			
<i>Оперативен вишок, нето</i>	135	34	0	69	0	238			238
<i>Мешан доход, нето</i>				53		53			53
Сметка на алокација на примарниот доход									
Надомест на вработени							6		6
Даноци на производствот и увоз									0
Субвенции									0
Доход од сопственост	134	168	42	41	6	391	44		435
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
Салдо на примарен доход, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642
Сметка на секундарна распределба на доходот									
Тековни трансфери	98	277	248	582	7	1 212	17		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн.	24	10	0	178	0	212	1		213
Него-социјални придонеси				333		333	0		333
Социјални добивки, освен социјални трансфери во натура	62	205	112	0	5	384	0		384
Користи од социјална помош во готовина			52			52			52
Други тековни трансфери	12	62	136	71	2	283	16		299
<i>Расположлив доход, бруто</i>	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
<i>Расположлив доход, нето</i>	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604
Сметка на употреба на расположливиот доход									
Расходи за финална потрошувачка			352	1 015	32	1 399			1 399
Прилагодување за промената во правата на пензија	0	11	0		0	11	0		11
Штедење, бруто	228	14	-35	215	5	427			427
Штедење, нето	71	2	-62	192	2	205			205
<i>Тековно надворешно салдо</i>							-13		-13

Табела 16.4 (прод.): Збирен преглед на тековната сметка со секторски детали - извори

Трансакции и ставки за порамнување	Извори								
	Нефинансиски компании	Финансиски компании	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Увоз на стоки и услуги							499		499
Увоз на стоки							392		392
Увоз на услуги							107		107
Извоз на стоки и услуги								540	540
Извоз на стоки								462	462
Извоз на услуги								78	78
Производствена сметка									
Производство	2 808	146	348	270	32	3 604			3 604
Пазарно производство	2 808	146	0	123	0	3 077			3 077
Производство за сопствена финална употреба	0	0	0	147	0	147			147
Непазарно производство			348		32	380			380
Меѓуфазна потрошувачка								1 883	1 883
Даноци на производи						141			141
Субвенции на производи (-)						-8			-8
Сметка на создавање на доходот									
Додадена вредност, бруто / бруто домашен производ	1 331	94	126	155	15	1 854			1 854
<i>Додадена вредност, нето / нето-домашен производ</i>	1 174	82	99	132	12	1 632			1 632
Надоместок на вработени									
Даноци на производство и увоз									
Даноци на производи									
Други даноци на производство									
Субвенции									
Субвенции на производи									
Други субвенции за производство									
Сметка на алокација на примарниот доход									
Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
Мешан доход, бруто				61		61			61
<i>Оперативен вишок, нето</i>	135	34	0	69	0	238			238
<i>Мешан доход, нето</i>				53		53			53
Надоместок на вработени				1 154		1 154	2		1 154
Даноци на производство и увоз			235			235			235
Субвенции			-44			-44			-44
Доход од сопственост	96	149	22	123	7	397	38		435
Сметка на секундарна распределба на доходот									
Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
<i>Салдо на примарен доход, нето / Национален доход, нето</i>	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642
Тековни трансфери	72	275	367	420	40	1 174	55		1 229
Тековни даноци на доход, богатство итн.			213			213			213
Нето-социјални придонеси	66	213	50	0	4	333	0		333
Социјални користи освен социјални трансфери во натура				384		384			384
Добивки од социјална помош во готовина				52		52			52
Други тековни трансфери	6	62	104	36	36	244	55		299
Сметка на употреба на расположливиот доход									
Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
<i>Расположлив доход, нето</i>	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604
Раходи за финална потрошувачка								1 399	1 399
Прилагодување за промената во правата на пензија				11		11	0		11

**Табела 16.5 Збирен преглед на сметките на акумулација и билансите на состојба со секторски детали
– актива и промени во активата**

Промени во средствата									
Трансакции и ставки за порамнување	Нефинансиски компании	Финансиски компании	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економска мрежа	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Капитална сметка									
Бруто-инвестиции	308	8	38	65	5	414			414
Нето-инвестиции	151	-4	11	32	2	192			192
Бруто-инвестиции во фиксен капитал	280	8	35	48	5	376			376
Потрошувачка на фиксен капитал	-157	-12	-27	-23	-3	-222			-222
Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средство									
Промени во залихи	26	0	0	2	0	28			28
Набавки минус продажби на скапоцености	2	0	3	5	0	10			10
Набавки минус продажби на непроизведени средства	-7	0	2	4	1	0			0
Капитални трансфери, примени									
Капитални трансфери, платени									
<i>Нето-кредитирање (+) / нето-задолжување (-)</i>	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0
Финансиска сметка									
Нето-набавка на финансиски средства	83	172	-10	189	2	436	47		483
Монетарно злато и СПВ		-1				-1	1		0
Валуте и депозити	39	10	-26	64	2	89	11		100
Должнички хартии од вредност	7	66	4	10	-1	86	9		95
Заеми	19	53	3	3	0	78	4		82
Сопственички капитал и удели во инвестиционички фондови	10	28	3	66	0	107	12		119
Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	1	7	1	39	0	48	0		48
Финансиски деривати и опции за вработените	3	8	0	3	0	14	0		14
Други примени/платени сметки	4	1	5	4	1	15	10		25
Сметка на други промени во обемот на средствата									
Вкупни останати промени во обемот	14	-1	0	0	0	13			13
Произведени нефинансиски средства	-2	-2	-3	0	0	-7			-7
Непроизведени нефинансиски средства	14	0	3	0	0	17			17
Финансиски средства	2	1	0	0	0	3			3
Сметка на ревалоризација									
<i>Номинални сопственички добивки и загуби</i>									
Нефинансиски средства	144	4	44	80	8	280			280
Финансиски средства/обврски	8	57	1	16	2	84	7		91
<i>Неутрални сопственички добивки и загуби</i>									
Нефинансиски средства	101	3	32	56	6	198			198
Финансиски средства/обврски	18	71	8	36	3	136	12		148
<i>Реални сопственички добивки и загуби</i>									
Нефинансиски средства	43	1	12	24	2	82			82
Финансиски средства/обврски	-10	-14	-7	-20	-1	-52	-5		-57
Состојба и промени во средствата									
<i>Почетен биланс на состојба</i>									
Нефинансиски средства	2 151	93	789	1 729	159	4 621			4 621
Финансиски средства/обврски	982	3 421	396	3 260	172	8 231	805		9 036
<i>Вкупни промени во средствата и обврските</i>									
Нефинансиски средства	300	-2	57	116	11	482			482
Финансиски средства/обврски	93	230	-9	205	4	523	54		577
Краен биланс на состојба									
Нефинансиски средства	2 451	91	846	1 545	170	5 103			5 103
Финансиски средства/обврски	1 075	3 651	387	3 465	176	8 754	859		9 613

Табела 16.5 (прод.) Збирен преглед на сметките на акумулација и билансите на состојба со секторски детали
– пасива, нето-вредност и нивни промени

Трансакции и ставки за порамнување	Промени во обврските и нето-вредноста									
	Нефинан- сиски компани	Финан- сиски компани	Оплата влада	Домаќин- ства	НПИСД	Вкупна еконо- мија	Остаток од сметот	Стоки и услуги	Вкупно	
Капитална сметка										
<i>Штедење, нето</i>	71	2	-62	192	2	205			205	
<i>Тековно надворешно салдо</i>							-13		-13	
Бруто-инвестиции								414	414	
Нето-инвестиции								192	192	
Бруто-инвестиции во фиксен капитал								376	378	
Потрошувачка на фиксен капитал								-222	-222	
Бруто-инвестиции во фиксен капитал по вид на средство										
Промени во залихи								28	28	
Набавки минус продажби на скапоцености								10	10	
Набавки минус продажби на произведени средства								0	0	
Капитални трансфери, примени	33	0	6	23	0	62	4		66	
Капитални трансфери, пратени	-16	-7	-34	-5	-3	-65	-1		-66	
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на штедење и капитални трансфери</i>	88	-5	-90	210	-1	202	-10		192	
Финансиска сметка										
<i>Нето-кредитирање (+) / нето-задолжување (-)</i>	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0	
Нето-стекнување на обврски	139	173	93	15	6	426	57		483	
Монетарно злато и СПВ										
Валуте и депозити		65	37			102	-2		100	
Должнички хартии од вредност	6	30	38	0	0	74	21		95	
Заеми	21	0	9	11	6	47	35		82	
Сопственички капитал и удели во инвестициски фондови	83	22				105	14		119	
Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции		48	0			48	0		48	
Финансиски деривати и опции за вработените	3	8	0	0	0	11	3		14	
Други примени/платени сметки	26	0	9	4		39	-14		25	
Сметка на други промени во обемот на средствата										
Вкупни останати промени во обемот	0	0	2	1	0	3			3	
Произведени нефинансиски средства										
Непроизведени нефинансиски средства										
Финансиски средства	0	0	2	1	0	3			3	
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на други промени во обемот на средствата</i>	14	-1	-2	-1	0	10				
Сметка на ревалоризација										
Номинални сопственички добивки и загуби										
Нефинансиски средства										
Финансиски средства/обврски	18	51	7	0	0	76	15		91	
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на номинални сопственички добивки/загуби</i>	134	10	38	96	10	288	-8		280	
Неутрални сопственички добивки и загуби										
Нефинансиски средства										
Финансиски средства/обврски	37	68	13	5	3	126	22		148	
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на неутрални сопственички добивки/загуби</i>	82	6	27	87	6	208	-10		214	
Реални сопственички добивки и загуби										
Нефинансиски средства										
Финансиски средства/обврски	-19	-17	-6	-5	-3	-50	-7		-57	
<i>Промени во нето-вредноста како резултат на реални сопственички добивки/загуби</i>	52	4	11	9	4	80	2		66	
Состојба и промени во обврските и нето-вредноста										
Почетен биланс на состојба										
Нефинансиски средства										
Финансиски средства/обврски	3 221	3 544	687	189	121	7 762	1 274		9 036	
<i>Нето-вредност</i>	-88	-30	498	4 500	210	5 090	-469		4 621	
Вкупни промени во средствата и обврските										
Нефинансиски средства										
Финансиски средства/обврски	157	224	102	16	6	505	72		577	
<i>Промени во нето-вредноста, нето</i>	236	4	-54	305	9	500	-18		482	
<i>Штедење и капитални трансфери</i>	88	-5	-90	210	-1	202	-10		192	
<i>Други промени во обемот на средствата</i>	14	-1	-2	-1	0	10			10	
<i>Номинални сопственички добивки/загуби</i>	134	10	38	96	10	288	-8		280	
<i>Неутрални сопственички добивки/загуби</i>	82	6	27	87	6	206	-10		198	
<i>Реални сопственички добивки/загуби</i>	52	4	11	9	4	80	2		82	
Краен биланс на состојба										
Нефинансиски средства										
Финансиски средства/обврски	3 378	3 768	789	205	127	8 267	1 346		9 613	
<i>Нето-вредност</i>	148	-26	444	4 805	219	5 590	-487		5 103	

4. Колона на вкупната економија

16.74 Останува да се објаснат колоните за вкупната економија. Освен за даноци минус субвенции на производи и бруто и нето-домашен производ, бројките во овие колони се едноставно збир на соодветните бројки за институционалните сектори. Сметката на производство за вкупната економија како извори ги содржи аутпутот (односно, вкупниот аутпут на економијата (3604) и даноците минус субвенциите на производи 9133), при што вторите се контраставка на бројката која се појавува на левата страна во колоната за стоки и услуги. Страната на употреби на сметката на производство за вкупната економија ги покажува меѓуфазната потрошувачка (1883) и домашниот производ по пазарни цени (1854 бруто, 1632 нето). Вториот е збир на додадената вредност на различните сектори и даноците минус субвенциите на производи. Домашниот производ потоа се појавува на

десната страна како извор во сметката за создавање на доходот за вкупната економија. Даноците минус субвенциите на производи се повторно прикажани на левата страна во колоната за вкупната економија и на десната страна како извор на владата (и остатокот од светот ако е релевантно). Ова двојно рутирање на даноците минус субвенциите на производи е направено со цел да се добие домашниот производ, бруто и нето, директно во општите сметки, како што е објаснето погоре.

16.75 Другите ставки во колоните за вкупната економија се самообјаснувачки. Нето-националниот доход по пазарни цени (16442) е прикажан директно како збир на салдото на примарни доходи на различните сектори; националниот расположлив доход, националното штедење итн., исто така се добиваат директно.

Глава 17: Вкрстени и други специјални прашања

Дел I: Третман на осигурувањето

А. Вовед

- 17.1 Наједноставно кажано, осигурителната полиса претставува договор меѓу осигурителната корпорација и други институционални единици, кои се нарекуваат иматели на осигурителни полиси. Според договорот, имателот на полисата врши плаќање (премија) на осигурителната корпорација и ако се случи специфицираниот настан, осигурителната корпорација врши плаќање (побарување) на имателот на полисата. Во овој случај, имателот на полисата се заштитува себеси од одредени видови ризик; додека осигурителната корпорација преку собирање повеќе ризици заедно цели кон остварување на повисок износ на примања премии отколку што треба да плати врз основа на побарувања. Меѓутоа, едноставното евидентирање на реалните премии и плаќањата на побарувања во рамките на СНС не ги одразуваат врските меѓу премиите и побарувањата. Место тоа, некои трансакции се поделени, а други се обработени, со цел да се прикажат реалните економски процеси.
- 17.2 Најчестиот начин на осигурување се нарекува директно осигурување, кај кое полисата е издадена од осигурителната корпорација на друга институционална единица, но значаен вид осигурување е обезбедено од една осигурителна корпорација на друга осигурителна корпорација. Овој вид осигурување се нарекува реосигурување.
- 17.3 Овој дел од глава 17 е посветен на директното осигурување и на реосигурувањето. Се објаснуваат сите влезови во сметките поврзани со осигурувањето, како и нивните меѓусебни врски. Делот 2 е посветен со пензиски и непензиски добивки во рамките на шемите на социјално осигурување.
- 17.4 Дефинирањето на некои термини од осигурителната индустрија ќе биде корисно за понатамошната дискусија. За директното осигурување, терминот премии се користи за сите плаќања направени кон осигурителните корпорации; плаќањата од осигурителните корпорации се нарекуваат побарувања во случаите на неживотни полиси и добивки во случај на животни полиси. **Реална премија е износот кој му е платен на директниот осигурувач или реосигурувач за да се обезбеди осигурување од специфичен настан во текот на одреден период.** Реалните премии се мерат преку платените износи, откако ќе се земат предвид сите додатоци, попусти или бонуси. Покритието најчесто се обезбедува за една година или за пократок (или подолг) период, додека премиите се плаќаат на почеток или за времетраење на периодот, на пример, врз месечна основа.
- 17.5 **Заработената премија е дел од реалната премија која се однесува на покритието обезбедено во сметководствениот период.** На пример, ако годишната полиса од 120 стапи на сила на 1 април, а сметките се подготвуваат за една календарска година, заработената премија во календарската година изнесува 90.

Незаработената премија е износот на примена реална премија која се однесува на периодот по сметководствениот период. Во дадениот пример, на крајот од сметководствениот период незаработената премија ќе изнесува 30 и таа ги покрива првите три месеци од следната година. **Побарувањето (добивката) е износот кој му се исплаќа на имателот на полисата од директниот осигурувач или реосигурувач поради настан кој е покриен со полисата, а кој се случил во периодот на важност на полисата.** Побарувањата најчесто достасуваат во моментот на настанување на настанот, иако плаќањата се случуваат подоцна. (Исклучокот од ова општо правило е објаснет во делот В). Достасаните побарувања се опишуваат како настанати побарувања. Во некои оспорувани случаи задолжувањето меѓу настанот кој го зголемува побарувањето и намиравањето на побарувањето може да трае неколку години. **Состојбата на побарувањата ги покрива побарувањата кои сè уште не биле пријавени, кои биле пријавени, но сè уште не се договорени или кои биле пријавени и договорени, но сè уште не се платени.**

1. Директно осигурување

- 17.6 Постојат два вида директно осигурување, животно и неживотно осигурување. **Животното осигурување претставува активност во која имателот на полисата врши редовни плаќања на осигурувачот, во чија замена осигурувачот гарантира дека ќе му ги обезбеди договорениот износ или ануитетите на имателот на полисата (или во некои случаи на друга номинирана личност), на договорен датум или порано во случај на смрт на имателот на полисата.** Сумата која се плаќа за полисата (добивката) може да биде фиксна или променлива во зависност од заработениот доход од направените инвестиции на премиите за време на периодот на важење на полисата. За полиси со променливи приноси, најчесто се користи терминот "профитабилно" животно осигурување или полиса на приходи. Иако датумот и збирот може да бидат променливи, побарувањето е секогаш платливо кај полисата за живот. **Неживотното осигурување претставува активност слична на животното осигурување, само што ги покрива сите други ризици, несреќи, болести, пожар и сл.** Полисата која обезбедува корист во случај на смрт само во зададен период, најчесто се нарекува терминско осигурување и се смета за неживотно осигурување бидејќи како и кај другите неживотни осигурувања, побарувањето е платливо само ако се случи специфичниот настан и не во поинаков случај. Во практика, поради начинот на кој осигурителните корпорации ги водат нивните сметки, не е секогаш можно да се подели терминското осигурување од другите животни осигурувања. Во овие случаи, терминското осигурување ќе мора да има ист третман со животното осигурување од чисто практични причини.

- 17.7 Она што што им е заедничко на животното и неживотното осигурување е тоа што и двата вида осигурување вклучуваат развондување (ширење) на ризикот. Осигурениците добиваат (релативно) мали редовни плаќања на премии од имателите на полисата и исплаќаат многу поголеми износи кон имателите на побарувања, при случување на настан на осигурување. За неживотното осигурување, ризиците се однесуваат на целата популација која поседува осигурителна полиса. На пример, една осигурителна корпорација ги одредува премииите кои ги наплатува за осигурување возила во таа година поврзувајќи ги нив со износот на побарувања кој очекува да го плати на осигурени возила во истата година. Вообичаено, износот на побарувања е многу помал од бројот на сопственици на полиси. Од аспект на индивидуалниот сопственик на полиса нема никаква поврзаност меѓу платените премии и примените побарувања, дури и на долг рок, меѓутоа, осигурителната корпорација воспоставува ваква поврзаност на годишно ниво и тоа за секој вид неживотно осигурување. Кај животното осигурување, врската меѓу премииите и побарувањата е важна и за сопственикот на полисата и за осигурителната корпорација. Имателот на животното осигурување очекува добивката која ќе ја добие да биде голема најмалку колку износот на платените премии и на ваквиот вид осигурување гледа како на вид штедење. Осигурителната корпорација при одредување на односот меѓу нивото на премии и добивки, мора да го комбинира овој аспект на една полиса со пресметки за целата популација која има животното осигурување (вклучувајќи го и ризикот од фатални несреќи). Понатаму, во интервалот меѓу примањето премии и плаќањето добивки, осигурителната корпорација заработува со инвестирање на добиените премии. Овој доход, исто така, влијае врз одредувањето на нивото на премииите и добивките од осигурителната корпорација.
- 17.8 И покрај сличноста меѓу животното и неживотното осигурување, меѓу нив постои значајна разлика која доведува до различно евидентирање во сметките на СНС. Непреживотното осигурување се состои од прераспределба во тековниот период меѓу сите иматели на полиса и неколкуте иматели на полиса кои имаат побарувања од осигурителната корпорација. Животното осигурување, главно, врши прераспределба на премииите кои се платени во текот на одреден период како добивки платени подоцна на сопствениците на полиса. Во основа, премииите и добивките од животното осигурување претставуваат финансиски, а не тековни трансакции.
- 17.9 Еден начин на добивање редовен прилив на доход во замена за однапред платена целосна сума е со ануитети. Најчесто осигурителните корпорации работат со ануитети, поради што начинот на нивното евидентирање во СНС е прикажан на крајот на овој дел.

2. Реосигурување

- 17.10 На ист начин како што индивидуалната единица се заштитува од финансиски последици на загуба или штета, така и осигурителната корпорација може да се заштити од неочекувано поголем број побарувања или поголеми износи на побарувања со земање полиса за реосигурување кај друга осигурителна корпорација. Сите осигурителни корпорации може да земат некоја форма на реосигурување, меѓутоа најчесто постојат само неколку поголеми корпорации кои се специјализирани за издавање полиси за реосигурување. Бидејќи овие корпорации се лоцирани во поголемите финансиски центри, голем број од тековите на реосигурување се поврзани со трансакции со остатокот од светот. Многу често реосигурителните корпорации земаат реосигурителни полиси кај други осигурителни корпорации понатаму за да го дисперзираат ризикот. Ваквиот вид реосигурување се нарекува ретроцесија.
- 17.11 Реосигурителните полиси најчесто се однесуваат за полисите за неживотно осигурување, но тие може да се употребат и кај полисите за животното осигурување. Постојат два вида реосигурување, пропорционално реосигурување и реосигурување на вишокот на загуба. Под договор за пропорционално реосигурување, реосигурувачот прифаќа договорена пропорција од ризикот; оваа пропорција од премијата е "отстапена" на реосигурувачот кој потоа се обврзува да ја исплати и истата пропорција од побарувањата. Во овој случај, евентуално платената провизија од реосигурувачот на имателот на полисата (било директниот осигурувач или друг реосигурувач) има третман на намалување на платените премии за реосигурување. Во случаите на реосигурување на вишокот на загуба, реосигурувачот се согласува да го плати износот на штета над договореното ниво. Ако овој нема ваков износ или тој е многу мал, тогаш реосигурувачот може да префрли дел од неговиот профит на директниот осигурувач. Оваа поделба на профитот има третман на тековен трансфер од реосигурувачот на директниот осигурувач на сличен начин како и плаќањата на побарувањата.

3. Вклучени единици

- 17.12 Институционалните единици кои се вклучени во осигурување и реосигурување, претежно, се осигурителните корпорации. Во принцип, можно е и друг вид претпријатие да врши осигурување како споредна активност, меѓутоа законските правила наложуваат водење на одделен сет сметки кои ќе ги покријат сите аспекти на осигурителните активности; така во СНС се идентификува одделна институционална единица, класифицирана во потсекторот на осигурителни корпорации и пензиски фондови. Понекогаш и владите може да спроведат други осигурителни активности, меѓутоа и во овие случаи најчесто се идентификува одделна единица. Бидејќи другите сектори може да бидат вклучени само во исклучителни случаи, во понатамошниот текст се претпоставува дека вкупното осигурување се извршува од осигурителните корпорации, резиденти или нерезиденти.

Б. Производ на директно осигурување

17. 13 Под полиса за неживотно осигурување, осигурителната корпорација прима премија од клиентот која ја држи сè до реализирање на побарувањето или до крајот на периодот за која се донесува полисата. Во меѓувреме, осигурителната корпорација ја инвестира премијата и остварениот инвестициски доход претставува дополнителни средства од кои подоцна ќе ги намира евентуалните побарувања. Инвестицискиот доход претставува доход кој е создаден благодарение на клиентот и тој претставува дополнување на реалната премија. Осигурителната корпорација го поставува нивото на реалната премија да биде доволно високо, што ќе обезбеди збирот на реалните премии плус заработениот инвестициски доход од нив, намален за очекуваните побарувања, да остварат маргина која компанијата ќе ја задржи; оваа маргина го претставува производот на осигурителната компанија. Во рамките на СНС, производот на осигурителната индустрија е одреден на начин да личи на политиката за определување на премијата на осигурителната корпорација. Така, потребно е да се дефинираат четири одделни ставки. Тоа се заработените премии, додатоките на премиите, настанатите побарувања (добивки) и резервите. Секоја од нив е објаснета одделно пред дискусијата за мерење на производот на директното неживотно осигурување, директното животно осигурување и реосигурувањето.

1. Заработени премии

17. 14 Како што беше објаснето во делот А, мора да се направи разлика меѓу реалните премии кои се плаќаат во одреден период и заработените премии кои претставуваат дел од реалните премии, а кои се поврзани со сметководствениот период, а не со периодот кој е опфатен со осигурителната полиса.

2. Дататоци на премиите

17. 15 Кај животно осигурување, но во помала мера и кај неживотно осигурување, вкупниот износ на побарувања во даден период многу често го надминува износот на примените премии. Осигурителните корпорации може да го прифатат ова, бидејќи настаните покриени со полисата не се случуваат во исто време кога се плаќаат премиите, дури и за целата опфатена популација. Премиите најчесто се плаќаат редовно, најчесто на почетокот на осигурителниот период, додека побарувањата настануваат подоцна, а кај животно осигурување и многу години подоцна. Во периодот меѓу плаќањето на премиите и настанување на побарувањата, создадениот износ и` припаѓа на осигурителната корпорација која може да го инвестира и да заработи доход со него. Овие износи се нарекуваат резерви. Доходот кој е заработен од резервите им дозволува на осигурителните корпорации да наплатуваат пониски премии. Соодветното мерење на

овие услуги треба да ги земе предвид и износот на овој доход, како и релативната големина на премиите и побарувањата.

17. 16 Доходот произлегува од инвестирањето на резервите од осигурителните корпорации, кои претставуваат обврски кон имателите на полиси. Кај неживотно осигурување иако премијата се плаќа на почетокот на периодот, сепак таа се заработува континуирано како што поминува периодот. Во кој било момент пред завршувањето на договорениот период, осигурителната компанија поседува износ од имателот на полисата, а кој е поврзан со услугата и можните побарувања во иднина. Ова е еден вид кредит одобрен од имателот на полисата на осигурителната корпорација опишан како незаработена премија. Исто така, иако побарувањата достасуваат со случување на настанот кој е предмет на осигурување, тие може да бидат платливи дури одреден период подоцна, најчесто поради преговори ако за износот кој треба да се намира. Ова претставува друг сличен вид кредит, кој е опишан како резерви за состојбата на побарувањата.
17. 17 Слични резерви постојат и за животно осигурување, но во тој случај постојат два дополнителни елементи на осигурителни резерви, статистички резерви за животно осигурување и резерви за осигурување со профит. Тие ги претставуваат износите кои се ставени на страна за плаќање добивки во иднина. Најчесто резервите се инвестираат во финансиски средства и доходот кој се добива е во форма на инвестициски доход (камата и дивиденди). Понекогаш, тие може да бидат искористени за создавање нето-деловен вишок, било во одделна деловна единица или како секундарна активност. Најчест пример е од недвижниот имот.
17. 18 Често кај полисите за животно осигурување износите експлицитно се доделуваат од осигурителните корпорации на имателите на полиси секоја година. Овие износи многу често се опишуваат како бонуси. Тие износи всушност не се плаќаат на имателите на полисата, меѓутоа обврските на осигурителните корпорации кон имателите на осигурителни полиси се зголемуваат за овој износ. Овој износ се прикажува како инвестициски доход кој се припишува на имателите на полисата. Податокот дека еден дел може да произлегува од сопственички добивки не ја менува неговата карактеристика; од аспект на имателите на осигурителната полиса тој износ претставува принос поради обезбедување финансиското средство на осигурителната корпорација. Како надополнување, целиот доход од инвестициите на неживотните резерви и вишокот на доход од инвестициите на животните резерви над износот експлицитно наменет на имателите на полиси се прикажуваат како инвестициски доход наменет на имателите на полиси, без оглед на изворот на доходот.

- 17.19 Вкупниот доход од инвестиции на имателите на полиси, било експлицитно од осигурителните корпорации или имплицитно во рамките на СНС, е прикажан како доход кој се плаќа на имателите на полиса во сметката за примарна распределба на доходот. За неживотно осигурување истиот износ потоа се плаќа на осигурителната корпорација во вид на дополнителни премии во сметката за секундарната распределба на доходот. Кај животното осигурување, премиите и дополнувањата на премиите, како и добивките се прикажуваат во финансиската сметка.

- 17.20 За директното неживотно осигурување, инвестицискиот доход кој им припаѓа на имателите на полиси, во принцип, се врши според пропорцијата на резервите кои припаѓаат на различни класи осигурување и иматели на полиси. Во практика, вообичаениот метод е распределба на доходот од инвестиции во пропорција со реалните премии кои се плаќаат. Кај директно животното осигурување, сите иматели на полиси се индивидуи поради што доходот инвестиции припаѓа на домаќинствата (вклучувајќи и нерезидентни домаќинства).

3. Побарувања и користи

Побарувања од неживотно осигурување

- 17.21 Износот на побарувања од полисите за неживотно осигурување се менува од година на година и може да се случат исклучителни настани кои предизвикуваат особено високо ниво на побарувања. Меѓутоа, концептот на осигурителни услуги претставува услуга на покривање на ризици; производството се случува континуирано, а не во моментот на случување на ризикот. Како такво, мерењето не треба да биде под влијание на променливоста од случување на ризикот. Ниту обемот, ниту цената на осигурителните услуги не е директно под влијание на променливоста на побарувањата. Осигурителната корпорација го одредува нивото на премиите врз основа на нејзините претпоставки за случување на побарувања. Од овие причини, формулата која се користи во СНС за пресметка на производот не треба да ги користи реалните побарувања, туку минатото искуство и идните очекувања. Терминот "прилагодени побарувања" се користи за да се опише нивото на побарувања кое се користи при определување на вредноста на производот.

- 17.22 Податокот за прилагодени побарувања може да биде добиен статистички со помош на пристапот на очекувања базиран врз основа на минато искуство за нивото на побарувања. При земањето предвид на историјата на побарувањата, потребно е да се направи прилагодување за износот на побарувањата направени под условите на полиса за директно осигурување (ако има такви). На пример, кога директниот инвеститор има вишок на загуба од реосигурување, тој ги поставува премиите на ниво доволно да ги покрие загубите до максималната загуба покриена со полисата за реосигурување плус премиите за реосигурување што мора да ги плати. Под пропорционална полиса за реосигурување, тој ги поставува премиите за да може да покрие дел од побарувањата кои треба да ги плати плус премијата за реосигурување.

- 17.23 Како алтернатива на овој начин, може да се употреби пристап кој користи информации од сметките на осигурителната корпорација. Овој пристап може да вклучува одредба за издначување, која претставува прилагодување кое ги одразува промените во побарувањата од година на година. При употреба на кој било метод, податокот за прилагодени побарувања го проценува очекуваното ниво на побарувања.

Користи од животното осигурување

- 17.24 Добивките од животното осигурување се износите кои се плаќаат за полиса во одреден сметководствен период. Во случајот на животното осигурување не се потребни прилагодувања за неочекувана нестабилност.

4. Резерви

- 17.25 Концептот на резерви кој се употребува во формулата за пресметка на производот од осигурување одговара на дефиницијата на техничките резерви на неживотното осигурување и животното осигурување и правата на ануитети дефинирани во глава 13. Ова ги покрива провизиите од незаработените премии, ризици кои не се поминати, состојбите на побарувања и резервите за бонуси и попусти (последното се однесува единствено на животно осигурување). Покритието на незаработените премии и состојбите на побарувања е објаснето во делот А.

5. Дефинирање на производот на осигурување

Неживотно осигурување

- 17.26 Производот на осигурителните корпорации претставува услуга обезбедена на имателите на полиса. Производот на директното неживотно осигурување се заснова врз принципот на додавање премии и додатоци на премии и одземање приспособени настани побарувања.

- 17.27 Ако се користи пристапот на очекувања, тогаш формулата треба да ја има следната форма:

реални заработени премии;

плус додатоци за премии;

минус прилагодени настани побарувања;

при што прилагодените побарувања се проценуваат врз основа на минатото искуство. Во ваков случај, концепциски и додатоците за премии треба исто така да се пресметаат врз основа на минатото искуство. Меѓутоа, бидејќи додатоците за премии се помалку променливи од побарувањата, во практика најчесто не се вршат никакви прилагодувања. Ако при проценката на производот се користи статистичка база на податоци, тогаш се препорачува употреба на информации кои се поделени по "видот на бизнисот", односно одделни информации за осигурување на моторни возила, на згради итн.

- 17.28 Како алтернатива на ова може да се употреби сметководствен пристап, при што производот може се пресмета на следниот начин:
- реални заработени премии;
- плус* додатоци за премии;
- минус* прилагодени настанати побарувања;
- при што прилагодените побарувања се одредуваат со помош на податоците на достасани побарувања плус промената на одредбата за изедначување и, ако е потребно, промената во сопствените средства.
- 17.29 Ако потребните статистички податоци не се достапни, а историските статистички податоци не се доволни за соодветна проценка на производот, тогаш производот на неживотното осигурување може да се процени како збир на трошоците плус додаток за "нормален профит". Бидејќи секоја разумна проценка на "нормалниот профит" најверојатно вклучува очекувани побарувања, оваа опција не се разликува многу од пристапот на очекувања.
- Животно осигурување
- 17.30 Производот на директно животно осигурување се пресметува на следниот начин:
- реални заработени премии;
- плус* додатоци за премии;
- минус* достасани користи;
- минус* зголемувањата (плус намалувањата) на статистичките резерви и резервите за осигурување со профит.
- 17.31 Ако не се достапни соодветни податоци за пресметка на животното осигурување според формулата, тогаш може да се употреби пристап кој се основа на збир на трошоците, сличен на оној што беше опишан кај неживотното осигурување. Исто како и кај неживотното осигурување, потребно е да се вклучи додаток за нормален профит.
- Реосигурување
- 17.32 Формулата за пресметка на производот на реосигурителните услуги е аналогна на онаа која се користи кај директното осигурување. Меѓутоа, со оглед на тоа што главниот мотив на реосигурувањето е да ја ограничи изложеноста на ризик на директниот осигурувач, реосигурувачот работи со исклучително високи побарувања и во нормални услови. Поради оваа причина, како и поради тоа што пазарот на реосигурување е сконцентриран на релативно мал број на фирми на светско ниво, малку е веројатно дека реосигурувачот ќе има неочекувано поголеми загуби од директниот осигурувач, особено во случај на реосигурување на вишок на штета.
- 17.33 Производот на реосигурување се мери на начин сличен кај оној на неживотното осигурување. Меѓутоа, постојат одредени плаќања кои се специфични за реосигурувањето. Тоа се провизии кои му се плаќаат на директниот осигурувач во случај на пропорционално реосигурување и поделба на профитот кај реосигурување на вишок на штета. Кога ќе се земат предвид и овие ставки, производот на реосигурувањето може да се пресмета како:
- вкупните реални премии заработени минус платените провизии;
- плус* додатоци за премии;
- минус* прилагодени настанати побарувања и поделбата на профитот.

В. Производ на директно осигурување

- 17.34 Овој дел го објаснува целиот сет на податоци кои е потребно сметките да ги содржат за да ги опфатат сите импликации на полисите на неживотно осигурување. Полисите можат да бидат земени од корпорации, владини единици, НПИСД, домаќинства и единици од остаток од светот. Меѓутоа, кога една полиса е земена од член на едно домаќинство се квалификува како социјално осигурување, влезните големини треба да бидат направени на начин дефиниран во делот 2 од оваа глава посветен на социјалното осигурување, а не на начин објаснет тука.
1. **Нето-премии и потрошувачка на осигурителни услуги**
- 17.35 Реалните премии за плаќање и додатоците за премии се прикажани во СНС, поделени на два вида трансакции. Првиот е вредноста на производот на осигурувањето, кој е прикажан било како потрошувачка или извоз на осигурителни услуги. Вториот вид се нето-премиите заработени од осигурителните корпорации. **Нето-премиите се дефинирани како реални премии плус додатоци за премии, намалени за плаќањата за осигурителните услуги од имателите на полиса.** Поради начинот на кој е дефинирана вредноста на услугата, вкупните нето-премии на неживотното осигурување се еднакви на прилагодените, нереални, побарувања. Разликата меѓу приспособените и реалните

побарувања претставува трансфер меѓу имателите на полиси и осигурителните корпорации. Со текот на времето, трансферот во една насока се нетира со трансфер во друга насока.

- 17.36 Осигурителните услуги се предмет на потрошувачка на оние сектори (и на остатокот од светот) кои ги плаќаат премиите. Проценките на вредноста на потрошувачката по сектор најчесто се вршат со алоцирање на вкупната вредност на услугата во пропорција на реалните премии за плаќање. Проценките за нето-премиите се добиваат со одземање на потрошувачката на услугите од вкупните реални премии кои се плаќаат плус вредноста на додатоките на премиите. (Бидејќи додатоките на премиите се алоцираат, исто така, во пропорција со реалните премии, нето-премиите се алоцираат во иста пропорција со реалните премии.)

2. Евидентирање на неживотно осигурување

- 17.37 Времето на евидентирање на настанатите побарувања најчесто е во периодот на реализирање на настанот за кое се поврзува побарувањето. Овој принцип се применува дури и во случај кога намирувањето се случува неколку години по датумот на случувањето на настанот во случајот кај спорни побарувања. Исклучок од ова се случува во ситуации кога можноста за покренување побарување е увидена долго време по случувањето на настанот. На пример, појавување серија на повеќе побарувања по утврдување дека азбестот предизвикува сериозна болест и откако е донесена одлука да се зголемат побарувањата под осигурителната полиса валидна во моментот на случување на настанот. Во овие случаи побарувањето се евидентира во моментот на прифаќање на обврската од осигурителната корпорација. Ова може да не биде истото време со времето на одредување на износот на побарувањето или кога побарувањето е платено.
- 17.38 Бидејќи формулата за производот ги користи прилагодените побарувања, а не реалните побарувања, нето-премиите и побарувањата ќе бидат еднакви во дадениот период само кога реалните побарувања се еднакви по вредност со очекуваните побарувања. Тие треба да бидат приближно еднакви во период од неколку години со исклучок на годината во која се случила несреќата.
- 17.39 Побарувањата најчесто се евидентираат како плаќање по тековни трансфери од осигурителните корпорации на имателите на полиси. Под одредени услови, осигурителните корпорации може да ги постават нивоата на премии на ниско ниво, така што не се очекува тие да ги покријат трошоците и предвиденото ниво на побарувања. Ова може да се случи кога суфицитот од една гранка на работењето, на пример, осигурување домови, се користи за покривање друга гранка, на пример, осигурување возила.
- 17.40 Постои еден случај кога побарувањата може да се евидентираат како капитални трансфери, а не како тековни трансфери и тоа е во случај на големи катастрофи. Критериумот кога ефектите од катастрофата треба да имаат ваков третман мора да се определи во

согласност со националните околности, но тие најчесто вклучуваат голем број засегнати иматели на полиси и поголем износ на направена штета. Логиката за евидентирање на овие побарувања како капитални трансфери во овие случаи произлегува од тоа што голем број побарувања се поврзани со уништување или сериозна оштета на средства како што се места на живеење, згради и конструкции. Оштетувањето што е поврзано со нормално ниво на побарувања е покриено со, на пример, потрошувачка на фиксен капитал или загуба на залиха. Така, овие загуби се опфатени како тековни трошоци на друго место во системот. Меѓутоа, големи загуби во случај на катастрофални несреќи се евидентираат како резултат на непредвидени настани во сметката за други промени во средствата и тие се исклучуваат од тековните трошоци. Препораката е да се евидентираат побарувањата како тековни или капитални трансфери аналогно.

- 17.41 По случување на некоја голема катастрофа, се препорачува вкупната вредност на побарувањата поврзани со катастрофата да се евидентираат како капитални трансфери дадени од осигурителната корпорација на имателите на полиса. Информација за нивото на побарувањата кои треба да се намират треба да се добие од осигурителната индустрија. Ако осигурителната индустрија не може да ги обезбеди овие информации, еден начин за добивање на вкупниот износ на побарувања поврзани со настанатата катастрофа е да се направи разлика меѓу прилагодените побарувања и реалните побарувања во периодот на катастрофата.
- 17.42 Последиците од евидентирање вакви побарувања како капитални трансфери значи дека расположливиот доход на домаќинствата и другите иматели на полиси не се зголемува контраинтуитивно, како во случај кога побарувањата се евидентираат како тековни трансфери. Нето-вредноста на имателите на полиси ги покажува ефектите од уништување на средствата (како друга промена во обем) и зголемување (иницијално) на финансиските средства преку капитални трансфери. Ова евидентирање е во согласност со евидентирањето на помошта дадена од влада на НПИСД за покривање на некои или на сите трошоци за поправка или заменување на средствата кои биле оштетени со несреќата, а кои не се покриени со осигурителната полиса.

3. Осигурителни услуги кон и од остатокот на светот

- 17.43 Резидентните осигурителни корпорации често обезбедуваат осигурување на домаќинства и претпријатија од остатокот на светот и резидентно домаќинство или претпријатие може да купи осигурителна полиса од осигурителна корпорација од остатокот на светот. Инвестицискиот доход кој резидентната осигурителна корпорација им го распределува на имателите на полиси вклучува алокација и на имателите на полиси од остатокот на светот. Овие нерезидентни иматели на полиси потоа исто така плаќаат додаток на премии на резидентните осигурителни корпорации. Овие информации треба да бидат достапни за резидентните осигуреници и потребно е да се вклучат во сметката за остаток на светот.

17.44 Сличен третман се применува и за резидентните претпријатија и домаќинствата кои земаат полиси кај нерезидентните осигурувачи. Тие добиваат доход од инвестиции од странство и плаќаат премии и додатоци за премии во странство. Проценката на големината на овие текови е сложена, особено кога не постојат резидентни осигурувачи од ист вид со кои ќе може да се направи споредба. Меѓутоа, многу често земјата која ја обезбедува

услугата е позната, така што е можно да определат соодветни податоци со цел проценка на националната економија. Нивото на трансакциите на резидентите најчесто се познати и односот на додатоците на премии со реалните премии во економијата која ги обезбедува услугите може да се употреби за проценка на доходот од инвестиции и плаќањата врз основа на додатоци за премии.

Табела 17.1. Сметки за неживотно осигурување-употреба

Употреби	Корпорации	Осигурителни корпорации	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производството</i>					
Меѓуфазна потрошувачка	1.0		3.0		4.0
Производство					
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Доход од инвестиции доделен на имателите на неживотна осигурителна полиса		6.0			6.0
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Нето-премии за неживотно осигурување	8.0		31.0	6.0	45.0
Побарувања од неживотни осигурувања		45.0			45.0
<i>Сметка за употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка	0.0		2.0	0.0	2.0
<i>Финансиска сметка</i>					
Технички резерви за неживотно осигурување	0.0		3.0	0.0	3.0
од кои: незаработени премии	0.0		1.0	0.0	1.0
состојби на побарувања	0.0		2.0	0.0	2.0

4. Сметководствени ставки

17.45 Вкупно се евидентираат 6 парови трансакции во поглед на неживотното осигурување кои не се сметаат за дел од социјалното осигурување; два пара кои се поврзани со мерење на производството и потрошувачката на осигурителните услуги, три пара кои се поврзани со прераспределба и еден во финансиската сметка. Под исклучителни околности, можно е евидентирање и на седма трансакција, поврзана со прераспределбата, во капиталната сметка. Вредноста на производот од активност, доходот од инвестиции кој се доделува на имателите на полиса и вредноста на надоместокот на услугата во случај на неживотно осигурување се пресметува на специфичен начин објаснет погоре.

17.46 Трансакциите за производство и потрошувачка се:

а. Бидејќи сите активности од овој вид на резидентните институционални единици се преземаат од осигурителните корпорации, производот се евидентира во сметката на производство на осигурителните корпорации;

б. Услугата може да биде обезбедена на било кој сектор во економијата или остатокот на светот; додека вредноста на услугата е платлива на осигурителните корпорации. Плаќањата од нефинансиските корпорации, финансиските корпорации општата влада или непрофитните институции ја сочинуваат меѓуфазната потрошувачка која се евидентира во сметката за производство. Осигурувањето кое е поврзано со производствената активност на домаќинско нездружено претпријатие се евидентира како меѓуфазна потрошувачка во сметката за производство во секторот домаќинство. Другите плаќања за осигурување направени од домаќинствата претставуваат дел од трошоците за крајна потрошувачка кои се евидентираат во сметката за употреба на доход. Плаќањата направени од остатокот на светот се евидентираат како извоз во надворешната сметка на стоки и услуги.

- 17.47 Трансакциите за прераспределба го опфаќаат доходот од инвестиции кој припаѓа на имателите на полиси на неживотно осигурување, нето-премии на неживотно осигурување, и побарувања од осигурување:
- Доходот од инвестиции кој им припаѓа на имателите на полиси на неживотно осигурување се евидентира за плаќање од осигурителните корпорации. Додека кај сите сектори и остатокот на светот се евидентира како наплатлив. Ставките за плаќање и наплата се евидентираат во сметката за алокација на примарниот доход.
 - Нето-премиите од неживотно осигурување се пресметуваат како заработени премии плус додатоци на премии (еднаков на доходот од инвестиции на имателите на полиси) намален за вредноста на услугата. Овие нето-премии се плаќаат од сите сектори на економијата или остатокот на светот, а се примаат од осигурителните корпорации.
 - Побарувањата од осигурување се плаќаат од осигурителните корпорации, а се примаат од сите сектори на економијата и остатокот на светот. Нето-премиите и побарувањата се евидентираат во сметката за секундарна распределба на доходот.
- 17.48 Нето-премиите на неживотно осигурување треба да се евидентираат врз основа на достасаните износи кои обезбедуваат покритие во дадениот период, а не на реалните плаќања во периодот. Побарувањата за осигурување се евидентираат како достасани за плаќање на датумот кога настанот се случил, освен во случајот објаснет погоре кога побарувањето се евидентира кога осигурителната компанија прифаќа дека постои обврска. Во финансиската сметка се евидентира разликата меѓу премиите за плаќање и заработените премии и достасаните побарувања и побарувањата за плаќање.
- 17.49 Незаработените премии и резервите на состојбите на побарувања се прикажуваат како промена на обврските на осигурителните корпорации (со негативен знак, ако е потребно) и промена на средствата на сите сектори и остатокот на светот.
- 17.50 Пример на овие текови е прикажан во табела 17.1

Табела 17.1. (прод) Сметки за неживотно осигурување-извори

	Извори				
	Корпорации	Осигурителни корпорации	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производството</i>					
Меѓуфазна потрошувачка					
Производство		6.0			6.0
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Доход од инвестиции доделен на имателите на неживотна осигурителна полиса	5.0		1.0		6.0
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Нето-премии за неживотно осигурување		45.0			45.0
Побарувања од неживотни осигурувања	6.0		35.0	4.0	45.0
<i>Сметка за употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка					
<i>Финансиска сметка</i>					
Технички резерви за неживотно осигурување		3.0			3.0
од кои: незаработени премии		1.0			1.0
состојби на побарувања		2.0			2.0

Г. Сите трансакции поврзани со животно осигурување

- 17.51 Овој дел е посветен на разликата во евидентирањето на животно осигурување од неживотното осигурување. Како и кај неживотното осигурување, полисата за животно осигурување која се квалификува за социјално осигурување се евидентира на начин опишан во делот 2 од главата. Најважната разлика меѓу полисата за нормално животно осигурување и онаа која се квалификува за социјално осигурување е тоа што кај

првата добивките од полисата имаат третман главно на намалување на богатството и се евидентираат во финансиската сметка. За полисите кои имаат третман на социјално осигурување, добивките (пензиите) се евидентираат како доход во сметката за секундарна распределба на доходот. Причина за различниот третман е што полисата која не претставува дел од социјалното осигурување настанува единствено како резултат на иницијатива на имателот на полисата. Полисите кои имаат третман на социјално осигурување најчесто вклучуваат

интервенција на трета страна, вообичаено влада или работодавач, за да го охрабри или обврзе имателот на полисата да направи плаќања за остварување на доход по пензионирањето. Разликувањето на сите плаќања направени под шемите за социјално осигурување, вклучително и оние што се дел од квалификуваните индивидуални полиси, покажува колку се успешни социјалните полиси за обезбедување доход по пензионирање.

Табела 17.2. Сметки за животно осигурување-употреби

Употреби	Корпорации	Осигурителни корпорации	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производство					
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Доход од инвестиции доделен на имателите на не-животна осигурителна полиса		7.0			7.0
<i>Сметка за употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка			4.0		4.0
<i>Финансиска сметка</i>					
Животно осигурување и права на ануитет од кои: нето-премии			22.0		22.0
користи			113.0		113.0
			-91.0		-91.0

17. 52 Имател на полиса за животно осигурување е секогаш индивидуа. (Ако една компанија земе полиса за осигурување на животот на вработените, тоа треба да има третман на терминско осигурување, а со тоа на неживотно осигурување во рамките на СНС.) Трансакциите за животно осигурување настануваат единствено меѓу осигурителни корпорации и домаќинства, резидентни и нерезидентни. Производството на услуги за осигурување е еднакво на вредноста на услугите добиени од домаќинствата како дел од трошоците за крајна потрошувачка и извозот. Доходот од инвестиции доделен на имателите на полиси има третман на додатоци на премии. Меѓутоа, во случајот на животно осигурување премиите и побарувањата не се прикажуваат одделно и немаат третман на тековни трансфери. Тие претставуваат компоненти на нето-трансакциите кои се евидентираат во финансиската сметка, при што животното осигурување и правата на ануитети претставуваат финансиски средства.

17. 53 Во сметките се евидентираат четири парови трансакции; два пара кои се поврзани со производство и потрошувачка на услуги за осигурување, еден пар кој го покажува доходот од инвестиции кој се доделува на сопствениците и еден пар кој ги покажува промената на животното осигурување и правата на ануитети:

- a. Производот од активноста на животно осигурување се евидентира во сметката на производството на осигурителните корпорации.
- b. Вредноста на добиените услуги се евидентира како трошоци за крајна потрошувачка кои се плаќаат од домаќинствата во сметката за употреба на расположливиот доход или како платливи од остатокот на светот (извоз кон нерезидентни домаќинства). Домаќинствата, исто така, може да направат плаќања кон нерезидентни осигурувачи. Овие плаќања имаат третман на увоз на осигурителни услуги.

Табела 17.2. (прод) Сметки за животно осигурување-извори

	Извори				
	Корпорации	Осигурителни корпорации	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производство		4.0			4.0
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Доход од инвестиции доделен на имателите на неживотна осигурителна полиса			7.0		7.0
<i>Сметка за употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка					
<i>Финансиска сметка</i>					
Животно осигурување и права на ануитет од кои: нето-премии		22.0			22.0
добивки		113.0			113.0
		-91.0			-91.0

в. Доходот од инвестиции кој припаѓа на имателите на полиси за животно осигурување се евидентира во сметката за примарна распределба на доходот. Објавените бонуси од полисите за животно осигурување имаат третман како тие да се распределени на имателите на полиси дури и ако тие го надминат доходот од инвестиции заработен од институцијата која го објавува бонусот. Доходот од инвестиции се евидентира како платлив од осигурителната корпорација и наплатлив од резидентните домаќинства или нерезидентните домаќинства во остатокот на светот.

г. Во финансиската сметка, ставката промени во животното осигурување и правата на ануитети се прикажува како промени во средствата на домаќинствата и остатокот на светот и промени во

обврските на осигурителните корпорации. Таа е еднаква на реалните премии плус додатоците за премии (еднаква на доходот од инвестиции доделен на имателите на полиси) намален за вредноста на добиените услуги и намален за достасаните добивки.

17. 54 Пример за овие текови е прикажан во табела 17.2.

1. Ануитети

17. 55 Некои полиси за животно осигурување создаваат приноси од целосен износ на одреден датум, отколку тек на повеќе плаќања. Износот може да биде искористен за купување ануитет што го претвора износот во тек на повеќе плаќања. Евидентирањето на ануитетите е објаснето во делот Г.

Д. Сите трансакции поврзани со реосигурување

17. 56 Пред да се објасни како различните елементи кои го овозможуваат мерењето на производот на реосигурување се евидентираат во СНС, неопходно е да се објасни начинот на мерење и евидентирање на реосигурувањето.

17. 57 Трансакциите меѓу директниот осигурувач и имателите на полиси се мерат како што беше објаснето во претходниот дел, без поврзаност со трансакциите меѓу директниот осигурувач и реосигурувач. Трансакциите меѓу директниот осигурувач и реосигурувачот се евидентираат во одделен сет на трансакции и не се спроведува консолидација меѓу трансакциите на директниот осигурувач како издавач на полиси со неговите клиенти, од една страна и имателот на полиса со реосигурувачот, од друга страна.

17. 58 Директниот имател на полиса не знае или не мора да знае дали директниот осигурувач се реосигурува за да се заштити од загуба. Директниот осигурувач ги добива реални премии од имателите на полиси. Некои од нив се префрлуваат на реосигурувачот. Премиите најпрвин се прикажуваат како плаќања кон директниот осигурувач, а потоа во помал износ се прикажуваат се прикажуваат како плаќања кон реосигурувачот. Оваа неконсолидација понекогаш се нарекува бруто евидентирање од директниот осигурувач. Алтернативата (нето евидентирање) на ова би било прикажување на дел од премиите кои ги плаќаат директните иматели на полиса како да се платени на директниот осигурувач, а дел на реосигурувачот, меѓутоа оваа опција не се препорачува ниту во деловното сметководство, ниту во СНС.

17. 59 Реалните премии кои се плаќаат од директниот осигурувач на реосигурувачот се користат од реосигурувачот за заработување на доход од инвестиции. Доходот од инвестиции има третман на доход од инвестиции кој се плаќа на директниот осигурувач, а потоа се враќа на реосигурувачот како додатоци на премии. Така, директниот осигурувач плаќа доход од инвестиции на имателите на полиси врз основа на вкупниот износ на заработени премии (или преку проценка), но исто така и прима доход од инвестиции од реосигурувачот во износ кој кореспондира со износот на премии кои ги има дадено на реосигурувачот. Доходот од инвестиции кој ги прима директниот осигурувач од реосигурувачот може да се употреби за покривање на еден дел од доходот на инвестиции кој треба да го плати директниот осигурувач на имателите на полиси, меѓутоа истиот не се евидентира на таков начин.
17. 60 Како и кај директното осигурување, во одредени исклучителни ситуации, на пример, по случување на катастрофална природна несреќа, некои делови од побарувањата врз основа на реосигурување може да се евидентираат како капитални трансфери, а не како тековни трансфери.
17. 61 Производот на реосигурувањето ја претставува меѓуфазната потрошувачка на директниот осигурувач - имател на полиса за реосигурување. Како што беше споменато погоре, голем број од полисите за реосигурување се склучени меѓу осигурителни корпорации резиденти во различни економии. Вредноста на производот во овие случаи го претставува увозот од осигурителната корпорација имател на полисата за реосигурување и извозот направен од реосигурителната корпорација.
17. 62 Евидентирањето на тековите поврзани со реосигурување е слично со евидентирањето кај неживотно осигурување, со исклучок на тоа што во случај на реосигурување како имател на полиса за реосигурување секогаш се јавува друга осигурителна корпорација.
17. 63 Трансакциите за производство и потрошувачка се евидентираат како што следи:
- a. Бидејќи сите вакви активности на резидентните институционални единици се преземени од осигурителни корпорации, производот се евидентира во сметката на производство на осигурителната корпорација. Услугите за реосигурување многу често се обезбедуваат од страна на нерезидентни единици и поради тоа се евидентираат како увоз.
 - b. Услугите може да бидат користени единствено од други осигурителни корпорации иако тие може да бидат и нерезидентни единици, при што тие претставуваат меѓуфазна потрошувачка на таа единица, освен во случај кога имателот на полисата е нерезидент и во тој случај се евидентираат како извоз на реосигурувачот.
17. 64 Трансакциите за прераспределба ги опфаќаат доходот од инвестиции кој се доделува на имателите на полиси на реосигурување, нето-премиите за реосигурување и побарувањата врз основа на реосигурување:
- a. Доходот од инвестиции кој го прима имателот на полисата за реосигурување, а го плаќа осигурителната корпорација, резидент или нерезидент, го примаат слични институции, било резидентни или нерезидентни.
 - b. Нето-премиите за реосигурување се пресметуваат како заработени премии плус додатоци на премии (еднакви на доходот од инвестиции кој им припаѓа на имателите на полиси) намален за вредноста на услугата. Овие нето-премии ги плаќа осигурителната корпорација, а ги примаат (други) осигурителни корпорации. (која било од единиците може да биде нерезидент.)
 - v. Побарувањата врз основа на реосигурување се плаќаат од осигурителните корпорации и се примаат од (други) осигурителни корпорации, било резидентни или нерезидентни. Нето-премиите и побарувањата се евидентираат во сметката за секундарна распределба на доходот.
 - г. Надоместоците кои се плаќаат од реосигурувачите на осигурителната корпорација како имател на полиса за реосигурување имаат третман на намалувања на премиите кои се плаќаат на реосигурувачите.
 - д. Поделбата на профитот кој се плаќа од реосигурувачот на директниот осигурувач се евидентира како тековен трансфер. (Иако тие се евидентираат различно, и надоместоците кои се плаќаат и поделбата на профитот, имаат улога на намалување на производот на реосигурувачот.)
 - ѓ. Ако некои побарувања врз основа на директно осигурување имаат третман на капитални, а не на тековни трансфери, тогаш и побарувањата врз основа на реосигурување кои се поврзани со истиот настан треба да имаат третман на капитални трансфери.
17. 65 Влезните единици во финансиската сметка ја евидентираат разликата меѓу премиите за плаќање и заработените премии и настанатите побарувања и побарувањата за плаќање.

Г. Ануитети

- 17.66 Наједноставен случај на полиса за животно осигурување е оној каде што тековите на плаќање ги врши имателот на полисата кон осигурителната корпорација, во одреден период, со цел примање единствен износ во вид на побарување на даден датум во иднина. Во наједноставната верзија на ануитети, имателот на полиса плаќа единствен износ на осигурителната корпорација, а за возврат прима текови на плаќање било за одреден период или до крајот на неговиот живот (или до крајот на неговиот живот и на номинираната личност).
- 17.67 Ануитетите се организирани од осигурителните корпорации и претставуваат средство за управување со ризикот. Примачот на ануитети го избегнува ризикот со тоа што прифаќа да прима познат износ на приноси (познат во апсолутни износи и според утврдена формула, на пример, износ поврзан со индекс) во замена за позначаен износ. Осигурителната корпорација го презема ризикот за остварување поголем износ од оној што му го должи на примачот на ануитети. Износот на ануитетите се одредува во согласност со очекувањата за животниот век. Осигурителната корпорација треба да плати повеќе од оригинално планираното на примачите на ануитети кои

живеат подолго и кои ќе добијат повеќе од нивната првична уплата, и од заработката од неа. Оние што ќе живеат пократко, добиваат помалку, а осигурителната корпорација добива повеќе од очекуваното.

1. Како функционираат ануитетите

- 17.68 Наједноставно да се објасни како функционираат ануитетите е преку пример. Да претпоставиме дека една осигурителна корпорација нуди индивидуални плаќања во износ од 600 доживотно за возврат на приемен износ од 10000, при што таа очекува дека животниот век на индивидуата ќе биде 25 години и дека дисконтната стапка е 5 проценти. Како што е прикажано на сликата 17.1 сегашната нето-вредност на 600 единици за 25 години е 8700. Така, останатите 1300 претставуваат сегашна нето-вредност на наплатите за услугата од 90 единици годишно. Износот што го нуди осигурителната корпорација од 600 претставува нето-износ. Примачот на ануитети, всушност, треба да добива по 690 единици годишно, меѓутоа осигурителната корпорација задржува 90 единици во вид на надомест за услугата.

Слика 17.1. Пример на ануитет

Почетна позиција			
Куповна цена на ануитетот (А)	10 000		
НСВ од 600 годишно за 25 години по 5% (Б)	8 700		
НСВ на надоместокот за услуга (В)	1 300		
Стапка на ануитет ($600 \cdot 1300 / 8700$)	90		
Прва година		Втора година	
Доход од инвестиции (камата) во однос на:		Доход од инвестиции (камата) во однос на:	
А	500	А	491
Б	435	Б	427
В	65	В	64
Достасани плаќања		Достасани плаќања	
А	690	А	690
Б	600	Б	600
В	90	В	90
Намалување во вредноста на состојбата		Намалување во вредноста на состојбата	
А	-190	А	-200
Б	-165	Б	-173
В	-25	В	-26
Состојба на крај на периодот		Состојба на крај на периодот	
А	9 810	А	9 611
Б	8 535	Б	8 362
В	1 275	В	1 249
		Итн.	

- 17.69 Секоја година постои доход од инвестиции кој му се плаќа на примачот на ануитети, во износ еднаков на покривање на дисконтниот фактор од пет проценти на

остатокот од износот кој го држи осигурителната корпорација. Во првата година пропорцијата на доходот од инвестиции на однапред исплатените премиите (1300) е 65, додека 25 единици за надомест на услугата е

надоместен од разликата од 1300 и 1275. Остатокот од доходот од инвестиции (435) се додава на вредноста на нето-резервата на ануитетот од 8700. На крајот од првата година, ануитетната резерва е 8535; оригиналниот износ е 8700 плус каматата од 435 и намалена за плаќањата од 600. Искористувањето од почетниот износ на резервните нето-ануитети е 165 а искористувањето на исплатените премии е 25.

17. 70 Овој процес продолжува од година на година. Како што поминува времето, искористувањето на останатите резерви претставува значајно поголем дел од достасаните плаќања, додека плаќањата врз основа на доход од инвестиции значајно помал дел. Во принцип, осигурителната корпорација секоја година може да ги ревидира претпоставките за очекуваниот животен век на примачот на ануитети и врз основа на ревизијата повторно да го пресмета износот за надомест за услугата. (Во практика ова се прави периодично и за група примачи.)
17. 71 Деталниот нумерички пример има цел да го прикаже начинот на функционирање на ануитетите, меѓутоа реално сите прикажани пресметки не се потребни за да се пресмета производот на осигурителните корпорации. Вредноста на производот може да се утврди на поедноставен начин како збир на доходот од инвестиции кој достасува на примачот на ануитети (500) намален за износот кој му се плаќа (600) намален за промена во вредноста на резервите (намалување на 190) или (500-600-(-190)). Овој резултат е паралелен со мерењата на животното осигурување освен што нема елемент на реални премии.

2. Производ поврзан со ануитет

17. 72 Производот на осигурителните корпорации поврзан со ануитетите се пресметува на следниот начин:

доходот од инвестиции кој му припаѓа на примачот на ануитети.

минус износот кој му се плаќа на примачот на ануитети (или преживеаниот корисник) под условите на ануитетот;

минус промените во ануитетните резерви исклучувајќи ги иницијалните плаќања за нови ануитети.

Износот на доход од инвестиции кој му припаѓа на примачот на ануитети е еднаков на дисконтниот фактор мултиплициран со резервите на почетокот на годината и е независен од реалниот доход од инвестиции кој го заработува осигурителната корпорација. Ставката е паралелна со концептот на додатоци на премии во контекст на животното осигурување.

3. Сите трансакции поврзани со ануитетите

17. 73 Постојат три сета трансакции кои се евидентираат во врска со ануитет, додека дополнителни влезни единици се потребни при почнување и завршување ануитет.

- Надоместот поврзан со ануитети се плаќа секоја година. Тој се евидентира како производ на осигурителните корпорации и како трошок за крајна потрошувачка на домаќинството на кое му припаѓа корисникот. Ова домаќинство може да биде нерезидентно домаќинство.
- Доходот од инвестиции кој е еднаков на дисконтниот фактор мултиплициран со нивото на ануитетните резерви на почетокот од периодот се евидентира во сметката за примарна дистрибуција на доходот како износ кој се плаќа од осигурителната корпорација, а се прима од домаќинството.
- Промената во вредноста на ануитетните резерви се евидентира во финансиската сметка како износ кој се плаќа од домаќинствата на осигурителната корпорација.

17. 74 При иницирање на ануитетот, настанува трансфер на средства од домаќинството на осигурителната корпорација. Во многу случаи, ова може едноставно да биде префрлање од паушалниот износ платлив од таа или од друга осигурителна корпорација од достасувањето на полисата за нормално животное осигурување веднаш во ануитет. Во ваков случај не постои потреба од евидентирање на плаќањето на единствениот износ и стекнувањето на ануитетот; ќе настане промена од животное осигурителни резерви во ануитетни резерви во потсекторот на осигурителни корпорации и пензиски фондови. Ако ануитетот е купен независно од достасувањето на полисата за животно осигурување, и тој се евидентира како пар на финансиски трансакции меѓу домаќинството и осигурителната корпорација. Домаќинството врши плаќања на осигурителната корпорација и како размена добива средство кое произлегува од условите на ануитетот. Осигурителната корпорација прима финансиско средство од домаќинството истовремено креирајќи обврски кон него.

17. 75 Ануитетите најчесто завршуваат со смрт на корисникот, при што во тој момент останатиот износ од резервите (ако има таков) се префрлува на осигурителната корпорација. Меѓутоа, под претпоставка дека осигурителната корпорација точно го предвидела животниот век, за група на вкупните ануитети, просечните средства кои остануваат изнесува нула. Ако се променат очекувањата за животниот век, потребно е да се направат и ревизии на износот на резерви. Продолжувањето на животниот век ќе го намали износот за надомест на услуга на осигурителните корпорации, правејќи го дури во некои случаи и негативен. Во тие случаи, осигурителната корпорација ќе мора да повлече од своите фондови со надеж дека ќе ги надомести во иднина со повисок надомест од нови ануитети.

Дел II: Шеми на социјално осигурување

Е. Вовед

17. 76 Шемите за социјално осигурување се важен начин на кој индивидуите кои учествуваат во овие шеми примаат

добвки, опишани како социјални добивки, во случај кога постојат одредени услови кои негативно влијаат врз нивната благосостојба. Некои социјални добивки се плаќаат независно од учеството во шемите за социјално осигурување. Шемите за социјално осигурување се идентификуваат според условите под кои добивките се плаќаат, а не според природата на добивките.

17. 77 Шемите за социјално осигурување претставуваат форма на договор и секогаш вклучуваат најмалку една единица

освен корисникот. Другата единица може да биде работодавачот, општата влада или финансиската институција (често осигурителна корпорација) или понекогаш и непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД).

17. 78 Целта на оваа глава е да се опише како различните видови социјални добивки од шемите на социјално осигурување се евидентираат во СНС. За да се направи тоа, неопходно е да се идентификуваат карактеристиките на шемите на социјално осигурување, природата на другите вклучени единици, видот на плаќањата врз основа на добивки и начините за нивно финансирање.

Ж. Основни дефиниции

1. Социјални добивки

17. 79 Социјалните добивки кои се плаќаат во случај на одредени настани или при постоење одредени услови кои може да влијаат врз благосостојбата на домаќинствата, било со наметнување дополнителни побарувања или со намалување на нивниот доход. Социјалните добивки може да бидат во готовина или во добра. Постојат голем број случаи кај кои се плаќаат социјални добивки:

- а. Корисниците, или нивните семејства имаат потреба од медицински, стоматолошки или друг третман, или болничка или долгорочна нега, како резултат на болест, повреди, породилно отсуство, инвалидитет, старост итн. Социјалните добивки може да бидат обезбедени во добра во вид на третман или како грижа која се обезбедува или без надомест или по економски незначайни цени, или преку повраток на трошоците направени од домаќинствата. Социјалните добивки може да им бидат дадени и во готовина на корисниците кои имаат потреба од здравствена заштита.
- б. Корисниците можат да ги издржуваат и своите семејства: брачни партнери, деца, постари роднини, инвалиди итн. Социјалните добивки најчесто се плаќаат во готовина во форма на додатоци.
- в. Корисниците страдаат од намалување на доходот како резултат на неможност да најдат работа или работа со полно работно време. Социјалните добивки најчесто се плаќаат во готовина врз редовна основа за времетраење на условите. Во некои случаи може да биде доделен и пашален износ како дополнување на редовните плаќања или место нив. Луѓето можат да бидат спречени да работат поради:

- доброволно или задолжително пензионирање;

- присилна невработеност, вклучувајќи привремени отпуштања и кратко работно време;

- болест, случајна повреда, раѓање на дете итн., кои го спречуваат лицето да работи или да работи со полно работно време.

- г. Корисниците добиваат исплати за да се надомести намалувањето на доходот поради смрт на главниот заработувач на доход.

д. На корисниците им се обезбедува сместување бесплатно или по економски незначайни цени или со повраток на трошоците направени од домаќинствата. Овие претставуваат социјални добивки во добра.

ѓ. На корисниците им се доделуваат додатоци за да ги покријат трошоците за образование, сопствени или на членови на нивното семејство. Во одредени случаи, услугите за образование се обезбедуваат во добра.

17. 80 Горенаведените случаи претставуваат најчести случаи во кои се исплаќаат социјални добивки. Меѓутоа, оваа листа е само пример и не ги опфаќа сите можни случаи. Можно е, под одредени шеми на социјално осигурување да бидат исплаќани и други социјални добивки. Меѓутоа, во никој случај не значи дека шемите на социјално осигурување обезбедуваат добивки во сите случаи наведени погоре. Во практика, опфатот на шемите на социјално осигурување е различен од земја до земја или од една шема за социјално осигурување до друга.

2. Социјални добивки обезбедени од општата влада

17. 81 Голем број социјални користи се обезбедуваат од општата влада. Тие може да се појават во сметките како плаќања под социјална сигурност, социјална помош или социјални трансфери во добра.
17. 82 Социјална заштита е термин кој се употребува за шемите на социјално осигурување на општата влада. Како што ќе биде објаснето подолу, со цел една индивидуа да биде во можност да прима добивки врз основа на социјално заштита, таа мора да учествува во шемите за социјална заштита.
17. 83 Социјалната помош не претставува шема и поради тоа не бара учество. Меѓутоа, социјалната помош е најчесто ограничена на индивидуи со ниски примања, инвалидност или други посебни карактеристики. Во некои земји, постои плаќање на универзална пензија без да има потреба од партиципација притоа, поради што истите се сметаат за дел од социјална помош. Глава 8 е посветена на разликата меѓу социјалното осигурување и социјалната помош.
17. 84 Дефиницијата за социјални добивки го вклучува и обезбедувањето здравствени и образовни услуги. Најчесто општата влада ги прави овие услуги достапни на заедницата без потреба од учество во одредени шеми или исполнување одредени барања. Овие услуги имаат третман на социјални трансфери во добра, а не на дел од социјална заштита или социјална помош. Социјалните трансфери во натура се објаснети во глава 8.
17. 85 Како надополнување на здравствените и на образовните услуги кои се обезбедуваат од општата влада, овие услуги може да им бидат обезбедени на индивидуите и од НПСИД. Тие имаат третман на социјални трансфери во натура, а не како дел од шемите за социјално осигурување.

3. Социјални добивки обезбедени од други институционални единици

17. 86 Социјалните добивки може да бидат обезбедени од работодавачите на вработените и на нивните семејства или да бидат обезбедени од други единици како што се синдикатите. Сите социјални добивки кои се обезбедени од други единици, освен општата влада, се обезбедуваат под шемите на социјално осигурување.

4. Шеми на социјално осигурување

17. 87 Шемата на социјалното осигурување е форма на шема на договорно осигурување, при што имателот на полиса е обврзан или охрабрен да се осигури од одредени непредвидливи настани по интервенција на трета страна. На пример, владата може да ги задолжи сите вработени да учествуваат во шеми на социјално осигурување; работодавачите може да постават услов при вработување да биде учеството во одредени шеми на осигурување

определени од работодавачот; работодавачот може да ги охрабри вработените да се приклучат кон некоја шема со плаќање на придонесите во нивно име; или синдикатите може да обезбедат поповолно осигурување само на неговите членови. Придонесите за шемите за социјално осигурување најчесто се плаќаат од вработените или во нивно име, иако понекогаш може да бидат покриени и некои невработени и самовработени индивидуи.

17. 88 Шема на социјално осигурување е шема на осигурување, при што се задоволени следните два условия:

а. примените добивки се условени од учеството во шемата и ги сочинуваат социјалните добивки како што се дефинирани во СНС; и

б. најмалку еден од следните услови е задоволен:

- Учеството во шемата е задолжително или по закон или под условите за вработување на работникот, или групата на работници;

- Шемата е колективна и работи за обезбедување добивка на одредена група работници, било вработени или невработени, при што учеството е ограничено на членовите на таа група;

- Работодавачот ги плаќа придонесите (реални или импутирани) во шемата во име на вработениот, без оглед на тоа дали вработениот плаќа и сам, во исто време, придонеси или не.

17. 89 Оние што учествуваат во шемите на социјалното осигурување, плаќаат придонеси кон тие шеми (или имаат придонеси направено на нивно име) и примаат добивки. Придонесите и добивките се дефинирани на сличен начин како осигурителните премии и побарувања. *Придонесот за социјално осигурување е износот кој се плаќа на шемата за социјално осигурување со цел однапред определениот корисник да стекне право на примање социјални добивки опфатени со таа шема. Добивка од социјално осигурување е социјалната добивка која му се исплаќа на корисникот бидејќи тој учествувал во шема за социјално осигурување и бидејќи е настанат социјалниот ризик за кој корисникот е осигурен.*

17. 90 Социјалната сигурност е форма на шема за социјално осигурување. Релативното значење на социјалната сигурност во однос со останатите шеми за социјално осигурување е различно во различни земји во зависност од институционалната поставеност. Во некои земји социјалната сигурност може да биде ограничена на основно право на пензија. Во тие случаи дури и правата на пензија на вработените во општата влада може да бидат обезбедени на поинаков начин освен со социјална сигурност. Од друга страна, во некои земји речиси сите права на пензија, вклучително и на вработените во приватни претпријатија, може да бидат обезбедени со социјалната сигурност.

17.91 Постојат два вида шеми за социјално осигурување:

а. Социјална заштита,

б. Шеми на социјално осигурување поврзани со вработување, освен социјална заштита.

Шемите освен социјална сигурност може да бидат организирани во рамките на осигурителни корпорации како групни полиси или серија на полиси или тие може да се организирани од осигурителни корпорации за возврат за одредена провизија. Алтернативно, шемите може да бидат организирани директно од работодавачот во сопствено име.

Шеми на повеќекратен работодавач

17.92 Една осигурителна корпорација може, за соодветен надомест, да го прифати организирањето на пензиската шема, но и да ги прифати ризиците од него. Ова се прави во контекст на организирање повеќе шеми колективно под она што се нарекува шеми на повеќекратен работодавач. Под ваквите шеми, осигурителната корпорација ја презема одговорноста за управување со средствата кои и се ставени на располагање, за да може да одговори на обврските врз основа на пензии, како и да создаде суфицит кој ќе може да го задржи. Ако не успее да обезбеди доволни средства за обезбедување на правата на пензии, тогаш обврската за обезбедување средства е на таа компанија, а не на работодавачот.

17.93 Кога владата ќе преземе обврска за обезбедување пензии на поголем дел од заедницата, функцијата на социјална заштита ја исполнува улогата на шема на повеќекратен вработувач. Како и осигурителните корпорации, во овој случај владата има обврска за исполнување на обврските врз основа на пензија, како и за задржување на евентуалната добивка. Како што е најчесто случај, социјалната заштита е финансирана врз основа на задолжително осигурување (pay-as-you-go), поради што не постои прашање околку создавање вишок и ако настане недостаток на ресурси, владата може да ги смени правата не само за идните вработувања, туку и за минатите.

5. Индивидуални осигурителни полиси кои се квалификуваат како социјално осигурување

17.94 Голем број шеми за социјално осигурување се организираат колективно за групи вработени, така што оние што учествуваат, немаат потреба од земање индивидуални осигурителни полиси на сопствено име. Во овие случаи не постои тешкотија во разликувањето на социјалното осигурување од осигурувањето земено врз индивидуална основа. Меѓутоа, некои шеми за социјално осигурување може да дозволат, па дури и да бараат

учесниците да земат полиси на нивно име. Детерминантите за едно осигурување да се смета за полиса за социјално осигурување е добивките да бидат во вид на социјални добивки и работодавачот да прави реални или импутирани придонеси кон шемите во име на вработениот.

17.95 Премиите кои се плаќаат и побарувањата кои се реализираат под индивидуалните полиси во рамки на шемите за социјално осигурување се евидентираат како социјални придонеси и добивки од социјално осигурување. Придонесите во шемите за социјално осигурување се плаќаат врз месечна основа или почесто, бидејќи се поврзани со исплатата на плати.

17.96 Повеќето од индивидуалните полиси кои се рамките на шемите за социјално осигурување се однесуваат за права на пензии, но понекогаш тие покриваат и други случаи, на пример, да обезбедат доход во случај кога имателите на полиси не се во можност да работат подолг период како резултат на лошо здравје.

17.97 Индивидуалните полиси за осигурување кои не се квалификуваат како социјално осигурување се сметаат за индивидуално осигурување кое не се квалификува како социјално осигурување или како друго осигурување. Тие во сметките на СНС се евидентираат на начин објаснет во делот I на оваа глава.

6. Добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите за социјално осигурување

17.98 Во СНС, добивките врз основа на социјално осигурување и соодветните придонеси се делат на оние што се поврзани со пензии и оние што се поврзани со други видови добивки. Најзначајната добивка врз основа на пензија што се исплаќа во рамките на шемите за социјално осигурување е доходот по пензионирање, меѓутоа може да бидат опфатени и други добивки. На пример, пензии може да се плаќаат на вдовици или индивидуи кои страдаат од повреда или не се во можност да работат. Сите овие издатоци кои ги зголемуваат плаќањата бидејќи главниот обезбедувач на доход повеќе не е во можност да заработува, поради смрт или неспособност, а кои овозможуваат доход за него или за неговото семејство, имаат третман на пензии.

17.99 Сите други добивки се групирани заедно во вид на непензиски добивкидобивки. Разликата меѓу двете групи е важна бидејќи СНС ги карактеризира обврските за некои пензии во зависност од тоа дали се реални средства кои се ставени настрана до исполнувањето на правата за пензија или станува збор за резерви за непензиски добивки во случај на нивно реално постоење.

Табела 17.3. Сметки за непензиски добивки платени преку социјална заштита - употреби

Употреби	Работодавач	Фонд за социјално осигурување	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на создавање доход</i>					
Реални придонеси за социјална сигурност на работодавачите (непензиски)	15.0				15.0
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Реални придонеси за социјална сигурност на работодавачите (непензиски)					
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Придонеси за социјална <i>заштита</i> (непензиски)			25.0		25.0
Реални придонеси за социјална <i>заштита</i> на работодавачите (непензиски)			15.0		15.0
Реални придонеси за социјална <i>заштита</i> на домаќинствата (непензиски)			10.0		10.0
Непензиски добивки од социјална <i>заштита</i>		22.0			22.0

Табела 17.4. Сметки за добивки за непензиско социјално осигурување примени од други нефинансиски шеми поврзани со вработувањето - употреби

Употреби	Работодавач	Фонд за социјално осигурување	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на создавање доход</i>					
Импутирани непензиски придонеси на работодавачите	9.0				9.0
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Импутирани непензиски придонеси на работодавачите					
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Вкупни непензиски придонеси на домаќинствата			9.0		9.0
Импутирани непензиски придонеси на работодавачите			9.0		9.0
Нефинансиски непензиски добивки		9.0			9.0

Табела 17.5. Сметки за добивки за непензиско социјално осигурување примени од финансиски други шеми поврзани со вработувањето - употреби

Употреби	Работодавач	Фонд за социјално осигурување	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производство					
<i>Сметка за создавање доход</i>					
Реални непензиски придонеси на работодавачите	6.0				6.0
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Реални непензиски придонеси на работодавачите					
Доход од инвестиции				4.0	4.0
Доход од инвестиции кој се плаќа на непензиските права		4.0			4.0
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Вкупни непензиски придонеси на домаќинствата			14.0		14.0
Реални непензиски придонеси на работодавачите			6.0		6.0
Реални непензиски придонеси на домаќинствата			5.0		5.0
Непензиски додатоци за придонеси на домаќинствата			4.0		4.0
Надоместоци за услуги за социјално осигурување			-1.0		-1.0
Финансирани непензиски добивки		7.0			7.0
<i>Сметка за употреба на доход</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка			1.0		1.0
Прилагодувања за промените во непензиските права		-2.0			-2.0
Штедење	-6.0	10.0	0.0	-4.0	0.0
<i>Финансиска сметка</i>					
Промени во правата за пензија			-2.0		2.0

Табела 17.3. (прод) Сметки за непензиски добивки платени преку социјална заштита-извори

	Извори				
	Работодавач	Фонд за социјална заштита	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка за создавање доход</i>					
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (непензиски)					
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (непензиски)			15.0		15.0
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Придонеси за социјална заштита (непензиски)		25.0			25.0
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (непензиски)		15.0			15.0
Реални придонеси за социјална заштита на домаќинствата (непензиски)		10.0			10.0
Непензиски добивки од социјална заштита			22.0		22.0

Табела 17.4. (прод) Сметки за добивки за непензиско социјално осигурување примени од други нефинансиски шеми поврзани со вработувањето -извори

	Извори				
	Работодавач	Фонд за социјално осигурување	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка за создавање доход</i>					
Импутирани непензиски придонеси на работодавачите					
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Импутирани непензиски придонеси на работодавачите			9.0		9.0
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Вкупни непензиски придонеси на домаќинствата		9.0			9.0
Импутирани непензиски придонеси на работодавачите		9.0			9.0
Нефинансиски непензиски добивки			9.0		9.0

Табела 17.5. (прод) Сметки за добивки за непензиско социјално осигурување примени од други финансиски шеми поврзани со вработувањето - извори

	Извори				
	Работодавач	Фонд за социјално осигурување	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производ		1.0			1.0
<i>Сметка за создавање доход</i>					
Реални непензиски придонеси на работодавачите					
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Реални непензиски придонеси на работодавачите					
Доход од инвестиции		4.0	6.0		6.0
Доход од инвестиции кој се плаќа на непензиските права			4.0		4.0
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Вкупни непензиски придонеси на домаќинствата					
Реални не-пензиски придонеси на работодавачите		6.0			6.0
Реални непензиски придонеси на домаќинствата		5.0			5.0
Непензиски додатоци за придонеси на домаќинствата		4.0			4.0
Надоместоци за услуги за социјално осигурување		-1.0			-1.0
Финансирани непензиски добивки			7.0		7.0
<i>Сметка за употреба на доход</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка					
Прилагодувања за промените во непензиските права			-2.0		-2.0
Штедење					
<i>Финансиска сметка</i>					
Промени во правата на пензија		-2.0			0.0

3. Приказ на непензиски придонеси и добивки

17. 100 Непензиските добивки може да бидат плаќани во рамките на шемите за социјална заштита и на шемите поврзани со вработување, освен социјалната заштита. Иако во многу земји не постојат ненепензиски добивки, описот даден подолу го прикажува начинот на нивното евидентирање во случај ако постојат. Кај други шеми за социјално осигурување, евидентирањето зависи од тоа дали постојат резерви за обезбедување на идните добивки или не. Иако во многу случаи вакви резерви не постојат и добивките се плаќаат врз основа на плаќања во чекор, подолу се дадени објаснувања за начинот на евидентирање и на двата случаја.

1. Непензиски добивки добивки кои се исплаќаат во рамките на социјалната сигурност

17. 101 Како што е типично за шемите за социјална заштита, може да постојат придонеси кои се плаќаат од работодавачот и вработениот. Трошоците за управување

со шемите за социјалната заштита се третираат како дел од нормалните трошоци на општата влада, поради што сметководството на операциите на социјална заштита не го вклучуваат мерењето на производите.

17. 102 Во СНС тековите се евидентираат на следниот начин:

a. Придонесите за социјална заштита на работодавачите се прикажуваат за исплата од секторот на работодавачот, а се примаат од домаќинствата. Секторот на работодавачот може да биде нефинансиска корпорација, финансиска корпорација, општа влада (како работодавач), домаќинство, НПИСД или остаток од светот (кога резидентот работи за нерезидентна институционална единица). Во случај на резидентни работодавачи, плаќањата се евидентираат во сметката за создавање доход; плаќањата од нерезидентни работодавачи се прикажани во сметката за примарна распределба на

доходот за остатокот од светот. Примањата од резидентни домаќинства се прикажуваат во сметката за алокација на примарниот доход, додека од нерезидентни домаќинства во сметката за примарна распределба на доходот на остатокот од светот.

- б. Во сметката за секундарна распределба на доходот, збирот на придонесите за социјална заштита на работодавачите и придонесите за социјална заштита на домаќинствата во нивно својство на вработени се прикажуваат како за плаќање од домаќинствата и за примање од владата. Понатаму, добивките за социјална заштита во готово, кои се плаќаат на домаќинствата се прикажуваат како износи кои ги плаќа владата (или остатокот од светот, ако станува збор за странска влада), а ги примаат домаќинствата.

17. 103 Пример за овие текови е даден во табелата 17.3.

2. Нефинансирани непензиски добивкидобивки, освен од социјална сигурност

17. 104 Во рамките на СНС, на работодавачот кој управува со нефинансирани шеми се гледа како на некој што врши импутирани социјални придонеси во шемата, во име на вработените. Во практика, вредноста на придонесите на работодавачите и вработените најчесто се еднакви на вредноста на добивките кои се платени во соодветниот период (плус трошоците за управување со шемата, како што е објаснето во следниот дел). Импутираните придонеси формираат дел од надоместот на вработени и тие се прикажани како износи кои се плаќаат од работодавачите во шемите заедно со реалните плаќања од вработените. Иако шемите не се финансирани, вработениот сепак може да врши плаќање придонеси; меѓутоа не е невообичаено за нефинансиските шеми да бараат придонеси од вработените.

17. 105 Дури и ако станува збор за нефинансиски шеми, постојат трошоци кои се поврзани со нивна администрација. Во практика, производот кој е еднаков на збирот на тие трошоци треба да има третман како да се плаќаат од корисникот од импутираните елементи на придонесите. Импутираните придонеси на вработените треба да ги вклучат овие трошоци, како и вредноста на добивката која ја добиваат вработените. Потоа вредноста еднаква на износот на трошоците за управување со шемите се евидентира во сметката за употреба на доходот во вид на купување услуга на вработените од работодавачот.

17. 106 Две трансакции се евидентираат за производство и потрошувачка на услуги кои ги обезбедува работодавачот. Бидејќи шемата е нефинансирана, не се евидентираат текови на доход од инвестиции и додатоци за придонеси. Се евидентираат два сета трансакции за прераспределба.

17. 107 Трансакциите за производство и потрошувачка се следни:

- а. Производите на услуги се вклучуваат во сметката на производството на работодавачот и вредноста на производите формираат дел од импутираните

придонеси на работодавачите во социјалното осигурување вклучени во надоместот на вработени.

- б. Потрошувачката на услуги се евидентира како трошоци за крајна потрошувачка на домаќинствата во сметката на употреба на доход за резидентните домаќинства или како извоз за нерезидентните домаќинства.

17. 108 Трансакциите за прераспределба се следни:

- а. Импутираните придонеси на работодавачите во нефинансирани шеми за социјално осигурување се прикажуваат како плаќања кои ги врши секторот на работодавачот во сметката за создавање доход и како наплати од домаќинствата во сметката за алокација на примарниот доход.

- б. Во сметката за секундарна распределба на доходот, импутираните придонеси на работодавачите, како и евентуални реални придонеси на вработените, се прикажуваат како плаќања направени од домаќинствата и наплати од страна на работодавачот. Понатаму, добивките кои им се исплаќаат на домаќинствата од работодавачот се прикажуваат како плаќања на работодавачот, а наплати на домаќинствата.

17. 109 Пример за овие текови е прикажан во табелата 17.4.

3. Финансирано социјално осигурување, освен пензии

17. 110 Како што беше споменато погоре, финансираните шеми за добивки, освен пензиите, не се многу честа појава. Меѓутоа, тие може да постојат во два случаја. Првиот е кога работодавачите имаат средства за обезбедување добивки, при што тие вршат акумулирање на средства во годините кога исплаќаат помали износи, за да овозможат плаќање во оние години кога овие износи се поголеми. Алтернативно на ова, работодавачот може да донесе одлука, со цел повнимателно работење, да создаде резерви за да биде во можност во иднина да ги изврши овие плаќања. Пример за вакви шеми може да биде шема која обезбедува здравствено покривање на сегашните и на поранешните вработени. За разлика од случајот на пензиите, проценките на можните идни побарувања врз основа на добивки од социјално осигурување, освен пензии, не се евидентираат во рамките на СНС во секој случај. Обврските се евидентираат само во случај, и износ во кој тие постојат во сметките на работодавачот.

17. 111 Финансираното социјално осигурување кое ги покрива добивките, освен пензиите, може да биде остварено од страна на осигурителни корпорации или работодавачите во име на вработените. Производот од овие активности се мери на ист начин како и производот на неживотно осигурување, меѓутоа соодветната потрошувачка на услугите се плаќа само од домаќинствата на корисникот. Ова домаќинство е резидентно домаќинство, освен во случај кога резидентниот произведувач може да плати добивки на сегашни или на поранешни вработени кои се

нерезидентни или имаат нерезидентен член во фамилијата кој има право на добивки. Доходот од инвестиции кој им припаѓа на корисниците на шемите за социјално осигурување може да биде примен само од истите домаќинства.

17. 112 Придонесите на работодавачите се поврзуваат единствено со вработените. Меѓутоа, тековните и поранешните вработени, кои сега се, а и во иднина можеби ќе бидат корисници, може да вршат плаќање на придонеси во шемите и да добиваат доход од инвестиции од нив. Во тој случај, овој доход од инвестиции има третман на додатоци на придонеси кои се плаќаат од оние што ги примаат.

17. 113 Сите придонеси кон шемите се евидентираат како да се плаќаат од домаќинствата. Овие придонеси го вклучуваат делот кој го плаќаат работодавачите како дел од надоместот за вработени во сметката за создавање на доходот, како и придонесите кои се плаќаат директно од работникот од средствата кои ги добива како плата или од поранешни вработени. Понатаму, домаќинствата добиваат доход од инвестиции кој им припаѓа на имателите на полиси во согласност со нивните придонеси и тоа врз вкупна основа се третира како додатоци за придонеси. Во сметката за секундарна распределба на доходот се појавуваат две ставки за придонеси. Првата, реалните социјални придонеси на работодавачите е еднаква по вредност со износот кој го добиваат домаќинствата од работодавачот преку сметката на создавање на доходот. Втората ставка, социјалните придонеси на домаќинствата, ги вклучува директните плаќања на домаќинствата плус додатоците за придонеси намалени за плаќањата за примени услуги од шемите за социјално осигурување.

17. 114 Потребно е да се евидентираат осум трансакции, по една за производството и за потрошувачката на осигурителни услуги, три кои се поврзани со придонесите и добивките, една со доходот од инвестиции кои припаѓаат на имателите на полиса и две кои се поврзани со разликата меѓу придонесите и добивките:

а. Активностите кои ги преземаат резидентните единици се извршуваат од осигурителни корпорации или од работодавачот; производот се евидентира во сметката на производството на осигурителните корпорации или во секторот на работодавачот;

б. Реалните социјални придонеси, направени од работодавачите во шемите за социјално осигурување, се прикажуваат како плаќања на секторот на работодавачот, во сметката на создавање на доходот, и како примања од домаќинствата, во сметката за алокација на примарниот доход;

в. Доходот од инвестиции кој им припаѓа на имателите на полиси (корисниците), во согласност со овие шемите, се плаќа од осигурителните корпорации и работодавачите, а истите претставуваат примања од домаќинствата. И плаќањата и наплатите се евидентираат во сметката за алокација на примарниот доход;

г. Нето-социјалните придонеси се прикажуваат во сметката за секундарна распределба на доходот како плаќања од домаќинствата и примања од осигурителните корпорации или од секторот на работодавачите;

д. Социјалните добивки поврзани со вработување, освен пензиите, исто така, се прикажуваат во сметката на секундарна распределба на доходот како плаќања направени од осигурителните корпорации или од секторот на работодавачите, а како примања на домаќинствата;

ѓ. Плаќањата на вредноста за примени услуги се вршат од домаќинствата како дел од трошоците за крајна потрошувачка и се евидентираат во сметката за употреба на доходот, со исклучок на нерезидентните семејства на вработени каде што ова плаќање претставува плаќање на остатокот на светот;

е. Вишокот на нето-придонеси над добивките претставува зголемување на обврската на шемите за осигурување кон корисниците. Оваа ставка се прикажува како прилагодување во сметката за употреба на доходот. Исто така, како зголемување на обврските, таа се прикажува и во финансиската сметка. Како што е споменато, оваа ставка ретко се случува, и од практични причини, промените кои настануваат како резултат од непензиски права може да се вклучат заедно со пензиските права.

17. 115 Пример за овие текови е даден во табелата 17.5.

И. Приказ на придонеси за пензиско осигурување и пензии

17. 116 Пензиите, во една економија им се обезбедуваат на индивидуи на еден од трите можни начини, со социјалната заштита, со шемите поврзани со вработување освен социјална заштита или со социјална помош. Социјалната заштита и пензиските шемите поврзани со вработување, освен социјална заштита,

ги претставуваат шемите за социјално осигурување. Иако добивките кои се обезбедуваат преку социјална помош и некои шемите за социјална заштита може да бидат многу слични, клучната разлика е во тоа што добивките од

социјално осигурување се плаќаат единствено во случај кога корисникот учествува во шемите за социјално осигурување, при што учеството го врши тој самиот или некој друг во негово име кој прави придонеси за квалификација. Социјалната помош се плаќа без постоење на квалификациски придонеси иако може да постојат одредени форми на тестирање на апликантите.

17. 117 Начините на обезбедување пензии на пензионирани лица значајно се разликува од земја до земја. Во овој дел од глава 17 се објаснети најчестите форми на плаќање пензии во рамките на шемите за социјално осигурување иако сите

карактеристики може да постојат во сите земји. Пензиите кои се обезбедуваат во рамките на социјалната помош се објаснети во главите 8 и 9.

17.118 Пензиите за социјално осигурување, во сите земји се обезбедуваат во еден дел од општата влада и во еден дел од работодавачите. Делот кој го обезбедува општата влада се нарекува социјална заштита, додека делот кој го обезбедуваат работодавачите се нарекува шеми поврзани со вработување, освен социјална заштита. Поделбата на пензиите на дел кој се обезбедува со социјална заштита и делот кој се обезбедува со шемите поврзани со вработување значајно се разликува во различни земји, поради што и опфатот и перцепцијата за тоа што значи "социјалната заштита" се разликува исто така. Затоа, со цел да се направат јасни препораките во СНС, неопходно е да се земат предвид видовите опфат кои постојат во различни земји.

17.119 Најтесната форма на пензии за социјална заштита е многу основна. Висината може да биде фиксно определена независно од висината на придонесите (но не и независност од податокот дека придонесите се плаќаат подолго време). Правото на вработениот на пензија во

рамките на социјалната заштита е најчесто преносливо од еден работодавач кај друг, што претставува предност во однос на другите права на пензија кои најчесто ја немаат оваа опција. Но, за многу луѓе кои имаат ниско платена работа или кои работат привремено или наизменично, овој вид право на пензија може да биде единствен вид кој тие може да го очекуваат.

17.120 Во некои земји, сите или повеќето права на пензија може да се реализираат со социјалната заштита. Во овој случај, владата има улога на посредник меѓу работодавачите и домаќинствата, при што кога владата ќе ги прими придонесите во шемата направени од работодавачите и од домаќинствата, таа понатаму го презема ризикот за исплата на пензиите. Владата го презема ризикот од работодавачите дека трошоците за пензии може да бидат преголеми за неговото претпријатие да може да му гарантира на населението нивна исплата, иако таа може ова преземање на ризикот да го направи со услов за намалување на пензиите што треба да ги плати, па дури и ретроспективно ако тоа го наметнуваат економските услови.

Табела 17.6. Сметки за пензиски добивки платени со социјална сигурност - употреби

Употреби	Работодавач	Фонд за социјална заштита	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на создавање доход</i>					
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (пензиски)	139.0				139.0
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (пензиски)					
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Придонеси за социјална заштита (пензиски)			226.0		226.0
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (пензиски)			139.0		139.0
Реални придонеси за социјална заштита на домаќинствата (пензиски)			87.0		87.0
Пензиски добивки од социјална заштита		210.0			210.0

17.121 Пензиските шеми кои се управувани од приватните работодавачи најчесто не се предмет на ретроспективно прилагодување на износот кој треба да се плати, но во овој случај постои ризик од неплаќање поради банкрот на претпријатието. Во последно време, заштитата на правата на пензиите станува се почеста појава. Исто така, пензиите создадени кај еден работодавач најчесто не може да се префрлат кај друг иако во последно време и кај оваа карактеристика се забележуваат промени. Додека

социјалната заштита може и најчесто се финансира од системот на задолжително пензиско осигурување, без создавање резерви за покривање на идните обврски, другите шеми на работодавачите, најчесто настрана, создаваат резерви. Дури и кога не постојат резерви, сметководствените правила може да бараат препознавање во сметките за права на пензии за сегашните и за поранешните вработени.

17.122 Пензиите поврзани со вработување, освен најчестиот облик на социјална заштита, се сметаат за дел од пакетите за надомест од вработување и многу често преговорите меѓу работодавачите и вработените се одвиваат не само за тековната плата, туку и за правата за пензија. Често пензиите се обезбедуваат од приватни работодавачи од фонд на средства со кој тие управуваат или во договор со трета страна, најчесто осигурителни корпорации. Овие фондови може да обезбедуваат и социјални добивки, освен пензии, како на пример приватно здравствено осигурување. Понекогаш е возможно специјализирана единица да го преземе ризикот за обезбедување пензии за

одреден број вработени со договор да и бидат ставени на располагање соодветни средства за реализирање на обврската за исплата на ветерните пензии. Ваквиот одговор се нарекува пензиска шема на повеќекратен работодавач.

17.123 Како и кај непензиските социјални добивки, тековните и претходните работени, кои се тековни или идни корисници, може да плаќаат придонеси во шемата и да добиваат доход од инвестиции од нив. Овој доход од инвестиции има третман на додатоци за придонеси од оние што го примаат.

Табела 17.6. (прод) Сметки за пензиски добивки платени со социјална сигурност - извори

	Извори				
	Работодавач	Фонд за социјална заштита	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на создавање доход</i>					
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (пензиски)					
<i>Сметка за примарна распределба на доходот</i>					
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (пензиски)			139.0		139.0
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Придонеси за социјална заштита (пензиски)		226.0			226.0
Реални придонеси за социјална заштита на работодавачите (пензиски)		139.0			139.0
Реални придонеси за социјална заштита на домаќинствата (пензиски)		87.0			87.0
Пензиски добивки од социјална заштита			210.0		210.0

1. Пензии за социјална заштита

17.124 Вообичаено е, но не и задолжително, работодавачите и вработените да плаќаат придонеси за пензии за социјална заштита. Исто така, многу често овие придонеси се задолжителни. Пензиите за социјална заштита се финансираат врз основа на задолжително пензиско осигурување. Нормалната претпоставка во рамките на СНС е дека тоа е начинот на кој пензиите за социјална заштита се финансираат. Придонесите кои се примаат се користат за финансирање на добивките кои се плаќаат во истиот период. Не постои елемент на штедење ниту за владата која управува со шемата, ниту за индивидуите кои учествуваат во неа. Во главните сметки на СНС не се препознаваат обврски од шемата иако често постои загриженост од поголем износ на добивки од придонеси, особено во случај на стареење на населението. Поради оваа причина, проценка на обврските врз основа на социјална заштита, како и за други шемии за пензии, а кои не се вклучени во главните сметки, се вклучуваат во дополнителна табела која е објаснета подолу.

17.125 Евидентирањето на тековите на пензиските шемии за социјална заштита е едноставно. Придонесите кои ги плаќаат работодавачите се третираат како дел од надоместот за вработени. Се евидентираат како плаќања направени од работодавачот во сметката на создавање на доходот и како примања на вработените во сметката на примарна распределба на доходот. Потоа вработениот плаќа износ еднаков на оној што го добива од работодавачот, заедно со евентуални придонеси кои тој е обврзан да ги плати во свое име на фондот за социјална заштита. Овој износ се евидентира како плаќања направени од домаќинствата во сметката за секундарна распределба на доходот и како примања на владата во истата сметка. Придонесите направени од самовработени лица или од невработени, исто така, се вклучуваат во придонесите кои се плаќаат од домаќинствата на владата. Добивките за социјална заштита, исто така, се евидентираат како плаќања направени од владата и примања на домаќинствата во сметката на секундарна распределба на доходот.

17.126 Пример за овие текови е даден во табелата 17.6. Оваа табела е слична со табелата 17.1, со таа разлика што табелата 17.1 се однесува на непензиски добивки, додека табелата 17.6 се однесува на добивки од пензии.

2. Пензиски шеми поврзани со вработување, освен социјална заштита

17.127 Постојат две форми на пензиски шеми поврзани со вработување, освен социјална заштита. Едната се нарекува шема со дефинирани придонеси, понекогаш наречена и шема на парични купувања. (Изразот "пензиска шема со дефинирани придонеси" не е интуитивна, но често се користи.) Другата е шема со дефинирани користи, која понекогаш се нарекува и шема на крајна плата иако овој назив не ги дефинира во целост сите шеми на користи. Двете шеми подразбираат плаќање на придонеси, најчесто од работодавачот и вработениот.

17.128 *Шема со дефинирани придонеси е таква шема според која добивките кои се плаќаат на вработениот при пензионирањето се утврдуваат исклучиво врз основа на уплатените средства во вид на придонеси направени за време на работниот век на еден работник, како и под влијание на зголемување на вредноста што произлегува од инвестирањето на тие средства направено од управителите на шемата.* Целиот ризик за обезбедување соодветен износ на доход со пензионирање му припаѓа на вработениот.

17.129 *Шема со дефинирани добивки е таква шема според која добивките кои се плаќаат на вработените по пензионирањето се одредуваат со употреба на формула или само со употребата на формулата или како минимален износ на плаќање.* Во овој случај, ризикот за обезбедување соодветен доход по пензионирањето паѓа на товар на работодавачот или на товар на работодавачот и на вработениот. Во одредени случаи, ризикот на работодавачот може да се пренесе на шема на повеќекратни работодавачи кои управуваат со пензиската шема за добивки во име на работодавачот. Шемите кои може да бидат дефинирани на сличен начин како шемата со дефинирани придонеси, но со загарантиран минимум или други хибридни шеми, во СНС се прикажуваат групирани во пензиски шеми со дефинирани добивки.

17.130 За двата вида шеми, правата за пензии на учесниците се евидентираат како што настануваат. Во двата случаја, постои доход од инвестиции кој се заработува од постојните права и ова се евидентира како прераспределба во полза на корисниците и реинвестирани од нивна страна повторно во пензиските шеми. Сепак, постојат голем број различни карактеристики за двете шеми, поради што трансакциите кои произлегуваат од секоја од нив се одделно прикажани во детали пред да преминат во други промени во нивоата на правата за пензии. Евидентирањето на трансакциите на шемите со

дефинирани придонеси е помалку сложено отколку на трансакциите на шемите со дефинирани добивки, поради што тие се објаснети први.

17.131 И кај двата вида шеми се претпоставува постоење пензиски фонд. За пензиската шема со дефинирани придонеси мора да постои фонд. За пензиската шема со дефинирани добивки може да постои реален фонд или тој може да биде замислен. Ако тој постои, може да биде дел од истата институционална единица како и работодавачот, може да биде одделна институционална единица (автономна пензиска шема) или може да биде дел од друга финансиска институција, било осигурителна корпорација или пензиска шема на повеќекратен работодавач. При објаснувањата за начинот на евидентирање на трансакциите, трансакциите со пензиските фондови мора да бидат вклучени во секторот каде што е лоциран фондот.

Пензиски шеми со дефиниран придонес

17.132 Евидентирањето на трансакциите поврзани со пензиските шеми со дефинирани придонеси не претставува посебен проблем. Не постојат поврзани препишувања било со тековите или вредностите кои се појавуваат во билансот на состојба за правата за пензии на корисникот, ниту пак постои сомнеж за тоа која единица има обврски, а која средства.

Евидентирани трансакции во пензиските шеми со дефинирани придонеси

17.133 Придонесите кои ги прави работодавачот во пензиските шеми со дефинирани придонеси во име на неговите работници се третираат за дел од надоместот за вработени. Тие се евидентираат како плаќања од работодавачите во сметката на создавање на доходот и како примања на вработените во сметката за примарна распределба на доходот.

17.134 Доходот од инвестиции на кумулираните права за пензии се евидентира како износ распределен (примен од) на домаќинствата во сметката за алокација на примарниот доход и се прикажува како износ кој се плаќа од пензискиот фонд. Доходот од инвестиции вклучува камата и дивиденда за плаќање плус распределениот доход од колективни инвестициски шеми ако пензискиот фонд има нивни акции. Можно е пензискиот фонд да има во сопственост имот и на тој начин да создава нетоделовен вишок кој се вклучува заедно со доходот од инвестиции во износот кој им се распределува на корисниците на пензии. Во овој случај, терминот доход од инвестиции е доволно еластичен за да може да ги опфати и овие извори на доход ако постојат. Сопственичките добивки и загуби, кои се создаваат со инвестирање на кумулативните права за пензии не се вклучуваат во доходот од инвестиции.

Табела 17.7. Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирани придонеси - употреби

Употреби	Работодавач	Пензиски фонд	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производ					
<i>Сметка на создавање на доход</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите	11.0				11.0
<i>Сметка на примарна распределба на доходот</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите					
Доход од сопственост				3.0	3.0
Доход од сопственост кој се исплаќа на правата за пензија		16.2			16.2
<i>Сметка на примарна распределба на доходот</i>					
Вкупни пензиски придонеси на домаќинствата			37.3		37.3
Реални пензиски придонеси на работодавачите			11.0		11.0
Реални пензиски придонеси на домаќинствата			11.5		11.5
Додатоци на пензиски придонеси на домаќинствата			16.2		16.2
Надомест за услуга на пензиските шеми			-1.4		-1.4
Дефинирани придонеси на пензиски добивки		26.0			26.0
<i>Сметка употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка			1.4		1.4
Прилагодувања за промените во правата на пензија		11.3	0.0		11.3
Штедење	-11.0	-11.8	25.8	-3.0	0.0
Промени во средствата					
<i>Финансиска сметка</i>					
Нето-задолжување/позајмување					
Промени во правата на пензија			11.3		11.3
Други финансиски средства	-11.0	-0.5	14.5	-3.0	0.0

17.135 Дел од доходот кој се распределува на домаќинствата се користи за покривање на трошоците за работење на пензискиот фонд. Овој трошок се прикажува како производ на пензискиот фонд во сметката на производството и како елемент на трошоците за потрошувачка направени од домаќинствата во сметката на употреба на доход. Останатиот дел од распределениот доход се третира како додатоци на пензиски придонеси кои се плаќаат назад од домаќинствата на пензискиот фонд.

17.136 Во сметката за секундарната распределба на доходот, социјалните придонеси се прикажуваат како плаќања направени од домаќинствата и примања од пензиските фондови. Вкупниот износ на плаќањата врз основа на социјалните придонеси се збир на реалните придонеси кои ги плаќаат работодавачите како дел од надомест за вработените, реалните придонеси направени од

вработените и евентуално од други индивидуи (индивидуи кои порано учествувале во шемата, самовработени и невработени личности, како и пензионери) плус додатоци за придонеси. За зголемување на разбирливоста и за да се зголеми можноста за споредба со шемите со дефинирани користи, додатоците се прикажани во целосна вредност во сметката за примарна распределба на доходот, каде што се прикажуваат како доход од инвестиции и во сметката за секундарна распределба на доходот, каде што тие се прикажуваат како додатоци на придонеси. Меѓутоа, провизијата за услуги се прикажува како негативни елементи во вкупните придонеси на домаќинствата во сметката за секундарна распределба на доходот. Вкупниот износ на придонеси кои се направени од домаќинствата во пензиските шеми се нето, исто како и премиите за осигурување, односно тие претставуваат збир на сите

придонеси, намалени за надоместот за услуги кој се прикажува во сметката за употреба на доходот.

- 17.137 Освен вработените лица, како плаќачи на придонеси во пензиските шеми може да се јават и самовработени лица кои учествуваат во пензиски шеми со дефинирани

придонеси или може да бидат лица кои не се вработени, но учествуваат во пензиските шеми со дефинирани придонеси врз основа на нивната професија или на поранешно вработување.

Табела 17.7. (прод) Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирани придонеси - извори

	Извори				
	Работодавач	Пензиски фонд	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производ		1.4			1.4
<i>Сметка на создавање доход</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите					
<i>Сметка на примарна распределба на доходот</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите					
Доход од сопственост		3.0	11.0		11.0
Доход од сопственост кој се исплаќа на правата за пензија			16.2		16.2
<i>Сметка за секундарна распределба на доходот</i>					
Вкупни пензиски придонеси на домаќинствата					
Реални пензиски придонеси на работодавачите		11.0			11.0
Реални пензиски придонеси на домаќинствата		11.5			11.5
Додатоци на пензиски придонеси на домаќинствата		16.2			16.2
Надомест за услуга на пензиските шеми		-1.4			-1.4
Дефинирани придонеси на пензиски добивки			26.0		26.0
<i>Сметка употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка					
Прилагодувања за промените во правата на пензија			11.3		11.3
Штедење					
Промени во обврските					
<i>Финансиска сметка</i>					
Нето-задолжување/позајмување	-11.0	-11.8	25.8	-3.0	0.0
Промени во правата на пензија		11.3			11.3
Други финансиски средства					0.0

- 17.138 Исто така, во сметката за секундарна распределба на доход се прикажуваат и пензиските добивки кои се плаќаат на домаќинствата од пензискиот фонд. Меѓутоа, добивките кои се плаќаат под пензиски шеми со дефинирани придонеси имаат форма на пашал кој треба да се плати во моментот на пензионирањето. Може да постои барање од пензиската шема овие износи

веднаш да се претворат во анuitети во иста или во друга финансиската институција, меѓутоа ова не претставува универзално барање. Соодветното евидентирање на добивките е тие да не се прикажат за плаќање веднаш со

пензионирањето, а потоа како реинвестирана во вид на анuitет или во друга форма на финансиско средство, туку како рекласификација од права за животна осигурување во права на анuitети. Сепак, бидејќи најчесто не се прави разлика меѓу нив, реално не се прави никаква промена во класификацијата во сметките. Евидентирањето на анuitетите е објаснето во дел I од оваа глава.

- 17.139 Во сметката на употреба на доходот се евидентира плаќањето од домаќинствата на пензискиот фонд за услугата обезбедена од пензискиот фонд (еднаква на вредноста на производот на пензискиот фонд).

17.140 Во истата сметка се евидентира и влезна големина која го покажува зголемувањето (или намалувањето) на правата за пензии предизвикано од вишокот (или дефицитот) на плаќањата за придонеси намалени за примањата добивки во сметката на секундарна распределба на доходот. Овој износ е прикажан како плаќања од пензиските фондови на домаќинствата. Бидејќи голем дел од зголемувањата во правата за пензии на учесниците во пензиските шеми со дефинирани придонеси, а со тоа и од средствата со кои се финансирани добивките, се добиваат од задржани добивки кои не се вклучени во додатоците на придонеси на учесниците во пензиските шеми со дефинирани придонеси, многу често прилагодувањето за промените во правата на пензии за овие индивидуи ќе биде негативно.

17.141 Прилагодувањето за промените во правата на пензии, кое е вклучено во сметката за употреба на доходот како износ за плаќање од пензискиот фонд на домаќинствата, се прикажува во финансиската сметка како плаќања од домаќинствата на пензискиот фонд. Влијанието од евентуален трансфер на обврските за задоволување на правата на пензии од еден сектор на друг се одразува во ставките во финансиската сметка.

17.142 Другите фактори кои влијаат врз промената на влезните големини во билансите на состојба заради промените во правата на пензија се прикажуваат во сметката на други промени во средствата. Обврските на пензиската шема кон корисниците ги прикажуваат задржаните добивки или загуби во сметката за превреднување содејствуваат со средствата кои ги чува пензиската шема со цел задоволување на овие обврски. Кога плаќањата на една шема со дефинирани придонеси се прават со анuitети, може да биде потребно евидентирање други промени во обем, како што е објаснето во делот 17.136.

17.143 Табелата 17.7 ги прикажува влезните големини кои се потребни за евидентирање на трансакциите поврзани со шемите со дефинирани придонеси. Оваа табела е поедноставна од табелата за шемите со дефинирани добивки, која е објаснета во следниот дел, поради отсуство на импутирани трансакции.

Пензиски шеми со дефинирана добивка

Разлика меѓу пензиски шеми со дефинирана добивка и дефиниран придонес

17.144 Основната разлика во сметководственото прикажување на пензиските шеми со дефинирани добивки споредено со пензиските шеми со дефинирани придонеси е тоа што кај првата добивките за вработените во тековниот период се одредуваат во однос на дејствувањата на работодавачите за нивото на пензијата која се прима на крајот, додека кај втората шема добивките на вработените во тековниот период се одредени во целост од придонесите направени во шемата и доходот од инвестиции и сопствените добивки и загуби заработени на овие или на претходни придонеси. Напротив, постоењето точни податоци за добивките на учесниците во пензиските шеми со дефинирани придонеси, добивките за учесниците во пензиските шеми со дефинирани добивки мора да бидат проценети. Изворот за овие проценки се

всушност оценките кои ги прави работодавачот за евиденцијата во своите сметки.

17.145 Постојат четири извори на промени во правата за пензиите во пензиските шеми со дефинирани добивки. Првата од нив, тековното зголемување на услугите е зголемување на правата поврзани со заработените плати во тековниот период. Вториот извор, поранешното зголемување на услугите е зголемување на вредноста на правата како резултат на тоа што за сите учесници во шемата пензионирањето (или смртта) е поблиско за една година. Третата промена во правата е намалување како резултат на плаќања добивки на пензионери на шемата. Четвртиот извор на промена произлегува од други фактори кои се одразуваат во сметката на други промени во средствата.

17.146 Како и кај шемата со дефинирани придонеси, и работодавачот и вработениот може да плаќаат придонеси во шемата во тековниот период. Меѓутоа, овие плаќања може да не се доволни за покривање на зголемувањето на добивките кое произлегува од вработувањата во тековната година. Затоа се импутираат дополнителни придонеси од работодавачот за да се добие еднаквост меѓу придонесите и зголемените тековни права за услуги. Овие импутирани придонеси најчесто се позитивни, меѓутоа може да бидат и негативни ако збирот на примените придонеси ги надминува зголемувањата на тековните права за услуги. Влијанието на овие случаи е објаснето подолу при објаснувањата за односите меѓу работодавачот и фондот.

17.147 На крајот од сметководствениот период, нивото на правата за пензија како резултат на поранешните и на сегашните вработени може да биде пресметано со проценка на сегашната вредност на достасаните износи за плаќање при пензионирање, со користење статистички проценки на очекуваниот животен век на корисниците. Ова е износот кој се појавува во билансот на состојба како обврска кон вработените. Еден елемент кој влијае врз зголемувањето на овој износ од година на година е тоа што сегашната вредност на правата кои постојат на почетокот на годината и кои сè уште постојат на крајот на годината е зголемена како резултат на завршување на една година поради што е потребно да се употреби еден дисконтен фактор помалку при пресметката на сегашната вредност. Од овие причини настанува зголемување на правата за минати услуги.

17.148 Друга основна разлика меѓу пензиските шеми со дефинирани добивки и пензиските шеми со дефинирани придонеси се однесува на плаќањата за трошоци на работа на пензиските шеми. Како што веќе беше споменато, кај пензиските шеми со дефинирани придонеси сите ризици паѓаат на товар на корисниците. Пензиската шема е управувана во нивно име и тие плаќаат за нивните трошоци. Бидејќи фондот може да биде управуван од друга единица место работодавачот, трошоците за управување може да се третираат како дел од доходот од инвестиции кој е задржан од фондот за неговите трошоци (и да создава профит). Во согласност со сметководството во дејноста на осигурување, доходот од инвестиции се третира како да им е доделен во целост на корисниците, дел за покривање на трошоците, а остатокот за реинвестирање во фондот.

Табела 17.8. Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирани добивки - употреби

Употреби	Работодавач	Пензиски фонд	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производ					
<i>Сметка на создавање доход</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите	10.0				10.0
Импутирани пензиски придонеси на работодавачите	4.1				4.1
<i>Сметка примарна распределба на доходот</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите					
Импутирани пензиски придонеси на работодавачите					
Доход од сопственост				2.2	2.2
Доход од сопственост кој се исплаќа на правата на пензија		4.0			4.0
<i>Сметка на секундарна распределба на доходот</i>					
Вкупни пензиски придонеси на домаќинствата			19.0		19.0
Реални пензиски придонеси на работодавачите			10.0		10.0
Импутирани пензиски придонеси на работодавачите			4.1		4.1
Реални пензиски придонеси на домаќинствата			1.5		1.5
Додатоци на пензиски придонеси на домаќинствата			4.0		4.0
Надомест за услуга на пензиските шеми			-0.6		-0.6
Пензиски добивки		16.0			16.0
<i>Сметка на употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка			0.6		0.6
Прилагодувања за промените во правата на пензија		3.0			
Штедење (реално)	-10.0	-5.3	17.5	-2.2	0.0
Штедење (импутирано)	-4.1	4.1			0.0
Промени во средствата					
<i>Финансиска сметка</i>					
Нето-задолжување/позајмување (реално)					
Нето-задолжување/позајмување (импутирано)					
Промени во правата на пензија			3.0		3.0
Побарувања на пензискиот фонд од пензискиот управител (тековна услуга)		4.1			4.1
Други финансиски средства	-10.0	-2.3	14.5	-2.2	0.0

17. 149 Кај пензиските шеми со дефинирани добивки ситуацијата е малку поинаква. Ризикот од евентуалната неможност за обезбедување на правата паѓа во целост или делумно на управителот на фондот (било работодавачот или единицата која ги има преземено обврските за обезбедување на пензиите), а не на корисниците. Фондот може да биде контролиран директно од работодавачот и да биде дел од истата институционална единица или може да биде во целост замислен. Дури и во тој случај, постојат трошоци поврзани со неговото управување. Иако

иницијално тие се покриваат од работодавачот, соодветно е на ова да се гледа како на вид доход во добра кој им се обезбедува на вработените и тој може да биде вклучен во придонесите на работодавачите. Во сето ова постои елемент на прагматичниот бидејќи се претпоставува дека сите трошоци паѓаат на товар на тековните работници, а не на пензионерите. Исто така, се претпоставува дека прилагодувањата кои мора да се направат во случај на замислени шеми може да се применат и во други околности.

- 17.150 Кај шеми со дефинирани добивки, не е вообичаено самовработените и невработените личности тековно да придонесуваат во фондот, но можно е ако тие претходно биле вработени и ако придонесувале за зголемување на пензиите со дефинирани добивки и имаат право да продолжат да учествуваат. Оние што претходно биле вработени (без оглед на тоа дали тековно примаат пензија или не) примаат доход од инвестиции и плаќаат додатоци за придонеси.
- Трансакции кои се евидентираат како пензиски шеми со дефинирани добивки*
- 17.151 Се претпоставува дека работодавачот ја задржува целата одговорност за реализирање на плаќањата на пензии. Алтернативите кои вклучуваат употреба на шеми со повеќекратни работодавачи или случаите кога владата ја презема одговорноста во име на работодавачите се објаснети одделно.
- 17.152 Вкупниот износ на придонеси направени од работодавачите во пензиска шема со дефинирани добивки во име на работниците мора да биде доволен, заедно со евентуалните реални придонеси направени од работниците и намалени за трошоците за управување со фондот, за покривање на зголемувањата на тековните услуги во правата на пензии на работниците. Придонесите на работодавачите се делат на реален и на импутиран дел, при што последниот дел се пресметува во висина која ќе го задоволи условот на еднаквост меѓу сите придонеси во фондот собрани со правата на работниците и трошоците за тековни услуги за овие права.
- 17.153 Придонесите на работодавачот треба да се пресметаат во однос со заработените права на пензии во периодот, без оглед на заработениот доход од инвестиции од пензиските шеми во истиот период или евентуалните преголеми фондови на шемата. Правата од тековниот период претставуваат дел од надоместот за вработени и не треба да ја вклучат вкупната вредност на придонесите на работодавачите кои го потценуваат надоместокот на вработените и на тој начин преценувајќи го оперативниот суфицит. Најекстреман случај кој се случил во минатото е кога инвестираните права на пензии биле толку успешни, што работодавачот бил во можност да земе "одмор од плаќање придонеси", односно немало потреба од плаќање реални придонеси кон нови права. Важно е евидентирањето на придонесите да продолжи дури и во ваков случај, при што добивката на работодавачот се евидентира како промена во обврските меѓу пензискиот фонд и работодавачот. Со ова нето-вредноста останува иста како и во случај кога придонесите не се евидентираат при одморот од придонеси без вештачко намалување на надоместот на вработените.
- 17.154 Кај многу шеми со дефинирани добивки, постои квалификациски период пред работникот да добие право за користење на пензија по пензионирање. Без оглед на овој период, придонесите и правата треба да се евидентираат од почетокот на вработувањето прилагодени со факторот кој ја рефлектира можноста дека работникот ќе го задоволи квалификацискиот период.
- 17.155 Збирот на реалните и на импутираните пензиски придонеси на работодавачите има третман на дел од надомест за вработените. Тие се евидентираат како плаќања направени од работодавачите во сметката за создавање на доходот и примања од работникот во сметката за примарна распределба на доходот.
- 17.156 Зголемувањето на сегашната вредност на правата на тековно вработените, како и на оние што веќе не придонесуваат, но подобни за примање на пензии во иднина, го претставуваат доходот од инвестиции кој им се распределува на работниците. Не се врши одземање за износ кој може да се финансира од сопствените добивки или кој не е еднаков со постојните фондови. Тој се совпаѓа со она што недвосмислено е резултат на работниците под договорите што превладуваат; при што средствата со кои работодавачот може да ја задоволи обврската не се значајни за нејзино евидентирање како доход од инвестиции, исто како што средствата со кои се финансираат каматите и дивидендите не влијаат врз нивното евидентирање во доход од инвестиции. Доходот од инвестиции се евидентира како плаќања направени од пензискиот фонд и како примања на домаќинствата. Тие веднаш се реинвестираат од домаќинствата во пензискиот фонд, при што овие износи претставуваат додатоци на пензиски придонеси.
- 17.157 Социјалните придонеси, во сметката за секундарна распределба на доходот се евидентираат како плаќања направени од домаќинствата и како примања на пензискиот фонд. Вкупниот износ на плаќањата за социјални придонеси се добива од реалните и од импутираните придонеси кои работодавачите ги плаќаат како дел од надоместот на вработени (со исклучок на трошоците направени за управување со фондот) плус реалните придонеси направени од работниците плус додатоците за придонеси. Како што беше објаснето во делот за шеми со дефинирани придонеси, сметката ги прикажува вкупната вредност на придонесите и додатоците за придонеси со ставка за неутрализирање која ги прикажува плаќањата за надомест за услуга. Така, износот за плаќање всушност претставува податок за нето-придонеси.
- 17.158 Во сметката за секундарна распределба на доходот се прикажуваат и плаќањата на добивки од пензискиот фонд на домаќинствата. Кога добивките се земаат во вид на ануитети, тука се прикажуваат ануитетите плаќања, а не паушалниот износ кој се плаќа во моментот на пензионирање. (Овие износи имаат слична вредност, освен во случај кога демографската структура на пензионерите значајно се менува.)
- 17.159 Во сметката за употреба на доходот се евидентира влезна големина за плаќањата направени од домаќинствата на пензиските фондови за услугите обезбедени од нив (еднакви на вредноста на производот на пензискиот фонд плус производот на претпријатието кое управува со ануитетите купени со правата за пензии), а кои се евидентираат како трошоци за крајна потрошувачка.

Табела 17.8. (прод) Сметки за пензиски добивки кои се исплаќаат во рамките на шемите со дефинирани добивки - извори

	Извори				
	Работодавач	Пензиски фонд	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
<i>Сметка на производство</i>					
Производ		0.6			0.6
<i>Сметка на создавање доход</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите					
Импутирани пензиски придонеси на работодавачите					
<i>Сметка на примарна распределба на доходот</i>					
Реални пензиски придонеси на работодавачите			10.0		10.0
Импутирани пензиски придонеси на работодавачите			4.1		4.1
Доход од сопственост		2.2			2.2
Доход од сопственост кој се исплаќа на правата на пензија			4.0		4.0
<i>Сметка на секундарна распределба на доходот</i>					
Вкупни пензиски придонеси на домаќинствата		19.0			19.0
Реални пензиски придонеси на работодавачите		10.0			10.0
Импутирани пензиски придонеси на работодавачите		4.1			4.1
Реални пензиски придонеси на домаќинствата		1.5			1.5
Додатоци на пензиски придонеси на домаќинствата		4.0			4.0
Надомест за услуга на пензиските шеми		-0.6			-0.6
Пензиски добивки			16.0		16.0
<i>Сметка на употреба на доходот</i>					
Трошоци за крајна потрошувачка					
Прилагодувања за промените во правата на пензија			3.0		3.0
Штедење (реално)					
Штедење (импутирано)					
Промени во обврските					
<i>Финансиска сметка</i>					
Нето-задолжување/позајмување (реално)	-10.0	-5.3	17.5	-2.2	0.0
Нето-задолжување/позајмување (импутирано)	-4.1	4.1			0.0
Промени во правата на пензија		3.0			3.0
Побарувања на пензискиот фонд од пензискиот управител (тековна услуга)	4.1				4.1
<i>Други финансиски средства</i>					

17.160 Во сметката за употреба на доходот се евидентираат влезни големини кои го покажуваат зголемувањето (или

намалувањето) на правата на пензии предизвикани преку вишокот на придонеси кои се плаќаат, намалени за наплатите од добивки во сметката за секундарна распределба на доходот. Овој износ се прикажува како плаќање направено од пензискиот фонд на домаќинствата. Во случај на пензиски шеми со дефинирани добивки износот најчесто не е негативен, освен ако не станува збор за непостоен работодавач кој плаќа добивки, а не прима нови придонеси.

17.161 Износот кој се вклучува во сметката за употреба на доходот како прилагодување за промената во правата на пензии се вклучува и во финансиската сметка како побарување на домаќинствата од пензискиот фонд. (Другиот дел од оваа ставка го прикажува евентуалното влијание од промената во одговорноста за права на пензии кои се евидентираат како дел од капиталните трансфери.) Другите фактори кои влијаат врз промена на ставката од билансот на состојба која ја прикажува промената во правата на пензии се прикажуваат во сметката за други промени во средствата и тие се објаснети во делот 4.

Пензиски шеми со дефинирана добивка управувани од друг освен од работодавачи

17. 162 Можно е одредени пензиски шеми со дефинирани користи да бидат управувани од други организации (како на пример синдикати) за потребите на неговите членови, при што овој начин на управување е паралелен во сите аспекти со пензиските шеми со дефинирани користи кои се управувани од работодавачи. Се применува истиот начин на евидентирање, при што, место работодавач се употребува називот организатор на шема и место работник се употребува називот учесник во шемата.

Однос меѓу работодавачот и пензискиот фонд

17. 163 Како што беше споменато погоре, работодавачот може да склучи договор со друга единица за управување со пензискиот фонд и за организирање на исплатите на корисниците. Ова може да се случи на два начина. Управувачот на пензиски фонд може едноставно да работи како агент на работодавачот, при што одговорноста за евентуални недостатоци (или користа од евентуални вишоци) на средства останува на работодавачот. Во овој случај единицата која управува со секојдневното работење на пензискиот фонд се нарекува пензиски администратор.

17. 164 Меѓутоа, не е невообичаено за една единица да склучи договори со повеќе работодавачи за управување со нивните пензиски фондови во вид на повеќекратен пензиски фонд. При овие договори повеќекратните пензиски договори ја прифаќаат одговорноста од евентуален недостаток на средства за исполнување на обврските за возврат на правото од задржување на евентуалниот вишок на средства. Со дисперзирање на ризикот на поголем број работодавачи, повеќекратниот фонд очекува да балансира меѓу вишокот и недостатокот од средства, со цел на вкупно ниво да заврши со вишок на средства, на сличен начин како што осигурителните корпорации го дисперзираат ризикот од повеќе клиенти. Во овој случај, единицата која ја презема одговорноста за исполнување на обврските врз основа на пензија станува менаџер на пензиите место работодавачот.

17. 165 Во случаите кога работодавачот ја задржува обврската за покривање на недостатокот од средства или добивките од вишокот на средства, за настанатиот дефицит или суфицит е потребно да се евидентира побарување (или обврска) на пензискиот фонд од работодавачот (менаџерот на пензии). Ова побарување е еднакво на разликата меѓу зголемувањата на правата за пензии и збирот на придонесите и додатоците за придонеси во периодот плус заработениот доход од инвестициите на правата плус задржаните добивки од нив, намалени за плаќањата врз основа на пензии, намалени за платената провизија на пензискиот администратор. Кога создадениот износ на пензискиот фонд го надминува зголемувањето на правата, потребно е да се изврши плаќање од пензискиот фонд на работодавачот кој има улога на менаџер на пензиите. На ваков начин нетовредноста на пензискиот фонд постојано е еднаква на нула.

17. 166 Влијанието на одморот од придонеси се прикажува врз износот кој го должи пензискиот фонд на пензискиот менаџер бидејќи го вклучува износот на придонеси кои нормално работодавачот го плаќа.

Нумерички пример

Трансакции за пензиски шеми со дефинирана добивка

17. 167 Со цел да се прикаже евидентирањето на трансакциите поврзани со пензиските шеми со дефинирани добивки, во табелата 17.8 е прикажан еден нумерички пример. Податоците кои се импутирани се прикажани со задебелени знаци, додека оние што се резултат на пренасочување се прикажани со коси знаци.

17. 168 Статистичките пресметки прикажуваат дека зголемувањето на правата на пензии кое произлегува од тековните услуги, а тоа се "заработените" пензии во разгледваната година е 15. Домаќинствата (вработените) придонесуваат кон овој износ за 1.5. Поради тоа работодавачот е обврзан да обезбеди 13.5. Трошоците за управување со шемата изнесуваат 0.6. Така, работодавачот мора да обезбеди вкупен износ од 14.1. Тој реално придонесува со износ од 10, така што останатите 4.1 претставуваат импутирани придонеси. Производот од 9.6 е прикажан во сметката за производство; придонесите направени од работодавачите се прикажани како плаќања од работодавачите во сметката за создавање на доходот и како примања на домаќинствата во сметката на примарна распределба на доходот.

17. 169 Во сметката на примарна распределба на доходот, исто така, се прикажува и доходот од инвестиции. Зголемувањето на правата на пензија кое произлегува од услуги направени во минатото, како резултат на елиминирање еден дисконтен фактор поради поминување на една год., изнесува 4. Ова е прикажано како импутиран тек на доходот од инвестиции од пензискиот фонд на домаќинствата. Во исто време, пензискиот фонд заработува 2.2 од доходот од инвестиции на средствата со кои тој управува. Така, во овој момент постои недостаток од 1.8 во изворите на пензискиот фонд, меѓутоа тој не е прикажан во тековните сметки.

17. 170 Во сметката на секундарна распределба на доходот се прикажуваат плаќањата на домаќинствата кон пензискиот фонд. Ова може да се разгледа на еден или на два начина. Збирот на придонесите кои ги плаќаат домаќинствата треба да биде еднаков на зголемените права кои произлегуваат од тековните услуги (15) плус оние што произлегуваат од доходот од поранешните права (4) или вкупно овој износ изнесува 19. Износите реално платени изнесуваат 10 примени како реални придонеси на работодавачите, 1.5 од придонесите направени од домаќинствата, додатоци за придонеси во износ од 4 намалени за надоместоците за услуга од 0.6, при што повторно се добива вкупен износ од 19. Во истата сметка пензиите во износ од 16 повторно се прикажуваат како плаќања на пензискиот фонд кон домаќинствата.

- 17.171 Во сметката на употреба на доходот, исто како што плаќањата за надомест на услугата се прикажуваат во трошоци за крајна потрошувачка на домаќинствата, така и промените во правата на пензија се прикажуваат како плаќања на пензискиот фонд кон домаќинствата. Во овој пример износот на придонесите на домаќинствата во износ до 19 се евидентира наспроти добивките од пензија во износ од 16. На тој начин постои зголемување во правата на пензија од 3 благодарение на домаќинствата.
- 17.172 Домаќинствата бележат штедење во износ од 17.5 од кои 3 претставува зголемување на нивните права на пензија. Ова значи дека тие се стекнале со други финансиски средства (или намалени обврски) за 14.5. Овој износ ја претставува разликата меѓу примените добивки (16) и реалните придонеси кое домаќинството ги направило од 1.5.
- 17.173 За пензиските фондови штедењето изнесува -1.2, меѓутоа на овој износ може да се гледа како на комбинација од реални и од импутирани елементи. Во поглед на реалните текови, пензиските фондови примаат придонеси во износ од 10 од работодавачите преку домаќинствата, 1.5 од домаќинствата и плаќаат добивки во износ од 16. Притоа тие добиваат и доход од инвестиции во износ од 2.2. Така, нивниот расположлив доход изнесува -2.3. Кога ќе се земе предвид и промената во правата на пензии од 3, штедењето изнесува -5.3. Како надолупнување на ова, работодавачите прават и импутирани придонеси од 4.1. Ова се прави преку домаќинствата, меѓутоа на ваков начин се додава 4.1 на штедењата на пензискиот фонд и се намалува штедењето на работодавачите за истиот износ.
- 17.174 Во финансиската сметка на пензискиот фонд, износот од 1.4, што претставува импутирани придонеси се прикажува како побарувања на пензискиот фонд од работодавачот. Постои побарување и на домаќинствата од пензискиот фонд поради промената во правата на пензии за 3. Како резултат на тоа пензискиот фонд или ги намалува финансиските средства, или ги зголемува обврските за 2.3, износ кој одговара на расположливиот доход без елементите на импутирани придонеси од работодавачот.

Пензиски шеми со дефиниран придонес

- 17.175 Табелата 17.7 ги прикажува сличните текови, но за шемите со дефиниран придонес. Споредени со случајот на дефинирани добивки, сметките се поедноставни бидејќи не постојат импутирани придонеси. Понатаму, доходот од инвестиции кој пензискиот фонд го плаќа на домаќинствата го одразува единствено доходот од инвестиции примен од пензискиот фонд и не вклучува пресметки со помош на формула за зголемувањата на правата.
- 17.176 Инвестициите на правата од пензиските шеми за дефинирани придонеси доведуваат до задржани добивки (или загуби). Ова се случува како резултат на управување на средствата на фондот, меѓутоа износот кој е еднаков на сопствените добивки и загуби треба да биде третиран како зголемување на правата на пензии на корисниците. Сопствените добивки се евидентираат во сметката за

ревалоризација на пензиските фондови под ставката на соодветните средства, со идентичен износ како зголемување на обврските на пензискиот фонд кон домаќинствата.

Други текови на пензиска шема со дефинирана добивка

- 17.177 На прв поглед, изгледа дека не треба да се евидентираат влезни големини во сметката за други промени во средствата на пензиските шеми со дефинирана добивка, бидејќи двете компоненти кои се евидентираат како пензиски придонеси и доход од инвестиции се еднакви со зголемувањето на правата. Меѓутоа, бидејќи кај пензиските шеми со дефинирани добивки износите се определуваат со формула, постојат и други фактори кои може да влијаат врз промената на нивото на правата. Овие фактори вклучуваат клаузула за промена на цената, промени во формулата која се употребува за определување на добивките и демографската претпоставка за должината на животниот век. Специфичниот случај на влијанието на унапредувањата врз правата е објаснет подолу.
- 17.178 Пензискиот фонд ги инвестира средствата со кои располага. Ако тие работат на целосно капитално финансиска основа, доходот од инвестиции треба да биде доволен за да ја покрие клаузулата за ценовна промена наведена во договорот. Вишокот може да биде доволен и за покривање и други прилагодувања на правата. Меѓутоа, голем извор на приходи претставува сопственичките добивки од инвестициите. Се претпоставува дека тие се доволни да покријат поголем дел од промените во правата. Голем број шеми често не се доволно финансирани бидејќи очекуваат дека сопственичките добивки ќе го покријат недостатокот на средства.
- 17.179 Со оглед на тоа што голем дел од прилагодувањата се финансираат од сопственичките добивки кои се прикажуваат во сметката за ревалоризација, логично е износите кои се очекува да се покријат со нив да се евидентираат во сметката за други промени во обемот на средствата, со исклучок на факторот на промени во цената, кој треба да се евидентира во сметката за ревалоризација.

Прашањето на унапредувањата

- 17.180 Голем број пензиски шеми со дефинирани добивки употребуваат формула за одредување на добивките која ја употребува крајната плата или просечната плата како клучна детерминанта. Ова покажува дека унапредувањето значи дека вкупното ниво на правата на пензии кои се пресметани до одреден датум треба да се зголеми со цел да се земе предвид новото ниво на платата. Ова претставува значајна добивка за индивидуата која е унапредена, меѓутоа кои се последиците за работодавачот во поглед на обврските врз основа на пензија?
- 17.181 Сметководството користи два статистички термини во поглед на оваа проблематика. Обврските врз основа на пресметани добивки (ОДК) ги евидентира единствено добивките пресметани до одредениот датум. Тој износ го

преставува износот кој му припаѓа работникот ако тој реши утре да си замине од фирмата и може да ја преставува основата за пресметка на нето-вредноста на една индивидуа во случај на пример на постапка за развод. Обврските врз основа на проектирани добивки (ОПК) преставува повнимателна мерка на евентуалното ниво на правата. За една индивидуа, ОПК пресметува колку идни унапредувања ќе добие таа во иднина и според тоа ја пресметува неговата крајна плата. Според овој метод, ако индивидуата работела 20 место 40 години, крајната плата му се преполовува и правото за пензија се пресметува според неа како таа да е неговата тековна плата. Додека, ОДК на една индивидуа се зголемува во чекор со неговите унапредувања, ОПК се зголемува континуирано со текот на времето. За една индивидуа, ОПК се секогаш поголеми од ОДК сè до моментот на пензионирање, кога тие се изедначуваат.

17. 182 На прв поглед изгледа дека нивото на правата на пензија на една корпорација треба да биде еднакво на збирот на сите права на пензија на секој од вработените и збирот на оценките за ОПК ќе бидат повисоки од збирот на оценките за ОДК. Меѓутоа, она што е точно за една индивидуа не важи секогаш и за група индивидуи. Ако се претпостави дека работодавачот има пет класи луѓе за чии пензии е одговорен тој, четири степени на вработени и еден сет пензионери, при што постои еднаков број на секој од нив. Ако се претпостави дека во една година пензионерот почине; највозрасниот вработен се пензионира, а останатите тројца се унапредени и ако се земе нов сет вработени од најниско ниво. На секој вработен му е подобро по унапредувањето, меѓутоа вкупната обврска на работодавачот не се променува. Ефектот од агрегирање на ОДК е да се изедначат вкупните права и иако тој износ е помал од агрегираните ОПК, сепак тоа не значи дека ќе бидат попроменливи. Дури може да бидат и постабилни.

17. 183 Додека ОДК на една индивидуа ќе прикажат промени по настанување на унапредување, сепак за група на вработени ефектот е многу по благ. За група на вработени со приближно иста возраст кои ќе останат да работат во корпорацијата до крај на нивниот работен век, оценките за ОДК ќе бидат значајно помали од оценките за ОПК во првите години, меѓутоа стапките на зголемување на ОДК ќе бидат побрзи од оние на ОПК, така што во периодот веднаш пред пензионирање тие ќе се изедначат. Спојување на групи на вработени со различно работно искуство во корпорацијата ќе допринесе оценките на ОДК на сите вработени да бидат поблиски до ОПК.

17. 184 Сè додека возрасната структура на корпорацијата остане иста, ОДК и ОПК ќе бидат близу. Ако корпорацијата прими нови работници, тогаш ОПК ќе се зголемува побрзо од ОДК бидејќи ОПК користи проценки за должината на времето во кое новите вработени ќе останат во фирмата и колку често тие ќе бидат унапредувани,

додека ОДК едноставно ја евидентираат пресметаната пензија во првата година. Ако фирмата реши да го намали бројот на раководители, ова ќе придонесе до намалување на перспектите за унапредување на вработените и до надолна ревизија на ОПК. Бидејќи ОДК ги прикажуваат единствено "замрзнатите" пензии, ревизија на нивните податоци не е потребна.

17. 185 Меѓутоа се поставува прашањето како да се евидентира влијанието од унапредувањата во случај кога ОДК се користат. Која било верзија за третирање на зголемувањето како еден вид надомест на вработени или доход од инвестиции не евозможен земајќи ја предвид претпоставката дека агрегатот на правата преставува збир на индивидуалните права, но без да се пресметаат другите влијанија врз агрегатот, на пример, при напуштање или губење на правата на пензија бидејќи не учествувал доволно долго во шемата или како резултат на смрт пред пензионирање. Затоа, влијанијата на унапредувањата врз единичната поедноставно е да се третираат како ценовна промена и таа да се евидентира во сметката за ревалоризација.

17. 186 Ако методот ОПК се избере за евидентирање на правата, тогаш потребно е да се направи прилагодување во сметката за други промени во обемот на средствата само ако структурата на претпријатието се промени, а со тоа и можноста за унапредување. Од друга страна, редовните пресметки на придонесите кои се плаќаат од работодавачот во шемите за социјално осигурување, а кои се вклучени во надоместот на вработени, ќе бидат повисоки од оние направени при примена на методот на ОДК бидејќи зголемувањето на правата за пензија кои го определуваат износот на придонеси ќе се основа на замислена плата пресметана врз основа на ОПК, отколку врз основа на реална.

3. Пренесување на правото на пензија

17. 187 Една од поновите промени во поглед на пензиите е се поголемата можност за постоење "преносни пензии". До скоро, ако една личност си замине од претпријатието, нејзината пензија остануваше замрзната до тоа ниво и во новото претпријатие тој мораше да почне со ново пресметување пензија. Меѓутоа, сега станува сè почеста практика лицето кое го менува претпријатието каде што е вработено да може да го префрли и правото на пензија од стариот на новиот работодавач. Кога ова ќе се случи, правото на пензија на домаќинството останува непроменето, меѓутоа настанува трансакција меѓу двата пензиски фонда, односно пренесување на обврската од стариот на новиот пензиски фонд. Нормално, ќе се евидентира и соодветна ставка во средствата која ќе одговара на овие обврски. Ако новиот работодавач управува со шема која не е финансирана, тој може да добие готови пари од претходниот работодавач. Ако

Табела 17.9. Детални трансакции поврзани со социјално осигурување

Бр. на табела	Работодавач	Осигурителна корпорација/Фонд за социјална заштита	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
Меѓуфазна потрошувачка					
17.1	Неживотно осигурување	1	3	4	4
Производство (Производство прикажано како негативна употреба заради компактност)					
17.1	Неживотно осигурување	-13			
17.2	Животно осигурување	-4			
17.5	Други шеми поврзани со вработување - финансирани непензиски добивки	-1			
17.7	Други шеми поврзани со вработување - ДП пензиски добивки	-1.4			
17.8	Други шеми поврзани со вработување - ДК пензиски добивки	-0.6			
Реални придонеси за социјално осигурување на работодавачите					
		181			181
17.3	Непензиски добивки на социјална сигурност	15			15
17.5	Други шеми поврзани со вработување - финансирани непензиски добивки	6			6
17.6	Пензиски добивки на социјална сигурност	139			139
17.7	Други шеми поврзани со вработување - ДП пензиски добивки	11			11
17.8	Други шеми поврзани во вработување - ДК пензиски добивки	10			10
Импутирани социјални придонеси на работодавачите					
		13.1			13.1
17.4	Други шеми поврзани со вработување - нефинансирани непензиски добивки	9			9
17.8	Други шеми поврзани со вработување - ДК пензиски добивки	4.1			4.1
Реални придонеси на домаќинствата					
			115		115
17.3	Непензиски добивки на социјална сигурност		10		10
17.4	Др. шеми поврзани со вработување - нефинансирани непензиски добивки				

Табела 17.9. (прод) Детални трансакции поврзани со социјално осигурување

Бр. на табела	Работодавач	Осигурителна корпорација/ Фонд за социјална заштита	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
17.5	Други шеми поврзани со вработување - финансирани непензиски добивки		5		5
17.6	Пензиски добивки на социјална сигурност		87		87
17.7	Други шеми поврзани со вработување - ДП пензиски добивки		11.5		11.5
17.8	Други шеми поврзани со вработување - ДК пензиски добивки		1.5		1.5
Доход од инвестиции		37.2			37.2
17.1	Неживотно осигурување	6			6
17.2	Животно осигурување	7			7
17.5	Други шеми поврзани со вработување - финансирани непензиски добивки	4			4
17.7	Други шеми поврзани со вработување-ДП пензиски добивки	16.2			16.2
17.8	Други шеми поврзани со вработување-ДК пензиски добивки	4			4
Надомест за осигурителни услуги платени од домаќинствата			6		6
17.2	Неживотно осигурување		2		2
17.2	Животно осигурување		4		4
Надомест за услуги на шемите за социјално осигурување			3		3
17.5	Други шеми поврзани со вработување-финансирани непензиски добивки		1		1
17.6	Пензиски добивки на социјална сигурност				
17.7	Други шеми поврзани со вработување - ДП пензиски добивки		1.4		1.4
17.8	Други шеми поврзани со вработување - ДК пензиски добивки		0.6		0.6
Користи за социјално осигурување		290			290
17.3	Непензиски добивки на социјална сигурност	22			22

Табела 17.9. (прод) Детални трансакции поврзани со социјално осигурување

Бр. на табела	Работодавач	Осигурителна корпорација/ Фонд за социјална заштита	Домаќинства	Други сектори	Вкупна економија
17.4	Други шеми поврзани со вработување - нефинансирани непензиски добивки	9			9
17.5	Други шеми поврзани со вработување-финансирани непензиски добивки	7			7
17.6	Пензиски добивки на социјална сигурност	210			210
17.7	Други шеми поврзани со вработување - ДП пензиски добивки	26			26
17.8	Други шеми поврзани со вработување - ДК пензиски добивки	16			16
<i>Прилагодувања за промените во правата за пензија</i>		-2	14.3		12.3
17.5	Други шеми поврзани со вработување-финансирани непензиски добивки	-2			-2
17.7	Други шеми поврзани со вработување - ДП пензиски добивки		11.3		11.3
17.8	Други шеми поврзани со вработување - ДК пензиски добивки		3		3
<i>Побарувања на пензискиот фонд од пензискиот управител</i>		4.1			4.1
17.8	Други шеми поврзани со вработување - ДК пензиски добивки	4.1			4.1

овие готови пари работодавачот ги употреби за цели поинакви од целите на пензискиот фонд, тогаш неговата обврска кон фондот се зголемува и употребата на готовите пари се прикажува како нето- задолжување.

17.188 Во случај кога владата ќе ја преземе обврската за обезбедување пензии на вработените во невладини единици, тогаш во билансот на состојба на владата треба да се евидентира обврска за пензии. Ако владата за возврат не добие соодветен износ на средства, разликата меѓу зголемените обврски на владата и добиените средства треба да се прикаже како капитален трансфер кон невладин работодавач. Понатамошни објаснувања за овој вид договори може да се најдат во глава 22.

17.189 Друг начин на пренос на правата на пензии може да настане во случај кога една корпорација презема друга. Ако пензискиот фонд претставува одделна институционална единица, тогаш сите промени се под директна контрола на пензискиот фонд. Ако ваква единица не постои и под претпоставка дека преземањето не ги менува условите на пензискиот план на постојните учесници, корпорацијата која е предмет на преземање ги префрла пензиските обврски и соодветните средства на новиот сопственик.

4. Објаснување на табелите

17.190 Табелата 17.9 ги прикажува деталните компоненти на трансакциите кои се однесуваат на социјалното и на друго осигурување прикажани во табелите од 17.1 до 17.8.

J. Специјален случај кога владата обезбедува пензии преку социјална сигурност

- 17.191 Со оглед на тоа што социјалната заштита најчесто се финансира врз принципот задолжително осигурување, правата кои достасуваат од социјална заштита (добивки од пензии и други социјални добивки) најчесто не се прикажуваат во СНС. Меѓународната споредба би била возможна само ако сите земји имаат сличен начин на обезбедување добивки под шемите за социјална заштита и под приватните шеми. Меѓутоа, како што беше споменато уште на почетокот од овој дел, ова најчесто не е случај и националната перцепција што треба да се опфати со социјалната заштита се разликува значајно.
- 17.192 Постојат два проблема за едноставно евидентирање на правата од социјална заштита во рамките на СНС. Првиот е што најчесто не постојат веродостојни проценки за овие права, додека тие постојат во случај на приватните шеми. Второ, постои мислење дека добивката од овие проценки е лимитирана во оние случаи кога Владата може да ги промени основите врз чија основа се одредуваат правата со цел нивно одржување во границите на буџетот. Меѓутоа, последицата од прикажување единствено на правата од приватните шеми, а не и на социјалната сигурност е тоа што некои земји ќе прикажат поголем дел од правата за пензии во нивните земји, додека други нема да прикажат речиси ништо.
- 17.193 Од тие причини, потребна е одредена флексибилност во поглед на евидентирањето на правата за пензии од нефинансираните пензиски шеми кои се спонзорирани од владата за сите вработени (без оглед на тоа дали станува збор за вработени во приватен сектор или за вработени во владини агенции). Со оглед на различната институционална поставеност во различни држави, само еден дел од овие права на пензии може да бидат евидентирани во рамките на главниот дел на сметките (тука наречени "основни сметки"). Меѓутоа, како надополнување се прикажува дополнителна табела која ќе обезбеди информација за пропорцијата на обврските врз основа на пензија кои се прикажани во основните сметки, со одредена проценка на останатиот дел. Постои барање за прикажување на критериумите врз чија основа е направена разлика меѓу оние шеми кои се вклучени во основните сметки и оние што се евидентирани единствено во дополнителната табела.
- 17.194 Видот на критериуми кои можат да се употребат се: колку е поблиску пензиската шема на владата како работодавач до шемата за социјална заштита која превладува, толку помала е веројатноста таа да се појави во основните сметки; колку помалку придобивките се прилагодени кон специфичните карактеристики на индивидуите и колку повеќе тие се применливи на целата популација толку помала е веројатноста за појавување во основните сметки; колку е поголема веројатноста Владата да ја примени формулата за пресметка на добивките, толку помала е веројатноста за појавување во основните сметки. Меѓутоа, ниту еден од овие критериуми не може да се искористи сам во решавањето дали една шема ќе биде вклучена во основните сметки или не.
- 17.195 Со помош на оваа дополнителна табела и на барањето за користење на соодветните стандарди при меѓународното евидентирање, аналитичарите имаат можност за споредување на податоците од различни земји, кои не се прекумерно подложни на различните институциски карактеристики кои постојат во различни земји. Како дел од понатамошните цели за истражување во поглед на СНС, претставува попрецизно дефинирање на критериумите според кои се прави разлика меѓу пензиските шеми кои во целост се евидентираат во основните сметки и оние што се прикажуваат единствено во дополнителната табела.
- 17.196 Дополнителната табела е прикажана во табелата 17.10. Како што постои можност за вклучување на помалку робусни проценки за земји во кои постојат големи сектори за социјална заштита, така постои можност и за стеснување на опфатот на приватните пензиски шеми кај сите земји кои се анализираат.
- 17.197 Како што беше споменато погоре, обезбедувањето детали за шемите со дефинирани придонеси е релативно јасно бидејќи секогаш мора да постои целосен сет сметки и не се прават никакви статистички проценки. Повеќето од нив се вклучени во корпоративниот сектор (колона А), но можно е да бидат покриени и одредени вработени во Владата (колона Г). Сите пензиски шеми со дефинирани придонеси треба да бидат вклучени во основните сметки. Треба да бидат вклучени и проценките за сите пензиски шеми со дефинирани добивки надвор од социјалната сигурност (колона Б).
- 17.198 Шемите за Владите за нивните сопствени вработени, при што постои одделно сметководство, различни од социјалната заштита, се евидентираат во главните сметки и се прикажани во колоните Д и Ѓ. Колоната Д ги прикажува шемите кои се управувани од осигурителните корпорации и колоната Ѓ ги прикажува оние што се управувани од Владата. Евентуалните шеми на владата за нивните вработени, различни од социјалната заштита и кои не се појавуваат во главните сметки, се прикажани во колона Е. Збирот на колоните Д, Ѓ и Е ја покажува вкупната одговорност на владата за намиравање на пензиите за нејзините вработени. (Колоната Ѓ покажува дека дел од сите шеми со дефинирани добивки на владата кои се задржани во рамките на сметките на владата како различни од оние што се пренесени во одделни единици или управувани за сметка на владата од друга институционална единица. Колоната Ж се поврзува со шемите за социјална сигурност. Колоната В го покажува збирот на сите невладини шеми, додека колоната З збирот на сите шеми, вклучително и социјалната заштита.
- 17.199 Во најголем дел корисниците на пензиските шеми претставуваат резиденти домаќинства. Меѓутоа, во некои земји, бројот на нерезидентни домаќинства кои примаат добивки од пензии може да биде значаен. Во овој случај, треба да се додаде колона S која ќе го покажува вкупниот износ кој се однесува на нерезиденти домаќинства.

Табела 17.10. Дополнителна табела која го покажува опсегот на пензиски шеми, вклучени и исклучени од сетот на сметки во рамките на СНС

Број на ред	Позиции/транзакции/други текови Број на колона	Обврски кои се појавуваат во основните национални сметки						Обврски кои не се појавуваат во о.н.с.м.		Вкупно пензиски шеми	Права за пензии на резидентни домаќинства
		Неопшта влада			Општа влада						
		Шеми со дефинирани придонеси	Шеми со дефинирани користи	Вкупно	Шеми со дефинирани придонеси	Шеми со деф. користи на вработените во о. вл.			Пензиски шеми за социјална сигурност		
						Во секторот на финансиски институции	Во секторот на општа влада	Во секторот на општа влада			
		А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	С	
Почетен биланс на состојба											
1	Права на пензија										
Транзакции											
2	Социјални придонеси поврзани со пензиски шеми										
2.1	Реални социјални придонеси на работодавачите										
2.2	Импутирани социјални придонеси на работодавачите										
2.3	Реални социјални придонеси на домаќинствата										
2.4	Додатоци на социјални придонеси на домаќинствата										
3	Друга (статистичка) акумулација на права за пензија со фондовите за социјална сигурност										
4	Добивки од пензии										
5	Прилагодувања кон промените во правата на пензија										
6	Промени во правата на пензија како резултат на пренос на права										
7	Промени во правата како резултат на договорени промени во структурата на шемите										
Други економски текови											
8	Ревалоризација										
9	Други промени во обем										
Краен биланс на состојба											
10	Права на пензија										
Поврзани индикатори											
	Производ										
	Средствата на пензиските фондови на крајот на годината										

Празните ќелии ги покажуваат местата каде што влезните големини се појавуваат во главните „основни“ сметки. Црните ќелии ги означуваат местата каде што не треба да има ставки. Сивите ќелии ги покажуваат полињата за кои се обезбедени дополнителни информации единствено во дополнителната табела.

Редот 2 е збир од редовите од 2.1 до 2.4.

Редот 3 е аналогија на импутираните придонеси на работодавачите во случај кога владата ја има преземено обврската за евентуален недостаток во обезбедувањето пензии.

Редот 5 е збир од редовите 2 и 3 минус 4.

Повеќе информации за податоците во редовите 8 и 9 треба да се прикажат во друга дополнителна табела за да се овозможи пресметка на несигурноста кај овие проценки.

17. 200 Некои од влезните големини во редовите на колоните Е и Ж, посебно реалните придонеси направени од работодавачите и вработените, се појавуваат во основните сметки иако правата и промените во правата не се појавуваат. Другите влезни големини во колоните Е и Ж што се прикажуваат во дополнителната табела се засенчени и се објаснети под неа.

17. 201 Импутирани придонеси направени од работодавачите во шемите на владата за кои правата се прикажуваат во колоната Е, но не се прикажуваат во основните сметки, бара посебна внимателност. Во основните сметки, оваа ставка се пресметува како еднаква на разликата меѓу тековните добивки кои се плаќаат и реалните придонеси кои се плаќаат (од работодавачите и вработените). Во

дополнителната табела, ова е заменето со износот потребен да се обезбедат вкупните придонеси, реални и импутирани, платени од работодавачите и вработените, ги покрива зголемувањата на правата на пензии за тековните услуги и трошоците за управување со шемата.

17. 202 Ставка, која е пресметана на ист начин како и социјалната заштита, е прикажана во ред 3 како "друга (статистичка) акумулација на права на пензија во фондови за социјална заштита". Разликувањето од импутираните социјални придонеси на работодавачите е направено намерно и има намера да ја истакне чувствителноста на овие проценки.

17. 203 Ставките за додатоци за социјални придонеси на домаќинствата и други промени во правата се прикажани на ист начин како и кај пензиските шеми.

17. 204 Промените во правата на пензија се евидентираат како трансакции во следните случаи:

а. Ако шемата за пензија е вклучена во основните сметки и работодавачот-управител се согласува да направи промени во условите на правата на пензија преку преговори со засегнатите работници, тогаш овие

промени треба да се евидентираат како трансакции во основните сметки.

б. Ако шемата за пензија не е евидентирана во основните сметки и работодавачот-управител се согласува за промена во условите на правата за пензија преку преговори со засегнатите работници, тогаш овие промени треба да се евидентираат како трансакции во дополнителната табела.

в. Во случај на социјална сигурност, ако промените во правата се одобрени на собрание, тогаш и тоа се евидентира на ист начин како да се вршени преговори за нив.

17. 205 Промените во правата на пензија кои се воведени без преговарање се евидентираат како други промени во обемот на средствата.

17. 206 Разликата во видот на евидентирањето претставува еден од принципите, но општо е прифатено дека разликата меѓу она за што е преговарано и она што е наметнато без преговори во практика е многу тешко да се определи, особено во различни ситуации кои превладуваат во различни земји.

Дел III: Третман на стандардизираните гаранции на СНС

К. Видови на гаранции

- 17.207 Гарантираниот заем претставува договор во кој едната страна, гаранторот, прифаќа дека ако должникот не успее да го врати долгот, тој ќе ја надомести штетата која во поинаков случај би ја претрпел доверителот. Многу често гаранторот добива како надомести одредена надокнада. Понекогаш гаранторот ќе се стекне со одредени права врз должникот кој не успеал да го врати долгот. Можат да се понудат слични гаранции во однос на други финансиски институции, вклучувајќи и депозити. Овој дел е посветен на слични гаранции за сите финансиски инструменти.
- 17.208 Гаранциите имаат значајно влијание врз однесувањето на економските агенти со влијанието врз нивните одлуки во поглед на производството, доходот, инвестициите или штедењето и со влијанието врз условите за позајмување и задолжување на финансиските пазари. Некои позајмувачи, во отсуство на гарантори, може не би имале пристап до заеми или не би отвориле депозит, додека други не би имале корист од компаративно ниски каматни стапки. Гаранциите се особено значајни за секторот на општа влада и за јавниот сектор бидејќи владините активности често се поврзани со издавање или активација на гаранција.
- 17.209 Се препознаваат три вида гаранции. Не се препорачува специјален третман на гаранциите во форма на гаранции за производите кои ги издаваат производителите или за други форми на гаранција. (Трошокот за замена на оштетена стока претставува меѓуфазен трошок на производот.)
- 17.210 Првиот вид гаранција е составен од они гаранции кои се обезбедени со финансиски деривативи, на пример, кредитни свопови (credit default swap). Со овие деривативи активно се тргува на финансиските пазари. Деривативите се однесуваат на ризикот од нефункционалност за референтен инструмент, поради што тие не се реално поврзани со индивидуален заем или со обврзница. Вклучувањето на трансакциите кои се поврзани со финансиските инструменти се објаснети во глава 11.
- 17.211 Вториот вид гаранција, стандардизирани гаранции, се составени од видот на гаранции кои се издаваат во голем број, најчесто на мали износи, со слични карактеристики. Кај овие гаранции се вклучени три страни, должникот, доверителот и гаранторот. Или должникот или доверителот може да склучат договор со гаранторот да го врати долгот на доверителот, ако тоа не може да го направи должникот. Класичен пример за ова се кредитните гаранции за извоз и гаранциите за студентски заеми. Друг пример се владините гаранции за други финансиски инструменти, како што се заеми и други видови должнички инструменти во замена за соодветен надомест. Во овие случаи, иако е невозможно да се утврди веројатноста за невраќање на долгот на секој должник индивидуално, стандардна практика е да се процени колку од вкупниот број слични долгови ќе бидат нефункционални. Ако гаранторот работи од чисто комерцијални мотиви, тој очекува сите надоместоци да бидат платени плус да заработи доход од инвестирање на овој износ, да создаде резерви за покривање во случај на нефункционалност на одреден заем, како и на евентуалните трошоци и да создаде профит. Овој начин на работење е идентичен како кај неживотното осигурување и поради тоа е усвоен сличен третман на овие гаранции, наречени "стандардизирани гаранции". Ова подразбира вклучување трансакции и ставки во билансот на состојба слични како кај неживотното осигурување, вклучително и создавањето производи и плаќањето додатоци за надомест и надомест за услуга од оние што ја земаат гаранцијата.
- 17.212 Третиот вид гаранции, наречени еднократни гаранции, се состојат од оние кај кои заемот или хартијата од вредност е до таа мера специфичен што не е можна прецизна пресметка на степенот на ризик поврзан со нив. Во повеќето случаи, гарантирањето на еднократна гаранција се смета за непредвидливост и не се евидентира како финансиско средство/обврска. (По исклучок, еднократната гаранција дадена од влада на корпорација во одредена добро дефинирана финансиски потресна ситуација, која има голема веројатност да се повика, има третман како гаранцијата да паднала во случај кога настанала дефинираната ситуација) Ако се наплатува и провизија, таа се евидентира како плаќање за услуга во моментот кога е таа платена. Во случај на паѓање на гаранцијата, се евидентира капитален трансфер од гаранторот на примачот на гаранцијата во моментот на признавање на заемот како нефункционален или во ситуациите кога гаранторот бележи побарување од имателот на гаранцијата, се евидентира финансиска трансакција (вклучувајќи го и зголемувањето на учеството во капиталот).
- 17.213 Стандардизираните гаранции се разликуваат од еднократните гаранции врз основа на два критериума:
- Тие се карактеризираат со повторливи трансакции со слични карактеристики и со здружување на ризикот;
 - Гаранторите можат да ја проценат просечната загуба врз основа на достапната статистика со употреба на концептот на мерење на веројатноста.
- Еднократните гаранции се индивидуални и издавачите на гаранција не се во можност да направат соодветна проценка на ризиците.
- 17.214 Финансиските деривативи се објаснети во глава 11. Понатаму е дадено објаснување на стандардизираните гаранции.

Шеми на стандардизирани гаранции

17. 215 Стандардизираните гаранции може да бидат обезбедени од финансиските институции вклучувајќи ги и осигурителните корпорации. Тие, исто така, може да бидат обезбедени и од владини агенции. И нефинансиските корпорации може да обезбедат ваков вид гаранции, меѓутоа веројатноста е многу мала; исто така е сосема неверојатно тие да бидат обезбедени од која било единица на нерезидентна единица. Како што е посочено погоре, шемите за стандардизирани гаранции имаат многу слични карактеристики со неживотното осигурување. Во најопшт случај, се препорачува сличен начин на евидентирање како што е објаснет подолу.
17. 216 Кога една единица нуди стандардизирани гаранции, таа зема надомест и создава обврски за покривање при евентуално паѓање на гаранцијата. Вредноста на обврската во сметките на гаранторот е еднаква на сегашната вредност на очекуваниот износ на паднати гаранции, салдирани со евентуалниот износ кој гаранторот очекува да го добие од должникот кој неуспешно да го врати долгот. Обврската наметнува провизии за покривање на паднатата гаранција кога постои стандардизирана гаранција.
17. 217 Гаранцијата може да покрие повеќегодишен период. Надоместокот може да се плаќа годишно или одеднаш на почетокот. Во принцип, надоместот ги претставува наплатите кои секоја година ги заработува гаранторот поради обврската која ја има кон должникот, при што овие износи од година на година се намалуваат, од тие причини истиот вид евидентирање треба да се употреби тука исто како и кај намалувањата на идните обврски кај ануитетите за кои се плаќа надомест. Во практика, одредени единици кои работат со гаранции може да имаат податоци единствено врз готовинска основа. Ова не е точно во случај на индивидуална гаранција, меѓутоа природата на шемите за стандардизирани гаранции подразбираат голем број гаранции од ист вид иако не се сите со еднаква рочност, ниту пак почнуваат и завршуваат на исти датуми. Освен во случај кога постои причина за сомневање дека постои голема промена во природата на сопствениците на гаранции со тек на време, користењето на готовинска основа не треба да предизвикаат позначајни грешки.
17. 218 Во поглед на шемите за стандардизирани гаранции потребно е да се евидентираат шест сета трансакции; два поврзани со мерење на производството и потрошувачката на услуги на гаранција, три поврзани со прераспределбата и еден кој се евидентира во финансиската сметка. Вредноста на производот, доходот од инвестиции кој му припаѓа на имателот на гаранција (било кредитор или должник) и вредноста на надоместот за услугата се пресметуваат на ист начин како што беше објаснето за неживотното осигурување, при што надоместокот ги заменува премиите и повиците под стандардизирани гаранции ги заменуваат побарувањата.
17. 219 Трансакциите за производство и потрошувачка се следни:

а. Производот се евидентира во сметката на производството во секторот или потсекторот на гаранторот.

б. Услугата може да биде платена од позајмувачот или од работодавачот на долгот кој се гарантира. Кога надоместокот за добивање ваков вид гаранција го плаќаат нефинансиски корпорации, финансиски корпорации, општата влада и непрофитните институции, тогаш тој надоместок се смета за меѓуфазна потрошувачка и се евидентира во сметката за производство. Евентуалните надоместоци за гаранции кои ги плаќаат домаќинствата претставуваат дел од меѓуфазната потрошувачка и се евидентираат во сметката за употреба на доходот.

17. 220 Трансакциите за прераспределба ги покриваат доходот од инвестиции кој му припаѓа на имателот на гаранции во однос на шемите за стандардизирани гаранции, нето-надоместот и повиците под стандардизирани гаранции.

а. Доходот од инвестиции кои им припаѓаат на имателите на гаранции во однос на шемите за стандардизирани гаранции се евидентира како плаќања направени од гаранторот. Тие се евидентираат како наплати на единицата која го плаќа надоместокот. И плаќањата и наплатите се евидентираат во сметката на примарна распределба на доходот.

б. Нето-надоместокот се пресметува како збир на наплатите и на додатоците на надоместокот (еднакви на доходот од инвестиции доделен на единицата која го плаќа надоместокот за гаранцијата) намалени за вредноста на примената услуга. Овој нето-надомест се плаќа од сите сектори во економијата и се наплатува од секторот на гаранторот.

в. Повиците под шемите за стандардизирани гаранции се плаќаат од гаранторот и се примаат од доверителот на долгот под гаранција, без оглед дали надоместокот е платен од доверителот или од должникот. Нето-надоместот и повиците се евидентираат во сметката за секундарна распределба на доходот.

17. 221 Во финансиската сметка се евидентира разликата меѓу плаќањата на надоместокот за новите гаранции и повиците направени врз основа на постојните гаранции.

Гаранции обезбедени од владата

17. 222 Владите често нудат гаранции за остварување специфични цели. Еден пример за ова се кредитните гаранции за извоз. Гаранцијата може да биде издадена од владина единица која може да има третман на одделна институционална единица. Во овој случај, се употребуваат нормалните правила за алокација на владини единици во јавно контролирани претпријатија или како дел од општата влада. Ако гаранторот наплатува надомест кој е економски значаен (во овој случај износот треба да е еднаков на поголемиот дел од повиците плус административните трошоци), тогаш тоа претставува

пазарна активност. Таа треба да има третман на финансиска корпорација и трансакциите треба да се евидентираат на начин што беше опишан погоре. Ако надоместокот покрива поголем дел, но не и сите трошоци, сепак евидентирањето се врши на истиот начин. Загубата која ја евидентира агенцијата може врз редовна или врз привремена основа да ја покрива владата, меѓутоа таа не се пренесува на оние што бараат гаранција. Редовните плаќања се евидентираат како субвенција на агенцијата, додека привремените плаќања, кои ја покриваат кумулативната загуба, се евидентираат како капитални трансфери единствено кога тие настануваат.

17. 223 Кога една владина единица обезбедува стандардизирани гаранции без надомест или со ниска стапка на надомест, при што тие се значајно помали од повиците и од административните трошоци, единицата треба да има третман на непазарен производител во рамките на

општата влада. Меѓутоа, ако владата ја признае можноста за финансирање на дел од побарувањата од гарантните шеми до мера која бара нивно вклучување во нејзините сметки, тогаш е потребно да се евидентира трансфер од владата на единицата и обврска во нејзините сметки (под обврски за повици од стандардизирани гаранции).

Последици врз билансот на состојба

17. 224 Концепциски, вкупната вредност на инструментите под гаранција во билансот на состојба треба да биде намален во степен со одредбите за стандардизирани гаранции кои претставуваат проценки за износот на долгот кој може да стане нефункционален. Во практика, овој износ не е значаен спореден со вкупната вредност на соодветните инструменти.

Дел IV: Евидентирање текови поврзани со финансиските средства и обврски

Л. Вовед

17. 225 Целта на овој дел е да покаже, за секоја категорија на финансиско средство или обврска, како и каде во СНС се евидентираат промените во нивната вредност и да покаже кога една трансакција поврзана со финансискиот инструмент има третман не како промена во вредноста на инструментот, туку како мерка за производот на финансиската институција. Пред да се опишат овие текови, најпрвин е корисно да се потсетиме на карактеристиките на финансиските институции, видот на теконите кои се поврзани со обезбедување финансиски услуги, како и видот на доход и сопственички добивки и загуби кои се поврзани со сопственичките финансиски средства и обврски.

1. Карактеристики на финансиските институции

17. 226 Во рамките на СНС, терминот корпорации се употребува за да се опишат институционални единици кои обезбедуваат финансиски и нефинансиски услуги. Тие се поделени во два институционални сектори: нефинансиски корпорации и финансиски корпорации. Финансиските корпорации се разликуваат од финансиските корпорации бидејќи тие имаат посебна улога во економијата. Некои институции го олеснуваат плаќањето меѓу други институции избегнувајќи ја на тој начин потребата од размена. Некои обезбедуваат средства кои им помагаат на единиците кои имаат потреба од дополнителни средства за финансирање инвестиции да се стекнат со финансиски средства или на единиците кои имаат потреба од средства за потрошувачка да ги искористат средствата на други единици кои ги чуваат во вид на штедење. Равенката по која инвестициите мора да бидат еднакви со штедењето плус нето-позајмувањето од остатокот од светот е основна при функционирање на економијата, начинот на работење на финансиските пазари и самиот сметководствен систем.

17. 227 При анализа на финансискиот сектор, сам или поврзан со другите статистики, на пример, како монетарната и финансиската статистика, најчесто се анализираат финансиските институции, а не финансиските корпорации. Меѓутоа, поради промена во оваа терминологија не настанува промена во дефиницијата или во опфатот. При одредување потсектори во рамки на финансискиот сектор, како што е објаснето во глава 4, се прави разлика меѓу оние финансиски корпорации кои првенствено се вклучени во финансиско посредување и се нарекуваат финансиски посредници, и други финансиски институции.

17. 228 Финансиското посредување е активност на поврзување на потребите на единиците кои се задолжуваат со желбите на

единиците кои позајмуваат. Ова се врши од финансиски институции кои подготвуваат алтернативен сет услови под кои клиентите може да позајмуваат и да се задолжуваат. Овие услови дозволуваат промени во стапката за враќање која може да се очекува од инвестициите при што, често, повисоките стапки на враќање се помалку сигурни од пониските стапки на враќање или вклучуваат постојан пристап до фондовите во подолг период. Постојат голем број начини како може да се позајмуваат пари. Така, финансиското посредување претставува еден вид инструмент кој ги охрабрува оние што имаат заштедено да ги позајмат тие средства на финансиските институции во некој вид инструмент, кои ќе ги искористат тие заштеди за да ги позајмат на други единици во друг сет инструменти со поинакви услови. Овие активности вклучуваат управување со финансиски ризик и трансформација на ликвидноста.

17. 229 Финансиското посредување во рамките на СНС се извршува од финансиски институции. Меѓутоа, некои корпорации во финансискиот сектор не претставуваат посредници, туку едноставно обезбедуваат помошни услуги на финансиско посредување. На пример, тие може да обезбедуваат совети на клиентите за условите кои постојат за специфични видови задолжување и позајмување, како што е брокер за хипотеки или да обезбедат одредени видови финансиски извори како што се бирео за размена на странски валути кои разменуваат една валута со друга. Овие единици се нарекуваат други финансиски институции.

17. 230 Финансиските институции обезбедуваат услуги и наплатуваат за нив. Меѓутоа, начинот на кој тие наплатуваат не е секогаш очигледен. Кога една банка нуди "бесплатно банкарство" тоа само означува дека не постојат експлицитни трошоци, а не дека нема и имплицитни трошоци. Провизиите може да се наплатуваат индиректно со наплатување повеќе од оние што го купуваат финансиското средство од она што го добива продавачот на тоа средство. На пример, дилерите со странска валута најчесто продаваат и купуваат по различна стапка; разликата меѓу овие стапки ја претставува провизијата за услугата која ја плаќаат клиентите.

17. 231 Провизиите за услуги не се единствените кои може да бидат мерени индиректно. Записите претставуваат понуда на фиксен износ во даден момент во иднината, при што ветувањето за ова плаќање се продава по дисконт. Зголемување на вредноста меѓу куповната цена и износот кој во иднина ќе се добие во СНС има третман на камата.

Слика 17.2. Пример на текови поврзани со различни финансиски инструменти

Финансиски инструмент	Услуги кои се појавуваат во сметката на производството	Доход од сопственост кој се појавува во сметката на примарна распределба на доходот	Сметка за ревалоризација
	Куповна/продажна маргина Маргина на камата	Камата Дивиденди Повлекувања на доход од квазикорпорации Доход од инвестиции кој им припаѓа на имателите на удели во колективни инвестициски фондови	Сопственички добивки и загуби
Монетарно злато и СПВ			
Златни прачки			x
Сметки за неалоцирано злато		x	x
СПВ	x	x	x
Валутни и депозити			
Валутни			
Домашна			
Странска			x
Трансферабилни депозити			
Во домашна валута	x	x	
Во странска валута	x	x	x
Меѓубанкарски депозити	(x)	x	
Други депозити			
Во домашна валута	x	x	
Во странска валута	x	x	x
Должнички хартии од вредност	x	x	(x)
Заеми			
Во домашна валута	x	x	
Во странска валута	x	x	x
Акционерски капитал и инвестициски фондови			
Акционерски капитал			
Котираны акции	x	x	x
Некотираны акции	x	x	x
Останат капитал			x
Акции на инвестициски фондови			
Акции на фондови на пазар на пари	x		x
Акции на други инвестициски фондови	x		x
Финансиски деривативи и акциски опции на вработените			
Финансиски деривативи	x		x
Акциски опции на вработените			x
Други сметки за наплата/плаќање		(x)	

17.232 Условите кои се користат во финансиските пазари не се идентични со условите кои се користат во СНС. На пример, парите кои се платени од една банка се сметаат за камата од банката, меѓутоа во сметките во рамките на

СНС овој износ нема третман на камата бидејќи се претпоставува дека тој износ претставува збир на каматата (според СНС) минус наплатата за услугата за управување со сметката од банката. Кога е потребно да се

направи разлика меѓу овие два концепта, во СНС се употребуваат термините банкарска камата и камата според СНС. Ако не е специфицирано дека се работи за банкарска камата, терминот камата во СНС се однесува на камата според СНС.

2. Наплаќање на финансиските услуги

17.233 Како што е споменато погоре, начинот на кој финансиските институции наплатуваат за услугите кои ги обезбедуваат не е секогаш очигледен како што е кај наплатите во случај на повеќето стоки и услуги. Неколку вида на финансиски институции сепак имаат експлицитни провизии за услугите кои ги обезбедуваат тие. Други финансиски институции може да имаат имплицитни провизии, било одделно или заедно со експлицитните провизии.

17.234 Експлицитните провизии треба секогаш да се евидентираат како плаќања од единиците на која услугите и се обезбедени на институцијата која ја обезбедува услугата. Ако услугите се обезбедени за корпорација или за влада, трошоците ќе бидат дел од меѓуфазната потрошувачка. Ако им се тие обезбедени на домаќинства, имаат третман на крајна потрошувачка, освен ако не е извршена финансиска услуга во соработка со нездružена корпорација, вклучително и поседување или користење на место за живеење. Во рамките на СНС, финансиските услуги не се вклучени во вредноста на кое било финансиско средство дури и кога нивното вклучување е неопходно за негово стекнување. (Ова е во спротивност со третманот на нефинансиските средства кај кои трошоците за стекнување средство се вклучуваат во вредноста на средството кое се појавува во билансот на состојба.) Ниту пак експлицитната провизија влијае врз вредноста по која трансакциите на финансиски средства се одвива на пазарите.

17.235 Имплицитната провизија за финансиски услуги мора да се мери индиректно. Наплатата може да биде едноставно разликата меѓу куповната цена и средната цена и меѓу средната цена и продажната цена, како во случај на примерот со странски валути споменат погоре. (Секоја услуга треба да биде пресметана во време на настанување на трансакцијата, така што сопственичките добивки и загуби кои настануваат меѓу времето на купување и продажба не се третираат како услуга.) Други имплицитни промени може да бидат искомбинирани со други трансакции (или други текови) на одреден финансиски инструмент. Наплатата за услугата која се поврзува со задолжување и позајмување е само еден пример каде се комбинира таа со каматата. Како што е споменато во глава

6, каде што е објаснет производот на финансиските услуги, игнорирањето на имплицитните наплати за финансиски услуги може да доведат до потценување на производот на индустријата и секторот.

3. Доход од инвестиции поврзани со финансиски инструменти

17.236 Повеќето финансиски инструменти доведуваат до зголемување на доходот од инвестиции. Должничките инструменти како Специјалните права за влечење (SDRs) на ММФ, заемите, повеќето должнички хартии од вредност, депозити и некои сметки на неалоцирано злато кај кои износот се отплаќа според фиксна формула која ја зголемува каматата. Акционерскиот капитал и акциите на инвестициски фондови ги зголемуваат дивидендите или другата распределба на доход. Камата која произлегува од другите сметки за наплата или плаќање не треба да има бидејќи состојбата на износите кои влијаат врз зголемување на плаќањата врз основа на камата треба да се класифицираат како заеми. Во практика ова не е секогаш можно, поради што одредени износи на камата може да се појават и кај овој инструмент. Освен другите сметки за плаќање и наплата, само златните прачки, валутите, бескаматните депозити, финансиските деривативи и акциски опции на вработените никогаш не придонесуваат за зголемување на доходот од инвестиции.

4. Сопственички добивки и загуби од финансиски инструменти

17.237 При нормални услови, заемите и депозитите деноминирани во домашна валута не придонесуваат за зголемување на номиналните сопственички добивки иако секогаш во услови на инфлација ќе постојат реални сопственички загуби за сопственикот на средството. Хартиите од вредност деноминирани во домашна валута, кај кои доходот е во форма на купони, може да бидат предмет на сопственички добивки и загуби. Ова се случува бидејќи промената во каматните стапки ја менуваат сегашната вредност на идните плаќања на купони и вредноста на откупната цена, што предизвикува промена на пазарната цена.

17.238 Во случај на акционерски капитал и акции на инвестициски фондови, освен акции на фондови на пазар на пари, номиналните сопственички добивки се вообичаени и може да бидат значајни по големина. Најчестата причина за стекнување на овие инструменти е со цел стекнување добивки од сопственички добивки кои произлегуваат од нив.

Љ. Евидентирање на тековите на финансиските инструменти

17.239 Како што беше споменато претходно, тековите за надоместок за услуги и доход од инвестиции може да бидат комбинирани со трошоците за стекнување и отстранување финансиски средства и обврски. Овој дел од главата го анализира секој вид финансиски инструмент во обид да се идентификуваат тековите кои треба да се евидентираат во секој случај. Во овој дел не е опфатена

експлицитната провизија бидејќи дури и да постои, нивната вредност претставува дополнување на вредноста по која финансиските средства ја менуваат сопственоста. Така, постојат три типа текови; имплицитните провизии на финансиските институции, различни текови на доход и сопственички добивки и загуби. Краток преглед на видот на тековите на секој инструмент одделно е даден во слика

17.3. Имплицитните провизии се поделени меѓу оние што се појавуваат како маргина меѓу куповната и продажната цена и оние што претставуваат маргина меѓу платената и добиената камата (FISIM). Сите текови на доход претставуваат доход од инвестиции и овие текови се поделени на камати, дивиденди, повлекувања од квазикорпорации и доход од инвестиции кој им припаѓа на акционерите во инвестициски фондови. Единствено инструментите кои се поврзани со осигурување, пензиски шеми и шеми за стандардизирани гаранции се исклучуваат бидејќи третманот на овие шеми е објаснет во детали во други делови од оваа глава.

1. Монетарно злато

17.240 Монетарното злато (заедно со сметките на алоцирано злато) се состои од две поткатегории, физички прачки на злато и сметки на неалоцирано злато, при што и двете се во сопственост на монетарната власт (или друга авторизирана единица) како дел од официјалните резерви. Иако можеби не е возможно објавување на овие две категории поради доверливост, важно е да се разберат различните размислувања кои се однесуваат на секоја од нив.

17.241 Прачки во злато може да земат форма на монети, инготи или прачки со степен на чистота од најмалку 995 делови од илјада. Златото кое се држи како вредност од комерцијалните банки или како залиха од специјализирани единици, на пример златарници, може да не се разликуваат значајно од златните прачки или да бидат со послаб квалитет. Физичкото злато, со исклучок на златните прачки вклучени во монетарното злато, без оглед дали станува збор за златни прачки или не, може да се нарече стоковно злато (бидејќи со него се тргува на пазари на стока).

17.242 Златните прачки може да бидат продадени од една монетарна власт на друга монетарна власт во друга земја. Во овој случај размената се евидентира единствено како размена на финансиско средство. Во сите други случаи, златото се рекласифицира како стоковно злато и на тој начин како вредност што ја поседува монетарната власт (и повеќе не е дел од официјалните резерви) и потоа се продава како стоковно злато. Рекласификацијата се евидентира во сметката за други промени во обемот на средствата како демонетирација на злато. Ако златото се продаде во странство, тоа ќе се евидентира како извоз и увоз, соодветно во секоја земја. При продажба на стоковно злато, може да постои трговска маржа поврзана со него. Кога монетарната власт се стекнува со монетарно злато, тоа се евидентира како стекнување официјални резерви. Златото иницијално се стекнува во вид на стоковно злато, било од домашна единица или од странство, и потоа се рекласифицира во монетарно злато како монетизација во сметката на други промени во обемот на средствата.

17.243 Сопствениците на злато во прачки не заработуваат камата, меѓутоа со промена во неговите цени тоа е подложно на номинални и реални сопственички добивки и загуби. Камата може да се плати во случај кога една монетарна власт позајмува прачки на злато, кое го држи како дел од официјалните резерви, на друга монетарна власт.

17.244 Сметките на неалоцирано злато се третираат како депозити во странска валута, освен ако тие се во сопственост на монетарната власт како дел од официјалните резерви. За разлика од прачките злато, сметките за неалоцирано злато имаат обврски како контраставка. Бидејќи сметките на неалоцирано злато кои се класифицирани како монетарно злато мора да претставуваат дел од официјалните резерви, неопходно е обврските да се држат во странство. Обврската нема да има третман на монетарно злато во соодветната земја. (Средствата кои се држат во странство како дел од официјалните резерви најчесто немаат таков третман во рамки на обврските во таа земја.) Ако монетарната власт се стекне со сметки за неалоцирано злато кое има третман на официјални резерви, тогаш тоа се евидентира најпрвин како стекнување депозит во странска валута, а потоа се рекласифицира во монетарно злато како промена во класификација во сметката за други промени во обемот на средствата. Отстранувањето на сметките за неалоцирано злато од резервите се евидентира најпрвин како промена во класификацијата од монетарно злато во депозит на странска валута, а потоа како отстранување на депозитот.

17.245 Сметките на неалоцирано злато создаваат камата и надомест на услуги и, исто така, се предмет на номинални и реални сопственички добивки и загуби, со менување на цената на златото.

2. СПВ

17.246 СПВ се алоцираат на оние земји и власт кои учествуваат во Одделот на СПВ на ММФ. Земјите мора да бидат членки на ММФ, додека другите учесници ги вклучуваат многубројни централни банки, меѓувладини монетарни институции и институции за развој. Учесниците може да поседуваат повеќе или помалку СПВ од износот на нивната алокација како резултат на трансакции со СПВ меѓу учесниците. СПВ обезбедува камата, меѓутоа не постои надомест за услуга бидејќи каматата платена од учесниците кои поседуваат повеќе од нивната алокација е еднаква со каматата која е резултат на учесниците кои поседуваат помалку од нивната алокација. Податоци за каматните стапки по кои се вршат плаќањата редовно се добиваат од ММФ. Бидејќи вредноста на СПВ зависи од кошницата на четири валути, таа постојано е предмет на номинални и реални сопственички добивки и загуби. Одвреме навреме, може да се одобри нова алокација на СПВ и во тој случај таа се евидентира како трансакција.

Валута

17.247 Банкнотите и монетите претставуваат наједноставно финансиско средство за евидентирање бидејќи во случај на домашната економија не се евидентира надомест за услуга, доход од инвестиции или номинални сопственички добивки и загуби. Меѓутоа, во услови на инфлација сопственикот на банкноти и монети бележи реални сопственички загуби. Трошоците за физичкото производство на банкнотите и монетите се евидентира како трошок на владата и не се нетира/салдира со примањата од издавање на валутата.

17. 248 Странската валута, во националниот биланс на состојба, треба да се евидентира конвертирана во домашна валута со помош на девизниот курс кој важи на соодветниот датум за кој билансот на состојба се изработува. Оваа вредност е предмет на номинални и реални сопственички добивки и загуби бидејќи девизниот курс на странската валута во однос на домашната валута се менува. Како што е споменато погоре, вообичаено при стекнување или располагање со странска валута е поврзан одреден надомест за услугата.

Депозити и заеми

17. 249 Во СНС 1993, кратенката FISIM (услуги за финансиско посредување мерени индиректно) беше употребена за да се опишат индиректните надоместоци за услуга кај депозитите и заемите, при што не беа споменати другите индиректни надоместоци за финансиско посредување, со исклучок на осигурувањето. Иако ажурирањето на прирачникот признава постоење и на други индиректно мерени надоместоци за услуга поврзани со финансиско посредување, сепак е погодно да се продолжи со употребата на овој термин FISIM со неговото традиционално значење, односно за финансиско посредување поврзано со заеми и депозити кои се држат кај финансиски посредници.

17. 250 Во делот од 6.250 до 6.169 се објаснети основните принципи на FISIM и потребата да се направи разлика меѓу каматата на начин дефинирана од банките кои држат депозити и издаваат заеми и тековите на доход од инвестиции евидентирани во СНС. Треба да се примени една (или ако е можно и повеќе) референтна стапка на нивото на заеми и депозити за да се одредат износите што треба да се евидентираат како текови на камата според СНС. Разликата меѓу овие текови и банкарската камата се евидентира како надомест за услуга кој се плаќа на банката од единицата која го поседува депозитот или заемот. Ова се применува и кај резидентните и кај нерезидентните единици, и кај депозитите и заемите кои се држат кај резидентни и нерезидентни единици. Терминот банкарска камата се употребува за да се покаже каматата прикажана од финансискиот посредник на клиентот; додека терминот камата според СНС се употребува за износот кој се евидентира во СНС како камата, а тоа е нивото на заеми и депозити помножен со избраната референтна стапка. За депозитите кои се држат кај банките, надоместокот за услуга е еднаков со каматата од СНС намалена за банкарската камата, додека за заемите надоместокот за услуга е еднаков на банкарската камата намалена за каматата од СНС. Потребно е да се користат различни референтни стапки за секоја одделна валута во која не-резидентните заеми и депозити се деноминирани.

17. 251 Не се прави исклучок ниту во случај на позајмување на сопствени средства. Иако самиот акт на позајмување и наплатување на камата според СНС не претставува производствена активност, сепак постои надомест за услуга која е поврзана со него. Индивидуата која се задолжува кај банка не е свесна за тоа дали средствата се од посредничкиот фонд или од сопствените средства на

банката, и при тоа не треба да се направи никаква разлика во висината на надоместот за услугата. Слично на ова, ако една личност се задолжи кај позајмувач на пари, таа треба да плати и надомест за услуга. (Многу често надоместот за услугата е многу голема, одразувајќи го повисокиот ризик кој го има позајмувачот на пари од можна нефункционалност на заемот. Забележлива карактеристика за некои шеми за микрофинансирање е понискиот надомест за услуга, поради малата веројатност од нефункционалност на заемите.)

17. 252 Не е секогаш едноставно да се одреди дали позициите меѓу банките треба да се класифицираат како депозити или како заеми. Во презентација на сите текови на средства потребно е да се направи поделба меѓу средствата на депозити и заеми, меѓутоа во отсуство на анализа на тековите на средства, меѓу-банкарските позиции може да бидат прикажани како валути и депозити. По договор тие се прикажуваат како депозити. Се претпоставува дека меѓу-банкарската стапка по која банките се задолжуваат и позајмуваат меѓу себе најчесто ги исполнува критериумите на референтна стапка. (Во некои случаи е соодветно да се употребува меѓу-банкарската стапка како референтна стапка.) Од овие причини, може да се претпостави дека не постои FISIM поврзан со меѓубанкарското задолжување и позајмување во рамки на националната економија.

17. 253 Состојбата на билансот на кредитна картичка или на сметките кај продавачите на мало многу често е подложна на камата. Оваа состојба на билансот треба да се класифицира како заем, а не како други сметки за наплата или плаќање. На нив се пресметува FISIM ако единицата која го обезбедува заемот е класифицирана како финансиска институција.

17. 254 Договорите за реоткуп се класифицираат како зголемување на депозитите или заемите во зависност од тоа дали се тие вклучени или не во пошироката национална дефиниција за пари. Така, тие влијаат врз зголемување на каматата која може да има FISIM-компонента во неа. Освен тоа, тие имаат давачки поврзани со нивната иницијација.

17. 255 Не постојат сопственички добивки и загуби на депозити и заеми изразени во домашна валута (без оглед дали тие им припаѓаат на резиденти или на нерезиденти). При каква било инфлација, ќе настанат реални сопственички загуби на средствата деноминирани во домашна валута. Може да постојат номинални и реални сопственички добивки и загуби на депозити и заеми деноминирани во други валути или кои се држат како сметки на неалоцирано злато (или слични сметки на други скапоцени метали).

17. 256 Надоместоците наплатени од финансиските институции за управување со банкарската сметка, надомест за реализирање на чек или повлекување пари од банкомат имаат третман на експлицитни провизии.

17. 257 Специјалните случаи на нефункционални заеми и каков третман тие треба да имаат во рамките на СНС се објаснети во глава 13.

5. Должнички хартии од вредност

17.258 Во поглед на евидентирањето на тековите поврзани со нив, постојат три вида должнички хартии од вредност. Првиот е кога износот кој треба да се плати на крајот на периодот на постоење на хартијата од вредност е еднаков со иницијалниот износ платен за таа хартија од вредност, меѓутоа постојат "купони" кои му обезбедуваат камата на имателот на хартијата од вредност, по фиксна или променлива стапка, на одредени временски интервали во текот на постоење на хартијата од вредност. Вториот вид хартија од вредност е онаа кај која не постојат плаќања во меѓупериодот, но цената на издавање е пониска од цената на откуп. Цената на издавање е еднаква на цената на откуп дисконтирана на денот на издавање по соодветна каматна стапка по која може да се добие за депозит со слични карактеристики. Зголемувањето на вредноста на хартијата од вредност во текот на нејзиниот животен век има третман на камата која се пресметува на хартијата од вредност и која се "реинвестира" во неа со цел зголемување на нејзината вредност. Третиот вид хартии од вредност претставува хибрид на другите две форми; иницијалната вредност е пониска од вредноста на откуп, меѓутоа постојат и купони поврзани со таа хартија од вредност. Во одредени услови, ако купоните претставуваат каматна стапка повисока од онаа што превладува на пазарот за слични хартии од вредност во моментот на издавање, хартијата од вредност може да биде понудена по повисока цена од откупната.

Трошоци за услуги поврзани со хартии од вредност

17.259 Кај хартиите од вредност, пресметаната камата според износот на купонот или како зголемување на вредноста на хартијата од вредност во СНС се евидентира без прилагодување за трошоците за услуги. Меѓутоа, постојат трошоци за услуги кои се поврзани со стекнување на хартии од вредност при нивно издавање и при ставање на располагање и стекнување на хартии од вредност во било кој момент од времето на нејзино постоење. Овие трошоци за услуги се идентификуваат како разлика меѓу куповната (предлог) и продажната (понуда) цена одредена за секоја хартија од вредност и нивната средна цена. Предложената и понудената цена треба да бидат применливи при купување и продавање од индивидуи, при што тие може да варираат во согласност со квантитетот на трансакцијата или поради други фактори.

17.260 Да претпоставиме дека еден инструмент е купен за 102, а потоа тој се продава за 118, и покрај тоа што нема промена во каматната стапка (а оттаму и на вредноста на инструментот како резултат на сопственички добивки и загуби). На прв поглед изгледа дека треба да се евидентира камата од 16 единици. Меѓутоа, да претпоставиме дека средната цена при купувањето изнесувала 100, а при продажба 120. Точно евидентирање би било да се прикаже камата од 20, која се плаќа од издавачот на хартијата од вредност на имателот, со купување услуги од 4 кои се плаќаат од имателот на дилерот на хартии од вредност. Игнорирањето на разликата меѓу куповната и продажната цена придонесува за потценување на каматата и ги занемарува услугите кои ги обезбедуваат финансиските посредници кои купуваат и продаваат хартии од вредност.

Камата на дисконтирани хартии од вредност

17.261 Постојат два начина на пресметка на вредноста на дисконтираната хартија од вредност во текот на валидноста на животот на хартијата од вредност во случај кога каматната стапка која превладува е различна од каматната стапка која преовладува во моментот кога хартијата од вредност е издадена. Пристапот на должникот ја претставува перспективата на единицата издавач на хартијата од вредност, додека пристапот на кредиторот ја претставува перспективата на единицата имател на хартијата од вредност. Првата опција, наречена пристап на должникот, продолжува со употреба на стапката која преовладува во моментот на издавање во текот на целиот животен век на инструментот. Алтернативата, пристапот на кредиторот, е да се употребува тековната стапка за проценка на вредноста на каматата меѓу два момента од животот на инструментот.

17.262 Ако се претпостави дека инструментот се нуди за 90, со цена на откуп 100. Ако дисконтната (каматната) стапка не се менува во текот на животниот век на инструментот, каматата ќе се зголемува континуирано во текот на целиот период. Ако се претпостави дека каматната стапка се намали во моментот кога инструментот ќе достигне вредност од 95. Бидејќи во овој случај вредноста на откуп се дисконтира со понизок фактор, вредноста на хартијата од вредност ќе се зголеми, на пример на 97. И според пристапот на должник, и според пристапот на кредиторот ќе се евидентира камата од 5 во периодот пред намалувањето на каматната стапка. Според пристапот на кредиторот, ова зголемување на вредноста од 2, од 95 на 97, има третман на сопственичка добивка и само последователно зголемување на вредноста на откуп од 100 има третман на камата. Така, за целиот период на инструментот, каматата ќе изнесува 8, додека сопственичката добивка 2.

17.263 Во рамките на СНС се употребува пристапот на должникот. Според овој пристап, каматата која се пресметува во периодот пред зголемувањето на каматата изнесува 5, меѓутоа исто така и каматата во периодот после зголемување на каматната стапка. Со додавање на ова ниво на камата кон вредноста од 97 при случување на зголемувањето, ќе се добие вредност од 102 на датумот на откуп. Бидејќи оваа вредност е превисока, треба да се евидентира сопственичка загуба од 2. Така, во текот на целиот животен период на инструментот каматата изнесува 10 со иницијална сопственичка добивка од 2 (при промена на каматната стапка) намалена за подоцна евидентирани сопственички загуби од 2. Сопственичките загуби настануваат постепено во текот на периодот меѓу периодот на евидентирање на сопственичката добивка и периодот на откуп. Причината за употреба на пристапот на должникот е тоа што должникот, издавачот на хартијата од вредност, не е веројатно да прави плаќања се до датумот на доспевање на хартијата од вредност и од негова перспектива соодветно е вкупниот износ на камата да има третман на камата која се пресметува постепено во текот на животниот век на хартијата од вредност.

Определување на тековите на камата на записи и обврзници

Камата на записи и слични инструменти

17. 264 Записите претставуваат краткорочни хартии од вредност кои му овозможуваат на имателот (кредиторот) безусловно право да добие прикажан фиксен износ на одреден датум. Тие се издаваат и тргуваат на организирани пазари по дисконт кој зависи од тековните краткорочни каматни стапки и од времето до доспевање. Повеќето записи доспеваат во период од еден месец до една година.
17. 265 Како што записите се приближуваат до датумот на доспевање, нивната пазарна вредност се зголемува, бидејќи постои помал износ за дисконтирање. Ова зголемување на вредноста, заедничко со зголемување на вредноста на било кое средство кое е резултат на намалување на дисконтниот фактор, во рамките на СНС има третман на доход. Кај финансиските средства, доходот се евидентира како камата.
17. 266 Ако платената цена за записи во моментот на нивно издавање и по исклучување на трошокот за услуга се прикаже како L ; ова го претставува износот на средства кои купувачот (кредиторот) му ги обезбедува на издавачот (должникот) и ја мери вредноста на иницијалната обврска создадена од издавачот. Ако номиналната вредност на записот е прикажана со F ; ова го претставува износот, заедно со трошоците за услуга, платени на имателот на записот (кредиторот) во моментот на достасување. Разликата, $F-L$, или дисконтот на записот, ја мери каматата која се плаќа во текот на целиот период на записот.
17. 267 Со записите се тргува на пазари на пари по вредности кои постепено се зголемуваат за да ја одразат пресметаната камата на записот како што тие се доближуваат до датумот на достасување. Зголемување на вредноста на записот како резултат на акумулирање на пресметаната камата не претставува сопственичка добивка бидејќи е резултат на зголемување на состојбата на главнината, а не како резултат на промена во цената на средството.
Камата на обврзници и облигации
17. 268 Обврзниците и облигациите претставуваат долгорочни хартии од вредност кои му даваат на имателот безусловни права за:
- Фиксен или одреден со договор варијабилан доход на пари во форма на купонски плаќања; или
 - Изразен фиксен износ на одреден датум или датуми кога хартијата од вредност се откупува; или
 - И двете (а) и (б). Повеќето од обврзниците припаѓаат во оваа категорија.
17. 269 Кога обврзницата е издадена со дисконт, разликата меѓу номиналната вредност или цената за откуп и цената на издавање ја претставува каматата која се пресметува во животниот период на обврзницата, на ист начин како и кај записите. Меѓутоа, бидејќи сметките се составуваат за периоди кои најчесто се пократки од животниот век на

обврзницата, каматата мора да се распредели во рамките на овие периоди. Начинот на кој се прави ова е објаснет подолу.

Обврзници кои носат нула купон/камата

17. 270 *Обврзниците кои носат нула купон/камата* се долгорочни хартии од вредност кои се слични со записите. Тие не им овозможуваат на имателите право на фиксен или на променлив паричен доход, туку единствено на одреден фиксен износ во вид на плаќање главнина и пресметана камата на одреден датум или датуми. При нивно издавање тие најчесто се продаваат по цена која е значително пониска од цената на нивниот откуп на датумот на достасување. Ако L е еднаков на цената на издавање и F еднаков на цената на откуп, $F-L$ е еднаков на вредноста на каматата која се наплаќа и се плаќа во текот на животниот век на обврзницата. Оваа камата треба да се распредели низ годините до достасување. Еден можен метод е да се претпостави дека каматата по стапка од r се кредитира на крајот на секоја година по годишна стапка која е постојана низ животниот период на обврзницата, така што крајната вредност изнесува $F=L(1+r)^n$.
17. 271 Каматната стапка, r , е дадена во следниот израз $r=(F/L)^{1/n}-1$, каде што n е бројот на години од времето на издавање до времето на достасување. Каматата која се пресметува во текот на годината t е прикажана со $rL(1+r)^{t-1}$, каде што $t=1$ на крајот на првата година.
17. 272 Каматата која се пресметува секоја година се реинвестира во обврзницата од нејзиниот имател. Така, контраставките еднакви на вредноста на пресметаната камата мора да се евидентираат во финансиската сметка како стекнување повеќе обврзници од имателот (кредиторот) и како понатамошно издавање на повеќе обврзници од издавачот (должникот).

Други обврзници, вклучувајќи многу дисконтирани обврзници

17. 273 Повеќето обврзници обезбедуваат фиксен или променлив паричен доход и може да бидат издадени со дисконт или со премија. Во вакви ситуации, наплатата на камата од имателите на обврзници има две компоненти:
- Износот на паричниот доход наплатен од купонските плаќања во секој период; плус
 - Износот на каматата која се пресметува во секој период на кој му се припишува разликата меѓу цената на откуп и цената на издавање.
- Втората компонента се пресметува на ист начин како и кај бескупонските обврзници опишан погоре. Во случај на многу дисконтирани обврзници, поголемиот дел од пресметаната камата се припишува на разликата меѓу цената на откуп и цената на издавање. Од друга страна, некои обврзници нудат постојан тек на доход, при што тие никогаш не се откупуваат.

Индексирани хартии од вредност

17. 274 Индексирани хартии од вредност претставуваат финансиски инструменти кај кои износот на купонски плаќања (камата) или состојбата на главнината или и двете се поврзани со општ ценовен индекс, специфичен ценовен индекс, цена на одредено добро или индекс на девизен курс. Се препорачува различен третман на евидентирање на трансакциите во зависност од видот на индексот кој се употребува за подобрување на нивото на главнината за која е поврзана каматата и од валутата во која главнината и каматата се деноминирани.

17. 275 Методот на индексирање го поврзува износот кој треба да се плати на датумот на достасување или купонските плаќања или и двете за индикатор кој е договорен од двете страни. Вредноста на индикаторите не е однапред позната. За должничките хартии од вредност со индексација на износот кој треба да се плати по достасување, тие може да бидат познати единствено во времето на откупување. Како резултат, тековите врз основа на камата не можат со сигурност да бидат одредени пред периодот на откуп. Со цел проценка на пресметаната камата пред вредноста на референтните индикатори да бидат познати, мора да употребуваат одредени приближни вредности. Затоа, потребно е да се направи разлика меѓу следните три аранжмани:

- a. Индексирање на купонските плаќања само без индексација на износот кој треба да се плати на датумот на достасување,
- b. Индексација на износот кој треба да се плати на датумот на достасување со купонски плаќања кои не се индексирани, и
- v. Индексација и на износот кој треба да се плати на датумот на достасување и на купонските плаќања.

Принципите кои се објаснети подолу за индексирани должнички хартии од вредност се однесуваат на сите индексирани должнички хартии од вредност.

17. 276 Кога единствено купонските плаќања се индексирани, целиот износ кој резултира од индексацијата има третман на пресметана камата во периодот опфатен со купонот. Најверојатно е дека до моментот на прибирање на сите податоци за соодветниот извештаен период, датумот на купонски исплати ќе биде веќе поминат и оттаму вредноста на индексот ќе биде веќе позната. Во случај кога датумот на купонски плаќања не е поминат, движењата на индексот во рамките на тој извештаен период опфатен со купонот може да се употреби за пресметка на пресметаната камата.

17. 277 Кога износот кој треба да се плати на датумот на достасување е индексирани, пресметката на пресметаната камата станува несигурна; во некои случаи времето на достасување може да биде неколку години во иднина. Може да се употребат два пристапа за да се определи пресметаната камата во секој сметководствен период.

a. Каматата која се пресметува во сметководствениот период, како резултат на индексацијата на износот кој треба да се плати со достасување, може да се пресмета како промена во вредноста на состојбата на овој износ меѓу крајниот и почетниот сметководствен период како резултат на релевантниот индекс.

b. Пресметаната камата може да се одреди со фиксирање на стапката на пресметка во моментот на издавање. Соодветно на ова, каматата претставува разлика меѓу цената на издавање и пазарните очекувања, на сите плаќања кои должникот ќе мора да ги направи; овој износ се евидентира како износ кој се пресметува низ целиот животен век на инструментот. Според овој пристап, приносот до достасување при издавање се евидентира како доход и тој ги вклучува резултатите од индексацијата кои се предвидени во моментот на создавање на инструментот. Која било промена на соодветниот индекс од оригинално очекуваната патека придонесува за сопственички добивки и загуби кои нормално не се поништуваат во текот на животниот период на инструментот.

17. 278 Додека првиот пристап (со користење на движењата на индексот) ја има предноста на едноставност, сепак каматата ги вклучува сите промени и флукуации во вредноста на износот кој треба да се плати при достасување во секој сметководствен период како резултат на движењата на соодветниот индекс. Ако постои голема флукуација во индексот, овој пристап во некои периоди може да создаде негативна камата, дури и во случаи кога пазарната каматна стапка, во времето на издавање и во тековниот период, може да е позитивна. Исто така, флукуациите се однесуваат како сопственички добивки и загуби. Вториот пристап (фиксирање на стапката во моментот на издавање) ги избегнува ваквите проблеми, меѓутоа реалните идни текови на готовина може да се разликуваат од иницијално очекуваните готовински текови, освен ако ex ante пазарните очекувања се точно погодени. Ова значи дека каматата за целиот животен период на инструментот може да не е еднаква со разликата меѓу цената при издавање и цената на откуп.

17. 279 Првиот пристап е соодветен кога се употребува пошироко дефинирана индексација на износот кој треба да се плати при достасување (на пример, индекс на потрошувачки цени) бидејќи се очекува дека ваквиот индекс ќе се менува порамномерно со текот на времето. Меѓутоа, првиот пристап може да даде контраинтуитивни резултати кога индексацијата на износот кој треба да се плати при достасување ги комбинира мотивите за доходот од камата и сопственичките добивки, на пример, цените на стоките, цените на акциите или цените на златото). Оттаму, кога индексацијата ги вклучува и мотивите на сопственички добивки, при што ова е најчесто случај кај индексацијата која се основа на единична, тесно дефинирана ставка, се препорачува употреба на вториот пристап. Во поинаков случај, треба да се употреби првиот пристап за мерење на пресметаната камата.

- 17.280 Кога износот кој треба да се плати при достасување и купонските плаќања се индексирани за пошироко дефинирана референтна ставка, каматата која се пресметува во текот на сметководствениот период може да се пресмета со собирање на двата елемента: износот кој резултира од индексација на купонските плаќања (на начин објаснети во делот 17.276), кој се препишува на сметководствениот период и промената на вредноста на состојбата на износот меѓу крајот и почетокот на сметководствениот период како резултат на движењата на соодветниот индекс (како што е опишано во 17.277 (а)). Кога износот кој треба да се плати при достасување и купонските плаќања се индексирани за тесно дефиниран индекс кој вклучува мотиви на сопственички добивки, каматата што се пресметува за сметководствениот период може да се определи преку фиксирање на приносот до достасување при издавање, како што е објаснето во делот 17.277 (б).
- 17.281 Должничките инструменти кај кои износот кој треба да се плати при достасување и купонските плаќања се индексирани за странска валута имаат третман како да се деноминирани во таа валута; каматата, другите економски текови и нивото на состојба за тие инструменти треба да се пресметаат со употреба на исти принципи кои се применуваат при инструменти деноминирани во странска валута. Каматата треба да се пресметува за целиот период со употреба на странската валута како валута на деноминација и да се конвертира во домашна валута со употреба на средниот пазарен девизен курс. Слично на ова, состојбата на долг треба да се вреднува со употреба на странската валута како единица за пресметка, при што се употребува девизниот курс на крајот од периодот за да се пресмета вредноста изразена во домашна валута на целиот долг на инструментот (вклучувајќи ја и евентуално пресметаната камата) во меѓународната инвестициската позиција. Промените во пазарните вредности на должничките хартии од вредност кои настануваат како резултат на промени во девизните курсеви или на промени во каматните стапки имаат третман на ревалоризација.
- 17.282 Како и кај другите хартии од вредност, каматата која се преместува како резултат на индексација се реинвестира во хартијата од вредност и тие износи треба да се евидентираат во финансиската сметка на имателот и издавачот.

6. Акционерски капитал и акции на инвестициски фондови

- 17.283 Трошоците за услуги кои произлегуваат од трансакции на акционерски капитал и акции на инвестициски фондови се пресметуваат на ист начин како и кај должничките хартии од вредност, односно како разлика меѓу продажната цена на финансискиот посредник и средната цена и меѓу средната цена и посредничката куповна цена. Тие имаат третман на експлицитни провизии.
- 17.284 Доходот од инвестиции од корпоративен капитал има форма на распределен доход на корпорации. Кај корпорациите, распределениот доход има форма на дивиденди. Кај квазикорпорациите, доходот од инвестиции претставува повлекување од доходот на квазикорпорациите. Како што е споменато во глава 7, дивидендите или други повлекувања од корпоративниот доход се евидентираат како доход од инвестиции во моментот кога уделите ќе почнат да се третираат како поранешни дивиденди. Евидентирањето е различно во случај на невообичаено големи дивиденди кои се надвор од скорешното искуство на износи на доход расположлив за распределба на сопствениците на корпорациите. Евентуален вишок на распределба треба да се евидентира како повлекување акционерски капитал (се евидентира во финансиската сметка), а не како дел од доход од инвестиции. Во глава 22 се објаснети случаите на исклучителни дивиденди на јавните корпорации.
- 17.285 Кај директно инвестираните претпријатија, исто така, ќе постои доход од инвестиции во форма на реинвестирана добивка.
- 17.286 Кај инвестициските фондови елементот на доход е во форма на доходот од инвестиции распределен на акционерите во колективни инвестициски фондови. Во рамките на СНС, вкупната вредност на доходот од инвестиции се прикажува како распределен на акционерите во сметката за алокација на примарниот доход со евидентирање на реинвестицијата во финансиската сметка. Меѓутоа, ако инвестицискиот фонд претставува и директно инвестирано претпријатие, реинвестираната добивка се евидентира пред останатиот доход од инвестиции да им се распредели на сопствениците на акции од инвестицискиот фонд.
- 17.287 Како што беше споменато претходно, може да постојат значајни сопственички добивки и загуби, номинални и реални, на акционерскиот капитал и акциите на инвестицискиот фонд.
- 17.288 Влезните единици во финансиската сметка кои се однесуваат на стекнување акционерски капитал содржат два вида трансакции. Едниот е размената на акционерски капитал и акции на инвестициски фонд меѓу институционалните единици. Бидејќи трансакциите се вреднуваат по средна цена, вкупниот износ на стекнувања мора да биде еднаков на вкупните располагања. Нето-ефектот ги покажува промените во составот на сопствениците на акции по институционален сектор и со остатокот од светот. Вториот вид трансакции вклучени во финансиската сметка се примањата на евентуалното реинвестирање на добивката и контраставката на одливот евидентиран како доход од инвестиции кои се плаќаат од корпорациите. При пресметување на елементот на ревалоризација меѓу почетниот и крајниот биланс на состојба, мора да се води сметка и да се исклучи условот за реинвестирање на добивката.

7. Финансиски деривативи

- 17.289 Организирањето финансиски деривативи може да вклучува провизија, која треба да биде прикажана како експлицитна провизија, наплатена од финансиската институција и платена од имателот на финансискиот дериват. Кај некои финансиски деривативи, особено кај производите кои се засноваат врз опции, финансиската институција може да игра улога на создавач на пазарот и да ги продава производите со маргина меѓу куповната и продажната цена. Оваа маргина има третман на трошоци за услуга како и кај останатите финансиски инструменти.
- 17.290 Иницијалната вредност кај форвард-договорите е нула, меѓутоа тие се стекнуваат со вредност веднаш по промена на околностите за кои финансискиот дериват е создаден да обезбеди финансиска заштита. Во овој момент се создаваат финансиско средство и соодветна обврска и тие се евидентираат како трансакции на финансиски деривативи во финансиската сметка. Последователните промени во вредноста се прикажуваат во сметката за ревалоризација. Ако вредноста е негативна, тогаш таа станува обврска за имателот, а не средство и средство, а не обврска за продавачот.
- 17.291 На почетокот, опциите имаат позитивна вредност, најчесто еднаква на премиите кои се платени при нивното создавање. Таа се евидентира како трансакција со финансиски деривативи во финансиската сметка. Потоа, која било промена во вредноста се евидентира во сметката за ревалоризација. Опциите секогаш претставуваат средство за купувачот и обврска за продавачот.

- 17.292 Не постои доход од инвестиции кој се пресметува на финансиските деривативи.

8. Акциски опции на вработени

- 17.293 Како што беше објаснето во глава 7, одобрувањето на акциски опции на вработените може да претставува дел од надоместот за вработени. Акциските опции на вработените се објаснети во детали во делот 6 од оваа глава.

9. Други сметки за наплата или плаќање

- 17.294 Други сметки за наплата или плаќање во основа претставуваат пресметани прилагодувања на трговките кредити и аванси. Трговките кредити се однесуваат на случаите кога стоките и услугите се испорачани, меѓутоа плаќањата сè уште не се направени. Авансите се однесуваат на работа во тек за која се направени претходни плаќања, но производот сè уште не е испорачан. Тука не се вклучуваат средствата на финансиско плаќање, како што се кредитните картички; салдото на картичката има третман на заем и плаќањата, на пример, на камата или провизии за достасани, а неплатени обврски и итие се евидентираат на ист начин како и заемите.
- 17.295 Другите сметки за наплата или плаќање деноминирани во домашна валута не може да имаат номинални сопственички добивки и загуби, меѓутоа може да имаат реални. Која било ставка деноминирана во странска валута може да има и номинални и реални сопственички добивки и загуби.

Дел V: Договори, лизинг и лиценци

М. Вовед

17. 296 Голем број трансакции кои се случуваат во економијата и кои се евидентираат во рамките на СНС се одредени во вид на договори меѓу две институционални единици. Најголемиот број од договорите се договори кај кои една единица обезбедува стоки, услуги или средства на друга единица за договорен износ на плаќање на договорен датум (по можност веднаш по договарањето на цената). Ваквите договори може да бидат писмени и законски обврзувачки или може да бидат неформални или имплицитни. Ако една единица ги прифати проценките направени од градителот за износот на трошоците за одредена работа, договорот е писмен и може да биде законски обврзувачки. Ако една книга е порачана од книжарница, меѓутоа постои одложување во испораката, во тој случај постои неформален договор меѓу книжарницата и потрошувачот, меѓутоа најчесто тој не е обврзувачки. Секогаш кога потрошувачот ќе праша колкава е цената за одредена услуга, било да е тоа правење фризура, испорака на тежок производ или влезница во кино, прифаќањето на услугата по таа цена претставува ефект на имплицитен договор. Меѓутоа, сите овие договори претставуваат договори за одредување на условите под кои стоките, услугите и средствата им се обезбедуваат на клиентите заедно со законското сопствеништво врз нив. Степенот до кој овие договори се значајни за СНС е одредувањето на времето во кое трансакциите треба да се евидентираат во сметките. Тоа е моментот кога сопствеништвото врз стоките, услугите или средствата се менува. Во случај на услугите, овој момент е секогаш моментот на испорака, додека кај стоките тој може да се совпадне со времето на испорака. Меѓутоа, времето на евидентирање никогаш не е одредено со времето на вршење на плаќањето. Разликата меѓу времето на плаќање и времето на промена на сопственоста ги

зголемуваат влезните големини во финансиската сметка во ставката за други сметки за наплата или плаќање.

17. 297 Меѓутоа, постојат други договори и законски спогодби опишани како лизинг и лиценци (или дозволи), при што условите во договорот може да влијаат врз времето на евидентирање на трансакциите, направени според договорот, како и врз класификацијата на плаќањата и сопственоста на производот кој е предмет на договор. Целта на овој дел од главата е да обезбеди водич за евидентирање на трансакциите настанати како резултат на посложени договори.

17. 298 Првиот предмет на дискусија се однесува на различните видови лизинг кои се идентификувани во СНС. Следниот предмет на дискусија е третманот на дозволите за употреба на природни ресурси. Ова е од особено значење во случај кога владата има сопственост врз ресурсот во име на заедницата, но може да се однесува и на приватно поседувани ресурси. Ова нормално доведува до дискусија за третманот на средства во случај кога повеќе од една единица има побарување на сопственост или добивките од сопственоста припаѓаат на повеќе од една единица.

17. 299 Некои договори не се поврзани со употреба на средствата. Првиот вид договор за дискусија се лиценците (или дозволите) дадени за извршување одредени активности независно од средствата кои може да се употребат при активност. Постојат различни третмани кога дозволите се издадени од влада и кога тие се издадени од други институционални единици. Следниот момент кој треба да се земе предвид е кога договорот може да претставува средство сам по себе, независно од предметот на договорот. И конечно, дадени се бројни појаснувања во поглед на времето и природата на плаќањата направени согласно со договорот.

Н. Лизинг

17. 300 Во рамките на СНС се признаваат три вида лизинг: оперативен лизинг, финансиски лизинг и лизинг на ресурси. Секој од овој лизинг се поврзува со употреба на нефинансиски средства. Основно при разликувањето на различните видови лизинг е да се направи разлика меѓу законската и економската сопственост. Оваа разлика е објаснета во глава 3. Законскиот сопственик на средството е институционалната единица која има право според закон врз средството и која има право според закон да ги побара добивките кои произлегуваат од тоа средство. Економскиот сопственик на едно средство има право на побарувања врз добивките поврзани со употреба на средството во рамки на економската активност со прифаќање на ризикот поврзан со нив. Законскиот сопственик многу често е и економски сопственик. Во случај кога тие се различни, законскиот сопственик се

ослободува од ризикот за возврат за договорени плаќања направени од економскиот сопственик.

1. Оперативен лизинг

17. 301 *Оперативен лизинг е лизингот кај кој законскиот сопственик е истовремено и економски сопственик кој ги прифаќа оперативните ризици и ги прима економските добивки од средствата со нивна употреба во производствената активност.* Еден индикатор на оперативниот лизинг е кога одговорноста на законскиот сопственик е да ги обезбеди потребните поправки и одржувањето на средството. Под оперативниот лизинг средството останува во билансот на состојба на давателот на лизинг.

17. 302 Плаќањата направени во рамките на оперативниот лизинг се нарекуваат ренти и се евидентираат како плаќања за услуга. Карактерот на оперативниот лизинг најлесно може да се опише во однос со опрема бидејќи тој се однесува најчесто на возила, кранови, дупчалки итн. Меѓутоа генерално, кој било вид на нефинансиско средство, производ на интелектуална сопственост, може да биде предмет на оперативен лизинг. Услугата обезбедена од давателот на лизинг претставува многу повеќе од едноставно обезбедување на средството. Таа вклучува и други елементи како погодност и безбедност, кои може да бидат значајни од аспект на корисникот. Во случај на опрема, давателот на лизинг или сопственикот на опремата вообичаено одржува залиха на опрема за добра работна состојба, така што таа може да биде најмена по барање или за краток рок. Давателот на лизингот најчесто мора да биде специјалист во работењето со опремата, фактор кој може да биде многу важен во случај на сложена опрема, како што се компјутери, при што корисникот на лизингот и неговите вработени можеби немаат соодветно доволно знаење или услови за употреба на опремата. Давателот на лизингот може да ја замени опремата во случај на подолготраен дефект. Во случај на згради, давателот на лизингот е одговорен за структурниот интегритет на зградата, така што тој ќе биде одговорен во случај, на пример, на природни катастрофи и најчесто е одговорен и за исправно функционирање на лифтовите, грееењето и за системите за вентилација.

17. 303 Оперативниот лизинг најпрвин бил развиен за задоволување на корисниците кои имале потреба од одредена опрема само привремено. Голем број случаи на оперативен лизинг сè уште се само за краток период иако тие може да се обноват по истекот на периодот, при што истиот корисник може да го земе истото средство под лизинг повеќепати. Меѓутоа, со развојот на голем број сложени видови машини, особено во областа на електрониката, обезбедувањето услуги и дополнителните добивки обезбедени од давателот на лизингот претставуваат важни фактори кои може да имаат влијание врз корисникот да го земе средството под рента. Други фактори кои може да ги убедат корисниците да рентаат средство на подолг временски период отколку да го купат се последиците врз билансот на состојба на претпријатието, текот на готовината или обврската за данок.

2. Финансиски лизинг

17. 304 *Финансискиот лизинг е лизингот кај кој давателот на лизинг, како законски сопственик на средството, ја пренесува економската сопственост врз корисникот на лизингот кој ги прифаќа оперативните ризици и ги прима економските добивки од употребата на средството во производствената активност.* За возврат, давателот на лизингот прифаќа поинаков пакет ризици и награди од корисникот на лизингот. Многу често давателот на лизингот иако се јавува како законски сопственик на средството, никогаш физички не го презема средството, туку се согласува за негова испорака директно на корисникот на средството. Еден индикатор за финансиски лизинг е кога одговорноста е на економскиот

сопственик да ги обезбеди потребните поправки и одржувањето на средството. Кај финансискиот лизинг, законскиот сопственик е прикажан како издавач на заем на корисникот на лизингот со кој корисникот на лизингот се стекнува со средство. Така, средството се покажува во билансот на состојба на корисникот на лизингот, а не кај давателот на лизингот; соодветниот заем се прикажува како средство на давателот на лизингот и како обврска на корисникот на лизингот. Плаќањата во рамките на финансискиот лизинг имаат третман не на ренти, туку на плаќања на камата и отплата на главнината. Ако давателот на лизинг е финансиска институција, дел од плаќањата имаат третман на трошоци за услуга (FISIM).

17. 305 Многу често, природата на средствата кои се предмет на финансиски лизинг може да бидат различни од средствата кои давателот на лизинг ги употребува во својата производствена активност, на пример, комерцијален авион кој е законски во сопственост на банка, но таа го дава под лизинг на авиокомпанија. Нема да има никаква економска логика да се прикаже или авионот или неговото користење како фиксен капитал во сметките на банката или тие да не се вклучат во сметките на авиокомпанијата. Финансискиот лизинг ги избегнува оваа несакана форма на евидентирање на сопственоста врз авионот и намалувањето на неговата вредност, со задржување на нето-вредноста на двете страни точни во текот на целиот период на лизингот.

17. 306 Најчесто финансискиот лизинг го опфаќа целиот животен период на средството, но ова не мора да е секогаш случај. Во случај кога лизингот се однесува на целиот период на средството, вредноста на импутираниот заем ќе одговара со сегашната вредност на плаќањата кои ќе се направат во рамките на договорот за лизинг. Оваа вредност ќе ги покрие трошоците на средствата и таа вклучува провизија наплатена од давателот на лизингот. Плаќањата кои се прават врз редовна основа на давателот на лизингот треба да се прикажат како плаќања на камата, можно и плаќања за услуга и отплата на капитал. Ако условите на договорот не одредуваат како овие три елементи треба да се идентификуваат, отплата на главнината треба да одговара со намалувањето на вредноста на средството (потрошувачка на фиксен капитал), отплата на каматата на враќањето на капитал на средството и трошоците за услуга на разликата меѓу вкупниот износ за плаќање и овие два елемента.

17. 307 Кога лизингот не се однесува на целиот животен период на средството, вредноста на заемот сепак треба да се процени како вредност на средството плус вредност на трошоците за услуги кои се направени под условите на договорот. На крајот на периодот на лизинг, средството ќе се појави во билансот на состојба на корисникот на лизингот и неговата вредност ќе биде еднаква на вредноста на заемот кој е резултат на давателот на лизингот во тој момент. Во тој момент средството треба да се врати на давателот на лизингот за да се укине заемот или да се склучи нов договор вклучувајќи и купување на средството, меѓу давателот на лизингот и корисникот на лизингот. Бидејќи финансискиот лизинг бара корисникот на лизинг да се стекне со сите ризици и награди поврзани

со средството ако лизингот се однесува на пократок период од очекуваниот животен век на средството, договорот за лизинг најчесто ја специфицира вредноста на давателот на лизингот на крајот на договорот за лизинг или условите под кои лизингот може да се обнови. Кои било промени во цената на средството од вредноста на договорот за лизинг се на товар на корисникот на лизингот.

17.308 Иако финансискиот лизинг најчесто се однесува за неколку години, времетраењето на лизингот не определува дали лизингот ќе има третман на оперативен или на финансиски лизинг. Во некои случаи големи средства, како аеродром или згради, може да се стават под лизинг за краток временски период, на пример, една година, меѓутоа под услов корисникот на лизингот да ја преземе целосната одговорност за средството, вклучувајќи го и целосното одржување или покривање на трошоците, на пример, за одредена неочекувана штета. Иако периодот на лизинг е краток и иако давателот на лизинг не е финансиска институција, ако корисникот на лизингот мора да ги прифати сите ризици поврзани со употреба на средството во процесот на производство, исто како и сите награди, лизингот има третман на финансиски, а не како оперативен лизинг и средствата се прикажуваат во билансот на состојба на корисникот на лизингот со соодветен заем одобрен од давателот на лизингот на корисникот на лизингот.

17.309 Како последица на ова, корпорациите кои се специјализирани во ваков вид лизинг, иако можеби тие се нарекуваат компании за сопственост или компании за лизинг на авиони, треба да имаат третман на финансиски

Њ. Лиценци и дозволи за користење природни ресурси

17.313 Како што беше споменато погоре, во многу земји дозволите за употреба на природни ресурси најчесто се издаваат од владите бидејќи тие ја имаат сопственоста врз ресурсите во име на заедницата. Меѓутоа, истиот третман се користи и ако ресурсот е во приватна сопственост.

17.314 Во основа постојат три сета услови кои може да се применат при употребата на природните ресурси. Сопственикот може да дозволи ресурсот да се употребува сè до негово целосно искористување. Сопственикот може да дозволи ресурсот да се употребува во одреден временски период во кој корисникот ја контролира употребата на ресурсот со многу мала или никаква интервенција од законскиот сопственик. Третата опција е кога сопственикот може да ја издаде или не дозволата за употреба на ресурсот во следната година.

17.315 Првата опција резултира со продажба (или со експропријација) на средството. Втората опција доведува до создавање средство за корисникот, различно од ресурсот, меѓутоа каде што вредноста на ресурсот и средството за употреба на ресурсот се поврзани. Третата опција претставува третман на употребата како лизинг на ресурси. Разликата во третманот меѓу втората и третата опција беше објаснета во контекст на лиценци за мобилен телефон и таа препорака (види СНС Новини и белешки,

корпорации кои им нудат заеми на единиците кои земаат средства на лизинг од нив. Ако давателот на лизинг не е финансиска корпорација, плаќањата се делат единствено на отплата на главнина и камата; ако давателот на лизинг е финансиска корпорација, тогаш каматата се дели на камата според СНС и трошок за услугата (FISIM).

3. Лизинг на ресурси

17.310 Лизинг на ресурси претставува договор кај кој законскиот сопственик на природниот ресурс, кој според СНС има бесконечен животен век, станува достапен на корисникот на лизингот за возврат на редовни плаќања евидентирани како доход од сопственост и распределен како рента. Ресурсите продолжуваат да се евидентираат во билансот на состојба на давателот на лизингот иако тој се употребува од корисникот на лизингот. По договор, во рамките на СНС не се евидентира намалување на вредност на природниот ресурс во вид на трансакција како потрошувачка на фиксен капитал.

17.311 Класичен случај на средство кое е предмет на лизинг на ресурси е земјиште, но сличен третман имаат и природните ресурси. Исклучок од ова претставува случајот кога долгорочниот лизинг на земјиште може да има третман на продажба на земјиште и тој е објаснет во делот 17.328.

17.312 Плаќањата направени под лизинг на ресурси и единствено таквите плаќања, во рамките на СНС се евидентираат како рента. Во следниот дел е прикажана дополнителна дискусија за лизингот на природни ресурси.

Издание 14, (ОН, 2002)) е разјаснета пред да се утврди колку секоја од трите опции се поврзани со различните видови на природни ресурси.

1. Третман на "мобилен телефон" на лиценците и дозволите за користење на природните ресурси

17.316 Случајот се појавил во 2000 кога продажбата на лиценци за употреба на радиоспектар за третата генерација мобилни телефони предизвика интерес кај компаниите кои сакаат да имаат ексклузивен пристап во спектарот и кои како резултат на тоа беа подготвени да лицитираат (најчесто на аукција) со особено големи износи за користење на правото на спектарот.

17.317 Во поглед на лиценците за мобилни телефони беа договорени осум заклучоци. Со одредено ажурирање на терминологијата, донесените заклучоци се следните:

- Спектарот опфаќа природен ресурс.
- Лиценцата за употреба на спектарот претставува средство опишано како дозвола за употреба на природниот ресурс, кое претставува подгрупа на општата класа на средства на договори, лизинг и лиценци.

- в. Вообичаено плаќањата за лиценца не претставуваат даноци, ниту купување на спектарот.
- г. Земјиштето, минералните депозити и спектарот се слични видови средства исто како и лизингот и лиценците кои се однесуваат на употреба на овие средства.
- д. Не постои единствен, универзален и јасен критериум за разликување рента и продажба на средство; треба да се земат предвид цел сет на критериуми.
- ѓ. Повекето анализирани случаи посочуваат на третирање на плаќањата за лиценца како купување на средството, а не како рента.
- е. Вредноста на лиценцата и вредноста на спектарот се движат симетрично.
- ж. За во иднина ќе биде корисно понатамошно објаснување.

17. 318 Согледувањата кои се посочени во заклучокот (д) се шест по број и се приложени подолу.

- а. *Трошоците и добивките* кои произлегуваат од лиценцата: колку поголеми ризици и добивки се поврзани со правото за употреба на средството со помош на лиценца, толку поголема е веројатноста за негова класификација како продажба на средство, а не како рента. Така, пред договорот за вредноста на плаќањата (било еднократно или на рати) ги пренесуваат сите економски ризици и добивки на корисникот на лиценцата. Од друга страна, ако вредноста на плаќањата е поврзана со резултатите од употреба на лиценцата, ризикот и добивките се само делумно пренесени на корисникот на лиценцата и ситуацијата најчесто се карактеризира како плаќања рента. Во случај на лиценци за мобилни телефони, вкупниот износ кој се плаќа е најчесто однапред договорен. Дополнителна индикација за степенот до кој комерцијалниот ризик е пренесен на корисникот на лиценца е да се истражи хипотетичен случај во кој корисникот на лиценца банкротира. Ако во таков случај давателот на лиценца не надоместува ниедно од претходните плаќања направени од корисникот на лиценца, тоа ќе претставува силен случај против карактеризирање на трансакцијата како рента бидејќи корисникот на лиценца ги има преземено сите комерцијални ризици.
- б. *Предвремени плаќања или рати*: како и кај другите индикатори, начинот на плаќање не претставува начин да се карактеризираат плаќањата за средство или за рента. Начините на плаќања за лиценците претставуваат финансиско издавање и како такво не претставуваат важен фактор во одредување дали станува збор за средство или не. Меѓутоа, практиката покажува дека предвремените плаќања ренти на подолг период (12-25 години во случај на лиценци за мобилни телефони) се невообичаени, поради што тие се сметаат за продажба на средство.

в. *Должина на лиценца*: лиценците одобрени за подолг период сугерираат третманот да биде продажба на средство, ако лиценцата е за пократок период, тогаш третманот е плаќања за рента. Временската рамка во случај на лиценци за мобилни телефони (15-25 години) се смета за прилично невообичаен период во кој би се извршувале фиксни плаќања на рента, што претставува дополнителен индикатор за интерпретирање на овој случај за продажба на средство.

г. *Реална (de facto) преносливост*: можноста за продажба на лиценцата претставува силен индикатор за сопственоста и ако постои ваква преносливост тоа претставува добар услов за карактеризирање на лиценцата како продажба на сопственичките права на трето лице. Во практика, лиценците за мобилни телефони често се преносливи, било директно (од претпријатието кое ја продава лиценцата на друго претпријатие) или индиректно (преку претпријатие кое е стекнато со преземање).

д. *Можност за поништување*: колку се посилен ограничувањата на издавачот да ја откаже лиценцата по своја дискреција, толку е посилен случајот за третирање на лиценцата како продажба на средство. Обратно на ова, ако лиценците може лесно да се откажат по дискреција на издавачот, сопственоста врз добивките и ризикот не е целосно пренесена на корисникот на лиценца и трансакцијата се квалификува како рента.

ѓ. *Концептот во бизнис-заедницата и меѓународните сметководствени стандарди*: бизнис-заедницата, во согласност со меѓународните сметководствени стандарди, често ја третира лиценцата за употреба на спектар како средство. Сепак, ова не доведува до третман во вид на средство во националните сметки и постојат други области каде што компаниите избираат да ги прикажат податоците во нивните сметки на начин кој не е конзистентен со националните сметки. Меѓутоа третманот на стекнување лиценци за мобилни телефони како капитална инвестиција во сметките на компанијата обезбедува дополнителен поттик за нивен третман на сличен начин и во националните сметки.

17. 319 Не е потребно сите фактори да бидат земени предвид при карактеризирање на лиценцата како продажба на средство, ниту пак едноставното задоволување на поголемиот дел од нив ќе значи евидентирање на лиценцата како продажба на средство. Меѓутоа, со цел да се квалификува за договор за рента, мора да бидат задоволени барем некои од следните услови.

а. Договорот е со *краткотрајно важење* или е предмет на повторно преговарање на кратки интервали. Ваквиот договор на корисникот на лиценцата не му обезбедува добивка во случај кога пазарната цена на средството ставени на лизинг се покачува на начин што тоа го прави фиксниот, долгорочниот договор. Ваквите добивки претставуваат сопственички добивки кои типично се пресметуваат на сопствениците на средството.

б. Договорот е *непренослив*. Непреносливоста е силен, но е и доволен критериум за третман на плаќањата по лиценца како ренти бидејќи иако таа го спречува корисникот на лиценцата во прибирање на сопственичките добивки, таа не го спречува во присвојување компаративни економски добивки (на пример, употреба на лиценците во нивниот бизнис).

в. Договорот содржи *детални одредби* за тоа како корисникот на лиценцата треба да го употребува средството. Ваквите одредби често се забележуваат во случаите на рента на земјиште, кај кој сопственикот сака да ја задржи контролата врз употребата на земјиштето. Во случај на лиценци, примери за вакви одредби се кога во договорот е одредено кои региони или видови клиенти треба да бидат услужени или одредува граници во поглед на цената која корисникот на лизингот може да ја наплатува.

г. Договорот вклучува услови кои му овозможуваат на давателот на лизинг *еднострано право да го прекине* лизингот без надоместок, на пример, во случај на недоволна употреба на средството од корисникот на лизингот.

д. Договорот побарува *плаќања во текот на траење на договорот, а не големо еднократно плаќање однапред*. Иако овие услови во основа се финансиски по карактер и оттаму не може да бидат решавачки за одредување на видот на лизингот, може да укажат на степенот на контрола со кој давателот на лизинг управува со употребата на спектарот. Случајот на третманот на рента е подржан понатаму ако плаќањата се поврзани со приносот што го добива корисникот на лизингот од средството.

17.320 На овие две групи фактори може да се гледа како на специфични паралели за разликување на економската сопственост од законската сопственост, кои се употребуваат при разликувањето на оперативниот од финансискиот лизинг на начинот опишан погоре. Условите за третман на плаќањата за стекнување средство и за третманот на плаќањата рента се индикативни, а не нормативни. Одлуката за соодветниот третман кога некои услови не се задоволени бара земање предвид на начинот на евидентирање на условите кои не се исполнети. На пример, ако според одлуката треба да се третира плаќањето како рента, меѓутоа е направено предвремено плаќање големо по износ, ова треба да има третман на претплаќање кое се евидентира како пресметковна основа. Меѓутоа, ако примачот не сака да прими надоместок во случај на суспендирање на договорот, евидентирањето на пресметковна основа е поинакво. Ова е една причина зошто предвремените плаќања често се сметаат за показател дека станува збор за продажба на средство, а не за плаќање рента.

17.321 Примената на овие принципи кон главните форми на природни ресурси е објаснета подолу почнувајќи со радиоспектарот.

2. Радиоспектар

17.322 Плаќањата за лиценци за мобилни телефони претставуваат продажба на средство, а не плаќања за рента во случаите кога корисникот на лизинг се стекнува со права на економска сопственост врз употребата на спектарот. За да се реши дали сопственоста е ефективно пренесена или не, треба да се земат предвид погоре споменатите критериуми.

17.323 Кога се применува продажба на средства и кога животниот опсег на лиценцата и на спектарот се совпаѓаат, плаќањата за лиценца имаат третман на продажба на спектарот. Последната ситуација се применува секогаш кога станува збор за давање временски неограничена лиценца.

17.324 Кога се применува продажба на средства и кога животниот опсег на лиценцата се разликува од оној на спектарот, плаќањата за лиценца имаат третман на продажба на дозвола за употреба на природните ресурси од законскиот сопственик (давателот на лиценца) на економскиот сопственик (корисникот на лиценца).

17.325 Кога договорот за лиценца има третман на продажба на средство, неговата вредност се определува во моментот на продажба. Таа се намалува со истекување на периодот на важење, при што во моментот на истек на времетраењето на лиценцата таа изнесува нула. Симетрично на ова, вредноста на спектарот на давателот на лиценца се намалува кога лиценцата се стекнува со вредност и прогресивно се зголемува со истекот на времетраењето на лиценцата. Ова е конзистентно со идна можна продажба на правото на употреба на спектарот во друг период. Оваа процедура, исто така, овозможува неутрален ефект врз нето-вредноста на вкупната економија во текот на временскиот период на лиценцата.

3. Земјиште

17.326 Земјиштето може да се продаде во целост кога законската сопственост ќе се пренесе од една институционална единица на друга. (Земјиштето може да не се прикаже како продадено на нерезидентна единица. Во овој случај се креира замислена резидентна единица која ќе се јави како сопственик на земјиштето; во тој случај акционерскиот капитал на замислената резидентна единица е во сопственост на нерезидентната единица.)

17.327 Најчест вид средство што се јавува како предмет на лизинг на ресурси е земјиштето. Земјоделците кои се закупувачи на земјиштето најчесто редовно му плаќаат рента на сопственикот на земјиштето. Лизингот на ресурси во вид на земјиште може да се смета за продажба на земјиште во случај кога земјиштето задоволува поголем дел или сите критериуми како оние што беа наведени за исполнување за плаќањата за лиценца на мобилни телефони да бидат третираны како продажба на средства. Кога земјиштето е ставено на лизинг во други услови, плаќањата се евидентираат како рента под договор за лизинг на ресурси.

17.328 Во одредено законодавство, земјиштето под зградите останува во законска сопственост на сопственикот на земјиштето, а не во сопственост на сопственикот на зградата. Ако се вршат редовни плаќања на сопственикот на земјиштето, тие се евидентираат како рента. Меѓутоа, во одредени случаи иако земјиштето е во законска сопственост на друга единица, правото на негово користење на подолг период се плаќа со еднократно предвременно плаќање најчесто кога зградата е стекната. Како што беше објаснето во претходниот дел, ова подразбира евидентирање на плаќањата како стекнување средство. Во таков случај, кога зградата ќе ја промени сопственоста, куповната цена вклучува елементи кои ја претставуваат сегашната вредност на идните плаќања за рента. Во ваков случај, земјиштето во рамките на СНС се евидентира како сопственоста да е пренесена заедно со зградата над земјиштето. Ако на крајот на периодот за лизинг на земјиштето настануваат дополнителни плаќања за продолжување на договорот за лизинг за уште еден долгорочен период, тоа се евидентира како формирање капитал и стекнување средство на начин сличен со трошоците за пренос на сопственоста при купување и продажба на средство.

4. Дрва

17.329 Ако на една единица и е дадена дозвола за чистење на површина со природна шума или му е дадено дискрециско право без никакви временски ограничувања, тогаш плаќањата направени кон сопственикот опфаќаат продажба на средства. (Продажбата на пошумено земјиште може да се евидентира како продажба на дрвја и на земјиште, одделно, во зависност од намерата за употреба на секое од нив.)

17.330 Опцијата според која договорот за лизинг дозволува сеча според дискрециското право на корисникот на лизинг, но кој е предмет на обновување на земјиштето во прифатлива состојба на пошумување во одреден момент, во иднина е малку веројатно. Многу почест е случајот сечата на дрвја да биде дозволена со строго ограничување и со надомест кој се плаќа по единица обем на исечени дрвја. Ограничувањата најчесто се такви што овозможуваат одржливо сечење дрвја, при што плаќањата се евидентираат како рента во случај на природна шума.

17.331 Шумите, исто така, може да претставуваат произведени средства, при што искористувањето на дрвјата има третман на продажба на производ.

17.332 Незаконското сечење надвор од националните граници се многу чести во одредени земји. Во такви случаи квантитетот на исечени дрвја се евидентира како запленивање природен ресурс без надомест или култивирано средство.

5. Риба

17.333 Природните резерви на риби со економска вредност претставуваат средство и за нив се применуваат истите услови како и кај другите природни ресурси. Не е реално да се очекува дека ќе се додели дозвола за искористување

на рибниот фонд, меѓутоа незаконскиот риболов може или да го намали рибниот фонд под нивото на одржливост или целосно да го искористи. Во овие случаи треба да се евидентира запленивање без надомест.

17.334 Квотите за риболов може да бидат одредени за неограничен период или за одреден период за одредени институционални единици, на пример, кога риболовот претставува воспоставен начин на живот и во услови каде што постојат малку алтернативи за економско вработување. Во такви околности, квотите може да бидат преносливи и, во такви случаи за нив може да постои високоразвиен пазар. Така, квотите за риболов може да имаат третман на дозволи за употреба на природни ресурси, кои се преносливи. Со тоа тие претставуваат средства во рамките на СНС.

17.335 Алтернативен режим би бил да се издаде дозвола за строго ограничен период на време, пократок од една година, на одредена институционална единица, многу често нерезидент. Ова претставува честа практика, на пример, на некои острови во Јужниот Пацифик. Во овие случаи приносот од овие дозволи треба да се евидентира како рента од лизинг на ресурси.

17.336 Дозволите за спортски риболов долг период имаат третман на плаќање данок. Овој третман сè уште не е променет за поголемиот дел од она што се третира како комерцијален риболов.

6. Вода

17.337 Количество вода со економска вредност може да биде продадена во целост било како дел од земјиштето кое ја опкружува или како одделен ентитет.

17.338 Како што е случај и кај рибите, не е вообичаено економската сопственост да биде доделена на лизинг за подолг период без одредени предуслови за квантитетот и состојбата при која сличен износ на вода треба да му биде вратена на сопственикот. Меѓутоа сосема е возможно површинската вода да биде дадена на лизинг за подолг период најчесто за рекреативни цели. Третманот на ваквиот вид на лизинг треба да биде ист како и кај земјиштето.

17.339 Сè поголема грижа претставува екстракцијата на вода. Редовните плаќање за искористување вода (спротивно од она што претставува испорака на вода) треба да има третман на рента.

7. Минерални ресурси

17.340 Минералните ресурси се разликуваат од земјиштето, дрвјата и рибите по тоа што иако тие претставуваат природни ресурси, сепак не постои начин за нивно неограничено искористување. Сите видови екстракција неопходно го намалуваат износот на ресурси кои ќе се достапни во иднина. Ова бара малку поинаков сет препораки за начинот на евидентирање на трансакциите при нивна употреба.

17. 341 Кога една единица сопственик на минерални ресурси ги пренесува сите права на друга единица, ова претставува продажба на ресурсот. Како кај земјиштето, минералните ресурси можат да бидат во сопственост само на резидентна единица: ако е потребно мора да се основа замислена резидентна единица за да се исполни ова правило.
17. 342 Кога една единица во рамките на договорот искористува минерални ресурси, при што плаќањата секоја година зависат од количеството кое е извлечено, тогаш тие плаќања (понекогаш опишани како приходи од права) се евидентираат како рента.
17. 343 Сопственикот (во многу случаи, но не секогаш и владата) нема производствена активност поврзана со екстракцијата, меѓутоа сепак богатството претставено со ресурсот се намалува со екстракцијата. Богатството се ликвидира со плаќањата ренти кои ги покриваат

приносителите на средството и компензацијата на намалувањето на богатството. И покрај тоа што намалувањето на богатството е предизвикано од оној што ја врши екстракцијата и иако ресурсот се појавува во билансот на состојба на екстракторот, намалувањето на богатството нема да се одрази врз сметката за производство на екстракторот бидејќи станува збор за непроизведено средство и поради тоа истото не е предмет на потрошувачка фиксен капитал. (SEEA 2003 ги објаснува формите на сателитски сметки кај кои вакво намалување од националниот доход може да се направи кај минералите исто како и кај другите природни ресурси кои се употребуваат на неодржлив начин.) Од тие причини, се препорачува едноставно евидентирање на плаќањата кои секоја година ги прави екстракторот на сопственикот во вид на рента и промените во големината и вредноста на ресурсот во сметката за други промени во средствата на законскиот сопственик.

О. Поделба на средствата

17. 344 Постојат два начина на поделба на средствата. Средството во целост може да биде во сопственост на две или на повеќе единици, секоја во различен период од времето. Алтернативно на ова, ризиците и добивките од средството може да се делат меѓу две или повеќе единици во ист момент од времето. Двата случаја бараат различен третман.
17. 345 Во рамките на СНС, иако средството може да биде во сопственост на различни институционални единици во различно време, при составување на билансот на состојба целата вредност се припишува на една единица. За средство ставено под оперативен лизинг не постои никаква двосмисленост. Законскиот сопственик претставува во исто време и економски сопственик и тоа е единицата која го прикажува средството во билансот на состојба. Кај средство кое е ставено под финансиски лизинг, економскиот сопственик ја претставува единицата која го прикажува средството во биланс на состојба. Вредноста на средството ги претставува сегашната вредност на идните плаќања кои му припаѓаат на законскиот сопственик плус вредноста на средството на крајот на периодот на лизинг специфициран во договорот за лизинг. Ова е конзистентно со гледиштата дека вредноста на средствата го прикажуваат текот на идните добивки кои произлегуваат од тоа средство и дека економскиот сопственик е единицата што има право врз овие добивки за возврат на прифаќањето на ризиците поврзани со употреба на средството во производството. Кај средство кое е предмет на лизинг на ресурси, вредноста се прикажува во билансот на состојба на законскиот сопственик.
17. 346 Кога лиценца за употреба на природни ресурси како што се спектар, земјиште, дрвја и риба ги исполнуваат критериумите на "мобилен телефон", треба да се основа одделно средство, опишано како дозвола за употреба на природни ресурси. Овие средства претставуваат дел од поткласите на договорите, лизингот и лиценците. Во тој случај тие се прикажуваат во билансот на состојба на корисникот на лиценцата.
17. 347 Поделбата на ризиците и добивките од средството меѓу различни единици во ист момент е невообичаена. Најчест случај е кога една единица презема активност во која се употребува средството и таа единица ги дели приносите меѓу сопствениците во вид на распределен доход од сопственост. Меѓутоа, понекогаш е можно да не постои таква единица и да не е статистички значајно да се креира. Ова е најчесто случај кога единиците кои учествуваат претставуваат резиденти на различни економии, како што е случај со авиокомпаниите, или во случај на нездружени заеднички вложувања (НЗВ/unincorporated joint ventures - UJVs). Условите под кои НЗВ се основаат се различни, меѓутоа една форма овозможува сите членови да го делат средството подеднакво. Во овие случаи, СНС ги евидентира средствата кои се делат меѓу сопствениците во пропорција на нивното учество во сопственоста.
17. 348 Во некои заеднички вложувања една страна може да додели средство како негов удел во покривање на трошоците. Ако се случи ова, треба да се евидентира зголемување на капиталот еднакво на вредноста на средството, следено со купување на соодветното средство, при што сопственоста врз средството е поделена на сите страни вклучени во договорот.

II. Дозволи за преземање специфични активности

17.349 Како надолување на средствата кои може да се употребуваат како предмет за лиценци и патенти, како што беа опишани во претходните делови, може да се издаде и дозвола за вклучување во специфична активност, независност од средствата кои се вклучени во активността. Така, на пример, дозволата за искористување минерали за возврат на плаќање рента, не е вклучена во овој вид дозволи. Дозволите не зависат од критериумите за квалификација (како што се положување испит за да се добие возачка дозвола), меѓутоа се создадени за да го ограничат бројот на индивидуалните единици кои имаат право да се вклучат во извршување на активността. Ваквите дозволи може да бидат издадени од владата или од приватни институционални единици, при што се употребува различен третман.

1. Дозволи издадени од владата

17.350 Кога владата ќе го ограничи бројот на такси-возила или ќе го ограничи бројот на казина со издавање на бројот на лиценци, на пример, тие може да овозможат создавање монополски профити од операторите кои ја имаат дозволата и потоа да добијат дел од тој профит во вид на надомест. Во рамките на СНС овие надоместоци се евидентираат како даноци, особено како други даноци за производство. Овој принцип се употребува кај сите случаи кога владата издава лиценци за да го ограничи бројот на единици кои работат во специфично поле каде што лимитот е фиксиран произволно и не зависи од критериумите за квалификација.

17.351 Во принцип, ако лиценцата е со важност за повеќе години, плаќањата треба да се евидентираат врз пресметковна основа во други сметки за наплата и плаќања за износот на надоместот за лиценцата кои ги покриваат идните години. Меѓутоа, ако владата не препознава обврска за враќање на плаќањата на корисникот на лиценца во случај на откажување, тогаш целиот износ на надоместот за плаќање се евидентира во периодот на плаќање.

17.352 Поттик за стекнување лиценца е тоа што корисникот на лиценца верува дека со тоа тој ќе се стекне со правото да создаде монополски профит во износ најмалку на износот кој го платил за стекнување на лиценцата. Овој тек на иден прилив има третман на средство ако корисникот на лиценца може да го реализира при продажба на средството. Видот на средството е опишан како дозвола за преземање специфични активности. Вредноста на средството се одредува според вредноста по која може да биде продано или ако ваков податок не е достапен, таа се проценува како сегашна вредност на идните текови на монополските профити. Ако плаќањата за лиценца се евидентираат од владата врз пресметковна основа, корисникот на лиценцата има средство во неговиот биланс на состојба под сметките за наплата и плаќање еднакво по вредност со идните плаќања, со што вредноста на лиценцата треба едноставно да го покрие вишокот на монополскиот профит над трошоците. Ако лиценцата е на продажба, новиот сопственик се стекнува со право за повраток од владата во случај на откажување на

лиценцата, како и право за заработка на монополски профит. Ако лиценцата е евидентирана како еднократно плаќање данок, тогаш вредноста на средството е одредена според вредност по која може да биде продано или ако таков износ не постои, се проценува според вредноста на сите идни монополски профити без одземање. Средството најпрвин се појавува во сметката за други промени во обемот на средствата додека промените во вредноста, нагоре или надолу, се евидентираат во сметката за ревалоризација.

Пример

17.353 Ако се претпостави една единица А склучува договор со владата за купување дозвола за управување со казино на три години по цена од 12. Таа очекува да оствари монополски профит од 7 единици на годишно ниво бидејќи дозволата ограничува голем број други казина да работат. Владата може, но и не мора да биде подготвена да изврши повраток во случај ако А ја откаже дозволата. Единицата може да ја користи дозволата за целиот период од три години за кои е таа валидна или може да ја продаде на единицата Б на крајот од првата година. Начинот на евидентирање на овие четири можности се објаснети подолу.

Случај 1: Владата не нуди повраток и А ја задржува дозволата 3 години

17.354 На почетокот на првата година, А плаќа данок од 12 единици и поседува средство кое првично вреди 21. На крајот на годината, вредноста на средството се намалила за 7 како резултат на други промени во обемот бидејќи е помината една од трите години за кои дозволата е иницијално издадена. Во овој момент средството придонесува со 14 единици кон неговата нето-вредност. Кон крајот на втората година се отпишуваат уште дополнителни 7 единици како други промени во обемот оставајќи износ од 7 единици како придонес кон нето-вредноста. На крајот на третата година средството има вредност нула.

Случај 2: Владата не нуди повраток и А ја продава дозволата на Б по една година

17.355 На почетокот на првата година, А плаќа данок од 12 и се стекнува со средство вредност 21 единица. На крајот на годината вредноста на средството се намалува за 7 во вид на други промени во обемот бидејќи една од трите години за кои дозволата е иницијално издадена е помината. Во овој момент вредноста на средството изнесува 14. Меѓутоа, Б е подготвена да плати само 13 единици за средството и А ова го прифаќа. Затоа А ја намалува вредноста за 1 во вид на промени во ревалоризација. Потоа Б се стекнува со средството и ја намалува неговата вредност за 6,5 во сметката за други промени во обемот на средствата во секоја од следните две години.

Случај 3: Владата нуди повраток и А ја задржува дозволата 3 години

17.356 На почетокот на првата година, А плаќа 12 единици на владата, но ова се евидентира како плаќање данок во износ од 4 единици во текот на годината, при што на крајот од годината владата има сметки за плаќање на А во износ од 8. Вредноста на дозволата на А е само вишокот на монополскиот профит над вкупниот износ кој А ќе мора да го плати на владата. Ова почнува со 9 (разликата меѓу 7 и 4 за периодот од три години), но на крајот на првата година вреди само 6. На крајот на годината нето-вредноста на А ги вклучува сметките за наплата од владата во износ од 8 и 6 како останата вредност на дозволата. Вкупниот износ е 14 како во првиот случај. Во текот на втората година, сметките за наплата на А од владата се намалени за 4 кои се употребуваат за плаќање на достасаниот данок во втората година. Во таа година вредноста на дозволата исто така се намалува за 3, од 6 на 3 единици. На крајот од годината, нето- вредноста на А ги вклучува сметките за плаќање од владата во износ од 4 и вредноста на дозволата во износ од 3, вкупно 7 како во првиот случај. На крајот на третата година, и сметките за плаќање и вредноста на дозволата се намалени на нула.

Случај 4: Владата нуди повраток и А ја продава дозволата на Б по една година

17.357 На почетокот на првата година, А плаќа 12 единици на владата, но ова се евидентира како плаќање данок во износ од 4 единици во текот на годината, при што на крајот од годината владата има сметки за плаќање на А во износ од 8. Вредноста на дозволата на А е само вишокот на монополскиот профит над сметките за плаќање. Тоа почнува со 9 (разликата меѓу 7 и 4 за периодот од три години), но до крајот на годината вреди само 6. На крајот на годината нето-вредноста на А ги вклучува сметките за наплата од владата од 8 на 6 во вид на останата вредност на дозволата. Вкупниот износ е 14, како во првиот случај. Како во вториот случај, А треба да ја намали вредноста на дозволата (во овој случај од 6 на 5) во случај на продажба на средството на Б за 13. Всушност, сметките за плаќање од владата во износ од 8 единици се пренесува на Б при што средството се продава за 5. Нето- вредноста на Б е непроменета. Тој му плаќа на А 13 единици, но прима сметки за плаќање во износ од 8 единици и средство во вредност од 5 единици за возврат. Во втората година, сметките за плаќање се намалуваат за 4 и се евидентира плаќање на данок во износ од 4, при што вредноста на дозволата се намалува од 5 на 2.5.

Дозволи издадени од владата како средства

17.358 Дозволите кои се издадени од владата за преземање на специфични активности може да имаат третман на средство само ако се исполнети следните услови:

а. Активноста не вклучува користење средство кое припаѓа на владата; ако го користи, дозволата за користење на средството има третман на оперативен лизинг, финансиски лизинг, лизинг на ресурси или стекнување средство кое претставува дозвола за употреба на средството со дискреција на корисникот на лиценцата во текот на одреден период;

б. Дозволата не е издадена според квалификациски критериум; ваквите дозволи се третираат или како даноци или плаќање за услуги;

в. Бројот на дозволите е ограничен, со што му се овозможува на сопственикот да создаде монополски профит при преземање активноста;

г. Имателот на дозволата мора законски и практично да биде во можност да ја продаде дозволата на трето лице.

17.359 Дури и кога сите овие услови се задоволени, ако во практика дозволите не се на продажба, не е значајно нивно евидентирање во вид на средства. Ако некој од условите не е задоволен, плаќањата имаат третман на даноци без креирање средство во категоријата на договори, лизинг и лиценци. (Може да постојат сметки за плаќање на начин прикажан во случајот 3 и 4 од примерот.)

2. Дозволи издадени од други единици

17.360 Мала е веројатноста за други единици, освен владата да бидат во можност да го ограничат учеството во рамките на дадена активност. Пример е кога е задолжително или пожелно зачленувањето во одредена професионална асоцијација, но во овој случај ретко постои ограничување во бројот на учесници. Друг пример може да биде кога сопственик на одреден имот го ограничува бројот на единици кои имаат дозвола да работат на неговиот имот, на пример, хотел кој дозволува само една такси-компанија да ги услужува гостите кои престојуваат во хотелот. Во овие случаи, дозволите се третираат како плаќања за услуги. Во принцип плаќањата треба да се евидентираат врз пресметковна основа во текот на целиот период за кој е издадена дозволата. Не постојат причини зошто овие дозволи не може да се третираат како средства ако тие се продажни иако тоа не претставува честа ситуација.

Невладино дозволи како средства

17.361 Дозволата за преземање специфична активност, која е издадена од друга единица, освен влада, може да има третман на средство само ако се исполнети следните услови:

а. Активноста не вклучува користење средство кое му припаѓа на издавачот на дозволата; ако го користи, дозволата за користење на средството има третман на оперативен лизинг, финансиски лизинг или лизинг на ресурс;

б. Бројот на дозволите е ограничен, со што му се овозможува на сопственикот да создаде монополски профит при преземање на активноста;

в. Имателот на дозволата мора законски и практично да биде во можност да ја продаде дозволата на трето лице.

- 17.362 Дури и кога сите овие услови се задоволени, ако во практика дозволите не се на продажба, не е значајно нивно евидентирање во вид на средства. Ако некој од условите не е задоволен, плаќањата се евидентираат како плаќање за услуга.
- 17.364 Случајот на плаќања поврзан со празнење вода може да се смета за пример на различни можни начини на третман на плаќањата.

3. Дозволи за користење природни ресурси како амортизери

- 17.363 Владите се повеќе се свртуваат кон издавање дозволи за емисија како средство за контрола на вкупните емисии на гасови. Овие дозволи не вклучуваат употреба на природни средства (атмосферата нема вредност, поради што таа не може да се смета за економско средство) и поради тоа тие се класифицираат како даноци иако дозволената "активност" претставува еден начин на создавање екстерналии. Ова одговара на концептот дека дозволите ќе бидат погодни за тргување и дека ќе постигнат активен пазар за нив. Оттаму, дозволите претставуваат средства и треба да се вреднуваат по пазарни цени по кои тие може да се продадат.
- 17.365 Ако плаќањата за празнење вода претставува надомест кој има намера да го спречи празнењето, таа треба да има третман на казна.
- 17.366 Ако е издаден ограничен број дозволи со намера да се ограничи празнењето, плаќањата треба да имаат третман на данок, ако медиумот во кој водата се празни, не е евидентирано како средство во рамките на СНС.
- 17.367 Ако медиумот претставува средство и се задоволени условите во поглед на дозволите за празнење, тогаш плаќањата за дозволите треба да се третираат на ист начин како и плаќањата за лиценции за употреба на радиоспектар за мобилни телефони. Ако трошоците се поврзани со мерки за исправување, тогаш плаќањата претставуваат плаќања за услуги, освен ако износот е надвор од сите пропорции на трошоците направени при третманот на вода и во тој случај плаќањата треба да имаат третман на данок.

Р. Договори за идно производство

- 17.368 Иако човечкиот капитал не се препознава како средство во рамките на СНС, постојат случаи кога договорот кој му дозволува на сопственикот да ја ограничи одредената индивидуа да работи за други може да има третман на средство. Еден од најплодните и најпрофитабилни видови договори се договорите на спортските играчи кај кои, на пример, фудбалскиот клуб може да го "продаде" играчот на друг клуб. Всушност, тие не ја продаваат личноста, туку го продаваат ексклузивното право таа личност да работи за нив. Слични договори постојат и во случај на правата за издавање литературни дела или музички перформанси. Сите овие договори имаат третман на средства во вид на права на стоки и услуги, врз ексклузивна основа во рамките на средствата од класата договори, лизинг и лиценци.
- 17.369 Може да се замисли дека слични договори може да постојат и при идно производство на стоки. Испитувањето на практиката на купување опции за идно производство на авион покажа дека во овој случај не постои преносно средство и промена на одлуката на потенцијалниот купувач или неуспехот за испорака од понудувачот се решава со промена на договорот меѓу двете страни и не доведува до продажба на опцијата на трето лице. Ако се случи третирање на опцијата за купување стоки на ист начин, како и договорот за индивидуални перформанси, треба да се примени истиот начин на класификација.

С. Лизингот како средства

- 17.370 Како што беше споменато на почетокот на овој дел, договорите обезбедуваат голем број од трансакциите кои се евидентираат во рамките на СНС и важно е да се разбере кои се импликациите во времето на евидентирање и класификацијата на трансакциите кои произлегуваат од договорите. Беше споменато дека дозволите или лиценците за употреба на природни ресурси може да претставуваат средство бидејќи може да дозволат преземање идни специфични активности и договори за идно производство. Постои и друг услов кој може да придонесе еден договор да се смета за средство, што претставува уште една околност кога договорот може да се пренесе на трето лице (друга единица освен специфицираните две единици во договорот).
- 17.371 Да претпоставиме лизинг на еден стан кој е договорен пред определено време за износ на рента од 100 единици за еден месец, но ако истиот стан се издаде денес рентата за него би достигнала 120 единици за еден месец. Од аспект на издавачот на лизингот, станот е "натценет (encumbered)" од постојниот лизинг, односно тој носи штета (во овој случај во износ од 20 единици) поради постоењето на лизингот. Натценетата вредност на станот се заснова врз сегашната вредност на идните плаќања за рента земајќи го предвид постоењето на лизингот, односно идниот принос на рента во износ од 100 единици за времетраење на лизингот и 120 единици потоа (игнорирајќи го надоместокот за инфлацијата). Неспречената вредност на станот е сегашната вредност која се заснова врз тековите на принос од 120 единици на месечно ниво почнувајќи од тековниот период па натаму. Вредноста која треба да се евидентира во билансот на состојба на сопственикот е спречената вредност. Ако тој сака да го продаде станот и постојниот потстанар има право да остане во станот под договорениот износ на рента, спречената вредност е вредноста на која

сопственикот (давателот на лизинг) може да се надева да ја реализира. Ако тој сака да ја реализира неспречената вредност тој ќе мора да му ја плати на потстанарот разликата меѓу неспречената и спречената вредност за да се ослободи од лизингот. Овој износ, спречената вредност, може во некои случаи да има третман на средство на потстанарот. Околностите се такви што овозможуваат и законски и практично потстанарот да може да го издаде станот на трето лице. Бидејќи е тешко да се одреди кога вакво средство може да постои, се препорачува нивно евидентирање само кога постојат докази дека тие биле реализирани.

17. 372 Спречената вредност на станот може да биде повисока од неспречената вредност ако износот на ренти опаднал по склучување на договорот за лизинг. Во овој случај сопственикот е тој кој има корист од разликата меѓу договорената цена и пазарната цена бидејќи вредноста на станот во неговиот биланс на состојба е спречената цена. Ако потстанарот сака да го откаже лизингот, тој можеби ќе мора да му ја плати на сопственикот разликата меѓу спречената вредност и неспречената вредност. Само во исклучителни случаи кога потстанарот плаќа на трето лице да го преземе лизингот по цена која е специфицирана во лизингот, ова плаќање претставува реализација на средство со негативна вредност на потстанарот. Кога еднаш времетраењето на лизингот ќе помине или ако лизингот ќе се откаже, вредноста на станот се враќа на износот на неспречената вредност.

17. 373 Средствата кои ги претставуваат ваквите права врз имот на трети лица секогаш се минливи. Тие постојат само за времетраење на договорот за лизинг и само кога постојат разлики меѓу спречената и неспречената вредност. Со поминување на секоја година, нивната вредност се намалува бидејќи се намалува и периодот во кој постои оваа разлика, но таа може и да се зголеми ако новата цена на рентата се зголеми.

17. 374 Пазарната цена на рентата на станот ја претставува цената која е реално платена од постојните потстанари. Ако, во овој случај, оригиналниот потстанар останува на истото

место и ако продолжи да плаќа 100 единици месечно, ова ја претставува пазарната цена и покрај тоа што новиот лизинг би овозможил рента во износ од 120 единици. Само ако оригиналниот потстанар го изнајми станот за 120 единици, тогаш пазарната цена треба да се евидентира како 120. Од нив, 100 единици ќе бидат платени на сопственикот и 20 на оригиналниот потстанар.

17. 375 Примерот прикажан погоре покажува кога пазарниот оперативен лизинг може да се стекне со вредност како средство. Дозволите за употреба на природни ресурси и договорите за идно производство може исто така да придонесат за зголемување на средствата за права на имот на трети лица од овој вид. Исто како и дозволите за преземање на специфични активности, иако оригиналните плаќања имале третман на данок, ако се платени на владата. Финансискиот лизинг не придонесува за зголемување на овој вид средства. Ако вредноста на средството ставено под лизинг се зголеми за поголем износ од износите кои достасуваат под финансискиот лизинг, корисникот на лизингот секогаш има можност да го продаде средството враќајќи го заемот и задржувајќи ја разликата.

Пазарен оперативен лизинг како средство

17. 376 Пазарниот оперативен лизинг може да има третман на средство само ако се задоволени следните два условия:

- a. Лизингот ја специфицира предодредената цена за употреба на средството која се разликува од цената под која средството може да биде ставено под лизинг во тековниот период и
- b. Корисникот да биде во можност законски и практично да ја реализира оваа ценовна разлика со склучување поддоговор за лизинг со трето лице.

17. 377 Во практика, се препорачува евидентирање вакво средство само во случај кога корисникот на лизингот реално го искористува неговото право да ја реализира ценовната разлика.

T. Други прашања

1. Аранжмани на поделба на времето

17. 378 Еден начин на поделба на средство кое нуди сместување е со аранжмани на поделба на времето. Меѓутоа истиот израз може да се користи и за голем број различни аранжмани.

17. 379 Еден аранжман е сличен на купување куќа, освен што "сопствеништвото" е ограничено на одреден период секоја година, но засекогаш. Идентичен физички простор му е достапен на сопственикот секоја година. Друг вид аранжман гарантира сместување во дадено време секоја година, но не е неопходно и на истиот физички простор. Друг аранжман се состои од купување "поени" во шема кои сопственикот може да ги искористи да купи

сместување на различна локација и во различно време во зависност од расположливоста.

17. 380 Сите аранжмани на поделба на времето имаат единица која е одговорна за одржување, осигурување итн. Меѓутоа постојат разлики за тоа дали оваа единица е крајниот сопственик на комплексот и договорните страни се корисници на лизингот или дали единицата има улога на агент на група на сопственици или договорни страни. Слично на ова постојат варијации и во поглед на тоа дали сопственикот или потписникот може да го продаде или да го отстапи неговото сопствеништво на друга единица трајно или да го изнајмува повремено.

17.381 Дали учеството во шеми за поделба на времето доведуваат до зголемување на средството ќе зависи од одговорите на вакво вид на прашања. Ако сопственикот има определено простор, кој е достапен во неограничено време, има право да дејствува како дел од комитетот за управување со шемата, може да ја продава или отстапува алокацијата по негова волја, тогаш сопственоста најверојатно претставува средство од ист вид како и куќите. Ако сопственикот има фиксен договор да има на располагање одреден вид на сместување достапно во даден период за фиксно времетраење, најверојатно ова претставува припејд лизинг, но од таков вид што може повремено да биде повторно изнајмен или продаден за остатокот од периодот од лизингот во вид на трансферабилен оперативен лизинг. Учесник во шеми кои се базираат на поени може да имаат единствено сметки за плаќање како вид на средство.

17.382 Во случај кога аранжманите на поделба на времето се значајни, условите кои се однесуваат на нив треба да се испитаат во поглед на општите принципи опишани во овој дел за да се одреди како да се евидентираат соодветните трансакции и како да се класифицираат средствата.

2. Изгубени депозити

17.383 Под кој било вид договор можно е една страна да направи плаќање, а другата страна да не ги испорача стоките, услугите или средствата ветени со договорот. Во многу случаи ова влијае врз зголемување на сметките за плаќање или за наплата кои првата страна може да ги побара од втората страна во договорот. Во одредени случаи ова не е остварливо. На пример, евтините авионски билети најчесто се нудат врз неповратна основа. Фактот дека претплаќањата се неповратни претставува дел од деловниот план на соодветната компанија. Нивниот аутпут треба да се мери според вредноста на продажбата без намалување на плаќањата на клиентите кои не ги искористиле услугите на кои имале право. Мерењето на обемот на услугите ќе зависи од реализираните услуги и влијанието на неповратните депозити ќе биде прикажано како ценовен ефект. Исто така, ќе има влијание и врз податоците за трошоци за потрошувачка на оние што платиле за услугите кои не ги искористиле.

Дел VI: Акциски опции за вработените (АОВ)

К. Вовед

17.384 Посебна форма на доход во добра е практиката на работодавачот да им дава на вработените опција да купат акции на некој иден датум. АОВ се слични со финансиските деривативи и вработените може да не ги искористат опциите или поради тоа што цената на акциите е пониска од цената по која тие може да ја реализираат опцијата или бидејќи вработениот го напуштил вработувањето, а со тоа се откажал и од неговата опција. Во наредниот дел е опишан начинот на вреднување на акциските опции земајќи ја предвид можноста дека не се реализираат сите опции.

1. Терминологија

17.385 Најчесто работодавачот ги известува вработените за одлуката да стави на располагање акциски опции по одредена цена (по ударна цена или по цена на извршување) по одредено време и под одредени услови (на пример, ако вработениот се уште е вработен во претпријатието или во зависност од резултатите на претпријатието). Времето на евидентирање на акционерските опции на вработените во националните сметки мора да биде внимателно одредено. "Датум на доставување" е датумот кога опцијата му е дадена на вработениот, "датум на реализирање" е најраниот датум кога таа може да биде реализирана, "датум на извршување" е датумот кога опцијата е реализирана (или истекува нејзината рочност). Во некои земји времето меѓу датумот на реализирање и датумот на извршување е релативно долго, додека во други земји е пократко.

2. Вреднување

17.386 Сметководствените препораки на Меѓународниот одбор за сметководствени стандарди се такви што претпријатието обезбедува фер вредност за опциите на датумот на доставување со земање на ударната цена на акциите во тој период мултиплицирана со бројот на опции кои се очекува да бидат извршени на датумот на реализирање поделена со бројот на години кои се очекува да поминат до датумот на реализирање. Нивната фер-вредност се применува на годините на услуга за да се издадат трошоците на фирмата во секоја година. Нивната фер-вредност за секоја година се прилагодува ако се промени бројот на опции кои се очекува да се извршат.

17.387 Ако не постојат пазарни цени или проценки направени од корпорацијата во согласност со штотуку дадените препораки, вреднувањето на опциите во рамките на СНС може да се процени со користење на моделот на вреднување опции. Овие модели имаат за цел да опфатат два ефекта во вредноста на опцијата. Првиот ефект е проекција на износот по кој пазарната цена на соодветните акции ќе ја надмине ударната цена на датумот на реализирање. Вториот ефект дозволува очекување дека цената ќе порасне уште повеќе во периодот меѓу датумот на реализирање и датумот на извршување.

3. АОВ како финансиско средство

17.388 Пред извршување на опцијата, договорот меѓу работодавачот и вработениот претставува финансиски дериватив и така се прикажува во финансиските сметки на двете страни. Понекогаш е можно овие опции да се истргуваат или работодавачот може повторно да ја откупи опцијата за готовина место да издаде акции. Можно е една мултинационална компанија да им понуди на нејзините вработени во една економија опции за акции од нејзина партнер-компанија во друга земја.

4. Евидентирање на АОВ во сметката на СНС

17.389 Проценка на вредноста на АОВ треба да се направи на датумот на доставување. Овој износ треба да се вклучи како дел од надоместот за вработени во периодот меѓу датумот на доставување и датумот на реализирање ако ова е можно. Ако не е можно да се направи ова, тогаш вредноста на опцијата треба да се евидентира на датумот на доставување.

17.390 Трошоците за управување со АОВ се на товар на работодавачот и имаат третман како дел од меѓуфазната потрошувачка, исто како и кои било други административни функции поврзани со надоместот за вработени.

17.391 Иако вредноста на акциските опции има третман на доход, не постои доход од инвестиции кој е поврзан со АОВ.

17.392 Во финансиската сметка, стекнувањето на АОВ од домаќинствата одговара на соодветниот дел од надоместот за вработени со соодветната обврска на работодавачот.

17.393 Во принцип, која било промена во вредноста меѓу датумот на доставување и датумот на реализирање треба да се третира како дел од надоместот за вработени, додека промената во вредноста во периодот меѓу датумот на реализација и датумот на извршување нема третман на надомест за вработени, туку претставува сопственичка добивка или загуба. Во практика, малку е веројатно дека проценките за трошоците за АОВ за работодавачите се ревидирани во периодот меѓу датумот на доставување и датумот на извршување. Оттаму, од практични причини, целото зголемување меѓу датумот на доставување и датумот на извршување има третман на сопственичка добивка или загуба. Зголемување на вредноста на цената на акцијата над ударната цена претставува сопственичка добивка за вработениот и сопственичка загуба за работодавачот и обратно.

17. 394 Кога АОВ ќе се изврши, влезната големина во билансот на состојба ќе биде заменета со вредноста на стекнатите акции. Оваа промена во класификацијата настанува со трансакции во финансиската сметка, а не преку сметката за други промени во обемот на средствата.

5. Разлики во употреба на АОВ

17. 395 Постојат две последици при третманот на акциските опции на вработените кои треба да се вклучат во сметките за да се обезбеди конзистентност. Едната се однесува на другите начини на наградување на вработените кои се поврзани со акциите на компанијата. Другата е поврзана со употреба на акциските опции за да се исполнат трошоците освен надоместот на вработените.

17. 396 Првата последица се однесува на промените на основниот модел на акциските опции на вработените. Една фирма може да даде придонес на пензиски фонд во вид на сопствени акции. Оваа варијација најчесто се нарекува акциски план на вработените или план за сопственост на акциите. Во рамките на СНС 1993 овие акции не би биле препознаени како побарувања од домаќинствата. Со промена во евидентирањето на правата за пензии место евидентирање на постојните средства за нивно обезбедување, оваа забелешка за евидентирање престанува на ист начин како што се препорачува во ОМСС, со што треба да се употребува промената.

17. 397 Друг начин на употреба на акциските опции како еден вид награда на вработените претставува понуда на вработените да купат акции по поповолни цени во рамките на планот за купување на акциските опции. Вработените не се мера да ја прифатат понудата, меѓутоа ако ја прифатат тогаш дисконтот во акцијата треба да има третман како дел од надомест за вработените. Слично на ова, ако вработените добијат корист која произлегува од промена на акциите на компанијата, но не и од промена на самите акции, тие плаќања треба да имаат третман на дел од надоместот за вработени.

17. 398 Втората последица е можноста компанијата да плаќа за стоки и услуги со помош на акциски опции исто како и нивната понуда како дел од пакетот за надомест на вработените. Кога ќе се случи ова, вредноста на акциската опција треба да биде проценета, ако е тоа можно, со помош на вредноста на стоките и услугите кои ќе се добијат за возврат. Ако тоа не е можно, тогаш треба да се употребат слични методи за вреднување исто како и во случај на акциски опции за вработените. Опциите треба да се евидентираат во рамките на финансиската сметка во вид на трговски кредит меѓу издавачот и обезбедувачот на стоки и услуги. Ваквите договори најчесто се нарекуваат права за апрецијација на акциите. За поедноставување во рамките на СНС, терминот на акциски опции на вработените (АОВ) ги вклучува и правата на апрецијација на акциите.

Глава 18: Елаборирање и презентирање на сметките

А. Вовед

- 18.1 Во претходните глави се објаснети сметководствените концепти на СНС и сериите од сетот на сметки. Оваа глава и оние што следат опишуваат како да се користат овие информации во СНС на начин кој е приспособен да им служи на потребите на корисниците и ја илустрира интеракцијата на СНС со други меѓународни статистички стандарди.
- 18.2 Оваа глава обработува голем број прашања од посебен интерес за оние што се одговорни за одржување на базите на податоци за националните сметки и за презентирање на сметките на најпогоден начин за разни видови анализи. Поточно оваа глава разгледува:
- а. како се справува со ревизиите и несовпаѓањата на податоците и врската меѓу навременоста и точноста,
 - б. кои сметки треба да се презентираат во количествени единици,
 - в. улогата на податоците кои се со почеста фреквенција од годишните,
 - г. регионални сметки и
 - д. какви детали може да бидат вклучени во публикациите.
- 18.3 Иако ниедна табела во претходните глави ја нема илустрирано, примарната употреба на СНС е во контекст на временски серии, така што корисниците на сметките можат да оценат како економијата еволуира и се развива со текот на времето. Националните сметководители, како и другите статистичари, редовно се под притисок да дадат проценки на сметките колку што е можно побргу. Неизбежно постои тензија меѓу навременоста и точноста, со оглед на тоа дека за посеопфатни и детални информации е обично потребно повеќе време за да се обработат отколку за краткорочните индикатори. Составувањето на сметките што е можно побргу со најдобри расположливи информации во тоа време, неминовно со себе носи и потреба од ревизија на

првичните проценки. Објавувањето ревизии на сериите не е знак на слабост во статистичкиот систем, туку треба да се гледа како знак за степенот на доверба кој го има статистичарот во оригиналните проценки и во подоцнежните ревизии. Некои од најнеквалитетните национални сметки се оние што останале непроменети многу години. Аспектите поврзани со објавувањето временски серии, како и потребата да се ревидираат се дискутирани во делот Б.

- 18.4 Глава 15 ја опишува теоријата на индексите на цени кои може да се употребат за дефлација на некои аспекти од националните сметки, од тековни вредности во проценки изразени во количествени големини. Делот В накратко опишува кои делови од сметките е корисно да се изразат на ваков начин.
- 18.5 Годишните серии се погодни за да ги идентификуваат долгорочните промени во економијата, но за да се оцени она што се случува на краток рок, националните сметки со повисока фреквентност имаат клучна улога во пополнување на јазот меѓу краткорочните индикатори и целосно разработените годишни сметки. Дискусијата за таквите сметки сама по себе бара прирачник, но индикација за некои од клучните прашања е дадена во делот Д.
- 18.6 Друга димензија на сметките е онаа на регионалните сметки, каде што регионот може да биде субдизивија на една земја или на економски регион кој опфаќа неколку економии. Краток осврт на некои аспекти од регионалното сметководство е даден во делот Д.
- 18.7 СНС е замислен да биде претставен флексибилно со цел најсоодветно да одговори на локалните услови. Делот Г илустрира некои начини на кои може да бидат презентирани клучните аспекти на сметките. Важно е да се нагласи дека табелите во овој дел не се наменети да се сметаат за строги упатства, туку едноставно за индикации на видовите детали кои може да бидат збиени или проширени во различни околности, со цел да се потенцираат различни аспекти на економијата.

Б. Временски серии, ревизии и разлики (дискрепанции)

1. Временски серии

- 18.8 Табелите во овој прирачник се дизајнирани со цел да бидат објаснувачки и затоа прикажуваат податоци само за еден временски период. Во практика, тоа се временските серии на агрегатите кои го објаснуваат движењето на економските варијабли што се од најголем интерес за аналитичарите. Стилот на табелите во главите од 6 до 13 е погоден за прикажување временски серии бидејќи бројот на колони може да се прошири колку што е потребно за да се приспособи кон подолги временски серии. На пример, место една табела со една колона за секоја од

петте институционални сектори, една за вкупната економија и една за остатокот од светот, појасно е да се има седум табели, една за секоја од колоните, но за повеќе години.

- 18.9 Должината на прикажаните временски серии зависи од поголем број фактори. За некои цели, особено за макроекономско моделирање, може да е потребен најдолг можен рок, а некои земји имаат серии подолги од педесет години. Меѓутоа, повеќето печатени табели не прикажуваат податоци за повеќе од последните десет-петнаесет години, додека постари податоци се достапни

само електронски. Обично повеќе внимание се посветува на обезбедување дека податоците за блиското минато се колку што е можно покомплетни и поточни, додека на претходните години им се дава помалку детално внимание. Пожелно е, сепак, барем да се обезбеди поврзаност со постарите серии за да може да се испитува долгорочната еволуција на економијата.

18.10 Има некои фактори кои укажуваат дека долгите временски серии имаат главно академски интерес. На пример, промената од командна економија кон пазарна економија во Источна Европа во раните 1990-ти години резултира со таква фундаментална промена во природата на економската активност, што временските серии за периодот од доцните 1980-ти до раните 1990-ти години се од ограничен аналитички интерес. Во овој случај политичките промени ги засенија економските последици. Во сите земји, развојот на економијата во текот на подолг период, како одговор на иновациите во производи, маркетинг-механизмите и променетите начини на увоз значи дека споредбите низ многу години треба внимателно да се толкуваат.

2. Ревизии

18.11 Една последица од подготовката на националните сметки врз континуирана основа во текот на повеќе години е тоа што изворите на податоци се менуваат и се подобруваат. Повремените извори, како што е анкета што се спроведува секои пет години, може да станат достапни и да укажат дека претходните претпоставки врз основа на проекцијата на претходната анкета биле попогрешни. Во таков случај не е доволно едноставно да се изврши замена на податоците со податоци за последниот период (или од датумот на новата анкета па натаму), туку треба да се осигури целата временска серија да биде соодветно приспособена со цел да ја прикаже на најдобар можен начин еволуцијата на серијата во најдолг можен период. Неуспехот во тоа резултира со несоодветни дисконтинуитети во сериите, што може сериозно да ги насочи во погрешна насока аналитичарите кои не знаат дека изворот на податоците е променет.

18.12 Оваа потреба за ревидирање на податоците го открива конфликтот карактеристичен во статистиката меѓу точноста и навременоста на податоците. Корисниците би сакале податоци кои се истовремено и навремени и точни, но постои конфликт меѓу овие цели во практиката. Секој Завод за статистика треба да пресуди за тоа како да ги балансира овие конфликтни барања, но без оглед на крајниот заклучок, од суштинско значење се временските серии кои се постојани (константни) за подолг временски период, како и објаснувањата кои им овозможуваат на аналитичарите да ја ценат компензацијата која Заводот за статистика треба да ја направи.

18.13 Збир на насоки за најдобрите практики за изведување и употреба на резултатите од анализата на ревизиите и за формулирање на политика на ревизии, која ефикасно ги поддржува потребите на корисниците, беа подготвени од работна група составена од претставници од ОЕЦД,

Евростат и неколку земји-членки на тие организации. Документите подготвени од работната група се достапни под насловот *Упатство за политики и анализа на ревизии* (Организација за економска соработка и развој и Евростат, 2008).

3. Разлики (дискрепанции)

18.14 Иако СНС осигурува постоење на совршена конзистентност меѓу трите мерки на БДП, се работи само за концепциска конзистентност која генерално не произлегува природно од прибирањето на податоците. Тоа е поради големото диспаритет во изворите на податоци на кој мора да се потсети, како и поради фактот дека каква било грешка во кој било извор ќе доведе до разлика меѓу најмалку две од мерките на БДП. Во практика е неизбежно постоење на многу такви погрешни податоци кои се очигледни во примената, на пример, билансирањето на табелите на понуда и на употреба.

18.15 Исто како што заводот за статистика треба да направи избор меѓу навременоста и точноста, мора исто така да направи избор и за тоа како да се справи со дискрепанциите. Може да се инвестираат ресурси во подобрување на анкетите (прашалниците), форматот на прашалникот, стратегиите на избор на примерок, техниките на обработка вклучувајќи го третманот на податоците кои недостасуваат и така натаму. Сепак, иако е крајно пожелен, таквиот пристап е скап и долгорочен. Дури и со многу софистицирани методи за прибирање податоци, ќе постојат разлики меѓу различните проценки заради разликите во опфатот, вреднувањето и заостанувањето во евидентирањето. Покрај тоа, заводот за статистика исто така е зависен во поголема или во помала мера од административни извори на податоци и може да не е сигурен дали тие податоци одговараат точно на потребите на статистичарите.

18.16 Два пристапа се достапни за заводот за статистика. Првиот е отвореност во врска со проблемот и објавувањето на статистичката разлика (дискрепанција). Кога се прави ова, вообичаено е тоа да се прикажи на варијантата на БДП која заводот ја смета за најмалку точна. Целта е на корисниците да им се прикаже нешто поврзано со степенот на сигурност на објавените податоци. На пример, заводот може да смета дека производствената проценка на БДП е релативноточна, но да има сомневања за некои податоци од расходните компоненти.

18.17 Заводот има алтернатива да ја отстрани разликата (дискрепанцијата) со испитување на податоците во однос на многуте сметководствени ограничувања во СНС правејќи најдобра можна оценка за тоа каде е веројатно да се појавени грешки и соодветно модифицирање на податоците. Рамката на понуда и на употреба, опишана во глава 14, е многу моќна алатка за вршење на овој вид задачи. Повеќе информации за овие техники на балансирање може да се најдат во прирачници за инпут-аутпут табелите, како што се оние што се подготвени од ОН и од Евростат.

18.18 Во практика, некои земји може да не бидат во можност да ги изготвуваат сите три мерки на БДП. Всушност, се случува понекогаш само производствената мерка да се состави целосно и само одредени компоненти на расходната мерка да се на располагање, главно државните расходи, инвестициите (можеби со нецелосни информации за промени во залихите), извозот и увозот само на стоки. Ако, во таков случај, се презентира проценка на БДП по расходен метод, при што потрошувачката на домаќинствата е изведена како глобална ставка за порамнување, оваа проценка ќе ги покрие не само вистинската, но непозната вредност на потрошувачката на домаќинствата, туку исто така, ќе ги вклучи и нето-ефектите на сите грешки собрани од сите другите делови на пресметката.

18.19 Која било грешка во производствената мерка, цифрите за увоз и за извоз на услуги кои недостасуваат или фактот дека државните расходи биле евидентирани врз основа на готовински, а не врз пресметковен принцип, ќе ја искриви вредноста на потрошувачката на домаќинствата. Ако тогаш бројката за бруто-оперативниот (деловниот) вишок е изведена со одземање на надоместоците на вработените и даноците минус субвенциите за производството од оваа неточна бројка за БДП, грешките ќе се пренесат и на овој агрегат. Лекцијата за корисниците кои гледаат сметки без статистичка дискрепанција е задолжително да разберат како била

В. Сметки изразени во количествени изрази

18.21 Клучна цел во составувањето на сметките кои опфаќаат подолг временски период е да се овозможи проучување на начинот на кој се менува основната структура на економијата. Ова може да се согледа со проучување на променливиот состав на макроекономските агрегати изразени во тековни вредности. Сепак, за да се утврдат стапките на раст, неопходно е да се отстранат ефектите од промените во цените. Ова се прави со составување сметки изразени во количествени големини, кои му овозможуваат на корисникот да ги види годишните промени, кои би настанале ако нема промена на цените. Глава 15 ги опишува во детали теоријата и практиката кои се однесуваат на основната конструкција на индексите на цени и на конструкцијата на мерките на физички обем. Таа глава, исто така, ги објаснува и последиците од изготвување временски серии изразени во количествени големини со примена на верижни индекси, при што некои влијанија на промените во цените се одразуваат и врз проценката на количеството.

18.22 Мерки на физички обем се изготвуваат само за елементите на сметките на стоки и услуги и состојбата на нефинансискиот капитал. Во принцип, тековите на доход од сопственост, трансферите и финансиските трансакции се изразени само во номинални големини. Во случаи на висока инфлација, можно е алтернативно прикажување, при што и овие текови може да се приспособат, но тоа не е правило.

елиминирана таа. Лекцијата за компилаторите е да ги проучуваат можностите за работа на подетално ниво за да се избегне потребата да се прават бруто-претпоставки за ставките кои недостасуваат, особено за оние што се од клучно значење за оценување на условите за живеење, како што е потрошувачката на домаќинствата.

Разлики во нето-кредитирањето или во нето-задолжувањето

18.20 Често, процесот на составување на финансиските сметки и билансот на состојба се доволно одвоени од остатокот на сметките, така што податоците за нето-кредитирањето или за нето-задолжувањето кои се изведуваат од нив се разликуваат во практика иако се концепциски исти. Разликата може да укажува на грешка во финансиската сметка или на кое било место во сметките кое води до салдото (билансот) на капиталната сметка. Изготвувањето преглед на разликите сектор по сектор може да помогне во идентификација на најверојатните извори на грешка. На пример, голема разлика кај нето-задолжувањето на домаќинствата може да значи дека дел од доходот на домаќинствата не е евидентиран; голема разлика во нето-кредитирањето на нефинансиските корпорации може да значи дека некои расходи за фиксниот капитал не биле евидентирани. Но, секој случај мора да биде испитан поединечно.

18.23 Покрај тоа што елементите на сметките на стоки и услуги може да се изразат во количествени големини, целиот сет табели на понуда и на употреба може да се изразат во количествени големини. Составувањето таква табела осигурува не само рамнотежа на стоките и на услугите кога се изразени по тековна вредност, туку и дека цените кои се употребени за нивна дефлација се строго конзистентни. Концепциски, индексот на производство треба да биде поврзан со пондерираниот индекс на цените на инпутите, при што пондерите одговараат на вредностите на различните категории на инпути. Ако цените кои се користат за да се направи дефлација на производството и оние што се користат за да се направи дефлација на меѓуфазната потрошувачка не се доследни, имплицитниот дефлатор за додадената вредност ќе биде неуверлив. Откривањето таква неуверливост е индикација дека или бројките на тековната вредност не се добро избалансирани, или употребените цени се неконзистентни или несоодветни, или пак и двете.

18.24 Корисно е прво да се разгледаат одделно расходните компоненти на БДП и производствените компоненти на БДП, потоа да се разгледа табелата на понуда и на употреба и на крај мерките на состојбата на капиталот.

1. Составни делови на расходната страна на БДП

18.25 Мерката на БДП која најлесно може да се изрази во количествени големини е расходната. Ако постојат

соодветни ценовни индекси, може да се изврши дефлација на оценките на потрошувачката на домаќинствата, инвестициите, извозот и увозот, без големи концептуални проблеми. Пожелно е да се работи на што е можно подетално ниво користејќи ги достапните детали за производите за секој агрегат. Мора да се внимава, како што е објаснето во глава 15, да се осигури дека разликите во квалитетот се соодветно пресметани во дефлаторите на цените. Ова е особено важно за инвестициите, при што многу елементи, како што се компјутерите, се предмет на брзи технолошки промени и многу елементи се приспособени, на пример, парчиња тешка машинерија изградени по индивидуални спецификации.

18.26 Индексите на цените за услугите се потешки за составување од оние за стоките, а ова се однесува особено за непазарните услуги. Бидејќи тековната вредност на непазарните услуги обично се одредува како збир на трошоците, очигледниот пристап е да се направи дефлација за секоја од нив (вклучувајќи и пресметување на надоместокот на вработените по константни стапки на надоместок). Сепак, ова не ги зема предвид промените во квалитетот на услугите, а особено влијанието на каква било постигната промена во продуктивноста. Во некои случаи, директните мерки на физички обем треба да се сметаат како што се опишани во *Прирачникот за ценовни и мерки на физички обем во националните сметки* или во прирачникот *Кон мерење на обемот на здравствена заштита и образование и услуги* (Организација за економска соработка и развој, 2009). Истражувачката работа активно напредува за да произведе оценки на физичкиот обем на производство, кои ги земаат предвид промените во квалитетот, како и во квантитетот на понудените услуги.

2. Составни делови на производната страна на БДП

18.27 Централна ставка во производствената мерка на БДП е додадената вредност, која е ставка за порамнување во производствената сметка. Може да се најдат изјави кои велат дека не е можно да се најде порамнувачка ставка која има ценовна и количествена димензија. Досега највообичаена практика е да се направи независна дефлација на вредноста на аутпутот и на меѓуфазната потрошувачка, индустрија по индустрија (дејност по дејност), а потоа да се пресмета разликата како додадена вредност за секоја индустрија. (Ова е познато како метод на двојна дефлација). Различни ценовни индекси се неопходни од две причини. Првата е затоа што стоките и услугите вклучени во меѓуфазната потрошувачка за која било индустрија не се е исти со аутпутот на таа индустрија. Втората причина е во тоа што меѓуфазните инпути секогаш се мерат по потрошувачки цени, додека аутпутот се мери или по базични цени или по цени на производителите.

18.28 Но, во последно време постои зголемен интерес за обидот да се поврзат движењата во додадената вредност,

по елиминирање на ценовните ефекти, со промените во инпутите на труд и капитал. Опис на различните концепти на продуктивноста може да се најде во *Мерење на продуктивноста: Мерење на растот на продуктивноста на агрегатно и индустриско ниво (ОЕЦД, 2001)*, во понатамошниот текст само *Мерење на продуктивноста*. Во прирачникот се дискутира и прашањето за тоа дали оценките на трошоците на капитал целосно ја опфаќаат оценката на додадената вредност, која доаѓа од директните оценки на физичкиот обем, тема која е обработена во глава 20 за капитални услуги.

3. Табелите на понуда и на употреба изразени во количествени изрази

18.29 Редовите на табелата на употреба го покажуваат начинот на кој вкупната набавка на еден производ се користи за меѓуфазна потрошувачка, за финална потрошувачка, за инвестиции и за извоз. Ова равенство мора да важи за податоците кои се изразени во вредносни единици. Ако за производот за кој станува збор постои недвосмислена мерка за количество, равенството исто така мора да важи и за податоците кои се изразени во количествени вредности. Ако податоците за количеството се добиени со дефлација на тековните вредности, равенството ќе важи со сигурност само ако за секоја употребена категорија е направена дефлација со примена на индексот на цени соодветен за неа.

18.30 Добра практика претставува составувањето табели на понуда и на употреба и по тековна вредност и во количествени големини во исто време, така што конзистентноста на сите влезни податоци, вклучувајќи ги и индексите на цените, може да се истражуваат заедно.

4. Состојба на капитал

18.31 Изведувачкото оценки за потрошувачката на фиксен капитал бара оценки на состојбата на капиталот исклучувајќи ги ефектите од промените во цените, дури и ако не се планира проценување на капиталните услуги или на мерките на продуктивноста. Нивоата на состојба на капиталот се добиваат обично со кумулирање на инвестициите во последователни периоди и со одземање на износите кои биле исцрпени. Сосема е јасно е дека нема смисла да се агрегираат оценки на инвестициите по цената која е вистински платена бидејќи ефектот од зголемувањето на цените (дури и умереното зголемување на цените) ќе биде преувеличување на износот "нов" капитал во однос на "стариот".

18.32 Преферирана техника е проценка на целиот капитал кој е сè уште на залиха по цена од една година, а потоа ревалоризација по цената која превладува кога ќе се составува билансот на состојба, вообичаено првиот и последниот ден од пресметковниот период. Ова треба да се направи на најдеталното изводливо ниво. Повеќе за ова може да се најде во глава 20.

Г. Квартални и други високофреквентни сметки

18.33 Еден одговор на барањето за навремено доставување податоци е да се составуваат сметките почесто од еднаш годишно. Во принцип, СНС може да се примени на која било должина на временски период, но има некои посебни аспекти кои треба да се почитуваат за почестите сметки, за разлика од годишните сметки. Чест избор за податоци со висока фреквентност се кварталните сметки. Повеќе детали во однос на составувањето квартални сметки видете во *Упатство за квартални национални сметки: Концепти, извори на податоци и составување* или во упатството *Прирачник за квартални национални сметки* (Евростат, 1999). Овие прирачници ги обработуваат во детали прашањата како што се користењето на показателите за екстраполирање податоци и усогласувањето на кварталните проценки со годишните податоци. Овде следува само покажување на некои од клучните размислувања кои се однесуваат на кварталното наспроти годишното сметководство. Слични размислувања се применуваат и на другите високофреквентни сметки.

1. Концептуални прашања Време на евидентирање

18.34 Принципот на времето на евидентирање е ист за кварталните национални сметки како и за годишните сметки. Сметките треба да се составуваат врз пресметковна основа, а не врз готовинска основа. Иако секогаш ќе има пресметани износи кои сè уште се неплатени или примени, учеството на овие износи во вкупните текови во тој период ќе биде поголемо за пократок период.

Дефиниции кои вклучуваат период од една година или повеќе

18.35 Квалификацискиот критериум за фиксно средство е дека средството треба да се употребува во производството повеќе од една година. За поедноставеност и конзистентност меѓу кварталните и годишните сметки, овој период се задржува дури и за кварталните сметки.

18.36 Слично, и разграничувањето меѓу краткиот и долгиот рок во класификацијата на финансиските средства и понатаму останува една година.

Сезонски карактер на податоците

18.37 Еден аспект на кварталните сметки е ефектот кој произлегува од тоа што движењата на понудата и на побарувачката може да варираат сезонски. На пример, повеќе електрична енергија може да се користи во зима за да се загреат зградите отколку во лето или, обратно, повеќе може да се користи во текот на летото да се изладат просториите. Многу земјоделски производи се полесно достапни во еден период од годината отколку во друг и поради тоа тие тогаш имаат пониски цени. Поради овие причини, иако кварталните сметки треба прво да се состават со користење на податоците, онака како што се

забележани, пожелно е да се пресметаат и квартални податоци врз сезонски приспособена основа со цел да се проучи моделот на еволуција на економијата со отстранување на сезонските ефекти.

18.38 Многу празници паѓаат во исто време секоја година, што доведува до различен број работни денови во секој квартал. Поради тоа е вообичаено да се пресметуваат серии приспособени за бројот на работни денови во периодот. Затоа е пожелно да се приспособат податоците со висока зачестеност (фреквентност) и за сезонските, и за ефектите на работните денови.

2. Квалитет на податоците

18.39 При составување на кварталните сметки е потребно да се спореди достапноста на кварталните податоци во споредба со годишните податоци. Обично повеќе информации се достапни на годишно ниво и затоа се тие посеопфатни или поквалитетни од кварталните податоци на друг начин. Ако е така, кварталните сметки може да се гледаат како привремени во некоја смисла и треба да се ревидираат штом ќе станат достапни поверодостојни годишни податоци. Едноставното усогласување на четирите квартални опсервации во крајната годишна бројка може да даде неочекувани и неубедливи промени од последниот ревидиран квартал до следниот квартал („јаз“), освен ако не се користат техники за решавање на овој проблем. Најчесто применуваните компјутерски програми во заводите за статистика вршат автоматски приспособувањата за да се осигури дека нема да се јави таков јаз.

18.40 Иако е вообичаено да се осигури дека збирот на податоците за четирите квартали е еднаков на годишните податоци пред приспособувањето, форсирањето на овој договор за сезонски приспособени податоци може да биде тешко и непромислено ако треба да се избегне проблемот на јазот.

18.41 Некои вредности на податоците никогаш не се достапни квартално и може да има потреба од квартални проценки со интерполирање и проектирање годишни информации. Употребата на математички техники за изведување податоци, сепак, треба да се сведе на минимум бидејќи тие веројатно нема да ги опфатат флукуациите во економијата кои кварталните сметки настојуваат да ги откријат. Вредностите за податоците кои се добиени со интерполација и проекција, исто така, најверојатно, нема да имаат силна сезонска компонента, па затоа може да не постојат комплетни сметки со целосни сезонски варијации.

Залихи

18.42 Еден можен исклучок од општото правило дека квалитетот на годишните податоци е супериорен во однос на кварталните податоци се однесува на мерењето на промените на залихите. Треба да се направи дефлација на нивото на залиха на почетокот и на крајот на периодот и промената во залихите да се пресмета како нивна

разлика. Сопственички добивки (или загуби) може да настанат кога се чуваат стоки во залиха и колку се пократки периодите за кои се прават проценки на промените на залихите, исклучувајќи ги сопственичките добивки и загуби, толку подобра ќе биде проценката. (Паралелен случај со акциите, на пример, при што сопственичките добивки се елиминираат со дневно објавување на податоците или, во некои случаи, почесто.) Лесно е да се замисли ситуацијата во која нивото на залихи е исто на истиот датум во последователни години (можеби нула), но притоа има значително движење на стоките во и од залихите во текот на периодот. Во таков случај, треба да му се даде предност на збирот на кварталните (или и за пократок период) проценки на промените во залихите во однос на годишните проценки.

3. Квартални сметки изразени во количествени изрази

18.43 Исто како што сметката на стоки и на услуги во годишните сметки може да се изрази количествено, така

Д. Регионални сметки

18.45 Регионалните сметки се од особена важност кога постојат значајни разлики меѓу економскиот и социјалниот развој на различните региони во земјата.

18.46 Изготвување целосен систем на сметки на регионално ниво подразбира третирање на секој регион како посебен економски ентитет. Во овој контекст, трансакциите со другите региони се евидентираат како да се надворешни трансакции. Потребно е да се разграничат надворешните трансакции со другите региони од трансакциите со остатокот од светот.

18.47 Потребно е да се земат предвид три видови на институционални единици во контекст на регионалните сметки:

- a. Постојат регионални единици, чиј центар на доминантен економски интерес на секоја од нив е во еден регион и поголемиот дел од нивните активности се одвиваат во овој регион. Во рамки на регионалните единици спаѓаат домаќинства, корпорации чии погони се лоцирани во регионот, локални и државни влади, еден дел од социјалната заштита и голем број на НПИСД.
- б. Постојат мултирегионални единици чиј центар на доминантен економски интерес на секоја од нив се наоѓа во повеќе од еден регион, но не се однесуваат на земјата во целост. Многу корпорации и голем број НПИСД се во ваква ситуација.
- в. Мал број единици се национални единици, што значи дека нивните центри на доминантен економски интерес не се лоцирани географски, дури и во смисла на мултирегионална локација. Тука вообичаено спаѓа случајот на централната власт, а може да бидат вклучени и е случај за мал број корпорации (веројатно јавни), главно во монополска или во квазимонополска ситуација,

може да се изрази и кварталната сметка на стоки и услуги. Иако се препорачува индексите на физички обем да бидат верижни, за кварталните сметки се препорачува индексите на физички обем да бидат верижни само врз годишна основа со цел да се избегнат извештачените резултати кои може да бидат предизвикани од сезонските влијанија. Техниките се опишани детално во параграфите од 15.45 до 15.50.

4. Опфат на кварталните сметки

18.44 Во принцип е можно да се состави целиот сет сметки во СНС, вклучувајќи ги и билансите на состојба, врз квартална основа. Сепак, најчести сетови на квартални сметки се однесуваат на сметките на стоки и услуги, компонентите на доход во додадена вредност, државните расходи, билансот на состојба и промените во билансот на состојба за финансиски средства и обврски. Кварталната сметка на стоки и услуги треба да биде составена и во количествени големини.

како што се корпорацијата на националната железница или националната корпорација за електрична енергија.

18.48 Назначувањето на трансакциите на регионалните единици во одреден регион не предизвикува концептуални проблеми. Назначувањето на трансакциите на мултирегионалните единици меѓу различни региони предизвикува повеќе тешкотии. Кога се разгледуваат испораките меѓу единици од истото претпријатие во различни региони, потребно е да се применат препораките од параграф 6.104 за испораки во рамките на истото претпријатие. Таквите испораки се евидентираат само кога единицата што ги прима презема одговорност за донесување одлуки за нивото на понуда и цените по кои нивниот аутпут се пласира на пазарот. Во друг случај, се смета дека приемната единица само обезбедува услуга на обработка на единицата која ја врши испораката.

18.49 Понатаму, некои од трансакциите на мултирегионалните единици едноставно не може да бидат распределени меѓу различните региони во кои работат. Ова е случај за повеќето трансакции на приходи од имот и финансиски трансакции. Поради тоа, единствените порамнувачки ставки на мултирегионалните единици кои може да се утврдат на регионално ниво се додадената вредност и оперативниот вишок. Овие тешкотии се паралелни со оние што се јавуваат при обидот да се состават сметки за индустриите, при што се вршат различни видови активности во одделни погони на истото претпријатие.

18.50 Доделувањето на трансакциите на националните институционални единици по регион создава уште покомпликсни прашања до точката каде што може да биде доведена во прашање корисноста од обидот да се направи тоа. Додека продажбата на електрична енергија и

железнички услуги или надоместоците на вработени платени од централната власт може да се распоредат по региони, каматата на јавниот долг која ја плаќаат централната власт или националните корпорации не може да се лоцира географски. Следствено, разумно решение е да се воведат еден вид национален "квазирегион", кој не е

распределен меѓу регионите и да се третира како дополнителен регион. Овој национален "квазирегион" може да ги вклучува седиштата на претпријатијата кои имаат погони лоцирани и издвоени во регионите.

Табела 18.1: Агрегирање од високо ниво на SNA/ISIC (A*10)

	ISIC Rev. 4	Опис
	делови	
1	A	Земјоделство, шумарство и риболов
2	B, C, D и E	Индустија, рударство и вадење на камен и други индустрии
2a	C	<i>од кои:</i> производство
3	F	Градежништво
4	G, H и I	Трговија на големо и мало, транспорт и складирање, сместување и служење на храна
5	J	Информации и комуникации
6	K	Финансиски и осигурителни активности
7	L	Активности со недвижности
8	M и N	Професионални, научни, технички, административни и помошни услужни активности
9	O, P и Q	Јавна администрација, одбрана, образование, здравство и социјална работа
10	R, S, T и U	Други услуги

18.51 Овие концептуални проблеми делумно објаснуваат зошто ниту една земја не воспоставува целосни сметки за секој регион според СНС. Најчесто регионалните сметки се ограничени на евидентирање на производствените активности (со концептуални проблеми што произлегуваат од лоцирање на некои од нив, како што се транспортот и комуникациите) по индустрија (дејност) и покомплетни сметки за институционалните сектори составени од регионални единици, како што се домаќинствата и локалната и државната власт. Воспоставувањето на сметките за стоки и услуги и на инпут-аутпут табелите по регион не создава нерешливи концептуални прашања иако подразбира третирање на испораките до и од другите региони, како извоз и увоз. Меѓутоа, тоа предизвикува значајни практични тешкотии во отсуство на софистициран систем за статистиката на транспортот.

18.52 Исто така, треба да се напомене дека во големи земји може да има значителни разлики во цените на исти производи во различни региони. Целосната анализа на влијанието на варијациите на цената на регионалното производство и расходите може да подразбира изготвување еден вид на ПКВ (PPP) задача, со цел да

може да се пресмета разликата во куповната моќ меѓу различни региони.

18.53 И покрај тоа, регионалните сметки, дури и со ограничувањето споменато погоре, се многу корисна алатка за економските политики. Делумни регионални сметки можат да се вметнат во сетот од регионални статистички показатели за партиципацијата на работната сила, невработеноста, сиромаштијата и др. Колку е поголем контрастот меѓу регионите во една земја, толку е покорисен таков систем на регионални показатели вклучувајќи ги додадената вредност по глава на жител, расположливиот доход на домаќинствата и потрошувачката на домаќинствата по глава на жител. Земјите сами треба да изготват свои регионални сметки и статистички показатели земајќи ги предвид нивните специфични услови, системот на податоци и ресурсите кои може да се ангажираат за оваа активност.

18.54 Постојат два прирачника кои даваат повеќе детали за регионалните сметки; *Методи за регионални сметки - Бруто-додадена вредност и бруто-инвестиции по активност (Евростат, 1995)* и *Методи за регионални сметки – Сметки на домаќинствата*.

Табела 18.2: Класификација на ниво на индустрија за земја која има голем дел на натурално стопанство

ISIC, Rev. 4		Опис
Делови	Дивизии	Групи
		<i>Монетарни активности</i>
A	0□	Земјоделство, шумарство и риболов Производство на култури и сточарство, лов и слични услужни активности Земјоделски култури Хранителни култури 014 Сточарството 02 Шумарство и сеча на дрва 03 Риболов и аквакултура
B		Вадење на руди и камен
C		Индустрија Формална Неформална
Ди Е		Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација; и водостопанство; канализација, управување со отпадот и активности на поправки
F		Градежништво
G		Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и моторцикли Формална Неформална
I		Сместување и услужни активности со храна
H		Транспорт и складирање 491 Транспорт преку железници 492 Друг копнен транспорт 511,512, 493,521, 522 Воздушен транспорт, транспорт преку цевовод и складирање и помошни активности за транспорт 53, 60 и 61 Поштенски и курирски активности; програмирање и активности на емитување; и телекомуникации
J до U		Останати услуги 84 Јавна администрација и одбрана; задолжителна социјална заштита 85 Образование 86, 87 и 88 Здравство и активности на социјална работа 68 Активности со недвижности Разно
Вкупно монетарни активности		
		<i>Немонетарни активности</i>
A	01	Земјоделство, шумарство и риболов Производство на култури и сточарство, лов и слични услужни активности Земјоделски култури 014 Сточарството 02 Шумарство и сеча на дрва 03 Риболов и аквакултура
F	68	Градежништво Импутирани кирии на станбени објекти во кои живеат сопствениците Други немонетарни активности
Вкупно немонетарни активности		
Вкупно додадена вредност по базични цени Даноци минус субвенции на производи и увоз		
Бруто домашен производ		

Г. Прашања поврзани со презентација на податоците

18.55 Иако е можно, како што е веќе наведено, да се воведат повеќе детали во интегрираните економски сметки со воведување повеќе колони за потсекторите и повеќе линии за расчленување на трансакциите, ова може веднаш да резултира во многу комплицирана и непрегледна табела. Од таа причина, подетална анализа на производството и трансакциите со стоки и услуги, финансиските трансакции и детален биланс на состојба, како и анализа по намена, се прикажани во други видови табели. Некои од овие алтернативи се опишани во следните глави. Овој дел својот фокус го става на презентирањето на главните макроекономски агрегати, поддржувајќи деталност.

18.56 Од фундаментално значење за разбирање на СНС е да се сфатат трите различни начини на пресметување БДП, според производствен, приходен и расходен пристап. Сепак, дефинициите во глава 16 се фокусираат на различните видови текови на највисокото агрегатното ниво со цел да ја направат разликата меѓу трите пристапи колку што е можно појасна. Во практика, кога резултатите им се презентираат на корисниците, потребни се уште некои детали. Обемот и видот на деталите може да варира од земја до земја, но има некои општи насоки кои се користат од меѓународните организации при изготвувањето табели за неколку држави во исто време.

1. Мерки на производството на БДП

18.57 За производствените мерки, обично е соодветно да се даде одредено ниво на детали по дејности. *ISIC*, Rev. 4

обезбедува врвно ниво од 21 дел и второ ниво од 88 поделби. За презентација на сумарните податоци за националните сметки е развиено високо ниво на агрегација од 10 категории и 38 категории на средно ниво на агрегација, кои се соодветни за известување податоци според СНС од голем број земји. Структурата на овие две СНС / *ISIC* агрегации, кои се означени како А*10 и А*38, соодветно, е опишана подетално во *ISIC*, Rev 4, ставовите од 199 до 212. Табела 18.1 го покажува високото ниво (А*10) на агрегација на дејностите.

Клучни индустрии (дејности)

18.58 Релативно е вообичаено во некои земји да се прикажат многу сумарни податоци за голем број дејности со поделба на земјоделство (*ISIC* дел А), индустрија (*ISIC* делови Б-Г), од кои производство, *ISIC* дел В, е прикажано одделно) и услуги (*ISIC* делови Е - О). Во земјите каде што има мал број клучни индустрии, може да биде корисно некои од овие позиции да се раздвојат, а други да се спојат. На пример, може да биде корисно за увид во работењето на економијата, да се направи разлика меѓу земјоделството кое се врши врз комерцијална основа за производство на земјоделски култури за извоз од мали неформални земјоделски активности или да се разграничи составот на електронски стоки. Подеднакво, во некои земји може да биде доволно да се соединат некои групи услуги. Сепак, добра практика е да се следи основниот распоред усвоен од *ISIC*, за кое било ниво на детали кое се прикажува.

Табела 18.3: БДП според расходниот метод

БДП: расходен метод
Расходи за финална потрошувачка
Расходи за финална потрошувачка на домаќинствата
<i>Можно да вклучуваат сумарни детали по производ или КНЛП (COICOP)</i>
Расходи за финална потрошувачка на НПСД
Расходи за финална државна потрошувачка
Расходи за индивидуална потрошувачка
Расходи за колективна потрошувачка
<i>од кои Фактички расходи за индивидуална потрошувачка</i>
Бруто-инвестиции
Бруто-инвестиции во фиксен капитал, вкупно
<i>Можно да вклучуваат сумарни детали зависно од класификацијата на средствата од инвестиции</i>
Промени во залихите
Набавка минус продажба на скапоцености
Надворешен биланс на стоки и на услуги
Извоз на стоки и на услуги
Извоз на стоки
Извоз на услуги
Увоз на стоки и на услуги
Увоз на стоки
Увоз на услуги
Статистичко несовпаѓање
Бруто-домашен производ

18.59 Во земји со големо учество на натуралното производство, може да биде корисно да се покаже дали производството е монетарно или немонетарно. Табелата 18.2 покажува како главните *ISIC* дејности можат да се елаборираат за да се направи оваа разлика. Во зависност од околностите, подгрупирањето на овие позиции (или ако е соодветно можно е дополнително расчленување) може да биде корисен начин на презентирање на информациите на производствените активности во земјата.

2. Мерки на расходите на БДП

18.60 Најагрегатно ниво на расходната мерка на БДП претставуваат расходите за финална потрошувачка на домаќинствата, расходите за финална потрошувачка на државата, бруто-инвестициите, извозот на стоки и на услуги и увозот на стоки и на услуги. (Често во таква скратена презентација, ставката за расходите за финална потрошувачка на домаќинствата ги вклучува и оние на НПСД.) Еден пример на малку подетална табела е прикажан во табела 18.3. Во табелата е прикажана можноста да се вклучат дополнителни информации по производи или по КИПН (СОСОР) групите. Слично на тоа (иако не е прикажано), деталите за производи или СОПНИ, КДФ (СОФОГ) групи може да бидат вклучени во други позиции, на соодветен начин.

3. Агрегати на доходот

18.61 Постои многу помала стандардизација во презентацијата на доходните мерки на БДП. Некои презентации се фокусираат на прикажување на надоместоците на вработените и на оперативниот вишок (и мешаниот доход) со идентично расчленување по дејности, како што е прикажано кај производствената мерка на БДП. Други презентации ги прикажуваат различните компоненти на надоместоци на вработени (платите и наемнините, социјалните придонеси на работодавачите), како и различните видови даноци и субвенции на производство. Како што е веќе посочено, доходот треба да се фиксира нето од потрошувачката на фиксен капитал и на тој начин да се прикаже составот на НДП, а не на БДП. Големината на ННД во однос на НДП е исто така од интерес за аналитичарите и треба да биде прикажана.

18.62 Повторно треба да се земат предвид националните потреби при утврдување на приказот на сметките. Во земја каде што доходот во натура или доходот од натурално производство е значаен, треба да се земе предвид расчленувањето на надоместоците на вработени кое ги вклучува овие ставки.

4. Сметки изразени во количествени изрази

18.63 Сметките изразени во количествени големини можат да бидат претставени на повеќе начини кои не се нужно заемно исклучиви. Можно е нивно презентирање во количествени големини така што за една година (референтната година) износите во тековни цени и во количествени големини ќе бидат идентични. Последица

од тоа е што ако, како што е препорачано во СНС, проценките на количеството се изведени со верижни врски, тогаш агрегатите може да не се еднакви на збирот на компонентите за другите години. Една алтернатива е да се прикажат проценките за количества во форма на индексни броеви. Годината која претходно беше идентична во нивото сега станува 100 за агрегатите и за компонентите. Оваа постапка овозможува полесно да се препознаат промените, но корисниците, ако сакаат, се уште можат да ги пресметуваат износите на нивоата со примена на вредностите од базната година на показателите на физичкиот обем. Меѓутоа, ова алтернатива е несоодветна за агрегати кои може да имаат вредност нула или негативни вредности, како што се промените во залихите. Третата алтернатива е да се прикажат количествените показатели само како стапки на раст во однос на претходната година или во однос на базната година. Меѓутоа, проблемите на заокружување укажуваат на тоа дека ова може да биде дополнителна форма за презентација, а не единствена. (Повеќе види во параграф 15.63 за мерењето на придонесите на верижните индекси во растот.)

5. Квартални сметки

18.64 Како што е истакнато во дискусијата за кварталните сметки погоре, кварталните проценки треба да се претстават и на сезонски приспособена и на неприспособена основа. Често тие ќе бидат претставени по тековни цени и, исто така, како серии на физички обем.

6. Сметки на секторите

18.65 Образложението за правење на институционалните сектори значаен дел од СНС произлегува од клучната улога што ја имаат тие во разбирањето на тоа како економскиот развој влијае врз една или друга група единици во економијата. Сметката за секој сектор може да се разгледува посебно, како што се предлага во следните глави, но некои карактеристики на сметките се видливи само со прикажување на сите сметки на секторите заедно. На пример, испитувањето на тековите на доход од сопственост покажуваат кои сектори плаќаат камата, а кои ја примаат, каква е пропорцијата на добиени дивиденди од пензиските фондови и дали рентата е платена главно од домаќинствата или не. Сметката на секундарна распределба на доходот овозможува да се направи споредба меѓу износот на тековните даноци на доход, богатството, итн. платени од корпорациите, во споредба со домаќинствата, кои сектори плаќаат премии за осигурување и кои добиваат исплати, и колку се важни другите тековни трансфери во економијата.

18.66 Главите кои го дискутираат толкувањето на секторските сметки, исто така разгледуваат прашања на презентацијата, како и главите кои ја прикажуваат поврзаноста со други статистички системи, особено поврзаноста со статистиката на државните финансии, надворешните трансакции и монетарната и финансиската статистика. Во сите случаи, сепак, треба да се обрне

внимание на презентирањето на сметките на начин кој е најкорисен за читателите на публикација за која е наменета презентацијата. Ова може да варира од еден тип објавување до друг и флексибилноста во пристапот е од суштинско значење за да им се овозможи на читателите најдобро да ги искористат податоците кои се презентирани.

7. Интегрирани сметки на акумулација

18.67 Глава 13 го објаснува прикажувањето на сметките на акумулација за нефинансиските и финансиските средства. Врските меѓу билансот на состојба на почетокот и на крајот на периодот за нефинансиските средства е од суштинско значење за пресметување на потрошувачката на фиксен капитал и за мерење на капиталните услуги и

продуктивноста, како што е објаснето во глава 20. Сепак, многу често основните податоци за кои ваквите проценки се направени не се објавуваат врз редовна основа или воопшто не се објавуваат. И покрај нивното очигледно значење, дури и податоците за фондот (залихата) на станбени објекти не е јавно достапна за повеќе од "еден грст" земји.

18.68 За финансиските средства и обврски, ситуацијата е нешто подобра и во некои случаи податоците за тековите се изведуваат од почетниот и од крајниот биланс на состојба. Иако овие податоци се објавуваат редовно, кога се достапни, табелите не се секогаш поврзани со редовните публикации на националните сметки и корисниците не се секогаш свесни за суштинската врска меѓу финансискиот дел на сметките и останатиот дел.

ГЛАВА 19: НАСЕЛЕНИЕ И ИНПУТ НА ТРУД

А. Вовед

19.1 Економската активност во суштина е човечка активност, а сепак редоследот (сетот) на сметки не се однесува директно на лица, туку само индиректно. Сите поединци кои ги сочинуваат домаќинствата (населението) се идентификувани само ако остваруваат расходи за потрошувачка. Оние лица што се вработени се јавуваат само како приматели на надомест, без никакви индикации за тоа дали постојат мал број на многу добро платени вработени лица или голем број на слабо платени вработени лица (иако, фактички, постојат и двата случаја и голем број случаи меѓу нив). Целта на оваа глава е да покаже како податоците за населението и за трудот може да се употребат заедно со клучните ставки во редоследот на сметките за да се покаже колку има корист од економската активност просечниот граѓанин и колку придонесува во производството просечниот работник. Со мерење на БДП по глава на жител се добива индикација за користа, а со проценување на продуктивноста на трудот - индикација за придонесот. Освен што се од интерес самите по себе, овие бројки се интересни во споредба со слични податоци во различни временски периоди и во различни земји.

19.2 Оваа глава ги разгледува само вкупното население, инпутите на труд и продуктивноста на трудот. Глава 24 разгледува различни типови домаќинства. Проширувањето на продуктивноста за да го вклучи влијанието на капиталот е опфатено накратко во глава 20, а поопширно во други публикации, како што е *Мерење на продуктивноста*.

19.3 Во СНС се бара дефиниција на населението за да се искажат БДП и агрегатите на потрошувачката по глава на жител. Фактички, изразувањето на обемот на БДП (или на расходи за финална потрошувачка на домаќинствата) по глава на жител ги "стандардизира" обемите, со приспособување за големината на земјите врз основа на нивното население. Обемот по глава на жител на клучните агрегати често се употребува како мерка на релативниот стандард на живот во земјите, и покрај сомневањата на некои социјални аналитичари во врска со соодветноста на оваа мерка. И покрај тоа што обемот на БДП по глава на жител има некои недостатоци, јасно е дека постои силна корелација меѓу обемот на БДП по глава на жител и стандардот на живот.

19.4 Варијаблите на инпутот на труд се потребни за да се испита продуктивноста. Промените во продуктивноста низ времето се значаен показател за ефикасноста на економското производство. Исто така, разликите во нивото на продуктивноста во една земја, во споредба со слични земји, обезбедуваат корисен индикатор на релативната ефикасност на производствените процеси на земјата. Продуктивноста може да се мери на различни начини. Наједноставен е продуктивноста на трудот, која обично се мери како обем на БДП по одработен час. За

покомплицираните мерки на продуктивноста, како што е мултифакторската продуктивност (понекогаш се нарекува и вкупна факторска продуктивност), исто така, потребна е мерка за инпутите на труд, заедно со инпутите на капитал за да се добие вкупна мерка за инпутите и таа да се подели со обемот на БДП.

1. Меѓународни стандарди на статистика на работната сила

19.5 Сосема е јасно дека ако треба да се формира сооднос меѓу мерките на аутпут и инпут на труд, концептот на трудот кој се применува мора да се совпаѓа со опфатот на производството во СНС. Релевантните стандарди на работната сила се воспоставуваат од Меѓународната Организација на Трудот (МОТ/ILO). Стандардите на МОТ се содржани со "резолуциите", кои се усвојуваат на седници на Меѓународната Конференција Статистичарите на Трудот (МКСТ). Резолуцијата од 2008 година потврдува дека *економски активното население се дефинира како поединци подготвени да понудат труд заради преземање на активност која е вклучена во гранацата на производството на СНС*.

19.6 Не секој кој е економски активен работи за некоја резидентна институционална единица. Затоа е особено важно концептот на резидентност кој лежи во основата на проценките на населението да биде конзистентен со концептот на проценките на работна сила и резидентноста на лицата вклучени во проценките на вработеноста да бидат конзистентни со критериумот на резидентна институционална единица во СНС.

2. Структура на главата

19.7 Темата на населението и изведувањето на бројки за агрегатите, како што е БДП, по глава на жител, се предмет на обработка во делот Б. Делот В започнува со опишување на тоа како може да се подели вкупното население на лица кои ја претставуваат работната сила и лица кои не се во работната сила, и на усогласувањата кои се прават на вкупното население за да се земат во предвид резидентите кои работат во странство и нерезидентите кои работат во домашната економија. Исто така, опишува како се дефинирани различните категории на работна сила и обработува некои гранични прашања.

19.8 Делот Г дискутира за тоа како едноставното броене на вработени лица може да се подобри со цел нивна употреба во мерките на продуктивноста, преку користење на различни средства за стандардизирање. Изведувањето на мерки на продуктивноста на трудот е тема која се обработува во делот Д, при што оваа глава завршува со кратка дискусија за изворите на податоци дадена во делот Г.

Б. Население

19.9 Годишните проценки за населението произлегуваат од поретките пописи на населението. Пописите обично ги бројат луѓето кои се присутни на одреден ден, или бројот на луѓе, кои обично живеат во местата на живеење, дури и ако не се присутни во времето кога се врши пописот. Сепак, пописот вообичаено се спроведува на секои пет или десет години, а понекогаш и поретко. Во годините меѓу пописите, ажурирани информации за населението на една земја се обезбедуваат со помош на информации за раѓањата и умирањата и за нето миграциите.

19.10 *Населението на една земја наједноставно се дефинира како сите оние лица кои се вообичаено резиденти на земјата.* Во оваа дефиниција, се користат СНС и ВРМ6 концептот на резидентност, односно лицата се резиденти во земјата каде што имаат најсилни врски и со тоа создаваат центар на доминантен економски интерес. Генерално, критериумот се базира на нивната земја на резидентност во период за една година или повеќе. Во повеќето случаи, концептот на резидентност е јасен, и се базира на живеалиштето во кое лице го живее на трајна основа, иако постојат некои гранични случаи, кои се подетално дискутирани во глава 26.

19.11 Генерално, лицата кои се резиденти на една држава една или повеќе години, без оглед на нивното државјанство, треба да бидат вклучени во мерката за населението. Исклучок е странскиот дипломатски персонал и персоналот на одбраната, заедно со нивните семејства, кои треба да бидат вклучени како дел од населението на нивната матична земја. "Правилото на една година" значи дека вообичаено резидентите кои живеат во странство помалку од една година се вклучени во населението, додека странските посетители (на пример, туристите), кои престојуваат во земјата помалку од една година се исклучени од мерката на населението. Понатамошна разработка на примената на критериумот на резидентност во посебни случаи е дадена во параграфите 4.10 до 4.15 .

1. Проценки на растот по глава на жител

19.12 Стапката на раст на обемот на БДП е ед од клучните економски индикатори, дадени во националните сметки. Ваквите стапки на раст може директно да бидат споредливи меѓу земјите, бидејќи тие се изразени во општи единици (процент на промена) и не се под влијание на валутата во која се изразени проценките на

В. Мерење на работната сила

19.16 Не сите поединци вклучени во населението се ангажирани во производството. Некои од нив се премногу млади, некои се многу стари, а некои едноставно одбираат да не работат. Други може вообичаено да работат, но привремено да не се на работа, на пример поради болест, немање потреба од вработени или одмор.

БДП. Сепак, дел на растот на обемот на БДП на секоја земја се припишува на промените во населението, поради што е корисно да се "стандардизираат" процентни стапки на раст со пресметување на стапки на раст по глава на жител. На пример, ако населението во земјата се зголемува побрзо од нејзиниот раст на обемот на БДП, тогаш аутпутот по глава на жител опаѓа. Од друга страна, земја со многу низок раст на обемот на БДП, но која има намалување на населението, ќе бележи пораст во аутпутот по глава на жител.

19.13 Како што е истакнато во воведот, има и некои недостатоци во бројките по глава на жител. Може да се дадат два примери за да се илустрира ова. Економија со поголеми домаќинства може да има еднакви користи од сразмерно помали расходи за домување и други елементи кои ги опфаќаат сите членови на домаќинството, отколку земја со помали домаќинства. Давањето на ист пондер на мало дете и возрасен во физички напорна работа, исто така, може да даде лажни информации во врска со соодветноста на потрошувачката на храна.

19.14 Стапките на раст по глава на жител на реалниот национален доход или на реалната фактичка потрошувачка, генерално обезбедуваат подобра мерка на промените во просечната "благосостојба" на населението на една земја од промените во обемот на БДП. БДП е мерка на производството во рамки на земјата, но приливи или одливи на доход од или кон остатокот на светот може да имаат значително влијание врз нивото и стапките на раст на реалниот национален доход по глава на жител. Слично на ова, нивото и стапките на раст на обемот на БДП може да се разликуваат значително од оние во финалната потрошувачка на домаќинствата, поради различните удели на инвестициите и нето извозот во БДП кај поделните земји.

2. Апсолутни нивоа на БДП по глава на жител

19.15 Како што е опишано во глава 15, Меѓународната Програма за Споредба (ICP) прави проценки на апсолутните нивоа на БДП и БДП по глава на жител во земјите, настојувајќи да воспостави релативно ниво на просперитет. Овие оценки вклучуваат мерки на БДП, паритети на куповната моќ (ПКМ/PPP), како и истите проценки за населението кои беа претходно наведени дека се употребуваат како мерки за порастот на обемот.

Прв чекор во придвижувањето од податоци за населението кон податоци за вработеноста е да се дефинира што се подразбира под терминот работната сила.

19.17 *Работната сила ја сочинуваат лица кои се реално спремни да го понудат (отстапат) нивниот труд во текот на определен референтен временски период за производство на стоки и услуги, кои се вклучени во границата на производство на СНС.* Работната сила понатаму е поделена на вработени и невработени лица. Така населението на земјата може да се подели на три категории: вработени, невработени и лица надвор од работната сила. Статусот на едно лице зависи од неговата активност (или неактивност) во одреден референтен период (обично една недела).

19.18 Бидејќи работната сила е дефинирана во однос на краток временски период, бројот на лица во работната сила во секое време може да биде помал од економски активното население. На пример, сезонските работници може да се вклучени во економски активното население, но не и во работната сила во одредени периоди од годината.

19.19 Работната сила се состои од четири групи на лица; резиденти кои се вработени во резидентни институционални единици, резиденти кои се вработени во нерезидентни институционални единици, невработени резиденти и самовработени лица. (Самовработено лице нужно се поврзува со резидентно домаќинство. Ако таквото лице обезбедува стоки и услуги во странство, тие се евидентираат како извоз.) *Вработеноста, во СНС, ги опфаќа сите лица, вработени и самовработени, кои се ангажирани во некоја производствена активност, што е вклучена во границата на производство на СНС.*

1. Вработени

19.20 *Вработени се лица кои, согласно договорот, работат за резидентна институционална единица и добиваат награда (надоместок) за нивниот труд.* Нивната награда се евидентира во СНС како надоместоци на вработени. Однос на работодавач кон вработени постои кога има договор, кој може да биде формален или неформален, меѓу работодавачот и лицето, обично доброволно прифатен од двете страни, според кој лицето работи за работодавачот во замена за надомест во готово или во натура. Не постои барање работодавачот да пријави договорот на некој службен орган, за да важи статусот на вработен.

19.21 Вработените ги вклучуваат, следниве категории, иако оваа листа не е сеопфатна:

- а. лица (физички и нефизички работници, менаџмент персонал, домашен персонал, луѓе кои вршат продуктивна активност за одреден надомест во рамки на програми за вработување), кои се ангажирани од работодавач со договор за вработување;
- б. државни службеници и други лица вработени во државни единици, чии услови за вработување се утврдени со јавното право;

в. вооружените сили, кои ги сочинуваат оние лица кои вршат служба во вид на кратки и на долги ангажмани, како и регрути (вклучувајќи регрути кои работат за цивилни потреби);

г. претставници на религија, ако тие се плаќаат директно од општа влада или определена непрофитна институција;

д. сопственици на корпорации и квазикорпорации ако работат во овие претпријатија;

ѓ. студенти кои имаат формална обврска според која тие користат дел од својот труд како инпут во процес на производство на некое претпријатие, во замена за надомест и (или) образовни услуги;

е. инвалидизирани работници, под услов да постои формален или неформален однос на работодавач и вработен;

ж. лица вработени од агенции за привремени вработувања, кои треба да бидат вклучени во дејноста на агенцијата што ги вработува, а не во дејноста на претпријатието за кое тие фактички работат.

19.22 Надворешен соработник е лице кое се согласува да работи за одредено претпријатие, или да му обезбеди одредено количество стоки и услуги на одредено претпријатие по претходен аранжман или договор со претпријатието, но чие работно место не е во рамките на претпријатието. Надворешниот соработник се третира како вработен ако постои експлицитна согласност дека надворешниот соработник се наградува врз основа на извршената работа, односно врз основа на трудот кој се вложува како инпут во некој производствен процес. Понатамошна дискусија за класификацијата на надворешните соработници е дадена во параграфите од 7.34 до 7.38.

19.23 Лицата кои привремено не се на работа, исто така, се сметаат како вработени, под услов да имаат формално заснован работен однос. Постојењето на ваков формално заснован однос се определува според некои од следниве критериуми:

а. континуиран прием на плата или наемнина;

б. осигурување дека лицето ќе се врати на работа по истекот на причината за негово отсуство од работа или постоење договор во врска со датумот на враќање;

в. поминатото време на траење на отсуството од работа кое, кога е релевантно, може да биде времетраење за кое работниците може да добијат надоместок, без обврска да прифатат други работи.

Лицата вклучени во горенаведените класификации се оние што привремено не се на работа поради болест или повреда, одмор, штрајк или затворање, отсуство поради образование или обука, породилно/родителско отсуство,

намалување на економската активност, привремена неорганизираност или прекин во работата поради причини како што се лоши временски услови, механички или електричен дефект, недостиг на суровини или горива или друго привремено отсуство, со или без дозвола. За некои намени, може да биде корисно да се разграничат вработените кои привремено се отсутни од работа, ако е тоа можно.

19.24 Менаџерите (управителите) на корпорации (или квазикорпорации) во СНС се третираат како вработени иако класификацијата на МОТ (ILO) ги смета нив за самовработени.

2. Самовработени лица

19.25 *Самовработени лица се лица кои се единствени сопственици или косопственици на некорпоративни претпријатија, во кои тие работат, со исклучок на оние некорпоративни претпријатија кои се класифицирани како квазикорпорации.* Лицата кои работат во некорпоративни претпријатија се класифицирани како самовработени лица ако тие немаат платена работа, која претставува нивен главен извор на доход; во спротивно тие се класифицирани како вработени. Тие можат да бидат привремено отсутни од работа за време на референтниот период од каква било причина. Надоместокот за самовработување е вклучен во мешаниот доход бидејќи не може да се набљудува одделно повратот на трудот од повратот на капиталот кој се употребува во некорпоративното претпријатие. (За некои аналитички цели може да биде корисно да се направи определена поделба. Види ги параграфите 20.49 до 20.50)

19.26 Самовработените лица ги вклучуваат и следните категории:

- а. Семејни работници кои придонесуваат работејќи во некорпоративни претпријатија;
- б. Надворешни соработници чиј доход е функција од вредноста на аутпутите од некој процес на производство за кој се одговорни тие, без разлика на обемот на работа;
- в. Работници ангажирани во производство кое го вршат во целост за сопствена финална потрошувачка или сопствени инвестиции, било индивидуално или колективно. (Еден пример за второто е заедничката изградба.)

19.27 Семејните работници кои придонесуваат понекогаш се нарекуваат неплатени работници, при што постојат и други неплатени или доброволни работници.

19.28 Во статистиката на МОТ(ILO), како самовработени лица се сметаат оние кои работат во претпријатија кои се законски некорпоративни, дури и да има доволно информации за таквите претпријатија да бидат третирани како квазикорпорации во СНС. Во СНС надоместокот на

овие лица е вклучен во надоместок на вработените, а не во мешаниот доход. Меѓу другото, тоа може да вклучува и членови на задруги на производителите.

3. Невработеност

19.29 За да се комплетира сликата за работната сила, потребно е да се спомене и невработеноста бидејќи работната сила е поделена на вработени лица (вработени плус самовработени лица) и невработени лица. Невработено лице е она што не е вработено или самовработено, но стои на располагање за работа и активно бара работа. Концептот на невработени лица не е задолжителен во националните сметки бидејќи невработените не придонесуваат кон производството, но нивниот број е потребно да се знае за да се направи концептуална транзиција од вработено население кон економски активно население.

4. Проблеми со разграничувањето

Работни места и вработени

19.30 Поединците може да имаат повеќе од еден извор на доход од вработување бидејќи работат за повеќе од еден работодавач или покрај работата за еден или повеќе работодавачи, работат и за своја сметка, како самовработени. Договорот меѓу работникот и работодавачот го дефинира работното место и секое самовработено лице има работа. Значи, бројот на работните места во економијата го надминува бројот на вработени лица за степенот до кој некои вработени имаат повеќе од една работа. Поединец со повеќе од една работа може тие работи да ги врши сукцесивно, како во случај кога определено лице работи еден дел од неделата една работа, а остатокот од неделата друга или паралелно, како во случај кога лицето освен дневната, има и вечерна работа. Во некои случаи, исто така, две лица може да делат една работа.

19.31 Работодавачите може да не знаат и од нив не се бара да обезбедат информации за секундарните работи на своите вработени. Кога работодавачите даваат информации за бројот на вработени, тие всушност даваат информации за бројот на работни места што ги обезбедуваат тие. Треба да се обрне внимание бројот на работни места да не ги вклучува празните работни места кога бројот на работни места се употребува за утврдување на бројот на вработени. Разграничувањето меѓу бројот на работни места и бројот на вработени е тема што треба внимателно да се обработи во статистиката на продуктивноста.

Резидентност

19.32 Бројот на населението зависи од резидентноста (местото на живеење) на поединците, при што вработените не мора да бидат резиденти на економијата каде што работат. Резултатите од активноста на производствените единици може да се споредат со

вработеноста само ако таа ги вклучува и резидентите и нерезидентите кои работат за резидентни производствени единици. Вработеноста главно се состои од вработени резиденти кои работат за резидентни институционални единици и самовработени лица. Сепак, таа ги вклучува и следните категории, при што може да има дилеми во врска со тоа дали тие се сметаат за резиденти или не:

- а. нерезидентни погранични работници (понекогаш наречени гранични работници), односно, лица кои ја минуваат границата секој ден за да работат како вработени во економската територија;
- б. нерезидентни сезонски работници, односно лица кои влегуваат во економската територија и остануваат таму помалку од една година со цел да работат во дејности кои периодично бараат дополнителен труд;
- в. припадници на оружените сили на земјата, стационарни во остатокот на светот;
- г. државјани кои се дел од персоналот на национални научни бази, воспоставени надвор од географската територија на земјата;
- д. државјани кои се дел од персоналот на дипломатските мисии во странство;
- ѓ. членови на екипажите на риболовни чамци, други бродови, авиони и лебдечки платформи управувани од резидентни единици;
- е. вработени во телата на општата влада кои се наоѓаат надвор од географската територија, на пример, амбасади;
- ж. студенти кои работат се вклучуваат или не, зависно од нивната класификација како резиденти или нерезиденти, како што е објаснето во глава 26.

19.33 Од друга страна, следните резиденти иако се вработени, се исклучени од вработеноста во резидентни институционални единици (а со тоа и од мерките на вработеноста, во контекст на СНС):

- а. резиденти кои се погранични работници или сезонски работници, односно кои работат како вработени во друга економска територија;
- б. државјани кои се членови на екипажите на риболовни чамци, други бродови, авиони и пловечки платформи, управувани од нерезидентни единици;
- в. резиденти кои се вработени во странски државни агенции, кои се наоѓаат на географска територија на земјата;
- г. персоналот на меѓународните граѓански организации, сместени во рамките на географската територија на земјата (вклучувајќи ги и директно регрутираните локални вработени);

д. членови на оружените сили, кои работат со меѓународни воени организации, сместени на географската територија на земјата;

ѓ. државјани кои работат во странски научни бази, воспоставени во економската територија.

19.34 Статистиката на работна сила може да се заснова или врз анкети на домаќинствата (кога треба да бидат опфатени сите резиденти) или врз анкети на субјекти (кога фокусот е на вработеноста во резидентни институционални единици). Сепак, се потребни некои понатамошни усогласувања за да обезбеди целосна покриеност на вработеноста врз основа на СНС:

- а. регрутираните членови на оружените сили генерално не се вклучени во анкетите на субјектите и може да не бидат опфатени во анкетите на домаќинствата, туку регрутите да се сметаат за вработени во општа влада во СНС;
- б. резидентните работници кои живеат во институционално домаќинство (како верска институција или затвор) обично не се вклучени ниту во анкетите на домаќинствата, ниту во анкетите на субјектите, но работниците се вклучени во вработеноста според СНС;
- в. резидентните работници под старосната граница дефинирана за мерење на работната сила, кои работат за резидентни институционални единици се вклучени во вработеноста според СНС.

5. Сива економија

19.35 Националните сметководители се особено загрижени за сеопфатно мерење на економската активност во рамките на границата на производство на СНС на целата територија. Ова често се нарекува "исцрпност" на опфатот на националните сметки. Во практика, тоа значи осигурување дека вредноста на производствените активности кои се нелегални или скриени, (односно, "сива економија" или "скриена економија"), како и оние што се едноставно опишани како неформални, се вклучени во сметките. Во принцип, за СНС платата на сите овие работници треба се вклучи или во надоместокот на вработени или во мешаниот доход. Затоа, кога се вршат споредби меѓу статистиката на трудот и производството, важно е засегнатите лица да бидат вклучени и во статистиката на трудот.

6. Труд во непрофитните институции кои им служат на домаќинствата

19.36 Аутпутот на НПИСД се нуди бесплатно или по цени кои не се економски значајни, па затоа се вреднува според трошоците за производство. Еден од тие трошоци е надоместокот на вработените. Важно е вработените да се евидентираат во мерењата на вработеноста, кои се користат за утврдување на промените во продуктивноста. Меѓутоа, НПИСД често имаат доброволни работници, па нивниот третман заслужува посебно внимание.

7. Доброволен труд

- 19.37 Може да се направи разлика меѓу оние што имаат договор да обезбедуваат труд за симболична плата или само за доход во натура, оние за кои не постои експлицитен надоместок и оние за кои очигледно нема надомест, но работниците имаат директна корист од аутпутот за кој тие учествуваат во неговото создавање. Во статистиката на МОТ, сите три видови работници се вклучени во економски активното население како вработени.
- 19.38 Во СНС, надоместокот на оние што работат за симболични износи или само за доход во натура се мери според тие трошоци, без импутација на дополнителен елемент на надоместокот. На пример, ако доктори или наставници работат само за храна и сместување, нивната вредност како доход во натура е единствената плата импутирана за нив. Вакви случаи може да се јават во религиозни институции или при природни катастрофи. Ако единицата што го вработува овој персонал е одговорна за примениот надомест, колку и да е мал, персоналот се класифицира како вработен.
- 19.39 Ако персоналот е чисто доброволен, без никаков надомест, дури ни во натура, но работи во рамките на признаена институционална единица, тогаш овие лица се сметаат како вработени во СНС, но нема книжење во ставката надомест на вработени (или мешан доход) за нив. (Лицата кои даваат услуги на групи други лица, како тренер на фудбалски тим на деца, без придружна инфраструктура, не се сметаат за вработени, туку како

вклучени во вршење активности во слободно време, без разлика колку се вредни нивните напори).

- 19.40 Ако членови на семејството придонесуваат во производството на определено некорпоративно претпријатие, проценката на мешаниот доход треба да вклучува елемент на надомест за нив и оттука сите тие се третираат како дел од економски активното население од гледна точка на СНС. Во статистиката на МОТ, таквите работници нема да бидат вклучени во економски активното население ако се тие под определена возраст. (Пониските граници за работна возраст ќе зависат од националните услови.)
- 19.41 По правило, на услугите на станарите-сопственици на станбената зграда не се припишуват услуги на труд (види параграфи 24.50 до 24.58). Спротивно на тоа, ако една група поединци се согласи да изгради зграда или структура, на пример, училиште или бунар, овие лица се сметаат за дел од работната сила и примаат мешан доход на нивните напори. Бидејќи е тешко да се вреднуваат таквите проекти, освен ако може да се направи директна споредба со слична градба, вредноста на изградбата треба да се базира врз настанатите трошоци. Трудот е значаен инпут во градежните проекти, така што неговата вредност мора да биде вклучена како дел од вкупните трошоци со примена на стапките за наплата за слични видови работа на локалните пазари на труд (види параграфи 6.127 и 7.30). Овој доход потоа се користи за да се добие резултатот од нивните напори, кој потоа може да биде предаден на трета страна за одржување. Втората акција се евидентира како капитален трансфер во натура.

Г. Стандардизирани мерки за мерење на инпутот на труд

- 19.42 Груба проценка на инпутот на труд потребен за изготвување на мерките на продуктивноста е обезбедена со бројот на вработени лица. Користејќи го ова како појдовна точка, мерките на инпутот на труд може да се приспособат на соодветен начин за да обезбедат различни степени на софистицираност. Примери за комплексни мерења се еквивалентите на полно работно време, вкупните одработени часови и инпутите на труд приспособени за квалитетот, базирани врз модели. Секој од нив е разгледан подолу.

1. Вработеност мерена врз основа на полно работно време

- 19.43 *Вработеност на ниво на полно работно време е број на еквивалентни работни места со полно работно време, дефинирана како вкупни работни часови фактички одработени од сите вработени лица, поделено со просечниот број работни часови фактички одработени на работни места со полно работно време.*
- 19.44 Дефиницијата не мора секогаш да опишува како е проценет концептот. Методот што се користи понекогаш

со едноставно броење на сите работни места со скратено работно време како со половина од полното работно време е најгрубиот можен начин за изготвување проценка. Со оглед на тоа што должината на полното работно време се менува низ времето и се разликува меѓу различни индустрии се претпочитаат посоефистицирани методи, на пример, воспоставување на просечниот удел и просечното работно време на помалку од полна работна недела, работни места со полно работно време во секоја група на работни места одделно.

- 19.45 СНС не ја препорачува вработеноста со полно работно време како претпочитана мерка за инпутите на труд. Меѓутоа, ако податоците се доволно добри за да може да се проценат вкупните фактички одработени часови, вработеноста со полно работно време, исто така, треба да се појави заедно со националните сметки. Една причина за ова е што на тој начин се олеснуваат меѓународните споредби со земји кои можат да ја проценат вработеноста само со полно работно време. Меѓутоа, со тоа што МОТ (ILO) препорачува евидентирање на вкупните фактички одработени часови како преферирана мерка за инпутот на труд, употребата на еквиваленти на полно работно време веројатно ќе биде постепено исфрлена.

19.46 Како што е споменато, бројот на вработени со еквивалент на полно работно време, базира на бројот на одработени часови, во просек, на работни места со полно работно време. Ако бројот на одработени часови на работни места со полно работно време се намалува, да речеме, поради зголемување на правото на годишен одмор или државни празници, тогаш може да има малку или воопшто да нема промена во еквивалентите на полно работно време иако вкупниот број на фактички одработени часови е намален. Сличен ефект може да биде предизвикан од зголемена зачестеност на отсуства поради болест. Затоа проценката за бројот на часови на работни места со полно работно време е приспособена за просечниот износ на боледувања, користени во референтниот период, како и за користените годишни одмори.

2. Работни часови

19.47 Дури и со такви усогласувања на бројот на еквиваленти на полно работно време, сепак се преферира употреба на вкупните фактички одработени часови за проценки на продуктивноста.

19.48 Во практика, може да се јави потреба од проценка на вкупните фактички одработени часови и годишните (со полно работно време) фактички одработени часови. Во многу земји, особено кај работни места со месечни плати на вработените, само нормалните часови или вообичаено одработените часови, платената прекувремена работа плус правата на годишен и празничен одмор може да се утврдат. Може да биде невозможно да се процени одбивањето кое треба да се направи за просечното ниво на отсуство од работа поради болест или од вкупните фактички одработени часови или од годишните (со полно работно време) фактички одработени часови. Оваа грешка нема да влијае на вработеноста со еквивалент на полно работно време ако стапките на болест на работните места со скратено работно време се исти како и кај работните места со полно работно време.

19.49 Ако референтните недели употребени во анкетите со кои се обезбедуваат податоци не се целосно репрезентативни, тогаш за проценка на податоците за годината како целина треба да се користат најдобрите расположливи информации за варијациите низ годината.

Дефинирање на фактички одработените часови

19.50 За целите на СНС, работното време се дефинира како време поминато во извршување активности кои придонесуваат за производство на стоки и услуги во рамките на производствената граница на СНС. Дефинирани се седум концепти на работното време во резолуцијата за мерење на работно време, усвоена од 18-та Меѓународна конференција на статистичари на трудот (ICLS), во декември 2008 година:

а. фактички одработени часови,

б. платени часови,

в. нормални работни часови,

г. договорни работни часови,

д. вообичаено одработени часови,

ѓ. прекувремени работни часови и

е. часови на отсуство од работа.

19.51 Најважната мерка за СНС и најрелевантна за употреба во мерењето на продуктивноста се фактички одработените часови. Овој концепт ги опфаќа:

а. директните часови, времето поминато во извршување на задачите и обврските на работното место на која било локација, без разлика на времето наведено во договор меѓу работодавачот и вработениот,

б. поврзани часови, вклучувајќи време на повик, патување на работни задачи, обука и други задачи наведени во резолуцијата,

в. изгубено време, кое ги опфаќа периодите кога едно лице е достапно за работа, но не може да работи поради привремени прекини од техничка, материјална или економска природа,

г. време за одмор, како што се кратки периоди за одмор, за освежување и сл.

19.52 Одрработените часови исклучуваат:

а. сите видови на одмор (годишен, државни празници, боледување, родителско отсуство, граѓанска должност и др),

б. празно време кога не се врши продуктивна работа,

в. образование, освен обука,

г. паузи за оброк и други подолги периоди на одмор додека се патува службено.

19.53 Поисцрпни дефиниции на овие критериуми можат да се најдат во резолуцијата на ICLS.

19.54 Треба да се знае, за работните места на вработени, дека одработените часови се еднакви на платените часови минус платените, но неодрработени часови плус одработените, но неплатени часови и е корисно бидејќи многу анкети на субјекти ги евидентираат платените часови, а не одработените часови, така што одработените часови треба да се проценуваат за секоја група работни места користејќи ги расположливите информации за платено отсуство итн.

3. Инпут на труд приспособен за квалитетот

19.55 Употребата на вкупните фактички одработени часови како мерка на инпутот за пресметка на промените во продуктивноста на трудот во текот на времето имплицитно претпоставува дека секој одработен час е од ист квалитет (односно, не постојат никакви разлики во нивото на квалификации и способности на вработениот труд). Со други зборови, секој одработен час од високо стручен персонал, како што е неврохирург, се претпоставува дека произведува ист квантитет и квалитет на аутпут како и секој одработен час од нестручен работник. Можно е да се произведе мерка за инпутот на труд приспособена за квалитетот, која ги зема предвид промените во структурата на работниците во текот на времето, со пондерирање на индикатори за квалитет на различни класи работници. (Терминот приспособени кон квалитетот се користи слично со идејата за индекси на цени приспособени кон квалитетот, но исто така може да се гледа и како приспособување кон промената во структурата на вклучените работници.)

19.56 Показателите за квалитет кои се користат може да се поврзат со променливи како што се академски квалификации, трговски квалификации, искуство (обично врз основа на староста на работникот), дејноста на вработување и така натаму. Различните показатели се пондерираат со примена на просечната плата по час за работник кој спаѓа во секоја категорија. Хипотезата зад овој пристап е дека работниците се ангажираат само додека нивната маргинална цена (односно, нивната плата, вклучувајќи ги и on-costs) е пониска од маргиналниот приход, кој се очекува да резултира од нивното производство. Може да се користи формула за индексот со фиксни пондери (Laspeyres) или пософистицирана формула како Tornqvist, која ги зема предвид променливите пондери со примена на пондери за секој период во анализата.

19.57 Пресметувањето на мерка на инпутот на труд приспособена кон квалитетот, со овој пристап, бара опсежни податоци и само оние земји со високо развиени статистички системи може да ги обезбедат потребните детални податоци.

4. Инпут на труд на вработените по постојан надомест

19.58 Вкупните фактички одработени часови и вработеноста со еквивалент на полно работно време се физички мерки на инпутот на труд. И аутпутот може да се мери во физички единици како тони или метри кубни, но

тоа не се прави во националните сметки затоа што базичната вредност по тон или по кубен метар варира толку многу меѓу производитите, што води до недостиг на општа економска значајност на овие физички мерки. Но надоместот по час или по полна работна година, исто така варира премногу. Физичките мерки на инпутот на труд се важечки само ако составот на различни видови труд е релативно ист во различни земји или во различно испитувано време.

19.59 Бидејќи аутпутот се мери и по тековни цени и во физички големини, природно е истото и со инпутите на труд, како и со меѓуфазните инпути. Меѓутоа, надоместот на самовработените е вклучен во мешаниот доход и не може недвосмислено да се идентификува одделно. Од таа причина, инпутот на труд на вработените е прикажан само по постојан надомест.

19.60 Мерењето на инпутите на труд на работникот по тековни цени и во физички големини е симетрично со мерењето на аутпутот и подлежи на следниве ограничувања.

a. Пазарните цени и пазарниот надомест се претпоставува дека ја мерат реалтивната економска важност на различните стоки, услуги и работни места; предностите и недостатоците на оваа претпоставка се исти за инпутите и за аутпутите.

b. Иако мерката на обемот и концептот на постојан надомест се дефинирани како ревалоризации на количествата по цени од базниот период или нивоа на надомест, можат во практика да се проценат како збир од сите групи на вредностите по тековни цени или нивоа на надомест, секое поделено со соодветен индекс на плата.

v. Овие групни индекси се проценки, пресметани за репрезентативен примерок од работни места или од стоки или услуги, со пондери кои ја одразуваат релативната важност на секоја подгрупа, претставена со избрано и одредено работно место или со избрана и определена стока или услуга. Со други зборови, индекс на надомест се конструира како индекс на цени.

19.61 Додека вредноста на инпутот на труд на вработените по постојан надомест може да се процени со дефлација на тековни вредности, како што е споменато погоре, податоците може, исто така, да дозволуваат директен пристап на множење на тековниот број на работни места во секоја група работни места со просечниот годишен надомест за работни места во таа група работни места од базниот период.

Д. Проценување на продуктивноста на трудот

1. Продуктивност на трудот и мултифакторска продуктивност (МФП)

19.62 Обемот на производство по одработен час (или по вработено лице) е опишан како мерка на продуктивноста на трудот. Меѓутоа, ова е малку несофистицирана мерка, бидејќи промените во оваа мерка може да се одраз на многубројни фактори, а не само на бројот на работни часови на вработениот. Конкретно, врз овој показател може да влијае зголемувањето на капиталот кој се користи, како и промените во составот на работната сила во текот на времето.

19.63 Мерењето на продуктивноста на капиталот, извршено со делење на обемот на производството со индекс на обезбедените услуги на капиталот страда од слични слабости бидејќи не ги опфаќа ефектите од износот на вработената работна сила и ефикасноста и составот на инпутите на капитал.

19.64 Мерка која ги зема предвид придонесот на трудот и на капиталот во растот на производството е мултифакторската продуктивност (МФП), која понекогаш се нарекува вкупна факторска продуктивност (ВФП). Предноста на користење МФП како мерка на продуктивноста е тоа што таа вклучува и ефекти кои не се вклучени во инпутите на труд и капитал. Оваа тема се дискутира повеќе во глава 20 и во *Мерење на капиталот*.

19.65 Моделот на продуктивноста може да се прошири за да вклучи и други фактори, како што се енергијата и материјалите што се употребуваат во производството. Ова може да се прошири за да се изготват проценки на продуктивноста на најдетално ниво на инпут-аутпут табелите. Пример за таква работа може да се најде во проектот EU-KLEMS. EU-KLEMS првично беше статистички и аналитички истражувачки проект, фокусиран врз анализа на сметководството на продуктивноста и растот во Европската унија на ниво на индустрија. Повеќе информации во врска со ова може да се најдат на страната на проектот <http://www.euklems.net/>. Работата е службено усвоена.

2. Проценка на вработеноста за проценување на продуктивноста

19.66 Како што е објаснето во делот Г, ниту бројот на вработени, ниту пак еквивалентот на вработени со полно работно време се идеални мерки за употреба во студиите на продуктивноста. Голем број ги преферираат вкупните фактички одработени часови затоа што е тоа разумен компромис меѓу овие погроби мерки и мерките со интензивни податоци, кои ги приспособуваат разликите во квалификациите, нивоата на вештини и составот на трудот.

19.67 Која и да е мерка на трудот да се користи за пресметка на продуктивноста е многу важно да осигури

дека покриеноста на податоци за трудот е во согласност со онаа на националните сметки. Со други зборови, инпутите на труд мора се проценат во рамките на иста производствена граница и со примена на исти критериуми за резидентност кои се применуваат во националните сметки. Вообичаено, темите кои предизвикуваат најмногу тешкотии се резидентноста (особено со пограничните работници), одбранбените сили и дипломатскиот персонал (кои обично не се покриени со анкетите на работната сила кои често се користат за обезбедување на основните податоци) и за добивање податоци за неплатени часови (на пример, неплатена прекувремена работа) или за дел од самовработеноста (на пример, семејни работници кои придонесуваат).

19.68 Сè повеќе, аналитичарите се заинтересирани за мерење на продуктивноста врз основа на индустрија, како и за економијата во целина. Пресметката на вработеноста по индустрија и работното време по индустрија додава дополнителен степен на тешкотија во процесот на проценување. Меѓу другите предности, користењето на одработени часови ги надминува проблемите во мерењето на вработеноста по индустрија кога еден работник има две или повеќе работни места, не во истата индустрија.

19.69 Поточно, националните сметководствени податоци се добиваат од анкети на субјекти, додека проценките на вработеноста обично се добиваат со користење анкети на домаќинствата. Често е тешко точно да се поврзат податоците класифицирани по индустрија од овие одделни извори. Слични проблеми потенцијално влијаат врз регионалните проценки, со обврска за примена на концептот на резидентност на регионално ниво, а не на државно ниво.

19.70 Продуктивноста на трудот вклучувајќи ги продуктивноста на индустријата и МФП се валидни мерки на перформансите на економијата. Од практична гледна точка е важно да се осигури дека вработеноста и одработените часови кои се во основата на овие проценки се конзистентни едни со други, како и со мерките на аутпутот при пресметувањето на проценките на продуктивноста.

19.71 Испитувањето на релативната продуктивност на различни индустрии (дејности) е од интерес за многу аналитичари. Во практика, проценките на инпутите на труд за целата економија може да се изведат или "од дното нагоре" или "од врвот надолу". Во првиот случај, збирот за економијата во целина ќе биде целосно конзистентен со проценките за индустриите бидејќи тие се сумираат за да се добијат проценките за вкупниот труд. Меѓутоа, во случај на вториот пристап, може да се користат голем број различни извори на податоци за да се добие расчленување по индустрија. Во такви случаи, важно е да се осигури дека збирот на проценките по индустрија е конзистентен со националниот збир.

3. Конзистентност на податоците

19.72 Класифицирањето на вработеноста по индустрија не е секогаш јасно. Главниот проблем е да се осигури дека оценките на вработеноста за секоја индустрија се колку што е можно поконзистентни со вредностите и обемот во националните сметки, така што оценките на продуктивноста да бидат веродостојни. Еден особен проблем кој произлегува е кога вработените се регрутирани од надворешна агенција за вработување. Одржувањето на конзистентноста со аутпутот по индустрија значи дека вработеноста треба да се класифицира во индустријата на субјектот која правно ги вработува работниците. Во практика, ова ќе биде субјектот кој ги плаќа платите на вработените и сите поврзани социјални придонеси, а тоа е обично агенцијата за вработување, поради што вработените ќе бидат класифицирани во индустриската класа 7491 *Регрутирање труд и обезбедување персонал*. Аутпутот на оваа индустрија ги вклучува приходите кои произлегуваат од активностите на изнајмување персонал на оние претпријатија кои имаат потреба од персонал; генерално, тие претпријатија ќе бидат во други индустрии. Претпријатија кои го користат овој најмен кадар и плаќаат на агенцијата за вработување, а потоа агенцијата за вработување му плаќа на вработениот, така што исплатите преку претпријатија-“корисници” ќе бидат евидентирани како дел од меѓуфазниот инпут за индустријата-корисник.

19.73 Идеално, за целите на продуктивноста и аутпутот припишан на овие вработени, и одработените часови ќе бидат евидентирани во индустријата во која фактички работат, а не во индустријата "Регрутирање труд и обезбедување персонал". Меѓутоа, во практика, малку е веројатно дека може да се соберат податоци за да се овозможи аутпутот и одработените часови да се класифицираат на овој начин. За некои цели може да биде корисно персоналот ангажиран од агенциите за вработување да се распредели во индустриите кои реално ги користат вработените. Сепак, секоја таква алокација

Г. Забелешка за изворите на податоци

19.76 Општо, постојат три типа извори на податоци за вработеноста. Тие може да се користат одделно или во комбинација, при што особено се разликува периодичноста на секој од нив. Вообичаените ограничувања дека квалитетот на анкетата зависи од големината на примерокот, дизајнот на анкетата, стапката на одговор и референтниот период очигледно се однесуваат и на анкетите за вработеноста, како и на другите анкети. Исто така важат и чекорите кои треба да се преземат за да се избегнат неодговарањата и погрешното известување.

19.77 Трите извори на податоци се:

- а. анкети на домаќинствата, како што е анкетата на работна сила;

треба да биде прикажана во дополнителна табела, а не во главните сметки.

4. Меѓународни споредби

19.74 Растот на продуктивноста често се изразува во проценти, при што се прават споредби меѓу земјите со користење на овие проценти. Претпоставувајќи дека се применети слични методи за составување на оценките за земјите кои се споредуваат и дека тие имаат приближно споредливо ниво на продуктивност, овој вид споредба е интересен и многу поедноставен отколку алтернативата на споредување на нивоата. Мерењето на релативните нивоа на производство (на пример, обемот на БДП или на БДП по глава на жител) или продуктивноста меѓу земјите е покомплицирано бидејќи е потребно да се конвертираат податоците од националните сметки во заедничка валута. Најдобар начин за тоа е да се пресметаат паритетите на куповна моќ (PPP/ПКМ), кои ја мерат стапката на конверзија на валутата која ќе биде потребна за изедначување на цените на општа кошничка на стоки и услуги меѓу засегнатите држави. Во практика, PPP (ПКМ) се приспособуваат кон разликите во нивоата на цени меѓу земјите, како и кон разликите во девизниот курс (види дел на Д од глава 15).

19.75 Меѓународните споредби на продуктивноста под нивото на БДП, како на пример по индустрија, се проблематични. ПКМ се пресметуваат со примена на проценки на БДП врз основа на расходите, па нема ПКМ за поединечни индустрии кои придонесуваат за БДП. Затоа е неопходно да се направи претпоставка дека ПКМ за еден агрегат како што е БДП е применлив кај сите индустрии. Испитувањето на разликите во ПКМ за различните компоненти на расходите покажува дека тие може значително да варираат, па ова веројатно не е многу добра претпоставка. Вршење робусни меѓународни споредби на продуктивноста на расчленети нивоа е многу сложена задача.

- б. анкети на претпријатијата;

- в. административни податоци (на пример, вработеност поврзана со данокот на плата).

Податоците од пописот на населението, исто така, може да бидат достапни врз нередовна основа.

19.78 Оценките на вработеноста со анкета на домаќинствата обично го смета бројот на луѓе кои имаат работа и, можеби, бројот на часови кои тие ги одработуваат. Ако мерката на инпут на труд која се користи е бројот на работни места во земјата, тогаш анкетата на домаќинствата ќе даде пониска проценка до степенот до кој некои луѓе работат повеќе од една работа,

освен ако анкетата собира информации за држењето на повеќе работни места. Од друга страна, ако анкетата на домаќинствата собира детали во врска со одработените часови на сите работни места на кои секој човек е вработен, тогаш таа треба да обезбеди добра проценка на вработеноста во економијата како целина.

регистрација на нови претпријатија во соодветните органи). Дури и ако задоцнувањата во ажурирањето на рамката на анкетата се конзистентни, нивното влијание врз проценките на вработеноста ќе варира со врвовите и со дната на деловниот циклус. Второ, често е тешко да се соберат податоци за самовработените лица, особено ако тие водат некорпоративни претпријатија. Може да има вистинска збрка со претпријатијата во врска со нередовните работници како даватели на услуги, а не како вработени. Понатаму, може да има некои случаи на намерно пријавување помал број вработени.

- 19.80 Административните податоци обезбедуваат корисен извор на податоци за вработеноста за националните сметки, но можеби ќе треба да се користат со претпазливост и поврзано со други извори. Дури и кога имаат разумно целосна покриеност (на пример, даночни податоци на претпријатијата), податоците може да не бидат достапни доста време и по референтната година и да обезбедуваат само слика на вработеноста во таа година, а не и за просекот во годината. Извор како што се податоците за данокот на плати често е под влијание на постоењето на ослободување за помали претпријатија (вклучувајќи и некорпоративни претпријатија), што ја намалува комплетноста на податоците. Во такви случаи,

- 19.79 Анкетите на субјектите содржат некои недостатоци кога се применуваат како извор на податоци за вработеноста. На прво место, тешко е да се осигури дека рамката на анкетата врз која се базираат е целосно ажурирана поради задоцнувањата својствени на изворите кои се користат за ажурирање на рамката (на пример,

опфатеноста на претпријатијата веројатно е да варира по индустрија поради концентрација на помалите претпријатија во индустриите, како што се земјоделството, градежништвото и трговијата на мало.

- 19.81 Проблемите поврзани со справување со пограничните работници во националните сметки се опишани во делот за резидентност. Што се однесува до изворите на податоци, анкетите на домаќинствата е веројатно да ги вклучат вработените лица во земјата во која се анкетираат (што е нивната земја на престој/резидентност) освен ако анкетата содржи конкретни прашања за да се идентификуваат и да се исклучат таквите работници.

- 19.82 Вработените лица кои имаат повеќе од една работа за време на референтната недела може да се класифицираат само по индустрија и по статус на вработување, со примена на некој во основа произволен критериум за тоа кое од нивните работни места е најважно. На практично ниво, додека анкетите на домаќинствата можат да обезбедат податоци за вработените лица или за работните места или и за двете, анкетите на субјектите обезбедуваат податоци само за работните места.

ГЛАВА 20: Капитални услуги и национални сметки

А. Вовед

20.1 Оваа глава се разликува по содржина и по стил од оние што ги опишуваат сметките на СНС. Целта на оваа глава е да покаже како може да се воспостави врска меѓу вредноста на средствата кои се користат во производство и создадениот бруто-деловен вишок. Оваа врска е елаборирана во период од околу педесет години во севкупност на знаење опишано како теорија на капитални услуги. Меѓутоа, релативно неодамна неколку заводи за статистика ги вклучија идеите од теоријата во мерење на залихите на оние средства што се користат во производството. Бидејќи постои доказ дека овој пристап доведува до подобрување на мерењата на состојбата на капиталот, се предлага, за оние заводи кои се заинтересирани, да се подготви дополнителна табела на стандардните сметки за да се покажат имплицитните услуги обезбедени со нефинансиски средства. Придонесот на инпутот на труд за производството се признава во надоместокот на вработените. Исто така, со поврзување на капиталните услуги со стандардната поделба на додадената вредност, придонесите на трудот и капиталот во производството може да се прикажат во форма подготвена за употреба во анализата на производството на начин целосно усогласен со сметките на СНС.

20.2 Во останатиот дел од воведот е даден многу општ преглед на идеите вклучени во поврзувањето на капиталните услуги со националните сметки. Делот Б прикажува како може да се усогласи мерењето на состојбата на капитал со идејата за ефикасност на средството, како и со неговата цена. Потоа следи делот В, кој покажува како да се идентификуваат тековите на капитални услуги во рамките на постојните ставки во сметките. Делот Г покажува како може да се искористи разгледувањето на основната поврзаност меѓу вредноста на средството и придонесот кон деловниот вишок за да се одреди соодветниот начин како да се земат предвид трошоците за набавка и продажба на средства и да се постави вредност на средствата, при што се достапни ограничени информации за пазарните цени. Конечно, делот Д разгледува можен формат за дополнителна табела.

1. Основни идеи на капиталните услуги

20.3 Нефинансиските средства доведуваат до пораст на добивките или како резултат на употребата во производството, или со едноставното нивно чување определен временски период. Оваа глава се однесува на оние нефинансиски средства што придонесуваат за производство и на тоа како овој придонес се евидентира во сметките. Предметните средства се основни средства, залихи, природни ресурси и оние договори за лизинг и лиценци што се користат во производство. Скапоценостите доведуваат до добивки што произлегуваат повеќе од нивното чување како

залихи на вредност отколку од нивното користење, така што не се опфатени во оваа глава.

20.4 Средствата се појавуваат во билансот на состојба на нивниот економски сопственик, а промените во вредност меѓу еден биланс на состојба и следниот мора да се идентификуваат и вклучат во соодветната сметка. Промените во вредноста на средствата поради промените во апсолутните или релативните цени се појавуваат на сметката на ревалоризација. Промените поради неочекувани настани, што не се одразуваат во трансакции, се појавуваат во сметката на други промени во обемот на активата. Секоја друга промена во вредноста има третман на трансакција и мора да се евидентира на друго место во СНС. Ако корисникот на средството не е законски сопственик, се евидентираат две групи на трансакции, оние што доведуваат до плаќања меѓу корисникот и сопственикот и оние што го покажуваат корисникот кој ги прима добивките од употреба на средството. Вторите се евидентираат како интерни за корисникот. Ако законскиот сопственик на средството исто така е корисник на средството, се евидентираат само интерните трансакции.

20.5 Средствата што се користат во производството мора да се платат, но плаќањето не се одбива од вредноста на производство во периодот кога средството е набавено, туку се распределува во текот на целиот период на употреба на средството во производство. За основните средства, ова постепено плаќање за едно средство се евидентира како потрошувачка на основен капитал, што е намалување на вредноста на средството поради негова употреба во производството. Меѓутоа, средствата не се само трошоци на производството, тие исто така придонесуваат за профитабилноста на претпријатието со тоа што се извор на деловен вишок. Одамна е вообичаено да се препознае дека деловниот вишок е враќање капитал употребен во производството, но изразувањето на тоа како овој вишок се генерира и како се однесува на вредноста на дадено средство и начинот на кој оваа вредност се менува во текот на некој период не е претходно вклучено во СНС. Како што напоменавме, ова изразување е познато како теорија на капитални услуги. Оваа терминологија е малку непријатна за националните сметководители бидејќи услугите што се наведени не се аутпути на производството на начин на кој се тоа транспортните или образовните услуги. Сепак, терминологијата е добро утврдена и не треба сама по себе да доведе до проблеми сè додека се има на ум дека капиталните услуги не се произведени услуги. Алтернативно, капиталните услуги може да се сметаат само како термин за начинот на кој промените во вредноста на средствата употребени во производство се одразени во сметката на производството во билансот на состојба.

20.6 Голем поттик за идентификување на инпути поврзани со капитални услуги во националните сметки се добива од оние што се заинтересирани за аналитички употреби што може да се направат од информациите,

особено за студии на продуктивност. Бидејќи голем дел од оваа работа ја преземаат истражувачи, можеби е неизбежно образложението и причините што стојат зад предлозите да се изразат на релативно академски начин, особено во голема мера користејќи понекогаш многу комплексна алгебра. Во оваа глава се зазема поинаков пристап. Таа има цел да покаже повеќе дека место воведување нов концепт во СНС, капиталните услуги може тероетски да се идентификуваат во рамките на постојните сметки. Понатаму, со препознавање на ова, може да дојде до подобрување во проценките на потрошувачката на основен капитал, кои се моментално потребни во сметките на производството и на вредностите на состојба на капитал, кои се потребни во билансите на состојба. Извлекување информации кои би биле аналитички корисни за студиите за продуктивноста може да се видат на тој начин како нус-производ од подобрувањето на практиките на компилација на националните сметки, а не како дополнително извршување. Објаснување е направено од гледна точка на многу поедноставени нумерички примери но сè уште има цел да ја покаже поврзаноста меѓу концептите наведени во студии што се однесуваат на капитални услуги и пристапот на националните сметки за вреднување капитал и изведување нивоа на залиха.

- 20.7 Објаснувањето дадено овде е површно во извесна смисла бидејќи има цел да даде преглед на концепти и да покаже, во општи црти, зошто теоријата на капитални услуги е релевантна за националните сметководители. За подобро да се разбере предметот, треба да се направи упатување до двата прирачника на ОЕЦД за предметот *Мерење на капиталот* и *Мерење на продуктивноста* и некоја практична и теоретска работа наведена во тие прирачници.

Б. Вреднување на состојбата на капиталот

- 20.8 Проценката на вредноста на состојбата на капиталот не е едноставен процес. Бидејќи е можно директно да се измерат сите нови инвестиции направени во една година и едноставно да се прикаже нивниот збирен износ, проценување на вкупната вредност на залиха на средства, дури од истиот основен тип, но со различни карактеристики и различна старост, не е едноставно. Теоретски, кога би имало совршени пазари за употребени средства (second-hand markets) со секаква спецификација, овие забележани цени може да се користат за ревалоризација на секое средство по цени кои превладуваат во дадената година, но во практика, овој вид на информации се многу ретко достапни. Овие мерења на состојбата на капиталот мора да се изведат индиректно и ова се врши конвенционално со давање претпоставки за тоа како цената на едно средство се намалува со текот на времето и ова се вклучува во еден модел базиран на моделот на постојана инвентаризација (PIM). Главно PIM ја запишува вредноста на сите средства што постојат на почетокот

на предметната година. Со намалување на нивната вредност во текот на годината, ги елиминира оние средства што го достигнуваат крајот на нивниот век на траење во годината и ја додава запишаната вредност на средства набавени во текот на годината. Оваа рутина е толку добро утврдена така што е можно да се превидат претпоставките врз кои се заснова, но со испитување на овие претпоставки се откриваат двојните добивки од изведување вредности на капитални услуги.

- 20.9 Во отсуство на цени кои може да се набљудуваат, вредноста на едно средство може да се одреди со моменталната вредност на неговите идни добивки. Економската теорија вели дека во пазар што добро функционира (соодветно дефиниран) дури и кога цените се видливи, ова равенство исто така ќе се одржи. Значи има два вида прашања што може да се постават за вредноста на едно средство; (i) колку ќе донесе ако се продаде и (ii) колку ќе придонесе за производство во текот на неговиот век на траење. Првото е традиционално прашање поставено од националните сметководители; второто е основно за студиите за продуктивност. Меѓутоа, овие две прашања не се независни.

1. Познавање на придонесот кон производството

- 20.10 Да претпоставиме дека едно средство ќе додаде вредности од 100, 80, 60, 40 и 20 во производството во следните пет години. За да биде поедноставно, претпоставуваме дека сите производи имаат исти цени и нема инфлација. Понатаму да претпоставиме дека реалната каматна стапка е пет проценти годишно за сите пет години.
- 20.11 Вредноста на средството за пет години може да се изведе со користење техники на сегашна вредност како што е прикажано во табела 20.1 (Заради поедноставување, во овој и во сите следни примери, прикажаните вредности се вредности на почетокот на годината, така што при дисконтирањето се користи факторот за цела година. Ова поедноставување се врши само за да помогне во излагањето; во практика треба да се користат бројки од средината на годината. Исто така, треба да се напомене дека бројките во табелите се заокружени и затоа може да изгледа како да не се точно додадени. Меѓутоа, читател кој ги следи примерите во табелата ќе ги добие точно прикажаните цифри).
- 20.12 Додавањето кон вредноста на средството во годината 1 од очекуваните добивки од 80 во годината 2 е 76, односно 80 поделено со 1.05 (алтернативно, додавање на вредноста на средството во година 1 може да се види како 80 помножено со дисконтен фактор од 0.9524, реципрочна вредност од 1.05). Додавање на вредноста на средството во година 2 од добивка во година 3 е 57 (60 поделено со 1.05), а во година 1 е 54 (57 поделено со 1.05), итн. Кога вредноста од 100 за добивки во првата година се додава на 76, вредноста на

добивки од втората година во првата година, и на 54, вредноста на добивки од втората година во првата година и на 35 и 16, што ја претставува вредноста на добивки во годините 4 и 5 во првата година, се

- 20.13 Намалувањето во вредноста на средството од година на година може да се пресмета со одбивање на вредноста на секоја следна година од вредноста на тековната година. Така се изведува серија од 91, 74, 57, 39 и 20, серија чиј збир изнесува 282, првобитната вредност на средството. Ако намалувањето во вредноста на средството (91 во првата година) се одбие од придонесот за производство (100 во првата година), се добива вредноста на доход генериран во една година (9 за првата година). За да се види дека оваа ставка

изведува вредност на средството во година 1 од 282. Кога табелата е комплетна, вредноста на средството во секоја од петте години е 282, 191, 116, 59 и 20.

претставува доход, земете предвид дека збирот на елементи во првата колона за годините 2 до 5 заедно (182) ја претставува вредноста на истата состојба на капиталот што постои во година 2, но вреднувана во првата година. Оваа вредност од 182 се зголемува за 9 до 191 меѓу година 1 и година 2. Овој износ го задоволува критериумот за доход дека е тоа износот кој сопственикот на капиталот може да го потроши и сè уште да биде добро на крајот на периодот како и на почетокот.

Табела 20.1: Пример за изведување на вредноста на состојбата на капиталот од познавање на неговиот придонес за производството

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4	Год.5	Збир од 5 години
Придонес кон вредноста на средството од добивките во:						5%
Година 1	100					
Година 2	76	80				
Година 3	54	57	60			
Година 4	35	36	38	40		
Година 5	16	17	18	19	20	
Вредност во година	282	191	116	59	20	
Индекс на вредност (од година на година)	1.00	0.68	0.61	0.51	0.34	
Намалување на вредноста	91	74	57	39	20	282
Доход	9	6	3	1	0	18

- 20.14 Во тек на петгодишен период, вредноста на доходот е еднаква со разликата меѓу збир на дијагоналните елементи (300) намалено за износот на намалување на вредноста (282) или, поинаку кажано, има равенство меѓу вредноста на доходот добиен од средството и дисконтирањето својствено за утврдување на неговата сегашна вредност.

2. Познавање на вредноста во кое било време

- 20.15 5 Сега да претпоставиме дека не знаеме ништо за придонесот на средството за производство, но познато е намалувањето во вредноста на средството во текот на пет години поради стареење. Ако се претпостави ова во смисла на вредноста на индексот

во однос на вредноста од претходната година, а почетната вредност е позната дека е 282, тогаш може да се пресметаат ставките во табелата 20.2. Според проектот, се претпоставува серија на вредност во согласност со бројките од табела 20.1. Со примена на намалување на вредноста од 0.68 во почетната вредност од 282 дава вредност од 191 за годината 2; со примена на намалување на вредност од 0.61 во вредност од 191 дава 116 за годината 3, итн. (алтернативно, временска низа од вредности може да се претпостави и да се примени за почетната вредност). Од ова намалувањата на вредноста на средството од година на година може да се определат и да се види дека се идентични со оние од табела 20.1.

Табела 20.2: Пример за изведување на вредноста на состојбата на капиталот од познавање на неговото намалување на цената

Дисконтна стапка 5%

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4	Год.5	Збир од 5 години
Придонес кон вредноста на средството од добивките во:						
Година 1	100					
Година 2	76	80				
Година 3	54	57	60			
Година 4	35	36	38	40		
Година 5	16	17	18	19	20	
Вредност во година	282	191	116	59	20	
Индекс на вредност (од година на година)	1.00	0.68	0.61	0.51	0.34	
Намалување на вредноста	91	74	57	39	20	282
Доход	9	6	3	1	0	18

- 20.16 Во принцип, ова се однесува на моделот на постојана инвентаризација (PIM). Негова двојна цел е да пресметаат вредностите на средствата за билансот на состојба и бројките за потрошувачка на основен капитал и овие барања се задоволени во овој момент. Но, всушност, можно е да се оди понатаму. Придонесот на средството за производството во последната година (20) е ист како вредноста во последната година. Ако се дисконтира ова за пет проценти, додавањето на вредноста на средството на почетокот на годината 4 се утврдува дека е 19. Имајќи предвид дека вредноста на средството на почетокот на годината 4 е 59, мора да има бројка 40, што придонесува за производство во таа година. Ако продолжиме понатаму, за година 3, вредноста од 116 мора да се состои од 18, што претставува придонес за производство во година 5 од 20 дисконтирано двојно, 38 ја претставува вредноста на придонесот за производството во година 4 од 40 дисконтирана еднаш и така резидуалната вредност што е придонес за производство во годината 3, мора да биде 60. На овој начин може да се пополни целиот горен, триаголен, дел од табелата, а вредностите на износи на доход во една година може да се изведат како во табела 20.1.

3. Придонес на активата кон производството и опаѓање на цените

- 20.17 Иако табелите 20.1 и 20.2 почнуваат од различни претпоставки, се добива сосема иста целосна табела дури иако тие се пополнети по различен редослед во двата случаја. Табелата 20.1 почнува од претпоставки за намалување на придонесот кон производството и изведува вредности на залиха и намалување на вредноста секоја година. И двете техники даваат вредности на залихи што треба да се вклучат во билансот на состојба и бројки на потрошувачка на основен капитал. Претпоставките во двата случаја мора да бидат усогласени. Всушност, може да се покаже дека секој модел на намалување во придонесот на едно средство за производство (обично се нарекува придонес на активата кон производството) одговара на еден и само еден модел на намалување на цените (обично се нарекува опаѓање на цените).
- 20.18 Со оглед на ова, изгледа е можно да се преземат информациите во групата претпоставки од моделот на постојана инвентаризација (PIM) и едноставно од нив да се изведат придонесите за производство. Иако е можно да се направи ова, по правило е подобро да се почне повторно дефинирање сет од профили за придонес на активата кон производството. Причината за ова може да се илустрира во табела 20.3

Табела 20.3 со малку различен модел на опаѓање на цените

Дисконтна стапка 5%

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4	Год.5	Збир од 5 години
Придонес кон вредноста на средството од добивките во:						
Година 1	80					
Година 2	96	101				
Година 3	75	79	83			
Година 4	24	26	27	28		
Година 5	6	6	6	7	7	
Вредност во година	282	211	116	35	7	
Индекс на вредност (од година на година)	1.00	0.75	0.55	0.30	0.20	
Намалување на вредноста	70	95	81	28	7	282
Доход	10	6	2	0	0	18

20.19 Табелата 20.3 повторно почнува со серија од релативни промени во цените како во табелата 20.2, но овие промени малку се разликуваат. Место серија од 1.00, 0.68, 0.061, 0.51 и 0.34, се зема серија од 1.00, 0.75, 0.55, 0.30 и 0.20. Овие промени ја потценуваат стапката на намалување на вредноста во втората година и претпоставуваат поголема брзина на опаѓање во подоцнежните години. На прв поглед тие не изгледаат неразумно. Меѓутоа, ефектот врз придонесот за производството е значаен, а добиената серија од 80, 101, 83, 28 и 7 е релативно неверојатна. Кој вид средство би бил повеќе од дваесет проценти поефикасен во неговата втора година отколку во неговата прва година и уште поефикасен во третата година отколку во првата пред брзо да се намали потоа? Сепак, овој модел на текови е сè уште во согласност со почетна вредност од 282, како во табелата 20.2 со кумулативни намалувања на вредноста што се додаваат на овој износ во текот на пет години.

20.20 Ова се причините поради кои се тврди дека создавањето претпоставки за намалување на ефикасноста најверојатно доведува до подобри резултати за вредноста на залихите, намалување на нивната вредност и доходот што го генерираат, отколку создавање претпоставки за стапката на опаѓање на цените. Уште еден пример за тоа зошто ова може да биде исто така полесно, да го земеме случајот на едно средство што придонесува исто за производството, да кажеме 100, за секоја од пет години, а потоа

престанува, како светилка. Лесно е да се претпостави константен придонес на активата кон производството, но соодветното опаѓање на цените е многу помалку интуитивно очигледно и варира според применетиот дисконтен фактор.

20.21 Меѓутоа, иако постојат добри причини за користење придонеси на активата кон производството како појдовна точка, онаму каде што се достапни тековни информации за опаѓање на цените, дури и делумни информации, треба да се потврди дека избраниот придонес на активата кон производството е во согласност со забележаните движења на опаѓање на цените.

4. Специјален случај на геометриски опаѓачки профили

20.22 Многу модели може да се претпостават за опаѓање на цените или за придонес на активата кон производството. Тие вклучуваат праволиниска депрецијација и различни нелинеарни форми кои се разгледани во прирачникот за *Мерење на капитал*. Еден модел од посебен интерес е онаму каде што цената опаѓа геометриски, односно секоја година цената (кога е приспособена кон инфлацијата) е со фиксна пропорција, f , од претходната година. Бидејќи таква серија опфаќа, но никогаш не достигнува нула, тешко е да се прикаже во табела како оние што се прикажани погоре, но може да се изведе интересна

карактеристика со помош на малку поедноставна алгебра.

- 20.23 Од табелата погоре може да се види дека вредноста на едно средство на почетокот на секоја година, V_t , е еднаква на капиталните услуги што треба да бидат извршени во таа година, a , плус дисконтен фактор, d , помножено со вредноста на средството на почетокот од следната година, V_{t+1} . Според тоа:

$$V_t = a + d V_{t+1}.$$

Во случајот каде што $V_{t+1} = f V_t$, $V_t = a/(1-df)$. По аналогја, ако вредноста на капитални услуги направени со средството во годината $t = 1$ е b , тогаш $V_{t+1} = b/(1-df)$. Но бидејќи $V_{t+1} = f V_t$ следи дека b мора да е еднакво со $a f$. Така, имаме случај кога обликот на профил на опаѓање на цените и обликот на профил на придонес на активата кон производството се сосема исти.

- 20.24 Како што е наведено погоре, има еден и само еден профил на опаѓање на цените што одговара на еден профил на придонес на активата кон производството, оттука следи дека геометриски опаѓачкиот профил е единствен профил кој е ист и за опаѓање на цените и за ефикасноста. Една последица е што бројките за состојбата на капитал, приспособени кон намалувањето на вредноста, се еднакви со оние за состојбата на капиталот приспособени кон намалувањето на ефикасноста. Ова својство се додава на причините кои може да бидат напредни за избирање на овој профил за да се одреди вредноста на состојбата на капиталот.

5. Практични согледувања

- 20.25 Како што напоменавме на почетокот на овој дел, има многу поедноставувања внесени во прикажаните примери, направени за да им се олесни објаснувањето на основната теорија за идејата на капиталните услуги на оние за кои оваа идеја е нова. Во прирачникот Мерењето на капиталот треба да се консултира за поригорозно разгледување и за размислувања како што е образложението за избирање повеќе на профил на опаѓање на цените (или придонес на активата кон производството) отколку друг, како да се процени векот на траење и моделите на повлекување средства и улогата на очекувањата во пресметките.
- 20.26. Во прирачникот исто така е разгледан фактот дека повратот на капиталот мора да биде доволен за да ги покрие даноците што се плаќаат за предметното средство, момент кој овде се игнорира исто така поради поедноставување.
- 20.27 Да бидеме прецизни, се прави разлика меѓу каматна или дисконтна стапка, r , обично се претпоставува дека е пет проценти во оваа глава и дисконтниот фактор кој е реципрочна вредност од $(1+r)$. Кога r е 5 проценти, дисконтниот фактор е 95,24 проценти. Кога дисконтниот фактор е 95,0 проценти, дисконтната стапка е 5,26 проценти.

В. Објаснување на тековите

- 20.28 Табелите погоре генерираат три временски серии од посебен интерес. Една е придонесот на едно средство кон производството низ времето, една е намалување на вредноста на средството и една е доходот генериран со средството. Очигледно средниот термин одговара на потрошувачката на основен капитал како што се сфаќа вообичаено во СНС. Придонесот на капитал за производство е она што се нарекува бруто-оперативен вишок, па така третата временска серија, доход, одговара соодветно на нето-оперативен вишок. Меѓутоа, овие текови може да се опишат исто така со алтернативни имиња. Дијагоналниот елемент на табелите што го покажува придонесот кон производство е исто така познат како вредност на капитални услуги. Елементот на доход е повратот на капитал. Стапката на поврат на капиталот е однос меѓу доходот и вредноста на капиталот. За табелите 20.1 и 20.2, текот на доход како однос меѓу вредноста на состојбата на капитал во следната година (тој дел што не се користи во тековната година) е исто така пет проценти, исто како дисконтната стапка. Алтернативните технологии се илустрирани на табела 20.4.

1. Капитални услуги и бруто-деловен вишок

- 20.29 Во овој момент, националниот сметководител прашува како може бруто-деловниот вишок да се процени на овој начин кога се изведува како ставка на порамнување при креирањето на сметката на создавање на доходот? Има два можни одговори на ова прашање. Првиот одговор е дека нема комплетно равенство со бруто-деловен вишок, но вредноста на капиталните услуги е имплицитно во негови рамки, па може да се забележи како 'од која' точка во однос на бруто-деловниот вишок. Да претпоставиме дека дисконтната стапка што е избрана е стапка што може да се добие, да кажеме, на банкарски депозит. Ова го утврдува износот кој му е потребен на корисникот на средството да го генерира како нето-деловен вишок, ако средството треба да биде тршоочно ефикасно. Ако бројките за капитални услуги и бруто-деловен вишок се 100, тогаш производителот направил добар избор на средство; за него заработува исто толку колку што би заработил ако ги остави парите во банка. Ако националните сметки покажат дека тој заработил, да кажеме, 150, тоа значи дека производителот имал навистина многу среќа, можеби во реализација на некои монополски профити. Меѓутоа, исто така е можно да постои некој вид средство што го користи, а што не е идентификувано при пресметувањето на капиталните услуги, при што една можност е некој вид нематеријално средство. Слично, ако вредноста на бруто-деловниот вишок е многу пониска од вредноста на проценетите капитални услуги, може да има добра причина за сомневање во опсегот и вреднувањето на средството за кое се претпоставува дека се користи во производство или во квалитетот на оценките на

бруто-деловниот вишок. Оттука, изведувањето на вредноста на капиталните услуги на овој начин е исто така важна алатка за проверка на квалитетот на податоците.

20.30 Алтернатива за третирање на капиталните услуги како елемент на бруто-деловниот вишок е да се изедначи бруто-деловниот вишок сосема со капиталните услуги и тоа да се направи со одредување стапка на поврат (дисконтна стапка) за да се постигне ова. Многу традиционални анализи на продуктивноста го користеа овој пристап, а некои споредби на продуктивноста во земјите зависат од оваа претпоставка. Други студии, користени на ниво на индустрија, покажуваат дека

промената во очигледната стапка на поврат добиена на овој начин треба да се користи, ако воопшто постои, со многу големо внимание. Сè уште постои силна расправа во академските кругови за префериран начин на утврдување на стапката на поврат, егзогено, како што е опишано во претходниот параграф или ендегено, како што е опишано овде. Еден начин на толкување на разликата е да се каже дека користење егзогена стапка на поврат едноставно се соочува со трошоци за капитал (капитални услуги) со добивки (бруто- деловен вишок); ендегената стапка на поврат дава една бројка што треба да е во спротивност со мерилото на “нормална “ стапка на поврат.

Табела 20.4: Капитални услуги и терминологија на СНА
Дисконтна стапка 5%

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4	Год.5	Збир од 5 години
Придонес кон вредноста на средството од добивките во:						
Година 1	100					
Година 2	76	80				
Година 3	54	57	60			
Година 4	35	36	38	40		
Година 5	16	17	18	19	20	
Вредност во година	282	191	116	59	20	
Индекс на вредност (од година на година)	1.00	0.68	0.61	0.51	0.34	
Намалување на вредноста	91	74	57	39	20	282
Доход	9	6	3	1	0	18
	Потрошувачка на основен капитал					
	Поврат на капитал или нето-оперативен вишок					

2. Цени и обем

20.31 Преглед на табелата 20.1 или навистина на која било од другите, покажува дека вредноста на едно средство во определен момент на време, како почеток на година, може да се изрази многу точно како збир на капиталните услуги што се дадени во годината плус дисконтната вредност на средството на крајот од годината. Ова е почетна точка на голем дел од алгебарската разработка на капитални услуги во литературата, но со една важна разлика. Имајќи предвид дека повеќе национални сметководители се наклони да мислат прво во однос на агрегати на тековна цена и подоцна (можно) разбивање во агрегат

на обем плус соодветна цена, повеќе описи на капиталните услуги одат во друга насока. Тие претпоставуваат некој обем и развиваат теорија на соодветната цена (“трошоци на корисник”). Тие може да се помножат заедно и да се добие тековна вредност, но се врши многу дополнителна анализа со користење на информации за обем или цена.

20.32 Една од причините за работа на овој начин е што претпоставката во табела 20.1 дека придонесите за производство во текот на траење на средството се познати не е точна во практика. Она што е познато, проценето или едноставно претпоставено, е *индексот* за тоа како ефикасноста се менува со текот на времето.

Исто така, вредноста на средството, која се претпоставува дека е позната во табела 20.2, е позната само врз база средство - по - средство кога секое е ново; сите други бројки на вредност се проценки од причините објаснето погоре. Може да се користи равенство дека вредноста на едно средство на почетокот на годината е еднаква на капиталните услуги дадени во годината плус дисконтната вредност на крајот од годината, сите изразени во форма на индексни броеви и со претпоставка дека нема инфлација, во една што ја изразува вредноста на капиталните услуги што зависат од намалување на вредноста на средството поради стареење (елемент на депрецијација) и стапката на поврат (опортунитетен трошок на пари). Ако сега се земе предвид влијанието на општата инфлација, цената на капиталните услуги (обично наречена трошоци на корисник) може да се изрази како да зависи од зголемувањето на вредноста на новото средство од истиот тип, номиналниот трошок на пари и релативното намалување година - по - година на вредноста на средството поради стареење.

- 20.33 Исто така е можно да има различни цени за различни видови средства и да се погледне во различни движења меѓу цените на средството и движењата на општото ниво на инфлација. (Табелата 20.1 беше базирана врз многу рестриктивни претпоставки без апсолутна или релативна инфлација на цени.)
- 20.34 Друг важен аспект пресликан во едноставните нумерички табели е следниот. За податоците на билансот на состојбата се потребни вредности на датумот кога е составен билансот на состојба. За проценки на капитални услуги, бруто-деловниот вишок, како и за потрошувачката на основен капитал и тековите на доход се потребни вредности на просечни годишни цени. Во практика, набљудувањата во средината на годината често се претпоставува дека се блиски апроксимации на годишните просеци, но ова не е секогаш така, посебно во периоди на значајна инфлација.

Г. Примена на моделот на капитални услуги

- 20.35 Штом еднаш се прифати теоретска поврзаност меѓу содржината на бруто-деловниот вишок и капиталните услуги содржани во едно средство употребено во производството, има многу други корисни импликации за националните сметки. Тие го вклучуваат: прашањето за користење на земјата во производството, вреднувањето на природните ресурси, одвојувањето на мешаниот доход во компонентите на труд и капитал, мерењето на средството со резидуална вредност, третманот на трошоците за трансфер на сопственоста за набавка, третманот на крајните трошоци, одржување на капиталот, вреднување на работата во тек на долгорочни проекти, алтернативен пристап за проценка на импутирано изнајмување згради на сопственикот и одвојувања на плаќањата под финансиски лизинг во елементот што треба да се смета како отплата на

главнината од елементот што се смета како камата. Секое од овие ќе се објасни понатаму.

- 20.36 Пред да се разгледаат земјата и природните ресурси, корисно е да се потсетиме на последиците од средство што се користи од некоја единица што не е законски сопственик на средството. Важна разлика е дали корисникот ги презема или не ги презема ризиците поврзани со неговата употреба во производство. Кога корисникот не ги презема ризиците, средството се смета дека е подложено на оперативен лизинг. Во таков случај плаќањето да се користи средството е изнајмување и претставува дел од меѓуфазната потрошувачка. Добивките од употреба на средството во производство се акумулираат кај сопственикот во деловниот вишок на сметката на производството во однос на неговата лизинг-активност (видете параграфи 17.301 до 17.303).
- 20.37 Кога корисникот ги презема ризиците поврзани со употребата на средството во производството, добивките од употребата на средството во производството се акумулираат кај корисникот и се појавуваат во неговиот деловен вишок. Ова е точно и за произведените и за непроизведените средства. Разликата меѓу произведените и непроизведените средства се однесува на типот на лизинг што постои меѓу законскиот сопственик и типот на доход од сопственост платен на законскиот сопственик на средството.
- 20.38 Во случај на произведено средство, корисникот на средството кој ги презема сите ризици поврзани со средството станува економски сопственик на средството. Средството се појавува во билансот на состојба на економскиот сопственик. Ако законскиот сопственик е друг, секое плаќање од економскиот сопственик до законскиот сопственик се евидентира како доход од сопственост што треба да се плати под финансиски лизинг (видете параграфи од 17.304 до 17.309).
- 20.39. Во случајот на непроизведено средство, кога се разликуваат корисникот на ресурси и законскиот сопственик, средството останува во билансот на состојба на законскиот сопственик, но изнајмувањето на ресурсите меѓу законскиот сопственик и корисникот го обврзува вториот да му плати на првиот доход од сопственост во форма на рента. (Види параграфи 17.310 до 17.312).
- 20.40 За сите нефинансиски средства употребени во производство, проценката на вредноста на капиталните услуги поврзани со средството овозможува ова да биде во спротивност со доходот од сопственост што треба да се плати за негова употреба за да се одреди дали употребата на средството е исплатлива.

1. Земјиште

20.41 Првата и најстара форма на непроизведен капитал е земјата. Земјата се одликува по тоа што, со добар менаџмент, вредноста се претпоставува дека ќе остане константна од година на година, освен поради ефектите од инфлацијата врз цената на земјата. Тоа значи нема депрецијација на земјата, а целиот придонес за производство може да се смета како доход. За да се покаже како може да се поврзе ова со претходните примери, табела 20.5 покажува дел од соодветна табела за земја што придонесува 20 за производство во континуитет. Целосната табела ќе има бесконечен број редови и колони. Овде се прикажани само неколку примери и се користи многу едноставна алгебра за да се објасни како се постигнува вкупен износ.

20.42 Вредноста на првата колона е збир од 20, 20 дисконтирано еднаш (придонес за производство во втората година дисконтиран еднаш), 20 дисконтиран двапати за третата година и така натаму ако не засекогаш, барем за многу, многу години. Со дисконтна стапка од 5 проценти како претходно, збирот од оваа колона е 420. За да се види дека е ова така, се зема

едноставна геометриска прогресија. Потребен е збир на една серија што може да се запише како:

$$S_n = a + ad + ad^2 + ad^3 + ad^4 + ad^5 + \dots + ad^n$$

при што a е враќање на средството во секој период, а d е дисконтен фактор. (Како што беше забележано претходно, за дисконтна стапка од 5 проценти, дисконтниот фактор е 95.24 проценти). Ако секој израз во равенката се помножи со дополнителен фактор d , тогаш резултатот е:

$$dS_n = ad + ad^2 + ad^3 + ad^4 + ad^5 + \dots + ad^{n+1}$$

Ако вториот израз се одзема од првиот се добива:

$$S_n(1-d) = a(1-d^{n+1})$$

Ако d е помало од целина (како што ќе биде во дисконтирана рамка), а n е многу големо, последниот израз станува безначаен и збирот на серијата, S_n може да се одреди како $a/(1-d)$. Во табела 20.5, a е 20, а d е 0,9524, така што збирот на серијата е 420.

Табела 20.5 Случајот на земја

	Дисконтна стапка 5%					
	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4	Год.5...	...Год.10
Придонес кон вредноста на средството од добивките во:						
Година 1	20					
Година 2	19	20				
Година 3	18	19	20			
Година 4	17	18	19	20		
Година 10	13	14	14	15	16...	...20...
Година 25	6	7	7	8	8...	...10...
Година 40	3	3	3	3	4...	...5...
Вредност во година	420	420	420	420	420	420
Индекс на вредност (од година на година)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00...	...1.00...
Намалување на вредноста	0	0	0	0	0...	...0...
Доход	20	20	20	20	20...	...20...

20.43. Меѓутоа, бидејќи секоја од колоните на табелата, иако за еден израз пократка од претходната, е исто така бесконечна серија почнувајќи точно на ист начин, збирот на секоја колона е исто така 420. Значи, намалувањето на вредноста на земјата од година на година е нула, а целината од 20 не е само придонес за производство, но исто така и доход. Во јазикот на националните сметки, и бруто и нето-деловниот вишок се 20 и нема депрецијација. Подеднакво, вредноста на капиталната услуга и на враќањето на капитал се 20.

20.44 Како што е наведено погоре, може да изгледа малку чудно да се мисли на непроизведено средство што придонесува за 'услуга' бидејќи услугите секогаш се произведуваат во националните сметки. Ова е само одраз на зборовите што ги избрале економистите за да го опишат придонесот на капиталот за производство без да се поврзе зборот 'услуга' со посебното толкување што му е дадено во СНС. Слично на ова, може да се сретне надоместокот на вработени да се опише како трошоци за услуги на трудот.

20.45 Друг термин употребен за капитални услуги е економска рента и овој термин изгледа поприменлив во случајот на земјата, но исто така има и свои недостатоци. Во табелата 20.5, економската рента на земјата е степенот до кој фармерот има корист од употребата на земјата за земјоделско производство (20). Оваа рента расте без оглед дали фармерот одгледува своја сопствена земја или е фармер-изнајмувач. Износот што фармерот-изнајмувач е должен да му го плати на неговиот сопственик е она што националните сметки го покажуваат како рента во рамките на доходот од сопственост. Во деновите кога еден фармер ја платил својата рента како учество во приносот на културите, врската била поочигледна. Она што тој го задржал било доволно да ги покрие неговите трошоци и трошоците за сопствениот (и секој изнајмен) труд. Во монетарна економија, рентата што теба да се плати на сопственикот често е договорена долг период однапред. Споредбата на заработената рента (како деловен вишок) со рентата што треба да се плати како доход од сопственост покажува дали договорената рента е 'фер' или е можеби прекумерна во однос на доходот од земјоделство.

2. Вреднување на природните ресурси

20.46 Постои зголемен интерес за определување капитална вредност на природните ресурси, но бидејќи овие средства ретко се продаваат на пазарот, постои сомневање за тоа како да се направи ова. Економската рента што може да се заработи, на пример, од резерви на минерали или природна шума, е еден начин да се реши проблемот.

20.47 Да претпоставиме дека една рударска компанија ги знае количеството руда што се ископува, просечната стапка на ископување и трошоците за ископување за една единица. Откако ќе ги земе предвид сите меѓуфазни трошоци, работната сила и трошоците за основни средства што се користат, она што ќе остане мора да ја претставува економската рента на природниот ресурс. Ако се примени ова во очекуваните идни ископувања, може да се процени текот на идниот доход, а оттука, со користење техники што се веќе опишани и бројка за вредноста на залихата на ресурсот во кој било момент во времето.

20.48 Всушност, примената на техниката на капитални услуги оди понатаму од ова. Во случај на природна шума, ако стапката на повторен раст е барем еднаква со стапката на жетва, тогаш вредноста на шумата не се намалува, а стапката на жетва е одржлива. Меѓутоа, во случај на минерална суровина без природно обновлива способност, можно е, како и претходно, да се одвои придонесот за производство во елемент што го покажува намалувањето на вредноста на суровината и во резидуален елемент. Бидејќи ова резидуално количество е во согласност со идејата нивото на богатство да се одржува недопрено, може да се смета како доход. Јасно е дека ова води кон област на таканаречено зелено сметководство и можност да се овозможи потрошувачка на природен капитал, како и

потрошувачка на основен капитал во едно алтернативно претставување на националните сметки во сателитска сметка. Навистина, ова е аргументот развиен во поголеми детали и со примени кај специфични ресурси во дел Г на глава 7 од *Интегрирано еколошко и економско сметководство 2003* (Обединети нации, Европска комисија, Меѓународен монетарен фонд, Организација за економска соработка и развој и Светска банка, 2003) што обично се нарекува *Социоекономски и еколошки сметки (SEEA)*.

3. Мешан доход

20.49 Кога ја разгледуваме земјата, погоре, се истакна дека економската рента на земјата беше дел кој не беше вклучен во меѓуфазната потрошувачка, трошоците за изнајмен труд, капиталните услуги во основни средства и трошоците за работна сила на фармерот. Многу често, тешко е да се стави вредност на трудот кај самовработените лица и затоа ова може да се спои со економската рента на земјата и капиталните услуги во кое било основно средство, употребени и опишани како мешан доход. Сепак, во принцип, ако може да се направи посебна проценка на капиталните услуги во основни средства со помош на информациите за услугите дадени преку слични средства во други делови од економијата, тогаш мешаниот доход може да се подели на своите компоненти на труд и капитал.

20.50 Во практика ова често се покажа тешко бидејќи резидуалниот износ за доходот на самовработениот може да биде многу мал или дури негативен. Најочигледна причина за ова е што проценките за капитални услуги се многу високи. Ова е можно бидејќи поголемите компании се способни поефикасно да го искористат капиталот, на пример, користејќи дел од опремата со висока вредност повеќе континуирано отколку со прекини или бидејќи тие всушност имаат други, нематеријални средства кои не биле земено предвид. Ова значи дека капиталните услуги за овие неизмерени средства се припишуваат на оние што се признати, но ова дополние не е соодветно за самовработениот работник. Така, малку е веројатно дека прифаќањето на моделот на капитални услуги ќе обезбеди брз и прецизен преглед на мешаниот доход, но го покажува патот да се испитаат податоците за големите и мали претпријатија за да се осигури дека капиталот се мери целосно и доследно.

4. Актива со резидуална вредност

20.51 Еден сопственик користи многу средства додека тие не се истрочат и не вредат ништо. Меѓутоа, ова не е случај со сите средства. Некои се отстрануваат по неколку години можеби бидејќи моменталниот сопственик смета дека трошоците за редовно одржување се премногу високи во однос на вредноста на придонесот на средството кон производство. Некои авиокомпани, на пример, можеби сакаат да го користат фактот дека тие чуваат модерни флоти на

авиони како дел од нивните рекламни барања. Во други случаи, на пример, со градежна опрема, првичниот сопственик може едноставно да нема никаква понатамошна употреба на средството.

20.52 Табелата 20.6 покажува пример на средство што се користи само четири години, а потоа се продава за вредност од 300. Повторно за поедноставување, се претпоставува дека вредноста на продажбата по четири години е позната кога средството е набавено. На пример, пазарот на употребени средства може да е доволен да обезбеди дека вредноста во секоја точка е еднаква со останатите услуги што треба да се испорачаат со средството. Инфлацијата сè уште не зема дека е нула.

20.53. Горниот, триаголен дел од табелата ја покажува нормалната пресметка на вредноста на капитални услуги што треба да се даде во овие четири години, вредност што на почетокот се гледа дека е 1.107. На

ова мора да се додаде дисконтираната вредност на резидуалната вредност од 300. Оваа вредност е 247, со што вкупната вредност на средството е 1.354. Како во случајот каде што едно средство се одржува до истрошеност, намалувањето на вредноста на средството, вклучувајќи ја резидуалната вредност, е пониско од година на година отколку намалувањето на капиталните услуги што треба да се дадат во овие четири години бидејќи има елемент на доход што произлегува од фактот дека останатата вредност се зголемува како што се ближи периодот за отстранување на средството. Вкупното намалување на вредноста на средството што треба да се покаже како потрошувачка на основен капитал е 1.054. Оваа вредност, заедно со резидуалната вредност од 300, е еднаква со првобитната вредност од 1.354. Вкупниот доход (нетоделовен вишок) е 121, збирот на доход што произлегува од употреба во производство (68) плус доходот што произлегува од отповикување на дисконтниот фактор на крајната вредност (53).

Табела 20.6: Средство со резидуална вредност

Дисконтна стапка 5%

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4	резидуална вредност	Збир од 4 години
Придонес кон вредноста на средството од добивките во Година 1	400					
Година 2	286	300				
Година 3	227	238	250			
Година 4	194	204	214	225		
Вредност во година	1107	742	464	225	0	
Намалување на вредноста	365	278	239	225		1107
Доход	35	22	11	0		68
Резидуална вредност	247	259	272	286	300	
Доход	12	13	14	14		53
Заедничка вредност	1354	1001	736	511	300	
Намалување на вредноста	352	265	226	211		1054
Доход	48	35	24	14		121

Табела 20.6 илустрира дека кумулативната вредност на потрошувачка на основен капитал пресметан во однос на едно средство треба да биде еднаква со почетната вредност на средството, третирано како инвестиција минус вредноста за сопственикот за продажба на средството. Ова важи кога средството преминува во употреба како основно средство на друг корисник, кога се користи за друга цел во истата економија или кога се извезува.

5. Трошоци за пренос на сопственост при набавка

20.54 Трошоците за трансфер на сопственост направени при набавката на средството се третираат како инвестиција. Ова тврдење е еквивалентно на претпоставката дека услугите дадени со средството мора да се доволни за да ги покријат и трошоците на средството и трошоците за трансферот на сопственоста. Табелата 20.7 покажува пример каде што трошоци од 30 се направени за набавка на средството во табела 20.6. За да може средството да ја има точно истата вредност како пред продажбата,

300, трошоците за трансфер на сопственоста мора да се земат предвид за време на периодот во кој сопственикот кој ги направил трошоците го користи средството во производството. Бројките во триаголникот дел на табела 20.7 се додаваат на оние во соодветниот дел од табела 20.6 и се добива зголемена вредност на средството во секоја година до крајот на година 4, зголемена потрошувачка на основен капитал и малку зголемен доход бидејќи трошоците за трансфер на сопственоста исто така се гледаат како сегашната вредност на дополнителни услуги потребни да се задоволат трошоците.

20.55 Ако трошоците за трансфер на сопственоста се припишуваат на целиот век на траење на средството, а не само на оној дел за кој единицата што ги платила трошоците го поседува средството, има несогласување меѓу пресметаната вредност на средството и пазарната вредност демонстрирана во продажбата со вредност од 300. Во таков случај,

податоците мора да се вратат на усогласување со внесување ставка во сметката на други промени во обемот на активата, но ова значи дека сите трошоци направени од почетниот сопственик не се прикажани како трошоци од бруто-додадена вредност и така доходот е преценет. Ова може да е неизбежно кога средствата се продадени неочекувано, но во случај на многу возила и голема мобилна градежна опрема, купувачот може добро да ја земе предвид вредноста што се реализира во продажба по даден период. Кога е тоа така, треба да се направи сè за да се земе предвид не само резидуалната вредност, туку и факторот очекуван век на траење во пресметувања на износот на потрошувачка на основен капитал да се припише на трошоците за трансфер на сопственост, така што нема да се остави на располагање резидуална вредност на овие трошоци.

Табела 20.7: Пример на трошоци за трансфер на сопственоста за набавка на средството во табела 20.6
Дисконтна стапка 5%

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4		Збир од 4 години
Придонес кон вредноста на средството од добивките во:						
Година 1	10					
Година 2	9	9				
Година 3	6	7	7			
Година 4	5	5	6	6		
Вредност година	30	21	13	6		
Намалување на вредноста	9	8	7	6		30
Доход	1	1	0	0		2
Резидуална вредност	1384	1022	749	517	300	
Намалување на вредноста	361	273	232	217		1084
Доход	49	36	25	14		124

6. Крајни трошоци

20.56 Во Табела 20.6 даден е случај каде што едно средство имало резидуална вредност во моментот кога тековниот сопственик се ослободил од него. Исто така, можно е да се има средства кои имаат значително големи трошоци поврзани со отстранување. На пример, трошоци за демантирање нуклеарни централи или нафтни платформи или трошоци за чистење депонии. Следнава дискусија нема за цел да ја намали практичната тешкотија во проценката на крајните трошоци, туку едноставно да демонстрира зошто, во принцип, постоењето на крајните трошоци треба да ја намали вредноста на средството во текот на неговиот век на траење.

20.57 Крајните трошоци се слични со инвестициите, така што тие треба да се покријат со доходот генериран во периодот кога средството се користи во производството. Ако ова не се направи во векот на траење на средството, овие големи трошоци може да имаат третман на меѓуфазни трошоци во период кога веќе не се генерира доход од производството и така доведува до додавање негативна вредност. Алтернативно, тие се евидентираат како инвестиции, но место трошоците да се вратат од додадената вредност, овие трошоци едноставно се отпишуваат во другите промени во сметката на други промени во обемот на активата. Оваа постапка не ги вклучува легитимните трошоци за бизнис во макроекономските агрегати и така го преценува бруто и нето-домашниот производ со текот на годините.

20.58 Табела 20.8 покажува пример како треба да се евидентираат крајните трошоци. Податоците всушност одговараат на броевите во табелата 20.6 за придонесот кон производството во секоја година, но во овој случај резидуалната вредност е повеќе негативна отколку позитивна.

20.59 Анализата на податоци ја следи точно онаа за табелата 20.6. Вредноста на капиталните услуги што треба да ги обезбеди средството во употреба е сè уште 1.107. Меѓутоа, бидејќи сегашната вредност на крајниот трошок е -247, вкупната вредност на средството е 860. Како и претходно, кумулативната вредност на

потрошувачката на основен капитал, 1.160 е еднаква со оваа вредност намалено за крајната вредност од -300. Не само што вредноста на средството секоја година е пониска од вредноста на употреба во производство, во година 4 вредноста е всушност негативна. Образложение за ова е дека иако средството ќе даде услуги од 225 во таа година, претстојните трошоци од 300 значат дека сопственикот не ќе може да го продаде средството; тој всушност ќе мора да му плати на друг сопственик да го преземе средството бидејќи новиот сопственик тогаш ќе биде одговорен да ги задоволи трошоците за ослободување од 300.

Табела 20.8: Средство со краен трошок

Дисконтна стапка 5%

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4		Збир од 4 години
Придонес кон вредноста на средството од добивките во:						
Година 1	400					
Година 2	286	300				
Година 3	227	238	250			
Година 4	194	204	214	225		
Годишна вредност	1107	742	464	225	0	
Намалување на вредноста	365	278	239	225		1107
Доход	35	22	11	0		68
Резидуална вредност	-247	-259	-272	-286	-300	
Доход	-12	-13	-14	-14		-53
Заедничка вредност	860	483	192	-61	-300	
Намалување на вредноста	377	291	253	239		1160
Доход	23	9	-3	-14		15

20.60 Предвидените трошоци за трансфер на сопственост за продажба на едно средство, вклучувајќи законски надоместоци, провизија, транспорт и демонтираж, итн., треба во принцип да се третираат на ист начин како крајни трошоци.

7. Големи поправки и реновирање

20.61 Големите поправки и реновирања што го продолжуваат векот на траење на едно средство се третираат како инвестиција, а вредноста на поправки и реновирања се додава на вредноста на средството пред да се почне работата. Примерот на трошоци за трансфер на сопственост за набавка на едно средство може да се примени директно во овој случај, освен само дека трошоците се направени во година различна од годината на набавка. Вредноста на капиталните поправки се претпоставува дека е еднаква со дисконтираната вредност на зголемените услуги што ќе ги даде средството, со зголемување на услугите во секоја од останатите години на

почетниот век на траење, или со продолжување на векот на траење, или и со двете.

20.62 Вредноста на капиталните поправки може да се анализира со спојување на вредноста со онаа на предметното средство и со преработка на сите пресметки на услугите што треба да се дадат, генерираниот доход и потрошувачката на основен капитал за средството и одржувањето земени заедно. Меѓутоа, како што покажува табелата 20.7, исто така може да се остават пресметките за средството како што биле и едноставно да се агрегираат со посебна анализа на преземеното одржување како да се однесува на целосно ново средство.

8. Работа во тек за долгорочни проекти

20.63 Табела 20.9 се однесува на едно средство со крајна вредност од 200 што треба да се изгради за период од четири години. Една можност е дека, ако нема инфлација, работа во тек од 50 треба да се бележи во секоја од четирите години. Меѓутоа, во согласност со

поимот за дисконтирање иден доход, подобра е алтернативна гледна точка. Да претпоставиме дека има дисконтна стапка од пет проценти. Во секоја година, вредноста на завршеното средство во секоја од годините 1 до 3 ќе биде 172,8, 181,4 и 190,5, секоја ќе се акумулира до вредност од 200, односно, по три, две или една година акумулирање на вредноста од 5 проценти. Ако секоја од овие вредности се подели со четири, тоа подразбира дека дури иако се става на место еднаков обем на работа секоја година, вредностите што треба да се евидентираат треба да

бидат 43,2, 45,4, 47,6 и 50,0. Освен тоа, сепак ќе има доход што произлегува од враќање кон работата што е веќе поставена. Ова ќе даде временски серии за работата што е веќе поставена и друг доход од 2,2, 4,5 и 7,1 во секоја од годините два до четири, што дава вредност на делумно завршена структура како 43,2, 90,7, 142,9 и 200,0. Овие се вредностите кои еден купувач на делумно завршена конструкција ќе сака да ги плати, со оглед на тоа дека тој ќе се одрече од доходот од готовата структура за период до три години.

Табела 20.9 Вреднување на работа во тек што опфаќа неколку години

	Дисконтна стапка 5%			
	Год. 1	Год. 2	Год. 3	Год. 4
Вредност на финален производ во секоја година	172.8	181.4	190.5	200.0
Вредност на градежна активност (една четвртина од финална вредност)	43.2	45.4	47.6	50.0
Доход остварен на работа поставена на место				
Во година 1		2.2	2.3	2.4
Во година 2			2.3	2.4
Во година 3				2.4
Вредност на крајот на годината	43.2	90.7	142.9	200.0

9. Станбени објекти во кои живеат сопствениците

20.64 Во СНС се наведува дека импутираното изнајмување зграда во која живее сопственикот треба да се вклучи во границата на производство и да формира дел од потрошувачката на домаќинствата. Во ситуација каде што или нема пазар за изнајмување на такви сопствености, или тој е многу ограничен, ова тешко може да се имплементира. Споредби на резултати во земјите (како во Програмата за меѓународна споредба) покажуваат дека различни употребени техники даваат многу различни резултати. Овде исто така може да помогне употребата на техниките опишани во оваа глава.

20.65 Во примерот за земјата, може да се изведе вредност од 430 за земјата што дала економска рента од 20 секоја година во континуитет. Бидејќи современите згради не траат вечно, ако се претпостави дека траат, да кажеме, педесет години, дисконтниот фактор применет во овој период дава придонеси за вредноста на средството кои се занемарливи на крајот и повторно може да се претпостави дека, ако вредноста на куќата е 420, тогаш импутираниот наем е 20. Со оглед дека пазарот на куќи е многу подобро утврден отколку за изнајмени станови, ова може исто така да обезбеди извор на корисни и споредливи податоци за проблематично подрачје на национални сметки. Меѓутоа, овој метод треба да се користи внимателно бидејќи куќи често се купуваат со цел да се направат значителни реални сопственички

добивки. Исто така, треба да се признае дека наем на куќа обично вклучува рента на земја.

10. Финансиски наем

20.66 Процесот на дисконтирање текови на иден доход за да се одреди сегашната вредност се однесува како на финансиски средства, така и на нефинансиски средства. Да разгледаме еден договор со банка за заем 1.000 за период од пет години со камата од пет проценти. Вкупниот износ што треба да се плати на банката ќе биде 1.100, со стапка од 220 годишно. Но, како што покажува табелата 20.10, плаќањето секоја година не се состои од отплата на главнината од 200 и камата од 20. Камата се плаќа на останатото салдо, така што каматата е највисока во првата година и нула во последната година. (Ова е резултат на поедноставувања употребени во главата. Во практика, каматата ќе се наплаќа дневно и дури и во последната година ќе треба да се плати извесна камата. Меѓутоа, важи начинот на кој салдото меѓу каматата и отплатата на главнината се менува со текот на времето.)

20.67 Пресметката позади табелата 20.10 не се разликува од која било од другите табели во оваа глава демонстрирајќи дека истите принципи важат за вреднување како на финансиски средства, така и на нефинансиски средства. Истата методологија што може да се користи да покаже колку од придонесот за производство е потрошувачка на основен капитал и колку придонесува за нето-деловниот вишок, исто

така може да се користи да покаже колку од плаќањето на банката е отплата на капитал и колку е камата. Потрошувачката на основен капитал и отплата на капитал се два тека на доход и се прикажани во тековните сметки.

- 20.68 Оваа двојност е особено важна кога едно средство е набавено под финансиски лизинг. Во овој случај, табелата 20.10 може да се користи за да се прикаже промената во вредноста на средството и промената во заемот земен за да се плати истиот. Анализите на трошоци и добивки за придобивките од

позајмувањето за да се набават средства зависат, исто така, од овој вид пресметување. Освен ако средството може да придонесе барем онолку за производство колку и каматата што доспева за заемодавачот, тоа не е добра инвестиција. Дури иако еден производител има на располагање доволно финансиски средства да купи некое средство без задолжување, има смисла да се изврши таквата анализа бидејќи алтернатива на набавка на средството е средствата да се претворат во средство кое или ќе оствари доход или ќе апрецира и ќе донесе сопственички добивки.

Табела 20.10: Случај на финансиски заем

Дисконтна стапка 5%

	Год.1	Год.2	Год.3	Год.4	Год.5	Збир од 5 години
Придонес за вредност на заем од плаќања што достасуваат во:						
Година 1	220					
Година 2	210	220				
Година 3	200	210	220			
Година 4	190	200	210	220		
Година 5	181	190	200	210	220	
Годишна вредност на заемот во година	1000	819	629	430	220	
Отплата на главнина	181	190	200	210	220	1000
Доход	39	30	20	10	0	100

Д. Дополнителна табела на капитални услуги

- 20.69 Овој дел опишува табела што може да се изготви за да се споредат податоците што произлегуваат од табели на стандардни национални сметки за елементи на бруто-додадена вредност со оние добиени со примена на теоријата на капиталните услуги за податоци на национални сметки за состојбата на капиталот. Сепак, пред да се презентира табелата, добро е да се потсетиме накратко на различните претпоставки за поедноставување кои ги даваат основните нумерички примери во почетниот дел на главата, претпоставки кои би биле целосно несоодветни за сериозна проценка на тековите на капитални услуги. Најважни се :

- а. Ќе се појават малку поинакви бројки ако која било од табелите треба да се пресмета

за почетокот на годината, за крајот на годината или за средината на годината. Тековите во средината на годината треба да се дисконтираат за половина годишна дисконтна стапка за да се дадат, на пример, бројки за почетокот на годината.

б. Претпоставката дека нема ценовна инфлација, целосна или меѓу различни средства, е јасно нереална. Промените поради движењата на цените треба да се идентификуваат посебно и да се вклучат во сметката на ревалоризација.

в. Општата предност за пристапот на придонес на активата кон производство за да се одреди вредноста на состојбата на капитал не треба да значи дека информациите за опаѓање на цените, кога такви постојат, треба да се игнорираат.

Решение е да се најде модел за придонесот на активата кон производство што одговара на видливото намалување на цените. Кога може да се постигне такво усогласување, ова може да даде информации за изборот на намалувања на придонесот на активата кон производство, онаму каде што не се достапни информации за усогласување на цените.

- 20.70 Се поставува прашање за соодветно ниво на детали што ќе се употреби за средствата. Тие се многу различни и дури производи што изгледаат површно слични, како авиони, може да имаат многу различни спецификации. Ова е проблем што мора да се реши без оглед какви средства се користат за одредување бројка на залиха на средствата. Крајниот избор може да биде извор на неточности, или спротивно, може да доведе до дополнителни трошоци за ресурси за мало подобрување во резултатите.
- 20.71 Првото ниво на детали што може да се прегледа е дадено во табелата 20.11. Ова подразбира дека се достапни информации за додадената вредност на

институционалниот сектор. Бројките за деловен вишок за нефинансиските и за финансиските корпорации може да се споредат со капиталните услуги од основни средства употребени во овие сектори, приспособени како што е потребно за природни ресурси и залихи. Бројките за општа влада и НПИСД во податоците на националните сметки и оние за податоците на капитални услуги мора да бидат еднакви. Ова е поради тоа што, според конвенционалните правила, не е вклучено враќањето на капиталот на средствата употребени во незапарно производство кога аутпутот е проценет како збир на трошоци. Следствено, бруто- деловниот вишок е еднаков на потрошувачката на основен капитал, а нето-деловниот вишок е нула (можно е да се исклучени мали износи на деловен вишок што произлегуваат од секундарно пазарно производство). Капиталните услуги за згради за домаќинства треба да одговараат на деловниот вишок за домаќинства, а бројката за капитални услуги за други неинкорпорирани претпријатија на домаќинствата треба да се спореди со бројката на национални сметки за мешан доход (што треба исто така да вклучи елемент за надоместок на туд).

Табела 20.11 Преглед на можна дополнителна табела

Податоци за национални сметки	Вкупно/Бруто	Потрошувачка на основен капитал	нето
Бруто-додадена вредност			
Надоместок на вработени			
Мешан доход			
Оперативен вишок			
Нефинансиски корпорации			
Финансиски корпорации			
Општа влада			
НПИСД			
Домаќинства			
Даноци минус субвенции за производство			
Капитални услуги	Капитални услуги	Намалување на вредноста	Поврат на капитал
Основни средства			
Производители за пазар (домаќинствата се исклучени)			
Нефинансиски корпорации			
Финансиски корпорации			
Општа влада			
НПИСД			
Домаќинства			
Згради			
Други неинкорпорирани претпријатија			
Природни ресурси			
Залихи			

Глава 21: Мерење на корпоративната активност

А. Вовед

- 21.1 Целта на оваа глава е да се разгледа положбата поврзана со финансиските и нефинансиските корпоративни сектори. Започнува во делот Б со разгледување на демографијата на корпорациите; како се појавуваат, како исчезнуваат и како се спојуваат едни со други. Речиси сите последици од овие дејствија во СНС се поврзани со евидентирање на набавката на капиталот на сопственикот на корпорацијата, а во некои случаи рекласификација на средствата и обврските помеѓу секторите.
- 21.2 Делот В ги разгледува подекторите на корпорациите и како ова може ефикасно да се развие во анализите.
- 21.3 Делот Г ги разгледува врските меѓу корпорациите од домашната економија и од остатокот од светот. Голем дел од овој параграф се занимава со гледиштата за глобализацијата и изведувањето на значајни индикатори.
- 21.4 Делот Д се отповикува на дискусијата во глава 20 и ги разгледува придонесите на средствата при производството.
- 21.5 Делот Ѓ ги разгледува последиците од финансиските проблеми и имплицирање на дополнителни дејствија за евидентирање во рамките на СНС.
- 21.6 Последниот дел, делот Е, покрива сосема друга тема и го разгледува појавувањето на стандардите на деловното сметководство во последните неколку години и како процесот на развој на нови стандарди може да биде од помош при развивање на нови пристапи во рамките на СНС.

1. Терминологијата

- 21.7 Како што е објаснето во делот Б од глава 4, зборот корпорација се користи во СНС за да се покрие широк спектар од правни форми на институционални единици. Исто така, изразот претпријатие се користи кога е поврзан со дејствија на производство. Додека во СНС нормално се претпочитува терминот корпорација, други документи, особено Дефиницијата (одредницата) на ОЕЦД за странските директни инвестиции (БД), претпочитаат да го користат зборот претпријатие наместо корпорација. Освен тоа, регистрот за сите претпријатија или корпорации обично се нарекува бизнис регистар, иако 'бизнис' не е термин кој обично се користи во националните сметководства. Во оваа глава, се користат сите овие три термини без да се прави разлика помеѓу нив.

Б. Демографија на корпорациите

- 21.8 Водењето на листа на корпорации е слично како водење на листи за сите индивидуи присутни во државата и затоа неопходно е да се евидентира појавувањето на нови корпорации како и исчезнувањето на веќе постоечките. Бизнис регистарот нормално служи како административна функција при следењето на постоечките бизниси во економијата, но исто така служи како основа за одредување на рамката за истражувања насочени кон бизнисите. Според тоа, нормално е бизнис регистарот да содржи информации за оваа активност, големина, локација, итн. за секој бизнис и да забележува кога главната активност на корпорацијата се променува од еден тип на активност во друг. Исто така, бизнис регистарот може да содржи и информации за поврзана на една корпорација со друга резидентна или нерезидентна корпорација.

1. Создавање на корпорациите

- 21.9 Корпорациите можат да се создадат на повеќе начини. Еден е кога она што било претходно неинкорпорирано претпријатие во рамките на секторот на домаќинства станува корпорација. (Точниот процес на инкорпорирање, кога ова може или мора да се случи и како ќе биде погодено, ќе зависи од законот за трговски друштва во соодветната држава). Кога ова ќе се случи, средствата и обврските кои претходно биле неделни дел од домаќинството, сега се разделени и преминуваат на корпорацијата. Во замена за отстапувањето на контролата над овие средства и одговорностите кон обврските, домаќинството бара сопственички капитал во новата корпорација, во почетокот еднакво на вредноста на средствата и обврските префрлени во корпорацијата. Кога едно претпријатие е инкорпорирано, домаќинството сопственик веќе нема право на средствата и нема одговорност кон обврските туку поседува сопственички капитал во корпорацијата.

- 21.10 Поединецот може едноставно да одлучи да започне бизнис, да основа правно лице и да започне со активности. На почетокот, правното лице може да нема средства и обврски, но како што овие растат тие и припаѓаат на корпорацијата и оттука се менува капиталот на сопственикот. Во поголем размер, може да има и договор помеѓу неколку единици, една или повеќе, кои ќе предложат бизнис план и кои ќе одлучат да ги финансираат активностите. Резултатот е формален договор во кој се одлучува поделбата на наградата од активност на корпорацијата, а исто така и поделбата на одговорностите. Средствата на новата корпорација се евидентираат како добиени од неа и количината на капиталот на сопственикот во корпорацијата се гледа како обврска кон страните кои финансирале и исто така се евидентира.

21.11 За корпорацијата не е потребно да издава акции за договорот на поделба на профитот, резултат од активностите на корпорацијата што се спојува. Задругите и партнерствата со ограничена одговорност се два примери на единици кои СНС ги третира како корпорации, каде начинот на кој профитот се дели помеѓу сопствениците е чист и покрај тоа што формално нема акции.

21.12 Корпорациите можат исто така да се создадат по иницијатива на владата, НПИСД или од единица во друга економија. Според тоа, една корпорација може да настане со поделба на претходно постоечка корпорација. Оваа можност е разгледувана подолу под спојувања и аквизиции.

2. Распаѓање на корпорациите

21.13 Слично на ова, постојат неколку начини со кои корпорациите може да престанат да постојат. Првиот е кога правното лице е избришано по прогласување на банкрот. (Точниот процес се разликува од држава до држава. Во некои држави изјавувањето на банкрот значи дека корпорацијата мора веднаш да престане да тргува и започнува процесот на ликвидација. Во други земји, може да има временско отстапување и корпорацијата има можност да продолжи со тргување додека се обидува да ја подобри својата положба и само ако и ова не успее, тогаш таа се ликвидира). Кога една корпорација е ликвидарана, управителот (единицата одговорна за управување со ликвидацијата на корпорацијата) ги продава сите средства и да ги дели понатаму меѓу оние кои имаат право на имотот на корпорацијата по правно предодреден редослед. Акционерите се тие на кои секогаш последни им се доделува доходот. Во случај кога корпорацијата банкротира, многу често акционерите може ништо да не добијат. Само во многу исклучителни околности акционерите имаат одговорност да обезбедат фондови за подмирување на другите обврски на корпорацијата.

21.14 Една корпорација може да биде ликвидарана доброволно од страна на нејзините сопственици. Кога ќе се случи ова, средствата се продаваат и профитот се дели меѓу сопствениците според акциите кои ги имаат во корпорацијата. Ако корпорацијата е таа која имала издадени акции, таа може да биде ликвидарана само ако мнозинство од акционерите јасно се согласат или само ако мнозинството од акциите прво се откупат од одволно мал број на единици кои можат да постигнат договор за ликвидација на корпорацијата.

21.15 Купувањето на сите акции на една корпорација не треба да биде прелиминарна за корпорацијата која престанува да постои; таа може едноставно да продолжи со помал број на акционери или дури и како приватна незаведена корпорација. Предноста од останувањето во корпоративна форма е тоа што постои ограничување на одговорноста на сопствениците да забележат било каков дефицит на билансот

на состојба на корпорацијата. Според тоа, дури и кога поединецот или групата од поединци сака да ја контролира целата корпорација тие можат да одберат само да ја направат незаведена корпорација, но сепак со ограничена одговорност која доаѓа со корпорацијата.

21.16 Трет начин на кој корпорација може да исчезне е преку спојување со друга корпорација, при што спојувањето не подразбира автоматски дека споената корпорација исчезнува. Ова исто така ќе го разгледаме подолу под спојувања и купувања.

3. Национализација и приватизација

21.17 Владата може да одлучи да ја преземе сопственоста на една корпорација од различни причини, бидејќи се смета дека тоа е во општ интерес на владата да ја контролира корпорацијата, како одговор на финансиски проблеми, или поради други политички мотиви. Кога ова ќе се случи, партнерството на корпорацијата се предава на владата, односно владата добива сопственички капитал во корпорацијата, но средствата на корпорацијата остануваат на нејзинине биланси на состојба, освен ако владата одлучи да ја национализира корпорацијата и да ја распушти во исто време. Често, но не секогаш, владата може да изврши исплата на претходните сопственици на корпорацијата, но тоа можеби не секогаш одговара со нивното мислење за фер цена. Ако корпорацијата е распуштена, процесот на национализација води кон промена на сопственоста на корпорацијата од приватните единици кон владата, но средствата и другите одговорности на корпорацијата продолжуваат да бидат на корпорацијата. Сопственичкиот капитал во корпорацијата се евидентира како трансакција на финансиска сметка. Постои исто така рекласификација на средствата и обврските на корпорацијата која е национализирана од националниот приватен подсектор во јавниот подсектор, евидентирајќи ги во сметката на други промени на обемот на активата (средствата).

21.18 Владата може, исто така, да одлучи да ја приватизира корпорацијата која моментално е под нејзина контрола. Кога ќе се случи ова, најчестиот механизам е понуда на акциите на јавна продажба или, во некои случаи, бесплатно или можеби за цени пониски од реалните. Кога акциите се понудени бесплатно или со намалени цени, трансферот на капитал од владата до евентуалниот акционер треба да биде евидентиран на сметките, како и купувањето на акциите. Како и кај национализацијата, само сопственичкиот капитал во корпорацијата го менува сопственикот, а не средствата или другите обврските, и промената на сопственоста над сопственичкиот капитал се евидентира како трансакција на финансиска сметка. Сопственоста над средствата и обврските останува во корпорацијата, но тие се рекласифицирани од јавен во национален приватен подсектор во сметката на други промени на обемот на активата (средствата).

21.19 Повеќе се разгледува национализацијата и приватизацијата во глава 22.

4. Спојувања и купувања

21.20 Процесот на спојување и раздвојување на корпорациите е во интерес на една економија, но особено интересно е кога спојувањето (или раздвојувањето) вклучува единици во различни економии. Странска директна инвестиција може тешко да биде разгледувана ако не се земе во предвид предметот за спојување и купувања. Некои од изразите кои се обично користени во ова поле се подредени подолу. Описите доаѓаат од Дефиницијата (одредницата) на ОЕЦД за странските директни инвестиции (BD), но слични концепти се појавуваат и во Упатството за платниот биланс и меѓународната инвестициона позиција (BPM 6). (Ревидирани верзии на BD беа објавени во 2008 година. Постојано се конзистентни со СНС и BPM 6.) Изработувањето на препораки за евидентирање на спојувањата и аквизициите во рамките на СНС е дел од дневниот ред за истражување.

21.21 Спојување се однесува на комбинација од две или повеќе корпорации да ги делат своите ресурси со цел да се постигнат заеднички цели. Спојувањето наложува дека, како резултат на операцијата, само едно правно лице ќе преживее и често се појавува за време на купувањето (опишано подолу). Постојат неколку типа на можни спојувања.

а. *Законски утврдено спојување* се однесува на бизнис комбинација каде што споената (целната) корпорација ќе прекине да постои. Корпорацијата купувач ќе ги преземе средствата и одговорностите од споената корпорација. Во повеќето случаи, сопствениците на споените корпорации остануваат составни сопственици од комбинираните корпорации.

б. Спојување на *подружници* се однесува на операција каде купената корпорација станува подружница на корпорацијата мајка. Во обратно спојување на подружници, подружница на купената корпорација ќе биде споена со целната корпорација.

в. *Обединувањето* е тип на спојување кое се однесува на бизнис комбинација каде две или повеќе корпорации се соединуваат за да формираат целосно нова корпорација. Сите корпорации вклучени во спојувањето престануваат да постојат и нивните акционери стануваат акционери на новата корпорација. Термините обединување и спојување често се заменуваат. Сепак, разликата помеѓу двата термина обично се однесува на големината на корпорациите што се обединуваат. Обединувањето се однесува на операција каде обединетите корпорации имаат слични големини додека спојувањето генерално подразбира значителни разлики.

г. *Обратно спојување* е договор каде добиената корпорација престанува да постои и се спојува со целната корпорација. Ако една корпорација е сака да биде јавно заведена во краток временски период, може да купи корпорација со евидентирани акции и да се спои со цел да стане нова корпорација со разменливи акции.

д. *Еднакво спојување* е тип на спојување каде вклучените корпорации се со слична големина.

21.22 Купувањето е трансакција помеѓу две страни базирано на услови утврдени од пазарот, каде што секоја корпорација делува во сопствен интерес. Корпорацијата купувач постигнува контрола врз целната корпорација. Целната корпорација станува или партнер или подружница или дел од подружница од купената корпорација.

а. Преземање е форма на купување каде купената корпорација е многу поголема од целната корпорација. Терминот некогаш се користи за да се означат непријателски трансакции. Сепак, спојување на исти корпорации (по големина или припаѓање на ист сектор или активност) може исто така да резултираат со непријателско преземање.

б. *Обратно преземање* се однесува на операција каде целната корпорација е поголема од корпорацијата купувач.

21.23 *Раздвојување* се однесува на продажба на делови на корпорацијата поради повеќе причини:

а. Подружница или дел од корпорација не може повеќе добро да работи во споредба со своите конкуренти;

б. Подружницата или делот може добро да служат, но може да не бидат добро позиционирани во индустријата за да останат конкурентни и да ги исполнат своите долгорочни цели;

в. Со текот на времето стратешките приоритети на корпорацијата може да се променат и да доведат до раздвојување;

г. Загуба на менаџерската контрола или неефективен менаџмент;

д. Преголема разноликост може да создаде тешкотии и ова доведува корпорацијата мајка да ја намали разноликоста на активностите;

ѓ. Корпорацијата мајка може да има финансиски тешкотии и може да има потреба од подигнување на готовина;

е. Раздвојувањата може да бидат реализирани како одбрана од непријателско преземање.

21.24 Раздвојувањата на корпорациите можат да се изведат на различни начини:

а. *Корпоративна продажба* е продажбата на подружницата на купувачи кои најчесто се други корпорации.

б. *Корпоративно раздвојување* се појавува кога раздвоениот дел од корпорацијата е пуштен во оптек на берзата. Новата корпорација, која е пуштена во оптек на берзата, се проценува посебно на берзата и е независна корпорација. Акциите во ново евидентираната корпорација се поделени на акционерите на корпорацијата мајка кои подоцна поседуваат акции во двете корпорации наместо во една.

в. *Креирање (создавање) на капитал* е слично со корпоративен неочекуван профит но корпорацијата мајка ја задржува контролата. Оваа форма ја има предноста од подигнување готовина за раздвоителот.

г. Продажби и купувања од страна на менаџментот се појавува кога купувачот е менаџер или група на менаџери на корпорацијата која е продадена.

21.25 Во сите овие случаи, трансакциите на сопственичкиот капитал на двете корпорации вклучуваат потреба да бидат евидентирани во финансиските сметки, и можна, промена во класификацијата на секторот во сметката на други промени на обемот на активата (средствата).

В. Подсектори

21.26 Поделбата на подсектори во секторот на корпорациите се објаснува во глава 4. Се предлага дека треба да има тројна поделба на корпорациите помеѓу: оние кои се национални приватни корпорации, оние кои се контролирани од владата и оние кои се контролирани од странство. Кај секој од овие корисно е да се идентификуваат пазарните непрофитни институции.

21.27 Причината за идентификување на пазарните непрофитни институции е двојна. Како прво, за да имаме разбирлива слика за пазарните непрофитни институции, како што е опишано во глава 23, неопходно е да можеме да ги идентификуваме пазарните непрофитни институции кои се доделени на секторот на корпорациите. Нивното посебно идентификување може да биде неочекувано за некои корисници, бидејќи често постои погрешно мислење дека сите пазарните непрофитни институции се непазарни и припаѓаат на секторот на НПСД. Другата причина за посебно идентификување на пазарните непрофитни институции е дека за некои анализи може да биде подобро да се анализираат корпорациите не вклучувајќи ги пазарните непрофитни институции ако се забележи дека нивното економско однесување е значително различно.

21.28 Во идентификувањето на јавно контролирани корпорации, се поставува прашањето за тоа како да се обезбедат долгорочни серии ако има значителна промена во бројот и типот на структурата на корпорацијата под јавната контрола за време на тој период. Вообичаено е да се обезбедат временски серии кои ги вклучуваат само оние корпорации кои биле предмет на јавна контрола за секој анализиран период. Ова дава соодветна слика бидејќи интересот вообичаено се фокусира на тоа колкав дел од секторот на корпорациите бил контролиран од владата, и како е дојдено до промената со текот на времето. Сепак, ако намерата е да се истражува однесувањето на иста група корпорации во одреден временски период, може да биде подготвена дополнителна табела која ја има моменталната дефиниција за јавно контролирана корпорација и го користи овој сет од корпорации во одреден временски период без разлика дали тие биле или не биле јавно контролирани постојано во тој временски период.

21.29 Идентификувањето на странски контролирани корпорации е клучно за забележувањето на интеракцијата помеѓу домашната економија и остатокот од светот. Истражувањето на ова прашање е предмет на обработка во следниот дел.

Г. Односи помеѓу корпорациите во различни економии

21.30 Дерегулацијата на пазарите, технолошките иновации и на средствата за повеќина комуникација им дозволија на инвеститорите да го менуваат нивното учество на конкурентните странски пазари. Како последица, значителниот пораст на меѓуграничните финансиски движења вклучително и директните инвестиции станаа значаен фактор во меѓународната економска интеграција, поопшто позната како глобализација.

21.31 Редовната анализа на трендовите на директните инвестиции и развојот претставува интегрален дел во повеќето макроекономски и меѓугранични финансиски анализи. Од примарно значење за аналитичарите е да го утврдат потеклото и дестинацијата на овие инвестиции. Неколку индикатори, базирани на статистиката за директните инвестиции, го олеснуваат мерењето на нивото и влијанието на глобализацијата.

1. Странски директни инвестиции

21.32 Странските директни инвестиции (СДИ) се главен фактор за билансот на плаќањата и се корисни за вршење преглед на некои од најосновните концепти поврзани со ова. Попрецизни детали може да се најдат во Упатството за платниот биланс и меѓународната инвестициона позиција (ВРМ 6) и Дефиницијата (одредницата) на ОЕЦД за странските директни инвестиции (ВД). Во контекст на СДИ, терминот претпријатие се преферира повеќе од

терминот корпорација, но како што е забележано во воведот, нема никаква разлика во значењето.

- 21.33 Статистиките за директни инвестиции опфаќаат четири различни статистички сметки:
- а. Позиција на инвестиции (инвестициона позиција),
 - б. Финансиски трансакции,
 - в. Придружни текови на доход помеѓу претпријатија кои се поврзани преку директна инвестиција, и
 - г. Други промени во вредноста на средствата, особено условите за реevaluација.
- 21.34 Директните инвестиции се категорија на меѓугранични инвестиции поврзани со резидент во една економија (директниот инвеститор) кој има контрола или значителен степен на влијание при управувањето на претпријатието (претпријатието со директна инвестиција) кое е резидент во друга економија.
- 21.35 Директните инвестиции можат, исто така, да дозволат директниот инвеститор да добие пристап кон економијата на претпријатието со директна инвестиција, што инаку би било невозможно. Целите на директните инвеститори се различни од оние на портфолио инвеститорите, кои немаат значително влијание во управувањето со претпријатието.
- 21.36 Претпријатијата со директна инвестиција се корпорации кои можат да бидат или подружници во кои е задржано правото на глас од над 50 проценти, или подружници во кои е задржано правото на глас од меѓу 10 и 50 проценти, или може да бидат и квази корпорации, како гранки, кои се ефективно 100 проценти поседувани од нивните соодветни корпорации мајки. Претпријатијата кои немаат директно инвестиционо влијание едно врз друго (односно не е запазен критериумот за право на глас од 10 проценти), но се под директно или индиректно влијание во хиерархијата на сопственоста од страна на истото претпријатие (кое мора да биде директен инвеститор барем во едно од нив), се опишани како поврзани претпријатија.
- 21.37 Односите преку директни инвестиции се идентификуваат според критериумот на Рамката на однос преку директни инвестиции (описана во Дефиницијата (одредницата) на ОЕЦД за странските директни инвестиции - BD), вклучувајќи ја како директната, така и индиректната поврзаност, преку ланецот на сопственоста. Да претпоставиме дека корпорацијата А ја контролира корпорацијата Б, а Б ја контролира корпорацијата В, тогаш отука следи дека всушност А има контрола врз В, исто така.

2. Странски директни инвестиции и глобализацијата

- 21.38 Позициите на директните инвестиции покажуваат важна класа од инвестициите направени кон и примени од странство, поделени помеѓу сопственички капитал и долгови, за одреден временски период. Позицијата на СДИ како процент од БДП дава една индикација за опсегот на глобализацијата во тој период. Овие структурни индикатори ја покажуваат меѓузависноста на економиите.
- 21.39 Финансиските трансакции покажуваат нето прилив и одлив на инвестиции со средства (набавки минус продажба или откуп) и обврски (долгови минус отплата), презентирани посебно со инструмент во било кој даден период. Финансиските трансакции на СДИ, прикажани како процент од БДП, обезбедуваат еден индикатор на промените за тој временски период во степенот на глобализација на економијата. Овој индикатор обезбедува рана информација за релативната привлечност на економиите (странски и домашни) за нови инвестиции по дозволата за повлекување на инвестиции или дизинвестирање за време на истиот временски период.
- 21.40 Доходот од директните инвестиции обезбедува информации за заработката на другите инвеститори и на претпријатието со директна инвестиција. Заработувачката од директните инвестиции се зголемува (i) со распределените добивки, како и со нераспределените добивки кои се третираат како повторна инвестиција на добивката во тоа претпријатие и (ii) од камати на меѓу-компаниски заеми, трговски кредити и други форми на долгови. Тековите на доход од СДИ како процент од БДП обезбедуваат информации за релативното значење на заработувачката од директни инвестиции и во економијата за домаќин е и во странската економија.

3. Улогата на транзитните/трансмисионите средства

- 21.41 'Транзитните средства' или 'трансмисионите средства' се средства кои поминале преку резидентното претпријатие во една економија кон филијала во друга економија, за средствата да не останат во економијата на филијалата. Овие фондови често се поврзани со директните инвестиции. Таквите приливи имаат слабо влијание врз економијата низ која поминуваат. Додека посебните намери на ентитетите, управувањето со компании и финансиски институции кои служат на други нефинансиски подружници се особено придружени со трансмисионите средства, други претпријатија можат исто така да имаат транзитни средства со директен прилив на инвестиции.
- 21.42 Транзитните средства се вклучени во директните инвестиции со стандардни презентации бидејќи тие се интегрален дел од директните инвеститорски

финансиски трансакции и позиции со придружените претпријатија. (Постои исклучок за позиции во долговни инструменти помеѓу повразни финансиски институции). Исклучувајќи ги овие средства од директни инвестиции ќе ги изобличат и потценат финансиските приливи на позициите на директните инвестиции на агрегатни нивоа. Освен тоа, вклучувањето на овие податоци во директните инвестиции промовира симетрија и постојаност помеѓу економиите. Како и да е, за економиите низ кои поминуваат средствата, корисно е да се идентификуваат приливот и одливот кои нема да се употребуваат локално од засегнатиот ентитет.

21.43 СДИ има клучна улога во развојот, особено во земјите во развој. Со цел да се истражува колку од глобалните СДИ ги зафаќа овие земји, и од каде потекнуваат, корисни се дополнителни анализи. Таквите анализи ја идентификуваат државата од каде потекнуваат преносливите средства со идентификување на првата единица отколку со транзитивните средства кај гостинската или компанијата во која инвестира (во ланецот на приливот и одливот) соодветно.

4. Крајна земја за инвестирање

21.44 Прикажувањето од СДИ според Дефиницијата (одредницата) на ОЕЦД за странските директни инвестиции (BD) ја покажуваат државата и индустријата на непосредниот кореспондент од каде е одливот на СДИ. Кај приливот на СДИ, можно е да се одреди не само непосредниот кореспондент, туку и крајниот инвеститор. Крајниот инвеститор за оваа цел е претпријатието кое има контрола врз инвестиционите одлуки во претпријатието со директната инвестиција. На тој начин, крајниот инвеститор го контролира непосредниот директен инвеститор. Се идентификува со проследување на сопственички ланец на непосредни директни инвеститори преку контролачки врски (сопствеништво со право на глас со повеќе од 50) додека претпријатието успее да не биде повеќе контролирано од друго претпријатие. Доколку нема претпријатие кое го контролира непосредниот директен инвеститор, тогаш директниот инвеститор е ефективно крајниот инвеститор во претпријатието со директна инвестиција.

21.45 Државата во која крајниот инвеститор е резидент е крајната инвестициона држава во претпријатието со директна инвестиција. (А го контролира Б, а Б го контролира В. А и В се резиденти во истата економија, но Б е резидент во друга.)

21.46 Со цел да се трансформира вообичаената презентација (по земја) на дополнителната презентација на крајната земја за инвестирање, целата СДИ позиција која е доделена на резидентната земја од непосредниот директен инвеститор му се доделува на крајната земја за инвестирање. Кога има повеќе од еден непосреден

директен инвеститор во претпријатие со директна инвестиција, целиот прилив од СДИ позицијата од секој непосреден директен инвеститор е повторно доделен на соодветната крајна земја за инвестирање, засновано на крајната компанија-мајка која ги контролира секој од непосредните директни инвеститори. Овој метод овозможува нивоата на директните инвестиции во земјата според стандардната презентација и според дополнителната презентација да бидат исти.

5. Мултинационални претпријатија

21.47 Како и информацијата која се однесува на странските директни инвестиции каде што се потребни само 10 проценти од гласачката моќ за да се идентификува странски директен инвеститор, постои интерес за анализирање на активностите на мултинационалните претпријатија (МНП) каде е потребно повеќе од 50 проценти од гласачката моќ. Според тоа, МНП одговараат на странски контролирани претпријатија во смисла на подсектори на СНС. (Постои мала разлика помеѓу Упатството за платниот биланс и меѓународната инвестициона позиција - BPM 6, Дефиницијата (одредницата) на ОЕЦД за странските директни инвестиции - BD и СНС кога станува збор за контрола. За BPM6 и BD, правилото за право на глас со 50 проценти строго се применува, но во СНС правилото се применува пофлексибилно. Види повеќе во глава 4.)

21.48 Како дополние на статистиките за активностите на МНП, достапни се статистики за пошироки групи на корпорации кои имаат врски во други економии, а не само за оние во кои има мнозинство сопственици, наречени странски филијали. Овие статистики се познати како статистики на странски филијали и се опишани во *Прирачникот за препораки за производство на статистики на странски филијали (Еуростат, 2007)* и елаборирано во *Мерење на глобализацијата: Прирачник за статистика на економската глобализација (Организација за Економска соработка и развој, 2005)*. Се продолжува со работа за да се обезбеди конзистентност на различните статистики цитирани во овие и други публикации за глобализацијата.

6. Аутсорсинг

21.49 Постојат 2 начина на составување делови со кои корпорација А во економија Х може да има друга корпорација Б во економија Y, за склопување на делови за нејзините потреби. Иако ефектот е сличен, последиците за евидентирање на сметките се сосема различни. Да претпоставиме дека А и Б се неповрзани претпријатија, и Б се согласува да работи за А во замена за надоместок. (Овој случај е опишан на друго место, на пример во глава 28.) Во овој случај нема евидентиран трансфер за ставките од А до Б (или од економијата Х до економијата Y) Само договорениот надоместок е евидентиран како трансакција помеѓу двете економии.

- 21.50 Сепак, ако А и Б припаѓаат на иста група на корпорации, тогаш може да биде случај кога има трансфер на ризик и награди на ставките при нивното испраќање од А до Б. Прашањето е дали цената за предметот е реална во трговскиот приказ за двете компании А (и Х) и Б (и Y) при меѓународното движење на производите. Кога корпорациите А и Б се поврзани, понекогаш се користи практиката позната како 'вреднување на трансфер'. Да претпоставиме дека даночниот режим во Y е полиберален од оној во Х. Тогаш може да биде случајот А вештачки да ги намали цените на производите испратени во Б со цел да го минимизира профитот во Х додека Б забележува повисок профит поради понискиот даночен режим во Y. Во принцип, стандардите на меѓународното сметководство и препораките за балансот на плаќање покажуваат дека производите пренесени прекугранично треба да бидат проценети со слободно формирани цени, односно цените кои би доминирале доколку непостоеше врска помеѓу двете засегнати корпорации. Ваквото адаптирање не е лесно, но е во интерес на даночните власти, цариници, и статистичари за да се види дали соодветни прилагодувања можат да се направат ако вклучените суми се значителни и дали прилагодувањето може да биде веродостојно направено.

Д. Придонесот на активата кон производството

- 21.51 Глава 20 ја разгледува улогата на капиталните услуги во производството и пресметувањето на мултифакторската продуктивност. При пресметување на продуктивноста се земаат оние фиксните средства кои се поседувани и користени од претпријатието, плус било кои природни ресурси и други непроизведени средства, вклучително договори за лизинг и дозволи, и како и маркетинг средствата, кои и се поседуваат и се користат во производството. Средствата кои не се правно поседувани од претпријатието, но се предмет на финансиски лизинг се вклучени во пресметките на истиот начин на кој се евидентираат во билансот на состојба на претпријатието. Сепак, се исклучуваат средствата кои се под лизинг со договор за оперативен лизинг. Ова може да значи дека две претпријатија кои преземаат слични активности користејќи слични средства можат да покажат различна продуктивност бидејќи едниот користи сопствени средства а другиот користи средства на лизинг. Еден домен за дополнителни анализи е да се земат предвид собраните информации за средства според индустријата која ги користи отколку од индустријата што ги поседува, и да се разгледуваат импликациите врз оперативниот вишок и врз продуктивноста од употребата на средствата под лизинг отколку кај поседуваните средства.

Ѓ. Последиците од финансиски потреси

- 21.52 Знаците дека нефинансиска корпорација има финансиски проблеми го вклучуваат нивото на профит кој се остварувал неодамна и нивото на дивиденди кои корпорацијата може да го понуди. Исто така корпорацијата може да има проблеми со прилив на готовина и да не е во можност да ги исполни обврските навремено. Конкуренстите може да ја искористат можноста за пласирање на понуда за преземање. Сепак, доколку не се понуди понуда за преземање се поставува прашањето како ќе преживее корпорацијата.
- 21.53 На сличен начин и финансиската корпорација може да има финансиски проблеми поради тешкотии при зголемување на финансиите и да не е во можност да ги извршува своите обврски. Повторно ова е околност во која конкурентот може да пласира понуда за преземање.
- 21.54 Доколку за корпорацијата, било финансиска или нефинансиска, се верува дека е од национално значење, ова може да биде случај кога владата интервенира и понудува или да ја преземе корпорацијата, односно да ја национализира, или може да понуди големи капитални инекции, а за возврат да добие одреден степен на контрола, по можност целосна контрола врз корпорацијата. Евидентирањето на национализацијата и капиталните инекции од владата како и чекорите за помош кои можат да бидат преземени се разгледуваат во глава 22.
- 21.55 Друга можност е владата да понуди гаранција на кредиторите на корпорацијата која има проблеми. Активирањето на еднократната гаранција се третира на истиот начин како и преземањето на долгови. Оригиналниот долг е ликвидан и се создава нов долг помеѓу гарантот и кредиторот. Во повеќето случаи, се смета дека гарантот ќе направи трансфер на капитал кон оригиналниот должник, освен ако гарантот побара важечко тврдење од кредиторот, што доведува до признавање на финансиските средства (обврската на должникот). Евидентирањето на гаранциите вклучувајќи ги и оние понудени од владата се разгледуваат во дел 3 од глава 17.
- #### **1. Лоши (нефункционални) заеми**
- 21.56 Сите корпорации, но особено финансиските корпорации, можат да страдаат од лоши заеми и оваа појава може да биде особено акутна кога други аспекти во економијата исто така вршат финансиски притисок врз корпорацијата. Во рамките на СНС, заемите секогаш се евидентираат како сума која треба да се плати на кредиторот. Во случаи кога должникот има лош кредитен рејтинг ова може да ја зголеми пазарната вредност на заемот. Ова ретко се прави на заеми со заемска основа, но често се извршува за категории заеми.

- 21.57 СНС идентификува подгрупи на лоши долгови како нефункционални заеми. Како што е објаснето во параграфот 13.66, ова се заеми чии што исплати на камата или основни исплати се долгови стари 90 или повеќе дена или неплаќањето камати еднакво на 90 или повеќе дена било капитализирано, рефинансирано или одложено со договор, или исплатите се со задоцнување од помалку од 90 дена, но постојат други добри причини (како на пример кога должникот прогласува банкрот) кои доведуваат до сомневање дека плаќањата ќе бидат целосно извршени. СНС, предлага ставките за потсетување да бидат составени за сметките кои ја покажуваат номиналната и пазарната вредност на лошите заеми и на импликациите на каматните приливи, вредноста на каматата зголемена за номиналната вредност, вредноста на неисплатената камата од предходните периоди и вредноста поврзана со моменталниот период кој не е платен. Предложените меморандум ставки се разгледувани во параграфите 13.67 до 13.68.
- 21.58 Прикажувањето на сметководството за средствата каде пазарната вредност ненадејно се оддалечува од поранешните вредности и прашањето кога може соодветно да се дефинира и да се користат 'праведни вредности' е една ставка од истражувачката агенда како што е објаснето во анекс 4. Исто така, околностите што произлегуваат од кредитната криза што се појави во 2008 година ќе продолжат да бидат следени за да се види дали други дополнителни ставки или други чекори треба да бидат препорачани.
- 21.62 Процесот на развивање на нови стандарди е трикратен. Во првиот чекор, се предложува документ кој ги разгледува аргументите за и против и се објавува со покана за коментирање. Откако коментарите се примени и анализирани, ако се одлучи да се продолжи, се подготвува и испраќа драфт верзија за глобален коментар. Само ако драфт верзијата добие цврсти позитивни коментари станува формален стандард. Во секоја фаза, достапната документација ја прикажува позадината на стандардот, како и неговото формално изразување.
- 21.63 Бидејќи е неизбежно информациите за националното сметководство, особено за големи компании, да бидат извлечени од собраните податоци според меѓународните сметководствени стандарди, би било корисно за националните сметководствени заедници да се заинтересираат за трите фази на развивањето на меѓународните сметководствени стандарди и да допринесат со своите гледишта.
- 21.64 За мултинационалните претпријатија, сметководствените стандарди може да бидат достапни само за групи како целина каде односите помеѓу претпријатијата во различни држави биле зацврстени. Во овој случај, националните сметководители ќе требаат да консултираат други извори за бараните неконсолидирани податоци.
- 21.65 Два посебни домени каде стандардите за меѓународно финансиско известување (IFRS) усвојуваат пристапи различни од СНС се во доменот на признавање на сопственичките добивки и загуби како приход и во евидентирањето на провизии и потенцијални обврски. Понатамошно испитување на ставот на Одборот за меѓународни сметководствени стандарди (IASB) може да биде од помош во подобрувањето на третманот на овие теми во СНС, доколку целосно не се прифати ставот на IASB, барем со помирување помеѓу нивниот став и оној на СНС.

2. Концесионално кредитирање и реструктурирање на долгот

- 21.59 Постои детална дискусија за улогата на владата во концесионалното кредитирање и промена на условите за задолжување во делот Г од глава 22.

Е. Поврзаност со деловното сметководство

- 21.60 Последниве години, Одборот за меѓународни сметководствени стандарди (IASB) стана многу значаен како стандарден поставувач на деловното сметководство. IASB ги објавува Стандардите за меѓународно финансиско известување (IFRS) и моментално повеќе од 100 држави се вклучени во овој процес на хармонизација. Многу големи компании, особено мултинационалните, веќе ги воспоставија овие меѓународни сметководствени стандарди.
- 21.61 Принципите кои се основа на стандардите за меѓународно финансиско известување (IFRS), во повеќето случаи, се усогласени со принципите на СНС. Особено, треба да се забележи дека воведувањето во стандардите објаснува дека економската суштина треба да ја претходи правната форма. IFRS, како и СНС, посветува внимание не само на концептуално попосакуваните пристапи туку и на практичните можности.
- 21.66 Како дополнение на Одборот за меѓународни сметководствени стандарди (IASB), кој поставува стандарди за приватни корпорации, Одборот на меѓународни сметководствени стандарди на јавниот сектор (IPSASB) има слична функција за владините органи. Постои преглед на IPSASB во глава 22.

ГЛАВА 22: Централна влада и јавен сектор

А. Вовед

- 22.1 Главната силна страна на СНС е способноста да состави сметки за цели сектори, индивидуални единици или одредени посредни нивоа и на различни начини да направи збир на сметките. Дезагрегирањето на економијата во разни сектори и подсектори овозможува да се набљудуваат и анализираат интеракциите помеѓу различни делови на економијата со цел за креирање на политиката. Посебен интерес се посветува на секторот општа влада, како што е определено во глава 4, и јавниот сектор, како што е определено во оваа глава. Многу од концептите во оваа глава се објаснети во неколку претходни глави. Целта на оваа глава е да ги спои заедно, да даде поголемо образложение на кој начин тие може да се спроведат во практиката и да се поврзе со други системи на економската статистика особено оние кои се насочени за владата, како што се: Упатството за статистика на јавни (владини) финансии (GFSM 2001), Европски систем на сметки 1995 – Упатство за долг и дефицит на владата (EUROSTAT, 2002a) и Прирачник за надворешен долг.
- 22.2 Моќта, мотивацијата и функциите на владата се различни од тие во другите сектори. Владите ги користат своите моќи да донесат закони со кои се влијае на однесувањето на другите економски единици. Тие можат да го прераспредуваат доходот и богатството со помош на даноци и социјални користи. Сметките на секторот општа влада покажуваат на кој начин стоките и услугите кои се даваат на заедницата, целосно или на индивидуални домаќинства се финансираат главно од прибраните приходи. Обемот на стоките и услугите кои владата ги дава и цените кои ги наплаќа се засноваат на политички и социјални пресметки наместо на максимизирање на профитот.
- 22.3 Фискалните операции се извршуваат од страна на Владата и се финансираат преку буџетот, согласно вообичаените буџетски процедури. Сепак, за некои операции кои потекнуваат од единици на владата, потребни се интервенции на правни лица кои не се управуваат со законската рамка на владата, вклучувајќи ги и јавните корпорации. Овие активности може да се објаснат како квази-финансиски активности.
- 22.4 Операциите кои се поврзани со приватизацијата и реструктурирањето на јавните корпорации, заштитата на активата со употреба на интервенција од специјализирани правни лица, вклучувајќи ги и тие од странство, можат да се објаснат на овој начин.
- 22.5 Покрај обезбедувањето директни услуги, владите често ги исполнуваат своите цели на јавна политика преку јавните корпорации (пр. железници, авиокомпаниии, јавни установи и јавни финансиски корпорации). Јавната корпорација можеби ќе треба да даде услуги во области од економијата кои инаку не би биле покриени на со субвенционирани цени. Како последица, јавната корпорација може да работи со намален профит или со загуба.
- 22.6 Оттука, со цел да се анализира целосното влијание на владата на економијата, потребно е да се формира сектор кој се состои од сите единици на општата влада и сите јавни корпорации. Овој составен сектор се нарекува јавен сектор.
- 22.7 За секторот општа влада и јавниот сектор, како дополнение на вообичаената низа на сметки на СНС, сметките може да се презентираат на начин кој е попогоден за финансиските аналитичари и дизајнери на политиките на владата. Вторите во голем дел користат агрегати и ставки за порамнување определени во однос на концепти, дефиниции, класификации и сметководствени прописи во СНС, така што овие агрегати можат да се однесуваат на други макроекономски варијабли и да се споредат со истите ставки во другите земји. Некои од овие ставки, како штедењето или нето позајмување или задолжување, веќе се достапни во низата од сметки. Другите ставки како што се вкупниот приход, вкупни расходи и вкупни трошоци, даночно оптоварување, нето деловен биланс и вкупен долг не се појавуваат како такви во СНС. Агрегатите и ставките за порамнување од овој вид можат да се користат да се пристапи во употребата на ресурсите за да се дадат индивидуални и групни услуги, потребата да се наплатат даноците и други приходи, способноста на владата да позајмува и отплаќа долг и одржливоста на саканото ниво на активности на владата.
- 22.8 Оваа глава дава преглед на оваа таканаречена презентација на сметки на јавни финансии или владини финансии. За да се изведе оваа презентација, трансакциите во тековните и капиталните сметки на СНС се репрограмираат да произведуваат агрегати и ставки за порамнување од посебен интерес за секторот општа влада и јавниот сектор. На пример, комбинација од даноци, давачки на корисникот и грантови од други влади може да се агрегираат, да се формира вкупен доход како расположив износ од работењето за финансирање на услугите на Владата.

- 22.9 Во делот Б се дава ги идентификува владините единици и други единици кои се контролирани од владините единици и објаснува на кој начин овие единици се групирани во сектори во СНС.
- 22.10 Во делот В се објаснува презентацијата на финансиската статистика на владата.
- 22.11 Во делот Г се обработуваат повеќе сметководствени прашања кои се единствени за или исклучиво важни за владата.
- 22.12 На крајот, делот Г прикажува како се подготвуваат податоците за јавниот сектор на начин приближно паралелен со презентирање на финансиската статистика на владата која е објаснета во делот Г.

1. Извори на податоци

- 22.13 Во практиката, макроекономските сметки можат ретко да се формираат со едноставно агрегирање на релевантните микроподатоци. Владата е исклучок во тоа што статистиката за владините единици и јавните корпорации често се изведува директно од микроподатоците од базата на податоци од финансиското сметководство на владата. Како резултат на тоа, изготвачите на статистиката за владините единици и јавните корпорации обично се потпираат повеќе на сметководствени податоци отколку на резултатите на статистичките прашалници. Посебно во последните години, развојот на Меѓународните сметководствени стандарди за јавниот сектор од Одборот на меѓународните сметководствени стандарди за јавниот сектор на Меѓународното здружение на сметководители ја зголеми потребата за прецизен прирачник за изработка на финансиската статистика на Владата за да можат да се пренесат детални сметководствени податоци точно во рамките на СНС. Ваков прирачник е посебно важен кога финансиските сметки на Владата се составуваат на готовинска основа и мора да се конвертираат на пресметковна основа која е усогласена со сметководствената основа на СНС.

2. Консолидација

- 22.14 Како правило, книжењата во СНС не се консолидирани. Консолидирањето вклучува елиминација на тие трансакции или однос должник/доверител кои настануваат помеѓу две трансакциони страни кои припаѓаат на ист институционален сектор или подсектор. Како што е наведено во глава 3, консолидирањето мора да е релевантно за секторот општа влада. На пример, податоците за долг кој го должат владините единици на единици надвор од секторот општа влада може да бидат порелевантни од бруто показателите кои го вклучуваат долгот кој се должи на други владини единици. Прирачникот за консолидирање е даден во дел В.

Б. Дефинирање на централната Влада и јавниот сектор

- 22.15 Општите владини единици вклучуваат одредени непрофитни институции и јавни претпријатија кои не се третираат како корпорации. Јавниот сектор ја вклучува општата Влада и јавните корпорации. За да се утврди кои непрофитни институции се вклучени во општата влада, мора да се утврдат условите за контрола од владата. За да се утврди кои претпријатија се третираат како јавни корпорации, а кои како дел од општата влада, потребно е да се одредат условите за контрола од владата и концептот на економски значајни цени.
- 22.16 Со цел да се утврдат единиците кои припаѓаат и на секторот општа влада и на јавниот сектор, би помогнало да се започне со наведување на дефиницијата за владини единици кои се дадени во ставот од 4.118 до 4.118. Следи разгледување за тоа што значи контрола од владата и економски значајни цени.

1. Единици на централната влада

- 22.17 *Владините единици се единствен вид на правни лица воспоставени за политички процеси кои имаат законодавна, правна или извршна власт над други институционални единици во рамките на дадена област.* Сметани како институционални единици, основните функции на владата се превземање одговорност за обезбедување стоки и услуги на заедницата или на индивидуални домаќинства и да го финансира нивно обезбедување преку оданочување или други доходи, да врши прераспределба на доходот и богатството преку трансфери и да се ангажира во непазарно производство. Општо земено:

а. Владина единица обично има овластување да го зголемува износот на средствата со наплата на даноци или задолжителни трансфери од други институционални единици. Владината единица задолжително треба да има свои сопствени средства или средства добиени од оданочување на други единици или средства добиени како трансфери од други владини единици, и треба да има овластување да ги распределува некои, или сите, од таквите средства во согласност со целите на нејзината политика. Исто така, треба да бидат во можност да позајмуваат средства за своја сопствена сметка.

б. Владините единици типично прават три различни видови на финални расходи:

- Првата група се состои од реални или импутирани расходи за слободно обезбедување на заедницата на групни услуги како што се јавната администрација, одбрана, спроведување на законот, јавно здравство, итн. кои колективно се организираат од владата и се финансираат од општото оданочување или друг доход.

- Втората група се состои од расходи за обезбедување на стоки и услуги, бесплатно по цени кои не се економски значајни, на индивидуални домаќинства. Овие расходи намерно се прават и се финансираат од оданочување или друг доход на владата, во согласност со своите социјални и политички цели, иако за услугите може да се наплатува според нивната употреба.

- Третата група се состои од трансфери платени на други институционални единици, во најголем дел домаќинства, со цел да се прераспредели доходот или богатството.

22.18 Во една економија кога постојат разни нивоа на владата на централно, државно или локално ниво, може да постојат многу одделни владини единици. Средствата за социјална заштита исто се владини единици.

22.19 Во сите земји постои институционална единица на секторот општа влада, важна во однос на големина и моќ, особено од аспект на моќта да врши контрола над многу други единици. Оваа единица често се нарекува национална влада, а единицата се покрива со главната буџетска сметка. Таа е посебна единица на централната влада која ги опфаќа фундаменталните активности на националната извршна, законодавна и правна власт. Нејзините приходи, трошоци и расходи стандардно се регулирани и контролирани од Министерството за финансии или негов еквивалент по функција преку општиот буџет усвоен од законодавното тело. Најголем дел од министерствата, секторите, агенциите, одборите, комисиите, правните овластени органи, законодавните тела и други правни лица кои ја сочинуваат оваа централна владина единица не се посебни институционални единици, туку се дел од оваа примарна централна владина единица. Тоа се должи на тоа што тие во принцип немаат овластување за сопствената актива, настанатите обврски или ангажирање во трансакции според сопствените овластувања. Ако се тие државни или локални влади, тогаш е веројатно дека секоја од овие влади исто така ќе имаат примарна владина единица која вклучува главна извршна, законодавна и правна власт.

22.20 Како дополнение, тие може да бидат владини правни лица со посебен правен идентитет и значајна автономија, вклучувајќи дискреција над обемот и составот на нивните расходи и трошоци и директен извор на приход како што се наменските даноци. (Термините расход, трошок и приход често се користат во презентирање на владините сметки. Нивните дефиниции и однос со концептите на СНС се опфатени во дел В). Овие правни лица често се основаат за спроведување на специфични функции, како што се изведување на градежни работи на патишта или непазарно производство на здравствени или образовни услуги. Овие правни лица треба да се

третираат како одделни владини единици ако водат целосен сет на сметки, поседуваат сопствени стоки или средства според своите овластувања, ангажман во непазарни активности за кои тие се сметаат одговорни со законот и од кои може да настанат обврски и да склучуваат договори според своите овластувања. Овие единици често се нарекуваат екстрабуџетски единици бидејќи имаат посебни буџети и сите трансфери од главната буџетска сметка се дополнуваат со нивните сопствени извори на приход. Буџетите се разликуваат доста помеѓу земјите и често се користат разни термини да се опишат овие единици. Овие единици се класифицирани во секторот општа влада до нивното до кое се непазарни производители и се контролиран од страна на друга владина единица.

22.21 Фондот за социјална заштита е посебен вид на владина единица кој е посветен извршува активности на една или повеќе шемии за социјална заштита. Фондот за социјална заштита мора да ги задоволи општите барања на институционалната единица. Тоа значи дека мора одделно да се организира од другите активности на владините единици, да има своја одделна актива и пасива и да се ангажира во финансиски трансакции за своја сметка.

22.22 Како што е претходно наведено, непрофитните институции кои се непазарни произведувачи и ги контролира владата исто така се единици на секторот општа влада. Иако тие можат законски да се основаат како независни од државата, сепак се смета дека спроведуваат владини политики и се ефективен дел од владата. Владите можат да одберат да користат непрофитни институции наместо владини агенции за спроведување определени владини политики, бидејќи непрофитните институции може да се смета дека не подлежат на политички притисоци. На пример, истражување и развој и поставување и одржување на стандарди во области како здравство, безбедност, животна средина и образование се области во кои непрофитните институции може да бидат поефикасни од владините агенции.

22.23 За единиците ангажирани во финансиски активности потребни се специјални размислувања. Како што е објаснето во став 4.67, единица формирана од владата за функции слични на затворена финансиска институција се смета како составен дел од општата влада, а не како посебна единица ако нема права да делува независно, се ограничува бројот на неколку трансакции во кои може да се ангажира, не носи ризици и награди поврзани со активата и пасивата кои ги поседува и ако е резидент на истата економија. Ако единицата е нерезидент, таа се смета како посебна единица, но трансакциите кои ги презема како квази-фискални операции се одразуваат во трансакциите помеѓу таа единица и владата. Особено, ако нерезидентната единица позајмува од странство, се смета како да го позајмува истиот износ на владата и под исти услови.

22.24 Истовремено, општиот буџет на секое ниво на влада може да ги контролира пазарните производители кои ги задоволуваат критериумите да бидат квазикорпорација како што е определено подолу. Овие единици не треба да се класифицираат во секторот општа влада, туку во секторот на нефинансиски и финансиски корпорации соодветно. Како јавни единици, сепак, тие се дел од јавниот сектор.

2. Непрофитни единици контролирани од Владата

22.25 Во став 4.92 се објаснуваат критериумите за утврдување дали непрофитната институција е контролирана од владата или не. Тука се резимираани за полесно разбирање.

22.26 Контролата на непрофитната институција се дефинира како способност да се одреди општата политика или програма на непрофитната институција. Сите непрофитни институции распределени во секторот општа влада треба да го задржат нивниот идентитет во статистичката евиденција како непрофитни институции за да се олесни анализата на целиот сет од непрофитни институции. За да се утврди дали владата ја контролира непрофитната институција, треба да се разгледаат следните пет индикатори на контрола:

- а. назначување на раководители;
- б. други одредби на инструмент за овластување;
- в. договорни согласности;
- г. степен на финансирање од владата; и
- д. изложеност на ризик.

Еден индикатор може да биде доволен за да се утврди контрола во одредени случаи, но понекогаш неколку посебни индикатори можат заедно да означуваат контрола. Одлуките врз основа на целисходноста на сите индикатори можат да бидат одлучувачки по вид, но одлуките треба да се доследни за слични случаи.

3. Корпорации контролирани од владата

22.27 За да се класифицира како јавна корпорација, една корпорација не смее да биде контролирана само од друга јавна единица, туку, исто така, мора да биде и пазарен производител. Контролата се определува како способност да се одреди општата политика или програма на институционалната единица. Владата е во позиција да изврши контрола над многу видови на единици: разни екстра-буџетски агенции, непрофитни институции и корпорации (нефинансиски и финансиски). Критериумите за контрола на

корпорацијата се објаснети во параграфите 4.77 до 4.80. Клучни фактори кои треба да се земат предвид се:

- а. сопственост над мнозинството од заинтересираните за гласање;
- б. контрола на бордот или друго управувачко тело;
- в. контрола врз назначување и отстранување на клучен персонал;
- г. контрола на клучните комисии на правното лице;
- д. златни акции и опции;
- ѓ. регулација и контрола;
- е. контрола од доминантен купувач; и
- ж. контрола поврзана со позајмица од владата.

Иако еден индикатор може да биде доволен за да се утврди контролата во одредени случаи, во други случаи одреден број на посебни индикатори можат заедно да означуваат контрола. Одлуките врз основа збирот на сите индикатори мора неопходно да се одлучувачки по својата природа, но одлуките треба да се доследни за слични случаи.

4. Економски значајни цени

22.28 За да се смета како пазарен производител, една единица мора да го обезбеди целото или најголемиот дел од своето производство на други, по цени кои се економски значајни. Економски значајни цени се цени кои имаат значителен ефект врз количините кои производителите се желни да ги понудат и за количините кои купувачите сакаат да ги купат. Тие цени редовно се резултат кога:

- а. продавачот има мотивација да ја прилагоди понудата било со цел да оствари добивка на долг рок или, најмалку, да ги покрие трошоците на капиталот и другите трошоци; и
- б. потрошувачите имаат слобода да купат или да не купат прават избор врз основа на цените кои се наплатуваат.

22.29 Овие услови вообичаено значат дека цените се економски значајни ако продажбата покрива најголем дел од трошоците на производителот, а потрошувачите се слободни да одбираат дали и колку да купат врз основа на цените кои се наплатуваат. Иако не постои пропишан нумерички однос помеѓу вредноста на производството (исклучувајќи ги и даноците и субвенциите за производите) и производствените трошоци, нормално би се очекувало вредноста на продадените

стоки и услуги (продажбата) во просек да изнесува најмалку половина од производствените трошоци за повеќегодишен временски период.

- 22.30 Бидејќи економските околности значитено се менуваат, може да биде корисно да се прифатат различни прагови за постигнување на конзистентна економска оценка со тек на време помеѓу единиците и другите земји. Во принцип, разликата помеѓу пазарни и непазарни треба да се врши врз основа на секој случај посебно.
- 22.31 Може да се претпостави дека цените се економски значајни кога производителите се приватни корпорации. Кога постои јавна контрола, сепак, цените на единицата можат да се променат во функција на целите на јавната политика. Тоа може да предизвика проблеми при утврдувањето дали цените се економски значајни. Јавните корпорации често се основаат да обезбедуваат стоки кои пазарот не би ги произвел во пожелни количини или по посакувани цени. Дури и кога продажбата на тие корпорации може да покрие голем дел од нивните трошоци, може да се очекува дека тие одговараат на пазарните сили доста различно отколку приватните корпорации.
- 22.32 Веројатно е дека корпорациите кои примаат значајна владина финансиска помош, или кои уживаат други фактори за намалување на ризикот, како што се владините гаранции, да дејствуваат поинаку од корпорациите без такви предности, бидејќи нивните буџетски ограничувања се послаби. Непазарен производител е производител кој се соочува со многу слаби буџетски ограничувања, така што производителот нема да одговори на промените во економските услови на ист начин како пазарните производители.

Добавувачи на стоки и услуги за владата

- 22.33 Се поставува прашањето дали единиците кои обезбедуваат стоки и услуги на владата треба да се третираат како пазарни или непазарни производители. Основно прашање е дали единицата обезбедува стоки и услуги во конкуренција со приватните производители и изборот на добавувачот се заснова на цената. Ова е точно без оглед дали добавувачот е единствен добавувач или дали владата е единствен потрошувач на добавувачот.

Дефинирање на продажби и трошоци

- 22.34 Со цел да се утврди дали произведувачот е пазарен производител, потребно е да се спроведе споредба помеѓу добивките од продажбата и производствените трошоци на производите. Продажбата се мери пред да се додадат применливите даноци за производите. Продажбата ги исклучува сите плаќања добиени од владата, освен ако се одобрени на произведувачот кој презема иста активност. Производството за

сопствена сметка не се смета како дел од продажбата во овој контекст.

- 22.35 Производствените трошоци се збир од меѓуфазната потрошувачка, надомест на вработените, потрошувачка на основниот капитал и (други) даноци за производството. Потоа, ако единицата треба да се смета како пазарен производител, повратокот на капиталот се вклучува во производствените трошоци. Субвенциите за производството не се одбиени.

5. Дрво на одлука за единиците од јавниот сектор

- 22.36 Сликата 22,1 прикажува однос помеѓу секторот општа влада, јавниот сектор и другите главни сектори на домашната економија.

- 22.37 Како што е објаснето во став 4.117, владините единици се основаат преку политички процеси и имаат законодавна, правна или извршна власт над другите институционални единици во рамките на дадена територија. Овие единици припаѓаат на секторот општа влада и на јавниот сектор. Со цел да се одреди кои други институционални единици припаѓаат на секторот општа влада, а кои на јавниот сектор, дрвото за одлука објаснето на сл.4.1 треба да се следи користејќи ги следните прашања:

а. Дали соодветното правно лице е институционална единица? Ако не е, но е резидент, тогаш се смета како дел од единицата која него го контролира. Ако не е институционална единица, но е нерезидент, се смета како квазикорпорација во економијата во која истото е резидент.

б. Дали единицата е пазарен или непазарен производител според критериумите кои се дадени непосредно погоре?

в. Дали единицата е контролирана од владата или од друга јавна корпорација?

- 22.38 Одговорите на последните две прашања водат кон распределување во секторите, и тоа:

а. Ако единицата е пазарен производител и не е контролирана од владата, таа не е дел ниту од секторот општа влада, ниту од јавниот сектор.

б. Ако единицата е пазарен производител и е контролирана од владата или друга јавна корпорација, таа не е дел од секторот општа влада, туку е дел од јавниот сектор.

в. Ако единицата е непазарен производител и е контролирана од владата, таа е дел од секторот општа влада и од јавниот сектор.

г. Ако единицата е непазарен производител, но не е контролиран од владата, се смета како НПИСД. Таа не е ниту дел од секторот општа влада, ниту од јавниот сектор.

6. Подсектори на секторот општа влада

22.39 Како што е објаснето во глава 4, секторот општа влада се дели на потсектори на два начина. Еден метод претставува постоењето на три подсектори; еден за централната влада, еден за државната влада и еден за локалната влада со социјална заштита вклучени на секое ниво каде е релевантно. Во одредени случаи може да постојат само едно или две нивоа на општа влада; во одредени случаи повеќе нивоа на управување може да се прифатат во структурата од три нивоа. Друг метод на определување на подсекторите е да се исклучат фондовите за социјална заштита од секое ниво на управување и да постои одвоен подсектор за фондови за социјална заштита кои ги покриваат сите нивоа на владата. Изборот на класификација која се користи ќе зависи од тоа дали фондовите за социјална заштита се независни од нивото за власта каде тие функционираат или не.

22.40 Повеќе податоци за поделба на општата влада во подсектори е дадена во делот Г од глава 4.

7. Подсектори на јавниот сектор

22.41 Можно е да се формираат подсектори во јавниот сектор за исполнување на аналитичките барања. Можат да се разгледаат два методи на формирање на подсектори во јавниот сектор. Прво, јавниот сектор може да се подели во сектор општа влада како еден подсектор и збирен од сите јавни корпорации како втор подсектор. Јавните корпорации можат понатаму да се делат во нефинансиски јавни корпорации, финансиски јавни корпорации освен централната банка, и централната банка.

22.42 Второ, јавниот сектор може да се подели по ниво на управување на ист начин како што е секторот општа влада. Во овој случај, подсекторите би биле јавен сектор на централна влада, јавен сектор на државна влада и јавен сектор на локална влада. Секој од овие подсектори би се состоел од соодветен подсектор за секторот општа влада плус сите јавни корпорации кои се контролирани од единица од тоа ниво на управа. Ако единицата се контролира делумно од единица на едно ниво на влада и делумно од единица во друго ниво на владата, распределбата мора да се врши во едно или друго ниво на влада во зависност од факторите како што е степенот на контрола извршен од секоја од контролните единици. Фондовите за социјална заштита можат да формираат посебен подсектор или може да се комбинираат со секое ниво од владата. Треба да се забележи дека ако постои посебен фонд за подмирување на пензиите на државните работници,

овој фонд треба да се исклучи од фондот за социјална заштита.

8. Гранични случаи

22.43 Потребно е посебно упатство за тоа кога одредени правни лица, формирани од владини единици, треба да се вклучат во јавниот сектор или не. Соодветните правни лица вклучуваат квазикорпорации, агенции за реструктурирање, правни лица со специјална намена, акционерски друштва со заедничко вложување и супранационални органи.

Слика 22.1: Јавен сектор и негова поврзаност со институционалните сектори

Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	НПИСД	Домаќинства
Јавно	Јавно	Јавно	Приватно	Приватно
Приватно	Приватно			

Квазикорпорации

22.44 Квазикорпорации се неинкорпорирани (некорпоративни) претпријатија кои функционираат како да се корпорации. Квазикорпорациите во СНС се сметаат како да се корпорации: тоа значи, како институционални единици одвоени од единиците кон кои законски припаѓаат. Значи, квазикорпорациите во сопственост на владините единици се групираат во секторите на нефинансиски или финансиски корпорации.

22.45 Намерата позади концептот на квазикорпорација е тие да се одвојат од нивните сопственици оние неинкорпорирани (некорпоративни) претпријатија кои се доволно самодоволни и независни од нивните сопственици и се однесуваат на ист начин како корпорациите. Ако функционираат како корпорации, тие мора да водат целосен сет на сметки. Навистина, можноста да се формира целосен сет од сметки, вклучувајќи и биланс на состојби за претпријатието, е потребен услов за истото да се третира како посебна институционална единица, инаку не би било практично остварливо, од сметководствена гледна точка, да се одвои квазикорпорацијата од својот сопственик.

22.46 Со цел да се смета како квази корпорација, владата мора да да му дозволи на менаџментот на претпријатието значителна дискреција не само во однос на управувањето на производствениот процес, туку и во однос на употребата на фондовите. Квазикорпорациите на Владата мора да бидат способни да ги одржуваат своите биланси од

работењето и нивните деловни кредити и да можат да финансираат некои или сите од нивните инвестиции од нивното сопствено штедење, финансиска актива или позајмици. Способноста да се разликуваа тековите на доход и капитал помеѓу квазикорпорациите и владата имплицира дека, во практиката, нивните деловни и финансиски активности мора да се одвојат од статистиката на јавните приходи или финансии, и покрај фактот што тие не се одвоени правни лица. Нето деловниот вишок на квазикорпорација која е во сопственост на владата не е составен дел на приходот на владата и сметките за владата бележат само текови на доходот и капиталот помеѓу квазикорпорацијата и владата.

Случајот на агенциите за реструктурирање

22.47 Некои јавни единици се вклучени во реструктурирање на корпорациите, нефинансиските или финансиските. Овие корпорации може или не може да се контролираат од владата. Агенциите за реструктурирање може да се долготрајни – постојани јавни единици или агенции формирани за оваа посебна намена. Владата може да го финансира реструктурирањето на разни начини, било директно преку капитални инекции (трансфер на капитал, кредит или стекнување на акционерски капитал) или индиректно, преку доделување гаранции. Единиците, како што се агенциите за реструктурирање, имаат мало производство, така да вообичаениот критериум за тоа дали производството е пазарно или непазарно не е доволен за утврдување кога единицата е дел од општата влада. Наместо тоа, треба да се разгледаат следните предлози:

а. Единица која ѝ служи само на владата е поверојатно да биде вклучена во општата влада, од таа која работи и со други единици.

б. Единица која продава финасиски средства по вредност различна од пазарните вредности е поверојатно да биде, отколку да не биде, во секторот општа влада.

в. Единица која презема низок ризик бидејќи делува со силна јавна финансиска помош и законски или ефективно во име на владата, е поверојатно да биде вклучена во општата влада.

22.48 Агенциите за реструктурирање можат да функционираат на неколку начини. Подолу наведените се два често набљудувани примери.

22.49 Агенцијата за реструктурирање може да преземе реорганизирање на јавниот сектор и индиректно управување со приватизацијата. Може да се разгледаат два случаи:

а. Единицата за реструктурирање е вистинска холдинг компанија која контролира и менаџира група на филијали и само мал дел од нејзината

активност е посветена на канализирање на средства од една филијала во друга, во име на владата и за цели на јавната политика. Единицата се класифицира како корпорација и трансакциите направени во име на владата треба да се пренасочат преку општата влада.

б. Единицата за реструктурирање, без разлика на нејзиниот правен статус, делува како директен агент на владата и не е пазарен производител. Нејзината главна функција е да го прераспреди националниот доход и богатство, канализирајќи ги средствата од една единица до друга. Единицата за реструктурирање треба да се класифицира во секторот општа влада.

22.50 Друг пример на агенција за реструктурирање е таа која главно е засегната со нарушена актива, главно во контекст на банкарските или другите финансиски кризи. Ваква агенција за реструктурирање мора да се анализира согласно степенот на ризик што го презема, имајќи го предвид степенот на финансирање на владата. Повторно може да се разгледаат два случаи:

а. Агенција за реструктурирање позајмува на пазарот, на сопствен ризик, за да стекне финасиски или нефинасиски средства кои активно ги управува. Во овој случај единица треба да се класифицира како институција во секторот на финасиски корпорации.

б. Агенција за реструктурирање намерно купува средства по повисоки цени од пазарните, со директна или индиректна финансиска помош од владата. Примарно се ангажира во прераспределба на националниот доход и богатство, не постапува независно од владата или презема ризик и затоа треба да се класифицира во секторот општа влада.

Субјекти со посебна намена

22.51 Владините единици секогаш се сметаат резидентни бидејќи по дефиниција економската територија на земјата се состои од географска територија во која управува владата, како и одредени територијални енклави во останатиот дел од светот, кои ги користи владата за дипломатски, воени, научни и други намени, стандардно со формален договор со владата на земјата во која тие физички се лоцирани. Овие енклави се дел од секторот општа влада.

22.52 Одредени влади можат да формираат субјекти со посебна намена за финасиска употреба, за да субјектот со посебна намена презема фискални или квази-фискални активности (вклучувајќи обезбедување на средствата, позајмица, итн). Резидентните субјекти со посебна намена кои функционираат исклучиво на пасивен начин поврзани со општата влада и кои спроведуваат финансиски активности не се сметаат како одделни институционални единици во СНС и се сметаат како дел од општата влада, без

оглед на нивниот правен статус. Ако работат независно, стекнуваат средства и создаваат обврски во свое име, прифаќајќи го поврзаниот ризик, тие се сметаат како одделни институционални единици и се класифицираат во секторот и индустријата според нивната главна активност.

- 22.53 Нерезидентните субјекти со посебна намена секогаш се класифицираат како посебни институционални единици во економијата каде тие се основани. Кога се формираат такви субјекти, мора да се води грижа тие верно да ги одразуваат фискалните активности на владата. Сите позиции на текови и состојби помеѓу општата влада и нерезидентниот субјект со посебна намена треба да се бележат во времето на нивното настанување во сметките на општата влада и остатокот на светот.
- 22.54 Владата може да формира нерезидентен субјект со посебна намена за да преземе владини позајмици или да создаде владини трошоци во странство. Дури иако нема евидентирано вистински економски текови помеѓу владата и субјектот со посебна намена поврзани со финасиски активности, трансакциите треба да се внесат во сметките на владата и на остатокот од светот, да се изразат финасиските активности на владиното преземење на субјектот со посебна намена, вклучивајќи и позајмици. Посебен случај на единици за обезбедување се разгледува во дел Г.

Заеднички вложувања

- 22.55 Многу јавни единици склучуваат договори со приватни лица или други јавни единици за превземање на многу заеднички активности. Активностите треба да резултираат во пазарно или непазарно производство. Заедничките операции можат да се структурираат пошироко како еден од три вида: заеднички контролирани единици, во текстот наведени како друштва со заедничко вложување; заеднички контролирани операции; и заеднички контролирана актива.
- 22.56 *Друштвото со заедничко вложување вклучува основање на корпорација, партнерство или друга институционална единица во која секое лице законски има заедничка контрола над активностите на единицата.* Единиците функционираат на ист начин како и другите единици, освен што законскиот договор помеѓу страните утврдува заедничка контрола над единицата. Како институционална единица, друштвото за заедничко вложување може да склучи договори во свое име или да подигне финансиски средства за свои потреби. Друштвото со заедничко вложување води своја сопствена евиденција.
- 22.57 Главното прашање кое треба да се разгледа е дали ефективната економска контрола на друштвото со заедничко вложување основа јавна или приватна

единица. Ако друштвото со заедничко вложување функционира како непазарен производител, мора да е случај каде владата има ефективна контрола и се класифицира како дел од општата влада.

- 22.58 Ако друштвото со заедничко вложување е пазарен производител, се третира како јавна или приватна корпорација според тоа дали е или не е контролирана од владина единица, користејќи ги истите индикатори како што е опишано погоре во текстот. Стандардно, процентот на сопственост ќе биде доволен за да се одреди контролата. Доколку јавните или приватните единици имаат еднаков процент во друштвото за заедничко вложување, треба да се земат предвид други показатели на контрола.
- 22.59 Јавните единици можат да склучат заеднички деловни договори кои не вклучуваат основање на посебни институционални единици. Во тој случај нема единици за кои треба класификација, но мора да се води грижа да се обезбеди дека се евидентира правилна сопственост на средствата и сите договори за споделување на приходите и расходите се склучени во согласност со одредбите на важечкиот договор. На пример, две единици може да се согласат да бидат одговорни за различни фази во заедничкиот производствен процес или една единица може да поседува едно средство или група на поврзани средства, но двете единици се согласни да ги споделат приходите и трошоците.

Наднационалн власти

- 22.60 Некои земји можат да бидат дел од институционален договор кој содржи монетарни трансфери од земјите членки кон здружениот наднационален орган и обратно. Здружениот наднационален орган, исто така, се ангажира во непазарно производство. Во националните сметки на земјите членки, здружените наднационални органи се нерезидентни институционални единици кои се дел од остатокот на светот и можат да се класифицираат во посебен подсектор во остатокот на светот.
- 22.61 Бидејќи здружениот наднационален орган ги исполнува функциите на ниво на влада, можно е да се изготви сет од сметки за наднационалниот орган како да е резидентна единица на земја членка, иако останува нерезидент. Ваква дополнителна сметка може да даде корисен додаток за анализа на економските активности на земјите членки.

В. Статистичка презентација на јавните финансии

1. Вовед

22.62 Во Главите од 6 до 13 е објаснет текот на сметки за сите институционални единици и сектори. За секторот општа влада и, во некои случаи, за јавниот сектор, искуството покажа дека подобро одговара алтернативна презентација, обично позната како презентација на владините финансии или презентација на јавните финансии, на состојбите и тековите со цел задоволување на одредени барања за аналитички потреби. Овој дел дава краток осврт за начинот на кој владините сметки се презентирани во, на пример, Упатството за статистика на јавни (владини) финансии (GFSM2001), кое треба да се види за понатамошно образложение и разгледување.

22.63 Во основа, презентацијата на владините финансии содржи трансакции кои го зголемуваат нето богатството водејќи кон агрегат кој се нарекува приход и трансакции кои ја намалуваат нето-вредноста кој води кон агрегат кој се нарекува расход. Понатаму, постојат две главни ставки за порамнување, нето деловен биланс и нето позајмување или нето задолжување. Дополнителни сметки можат да се прикажат за други економски текови и биланси на состојба.

22.64 Следниот дел дава општи информации за концептите вклучени во владините финансии.

2. Приход

22.65 Приходната трансакција е таа која го зголемува нето богатството. Во презентацијата на владините финансии на сметките, концептот на приход се дефинира на начин кој ги содржи сите ресурси стекнати од владата како што се евидентирани во тековните сметки на СНС и примените капитални трансфери евидентирани во капиталната сметка. Посебно, приходот може да се утврди на следниот начин:

Приход

еднакво на даноци,

плус придонеси за социјална заштита

плус друг тековен приход,

плус примени капитални трансфери.

22.66 Во приходот на владата вообичаено доминираат задолжителните давачки во вид на даноци и социјални придонеси, За одредени нивоа на владата,

грантовите (трансфери од други владини единици и меѓународни организации) се главниот извор на приход. Другите општи категории на приходот вклучуваат приход од сопственост, продажба на стоки и услуги и други трансфери, освен грантовите.

22.67 Пресметката на даноците и социјалните придонеси може да биде доста тешка. Проблемите кои се присутни и препорачаните решенија се објаснети во делот Г. Даноците се евидентирани во неколку од сметките во низата на сметки. Предноста на презентацијата на владините финансии е тоа што сите даноци можат да се презентираат како една категорија на приход, со подкласификација според основот на кој се наплаќа данокот. Особено што и тековните и капиталните даноци можат да се прикажат под една категорија.

22.68 Другиот тековен приход го вклучува приходот од сопственост, продажбата на стоки и услуги, парични казни, казни и глоба, доброволни трансфери, освен грантовите и разни неутврдени приходи. Распределбата на стоките и услугите кои воопшто не се продадени или се продадени по цени кои не се економски значајни, не се во согласност со општиот поим за приход како трансакција која го зголемува нето богатството. Од таа причина, единствено фактичките продажби на стоки и услуги или стоки и услуги произведени од владата, но дадени како компензација на вработените во натура, се вклучени во приходот. (Стоките и услугите дадени како компензација во натура се сметаат за приход бидејќи тие се компензираат со расходот).

22.69 Трансфери од една владина единица на друга, често од централната или државната влада до пониско ниво на влада, може да бидат важни извори на приход на владата. Презентацијата на владините финансии овозможува сите овие примања да се наплатат во одделна категорија на приход, обично обележани грантови. Другите трансфери, вклучувајќи ги субвенциите, стандардно изнесуваат многу помалку и се одвоено прикажани. Приходот од имот може или не мора да биде важен извор на приход, но во секој случај, директно се однесува на иста категорија како во сметката на примарна распределба на доходот.

3. Трошок

22.70 Трошковната трансакција е онаа која го намалува нето богатството. Во презентацијата на владините финансии на сметките, концептот на приход се дефинира на начин кој ги содржи сите употреби направени од владата како што се евидентирани во тековните сметки на СНС и исплатените капитални трансфери кои се евидентирани во капиталната сметка. Поконкретно, трошокот може да се определи на следниот начин:

Трошокот,

е еднаков на производствените трошоци (надомест на вработените, меѓуфазна потрошувачка и потрошувачка на основниот капитал).

плус платена камата,

плус грантови,

плус социјални бенефиции,

плус други тековни трошоци,

плус платени капитални трансфери.

22.71 Презентацијата на владините финансии како во Упатството за статистика на јавни (владини) финансии (GFSM2001), на пример, се разликува од низата на сметки на неколку начини. Отсуството на сметка за производство во презентацијата на владините финансии оневозможува да се прикажат и структурата на трошоци на производството за сопствена сметка и неговата крајна употреба. Така, на пример, платите на вработените ангажирани инвестициите за своја сметка директно се класифицирани како стекнување на инвестиции, а не како надомест на вработените. Обратно, платите на вработените кои произведуваат социјални бенефиции во натура се евидентираат како надомест на вработените и не повторно како (дел од) расход за социјални бенефиции во натура. Презентацијата на владините финансии користи одредени називи и дефиниции кои се разликуваат од тие во низата од сметки, а исто така воведува и разни поедноставувања. На пример, трошоците за услугите за финансиско посредување индиректно мерени (FISIM) и осигурителните услуги не се одделени од каматата и нето премните за осигурување, соодветно.

22.72 Владите типично произведуваат многу услуги и одредени стоки, а потоа ги распределуваат бесплатно или по цени кои не се економски значајни. Во СНС трошокот за овие стоки и услуги е евидентиран како употреба кога истите се произведуваат и повторно како социјална корист или расход за финална потрошувачка кога истите се распределуваат. За да се избегне непотребно дуплирање, овие трошоци се евидентираат само како производствени трошоци во презентацијата на владините финансии.

22.73 Во принцип, пензиските бенефиции кои се исплаќаат на вработените во владата се сметаат како ликвидација на обврската наместо исплата на тековен трошок. Сепак, во пракса социјалните бенефиции како што се пријавени во владините сметки можат да ги содржат пензиските бенефиции кои се исплатени на вработените во владата. Доколку овие трансакции во пензиските обврски треба да се исклучат, тогаш треба исто така да се исклучат и придонесите од приходот, како и да се исклучи од

трошокот ставката прилагодување за промените во пензиските права.

4. Издатоци

22.74 Купувањето на нефинансиски средства не претставува трошок бидејќи нема нето ефект врз нето богатството, бидејќи истиот претставува размена на еден вид средство со друго или настанувањето на обврска се совпаѓа со стекнување на средството. Сепак, се вклучува во вкупните издатоци (или понекогаш расходи). Издатоците се дефинираат на следниот начин:

Издатоци

еднакво на трошок,

плус купувања минус продажба на нефинансиска актива.

Нето купувањата на нефинансиска актива претставува збир од бруто инвестициите и купувањата минус продажбата на непроизведената нефинансиска актива.

5. Нето оперативен биланс

22.75 Нето оперативниот биланс се одредува како приход минус трошок. Тоа претставува биланс на сите трансакции кои влијаат на нето богатството. Претставува еквивалент на промените во нето богатството поради штедењето и капиталните трансфери во низата на сметки на СНС. Обезбедува мерка за одржливоста на владините политики бидејќи претставува ресурси кои се стекнати или потрошени во тековното работење на владата. Попрецизно:

Нето оперативен биланс

еднакво на приход,

минус трошок.

6. Нето позајмување или нето задолжување

22.76 Нето позајмувањето или нето задолжувањето може да се пресмета како нето опретивен биланс намален за нето стекнати приходи од работењето со нефинансиски средства или вкупен приход намален за вкупни трошоци. Претставува износ со кој располага владата да го дава во заем или мора да позајмува за да ги финансира своите нефинансиски операции. Попрецизно:

Нето позајмување или нето задолжување

еднакво на нето оперативен биланс,

минус набавка минус продажба на нефинансиски средства.

или алтернативно:

Нето позајмување или нето задолжување

еднакво на приход,

минус трошоци.

22.77 Нето позајмувањето или нето задолжувањето, исто така, претставува ставка за порамнување на финансиската сметка, иако во пракса може да се појави статистичко отстапување како последица на користењето разни извори и можните грешки и пропусти.

7. Консолидирање

22.78 За аналитички цели, често постои интерес во односот помеѓу нето позајмувањето или нето задолжувањето и промената во обврските на владата. Вниманието кон обврските на владата обично се насочува на износот кој се должи на невладините единици. Може да постои значаен износ на обврски направени од една владина единица, а ги чува друга владина единица. Презентацијата на владините финансии ги консолидира сите текови и залики во рамките на секој подсектор и сектор и затоа се елиминираат сите позиции на средства и обврски помеѓу единиците кои припаѓаат на исто групирање. Оваа процедура сеуште овозможува одделно утврдување на долгот на секторот на општа влада, подсекторот на централната влада и јавниот сектор, кои се аналитички корисни.

22.79 Консолидирањето е метод на претставување на статистиката за сет на единици како истите да сочинуваат една единица. Вклучува елиминирање на позиции на трансакции и реципрочна залиха помеѓу единиците кои се консолидирани. Консолидирањето може да се преземе за секоја група на единици, но посебно е корисно да се консолидираат единици во рамките на секторот општа влада и неговите подсектори. На пример, оценка на севкупното влијание на владините операции врз вкупната економија или одржливоста на владините операции е поефикасна кога трансакциите помеѓу разни нивоа на владата се елиминираат и остануваат само тие трансакции кои се со другите сектори и нерезидентите. Консолидирањето е од особено значење за трансакциите како доход од сопственост (особено каматата), тековните и капитални трансфери и трансакции кај финансиските средства и обврски. На пример, консолидираните показатели за односот на приход и трошок во БДП се покорисни за некои намени од неконсолидираните показатели.

22.80 Консолидирањето не се поттикнува во СНС. Дури и во презентацијата на владините финансии, каде

консолидирањето често е корисно, се одвива само во рамките на една сметка каде се појавува усогласување на книжењата на приходи и трошоци. Поради таа причина, прилагодувањето на консолидирањето не влијае врз ставките за порамнување. На пример, грант (или трансфер) од централната влада во локалната владина единица се консолидира со елиминирање на трошокот од централната влада и приходот од локалната влада со кое нето оперативниот биланс на секторот општа влада останува непроменет.

22.81 Концептуално, природата на консолидирањето е да се елиминираат сите текови помеѓу консолидираните единици, но треба да се има предвид и практичното изведување. На пример, може да се дискутира дали не треба да се консолидираат трансакциите во сметката за производство, како што е аутпутот и меѓуфазната потрошувачка на стоки и услуги. Одлуката за нивото на податок кој се вклучува во консолидирањето треба да се заснова на корисноста на политиката на консолидираните податоци и релативната важност на разни видови на трансакции или залихи.

22.82 Во рамките на презентацијата на владините финансии, главните трансакции кои се разгледуваат за консолидирање, по можен ред на значење, се:

а. Тековни и капитални трансфери како што се грантовите на централната влада кон пониските нивоа на влада;

б. Трансакции во финансиска актива и пасива, како што се кредити од други влади за цели на политиката, стекнување на владини хартии од вредност од единици за социјална заштита и отпишување на долг;

в. Приходи од камата и трошок за меѓувладини сопственичка финансиска актива и пасива;

г. Набавка минус продажба на нефинансиска актива, вклучувајќи и меѓувладини трансакции во земјиште, објекти и опрема;

д. Даноци кои ги плаќа една владина единица или правно лице на друго;

ѓ. Купување и продажба на стоки и услуги помеѓу владините единици.

22.83 Два вида на трансакции кои се смета дека ќе се случат помеѓу две владини единици никогаш не се консолидираат бидејќи тие се пренасочуваат во СНС до другите единици. Прво е дека сите социјални придонеси на работодавачот, без оглед дали се платени во фондот за социјална заштита или во владиниот пензиски фонд, се смета дека се платени за вработените како дел од надоместокот и потоа платени од вработениот во фондот. Второ е дека сите

даноци кои се задржуваат од владините единици од надоместокот на нивните вработени, како што се даноците плати како што заработуваш (pay-as-you-earn – PAYE - taxes) и платени до други влади треба да се третираат како да се платени директно од вработените. Владиниот работодавач едноставно представува агент за наплата во овој случај за втората за владина единица. Сепак, даноците за бруто плати и работна сила, кои не се сметаат како социјални придонеси, треба да се консолидираат кога тие се значајни и кога можат да се идентификуваат.

22.84 Практични проблеми секогаш се појавуваат кај консолидирањето. На пример, кога трансакција која треба да се консолидира се идентификува во евиденцијата на една единица, соодветната трансакција треба да се појави во сметките на коопартнерот, но таму може да не биде евидентирана, може да е евидентирана во различен период, може да е евидентирана на друга вредност или може да се класифицира како друга трансакција. Такви грешки во децидна примена на четворен сметководствен систем може да постои во однос на секоја трансакција, но станува очигледно кога треба да се изврши консолидација.

22.85 Дури иако трансакциите помеѓу потсекторите на владата се консолидирани кога се презентираат сметките за општата влада како целина, истите не треба да се елиминираат за сметките на секој подсектор разгледани одвоено.

8. Класификација на функциите на Владата

22.86 Класификацијата на трансакциите со трошоци за кои се користи Класификацијата на функциите на владата (COFOG) се составен дел на презентацијата на владините финансии. Оваа класификација покажува поради која намена се направени трошоците. Овие намени можат значајно да се разликуваат од административните договори на владите. На пример, административната единица одговорна за здравствени услуги може да преземе одредени активности за образовна цел, како што е тренингот на здравствените професионалци. Притоа, се поттикнува вкрстена класификација на трансакциите на владата според економската природа и според функциите, како што е наведено, на пример, во Упатството за статистика на јавни (владини) финансии (GFSM2001).

Г. Сметководствени прашања поврзани со централната влада и јавниот сектор

22.87 Сметководствените правила за СНС важат за секторот општа влада и за јавниот сектор, на ист начин како што важат за сите други сектори на економијата. Сепак, поради посебниот вид на активности на владините единици, корисен е дополнителен прирачник да помогне за третман на

одбраните трансакции. Овие теми се групирани во четири наслови:

а. Објаснување за евидентирање на даноци;

б. Интеракција со нерезидентни владин – вид на овластени тела (вклучувајќи даноци платени на друго овластено тело);

в. Прашања кои се однесуваат на долг;

г. Интеракција со секторите на корпорациите.

Во продолжение следи посебен дел за секој од овие наслови.

1. Појаснувања на бележењето на даноците

Дозволи издадени од Владата

22.88 Даноците се задолжително неповратни уплати, во готовина или во натура, од институционалните единици кон општата влада која го извршува своето суверено право или кон наднационално тело. Тие вообичаено сочинуваат главен дел од приходите на владата, а кај некои земји дури до 90%. Даноците се објаснети како неповратни бидејќи, во најголем број случаи, владата не дава никаков надомест, во размена, на индивидуалната единица која го врши плаќањето. Сепак, има случаи кога владата дава нешто за возврат на плаќањето на индивидуалната единица, во вид на директно одобрување на дозвола или овластување. Во тој случај, плаќањето е дел од задолжителниот процес кој обезбедува правилно признавање на сопственоста или дека активностите се извршени според стриктно овластување со закон. Потребни се дополнителни упатства за определување на граничната линија помеѓу случаите кога ваквите плаќања се сметаат за данок, кога како продажба на услуга или како продажба на едно средство од владата.

22.89 Како што е наведено во глава 7 и 8 каде се разгледува разликата помеѓу данокот и таксата за услуга, граничната линија во пракса не е секогаш строго одредена. Се применуваат подолунаведените препораки.

а. Плаќањето се евидентира како данок кога дозвола или лиценца автоматски се одобрува од владата како задолжителен услов за вршење на дејност или стекнување средства и кога владината единица извршува мала или не врши никаква работа, освен минимална контрола на законската способност на стекнувачот за да добие дозвола (на пример, да потврди дека барателот не бил осудуван за криминал). Плаќањето на такса во таков случај не се надоместува за контролата која ја врши владата.

б. Плаќањето се евидентира како купување на услуга кога, на пример, издавањето на лиценца или дозвола имплицира соодветна регулаторна функција на владата со вршење контрола на дејноста, проверка на компетентноста или стручноста на засегнатите лица, итн. Во тој случај, плаќањето се смета дека е дел од трошоците за произведување на услуга, за сите или едно од лицата кои имаат корист од услугите, а е зависен од тие користи. Истото се смета како данок само ако плаќањето ги надминува трошоците за произведување на услуги.

22.90 Во глава 17 се раследува случај на дозволи кои се издаваат од владата во строго ограничен број.

а. Ако лиценцата не се користи за природен ресурс кој се одредува како средство и врз кое владата има контрола во име на заедницата, тогаш плаќањето за лиценцата претставува данок. Без оглед на тоа дали лиценцата е законски или практично пренослива на трето лице, сеуште може да се класифицира како средство во категорија на договори, закупи и лиценци.

б. Кога лиценцата е за користење на природен ресурс кој се одредува како средство и врз кое владата има контрола во име на заедницата, тогаш плаќањата за лиценцата се сметаат или како стекнување на средство во категорија на договори, закупи или лиценци или како плаќање на наемнина. Во дел 5 од глава 17 детално се објаснети условите кои треба да се земат во предвид при одлучување помеѓу стекнување на средство и плаќање на наемнина.

Дозвола за користење на произведено средство кое е во сопственост на владата се смета како оперативен или финансиски закуп како што е соодветно.

Евидентирање даноците на претметковна основа

22.91 Како сите трансакции во системот, и трансакциите на владата треба да се евидентираат на претметковна основа. Тоа е точно и во однос на приходот (на пример, даноци и социјални придонеси) и за трошокот (на пример, наплата на камата). Ако и во двете страни за трансакцијата не се евидентира нивното мислење за трансакцијата во исто време тогаш сметките не балансираат.

22.92 За владата, евидентирањето на приходот и барањата кога се случува определен настан претставува посебен проблем бидејќи евиденциите на владата често се на готовинска основа. Таков е посебно случајот со даноците. Потоа, кога достасаните даноци се пресметуваат врз основа на проценката на даноците кои треба да се платат, може да постои ризик за пречекорување или помалку пресметан приход од данок. Бидејќи приходот од данок е суштествен владин финансиски агрегат, таквата грешка мора да се избегнува.

22.93 Како што е објаснето во глава 3, периодот помеѓу моментот кога данок или друга трансакција за распределба се евидентира како достасана во нефинансиските сметки и времето кога фактички се врши плаќањето се премостува со евидентирање на побарување по основ на наплата или побарување по основ на исплата во финансиската сметка. Во случаите кога е извршено претходно плаќање на владата кое покрива два или повеќе сметководствени периоди, тогаш сметката која се плаќа се евидентира во финансиската сметка на владата за износи кои стасуваат во идните периоди. Во реалноста, ова претставува финансиски аванс кон владата од плаќачот. Тоа претставува пасива за владата, а актива за плаќачот. Оваа обврска се поништува кога износите ќе доспеат во идните периоди.

22.94 Износот на даноците кои се евидентирани како достасани го признава фактот дека одредени даноци, кои треба да се наплатат, во реалноста постои мала веројатност да бидат наплатени. Алтернативните средства за вршење потребни прилагодувања се објаснети во параграфите од 8.58 до 8.59.

Даночни кредити

22.95 Ослободувањето од данок може да биде во форма на даночно олеснување, изземање, одбивање или даночен кредит. Даночните олеснувања, изземања и одбитоци се одземаат од даночната основа пред да се пресмета даночната обврска. Даночниот кредит претставува износ кој се одзема директно од даночната обврска која доспева за корисникот на домаќинство или корпорацијата, откако ќе се пресмета обврската. Даночните кредити можат понекогаш да се плативи, во смисла дека секој износ на кредит кој ја надминува даночната обврска се плаќа на корисникот. Спротивно на тоа, некои даночни кредити не се плативи (понекогаш наречени изгубени) и се ограничуваат на обемот на даночната обврска.

22.96 Во Статистиката на приходот и Упатството за статистика на јавни (влади) финансии (GFSM2001), даночното ослободување кое е вградено во даночниот систем се евидентира како намалување на даночна обврска на даночниот обврзник, па оттука и како намалување на владиниот приход од данок. Таков е случајот со даночните олеснувања, изземања и одбитоци, бидејќи тие влегуваат директно во пресметката на даночната обврска. Таков е случајот со неплативи даночни кредити, бидејќи нивната вредност за даночниот обврзник е ограничена на обемот на нивната даночна обврска. За плативи даночни кредити единствено вишокот над соодветната обврска, кое одговара на трошокот на владата се прикажува како трошок.

22.97 Спротивно на тоа, во СНС, вкупниот доспеан износ како плативи даночни кредити треба да се разгледува како трошок и да се евидентира како таков во

нивниот вкупен износ. Како резултат, даночниот приход треба да се евидентира без било какви одбитоци за доспеани даночни кредити.

- 22.98 Третирањето на плативите даночни кредити на ваков начин нема влијание врз нето позајмувањето или нето задолжувањето на општата влада, но има влијание на даночното оптоварување и на односот помеѓу јавниот трошок или расход и БДП. Поради потребата да се објаснат разликите во претставувањето помеѓу различните статистички системи, сепак, во СНС треба да се прикажат и износите на доспеани даночни кредити кои се компензираат со даночните обврски.

2. Трансакции со други национални, меѓунационални и наднационални организации

- 22.99 Трансакции можат да настанат помеѓу владините единици и меѓународни или наднационални организации кои се сметаат како нерезидентни единици. Дури и кога владата постапува како единица која канализира средства до или од нерезидентната единица, трансакциите се евидентираат како да се одвиваат директно со нерезидентната единица. Можат да се разгледаат шест случаи:

а. *Даноци*: Одредени даноци на производи, како царина на увоз, акцизи и даноци на додадена вредност може да се платат на наднационална организација бидејќи се сметаат оданочени директно од наднационалната организација.

б. *Субвенции*: Секоја субвенција платена од наднационална организација директно на резидентен производител се евидентира како платива од наднационалната организација наместо резидентна владина единица.

в. *Тековна меѓународна соработка*: се состои од тековни трансфери во готово и во натура помеѓу владите на различни земји или помеѓу владите и меѓународните организации, а вклучува посебно:

- Трансфери помеѓу влади кои се користат од примачите за финасирање на тековните расходи, вклучувајќи помош за итен случај по природни катастрофи; се вклучуваат и трансфери за натура во вид на храна, облека, ќебиња, лекови итн;

- Годишни или други редовни придонеси кои ги плаќаат владите членки на меѓународните организации (се исклучуваат даноците кои се плаќаат на наднационалните организации);

- Плаќањата од владите или од меѓународните организации до други влади за плати на персоналот кој е ангажиран како техничка помош, кои се резиденти во земјата во која работат и се вработени од домашната влада.

г. *Разни тековни трансфери*: Тие се состојат од плаќања до интернационални или наднационални тела кои се сметаат како задолжителни, но не се даноци.

д. *Капитални трансфери*: Тука се вклучени инвестициони грантови и други капитални трансфери, вклучувајќи трансакција на поништување на долгот како платен капитален трансфер и трансакција на преземање на долг како примен капитален трансфер.

ѓ. *Финансиски трансакции*: Одредени финансиски трансакции, вообичаено кредитите, можат да се евидентираат кога се одобрени од меѓународни организации (пример, Светската банка или Меѓународниот монетарен фонд) или одобрени од други влади.

Членарини за меѓународно членство

- 22.100 Во неколку случаи, давачките за членство и такса за регистрација кои се плаќаат на меѓународните организации не смеат да се сметаат за трансфери, туку како плаќања за услуга евидентирана на пресметковна основа. Со исклучок, и кога постои можност, дури и да нема изгледи за отплата на целиот износ, плаќањето може да претставува стекнување на финансиско средство.

Меѓународна помош

- 22.101 Меѓународната помош понекогаш има форма на изработка на стоки, како храна и облека или опрема за итна помош на располагање по природна катастрофа. Како дополнително на стоките и услугите, сите идентификувани трошоци за испорака на стоките и услугите како транспорт до странската земја, доставата во рамките на земјата, надомест за владини работници на земјата која донира за подготовка на пратките или надзор на нивната испорака, осигурување итн, треба да се вклучат во вредноста на трансферот до висината до која овие трошоци се платени од донаторот.
- 22.102 Цените на стоките и услугите во земјата примач можат да бидат доста различни од цените во земјата донатор. Како општ принцип, вредноста на донацијата до примачот треба да се смета како еднаква на трошокот на давање помош на примачот. Следи дека цените на земјата донатор треба да се користат како основ за пресметка на донацијата.
- 22.103 Кога стоките и услугите и поврзаните трошоци за испорака се донираат од владата, НПИСД или домаќинства, тогаш ставките се негативна финална потрошувачка која се совпаѓа со трансферот во натура. Кога ставките се даваат од корпорации, тие се евидентираат како трансфер во готовина по кој следи купување на стоки од примачот. Во двата

случаи вклучените ставки се внесени во извозот на земјата донатор, а увозот на земјата примач.

3. Должнички и останати поврзани операции

Долг

- 22.104 Долгот е заеднички употребуван концепт, дефиниран како посебна подгрупа на обврски утврдени во согласност со видовите на вклучени или исклучени финансиски инструменти. Во принцип, долгот се дефинира како сите обврски кои треба да се платат или плаќање на камати или главница од должникот на доверителот, на датум или датуми во иднина. Следствено, сите должнички инструменти се обврски, но одредени обврски како акциите, акционерскиот капитал и финансиските деривати не претставуваат долг. Сепак, поради одредени законски, институционални или практични договори, можат да постојат и други дефиниции за долг. Зато е корисно за сите случаи прецизно да се утврди дефиницијата за долг, согласно со вклучените инструменти.
- 22.105 Работењето со долг често се користи од владата како средство за обезбедување на економска помош на други единици. Генералниот принцип за секое поништување или преземање на долг на една единица од друга единица, со заеднички договор, е да се смета дека постои доброволен трансфер на богатство помеѓу двете единици. Тоа значи дека спротивна трансакција на преземената обврска или поништеното барање претставува трансферот на капитал.

Преструктурирање на долгот

- 22.106 Постојат четири главни видови на реструктурирање на долгот:
- а. Отпишување на долг. Намалување на износот на, или поништување на, обврската по долгот од страна на доверителот преку договорна согласност со должникот.
 - б. Реструктурирање и рефинасирање на долгот. Промена во условите на износот кој се дожли, што може, или не, да доведе до намалување на товарот изразено во сегашна вредност.
 - в. Конверзија на долг. Доверителот го разменува барањето за долг за нешто со економска вредност, освен друго барање за долг, за истиот должник. Ова вклучува претварање на долгот во сопственички капитал или претходно плаќање на долг помеѓу други договори.
 - г. Преземање на долг и плаќање на долг во корист на други, кога е вклучено и третото лице.

Отпис на долгот

- 22.107 Отпишувањето на долг се утврдува како доброволно откажување од сите или дел од обврската за долг во рамките на договор помеѓу доверителот и должникот. Простувањето на долгот се разликува од отписот на долгот со договор помеѓу страните и намерата да се пренесе бенефицијата, наместо унилатерално признавање од доверителот дека износот нема да се наплати. Отпишаниот долг може да ги содржи сите или дел од неисплатената главнина со вклучување на достасана камата (камата која се должела во минатото и сите други каматни трошоци кои се собрани). Отпишувањето на долгот не произлегува од поништувањето на идните плаќања на камата кои сеуште не се доспееани и сеуште не се пресметани.
- 22.108 Отпишувањето на долгот се евидентира како капитален трансфер кој должникот го добил од доверителот во рок утврден во договорот дека отпишувањето на долгот стапува на сила со отплата со обврската на должникот на финансиска сметка и со соодветен прием од доверителот. Во билансот на состојба, обврската на должникот и средствата на доверителот се намалени за износот на долгот кој е простен. Вреднувањето на износот на простениот долг се врши по пазарни цени за тековите и за состојбите, освен за кредити каде се користи номинална вредност.

Реструктурирање и рефинасирање на долгот

- 22.109 *Реструктурирање на долг (или рефинасирање)* претставува договор за измена на условите за сервисирање на постојниот долг, обично со поповолни услови за должникот. Во реструктурирањето на долгот се вклучува реорганизирање на ист вид на инструмент, со иста вредност на главницата и со ист доверител како за стариот долг. Рефинасирањето повлекува друг инструмент за долг во принцип на различна вредност и може да биде кај друг доверител од тој што е за стариот долг.
- 22.110 Според двата договора, должничкиот инструмент кој се реструктурира се смета дека е поништен и заменет со нов инструмент за долг со нови услови. Ако постои разлика во вредноста помеѓу поништениот и новиот должнички инструмент, дел е во вид на отпишан долг од владата и е потребен капитален трансфер да се надомести разликата.
- 22.111 *Реструктурирањето на долгот* е билатерален договор помеѓу должникот и доверителот кој сочинува формално одложување на плаќањето на долгот за услугата и примената на новите и генерално продолжени доспевања. Новите услови стандардно содржат еден или повеќе од следните елементи: продолжување на периодите за отплата,

намалување на договорната каматна стапка, додавање или продолжување на грејс периоди за отплата на главницата, утврдување на девизниот курс на повољно ниво на девизен долг, репрограмирање на плаќање на остатокот доколку го има.

- 22.112 Третманот за реструктурирањето на долгот претставува тоа што постојниот договор се поништува и се склучува нов договор. Применливиот постојан долг се евидентира како отплатен, а новиот должнички инструмент (или инструменти) од ист вид и од ист доверител се склучува со нови услови.
- 22.113 Трансакцијата се евидентира во моментот кога двете страни евидентираат промена во условите во нивното сметководство, а се вреднува по вредност на новиот долг.
- 22.114 *Рефинансирање на долгот* вклучува замена на постојниот должнички инструмент или инструменти, вклучувајќи заостанат долг, со нов должнички инструмент или инструменти. Може да вклучи размена на ист вид на должнички инструмент (кредит со кредит) или разни видови на должнички инструменти (кредит со државна обврзница). На пример, јавниот сектор може да трансформира повеќе долгови за извозни кредити во еден кредит. Исто така може да се каже дека се врши рефинансирање на долг кога должникот ги разменува постојните обврзници за нови обврзници преку понуди за размена кои ги дава неговиот доверител (наместо промена на условите).
- 22.115 Третманот на трансакциите за рефинансирање на долгот е сличен со тој на реструктурирањето на долгот, до ниво каде долгот кој се рефинансира е поништен и заменет со нов финасиски инструмент или инструменти. Сепак, за разлика од реструктурирањето, стариот долг се поништува по вредност од новиот должнички инструмент, освен за непазарен долг кој се должи. Билансот на состојба ги изразува трансакциите за поништување на стариот и создавање должнички инструмент, заедно со промена на вредноста евидентирана во сметката за ревалоризација.

Конверзија на долгот

- 22.116 *Претворањето на долгот во сопственички капитал* настанува кога доверителот се согласува да го замени долгот кој се должи со акционерски капитал. На пример, владата може да се согласи со јавното претпријатие да прифати зголемување на својот удел во акционерски капитал на јавното претпријатие, наместо да му даде кредит. Ако постои разлика во вредноста помеѓу поништениот и новиот должнички инструмент, тоа претставува вид на простување на долг од владата и е потребен капитален трансфер за да се надомести разликата.

Преземање на долг

- 22.117 *Преземање на долг* се случува кога една единица презема одговорност за неисплатена обврска на друга единица кон доверителот. Кога владата презема долг, во најголем број случаи, еквивалентна трансакција на новата обврска на владата претставува капитален трансфер во корист на должникот кој не успева да плати. Сепак, ако владата стекне ефективно законско барање против единицата која не плаќа и постои реална веројатност дека барањето ќе се плати, владата може да ја евидентира, како еквивалент на нејзината нова обврска, стекнување на финансиски средства еднакво на сегашната вредност на износот кој се очекува да се прими. Ако овој износ е еднаков на преземената обврска, не се потребни други книжења. Доколку износот кој се очекува да се поврати е помал од преземената обврска, владата евидентира капитален трансфер за разликата помеѓу настанатата обврска и стекнатото средство. На сличен начин, доколку од владата е преземен нејзиниот долг од друга влада, тогаш евидентира примен капитален трансфер, нов долг до владината единица која го презема долгот, или комбинација од двете.
- 22.118 Преземањето на долг често се случува кога владата гарантира долг на друга единица и гаранцијата се отповикува (или активира). Третманот на самата гаранција е опишан подолу во текстот.
- 22.119 *Плаќањето на долгот во корист на други* е слично на преземање на долг, но единицата која ги врши плаќањата не го презема целиот долг. Трансакциите кои се евидентирани се слични на тие објаснети во делот простување на долг.

Други прашања поврзани со реструктурирање на долгот

- 22.120 *Отпис на долг* се однесува на унилатерални намалувања, од доверителот, на износот кој му се должи, обично кога доверителот заклучува дека обврската за долг нема вредност или е намалена вредноста бидејќи дел од или целиот долг нема да се плати. Често должникот е во банкрот или е исчезнат. Друга промена во обемот на средствата се користи за евидентирање на отписите. За разлика од случаите на преземање на долг и простување на долг, не се евидентира капитален трансфер и затоа нема влијание врз нето дадените заеми или позајмици на владата.
- 22.121 Достасани ненаплатен долгови настануваат кога должникот го пропушта плаќањето на каматата или главницата. Должничкиот инструментот стандардно не се менува, но знаејќи го износот на доспеаниот ненаплатен долг може да се дадат важни податоци. Кога е изводливо и важно, затоа, секоја категорија на долг треба да се подели на тие инструменти кои се заостанат неплатен долг и на тие кои не се заостанат неплатен долг.

- 22.122 Поништување на долг дозволува должникот (чиј долгови се, општо земено, во вид на хартии од вредност и кредити) да се отстранат одредени обврски од билансот на состојба со спојување на неотповикливи средства од еднаква вредност со обврските. Поништувањето може да се изврши или со поставување на пар од средства и од обврски на доверителската сметка во засегнатата институционална единица, или со трансфер на пар од средства и обврски во друга институционална единица. Во првиот случај, нема трансакции во однос на поништувањето и средствата и обврските не треба да се исклучат од билансот на состојба на единицата. Во вториот случај, засегнатите средства и обврски се пренесуваат во билансот на состојба на втората единица се додека оваа единица се признава како институционална единица во СНС. Често единицата на која се пренесуваат парот на средства и обврски представува субјект за посебна намена. Условите под кои субјектот за посебна намена се смета дека е институционална единица се објаснети во параграфите од 4.55 до 4.67. Доколку субјектот за посебна намена е чисто пасивен, не се смета дека е институционална единица и засегнатите средства и обврски не се одстрануваат од билансот на состојба.
- 22.123 Долг издаден под концесионални услови. Не постои прецизна дефиниција на концесионални кредити, но во принцип е прифатено дека се случуваат кога единиците даваат заем на други единици и договорната каматна стапка намерно е поставена под пазарната каматна стапка која инаку би се применила. Степенот на концесионалност може да се подобри со грејс периоди, зачестено плаќање и период на доспевање кој е поволен за должникот. Бидејќи условите на концесионалниот кредит се поповолни за должникот од пазарните услови инаку би ги дозволиле, концесионалните кредити ефективно вклучуваат трансфер од доверителот кон должникот.
- 22.124 Кредитите со концесионални каматни стапки за странски влади се сметаат како да даваат тековен трансфер еднаков на разликата помеѓу фактичката камата и пазарно еквивалентна камата. Ако тој трансфер се признава, тогаш вообичаено би се евидентирал како тековна интернационална соработка, а каматата која е евидентирана би се прилагодила со истиот износ. Сепак, средствата за воспоставување на влијанието во СНС и меѓународните сметки не се доволно развиени, иако се усвоени повеќе алтернативи. Аналогно на тоа, додека се договори соодветен третман на концесионалниот долг во дополнителни табели треба да се дадат податоци за концесионален долг.
- 22.125 Други податоци за евидентирање на операции со долг може да се најдат во Упатство за статистика на јавни (владини) финансии (GFSM2001), Упатството за долго и дефици на владата, Упатството за надворешен долг и додатокот 2 од Упатство за
- платниот биланс и меѓународната инвестициона позиција (BPM6).
- ### Гаранции на Владата
- 22.126 Три вида на гаранции се признати во СНС, стандардизирани гаранции, гаранции кои ја исполнуваат дефиницијата на финасиски деривативи и еднократни гаранции. Евидентирањето на стандардизираните гаранции (за владата и други единици кои нудат такви гаранции) се објаснети во дел 3 од глава 17.
- 22.127 Гаранциите кои одговараат на дефиницијата за финасиски деривативи се тие кои се активно тргувани на финансиските пазари, како замена на неплатен кредит. Деривативот се базира на ризик од неплаќање на референтниот инструмент и на тој начин фактички не е поврзан со индивидуален кредит или владина обврзница. Немаат никаво влијание врз нето дадените заем или позајмици на владата.
- 22.128 Еднократни гаранции постојат кога условите на кредит или хартијата од вредност се толку специфични што не е можно да се пресметаат со ниво на точност нивото на ризик поврзан со кредитот. Во повеќе случаи одобрувањето на еднократна гаранција се смета како непредвиден случај и не се евидентира како обврска за гарантот. Плаќањата според еднократната гаранција се евидентираат кога се активира гаранцијата или кога фактот дека ќе се изврши активирање е добро утврдено. Како исклучок, еднократните гаранции одобрени од владата на корпорациите во одредени финасиски несреќни ситуации и со многу висока веројатност да се активираат се сметаат како тие гаранции да биле активирани на почетокот. Посебен случај претставува спасувањето од страна на владата кое е објаснето подолу во текстот.
- 22.129 Активирањето на еднократна гаранција се третира на ист начин како преземање на долг. Основниот долг се ликвидира и се формира нов долг помеѓу гарантот и доверителот. Во многу случаи гарантот го извршува капиталниот трансфер до основниот должник, освен ако гарантот стекне ефективно барање за доверителот, во кој случај тоа води кон признавање на финасиското средство (обврска на должникот).
- 22.130 Активирање на гаранцијата може, но не мора да бара отплата на долгот наеднаш. За пресметаната основица во моментот на евидентирање потребно е целиот износ на преземениот долг да се евидентира во моментот кога гаранцијата се активира, а долгот се превзема. Отплатите на главницата од гарантот (нов должник) и насобраната камата за преземениот долг се евидентираат кога тие текови ќе настанат.

Секјуритизација (Сецуритизатнон)

22.131 Секјуритизацијата се случува кога единицата, наречена основач ги пренесува сопственичките права преку финасиски или нефинасиски средства или права за добивање посебни идни текови на друга единица, наречена единица за секјуритизација. За возврат единицата за секјуритизација плаќа износ на основачот од свои сопствени средства за финансирање. Единицата за секјуритизација често е субјект за посебна намена. Единицата за секјуритизација добива сопствени финасии за издавање хартии од вредност, користејќи ги средствата или правата за идни текови кои ги пренесува основачот како колатерал. Владините единици направија општоприфатена употреба на овој извор на финасии.

22.132 Првиот случај, во кој што е вклучена владата, се смета кога секјуритизацијата ја сочинува продажбата (или трансферот) на едно средство. (Во СНС текот на идните даночни примања не се признаваат како владини средства кои може да се користат за секјуритизација). Клучното прашање на кој начин да се евидентира трансакцијата правилно е да се определи дали трансферот на средството е продажба на постојното средство на единицата за секјуритизација или е начин да се позајми користејќи можни идни текови на приходи како колатерал. Со цел да се смета за продажба, средството мора веќе да постои во билансот на состојба на владата и мора да се изврши целосна промена на сопственоста на единицата за секјуритизација, како што е евидентирано со трансферот на ризиците и наградите поврзани со средството. Исто така мора да се разгледаат и следните фактори:

а. За да се евидентира како продажба, набавната цена мора да е еднаква со тековната пазарна цена.

б. Ако владата, како основач, гарантира отплата на секој долг поврзан со средствата направени од единицата за секјуритизација, тогаш не е можно да се пренесат сите ризици поврзани со средството.

22.133 Вториот случај, во кој е вклучена владата, е секјуритизација на идните текови на приходи. Во СНС текот на идните приходи не се признава како средство. Во повеќето од овие случаи не се користат правата на приход како залог, туку обврската на владата да користи доволен износ на иден приход за целосна отплата на позајмицата. Ако се заработи поголем приход отколку што е потребен за отплата на позајмицата, вишокот го задржува владата. Бидејќи приемот на идниот приход е неизвесен, 'правата' за значително поголем приход отколку што е потребен за отплата на позајмицата на единицата за секјуритизација обично се користат како залог. Добениот износ од владата како основач се смета за позајмица, обично е во вид на кредит.

Преземање на обврските по основ на пензии од страна на државата

22.134 Повремено, големи еднократни трансакции може да се случат помеѓу владата и друга единица, обично јавна корпорација поврзана со пензиските реформи или за приватизација на јавните корпорации. Целта може да биде да се направи јавната корпорација конкурентна и финансиски поатрактивна, со отстранување на постојните пензиски обврски од билансот на состојба на јавната корпорација. Оваа цел владата ја постигнува со преземање на предметната обврска во размена за готовинското плаќање на иста вредност. Ако готовинското плаќање не е еднакво со вредноста на настанатата обврска, се евидентира капитален трансфер за износот на разликата.

4. Односи на секторот вкупна држава со корпорациите

Добивки од инвестиции во хартии од вредност

22.135 Владината единица има блиска врска со јавна корпорација или квазикорпорација која таа ја контролира. И покрај овој близок однос, тековите поврзани со инвестирање во акциите помеѓу владината единица и нејзината контролирана корпорација се третираат на ист начин како тековите помеѓу било која корпорација и нејзините сопственици. Инвестирањето во акционерскиот капитал е активност на економските агенти за пласирање средства кои се на располагање на корпорациите. Инвестираните износи, опишани како акционерски капитал, се дел од сопствените средства на корпорацијата и корпорацијата има голем степен на слобода на кој начин тие да ги користи. За возврат, сопствениците добиваат акции или друг вид на хартии од вредност од акционерскиот капитал. Овие финансиски средства претставуваат имотни права за корпорациите и квази - корпорациите и ги овластува корисниците за:

а. Учеството во дивиденди (или повлекување на доходот од квазикорпорациите) платено со дискреција на корпорацијата, но не за основниот или предодредениот приход, и

б. учество во нето средствата на корпорацијата во случај на негова ликвидација.

Дивиденди наспроти повлекување на капиталот

22.136 Важно е да се направи разлика помеѓу повратокот на инвестицијата на акционерски капитал од корпорацијата на нејзиниот сопственик и исплатата на доход во вид на дивиденди. Единствена редовна распределба од претприемничкиот доход се евидентира како доход од сопственост, како дивиденда или како повлекување на доходот од квазикорпорациите. Големите и нередовни плаќања,

засновани на акумулирани резерви или продажба на средства, се евидентираат како повлекувања на акционерски капитал.

Продажба на актива

- 22.137 Продажбата на нефинасиските средства кои ги поседуваат јавните корпорации, како што се објекти и земјиште, самите не ја сочинуваат приватизацијата и се евидентира на капитална сметка на корпорациониот сектор за продажба на основни средства или други не-финасиски средства. Сепак, ако јавната корпорација продава средства и потоа го предаде доходот од таа продажба на општата влада, тоа се регистрира како повлекување на акционерскиот капитал на владата во корпорацијата. Повлекувањето на акционерскиот капитал, исто така, се евидентира ако јавната корпорација го предаде финасиското средство и го предаде приходот на владата.

Набавка на хартии од вредност, капитални трансфери и субвенции

- 22.138 Субвенциите се тековни трансфери, вообичаено извршени на редовна основа, од владата на корпорациите наменети да влијаат на нивното ниво на производство, цените по кои нивното производство се продава или врз наградувањето на корпорациите. Плаќањата на јавните корпорации на голема и нередовна основа (во медиумите често наречени 'капитални инекции') не се субвенции. Тие се сметаат или за капитален трансфер или стекнување на акционерски капитал:

а. Плаќањата за покривање на кумулативни штети кои произлегуваат како резултат на јавната политика треба да се евидентираат како капитален трансфер.

б. Плаќање извршено во комерцијален или конкурентен контекст може да се смета како стекнување на акционерски капитал. Тоа треба да се ограничи за случаи каде владата делува слично како приватниот акционер, со тоа што има сигурни очекувања на готовински поврат во вид на иден доход од сопственост. Во овој случај, корпорацијата веројатно ќе издаде нови акции на владата и ќе има голем степен на слобода во поглед на начинот на кој ќе се употребуваат обезбедените средства.

Третирањето на плаќањата како стекнување на акционерски капитал зависи од доказите за профитабилност на корпорацијата и нејзината способност да исплати дивиденди во иднина.

Приватизација

- 22.139 Приватизацијата се состои од продажба на акции или друг акционерски капитал кој го има владата во јавната корпорација во други единици. Често овие други единици се надвор од јавниот сектор, но и не

мора да се; на пример, јавна корпорација може да купи акции во единица која скоро се одвоила од владата. Тие продажби се чисто финансиски трансакции, евидентирани во финасиските сметки во СНС. Средствата кои ги поседува јавната корпорација продолжуваат да припаѓаат на корпорацијата; всушност сопственоста над корпорацијата, претставена преку сопственоста на акционерскиот капитал во неа, го променила сопственикот. Всушност, се намалува побарувањето на владата во однос јавната корпорација, бидејќи владата разменува акции или акционерски капитал во јавната корпорација за готовина или други финансиски средства. Цената на финансиските услуги, кои владата мора да ги купи за да постигне продажба, се сметаат за трошок кој треба да се евидентира како меѓуфазна потрошувачка од општата влада во СНС.

- 22.140 Приватизацијата може да се организира во повеќе сложени институционални договори. На пример, неколку или сите нефинасиски средства на јавната корпорација можат да се продадат од јавна холдинг компанија или друга јавна агенција, контролирана од владата и сите или дел од приходите да се платат на владата. Во такви случаи, јавната корпорација ќе евидентира продажба на нефинасиски средства на капиталната сметка, додека плаќањето на владата на приходите од продажбата се евидентираат како повлекување на акционерскиот капитал.

- 22.141 Случајот каде приватизацијата е организирана преку агенција за реструктурирање е објаснет во параграфите од 22.47 до 22.50.

Национализација

- 22.142 Национализацијата претставува процес со кој владата превзема контрола на посебни средства или на цела корпорација, обично со стекнување на мнозински или целиот удел во корпорацијата. Евидентирањето на тековите се разликува согласно начинот на кој владата презела контрола.

а. Апропријација или конфискација: Промената на сопственост на средствата не е резултат од трансакцијата извршена со заедничка согласност. Не се врши плаќање на сопствениците (или надоместокот не е изразен со фер вредност на средствата). Разликата помеѓу пазарната вредност на стекнатите средства и компензацијата се евидентира како некомпензирана заплена во другите промени на обемот на сметката на средствата.

б. Купување на акции: Владата ги купува сите или одреден дел од акциите на корпорацијата, по цена која е пазарна цена или многу блиску до неа. Обично, постои законски контекст за трансакцијата кој обезбедува дека трансакцијата е извршена со заедничка согласност, иако претходниот сопственик немал голем избор дали да ја прифати понудата или

не, или да преговара за цената. Купувањето на акции е финасиска трансакција заведена на финасиска сметка.

Интервенции во време на криза

22.143 Итната финасиска поддршка е термин кој значи спасување од финасиски крах. Често се користи кога владината единица дава или краткорочна финасиска помош на корпорација, за да и помогне да опстане во периодот на финасиски проблем, или потрајна инекција на финасиски ресурси да помогне за рекапитализација на корпорацијата. Итната финасиска поддршка може всушност да содржи други средства на национализација ако владата стекне контрола на корпорацијата, тоа претставува финасиска поддршка. Итната финасиска поддршка на финасиски институции се особено значајни. Итните финасиски поддршки вклучуваат јавно објавени еднократни трансакции со учество на големи износи и затоа лесно се идентификуваат.

22.144 Интервенцијата на општата влада можат да имаат повеќе форми. На пример:

а. Владата може да обезбеди финансирање на акционерски капитал со исклучиво поволни услови.

б. Владата може да купи средства од претпријатие, на кое треба да му се помогне, по цени поголеми од нивната вистинска пазарна вредност.

в. Владата може да формира правно лице со посебна намена или друг вид на јавно тело да финансира или да управува со продажбата на средства или обврски на претпријатие на кое му треба помош.

22.145 Кај најголемиот број од овие случаи, помошта која ја обезбедува владата на единицата која трпи финасиски крах се евидентира како капитален трансфер. При утврдување на големината на капиталните трансфери треба да се земат во предвид следните точки:

а. Ако владата купува средства од претпријатие на кое му треба помош, платениот износ стандардно ќе биде поголем од реалната пазарна цена за средствата. Купувањето на средствата, освен кредитите, треба да се евидентира по фактичка пазарна цена, додека капиталниот трансфер треба да се евидентира за разликата помеѓу пазарната цена и вкупниот платен износ.

б. Владите често купуваат кредити од финасиските институции во текот на давање на итна финасиска поддршка. Освен ако со кредитот може да се тргува и се тргува со утврдена пазарна вредност, секогаш се евидентира во СНС со номинална вредност. Единствено ако пазарот за кредити се развие и кредитите редовно се тргуваат, тие се

прекласифицираат во хартии од вредност и се евидентираат по пазарна вредност.

в. Кога владата купува кредит по номинална вредност кога фер вредноста е многу помала, не се евидентира капитален трансфер за разликата во вредноста. Сепак, ако постојат веродостојни податоци дека одредени кредити се неповратни, нивната вредност се намалува до нула како друга промена на обемот во билансот на состојба на корпорацијата и капиталниот трансфер треба да се евидентира од владата на корпорацијата, според нивната претходна номинална вредност. Ако постои можност одреден дел од кредитот да се поврати во иднина, кредитите се рекласифицираат (на нивна вредност од нула) од билансот на состојба од корпорацијата во тој на владата, во моментот кога се евидентира капиталниот трансфер. Доколку вредноста на кредитите последователно се зголемува, тоа е прикажано како ставка за ревалоризација во билансот на состојба на владата.

г. Како дел од итната финасиска поддршка, владата може да го прошири обемот на гаранции кои се подготвени да ги понудат. Овие гаранции треба да се евидентираат како што е погоре објаснето во параграфите од 22.126 до 22.130, според тоа дали тоа е еднократна гаранција или дел од стандардна програма на гаранции.

22.146 Ако јавната институционална единица ја формира владата единствено да управува со процесот на итна финасиска поддршка, единицата треба да се класифицира во секторот на општата влада. Ако новата единица има други функции и итната финасиска помош е привремена задача, нејзината класификација како владина единица или јавна корпорација се врши според општите правила кои се објаснети во делот погоре за агенции за реструктурирање. Единиците кои купуваат финасиски средства од финасиски проблематични корпорации со цел да ги продаде истите на вообичаен начин, неможе да се сметаат како финасиски посредници. Ако единицата е формирана од владата за таа посебна задача, се класифицира во секторот на општата влада.

Преструктурирање, спојување и прекласификација

22.147 Кога се реструктурира јавна корпорација, финасиската актива и пасива може да се појави или исчезне, одразувајќи нови финасиски односи. Овие промени се евидентираат како промени во класификацијата и структурата на секторот, во сметката на други промени во обемот на активата (средствата). Пример за такво реструктурирање претставува кога корпорацијата се дели на две или повеќе институционални единици и се формира нова финасиска актива и пасива.

- 22.148 Купувањето на акции и друг акционерски капитал од корпорација, како дел од спојувањето, од друга страна треба да се евидентира како финасиска трансакција помеѓу корпорацијата која купува и претходниот сопственик.
- 22.149 Секоја промена на класификацијата на активата и пасивата која не е поврзана со реструктурирање или промени во секторот, класификацијата се евидентира како промена во класификацијата на активата и пасивата во сметката на други промени во обемот на активата (средствата).

Трансакции со централната Банка

- 22.150 Соодветно е да се започне со потсетување на дефиницијата за централна банка и поврзаните објаснувања од глава 4. Централната Банка претставува национална финасиска институција која врши контрола на клучните аспекти на финасискиот систем. Во принцип, во овој подсектор се класифицирани следните финасиски институции:

а. Народна централна банка, вклучувајќи и кога таа е дел во системот на централни банки; и

б. Валутен одбор или независни монетарни тела кои издаваат национална валута која е целосно покриена со девизни резерви.

в. Централни монетарни агенции од основно јавно потекло (на пример, агенции кои управуваат со девизи или издаваат банкноти и монети) кои чуваат целосен сет на сметки, но не се класифицирани како дел од централната влада. Надзорни тела, кои се посебни институционални единици, не се вклучени во централната банка, но се вклучени во помошните финасиски институции.

Се додека централната банка е посебна институционална единица, секогаш е распределена во секторот на финасиски корпорации, дури и ако е примарно непазарен производител.

- 22.151 Додека банката може да биде законски независна од владата, задолжена е за спроведување на владината политика според законодавството која ја формира истата. Централната банка секогаш се смета дека е контролирана од владата и е вклучена во секторот за финасиски корпорации како јавна корпорација. Тоа е единствен исклучок кон правилото дека единицата, чие производство е примарно непазарно, не треба да се класифицира како корпорација.
- 22.152 Треба да се појаснат два вида на плаќања од централната банка на владата:
- а. Редовни плаќања, обично во вид на дивиденди, врз основа на тековната активност на централната банка (како што е управување со странски девизни резерви). Овие плаќања се евидентираат како

дивиденди, се додека не се натпросечно високи над износите на побарувањата по основ на нето-каматата и нето-провизија од банката. Износите над оваа сума треба да се евидентираат како повлекување на акционерскиот капитал.

б. Исклучителни плаќања по продажба или револаризација на средствата на резервите. Овие плаќања треба да се евидентираат како повлекување на акционерски капитал. Образложението е дека овие средства се управуваат како економски имот на нацијата, а не на самата банка. Нивното вреднување влијае на обврската за акционерскиот капитал на централната банка и средствата на акционерскиот капитал на владата. Чувајќи ја добивката во средствата за резерва (средства на централната банка) имаат еквивалент во обврската на акционерскиот капитал во централната банка и средствата на акционерски капитал на централната влада.

- 22.153 Проценката на производството на централната банка е објаснето во параграфите од 6.151 до 6.156. Како дел од владината политика, централната банка може да плати камата на депозити со вештачки, високи или ниски стапки. Плаќањето на камата во таков случај е објаснет во параграфите од 7.122 до 7.126.

Јавно – приватно партнерство

- 22.154 Јавно-приватните партнерства (ЈПП) се долготрајни договори помеѓу две единици со кои една единица стекнува или гради средства или сет на средства, работи со истите во одреден период, а потоа ги предава средствата на втората единица. Тие договори вообичаено се помеѓу приватното претпријатие и владата, но можни се и други комбинации со јавна корпорација, како една страна или приватна непрофитна институција, како втора страна. Овие програми се објаснети повеќе како јавно-приватни партнерства, приватни финасиски иницијативи, Програми за градење, сопственост, работа, трансфер, итн. Основните принципи за сите се исти и се третираат на ист начин во СНС.

- 22.155 Владите се ангажираат во јавно-приватни партнерства (ЈПП) од различни причини, вклучувајќи ја надежта дека приватниот менаџмент дека може да води кон поефикасно производство и дека може да се добие пристап кон поширок опсег на финасиски извори. Во договорниот период договарачите во ЈПП имаат економска сопственост. Штом заврши договорниот период, владата има и економска и законска сопственост. Не е лесно да се утврди која единица е законски сопственик на средствата во текот на договорниот период и на кој начин имплицитните трансакции треба да се евидентираат кога ќе се промени економската сопственост. Може да има корисен договор за времето на трансфер на економскиот дел на сопственост се додека услугата постои за средствата согласно договорени услови

кои не изразуваат пазарни ценина средствата. Како резултат, одредени фактички трансакции може треба да се одвоени за да го откријат нивниот прав економски карактер.

22.156 ЈПП се доста различни. Општиот опис кој ја вклучува на најчестата форма на договор е следниот. Приватното претпријатие се согласува да стекне комплекс од основни средства, а потоа да ги користи тие средства заедно со други инпути на производство за давање услуги. Тие услуги може да се даваат на владата или за употреба како инпут во нејзиното сопствено производство (на пример, услуги за одржување на моторно возило) или за дистрибуција на услугите во јавноста без надомест (на пример, образовни услуги) во кој случај владата ќе презема периодични плаќања во текот на времетраење на договорот. Приватното претпријатие очекува да ги поврати своите трошоци и да заработи адекватна стапка на повраток на своите средства од тие плаќања. Алтернативно, приватното претпријатие може да продава услуги во јавноста (на пример, пат со патарина), со цена која е регулирана од владата, но која е поставена на ниво кое на приватното претпријатие ќе му овозможи санирање на неговите трошоци и ќе заработи адекватна стапка на повраток на неговата инвестиција. На крајот на договорниот период, владата може да добие законска и економска сопственост над средствата, веројатно без надомест. Може да има многу отстапувања во договорот за ЈПП од аспект на располагање со средствата на крајот на договорот, потребната работа и одржување на средствата во текот на важење на договорот, цената, квалитетот и обемот на услуги кои се произведени, итн.

22.157 Приватното претпријатие е одговорно за набавка на основни средства, иако набавката често е помогната со поддршка од владата. Со договорот може да се бара сепак, средствата да одговараат на дизајнот, квалитетот и способноста утврдени од владата, да се користат на начин одреден од владата, да се произведуваат потребни услуги со договорот и да се одржуваат во согласност со стандардите одредени од владата. Потоа, средствата типично имаат век на услуги подолги од времетраење на договорот, така што владата ќе ги контролира средствата, сноси ризици и прима награди за голем дел од векот на услугата на средствата. Така, често не е очигледно дали приватното претпријатие или владата ги контролира средствата во текот на периодот на давање на услугата и дали ќе го сносат најголем дел од ризиците или од користите (наградите).

22.158 Како кај лизингот, економскиот сопственик на средствата поврзани со ЈПП се утврдува со оценка која единица носи најголем дел од ризиците и која единица се очекува да добие многу награди за средствата. Факторите кои треба да се разгледаат за донеување на таква оценка може да се поделат во две групи, тие поврзани со стекнување на средства и тие поврзани со нивна употреба во производството.

Дел од ризиците поврзани со стекнување на средства се:

а. Степен до кој владата го контролира дизајнот, квалитетот, големината и одржувањето на средствата;

б. Градежен ризик, кој содржи можност од дополнителни трошоци кои произлегуваат од задоцнета испорака, неисполнување на спецификации или градење на кодекси и еколошки и други ризици за кои е потребно плаќање на трети лица.

Дел од ризиците поврзани со употреба на средствата во производство се:

а. Ризик на понуда, кој покрива степен до кој владата може да ги контролира произведените услуги, единиците на кои се дадени услугите и цените на произведените услуги;

б. Ризик на побарувачка, кој содржи можност побарувачката за услугите, било од владата или од јавноста, да е повисока или пониска од очекуваната, во случај кога се плаќа за услугата;

в. Ризик од остаток на вредност и застареност, кој содржи ризик дека вредноста на средствата ќе се разликуваат од цената која е договорена за трансфер на средствата до владата на крајот на договорниот период,

г. Ризик од достапност, кој содржи можност на дополнителни трошоци или настанување на казни бидејќи обемот и/или квалитетот на услугите не одговараат на стандардите наведени во договорот.

22.159 Релативното значење на секој фактор е веројатно дека се разликува за секое ЈПП. Не е можно да се утврдат пропишани правила кои ќе се применуваат за секоја состојба на задоволителен начин. Одредбите за секое ЈПП мора да се оценат со цел да се одлучи која единица е законскиот сопственик.

22.160 На ист начин, сложеноста и разликата на договорите за ЈПП го исклучува набројувањето на деталните правила кои важат за евидентирање на трансакциите за контрола и употреба на средствата. Наместо тоа, треба да се разгледаат сите факти и околности за секој договор, а потоа да се одбере сметководствен третман кој најдобро ќе го изразува утврдениот економски однос. Но, постојат неколку општи проблеми.

22.161 Ако приватното претпријатие се процени дека е законски сопственик во текот на времетраење на договорот и ако, како што е вообичаено, владата добие законска и економска сопственост на крајот на договорот без експлицитно плаќање, мора да се евидентира трансакција за набавка на средствата од страна на владата. Еден општ пристап претставува

владата постепено да изградува финасиско барање, а приватната единица постепено да акумулира соодветна обврска со тоа што вредноста на двете се очекува да е еднаква со резидуалната вредност на средствата на крајот на времетраењето на договорот. За имплементирање на овој пристап потребно е постојните монетарни трансакции да се реорганизираат или да се формираат нови трансакции користејќи претпоставки за очекуваните вредности и каматни стапки на средството.

22.162 Алтернативен пристап претставува евидентирањето на промената на законската и економската сопственост како капитален трансфер. Пристапот на капитален трансфер не ја одразува утврдената економска реалност, но ограничувања на податоците, неизвесност за очекуваната резидуална вредност на средствата и одредби во договорот кои овозможуваат двете страни да извршуваат разни опции, може да го направи евидентирањето на капиталниот трансфер прифатлив на прагматичка основа.

22.163 Ако владата се оцени дека е законски сопственик во текот на времетраење на договорот, но не врши никакво експлицитно плаќање на почетокот на договорот, мора да се импутира трансакција за да се покрие стекнувањето (набавката) на средството. Најчест предлог е стекнувањето (набавката) да се врши преку внесен финасиски закуп поради сличноста со фактичките финасиски закупи. Примената на овој избор сепак зависи од посебни одредби на договорот, на кој начин тие се толкуваат и можни други фактори. На пример, може да се импутира кредит, па доколку постојат фактички плаќања од владата на приватната единица, тие можат да се поделат на начин што дел од секое плаќање да представува отплата на кредитот. Ако нема фактички владини плаќања, тогаш може да се формираат немонетарни трансакции за плаќање на кредитот.

Д. Статистичка презентација на јавниот сектор

22.164 Како што е објаснето во дел Б, јавниот сектор ги вклучува сите резидентни институционални единици кои ги контролираат директно или индиректно резидентните владини единици. Со други зборови, јавниот сектор се состои од сите единици на секторот на општа влада плус сите резидентни јавни корпорации.

22.165 Статистиката за јавниот сектор може да се презентира во рамките на низата на сметки за институционалните единици и сектори или во рамките на истата финасиска рамка на владата како

што е објаснето во дел В, од оваа глава во зависност од потребата за статистиката.

22.166 Со било кој метод на презентација, корисно е да се прикажат сите потсектори на јавниот сектор и целиот јавен сектор со цела статистика за јавен сектор прикажана неконсолидирано и консолидирано. На пример, една колона може да содржи статистика за секторот општа влада, втора колона за агрегат на сите јавни корпорации и трета колона би ги содржела неконсолидираните зборови за целиот јавен сектор. Во зависност од тековите кои се вклучени, во четврта колона може да се прикажат износи кои треба да се елиминираат со консолидирање, а во петата колона може да се прикажат консолидираните зборови за целиот јавен сектор.

22.167 Нема потреба да се консолидираат сите текови за јавниот сектор. Бидејќи јавниот сектор е мешавина од пазарни и непазарни производители, голем дел од компонентите на приходот и трошокот ќе имаат ограничено економско значење за јавниот сектор. Елементите од финасиската сметка и билансот на состојба се најверојатните кандидати за консолидирање.

22.168 Истите ставки за порамнување, потенцирани за секторот општа влада, веројатно ќе бидат од важност за јавниот сектор. Нето оперативниот биланс за јавниот сектор (или заштедата во низата на сметки) ќе ги покаже трендовите на нето-богатството кои се последица на тековното работење на јавниот сектор. Тоа е посебно корисно ако има јавни корпорации кои работат со значајни загуби.

22.169 Нето позајмувањето или нето задолжувањето за вкупниот јавен сектор е познато како барање за задолжување на јавниот сектор. Нето позајмувањето покажува нето финансии обезбедени на останатиот дел на економијата или на остатокот од светот; нето задолжувањето покажува нето финансии добиени од јавниот сектор, останатиот дел на економијата или од остатокот на светот.

22.170 Билансот на состојба обезбедува податоци за нето богатството, утврдено како вредност на вкупната актива минус вкупната пасива, и на финасиското нето богатство, утврдено како разлика помеѓу вредноста на вкупната финасиски актива и пасива. Вторите често се наведуваат поради влијанието на јавниот сектор во финасискиот систем и бидејќи често е тешко да се вреднуваат единствените владини не-финасиски средства.

Глава 23: Непрофитни институции

А. Вовед

1. Непрофитните институции во СНС

23.1 Непрофитните институции имаат малку необична улога во СНС. Како и корпорациите, некои непрофитни институции произведуваат стоки и услуги за продажба со намера да ги покријат трошоците, т.е. како пазарно производство. Заедничко со другите пазарни производители е тоа што тие не можат да ја преземат финалната потрошувачка. Како и единиците на владата, некои непрофитни институции се непазарни производители и својот аутпут го прават достапен за поединечни домаќинства или на заедницата во целост, бесплатно или по цени кои не се економски значајни. Некои од овие непазарни непрофитни институции се контролирани од владата и се вклучени во секторот на општа влада, но оние кои не се, се групирани во сопствен сектор на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД).

23.2 Повеќето од непрофитните институции се посебно идентификувани институционални единици. Тоа значи дека тие се во состојба, во свое име, да располагаат со средства, да создаваат обврски и да се ангажираат во економски дејности и во трансакции со другите субјекти. Произлегува дека постои или по потреба може да се состави целосен сет на сметки за единицата, вклучувајќи и биланс на состојба на актива и пасива. Во некои земји, особено во земјите во развој, непрофитна институција може да биде неформално лице чие постоење е признато од страна на општеството, но нема правен статус.

23.3 Карактеристична особина која ја определува непрофитната институција е дека нејзиниот статус не дозволува таа да биде извор на доход, профит или друга финансиска добивка за единиците што ја формираат, контролираат или ја финансираат. Една непрофитната институција може да создава профит, може да биде ослободена од плаќање даноци, може да има добротворна цел, но ништо од претходно наведеното не претставува определувачки карактеристики на непрофитните институции. Единствениот критериум за единицата да биде третирана како непрофитна институција е дека истата не може да биде извор на доход, профит или финансиска добивка за нејзините сопственици.

23.4 Сите непрофитни институции произведуваат стоки и услуги, најчесто услуги, наменети за потрошувачка од страна на домаќинствата или корпорациите. Некои непрофитни институции произведуваат услуги за корпорациите, вообичаено наплаќајќи надоместоци (понекогаш се опишуваат како членарини) наменети за покривање на трошоците. Тие често се формирани како здруженија кои обезбедуваат услуги исклучиво за членовите. Нивото на наплатени надоместоци, цената на членството, обично ги задоволува

критериумите на СНС за економски значајни цени. Поради оваа причина овие непрофитни институции се распределуваат во секторот на корпорации. Еден пример за непрофитни институции кои служат на корпорациите е трговско здружение.

23.5 Една непрофитната институција може да биде контролирана од страна на владата преку назначување на свои вработени и со утврдување на целите на институцијата. Таа се третира како институционална единица одвоена од владата, бидејќи има независна контрола врз својот буџет (дури и ако во најголем дел или во целост е финансирана од страна на владата), но оваа организација е распоредена во институционалниот сектор на општа влада. Таквите институции обезбедуваат индивидуални и заеднички услуги. Таков пример е истражувачки институт контролиран од владата.

23.6 Други непрофитни институции постојат за да се обезбедат добра и услуги за домаќинствата без надоместок или во замена за паричен надоместок. Кога се наплатуваат надоместоци, тие можат или не можат да покријат голем дел од трошоците на непрофитната институција и затоа може или не може да се смета дека се значајни економски цени. Кога наплатените надоместоци се сметаат за економски значајни, засегнатите непрофитни институции се третираат како да обезбедуваат пазарни услуги и затоа се распоредени во секторот на корпорациите. Доколку е поинаку, непрофитните институции се распределуваат во институционалниот сектор на НПИСД.

23.7 Затоа е можно да се категоризираат непрофитните институции на следниов начин:

а. оние кои обезбедуваат услуги за корпорациите, чиј аутпут се продава на соодветните корпорации и се третира како меѓуфазна потрошувачка;

б. оние кои се контролирани од страна на владата и обезбедуваат индивидуални или заеднички услуги врз непазарна основа;

в. оние кои обезбедуваат стоки и услуги за домаќинствата, и кои се поделени на:

- оние кои обезбедуваат стоки и услуги на индивидуалните домаќинства по економски значајни цени;

- оние кои обезбедуваат услуги на индивидуалните домаќинства бесплатно или по цени кои не се економски значајни;

- оние кои обезбедуваат заеднички услуги, бесплатно или по цени кои не се економски значајни.

23.8 Оние непрофитни институции кои потпаѓаат под првата точка во категоријата (в) се распоредени во секторот на корпорациите и трошоците за нивното производство се третираат како расходи за финална потрошувачка од страна на домаќинствата. Оние кои спаѓаат во втората точка под (в) се распоредени во секторот на НПИСД и нивното производство се третира како тековна финална потрошувачка на домаќинствата испорачани како социјални трансфери во натура. Оние кои спаѓаат во третата точка под (в) се распоредени во секторот НПИСД, но нивниот аутпут останува како тековна финална потрошувачка на НПИСД.

23.9 Има голем број на сектори каде што непрофитните институции се појавуваат во СНС; и во двата сектори на финансиски и нефинансиски корпорации, во секторот на општа влада и во поединечниот сектор на НПИСД. Потсекторите на првите три сектори се воспоставени за да ги содржат само непрофитните институции. Оние непрофитни институции во секторите на корпорациите може понатаму да се поделат за да се покажат оние кои се контролирани однадвор, оние кои се јавно контролирани и оние кои се предмет на национална приватна контрола. Непрофитните институции од секторот на општа влада можат понатаму да се поделат според ниво на власта на кое припаѓаат, т.е. на оние на централна, републичка и локална влада. НПИСД можат да се поделат меѓу оние кои се контролирани однадвор и оние предмет на национална приватна контрола.

2. Сметководствените правила за непрофитните институции во СНС

23.10 Аутпутот од непрофитните институции се вреднува на ист начин како и за сите институционални единици. Ако единицата е непазарен производител, аутпутот се вреднува како збир на трошоците, вклучувајќи ја потрошувачката на фиксен капитал, а исклучувајќи го повратот на капиталот. Ако единицата е пазарен производител, аутпутот се мери со продажбата прилагодена за промените во залихите и секое производство за сопствени инвестиции. За некои непрофитни институции кои покриваат голем дел, но не и сите нивни трошоци од продажбата, ова ќе ја остави единицата со негативни оперативен вишок, кој се покрива со донации (тековни трансфери).

3. Сателитска сметка за непрофитните институции

23.11 Веќе одредено време постои зголемен интерес за проучување на придонесот кон економијата на институциите како што се непрофитните институции, бидејќи се гледа дека тие остваруваат сè позначајно присуство од аспект на економијата и економската политика. Ваквите институции различно се нарекуваат како 'непрофитни', 'доброволни', 'граѓанско општество' или 'невладини' институции и збирно како 'трет', 'доброволен', 'непрофитен' или 'независен' сектор. Таквите институции

привлекуваат интерес бидејќи нивните деловни карактеристики малку се разликуваат од оние на останатите единици од секторите корпорациите и на општата влада. Поточно:

а. Ним не им е дозволено да распределуваат добивка;

б. Тие може да произведат јавни и приватни стоки;

в. Тие можат да добијат исто или повеќе од тековните трансфери, споредено со приходите од продажбата на нивниот аутпут;

г. Тие може да зависат од волонтерска и од платена работна сила;

д. Бидејќи тие не можат да исплатат дивиденди, тие не можат да привлечат акционерски капитал во натпревар со корпорациите;

ѓ. Тие можат да ги исполнуваат условите за посебни даночни олеснувања во многу земји;

е. Тие вообичаено имаат посебни законски одредби што опфаќаат управување, барања за известување, политичко учество и така натаму;

ж. Иако тие обезбедуваат јавни добра и услуги, тие не ја имаат истата моќ или ограничувања како и владата во одлучувањето како овие стоки и услуги треба да бидат распределени.

23.12 Она што произлегува од овој интерес и изработка на сателитска сметка за непрофитните институции која е опишана во Прирачникот за непрофитните институции во системот на национални сметки (Обединети нации, 2003). Деловите Б и В ги опишуваат суштинските карактеристики на оваа сателитска сметка. Делот Г прикажува некои други аспекти на непрофитни институции кои би биле потребни за дополнителна анализа на сателитската сметка.

Б. Единици вклучени во сателитската сметка за непрофитните институции

23.13 Појдовна точка за сателитска сметка е да се идентификуваат единиците од интерес. Како што ќе се види, единиците кои се избрани во голема мера се совпаѓаат (иако не сосема во целост) со единиците опишани како непрофитни институции во СНС. Еден од начините за да се пристапи до сателитска сметка треба да биде разгледување на можноста за составување на целосна група на сметки за еден сектор составен од потсектори на непрофитни институции во нефинансискиот корпоративен сектор, во финансискиот корпоративен сектор, секторот на општа влада и секторот на НПИСД. Сепак, бидејќи многу од оние кои се заинтересирани во сметките за непрофитни институции не се само со професионален интерес во СНС, прирачникот започнува со идентификување на карактеристиките на единиците кои се од интерес.

1. Определување на карактеристиките на единици вклучени во сателитска сметка

- 23.14 Подоле се споменати различни алтернативни концепти околу кои би можеле да се формулираат сателитските сметки за непрофитните институции.
- 23.15 Првиот од нив е концептот на 'социјална економија', кој ги опишува невладините институции со социјална или заедничка цел. Обично тука се вклучени заедничките друштва, задруги и здруженија.
- 23.16 Вториот концепт е институции од 'јавен интерес'. Ова обично опфаќа потесен број на институции, кои опслужуваат широка јавна цел и исклучува институции кои им служат само на своите членови.
- 23.17 Помеѓу овие два е концептот на непрофитниот сектор, кој е првично воведен од Проектот за компаративен непрофитен сектор на Џон Хопкинс Универзитетот. Во овој проект дефинирањето на непрофитните единици беше изготвено според структурно-оперативните линии. Условите за вклучување се следниве:
- а. институциите треба да постојат како институции кои можат да се идентификуваат;
 - б. Тие треба да бидат институционално одделени од владата;
 - в. Тие не распределуваат добивка;
 - г. Тие се само-управувачки, односно тие не подлежат на контрола од другите единици;
 - д. Членството на единицата не е ниту задолжително, ниту пак автоматски, но вклучува одреден степен на доброволно учество.
- 23.18 Главните исклучоци од сетот на непрофитни институции признати во СНС се оние непрофитни институции распределени во секторот на општа влада, бидејќи, иако тие се институционално одвоени од владата, се контролирани од единиците на владата. Постојат мал број на неформални, обично привремени, непрофитни институции кои исто така можат да се исклучат. За нив се дискутира во делот Г.

2. Примери на вклучени единици

- 23.19 Следниве се илустративни примери за видови на субјекти кои, најверојатно, ќе се најдат во рамките на 'непрофитниот сектор', за потребите на сателитската сметка на непрофитната институција:
- а. *Непрофитни даватели на услуги*, како што се болници, институции од високото образование, дневни центри, училишта, социјални услуги и еколошките групи;
 - б. *Невладините организации* кои промовираат економски развој или намалување на сиромаштијата во помалку развиените подрачја;
 - в. *Организации од областа на уметноста и културата*, вклучувајќи ги музеите, центри за изведувачка уметност, оркестри, ансамбли и историски или литературни друштва;

г. *Спортски клубови*, вклучени во аматерски спорт, тренинг, физичка кондиција и натпревари;

д. *Групи за застапување*, кои работат на промовирање на граѓански и други права, или се залагаат за социјални и политички интереси на општи или посебни изборни единици;

ѓ. *Фондации*, односно субјекти кои имаат на располагање средства или донации, кои со помош на доход генериран од тие средства, даваат неповратни средства на други институции или ги извршуваат своите проекти и програми;

е. *Здруженија возаедницата или изворни здруженија* кои се засноваат на членство и нудат услуги или се залагаат за членовите на одредено соседство, заедница или село;

ж. *Политичките партии* кои го поддржуваат поставувањето на одредени кандидати на политичка функција;

з. *Социјални клубови*, кои вклучуваат клубови за турнеи и клубови, кои обезбедуваат услуги и рекреативни можности за поединечните членови и заедници;

с. *Синдикати, бизнис и професионални здруженија* кои ја промовираат и ја заштитуваат работната сила, бизнис или професионалните интереси;

и. *Верски заедници*, како парохии, синагоги, цамии, светилишта и храмови, со кои се промовираат верски убедувања и администрирање на богослужбите и ритуали. Сепак, официјалната државна црква која е приклучена на државната управа, особено поддржана од задолжителни даноци, нема да го исполни критериумот "институционално одвоени од владата" и на тој начин ќе биде исклучена од збирот на непрофитни институции во сателитската сметка. Треба да се напомене дека верските заедници се различни од религиозно здружени услужни агенции во областите како што се здравството, образованието и социјалните услуги. Слично на тоа, услужните институции поврзани со државната црква сеуште може да се сметаат дека се во рамките на непрофитниот сектор, се додека тие се одделни институционални единици и да ги исполнуваат сите наведени дефинирачки критериуми.

Обете пазарни и непазарни единици треба да бидат вклучени во секоја од овие категории, се додека засегнатата институција е непрофитна институција (а не само НПИСД).

3. Гранични случаи

- 23.20 Некои други видови на институции мошне веројатно ќе ја заземат сивата зона помеѓу непрофитниот сектор и секторот на корпорациите или владиниот сектор. Некои од тие субјекти соодветно припаѓаат во рамките на непрофитниот сектор за потребите на сателитската сметка на непрофитните институции, а други не. Следниве упатства можат да бидат корисни за донесување на тие одлуки. (Очигледно, овие упатства ќе мора да се применат на типови на институции, а не на основа организација-по-организација, сепак одредбите може да бидат поучни). Насоките дадени тука се и оние од

- прирачникот, малку модифициран од аспект на искуството со имплементирање на сметките. Се предлага измените опфатени овде да бидат вградени во следната верзија на прирачникот.
- 23.21 *Задругите* се слободно формирани институции од страна на поединци за остварување на економските интереси на нивните членови. Основните принципи на задругите вклучуваат:
- а. демократска контрола, т.е. едно лице, еден глас;
 - б. заеднички идентитет, т.е. членовите се и сопственици и корисници; и
 - в. ориентација да се обезбедат услуги за членовите 'по цена'.
- Како и кај другите институционални единици, ако одредбите на здружението на задругите ја спречуваат распределбата на својот профит, тогаш тоа ќе биде третирано како непрофитна институција; а ако може да го распределува својот профит до своите членови, тоа не е непрофитна институција (во СНС или со сателитска сметка).
- 23.22 *Заедничките друштва* вклучуваат институции како што се заеднички депозитни банки, депозитни и кредитни асоцијации, заеднички осигурителни компании, фондови за болест и погреб. Заедничките друштва, како задруги, се организирани од страна на поединци кои сакаат да ја подобрат нивната економска состојба преку заедничка активност. Тие се разликуваат од задругите во тоа што тие се механизми за споделување на ризик, личен или имотен, преку периодични придонеси во заедничкиот фонд. Нормално, вложувачите во заедничките друштва формално го контролираат нивното работење.
- 23.23 Со оглед на тоа што заедничките друштва работат во комерцијалната сфера, тие спаѓаат во секторот за финансиски корпорации. Само ако нивните одредби на здружението ги спречи да распределуваат профити кон нивните сопственици тие се третираат како непрофитни институции во СНС (но сепак во рамките на секторот финансиските корпорации), и се вклучени во рамките на секторот на непрофитни институции во сателитската сметка.
- 23.24 *Групите за само-помош* се слични на задругите и заедничките друштва поради фактот дека поединците се приклучуваат за да ги остварат целите на взаемна поддршка, која е недостижна на индивидуално ниво. Тие се разликуваат од двете по тоа што тие воглавно не се ангажирани во комерцијални активности. Како општо правило, групите за само-помош треба да се третираат како институции со членство и вклучени во рамките на непрофитниот сектор.
- 23.25 *Социјални претпријатија* се претпријатија организирани заради вработување и обука на хендикепирани лица (хендикепирани, долгорочно невработените, итн), кои инаку не би нашле работа. Претпријатието, се смета за непрофитна институција освен ако генерира и го распределува својот вишок на сопствениците или акционерите.
- 23.26 *Квази-невладини организации*, кои се наоѓаат во многу европски земји и на друго место, се дизајнирани да функционираат како продолжена рака на владините институции, со што се избегнува директна политичка контрола. До степен до кој тие се навистина субјект кој се самоуправува, тие се сметаат соодветно за дел од непрофитниот сектор, дури и ако тие ги извршуваат ограничените овластувања делегирани до нив од страна на владините агенции.
- 23.27 *Универзитетите*, како и други институции, можат да бидат непрофитни институции, јавни установи или профитни корпорации. Разликувањето на непрофитните институции од јавните институции е особено тешко бидејќи и двете можат да добијат значителни количини на поддршка од владата, директно или индиректно, и бидејќи дури и јавните институции може да имаат значителен степен на автономија. Оттука, клучно е дали оваа институција е јасно самостојно управувана и не претставува дел од административниот систем на владата. Образовните институции кои се непрофитни институции ќе имаат сопствени одбори за само-одржување, кои можат да ги утврдат сите аспекти на организациска работа без одобрение од страна на владините претставници и дека може да престанат со своите активности без одобрение на властите. Јавните образовни институции имаат одбори избрани во значителен дел од владините претставници или агенции и им недостасува моќ да престанат со работа без акт од владата.
- 23.28 *Болниците*, како и образовните институции, исто така, може да бидат или непрофитни институции, јавни установи или профитни корпорации. Истите правила, кои се однесуваат на образовните институции, се применуваат и за болниците.
- 23.29 *Домашните или територијалните групи*, како на пример 'бенд совети' во Канада (форма на првата национална влада) и селанските или индијанските заедници во Перу, се организираат околу културни или етнички групации или пак на одредена географска област, главно со цел подобрување на благосостојбата на своите членови. Тешкотијата се јавува кога таквите групи во суштина функционираат како локална самоуправа, често донесувајќи одлуки и спроведувајќи сопствените закони. Кога тоа е случај, групите не го задоволуваат критериумот 'институционално одвоени од Владата' и се надвор од границите на сателитската сметка на непрофитните институции.

4. Класификација на непрофитните институции

- 23.30 Непрофитните институции може да се класифицираат според дејноста што ја вршат или целта за која тие се основани. Во однос на дејноста, нормалната класификација која треба да се користи ќе биде ISIC. Бидејќи дадените детали во ISIC,

Rev.3, за многу од социјалните услуги опфатени со непрофитните институции не беа доволни, дополнително се елаборираа основните кодови на ISIC за употреба во врска со сателитската сметка на непрофитните институции. Оваа класификација е позната како Меѓународна класификација на непрофитните институции. Слично, дополнително се елаборираше и се разви класификацијата на непрофитни институции според намената (COPNI). Сепак, во ISIC, Rev. 4 (четврти дел, оддел Г), прикажана е алтернативна агрегација за известување за податоци за непрофитните институции. Дванаесет главни позиции се прикажани во табелата 23.1.

Табела 23.1: Групи во Меѓународната класификација на непрофитни организации (ICNPO)

Група
1. Култура и рекреација
2. Образование и истражување
3. Здравство
4. Социјални услуги
5. Животната средина
6. Развој и домување
7. Право, застапување и политика
8. Филантропски посредници и промоција на волонтерството
9. Меѓународен
10. Религија
11. Деловни и професионални здруженија, синдикати
12. Разно, она што на друго место не е класифицирано

V. Сметки за непрофитните институции во сателитската сметка

- 23.31 Првиот сет на сметки подготвени во сателитските сметка одговара точно на оние во низата на сметки во СНС. Всушност, ова може да се прифати како едноставна агрегација низ потсекторите за непрофитните институции во секторот на корпорации плус секторот на НПИСД. Непрофитни институции во секторот на општа влада се исклучени од сателитската сметка, како што е наведено погоре.
- 23.32 Втората верзија на сметките е да се обработат оние непрофитни институции кои обезбедуваат услуги по економски значајни цени, но каде што продажбата на нивниот аутпут носи приход што е значаен, но помал од нивните вкупни трошоци. Постојат две можни сценарија. Првото е дека претпријатието превзема различни видови на активности, од кои некои се на пазарна, а некои на не-пазарна основа, но доминираат пазарните активности. Иако овие два вида на активности не може да се распределат во одделни институционални единици, може да се разликуваат посебни погони за секој вид. Во принцип, сметката на производството на претпријатие кое превзема пазарни активности треба нормално да се состави, но сметката на производството за претпријатие кое има непазарни активности треба да биде составена врз основа на збирот на трошоците. Вредноста на овој аутпут треба да се третира како да е распределен на

домаќинствата како социјални трансфери во натура и да се додаде на тековната финална потрошувачка на домаќинствата.

- 23.33 Втората можност е дека се врши само еден вид на активност, но продажбата покрива голем дел од трошоците, при што кусокот е покриен од донации. Донациите се третираат во СНС како тековни трансфери (донациите наменети за капитални цели се третираат како капитални трансфери). Сателитската сметка ги третира овие донации по аналогија на субвенциите и ја мери вредноста на аутпутот како вкупен збир на трошоци. Во овој случај, вишокот на аутпут, измерен на овој начин, над приходите од продажба се третира како непазарен аутпут, социјални трансфери во натура и дел од актуелната потрошувачка на домаќинствата.

- 23.34 Третата варијанта на сметките се надоградува врз втората верзија на сметките преку вклучување на проценките на вредноста на волонтерската работна сила употребена во непрофитни институции. Волонтерска работна сила претставува значаен инпут кај многу непрофитни институции. Ако се додели вредност на ова, може да ја надмине вредноста на паричните донации на некои непрофитни институции. Во сателитската сметка се препорачува дека вредноста на волонтерската работна сила се проценува врз основа на стапката на надоместок на вработените кои извршуваат слична работа, а не врз база на опортунитетниот трошок на волонтерите.

- 23.35 Продолжува работата за мерењето на волонтерската работна сила во контекст на сателитска сметка. Предлог Прирачник за мерење на волонтерската работа (Меѓународна организација на трудот, во печат) беше презентирана Меѓународната конференција на статистичарите на трудот (работната сила) во декември 2008.

- 23.36 Цената на волонтерската работа е третирана како дел од надоместоците на вработените и како трансфер кој се враќа од овие вработени на непрофитната институција каде што тие работат. Вредноста на аутпутот на непрофитната институција и износите третирано како социјални трансфери во натура е зголемен за износот од втората верзија на сметките со проценетата вредност на волонтерската работна сила.

- 23.37 Сателитската сметка вклучува и други табели покрај тие од низата на сметки. Една од нив е да ги прикаже деталите од добиените приходи преку анализа според секторите на потеклото и видот на трансакцијата. Конкретно, се препорачува да се направи разлика меѓу приходите кои доаѓаат од владата поделени помеѓу продажбата и грантови и оние кои доаѓаат од остатокот на домашната економија, поделена помеѓу приватните и тековните трансфери (донации). Таму каде што е тоа можно, продажбата и трансферите треба да бидат одделени на оние кои доаѓаат од домашната економија и од остатокот на светот.

- 23.38 Друга табела вклучува информации во количински изрази, како што се бројот на вработени, бројот на волонтери, бројот на субјекти и бројот на членовите на организацијата. Покрај тоа некои информации се дадени во финансиската сметка и на средствата кои се чуваат од страна на непрофитната институција.
- 23.39 Целосни коментари и описи на табелите се вклучени во прирачникот за сателитски сметки.

Г. Други прашања во СНС поврзани со непрофитни институции

1. Непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) и Владата

- 23.40 Во некои земји НПИСД ја превземаат одговорноста за обезбедување на специфични услуги за домаќинствата кои владата не ги гледаат како дел од својата улога за нивно обезбедување. Во други, особено земјите во развој, НПИСД може да обезбедуваат услуги кои владата би сакала да ги обезбеди, но едноставно нема доволно ресурси да го стори тоа. Ова станува многу очигледно после природна катастрофа, кога НПИСД можат да бидат многу активни во хуманитарната работа.
- 23.41 Дали единицата која ја извршува работата е резидент или не ќе зависи од вообичаените правила во однос на резидентноста. Активности на брз одговор кои не водат до долготрајно вклучување во државата на која и се помага ќе се смета како нерезидент со производство кое се евидентира во земјата на потекло на единицата која дава помош, додека самата помош се прикажува како увоз на стоки и услуги кои се финансирани преку трансфери. Ако помошта се дава повеќе од една година, единицата која ја дава помошта ќе се смета за резидент и за единица во секторот на НПИСД во земјата која ја добива помошта. Во услови кога меѓународната хуманитарна помош е важна, може да биде корисно да се идентификуваат НПИСД подложни на странска контрола одделно од другите НПИСД и да се идентификуваат донациите од странство за сите НПИСД.

2. Неформални и привремени непрофитните институции кои им служат на домаќинствата

- 23.42 Многу често, голем број од домаќинствата може да се здружат со цел здружување на средства од знаењето и волонтерски труд за да и служат на својата локална заедница. Ова може да вклучува настава во неформални училишта, нудење медицинска помош или изградба на патишта, како и училишна зграда, итн. Кога се даваат услуги само врз основа на волонтерска работа, не се евидентира вредност на аутпутот на активноста во СНС.
- 23.43 Кога настануваат физички структури како резултат на активноста, активноста е вклучена во границата на

производство. Вредноста на производството се проценува преку споредба со сличните производи на друго место во економијата, или кога тоа треба да се проценува како збир на трошоците, проценката се прави за имплицитната вредност на инпутот на работната сила. Инпутот на работната сила се третира како бруто мешан доход акумулиран за домаќинствата, кои потоа се претпоставува дека го 'купуваат' производот. Всушност, тие потоа може да го пренесат производот на друга единица за одржување, најчесто на владата. Меѓутоа, препораките во СНС, опишани во став 4.168, е дека ваквите институции би требало да се третираат како неформални партнерства, а не како НПИСД.

23.44 Ако група на домаќинствата соработува во производство на стока за продажба, дури и кога целта е да се во можност да се плати за работа на заедничкиот имот, таа не е третирана како непрофитна институција, туку како на неинкорпорирано претпријатие во секторот домаќинство.

23.45 Многу мали групи на поединци или домаќинства може да постојат како практични начини за распределба на заеднички трошоци. Ова може да биде толку едноставно како 'кафе клуб' на работното место или може да биде повеќе формален аранжман со што трошоците за заедничките услуги за сите станари во станбена зграда се делат правично. Ваквите групи се повеќе практични отколку економски. Тие не се третираат како непрофитни институции и нивните активности не се евидентирани во СНС. Таквите трошоци, како што настануваат, треба да бидат евидентирани како да се платени од страна на единиците на кои трошоците евентуално ќе им бидат распределни (алоцирани).

23.46 Во случај на микрофинансирање, единицата која ја обезбедува на услугата најверојатно е или корпорација или неинкорпорирано претпријатие. И покрај тоа што сопственикот на претпријатието може да не го задржи профитот туку да го искористи за генерирање на нови кредити, што не значи дека единицата автоматски станува непрофитна институција. Суштината на дефиницијата за непрофитна институција е во фактот дека сопствениците не избираат да не го повлечат профитот, туку дека тие не се законски овластени тоа да го прават.

23.47 Во практиката може да е тешко да се приберат информации за неформалните НПИСД, освен ако резултатите се доволно важни за да се дојде до општо сознание.

3. Производот на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата

- 23.48 НПИСД произведуваат стоки и услуги, но обично услуги кои се обезбедуваат на индивидуалните домаќинства бесплатно или по цени кои не се економски значајни. Сепак можно е концепциски НПИСД да обезбедуваат заеднички услуги. Пример за тоа може да биде добро финансирана институција која се ангажира во истражување и развој, а своите резултати ги прави слободно достапни. Таква институција е вклучена во непазарно производство, но, бидејќи не е контролирана од владата, таа спаѓа во секторот на НПИСД. Вредноста на нејзиното производство се третира како трошок за финална потрошувачка и актуелна финална потрошувачка од страна на самата НПИСД.
- 23.49 Услугите од страна на непрофитните институции што им служат на домаќинствата не се само многу слични на оние што се обезбедуваат од страна на владата. Исто така, тие претставуваат исти потешкотии во мерењето на нивното производство и во избирањето на соодветни индекси на цени за дефлационирање на аутпутот во количински израз.

Глава 24: Сектор за домаќинства

А. Вовед

- 24.1 Економијата функционира бидејќи луѓето имаат потреба од добра и услуги и се спремни да работат за да ги добијат. На најосновно ниво постои активност за egzистенција, каде луѓето работат за да одгледуваат храна за прехранување. Било каков вид на развој дава можност за заработка на пари преку работа за други и употреба на истите за да се купат добра и услуги поинакви од оние добиени преку работата на поединецот.
- 24.2 Исто така, општеството е свесно дека некои поединци не можат на ваков начин да учествуваат во економијата, при што овозможува трансфери на младите, старите и болните, на пример. Често овие трансфери ги превзема владата која наголемо го прераспределува доходот во име на заедницата. Исто така, трансферите може да се прават од страна на непрофитни институции или од страна на членови од поширокото семејство, или од други лица, врз основа на традиционални и културни норми. Некои лица не го искористуваат целиот доход, туку користат дел за да се стекнат со богатство.
- 24.3 На крај, постои доход кој настанува од сопственост на богатство. Наједноставно кажано, богатството се должи на акумулација на стекнат доход во претходните периоди (по можност од пред неколку генерации). Богатството го зголемува доходот бидејќи другите сакаат да го искористат и плаќаат за да го направат тоа. Во СНС, овие плаќања се нарекуваат доход на имот. Како и доходот, богатството може да се пренесува од еден сопственик на друг.
- 24.4 СНС дава јасен и целосен преглед на целокупниот доход кој настанува кај домаќинствата во периодот обележен според видот на доходот. Исто така, дава јасна слика како овој доход се троши на добра и услуги, како се пренесува на други и се користи за да се стекне повеќе богатство. Сепак, додека преку редоследот на сметките се обезбедува сметките на сите домаќинства да се врамнотежени, не се покажува како ова врамнотежување е постигнато кај одделните подгрупи на домаќинства.
- 24.5 Оваа глава се занимава со тоа како да се искористат овие информации добиени од СНС за секторот за домаќинства заедно со други извори на податоци, со цел да се испита однесувањето на домаќинствата во повеќе детали. Фокусот тука е насочен кон тоа како се користи доходот, како начинот на доходот и употребата варираат низ подсекторите, како и за поврзаноста помеѓу доходот и богатството на детално ниво. Ваквиот фокус е од аналитички и од политички интерес. Претставува доста различен став на економското однесување од преобладавајќиот став на СНС, а тоа е како се генерира доходот.

1. Неинкорпорирани претпријатија

- 24.6 Сите домаќинства учествуваат во финалната потрошувачка и во поголема или помала учествуваат во акумулацијата, но не мора да значи дека едно домаќинство учествува во производството. До одреден можен обем, производните активности во домаќинствата се третираат како квазикорпорации, вклучени во еден од секторите на корпорациите и се одвоени од останатиот дел на домаќинството. Сепак, како што беше објаснето во параграфите 4.155 до 4.157, една квазикорпорација може да биде формирана само кога е достапен еден комплетен сет на сметки, вклучително и ставките од билансите на состојба и достапни информации за повлекување на доход од квазикорпорациите. Многу често, а особено во случај кога еден професионалец работи сам, може да бидат достапни комплетни информации за производните активности, но постои можност да не може да се одвојат други текови на доходот, трансфери и финансиски трансакции поврзани со производната активност, од останатиот општ доход на домаќинството. Во вакви случаи, како и во случаи кога дури и информацијата за производната активност не е комплетна, неинкорпорираниот претпријатие останува да биде дел од домаќинството.
- 24.7 Дури и кога една квазикорпорација може да се формира и да се отстрани од останатите сметки на домаќинството, домаќинството сепак може да вклучи едно неинкорпорирани претпријатие во однос на друга активност. На пример, во едно домаќинство, едно лице можеби ќе може да ги одвои активностите за поправка на возилата, но друго лице нема да може да ги одвои активностите кои обезбедуваат храна за продажба од останатите активности на домаќинството. Како дополние, многу домаќинства, без било каква друга производна активност, ќе содржат неинкорпорирани претпријатија кои даваат услуги за сместување од сопственици на станбени објекти и од вработување на домашен персонал.
- 24.8 Како што постои можност за организирање производство во рамките на секторот на домаќинства, може да постојат луѓе кои обезбедуваат работна сила за овие неинкорпорирани претпријатија. Членовите на домаќинството кои работат во неинкорпорираниот претпријатие се нарекуваат самовработени, а нивната награда се нарекува мешан доход, а не надоместок на вработените. Лицата кои не се членови на домаќинството, а се вработени во неинкорпорирани претпријатие, се вработени лица. Можно е, но не секогаш е така, претпријатието да плати за социјалната заштита за овие лица. Можно е, но уште помалку се остварува, домаќинството да им понуди

на своите вработени друг вид на бенефиции од социјално осигурување.

- 24.9 Вработувањето во домаќинства се разгледува подетално во глава 19 и 25.

2. Проблеми поврзани со подсекторските домаќинства

- 24.10 Потешкотијата во дезагрегирање на секторот на домаќинства се појавува поради голем број причини.

а. Првата е дека доходот е заработен од лица, но потрошувачката ја спроведуваат домаќинствата.

б. Втората е дека е тешко да се најде основа за поделба на домаќинствата во подсектори, така што домаќинствата во секој подсектор се однесуваат на сличен начин едни кон други. Иако нивните модели на употреба на доходот генерално се слични, нивните модели на расход може да се разликуваат според бројот и годините на членовите на домаќинствата. Ако се групираат според последново, може да не се добие сличност на ниво на доход.

в. Третата причина се однесува на изворот на податоци за доходот и расходот на домаќинството. Типично, информациите за претпријатијата доаѓаат од анкетите на претпријатијата, а информациите за владата доаѓаат од административни извори. Овие извори се доста сеопфатни и во голем дел се само извори, или барем примарниот извор, за податоците да бидат внесени во СНС. Податоците за домаќинствата се добиваат преку анкети за доход и расход на домаќинствата, но овие анкети се базираат на помали примероци, може да бидат поретки од анкетите на претпријатијата, а податоците добиени од нив може тешко да се усогласат со вкупните суми за доход и расход кои произлегуваат од сметководствените ограничувања во СНС.

3. Структура на главата

- 24.11 Секторот на домаќинства може да се гледа на повеќе разни начини, во зависност од тоа дали интересот е примарно насочен кон видот на производство кое го врши домаќинството, видот на доход кој го заработуваат или моделите на потрошувачка. Имајќи ги предвид овие разни перспективи, не е лесно да се осмисли единствен дефинитивен сет на подсектори за домаќинствата. Концептуалните и практичните причини за потешкотите се разгледуваат во делот Б. Преглед на можни подсектори е даден во делот В. Следните три дела (Г, Д и Ѓ) ги разгледуваат домаќинствата како производители, домаќинствата како потрошувачи и доходот на домаќинствата. Последниот дел, делот Е, го разгледува богатството на домаќинството и поврзаните текови на доходот.

Б. Состав на домаќинствата и секторирање

1. Дефиниција за домаќинство

- 24.12 Корисно е да се започне со потсетување на дефиницијата на домаќинство дадена од пасос 4.149 до 4.157. *Домаќинството претставува група на лица кои имаат заедничко живеалиште, кои делумно или целосно го здружуваат нивниот доход и богатство и кои заеднички употребуваат некои видови на стоки и услуги, воглавно во сферата на домувањето и исхраната.* Генерално, секој член на едно домаќинство треба да има некаково побарување врз заедничките ресурси на домаќинството. Мора да се донесат барем некои одлуки за домаќинството како целина кои влијаат врз потрошувачката или другите економски активности.

- 24.13 Домаќинствата често се совпаѓаат со семејства, но членовите на исто домаќинство не мора да припаѓаат на истото семејство, се додека има некаква поделба на ресурси и потрошувачка. Домаќинствата може да бидат од било која големина и да имаат широк опсег на разни форми во разни општества и култури, во зависност од традицијата, религијата, образованието, климата, географијата, историјата и други социо-економски фактори. Дефиницијата на домаќинство, која е прилагодена од статистичари за анкети, кои се запознаени со општествено-економските услови во една дадена земја, можно е да му се приближи на концептот на домаќинство како што е дефиниран во СНС, иако статистичарите можат да додадат попрецизни или оперативни критериуми во една дадена земја.

- 24.14 Домашниот персонал кој живее во истиот објект со својот работодавач не влегува како дел од домаќинството на неговиот работодавач, иако можеби им е обезбедено сместување и оброци како надомест во натура. Платениот домашен персонал нема право на заедничките ресурси на домаќинствата на нивните вработени, додека сместувањето и храната која ја конзумираат не се вклучени во потрошувачката на нивниот работодавач. Затоа треба да се третираат како да припаѓаат на посебни домаќинства од нивните работодавачи.

- 24.15 Лицата кои постојано живеат во една институција, или можеби се очекува од нив да престојуваат во институција на многу долг, или неопределен, временски период, се третираат како да припаѓаат на едно институционално домаќинство кога имаат малку или немаат никаква независност на активностите или одлуките во економска смисла. Некои примери на лица кои припаѓаат на институционални домаќинства се следниве:

- а. Членови на верски редови кои живеат во манастири или слични институции;
- б. долгорочни пациенти во болници, вклучително ментални болници;
- в. затвореници кои отслужуваат долги казни;

г. стари лица кои се со постојано живеалиште во домови за стари.

- 24.16 Од друга страна, лицата кои престојуваат кратки периоди во болници, клиници, санаториуми, верски места или слични институции, кои посетуваат домашни училишта, колеџи и универзитети, или кои отслужуваат кратки затворски казни, треба да се третираат како членови на независни домаќинства на кои нормално припаѓаат.

2. Резидентност

- 24.17 Сите домаќинства се резиденти во економијата, но зголемен е интересот за феноменот на лице во странство, кое често е, но и не мора да е, член на семејството, кое испраќа значајни суми на семејството во домашната економија. (Истиот феномен, исто така, постои и во рамките на една земја, на пример помеѓу урбаните и руралните средини). Аспектот на луѓе што се селат во странство во потрага по подобри можности за вработување може да се гледа како друг аспект на глобализација и е појава што вреди да се следи.

3. Определување на подсекторите

- 24.18 Како што беше наведено во воведот, потешкотијата на дезагрегирање на секторот на домаќинствата се појавува поради неколку причини. Првата е дека доходот го заработуваат поединци, но во потрошувачката учествува целото домаќинството. Иако сите домаќинства ги опфаќаат сите поединци, тешко е да се поврзат посебните примачи на доходот со посебните групи на домаќинства. Можно е да се подготви една табела во која ќе се наведат видовите на заработен доход и видовите на поединци кои го добиваат тој доход. Може да се подготви и табела за видови на домаќинства и моделот на потрошувачка за секое домаќинство. Само во високо стилизирана состојба на само еден заработувач на доход по домаќинство (и само еден извор на доход), може да се спои видот на доходот со видот на домаќинството, па дури и тогаш само ако домаќинствата се категоризирани според видот на доходот. Проблемот може да се спореди со оној на табелите за понуда и употреба онаму каде е можно да се открие кои индустрии ги произведуваат кои производи, каде не постои природен однос помеѓу поединците како приматели на доход и домаќинството на кое тие припаѓаат, кога домаќинствата се групирани според некој критериум освен главниот извор на доход.
- 24.19 Проблемот на обидот да се поврзат тековите на доходот од СНС со пожелен сет на карактеристики на домаќинствата е еден од најтешките аспекти на градење на матрица на општествено сметководство. Многу често е потребно да се префрли на моделирање за да се усогласи доходот поврзан со поединци и потрошувачката поврзана со домаќинства.

- 24.20 Вториот проблем е поврзан со хомогеноста на домаќинствата. Може да се употребат неколку критериуми за дезагрегирање на секторот (разгледани во делот В), но кој критериум и да се употреби, тешко може да се потврди дека однесувањето на примерокот е типичен за целината. Ова е потешкотија на која нормално не се наидува во индустриските класификации и анкети. На пример, ако една анкета опфаќа сто проценти од фирмите во една дадена индустрија, најверојатно е разумно да се претпостави дека моделот на расходи е типичен за целината. Ако едно претпријатие го зголеми обртот, нивото на меѓуфазна потрошувачка најверојатно ќе се дуплира, но нејзината потрошувачка не мора да се смени значително. Ваквите претпоставки се многу сомнителни во случајот на групи на домаќинства. Ова е уште една област каде може да биде тешко да се искористи матрицата на општествено сметководство за анализа без да се има понатамошни ресурси за моделирање, овој пат за да се одреди како групите на домаќинства реагираат на разни стимулации.

- 24.21 Информациите за секторот за коропорациите се добиват од анкетите. Агрегатите на доход и расход во домаќинството се познати од сметководствените идентитети во редоследот на сметките. Иако е вистина дека информациите од анкетите на домаќинствата може некогаш да откријат грешки во индустриските податоци, или обратно, попроблематично е да се земат, на пример, информации од анкетите за домаќинствата за моделите за расход на една група на домаќинства и да се претпостави дека сите останати членови на групата се однесуваат на ист начин. За оваа цел, анкетата за доходот и расходот на домаќинството најчесто се заведува како слободна вежба, а интегрирањето со вкупните суми на националните сметки не е често дел од сочинувањето на целосниот сет на национални сметки, како што е случајот со анкетите на претпријатијата. Со цел да се проучи зошто ова е така, корисно е на кратко да се разгледаат некои од проблемите на кои се наишло со анкетите на домаќинствата.

4. Анкета на домаќинствата

- 24.22 Било каков обид на дезагрегирање на секторот на домаќинства најверојатно ќе биде зависен од анкетата за доход и расход на домаќинствата. Конвенциите прилагодени од страна на статистичарите, и оние на националните сметководители, не се секогаш исти. На пример, анкетата за расходи во домаќинството не може да опфати проценки за импутирано изнајмување на станбени објекти на сопственикот или производство за сопствена сметка. Може да го мери доходот по оданочување и да го мери расходот врз основа на готовина, а не врз основа на достасаност. Подготвени се неколку публикации за да се испитаат ваквите разлики и да се дадат препораки за тоа како да се усогласат податоците од анкетите со барањата

на националните сметки. Особено релевантна публикација е *Финален извештај и препораки на експертската група за статистика на доход за домаќинства* (Канбера група, 2001) и *Доход и расход на домаќинства* (Меѓународна организација на трудот, 2003).

- 24.23 Главен проблем со анкетите на домаќинствата е дека многу често анкетираниите да го потценат или да пријават пониска стапка на својот доход. Ова може да се прави намерно, или едноставно може да биде недостаток на разбирање на она што треба да биде вклучено, или едноставно се работи за заборавеност.
- 24.24 Слично на ова, некои ставки од потрошувачката редовно се пријавуваат во помал број, особено расходот за алкохол и тутун. Од друга страна, потрошувачката на некои ставки се пријавува во поголем број. На пример, ако една анкета за расходи за трајни потрошни добра, врз основа на потсетувањето на анкетираниот за тоа што е потрошено во последните две или три години, луѓето најчесто прават лоша проценка за тоа колку време поминало од кога се направени набавките и ќе пријави повеќе расходи во овој период отколку што вистински се направени. Овој феномен не се однесува на многу големи ставки на расходи; забележано е дека анкетите на домаќинствата покажале дека набавката на четки за заби, на пример, е многу повисока отколку што е прикажано според продажбата во продавниците.
- 24.25 Недобивањето одговори е еден од проблемите во анкетите на домаќинствата бидејќи голема е веројатноста, некои од домаќинствата кои одбиваат да одговорат, да имаат модели на доход и расход кои се различни од анкетираниите. На пример, луѓето со доходи стекнати од нелегални активности може да бидат многу неодговорни во доставувањето на информации и може да изберат да не учествуваат во анкетата. Слично на ова, често се случува домаќинствата кои се највисоко или најниско во распределбата да бидат изоставени од анкетата, според планот или врз основа на практичност.
- 24.26 Анкетите на домаќинствата може да бидат осмислени да истражуваат одредени феномени кои не се баш од примарен интерес за националните сметки. На пример, тие може да бидат ограничени на лица кои имаат низок доход во урбани средини. Иако оваа информација е многу вредна и корисна, не е доволна да се обезбедат агрегатни бројки за националните сметки. Понекогаш, ако покриеноста е поопширна, големината на примерокот може да не е таква да дозволи дезагрегација според границите кои се пожелни во националните сметки. Важно е да се забележи дека треба да се одреди посакуван модел за секторирање пред да се спроведе анкетата со цел посакуваните карактеристики ќе бидат адекватно претставени во примерокот на анкетата.

В. Определување на потсекторите на домаќинствата

1. Од аспект на производство

- 24.27 Првиот потег е да се проучи можноста за определување на подсектори на домаќинствата согласно нивната вклученост во производството. Ова може да се направи следејќи го моделот даден во глава 25 за идентификација на неформални и друг вид на производствени активности превземени од домаќинствата.
- 24.28 Првата поделба е да се поделат институционалните домаќинства и оние домаќинства кои опфаќаат неинкорпорирано претпријатие од оние кои не ги опфаќаат. Оттука, многу јасно можат да се идентификуваат оние домаќинства чија единствена производна активност е поврзана со занимањето на сопственикот на куќата или вработувањето на домашниот персонал. Остатокот од домаќинствата може понатаму да бидат поделени помеѓу оние кои вработуваат персонал за работа во нивните неинкорпорирани претпријатија и оние кои не го прават тоа. Како што е објаснето во главата за неформален сектор, кога се превземаат активности во оваа насока, понекогаш е пожелно да се идентификува видот на активност на неинкорпорираниот претпријатие, особено идентификацијата на земјоделските активности одвоено од останатите видови на активност.
- 24.29 Во рамките на СНС, сите претпријатија на домаќинството кои можат да се третираат како квазикорпорации, бидејќи имаат комплетен сет на сметки кои ја покажуваат нивната сопственост на средства (посебно од оние во домаќинството на кое тие припаѓаат), како и повлекувањето на доход од нивните сопственици, се класифицирани во еден од секторите на корпорациите. Бројот на претпријатија на домаќинството кој може да се третира како квазикорпорација и така да се отстранат од секторот за домаќинства, значително варира од земја до земја во зависност од достапноста на сметководствените информации и достапните ресурси за идентификација на вакви претпријатија и нивно третирање како квазикорпорации.
- 24.30 Иако е можно да се идентификуваат домаќинствата кои имаат само куќи во кои живеат нивните сопственици како нивно неинкорпорирано претпријатие, во многу случаи други неинкорпорирани претпријатија ќе го превземат и занимањето на сопственикот на нивните куќи, исто така. Додека од производна гледна точка е можно да се поделат разните видови на производни активности, за институционалната единица како целина не е можно да се направи оваа поделба.
- 24.31 Во повеќето земји, многу домаќинства немаат неинкорпорирани претпријатија, па кога се прави

определување на подсекторите според производството на домаќинството, оние кои немаат неинкорпорирано претпријатие се групираат заедно во еден подсектор. Единствениот заеднички фактор што го делат овие домаќинства е што немаат неинкорпорирано претпријатија. Така, иако определувањето на подсекторите на домаќинствата според производството е корисно во некои околности, сепак тоа има свои ограничувања во поглед на идентификација на улогата на разните видови на домаќинства во економијата.

2. Од аспект на потрошувачката

- 24.32 Се гледа дека како доходот на домаќинствата се зголемува, така и моделот на потрошувачка се менува. Односот на расход наменет за храна и други потреби се намалува при поголем расположив доход и е наменет за полуксусни стоки. Од тука, еден пристап кон дезагрегирање на домаќинствата, согласно моделот на потрошувачка, е всушност да се направи дезагрегирање по ниво на доход со претпоставка дека ова ја опфаќа разликата во моделот на потрошувачка. Студиите кои покажуваат модели на потрошувачка според доходни децили се доста чести и даваат интересни информации за тоа како моделите за потрошувачка се менуваат како што се зголемува севкупното ниво на доходот.
- 24.33 Се поставува прашањето како моделите на потрошувачка за домаќинствата може да се поврзат со доходите на поединците. Не постои јасен начин да се идентификува како примачите на доход паѓаат во еден или друг децил на доходот кога овие децили се пресметуваат врз основа на домаќинство. Домаќинствата кои имаат висок доход може да бидат резултат на еден добро платен работник или на неколку лица кои имаат средна заработувачка. Понатаму, иако сметката на производството го покажува вкупниот надомест на вработени и можно е ова да се спореди со вкупниот број на вработени, ова не дава информации за распределбата на доходот во рамките на работната сила во претпријатието.
- 24.34 Не целиот доход доаѓа од надоместокот на вработени, а ефектот врз вкупната потрошувачка на домаќинствата од други извори на доход е еднакво несигурна.
- 24.35 Употребата на нивото на доход на домаќинството како замена за моделите за потрошувачка има некои значајни проблеми. Едно можно дезагрегирање на домаќинствата, каде моделот на потрошувачка може значително да се разликува, ќе биде согласно на тоа дали домаќинството вклучува деца и, онаму каде што нема, дали домаќинството е релативно младо (и можеби за прв пат формира дом) или е релативно старо (каде расходите за трајните потрошувачки добра може да бидат пониски отколку во другите групи). Сепак, тука повторно не постои лесен начин да се поврзе изворот на доход со видот на

домаќинството во кој претстојува примачот на доходот.

3. Од аспект на доходот

- 24.36 Пристапот на определување на подсектори кој повеќе ветува се чини дека произлегува од земањето предвид на видот на доходот, а не нивото на доходот. Како што беше предложено во глава 4, треба да се земе во предвид следнава програма.
- 24.37 Домаќинствата може да се групираат во подсектори според природата на нивниот најголем извор на доход. За оваа цел, треба да се разликуваат следниве видови на домаќинства:
- Доход кој го стекнуваат сопствениците на домаќинства со неинкорпорирано претпријатија со вработени кои се плаќаат (мешан доход на работодавачот);
 - Доход кој го стекнуваат сопствениците на домаќинства со неинкорпорирано претпријатија со вработени кои не се плаќаат (мешан доход на работници со сопствена сметка);
 - Надомест на вработени;
 - Доход од сопственост и трансфери.
- 24.38 Домаќинствата се распределуваат во подсектори согласно на тоа која од четирите категории на доход наведени погоре е најголемата за домаќинството како целина, иако не секогаш опфаќа повеќе од половина од вкупниот доход на домаќинството. На пример, кога повеќе од еден доход од дадена категорија се прима во исто домаќинство, бидејќи повеќе од еден член од домаќинството заработува надомест на вработените или бидејќи се добива повеќе од еден доход од сопственост или трансфери, класификацијата треба да се заснова на вкупниот доход на домаќинството во рамките на секоја категорија. Четирите подсектори се објаснети на следниов начин:
- работодавачи;
 - работници со сопствена сметка;
 - вработени;
 - приматели на доход од сопственост и трансфери.
- 24.39 Четвртиот подсектор, домаќинства за кои доходите од сопственост и трансфери се најголемиот извор на доход, сочинува една хетерогена група и се препорачува да се подели во три понатамошни подсектори, кога тоа е можно. Овие подсектори се дефинираат на следниов начин:
- приматели на доход од сопственост;

- б. приматели на пензии;
- в. приматели на други доходи од трансфери.

4. Употреба на референтно лице

- 24.40 Останатите методи на определување на подсекторите обично бараат да се идентификува референтно лице за секое домаќинство. Референтното лице не мора да биде лице кое други членови на домаќинството го сметаат за 'глава на домаќинството', бидејќи референтното лице мора да биде одбрано врз основа на економската важност, а не врз основа на годините или староста. Референтното лице обично треба да биде лицето со највисокиот доход, иако може да биде и лице кое ги донесува најважните одлуки во поглед на потрошувачката на домаќинството.
- 24.41 Откако ќе се идентификува референтното лице, можно е да се групираат домаќинствата во подсектори врз основа на карактеристиките на референтното лице. На пример, подсекторите може да се дефинираат според:
- а. занимањето на референтното лице;
 - б. индустријата во која работи референтното лице;
 - в. образованието на референтното лице;
 - г. квалификациите или вештините кои ги поседува референтното лице.

5. Последици на демографските промени

- 24.42 Растечки интерес на политиката во некои земји е ефектот од демографските промени на добросостојбата на домаќинството и одговорот кој се бара владата. На пример, во население кое старее може да има помалку побарувачка за образовни, а повеќе за здравствените услуги.
- 24.43 Друг проблем е дали добивањето пензија е доволно да им обезбеди на поединците соодветно ниво на доход при пензионирањето, без да се бара од владата поддршка на доходот. Фокусирањето на вакви прашања може да предложи поделба на подсекторите на домаќинствата според тоа дали основниот заработувач на доходот работи, е работоспособен но не работи или дали е во пензија. Повторно, категоризацијата според основниот заработувач на доход ќе даде различни резултати од категоризација на доходот како целина.

6. Други прашања

- 24.44 Можно е да се земе предвид определување подсектори на домаќинствата на сосема поинаква основа. Примерите го вклучуваат бројот на лица во домаќинството, регионот каде е лоцирано домаќинството, нивото на квалификација и

образование на главата на домаќинството, индустријата каде главата на домаќинството работи, дали домаќинството поседува имот или други средства, итн.

Г. Домаќинствата како производители

1. Домаќинствата и неформалниот сектор

- 24.45 Во сите земји постојат некои производни активности превземени од страна на домаќинството. Повеќето од овие можат да се објаснат како неформални, и како што е опишано во глава 25, мерењето на опсегот на неформалниот сектор и како ова се менува со развојот на економијата дава посебен увид во проширувањето на пазарната економија пошироко од формалните претпријатија.
- 24.46 Потешкотијата на поделба на продуктивната активност на домаќинството од останатата институционална единица е разгледувана на повеќе места во претходните глави, особено во глава 4, и се наведува во дискусиите за подсекторите за домаќинствата. Затоа, овој дел ги разгледува само некои од аспектите на овие производни активности кои неминовно остануваат во рамките на секторот на домаќинства.

2. Земјоделство

- 24.47 Во некои земји, натуралното земјоделство, или резултатите од било какво земјоделско производство кое потполно се користи од оние кои се одговорни за производството, е многу значаен дел од потрошувачката на домаќинството и од проширувањето на БДП. Во земјите каде што поголемиот дел од основната храна се одгледува за сопствена потрошувачка и е сезонска, неопходно е да се земе предвид дали некој дел од зголемувањето на вредноста на производите поради складирање, е дел од производството. Постојат детали за тоа како ова може да се направи во анексот на глава 6.
- 24.48 Треба да се запомни дека куповната цена за земјоделските производи кои се користат за сопствена потрошувачка не е цената од најблискиот локален пазар која би ги вклучувала и трошоци за превоз. Пазарната цена е цената што некој би ја платил за земјоделските производи каде што тие се одгледуваат. Ова често се нарекува фармерска цена.
- 24.49 Во принцип, сето овошје и зеленчук кое домаќинствата ги одгледуваат за нивна сопствена употреба на мал дел земја или големи градини, треба да биде вклучено во производните граници, дури и во развиените земји. Во практиката, можно е да не вреди напорот за правење проценки освен ако сумите се значително високи.

3. Домување

- 24.50 Во скоро сите економии, голем број на домаќинства живеат во згради кои ги поседуваат. Големината на пазарот за изнајмување може да биде многу мал и да биде ограничен на некои делови, на пример урбани средини, што претставува потешкотија да се искористат пазарните изнајмувања како начин на проценка на услугите кои ги даваат зградите во кои живеат сопствениците. Во глава 20 е објаснето дека, во принцип, киријата за капитално средство може да се пресмета со примена на дисконтен фактор на состојбата на капиталот на почетокот на периодот, па така ако е позната вредноста на куќата, може да се даде проценета вредност за услугите. Сепак, овој пристап е исто така проблематичен во оние околности каде не постојат податоци за состојбата на капиталот или каде постои несигурност во проценката за стапката на враќање на средствата. За едноставни рурални згради може да биде потребно да се пресмета трошокот за градење и да се направи проценка колку долго зградата ќе биде во употреба без некои поголеми реновирања.
- 24.51 Сите згради треба редовно да се одржуваат. Сметката на производството за една зграда во која живеат сопствениците ги третира како меѓуфазна потрошувачка само оние добра и услуги за кои е потребно да се превземат оние поправки кои се типично во доменот на одговорностите на сопственикот во случај кога зградите се изнајмуваат. Ова може да вклучува исплата на стручни лица во градежната трговија, на пример водоводии или молери, и трошоците на овие стручни лица ги вклучуваат и нивниот надомест за вработените. Но, кога сопственикот сам ја врши работата, во меѓуфазната потрошувачка е вклучен само трошокот за материјалот без проценка за вредноста на времето кое сопственикот го поминал во поправки. Како последица на ова, не се појавува надомест за вработени во сметката на производството на зградите во кои живеат сопствениците. (Ова може да се гледа како прагматична работа. Доколку трошоците за работна сила му се импутирани на сопственикот кој ги врши поправките, ова ќе биде забележано како доход кој се слева во домаќинството, но доходот од изнајмување на куќата ќе биде редуциран за точен износ за пребивање.)
- 24.52 Целината на импутираните рента минус вистинските трошоци (вклучително и направените трошоци покрај оние поврзани со поправките) се третира како деловен вишок за сопственикот. Сметките за сопственикот на зградата ја покажуваат целосната вредност на импутираната рента како производство, било какви трошоци направени како меѓуфазна потрошувачка и разликата како бруто деловен вишок кој му се исплаќа на домаќинството во негова улога на сопственик на неинкорпорирано претпријатие. Во сметката на употреба на доходот, целосната вредност на рентата е прикажана како потрошувачка на импутирана рента на згради во кои живеат сопствениците.
- 24.53 Кога се спроведуваат поголеми поправки, истите се третираат како бруто инвестиции во фиксен капитал, но истите правила се однесуваат на евидентирањето на надоместокот на вработените.
- 24.54 Некои куќи се во сопственост на домаќинствата, но се изнајмуваат. Во овој случај, киријата која киријците ја плаќаат е вредноста на аутпутот на изнајмувачките услуги. Сметката на производството на домаќинството кое заработува покажува меѓуфазна потрошувачка која се наплаќа наспроти овој аутпут за да се добие деловниот вишок на активноста, а ова се третира како доход на домаќинството кое е сопственик. Во некои случаи целата меѓуфазна потрошувачка може да биде трошок за услугата платен на агенцијата за изнајмување. Се предвидува дека понекогаш услугата која се плаќа на агенцијата за изнајмување може да го надмине доходот од кирија за изнајмувачката активност и да произведе загуба. На пример, ако една куќа стои празна некое извесно време, може да постои надомест кој ќе треба да и се плати на агенцијата за изнајмување. Домаќинството кое заработува често ќе го гледа ова како прифатливо бидејќи една причина за поседување куќа за изнајмување е надежта за добивка од поседување на куќа за подолг период.
- 24.55 По правило, сета додадена вредност која произлегува од изнајмување на станбен објект се третира како деловен вишок, а не како мешан доход.
- 24.56 Некои куќи ќе бидат поседувани како втор дом во истата економија или во странство. Истите принципи се применуваат како во случајот на импутирано изнајмување на станбени објекти во кои живеат сопствениците и за активности за изнајмувачки услуги кои доаѓаат од изнајмување на една куќа. Ако куќата е во друга земја, се смета како да припаѓа на фиктивна резидентна единица во таа земја. Правниот сопственик тогаш има финансиско побарување врз фиктивната резидентна единица. Така, фиктивната резидентна единица се смета за претпријатие со директна инвестиција во целосна сопственост на нерезидентот. Но, единственото средство на единицата е вредноста на имотот, а целината на деловниот вишок од изнајмување на куќата се смета како повлечен од фиктивната единица и префрлен на сопственикот, па така нема задржани добивки кои остануваат да бидат третирани како реинвестирани добивки.
- 24.57 Додека куќата во странство се користи од национално лице од економијата каде правниот сопственик е резидент, изнајмените објекти треба да се третираат како извоз на услуги во странски земји и увоз на услуги во домашната економија. Сепак, деловниот вишок од фиктивната единица е префрлен на сопственикот и се појавува како одлив на доходот

на сопственост од странска земја и прилив во домашната економија, и пребивање на тековите од услугите на изнајмување (барем дел од нив).

- 24.58 Кога една куќа се финансира преку хипотека, во принцип трошоците за услугите за финансиско посредување индиректно мерени (FISIM) поврзани со плаќање на каматите од заемот треба да се третираат како дел од меѓуфазната потрошувачка на производната активност поврзана со изнајмување на имот (или од употреба од сопственикот или од кирацијата). Но, може да биде тешко да се идентификуваат FISIM поврзани само со каматата на хипотеката, и во некои случаи на заем за кој се користи имотот како залог, може да не се користи за да се обезбеди имотот, со цел живеалиштето да биде достапно. Во практиката, ако FISIM не се третираат како дел од меѓуфазната потрошувачка на активноста за изнајмување, деловниот вишок од оваа активност ќе биде повисок од вообичаено, но расходите од потрошувачката на домаќинството ќе бидат повисоки за истиот износ.

4. Домашен персонал

- 24.59 Услугите кои ги обезбедува платениот домашен персонал се вреднуваат според трошокот на надоместокот за вработени платен на овој персонал, но ги вклучува и доходите во натура како бесплатно сместување или бесплатни оброци, како и било какви придонеси за социјално осигурување кои може да се платат во корист на персоналот. По правило, сметката на производството за платените домашни услуги се состои само од овој надоместок на вработени. Сите производи кои се користат за извршувањето на домашните услуги, како средства за чистење и употребен алат, се третираат како расход за финална потрошувачка на домаќинството.
- 24.60 Поединците кои нудат платени домашни услуги мора да бидат членови на друго домаќинство. Плаќање на деца за извршените задачи во куќата не се третираат како добивање на платени домашни услуги, туку едноставно како плаќањето да е трансфер во рамките на домаќинството. Од друга страна, плаќања на дете за чување на детето на соседот во основа треба са се третира како домашна услуга, но тие може да бидат многу мали и тешки за мерење.
- 24.61 Во практиката, некои земји може да вклучат домашни вработени со полно работно време како членови на домаќинството, и во тој случај се евидентира како трансфер во самото домаќинство, иако трансферите во рамките на институционалната единица нормално не се забележуваат. Ова пак значи дека има елемент на двојно броење на домаќинството во однос на плаќањето на домашен персонал и расходот по оној персонал кој е вклучен и во расходот на потрошувачката на домаќинството.
- 24.62 Во глава 29 се дискутира за можноста на проширување на границата на производство во

рамки на контекстот на сателитска сметка за да се вклучат сите домашни услуги, вклучително и оние кои не се извршуваат повратно за плаќање.

Д. Домаќинствата како потрошувачи

1. Потрошувачки стоки и услуги обезбедени во натура

- 24.63 Глава 9 ги објаснува разните концепти на расходи за потрошувачка, вистинската потрошувачка и употребата на добра и услуги за потрошувачка. Во рамките на СНС, само првите две се мерат, а разликата помеѓу нив се наоѓа во социјалните трансфери во натура обезбедени од владата и НПИСД за домаќинствата. Во принцип, може да биде интересно да може да се разликува помеѓу социјалните трансфери во натура дадени на децата (на пример, повеќе образование), на постарите (особено здравствена гружа) или можеби на регионална основа. Сепак, постојат значителни потешкотии во работењето на ова ниво на детали и затоа е можно ваков екстра детал да биде обезбеден само во контекст на сателитска сметка.
- 24.64 Во принцип, трансферите во натура помеѓу домаќинствата треба да се евидентираат во СНС. Но, ако нема подсектори во секторот на домаќинствата, вакви трансфери нема да се појават во сметките кога се случуваат помеѓу домаќинства резиденти. Од друга страна, трансферите во натура помеѓу домаќинствата резиденти и нерезиденти може да бидат доста значајни и треба да се евидентираат преку информации за дознаките во податоците на платниот биланс. Практични предвидувања се објаснети во *Меѓународни трансакции преку дознаки: Упатство за составувачи и корисници* (Меѓународен монетарен фонд, 2008б).
- 24.65 Кога ќе се појави значителен износ на потрошувачка претставувана од производство за своја сметка, доход во натура, трампа или трансфери во натура, ќе биде корисно да се направи разлика помеѓу расход за потрошувачка по домаќинство во натура од потрошувачка набавена на пазар.

2. Расходи според видови туристи

- 24.66 Повеќето извори на податоци за потрошувачката на домаќинството од страна на понудата не се во можност да разликуваат дали набавките се направени од домаќинства резиденти или од домаќинства нерезиденти. Еднакво на ова, истите извори нема да откријат набавки направени во странство од страна на домаќинство резидент. Овие две ставки често се со доволна значајна големина, поради што е важно тие да бидат проценети за влијанието врз платниот биланс и со цел да се обезбеди дека табелата за понуда и употреба ќе биде соодветно балансирана. Понатамошно разгледување на расходите според

видови туристи е разгледан во глава 29 во контекст на сателитската сметка во туризмот.

3. Потрошувачки расходи според вид на производ

24.67 Повеќето анкети за домаќинства ја заведуваат потрошувачката според намената: храна, домување, итн. Овој вид на поделба се користи во Класификацијата според намената на личната потрошувачка (COICOP). За внесување во табелата за понуда и употреба, како и за други анализи, корисно е да се подготви табела која ја покажува вкрстената класификација на потрошувачката по намена и по вид на производ. Ова е корисно, како во поглед на обезбедување на информацијата за табелите за понуда и употреба, така и за испитување на информациите кои се користат за формирање на индекси на потрошувачки цени, кои пак се користат за да го намалат расходот на потрошувачката. Ако податоците дозволуваат, може да биде корисно да се разгледа составот на расходите за потрошувачка по вид на домаќинство во однос на пресметување на индексите на потрошувачки цени за разни групи на домаќинства, на пример за постарите или за оние со мали деца.

Г. Доход на домаќинството

24.68 Добро познат феномен во сите земји е дека доходот се распределува нерамномерно и на многу искривен начин. Голем број на луѓе имаат доход кој е значително понизок од просечниот или средниот доход и многу малку луѓе имаат екстремно висок доход. Линијата на сиромаштијата понекогаш се цитира како половина од средниот доход, но еден доход кој е душло од средниот не значи големо богатство; најбогатите поединци во една економија може да имаат доход кој е многу пати повисок од просечниот или средниот доход.

24.69 Причината зошто редоследот на сметките е важен таа е што дава приказ за тоа како доходот е распределен и прераспределен, задолжително преку даноци и бенефиции или волонтерски преку трансфери, или поради сопственост на финансиски и други средства (данок на сопственост). Со цел да се открие дали процесот на распределба и прераспределба на доходот значително ја менува севкупната распределба на доходот во економијата, потребно е да може да се покажат тековите помеѓу разните групи на домаќинствата. Како што беше забележано во воведот, тешко е да се распредели доходот од еден посебен извор до една група на домаќинства отколку на друга. Ова не е јасно и не е стандарден дел од СНС. Сепак, јасно е дека на аналитичарите треба да им се обезбедат повеќе информации за видот на доход на домаќинството од оние вкупните кои се содржани во стандардниот редослед на сметките. Што се однесува на додадената вредност, постои можност да може да се разликува надоместок за вработените исплатен од независни индустрии или можеби според нивото на образование или по регион.

Мешаниот доход може да се разликува на сличен начин. Потрошувачката на основниот капитал треба да се подели помеѓу онаа кој се должи на згради во кои живеат сопствениците и онаа која е поврзана со други средства од неинкорпорирани претпријатија.

24.70 Стандардните сметки треба да содржат информации за трансфери во форма на платени даноци и придонеси за социјално осигурување и бенефиции поделени помеѓу пензии и други бенефиции. Во некои земји особено е битно да се покажат личните дознаки од странство за да се покаже влијанието врз домашната економија на оние со јаки врски со странските економии. За земјите со голема мигрирачка популација, исто така, може да биде корисно да се идентификуваат соодветните одливи и нивните дестинации.

24.71 Кај доходот на сопственост корисно е да се направи разлика помеѓу оние токови кои ги ставаат ресурсите на располагање на примателите од оние каде примањата се веќе претходно назначени како заштеда, права на пензија, доход од сопственост од животното осигурување и камата која доаѓа од зголемувањето на вредноста на обврзниците. Треба да се забележи дека е особено корисно да се идентификува повлекувањето на доходот од квазикорпорациите ако има многу претпријатија на домаќинства кои се третираат како квазикорпорации.

24.72 Може да биде корисно да се идентификува и посебно да се прикаже доходот во натура за сите видови, како плати и наемнини во натура и трансфери во натура, и потоа да се пресмета вкупниот износ без овие две и претходно назначената заштеда која може да се нарече дискреционен доход.

Е. Богатство на домаќинството и придружните текови на доход

1. Биланс на состојба на домаќинството

24.73 За многу домаќинства, нивните основни средства се нивното земјиште, куќите и акумулираните пензиски права. Онаму каде што постојат, побарувањата од претпријатијата, исто така, може да бидат значајни. Инвестициите во финансиски средства надвор од пензискиот фонд може, исто така, да бидат важни во некои земји. Сепак, наспроти средствата треба да бидат поставени обврските на домаќинствата, вклучително и заемите вклучени во хипотеки и други финансиски обврски, и на пример, кредитни картички и други долгови.

24.74 За домаќинствата кои вклучуваат неинкорпорирани претпријатија, освен згради во кои живеат сопствениците, може да постојат други основни средства кои се заведени на билансот на состојба, но овие најчесто се мали во однос на домувањето.

2. Семејни truстови

- 24.75 Семејните truстови се сопственост на домаќинствата, иако некои truстови може да бидат во сопственост на повеќе домаќинства колективно, по можност да опфаќаат домаќинства нерезиденти. Трустовите може да бидат воспоставени да го заштитат богатството додека корисникот да дојде до одредена возраст или исполни некој друг критериум, може да бидат воспоставени за да се зачуваат семејните поседи, итн. СНС препорачува truстовите да се третираат како квазикорпорации и да бидат вклучени во секторот за финансиски корпорации како затворени финансиски институции. Но, truстовите мора да имаат обврски кон корисниците доволни за да ја намалат нивната нето вредност на нула. При составувањето на билансот на состојба за секторот на домаќинства, мора да биде внесена вредноста на средствата која соодветствува со онаа на обврските поради домаќинствата резиденти. Онаму каде семејните truстови се важни и кога богатството на домаќинството е предмет на интерес, корисно е да се воведо дополнителен наслов под друг сопственички капитал во сопственост на домаќинства за да се покаже вредноста на truстовите одвоено од сопственичкиот капитал на другите квазикорпорации како партнерства.

3. Распределба на богатството

- 24.76 Се покажа зголемен интерес во спроведувањето на анкети за богатството на домаќинството на начин кој е сличен на анкетите за доходот и расходот на домаќинствата. Повторно, интересот е да се погледне дезагрегирањето на секторот на домаќинствата за да се открие составот на богатството на домаќинството и неговиот однос кон доходот на домаќинството.
- 24.77 Генерално, распределбата на богатството е уште поискривено од онаа на доходот. Семство каде основните заработувачи се во средината на својата кариера може да имаат комотно ниво на доход и да имаат своја куќа, но сепак имаат значителна хипотека и сеуште не создале значителни пензиски резерви.

4. Прашања поврзани со пензиите

- 24.78 Се поставува прашањето дали намалувањето на богатството по пензионирањето треба да се евидентира како доход или како негативно штедење.
- 24.79 Преку третирањето на пензиските шеми како шеми на социјално осигурување, пензиските бенефиции се прикажани како тековни трансфери, па оттука тоа е доход, а не намалување на заштедата. Ако една

пензиска шема сепак не се третира на овој начин, сеуште постои надополнување на доходот на корисникот на пензијата во форма на доход на сопственост која се плаќа на пензиските права. За една дефинирана шема на бенефиции, овој доход на сопственост претставува примена на дисконтниот фактор врз идните права. Намалувањето на правата е еднакво на разликата помеѓу платежните бенефиции и овој доход на сопственост, слично на позицијата за ануитет објаснета на крајот на дел 1 од глава 17.

- 24.80 До нивото до кое вредноста на пензијата како форма на богатство се заснова на нето сегашната вредност на идните текови на доходот, пензиските примања може да бидат поделени во намалувањето на заштедата и зголемувањето на доходот. Во случаи каде не постојат пензиски права, едно домаќинство со значително ниво на финансиски средства сеуште е можно да добие значителен доход на сопственост иако мешавината на доход на сопственост и задржувањето на добивките и загубите ќе зависат од инвестициската стратегија на соодветното домаќинство.

- 24.81 За едно домаќинство каде еден или повеќе членови градат пензија, ќе се насобере значителен доход секоја година, но ова не е достапно на домаќинството за трошење. Доходот мора да се акумулира за да се финансираат идни пензиски права и затоа се појавува како зголемување на богатството.

- 24.82 Можно е да се отвори сметка за средства за пензиски права каде ќе биде покажано нивото на правата на почетокот на годината, промените како резултат на сработеното во текот на годината, пораст кој се должи на фактот дека пензионирањето е една година поблиску (примена на дисконтниот фактор) и други промени како надомест за инфлација, помали намалувања поради пензиските плаќања или други промени кои ги намалуваат правата.

5. Трајни потрошувачки добра

- 24.83 Во рамките на СНС, трајните потрошувачки добра не се третираат како вид на богатство, туку како вид на расход. Сепак, може да постои значителен интерес да се има дополнителни ставки во билансот на состојба за да се покаже вредноста на трајните потрошувачки добра. Стекнувањето со трајните добра може исто така да биде и циклично, и затоа постои интерес во сателитската сметка која ќе ја замени набавката на трајните потрошувачки добра како тековен расход по бројки за текот на услугите обезбедени од истите ставки кои се третираат како основен капитал. За ова понатаму се дискутира во глава 29.

Глава 25: Неформална економија

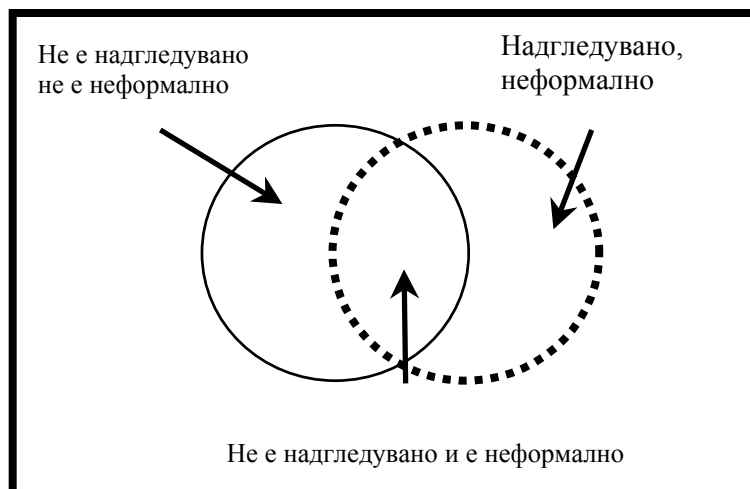
А. Вовед

- 25.1 Ниту една економија не е целосно регулирана и не е перфектно опфатена од статистички барања. Затоа треба да се превземат чекори да се проба да се покријат нерегулираните активности и неправилностите во анкетите како посебни вежби. Ова се два пристапа кои, иако имаат многу заеднички работи, се насочени кон две сосема различни цели. Првата цел е сите активности, вклучително и оние кои можат да се опишат како 'скриени' или 'подземни' се опфатени со мерки на тотална активност. Втората цел е да се дефинира што се мисли под подгрупа на економски единици кои можат да се сметаат за 'неформални' и да се измери ова.
- 25.2 Рационалноста на првата активност е јасна; да се има поглед на економијата како целина кој е што е можно покомплетен и поспоредлив со текот на времето и меѓу земјите. Делот од економијата кој е тежок за мерење стана познат како Сива економија и посветени се неколку публикации за нејзино мерење, а како главен е прирачникот *Мерење на сивата економија (Организација за економска соработка и развој, Меѓународен монетарен фонд, Меѓународна организација на трудот и CIS STAT (2002))*. Како што објаснуваат техниките во прирачникот, не е важно посебното мерење на сивата економија. Вниманието е насочено кон комплетирање или 'исцрпување' на мерењето на вкупните активности.
- 25.3 Втората алтернатива ја препознава аналитичката важност, особено во земјите во развој, да може да се мери оној дел од економијата кој се рефлектира врз напорите на луѓето без формални работни места да се вклучат во некаков вид на монетарна економска активност. Овој дел од економијата е познат како неформален сектор. Преку проценка на големината на неформалниот сектор станува можно да се направи проценка колку далеку достигнуаат бенефициите од развојот, на пример, меѓу луѓе кои живеат на улица или во неразвиени град. Оние кои го поддржуваат вториот пристап не ја одрекуваат важноста за сеопфатни мерки на економијата, но за нив ова не е доволно. И покрај потешкотијата да се направи ова, мора да се направат напори за идентификација и мерење на неформалниот сектор.
- 25.4 Постои големо преклопување меѓу двете гледишта. Сепак, додека сивата економија и неформалниот сектор се преклопуваат, ниту една не е целосна подгрупа на другата. Ова може да се види во дијаграмот 25.1. Полниот круг ја претставува неофатената економија, додека кругот со испрекината линија го претставува неформалниот сектор. Откога преклопувањето се состои од активности кои не се надгледувани и превземени неформално, туку се некои активности кои не се

надгледувани и не се превземени неформално и некои кои се превземени неформално, но и се надгледувани. Релативната големина на трите сегменти во дијаграмот 25.1 ќе варира од земја во земја.

- 25.5 Напорите за да се опфати сивата економија се сигурност дека сите претпријатија се опфатени во статистичките проценки иако не се опфатени во статистичките барања. Некои од дополнителните проценки може да се поврзани со оние активности на неинкорпорираното претпријатие на домаќинството кое се смета за неформално (во оваа глава наречено неформално претпријатие), но некои ќе се поврзат со поголеми претпријатија, кои не се сметаат за неформални. Дополнително на ова, сивата економија цели да го опфати погрешното известување во големите претпријатија, без разлика дали е случајно или намерно. Сивата економија затоа покрива некои активности преку неформалните претпријатија, но исто така покрива и информации за некои формални претпријатија.
- 25.6 Во рамките на неформалниот сектор, некои информации може да бидат забележани статистички. Земете во предвид едно домаќинство кое изнајмува соби на посетители за една или за неколку ноќи. Активноста не може да се третира како квазикорпорација бидејќи е невозможно да се направи јасна поделба на трошоците од редовни трошоци на домаќинствата и да се подели делот од куќата која се смета за средство поврзано со изнајмувањето на собите од основната функција како семеен дом. Сепак, вредноста на изнајмувањето може да се забележи во анкета насочена кон, на пример, туристичката активност.

Слика 25.1: Неформалната економија и неформалниот сектор



- 25.7 Може да се земат предвид и други примери. Уличните продавачи или такси возачите може да не бидат следени и да се неформални. Еден сервис за поправка на возила кој има 5-10 вработени може да биде формален, но и премал да биде опфатен од статистичките барања, па од таму и нема да биде надгледуван. Асистентите по настава може да бидат неформални, но надгледувани. Состојбата е закомплицирана од фактот дека уличните продавачи, такси возачите, сервисите за поправка на возила и асистентите по настава може да бидат формални во некои земји, а неформални во други, исто како што може да бидат надгледувани во некои земји, а во некои не.
- 25.8 Треба да се забележи дека сите земји имаат ненадгледувани делови од нивните економии и неформални претпријатија иако големината на секое и интересот на политиката во идентификување на последните може да варира.

1. Интерес на политиката за мерење на активноста на претпријатијата од неформалниот сектор

- 25.9 Производството во неформалната економија се појавува на разни начини во разни земји. Кога мотивацијата е јасна стратегија за преживување или желба за флексибилни работни ангажмани, многу е веројатно таа е да биде охрабрувана. Сепак, кога мотивацијата е избегнување на даноците и регулативите, или вклучување во нелегални активности, можно е да се направат напори да се ограничат истите. Повеќето производни активности може да бидат превземени од неформални единици. Овие единици може да функционираат без фиксна локација или во домови, мали продавници или работилници. Активностите опфаќаат од улична продажба, чистење на обувки и други активности за кои е потребно малку или воопшто не е потребен капитал и способности на активности кои вклучуваат одредена инвестиција или ниво на експертиза како шнајдерство, поправка на возила или професионални услуги. Повеќето неформални претпријатија се раководени од лице кое работи само, како самовработен претприемач (работник за сопствена сметка), или со помош на неплатени членови на семејството, додека други неформални неинкорпорирани претпријатија може да ангажираат платени работници.
- 25.10 Големината и значењето на производството извршено од неформално претпријатие зависи од општествената структура, националните и локалните економски регулативи и напорите за нивна примена во една земја. Нивото на интерес за политиката варира од земја до земја во зависност од видот на активноста и нејзината големина. Големината, регистрацијата и другите карактеристики на вклучените производни единици се клучните варијабилни во одредувањето дали да се охрабрат или обесхрабрат одредени начини на производство или да се зголеми опсегот на формалната економија

преку препознавање на единиците кои работат под претходните прагови. Посебни програми за општествена поддршка и помош може да бидат дизајнирани со цел да се види колку ги поддржуваат целите како зголемено производство, отворање на работни места и безбедност, намалување на сиромаштијата и давање моќ на жените.

2. Структура на главата

- 25.11 Делот Б ги разгледува карактеристиките на производните единици со цел да се обиде да ги идентификува карактеристиките кои се значајни за сивата економија, за неформалниот сектор или и за двете.
- 25.12 Во контекст на создавање национални сметки, повеќе внимание е насочено кон неопфатената економија. Оваа тема накратко се разгледува во делот В.
- 25.13 Меѓународната организација за трудот, при усвојување на резолуција на Меѓународната конференција на статистичари на работна сила, била значаен фактор во формирањето на концепт за неформален сектор за да се идентификува еден сет на производни единици во рамките на секторот за домаќинства во СНС, кои се особено релевантни за анализа и формулација на политиката, особено во повеќе земји во развој и земји во транзиција. Оваа работа го разгледува прашањето за тоа како пазарната економија навлегува во области кои се надвор од формалните делови на економијата. Оваа тема е обработена во делот Г и Д.
- 25.14 Работата на МОТ е прагматична во заклучокот дека е многу тешко да се формира дефиниција за неформален сектор кој е строго споредлив низ земјите. Имајќи ја предвид разликата во структурата на микро и малите претпријатија, националната легислатива која ја опфаќа регистрацијата на претпријатијата и законите за работна сила. Во 1997 беше формирана една експертска група за Статистика во неформалниот сектор (која е позната како Делхи група) со цел да се осврне, меѓу другото, на концептуалниот и оперативниот аспект на дефиницијата на Меѓународната организација на трудот. За работата на Делхи групата се зборува во делот Г.
- 25.15 Делот Е ја разгледува граничната линија на единиците кои може да се сметаат за неформални, но во практика не се забележани во секторот за домаќинства, како и некои активности во секторот за домаќинства кои не се сметаат за неформални. Понатаму, се посочува како податоците кои одговараат на концептот на неформалниот сектор можат да бидат извлечени од СНС сметките.
- 25.16 Делот Ж го дополнува ова преку разгледување на некои пристапи поврзани со собирање на податоци за активностите превземени од страна на неформалните претпријатија и за неформалното вработување.

25.17 Интересот на неформалниот сектор доведе до подготовка на неколку прирачници и студии за тековните практики. Невозможно е да се известува за овие во детали во оваа глава, но делот 3 дава кратко објаснување за некои од нив и укажува каде може да се најдат повеќе информации.

Б. Карактеристики на единиците во неформалниот сектор

25.18 Како што беше наведено во воведот, не мора да се дефинира што се мисли под придавката 'неформално'. Дали објаснувањето е една од природата на активностите, начинот на кој истите се спроведуваат или начинот на кој се забележуваат во статистичките барања? Со цел прецизно да се формулира што е предмет на интерес, може да се наведат бројни потенцијални карактеристики за тоа кои карактеристики може да ги содржи зборот 'неформално'. Иако разни коментатори ставаат поголем акцент на некој критериум, а други на друг критериум, постои општоприфатен договор дека ниту еден критериум не е доволен сам по себе за да одреди што се мисли под поимот неформално; мора да се разгледаат неколку критериуми.

25.19 Две прашања мора да бидат разгледани кога се разгледува секој можен критериум:

а. дали е ова навистина важно за дефиницијата на активноста превземена од една единица која се смета за неформално претпријатие, и

б. дали е ова основата за постигнување на дефиниција која ќе обезбеди меѓународно споредливи резултати?

25.20 *Регистрација.* Едно толкување за тоа што е неформално, е се она што не е регистрирано со некој правен акт на владата. Проблемите со овој критериум се очигледни. Разни земји имаат различни практики за регистрација. Некои може да инсистираат сите активности, колку тие и да се мали и едноставни, треба да се регистрираат; други може да бидат прагматични и да бараат активностите да бидат регистрирани само кога нивниот обрт ќе надмине некој одреден износ или кога бројот на вработени ќе надмине некоја дадена бројка. Понатаму, кои и да се официјалните барања за регистрација, степенот на усогласеност со условите ќе варира според тоа колку тие се применуваат во практика. Оттука, дефиницијата за неформалниот сектор врз основа на регистрација нема да даде меѓународна споредливост или, можно е да обезбеди споредливост со тек на време во рамките на една земја ако барањата за регистрација или степенот на усогласеност со условите варира.

25.21 *Правна вклученост.* Правната вклученост е блиску поврзана со карактеристиките за регистрација. Се работи за тоа дека сите легално инкорпорирани

претпријатија во СНС се третираат како да припаѓаат во еден од секторите на корпорации, но овие сектори исто така ги вклучуваат и квазикорпорациите. Во СНС, квазикорпорацијата се дефинира како единица каде што или е достапен комплетен сет на сметки, вклучително и биланс на состојба, или истиот може да се состави. На овој начин, некои единици кои сопственикот избира да не ги инкорпорира (во некои случаи доста легитимно), во СНС се третираат како да се инкорпорирани но имањето на комплетен сет на сметки за нив е доста строг услов. Некои единици може да имаат многу детални информации за нивните производни активности, но не и за останатите сметки. Затоа тие не можат да се третираат како квазикорпорации и да бидат исклучени од секторот на домаќинства и покрај тоа што изгледаат како 'формални' во смисла на природата на нивните активности. Примерите каде ова може да се случи вклучуваат доктори, правници, инжињери консултанти и многу други професии. Како дополнување на статистичките ограничувања за третирање на производните активности како да се превземени од инкорпорирани единици, се и законите кои бараат или дозволуваат инкорпорирање, кои варираат од земја до земја а со тоа ја ограничуваат меѓународната споредливост.

25.22 *Големина.* Соочени со варијациите на статистичките и административните практики, една можност за идентификација на неформалните претпријатија може да биде потпирањето само на големината на претпријатието, дефинирано од аспект на обртот или според бројот на вработените. Проблемот со обртот повторно е потенцијалното варирање помеѓу земјите и во текот на времето. Користејќи го максималниот број на вработени за идентификација на неформални претпријатија ќе резултира кај некои единици со целосни сметки идентификувани како неформални, па оттука и распределени на секторите за корпорации, и некои единици во секторот на домаќинства без целосен сет на сметки како формални.

25.23 *Опфатено со статистички анкети.* Опфатеноста со статистички анкети, особено воведување на прашалници, значително варира од земја до земја и од индустрија до индустрија во една земја. Често малите претпријатија се изоставени бидејќи заводот за статистика смета дека трошокот за собирање информации од вакви единици е премногу голем имајќи го предвид односот на аутпутот за кој гарантираат и потенцијалот за неправилности во наведените податоци. Сепак, може да има процедура на 'зголемување' со цел да се овозможи непокриеноста на помалите единици. Во овој случај, производните активности на овие единици е можно бидат припишани како својство на секторот за корпорации иако строгата усогласеност со упатствата на СНС ќе ги стави овие во секторот за домаќинства.

- 25.24 *Гранична линија на активности.* Во глава 6 се разгледува производната граница на СНС. Како што е наведено таму, некои активности кои се од економска природа се изоставени од производните граници, особено услугите кои ги даваат домаќинствата за нивна сопствена потрошувачка освен услугите кои се даваат преку станбени објекти во кои живеат сопствениците и услугите дадени од страна на платениот домашен персонал. Иако има интерес во мерењето на овие активности за некаков вид на анализи, постои договор дека во мерење на активностата превземена од неформално претпријатие, границата на производството во СНС треба да се земе за соодветна. Сепак, услугите од станбените објекти во кои живеат сопствениците се исклучени.
- 25.25 *Нелегална активност.* Глава 6 разјаснува дека, во принцип, фактот дека една активност може да биде нелегална не е причина да се исклучи од производната граница. Во некои земји, потешкотните во евидентирањето на нелегалните активности може да значи дека тие или не се добро опфатени или се намерно игнорирани на прагматична основа. Сепак, за некои земји кои го игнорираат производството на дроги, на пример, сериозно ќе го потценат севкупното ниво на економска активност. Генерално, како што се зборува понатаму во делот В, некои нелегални активности може да бидат вклучени во СНС, иако индиректно, па така целосно исклучување не е практично во ниту еден случај.
- 25.26 *Локација.* Некои аналитичари може да бидат заинтересирани главно за развојот на неформалните претпријатија во урбаните средини, особено во таканаречените сиромашни градови во периферијата на големи урбани средини. Иако може да се ценат импликациите на политиката на еден ваков пристап, улогата на неформалната економија во областите надвор од главните рурални средини исто така е важна и за меѓународната споредливост и за споредувањето со текот на времето кога внатрешната миграција е значајна, ограничувањето на покриеноста по локација не е пожелна.
- 25.27 *Услови за вработување.* Некои вработени имаат услови за вработување кои им овозможуваат одредени дополнителни бенефиции на нивните плати и наемнини. Овие бенефиции обично вклучуваат платен годишен одмор, боледување и право на пензија. Дури и производни единици кои нудат вакви услови на некои од нивните работници може да вработуваат и лица со не толку великодушни услови не нудејќи бенефиции освен плати и наемнини. Лица кои работат за сопствена сметка (самовработените) може да го направат ова за да обезбедат дополнителен доход, може да го направат бидејќи не се во можност да добијат работа со бенефиции или можеби едноставно тоа ќе биде нивниот избор поради голем број причини, вклучително и флексибилноста на изборот што ќе работат, за кого и колку долго. Повеќето од овие последниве работат
- под услови кои нудат не вработување како такво туку како договор за услуги.
- ## В. Сива економија
- 25.28 Во времето кога започна ревизијата на СНС во 1993, се претпоставуваше дека идентификувањето на неформалениот сектор беше проблем главно за земјите во развој. Но, додека се заврши ревизијата беше јасно дека проблемот ги засегаше сите економии без разлика на нивната фаза на развој. Во рамките на ЕУ, потребата да се обезбеди строга споредбеност на покриеноста на националните сметки помеѓу земјите членки доведе до серија иницијативи за сметките да бидат 'исцрпни' (односно, целосно опфатени). Исто така, во 1990-те кога земјите од Централна и Источна Европа ја направија транзицијата во пазарни економии, потребата да се опфатат активностите надвор од опсегот на претходните методи на известување, без разлика дали се превземени во рамките на формални единици или во неформални претпријатија, почна да притиска.
- 25.29 Опсегот на економската активност која недостасува од статистичкото собирање на податоци и од административните извори, стана познато како 'сива економија'. Во некои земји, нагласокот не е ставен на идентификација на сивата економија како таква, туку на тоа дека сметките се едноставно целосно сеопфатни ('исцрпни'), но најлесно е да се објасни факторот кој ја засега исцрпноста преку чувството на сивата економија.
- 25.30 Како што е објаснето во воведот, сивата економија се преклопува со, но во исто време и не е иста со, неформалниот сектор. Како и обидот да се опфатат активностите кои се лизгаат под мрежата на собирањето статистички податоци (понекогаш наречена 'подземна' или 'скриена' економија), се обрна внимание на тоа да дадените информации бидат и комплетни и прецизни.
- 25.31 Како што е наведено во глава 6, фактот што некои активности самите се нелегални или може да се спроведуваат нелегално, не ги исклучува од производната граница. Вежбите за мерење на сивата економија, во принцип, треба исто така да ја опфатат нелегалната активност. Колку ова се применува во практика ќе зависи од оценките на важноста на нелегалните активности, како може да се направат и достапните ресурси.
- 25.32 Обидите да се проценат дополнувањата кои треба да се направат на националните сметки за сивата економија не се само прашање на испитување на сеопфатноста и прецизноста на статистичките потреби. Процесот на составување на еден сет на национални сметки, особено кога се користи рамката за понуда и употреба, веќе фрла светлина врз информациите кои недостасуваат и помага во подобрувањето на севкупните проценки. Бидејќи

избегнувањето на даноци е нелегално, а собирањето на даноци може да биде проследено појако одколку што е наведено во статистичките извештаи, една проститутка може да ја пријави својата заработувачка повеќе или помалку прецизно и да ја објасни својата активност како манекенство, глума или на било кој друг начин. Слично на ова, додека шверцерите на цигари може да не ја пријават својата активност, фактот што домаќинствата набавуваат цигари може да биде многу подобро документиран, па така нелегалните увози се забележуваат во сметките.

- 25.33 Водени се дискусии дека еден комплетно балансиран сет на табели за понуда и употреба не може да изостави било каква значајна активност. Иако е можно нешто да биде изоставено, ако табелите треба да балансираат, мора да постојат прецизни соодветни изостаноци во други аспекти на сметката, што не е баш можно. Сепак, додека актот на балансирање на табелите може всушност да процени некој неформална дејност, може да не е доволно да се опфати сето тоа.
- 25.34 Треба да се забележи дека, повторно како што беше наведено во воведот, грижата за сивата економија не води кон делбена мерка за неа. Примерот за употреба на балансирање на табелите за понуда и употреба како начин за обезбедување неисцрпност е илустрација за тоа зошто ова може да не биде возможно.
- 25.35 Мерките за сивата економија ќе се преклопат со неформално превземените активности, но не одговараат точно на истите. Елементите кои не се надгледуваат ќе вклучат проценки за неформални претпријатија кои не се опфатени во статистичките потреби и корекции на некои мерки на неформалните претпријатија кои се опфатени со статистичките потреби. Но, проценките за неформални претпријатија кои се опфатени во статистичките потреби и се сметаат како прецизни ќе бидат изоставени. Сепак, повеќето од техниките кои се користат за проценка на аспектите на сивата економија, како што е објаснето во прирачникот *Мерки на неформалната економија: Прирачник* се корисни за мерење и на неформалните претпријатија.

Г. Неформалниот сектор според дефиниција на Меѓународната организација на трудот (МОТ)

1. Концептот на МОТ за неформалниот сектор

- 25.36 Основниот фокус на оваа глава е да се претстави концептот на 'неформален сектор' како подгрупа на неинкорпорирани претпријатија на домаќинствата. Ова е карактеризацијата на неформалниот сектор во резолуцијата на 15-та Меѓународна конференција на статистичарите на трудот за статистика на вработувањата во неформалниот сектор, која во

детали ги објаснува дефинициите кои ги користи МОТ, на следниов начин:

- (1) Неформалниот сектор може генерално да се карактеризира дека се состои од единици вклучени во производство на добра и услуги со примарна цел отворање на работни места и обезбедување доход за засегнатите лица. Овие единици најчесто работат со ниско ниво на организација, со мала или никаква поделба помеѓу трудот и капиталот како фактори на производство и во мал обем. Трудните односи - онаму каде што постојат - најчесто се засноваат обично на вработување на роднински или лични и врз друштвени односи, а не на договори со формални гаранции.
- (2) Производните единици во неформалниот сектор ги имаат карактеристиките на претпријатија на домаќинствата. Основните и другите средства кои се користат не припаѓаат на производните единици како такви, туку на нивните сопственици. Единиците како такви не можат да се вклучат во трансакции или да склучат договори со други единици, ниту да стекнуваат обврски, во нивно име. Сопствениците треба да ги зголемат потребните финансии на сопствен ризик и се лично одговорни, без ограничувања, за било какви долгови или одговорности стекнати во производниот процес. Расходот за производство најчесто не се разликува од расходот на домаќинството. Слично на ова, капиталните добра, како згради и возила, без разлика може да се користат и за деловни цели и за цели на домаќинството.

- 25.37 Иако изразот 'неформален сектор' се користи во контекст на работата на МОТ, зборот сектор се користи со поинакво значење од она во СНС за групирање на институционалните единици. Работата на МОТ се фокусира само на производните активности и не ги вклучува потрошувачката и активностите за акумулација на единиците.

2. Дефинирање на секторот

- 25.38 Во СНС, претпријатијата на домаќинствата не претставуваат посебни правни ентитети независни од членовите на домаќинството во чија сопственост се. Основниот капитал кој се користи во производството може да се користи и за други цели, како на пример објектот каде активноста се извршува може да биде и семејниот дом или едно возило може да се користи за превоз на стока произведена во самото домаќинство, како и за нормален превоз на домаќинството. Предметите не му припаѓаат на претпријатието како такво, туку на членовите на

- 25.39 домаќинството. Како резултат на ова може да биде невозможно да се собере комплетен сет на сметки за производните активности на домаќинството вклучително и за средствата, и финансиски и нефинансиски, кои се препишуваат на овие активности. Поради оваа причина, односно недостатокот од комплетни сметки, производната активност останува во рамките на секторот на домаќинството како неинкорпорирани претпријатие отколку да биде третирана како квазикорпорација во еден од секторите на корпорации.
- 25.40 Концептот на МОТ за неформалниот сектор ги опфаќа неинкорпорирани претпријатија на домаќинствата и понатаму ги дели на три дела: еден дел го формира неформалниот сектор, вториот дел се единиците кои се третираат како формални поради бројот на вработени или регистрацијата, и третиот дел кој едноставно се нарекува домаќинства. (На крајот на овој дел е дадена една забелешка за разните употреби на термините како сектор и домаќинства.)
- 25.41 Во подгрупата на претпријатијата на домаќинството која се третира како да припаѓа на неформалниот сектор има економски цели, однесување и вид на организација која ги одвојува од останатите неинкорпорирани претпријатија. Неформалниот сектор се дефинира според видот на производство кој го спроведува едно претпријатие, сеуште одржувајќи ја производната граница на СНС и таа не се проширува, на пример, за да ги вклучи сопствени услуги за домаќинството.

Исклучување на единиците чие комплетно производство е за сопствена финална употреба

- 25.42 Првото ограничување е дека барем дел од производството мора да биде продадено или

трампано. Па така некои претпријатија на домаќинствата кои СНС ги третира како производители 'за сопствена финална употреба' бидејќи поголемиот дел од нивното производство се употребува на тој начин се вклучени во СНС додека оние кои произведуваат исклучиво за сопствена финална употреба се изоставени од СНС. Поради ова активност на услугите на станбените објекти кои се направени само за живеење на сопствениците е исклучена од неформалниот сектор.

Исклучување на единиците со формални карактеристики

- 25.43 Дополнително на ова, покриеноста на неформалниот сектор е ограничен од употребата на дополнителни критериуми за борјот на вработени и регистрацијата. На земјата и се остава да одлучи за минималниот избран број на вработени врз основа на националните околности. Само оние кои не се регистрирани според специфичните форми на национална легислатива (како што се комерцијалните закони, даноци и закони за социјална заштита и регулаторни закони) треба да се третираат како неформални.

Две категории на неформални претпријатија

- 25.44 Изоставувањето на единиците од неформалниот сектор варира од земја до земја, во зависност од условите за регистрација или од минималниот број на вработени избран за да одреди кои единици се третираат како формални. Но, концептот на МОТ за неформалниот сектор е дека тој секогаш е подгрупа на неинкорпорирани претпријатие на домаќинството кое работи во рамките на производните граници на СНС.

Слика 25.2: Идентификација на единици во неформалниот сектор на МОТ

Општа влада	Нефинансиски и финансиски корпорации	Домаќинства			НПИСД
		Домаќинства кои имаат неинкорпорирани претпријатие кое е регистрирано или има повеќе од дадениот број на вработени	Претпријатија на неформалниот сектор (а) без вработени 'неформални претпријатија за сопствена сметка' (б) со вработени 'претпријатија со формални работодавци'	Институционални домаќинства, домаќинства со неинкорпорирани претпријатија, домаќинства кои произведуваат за сопствена финална употреба (вклучително и станбени објекти во кои живеат сопствениците)	

25.45 Овие единици се поделени во следниве две подгрупи:

а. *Неинкорпорирани претпријатија без вработени.* Терминот на МОТ за вакви единици е ‘неформални претпријатија за сопствена сметка’,

б. *Неинкорпорирани претпријатија со вработени.* Терминот на МОТ за вакви единици е ‘претпријатија на неформални вработени’.

25.46 Со овие дополнителни критериуми, производната единица во неформалниот сектор се дефинира како претпријатие на домаќинството со барем некое производство за продажба или трампа за кое еден или повеќе од критериумите се исполнети за ограничен број на вработувања, нерегистрирање на претпријатието или неговите вработени. Поделбата на овие сетови на единици во поглед на сектори на СНС е прикажана во слика 25.2

Исклучување врз основа на активността

25.47 Освен дефинирањето на неформалниот сектор, 15-та Меѓународна конференција на статистичарите на трудот ги предложи следниве дополнителни предвидувања за опфатот на неформалниот сектор и неговиот статистички третман.

а. Во принцип, сите производни активности за добра и услуги се во рамките на опсегот. Овие може да се презентираат според алтернативното агрегирање кое се препорачува за анализа на активностите во неформалниот сектор во *ISIC Rev.4*. Ова алтернативно презентирање има во предвид дека некои економски активности како што се јавната администрација и одбраната (*ISIC 84*) се превземени од единици во секторот на општата влада и затоа не можат да се квалификуваат како активности на неформалниот сектор. Сепак, Меѓународна конференција на статистичарите на трудот препорачува:

- земјоделските активности (*ISIC* дел А) да се мерат посебно од другите економски активности со цел да се обезбеди меѓународна споредливост и примена на соодветните алатки и примероци за собирање на статистички податоци. (Единиците кои спроведуваат егзистенцијална активност се веќе исклучени бидејќи не продаваат ништо од нивниот аутпут.)

- Активностите на домаќинства како работодавци кои вработуваат домашен персонал (*ISIC 97*) и домаќинства кои се производители за сопствена крајна употреба се надвор од опсегот на неформалниот сектор.

б. Географска покриеност вклучува и урбани и рурални средини, иако може да се даде предност на неформалните претпријатија кои работат во урбаните средини.

в. Во овие единици се вклучени надворешни соработници кои работат како самовработени лица или како вработени се вклучени во неформалниот сектор.

3. Појаснување на употребата на познатата терминологија

Сектор

25.48 Терминот ‘сектор’ во изразот ‘неформален сектор’ ја нема истата основа како вообичаената употреба на зборот сектор во СНС. Во СНС, секторите се составени од целосни институционални единици; во контекст на неформалниот сектор засегнати се само производните активности. Затоа на пример, важно е дека домаќинствата кои немаат производна активност едноставно не се земаат предвид во чекорите да се идентификуваат оние неинкорпорирани претпријатија кои ги раководат домаќинства кои треба да се вклучат во неформалниот сектор.

Претпријатие

25.49 Во СНС, една корпорација претставува единечно претпријатие, но секое такво претпријатие може да се состои од бројни деловни единици. Клучната разлика помеѓу претпријатие и погон е дека мора да постои комплетен сет на сметки, или може да се формира, за претпријатието, но за погонот достапен е малку порестриктивен сет на податоци, обично само информации поврзани со производство, број на вработени и инвестициите поврзана со активността.

25.50 Во едно домаќинство може да се одвиваат повеќе видови на производни активности. Не постои комплетен сет на сметки за ниту една од нив посебно, ниту вкупно за сите активности кои не можат да се третираат како квазикорпорации. Употребата на ‘неинкорпорирани претпријатие’ во СНС се смета дека ја означува севкупноста на сите неинкорпорирани активности кои ги спроведува едно домаќинство, иако, на пример, во една табела за понуда и употреба ова може да се подели по вид на активност и да се групира со формирање на кропорации кои спроведуваат исти активности.

25.51 Употребата на неинкорпорирани претпријатија во објаснувањето на МОТ за неформалниот сектор не одговара на севкупноста на неинкорпорирани активности на едно домаќинство, туку на секоја активност посебно. Во поглед на СНС, неинкорпорирани претпријатие се дели во неколку неинкорпорирани деловни единици, од кои некои може да се вклучат во неформалниот сектор а некои да бидат изоставени, дури и за истото домаќинство. Понатаму, МОТ идентификува независни членови на едно домаќинство како сопственици на една деловна единица/претпријатие кои се способни да вработуваат работници. Во СНС, домаќинството колективно е одговорно за сета активност и за вработување на работници.

Подсекторско производство

- 25.52 СНС го дели производството на пазарно производство, производство за сопствена финална употреба и непазарно производство. Непазарното производство не е засегнато тука бидејќи домаќинствата никогаш не го спроведуваат. Сепак, за да се испочитуваат упатствата на МОТ, потребно е да се поделат производителите за сопствена финална употреба на оние чие дел од производството е за продажба или трампа и на оние чие производство е ексклузивно за сопствена финална употреба. Во случајот на неинкорпорирани претпријатија каде само дел од производството се продава или се трампа, целото производство на единицата на тие добра и услуги сеуште се вклучува во производство од неформалниот сектор.

Формален сектор, неформален сектор и домаќинства

- 25.53 СНС не го користи изразот формален сектор, но не е тешко да се заклучи дека сите единици во корпоративниот сектор, во секторот на општата влада и секторот на НПСИД да бидат дел од формалниот сектор кога станува збор за производството. Квазикропорациите се вклучени бидејќи тие се вклучени во секторот на корпорации. Но, ова не е исто како да се каже дека секоја единица ноја е неформална е всушност формална бидејќи домаќинствата со неинкорпорирани претпријатија кои не се вклучени во неформалниот сектор се поделени помеѓу оние кои се третираат како неформални (поради големината или регистрацијата) и останатите кои не се третираат како неформални туку едноставно се оставени во група наречена домаќинства.
- 25.54 Оттка, значењето на МОТ за домаќинства е доста различно од она во СНС, бидејќи СНС ги вклучува сите единици кои се вклучени како неформални во упатствата на МОТ, како и оние единици со неинкорпорирани претпријатија кои се третираат како формални, плус оние неинкорпорирани претпријатија кои се отстранети бидејќи произведуваат ексклузивно само за сопствена финална потреба, плус оние домаќинства кои немаат неинкорпорирани претпријатие и плус институционалните домаќинства.

Д. Неформално вработување

1. Неформално вработување

- 25.55 Се повеќе се забележува дека самото производство не е единствениот аспект на економијата каде разликата помеѓу формалното и неформалното е информативна и е релевантна за вработување.
- 25.56 МОТ го дефинира формалното вработување за плата како вработување под услови кои носат соодветни бенефиции како платен одмор и право на пензија. МОТ ги смета сите други форми на вработување, вклучително и самовработувањето, како неформални.
- 25.57 Како што е наведено во делот Б, можно е формалните единици да имаат неформални вработени и можно е (иако не многу често) да единиците, кои се класифицирани како неформални, може да имаат услови за вработување за некои од нивните работници со што ќе ги направат формални вработени. Ширината на неформалното вработување може да се види во засенчениот дел на сликата 25.3.
- 25.58 Како што беше објаснето во глава 19, се прави разлика помеѓу работа и вработен, еден вработен може да биде способен да работи на неколку работни места. Постојат пет категории на работни места кои МОТ ги зема предвид. Тие се:
- а. работник за своја сметка (самовработен според СНС),
 - б. раководители на неинкорпорирани претпријатија со вработени, кои се третираат како работодавци,
 - в. неплатени семејни работници кои придонесуваат со трудот кон неинкорпорираниот претпријатие,
 - г. вработени,
 - д. членови на задруги на производители.
- 25.59 Формалните претпријатија обезбедуваат неформални работни места како вработени или како семејни работници кои допринесуваат. Неформалните претпријатија може да понудат било кое од петте вида на неформални работни места и исто така и формални работни места. Домаќинствата (според МОТ) обезбедуваат неформални работни места како работници за сопствена сметка, вработени и семејни работници. Некој домашен персонал може да има формално работно место.

Слика 25.3 Неформално вработување и вработување во неформалниот сектор

	Формални работни места	Неформални работни места
Формални претпријатија		
Неформални претпријатија		
Други неинкорпорирани претпријатија на домаќинствата		

2. Вработување во неформалниот сектор

25.60 Како и неформалното вработување во целина, корисно е да се идентификува опсегот на вработување во неформалните претпријатија. Ова ги исклучува неформалните работни места во формалните единици, ги исклучува сите неформални работни места во други неинкорпоративни претпријатија на домаќинството и вклучува формални работни места во неформални

претпријатија. Меѓународна конференција на статистичарите на трудот го дефинира населението вработено во неформалниот сектор како збир на сите лица кои, за време на даден референтен период, биле вработени во најмалку една единица од неформалниот сектор, без оглед на нивниот статус во вработувањето и дали тоа било нивно главно или секундарно работно место. Покриеноста на вработувањето во неформалниот сектор е со подебела линија во сликата 25.3.

Г. Работата на групата Делхи

25.61 Во 1997 година, беше формирана една експертска група за статистика на неформален сектор од страна на Комисијата за статистика на Обединетите нации како 'градска група' и е позната како групата Делхи. Една од нејзините цели беше да се обиде да ги идентификува податоците кои се меѓународно компаративни за неформалниот сектор или барем едена општа подгрупа на истите.

вработени. Во случајот на претпријатие со повеќе погони, ограничувањето на големината треба да се применува на најголемиот погон.

25.62 Третиот состанок на групата Делхи кој се одржа во 1991, предложи подгрупа од неформалниот сектор кој може да се дефинира униформно низ земјите, иако оваа подгрупа во моментот покрива само релативно мал дел од неформалниот сектор. Препораките се следниве:

в. Земјите кои го користат критериумот за големината на вработувањата треба да обезбедат дезагрегирани бројки за претпријатија со помалку од пет вработени како и за претпријатија со пет или повеќе вработени.

а. Сите земји треба да го користат критериумот на правна организација (неинкорпорирани претпријатија), на видови на сметки (нема комплетен сет на сметки) и на дестинацијата на производот (барем некој пазарен аутпут).

г. Земјите кои вклучуваат земјоделски активности треба да обезбедат бројки посебно за земјоделските и посебно за неземјоделските активности.

б. спецификација на ограничувањето на вработувањето на претпријатието во националната дефиниција на неформалниот сектор се остава како дискреционо право на земјата. Но, за меѓународно изветување земјите треба да обезбедат поединечни бројки за претпријатијата со помалку од пет

д. Земјите треба да вклучат лица ангажирани во професионални и технички активности ако го исполнуваат критериумот на дефиницијата за неформален сектор.

ѓ. Земјите треба да вклучат платени домашни услуги освен ако тие ги нудат вработените на домаќинството каде што се даваат услугите.

е. Земјите треба да го следат параграфот 18 од Резолуцијата усвоена на 15-та Меѓународна конференција на статистичарите на трудот во врска со третманот на надворешните соработници/домашни работници. Земјите треба да обезбедат

посебни бројки за надворешните соработници/домашни работници кои се вклучени во неформалниот сектор.

ж. Земјите кои ги опфаќаат урбаните како и руралните средини треба да обезбедат посебни бројки и за урбаните и за руралните средини.

з. Земјите кои се користат со анкети на домаќинствата или мешани анкети треба да направат напор да ги опфатат не само лицата чија основна

работа е во неформалниот сектор, туку и оние чија основна работа е во друг сектор и кои имаат секундарна активност во неформалниот сектор.

25.63 Понатаму работата на групата Делхи проучи многу студии за национални практики во собирањето на податоците за неформалниот сектор што води кон создавање на прирачник за неформален сектор и неформално вработување кој треба да го објави МОТ.

а. пазарно производство според критериумот на СНС каде поголемиот дел или целиот аутпут е продаден,

б. еден дел од аутпутот е за сопствена финална употреба, а дел е продаден;

в. аутпут е ексклузивно за сопствена финална употреба.

Збирот на првите две категории потоа се усогласува во упатствата на СНС за вклучување на неформалниот сектор како пазарни производители иако само на првиот се гледа така во смисла на СНС.

25.67 МОТ исто така прави разлика помеѓу домаќинства и тоа оние кои немаат вработени работници на постојана основа и оние кои имаат, и тоа:

а. Неинкорпорирани претпријатија без вработени на постојана основа,

б. Неинкорпорирани претпријатија со вработени на постојана основа,

Оваа категоризација се комбинира со претходната како што е дадено во сликата 25.4.

Е. Изведување податоци за активностите на неформалните претпријатија од сметките во СНС

25.64 Во обидот да се идентификуваат активностите превземени од неформалните претпријатија во рамките на националните сметки, потребни се три чекори. Првиот е идентификување на оние неинкорпорирани претпријатија кои се дел од целината на секторот на домаќинства во СНС како кандидати дека треба да се вклучат. Вториот е да се земат предвид националните практики во формирањето на секторот за домаќинства за да се види ако е потребна некаква измена. Третиот чекор е да се обезбеди разложување по вид на активност со цел да се направат заеднички изоставувања според видот на активност.

1. Домаќинства кандидати

25.65 Секторот за домаќинства вклучува некои индституционални единици кои треба да се отстранат на почетокот. Тие се следниве:

а. Институционални домаќинства како затвори, верски објекти и домови за стари лица;

б. Домаќинства без производна активност (односно не вклучува неинкорпорирани претпријатије);

в. Домаќинства чија единствена активност е производството на услуги од станбени објекти во кои живеат сопствениците, производството на услуги со вработување на домашен персонал, или и двете.

25.66 Останатите домаќинства имаат некаков вид на производна активност. Но, таа ќе ги вклучи и пазарното производство и производството за сопствена крајна употреба. Упатствата на МОТ за тој дел од активност на домаќинството да се гледа како неформално треба да содржи концепт на пазарно производство кое не соодветствува со категоријата на СНС. МОТ третира едно претпријатие како пазарен производител ако било кој дел од аутпутот се продаде. За да се надминат овие разлики, се препорачува да се направи тројна поделба на производството:

2. Прилагодување според националните практики

25.68 Иако СНС препорачува поделба на НПИСД во сектор посебен од тој на домаќинствата, сите земји не го прават ова. Ако веќе не се поделени од домаќинствата, во оваа фаза треба да се отстранат.

25.69 Производните единици кои не се формално инкорпорирани, но имаат комплетни сметки, треба да се третираат како квазикорпорации и да се отстранат од секторот на домаќинства. Ако ова не е национална практика, потребна е дополнителна измена со цел да се отстранат.

25.70 СНС исто така препорачува малите претпријатија, кои немаат комплетен сет на сметки, да бидат вклучени во секторот на домаќинствата како неинкорпорирани претпријатија. Но некои земји подготвуваат производни проценки по вид на активност за воведување во рамката за понуда и употреба без предвидување на тоа дали постои комплетен сет на сметки. По дефиниција, сите може да бидат вклучени во секторот за корпорации со мало

производство кое останува во секторот за домаќинства настрана од импутираните услуги на станбените објекти во кои живеат сповствениците и услугите дадени од платениот домашен персонал. Затоа се препорачува проценките за нерегистрираните претпријатија со помалку од пет вработени да бидат исклучени од бројките за секторот на корпорациите за да напоредно да се постават со бројките од секторот на домаќинства. Исто така, било кои претпријатија кои се неинкорпорирани, но се регистрирани, треба да се идентификуваат посебно.

25.71

Сликата 25.4 покажува како потенцијалните единици за третирање согласно дефиницијата на МОТ за неформалниот сектор се поврзани со институционалните сектори на СНС. Светло обоени полиња под корпорации покажуваат дека, во принцип, било кое претпријатие кое не е регистрирано и има помалку од дадениот број на вработени кој треба да биде идентификувано ако претпријатието е вклучено во секторот на корпорациите. Во практиката може да не е можно да се поделат оние кои се регистрирани од оние кои не се.

Слика 25.4: Идентификација на единици за неформалниот сектор на МОТ од институционалните сектори на СНС

Општа влада	Нефинансиски и финансиски корпорации		Домаќинства						НПИСД	
	Оние кои се регистрирани или со поголем број на вработени и од дадениот	Оние кои не се регистрирани или со помал број на вработени од дадениот	Оние кои се регистрирани или со поголем број на вработени од дадениот	Самовработување (неформално претпријатие за сопствена сметка)		Неинкорпорирани претпријатие со вработени (претпријатие на формални работодавци)		Институционални домаќинства, домаќинства со неинкорпорирани претпријатија, домаќинства кои произведуваат за сопствена крајна употреба (вклучително и станбени објекти во кои живеат сопствениците)		
				Пазарни производители	Производители за сопствена крајна употреба		Пазарни производители	Производители за сопствена крајна употреба		
				Продажба на поголемиот дел или на цело производство	Продажба на дел од производството	Производството не се продава	Продажба на поголемиот дел или на цело производство	Продажба на дел од производството	Производството не се продава	

3. Дезагрегирање според видот на активност

25.72 Третиот чекор е да се дезагрегираат производните активности од домаќинствата, да се групираат како што се препорачува погоре, и оние извлечени од секторот за корпорации за активности со мали размери според видот на активноста које е во прашање. Бидејќи поделбата првично е во однос на единици, а не во однос на активности, ќе бидат вклучени некои услуги од станбени објекти во кои живеат сопствениците и овие треба да се

елиминираат. Ако е достапна напоредна класификација по активност и вид на единица, може да се направи избор за тоа дали да се вклучи или да се исклучи некоја активност каде аутпутот е исклучиво за сопствена употреба дури и кога друга активност од истата единица вклучува продажба надвор од домаќинството.

25.73

Може да бидат направени и некои понатамошни отстранувања, на пример, услуги кои ги дава

платениот домашен персонал и земјоделско производство.

- 25.74 Останува проблемот за тоа како да се третираат поединците како доктори и други професионалци, за што беше разговарано погоре, каде е достапна информација за нивното производство, но не и комплетен сет на сметки. Затоа тие сеуште претставуваат неинкорпорирани претпријатија и не се отстранети од неформалниот сектор по основ на регистрација или број на вработени, но не се сметаат како карактеристичен дел од неформалниот сектор.
- 25.75 Групата Делхи е запознаена со тоа дека некои поединци ќе бидат дел од неформалниот сектор. Но, ако постои желба тие или да се идентификуваат како подгрупа или да бидат комплетно отстранети од неформалниот сектор, можно е дека некои правила може да бидат формирани за да се направи тоа. На пример, во зависност од видот на активност, стапката на плаќање или времетраењето на задачата, но забелешките за било кое од овие е лесно да се формулираат, а спроведувањето ќе биде многу тешко.

4. Презентација на податоците за неформалниот сектор и неформалното вработување

- 25.76 Информацијата која се однесува на неформално превземените активности се шири до сметката на производството и сметката на создавање на доходот. Не е можно да се оди понатаму во редоследот на сметките поради неможноста за идентификација кои други текови на доход, потрошувачка и инвестиции се поврзани само со засегааната активност а не со домаќинството на кое припаѓаат како целосна институционална единица. Затоа неформалниот сектор, како што беше објаснето претходно, од аспект на СНС не е сектор па затоа броевите за него не можат да бидат презентирани во смисла на целосниот редослед на сметките. Сепак, се препорачува, каде што е можно, да се подготват две подеднакви табели, една во која ќе биде опфатено производството и генерирањето на доход, и друга во која ќе биде опфатено вработувањето.

Производство

- 25.77 Се предлага следниве видови на информации да бидат обезбедени за секое обоено поле во табелата 25.4:
- а. производство
од кое за сопствена употреба
 - б. Меѓуфазна потрошувачка
 - в. Додадена вредност
 - г. Надоместок за вработени (само за неинкорпорирани претпријатија со вработени)

д. бруто мешан доход

ѓ. потрошувачка на основен капитал

е. нето мешан доход.

- 25.78 Ќе бидат корисни повеќе информации, ако се достапни. На пример, поделба на производство по вид на активност и, ако е можно, соодносот на вкупното производство во индустријата произведено од неформални претпријатија.
- 25.79 Во земји каде некои мали единици, кои може да се сметаат како дел од неформалниот сектор, се опфатени со воведување на прашалници и вклучени во секторот за корпорации, може да се наведат единици од интерес во светло обоените полиња во табелата 25.4. Ако е така, и ако поедините проценки за нив може да бидат идентификувани, ќе биде корисно да се покажат истите заедно со податоците за оние единици за кои е јасно дека се во секторот на домаќинствата.

Вработување

- 25.80 Информации за бројот на работни места треба да бидат претставени на следниов начин:
- а. Вработување во неформалниот сектор
 - формални работни места
 - неформални работни места
 - б. Неформално вработување надвор од неформалниот сектор
 - во формалниот сектор
 - во други неинкорпорирани претпријатија на домаќинства.
- 25.81 Ако е можно, ќе бидат корисни информации за одработените часови во секоја од овие категории.

Ж. Пристапи за мерење на активностите во неформалната економија

- 25.82 Не е ниту можно ниту соодветно да се даваат детални информации во СНС за методологијата на анкетите и осмислувањето на прашалниците. Но, за националните сметководители е корисно да бидат внимателни за некои опции кои може да бидат достапни како помош во собирањето податоци за производство во неформални претпријатија. Оваа тема се разгледува подетално, на пример, во прирачникот *Мерење на неформалната (сивата) економија*.
- 25.83 Изборот на соодветниата метода за мерење на неформалниот сектор зависи од тоа колку адекватно

поставените методи за собирање на податоци ги опфаќаат активностите кои се од интерес. Овде се земени во предвид три основни пристапи на мерење. Изборот помеѓу нив ќе зависи од тоа кои информации недостасуваат од постоечките колекции на податоци, организацијата на статистичките системи, достапните ресурси и потребите на корисниците.

1. Анкети на домаќинствата

- 25.84 Една анкета на домаќинствата (или анкети на работната сила) може да бидат начин да се соберат информации за производството од претпријатија на домаќинствата кои не се вклучени во одредувањето на рамките кои се користат за воведување на прашалници. Можно е и да се соберат податоци за вработување во неформалниот сектор од анкети на домаќинствата и работната сила. Прашањата кои го бараат овој вид на информација може да бидат поставени на секогo од избраните домаќинства за време на референтниот период на анкетата, независно од нивниот статус на вработување и во поглед на нивното основно и секундарно работно место, бидејќи во многу земји голем број на активности од неформалниот сектор се превземаат како секундарни работни места. Можеби ќе има потреба од специфични прашања за да се идентификува неплатената работа во мали семејни претпријатија, активности кои ги спроведуваат жените и децата, активности кои се спроведуваат надвор од дома, недекларирани активности и бизниси на неформалниот сектор а кои се извршуваат како секундарни работни места. Успехот на еден ваков пристап зависи од примерокот на анкетата, вклучително и репрезентативните географски области во кои се одвиваат активностите на домаќинството и во кои живеат работниците од неформалниот сектор.
- 25.85 Треба да се има на ум дека иако вработените, семејните работници кои придонесуваат и назначените анкетирани лица, кои може да бидат ангажирани во домаќинствата и неформалните претпријатија, може да имаат ограничено знаење за работата на претпријатието за кое се работи и може да не бидат во можност да одоговорат на вакви прашања.

2. Анкети на погоните

- 25.86 Во повеќето случаи, анкетата на погоните може да послужи за да се измери активноста која ја спроведува некое неформално претпријатие само кога се спроведува анкета на едно претпријатие на домаќинство, веднаш по економскиот попис или пописот на претпријатијата, бидејќи одредувањето на рамката може да не содржи информации или да содржи неажурирани информации за претпријатијата на домаќинствата.

- 25.87 Дури и кога се користи анкета на погоните за мерење на единиците за производство на домаќинството, вклучително и оние од неформалниот сектор, треба да се забележи дека производните единици без фиксна локација или со непрепознатлив деловен објект лесно се отстрануваат од собирањето податоци. Дополнително на ова, двојно броење на производството на домаќинството може да се појави ако собирањето на податоци за разни видови на економски активности се превземени во разни времиња а не истовремено во интегриран дизајн. На пример, производната активност на едно домаќинство кое произведува добра во една мала работилница или дома, може да биде вклучена во еден круг на собирање податоци, додека активноста за малопрожба која ја спроведува истото семејство на овие произведени добра се мери во втор круг.

3. Мешани анкети на домаќинствата и претпријатијата

- 25.88 Еден вид на мешана анкета на домаќинства и претпријатија е озмислена со модула на претпријатие прикачени на постоечка работна сила или друга анкета на домаќинства. Ваков вид на анкета може да ги опфати сите претприемачи од анкетираното домаќинство вклучително и неформални претприемачи (вклучувајќи единици кои работат без фиксни објекти како што се мобилни единици) и нивните активности, без разлика на големината на претпријатието, видот на активноста и видот на работното место кое се користи и дали активностите се спроведуваат како основни или секундарни работни места.
- 25.89 Друг вид на анкета кој се опишува како модифицирана мешана анкета на домаќинства и претпријатија се објаснува во *Меѓународни препораки за индустриска статистика*, (Обединети Нации, 2008).
- 25.90 Кога се користи мешана анкета на домаќинства и претпријатија како пожелен метод, треба да се посвети внимание на прашањето дали примерокот соодветно ја рефлектира географската распределеност на економските активности на производството на домаќинството. Исто така е потребно да се земе предвид како се третираат претпријатијата со производни единици на повеќе од една локација и како дуплирањето на покриеноста за претпријатијата кои работат како партнерство може да се заобиколат ако истото претпријатие е заведено од секој од неговите партнери кои може да припаѓаат на разни домаќинства.

3. Упатства, студии и прирачници за неформална економија

- 25.91 Од објавувањето на *СНС 1993*, направен е значителен напредок во методологијата во областа поврзана со неформалниот сектор. Исто така земјите

стекнаа големо искуство во прибирањето и обработката на податоците за неформалниот сектор. Овие унапредувања, кои се подвлечени подоле, предлагаат да постои работно тело кое треба да се земе во предвид при ажурирањето на третманот на неформалниот сектор во СНС.

- Зборникот и документите од состаноците на групата Делхи за Статистика за неформалниот сектор, со почеток во 1997 година, ги содржат резултатите на една опширна концептуална и аналитичка работа, вклучително и практики од земјите во областа на неформалниот сектор. Неколку извештаи на експертската група за Статистика за неформалниот сектор (група Делхи) може да се најдат на http://www.mospi.nic.in/mospi_informal_sector.htm.

- Прирачникот *Сметководство на домаќинствата: искуства во концепти и компилации, том 1: Сметководство на домаќинствата* (Обединети Нации, 2000), производ на експертската група од 1997, содржи извештаи за повеќе аспекти на третманот и мерењето на неформалниот сектор. Главата 'Неформалниот сектор како дел од секторот на домаќинства' е од особен интерес.

- Резултатот од работата започната од ЕУРОСТАТ во средината на 1990-те и спроведена преку работната група за проценка на прецизноста на основните податоци во Европската Унија, земјите членки и релевантните пилот тестирања спроведени во земјите кандидатки открија до каде одат измените на исцрпување и нивните импликации за вредноста на БДП.

- Истражувања за статистички методи за подобрување на исцрпноста на мерките за економско производство водат кон подготовка на прирачникот *Мерење на неформалната економија - Прирачник*. Главата во прирачникот која се однесува на производството во неформалниот сектор дава основна дефиниција, ги разјаснува разликите помеѓу производството во неформалниот сектор и концептите со кои таа најчесто се меша, и ги дава основните методи за нејзино мерење.

- УНЕЦЕ објави *Упатство во статистиката на скриената економија* (Економска комисија при Обединетите Нации за Европа, 1992) и од тогаш има направено три анкети за практики на земјата и ги

објави резултатите. Првата беше за 1991 и опфати девет земји. Резултатите беа објавени како *Попис на националните практики во проценка на скриените и неформалните активности за националните сметки* во 1993 година. Втората анкета беше за 2001/2 и опфати 29 земји. Третата анкета беше спроведена а 2005/6 и одговорилја 45 земји. И втората и третата анкета побараа проценки за големината на неформалната економија како и појаснување за користените методи. Резултатите од двете анкети се сумирани во две изданија на *Неформална економија во националните сметки - анкета на практики на земјата* (Економска комисија при Обединетите Нации за Европа, 2003 и 2008, соодветно).

- Постојат многу документи на МОТ кои ги разгледуваат концептите на неформалниот сектор и неформалното вработување. Овие ја вклучуваат Резолуцијата која се однесува на *Статистика на вработување во неформалниот сектор* (Меѓународна организација на трудот, 1993) усвоена од 15-та Меѓународна конференција на статистичарите на трудот и *Упатство за статистичко дефинирање на неформалното вработување* (Меѓународна организација на трудот, 2003) усвоена од 17-та Меѓународна конференција на статистичарите на трудот. Други корисни информации може да се најдат *Збир на официјални статистички податоци за вработување на МОТ во неформалниот сектор* (Hussmanns and du Jeu, 2002), *Жени и мажи во неформалната економија: статистичка слика*. (Меѓународна организација на трудот, 2002), *Мерење на неформалната економија: Од вработување во неформалниот сектор до неформално вработување*. (Hussmanns, 2004), *Мерење на неформалното вработување: скорешни меѓународни стандарди*, (Hussmanns, 2005).

- Низ декадата, беа одржани бројни работилници кои се фокусираа на неформалниот сектор, организирани сами и во соработка со Одделот за статистика на Обединетите Нации, регионалните комисији, МОТ, и други. Некои од поскорешните се OECD/UNESCAP/ADB Работилница за проценка и подобрување на статистичкиот квалитет: мерење на неформалната економија, одржана во Бангкок во мај 2004, и Работилница за анкети на домаќинства и Мерење на работната сила со фокус на неформалната економија која се одржа за земјите на Јужно-африканската развојна заедница во Масеру, Лесото, во април 2008.

Глава 26: Сметките на остатокот на светот и поврзаноста со платниот биланс

А. Вовед

26.1 Оваа глава ја обработува поврзаноста меѓу секторот на остатокот на светот во СНС и меѓународните сметки како што се опишани во *ВРМ6*. Таа покажува дека двата прирачника (упатства) користат иста макроекономска рамка, така што меѓународните сметки обезбедуваат дополнителни детали за аспекти кои се од посебно значење за меѓународните трансакции или позиции.

1. Сметката на остатокот од светот во СНС

26.2 Во СНС, трансакциите меѓу една резидентна единица и остатокот од светот се евидентираат како единиците од остатокот на светот да претставуваат друг сектор во економијата. Сметките на производство и создавањето доход се однесуваат само на трансакциите кои се извршуваат во рамките на националната економија, додека тековите во сите други сметки потенцијално имаат едно книжење за остатокот од светот. Овие книжења се неопходни за да го изедначат секој ред од сетот сметки, но тие не внесуваат ставки за агрегатно порамнување. На пример, разликата меѓу БДП и БНД произлегува од трансакциите за употреба и ресурси кои се евидентирани во сметката на алокација на примарниот доход, каде што кореспондентната страна е единица од остатокот на светот. Ако книжењата на кореспондентната страна за остатокот на светот беа, исто така, вклучени, тогаш не би постоела разлика меѓу ставките за порамнување.

Тековни сметки

26.3 Бидејќи сметката на остатокот на светот се прикажува на овој начин, тековите кон остатокот од светот се прикажуваат како употреба од остатокот од светот, а тековите од остатокот од светот како ресурси. На пример, извозот се прикажува како употреба на остатокот од светот, а увозот како ресурси од остатокот на светот. Книжењата за увозот и за извозот претставуваат дел од сметката на стоки и услуги во сетот сметки на СНС.

26.4 Исто како и книжењата за увоз, извоз и за ставките кои се појавуваат во сметката на алокација на примарниот доход, постојат потенцијални трансакции со остатокот од светот кои треба да бидат евидентирани со сите книжења во сметката на секундарна дистрибуција на доходот и со ставката за приспособување за нето-промената во обврските за пензии кои се појавуваат во сметката на употреба на доходот.

26.5 Нема книжења во сметката на остатокот од светот за меѓуфазна или финална потрошувачка (или за фиксни инвестиции) бидејќи употребата на стоките и услугите кои се направени во друга економија не е релеватна за националната економија; единствено значаен е вкупниот износ на извозот.

26.6 Иако во СНС ставките за порамнување не се пресметуваат за сметката на остатокот од светот за секоја поединечна сметка, сепак две ставки за порамнување кои се однесуваат на

тековните сметки се значајни. Првата е надворешниот (екстерниот) биланс на стоки и услуги, кој претставува разлика меѓу увозот и извозот. Втората е билансот (салдото) на тековната сметка, кој го претставува збирот на сите ресурси кои доаѓаат од остатокот од светот намален за сите средства кои одат во остатокот од светот, вклучувајќи увоз и извоз. На тој начин, билансот на тековната сметка покажува колку резидентите се базираат на штедењето од нерезидентите.

Сметки на акумулација

26.7 Во сметката на остатокот од светот нема книжење за фиксните инвестиции, како што е претходно споменато. Во неа може да се евидентираат трансакции поврзани со природни ресурси, договори, лизинг или лиценци или за гудвил и маркетиншки средства. По својата природа, а имајќи го предвид фактот што земјата е речиси секогаш поседувана од некоја резидентна единица, таквите книжења се невообичаени. Од друга страна, капиталните трансфери кон и од остатокот од светот може да бидат многу значајни.

26.8 Финансиската сметка и билансите на состојба, кои содржат детален опис на трансакциите и состојбите на финансиските средства и обврски каде што едната страна е нерезидент, се сметаат за особено значаен дел на сметките на остатокот од светот. Навистина, во *ВРМ6* поголем дел е посветен на овие ставки отколку на ставките во тековните сметки.

26.9 Притоа, можни се книжења за другите промени во обемот на средствата и обврските, како и за ставките на ревалоризација, кои се релевантни за остатокот од светот.

2. Меѓународни сметки во *ВРМ6*

26.10 При описот на сметките на остатокот од светот кој беше даден погоре, беше потенцирано дека извозот, на пример, се третира како употреба од остатокот од светот, а увозот како ресурси (извори) од остатокот на светот. Како што укажува самото име, сметката на остатокот од светот е изготвена од аспект на остатокот од светот. *ВРМ6* ги набљудува истите состојби и текови од гледна точка на домашната економија. Со тоа, книжењата во *ВРМ6* се одраз на книжењата во СНС кои се однесуваат на остатокот од светот.

26.11 Понатаму, во контекст на *ВРМ6*, нивоата на состојби вообичаено се означуваат како позиции, а билансот на состојба кој ги опфаќа сите финансиски средства и обврски, при што едната страна од аранжманот е нерезидент, се нарекува меѓународна инвестициска позиција.

26.12 Меѓународните сметки на една економија ги сумира економските односи меѓу резидентите од таа економија и остатокот од светот. Тие ги опфаќаат:

- a. билансите на плаќање, кои ги сумира трансакциите меѓу резидентите и нерезидентите во определен временски период;

- б. меѓународната инвестициска позиција (ИП), која во определена временска точка ја прикажува вредноста на финансиските средства на резидентите на една економија, кои претставуваат побарувања од нерезидентите или се златни прачки кои се чуваат како резервни средства; и обврските на резидентите на една економија кон нерезидентите; и
- в. сметката на други промени во финансиските средства и обврски – преглед кој ги прикажува останатите текови, како што се промените во вреднувањето, со кои се врши усогласување на билансот на плаќање и ИП за определен период со прикажување на промените кои настанале меѓу резиденти и нерезиденти поради економски настани кои не се трансакции.

Овие сметки кореспондираат со трансакциите, билансите на состојби и со сметките на другите промени во средствата во СНС соодветно. Сепак, треба да се истакне дека она што се јавува како средство во сметката на остатокот од светот, во меѓународните сметки се јавува како обврска и обратно.

3. Структура на главата

- 26.13 Делот Б од оваа глава ги обработува сметководствените правила на меѓународните сметки. Тие се конзистентни со сметководствените правила на СНС, при што е постигната согласност кога СНС, а кога *ВРМ6* ќе биде носител во дефинирањето на правилата кои ќе се применуваат и во двата контекста. Резидентноста е случај каде што СНС ја следи *ВРМ6*.
- 26.14 Структурата на меѓународните сметки и нивните односи со сличните сметки од СНС е предмет на обработка во делот В.
- 26.15 Една од карактеристиките на финансиските сметки и ИП е воведувањето функционални категории кои ја опишуваат главната цел на финансиското инвестирање во странство. Ова е предмет на обработка во делот Г.
- 26.16 Делот Д допира некои размислувања кои се од особено значење за меѓународните сметки: глобалните нерамнотежи, исклучителното финансирање, реструктурирањето на долгот, валутните уни и валутните конверзии.

Б. Сметководствени правила

1. Споредба со сметководствените правила во СНС

- 26.17 Иако СНС функционира со сметководствен систем кој се базира на четворно книжење, кај билансот на плаќање се применува систем на двојно книжење. Кога се извршува некоја трансакција меѓу две резидентни единици, потребни се четири книжења, на пример, две кои ја прикажуваат размената на една стока и две кои ја прикажуваат размената на средствата за плаќање. Сепак, кога некоја резидентна единица извршува трансакција со нерезидентна единица, националните изготвувачи не можат независно да ги потврдат кореспондентните книжења кои се вршат во остатокот од светот. Како резултат на ова, иако во принцип

билансот на плаќање е во рамнотежа, во практика, можно е да има нерамнотежа поради недостатоците во изворот на податоци и начинот на изготвување, поради што се јавува несогласување меѓу финансиските трансакции и нивните кореспондентни книжења во рамките на домашната економија. Оваа нерамнотежа, која е вообичаена карактеристика на публикуваните податоци за билансите на плаќање, се означува како нето-грешки и пропусти. Прирачниците за билансите на плаќање традиционално ја дискутираат оваа ставка, со цел да нагласат дека оваа рамнотежа треба да биде експлицитно публикувана, а не незабележано вклучена во другите ставки, при што таа треба да се користи за да укажува на можни извори на лоша оценка.

- 26.18 Сепак, се јавува зголемен интерес за проценките кои се добиваат од кореспондентното известување што има подобар опфат, вреднување итн. Исто така, многу е работено на усогласување на податоците кои се добиваат од двете страни (на пример, извоз од една економија, со соодветен кореспондентен увоз евидентиран од земјата-партнер) и на глобалните вкупни износи. Кореспондентните податоци, исто така, се неопходни за да се изготват консолидирани податоци за една валутна или економска унија од податоците од одделните земји-членки. Всушност, целата оваа активност се заснова врз фактот дека статистиката на билансот на плаќање преминува на систем на четворно книжење кога се користи на билатерално или на глобално ниво.

Вреднување

- 26.19 Принципитите на вреднување се истите како и во СНС и во меѓународните сметки. Во двата случаја се користат пазарни вредности, а номинални вредности се користат за некои позиции во инструментите за кои не постојат пазарни вредности. Во меѓународните сметки, вреднувањето на извозот и на увозот на стоки е посебен случај, при што се користи единствена точка на вреднување, а тоа е вредноста на царинската граница на економијата која извезува, т.е. вид на вреднување FOB (слободно за товарење). Овој третман доведува до конзистентно вреднување меѓу извозникот и увозникот и обезбедува конзистентна основа за мерење во услови кога страните може да имаат широк спектар на различни договорни аранжмани, од „ex-works“ како една крајност (при што увозникот е одговорен за организирање на сите превози и осигурувања) до „delivered duty paid“ (доставено со платени давачки), (при што извозникот е одговорен за организирање на сите превози, осигурувања и сите увозни давачки). Во меѓународните трансакции, можно е да се јават мотивации за под и над фактурирање со цел да се избегнат плаќањето даноци или девизните контроли, така што *ВРМ6* дава насоки како да се изведат пазарно еквивалентни цени во вакви услови и како да се направат сите неопходни приспособувања на останатите поврзани ставки. Во главите 14 и 28 е дадена натамошна обработка на евидентирањето на увозот и на извозот.

Време на евидентирање и промена на сопственоста

- 26.20 Принципитите за времето на евидентирање и за сопственостасе истите што се применуваат во СНС и во меѓународните сметки. Во практика, промената на

економската сопственост на стоките често се прави да настанува кога стоките се евидентираат во царинските податоци. Во зависност од големината на разликите кои се појавуваат меѓу царинските податоци и фактичките промени во сопственоста, како што е случајот со ставките кои имаат големи вредности или со стоките кои се испратени на консигнација (т.е. доставени пред да бидат продадени), потребно е да се прават приспособувања.

26.21 Не постојат други какви било исклучоци на основата на евидентирање на промената на економската сопственост. Сепак, постои различна презентација во случај на препродажба (трговија); т.е. кога определен сопственик купува и препродава стоки во исти услови без стоките да ја преминат територијата на сопственикот. Во овој случај, набавката на стоките се идентификува како промена на сопственоста, при што се прикажува како негативен извоз, а не како набавка на стоки со увоз и како продажба со позитивен извоз. Ако стоките се набавени во еден период и не се продадени сè до некој следен период, тие ќе се појават во промени на залихите на трговските стоки иако овие залихи се чуваат во странство. Последица од оваа промена во третманот е што во меѓународните сметки препродажбата сега се јавува како трансакции на стоки, а претходно тие беа евидентирани како трансакции во услуги.

26.22 Принципот на евидентирање на увозот и на извозот во моментот кога настанува промена на сопственоста, исто така, се применува на ставки како што се капиталните стоки со висока вредност, при што промената на сопственоста се евидентира кога работата е извршена.

Салдирање (нетирање)

26.23 Во *ВРМ6* се применуваат истите правила за нетирање, како и во СНС. Општо, нетирањето не се препорачува освен во определен случај при евидентирање на трансакциите во финансиски средства и обврски. Сепак, само набавките и продажбите на ист вид актива (или креирање и гасење ист вид обврска) се нетираат. Нема нетирање средства со обврски, дури и кај ист вид инструмент и нема нетирање меѓу различни видови инструменти. Повеќе детали за нетирањето кај финансиските инструменти се дадени во глава 3 од *ВРМ6*, во параграфите од 3.109 до 3.121.

2. Единици

26.24 Меѓународните сметки и СНС се засноваат врз исти дефиниции за институционалните единици и резидентност. Бидејќи меѓународните сметки се фокусираат на економските односи меѓу резидентите и нерезидентите, во *ВРМ6* е дадено поголемо објаснување за граничните случаи.

Економска територија

26.25 Најкористениот концепт на економска територија претставува подрачје кое е под ефикасна економска контрола на определена држава. Сепак, валутните или економските уни, региони или светот како целина може да бидат користени, со оглед дека тие може исто така, да бидат во фокусот на макроекономската политика или анализа.

26.26 Економската територија опфаќа земјишни површини, кои вклучуваат острови, воздушни простори, територијални води и територијални енклави на остатокот од светот (како што се амбасадите, конзулатите, воените бази, научните станици, информациските и имиграциските канцеларии кои имаат имунитет во однос на законите од постојната територија) кои се физички лоцирани на други територии. Економската територија има димензии на физичка локација, како и јурисдикција, така што корпорациите кои се основани во согласност со законот на таа јурисдикција се дел од таа економија. Економската територија, исто така, опфаќа определени зони, како што се слободните трговски зони и offshore-финансиските центри. Сите тие се под контрола на државата, со што тие се дел од економијата, дури и во случај кога може да се воспостават различни регулаторни и даночни режими. (Сепак, исто така, може да биде корисно прикажување посебни податоци за таквите зони). Територијата ги исклучува меѓународните организации и енклави на други држави кои се физички лоцирани на територијата.

Институционални единици

26.27 Концептот на институционална единица е идентичен во СНС и во *ВРМ6*. Поради фокусирање на националната економија, постојат определени третмани на единиците во случаи на гранично преминување. Како што е објаснето подолу, во некои случаи, правните субјекти се групираат во определена институционална единица ако се тие резиденти на иста економија, но тие не се групираат ако се резиденти на различни економии. Слично на ова, определен правен субјект може да биде поделен кога тој извршува значајни активности во две или во повеќе економии. Како резултат на ваквото третирање, резидентноста на единиците кои се јавуваат на ваков начин станува појасна, а концептот на економска територија поприменлив.

26.28 Како што е објаснето во глава 4, резидентните вештачки филијали и субјектите за специјални намени (SPEs) се групираат со нивните сопственици во определени правни субјекти. Сепак, определен правен субјект кој е резидент на една јурисдикција никогаш не се групира со правен субјект кој е резидент на друга јурисдикција. Како резултат на ова, SPEs и другите слични корпоративни структури поседувани од нерезиденти се сметаат за резиденти на нивната територија на основање иако најголем дел или сите нивни сопственици и најголем дел или сите нивни средства се во друга економија.

26.29 Слично на ова, членовите на едно домаќинство треба да бидат резиденти на иста економија. Ако некој член (лице) живее во различна економија од онаа на другите членови на домаќинството, тогаш тоа лице не се смета за член на тоа домаќинство иако тој може да го дели приходот и трошокот или заеднички да ги чува средствата.

Гранки

26.30 Една гранка (филијала) претставува некорпоративно претпријатие кое припаѓа на определна нерезидентна единица, која се нарекува „мајка“. Таа е резидент и има третман на квазикорпорација. Идентификувањето на

гранките (филијалите) како посебни институционални единици бара извршување и препознавање значајни активности кои може да бидат одвоени од останатите активности на субјектот. Една гранка се препознава во следните случаи:

- а. за гранката постои комплетен сет сметки вклучувајќи биланс на состојба или по потреба е можно и корисно, од економска или од правна гледна точка, да се изготват овие сметки. Расположливоста на посебни извештаи укажува дека постои определена фактичка единица и го прават возможно и практично изготвувањето статистики.

Притоа, еден или двата од следните фактори треба да бидат задоволени:

- б. Гранката презема или има намера да преземе производство во значителен износ, кое е засновано на една територија, различна од територијата на нивната главна канцеларија, за период од една година или повеќе:

- ако производствениот процес вклучува физичко присуство, тогаш активностите треба да бидат физички лоцирани на таа територија;
- ако производството не вклучува физичко присуство, како што е во некои случаи во банкарството, осигурувањето, другите финансиски услуги, сопственоста на патенти, препродажбата и „виртуелната индустрија“, активностите треба да се сметаат како да се на територијата која има предност во регистрирањето или во домашното законодавство на овие активности на таа територија.

- в. Гранката се смета дека е предмет на системот на данокот на доход, ако воопшто има, на економијата во која таа е лоцирана, дури и таа да има повластен даночен статус.

26.31 Идентификувањето на гранките има импликации врз статистичкото известување и кај фирмата-мајка и кај гранката. Активностите на гранката треба да бидат исклучени од институционалната единица на нејзината главна канцеларија (седиште), а описот на фирмата-мајка и на гранката треба да биде конзистентно во двете економии во кои тие оперираат. Една гранка може да биде основана за градежни проекти или за мобилни операции како што се транспортот, риболовот или консалтинг-активностите. Сепак, ако активностите не се доволно обемни за да се основа гранка, тогаш тие се третираат како извоз на стоки и на услуги од главната канцеларија (седиште).

26.32 Во некои случаи, прелиминарните (претходните) активности кои се однесуваат на иден проект за директна инвестиција, уште пред основањето се доволен доказ за постоење квазикорпорација. На пример, лиценците и правните трошоци за определен проект се прикажуваат како да се создадени од квазикорпорација и се дел од тековите на

директни инвестиции кај таа единица, а не како продажби на лиценци на нерезиденти или извоз на услуги од главната канцеларија.

Фиктивни (замислени) резидентни единици

26.33 Кога земјиштето кое е лоцирано на една територија е поседувано од нерезидентен субјект, во тој случај за статистички цели може да се креира фиктивна единица која ќе биде третирана како резидент кој е сопственик на земјиштето. Оваа фиктивна резидентна единица е еден вид квазикорпорација. Третманот на фиктивна резидентна единица, исто така, се применува на поврзаните градби, структури и други подобрувања кои се прават на тоа земјиште, лизингот на земјиштето на подолг период и сопственоста на природни ресурси освен на земјиштето. Како резултат на ваквиот третман, нерезидентната единица е сопственик на фиктивната резидентна единица, а не директен сопственик на земјиштето, со што постои обврска по капитал кон нерезидентот, а земјиштето и другите природни ресурси се секогаш средства на економијата во која се тие лоцирани. Фиктивната резидентна единица вообичаено дава услуги на нејзиниот сопственик, на пример, сместување во случај на домашни празници.

26.34 Општо, ако некоја нерезидентна единица има долгорочен лизинг на недвижна актива, на пример, за зграда, ова е поврзано со почнувањето производство во економијата каде што е лоцирана таа. Ако поради некоја причина не постои поврзана производствена активност, повторно се креира фиктивна резидентна единица за да се опфати тој лизинг.

Мултитериторијални/мултинационални претпријатија

26.35 Неколку претпријатија извршуваат неповрзани активности на повеќе од една економска територија, што е вообичаено за меѓуграничните активности како што се авионските линии, бродските линии, хидроелектричните шеми на пограничните реки, гасоводите, мостовите, тунелите и подморските кабли. Ако е можно, треба да се воспостават посебни гранки, но ако субјектот се води како единствена активност без одвоени сметки или без раководни тела за секоја територија на која тие оперираат, во тој случај е невозможно да се одвојат активностите меѓу економиите. Во такви случаи, со оглед на тоа што фокусот на податоците е насочен кон секоја национална економија, потребно е да се одвојат активностите меѓу економиите. Активностите треба да бидат преуредени во согласност со соодветен специфичен индикатор на претпријатие во зависност од пропорциите на активностите на секоја територија. Овој третман на преуредување, исто така, може да биде применет и на претпријатијата кои се во зони под заедничка администрација на две или повеќе држави.

Табела 26.1: Избрани ефекти на резидентниот статус на домаќинството врз статистиката на домашната економија

Економски текови или состојби	Резидент (на пример, долгорочен странски работник)	Нерезидент (на пример, краткорочен странски работник)
Надоместоци на вработени примени од претпријатија од извештајната економија	Надоместоци на вработени резидент на резидент	Надоместоци на вработени резидент на нерезидент
Лични расходи во извештајната економија	Резидент - резидент трансакции	Извоз на услуги, главно патувања
Трансфери на роднини во домашната економија	Тековни или капитални трансфери резидент на нерезидент	Трансфери помеѓу нерезидент и нерезидент (често има некои меѓународни финансиски трансакции на работници на краток рок кои ги враќаат средствата од нивната странка во нивната домашна економија, на пример преку банките во странската економија)
Финансиски побарувања на резидентна институционална единица или обврски од/кон домаќинства	Финансиски побарувања помеѓу резидент - резидент	Меѓународни финансиски побарувања
Земјиште и згради поседувани во странска економија	Нефинансиска актива	Нефинансиска актива и обврски по директни инвестиции на фиктивна резидентна единица
Земјиште и згради поседувани во домашната економија	Побарување по директни инвестиции на фиктивна резидентна единица	Не во билансот на странската економија

3. Резидентност

26.36 *Резидентноста на секоја институционална единица е економската територија со која таа има најсилна поврзаност, со други зборови, нејзиниот центар на преодоминантен економски интерес.* Една институционална единица е резидент на некоја економска територија каде што таа дејствува, во рамките на економската територија, некоја локација, зграда, место за производство или други места на кои или од кои единицата извршува и има намера да продолжи да извршува, неограничено или во текот на ограничен, но долг временски период, економски активности и трансакции во значителен обем. Локацијата не треба да биде фиксирана толку долго колку што единицата останува во рамките на економската територија. Фактичка или предвидена локација за период од една или повеќе години се користи како една оперативна дефиниција. И покрај тоа што изборот од една година како определен период е донекаде произволен (арбитражен), тој е прифатен за да се избегне неизвесноста и да се овозможи меѓународна конзистентност. Најголем дел од единиците имаат силна поврзаност со само една економија, но со глобализацијата се зголемува бројот на земјите кои имаат силни врски со две или повеќе економии.

Резидентност на домаќинствата

26.37 Едно домаќинство е резидент на економската територија во која членовите на домаќинството одржуваат или имаат намера да одржуваат едно живеалиште или неколку живеалишта, кои од членовите на домаќинството се третираат и користени како основно живеалиште. Ако постои неизвесност за тоа кое живеалиште е основно живеалиште, тоа се утврдува според должината на времето што се поминува во него, а не според други фактори како што се трошокот, големината или должината на користење. Присуството во период од една или повеќе години на некоја територија или намерата тоа да се направи е доволно да се прифати (квалификува) таа територија како основно живеалиште. Последиците од резидентноста на домаќинството врз евидентирањето на неговите текови и состојби се дадени во табелата 26.1.

26.38 Како дополнување на општите принципи, во следните специфични случаи се дадени дополнителни насоки за утврдување на резидентноста на домаќинствата:

- а. *Студенти.* Лицата кои заминуваат во странство заради целовремени студии, генерално, продолжуваат да бидат резиденти на територијата во која биле резиденти пред нивното студирање во странство. Овој третман е прифатен иако нивното студирање може да надмине една година. Сепак, студентите стануваат резиденти на територијата (земјата) во која тие студираат во моментот кога тие ќе решат да го продолжат нивниот престој на територијата на која студираат по комплетирањето (завршувањето) на студиите. Членовите на истото домаќинство кои ги придружуваат студентите, исто така, се сметаат за резиденти на истата економија како и студентот.
- б. *Пациенти.* Лицата кои заминуваат во странство заради медицински третман го задржуваат нивниот преодоминантен центар на интерес на територијата на која биле резиденти пред нивното заминување, дури и во случај кога комплексните третмани траат повеќе од една година. Како и кај студентите, лицата кои ги придружуваат се третираат на истиот начин.
- в. *Екипаж на бродови и сл.* Екипажот на бродовите, авионите, нафтните платформи, вселенските станици или на друга слична опрема, кои работат надвор од некоја територија или меѓу неколку територии, се третираат како резиденти на нивната домашна територија (земја). Домашната територија е детерминирана според тоа каде поминуваат тие најголем дел од времето кога не ги извршуваат нивните работни обврски. Оваа локација може да не биде иста со онаа на операторот на мобилната опрема.
- г. Дипломатски, воен персонал и сл., националните (државни) дипломати, воениот персонал и другите цивилни службеници кои се вработени во странство во

државните енклави, како и нивните семејства, се сметаат за резиденти на економската територија на државата која ги вработила. Сепак, другите вработени, како што се локално ангажираниот персонал и персоналот на меѓународните организации се резиденти на територијата на нивното основно живеалиште.

д. *Прекугранични работници.* Нема посебен третман за овие работници. Резидентноста на овие лица се базира на основното живеалиште, а не на територијата каде што работат, така што вработените кои ја преминуваат

границата за да извршуваат определена работа, се` уште ја имаат нивната резидентност определена според нивното основно живеалиште.

ѓ. *Бегалци.* Нема посебно прифатен третман за бегалците, така што нивната резидентност ќе се промени од нивната домашна територија ако тие престојуваат или имаат намера да престојуваат во друга економија за период од една или повеќе години, независно од нивниот законски статус или намерата за враќање.

Табела 26.2: Избрани ефекти од резидентниот статус на претпријатието врз статистиката на домашната економија

Економски текови или состојби	Резидентно претпријатие (на пример, голем долгорочен градежен проект)	Нерезидентно претпријатие (на пример, мал краткорочен градежен проект)
Продајби на претпријатието на резиденти	Резидент - резидент трансакции	Увоз на стоки и услуги
Купувања (набавки) на претпријатието од резиденти	Резидент - резидент трансакции	Извоз на стоки и услуги
Надоместоци на вработени платени на резиденти на странска економија	Надоместоци на вработени резидент на резидент	Надоместоци на вработени нерезидент на нерезидент
Надоместоци на вработени платени на резиденти на домашната економија	Надоместоци на вработени резидент на нерезидент	Нема трансакции за странската економија
Нето деловен вишок	Исплатени дивиденди или реинвестирани добивки	Нема трансакции за странската економија
Инјектирање на средства од сопствениците	Обврски по директни инвестиции на извештајната економија	Нема трансакции за странската економија
Финансиски побарувања или обврски на резидентни институционални единици од/кон претпријатието	Финансиски побарувања помеѓу резидент - резидент	Меѓународни финансиски побарувања

г. *Многу подвижни (мобилен) лица.* Некои лица имаат тесна поврзаност со две или со повеќе економии. Во случаи кога не постои основно живеалиште или кога има две или повеќе основни живеалишта во различни економии, резидентноста е детерминирана врз основа на територијата каде што е поминато најголем дел од времето во текот на годината. Со оглед дека овие лица треба да се класифицираат како резиденти на определена единствена територија за потребите на статистиката, можно е да се потребни дополнителни информации за да се утврдат силни врски со друга економија.

26.39 Кога домаќинствата ја менуваат нивната економија на резидентност, се јавуваат промени во статусот на средствата кои ги поседуваат тие и на обврските кои ги имаат тие. Овие промени се евидентираат како рекласификации во рамките на сметката на други промени во обемот. Заради задоволување на третманот од постоење фиктивна резидентна единица за сопственоста на земјата поседувана од нерезиденти, во случај на промени во резидентноста на сопствениците, може да се формираат нови фиктивни единици или старите да се конвертираат во сопственици на средствата.

Резидентност на претпријатијата

26.40 Едно претпријатие е резидент на онаа економска територија каде што претпријатието извршува значајно производство на стоки и услуги од определена локација на територијата. Оданочувањето и другите законски обврски вообичаено бараат воспоставување посебен правен субјект за извршување активности во секоја законска јурisdикција. Притоа, посебна институционална единица за статистички цели се воспоставува секаде каде што определен правен

субјект извршува значителни активности на две или на повеќе територии (на пример, за филијалите, сопствениците на земја и повеќетериторијалните претпријатија, како што е наведено погоре). Како резултат на разделувањето на таквите правни субјекти, станува јасна резидентноста на секое од последователно формираните претпријатија. Импликациите од резидентноста на определено претпријатие врз евидентирањето на неговите текови и состојби е прикажано во табела 26.2.

26.41 Во некои случаи, физичката локација на едно претпријатие не е доволна за да се утврди неговата резидентност бидејќи претпријатието има мало или воопшто нема физичко присуство, на пример, неговата администрација е доделена на други субјекти. Банкарството, осигурувањето, инвестициските фондови, обезбедувањето на возилата и некои претпријатија за специјална намена може да работат на овој начин. Многу trustови, корпорации или фондации кои го чуваат приватното богатство, исто така, имаат мало и воопшто немаат физичко присуство. Слично на ова, кај базната индустрија сите физички процеси се пренесени на други единици. Во отсуство на каква било физичка големина на едно претпријатие, неговата резидентност е детерминирана во согласност со економската територија под чии закони е формирано или регистрирано претпријатието. Формирањето и регистрацијата претставуваат значаен степен на поврзаност со економијата, заедно со јурisdикцијата над формирањето и дејствувањето на претпријатието. Спротивно на ова, другите видови поврзаност, како што се сопственоста, локацијата на средствата или локацијата на нивните менаџери или администратори може да бидат помалку прецизни.

26.42 Во некои ретки случаи, законите дозволуваат претпријатијата да ја менуваат нивната економија на резидентност, како што е во рамките на некоја економска унија. Во такви случаи, како во случајот на домаќинствата, промената на резидентноста значи дека нивните средства и обврски го менуваат нивниот статус со другите промени во обемот. Повеообичаено, она што се нарекува „корпоративна миграција“ вклучува пренос на средства и обврски од една корпорација во една економија во соодветен субјект во друга економија и се евидентира како трансакција, а не како промена на резидентноста на субјектот.

Резидентност на други ентитети

26.43 Општата државна власт вклучува територијални енклави, како што се амбасадите, конзулатите, воените бази и други енклави на странски држави. Сепак, определен ентитет кој е формиран од држава со закони на друга јурisdикација е претпријатие-резидент на домашната јурисдикција и не е дел од секторот на општата државна власт во која било економија.

26.44 Меѓународните организации се резиденти на економската територија на нивните сопственици, а не на економијата на

која се тие физички лоцирани. Меѓународната организација која управува со воени сили или дејствува како привремена администрација на определена територија останува да биде меѓународна организација и не е резидент на таа територија, дури и да извршува функции на општа државна власт таму. Во случаи каде што овие организации се значајни, можно е да се јави потреба од нивно одвојување. Некои меѓународни организации покриваат група економии во определен регион, како што е случајот со економските или со валутните униии. Ако се изготвуваат статистики за тој регион како целина, овие регионални организации се резиденти на регионот како целина, дури и тие да не се резиденти на која било економија која е членка.

26.45 Непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (NPISH) имаат центар на економски интерес на територијата каде што институциите се законски основани или на кој било друг начин формирани официјално. Кога некоја NPISH извршува добротворни или донаторски активности на меѓународно ниво, странските активности може да бидат многу значителни по обем и треба да се сметаат како деловни единици (филијали).

В. Споредба меѓу меѓународните сметки и сметките на остатокот од светот на СНС

26.46 Како и во СНС, меѓународните сметки ги опфаќаат сметките за тековни трансакции, акумулациските сметки и билансите на состојби. Трансакциските сметки заеднички се нарекуваат биланси на плаќања. Еден преглед на презентирање на меѓународните сметки (користејќи го нумеричкиот пример од СНС) е даден во табела 26.3. Трите тековни сметки се: сметката на стоки и услуги, сметката на примарниот доход и сметката на секундарниот доход. Сметката на примарниот доход одговара на сметките на алокација на примарниот доход во СНС, сметката на секундарниот доход на сметката на секундарна распределба на доходот во СНС. Сметките на доходот во *ВРМ6* не користат дистрибуција и редистрибуција на нивните сопственици, со оглед дека тие не ги прикажуваат дистрибуцијата и редистрибуцијата од една на друга страна, туку само го прикажуваат доходот од гледна точка на едната страна. Бидејќи не постои сметка која одговара на употребата на доходот во меѓународните сметки, се јавува приспособување кон промените во условите за пензиските права, како единствена ставка по сметката на секундарниот доход. (Меѓуграничните пензии тековно се минорни за најголем број економии).

26.47 Во меѓународните сметки не постојат прецизни паралели за сметката на производство, сметката за создавање доход и сметката за употреба на доходот бидејќи меѓународните сметки не ги опишуваат производството, потрошувачката (или инвестициите). Узезените и извезените производи се третираат како едноставни трансакции во сите случаи; во контекст на меѓународните трансакции не е познато дали производите на крајот ќе се користат за меѓуфазна

потрошувачка, финална потрошувачка, инвестиции или ќе бидат преизвезени. Употребата на изработените производи е по природа во целост домашна.

26.48 Во табелата 26.3, исто така, е прикажана ограничена форма на капиталната сметка во меѓународните сметки и финансиска сметка која користи функционална класификација на финансиските трансакции, а не инструментална класификација која се користи во СНС. Бидејќи функционалната класификација претпоставува групирање на инструментите, двете форми на презентации се во целост конзистентни. Функционалната класификација е објаснета подолу во делот Г. (Објаснувањата на засенчените полиња на обврските по резерви се, исто така, дадени во делот Г.)

1. Сметка на стоки и на услуги

26.49 Сметката на стоки и на услуги ги опфаќа само увозот и извозот на стоки и на услуги бидејќи само тие се трансакции на стоки и на услуги со меѓугранични размери. Стоките и услугите се евидентираат во моментот кога доаѓа до промена во економската сопственост од една единица во една економија на некоја единица во друга земја. Иако има вообичаено физичко движење на стоките и кога нема промена на сопственост, ова не мора да е секогаш случај. Во случај на трговија, стоките може да ја променат сопственоста без притоа да ја сменат локацијата се' додека не се препродадат на трети лица.

Табела 26.3: Преглед на платниот биланс

	Кредит (побарува)	Дебит (должи)	Салдо
Тековна сметка			
<i>Сметка на стоки и услуги</i>			
Стоки	462	392	
Услуги	78	107	
<i>Стоки и услуги</i>	<i>540</i>	<i>499</i>	<i>41</i>
<i>Сметка на примарен доход</i>			
Надоместок на вработени	6	2	
Камата	13	21	
Дистрибутивен доход на корпорации	17	17	
Реинвестирана добивка	14	0	
<i>Сметка на примарен доход</i>	<i>50</i>	<i>40</i>	<i>10</i>
<i>Стоки, услуги и примарен доход</i>	<i>590</i>	<i>539</i>	<i>51</i>
<i>Сметка на секундарен доход</i>			
Тековни даноци на доход, богатство и др.	1	0	
Нето премии за не-животно осигурување	2	11	
Побарувања по не-животно осигурување	12	3	
Тековни меѓународни трансфери	1	31	
Други (останати) тековни трансфери	1	10	
<i>Секундарен доход</i>	<i>17</i>	<i>55</i>	<i>-38</i>
<i>Салдо на тековна сметка</i>			<i>13</i>
Капитална сметка			
Стекнувања или располагања со непроизведени средства	0	0	
Капитални трансфери	1	4	
<i>Салдо на капитална сметка</i>			<i>-3</i>
<i>Нето кредитирање (+) или нето задолжување (-)</i>			<i>10</i>
Финансиска сметка (по функционални категории)			
Директни инвестиции	8	11	
Портфолио инвестиции	18	14	
Финансиски деривативи (освен резерви) и АОВ (ESOs)	3	0	
Други инвестиции	20	22	
Резервни средства	8		
<i>Вкуони промени во средства или обврски</i>	<i>57</i>	<i>47</i>	
<i>Нето кредитирање (+) или нето задолжување (-)</i>			<i>10</i>
<i>Нето грешки и пропусти</i>			<i>0</i>

26.50 Стоките кои ја променуваат локацијата од една во друга економија, но не ја менуваат економската сопственост, не влегуваат во износите за извоз и за увоз. Така, стоките кои се испратени за доработка или кои се вратени по доработката не се сметаат како увоз и извоз на стоки; само договорените провизии за доработка се појавуваат како услуга.

26.51 Билансите на плаќања ставаат акцент на разликата меѓу стоките и услугите. Разликата ги одразува политичките интереси, со оглед на тоа што постојат посебни меѓународни

спогодби кои се однесуваат на стоките и услугите. Таа, исто така, го одразува проблемот со податоците, со оглед на тоа што податоците за стоките вообичаено се добиваат од царински извори, додека податоците за услугите вообичаено се добиваат од евидентираниите плаќања или од анкети.

26.52 Главен извор на податоци за стоките претставува статистиката на меѓународна трговија на стоки. Меѓународните стандарди се дадени во *International Merchandise Trade Statistics: Concepts and Definitions (IMTS)*

(United Nations, 1998). *ВРМ6* ги идентификува некои од изворите за разлики кои може да се јават во некои или во сите земји. Тој, исто така, препорачува изготвување стандардна табела за усогласување, која ќе им послужи на корисниците да ги разберат овие разлики. Еден главен извор на разлика е што стандардите за *IMTS* користат *CIF*-вид (трошок, осигурување и товар) вреднување на увозот, додека билансите на плаќање користат униформно *FOB*- вреднување и за увозот и за извозот. Според тоа, неопходно е да се исклучат трошоците за товарење и осигурување меѓу царинската граница на извозникот и царинската граница на увозникот. Поради варијациите меѓу *FOB*-видот на вреднување и фактичките договорни аранжмани, некои трошоци за товар и осигурување треба да бидат пренасочени.

26.53 Основата за промена на сопственоста која се користи во билансот на плаќање значи дека постои простор за конзистентност во евидентирањето на книжењата за стоките со соодветните финансиски текови. Во *ВРМ6* нема поголеми отстапувања во однос на примената на принципот на промена на сопственоста. Спротивно на ова, *IMTS* го следи времето на царинско процесирање. Со оглед дека ова време често претставува прифатлива апроксимација, во некои случаи се потребни приспособувања, како што е со стоките испратени на консигнација. Во случајот на стоките што се испратени во странство за доработка без да има промена на сопственоста, движењата на вредностите на стоките се вклучени во *IMTS*, а промените во сопственоста се примарна презентација во билансот на плаќање. (Сепак, се препорачува движењата на вредностите на стоките да бидат дополнителни ставки за да се разбере природата на овие аранжмани). Дополнителни детали за евидентирањето на овие аранжмани на доработка се дадени во глава 21. За да се доведат оценките во линија со промената на економската сопственост на стоките, можно е да се потребни други приспособувања, општи или поради определен опфат на секоја земја. Можни примери за ова се трговијата, немонетарното злато, стоките кои нелегално влегуваат или ја напуштаат територијата, стоките кои се набавени на пристаништата од транспортерите и стоките кои се движат физички, но каде што нема промена на сопственоста.

26.54 Реекспортот опфаќа странски стоки (стоки кои се произведени во други економии, а кои се претходно увезени без да има промена на економската сопственост) кои се извезени без позначајни трансформации од државата во која биле претходно увезени. Бидејќи реекспортираните стоки не се произведени во економијата која ги извезува, тие имаат помала поврзаност со економијата во споредба со другите видови извоз. Економиите кои претставуваат главни точки за товарење и локации на трговците на големо често имаат големи вредности на преизвоз. Реекспортот ги зголемува износите и на увозот и на извозот и во случај кога е реекспортот значителен, пропорциите на увозот и на извозот во економските агрегати, исто така, се зголемуваат. Поради тоа е корисно реекспортот да се прикажува посебно. Стоките кои се увезени и кои чекаат да бидат реекспортирани се евидентираат во залихите на резидентниот економски сопственик.

26.55 Стоките во билансот на плаќање се презентираат на агрегирано ниво. Подетална поделба на производите може да се добие од податоците од *IMTS*.

26.56 Детални информации се изготвуваат за следните 12 стандардни компоненти на услуги:

- а. Производствени услуги на физички инпути поседувани од други;
- б. Услуги за одржување и поправки;
- в. Транспорт;
- г. Патување;
- д. Градежништво;
- ѓ. Услуги за осигурување и пензии;
- е. Финансиски услуги;
- ж. Надоместоци за користење интелектуална сопственост;
- з. Телекомуникациски, компјутерски и информациски услуги;
- и. Други деловни услуги;
- ј. Лични, културни и рекреативни услуги; и
- к. Државни стоки и услуги.

26.57 Три од стандардните компоненти се трансакторски засновани ставки, т.е. тие се однесуваат на набавувачот и на доставувачот, а не на производот. Тие категории се патувањето, градежништвото, и државните стоки и услуги.

- а. Патувањето ги опфаќа сите стоки или услуги кои се набавени од нерезидентите за време на посети, независно дали се наменети за сопствена употреба или за преотстапување. Патувањето вклучува стоки, локален превоз, сместување, оброци и други услуги.
- б. Градежништвото ја опфаќа вкупната вредност на производот доставен од договорната страна и кои било стоки и услуги што се користат локално од договорната страна, а кои не се евидентирани во увозот и во извозот на стоки.
- в. Државните стоки и услуги опфаќаат група ставки кои не може да бидат распределени на посепцифични поглавја.

За разлика од трите трансакторски засновани ставки, останатите компоненти се засноваат врз производи кои се изготвени од подеталните класи на *CPC 2*. Дополнителни стандарди за размената на услуги се дадени во *Manual on Statistics of International Trade in Services (MSITS)* (United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations Conference on Trade and Development and the World Trade Organization, 2002), кој е целосно хармонизиран со меѓународните сметки.

2. Сметка на примарен доход

26.58 Книжењата во сметката на примарниот доход се однесуваат на надоместокот на вработени и доходот на сопственост, идентично како кај сметката на распределба на примарниот доход во СНС. Плаќањата даноци на производство од резидентите и примањата субвенции од резидентите од домашната државна власт се евидентираат во сметката на создавање доход, сметка која не е дел од билансот на плаќање. Секое плаќање даноци на производство, кое се плаќа од еден резидент на друга држава, како и секоја субвенција која ја прима еден резидент од друга држава, се евидентираат во сметката на примарниот доход на билансот на плаќања. Поврзаните ставки за домашната држава се прикажуваат во СНС во сметката за распределба на примарниот доход, а за странската држава во колоната за остатокот од светот од таа сметка и во сметката на примарниот доход на билансот на плаќања.

26.59 Рентите може да настанат и во меѓугранични случаи, но ретко, бидејќи целата земјина површина се смета дека е во сопственост на резиденти, дури ако е потребно и со создавање фиктивна резидентна единица. Пример за тоа каде може да бидат евидентирани рентите во меѓународните сметки претставуваат правата над територијалните води за краткорочен риболов кои им се даваат на странски риболовни здруженија. Вообичаено е во меѓународните сметки да се употребува изразот доход од инвестиции со значење доход од сопственост со исклучок на рентите. Според тоа, доходот од инвестиции го одразува доходот кој произлегува од сопственоста над финансиските средства и дезагрегирањето на доходот од инвестиции се совпаѓа со оној на финансиските средства и обврски така што може да се пресметаат стапките на принос.

26.60 Во *ВРМ6*, тековите на каматата се пресметуваат врз идентична основа како и во СНС, при што се одвојува FISIM и се третира како извоз или увоз на финансиски услуги.

Доход на претпријатие кое примило СДИ

26.61 Улогата на претпријатијата со директни инвестиции е особена значајна, при што ги одразува и тековите, и сосотојбите во меѓународните сметки. Во делот Г е претставена широка дискусија за идентификувањето и за улогата на претпријатијата со директни инвестиции.

26.62 Како што е објаснето во параграфите од 7.136 до 7.139, во случајот на претпријатијата со директни инвестиции, се претпоставува дека определен дел од остварената добивка на претпријатието се распределува на директниот инвеститор во форма на доход од инвестиции. Делот одговара на уделот на директниот инвеститор во претпријатието.

26.63 Нераспределените добивки се еднакви на нето-деловниот вишок на претпријатието зголемен за сите примени приходи од сопственост намалени за сите платени приходи од сопственост (пред да се иврши пресметката на реинвестираната добивка), плус примените тековни трансфери намалени за платените тековни трансфери и минус ставките за приспособување поради промената во пензиските права. Реинвестираната добивка која е

пресметана од сите непосредно инвестирани претпријатија се вклучува во доходот од сопственост кој е примен од претпријатието со директна инвестиција.

26.64 Реинвестираната добивка може да биде негативна, на пример, кога претпријатието остварува загуба или кога дивидендите се распределуваат од сопственичките добивки, или во кварталот кога се исплаќа годишната дивиденда. Сепак, ако дивидендите се непропорционално големи во однос на определени нивоа на дивиденди и добивки, вишокот треба да биде евидентиран како повлекување од капиталот на сопственикот од корпорацијата како што е објаснето во параграф 7.131.

26.65 Кај определено претпријатие со директна инвестиција кое е 100% поседувано од нерезидент, реинвестираната добивка е еднаква на нераспределената добивка и штедењето на претпријатието е еднакво на нула.

3. Сметка на секундарен доход

26.66 Ставките во сметката на секундарниот доход се тековни трансфери. Опсегот на ставките во целост кореспондира со оној во сметката на секундарната распределба на доходот во СНС. Некои од нив се особено значајни во меѓународните сметки, пред сè, тековната меѓународна соработка и дознаките кои се испратени во нивните домашни држави од лица кои работат во странство.

26.67 Меѓуграничните лични трансфери се трансфери меѓу домаќинства и се значајни бидејќи тие се значаен извор на меѓународни средства за некои држави кои имаат голем број лица кои долгорочно работат во странство. Личните трансфери ги опфаќаат дознаките на долгорочните работници, односно на оние што ја имаат промената нивната економија на резидентност.

26.68 Другите работници, како што се граничните и сезонските работници, не ја менуваат нивната економија на резидентност (од домашната економија). Место трансфери, меѓународните трансакции на овие работници вклучуваат надоместоци за вработените, даноци и трошоци за патување. Постои дополнителна презентација на личните дознаки која ги поврзува личните трансфери со овие поврзани ставки. Личните дознаки ги опфаќаат личните трансфери, надоместоците за вработените намалени за даноците и трошоците за патување и капиталните трансфери меѓу домаќинствата. За натамошни дообјаснувања види Додаток 5 - Дознаките во *ВРМ6*.

26.69 Тековите по осигурување, особено тековите кои се однесуваат на реосигурување може да бидат меѓународно значајни. Овие текови се евидентираат на ист начин како и во СНС, како во поглед на поделбата на трошокот за финансиска услуга, така и во поглед на третманот на тековите на директното осигурување и реосигурување одвоено, а не врз консолидирана основа. Детални информации за оваа поделба се дадени во делот 1 од глава 17.

4. Ставки за порамнување во тековните сметки на меѓународните сметки

26.70 Структурата на ставките за порамнување во билансот на плаќања се разликува од онаа во СНС, по тоа што секоја сметка има своја сопствена ставка за порамнување и друга која ги носи до следната сметка. За да се илустрира ова, сметката на примерниот доход има своја сопствена ставка за порамнување (салдо на примарниот доход) и една кумулативна ставка за порамнување (салдо на стоки, услуги и примарен доход). Екстерното салдо на примарниот доход одговара на салдото на примарните доходи и е ставка која влегува во GNI. Екстерното тековно салдо одговара на штедењето од остатокот од светот во однос на домашната економија. Ставките на порамнување во структурата на сметки во *ВРМ6* се прикажани во табелата 16.3, која е повторена овде заради полесно разбирање како табела 26.4.

5. Капитална сметка

26.71 Елементите на капиталната сметка кои се предмет на меѓународни трансакции се повеќе ограничени отколку оние што се опфатени во СНС. Ставките во капиталната сметка опфаќаат набавка и продажба на непроизведени нефинансиски средства и капитални трансфери. Не постојат трансакции кои се евидентирани како инвестирање произведени средства бидејќи, како што е претходно објаснето, финалната употреба на извозот не е од значење за националната економија.

26.72 Исто како во СНС, нето-кредитирањето или нето-задолжувањето е ставка за порамнување на збирот на тековната и на капиталната сметка и на финансиската сметка. Како во СНС, таа ги опфаќа сите инструменти кои се користат за обезбедување или стекнување финансиски средства, а не само кредитирање и задолжување. Концепциски, таа има иста вредност како и ставката на

националните сметки за вкупната економија и иста вредност како ставката на националните сметки за остатокот од светот, но со спротивен знак.

6. Финансиската сметка и меѓународната инвестициска позиција-МИП (ИР)

26.73 Финансиската сметка на билансот на плаќање и ИР се од особено значење бидејќи тие овозможуваат разбирање на меѓународното финансирање, како и на меѓународната ликвидност и ранливост. Интегриран преглед на ИР, кој ги вклучува ИР и поврзаните финансиски сметки и сметките на други промени, е прикажан во табела 26.5. Примарната класификација е заснована врз функционални категории, со дополнителни податоци за инструментите и институционалните сектори.

26.74 Функционалните категории, кои се опишани во делот Г, даваат повеќе информации за мотивацијата и за односите меѓу страните, што е од особено значење за меѓународните економски анализи. Податоците според функционалните категории се поделени понатаму по инструменти и институционални сектори, со што се прави поврзаност со соодветните национални сметки и со ставките од монетарната и од финансиската статистика. Класификацијата според институционални сектори е идентична со онаа од СНС иако таа, вообичаено, е скратена (на пет сектори во стандардните компоненти). Притоа, дополнителен потсектор се користи за монетарната власт, што претставува функционален потсектор поврзан со резервните средства. Тој ги опфаќа централната банка и кој било дел од општата државна власт или финансиските корпорации освен централната банка, кои чуваат резервни средства, при што ова е релевантно за земјите кај кои дел или сите резерви се чуват надвор од централната банка.

Табела 26.4: Ставки за порамнување во меѓународните сметки во однос на редоследот на сметките во СНС

Употреби	Извори
Остаток на светот	Остаток на светот
Трансакции и ставки за порамнување	
Сметка на стоки и услуги	
	Увоз на стоки и услуги 499
540	Извоз на стоки и услуги
-41 Надворешно салдо на стоки и услуги	
Сметка на примарен доход	
6	Надоместок на вработени 2
	Даноци на производство и увоз
	Субвенции
44	Доход на сопственост 38
-10 Надворешно салдо на примарен доход	
-51 Надворешно салдо на стоки, услуги и примарен доход	
Сметка на секундарен доход	
17	Тековни трансфери 55
38 Надворешно салдо на секундарен доход	
Прилагодување за промените во пензиските права	
-13 Надворешно тековно салдо	
Капитална сметка	
Набавки минус продажби на непроизведени средства	
	Капитални трансфери, примени 4
	Капитални трансфери, пратени -1
3 Надворешно салдо на капитална сметка	
-10 Нето кредитирање (+) / нето задолжување (-)	

26.75 Делот од билансите на состојба кој е опфатен во меѓународните сметки се нарекува ПР (Меѓународна инвестициска позиција). Терминологијата ги нагласува специфичните компоненти кои се вклучени во националните биланси на состојба. ПР ги опфаќа само финансиските средства и обврски бидејќи за нешто да биде вклучено во ПР тоа мора да биде меѓуграничен елемент. Во случај на финансиски побарувања, меѓуграничниот елемент се јавува кога едната страна е резидент а другата страна е нерезидент. Притоа, со оглед на тоа што златото е актива кое нема соодветна обврска, тоа е вклучено во ПР кога се чува како резервно средство, поради неговата улога како средство за меѓународни плаќања. Сепак, нефинансиските средства се исклучени со оглед на тоа што тие немаат соодветна обврска или друг меѓународен аспект.

26.76 Ставката за порамнување во ПР е нето ПР. Нето ПР плус нефинансиските средства во националните биланси на состојба е еднакво на националното нето богатство, бидејќи финансиските побарувања меѓу резиденти на нето основа се нула во националниот биланс на состојба.

26.77 Исто ниво на деталност се користи за доходот од инвестиции и за ПР. Како резултат на ова, можат да бидат пресметани просечни стапки на принос. Стапките на принос можат да се споредуваат во текот на времето и меѓу различни инструменти и рочности. На пример, може да се анализира трендот на принос по основ на директни инвестиции, или приносот може да биде спореден со други инструменти.

7. Сметки на други промени во активата

26.78 Меѓународните активи и пасиви можат да бидат предмет на сите можни видови на други промени во обемот на активите и пасивите и на ревалоризациони промени.

26.79 Бидејќи инструментите често се деноминирани во странски валути, а анализите на ефектот од движењата на девизниот курс се особено значајни, направена е поделба на ревалоризациите на промени во девизни курсеви и на други фактори.

Г. Функционални категории на меѓународните сметки

26.80 Функционалните категории на меѓународните сметки се примарна класификација која се користи за секој доход од инвестиции, секоја финансиска трансакција и позиција во меѓународните сметки. Идентификувани се следните пет категории:

- а. директни инвестиции;
- б. портфолио-инвестиции;
- в. финансиски деривативи (различни од резервите) и акциски опции на вработените;
- г. други инвестиции; и
- д. резервни средства.

26.81 Детални дефиниции се дадени подолу во овој дел. Функционалните категории се изготвени врз основа на класификацијата на финансиските инструменти која е опишана во главите 11 и 13, но со дополнителна димензија која зема предвид некои аспекти на односите меѓу страните и

мотивацијата за инвестирање. Како резултат на ова, различни категории покажуваат различни модели на однесување. На пример, постои различен вид односи меѓу страните кај директните инвеститори споредено со портфолио-инвеститорите кои чуваат сопственички хартии од вредност. Директните инвестиции подразбираат контрола или значаен степен на влијание и се поврзани со траен однос иако тој однос може да биде и краткорочен. Како дополнување на финансиските ресурси, директните инвеститори обезбедуваат дополнителни фактори како што се знаење, технологија, менаџмент и маркетинг. Исто така, поверојатно е поврзаните компании да тргуваат и да си позајмуваат меѓу себе. Спротивно на ова, портфолио- инвеститорите вообичаено имаат помала улога во решавањето на претпријатието, но имаат потенцијално значајни импликации врз идните текови и врз волатилноста на цените и обемот на позициите. Портфолио-инвестициите се разликуваат од другите инвестиции по тоа што тие обезбедуваат директен пристап до финансиските пазари и на тој начин може да обезбедуваат ликвидност и флексибилност.

Табела 26.5: Преглед на интегрираниот извештај за меѓународна инвестициска позиција

	Почетна состојба	Трансакции (Финансиска сметка)	Други промени во обемот на средствата	Ревалоризација	Крајна состојба
Средства (по функционални категории)					
Директни инвестиции	78	8	0	1	87
Портфолио инвестиции	190	18	0	2	210
Финансиски деривативи (освен резерви) и АОВ	7	3	0	0	10
Други инвестиции	166	20	0	0	186
Резервни средства	833	8	0	12	853
<i>Вкупно</i>	<i>1274</i>	<i>57</i>	<i>0</i>	<i>15</i>	<i>1346</i>
Обврски (по функционални категории)					
Директни инвестиции	210	11	0	2	223
Портфолио инвестиции	300	14	0	5	319
Финансиски деривативи (освен резерви) и АОВ	0	0	0	0	0
Други инвестиции	295	22	0	0	317
<i>Вкупно</i>	<i>805</i>	<i>47</i>	<i>0</i>	<i>7</i>	<i>859</i>
<i>Нето МИП</i>	<i>469</i>	<i>10</i>	<i>0</i>	<i>8</i>	<i>487</i>

26.82 Резервните средства опфаќаат сет инструменти кои се прикажани во рамките на други категории кога не се поседувани од монетарните власти или од други единици авторизирани од монетарните власти, а понекогаш дури и кога се чувани од монетарните власти. Сепак, резервни средства стануваат кога ги задоволуваат финансиските потреби за меѓународни плаќања и кога се користат за пазарни интервенции за да се влијае врз девизиот курс.

26.83 Класификацијата по инструменти сама по себе не ги одразува во целост овие разлики во однесувањето. На пример, еден кредит може да се јави во рамките на директните инвестиции или на другите инвестиции, но различната природа на односот меѓу страните

Табела 26.6: Поврзаност меѓу класификацијата на финансиската актива и функционалните категории

Класификација на финансиски средства и обврски според SNA IMFSM	Функционални категории				
	Директни инвестиции	Порффолио инвестиции	Финансиски деривативи (освен резерви) и АОВ	Други инвестиции	Резервни средства
Монетарно злато					X
Специјални права за влечење				X*1	X*1
Валуты и депозити:					
Валуты				X	X
Меѓубанкарски позиции				X	X
Други преносни депозити	X			X	X
Други депозити	X			X	X
Должнички хартии од вредност	X	X			X
Заеми	X			X	X
Капитал и акции на инвестициски фонд:					
Капитал:					
Котирани акции	X	X			X
Некотирани акции	X	X			x
Друг капитал	X			X	
Акции/единици на инвестициски фонд:					
Акции/единици на фонд на пазар на пари	x	X			X
Други акции/единици на инвестициски фонд	x	X		x	X
Осигурување, пензии и шеми на стандардизирани гаранции:					
Технички резерви на не-животно осигурување	x			X	
Животно осигурување и права на ануитети	x			X	
Пензиски права				X	
Побарувања на пензиски фондови од пензиски управители	X			X	
Права на не-пензиски користи				X	
Резервации поради повикување кај стандардизираните гаранции	X			X	
Финансиски деривативи и акциони опции на вработените:					
Финансиски деривативи			X		X
Акциони опции на вработените			X		
Други сметки на побарувања/обврски:					
Трговски кредити и аванси	X			X	
Други сметки на побарувања/обврски	X			X	

Фуснота 1: SDR-средствата се резервни средства; SDR-обврските се други инвестиции;

Со X се прикажани функционалните категории; со x се прикажани случаи кои се сметаат за релативно невообичаени.

значи дека ризиците и мотивациите за извршување на трансакциите се разликуваат. Поверојатно е да се обезбеди кредит во рамките на директните инвестиции кои во принцип вклучува помала ранливост на страната на должничката економија поради односот меѓу страните. Табелата 26.6 го прикажува односот меѓу инструментите и функционалните категории.

1. Директни инвестиции

26.84 *Директна инвестиција е категорија на меѓугранична инвестиција, при што резидент од една економија има контрола или значаен степен на влијание врз*

управувањето на определено претпријатие кое е резидент на друга економија. Исто како што сопственичките хартии од вредност кои даваат право на контрола или влијание, и директните инвестиции, исто така, содржат поврзан долг (со исклучок на долгот меѓу поврзани финансиски посредници).

26.85 Одредено е да постои контрола ако директниот инвеститор поседува повеќе од 50% од гласачката моќ во директно инвестираното претпријатие. Таквото претпријатие се нарекува „керка“. Значаен степен на влијание е одредено да постои ако директниот инвеститор поседува од 10 до 50% проценти од гласачката моќ во директно инвестираното претпријатие. Таквото претпријатие се нарекува поврзано

(асоцирано). Со цел да се постигне билатерална конзистентност и да се избегнат субјективни одлуки за фактичката контрола или влијание, овие оперативни дефиниции треба да се користат во сите случаи.

26.86 Покрај постоењето на непосредни поврзаности кај директните инвестиции, може да се јават и индиректни поврзаности кај директните инвестиции, како резултат на синџирот на сопственост. (Партнер- (Fellow) претпријатија се претпријатија кои имаат помалку од 10% капитал едно кај друго, а кои се под контрола или влијание на истиот инвеститор кој е странски директен инвеститор во барем еден од партнерите). Реверзните инвестиции се јавуваат кога директно инвестираните претпријатија инвестираат во нивните сопствени директни инвеститори, а кои имаат помалку од 10% од гласачката моќ кај директниот инвеститор.

26.87 Директните инвестиции го вклучуваат долгот меѓу страните исто како и капиталот со исклучок на должничката позиција меѓу поврзаните финансиски институции. Таквиот долг меѓу поврзаните компании може да се нарече меѓукомпаниско кредитирање. Една од карактеристиките на определена група на директно инвестирани претпријатија е што нејзините членки поверојатно е да доделуваат заеми и трговски кредити меѓу нив отколку на неповрзаните претпријатија.

26.88 Поради односот на контрола или влијание, учеството на директниот инвеститор во нераспределените добивки на определена „керка“ или поврзано претпријатие, се третира како прво да е исплатено како тек на доход, а потоа реинвестирано како финансиска трансакција. Ставката на доходот се нарекува реинвестирана добивка; соодветното идентично книжење во финансиската сметка се нарекува реинвестирање на добивките. Реинвестираните добивки се дефинираат како учество на директниот инвеститор во нераспределената добивка на претпријатието и ваквата дефиниција е конзистентна со соодветните ставки од СНС. Како последица се јавува тоа што не би имало штедење кај едно претпријатие кое е 100% во странска сопственост бидејќи целокупното штедење ќе биде распределено на неговиот директен инвеститор.

26.89 Оние директно инвестирани претпријатија кои се под контрола на нерезиденти одговараат на потсекторот на претпријатија со странска контрола од СНС. Сепак, директно инвестираните претпријатија ги опфаќаат и оние што не се предмет на контрола од странство, но се` уште се предмет на значаен степен на влијание. Претпријатија со странска контрола согласно со СНС се ограничени на влезни директни инвестиции, додека меѓународните сметки ги опфаќаат и излезните директни инвестиции. Реинвестираните добивки по странски директни инвестиции во СНС го имаат истиот опфат како и во билансот на плаќање (иако зборот „странски“ не се користи бидејќи е непотребен во контекст на меѓународните сметки).

26.90 Како дополнување на статистиките за меѓународните финансиски текови кои се однесуваат на директните инвестиции, информации за претпријатијата под странска контрола се обезбедуваат и од статистиките за Активностите на мултинационалните претпријатија (AMNE statistics) и

тесно поврзаната Статистика на странски филијали (FATS). Овие статистики ги опфаќаат ставките како што се извозот, увозот, домашните продажби и домашните купувања на стоки и услуги. Според тоа, тие даваат една поширока слика за активностите на мултинационалните претпријатија. Дополнителни информации може да се најдат и во *Recommendations Manual on the Production of Foreign Affiliates Statistics, Handbook on Economic Globalisation Indicators* и *MSIT*.

2. Портфолио-инвестиции

26.91 *Портфолио-инвестициите се дефинираат како меѓузгранични трансакции и позиции кои вклучуваат должнички или сопственички хартии од вредност, различни од оние што се вклучени во директните инвестиции и резервните средства.* Хартиите од вредност се инструменти предодредени за погодна размена меѓу страните, како што се акциите, обврзниците, записите и инструментите на пазарот на пари. Разменливоста на хартиите од вредност е начин кој го олеснува тргувањето овозможувајќи хартиите од вредност да бидат чувани од различни страни во текот на нивниот животен век. Разменливоста овозможува инвеститорите да ги диверзифицираат нивните портфолија и лесно да ги повлекуваат нивните инвестиции.

26.92 Портфолио-инвестициите вообичаено зависат од организираниите финансиски пазари и нивните придружни тела како што се дилерите, контактите и регулаторите. Спротивно на ова, страните кои се јавуваат кај директните и другите инвестиции вообичаено тргуваат директно меѓу себе. Разменливоста кај трансакциите со портфолио-инвестиции ги прави нив погодни и флексибилни канали за инвестирање, но тие, исто така, може да бидат следени со варијабилност.

3. Финансиски деривативи (освен резервите) и акциски опции на вработените

26.93 Дефиницијата за функционалната категорија финансиски деривативи (различни од резерви) и акциски опции на вработени се изедначува со соодветните групи финансиски инструменти кои беа обработени во главите 11 и 13. Разликата во опфатот меѓу функционалната категорија и финансискиот инструмент е што финансиските деривативи кои се поврзани со управување на резервните средства се исклучуваат од функционалната категорија и се вклучуваат во резервните средства. Оваа категорија е посебно идентификувана бидејќи е поврзана со трансфер на ризик, а не со понуда на средства или со други ресурси.

4. Други инвестиции

26.94 *Други инвестиции е резидуална категорија која ги опфаќа позициите и трансакциите кои не се вклучени во директните инвестиции, портфолио-инвестициите, финансиските деривативи и акциските опции на вработените и во резервните средства.* Таа го опфаќа остатокот од следните финансиски инструменти:

а. друг капитал;

- б. валути и депозити;
- в. заеми (вклучувајќи користење кредит од ММФ и заеми од ММФ);
- г. технички резерви на неживотно осигурување, животно осигурување и права на ануитети, права на пензии и резерви поради можност од активирање кај стандардните гаранции;
- д. трговски кредити и аванси;
- ѓ. Други сметки на приходи и расходи; и
- е. СПВ (SDR)-алокации (SDR се вклучува во резервните средства).

5. Резервни средства/меѓународни резерви

26.95 *Резервни средства се оние надворешни средства што се достапни и под контрола на монетарните власти за финансиските потреби на платниот биланс, за интервенирање на девизниот пазар со цел влијание врз девизниот курс и за други цели (одржување на довербата во валутата и економијата и да послужи како основа за позајмување од странство). Резервните средства треба да се деноминирани и пресметани во странска валута.* Во основата на концептот за резервни средства се поимите „контрола“ и „расположливост за користење“ од монетарните власти.

26.96 Општо, само екстерните побарувања кои се фактички поседувани од монетарните власти можат да бидат класифицирани како резервни средства. Сепак, сопственоста не е единствениот услов кој обезбедува контрола. Во случаи каде

институционалните единици (освен монетарните власти) во извештајната економија имаат законско право на странски девизни средства и им е дозволено тоа да го прават само под услови определени од монетарните власти или исклучиво само со нивно одобрение, таквите средства можат да се сметаат за резервни средства. Ова е така бидејќи таквите средства се под директна и ефикасна контрола на монетарните власти.

26.97 Резервните средства треба да бидат лесно расположливи во најнеусловена форма. Едно резервно средство е ликвидно ако средството може да биде купено, продадено и исплатено за странска валута (готовина) со минимални трошоци и време, и без преголемо влијание врз вредноста на средството. Овој концепт се однесува и на не-пазарните средства, како што се депозитните пари, и на пазарните средства, како што се хартиите од вредност каде постојат подготвени и спремни продавачи и купувачи. За да бидат лесно расположливи на властите за да ги задоволат потребите од финансирање на билансот на плаќање и други соодветни цели во рамки на нарушени околности, резервните средства генерално треба да бидат со висок квалитет.

26.98 Резервните средства се ограничени на средствата, а една дополнителна ставка е дадена за обврските поврзани со резервите кои се вклучени во другите функционални категории, главно портфолио и други инвестиции. (Поради ова полињата за резервите на страната на обврските во табелата 26.3 се засенчени).

Д. Специјални аспекти на меѓународните сметки

1. Глобални нерамнотежи

26.99 Во последните години, ММФ интензивно работеше на глобалните статистички нерамнотежи. Со сумирање на податоците за сите економии, може да се пресметаат глобалните износи. (Иако како функционална категорија резервните средства немаат соодветна кореспондентна обврска, може да бидат алоцирани конститутивни инструменти на нивните кореспондентни обврски за да се изврши видот кој е опишан овде). Големината на фактичката неконзистентност се користи за да се утврдат системските грешки кои укажуваат на проблеми во известувањето, на пример, дека услугите на страната на побарувањата имаат поголем опфат од услугите на страната на обврските.

2. Финансирање во исклучителни случаи

26.100 Финансирањето во исклучителни случаи ги обединува финансиските аранжмани направени од монетарните власти за потребите на билансот на плаќање. Според тоа, финансирањето во исклучителни случаи ги идентификува

трансакциите според нивната мотивација (намера). Притоа, создавањето достасани неплатени побарувања е опфатено во исклучителното финансирање. Иако не е трансакција, тоа е акција која монетарните власти може да ја преземат за да управуваат со нивните потреби за плаќање.

26.101 Финансирањето во исклучителни случаи е презентирano во „аналитичката“ презентација на билансот на плаќање, онака како што е публикувано во *Balance of Payments Statistics Yearbook* (International Monetary Fund, annual). Во оваа презентација, ставките кои се однесуваат на резервите, кредитот на ММФ и на исклучителното финансирање се презентирани „под линијата“, додека сите останати ставки кои имаат потреба од финансирање се прикажани над линијата. Оваа презентација ја олеснува анализата на меѓународната ликвидност на монетарните власти.

26.102 Поголема дискусија за финансирањето во исклучителни случаи е дадена во додаток 1 од *ВРМ6*.

3. Должнички инструменти

26.103 Корисно е да се групираат различните видови должнички инструменти бидејќи должничките инструменти имаат посебно влијание врз меѓународната ликвидност и ризик. Должнички инструменти се оние инструменти што бараат плаќање главнина или камата или и двете во некоја временска точка во иднина. Должничките инструменти вклучуваат специјални прва за влечење, валути и депозити, должнички хартии од вредност, заеми, технички резерви на осигурување и резерви заради активирање кај стандардните гаранции, како и други сметки на побарувања/обврски. Финансиските деривативи не се должнички инструмент, но достасаната обврска по договор за финансиски дериватив се класифицира како сметка на обврски и со тоа е вклучена како должнички инструмент.

26.104 Должничките инструменти може да се споредат со сопственичките хартии од вредност и инвестициските удели според природата на обврската и ризикот. Додека сопственичките хартии од вредност обезбедуваат резидуално побарување од активата на некој правен субјект, должничките хартии од вредност содржат обврска да се плати определен износ на главнина или камата или и двете вообичаено според претходно дефинирана формула, што значи дека кредиторот има поограничена изложеност кон ризик. Спротивно на ова, приносот по сопственичките хартии од вредност во најголем дел зависи од економските перформанси (резултати) на издавачот, со што имателите прифаќаат поголем ризик. Дополнителни информации се дадени во *External Debt Guide*.

26.105 Тековите и позициите на должничките инструменти се прикажуваат поделени на долгорочни и на краткорочни. Примарно, оваа поделба е според нивната оригинална рочност, т.е. периодот од издавање до договореното планирано финално плаќање. Притоа, поради тоа што меѓународните сметки водат сметка за прашањата поврзани со меѓународната ликвидност, податоците за обврските може, исто така, да се изготват врз основа на преостаната рочност, што е период од референтниот датум до договореното планирано финално плаќање, врз дополнителна основа.

4. Реструктурирање на долгот

26.106 *Реорганизирање на долгот (исто така се означува како реструктурирање на долгот) се дефинира како аранжмани меѓу кредиторот и должникот (и понекогаш и трети страни) со кои се изменуваат претходно договорените услови за сервисирање на постојниот долг.* Државите често се вклучени во реструктурирање на долгот, како должник или како кредитор или гарантор, но реорганизирањето на долгот може, исто така, да го опфати и приватниот сектор, како што е случајот со размени на долгот. Реструктурирањето на долгот опфаќа сет од различни видови трансакции, како и прашања поврзани со вреднувањето и времето на извршување.

26.107 Има четири главни видови реструктурирање на долгот:

- a. Простување на долгот; намалување на износот или бришење на должничката обврска од кредиторот во вид на договорен аранжман со должникот;
- b. Репрограмирање или рефинансирање на долгот; промена во условите на должничкиот износ, кој може, но не мора да резултира во намалување на оптоварувањето од аспект на сегашната вредност;
- v. Претворање на долгот; кредиторот го разменува побарувањето по долг за некоја друга економска вредност, различна од друго побарување по долг кое го има кредиторот од истиот должник, како што е претворање на долгот за капитал, долг за недвижности, долг за развој, долг за природни ресурси и долг за авансно плаќање, долг за готовина; и
- г. Претпоставен долг и плаќање на долгот во име на други кога се вклучува трета страна.

Простувањата на долгот меѓу економиите често вклучува држави, при што натамошни водичи за третманот на овие аранжмани се дадени во глава 22, *BPM6* и во специјализираните прирачници како што е *External Debt Guide*.

26.108 Отфрлувањето на долгот, отписите и трансакциите на отписите на долгот врз унилатерална основа не се третираат како трансакции ниту во СНС, ниту во *BPM6* и според тоа не се сметаат за дел од реструктурирање на долгот.

5. Регионални аранжмани вклучувајќи валутни уни

26.109 Регионалните аранжмани вклучуваат:

- a. монетарни и валутни уни, кои обезбедуваат единствена монетарна политика во областа. Некои од истите прашања важат кога една економија унилатерално ја прифаќа валутата на друга економија, како што е случајот со „доларизацијата“.
- b. економски уни, кои вршат хармонизирање на определени економски политики за да се обезбеди поголема економска интеграција; и
- v. царински уни, кои имаат заеднички тарифи и други трговски политики со економиите кои не се членки.

BPM6 дава детални насоки за третманот на овие аранжмани. Меѓу прашањата кои се опфатени се изготвувањето консолидирани податоци за унијата како целина, третманот на регионалните организации, вклучувајќи ја централната банка, третманот на банкотите во валутната валутната унија и и аранжманите за поделба на приходите во царинската унија.

6. Конверзија на валутите вклучувајќи повеќекратни девизни курсеви

- 26.110 Девизните курсеви треба внимателно да се земат предвид кога се врши мерење на меѓународните трансакциски позиции, како промени кои можат да го искриват мерењето. Тековите кои се деноминирани во странска валута се конвертираат во нивната вредност изразена во домашна валута по курсот кој важи во моментот кога се извршуваат тековите, а позициите се конвертираат по курсот кој важи на датумот на билансот на состојба. Средишната точка меѓу куповните и продажните девизни курсеви треба да се користи во моментот на трансакцијата (за трансакциите), и на крајот на работата на референтниот датум за позициите. Разликата меѓу куповните/продажните цени и средишните цени го претставува трошокот за услугата и како таков треба да биде евидентиран.
- 26.111 Во принцип, фактичките девизни курсеви кои се применуваат на секоја трансакција треба да се користат за конверзија на валутите. Користењето на дневните девизни курсеви за дневните трансакции вообичаено обезбедуваат многу добра апроксимација. Ако не може да се применат дневни курсеви, тогаш треба да се употребуваат просечни курсеви за најкраткиот можен период. Некои трансакции се извршуваат врз континуирана основа, во текот на определен временски период, како што е примерот со пресметката на камата. Следствено, кај таквите текови, за конверзија на валутата треба да се употребува просечен девизен курс за периодот во кој се појавуваат тековите.
- 26.112 Кај режимот на повеќекратни девизни курсеви, се применуваат два или повеќе девизни курсеви за различни категории на трансакции; курсевите ги фаворизираат некои категории, а ги обесхрабруваат некои други. Бидејќи повеќекратните курсеви влијаат врз вредноста и врз преземање трансакции изразени во домашна валута, нето-приходите кои имплицитно се однесуваат на властите се пресметуваат како имплицитни даноци или субвенции. Износот на

имплицитниот данок или субвенција за секоја трансакција може да се пресметка како разлика меѓу вредноста на трансакцијата изразена во домашна валута по фактичкиот применет девизен курс и вредноста на трансакцијата изразена со користење единствен курс кој е пресметан како пондериран просек од сите официјални курсеви кои се користат за екстерните трансакции. За конверзија на позициите на екстерните финансиски средства и обврски во еден систем на повеќекратни девизни курсеви се користи фактичкиот девизен курс кој е применет на определени средства и обврски на почетокот или на крајот на пресметковниот период.

- 26.113 Паралелните (неофицијални) или пазарните црни курсеви не може да бидат игнорирани во контекст на режимот на повеќекратните девизни курсеви, при што треба да бидат третираани на различни начини. На пример, ако има еден официјален курс и еден паралелен пазарен курс, двата курсеви треба да се разгледуваат одвоено. Трансакциите на паралелните пазари треба да се конвертираат со користење на девизниот курс кој важи на тој пазар. Ако постојат повеќекратни официјални курсеви и еден паралелен курс, официјалните курсеви и паралелниот курс треба да се третираат како различни пазари при која било пресметка на единствен курс. Трансакциите кои се извршуваат по паралелен курс вообичаено треба посебно да бидат конвертирани по тој курс. Сепак, во некои примери, паралелните пазари може да се сметаат дека се ефективно интегрирани со режимот на официјален девизен курс. Таков е случајот кога најголем дел или сите трансакции на паралелниот пазар се санкционираат од властите или кога властите активно интервенираат на пазарот за да влијаат врз паралелниот курс или ги вршат и двете работи. Во овој случај, во пресметката на единствениот курс треба да бидат вклучени и официјалниот, и курсот на паралелните пазари. Ако на паралелниот пазар од властите се санкционираат само ограничен број трансакции, тогаш паралелниот курс не треба да биде вклучен во пресметката на единствениот (унитарен) курс.

Глава 27: Поврзаност со монетарната статистика и со тековите на средства

А. Вовед

- 27.1 Глава 11 ги опишува финансиската сметка како дел од сетот сметки во СНС. Таа ги прикажува трансакциите на секоја категорија финансиски средства и обврските на секој институционален сектор во националната економија и на остатокот од светот.
- 27.2 Како што е објаснето при презентирањето на принципите на четворното сметководство во глава 11 и во глава 4, секоја трансакција предизвикува два пара книжења во сметките на СНС. За голем број трансакции, еден пар се евидентира во една од нефинансиските сметки, а еден пар во финансиската сметка. За други трансакции, кои се однесуваат на промена во структурата на портфолиото на финансиските средства и обврски, и двата пара книжења се евидентираат во финансиската сметка. Поради оваа причина, само со вклучување на финансиската сметка во сетот сметки се добива целосен приказ на воспоставениот сметководствен систем.
- 27.3 Сепак, информациите во финансиската сметка се од соодветен аналитички и политички интерес и претставуваат значаен дел од монетарната и од финансиската статистика. Овие статистики се користат за следење на паричната маса и особено на другите пазари на капитал, и како показател на состојбата на економијата воопшто. За финансиската статистика, поврзаноста со останатите сметки од СНС е повеќе имплицитно отколку експлицитно.
- 27.4 Целта на оваа глава е да не` воведете во видовите анализи кои се прават во монетарната и во финансиската статистика во поопшта смисла и да прикаже како податоците од сетовите сметки може да бидат поврзани со овие други презентации. Нагатамошни детални објаснувања за монетарната и за финансиската статистика може да се најдат во Упатството за монетарна и за финансиска статистика (MFSM) и во неговите придружни документи *Compilation Guide* (International Monetary Fund (IMF) 2008), *the Manual on Sources and Methods for the Compilation of ESA 95 Financial Accounts* (Eurostat, 2002b), *the Monetary Financial Institutions and Market Statistic Manual* (European Central Bank, 2007) и во *Financial Production, Flows and Stocks in the SNA*. (United Nations and the European Central Bank, во подготовка).

1. Монетарна статистика

- 27.5 Монетарната статистика ги опфаќа состојбите и тековите на средствата и на обврските на финансиските корпорации, како во рамките на економијата, така и меѓу единиците во економијата и единиците од остатокот од светот. Сепак, тука се користи поагрегирано ниво на потсекторирање отколку во СНС. Финансиските корпорации се поделени на два потсектора само на највисокото ниво, потсектор на депозитни корпорации и потсектор на останати

финансиски корпорации. Првиот потсектор понатаму е поделен на потсектор на централна банка и потсектор на останати депозитни корпорации. Повеќе информации за монетарната статистика се дадени во делот Б.

2. Финансиска статистика

- 27.6 Финансиската статистика го шири рангот на опфат на монетарната статистика и вклучува состојби и текови на финансиски средства и обврски меѓу сите сектори во економијата и меѓу секторите од економијата и остатокот од светот.
- 27.7 Основните сметководствени правила, концептите на резидентност, времето на евидентирање и класифицирање на финансиските средства и обврски се конзистентни меѓу СНС, *BPM6* и *MFSM*. *MFSM* користи поагрегирано ниво на секторирање отколку СНС, но кое е во целост конзистентно со СНС.
- 27.8 Одредени дополнителни аспекти за финансиската статистика кои се базираат на класификациите користени во финансиската сметка се обработени во делот В.

3. Текови на средства

- 27.9 Тековите на средства претставува тридимензионална презентација на финансиската статистика, каде што се разработени двете страни вклучени во трансакцијата, како и природата на финансискиот инструмент кој е предмет на трансакција. Слична тридимензионална презентација е, исто така, дадена и за состојбите на финансиските средства и обврски, каде што се прикажани кредиторот и должникот на секој инструмент. Тековите на средства се обработени во делот Г.

А. Монетарна статистика

1. Дефинирање на депозитните корпорации

- 27.10 Парите се многу значајни како финансиска варијабла (променлива), при што различните начини на дефинирање на парите во различни земји оневозможува едноставно дефинирање во рамките на СНС.
- 27.11 Структурата на паричната маса и на другите монетарни агрегати значително варира меѓу земјите и опфаќа многу видови на депозити и определени категории на краткорочни хартии од вредност, особено преносливи депозитни сертификати. Притоа, многу земји изготвуваат низа мерки за пари, како и пошироки мерки за ликвидност.
- 27.12 Во *MFSM* се користи специфичен концепт на парична маса, како што е таа национално дефинирана во земјите. Иако одделните компоненти на паричната маса може да варираат меѓу земјите, во сите случаи се користи национално дефинираниот концепт за да ги идентификува

оние финансиски корпорации што издаваат обврски кои се вклучени во паричната маса. Таквите корпорации се означени како депозитни корпорации.

27.13 Сетот од девет потсектори на финансиските корпорации опишани во глава 4 и прикажани во табела 27.1 е така направен за да може да ги идентификува депозитните корпорации што едноставно се дефинирани како комбинација на два или на повеќе од тие потсектори. Групите треба да вклучуваат минимум централна банка и институции кои прибираат депозити. Во некои земји фондовите на пазарот на пари може, исто така, да бидат вклучени бидејќи тие се сметаат за дел од паричната маса.

27.14 Штом еднаш се идентификувани депозитните корпорации, може да се воспостават три потсектори кои се користат во монетарната статистика: потсектор на централна банка, потсектор на останати депозитни корпорации и потсектор на останати финансиски корпорации.

2. Презентирање на монетарната статистика

27.15 Монетарната статистика ги презентира сите финансиски корпорации со следната поделба:

а. Потсектор на депозитни корпорации,

- Потсектор на централна банка,
- Потсектор на останати депозитни корпорации,

б. Потсектор на останати финансиски корпорации.

27.16 Класификацијата по инструменти е стандардната од финансиската сметка, како што е прикажано во табела 27.2, со можност за натамошна поделба во согласност со тоа дали инструментот е деноминиран во локална или во странска валута.

27.17 За секој инструмент е прикажан еден сет книжења еквивалентен на некоја сметка на актива, односно:

а. Состојба на почетокот на периодот,

б. Трансакции,

в. Промени во вреднувањето,

г. Други промени во обемот,

д. Состојба на крај на периодот.

Табела 27.1: Потсектори на секторот на финансиски корпорации

1. Централна банка
2. Корпорации кои прибираат депозити со исклучок на централна банка
3. Фондови на пазарот на пари (ММФ)
4. Не-ММФ инвестициски фондови
5. Други финансиски посредници со исклучок на осигурителните корпорации и пензиските фондови
6. Финансиски помошници
7. Затворени финансиски институции и позајмувачи на пари
8. Осигурителни корпорации (IC)
9. Пензиски фондови (PF)

Б. Финансиска статистика

27.18 Како што е наведено во воведот, финансиската статистика го шири рангот на опфат на монетарната статистика и вклучува состојби и текови на финансиски средства и обврски меѓу сите сектори во економијата и меѓу секторите од економијата и остатокот од светот. Финансиската статистика ги опфаќа финансиската сметка, билансите на состојби, сметката на другите промени во активата и капиталната сметка, во делот на пресметка на нето-задолжувањето или нето-кредитирањето. Форматот кој се користи во финансиската сметка е сличен со оној што

се користи во монетарната статистика, со тоа што во финансиската статистика се покриени сите сектори. Притоа, дезагрегирањето на финансискиот сектор во потсектори е идентично. Како што е претходно потенцирано, секторите надвор од секторот на финансиски корпорации може да бидат агрегирани. Вообичаено е секторот на општа влада да се прикажува одвоено, како и секторот на остатокот од светот. Ако е од посебен интерес, јавните нефинансиски корпорации, исто така, може да бидат прикажани како посебен сектор.

Табела 27.2: Класификација на финансиските средства и обврски

Монетарно злато и специјални права на влечење (SDRs)
Монетрано злато
Специјални права на влечење
Валуты и депозити
Валуты
Трансферабилни (преносливи) депозити
Меѓубанкарски позиции
Други трансферабилни депозити
Други депозити
Должнички хартии од вредност*
Краткорочни
Долгорочни
Заеми
Краткорочни
Долгорочни
Сопственички и акции на инвестициски фондови**
Сопственички акции
Акции кои се на листингот (котираат)
Акции кои не се на листингот (не котираат)
Други сопственички акции
Акции/единици на инвестициски фондови*
Акции/единици на фонд на пазарот на пари
Други акции/единици на инвестициски фондови
Осигурителни, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции
Технички резерви на неживотно осигурување
Животно осигурување и право на ануитети
Право на пензија
Побарувања на пензиски фондови од управителите на пензии
Резервации заради активирање кај стандардните гаранции
Финансиски деривативи и акциски опции на вработените
Финансиски деривативи
Опции
Форварди***
Акциски опции на вработените
Други сметки на побарување/обврски
Трговски кредити и аванси
Друго
<i>Дополнителни ставки: Странски директни инвестиции</i>
<i>Капитал</i>
<i>Заеми</i>
<i>Должнички хартии од вредност</i>
<i>Трговски кредити</i>
<i>Друго</i>
* <i>Подделбата котирани/некотирани е значајна за должничките хартии од вредност и инвестициските фондови.</i>
** <i>Реинвестирани добивки може на настанат во рамките на секоја од нив.</i>
*** <i>Основните кредитни својства за покривање гаранции се вклучени во оваа ставка.</i>

27.19 Класификацијата на финансиските средства, прикажана во табелата 27.2, е заснована врз два критериума: ликвидноста на средството и правните карактеристики кои ја опишуваат формата на основниот однос кредитор/должник. Концептот на ликвидноста опфаќа и некои други посспецифични карактеристики како што се разменливоста, преносливоста, пазарноста и конвертабилноста. Овие карактеристики играат значајна

улога во разграничувањето на категориите, иако тие не се посебно идентификувани на еден систематски начин. Класификацијата е направена за да ја олесни анализата на трансакциите на институционалните единици и воедно претставува рамка за оценка на изворите и употребите на финансирањето и на степенот на ликвидност на овие единици.

- 27.20 Поделбата според рочност се смета како секундарен критериум за класифицирање. За потребите на класифицирањето, краток рок е дефиниран како период од една година или помалку, додека долг рок е дефиниран како период повеќе од една година. Заради контрола на можноста од појава на ликвидносни ризици, корисно е, исто така, во рамките на долгорочните инструменти да се разграничат оние инструменти со преостаната рочност од една година или помалку. (Преостаната рочност е периодот од референтниот датум па се` до датумот за плаќање согласно со договорениот преглед (амортизациониот план).
- 27.21 Класификацијата не содржи функционални категории, на пример, директни инвестиции, портфолио-инвестиции и меѓународни резерви, кои се основни критериуми за класифицирање во финансиската сметка на билансот на плаќање. Имајќи ја предвид значајноста на овие категории, класификацијата обезбедува дополнителни (меморандум) ставки за трансакциите во финансиската сметка кои се однесуваат на странските директни инвестиции. Оваа тема е подетално обработена во главите 21 и 26.

В. Текови на средства

- 27.22 Формата на табелата опишана во делот за монетарна статистика прикажува како состојбата на крајот на периодот на еден комплетен сет средства кој се однесува на определен сектор може да биде анализирана со набљудување како состојба на почетокот на периодот што се менува со извршување трансакции со средства, промени поради превреднување (ревалвациони промени) и други промени во обемот на средствата за да се добие состојбата на крајот на периодот. Ова има посебна примена кај сметките на средствата и е опишано во глава 13.
- 27.23 Друга позната форма на табела е онаа што е позната како табела на текови на средства. Таа може да има една или повеќе форми. Највообичаената презентација содржи приказ на текови (или состојби), при што за секој инструмент е прикажано кој сектор или потсектор е кредитор (доверител), а кој должник. Друга варијанта е да се комбинираат елементите на капиталната и финансиската сметка за да се проучат сите трансакции на акумулација, а не само оние што се однесуваат на финансиските средства. Логиката за ова е таа што ставката за порамнување на десната страна од финансиската сметка треба да биде еднаква по износ, но со спротивен знак од онаа од левата страна на капиталната сметка. Со вклучување на ставките од капиталната сметка, разликите (дискрепанциите) во

оваа сметка може да бидат идентификувани со изготвување комплетна табела на текови на средства место да се претпостави дека вкупното нето-кредитирање или нето-задолжување е веќе утврдено. (Се` уште важи претпоставката дека штедењето е точно утврдено. Постапката на порамнување на табелата на текови на средства може да укажува на потреба од преработување на тековната сметка ако е тешко да се усогласат податоците за штедење на еден сектор со евидентираните капитални и финансиски трансакции).

1. Сметки на тековите

- 27.24 Финансиската сметка, како што е презентирана во табелата 11.1 и повторена овде како табела 27.3, ги евидентира нето-стекнувањата со финансиски средства и нето-создавањето обврски за сите институционални сектори според видот на финансиското средство. За секој сектор, финансиската сметка ги прикажува обврските што ги создава секторот со мобилизирање на финансиски ресурси, како и на финансиските средства кои ги стекнува (набавува) секторот. За секое финансиско средство и обврска, финансиската сметка ги прикажува ефектите од трансакциите врз нивото на средства стекнати (набавени) од секој сектор и врз нивото на обврски создадени од секој сектор. Оваа информација е многу значајна заради идентификување на финансиските средства кои нето-должничките сектори ги користат за финансирање на нивните дефицити, како и на средствата на нето-кредиторските движења на финансиските текови кои може да бидат изготвени на ова ниво на евидентирање, при што не е одговорено прашањето кој кого финансира. Табелата 27.3 покажува дека нефинансиските корпорации создаваат обврски првенствено во форма на заеми и други сопственички хартии од вредност и акции на инвестициски фондови. Финансиските корпорации креираат нето-обврски со користење на целиот сет финансиски инструменти. Додека инструментот по кој се креираат обврски е јасно презентирани во оваа сметка, не е возможно да се идентификува секторот кој ги дава средствата. На сличен начин може да биде следено и нето-стекнувањето на финансиските средства. Домаќинствата стекнуваат нето-финансиски средства во форма на голем број разновидни средства, додека финансиските корпорации стекнуваат нето-финансиски средства во најголем дел во форма на заеми и хартии од вредност. Сепак, на ова ниво на евидентирање не може да се утврди кон кои сектори е дадено финансирањето.

Табела 27.3: Финансиска сметка – скратена форма – промени во средствата

Промени во средства

	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД (NPI/SNs)	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Нето стекнување на финансиски средства	83	172	-10	189	2	436	47		483
Монетарно злато и СПВ (SDRs)		-1				-1	1		0
Валуте и депозити	39	10	-26	64	2	89	11		100
Должнички хартии од вредност	7	66	4	10	-1	86	9		95
Заеми	19	53	3	3	0	78	4		82
Сопственички акции и акции на инвестициски фондови	10	28	3	66	0	107	12		119
Осигурување, пензиски и шеми на стандардни гаранции	1	7	1	39	0	48	0		48
Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	3	0	14	0		14
Други сметки на побарувања/обврски	4	1	5	4	1	15	10		25

27.25 Заради целосно разбирање на финансиските текови и на улогата што ја имаат тие во економијата, често е потребно да се знаат подеталните финансиски односи меѓу секторите и финансиските средства за кои се воспоставуваат овие односи. На пример, корисно е да се прикаже какви видови обврски користи државата за финансирање на нејзиниот дефицит и кои сектори (или остатокот на светот) обезбедуваат финансирање. За финансиските корпорации (и оние што ги супервизираат нив), интересно е да се прикаже не само структурата на финансиските средства (заеми и хартии од вредност) кои тие ги имаат стекнато, туку, исто така, кои сектори ги побаруваат овие средства. Притоа, често е пожелно да се анализираат финансиските текови меѓу потсекторите во рамките на еден сектор (финансиски трансакции на централната влада со локалната влада или финансиски трансакции на централната банка со депозитните институции), како и меѓу секторските граници (промени во побарувањата на депозитните институции од нефинансиските корпорации). Вакви детални информации се потребни за да се разберат како се звршува финансирањето и како се менува тоа со текот на времето.

27.26 Овој подетален пристап е особено значаен за сфаќање на улогата што ја имаат финансиските корпорации за финансиските трансакции. Финансиските корпорации често имаат многу мало нето-кредиторско или должничко салдо во споредба со нивните вкупни трансакции во финансиски средства и обврски. Ова ја рефлектира основната улога на финансиското посредување на мобилизирање на финансиски средства и праведјки ги нив расположливи на другите сектори во форми подобни за овие сектори, со трансформирање на рочноста на определено расположливо средство. Анализирано поопшто, финансиските корпорации имаат главна улога во поддршката на институционалните единици за урамнотежување на нивните портфолија на средства и обврски земајќи ги предвид нивните преференции меѓу сигурноста на инвестициите и стапката на принос,

преференциите за ликвидност и удобноста во услови на постојани промени на пазарните услови. На тој начин, финансиските корпорации имаат круцијална улога во насочување на финансиските текови од нето-кредиторските сектори кон нето-должничките сектори, при што овозможуваат кредиторите да ги изберат нивните кредиторски инструменти, а должниците нивните форми на задолжување.

Формат на сметката

27.27 Табелата 27.4 ја олеснува деталната финансиска анализа која беше опишана погоре со прикажување на трансакциите во средства класифицирани според видот на средствата и според секторот на должникот, во првиот дел и според видот на обврските класифицирани според секторот на кредиторот (доверителот) на сличен начин, во вториот дел. Секторските трансакции во средства и обврски ги формираат колоните во табелата, додека видовите средства, дезагрегирани според секторот на должникот, се прикажани во редовите. Концепциски е возможно да се презентираат сите односи меѓу кредиторите и должниците во една табела, но ваквиот обид бара изготвување табела со многу полиња, од кои голем дел би биле празни.

27.28 Табелата 27.4 претставува едноставна илустрација на видот на детали, која некоја земја би сакала да ја изготви. Иницијално може да се прикажат колоните само за општата влада, финансискиот сектор и остатокот на светот, односно од сите други сектори, при што ако постои монетарна статистика на ова ниво, би било возможно да се дезагрегира финансискиот сектор на три потсектори, како што е дадено претходно.

27.29 На крај, пожелно е да се прикажат сите институционални сектори на СНС, а евентуално и потсекторите како што се централна влада и јавно контролираните корпорации.

27.30 Степенот на деталност при прикажувањето на финансиските инструменти зависи од расположливоста на податоците и од релативното значење на секој од нив. Она што следи е преглед на можни дезагрегации.

27.31 Валутите и депозитите може да се разликуваат во согласност со валутата, преносливите депозити и другите депозити со разграничување кај секоја од нив на делот кој е деноминиран во домашна валута или во странска валута и според тоа дали кредиторот е резидент или нерезидент.

Табела 27.3 (прод.): Финансиска сметка – скратена форма – промени во обврските и во нето-вредноста

	Промени во обврските и нето-вредноста								
	Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД (NPI/SFs)	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Трансакции и ставки за порамнување									
Нето кредитирање (+) / нето задолжување (-)	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0
Нето стекнување на обврски	139	173	93	15	6	426	57		483
Монетарно злато и СПВ (SDRs)									
Валуты и депозити		65	37			102	-2		100
Должнички хартии од вредност	6	30	38	0	0	74	21		95
Заеми	21	0	9	11	6	47	35		82
Сопственички акции и акции на инвестициски фондови	83	22				105	14		119
Осигурување, пензиски и шеми на стандардни гаранции		48	0			48	0		48
Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	0	0	11	3		14
Други сметки на побарувања/обврски	26	0	9	4		39	-14		25

27.32 Должничките хартии од вредност и заемите може да се поделат според рочноста (краткорочни и долгорочни), како и според секторот.

27.33 За сопственичките хартии од вредност може да биде корисна поделбата меѓу резидентни и нерезидентни претпријатија, како и поделбата на котираани, некотираани и други сопственички хартии од вредност.

27.34 Кај осигурувањето, стандардните гарантни шеми и кај финансиските деривативи презентацијата може да биде едноставна бидејќи едната страна од трансакцијата мора да биде финансиска корпорација, која е или резидент или нерезидент. Кај акциските опции на вработените, должникот мора да биде или финансиска или нефинансиска корпорација. Најголем дел од пензиските шеми се управувани од финансиски корпорации, но некои може да бидат управувани и од нефинансиски работодавачи без да има инволвирање финансиска корпорација.

27.35 Трговските кредити и авансите можат да бидат направени од кој било сектор. Побарувањата на пензиските фондови од пензиските менаџери може, во принцип, да се однесуваат на кој било сектор, но вообичаено не вклучуваат домаќинства. Другите сметки на побарувања и обврски може да бидат поделени во зависност од тоа дали тие се однесуваат на резиденти или на нерезиденти.

27.36 Обликот на табелата 27.4 треба да биде интерпретиран како општ модел, при што треба да се овозможи значајна флексибилност во определени околности на земјата. Во многу земји, димензиите на табелите се условени многу од расположливоста на податоците. Исто така, треба да се

нагласи дека овие табели се проширувања на основната финансиска сметка и дека во анализата може да се додаде трета димензија на селективна основа со идентификување на односите на определено средство или сектор (или потсектор), за која ова ниво на деталност би било корисен.

Аналитички употреби

27.37 Деталната табела на текови на средства може да се користи во најмалку три значајни области кои се однесуваат на економската политика. Податоците од овие табели може да се користат за економски анализи и за опишување на активностите и трендовите во тековните периоди. Тие може да се користат како помош при проекциите за идните насоки на економијата во контекст на изготвување економски планови или за оценка на ефектите од тековните економски политики, или на промените во нив. Тие, исто така, може да се користат за проекти кои опфаќаат моделирање на економијата за анализа на економското однесување, како помошна алатка при формулирањето на економската политика. Таквите анализи, се разбира, би биле комплементарни на слични обработки на податоци од другите сметки на СНС. Особено е корисно, при користењето на сметките на текови на средства со цел олеснување на анализата на функционирање на финансискиот систем во економијата, овие трансакции да се однесуваат на однесувањето на нефинансиската економија. Слично на ова, сметките на текови на средства ја олеснуваат анализата на процесот на воспоставување рамнотежа меѓу штедењето и инвестициите, со прикажување на каналите преку кои нето-кредитирањето стигнува до неопходното задолжување откако претходно ќе помине низ различни финансиски корпорации и средства.

27.38 Во областа на политиката, со неколку примери ќе ја илустрираме корисноста на овие табели. Вообичаен проблем на политиката со кој се соочуваат многу нации ги содржи прашањата како што се: како ќе се финансира дефицитот на централната влада; како ќе се финансираат најголемите јавни нефинансиски корпорации и од каде? Во секој од овие примери, одговорите на прашањата бараат исцрпна анализа на различните сектори и видови трансакции. Изготвувањето сметки во рамките на тековите на средства ја олеснува анализата и дава рамка за оценка на одговорите.

27.39 Во областа на финансиското проектирање, употребата на временски серии од релевантни делови од табелите на текови на средства, обезбедува преглед на конзистентност на посебно изготвените секторски или пазарни предвидувања и на импликациите врз идните финансиски трансакции од определен сет претпоставки за идни настани (на пример, каматни стапки, девизни курсеви, раст, секторски вишоци или дефицити).

27.40 Друга политичка област каде што овие проекции и анализи може да бидат од помош е при разгледувањето на долгорочните движења на финансиските пазари и институции во економијата и оценка на потребата од нови видови средства заради задоволување на потенцијалната побарувачка на штедачите и инвеститорите кои бараат пристап до потребни ликвидни средства.

2. Сметки на состојбата

27.41 Како што табелите, како оние погоре, може да бидат составени и многу корисни при анализата на тековите, корисно е да се изготват многу слични табели и за состојбите на финансиските средства и обврски. Таму каде што тековите релативно се менуваат (флукутираат) од еден во друг период, нивото на состојби веројатно ќе биде постабилно и степенот на флукуација од нивото на состојба може да даде особено корисни дополнителни информации.

Табела 27.4: Формат на детална табела на текови на средства или состојби на финансиски средства анализирани според должник и кредитор

Дел 1: Средства и кредитор Дел 2: Обврски и должник	Сектори и подсектори
<p>Монетарно злато и SDRs Монетарно злато SDRs Валуту и депозити Валуту Локална валута Резиденти Нерезиденти Странска валута (девизи) Трансферабилни депозити <i>Меѓубанкарски позиции</i> <i>Други трансферабилни депозити</i> Локална валута Резиденти Нерезиденти Странска валута (девизи) Резиденти Нерезиденти Други депозити Локална валута Резиденти Нерезиденти Странска валута (девизи) Резиденти Нерезиденти Должнички хартии од вредност Краткорочни {Сектори} Долгорочни {Сектори} Заеми Краткорочни {Сектори} Долгорочни {Сектори} Сопственички хартии од вредност и акции на инвестициски фондови Сопственички хартии од вредност <i>Котираны акции</i> Резидентни претпријатија Нерезидентни претпријатија <i>Некотираны акции</i> Резидентни претпријатија Нерезидентни претпријатија <i>Други сопственички хартии од вредност</i> Резидентни претпријатија Нерезидентни претпријатија Акции/единици на инвестициски фонд Акции/единици на фонд на пазарот на пари Резидентни претпријатија Нерезидентни претпријатија Други акции/единици на инвестициски фонд Резидентни претпријатија Нерезидентни претпријатија Осигурување, шеми на пензии и стандардни гаранции Технички резерви на неживотно осигурување Животно осигурување права на ануитети Права на пензии Права на не-пензиски користи Резерви поради активирање кај стандардни гаранции Финансиски деривативи и акциони опции на вработени Финансиски деривативи Опции Форварди Други сметки на побарување/обврски Трговски кредити и аванси {Сектори} Други сметки на побарување/обврски {Сектори}</p>	

Глава 28: Инпут-аутпут и друга матрично заснована анализа

A. Вовед

28.1 Цел на оваа глава е да се надгради прикажувањето на табелите на понуда и употреба во глава 14 со цел подетално да се испитаат можностите кои ги нуди матричната форма на презентација на сметките. Како што беше кажано повеќепати, намерата на СНС е да понуди степен на флексибилност за спроведување се` додека се запазени важните сметководствени правила. Фактот дека потребата за балансирање на употребата и изворите е очигледна веднаш во рамките на матричната рамка го чини овој систем моќно средство за истражување на различните опции со истовремено обезбедување на постигнување на балансот во системот. Една цел на оваа глава е да се прикаже моќта на матричната презентација на овој начин.

1. Инпут-аутпут табели

28.2 Втора цел е да се опишат основните идеи на инпут-аутпут матриците. Табелите на понуда и употреба се составен дел на СНС и процесот на нивна изработка е моќен начин за обезбедување конзистентност меѓу различните извори на податоци кои се на располагање на изработувачот на табелите. Сепак, за многу аналитички намени, трансформацијата од пар на табели на понуда и употреба во единствена инпут-аутпут табела, каде што збирите на редовите и колоните се еднакви, носи многу значајни предности. Инпут-аутпут табелите не може да се изработат без да се помине фазата на изработка на табелите на понуда и употреба (освен под многу рестриктивни претпоставки). Затоа, тие се аналитички конструкции кои вклучуваат одреден степен на моделирање при нивната изработка.

28.3 Постои обемна литература за изработката и употребата на инпут-аутпут табелите, па затоа не е можно во една кратка глава да се даде целосно објаснување на обемот на сложеноста при изработката и инвентивноста на апликациите. Оваа глава има за цел само да овозможи чувство за видовите на операции неопходни за трансформација на табелите на понуда и употреба во инпут-аутпут табели и да даде некои идеи за нивните можни примени. Публикацијата *Manual of Supply, Use and Input-Output Tables* и посетата на интернетската страницата на Меѓународното инпут-аутпут здружение (www.iioa.org) се добри места да се почне подетално истражување за потенцијалите на ова поле.

2. Матрици на општествени сметки

28.4 Табелите на понуда и употреба и инпут-аутпут табелите се матрична презентација на сметката на стоки и услуги. Исто

така, можно е да се опфати целиот тек на сметки вклучувајќи ја и сметката на стоки и услуги, во матрична форма. Таквата матрица се нарекува матрица на општествени сметки (МОС).

28.5 Можно е да се прошири и да се објасни МОС со воведување алтернативни дезагрегации на постојните текови или нови видови на текови, се` додека употребата и изворите на овие текови се балансираат на вообичаен начин. Ова е толку вообичаено проширување на МОС, при што општото сфаќање на тоа што е МОС често оди подалеку од објаснувањето дека тоа е матрица која го содржи стандардниот редослед на сметки заради вклучување проширувања, особено на секторот на домаќинствата.

3. Структура на оваа глава

28.6 Глава 14 опишува како табелите на понуда и употреба може да се употребат за да се обезбеди внатрешна конзистентност на различните извори на податоци. Делот Б од оваа глава дава приказ на два посебни аспекти на табелите на понуда и употреба каде би било корисно да се прифати различен пристап од оној прикажан во глава 14. Првиот од нив се однесува на третманот на осигурувањето и лежарината на увезените стоки, а вториот се однесува на третманот на стоките кои се доработуваат од единица која не нивни законски сопственик. Делот Б, исто така, дискутира како информациите, вкрстено класифицирани според погон и индустрија, можат да се трансформираат во информации кои се однесуваат на институционалните сектори.

28.7 Делот В се однесува на тоа како пар на табели на понуда и употреба може да се трансформира во единечна симетрична инпут-аутпут матрица. Секоја од табелите на понуда и употреба прикажуваат дезагрегација според производи и индустрии. Во инпут-аутпут табелата, една од овие димензии се елиминира. Следствено, единечната табела може да го прикаже односот меѓу понудата и употребата на производите или, алтернативно, производството на индустриите и побарувачката за производството на индустриите.

28.8 Делот Г прикажува како целината на сметководствениот систем може да се претстави во матрична форма. Ова е корисна педагошка алатка и може да биде инструктивна како почетна точка за проширувањата на сметките, како матриците на општествени сметки.

Б. Флексибилноста во табелите на понуда и употреба

1. Третманот на маржите на увозот

28.9 При описот на вреднувањето во делот Б од глава 14, посебен акцент е ставен на тоа како транспортните маржи треба да се вклучат во сметките и особено како треба да се евидентираат трошоците за меѓународниот превоз. Параграфите 14.61 до 14.77 објаснуваат дека споредбата меѓу основните цени и цените на производителите не се сведува едноставно на разликата меѓу цените базирани на CIF и FOB. Разликата зависи од тоа дали се работи за единица која ги обезбедува стоките или единица која ја презема испораката на стоките и која е одговорна за обезбедување превоз и осигурување. Параграфот 14.77 завршува со кратко објаснување на практичните проблеми во изведувањето на посакуваното вреднување од расположивите извори на податоци. Тука повторно се навраќаме на истата тема.

28.10 Можеби нема да биде можно да се определи од царинските декларации која единица е одговорна за транспортните трошоци и, дури и кога тоа би било можно и концептуално транспортните трошоци би требало да се одделат од вредноста на самите стоки, можеби не ќе има информации и расположиви ресурси да се спроведе одделувањето во пракса. Во таков случај, CIF вредноста на увозот може да биде единствениот извор со дезагрегација според видот на стоката. Ако дезагрегираните CIF податоци се употребат за увозот на стоките, сепак, тој дел од транспортните трошоци и осигурувањето кои се исто вклучени во увозот на услугите ќе бидат двојно пресметани. Оттука, со цел да се избегне ова, се вметнува колона за приспособување во табелата на понуда. Колоната за приспособување се состои од одземање транспортот и осигурувањето од книжењата на услугите еднакво на приспособувањето CIF/FOB за овие книжења, со глобално порамнување направено на увозот на стоките. Табелата 14.4, репродуцирана овде како табела 28.1, дава пример за такво приспособување.

Табела 28.1: Пример на ставки на увоз во табелата на понуда со глобално приспособување од CIF кон FOB

	Приспособување CIF/FOB	Стоки	Услуги
Земјоделство, шумарство и рибарство (0)		37	
Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)		61	
Преработувачка индустрија (2-4)		284	
Градежништво (5)			
Трговија, сместување, храна и пијалоци, транспортни услуги (6)	-6		62
Финансии и осигурување (7 без 72-73)	-4		17
Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)			
Деловни и производствени услуги (8)			5
Јавни и социјални услуги (92-93)			
Други услуги (94-99)			
Јавна администрација (91)			
Приспособување CIF/FOB	10	-10	
Набавки во странство од резиденти		20	23
Вкупно	0	392	107

28.11 Колоната за приспособување ја покажува реалокацијата на маржите за услугите од индустриите каде тие се произведени (од резидентните или нерезидентните производители) кон редот за приспособување за приспособу-

вањето CIF/FOB. Во колоната за стоките, вредностите претставени индустрија по индустрија (industry by industry) вклучуваат елемент на овие маржи на услугите, но ова се одзема во редот на приспособувањето CIF/FOB за да се добие збир еднаков на збирот на увозот FOB. Приспособувањата во оваа колона се аналогни на сличната колона која може да се прикаже за да го илустрира приспособувањето меѓу цените на производителите и основните цени.

28.12 Поедноставна процедура од онаа што туку опишана, иако не стриктно конзистентна со препораките на *BPM6*, е да се занемари (игнорира) поделбата во платниот биланс меѓу стоки и услуги и да се приспособат книжењата на увозот на услугите со сумата на услугите обезбедени од нерезидентите кои се вклучени во деталните цифри за увозот на стоки. Ова обезбедува дека збирот на увозот на стоки и услуги е усогласен со збирот во платниот биланс, но нема да биде усогласен со збирот на увозот на стоки по FOB и на услугите прикажани таму. Ова ја прави изработката на инпут-аутпут табелата поедноставна, но значи дека не е возможно да се употреби увозот на стоки на FOB основа за да одговара на извозот на тие стоки од други земји. Дури и во оваа поедноставна верзија, сепак, сумата на лежарината и осигурувањето за увозот обезбеден од резидентите мора да се прикаже како извоз на услуги.

2. Стоки обработени од единица која нема економска сопственост

28.13 Производителот може да ја извршува истата активност под мошне различни економски услови. Да ги земеме фармерите кои одгледуваат жито кое се меле во брашно пред употребата. Да претпоставиме дека еден фармер набавил мелница за мелење на неговото сопствено жито, но по набавката тој може да се понуди да го меле житото на другите за надомест. Сметката на производството на фармерот со мелницата ќе биде малку поразлична од сметката на фармерот кој нема мелница, но му плаќа надомест на првиот фармер за мелењето, иако и двајцата произведуваат брашно за продажба.

28.14 Во случајот со мелењето, причините за склучување договор за извршување на активноста со друг може да биде расположливоста на соодветен фиксен капитал. Слични процеси се остваруваат и на меѓународно ниво, поврзани со активностите на преработувачката индустрија, како што е склопувањето на компонентите (составните делови) на производите. Овде мотивацијата помалку се однесува на расположливоста на капитал, а повеќе се однесува на чинењето на работната сила. Ако просечните плати во земјата X се половина од оние во земјата Y, може да биде трошоочно-ефективно за единицата во Y да ги испрати составните делови на производот на единицата во X за склопување и после комплетниот производ да се врати во Y или дури и да се испорача директно на крајниот потрошувач.

28.15 Претходните изданија на СНС препорачуваа дека компонентите (составните делови) на производите за составување (монтирање) треба да се евидентираат како испорачани на единицата во земјата X, додека целата вредност на комплетирираниот производ треба да се евидентира како производство на X и извоз од X кон Y. Ова не одговара на третманот на мелењето на житото или, на пример, поправка на машини каде не се импутира таква промена на сопственоста на стоките кои се доработуваат. Импутирањето промена на сопственоста на деловите кои треба да се состават (монтираат) го зголемува значењето на проблемите со прибирањето на податоците, бидејќи вредноста на составениот производ може да биде поголема од трошокот на компонентите (составните делови) плус надоместокот за нивното склопување. Вредноста на готовиот производ може да вклучи резултати од активностите за истражување и развој на единицата која склучила договор за склопување (монтирање), на пример. Сега СНС препорачува дека производите треба само да се евидентираат како испорачани на друга единица ако постои промена на сопственоста или, во случај кога двете производствени единици припаѓаат на исто претпријатие, производствената единица која ја презема испораката исто презема одговорност за последователните ризици и награди на производството, како што е одлуката колку да се доработи (обработи), која цена да се наплати и кога да се продаде.

28.16 Се поставува прашањето како да се евидентира активност за склопување на стоките за порачка за друга единица во табелите на понуда и употреба и во инпут-аутпут табелата. Процесот на склопување за сопствени потреби и за некој друг се физички слични, но економиката е различна.

28.17 Да претпоставиме дека во првата година преработувачката единица доработува производи само за сопствена сметка. Во втората година единицата доработува исто количество на производи за своја сметка, но исто така и слично количество за друга единица. Да претпоставиме дека вредноста на обработените производи во првата година е 90, трошокот на придружните производи потребни за нивно склопување е 10 и додадената вредност е 35. Оттука, вкупната вредност на производството е 135. Во втората година, под претпоставка се друго да исто, меѓуфазната потрошувачка се зголемува за 10 и достигнува 110 и додадената вредност се зголемува за 70 и достигнува вкупна вредност од 180. Тешко е да се разбере промената во структурата на производството во отсуство на инфоамции за промената на улогата на производителот кој повеќе не работи само за своја сметка, туку работи и за други.

28.18 Во основа, постојат два начина да се продолжи понатаму. Првиот е да се третира преработката за своја сметка и да други како два различни видови на активност и производи. На овој начин, во втората година производителот ќе има една активност со инпути 100, додадена вредност од 35 и производство од 135 како во првата година, плус друга активност со инпути од 10, додадена вредност од 35 и производство од 45.

Табела 28.2: Можности за евидентирање на стоките кои не ја менуваат сопственоста

	Година 1	Година 2	Можност 1		Можност 2
Трошоци за материјалите	90	90	90	90	180
Други трошоци	10	20	10	10	20
Вкупно меѓуфазна потрошувачка	100	110	100	10	200
Додадена вредност	35	70	35	35	70
Вкупно	135	180	135	45	270

28.19 Втората алтернатива е да се прикажат меѓуфазните инпути во втората година како 200, додадената вредност како 70 и производството како 270. Додадената вредност е иста во двете можности и споредбата меѓу втората и првата година има поголема смисла од трансформацијата во можност 2. Сепак, додавањето на дополнителни 90 на производството и меѓуфазната потрошувачка во основата е вештачко. Понатаму, како што беше кажано погоре, може да биде тешко оној кој ги преработува стоките да определи вредност на компонентите (составните делови) кои ги добива и на производството кое тој го обезбедува за другата единица. Веројатно е дека тој само знае дека добива надомест од 45 за покривање на непредвидените (вонредните) расходи од 10 и остава сума од додадена вредност, 35 во овој случај. Овие можности се прикажани во табелата 28.2.

28.20 Треба да се потенцира дека можност 1 е препорачана од страна на СНС и, за стоките испратени на доработка во странство, од *ВМРБ*. Можност 2 е прикажана како дополнителна презентација со цел обезбедување континуитет со праксата од минатото. Можност 1 поточно ги одразува економските процеси кои се случуваат, додека можност 2 се фокусира на процесот на физичка трансформација.

28.21 Додека стоките се пратени во странство за доработка, тие, според СНС и *ВМРБ*, не се евидентираат ниту како извоз на стоки од земјата која ја има економската сопственост, ниту како увоз од земјата која ќе ги доработи. Слично на ова, откако ќе се доработат, стоките не се евидентираат ниту како извоз од земјата во која се доработувале ниту како увоз од земјата која има економска сопственост над нив. Единствената ставка која се евидентира како увоз и извоз е договорениот надомест меѓу економскиот сопственик и преработувачот.

28.22 Физичкиот тек на стоките ќе продолжи да се појавува во податоците за трговијата со стоки. Сепак, шифрата на производот после доработката може да биде различна од шифрата при влезот, со што се отежнува процесот на усогласување меѓу влезните и излезните текови.

28.23 Прикажувањето на можност 2 сугерира дека надоместокот може да се изведе како разлика меѓу вредноста на стоките при влезот и излезот од земјата која ги доработува, но додека ова понекогаш може да даде разумна апроксимација на надоместокот за доработката, постојат многу причини зошто тоа можеби не е така.

- а. Ако доработката бара значително количество на време, може да има сопственички добивки и загуби кои влијаат врз вредноста на стоките. Овие настануваат кај економскиот сопственик, не кај оној кој ги доработува стоките.
- б. Стоките можат да се изгубат или оштетат или едноставно да застарат додека се во процесот на доработка. (Ова се приметува во случајот на електронските компоненти). Овие останати промени во количеството исто така се однесуваат на економскиот сопственик, а не на оној кој ги доработува стоките.
- в. Вредноста на доработените (обработените) стоки може да биде поголема од трошоците на компонентите (составните делови) и надоместокот за доработката до ниво на кое готовиот производ вклучува дел од вредноста за истражување и развој кое се третира како инвестиции во фиксен капитал на економскиот сопственик.

28.24 Сите овие ситуации ја зајакнуваат преференцијата за можноста 1 во однос на можноста 2 во табелата 28.2.

3. Табели на понуда и употреба и секторски сметки

- 28.25 Како што беше објаснето во глава 14, можно е да се изведат трите проценки на БДП од групата на табели на понуда и употреба. Имајќи го предвид фактот дека овие табели можат да се изразат во количински изрази, врз основа на табелите можат да се направат и проценки за стапките на раст. Сепак, за да се комплетира текот на сметките, потребни се сметки на производството според институционални сектори. Со цел да се обезбеди дека табелата на понуда и употреба и текот на сметките се перфектно интегрирани и конзистентни, пожелно е да се земе делот од табелата на употреба кој ја прикажува меѓуфазната потрошувачка и компонентите (составните делови на додадената вредност) и да се алоцираат колоните на институционалните сектори.
- 28.26 Почетна точка за изработка е делот од табелата на употреба во табелата 14.12 кој се однесува на меѓуфазната потрошувачка и додадената вредност. Ова е прикажано во одредена збирна форма во табелата 28.3.
- 28.27 Најлесната алокација е за финансиските корпорации, бидејќи таквите корпорации вообичаено не извршуваат

секундарни активности и другите институционални единици не преземаат било какви финансиски активности. Кога овие услови преовладуваат, колоната за активноста за финансии и осигурување може да се земе во целост како соодветна за институционалниот сектор. Можно е финансиските корпорации да организираат некое производство за сопствена финална употреба (како инвестиции), во кој случај треба да се додаде некој дел од соодветната колона во делот од табелата 28.3 кој се однесува на производството за сопствена сметка. Такво приспособување не е направено во овој пример.

28.28 Колоните кои се однесуваат на непазарните производители мора да се алоцираат меѓу општата Влада и НПИСД. Исто така, иако не во овој пример, можно е општата Влада или НПИСД да имаат погон кој создава пазарно производство. Ова е начинот на кој е можно непазарните производители да имаат мал износ на деловен вишок. Исто така, можно е општата Влада и НПИСД да имаат некое производство за сопствена финална употреба (како инвестиции), но ништо такво не е претпоставено овде.

28.29 Последниот чекор е да се алоцираат сè уште неалоцираните колони меѓу нефинансиските корпорации и домаќинствата. Показател дека некој дел од пазарното производство треба да се алоцира на домаќинствата е присуството на мешан доход како дел од додадената вредност на активноста. Така, во овој пример, некои делови од пазарното производство на земјоделството, преработувачката индустрија, градежништвото и трговијата се алоцираат кон домаќинствата, како и производството за сопствена финална употреба. (Општо земено, некој од производството за сопствена финална употреба ќе биде алоцирано на другите сектори. Тоа не е направено овде, на така агрегирано ниво, поради поедноставување).

28.30 Откако овие пресметки ќе се комплетираат, резултатите во табелата 28.4 ја покажуваат за секој сектор не само меѓуфазната потрошувачка, но и нејзината поделба според производи, како и поделбата на компонентите (составните делови) на додадената вредност.

28.31 Податоците за меѓуфазната потрошувачка, производството и елементите на додадената вредност за секој институционален сектор се оние што се појавуваат во сметката на производството и сметката на создавање на доходот во текот на сметките.

Табела 28.3: Табела на употреба од табелата 14.12

	Употреба на производи					Меѓуфазна потрошувачка по индустрии (според категориите на ISIC)										
						Пазарно										
						Земјоделство, шумарство и рибарство	Преработувачка и друга индустрија	Градежништво	Трговија, транспорт, сместување и храна	Информации и комуникации	Финанси и осигурување	Недвижен имот	Деловни услуги	Образование, здравје на лугето и социјална работа	Други услуги	Меѓубир пазарно
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(A) (6)	(B-E) (7)	(F) (8)	(G-I) (9)	(J) (10)	(K) (11)	(L) (12)	(M-N) (13)	(P-Q) (14)	R-T и U (15)	(16)	
1	Производи (според СРС)															
2	Вкупна употреба															
3	Земјоделство, шумарство и рибарство (0)					2	71	0	3	1	2	1	2	0	0	82
4	Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)					3	190	1	6	3	2	1	2	0	0	208
5	Преработувачка индустрија (2-4)					27	675	63	44	16	16	9	19	4	5	878
6	Градежништво (5)					1	9	5	3	1	1	1	1	0	0	22
7	Трговија, сместување, храна и пијалоци, транспортни услуги (6)					3	65	3	25	4	4	2	4	0	0	110
8	Финанси и осигурување (7 без 72-73)					1	36	5	18	1	3	3	7	1	1	76
9	Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)					1	15	1	8	2	5	2	4	0	1	39
10	Деловни и производствени услуги (8)					2	70	12	15	10	18	9	19	7	9	171
11	Јавни и социјални услуги (92-93)					0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2
12	Други услуги (94-99)					1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	6
13	Јавна администрација (91)					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	Директни купувања во странство од резиденти					43										
15	Домашни купувања од нерезиденти					0										
16	Вкупно					41	1.133	90	123	39	52	28	60	12	16	1.594
17	Вкупно бруто додала вредност/БДП					37	728	118	139	61	94	66	123	51	66	1.483
18	Надомест на вработените					19	547	79	102	32	44	49	79	43	47	1.041
19	Даноци минус субвенции на производство и увоз					-2	43	5	-5	-1	4	6	4	1	1	56
20	Мешан доход, бруто					4	30	3	9	0	0	0	0	0	0	46
21	Деловен вишок, бруто					16	108	31	33	30	46	11	40	7	18	340
22	Потрошувачка на фиксен капитал - мешан доход					1	3	0	1	0	0	0	0	0	0	5
23	Потрошувачка на фиксен капитал - друго					8	80	11	30	7	12	5	12	1	2	168
24	Вкупно производство					78	1.861	208	262	100	146	94	183	63	82	3.077
25	Инпут на труд (одработени часови)					1.840	31.962	4.244	8.786	1.332	1.290	920	1.562	494	642	53.072
	Бруто инвестиции во фиксен капитал					10	122	8	49	14	7	5	7	1	2	225
	Завршна состојба на основни средства					142	1.861	143	731	208	143	102	147	22	29	3.528

В. Изведување инпут-аутпут табела

1. Што е инпут-аутпут табела?

28.32 Во суштина, инпут-аутпут табелата е изведена од табелата на употреба каде или колоните кои ги претставуваат индустриите во двата крајни леви квадранти се заменуваат со производи или каде производите во двата крајни горни квадранти се заменуваат со индустрии. Резултат е квадратна матрица на меѓуфазна потрошувачка, која во редовите и колоните ги прикажува производите или индустриите. Во двата случаи, вкупниот збир во редовите е еднаков на вкупниот збир во колоните за целата матрица, производ по производ или индустрија по индустрија. Оттука, овие матрици се нарекуваат симетрични матрици.

28.33 Процесите на замена на производите со индустрија се заснова на еден од неколкуте можни модели, кои ќе се разгледаат подоле во текстот. Овој процес значи дека симетричната инпут-аутпут матрица понатаму се отстранува од основните извори на податоци отколку табелата на понуда и употреба, па затоа е корисно да се види зошто оваа транзиција е толку корисна.

28.34 Забележете дека во табелата 14.12 постои производ за руди и минерали, електрична енергија и вода, но нема колона за него. Ако не постои индустрија за кој тој е основен производ, идентификувањето на примарните производители (а не бројот на производи) ќе ја определи финалната големина на симетричната (квадратната) матрица.

Табела 28.3 (прод.): Табела на употреба од табелата 14.12

	Меѓуфазна потрошувачка на индустриите (според категориите на ISIC)								Извоз		Расходи за финална потрошувачка						Бруто инвестиции				
	Сопствена финална употреба				Непазарно				Стоки	Услуги	Подобир расходи за финална потрошувачка	Домаќинства	НПИСД	Општа влада			Индивидуална	Подобир бруто инвестиции	Бруто инвестиции во основи средства	Промени во залихите	Набавка минус продажба на вредности
	(A)	(F)	(L)	(20)	(P-Q)	(O)	(23)	(24)						(25)	(32)	(33)					
(17)	(18)	(19)	(20)	(21)	(22)	(23)	(24)	(25)	(26)	(27)	(28)	(29)	(30)	(31)	(32)	(33)	(34)	(35)	(36)	(37)	(38)
1	1	0	0	1	3	2	5	88	7	0		30	28	0	2	0	2	3	2	1	
2	0	0	0	0	5	4	9	217	7	0		40	40	0	0	0	0	-1	0	-1	
3	5	17	10	32	42	38	80	990	422	0		573	570	0	3	0	3	176	161	5	10
4	0	0	0	0	11	7	18	40	6	0		2	2	0	0	0	0	213	190	23	
5	0	0	0	0	4	5	9	119	0	55		42	42	0	0	0	0				
6	0	2	3	5	6	17	23	104	0	2		53	53	0	0	0	0				
7	0	0	0	0	8	10	18	57	0	1		115	115	0	0	0	0	22	22	0	
8	0	5	7	12	8	10	18	222	0	9		40	40	0	0	0	0	1	1	0	
9	0	0	0	0	24	8	32	34	0	2		239	21	14	204	0	204				
10	0	0	0	0	2	2	4	10	0	0		85	85	0	0	0	0				
11	0	0	0	0	1	1	2	2	0	0		166	5	2	159	156	3				
12												43	43								
13									20	9		-29	-29								
14	6	24	20	50	121	118	239	1.883	462	78		1.399	1.015	16	368	156	212	414	376	28	10
15	5	12	80	97	91	50	141	1.721													
16	0	0	0	0	70	39	109	1.150													
17	0	0	0	0	1	1	2	58													
18	3	12	0	15				61													
19	2	0	80	82	20	10	30	452													
20	3	0	0	3				452													
21	1	0	15	16	20	10	30	214													
22	11	36	100	147	212	168	380	3.604													
23	218	780	0	998	7.299	8.000	15.299	69.369													
24	1	1	124	126	13	12	25	378													
25	17	17	1.851	1.885	201	169	370	5.783													

2. Аналитички потенцијал на инпут-аутпут матрицата

28.35 Таквите табели имаат алгебарски својства кои ги прават особено погодни за анализи кои овозможуваат изработка на проценки на ефектите од промената на релативните цени, на потребите за труд и капитал во фазата на промената на нивоата на производството, на последиците од промените во составот на побарувачката, итн. Тие, исто така, можат да се употребат како основа за проширена верзија која може да се употреби за оценување на побарувачката на економијата во поглед на животната средина, на пример.

28.36 Како што наведовме во воведот, постои обемна литература за тоа како се изработуваат и употребуваат инпут-аутпут табелите. Намерата на овој дел е едноставно да ги прикаже клучните аспекти на конверзијата на парот на табели на понуда и употреба во инпут-аутпут табела.

28.37 Да претпоставиме дека сите книжења во меѓуиндустријата матрица се поделени со цифрата за производството на дното од соодветната колона и матрицата која се добива се означува со A; векторот на производството се означува со x и векторот на вкупната финална побарувачка се означува со y.

$$\text{Тогаш} \\ Ax + y = x$$

Ова може да се напише како
(I-A) x = y

$$\text{или} \\ x = (I-A)^{-1}y.$$

28.38 Матрицата (I-A) е позната како матрица на Леонтиев, според човекот кој ја вовеле употребата на инпут-аутпут табелите, додека матрицата (I-A)⁻¹ е позната како инверзна матрица на Леонтиев. Тоа е последната информација која дава аналитичка моќ на инпут-аутпут анализата.

28.39 Да претпоставиме дека има зголемување во побарувачката, да речеме, за преработени производи. Гледајќи дури само во табелата на понуда и употреба може да се забележи дека за да се зголеми производството на овие стоки потребни се инпути на скоро сите видови на производи. Ова зголемување на побарувачката за асортиман на производи се нарекува директен ефект од промената во побарувачката. Сепак, зголемувањето на побарувачката во сите овие производи предизвикува натамошен круг на зголемувања на производството, итн. Секој нареден круг на ефекти е помал од претходниот се додека евентуално стане безначаен. Збирот од сите втори и натамошни последователни кругови на ефекти се нарекува индиректен ефект од промената во побарувачката.

Табела 28.4: Меѓуфазна потрошувачка и додадена вредност вкрстено класифицирани според индустрија и институционален сектор

Употреба на производи	Нефинансиски корпорации									Финансиски корпорации		
	Земјоделство, шумарство и рибарство	Преработувачка и друга индустрија	Градежништво	Трговија, транспорт, сместување и храна	Информации и комуникации	Активности со недвижен имот	Деловни услуги	Образование, здравје на луѓето и социјална работа	Други услуги	Вкупно индустрија	Финансиски и осигурување	Вкупно индустрија
<i>Стоки и услуги (дел СРС)</i>												
Вкупно употреба	2	68	0	3	1	1	2	0	0	77	2	2
1. Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	3	182	1	6	3	1	2	0	0	198	2	2
2. Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	24	643	61	38	16	9	19	4	5	819	16	16
3. Преработувачка индустрија (2-4)	1	8	5	3	1	1	1	0	0	20	1	1
4. Градежништво (5)	3	61	3	23	4	2	4	0	0	100	4	4
5. Трговија, сместување, храна и пијалочи, транспортни услуги (6)	1	36	5	18	2	3	7	1	1	74	2	2
6. Финансии и осигурување (7 без 72-73)	1	15	1	8	2	2	4	0	1	34	5	5
7. Услуги со недвижни и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	2	68	11	14	9	9	19	7	9	148	19	19
8. Деловни и производствени услуги (8)	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0
9. Јавни и социјални услуги (92-93)	1	1	0	1	1	0	1	0	0	5	1	1
10. Други услуги (94-99)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11. Јавна администрација (91)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14. Вкупно	38	1.083	87	114	39	28	60	12	16	1.477	52	52
17. Вкупно бруто додадена вредност/БДП	31	691	115	127	61	66	123	51	66	1.331	94	94
28. Вкупно производство	69	1.774	202	241	100	94	183	63	82	2.808	146	146
Надомест на вработените	18	540	79	99	32	49	79	43	47	986	44	44
Мешан доход, бруто	15	108	31	32	30	11	40	7	18	292	46	46
Деловен вишок, бруто	-2	43	5	-	-1	6	4	1	1	53	4	4
Даноци минус субвенции на производство и увоз	8	80	11	31	7	5	12	1	2	157	12	12
Потрошувачка на фиксен капитал												
од што Мешан доход												0
Нето мешан доход												
Нето деловен вишок	7	28	20	1	23	6	28	6	16	135	34	34

28.40 Од аспект на алгебрата која штогуку ја воведоме, директниот ефект е еднаков на Au , вториот круг на директен ефект е A^2u , третиот круг на ефект е A^3u , итн.

Може да се покаже дека $(I - A)^{-1}$ може да се напише како

$A + A^2 + A^3 + A^4$, итн. Ова е од каде доаѓа моќта да се има симетрична матрица, бидејќи A треба да биде квадратна за оваа формулација да биде изводлива.

28.41 $C\#$ додека промените во побарувачката, u , се доволно мали така што просечните коефициенти во A веројатно се добра апроксимација на новата ситуација, може да се пресмета новото ниво на x . Пристапот се руши ако промените во побарувачката се толку големи што значајните промени во A веројатно следат, па ќе бидат потребни маргинални, а не просечни коефициенти.

28.42 Матрицата A , понекогаш, исто така се нарекува и матрица на технолошки коефициенти и може да обезбеди поблиски информации за начинот на кој функционира економијата. Во економија во која доминираат примарни производи со мало степен на преработка извршен во домашната економија, има релативно мал број на елементи

различни од нула во A . Како што се развива домашната економија и преработката на примарните производи станува повообичаена, A станува повеќе пополнета со книжења кои одразуваат поголема вертикална и хоризонтална интеграција на активностите во рамки на економијата. Со истражување на различните индустрии поврзани со различните фази во процесот на производството можно е да се каже каде се создава додадената вредност. На пример, памукот се одгледува како земјоделски производ. Потоа, тој се дели на влакно и семе, потоа влакното се претвара во предиво, а предивото во ткаенина. Ако секоја од овие активности се појави во различна индустрија, можно е да се види каде се зголемува додадената вредност меѓу одгледувањето на памукот и евентуалната ткаенина во која тој се употребува.

3. Секундарни производи

28.43 Класификацијата на индустријата, како што е *ISIC*, во основата идентификува индустрии од аспект на видовите на стоки и услуги кои тие вообичаено ги произведуваат. Сепак, постојат повеќе производи отколку индустрии и поради секакви видови на причини, некои производи можат да се произведуваат во неколку индустрии.

28.44 Со цел да се ограничи бројот на производи по единица и да се дозволи интеграција со основната статистика на производството, се воведува концептот на погон. Во основа, погонот произведува само еден производ на една локација, но СНС признава дека во пракса не е можно да се раздели

производството во така фини детали. Справувањето со фактот дека многу погони произведуваат повеќе од еден производ е основа на идејата за пресметка на симетричната инпут-аутпут матрица.

Табела 28.4 (прод.): Меѓуфазна потрошувачка и додадена вредност вкрстено класифицирани според индустрија и институционален сектор

Употреба на производи	општа Влада		НПИСД		Домаќинства					Вкупно		
	Образование, здравје на луѓето и социјална работа	Јавна администрација	Образование, здравје на луѓето и социјална работа	Вкупно индустрија	Земјоделство, шумарство и рибарство	Преработувачка и друга индустрија	Градежништво	Трговија, транспорт, сместување и храна	Активности со недвижен имот		Вкупно индустрија	
<i>Стоки и услуги (дел СРС)</i>												
Вкупно употреба												
1. Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	3	2	5	0	0	1	3	0	0	0	4	88
2. Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	4	4	8	1	1	0	8	0	0	0	8	217
3. Преработувачка индустрија (2-4)	36	38	74	6	6	8	32	19	6	10	75	990
4. Градежништво (5)	9	7	16	2	2	0	1	0	0	0	1	40
5. Трговија, сместување, храна и пијалаци, транспортни услуги (6)	4	5	9	0	0	0	4	0	2	0	6	119
6. Финансии и осигурување (7 без 72-73)	5	17	22	1	1	0	0	2	0	3	5	104
7. Услуги со недвижности и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	7	10	17	1	1	0	0	0	0	0	0	57
8. Деловни и производствени услуги (8)	13	24	37	2	2	0	2	6	1	7	16	222
9. Јавни и социјални услуги (92-93)	21	8	29	3	3	0	0	0	0	0	0	34
10. Други услуги (94-99)	1	2	3	1	1	0	0	0	0	0	0	10
11. Јавна администрација (91)	1	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
14. Вкупно	104	118	222	17	17	9	50	27	9	20	115	1.883
17. Вкупно бруто додадена вредност/БДП	76	50	126	15	15	11	37	15	12	80	155	1.721
28. Вкупно производство	180	168	348	32	32	20	87	42	21	100	270	3.604
Надомест на вработените	59	39	98	11	11	1	7	0	3		11	1.150
Мешан доход, бруто						7	30	15	9		61	61
Деловен вишок, бруто	17	10	27	3	3	3	0	0	1	80	84	452
Даноци минус субвенции на производство и увоз	0	1	1	1	1	0	0	0	-1	0	-1	58
Потрошувачка на фиксен капитал	17	10	27	3	3	5	3	0	0	15	23	222
од што Мешан доход						4	3	0	1	0	8	8
Нето мешан доход						3	27	15	8	0	53	53
Нето деловен вишок	0	0	0	0	0	2	0	0	2	65	69	238

28.45 Причината поради која е потребна манипулација со табелите на понуда и употреба за да се изработи инпут-аутпут табела е постоењето на секундарните производи. Да имаше ист број на индустрии и производи, и ако секоја индустрија би произведувала само еден производ, табелата на понуда за домашната економија би била непотребна; зборовите на колоните за индустриите би биле нумерички еднакви на зборовите на редовите за производите и меѓу-индустријската матрица би била квадратна, како што и оригинално е изработена. Како што беше повеќе пати споменато, намерата позади употребата на погони, а не на претпријатија и работењето на прилично детално ниво во табелите на понуда и употреба е да се приближиме до оваа ситуација колку што е можно разумно и практично. Сепак, неизбежно остануваат некое секундарно производство.

28.46 Постојат три вида на секундарно производство:

- Помошни производи: производи кои не се технолошки поврзани со примарниот производ. Неколкуте примери вклучуваат голем трговец на мало со флота на камиони употребени примарно за негови сопствени намени кои повремено можат да нудат услуги на друга единица, фармер кој употребува дел од неговата земја како живеалиште, или рударска компанија која гради пристапни патишта и сместување за нејзините работници.
- Нус-производи: производи кои се произведени истовремено со друг производ, но кои можат да се сметаат како секундарни на тој производ, например гасот произведен од експлозиите во високите печки.

в. Заеднички производи: производи кои истовремено се произведени со друг производ за кој не може да се каже дека е секундарен (на пример говеда и кози).

Постојат две можности за редуцирање на табелите на понуда и употреба на една единствена инпут-аутпут матрица. Едната е да се изрази инпут-аутпут матрицата само во производи, другата е да се изрази инпут-аутпут матрицата во индустрии.

4. Реалокација на секундарните производи

28.47 Постојат два основни пристапи за елиминарање на секундарните производи. Двата доаѓаат од примената на информациите од матрицата на употреба на матрицата на понуда со цел таа да се редуцира на чисто дијагонална матрица. Откако ќе се стори тоа, матрицата на понуда повеќе не содржи корисни информации и повеќе не е прикажана. Трансформираната матрица на употреба е она што се нарекува инпут-аутпут матрица.

28.48 При изработката на матрицата производ по производ (product by product matrix) на наједноставниот можен начин, квадрантот на финална побарувачка на матрицата на употреба е непроменет. Тој веќе ја изразува побарувачката според производ и не му е потребна промена. Деловите на меѓуфазната потрошувачка и додадената вредност, од друга

страна, треба да се променат од прикажување на производите во прикажување на индустриите. Збирите на редовите во матрицата веќе ги покажуваат точните зборови за производите, па оттука вежбата се состои од реалокација на книжењата од една колона во друга во рамките на дадениот збир на редот. Ова се нарекува технолошки пристап (technology approach). Тој претпоставува дека побарувачката за меѓуфазна потрошувачка и инпути на труд и капитал се определени од природата на направените производи.

28.49 При изработката на матрицата индустрија по индустрија на наједноставниот можен начин, делот на додадената вредност од матрицата на употреба е непроменет и бидејќи нема да се промени нивото на производството, се менува само составот на меѓуфазната потрошувачка, а не нејзиниот збир. Така, оваа вежба претставува реалокација на книжењата меѓу редовите, а не меѓу колоните. Во спротивност со случајот производ по производ, квадрантот на финалната побарувачка ќе се промени и ќе ја прикаже побарувачката поврзана со индустријата која ги обезбедува производите, а не со самите производи. Ова се нарекува пристап на структура на продажбата (sales structure approach). Тој претпоставува дека како што се менува нивото на производството на индустријата, содржината на продажбата ќе остане иста.

Табела 28.5: Нумерички пример за реалокација на производи од градежништво во преработувачка индустрија

Употреба на производите	Преработувачка и друга индустрија		Градежништво		Преработувачка и друга индустрија		Градежништво	
	Табела на употреба	Коефициенти	Индустриска технологија	Производствена технологија	Табела на употреба	Коефициенти	Индустриска технологија	Производствена технологија
1. Земјоделство, шумарство и рибарство (0)	71	0	3.8	0.0	71.0	0.0	71.2	-0.2
2. Руди и минерали, електрична енергија, гас и вода (1)	190	1	10.2	0.5	190.0	1.0	190.6	0.4
3. Преработувачка индустрија (2-4)	675	63	36.3	30.3	676.8	61.2	677.2	60.8
4. Градежништво (5)	9	5	0.5	2.4	9.1	4.9	9.0	5.0
5. Трговија, сместување, храна и пијалоци, транспортни услуги (6)	65	3	3.5	1.4	65.1	2.9	65.2	2.8
6. Финанси и осигурување (7 без 72-73)	36	5	1.9	2.4	36.1	4.9	36.1	4.9
7. Услуги со недвижности и услуги на изнајмување и лизинг (72-73)	15	1	0.8	0.5	15.0	1.0	15.0	1.0
8. Деловни и производствени услуги (8)	70	12	3.8	5.8	70.3	11.7	70.2	11.8
9. Јавни и социјални услуги (92-93)	1	0	0.1	0.0	1.0	0.0	1.0	0.0
10. Други услуги (94-99)	1	0	0.1	0.0	1.0	0.0	1.0	0.0
11. Јавна администрација (91)	0	0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Вкупно	1.139	90	61	43	1.135,6	87,4	1.136,7	86,3
Вкупно бруто додадена вредност	728	118	39	57	731.4	114.6	730.3	115.7
Вкупно производство	1.861	208	100	100	1.867	202	1.867	202

28.50 Двете претпоставки, технолошката претпоставка и претпоставката на структурата на продажбата, се прилично едноставни, па во праксата може да се употреби поопшт пристап, но би било пожелно прво да се испита секоја од претпоставките на подетален начин.

Табели производ по производ

28.51 Постојат два начини на кои може да се изведе матрицата производ по производ. Тие се:

- Претпоставката на индустриска технологија каде секоја индустрија има свои специфични средства за производство независно од својот микс на производи.
- Претпоставката на производна технологија каде секој производ е произведен на негов специфичен начин независно од индустријата каде е произведен.

28.52 Ова е најлесно да се објасни со пример. Во горниот дел на табелата 14.12 се гледа дека градежништвото произведува 6 единици (од вкупно 208) на преработени производи (производи од преработувачката индустрија). Во долниот дел на табелата 14.12, репозуцирана како 28.3, прикажани се инпутите потребни за преработувачката индустрија и за градежништвото. Овие се репозуцирани во првите две нумерички колони во табелата 28.5. Следните две колони ги изразуваат во проценти. Така, на пример, една единица на производ на преработувачката индустрија бара 0.038 единици на земјоделски производи, 0.005 единици на руди и минерали, итн. Градежништвото не употребува земјоделски производи, употребува 0.005 единици на руди и минерали, итн.

28.53 Со цел да се изработи матрица производ по производ, потребно е да се одземат трошоците поврзани со производството на 6 единици на преработени стоки од колоната за градежништво и да се додадат на колоната за преработувачката индустрија. После завршувањето на оваа вежба за цело секундарно производство, колоните ќе ги претставуваат производите, а не индустриите.

Претпоставка на индустриска технологија

28.54 Според претпоставката на индустриска технологија, коефициентите кои покажуваат како се произведени преработените стоки се претпоставува дека зависат од индустријата во која се произведени. Оттука, за да се реалозираат 6 единици на преработени стоки од градежништвото во колона која сега ќе се однесува само на преработени стоки (занемарувајќи ги сите останати секундарни производи во моментот), група на инпути, пресметани кога коефициентите за градежништвото ќе се помножат со 6, се додадат од колоната на преработувачката индустрија и ќе се одземат од колоната на градежништвото. Резултатите се прикажани во петтата и шестата нумеричка колона на табелата 28.5.

Претпоставка на производна технологија

28.55 Според претпоставката на производна технологија, коефициентите кои покажуваат како се произведени преработените производи се оние од преработувачката индустрија без разлика на тоа каде тие всушност се произведени. Во овој случај, за да се реалозираат 6 единици на преработени производи од градежништвото, група на инпути, пресметани кога коефициентите за преработувачката индустрија ќе се помножат со 6, се додадат на колоната на преработувачката индустрија и се одземат од колоната на градежништвото. Резултатите се прикажани во седмата и осмата нумеричка колона на табелата 28.5.

28.56 Важно е да се нотира проблемот кој настанува кај оваа претпоставка. Кога се употребува претпоставката на производна технологија, преработените производи произведени од градежништвото се претпоставува дека употребуваат мала сума на храна. Сепак, бидејќи не се евидентирани земјоделски производи кои всушност се употребени во градежништвото, одземањето на овие инпути од евидентираниите книжења ќе доведе до негативно книжење. Според претпоставката на индустриска технологија не можат да се појават негативни книжења.

Бидејќи негативните книжења се логички невозможни, ова е еден аргумент во прилог на употребата на претпоставката на индустријата, наместо претпоставката на производот.

Табели индустрија по индустрија

28.57 Како што има два начини за изработка на матрицата производ, така има и два начини за изработка на табелите индустрија по индустрија. Тие се:

a. Претпоставка на фиксна структура на продажба на производот, каде се претпоставува дека алокацијата на побарувачката по корисници зависи од производот, а не од индустријата од каде е продаден.

b. Претпоставка на фиксна структура на продажба на индустријата, каде се претпоставува дека корисниците секогаш го побаруваат истиот микс на производи од индустријата.

28.58 Иако табела слична на табелата 28.5 не е претставена за табелите индустрија по индустрија, нејзината конструкција е слична и јасна, но ќе покаже книжења во редовите на табелата на употреба, а не надолу по колоните.

28.59 Со цел да се изработи табела индустрија по индустрија, неопходно е да премести употребата на 6 единици на преработени производи од редот на преработувачката индустрија во редот на градежништвото. По завршувањето на таа вежба за сите секундарни производи, редовите ќе ги прикажуваат индустриите, а не производите.

Фиксна структура на продажба на производот

28.60 Во овој случај, за да се алоцираат 6 единици на преработени стоки обезбедени од градежништвото во редот на градежништвото, пропорција од редот на преработувачката индустрија е алоцирана во редот на градежништвото со употреба на пропорциите во редот на преработувачката индустрија. Таквата матрица нема да содржи негативни книжења.

Фиксна структура на продажба на индустријата

28.61 Овде, 6 единици на преработени стоки обезбедени од градежништвото се реалозираат во редот на градежништвото од редот на преработувачката индустрија со употреба на пропорциите на редот на градежништвото. Таквата матрица може да содржи негативни книжења.

Избор на пристап кој треба да се примени

28.62 Постојат четири основни избори кои стојат на располагање на изработувачот на инпут-аутпут табелата.

a. Пристапот производ по производ со употреба на претпоставката на производна технологија,

b. Пристапот производ по производ со употреба на претпоставката за индустриска технологија

- в. Пристапот индустрија по индустрија, претпоставувајќи фиксна структура на продажба на производот
- г. Пристапот индустрија по индустрија, претпоставувајќи фиксна структура на продажба на индустријата.

Опциите а и г можат да имаат негативни книжења, додека опциите б и в немаат негативни книжења.

28.63 И двете табели, производ по производ и индустрија по индустрија, можат да се изработат. Тие имаат на различни аналитички функции. На пример, се преферира матрицата производ по производ за да се обезбеди стриктна конзистентност на индексите на цени. Табелата индустрија по индустрија е покорисна за обезбедување поврзаност со прашањата на пазарот на трудот. Иако традиционално голем интерес е фокусиран на табелите производ по производ, ова

беше придружено со големто внимание врз постојната технологија. Сепак, зголемената економска интеракција на различните индустрии го зголеми интересот за табелите индустрија по индустрија.

Хибридни пристапи

28.64 Во праксата не се употребува еден одделен метод. Познавањето на видот на производот или соодветната индустрија треба да наложи дали посоодветна е процедурата за конверзија базирана на индустријата или базирана на производот. Со некои секундарни производи можеме да се справиме на еден, а со други на друг начин, и покрај фактот дека повремено можат да се јават негативни книжења.

Табела 28.6: Пример на инпут-аутпут матрица, производ по производ

Употреба на производи	Меѓуфазна потрошувачка по групи на производи													Извоз		општа Влада						Подобар бруто инвестиции	Бруто инвестиции во фиксен капитал	Промисли во залиште	Набавка минус пролажба на вредности	Вкупно економија
	Земјоделство, шумарство и рибарство	Преработувачка и друга индустрија	Градежништво	Трговија, транспорт, сместување и храна	0	Финанси и осигурување	Активности со недвижен имот	0	Деловни и информативни услуги	Образование, здравје на луѓето и социјална работа	Други услуги	Јавна администрација	Вкупно индустрија	Стоки	Услуги	Подобар расходи за финална потрошувачка	Домаќинства	НПИСД	Полбор	Зелничка	Индивидуална					
Земјоделство, шумарство и рибарство	3	43	0	3	0	2	1	0	3	3	0	2	60	7	0	17	15	0	2	0	2	3	2	1	0	87
Преработувачка и друга индустрија	32	658	74	39	0	18	21	0	37	47	6	42	974	403	0	449	446	0	3	0	3	84	80	4	0	1.910
Градежништво	1	10	5	3	0	1	1	0	2	11	0	7	40	6	0	2	2	0	0	0	0	196	173	23	0	244
Трговија, транспорт, сместување и храна	4	69	6	18	0	4	2	0	6	8	0	5	123	16	55	36	36	0	0	0	0	3	3	0	0	233
Финанси и осигурување	1	34	7	16	0	0	6	0	2	7	1	17	91	0	2	53	53	0	0	0	0	0	0	0	0	146
Активности со недвижен имот	1	16	1	7	0	5	2	0	5	8	1	10	57	0	1	115	115	0	0	0	0	22	22	0	0	195
Деловни и информативни услуги	2	72	16	12	0	17	15	0	26	21	10	22	212	0	9	33	33	0	0	0	0	1	1	0	0	255
Образование, здравје на луѓето и социјална работа	0	1	0	0	0	0	0	0	1	24	0	8	34	0	2	239	21	14	204	0	204	0	0	0	0	275
Други услуги	1	1	0	1	0	1	0	0	2	2	0	2	10	0	0	81	81	0	0	0	0	0	0	0	0	91
Јавна администрација	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2	0	0	166	5	2	159	156	3	0	0	0	0	168
Приспособувања:																										
Даночи минус субвенции	1	35	5	2	0	1	1	0	0	1	0	2	48	10	0	54	54	0	0	0	0	21	21	0	0	133
Увоз	0	213	0	10	0	3	0	0	6	0	0	0	232	0	0	140	140	0	0	0	0	84	74	0	10	456
Директни набавки во странство од резиденти																43	43									43
Набавки на домашниот пазар од нерезиденти																-29	-29									0
Вкупно по куповни цени	46	1.151	114	110	0	52	50	0	90	133	19	118	1.883	462	78	1.399	1.015	16	368	156	212	414	376	28	10	4.236
Вкупно бруто доладена вредност/БДП	41	758	130	123	0	94	145	0	166	142	72	50	1.721		1.854											
Надомест на вработените	19	565	80	90	0	44	51	0	100	113	49	39	1.150													
Даночи минус субвенции на производството	-2	43	5	-4	0	4	6	0	3	2	1	1	58		191											
Потрошувачка на фиксен капитал	12	88	11	27	0	12	20	0	17	21	3	10	222													
Мешан доход, бруто	6	33	13	8	0	0	0	0	0	0	0	0	61													
Делиовен вишок, бруто	18	118	118	29	0	46	88	0	63	27	23	10	452													
Вкупно производство	87	1.909	1.909	233	0	146	195	0	256	275	91	168	3.604													

Табела 28.6: Пример на инпут-аутпут матрица, индустрија по индустрија

	Меѓуфазна потрошувачка по индустрија											Извоз		општа Влада										
	Земјоделство, шумарство и рибарство	Преработувачка и друга индустрија	Градежништво	Трговија, транспорт, сместување и храна	Финанси и осигурување	Активности со недвижен имот	Деловни и информативни услуги	Образование, здравје на луѓето и социјална работа	Други услуги	Јавна администрација	Вкупно индустрија	Стоки	Услуги	Подбир расходи за финална потрошувачка	Домаќинства	НПИСД	Подбир	Заслужка	Индивидуална	Подбир бруто инвестиции	Бруто инвестиции во фиксен капитал	Промена во залихите	Набавка минус промена на вредности	Вкупно економија
Употреба на индустриско производство																								
Земјоделство, шумарство и рибарство	3	44	0	3	2	1	3	3	0	2	61	7	0	18	16	0	2	0	2	3	2	1	0	89
Преработувачка и друга индустрија	32	632	72	43	18	20	39	46	5	41	948	392	2	435	482	0	3	0	3	85	81	5	0	1.862
Градежништво	1	13	5	3	1	1	2	11	0	7	44	8	0	5	5	0	0	0	0	187	165	22	0	244
Трговија, транспорт, сместување и храна	4	74	7	21	4	2	8	9	0	6	135	20	53	45	45	0	0	0	0	8	7	0	0	262
Финанси и осигурување	1	31	7	18	0	6	3	7	1	17	91	0	2	53	53	0	0	0	0	0	0	0	0	146
Активности со недвижен имот	1	15	1	8	5	2	6	8	1	10	56	0	1	116	116	0	0	0	0	21	21	0	0	194
Деловни и информативни услуги	2	76	17	14	17	15	29	21	9	22	223	5	9	41	41	0	0	0	0	5	4	0	0	282
Образование, здравје на луѓето и социјална работа	0	1	0	0	0	0	1	24	0	8	34	0	2	239	21	14	204	0	204	0	0	0	0	275
Други услуги	1	1	0	1	1	0	2	2	0	2	9	0	0	73	73	0	0	0	0	0	0	0	0	82
Јавна администрација	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2	0	0	166	5	2	159	156	3	0	0	0	0	168
Приспособувања:																								
Даноци минус субвенции	1	35	5	2	1	1	0	1	0	2	48	10	0	54	54	0	0	0	0	21	21	0	0	133
Увоз	0	213	0	10	3	0	6	0	0	0	232	0	0	140	140	0	0	0	0	84	74	0	10	456
Директни набавки во странство од резиденти																								
Набавки на домашниот пазар од нерезиденти																								
Вкупно по куповни цени	47	1.133	114	123	52	48	99	133	16	118	1.883	20	9	-29	-29	16	368	156	212	414	376	28	10	4.236
Вкупно бруто додалена вредност/БДП	42	728	130	139	94	146	184	142	66	50	1.721	1.854												
Надомест на вработените	10	122	8	49	7	5	21	71	2	39	334													
Даноци минус субвенции на производството	-2	43	5	-5	4	6	3	2	1	1	58	191												
Потрошувачка на фиксен капитал	4	0	0	0	0	15	0	21	2	10	52													
Мешан доход, бруто	3	0	12	0	0	0	0	0	0	0	15													
Деловен вишок, бруто	2	0	0	0	0	80	0	20	0	10	112													
Вкупно производство	89	1.861	244	262	146	194	283	275	82	168	3.604													

28.65 Опфатот на варијациите поемѓу различните пристапи ќе зависи од бројни фактори, вклучувајќи го особено опфатот на секундарното производство во матрицата на понудата. Општо земено, колку е поголем степенот на дезагрегација и оттука помало секундарно производство за реалокација, толку инпут-аутпут табелите повеќе ќе потсетуваат на табелите на понуда и употреба. Навистина, некои земји преферираат да работат со многу детализирани табели на понуда и употреба и воопшто да не изработуваат симетрични табели.

28.66 Како приказ на разликите, табелите 28.6 и 28.7 ги прикажуваат резултатите од конверзијата на табелите на понуда и употреба од глава 14 во, прво, матрица производ по производ употребувајќи ја само претпоставката на индустриска технологија, а потоа матрицата индустрија по индустрија употребувајќи ја само претпоставката за фиксна структура на продажба на производот.

База на податоци потребна за трансформацијата

28.67 Почетна точка за изработка на симетрична инпут-аутпут табела е пар на табели на понуда и употреба по основни цени. Дури и пресметката на табелата на употреба по основни цени е еден чекор понатаму од основната статистика и тековните опсервации, што го зајакнува фактот дека инпут-аутпут табелите се аналитички конструкции, а не

само прибирање податоци од директно набљудуваните феномени.

28.68 Понатаму, предност е да се оддели табелата на употреба по основни цени на две, една која ги прикажува оние елементи кои се однесуваат на домашното производство и втората која ги прикажува оние елементи кои се однесуваат на увозот. Статистичките портрети за таквото одделување се големи, но резултатите дозволуваат значителна флексибилност во третманот на увозот и јасна анализа на влијанието на побарувачката врз понудата од резидентните производители и врз понудата на нерезидентните снабдувачи.

28.69 Точниот начин на справување со увозот е предмет на значителна комплексност каде исто така се достапни бројни можности. Во некои економии, некои важни производи ќе бидат само увезени, па оттука разделувањето на овој “неконкурентен” увоз од остатокот може да биде од особен интерес.

28.70 Друга тема која бара внимателно разгледување е степенот на детализираност кој е посакуван за класификацијата на производите и индустријата. Ова зависи од расположивите средства на заводите за статистика и од видот на употребата на добиените резултати.

Табела 28.8: Сметката на стоки и услуги во матрична форма

	Сметка на стоки и услуги		Сметка на производство		Сметка на употреба на доходот		Сметки на капиталот		Вкупна употреба
	E	R	E	R	E	R	E	R	
Сметка на стоки и услуги	Извоз	540	Меѓуфазна потрошувачка	1.883	Финална потрошувачка	1.399	Бруто инвестиции	414	4.236
	Увоз	499							
Сметка на производство	Proizvodstvo								
		3.737							
Вкупна понуда		4.236							

Г. Матрици на општествено сметководство

1. Прикажување на текот на сметките во матрична форма

28.71 Делот од табелата на употребата поврзан со насоката на производите ја претставува едната страна на сметката на стоки и услуги во матрична форма. Сепак, таа може да се изрази и како серија на подматрици (sub-matrices); една за меѓуфазната потрошувачка, една за финалната потрошувачка, една за инвестициите и една за извозот. Овие поделени можат да се поврзат со сметката на производството, сметката на употреба на доходот, сметката на капиталот и сметката на остатокот на светот, соодветно. Слично на ова, табелата на понудата ја претставува другата страна на сметката на стоки и услуги, но може да се напише и како две подматрици, една поврзана со сметката на производството (производството) и една поврзана со остатокот на светот (увозот). Со хоризонтално и вертикално прикажување на табелата на понудата, поврзано со овие

подматрици и сметките поврзани со нив, се појавува табелата 28.8. Редовите и колоните означени со E ја прикажуваат вкупната економија, а оние означени со R го означуваат остатокот на светот.

28.72 Привлечноста на овој формат е што збирот во групата на редовите на сметката на стоки и услуги е еднаков на збирот по колони на истата сметка. Не постои усогласеност за втората група на редови за сметката на производството, но не е тешко ова да се поправи. Книжењата за додадената вредност можат да се вметнат во трета група на редови, со книжења под меѓуфазната потрошувачка. На овој начин збирот во колоните на сметката на производството е еднаков на редовите од истата сметка. Но сега има неусогласена трета група на редови кои ја содржат додадената вредност. Бидејќи додадената вредност дефинитивно оди кон сметката на алокација на примарниот доход, третата група на редови може да се значи како во табелата 28.9.

28.73 Ако, за да се усогласи оваа трета група на редови, се вметне трета група на колони меѓу колоните на сметката на производството и оние на сметката на употреба на доходот, доходот од сопственост може да се вметне на пресекот на третата група на редови и колони и четвртата група на редови вметната да го прикаже билансот на примарниот доход како се појавува во сметката на секундарна распределба на доходот. Продолжувајќи на овој начин, последователни групи на редови и колони можат да се воведуваат се додека не се покрие целиот тек на сметки, како во табелата 28.10.

28.74 Со вклучување на книжења за остатокот на светот и за вкупната економија, можат да се прикажат ставките за порамнување од платниот биланс, на пример -41 од табелата 28.9.

28.75 Исто така можно е да се прошири табелата 28.11 за да го покаже вклучувањето на билансите на состојба, како во табелата 28.11. За ова, се вметнува еден ред над почетната табела да го прикаже почетниот биланс на состојбата и три реда под него. Првиот од редовите ги прикажува книжењата во сметката на други промени во обемот на активата, вториот се однесува на сметката на ревалоризација, а последниот е завршниот биланс на состојба. Исто така, потребно е да се направат две приспособувања во табелата 28.6. Првото се однесува на книжењето за потрошувачката на фиксен капитал, кое е преместено од редот за сметката на капиталот и колоната за сметката на производството и сместено во колоната за сметката на капиталот и редот за сметката на производството, но со негативна вредност. Второто е да се подели сметката на капиталот со првата

група на редови и колони кои ги покриваат сите книжења во сметката, освен втората група која ги покрива производните детали за бруто инвестициите, формирајќи така дел од сметката на активата за нефинансиската актива.

28.76 Читајќи надолу по колоните и започнувајќи со книжењето за фиксните средства во почетниот биланс на состојба, на пример, оваа вредност плус вредноста на инвестициите, минус потрошувачката на фиксен капитал, плус другите промени во обемот на активата плус книжењето за ревалоризацијата е еднакво на вредноста во крајниот биланс на состојба. Идентитетот важи за финасиската актива минус пасивата.

2. Проширување на матрицата

28.77 Можно е да се прошират и преуредат редовите и колоните на матрицата с# додека ова се прави на конзистентен начин во двете димензии. Не е строго неопходно да се придржуваме кон редот на текот на сметките или на применетиот степен на детализираност. Трансакциите кои се вклучуваат можат да се прошират или скратат, како што е случај и со групите на институционални единици кои се идентификуваат.

28.78 Примерот со преместување на потрошувачката на фиксен капитал од позитивно книжење на една страна на сметката во негативно книжење на другата страна на сметката покажува како формулирањето на матрицата може да се употреби за зајакнување на презентацијата на сметките на активата.

Табела 28.9: Табелата на понуда и употреба во матрична форма

	Сметка на стоки и услуги		Сметка на производство		Сметка на употреба на доходот		Сметки на капиталот		Вкупно
	E	R	E	R	E	R	E	R	
Сметка на стоки и услуги	Извоз		Меѓуфазна потрошувачка		Финална потрошувачка		Бруто инвестиции		
E		540		1.883		1.399		414	4.236
R	499								499
Сметка на производство	Производство								
E	3.737								3.737
R									
Сметки на примарна распределба на доходот			Доладена вредност						
			1.854						
	- 41								
Вкупно	4.236		3.737						
	499								

28.79 Исто така, можно е да се вклучат и алтернативни класификации на клучните книжења. На пример, може да се вклучи редот “човекови потреби” за да прикажува колку храна, домување, итн., било потребно за секоја група на домаќинства, врз база на функционалната класификација на потрошувачката на домаќинствата. Во колоната за расходите за потрошувачка, групата на потребите потоа може вкрстено да се класифицира според производот и групата на домаќинството.

28.80 Натомошно проширување на матрицата може да биде за да се прикажат деталите од кого-на кого на тековите како што се доходот од сопственост и трансферите.

28.81 Матричната презентација е многу моќна од гледна точка на флексибилноста која ја вклучува и во прикажување на интеракцијата на сметките на усогласен и графички начин. Од друга страна, постојат и недостатоци кај матричната презентација.

- Без текст кој го објаснува секој од главните елементи, читателот мора да има многу добро познавање на СНС за да ги објасни нумеричките книжења во табелата.
- Таквата табела секогаш содржи многу празни места што не е ефективен начин за презентација на колемо количество на податоци.

Општо земено, матричниот формат најдобро се употребува за објаснување на структурата на сметките кои се прикажани во секоја подматрица, или комбинација на подматрици, следејќи го потрадиционалниот формат.

3. Дезагрегирање на домаќинствата

28.82 Проширувањето на матрицата на сметките од текот на сметките за да се вклучи дезагрегација на домаќинствата е вообичаена форма на сателитска сметка позната како матрица на општествено сметководство (МОС). Како такво, тоа ја ндаминува ригорозната сметководствена структура заснована на опсервации за да се направи алокација на доходот во групи на домаќинства, по можност засновано на анкета на доходот и потрошувачката на домаќинствата. Проблемот, како што беше објаснето во глава 24 за секторот на домаќинствата, е дека тековите на доход во СНС се поврзуваат со индивидуални лица како вработени, приматели на доход од сопственост или приматели на трансфери, додека расходите се поврзуваат со домаќинствата. Поврзувањето на индивидуалните лица со домаќинствата е тешко и зависи, во помал или поголем обем, од група на претпоставки. Секоја анализа за тоа како политиките на Владата ќе влијаат врз домаќинствата и нивната потрошувачка зависи од спроведувањето на такво поврзување.

4. Матрица на општествено сметководство за сметките на трудот

28.83 Еден пример каде МОС е корисна е во случајот на сметките на трудот, прикажувајќи го нивото и составот на вработеноста и невработеноста. МОС многу често обезбедува дополнителни информации за ова прашање со поделба на надоместокот на вработените според видот на вработеното лице. Оваа поделба се применува при употребата на труд во индустријата, како што е прикажано во табелата на понуда и употреба, и при понудата на труд според социо-економски подгрупи, како што е прикажано во сметката за алокација на примарниот доход за домаќинствата. Тоа значи дека матрицата не ја прикажува само понудата и употребата на различни производи, туку исто така и понудата и употребата на различни категории на услуги на трудот.

28.84 Со цел да се има сеопфатна слика за односот меѓу домаќинствата и пазарот на трудот, најверојатно ќе бидат потребни следните групи на информации:

- а. Различни состојби кои се во основата на тековите во МОС, како што се обемот и составот на населението според групи на домаќинства (вклучувајќи ја и потенцијалната работна сила) и производствениот капацитет по индустрија;
- б. За самовработените пожелно е да се има информации за поседувањето на средства (на пример, земјоделско земјиште, потрошувачки трајни добра), како и информации за финансиската актива и пасива;
- в. Поврзаните немонетарни социоекономски индикатори, како што се очекуваното траење на животот, смртноста на доенчињата, писменоста на возрасните лица, исхранетоста, пристапот до објекти од (јавно) здравство и образование и состојбата со домувањето според групи на домаќинства (види: *Towards a System of Social and Demographic Statistics*, United Nations, 1975);
- г. Одредени пренасочувања, како што се социјалните трансфери во натура по групи на домаќинства.

28.85 Споредувањето на доходите од труд на сите вработени лица како што е прикажано во МОС, разделувањето на овие доходи на вработеност на ниво на полно работно време и просечна плата и потенцијалната работна сила по вид на лице и група на домаќинство (изразени во еквивалент на “полно работно време”), овозможува прецизни информации за составот на невработеноста и агрегиран показател (на вработеност на ниво на полно работно време) кој е конзистентен, концептуално и нумерички, со останатите макроекономски индикатори, кои исто така можат да се изведат од рамката на МОС.

Табела 28.10: Сметки на тековите во редоследот на сметките, во матрична форма

	Сметка на стоки и услуги		Сметка на производство		Сметки на примарна распределба на доходот		Сметки на секундарна распределба на доходот		Сметки на употреба на доходот		Сметки на капиталот		Финансиски сметки		Вкупно						
	E	R	E	R	E	R	E	R	E	R	E	R	E	R							
Сметка на стоки и услуги																					
E	Извоз	540	Меѓуфазна	1.883					Финална		Бруто				4.236						
R	Увоз	499	потрошувачка						потрошувачка	1.399	инвестиции	414			499						
Сметка на производство																					
E	Производство														3.737						
R		3.737													0						
Сметки на примарна распределба на доходот																					
E			Доладена	1.632	Доход од										2.120						
R			вредност		сопственост	438	50								-1						
Сметки на секундарна распределба на доходот																					
E					Биланс на										2.833						
R					примарниот доход	1.642	-51	Тековни	1.174	17					4						
Сметки на употреба на доходот																					
E								Расположив							1.615						
R								доход	1.604	-13	Промени во пениските	11			-13						
Сметки на капиталот																					
E			Потрошувачка на												489						
R			фиксен капитал	222							Штедење	205	Капитални	61	-9						
Финансиски сметки													Нето позajмување/ задолжување	4							
E														10	10						
R														-10	-10						
Вкупно																					
		4.236	499		3.737	0		2.120	-1		2.833	4		1.615	-13		489	-9		0	0

Табела 28.11: Редослед на сметките, вклучувајќи биланс на состојба во матрична форма

Почетен биланс на состојба										Нефинансиска актива 4.621		Финансиска актива минус пасива 469					
	Сметка на стоки и услуги		Сметка на производство		Сметки на примарна распределба на доходот		Сметки на секундарна распределба на доходот		Сметки на употреба на доходот		Сметки на капиталот		Сметки на активата		Финансиски сметки		Вкупно
	E	R	E	R	E	R	E	R	E	R	E	R	E	R	E	R	
Сметка на стоки и услуги	Извоз	540	Меѓуфазна потрошувачка	1.883				Финална потрошувачка	1.399				Бруто инвестиции	414			4.236
E	Увот	499															499
R																	
Сметка на производство	Производство	3.737											Потрошувачка на фиксен капитал	-222			3.737
E																	0
R																	
Сметки на примарна распределба на доходот			Доладена вредност	1.632	Доход од сопственост	397	50										2.120
E						40											-1
R																	
Сметки на секундарна распределба на доходот					Биланс на примариот доход	1.642	-51	Тековни трансфери	1.174	17							2.833
E									55								4
R																	
Сметки на употреба на доходот								Расположив доход	1.604		Промени во пензиските права	11					1.615
E																	-13
R																	
Сметки на капиталот											Штедење	205	-13	Капитални трансфери	61	1	489
E																	-9
R																	
Сметка на активата													Набавка на Нефинансиски средства	192			192
E																	0
R																	
Финансиски сметки													Нето позајмување/ задолжување	10			10
E																	0
R																	
Вкупно	4.236	499	3.515	0	2.079	-1	2.833	4	1.615	-13	267	-9	192	0	10	0	0
Сметка на други промени во обемот на активата													10				
Сметка на ревалоризација													280		8		
Краен биланс на состојба													5.103		487		

Глава 29: Сателитски сметки и други проширувања

А. Вовед

29.1 Серијата на сметки, во најголем дел, е целосно интегрирана поради потенцираната ригорозност на сметководствениот систем. Меѓутоа, дадените упатства во претходните глави не е задолжително да се следат без отстапувања. Големата предност на СНС е во тоа што нејзиното толкување е во голема мера робуточно, па така и примената на СНС е со голема доза на флексибилност, но сепак таа сеуште останува интегрирана, економски комплетна и внатрешно конзистентна. Намерата на оваа глава е да прикаже некои од начините на кои може да се примени флексибилноста.

1. Функционални класификации

29.2 Како што беше наведено во неколку претходни глави, тргнувајќи од тоа што е купено за да се одговори на прашањето зошто настанале трошоците му дава на системот значителна аналитичка моќ. Еден пристап кон ова прашање е да се користи функционалната класификација на расходите и издадтоците. Објаснувањето за оваа класификација е дадено во делот Б. Функционалната класификација е клучна класификација во СНС и притоа нуди корисни појдовни точки за некои типови на сателитски сметки.

2. Клучни секторски сметки

29.3 Наместо да се користат класификациите на производите и индустриите (CPC и ISIC) во нивниот стандарден ред и на исто ниво на нивната хиерархија, може да биде многу корисно доколку се одбере група на производи или индустрии кои се со одредено значење за економијата и да се одредат како клучен сектор. Изборот може да биде многу специфичен, на пример дали да се концентрира на една земјоделска култура или на еден минерален аутпут, или пазарот може да биде поопшт, како на пример сите добра и услуги кои примарно служат за туризам. Во друг случај, сет на табели на понуда и употреба можат да се состават со концентрирање на клучен сектор и агрегирање на другите производи и индустрии. Во некои случаи, кога дадена активност е извршена од страна на не мал број, но релативно големи претпријатија, можно е да се оди понатаму и да се состави комплетна серија на сметки за клучниот сектор, исто така. Овие пристапи се објаснети во делот В.

3. Сателитски сметки

29.4 Натомашна и поекстензивна форма на флексибилност е онаа на сателитските сметки. Како што укажува и нејзиното име, таа е поврзана со централниот систем, но е различна од него. Многу сателитски сметки се можни, но иако секоја од нив е

конзистентна со централниот систем, тие не секогаш може да бидат конзистентни една со друга.

29.5 Општо кажано, постојат два типа на сателитски сметки. Едниот тип на сметки вклучува некои прегрупирања на централните класификации и можно воведување на комплементарни елементи. Ваквите сателитски сметки најмногу ги покриваат сметките кои се карактеристични за дадена област, како на пример сметките за трошоци за образование, за туризам и заштита на човековата околина, и може да се гледаат како проширување на сметките на клучниот сектор на кои тие се однесуваат. Тие можат да содржат одредени разлики од централниот систем, како што е алтернативниот третман на помошните активности, но тие во фундаменталниот начин не го менуваат клучниот концепт на СНС. Главна причина за развивање на ваквите сателитски сметки е таа да се опфатат сите детали за сите сектори кои се од интерес, како дел од стандардниот систем, кои би го оптовариле истиот и би го отргнале вниманието од главните карактеристики на сметките како целина. Многу елементи кои се прикажани во сателитските сметки се невидливи во централните сметки. Тие или се експлицитно проценети во составувањето на централните сметки, но се споени и прикажани како по агрегирани бројки, или пак тие се само имплицитни компоненти од трансакциите кои се погобално проценети.

29.6 Вториот тип на сателитски сметки воглавно е базиран на концепти кои се алтернативни на оние од СНС. Видовите на варијации на основните концепти кои можат да се земат предвид се објаснети во делот Г. Тие вклучуваат различна граница на производство, проширен концепт на потрошувачка или формирање на капитал, проширување на опфатот на средствата, и сл. Често пати одреден број на алтернативни концепти можат да бидат употребени истовремено. Вториов тип на анализа може да вклучува, слично како и првиот, промени во класификациите, но во вториов тип главен акцент е ставен на алтернативните концепти. Употребата на овие алтернативни концепти можат да доведат до делумни комплементарни агрегати, чија цел е за дополнување на централниот систем.

29.7 Делот Д нуди сугестии за некои видови на табели кои можат да бидат корисни во контекст на сателитските сметки. Повторно, се препорачува флексибилност во презентацијата на табелите, но содржината на табелите која е дадена во делот Д во голем број на случаи се покажала како корисна.

29.8 Потенцирањето на флексибилноста на СНС се протега до таму што се дозволува целосна флексибилност за тоа колку и кои видови на сателитски сметки и други проширувања можат да бидат развиени. Сателитските сметки, посебно од вториот вид, дозволуваат експериментирање со нови

концепти и методологии, со многу поширок степен на слобода од оној на централниот систем. Кога одреден број на земји развиваат слични сателитски сметки, размената на искуството може да води до корисни ревидирања и воведување на меѓународни упатства за конкретна тема и конечно до можноста за воведување на промени во самиот централен систем. Некои примери со ваков вид на истражувања е прикажан во делот Г од оваа глава.

Б. Функционални класификации

- 29.9 Системот на национални сметки (СНС) користи посебни класификации за да ја анализира потрошувачката, или поопшто расходите, по различни сектори според целта заради која трошоците биле направени. Ваквите класификации се нарекуваат функционални класификации. Тоа се следниве класификации:
- а. Класификација на личната потрошувачка според намената (СОICOP);
 - б. Класификација на функциите на државата (СОFOG);
 - в. Класификација според намената на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (СОPNI);
 - г. Класификација на трошоците на производителите според намената (СОPP).
- 29.10 Сите детали околу класификациите можат да се најдат во *Класификација на расходите според намената (Обединети Нации, 2000)*.
- 29.11 Главна цел на овие класификации е да дадат статистики, чии емпириски податоци се покажуваат дека се од општ интерес за широк спектар на анализи. На пример, СОICOP ги покажува ставките како што се издатоците на домаќинствата за храна, здравствени услуги и образование, при што сите тие се важни индикатори за националното богатство; СОFOG ги покажува државните расходи за здравје, образование, одбрана и сл., и кои исто така се користат за правење разлика помеѓу заедничките услуги и личната потрошувачка на добра и услугите обезбедени од државата; СОPP може да даде информации за 'аутсорсингот' на бизнис услугите, т.е. за нивото на услуги за угостителско послужување, чистење, транспорт, книговодство и други услуги кои производителите ги купуваат, а кои претходно беа извршувани во рамките на претпријатието како помошни услуги.
- 29.12 Функционалните класификации, исто така, претставуваат начин за повторно одредување на клучните агрегати на СНС за потребите на конкретните видови на анализи, од кои некои се објаснети подолу во оваа глава. На пример:
- а. Може да се дебатира дека за неколку аналитички цели, дефиницијата за бруто инвестиции во СНС е многу ограничена. Во студиите за причините на продуктивноста на трудот, истражувачите би сакале да имаат мерка за 'човечкиот капитал', која се извлекува од информациите за издатоците за образованието направени во минатото. Секоја од четирите функционални класификации ги идентификува издатоците за образование и затоа е можно да се извечат податоци за издатоците за образование направени од домаќинствата, државата, непрофитните институции и производителите;
 - б. Во студиите за потрошувачката и штедењето на домаќинствата, некои истражувачи издатоците за набавка на трајни добра ги третираат како капитални наместо тековни трошоци. СОICOP го олеснува истражувањето преку идентификување на издатоците за трајни добра;
 - в. Во студиите за влијанието (импактот) на економскиот раст врз животната околината, истражувачите често пати сакаат да ги идентификуваат трошоците за заштита на животната средина.

1. СОICOP

29.13 Има 14 главни категории во СОICOP. Првите 12 се збир на вкупните индивидуални расходи лична потрошувачка на домаќинствата. Последните две ги идентификуваат оние делови од издатоците за потрошувачка на НПИСД и на општата влада кои се третираат како социјални трансфери во натура. Заедно, сите 14 категории ја претставуваат тековната (фактичката) потрошувачка на домаќинствата. 14 категории се следниве:

1. Храна и безалкохолни пијалоци,
2. Алкохолни пијалаци, тутун и наркотици,
3. Облека и обувки,
4. Домување, вода, електрична енергија, гас и други горива,
5. Мебел, апарати за домаќинства и рутинско одржување на домаќинствата,
6. Здравство,
7. Транспорт,
8. Комуникации,
9. Рекреација и култура,
10. Образование,
11. Ресторани и хотели,
12. Разни добра и услуги,
13. Трошоци за лична потрошувачка на НПИСД,
14. Трошоци за лична потрошувачка на општа влада

29.14 Анкетите за буџетот на домаќинствата често употребуваат шема за класификација заснована на СОICOP за да се приберат информации за расходите на домаќинствата. Потоа, овие податоци можат да се прераспределат во табелите на понуда и употреба, како што е опишано во глава 14 и 28.

2. COFOG

- 29.15 Има 10 главни категории во COFOG, и тоа се следниве:
1. Општи јавни услуги,
 2. Одбрана,
 3. Јавен ред и безбедност
 4. Економски работи,
 5. Заштита на животната средина,
 6. Услуги за подигнување на удобноста на домувањето и заедницата,
 7. Здравство,
 8. Рекреација, култура и религија,
 9. Образование,
 10. Социјална заштита.
- 29.16 Како што е наведено во глава 22, COFOG се користи во анализата и презентацијата на статистиката на државните (владини) финансии.

3. COPNI

- 29.17 Има седум главни категории во COPNI, и тоа се следниве:
1. Домување,
 2. Здравство,
 3. Рекреација и култура,
 4. Образование,
 5. Социјална Заштита,
 6. Религија,
 7. Политички партии, синдикални и професионални организации.
- 29.18 Оваа класификација е некако редуцирана верзија на класификацијата за сите непрофитни институции, дадена во глава 23.

4. COPP

- 29.19 Има седум главни категории во COPP, и тоа се следниве:
1. Трошоци за инфраструктура,
 2. Трошоци за истражување и развој,
 3. Трошоци за заштита на животната средина,
 4. Трошоци за маркетинг,
 5. Трошоци за развој на човечките ресурси,
 6. Трошоци за тековни производствени програми, администрација и управување.
- 29.20 Во принцип, COPP се применува за сите производители, независно дали тие се пазарни или непазарни, иако сите категории не се од еднаков интерес за двата вида на производители. Можно е, во практиката, класификацијата на трошоците на производителите според намената да биде главно употребувана за класифицирање на трансакциите на пазарните производители.

В. Сателитски сметки за клучните сектори и сметки за други специјални сектори

- 29.21 Серијата на сметки вообичаено е составена за цела економија или за сите институционални единици кои припаѓаат на ист институционален сектор или подсектор. Во рамките на табелите на понуда и употреба, производствените единици можат да бидат така групирани за да ги покажуваат елементите на производствените сметки и генерирањето на доходната сметка, дири ако производствените единици не се целосни институционални единици. Иако редовите и колоните во табелите за понуда и употреба често пати ги следат Централната класификација на производите (CPC) и Меѓународната стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC), на слично ниво на нивната соодветна хиерархија, е можно да се селектираат одреден број на индустрии (дејности) кои се од посебен интерес за дадената земја. Вообичаена практика е ваквите групирани индустриите да се нарекуваат 'сектори', иако тие не прават институционални сектори во онаа смисла во која овој термин се користи во СНС.

- 29.22 Може да биде многу корисно за економската анализа да се идентификуваат конкретни активности кои имаат клучна улога во надворешните трансакции на економијата. Овие клучни активности може да ги вклучуваат нафтениот сектор, рударските активности или насади (на пример, со кафе), кога тие претставуваат важен дел од извозот, од девизните средства, и многу често од ресурсите на владата.

- 29.23 СНС не претендира да обезбеди специфични и прецизни критериуми за дефинирање и идентификување на клучниот сектор или активност. Тоа е прашање на проценка во дадената земја, која е донесена врз основа на економски анализи и од барањата на економската и социјалната политика. На пример, за мала индустрија, која е во почетна фаза од развојот можеби би било добро да биде третирана како клучна активност.

- 29.24 Првиот чекор во извлекувањето на сметките на клучниот сектор е да се идентификуваат клучните активности и нивните кореспондентни производи. Ова може да подразбира да се групираат заедно ставките прикажани во различни делови од ISIC и CPC. На пример, сметководството за нафта и природен гас можат да ја покриваат екстракцијата на суровата нафта и природен гас (ISIC сектор 06, производство на рафинирани нафтени производи (ISIC класа 120), транспорт преку цевки (ISIC класа 4930), големопродажба на цврсти, течни и плински горива и други поврзани производи (ISIC класа 4661) и малопродажба на горива за автомобили (ISIC класа 4730). Проширувањето на клучниот/клучните сектор/сектори зависи од конкретните услови, на пример може да биде корисно за секторот енергија да ја покрие петрохемиската обработка.

- 29.25 Сметките за клучните производи и клучните индустрии можат да бидат анализирани во контекст на табелите на понуда и употреба. Клучните индустрии се прикажани во детали во колоните, а другите индустрии можат да бидат агрегирани. Слично на ова, во редовите, во детали се прокажани клучните производи, а другите производи се агрегирани. Под табелите на понуда и употреба, во екстра редови можат да бидат прикажани инпутите на труд, бруто инвестициите во фиксен капитал и состојба на основните средства. Во делот 'употреба' од табелата, колоните за бруто инвестициите во фиксен капитал и промените во залихите можат да бидат разделени помеѓу еден или повеќе клучни сектори или индустрии и други сектори или индустрии, соодветно. Во земја каде клучната активност се извршува од многу хетерогени видови на производители, како што се мали земјоделци и големи насади поседувани и обработувани од корпорациите, може да биде корисно одделно да се прикажат двете групи на производители, бидејќи тие имаат целосно различна трошочна структура и различно се однесуваат.
- 29.26 Потоа, сетот на сметки, кој колку што е можно ја следи серијата на сметки, може да биде составен за клучниот сектор. Во случајот на активностите енергија и рударство, клучниот сектор главно се состои од ограничен број на големи корпорации, каде пристапот до комерцијалните сметки е најчесто достапен. Сите трансакции на сметките се покриени, дури и кога тие извршуваат секундарни активности. Корисно е да се знае природата на секундарните производи, но не е неопходно да се знае нивната дестинација.
- 29.27 Ситуацијата е покомплексна кога клучниот сектор се однесува на земјоделската индустрија или производ, како на пример кафето во некои земји. Многу производители можат да бидат неинкорпорирани претпријатија што не се квалификувани како квазикорпорации. Најпогодно е кога сметките на клучниот сектор би го вклучиле целиот сет на сметки за домаќинствата кои ги извршуваат овие продуктивни активности. Бидејќи ова може да биде тешко практично да се направи, затоа треба да се прикажат само сметките и трансакциите кои се најблиску поврзани со клучната активност, како што се производствените сметки и сметките на генерирање на доход од една страна, и главните трансакции на капиталната и финансиската сметка од друга страна.
- 29.28 Во многу случаи, владата игра важна улога во поврзувањето со клучните активности, било преку даноци и приходи од доход на сопственост, преку законска активност или преку субвенции. Затоа е многу важно детално да се проучат трансакциите помеѓу клучниот сектор и општата влада. Класификацијата на трансакциите може да се прошири и да се идентификуваат оние текови кои се поврзани со клучната активност, вклучувајќи ги и соодветните даноци на производите. Овие текови можат да бидат примени од различни владини агенции, како што се одделните министерства, универзитети, фондови или од посебни сметки. Исто така ова е многу корисно за економската анализа за да се идентификува намената за која државата ги употребила овие ресурси, посебно во случаите кога тие се употребени преку владина агенција. Ова бара посебна анализа за овој дел од расходите на владата.
- 29.29 Разликата помеѓу јавни, странски контролирани или национални приватни корпорации е фундаментална кога станува збор за клучниот сектор.
- 29.30 Дополнителен чекор претставува прикажување односот помеѓу клучниот сектор и секој друг сектор и остатокот на светот во дополнителни табели според принципот 'од кого – на кого?'

Г. Сателитски сметки – опции за концепциски разлики

- 29.31 Овој дел се осврнува врз некои опции кои можат да бидат адаптирани во развој на сателитски сметки од втор вид, кога некои од основните концепти на централниот систем намерно се разликуваат. Тоа е повеќе илустративно отколку исцрпно објаснување.

1. Производство и производи

- 29.32 Во рамките границата на производство во централната рамка на СНС, производствените единици се погони класифицирани според нивната главна економска активност. Овие единици се класифицирани според ISIC.
- 29.33 Кога погоните и соодветните индустрии не се хомогени на дадено ниво во ISIC, тие ги извршуваат и главната активност и една или повеќе секундарни активности. Аутпутот од овие секундарни активности се определува според неговата природа, следејќи ја класификацијата на производи, но инпутите на секундарните активности не се одвоени од оние на главната активност. Помошните активности, од друга страна, не се анализираат и класифицираат според нивната природа и поврзаните производи не се појавуваат како автономни производи.
- 29.34 Кога се проучуваат одредени видови на активности и производи, може да биде корисно не само да се оддели секундарната од основната активност, туку исто така и да се идентификуваат и препознаат помошните активности, со цел да се добие целосна слика за инпутите кои кореспондираат со проучуваната активност.
- 29.35 Да го разгледаме ова на пример со транспортот. Аутпутот на транспортните активности во централната рамка ги вклучува само транспортните услуги извршени на трети лица, било како основен

или секундарен производ. Транспортот за сопствени потреби се смета како помошна активност; нејзините инпути се неидентификувани компоненти на трошоците на производствените единици на кои таа им служи. За да се добие поширока слика за транспортната активност, може да се идентификува и да се измери транспортот за сопствени потреби на производствената единица.

- 29.36 Во одредени случаи, може да биде корисно да се земе предвид проширувањето на границата на производство. На пример, за да се направи севкупна проценка на транспортната функција во економијата, ќе треба да са вклучат транспортните услуги извршени од домаќинствата со користење на нивните сопствени автомобили и да се направи обид да се вреднува времето на луѓето кои го трошат за користење на транспортните услуги. Општо кажано, опфатот на непазарните активности може да биде значително проширен.
- 29.37 Процесот на идентификување на основните, секундарните и помошните активности се одвива добро кога дадена активност е определена според една од стандардните класификации и се појавува во централната рамка. Меѓутоа во некои важни случаи, како што се туризмот и активностите за заштита на животната средина, процесот на идентификација е сложен бидејќи сите релевантни активности и производи не се појавуваат во класификацијата на централната рамка. Во овој случај употребата на зборот 'индустрија' не е во целосна согласност со нормалната употреба, исто како што и зборот 'сектор' се користи во посебни случаи во контекст на сметките на клучниот сектор.

2. Доход

Примарни доходи

- 29.38 Кога границата на производство е проширена, како што погоре е предложено, големината на основните доходи е зголемена, за износот на доходот кој бил додаден за дополнителните активности, кои се вметнати во рамките на границата на производство.
- 29.39 Во услови на висока инфлација, номиналната камата може да биде проценета и да не биде соодветна мерка за повратот на позјамение фондови. Номиналната камата вклучува имплицитна или експлицитна компонента како компензација за промената на реалната вредност на монетраните средства и побарувања која настанува заради инфлацијата. Оваа компонента може да биде анализирана како сопствена добивка за позајмувачот на заемот и сопствена загуба за давателот на заемот, а не да се анализира како елемент на доходот од сопственост.

Трансфери и расположив доход

- 29.40 Доколку е значајно, неколку видови на трансфери, дополнително на оние од централната рамка, можат да бидат воведени. Следат неколку примери.
- 29.41 Имплицитните трансфери можат да бидат направени експлицитно. Имплицитните трансфери ја менуваат ситуацијата помеѓу единиците, кои немаат никакви текови, кои се третираат како импутирани трансфери во централната структура. На пример, даночните користи можат да бидат како предности или недостатоци за економските единици кои настануваат како последица на даночната регулатива, споредено со просечната ситуација. Друг пример е случајот со непазарните услуги, кои за пазарните производители се обезбедени бесплатно од страна на државните единици. Во централната рамка овие услуги се третирани како заедничка потрошувачка на владата. Доколку во дополнителна анализа тие се третираат како додаток за меѓуфазната потрошувачка на пазарните производители, тогаш треба да се воведат соодветни услуги, на пример субвенции во производството. Овој пристап може да се преземе за да систематично се мерат сите видови на трансфери помеѓу владата и соодветните сектори, како на пример земјоделството. Имплицитните користи кои произлегуваат од даночните концесии, учество во капиталот, од меки заеми (заеми со повластена каматна стапка), од диференцијални курсни разлики, од диференцијални домашни цени и сл., можат да бидат додадени на субвенциите, на другите тековни трансфери или капитални трансфери вградени во податоците во централната рамка.
- 29.42 Екстерналиите се ефекти врз трети лица кои не се пресметуваат во вредноста на паричната трансакција помеѓу две економски единици или кои настануваат од акциите на овие единици во отсуство на било каква парична трансакција. Како такви, екстерналиите можат да бидат извор на широк спектар на имплицитни трансакции. На пример, загадувањето и пречките кои се создадени од производителите можат да имаат негативни ефекти на финалните потрошувачи. Овие негативни ефекти можат (со потешкотии) да бидат проценети и евидентирани како негативни трансфери од производителите кон домаќинствата. Со цел да се врамнотежат овие негативни трансфери, една можност е да се воведат концептот производство на екстерналии, кои резултираат во аутпут на негативни или позитивни услуги, и нивната соодветна финална потрошувачка.
- 29.43 Тековите во сметката на други промени во обемот на активата и сметката на ревалоризација на централната рамка претставуваат можност за проширување на концептите за трансфери и расположив доход. Конфискацијата без компензација, на пример, би можела да се евидентира како трансфер (иако се против волјата на поранешниот сопственик). Во земјите каде сопствената добивка или загуба на финансискиот

имот (средства) или обврски се значајни, реалните сопствени добивки или загуби на финансискиот имот (средства) или обврски би можеле да се додадат на расположивиот доход со цел да се добие поширока мерка на доходот.

3. Употреба на стоки и услуги

- 29.44 Опфатот на употребата на стоки и услуги, било за меѓуфазната или финална потрошувачка или за инвестиции, очигледно се менува како резултат на проширувањето на концептот на производството. На пример, ако услугите се извршени едни на други, од страна на членовите во едно домаќинство кои биле вклучени во производство, тие исто така треба да бидат вклучени во финалната потрошувачка.
- 29.45 Границата помеѓу меѓуфазната потрошувачка, финалната потрошувачка и инвестициите може, исто така, да биде модифицирана на различни начини. Два најчесто споменувани случаи се однесуваат на човечкиот капитал и на трајните потрошни добра. Ако барем дел од финалната потрошувачка за образование и здравство е третирана како инвестиции во фиксен капитал, кореспондентната трансакција во централната рамка ќе биде рекласификација од потрошувачка во инвестиции во фиксен капитал, кои резултираат во средства на човечки капитал. Како резултат на ова, концептот на потрошувачка на основен (фиксен) капитал ќе биде проширен.
- 29.46 Алтернатива на вклучувањето на трошоците за трајните потрошни добра, како на пример автомобили или мебел, во финалната потрошувачка на домаќинствата би требало да се третираат како инвестиции во фиксен капитал. Само делот кој произлегува од основните средства проценети како капитални услуги обезбедени за трајното добро, ќе влезе во финалната потрошувачка. Стриктно кажано, оваа процедура имплицира проширување на концептот на производство со вклучување на услугите на домаќинствата. (Ова ќе биде подолу објаснето во делот Д).
- 29.47 Како последица на промените кои погоре беа разгледани, концептот на штедење ќе биде проширен.

4. Актива и пасива

- 29.48 Обемот на нефинансиската актива би можел да се менува како последица на проширувањето на концептот на производство или со менување на границата помеѓу потрошувачката и инвестициите, како што беше споменато во претходните параграфи.
- 29.49 Обемот на финансиската актива и пасива би можел, исто така, да биде проширен со вклучување на потенцијалната актива и пасива во класификацијата на финансиските инструменти. Понатаму, можат да бидат употребени алтернативни правила за проценка

на финансиската актива, на пример употреба на проценета разумна вредност наместо пазарна вредност.

5. Намери

- 29.50 Делот Б ги опишува функционалните класификации. Во стандардната верзија, насловите на дадено ниво се меѓусебно исклучиви. На пример, подучувањето во болници мора да биде класифицирано или како образование или како расходи во здравството, но не и двете истовремено. Како резултат на ова, за сметката за образование или здравство може да биде побарано да се рекласифицира бројот на трансакции. Со цел да се задржи што е можно поголем степен на конзистентност со централниот систем, секоја рекласификација треба да биде третирана како поместување на една ставка од еден наслов и вметнување на истата во друг наслов, а не да се дозволи двојно евидентирање. Двојното евидентирање би значело дека трансакциите класифицирани според намерата не би биле додаток, бидејќи некои од нив се појавуваат во два или повеќе наслови. Сепак, дури и без двојното евидентирање, треба да биде наведено дека различни сателитски сметки, секоја со различен фокус, не можат да бидат конзистентни во однос на други наслови. На пример, ако сателитска сметка од образование некоја работа на подучување во болница ја третира како образование, а не како здравство, мерењето на здравството во таа сателитска сметка ќе се разликува од било која друга сателитска сметка, каде вакво разместување не било направено.

6. Агрегати

- 29.51 Бројни комплементарни или алтернативни анализи, споменати погоре, можат да ги модификуваат главните агрегати, како што е прикажано во централната рамка, директно или индиректно. Примери за директно модифицирање се зголемувањата на аутпутот и на додадената вредност, кога финалната потрошувачка на услугите на домаќинството за сопствена употреба е вклучена во рамките на границата на производство, или зголемувањето во инвестициите во фиксен капитал, ако човечкиот капитал се смета како економско средство. Другите агрегати се модифицирани индиректно; штедењето во последниот случај, расположивиот доход во претходниот.
- 29.52 Во некои видови на анализа целта е да се фокусира на едно специфично поле на интерес, како на пример образование или туризам. Промени во некои концепти и агрегати на централната рамка можат да бидат воведени, но ова не е примарна интенција, ниту се има намера да се даде различна слика на целокупниот економски процес.

Г. Можни табели за сателитска сметка

29.53 Во претходниот дел беше објаснето како варијациите во основните концепти, сметководствени правила и класификации во СНС би можеле да се применат во сателитската сметка. Овој дел нуди некои видови на табели кои би можеле да бидат корисни за составување на сателитската сметка.

1. Дефинирање на функционално ориентирана сметка

29.54 Прво треба да се определи кои производи се од интерес и кои индустрии се инволвираани во нивното производство. Ресурсите наменети за производство на добрата ги вклучуваат не само тековните трошоци, туку и фиксниот капитал користени во производството. Кога еднаш веќе добрата се произведени, се поставува прашањето како тие се употребуваат. Ова води до бараните информации од следните теми:

а. детална анализа на понудата и употребата на производите кои се предмет на анализата;

б. информации за искористениот фиксен капитал во производствениот процес.

29.55 За многу производи, единиците кои ги користат производите се одговорни за поднесување на трошоците за набавка на производот, но сателитските сметки можат често да бидат составувани по области, како што се образование или здравство, каде може да се направи значајната разлика помеѓу тој што плаќа за производот и тој кој го конзумира истиот.

29.56 Понатаму, за многу производи од посебен интерес, може да постојат соодветни даноци или субвенции кои се поврзани со нивното производство или употреба. Затоа земајќи ги предвид овие два фактори заедно, како дополнување на точките а и б (од 29.54.), потребно е следново:

в. анализа на сите трансфери поврзани било со производство или со употреба.

29.57 Исто така е корисно во многу случаи да се поврзат немонетарните вредности со монетарните. Ова подразбира прибирање на следнава информација:

г. информација за вработеноста и расположивоста на средствата.

29.58 Откако ќе се соберат овие четири сета на податоци, треба да биде можно да се развие сателитска сметка која ги покрива анализите за употреба на или за користа од производот, трошоците за производот, производството вклучувајќи ги ангажираниот труд и капитал, трансферите и другите начини за

финансирање на употребата. Сето ова може да биде изразено во вредносни изрази, и кога е релевантно, во физички количества.

2. Определување на производите од интерес

29.59 За било кое поле на интерес, појдовна точка е да се идентификуваат продуктите кои се специфични за даденото поле. Вообичаено е во случајот на сателитска сметка да се идентификуваат овие како карактеристични производи и поврзани производи. Карактеристичните производи се оние кои се типични за полето на интерес, на пример за здравство карактеристични производи се здравствените услуги, услугите на јавната администрација, образование и услугите за истражување и развој во здравството.

29.60 Втората категорија, поврзани добра и услуги, ги вклучува производите чија употреба е од интерес, бидејќи тие јасно се покриени со концептот на трошоци во даденото поле без да бидат типични, или според природата, или бидејќи тие се класифицирани во пошироки категории на производи. Во здравството на пример, транспортот на пациентите може да се смета за поврзана услуга, исто така и фармацевтските производи и другите медицински добра, како што се очилата, многу често се третираат како поврзани добра и услуги.

29.61 Заедно, карактеристичните производи и поврзаните производи се сметаат за специфични производи.

3. Мерење на производството

29.62 Сателитските сметки за карактеристичните производи треба да прикажат зошто овие производи и услуги се произведени, кои видови на производители се инволвираани, каков вид на труд и фиксен капитал се употребуваат за нивно производство, каква е ефикасноста на производствениот процес, т.е. да ја покажат алокацијата на ресурсите.

29.63 За поврзаните производи, нема посебен интерес за условите на производство бидејќи тие не се карактеристични за полето на интерес. Ако условите на производство се битни, тогаш производите треба да се сметаат за карактеристични производи, а не за поврзани производи. На пример, фармацевтските производи можат да се сметаат за карактеристични во сметката за здравство на земјата која е во првите фази од развојот на домашната инсудтија. Тошната граница помеѓу карактеристичните и поврзаните производи зависи од економската организација во дадената земја и од намерите на сателитската сметка.

4. Составни делови на употребите/националниот расход

29.64 Составните делови на употребите или националниот расход се следниве:

1. Потрошувачка на специфични добра и услуги,
 2. Инвестиции во специфични добра и услуги,
 3. Инвестиции во фиксен капитал во карактеристични активности во неспецифични производи,
 4. Специфични тековни трансфери,
 5. Специфични капитални трансфери
- Секоја од овие ставки е објаснета подолу во текстот.

Потрошувачка

- 29.65 Ставката 1 е потрошувачка на специфични добра и услуги. Таа ги опфаќа тековната финална потрошувачка (како што е дефинирана во централната рамка) и меѓуфазната потрошувачка. Се прави разлика помеѓу пазарните производи, производите за сопствена финална употреба и непазарните производи и можат посебно да се прикажуваат за индивидуалната и за заедничката потрошувачка. Меѓуфазната потрошувачка во принципи е поширок опсег од оној што е дефиниран во централната рамка, бидејќи аутпутот на дадена помошна активност е определен со испораките помеѓу погоните и истите се евидентираат. Како резултат на тоа, таа ја покрива (тековната) меѓуфазна потрошувачка, според тоа како е дефинирана во централната рамка, и внатрешната меѓуфазна потрошувачка. Во некои случаи, како што се транспортните услуги, последната компонента може да биде значајна според гомеината. Понекогаш, би требало да се има предвид дека оваа внатрешна меѓуфазна потрошувачка треба да се третира како финална потрошувачка и да се додаде на тековната финална потрошувачка. Таков е случајот употребата на помошните услуги во образование и здравство и затоа треба да се прошири опфатот на тековната финална потрошувачка на домаќинствата. Спротивно на ова, опфатот на потрошувачката може да биде и стеснет, ако употребата на одредени услуги се смета за фиксни инвестиции во сателитските сметки, а не како меѓуфазна или финална потрошувачка како што е во централната рамка.

Инвестиции

- 29.66 Ставката 2 е инвестиции во специфични добра и услуги. Бидејќи ставката 2 ги вклучува и промените во залихите, доколку е соодветно, таа може и да ги покрие 'работите кои се во тек' за специфичните услуги. На пример, во сметката за култура, тоа може да бидат набавките намалени за продажбата на скапоценостите.
- 29.67 Ставката 3 е инвестиции во фиксен капитал во карактеристични активности во неспецифични производи и нивните набавки намалени за продажбите на неприведените нефинансиски средства, Оваа ставка е малку по комплексна:

a. Таа не ги вклучува вкупните инвестиции во фиксен капитал на овие активности, бидејќи овој дел од специфичните производи е вклучен во ставката 2.

б. Само инвестициите во фиксен капитал во активностите чиј аутпут се состои од карактеристични добра и услуги се вклучени во ставката 3. (доколку се покаже дека се значајни инвестициите во активности чии аутпут се состои од поврзани добра и услуги, тогаш конкретните производи и активности треба да бидат редефинирани како карактеристични добра и услуги.)

в. Анализите кои се базираат на погоните можат да обезбедат пошироко покривање од редовното, бидејќи тие можат да вклучат и некои од секундарните активности.

г. Ставката 3 ги вклучува набавките намалени за продажбите на неприведената нефинансиска актива.

Трансфери

- 29.68 Ставките 4 и 5, специфични тековни трансфери и специфични капитални трансфери, се најзначајните компоненти на националните расходи во деловите на социјалната заштита и помошта за развој. Во овие делови, ставките 1 и 2 се однесуваат само на административните трошоци, и на тековните и на капиталните, на агенциите кои управуваат со социјалната заштита или меѓународната помош. Главните расходи ги чинат трансферите.
- 29.69 Во некои ситуации, може да има субвенции, воведени со цел да се намалат цените кои ги плаќаат крајните корисници на одредени добра и услуги, како што се храната, транспортните или домашните услуги. Тие заеднички се нарекуваат субвенции на потрошувачката. Во централната рамка, кога овие добра и услуги се сметаат за пазарни производи, тие се вклучуваат во финалната потрошувачка по куповни цени. Во сателитската сметка има две опции: или потрошувачката (ставка 1) да се вреднува различно од таа во централната рамка за да се вклучи вредноста на субвенциите на потрошувачката, или пак потрошувачката да се вреднува така како што е во централната рамка и специфичните тековни трансфери (ставка 4) мора да ги вклучуваат субвенциите на потрошувачката. Субвенциите вклучени во ставката 4 можат исто така да бидат насочени кон намалување на цените во меѓуфазната потрошувачка.
- 29.70 Во секое поле треба да се воведат класификацијата за специфичните трансфери. Бидејќи оваа класификација се користи за анализа на употребите и финансирањето, таа ги вклучува сите специфични трансфери, независно од тоа дали тие се дупликати на ставките од 1 до 3.

Вкупни употреби и национален расход

- 29.71 Вкупните употреби на резидентните единици претставуваат збир од петте погоре наведени делови. Од овој збир се одземаат тековните употреби

финансирани од остатокот на светот за да се добие националниот расход. Националниот расход, затоа, е еднаков на вкупните употреби на сите резидентни единици финансирани од страна на резидентните единици. Би било добро, доколку е можно, да се направи разлика помеѓу тековните и капиталните употреби финансирани од страна на остатокот на светот.

- 29.72 Националниот расход, според горната дефиниција, не ги вклучува трансакциите со финансиски инструменти. Сепак, за одредени типови на анализа, како што се помошта за развој, заемите, кои се дадени или се примени по преференцијални услови мораат да бидат пресметани. Користите и трошоците кои произлегуваат од каматните стапки кои се пониски од пазарните каматни стапки вклучуваат имплицитни трансфери, како што се опишани во глава 22.
- 29.73 Употребите/националниот расход можат да бидат прикажани според видот на производите и трансферите, или според намената (програмите). Главниот акцент може да биде ставен на едната или на другата алтернатива, или пак тие можат заедно да се користат, во зависност од полето кое го покриваат или од целта на анализите поради кои се собираат. Пристапот на прикажување според програмата е посебно релевантен во случајот за заштита на животината средина или за социјална заштита.

5. Корисници

- 29.74 За корисниците, терминологијата која се употребува може да се разликува од една до друга сателитска сметка. Терминот 'корисници' е релевантен за употреба во туризмот или домувањето, а терминот 'корисници на бенефиции' е релевантен за употреба во социјалната заштита или за помошта за развој. И во двата случаи, термините се однесуваат на оној кој ги користи добрата и услугите, или ги користи(т.е носител на) трансферите кои ги добива.
- 29.75 На највисоко ниво на агрегација, класификацијата на корисниците или корисници на бенефициите претставува едноставно преуредување на класификацијата на централната рамка на институционалните сектори и видови на производители, во која производствените и потрошувачките аспекти се одделени. Тоа може да биде како на следниов начин:
- а. Пазарни производители;
 - б. Производители на добра/услуги за сопствена финална употреба;
 - в. Непазарни производители;
 - г. Владата како заеднички потрошувач;
 - д. Домаќинствата како потрошувачи;
 - ѓ. Остаток на светот.
- 29.76 Во многу сателитски сметки домаќинствата, како потрошувачи, се најважниот тип на корисници или корисници на бенефиции. За да бидат корисни за општествените анализи и анализите за политиката,

потребно е понатамошно расчленување на домаќинствата. За оваа цел може да се земе во вид една од формите на поделба на домаќинствата во потсектори кои се прикажани во глава 24.

6. Финансирање

- 29.77 Бидејќи корисниците секогаш сами не ги поднесуваат трошоците, може да биде потребно да се направи обид да се анализираат единиците кои се крајни носители на трошокот (единиците кои се де факто носители на трошоците). Ова е многу по видливо кога полето од интерес ги вклучува комплетно институционалните единици, отколку да ги вклучува погоните (или единиците на хомогенно производство), кои покриваат само дел од аутпутот на целото претпријатие.
- 29.78 Еден начин за пристап кон прашањето за финансирање е прво да се утврди кои видови на финансирање се употребени, а потоа да се определат кои видови на единици го обезбедуваат одделно секој вид на финансирање. Прашањето за 'крајниот' носител на трошоците исто така треба да се разработи. Потрошувачката на некои домаќинства е обезбедена од владини социјални трансфери дадени во натура, кои од друга страна во голем дел се финансирани од владата преку собраните даноци од домаќинствата и претпријатијата. Затоа, во одредена смисла, би можело да се дебатира дека во крајна линија финансирањето на социјалните трансфери во натура го вршат домаќинствата и претпријатијата. Некои правила треба да се воведат околу тоа колку далеку треба да се оди назад во ланецот на финансирање за да се утврдат 'крајните', или можеби поточно индиректните, извори на финансирање.
- 29.79 Друг проблем кои произлегува е оној, освен во случаите на трансакции во натура, кога не постои неопходна врска помеѓу еден извор на финансирање и еден тип на трошок. Сепак, е добро да се упарат различните видови на финансирање и трошоци за да се види колку тие се кореспонденти, како на пример:
- а. Меѓуфазна потрошувачка на пазарни производители споредена со приходи од продажба;
 - б. Меѓуфазна и финална потрошувачка на владата споредена со приходи од даноци;
 - в. Меѓуфазна и финална потрошувачка на НПИСД споредена со добиените придонеси;
 - г. Трошоците за финална потрошувачка на домаќинствата споредени со надоместокот на вработените и трансферите, како што се пензиите.
- 29.80 Инвестициите можат да бидат финансирани на бројни начини: од приходи од продажба, од продажба на имот (вклучувајќи и финансиски имот), од трансфери примени во натура или преку позајмување. Владините инвестиции можат да бидат финансирани со издавање на обврзници или преку капитални трансфери или со користење на кредити од остатокот на светот.

- 29.81 Изворот на финансирање на трансферите во голем дел зависи од полето кое е проучувано. Ако се вклучуваат социјалните користи, тие ќе треба да се третираат како да се главно финансирани од социјални придонеси од другите домаќинства. Владите ќе бидат во некои случаи ќе бидат провајдер на трансферите (вклучувајќи ги субвенциите), а во некои приматели (вклучувајќи ги даноците).
- 29.82 Во голем број на случаи, може да биде потребно да се идентификува финансирањето од остатокот на светот.

7. Производство и прозиви

- 29.83 Како и со сметките на клучниот сектор, секогаш би било корисно да се развие сет на табели на понуда и употреба за карактеристичните и поврзаните производи и за производителите на карактеристичните производи. Ова може исто така да се прошири и на сметката на создавање на доходот и на непаричните податоци кои се однесуваат на вработеноста и на индикаторите за производството.

8. Физички податоци

- 29.84 Податоците кои се мерат во физички или други непарични единици не треба да се сметаат за секундарен дел од сателитската сметка. Тие се важни компоненти, како за информации кои директно ги даваат, така и за адекватна анализа на монетарните податоци.

Г. Примери на сателитски сметки

- 29.85 Како што беше објаснето во воведот, има два типа на сателитски сметки кои извршуваат две различни функции. Првиот тип, кои понекогаш се нарекува внатрешни сателитски сметки, го зема на целиот сет на сметководствени правила и конвенции во СНС, но се фокусира на конкретни аспекти кои се од интерес преку оддалечување од стандардните класификации и хиерархии. Примери за вакви сметки се туризмот, производството на кафе и расходите за заштита на животната средина. Вториот тип, кои се наречени екстерни (надворешни) сателитски сметки, можат да содржат неекономски податоци или да ги менуваат некои од сметководствените правила, или пак и двете. Ова е посебно погоден начин за анализа на нови области. На пример, анализа на улогата на волонтерската работа во економијата. Некои сетови на сателитски сметки можат да имаат карактеристики и од внатрешните и од надворешните сателитски сметки.
- 29.86 Границата помеѓу сателитските сметки и директната елаборација на СНС или со другите системи не е јасно утврдена. Линковите со: платниот биланс и меѓународните сметки како што се прикажани во Упатството за платниот биланс и меѓународната инвестициона позиција (ВРМ6), владината финансиска статистика како што е прикажана во

Упатството за статистика на јавните (владини) финансии (GFSM200) или Упатството за монетарна и финансиска статистика (MFSM), би можеле да се сметаат за форма на сателитска сметка. Третманот на непрофитните институции во глава 23 и неформалниот сектор во глава 25 се чисто сателитски сметки. Дури и табелите за пензии во глава 17 би можеле да се гледаат како форма на сателитска сметка, дури и кога нејзиното составување е дел од централните насоки на СНС.

- 29.87 Во овој дел, ќе бидат опишани некои дополнителни сателитски сметки. Објаснувањата се куси, со намера само да се покаже дека тие се сметки; и се дадени насоки за дополнителни информации. Објаснети се вкупно четири области. За две од нив, сателитските сметки за туризмот и сателитските сметки за животната средина, меѓународните прирачници веќе се во својата втора верзија. Сателитската сметка за здравство сеуште е во работна верзија. Четвртата област ги покрива неплатените активности на домаќинствата. Ова се покажа дека е од голем интерес уште пред многу години, но сеуште не е постигнат меѓународен договор за одредувањето на начинот на кој би се мереле неплатените активности. И покрај тоа, некои скорешни анализи ќе бидат прикажани во овој дел.

- 29.88 Други сателитски сметки се развиени или се во постапка на развој. Некои од нив се водат како истражувачка вежба, како што е сателитската сметка за истражување на продуктивноста меѓу голем број на земји, објавена во 'Продуктивноста на ЕУ: Компаративен пристап за индустријата (Проект на ЕУ KLEMS, 2003). Други, како што се сметките за водите и шумите, се развиени како резултат на елаборациите на главните сателитски сметки за животната средина (SEEA) и истите се прифатија во меѓународните упатства. Дополнителни сателитски сметки во земјоделството би биле корисни за голем број на земји во развој. Овде, како и било каде на друго место, ако постои договор за тоа како да се состави нова форма на сателитска сметка, може да се развијат нови меѓународни водичи. И постојните меѓународни упатства за сателитски сметки можат да бидат предмет на ревизија и евентуално можат да се движат кон прифаќање на меѓународни стандарди, како што се планира за SEEA.

1. Сателитски сметки во туризмот

- 29.89 Сателитската сметка во туризмот (TSA) е сателитска сметка која одамна е воведена во повеќе од 70 земји. Прирачникот за меѓународните упатства, познат како *Сателитските сметки во туризмот: Препораки за методолошката рамка, 2008*, (Eurostat, OECD, World Tourism Organization, UN, 2008) претставува дополнета верзија на прирачникот од 2000 година. Вклучувањето на второто живеалиште и активностите поврзани со состаноци и конференции во TSA се направи со надополнувањата од 2008 година.

29.90 Целта на сателитската сметка во туризмот е да ги обезбеди следниве информации:

а. Макроекономски агрегати кои ја опишуваат големината на економскиот придонес на туризмот, како што е директната бруто додадена вредност во туризмот и директниот бруто домашен производ во туризмот, кои се конзистентни со сличните агрегати за вкупната економија и за другите производни економски активности и функционални области од интерес,

б. Детални податоци за потрошувачката во туризмот, т.е. проширен концепт поврзан со активноста на посетителите како потрошувачи, и објаснување за тоа како оваа побарувачка е задоволена од домашната понуда и увозот, интегрирани во табели кои произлегуваат од табелите на понуда и употреба, и кои можат да бидат составени по тековни вредности и во вредносни изрази,

в. Детални производствени сметки за индустријата на туризмот, вклучувајќи и податоци за вработеноста поврзани со други продуктивни економски активности и инестициите во бруто фиксен капитал,

г. Врска помеѓу економските податоци и непаричните информации во туризмот, како на пример бројот на патувања (или посети), должина на престојот, целта на патувањето, начинот на транспорт, и сл. кои се потребни за да се утврдат карактеристиките на економските варијабли.

Дефинирање на поимите посетители и туристи

29.91 Во центарот на сателитската сметка во туризмот е идејата за посетителот. Посетителот е дефиниран како некој кој е надвор од неговото вообичаено окружување, но не е вработен од страна на резидентен субјект во местото каде тој е на посета. Вообичаеното окружување не е идентично со земјата чиј резидент е. Тоа се однесува на областа во чии рамки лицето најчесто се наоѓа. Тоа ја опфаќа областа околу домот и работното место, исто така. Затоа, пограничните работници, иако ја преминуваат границата на земјата, не се сметаат за посетители. Затоа посетителите се дел од патниците.

29.92 Посетителите можат да бидат поделени во две категории: на оние кои преноќуваат и се наречени туристи и на оние кои се дневни посетители т.е. екскурзијанти. Понатаму, битно е да се поделат туристите според нивната земја на потекло, на домашни и странски туристи. Резидент, кој посетува странска земја, прави излезен туризам; нерезидент кој ја посетува домашната економија врши влезен туризам. Вкупната сума од туризмот направен од резиденти, познат како национален туризам, е збир од домашниот туризам (туризам во рамки на домашната економија направен од резиденти) и од излезениот туризам. Внатрешниот туризам е збир од домашниот туризам и влезениот туризам.

	Во рамките на земјата	Надвор од земјата	Вкупно
Резиденти	Домашен туризам	Излезен туризам;	Национален туризам
Нерезиденти	Влезен туризам		
Вкупно	Внатрешен туризам		

29.93 Туризмот не е ограничен само на активностите кои се познати како типични активности за рекреција, туку ги вклучува и сите активности кои се направени од туристот. Деловните патувања, патувањата за образование или обука исто така се вклучени. Намерата на туристичката посета се определува според тоа дали посетата е лична или деловна и професионална. Личната посета понатаму се дели на осум категории: одмори, рекреација, посета на пријатели и роднини, образование и обука, здравство и медицинска нега, религија или ацилак, шопинг, транзит и останати посети.

Дефинирање и обем на расходи во туризмот

29.94 Расходите во туризмот се дефинирани како сума платена за набавка на потрошувачки добра и услуги, како и за набавените скапоцености за сопствена употреба или за поклонување за време или после туристичките патувања. Тие ги вклучуваат расходите на самите посетители, како и трошоците кои се платени за надомест или се надоместени од други.

Дефинирање обем на потрошувачката во туризмот

29.95 Концептот за потрошувачката во туризмот го надминува концептот за расходи во туризмот, со тоа што тој ги вклучува исто така услугите поврзани со повремено сместување за сопствена сметка, социјалните трансфери во натура во туризмот и друга импутирана потрошувачка. Додека информациите за расходите во туризмот можат да бидат добиени од анкетаирањето на туристите, прилагодувањата на потрошувачката во туризмот треба да бидат проценети од други извори.

29.96 Потрошувачката во туризмот може да биде карактеризирана според местото каде се одвива туризмот и според тоа дали туристот е резидент или нерезидент на начин сличен на претходно објаснетото за туризамот.

Карактеристични производи

29.97 Производите за потрошувачка кои се земаат предвид во рамките на сателитската сметка во туризмот се поделени на карактеристични производи за туризмот и други производи за потрошувачка. Понатаму карактеристичните производи за туризмот се делат во меѓународно спредбени производи, карактеристични за туризмот и на карактеристични производи за туризмот кои се специфични за земјата.

Прирачникот за сателитската сметка во туризмот вклучува листа со производи од подгрупата на меѓународно спредбени производи карактеристични за туризмот. Другите производи за потрошувачка се поделени на поврзани производи во туризмот и нетуристички поврзани производи. Производите кои не се за потрошувачка ги вклучуваат сите производи кои не ја чинат потрошувачката на добра и услуги. Односно, тие ги вклучуваат скапоценостите, бруто фиксни инвестиции во туризмот и заедничката потрошувачка. Листа со 12 класификации на производите и активностите кои се карактеристични за туризмот се дадени во прирачникот за сателитската сметка во туризмот.

Туристички индустрии

- 29.98 Индустријата на туризмот ги претставува групирањата на оние погони чија главна активност кореспондира со карактеристичниот производ. Туристичките индустрии ги вклучуваат администрацијата на посетителите, индустријата за опслужување со храна и пијалаци, железнички, друмски, поморски и воздушен транспорт на патници, изнајмување на транспортна опрема, патнички агенции и индустријата на други услуги за резервација, културните дејности, спортски и рекреативни дејности, продажба на мало на карактеристични добра за туризмот кои се специфични за земјата и други туристички индустрии (дејности) кои се карактеристични за земјата.
- 29.99 Врз основа на овие информации може да се состави целосен сет на сметки од 10 табели во рамки на сателитската сметка во туризмот. Првите три табели се состојат од расходите во туризмот. Табелата 4 го покажува раздвојувањето на домашниот и влезниот туризам и прилагодувањата што се потребни да се направат за да се премине од расходите во туризмот во потрошувачката во туризмот. Табелата 5 ја покажува понудата на индустриите во туризмот. Табелата 6 е сржта на сателитската сметка во туризмот и ги покажува изведените главни агрегати (листата со агрегатите е дадена подолу). Табелата 7 ја покажува вработеноста. Табелите 8 и 9 ја покажуваат инвестициите во фиксен капитал и заедничката потрошувачка. Табелата 10 ги содржи немонетарните информации.

Главни агрегати

- 29.100 Следниве агрегати се сметаат за сет на релевантни индикатори за големината на туризмот во економијата. Тие ги вклучуваат:
- Внатрешни расходи за туризам;
 - Внатрешна потрошувачка на туризам;
 - Бруто додадена вредност на индустријата на туризмот;
 - Директна бруто додадена вредност од туризмот;
 - Директен бруто домашен производ од туризмот.

- 29.101 Изведувањето на овие ставки е прикажано во табелата 6 од прирачникот за ССТ, која е вклучена во табелата 28.1.

2. Сметководство на животната средина

- 29.102 Еколошките сметки имаат за цел да ги прикажат, во рамките на дефинираната рамка на СНС, влијанијата од употребата (а понекогаш и искористувањето) на природните ресурси и создавањето на остатоци (отпадоци) кои ги загадуваат воздухот и водата. Тие исто така вклучуваат специфични активности кои се извршени со цел да спречат или да се борат со негативните ефекти врз животната средина настанати од активноста на човекот.

- 29.103 Привремената верзија на Социо-економските еколошки сметки (SEEA), Интегрирани сметки на животна средина и економски сметки, беше публикувана во 1993 година. Дополнетата верзија беше издадена во 2003. Оваа верзија подложи на ревизија и промени со цел следната верзија да биде публикувана во 2012. Целта на SEEA е да помогне во:

а. поттикнување на усвојувањето на стандардните класификации во еколошката статистика, која ја проширува вредноста и релевантноста на постоечките информации за животната средина;

б. воведување на нова димензија во еколошката статистика преку примена на традиционалните економски сметки во поврзувањето на состојбите и тековите;

в. обезбедување на врска со економските информации содржани во рамките на традиционалните економски сметки, во насока на подобрување на веродостојноста и кохерентноста на двете групи на информации;

г. утврдување на употребата и сопственоста, па оттука и одговорноста за ефектите врз животната средина;

д. Поттикнување на развојот на сеопфатни и конзистентни бази на податоци во текот на времето;

ѓ. Олеснување на меѓународните споредби.

Табела 29.1: Табела 6 од сателитските сметки во туризмот

Табела 29.1: Табела 6 од сателитските сметки во туризмот																					
ВКУПНА ДОМАШНА ПРОИЗВОДА НА ВИЗУАЛНИ ПОТРОШУВАЧКА ВО ТУРИЗМОТ (ПО КЛУПНИ ЦЕНИ) (*)																					
Проиводи	Туристичка индустрија										Друга индустрија		Услуг*		Домашна индустрија на субвенции на домашни и увезени производи		Транспорт и транспортни мерки		Домашна индустрија (вкупна цена)	Извозна туристичка потрошувачка	Туристички коефициент (%)
	1 - Услуги за сместување на посетители		1 - а. Услуги за сместување на посетители освен на сланиште од 1-б		1 - б. Услуги за сместување кои се поврзани со сите видови на одмор, Домашна сопственост		12 - Индустрија во туризмот кои се специфични за земјата		ВКУПНО		Проиводство на домашни производи (по основни цени)		Услуг*		Домашна индустрија на субвенции на домашни и увезени производи		Транспорт и транспортни мерки				
	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	Проиводство	Дел од туризам (вредност)	(6.4) = (5.15) + (6.1) + (6.2) + (6.3)	(4.3)	(6.5) = (4.3) / (6.4) * 100
	(5.1)		(5.1a)		(5.1b)		(5.1c)		(5.1d)		(5.1e)		(5.1f)		(6.1)		(6.2)				
A. Проиводи на индустрија (1)																					
A.1 Карактеристични производи за туризмот (1)																					
I - Услуги за сместување на посетители																					
I.a - Услуги за сместување на посетители освен на сланиште од 1-б																			x	x	
I.б - Услуги за сместување кои се поврзани со сите видови на одмор, Домашна сопственост																			x	x	
2 - Услуги за поседување на храна и пијалаци																			x	x	
3 - Услуги за меѓународен транспорт на патници																			x	x	
4 - Услуги за друмска транспорт на патници																			x	x	
5 - Услуги за авионски транспорт на патници																			x	x	
6 - Услуги за авионски транспорт на патници																			x	x	
7 - Услуги на релеење на транспортна опрема																			x	x	
8 - Национална агенции и други услуги за резервации																			x	x	
9 - Индустрија здани																			x	x	
10 - Клинички и рекреативни услуги																			x	x	
11 - Туристички производи карактеристични за земјата		x		x		x		x		x		x		x		x					
12 - Туристички услуги карактеристични за земјата																			x	x	
A.2 Други производи на индустрија (1) (1)																			x	x	
B. Проиводи кои не се за индустрија (1)																			x	x	
B.1 Класичности		x		x		x		x		x		x		x		x					
B.2 Други производи кои не се за индустрија (**) (1)																			x	x	
I. ВКУПНА АУТНУТ (ПО БАЗНИ ЦЕНИ)																					
II. ВКУПНА МЕТ-ФОРМАЛА ПОТРОШУВАЧКА (ПО КУПНИ ЦЕНИ) (1)																					
(1) ВКУПНА КРУТО ДОДАТНА ВРЕДНОСТ (БАЗНИ ЦЕНИ)																					
Наложба на вработени																					
Друга национална индустрија на субвенциите во производството																					
Бруто домашен производ																					
Бруто домашен производ																					

x - не се примени
 * - Сите турски индустрији од предвидената листа треба да се разгледаат една по една во нивниот индустријски сектор
 ** - Услугите исклучува директно купување добра во странство од резидентите
 (*) - Вредноста на А. Проиводи за индустрија, а неговите износи од бруто трошоци за услуги платени на туристичките агенции, туристичките оператори и другите услуги за резервации
 (**) - Ги вклучува сите други добра и услуги кои се во предметот во резидентната економија
 (1) - Доколку е можно и релевантно, постојат треба одделно да ги идентификуваат двете компоненти (поварните производи во туризмот и индустријските поварни производи) Доколку е можно, и во два случаи доброто и услугите треба одделно да се идентификуваат (види параг. 4.15)
 (1) - Доколку е можно, релевантноста треба да се прикаже (види параг. 4.17)
 (1) - За доброто, услугите за туризам треба да се пресметаат врз основа на маркетата на трошоците на мало (види Дополток 4)

- 29.104 Како со СНС, сметките во SEEA обезбедуваат функцијата на евидентирање на податоци, од која може да се изведат клучни индикатори, и управувачката функција, со што тие можат да се употребуваат во анализите на различни опции на политиката. Сметките даваат солидна основа за пресметка и мерките кои веќе се вклучени во сетот на индикатори за одржлив развој, но исто така тие можат да се користат за развој на нови индикатори, како што се прилагодените макроагрегати за животната средина, кои во спротивно не би биле достапни.
- Различни делови на социо-економските еколошки сметки (SEEA)
- 29.105 Социо-економските еколошки сметки (SEEA) треба да се гледаат како сателитска сметка на СНС со карактеристики и на внатрешна и на надворешна сателитска сметка. Целиот систем се состои од три глави делови, од кои два можат да се спроведат повеќе или помлаку независно и третиот дел кој е дизајниран за да ги интегрира првите два дела еден со друг и со СНС. Трите сектори се состојат од:
- Проширена форма на табелите за понуда и употреба, која може да ги содржи само физичките податоци или како дополнување и монетарните податоци;
 - Обајснувања за деловите на централната рамка на СНС кои се со некои проширувања;
 - Напори за проширување на СНС, со цел да се овозможи ефектите на трошење и уништување да влијаат врз макроагрегатите, како што е БДП.
- Физички и хибридни табели на понуда и употреба
- 29.106 Во социо-економските еколошки сметки (SEEA) се разликуваат четири видови на текови:
- Производи** се добра и услуги произведени во рамките на економската сфера и се искористени во рамките на истата, вклучувајќи ги тековите на добра и услуги помеѓу националната економија и остатокот на светот;
 - Природни ресурси** ги опфаќаат минералните и енергетски ресурси, земјиштето, водните и биолошките ресурси;
 - Инпути на екосистемот** ги вклучуваат воздухот и гасовите кои се потребни за согорување и водата за одржување на животот;
 - Резидуали (остатоци/отпадоци)** се ненамерен и непосакуван аутпут од економијата кој има нулта цена и може да биде рециклиран или исфрлен во животната средина. 'Резидуали' се единствен збор кој ги опфаќа цврстиот отпад, отпадните води (кои се исфрлаат во вода), и емисиите на штетни гасови (кои се исфрлаат во воздухот).
- 29.107 Првиот сет на сметки за животната средина се состојат од линк за еколошката статистика, формиран од структурирани физички податоци за животната средина во табелата за понуда и употреба или од инпут-аутпут рамката. Сметките за физичките движења се состојат од споените сметки за производите, природните ресурси, инпутите на екосистемот и резидуалите, каде секоја од сметките е изразена како понуда за и употреба од економијата. Чисто физичките сметки можат да ја покажат релативната важност на различните економски активности од аспект на нивните ефекти врз животната средина.
- 29.108 Меѓутоа, моќта на овој пристап а доаѓа од таму што тој може да повлекува паралели помеѓу физичките и монетарните текови за да ги спореди важноста по животната средина со важноста на економските активности. Хибридни табели на понуда и употреба или инпут-аутпут табелите ги надредува монетарните вредности за производите над нивните физички еквиваленти и ја додаваат балансирачката ставка на додадената вредност. Хибридни инпут-аутпут табели успешно се применуваат во истражувањето на прашањата за животната средина како што се ефектите од стаклена градина или од цврстиот отпад. Примери можат да се најдат во прирачникот за SEEA.
- 29.109 Пример за хибридна SEEA инпут-аутпут табела е прикажан во табелата 29.2.
- Идентификување на еколошките аспекти на централната рамка
- 29.110 Втората цел на сметководствениот систем е точно да ги определи оние монетарни трансакции во СНС кои се директно поврзани со животната средина. Во контекст на тековите, ова ги опфаќа еколошките даноци, доходот од сопственост и сопственичките права, заштита на животната средина, употреба на природните ресурси и управување со расходите.
- Еколошки даноци, доход од сопственост и сопственички права
- 29.111 Еколошкиот данок е оној чија даночна основа е физичка единица (или нејзина замена) за која е докажано дека има конкретен негативен ефект врз животната средина. Четири видови на даноци можат да се сметаат за еколошки даноци; енергетски даноци, транспортни даноци, даноци на загадување и даноци на ресурсите. Како и во СНС, треба да се внимава при разликувањето на даноците и трошоците за услугите. Товарот од трошокот, на пример може да падне на последната категорија иако тие се наметнати од владата.
- 29.112 Рентата од најмувањето природни ресурси во СНС е прикажана како доход од сопственост кога е платена на друга единица. Како што е прикажано во главата 20, сепак е можно да се идентификуваат елементите

на деловниот вишок кој кореспондира со рентата од најмување на природните ресурси, кои исто така се користат од сопственикот.

- 29.113 Како што беше изложено во главата 17, друг значаен аспект за употребата на природните ресурси е прашањето за дозволата за користење на овие ресурси за даден временски период. Дозволите можат да се поврзани со екстракција на природните ресурси или да се користат како амортизери (sink).

Група на сметки за расходи за заштита на животната средина

- 29.114 Група на еколошки сметки можат да се состават со употреба на стандардните техники на сателитските сметки, според следниве чекори:
- а. Релевантните помошни активности треба са бидат третираны како секундарни производи;
 - б. Треба да биде идентификувана група на карактеристични производи;
 - в. Треба да бидат идентификувани специфичните трансфери за заштита на животната средина;
 - г. Националните расходи за заштита на животната средина можат да се пресметаат;
 - д. Треба да бидат идентификувани секторите кои ги финансираат расходите.
- 29.115 Сите овие чекори се опишани детално во прирачникот за SEEA. Постои разлика во групата на карактеристични производи која е идентификувана како 'индустрија на животна средина' за употреба за меѓународна споредба. Како пример за сметка за расходи за заштита на животната средина дадена е табелата 29.3.

Сметки на активата

- 29.116 За состојбите и промените во состојбите, сметките на активата, опишани во главата 11, се употребуваат за природните ресурси, и во вредносни изрази и во изрази на физички обем. Во SEEA сметките на активата можат да се состават во физички изрази за природните ресурси кои немаат парична/монетарна вредност и затоа не се појавуваат во границата на активата. За ресурсите како што се воздухот и водата може да немаат монетарна вредност, ниту пак имаат вредност на состојбата, сметките за промените во физички единици сеуште може да бидат корисни.

Интегрирање на еколошките прилагодувања во сметките на тековите

- 29.117 Третиот и последен главен дел во SEEA е надворешниот дел на сателитската сметка. Таа ги релаксира ограничувањата кои постојат во досега објаснуваните сметки и притоа не настануваат

суштински промени во СНС. Идејата е едноставна, да се конвертираат хибридни табели во целосно монетарни табели преку вметнување монетарните вредности за долните текови и десно од хибридни табели, кои беа изразени во само во физички единици. Иако идејата е едноставна, нејзината имплементација не е. Овој дел од SEEA е повеќе експериментален и сеуште не е постигнат консензус околу досегашните предлози.

Исцрпување

- 29.118 Вреднувањето на инпутите во економскиот систем е првата и најлесна работа. Бидејќи овие инпути се содржани во производите кои се продаваат на пазарите, во принцип е можно да се користат директни методи за утврдување на нивната вредност кои се базирани на пазарните принципи. Дури и во СНС се прават вакви вреднувања, иако резултатите се вградуваат во сметката на други промени во активата, а не во сметките за тековите. Затоа, друг начин да се погледне во процесот на инкорпорирање на употребените инпути на животната средина во системот е да се реалоцираат некои од другите промени во ставките на активата во сметките кои ги отсликуваат трансакциите. Конкретно, ако еден ресурс на животната средина не бил употребен на одржлив начин, алтернативна мерка за доходот кој се добива за потрошувачката на природниот капитал, како и за потрошувачката на фикиен капитал може да се земе предвид при премувањето на искористувањето на природните ресурси.

Табела 29.2: Пример на хибридна табела за понуда и услуги од SEEA

Монетарни податоци (*косо/ italics*) во милиони парични единици, п. е.; физички податоци (*право/ non - italics*) во милиони тони

	Економија						Вкупна економија	Резидуали		9. Материјален биланс	Крајна употреба
	1. Производи		2. Индустрии	3. Потрошувачка	4. Капитал	5. РОЊ (производи)		10. Национална дестинација	11. Дестинација кон остатокот на светот		
	Физички	Монетарни									
Економија	1. Производи			Производи кои се користат во индустријата	Производи кои се користат за потрошувачка	Производи кои се користат за капитал	Производи кои се користат од остатокот на светот (извоз)			0	701
	Физички			442	39	119	101				
	Монетарни			664	506	146	403				
	2. Индустрии	Производи понудени од индустријата									
	3. Потрошувачка	551	1356								
Економија	4. Капитал										
	5. Остаток на светот (производи)	Производи понудени од остатокот на светот (Увоз)									
	Физички	150	363								
Монетарни			692								
Додадена вредност			1356								
Вкупна економија			1719								
Природни ресурси	6. Животна средина			Природни ресурси понудени на индустријата	Природни ресурси понудени за потрошувачка	Природни ресурси искористени од остатокот на светот				Нето акумулација на природни ресурси во животна средина	
	Физички			256	1	1				-258	0
Монетарни			5		1				-6	0	
Илутри на екосистем	8. Животна средина			Илутри на екосистем во индустријата	Илутри на екосистем во потрошувачка	Илутри на екосистем во економијата на остатокот на светот				Нето акумулација на илутри на екосистем во животна средина	
	Физички			118	23	2				-143	0
Монетарни			3		1				-4	0	
Остаток/отпад	10. Национални потекло			Остаток/отпад ре-абсорбиран во производството	Отпад				меѓугранични и одливи на остаток/отпад		Нето акумулација на остаток/отпад во животната средина
	Физички			7	26				4		373
Монетарни									8		9
Вкупна понуда	701		831	65	145	104	409		9	0	2264

Табела 29.3: Пример на комбинирана табела на понуда и употреба на добри и услуги за заштита на животна средина

Табела 29.3: Пример на комбинирана табела на понуда и употреба на добри и услуги за заштита на животна средина

Табела 5.6 Комбинирана табела на понуда и употреба на добри и услуги за заштита на животна средина

													во мил. п. е.					
	Владини услуги	Специјализирани услуги	Помошни услуги	Почисти/поврзани производи	Добра и услуги за заштита на неживотната средина	Вкупно	Владини производители на еколошки услуги	Специјализирани производители на еколошки услуги	Помошно производство на еколошки услуги	Производители на почисти/поврзани производи	Други производители	Вкупна меѓуфазна потрошувачка	Потрошувачка на Владата (јавна потрошувачка)	Потрошувачка на домаќинствата	Инвестиции	Увоз	Вкупно	
Владини услуги													0	1800	1320			3120
Специјализирани услуги													4900					6650
Помошни услуги													4000		100			4000
Почисти/поврзани производи													600					1200
Добра и услуги за заштита на неживотната средина							2000	1100	1000	300	*	*						*
Вкупно							2000	3000	1000	300	*	*		1800	3570			*
Владини производители	3000				0	3000												
Специјализирани производители		6500		0	0	6500												
Помошно производство			4000	0	0	4000												
Производители на почисти/поврзани производи				1000	*	1000												
Други производители	0	0	0	0	*	*												
Вкупно производство																		
Надомест на вработени							600	2000	2000	500	*	*						
Потрошувачка на основен капитал							400	1000	1000	200	*	*						
Даноци минус субвенции на производството							0	0	0	0	*	*						
Нето деловен вишок							0	500	0	0	*	*						
Производство по основни цени	3000	6500	4000	1000	*	*	3000	6500	4000	1000	*	*						
Увоз																		
Даноци и маржи	120	150		150	*	*												
Производство по куповни цени	3120	6650	4000	1200	*	*												
Бруто фиксни инвестиции							1100	1000	2500	1500	*	*						
Состојба на капитал							7000	15000	12000	10000	*	*						
Инпут на труд							4000	10000	8500	5000	*	*						

Извор: SEEA - база на податоци за земјиштето

Расходи за намалување на штетните влијанија

- 29.119 Веќе се преземени некои активности со цел да го ограничи создавањето на остатоци/отпадоци или да се намали нивното штетно влијание. Овие расходи понекогаш се нарекуваат како расходи за намалување на штетните влијанија. Еден од можните начини за прилагодување на макроекономските агрегати е овие расходи да се третираат како инвестиции со компензирана депрецијација.

Сметководство на еколошката деградација

- 29.120 Ова е најтешкиот делови на сметководството на животната средина и еден за кој сеуште постојат дивергентни погледи. Два проблема произлегуваат од прашањето како да се инкорпорираат ефектите на деградација во СНС. Првиот проблем е како да се утврди вредноста на уништувањето (деградацијата), а вториот е како да се вгради оваа вредност во сметките.
- 29.121 Кусо ќе бидат прикажани различните пристапи кои се заговараат за примена.
- 29.122 Едниот пристап се фокусира на трошоците за одржување. (Овој пристап е користен во верзијата на SEEA од 1993 година). Целта на оваа вежба е да се одговори на прашањето: *Која би била вредноста на нето домашното производство ако хипотетички се задоволат еколошките стандарди со користење на тековната технологија и со тековните трошоци?*
- 29.123 Проблемот со овој пристап е во тоа што, ако се постави прашањето во однос на значајните промени во еколошките стандарди, добиената цена е многу веројатно дека ќе поттикне промени во однесувањето, што пак ќе има влијание врз нивото на побарувачка за овие производи. За возврат, ова ќе се прикаже или како промена во нивото на аутпутот за овие производи или како промена во технологијата за производство за да се намали зависноста од новите, поскапи производи. Меѓутоа, за маргиналните промени во стандардите, оваа техника може да се применува за да се добие горната граница на влијанието врз НДП од придвижувањето кон поригорозни еколошки стандарди. Агрегатите од оваа вежба се нарекуваат 'еколошки прилагодени'.
- 29.124 Вториот тип на проценки базирани на трошоците, познат како 'моделирање на позеленета економијата', се обидува да ги реши проблемите кои настануваат со пристапот на одржување на трошокот при значајни промени во еколошките стандарди. Овие проценки се обидуваат да дадат одговор на прашањето: *Кое ниво на БДП би можело да се постигне доколку се презеле чекори за интернализација на трошоците за одржување?*
- 29.125 Конкретната примена на моделите на позеленета економија има за цел не само да го утврди сетот на вредности за аутпутот, побарувачката и сл. кој го

задоволува билансот на националното сметководство, туку и да ги утврди нивата на аутпут кои водат до нивоата на доход кои се одржливи за даден временски период. Тоа води кон одговор на прашањето: *Кое ниво на доход и еколошки функции можат да бидат бесконечно одржливи?*

- 29.126 Мерките кои се базирани на штетата произлегуваат од влијанието на тековното создавање на остатоците/отпадоците. Најголемо е влијанието врз човековото здравје. Овие мерки се обидуваат да дадат одговор на прашањето: *Каков е ефектот врз нивото на НДП од еколошките влијанија врз природните и од човекот создаден капитал, како на влијанието врз здравјето на човекот?*
- 29.127 Оттука, 'доходот прилагоден за настаната штета' е првиот чекор на патот на претворање на мерките од видот на БДП во индекси на благосостојбата. Но многу други аспекти на благосостојбата намерно се игнорирани.

Сателитски сметки во здравството

- 29.128 Индустријата на здравството е од значаен обем и важност во многу земји од аспект на бројот на вработени и нивото на обртот, и секогаш е предмет на значајна грижа во политиката. Системот на сметки во здравството (ОЕЦД, 2000) и изграден врз основа на искуството од информациите добиени од прибраните податоци за здравствената заштита во претходните 15 години. Една од главните намени на прирачникот беше да се даде рамка за анализа на системите за здравствена заштита од економска гледна точка, која ќе биде конзистентна со националните сметководствени правила. Како дел од ова се проучуваа основните/концепциските врски помеѓу СНС и сателитските сметки во здравството. Прирачникот е во процес на надолжување и со заеднички напори на ОЕЦД, ЕУРОСТАТ и Светската здравствена организација се предвидува до крајот на 2010 година да излезе ревидираната верзија на прирачникот.
- 29.129 Со цел да се види како сателитските сметки во здравството може да се развијат, корисно е да се започне со разгледување на системот на сметки во здравството. Постојат четири категории на информации: функционална класификација Системот на сметки во здравството на здравствената заштита, анализа на единиците кои даваат здравствена заштита, информации за расходите за здравствена заштита и информациите околу финансирањето на здравствената заштита. Секоја од овие категории е накусо објаснета подолу во текстот.

Функционална класификација на здравствената заштита

- 29.130 Активностите на здравствената заштита ја вклучуваат примената на медицинско и болничко

знаење и технологија, од страна на поединци или институции, во остварување на следниве цели:

- а. Грижа за здравјето и спречување на болести;
- б. Лекување на болести и намалување на прераната смртност;
- в. Грижа за хронично болни лица на кои им е потребна болничка нега;
- г. Грижа за инвалидизирани и хендикепирани лица на кои им е потребна болничка нега;
- д. Помош на пациентите да имаат достоинствена смрт;
- ѓ. Обезбедување и администрирање со јавното здравство;
- е. Обезбедување и администрирање на програми во здравството, здравствено осигурување, и други аранжмани на финансирање.

29.131 Како резултат на тоа постојат три главни функционални класификации на здравствената заштита:

- а. Добра и услуги за лична здравствена заштита;
- б. Заеднички услуги за здравствена заштита;
- в. Функции поврзани со здравствената заштита.

29.132 Секоја од овие групи е поделена во бројни почисти категории. Добра и услуги за лична здравствена заштита разликува услуги на лекарска нега, услуги на нега за рехабилитација, услуги за долгорочна болничка нега, помошни услуги за здравствена заштита и медицински добра дадени на надворешни пациенти. Заедничките услуги на здравствена заштита се поделени на превентивни и јавни здравствени услуги од една страна, и на здравствена администрација и здравствено осигурување, од друга страна. Функциите поврзани со здравствената заштита ги вклучуваат инвестициите во институциите кои обезбедуваат здравствена заштитата, образование и обука на медицинскиот персонал, истражување и развој во здравството, контрола на храната, на хигиената и на водата, еколошко здравје, администрација и обезбедување на социјални услуги во натура за да им се помогне на болните и изнемоштени лица, и администрација и обезбедување на парични бенефиции поврзани со здравството.

Единици кои обезбедуваат здравствена заштита

29.133 Единици кои обезбедуваат здравствена заштита е поделени во следниве категории:

- а. Болници;

б. Болничка нега и домашни посети;

в. Трговци на мало и други снабдувачи на медицински добра;

г. Обезбедување и администрација на програмите од јавното здравство;

д. Здравствена администрација и осигурување;

ѓ. Други индустрии (остатокот од економијата);

е. Остатокот на светот.

29.134 Секој од овие даватели на услуги може да биде распределен во еден или во повеќе институционални сектори во СНС.

Расходи за здравствена заштита

29.135 Вкупните расходи на маерките за здравствена заштита ја мерат финалната употреба на добрата и услугите за здравствена заштита од страна на резидентните единици, плус бруто инвестициите во индустријата за здравствена заштита (институциите во кој здравствената заштита е доминантна активност).

29.136 Расходите во здравството можат да се поделат во следниве категории:

а. Услуги на лична здравствена заштита;

б. Медицински добра дадени на надворешни пациенти;

в. Вкупни лични расходи во здравството;

г. Услуги за превенција и јавно здравство;

д. Здравствена администрација и здравствено осигурување;

ѓ. Вкупни тековни расходи во здравството (збир од сите претходно наведени);

е. Бруто инвестиции во индустријата која ја обезбедува здравствената заштита;

ж. Вкупни расходи во здравството.

29.137 Производствената граница на услугите за здравствена заштита е многу блиску до таа на СНС, но со два исклучоци. Професионалната здравствена заштита е вклучена во рамките на системот на сметки во здравството, додека таа во СНС се смета за помошна услуга. Паричните трансфери кон приватните домаќинства (даватели на домашна нега) се третираат како аутпут на домашни услуги платени со трансфери.

Финансирање на здравствената заштита

- 29.138 Финансирањето на здравствената заштита е поделено помеѓу она кое е обезбедено од општата влада, она кое е обезбедено од приватниот сектор и она кое е обезбедено од остатокот на светот. Во рамките на финансирањето од општата влада, се прави разлика помеѓу нивото на власта и фондовите за социјална заштита. Во рамките на приватниот сектор се разликува приватно социјално осигурување, друго форма на приватно осигурување, приватните домаќинства, НПИСД и корпорациите без здравственото осигурување.

Конверзија на системот на сметки во здравството во сателитски сметки на здравството

- 29.139 Потребни се следните чекори со цел да се претвори економската рамка на системот на сметки во здравството во сателитска сметка на здравството:
- а. Треба да се определи сеопфатна листа на добра и услуги кои се сметаат за специфични во производството на услугите за здравствена заштита;
 - б. Треба да се определи границата на производство за да се утврдат вкупните расходи на здравството;
 - в. Треба да се утврдат активностите за кои ќе се евидентираат инвестициите;
 - г. Треба да се идентификуваат специфичните трансакции;
 - д. Треба да се обезбеди детална анализа на трансферите како интегрален дел од сметководството на здравството;
 - ѓ. Треба да се определат крајните корисници и крајните носители на трошоците.

- 29.140 Една од потешкотиите при утврдување на листата со карактеристични производи е таа што Централната класификација на производи не оперира со категории на услуги на здравствена заштита во детали кои се потребни за сметките на здравството. Затоа треба да се направи подетална класификација. Понатаму, бидејќи здравствената заштита често е јавна одговорност, информациите кои се добиваат од административните податоци често се неадекватни за да можат да понудат задоволително ниво на прецизност кое е потребно за сателитската сметка.

Табела 29.4: Пример за Табела на понуда и употреба од Системот на сметки во здравството

Табела 29.4: Пример за Табела на понуда и употреба од Системот на сметки во здравството (SHA)

Табела 8.2. Табела на понуда и употреба од Системот на сметки во здравството (SHA) - (дел 1)

Ресурси	Вкупна понуда, куповни цени	Даноци на производи минус субвенции на производи*	Вкупно	Понудувачи на добра и услуги за здравствена заштита			Приватни домаќинства (здравствена заштита)	Други произведувачи	Вкупна економија	Увоз на добра и услуги за здравствена заштита
				Основни произведувачи	Секундарни произведувачи	Професионална здравствена заштита				
				Производство						
Добра и услуги за здравствена заштита според вид на функција										
ЗС. 1 Услуги на заштита за лекување										
ЗС. 2 Услуги за рехабилитација										
ЗС. 3 Услуги за долгорочна нега										
ЗС. 4 Помошни услуги за здравствена заштита										
ЗС. 5 Медицински производи обезбедени на пациенти во амбуланти (out-patients)										
Вкупна понуда на лична здравствена заштита										
ЗС. 6 Превентивни и јавни здравствени услуги										
ЗС. 7 Здравствена администрација и здравствено осигурување										
Вкупна понуда на добри и услуги за здравствена заштита										
Други производи										
Вкупно										

(*): Вклучувајќи трговски и транспортни маржи, кои се со незначителна големина, за услуги за здравствена заштита и стоки за финална употреба

Табела 29.4 – (продол.): Пример за Табела на понуда и употреба од Системот на сметки во здравството

Табела 29.4 – (продол.): Пример за Табела на понуда и употреба од Системот на сметки во здравството (SHA)

Табела 8.3. SHA – Табела на понуда и употреба (дел 2)

Ресурси	Вкупна употреба, куповни цени	Даноци на производи минус субвенции на производи*	Понудувачи на добра и услуги за здравствена заштита					Други произведувачи	Вкупна економија	Извоз на добра и услуги за здравствена заштита	Расходи на финална потрошувачка			Бруто инвестиции
			Вкупно	Основни произведувачи	Секундарни произведувачи	Професионална здравствена заштита	Приватни домаќинства (здравствена заштита)				Домаќинства	НПИСД	Влада	
<i>Добра и услуги понуда:</i>			Меѓуфазна потрошувачка											
Добра и услуги за здравствена заштита според вид на функција														
ЗС. 1 Услуги на заштита за лекување														
ЗС. 2 Услуги за рехабилитација														
ЗС. 3 Услуги за долгорочна нега														
ЗС. 4 Помошни услуги за здравствена заштита														
ЗС. 5 Медицински производи обезбедени на пациенти во амбуланти (out-patients)														
Вкупна понуда на лична здравствена заштита														
ЗС. 6 Превентивни и јавни здравствени услуги														
ЗС. 7 Здравствена администрација и здравствено осигурување														
Вкупна понуда на добри и услуги за здравствена заштита														
Други производи														
<i>Вкупно</i>														
<i>Вкупно бруто додадена вредност/БДП</i>														
Наместо на вработени														
Даноци на производи														
Други даноци на производство														
Субвенции на производи														
Други субвенции за производство														
Нето деловен вишок														
Нето месан доход														
Потрошувачка на основен капитал														
Бруто деловен вишок														
Бруто месан доход														
Вкупно														
Инуги на трудот														
Бруто фиксни инвестиции														
Нето состојба на основни средства														

(*) Вклучувајќи трговски и транспортни маржи, кои се со незначителна големина, за услуги за здравствена заштита и стоки за финална употреба

29.141 Покрај овие потешкотии, се препорачува четири дополнителни сметки да го прошират системот на сметки во здравството во сателитска сметка на здравството:

а. Сметката на производството и додадена вредност на здравствена заштита според индустрија на здравствена заштита;

б. Меѓуфазните инпути на производството на индустријата за здравствена заштита според видот на инпутот;

в. Состојбата на бруто капиталниот сток на индустријата за здравствена заштита;

г. Инпут-аутпут табела за индустријата за здравствена заштита.

29.142 Табелата 29.4 покажува пример за табела на понуда и употреба, која би можела да се направи за здравствената заштита.

4. Неплатена активност на домаќинството

29.143 Овој дел не се однесува за нормална сателитска сметка. Претставува проблем да се одредат производите кои се карактеристични единствено за неплатена активност на домаќинствата, ниту пак за таа активност постојат стандардизирани табели. Сепак ова е област е од значаен аналитички и политички интерес и област за која во последниов период е направена значајна истражувачка работа. Затоа, целта на овој дел е да даде краток осврт на пристапите кои беа земен во вид и кои даваат индикации за тоа каде можат да се најдат информации за тековните истражувања.

29.144 Би било добро објаснувањето да се подели во три области:

а. неплатени услуги на домаќинството;

б. разгледување на третманот на трајните потрошни добра;

в. прашањето на волонтерската работа општо, општо земено.

Неплатени услуги на домаќинството

29.145 Прашањето за вреднување на услугите на домаќинствата направени за сопствена потрошувачка е само по себе интересно. Понатаму, често пати е дискутирано дека растот на БДП во индустријализираните земји од крајот на Втората светска војна во еден дел се должи на зголеменото учество на жените во понудата на трудот, кој претходно се трошел на извршување на домашните активности. Исто така, често е дискутирано и дека активностите на главата на домаќинството биле вреднувани и дека промената во занимањето на

жените нема да донесе така големи зголемувања на БДП. Затоа, долгорочните анализи можат да бидат од значаен интерес во утврдувањето на вредноста на неплатените активности на домаќинството.

29.146 Не постои довосмисленост во централната рамка на СНС; неплатените услуги на домаќинствата се исклучени од границата на производството. Меѓутоа, во сателитските сметки е возможно да се прошири границата на производство, па така и овие услуги ќе можат да се вклучат. Дури и со проширена граница на производство, сепак е малку веројатно дека услугите кои неможат да бидат изведувани од трета страна, како јадење, спиење и вежбање би можеле да се третираат како дел од границата на производство. Направени се одредени напори за да се процени вредноста на безделничењето кога некои од овие активности се вреднувани, но тоа не е предмет на интерес на овој дел.

29.147 Постои широко прифатен консензус дека начинот на кој се започнува со мерењето на услугите на домаќинството за сопствена потрошувачка е според методот на мерење на количеството на време потрошено на истите. Постои зголемен интерес за истражувањата за управувањето со времето, од кои можат да се добијат таквите податоци. Сепак, истражувањата управувањето со времето не се недвосмислени. Содржат прашања за извршување на повеќе работи истовремено. На пример, за некој е возможно да подготвува оброк, да внимава на мало дете и да му помага на постарото дете во пишувањето на неговата домашна задача, и сето тоа да го работи истовремено. Дали вкупната вредност на времето треба да се подели на три или треба за секоја активност да се смета целата сума на потрошено време?

29.148 Постои прашање околу границата за слободното време. На пример, градинарството за некој е главна активност, а за друг претставува активност во слободното време. Додека грижата за децата на основа на полно работно време се смета за услуги на домаќинството, дали потрошеното време на дедовците и бабите на чување на нивните внуци треба да се смета како услуги на домаќинствата, или пак тоа е активност во нивното слободно време?

29.149 Се поставува прашањето за тоа како да се вреднува активноста на домаќинствата. Една можност претставува да се има комплетна сметка на производство, на пример, да се смета купената храна од домаќинствата како инпут во подготовката на оброците. На овој начин, домаќинствата би конзумирале директно само неколку добра, повеќето од нив би се третирале како меѓуфазна потрошувачка при производството некој на услуга. Другиот метод, кој најчесто се применува, е да се остават инпутите како расход за потрошувачката на домаќинствата и едноставно да се направат посебни преоценки за времето кое претходно не било вреднувано.

- 29.150 Основното прашање во вреднувањето на времето потрошено на услуги на домаќинството е дали да се користи опортунитетниот трошок на лицето кое ја извршува задачата, или да се користи друг компаративен трошок. И двата вида на трошок претставуваат проблем. Опртунитетниот трошок се чини применлив, бидејќи примената на економската теорија сугерира дека некој кој е способен да заработи повеќе пари отколку компараторот, тој навистина би заработил екстра пари и би му платил на некој друг да ги изврши домашните задачи. Но ова не се случува во практиката. Може да биде тешко да се стигне до компаративните трошоци, и истите може да бидат не реални. Професионален водоинсталатер, на пример, може да биде способен да ја поправи чешмата што тече за неколку минути, додека на некој аматер за тоа би му биле потребни час и повеќе. Ако наемницата на водоинсталатерот се примени за времето потрошено на аматерот, многу е јасно дека сумата на производството ќе биде проценета нереално високо.
- 29.151 Во литературата може да се најдат различни обиди за решавање на прашањето за вреднување на аутпутот. Примерите ги вклучуваат *Производство и потрошувачка на домаќинствата: предлог методологија за сателитски сметки на домаќинството* (Еуростат, 2003), *Производството и потрошувачката на домаќинствата во Финска, 2001 – Сателитска сметка на домаќинствата* (Завод за статистика на Финска и Центарот за истражување на националната потрошувачка) и *Зад пазарот: Дизајнирање на непазарни сметки за САД*, (Национален совет за истражување на САД, 2005).
- Трајни потрошни добра
- 29.152 Често пати се дебатира дека трајните потрошни добра треба да се третираат како форма на фиксни инвестиции на домаќинствата, а не едноставно како расходи за финална потрошувачка. Точно е дека постои сива зона за некои вид на опрема за домаќинствата. Во одредени околности, трошоците за домот може да ги вклучуваатските кујнски апарати, како на пример шпорети, фрижидери, машини за перење, а во други околности овие уреди се сметаат како расходи за потрошувачка.
- 29.153 Главна причина за исклучување на трајните потрошни добра од границата на активата се поврзува со исклучувањето на услугите на домаќинствата. Ако перењето на алишта за домаќинствата би била активност во рамките на границата на производството кога таа е извршувана од машина, не е јасно зошто таа треба да биде исклучена кога перењето би било рачно.
- 29.154 Сепак, постои интерес за набавка на трајни потрошни добра. Набавките често се од циклична природа, иако понекогаш варијации во расходите можат да ги следат воведувањето на нов производ.
- 29.155 Постојат два пристапи кои би можеле да се земат во сателитската сметка. Првиот чекор е да се усвои алтернативен третман за трајните потрошни добра, во исто време, како вреднување за неплатеното производство на домаќинството. Другиот пристап е да се остави неплатеното производство на домаќинството надвор од границата на производство, но да се земе предвид замената на трајните потрошни добра коко проценка за услугите кои тие ги даваат. Третирањето на трајните потрошни добра како имот исто така е од значење во контекст на мерењето на заштедите и богатството на домаќинствата. Примери за овие видови на анализа можат да се најдат во *Трајните потрошни добра и нивниот ефект врз стапките на иштедење на домаќинствата од еврозоната* (Jalava et al, 2006).
- Доброволна/волонтерска работа
- 29.156 Обезбедувањето на неплатените услуги на домаќинствата се исклучува од границата на производство. Ова исклучување се применува независно дали домаќинството кое е снабдувано со услугата е тоа на кое му припаѓа волонтерот, или е друго домаќинство.
- 29.157 Ако волонтерот ги дава своите услуги на непазарен производител или на пазарна непрофитна институција, активноста во која тие учествуваат се вклучува во границата на производство. Сепак вредноста на извршената услуга се појавува како трошок. Таа може да биде стриктно нула, или може да биде номинална, вклучувајќи ги платите и наемниците во натура. На пример, религиските редови кои нудат здравствени и образовни услуги можат да не им платат наемнина на поединците кои ги даваат услугите, но можат да им понудат храна и сместување. Во принцип, овие трошоци треба да се третираат како плати и наемници во натура.
- 29.158 Можно е да има доброволна работа во рамките на владата, како на пример асистентите на високообразовните институции. Може да постојат и неплатени работници во корпорациите, на пример, кога тие се дел од некоја експериментална програма, но волонтерската работа во пазарните непрофитните институции е многу честа, на пример работата во музеите или уметничките галерии како водичи или кустоси.
- 29.159 Дури и ако сопственикот на квазикорпорацијата или на претпријатието не ја зема својата плата, тогаш во принцип ова треба да се третира како прво, примање на надомест на вработените, а потоа како вложување на капитал во ист износ во претпријатието. Малку е веројатно дека ова ќе биде така евидентирано на таков начин, но овој случај е сосема различен вид од оној за нормалното разбирање на волонтерската работа.
- 29.160 Прашањето за вреднување на волонтерската работа е исто како и тоа за вреднување на времето

потрошено на неплатени активности на домаќинството, при што постојат истите алтернативи за вреднување. Ако волонтерската работа е вреднувана, потребни се следниве сметководствени книжења:

а. надомест на вработените на единицата која ангажира доброволна работа;

б. доход за домаќинството на кое волонтерот припаѓа;

в. трансфер на истата сума од волонтерот на единицата која го ангажирала;

г. расходи на финална потрошувачка на единицата која го ангажирала волонтерот;

д. скоро секогаш социјални трансфери во натура.

Ова е истиот начин како оној кој се препорачува за мерење на инпутот на труд во изведбата на заеднички градежни проекти.

29.161

Дури и во овој случај, пазарните непрофитни институции, објаснети во глава 23, е можно во контекст на сателитските сметки да се третираат како извршители на непазарни активности, и ова ќе ја вклучи во активност на волонтерите.

Додаток 1: Хиерархија на класификации на СНС и придружни шифри

А. Вовед

- A1.1 Како што е објаснето во глава 2, сметките на СНС содржат мал број концепциски елементи, пред сè сектори, трансакции и класификации на ставките кои се предмет на трансакции и други текови, особено средства и обврски. За секој од овие елементи постои хиерархиска класификација. Сметките може да бидат изготвени со поголем или помал степен на деталност со користење повисоки или пониски нивоа на овие хиерархии. Во некои случаи, за целосна спецификација се бараат информации за две, па дури и три хиерархии. На пример, книжењата во сметките вообичаено се однесуваат на определен сектор и трансакција или на други текови и може да одредат кој вид производ или средство е предмет на книжење.
- A1.2 Освен класификациската хиерархија на концепциските елементи кои се однесуваат на СНС, исто така, се користат и други класификациски системи, вклучувајќи ги оние што ја опишуваат класификацијата на дејностите која се користи при производството, и класификациите на стоки и услуги, при што некои од нив ја опишуваат природата на ставките, а некои ја опишуваат целта за која служат тие.
- A1.3 Збирните сметки редовно се собираат од меѓународните агенции и за да се олесни ова, се користат стандарден сет шифри за идентификација на ставките, вообичаено во форма на временски серии, кои се предмет на трансмисија (пренос) на податоци.
- A1.4 Целта на овој додаток е да обезбеди повеќе информации за секој од овие аспекти. Делот Б ги дава во целост разните класифициски хиерархии на системот. Меѓународното прибирање податоци не ги опфаќа сите прикажани детали, но таму каде што прибирањето е редовно и постојат шифри, повеќе детали може да се прикажат заедно со ставките на класификацијата.
- A1.5 Главните меѓународни системи на класификации, кои како дополнителни на СНС се користат често, се однесуваат на следните:

COFOG, COICOP и COPNI

Податоци за публикацијата: Обединети нации, 2000. Класификација на расходите според намената: Класификација на функциите на владата (COFOG), Класификација на индивидуалната потрошувачка според намена (COICOP), Класификација на намените на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (COPNI), Класификација на расходите на производителите според намена (COPP). Дирекција за економски и социјални работи, Оддел за статистика, Статистички материјали, Серии М, Бр. 84, Обединети нации, Њујорк.

Интернетска страница: <http://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>

ISIC

Податоци за публикацијата: Обединети нации, 2008. Меѓународна стандардна индустриска класификација на сите економски активности (ISIC) Ревизија 4. Дирекција за економски и социјални работи, Оддел за статистика, Статистички материјали, Серии М, Бр. 4, Рев. 4. Обединети нации, Њујорк.

Интернетска страница: <http://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>

CPC

Податоци за публикацијата: Обединети нации, 2008. Централна класификација на производите (CPC) Верзија 2. Дирекција за економски и социјални работи, Оддел за статистика, Статистички материјали, Серии М, Бр. 77, Вер. 2. Обединети нации, Њујорк.

Интернетска страница: <http://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>

SITC

Податоци за публикацијата: Обединети нации, 2006. Ревизија на стандардната класификација на индустриската трговија (SITC). Дирекција за економски и социјални работи, Оддел за статистика, Статистички материјали, Серии М, Бр. 34, Рев. 4. Обединети нации, Њујорк.

Интернетска страница: <http://unstats.un.org/unsd/trade/default.htm>

HS

Податоци за публикацијата: Светска царинска организација, 2007. Хармонизиран систем за опис и шифрирање на стоки (HS).

Интернетска страница: <http://publications.wcoomd.org/index.php>

Б. Хиерахија на класификациите на СНС

A1.6 Опишани се четири сета хиерархии. Првиот сет се однесува на секторите. Вториот сет ги опфаќа трансакциите, а третиот ги опфаќа другите текови. Последниот сет се однесува на состојбите. Секој сет е последователно опишан во деловите кои следат.

1. Сектори (шифри S)

A1.7 Принципите на секторизација на СНС се објаснети во глава 4. Во листата која следи се дадени сите аспекти на потенцијалните видови на дезагрегирање, заедно во една сеопфатна листа. Листата е екстензивна и малку е веројатно дека сите аспекти ќе бидат опфатени од која било земја во сите периоди, како предмет на интерес. Некои од можните поделби може да не опфатат некои институционални единици, а некои може да опфатат само неколку што го прават публикувањето на оваа ниво на деталност невозможно. Сепак, заради сеопфатност е прикажан целосен список.

A1.8 Некои скратеници кои се стандардизирани во рамките на СНС се користат при деталзирањето на шифрите на сектори. Посебна група на единици се оние што се познати како непрофитни институции, означени како NPIs. Во рамки на корпоративните сектори, единиците кои не се NPIs се означени како профитни институции, или FPIs. Значајно е да се повтори дека на која било NPI и е забрането да создава профит, така што едноставно е забрането да се распределува било каков остварен профит на нивните сопственици. Така, NPIs, во рамките на корпоративните сектори, се пазарни производители исто како и FPIs.

A1.9 Сите NPIs не се пазарни производители. Тие се поделени меѓу оние што се контролирани од државата, а сè уште се сметаат како NPIs, и оние што не се контролирани од државата. Сите овие им служат на домаќинствата а формираат посебен сопствен сектор. Тие се познати како непрофитни институции кои им служат на домаќинствата, или NPISHs

A1.10 Сите ставки во класификацијата немаат придружни шифри; шифри имаат само оние што редовно се користат во меѓународните трансмиски програми.

A1.11 Подолу е прикажан целосен преглед на институционалните сектори и потсектори.

Вкупна економија (S1)

Нефинансиски корпорации (S11)

Нефинансиски корпорации - NPIs
Нефинансиски корпорации - FPIs

Јавни нефинансиски корпорации

Јавни нефинансиски корпорации - NPIs
Јавни нефинансиски корпорации – FPIs

Национални приватни нефинансиски корпорации

Национални приватни нефинансиски корпорации - NPIs
Национални приватни нефинансиски корпорации - FPIs

Нефинансиски корпорации со странска контрола

Нефинансиски корпорации со странска контрола - NPIs
Нефинансиски корпорации со странска контрола - FPIs

Финансиски корпорации (S12)

Централна банка (S121)

Депозитни корпорации, со исклучок на централна банка (S122)

Депозитни корпорации - NPIs
Депозитни корпорации - FPIs

Јавни депозитни корпорации

Јавни депозитни корпорации - NPIs
Јавни депозитни корпорации - FPIs

Национални приватни депозитни корпорации

Национални приватни депозитни корпорации - NPIs
Национални приватни депозитни корпорации - FPIs

Депозитни корпорации со странска контрола
Депозитни корпорации со странска контрола - NPIs
Депозитни корпорации со странска контрола - FPIs

Фондови на пазар на пари (S123)

Фондови на пазар на пари - NPIs
Фондови на пазар на пари - FPIs
Јавни фондови на пазар на пари
Јавни фондови на пазар на пари - NPIs
Јавни фондови на пазар на пари - FPIs
Национални приватни фондови на пазар на пари
Национални приватни фондови на пазар на пари - NPIs
Национални приватни фондови на пазар на пари - FPIs
Фондови на пазар на пари со странска контрола
Фондови на пазар на пари со странска контрола - NPIs
Фондови на пазар на пари со странска контрола - FPIs

Инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари (S124)

Инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари - NPIs
Инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари - FPIs
Јавни инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари
Јавни инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари - NPIs
Јавни инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари - FPIs
Национални приватни инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари
Национални приватни инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари - NPIs
Национални приватни инвестициски фондови кои не се на пазарот на пари - FPIs
Инвестициски фондови со странска контрола кои не се на пазарот на пари
Инвестициски фондови со странска контрола кои не се на пазарот на пари - NPIs
Инвестициски фондови со странска контрола кои не се на пазарот на пари - FPIs

Други финансиски посредници, со исклучок на осигурителни корпорации и пензиски фондови (S125)

Други финансиски корпорации - NPIs
Други финансиски корпорации - FPIs
Други јавни финансиски корпорации
Други јавни финансиски корпорации - NPIs
Други јавни финансиски корпорации - FPIs
Други национални приватни финансиски корпорации
Други национални приватни финансиски корпорации - NPIs
Други национални приватни финансиски корпорации - FPIs
Други финансиски корпорации со странска контрола
Други финансиски корпорации со странска контрола - NPIs
Други финансиски корпорации со странска контрола - FPIs

Финансиски помошни институции (S126)

Финансиски помошни институции - NPIs
Финансиски помошни институции - FPIs
Јавни финансиски помошни институции
Јавни финансиски помошни институции - NPIs
Јавни финансиски помошни институции - FPIs
Национални приватни финансиски помошни институции
Национални приватни финансиски помошни институции - NPIs
Национални приватни финансиски помошни институции - FPIs
Финансиски помошни институции со странска контрола
Финансиски помошни институции со странска контрола - NPIs
Финансиски помошни институции со странска контрола - FPIs

Затворени финансиски институции и позајмувачи на пари (S127)

Затворени финансиски институции - NPIs
Затворени финансиски институции - FPIs
Јавни затворени финансиски институции
Јавни затворени финансиски институции - NPIs
Јавни затворени финансиски институции - FPIs

Национални приватни затворени финансиски институции
Национални приватни затворени финансиски институции - NPIs
Национални приватни затворени финансиски институции - FPIs
Затворени финансиски институции со странска контрола
Затворени финансиски институции со странска контрола - NPIs
Затворени финансиски институции со странска контрола - FPIs

Осигурителни корпорации (S128)

Осигурителни корпорации - NPIs
Осигурителни корпорации - FPIs
Јавни осигурителни корпорации
Јавни осигурителни корпорации - NPIs
Јавни осигурителни корпорации - FPIs
Национални приватни осигурителни корпорации
Национални приватни осигурителни корпорации - NPIs
Национални приватни осигурителни корпорации - FPIs
Осигурителни корпорации со странска контрола
Осигурителни корпорации со странска контрола - NPIs
Осигурителни корпорации со странска контрола - FPIs

Пензиски фондови (S129)

Пензиски фондови - NPIs
Пензиски фондови - FPIs
Јавни пензиски фондови
Јавни пензиски фондови - NPIs
Јавни пензиски фондови - FPIs
Национални приватни пензиски фондови
Национални приватни пензиски фондови - NPIs
Национални приватни пензиски фондови - FPIs
Пензиски фондови со странска контрола
Пензиски фондови со странска контрола - NPIs
Пензиски фондови со странска контрола - FPIs

A1.12 Социјалната заштита на општата држава е различно организирана во различни земји, и поради што е презентираан систем со две шифри на општата влада. Кога социјалната заштита е организирана од една единица за сите нивоа на власт, вкупната општа држава се состои од четири потсектори, по еден за секое ниво на власт и еден за единицата за социјална заштита. Кога секое ниво на власт ги вклучува сопствените распределби за социјална заштита, тогаш има само три потсектори, по еден за секое ниво на власт вклучувајќи ја и распределбата за социјална заштита. Следи теоретската хиерархиска структура за државата.

Централна државна власт (S13)

Социјална заштита на општа државна власт
Општа државна власт со исклучена социјална заштита
Непрофитни институции на општа државна власт
Централна државна власт
Социјална заштита на централна државна власт
Централна државна власт со исклучена социјална заштита
Непрофитни институции на централна државна власт
Републичка власт
Социјална заштита на републичка власт
Републичка власт со исклучена социјална заштита
Непрофитни институции на републичка власт

Локална власт

Социјална заштита на локална власт
Локална власт со исклучена социјална заштита
Непрофитни институции на локална власт

A1.13 Во практика се користат алтернативни делумни структури со придружни шифри како што следи.

Општа државна власт (S13)

Социјалната заштита е една посебна институционална единица за сите нивоа на општа државна власт

Централна државна власт *исклучувајќи социјална заштита (S1311)*

Републичка власт *исклучувајќи социјална заштита (S1312)*

Локална власт *исклучувајќи социјална заштита (S1312)*

Општа државна власт (S13)

Социјална заштита на општа државна власт (S1314)

Социјалната заштита не е посебна институционална единица, туку е вклучена во соодветните нивоа на општа државна власт

Централна државна власт *вклучувајќи социјална заштита (S1321)*

Републичка власт *вклучувајќи социјална заштита (S1322)*

Локална власт *вклучувајќи социјална заштита (S1323)*

Домаќинства (S14)

Работодавачи (S141)

Работници за своја сметка (S142)

Вработени (S143)

Примачи на сопственички и доход од трансфер (S144)

Примачи на сопственички доход (S1441)

Примачи на пензии – пензионери (S1442)

Примачи на други трансфери (S1443)

Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (S15)

Национални приватни

Со странска контрола

Остаток од светот (S2)

1. Класификации на трансакции

A1.14 Класификациите на трансакциите се однесуваат на:

- а. Производи (вклучувајќи производствени средства);
- б. Непроизводствени средства;
- в. Дистрибутивни трансакции.

Трансакции на производи (шифри P)

A1.15 Шифрите на производите се користат за да ја опишат понудата и употребата на произведените стоки и услуги во рамки на СНС. Сите прикажани ставки се појавуваат во сметката на стоките и услугите. Притоа, аутпутот и меѓуфазната потрошувачка се појавуваат во производствената сметка, расходите за финалната и фактичката потрошувачка се појавуваат во сметките за употреба на доходот, а инвестициите во капиталната сметка.

A1.16 Сите ставки во класификацијата може понатаму да бидат разработени со примена на втора класификација која е овде прикажана. За инвестициите, класификацијата на средствата (шифри AN1) се употребува во рамките на акумулациските сметки. За аутпутот, меѓуфазната потрошувачка и финалната потрошувачка би можеле да се користат шифрите на производите како оние во СРС. За финалната потрошувачка, би можеле да се користат функционалните шифри, за потрошувачката на државата COFOG, за домаќинствата COICOP, и за NPISHs COPNI. За увозот и извозот, би можеле да се користат или SITC или HS шифрите.

A1.17 Инвестициите и фиксните инвестиции (како и некои ставки за порамнување) може да бидат прикажани бруто или нето од потрошувачката на фиксниот капитал. Бруто-ставките се прикажани со скратенката g, а нето-ставките со скратенката n. Ознаката с се користи за потрошувачката на фиксен капитал, разликата меѓу бруто и нето-оценките на капиталот.

Аутпут (P1)

Пазарен аутпут (P11)
Аутпут за сопствена употреба
Непазарен аутпут (P13)

Меѓуфазна потрошувачка (P2)

Расходи за финална потрошувачка (P3)
Расходи за лична потрошувачка (P31)
Расходи за заедничка потрошувачка (P32)

Фактичка финална потрошувачка (P4)

Фактичка индивидуална потрошувачка (P41)
Фактичка колективна потрошувачка (P42)

Инвестиции (P5)

Бруто-фиксни инвестиции (P51g)

Потрошувачка на фиксен капитал (-)(P51c)

Потрошувачка на фиксен капитал на бруто-деловен вишок (-)(P51c1)
Потрошувачка на фиксен капитал на бруто-мешан доход (-)(P51c2)

Нето-фиксни инвестиции (P51n)

Набавки минус продажби на фиксна актива (P511)
Набавки на нови фиксни средства (P5111)
Набавки на постојни фиксни средства (P5112)
Продажби на постојни фиксни средства (P5113)
Трошоци за трансфер на сопственост на непроизводни средства (P512)

Промени во залихи (P52)

Набавки минус продажби на скапоцености (P53)

Извоз и увоз на стоки и услуги (P6)

Извоз на стоки (P61)
Извоз на услуги (P62)

Увоз на стоки и услуги (P7)

Увоз на стоки (P71)
Увоз на услуги (P72)

Трансакции на непроизведена актива (шифри NP)

A1.18 Непроизводните средства може да бидат предмет на некои од истите трансакции како производите (инвестиции, увоз и извоз). Шифрите кои се користат за трансакциите на непроизводните средства може да бидат дополнително дезагрегирани ако е потребно, со дополнување на класификацијата на непроизводни нефинансиски средства, AN2.

Набавки минус продажби на непроизведени средства (NP)

Набавки минус продажби на природни ресурси (NP1)
Набавки минус продажби на договори, лизинг и лиценци (NP2)
Купувања минус продажби на гудвил и маркетиншки средства (NP3)

Дистрибутивни трансакции (шифри D)

A1.19 Шифрите на трансакциите за распределба се јавуваат во целиот сет на сметки, од сметката на формирање на доход до (вклучително и) капиталната сметка. Како што укажува самото име, тие го покажуваат влијанието на распределбата и редистрибуцијата на доходот (и штедењето во случај на капитални трансфери). За сите трансакции на распределба, ставките на побарување за сите сектори, вклучително и остатокот на светот, треба да бидат во рамнотежа со ставките на обврските.

A1.20 Во сметката на создавање на доходот и сметката на алокација на примарниот доход се појавуваат четири групи трансакции. Тие се: надоместок на вработени, даноци на производство и увоз, субвенции и доход на сопственост.

Надоместок на вработени (D1)

Плати и наемнини (D11)

Социјални придонеси на работодавачи (D12)

Фактички социјални придонеси на работодавачи (D121)

Фаткички придонеси за пензии на работодавачи (D1211)

Фактички непензиски придонеси (D1212)

Импутирани социјални придонеси на работодавачи (D122)

Импутирани придонеси за пензии на работодавачи (D1221)

Импутирани придонеси за непензиски придонеси (D1222)

Даноци на производство и увоз (D2)

Даноци на производи (D21)

Даноци на додадена вредност (ДДВ) (D211)

Даноци и увозни давачки освен ДДВ ((D212)

Царини (D2121)

Даноци на увоз освен ДДВ и царини (D2122)

Даноци на извоз (D213)

Даноци на производи освен ДДВ, даноци на увоз и извоз (D214)

Други даноци на производство (D29)

Субвенции (D3)

Субвенции за производи (D31)

Субвенции за увоз (D311)

Субвенции за извоз (D312)

Други субвенции за производи (D319)

Други субвенции за производство (D39)

Доход од сопственост (D4)

Доход од инвестиции

Камата (D41)

Распределен (дистрибутивен) доход на корпорации (D42)

Дивиденди (D421)

Повлекување на доход од квази-корпорации (D422)

Реинвестирана добивка по странски директни инвестиции (D43)

Исплати на доход од инвестиции (D44)

Доход од инвестиции кои им припаѓа на имателите на полиси за осигурување (D441)

Доход од инвестиции кои се плаќа на правата за пензија (D442)

Доход од инвестиции кои им припаѓа на акционерите на заедничките инвестициски фондови (D443)

Рента (D45)

A1.21 Во сметката на секундарна распределба на доходот се појавуваат четири групи на трансакции. Тие се: тековни даноци на доход, богатство, итн., нето-социјални придонеси, социјални користи и други тековни трансфери. Заедно тие ги опфаќаат сите тековни трансфери во СНС, со исклучок на социјалните трансфери во натура.

A1.22 Придонесите на работодавачите се јавуваат во сметката на создавање на доход и во сметката на алокација на примарниот доход, како плаќања од работодавачите и примања од вработените. Во сметката на секундарна распределба на доходот, овие сметки се исплаќаат од домаќинствата и се примаат од страна на оние што ги управуваат шемите на социјални трансфери. Со цел да се прикаже иста вредност во секој случај, намалувањето на трошокот кој се однесува на делот на аутпутот на шемите и финалната потрошувачка на домаќинствата кои се корисници, исто така, се прикажува во сметката на секундарна распределба на доходот, како посебна ставка. Со тоа, ставката трошоци за услуги кај шемите за социјално осигурување претставува само ставка за приспособување, а не трансакција на рапределба самата по себе.

Тековни трансфери (освен социјални трансфери во натура)

Тековни даноци на доход, богатство, итн. (D5)

- Даноци на доход (D51)
- Други тековни даноци (D59)

Нето-социјални придонеси (D61)

- Фактички социјални придонеси на работодавачи (D611 = D121)
 - Фактички пензиски придонеси на работодавачи (D6111 = D1211)
 - Фактички непензиски придонеси (D6112 = D1212)
- Импутирани социјални придонеси на работодавачи (D612 = D122)
 - Импутирани пензиски придонеси на работодавачи (D6121 = D1221)
 - Импутирани непензиски придонеси на работодавачи (D6122 = D1222)
- Фактички социјални придонеси на домаќинства (D613)
 - Фактички пензиски придонеси на домаќинства (D6131)
 - Фактички непензиски придонеси на домаќинства (D6132)
- Додатоци на социјални придонеси на домаќинства (D614)
 - Додатоци на придонеси за пензии на домаќинства (D6141)
 - Додатоци на непензиски придонеси на домаќинства (D6142)
 - Трошоци за услуги кај шемите за социјално осигурување (-)

Социјални добивки освен социјални трансфери во натура (D62)

- Добивки за социјална заштита во готовина (D621)
 - Добивки за социјална пензиска заштита (D6211)
 - Добивки за социјална непензиска заштита во готовина (D6212)
- Други добивки за социјално осигурување (D622)
 - Други добивки за социјалном пензиско осигурување (D6221)
- Социјални добивки за помош во готовина (кеш)

Други тековни трансфери (D7)

- Премии за неживотно осигурување (D71)
 - Нето-премии за директно неживотно осигурување (D711)
 - Нето-премии за неживотно реосигурување (D712)
- Побарувања по неживотно осигурување (D72)
 - Побарувања по директно неживотно осигурување (D721)
 - Побарувања по неживотно реосифурување (D722)
- Тековни трансфери во рамки на општата државна власт (D73)
- Тековна меѓународна соработка (D74)
- Разни други тековни трансфери (D75)
 - Тековни трансфери на NPISHs (D751)
 - Тековни трансфери меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства (D752)
 - Други разни тековни трансфери (D759)

A1.23 Трансакциите кои се однесуваат на социјални трансфери во натура и приспособувањето за промените во правата за пензии се појавуваат во сметката за редистрибуција на доходот во натура, сметка на употреба на доходот и сметката на употреба на приспособливиот расположлив доход.

Социјални трансфери во натура (D63)

- Социјални трансфери во натура – непазарно производство (D631)
- Социјални трансфери во натура – купено пазарно производство (D632)

Приспособување за промените во правата за пензии (D8)

A1.24 Капиталните трансфери се јавуваат во капиталната сметка. По правило, како што е објаснето во глава 10, сите капитални трансфери се прикажуваат на десната страна на сметката, при што плаќањата имаат негативен знак. Според тоа, шифрите за капиталните трансфери содржат г за примањата и р за плаќањата, како додаток на основната шифра.

Капитални трансфери, примања (D9r)

- Даноци на капитал ((D91r)
- Инвестициски грантови (D92r)

Други капитални трансфери (D99r)

Капитални трансфери, плаќања (D9p)

Даноци на капитал (D91p)
Инвестицки грантови (D92p)
Други капитални трансфери (D99p)

Трансакции во финансиската актива и пасива (шифри F)

A1.25 Шифрите за трансакциите во финансиски средства и обврски се малку поинаку организирани од оние што се користат за нефинансиските средства бидејќи само еден вид на трансакција се прикажува во финансиската сметка, или набавка или продажба на финансиски средства и обврски. Хиерархискиот елемент произлегува од поделбата на средствата и обврските. Постои перфектна врска меѓу шифрите кои се користат за состојбите (позициите) на финансиските средства и обврски и нивните тековите, со исклучок на состојбите кои имаат префикс AF и трансакциите со префикс F.

A1.26 Подолу е прикажана целосна листа на шифри на трансакции во финансиски средства и обврски.

Нето-набавка на финансиски средства/Нето-стекнување на обврски (F)

Монетарно злато (F1)

Монетарно злато (F11)
СПВ (F12)

Валуты и депозити (F2)

Валуты (F21)
Преносливи (трансферабилни) депозити (F22)
Меѓубанкарски позиции (F221)
Други преносливи депозити (F229)

Други депозити (F29)

Должнички хартии од вредност (F3)

Краткорочни (F31)
Долгорочни (F32)

Заеми (F4)

Краткорочни (F41)
Долгорочни (F42)

Удели и акции на инвестициски фондови (F5)

Сопственички капитал (F51)
Акции кои котираат (F511)
Акции кои не котираат (F512)
Други сопственички акции (F519)
Акции/единици на инвестициски фондови (F52)
Акции/единици на фонд на пазар на пари (F521)
Акции/единици на инвестициски фондови кои не се на пазар на пари (F522)

Осигурување, пензии и шеми за стандардни гаранции (F6)

Технички резерви за неживотно осигурување (F61)
Животно осигурување и права на ануитети (F62)
Права на пензии (F63)
Побарувања на пензиски фондови од пензиски управители (F64)
Права на непензиски добивки (F65)
Резерви заради активирања кај стандардните гаранции (F66)

Финансиски деривативи и акцски опции на вработени (F7)

Финансиски деривативи (F71)

Опции (F711)
Форварди (F712)

Акцски опции на вработени (F72)

Други сметки на побарување/обврски (F8)

Трговски кредити и аванси (F81)
Други сметки на побарување/обврски (F89)

3. Други текови

A1.27 Другите текови ги опфаќаат ставките кои се појавуваат во сметката на други промени во средствата и ставките на порамнување и нето-вредност.

Ставки во сметката на други промени во активата (шифра К)

A1.28 Шифрите К1 до К6 се однесуваат на другите текови во сметката на промени во обемот на средствата. Шифрата К7 ги прикажува сопственичките добивки и загуби кои се јавуваат во сметката на ревалоризација.

Економско создавање на средства (К1)

Економско исчезнување на произведени средства (К2)

Исцрпување на природни ресурси (К21)
Друго економско исчезнување на произведени средства (К22)

Загуби од катастрофи (К3)

Некомпензирани конфискации (К4)

Други промени во обемот п.е.с. (К5)

Промени во класификации К6)

Промени во секторска класификација и структура (К61)
Промени во класификација на средства и обврски (К62)

Номинални сопственички добивки и загуби (К7)

Неутрални сопственички добивки и загуби (К71)
Реални сопственички добивки и загуби (К72)

Ставки на порамнување и нето-богатство (шифри В)

A1.29 Ставките на порамнување на тековната сметка се појавуваат со шифри од В1 до В8. Секоја од нив може да биде прикажана бруто или нето од потрошувачката на фиксниот капитал. За да се означи за што станува збор, g или n е додадено на крајот од шифрата.

A1.30 Шифрите В10 се однесуваат на промените во нето-вредноста. Како и ставките за порамнување, тие се сметководствени конструкции добиени со одземање на ставки од едната страна на сметката од ставки од другата страна на сметката. Сепак, додека ставките за порамнување го прикажуваат вишокот на ставки од десната страна во однос на оние од левата страна, ставките на нето-вредноста го прикажуваат вишокот на ставки од левата страна на сметката над оние од десната страна.

A1.31 Шифрата В11, надворешниот биланс на стоки и услуги, е една ставка од сметката на остатокот од светот. Таа нема директна проотивставка во секторот на вкупната економија, туку додадена на бруто- (или нето-) домашните расходи на вкупната економија го дава бруто- (или нето-) домашниот производ. Шифрата В12, надворешниот тековен биланс, е, исто

така, ставка од сметката на остатокот од светот и е аналогна на штедењето на домашниот сектор, каде што надворешниот биланс на стоки и услуги го зазема местото на додадена вредност.

A3.32 Шифрата B90, за разлика од сите други шифри во овој дел, се однесува на состојби, а не на текови. Таа ја прикажува нето-вредноста пресметана како вишок на средства над обврски.

A3.33 Подолу е прикажана целосна листа на ставки за порамнување и нето-вредност.

Додадена вредност, бруто / Бруто-домашен производ (B1g)

Деловен вишок, бруто (B2g)

Мешан доход, бруто (B3g)

Претприемачки доход (B4g)

Биланс на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто (B5g)

Расположлив доход, бруто (B6g)

Приспособен расположлив доход, бруто (B7g)

Штедење, бруто (B8g)

Нето-кредитирање (+) / нето-задолжување (-) (B9)

Промени во нето-вредност (B10)

Промени во нето-вредност поради штедење и капитални трансфери (B101)

Промени во нето-вредност поради други промени во обемот на активата (B102)

Промени во нето-вредност поради номинални сопственички добивки и загуби (B103)

Промени во нето-вредност поради неутрални сопственички добивки и загуби (B1031)

Промени во нето-вредност поради реални сопственички добивки и загуби (B1032)

Надворешен биланс на стоки и услуги (B11)

Тековен надворешен биланс (B12)

Нето-вредност (B90)

4. Ставки поврзани со состојбата на активата и пасивата

Ставки во билансот на состојба (шифри L)

A1.34 За еден биланс на состојба, како и за финансиската сметка, единствени шифри кои се неопходни се оние што даваат допиолнителни информации за активата според видот, со користење на AN и AF шифри. Сепак, една сметка може да биде проширена со прикажување на нивоата на состојби на почетокот (LS) и на крајот (LE) на периодот, како и на вкупните промени меѓу нив (LX). Овие три шифри треба да бидат квалифицирани според видовите на активи. LX ставките се збир на ставките со шифри P5, NP, F и K за средствата кои се предмет на анализа во опфатениот период.

A1.35 Од ставките во билансот на почетокот на периодот може да биде пресметана нето-вредноста (B90). Разликата меѓу ова и вредноста на B90 во билансот на состојба на крајот на периодот треба да биде еднаква на билансот на сите LX шифри, кој мора да биде еднаков со вредноста на B10.

Биланс на состојба на почеток на период (LS)

Промени во билансот на состојба (LX)

Биланс на крај на период (LE)

Нефинансиска актива (шифри AN)

A1.36 Трансакциите во нефинансиска актива се калсифицираат според намената за која се набавени (стекнати) средствата. Сите активи служат како чувар на вредноста, при што, со исклучок на скапоценостите кои се единствено чувари на вредноста, другите нефинансиски активи се примарно набавени за нивна употреба во производство. Шифрите AN, кои во целост се дадени подолу, комбинираат некои елементи на функцијата со описна шира. Едно биро, на пример, би можело да биде дел од AN113, машини и опрема, или речиси која било шифра на залиха, дури и скапоценост.

A1.37 Класификацијата на нефинансиските активи иницијално е поделена на производни (AN1) и непроизводни активи (AN2). Трите главни подпозиции на производните активи се фиксните средства (AN11), залихите (AN12) и скапоценостите (AN13). Трите главни подпозиции на непроизведените активи се природните ресурси (AN21), дозволи, лизинг и лиценци (AN22) и купувања намалени за продажби на гудвил и маркетиншки средства (AN23).

A1.38 Книжењето на трошоците за трансфер на сопственоста на непроизведените активи (AN116) е некарактеристично. Се јавува тек кој е третиран како дел од фиксните инвестиции, односно набавка на фиксни средства. Сепак, кога нивоата на состојби се подетално опишани, вредноста на овие трошоци на трансфер на сопственост е вклучена кај непроизводните средства на кои трошоците се однесуваат, и на тој начин не е посебно прикажана како дел од AN11. Ставката е вклучена во листата дадена подолу, единствено заради објаснување.

Произведени нефинансиски активи (AN1)

Фиксни средства според видот на актива (AN11)

Живеалишта (AN111)

Други згради и структури (AN112)

Згради освен живеалишта (AN1121)

Други структури (AN1122)

Подобрувања на земјиште (AN1123)

Машини и опрема (AN113)

Опрема за транспорт (AN1131)

ICT опрема (AN1132)

Други машини и опрема (AN1133)

Оружени системи (AN114)

Обработени билошки ресурси (AN115)

Животински ресурси кои носат повторени приноси (AN1151)

Дрвни, жетвени и растителни ресурси кои носат повторени приноси (AN1152)

(Трошоци за трансфер на сопственост на непроизводни активи (AN116))

Производи од интелектуална сопственост (AN117)

Истражување и развој (AN1171)

Истражување на минерали и вреднување (AN1172)

Компјутерски софтвер и бази на податоци (AN1173)

Компјутерски софтвер (AN11731)

Бази на податоци (AN11732)

Забава, литературни и уметнички оригинали (AN1174)

Други производи од интелектуална сопственост (AN1179)

Залихи според видот на залиха (AN12)

Материјали и суровини (AN121)

Работа во тек (AN122)

Работа во тек кај обработени биолошки ресурси (AN1221)

Други работи во тек (AN1222)

Готови производи (AN123)

Воени залихи (AN124)

Стоки за препродажба (AN125)

Скапоцености (AN13)

Драгоцени метали и камења (AN131)

Антиквети и други уметнички дела (AN132)

Други скапоцености (вредности) (AN133)

Непроизведени нефинансиски активи (AN2)

Природни ресурси (AN21)

- Земјиште (AN211)
- Минерални и енергетски ресурси резерви (AN212)
- Необработени биолошки ресурси (AN213)
- Водни ресурси (AN214)
- Други природни ресурси (AN215)
 - Радио спектра (AN2151)
 - Друго (AN2159)

Договори, лизинг и лиценци (AN22)

- Пазарен оперативен лизинг (најмување) (AN221)
- Дозволи за употреба на природни ресурси (AN222)
- Дозволи за преземање на специфични активности (AN223)
- Овластување за идни стоки и услуги на ексклузивна основа (AN224)

Набавки минус продажби на гудвил и маркетиншки активи (AN23)

Финансиска актива (шифри AF)

A1.39 Како што е објаснето во делот за трансакции на финансиски средства и обврски, концепциски постои перфектна поврзаност меѓу овие F шифри и нивоата на состојби или позиции (шифри AF). Во пракса, сепак, податоците во билансот на состојба може да бидат помалку детални и да не постојат дополнителни поделби на првото ниво на поделба, кое е прикажано подолу. Сепак, ако е потребно AF шифрите може да бидат дезагрегирани во линија со деталноста дадена за F шифрите.

Монетарно злато и СПВ (AF1)

Валутни и депозити (AF2)

Должнички хартии од вредност (AF3)

Заеми (AF4)

Удели и акции/единици на инвестициски фонд (AF5)

Осигурителни, пензиски и стандардизирани гарантни шеми (AF6)

Финансиски деривативи и акциски опции на вработени (AF7)

Други сметки на побарување/обврски (AF8)

В. Дополнителни ставки

A1.40 Во различни делови од текстот дадени се напомени за можноста од употреба на дополнителни и меморандумски ставки. По целосната ваква листа на сугестии е дадено укажување како може да бидат изготвени дополнителни шифри. Општо правило е секоја дополнителна шифра да започнува со X и да е поврзана со шифрата на стандардната ставка со изготвување на кодот на таа ставка.

1. Лоши (нефункционални) заеми

A1.41 Следните кодови се применуваат на состојбите и тековите на нефункционалните заеми кои беа споменати во главите 11 и 13. Со оглед дека овие заеми имаат шифри AF4 и F4, дополнителните шифри започнуваат XAF4 за состојбите и XF4 за тековите. Шифрите за состојбите се следните:

XAF4_NNP Заеми: номинална вредност, нефункционални
XAF4_MNP Заеми: пазарна вредност, нефункционални

и поврзани текови

XF4_NNP Заеми: номинална вредност, нефункционални
XF4_MNP пазарна вредност, нефункционални

И во двата сета на шифри, назначено е местото за деталните шифри за заемите секаде каде е релевантно, на пример во билансот на состојба.

XAF41NNP Краткорочни заеми: номинална вредност, нефункционални
XAF42MNP Долгорочни заеми: пазарна вредност, нефункционални

2. Капитални услуги

A1.42 Следните шифри се применуваат на капиталните услуги опишани во глава 20.

XCS Капитални услуги
XCSC Капитални услуги – Корпорации и општа државна власт
P51c1 Потрошувачка на фиксен капитал
XRC Поврат на капитал
XOC Други трошоци на капитал
XCSU Капитални услуги – Некорпоративни претпријатија
P51c2 Потрошувачка на фиксен капитал
XRU Поврат на капитал
XOU Други трошоци на капитал

3. Табела на пензии

A1.43 Следните шифри се применуваат во дополнителните табели опишани во делот 2 од глава 17. Се препорачуваат различни шифри за колоните и редовите од табелата.

Колони

A1.44 При описот на Колоната буквата “W” одговара на “недржава”, а броевите во овие шифри се однесуваат на соодветните институционални сектори.

a. Обврски евидентирани во главниот сет на сметки

· Шеми кај кои одговорноста за дизајнирање и примена (имплементација) е надвор од општата државна власт

ХРС1W Шеми на дефинирани придонеси
ХРВ1W ДШеми на дефинирани добивки
ХРСВ1W Вкупно

· Шеми кај кои одговорноста дизајнирање и примена (имплементација) е во рамки на општата државна власт

ХРСГ Шеми на дефинирани придонеси

· Шеми на дефинирани добивки на вработени во општа државна власт

ХРВГ12 Во сектор на финансиски корпорации
ХРВГ13 Во сектор на општа државна власт

b. Обврски кои не се евидентирани во главниот сет на сметки

ХРВОУТ13 Во сектор на општа државна власт
ХР1314 Пензиски шеми на социјална заштита
ХРТОТ Шеми на вкупни пензии
ХРТОТНРН од кои: Нерезидентни домаќинства

Редови

a. Биланс на состојба на почеток на периодт

XAF63LS Права на пензии

b. Трансакции

XD61p Социјални придонеси кои се однесуваат на пензиски шеми
 XD6111 Фактички социјални придонеси на работодавачи
 XD6121 Импутирани социјални придонеси на работодавачи
 XD6131 Фактички социјални придонеси на домаќинства
 XD6141 Додатоци на социјални придонеси на домаќинства
 XD619 Други (актураски) кумулирања на пензиски права кај фондвите за социјална заштита
 XD62p Пензиски добивки
 XD8 Приспособувања заради промена во пензиските права
 XD91 Промена во пензиските права поради трансфери на права
 XD92 Промени во права заради договорени промени во структурите на шемите

c. Други економски текови

XK7 Ревалоризации
 XK5 други промени во обем

d. Биланс на состојба на крај на период

XAF63LE Пензиски права

e. Поврзани индикатори

XP1 Аутпут
 XAFN Средства поседувани од пензиски шеми на крај на година

4. Трајни потрошни добра

A1.45 Трајните потрошни добра се опишани во главите 3 и 13. Тие се кодирани со употреба на X како префикс плус ДННСЕ (расходи за потрошувачка на трајни добра на домаќинства) плус едноцифрена бројка за подгрупите и двоцифрена бројка за ставките. Исто така, дадени се соодветни СОИСОП броеви.

СОИСОП	SNA шифри	
	XDННСЕ1	Мебел и уреди за домаќинство
05.1.1	XDННСЕ11	Мебел и покуќнина
05.1.2	XDННСЕ12	Теписи (килими) и други прекривки за под
05.3.1	XDННСЕ13	Главни уреди за домаќинство независно дали се електрични или не
05.5.1	XDННСЕ14	Основни алати и опрема за куќата и градината
	XDННСЕ2 P	Личен уред за транспорт
	07.1.1XDННСЕ21	Автомобили
07.1.2	XDННСЕ22	Мотори
07.1.3	XDННСЕ23	Велосипеди
07.1.4	XDННСЕ24	Запрежни коли
	XDННСЕ3	Стоки за рекреација и забава
08.2.0	XDННСЕ31	Опрема за телефон и телефакс
09.1.1	XDННСЕ32	Опрема за прием, снимање и производство на звуци и слика
09.1.2	XDННСЕ33	Фотографска и кинематографска опрема и оптички инструменти
09.1.3	XDННСЕ34	Опрема за процесирање на информации
09.2.1	XDННСЕ35	Основни трајни добра за надворешна рекреација
09.2.2	XDННСЕ36	Музички инструменти и основни трајни добра за внатрешна рекреација
	XDННСЕ4	Други трајни добра (стоки)
12.3.1	XDННСЕ41	Бижутерија, сидни и рачни часовници
06.1.3	XDННСЕ42 T	Медицински терапевтски уреди и опрема

5. Странски директни инвестиции

A1.46 Дополнителните ставки кои се однесуваат за странски директни инвестиции (FDI), дадени во главите 11 и 13, може да бидат кодирани со X како префикс плус F или AF шифра плус FDI суфикс, на пример:

XF42FDI Трансакции на странски директни инвестиции на долгорочни заеми

6. Неизвесни (потенцијални) позиции

A1.47 Како дополнителни шифри за неизвесни (потенцијални) позиции, опишани во главите 11 и 12, може да се користат X како префикс плус AF шифра плус CP суфикс, на пример:

XAF11CP кога залогот на монетарното злато може да влијае врз неговото користење како резервна актива.

7. Валуты и депозити

A1.48 Дополнителните ставки кај класификацијата на националните и странските валути и депозити, како што се опишани во глава 11, може да бидат шифрирани со X како префикс плус F или AF шифра плус суфикс NC, кој укажува на валути и депозити во национална валута и додавка FC како шифра за меѓународна валута која укажува на валути и депозити во странска валута, на пример:

a. Кај трансакции

XF21LC Банкноти и монети во локална валута.

XF22FC Депозити во девизи

b. Кај состојби

XAF21LC Банкноти и монети во локална валута

XAF22FC Депозити во девизи

8. Класификација на должничките хартии од вредност според рокот на достасување

A1.49 Глава 11 предлага класифицирање на должничките хартии од вредност според рокот на достасување. Тоа може да се постигне со користење на X префикс плус шифра AF плус суфикс кој укажува на датумот на достасување, на пример:

XAF32Y20 Должнички хартии од вредност кои достасуваат во 2020

9. Котирани и некотирани должнички хартии од вредност

A1.50 Дополнителните ставки за должничките хартии од вредност може да бидат кодирани со X како префикс плус F или AF шифра плус 1 за котирани и 2 за некотирани, на пример:

a. Кај трансакции

XF321 Котирани должнички хартии од вредност

XF322 Некотирани должнички хартии од вредност

b. Кај состојби

XAF321 Котирани должнички хартии од вредност

XAF322 Некотирани должнички хартии од вредност

10. Долгорочни заеми со рок на достасување помал од една година и долгорочни заеми обезбедени со хипотека

A1.51 Долгорочните заеми со рок на достасување помал од една година и долгорочните заеми обезбедени со хипотека може да бидат кодирани со X како префикс плус F или AF шифра плус додавка L1 која укажува на рок на достасување помал од една година и суфикс LM кој укажува на заеми обезбедени со хипотека, на пример:

a. Кај трансакции

XF42L1 Долгорочни заеми со рок на достасување помал од една година

XF42LM Долгорочни заеми обезбедени со хипотека

b. Кај состојби

XAF42L1 Долгорочни заеми со рок на достасување помал од една година

XAF42LM Долгорочни заеми обезбедени со хипотека

11. Котирани и некотираните акции на инвестициски фондови

A1.52 Котираните и некотираните акции на инвестициски фондови може да бидат кодирани со X како префикс плус F или AF шифра плус 1 за котираните и 2 за некотираните, на пример:

a. Кај трансакции

XF5291 Котираните акции на инвестициски фондови
XF5292 Некотираните акции на инвестициски фондови

b. Кај состојби

XAF5291 Котираните акции на инвестициски фондови
XAF5292 Некотираните акции на инвестициски фондови

12. Достасани неплатени камати и отплати

A1.53 Достасаните неплатени камати и отплати можат да бидат кодирани со X како префикс плус AF шифра плус IA доавака за достасани неплатени камати и PA доавака за достасани неплатени отплати, на пример:

XAF42IA Достасани неплатени камати по долгорочни заеми
XAF42PA Достасани неплатени отплати по долгорочни заеми

13. Лични и вкупни дознаки

A1.54 Личните дознаки и вкупните дознаки меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства, опишани во глава 8, можат да бидат кодирани со X како префикс плус шифра за тековен трансфер плус суфикс PR за личните дознаки и TR за вкупните дознаки, на пример:

XD5452PR Лични дознаки меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства
XD5452TR Вкупни дознаки меѓу резидентни и нерезидентни домаќинства

Додаток 2: Редослед на сметките

Производствена сметка	724
Сметка на создавање на доходот	724
Сметка на примарна распределба на доходот	728
Претприемничка сметка	729
Сметка на примарна распределба на друг доход.....	730
Сметка на секундарна распределба на доходот	731
Сметка на употреба на расположивиот доход	734
Сметка на прераспределба на доходот во натура	734
Сметка на употреба на Приспособениот расположлив доход	734
Капитална сметка	736
Финансиска сметка	739
Сметка на останати промени во обемот на средствата	741
Сметка на ревалоризација	743
Биланси на состојба	746

Темните полиња се оние каде што вредноста се определува со примена на сметководствените правила на системот; Полињата со внес нула се оние каде што е можен внес, но во практика тој може да биде занемарлив. Празните полиња покажуваат дека или не е можен внес или не е обезбедено расчленување.

Производствена сметка
Употребы

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
P7	Увоз на стоки и услуги								499	499
P71	Увоз на стоки								392	392
P72	Увоз на услуги								107	107
P6	Извоз на стоки и услуги							540		540
P61	Извоз на стоки							462		462
P62	Извоз на услуги							78		78
P1	Производство								3 604	3 604
P11	Пазарно производство								3 077	3 077
P12	Производство за сопствена финална употреба								147	147
P13	Непазарно производство								380	380
P2	Меѓуфазна потрошувачка	1 477	52	222	115	17	1 883			1 883
D21	Даноци на производи								141	141
D31	Субвенции на производи (-)								-8	-8
B1g	Доаѓаена вредност, бруто / Бруто-домашен производ	1 331	94	126	155	15	1 854			1 854
P51c	Потрошувачка на фиксен капитал	157	12	27	23	3	222			222
B1n	Доаѓаена вредност, нето / Нето домашен производ	1 174	82	99	132	12	1 632			1 632
B11	Надворешен биланс на стоки и услуги							-41		-41

Сметка на создавање на доходот
Употребы

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
D1	Надомест на вработени	986	44	98	11	11	1 150			1 150
D11	Наемнини и плати	841	29	63	11	6	950			950
D12	Социјални придонеси од работодавачите	145	15	35	0	5	200			200
D121	Фактички социјални придонеси од работодавачите	132	14	31	0	4	181			181
D1211	Фактички пензиски придонеси од работодавачите	122	14	28	0	4	168			168
D1212	Фактички непензиски придонеси од работодавачите	10	0	3	0	0	13			13
D122	Импутирани социјални придонеси од работодавачите	13	1	4	0	1	19			19
D1221	Импутирани пензиски придонеси од работодавачите	12	1	4	0	1	18			18
D1222	Импутирани непензиски придонеси од работодавачите	1	0	0	0	0	1			1
D2	Даноци на производство и увоз						235			235
D21	Даноци на производи						141			141
D211	Даноци поврзани со доаѓаена вредност (ДДВ)						121			121
D212	Даноци и царини на увоз освен ДДВ						17			17
D2121	Увозни царини						17			17
D2122	Даноци на увоз освен ДДВ и царини						0			0
D213	Извозни даноци						1			1
D214	Даноци на производи освен ДДВ, увозни и извозни даноци						2			2
D29	Други даноци на производство	88	4	1	0	1	94			94
D3	Субвенции						-44			-44
D31	Субвенции на производи						-8			-8
D311	Увозни субвенции						0			0
D312	Извозни субвенции						0			0
D319	Други субвенции на производи						-8			-8
D39	Останати субвенции на производство	-35	0	0	-1	0	-36			-36
B2g	Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
B3g	Мешан доход, бруто				61		61			61
P51c1	Потрошувачка на фиксен капитал за бруто-оперативен вишок	157	12	27	15	3	214			214
P51c2	Потрошувачка на фиксен капитал на бруто-мешан доход						8			8
B2n	Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
B3n	Мешан доход, нето				53		53			53

Производствена сметка

Извори

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Извори		
		Нефинансиски компани	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
P7	Увоз на стоки и услуги							499			499
P71	Увоз на стоки							392			392
P72	Увоз на услуги							107			107
P6	Извоз на стоки и услуги									540	540
P61	Извоз на стоки									462	462
P62	Извоз на услуги									78	78
P1	Производство	2 808	146	348	207	32	3 604				3 604
P11	Пазарно производство	2 808	146	0	123	0	3 077				3 077
P12	Производство за сопствена финална употреба	0	0	0	147	0	147				147
P13	Непазарно производство			348		32	380				380
P2	Меѓуфазна потрошувачка	1 477	52	222	115	17			1 883		1 883
D21	Даноци на производи									141	141
D31	Субвенции на производи (-)									-8	-8

Сметка на создавање на доходот

Извори

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Извори		
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно	
B1g	Додалена вредност, бруто / Бруто-домашен производ	1 331	94	126	155	15	1 854				1 854
B1n	Додалена вредност, нето / Нето-домашен производ	1 174	82	99	132	12	1 632				1 632
D1	Надомест на вработени										
D11	Наемнини и плати										
D12	Социјални придонеси од работодавачите										
D121	Фактички социјални придонеси од работодавачите										
D1211	Фактички пензиски придонеси од работодавачите										
D1212	Фактички непензиски придонеси од работодавачите										
D122	Импутирани социјални придонеси од работодавачите										
D1221	Импутирани пензиски придонеси од работодавачите										
D1222	Импутирани непензиски придонеси од работодавачите										
D2	Даноци на производство и увоз										
D21	Даноци на производи										
D211	Даноци поврзани со додалена вредност (ДДВ)										
D212	Даноци и царини на увоз освен ДДВ										
D2121	Увозни царини										
D2122	Даноци на увоз освен ДДВ и царини										
D213	Извозни даноци										
D214	Даноци на производи освен ДДВ, увозни и извозни даноци										
D29	Други даноци на производство										
D3	Субвенции										
D31	Субвенции на производи										
D311	Увозни субвенции										
D312	Извозни субвенции										
D319	Други субвенции на производи										
D39	Останати субвенции на производство										

Сметка на примарна распределба на доходот
Употреби

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
D1	Надомест на вработени							6		6
D11	Наемнини и плати							6		6
D12	Социјални придонеси од работодавачите							0		0
D121	Фактички социјални придонеси од работодавачите							0		0
D1211	Фактички пензиски придонеси од работодавачите							0		0
D1212	Фактички непензиски придонеси од работодавачите							0		0
D122	Импутирани социјални придонеси од работодавачите							0		0
D1221	Импутирани пензиски придонеси од работодавачите							0		0
D1222	Импутирани непензиски придонеси од работодавачите							0		0
D2	Даноци на производство и увоз									0
D21	Даноци на производи									0
D211	Даноци поврзани со додадена вредност (ДДВ)									0
D212	Даноци и царини на увоз освен ДДВ									0
D2121	Увозни царини									0
D2122	Даноци на увоз освен ДДВ и царини									0
D213	Извозни даноци									0
D214	Даноци на производи освен ДДВ, увозни и извозни даноци									0
D29	Други даноци на производство									0
D3	Субвенции									0
D31	Субвенции на производи									0
D311	Увозни субвенции									0
D312	Извозни субвенции									0
D319	Други субвенции на производи									0
D39	Останати субвенции на производство									0
D4	Доход од сопственост	134	168	42	41	6	391	44		435
D41	Камата	56	106	35	14	6	217	13		230
D42	Распределен доход на корпорации	47	15				62	17		79
D421	Дивиденди	39	15				54	13		67
D422	Повлекувања од доходот на квазикорпорации	8	0				8	4		12
D43	Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции	0	0				0	14		14
D44	Исплата на доход од инвестиции		47				47	0		47
D441	Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси		25				25	0		25
D442	Доход од инвестиции платен за пензиски права		8				8	0		8
D443	Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови		14				14	0		14
D45	Рента									
		31	0	7	27	0	65			65
B5g	Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
B5n	Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642

Претприемничка сметка
Употреби

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги	Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот		
D4	Доход од сопственост	87	153				240			240
D41	Камата	56	106				162			162
D42	Распределен доход на корпорации									
D421	Дивиденди									
D422	Повлекувања од доходот на квазикорпорации									
D43	Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции									
D44	Исплата на доход од инвестиции		47				47			47
D441	Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси		25				25			25
D442	Доход од инвестиции платен за пензиски права		8				8			8
D443	Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови		14				14			14
D45	Рента	31	0				31			31
B4g	Претприемнички доход, бруто	301	42				343			343
B4n	Претприемнички доход, нето	144	30				174			174

Сметка на примарна распределба на доходот

Извори

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Извори	
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
B2g	Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
B3g	Мешан доход, бруто				61		61			61
B2n	Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
B3n	Мешан доход, нето				53		53			53
D1	Надомест на вработени				1 154		1 154	2		1 156
D11	Наемнини и плати				954		954	2		956
D12	Социјални придонеси од работодавачите				200		200	0		200
D121	Фактички социјални придонеси од работодавачите				181		181	0		181
D1211	Фактички пензиски придонеси од работодавачите				168		168	0		168
D1212	Фактички непензиски придонеси од работодавачите				13		13	0		13
D122	Импутирани социјални придонеси од работодавачите				19		19	0		19
D1221	Импутирани пензиски придонеси од работодавачите				18		18	0		18
D1222	Импутирани непензиски придонеси од работодавачите				1		1	0		1
D2	Даноци на производство и увоз			235			235			235
D21	Даноци на производи			141			141			141
D211	Даноци поврзани со додадена вредност (ДДВ)			121			121			121
D212	Даноци и царини на увоз освен ДДВ			17			17			17
D2121	Увозни царини			17			17			17
D2122	Даноци на увоз освен ДДВ и царини			0			0			0
D213	Извозни даноци			1			1			1
D214	Даноци на производи освен ДДВ, увозни и извозни даноци			2			2			2
D29	Други даноци на производство			94			94			94
D3	Субвенции			-44			-44			-44
D31	Субвенции на производи			-8			-8			-8
D311	Увозни субвенции			0			0			0
D312	Извозни субвенции			0			0			0
D319	Други субвенции на производи			-8			-8			-8
D39	Останати субвенции на производство			-36			-36			-36
D4	Доход од сопственост	96	149	22	123	7	397	38		435
D41	Камата	33	106	14	49	7	209	21		230
D42	Распределен доход на корпорации	10	25	7	20	0	62	17		79
D421	Дивиденди	10	25	5	13	0	53	14		67
D422	Повлекувања од доходот на квазикорпорации		7	2	7		9	3		12
D43	Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции	4	8	0	3	0	14	0		14
D44	Исплата на доход од инвестиции	8	0	1	30	0	47	0		47
D441	Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси	5		0	20	0	25	0		25
D442	Доход од инвестиции платен за пензиски права				8		8	0		8
D443	Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови	3	8	1	2	0	14	0		14
D45	Рента	41	3	0	21	0	65	0		65
										0
										0

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од сметот	Стоки и услуги	Вкупно
B2g	Оперативен вишок, бруто	292	46	27	84	3	452			452
B3g	Мешан доход, бруто				61		61			61
B2n	Оперативен вишок, нето	135	34	0	69	0	238			238
B3n	Мешан доход, нето				53		53			53
D4	Доход од сопственост	96	149				245			245
D41	Камата	33	106				139			139
D42	Распределен доход на корпорации	10	25				35			35
D421	Дивиденди	10	25				35			35
D422	Повлекувања од доходот на квазикорпорации						0			0
D43	Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции	4	7				11			11
D44	Исплата на доход од инвестиции	8	8				16			16
D441	Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси	5					5			5
D442	Доход од инвестиции платен за пензиски права						0			0
D443	Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови	3	8				11			11
D45	Рента	41	3				44			44

Сметка на примарна распределба на друг доход
Употреби

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
D1	Надомест на вработени							6		6
D2	Даноци на производство и увоз									
D3	Субвенции									
D4	Доход од сопственост	47	15	42	41	6	151	63		214
D41	Камата			35	14	6	55	13		68
D42	Распределен доход на корпорации	47	15				62	17		79
D421	Дивиденди	39	15				54	0		54
D422	Повлекувања од доходот на квазикорпорации	8					8	36		44
D43	Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции						0	14		14
D44	Исплата на доход од инвестиции						0	0		0
D441	Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси						0	0		0
D442	Доход од инвестиции платен за пензиски права						0	0		0
D443	Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови						0	0		0
D45	Рента			7	27	0	34			34
B5g	Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
B5n	Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642

Сметка на секундарна распределба на доходот
Употреби

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги	Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот		
	Тековни трансфери	98	277	248	582	7	1 212	17		1 229
D5	Тековни даноци на доход, богатство итн.	24	10	0	178	0	212	1		213
D51	Даноци на доход	20	7	0	176	0	203	1		204
D59	Останати тековни даноци	4	3	0	2	0	9			9
D61	Нето социјални придонеси				333		333	0		333
D611	Фактички социјални придонеси од работодавачите				181		181	0		181
D6111	Фактички пензиски придонеси од работодавачите				168		168	0		168
D6112	Фактички непензиски придонеси од работодавачите				13		13	0		13
D612	Импутирани социјални придонеси од работодавачите				19		19	0		19
D6121	Импутирани пензиски придонеси од работодавачите				18		18	0		18
D6122	Импутирани непензиски придонеси од работодавачите				1		1	0		1
D613	Фактички социјални придонеси од домаќинствата				129		129	0		129
D6131	Фактички пензиски придонеси од домаќинствата				115		115	0		115
D6132	Фактички непензиски придонеси од домаќинствата				14		14	0		14
D614	Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата				10		10	0		10
D6141	Додатоци на пензиските придонеси на домаќинствата				8		8	0		8
D6142	Додатоци на непензиските придонеси на домаќинствата				2		2	0		2
	Надомести за услуги на шемите за социјално осигурување				6		6	0		6
D62	Социјални користи освен социјалните трансфери во натура	62	205	112	0	5	384	0		384
D621	Користи од социјална заштита во готовина			53			53	0		53
D6211	Пензиски добивки од социјална заштита			45			45	0		45
D6212	Непензиски добивки од социјална заштита во готовина			8			8	0		8
D622	Останати добивки од социјално осигурување	62	205	7	0	5	279	0		279
D6221	Останати пензиски добивки од социјално осигурување	49	193	5	0	3	250	0		250
D6222	Останати непензиски добивки од социјално осигурување	13	12	2	0	2	29	0		29
D623	Добивки од социјална помош во готовина			52			52			52
D7	Останати тековни трансфери	12	62	136	71	2	283	16		299
D71	Нето-премии од неживотно осигурување	8	13	4	31	0	56	2		58
D711	Нето-директни премии од неживотно осигурување	8	0	4	31	0	43	1		44
D712	Нето-премии од неживотно реосигурување		13				13	1		14
D72	Побарувања врз основа на неживотно осигурување		48				48	12		60
D721	Побарувања врз основа на директно неживотно осигурување		45				45	0		45
D722	Побарувања врз основа на неживотно реосигурување		3				3	12		15
D73	Тековни трансфери во рамки на општата влада			96			96	0		96
D74	Тековна меѓународна соработка			31			31	1		32
D75	Разни тековни трансфери	4	1	5	40	2	52	1		53
D751	Тековни трансфери до НПИСД	1	1	5	29	0	36	0		36
D752	Тековни трансфери помеѓу резидентни и нерезидентни домаќинства				7		7	1		8
D759	Останати разни тековни трансфери	3	0	0	4	2	9	0		9
B6g	Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
B6n	Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604

Сметка на распределба на друг доход

							Извори			
Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
B4g	Преприемнички доход, бруто	301	42				343			343
B4n	Претприемнички доход, нето	144	30				174			174
D1	Надомест на вработени				1 154		1 154	2		1 156
D2	Даноци на производство и увоз			235			235			235
D3	Субвенции			-44			-44			-44
D4	Доход од сопственост			22	123	7	152	38		190
D41	Камата			14	49	7	70	21		91
D42	Распределен доход на корпорации			7	20	0	27	17		44
D421	Дивиденди			5	13	0	18	14		32
D422	Повлекувања од доходот на квазикорпорации			2	7	0	9	3		12
D43	Реинвестирана добивка од странски директни инвестиции			0	3	0	3	0		3
D44	Исплата на доход од инвестиции			1	30	0	31	0		31
D441	Доход од инвестиции припишан на иматели на осигурителни полиси			0	20	0	20	0		20
D442	Доход од инвестиции платен за пензиски права			0	8	0	8	0		8
D443	Доход од инвестиции припишан на акционери во колективни инвестициски фондови			1	2	0	3	0		3
D45	Рента			0	21	0	21			21

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
B5g	Салдо на примарни доходи, бруто / Национален доход, бруто	254	27	198	1 381	4	1 864			1 864
B5n	Салдо на примарни доходи, нето / Национален доход, нето	97	15	171	1 358	1	1 642			1 642
D5	Тековни трансфери	72	275	367	420	40	1 174	55		1 229
D5	Тековни даноци на доход, богатство итн.			213			213	0		213
D51	Даноци на доход			204			204	0		204
D59	Останати тековни даноци			9			9			9
D61	Нето-социјални придонеси	66	213	50	0	4	333	0		333
D611	Фактички социјални придонеси од работодавачите	66	110	38	0	2	181	0		181
D6111	Фактички пензиски придонеси од работодавачите	31	104	35	0	2	168	0		168
D6112	Фактички непензиски придонеси од работодавачите	27	6	3	0	0	13	0		13
D612	Импутирани социјални придонеси од работодавачите	4	2	4	0	1	19	0		19
D6121	Импутирани пензиски придонеси од работодавачите	12	1	4	0	1	18	0		18
D6122	Импутирани непензиски придонеси од работодавачите	12	1	0	0	0	1	0		1
D613	Фактички социјални придонеси од домаќинствата	0	94	9	0	1	129	0		129
D6131	Фактички пензиски придонеси од домаќинствата	25	90	6	0	0	115	0		115
D6132	Фактички непензиски придонеси од домаќинствата	19	4	3	0	1	14	0		14
D614	Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата	6	10				10	0		10
D6141	Додатоци на пензиските придонеси на домаќинствата		8				8	0		8
D6142	Додатоци на непензиските придонеси на домаќинствата		2				2	0		2
	Надомести за услуги на шемите за социјално осигурување	2	3	1			6	0		6
D62	Социјални добивки освен социјалните трансфери во натура				384		384	0		384
D621	Добивки од социјална заштита во готовина				53		53	0		53
D6211	Пензиски добивки од социјална заштита				45		45	0		45
D6212	Непензиски добивки од социјална заштита во готовина				8		8	0		8
D622	Останати добивки од социјално осигурување				279		279	0		279
D6221	Останати пензиски добивки од социјално осигурување				250		250	0		250
D6222	Останати непензиски добивки од социјално осигурување				29		29	0		29
D632	Добивки од социјалн помош во готовина				52		52	0		52
D7	Останати тековни трансфери	6	62	104	36	36	244	55		299
D71	Нето премии од неживотно осигурување		47				47	11		58
D711	Нето директни премии од неживотно осигурување		44				44			44
D712	Нето премии од неживотно реосигурување		3				3	11		14
D72	Побарувања врз основа на неживотно осигурување	6	15	1	35	0	57	3		60
D721	Побарувања врз основа на директно неживотно осигурување	6		1	35		42	3		45
D722	Побарувања врз основа на неживотно реосигурување		15				15	0		15
D73	Тековни трансфери во рамки на општата влада			96			96	0		96
D74	Тековна меѓународна соработка			1			1	31		32
D75	Разни тековни трансфери	0	0	6	1	38	43	10		53
D751	Тековни трансфери до НПИСД					36	36			36
D752	Тековни трансфери помеѓу резидентни и нерезидентни домаќинства				1		1	7		8
D759	Останати разни тековни трансфери			6			6	3		9

Сметка на употреба на расположливиот доход
Употреби

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
P3	Расходи за финална потрошувачка			352	1 015	32	1 399			1 399
P31	Расходи за индивидуална потрошувачка			184	1 015	31	1 230			1 230
P32	Расходи за колективна потрошувачка			168		1	169			169
D8	Приспособување кон промената во правата на пензија	0	11	0		0	11	0		11
B8g	Штедење, бруто	228	14	-35	215	5	427			427
B8n	Штедење, нето	71	2	-62	192	2	205			205
B12	Тековно надворешно салдо							-13		-13

Сметка на прераспределба на доходот во натура
Употреби

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
D63	Социјални трансфери во натура			184		31	215			215
D631	Социјални трансфери во натура – непазарно производство			180		31	211			211
D632	Социјални трансфери во натура – купено пазарно производство			4			4			4
B7g	Приспособен расположлив доход, бруто	228	25	133	1 434	6	1 826			1 826
B7n	Приспособен расположлив доход, нето	71	13	106	1 411	3	1 604			1 604

Сметка на употреба на Приспособениот расположлив доход
Употреби

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
P4	Фактичка финална потрошувачка			168	1 230	1	1 399			1 399
P41	Фактичка индивидуална потрошувачка				1 230		1 230			1 230
P42	Фактичка колективна потрошувачка			168		1	169			169
D8	Приспособување за промената во правата на пензија	0	11	0		0	11	0		11
B8g	Штедење, бруто	228	14	-35	215	5	427			427
B8n	Штедење, нето	71	2	-62	192	2	205			205
B12	Тековно надворешно салдо							-13		-13

Сметка на употреба на расположливиот доход

		Извори								
Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги	Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот		
B6g	Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
B6n	Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604
P3	Расходи за финална потрошувачка								1 399	1 399
P31	Расходи за индивидуална потрошувачка								1 230	1 230
P32	Расходи за колективна потрошувачка								169	169
D8	Приспобување кон промената во правата на пензија				11		11	0		11

Сметка на прераспределба на доходот во натура

		Извори								
Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги	Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот		
B6g	Расположлив доход, бруто	228	25	317	1 219	37	1 826			1 826
B6n	Расположлив доход, нето	71	13	290	1 196	34	1 604			1 604
D63	Социјални трансфери во натура				215		215			215
D631	Социјални трансфери во натура – непазарно производство				211		211			211
D632	Социјални трансфери во натура – купено пазарно производство				4		4			4

Сметка на употреба на Приспобениот расположлив доход

		Извори								
Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги	Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот		
B7g	Приспобен расположлив доход, бруто	228	25	133	1 434	6	1 826			1 826
B7n	Приспобен расположлив доход, нето	71	13	106	1 411	3	1 604			1 604
P4	Фактичка финална потрошувачка								1 399	1 399
P41	Фактичка индивидуална потрошувачка								1 230	1 230
P42	Фактичка колективна потрошувачка								169	169
D8	Приспобување кон промената во правата на пензија				11		11	0		11

Капитална сметка
Промени во средствата

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги	Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот		
P5g	Бруто-инвестиции	308	8	38	55	5	414			414
P5n	Нето инвестиции	151	-4	11	32	2	192			192
P51g	Бруто-инвестиции во фиксен капитал	280	8	35	48	5	376			376
P511	Набавки минус продажби на фиксни средства	263	8	35	48	5	359			359
P5111	Набавки на нови фиксни средства	262	8	38	45	5	358			358
P5112	Набавки на постоечки фиксни средства	5	0	0	3	1	9			9
P5113	Продажби на постоечки фиксни средства	-4		-3	0	-1	-8			-8
P512	Трошоци за пренос на сопственост на непроизведени средства	17					17			17
P5c	Потрошувачка на фиксен капитал	-157	-12	-23	-23	-3	-222			-222
AN11	Бруто-инвестиции во фиксен капитал по тип на средство									
AN111	Станбени објекти									
AN112	Останати згради и структури									
AN1121	Згради освен станбени објекти									
AN1122	Останати структури									
AN1123	Подобрувања на земјата									
AN113	Машини и опрема									
AN1131	Транспортна опрема									
AN1132	ИКТ опрема									
AN1139	Останати машини и опрема									
AN114	Оружени системи									
AN115	Обработени биолошки ресурси									
AN1151	Животински ресурси кои создаваат повторливи производи									
AN1152	Дрвја, житни и ресурси од растенија кои содаваат повторливи производи									
AN116	Трошоци за пренос на сопственост на непроизведени средства									
AN117	Производи на интелектуална сопственост									
AN1171	Истражување и развој									
AN1172	Минерални истражувања и вреднување									
AN1173	Компјутерски софтвер и бази на податоци									
AN11731	Компјутерски софтвер									
AN11732	Бази на податоци									
AN1174	Забавни, литературни или уметнички оригинали									
AN1179	Останати производи од интелектуална сопственост									
P52 AN12	Промени во залихи	26	0	0	2	0	28			28
AN121	Материјали и суровини									
AN122	Работа во тек									
AN1221	Работа во тек на обработени биолошки средства									
AN1222	Останата работа во тек									
AN123	Готови производи									
AN124	Воени залихи									
AN125	Стоки за препродажба									
P53 AN13	Набавки минус продажби на скапоцености	2	0	3	5	0	10			10
NP	Набавки минус продажби на непроизведени средства	-7	0	2	4	1	0			0
NP1	Набавки минус продажби на природни ресурси	-6	0	2	3	1	0			0
AN21	Природни ресурси									
AN211	Земја									
AN212	Минерални и енергетски резерви									

AN116	Трошоци за пренос на сопственост на непроизведени средства									
AN117	Производи на интелектуална сопственост									
AN1171	Истражување и развој									
AN1172	Минерални истражувања и вреднување									
AN1173	Компјутерски софтвер и бази на податоци									
AN11731	Компјутерски софтвер									
AN11732	Бази на податоци									
AN1174	Забавни, литературни или уметнички оригинали									
AN1179	Останати производи од интелектуална сопственост									
P52	AN12 Промени во залихи								28	28
AN121	Материјали и сировини									
AN122	Работа во тек									
AN1221	Работа во тек на обработени биолошки средства									
AN1222	Останата работа во тек									
AN123	Готови производи									
AN124	Воени залихи									
AN125	Стоки за препродажба									
P53	AN13 Набавки минус продажби на скапоцености								10	10
NP	Набавки минус продажби на непроизведени средства								0	0
NP1	Набавки минус продажби на природни ресурси								0	0
AN21	Природни ресурси									
AN211	Земја									
AN212	Минерални и енергетски резерви									
AN213	Необработени биолошки ресурси									
AN214	Водни ресурси									
AN215	Останатани природни ресурси									
AN2151	Радиоспектри									
AN2159	Останато									
NP2	Набавки минус продажби на договори, лизинг и лиценци									
AN22	Договори, лизинг и лиценци									
AN221	Разменлив оперативен лизинг									
AN222	Дозволи за употреба на природни ресурси									
AN223	Дозволи за преземање на специфични активности									
AN224	Права на идни стоки и услуги на ексклузивна основа									
NP3	AN23 Набавки минус продажби на гудвил и маркетиншки средства									
D9r	Капитални трансфери, примени	33	0	6	23	0	62	4		66
D91fr	Капитални даноци, примени			2			2			2
D92r	Инвестициски грантови, примени			0	0	0	23	4		27
D99r	Останати трансфери, примени	10	0	4	23	0	37			37
D9p	Капитални трансфери, платени	-16	-7	-34	-5	-3	-65	-1		-66
D91p	Капитални даноци, платени	0	0	0	-2	0	-2	0		-2
D92p	Инвестициски грантови, платени			-27			-27			-27
D99p	Останати капитални трансфери, платени	-16	-7	-7	-3	-3	-36	-1		-37
B101	Промени во нето-вредност како резултат на штедење и капитални трансфери	88	-5	-90	210	-1	202	-10		192

Финансиска сметка
Промени во средствата

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11 Нефинансиски корпорации	S12 Финансиски корпорации	S13 Општа влада	S14 Домаќинства	S15 НПИСД	S1 Вкупна економија	S2 Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
	Нето-набавка на финансиски средства	83	172	-10	189	2	436	47		483
F1	Монетарно злато и СПВ		-1				-1	1		0
F11	Монетарно злато		0				0	0		0
F12	СПВ		-1				-1	1		0
F2	Валутни депозити	39	10	-26	64	2	89	11		100
F21	Валутни	5	15	2	10	1	33	3		36
F22	Преносливи депозити	30	-5	-27	27	1	26	2		28
F221	Меѓубанкарски позиции		-5				-5			-5
F229	Останати преносливи депозити	30	0	-27	27	1	31	2		33
F29	Останати депозити	4	0	-1	27	0	30	6		36
F3	Должнички хартии од вредност	7	66	4	10	-1	86	9		95
F31	Краткорочни	10	13	1	3	0	27	2		29
F32	Долгорочни	-3	53	3	7	-1	59	7		66
F4	Заеми	19	53	3	3	0	78	4		82
F41	Краткорочни	14	4	1	3	0	22	3		25
F42	Долгорочни	5	49	2	0	0	56	1		57
F5	Сопственички капитал и акции во инвестициски фонд	10	28	3	66	0	107	12		119
F51	Сопственички капитал	10	25	3	53	0	91	12		103
F511	Котирани акции	5	23	1	48	0	77	10		87
F512	Некотирани акции	3	1	1	2	0	7	2		9
F519	Останат сопственички капитал	2	1	1	3	0	7	0		7
F52	Акции/единици во инвестициски фондови	0	3	0	13	0	16	0		16
F521	Акции/единици во фондови на пазарот на пари	0	2	0	5	0	7	0		7
F522	Акции/единици во инвестициски фондови кои не учествуваат на пазарот на пари	0	1	0	8	0	9	0		9
F6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	1	7	1	39	0	48	0		48
F61	Технички резерви од неживотно осигурување	1	2	0	4	0	7	0		7
F62	Права на животно осигурување и анuitети	0	0	0	22	0	22	0		22
F63	Пензиски права				11		11	0		11
F64	Побарувања на пензиски фонд од пензиските менаџери		3				3	0		3
F65	Права на непензиски добивки				2		2	0		2
F66	Провизии за повици под стандардизирани гаранции	0	2	1	0	0	3	0		3
F7	Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	3	0	14	0		14
F71	Финансиски деривативи	3	8	0	1	0	12	0		12
F711	Опции	1	3	0	1	0	5	0		5
F712	Термински договори	2	5	0	0	0	7	0		7
F72	Акциони опции на вработени	0			2		2			2
F8	Останати сметки на побарувања/обврски	4	1	5	4	1	15	10		25
F81	Трговски кредити и аванси	3		1	3		7	8		15
F89	Останати сметки на побарувања/обврски	1	1	4	1	1	8	2		10

Финансиска сметка

Промени во обврските и нето вредноста

Шифра	Трансакциски и порамнувачки ставки	S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги	Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот		
B9	<i>Нето-кредитирање (+) / нето-задолжување (-)</i>	-56	-1	-103	174	-4	10	-10		0
	Нето-стекнување на обврски	139	173	93	15	6	426	57		483
F1	Монетарно злато и СПВ									
F11	Монетарно злато									
F12	СПВ									0
F2	Валутни депозити		65	37			102	-2		100
F21	Валутни			35			35	1		36
F22	Преносливи депозити		26	2			28	0		28
F221	Меѓубанкарски позиции		-5				-5			-5
F229	Останати преносливи депозити		31	2			33			33
F29	Останати депозити		39				39	-3		36
F3	Должнички хартии од вредност	6	30	38	0	0	74	21		95
F31	Краткорочни	2	18	4	0	0	24	5		29
F32	Долгорочни	4	12	34	0	0	50	16		66
F4	Заеми	21	0	9	11	6	47	35		82
F41	Краткорочни	4	0	3	2	2	11	14		25
F42	Долгорочни	17	0	6	9	4	36	21		57
F5	Сопственички капитал и акции во инвестициски фонд	83	22				105	14		119
F51	Сопственички капитал	83	11				94	9		103
F511	Котирани акции	77	7				84	3		87
F512	Некотирани акции	3	4				7	2		9
F519	Останат сопственички капитал	3					3	4		7
F52	Акции/единици во инвестициски фондови		11				11	5		16
F521	Акции/единици во фондови на пазарот на пари		5				5	2		7
F522	Акции/единици во инвестициски фондови кои не учествуваат на пазарот на пари		6				6	3		9
F6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции		48	0			48	0		48
F61	Технички резерви од неживотно осигурување		7				7	0		7
F62	Права на животно осигурување и анuitети		22				22	0		22
F63	Пензиски права		11				11	0		11
F64	Побарувања на пензиски фонд од пензиските менаџери		3				3	0		3
F65	Права на непензиски добивки		2				2	0		2
F66	Провизии за активирање на стандардизирани гаранции		3	0			3	0		3
F7	Финансиски деривативи и акциони опции на вработени	3	8	0	0	0	11	3		14
F71	Финансиски деривативи	2	7	0	0	0	9	3		12
F711	Опции	2	2	0	0	0	4	1		5
F712	Термински договори	0	5	0	0	0	5	2		7
F72	Акциони опции на вработени	1	1				2			2
F8	Останати сметки на побарувања/обврски	26	0	9	4		39	-14		25
F81	Трговски кредити и аванси	6	0	6	4	0	16	-1		15
F89	Останати сметки на побарувања/обврски	20	0	3	0	0	23	-13		10

Сметка на останати промени во обемот на средствата
Промени во средствата

		S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
Останати текови		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
K1	Економска појава на средства	26	0	7	0	0	33			33
AN1	Произведени нефинансиски средства			3			3			3
AN2	Непроизведени нефинансиски средства	26	0	4	0	0	30			30
AN21	Природни ресурси	22					26			26
AN22	Договори, лизинг и лиценци	4					4			4
AN23	Гудвил и маркетинг средства						0			0
K2	Економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства	-9	0	-2	0	0	-11			-11
K21	Искористување на природни ресурси	-6	0	-2	0	0	-8			-8
AN21	Природни ресурси	-6		-2			-8			-8
K22	Останато економско исчезнување на непроизведени нефинансиски средства	-3	0	0	0	0	-3			-3
AN21	Природни ресурси						0			0
AN22	Договори, лизинг и лиценци	-1					-1			-1
AN23	Гудвил и маркетинг средства	-2					-2			-2
K3	Катастрофални загуби	-5	0	-6	0	0	-11			-11
AN1	Произведени нефинансиски средства	-5		-4			-9			-9
AN2	Непроизведени нефинансиски средства			-2			-2			-2
AF	Финансиски средства/обврски						0			0
K4	Некомпензирани превземања	-5	0	5	0	0	0			0
AN1	Произведени нефинансиски средства	-1		1			0			0
AN2	Непроизведени нефинансиски средства	-4		4			0			0
AF	Финансиски средства/обврски		1				0			0
K5	Останати промени во обемот	1		0	0	0	2			2
AN1	Произведени нефинансиски средства	1					1			1
AN2	Непроизведени нефинансиски средства						0			0
AF	Финансиски средства/обврски		1				1			1
K6	Промени во класификацијата	6	-2	-4	0	0	0			0
K61	Промени во секторската класификација и структурата	6	0	-4	0	0	2			2
AN1	Произведени нефинансиски средства	3		-3			0			0
AN2	Непроизведени нефинансиски средства	1		-1			0			0
AF	Финансиски средства	2					2			2
K62	Промени во класификацијата на средствата и обврските	0	-2	0	0	0	-2			-2
AN1	Произведени нефинансиски средства		-2				-2			-2
AN2	Непроизведени нефинансиски средства	0	0	0			0			0
AF	Финансиски средства	0	0	0			0			0
AN1	Вкупни останати промени во обемот	14	-1	0	0	0	13			13
AN1	Произведени нефинансиски средства	-2	-2	-3	0	0	-7			-7
AN11	Фискни средства	1		-3			-2			-2
AN12	Залихи	-3					-3			-3
AN13	Скапоцености		-2				-2			-2
AN2	Непроизведени нефинансиски средства	14	0	3	0	0	17			17
AN21	Природни ресурси	10	0	1	0	0	11			11
AN22	Договори, лизинг и лиценци	4		2			6			6
AN23	Гудвил и маркетинг средства	0					0			0
AF	Финансиски средства	2	1	0	0	0	3			3
AF1	Монетарно злато и СПВ						0			0
AF2	Валутни депозити						0			0
AF3	Должнички хартии од вредност						0			0
AF4	Заеми						0			0
AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	2					2			2
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции			1			1			1
AF7	Финансиски деривативи и акциони опции на вработени						0			0
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски						0			0

Сметка на останати промени во обемот на средствата
Промени во обврските и нето вредноста

		S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Останати текови										
K1	Економска појава на средства									
AN1	Произведени нефинансиски средства									
AN2	Непроизведени нефинансиски средства									
AN21	Природни ресурси									
AN22	Договори, лизинг и лиценци									
AN23	Гудвил и маркетниг средства									
K2	Економско исчезнување на произведени нефинансиски средства									
K21	Искористување на природни ресурси									
AN21	Природни ресурси									
K22	Останато економско исчезнување на произведени нефинансиски средства									
AN21	Природни ресурси									
AN22	Договори, лизинг и лиценци									
AN23	Гудвил и маркетниг средства									
K3	Катастрофални загуби									
AN1	Произведени нефинансиски средства									
AN2	Непроизведени нефинансиски средства									
AF	Финансиски средства/обврски									
K4	Некомпензирани превземања									
AN1	Произведени нефинансиски средства									
AN2	Непроизведени нефинансиски средства									
AF	Финансиски средства/обврски									
K5	Останати промени во обемот	0	0	0	1	0	1			1
AN1	Произведени нефинансиски средства									
AN2	Непроизведени нефинансиски средства									
AF	Финансиски средства/обврски	0	0	0	1	0	1			1
K6	Промени во класификацијата	0	0	2	0	0	2			2
K61	Промени во секторската класификација и структурата	0	0	2	0	0	2			2
AN1	Произведени нефинансиски средства									
AN2	Непроизведени нефинансиски средства									
AF	Финансиски средства	0	0	2	0	0	2			2
K62	Промени во класификацијата на средствата и обврските	0	0	0	0	0	0			0
AN1	Произведени нефинансиски средства									
AN2	Непроизведени нефинансиски средства									
AF	Финансиски средства	0	0	0	0	0	0			0
AN1	Вкупни останати промени во обемот	0	0	2	1	0	3			3
AN11	Произведени нефинансиски средства									
AN111	Фискни средства									
AN112	Залихи									
AN113	Скапоцености									
AN2	Непроизведени нефинансиски средства									
AN21	Природни ресурси									
AN22	Договори, лизинг и лиценци									
AN23	Гудвил и маркетниг средства									
AF	Финансиски средства	0	0	2	1	0	3			3
AF1	Монетарно злато и СПВ									
AF2	Валутни и депозити									
AF3	Должнички хартии од вредност									
AF4	Заеми						0			0
AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд			2			2			2
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции				1		1			1
AF7	Финансиски деривативи и акциони опции на вработени									
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски									
B102	Промени во нето-вредноста како резултат на останати промени во обемот на средствата	14	-1	-2	-1	0	10			

Сметка на ревалоризација
Промени во средствата

		S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	
									Вкупно	
Останати текови										
Номинални сопственички добивки и загуби	AN	Нефинансиски средства	144	4	44	80	8	280		280
	AN1	Произведени нефинансиски средства	63	2	21	35	5	126		126
	AN11	Фиксни средства	58	2	18	28	5	111		111
	AN12	Залихи	4		1	2		7		7
	AN13	Скапоцености	1		2	5		8		8
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства	81	2	23	45	3	154		154
	AN21	Природни ресурси	80	1	23	45	3	152		152
	AN22	Договори, лизинг и лиценци	1	1				2		2
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	8	57	1	16	2	84	7	91
	AF1	Монетарно злато и СПВ		11	1			12		12
	AF2	Валуты и депозити					1	0		0
	AF3	Должнички хартии од вредност	3	30		6	1	40	4	44
	AF4	Заеми						0		0
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	5	16		10		32	3	35
	AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции						0		0
	AF7	Финансиски деривативи и акционни опции на вработени						0		0
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски						0		0	
Неутрални сопственички добивки	AN	Нефинансиски средства	101	3	32	56	6	198		198
	AN1	Произведени нефинансиски средства	60	2	20	34	5	121		121
	AN11	Фиксни средства	58	2	18	28	5	111		111
	AN12	Залихи	1		1	2		4		4
	AN13	Скапоцености	1		1	4		6		6
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства	41	1	12	22	1	77		77
	AN21	Природни ресурси	40	1	12	22	1	76		76
	AN22	Договори, лизинг и лиценци	1					1		1
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	18	71	8	36	3	136	12	148
	AF1	Монетарно злато и СПВ		14	2			16		16
	AF2	Валуты и депозити	8		3	17	2	30	2	32
	AF3	Должнички хартии од вредност	2	18		4	1	25	3	28
	AF4	Заеми	1	24	3			28	1	29
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	3	14		9		26	2	28
	AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	1	1		5		7	1	8
	AF7	Финансиски деривативи и акционни опции на вработени						0		0
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	3			1		4	3	7	
Реални сопственички добивки и загуби	AN	Нефинансиски средства	43	1	12	24	2	82		82
	AN1	Произведени нефинансиски средства	3	0	1	1	0	5		5
	AN11	Фиксни средства	0	0	0	0	0			
	AN12	Залихи	3	0	0	0	0	3		3
	AN13	Скапоцености	0	0	1	1	0	2		2
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства	40	1	11	23	2	77		77
	AN21	Природни ресурси	40	0	11	23	2	76		76
	AN22	Договори, лизинг и лиценци	0	1	0	0	0	1		1
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	-10	-14	-7	-20	-1	-52	-5	-57
	AF1	Монетарно злато и СПВ	0	-3	-1	0	0	-4	0	-4
	AF2	Валуты и депозити	-8	0	-3	-17	-2	-30	-2	-32
	AF3	Должнички хартии од вредност	1	12	0	2	0	15	1	16
	AF4	Заеми	-1	-24	-3	0	0	-28	-1	-29
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	2	2	0	1	1	6	1	7
	AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	-1	-1	0	-5	0	-7	-1	-8
	AF7	Финансиски деривативи и акционни опции на вработени	0	0	0	0	0			
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	-3	0	0	-1	0	-4	-3	-7	

Сметка на ревалоризација
Промени во обврските и нето вредноста

		S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
		Нефинансиски и корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Номинални сопственички добивки и загуби	AN	Нефинансиски средства								
	AN1	Произведени нефинансиски средства								
	AN11	Фиксни средства								
	AN12	Залихи								
	AN13	Скапоцености								
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства								
	AN21	Природни ресурси								
	AN22	Договори, лизинг и лиценци								
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	18	51	7	0	0	76	15	91
	AF1	Монетарно злато и СПВ							12	12
	AF2	Валуты и депозити								
	AF3	Должнички хартии од вредност	1	34	7			42	2	44
	AF4	Заеми								
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	17	17				34	1	35
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции									
AF7	Финансиски деривативи и акциски опции на вработени									
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски									
B103	Промени во нето вредноста како резултат на номинални сопственички добивки/загуби	134	10	38	96	10	288	-8	280	
Номинални сопственички добивки и загуби	AN	Нефинансиски средства								
	AN1	Произведени нефинансиски средства								
	AN11	Фиксни средства								
	AN12	Залихи								
	AN13	Скапоцености								
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства								
	AN21	Природни ресурси								
	AN22	Договори, лизинг и лиценци								
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	37	68	13	5	3	126	22	148
	AF1	Монетарно злато и СПВ							16	16
	AF2	Валуты и депозити	1	26	2		1	30	2	32
	AF3	Должнички хартии од вредност	1	21	4			26	2	28
	AF4	Заеми	18		7	3	1	29		29
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	14	14				28		28
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции		7				7	1	8	
AF7	Финансиски деривативи и акциски опции на вработени									
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	3			2	1	6	1	7	

	B1031	<i>Промени во нето-вредноста како резултат на неутрални сопственички добивки/загуби</i>	82	5	27	87	6	208	-10	214
Реални сопственички добивки и загуби	AN	Нефинансиски средства								
	AN1	Произведени нефинансиски средства								
	AN11	Фиксни средства								
	AN12	Залихи								
	AN13	Скапоцености								
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства								
	AN21	Природни ресурси								
	AN22	Договори, лизинг и лиценци								
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	-19	-17	-6	-5	-3	-50	-7	-57
	AF1	Монетарно злато и СПВ	0	0	0	0	0	0	-4	-4
	AF2	Валутни депозити	-1	-26	-2	0	-1	-30	-2	-32
	AF3	Должнички хартии од вредност	0	13	3	0	0	16	0	16
	AF4	Заеми	-18	0	-7	-3	-1	-29	0	-29
AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	3	3	0	0	0	6	1	7	
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	0	-7	0	0	0	-7	-1	-8	
AF7	Финансиски деривативи и акциски опции на вработени	0	0	0	0	0	0	0	0	
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	-3	0	0	-2	-1	-6	-1	-7	
	B1032	<i>Промени во нето-вредноста како резултат на реални сопственички добивки/загуби</i>	52	4	11	9	4	80	2	66

Состојба и промени во средствата		S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2	Стоки и услуги		Вкупно
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот			
Почетен биланс на состојба	AN	Нефинансиски средства	2 151	93	789	1 429	159	4 621			4 621
	AN1	Произведени нефинансиски средства	1 274	67	497	856	124	2 818			2 818
	AN11	Фиксни средства	1 226	52	467	713	121	2 579			2 579
	AN12	Залихи	43		22	48	1	114			114
	AN13	Скапоцености	5	15	8	95	2	125			125
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства	877	26	292	573	35	1 803			1 803
	AN21	Природни ресурси	864	23	286	573	35	1 781			1 781
	AN22	Договори, лизинг и лиценци	13	3	6			22			22
	AN23	Гудвил и маркетинг средства									
	AF	Финансиски средства/обврски	982	3 421	396	3 260	172	8 231	805		9 036
	AF1	Монетарно злато и СПВ		690	80			770			770
	AF2	Валуты и депозити	382		150	840	110	1 482	105		1 587
	AF3	Должнички хартии од вредност	90	950		198	25	1 263	125		1 388
	AF4	Заеми	50	1 187	115	24	8	1 384	70		1 454
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	280	551	12	1 749	22	2 614	345		2 959
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	25	30	20	391	4	470	26		496	
AF7	Финансиски деривативи и акциски опции на вработени	5	13	0	3	0	21	0		21	
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	150		19	55	3	227	134		361	
Вкупни промени во средствата	AN	Нефинансиски средства	300	-2	57	116	11	482			482
	AN1	Произведени нефинансиски средства	195	-4	29	67	7				
	AN11	Фиксни средства	165	-2	23	53	7				
	AN12	Залихи	27	0	1	4	0	32			32
	AN13	Скапоцености	3	-2	5	10	0	16			16
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства	105	2	28	49	4	188			188
	AN21	Природни ресурси	101	1	26	48	4	180			180
	AN22	Договори, лизинг и лиценци	4	1	2	1	0	8			8
	AN23	Гудвил и маркетиншки средства	0	0	0	0	0	0			0
	AF	Финансиски средства/обврски	93	230	-9	205	4	523	54		577
	AF1	Монетарно злато и СПВ	0	10	1	0	0	11	1		12
	AF2	Валуты и депозити	39	10	-26	64	2	89	11		100
	AF3	Должнички хартии од вредност	10	96	4	16	0	126	13		139
	AF4	Заеми	19	53	3	3	0	78	4		82
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	17	44	3	76	1	141	15		156
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	1	8	1	39	0	49	0		49	
AF7	Финансиски деривати и акциски опции на вработени	3	8	0	3	0	14	0		14	
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	4	1	5	4	1	15	10		25	

Краен биланс на состојба	<i>AN</i>	Нефинансиски средства	2 451	91	846	1 545	170	5 103		5 103
	<i>AN1</i>	Произведени нефинансиски средства	1 469	63	526	923	131	3 112		3 112
	<i>AN11</i>	Фиксни средства	1 391	50	490	766	128	2 825		2 825
	<i>AN12</i>	Залихи	70	0	23	52	1	146		146
	<i>AN13</i>	Скапоцености	8	13	13	105	2	141		141
	<i>AN2</i>	Непроизведени нефинансиски средства	982	28	320	622	39	1 991		1 991
	<i>AN21</i>	Природни ресурси	965	24	312	621	39	1 961		1 961
	<i>AN22</i>	Договори, лизинг и лиценци	17	4	8	1	0	30		30
	<i>AN23</i>	Гудвил и маркетинг средства	0	0	0	0	0	0		0
	<i>AF</i>	Финансиски средства/обврски	1 075	3 651	387	3 465	176	8 754	859	9 613
	<i>AF1</i>	Монетарно злато и СПВ	0	700	81	0	0	781	1	782
	<i>AF2</i>	Валуты и депозити	421	10	124	904	112	1 571	116	1 667
	<i>AF3</i>	Должнички хартии од вредност	100	1 046	4	214	25	1 389	138	1 527
	<i>AF4</i>	Заеми	69	1 240	118	27	8	1 462	74	1 536
	<i>AF5</i>	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	297	595	15	1 825	23	2 755	360	3 115
	<i>AF6</i>	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	26	38	21	430	4	519	26	545
	<i>AF7</i>	Финансиски деривати и акциски опции на вработени	8	21	0	6	0	35	0	35
	<i>AF8</i>	Останати сметки на побарувања/обврски	154	1	24	59	4	242	144	386

		S11	S12	S13	S14	S15	S1	S2		
		Нефинансиски корпорации	Финансиски корпорации	Општа влада	Домаќинства	НПИСД	Вкупна економија	Остаток од светот	Стоки и услуги	Вкупно
Состојба и промени во обврските										
П О Р	AN	Нефинансиски средства								
	AN1	Произведени нефинансиски средства								
	AN11	Фиксни средства								
	AN12	Залихи								
	AN13	Скапоцености								
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства								
	AN21	Природни ресурси								
	AN22	Договори, лизинг и лиценци								
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	3 221	3 544	687	189	121	7 762	1 274	9 036
	AF1	Монетарно злато и СПВ						0	770	770
	AF2	Валуты и депозити	40	1 281	102	10	38	1 471	116	1 587
	AF3	Должнички хартии од вредност	44	1 053	212	2		1 311	77	1 388
	AF4	Заеми	897		328	169	43	1 437	17	1 454
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	1 987	765	4			2 756	203	2 959
	AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	12	435	19		5	471	25	496
	AF7	Финансиски деривативи и акциски опции на вработени	4	10				14	7	21
	AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	237		22	8	35	302	59	361
	B90	Нето-вредност	-88	-30	498	4 500	210	5 090	-469	4 621
Вкупни промени во обврските	AN	Нефинансиски средства								
	AN1	Произведени нефинансиски средства								
	AN11	Фиксни средства								
	AN12	Залихи								
	AN13	Скапоцености								
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства								
	AN21	Природни ресурси								
	AN22	Договори, лизинг и лиценци								
	AN23	Гудвил и маркетниг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	157	224	102	16	6	505	72	577
	AF1	Монетарно злато и СПВ							12	12
	AF2	Валуты и депозити	0	65	37	0	0	102	-2	100
	AF3	Должнички хартии од вредност	7	64	45	0	0	116	23	139
AF4	Заеми	21	0	9	11	6	47	35	82	
AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	100	39	2	0	0	141	15	156	
AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	0	48	0	1	0	49	0	49	

	AF7	Финансиски деривативи и акциски опции на вработени	3	8	0	0	0	11	3	14
	AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	26	0	9	4	0	39	-14	25
	B10	<i>Промени во нето-вредноста, вкупни</i>	236	4	-54	305	9	500	-18	482
	B101	Штедење и капитални трансфери	88	-5	-90	210	-1	202	-10	192
	B102	Останати промени во обемот на средствата	14	-1	-2	-1	0	10		10
	B103	Номинални сопственички добивки/загуби	134	10	38	96	10	288	-8	280
	B1031	Неутрални сопственички добивки/загуби	82	6	27	87	6	208	-10	198
	B1032	Реални сопственички добивки/загуби	52	4	11	9	4	80	2	82
Краен биланс на состојба	AN	Нефинансиски средства								
	AN1	Произведени нефинансиски средства								
	AN11	Фиксни средства								
	AN12	Залихи								
	AN13	Скапоцености								
	AN2	Непроизведени нефинансиски средства								
	AN21	Природни ресурси								
	AN22	Договори, лизинг и лиценци								
	AN23	Гудвил и маркетинг средства								
	AF	Финансиски средства/обврски	3 378	3 768	789	205	127	8 267	1 346	9 613
	AF1	Монетарно злато и СПВ							782	782
	AF2	Валутни и депозити	40	1 346	139	10	38	1 573	114	1 687
	AF3	Должнички хартии од вредност	51	1 117	257	2	0	1 427	100	1 527
	AF4	Заеми	918	0	337	180	49	1 484	52	1 536
	AF5	Сопственички капитал и акции/единици во инвестициски фонд	2 087	804	6	0	0	2 897	218	3 115
	AF6	Осигурување, пензиски и шеми за стандардизирани гаранции	12	483	19	1	5	520	25	545
AF7	Финансиски деривативи и акциски опции на вработени	7	18	0	0	0	25	10	35	
AF8	Останати сметки на побарувања/обврски	263	0	31	12	35	341	45	386	
	B90	<i>Нето-вредност</i>	148	-26	444	4 805	219	5 590	-487	5 103

Додаток 3: Промени од Системот на национални сметки 1993

А. Вовед

A3.1 Системот на национални сметки 2008 (2008 SNA) ја задржува основната теоретска рамка од неговиот претходник, Системот на национални сметки 1993 (1993 SNA). Сепак, во линија со мандатот на United Nations Statistical Commission, 2008 SNA воведува третмани за нови аспекти на економиите кои постанаа значајни, објаснувања на аспекти кои се повеќе се јавуваат во фокусот на аналитичкото внимание и дообјаснување на насоките за широк ранг на прашања. Промените во 2008 SNA ги доведуваат сметките во линија со развојот на економската

средина, методолошкиот напредок во истражувањето и потребите на корисниците.

A3.2 Во деловите од Б до Е, промените во 2008 SNA заеднички се групирани во шест делови. Дадените описи само ги нагласуваат главните разлики меѓу 1993 и 2008 SNA, воздржувајќи се од исцрпни објаснувања. Описот на промените, исто така, вклучува меѓу референци на соодветните параграфи во главите. Во делот Ж е дадена листа за проверка на промените по глави.

Б. Натомшна спецификација на статистичките единици и ревизија на институционалните сектори

1. Производна единица која врши помошни активности да се признае како одделна деловна единица во определени случаеви

Референца: глава 5, параграф 5.41 до 5.42

A3.3 2008 SNA препорачува дека ако активноста на една единица која врши само помошни активности е статистички значајна, и лесно се расположливи посебни сметки за производство која таа го извршува, или ако таа единица е лоцирана на географска локација различна од деловната единица за која служи, тогаш таа единица треба да се смета како посебен објект. Во случаеви кога постои ваков помошен погон, тој се класифицира во согласност со неговата основна активност и се смета како производство на примарниот аутпут.

A3.4 Вредноста на аутпутот на една помошна деловна единица треба да биде изведена врз основа на збирот на трошоци, вклучувајќи ги трошоците на капиталот кој се употребува од единицата. Аутпутот на помошната единица има третман на меѓуфазна потрошувачка на деловните единици за кои таа работи, при што аутпутот треба да биде распределен меѓу овие деловни единици (објекти) користејќи соодветен индикатор како што е аутпутот, додадената вредност или вработеноста. Аутпутот се смета за пазарен аутпут кога фирмата-мајка е пазарен производител или кога таа произведува за сопствено финално користење и друг непазарен начин. Во последниот случај, трошокот на капитал не треба да биде вклучен во оценката на вредноста на аутпутот.

A3.5 Во 1993 SNA, определена производствена единица која извршува само помошни активности секогаш се третира како интегрален дел на деловната единица за која таа работи.

2. Вештачки помошни служби кои не се сметаат како институционални единици освен ако се резиденти во економија различна од онаа на нивните сопственици

Референца: глава 4, параграф 4.62 до 4.64

A3.6 Помошните корпорации онака како што се опишани во 1993 SNA се назначени како вештачки деловни единици (филијали) во 2008 SNA. Вештачките деловни единици (филијали) се филијали под целосна сопственост на нивната корпорација-мајка, а се создадени да даваат услуги на корпорацијата-мајка, или на други корпорации во истата групација, често со намера да се избегнат даноци, да се минимизираат обврските во случај на банкротство, или да се обезбедат други технички поволности во рамки на даночното или корпоративното законодавство кое е на сила во определена земја. Определена вештачка деловна единица нема третман на институционална единица освен ако е резидент во економијата различна од онаа на нивните сопственици (фирмата-мајка).

3. Подружница на нерезидентна единица признаена како институционална единица

Референца: глава 4, параграф 4.47

A3.7 Прирачникот 1993 SNA едноставно укажува дека определено некорпоративно претпријатие кое е поседувано од нерезидентна единица треба да се третира како фиктивна резидентна единица во земјата каде тоа е лоцирано. Таквата единица се идентификува како подружница во 2008 SNA и се третира како институционална единица. Во 2008 SNA се утврдени индикативни критериуми за да се олесни препознавањето на подружница на нерезидентна единица како институционална единица; имено, единицата која се занимава со значајно производство на стоки и услуги во

долг временски период на таа територија и е предмет на законите за даноци на приход, ако постојат такви во економијата во која тие се лоцирани дури и во случај кога тие се ослободени од плаќање на даноци.

4. Појаснување на резидентноста на мултитериторијалните/мултинационалните претпријатија

Референца: глава 4, параграф 4.13

A3.8 Прирачникот 2008 SNA дава насоки за утврдување на резидентноста на мултитериторијалните претпријатија кои извршуваат непрекинати активности на повеќе економски територии. Таквите претпријатија вообичаено извршуваат меѓугранични активности и вклучуваат бродски линии, авионски линии, хидроелектрични шеми на пограничните реки, цевоводи, мостови, тунели и подводни кабли.

A3.9 Во 1993 SNA не се дадени експлицитни насоки за утврдување на резидентноста на мултитериторијалните претпријатија.

5. Признавање на ентитети со специјална намена

Референца: глава 4, параграфи 4.55 до 4.58; глава 22, параграф 22.51 до 22.54

A3.10 Прирачникот 2008 SNA дава насоки за третманот на единиците без вработени и без нефинансиски средства, единици кои се познати како ентитети со специјална намена (SPEs) или возила за специјална намена. Не постои заедничка дефиниција за SPE, но некои од нивните карактеристики се што тие имаат мало физичко присуство, и секогаш е поврзано со друга корпорација, често како деловна единица (филијала), и вообичаено е резидент на територијата различна од територијата на резидентност на нивните сопственици.

A3.11 Таквата единица се третира како институционална единица и се распределува во сектор и дејност во согласност со нејзината основна активност, освен ако не потпаѓа во една од овие три категории: (а) затворени финансиски институции, (б) вештачки филијали на корпорации, и (в) државни единици со специјална намена.

A3.12 Во 1993 SNA не се дадени експлицитни насоки за третманот на таквите единици.

6. Холдинг компанија алоцирана во секторот на финансиски корпорации

Референца: глава 4, параграф 4.54

A3.13 Во ISIC Rev. 4, во делот К класа 6420, е опишана холдинг компанијата како компанија која поседува средства на филијали но не врши активности на управување (менаџерски активности). Според тоа, таквата единица пружа само финансиска услуга. Согласно со ова, во 2008

SNA се препорачува холдинг компаниите секогаш да бидат распределени во секторот на финансиски корпорации и да бидат третирани како затворени финансиски институции дури и ако сите нивни филијали се нефинансиски корпорации.

A3.14 Прирачникот 1993 SNA препорачува холдинг компаниите да бидат распределени во секторот во кое е концентрирана главната активност на групата на филијали. Како последица на ова, тие требаше да бидат класифицирани како финансиски корпорации само кога главната активност на групата на корпорации кои тие ги контролираа беше финансиска.

7. Седиштето да се алоцира во институционален сектор во кој припаѓаат мнозинството од подружниците

Референца: глава 4, параграф 4.53

A3.15 Изразот “холдинг компанија“ понекогаш погрешно се користи, а поточно е да се користи “управна служба“. Активностите на управната служба, како што се дефинирани во делот М класа 7010 од ISIC Rev. 4, опфаќаат набљудување и управување со други единици на претпријатието; превземање на стратемско или организационо планирање и улога на носење на одлуки во претпријатието; извршување на деловна контрола и раководење со секојдневните активности на нивните поврзани единици. Според тоа, таквата единица произведува нефинансиски или финансиски услуги во зависност од видот на аутпутот на нивните подружници. Во 2008 SNA се препорачува управната служба да биде распределена во секторот на нефинансиски корпорации освен ако сите или најголем дел од нивните подружници се финансиски корпорации, во кој случај таа по правило се третира како финансиска помошна институција во рамки на секторот на финансиски корпорации.

A3.16 Во 1993 SNA не се дадени експлицитни насоки за третманот на управните служби.

8. Воведен потсектор за непрофитни институции

Референца: глава 4, параграфи 4.35, 4.94, 4.103 и 4.128

A3.17 Како и во 1993 SNA, и во 2008 SNA непрофитните институции (NPIs) се распределени во различни институционални сектори, независно од мотивацијата, даночниот статус, типот на вработените или активноста што тие ја обавуваат. Имајќи го во предвид зголемениот интерес за располагање со целиот сет на NPIs како потврда на “цивилното општество“, 2008 SNA препорачува NPIs во рамки на корпоративниот и државниот сектор да бидат идентификувани во различни потсектори, така што дополнителни табели кои ќе ги сублимираат сите активности на NPIs можат да се изготват на едноставен начин кога тоа е потребно.

9. Проширена е дефиницијата на финансиските услуги

Референца: глава 4, параграф 4.98 и глава 6, параграф 6.158

A3.18 Прирачникот 2008 SNA ги дефинира финансиските услуги по експлицитно од 1993 SNA со цел да се осигура дека е опфатен порастот на финансиските услуги различни од финансиско посредување, а особено управувањето со финансиски ризик и трансформација на ликвидноста. Финансиските услуги вклучуваат услуги на мониторинг, услуги на удобност, ликвидносни резерви, претпоставки за ризик, услуги на превземање и тргување. Глава 17 дава насоки за тоа кога експлицитните и имплицитните финансиски услуги треба да бидат идентификувани, вклучувајќи маржи на тргувањето со девизни средства и на тргувањето со хартии од вредност.

10. Ревидирани се потсекторите на секторот на финансиски корпорации за да се опфатат промените во финансиските услуги, пазари и инструменти

Референца: глава 4, параграфи 4.98 до 4.116

A3.19 Прирачникот 2008 SNA воведува нешто подетална класификација на секторот на финансиски корпорации за

да овозможи поголема флексибилност и подобра конзистентност со другите системи на монетарни и финансиски статистики, како што се оние на Меѓународниот монетарен фонд и на Европската централна банка. Секторот на финансиски корпорации е поделен на девет потсектори (наспроти петте во 1993 SNA) во зависност од активноста на единицата на пазарот и ликвидноста на нејзините обврски. Потсекторите се: (1) Централна банка, (2) Депозитни корпорации со исклучок на централната банка, (3) Фондови на пазарот на пари (MMFs), (4) Инвестициони фондови кои не се MMF, (5) Други финансиски посредници со исклучок на осигурителните корпорации и пензиски фондови, (6) Помошни финансиски институции, (7) Затворени финансиски институции и позајмувачи на пари, (8) Осигурителни корпорации (ICs), и (9) Пензиски фондови (PFs).

A3.20 Поради значителни варијации меѓу земјите во дефинирањето на парите, прирачникот 2008 SNA не дава една дефиниција на парите. Сепак, класификацијата на финансиските корпорации и инструменти е така дизајнирана да биде компатибилна со националните дефиниции на парите. Бидејќи “Фондовите на пазарот на пари” се посебно издвоени, тие можат да бидат вклучени или исклучени во зависност од намерата.

B. Натомошна спецификација на опфатот на трансакциите, вклучувајќи ја и границата на производство

1. Истражувањето и развојот не е помошна активност

Референца: глава 6, параграф 6.207

A3.21 Прирачникот 2008 SNA не ја третира активноста истражување и развој како помошна активност. Истражувањето и развојот претставува креативна работа која се врши на систематска основа со цел да се зголеми капацитетот на знаење, вклучувајќи персонално, културно и општествено знаење, и овозможувајќи овој капацитет на знаење да се користи за изнаоѓање на нови апликации. Ова не се однесува на човечкиот капитал, кој не е вклучен како средство во рамки на СНС. Се препорачува разликување на одделните деловни единици кога тоа е возможно.

A3.22 Прирачникот 2008 SNA препорачува аутпутот на истражување и развој да бидат вреднувани по пазарни цени ако е купен (користи надворешни услуги-outsourced), или по сумата на вкупните трошоци за производство зголемени за соодветна корекција која ги претставува трошоците на фиксните средства користени во производството ако се извршува за сопствена сметка. Истражувањето и развојот кое се врши од специјализирана комерцијална лабораторија за истражување или институти, се вреднува според приливите од продажби, договори, провизии, надоместоци, и сл. на вообичаен начин. Истражувањето и развојот кое се врши од државни единици, универзитети, непрофитни истражувачки

институти, итн., претставува непазарно производство и треба да биде вреднувано врз основа на вкупните остварени трошоци, исклучувајќи го приносот на употребениот капитал.

A3.23 Прирачникот 1993 SNA укажува дека истражувањето и развојот се превземаат со цел подобрување на ефикасноста или продуктивноста, или да обезбедат други идни добивки. Сепак, иако овие карактеристики по својата природа се инвестициони активности, истражувањето и развојот биле третирано како дел од меѓуфазната потрошувачка. Беше препорачано дека тоа не треба да биде третирано како помошна активност, туку дека таквата посебна работа треба да биде идентификувана како секундарна активност.

2. Подобен е методот за пресметка на услугите за финансиско посредување индиректно мерени

Референца: глава 6, параграфи 6.163 до 6.165

A3.24 Методот за пресметка на услугите за финансиско посредување индиректно мерени, нашироко познати како FISIM, е подобрен согласно со искуството од примената на препораките на 1993 SNA. По правило, прирачникот 2008 SNA препорачува дека FISIM се применува само на заеми и депозити и само кога овие заеми и депозити се дадени од, или депонирани кај, финансиски институции. Прирачникот 2008 SNA го пресметува аутпутот од FISIM

само на заемите (y_L) и депозитите (y_D), користејќи референтна стапка (r). Претпоставувајќи дека овие заеми и депозити применуваат каматни стапки r_L и r_D соодветно, аутпутот од FISIM треба да биде пресметан согласно со формулата $(r_L - r) y_L + (r - r_D) y_D$.

A3.25 Методот кој е препорачан во 2008 SNA за пресметка на FISIM укажува на неколку промени од формулата која се користеше во 1993 SNA. За финансиските посредници, сите заеми и депозити се опфатени, а не само оние што се направени од посредните средства. Референтната стапка не треба да содржи елементи на услуги и треба да ја одразува ризичната и рочната структура на депозитите и заемите. Стапката која се однесува на меѓубанкарското задолжување и кредитирање може да биде прифатлив избор за референтна стапка. Сепак, за различните валути во кои се деноминирани заемите и депозитите може да се потребни различни референтни стапки, особено кога е вклучена нерезидентна финансиска институција. За банките во рамки на иста економија, често има малку или воопшто нема услуги дадени во асоцијацијата кај банките кои даваат кредити или се задолжуваат кај други банки.

A3.26 Прирачникот 2008 SNA препорачува дека потрошувачката на FISIM треба да биде распределена меѓу корисниците (кредитори и должници), третирајќи го алоцираниот износ или како меѓуфазна потрошувачка од претпријатијата или како финална потрошувачка или како извоз.

A3.27 Прирачникот 1993 SNA го пресметуваше FISIM како разлика меѓу примениот доход од сопственост и платената камата. Примениот доход од сопственост го исклучуваше оној дел кој беше примен од инвестициони или сопствени фондови. Прирачникот 1993 SNA сметаше дека во практиката може да биде тешко да се пронајде било каков метод за алоцирање на FISIM меѓу различни корисници и, според тоа, прифаќаше дека некои земји може да преферираат да продолжат да го користат правилото според кој целиот износ на услуги е алоциран на меѓуфазната потрошувачка на една национална индустрија. Оваа можност е тргната во Прирачникот 2008 SNA.

3. Појаснет е аутпутот на централната банка

Референца: глава 6, параграфи 6.151 до 6.156; глава 7, параграфи 7.122 до 7.126

A3.28 Услугите кои се обезбедуваат од централната банка се идентификуваат во три широки групи, а тоа се финансиско посредување, услуги на монетарната политика, и услуги на супервизија кои значат контрола на финансиските корпорации. Прирачникот 2008 SNA препорачува дека посебните деловни единици треба да бидат идентификувани за единиците на централната банка кои вршат производство на овие различни услуги кога нивото на активност е значително за сметките во целост. Ова го олеснува разграничувањето меѓу пазарно и непазарното производство на централната банка. Услугите за финансиско посредување претставуваат пазарно производство, услугите на монетарната политика

претставуваат непазарно производство, а граничните случаи, како што се услугите за супервизија, можат да бидат третирани и како пазарни и како непазарни услуги во зависност од тоа дали се наплаќаат експлицитни надоместоци кои се доволни или не да ги покријат трошоците за пружените услуги.

A3.29 Прирачникот 2008 SNA дава насоки дека непазарните активности треба да се сметаат како стекнување на заеднички услуги од општата државна власт со соодветен трансфер од централната банка на државата, така што нема нето трошок за државата за овие услуги. Пазарното производство се дава на индивидуална основа на сите сектори на економијата во замена за плаќање за овие услуги.

A3.30 Во случаи кога каматната стапка воспоставена од централната банка е толку голема или толку мала како да укажува на примена на имплицитна субвенција или данок, Прирачникот 2008 SNA препорачува да тие бидат експлицитно евидентирани како такви ако се значителни. Овие даноци или субвенции треба да бидат прикажани како да се примени или платени од државата, но со соодветен трансфер од државата на централната банка во случај ако станува збор за данок, и трансфер од централната банка на државата во случај кога станува збор за субвенција.

A3.31 Прирачникот 2008 SNA препорачува да услугите на централните банки бидат мерени врз основа на наплати на надоместоци, провизии, и услуги на финансиско посредување индиректно мерени. Примената на овој метод понекогаш резултира со невообичаено големи позитивни или негативни оценки на аутпутот. Поради оваа причина, во 1995 година Inter-Secretariat Working Group on National Accounts (ISWGNA), ги ревидираше препораките за мерење на аутпутот на централните банки. Ако традиционалниот пристап континуирано водеше до несоодветни резултати, земјите можеа, како втора најдобра опција, да го мерат аутпутот според трошокот како во случајот на непаразното производство. Сепак, SWGNA не даде натамошни насоки за примената на методот на вреднување базирано на трошок при евидентирањето на другите трансакции во кои е инволвирана централната банка, како што се плаќањата и наплатите на камати. Ниту тој укажуваше која единица или единици го користат аутпутот на централните банки кој е на тој начин вреднуван.

4. Подобрено е евидентирањето на услугите за неживотно осигурување

Референца: глава 6, параграфи 6.184 до 6.190 и 6.199; глава 17, параграфи 17.13 до 17.42

A3.32 Прифатено е дека во случаи на катастрофални загуби, аутпутот на активност на осигурување која е оценета со користење на основниот алгоритам на 1993 SNA, во зависност од салдото на премии и побарувања (на пресметковна основа), би можел да биде исклучително нестабилен (дури и негативен). Според тоа, Прирачникот 2008 SNA препорачува дека аутпутот на активност на

неживотно осигурување треба да биде пресметан со користење на приспособени побарувања и приспособени додатоци на премиите. Со примената на овој метод, примените нето премии и достасаните приспособени побарувања можат повеќе да не бидат еднакви за секој период.

A3.33 Прирачникот 2008 SNA препорачува три пристапи за оценување на аутпутот по неживотно осигурување, односно “пристап според очекување“, “сметководствен пристап“, и “пристап според трошоци“. Пристапот според очекување се состои во копирање на *ex ante* моделот кој се користи од корпорациите на осигурувачите за да се утврдат нивните премии врз основа на нивните очекувања. При прифаќањето на ризикот и утврдувањето на премиите, осигурувачите ги имаат во предвид нивните очекувања за загуби (побарувања) и за доход (премии и додатоци на премиите). Оваа очекувана маргина (премии плус очекувани додатоци на премиите минус очекувани побарувања) дава подобра оценка на услугите по осигурување отколку формулата која се користеше во Прирачникот 1993 SNA а се преминуваше *ex post*. Идеално, микро податоците од сметките на осигурителните корпорации би можеле да се користат кај пристапот според очекување за оценка на аутпутот на осигурителната корпорација, но оваа информација е ретко достапна за статистичките организации. Во отсуство на вакви податоци, Прирачникот 2008 SNA препорачува примена на статистичка техника за симулирање на овој пристап преку користење на микростатистики, и на стабилни податоци од минатото за да се предвидат очекуваните побарувања.

A3.34 Како алтернатива на ова, може да се користи сметководствен пристап според кој аутпутот е пресметан како: фактички остварени премии плус додатоци на премии минус стекнати приспособени побарувања; при што приспособените побарувања се детерминирани со помош на достасаните побарувања плус промените во резервите за изедначување и, ако е потребно, промените на сопствените средства.

A3.35 Ако отребните сметководствени податоци не се достапни, а историските статистички податоци не се доволни да овозможат користење на пристапот според очекување за оценка на аутпутот, тогаш аутпутот на неживотното осигурување може да се оцени како сума на трошоците (вклучувајќи меѓуфазни трошоци, трошоци за работна сила и капитал) плус додаток за “нормален профит“.

A3.36 За исклучителните високи побарувања, како што се оние што се јавуваат за време на катастрофи, побарувањата можат да се евидентираат како капитални трансфери, а не како нормални тековни трансфери.

A3.37 Прирачникот 2008 SNA ја менува терминологијата од “достасани побарувања“ на “стекнати побарувања“.

5. Реосигурувањето се третира слично како и директното осигурување

Референца: глава 6, параграф 6.200; глава 17, параграфи 17.56 до 17.65

A3.38 Прирачникот 2008 SNA препорачува дека реосигурувањето треба да биде третирано на истиот начин како и директното осигурување. Трансакциите меѓу директниот осигурувач и реосигурувачот се евидентираат како целосно посебен сет на трансакции, при што не се прави консолидација меѓу трансакциите на директниот осигурувач како издавач на полиси на неговите клиенти од една страна и имателот на полиса кај реосигурувачот од друга страна. Премиите се прикажуваат како да се првично платени на директниот осигурувач, а потоа на реосигурувачот се исплаќа помала премија. Оваа неконсолидација значи бруто-евидентирање во делот на директниот осигурувач.

A3.39 Услугите кои се даваат од корпорациите за реосигурување се третираат како меѓуфазна потрошувачка на директниот осигурувач.

A3.40 Во Прирачникот 1993 SNA трансакциите на реосигурување беа консолидирани со оние на директното осигурување, со што не беше прикажана поделба меѓу директното осигурување и реосигурување.

6. Вреднувањето на производството за сопствена финална употреба од домаќинствата и корпорациите да го вклучува приносот на капитал

Референца: глава 6, параграф 6.125

A3.41 Прирачникот 2008 SNA препорачува дека кога се врши оценка на вредноста на производството на стоки и услуги произведени од домаќинствата и корпорациите за сопствена финална употреба, посоодветно е да се вклучи приносот на капитал како дел од износот на трошоци во случај кога овој пристап се користи за оценка на производството во отсуство на споредливи пазарни цени. Сепак, не треба да се вклучи приносот на капитал кога производството за сопствена финална употреба се извршува од непазарни производители.

A3.42 Прирачникот 1993 SNA не го вклучуваше приносот на капитал во оценката на производството на стоки и услуги произведени за сопствена финална употреба од домаќинствата и корпорациите, кога тие биле проценети како износ на трошоци.

Г. Проширување и натамошна спецификација на концептот на активата, инвестициите и потрошувачката на фиксен капитал

1. Воведена промена во економската сопственост

Референца: глава 3, параграфи 3.21, 3.26, 3.169; глава 10, параграф 10.5

A3.43 Принципот на промена на сопственоста е централен во утврдувањето на времето на евидентирање на трансакциите со стоки, услуги и финансиски средства. Изразот “економска сопственост“ подобро ја одразува реалноста на основните економски сметки кои настојуваат да се измерат. Економската сопственост зема во предвид каде лежат ризиците и добивките од сопственоста. Промена во сопственоста од економска гледна точка значи дека сите ризици, добивки, права и одговорности по основ на сопственост се пренесени.

A3.44 Прирачникот 2008 SNA дава насоки за разликување меѓу законската сопственост и економската сопственост и препорачува сите средства да бидат евидентирани во билансите на состојби на економските, а не на законските сопственици. За определено нефинансиско средство, корисникот, а не законскиот сопственик, може да поседува економска сопственост ако законскиот сопственик се согласил корисникот да има право на добивките кои произлегуваат од користењето на средството во производство во замена за превземање на вклучените ризици. Слично на ова, кога производите го менуваат имателот, тоа е единицата која го превзема ризикот во случај на уништување, кражба, итн., односно економскиот сопственик. Сопственикот, исто така, е поврзан со превземање на ризик во случајот на финансиските средства. Кога времето на евидентирање зависи од промената на сопственоста, тогаш се настојува тоа да е промена во економската сопственост, ако не е поинаку специфицирано.

A3.45 Прирачникот 1993 SNA не ја дефинираше сопственоста експлицитно. Често настојуваше да ја применува законската сопственост, но во некои случаи тој се засновуваше на концептот на промена во економската сопственост и кога законската сопственост остануваше непроменета.

2. Проширена е границата на активата со вклучување на истражување и развој

Референца: глава 10, параграфи 10.103 до 10.105

A3.46 Како што е истакнато во делот В, во Прирачникот 2008 SNA активноста на истражување и развој не се третира како помошна активност. Аутпутот на истражувањето и развојот треба да биде назначено како “производи на интелектуална сопственост“ освен во случаи кога е јасно дека активноста не повлекува никаква економска корист за неговиот производител (и со тоа и сопственик), во кои случаи тој се третира како меѓуфазна потрошувачка. Со вклучување на истражувањето и

развојот во границата на активата, се губи категоријата на актива на патентирани субјекти како форма на непроизводни средства од Прирачникот 1993 SNA и таа се заменува со истражување и развој во рамки на фиксните средства.

A3.47 Со цел да се третира R&D на овој начин, потребно е да се разрешат неколку прашања. Тие вклучуваат изнаоѓање на мерки за истражување и развој, ценовни индекси и животни услуги. Определени насоки, заедно со прирачници за методологијата и практиката, би биле корисни за изнаоѓање на решенија кои би обезбедиле соодветно ниво на доверба во добиените мерки.

A3.48 Со третманот на истражувањето и развојот како производни средства се отстрани неконзистентноста во Прирачникот 1993 SNA околу третирањето на патентирани субјекти како непроизводни средства, при што авторските плаќања се третираат како плаќања на услуги.

3. Воведена е ревидирана класификација на средствата

Референца: глава 3, параграфи 3.5, 3.30 до 3.31, 3.37 до 3.39; глава 10, параграф 10.8

A3.49 Дефинирањето на активата беше подобро во Прирачникот 2008 SNA, покривајќи прашања како што се ризик, докажана вредност и конструктивни обврски. Таа е дефинирана како чувар на вредност, која претставува корист или серија на добивки кои му припаѓаат на економскиот сопственик поради поседување или користење на определена единица во текот на определен временски период. Таа е средство на трансферирање на вредноста од еден во друг пресметковен период.

A3.50 Во однос на класификацијата на средствата, Прирачникот 2008 SNA, како и неговиот претходник, на прво ниво на класификација разликува нефинансиски средства и финансиски средства/обврски. Во рамки на нефинансиските средства, се разликуваат производни и непроизводни средства. Класифицирањето на производните и непроизводните средства повеќе не предвидува поделба меѓу материјални и нематеријални средства. Непроизводните средства во Прирачникот 2008 SNA се делат на три категории, природни ресурси, договори за лизинг и лиценци, и купување и продавање на гудвил и маркетиншки средства.

A3.51 Нефинансиските средства во Прирачникот се 2008 SNA се класифицираат на следниот начин:

Произведени средства

Фиксни средства

Живеалишта (станови)

Други згради и структури

Нерезидентни згради

Други структури

Подобрувања на земјиште
 Машини и опрема
 Опрема за транспорт
 ICT опрема
 Други машини и опрема
 Вооружени системи
 Обработени биолошки ресурси
 Производи од животински извори кои носат редовни приноси (редовно се обновуваат)
 Дрвни, жетвени и растителни ресурси кои носат повторени приноси (се обновуваат на редовна основа)
 Трошоци за трансфер на сопственост на непроизводни средства
 Производи на интелектуална сопственост
 Истражување и развој
 Истражување на наоѓалишта на минерали и вреднување
 Компјутерски софтвер и бази на податоци
 Компјутерски софтвер
 База на податоци
 Хоби, литературни и уметнички оригинали
 Други производи на интелектуална сопственост
 Залихи
 Материјали и суровини
 Работи во тек
 Работи во тек на обработени биолошки ресурси
 Други работи во тек
 Финални (готови) стоки
 Воени залихи
 Стоки за препродажба
 Скапоцености
 Скапоцени метали и камења
 Антички и други уметнички објекти
 Други скапоцености
Непроизведени средства
 Природни ресурси
 Земјиште
 Минерални и енергетски ресурси
 Необработени биолошки ресурси
 Водни ресурси
 Други природни ресурси
 Радио спектрум
 Друго
 Договори, лизинг и лиценци
 Пазарен деловен лизинг
 Дозволи за искористување на природни ресурси
 Дозволи за превземање на специфични активности
 Право на идни стоки и услуги на исклучива основа
 Гудвил и маркетиншки средства

A3.52 Во Прирачникот 2008 SNA во класификацијата на средства има неколку промени кај категоријата на фиксни средства.

- a. Во рамки на згради и структури, додадена е една категорија за подобрување на земјиште. Со ова се заменува изразот “главни подобрувања на непроизводни нефинансиски средства“ од Прирачникот 1993 SNA. Трошоците за трансфер на сопственост на целото земјиште треба да бидат вклучени кај подобрувањата на земјиште.

- b. Информационата, компјутерската и телекомуникациската (ICT) опрема е вклучена како нова категорија во рамки на машини и опрема.

- v. Вооружените системи се сметаат како производни средства и посебно се класифицираат.

- g. Изразот “нематеријални фиксни средства“ се преименува во “производи на интелектуална сопственост“. Зборчето “производи“ е додадено за да се разграничи дека тука не се вклучуваат права на трети страни кои се непроизводни средства во SNA.

- d. Производите на истражување и развој се вклучени во производи на интелектуална сопственост. Како резултат на ова, патентираните субјекти повеќе не се јавуваат како непроизводни средства и се вклучени во истражувањето и развојот.

- f. Ставката “искористување на минерали“ е преименена во “истражување на наоѓалишта на минерали и мерење“ за да се нагласи дека опфатот соодветствува со меѓународните сметководствени стандарди.

- e. Компјутерскиот софтвер беше изменет за да вклучи бази на податоци; софтверот и базите на податоци се две подкомпоненти.

- ж. Изразот “други производи на интелектуална сопственост“ се заменува со “други нематеријални фиксни средства“.

A3.53 Единствената промена во залихите е посебното прикажување на воените залихи.

A3.54 Промените во рамки на категоријата на непроизводни средства се следните.

- a. “Материјалните непроизводни средства“ од Прирачникот 1993 SNA се преименуваат во “природни ресурси“.

- b. Додадени се други природни ресурси како што е радио спектрумот, а насловот “нематеријални непроизводни средства“ е поделен на две подкатегории, “договори, лизинг и лиценци“ и “гудвил и маркетиншки средства“.

Договорите, лизингот и лиценците се поделени на четири подкатегории: пазарен деловен лизинг, дозволи за користење на природни ресурси, дозволи за превземање на специфични активности, и права за идни стоки и услуги на исклучива основа.

Претходната категорија на куповен гудвил се менува во куповен гудвил и маркетиншки средства, при што е променет опфатот како што е објаснето подолу во ставката 11.

4. Проширување на границата на активата и бруто-инвестиции на владата за да се вклучат расходите на системите за вооружување

Референца: глава 10, параграфи 10.87 и 10.144

A3.55 Воените системи за вооружување кои опфаќаат возила и друга опрема како што се воени бродови, подморници, воени авиони, тенкови, носечки ракети и истрелување, итн, се користат континуирано за производство на услуги за одбрана, дури и ако нивното користење во мирно време е едноставно се цел да обезбедат превенција. Прирачникот 2008 SNA, според тоа, препорачува дека воените системи за вооружување треба да бидат класифицирани како фиксни средства и дека класификацијата на воените системи за вооружување како фиксни средства треба да се заснова на истите критериуми кои важат и за останатите фиксни средства; т.е., производни средства кои се употребуваат повеќекратно, или континуирано во процесот на производство за период подолг од една година.

A3.56 Ставките на единечна употреба, како што се муницијата, ракетите, бомбите итн., поврзани со оружја или системи на вооружување се третираат како воени залихи. Сепак, некои ставки на единечна употреба, како што се некои видови на балистички ракети со голема разурнувачка моќ, можат да обезбедуваат тековни услуги на одбрана против агресорите, и според тоа го исполнуваат општиот критериум за класифицирање како фиксни средства.

A3.57 За разлика од Прирачникот 1993 SNA, стратегиските залихи повеќе не се одвоени од останатите залихи на истиот вид на производи.

A3.58 Прирачникот 1993 SNA како бруто-фиксни инвестиции ги третира само оние воени расходи на фиксни средства кои би можеле да се користат за цивилни цели на производство. Од друга страна, армиските оружја, возила и опрема чија единствена цел беше да испрати или достави такви оружја, не беа третирани како бруто-фиксни инвестиции, туку како меѓуфазна потрошувачка.

5. Категоријата на активата “компјутерски софтвер“ е модифицирана со вклучување на базите на податоци

Референца: глава 10, параграфи 10.110 до 10.114

A3.59 Категоријата на активата “компјутерски софтвер“ од Прирачникот 1993 SNA е модифицирана во Прирачникот 2008 SNA со вклучување на базите на податоци и сега насловот е “компјутерски софтвер и бази на податоци“ со дополнителна поделба на “компјутерски софтвер“ и “бази на податоци“.

A3.60 Прирачникот 2008 SNA дава експлицитни насоки за вреднување на компјутерскиот софтвер и базите на податоци набавени од пазар или интерно развиени. Компјутерскиот софтвер и базите на податоци набавени на пазар треба да бидат вреднувани по куповни

цени, додека оние интерно развиени треба да бидат вреднувани по нивните оценети основни цени, или по нивните трошоци за производство (вклучувајќи принос на капитал на пазарните производители) ако не е возможно да се проценат основните цени.

A3.61 Прирачникот 2008 SNA препорачува третирање на сите бази на податоци кои содржат податоци со времетраење подолго од една година како основни средства. Базите на податоци креирани на сопствена сметка и оние за продажба треба да бидат вклучени доколку тие го исполнуваат овој критериум.

A3.62 Во Прирачникот 1993 SNA само “големите“ бази на податоци се сметаа за средства.

6. Оригиналите и копиите се признаени како различни производи

Референца: глава 10, параграфи 10.100 до 10.101

A3.63 Прирачникот 2008 SNA дава насоки за третманот на оригиналите и копиите на производите на интелектуална сопственост како различни производи. Тој препорачува, ако некоја копија е целосно продадена и се очекува да се користи во производство за период подолг од една година, тогаш таа треба да биде третирана како фиксно средство. Копија која е расположлива во рамки на определна лиценца за користење, исто така, треба да биде третирана како фиксно средство ако таа би се користела во производство за период подолг од една година, а лиценцата ги превзема сите ризици и добивки од сопственоста.

A3.64 Ако набавката на определна копија со лиценца за користење е направена со редовни плаќања во текот на повеќегодишен договор, а лиценцата се смета дека има стекната економска сопственост на копијата, тогаш тоа треба да се смета како набавка на средство. Ако редовните плаќања за лиценцата за користење се направени без постоење на долгорочен договор, тогаш плаќањата треба да бидат третирани како плаќања за услуги за користење на копијата.

A3.65 Ако има големо иницијално плаќање следено од серија на помали плаќања во наредните години, иницијалното плаќање треба да се евидентира како бруто-фиксни инвестиции а последователните плаќања треба да се третираат како плаќања за услуга.

A3.66 Ако лиценцата обезбедува лиценцирање за репродукција на оригиналот, а после тоа превземање на одговорноста за редистрибуција, поддршка и одржување на овие копии, тогаш тоа се опишува како лиценца за репродукција и треба да се смета како продажба на дел или во целост на оригиналот на единицата која е имател на лиценцата за репродукција.

A3.67 Прирачникот 1993 SNA не даваше насоки за третманот на оригиналите и копиите како различни производи.

7. Воведен е концептот на капитални услуги

Референца: глава 20

A3.68 Капиталните услуги за средствата употребени во пазарно производство имплицитно беа вклучени во рамки на Прирачникот 1993 SNA, но не беа посебно идентификувани. Имајќи го во предвид значењето од нивно идентификување за оценка на продуктивноста и за други анализи, во Прирачникот 2008 SNA беше додадена нова глава, која ја објаснува улогата на капиталните услуги и нивното јавување во сметките. Детали можат да бидат презентирани во дополнителни табели кај пазарните производители, кои би не довеле до напредокот во SNA направен во истражувањето во последните неколку декади во полето на растот и продуктивноста и кои помагаат да се задоволат аналитичките потреби на многу корисници.

8. Објаснет е концептот на третман на трошоците на трансфер на сопственост

Референца: глава 10, параграфи 10.48 до 10.52, параграф 10.97 и параграфи 10.158 до 10.162

A3.69 Како и во 1993 SNA, во Прирачникот 2008 SNA продолжува третирањето на трошоците за трансфер на сопственоста како фиксни инвестиции. Трошоците за трансфер на сопственоста при набавката на определено средство треба да бидат опишани во текот на периодот во кој се очекува средството да биде поседувано од купувачот, а не во текот на целиот животен век на средството (како што беше препорачано во Прирачникот 1993 SNA). Трошоците за трансфер на сопственоста при продажбата на определено средство, исто така, треба да бидат опишани во текот на периодот во кој средството се поседува. Имајќи во предвид дека прифаќањето на оваа препорака може да биде тешко применлива во услови кога не постојат соодветни податоци, Прирачникот 2008 SNA препорачува овие трошоци сеуште да бидат евидентирани како бруто-фиксни инвестиции, но да се опишуваат како потрошувачка на фиксен капитал во годината во која тие се направени. Трошоци за инсталирање и де-инсталирање треба да бидат вклучени во трошоците за трансфер на сопственоста кога тие посебно се фактурираат, а ако не во куповната цена на средството.

A3.70 Завршните трошоци (на пример трошоците за демонтирање) треба да се опишуваат во текот на целиот животен век на средството, независно од бројот на сопственици за време на животниот век на средството. Во практика е тешко точно да се предвидат завршните трошоци. Кој било износ кој не е опфатен со потрошувачката на фиксниот капитал за време на животниот век на средството, се опишува во моментот кога трошоците се направени во форма на потрошувачка на фиксен капитал.

A3.71 Во Прирачникот 1993 SNA за трошоците за трансфер на сопственоста при набавката на определено средство беше препорачано да се опишуваат во текот на животниот век на средството. Ако средството е продадено пред завршување на неговиот животен век, преостанатите

трошоци за трансфер на сопственоста за набавката кои сеуште на се опишани, се опишуваат во сметката на други промени во обемот на средствата.

A3.72 Прирачникот 1993 SNA не беше експлицитен околу третманот на завршните трошоци.

9. Истражување на минерали и вреднување

Референца: глава 10, параграфи 10.106 до 10.108

A3.73 Прирачникот 2008 SNA ја задржува разликата меѓу актот на истражување на минералните извори (третирани како производни средства) и самите минерални извори (третирани како непроизводни средства). Изразот “истражување на минерали” е преименуван во “истражување на минерали и вреднување” за да се обезбеди поврзаност со изразот кој се користи во Меѓународните сметководствени стандарди (International Accounting Standards), и истиот е соодветно дефиниран.

A3.74 Прирачникот 2008 SNA дава насоки истражувањето на минералите и вреднувањето да биде вреднувано по пазарни цени ако се закупени, или по збирот на трошоци зголеми за соодветни корекции ако се извршени на сопствена сметка.

A3.75 Прирачникот 2008 SNA смета дека, бидејќи пазарните цени се ретко достапни за минералните ресурси, вреднувањето по правило се врши по сегашната цена на идните приливи на ресурсите кои се користат на наем.

A3.76 Плаќањата од екстракторот на сопственикот на минералните ресурси кои се однесуваат на учеството на закупениот ресурс, треба да бидат прикажани како доход од сопственост дури и ако тие се опишани како даноци и третирани како такви во сопствените сметки на државата.

A3.77 Прирачникот 1993 SNA препорачуваше дека кога правниот сопственик на минералните резерви се договара со друга единица да изврши екстракција, од прагматични причини ресурсот може да продолжи да се прикажува во билансот на состојба на правниот сопственик, при што плаќањата од екстракторот на сопственикот се третираат како доход од сопственост.

10. Подобрувања на земјиштето

Референца: глава 10, параграфи 10.79 до 10.81

A3.78 Подобрувањата на земјиштето продолжуваат да се третираат како бруто-фиксни инвестиции. Прирачникот 2008 SNA препорачува третирање на подобрувањата на земјиштето како категорија на фиксни средства за разлика од непроизводни средства како што беа тие пред подобрувањето. Во случаи кога не е возможно да се одвои вредноста на земјиштето пред подобрувањата и вредноста на подобрувањата, тогаш земјиштето треба да се алоцира во категоријата која опфаќа поголем дел од вредноста. Трошоците за трансфер на сопственоста на целото земјиште треба да бидат вклучени во подобрувањата на земјиштето.

A3.79 Прирачникот *1993 SNA* ги евидентираше подобрувањата на земјиштето како бруто-фикси инвестиции, но во билансот на состојба таквите подобрувања беа вклучени со самото земјиште.

11. Гудвил и пазарна актива

Референца: глава 10, параграфи 10.196 до 10.199

A3.80 Прирачникот 2008 SNA го преименува “куповниот гудвил” како “куповен гудвил и пазарна актива”. Куповниот гудвил и пазарната актива продолжуваат да се третираат како непроизводни средства, иако на повисоко хиерархиско ниво отколку во Прирачникот *1993 SNA*, односно на исто ниво како и природните ресурси и договори, лизингот и лиценците.

A3.81 Во Прирачникот *1993 SNA*, гудвилот беше евидентиран само по превземање на определено претпријатие. Поради таа причина тој беше опишан како “куповен гудвил”. Гудвилот не се третираше во никој друг контекст. Прирачникот 2008 SNA смета дека оваа разлика фактички ги вклучува средствата како што се издавачките права, логоата, листите на клиенти итн., кои сите заедно се опишани како “маркетиншки средства”. По исклучок, идентификуваните маркетиншки средства можат да бидат индивидуално продадени од целата корпорација, во кој случај нивната продажба треба, исто така, да биде евидентирана во оваа ставка.

A3.82 Прирачникот 2008 SNA препорачува конзистентен пристап при пресметката на вредноста на “куповниот гудвил и маркетиншките средства” како вишок на вредност платена за едно претпријатие заради загриженост поради износот на неговите средства намалени за износот на неговите обврски, при што секоја ставка која е посебно идентификувана и вреднувана независно дали субјектот е котирана или некотирана корпорација, квазикорпорација или е некорпоративен субјект.

A3.83 Во Прирачникот *1993 SNA*, куповниот гудвил беше различно пресметан во зависност од тоа дали бизнисот го врши определено некорпоративно претпријатие или корпорација. Кај некорпоративното претпријатие, куповниот гудвил беше изведен како вишок на куповната цена над посебно идентификуваните и вреднувани средства намалени за обврските. Кај корпорациите, тој беше опишан како разлика меѓу цената на акцијата непосредно пред продажбата и фактичката продажна цена по акција, помножена со бројот на акции. Тој не правеше било каква разлика меѓу котирани и некотираните корпорации во пресметката на куповниот гудвил.

12. Третман на водните ресурси како актива во одредени случаи

Референца: глава 10, параграф 10.184

A3.84 Во Прирачникот 2008 SNA, дефиницијата за водните ресурси е проширена за потенцијално да опфаќа реки, езера, вештачки резервоари, и други површински водостои како додаток на водните просторства и другите подземни ресурси. Тој се состои од површински и подземни ресурси кои се користат за екстракција во таа мера што нивната оскудност води кон воспоставување на сопственост или користење на права, пазарно вреднување и некои мерки на економска контрола.

A3.85 Прирачникот 2008 SNA препорачува водните објекти во принцип да бидат вреднувани на начин паралелен со вреднувањето на минералните ресурси, но со назнака дека попрагматични алтернативи можно е да треба да бидат користени како проценки засновани на надоместоци за пристап (достапност).

13. Потрошувачката на фиксен капитал да се мери по просечни цени на периодот од аспект на ценовниот индекс на константен квалитет на соодветната актива

Референца: глава 10, параграф 10.156

A3.86 Прирачникот 2008 SNA препорачува потрошувачката на фиксен капитал да биде мерена по просечни цени на периодот од аспект на ценовниот индекс на константен квалитет на соодветната актива.

A3.87 Прирачникот *1993 SNA* не даваше насоки за тоа дали цените што треба да се користат за мерење на потрошувачката на фиксен капитал треба да се однесуваат на општото ценовно ниво или тие треба да бидат специфична актива.

14. Дефиницијата на обработените биолошки ресурси да се направи симетрична на необработените ресурси

Референца: глава 10, параграф 10.88

A3.88 Дефиницијата на обработените биолошки ресурси во Прирачникот 2008 SNA е дообјаснета со специфицирање дека нивниот природен пораст и обновување се третираат како производство само во случаи кога тие се под директна контрола, одговорност и управување на институционалните единици.

A3.89 Обработената актива од Прирачникот *1993 SNA* се преименува како обработени биолошки ресурси во Прирачникот 2008 SNA.

15. Воведени производи на интелектуална сопственост

Референца: глава 10, параграф 10.98

A3.90 Сметководствениот третман на средствата претходно наречени “нематеријални производни средства“ а сега подескредитивно означени “производи на интелектуална сопственост“ е дообјаснет и проширен во Прирачникот 2008 SNA. Овие средства понатаму се поделени на истражување и развој; истражување на минерали и вреднување; компјутерски софтвер и бази на податоци; забава, литературни и уметнички оригинали; и други производи на интелектуална сопственост.

16. Воведен концептот на изнајмување на ресурси за природните ресурси

Референца: глава 7, параграф 7.109

A3.91 Прирачникот 2008 SNA го воведува концептот на изнајмување на ресурси за да го опфати случајот кога природните ресурси продолжуваат да бидат прикажувани во билансот на состојба на правниот сопственик и покрај тоа што изнајмувачот е единица која користи ресурси за производство и на тој начин е всушност економски сопственик. Во замена, изнајмувачот прави редовни плаќања евидентирани како доход од сопственост и опишани како рента. По правило, во 2008 SNA нема евидентирање на намалување на вредноста на природниот ресурс како трансакција, слично на потрошувачката на фиксниот капитал. Во Прирачникот 2008 SNA природните ресурси ефективно се евидентираат како да имаат бесконечен животен век ако се однесуваат на создавање на доход. Изнајмувањето на ресурси може да

се примени на кој било природен ресурс кој се смета за средство согласно со Прирачникот 2008 SNA.

A3.92 Прирачникот 1993 SNA не го обработуваше концептот на изнајмување на ресурси кај природните ресурси.

17. Воведени промени во ставките кои се појавуваат во сметката на други промени во обемот на активата

Референца: глава 12

A3.93 Со цел да се дадат постројктурна листа за можните причини за промените во активата а кои не се трансакции, во Прирачникот 2008 SNA променета е листата на ставки кои се појавуваат во сметката на други промени во обемот на активата. Другите промени во обемот на активата ги прикажуваат промените во средствата/обврските на седум главни категории и некои подкатегории како што е подолу дадено:

Економска појава на актива

Економско исчезнување на непроизводни средства

Искористување на природни ресурси

Други економски исчезнувања на непроизводни средства

Загуби од катастрофи

Некомпензирани конфискации

Други промени во обемот

Промени во класификација

Промени во секторска класификација и структура

Промени во класификација на средства и обврски

Номинални сопственички добивки и загуби

Неутрални сопственички добивки и загуби

Реални сопственички добивки и загуби

Д. Натамошно рафинирање на третманот и дефинирање на финансиските инструменти и актива

1. Појаснет третманот на договорот за откуп на хартии од вредност

Референца: глава 11, параграфи 11.74 до 11.77

Прирачникот 2008 SNA дава дополнително објаснување за договорот за откуп на хартии од вредност и златните заеми и депозити. Договор за откуп на хартии од вредност (репо) претставува аранжман кој вклучува продажба на хартии од вредност или други средства по определна цена со обврска за откуп на истите или слични средства по фиксна цена на определен иден датум.

A3.94 Прирачникот 2008 SNA продолжува да го третира репо-то како колатерализиран заем и ја признава можноста за натамошна продажба на хартиите од вредност кои беа вклучени во репо договорот. Во случај на натамошна продажба на хартии од вредност во рамки на репо

договорот, треба да се евидентира негативно средство за заемотодавателот за да се избегне двојно сметководство.

A3.95 Прирачникот 1993 SNA сугерираше натамошната продажба на хартиите од вредност кои се во рамки на репо договорот да не биде дозволена или да не се практикува.

2. Појаснет третманот на опциони акции на вработени

Референца: глава 11, параграф 11.124; глава 17, параграфи 17.384 до 17.298

A3.96 Акционите опции за вработените се вообичаен инструмент кој се користи од компаниите со цел да ги мотивираат нивните вработени. Акциона опција на вработените претставува аранжман направен на определен датум (датум на “доставување“) во рамки на кој определен вработен може да купи определен број на акции од капиталот на работодавачот по зададена цена (“ударна“ цена) во специфициран датум (датум на

“искористување“) или во рамки на определен период (период на “извршување“), веднаш по датумот на искористување. Прирачникот 2008 SNA препорачува трансакциите со опциони акции на вработените да бидат евидентирани во финансиската сметка како противставка на елементот на компензација на вработените претставени според вредноста на опционата акција. Идеално, вредноста на опцијата треба да биде распределена во текот на периодот меѓу датумот на доставување (понуда) и датумот на искористување; ако ова не е возможно опцијата може да биде евидентирана на датумот на искористување.

A3.97 Прирачникот 1993 SNA не даваше насоки за третманот на акционите опции за вработените.

3. Појаснет третманот на лошите (нефункционални) заеми

Референца: глава 11, параграф 11.129; глава 13, параграфи 13.66 до 13.68

A3.98 Во Прирачникот 2008 SNA се дадени насоки за третманот на обезвреднети (нефункционални) заеми. Во него е дадена дефиниција за нефункционален заем како заем по кој плаќањата на камата и/или главнина се доспеани повеќе од 90 дена, или плаќањата на камата повеќе 90 дена од доспевањето се капитализирани, рефинансирани, или задоцнети во согласност со договорот, или плаќањата се доспеани помалку од 90 дена, но не постојат други добри причини (како што е поднесување на банкротство на должникот) за сомневање дека плаќањата ќе се извршат во целост.

A3.99 Прирачникот 2008 SNA препорачува нефункционалниот заем да продолжи да се евидентира по номинална вредност во главните сметки, а каматата треба да биде прикажана на пресметковна основа се додека заемот не биде отплатен или главнината отпишана со заедничка спогодба. Во однос на нефункционалните заеми се препорачуваат две дополнителни (меморандум) ставки, номиналната вредност на заемите се смета за нефункционална и пазарната вредност на овие заеми. Најблиска апроксимација на пазарната вредност е фер или “mark-to-market“ вредност, што е “вредност која е приближна до вредноста која би произлегла од една пазарна трансакција меѓу две страни“. Во отсуство на податоци за фер вредноста, дополнителната (меморандум) ставка треба да го примени вториот најдобар пристап и да ја прикаже номиналната вредност намалена за очекуваните загуби на заеми. Притоа, пресметаните камати по основ на нефункционалните заеми треба да бидат прикажани како ставка “од кои“.

A3.100 Прирачникот 2008 SNA препорачува овие дополнителни (меморандум) ставки да бидат стандардни за секторот на државата, секторот на финансиските корпорации и за остатокот од светот.

A3.101 Прирачникот 1993 SNA не даваше насоки за критериумот кој би се применувал при евидентирањето на нефункционалните заеми.

4. Појаснет третманот на гаранциите

Референца: глава 17, параграфи 17.207 до 17.224

A3.102 Третманот на неколку видови на гаранции е дообјаснет во Прирачникот 2008 SNA. Тој разликува три видови (класи) на гаранции и дава насоки за нивниот третман. Првиот вид на гаранции се оние што се даваат со посредство на финансиски деривативи, како што е credit default swap. Овие деривативи активно се разменуваат на финансиските пазари, при што деривативот не претставува нов инструмент за СНС.

A3.103 Вториот вид на гаранции, стандардните гаранции, се состои од видови на гаранции кои се издадени во голем број, вообичаено по прилично мали износи, по идентични линии, како што се гаранциите по кредити за извоз и гаранциите за студентски кредити. Во овој случај, иако не е возможно да се претпостави веројатноста од нефункционалноста на кој било заем, стандардна практика е да се процени колку од определна серија на слични заеми можат да станат нефункционални. Тој се извршува на истите принципи како и кај неживотното осигурување и треба да биде третиран ан сличен начин. Ако гарантот е дел од општата државна власт и намерно воспоставува надоместоци под нивото на очекувани нефункционални заеми, потребно е да се импутира субвенција на имателите на гаранции.

A3.104 Третиот вид на гаранции, опишани како еднократни гаранции, го сочинуваат оние кај кои ризикот е толку посебен што е невозможна веројатноста да бидат активирани за да бидат проценети со некаков степен на шрецизност. Во најголем број на случаеви, давањето на еднократна гаранција се смета за неизвесен настан и не се евидентира како финансиска обврска.

A3.105 Иницијалната дискусија беше во однос на гарантирање на заем, но примената на стандардните гаранции на други финансиски инструменти од крајот на 2008 година укажува на генерализирање на овој третман.

A3.106 Прирачникот 1993 SNA ги третираше гаранциите како неизвесни обврски и со тоа гаранцијата не беше евидентирана се додека не беше активирана. Понатаму, тој не даваше експлицитни насоки за третманот на тековите кои се јавуваат при активирање.

5. Појаснет третманот на индексираниите должнички хартии од вредност

Референца: глава 17, параграф 17.274 до 17.282

A3.107 Прашањето се однесува на случајот каде купонското плаќање или плаќањето на главнина, или и двете, платени на хартиите од вредност како што се обврзниците, се детерминирани од индикатори договорени меѓу страните, при што вредноста на индикаторите не е позната во моментот кога се склучува договорот. Кај овие аранжмани, во времето на издавање не може да биде познат износот на зголемување на вредноста на хартијата

од вредност. Прирачникот 2008 SNA препорачува два пристапи за утврдување на пресметаната камата во секој пресметковен период.

A3.108 Кога купоните се поврзани со определен широк индекс, целиот износ платен како купони, по индексацијата, се додава како камата. Кога вредноста на главнината е индексирани, разликата меѓу евентуалната цена на откуп и цената на издавање се третира како камата која се кумулира во текот на животниот век на инструментот.

A3.109 Ако поврзаноста е со тесен индекс, кумулираните камати се детерминирани од фиксирање на стапката по која се пресметуваат каматите во времето на издавање. Било кое отстапување на индексот од очекуваната патека се третира како сопственичка добивка или загуба. Бидејќи стапката се пресметува во времето кога се издава хартијата од вредност, сопственичките добивки или загуби нема да се поништуваат во текот на животниот век на инструментот.

A3.110 Во Прирачникот 1993 SNA не беше прецизна насоката како треба да се евидентираат трансакциите кои се однесуваат на индексирани должнички хартии од вредност.

6. Ревидиран третманот на должничките инструменти со валутна клаузула

Референца: глава 17, параграф 17.281

A3.111 Прирачникот 2008 SNA препорачува должничките инструменти кои содржат плаќање на главнина и камата индексирани за девизи (со валутна клаузула) да бидат класифицирани и третирани како инструмент кој е деноминиран во таа странска валута.

A3.112 Прирачникот 1993 SNA препорачува да во случај на должнички инструменти деноминирани во странска валута, промените во вредноста на главнината изразена во домашна валута кои произлегуваат од варијациите на девизиот курс, треба да бидат третирани како сопственички добивки (не трансакции). Сепак, во случај на должнички инструмент индексирани со странска валута, таквите промени беа третирани како камата (трансакции). Прирачникот 2008

SNA препорачува отстранување на аномалијата преку третирање на инструментите кои имаат економски еквивалентни карактеристики на идентичен начин.

7. Флексибилност во вреднувањето на некотираните акции

Референца: глава 13, параграфи 13.69 до 13.70

A3.113 Сите акции не се на листингот и не котираат на берзите. Оваа состојба често се јавува кај претпријатијата со директни инвестиции, приватниот капитал, сопственичкиот капитал во некотирани и декотирани компании, котираани но неликвидни компании, заеднички вложувања и некорпоративните претпријатија.

Прирачникот 2008 SNA дава насоки за алтернативни опции за вреднување на таквите акции. Некои од алтернативните препорачени опции се последните цени на трансакциите, нето- вредноста на активата, сегашната вредност или цената на односот на приходите, сметководствената вредност известена од претпријатијата со приспособување на макро ниво од изготвачите на статистики, сопствените фондови по сметководствена вредност и распределувањето на општата вредност.

A3.114 Прирачникот 1993 SNA дава ограничени насоки за тоа како да се вреднуваат некотираните акции. Тој препорачуваше вредноста на акциите на корпорациите кои не котираат на берзите или на друг начин се разменуваат на редовна основа, треба да бидат оценети со користење на цените на котираните акции кои се споредливи со приходите и дивидендите, анализирани историски и перспективно, приспособени надолу, ако е потребно, со цел да се овозможи помала разменливост или ликвидност на некотираните акции.

8. Сметките на неалоцираното злато се третираат како финансиска актива и пасива

Референца: глава 11, параграф 11.45

A3.115 Прирачникот 2008 SNA препорачува сметките на неалоцираното злато да се третираат како финансиска актива и пасива и да се класифицираат со депозитите во странска валута ако овие депозити деноминирани во злато се поседувани од нерезиденти.

9. Ревидирана дефиницијата на монетарно злато и златни прачки

Референца: глава 11, параграф 11.45 и 11.46

A3.116 Дефиницијата за монетарно злато е променета во Прирачникот 2008 SNA со цел да се поистовети со *ВРМ6*. Промената произлегува од признавањето на сметките на алоцираното и неалоцираното злато, при што сметката на алоцираното злато се однесува на физичкото злато а сметката на неалоцираното злато претставува депозит деноминиран во злато. Последното има третман на странска валута ако е депониран од нерезиденти. Златните прачки (т.е. монети, шипки или ленти со минимална чистота од најмалку 995 промили) се единствено финансиско средство кое се признава без соодветна обврска во случај кога се чува како резервно средство од монетарните власти. Монетарното злато се дефинира како злато над кои монетарните власти (или други кои се предмет на ефикасна контрола од монетарните власти) имаат сопственост и кое се чува како резервно средство, а кое го сочинуваат златни прачки и сметки на неалоцирано злато кај нерезиденти.

A3.117 Прирачникот 1993 SNA не ги обработуваше сметките на алоцираните и неалоцираните метали.

10. Признаена пасивата во специјалните права на влечење

Референца: глава 11, параграфи 11.47 до 11.49

A3.118 Прирачникот 2008 SNA препорачува специјалните права на влечење (SDRs) издадени од Меѓународниот монетарен фонд да се третираат како да се средства на земјата иматели на SDR и побарување на учесниците во колективните шеми. Понатаму, се препорачува алокацијата и поништувањето на SDRs да бидат евидентирани како трансакции. Аспектите на актива и пасива на SDR треба да бидат посебно евидентирани. Како резултат на променетиот третман на SDRs, се препорачува монетарното злато и SDRs да бидат прикажани како посебни подставки.

A3.119 Прирачникот 1993 SNA ги класифицираше SDRs како средства без соодветни обврски.

11. Направена разлика меѓу депозити и заеми

Референца: глава 11, параграф 11.56

A3.120 Прирачникот 2008 SNA продолжува да прави разлика меѓу заеми и депозити. Со цел да се избегне двосмисленост меѓу заеми и депозити во случај кога двете страни од трансакцијата се банки, воведена е посебна категорија “меѓубанкарски позиции”.

12. Такси платени на кредитните хартии од вредност и заемите во злато

Референца: глава 17, параграф 17.254

A3.121 Прирачникот 2008 SNA препорачува сите надоместоци платени на сопствениците на хартии од вредност кои се користат како обезбедување за кредитирање, како и на сопствениците злато кое се користи за златните заеми (од сметките на алоцираното или неалоцираното злато) по правилото да бидат евидентирани како камата. Каматата може да содржи компонента на FISIM, посебно идентификувана, ако единицата која дава кредит е класифицирана како финансиска институција.

A3.122 Прирачникот 1993 SNA не даваше насоки за прашањето поврзано со надоместоците кои се плаќаат на хартиите од вредност кои се користат како обезбедување за кредитирање и за златните заеми.

13. Класификација на финансиската актива

Референца: глава 11

A3.123 Со цел да се одразат иновациите на финансискиот пазар кои се случиле по прифаќањето на Прирачникот 1993 SNA, како и да се одржи неговата релевантност, во Прирачникот 2008 SNA е променета класификацијата на финансиските средства. Класифицирањето на финансиските средства и обврски во Прирачникот 2008 SNA е следно:

Монетарно злато и SDRs

Монетарно злато
SDRs

Валутите и депозити

Валутите

Преносливи (трансферабилни) депозити

Меѓубанкарски позиции

Други преносливи депозити

Други депозити

Должнички хартии од вредност

Краткорочни

Долгорочни

Заеми

Краткорочни

Долгорочни

Сопственички хартии од вредност и акции на инвестициски фондови

Сопственички хартии од вредност

Котирани акции

Некотирани акции

Други сопственички хартии од вредност

Акции/единици на инвестициски фондови

Акции/единици на фонд на пазар на пари

Други акции/единици на инвестициски фондови

Осигурување, пензии и стандардни шеми на гаранции

Технички резерви на неживотно осигурување

Животно осигурување и право на анuitети

Права на пензии

Побарување на пензиски фондови од пензиски управители

Права на непензиски добивки

Финансиски деривативи и акциони опции на вработени

Финансиски деривативи

Опции

Форварди

Акциони опции на вработени

Други сметки на побарување/обврски

Трговски кредити

Други сметки на побарување/обврски

A3.124 Прирачникот 2008 SNA ги преименува “хартии од вредност освен акции” во “должнички хартии од вредност”, “акции и друг капитал” во “сопственички хартии од вредност и акции на инвестициски фондови”. Категоријата финансиски деривативи која беше воведена со Прирачникот 1993 SNA е проширена со вклучување на акционите опции на вработени.

14. Разлика меѓу финансиски и оперативен лизинг заснована на економска сопственост

Референца: глава 17, параграфи 17.301 до 17.309

A3.125 Прирачникот 2008 SNA дава преглед кој ги воспоставува принципите за соодветен третман на лизингот и лиценците. Тој прави разлика меѓу оперативен лизинг и финансиски лизинг во согласност со тоа дали корисникот на лизинг се смета како економски сопственик на средството или не.

A3.126 Разликата меѓу оперативен лизинг и финансиски лизинг во Прирачникот 1993 SNA беше заснована едноставно на должината на времето на лизингот.

15. Промени во препораките за евидентирање на пензиските права

Референца: глава 17, параграфи 17.116 до 17.206

A3.127 Прирачникот 2008 SNA оценува дека пензиските права кои се однесуваат на вработените се договорни ангажмани, кои се очекува или е веројатно дека ќе се извршат. Тие треба да се сметаат како обврски кон домаќинствата, независно дали постојат потребните средства во изолирани шеми или не.

A3.128 Кај пензиите кои се обезбедуваат од државата преку социјалната заштита, земјите имаат опрелена флексибилност во поглед на отстапување од оваа процедура во сетот на стандардни табели. Ова е така бидејќи поделбата меѓу шемата каде пензиите се обезбедуваат преку социјалната заштита и другите пензиски шеми на вработените значително варира од земја до земја. Сепак, целиот опсег на информации кои се бараат за една подетална анализа на пензиите треба да биде обезбеден во дополнителна табела која ги прикажува обврските и поврзаните текови на сите приватни и државни пензиски шеми, независно дали во социјалната заштита се вклучени финансирани или нефинансирани шеми.

A3.129 Прирачникот 1993 SNA укажуваше дека фактички социјални придонеси од работодавачите и вработените во определен период треба да биде износ кој е фактички уплатен во определен пензиски фонд. Ова е точно и комплетно кај определена дефинирана шема на придонеси, со оглед дека евентуално плаќање зависи само од износот уплатен во определен пензиски фонд. Сепак, кај дефинирана шема на корист, ова не е гаранција дека износот кој е уплатен во целост ќе биде доволен да ги покрие обврските на работодавачот кон пензиските права на вработените.

A3.130 Прирачникот 2008 SNA препорачува одредени измени во Прирачникот 1993 SNA во случајот на дефинираните шеми на добивки:

- a. нивото на придонесите на работодавачите треба да биде утврдено преку оценка на порастот на нето-сегашната вредност на пензиското право на вработените кои го имаат заработено во определениот период, додавајќи ги трошоците на пензискиот фонд за делувањето на шемата, а одземајќи го износот на секој допринос направен од вработениот;

б. овој износ треба да биде утврден актуарски, земјаки го во предвид само очекуваниот животен век на вработениот, а не сите идни заработувачки или влијанието на било кое идно плаќање кое ја зголемува крајната пензиска корист;

в. во финансиската сметка и во билансот на состојба треба да биде прикажана експлицитна обврска на пензискиот фонд кон вработениот; и

г. средствата на фондот потоа треба да се сметаат како да припаѓаат на фондот, а не (како што беше во Прирачникот 1993 SNA) како да припаѓаат на вработениот.

A3.131 Во зависност од врската меѓу фондот и работодавачот, секоја вишок на обврските над расположливите средства може да претставува побарување на пензискиот фонд од работодавачот (и секој вишок на средства над обврските побарување на работодавачот од пензискиот фонд).

A3.132 Прирачникот 2008 SNA признава дека има трошок за администрирање на секоја пензиска шема, вклучувајќи ги и неавтономните шеми и нефинансиските шеми. Во принцип, треба да има вредност на аутпутот на пензискиот фонд. Тој треба да биде утврден врз основа на сумата на трошоци, и по правило се смета дека е на терет на вработените носители на пензиските права.

A3.133 Прирачникот 2008 SNA препорачува кога обврската за плаќање на пензии преминува од една единица на друга, тоа да се евидентира како трансакција на пензиски обврски, дури и ако ни една единица нема претходно евидентирано такви обврски.

A3.134 Прирачникот 1993 SNA ги признаваше пензиските обврски од билансот на состојба само за финансиските “приватни“ шеми. Според тоа, активностите на многу пензиски шеми, како што се социјалната заштита и нефинансиските шеми на работодавачите, не водат кон признавање на финансиски средства и обврски. Понатаму, признатите пензиски обврски беа ограничени на средствата кои се расположливи и не беа утврдени преку побарувањата на вработените и другите од шемите.

A3.135 Прирачникот 1993 SNA ја третираше активноста на неавтономните пензиски фондови и на нефинансиските пензиски шеми како помошни активности, додека аутпуот не беше посебно признат.

Ѓ. Натамошна спецификација на опфатот на трансакциите на владата и јавниот сектор

1. Појаснета границата меѓу приватниот и јавниот сектор и владата

Референца: глава 4, параграфи 4.25 и 4.77 до 4.80, глава 22

A3.136 Признавајќи го фактот дека моќта, мотивацијата и функциите на државата (владата) се разликуваат од оние на другите сектори на економијата, и дека таа ги организира нејзините активности преку различни

институционални единици, Прирачникот 2008 SNA дава дополнителни насоки за поделба меѓу општата државна власт и јавните корпорации. Тој дава хиерархија на одлучување со цел да помогне во појаснувањето на концепциските основи за распределба на институционалните единици во еден од взамено исклучивите сектори и во идентификувањето на државните и другите јавни единици.

2. Појаснет третманот на агенциите за реструктурирање

Референца: глава 22, параграфи 22.47 до 22.50

A3.137 Некои јавни единици се вклучени во реструктурирањето на корпорациите кои може но не мора да бидат контролирани од државата. Два примери на јавни агенции за реструктурирање се однесуваат (а) реорганизирање на јавниот сектор и индиректно управување со приватизацијата, и (б) обезвредена актива, главно во контекст на банкарска или друга финансиска криза. Прирачникот 2008 SNA дава насоки за третманот на агенциите за реструктурирање.

A3.138 Прирачникот 1993 SNA не даваше насоки за третманот на агенциите за реструктурирање.

3. Појаснет третманот на дозволените издадени од владата

Референца: глава 22, параграфи 22.88 до 22.90

A3.139 Прирачникот 2008 SNA препорачува ако определена дозвола издадена од владата не вклучува употреба на определено средство поседувано од државата, тогаш плаќањето за лиценцата претставува данок. Независно од ова, ако лиценцата е законски и практично пренесена на трето лице, тогаш тој добива карактеристики на средство и може да биде класифициран како средство во категоријата договори, лизинг и лиценци.

A3.140 Кога лиценцата се однесува на употреба на природни ресурси (вклучувајќи природни ресурси кои имаат третман на средства и кои државата ги контролира во име на заедницата), плаќањата за лиценцата се третираат или како набавка на средство во категоријата на договори, лизинг или лиценца, или како плаќање на наем.

4. Исклучителните плаќања од јавните корпорации треба да бидат третираани како повлекувања на капитал

Референца: глава 22, параграф 22.135

A3.141 Прирачникот 2008 SNA препорачува исклучителните плаќања од јавните корпорации да бидат евидентирани како повлекувања на капиталот кога тие се прават од акумулираните резерви или од продажба на средства. Само редовните распределби од претприемачкиот доход на корпорациите треба да биде евидентиран како дивиденди.

A3.142 Насоките во Прирачникот 1993 SNA од овој аспект беа различни за корпорациите и квази корпорациите, по тоа што исклучителните плаќања од јавна корпорација беа третираани како редовни плаќања на дивиденди, додека

слични плаќања од јавни квази корпорации беа третираани како повлекувања на капитал.

5. Исклучителните плаќања од владата на јавните квази-корпорации треба да се третираат како капитални трансфери

Референца: глава 22, параграф 22.138

A3.143 Прирачникот 2008 SNA препорачува исклучителните плаќања од владата на јавните квази-корпорации со цел покривање на акумулирани загуби да бидат третираани како капитални трансфери исто како и кај јавните корпорации. Сепак, исклучителните плаќања од владата на јавните корпорации и на јавните квази-корпорации треба да бидат евидентирани како додатоци на капиталот кога тие се направени од чиста комерцијална побуда која одразува оправдани очекувања за принос во форма на доход од сопственост.

A3.144 Во Прирачникот 1993 SNA, исклучителните плаќања од владата на јавните корпорации беа евидентирани како капитални трансфери, додека исклучителните плаќања од владата на јавните квази-корпорации беа евидентирани како додатоци на капитал.

6. Евидентирање на даноците на пресметковна основа

Референца: глава 22, параграфи 22.91 до 22.94

A3.145 Прирачникот 2008 SNA го потврдува евидентирањето на даноците на пресметковна основа. Сепак, тој дозволува практична флексибилност во два случаја со цел да осигури дека несобраните даноци не се прикажани како пресметани. Еден од нив се однесува на даноците на доход кои треба да бидат евидентирани кога даночната обврска е оценета со одредена мерка на сигурност, а не кога доходот е остварен. Другиот случај се однесува на даноците кои произлегуваат од активности кои се одвиваат во “паралелната“ економија кога времето на евидентирање на даночниот настан е малку веројатно да се знае. Во овој случај, исто така, времето на евидентирање треба да се поистовети со времето на оценка. Прирачникот 2008 SNA, исто така, дава насоки дека во оценката на износот на пресметаниот данок, мора да се внимава да не се вклучи данокот за кој не е веројатно дека некогаш ќе биде наплатен.

7. Даночни кредити

Референца: глава 22, параграфи 22.95 до 22.98

A3.146 Даночните кредити претставуваат даночно олеснување и со тоа ја намалуваат даночната обврска на корисникот. Некои даночни кредити се исплатуваат, односно вишокот на кредит над даночната обврската се исплаќа на корисникот. Некои субвенции или социјални добивки се расположливи преку даночниот систем во форма на даночни кредити, при што се зголемува поврзаноста на платните системи со даночниот систем на наплата.

Прирачникот 2008 SNA препорачува исплатените кредити да бидат евидентирани на бруто-основа дури иако ова е во спротивност со препораките во *GFSM2001* и *Revenue Statistics*. Презентацијата, исто така, треба да овозможи изготвување на даночните кредити на нето-основа.

A3.147 Прирачникот *1993 SNA* не даваше насоки за третманот на даночните кредити.

8. Појаснет третманот на сопственоста на фиксни средства создадени преку јавно-приватно партнерство

Референца: глава 22, параграфи 22.154 до 22.163

A3.148 Јавното-приватно партнерство (PPPs) претставуваат догоровни договори меѓу две единици, при што определена приватна единица набавува или гради некоја актива или сет на активи, оперира со неа за определен период, а потоа ја предава активата на единица од јавниот сектор. Таквите аранжмани вообичаено се меѓу приватно претпријатие и државата, но можни се и други комбинации, со јавна копрорација како страна или

приватен NPI како втора страна. Прирачникот 2008 SNA дава индикативни насоки за тоа кои карактеристики треба да се анализираат за да се утврди дали приватниот или јавниот партнер е економски (спротивно на законски) сопственик на предметната актива.

A3.149 Прирачникот *1993 SNA* не даваше насоки за третманот на јавно-приватното партнерство.

9. Даноците на сопственички добивки продолжува да се прикажува како тековен данок на доход и богатство

Референца: глава 6, параграф 8.61

A3.150 Прирачникот 2008 SNA препорачува даноците на сопственичките добивки да продолжат да се прикажуваат како тековни даноци на доход и богатство дури иако даночната основа (реализирани сопственички добивки) не е вклучена во SNA дефиницијата на доход. Тој препорачува да секогаш кога е возможно и релевантно, тие да бидат прокажани како посебна подкатегија.

Е. Хармонизација меѓу концептите и класификациите во СНС и ВРМ6

1. Центарот на преобладајќиот економски интерес како основен критериум за определување на резидентноста на единицата

Референца: глава 4, параграф 4.10

A3.151 Кај глобализацијата, зголемен број на институционални единици имаат односи (релации) со две или повеќе економии. Прирачникот 2008 SNA и *ВРМ6* го користат концептот на “центар на преобладајќиот економски интерес” како основен критериум за определување дали определен субјект е резидент или не на определена економска територија.

A3.152 Прирачникот *1993 SNA* препорачуваше центарот на економски интерес како критериум да ја определува резидентноста на институционалните единици, но не даваше насоки за третманот на резидентноста на индивидуалците кои имаат неколку меѓународни живеалишта каде тие можат да престојуваат за кратки периоди.

2. Индивидуи кои го менуваат местото на живеење

Референца: глава 26, параграфи 26.37 до 26.39

A3.153 Прирачникот 2008 SNA потврдува дека кога лицата ја менуваат нивната земја на резидентност, не настанува промена на сопственоста на нефинансиските средства, финансиските средства и обврски кои се поседувани од овие лица. Она што се бара е само рекласифицирање на соодветната земја на резидентност на (економскиот)

сопственик на овие ставки. Промените треба да бидат евидентирани во сметката на други промени во обемот на средствата, а не како капитални трансфери.

A3.154 Прирачникот *1993 SNA* не даваше посебни насоки за третманот на тековите на стоките и промените во финансиската сметка кои произлегуваат од промената на резидентноста на индивидуите.

3. Стоки испратени во странство за доработка се евидентираат врз основа на промена на сопственоста

Референца: глава 6, параграфи 6.85 до 6.86 и глава 14, параграфи 14.37 до 14.42

A3.155 Прирачникот 2008 SNA препорачува увозот и извозот да биде евидентиран исклучиво врз основа на промена на сопственоста. Односно, тековите на стоки меѓу земјата која ги поседува стоките и земјата која ги врши услугите за доработка, не треба да бидат евидентирани како увоз и извоз на стоки. Место тоа, платениот надоместок на единицата која ја врши доработката, треба да биде евидентиран како увоз на услуги по доработка од земјата која ги поседува стоките и извоз на услуги по доработка од земјата која ја врши услугата.

A3.156 Ист третман се препорачува за евидентирање на стоките на еден погон кои се испратени за доработка во друг погон од едно исто претпријатие во рамки на иста економија, кога деловната единица што ги прима стоките не презема одговорност за последиците по

продолжување на производствениот процес. Во таков случај, единствен аутпутот на деловната единица која ги прима стоките претставува давањето на услуги за доработка.

A3.157 Прирачникот *1993 SNA* ги третираше стоките кои се испратени во странство за доработка а потоа вратени во земјата од каде што беа испратени, како да настанала ефективна промена на сопственоста. Стоките, според тоа, беа евидентирани како извоз кога ја напуштаа првата земја, а потоа како увоз кога се враќаа во земјата. Земјата која вршеше доработка беше прикажана како да произведува стоки кои се евидентираа по ниван целосна вредност, иако доработувачот никогаш не мораше да ја плати вредноста на стоките при влезот.

Ж. Листа за проверка на промените во секоја глава

1. Вовед

A3.160 Целта на овој дел од главата е да даде листа на прашањата кои се променети во главите на Прирачникот 2008 SNA во однос на текстот од Прирачникот *1993 SNA*. Интенцијата не е да се даде детална листа на влијанието на овие промени, туку едноставно сумарно да се изложат ставките кои се променети од претходниот текст.

A3.161 Ништо не е прикажано за главите 1 и 2. Глава 1, воведот, во најголем дел е непроменет од деталноста на промените. Глава 2, прегледот, ги вклучува сите промени кои се јавуваат подоцна.

A3.162 Главите од 3 до 13 одговараат на главите со ист број во Прирачникот *1993 SNA*. Во овие глави се презентирани промените, но тоа не се главните поенти на главите, претпоставувајќи дека тоа е познато на читателите. Главите од 14 до 19 се прередени и/или содржат нов материјал. Дадена е листа на промени, секаде каде е соодветно, како и краток преглед на опфатот на овие глави.

A3.163 Референците на главите и додатоците на Прирачникот *1993 SNA* користат римски нумерирања, како што е во таа публикација. Референците во главите и додатоците во Прирачникот 2008 SNA користат арапски нумерирања.

Глава 3: Состојби, текови и сметководствени правила

- Главното прашање овде е воведување на поделба меѓу економска и законска (правна) сопственост.

Глава 4: Институционални единици и сектори

- Описот на резидентноста во суштина не е променет, туку се користи таква формулација со што овој концепт е потполно идентично опишан во SNA и BPM6.

4. Препродажба

Референца: глава 14, параграфи 14.73

A3.158 Препродажбата се дефинира како купување на определена стока од еден резидент (на економијата известувач) од нерезидент и последователни препродажби на стоката на друг нерезидент, без влез на стоката во економијата на трговецот.

A3.159 Прирачникот *1993 SNA* не даваше насоки за третманот на тргувањето.

- Сликата 4.1 е воведена за да прикаже, во форма на графикон кој покажува тек, како институционалите единици се распределени во сектори.

- Финансиските и нефинансиските корпорации сега се дезагрегирани за да ги прикаже непрофитните институции како посебен потсектор со цел да го олесни изготвувањето на сателитските сметки на NPIs.

- Слична поделба е направена кај општата државна власт каде NPIs можат исто така да бидат посебно одвоени.

- Во текстот е направена јасна разлика меѓу управна зграда и холдинг компанија за да ја дообјасни состојбата каде управната зграда непрецизно се опишуваше како холдинг компанија.

- Постои дел за субјектите со специјална намена, со што јасно се разграничуваат размислувањата кои треба да се земат во предвид со цел да се изврши нивна соодветна класификација.

- Прирачникот 2008 SNA го избегнува изразот “помошни корпорации” кој беше користен во Прирачникот *1993 SNA* и кој беше причина за некои конфузии.

- Додаден е нов текст за да се идентификува сетот на индикатори кои можат да бидат користени заради утврдување каде државата ги контролира корпорациите и непрофитните институции.

- Приширени и подобрени се потсекторите на финансиските корпорации.

- На крајот на главата додадена е кратка референца за централните банки на валутните одбори.

Глава 5: Претпријатија, деловни единици и индустрии

- Текстот кој се однесува на претпријатијата кои се хоризонтално интегрирани сега е конзистентен со ISIC Rev.4.

- Кај вертикално интегрираните претпријатија, SNA препорачува идентификување на деловните единици, додека *ISIC* едноставно го класифицираше целото претпријатие во зависност од основната активност која има најголемо учество во додадената вредност.
- Додадено е ново и подетално објаснување за помошните активности.

Глава 6: Сметка на производството

- Воведен е изразот “производи базирани на знаење” за да ги опфати оние ставки кои поседуваат некои карактеристики на стоки и некои карактеристики на услуги.
- Додадена е референца за неопфатената економија. Дадено е подетално објаснување за ова во глава 25.
- Текстот го објаснува ревидираниот третман на доставувања меѓу деловните единици од исто претпријатие или јасно разграничување меѓу различни претпријатија во зависност од тоа дали има трансфер на економска сопственост и степен на ризик во натамошната доработка. (Ова е идентично на стоките кои се испратени во странство за доработка.)
- Трите начини на разликување на производството сега се означени како пазарно производство, производство за сопствена употреба и непазарно производство.
- Кога производството за сопствена финална употреба на пазарните производители е оценето според износот на трошоци, тоа сега треба да го вклучува повратот на фиксниот капитал.
- Дадено е поголемо објаснување за оценка на производството кое се врши во подолго време.
- Дадено е поголемо дообјаснување за оценка на сладирањето и за тоа како да се утврди кога е тоа производна активност отколку сопственичка добивка. Оваа тема е елаборирана во анексот на глава 6.
- Дадено е поголемо објаснување за тоа како да се оцени аутпутот на централните банки.
- Третманот на финансиските услуги е детално објаснет во глава 6 и уште подетално во делот 4 од глава 17. Некои нови работи кои се случија по објавувањето на Прирачникот *1993 SNA* поврзано со третманот на трошоците за услуги на финансиско посредување индиректно мерени (FISIM) се инкорпорирани во текстот.
- Ревидиран текст е даден за третманот на осигурувањето земајќи ги во предвид резултатите на работната група која работеше на оваа поле.

- Слично на ова, даден е ревидиран третман на реосигурувањето.
- Дадено е објаснување за третманот на аутпутот кој е поврзан со издавањето на стандардизирани гаранции.
- Истражувањето и развојот повеќе не се третираат како меѓуфазна потрошувачка, туку во најголем број на случаи како фиксни инвестиции.
- Презентиран е нов текст за соодветниот третман на оригиналите и копиите, почитувајќи ги препораките на Canberra групата.
- Оружените системи се нова ставка во рамки на бруто-фиксните инвестиции.
- При објаснувањето на потрошувачката на фиксен капитал, сега се препорачува користење на специфични цени на актива, а не на општ дефлационен индекс, за оценка на намалената вредност на активите. Процесот на оценка на потрошувачката на фиксен капитал треба да биде поврзан со оценката на нивото на капитал. Ова прашање понатаму е обработено во глава 20.

Глава 7: Сметки на распределба на доходот

- Претприемачките сметки, како и сметката на распределба на примарниот доход, сега се ограничени на финансиските и нефинансиските корпорации.
- Дополнети се белешките поврзани со мерењата на вработеноста со вклучување на препораките од Меѓународната конференција на статистичарите на работна сила (ICLS) која беше одржана кон крајот на 2008.
- Направени се значајни промени за мерењето на социјалните придонеси. Првата од овие промени е со правењето на разграничување меѓу придонесите кои се однесуваат на пензиите и оние што се однесуваат на другите добивки. Понатаму, фактот дека правата за пензии сега се евидентираат во некои случаи дури и кога нема воспоставено средства за задоволување на барањата, имаат последици за мерењето на социјалните придонеси.
- Доходот од инвестиции сега ја вклучува добивката од инвестираните средства.
- Во рамки на даноците на производство сега се вклучени и лиценците за такси превоз и казина.
- Во рамки на доходот од сопственост, воведен е нов поднаслов доход од инвестирање, паралелен со оној кој се користи во *BPM6*.
- Воведен е концептот на лизинг на ресурси поврзан со плаќањето на наем.

- Воведена е можноста од имплицитни даноци и субвенции кои се евидентирани во однос на каматните стапки наплатени и платени од централните банки.
- Рационализиран е третманот на супер дивиденди и повлекувања од доходот кај корпорациите и квази-корпорациите. Поврзано со ова, експлицитно е воведен изразот задржани добивки за сите претпријатија.
- Третманот на доход од инвестирање кој се сметаше за плаќање во рамки на пензиите сега е променет во случајот на дефинираните шеми на корист за да го опфати целиот пораст во правата независно дали таквиот доход е фактички заработен од одговорната единица на пензискиот фонд.

Глава 8: Сметки на прераспределба на доходот

- Промените кои се однесуваат на социјалните придонеси споменети и поврзани со глава 7 се пренесени во глава 8.
- Во рамки на трансферите, направено е експлицитно објаснување за дознаките на домаќинствата кои се испраќаат и примаат од лицата кои работат во странство.
- Упростена е поделбата на социјалните трансфери во натура.

Глава 9: Сметки на употреба на доходот

- Променета е поделбата меѓу лични и колективни услуги со цел следење на промените направени во класификацијата COFOG.
- Признато е дека е возможно кај NPISHs да има колективна потрошувачка со оглед дека не треба да се прават дополнителни напори во обидот да се идентификуваат таквите примери.

Глава 10: Капитална сметка

- Непроизведените средства се делат на три категории: природни ресурси; договори, лизинг и лиценци; и куповен гудвил и маркетиншки средства.
- Подобрувањата на земјиштето се третираат како фиксни средства одвоени од природните средства кои ја претставуваат вредноста на земјиштето во неговата непроменета состојба.
- Кај трошоците за трансфер на сопственоста, дадено е појаснување за третманот на крајните трошоци и за времето во кое потрошувачката на фиксниот капитал на трошоците на сопственоста треба да биде отпишана.

- Информациона, компјутерска и телекомуникациска опрема е воведена како нова категорија на бруто-фиксните инвестиции.
- Оружени системи се воведени како нова категорија.
- Производи на интелектуална сопственост е воведена како нова категорија.
- Истражувањето и развојот сега се третираат како фиксни инвестиции во најголем број на случаи.
- Насловот за истражување на минерали е променет со вклучување на мерењето во линија со расположливоста на податоците согласно со IASB препораките.
- Направена е промена на опфатот на софтверот со експлицитно вклучување на бази на податоци и поголемо дообјаснување во случаи кога се вклучени базите на податоци.
- Во рамки на залихите, вклучена е нова категорија на воени залихи.
- Дадено е поголемо објаснување за третманот на договорите, лизинг и лиценци, и натамошно објаснување за оваа проблематика е дадено во делот 5 од глава 17.
- Дадено е поголемо објаснување за мерењето и вклучувањето на куповниот гудвил и маркетиншките средства.

Глава 11: Финансиска сметка

- Променет е општиот третман на монетарното злато и сметката на метали.
- Сега се признати обврските по основ на SDRs.
- Во рамки на новата класификација на финансиските средства, воведена е нова категорија за меѓубанкарските позиции.
- Воведен е ревидиран третман за хартиите од вредност поврзани со индекс, во случај кога тие се со поврзани со индекс со мал опфат.
- Воведени се две ставки кои се однесуваат на инвестициските фондови.
- Техничките резерви на осигурување се зголемени со вклучување на пензиските права дури и во случаи кога нема средства, можни побарувања од управителите на пензиските фондови и резервите за стандардизирани гаранции.
- Акционите опции на вработените се вклучени во групата заедно со финансиските деривативи. Препорачани се дополнителни (меморандум) ставки за нефункционалните заеми.

Глава 12: Сметки на други промени во активата

- Презентирана е нова класификација на сите промени во обемот, кои можат да се применат на која било група на средства, олеснувајќи го на тој начин преминот од еден во друг биланс на состојба.
- Дообјаснето е дека единствени загуби во залихите кои се јавуваат во сметката на други промени во обемот се оние што се нередовни. Дури и ако загубите се многу големи, ако тие се јавуваат на редовна основа, тие треба да бидат евидентирани како повлекувања од залихите.

Глава 13: Биланс на состојба

- Во оваа глава е презентирани концептот на сметка на актива. Претходно тој се јавуваше само во глава 2.
- Даден е подетален опис на можните начини за вреднување на капиталот.
- Анализата на тековите на средства е пренесена во глава 27.

Глава 14. Табели на понуда и употреба и сметка на стоки и услуги

- Во оваа глава е содржан дел од материјалот од претходната глава XV. Остатокот е содржан во глава 28.
- Дадено е значајно преформулирање на текстот во оваа глава.
- Даден е поголем опис за тоа како треба да се евидентираат трошоците за транспорт во табелата на понуда и употреба и како тие влијаат врз производствените и продажните цени.
- Главни промени во оваа глава претставуваат ревидираните третмани за доставките меѓу претпријатијата и стоките пратени во странство за доработка.
- Даден е опис на дефлацијата на табелите на понуда и употреба.

Глава 15: Марки на цени и обем

- Во Прирачникот *1993 SNA*, главата XVI ги обработуваше цените и обемите. Сегашната глава прави значителна ревизија вклучувајќи ги различните прирачници кои беа издадени по 1993, оние за потрошувачките цени, цените на производителите, увозните и извозните цени и ревидираната Меѓународна програма на споредба на прирачниците.

- Главата содржи дел за примена на ценовните индекси за дефлационирање на националните сметки.

Глава 16: Збирен приказ и интегрирање на сметките

- Ова води до главната поента од главите, која претходно се јавуваше единствено во главата II.

Глава 17: Вкрстени и други специјални прашања

- Оваа глава ги заменува и проширува деталите и опфатот кој беше содржан во анексите III и IV од Прирачникот *1993 SNA*. Таа дава повеќе детали за прашањата кои беа предмет на екстензивна обработка при ревизијата. Тие теми се:
 - а. осигурување, вклучувајќи реосигурување и ануитети;
 - б. шеми на социјално осигурување и особено пензии кои вклучуваат дополнителна табела;
 - в. стандардизирани гаранции;
 - г. финансиски услуги, покажувајќи ги експлицитно и имплицитно трошоците кои се прават за целиот сет финансиски инструменти;
 - д. договори, лизинг и лиценци, кои заедно ги даваат сите аспекти на ваквите аранжмани;
 - ѓ. акциони опции на вработени.

Глава 18: Елаборирање и презентирање на сметките

- Како и глава 16, ова е нов текст за синтетизирање на сметките, при што се концентрира на практични прашања.

Глава 19: Население и инпут на труд

- Оваа глава се базира на претходната глава XVII, но е помалку зависна од блок шемите за објаснување на различните концепти кои се засноваат на труд.
- Вклучени се заклучоците од ICLS кој се одржа кон крајот на 2008.
- Даден е краток дел за доброволната работна сила.
- Даден е опис за инпутите на квалитативно приспособениот труд.
- Даден е дел за продуктивноста на трудот.

Глава 20: Капитални услуги и националните сметки

- Оваа е нова глава како одговор на една од главните ставки на агендата за анализа на Прирачникот 1993 SNA. Таа дава нетехнички вовед на предметот на капиталните услуги, како и поврзаност со бруто-деловниот вишок. Оваа глава препорачува вклучување дополнителна табела по избор.

Глава 21: Мерење на корпоративната активност

- Ова е нова глава која обработува теми како што се мерцери и аквизиции, глобализација, последиците од финансиските кризи и поврзаноста со деловното сметководство. Текстот за мерцерите и аквизициите е преземен од *The Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*.

Глава 22: Општа влада и јавен сектор

- Ова е нова глава која настојува да обезбеди поврзаност со државната финансиска статистика, процедурите на долг и дефицит и надворешниот долг кога е во прашање јавниот сектор.
- Предметот на јавниот сектор не беше обработен во Прирачникот 1993 SNA.
- Дадени се подетални информации за тоа како да се утврди кога е воспоставена државна контрола врз корпорациите и непрофитните институции.
- Обработен е концептот на економски значајни цени и е дадена дефиниција за тоа.
- Презентиран е линк (врска) со државната финансиска презентација на сметките.
- Третманот на даночните кредити се прави експлицитно.
- Обработени се должничките операции.
- Обработено е евидентирањето на државните гаранции.
- Прикажано е како треба да се евидентираат врските меѓу државата и корпорациите во случај на финансиска криза.
- Обработено е јавното-приватно партнерство.

Глава 23: Непрофитни институции

- Оваа е, исто така, нова глава која ја објаснува врската меѓу SNA и прирачникот за сателитските сметки на непрофитните институции.

Глава 24: Сектор на домаќинствата

- Оваа глава дава објаснување на прашањето за определување на потсекторите на домаќинствата.
- Таа детално обработува некои аспекти од производството на домаќинствата.

Глава 25: Неформална економија

- Оваа ставка беше, исто така, дел од агендата за анализа на Прирачникот 1993 SNA.
- Оваа глава опфаќа две теми, неопфатената економија и неформалниот сектор. Последната ги следи препораките на ILO иницијативата со нагласување на неформалната вработеноста и на производството. Предметот останува на дневен ред на истражувачката агенда.

Глава 26: Сметките на остатокот на светот и поврзаност со платниот биланс

- Оваа глава ја заменува главата XIV и додатокот II од Прирачникот 1993 SNA. Ревизијата е направена со цел да се обезбеди конзистентност со Прирачникот BPM6. Имаше голема заедничка работа при изготвувањето на Прирачникот BPM6 и Прирачникот SNA, така што во многу случаи се користи истиот вординг и во двата прирачника.
- Во Прирачникот BPM6 воведен е нов сет на сметки сличен на сетот на сметки во СНС, со што се обезбедуваат поедноставни поврзувачки табели од аспект на СНС.
- Воведени се функционалните категории од Прирачникот BPM6, директните инвестиции, портфолио инвестициите, финансиските деривативи, другите инвестиции и резервните средства.

Глава 27: Поврзаност со монетарната статистика и тековите на средства

- Дел од оваа глава претходно беше во главите XI и XII, при што е проширана за да ја прикажува поврзаноста со монетарната и финансиската статистика.
- Тука се објаснети сметките на текови на средства.

Глава 28: Инпут-аутпут и друга матрично заснована анализа

- Оваа глава произлегува од претходната глава XX и од агендата за истражување на матричната презентација.

Таа, исто така, опфаќа и материјал од прирачникот на Евростат за инпут-аутпут табелите кои се расположливи само во 2008 година.

- Оваа глава дава секторска поделба на материјата во табелата на понуда и употреба, со цел да обезбеди поврзаност со сетот на сметки.

Глава 29: Сателитски сметки и други проширувања

- Материјата во оваа глава опфаќа дел од претходните глави XVIII, XIX и XXI. Таа, исто така, содржи и нов материјал за сателитските сметки кој беше развиен или ревидиран од 1993 година наваму.

2. Анекси и други ставки

- A3.164 Анексите 1 и 2 кореспондираат со претходниот анекс V.
- A3.165 Сегашниот анекс 3 кореспондира на претходниот Анекс I.
- A3.166 Анексот 4 е нов и вклучува информации од истражувачката агенда која беше содржана во Прирачникот *1993 SNA*.
- A3.167 Дадена е листа на референции во Прирачникот 2008 SNA; во Прирачникот *1993 SNA* не беа дадени надворешни референции.
- A3.168 Поимникот е дел од публикацијата место да претставува посебен документ.
- A3.169 Повеќе информации за процесот на ревизија се дадени на интернет страницата на Дирекцијата за статистика на Обединетите нации, како и сите нови информации за истражувачката агенда ќе бидат ставени на оваа страница.

Додаток 4: Истражување

А. Вовед

- A4.1 СНС е изработен за да даде реален и сеопфатен осврт на економијата, погоден за аналитичка употреба и за политиката. Како што се менува економијата и се развиваат аналитичките потреби и потребите на политиката, СНС задолжително треба да се ревидира за да се утврди дали сеуште е релевантен за овие намени. Најочигледен пример за промената на економските услови кои предизвикуваат повторна проценка на адекватноста на националните сметководствени рамки претставува финансиската криза која се разви од крајот на 2008 година па наваму. За среќа, оваа проценка беше можно да се направи пред да се заврши публикацијата и се утврди дека само мали промени се потребни како дополние кон тие кои веќе биле предложени за ажурирање, а посебно во третманот на стандардизираните гаранции. На почетокот беше предложено тие да се користат само за кредитите; настаните на кризата сугерираа истото да се применува за поширок обем на финансиски инструменти.
- A4.2 Не е вообичаено економските перспективи да се менуваат толку брзо и така драматично како што беше случајот во 2007-2008 година. Сепак, секогаш има некои појавни карактеристики кои можат да предизвикаат националните сметководители повторно да ја оценат нивната методологија. Еден пример за тоа претставува воведувањето на емисија на разменливи дозволи за емисија како еден чекор за борба против глобалното затоплување. На кој начин да се евидентираат трансакциите во истите не е целосно образложено во СНС од 2008 година, па имајќи го предвид нивното брзо прифаќање и односните големи вредности, јасно е дека тие недостатоци треба брзо да се отстранат.
- A4.3 Додека СНС 2008 дава образложение за некои од прашањата поврзани со глобализацијата, како што е променетиот третман на стоки за доработка како одговор на зголемениот аутсорсинг на услуги, јасно е дека може да постојат и други аспекти на овој тренд кои можат да доведат до преиспитување на кој начин феноменот се одразува кај клиентите. Една можност е алтернативно, дополнително претставување на мултинационални претпријатија засновани врз алтернативни дефиниции за резидентност и сопственост.
- A4.4 Не е можно да се очекува да се опфатат сите прашања кои би произлегле дури и во блиска иднина. Целта на оваа глава е да се направи список на оние прашања кои произлегле во текот на оваа ревизија, но за кои е потребно поголемо разгледување отколку што било можно во текот на ревизијата. Некои од нив може да не предизвикаат промени во СНС, туку едноставно да дадат поголемо објаснување на

одредени точки. Овој список ќе се чува на интернет страницата на Секторот за Статистика на ОН и ќе се ажурира како што ќе се појавуваат нови ставки и кога ќе се усвојуваат препораките за постојните ставки.

- A4.5 При оценка на приоритетот кој треба да се даде за една ставка, потребно е да се одговорот три прашања:
а. Колку е итна и важна темата за да обезбеди дека СНС продолжува да биде релевантна за корисниците?
б. Колку се проширени последиците од промената и колку ќе биде комплицирана примената?
в. Дали темата е целосно нова или дали е завршен поголем дел од подготовката за разгледување на ставката?
Овој процес на селектирање на ставки за истражување вклучува широка консултација и учество на изготвувачите и на корисниците во процесот на ревизија.
- A4.6 Сите обиди да се осовремени СНС, како и искуството од ревизиите во 1993 и 2008 година, покажуваат дека е многу тешко да се осовременуваат само делови од системот поради интегрираната природа на сметководствените правила. Списокот од прашања кој следи подолу главно е групиран по предметна област, но треба да се признае на почетокот дека секој веројатно ќе има последици за предметниот наслов.
- A4.7 Утврдените теми до денес се групирани во четири пошироки наслови. Тие се:
а. Основни сметководствени прописи;
б. Концепт на доход;
в. Прашања поврзани со финансиските инструменти;
г. Прашања кои вклучуваат нефинансиски средства.
Секоја од нив е предмет на еден од следните делови.

Б. Основни сметководствени правила

1. Однос на СНС и ОМСС

- A4.8 Одборот за Меѓународни Сметководствени Стандарди - ОМСС (International Accounting Standards Board-IASB) претставува приватно финансирана организација за дефинирање сметководствени стандарди. Членовите на Бордот се од девет земји кои имаат искуство во извршување на повеќе функции. ОМСС е посветен да развива, во јавен интерес, единствен комплет на висококвалитетни, разбирливи и применливи глобални сметководствени стандарди за кои се

потребни транспарентни и споредливи податоци релевантни за финансиските пресметки за општа намена.

A4.9 OMCC работат со организации кои дефинираат национални комерцијални сметководствени стандарди за да се постигне конвергенција на сметководствените стандарди ширум светот. Скоро сто земји во моментот бараат или дозволуваат употреба на Меѓународните стандарди за финансиско известување - МСФИ (International Financial Reporting Standards - IFRSs) или спроведуваат политика на конвергенција кај нив. Развојот на МСФИ ги одразува променетите потреби и околности на глобалната економија на начини кои директно може да се релевантни за праксата и барањата на СНС. Усвојувањето на МСФИ од страна на корпорациите може да има големо влијание врз корпоративното сметководство и врз расположивите податоци од корпоративните сметки.

A4.10 OMCC работат во трифазен процес при развојот на нов стандард. Првата фаза е нацрт-предлог со покана да се дадат коментари и забелешки; втората фаза е изложување на нацрт-предлогот исто така со покана за доставување коментари и забелешки; третата фаза е новиот стандард. Во секоја фаза прецизно се образложува материјалот за прашањето и се даваат причините за изборот кој се препорачува. Во првите две фази се очекуваат коментари и забелешки од секоја заинтересирана страна. Развојот на вообичаениот дијалог помеѓу претставниците на заедницата на националните сметки и OMCC би бил начин да се обезбеди да се претстават потребите на националните сметководители на OMCC и националните сметководители да станат свесни за можните развојни трендови на изворите на податоци. Веќе се постигна голема корист во текот на 2008 година во консултациите за ревизија на стандардите на OMCC и нивните ко-партнери за јавни сметководствени стандарди (Одбор за Меѓународен Сметководствен Стандард на Јавниот Сектор - Интернационал Публиц Сектор Аццоунтинг Стандард Боард). Затоа е пожелно да се воспостави и одржува дијалог со OMCC во поглед на промени во СНС за следење на новите сметководствени стандарди каде тоа е соодветно.

A4.11 Една област која е од интерес за развој на меѓународните стандарди, која се однесува на прашањето на мултинационалните претпријатија, претставува спојувањето и преземањето на компании. Текстот во Глава 21 произлегува од информациите презентирани во публикацијата на ОЕЦД, со наслов: “ Benchmark Definition of Foreign Direct Investment”. Работата на OMCC во оваа област треба да се следи за да се утврди дали е потребна измена на овие препораки.

2. Консолидација на групите на претпријатија

A4.12 Многу претпријатија кои ја извршуваат дејноста во рамките на економијата се поврзани со други претпријатија преку целосна или делумна сопственост и структура на заедничко управување за да се формира група на претпријатие. Претпријатијата често споделуваат заедничка сопственост и менаџмент со странски филијали. Вообичаено е за претпријатијата во групата на претпријатија да тргуваат едни со други, понекогаш ексклузивно, како кога тие извршуваат меѓуфазна функција во вертикално интегриран производствен процес и ги споделуваат резултатите и трошоците на помошното производство. Исто така, можат да ги споделуваат и резултатите и трошоците на активностите за истражување и развој. Имајќи ја предвид нивната тесна врска понекогаш може да биде пожелно да се разгледува групата на претпријатијата како единствено правно лице и да се консолидираат сметките од нивните членки. (Тоа беше пракса кај некои други статистики како што се консолидираните презентации на AMNE, FATS и Банката за меѓународни порамнувања. Членките на групата на претпријатието вообичаено се ангажирани со различни активности и понекогаш во повеќе од еден сектор, па така консолидирањето може да влијае на агрегатите, како што се додадената вредност на индустријата и секторските биланси на состојба. Затоа е можно најдобар начин за понатаму да претставува начинот со дополнителни табели.

A4.13 Дополнителни објаснувања се потребни во случаите кога одредени делови на групацијата се нерезидентни.

3. Трустови

A4.14 СНС препорачува трустовите да се третираат како квази-корпорации. Иако во некои случаи, кога едно претпријатие се користи како претпријатие за специјални цели за корпорацијата, се смета дека е посебна институционална единица, но споено е со компанијата-мајка се до моментот додека и двете претпријатија се резиденти во иста економија.

A4.15 Не се дава детален опис на трустовите, иако некои може да се во сопственост на домаќинства и непрофитните институции, како и во сопственост на корпорации. Од помош е понатамошно појаснување на видот на трустовите, како и појсанување на случаите кога нивните средства треба да се третираат како сопственост на одделни единици, а кога споени со средствата на нивните сопственици.

4. Финална потрошувачка на корпорациите

A4.16 Кај СНС не се евидентира финална потрошувачка на корпорациите, бидејќи корпорациите се смета дека не се крајни корисници на стоки и услуги, освен за капиталните производи, кои со исклучок на

скапоценостите, се набавуваат за потребите на производството. Сепак, големите корпорации често спонзорираат културни и спортски настани. До денес, СНС ги зема предвид плаќањата вклучени како вид на реклама, но може да се дискутира дека тие се вид на индивидуална потрошувачка и може да се третираат како расход за финалната потрошувачка на корпорацијата и социјалните трансфери во готово за домаќинствата. Потоа, со воведување на регулативи како што се стандарди за животната средина, државата може да постигне исти резултати како да платиле данок и да го потрошат доходот за заштита на животната средина, што би се третираше како заедничка потрошувачка. Оттука, може да постојат случаи кога е посоодветно да се евидентираат одредени расходи од корпорацијата како финална потрошувачка.

5. Мерење на производот на јавните услуги

- A4.17 СНС препорачува вредноста на непазарното производство, кое е обезбедено без трошоци или со цени кои не се економски значајни, да се оцени како износ на трошоци за производство на корпорацијата (параграф 6.128 до 6.132). Основата за оваа препорака е непостоенето на пазарни цени за непазарно производство. Сепак, постои постојано истражување во обид да се најдат алтернативни начини за да се оцени производството на државата (владата).

6. Третман на социјалните трансфери во натура кон остатокот на светот

- A4.18 Во СНС, социјалните трансфери во натура се одвиваат единствено помеѓу државните сектори, непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) и домаќинствата. Параграфот 8.141 објаснува дека се претпоставува дека износот на социјалните трансфери во натура платени кон остатокот на светот се веројатно занемарливи и, во секој случај, се компензираат со слични бенефиции (користи) кои се добиваат од останатиот дел од светот. Во одредени случаи, овие претпоставки можат да бидат несоодветни, па затоа треба да се елаборира експлицитен начин за евидентирање на истите. Таквото елаборирање треба да ги разгледа последиците од постоенето на разлика помеѓу вкупните расходи за потрошувачка и вкупната вистинска (актуелна) потрошувачка.

7. Производ на централните банки: даноци и субвенции на каматните стапки кои се применуваат од централните банки

- A4.19 Третманот и мерењето на производството на централните банки се опишани во параграфите 6.150 и 6.151. Утврдени се три големи групи на финансиски услуги: услуги на монетарна политика, финансиско посредување и гранични случаи.

- A4.20 Еден од граничните случаи произлегува кога финансиското посредување на централните банки содржи мерки на политиката, како што е дефинирање на каматни стапки повисоки или пониски од пазарните каматни стапки. Тоа создава повеќе прашања. Првото прашање е како да се оцени аутпутот на централна банка, бидејќи употребата на вон-пазарни каматни стапки од страна на централната банка може да предизвика нарушувања во мерењето на нивниот аутпут и додадената вредност. Второто прашање се однесува на употребата на вон-пазарни (off-market) стапки кои покажуваат дека има текови помеѓу централната банка и партнерската страна како дополнителни кон тие кои се однесуваат на финансиското посредување.

8. Третман на погоните во СНС

- A4.21 Во моментот има две причини за да постои концепт за погон во рамките на СНС. Првата од нив е да се обезбеди врска до изворните податоци кога се собираат по основ на погон. За случаи кога основните податоци се собираат по основ на претпријатие оваа причина не се користи. Втората причина е за употреба на инпут-аутпут табелите. Во минатото, разумно било да постои единица која се однесува колку што е можно повеќе само на една дејност и исклучиво на една локација, така што поврзаноста со физичките процеси на производство била колку што е можно попрецизна. Со промена на потенцирањето од физички приказ на инпут-аутпут во економски приказ и од матрица 'производ - по - производ' во матрица 'индустрија - по - индустрија', помалку е јасно дека од основно значење е да се задржи концептот на погон во СНС.

9. Вклучување на меѓународните организации во СНС

- A4.22 Во СНС, меѓународните организации се третираат како единици кои се резидентни во остатокот на светот (параграф од 4.173 до 4.175). Во принцип, би било можно да се третираат меѓународните организации како стандардна подгрупа на остатокот на светот и навистина да се состави цел комплет од сметки за нив.

В. Концептот на доход

1. Појаснување на концептот на доход во СНС

- A4.23 Како што е прикажано во параграфот 8.24, концептот на доход во СНС се разликува од концептот кој во принцип се подразбира во економијата. Особено, сопственичките добивки и загуби не се сметаат дека сочинуваат дел од доходот во СНС. Сопственичките добивки и загуби се третираат како доход не само во економската теорија, туку исто така и во деловните сметководствени стандарди. СНС ги исклучува сопственичките добивки и загуби од производството,

а потоа тоа се проширува во исклучување од најголем дел на текови на доход, но не и каматата која продолжува да се евидентира во номинални изрази. Пожелна е детална ревизија на концептот на доход во СНС, вклучително и импликациите за сите текови на доходот од сопственост. Некои посебни аспекти се покриени во некои од следните точки.

2. БДП по основни цени

- A4.24 Бруто домашниот производ (БДП) е еднаков со износот на бруто додадена вредност на сите институционални единици резиденти на територијата опфатена во производството (значи, бруто додадена вредност на основни цени) плус даноци, минус субвенции за производи кои не се внесени во вредноста на нивното производство. БДП, исто така, е еднаков на износот на финалните расходи минус расходите за увоз од институционални единици резиденти на територијата. 'Природното' вреднување на мерката на производството на БДП се основните цени, додека 'природното' вреднување на мерката на расходите на БДП се пазарните цени. Во СНС се прилагодува мерката на производството (со додавање на даноци минус субвенции на производи) за да се постигне конзистентност на податоците. Оваа идеја имплицира дека даноците минус субвенции на производите се вид на доход, а не само вид на прераспределба на доходот.
- A4.25 Ако се одлучи БДП да се вреднува по основни цени, тогаш редоследот на сметките треба да се модифицира, а за тоа постојат повеќе можности. Тоа може да води кон одвоено прикажување на двете примарни функции на државата, производството на непазарни услуги и прераспределба на националниот доход.

3. Улогата на даноците во СНС

- A4.26 Како што беше претходно кажано, даноците на производите се третираат како форма на доход во СНС. Многу економисти, сепак, имаат тенденција да ги сметаат истите како даноци на потрошувачката. Оваа категорија не постои во СНС, а не постои ниту категоријата субвенции на потрошувачот. Даноците на финансиските трансакции (како што се даноците на емисија, купување, и проджба на хартии од вредност), се третираат како даноци за производство дури иако често не е вклучена услугата. Можеби е соодветно да се ревидира третманот на сите даноци и субвенции во СНС за да се обезбеди дека истите се во согласност со сфаќањето и потребите на корисниците, или ако не, тогаш објаснувањето на разликите да се врши доста експлицитно и значајно.

4. Животно осигурување

- A4.27 Во моментот во СНС постои недоследност помеѓу третманот на доходот од сопственост кој се акумулира за пензиските корисници според утврден план за бенефиции и други форми на животно

осигурување. За пензиските корисници износот на доходот од сопственост кој им се препишува на нив се совпаѓа со зголемувањето на нивните побарувања, без да се намали доходот од сопственост во согласност со тоа дали изворот на финансирање е од сопственичка добивка или не. За полисите на животно осигурување, осигурителните компании задржуваат дел од сопственичката добивка направена од резервите која припаѓа на осигурениците, но ова задржување не се смета како дел од провизијата која ја наплатуваат осигурителните компании. Тоа може да доведе до несоодветно пресметување (потценување) на аутпутот на осигурителните компании. Ова прашање треба да се обработи, а исто така и да му се даде соодветен третман кога се случуваат сопственички загуби.

5. Реинвестирана добивка

- A4.28 СНС препорачува дека задржаната добивка на претпријатието со странска директна инвестиција треба да се смета дека се дистрибуира до странски директни инвеститори во сооднос со нивната сопственост во акционерскиот капитал на претпријатието. Овие добивки, потоа, се реинвестираат од тие сопственици како дополние кон акционерскиот капитал во финансиската сметка. Овој износ претставува дополние на остварените распределби извршени од распределниот доходот. Овој пристап е усвоен и за заработката од инвестициските фондови.
- A4.29 Предложено е овој третман да се прошири со други видови на единици, особено јавните корпорации. Ако придонесот од задржаната добивка се усвои за сопствениците на корпорациите, тоа би значело дека дивидендите ќе се заменат со реинвестирана добивка во сметката на примарна распределба на доходот и тој збир намален за износот на фактички исплатената дивиденда би се прикажал како додаток на (или во одреден случај) повлекување од акционерскиот капитал во финансиската сметка. Тоа би значело дека распределбата на добивката во корпорациите се проценила на стриктно пресметковна основа, но исто така би значело дека заштедата на корпорациите секогаш би била нула. Таква промена би имала сериозни импликации за толкување на сметките бидејќи би биле составени врз различни парадигми од тековниот третман на дивиденди и корпоративна заштеда.

6. Евидентирање на каматата на пресметковна основа во СНС

- A4.30 Низ 1990-те и во 2000-те години водени се дискусии во меѓународната статистичка заедница за соодветен начин на евидентирање на каматата за хартии од вредност како што се државните обврзници. Во дискусијата се утврдени два општи пристапи, таканаречени пристапи на должник и доверител.

A4.31 Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки основаше група за електронска дискусија во 1999 година за да добие мислења од поширока група на корисници и прибирачи на статистички податоци за тоа како макроекономската статистика треба да ја евидентира, на пресметковна основа, каматата на државни обврзници и други разменливи должнички хартии од вредност. Модераторот на електронската група за дискусија изготвил извештај во октомври 2002 година во кој е наведен заклучок дека додека учесниците во групата се силно поделени, мнозинскиот дел биле во корист на примена на пристапот на должник. Потоа, Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки го разгледа извештајот и ги поддржа неговите заклучоци. Потоа, изготви препораки до Комисијата за статистика на ОН во кој се предлага СНС да го препорача пристапот на должник, а Комисијата за статистика на ОН се согласи. Препораката и образложенијата на двата пристапи можат да се најдат во параграфите од 17.252 до 17.254.

A4.32 Дискусии за одредени најнови прашања, вклучително третман на концесионални кредити, нефункционален кредити, камата на должнички хартии од вредност поврзани со индекс и затезна камата покажале дека должничко/доверителска дебата има последици над евиденцијата на каматата на хартии од вредност. Целосно разгледување на дефиницијата на доход во СНС би требало повторно да го разгледа ова прашање.

7. Пресметка на финансиските услуги за посредување индиректно мерени

A4.33 Третманот на финансиските услуги на посредување индиректно мерени (FISIM) се обработува во параграфите 6.163 до 6.169. СНС препорачува FISIM да се пресметуваат во однос на референтна стапка која не содржи елемент на услуга и го изразува ризикот и структура на доспевање на депозити и кредити. За домашните и странските финансиски институции потребни се различни референтни стапки. Претпоставката позади пристапот FISIM е дека тоа претставува елемент на услуга, а не текови на камата, што изразува променливи степени на ризик кај поризични клиенти кои плаќаат повисоки давачки за услуги. Оваа претпоставка била разгледана и се истражува.

8. Висока инфлација

A4.34 Долго се знае дека високата инфлација може да ги наруши мерењата на каматата, бидејќи потребен е еден дел за борба против реалните сопственички загуби кои настануваат кај финансиски средства кои не се индексирани за инфлација. До 1970-те години, кога инфлацијата била важен проблем во поголем дел од светот, третманот на каматата со висока инфлација се сметал за важно прашање за националните сметки. Сепак спротивно упатство е дадено во Анекс Б, во глава XIX од СНС од 1993

година и глава VII од *Сметководство за инфлација – прирачник за национално сметководство според условите за висока инфлација* (Организација за економска соработка и развој, 1996 година). Затоа се препорачува дека истражувањето за единствен универзален прифатен третман на камата во услови на висока инфлација останува на дневниот ред за истражување.

9. Мерење на неутрални и вистински сопственички добивки и загуби

A4.35 СНС препорачува номиналните сопственички добивки и загуби, евидентирани во сметката на ревалоризациј да бидат поделени во неутрални и реални сопственички добивки и загуби. Во параграфот 12.85 се препорачува употреба на сеопфатен индекс на цени кој опфаќа што е можно поширок обем на стоки, услуги и средства. Некои национални сметководители предложиле различни индекси на цени да се користат за различни видови на средства. Целосното влијание на овој предлог треба да се испита.

10. Доход кој произлегува од активата

A4.36 Со воведувањето на капиталните услуги во СНС се утврдува дека дел од додадената вредност се должи на придонесот на основните средства и други нефинансиски средства кон доходот создаден со производство. Се поставува прашањето за тоа дали еден дел од додадената вредност треба, исто така, да се смета дека е резултат на финансиските извори кои се на располагање на производителот.

11. Доход добиен од активности преземени на неформална основа

A4.37 Утврдувањето на поврзаноста помеѓу работата во неформалниот сектор и СНС е важен придонес во осовременувањето на СНС во 2008 година. Интересот за оваа област продолжува да привлекува значително внимание особено во земјите во развој. Пожелно е да постои постојано инволвирање на националните сметководители во работата на Групата Делхи и другите иницијативи во оваа област.

Г. Прашања поврзани со финансиските инструменти

1. Прашања произлезени од финансиската криза

A4.38 Како што е наведено во воведот, финансиската криза обезбедува значаен тест за цврстината на СНС и адекватноста на нејзините препораки во состојби кои не се земени предвид бидејќи прво е донесен СНС. Се додека не се откријат сите последици од состојбата во 2008 година, и навистина потоа, ќе постои потреба да се продолжи со испитување на чекорите кои се преземени како одговор на кризата

за да се обезбеди и чекорите и нивните последици адекватно да се опфатат во националните сметки.

2. Признавање на правото на социјална сигурност како пасива

- A4.39 Според образложеното во дел 2 од глава 17, правата на социјална сигурност не се евидентираат во главната сметка, туку се прикажани во дополнителна табела заедно со правата на пензиско осигурување од одредени пензиски планови кои ги управува општата влада. Привремените критериуми за одредување дали правата се прикажуваат во главната сметка или само во дополнителна табела се објаснети во параграфот 17.187. Се продолжува со работата за пречистување на овие критериуми и да се утврдат усогласени методи за да се определи вредноста на овие обврски.

3. Поширока примена на фер вредност за заемите

- A4.40 СНС препорачува дека вредностите на кредитите кои треба да се евидентираат во билансите на состојба на доверителите и на должниците треба да се во номинална вредност, односно на износи на главницата кои должниците се концептуално обврзани да ги платат на доверителите кога доспеваат кредитите. Сепак, вообичаено е фер вредноста на кредитите да се разликува од номиналната вредност, од повеќе причини. Во моментот СНС препорачува дополнителни ставки кои ја евидентираат само фер вредноста на кредитите кои посебно се окарактеризирани како нефункционални. Може да се разгледа можноста за поширока употреба на фер вредноста наместо номиналната вредност.

4. Одредби

- A4.41 Во деловното сметководство постојат три степени на "ветувања": обврски, одредби и потенцијална пасива. Нивните дефиниции се:
- а. Обврска претставува тековна обврска на ентитет која произлегува од претходни настани, чие подмирување се очекува да следи како одлив од ентитетот од извори кои содржат економски користи или потенцијал за услуга.
 - б. Одредба претставува обврска со неизвесен рок и/или износ.
 - в. Потенцијална пасива претставува можна обврска која произлегува од претходни настани, чие постоење ќе се потврди исклучиво со настанување или не-настанување на еден или повеќе идни настани кои не се целосно под контрола на ентитетот.
- A4.42 Во СНС, обврските и одредбите кои се однесуваат на финансиските инструменти генерално се евидентираат во главните сметки единствено ако

постои соодветна финансиска актива од еднаква вредност која поседува деловниот партнер. Сепак, се препорачува одредени одредби кои не ги исполнуваат критериумите, како тие кај нефункционалните кредити, да се евидентираат како дополнителни ставки. Потенцијалната пасива воопшто не се евидентира во главните сметки, освен во случај на стандардните гаранции.

- A4.43 Проблем претставува фактот што евидентирањето на намалувањето на вредноста на активата во СНС неопходно имплицира намалување на соодветната пасива, но корисникот на средството може да несака да го открие, на деловниот партнер, фактот дека ги смета некои од оштетните барања како ненаплативи. Доколку не го стори тоа сепак ја преценува вредноста на активата.

5. Концесионалност на долг

- A4.44 Потребна е понатамошна работа за да се разјасни дали концесионалните кредити вклучуваат и субвенција за секој трошок на услугата поврзана со плаќања на камати или трансфер кој претставува разлика помеѓу пазарната каматна стапка и договорената стапка. Ако е вториот случај, следен проблем претставува дали трансферот треба да се плати период по период на тековна основа како тековен трансфер или како еден капитален трансфер во моментот кога е издаден кредитот.

6. Вреднување на сопствениот капитал и негови импликации

- A4.45 Во моментот постојат повеќе алтернативи за вреднување на акционерскиот капитал во СНС. Се поставува прашањето дали можат да се дадат постандардизирани препораки.

7. Трансакции со повторен откуп/репо трансакции

- A4.46 Работата со сложена група на трансакции, позната како трансакции со повторен откуп, била предлагана повеќе години. Овие трансакции го носат името од две општи карактеристики: а) обврска да се врати трансакција на одреден иден датум (или на барање), и (б) дека, иако законската сопственост се пренесува на купувачот, многу од ризиците и користите од сопственост остануваат кај оригиналниот сопственик. Трансакциите со повторен откуп вклучуваат и договори за откуп, позајмици на хартии од вредност без готовинско обезбедување, свопови во злато и златни кредити/депозити.

Д. Прашања поврзани со не-финансиската актива

1. Разменливи дозволи за емисија

- A4.47 Разменливите дозволи за емисија се релативно нов феномен, но многу брзо добиваат во значење. Во

СНС не е експлицитно објаснет целосниот третман на сите видови на дозволи, па затоа овој недостаток треба да се отстрани што е можно побрзо за да се намали неизвесноста.

2. Дозволи за употреба или користење на природни ресурси

- A4.48 Делот 5 од глава 17 се занимава со третманот на лиценците и дозволите за користење на природните ресурси. Бидејќи третманот за индивидуални ресурси се развил независно, се препорачуваат одредени неконзистентни третмани на ова прашање.
- A4.49 За случај кога природните ресурси имаат неограничен животен век и чија употреба во производството не влијае на видот или вредноста на средството, сопственикот може да дозволи природниот ресурс да се користи во продолжен временски рок на начин што во пракса корисникот ја контролира употребата на ресурсот во текот на тој рок со мала или никаква интервенција од законскиот сопственик. Во случај со земјиштето, СНС препорачува договорот помеѓу сопственикот и корисникот да претставува продажба на земјата. Во случај на закуп на радио спектрум, СНС препорачува во дозволата за употреба на спектрумот да не се менува сопственоста на спектрумот, туку да содржи не-произведена актива согласно главните договори, лизинг и лиценци. Во случај за дозвола за користење на атмосферата или речно корито како одвод во еколошката средина, СНС препорачува плаќањето да се третира како данок.
- A4.50 Во случај на природен ресурс кој подлежи на надополнување (обновување) и кој може да се користи на неопределено време со тоа што употребата се ограничува, а сопственикот ја продолжува или прекинува дозволата за продолжена употреба на средството од една година во друга, плаќањата од корисникот на сопственикот се евидентираат како рента. Не се врши прилагодување на вредноста на евидентираната рента од аспект на тоа дали употребата е фактички одржлива или не. Ако не е одржлива, дел од плаќањето се смета како компензација за не-одржливата употреба.
- A4.51 Во случај кога природниот ресурс не може да се надополни во еден човечки животен век и употребата во производството може да го потроши, сопственикот може да дозволи ресурсот да се искористи во целост. Во овој случај СНС препорачува економската сопственост на природниот ресурс да остане кај закуподавачот, додека закупецот плаќа надоместоци евидентирани како рента. Само закупецот, а не закуподавачот го организира производството. Тоа значи дека намалувањето на вредноста на капиталот поради производството се евидентира во билансот на состојба на сопственикот како друга промена во обемот на активата. Врската помеѓу падот на вредноста на активата и нејзината употреба во производството се губи. Како во

претходниот случај, не се евидентира фактот дека дел од рентата која е платена претставува компензација за намалувањето на вредноста на активата.

3. Проширување на границите на фиксно средство за вклучување на друга актива од интелектуална сопственост

Иновација

- A4.52 Границата на основните средства на СНС се проширува за да го вклучи аутпутот на активностите за истражување и експериментален развој (Р&Д) кој се совпаѓа со општата дефиниција за актива (средство). Евидентно е дека истражувањето и развојот опфаќа дел, но не целосно, од процесот на иновација. Тоа може да доведе до исклучување на многу расходи од производствениот или техничките сектори на претпријатието. Истите овие сектори можат да се одговорни за утврдување на потенцијален нов производ и да го упатат до секторот за истражување и развој за да се развие научно-техничкиот дел од истиот. Притоа, претпријатието може да направи и други расходи пред да се пушти новиот производ на пазарот. Тоа вклучува истражување на пазарот за да се утврди побарувачката за новиот производ, како и маркетинг трошоци за негова промоција.

Пазарна актива

- A4.53 Пазарната актива вклучува брендови, мастхеадс, трговски знак, лого и назив на домен. Маркетингот претставува клучен двигател на вредноста на брендот и големите корпорации значително инвестираат во градење и поддршка на нивниот бренд преку реклами, спонзорство и други мерки за градење на позитивен имиџ кај клиентите. СНС ја третираат пазарната актива како непроизводна, а настанатите расходи при нејзиното создавање како меѓуфазна потрошувачка. Во билансот на состојба се појавува само кога е продадена. Главната причина за нетретирање на пазарната актива како основно средство се должи на проблемот за мерење на нивната вредност.

Човечки капитал

- A4.54 Покрај обуката на персоналот која потребна при воведувањето нов производ на пазарот, расходите за иновација се одвоени од лицата кои ја спроведуваат иновацијата. Затоа тие во голем степен ги исклучуваат „инвестициите во човечки капитал”.
- A4.55 Човечкиот инпут е главен инпут во многу производствени процеси, а вредноста на тој инпут во голем дел зависи од знаењето кое лицата го внесуваат во производствениот процес. Добро е познато дека образована популација е од витално значење за економската благосостојба во многу земји. И покрај фактот што постојат големи

концептуални и практични проблеми за утврдување на вредноста на образована работна сила, има повторени барања за осврт на ова прашање во рамките на СНС.

4. Трошоци за трансфер на сопственост на вредности и непроизведена актива

- A4.56 СНС прави разлика помеѓу трошоци за трансфер на сопственост настанати при стекнувањето и располагањето со нефинансиски средства, од една страна, и финансиски средства, од друга страна. Трошоците за трансфер на сопственост настанати при трансакции во нефинансиски средства се евидентираат како форма на бруто инвестиции во фиксен капитал, додека трошоците за пренос на сопственост настанати при трансакции во финансиски средства се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка. Причината за различниот третман е тоа што нефинансиските средства се употребуваат во производството, а создадениот доход од производство треба да биде доволен за покривање на трошоците од употреба на тие средства, вклучувајќи ги и трошоците за трансфер на сопственост. Финансиските средства не се употребуваат во производството и имаат функција на залиха на вредноста, за заработка на доход од сопственост или како очекување на сопственичка добивка. Исто така, вообичаено е брзата промена на сопственоста на финансиските средства и обврски.
- A4.57 Скапоценостите се нефинансиски средства, но се чуваат како резерва на вредноста и не се употребуваат во производство. Како такви тие се послични на финансиската актива, отколку со другата нефинансиска актива. Оттука, дискутабилен е фактот дека трошоците за трансфер на сопственост на скапоцености да се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка наместо, како во моментот, инвестиции во фиксен капитал.
- A4.58 Трошоците за трансфер на сопственост на основни средства не се евидентираат посебно, туку се додаваат на цената која ја плаќа купувачот и се одземаат од цената која ја добива продавачот за да се добие вредноста на набавката и продажбата, соодветно. Трошоците за трансфер на сопственоста за не-произведени средства се евидентираат во посебна категорија на бруто инвестиции во фиксен капитал. Исклучок се прави во случај со земјиштето, каде трошоците за трансфер на сопственоста се ретираат како подобрување на земјиштето.
- A4.59 Осврт и рационализација на овие практики можат да бидат од помош.

5. Разлика помеѓу тековно одржување и капитални поправки

- A4.60 СНС прави разлика помеѓу вообичаено одржување и поправки на основните средства и главни реновирања, реконструкции или проширувања (види параграфи 6.225 до 6.228), но потврдува дека разликата не е прецизно одредена. Првите се евидентираат како меѓуфазна потрошувачка, а вторите како бруто инвестиции во фиксен капитал.
- A4.61 Главните реновирања или проширувања ја зголемуваат изведбата и капацитетот на постојните основни средства или значително го прошируваат претходно очекуваниот век на трајност. Вообичаените одржувања и поправки се потребни така што средството може да се кориси во текот на целиот век на траење кој се очекува при неговата набавка. Ако сопственикот ги занемарува одржувањето и поправките, тогаш очекуваниот век на траење може драстично да се намали и непредвидената застареност може да се евидентира како друга промена на обемот на вредноста на средството.
- A4.62 Ако барањето за третман како фиксен капитал било да се спречи намалувањето на векот на употреба, наместо да се зголеми, проблемот на граничната линија помеѓу вообичаеното одржување и главните проширувања би исчезнале, со што може да се избегне проблемот последиците на недоволното одржување да не се одразат во намалување на нето домашниот производ.

6. Третман јавно-приватно партнерство

- A4.63 Јавно-приватни партнерства (ЈПП) се објаснети во глава 22. За понатамошниот развој на нивниот третман во СНС се чека на развојот и усвојување на стандарди кои се изработуваат од страна на Одборот за меѓународни сметководствени стандарди и Меѓународниот одбор за сметководствени стандарди на јавниот сектор. Меѓусекретаријатската работна група за национални сметки го следи овој развој.

7. Трансфер на сопственост врз средство за време на неговиот животен век

- A4.64 И во двата случаи, кога природниот ресурс се најмува во продолжен временски период и случајот на јавно-приватни партнерства, економската сопственост на едно средство ефективно се менува во текот на неговиот животен век. Условите на договорите се такви што надоместокот од почетниот корисник за промената на сопственоста кон вториот корисник се врзани со договори за плаќање во текот на закупот. Преносот на сопственост треба да се евидентира како друга промена во класификацијата на активата и не се одразува во сметките на производството или распределба на доходот. Тоа е недостаток кој може да се корегира со одредено елаборирање на концептот на финансиски лизинг.

Литература

Bank for International Settlements, the Commonwealth Secretariat, Eurostat, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, the Paris Club Secretariat, the United Nations Conference on Trade and Development and World Bank (2003): *External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users*. Also available from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/eds/Eng/Guide/file1.pdf>

Canberra Group (2001): Expert Group on Household Income Statistics *The Canberra Group: Final Report and Recommendations*, Ottawa. Available from: <http://www.lisproject.org/links/canberra/finalreport.pdf>

EU KLEMS Project: *Productivity in the European Union: A Comparative Industry Approach (EU KLEMS 2003)*. Available from: <http://www.euklems.net/>

European Central Bank (2007): *Monetary Financial Institutions And Markets Statistics Sector Manual*. Frankfurt am Main. Available from: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/mfmarketstatisticssectormanual200703en.pdf>

Eurostat (1995): *Regional accounts methods - Gross value-added and gross fixed capital formation by activity*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Eurostat (1996): *Regional accounts methods – Households Accounts*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

Eurostat (1999): *Handbook on Quarterly National Accounts*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/CA-22-99-781/EN/CA-22-99-781-EN.PDF

Eurostat (2001): *Handbook on Price and Volume Measures in National Accounts*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Also available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-41-01-543/EN/KS-41-01-543-EN.PDF

Eurostat (2002a): *ESA95 Manual of Government Deficit and Debt*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Also available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-42-02-585/EN/KS-42-02-585-EN.PDF

Eurostat (2002b): *Manual on Sources and Methods for the Compilation of ESA95 Financial Accounts*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Also available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-BE-02-004

Eurostat (2003): *Household Production and Consumption: Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

Eurostat (2007): *Recommendations Manual on the Production of Foreign Affiliates Statistics (FATS)*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Also available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-RA-07-002

Eurostat (2008): *Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-RA-07-013

Eurostat and Organisation for Economic Co-operation and Development (2005): *Methodological Guide for Developing Producer Price Indices for Services*. Also available from: <http://www.oecd.org/dataoecd/44/40/36274111.pdf>

Eurostat, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Tourism Organization, United Nations (2008): *2008 Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*. Luxembourg, Madrid, New York, Paris. United Nations publication sales No. E.01.XVII.9. Available from: <http://unstats.un.org/unsd/tradeserv/TSA%20RMF%202008%20edited%20whitecover.pdf>

Hussmanns, R.; du Jeu, B. (2002): *ILO Compendium of Official Statistics on Employment in the Informal Sector*, Working Paper No.1, Bureau of Statistics, ILO, 2002. Paper prepared for the discussion on Decent Work and the Informal Economy during the 90th Session of the International Labour Conference, Geneva. Available from: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/ilocomp.pdf>

Husmanns, Ralf (2004): *Measuring the Informal Economy: from: Employment in the Informal Sector to Informal Employment*, ILO, Working Paper No. 53, Geneva. Available from: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/papers/wp53.pdf>

Husmanns, Ralf (2005): *Measurement of Informal Employment: Recent International Standards 2005*. Paper presented to the 14th Conference of Commonwealth Statisticians, Cape Town South Africa. Available from: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/papers/comp.htm>

International Labour Office (1993): *Resolution Concerning Statistics of Employment in the Informal Sector* 15th International Conference of Labour Statisticians: Highlights of the Conference and text of the three resolutions adopted. In Bulletin of Labour Statistics 1993-2, IX-XXIV, Geneva 25.87

International Labour Office (2002): *Women and Men In The Informal Economy: A Statistical Picture*, Geneva. Available from: <http://www.wiego.org/publications/women%20and%20men%20in%20the%20informal%20economy.pdf>

International Labour Office (2003): *Guidelines Concerning a Statistical Definition of Informal Employment* Report of the 17th International Conference of Labour Statisticians, Geneva. Available from: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/17thicls/final.pdf>

International Labour Office (2003): *Household Income and Expenditure* Report of the 17th International Conference of Labour Statisticians, Geneva. Available from: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/17thicls/r2hies.pdf>

International Labour Office (forthcoming): *Manual on the Measurement of Volunteer Work*. Available from: http://www.ilo.org/global/What_we_do/Statistics/events/icls/lang_en/docName_WCMS_100574/index.htm

International Labour Organization, International Monetary Fund, Organisation for Economic and Co-operation and Development, Eurostat, United Nations Economic Commission for Europe and World Bank (2004): *Consumer Price Index Manual: Theory and Practice*, Geneva, International Labour Organisation. Also available from: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/guides/cpi/index.htm>

International Labour Organization, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations, Economic Commission for Europe and the World Bank (2004): *Producer Price Index Manual: Theory and Practice*, Washington, International Monetary Fund. Also available from: <http://www.imf.org/external/np/sta/teppi/index.htm>

International Labour Organization, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations Economic Commission for Europe and World Bank (2009): *Export and Import Price Index Manual. Theory and Practice*. Washington, International Monetary Fund. Also available from: <http://www.imf.org/external/np/sta/tegepi/index.htm>

International Monetary Fund (2000): *Monetary and Financial Statistics Manual*, IMF, Washington DC. Available from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/mfs/manual/index.htm>

International Monetary Fund (2001a): *Government Finance Statistics Manual*. IMF, Washington DC. Available from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/pdf/all.pdf>

International Monetary Fund (2001b): *Quarterly National Accounts Manual – Concepts, Data Sources, and Compilation*. IMF, Washington DC. Available from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/qna/2000/Textbook/index.htm>

International Monetary Fund (2008a): *Balance of Payments and International Investment Position Manual, Sixth Edition (BPM6)*, IMF, Washington DC. Also available from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm>

International Monetary Fund (2008b): *International Transactions in Remittances: Guide for Compilers and Users* (draft). IMF, Washington DC. Available from: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/2008/rcg/pdf/guide.pdf>

International Monetary Fund (2008c): *Monetary and Financial Statistics: Compilation Guide*, IMF, Washington DC. Available from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/cgmfs/eng/pdf/cgmfs.pdf>

- International Monetary Fund (Annual): *Balance of Payments Statistics Yearbook*, IMF, Washington DC.
- Jalava, Jukka; Kavonius, Ilja Kristian, (2006): *Durable Goods and their Effect on Household Saving Ratios in the Euro Area*. VATT Discussion Paper, Government Institute for Economic Research, Helsinki, Finland. Available from: http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/k409.pdf
- Organisation for Economic Co-operation and Development (1996): *Inflation Accounting - A Manual on National Accounting Under Conditions of High Inflation*, OECD, Paris. Available from: <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/browseit/3096061E.PDF>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2000): *A System of Health Accounts*. OECD, Paris. Available from: <http://www.oecd.org/dataoecd/41/4/1841456.pdf>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2001): *Measuring Productivity: Measurement of Aggregate and Industry-level Productivity Growth*; OECD, Paris. Available from: <http://www.oecd.org/dataoecd/59/29/2352458.pdf>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2004): *Handbook on Hedonic Indexes and Quality Adjustments in Price Indexes: Special Application to Information Technology Products*. Also available from: <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/browseit/9306081E.PDF>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2005): *Measuring Globalisation: OECD Handbook on Economic Globalisation Indicators*, OECD, Paris. Available from: <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/browseit/9205061E.PDF>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2008): *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, fourth edition*; OECD, Paris; Available from: <http://www.oecd.org/dataoecd/26/50/40193734.pdf>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2009); *Towards Measuring the Volume of Health and Education Services*: OECD Handbook; OECD, Paris.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2009): *Measuring Capital: (revised version)* OECD, Paris. Also available from: [http://www.ois.oecd.org/olis/2009doc.nsf/LinkTo/NT00000962/\\$FILE/JT03258144.PDF](http://www.ois.oecd.org/olis/2009doc.nsf/LinkTo/NT00000962/$FILE/JT03258144.PDF)
- Organisation for Economic Co-operation and Development: (forthcoming): *Handbook on Deriving Capital Measures of Intellectual Property Products*; OECD, Paris.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (Annual): *Revenue Statistics*, OECD, Paris.
- Organisation for Economic Co-operation and Development and Eurostat (2008): *Guidelines on Revisions Policy and Analysis* Available from: http://www.oecd.org/document/21/0,3343,en_2649_34257_40016853_1_1_1_1,00.html
- Organisation for Economic Co-operation and Development, International Monetary Fund, International Labour Organisation and CIS STAT (2002): *Measuring the Non-Observed Economy - A Handbook*; OECD, Paris: Available from: <http://www.oecd.org/dataoecd/9/20/1963116.pdf>
- Statistics Finland, National Consumer Research Centre (2006): *Household Production and Consumption in Finland 2001 - Household Satellite Account*, Helsinki. Available from: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/isbn_952-467-570-6_en.pdf
- United Nations (1975): *Towards a System of Social and Demographic Statistics*, New York. Studies in methods, Series: F, No.18, United Nations Publication Sales number: E.74.XVII.8 Available from: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_18E.pdf
- United Nations (1998): *International Merchandise Trade Statistics: Concepts and Definitions*. Studies in Methods, Series M, No.52, Rev.2, United Nations Publication Sales No. E.98.XVII.16 Available from: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_52rev2E.pdf
- United Nations (2000): *Classifications of Expenditure According to Purpose*: Classification of the Functions of Government (COFOG); Classification of Individual Consumption According to Purpose (COICOP); Classification of the Purposes of Non-Profit Institutions Serving Households (COPNI); Classification of the Outlays of Producers According to Purpose (COPP). Statistical Papers, Series M, No. 84, United Nations Publication, Sales No. E.00.XVII.6
- Also available from: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_84E.pdf
- United Nations (2000): *Household Accounting: Experience in Concepts and Compilation, Volume 1 Household Accounts*. Studies in Methods, Series F, No. 75 (Vol 1). United Nations Publication Sales No. E.00.XVII.16 (Vol. 1)

Available from: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_75v1E.pdf

United Nations (2002): *SNA News and Notes*, Vol. 14, April 2002. Available from: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/snnews.asp>

United Nations (2003): *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*, New York. Studies in methods, Series: F, No.91, United Nations Publication Sales no. 03.XVII.9 Available from: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_91E.pdf

United Nations (2006): *Standard Industrial Trade Classification Revision 4*. Statistical papers, Series M, No 34, Rev. 4. United Nations Publications Sales No. E.06.XVII.10 Also available from: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_34rev4E.pdf

United Nations (2008a): *International Standard Industrial Classification of All Economic Activities Revision 4*, New York, Statistical Papers Series M No. 4 Rev.4 United Nations Publication Sales No. E.08.XVII Also available from: <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/isc-4.asp>

United Nations (2008b): *Central Product Classification Version 2*. Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, Statistical Papers, Series M, No 77, Ver. 2. United Nations Publications, Sales No.E.08.XVII.7.

Also available from: <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-2.asp>

United Nations (2008c): *International Recommendations on Industrial Statistics*. Statistical Papers, Series M, No. 90, United Nations publication sales no. E.08.XVII.8 Available from: <http://unstats.un.org/unsd/industry/docs/M90.pdf>

United Nations (forthcoming): *Companion Guide to ISIC and CPC*, Statistical papers, series F, No. 101, United Nations publication

United Nations Economic Commission for Europe (1992): *Guidebook to Statistics on the Hidden Economy*

United Nations Economic Commission for Europe (1993): *Inventory of National Practices in Estimating Hidden and Informal Economic Activities for National Accounts*. Available from: <http://www.unece.org/stats/publications/NOE1993.pdf>

United Nations Economic Commission for Europe (2003): *Non-observed Economy in National Accounts - Survey of National Practices*, Geneva. United Nations Publication Sales No. E.03.II.E.56. Available from: <http://www.unece.org/stats/publications/NOE2003.pdf>

United Nations Economic Commission for Europe (2008): *Non-observed Economy in National Accounts - Survey of Country Practices*, Geneva. United Nations Publication Sales No. E.08.II.E.8. Available from: <http://www.unece.org/stats/publications/NOE2008.pdf>

United Nations and the European Central Bank (forthcoming) *Financial Production, Flows and Stocks in the SNA*.

United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations Conference on Trade and Development and the World Trade Organization (2002): *Manual on Statistics of International Trade in Services*, New York. Statistical Papers Series M No. 86, United Nations Publication Sales No. E.02.XVII.11. Available from: http://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/Seriesm_86e.pdf

United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development and World Bank (2003): *Integrated Environmental and Economic Accounting 2003*, Studies in Methods, Series F, No16 Rev. 1. United Nations Publication, Sales No. E.06.XVII.8 Also available from: <http://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seea2003.pdf>

United States National Research Council, Panel to Study the Design of Nonmarket Accounts (2005): *Beyond the Market: Designing Nonmarket Accounts for the United States*. Available from: http://www.nap.edu/catalog.php?record_id=11181#toc

World Bank (2008): *Global Purchasing Power Parities and Real Expenditure: 2005 International Comparison Program Methodological Handbook*. World Bank, Washington. Also available from: <http://go.worldbank.org/MWS20NNFK0>

World Customs Organization (2007): *Harmonized Commodity Description and Coding System*, Revision 4.

Also available from: <http://publications.wcoomd.org/index.php>

Поимник

A

- Acquisitions of goods and services by institutional units occur when they become the new owners of the goods or when the delivery of services to them is completed 9.36
- Набавка на стоки и услуги од страна на институционални единици настанува тогаш кога тие постануваат нови сопственици на стоките или кога е завршено доставувањето на услугите за нив 9.36
- Activity see also principal activity, secondary activity, ancillary activity
- Активност види, исто така, основна активност, секундарна активност, помошна активност
- Actual final consumption measures the amount of consumption goods and services acquired. 9.7
- Фактичка финална потрошувачка го претставува износот на расположливите стоки и услуги за потрошувачка 9.7
- Actual final consumption of general government is measured by the value of the collective consumption services provided to the community, or large sections of the community, by general government 9.117
- Фактичка (вистинска) финална потрошувачка на општата влада се мери преку вредноста на заеднички потрошените услуги, дадени на заедницата, или на поголеми делови од заедницата, од страна на општата државна власт 9.117
- Actual final consumption of households is measured by the value of all the individual consumption goods and services acquired by resident households. 9.116
- Фактичка (вистинска) финална потрошувачка на секторот домаќинства се мери преку вредноста на сите индивидуално потрошени стоки и услуги од страна на резидентните домаќинства. 9.116
- Actual final consumption of NPISHs is measured by the value of the collective consumption services provided to the community, or large sections of the community, by NPISHs. 9.118
- Фактичка (вистинска) финална потрошувачка на секторот на непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) се мери преку вредноста на заеднички потрошените услуги дадени на заедницата, или поголеми делови од заедницата, од страна на НИСД 9.118
- Actual premium see premium
- Фактичка премија види премија
- Adjusted disposable income is the balancing item in the redistribution of income in kind account. It is derived from the disposable income of an institutional unit or sector by adding the value of the social transfers in kind receivable by that unit or sector and subtracting the value of the social transfers in kind payable by that unit or sector. 8.32
- Прилагоден расположлив доход претставува ставка за порамнување во сметката на редистрибуција (прераспределба) на доходот во натурална форма. Тој се добива кога на расположливиот доход на една институционална единица или сектор се додаде вредноста на примените социјални трансфери во натура од таа единица или сектор и одземе вредноста на пратените социјални трансфери во натура од страна на таа единица или сектор. 8.32
- Ancillary activity An ancillary activity is a supporting activity undertaken within an enterprise in order to create the conditions within which the principal or secondary activities can be carried out. 5.36
- Помошна активност. Помошна активност претставува поддржувачка активност превземена во рамки на едно претпријатие со која се создаваат услови за нормално одвивање на основните или секундарните активности. 5.36

Animal resources yielding repeat products cover animals whose natural growth and regeneration are under the direct control, responsibility and management of institutional units.	10.92
Ресурси од животинско потекло кои носат повторени приноси ги опфаќаат животните чии раст и обновување се под директна контрола, одговорност и управување на институционални единици.	10.92
Asset An asset is a store of value representing a benefit or series of benefits accruing to the economic owner by holding or using the entity over a period of time. It is a means of carrying forward value from one accounting period to another.	3.5, 3.30, 10.8, 11.3
Актива Актива претставува залиха на вредност која обезбедува корист или низа на користи на економскиот сопственик на активата како резултат на нејзиното држење или користење во текот на определен временски период. Тоа е средство чија вредност се пренесува од еден во друг пресметковен период.	3.5, 3.30, 10.8, 11.3
Asset boundary for fixed assets The asset boundary for fixed assets consists of goods and services that are used in production for more than one year.	10.33
Граница на актива за фиксни средства Границата на активата за фиксни средства опфаќа стоки и услуги што се користат во производството подолго од една година.	10.33
Asset-backed securities and collateralized debt obligations are arrangements under which payments of interest and principal are backed by payments on specified assets or income streams.	11.67
Хартии од вредност обезбедени со средства и колатеризирани должнички обврски се аранжмани во кои плаќањето на камата и главнина се обезбедени со исплати на определени средства или текови на доход.	11.67
B	
Balance of primary incomes The balance of primary incomes is defined as the total value of the primary incomes receivable by an institutional unit or sector less the total of the primary incomes payable.	7.18
Баланс на примарни доходи. Балансот на примарни доходи се дефинира како вкупна вредност на примените примарни доходи од страна на една институционална единица, или институционален сектор, намалена за вкупно исплатените примарни доходи.	7.18
Balance sheet A balance sheet is a statement, drawn up in respect of a particular point in time, of the values of assets owned and of the liabilities owed by an institutional unit or group of units.	13.2
Биланс на состојба. Билансот на состојба претставува извештај кој се изготвува во определен временски момент и кој ги содржи вредностите на средствата со кои располага и обврските кои се превземени од страна на една институционална единица, или групи на единици.	13.2
Balancing item A balancing item is an accounting construct obtained by subtracting the total value of the entries on one side of an account (resources or changes in liabilities) from the total value of the entries on the other side (uses or changes in assets). It cannot be measured independently of the entries in the accounts. As a derived entry, it reflects the application of the general accounting rules to the specific entries on the two sides of the account.	3.9
Ставка за порамнување. Ставка за порамнување е сметководствена категорија која се добива со одземање на вкупната вредност на ставките на една страна од една сметка (извори или промени во обврски) од вкупната вредност на ставките на другата страна (користења или промени во средства). Таа не може да биде измерена независно од останатите ставки во сметките. Како изведена ставка, таа ја одразува примената на општите сметководствени правила за определени книжења на двете страни на сметката.	3.9
Banker's acceptance A banker's acceptance involves the acceptance by a financial corporation, in return for a fee, of a draft or bill of exchange and the unconditional promise to pay a specific amount at a specified date.	11.68

Банкарски акцептен налог. Банкарски акцептен налог подразбира прифаќање од страна на една финансиска коорпорација, за одреден надомест, меница или пари, и безусловно ветување дека ќе исплати определен износ на определен датум.	11.68
Barter A barter transaction is one where one basket of goods and services is exchanged for another basket of different goods and services without any accompanying monetary payment.	9.49
Трампа Трампа е трансакција во која една кошница на стоки и услуги се разменува за друга кошница која содржи различни стоки и услуги без притоа да се изврши некое плаќање во парична форма.	9.49
Basic price The basic price is the amount receivable by the producer from the purchaser for a unit of a good or service produced as output minus any tax payable, and plus any subsidy receivable, by the producer as a consequence of its production or sale. It excludes any transport charges invoiced separately by the producer.	6.51
Базична цена Базична цена го претставува износот кој го прима производителот од купувачот за единица произведена стока или услуга, односно аутпут минус даночни плаќања, плус примени субвенции, реализирани од произведувачот во процесот на неговото производство или продажба. Базичната цена не ги вклучува транспортните трошоци фактурирани одделно од страна на производителот.	6.51
Bills are defined as securities that give the holders the unconditional rights to receive stated fixed sums on a specified date.	11.64
Записи претставуваат хартии од вредност кои на имателите им даваат безусловни права да ја добијат фиксно договорената сума на конкретно договорениот датум.	11.64
Bonds and debentures are securities that give the holders the unconditional right to fixed payments or contractually determined variable payments, that is, the earning of interest is not dependent on earnings of the debtors.	11.64
Обврзници и облигации се хартии од вредност кои на имателите им даваат безусловно право за фиксни наплати или договорно утврдени променливи наплати, при што заработката од камата не е условена од заработките на должникот.	11.64
Boundary see production boundary, asset boundary	
Граница, види граница на производство, граница на актива	
Buildings other than dwellings include whole buildings or parts of buildings not designated as dwellings. Fixtures, facilities and equipment that are integral parts of the structures are included.	10.74
Згради, со исклучок на живеалишта, вклучуваат цели згради или делови од згради кои не се наменети за домување. Тука се вклучуваат и уредите, просториите и опремата кои се составен дел на структурите се вклучени.	10.74
C	
Capital taxes consist of taxes levied at irregular and infrequent intervals on the values of the assets or net worth owned by institutional units or on the values of assets transferred between institutional units as a result of legacies, gifts inter vivos or other transfers.	10.207
Даноците на капитал ги сочинуваат даноците кои во неправилни и повремени интервали се прилагодуваат спрема вредностите на активите или нето богатството поседувано од институционалните единици или спрема вредностите на активите кои се пренесуваат помеѓу институционалните единици како резултат на наследство, подароци или други трансфери.	10.207
Capital transfers are unrequited transfers where either the party making the transfer realizes the funds involved by disposing of an asset (other than cash or inventories), relinquishing a financial claim (other than accounts receivable) or the party receiving the transfer is obliged to acquire an asset (other than cash) or both conditions are met.	8.10, 10.19

Капитални трансфери претставуваат неповратни трансфери при што, или страната што го прави трансферот користи ресурси преку располагање на едно средство (освен готовина или залихи), откажувајќи се од финансиско побарување (освен сметките на побарување), или страната што прима трансфер се обврзува да набави средство (освен готовина), или кога двата услови се исполнети.	8.10, 10.19
Captive financial institutions and money lenders consist of institutional units providing financial services, where most of either their assets or liabilities are not transacted on open financial markets.	4.113
Затворени финансиски институции и кредитори опфаќаат институционални единици кои нудат финансиски услуги, при што најголем дел од нивните средства или обврски не се разменуваат (тргуваат) на отворените финансиски пазари.	4.113
Central bank The central bank is the national financial institution that exercises control over key aspects of the financial system.	4.104
Централна банка Централната банка претставува национална финансиска институција која остварува контрола над основните (клучните) аспекти на финансискиот систем.	4.104
Changes in inventories are measured by the value of the entries into inventories less the value of withdrawals and less the value of any recurrent losses of goods held in inventories during the accounting period.	10.118
Промени на залихи се пресметуваат како вредност на книжењата во стоковниот фонд намалена за вредноста на повлекувањата и вредноста на било кои периодични загуби од стоките на залиха за време на пресметковниот период.	10.118
Changes in net worth due to nominal holding gains/losses is defined as the algebraic sum of the positive or negative nominal holding gains on all the assets and liabilities of an institutional unit.	12.77
Промени во нето богатството поради номинални остварени добивки/загуби се дефинираат како алгебарски збир од позитивните и негативните номинални сопственички добивки на сите средства и обврски на една институционална единица.	12.77
Changes in net worth due to saving and capital transfers represent the positive or negative amount available to the unit or sector for the acquisition of non-financial and financial assets.	10.21
Промени во нето богатството поради штедење и капитални трансфери претставуваат позитивна или негативна сума која е на располагање на единицата или секторот за набавка на нефинансиски и финансиски средства.	10.21
Claim A claim (benefit) is the amount payable to the policy holder by the direct insurer or reinsurer in respect of an event covered by the policy occurring in the period for which the policy is valid.	6.187, 17.5
Побарување Побарување (корист) претставува износ кој му се исплатува на имателот на полисата од страна на директниот осигурувач или реосигурувач поради настан покриен со полисата, кој се случил во периодот на важење на полисата.	6.187, 17.5
Claims outstanding cover claims that have not been reported, have been reported but are not yet settled or have been both reported and settled but not yet paid.	6.187, 17.5
Ненаплатени побарувања ги опфаќа побарувањата кои не биле пријавени, побарувањата кои биле пријавени но сепак не порамнети, или побарувањата кои биле пријавени и порамнети но сепак не биле наплатени.	6.187, 17.5
Collective consumption service A collective consumption service is a service provided simultaneously to all members of the community or to all members of a particular section of the community, such as all households living in a particular region.	9.4
Заедничка (колективна) потрошувачка услуга Заедничка (колективна) потрошувачка услуга претставува услуга која се дава истовремено на сите членови на заедницата или на сите членови на одреден дел од заедницата, како што се домаќинствата кои живеат во одреден регион.	9.4

Compensation of employees is defined as the total remuneration, in cash or in kind, payable by an enterprise to an employee in return for work done by the latter during the accounting period.	7.5
Надоместок на вработени се дефинира како вкупен надоместок, во готовина или натура, платен од страна на едно претпријатие на вработен за работа извршена за време на определен пресметковен период	7.5
Computer software consists of computer programs, program descriptions and supporting materials for both systems and applications software.	10.110
Компјутерски софтвер го сочинуваат компјутерски програми, описи на програмот и материјалите за поддршка на системски и применети софтвери.	10.110
Consumer durable A consumer durable is a good that may be used for purposes of consumption repeatedly or continuously over a period of a year or more	9.42
Потрошувачко трајно добро. Потрошувачко трајно добро претставува стока која може да се користи за целите на потрошувачка, повеќекратно или континуирано (постојано) во текот на една година или повеќе.	9.42
Consumption good or service A consumption good or service is defined as a good or service that is used (without further transformation in production as defined in the SNA) by households, NPISHs or government units for the direct satisfaction of individual needs (or wants) or for the collective needs of members of the community.	9.2
Стока или услуга за потрошувачка Стока или услуга за потрошувачка претставува стока или услуга што се користи (без натамошна трансформација во производството како што е дефинирано во СНС) од страна на домаќинствата, НИСД или единиците на државата заради директно задоволување на индивидуалните потреби (или желби) или на заедничките потреби на членовите на заедницата.	9.2
Consumption of fixed capital is the decline, during the course of the accounting period, in the current value of the stock of fixed assets owned and used by a producer as a result of physical deterioration, normal obsolescence or normal accidental damage.	6.240, 10.25
Потрошувачка на фиксен капитал претставува намалување кое се случува за време на пресметковниот период на тековната вредност на состојбата на фиксните средства поседувани и користени од страна на еден произведувач како резултат на физичко уништување, нормално застарување, или нормално непредвидено оштетување.	6.240, 10.25
Consumption of goods and services is the act of completely using up the goods and services in a process of production or for the direct satisfaction of human needs or wants.	9.39
Потрошувачка на стоки и услуги претставува активност на целосно искористување на стоките и услугите во процесот на производство или за задоволување на човечките потреби и желби.	9.39
Consumption The activity of consumption consists of the use of goods and services for the satisfaction of individual or collective human needs or wants.	9.39
Потрошувачка Потрошувачка активност опфаќа користење на стоки и услуги заради задоволување на индивидуални или заеднички човечки потреби или желби.	9.39
Contracts, leases and licences are treated as assets only when both the following conditions are satisfied. The terms of the contract, lease or licence specify a price for the use of an asset or provision of a service that differs from the price that would prevail in the absence of the contract, lease or licence. One party to the contract must be able legally and practically to realize this price difference.	10.16, 10.186
Договори, лизинг и лиценци се третираат за средства само доколку се исполнети следните два услови. Условите во договорот, лизингот или лиценцата ја одредуваат цената за користење на средствата или провизијата за услугата, која се разликува од цената што би се постигнала во случај кога не би постоел договорот, лизингот или лиценцата. Едната страна од договорот мора да има законска и практична можност да ја реализира оваа ценовна разлика.	10.16, 10.186

Corporation The term corporation covers legally constituted corporations and also cooperatives, limited liability partnerships, notional resident units and quasi-corporations.	4.7
Корпорација Изразот корпорација ги опфаќа законски основаните корпорации и задруги, друштвата со ограничена одговорност, условните резидентни единици и квази-корпорациите.	4.7
Costs of ownership transfer The costs of ownership transfer consist of the following kinds of items (i) All professional charges or commissions incurred by both units acquiring or disposing of an asset such as fees paid to lawyers, architects, surveyors, engineers and valuers, and commissions paid to estate agents and auctioneers. (ii) Any trade and transport costs separately invoiced to the purchaser, (iii) All taxes payable by the unit acquiring the asset on the transfer of ownership of the asset. (iv) Any tax payable on the disposal of an asset. (v) Any delivery and installation or disinstallation costs not included in the price of the asset being acquired or disposed of. (vi) Any terminal costs incurred at the end of an asset's life such as those required to render the structure safe or to restore the environment in which it is situated.	10.51
Трошоци на трансфер на сопственост Трошоците на трансфер на сопственост ги содржат следните ставки: (а) Сите професионални трошоци или провизии направени од двете единици при набавката или продажбата на едно средство, како што се хонорарите платени на адвокатите, архитектите, геодетите, инженерите и проценителите, како и провизиите платени на агентите за недвижности и аукционерите. (б) Транспортни и трговски трошоци посебно фактурирани на купувачот, (в) Сите даноци за трансфер (пренос) на сопственост на средството платени од единицата која го набавило средството, (г) Сите даноци на продажба на средството. (д) Сите трошоци за достава и монтирање или демонтирање кои не се вклучени во цената на средството кое е предмет на набавка или продажба. (ф) Сите завршни (крајни) трошоци кои се создадени на крајот на животниот век на средството, како што се оние кои се потребни за да се направи конструкцијата безбедна или да се обнови средината во која средството се наоѓа	10.51
Credit derivatives are financial derivatives whose primary purpose is to trade credit risk.	11.123
Кредитни деривативи претставуваат финансиски деривативи чија основна (примарна) цел е тргување со кредитен ризик.	11.123
Cross-country interest rate swap A cross-currency interest rate swap, sometimes known as a currency swap, involves an exchange of cash flows related to interest payments and an exchange of principal amounts at an agreed exchange rate at the end of the contract.	11.121
Меѓудржавен своп на каматни стапки. Меѓудржавен своп на каматни стапки, понекогаш познат и како валутен своп, претставува размена на готовински текови поврзани со плаќање на камата и размена на износите на главнина на крајот на договорот, по договорен девизен курс.	11.121
Cultivated biological resources cover animal resources yielding repeat products and tree, crop and plant resources yielding repeat products whose natural growth and regeneration is under the direct control, responsibility and management of an institutional unit.	10.88
Обработени биолошки ресурси опфаќаат животински ресурси кои носат повторени приноси, дрвја, посеви и садници кои носат повторени приноси се произведуваат на редовна основа, чиј природен раст и обновување се под директна контрола, одговорност и управување на една институционална единица.	10.88
Currency consists of notes and coins that are of fixed nominal values and are issued or authorized by the central bank or government.	11.52
Валутите (парите) ги сочинуваат банкноти и монети кои имаат фиксни номинални вредности и се издадени од страна на централната банка или владата.	11.52
Current international cooperation consists of current transfers in cash or in kind between the governments of different countries or between governments and international organizations.	8.128
Тековна меѓународна соработка вклучува тековни трансфери во готовина или натура помеѓу владите на различни земји или помеѓу владите и меѓународните организации.	8.128

Current taxes on capital consist of taxes that are payable periodically, usually annually, on the property or net wealth of institutional units, excluding taxes on land or other assets owned or rented by enterprises and used by them for production, such taxes being treated as other taxes on production.	8.63
Тековни даноци на капитал опфаќаат даноци што се плаќаат периодично, вообичаено годишно, на сопственоста или нето богатството на институционалните единици, исклучувајќи ги даноците на земја или други средства поседувани или изнајмувани од страна на претпријатија, а кои ги користи за производство, при што таквите даноци се третираат како останати даноци на производство.	8.63
Current taxes on income, wealth, etc. consist mainly of taxes on the incomes of households or profits of corporations and of taxes on wealth that are payable regularly every tax period (as distinct from capital taxes levied infrequently).	8.15
Тековни даноци на доход, богатство, итн, опфаќаат главно даноци на доход на домаќинства или добивки на корпорации, и даноци на богатство кои се плаќаат редовно секој даночен период (за разлика од даноците на капитал кои се плаќаат нередовно).	8.15
Current transfer A current transfer is a transaction in which one institutional unit provides a good, service or asset to another unit without receiving from the latter any good, service or asset directly in return as counterpart and does not oblige one or both parties to acquire, or dispose of, an asset.	8.10
Тековен трансфер. Тековен трансфер претставува трансакција во која една институционална единица обезбедува стока, услуга или средство на друга единица, без надомест во стока, услуга или средство директно како замена, при што не ги обврзува ниту една од страните да набават или продадат одредено средство.	8.10
Current transfers between households consist of all current transfers made, or received, by resident households to or from other resident or non-resident households.	8.133
Тековни трансфери помеѓу домаќинства ги опфаќа сите тековни трансфери пратени, или примени, од страна на резидентни домаќинства, на или од други резидентни или нерезидентни домаќинства.	8.133
Current transfers to NPISHs consist of transfers received by NPISHs from other resident or non-resident institutional units in the form of membership dues, subscriptions, voluntary donations, etc. whether made on a regular or occasional basis.	8.132
Тековни трансфери на НПИСД опфаќаат трансфери примени од НПИСД, а пратени од други резидентни или нерезидентни институционални единици во форма на членарини, претплати, доброволни донации, итн, независно дали се праќаат на редовна или повремена основа.	8.132
Current transfers within general government consist of current transfers between different government units.	8.126
Тековни трансфери во рамки на секторот на општа влада се состојат тековни трансфери помеѓу различни единици на државата.	8.126
D	
Databases consist of files of data organized in such a way as to permit resource-effective access and use of the data	10.112
Бази на податоци претставуваат датотеки на податоци организирани на таков начин кој овозможува ефикасен пристап и користење на податоците.	10.112
Debt reorganization (also referred as debt restructuring) is defined as arrangements involving both the creditor and the debtor (and sometimes third parties) that alter the terms established for servicing an existing debt.	26.106
Реорганизирање на долг (исто така се означува како реструктурирање на долг) се дефинира како аранжмани помеѓу кредиторот и должникот (и понекогаш трети страни) со кои се изменуваат претходно договорените услови за сервисирање на постојниот долг.	26.106

Debt restructuring see debt reorganization	
Реструктурирање на долг, види, реорганизирање на долг	
Debt securities are negotiable instruments serving as evidence of a debt.	11.64
Должнички хартии од вредност се договорни инструменти со кои се потврдува постоење на долг.	11.64
Deductible VAT is the VAT payable on purchases of goods or services intended for intermediate consumption, gross fixed capital formation or for resale that a producer is permitted to deduct from his own VAT liability to the government in respect of VAT invoiced to his customers.	6.58
Повратен ДДВ претставува ДДВ кој се плаќа на купените стоки и услуги наменети за меѓуфазна , бруто инвестиции во основни средства, или за натамошна препродажба, а кој производителот има право да го одбие од неговата обврска по ДДВ кон државата согласно фактурираниот ДДВ на неговите клиенти.	6.58
Defined benefit scheme A defined benefit scheme is one where the benefits payable to an employee on retirement are determined by the use of a formula, either alone or as a minimum amount payable.	17.129
Шема со определени социјални бенефиции Шема со определени социјални бенефиции е таква програма според која исплатите на еден пензионер се утврдуваат по пат на користење на формула или по пат на утврдување на минимална сума за исплата.	17.129
Defined contribution scheme A defined contribution scheme is one where the benefits payable to an employee on retirement are defined exclusively in terms of the level of the fund built up from the contributions made over the employee's working life and the increases in value that result from the investment of these funds by the manager of the scheme.	17.128
Шема со определени социјални придонеси Шема со определени социјални придонеси е таква програма според која исплатите на еден пензионер се утврдуваат исклучиво врз основа на уплатените средства во вид на придонеси направени за време на работниот век на еден работник, како и врз зголемувањето на вредностите што произлегува од инвестирањето на тие средства од страна на управителот на програмата.	17.128
Deposit-taking corporations except the central bank have financial intermediation as their principal activity. To this end, they have liabilities in the form of deposits or financial instruments (such as short-term certificates of deposit) that are close substitutes for deposits.	4.105
Корпорации кои примаат депозити, со исклучок на централна банк,а како основна активност го имаат финансиското посредување. За да го остварат ова, тие имаа обврски во форма на депозити или финансиски инструменти (како што се краткорочните депозитни сертификати) кои имаат слични карактеристики на депозитите.	4.105
Direct investment is a category of cross-border investment associated with a resident in one economy having control or a significant degree of influence on the management of an enterprise that is resident in another economy.	26.84
Директни инвестиции се категорија (форма) на меѓугранични инвестиции, при што резидент од една економија има контрола, или значаен степен на влијание, во управувањето на определено претпријатие кое е резидент на друга економија.	26.84
Disposable income is the balancing item in the secondary distribution of income account. It is derived from the balance of primary incomes of an institutional unit or sector by adding all current transfers, except social transfers in kind, receivable by that unit or sector and subtracting all current transfers, except social transfers in kind, payable by that unit or sector.	8.20
Расположлив доход претставува ставка на порамнување во секундарната распределба (дистрибуција) на сметката на доход. Тој се добива од билансот (салдото) на примарните доходи на една институционална единица или сектор со додавање на сите тековни трансфери, со исклучок на социјалните трансфери во натура, примени од таа единица или сектор и одземање на сите тековни трансфери, со исклучок на социјалните трансфери во натура, пратени од таа единица или сектор.	8.20

Distributable income of a corporation is equal to entrepreneurial income, plus all current transfers receivable, less all current transfers payable and less the adjustment for the change in pension entitlements relating to the pension scheme of that corporation.....	7.131
Распределив доход на една корпорација е еднаков на претприемачкиот доход плус сите примени тековни трансфери, минус сите пратени тековни трансфери и минус прилагодувањата за промените во пензиските исплати од пензиската програма на таа корпорација.	7.131
Dividends are a form of investment income to which shareholders become entitled as a result of placing funds at the disposal of corporations.	7.128
Дивиденди се форма на доход од инвестиции на кој имаат право акционерите како резултат на оставање на средства на располагање на корпорациите.	7.128
Durable good A durable good is one that may be used repeatedly or continuously over a period of more than a year, assuming a normal or average rate of physical usage. A consumer durable is a good that may be used for purposes of consumption repeatedly or continuously over a period of a year or more.	9.42
Трајно добро/стока Трајно добро/стока е она добро кое може да се користи повеќекратно или континуирано (непрекинато) во текот на период од една или повеќе години, под претпоставка на нормална или просечна стапка на физичко искористување. Трајно потрошувачко добро е стока што може да се користи за целите на потрошувачка повеќекратно или континуирано во текот на период од една или повеќе години.....	9.42
Dwellings are buildings, or designated parts of buildings, that are used entirely or primarily as residences, including any associated structures, such as garages, and all permanent fixtures customarily installed in residences.	10.68
Станбени единици (живеалишта) претставуваат згради, или определени делови на згради, кои во целост или првенствено се користат како места за живеење, при што вклучуваат слични конструкции, како што се гаражи, и сите трајни инсталации кои вообичаено се инсталираат во живеалиштата.	10.68
E	
Economic flows reflect the creation, transformation, exchange, transfer or extinction of economic value. They involve changes in the volume, composition, or value of an institutional unit's assets and liabilities.	3.6
Економски текови одразуваат создавање, трансформација, размена, трансфер или исчезнување на економска вредност. Тие вклучуваат промени во обемот, составот, или вредноста на средствата (активата) или обврските (пасивата) на една институционална единица.	3.6
Economic owner The economic owner of entities such as goods and services, natural resources, financial assets and liabilities is the institutional unit entitled to claim the benefits associated with the use of the entity in question in the course of an economic activity by virtue of accepting the associated risks.	3.26
Економски сопственик Економскиот сопственик на добра, како што се стоки и услуги, природни ресурси, финансиски средства и обврски, е институционалната единица, која има право да остварува користи поврзани со искористувањето на таквото добро за време на економската активност, поради прифаќање на ризиците поврзани со таа активност.	3.26
Economically significant prices are prices that have a significant effect on the amounts that producers are willing to supply and on the amounts purchasers wish to buy. These prices normally result when (a) the producer has an incentive to adjust supply either with the goal of making a profit in the long run or, at a minimum, covering capital and other costs and (b) consumers have the freedom to purchase or not purchase and make the choice on the basis of the prices charged.	6.95, 22.28
Економски значајни цени се цените кои имаат значителен ефект врз количините кои што производителите сакаат да ги понудат и врз количините кои што купувачите сакаат да ги купат. Овие цени вообичаено се јавуваат кога (а) производителот има намера да ја прилагоди понудата со цел да оствари добивка на долг рок, или барем да ги покрие капиталните и други трошоци и (б) потрошувачите имаат слобода да одлучат дали ќе купат или не, и да направат избор врз основа на фактурираните цени.	6.95, 22.28

Employee stock option An employee stock option is an agreement made on a given date (the “grant” date) under which an employee may purchase a given number of shares of the employer’s stock at a stated price (the “strike” price) either at a stated time (the “vesting” date) or within a period of time (the “exercise” period) immediately following the vesting date.	11.125
Акциони опции на вработени. Акциона опција за вработен претставува договор склучен на даден датум (датумот на “награда“), согласно кој еден вработен може да купи одреден број на акции од работодавачот по посочена цена (“договорна“ цена), или на однапред определен рок (датумот на “искористување на правата“), или во рамки на определен временски период (период на “исполнување“) веднаш после датумот на искористување на правата.	11.125
Employees are persons who, by agreement, work for a resident institutional unit and receive remuneration for their labor.	19.20
Вработени се лица кои, согласно договорот, работат за резидентна институционална единица и добиваат награда (надоместок) за нивниот труд.	19.20
Employers’ social contributions are social contributions payable by employers to social security funds or other employment-related social insurance schemes to secure social benefits for their employees.	7.56
Социјални придонеси на работодавачите претставуваат социјални придонеси уплатени од работодавачите во социјалните фондови за осигурување или други социјални програми за осигурување поврзани со вработените, за обезбедување на социјални користи на нивните вработени.	7.56
Employment is defined as all persons, both employees and self-employed persons, engaged in some productive activity that falls within the production boundary of the SNA.	19.19
Вработеноста ги опфаќа сите лица, вработени и самостојно вработени лица, кои се ангажирани во некоја производствена активност, што е вклучена во границата на производство на СНС.	19.19
Enterprise An enterprise is the view of an institutional unit as a producer of goods and services.	5.1
Претпријатие. Претпријатие претставува институционална единица која се занимава со производство на стоки и услуги.	5.1
Entertainment, literary and artistic originals consist of the original films, sound recordings, manuscripts, tapes, models, etc, on which drama performances, radio and television programming, musical performances, sporting events, literary and artistic output, etc., are recorded or embodied.	10.115
Забава, литературни и уметнички оригинали, ги сочинуваат оригинални филмови, носачи на звук, ракописи, магнетни ленти, модели, итн, во кои се запишани или персонифицирани драмски перформанси, радио и телевизиски програми, музички перформанси, спортски настани, литературни и уметнички аутпут, итн.	10.115
Entitlement to future goods and services on an exclusive basis relates to the case where one party which has contracted to purchase goods or services at a fixed price at a time in the future is able to transfer the obligation of the second party to the contract to a third party.	10.195
Овластување (право) на идни стоки и услуги на ексклузивна основа се однесува на случаевите каде едната страна која склучила договор за купување на стоки или услуги по фиксна цена во некој момент во иднина, е способна да ја трансферира обврската на втората страна од договорот на трета страна.	10.195
Equity comprises all instruments and records acknowledging claims on the residual value of a corporation or quasi-corporation after the claims of all creditors have been met.	11.83
Акциите ги сочинуваат сите инструменти и документи, со кои се признаваат побарувања од резидуалната вредност на активата на една корпорација или квази-корпорација, после задоволувањето на побарувањата на сите кредитори.	11.83

ESO see employee stock option

ESO види акциона опција за вработени

Establishment An establishment is an enterprise, or part of an enterprise, that is situated in a single location and in which only a single productive activity is carried out or in which the principal productive activity accounts for most of the value added. 5.2, 5.14

Погон. Погон претставува претпријатие, или дел од едно претпријатие, кое е лоцирано во едно место и во кое се обавува само една производствена активност, или во кое основната производствена активност создава најголем дел од додадената вредност. 5.2, 5.14

Existing fixed asset An existing fixed asset is one whose value was included in the stock of fixed capital of at least one producer unit in the domestic economy at some earlier point in time either in the current period or in the immediately previous accounting period. 10.38

Постојни фиксни средства. Постојно фиксно средство е она средство чија вредност е вклучена во состојбата на фиксниот капитал од најмалку една производствена единица во домашната економија во некоја поранешна временска точка, во рамки на тековниот период, или во рамки на претходниот пресметковен период. 10.38

Expenditure measure of GDP The expenditure measure of gross domestic product (GDP) is derived as the sum of expenditure on final consumption plus gross capital formation plus exports less imports. 16.47

Мерење на БДП од расходна страна. Мерењето на бруто домашниот производ (БДП) од расходна страна се врши како збир на расходите за финална потрошувачка плус бруто инвестициите плус извозот на стоки и сулуги и минус увозот на стоки и услуги. 16.47

Expenditures on goods and services are defined as the values of the amounts that buyers pay, or agree to pay, to sellers in exchange for goods or services that sellers provide to them or to other institutional units designated by the buyers. 9.32

Расходите за стоки и услуги се дефинирани како вредност на сумата што купувачите ја плаќаат, или се согласни да ја платат, на продавачите во замена за стоки или услуги кои што продавачите им ги даваат нив или на други институционални единици определени од купувачите. 9.32

Export subsidies consist of all subsidies on goods and services that become payable by government when the goods leave the economic territory or when the services are delivered to non-resident units. 7.103

Извозни субвенции ги опфаќаат сите субвенции на стоки и услуги кои се исплатени од државата кога стоките ја преминуваат економската територија, или кога услугите се доставени на нерезидентни единици. 7.103

Export taxes consist of taxes on goods or services that become payable to government when the goods leave the economic territory or when the services are delivered to non-residents. 7.95

Извозни даноци опфаќаат даноци на стоки или услуги кои треба да се платат на државата кога стоките ја напуштаат економската територија, или кога услугите се доставени на нерезидентите. 7.95

F

Final consumption expenditure is the amount of expenditure on consumption goods and services. 9.7

Расходи на финална потрошувачка го опфаќаат износот на расходите поврзани со потрошувачката на стоки и услуги 9.7

Final consumption expenditure of households see household final consumption expenditure

Расходи на финалната потрошувачка на домаќинствата, види исто под H

Final consumption expenditure of general government see general government final consumption expenditure

Расходи на финална потрошувачка на општа влада види исто под G

Final consumption expenditure of NPISHs consists of the expenditure, including expenditure whose value must be estimated indirectly, incurred by resident NPISHs on individual consumption goods and services and possibly on collective consumption services. 9.115

Расходи на финална потрошувачка на НПИСД ги сочинуваат расходите, вклучително и расходите чија вредност треба да биде индиректно мерена, направени од резидентни НПИСД за стоки и услуги наменети за лична потрошувачка, и евентуално, за услуги наменети за заедничка (колективна) потрошувачка. 9.115

Financial assets consist of all financial claims, shares or other equity in corporations plus gold bullion held by monetary authorities as a reserve asset. 3.36, 11.8

Финансиските средства ги опфаќаат сите финансиски побарувања, акции или други видови на сопственички капитал на коорпорациите, плус злато држено од монетарните власти како резервно средство.. 36, 11.8

Financial auxiliaries consist of financial corporations that are principally engaged in activities associated with transactions in financial assets and liabilities or with providing the regulatory context for these transactions but in circumstances that do not involve the auxiliary taking ownership of the financial assets and liabilities being transacted. 4.111

Помошни финансиски институции вклучуваат финансиски корпорации кои во главно извршуваат активности поврзани со трансакции на финансиски средства и обврски, или со воспоставување на регулативна рамка за одвивање на овие трансакции, но во услови кои не овозможуваат помошните финансиски институции да ја превземат сопственоста над финансиските средства и обврски кои се предмет на трансакции. 4.111

Financial claim A financial claim is the payment or series of payments due to the creditor by the debtor under the terms of a liability. 3.35, 11.7

Финансиско побарување. Финансиско побарување претставува плаќање, или серија на плаќања, на кредиторот од страна на должникот во согласност со условите на задолжување..... 3.35, 11.7

Financial corporations consist of all resident corporations that are principally engaged in providing financial services, including insurance and pension funding services, to other institutional units. 4.98

Финансиски корпорации ги вклучува сите резидентни корпорации кои во главно даваат финансиски услуги, вклучувајќи осигурување и услуги на пензиските фондови, на други институционални единици. .. 4.98

Financial derivatives are financial instruments that are linked to a specific financial instrument or indicator or commodity, through which specific financial risks can be traded in financial markets in their own right. 11.111

Финансиски деривативи се финансиски инструменти кои се поврзани со одреден финансиски инструмент, индикатор или стока, благодарение на што одредени финансиски ризици можат да бидат предмет на размена на финансиските пазари како нивно право. 11.111

Financial intermediaries are institutional units that incur liabilities on their own account for the purpose of acquiring financial assets by engaging in financial transactions on the market. 4.101

Финансиски посредници се институционални единици кои создаваат обврски за своја сметка, со цел набавка на финансиски средства преку извршување на финансиски трансакции на пазарот. 4.101

Fines and penalties are compulsory payments imposed on institutional units by courts of law or quasi-judicial bodies. 8.135

Казни и пенали претставуваат задолжителни плаќања наметнати на институционалните единици, по пат на судски решенија, или воспоставени од квази-судски организации. 8.135

Finished goods consist of goods produced as outputs that their producer does not intend to process further before supplying them to other institutional units. 10.142

Готови производи ги опфаќаат производите произведени по пат на продукција, кои нивниот производител нема намера да ги преработува понатаму пред да ги понуди нив на други институционални единици.	10.142
Fixed assets are produced assets that are used repeatedly or continuously in production processes for more than one year.	10.11
Фиксни средства се произведени средства кои се употребуваат повеќе пати, или континуирано во процесот на производство за период повеќе од една година.	10.11
Foreign exchange swap A foreign exchange swap is a spot sale/purchase of currencies and a simultaneous forward purchase/sale of the same currencies.	11.121
Размена на девизи/Девизен своп. Девизен своп претставува тековна размена продажба/купување на валути и истовремено идно купување/продажба на истите валути.	11.121
Forward contract A forward contract is an unconditional financial contract that represents an obligation for settlement on a specified date. Futures and other forward contracts are typically, but not always, settled by the payment of cash or the provision of some other financial instrument rather than the actual delivery of the underlying item and therefore are valued and traded separately from the underlying item.	11.120
Термински договори – форварди. Термински договори – форварди претставуваат безусловни финансиски договори кои содржат обврска за порамнување на одреден датум во иднина. Фјучерсите и другите термински договори, вообичаено, но не секогаш, се порамнуваат со плаќање во готовина или со некој друг финансиски инструмент различен од основното средство кое е фактички доставено и, според тоа, се вреднуваат и разменуваат посебно од основното средство.	11.120
Forward foreign exchange contract A forward foreign exchange contract involves two counterparties who agree to transact in foreign currencies at an agreed exchange rate in a specified amount at some agreed future date.	11.121
Девизен термински договор – форвард. Девизен термински договор – форвард опфаќа две коресподентни страни кои се согласни да разменат одредена сума девизи по договорен девизен курс на одреден договорен датум во иднина.	11.121
Forward rate agreement A forward rate agreement (FRA) is an arrangement in which two parties, in order to protect themselves against interest rate changes, agree on an interest rate to be paid, at a specified settlement date, on a notional amount of principal that is never exchanged.	11.121
Каматна терминска форвард спогодба/Спогодба за идна каматна стапка. Спогодба за идна каматна стапка претставува аранжман во кој две страни, со цел да се заштитат од промени во каматните стапки, се согласуваат за процентот на каматна стапка што ќе биде исплатен на условно одредена основна сума што никогаш не е разменета, на одреден иден датум на порамнување.	11.121
Full-time equivalent employment is the number of full-time equivalent jobs, defined as total hours actually worked by all employed persons divided by the average number of hours actually worked in full-time jobs.	19.43
Вработеност на ниво на полно работно време е број на еквивалентни работни места со полно работно време, дефинирано како вкупни работни часови фактички одработени од сите вработени лица поделено со просечниот број на работни часови фактички одработени кај работи со полно работно време.	19.43
G	
GDP see expenditure measure of GDP, income measure of GDP, production measure of GDP	
БДП, види мерење на БДП според расходна страна, мерење на БДП според доходот, мерење на БДП според производствена страна	
General government final consumption expenditure consists of expenditure, including expenditure whose value must be estimated indirectly, incurred by general government on both individual consumption goods and services and collective consumption services.	9.114

Расходи на финалната потрошувачка на општата влада ги сочинуваат расходи, вклучително и расходи чија вредност треба да биде индиректно мерена, направени од општата влада заради лична потрошувачка на стоки и услуги и заедничка (колективна) потрошувачка на услуги.	9.114
Gross national income (GNI) is defined as GDP plus compensation of employees receivable from abroad plus property income receivable from abroad plus taxes less subsidies on production receivable from abroad less compensation of employees payable abroad less property income payable abroad and less taxes plus subsidies on production payable abroad.	16.54
Бруто национален доход (БНД) се добива како БДП плус надоместоци на вработени примени од странство плус доход на сопственост примен од странство плус даноци намалени за субвенции за производство примени од странство минус надоместоци на вработени платени во странство минус доход на сопственост платен во странство и минус даноци зголемени за субвенции во производство платени во странство.	16.54
Goods and services account The goods and services account shows the balance between the total goods and services supplied as resources to the economy as output and imports (including the value of taxes less subsidies on products not already included in the valuation of output) and the use of the same goods and services as intermediate consumption, final consumption, capital formation and exports.	16.27
Сметка на стоки и услуги. Сметката на стоки и услуги го покажува салдото помеѓу вкупните стоки и услуги понудени како ресурси во економијата во вид на производство и увоз (вклучувајќи ја вредноста на даноците намалени за субвенциите на производи кои сеуште не се вклучени во вреднувањето на производството) и употребата на истите стоки и услуги како меѓуфазна потрошувачка, финална потрошувачка, инвестиции и извоз.	16.27
Goods are physical, produced objects for which a demand exists, over which ownership rights can be established and whose ownership can be transferred from one institutional unit to another by engaging in transactions on markets.	6.15
Стоките се физички, произведени добра за кои постои побарувачка, над кои можат да се воспостават сопственички права и чија сопственост може да биде пренесена од една институционална единица на друга преку извршување на трансакции на пазарите.	6.15
Goods for resale are goods acquired by enterprises, such as wholesalers or retailers, for the purpose of reselling them to their customers.	10.145
Стоки за препродажба претставуваат стоки набавени од претпријатија, како што се трговци кои работат на големо или мало, со цел да ги препродадат на нивните клиенти.	10.145
Goodwill and market assets The value of goodwill and marketing assets is defined as the difference between the value paid for an enterprise as a going concern and the sum of its assets less the sum of its liabilities, each item of which has been separately identified and valued.	10.199
Гудвил и маркетиншки средства. Вредноста на гудвилот и маркетиншките средства се определува како разлика помеѓу вредноста уплатена за функционирање на претпријатието и износот на неговата актива намалена за неговите обврски, во чии рамки секоја ставка е посебно идентификувана и вреднувана.	10.199
Government units are unique kinds of legal entities established by political processes that have legislative, judicial or executive authority over other institutional units within a given area.	4.9
Единиците на државата претставуваат посебни видови на правни лица воспоставени преку политички процеси, кои имаат законска, судска или извршна власт над другите институционални единици во определена област.	4.9
Gross capital formation shows the acquisition less disposal of produced assets for purposes of fixed capital formation, inventories or valuables.	10.24
Бруто инвестициите ја прикажуваат разликата на набавени и продадени производни средства со цел инвестирање во основни средства, залихи или скапоцености	10.24

Gross fixed capital formation in a particular category of fixed asset consists of the value of producers' acquisitions of new and existing products of this type less the value of their disposals of fixed assets of the same type.	10.64
Бруто инвестиции во фиксен капитал во определена категорија на фиксни средства се состои од вредноста на набавените нови или постојни (од ист тип) производи намалена за вредноста на продадените фиксни средства од ист вид.	10.64
Gross fixed capital formation is measured by the total value of a producer's acquisitions, less disposals, of fixed assets during the accounting period plus certain specified expenditure on services that adds to the value of non-produced assets.	10.32
Бруто инвестициите во фиксен капитал се мери преку вредноста на набавките минус продажбите на фиксни средства од страна на производителот во рамки на пресметковниот период плус некои определени расходи за услуги кои се додаваат на вредноста на непроизведените средства.	10.32
Gross national income is the aggregate value of the gross balances of primary incomes for all sectors.	7.20
Бруто национален деход претставува агрегатна вредност на бруто салдата на примарните доходи на сите сектори.	7.20
Gross national income see GNI	
Бруто национален доход, види БНД	
Gross or net national disposable income may be derived from gross or net national income by adding all current transfers in cash or in kind receivable by resident institutional units from non-resident units and subtracting all current transfers in cash or in kind payable by resident institutional units to non-resident units.	8.26
Бруто или нето национален расположлив доход може да се добие од бруто или нето националниот доход со додавање на сите тековни трансфери во готовина или натура, примени од резидентни институционални единици, и одземање на сите тековни трансфери во готовина или натура, пратени од резидентни институционални единици на нерезидентни единици.	8.26
Gross value added at basic prices is defined as output valued at basic prices less intermediate consumption valued at purchasers' prices.	6.77
Бруто додадена вредност по базични цени се дефинира како производство изразено по базични цени минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка по цени на купувачите.	6.77
Gross value added at producers' prices is defined as output valued at producers' prices less intermediate consumption valued at purchasers' prices.	6.78
Бруто додадена вредност по цени на производителите е еднаква на вредноста на производството по производни цени минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка по куповни цени.	6.78
Gross value added is the value of output less the value of intermediate consumption.	6.8
Бруто додадена вредност е вредноста на производството минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка. ...	6.8
Н	
Horizontal integration A horizontally integrated enterprise is one in which several different kinds of activities that produce different kinds of goods or services for sale on the market are carried out in parallel with each other.	5.21
Хоризонтална интеграција. Хоризонтално интегрирано претпријатие е она претпријатие во кој паралелно се извршуваат неколку различни видови на активности, кои произведуваат различни видови на стоки и услуги за продажба на пазарот.	5.21

Household A household is a group of persons who share the same living accommodation, who pool some, or all, of their income and wealth and who consume certain types of goods and services collectively, mainly housing and food.	4.4
Домаќинство. Домаќинството претставува група на лица кои имаат заедничко живеалиште, кои делумно или целосно го здружуваат нивниот доход и богатство и кои заеднички употребуваат некои видови на стоки и услуги, воглавно во сферата на домувањето и исхраната.	4.4
Household final consumption expenditure consists of the expenditure, including expenditure whose value must be estimated indirectly, incurred by resident households on individual consumption goods and services, including those sold at prices that are not economically significant and including consumption goods and services acquired abroad.	9.113
Расходите на финалната потрошувачка за домаќинствата ги содржат расходите, вклучувајќи ги и оние расходи чија вредност е индиректно измерена, направени од резидентни домаќинства заради индивидуална потрошувачка на стоки и услуги, опфаќајќи ги оние кои се продаваат по цени што не се економски значајни, и опфаќајќи ги потрошувачките стоки и услуги набавени од странство.	9.113
Households' actual social contributions are social contributions payable on their own behalf by employees, self-employed or non-employed persons to social insurance schemes.	8.85
Фактички социјални придонеси на домаќинства претставуваат социјални придонеси платени од самите вработени, само-вработени или невработени лица на шемите на социјално осигурување.	8.85
Households' social contribution supplements consist of the property income earned during the accounting period on the stock of pension and non-pension entitlements.	8.86
Додатоци на социјалните придонеси на домаќинствата ги сочинуваат доходот од сопственост остварен во текот на пресметковниот период, како резултат на инвестирањето на средствата собрани од пензиските и не-пензиските права (уплати).	8.86
I	
Import duties consist of customs duties, or other import charges, that are payable on goods of a particular type when they enter the economic territory.	7.93
Увозни давачки ги сочинуваат царините, или други увозни такси, кои се плаќаат на одреден вид на стоки во моментот кога тие се внесуваат во економската територија.	7.93
Import subsidies consist of subsidies on goods and services that become payable when the goods cross the frontier of the economic territory or when the services are delivered to resident institutional units.	7.101
Увозни субвенции ги опфаќаат субвенциите на стоки и услуги кои подлежат на плаќање тогаш кога стоките ја преминуваат границата на економската територија, или кога услугите се доставени на резидентните институционални единици.	7.101
Income in kind received by employees is measured by the value of the goods and services provided by employers to their employees in remuneration for work done.	9.51
Доход во натура примен од вработени се мери преку вредноста на стоките и услугите дадени од работодавачите на нивните вработени како надоместок за добро извршената работа.	9.51
Income measure of GDP The income measure of gross domestic product (GDP) is derived as compensation of employees plus gross operating surplus plus gross mixed incomes plus taxes less subsidies on both production and imports.	16.48
Пресметка на БДП по произведен метод. Пресметката на БДП по произведен метод се добива како збир од надоместок на вработени плус бруто оперативна добивка плус бруто мешаните доходи минус субвенциите за производство и увоз.	16.48
Index-linked securities are instruments for which either the coupon payments (interest) or the principal or both are linked to an index such as a price index or the price of a commodity.	11.70

Индексирани хартии од вредност претставуваат инструменти, кај кои купонските плаќања (камата) или основната сума (главница), или и двете, се поврзани со некој индекс, како што е општиот индекс на цени или индексот на цени на некој производ.	11.70
Individual consumption good or service An individual consumption good or service is one that is acquired by a household and used to satisfy the needs or wants of members of that household.	9.3
Лична (индивидуална) потрошувачка на стоки и услуги. Лична (индивидуална) потрошувачка на стоки и услуги ја сочинуваат стоките и услугите набавени од едно домаќинство и кои се употребени за задоволување на потребите и желбите на членовите на тоа домаќинство.	9.3
Industry An industry consists of a group of establishments engaged in the same, or similar, kinds of activity. ...	5.46, 5.2
Индустија. Индустијата се состои од група на претпријатија кои извршуваат исти, или слични видови на активности (дејности)	5.46, 5.2
Information, computer and telecommunications (ICT) equipment consists of devices using electronic controls and also the electronic components forming part of these devices.	10.85
Информациона, компјутерска и телекомуникациска (ICT) опрема вклучува уреди со електронска контрола, како и, електронски компоненти кои претставуваат дел од овие уреди.	10.85
Institutional unit An institutional unit is an economic entity that is capable, in its own right, of owning assets, incurring liabilities and engaging in economic activities and in transactions with other entities.	4.2
Институционална единица. Институционална единица е економски субјект кој може во сопствено име да управува со активи (средства), да креира обврски и да извршува економски активности и трансакции со други субјекти.	4.2
Insurance claim see claim	
Побарување по осигурување, види побарување	
Insurance corporations consist of incorporated, mutual and other entities whose principal function is to provide life, accident, sickness, fire or other forms of insurance to individual institutional units or groups of units or reinsurance services to other insurance corporations.	4.115
Осигурителни корпорации вклучуваат корпоративни, заеднички и други организации, чија основна функција е да вршат животно осигурување, осигурување од несреќи, болест, пожар или други видови на осигурување, на индивидуалните институционални единици, или групи на единици, или да вршат услуги на реосигурување на други осигурителни корпорации.	4.115
Insurance premium, see premium	
Премија за осигурување, види премија	
Intellectual property products are the result of research, development, investigation or innovation leading to knowledge that the developers can market or use to their own benefit in production because use of the knowledge is restricted by means of legal or other protection.	10.98
Производите на интелектуална сопственост се резултат на научни истражувања, развојни проекти, испитувања или иновации, кои водат до знаење кое истражувачите (пронаоѓачите) можат да го продадат на пазар, или самите да го искористат во производство, бидејќи користењето на знаењето е ограничено со законска или други видови на заштита.	10.98
Interest is a form of income that is receivable by the owners of certain kinds of financial assets, namely deposits, debt securities, loans and (possibly) other accounts receivable for putting the financial asset at the disposal of another institutional unit.	7.113
Камата е форма на доход кој го добиваат сопствениците на одредени видови на финансиски средства, како што се депозитите, должничките хартии од вредност, заемите и (евентуално) други видови на сметки на	

побарувања, заради давање на финансиското средство на располагање на друга институционална единица.	7.113
Interest rate swap An interest rate swap contract involves an exchange of cash flows related to interest payments, or receipts, on a notional amount of principal, which is never exchanged, in one currency over a period of time.	11.121
Каматен своп. Договор за каматен своп подразбира размена на готовински текови кои се однесуваат на каматни плаќања, или примања, во една валута, пресметани на условена главнина, која никогаш не е разменета, во текот на определен временски период.	11.121
Intermediate consumption consists of the value of the goods and services consumed as inputs by a process of production, excluding fixed assets whose consumption is recorded as consumption of fixed capital.	6.213
Меѓуфазна потрошувачка ја претставува вредноста на стоките и услугите, кои се употребуваат (трошат) како меѓуфазни инпути во процесот на производство, со исклучок на основните средства чија потрошувачка се евидентира како потрошувачка на основен капитал.	6.213
Inventories are produced assets that consist of goods and services, which came into existence in the current period or in an earlier period, and that are held for sale, use in production or other use at a later date.	10.12
Залихи се произведени средства, составени од стоки и услуги, настанати во тековниот или во некој друг претходен период, и кои се чуваат за продажба, за потреби на производството или за други потреби во иднина.	10.12
Investment funds are collective investment undertakings through which investors pool funds for investment in financial or non-financial assets.	11.94
Инвестициони фондови претставуваат претпријатија за колективни инвестирања, во кои инвеститорите ги здружуваат средствата со цел инвестирања во финансиски и нефинансиски средства.	11.94
Investment grants consist of capital transfers made by governments to other resident or non-resident institutional units to finance all or part of the costs of their acquiring fixed assets.	10.208
Инвестициони грантови се состојат од капитални трансфери, направени од страна на државни органи, на други резидентни или нерезидентни институционални единици, со цел целосно или делумно финансирање на трошоците поврзани со набавката на основни средства.	10.208
Investment income is the income receivable by the owner of a financial asset in return for providing funds to another institutional unit.	7.108
Доход од инвестиции е доход примен од сопственикот на едно финансиско средство во замена за преотстапување на средства на друга институционална единица.	7.108
Invoiced VAT is the VAT payable on the sales of a producer. It is shown separately on the invoice that the producer presents to the purchaser.	6.58
Фактуриран ДДВ е ДДВ кој се плаќа за продажбите на производителот. Тој се прикажува одделно во фактурата која производителот му ја издава на купувачот.	6.58
J	
Joint venture A joint venture involves the establishment of a corporation, partnership or other institutional unit in which each party legally has joint control over the activities of the unit.	22.56
Заедничко (здружено) претпријатие. Здружено претпријатие претставува основање на корпорација, партнерство, или друга институционална единица, во која секоја од страните има законска заедничка контрола над активностите на единицата.	22.56

K

Kind-of-activity unit A kind-of-activity unit is an enterprise, or a part of an enterprise, that engages in only one kind of productive activity or in which the principal productive activity accounts for most of the value added. 5.12

Единица според видот на активноста. Единица според видот на активноста е претпријатие, или дел од претпријатието, кое извршува само еден вид на производствена активност, или во кое основната производствена активност создава најголем дел од додадената вредност. 5.12

L

Labour force The labour force consists of those who are actively prepared to make their labour available during any particular reference period for producing goods and services that are included within the production boundary of the SNA. 19.17

Работна сила. Работната сила ја сочинуваат лица кои се реално спремни да го понудат (отстапат) нивниот труд во текот на определен временски период за производство на стоки и услуги, кои се вклучени во границата на производство на СНС. 19.17

Land consists of the ground, including the soil covering and any associated surface waters, over which ownership rights are enforced and from which economic benefits can be derived by their owners by holding or using them. 10.175

Земјиште се состои од земна површина, која вклучува покривка на почва и сите поврзани водни површини, над кои се воспоставени сопственички права и од кои нивните сопственици можат да остваруваат економски користи, како резултат на нивно владение или искористување. 10.175

Land improvements are the result of actions that lead to major improvements in the quantity, quality or productivity of land, or prevent its deterioration. 10.79

Подобрувања на земјиштето се резултат на акции кои доведуваат до значителни подобрувања во квантитетот, квалитетот или продуктивноста на земјиштето, или спречуваат нејзино уништување. 10.79

Lease see financial lease, operational lease, resource lease, contracts, leases and licences, permits

Најмување (лизинг), види финансиски лизинг, оперативен лизинг, лизинг на ресурси, договори, најмувања и лиценци, дозволи

Lease - financial A financial lease is one where the lessor as legal owner of an asset passes the economic ownership to the lessee who then accepts the operating risks and receives the economic benefits from using the asset in a productive activity. 17.304

Лизинг – финансиски. Финансиски лизинг е вид на најмување, кај кој наемодавателот, како законски сопственик на едно средство, го пренесува правото на економска сопственост на корисникот на наемот, кој ги прифаќа (превзема) оперативните ризици и остварува економски користи преку користење на средството во производствени активности. 17.304

Legal entity A legal or social entity is one whose existence is recognized by law or society independently of the persons, or other entities, that may own or control it. 4.6

Правно лице. Правно лице или општествена организација е институционална единица која се основа во согласност со закон, или призната од општеството, независно од физичките лица, или други субјекти, кои можат да ја поседуваат или контролираат. 4.6

Legal owner The legal owner of entities such as goods and services, natural resources, financial assets and liabilities is the institutional unit entitled in law and sustainable under the law to claim the benefits associated with the entities. 3.21, 10.5

Законски сопственик. Законски сопственик на предмети (објекти), како што се стоки, услуги, природни ресурси, финансиски средства и обврски, е институционалната единица која по закон има право и можност да остварува користи поврзани со тие предмети (објекти). 3.21, 10.5

Legally constituted corporation A legally constituted corporation is a legal entity, created for the purpose of producing goods or services for the market, that may be a source of profit or other financial gain to its owner(s). It is collectively owned by shareholders who have the authority to appoint directors responsible for its general management.	4.39
Законски основана корпорација. Законски основана корпорација претставува правно лице, создадено со цел производство на стоки и услуги наменето за пазар, кое може да послужи како извор на профит, или други финансиски добивки на неговиот сопственик (сопственици). Таа е во заедничка сопственост на акционерите, кои имаат право да именуваат директори кои ќе бидат одговорни за општото управување на корпорацијата.	4.39
Liability A liability is established when one unit (the debtor) is obliged, under specific circumstances, to provide a payment or series of payments to another unit (the creditor).	3.5, 3.33, 11.5
Обврска. Обврска се воспоставува во случај кога една единица (должник) се обврзува, под определени услови, да изврши плаќање или серија на плаќања на друга единица (кредитор).	3.5, 3.33, 11.5
Life insurance and annuities entitlements show the extent of financial claims policy holders have against an enterprise offering life insurance or providing annuities.	11.106
Животно осигурување и права на ануитети ја покажуваат големината на финансиското побарување што имателите на полиси ја имаат од едно претпријатие кое дава услуги на животно осигурување или исплаќа ануитети.	11.106
Licences see Contracts, leases and licences	
Лиценци, види Договори, најмувања (лизинг) и лиценци	
Life insurance is an activity whereby a policy holder makes regular payments to an insurer in return for which the insurer guarantees to provide the policy holder (or in some cases another nominated person) with an agreed sum, or an annuity, at a given date or earlier if the policy holder dies beforehand.	17.6
Животно осигурување претставува активност, кај која еден имател на полиса врши редовни плаќања на еден осигурувач во замена за тоа што осигурувачот гарантира дека на имателот на полиса (или во некои случаеви на друго назначено лице) ќе му ја исплати договорената сума, или ануитет, на определен датум, или порано во случај на смрт на имателот на полиса.	17.6
Listed shares are equity securities listed on an exchange.	11.86
Котирани акции се сопственички хартии од вредност кои котират на една берза.	11.86
Loans are financial assets that are created when a creditor lends funds directly to a debtor, and are evidenced by documents that are not negotiable.	11.72
Заеми се финансиски средства кои се создаваат во услови кога еден кредитор позајмува средства директно на еден должник, и се докажуваат со документи кои не се преносливи.	11.72
Local unit A local unit is an enterprise, or a part of an enterprise, that engages in productive activity at or from one location.	5.13
Локална единица. Локална единица е претпријатие, или дел од претпријатие, кое извршува производствена активност на едно место, или од едно место.	5.13
M	
Machinery and equipment covers transport equipment, machinery for information, communication and telecommunications (ICT) equipment, and other machinery and equipment.	10.82
Машини и опрема вклучува опрема за транспорт, машини за информациона, комуникациска и телекомуникациска (ИКТ) опрема, и други машини и опрема.	10.82

Market output consists of output intended for sale at economically significant prices.	6.99
Пазарно производство е производство наменето за продажба по економско значајни цени.	6.99
Market producers are establishments, all or most of whose output is market production.	6.133
Пазарни производители се субјекти, кај кои целото или поголемиот дел од производството е пазарно производство.	6.133
Marketable operating leases are third-party property rights relating to fixed assets.	10.190
Пазарно оперативни наеми (лизинг) се сопственички права на трети лица кои се однесуваат на фиксната актива.	10.190
Marketing assets consist of items such as brand names, mastheads, trademarks, logos and domain names.	10.198
Маркетиншки средства се состојат од ставки како блендови, издавачки права, трговски марки, логоа и имиња на поседување (домени).....	10.198
Materials and supplies consist of all products that an enterprise holds in inventory with the intention of using them as intermediate inputs into production.	10.131
Материјали и сировини ги опфаќаат сите производи кои едно претпријатие ги чува на залиха со намера да ги употреби како меѓуфазен инпут во производството.	10.131
Military inventories consist of single-use items, such as ammunition, missiles, rockets, bombs, etc., delivered by weapons or weapons systems.	10.144
Воени залихи се состојат од ставки за еднакратна употреба, како што се муниција, проектили, ракети, бомби, и др., кои се доставуваат преку системите за оружје.....	10.144
Mineral and energy resources consist of mineral and energy reserves located on or below the earth's surface that are economically exploitable, given current technology and relative prices.	10.179
Минерални и енергетски ресурси се состојат од минерални и енергетски резерви лоцирани на или под површината на земјата, кои можат економски да се употребуваат, имајќи ги предвид постојната технологија и релативните цени.	10.179
Mineral exploration and evaluation consists of the value of expenditures on exploration for petroleum and natural gas and for non-petroleum deposits and subsequent evaluation of the discoveries made.	10.106
Истражување на минерали и вреднување се состои од вредноста на расходите за истражување на резервите на нафта, природен гас и нафтаени наоѓалишта и вреднувањето на направените откритија.....	10.106
Miscellaneous current transfers consist of current transfers other than insurance-related premiums and claims, current transfers within general government and current international cooperation.	8.129
Разни тековни трансфери се состојат од тековни трансфери освен премии и побарувања поврзани со осигурување, тековни трансфери во рамки на секторот општа влада и тековната меѓународна соработка.	8.129
Monetary gold is gold to which the monetary authorities (or others who are subject to the effective control of the monetary authorities) have title and that is held as a reserve asset.	11.45
Монетарно злато е злато кое монетарните власти (или останати кои подлежат на ефективна контрола од страна на монетарните власти) го поседуваат и кое служи како резервна актива.	11.45
Monetary transaction A monetary transaction is one in which one institutional unit makes a payment (receives a payment) or incurs a liability (receives an asset) stated in units of currency.	3.55
Монетарна трансакција. Монетарна трансакција е онаа во која една институционална единица исплатува (прима уплата) или создава обврска (прима средство/актива) изразена во валутни единици.	3.55

Money market fund shares or units represent a claim on a proportion of the value of an established money market fund.	11.99
Акции или единици на фондот на пазарот на пари претставуваат побарување на дел од вредноста на основаниот фонд на пазарот на пари.	11.99
Money market funds (MMFs) are collective investment schemes that raise funds by issuing shares or units to the public. The proceeds are invested primarily in money market instruments, MMF shares/units, transferable debt instruments with a residual maturity of not more than one year, bank deposits and instruments that pursue a rate of return that approaches the interest rates of money market instruments. MMF shares can be transferred by cheque or other means of direct third party payment.	4.107
Фондови на пазарот на пари (ФПП) претставуваат форми на колективни инвестиции кои прибираат средства по пат на издавање на акции или единици на јавноста. Прибраните средства примарно се инвестираат во инструменти на пазарот на пари, акции/единици на ФПП, трансферабилни должнички инструменти со резидуална (преостаната) рочност не повеќе од една година, депозити во банки и инструменти кои имаат стапка на поврат приближна на каматната стапка на инструментите на пазарот на пари. Акциите на ФПП можат да бидат пренесени на трети лица со помош на чек или други средства за директно плаќање.	4.107
N	
Natural resources consist of naturally occurring resources such as land, water resources, uncultivated forests and deposits of minerals that have an economic value.	10.15
Природни ресурси се состојат од природно настанати ресурси како земја, водни ресурси, необработени шуми и резерви на минерали кои имаат економска вредност.	10.15
NDP Net domestic product (NDP) is defined as gross domestic product (GDP) less the consumption of fixed capital.	16.52
НДП. Нето домашниот производ се дефинира како бруто домашен производ (БДП) минус потрошувачката на фиксен капитал.	16.52
Net borrowing see net lending	
Нето задолжување, види нето позајмување	
Net lending is defined as the difference between changes in net worth due to saving and capital transfers and net acquisitions of non-financial assets (acquisitions less disposals of non-financial assets, less consumption of fixed capital). If the amount is negative it represents net borrowing.	10.28
Нето позајмување се дефинира како разлика помеѓу промените во нето вредноста како резултат во штедењето и капиталните трансфери и нето набавките на нефинансиска актива (набавка минус продажба на нефинансиска актива, минус потрошувачка на фиксен капитал). Ако вредноста е негативна, тоа претставува нето задолжување.	10.28
Net national disposable income see NNDI	
Нето национален расположив доход, види ННРД	
Net national income see NNI	
Нето национален доход, види ННД	
Net non-life insurance premiums comprise both the actual premiums payable by policyholders to obtain insurance cover during the accounting period (premiums earned) and the premium supplements payable out of the property income attributed to insurance policyholders less the service charges payable to the insurance corporation.	8.117

Нето премии од неживотно осигурување се состојат од реални премии кои ги плаќаат имателите на осигурителни полиси со цел да обезбедат осигурување за време на пресметковниот период (заработени премии) и дополнителни премии кои се плаќаат од доходот од сопственост на имателите на осигурителни полиси минус трошоците за услуги кои се плаќаат на осигурителната компанија.	8.117
Net social contributions are the actual or imputed contributions made by households to social insurance schemes to make provision for social benefits to be paid. Fees charged by the administrators of the schemes are excluded from contributions payable.	8.82
Нето социјални придонеси се вистински или импутирани придонеси платени од страна на домаќинствата на шемите за социјално осигурување со цел давање придонес кон социјалните користи кои треба да се исплатат. Надоместоците кои ги наплаќаат администраторите на шемите се исклучени од платените придонеси.	8.82
Net value added is the value of output less the values of both intermediate consumption and consumption of fixed capital.	6.8
Нето додадена вредност е вредноста на производството минус вредноста на меѓуфазната потрошувачка и потрошувачката на фиксен капитал.	6.8
Net worth is defined as the value of all the assets owned by an institutional unit or sector less the value of all its outstanding liabilities.	13.4
Нето вредност се дефинира како вредност на сета актива (сите средства) која ја поседува една институционална единица или сектор минус вредноста на сите нејзини обврски.	13.4
Neutral holding gains and losses A neutral holding gain (loss) over a period is the increase (decrease) in the value of an asset that would be required, in the absence of transactions and other changes in the volume of assets, to maintain command over the same amount of goods and services as at the beginning of the period.	12.75
Неутрални сопственички добивки и загуби. Неутрална сопственичка добивка (загуба) во определен период е зголемувањето (намалувањето) на вредноста на активата кое е потребно, во отсуство на трансакции и други промени во обемот на активата, да се задржи контролата врз истата сума (износ) на стоки и услуги како и на почетокот на соодветниот период.	12.75
NNDI Net national disposable income (NNDI) is defined as net national income (NNI) plus current transfers receivable from abroad less current transfers payable abroad.	16.57
ННРД Нето националниот расположив доход (ННРД) се дефинира како нето национален доход (ННД) плус тековни трансфери од странство минус тековни трансфери кон странство.	16.57
NNI Net national income (NNI) is defined as gross national income (GNI) less the consumption of fixed capital. .	16.55
ННД Нето национален доход (ННД) се дефинира како бруто национален доход (БНД) минус потрошувачка на фиксен капитал.	16.55
Nominal holding gain - financial asset The nominal holding gain on a financial asset is the increase in value of the asset, other than transactions in the assets (including the accrual of interest over a period of time) and other changes in the volume of assets.	12.74
Номинална сопственичка добивка – финансиска актива. Номиналната сопственичка добивка од финансиската актива е зголемување на вредноста на активата, кое не произлегува од трансакции на средства (вклучувајќи ја пресметаната камата во одреден временски период) и други промени во обемот на активата.	12.74
Nominal holding gain - liability The nominal holding gain on a liability is the decrease in value of the liability, other than by transactions or by other volume changes.	12.74
Номинална сопственичка добивка – пасива. Номиналната сопственичка добивка од пасивата е намалување на вредноста на обврската, кое не произлегува од трансакции или други промени во обемот.	12.74

Nominal holding gain - non-financial asset The nominal holding gain on a non-financial asset is the value of the benefit accruing to the owner of that asset as a result of a change in its price over a period of time.	12.74
Номинална сопственичка добивка – нефинансиско средство. Номиналната сопственичка добивка од нефинансиско средство е вредноста на користа која настанува за сопственикот на средството како резултат на промената неговата цена во текот на времето.	12.74
Non-cultivated biological resources consist of animals, birds, fish and plants that yield both once-only and repeat products over which ownership rights are enforced but for which natural growth and/or regeneration is not under the direct control, responsibility and management of institutional units.	10.182
Необработените биолошки ресурси ги опфаќаат животните, птиците, рибите и растенијата кои создаваат еднократно и многукратно производство над кое постојат сопственички права, но за кои природниот раст и/или регенерацијата не е под директна контрола, одговорност и управување на институционалните единици.	10.182
Non-deductible VAT is VAT payable by a purchaser that is not deductible from his own VAT liability, if any.	6.58
Неповратен ДДВ е ДДВ кој го плаќа купувачот и кој не се одбива од неговата обврска за ДДВ, ако таква обврска воопшто постои.	6.58
Non-financial corporations are corporations whose principal activity is the production of market goods or non-financial services.	4.94
Нефинансиски корпорации се корпорации чија основна активност е производството на стоки за пазар или нефинансиски услуги.	4.94
Non-life insurance claims are the amounts payable in settlement of damages that result from an event covered by a non-life insurance policy during the current accounting period.	8.118
Побарување врз основа на неживотно осигурување е сума која треба да се плати како надомест за штета настаната како резултат на случај покриен со полисата за неживотно осигурување за време на тековниот пресметковен период.	8.118
Non-life insurance is an activity similar to life insurance except that it covers all other risks, accidents, sickness, fire, etc.	17.6
Неживотно осигурување е активност слична на животното осигурување, со таа разлика што таа ги покрива сите други ризици, несреќи, болести, пожар, итн.	17.6
Non-life insurance technical reserves consist of prepayments of net premiums and reserves to meet outstanding non-life insurance claims.	11.105
Технички резерви на неживотно осигурување се состојат од претходни уплати (аванси) на нето премии и резерви заради покривање на достасаните побарувања по неживотно осигурување.	11.105
Non-market output consists of goods and individual or collective services produced by non-profit institutions serving households (NPISHs) or government that are supplied free, or at prices that are not economically significant, to other institutional units or the community as a whole.	6.128
Непазарно производство се состои од стоки и индивидуални или колективни услуги произведени од страна на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата или Владата, кои се обезбедуваат бесплатно, или по цени кои не се економски значајни, на други институционални единици или на заедницата во целина.	6.128
Non-market producers consist of establishments owned by government units or NPISHs that supply goods or services free, or at prices that are not economically significant, to households or the community as a whole.	6.133
Непазарни производители се состојат од субјекти во сопственост на единици на државата или на НПИСД кои обезбедуваат стоки и услуги бесплатно, или по цени кои не се економски значајни, на домаќинствата или на заедницата во целина.	6.133

Non-monetary transactions are transactions that are not initially stated in units of currency.	3.75
Немонетарни трансакции се трансакции кои почетно не се изразени во валутни единици.	3.75
Non-money-market (MMF) investment funds are collective investment schemes that raise funds by issuing shares or units to the public. The proceeds are invested predominantly in financial assets other than short-term assets and in non-financial assets (usually real estate).	4.108
Инвестициони фондови на непаричниот пазар претставуваат форми на колективни инвестиции кои прибираат средства по пат на емисија (издавање) на акции и единици на јавноста. Прибраните средства во најголем дел се инвестираат во долгорочни финансиски средства и во нефинансиски средства (вообичаено во недвижнини).	4.108
Non-performing loan A loan is non-performing when payments of interest or principal are past due by 90 days or more, or interest payments equal to 90 days or more have been capitalized, refinanced, or delayed by agreement, or payments are less than 90 days overdue, but there are other good reasons (such as a debtor filing for bankruptcy) to doubt that payments will be made in full.	13.66
Нефункционален заем. Еден заем е нефункционален кога плаќањата на камата или главнина се достасани а неплатени повеќе од 90 дена, или кога достасаните плаќања по камати се капитализираат, рефинансираат, или доцнат согласно договорот повеќе од 90 дена, или кога плаќањата се достасани помалку од 90 дена, но постојат издржани сомневања (како што е информацијата дека должникот ќе банкротира) дека плаќањата ќе бидат извршени во целост.	13.66
Non-produced assets consist of three categories (i) natural resources, (ii) contracts, leases and licences, and (iii) purchased goodwill and marketing assets.	10.14
Непроизведената актива се состои од три категории (i) природни ресурси, (ii) договори, лизинг и лиценци, и (iii) купен гудвил и маркетиншки средства.	10.14
Non-profit institutions are legal or social entities created for the purpose of producing goods and services but whose status does not permit them to be a source of income, profit or other financial gain for the units that establish, control or finance them.	4.8, 4.83
Непрофитните институции се правни или општествени лица основани со цел производство на стоки и услуги, но чиј статус не им дозволува да бидат извор на доход, профит или друга финансиска добивка за единиците кои ги основале, ги контролираат или финансираат.	4.8, 4.83
Non-profit institutions serving households (NPISHs) consist of non-market NPIs that are not controlled by government.	4.93
Непрофитните институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД) се состојат од непазарни непрофитни институции кои не се контролирани од Владата.	4.93
О	
Operating lease An operating lease is one where the legal owner is also the economic owner and accepts the operating risks and receives the economic benefits from the asset by using it in a productive activity.	17.301
Оперативен наем Оперативен наем е оној каде законскиот сопственик е и економски сопственик и ги прифаќа оперативните ризици и ги добива економските користи од средството преку негова употреба во продуктивна активност.	17.301
Options are contracts that give the purchaser of the option the right, but not the obligation, to buy (a “call” option) or to sell (a “put” option) a particular financial instrument or commodity at a predetermined price (the “strike” price) within a given time span (American option) or on a given date (European option).	11.117
Опции се договори кои му даваат на купувачот на опцијата право, но не и обврска, да купи (“call” опција), или да продаде (“put” опција) еден определен финансиски инструмент или стока по однапред договорена цена (“ударна” “strike” цена), во текот на определен временски период (Американска опција), или на тошно определен датум (Европска опција)	11.117

Other buildings and structures comprise non-residential buildings, other structures and land improvements.	10.73
Други згради и структури се состојат од нестанбени згради, други структури и подобрување на земјиштето.	10.73
Other capital transfers consist of all capital transfers except capital taxes and investment grants.	10.210
Други капитални трансфери се состојат од сите капитални трансфери, освен даноци на капитал и инвестициони грантови.	10.210
Other current transfers consist of all current transfers between resident institutional units, or between resident and non-resident units, other than current taxes on income, wealth, etc., social contributions and benefits, and social benefits in kind.	8.19
Други тековни трансфери се состојат од сите тековни трансфери помеѓу резидентните институционални единици, или помеѓу резидентните и нерезидентните единици, освен тековни даноци на доход, богатстви, итн, социјални придонеси и користи и социјални користи во натура.	8.19
Other deposits comprise all claims, other than transferable deposits, that are represented by evidence of deposit. ..	11.59
Другите депозити се состојат од сите побарувања, освен преносливите депозити кои се претставени преку евиденција на депозитот.	11.59
Other employment-related social insurance benefits are social benefits payable by social insurance schemes other than social security to contributors to the schemes, their dependants or survivors.	8.109
Други користи од социјално осигурување поврзано со вработените се социјални користи кои се исплаќаат од шемите на социјално осигурување, освен социјалната заштита на оние кои уплаќаат во шемите, лицата кои зависат од нив или преживеаните.	8.109
Other equity is equity that is not in the form of securities.	11.88
Друга акција е акција што не е во форма на хартија од вредност.	11.88
Other financial corporations are institutional units providing financial services, where most of their assets or liabilities are not available on open financial markets.	4.101
Други финансиски корпорации се институционални единици кои обезбедуваат финансиски услуги, каде поголемиот дел од нивната актива или пасива не е достапна на отворените финансиски пазари.	4.101
Other financial intermediaries except insurance corporations and pension funds consist of financial corporations that are engaged in providing financial services by incurring liabilities, in forms other than currency, deposits or close substitutes for deposits, on their own account for the purpose of acquiring financial assets by engaging in financial transactions on the market.	4.109
Другите финансиски посредници, освен осигурителните корпорации и пензиските фондови, се состојат од финансиски корпорации кои се ангажирани во обезбедувањето финансиски услуги преку создавање обврски, во различни видови освен во валута, депозити или блиски замени за депозити, за нивна сметка со намера за стекнување на финансиска актива преку вклучување во финансиски трансакции на пазарот.	4.109
Other flows are changes in the value of assets and liabilities that do not result from transactions.	3.7, 3.99
Други текови се промени во вредноста на активата и пасивата кои не се резултат на трансакциите.	3.7, 3.99
Other intellectual property products include any such products that constitute fixed assets but are not captured as research and development, mineral exploration and evaluation, computer software and databases or entertainment, literary and artistic originals.	10.117

Други производи на интелектуална сопственост вклучуваат такви производи кои се составен дел на фиксната актива, но не се опфатени како истражување и развој, истражување и вреднување на минерали, компјутерски софтвер и бази на податоци или оригинали наменети за забава, литература и уметност.	10.117
Other investment fund shares or units represent a claim on a proportion of the value of an established investment fund other than a money market fund.	11.100
Други акции или единици на инвестиционен фонд претставуваат побарување на дел од вредноста на основаниот фонд, освен фонд на пазарот на пари.	11.100
Other investment is a residual category that includes positions and transactions other than those included in direct investment, portfolio investment, financial derivatives and employee stock options and reserve assets. ..	26.94
Други инвестиции се резидуална категорија која ги опфаќа позициите и трансакциите кои не се вклучени во директните инвестиции, портфолио инвестициите, финансиските деривативи и акционите опции на вработените и резервните средства.	26.94
Other machinery and equipment consists of machinery and equipment not elsewhere classified.	10.86
Други машини и опрема се состојат од машини и опрема неклассифицирани на друго место.	10.86
Other structures include structures other than buildings, including the cost of the streets, sewer, etc.	10.76
Други структури вклучуваат структури, освен згради, вклучително и трошоците за улици, одводни канали, итн.	10.76
Other subsidies on production consist of subsidies except subsidies on products that resident enterprises may receive as a consequence of engaging in production.	7.106
Други субвенции за производството се состојат од субвенции, освен субвенции за производи кои резидентните претпријатија можат да ги добијат како последица на вклучување во производството.	7.106
Other subsidies on products consist of subsidies on goods or services produced as the outputs of resident enterprises, or on imports, that become payable as a result of the production, sale, transfer, leasing or delivery of those goods or services, or as a result of their use for own consumption or own capital formation.	7.105
Други субвенции за производи се состојат од субвенции за стоки и услуги произведени како аутпут на резидентни претпријатија, или за увоз, кои се исплаќаат како резултат на производство, продажба, трансфер, изнајмување или испорака на тие стоки и услуги, или како резултат на нивната употреба за сопствена потрошувачка или сопствени инвестиции.	7.105
Other taxes on production consist of all taxes except taxes on products that enterprises incur as a result of engaging in production.	7.97
Други даноци на производство се состојат од сите даноци, освен даноци на производи кои претпријатијата ги плаќаат како резултат на вршење на производството.	7.97
Other transferable deposits are those where one party or both parties to the transaction, or either the creditor or debtor or both of the positions, is not a bank.	11.58
Други преносливи депозити се оние каде една или двете страни во трансакцијата, или каде кредиторот или должникот или и двете страни, не се банка.	11.58
Other work-in-progress consists of output (other than on cultivated biological resources) that is not yet sufficiently processed to be in a state in which it is normally supplied to other institutional units.	10.141
Друго производство во тек се состои од производство (освен обработени биолошки ресурси) кои сепуште не е доволно обработено да биде во состојба во која нормално се доставува до другите институционални единици.	10.141

Output for own final use consists of products retained by the producer for his own use as final consumption or capital formation.	6.114
Производство за сопствена финална употреба се состои од производи задржани од производителот за негова сопствена употреба како финална потрошувачка или како инвестиции.	6.114
Output is defined as the goods and services produced by an establishment, excluding the value of any goods and services used in an activity for which the establishment does not assume the risk of using the products in production, and excluding the value of goods and services consumed by the same establishment except for goods and services used for capital formation (fixed capital or changes in inventories) or own final consumption.	6.89
Производството се дефинира како стоки и услуги произведени од претпријатие, без вредноста на било која стока или услуга употребена во активност за која претпријатието не превзема ризик од употреба на производите во производството, и без вредноста на стоките и услугите кои се употребуваат од истото претпријатие, освен стоките и услугите употребени за инвестиции (фиксен капитал или промени во залихите) или сопствена финална потрошувачка.	6.89
Owner, see legal owner, economic owner	
Сопственик, види правен сопственик, економски сопственик	
P	
Payments of compensation consist of current transfers paid by institutional units to other institutional units in compensation for injury to persons or damage to property caused by the former that are not settled as payments of non-life insurance claims.	8.140
Плаќање на компензации се состои од тековни трансфери платени од едни институционални единици на други институционални единици како компензација за повреда на лица или штета на имот, предизвикани од првите институционални единици кои не се подмирани како плаќања на побарувања на неживотно осигурување.	8.140
Pension entitlements show the extent of financial claims both existing and future pensioners hold against either their employer or a fund designated by the employer to pay pensions earned as part of a compensation agreement between the employer and employee.	11.107
Правата на пензија го покажуваат обемот на финансиски побарувања кои постојните и идните пензионери ги имаат било кон нивните работодавачи или кон фонд избран од страна на работодавачот да исплаќа заработени пензии како дел од договорот за исплата на надоместоци помеѓу работодавачот и работникот.	11.107
Pension fund sub-sector The pension fund sub-sector consists of only those social insurance pension funds that are institutional units separate from the units that create them.	4.116
Подсектор пензиски фонд. Подсекторот пензиски фонд се состои само од оние пензиски фондови за социјално осигурување кои се институционални единици одделени од единиците кои нив ги создале/формирале.	4.116
Permit to undertake a specific activity A permit to undertake a specific activity is one where the permits are limited in number and so allow the holders to earn monopoly profits, the monopoly profits do not come from the use of an asset belonging to the permit-issuer, a permit holder is able both legally and practically to sell the permit to a third party.	10.192
Дозвола за преземање одредена активност. Дозвола за преземање одредена активност е онаа каде каде бројот на дозволите е ограничен со што им се овозможуваат монополски профити на имателите на тие дозволи, при што монополскиот профит не доаѓа од употребата на средство кое припаѓа на издавачот на дозволата, имателот на дозволата е во можност законски и практично да ја продаде дозволата на трето лице.	10.192
Permits to use natural resources are third-party property rights relating to natural resources.	10.191

Дозвола за употреба на природни ресурси се сопственички права на трети лица поврзани со природни ресурси.	10.191
Permits see also Contracts, leases and licences	
Дозволи, види исто Договори, наеми, лиценци	
Population The population of a country is most simply defined as all those persons who are usually resident in the country.	19.10
Население. Населението на една земја наједноставно се дефинира како сите оние лица кои се вообичаено жители/резиденти на земјата.	19.10
Portfolio investment is defined as cross-border transactions and positions involving debt or equity securities, other than those included in direct investment or reserve assets.	26.91
Портфолио инвестиција се дефинира како прекугранични трансакции и позиции кои вклучуваат должнички или сопственички хартии од вредност, различни од оние кои се вклучени во директните инвестиции или резервните средства.	26.91
Premium - actual The actual premium is the amount payable to the direct insurer or reinsurer to secure insurance cover for a specific event over a stated time period.	6.186, 17.4
Вистинска премија. Вистинска премија е сумата која се исплаќа на директниот осигурител или ре-осигурител за да се обезбеди покритие за осигурувањето за конкретен настан во определен временски период.	6.186, 17.4
Premium - earned The premium earned is the part of the actual premium that relates to cover provided in the accounting period.	17.5
Заработена премија. Заработена премија е делот од вистинската премија кој се однесува на покритието, обезбедено во пресметковниот период.	17.5
Premium - net Net premiums are defined as actual premiums plus premium supplements less the insurance service charge payable by the policy holders.	17.35
Нето премија. Нето премиите се дефинираат како вистински премии плус додатоци на премијата минус трошокот за осигурителната услуга платен од страна на имателот на полисата.	17.35
Premium - unearned The unearned premium is the amount of the actual premium received that relates to the period past the accounting point.	17.5
Незаработена премија. Незаработена премија е износот на примената вистинска премија која се однесува на периодот после моментот на пресметка.	17.5
Premium earned The premium earned is the part of the actual premium that relates to cover provided in the accounting period.	6.187
Заработена премија. Заработена премија е дел од вистинската премија која се однесува на покритието, обезбедена во сметководствениот период.	6.187
Premium see actual premium, premium earned, unearned premium, net premium	
Премија, види вистинска премија, заработена премија, незаработена премија, нето премија	
Price The price of a good or service is defined as the value of one unit of that good or service.	15.11
Цена. Цена на стока или услуга се дефинира како вредност на една единица на таа стока или услуга.	15.11
Primary incomes are incomes that accrue to institutional units as a consequence of their involvement in processes of production or ownership of assets that may be needed for purposes of production.	7.2

Примарни доходи се доходи кои настануваат кај институционалните единици како последица на нивното учество во производствениот процес или сопственост на средство кое може да биде потребно за производствени цели/намени.	7.2
Principal activity The principal activity of a producer unit is the activity whose value added exceeds that of any other activity carried out within the same unit.	5.8
Основна активност. Основна активност на производствена единица е активност чија додадена вредност ја надминува онаа на било која друга активност спроведена во истата единица.	5.8
Producer's price The producer's price is the amount receivable by the producer from the purchaser for a unit of a good or service produced as output minus any VAT, or similar deductible tax, invoiced to the purchaser. It excludes any transport charges invoiced separately by the producer.	6.51
Цена на производителот. Цена на производителот е износот кој производителот го прима од купувачот за единица произведена стока или услуга како аутпут минус целиот ДДВ, или сличен повратен данок, фактуриран на купувачот. Оваа цена ги исклучува транспортните трошоци фактурирани одвоено од страна на производителот.	6.51
Product balance The product balance for any product recognizes that the sum of output at basic prices plus imports plus trade and transport margins plus taxes on products less subsidies on products is equal to the sum of intermediate consumption, final consumption and capital formation, all expressed at purchasers' prices, plus exports.	14.5
Баланс на производот. Балансот/рамнотежата на производот за било кој производ признава дека збирот на производството изразено во основни цени плус увозот плус трговските и транспортните маржи плус даноците минус субвенциите на производите е еднаков на збирот на меѓуфазната потрошувачка, финалната потрошувачка и инвестициите, сите изразени по набавни цени, плус извозот.	14.5
Production boundary The production boundary of the SNA includes the following activities (a) The production of all goods or services that are supplied to units other than their producers, or intended to be so supplied, including the production of goods or services used up in the process of producing such goods or services. (b) The own-account production of all goods that are retained by their producers for their own final consumption or gross capital formation. (c) The own-account production of knowledge-capturing products that are retained by their producers for their own final consumption or gross capital formation but excluding such products produced by households for their own use. (d) The own-account production of housing services by owner occupiers. (e) The production of domestic and personal services by employing paid domestic staff.	6.27
Граница на производството. Границата на производството во СНС ги вклучува следните активности: (а) Производството на сите стоки и услуги кои се испорачани на единици, освен нивните производители, или со намера да бидат испорачани, вклучувајќи производство на стоки и услуги употребени во процесот на производство на таквите стоки и услуги. (б) Производство за своја сметка на сите стоки кои се задржани од нивните производители за нивна сопствена финална потрошувачка или бруто инвестиции. (в) Производство за своја сметка на производи базирани на знаење кои се задржани од нивните производители за нивна сопствена финална потрошувачка или бруто инвестиции, но исклучувајќи (по правило) такви исти производи произведени од страна на домаќинствата за нивна употреба. (г) Производство на станбени услуги за своја сметка на сопствениците на станови. (д) Производство на домашни и лични услуги со вработување на платен домашен персонал.	6.27
Production is an activity, carried out under the responsibility, control and management of an institutional unit, that uses inputs of labour, capital, and goods and services to produce outputs of goods and services.	6.2
Производството е активност, спроведена под одговорност, контрола и управување од страна на институционална единица која употребува инпут на труд, капитал, стоки и услуги за да произведе производство/аутпут на стоки и услуги.	6.2
Production measure of GDP The production measure of gross domestic product (GDP) is derived as the value of output less intermediate consumption plus any taxes less subsidies on products not already included in the value of output.	16.47

Производствен метод за пресметка на БДП. Според производствениот метод за пресметка на БДП, БДП се добива како вредност на производството минус меѓуфазната потрошувачка, плус даноци, минус субвенции за производи кои веќе не се вклучени во вредноста на производството.....	16.47
Products are goods and services (including knowledge-capturing products) that result from a process of production.	6.14
Производи се стоки и услуги (вклучувајќи и производи базирани на знаење кои се резултат на производствениот процес.	6.14
Property income is the sum of investment income and rent.	7.107
Доход од сопственост е збир од доходот од инвестиции и рента.	7.107
Provisions for calls under standardized guarantees consist of prepayments of net fees and provisions to meet outstanding calls under standardized guarantees.	11.110
Резервации заради можноста од активирање кај стандардните гаранции се состојат од претходни уплати (аванси) на нето премиите и резервациите за покривање на достасаните побарувања по основ на стандардни гаранции.	11.110
Public monuments are identifiable because of particular historical, national, regional, local, religious or symbolic significance.	10.78
Јавни споменици се препознатливи поради особено историско, национално, регионално, локално, религиозно или симболично значење.	10.78
Purchased goodwill see goodwill and marketing assets	
Купен goodwill, види goodwill и маркетиншки средства	
Purchaser's price The purchaser's price is the amount paid by the purchaser, excluding any VAT or similar tax deductible by the purchaser, in order to take delivery of a unit of a good or service at the time and place required by the purchaser. The purchaser's price of a good includes any transport charges paid separately by the purchaser to take delivery at the required time and place.	6.64
Цена на купувачи. Цената на купувачот е износот платен од страна на купувачот, исклучувајќи ДДВ или слични повратни даноци за купувачот, со цел да се преземе испораката на единица стока или услуга во време и место определени од купувачот. Цената на купувачот на стоката ги вклучува сите транспортни трошоци кои купувачот ги платил одделно за преземање на испораката, во бараното време и место.	6.64
Purchasing power parity A purchasing power parity (PPP) is defined as the number of units of B's currency that are needed in B to purchase the same quantity of individual good or service as one unit of A's currency will purchase in A.	15.199
Паритет на куповна моќ. Паритетот на куповна моќ се дефинира како број на единици на валутата Б кои се потребни во земјата Б да се купи истото количество на индивидуална стока или услуга како што би купила една единица на валутата А во земјата А	15.199

Q

Quasi-corporation A quasi-corporation is either an unincorporated enterprise owned by a resident institutional unit that has sufficient information to compile a complete set of accounts and is operated as if it were a separate corporation and whose de facto relationship to its owner is that of a corporation to its shareholders, or an unincorporated enterprise owned by a non-resident institutional unit that is deemed to be a resident institutional unit because it engages in a significant amount of production in the economic territory over a long or indefinite period of time.	4.42
Квази корпорација. Квази корпорација е или некорпоративно претпријатие во сопственост на домашна институционална единица која има доволно информации за изработка на комплетна група на сметки и	

која е управувана како да е одделна корпорација и чиј фактички однос кон нејзиниот сопственик е однос на корпорација и акционер, или некорпоративно претпријатие во сопственост на институционална единица од странство која се смета за домашна институционална единица бидејќи е вклучена во значителен обем на производство во домашната територија во еден долг или неопределен временски период.	4.42
Quoted shares see listed shares	
Котирани акции/акции вклучени во котирачки листи, види акции вклучени во листингот	
R	
Real GDI Real gross domestic income (real GDI) measures the purchasing power of the total incomes generated by domestic production.	15.188
Реален БДД. Реален бруто домашен доход (реален БДД) ја мери куповната моќ на вкупните доходи создадени од домашното производство.	15.188
Real holding gains and losses A real holding gain (loss) is the amount by which the value of an asset increases (decreases) over the neutral holding gain for the period, in the absence of transactions and other changes in the volume of assets.	12.76
Реални сопственички добивки и загуби. Реална сопственичка добивка (загуба) е сумата за која вредноста на активата се зголемува (намалува) над неутралната сопственичка добивка во определен период, во отсуство на трансакции и други промени во обемот на активата.	12.76
Realized holding gain A holding gain (loss) is realized when an asset, that has increased (decreased) in value due to holding gains (losses) since the beginning of the accounting period, is sold, redeemed, used or otherwise disposed of, or a liability incorporating a holding gain or loss is repaid.	12.80
Реализирана сопственичка добивка. Сопственичка добивка (загуба) е реализирана кога активата, чија вредност се зголемила (намалила) поради сопственички добивки (загуби) од почетокот на сметководствениот период, е продадена, откупена, употребена или со неа се располага на некој друг начин, или кога обврската која вклучува сопственичка добивка или загуба е отплатена.	12.80
Rent is the income receivable by the owner of a natural resource (the lessor or landlord) for putting the natural resource at the disposal of another institutional unit (a lessee or tenant) for use of the natural resource in production.	7.109, 7.154
Рента (кирија, наем) е доходот кој го добива сопственикот на природен ресурс (закуподавач или земјосопственик) за ставање на располагање на природниот ресурс на друга институционална единица (наемател или закупник) за употреба на природниот ресурс во производството.	7.109, 7.154
Rental The rental is the amount payable by the user of a fixed asset to its owner, under an operating lease or similar contract, for the right to use that asset in production for a specified period of time.	6.245
Закуп. Закуп е сумата која корисникот на фиксно средство ја плаќа на неговиот сопственик, според условите на оперативниот наем или некој сличен договор, за правото да го употребува средството во производството во определен временски период.	6.245
Repo A repo is a securities repurchase agreement where securities are provided for cash with a commitment to repurchase the same or similar securities for cash at a fixed price on a specified future date.	11.74
Репо – договор за повторен откуп. Репо претставува договор за повторен откуп на хартии од вредност, каде хартиите од вредност се даваат за готовина, со обврска истите или слични хартии од вредност повторно да бидат откупени за готовина по фиксна цена на определен датум во иднина.	11.74

Research and development consists of the value of expenditures on creative work undertaken on a systematic basis in order to increase the stock of knowledge, including knowledge of man, culture and society, and use of this stock of knowledge to devise new applications. This does not extend to including human capital as assets within the SNA.	10.103
Истражување и развој се состои од вредноста на расходиите за креативна работа спроведена на систематска основа со цел да се зголеми обемот на знаење, вклучувајќи го знаењето на човекот, културата и општеството, и употребата на овој обем на знаење за пронаоѓање нови апликации. Ова не го вклучува човечкиот капитал како актива во рамките на СНС.	10.103
Reserve assets are those external assets that are readily available to and controlled by monetary authorities for meeting balance of payments financing needs, for intervention in exchange markets to affect the currency exchange rate and for other related purposes (such as maintaining confidence in the currency and the economy, and serving as a basis for foreign borrowing). Reserve assets must be denominated and settled in foreign currency.	26.95
Резервни средства се оние надворешни средства кои се достапни и под контрола на монетарните власти за финансиските потреби на платниот биланс, за интервенирање на девизниот пазар со цел влијание врз девизниот курс и за други цели (одржување на довербата во валутата и економијата и да послужи како основа за позајмување од странство). Резервните средства треба да се деноминирани и пресметани во странска валута.	26.95
Residence The residence of each institutional unit is the economic territory with which it has the strongest connection, in other words, its centre of predominant economic interest.	4.10
Резидентност Резидентноста на секоја институционална единица е економската територија со која таа има најсилна поврзаност, со други зборови, нејзин центар на доминантен економски интерес.	4.10
Resource lease A resource lease is an agreement whereby the legal owner of a natural resource that the SNA treats as having an infinite life makes it available to a lessee in return for a regular payment recorded as property income and described as rent.	7.109, 17.310
Наем на ресурс. Наем на ресурс е договор според кој законскиот сопственик на природен ресурс, кој според СНС има бесконечен рок на траење, го става на располагање на наемател за редовен надомест евидентиран како доход од сопственост, означен како рента.	7.109, 17.310
Rest of the world The rest of the world consists of all non-resident institutional units that enter into transactions with resident units, or have other economic links with resident units.	4.172
Остаток на светот. Остатокот на светот се состои од сите нерезидентни институционални единици кои влегуваат во трансакции со резидентните единици, или имаат други економски врски со резидентните единици.	4.172
Retained earnings of a corporation or quasi-corporation are equal to the distributable income less the dividends payable or withdrawal of income from the quasi-corporation respectively.	7.139
Задржани добивки на корпорација или квази-корпорација се еднакви на доходот за распределба минус исплатените дивидендите или повлекувањето на доходот од квази-корпорацијата, соодветно.	7.139
S	
Saving represents that part of disposable income (adjusted for the change in pension entitlements) that is not spent on final consumption goods and services.	9.28
Штедењето претставува дел од расположивиот доход (прилагоден за промената во правата на пензија) кој не е потрошен за финална потрошувачка на стоки и услуги.	9.28
Secondary activity A secondary activity is an activity carried out within a single producer unit in addition to the principal activity and whose output, like that of the principal activity, must be suitable for delivery outside the producer unit.	5.9

Секундарна активност. Секундарна активност е активност која се извршува во рамките на единствена производствена единица како дополнителна на основната активност и чие производство, како она на основната активност, мора да биде погодна за испорака надвор од производствената единица.	5.9
Securities repurchase agreement A securities repurchase agreement is an arrangement involving the provision of securities in exchange for cash with a commitment to repurchase the same or similar securities at a fixed price either on a specified future date (often one or a few days hence, but also further in the future) or with an “open” maturity.	11.74
Договор за повторен откуп на хартии од вредност. Договор за поворен откуп на хартии од вредност претставува аранжман кој вклучува клаузули за размена на хартии од вредност за готовина со обврска за повторен откуп на истите или слични хартии од вредност по фиксна цена, на определен датум во иднина (често еден или неколку денови, но познати во иднината), или во “недефинирана/отворена“ рочност.	11.74
Self-employed persons are persons who are the sole or joint owners of the unincorporated enterprises in which they work, excluding those unincorporated enterprises that are classified as quasi-corporations.	19.25
Самовработени лица се лица кои се единствени сопственици или ко-сопственици на некорпоративни претпријатија, во кои тие работат, со исклучок на оние некорпоративни претпријатија кои се класифицирани како квази-корпорации.	19.25
Services are the result of a production activity that changes the conditions of the consuming units, or facilitates the exchange of products or financial assets.	6.17
Услугите се резултат на производствена активност која ги менува состојбите на потрошувачките единици, или овозможува размена на производи или финансиска актива.	6.17
Social assistance benefits in cash are current transfers payable to households by government units or NPISHs to meet the same needs as social insurance benefits but which are not made under a social insurance scheme requiring participation usually by means of social contributions.	8.110
Социјална помош во готово се тековни трансфери кои се исплаќаат на домаќинствата од страна на единиците на државата или непрофитните институции кои им служат на домаќинствата со цел подмирување на истите потреби како и во случајот на користите од социјалното осигурување, но кои не се направени во рамките на шема на социјално осигурување, кои бараат учество, обично, преку социјални придонеси.	8.110
Social benefits are current transfers received by households intended to provide for the needs that arise from certain events or circumstances, for example, sickness, unemployment, retirement, housing, education or family circumstances.	8.17
Социјални користи се тековни трансфери примени од страна на домаќинствата со цел задоволување на потребите кои произлегуваат од одредени настани или причини, на пример, болест, невработеност, пензионирање, домување, образование или семејни причини.	8.17
Social contributions are actual or imputed payments to social insurance schemes to make provision for social insurance benefits to be paid.	8.16
Социјални придонеси се вистински или импутирани исплати кон шемите за социјално осигурување со цел обезбедување на користи од социјалното осигурување.	8.16
Social entity A legal or social entity is one whose existence is recognized by law or society independently of the persons, or other entities, that may own or control it.	4.6
Општествено лице Правно или општествено лице е она чие постоење е признато со закон или од општеството, независно од лицата или други субјекти кои можеби го поседуваат или контролираат.	4.6
Social insurance benefit A social insurance benefit is a social benefit payable because the beneficiary participates in a social insurance scheme and the social risk insured against has occurred.	17.89

Корист од социјално осигурување. Корист од социјално осигурување е социјална корист која се исплаќа бидејќи корисникот учествува во шемата за социјално осигурување и е настанат социјалниот ризик за кој корисникот е осигуран.	17.89
Social insurance contribution A social insurance contribution is the amount payable to a social insurance scheme in order for a designated beneficiary to be entitled to receive the social benefits covered by the scheme.	17.89
Придонес за социјално осигурување. Придонес за социјално осигурување е сумата која се плаќа на шемата за социјално осигурување со цел одреден корисник да стекне право да прима социјални користи покриени од страна на шемата.	17.89
Social insurance scheme A social insurance scheme is an insurance scheme where the following two conditions are satisfied, (a) the benefits received are conditional on participation in the scheme and constitute social benefits as this term is used in the SNA, and (b) at least one of the three following conditions is met. (i) Participation in the scheme is obligatory either by law or under the terms and conditions of employment of an employee, or group of employees. (ii) The scheme is a collective one operated for the benefit of a designated group of workers, whether employed or non-employed, participation being restricted to members of that group. (iii) An employer makes a contribution (actual or imputed) to the scheme on behalf of an employee, whether or not the employee also makes a contribution.	8.65, 17.88
Шема на социјално осигурување. Шема на социјално осигурување е шема на осигурување каде се задоволени следните два услови: (а) примените користи се условени од учеството во шемата и ги сочинуваат социјални користи како термин кој се употребува во СНС, и (б) исполнет е барем еден од следните три услови. (i) Учеството во таква шема е задолжително според закон или според условите за вработување на вработен или група на вработени. (ii) Шемата е колективна и таа работи во корист на определна група на работници, вработени или невработени, при што учеството е ограничено само на членовите на таа група. (iii) Работодавачот плаќа придонес (вистински или импутиран) во шемата за сметка (во полза) на вработениот, без разлика дали вработениот, исто така, плаќа или плаќа придонес.	8.65, 17.88
Social security benefits in cash are social insurance benefits payable in cash to households by social security funds.	8.108
Користи од социјална заштита во готово се користи од социјално осигурување платени во готово на домаќинствата од страна на фондовите за социјална заштита.	8.108
Social transfers in kind consist of goods and services provided to households by government and NPISHs either free or at prices that are not economically significant.	8.141
Социјалните трансфери во натура се состојат од стоки и услуги кои им се обезбедуваат, бесплатно или според цени кои не се економски значајни, на домаќинствата од страна на Владата или непрофитните институции кои им служат на домаќинствата.	8.141
Special Drawing Rights (SDRs) are international reserve assets created by the International Monetary Fund (IMF) and allocated to its members to supplement existing reserve assets.	11.47
Специјални права на влечење (СПВ) се меѓународна резервна актива создадена од Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) и алоцирана на неговите членки како додаток на постојната резервна актива.	11.47
Stocks are a position in, or holdings of, assets and liabilities at a point in time.	3.4
Состојбите се позиции или фондови на актива и пасива во определена временска точка.	3.4
Stripped securities are securities that have been transformed from a principal amount with coupon payments into a series of zero-coupon bonds, with a range of maturities matching the coupon payment date(s) and the redemption date of the principal amount(s).	11.69
Раздвоени се хартии од вредност кои се трансформирани од основни износи со купонски (каматни) плаќања во серии на обврзници со нула купон (камата), со рокови на доспевање кои се совпаѓаат со датумот(ите) на купонско плаќање и датумот на исплата на основниот износ(и).	11.69

Subsidies are current unrequited payments that government units, including non-resident government units, make to enterprises on the basis of the levels of their production activities or the quantities or values of the goods or services that they produce, sell or import. 7.98

Субвенциите се тековни неповратни плаќања кои единиците на Владата, вклучувајќи и нерезидентни единици на Владата, ги вршат кон претпријатијата врз основа на нивоата на нивните производствени активности или количествата или вредностите на стоките и услугите кои тие произведуваат, продаваат или увезуваат. 7.98

Subsidy on product A subsidy on a product is a subsidy payable per unit of a good or service. 7.100

Субвенција за производ. Субвенција за производ е субвенција која се плаќа за единица стока или услуга. . 7.100

Supply table A supply table at purchasers' prices consists of a rectangular matrix with the rows corresponding to the same groups of products as the matching use tables and columns corresponding to the supply from domestic production valued at basic prices plus columns for imports and the valuation adjustments necessary to have total supply of each. 14.13

Табела на понуда. Табела на понуда по куповни цени се состои од правоаголна матрица, со редови кои одговараат на истата група на производи како соодветните табели на употреба и колони кои одговараат на понудата од домашното производство според основни цени плус колоните за увозот и прилагодувањата во вреднувањето потребни да се добие вкупната понуда на секоја. 14.13

T

Taxes and duties on imports consist of taxes on goods and services that become payable at the moment when those goods cross the national or customs frontiers of the economic territory or when those services are delivered by non-resident producers to resident institutional units. 7.90

Даноците и царините на увоз се состојат од даноци на стоки и услуги кои се плаќаат во моментот кога тие стоки ја минуваат националната или царинската граница на економската територија или кога тие услуги се обезбедуваат од страна на нерезидентни производители на резидентни институционални единици. 7.90

Taxes are compulsory, unrequited payments, in cash or in kind, made by institutional units to government units. 7.71, 8.52

Даноците се задолжителни, неповратни исплати, во готово или во натура, од институционалните единици кон државните единици. 7.71, 8.52

Taxes less subsidies on production consist of taxes payable or subsidies receivable on goods or services produced as outputs and other taxes or subsidies on production, such as those payable on the labour, machinery, buildings or other assets used in production. 7.5

Даноци минус субвенции на производство се состојат од платени даноци или примени субвенции за стоки и услуги произведени како производство (аутпут) и други даноци или субвенции на производство, како оние кои се плаќаат за работната сила, машините, зградите или друга актива, употребени во производството. 7.5

Taxes on imports, excluding VAT and duties consist of all taxes (except VAT and import duties) as defined in the GFSM/OECD classifications that become payable when goods enter the economic territory or services are delivered by nonresidents to residents. 7.94

Даноци на увоз, освен ДДВ и царини се состојат од сите даноци (освен ДДВ и увозни давачки) дефинирани во GFSM/OECD класификациите, кои се плаќаат кога стоките влегуваат во економската територија или услугите се обезбедуваат од нерезиденти на резидентите. 7.94

Taxes on income consist of taxes on incomes, profits and capital gains. 8.61

Даноците на доход се состојат од даноци на доходите, профитите и капиталните добивки. 8.61

Taxes on products A tax on a product is a tax that is payable per unit of some good or service. 7.88

Даноци на производи. Данок на производ е данок кој се плаќа за единица стока или услуга.	7.88
Taxes on products, excluding VAT, import and export taxes, consist of taxes on goods and services that become payable as a result of the production, sale, transfer, leasing or delivery of those goods or services, or as a result of their use for own consumption or own capital formation.	7.96
Даноци на производи, освен ДДВ, даноци на увоз и извоз, се состојат од даноци на стоки и услуги кои се плаќаат како резултат на производство, продажба, трансфер, лизинг или испорака на тие стоки и услуги, или како резултат на нивната употреба за сопствена потрошувачка или инвестиции.	7.96
Terms of trade The terms of trade are defined as the ratio of the price of exports to the price of imports.	15.187
Услови на размена. Условите на размена се дефинирани како однос на цената на извозот кон цената на увозот.	15.187
Total economy The total economy is defined as the entire set of resident institutional units.	4.23
Вкупна економија. Вкупната економија се дефинира како вкупна група на домашни институционални единици.	4.23
Trade margin A trade margin is defined as the difference between the actual or imputed price realized on a good purchased for resale and the price that would have to be paid by the distributor to replace the good at the time it is sold or otherwise disposed of.	6.146
Трговска маржа. Трговската маржа се дефинира како разлика помеѓу вистинската или импутираната цена на стока купена за препродажба и цената која би се платила од страна на дистрибутерот за замена на стоката во моментот кога е продадена или на поинаков начин оттуѓена.	6.146
Trading gain or loss The trading gain or loss from changes in the terms of trade is the difference between real GDI and GDP in volume terms.	15.188
Трговска добивка или загуба. Трговската добивка или загуба од промените во условите на размената претставува разлика помеѓу бруто домашниот доход и БДП изразен количински.	15.188
Transaction A transaction is an economic flow that is an interaction between institutional units by mutual agreement or an action within an institutional unit that it is analytically useful to treat like a transaction, often because the unit is operating in two different capacities.	3.7, 3.51
Трансакција. Трансакцијата е економски тек кој претставува интеракција помеѓу институционалните единици со заеднички договор или активност во рамки на една институционална единица која од аналитичка гледна точка е корисно да се смета како трансакција, често поради тоа што единицата работи во два различни капацитети.	3.7, 3.51
Transaction, see also monetary transaction, non-monetary transaction	
Трансакција, види исто монетарна трансакција, немонетарна трансакција	
Transfer A transfer is a transaction in which one institutional unit provides a good, service or asset to another unit without receiving from the latter any good, service or asset in return as a direct counterpart.	8.10, 8.34
Трансфер. Трансфер е трансакција во која една институционална единица обезбедува стока, услуга или актива на друга единица без да добие од таа единица за возврат, било каква стока, услуга или актива како противвредност.	8.10, 8.34
Transferable deposits comprise all deposits that are exchangeable for bank notes and coins on demand at par and without penalty or restriction and directly usable for making payments by cheque, draft, giro order, direct debit/credit, or other direct payment facility.	11.54
Преносливи (трансферабилни) депозити ги опфаќаат сите депозити кои се соодветно разменливи за банкноти и монети на барање и без казни или ограничувања, и кои можат директно да се користат за плаќања со	

користење на чек, меница, налог за повлекување, директно задолжување/кредитирање, или други средства за директно плаќање.	11.54
Transport equipment consists of equipment for moving people and objects.	10.84
Транспортна опрема се состои од опрема за превоз на луѓе и објекти.	10.84
Tree, crop and plant resources yielding repeat products cover plants whose natural growth and regeneration are under the direct control, responsibility and management of institutional units.	10.95
Дрвни, жетвени и растителни реурси кои носат повторени приноси се состојат од растенија чиј природен раст и обновување се под директна контрола, одговорност и управување од страна на институционалните единици.	10.95
U	
Unearned premium The unearned premium is the amount of the actual premium received that relates to the period past the accounting point.	6.187
Незаработена премија. Незаработена премија е сумата на вистинската примена премија која се однесува на периодот после моментот на пресметка.	6.187
Unincorporated enterprise An unincorporated enterprise represents the production activity of a government unit, NPISH or household that cannot be treated as the production activity of a quasi-corporation.	5.1
Неинкорпорирано претпријатие. Некорпоративно претпријатие ја претставува производствената активност на единица на државата, непрофитна институција која им служи на домаќинствата или домаќинство кое не може да се смета како производствена активност на квази-корпорација.	5.1
Unlisted shares are equity securities not listed on an exchange.	11.87
Некотирани акции се сопственички хартии од вредност кои не котираат на берза/не се на листингот на берзата.	11.87
Unquoted shares see unlisted shares	
Некотирани акции, види акции кои не се на листингот/некотирани акции	
Unrealized holding gain An unrealized holding gain is one accruing on an asset that is still owned or a liability that is still outstanding at the end of the accounting period.	12.80
Нереализирана сопственичка добивка. Нереализирана сопственичка добивка е онаа која се пресметува на активата која е сеуште поседувана или пасива која е сеуште неисплатена на крајот на пресметковниот период.	12.80
Use table A use table at purchasers' prices consists of a set of product balances covering all products available in an economy arranged in the form of a rectangular matrix with the products, valued at purchasers' prices, appearing in the rows and the columns indicating the disposition of the products to various types of uses.	14.13
Табела на употреба. Табела на употреба по куповни цени се состои од група на производни биланси кои ги покриваат сите расположиви производи во економијата, изработена во форма на правоаголна матрица, со производи вреднувани по набавни цени, кои се појавуваат во редовите и во колоните, давајќи информација за распределбата на производите на различните видови на употреби.	14.13
V	
Valuables are produced goods of considerable value that are not used primarily for purposes of production or consumption but are held as stores of value over time.	10.13
Скапоцености се произведени стоки со значителна вредност кои не се употребуваат првенствено за производство или потрошувачка, туку се употребуваат како чувари на вредноста во текот на времето.	10.13

Value added tax A value added type tax (VAT) is a tax on goods or services collected in stages by enterprises but that is ultimately charged in full to the final purchasers. 7.89

Данок на додадена вредност. Данокот на додадена вредност (ДДВ) е данок на стоки или услуги кој се прибира во фази од претпријатијата, но кој на крај во целост се наплаќа од крајните потрошувачи. 7.89

Vertical integration A vertically integrated enterprise is one in which different stages of production, which are usually carried out by different enterprises, are carried out in succession by different parts of the same enterprise. 5.23

Ветикална интеграција. Вертикално интегрирано претпријатие е она во кое различните фази на производството, кои вообичаено се извршуваат од различни претпријатија, се спроведуваат последователно од различни делови на исто претпријатие. 5.23

Volume index A volume index is an average of the proportionate changes in the quantities of a specified set of goods or services between two periods of time. 15.13

Индекс на обем. Индекс на обем е просек од пропорционалните промени на количините на определена група на стоки и услуги помеѓу два временски периоди. 15.13

W

Warrants are tradable instruments giving the holder the right to buy, under specified terms for a specified period of time, from the issuer of the warrant (usually a corporation) a certain number of shares or bonds. 11.119

Варанти се разменливи инструменти кои на имателот му даваат право да купи, од издавачот на варантот вообичаено тоа е корпорација), одреден број на акции или обврзници под определени услови во текот на определен временски период. 11.119

Water resources consist of surface and groundwater resources used for extraction to the extent that their scarcity leads to the enforcement of ownership and/or use rights, market valuation and some measure of economic control. 10.184

Водните ресурси се состојат од површински и подземни водни ресурси кои се употребуваат за екстракција до ниво до кое нивната реткост доведува до спроведување на сопственост и/или право на употреба, пазарно вреднување и некои мерки на економска контрола. 10.184

Weapons systems include vehicles and other equipment such as warships, submarines, military aircraft, tanks, missile carriers and launchers, etc. 10.87

Оружени системи вклучуваат возила и друга опрема како воени бродови, подморници, воени авиони, тенкови, носачи и лансирачи на проектили, итн. 10.87

Withdrawal of income from a quasi-corporation consists of that part of distributable income that the owner withdraws from the quasicorporation. 7.133

Повлекување на доходот од квази-корпорација се состои од оној дел на распределивиот доход кој сопственикот го повлекува од квази-корпорацијата. 7.133

Work-in-progress consists of output produced by an enterprise that is not yet sufficiently processed to be in a state in which it is normally supplied to other institutional units. 10.134

Производство во тек се состои од производство на претпријатие кое сеуште не е доволно обработено за да биде во состојба во која вообичаено се доставува до другите институционални единици. 10.134

Work-in-progress on cultivated biological resources consists of output that is not yet sufficiently mature to be in a state in which it is normally supplied to other institutional units. 10.140

Производство во тек на обработени биолошки ресурси се состои од производство кое сеуште не е доволно созреано за да биде во состојба во која вообичаено се доставува до другите институционални единици. 10.140

Индекс

- A**
- abnormal flooding 12.46
надпросечно поплавување
- absorption matrix 14.87
матрица на апсорпција
- accidental damage 6.147, 6.243
случајна штета
- accounting concepts 18.1
сметководствени концепти
- accounting framework 1.1
сметководствена рамка
- accounting period 3.15
пресметковен период
- accounting rules 2.4, 3.3, 3.16, 3.111
сметководствени правила
- financial statistics 27.7
 финансиска статистика
- accounts in volume terms 18.2, 18.63
сметки во количински изрази
- accounts receivable or payable 3.174, 11.73, 11.127, 22.93
сметки на побарување или обврски
- accounts, articulation 1.14
сметки, изразување
- accrual accounting 3.166
сметководство на пресметковна основа
- accrual adjustments 11.105
прилагодувања на евидентирање на пресметковна основа
- accrual recording 2.55, 7.41, 7.84, 18.34
евидентирање на пресметковна основа
- interest 7.115
 камата
- taxes 8.58, 22.91
 даноци
- accrued benefit obligation (ABO) 17.181
обврски достасани за наплата (ABO)
- accumulation 1.6, 3.20, 14.11
акумулација
- accumulation accounts 1.20, 2.84, 2.107, 3.2
сметки на акумулација
- accuracy 18.3, 18.12
прецизност (точност)
- acid rain 12.52
кисел дожд
- acquisition 21.22
набавка
- acquisition of consumption goods and services 9.17
набавка на потрошувачки стоки и услуги
- acquisition of goods and services 9.36
набавка на стоки и услуги
- acquisition of non-financial assets 10.22, 16.20
набавка на нефинансиски средства
- time of recording 10.53
 време на евидентирање
- acquisition vs. expenditure 9.31
набавка наспроти расходи
- activation of a one-off guarantee 22.129
активирање на еднократни гаранции
- Activities of Multinational Enterprises (AMNE statistics) 26.90
Активности на мултинационални претпријатија (AMNE статистика)
- activity 15.120
активност
- deliberately concealed 6.40
 осмислено (намерно) прикривање
- facilitating financial intermediation 4.29
 олеснување на финансиско посредување
- illegal 6.39
 нелегална
- informal 6.39
 неформална
- non-economic 6.25
 не-економска
- not treated as ancillary 5.37
 нема третман на помошна институција
- acts of war 12.46
војна
- actual consumption 1.76
тековна (фактичка) потрошувачка
- actual final consumption 9.6
тековна (фактичка) финална потрошувачка
- general government 9.103, 9.117
 општа влада
- households 2.104, 9.116
 домаќинства

NPISHs 9.111, 9.118 НПИСД	after-tax rent 7.157 рента после оданочување
actual hours worked 19.42 одработени работни часови	age-efficiency profile 20.17 придонес на активата кон производството
actual premiums 17.14, 17.35 тековни (фактички) премии definition 6.186, 17.4 дефиниција	agencies of central government 4.138 агенции на централна влада
actuarial estimates 7.150, 17.7, 17.144 актураски проценки	age-price profile 20.17 опаѓање на цените
actuarial reserves for life insurance 17.17 актуарски резерви за животно осигурување	aggregate real income measures 15.192 мерења (оценки) на агрегатниот реален доход
ad valorem taxes 7.88, 7.100, 7.105, 15.175 пропорционални даноци	aggregate statistics 1.3 агрегирана (општа) статистика
additions to equity 7.135 додатоци на капитал	aggregation 3.191 агрегирање
additivity and chaining 15.58 адитивност и верижно поврзување	aggregation of quarterly estimates preferable to an annual estimate 12.99 агрегирање на кварталните проценки за потребите на годишната проценка
adjusted claims 6.189, 17.21 прилагодени побарувања	agricultural activities 25.46 земјоделски активности
adjusted disposable income 2.100, 8.32, 8.144, 9.7 прилагоден расположлив доход	agricultural output 6.137 земјоделски аутпут
adjustment for seasonality 18.37 прилагодување заради сезонски ефекти	agricultural production 25.72 земјоделско производство
adjustment for the change in pension entitlements 9.9, 9.13, 16.15, 17.141 прилагодување заради промена во правата за пензија	agricultural products for own use - valuation 6.124 земјоделски производи за сопствена употреба – вреднување
adjustment for working days 18.38 прилагодување заради работни денови	agriculture, subsistence 1.41 земјоделство, натурално
administrative data 19.77, 19.80 административни податоци	aid agencies 4.169 агенции за помош
administrators of pension funds 8.86 администратори на пензиски фондови	allocated gold 11.60 алоцирано (распределено) злато
advances 17.294, 27.35 аванси	allocated gold accounts 11.45, 17.240 сметки на алоцирано (распределено) злато
advocacy groups 23.19 групи за застапување	allocation of other primary income account 7.22 алокација (прераспределба) на сметката на друг примарен доход
aerial and other surveys 10.106 воздушни и други анкети	allocation of primary income account 2.92, 7.16, 11.90, 16.8, 26.4, 28.72 алокација (прераспределба) на сметката на примарен доход
	allowances for dependents 7.45 детски додатоци

alternative method of sub-sectoring the general government sector 4.148 алтернативен метод за прикажување на подсекторите на секторот на општа влада	appearance and disappearance of assets 3.102, 12.12 појавување (создавање) и исчезнување на средства
analytic presentation of the balance of payments 26.101 аналитичка презентација на билансот на плаќање	appearance of new products 15.4 појавување на нови производи
analytical functions 28.63 аналитички функции	appraisal costs 10.106 проценети трошоци
analytical purposes 28.2 аналитички цели	appropriation 22.142 апропријација
analytical unit 5.53 аналитичка единица	approximation to market prices 3.123 апроксимација на пазарни цени
ancillary activity 4.66, 5.3, 5.10, 6.207, 14.33, 29.34, 29.65 помошна активност (дејност) characteristics 5.36 карактеристики definition 5.36 дефиниција exclusions 5.37 исклучување portrayal in a satellite account 5.45 приказ во сателитска сметка treatment as a separate establishment 5.41 третман како посебен субјект treatment as secondary activity 5.44 третман како секундарна активност value added 5.39 додадена вредност	arbitrage 11.112 арбитража
ancillary services 6.215 дополнителни (помошни) услуги	arm's-length prices 21.50 слободно формирани цени
animal resources yielding repeat products 10.92 производи од животински извори (потекла) кои редовно се обновуваат	armed forces 19.21, 19.32, 19.33, 19.34 воени сили
annual chain volume series vs. quarterly 15.48 годишни серии на верижен обем наспроти квартални	articulation of the accounts 2.14, 27.2 опис на сметки
annual chained indices 15.53 годишни верижни индекси	artificial subsidiaries 4.63, 26.28 вештачки подружници
annual overlaps 15.46 годишни препрокривања	arts and culture organizations 23.19 уметнички и културни орагзизации
annuitant 17.66 рентиер	asset 2.33, 2.44, 10.8, 11.3 актива (средство) cross-classified by debtor 2.151 класифициран од страна на должник definition 3.5, 3.30 дефиниција denominated in foreign currency, holding gains 12.120 деноминирани во странска валута, сопствени добивки developed under a contract of sale 10.55 развиено во согласност со договор за продажба entry into balance sheet 3.42 внос (влез) во биланс на состојба exit from balance sheet 3.42 излез од биланс на состојба expected life length 20.55 очекувана должина на живот infinite life 7.109 неограничен живот produced by communal effort 10.56 произведено со заеднички напори produced for own communal use 10.58 произведено за сопствена заедничка употреба produced on own account 10.54, 10.89 произведено за сопствена сметка relation to residence 3.39 поврзано со резидентност
annuity 6.179, 7.144, 8.139, 12.59, 17.6, 17.55, 17.66, 17.158, 17.217, 24.79 ануитет initiation 17.74 иницирање purchase of 17.74 купување	

residual value 20.51 резидуална вредност	balance of primary incomes 2.93, 7.18, 7.25, 8.10, 16.10, 16.29, 26.70, 28.73 биланс на примарни доходи
shared ownership 17.344 поделена (заедничка) сопственост with long production periods 10.54 со долги производствени периоди	balance sheet 1.14, 1.20, 1.22, 2.33, 2.85, 2.121, 3.2, 3.42, 3.155, 12.1, 13.1, 15.168, 26.8, 28.75 биланс на состојба
asset account 13.1, 13.8, 29.116 сметка на актива	analytical uses 13.6 аналитички употреби (користења)
asset boundary 3.31, 3.37, 10.33 граница на актива	definition 13.2 дефиниција
services 10.37 услуги	integral part of the SNA 16.31 интегрален дел од СНС
asset valuation, effect of changes in the interest rate 12.40 вреднување на актива (средство), ефект од промена на каматна стапка	balancing item 1.14, 2.73, 2.83, 2.117, 3.10, 6.6, 16.29 ставка за порамнување
asset-backed securities 11.64, 11.67 хартии од вредност покриени со средства	definition 3.9, 3.107 дефиниција
associate of corporation 26.85 придружна корпорација	financial account 11.1 финансиска сметка
definition 4.75 дефиниција	gross and net 2.80, 6.9, 6.72 бруто и нето
autonomous pension fund 8.78 автономни (независни/самостојни) пензиски фондови	of a current account 6.70 на тековна сметка
autonomy 4.6, 4.69, 4.138, 22.20 независност	of multi-regional units 18.49 мулти-регионални единици
auto-pilot 4.61 авто-пилот	price and volume dimensions 18.27 ценовни и количински димензии
average service lives 6.253 просечно траење на услугата	production account 6.8 производствена сметка
average-year prices 20.34 просечни годишни цени	public sector 22.168 јавен сектор
В	balancing supply and use tables 25.33 врамнотежување (балансирање) на табелите за понуда и употреба
bad debts 21.56 лоши долгови	bank 11.56 банка
bailout 21.54, 22.128, 22.143 спасување (итна финансиска поддршка)	bank interest 6.164, 7.116, 8.24, 9.62, 13.62, 17.250 банкарска камата
balance of goods and services 16.29 биланс (салдо) на стоки и услуги	banker's acceptance 11.25, 11.68 банкарски акцептен налог
balance of goods, services and primary income 26.70 биланс (салдо) на стоки, услуги, и примарен доход	bankruptcy 21.13 банкрот
balance of payments 16.22, 26.12, 26.46 биланс на плаќања	barges 10.83 барки/шлепови
	barter 1.36, 2.24, 3.77, 3.79, 6.102, 8.22, 9.45, 9.75, 10.62, 10.146, 17.226 трампа
	barter transaction транзакции на трампа

definition 9.49 дефиниција	bonuses 7.44 бонуси
valuation 9.50 вреднување	insurance 17.18 осигурување
basic heading 15.206, 15.229 основен наслов	book value 3.157 сметководствена вредност
basic prices 2.63, 2.87, 3.146, 7.7, 14.45, 14.139, 16.49 основни (базични) цени	border workers 16.53, 19.32, 19.33, 19.81, 26.68 гранични работници
definition 6.51 дефиниција	residence 26.38 резидентност
behaviour of economic agents 17.208 однесување на економски агенти	borderline between individual and collective services 9.98 гранична линија помеѓу индивидуални (лични) и заеднички (колективни) услуги
bench-marking 18.33, 18.39 показател	borrowed funds 7.12 зајмени средства
quarterly series 15.48 квартални серии	BPM6 16.28, 29.86 BPM6
benefit, social insurance <i>see also</i> insurance claim корист, социјално осигурување, види исто така побарување по осигурување	Branch Филијала
benefits 3.27, 6.198, 11.4, 17.4 користи	undertakes production for one year or more 26.30 изведува производство за една или повеќе години
bills 11.64 записи	branch филијала
increase in value treated as interest 17.231 зголемување на вредноста третирана како камати	BPM6 definition 26.30 дефиниција според BPM6
interest 7.118 камата	characteristics 4.47 карактеристики
binary method, ICP 15.217 бинарен метод, ICP	complete set of accounts, with a balance sheet, exists 26.30 постои комплетен сет на сметки, со биланс на состојба
Black-Scholes 13.83 Моделот на Black-Scholes	recognized as being subject to the income tax system of the economy where located 26.30 подлежи на даночниот систем на економијата во која е лоцирана
block method, ICP 15.213 метод на блокови, ICP	subject to the income tax system where located 26.30 подлежи на даночниот систем каде е лоцирана
advantages 15.215 предности	undertakes production for one year or more 26.30 извршува производство за една или повеќе години
bonds 11.64 обврзници	branches 4.13, 4.43, 11.88 филијали
deep-discounted 12.109 многу дисконтирани	brass plate company 4.56 компанија – месингана чинија („месингана плоча со име“)
dirty price 13.59 валкани цени	breakdown by currency 27.16 поделба по валути
discounted 17.258 дисконтирани	bridge country 15.222 поврзана земја
holding gains and losses vs. interest 12.108 сопствени добивки и загуби наспроти камата	broad money 27.11 парична маса
bonus shares 7.129, 11.89 бонус акции	national measures 11.75f национални оценки

- budget surplus or deficit 1.29
 буџетски суфицит или дефицит
- build, own, operate, transfer (BOOT) scheme 10.59
 изгради, поседувај, работи, трансферирај шема
- buildings and structures 15.145
 згради и конструкции (градби)
- business accounting 1.63, 2.56, 2.94, 3.112, 3.139, 7.24
 деловно сметководство
- business and professional licences 7.97
 службени (работни) и професионални лиценци
- business register 21.8
 бизнис регистар (регистар на бизниси)
- business surveys 19.54, 19.77, 19.79, 19.82, 24.21
 бизнис прашалници
- business travel expenses 8.99
 расходи за службени (бизнис) патувања
- by-products 5.8, 5.49, 28.46
 по производи
- C**
- call option 11.117
 call опција
- calls under standardized guarantee schemes 17.220
 активирања на шемите за стандардни гаранции
- Canberra group report 24.22
 Извештај на Камбера групата
- cancellation of debt by mutual agreement 10.210
 поништување (бришење) на долг со заедничка спогодба
- capital account 1.20, 2.110, 8.25, 10.1, 16.18, 16.33, 28.71
 капитална сметка
- capital formation by type of producing unit 14.160
 инвестиции според видот на производната единица
- capital gains *see* holding gains
 капитални добивки, *види* сопственички добивки
- capital injections 11.90, 11.91, 21.54, 22.47, 22.138
 капитални инјекции
- capital productivity 19.63
 продуктивност на капиталот
- capital services 6.245, 7.13, 14.157, 18.67, 20.1, 20.5, 21.51
 капитални услуги
- as data quality check 20.29
 заради проверка на квалитетот на податоци
- capital stock 6.249, 18.31, 20.1
 состојба на капитал
- fixed assets 13.9
 основни (фиксни) средства
- valuation 20.8
 вреднување
- capital taxes, definition 10.207
 даноци на капитал, дефиниција
- capital transfer 2.110, 3.60, 8.10, 8.25, 8.126, 8.128, 10.19,
 10.200, 11.91, 16.18, 22.105, 22.129, 22.134,
 22.145, 22.162, 26.7, 26.71
 капитален трансфер
- acquisition of equity 22.138
 набавка на сопственички хартии од вредност
- government guarantees 17.222
 владини (државни) гаранции
- in kind 19.41
 во натура
- one-off guarantee 17.212
 еднократна гаранција
- transfer of pension entitlements 17.188
 трансфер на пензиски права
- captive financial institution 4.59, 22.23
 затворени финансиски институции
- definition 4.113
 дефиниција
- car parking, subsidized 7.51
 паркинг за автомобил, субвенциониран
- car tax 7.83
 данок за автомобил
- caravans 10.83
 каравани
- cars, company 8.100
 автомобили, компанија
- cash accounting 2.56, 3.164
 сметководство на кеш (готовинска) основа
- cash flow problem 21.52
 проблем на кеш (готовински) тек
- casino licences 17.350
 лиценци за казина
- catastrophic losses 12.46
 катастрофални загуби
- cattle, dairy 10.92
 стока, млечни производи

central bank 7.122, 22.150 централна банка	change in life insurance and annuities entitlements 17.53 промена во животно осигурување и права на ануитети
as a financial institution 6.155 како финансиска институција	change of economic ownership 9.73, 11.78 промена на економска сопственост
definition 4.104 дефиниција	goods for processing 14.38 стоки за доработка
dividends 22.152 дивиденди	imports and exports of goods 26.20 увоз и извоз на стоки
exceptional payments 22.152 исклучителни плаќања	no exceptions in BPM6 26.21 без исклучок во БПМ6
interest paid 22.153 платена камата	change-effecting services 6.17, 6.18 услуги кои вршат промена
of a currency union 4.176 на валутна унија	changes in assets 2.45 промени во актива (средства)
central government 4.30, 4.118 централна влада	changes in classification промени во класификација
central government agencies 4.138 агенции на централна влада	assets 3.104 актива (средства)
central government sub-sector 4.134 подсектор на централна влада	institutional units 12.10 институционални единици
centre of decision-making 2.16 центар за носење на одлуки	natural resources 12.29 природни ресурси
centre of predominant economic interest 1.48, 2.19, 4.10, 19.10 центар на доминантен економски интерес	changes in classification and structure 2.114 промени во класификација и структура
certificates of deposit 11.99 цертификати за депозит	changes in inventories 1.67, 2.32, 10.118, 15.156, 18.42 промени во залихи
chain indices 15.36 верижни индекси	by product type 14.110 според видот на производот
advantages and disadvantages 15.41 предности и недостатоци	deflation of 15.62 дефлација (намалување) на
Laspeyres volume 15.40 индекс на обем на Ласпер	changes in liabilities and net worth 2.45 промени во обврски и нето богатство
Laspeyres vs. chain superlative 15.51 Ласперови на спроти најдобри верижни индекси	changes in life insurance and annuities entitlements 8.36 промени во животно осигурување и права на ануитети
Paasche volume 15.40 индекс на обем на Паше	changes in net worth промени во нето богатство
volume series not additive 15.59 не адитивни серии на обем	due to neutral holding gains 2.120, 12.77 поради остварување на неутрални сопственички добивки
chain of ownership 21.37 поврзаност (ланец) на сопственост	due to nominal holding gains 2.117, 2.120, 12.77, 16.38 поради остварување на номинални сопственички добивки
chaining 15.37, 15.97 поврзување	due to other changes in the volume of assets 2.114, 12.5, 16.38 поради други промени во обемот на средствата
quarterly accounts 18.43 квартални сметки	due to real holding gains 2.120, 12.77 поради остварување на реални сопственички добивки
seasonal data 15.44 сезонски податоци (содржат сезонски ефект)	
chambers of commerce 8.132 трговски комори	

due to saving and capital transfers 2.110, 13.12, 16.19, 16.38 поради штедење и капитални трансфери definition 10.21 дефиниција	civil society 4.35, 23.11 цивилно (граѓанско) општество
changes in prices 2.146 промени во цени	claims on the IMF 11.59, 11.73 побарувања од ММФ
changes in tax regimes 14.151 промени во даночен режим	claims outstanding 11.105, 17.16 состојба на ненаплатени побарувања definition 6.187, 17.5 дефиниција
changes in the terms of trade 2.146 промени во условите за размена	claims treated as capital transfers побарувања кои имаат третман на капитални трансфери non-life insurance 17.47 не-животно осигурување
changes in the values of assets and liabilities 12.1 промени во вредноста на средствата и обврските	claims, insurance 17.1 побарувања, осигурување definition 6.187, 17.5 дефиниција incurred 17.5 настанати (направени) non-life insurance 17.47 не-животно осигурување reinsurance 17.64 реосигурување
characteristic products 29.59, 29.62 карактеристични производи health care 29.140 здравствена заштита	classification hierarchy 3.12 класификација по хиерархија
characteristics карактеристичност ancillary activities 5.36 помошни (дополнителни) активности of an institutional unit 1.9 на една институционална единица of production activities 5.5 на производствени активности (дејности)	classification of expenditure by purpose 9.14 класификација на расходи според целта
charitable contributions 3.82 хуманитарна помош	classification of financial instruments 11.29 класификација на финансиски инструменти
charities 4.88, 4.169, 8.132 ораганизации за доделување на помош	classification of products 5.4 класификација на производи
child-care 7.51 детска заштита	clean-up costs 20.56 трошоци за чистење
children, payments to 24.60 деца, плаќање на	closed economy 11.21 затворена економија
CIF 3.149, 14.70 CIF	closing balance sheet 13.13 биланс на состојба на крај на период
CIF-to-FOB adjustment 14.77 Прилагодување од CIF кон FOB	closing stock 13.1 состојба на крај на период
CIF-type valuation 26.52 вреднување според CIF	clubs, social, cultural, recreational and sports 4.167 социјални, културни, рекреациони и спортски клубови
civil engineering works 10.77 градежни работи	COFOG 9.85, 9.99, 14.96, 22.86, 29.9, 29.15 КФД (Класификација на функциите на државата)
civil servants 19.21 јавни службеници	COICOP 9.71, 14.94, 24.67, 28.79, 29.9, 29.13 Класификација на индивидуалната потрошувачка според намена

collateral 11.123, 22.132
колатерал (обезбедување)

collateralized debt obligations 11.67
колатерализирани обврски по долг

collective consumption 2.104
заедничка потрошувачка

collective consumption expenditure 14.97
расходи за заедничка потрошувачка

collective consumption service 9.4
услуга за заедничка потрошувачка

collective services 4.117, 8.33, 8.142, 9.85, 9.96, 22.7, 22.17
заеднички услуги
examples 9.97
примери
NPISHs 9.107
Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата (НПИСД)

commercial accounting 17.58
трговско (комерцијално) сметководство

commercial paper 11.64, 11.99
комерцијална хартија

commissions 3.122, 3.141, 7.44, 11.114, 17.33, 20.60
провизии
payable by reinsurers 17.64
кои треба да се платат од реосигурувачите

commodity balance 14.2
биланс на стоки

commodity futures 11.114
стоковни термински договори (фјучерси)

commodity gold 17.241
злато како стока
trade margin 17.242
трговска маржа

communal construction 6.127, 10.212, 19.26, 19.41, 23.43
колективни (јавни) градби

community-based or grass-roots associations 23.19
социјални (групни) или работнички асоцијации

commuting time 19.52
време на патување

company cars 7.51, 8.100
автомобилски компании

comparability 15.204
споредливост

comparative price level indices 15.225
споредливи индекси на ценовни нивоа

comparator cost 29.150
споредбен трошок

comparisons, inter-spatial 2.66
споредби, меѓупросторни

compensation for damages or injury 10.212
надоместок за штети или повреди

compensation for injury 8.101, 8.140
надоместок за повреди

compensation in kind 6.103
надоместок во натура

compensation index 19.60
индекс за надоместок

compensation of employees 7.2, 7.5, 7.17, 7.39, 15.174, 16.7, 17.104, 19.20, 26.58
надоместок на вработени
ESO 17.389
ESO (акциони опции за вработени)
in volume terms 14.155
изразено во количини
social contributions 17.155
социјални придонеси
to or from abroad 8.133
кон и од странство

complete set of accounts 4.2
комплетен (целосен) сет на сметки
requirement for quasi-corporation 4.44
барања за квази-корпорации

comprehensiveness of SNA 1.1
сеопфатност на СНС

computer software and databases 10.109, 10.110
компјутерски софтвери и бази на податоци

conceptual elements 2.15
концептуални елементи

concessional lending 3.134, 21.59
концесионално кредитирање

conferences 29.89
конференции

confiscation 22.142
конфискација

conglomerates 4.51, 4.74
конгломерати

connected products 29.59
поврзани производи

consistency 2.14, 2.160
конзистентност

 between different statistical systems 1.58
 помеѓу различни статистички системи
 classification 3.16
 класификации
 of SNA 1.1
 на СНС
 of the central framework 2.2
 на централна рамка
 quadruple accounting 3.16
 четворно сметководство
 timing 3.16
 време на евидентирање
 valuation 3.16
 вреднување

consolidation 2.68, 2.162, 3.197, 11.43, 16.40, 21.21, 22.14, 22.79, 22.82
консолидирање

 excerptions 22.83
 исклучоци
 insurance 17.57
 осигурување
 only within a single account 22.80
 само во рамки на единствена сметка
 practical difficulties 22.84
 практични потешкотии

constant prices vs. volume terms 15.29, 15.98
константни цени наспроти количински мерења

constant purchasing power 2.66, 2.146
константна куповна моќ

construction 14.27
градежништво

 in ВРМ6 26.57
 во Упатство за платниот биланс и меѓународната
 инвестициона позиција (ВРМ6)

construction projects, non-resident 4.48
градежни проекти, нерезидент

constructive liability 3.34, 3.40
обврски без склучен формален договор

consumer durables 2.34, 2.167, 3.46, 3.47, 9.42, 9.60, 10.34, 13.93, 14.109, 24.83, 29.12, 29.45, 29.152
трајни потрошувачки добра

 definition 9.42
 дефиниција
 repair and maintenance 9.69
 поправки и одржување

consumer price index 12.87, 14.16, 14.145, 24.67
индекс на потрошувачки цени

 for different groups of households 24.67
 за различни групи на домаќинства

consumer prices 1.29
потрошувачки цени

consumer subsidies 7.99
потрошувачки субвенции

consumer utility 15.23
потрошувачка корист

consumers' associations 4.167
здруженија на потрошувачи

consumption 1.6, 3.20, 14.11
потрошувачка

 definition 9.39
 дефиниција
 enlarged 9.17
 проширена

consumption expenditure 1.76
расходи за потрошувачка

 collective 14.97
 заедничка (колективна)
 in kind 24.65
 во натура
 individual 14.97
 лична

 NPISHs 9.105, 14.95
 НПИСД
 time of recording 9.72
 време на евидентирање
 valuation 9.74
 вреднување

consumption good or service 9.2
стоки или услуги наменети за потрошувачка

consumption of fixed capital 1.17, 1.60, 2.24, 2.86, 2.110, 3.75, 6.9, 6.71, 6.73, 6.214, 6.241, 6.247, 6.256, 7.4, 8.21, 8.32, 9.10, 9.60, 10.3, 10.25, 12.94, 13.28, 15.168, 16.51, 18.31, 20.5, 20.28, 20.34, 28.75
потрошувачка на основен (фиксен) капитал

 animals 10.94
 животни
 basis of valuation 6.248
 основа за вреднување
 definition 6.240
 дефиниција
 detailed discussion 10.155
 детални дискусии
 effect of not estimating 10.26

ефект на не проценување reduction in asset value 13.23 намалување на вредноста на активата (средствата) relation to capital stock 6.257 во однос на состојбата на капитал revised estimates 12.50 ревидирани оценки	changes due to the expiration of the advantage given by the asset 12.32 промени поради исцрпување на користа на средствата costs of ownership transfer 10.188 трошоци на трансфер на сопственост
consumption of goods and services 9.39 потрошувачка на стоки и услуги	contributing family workers 7.30, 19.26, 19.27 семејни работници кои придонесуваат
consumption of natural capital 20.48, 29.118 потрошувачка на природен капитал	contribution holiday 7.66, 17.153, 17.166 привремено прекинато плаќање на придонеси
consumption possibilities 8.33 потенцијали за потрошувачка	contribution supplements 17.112, 17.123, 17.135, 17.136 додатоци на придонеси
consumption subsidies 29.69 субвенции за потрошувачка	contribution to growth 15.63 придонес за пораст
consumption vs.investment 1.52 потрошувачка наспроти инвестиции	contributions to international organizations 8.128 придонеси платени на меѓународни организации
contingencies 8.65, 11.22, 17.15, 17.87, 17.212 непредвидени расходи	contributions, social security 17.124 придонеси, социјална заштита
contingent commitment 3.184 потенцијална обврска	control контрола
contingent future benefits 8.34 потенцијални идни користи	by government 4.26, 4.34 од државата
contingent liability 2.29, 3.40, 11.23, 21.65, 29.49 потенцијална пасива	by non-residents 26.85 од нерезиденти
contingent positions 11.24 можни состојби (позиции)	from abroad 4.34 од странство
contract 17.296 договор	of a corporation by a non-resident unit 4.81 врз корпорација од нерезидентна единица
as an asset 17.299 како актива (средство)	of an NPI by government 22.26 врз Непрофитни институции (НПИ) од државата
transferable 17.370 разменливо	public, national private and foreign 2.18 јавна, национална, приватна и странска
contract of employment 19.21 договор за вработување	convenience services 6.157 услуги за удобност
contract of sale 6.140 договор за продажба	convention on licences and fees 9.70 конвенција за лиценци и надоместоци
implications for capital formation 6.112 импликации (ефекти) врз инвестиции	convertibility 27.19 конвертабилност (заменливост)
contract price 3.129 константни цени	cooperatives 4.41, 7.129, 21.11, 23.21 задруги
contracts for sports players 17.368 договори за спортисти	coordinating framework for economic statistics 1.57 координирана рамка за економски статистики
contracts, leases and licences 3.44, 10.16, 10.186, 12.31, 22.90 договори, лизинг и лиценци	copies 6.208 копии на оригинали
	distributed by the owner free of charge 10.101 дистрибуирани од сопстеникот на оригиналот без надоместок

<p>master 10.99 прва копија (оригинал) valuation 6.210 вреднување vs.originals 10.99 наспроти оригинали</p>	<p>cost of living indices (COLIs) 15.23 индекс на трошоци за живот (COLIs)</p>
<p>COPNI 9.108, 14.95, 23.30, 29.9, 29.17 Класификација на намените на непрофитните институции кои им служат на домаќинствата</p>	<p>costs of operating a social insurance scheme 7.64 трошоци за користење на програма за социјално осигурување</p>
<p>COPP 14.89, 29.9, 29.19 Класификација на расходите на производителите според намената</p>	<p>costs of ownership transfer 3.122, 10.39, 10.51, 10.158, 13.16, 14.101, 14.104, 15.145, 20.2 трошоци за трансфер на сопственост</p>
<p>corporate migration 26.42 миграција на корпорација</p>	<p>land 10.81 земја</p>
<p>corporate restructuring 12.66 реструктурирање на корпорација</p>	<p>non-produced assets 10.97 непроизведени средства</p>
<p>corporate sell-off 21.23 корпоративна продажба</p>	<p>on acquisition 20.54 за набавка</p>
<p>corporate spin-off 21.23 корпоративно одделување</p>	<p>on disposal 20.60 за продажба</p>
<p>Corporation корпорација</p>	<p>time of writing off 10.52 време на отпишување</p>
<p>associate, definition 4.75 поврзани, дефиниција</p>	<p>valuables 10.150 скапоцености</p>
<p>characteristics of 4.38 карактеристики</p>	<p>writing off 12.55 отписи</p>
<p>control by non-residents 4.33, 4.81 контролирана од нерезиденти</p>	<p>costs of storage 6.149 трошоци за чување</p>
<p>coverage 4.38 опфат</p>	<p>counterpart reporting 26.18 коресподентно известување</p>
<p>coverage by type of unit 4.7 опфат според вид на единица</p>	<p>counterparts of non-financial transactions 2.29 коресподентни страни на не-финансиски трансакции</p>
<p>creation 21.9 креирање</p>	<p>country's relative spending power 15.198 релативна потрошувачка моќ на земјата</p>
<p>definition 4.7 дефиниција</p>	<p>coupon payments 11.70 плаќање камата (купон)</p>
<p>economic objectives, functions and behaviour 4.18 економски цели, функции и однесување</p>	<p>coupons 17.258 камати (купони)</p>
<p>indicators of control 4.80 индикатори (показатели) на контрола</p>	<p>coverage of labour data 19.67 опфат на податоци за работна сила</p>
<p>ownership 4.68 сопственост</p>	<p>CPC 2.37, 5.50, 9.71, 9.85, 9.108, 10.85, 10.86, 29.24 Централна класификација на производитите</p>
<p>sub-sectors 29.29 под-сектори</p>	<p>credit card 6.159, 6.161, 17.294 кредитна картичка</p>
<p>subsidiary, definition 4.73 контролирана коорпорација од друга, дефиниција</p>	<p>credit card loans 11.67 заеми врз основа на кредитни картички</p>
<p>winding up 21.13 ликвидација</p>	<p>credit derivatives 11.123 кредитни деривативи</p>
<p>correspondence between products and producing units 14.17 врска помеѓу производи и производствени единици</p>	<p>creditor approach 17.261 пристап според кредитор</p>
<p>cost benefit analyses 20.68 анализа на трошоци и добивки</p>	

crews 19.32, 19.33
 екипаж (тим)
 residence 26.38
 резидентност

cross-border personal transfers 26.67
 меѓугранични индивидуални (лични) трансфери

cross-currency interest rate swaps 11.121
 каматни свопови помеѓу валути

cultivated biological resources 10.88
 обработени биолошки ресурси

currency and deposits 27.31
 валути и депозити

currency authorities 22.150
 монетарни власти

currency boards 22.150
 валутен одбор (борд)

currency under pressure 7.122
 валута под притисок

currency union 4.176, 26.25
 валутна унија

currency and deposits
 валути и депозити
 definition 11.52
 дефиниција

current accounts 2.83
 тековни сметки

current cost accounting 1.65
 сметководство на тековни трошоци

current external balance 16.18, 16.29, 26.6, 26.70
 тековно надворешно (екстерно) салдо

current international cooperation 8.27, 8.128, 26.66
 тековна меѓународна соработка

current taxes on capital 8.63
 тековни даноци на капитал

current taxes on income, wealth, etc. 7.2, 8.15, 8.27, 16.12
 тековни даноци на доход, богатство, итн

current transfer 2.95, 3.60, 8.1, 8.10, 8.39, 15.194, 16.12, 18.65, 26.66
 тековен трансфер
 between households 8.133
 помеѓу домаќинства
 in respect of central bank activity 6.155
 во согласност со активноста на централната банка
 pensions seen as 9.21

пензии анализирани како
 to NPISHs 8.132
 на НПИСД
 within general government, definition 8.126
 во рамки на општа влада, дефиниција
 current transfer in cash 8.42
 тековен трансфер во готовина (кеш)
 current transfer vs. capital transfer 10.201
 тековен трансфер наспроти капитален трансфер

customs declarations 7.84
 царински декларации

customs tariff schedules 7.93
 табела на царински тарифи

customs unions 26.109
 царински униии

D

dairy cattle 10.92
 сточни млечни производи

damage-based measures 29.126
 мерења базирани на штета

data extrapolation 18.33
 екстраполација на податоци

data interpolation 18.41
 интерполација на податоци

data projections 18.11, 18.41
 проекции на податоци

data sources for employment data 19.76
 извори на податоци за вработеност

databases 10.112
 бази на податоци
 valuation 10.113
 вреднување

death benefits 8.39, 8.68
 надомест во случај на смрт

death duties 8.63, 10.207
 обврски во случај на смрт

debentures 11.64
 облигации

debt 22.7, 22.78
 долг
 appears 22.120
 достасани неплатени обврски
 assumption 22.117, 22.118, 26.107
 превземање

cancellation 10.205
 поништување (бришење)
 cancellation, by mutual agreement 10.210
 поништување, со заемна спогодба
 concessional 22.123
 концесионален
 conversion 26.107
 конверзија (претворање)
 debt-for-equity swap 22.116
 конверзија (протворање) на долг во сопственички капитал
 defeasance 12.42, 22.122
 поништување
 definition 22.104
 дефиниција
 forgiveness 10.205, 12.39, 22.107, 26.107
 опростување
 instruments 11.112
 инструменти
 definition 26.103
 дефиниција
 payments on behalf of others 22.119
 плаќања за сметка на други
 refinancing 22.114, 26.107
 рефинансирање
 reorganization 26.106
 раорганизирање (преструктурирање)
 repudiation 12.41, 26.108
 одбивање
 rescheduling 21.59, 22.111, 26.107
 промена на условите за задолжување
 restructuring 26.106
 реструктурирање
 write-downs 26.108
 записи
 write-offs 22.116, 26.108
 отписи

debt securities 6.170, 17.258, 27.32
 должнички хартии од вредност
 definition 11.64
 дефиниција
 holding gains and losses vs. interest 12.107
 остварени добивки и загуби наспроти камата
 long-term 11.71
 долг рок

debtor approach 17.261
 пристап според должникот

decision tree 4.25, 22.37
 структура на одлучување

decision-taking 1.1
 носење одлуки

decline in value of a mineral deposit 20.48
 намалување на вредноста на резервите на минерали

decommissioning costs 20.56
 трошоци за демонтирање
 deductible tax 7.6
 повратен данок
 deductible VAT 6.58, 14.45
 повратен ДДВ
 deep discounted bonds 12.109
 многу дисконтирани обврзници
 defensive expenditure 29.119
 расходи за одбрана (заштита)
 defined benefit pension scheme 7.59, 7.147, 7.149, 13.78, 17.144
 дефинирана пензиска програма за бенефиции
 definition 17.129
 дефиниција
 notional fund 17.131
 фиктивен (замислен) фонд

defined contribution pension scheme 7.59, 7.147, 13.78, 17.176
 дефинирана програма за пензиски придонеси
 definition 17.128
 дефиниција

definition 6.89
 дефиниција

deflation of flows 15.194
 дефлационирање на текови

degradation
 уништување (деградирање)
 of land, water resources and other natural assets 12.30
 на земја, водни површини и други природни средства
 of natural resources 2.167
 на природни ресурси
 valuation of 29.120
 вреднување

Delhi Group 25.14, 25.60
 Делхи група

deliveries between establishments 18.48
 меѓуинституционални набавки

de-merger 21.23
 одвојување

dependants
 корисници (зависници)
 support for 8.68
 поддршка за

depletion of natural resources 1.47, 2.167, 10.180, 12.26, 29.118
 намалување (исчезнување) на природни ресурси
 forests, fish stocks etc. 12.27
 шуми, рибен фонд, итн

depository corporations депозитна корпорација link to broad money 27.12 поврзаност со парична маса three sub-sectors 27.14 три под-сектори	direct investment 21.41, 21.42, 26.87 директни инвестиции definition 26.84 дефиниција
depository receipts 11.84 потврди за депозити	direct investment enterprise 21.34, 26.61 претпријатие со директна инвестиција
deposits and loans, holding gains and losses 12.106 депозити и заеми, сопствени добивки и загуби	direct investment, inward 26.89 директна инвестиција, прилив
deposits, lost 17.383 депозити, загуба	direct investment, outward 26.89 директна инвестиција, одлив
deposit-taking corporations, definition 4.105 корпорации кои прибираат депозити, дефиниција	direct investor 21.34, 26.81 директен инвеститор
depreciation 1.60, 2.142, 6.240, 6.247, 6.249, 20.32 депрецијација	direct subsidies 7.103 директни субвенции
details for publication 18.2 детали за публикации	direct taxes 7.75, 8.52 директни даноци
deterioration of assets 12.94 влошување на активи	disabled workers 19.21 неспособни работници (инвалиди)
development aid 29.72 помош за развој	disaggregation into sectors and sub-sectors 1.10 дезагреирање во сектори и под-сектори
diamonds 10.133 дијаманти	disaggregation of households 28.82 дезагреирање на домаќинства
differences in quality 9.77, 12.23 разлики во квалитет	disassembly 20.60 демонтирање
different kinds of goods or services. 15.65 различни видови на стоки и услуги	disasters <i>see</i> natural disasters катастрофи, види природни катастрофи
diplomatic personnel 19.11 дипломатски персонал	discontinuities 18.11 дисконтинуитет (непостојаност)
diplomats, military personnel, etc., residence 26.38 дипломати, воен персонал, итн, резидентност	discount factor 17.69, 20.27, 24.79 дисконтен фактор
direct effect of a change in demand 28.39 директен ефект од промена на побарувачка	discount rate 20.27 дисконтна стапка
direct hours 19.51 директни часови	discounted bonds 17.258 дисконтирани обврзници
direct insurance 6.180, 8.115, 17.2, 26.69 директно осигурување	discounted present value 3.137 дисконтирана сегашна вредност
direct insurer 8.122, 17.57 директен осигурувач	discounting 6.246 дисконтирање
	discovery of new exploitable deposits 12.18 откривање на нови резерви за експлоатирање

discrepancies 18.2, 18.15
дискрепанци (разлики)

net lending or borrowing 18.20
нето кредитирање или задолжување

discretionary income 2.161
дискреционен доход

disposable income 2.97, 8.2, 8.10, 8.20, 9.7, 16.14
распожлив доход

distinction between goods and services 26.51
разлика помеѓу стоки и услуги

distributable income of corporations 7.131
распределив доход на корпорации

distributed income of corporations 7.25
распределен доход на корпорации

distributed profits 7.127
распределени добивки

distribution and redistribution of income 2.90
распределба и прераспределба на доход

distribution margins 14.47
маргини (граници) на распределба

distribution of expenditure 14.16
распределба на расход

distribution of income 1.14
распределба на доход
tertiary 2.99
терцијална

distribution of wealth 24.77
распределба на богатство

distributive transactions 2.28
транзакции за распределба

divestment 21.23
раздвојување

dividends 7.23, 7.128, 7.151, 11.90, 22.136
дивиденди
from central bank 22.152
од централна банка

dividends vs. withdrawal of equity 17.284
дивиденди наспроти повлекување на капитал

division of labour 6.10, 6.22
поделба на труд

do-it-yourself activities 1.45, 9.66
активности направи сам

do-it-yourself repairs and maintenance 6.36
поправки и одржување од самиот себе

domestic and personal services 1.39
домашни и лични услуги

domestic currency, holding gains and losses 12.105
домачна валута, сопствена добивка и загуби

domestic final expenditures 15.185
домашни финални расходи

domestic services 2.167
домашни услуги

domestic staff 4.151, 6.26, 6.35, 6.116, 9.54, 24.14, 25.46,
25.64, 25.72
домашен персонал

domestic tourism 29.92
домашен туризам

donations 23.33
донации

double deflation 14.154, 15.2, 15.133
двојно дефлационирање

double-entry book-keeping 1.63, 3.112
двоен сметководствен внос

down time 19.51
изгубено време

drought 12.46
суша

due-for-payment recording 3.165
евидентирање врз основа на достасано за плаќање

durable goods 9.42
трајни добра (стоки)
split between capital formation and consumption 10.41
поделба помеѓу инвестиции и потрошувачка

durable military goods 6.232
трајни стоки за воени цели

durable vs. non-durable goods 9.42
трајни наспроти не-трајни стоки (добра)

duties
обврски (царини)
excise 7.83, 7.94, 7.96, 8.57
акциза
export 7.95
извоз
import 7.93
увоз

- dwellings 2.3, 9.57, 15.145
 згради (станови, куќи)
 definition 10.68
 дефиниција
 maintenance 24.51
 одржување
 owner-occupied services 6.34
 услуги извршувани од сопственикот
 rented by their owners 9.57
 изнајмување од нивните сопственици
- Е**
 earmarked taxes 4.138
 наменски даноци
- earnings, reinvestment of 11.92
 добивки, реинвестирање
- earnings, retained 13.90
 задржани добивки
- earthquakes 12.46
 земјотреси
- econometric methods 1.30
 економетриски методи
- economic analysis 1.1, 27.37
 економски анализи
- economic appearance 12.8, 12.15
 економска појава
 natural resources 12.18
 природни ресурси
 valuables 12.16
 вредности
- economic benefit 2.34, 3.19
 економска корист
- economic flows 2.23, 3.6
 економски текови (движења)
 definition 3.6
 дефиниција
- economic functions 2.21
 економски функции
- economic growth 1.26
 економски раст (пораќ)
- economic objectives
 економски цели
 functions and behaviour of corporations 4.18
 функции и однесување на корпорации
 functions and behaviour of government units 4.20
 функции и однесување на државни единици
 functions and behaviour of households 4.21
 функции и однесување на домаќинства
 functions and behaviour of NPIs 4.22
 функции и однесување на НПИ
- economic or currency unions 26.44
 економски или валутни униии
- economic owner 2.47, 3.21, 10.5, 11.76, 13.3, 17.300, 20.38
 економски сопственик
 change of 3.169
 промена
 definition 3.26
 дефиниција
- economic policy 1.31
 економска политика
- economic principles 1.1
 економски принципи
- economic production 6.24
 економично производство
- economic rent 20.45
 економско изнајмување (рентирање)
- economic territory 4.10, 4.11, 4.12, 26.26
 економска територија
- economic theoretical concept of income 16.14
 економичен теоретски концепт на доход
- economic theory 1.64
 економска теорија
- economic unions 4.176, 26.25, 26.109
 економски униии
- economic value 2.21, 3.1
 економска вредност
- economically active population 6.31, 19.5, 19.29
 економски активна популација
- economically significant prices 2.40, 4.18, 22.28, 23.4
 економски значајни цени
 definition 6.95
 дефиниција
- ecosystem inputs 29.106
 инпути на екосистем
- education 19.52, 29.50
 образование
- education benefits 8.68
 образовни користи (користи од едукација)
- education services 4.119, 22.20
 образовни услуги

effects of depletion and degradation 29.105
ефекти од осиромашување и уништување

efficiency 6.254, 6.256
ефикасност

losses 15.169
загуби
of an asset 20.2
на средство (актива)
of economic production 19.4
за економично производство
of fixed assets 6.249
на основни (фиксни) средства
profiles 6.255
профили
EKS method 15.206, 15.218
Eltető-Köves-Szulc метода
advantages 15.220
предности

eligibility for loans 1.34
погоден (способен) за заеми

embassies 4.11, 4.49
амбасади

emergence of markets 6.22
појава (излез) на пазари

emission permits 17.363
дозволи за емисии

employed persons 7.29
вработени лица
employee
вработен
definition 19.20
дефиниција
of foreign government agencies 19.33
на странски државни агенции
temporarily not at work 19.23
привремено не се на работа
vs. self-employed person 7.28
наспроти самовработено лице

employee stock option, *see* ESO
акциона опција на вработен, види ESO

employees, number of 14.121
број на вработени

employer's contribution 17.133, 17.149
придонеси на работодавач

employer's imputed social contribution 8.84, 17.146
инпутирани социјални придонеси на работодавач

employer's social contribution 7.56, 8.80, 17.152
социјални придонеси на работодавач

employer's social security contribution 17.102
придонеси за социјална заштита на работодавач

employers' actual social contribution 8.83
фактички (реални) социјални придонеси на работодавачи

employers' actual social contributions 17.114
фактички (реални) социјални придонеси на работодавачи

employment 6.31
вработеност
definition 19.19
дефиниција

employment agencies 19.21
агенции за вработување

employment by industry 14.160
вработеност според дејност

employment in informal enterprises 25.59
вработеност во нерегистрирани претпријатија

employment relationship 8.76
работен однос

employment-related social benefits other than pensions 17.114
социјални бенефиции од вработеност освен оние од пензии

encumbered lease 17.371
прекумерен (натценет) лизинг

endowment policy 17.6
политика на приходи

enlarged consumption 9.17
голема потрошувачка

enterprise
претпријатие
change of economy of residence 26.42
промена на економијата на резидентност
definition 5.1
дефиниција
horizontally integrated 5.21
хоризонтално интегрирани
informal vs. SNA usage 25.48
неформални наспроти СНС практики (правила)
little physical presence 26.41
мало физичко присуство (застапеност)
vertically integrated 5.23
вертикално интегрирани

enterprises of informal employers 25.44
претпријатија со нерегистрирани (непријавени) работодавачи

entertainment, literary and artistic originals 10.115
хоби, литературни и уметнички оригинали

entitlement to future goods and services on an exclusive basis,
право на идни стоки и услуги на исклучива основа

definition 10.195 дефиниција	equity carve-out 21.23 креирање (создавање) на капитал
entrepreneurial income 1.68, 2.94, 7.22 претприемнички доход	equity investment 22.135 инвестиции во капитал return 22.136 поврат
entrepreneurial income account 7.13, 7.22 сметка на претпримнички доход	errors and omissions 22.77 грешки и пропусти
environment industry 29.115 еколошка индустрија	ESO 7.55, 17.384, 17.396 Акциони опции на вработени cost of administering 17.390 трошоци за администрирање definition 11.125 дефиниција other volume changes 12.43 други промени во обем recording of exercise 17.394 евидентирање на реализација (извршување)
environmental accounting 2.167, 13.9 сметководство на животна средина	establishment 2.38, 3.13, 7.3, 14.17, 28.44 погон definition 5.2, 5.14 дефиниција
environmental accounts 29.102 сметки на животна средина (еколошки сметки)	extent of accounting for 5.18 сметководствен опфат
environmental protection 29.110 заштита на животна средина	establishment data 14.3 податоци за деловни единици
environmental protection accounts 29.114 сметки за заштита на животна средина	establishment survey 25.85 воведување (воспоставување) на прашалник
environmental protection activities 29.37 активности за заштита на животна средина	exceptional events 2.114, 12.9 исклучителни настани (појави)
environmental protection expenditure 29.12, 29.85 расходи за заштита на животна средина	exceptional financing 26.100 исклучително финансирање
environmental resources еколошки ресурси exclusions from the SNA asset boundary 3.49 исклучоци од границата на актива во СНС	exceptional losses исклучителни загуби animals 10.94 животни due to climatic extremes 10.96 поради климатски екстреми inventories 12.58 залихи
environmental tax 29.111 еколошки данок	exceptional payments from central bank 22.152 исклучителни плаќања од централна банка
equalization provision 6.189, 6.190, 17.23 резерви (резервации) за изедначување	excess of loss reinsurance 17.11, 17.22 реосигурување од голема загуба
equipment integral to buildings 10.82 интегрална опрема за градби (конструкции)	
equipment prices 15.147 цени на опрема	
equity 12.114, 27.33 сопственички капитал definition 11.83 дефиниција	
equity and investment fund shares 11.81 сопственички капитал и акции на инвестиционен фонд	
holding gains 17.238 сопственички добивки	
equity capital 7.128, 22.135 сопственички капитал	

exchange of equity and investment fund shares between institutional units 17.288 размена на сопственички капитал и акции на инвестиционен фонд	expenditure on goods and services 9.32 расход за стоки и услуги
exchange rates 26.110 девизни курсеви	time of recording 9.33 време на евидентирање
conversion of GDP 15.198 конверзија на БДП	expenditure taxes 8.64 даноци на расходи
exchange value 3.121 разменлива вредност (вредност на размена)	expenditure vs. acquisition 9.31 расход наспроти набавка
excise duties 7.83, 7.94, 7.96, 8.57 обврски по акцизи	expenditure, in volume terms 18.25 расход, во количински изрази
excursionists екскурзијанти	expense, GFS definition 22.70 трошок, ОФС дефиниција
definition 29.92 дефиниција	experimentation 29.8 експериментирање (тестирање)
ex-dividend quotation of shares 17.284 котирање на акции пред дивиденда	explicit fees експлицитни надоместоци (провизии)
exercise date 17.385 дата на извршување	financial services 17.234, 17.239, 17.256 финансиски услуги
exercise period, ESO 11.125 период на извршување, ESO	export duties 7.95 извозни давачки
exercise price 17.385 цена на извршување (реализација)	export prices, differences from PPIs 14.146 извозни цени, разлика од PPIs
exhaustiveness 19.35, 25.2, 25.28 сеопфатност	export subsidies 7.103 извозни субвенции
existing assets 14.107 постојни средства	export taxes 7.95 даноци на извоз
existing fixed assets 10.36, 10.38 постојни основни средства	exports 1.50, 3.149, 14.114, 16.5, 26.3 извоз
existing good 9.49, 14.102 постојна стока	exports and imports 15.160 извоз и увоз
sales 10.39 продажби	exposure draft (ED) 21.62 изложен на разгледување (драфт верзија) (ED)
expected claim <i>see</i> adjusted claim очекувано побарување, види прилагодено побарување	external account 1.2 екстерна (надворешна) сметка
expenditure by government on market goods and services 9.89 расходи на државата за пазарни стоки и услуги	external balance on goods and services 26.6 екстерно (надворешно) салдо на стоки и услуги (трговско салдо)
expenditure by tourists 24.66 расходи направени од туристи	external balance on primary income 26.70 екстерно салдо на примарен доход
expenditure measure of GDP 16.41, 18.60 расходен метод на мерење на БДП	External Debt Guide 26.104 Водич за надворешен долг
expenditure on financial services 9.61 расход за финансиски услуги	external satellite 29.85 екстерен сателит

external transactions of the economy 2.20 екстерни (надворешни) трансакции на економијата	fee supplement, standardized guarantee schemes 17.211 надоместоци, шеми на стандардни гаранции
externalities 1.82, 3.92, 3.103, 6.47, 10.102, 29.42 екстерналии	fees 3.122 надоместоци standardized guarantees 8.124 стандардни гаранции
extra-budgetary units 22.20 екстра буџетски единици	fees, commissions or royalties 6.211, 6.214 надоместоци, провизии или хонорари
extraction 7.160 искористување (експлоатација) extraction of mineral resources 17.342 искористување на минерални ресурси	fellow enterprise 21.36, 26.86 поврзано претпријатие
extraction of water 17.339 искористување на вода	films 10.115 филмови
extrapolated GDP series vs.PPP benchmark 15.235 екстраполирани БДП серии наспроти PPP стандард	final consumption 1.52 финална потрошувачка
extrapolation екстраполација chained indices 15.55 верижни индекси PPPs 15.231 PPPs	final consumption expenditure 2.103, 9.6 расходи за финална потрошувачка corporations 9.11 корпорации enterprises 8.18 претпријатија general government 9.85, 15.142 општа влада government, derivation 9.90 држава, пресметување NPISHs 9.115, 15.142 НПИСД classification 9.108 класификација service charges for social insurance schemes 17.159 трошок за услуга кај шемите за социјално осигурување
extraterritorial enclaves 4.49 надтериторијални енклави	final demand 14.84 финална побарувачка
F face value 3.157 номинална вредност	final salary scheme 7.149 шема за финална наемнина
facilitation services 3.69 овозможување (давање) на услуги	financial account 1.20, 2.112, 10.1, 11.1, 16.21, 16.33, 26.8, 26.73, 27.24 финансиска сметка
factor reversal test 15.31 тест на спротивен фактор	no balancing item 11.1 непорамнувачка (балансирачка) ставка
fair value 3.157, 21.58 фер (праведна) вредност	financial account entries книжења (ставки) во финансиската сметка counterpart to entries in other accounts 11.10 соодветно (коресподентно) на вносот во други сметки exchange of financial assets and liabilities 11.10 размена на финансиски средства и обврски
family members, as employees 19.40 членови на семејство, како вработени	
farm-gate price 3.124, 6.124, 24.48 фармерски цени	
FDI Странски директни инвестиции immediate direct investor 21.46 почетен (првичен) директен инвеститор ultimate investing country 21.45, 21.46 крајна земја на инвестирање ultimate investor 21.44 краен инвеститор	

- financial activities
финансиски активности
secondary 4.95
секундарни
- financial asset 1.46, 2.35, 3.37
финансиска актива (средство)
creation 11.15
креирање
definition 3.36, 11.8
дефиниција
- financial assets and liabilities, transformation of risk 3.29
финансиски средства и обврски, трансформација на ризик
- financial auxiliaries 4.98, 4.101, 6.157, 6.158, 22.150
помошни финансиски институции
definition 4.111
дефиниција
- financial claim 11.4
финансиско побарување
definition 3.35, 11.7
дефиниција
time of recording 11.37
време на евидентирање
- financial corporations 1.10, 2.17, 4.19, 17.226, 28.27
финансиски корпорации
definition 4.98
дефиниција
sub-sectors according to control 4.103
под-сектори според контролата
sub-sectors according to type of activity 4.102
под-сектори според видот на активност
types of units 4.98
видови на единици
vs. financial institutions 17.227
наспроти финансиски институции
- financial derivatives 7.115, 11.23, 11.33, 27.34
финансиски деривативи
and employee stock options 26.93
и акциони опции на вработени
associated with reserve asset management 26.93
поврзани со управување со резервни средства (резерви)
contracts 11.59
договори
definition 11.111
дефиниција
holding gains and losses 12.118
сопствени добивки и загуби
not debt instruments 26.103
не должнички инструменти
other volume changes 12.43
други промени во обем
service charge component 11.114
трошочна компонента на услуги
- financial distress 17.212, 21.52
финансиски потреси
- financial institutions vs. financial corporations 17.227
финансиски институции наспроти финансиски корпорации
- financial instruments 11.27
финансиски инструменти
classification of 11.29
класификација
giving rise to dividends 17.236
давање можност за дивиденди
giving rise to interest 17.236
давање можност за камата
giving rise to investment income 17.236
давање можност за доход на инвестиции
- financial intermediaries 1.21, 4.98, 4.101, 11.18, 17.227
финансиски посредници
- financial intermediation 4.29, 6.151, 6.157
финансиско посредување
definition 17.228
дефиниција
- financial lease 2.47, 3.66, 6.168, 6.239, 9.73, 10.56, 10.57, 10.82, 11.73, 17.345, 20.38, 20.67, 21.51, 22.163
Финансиски лизинг
definition 17.304
дефиниција
- financial liabilities 3.20
финансиски обврски
- financial production, flows and stocks in the SNA 27.4
финансиско производство, текови и состојби во СНС
- financial regulation 6.190
финансиско регулирање
- financial risk management 6.158, 17.228
управување со финансиски ризик
- financial services 3.67, 4.29, 14.29
финансиски услуги
not incorporated into the value of any financial asset 17.234
не вклучени во вредноста на некое финансиско средство
- financial statistics 27.18
финансиска статистика
coverage 27.6
опфат
- financing of transfers 29.81
финансирање на трансфери
- finances and penalties 8.135
казни и глоби (пенали)

finished goods 10.142
готови производи
 conversion from work-in-progress 6.112
 конверзија (промена) од работи во тек
definition 10.142
дефиниција
valuation 10.143
вреднување

firewood 12.22
дрва за огрев

fiscal activities of SPEs 22.54
фискални активности на SPEs
fiscal operations 22.3
фискални операции

fish 17.333
риба

fish farms 10.76
рибник

Fisher index 15.27, 15.32, 15.53
Фишеров индекс

Fishing
риболов
 quota 17.334
 квота
 recreational licence 17.336
 лиценца за рекреација

FISIM 3.67, 3.141, 6.163, 8.24, 11.56, 15.114, 17.239,
17.304, 17.309, 22.71, 24.58, 26.60
Услуги за финансиско посредување индиректно мерени

fixed asset 1.46
основно (фиксно) средство
distinguishing features 10.11
индивидуални (посебни) карактеристики
owned vs. rented 14.43
поседувани наспроти рентирано (изнајмени)

fixed industry sales structure 28.57
продажна структура на фиксна индустрија

fixed interest loans 6.167
заеми со фиксна камата

fixed product sales structure 28.57
продажна структура на фиксни производи

fixed-rate marketable bonds
пазарни обврзници со фиксна стапка
effect on value of changing interest rates 12.110
ефект врз вредноста од промени во каматни стапки

fixed-term deposits 11.59
орочени депозити

flexibility 2.160, 11.25, 18.66, 27.36, 28.1, 28.68, 29.1
флексибилност
 in classification of financial instruments 11.32
 во класификација на финансиски инструменти
recording of taxes 8.61
евидентирање на даноци
use of classifications 1.71
користење на класификации

flexibility of SNA 18.7
флексибилност на СНС

float 3.173, 11.39
флукутирање

flow-of-funds 11.56, 11.95, 27.9, 27.23
текови на средства
analysis 17.252
анализи
matrix 2.150
матрица
use 27.37
користење

flows 3.2
текови (движења)

flows between different groups of households 24.69
текови помеѓу различни групи на домаќинства

FOB 3.149, 14.70, 26.52
Франко брод (FOB)

foreclosures 12.49
заплена и продажба на недвижен имот на должникот

foreign affiliates 21.48
странски филијали

Foreign Affiliates Statistics (FATS) 21.48, 26.90
Статистика на странски филијали (FATS)

foreign controlled corporations 21.29
корпорации со странска контрола

foreign currency 3.139, 3.141
девизи

foreign direct investment 11.129, 13.95, 21.20, 21.32, 27.21
странски директни инвестиции

foreign direct investment enterprise 4.82, 11.92, 12.113
претпријатие со странска директна инвестиција

foreign exchange bureaux 17.229
менувачница

- foreign exchange margins 9.63
девизни маргини/маржи
- foreign exchange swaps 11.121
девизни свопови
- foreign reserves 17.244
девизни резерви
- foreign-controlled enterprises 26.89
претпријатија со странска контрола
- forested land 17.329
пошумена земја
- formal employment 25.55
формална (легална) вработеност
- formal job attachment 19.23
формални (редовни/легални) додатоци
- forward contract
форвард (термински) договор
definition 11.120
дефиниција
- foreign exchange 11.121
девизи
- forward markets 11.112
пазари на форварди (термински пазари)
- forward rate agreement 7.115, 11.121
договор за форвард (терминска) стапка
- forward-type financial derivative 17.290
форвард (термински) вид на финансиски дериватив
- foundations 23.19
фондации
- framework for direct investment relationships 21.37
рамка за директно инвестирани поврзаности
- free banking 17.230
слободно банкарство
- free housing 8.68
бесплатно домување
- free trade zones 26.26
слободни трговски зони
- freight and insurance 3.150, 26.52
лежарина и осигурување
- fringe benefit 7.53
дополнителна корист
- from-whom-to-whom recording 2.10, 2.52, 2.76, 2.150, 2.153,
11.95, 27.27, 28.80, 29.30
евидентирање по принцип од кој на кој
- full-time equivalent employment
вработеност на ниво на полно работно време
definition 19.43
дефиниција
- full-time equivalent workers 19.42
работници со полно работно време
- function 2.42
функција
- functional categories 26.73, 27.21
функционални категории
purposes 26.74
намени (цели)
- functional classification 2.154, 29.2, 29.9
функционална класификација
- functional classification of financial transactions 26.48
функционална класификација на финансиски трансакции
- funds in transit 21.41
транзитни средства
- future obligations 7.150
идни обврски
- futures 11.114
фјучеси (термински договори)
- ## G
- gains from trading 6.10
добивки од тргување
- GDP 1.3, 6.1, 6.70, 6.221, 7.10, 7.21, 16.1
Бруто домашен производ (БДП)
definition 2.134
дефиниција
derived from value added 2.138
изведена од додадена вредност
expenditure measure 16.41, 18.60
мерење на расходи
income measure 16.41, 18.61
мерење на приходи
per capita 1.28, 19.1
по глава
production measure 16.41, 18.57
мерење на производство
three identities 6.83
три равенства
vs. GNI 7.21
наспроти бруто национален доход (БНД)

vs. NDP 2.142 наспроти нето домашен производ (НДП)	GNI 7.20, 16.1 Бруто национален доход (БНД)
Geary Khamis (GK) method 15.214 Метод на Geary Khamis (GK)	gold 10.133 злато
Geary method of calculating terms of trade 15.191 Метод на пресметување на условите за размена на Гери	gold bullion 11.28, 11.45, 17.240, 17.242, 26.75 златни прачки (монетарно злато)
general corporate policy 4.77 општа корпоративна политика	gold swaps 11.73, 11.77 свопови на злато
general equilibrium system 1.15 општ рамнотежен систем	golden share 4.69, 4.80 алатна акција
general government 2.17, 28.28 општа влада	goods стоки
alternative methods of sub-sectoring 4.148 алтернативен метод на под-секторизација	definition 6.15 дефиниција
as administrator of social insurance scheme 8.76 како администратор на шема за социјално осигурување	value at the customs frontier 26.19 вредност на царинската граница
consumption expenditure 14.96 расходи за потрошувачка	goods and services account 2.134, 14.1, 15.1, 16.23, 18.22, 26.46, 28.4
final consumption expenditure 9.114 расходи за финална потрошувачка	сметка на стоки и услуги
general government sector 4.30 сектор на општа влада	definition 14.10, 16.27 дефиниција
composition by type of units 4.127 структура според видовите на единици	goods and services delivered in different locations 15.66 стоки и услуги доставени на различни локации
sub-sectors 22.39 под-сектори	goods and services needed for work 9.52 стоки и услуги потребни за работа
general sales taxes 7.94, 7.96 општи даноци на продажби	goods and services, synonym for products 2.36 стоки и услуги, синоним за производи
generation of income 1.14 генерирање (создавање на доход)	goods entering or leaving the territory illegally 26.53 стоки кои влегуваат или ја напуштаат (излегуваат) територијата нелегално
generation of income account 7.3, 14.86, 14.120, 14.160, 16.7 генерирање на сметка на доход	goods for resale 10.145, 14.110 стоки за препродажба
geometrically declining prices 20.22 геометриски опаѓачки цени	definition 10.145 дефиниција
GFSM2001 22.96, 29.86 Упатство за статистика на јавни (владини) финансии (GFSM2001)	goods procured in ports by carriers 26.53 стоки набавени (купени) на пристаниште од доставувачи
gift taxes 10.207 даноци на подарок	goods produced by households 6.115 стоки произведени од домаќинства
gifts 8.101 подароци	goods produced on own account 9.75 стоки произведени за сопствена сметка
global imbalances 26.99 глобални нерамнотежи	goods sent abroad for processing 2.48, 14.37, 14.62, 26.50, 26.53, 28.21 стоки испратени во странство за доработка
globalization 14.39, 21.38, 21.39, 24.17, 26.36 глобализација	

transport costs 14.75 транспортни трошоци	government issued permits 22.88 дозволи издадени од државата
goods sent on consignment 26.20, 26.53 стоки испратени за консигнација	government ownership 3.22 државна сопственост
goods used partly for business purposes and partly for personal стоки користени делумно за деловни цели и делумно за лични цели	government specialized agencies 5.43 државни специјализирани агенции
benefit 9.60 корист	government units државни единици
goodwill <i>see</i> purchased goodwill гудвил, види куповен гудвил	definition 4.9, 22.17 дефиниција
government држава (влада)	economic objectives, functions and behaviour 4.20 економски цели, функции и однесување
enclaves in the rest of the world, 22.51 енклави (претставништва) на остатокот на светот	government units with market production 4.123 државни единици со пазарно производство
final consumption expenditure 8.104 расходи за финална потрошувачка	government units, including social security funds 1.10 државни единици, вклучително фондови за социјална заштита
final consumption expenditure benefitting enterprises 9.101 расходи за финална потрошувачка во корист на претпријатија	government with less than or more than three levels of government 4.133 држава со помалку или повеќе од три нивоа на управување
final consumption expenditure, relation to government output 9.88 расходи за финална потрошувачка, поврзаност со производство на државата	grant date 17.385 датум на доставување (понуда)
role in key sectors 29.28 улога во клучните сектори	ESO 11.125 ESO
government control 4.26 државна контрола	gratuities 7.44 парични награди
corporations 4.80, 21.28 корпорации	green accounting 20.48 зелено сметководство
government establishment владини институции	greened economy modelling 29.124 моделирање на зелена економија
treated as quasi-corporation 4.121, 4.123 третман на квази-корпорации	gross and net recording of VAT 6.59 евидентирање на бруто и нето основа на ДДВ
when treated as public corporation 4.121 кога имаат третман на јавни корпорации	gross capital formation 10.24, 10.31 бруто инвестиции
government finance analysts 22.7 аналитичари на државни (владини) финансии	gross capital stock 6.253 бруто капитал
government finance presentation 22.8, 22.62 презентација на државни (владини) финансии	gross fixed capital formation 10.32, 14.101, 15.144 бруто фиксни инвестиции
government goods and services n.i.e. државни (владини) стоки и услуги	borderline with inventories 6.112 граница со залихи
ВРМ6 26.57 ВРМ6	by establishment 14.121 по погони
government guarantees 17.222, 21.55, 22.32, 22.118 државни гаранции	definition 10.64 дефиниција
	negative 10.39 негативен
	vs. purchases of fixed assets 2.31 наспроти купувања на фиксни (основни) средства

gross national disposable income 2.145
бруто национален расположлив доход

gross national income 1.34, 2.143, 16.54
бруто национален доход
definition 16.54
дефиниција

gross operating surplus 20.28
бруто оперативна добивка (суфицит)

gross value added 1.17
бруто додадена вредност
as a production measure 7.21
како мерка на производство
at basic prices, definition 6.77
по базични (основни) цени, дефиниција
at factor cost 6.80
по факторски трошок
at market prices 6.78
по пазарни цени
at producers' prices, definition 6.78
по цени на производители, дефиниција
definition 6.8
дефиниција

gross vs. net 2.141
бруто наспроти нето

groups of corporations 4.51
групи на корпорации

growth rate 18.21, 18.63, 19.12
стапка на раст

growth, volume of GDP 1.26
пораст, обем на БДП

guarantee 17.207, 22.47
гаранции
financial derivative 17.210
финансиски дериватив
financial derivatives 22.127
финансиски деривативи
multi-year period. 17.217
повеќе годишен период
one-off 17.212
еднократно

Н

hand tools 10.82
рачни алатки

harmonization between the SNA and other major systems 1.58
хармонизација помеѓу СНС и другите главни системи

head office *see* also holding company
управна зграда види исто така холдинг компанија

health care
здравствена заштита
activities 29.130
активности
expenditure 29.129, 29.136
расходи
functional classification 29.129
функционална класификација
funding 29.129, 29.138
финансирање
providers 29.129, 29.133
обезбедувачи

health expenditure 29.50
здравствени расходи

health satellite accounts 29.128
сателетски сметки во здравството

health services 4.119, 22.20
здравствени услуги

hedging 11.112
оградување од ризик

hedonic
регресиони равенки
indices 15.91
индекси
regression equations 15.83
регресиони равенки

hidden economy 19.35, 25.30
скриена (нелегална/сива) економија

high inflation 3.160, 7.120, 12.95, 13.58, 18.22, 29.39
висока инфлација

high technology goods 15.84
производи со висока технологија

higher frequency national accounts 18.5
национални сметки со поголема фреквенција

highly mobile individuals, residence 26.38
многу подвижни (мобилни) поединци, резидентност

high-value capital goods 26.22
капитални производи со висока вредност

hire-purchase agreement 9.73
договор за изнајмување-купување

hire-purchase credit 11.73
кредит за изнајмување-потрошувачки кредит

historic cost accounting 1.60, 1.65, 3.157, 6.107, 6.240, 6.248,
6.249, 7.24
Сметковоство базирано на историски трошоци

- historical monuments 3.43
историски споменици
- holding company 4.54, 21.41, 22.49, 22.140
холдин компанија
- holding gains 2.30, 3.105, 3.153, 11.98, 12.79, 17.18, 17.134, 17.238, 21.65
сопственички добивки
as part of income 29.43
како дел од доход
excluded from measure of output 6.107
исклучени од мерењето на производството (аутпутот)
neutral 16.34
неутрално
nominal 16.34
номинално
realized 12.80, 16.36
реализирано
unrealized 12.80, 16.36
нереализирано
- holding losses *see* holding gains
сопствени загуби види сопствени добивки
- holiday pay 7.44
надоместок за одмор (платен одмор)
- homogeneity of products in the rows in the use table 14.142
хомогеност на производите во редовите на табелите на понуда
- horizontally integrated enterprise 5.21
хоризонтално интегрирано претпријатие
- hospitals 23.28
болници
- hours actually worked 19.51
реални (фактички) одработени часови
- hours worked 19.78
одработени часови
- houseboats 10.83
куќи на бродови
- household 1.9, 1.10, 2.17, 4.3, 4.4, 28.29
домаќинство
actual final consumption 9.81
реална (фактичка) финална потрошувачка
assets 24.73
средства (активи)
change of economy of residence 26.39
промена на економијата на резидентност
connection with families 4.150, 24.13
поврзаност до семејства
consumption 14.94
потрошувачка
definition 4.4, 4.149
дефиниција
economic objectives, functions and behaviour 4.21
expenditures abroad 9.79
економски цели, функции и однесување
final consumption expenditure 8.104, 9.56, 9.113
расходи на финална потрошувачка
moves from one economy to another 12.65
премин од една во друга економија
residence 26.37
резидентност
sub-sectored by income 4.160
под-сектори според доход
sub-sectoring according to attributes of a reference person 4.163
под-секторизација според белезите (карактеристиките) на едно референтно лице
- household activity
активност на домаќинство
valuation 29.149
вреднување
- household composition 24.35
структура на домаќинство (население)
- household maintenance, cost of labour 9.67
одржување на домаќинство, трошок за труд
- household production 1.41
производство на домаќинство
agricultural products 6.32
земјоделски производи
collection of firewood 6.32
набавка на дрва за огрев
pragmatic exclusions 6.33
практични исклучоци
services for own use, exclusion from the production boundary 6.26
услуги за сопствена употреба, исклучени од границата на производство
supply of water 6.32
понуда на вода
types of excluded activities 6.28
видови на исклучени активности
- household sector 2.161
сектор на домаќинства
- household sub-sectoring
под-секторизација на домаќинства (население)
demographic characteristics 24.43
демографски карактеристики
income levels 24.32
нивоа на доход
reference person 24.40
референтно лице
type of income 24.36
вид на доход

household surveys 1.61, 14.94, 19.69, 19.77, 19.78, 19.82, 24.21, 25.83, 28.82, 29.14

анкети на домаќинства
exclusions 14.145
исклучоци

household unincorporated market enterprises 4.155
неинкорпорирани (некорпоративни) пазарни претпријатија на домаќинства

households sector 4.32
сектор домаќинства
difficulty of sub-sectoring 24.10
потешкотии при утврдување на под-сектори

households sub-sectoring
утврдување на под-сектори кај домаќинства
link to surveys 24.26
поврзаност со анкети

households' actual social contributions, definition 8.85
реални (фактички) социјални придонеси на домаќинства, дефиниција

households' social contribution supplements, definition 8.86
додатоци на социјални придонеси на домаќинства, дефиниција

households' social contributions 8.80
социјални придонеси на домаќинства

housing allowances 7.44
надоместоци за домување

housing services 2.3
услуги на домување
owner-occupiers 6.34, 9.54
сопственик-корисник

HS 14.36, 14.114
Хармонизиран систем за опис и шифрирање на стоки

human capital 1.54, 2.34, 2.167, 3.46, 3.48, 17.368, 29.12, 29.45
човечки капитал

human needs 9.39, 28.79
човечки потреби

hurricanes 12.46
силни ветрови

hybrid approaches to input-output conversion 28.64
хибридни пристапи за влез-излез конверзија

hybrid supply and use or input-output tables 29.108
хибридна понуда и употреба или хибридни излез-влез табели

hyperbolic rate of decline 6.254
хиперболична стапка на намалување

hypothecated taxes 4.138
хипотекарни даноци

I

IASB 13.83, 17.386

Меѓународен одбор за сметководствени стандарди

ICLS 19.50

Меѓународна конференција на статистичарите на трудот

ICP 15.8, 15.200, 15.202, 19.15

Програма за меѓународна споредба

ICP aggregation

ICP агрегација

binary method 15.217

бинарен метод

block approach 15.213

пристап на градење на блокови (збирен пристап)

Country Product Dummy (CPD) method 15.206

Метод на вештачка променлива на национален производ (CPD)

ring approach 15.222

пристап на прстен (круг)

identity linking balance sheets, transactions, other volume changes and nominal holding gains 12.82

равенство (идентитет) кои ги поврзува билансот на состојби, трансакциите, другите промени во обемот и номиналните сопственички добивки

identity linking the opening and the closing balance sheet 16.32
равенство кои ги поврзува податоците на почетокот и на крајот на периодот на билансот на состојба

illegal activity 3.96, 6.39, 6.42, 19.35, 25.25, 25.31
нелегална активност

illegal logging 17.332
нелегално сортирање (класификација)

ILO 6.31

Меѓународна организација на трудот

immovable assets owned by non-residents 10.56
неподвижни (постојани/фиксни) средства поседувани од нерезиденти

impaired loans 12.111
влошени заеми

impairment test 12.34
тест за оштетеност

implicit charges for financial services *see* FISIM
имплицитни трошоци за финансиски услуги види FISIM

implicit interest costs 7.13
имплицитни трошоци за камати

implicit subsidy 7.122
имплицитни субвенции

implicit tax 7.96, 7.122, 7.123, 26.112
имплицитен данок

import and export duties 14.69
увзони и извозни давачки

import duties 7.93
увозни давачки

import price indices 14.146
индекси на увозни цени

import subsidies 7.101
увозни субвенции

imports 1.50, 3.149, 16.5, 26.3
увоз

- of goods at basic prices 14.77
на стоки по базични цени
- separation from domestic production in use tables 14.134
одвојување од домашно производство во табелите за употреба

improvements to existing fixed assets 10.43
подобрување (поправки) на постојните фиксни средства

improvements to land 10.44
подобрување на земја

imputed
импутиран

- expenditure 9.48
расход
- property income flows 8.23
текови на сопственички доход
- rent of owner-occupied dwellings 24.22
изнајмување на згради на сопственикот
- social contribution 17.104
социјални придонеси
- taxes and subsidies 8.55
даноци и субвенции
- transactions 1.36
трансакции

in real terms 2.66, 2.146
во реални величини

inbound tourism 29.92
влезен туризам

income 1.6
доход

- deciles 24.32
децили
- economic concept of 8.25
економски концепт на
- generation 1.18
креирање (создавање)
- not available to spend 24.81
не расположливо за трошење

pre-committed as saving 24.71
предодредени за штедење

primary distribution 1.18
примарна дистрибуција (распределба)

redistribution 1.18
редистрибуција (перераспределба)

use 1.18
употреба

income in kind 9.51, 17.149, 24.59
доход во натура

income measure 16.51
мерење на доход

income measure of GDP 16.41, 18.61
мерење на доход кај БДП

income taxes 7.5
даноци на доход

incorporation of unincorporated enterprise 21.9
процес на премин на некорпоративно претпријатие во корпорација

incurrence of arrears 26.100
креирање на достасани неплатени обврски

indexation mechanism
механизам на индексирање

securities 17.275
хартии од вредност

index-linked securities 11.70
индексирани хартии од вредност

indicators of government control
индикатори на државна контрола

- corporation 4.80
корпорација
- NPI 4.92
НПИ

indices of industrial production 1.29
индекси на индустриско производство

indifference curves 15.28
индиферентни криви

indigenous or territorial groups 23.29
домашни (локални) или територијални групи

indirect direct investment relationships 26.86
индиректна поврзаност кај директни инвестиции

indirect effect of a change in demand 28.39
индиректен ефект од промена на побарувачка

indirect taxes 7.75
индиректни даноци

individual consumption expenditure 14.97
расходи на лична потрошувачка

individual consumption good or service 9.3
лична потрошувачка на стоки и услуги

individual consumption of general government treated as social transfers in kind 9.95
индивидуална (лична) потрошувачка на општа влада третирана како трансфери во натура

individual goods and services 8.142, 9.83, 9.85, 9.92, 9.108, 22.7, 22.17
индивидуални (лични) стоки и услуги

individual households 4.4
индивидуални (поединечни) претпријатија

individual insurance policies 17.97
политика за лично (индивидуално) осигурување

individual services 8.103
лични (индивидуални) услуги

industry 2.39, 7.3, 14.22
индустрија
 definition 5.2, 5.46
 дефиниција

industry by industry matrix 28.49
индустрии според матрицата на индустрии

industry technology assumption 28.54
претпоставки на индустриска технологија

infinite life 7.109
неограничен живот

inflation 1.66, 7.24, 12.95, 13.58, 18.22, 29.39
инфлација
 higher nominal rates of interest 12.90
 повисоки номинални каматни стапки

informal 24.45
неформална
 activity 4.21, 6.39, 14.8
 активност
 criteria 25.19
 критериум
 economy 2.163
 економија
 employment 25.54
 вработеност
 own-account enterprises 25.44
 претпријатија кои работат за сопствена сметка

informal enterprises
нелегални (неформални) претпријатија
 definition 25.5
 дефиниција

informal jobs 25.58
нелегални работи

informal sector 25.3
неформален (нелегален) сектор
 comparable sub-set 25.61
 споредлив збиен сет на податоци
 ILO definition 25.36
 ILO дефиниција
 overlap with NOE 25.4
 разлики во опфат кај NOE (неопфатена (евидентирана) економија
 vs. SNA usage 25.75
 наспроти СНА третман (опфат)

information, computer and telecommunications equipment 10.82, 10.85
информациона, компјутерска и телекомуникациона опрема

inheritance tax 8.38, 10.202, 10.207
данок на наследство

injections, capital 11.90, 11.91
вбризгување капитал (капитални инјекции)

inland wates 7.156
домашни (локални) води

input method 15.119, 15.123
метод на внос

input PPIs 15.129
инпут (влезни) индекси на цени на производители

input-output analysis 1.73, 5.16, 6.67
инпут-аутпут (меѓусекторска) анализа

input-output coefficients 14.42
инпут-аутпут коефициенти

input-output matrices 28.2
инпут-аутпут матрици

input-output tables 1.24, 6.1, 14.15, 28.32
инпут-аутпут (меѓусекторски) табели

inputs 15.120
инпути
 labour, capital, goods and services 6.24
 труд, капитал, стоки и услуги

instalment loans 11.73
заеми на рати

institutional household 4.32, 4.152, 19.34, 24.15, 25.64
институционално домаќинство
 vs. unincorporated enterprise 24.28
 наспроти некорпоративно претпријатие

- institutional sectors 1.3, 2.17, 3.1, 4.16, 4.24
институционални сектори
- institutional unit 1.3, 1.9, 2.16, 3.1, 3.52, 4.1
институционална единица
BPM6 26.24
BPM6
definition 4.2
дефиниција
special treatments of units in cross-border situations. 26.27
специјални третмани на единици во случаеви на премини на граница
- instrument classification, monetary statistics 27.16
класификација на инструменти, монетарна статистика
- instrument, financial 11.27
финансиски инструмент
- insurance 16.12, 17.1, 27.34
осигурување
as a form of redistribution 6.176
во форма на редистрибуција (прераспределба)
associated service charge 8.23
трошоци на поврзани услуги
by line of business 9.64
според линија на бизнис
cover provided to the rest of the world 17.43
заштита дадена на остатокот од светот
gross recording 17.58
брuto евидентирање
output, sum of costs 17.29
производство, збир на трошоци
premium 6.184
премија
service charge 9.64
трошок (надоместок) за услуга
services 22.71
услуги
settlements following a disaster 10.212
порамнување (плаќање) по катастрофа
- insurance and pension fund services 4.29
услуги за осигурување и услуги на пензиски фонд
- insurance claims *see* claims, insurance
побарување врз основа на осигурување, види побарување,
осигурување
- insurance corporations 4.115, 11.103
корпорации за осигурување
- insurance technical reserves 6.188
технички резерви на осигурување
- insurance, pension and standardized guarantee schemes 11.103
шеми на осигурување, пензиски и стандардни гаранции
- integrated economic accounts 2.75, 2.125, 2.149
интегрирани економски сметки
- integration 2.14
интегрирање
of SNA 1.1
на СНС
of the central framework 2.2
на централната рамка
production and generation of income accounts 1.24
производство и создавање на сметки на доход
set of price and volume indices 1.25
сет на ценовни и количински индекси
- intellectual property products 15.148
производи на интелектуална сопственост
examples 10.98
примери
- inter-bank positions 11.56, 11.57, 11.95, 17.252
меѓубанкарски позиции (состојби)
classified under deposits 11.57
класифицирани како депозити
- inter-company lending 26.87
меѓукомпаниско кредитирање
- interest 3.141, 7.12, 7.113, 26.60
камата
arising from indexation 11.70
која се добива од индексација
bills 17.264
записи
bonds 17.268, 17.273
обврзници
credit card 17.253
кредитна картичка
debt securities 17.259
должнички хартии од вредност
deposits and loans 17.249
депозити и кредити
due for payment 7.114
достасано за плаќање
implicit costs 7.13
имплицитни трошоци
index-linked securities 17.274
индексирани хартии од вредност
- interest-free loans 7.54
заеми без камата
nominal 7.120
номинална
on other accounts receivable or payable 13.84
на други сметки за побарување или обврски
on overdue taxes 7.86, 8.60
на неплатени даноци
paid by central bank 22.153
платена од централна банка
real 7.120
реална

reference rate 6.163 референтна стапка	International Conference of Labour Statisticians (ICLS) 19.5, 25.13
repurchase agreements 17.254 договори за повторен откуп	Меѓународна Конференција на Статистичари на работна сила (ICLS)
SDRs 17.246 Специјални права за влечење (СПВ)	international cooperation 3.82 меѓународна соработка
unallocated gold accounts 17.245 сметки на неалоцирано (нераспределено) злато	International Financial Reporting Standards (IFRS) 21.60 Стандарди за Меѓународно Финансиско Известување (IFRS)
zero-coupon bonds 17.270 обврзници со нула купон (камата)	international investment position (ИП) 13.2, 26.11, 26.12, 26.73, 26.75 Меѓународна инвестициона позиција (МИП)
interest rate swaps 11.121 каматни свопови	international liquidity 26.73 меѓународна ликвидност
interim administration 26.44 привремена администрација	international merchandise trade statistics (IMTS) 26.52 меѓународна трговска статистика (статистика на размена на стоки) (IMTS)
inter-industry matrix 28.37 матрица на односи меѓу индустрии	international organizations 26.26, 26.44 меѓународни организации characteristics 4.173 карактеристики
intermediate consumption 1.52, 2.86, 6.222, 8.99, 9.39, 14.84 интермедијарна (меѓуфазна) потрошувачка	International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB) 21.66, 22.13 Борд (Одбор) на меѓународни сметководствени стандарди на јавен сектор (IPSASB)
definition 6.213 дефиниција	International Recommendations for Industrial Statistics 25.88 Меѓународни препораки за индустриска статистика
of own production 6.120 на сопствено производство	international relief activities 23.41 активности на меѓународна поддршка
time of recording 6.216 време на евидентирање	international trade in services 15.165 меѓународна размена (трговија) на услуги
vs. gross fixed capital formation 6.224 наспроти бруто фиксни инвестиции	international transfers 8.22 меѓународни трансфери
vs. remuneration in kind 6.220 наспроти награда (надоместок) во натура	inter-spatial comparisons 2.66 меѓупросторни споредби
intermediate inputs интермедијални (меѓуфазни) инпути	intra-household services 29.44 услуги во семејството
time of recording 6.75 време на евидентирање	intra-unit deliveries 3.90, 5.27, 6.87, 6.104, 14.41, 18.48, 29.65 преноси во рамки на единицата
valuation 6.75 вреднување	transfer of risk 6.86 трансфер на ризик
intermediation process 2.150 интермедијарен (меѓуфазен) процес	intra-unit flows 2.24 текови во рамки на единицата
internal satellite 29.85 внатрешен (интерен) сателит	
internal transactions 1.37, 2.22, 2.24, 3.85, 12.97, 20.4 интерни (внатрешни) трансакции	
International Accounting Standards Board (IASB) 1.70, 21.60 Борд (Одбор) на Меѓународни Сметководствени Стандарди (IASB)	
international assistance 22.101 меѓународна помош	
international comparisons 1.33 меѓународна споредливост	
international comparisons of productivity 19.75 меѓународна споредливост на продуктивност	

- intra-unit transactions *see* internal transactions
трансакции во рамки на единицата, види внатрешни (интерни)
трансакции
- inventories 10.12, 10.124
залихи
borderline with gross fixed capital formation 6.112
граница кај бруто фиксните инвестиции
held abroad 14.73
држани (чувани) во странство
inventories held abroad 26.21
залихи чувани во странство
inventories of finished goods
залихи на готови производи
causes 6.105
причини
entries to, valuation 6.106
вносови (влезови) кон, вреднување
withdrawals from, valuation 6.106
повлекувања од, вреднување
- investment fund shares
акции на инвестициони фондови
supplementary classification 11.101
дополнителна класификација
- investment funds 11.97, 12.113
инвестиционен фонд
definition 11.94
дефиниција
reinvestment of investment income 17.286
реинвестирање на доход од инвестиции
- investment grant 8.98, 11.91
инвестиционен грант
paid in installments 10.208
платено на рати
- investment in capital formation equal to saving plus net borrowing
from the rest of the world 17.226
инвестиции во капитал се еднакви на штедење плус нето
задолжување од остатокот на светот
- investment income 6.193, 7.17, 7.23, 7.107, 7.108, 17.136,
26.59, 26.62, 26.77
доход од инвестиции
annuity 17.73
ануитет
attributable to guarantee holders 17.220
кои му припаѓа на корисникот (носителот) на
осигурување
attributable to policyholders 17.18, 17.52, 17.113, 17.114
кои им припаѓа на имателите на полиси
life insurance 17.53
животно осигурување
non-life insurance 17.47
неживотно осигурување
attributable to the annuitant 17.72
кои им припаѓа на корисникот на ануитет
- currency and deposits 17.247
валути и депозити
equity and investment fund shares 17.284
сопственички капитал и акции на инвестиционен фонд
financial derivative 17.292
финансиски дериватив
on pension entitlements 17.130, 17.134
на исплати (права) по пензија
receivable by reinsurance policy holders 17.64
примен од имателите на полиси за реосигурување
- investment vs. consumption 1.52
инвестиции наспроти потрошувачка
- invitation to comment (ITC) 21.62
повик за коментари (ITC)
- invoiced VAT 6.58, 7.6, 7.75, 14.45
фактуриран ДДВ
- inward direct investment 26.89
прилив на директни инвестиции
- inward investment 21.39
прилив на инвестиции
- ISIC 2.39, 5.4, 5.24, 5.50, 6.12, 6.207, 14.32, 23.30, 25.46,
28.43, 29.24
ISIC
Меѓународна стандардна индустриска класификација на сите
економски активности
- J**
- jewellery 9.57
накит
- job 19.61, 19.78, 25.79
работа
definition 19.30
дефиниција
five ILO categories 25.57
пет категории според МОТ (Меѓународна организација
на трудот)
- job vacancies 19.31
работни задачи
- Johns Hopkins Comparative Non-Profit Sector Project 23.17
Компаративен проект за не-профитен сектор на Johns Hopkins
- joint products 5.49, 28.46
заеднички производи
- joint venture 17.347
заеднички вложување
definition 22.56
дефиниција
- K**

key aggregates	land 7.2, 7.109, 17.326, 20.41
главни (клучни) агрегати	земја
recasting 29.12	costs of ownership transfer 10.160
регрупирање	трошоци за трансфер на сопственост
key industries 18.58	definition 10.175
главни (клучни) индустрии	дефиниција
key sector 2.163, 29.3, 29.22	disaggregation 10.178
главен (клучен) сектор	дезагрегација
role of government 29.28	economic appearance 12.21
улога на државата	економска појава
kind-of-activity unit	forested 17.329
единица вид на активност	пошумена
definition 5.12	improvements 10.44, 10.79, 12.21
дефиниција	подобрувања
knowledge 10.103	rent 20.65
знаење	изнајмување
knowledge-capturing products 6.13, 6.22	land taxes 7.157
производи во форма на знаење	даноци на земја
characteristics 6.22	landlord 9.67
карактеристики	сопственик на земја (земјопоседник)
L	large operating deficits 10.212
labour 19.1	големи оперативни дефицити
труд (работна сила)	Laspeyres index 19.56
labour accounts 28.83	Индекс на Ласпер
сметки на труд	price 15.16
labour force 6.31	цена
работна сила	volume 15.17
definition 19.17	количина (обем)
дефиниција	Laspeyres-type index
labour force statistics 1.42	Ласперов вид на индекс
статистика на работна сила	price 15.207
labour force survey 25.83	цена
прашалник за работна сила	volume 15.208
labour in unincorporated enterprises 24.8	количина (обем)
труд (работна сила) во некорпоративни претпријатија	lease 17.297
labour input 2.157, 7.2, 19.71	лизинг
инпут на труд	duration 17.308
labour input of employees at constant compensation 19.59	времетраење
инпут на труд на вработени по постојани надоместоци	encumbered 17.371
labour market questions 28.63	исполнет
прашања на пазарот на труд	for less than the whole life of the asset 17.307
labour productivity 15.138, 19.1, 19.4, 19.70	за помалку од целиот животен век на средството
продуктивност на труд	leave 19.52
	отсуство
	legacies 10.212
	подароци
	legal entities 1.9, 4.3
	правни лица
	legal fees 20.60
	законски надоместоци

legal incorporation 25.21 законско спојување	taxi 17.350 такси
legal monopoly 7.96 законски монопол	to extract natural resources 10.172 искористување на природни ресурси
legal or social entity 4.6 правнен или општествен субјект	to reproduce 10.100 репродуцирање
legal owner 2.47, 10.5, 13.3, 17.296, 17.300 законски (правен) сопственик	to undertake a specific activity 9.70 превземање на специфична активност
definition 3.21 дефиниција	to use an original 6.211, 10.100 употреба на оригинал
PPP 22.159 Паритет на куповна моќ (PPP)	licence to make copies (reproduce) 6.212 лиценца за правање на копии (репродукција)
legally constituted corporation, definition 4.39 законски формирани (основани) корпорации, дефиниција	licences and fees, convention on treatment 9.70 лиценци и надоместоци, стандарди (правила) за третирање (евидентирање)
leisure, valuation 29.146 време на отсуства, вреднување	life expectancy 17.7, 17.67 очекување за траење на живот
lending of own funds 17.251 кредитирање од сопствени средства	life insurance 6.178, 8.36, 8.74 животно осигурување
Leontief 28.38 Леонтиеф	as a form of saving 17.7 како форма на штедење
letters of credit 11.22 кредитни писма	definition 17.6 дефиниција
liabilities and net worth 2.44 обврски и нето богатство	difference from non-life insurance 17.51 разлика од неживотно осигурување
liabilities, financial 3.20 финансиски обврски	financial transactions 17.8 финансиски трансакции
liability 2.33, 3.5, 11.4, 11.5 обврска	life insurance and annuities entitlements 17.52 животно осигурување и права (исплати) на анuitети
cross-classified by creditor 2.151 класифицирана според кредиторот	definition 11.106 дефиниција
definition 3.33 дефиниција	life insurance policy 7.144 полиси за животно осигурување
distinction from contingent liability 11.23 разликување од вонбилансна обврска	qualifying as social insurance 17.51 исполнување на критериуми за социјално осигурување
distinction from provision 11.23 разликување од резерви (резервации)	limited liability 21.15 ограничена одговорност
non-pension benefits 17.110 не-пензиски користи	limited liability and other partnerships 11.88 ограничена одговорност и други партнерства
licence 8.54, 8.64, 8.135, 9.70, 17.297 лиценца	limited liability partnerships 7.129, 21.11 партнерство со ограничена одговорност
casino 17.350 казино	line of insurance business 17.27 осигурување по линии на бизниси (работи)
issued by government in strictly limited numbers 22.90 издадена од државата исклучиво на ограничен број	lines of credit, undrawn 11.73 кредитни линии, неповлечени
mobile phones 17.316 мобилни телефони	liquidating dividends 11.90 ликвидирачки дивиденди (пред ликвидирање)
recorded on an accrual basis 17.351 евидентирани на пресметковна основа	

liquidity provision 6.157
ликвидносни резерви

liquidity transformation 6.158, 17.228
ликвидносна трансформација

listed shares 11.86
котираны акции (акции вклучени во листингот)
definition 11.86
дефиниција

livestock 10.94
добиток

living standards 9.17
животни стандарди

loan capital 7.128
капитал од заеми

loan commitments 11.22
спогодби за заем

loans 11.72, 27.32
заеми

associated with financial lease 17.304
поврзани со финансиски лизинг
interest-free 7.54
без каматни
negotiable 11.65
разменливи
supplementary sub-division 11.79
дополнителна под поделба

loans and deposits denominated in domestic currency
кредити и депозити деноминирани во домашна валута
holding gains 17.237
сопственички добивки

loans, non-performing
заеми, нефункционални
definition 13.66
дефиниција

loans, non-performing *see* non-performing loans
заеми, нефункционални, види нефункционални заеми

local government 4.30, 4.118
локална влада

local government sub-sector 4.145
под сектор на локална влада

local unit
локална единица
definition 5.13
дефиниција

location 25.26
локација

logging, illegal 17.332
сортирање, нелегално

long-term debt securities 11.71
долгорочни должнички хартии од вредност

long-term lease
долгорочен лизинг
held by non-resident 26.34
извршено од нерезидент

losses of government trading organizations 7.103, 7.105
загуби на државни трговски организации

lost deposits 17.383
изгубени депозити

lotteries 8.101, 8.136
лотарија

participation by non-resident households 8.138
учество на нерезидентни домаќинства
supporting charities 8.137
организации за помош

Lowe index 15.35
Индекс на Lowe

loyalty programmes 6.148
програми на лојалност

M

machinery and equipment 10.82
машини и опрема

macro-economic aggregates 2.135
макро-економски агрегати

modification of 29.51
изменување (модификација) на

macro-economic models 1.30, 18.9
макро-економски модели

main budget account 22.19
основна (главна) буџетска сметка

maintenance 6.228, 24.53
одржување

as done by a landlord 9.67
направено од земјосопственикот
as done by a tenant 9.66
направено од корисникот на земјата
vs. gross fixed capital formation 6.226
наспроти бруто фиксни инвестиции

maintenance cost 29.122
трошоци за одржување

major repairs 6.37, 6.229, 20.61, 24.53
главни поправки

management buy-outs and buy-ins 21.23
откуп и продажби на акции (откуп на компанијата) од врвниот менаџерски тим

managers of corporations 19.24
менаџери (управители) на корпорации

manuscripts 10.115
документи

mapping individuals to households 28.82
групирање (вклучување) на индивидуалци во домаќинства

margin
маргина

- financial derivatives 11.124
финансиски деривативи
- negative 6.150
нагативна
- non-payable 11.124
не-исплатлива
- payable 11.124
исплатлива
- see* trade margins
види, трговски маржи
- see* transport margins
види, транспортни маржи

margin services 6.17, 6.21, 14.126
маргинални услуги

marginal price of labour 19.56
маргинална цена на труд

marginal revenue 19.56
маргинални приходи

market emergence 6.22
излегување на пазар

market failure 6.129
слабости на пазарот

market imperfections 9.76
пазарна неперфектност

market maker 11.65, 17.289
играчи на пазар

market output
пазарно производство

- components 6.99
компоненти
- definition 6.99
дефиниција
- made available at nominal cost, 6.131
направено по номинални трошоци

market prices 2.59, 3.119, 6.60, 6.68
пазарни цени

market producer 2.40, 4.25, 9.85, 14.32, 22.28
производители за на пазар

- definition 6.133
дефиниција

market production, informal vs. SNA usage 25.51, 25.65
пазарно производство, нелегално наспроти правила на СНС

market vs. non-market producers 9.108
пазарни наспроти не-пазарни производители

marketability 27.19
пазарност (разменливост)

marketable operating lease 17.375
разменлив оперативен лизинг (со кој може да се тргува)

- conditions for recognition 17.376
услови за распознавање
- definition 10.190
дефиниција

market-equivalent prices 26.19
пазарни цени

marketing assets
разменливи средства (маркетиншки средства)

- definition 10.198
дефиниција

master copy 10.99
главна копија

master legal agreements 11.123
(главни) оригинални правни сопогодби

matched-models method 15.80
метод на поврзани модели

materials and supplies 10.131, 14.110
материјали и суровини

maternity benefits 8.39
додатоци за мајчинство (родителски додатоци)

mathematical techniques, for interpolation and extrapolation 18.41
математички техники, за интерполација и екстраполација

matrix
матрица

- industry by industry 28.49
индустрија по индустрија
- product by product 28.48
производ по производ
- symmetric 28.32
симетрична

matrix presentation 2.12, 28.1, 28.81
матрична презентација (презентација со матрици)

- maturity 12.40, 27.20
рочност
- meal breaks 19.52
паузи за ручек
- means-tested benefits 8.70
тестирање на максимално дозволени надоместоци
- means-testing 8.92, 17.116
тестирање на максимално дозволена граница
- measures of economic activity 1.1
мерки на економска активност
- Measuring the Non-Observed Economy 25.2, 25.81
Мерење на неопфатена економија (сива економија)
- medical service at the workplace 8.102
медицински услуги на работно место
- medical treatment 8.68
медицински третман
- members of a household resident in the same economy 26.29
членови на едно домаќинство резидент во истата економија
- members of a producers' cooperative 7.30, 19.28
членови на задруги на произведувачи
- membership dues 8.132, 22.100, 23.4
провизи за членство
- memorandum items 11.22
дополнителни ставки
consumer durables 13.93
потрошувач на трајни добра
financial account 11.129
финансиска сметка
foreign direct investment 13.95, 27.21
странски директни инвестиции
non-performing loans 13.67
нефункционални заеми
supply and use table 14.121
табела на понуда и употреба
- merchandise trade figures 28.22
податоци за размена на стоки
- merchanted goods 14.62
трговска стока
- merchanting 14.73, 26.21, 26.49, 26.53
тргување (препродажба)
purchases recording as negative exports 26.21
набавки евидентирани како негативни извози
- merger 21.16, 21.20, 21.21, 22.148
спојување
- MFP Multi-factor productivity 19.4
Мулти факторска продуктивност
- MFSM 27.4, 27.7, 27.12, 29.86
Упатство за монетарна и финансиска статистика (MFSM)
- micro-finance schemes 17.251, 23.46
шеми за микрофинансирање
- mid-price
средна цена
equities and investment fund shares or units 6.173
соопственички капитал и акции или единици на инвестиционен фонд
foreign currencies 6.174
девизи
securities 6.171
хартии од вредност
- military bases 4.49
воени бази
equipment 6.232
опрема
forces 26.44
сили
inventories, definition 10.144
залихи, дефиниција
- mineral exploration and evaluation 6.231, 10.106
истражување на наоѓалишта на минерали и вреднување
- mineral resources 10.179, 17.340
минерални ресурси (резерви на минерали)
depletion 17.343
намалување
extraction of 17.342
искористување
owned by resident units 17.341
поседувани од резидентни единици
- ministers of religion 19.21
проповедачи на религии
- ministry of finance 22.19
министерство за финансии
- miscellaneous current taxes 8.64
разни тековни даноци
- miscellaneous current transfers 8.129
разни тековни трансфери
- mis-reporting 19.76, 25.5
неизвестување

mixed household-enterprise survey 25.87
 заеднички (мешан) прашалник за домаќинства и претпријатија

mixed income 6.126, 7.9, 7.17, 7.30, 16.7, 19.25, 20.49, 28.29
 мешан доход

mobile homes 10.83
 подвижни домови

mobile phone criteria for distinction between lease and ownership of an asset 17.318
 критериум на мобилни телефони за разликување помеѓу лизинг (изнајмување) и поседување на едно средство

mobile phone licences 17.316
 лиценци на мобилни телефони

model pricing 15.82
 вреднување (оценување) на модел

modelling 27.37, 28.2
 моделирање

monetary and currency unions 26.109
 монетарни и валутни унии

monetary and financial statistics 16.22, 26.74, 27.3
 монетарна и финансиска статистика

monetary authorities 17.240, 26.96
 монетарни власти

monetary gold 17.240
 монетарно злато

- definition 11.45
дефиниција
- holding gains and losses 12.103
сопствени добивки и загуби
- reclassified as commodity gold 17.242
реклаифицирање како злато како стока

monetary policy services 6.151
 услуги на монетарна политика

monetary statistics 27.14
 монетарна статистика

monetary transactions 1.36, 2.25
 монетарни трансакции

- examples 3.56
примери

money lender 6.165, 9.62, 17.251
 позајмувач на пари (кредитор)

- definition 4.113
дефиниција

money market funds 11.97
 фондови на пазарот на пари

- definition 4.107, 11.99
дефиниција

money market funds shares or units
 единици или акции на фондови на пазарот на пари

- definition 11.99
дефиниција

money purchase scheme 7.147
 шеми на парични купување на пари

monitoring services 6.157
 услуги за надгледување

monopoly 7.96
 монопол

- legal 7.96
законски

monopoly profits 7.96, 10.98, 10.193, 17.350
 профити на монополи

mortality data 12.59
 податоци за смртност (морталитет)

mortgage 11.67, 24.58
 кредит обезбеден со колатерал (хипотека)

mortgage broker 17.229
 брокер за колатерализирани (хипотекарни) кредити

multiemployer scheme 6.201, 6.205, 17.92, 17.122, 17.129, 17.131, 17.151, 17.164
 шема на повеќекратен работодавач

multifactor productivity 19.4, 19.64, 21.51
 мулти фактор на продуктивност

multilateral international comparisons 15.210
 мултилатерални меѓународни споредби

multinational enterprises 1.32, 21.47, 21.64
 мултинационални претпријатија

multiple exchange rates 8.55, 26.112
 повеќе девизни курсеви

multiregional units 18.47
 мултирегионални единици

multiterritory enterprises 4.13, 26.35, 26.40
 мултитериторијални претпријатија

museum exhibits 10.153
 изложби во музеј

musical performances 10.115
 музички перформанси

mutual agreement 2.22
 заеднички договор

mutual funds 11.96 заеднички фондови (средства)	natural resources 1.46, 2.34, 3.44, 7.2, 7.107, 10.15, 20.46, 29.102, 29.106 природни ресурси
mutual societies 23.22 заеднички општества	costs of ownership transfer 10.159 трошоци на трансфер на сопственост depletion 1.47 намалување (искористување) licences to use 17.313 лиценци за користење ownership 17.313 сопственост permits to use 29.113 дозволи за користење reassessments of exploitability 12.25 повторна оценка за можноста за експлоатација with no established ownership 10.167 без воспоставена сопственост
N	
narcotics 6.44 наркотици	
national accounts, integral to PPP estimates 15.224 национални сметки, значајни (поврзани) за оценки (мерење) на паритет на куповна моќ	
national expenditure on specific products 29.64 национални расходи за специфични производи	
national government 22.19 национална влада	NDI 8.26 НДД
national income 7.18, 7.20, 16.11, 16.53 национален доход	NDP 16.1 НДП
national measures of broad money 11.75 национално пресметување (мерење) на парична маса	Negative Негативен
national net worth 26.76 национално нето богатство	capital formation 10.39, 14.104, 14.108 инвестиции
national tourism 29.92 национален туризам	change in assets 10.25 промена во актива (средства) consumption expenditure 10.41 расходи за потрошувачка entries in input-output tables 28.61 вносови во влез-излез (инпут-аутпут) табелите exports, recorded in connection with merchandising 14.73 извоз, евидентиран во согласност со тргување (препродажба)
national units 18.47 национални единици	
national wealth 13.4 национално богатство	
nationalization 12.66, 21.17, 21.54, 22.142 национализација by purchase of shares 22.142 по пат на купување на акции	negotiability 11.33, 26.91 разменливост
natural disaster 1.47, 1.69, 2.23, 2.30, 2.109, 4.169, 6.244, 8.22, 8.25, 8.111, 8.128, 8.140, 12.9, 22.101, 23.40 Национална катастрофа	negotiable certificates of deposit 11.64 разменливи сертификати за депозит
natural growth природен раст (пораст) recording gross or net 12.20 брuto или нето евидентирање uncultivated biological resources 12.19 необработени биолошки ресурси	net нето use of term in the SNA 3.195 термин кои се користи во СНС
natural process 1.43, 6.24, 6.136 природен процес	net borrowing <i>see</i> net lending нето задолжување, види нето кредитирање
	net domestic product 16.52 нето домашен производ
	net errors and omissions 26.17 нето грешки и пропусти
	net fees, standardized guarantees 17.220 нето надоместоци, стандардни гаранции

net fixed capital formation 2.110, 10.156 нето фиксни инвестиции	neutral holding gains 2.118, 3.142, 12.75, 12.87, 16.34 неутрални сопствени добивки
net IIP, balancing item 26.76 нето меѓународна инвестициона позиција, ставка за порамнување	new products, appearance 15.4 нови прозиви, појава
net lending 2.108, 2.111, 2.113, 10.3, 11.1, 16.20, 26.72, 27.23 нето кредитирање definition 10.28 дефиниција GFSM definition 22.76 дефиниција GFSM	new products, in the context of chain indices 15.56 нови производи во контекст на верижни индекси
net national income 16.55 нето национален доход	NNI 7.20 Нето национален доход
net operating surplus 20.28 нето оперативен (деловен) вишок (суфицит)	NOE Сива економија
net premiums 8.116 нето премии definition 17.35 дефиниција	informal sector overlap 25.4 неформален (нелегален) сектор
non-life insurance 17.47 неживотно осигурување reinsurance 8.123, 17.64 реосигурување	nominal holding gains 2.115, 2.118, 7.24, 12.74, 12.94, 16.34 номинални сопствени добивки currency and deposits 17.247 валути и депозити deposits and loans 17.255 депозити и кредити foreign currency 17.248 девизи inventories 12.97 залихи on domestic currency, always zero 12.90 на домашна валута, секогаш е нула other accounts receivable or payable 17.295 други сметки на побарување и задолжување SDRs 17.246 СПДБ unallocated gold accounts 17.245 сметки на неалоцирано (нераспределено) злато
net recordings 3.193 нето евидентирања	nominal value 3.155, 3.157 номинална вредност
net return to capital 6.93, 6.94 нето враќање (поврат) на капитал	non-competing imports 28.69 не-конкурентен увоз
net social contributions 8.82, 17.114 нето социјални придонеси	non-consolidated recording 3.193, 3.194 неконсолидирано евидентирање
net value added, definition 6.8 нето додадена вредност, дефиниција	non-contributory pension scheme 7.67 пензиски шеми без плаќање на придонеси
net worth 2.114, 2.122, 3.109, 12.1, 13.1, 13.10, 13.11, 16.38 нето богатство definition 13.4 дефиниција public sector 22.170 јавен сектор quasi-corporations 13.86 квази корпорации	non-cultivated biological resources 10.182 не обработени биолошки ресурси
netting 2.71, 11.40 нетирање	non-deductible VAT 6.58, 14.45, 14.131 неповратен ДДВ
ВРМ6 26.23 ВРМ6	non-financial asset 2.35, 3.37, 10.2 нефинансиско средство
	non-financial corporations 1.10, 2.17, 4.19, 4.94, 28.29 нефинансиски корпорации

definition 4.94 дефиниција	non-monetary figures 29.57 немонетарни податоци
non-financial lenders 11.18 нефинансиски кредитори	non-monetary gold 11.45, 26.53 немонетарно злато
non-financial liabilities 11.4 нефинансиски обврски	non-monetary information on tourism 29.90 немонетарни информации за туризмот
non-governmental organizations 23.19 невладини организации	non-monetary transactions 2.25, 8.22 немонетарни трансакции definition 3.75 дефиниција
non-homogeneity of products due to aggregation 14.144 не хомогеност на производи поради агрегирање	non-negotiable certificates of deposit 11.59 неразменливи сертификати за депозити Non-Observed Economy 6.39, 14.7, 25.2, 25.29 Неопфатена (сива) економија
non-life insurance 6.176, 6.177, 8.35, 8.74 неживотно осигурување claims 8.118 побарувања definition 17.6 дефиниција policies 8.117 полиси premiums and claims 8.27 премии и побарувања technical reserves, definition 11.105 технички резерви, дефиниција	non-participating preferred stocks or shares 11.66 непартиципативни преферентни акции
non-market establishment, possibility of some market output 6.132 непазарен субјект, можност за остварување на пазарно производство	non-pension benefits 7.68, 8.67, 8.94, 17.99, 17.100 не пензиски користи (бенефиции) payable in kind 8.94 исплатени во натура payable under social security 17.101 исплатени во рамки на социјална заштита
non-market output 6.97 непазарно производство definition 6.128 дефиниција distinction from output for own use 6.128 раликување од производство за сопствена употреба rationale 6.98 основа valuation 6.94 вреднување	non-performing loan 6.169, 11.130, 13.67, 17.257, 21.57 нефункционален кредит definition 13.66 дефиниција
non-market producer 2.40, 4.25, 9.85, 14.32, 28.28 непазарен произведувач establishments within 5.33 субјекти (погони) во рамки	non-produced asset 2.35, 3.37, 10.9, 10.14, 26.71 не производно средство
non-market production by government and NPISHs 2.98 непазарно производство од државата и НПИСД	non-produced land 10.80 не производна земја
non-market services 15.137 непазарни услуги provided to market producers 29.41 направени за пазарни произведувачи	non-profit service providers 23.19 обезбедувачи на непрофитни услуги
non-MMF investment funds 11.97 инвестициони фондови кои не фондови на пазарот на пари definition 4.108 дефиниција	non-repayable margin 11.124 не отплатена маржа
	non-resident construction projects 4.48 проекти за нерезидентни конструкции (градби)
	non-resident households receiving pension benefits 17.199 нерезидентно домаќинство кои прима пензиски користи (бенефиции)
	non-resident SPEs 22.53 нерезидентно SPEs (претпријатија за специјални цели)
	non-response 19.76, 24.25 нема одговор

normal margins 6.150
нормални маргини/маржи

not economically significant prices 8.103
не економски значајни цени

note issuance facilities 11.22
олеснување за издавање на белешка (писмо)

notional resident unit 4.49, 10.40, 10.170, 11.93, 24.56, 26.33
фиктивна (замислена) резидентна единица

NPIs 21.27

Непрофитни институции (НПИ)

analysis by kind of revenue 23.37
анализа според видот на приход
as corporations 23.1
како корпорации
assigned to different sectors 4.35
алоцирани на различни сектори
categorization of 23.7
категоризација
characteristics of 4.85
карактеристики
control by government 4.92, 22.26
контрола од државата (државна контрола)
definition 4.8
дефиниција
economic objectives, functions and behaviour 4.22
економски цели, функции и однесување
engaged in market production 4.28
инволвирани во пазарно производство
essential distinguishing feature 23.3
основна разликувачка карактеристика
illustrative examples 23.19
илустративни примери
information in physical units 23.38
информации изразени во физички единици
market output with negative operating surplus 23.10
пазарно производство со негативен оперативен
(деловен) вишок (суфицит)
non-market output of market unit 23.32
непазарно производство на пазарна единица
satellite account 23.12
serving enterprises 4.89
sub-sectors 23.9
valuation of output 23.10

NPIs as part of government 23.1
НПИ како дел од државата

NPIs engaged in market production 4.29
НПИ инволвирани (вклучени) во пазарно производство

NPIs engaged in non-market production 4.30, 4.31
НПИ инволвирани (вклучени) во непазарно производство

NPIs serving households (NPISHs) 1.10
НПИ кои им служат на домаќинствата

NPIs within the government sector 22.22
НПИ во рамки на секторот држава

NPISH 2.17, 4.93, 23.1

НПИСД
definition 4.93
дефиниција

NPISHs 4.22, 4.166, 4.167, 9.5, 25.67, 28.28

Непрофитни институции кои им служат на домаќинствата
(НПИСД)

centre of economic interest 26.45
центар на економски интерес
collective services 9.107, 23.48
заеднички услуги
deflating output to volume terms 23.49
дефлационирано производство изразено во количини
(обем)
source of finance 16.12
извор за финансирање
sub-sectors 4.171
под-сектори
nuclear power plant 12.57
нуклеарни моќни центри
number of employees 14.121
број на вработени

O

obsolescence 6.242
застареност

OECD Revenue Statistics 22.96
Статистика на приходи на ОЕЦД

off-balance-sheet items 11.27
вонбиланси стаки

off-exchange 11.113
размена надвор од берза

office canteens 7.51
канцелариско бифе (кантина)

offsetability 11.112
пребивање

offshore 26.26
offshore

one year or more 2.19, 11.71, 11.79
една или повеќе години
requirement for residence 4.14
барање за резидентност

one-off guarantees 11.22, 17.212, 22.128
еднократни гаранции

one-party political systems 4.167
еднопартиски политички системи

one-quarter overlaps 15.46 преклопувања на квартална основа (еден квартал)	original 10.99 оригинал
on-exchange 11.113 извршена размена	valuation 6.209 вреднување vs. copy 6.208 наспроти копија
opening balance sheet 13.11 биланс на состојба на почеток на период	original maturity 26.105 оригинална рачност
opening stock 13.1 состојба на почеток на период	other accounts receivable or payable 17.294, 17.296, 17.351 останати сметки на приходи и расходи holding gains and losses 12.119 сопствени добивки и загуби interest due on 13.84 достевање на камата на
operating lease 6.214, 6.238, 6.239, 7.14, 7.153, 17.345, 20.36, 21.51 Оперативен (деловен) лизинг characteristics 17.302 карактеристики definition 17.301 дефиниција	other accumulation entries 2.30 други акумулациони влезови (вносови)
operating surplus 7.9, 7.17, 16.7 оперативен (деловен) вишок (суфицит)	other capital transfers 10.210 други (останати) капитални трансфери
operation of the financial system 27.37 операции (функции) на финансискиот систем	other changes in assets accounts 3.100, 8.25, 12.3 други промени во сметките на средствата (активите)
opportunity cost 1.65, 29.150 опортунитетен трошок of capital 7.13 на капитал of money 20.32 на пари	other changes in financial assets and liabilities accounts 26.12 други промени во сметките на финансиски средства и обврски
option price 11.117 цена на опција	other changes in the volume of assets account 1.20, 2.114, 6.243, 6.244, 10.1, 12.3, 12.8, 14.106, 16.33, 26.9 Сметка на други промени во обемот на активата (средствата) licences 17.352 лиценци relation to balance sheets 12.72 во однос на билансите на состојби
option pricing model 13.83 модел на вреднување на опција	other current transfers 7.2, 8.19, 8.113 други (останати) тековни трансфери
options 11.112, 11.114, 11.117, 17.291 опции definition 11.117 дефиниција time of recording 11.118 време на евидентирање	other deposits 11.59 други депозити
options models 13.80 модели на опции	cross-classification 11.63 меѓу класификација
orchards 10.96 овоштарници	other employment-related social insurance benefits 8.109 останата (друга) вработеност – поврзани користи (бенефиции) на социјално осигурување
ordering of transactions and reclassifications 12.68 категоризирање (соритирање) на трансакции и рекласификации	other equity, definition 11.88 останат капитал, дефиниција
ordinary maintenance and repairs 6.228 нормално (вообичаено) одржување и поправки	other financial corporations 4.98, 4.101 останати финансиски корпорации
	other financial institutions 17.227, 17.229 останати финансиски институции

other financial intermediaries except insurance corporations and pension funds, definition 4.109 останати (други) финансиски посредници, освен осигурителни корпорации и пензиски фондови	земјоделство annuity 17.72 ануитет central bank 6.151 централна банка treated as non-market production 6.152 третиран како непазарно производство goods or services 6.24 стоки и услуги insurance corporations 17.26 корпорации за осигурување life insurance 17.53 животно осигурување market producers, valuation 6.93 пазарни произведувачи (произведеувачи за на пазар), вреднување non-life insurance 17.46 нежivotно осигурување reinsurance 17.61 реосигурување social insurance scheme 17.114 шема (програма) за социјално осигурување standardized guarantee schemes 17.219 шеми за стандардни гаранции time of recording 6.75 време на евидентирање valuation 6.75 вреднување
other financial services 6.157 други финансиски услуги	
other flows 3.7, 3.50, 12.1 други (останати) текови (движења) definition 3.99 дефиниција	
other intellectual property products 10.117 останати (други) производи на интелектуална сопственост	
other investment fund shares or units, definition 11.100 акции и единици на други инвестициони фондови, дефиниција	
other investment, definition 26.94 други инвестиции, дефиниција	
other machinery and equipment 10.86 други машини и опрема	
other natural resources 10.185 други природни ресурси	
other social benefits 8.67 други социјални користи (бебефиции)	
other structures 10.76 други градби (структури)	
other subsidies on production 7.106 други субвенции за производство	output for own final use 15.126 производство за сопствено финално користење (употреба) components 6.114 компоненти definition 6.114 дефиниција valuation 6.124 вреднување
other subsidies on products 7.105 други субвенции за производи	
other taxes on production 6.50, 6.80, 7.7, 7.97 други даноци на производство licences 17.350 лиценци	output volume method 15.118, 15.122 метод на количинско производство (обем)
other transferable deposits, definition 11.58 други трансферабилни депозити, дефиниција	output vs. outcome, measurement problems 15.121 производство (аутпут) наспроти резултат (ефект), проблеми на мерење
other work-in-progress 10.141 други работи во тек	out-sourcing 6.237, 14.39 аутсорсинг
outbound tourism 29.92 излезен туризам	outward direct investment 26.89 одлив по директни инвестиции
outcome 15.120 резултат	outward investment 21.39 одлив на инвестиции
outlays, GFS definition 22.74 расход (трошок), ВФС дефиниција	outworkers 7.30, 7.33, 7.34, 19.22, 19.26, 25.46 надворешни соработници
output 2.86, 6.89, 14.115, 15.120 аутпут (производство) agriculture 6.137	overdraft 11.24, 11.54, 11.73 пречекорување

over-the-year technique 15.46
техники во текот на година

own account production 24.22
производство за сопствена сметка

own funds 6.189, 7.12, 7.129, 17.75
сопствени средства
value of 13.89
вредност на

own-account gross fixed capital formation 6.118
брuto фиксни инвестиции за сопствена сметка

own-account production 6.29
производство за сопствена сметка

owner-occupied dwellings 6.26, 6.117, 7.9, 9.65, 10.34,
20.64, 24.50, 25.64, 25.71
Станбени објекти во кои живеат сопствениците
rentals 14.99, 15.141
кирии
services 6.34
услуги

owners of corporations and quasi-corporations 19.21
сопственици на корпорации и квази корпорации

owners of corporations as employees 7.30
сопственици на корпорации како вработени

ownership 2.46, 3.27
сопственост
by government 3.22, 3.28
од страна на државата
multiple owners 17.298
повеќе сопственици
of a listed corporation 4.68
на една котирана корпорација
on behalf of the community 10.7
во име на заедницата

ownership principles, BPM6 26.20
принципи на сопственост, BPM6

ownership rights 2.34
сопственички права

Р

Raasche index
Индекс на Паше

price 15.18
цена
volume 15.18
количина (обем)

Raasche-type price index 15.208
Пашеова вид на ценовен индекс

Raasche-type volume index 15.208
Пашеов вид на количински индекс

paid domestic staff 24.59
платен домашен персонал

parallel (unofficial) or black market rates 26.113
паралелни (неофицијални) или црни пазарни стапки

parallel markets 15.72
паралелени пазари

parent corporation 4.51, 4.74
корпорација мајка

parent institutional unit 4.13
блиско поврзани институционални единици

participating preferred shares 11.84
партиципативни преференцијални акции

participations 11.84
учества

partitioning transactions 3.66, 3.141
одвојување (поделба) на трансакции
in financial instruments 11.34
на финансиски инструменти

partnerships 4.41
партнерства

passive holder of assets and liabilities 4.61
пасивен имател (поседувач) на средства и обврски

pass-through funds 21.41
преносливи средства

patented entities 10.105
патентирани субјекти

patients, residence 26.38
пациенти, резидентност

patterns of income use across sub-sectors 24.5
модели на употребата на доходот помеѓу под-секторите

pay-as-you-earn taxes 8.61
даноци “плати колку заработуваш“

payments by households to obtain certain licences 8.64
плаќања од домаќинства за добивање на определени лиценци

payments in kind 3.77, 3.81
плаќања во натура

payments to children 24.60
плаќања на деца

payments to other household members 6.35
плаќања на други членови на домаќинство

payroll tax 7.41	money purchase scheme. 17.127
данок на плата	шема на готовински купувања
data 19.80	operated by financial institution 17.131
податоци	извршени од финансиска институција
pension benefits 17.158	portability 17.187
пензиски користи (бенефиции)	подвижност
pension contribution supplements 17.156	portable 17.119
додатоци на пензиски придонеси	подвижен
pension entitlements 12.60, 17.130	provision 24.43
права (исплати) на пензија	резерви (резервации)
current service increase 17.145, 17.152	receipt of lump sum 17.138
зголемување на тековна услуги	примање на пашална сума
definition 11.107	reforms 22.134
дефиниција	реформи
other changes in 17.177	self-employed persons 17.137
други промени во	самовработени лица
past service increase 17.145, 17.156	to government employees 22.73
зголемување на минати услуги	на државно вработени лица
present value 17.147	types of 17.98
сегашна вредност	видови на
protection of 17.121	per capita growth rates 19.12
заштита од	стапка на раст по глава на жител
qualifying period 17.154	per capita volumes 19.3
квалификуван период	обем по глава на жител
recognition in social security 17.121	permit 9.70, 17.297
препознавање (детектирање) на социјална заштита	дозвола
pension fund sub-sector, definition 4.116	emission 17.363
под сектор на пензиски фондови, дефиниција	емисија
pension fund, administration costs 17.135	to undertake a specific activity 17.299, 17.349
пензиски фонд, административни трошоци	да се шревземе спречифична активност
pension schemes 8.37, 9.21	definition 10.192
пензиски шеми (програми)	дефиниција
administration costs 17.148	issued by government 17.358
административни трошоци	издадени од државата
autonomous 17.131	to use natural resources
автономни	за користење на природни ресурси
pensions 8.67, 8.94, 8.95, 17.116	definition 10.191
пензии	дефиниција
as income rather than dis-saving 8.37	permit to undertake a specific activity
како доход отколку како штедење	дозвола да се превземе специфична активност
as part of compensation of employees 17.122	not issued by government 17.361
како дел од надоместок за вработени	не издадени од државата
defined benefit schemes 17.127	perpetual inventory method 3.137, 6.106, 6.107, 6.216, 6.251,
дефинирани шеми за користи (бенефиции)	6.253, 15.169, 20.8
defined contribution schemes 17.127	Метод на постојана инвентаризација (попис)
дефинирани шеми за придонеси	personal remittances 8.134
effects of promotion 17.180	лични дознаки
ефекти на промоција	personal transfers 8.133, 26.67
final salary scheme 17.127	лични трансфери
шема на финална наемнина	persons 4.3, 19.1
	лица

physical deterioration 12.52 физичко уништување	on a regional basis 18.52 на регионална основа
physical environmental data 29.107 податоци за физичка средина	PPP, legal owner 22.159 PPP, законски (правен) сопственик
physical measures of labour input 19.58 физичко мерење на инпутот на труд	precious stones and metals 9.57 скапоцени камење и метали
plantations 10.96 плантажи	predominant economic interest, centre of 19.10 предоминантен економски интерес, центар на
policy concerns 2.18 политичка загриженост	pre-licence costs 10.106 трошоци за пред лицензирање
policy interest in informal sector 25.9 политика на камата на неформален сектор	premium 17.1 премија insurance 6.184 осигурување
polycymaking 1.1, 1.10 носителите на политики	premium earned 17.14 заработена премија definition 6.187, 17.5 дефиниција
political processes 1.9 политички процеси	premium net нето премија definition 17.35 дефиниција
poll taxes 8.52, 8.64 анкетни даноци	premium supplement 3.65, 6.184, 6.188, 6.197, 17.13, 17.19, 17.35, 17.52, 17.59 додаток на премија
pollution 3.94, 29.42 загадување	present value 6.246, 7.150, 13.80, 20.9 сегачна вредност expected calls under existing guarantees 17.216 очекувани активирања кај постојните гаранции valuation of leased asset 17.306 вреднување на лизинг средство
population 2.156, 19.1, 19.3 популација (население) definition 19.10 дефиниција	price discrimination 9.76, 15.4, 15.71 ценовна дискреминација
population and employment 2.76 популација (население) и вработеност	price index 11.70 ценовен индекс
population census 19.9, 19.77 цензус на популација (население)	price index manuals 15.3 прирачници за ценовен индекс
portable pensions 17.187 подвижни (трансферабилни) пензии	price indices 18.4, 28.63 ценовни индекси services 18.26 услуги superlative 15.29 одлични
portfolio investment, definition 26.91 портфолио инвестиции, дефиниција	price level indices 15.200 индекси на ценовни нивоа
portfolio investors 26.81 портфолио инвеститори	
position, term for stock levels 13.1, 26.11 позиција (состојба), термин (израз) за состојби	
poverty line 24.68 линија на сиромаштија	
PPP benchmarks 15.231 PPP принципи	
PPP exercise PPP пример	

price of a commodity 11.70
цена на стока

price variation 15.68
варирање на цена

price, definition 15.11
цена, дефиниција

price, reference 11.111
референтна цена

prices 1.8, 6.49
цени
not economically significant 8.103
економски незначајни

prices, basic *see* basic prices
цени основни, види основни (базични) цени

prices, market *see* market prices
цеби, пазарни, види пазарни цени

prices, producer's *see* producer's prices
цени, производители, види цени на производители

prices, purchasers' *see* purchaser's prices
цени, купувачи, види куповни цени

primary distribution of income account 1.17, 2.91
сметка на примарна распределба на доход

primary income 7.2, 7.3, 15.194
примарен доход

primary income account 26.46, 26.58, 26.70
сметка на примарен доход

principal 7.113, 11.70
главнина

principal activity, definition 5.8
основна активност, дефиниција

principal functions of government 22.17
основни (главни) функции на државата

principal outstanding 7.113, 7.117
состојба на главнина
increase from accumulated interest 12.109
зголемување од акумулираната (капитализираната)
камата

principal product 5.8, 14.23
основен производ

priorities 2.159
приоритети

priorities for data collection 1.5
приоритети за прибирање на податоци

priority industries 7.122
приоритетни индустрии (дејности)

private equity 11.87
приватен капитал

private finance initiative 10.59
приватна финансиска иницијатива

privatization 12.66, 21.18, 22.4, 22.134, 22.137, 22.139
приватизација

processing by another unit 6.12
процесирано (обработено) од друга единица

processing fee, goods for processing 14.38
надоместоци за процесирање (обработка), стоки за натамошна
обработка (процесирање)

produced asset 2.35, 3.37, 10.9
произведено средство

producer unit 5.8
производна единица

producers' prices 1.29, 2.63, 2.87, 3.146, 7.6, 14.45, 16.49
цени на производители
definition 6.51
дефиниција
indices 14.139
индекси

product balance 14.1, 14.2, 14.4
биланс на производи

product by product matrix 28.48
производ според производна матрица

product flow 14.2
тек (движење) на производ

product technology assumption 28.55
претпоставка за производствена технологија

product warranties 8.125
гаранции за производ

product, principal 14.23
производ, основен (главен)

production 1.6, 1.14, 1.40, 3.20
производство
definition 6.2
дефиниција
for own final consumption 8.22
за сопствена финална потрошувачка

- for own final use 9.53, 19.26
за сопствена финална употреба
for own final use, exclusion from informal sector 25.41
за сопствена финална употреба, исклучена од
неформалниот сектор
for own final use, valuation 9.55
за сопствена финална употреба, вреднување
geographic location and resident producers 6.84
географска локација и резидентни произведувачи
multiple period processes 6.110, 6.138
повеќегодишни процеси
of domestic services 2.167
на домашни услуги
on own account 14.32
за сопствена сметка
- process taking several years 10.128, 12.57
процеси кои опфаќаат неколку години
- production account 1.17, 2.86, 7.3, 14.86, 16.6, 28.71
производна сметка
by institutional sector 28.25
по институционален сектор
for an institutional unit or sector, or establishment or
industry, 6.70
за една институционална единица или сектор, или погон
или индустрија (дејност)
- production activities
производствени активности
characteristics of 5.5
карактеристики
- production as an economic activity 6.10
производство како економска активност
- production boundary 1.42, 6.3, 14.11, 19.67, 25.24
граница на производство
definition 6.27
дефиниција
extension of 2.167, 29.38
опфат
extension to include services from consumer durables 9.44
проширено да вклучи услуги од потрошувачи на трајни
добра
- production by households 1.41
производство на домаќинства
- production costs 3.136, 22.35
производни трошоци
- production for own final consumption
производство за сопствена финална потрошувачка
- treated as market or non-market production 6.134
третман на пазарно или непазарно производство
- production measure of GDP 16.41, 18.57
производна страна на БДП
- production risk 3.23
производствен ризик
- productivity 14.3, 15.116, 15.198, 16.37, 20.1, 20.6
продуктивност
changes 18.26
промени
growth 19.74
пораст
international comparisons of 19.75
меѓународна спосредба на
non-market services 15.116
непазарни услуги
on an industry basis 19.68
на основа на една индустрија (дејност)
- products 14.22, 29.106
производи
connected 29.59
поврзани
definition 6.14
дефиниција
included in customs declarations. 14.69
вклучени во царински декларации
not included in customs documentation 14.63
невклучени во царински декларации
- vs. producing units 14.17
наспроти производни единици
- professional societies 4.167
професионални друштва
- profile
профил (преглед)
age-efficiency 20.17
придонес на активата кон производство
age-price 20.17
опаѓање на цените
choice of 20.25
избор на
- profit 1.68, 2.94, 7.24
профит (добивка)
of export monopolies 7.95
на извозно ориентиран монополи
of fiscal monopolies 7.96
на фискални монополи
of import monopolies 7.94
на увозно ориентиран монополи
- profit-maximization 22.2
максимизирање на профит (добивка)
- profit-sharing 17.11, 17.33
делење на профит

- projected benefit obligation (PBO) 17.181
обврски од проектирани користи (бенефиции)
- projections 27.37
проекции
- promotion 17.180
промоција
- property income 2.92, 7.2, 7.16, 7.107, 11.103, 14.29, 16.9, 18.65, 24.3, 26.58, 28.73
доход од сопственост
- proportionate reinsurance 17.11
пропорционално реосигурување
- proportionate reinsurance policy 17.22
полиса на пропорционално реосигурување
- provisions 3.41, 11.23, 21.65
резервации
 - bad debt 10.211
лош (ненаплатлив заем)
 - bonuses and rebates 13.77
бонуси и попусти
 - standardized guarantees 17.223
стандардни гаранции
- pseudo output price index 15.117
ценовен индекс на псевдо (скриено/симулирано/замислено)
производство
- public administration 9.4
јавна администрација
- public benefit organizations 23.16
организации за јавна корист
- public corporation 4.34, 4.77, 22.27
јавни корпорации
 - restructuring 22.147
реструктурирање
- public finance presentation 22.8, 22.62
презентација (преглед) на јавни финансии
- public goods 9.4, 9.103
јавни добра
- public monuments 10.78, 12.13, 12.15
јавни споменици
- public sector 2.162, 22.6
јавен сектор
 - sub-sectors 22.41, 22.166
под сектори
- public sector borrowing requirement 22.169
барање за задолжување на јавен сектор
- publication details 18.2
публикување (објавување) детали
- public-private partnership 10.59, 22.154
јавно-приватно партнерство
- purchase by government and NPISHs of goods and services for transfer to households 2.98
купување од државата и НПИСД на стоки и услуги за трансфер (достава) до домаќинствата
- purchase, when recorded as two transactions 6.67
купување, во случај на евидентирање на две трансакции
- purchased goodwill and marketing assets 3.44, 10.17, 10.196, 12.33
куповен гудвил и маркетиншки (маркетинг) средства
 - definition 10.199
дефиниција
 - writing down 12.34
напишани (внесени)
- purchasers
купувачи
 - freedom of choice 15.69
слобода на избор
 - not free to choose price 15.71
нема слобода за избор на цена
 - well informed 15.69
добро информирани
- purchasers' prices 2.64, 3.145, 3.147, 14.45
куповни цени (цени на купувачи)
 - credit related charges 9.78
трошоци поврзани со кредит
 - three elements 6.217
три елементи
- purchasing power 7.120, 11.70, 16.34
куповна моќ
- purchasing power parities 1.34, 19.15, 19.74
паритет на куповна моќ
 - definition 15.199
дефиниција
- purely voluntary transfers 16.12
трансфери исклучиво на доброволна основа
- purpose 2.42
намена
- put option 11.117
продажна (пут) опција
- Q**
- quadruple-entry accounting 1.63, 3.111, 3.116, 11.9, 27.2
четворно сметководствено евидентирање (книжење)
vs. double-entry 26.17
наспроти двојно евидентирање (книжење)

quality adjustment procedures 15.77
процедури за квартално прилагодување

quality change 15.122
промена во квалитет

quality differences 9.77, 12.23
разлики во квалитет
in price indices 15.64
на ценовни индекси

quality-adjusted labour inputs 19.42, 19.55
квалитативно прилагодени инпути на труд

quantities, additivity 15.11
квантитети (количини), адитивност

quantity unit 15.10
единица количина (квантитет)

quarterly accounts 1.29, 18.33, 18.64
квартални сметки
chaining 18.43
поврзување во верига (ланец)

quarterly chain indices 15.45
квартални верижни индекси

quasi-corporation 4.65, 11.88, 11.93, 22.44, 24.6, 24.29,
25.68, 26.30
квази корпорација
definition 4.42
дефиниција
requirement of a balance sheet 4.45
барање за изготвување на биланс на состојба
requires full set of accounts 4.44
потреба од целосен сет на сметки
size not part of definition 4.46
големината не е дел од дефиниција

quasi-fiscal activities 22.3
квази-фискални активности

quasi-non-governmental organizations 23.26
квази недржавни организации

quasi-region 18.50
квази регион

questionnaire design 25.81
дизајнирање (изготвување) на прашалник

quid pro quo 2.24, 3.57
противставка

quoted shares 11.86
котирани акции

R

radio and television programming 10.115
радио и телевизија

radio spectrum 17.323
радио спектрум (ранг/поле)

rate of decline, hyperbolic 6.254
стапка на опаѓање, во вид на хипербола

rate of inflation 1.26
стапка на инфлација

rate of return 26.59, 26.77
стапка на враќање (поврат)
exogenous or endogenous 20.30
егзогени или ендогени

rate, reference 9.62
стапка, референтна

rationing 15.72
пропорација (сооднос)

ratios of imports and exports to GDP 14.40
увоз и извоз во однос на БДП

real gross domestic income 15.188
реален бруто домашен доход

real holding gains 1.69, 2.119, 3.142, 8.25, 12.76, 12.89,
16.34
реални сопствени добивки
treatment as income 12.92
третман на доход

real income 15.182
реален доход

real income measures 15.192
мерења на реалниот доход

real national income 19.14
реален национален доход

real purchasing power 15.181
реална куповна моќ

real terms vs. volumes 14.153, 15.181
реални величини наспроти обеми

receipt of any reinvestment of earnings 17.288
примање од било која реинвестирана добивка

reclassification
реклаификација
fixed capital to inventories 12.71
од фиксен капитал во залихи
life insurance entitlements to annuities entitlements. 17.138
од права (исплати) по животно осигурување во
ануитетни права (исплати)

of an institutional unit from one sector to another 12.64 на една институционална единица од еден во друг сектор	refund of taxes on products 7.104 поврат (враќање) на даноци на производи
of assets 12.3 на средства	regional accounts 18.2, 18.6, 18.45, 19.69, 25.46 регионални сметки
recording of VAT gross and net 6.59 евидентирање на ДДВ на бруто и нето основа	regional units 18.47 регионални единици
recruitment agency 19.72 агенција за вработување	regionalized approach to the compilation of PPPs 15.221 регионален пристап за изготвување на PPPs
recurrent losses 6.109, 6.147, 6.148 периодични (фреквентни) загуби	registration of production units 25.20 регистрирање на производствени единици
from inventories 10.130, 12.98 од залихи	regular thefts 6.46 редовни кражби
recurrent taxes on land, buildings or other structures 7.97 периодични даноци на земја, згради или други структури (градби)	regulatory, supervisory or accounting requirements 12.41 законски, супервизорски и сметководствени барања
redistribution редистрибуција	reimbursement of expenses 6.222, 7.45, 8.104 враќање (компензирање) на деловни трошоци
goods and services 9.37 стоки и услуги	reinsurance 6.180, 6.200, 8.115, 8.122, 17.2, 17.10, 17.64, 26.69 реосигурување
income 1.14, 8.37 доход	claims 8.123 побарувања
real net worth 12.91 релана нето вредност	commission 17.11 провизија
wealth 1.69, 2.110 богатство	reinsurer 17.57 реосигурувач
redistribution of income in kind account 2.95, 8.30, 8.144, 9.7, 9.95, 16.16 Редистрибуција на сметка на доход во натура	reinvested earnings 7.23, 13.90, 26.63, 26.88 реинвестирана добивка
re-evaluations of mineral resources 10.106 повторно вреднување на минерални ресурси (наоѓалишта)	foreign direct investment 2.24 странски директни инвестиции
re-exports 26.54 повторен извоз (ре-извоз)	foreign direct investment enterprises 17.285 претријатија со странска директна инвестиција
reference period 19.76 референтен период	negative 26.64 негативна
reference price 11.111 референтна цена	reinvestment of earnings 11.92, 21.40, 26.88 реинвестирање на добивка
reference rate 6.163, 6.164, 9.62 референтна стапка	reinvestment of interest, securities 17.282 реинвестирање на камата, хартии од вредност
characteristics 6.166 карактеристики	related hours 19.51 поврзани часови
for different currencies 6.166 за различни валути	relationship between institutional units and establishments 2.41 поврзаност помеѓу институционални единици и погони (субјекти)
refugees бегалци	relationship between premiums and claims 17.7 поврзаност помеѓу премии и побарувања
residence 26.38 резидентност	

relationship between stocks and flows 2.33 поврзаност помеѓу состојби и текови (движења)	current vs. capital 10.45 тековни наспроти капитални
relative costs 15.12 релативни трошоци	do-it-yourself 6.36 направи сам
relative costs of production 15.81 релативни трошоци на производство	repairs <i>see</i> also maintenance поправки, види исто така одржување
relative utilities 15.12 релативни користи	repayable margins 11.124 отплатливи маргини/маржи
relief agencies 4.169, 26.45 агенции за поддршка (помош)	repayments of debt 3.175 отплати на долг
religious congregations 4.167, 23.19 следбеници на религии	repo 11.74 репо
religious institutions 4.167 религиозни институции	repo, reverse 11.74 репо, обратен
remaining maturity 26.105, 27.20 останата рочност	reporting date 3.155 датум за известување
remittances 8.27, 8.133, 16.12, 24.64 дознаки	repossessions 12.49 повторно поседување
from abroad 24.17, 24.70 од странство	representativity 15.204 репрезентативност
remuneration in kind 3.77, 3.80, 6.148, 7.48, 8.22, 9.45, 9.51 награди (плаќања) во натура	repurchase agreements 11.59, 11.73 договор за повторен откуп
rent 7.17, 7.107, 7.109, 7.154 рента (трошок за изнајмување)	re-referencing series 15.60 повторно одредување на референтни серии
after-tax 7.157 по оданочување	re-routing 2.96, 3.62 повторно насочување
lease-hold land 17.327 земја под наем	research agenda 7.140 истражувачка агенда
on land 7.13, 7.155 на земја	research and development 6.230, 10.103, 22.22, 28.15 истражување и развој
payable by non-residents 26.59 исплати од нерезиденти	research institutions 4.170 истражувачки институции
rent vs. rental 7.153, 7.158 рента наспроти наем	reserve assets 11.45, 26.74, 26.75, 26.82 резервни средства (резерви)
rental 6.214, 6.238, 7.14, 7.110 наем (изнајмување)	definition 26.95 дефиниција
definition 6.245 дефиниција	reserve deposits 7.122 резервни депозити
of owner-occupied dwellings 14.99 на станбени објекти во кои живеат сопствениците	reserves 7.129, 17.15 резерви
repair and maintenance поправки и одржување	reserves for non-pension benefits 17.99 резерви за не пензиски користи (бенефиции)
consumer durables 9.69 потрошувач на трајни добра	

reserves for with-profit insurance 17.17
резерви за осигурувања заради профит

residence 1.48, 4.1, 19.6, 19.11, 19.67, 19.81
резидентност

- ВРМ6 4.15, 26.24
- ВРМ6
- confined to one economic territory 4.13
ограничена на една економска територија
- corporations 4.15
корпорации
- definition 4.10, 26.36
дефиниција
- households 26.37
домаќинства
- immovable structures 4.15
неподвижни (фиксни) структури (градби)
- individual persons 4.15
индивидуалци (индивидуални лица)
- land-owners 4.15
сопственици на земја
- leases 4.15
лизинг (изнајмувања)
- SPEs 4.15
Ентитет со специјална намена (SPEs)
- sub-soil extractors 4.15
подземни екстрактори
- unincorporated enterprises 4.15
некорпоративни претпријатија

resident 2.19, 19.10
резидент

resident SPEs 22.52
резидентно SPEs

residential schools, colleges or universities 4.153
резидентни училишта, колеџи и универзитети

residual value of an asset 14.106
резидуална вредност на едно средство

residuals 29.102, 29.106
резидуали

resource lease 7.153, 17.345, 20.39
изнајмување на ресурси

- definition 17.310
дефиниција
- fishing 17.335
риболов
- land 17.327
земја

resource rent 13.50, 29.112
рента од најмување на ресурси

resources 1.14, 2.43
ресурси

response rate 19.76
стапка на одговори

rest of the world 1.11, 3.117, 4.37, 4.172, 17.10
остаток на светот

- de facto sector 2.20, 4.37, 26.2
фактички сектор
- definition 4.172
дефиниција
- perspective 26.10
перспектива

rest of the world account 2.130, 16.28, 28.71
сметка на остатокот од светот

resting time 19.51
време за одмор (неактивно време)

restructuring agencies 22.47, 22.141
агенции за реструктурирање

retail and wholesale services 14.27
услуги на трговија на мало и големо

retained earnings 3.64, 7.139, 7.151, 9.11, 13.90, 26.63
задржани добивки

retirement 8.71, 15.169
пензионирање

retrocession 17.10
ретроцесија

return to capital 6.245, 19.25, 20.5, 20.28, 22.35
враќање (поврат) на капитал

return to fixed capital 6.245
враќање (поврат) на фиксен капитал

return to labour 19.25
враќање (поврат) на труд

revaluation account 1.20, 2.115, 2.117, 3.100, 10.1, 12.3, 16.33, 26.9
сметка на ревалоризација

- licences 17.352
лиценци

revaluation, exchange rate changes 26.79
ревалоризација, промени во девизен курс

revenue
приход

- GFS definition 22.65
Статистика на јавни (владини) финансии, дефиниција

reverse investment 26.86
обратни инвестиции

reverse repo 11.74 обратен репо	internal 29.85 внатрешен
revisions 18.2, 18.3, 18.12 ревизии	satellite account 1.55, 1.73, 2.155, 2.164, 2.168, 3.95, 29.4, 29.31 сателитска сметка
revisions analysis 18.13 анализи на ревизии	ancillary activities 5.45 помошни (дополнителни) активности
ring approach, ICP 15.222 прстенест (кружен) пристап, програма за меѓународна споредба	domestic services 24.62 домашни услуги
risk 3.23, 3.27, 10.5, 11.112, 17.1, 17.7, 17.300 ризик	household services 9.44, 24.83 услуги на домаќинство
over time 3.24 прекувремен	NPIs 23.12 НПИ
risk assumption 6.157 претпоставки на ризик	tourism 24.66 туризам
risk exposure 26.104 изложеност на ризик	saving 2.83, 2.106, 9.9, 9.26, 10.18, 11.1 штедење
risk management 11.112, 17.67 управување со ризик	link between the current and accumulation accounts 9.28 поврзаност помеѓу тековни и акумулациони сметки
risks and rewards 2.47, 28.15 ризичи и награди	savings deposits 11.59 штедни депозити
road construction 22.20 изградба на пат	savings ratio 1.29, 9.30 стапка на штедење
roads, service lives of 6.242 патишта, животни услуги	SDR 7.113, 26.103 СПД
royalties 7.110, 7.160 плаќања по основ на лизинг на природни ресурси	definition 11.47 дефиниција
rundown of wealth post retirement 24.78 намалување на богатство по пензионирање	holding gains and losses 12.104 остварување добивки и загуби
S	seasonal adjustment 18.37 сезонско прилагодување
salary sacrifice 7.47 откажување од наемнина	quarterly accounts 18.64 квартални сметки
sales 6.100, 22.34 продажби	seasonal fruits and vegetables 15.66 сезонско овошје и зеленчук
sales structure approach 28.49 пристап на продадени структури (градби)	seasonal workers 19.18, 19.32, 19.33 сезонски работници
sample size 19.76 големина на примерок	seasonality 18.37 сезонски ефект
sampling frame 21.8 одредување на рамка	second homes 24.56, 29.89 втор дом
satellite сателит	secondary activity 29.34 секундарна активност
external 29.85 надворешен	definition 5.9 дефиниција

secondary distribution of income account 2.95, 16.12, 26.4, 28.73
секундарна дистрибуција на сметката на доход

secondary financial activities 4.95
секундарни финансиски активности

secondary income account 26.46, 26.66
секундарна сметка на доход

secondary jobs 19.31
секундарни работи

secondary production 14.23
секундарно производство

secondary products 28.45
секундарни производи

second-hand assets 14.107
втор степени производи

sector, informal vs. SNA usage 25.47
сектор, неформален наспроти СНС практика

sectors, financial statistics 27.18
сектори, финансиска статистика

securities 11.18, 11.33, 11.73
хартии од вредност

reinvestment of interest 17.282
реинвестирање на камата

securities repurchase agreement 11.74
договор за повторен откуп на хартии од вредност

securities, short-term 11.71
хартии од вредност, краткорочни

securitization 11.67, 22.131
обезбедување (сеќјуритизација)
of assets 22.4
на средства
of future revenue flows 22.133
на идни текови на приходи

sale of an asset 22.132
продажба на едно средство

SEEA 3.95, 10.178, 10.183, 20.48, 29.88, 29.103
систем на еколошки и економски сметки (SEEA)
goals 29.103
цели
key indicators 29.104
клучни индикатори

self-employed 7.30
самовработен

self-employed persons 7.30, 7.33, 19.26, 19.28, 19.79
самовработени лица
definition 19.25
дефиниција
employers 7.33
работодавачи
own-account workers 7.33
работници за сопствена сметка

self-employed persons vs. employee 7.28
самовработени лица наспроти вработени

self-help groups 23.24
само-помаѓачки групи (групи кои си помагаат самите на себе)

separating repayment of capital from interest 20.67
одвојување на отплатите на капитал од камата

sequence of accounts 1.15, 2.75, 2.78, 3.2, 4.23, 6.1, 13.5, 18.1, 28.31, 28.73, 29.21
серии (делови) на сметки

service charge 11.103
надоместок за услуга
annuity 17.73
ануитет
credit card 17.253
кредитна картичка
currency and deposits 17.247
валути и депозити
debt securities 17.259
должнички хартии од вредност
deposits and loans 17.249
депозити и кредити
equity and investment fund shares 17.283
сопственички капитал и акции на инвестиционен фонд
financial derivative 17.289
финансиски дериватив
financial derivatives 11.114
финансиски деривативи
life insurance 17.53
животно осигурување
non-life insurance 8.117, 17.46
неживотно осигурување
reinsurance 17.63
реосигурување
repurchase agreements 17.254
договор за повторен откуп

SDRs 17.246
СПД

social insurance scheme 17.114
шеми на социјално осигурување

standardized guarantee 17.219
стандардна гаранција

unallocated gold accounts 17.245
сметки на неалоцирано злато

service charges 11.34
 надоместоци за услуги

standardized guarantees 17.211
 стандардни гаранции

service contract 25.27
 договор за услуга

services
 услуги

- definition 6.17
дефиниција
- third party criterion 6.16, 29.146
критериум на трета страна

services for own consumption within households 9.54
 услуги за сопствена потрошувачка во рамки на домаќинства

severance payments 7.45
 издвоени плаќања

share (stock) appreciation rights 17.398
 права за апрецијација на акцијата

share-cropping 7.156
 делење на плодовите од родот

shareholder 7.127
 акционер

shares 11.84
 акции

- ex-dividend 7.130, 17.284
претходна дивиденда

shares, bonus 11.89
 акции, бонуси

shares, listed
 акции, котирани (на листингот на берза)

- definition 11.86
дефиниција

short-term
 краткорочно

- definition 27.20
дефиниција

short-term forecasts 1.31
 краткорочно предвидување

short-term indicators 1.29, 18.3, 18.5
 краткорочни индикатори

short-term securities 11.15, 11.71
 краткорочни хартии од вредност

shrinkage of inventories, revised estimates 12.50
 намалување на залихи, ревидирани оценки

sick leave 19.46
 отсуство поради болест

single indicator method 15.135
 метод на еден индикатор

SITC 14.36
 Стандардна класификација на индустриска трговија

size as criterion for informal 25.22
 големина како критериум за неформално

small enterprises 25.69
 мали претпријатија

small tools 6.225, 10.35
 мали алатки

smuggling 6.44
 криумчарење

SNA interest 6.164, 7.116, 8.24, 9.62, 13.62, 17.250
 камата според СНС

social accounting matrix (SAM) 1.74, 2.164, 24.19, 28.4, 28.82
 матрица на општествено сметководство (MOS)

- extensions 28.5
опфат

social assistance 8.5, 8.66, 9.20, 17.83
 социјална помош

- benefits in cash 8.110
користи (бенефиции) во готовина
- vs. social security 8.92
наспроти социјална заштита

social benefits 7.99, 8.4, 8.17, 8.87, 8.94, 8.132, 17.79
 социјални користы (бенефиции)

- circumstances when payable 17.79
случаеви кога се исплаќа
- payable in kind 8.103
исплати во натура

social security, social assistance or social transfers in kind 17.81
 социјална заштита, социјална помош или социјални трансфери во натура

- treated as payable in cash 8.102
третирани како плаќања во готовина

social clubs 23.19
 социјални клубови

social contributions 2.96, 7.2, 8.4, 8.16, 8.27, 9.22, 17.157
 социјални придонеси

- imputed 17.104
инпутиран

social economy 23.15
општествена (социјална) економија

social entities 4.3
општествен (социјален) субјект

social insurance benefits 9.22
користи (бенефиции) од социјално осигурување
definition 17.89
дефиниција
in kind 8.18
во натура
pensions and non-pensions 17.98
пензии и не-пензии

social insurance contribution 7.42
придонеси за социјално осигурување
actual 7.60
фактички (реални)
definition 17.89
дефиниција
imputed 7.60
инпутиран
supplement 8.80
дополнителен

social insurance scheme 2.96, 6.201, 7.2, 8.4, 8.5, 8.65, 9.20, 16.12, 17.76
шема на социјално осигурување
administration costs 17.105
административни трошоци
contractual insurance scheme 17.87
шема за договорно осигурување
definition 17.88
дефиниција
needs third party involvement 17.87
потреба од вклучување на трета страна
qualifying conditions 8.73
услови за квалификување
qualifying contributions 17.116
придонеси за квалификување
responsibility for administering 8.76
одговорност за администрирање
run by employer 6.203
воден (управуван) од работодавач
run by insurance cogrotation 6.204
воден (управуван) од осигурителна корпорација
service fee 8.80
надоместок за услуга
unfunded 17.104
нефинансирани

social insurance scheme, other than social security
шема на социјално осигурување, освен социјална заштита
administration 17.91
администрација

social safety net 17.90
нето социјална безбедност (заштита)

social security 4.124, 6.202, 7.42, 8.5, 8.37, 8.72, 8.76, 8.77, 9.20, 17.82, 17.90, 17.124
социјална заштита
as multi-employer scheme 17.93
како шема на повеќе работодавачи
benefits in cash 8.108, 17.102
копристи (бенефиции) во готовина
contributions 3.63
придонеси
contributions by households 17.102
придонеси од домаќинства
entitlements under 17.191
права во рамки на
funded on a pay-as-you-go basis 17.121
финансирани врз основа “плати како што добиваш”
no imputed contributions 7.63
не инпутирани придонеси
recording 17.125
евидентирање

social security funds 4.20, 4.30, 4.118, 22.21
фондови за социјална заштита
distinction from social security schemes 4.125
разликување од шемите за социјална заштита

social security funds sub-sector 4.147
под сектори на фондовите за социјална заштита

social transfers in kind 2.95, 3.83, 8.5, 8.103, 8.141, 9.1, 9.16, 9.37, 9.81, 9.103, 9.110, 10.148, 17.84, 23.32, 23.33, 23.36, 24.63, 29.13
социјални трансфери во натура
paid to non-residents 8.145, 9.120
платени на нерезиденти
paid to non-residents, 9.16
платени на нерезиденти

social ventures 23.25
социјални вложувања

social, cultural, recreational or sports clubs 4.167
социјални, културни, рекреативни или спортски клубови

software and databases 15.149
софтвер и бази на податоци

sole owners of unincorporated enterprises 7.30
единствени сопственици на некорпоративни претпријатија

sound recordings 10.115
носачи на звук

source of funding vs. types of expenditure 29.79
извор на финансирање наспроти видови на расходи

special purpose entities 4.55, 21.41, 22.4, 22.52, 22.131, 26.28
друштва со посебна намена
resident 22.52
резидент

special purpose units of government 4.67
државни единици за специјални цели

specialization of production 6.10
специјализација на производство

specialized agencies of government 5.43
специјализирани државни агенции

specific capital transfers 29.68
специфични (определени) капитални трансфери

specific current transfers 29.68
специфични (определени) тековни трансфери

specific products 29.61
специфични (определени) производи

specific taxes 15.175
специфични (определени) даноци

speculation 6.145, 11.112
шпекулација

spillovers 10.102
прелевање

sports clubs 23.19
спортски клубови

sports players, contracts 17.368
спортисти, договори

staff of scientific bases 19.32, 19.33
персонал на научни основи

stage of economic development 1.4
фаза на економски развој

stage payments 6.112, 6.140
фаза на плаќања

stamp taxes 7.97
таксена (даночна) марка

standard of living 19.3
животен стандард

standardized guarantee schemes 3.40, 6.206, 7.143, 8.115,
11.23, 11.110, 12.62, 17.211, 22.126, 27.34
шеми за стандардни гаранции
calls under 17.220
активирање во рамки на
parallel with non-life insurance 17.211
паралелно со неживотно осигурување
provided by government units. 17.215
обезбедено од државни единици
recoveries 17.216
поврат (повторно наплати)

state government 4.30, 4.118
републичка влада

sub-sector 4.140
под сектор

statistical discrepancies 11.128, 22.77
статистичка дискрепанца (разлика)

statistical surveys, coverage 25.23
статистички извештаи (прашалници), опфат

stock 3.2, 3.4, 3.18, 6.253, 11.84, 13.1, 27.41
капитал/акции/состојба/залиха

stock appreciation 12.79
аперијација на залиха

stock options pricing model 17.387
модел на вреднување на акциона опција

stock ownership plan 17.396
план за сопственост на акција

storage 6.105, 6.142, 6.149, 10.120, 12.97, 24.47
сладирање/чување
distinguished from holding gains 6.142
разликување од сопствени добивки
see also annex 6
види исто така анекс 6

store of economic value 2.35, 2.122
чувар на економска вредност

stream of future earnings not recognized as a financial asset 11.26
тек на идни добивки не третиран како финансиско средство

strike price 11.117, 11.120, 17.385
ударна цена

ESO 11.125
АОВ

stripped securities 11.69
раздвоени хартии од вредност

structured product descriptions 15.202
дискрипција (опишување) на структуриран производ

students 19.21, 19.32
студенти
employment status 7.32
статус на вработени
residence 26.38
резидентност

study of industrial activity 6.1
анализа (студија) на индустриска активност

sub-annual accounts 18.2
под-годишни сметки

sub-annual estimates 18.33 под-годишни оценки	activity 4.21, 24.1 активност
sub-contracting 28.14 под-договори	agriculture 1.41, 24.47 земјоделе
subscriptions 8.132, 23.4 плаќања	economy 18.59 економија
sub-sectors 2.18, 4.1, 4.33 под-сектори	farmers 9.54 фармери
financial corporations 4.102 финансиски корпорации	farms 9.59 фарми
general government 4.128 општа влада	income 18.62 доход
households 4.158, 24.27, 24.44 домаќинства	subsoil assets 7.109, 7.159, 12.17 подземна актива
non-financial corporations 4.97 нефинансиски корпорации	sum of costs 6.125, 6.191 збир на трошоци
subsidiary 4.51, 26.85 подружници	insurance output 17.29 производ на осигурување
definition 4.73 дефиниција	super-dividends 7.131, 7.134, 11.90 супер дивиденди
subsidiary products 28.46 производи на подружници	superlative indices 15.29 најдобри (суперлативни) индекси
subsidies 7.98, 7.135, 22.138 субвенции	supervisory authorities 22.150 супервизорски власти
consumer 7.99 потрошувач	supervisory services 6.151, 6.153 супервизорски услуги
consumption 29.69 потрошувачка	supplementary table 11.24, 11.31 дополнителна табела
extending concept of 29.41 проширен концепт на	capital services 20.69 капитални услуги
implicit 7.122 имплицитно	capital stocks 20.1 состојба на капитал (сопственички акции)
on payroll or workforce 7.106 на платен список или работна сила	informal production and employment 25.75 неформално (нелегално) производство и вработеност
on production and imports 7.2 на производство и увоз	pass-through funds 21.43 пренесувачки средства
on products 14.5, 14.133, 16.7 на производи	pensions 9.20, 17.124 пензии
on products used domestically 7.105 на домашно употребени производи	personal remittances 26.68 лични дознаки
resulting from multiple exchange rates 7.103 резултат на повеќе девизни курсеви	supply and use tables 1.24, 2.76, 2.148, 6.1, 14.3, 18.17, 18.23, 25.49, 28.1, 29.21 табели на понуда и употреба
to public corporations and quasi-corporations 7.105 на јавни корпорации и квази-корпорации	as a means of checking data consistency 14.116 како средство за проверка на конзистентноста на
to reduce pollution 7.106 за намалување на загадувањето	податоците
vs. capital injections 11.91 наспроти капитални инјекции	consistency of prices within 18.23 конзистентност на цени во рамки на
vs. social benefits 8.98 наспроти социјални користи (бенефиции)	in volume terms 14.136, 15.110 изразено во количински величини
subsistence егзистенција	

simultaneous compilation of value and volume estimates 18.30 истовремено изготвување на вредности и количински оценки	takeover bid 21.52 понуда за превземање
supply at purchasers' prices 14.44 понуда по цени на купувачи	tax allowance 8.62, 22.95 даночно олеснување (одбитоци)
supply table at purchasers' prices табела на понуда по цени на купувачи definition 14.13 дефиниција	tax assessments 7.84, 8.58 проценка (оценка) за данок што треба да се плати
supranational authority 22.60 наднационална власт	tax benefits 29.41 даночна корист (бенефиции)
surface water, regular extraction from 12.22 површина со вода, екстракција од	tax burden 22.7 даночен товар (оптоварувања)
surveys извештаи (прашалници) businesses 19.69 бизниси design 19.76 дизајн (обликување) frame 19.79 рамкаи household wealth 24.76 богатство на домаќинство methodology 25.81 методологија	tax collection, on behalf of another government unit 3.70 собирање на донак, за сметка на друга државна единица
survival functions 6.253 функции за преживување (опстанок)	tax credit 8.62, 22.95 даночен кредит non-payable 22.95 не платен payable 22.95 платен recording in SNA 22.97 ев идентифициран во СНС wastable 22.95 неповратен
sustainability of government operations 22.79 одржливост на државни операции (функции)	tax regimes, changes in 14.151 промени во даночни режими
sustainable use of natural resources одржливо користење на природни ресурси timber 17.330 дрва	tax relief 22.95 даночно ослободување
swaps 7.115, 11.114, 11.121 свопови (размени) gold 11.73, 11.77 злати interest rate 11.121 каматна стапка	taxes 7.71, 29.56 даноци ad valorem 15.175 пропорционални даноци as unrequited payments 8.52 неповратни плаќања categories 7.82 категории collection on behalf of a second government unit 8.127 собирање (наплата) за сметка на следна државна единица gambling 8.61, 8.136 игри на среќа general sales 7.96 општи продажби hypothecated 4.138 хипотекарни implicit 7.122 имплицитни in volume terms 14.148 во количински големини income 7.5 доход indirect 7.75 индиректни
symmetric input-output matrix 28.7 симетрична инпут-аутпут матрица	
System of Health Accounts (SHA) 29.128 Систем на сметки во здравството (SHA)	
T	
T account 16.3 T сметка	
takeover 21.22 превземање	

land 7.157	turnover 7.96
земја	промет
on assets used in production 7.41	unpaid liabilities 7.85
на средства што се користат во производство	неплатени обврски
on automobiles 8.57	vs. fees 7.80, 22.89
на автомобили	наспроти надоместоци
on capital gains 8.61	
на капитални добивки	taxes and duties on imports 7.90
on financial and capital transactions 7.96	даноци и царини на увоз
на финансиски и капитални трансакции	inclusion of taxes levied on goods not changing
on imports 7.10, 7.77, 7.94	ownership 7.92
на увоз	вклучување на даноци воспоставени на стоки кои не ја
on income 8.61	менуваат сопственоста
на доход	
on individual or household income 8.61	taxi licence 17.350
на доход на индивидуалец или домаќинство	такси лиценца
on international transactions 7.97, 8.64	
на меѓународни трансакции	technical assistance staff 8.128
on payroll or work force 7.97	помошен технички персонал
на платен список или работна сила	
on pollution 7.97	technical progress 6.242, 12.96
на загадување	технички прогрес (напредок)
on production 7.5, 26.58	
на производство	technical reserves 6.188, 6.190, 6.194
on production and imports 7.2	технички резерви
на производство и увоз	
on production and imports, classification 7.72	technological change 6.244, 18.25
на производство и увоз, класификација	технолошка промена
on production or imports 7.17	
на производство или увоз	technological coefficients 28.42
on production, deflation of 14.156	технолошки коефициенти
на производство, дефиниција	
	technological process of production 14.37
on products 3.145, 6.49, 6.50, 7.88, 14.5, 14.158,	технолошки процес на производство
15.175, 16.7	
на производи	technology 28.63
on products payable by the rest of the world 7.87	технологија
на производи кои се плаќаат од остатокот на светот	
on products, excluding VAT, import and export taxes 7.96	technology approach 28.48
на производи, со исклучени ДДВ, увозни и извозни	технолошки пристап
даноци	
on specific services 7.94, 7.96	technology of production 5.2, 5.16, 6.238
на специфични услуги	технологија на производство
on the income of corporations 8.61	
на доход на корпорации	tenant 6.117, 9.66
on the use of fixed assets or other activities 7.97	изнајмувач
на употребата (користењето) на фиксни (постојани)	
средства или други активности	tenant farmer 20.45
pay-as-you-earn 8.61	фармер изнајмувач
плати колку (како) што заработуваш	
resulting from multiple exchange rates 7.94, 7.95	term insurance 17.6
кој е резултат од постоење на повеќе девизни курсеви	услов за осигурување
resulting from the central bank imposing a higher rate of	
interest	terminal costs 10.50, 10.157, 10.161, 20.56, 20.57, 20.60
кој е резултат од воспоставување на повисока скаматна	крајни (финални) трошоци
стапка од страна на централната банка	
than the market rate 7.96	terms of employment 25.27
отколку пазарна стапка	услови за вработување
specific 15.175	
специфичен	

terms of trade 2.146, 15.5, 15.185
 услови на размена
 definition 15.187
 дефиниција

terms of trade, Geary method of calculation 15.191
 услови за размена, Гари метод за пресметка

territorial enclaves 4.11, 26.26, 26.43
 територијални енклави

tertiary distribution of income 2.99
 терцијална дистрибуција на доход

theft 6.147
 кражба

three economic activities 3.19, 4.17
 три економски активности

three measures of GDP 18.14, 18.56
 три мерки (мерења) на БДП

tidal waves 12.46
 огромни бранови

time of recording 2.54, 3.159, 3.169, 18.34
 време на евидентирање
 BPM6 26.20
 BPM6
 BPM6 vs. IMTS 26.53
 BPM6 наспроти IMTS
 financial claims 11.37
 финансиски побарувања
 intermediate inputs 6.75
 интермедијарни (меѓуфазни) инпути
 output 6.75
 аутпут (производство)
 work-in-progress 6.90
 работа во тек

time reversal test 15.31
 тест на враќање на време

time series 18.3, 18.9
 временски серии

time use surveys 29.147
 временско (повремено) користење на прашалници

timeliness 18.3, 18.12
 навременост

time-share arrangement 17.378
 аранжмани за поделба на време

tips 7.44
 инструкции (наредби)

Törnqvist index 15.29, 19.56
 Индекс на Торнквист

total economy 4.23
 вкупна економија

total expense 22.7
 вкупни трошоци

total factor productivity *see* multifactor productivity
 вкупен фактор на продуктивност, види мултифактор
 продуктивност

total hours actually worked 19.47
 вкупни реални (фактички) одработени часови

total hours worked 2.157
 вкупни одработени часови

total outlays 22.7
 вкупни расходи (трошења)

total remittances 8.134
 вкупни дознаки

total revenue 22.7, 22.8
 вкупен приход

total supply at basic prices 14.158
 вкупна понуда по базични цени

total supply at purchasers' prices 14.158
 вкупна понуда по цени на купувачи

tourism 2.166, 29.92
 туризам
 aggregates 29.100
 агрегати
 characteristic products 29.97
 карактеристични производи
 connected products 29.97
 поврзани производи
 consumption 29.90
 потрошувачка
 consumption, definition and scope 29.95
 потрошувачка, дефиниција и опфат
 expenditure 29.94
 расход
 inbound 29.92
 влезен (увозен)
 industries 29.90
 индустрии
 industries, definition 29.98
 индустрии (дејности), дефиниција
 key sector 29.37
 клучен (главен) сектор
 outbound 29.92
 излезен (извозен/странски)
 satellite account 24.66, 29.85, 29.89, 29.99
 сателитска сметка

- tourism direct gross domestic product (TDGDP) 29.90
директен бруто домашен производ во туризмот (TDGDP)
- tourism direct gross value added (TDGVA) 29.90
директна бруто додадена вредност во туризмот (TDGVA)
- toxic spills 12.46
токсични (отровни) истекувања
- trade and transport margins 3.145, 14.5, 14.50, 14.54, 14.130, 14.158, 28.9
трговски и транспортни маржи
definition 6.146
дефиниција
in volume terms 14.147
изразено во количински големини
provided by residents and non-residents 14.52
обезбедени од резиденти и нерезиденти
see also transport
види исто така транспорт
- trade and transport services 14.9
трговски и транспортни услуги
- trade associations 8.132
трговски асоцијации
- trade credit 11.13, 11.126, 17.294, 27.35
трговски кредит
- tradeable permits 17.363
разменливи дозволи (предмет на тргување)
- trades unions 4.167
трговски униии
- trading gains 1.26, 15.188
трговски добивки
from changes in the terms of trade. 15.185
поради промени во условите на размена
- trading in securities 12.67
тргување (размена) со хартии од вредност
- transaction 1.7, 2.22, 3.50
транзакции
between government and international or supranational organizations 22.99
помеѓу државни и меѓународни или наднационални организации
definition 3.7, 3.51
дефиниција
in financial instruments 2.29
на финансиски инструменти
in goods and services 2.27
на стоки и услуги
intra-unit or internal 2.22
во рамки на единица или интерни
mutual agreement 3.53
заеднички договор
- on unofficial markets 6.42
на неофицијални пазари
prices 6.54
цени
valuation 2.59
вреднување
- transfer 3.58, 8.10, 22.17
трансфер
current vs. capital 8.38
тековен наспроти капитален
impact of classification on saving 10.203
влијание на класификација врз штедење
in kind 1.36, 3.77, 3.82
во натура
in kind between households 24.64
во натура помеѓу домаќинства
recording of 8.41
евидентирање на
redistributing income 24.2
редистрибуирање на доход
- transfer pricing 3.131, 3.143, 21.50
вреднување на трансфер
- transferability 27.19
трансферабилност (преносливост)
- transferable contract 17.370, 17.375
трансферабилен (пренослив) договор
- transferable deposits
трансферабилни депозити
cross-classification 11.55
меѓу-класификација
definition 11.54
дефиниција
- transferable pensions 17.119
трансферабилни пензии
- transitivity 15.211
транзитивност
- transport 6.141, 20.60
транспорт
as key sector 29.35
како клучен (главен) сектор
on imports provided by residents 14.72
на увоз направен од резиденти
- transport charges 3.145, 3.146, 3.147, 6.49, 6.148
транспортни трошоци
international 14.61
меѓународен
- transport equipment 10.82, 10.84
опрема за транспорт (транспортна опрема)

transport services 14.27, 15.166
транспортни услуги

transport services *see* also trade and transport margins
транспортни услуги види исто така трговски и транспортни маржи

travel, BPM6 term 26.57
патување, израз користен во BPM6

travellers 29.91
патувачи

travelling for business 29.93
патување за бизнис

treasury bills 11.99
резорски записи

tree, crop and plant resources yielding repeat products 10.95
дрвни, жетвени и растителни ресурси кои носат повторени приноси (се обновуваат на редовна основа)

trust account, use in defeasance 12.42
доверителска сметка, употреба во поништување

trusts 11.88
трустови

U

ultimate bearer of the expense 2.103
краен носител на трошокот

unallocated and allocated accounts, precious metals other than gold 11.61
неалоцирани и алоцирани сметки, скапоцени метали освен злато

unallocated gold accounts 11.45, 11.60, 17.240, 17.244
сметки на неалоцирано злато

uncompensated seizure 12.48, 29.43
некомпензирани превземања/конфискации
fish 17.333
риба
timber 17.332
дрво

underground economy 19.35, 25.30
подземна/сива економија

underlying economic reality 7.57
фундаментална економска реалност

underwriting 6.157
гарантирање

undistributed income 9.11
нераспределен доход

undistributed profits 7.129
нераспределени профити (добивки)

undrawn lines of credit 11.73
неповлечени кредитни линии

unearned premium 11.105, 17.16
незаработена премија
definition 6.187
дефиниција

unemployed person
невработено лице
definition 19.29
дефиниција

unemployment 19.29
невработеност

unemployment benefits 8.68
бенефиции за невработени

unexpired risks 17.25
неограничени ризици

unforeseen environmental degradation 12.52
непредвидливи (неочекувани) еколошки уништувања

unforeseen obsolescence 6.244, 12.53
непредвидено (неочекувано) застарување

unilateral cancellation of debt 12.41
унилатерално поништување на долг

unilateral economic actions 2.23
унилатерални економски активности

unincorporated enterprise 1.61, 2.17, 4.6, 4.21, 4.32, 8.16, 24.6
некорпоративно (неинкорпорирано) претпријатие
definition 5.1
дефиниција
of government, treatment as a quasi-corporation 5.30
output 9.54
на држава, со третман на квази корпорација
with employees 25.44
со вработени
with some market production 4.123
со некое пазарно производство
without employees 25.44
без вработени

unincorporated joint ventures (UJVs) 17.347
некорпоративни заеднички вложувања

unincorporated partnership 4.156
некорпоративно партнерство

unions, business and professional associations 23.19
унии, бизнис и професионални асоцијации

unit of account 3.14
пресметковна единица

unit of homogeneous production 5.16, 5.52
единица на хомогено производство

unit trusts 11.96
единични трустови

unit value indices 14.146, 15.14
индекси на единица вредност

units that ultimately bear the expenses 29.77
единици кои се крајни се носители на трошоци

universities 23.27
универзитети

unlisted corporation 21.15
некоотирана корпорација (не е на берзански листинг)

unlisted shares, definition 11.87
некотирани (кои не се на листингот) акции, дефиниција

unpaid hours 19.67
неплатени часови

unpaid household services, valuation 29.145
неплатени услуги на домаќинство, вреднување

unpaid labour 6.127, 19.27
неплатен труд

unrequited 7.71
неповратни

use of adjusted disposable income account 2.101, 9.7, 9.95, 16.16
употреба на сметката на прилагоден расположлив доход

use of disposable income account 2.101, 9.7, 16.15
употреба на сметката на расположлив доход

use of income 1.14, 24.5
употреба на доход

use of income account 2.101, 26.4, 28.71
употреба (користење) на сметка на доход

use table 14.84
табела на употреба

- basic prices 14.44, 14.123, 14.164, 28.67
базични цени
- imports only 14.165
само увоз
- purchasers' prices, definition 14.13
цени на купувачи, дефиниција

user cost 20.31, 20.32
трошоци на корисник

users vs. beneficiaries 29.74
корисници наспроти примачи (корисници) на бенефиции

uses 1.14, 2.43
употреби

uses of the SNA 1.27
употреби на СНС

utility 9.43
корисност

V

vacation homes 26.33
викендички

valuables 3.43, 6.214, 9.57, 10.13, 10.133, 10.149, 11.45, 12.13, 14.112, 15.159
скапоцености

- holding gains and losses 12.100
сопствени добивки и загуби
- valuation
вреднување
 - assets and liabilities 2.60
средства и обврски
 - bonds 13.59
обврзници
 - by total production costs 6.93
по трошоци на вкупно производство
 - contracts, leases and licences 13.52
договори, лизинг и лиценци
 - costs of ownership transfer on non-produced assets 13.34
трошоци на трансфер на сопственост на непроизводни средства
 - currency 13.57
валута
 - currency and deposits in foreign currency 13.57
валути и депозити во странска валута
 - deep-discounted or zero-coupon bonds 13.59
многу дисконтирани или обврзници со нула купон (камата)
 - dwellings 13.29
згради (станбени објекти)
 - employee stock options 13.83
акциони опции на вработени
 - fair value 13.67
фер (разумна) вредност
 - financial assets and liabilities 13.54
финансиски средства и обврски
 - financial claims 13.54
финансиски побарувања
 - financial derivatives 13.80
финансиски деривативи
 - fixed assets 13.27
фиксни (основни/постојани) средства
 - forwards 13.82

- форварди (термински трансакции)
 index-linked debt security 13.60
 индексирани должнички хартии од вредност
 intellectual property products 13.36
 производи на интелектуална сопственост
 intermediate inputs 6.75
 меѓуغازни инпути
 inventories 13.38
 залихи
 land 13.44
 земја
 land improvements 13.30
 подобрувања на земја
 life insurance and annuities entitlement 13.77
 животно осигурување и права (исплати) на ануитети
 listed shares 13.69
 котирани акции (кои се на листингот)
 livestock 13.32
 добиток
 loans 13.62
 заеми
 long-term securities 13.59
 долгорочни хартии од вредност
 mineral and energy resources 13.49
 минерални и енергетски ресурси (наоѓалишта)
 mineral exploration and evaluation 13.35
 истражување на минерали и вреднување
 monetary gold 13.55
 монетарна злато
 net worth 13.85
 нето богатство
 non-cultivated biological resources, 13.51
 не обработени биолошки ресурси
 of assets 12.34
 на средства
- approximated by accumulating and revaluing acquisitions
 less disposals of asset 13.19
 приближно проценети со акумулирање и повторно
 вреднување (ревалоризација) на набавките и одземање
 на продажбите на средства
 present value of the expected future returns 13.24
 сегашна вредност на очекувани идни приливи
 the present, or discounted, value of future economic benefits
 13.19
 сегашна, или дисконтирана вредност на идни економски
 користи (бенефиции/наплати)
 when no observable prices 13.18
 во услови кога нема јасни цени
 written-down replacement cost 13.23
 трошоци на отписи поради замена
 of financial assets, alternatives 29.49
 на финансиски средства, алтернативи
 of non-monetary flows 3.135
 на немонетарни текови (движења)
 of transactions 2.59
 на трансакции
 of transfers in kind 3.129
 на трансфери во натура
 options 13.81
 опции
- other equity 13.74
 друг капитал
 output 6.75
 аутпут (производство)
 own funds 13.88
 сопствени средства
 pension entitlements 13.78
 права (исплати) по пензии
 principal outstanding 13.57
 основна сума (главнина)
 principles 26.19
 принципи
 provisions for calls under standardized guarantees 13.79
 резервации поради можност од активирање кај
 стандардните гаранции
 purchased goodwill and marketing assets 13.53
 куповен гудвил и маркетиншки средства
 research and development 13.33
 истражување и развој
 reserves for non-life insurance 13.76
 резерви за неживотно осигурување
 rules 3.118
 правила
 SDRs 13.56
 СДР
 second best procedure 6.125
 втора најдобра процедура
 shareholders' equity in a direct investment enterprise 13.71
 капитал на акционери во претпријатие со директна
 инвестиција
 shares (or units) in money market funds 13.75
 акции (или единици) на фондови на пазар на пари
 short-term securities 13.58
 краткорочни хартии од вредност
 trade credit and advances 13.84
 трговски кредит и аванси
- tradeable loan 13.64
 разменлив заем (предмет на тргување)
 unlisted shares 13.70
 некотирани акции (кои не се на листингот)
- vehicles and equipment 13.31
 возила и опрема
- value added 2.65, 2.86, 7.2, 7.4, 14.84, 14.115, 14.153,
 14.160, 16.6, 28.72
 додадена вредност
 charges against 6.75
 трошоци наспроти
 contribution of labour and capital to the production
 process 6.71
 придонес на труд и капитал во процесот на
 производство
 definition 6.8
 дефиниција
 from leasing dwellings 24.55
 од изнајмување на станбени објекти
- value added tax, *see* VAT 6.49
 данок на додадена вредност

value of capital services 20.28
вредност на капитални услуги

value of output vs. value of sales 6.91
вредност на аутпут (производство) наспроти вредност на продажби

VAT 6.49, 6.55, 7.6, 7.10, 7.89, 14.131, 16.49
Данок на додадена вредност (ДДВ)
deductible 14.45
повратен
invoiced 7.6, 7.75, 14.45
фактуриран
non-deductible 14.45
неповратен
recording gross and net 6.59
евидентирање на бруто и нето сонова
same treatment for any similar deductible tax scheme 6.57
ист третман за секоја слешна шема на повратен данок to be recorded net 6.61
да се евидентира на нето основа

VAT type tax 2.87, 7.89, 14.79
ДДВ вид на данок

venture capital 11.87
капитал на претпријатие

vertically integrated activities, recommendation for defining establishments 5.26
вертикално интегрирани активности, препорака за дефинирање на погоните

vertically integrated enterprise 5.23
вертикално интегрирано претпријатие
vesting date 17.385
датум на искористување (реализирање)

ESO 11.125
АОВ

virtual manufacturing 26.41
виртуелна индустрија

visitor, definition 29.91
посетител, дефиниција

volcanic eruptions 12.46
вулканска ерупција

volume index, definition 15.13
индекс на обем (количина), дефиниција

volume measures 18.22
мерење на обем

volume of collective services 15.124
обем на заеднички (колективни) услуги

volume terms 2.146
големини изразени во количина

volume vs. quantity as terminology 15.13
обем (количина) наспроти квантитет како терминологија

volumes in the ICP 15.228
обеми (количини) во ICP

voluntary donations 8.132
доброволни донации (донирања)

voluntary sector 23.11
сектор кои работи на доброволна основа

voluntary workers 7.41, 19.27
работници доброволци

volunteer labour 19.37, 23.34, 23.42, 29.85, 29.156
доброволен (неплатен) труд

valuation 29.160
вреднување

vulnerability 26.73
ранливост

W

wage index 19.60
индекс на плата

wages and salaries 7.42, 7.43
плати и наемнини
in cash 7.44
во готовина
items withheld by employers 7.43
ставки одбиени од работодавачи

warrants 11.33, 11.119
варанти

wastage 6.147
трошења

water 17.337
вода

extraction 12.22
искористување (екстракција)
extraction of 17.339
искористување (екстракција) на inland 7.156
внатрешна (локална)
leased for recreational purposes 17.338
изнајмени за рекреативни цели
resources 10.175
ресурси
resources, definition 10.184
ресурси, дефиниција

wealth 1.2
богатство

weapons systems 6.232, 10.82
системи на оружја (вооружени системи)

weights 15.229
пондери

welfare 1.75, 19.14
благосостојба

welfare indices 29.127
индекси на благосостојба

who pays vs. who consumes 29.55
кој плаќа наспроти кој троши

wholesalers and retailers 3.68
трговци на големо и на мало

willing buyers and willing sellers 3.119, 6.124, 26.97
согласни купувачи и согласни продавачи (купувачи кои се согласуваат и продавачи кои се согласуваат)

wind damage 12.46
штета од ветер

withdrawal of equity 7.131, 11.90, 22.136, 22.140, 26.64
повлекување на капитал

withdrawal of income from a quasi-corporation 7.23, 7.133, 22.136, 24.71
повлекување на доход од квази корпорација

with-profits life insurance 17.6
профитно животно осигурување (осигурување заради остварување на профит)

workers under the age limit 19.34
работници под годишниот лимит

workers' remittances 16.12
дознаки на вработени

working days adjustment 18.38
прилагодување на работни денови

working time, definition 19.50
работно време, дефиниција

work-in-progress 10.90, 10.126, 10.134
работа во тек

- agricultural products 10.127
земјоделски производи
- conversion to finished goods 6.112
претварање во готови производи
- cultivated biological resources, definition 10.140
обработени биолошки ресурси, дефиниција
- entries to and withdrawals from 6.113
влез во и повлекувања од
 - in service industries 6.111
во индустрии (дејности) за услуги
 - long-term projects 20.63
долгорочен проект
 - reclassification to finished goods 12.71
реклаификација во готови производи
 - reclassified as a finished product 10.136
реклаифициран како готов производ
 - structures intended for own use 6.119
структури (градби) кои се за сопствена употреба
 - transformed to finished goods 3.176
трансформирани во готови производи
 - valuation at basic prices 6.113
вреднување по базични цени

works of art 9.57
уметнички работи

write-downs 12.40
записи

write-offs 12.40
отписи

writing-off of financial instruments 3.152
отписи на финансиски инструмент

written down current acquisition values 3.136
запишана вредност на тековна набавка

Y

Young index 15.34
Индекс на Young

Z

zero-coupon bonds 11.69, 12.109
обврзници кои носат нула купон (камата)

- interest 7.118
камата